DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ANDREW ROBERTS

NAPOLÉON

ANDREW ROBERTS

ÇEVİRİ: BARBAROS UZUNKÖPRÜ

NAPOLÉON

HAYATI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kronik

2. BASKI

NAPOLÉON
Hayatı

—

ANDREW ROBERTS

KRONİK KİTAP: 371
Avrupa Tarihi Dizisi: 18

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Barbaros Uzunköprü

EDİTÖR
Ali Kaan Cerit

DÜZELTİ
Mehmet Şengöçmen

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Şubat 2023, İstanbul
2. Baskı, Mart 2023, İstanbul

ISBN
978-625-6989-27-6

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Andrew Roberts, 2014, Londra. "Napoleon the Great: A Life" özgün adıyla Penguin Books tarafından yayınlanan, telif hakları Georgina Capel Associates Ltd aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Kitap'a aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ANDREW ROBERTS

ÇEVİRİ BARBAROS UZUNKÖPRÜ

NAPOLÉON

HAYATI

Kronik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Andrew Roberts

King's College'a bağlı Savaş Araştırmaları Bölümü ile Stanford Üniversitesi'ne bağlı Hoover Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapan Andrew Roberts, *Churchill: Walking with Destiny*, *The Storm of War: A New History of the Second World War*, *Masters and Commanders: How Four Titans Won the War in the West, 1941-1945* ve *Waterloo: Napoleon's Last Gamble* gibi çok satan kitaplar başta olmak üzere yirmi sekiz dile çevrilen yirmi kitabın yazarlığını ve editörlüğünü yaptı. Napoléon Vakfı mensubu ve Uluslararası Churchill Topluluğu'nun fahri üyesi seçilen Roberts, daha önce ABD Başkanı Ulysses S. Grant, General George Marshall ve Walt Whitman gibi müstesna kişilere verilen William Penn Ödülü başta olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş tarafından saygın ödüllere layık görüldü. Roberts, Oxford, Cambridge, Yale ve Stanford gibi üniversitelerde askeri tarih üzerine konferanslar vermekte ve Londra'da yaşamaktadır.

Barbaros Uzunköprü

1993 yılında Aydın'da doğdu. 2015 yılında Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nden mezun oldu. Bir süre çevirmen ve editör olarak çalıştıktan sonra Ankara Üniversitesi ve Beykent Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak ders verdi. Çifte Tazminat (Alakarga Sanat Yayınları), *Ana* (Zeplin Yayınları), *SS Teşkilatı: Hitler'in Elit Ordusu* (Timaş Yayınları), *Hitler: Canavarın Ardındaki Adam* (Kronik Kitap), *Kan Kırmızı Karlar* (Kronik Kitap), *Erwin Rommel* (Kronik Kitap), *Savaşta Liderlik - Tarihi Değiştirenlerden Hayati Dersler* (Kronik Kitap), *Hannibal* (Kronik Kitap), *Heinz Guderian* (Kronik Kitap) ve *Napoléon Bonaparte* (Kronik Kitap) isimli çalışmaları dilimize kazandıran çevirmen, Beykent Üniversitesi'nde akademisyen olarak çalışmakta, İstanbul Üniversitesi'nde doktora eğitimini sürdürmekte ve savaş tarihi üzerine çeviri çalışmalarına devam etmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kardeşlerim Ashley Gurdon ile
Matthew ve Eliot Roberts'a

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

	Görsellerin Listesi	9
	Haritaların Listesi	14
	Takdim ve Teşekkür	15
	Çevirmenin Takdimi	21
	Bonaparte Soy Ağacı	24-27
	Giriş	29
	Birinci Bölüm **YÜKSELİŞ**	
I	Korsika	35
II	İhtilal	64
III	Arzu	89
IV	İtalya	112
V	Zafer	148
VI	Barış	185
VII	Mısır	209
VIII	Akka	234
IX	*Brumaire*	256
	İkinci Bölüm **USTALIK**	
X	Konsül	281
XI	Marengo	301
XII	Kanun Koyucu	323
XIII	Komplolar	338
XIV	Amiens	357
XV	Taç Töreni	380
XVI	Austerlitz	411
XVII	Jena	447
XVIII	Ablukalar	479

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

XIX	Tilsit	504
XX	İberya	522
XXI	Wagram	557
XXII	Doruk Noktası	587

Üçüncü Bölüm
SON PERDE

XXIII	Rusya	615
XXIV	Kapana Kısılmak	639
XXV	Ricat	667
XXVI	Direniş	694
XXVII	Leipzig	720
XXVIII	Meydan Okuma	746
XXIX	Elba	770
XXX	Waterloo	796
XXXI	St Helena	825

	Sonuç – Büyük Napoléon	859
	Son Söz	869
	Bibliyografya	875
	Notlar	899
	İndeks	941

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Görsellerin Listesi

34 Jacques-Louis David, Napoléon'un kara kalem bir çizimi, 1797. Musee d'Art et d'Histoire, Palais Masséna, Nice. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images

254 Baron Dominique Vivant-Denon, "Mısır'ın Tasviri" adlı eserin başlık sayfası, 1809. Fotoğraf: akg-images / Pietro Baguzzi

690-1 Charles-Joseph Minard, 1812-1813 tarihli Rusya Seferi'nde Fransız ordusunun kayıplarının seyrini gösteren diyagram, yay. 1869. Fotoğraf: © Bibliothèque Nationale, Paris

857 Sèvres Ürünü, Antoine Denis Chaudet'den, İmparator I. Napoléon'un Büstü, 1806. Bibliothèque Marmottan, Boulogne-Billancourt, Paris. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images Colour Plates

1 Yaşlı Andrea Appiani, *I. Napoléon Bonaparte*, 1796. Pinacoteca Ambrosiana, Milano. Fotoğraf: De Agostini Resim Kütüphanesi / © Veneranda Biblioteca Ambrosiana–Milano / Bridgeman Images

2 Léonard-Alexis Daligé de Fontenay, *Ajaccio'daki Bonaparte Hanesi*, 1849. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Jean Schormans

3 Paoli ve Bonaparte'ın Karikatürü, Vagoudy isimli bir öğrencinin atlasından, y. 1785. Fotoğraf: Archives Nationales, Paris

4 Louis-François Lejeune, *Lodi Muharebesi*, y. 1804. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Daniel Arnaudet / Gérard Blot

5 Baron Antoine-Jean Gros, *Napoléon Arcole Köprüsü'nde*, 1796. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

6 Louis-François Lejeune, *Piramitler Muharebesi*, 1806. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

7 Baron Antoine-Jean Gros, *Napoléon Yafa'daki yaralıları ziyaret ediyor*, 1804 (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Thierry Le Mage

8 I. Helman ve J. Duplessi-Bertaux, Charles Monnet'den, *18 Brumaire Darbesi 1799*, yay. 1800. Fotoğraf © Bibliothèque Nationale de France, Paris

9 François-Xavier Fabre, Lucien Bonaparte'ın portresi. Fotoğraf: The Art Archive / Napoleonic Museum Roma / Gianni Dagli Orti

10 Jean-Baptiste Wicar, Joseph Bonaparte'ın portresi, 1808. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Fontainebleau) / Gérard Blot

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

11 Baron François Gérard, Marie-Laetitia Ramolino'nun portresi (detay), 1803. Fotoğraf © RMN-Grand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Daniel Arnaudet / Jean Schormans

12 Salomon-Guillaume Counis, Marie-Anne Elisa Bonaparte'ın portresi, 1813. Fotoğraf © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Gérard Blot

13 Charles Howard Hodges, Louis Bonaparte'ın portresi (detay), 1809. Fotoğraf: © Rijksmuseum, Amsterdam

14 Baron François Gérard, Hortense de Beauharnais'nin portresi. Özel koleksiyon. Fotoğraf: Bridgeman Images

15 Robert Lefèvre, Pauline Bonaparte'ın portresi, 1806. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Droits réservés

16 Baron François Gérard, Caroline Murat'nın portresi, 1800'ler. Musée des Beaux-Arts, Palais Fesch, Ajaccio. Fotoğraf © RMN-Grand Palais / Gérard Blot

17 François Kinson, Jérôme Bonaparte ve karısı Württembergli Katerina'nın portresi. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Franck Raux

18 Baron Antoine-Jean Gros, İmparatoriçe Josephine'in portresi, y. 1809. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Daniel Arnaudet / Gérard Blot

19 Yaşlı Andrea Appiani, Eugène de Beauharnais'nin portresi, 1810. Fotoğraf: © RMNGrand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Daniel Arnaudet / Jean Schormans

20 Félix Remond tarafından tasarlanan İmparatoriçe Josephine'in makyaj kutusu. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Gérard Blot

21 Baron Antoine-Jean Gros, *Napoléon, Birinci Konsül.* Fotoğraf: © RMN-Grand Palais / Gérard Blot

22 Fransız Ekolü, *Konkordato Alegorisi*, 1802. Bibliothèque Nationale, Paris. Fotoğraf: Bridgeman Images

23 Louis Charon, sonra Poisson, *Fransa Enstitüsü Mensubunun Kıyafetleri*, y. 1802–10. Özel koleksiyon. Fotoğraf: Archives Charmet / Bridgeman Images

24 Jean-Baptiste Greuze, Jean-Jacques de Cambacérès'in portresi. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais / Agence Bulloz

25 Yaşlı Andrea Appiani, *Louis-Charles-Antoine Desaix, General Bonaparte'in emrini iki Mısırlıya okuyor.* Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

26 Baron François Gérard, Jean Lannes'ın portresi. Özel koleksiyon. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images

27 Henri-François Riesener (tarafından), Jean-Baptiste Bessières'in portresi, 1805. Fotoğraf © Paris–Musée de l'Armée, Dist. RMN-Grand Palais / image musée de l'Armée

28 Anne-Louis Girodet De Roussy-Trioson, Géraud Christophe Michel Duroc'un portresi. Musée Bonnat, Bayonne. Fotoğraf © RMN-Grand Palais / René-Gabriel Ojéda

29 Fransız Ekolü, Genç William Pitt ve Kral III. George'u Fransız donanmasının gözlerken gösteren karikatür, 1803. Musée de la Ville de Paris, Musée Carnavalet, Paris. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

30 Britanya'nın işgal edilmesi anısına tasarlanan Napoléon Devri madalyasının Mudie tarafından yapılan bir kopyası, 1804. (İşgalin başarıya ulaşacağı varsayılarak hazırlanmıştır.) Fotoğraf © Ashmolean Müzesi, Oxford Üniversitesi

31 Jean-Baptiste Debret, *Şeref Lejyonu Nişanı'nın ilk takdimi*, 14 Temmuz 1804, 1812. Fotoğraf © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Droits réservés

32 Jacques-Louis David, Napoléon'un kendine imparator tacı takışını gösteren bir çalışma, y. 1804–7. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Thierry Le Mage

33 Baron François Gérard, *Austerlitz Muharebesi*, 2 Aralık 1805, 1808. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Droits réservés

34 Pierre-Michel Alix, sonra Baron Antoine-Jean Gros, Mareşal Louis-Alexandre Berthier'nin portresi, 1798. Fotoğraf © Paris–Musée de l'Armée, Dist. RMN-Grand Palais / Pascal Segrette

35 Flavie Renault, sonra Baron Antoine-Jean Gros, Mareşal André Masséna'nın portresi, 1834. Fotoğraf: © Paris–Musée de l'Armée, Dist. RMN-Grand Palais / image musée de l'Armée

36 Baron François Gérard, Mareşal Michel Ney'in portresi, s. 1805. Fotoğraf: © Christie's Images

37 Louis Henri de Rudder, Mareşal Jean-de-Dieu Soult'un portresi (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Franck Raux

38 Tito Marzocchi de Belluchi, Mareşal Louis-Nicolas Davout'nun portresi (detay), 1852. Fotoğraf: © RMNGrand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

39 Raymond-Quinsac Monvoison, Nicolas-Charles Oudinot'nun 1792'deki hâlini gösteren portre. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Daniel Arnaudet / Jean Schormans

40 Robert Lefèvre, Mareşal Charles-Pierre-François Augereau (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Droits réservés

41 Baron Antoine-Jean Gros, Joachim Murat'nın portresi (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Jean-Gilles Berizzi

42 Edme Bovinet, sonra Jacques-François Swebach, *Jena Muharebesi*, 14 Ekim 1806. Fotoğraf: JoJan

43 George Dawe, Feldmareşal Prens Gebhard Leberecht von Blücher'in portresi, y. 1816. Wellington Müzesi, Apsley House, Londra. Fotoğraf: Bridgeman Images

44 W. Herbig, Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm'in portresi (detay). Wellington Müzesi, Apsley House, Londra. Fotoğraf: Bridgeman Images

45 Jacques-Louis David, I. Napoléon, İmparator kostümüyle, 1805. Palais des Beaux-Arts, Lille. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais / Philipp Bernard

46 Jean-Antoine-Siméon Fort, Eylau Muharebesi, 8 Şubat 1807. Fotoğraf: © RMN Grand Palais (Château de Versailles) / Droits réservés

47 Thomas Naudet, Friedland Muharebesi, 1807, y. 1807–12. Fotoğraf: Anne S. K. Brown Askeri Koleksiyon, Brown Üniversitesi Kütüphanesi, Providence, RI

48 Adolphe Roehn, *I. Napoléon ve Çar I. Aleksandr'in Tilsit'te görüşmesi*, 25 Haziran 1807. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Franck Raux

49 Baron François Gérard, Çar I. Aleksandr'ın portresi, y. 1814. Musée Cantonal des Beaux-Arts, Lausanne. Fotoğraf: akg-images / André Held

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

50 Baron François Gérard, Désirée Clary'nin portresi. Fotoğraf: Alexis Daflos. Kraliyet Hanesi, İsveç

51 Jean-Baptiste Isabey, Pauline Fourès'in portresi. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Droits réservés

52 Ferdinando Quaglia, Giuseppina Grassini'nin portresi. Fotoğraf: De Agostini Resim Kütüphanesi / A. Dagli Orti / Bridgeman Images

53 Pierre-Auguste Vafflard, Marguerite Weimer'in (Matmazel Georges) portresi, 1805. Fotoğraf © Comédie-Française Koleksiyonu / P. Lorette

54 Jean-Baptiste Isabey, Kontes Maria Walewska'nın portresi. Patrimoine Comte Colonna-Walewski Koleksiyonu. Fotoğraf: © Fine Art Images / Heritage Images / Scala, Floransa

55 Mayer ve Pierson, Kont Alexander Colonna-Walewski'nin fotoğrafı. Fotoğraf: © Musée d'Orsay, Böl. RMN-Grand Palais / Patrice Schmidt

56 Pierre-Paul Prud'hon ('a ithaf edilir), Éléonore Denuelle de la Plaigne olduğu söylenen bir kadının oğluyla resmi, 1814. Özel koleksiyon. Fotoğraf: © Christie's Images / Bridgeman Images

57 Jean-Baptiste Isabey, Anne Hippolyte Boutet Salvetat'nın (Matmazel Mars) portresi, 1819. Fotoğraf: © Wallace Koleksiyonu'nun Mütevelli Kurulu'nun izniyle, Londra.

58 Albine de Montholon. Fotoğraf: Roger-Viollet / Topfoto

59 Sèvres Ürünü, Valide Hanım'a ait kulplu vazo; üzerindeki resimde Napoléon, Büyük St Bernard Geçidi'nden Alpleri geçerken gösteriliyor, 1811. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée du Louvre) / Droits réservés

60 François-Honoré-Georges Jacob-Desmalter, Bernard Poyet ve Agustin-François-André Picot, Napoléon'un Yasama Kurulu'nun oturumlarında kullanılan imparatorluk tahtı, 1805. Fotoğraf: © Les Arts Décoratifs, Paris / Jean Tholance. Tous droits réservés

61 Henri Auguste, İmparator Kayığı, 1804. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Fontainebleau) / Jean-Pierre Lagiewski

62 Fransız Ekolü, Vendôme Sütunu'nun inşası, y. 1803–10. Musée National du Château de Malmaison, Rueil-Malmaison. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images

63 Henri Courvoisier-Voisin, The Palais de la Bourse, y. 1826. Musée de la Ville de Paris, Musée Carnavalet, Paris. Fotoğraf: Giraudon / Bridgeman Images

64 Claude François de Méneval. Fotoğraf: Mary Evans Resim Kütüphanesi / Epic

65 Lemercier, Baron Agathon-Jean-François Fain'in portresi. Bibliothèque Nationale de France, Paris. Fotoğraf: Roger-Viollet / Topfoto

66 Francisco José de Goya y Lucientes, *Destansı bir başarı! Ölü adamlarla!* "Savaşın Felaketleri"nden görseller, yay. 1863. Fotoğraf: Index / Bridgeman Images

67 Adolphe Roehn, *1809'un 5-6 Haziran gecesinde, Wagram Muharebesi'nin vuku bulduğu arazide açık ordugâh kuran Napoléon* (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

68 Baron Antoine-Jean Gros, *Austerlitz Muharebesi'nden sonra Napoléon ve II. Franz'ın buluşması*, 4 Aralık 1805 (detay). Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Daniel Arnaudet

69 Sir Thomas Lawrence, Prens Clemens Metternich'in portresi (detay), 1815. Kraliyet Koleksiyonu Vakfı © Majesteleri Kraliçe II. Elizabeth, 2014. Fotoğraf: © Bridgeman Images

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

70 Sir Thomas Lawrence, Carl Philip, Prens Schwarzenberg'in portresi, 1819. Kraliyet Koleksiyonu © 2014 Majesteleri Kraliçe II. Elizabeth. Fotoğraf: © Bridgeman Images

71 Baron François Gérard, İmparatoriçe Marie Louise'in portresi, 1810. Fotoğraf: © RMNGrand Palais (musée du Louvre) / Hervé Lewandowski

72 Baron François Gérard, Roma Kralı'nın portresi. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Fontainebleau) / Daniel Arnaudet / Jean Schormans

73 Yaşlı Josef Lanzedelli, Adam Albert von Neipperg'in portresi (detay), y. 1810. Fotoğraf: © Stadtverwaltung, Schwaigern

74 Antoine Charles Horace Vernet, sonra Étienne-Alexandre Bardin, *bir piyade ile ikinci sancaktarın üniformaları*, "Bardin Regulations"tan görseller. Fotoğraf: © Paris–Musée de l'Armée, Dist. RMN-Grand Palais / Pascal Segrette

75 Christian Johann Oldendorp, *Moskova yanarken Kremlin*, Eylül 1812. Fotoğraf: © De Agostini Resim Kütüphanesi / M. Seemuller / Bridgeman Images

76 Faber du Faur, *Yolda, Pneva çok da uzakta değil*, 8 Kasım 1812, "Blätter aus meinem Portefeuille"den görseller, im Laufe des Fel, y. 1830'lar. Fotoğraf: Anne S. K. Brown Askerî Koleksiyon, Brown Üniversitesi Kütüphanesi, Providence, RI

77 V. Adam (parafından), Berezina Geçişi. Brown Üniversitesi Kütüphanesi, Providence, RI. Fotoğraf: Bridgeman Images

78 Pierre-Paul Prud'hon, Charles Maurice de Talleyrand Périgord'un portresi (detay), 1817. Purchase, Mrs Charles Wrightsman Gift, Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis'in anısına, 1994. Erişim Numarası: 1994.190. © The Metropolitan Museum of Art, New York

79 Fransız Ekolü, Joseph Fouché'nin portresi. Fotoğraf © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

80 Baron François Gérard'ın stüdyosu, Charles-Jean Bernadotte'un portresi, 1811. Fotoğraf © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

81 Jean-Baptiste Paulin Guérin, Mareşal Auguste de Marmont'un portresi, 1834. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (Château de Versailles) / Gérard Blot

82 Anonim, Napoléon, Fontainebleau'nun avlusunda ordusuna veda ediyor, 20 Nisan 1814. Bibliothèque Nationale, Paris. Fotoğraf: Roger-Viollet / Topfoto

83 George Cruikshank, *Bonaparte'in Rehberi Eşliğinde Waterloo Muharebe Alanından Kaçışı*, 1816. Özel koleksiyon. Fotoğraf: © Stapleton Koleksiyonu / Bridgeman Images

84 Kont Louis-Joseph-Narcisse Marchand, *Longwood manzarası* (detay), 1820. Fotoğraf: © RMN-Grand Palais (musée des châteaux de Malmaison et de Bois-Préau) / Gérard Blot

85 Anonim, Napoléon'un St Helena'daki son haftalarına ait bir portresi © Bodleian Kütüphanesi, Oxford (Curzon Atlantic a1 folio 19)

86 Charles Joseph Hullmandel, sonra Captain Frederick Marryat, Napoléon Bonaparte'ın naaşı uzanmış vaziyette, 1821. Fotoğraf: © Wellcome Kütüphanesi, Londra

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Haritaların Listesi

1.	Napoléon Devri'nde Paris	24
2.	İhtilal ve Napoléon Fransa'sı	25
3.	Kuzey İtalya, 1796–1797	114
4.	Campo Formio Barışı'nın Ardından Orta Avrupa	200
5.	Mısır ve Suriye Seferleri, 1798–1799	212
6.	Kuzey İtalya, 1796–1800	306
7.	Marengo Muharebesi	312
8.	Lunéville Antlaşması'ndan Sonra Almanya	346
9.	*Grande Armée*'nin Manş Kıyılarından Ren Nehri'ne İlerleyişi	422
10.	Ulm'dan Austerlitz'e	432
11.	Austerlitz Muharebesi	442
12.	Ren Konfederasyonu, 1807	461
13.	Prusya ve Polonya Seferleri, 1806–1807	464
14.	Jena Seferi ve Muharebe Alanı, 1806	472
15.	Eylau Muharebesi	498
16.	Friedland Muharebesi	511
17.	İspanya ve Portekiz	534
18.	Landshut Seferi, 1809	564
19.	Wagram Muharebesi	580
20.	Napoléon Devrinde Avrupa, 1812	618
21.	Napoléon'un Moskova'ya İlerleyiş ve Geri Çekiliş Güzergâhı, 1812	542
22.	Borodino Muharebesi	662
23.	1813 Seferi	690
24.	Dresden Muharebesi	706
25.	Leipzig Muharebesi	724
26.	1814 Seferi	736
27.	Napoléon Yolu, 1815	754
28.	Waterloo Seferi	790
29.	Waterloo Muharebesi, 18 Haziran 1815	808

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Takdim ve Teşekkür

Bu kitabı araştırmak ve yazmak için Napoléon'un St Helena ve Elba'da geçirdiği sürenin toplamından daha uzun bir süre harcadım. Dolayısıyla sonsuz cömertlikleri, iyi niyetleri, ayırdıkları zaman ve yardımları için teşekkür etmek istediğim çok sayıda insan var. Fransa'da Napoléon'a yönelik bugünkü genel kanıya ilişkin görüşlerini paylaştığı için Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'ye; Chequers'de Napoléon'un yazışmalarını araştırmama izin verdikleri için David Cameron ve Rodney Melville'e; Paris'teki konukseverliğinden dolayı Fransa Akademisi ve Fransa Enstitüsü mensubu Xavier Darcos'a; Napoléon Savaşları sürecinde Fransa ve Britanya'nın borç ve finansman uygulamalarına yönelik görüşlerini paylaşan Mervyn King'e; Napoléon'un Rusya'da ordularını mahveden tifüsün kaynağı olan bitlerin bir benzerini bana gösteren Carole Aupoix'ya; Marie Louise'in Napoléon'la yaptığı "tenezzül" evliliğine ilişkin görüşlerini paylaşan merhum Arşidük Otto von Hapsburg'a; Viyana Kongresi'nde kullanılan sandalyeleri bana gösterdiği için Mary Berry'ye; Napoléon Devri kitap ciltlerinden oluşan koleksiyonunu gösterdiği için Jayne Wrightsman'a, teşvikleri için Robert Pirie'ye; İmparatoriçe Eugénie ile ilgili anıları için merhum Alexandra Dacre'ye; Napoléon Devri muskatını ateşlememe izin verdiği için Austerlitz'teki Dušan Frýbort'a; Napoléon'un "tendonu" olduğu iddia edilen şeyi görmeme izin verdiği için Bayan Evan Lattimer'e; Charles-Henry ve Jean-Pascal Tranié'ye; Cenevre Gölü'ndeki olağanüstü misafirperverlikleri için Jerry ve Jane Del Missier'ye; Malta'da bulunan Napoléon hakkındaki raporları sunduğu için Nicholas Steed'e; Napoléon'un Fontainebleau'daki sandalyesi ile Tuileries'deki masasını gösterdikleri için Carnarvon Kont ve Kontesine; olağanüstü cömertliği için Robin Birley'ye; İmparator'un seyahat kütüphanesini gösterdiği için Rosebery Kontesi'ne; Viyana Kongresi hakkında görüşlerini paylaşan Dr. Henry Kissinger'a; 2007'de Liverpool Üniversitesi'nde düzenlediği "Zirvedeki Napoléon" başlıklı muhteşem kongresine beni de davet eden Prof. Charles Esdaile'a; Deborah Edlmann'a; Rurik Ingram'a; St Helena yolculuğunda (ki büyük kısmını Kraliyet Posta Gemisi'yle yaptığım bu yolculuk

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

iki hafta sürdü) beni Capte Town'da misafir ettikleri için kuzenlerim Philip ve Sandra Engelen'e; Tel Aviv'deki konukseverliği ve cömertliği için Zac Gertler'e; bana Napoléon'un bir tutam saçını verdiği için Caroline Dalmeny'ye (bu saç masamın üzerinde durarak bana ilham verdi) ve Napoléon ile Josephine'in evlendiği salonu ziyaret etmeme izin verdiği için BNP Paribas'tan Baudouin Prot'a teşekkür ederim. Ayrıca Jérôme Tréca ve Fontainebleau Sarayı çalışanlarından Napoléon'un taht odasındaki hırsız alarmlarını en az üç kez tetiklediğim için içtenlikle özür dilerim.

Muharebe alanlarını ziyaret etmeyen bir tarihçi, suç mahallini inceleme zahmetine katlanmayan bir dedektife benzer. Bu kitabı yazma sürecimde Napoléon'un altmış muharebe alanından elli üçünü ziyaret ettim ve bunların çoğunda seçkin askerî tarihçi John Lee bana eşlik etti. John ile birlikte Montenotte, Mondovi, Lodi, Mantua, Arcole, Castiglione, Rivoli, Rovereto, Dego, Marengo, Ulm, Austerlitz, Jena, Eylau, Friedland, Abensberg, Landshut, Eggmühl, Ratisbon, Aspern-Essling, Wagram, Maloyaroslavets, Lützen, Bautzen, Dresden, Leipzig, Reichenbach, Brienne, La Rothière, Champaubert, Montmirail, Château-Thierry, Vauchamps, Montereau, Craonne, Laon, Reims, Arcis-sur-Arbe ve St-Dizier muharebelerinin yaşandığı alanları gezmek, bu kitabı yazma sürecimin en keyifli aşamalarından biriydi. E-posta üzerinden kurduğumuz sayısız diyalogda John bana eşsiz tavsiyeler ve görüşler sundu. Napoléon'un seferlerine dair tuttuğu muharebe notları da paha biçilmezdi. Arkadaşlığından ne kadar keyif aldığımı da eklemek isterim. Hem John'a hem de benimle birlikte sık sık muharebe alanlarını gezmeye çıktığı için ona katlanan eşi Celia'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Araştırmalarım sırasında on beş ülkede ziyaret ettiğim altmış dokuz arşiv, kütüphane, müze ve araştırma enstitüsünde fevkalade bir yardımseverlik ve dostluk gördüm. Bazı kişilere özellikle teşekkür etmek istiyorum:

Fransa: Paris'teki Archives Nationales'den Sacha Topaloviç ve Florence Tarneaud'ya; Bibliothèque Nationale de France'ın Tolbiac ve Richelieu kısımlarından sırasıyla Y. Bamratta ve Laurence Le Bras'ya; La Courneuve'deki Centre des Archives Diplomatiques'ten Anne Georgeon-Liskenne'e;; Vincenne'deki Service Historique de la Défense'ten Claude Ponnou ve İhisio Bernard'a; Bibliothèque Thiers'den Sylvie Biet ve Danièle Chartier'ye; Musée Carnavalet'den Gérard Leyris'e; Pauline Borghese'nin bugün Britanya Büyükelçiliği olarak hizmet veren Paris'teki konutunu gezdiren Britanya Büyükelçisi Sir Peter Westmacott'a ve uşağı Ben Newick'e; Josephine'in Eugène'e verdiği muhteşem Beauharnais Oteli'ni şu anda konut olarak kullanan ve bana çevreyi gezdiren Paris'teki Almanya Büyükelçisi Susanne Wasum-Rainer'e; St-Joseph-des-Carmes'den Léonore Lossseand'a; eski St-Cloud Sarayı'nın küratörü David Demangeot'ya; *École Militaire*'den Aurore Lacoste de Laval'e; Paris'teki ABD Büyükeçiliği Baş

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Katibi Christopher Palmer'a; Hôtel Talleyrand'ın Güvenlik Merkez Direktörü Bayan Robin Smith'e; Musée Napoléon de Brienne-le-Château'dan Argelique Duc'e; *Les Invalides* ve Musée de l'Armée'den Fanny de Jubecourt'a; muhteşem Napoleon Vakfı'nda sundukları fevkalade konukseverlikten dolayı Dr. Thierry Lentz ve Prof. Peter Hicks'e; Malmaison Malikânesi'nden Alain Pougetoux'ya; Palais-Royal'deki (eski Tribünlük) Şûra'dan Xavier Cayon'a; Mareşal Lannes'ın Maisons-Laffitte Şatosu'ndan Madam Marianne Lambert'e; Mösyö ve Madam Benoit D'Abonvelli'e; Jura'daki Joux Kalesi'nden Quentin Aymonier'ye; benimle Korsika'ya gelen oğlum Henry ve kızım Cassia'ya ve aşağıdaki kurumlarda çalışan kişilere teşekkür ederim: Paris'teki Palais et Musée de la Légion d'Honneur, Paris'teki Musée de la Préfecture de Police, St-Denis'deki Maison d'Éducation de la Légion d'Honneur, Panthéon, Musée Fesch ve Korsika'ya bağlı Ajaccio'daki Musée National de la Maison Bonaparte.

Rusya: Borodino muharebe alanını gezdiren Borodino Devlet Müzesi'nden Aleksandr Suhonov ve Elvira Çulanova'ya; beni Maloyaroslavets muharebe alanına götüren Three Whales Tours'dan Oleg Aleksandrov'a; Rusya'nın Kaliningrad bölgesindeki Eylau ve Friedland muharebe alanlarını gezdiren City Events'tan Maciej Moravski'ye; Maloyaroslavets Askeri Tarih Müzesi'nden Konstantin Nazarov'a; Eylau muharebe alanındaki Bagrationovsk Tarih Müzesi'nden Alexandr Pançenko'ya; Moskova'daki Rus Devlet Askerî Tarih Arşivi'nden Valery Şabanov ve Vladimir Ukieviç Katz'a ve Moskova'daki Borodino Panorama Müzesi'nden Marina Zboevskaya'ya teşekkür ederim.

Belarus: Berezina Nehri çevresindeki muharebe alanını gösterdiği için Profesör Igor Groutso ve Borisov Birleşik Müzesi'nden Rahoviç Natalya Stepanovna'ya teşekkür ederim.

İsrail: Kakun, Yafa ve Tabor Dağı muharebe alanlarını gezdiren Dr. Eado Hecht'e; Akka'daki kuşatma bölgesini gösteren Dr. Alon Keblanoff'a; Tel Aviv Üniversitesi'nden Prof. Azar Gat'a ve Tel Dor Arkeoloji Müzesi'nden Liat Margolit'e teşekkür ederim.

St Helena: Gayretkeşliğiyle göz dolduran ve adada son derece keyifli günler geçirmemi sağlayan Fransa Fahri Konsolosu ve Longwood'un Hamisi Michel Dancoisne-Martineau'ya; Pleasant Dağı, Diana Zirvesi, Prosperous Körfezi, Briars, Sandy Körfezi ve Jamestown'ı gezdiren Aron Legg'e ve St Helena eski Baş İdarecisi Andrew Wells'e teşekkür ederim.

Belçika: Waterloo'yu gezdiren Ian Fletcher ve Albay John Hughes-Wilson'a; Ligny muharebe alanını gösteren Ligny Muharebesi Müzesi'nin başkanı Benoît Histace'a ve La Hayc Sainte'in sahipleri Kont François ve Kontes Susanne Cornet d'Elzius'a teşekkür ederim.

Büyük Britanya: Oxford'daki Rhodes House Kütüphanesi'nden Lucy McCann'e; Oxford'daki Bodleian Kütüphanesi'nin Özel Koleksiyonlar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Okuma Salonu'ndan Leigh McKiernan'a; Oxford'daki Ashmolean Müzesi'nde bulunan Heberden Sikke Salonu'ndan Prof. Nick Mayhew'a; Cambridge'deki Churchill Arşivleri'nden Allen Packwood'a; Apsley House'tan Josephine Oxley'ye; British Museum'dan Paul Roberts'a; Ulusal Ordu Müzesi'nden Katy Canales ve Pim Dodd'a; Chelsea'deki Kraliyet Hastanesi'nden Hilary Burton ve John Rochester'a; Londra İletişim Fakültesi'nden Richard Daniels'a; Britanya Askerî Tarih Komisyonu'ndan Richard Tennant'a ve Portsmouth'taki Kraliyet Denizcilik Müzesi ile Britanya ve Londra kütüphaneleri çalışanlarına teşekkür ederim.

İtalya: Rivoli Müzesi'nden Lario Zerbini'ye; benimle Elba'ya gelen kızım Cassia'ya; Elba'daki Santuario della Madonna del Monte at Marciana'dan Nello Anselmi'ye; Milano'daki Sebelloni Sarayı'nda bulunan Serbelloni Vakfı'ndan Elisabetta Lalatta'ya; Mantua'daki Ducale Sarayı'ndan Riccardo Bianceli'ye ve aşağıdaki kurumlarda çalışan kişilere teşekkür ederim: Roma'daki Museo Napoleonico, Spinetta Marengo'daki Marengo Müzesi, Monza'daki Villa Reale ve Elba'daki Villa di San Martino.

Çekya: Barış Höyüğü Anıt Müzesi'nden Simona Lipovska'ya ve Austerlitz'teki Slavkov Kalesi'nden Jana Slukova'ya teşekkür ederim.

Avusturya: Aspern ve Essling müzelerinden Helmut Tiller'e; Wagram Müzesi'nden Rupert Derbic'e ve Viyana'daki Schönbrunn Sarayı ve Heeresgeschichtliches Müzesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Portekiz: Torres Vedras Hatları'ndaki 40, 41, 42 ve 95 numaralı tabyaları gösteren Mark Crathorne ve Luiz Saldanha Lopes'e ve Lizbon Askerî Müzesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Almanya: Ingolstadt'ta bulunan Bavyera Ordu Müzesi, Jena Cospeda'daki 1806 Müzesi ve Leipzig muharebe alanındaki Markkleeberg'de bulunan Torhaus Müzesi çalışanlarına teşekkür ederim.

ABD: New York Halk Kütüphanesi'nin Allen Salonu'ndan Hay Barksdale'e ve Pforzheimer Salonu'ndan Elizaberth Denlinger'a; Pierpont Morgan Kütüphanesi'nden Declan Kiely'ye; Beinecke Kütüphanesi'nden Kathryn James'e; Yale'deki Sterlin Memorial Kütüphanesi'nden Steve Ross'a; Cornell Üniversitesi'ndeki Carl A. Kroch Kütüphanesi'nde bulunan Yazma Eserler Koleksiyonu Bölümü'nden Laurent Ferri'ye; Cornell'deki misafir öğretim üyesi görevim süresince beni cömertçe destekleyen Merill ailesine; Cornell'de gösterdikleri fevkalade konukseverlikten dolayı Prof. Barry ve Dr. Marcia Strauss'a; Napoléon'un Rusya'yı istila etmesine kendince sebepler bulan öğrencilerime; Florida Devlet Üniversitesi'nde harika günler geçirmemi sağlayan Napoléon ve Fransız İhtilali Enstitüsü'nün Müdürü Prof. Rafe Balufarb'a; New York Tarih Cemiyeti Kütüphanesi'nden Eric Robinson'a; Florida Devlet Üniversitesi Özel Koleksiyonlar Bölümü'ne

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bağlı Robert Manning Strozier Kütüphanesi'nden Katie McCormick'e; Yale Britanya Sanat Merkezi'nden Elisabeth Fairman'e; Oklahoma'ya bağlı Tulsa'daki Gilcrease Müzesi'nin küratörü Dr. Robert Pickering'e ve Deniz Piyadeleri Savaş Laboratuvarı'na bağlı Savaş Oyunları Bölümü'nün Müdürü Dr. William J. Lademan'a teşekkür ederim.

İsveç: Stokholm'deki Kraliyet Sarayı'nda bulunan Bernadotte Salonları'nı gezdiren Aviva Cohen-Silber'e teşekkür ederim.

İsviçre: Cenevre Gülü'ndeki Château Le Coppet'den Paola Gianoli'ye teşekkür ederim.

Kanada: Montreal Güzel Sanatlar Müzesi'nin Napoléon galerilerini gezdiren Bruce McNiven'e teşekkür ederim.

Tarihsel araştırmaları için Josh Sutton, Charlie Mitchell ve Katie Russell'ın yanı sıra Almanca çeviriler için Julie di Filippo, Lehçe için Beata Widulinska, İspanyolca için Timothy Chapman, İbranice için Eado Hecht, Rusça için Dr. Galina Babkova ve Fransızca için Annaliese Ellidge-Weaver, Helena Fosh, Maxine Harfield-Neyrand, Gilles Vauclair ve Carole Aupoix'ye teşekkür ederim. Maxine, Paris'teki beş araştırma kurumunun zaman zaman kafa karışıklığı yaratan yollarında özellikle cesaretlendirici ve yardımcı oldu.

Bu kitap, Napoléon hakkında bir BBC TV belgesel dizisi çektiğimiz süreçte yazıldı. Dolayısıyla tüm süreci bu denli keyifli ve düşündürücü kıldıkları için David Notman-Watt, Simon Shaps, David Barrie, Anna Dangoor, Patrick Duval ve Tony Burke'e teşekkür etmek istiyorum.

Napoléon'un ölümü bana göre gereksiz yere çok tartışmalı hâle geldiğinden İmparator'un ölümü hakkında Dr. Tim Barrie, Cornell'den Prof. Ira Jacobsen, Dr. Albert Knapp, Dr. Robert Krasner, Dr. Achana Vats, Dr. James Le Fanu, Dr. Pamela Yablon, Dr. Gut O'Keefe ve Dr. Michale Crumplin'den uzman görüşleri dinledim. Kendilerine teşekkür ederim. Ayrıca Dr. Frank Reznek'e Napoléon'un St Helena'daki diş problemlerine koyduğu teşhis için teşekkürlerimi sunarım.

Kitabın taslak metnini okuyan ve geliştirilmesi için değerli önerilerde bulunan Helena Fosh, Sudhir Hazareesingh, John Lee, Stephen Parker, Jürgen Sacht ve Gilles Vauclair'e teşekkür ederim.

Capel & Land'den temsilcim Georgina Capel ve Penguin'den yayıncılar Stuart Proffitt ve Joy de Menil verimlilik ve profesyonellik bakımından her zamanki gibi ilham kaynağı oldular. Gayretkeş redaktörlerim Peter James ve Charlotte Ridings'in de onlardan aşağı kalır yanı yoktu. Stuart ve Joy ortaya koyduğu özverili çalışmalarla bu kitabın gelişimine muazzam bir katkı sağladı. Tüm bunlar için onlara ne kadar teşekkür etsem azdır.

Muhteşem eşim Susan Gilchrist benimle birlikte giyotin bıçaklarını inceledi, Josephine'in hapsedildiği kilisenin mahzeninde katledilen rahiplerin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kafataslarını saydı, benimle birlikte Napoléon Yolu boyunca araba kullandı ve Kahire'deki El-Ezher Camii'ne giderken bana eşlik etti. (Bu camii mimari ve kültürel öneme sahip olmasının yanında 1798 isyanının başladığı ve bittiği yerdir.) Onun daimî sevgisi ve desteği olmasaydı bu kitabı yazamazdım; o benim hem Josephine'im hem Marie Louise'im hem de Marie Walewska'mdır.

Bu kitap, çokbilmiş ağabeylerine bu kadar uzun süre ve nezaketle katlandıkları için kardeşlerim Ashley Gurdon ile Matthew ve Eliot Roberts'a ithaf edilmiştir.

Andrew Roberts
Augereau Sokağı, No: 2, Paris
www.andrew-roberts.net

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Çevirmenin Takdimi

"Büyük şahsiyetler büyük tutkulara mefundur. Bu tutkulara kapılanlar çok büyük işler de başarabilir çok büyük yıkımlara da yol açabilir. Bu, benimsedikleri ilkelere bağlıdır."

Napoléon'un yaşamını ve 200 yıldır tarihin en tartışmalı şahsiyetlerinden biri olmasını, işte ona atfedilen bu cümleyle özetleyebiliriz. Gerçekten de Napoléon hakkında yazılıp çizilenler bugüne değin her daim birbiriyle taban tabana zıt olagelmiştir. Onu bir cani ve savaş meraklısı olarak değerlendirip eleştirenlerin sayısı, onu gelmiş geçmiş en büyük savaş dehası, kanun koyucu ve modern Avrupa'nın mimarı olarak görüp yüceltenlerden hiç de az değildir. Ancak yine de hakkında sayısız kitap yazılması (Roberts'ın ifadesiyle, başlığında Napoléon ismi geçen kitapların sayısı ölümünden bugüne geçen gün sayısından fazladır.) bize tarihsel açıdan yadsınamaz bir figür olduğunu gösterir. Bununla birlikte ne ilginçtir ki Napoléon Bonaparte hakkında bugüne kadar Türkçede kapsamlı bir biyografi bulunmuyordu. Türkçedeki mevcut çalışmalar ya kurgusal ya fazlasıyla yüzeysel ya da tek yönlü çalışmalardır. Peki, neden çok katmanlı bir Napoléon biyografisine ihtiyaç vardı? Çünkü Napoléon, ancak tüm yönleriyle değerlendirildiğinde doğru anlaşılabilecek biridir. Asker, lider, devlet adamı ve kanun koyucu yönü eylem ve girişimlerinin büyük kısmında iç içe geçmiş hâlde bulunur. İktidara geldiği günden sonra hiçbir zaman tek bir sorumluluğu olmamış, olamamıştır Napoléon'un. Şayet yalnızca asker olsaydı zihninin ve gayretinin tamamını savaşları idare etmeye yoğunlaştırabilirdi. Yalnızca hükümdar olsaydı Fransa'nın giriştiği sayısız muharebenin yönetimini bir başkomutana bırakabilir ve böylesine devasa bir yükten ve sorumluluktan kurtulabilirdi. Sadece bir hukukçu olsaydı kendisinden beklenen yegâne şey iyi işleyen bir hukuk sistemi inşa etmesi olurdu. Ancak Napoléon hepsinin birincil sorumluluğunu kendinde topladı. Ona karşı koalisyon kuran devlet liderlerinin aksine ordusunun fiili başkomutanı daima oydu; nadiren savaş konseyi topladı ve askerî meselelerle ilgili kararları hemen hemen her durumda kendisi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

aldı. Buram buram Antik Roma kokan Konsüllük idaresinden İmparatorluk'a giden yolun taşlarını kendisi döşedi. "Napoléon Kanunları" onun talimatları doğrultusunda, onun nezaretinde inşa edildi. Fransa'nın diğer ülkelerle ilişkilerini de keza büyük oranda o yürüttü. İşte tam da bu yüzden Türkçede onu tüm yönleriyle ele alan ve eylemlerini bu çok katmanlılığı göz önünde bulundurarak irdeleyen bir biyografiye ihtiyaç vardı. Umuyorum ki "Napoléon Vakfı Büyük Ödülü"ne layık görülen bu eser bu boşluğu dolduracaktır.

Napoléon'un imzasını taşıyan binlerce mektup, kesme, biçme ya da sansürleme olmaksızın yakın bir tarihte araştırmacıların ilgisine sunuldu. Bu çalışmayı sayısız Napoléon biyografisinden ayıran en önemli özellik, kitabın bu mektuplar üzerine inşa edilmesidir. Daha önceki biyografi yazarlarının sahip olamadığı bu ayrıcalıktan sonuna kadar yararlanan Andrew Roberts, Napoléon'un iç dünyasına, duygularına, en mahrem görüşlerine, ihtiraslarına ve farklı konulardaki fikirlerine kapı aralıyor. Bu da Napoléon'u topluma mâl olmuş bir şahsiyetten öte, etten kemikten bir insan olarak da görmemize olanak tanıyor.

Kitabın bir diğer ayırt edici özelliği birey-toplum etkileşimini göz ardı etmemesi ve yalnızca özneye odaklanmaktan ziyade Fransız İhtilali'nden 1815'e uzanan süreçte yaşanan pek çok kırılma anını kişiler üzerinde yarattıkları etkiden hareketle tartışmasıdır. Roberts, Edward Hallett Carr'ın *Tarih Nedir?* başlıklı kült eserinde tartıştığı "psikolojizm" tuzağına düşmez ve bütün toplumsal sorunları bireysel insan davranışlarının bir sonucuymuş gibi göstermez. Aksine, böylesine çalkantılı bir dönemde yaşanan olayların başta Napoléon olmak üzere bireyler üzerinde dramatik etkiler yarattığını görür ve bireylerin zihnen yaşadığı ciddi değişimlerin sonraki olaylar üzerindeki etkisini analiz eder. Bu da fanusa kapatılmamış, dış dünyayı etkilediği kadar ondan etkilenen de bir Napoléon imgesi tasvir etmemizi sağlıyor.

Kitabın çevirisine gelecek olursak, birkaç hususu ifade etmemde fayda var. Kaynak metinde büyük oranda İngilizceleştirilen farklı kültürlere ait tüm yer ve kişi adları kendi kültürlerindeki esas hâlleriyle kullanıldı. Milan yerine Milano ya da Turin yerine Torino denmesi şehir ismi kullanımlarına örnek olarak verilebilir. "Charles" isminin Alman, İspanyol ya da İtalyan kültüründe göre Karl, Carlos ve Carlo şeklinde yazılması, tüm kültürler için "Catherine" şeklinde İngilizceleştirilen ismin bir Rus prensesi için Katerina şeklinde kullanılması yahut da "Frederick" şeklinde genelleştirilen ismin Alman ve Avusturyalı kişiler için Friedrich olarak yazılması kişi adları için birer örnektir.

Andrew Roberts akıcı bir dil kullansa da uzun cümleler kurmaya meyilli ve sık sık parantez içi bilgiler sunan bir yazar. Çok uzun cümlelerle karşılaştığımda çoğu zaman yazarın üslubunu korumak ile anlaşılır bir cümle inşa etmek arasında bir denge tutturmaya çalıştım ancak bunun mümkün olmadığı durumlarda üsluptan feragat edip cümle ya da paragrafı anlaşılır kılma yoluna

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gittim. Parantez içi bilgileri ise akışı bozmayacağını düşündüğüm noktalarda metnin içinde tuttum; anlamada kopukluk yarattığına inandığım durumlarda ise dipnot olarak verdim. Zaman zaman cümlenin ya da ilgili durumun daha iyi anlaşılması için bizim de parantez içi bilgilere başvurmamız gerekti. Böyle durumlarda yazarın açtığı parantezlerle karışmaması için bizim eklediğimiz bilgiler köşeli parantezde sunuldu.

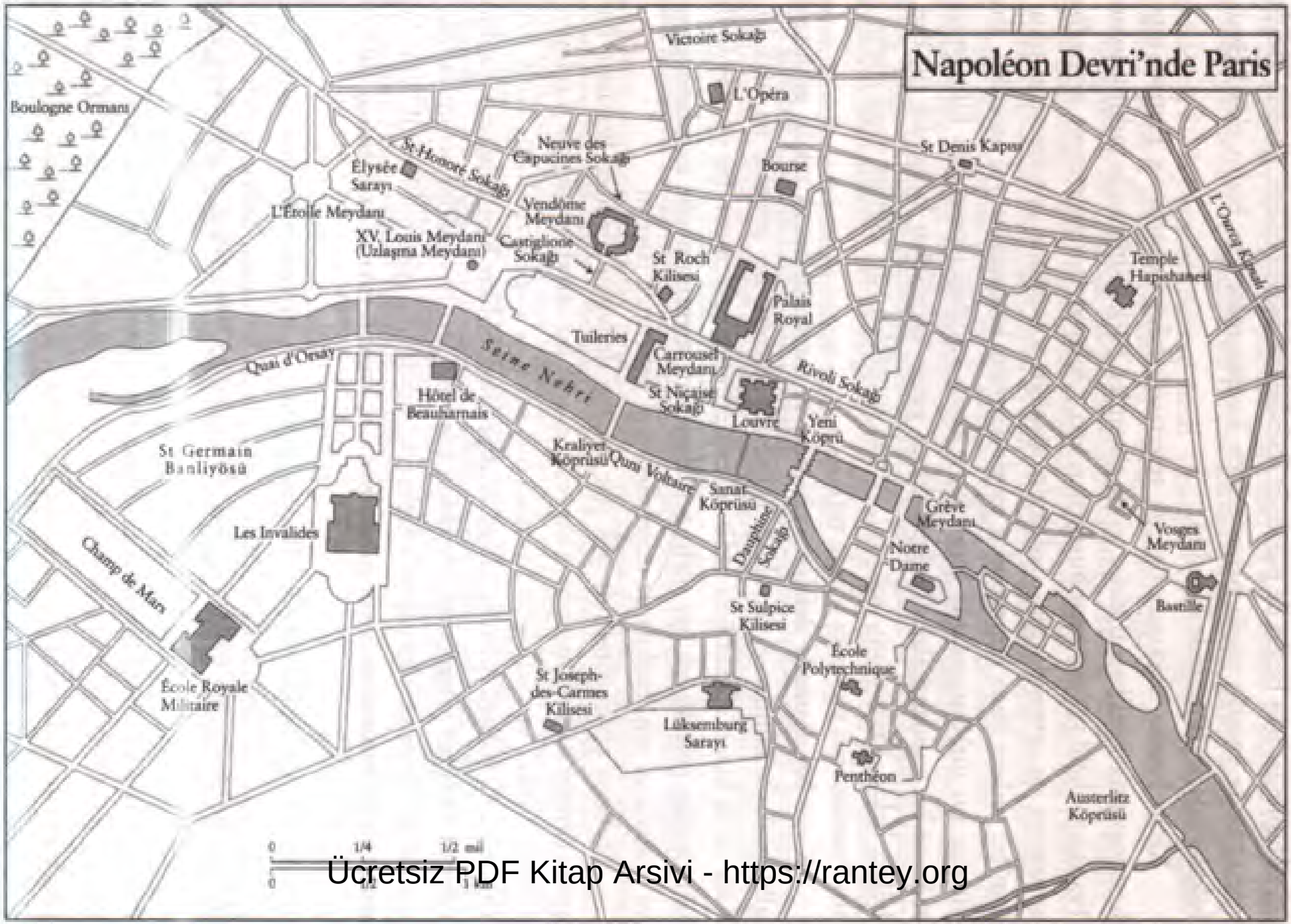
Kitap Fransa hakkında da çok teferruatlı bilgi sunuyor ve Fransız toplum yapısına özgü bazı ifadeler ya da sistemler Türk kültüründe bulunmuyor. Fransız mahallî yapılanması bunlardan biri. Dolayısıyla *département*, *arrondissement* ya da *commune* gibi ifadelerin sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi ya okur için bir anlam ifade etmeyecekti ya da kavram kargaşasına yol açacaktı. Bu yüzden bu tür durumlarda bire bir ve kesin karşılığı olmadığını bilmemize rağmen bu yapılanmalara Türkçedeki en yakın karşılıkları kullandık (il, ilçe, bölge, belde, kaymakam, vali vb.). Ancak meraklısı için kültüre özgü ifadelerin Fransızcaları parantez içinde verildi.

Kitap her aşamada defalarca okundu ve incelendi ancak takdir edileceği gibi binlerce cümlenin yer aldığı böylesine hacimli bir çeviride en ufak bir hata ya da kusur olmadığını iddia edecek cüreti gösteremem. Bu yüzden ilgili okurlardan gelebilecek her türlü geri dönütün memnuniyetle karşılanacağını ve kusurların yeni baskılarda düzeltileceğini belirtmek isterim.

Bu uzun çeviri sürecinde pek çok insanın desteğini gördüm. Bunların başında çeviriyi kaynak metinle mukayeseli olarak bir cerrah titizliğiyle inceleyen, Fransız İhtilali ve Napoléon Savaşları'nın kendine özgü terimlerini Türkçeleştirmede çok isabetli öneriler sunan ve dipnotları birlikte hazırladığımız kitabın editörü Mehmet Şengöçmen'e teşekkür ederim. Çeviriyi özellikle benim yapmamı isteyen ve zaman konusunda fazlasıyla müsamaha gösteren Kronik Kitap'ın genel yayın yönetmeni Sayın Adem Koçal'a, kitabın yayına hazırlandığı süreçte gösterdikleri özveri ve sarf ettikleri emekten dolayı M. Murtaza Özeren ve Ali Kaan Cerit'e teşekkür ederim. Bunun dışında askerî tarih terminolojisinin engin denizlerinde rotamı kaybettiğim zamanlarda konunun uzmanlarından fikir aldım. Sevgili hocam Erhan Çifci'ye, Mesut Uyar'a, Evren Mercan'a ve Hüseyin Serdar Tabakoğlu'na verdikleri detaylı cevaplardan dolayı teşekkür ederim. Desteklerini hep arkamda hissettiğim aileme, klavyemin sesine tahammül eden iş arkadaşlarım Öznur, Aleks ve Haluk'a teşekkür ederim. Ve son olarak bu uzun maceraya benimle birlikte çıkan, Napoléon ile Josephine'in ilişkisini uzun uzun konuştuğum ve yalnızca varlığıyla bile bana manevi güç aşılayabilen Şule Karagöz'e teşekkür ederim. İyi ki yanımdaydı.

Barbaros Uzunköprü
Kasım 2022
Beylikdüzü

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

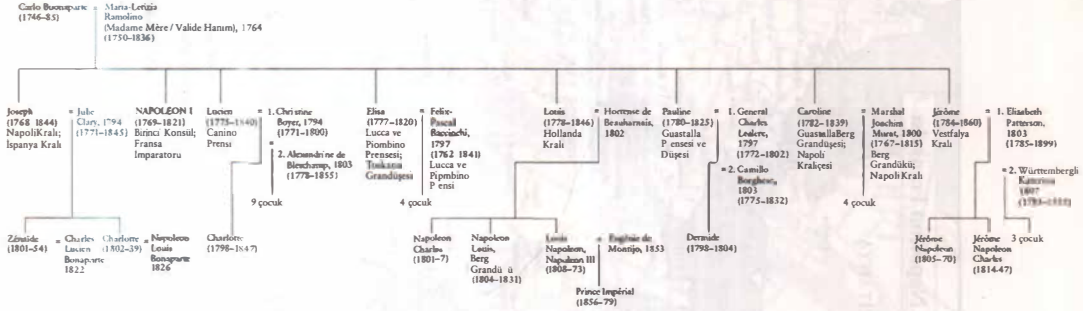

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

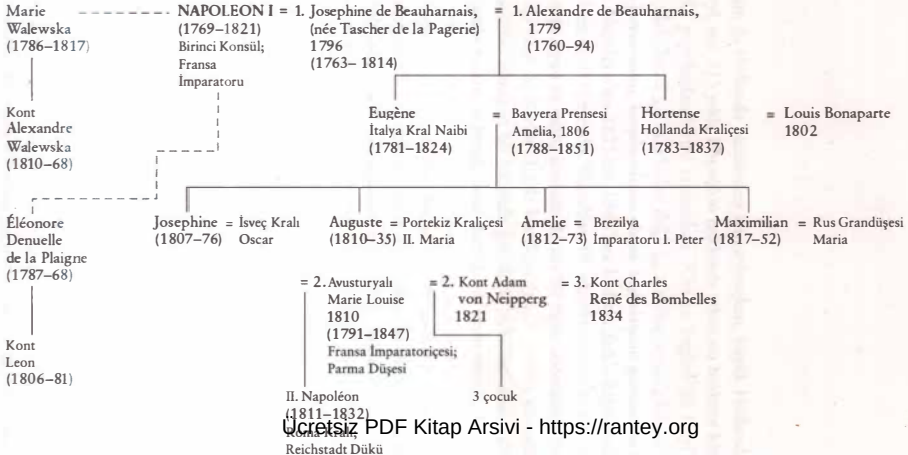
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bonaparte Ailesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Napoléon ve Josephine'in Ailesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş

Ekim 1944'te, tam da Hollanda Nazilerden kurtarılmışken, büyük Hollandalı tarihçi Pieter Geyl, son 215 yılda Napoléon hakkında çıkan on binlerce kitap arasında en özgün yapıtlardan birini tamamladı. Kitabın özgünlüğü Geyl'in Napoléon hakkındaki kendi görüşlerinden değil (gerçi kitap onun görüşlerini de açıkça ortaya koyuyordu), karşılaştırmalı olarak başkalarının görüşlerini de aktarmasında ve Napoléon'un 1815'ten 1940'lara kadarki farklı değerlendirmelerinin izini sürmesinde yatıyordu. Napoléon 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarında hem siyasi ve tarihî arenada devasa bir figür addedildiği hem romantikleştirildiği hem de büyük ölçüde kötülendiği için Geyl'in damıttığı görüşler hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde genellikle birbirine taban taban zıttı ve büyük oranda yazarların kendi siyasi duruşlarını yansıtıyordu. Geyl'in yazdıklarından sonra Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı tecrübeler yine şaşırtıcı olmayan ama bence yanıltıcı bir şekilde, Napoléon devrinde kıtada yaşanan olaylara yönelik pek çok yorumun çarpıtılmasına yol açtı. Bu çarpıtmalar bugün hâlâ bazı olayları olduğundan farklı göstermektedir.

Bu kitabı yazarken önceki yorumlardan aşırı derecede etkilenmemeye, mümkün olduğunca Napoléon'un kendi sözlerine ve onu şahsen tanıyanların sözlerine kulak vermeye çalıştım. Birbirine zıt yorumlar elbette burada da karşıma çıktı. O dönemin neredeyse tüm yazıları ilgili kişilerin Napoléon'un yaşamında ve sonrasında içinde bulundukları durum ve konumlara göre kaleme alınmıştı. Tahttan çekilmesinden hemen sonra kaleme sarılanlar, iş bulabilme ya da emekli maaşı alabilme ümidiyle ya da yalnızca Bourbonların denetiminde yazabildikleri için pek çok olayı tahrif etmişlerdi. Örneğin Claire de Rémusat'nın 1804-1813 yılları arasında Napoléon'un saray efradından biri olan kocasına yazdığı mektuplar İmparator'a dair çok olumlu ifadeler barındırıyordu ancak 1818'e gelindiğinde anılarında onu "cömertlikten yoksun" ve hatta "şeytani bir gülümsemeye sahip" bir canavar olarak resmetti. Buradaki fark, kocasının Bourbonlara bir ilin valisi olmak üzere başvuruda bulunmasından kaynaklanıyordu. Nitekim Rémusat geçmiş notlarını 1815'te yaktı ve

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Chateaubriand'ın "anıların anıları" dediği mefhumdan hareketle yeni bir karakter inşasına girişti.

Napoléon'a dair kavrayışımızın büyük kısmı eski sınıf arkadaşı Louis-Antoine de Bourrienne tarafından yazılan son derece şüpheli anılarla tahrif edilmiştir. 1797'de Leoben'de Avusturya ile yapılan müzakereler sırasında Napoléon'un özel sekreteri olarak atanan Bourrienne'in artık Napoléon'a "sen" diye hitap etmesine izin verilmiyordu. Bourrienne, Napoléon'un özel ofisinden sorumlu kılınma şerefi karşılığında bunun "basit bir fedakârlık" olduğunu söyledi ancak Napoléon onu yolsuzluk nedeniyle iki kez görevden almak zorunda kalınca araları açıldı ve yolları ayrıldı. Tarihçiler genellikle Bourrinne'in anılarının tarafsız olduğunu düşünmektedir ancak bu anılar aslında yalancılığıyla meşhur Charles Maxime de Villemarest ile başka hayalet yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. 1830'da, aralarında Napoléon'un kardeşi Joseph'in de bulunduğu Napoléon'u yakından tanıyan kişiler, Bourrienne'in iddialarının birçoğunu çürüten, toplam 800 sayfalık iki ciltlik bir çalışma yayımlamışlardır. Dolayısıyla ben bu kitapta Bourrienne'i yalnızca şüpheci bir yaklaşımla ve şahsen orada olduğu bilinen olaylarla ilgili açıklamalarımı örneklemek için kullandım.

Dikkatle yaklaşılması gereken bu türden dönemsel "kaynaklar" Napoléon literatürünün her katmanında bulunmaktadır. Napoléon'la birlikte St Helena'da bulunan Montholon Kontu, adada geçirdiği zamanın sözde "anlatısını" yirmi yıl sonra dönemsel notlara başvurmaksızın *kaleme aldı* ancak aslında o hiçbir şey yapmamış, her şeyi romancı Alexandre Dumas yazmıştı. Dumas aktör Talma'nın "anılarını" da yazmıştı. Benzer şekilde 1813'te Napoléon tarafından Paris'ten sürülen Laure d'Abrantès, anılarının yayımlandığı 1830'larda afyon bağımlısıydı ancak yine de Napoléon'la yaptığı uzun ve samimi konuşmaları sözcüğü sözcüğüne hatırladığını iddia ediyordu. Ne var ki sonradan ortaya çıktığı üzere bu on sekiz ciltlik hatıratın büyük kısmı alacaklıları savuşturmak için Balzac'a yazdırılmıştı. Napoléon'un İç Güvenlik Bakanı Fouché'nin anıları aslında Alphonse de Beauchamp adında bir yazar tarafından kaleme alınmıştı. Napoléon'un en sevdiği metreslerinden biri olan Matmazel George'un anıları da keza başka bir hayalet yazar tarafından yazıldı ancak kendisi yazılanları o kadar sıkıcı buldu ki Napoléon'un korsesine para sıkıştırdığı anekdotları metne ekleyerek anıları renklendirdi.

Telif hakkı yasalarından önceki dönemde insanlar Joseph Bonaparte, Mareşal Marmont ve Napoléon'un Dışişleri Bakanı Armand de Caulaincourt gibi hâlâ hayatta olan kimseler tarafından yazıldığı varsayılan anıları bile herhangi bir yasal başvuru olmaksızın yayımlayabiliyordu. Charlotte de Sor adında bir sahtekâr 1826'da Caulaincourt ile kısa bir süre görüşmüş olmasına dayanarak 1837'de Caulaincourt'un anıları olduğunu iddia ettiği bir metin

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

yayımladı. (Gerçek hatırat 1934'e kadar yayımlanmayacaktı.) Talleyrand'ın anılarının Napoléon'la ilgili kısımları 1820'lerde kendisi tarafından yazılmış olsa da 1860'larda Napoléon karşıtı Adolphe de Bacourt tarafından kapsamlı bir şekilde yeniden kaleme alındı. Prens Metternich'in anıları da bir hayalet yazar tarafından yazıldı ve yazılanlar büyük oranda kendi çıkarına hizmet eden ifadelerden oluşuyordu. Bir zamanlar Josephine'in sevgilisi olan Paul Barras'ın anıları ise buram buram kötülük, kendine acıma ve Napoléon'dan intikam alma isteği kokuyordu. Napoléon'un *Brumaire* Darbesi'yle devirdiği Louis Gohier, anılarının girişinde "tarafsız bir yazar" olduğunu ve "Napoléon'un hakkını teslim edeceğini" söylese de aslında bu iki ciltlik anılar şiddetli bir feverandan başka bir şey değildi. Bakan Lazare Carnot ya da Mareşal Grouchy de anılarını kendi yazmış değildi. Her ikisi de anılarını geride bıraktıkları belgeler üzerinden başkalarına yazdırdılar. Bu belgelerin de kimi ilgili döneme aitti, kimisi de değildi. Keza André-François Miot de Melito'nun sözde anıları, anlattığı olayların üzerinden yirmi yıldan fazla bir süre geçmişken damadı tarafından yazıldı.

Bu olağanüstü şahsiyete dair izlenimlerini aktarmak isteyen çok sayıdaki kişi arasında Napoléon'a yakın olan, döneme dair belgeler kullanan, yeni rejimde iş sahibi olmak için onu kötüleme gereği görmeyen ve para kazanma amacıyla onunla yakınlığını abartmayan insanlar da vardı. Örneğin Marquis de Caulaincourt'un 1812-1814 yıllarına ait anlatılarının, Henri Bertrand'ın St Helena'daki olaylara dair günlüğünün ve Cambacérès'in anılarının inandırıcılığı, bunların hemen yayımlanmak üzere yazılmamış olmaları ve ancak 1930'larda, 1950'lerde ve 1970'lerde ortaya çıkmalarıyla büyük ölçüde artmıştır. Napoléon'un Yüksek Saray İdarecisi olarak ona Bourrienne'den daha yakın olan ve nispeten az bilinen Baron Louis de Bausset-Roquefort'un anıları Bourbon döneminde cesurca yayımlanmışken Bourrienne'den sonra özel sekreterlik görevine getirilen Claude-François de Méneval ve Agathon Fain dengeli metinler ortaya koymuşlardır. Elbette tüm bunların diğer kaynaklardan bildiklerimizle ve birbirleriyle karşılaştırılarak kontrol edilmesi gerekiyordu ve bu yapıldığında görülmektedir ki bu kaynaklar İmparator'un ölümünden kısa bir süre sonra düşmanları ve hayalet yazarlar tarafından yaratılan "Kara Efsane"den daha tutarlı ve inandırıcı bir portre sunmaktadır.

2014'te Napoléon biyografisi yazmaya girişmiş biri olarak bu labirentten geçerken önceki yazarlara göre olağanüstü bir avantajım vardı. Zira Paris'teki Napoléon Vakfı Napoléon'un üçte biri daha önce yayımlanmamış ya da 1850'lerde ve 1860'larda çıkan önceki baskılarda şu ya da bu şekilde kesilip biçilmiş ya da tahrif edilmiş 33.000 mektubunu 2004'ten bu yana mükemmel bir şekilde düzenlemekte ve yayımlamakta. Bu muazzam yeni baskı

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Napoléon'un gerçek anlamda yeniden değerlendirilmesine olanak tanıyor ve bu kitabın temelini oluşturuyor.

Waterloo Muharebesi'ndeki yenilgisinden iki yüz yıl sonra Napoléon'un hayatının her yönü artık belgelenmiş, araştırılmış ve en şaşırtıcı ayrıntılarla ele alınmıştır. Örneğin Napoléon perşembe gününe denk gelen 19 Temmuz 1804'te Picardie'deki Buigny-St-Maclou yakınlarında bir demircinin evinde bir fincan sütlü kahve içmek için durdu ve şaşkın ancak sevinçli ev hanesine birkaç altın para verdi. Yalnızca bu olay hakkında bile on beş sayfalık bir inceleme yazısı yazılmıştır. Yine de ona dair en küçük detayların bile incelenmesi ve çığ gibi büyüyen veri, Napoléon'un kişiliği, politikaları, güdüleri ve hatta başarıları hakkında genel bir mutabakata varılmasını sağlayamamıştır. Elinizde tuttuğunuz bu kitap, Birinci Bölüm'de anlattığım üzere, Napoléon'un ilk biyografisinin yayımlandığı otuz yaşından önce başlayan uzun bir tartışma geleneğinin ortasında yer almaktadır. 1817'de İsviçreli tarihçi Frédéric Lullin de Châteauvieux, "İlerlemenin önündeki taşlaşmış engelleri olağanüstü bir şiddetle yıkıp süpürdü ve insanlık için 800 yıllık Habsburg ya da 600 yıllık Bourbon yönetiminden daha fazlasını başardı," diyordu. Madam de Staël ise 1818'de onu "görgüsüz, vatansız, ahlaksız bir paralı asker, doğulu bir despot, yeni Attila ve yalnızca yozlaştırmaktan ve yıkımdan anlayan bir savaş meralısı" olarak nitelendirdi. 1808'de Napoléon'la tanışan Almanya'nın en büyük edebiyatçısı Johann Wolfgang von Goethe, onu "Aydınlanmanın yılmaz müridi" olarak tanımladı. Napoléon yıkmaktan başka bir şey bilmeyen biri mi yoksa bir mimar mı? Bir kurtarıcı mı yoksa bir tiran mı? Bir devlet adamı mı yoksa bir maceraperest mi? Geyl, kitabının son cümlesinde "Tartışma devam ediyor" diyor. Bu kitabın sonunda okurun, kitapta Napoléon'u neden "Büyük Napoléon" olarak tanımladığımı su götürmez bir kesinlikle anlayacağını ümit ediyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Birinci Bölüm

Yükseliş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I
Korsika

"Trageedya kahramanının ilgimizi cezbedebilmesi için ne yalnızca suçlu ne de büsbütün masum olması gerekir... Tüm zaaflar ve çelişkiler insan yüreğinde nahoş bir şekilde bir arada bulunur ve fazlasıyla trajik bir görüntü sergiler."

Napoléon, Françoise-Just-Marie Raynouard'ın *Tapınakçılar* isimli oyunu üzerine.

"Tarihi okumak çok geçmeden üzerimde, vakayinamelerimizde isimleri en tepelere yazılan insanların elde ettikleri başarılara ulaşmaya muktedir olduğum hissini yarattı."

Napoléon, Marquis de Caulaincourt'a hitaben.

Yetişkinlik çağına kadar kullandığı ismiyle Napoleone di Buonaparte, perşembe gününe denk gelen 15 Ağustos 1769 tarihinde, öğleden önce, bir Akdeniz adası olan Korsika'nın büyük kentlerinden Ajaccio'da dünyaya geldi. Sonraları doğumundan bahsederken, "[Annem] doğum sancıları başladığında kiliseden eve dönüyormuş" diyecekti. "Eve kendi i zor atabilmiş. Öyle ucu ucuna yetişmiş ki yatağa bile ulaşamayıp kilim yığınının üzerinde doğuruvermiş beni."[1] Ebeveynlerinin seçtiği "Napoleone" ismi alışılageldik türden olmamakla birlikte hiç duyulmamış da değildi. Machiavelli'nin Floransa tarihini ele aldığı eserinde geçen bu isim aynı zamanda Napoléon'un büyük amcalarından birinin de adıydı.

Buona Parte ailesinin kökeni ise çok daha eskiye uzanmaktadır. Bu soy ismi 1261 yılında ilk kez kullanan Floransalının da mensubu olduğu aile Floransa ve Livorno arasında kalan bölgede hayatını sürdüren toprak sahibi bir aileydi. Ailenin büyük kısmı İtalya ana karasında kalırken Francesco Buonaparte

Machiavelli tarafından *Istorie Fiorentine* ismiyle kaleme alınan ve 1532 yılında yayımlanan bu hacimli eser Floransa'nın, kuruluşundan Lorenzo di Piero de' Medici'nin öldüğü tarih olan 1492'ye kadarki tarihini anlatır. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1529'da Korsika'ya göç etti. Bu soydan devam edenler sonraki 250 yıl boyunca hukuk, akademi ve din alanında saygın bir yol tutturmaya çabalayacaktı.[2] Napoléon'un doğduğu tarihte aile toplumsal konum olarak üst burjuva (*haute bourgeoisie)* ile *küçük soyluluk* seviyelerinin kesiştiği noktada bulunuyordu.

Napoléon, iktidara gelmesinin ardından ailesinin kökenini 13. yüzyılın Trabzon imparatorlarına kadar dayandırmaya çalışan bazı kişilere soyunun ancak gerçekleştirdiği askerî darbeye* kadar götürülebileceğini söyleyecekti. "Soyumu Nuh Tufanı'na kadar götüren soybilimciler var" dedi bir defasında Avusturyalı diplomat Prens Clemens von Metternich'e. "Kimileri de alt tabakadan gelmişim gibi davranıyor. Gerçek ise ikisinin arasında bir yerde yatıyor. Bonapartelar Korsikalı iyi bir ailedir. Adadan hemen hemen hiç ayrılmadığımız için tanınırlığımız düşük olabilir ancak bizi kötülemeyi kendine görev belleyen burnu havada ailelere nazaran çok daha iyiyizdir."[3] Napoléon, İtalyan kökenlerinden bahsedildiği zamanlarda nadiren de olsa Antik Romalıların varisi olduğunu da söylerdi. Bir defasında "İmparatorluklar kuran bir soydan geliyorum" diyerek övündüğü bilinmektedir.[4]

Bonapartelar çok varlıklı sayılmazdı ancak Ajaccio'nun başdiyakozu ve Napoléon'un büyük amcası olan Luciano'ya göre ailenin sahip olduğu topraklar, şaraba, ekmeğe ve zeytinyağına hiçbir zaman para ödemek zorunda kalmamalarını sağlayacak kadar büyüktü. Bonaparteların 1682'den beri yaşadığı Saint-Charles Sokağı'ndaki büyük ve üç katlı Bonaparte Hanesi'nin bodrum katında un öğütmek için kullanılan değirmen taşı bugün hâlâ yerinde durmaktadır. Napoléon'un kırsal kesimde bir eve, en az üç farklı kentte mülklere, koyun sürüsüne ve üzüm bağına sahip ebeveynleri, aileye yardımcı olmak üzere bir dadı, bir ev yardımcısı ve bir aşçı bile tutmuştu. "Korsika'da zenginlikten eser yok" diye yazacaktı Napoléon'un ağabeyi Joseph yıllar sonra, "Kendini zengin addedenlerin 20.000 livrelik birikimi bile yoktur; ancak her şey göreceli olduğu için Ajaccio'daki servetimiz oradaki kayda değer servetlerden biriydi." Napoléon, ağabeyinin sözlerini onaylar şekilde şu ifadeleri sarf edecekti: "Korsika'da lükse kaçmak ne kadar da güç."[5]

İskoç hukukçu ve kalem erbabı James Boswell, Napoléon'un doğumundan dört yıl önceye tekabül eden 1765'te Korsika'yı ziyaret etmiş ve adanın kendisine sunduğu güzelliklerden gözlerini alamamıştı. Sonraları "Ajaccio Korsika'nın en nadide kenti" diye yazacaktı. "Kent; hoş sokaklara, göz alıcı bahçelere ve Cenovalı vali için yapılmış bir saraya sahip. Adanın en nazik insanları burada yaşıyor. Fransızlarla ilişkileri de bir hayli sıkı." Çoğunluğu köylü olmak üzere toplamda 140.000 kişiden oluşan bu halk üç yıl sonra yaklaşık

* Direktuvar rejiminin lağvedilip Konsüllük idaresinin tesis edildiği ve Napoléon'un Biri Konsül olduğu 18 *Brumaire* darbesi. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

28 milyon nüfusa sahip Fransızlarla ümit ettiklerinden ya da istediklerinden çok daha "samimi" olacaktı.

Korsika'nın idaresi 200 yıldan fazla bir süredir kâğıt üstünde İtalyan şehir devleti Cenova'ya aitti ancak Cenova, nüfuz alanını adanın dağlık iç kesimlerine doğru genişletmeye pek heves etmemiş ve kontrolünü kıyı kesimlerle sınırlı tutmuştu. Dolayısıyla da adanın iç kesimlerindeki gruplar çetin birer bağımsızlık yanlısı olarak kaldılar. 1755 yılına gelindiğinde ise Korsika'nın milliyetçi karizmatik lideri Pasquale Paoli bağımsız bir cumhuriyet ilan etti. Korsikalıların 1763 yılında gerçekleşen Pedicoste Muharebesi'ni kazanmalarının ardından bu tek taraflı dilek gerçeğe dönüştü. Ada halkının "Baba" (*Il Babbù*) olarak andığı Korsikalı halk figürü ise adanın ekonomi, hukuk ve eğitim sistemlerinde bir dizi reform gerçekleştirmek üzere kolları sıvadı. Bunun yanında yollar yapıldı, matbaa getirildi ve adada rekabet içinde bulunan güçlü aileler arasında hemen hemen uzlaşma denebilecek bir yakınlaşma sağlandı. Genç Napoléon; bir kanun adamı, reformcu ve müşfik bir diktatör olarak gördüğü Paoli'ye büyük bir saygı ve hayranlık duyarak yetişti.

Cenova ise ada üzerindeki iradesini yeniden tesis etmek için mücadeleye girmeye pek istekli değildi. O yüzden, gönülsüzce de olsa adayı Ocak 1768'de 40 milyon franga Fransa Kralı XV. Louis'ye sattı. Adanın Fransa hâkimiyetine girmesinin ardından Fransa Dışişleri Bakanı Duc de Choiseul adayı yönetmek üzere Korsikalı Matteo Buttafuoco'yu görevlendirdi. Paoli kendisinden beklendiği üzere bu atamaya karşı çıkınca Fransa sert mizaçlı Vaux Kontu komutasındaki 30.000 kişilik kuvveti isyanı bastırmak üzere adaya gönderdi. Buttafuoco'nun yerine de Fransız Marbeuf Kontu atandı.

Napoléon'un babası Carlo Bonaparte ile o sırada Napoléon'a hamile kalan genç ve güzel eşi Letizia, Paoli'yi destekliyor, dağlık iç kesimlerde Paoli için çalışıyordu. Carlo, aynı zamanda Paoli'nin özel kâtipliğini ve yaverliğini de yapıyordu. Gelgelelim 8 Mayıs 1769'da gerçekleşen Ponte Nuovo Muharebesi'nde Vaux'nun Korsika kuvvetlerini mağlup etmesinin ardından Carlo ve o zamana kadar karnı iyice büyüyen Letizia, Paoli ve uzlaşma karşıtı diğer 340 kişinin peşinden sürgüne gitmeyi reddetti.[6] Carlo daha sonra Marbeuf ile Korsika'nın üst tabakası arasında gerçekleşen bir toplantıda XV. Louis'ye sadakat yemini ederek Ajaccio adalet divanındaki yargıç yardımcılığı görevi ile adadaki ormancılık okulu müfettişliği makamını elinde bulundurmaya devam etti. Carlo'nun bununla da kalmayıp Ponte Nuovo'nun üzerinden iki ay bile geçmeden Vaux Kontu'yla bir akşam yemeği yemesi Fransa idaresine karşı direnişini sürdüren eski yoldaşlarının öfkesi i iyiden iyiye kabarttı. Ne var ki bu kişilerin yüzlercesi, her ne kadar 1770'lerin ortasından itibaren büyük çaplı olaylara girişemeseler de sonraki yirmi yıllık süreçte ara ara gerçekleştirdikleri

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Fransa karşıtı gayrinizami eylemlerde yaşamlarını yitirip gittiler.[7] Joseph Bonaparte sonraları babasıyla ilgili, "Memleketinin Fransa'yla birleşmesinden doğabilecek büyük fırsatları görüp sadık bir Fransız'a dönüştü" yorumunda bulundu.[8] Carlo'nun 1777'de Paris'te Korsikalı soyluları temsil etmek üzere görevlendirilmesi ise kendisine Versay Sarayı'nda Kral XVI. Louis ile iki kez görüşme olanağı sundu.

Gençliğinde sıkı bir Korsika milliyetçisi olan Napoléon'un, taraf değiştirdiği için babasından nefret ettiği çoktandır söylenegelir. Ancak bu konuda, gelecekte bir süre Napoléon'un özel sekreterliğini yaptıktan sonra zimmetine yüklü miktarda para geçirdiği için iki kez görevden alınacak olan sınıf arkadaşı Louis Antoine de Bourrienne'in taşlamalarından öte bir kanıt bulmak mümkün değildir. Napoléon'un 1789'da Paoli'ye taraf değiştiren Korsikalıları kınadığını bildiren bir mektup yazdığı doğrudur ancak mektupta merhum babasının adı geçmiyordu. Ayrıca babasını bir gammaz olarak görseydi gelecekte oğlunun ismini Charles* koymazdı. Bonapartelar baskın, mücadeleci ve birbirine bağlı bir aileydi. Napoléon'un sonradan kullanacağı ifadeyle onlar *küçük soylular*ı (*petits gentilshommes*) ve "yanlış" tarafı desteklemenin iyi bir getiri sunmayacağını pekâlâ bilen kişilerdi.

Fransa'nın Korsika'daki hâkimiyetini nispeten yumuşak yöntemlerle sürdüreceği anlaşılmıştı. Marbeuf, adanın elit kesimini Fransa idaresinin avantajları konusunda ikna etmeye çalışıyor, Carlo da bu avantajlardan yararlanan başlıca kişilerden biri olma yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Paoli genç Napoléon'un devlet adamlığı konusunda rol modeli olarak gördüğü ilk kişiyse de Carlo, Fransa'yla iş birliği yapmaya istekli bir yabancı olarak Napoléon'un bilinçaltında çok önemli bir yer edindi. Babasında tecessüm eden bu iş birliği arzusu Napoléon'un gelecekte kuracağı imparatorluğun pürüzsüz bir biçimde işlemesi için hayati bir öneme sahip olacaktı.

Uzun boylu, yakışıklı ve popüler biri olan Carlo at binme konusunda hayli mahirdi. Fransızcayı iyi konuşur, Locke, Montesquieu, Hume, Rousseau ve Hobbes gibi önemli düşünürlerin temelini attığı aydınlanmacı fikirleri bilir, Voltaire ekolünde yazılar yazar, bu yazılarında örgütlü dine kuşkuyla yaklaşır ve özel mülkiyeti desteklerdi.[9] Napoléon, sonraları babasının bir başka özelliğini daha ortaya koyup onu "müsrif" biri olarak nitelendirecekti. Carlo gerçekten de ailesini düzensiz bir gelirle geçindirmeye çalışmış ve ölümüne kadar da ciddi bir borç biriktirmişti.[10] Aslına bakılırsa şefkatli bir babaydı. Ancak karakteri zayıftı. Aklı bir karış havada olduğu gibi çoğu zaman meteliksiz gezerdi. Geride

* İtalyanların kullandığı *Carlo* isminin Fransızcaki muadili *Charles*'dır. Burada Napoléon'un oğluna babasının ismini verdiği beli ilmektedir. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bıraktığı borçlar, griye çalan mavi gözleri ve ikisinin de erken ölümüne neden olan hastalık hariç tutulursa Napoléon'a babasından hemen hemen hiçbir miras kalmamıştı. "Talihimi ve kayda değer tüm başarılarımı anneme borçluyum" diyecekti Napoléon.[11]

Vaftiz edildiği ismiyle Maria-Letizia Ramolino bir hayli alımlı, aynı derecede kararlı ancak hiç okul yüzü görmemiş biriydi. Bununla birlikte iyi bir aileden geliyordu. Babası ilk olarak Ajaccio'da valilik yapmış, ardından Korsika'nın yol ve köprülerinden sorumlu genel müfettişi olmuştu. Letizia, Carlo Buonaparte ile dünya evine girdiğinde takvimler 2 Haziran 1764'ü gösteriyordu ve görücü usulü gerçekleşen bu evlilik esnasında henüz 18 yaşındaydı. (Aslına bakılırsa evlendiğinde kaç yaşında olduğu tam olarak bilinmemektedir çünkü Fransız İhtilali esnasında Ajaccio'daki arşivler yanıp kül olmuştur. Dolayısıyla bu sayı tahminidir.) Carlo kendisini seküler bir aydınlanmacı olarak gördüğü için düğünleri kilisede yapılmadı. Gelgelelim Başdiyakoz Luciano daha sonra kilise kayıtlarında bir değişiklik yapmış ve sanki düğün kilisede gerçekleşmiş gibi göstermiştir. Bu olay Bonapartelaların resmî kayıtları tahrif etme konusunda istekli oluşlarının ilk örneklerinden biri olarak görülebilir.[12] Letizia "bir tuğla ocağın ve müstakil bir evin", bir dairenin, bir üzüm bağının ve yaklaşık 33 dönüm arazinin de dâhil olduğu 175.000 frank değerinde olağanüstü bir çeyizle gelin oldu. Bu büyük servet, o dönem gönlünün başka bir kadında olduğuna inanılan hovarda Carlo'nun tercihini bir hayli etkilemiş olmalıdır.[13]

Letizia 1765 ve 1786 yılları arasında tam 13 çocuk doğurdu. Bunların yalnızca 8'i hayatta kalmayı başardı ki bu oran o dönem için çok da anormal değildi. En nihayetinde bu çocuklardan biri imparator, üçü kral, biri kraliçe, ikisi ise prenses olacaktı. Napoléon yaramazlık yaptığı zamanlarda annesinden yediği dayakları özlemle yâd etmiyorsa da -bir keresinde anneannesini taklit ettiği için dayak yemişti- o dönem için bu da sıra dışı bir durum sayılmazdı. Dolayısıyla annesinden bahsedeceği zaman dilinden yalnızca yürekten söylenen sevgi sözcükleri ve hayranlık ifadeleri dökülürdü. "Annem olağanüstü bir kadındı" diyecekti ölümünden kısa bir süre önce General Gourgaud'ya. "Son derece kabiliyetli ve cesur biriydi. Şefkati haşindi; Vücudu bir kadının vücuduydu ancak aklı kesinlikle bir erkeğin aklıydı." Bu cümle Napoléon'un dilinden dökülebilecek en yüce iltifatlardan biriydi. "Baskın bir kadındı" diye devam edecekti Napoléon annesiyle ilgili tasvirine, "Öylesine zekiydi ki..."[14] Böylesine içten sözler sarf eden Napoléon'un iktidara geldikten sonra annesini unutması beklenemezdi elbette. Büyük bir cömertlik sergileyerek Seine Nehri kıyısındaki Pont Şatosu'nu onun için satın almakla kalmadı, kendisine yıllık 1 milyon franklık bir gelir de bağladı. Letizia bu gelirin büyük kısmını

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

harcamadan biriktirecekti. Dillere destan cimriliğinden dem vurulduğunda ise "Gün gelir" diyecekti, "doğurduğum bunca kral bir lokma ekmeğe muhtaç olur."[15]

Carlo ve Letizia çifti, Napoléon doğmadan önce iki evlatlarını yitirmişlerdi. Napoléon'dan hemen sonra dünyaya gelen Maria-Anna ise yalnızca 5 yaşına kadar hayatta kalabildi. Napoléon'un ağabeyi Giuseppe (daha sonra bu ismin Fransızca muadili olan "Joseph"i kullanacaktı) 1768 yılının ocak ayında doğarken küçük kardeşi Luciano (Lucien) Mart 1775'te dünyaya gözlerini açtı. Ocak 1777'de Maria-Anna (Elisa), Eylül 1778'de ise Fransa krallarının ismini taşıyan Louis doğdu. Maria-Paola (Pauline) Ekim 1780'de, Maria Annunziata (Caroline) Mart 1782'de, Girolamo (Jérôme) ise Kasım 1784'te dünyaya geldi. Carlo'nun 38 yaşında hayatını kaybetmesiyle birlikte 33 yaşındaki Letizia için doğum yapma defteri kapandı ancak Napoléon'un sonraları "Babam yaşasaydı annem yirminci çocuğu da doğururdu" dediği söylenir.[16]

Napoléon'un yazdığı mektuplardan edinilebilecek en güçlü izlenimlerden biri, aile bireylerini koruyup kollama konusunda geliştirdiği derin ve daimî eğilimdi. Annesinin Korsika'daki mülkleriyle, erkek kardeşlerinin eğitimleriyle ya da kız kardeşlerinin gerçekleştireceği evliliklerle bizzat meşgul olan Napoléon, durup dinlenmeksizin Bonaparteların güvenliği ve refahı için çabalardı. "Şu hayatta gerçek ve koşulsuz sevgi beslediğim tek adam sensin" diye yazacaktı ağabeyi Joseph'e.[17] Ne var ki aile bireylerini sürekli makam sahibi kılma eğilimi gelecekte çıkarlarına ciddi şekilde zedeleyecekti.

Napoléon'un İtalyan kökenli bir Korsikalı oluşu gelecekte aleyhtarlarının eline sık sık kullanacakları bir koz verecekti. Örneğin ilk biyografilerinden birini kaleme alan İngiliz yazar William Burdon, Napoléon'un İtalyan kökeni hakkında, "Karakterinin nüvesini oluşturan bu meşum saldırganlık, Fransızlara özgü özgürlük ve canlılıktan ziyade İtalyanlara özgü vahşilikten kaynaklanıyor olsa gerek" ifadelerini kullandı.[18] Kasım 1800'de İngiliz gazeteci William Cobbett de benzer bir şekilde Napoléon'u "Uyduruk Korsika Adası'ndan gelen ayaktakımına mensup bir sonradan görme!" olarak tanımlayacaktı. Fransa senatosu 1804'te Napoléon'un imparator olmasını teklif ettiğinde Kont Jean-Denis Lanjuinais'nin tepkisi de farklı değildi: "Ne! Ülkenizi Romalıların köle olarak bile kullanmaya tenezzül etmediği aşağılık bir ırktan gelen bu adama mı teslim edeceksiniz?"[19] Korsikalı olduğu için Napoléon'un bazı kimselere karşı kan davası güdeceği de düşünülüyordu ancak genel olarak Bonaparteların böyle bir girişimi olduğuna dair kanıt bulunmuyor. Napoléon gerçekten de kendisine ihanet eden bazı insanlara karşı bir hayli hoşgörülü davrandı. Dışişleri Bakanı Charles-Maurice de Talleyrand ve İç Güvenlik Bakanı Joseph Fouché bu hoşgörüden nasibini alanlar arasındaydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Napoléon küçüklüğünde kuru öksürükten muzdaripti. Ara ara gelen bu öksürüğün teşhis edilmemiş tüberküloz hastalığının nöbetleri olduğu düşünülmektedir. Nitekim ölümünün ardından sol ciğeri incelendiğinde üzerinden zaman geçmiş olmasına rağmen bu hastalığın izlerine rastlanmıştır.[20] Napoléon'un çelimsiz ve içine kapanık bir çocuk olduğuna dair genel bir kanı mevcutsa da bu durum Bonaparteların lakabı olan "Başbelası"na (*Rabulione*) pek de uymuyor. Güvenilir kaynakların sayısı yetersiz olduğu için Napoléon'un çocukluk dönemine dair detayları kesin olarak bilemiyoruz ancak erken yaşta olgunlaştığına ve kelimenin tam anlamıyla kitap kurdu olduğuna hemen hemen kesin gözüyle bakılıyor. Tarihe ve biyografilere merakının çok erken yaşta başladığı da bilinen bir gerçektir. Annesi Letizia bu meseleye ilişkin olarak bir gün bir bakana şöyle demişti: "Yaşıtlarının oynadığı oyunlara katılmaz, onlardan kasten uzak dururdu. Evin üçüncü katında bulduğu küçük bir alana kurulur, yemeğe bile inmeksizin burada saatlerce kalırdı. Tek yaptığı, başta tarih kitapları olmak üzere sürekli okumaktı."[21] Napoléon, okuduğu ilk kitabın Jean-Jacques Rousseau tarafından kaleme alınan *La Nouvelle Héloïse* olduğunu; henüz dokuz yaşında okuduğu aşk ve kurtuluşa erme temalı bu 800 sayfalık eserin "aklını başından aldığını" söyleyecekti.[22]

Ağabeyi Joseph sonraları "Bu yoğun okuma eyleminin gençlik döneminde onun karakterini ve eğilimlerini şekillendirdiğine hiç şüphem yok" şeklinde bir yorumda bulundu.[23] Napoléon'un ilkokul öğretmeninin öğrencileri tarihî bir oyun çerçevesinde Roma ve Kartaca bayraklarının altına oturttuğunu, Napoléon'un savaşı kaybeden Kartacalıların bayrağı altında oturmak istemeyip ısrarla Roma bayrağı altında durmak istediğini de yine Joseph aktarmaktadır.[23] (Joseph, Napoléon'dan 18 ay daha büyük olmasına rağmen Napoléon ondan çok daha baskın bir çocuktu.) Napoléon ömrünün sonraki aşamalarında emrindeki subaylara Büyük İskender, Hannibal, Julius Caesar, Gustavus Adolfus, Prens Eugene ve Büyük Friedrich'in seferlerini tekrar tekrar okumalarını da tavsiye edecekti. Ona göre büyük bir asker olmanın yolu buradan geçiyordu.[25] Kendisi Antik Çağ tarihini askerî ve siyasi taktikler ansiklopedisi ve ömrü boyunca aklından çıkarmayacağı özlü sözler derlemesi olarak görürdü. Buradan aldığı ilham öylesine kuvvetliydi ki resmini çizdirmek üzere poz verdiği bazı zamanlarda toga giyen Romalılara öykünerek elini yeleğinin içine sokardı.

Napoléon'un anadili, Cenova lehçesinden çok da farklı olmayan Korsika lehçesiydi. Okuma yazmayı İtalyanca öğrenen Napoléon Fransızcayı öğrendiğinde dokuz yaşını çoktan geride bırakmıştı bile. Fransızcayı ağır bir İtalyan aksanıyla konuşması, "*eu*" ya da "*u*" yerine "*ou*" demesi hem okulda hem de orduda onunla dalga geçmek isteyenlere davetiye çıkarırdı. Napoléon'un konakladığı birçok sarayın dekorasyonundan ve yenilenmesinden sorumlu mimar

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Pierre Fontaine sonraları "onun konumundaki birinin" Fransızcayı böylesine ağır bir aksanla konuşmasını inanılmaz bulacaktı.[26] Napoléon Fransızcanın dil bilgisine ve yazımına da çok hâkim sayılmazdı ancak Fransızcanın henüz standart bir biçim almadığı bu dönemde bu durum çok da büyük bir problem teşkil etmiyordu. Önemli olan kendisini ifade etmede herhangi bir problem yaşamamasıydı. El yazısı keskin ve net olmakla birlikte daima kargacık burgacık bir görünüşe sahip oldu.

Napoléon'un çocukluk çağı genel olarak dram sarmalı olarak tasvir edilmektedir ancak Ajaccio'da ailesiyle, arkadaşlarıyla ve hizmetçilerle geçirdiği dokuz yaşına kadarki erken çocukluk dönemi karmaşıklıktan ve huzursuzluktan bir hayli uzaktı. Napoléon o günleri unutmayacak ve ileriki yıllarda okuma yazma bilmeyen ev yardımcısı Camilla Illari'ye son derece cömert davranacaktı.[27] Bir Fransız subayı ve beyefendisi olmak üzere Fransa'ya, Korsikalıların ifadesiyle "kıtaya" gönderildiği andan itibaren ise zorluklar baş göstermeye başladı.

Ada halkını Fransızlaştırma politikasını aktif bir şekilde sürdüren Marbeuf 1770 yılında iki yüzyıllık soyluluğunu ispat edebilen Korsikalılara Fransız soylularının imtiyazlarının tanınacağını bildiren bir buyruk yayınladı. Carlo'nun babası Joseph, Toskana Grandükü tarafından resmî olarak soylu ilan edilmiş, ardından da Pisa Başpiskoposu tarafından "Floransa asilzadesi" olarak tanınmıştı.[28] Feodalizmin olmadığı Korsika adasında unvanların çok büyük bir önemi olmasa da Carlo, Bonaparteların adanın 78 soylu ailesinden biri olması için başvuruda bulundu. Korsika Yüce Divanı ailenin kökeninin Floransa'ya kadar uzandığını tespit ettikten sonra 13 Eylül 1771'de soylu statüsülerini onayladı.[29]

Carlo artık hukuki olarak sorun teşkil etmeyeceği için ismini gönül rahatlığıyla "*de* Buonaparte" şeklinde kullanabilir, Korsika Meclisi'nde bir sandalye işgal edebilirdi. Maddiyattan yana sıkıntıları olduğundan oğullarının eğitimi için Fransa kraliyet bursuna da başvuru yaptı. Fransa, maddi sıkıntılar yaşayan Fransız aristokratlarının evlatlarına burs vermeye istekliydi ancak bursiyerlerin soylu bir aileden gelmesi, eğitim ücretini karşılayamayacak durumda olması ve Fransızca okuyup yazabiliyor olması gerekiyordu. Henüz dokuz yaşında olan Napoléon bu üç koşuldan ikisini hâlihazırda karşılıyordu. Üçüncü koşulu yerine getirebilmesi için ciddi bir Fransızca tahsili görmek üzere Ocak 1779'da Burgundy bölgesine bağlı Autun kentine gönderildi.

Marbeuf Kontu, Carlo'nun yaptığı başvuruların Fransız bürokrasisinden pürüzsüz bir şekilde geçebilmesine bizzat nezaret etti. Bu durum ileride Mabeuf Kontu ile Letizia arasında bir gönül ilişkisi olduğu dedikodularını doğurdu. Dedikodular Napoléon'un biyolojik babasının Kont olabileceği noktasına

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kadar ulaştıysa da bunlar Bourbon destekçilerinin ve Britanyalı yazarların ısrarla yaymaya çalıştığı yalanlardan başka bir şey değildi. Napoléon ömrü boyunca kendisini ne kadar yüceltmek istediyse düşmanları da onun etrafında inşa edilen efsaneyi yok etmek için o derece çaba sarf etti. Biyografileri henüz 28 yaşında bir savaş kahramanı olduğu dönemde yazılmaya başlanan Napoléon'a dair karalama kampanyası da yine bu tarihlerde başladı. 1797'de bilinmeyen Britanyalı bir yazar tarafından kaleme alınan ve Chevalier de Bourgoing tarafından "Buonaparte'ın İlk Yıllarına Dair Bazı Notlar" (*Quelques notices sur les premières années du Buonaparte*) ismiyle çevrilen çalışmada Letizia'nın Marbeuf Kontu'nun "dikkatini çektiği" belirtilir. Çalışmaya dair kısa bir tanıtım yazısı yazan Sir Andrew Douglas da bu iddianın doğru olduğunu söyler ancak Autun'da Napoléon'la birlikte bulunmasına karşın Bonaparte ailesinin başka bir mensubunu tanımadığı aşikâr olan Douglas'ın bu iddiayı nasıl teyit ettiği bilinmemektedir.[30]

Napoléon bu türden safsatalara pek kulak asmazdı ancak bir defasında, dâhi matematikçi ve kimyager Gaspard Monge'a kendisi anne rahmine düştüğü sırada annesinin isyancı lider Paoli'nin Corte'deki hisarında Marbeuf Kontu'nun kuvvetlerine karşı cesurca savaştığını anlattı. Napoléon imparator olduktan sonra Marbeuf Kontu'nun oğluna cömertçe davrandı. Seferlerinden birinde bir grup Fransız askerin gaspına uğrayan Kont'un kızı Madame de Brunny'ye de yardım elini uzatmaktan çekinmedi. "Mümkün olan en üst düzey ilgiyi göstermekle birlikte yanına muhafız birliğinden bir grup hafif teçhizatlı askeri vererek mutlu ve içi rahat bir şekilde yoluna gitmesini sağladı." Eğer Marbeuf Kontu annesini ayartmış ve onunla Carlo'nun bilgisi dışında bir ilişki yaşamış olsaydı Napoléon Kont'un ne oğluna ne de kızına böyle davranırdı.[31] Benzer şekilde Napoléon'un biyolojik babasının Paoli olduğu da söylendi ancak bu iddia da tutmadı.

Napoléon'un Fransa'da aldığı eğitim onu dört başı mamur bir Fransız hâline getirdi. Zaten genç yaşı, Fransa'da geçirdiği sürenin uzunluğu ve ülkenin Avrupa'nın geri kalanı üzerindeki kültürel hâkimiyeti göz önüne alındığında aksi bir durum tuhaf görünürdü. Bir vaiz yardımcısının bir aylık maaşına denk gelen bursu 31 Aralık 1778 tarihinde, Autun piskoposu tarafından verilen dinî eğitim ise bir gün sonra başladı. Okul kayıtlarına ismi "M. Neapoleonne de Bonnaparte" olarak geçen Napoléon bu tarihten itibaren yaklaşık sekiz yıl boyunca memleketi Korsika'yı göremeyecekti. "Düşünceli ve mahzun bir çocuktu" diye tanımlıyor okul müdürü Abbé Chardon, Napoléon'u. "Pek arkadaşı yoktu. Kendi başına yürüyüşler yapardı… Kabiliyetli ve çabuk öğrenen bir çocuk olduğu aşikârdı… Kendisini azarladığımda soğuk ve neredeyse buyurgan bir tonda 'Peki, efendim' diye yanıt verirdi."[32] Öğrenmeye susamış bu

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

zeki ve kararlı delikanlıya Fransızca okuma yazmayı öğretmek Chardon'un yalnızca üç ayını aldı. Hatta Napoléon bu süreçte bir adım daha öteye giderek kısa paragraflar kaleme almaya bile başladı.

Autun'da Fransızcayı yeterli ölçüde öğrenen genç Napoléon onuncu yaş gününe dört ay kala, Nisan 1779'da Champagne bölgesine bağlı Troyes yakınlarında yer alan Brienne-le-Château Kraliyet Harp Okulu'na kabul edildi. Oğlunu okula yerleştirip ertesi gün eve dönen Carlo ile okul kuralları gereği tatili bulunmayan Napoléon üç yıl boyunca birbirini göremeyecekti. 110 kişilik grupta kraliyet bursu alan 50 öğrenciden biri olan Napoléon'un Fransisken rahiplerinden oluşan Minim Kardeşliği* tarafından verilen eğitimi o gün itibariyle başladı. Brienne askerî bir okul olmasına karşın rahipler tarafından idare ediliyordu. Eğitimin askerî yönü ise dışarıdan tutulan eğitmenler tarafından yürütülüyordu. Bir hayli zorlu koşullara sahip olan okulda öğrencilere samandan birer döşek, birer adet de battaniye verilmişti. Ancak dayak söz konusu değildi. Ailesi küçük Napoléon'u Haziran 1782'de ziyaret ettiğinde Letizia oğlunun bir hayli zayıflamış olduğundan yakınacaktı.

Brienne, XVI. Louis tarafından 1776'da kurulan on iki kraliyet harp okulu arasında sosyal imkânlar açısından en seçkin okul olmamasına karşın Napoléon'a iyi bir eğitim sundu. Sekiz saatlik günlük eğitime matematik, Latince, tarih, Fransızca, Almanca, coğrafya, fizik, istihkâm, silâh, eskrim, dans ve müzik de dâhildi (son üç dersten de anlaşıldığı gibi Brienne soylu çocuklarının toplumsal becerilerini ve kültürel eğitimlerini tamamladığı nihai bir eğitim kurumu olma özelliğine de sahipti).[33] Fiziksel olarak yorucu, zihinsel olarak da zorlu bir eğitim sunan okuldan Napoléon'un dışında Louis-Nicolas Davout, Étienne Nansouty, Antoine Phélippeaux ve Jean-Joseph d'Hautpoul gibi dönemin en önemli komutanlarından bazıları da mezun oldu. Fransız İhtilal Savaşları'nda Hollanda'yı fethedip daha sonra Napoléon'a karşı monarşist bir darbe girişiminde bulunacak olan Charles Pichegru ise okuldaki öğretmenlerden biriydi.

Napoléon matematik konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahipti. "İyi bir komutan olmak için matematik bilmek şarttır" diyecekti gelecekte. "Matematik, kendini sayısız farklı koşulun içinde bulan askerin düşüncelerini doğru şekilde yönlendirmesine yarar."[34] Olağanüstü hafızası da bu beceriyi destekliyordu. "En öne çıkan özelliğim hafızamdır" diye övündüğü bilinir. "Çocukken otuz veya kırk sayının logaritmasını ezbere bilirdim."[35] Napoléon, on iki yaşında görmesi gereken matematik derslerini daha önce görme konusunda özel bir izin aldı. Çok geçmeden geometri, cebir ve trigonometri konularında uzmanlaştı.

1435'te İtalya'da kurulan ve alçakgönüllülüğü en yüce erdem sayan dinî tarikat. Üyeleri kendilerini dinî grupların en mütevazısı ya da küçüğü gördüğü için oluşumun ismi bu kavramların Latince karşılığı olan *minimi* olarak benimsenmiştir. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

En kötü dersi ise Almancaydı. Bu dilde kendini bir türlü geliştiremedi. Bir diğer zayıf dersi Latinceydi. Napoléon'un Antik Çağ tarihine son derece ilgili olduğu düşünülürse bu durum bir parça tuhaftır. (Neyse ki 1780'e kadar Latinceden sınava tabi tutulmadı. Zaten bu tarihte Kilise hizmetine değil, orduya ya da donanmaya gireceği kesinleşmişti.) Napoléon coğrafya dersinde de üstün bir başarı sergiliyordu. Okuldaki alıştırma kitabının en son sayfasına Britanya İmparatorluğu'na bağlı bölgelerin uzun bir listesini çıkardığında Sainte Hélène için "küçük ada" (*petite île*) ifadesini not düşmesi ise ilginç bir detaydır.[36*]

Brienne'e dair bilgilerin sunulduğu tanıtım rehberinde "Tarih, genç insanlar için erdemlerin ve ahlak derslerinin öğrenildiği bir okul olarak görülebilir" ifadesi yazılıydı. Okulun idaresinden sorumlu rahip takımı da bu ifadeyle paralel olarak tarihi büyük insan teorisinden** hareketle inceler, okuldaki çocukları antik ve modern dünyanın kahramanlarına öykünmeye teşvik ederdi.[37] Napoléon da okul kütüphanesinden başta tarih ve biyografi olmak üzere çokça kitap aldı. Plutarkhos'un kahramanlık öykülerini, vatanseverliğe ve cumhuriyetin erdemlerine dair yazıp çizdiklerini kısa sürede yalayıp yuttu. Erasmus, Eutropius, Livius, Faidros, Sallust ve Vergilius'un yanında Caesar, Cicero, Voltaire, Diderot ve Abbé Raynal gibi isimlerin yaşam öykülerini okudu. MÖ 1. yüzyılda Cornelius Nepos tarafından kaleme alınan ve Themistocles, Lysander, Alcibiades ve Hannibal'e dair bölümlerin yer aldığı *Büyük Komutanların Yaşam Öyküleri* isimli çalışma da o dönemlerde okuduğu kitaplardan biriydi. Okulda kendisine arkadaşları tarafından takılan "Spartalı" lakabı kendisini bütün zevklerden mahrum bıraktığı için değil bu antik şehir devletine büyük bir hayranlık beslediği için takılmış olmalıdır. Napoléon Vergilius'un pasajlarını Fransızca ezbere okur, Pompeius'u değil, kahramanı belledi̇ği Caesar'ı desteklerdi.[38] Yetişkinlik dönemlerinde izlemekten ya da okumaktan keyif aldığı tiyatro oyunları da yine antik dönemin kahramanlarını konu edinen oyunlardı. Racine'in *Alexandre le Grand*, *Andromaque* ve *Mithridate* eserleri ile Corneille'in *Cinna*, *Horace* ve *Attila* eserleri sevdiği oyunlar arasındaydı.

Çağdaşlarından biri Napoléon'un okul kütüphanesine çekildiği zamanlarda Polybios, Plutarkhos ve Arrian'ı "büyük bir keyifle", Quintus Curtius Rufus'u ise "çok da keyif almadan" okuduğunu aktarır.[39] Polybios *Historiai* isimli çalışmasında Roma Cumhuriyeti'nin yükselişini anlatıyor, Hannibal'in mağlup edilişine tanıklık edenlerin gözlemlerini aktarıyor ve Kartaca'nın yağmalanmasını detaylarıyla açıklıyordu. Plutarkhos'un *Paralel Hayatlar* isimli

İlginçtir çünkü Napoléon'un 1815'teki nihai sürgün yeri St Helena olacaktı. -ç.n.

19. yüzyılda hâkim olan, tarihin dönüm noktalarını zekâ, cesaret, liderlik vasfı ya da askerî deha gibi özelliklere sahip büyük insanların ve kahramanların yaptığı etkilerle açıklamaya çalışan yaklaşım. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

çalışması ise Napoléon için kahraman tanımının karşılığı olan Büyük İskender ve Julius Caesar'ı mukayeseli olarak inceliyordu. Arrian'ın *İskender'in Seferleri* isimli çalışması o dönem için Büyük İskender'in yürüttüğü seferlere dair en iyi kaynaklardan biriydi. Quintus Curtius Rufus'un o güne ulaşan tek çalışması ise Büyük İskender'in yaşam öyküsünü anlattığı eserdi. Tüm bunlar yetişkinlik çağına adım atmak üzere olduğu bu dönemde Napoléon'un üzerinde çok güçlü bir etki yarattı. Akranları dışarıda oyun oynarken o antik dünyanın en tutkulu liderleri üzerine ne bulursa okumakla meşguldü. Dolayısıyla Napoléon'un Büyük İskender'e ve Julius Caesar'a öykünmesi çok da şaşılacak bir durum değildir. Okulda giriştiği bu meşgale geçmiş dönemlerin devasa isimleriyle bir gün yan yana durabilme ihtimaline sahip olduğuna inandırdı onu.

Napoléon'a, Fransa'nın Charlemagne* ve XIV. Louis dönemlerinde yaşadığı en muhteşem dönemler de öğretildi. Ayrıca Yedi Yıl Savaşları kapsamında Quebec'te, Plassey'de, Minden'de ve Quiberon Körfezi'nde alınan yenilgiler ile "Britanyalıların olağanüstü Hindistan fethini" de öğrendi.[40] Fransa ve Britanya Napoléon'un Brienne'de olduğu sürenin büyük kısmında Amerika kıtasında savaş hâlindeydi. Dolayısıyla okulda güdülen temel amaç Fransızların yüceliğine içten içe inanan ve Britanyalıları küçük düşürmeye kararlı genç bir subay kuşağı yaratmaktı. Napoléon'un Britanya hükûmetine yönelik şiddetli karşıtlığı Britanya'ya karşı olağanüstü bir nefret duymasına ya da Korsikalı damarından kaynaklanan intikamcı hissine bağlanır ancak bu karşıtlığın çok daha makul sebepleri vardır. Örneğin Britanya Napoléon'un doğumundan altı yıl önce imzalanan 1763 tarihli Paris Antlaşması uyarınca Fransa'yı Hindistan ve Kuzey Amerika'daki topraklarının (ve pazarının) büyük bir kısmından mahrum bırakmış, Napoléon'un ergenlik çağına girdiği dönemde ise daha da ileri gidip Avustralya'yı kolonileştirmeye başlamıştı. Dolayısıyla Napoléon'un Britanya'ya yönelik hasmane tavrı bu siyasi gelişmelere verdiği kendi içinde tutarlı tepkinin bir sonucuydu. Nitekim ömrünün sonlarına geldiğinde iki kez Britanya'da yaşamak istediğini söylemiş, Marlborough Dükü ve Oliver Cromwell'e büyük bir hayranlık beslediğini ifade etmekten çekinmemişti. Dolayısıyla Napoléon Brienne'de Britanya'yı amansız bir düşman olarak görmek üzere eğitilmesine rağmen yüreğinde katıksız bir nefret beslemedi.

* Düzenlediği başarılı seferler sonucunda Frank Krallığı'nın topraklarını genişleterek Karolenj İmparatorluğu'nu kuran meşhur hükümdar. Latincede Carolus Magnus şeklinde yazılan isim Türkçe literatürde Şarlman olarak da geçer. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından Avrupa'da kurulan ilk büyük imparatorluk olan Karolenj İmparatorluğu ve onun kurucusu, Napoléon'un zihninde önemli bir yere sahipti. Napoléon kendi imparatorluğunu bu imparatorluğun varisi olarak görüyordu ve bu düşünceyi meşruiyet kazanmak için kullanıyordu. Taç giyme töreninde Charlemagne'a ait olduğu düşünülen eşyaları kullanması bunu açıkça göstermektedir. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Brienne'de okuduğu dönemlerde kahraman olarak gördüğü ve hâlâ hayatta olan tek kişi sürgündeki Paoli'ydi. 1700'den 1706'ya kadar kendisine karşı koalisyon kuran dört devletin ordularını bir bir bozguna uğratan, daha sonra Rusya'nın derinliklerine ilerleyen ancak burada yaşadığı feci mağlubiyetin ardından sürgüne gönderilen İsveçli XII. Karl* ise kahraman addettiği bir başka önemli isimdi.

Napoléon edebiyata da son derece düşkündü. (Eski günlerden konuştuğu bir sırada 1814 tarihli Brienne Muharebesi'nde bir Kazak süvarisi tarafından saldırıya uğradığı noktanın öğrencilik döneminde sırtını yaslayıp Tasso'nun Birinci Haçlı Seferi'ne dair kaleme aldığı epik şiir *Kudüs'ün Kurtuluşu*'nu okuduğu ağaca çok yakın olduğunu söyleyecekti.)[41] Korsika hakkında müspet yazılar yazan Rousseau da Napoléon'un idollerinden biriydi. *Toplum Sözleşmesi* üzerine on yedi yaşındayken övgü dolu bir yazı kaleme alan genç Napoléon, devletin yurttaşların yaşamına ve ölümüne hükmetmesi, anlamsız debdebeyi yasaklaması ve tiyatro ile operada sansür uygulayabilmesi gerektiğine dair Rousseaucu fikirleri destekliyordu.[42] Rousseau'nun kaleme aldığı, 18. yüzyılın en çok satan eserlerinden biri olan ve çocukluk döneminde Napoléon'u derinden etkileyen *La Nouvelle Héloïse*, kişinin toplumsal normlara uymaktan ziyade yüreğinin sesini dinlemesini salık veriyordu. Bunun bir genç için, özellikle de şiddetli tutkulara sahip hayalperest bir genç için son derece çekici bir görüş olduğuna şüphe yok. Rousseau'nun 1765'te Korsika için hazırladığı liberal anayasa taslağında Paoli'ye yönelik hayranlığın işaretleri de bulunuyordu ki bu da Napoléon'da tam manasıyla karşılık bulan bir başka duyguydu.

Napoléon; Corneille, Racine ve Voltaire'i de keyifle okurdu. En sevdiği şair ise kadim Galya seferlerini ozanlara has bir üslupla anlatan, sisli çayırlarda ve fırtınalı denizlerde geçen efsanevi muharebeleri kahramanlık hissini yüceltecek şekilde işleyen Ossian'dı. Ossian'ın *Fingal* şiirini sefere çıktığı zamanlarda yanında taşırdı Napoléon. Ossian'ın çalışmalarını işleyen bir dizi yağlı boya tablo da sipariş etti. Jean-François Le Sueur tarafından hazırlanıp orkestrasında on iki adet arp de bulunan *Ossian* operasını öylesine beğendi ki 1804 yılındaki ön gösterimde besteciyi Şeref Lejyonu'nun¨ şövalyelik makamıyla şereflendirdi.

* Türk tarihinde Demirbaş Şarl olarak bilinmektedir. -ç.n.

Napoléon tarafından 1802'de kurulan Şeref Lejyonu, başarıları ödüllendirme amacıyla kurulmuş sembolik bir teşkilattı. Kuruluşunda Roma lejyonlarından esinlenilen bu teşkilat 15 kohorttan müteşekkildi. Başarı göstererek bu teşkilata katılmaya hak kazanan kişiler kohortlardan birinde başarılarına uygun bir makama yerleştirilirdi. Her kohorta yılda 200.000 frank maaş verilir, kohort mensupları bu paradan mevkilerine uygun bir pay alırdı. Şeref Lejyonu nişanı bu teşkilata alınan kişilere verilen bir mensubiyet sembolüydü. Zaman içinde çeşitli değişikliklere maruz kalan teşkilat ve nişan genelde rejim değişikliklerine denk gelen kısa aralıklar dışında varlığını günümüze kadar korumuştur. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

O dönem pek çok kişi gibi Napoléon da Keltlerin ve kadim Galyalıların geçmişte yakın bağları olduğunu düşünüyordu. Yine 1804'te Galya tarihinin ve arkeolojisinin çalışılmasını teşvik etmek üzere *Académie Celtique*'i kurması bu düşüncenin bir tezahürüydü. 1813'te *Société des Antiquaires de France* ismini alan kuruluş bugün Louvre'da bulunmakta ve hâlâ varlığını sürdürmektedir. Burada bir parantez açmak ve Ossian'ın yazdığı düşünülen *Fingal*'le ilgili bir bilgi vermek gerekiyor. Aslında bu şiir Ossian tarafından yazılmamış, eseri çevirdiğini söyleyen edebiyat sahtekârı James Macpherson tarafından kaleme alınmıştır. Napoléon bunu daha sonra öğrense de meseleyi çok da dert edinmemiş gibi görünüyor.[43]

Napoléon 1781'de askerî okullar müfettiş yardımcısı Kéralio Şövalyesi Louis-Felix Guinement'dan olağanüstü notlarla bezenmiş bir karne aldı. Aynı kişi iki yıl sonra kendisini Paris'teki saygın bir askerî kurum olan *École Militaire*'e önerecek ve Napoléon'u şu sözlerle tanımlayacaktı: "Kusursuz bir fiziksel sağlığa, uysal bir karaktere, kibar bir mizaca, dobra bir ifade tarzına ve düşünceli bir yapıya sahiptir. Verilen işi layığıyla yapan bu genç, matematik konusunda olağanüstü bir beceriyle donanmıştır." Guinement sözlerini şöyle tamamlayacaktı: "Kendisinin donanma için biçilmiş kaftan olduğunu söyleyebilirim."[44] Napoléon'un sınıf arkadaşlarına kıyasla zekâ açısından bariz şekilde üstün oluşu, onu arkadaşlarının arasında popüler bir çocuk yapmaya yetmemiş gibi görünüyor. Örneğin diğer çocuklar kendisine "Napoleone" isminin İtalyanca okunuşuyla uyaklı *La Paille-au-Nez* (sümüklü burun) lakabını takmıştı.[45] Fransızcayı diğerleri gibi konuşamaması, babasının soylu olduklarını ispat etmek zorunda kalması, işgal edilmiş bir bölgeden gelmesi, kafasının bedenine göre nispeten büyük olması ve diğer çocuklardan daha yoksul olması onunla dalga geçilmesine yol açan sebeplerden yalnızca birkaçıydı. "Sınıf arkadaşlarım arasında en yoksul bendim" diyecekti 1811 yılında maiyetinden birine. "Onların hep bir cep harçlığı olurdu. Benim olmazdı. Mağrur biri olduğumdan yoksulluğumun fark edilmemesi için çok dikkatli davranırdım… Onlar gibi oynamayı ve gülmeyi öğrenemedim."[46] Öğrencilik yıllarından bahsettiği zamanlarda sevdiği öğretmenlerini hatırlar ancak sınıf arkadaşları arasından çok az kişiyi sevgiyle yâd ederdi.

Okuldaki çocuklar başkalarında gördükleri belirgin farklılıkları hiç kaçırmaz, bu farklılıklarla derhâl dalga geçmeye başlarlardı. Napoléon'un zayıf noktasının ise memleketine karşı beslediği ölçüsüz övünç duygusu olduğunu hemen fark ettiler (Autun'daki okul müdürü Abbé Chardon da benzer bir yorumda bulunmuştu). Yabancıydı Napoléon. Kendi yurttaşlarını ezdiğine inandığı bir yönetici zümrenin çocuklarıyla birlikte okuyordu. Çocukların kendisini bu zayıf noktasından vurması, tutkulu delikanlıda tam da beklenildiği

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

gibi bir etki yarattı. Kısa süre içinde memleketine laf söyletmeyen mağrur bir Korsika milliyetçisi olup çıktı. "Karakterinin tabiatı, Korsika'nın tahakküm altına alınması üzerine sık sık düşüncelere dalıp gitmesi, ülkesinin ve ailesi in talihsizliğiyle ilgili işittiği alaycı ifadeler gençlik döneminde onu yalnızlığa itti" diyor Bourrienne. "Ve genel itibariyle aksi tavırlara bürünmesine yol açtı."[47] Napoléon'a dair ilk kitap Brienne'de öğretmenlik yapan rahiplerden Cuming de Craigmillen tarafından "Bay C. H., *okul arkadaşlarından biri*" mahlasıyla kaleme alındı. 1797'de İngilizce neşredilen kitapta Napoléon, içine kapanık ve asosyal biri olarak yansıtılıyordu. Kişiliği tasvir edilirken "dobra, cesur, girişimci ve hatta haşin" gibi sözcükler kullanılıyordu ki bu dört sıfat yaşamının geri kalanı boyunca kendisini tanımlamak için kullanılabilecek en isabetli sıfatlar olarak karşımıza çıkacaktı[48].

Napoléon'un okul günlerine dair anlatılagelen meşhur bir hikâye vardır. Hikâyeye göre 1783 yılının dondurucu kış mevsiminde buzdan kaleler inşa eden Napoléon bu kalelerin çevresinde tüm öğrencilerin katıldığı bir kartopu savaşı başlatır. Sözde ilk olarak taarruz eden kuvvetlere, daha sonra da savunma yapan kuvvetlere komuta eder.[49] Hikâyenin büyük kısmının uydurma olduğunu söylemeye gerek yok. Napoléon'un diğer çocuklar tarafından çok sevilmediği göz önünde bulundurulursa onlara komuta etmesi pek gerçekçi durmuyor. Ayrıca bu olay Bourrienne'in notlarının aslında da yer almıyor. Dolayısıyla hikâye, Bourrinne'in şahsi notlarını verdiği hayalet yazarlar* tarafından uydurulmuş olmalıdır. Hatıratta "On beş gün boyunca devam eden bu savaş oyunu, kartoplarına karıştırılan kum ve çakılın öğrencilerin *savaş dışı* kalmalarına yol açtığı ana kadar sürdü" ifadesi geçer.[50] Hangi okul öğrencilerin büyük kısmının yaralandığı bir oyunun iki hafta boyunca devam etmesine müsaade eder ki?

Napoléon, kendisi tarafından kaleme alınan ve elimize ulaşan 33.000 mektuptan ilkini 15 Haziran 1784'te Letizia'nın annesinin ikinci kocasından olan oğlu Joseph Fesch'e, yani üvey dayısına yazdı. Mektupta ağabeyi Joseph'in asker olmaması gerektiğini şu sözlerle ifade ediyordu: "İnsanın alın yazısını çizen Yüce Kudret, bana öyle geliyor ki ağabeyimin yüreğine askerliğe dair benimkine benzer bir tutku koymamış. [Joseph] savaşın getirebileceği tehlikelerle yüzleşebilmesini sağlayacak cesaretten yoksun. Ayrıca pek bir çıtkırıldım... Askerlik mesleğini yalnızca garnizon görevlerinden ibaret sanıyor."[51] Ağabeyinin Kilise'yi tercih etmesi durumunda Marbeuf Kontu'nun akrabası olan Autun Piskoposu'nun ona "rahat bir yaşam sunabileceğini ve gelecekte

İng. *Ghost-Writer:* Başkaları adına yayınlanacak kitapları, bunları yayınlatacak kişilerin talimatlarından ve(ya) Bourrienne örneğinde görüldüğü üzere notlar ve benzeri materyallerden yararlanarak ücreti mukabilinde yazan anonim yazarlar. -ç.n.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

piskopos olmasının hemen hemen kesin olacağını" düşünüyordu. "Ailemiz için ne büyük bir fırsat olurdu!" yorumunda bulundu bu ihtimalle ilgili. Joseph'in askerlik mesleğine devam edip piyade sınıfını seçme isteği hakkında ise "[Bir piskoposa kıyasla] sefil bir piyade subayı nedir ki? Zamanının dörtte üçünü hiçbir işe yaramadan geçirir!" yorumunda bulundu. Bugün New York'taki Pierpont Morgan Kütüphanesi'nde yer alan bu üç sayfalık mektubun her satırı Napoléon'un yaptığı harf hatalarıyla doludur. "Saint-Cyr" yerine "Saint Cire", "arrivé" yerine "arivé", "écrit" yerine "écrie" yazmak gibi pek çok hata yapmış, bu harf hatalarını dil bilgisi kurallarında yaptığı ihlallerle tamamlamıştı. Ancak bu mektupta el yazısı son derece okunaklı ve açıktı. Bitirişi ise "sadık ve mütevazı hizmetkârınız Napolione di Buonaparte" şeklinde yapmıştı. Mektubun sonunda "Mektubu yok ediniz" ibaresi geçer ki bu, tarihî kayıtları yeniden tasarlama konusundaki ilgisinin ilk örneklerinden biri olarak görülebilir.

Napoléon, Brienne'deki son sınavına 15 Eylül 1784'te girdi ve sınavı hiç zorlanmadan geçti. Ertesi ayın sonlarında ise Paris'te, Seine Nehri'nin sol yakasında bulunan *École Royale Militaire*'e yazıldı. Burası Brienne'e kıyasla daha elit kimselerin bulunduğu bir kurumdu. Haftada üç kez çarşaflar değişiyor, öğün vakitlerinde güzel yemekler çıkıyordu. Hizmetkârların, öğretmenlerin, görevlilerin (peruk yapıcıları da dâhil) ve öğrencilerin sayısı da yine Brienne'e göre iki kat fazlaydı. Ayrıca okuldaki şapelde ilki 06.00'da başlamak üzere günde üç kez ayin düzenleniyordu. Ancak ilginç bir şekilde okulda savaş tarihi ve strateji öğretilmiyordu. Atıcılığın, askerî talimlerin ve biniciliğin de dâhil olduğu eğitim programı Brienne'inkiyle hemen hemen aynı sayılırdı. Bununla birlikte Avrupa'daki en iyi binicilik eğitimi de burada veriliyordu. (O günkü yapıların büyük bir kısmı Champ de Mars'ın karşı ucundan Eiffel Kulesi'ne kadarki alanda, yaklaşık 120 dönümlük bir araziye ve 17 avluya yayılmış bir hâlde bugün de yerlerinde durmaktadır.) Napoléon, okulda geçirdiği 12 aylık sürede Champ de Mars ve *École*'ün dışında çok az yer gördü. Ancak kitaplar ve diğer müstakbel subayların anlattıkları sayesinde şehrin abideleri, savunma noktaları, kaynakları ve görkemli yapıları hakkında geniş bir malumata sahipti.[52]

Kendini zihinsel açıdan en mükemmel noktaya taşımaya devam etti Napoléon. Brienne'deyken donanma fikrini kafasından çıkarmıştı. Bunun bir sebebi, boğularak ya da yanarak ölmesinden korkan ve hamaklarda uyumasını istemeyen annesi iken diğer ve gerçek sebep matematikteki kabiliyetinin son derece saygın bir askerî sınıf olan topçuluğa kapı aralamasıydı. Nitekim 1784'te yapılan ve Fransa'daki tüm askerî okullardan gelen 202 adayın katıldığı sınavı Napoléon'un da dâhil olduğu 136 kişi geçebildi. Bunlardan da yalnızca 14'ü topçu sınıfına katılmak üzere davet aldı. Diğer bir deyişle Napoléon kendisini son derece elit bir grubun içine sokmayı başarmıştı.[53] Napoléon'un *École Royale Militaire*'e katılan ilk Korsikalı olduğunu da belirtmek gerekir.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kendisiyle aynı dönemde eğitim gören bir subay adayı bu bilgiden hareketle ona dair bir karikatür çizmiş, onu Korsikalı özgürlük yanlısı Paoli'yi mağrur bir şekilde savunan tutkulu bir asker olarak gösterirken yaşlı öğretmenlerinden birini Napoléon'un peruğunu beyhude yere çekiştirir şekilde yansıtmıştı.[54]

Napoléon bu dönemde çok saygın üç kişiden ders aldı. Bunlardan ilki matematikçi ve kimyager Gaspard Monge'un kardeşi Louis Monge, diğeri Napoléon'un gelecekteki içişleri bakanlarından Laplace Markisi, sonuncusu ise muharebelerden önce askerlere hitaben yapılan "cezbedici konuşmalar"ın değerini ona öğreten Louis Domairon'du. (Napoléon, Shakespeare'in V. Henry'ye, Tukidides'in ise Pericles'e yaptırdığı bu "cezbedici konuşmalar"ı muharebelerden önce bir hayli etkili bir biçimde yapabiliyor ancak aynı etkiyi sivil ortamlarda her zaman yaratamıyordu.) *École*'de eğitimine devam eden Napoléon, Yedi Yıl Savaşları'nın ardından Jean-Baptiste de Gribeauval'in Fransız topçuluk uygulamalarına getirdiği yeni fikirleri keşfetti. (Mağlubiyet tarih boyunca hep olduğu gibi bu savaşın ardından da reformları tetiklemişti.) Bu fikirleri askerî bilgi repertuvarına dâhil eden Napoléon, General Kont Jacques de Guibert'in devrim yaratan 1770 tarihli "Taktik Üzerine Genel Bir Deneme" (*Essai général de tactique*) isimli eserini de tetkik etti. Şöyle diyordu Guibert eserde: "Halkların sırtına yük olan daimî ordular büyük ve kesin zaferler elde etmede yetersiz kalır. Keza askerî talimden geçmeyen kitleler de yozlaşmaya meyillidir. Avrupa, erkeğe özgü erdemlere sahip millî bir ordu kurabilen ulusun hâkimiyeti altına girecektir."[55] Guibert kitabında süratin, sürpriz unsurunun ve hareket kabiliyetinin önemine vurgu yapıyor, orduyu beslemek için surlarla çevrili şehirlerdeki ikmal depolarına bel bağlamak yerine bulunulan bölgenin kaynaklarını kullanmayı salık veriyordu. Guibert'in sunduğu ilkelerden bir diğeri ise *esprit de corps* olarak anılan yüksek moral ve gayedaşlık duygusuydu. Bu duyguya sahip bir ordunun pek çok problemin üstesinden geleceğini söylüyordu.

Brienne'de beş, *École Militaire*'de ise bir yıl geçiren Napoléon, inşa etme sürecinde olduğu karakterine askerî değerler sistemini katıştırdı. Bu değerler hayatının geri kalanı boyunca onu hiç terk etmeyecek, inançlarına ve dış görüşüne varana dek onu derinden etkileyecekti. İhtilalle birlikte gelen kanunlar önünde eşitlik, akılcı bir hükûmet, liyakat, ehliyet ve saldırgan milliyetçilik ilkeleri bu değerler sistemine tam anlamıyla uyduğundan Napoléon tarafından benimsendi ancak herkesin eşit oranda zengin olması, insan hakları, basın özgürlüğü ya da parlamenter sistem gibi kavramlar onu pek cezbetmedi. Bu kavramların kendi değerler sistemi içinde yerini olmadığını düşünüyordu Napoléon. Erişkin bir birey olana kadarki gelişim sürecinde toplumsal hiyerarşiye, kanuna ve nizama hürmeti artarken liyakatin ve cesaretin ödüllendirilmesi gerektiğine daha bir kuvvetle inandı. Politikacılara, avukatlara, gazetecilere ve Britanya'ya karşı beslediği nahoş duygular ise her geçen gün biraz daha büyüyordu.

Napoléon'un özel sekreterliği görevini 1802'de Bourrienne'den devralan Claude-François de Méneval'in sonraları belirttiği gibi Napoléon "keskin bir zihinle, nizama ve disipline beslediği aşkla, savaşçı bir içgüdüyle, saygın biri olduğuna dair hisle ve mağrur bir biçimde" mezun oldu.[56] Tüm bunlar subay sınıfında var olması beklenen özelliklerin başında geliyordu ve Napoléon'un günün sonunda muhafazakâr bir karaktere bürünmesinde etkili oldu. Bir subay olarak, alt üst ilişkilerinin kesin olarak tanımladığı bir emir komuta zinciri içerisinde merkezî bir idarenin tesis edilmesi gerektiğine inanıyor, ordunun moralinin yüksek tutulmasına önem veriyordu. İdari meselelere ve eğitime dair düzen de onun için son derece önemliydi. Ayaklanma yanlısı *eli silahlı çetelere* benzer tüm oluşumlara karşı içgüdüsel ve derin bir hoşnutsuzluk besliyordu. Bu süreçte edindiği bu hisler Fransız İhtilali boyunca ve hatta ömrünün sonuna kadar çok büyük değişikliklere uğramadan varlığını sürdürecekti.

Carlo Bonaparte 24 Şubat 1785'te, sağlığını toparlamak üzere gittiği Güney Fransa'daki Montpellier'de mide kanserinden ya da mide duvarında yırtığa neden olan ülser hastalığından yaşamını yitirdi. Hayata gözlerini yumduğunda henüz 38 yaşındaydı. O tarihte 15 yaşında olan Napoléon, geride bıraktığı altı yıllık süre zarfında babasını yalnızca iki kez görebilmiş, bu görüşmelerde de babasıyla uzun uzadıya vakit geçirme imkânına kavuşamamıştı. "Babamın yaşadığı uzun ve sancılı süreç organlarını öylesine yordu, bedenini öylesine güçten düşürdü ki ölümünden önceki son birkaç günde bilinci tamamen kapalıydı," diye yazacaktı Joseph.[57] Napoléon'un doktorlara yönelik güvensizliğinin altında bu dönemlerden kalan birtakım hisler olmalıdır. Zira doktoru babasına sağlığına kavuşması için armut yemesini öğütlemişti. Babasının vakitsiz ölümü Napoléon'un dürtülerini ve hudutsuz enerjisini de bir parça açıklıyor. Nitekim ömrünün kısa olacağını doğru bir şekilde tahmin ettiği de aşikâr. Napoléon bir ay sonra büyük amcası Luciano'ya yazdığı mektupta babasıyla ilgili "Aydın, coşkulu ve ön yargısız bir yurttaştı" tanımlamasını yaptı. "Yine de Tanrı onu yanına aldı. Ancak öldüğü yere ne demeli? Yurdundan, kutsal addettiği her şeyden kilometrelerce ötede, varlığını zerre kadar umursamayan yabancı bir memlekette yitip gitti."[58] Mektubun içeriği, hem sadık bir evlada yakışan ifadeler içermesi hem de Napoléon'un Fransa'yı hâlâ "yabancı bir memleket" olarak görmesi açısından ilginçtir. Mektubun devamında hüzünlü hislerini aktarmaya devam eden Napoléon, vaftiz annesine, kuzenine ve hatta ev işleriyle ilgilenen Minana Saveria'ya sevgilerini iletiyor ve mektubu "Fransa Kraliçesi 27 Mart günü, saat 19.00'da bir prens dünyaya getirdi ve bebeğe Normandiya Dükü namı bahşedildi"[59] ifadesiyle bitiriyordu. O zamanlar insanlar bir hayli pahalı olan kâğıdı israf etmekten kaçınarak ayrı mektuplara konu olabilecek mesajları tek bir kâğıda sığdırmaya alışıktı. Yine de

Napoléon'un onu ve ailesini ilgilendirmeyen bu bilgiye bu kadar önemli bir mektupta yer vermesi ilginç bir ayrıntıdır.

Carlo'nun en büyük oğlu Joseph olsa da ailenin liderliğine soyunan kişi Napoléon oldu. "[Hemen] ailenin üzerinde hâkimiyet kurmaya başladı" diye yazacaktı Louis. "Bunu yapmaya başladığında iktidarı ve şöhreti arkasına almış da değildi. Çok erken yaşlarda girişti bu işe."[60] Bitirme sınavlarına vaktinden erken giren Napoléon 58 mezun arasında 42. oldu. Bitirme sınavlarına okula başlamasından iki ya da üç yıl değil de sadece bir yıl sonra girdiği düşünülürse bitirme derecesinin göründüğü kadar kötü olmadığı anlaşılacaktır. Artık okulla bir bağı kalmayan Napoléon, kendini askerî kariyerine ve babasından kalan ciddi parasal problemleri çözmeye adayabilirdi. "Bu meseleler ruhsal durumumu bir hayli etkiledi" diye itiraf edecekti sonraları. "Ve vaktinden önce olgunlaşmama yol açtı."[61]

Carlo Ajaccio'da yargıç yardımcısı olarak yıllık 22.500 frank kazanıyordu. Bu kazancını, komşularına açtığı emlâk davalarıyla artırmaya çalışmasının yanında (eşinin büyükbabasına bile bu türden bir dava açmıştı), yerel yönetimdeki bazı önemsiz görevlere nezaret ederek ilave gelir elde etmeye çalışmıştı. Ancak esas vurgunu dut ağacı yetiştiriciliğinden yapma niyetindeydi ki bu plan sonraları Napoléon'un başını bir hayli ağrıtacaktı. "Burada dut ağaçları pek iyi yetişiyor" diye yazıyor *Korsika Anıları* isimli çalışmasında Boswell. "İtalya'da ya da Fransa'nın güneyinde olduğu gibi küften ve fırtınalardan da etkilenmiyorlar. O yüzden Korsika'ya sükûnet hâkim olduğu zaman bolca ipek elde edilebilir."[62] Büyük dedesi Gieronimo Bonaparte'tan kalan araziye 1782'de dut fidesi dikme imtiyazı elde eden ve 137.500 franklık kraliyet kredisini sıfır faizle on yıl vadeli şekilde almayı başaran Carlo, bu kredinin üzerine kendi parasının kayda değer bir miktarını da koyarak geniş araziyi dut fideleriyle doldurdu. Gelgelelim Korsika Meclisi üç yıl sonra, bakım yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle Carlo'nun imtiyazını feshetti. Carlo suçlamayı şiddetle reddetse de imtiyaz sözleşmesi 7 Mayıs 1786'da, yani Carlo'nun ölümünden 15 ay sonra iptal edildi. Bu da Bonaparteların omzuna çok ciddi bir ekonomik yük bindirdi. Üstelik fidelerin bakımını yapmaya devam etmekle de sorumlu kılındılar.

Napoléon, atandığı alaya katılmadan önce annesini iflasın eşiğine sürükleyen dut fidesi meselesini çözmek için uzun vadeli bir izne ayrıldı. Birkaç yıl boyunca devam eden bürokratik problemler aileyi öylesine yıprattı ki Fransız İhtilali'ne dair ilk söylentiler aile tarafından maddi çıkar açısından değerlendirildi. Paris'te siyasi dengelerin değişmesinin aileyi borç yükünden azade kılacağı, hatta dut ağacı meselesinde ailenin yükünü hafifletecek tarımsal desteklerin sunulabileceği umudu ailenin ihtilal hakkındaki değerlendirmelerinde diğer meselelerden daha ön planda yer aldı.[63] Napoléon bir daha hiçbir yerel

meseleyle, "fidelik meselesi" (*l'affaire de la pépinière*) olarak adlandırılan olayla ilgilendiği kadar meşgul olmayacaktı. Ailenin ekonomik bekası söz konusu olduğundan meseleyi büyük bir gayretle takip ve idare etti. Annesinin adına mektuplar gönderip Korsika'da ve Paris'te mümkün olduğunca lobi faaliyetleri yürüterek işin içinden bir çıkış yolu bulmaya çalıştı. Teğmen olarak aldığı 1.100 franklık yıllık maaşının bir kısmını eve göndermeyi de kendine görev belledi. Napoléon'un Fransa Sayıştay Başkanı'na yazdığı mektuplarda kullandığı ifadeyle "Buonaparte Dulu" Letizia ise Fransız bir subaydan 600 franklık bir borç almak zorunda kalmıştı. Borcun vadesi dolduğunda ise neredeyse evdeki gümüşleri satmak zorunda kalacaktı.[64] Olaya Başdiyakoz Luciano'nun el atmasıyla aile yadigârı gümüş takımlar kurtarıldı ancak Bonaparteların ekonomik yönden içinde bulundukları darboğaz 1791'e kadar sürdü. Bu tarihte Başdiyakoz'un hayatını kaybetmesi ve mülklerinin aileye kalması, durumu bir nebze olsun hafifletecekti.

Napoléon, 1785 Eylül'ünün ilk günü Rhône Nehri'nin sol yakasındaki Valence'te konuşlu bulunan 5'inci Tugay'a bağlı *La Fère Alayı*'nın 1'inci Tabur'unun *d'Autume* Topçu Bölüğü'ne atandı. Alay, Fransız ordusunun en eski beş topçu alayından biri olduğu için son derece saygın bir birlikti.[65] 16 yaşındaki Napoléon da keza ordunun en genç subayı olmasının yanında herhangi bir topçu birliğine atanan yegâne Korsikalı olma unvanını taşıyordu. Valence'teki yıllarını hep yoksullukla birlikte anardı Napoléon. Kaldığı odada bir yatak, bir masa ve bir iskemleden başka bir şey yoktu. Küçüklüğünden beri sahip olduğu okuma iştahı hâlâ devam ettiği için bazı zamanlar kitap alabilmek uğruna yemek yemekten bile feragat ederdi. Dolayısıyla yaşamını idame ettirmesi biraz da yapılan hayırlara ve yardımlara bağlıydı. Yıllar sonra Birinci Konsül olduğunda içişleri bakanlarından birini Valence yıllarında kendisine pek çok kez kahve ikramında bulunan kafe sahibinin ne durumda olduğunu öğrenmekle görevlendirdi. Bu kişinin hâlâ hayatta olduğunu öğrendiğinde ise bakana "Şu 50 louisyi (1.000 frank) alın ve benim adıma kendisine iletin" dedi. "Bu bile bana verdiği kahvelerin bedeli olamaz ya..."[66] Dostlarıyla restorana gittiği zamanlarda hesabı istemeye de dili varmazdı. Çağdaşlarından biri, "Meyhaneye ya da kafelere gidip Napoléon'un hesabını ödemeyi sorun etmeyen kişilerin anlattıklarına göre Napoléon en genç ve en yoksullardan biri olmasına rağmen hesabının ödenmesini ezilip büzülerek ya da grubun üyelerine boyun bükerek değil vakarla kabul ederdi" diyor. "Her ne kadar cimri değilse de o dönem için harcamalarını sıkı sıkıya kontrol etmek mecburiyetindeydi."[67] Napoléon, fidelik meselesinin yaratığı kâbusvari etkiden uzun bir süre kurtulamayacaktı.

Napoléon'un 1786 ile 1791 yılları arasında okuyup notlar çıkardığı kitapların sayısı çok fazladır. Arapların, Venedik'in, Hintlilerin, İngiltere'nin,

Osmanlı'nın, İsviçre'nin ve Sorbonne'un* tarihini araştırdığı kitapların yanı sıra Voltaire'in "Ahlak Üzerine Denemeler" (*Essais sur les moeurs*), Machiavelli'nin "Floransa Tarihi" (*Istorie Fiorentine*), Mirabeau'nun "Mühürlü Mektuplar" (*Des lettres de cachet*) ve Charles Rollin'in "Eski Çağ Tarihi" (*Ancient History*) isimli çalışması da notlar çıkardığı yapıtlar arasındaydı. Modern coğrafya kitapları üzerine çalışmayı da ihmal etmeyen Napoléon, siyasi içerikli kitaplara da yine bu dönemde merak saldı. Jacques Dulaure'un aristokrasi karşıtı *Soyluluğun Eleştirel Tarihi* isimli çalışması bu kategoriden okuduğu kitaplardan biridir. Charles Doclos'nun magazinsel yapıtı *XIV. Louis ve XV. Louis'nin Hükümdarlığına Dair Gizli Hatıralar* da ilgisini cezbeden bir diğer kitaptı. Corneille, Racine ve Voltaire'in şiirlerinden mısralar da ezberledi genç Napoléon. Belki de bu ezberleri Caroline de Colombier isimli genç hanımefendiyi etkilemek için yapmıştı. Şafak vakti çayırlarda dolaştıkları zamanları sonradan hatırlayacak ve "İnanması çok zor ama bütün bu zamanı kiraz yiyerek geçirdik" diyecekti.[69] Napoléon, bir subayın bazı sosyal becerilere sahip olması gerektiğini bildiği için Valence'ta dans derslerine devam etmeyi ihmal etmedi.** O zamanlarda kendisine dans hocalığı yapan Dautel muhtaç bir duruma düşüp 1808 Aralık'ında Napoléon'a "Majesteleri, sosyeteye ilk adımınızı atmanızı sağlayan bendenizin şu sıralar cömertliğinize ihtiyacı var" cümlesi içeren bir mektup yazınca kendisine derhâl iş bulundu.[70]

Napoléon, günümüze ulaşan ilk denemesini 26 Nisan 1786 tarihinde Valence'ta Korsikalıların Fransızlara direnme hakkı üzerine yazdı. Artık okulla ilişiği bulunmadığından bu yazıyı başkaları tarafından okunması amacıyla değil yalnızca düşüncelerini kâğıda aktarmak için yazmıştı. Öte yandan yazma eylemi Fransız subayların zaman geçirmek için başvurduğu ilk meşgalelerden biri sayılmazdı. Napoléon, Paoli'nin 61. yaş gününü kutladığı yazıda kanunların halklar ya da yöneticiler tarafından konabileceğini ancak her hâlükârda halkların egemenliğini korumaya hizmet etmeleri gerektiğini vurguluyordu. Son cümlesi ise gerçekten dikkate değerdi: "Adaletin buyurduğu kanunların tamamına uyarak Cenova hâkimiyetinden kurtulan Korsikalılar [umarım] aynı basireti Fransızlara karşı da gösterebilir. *Amen.*"[71] Fransız bir subayın böyle bir yazı yazması tuhaf olduğu kadar hainlikti de. Gelgelelim Napoléon okula başladığı ilk günden beri her şeyi göze alıp Paoli'yi kendisine rol model almıştı. Bunun yanında 9 yaşından 17 yaşına kadar Fransa'da büyük oranda yalnız

* 1253'te Robert de Sorbon tarafından kurulan, 1257'de Fransa Kralı IX. Louis tarafından resmi olarak onaylanan ve Paris Üniversitesi'nin nüvesini oluşturan fakülte. -ç.n.

** Napoléon'un kavalye olarak ne kadar iyi dans edebildiği hâlâ tartışılır. Konuyla ilgili bir anlatıya göre 1807 yılında Varşova'daki bir baloda Napoléon, Kontes Anna Potocka'ya nasıl dans ettiğini sorar ve şu politik cevabı alır: "Efendim, büyük bir insana göre kusursuz bir biçimde dans ediyorsunuz." (*Memoirs*, ed. Stryjenski, s. 125.) -y.n.

olduğu da unutulmamalıdır. Bu sürede Napoléon, zihninde ideal bir Korsika imgesi yaratmış olmalıdır.

26 yaşına kadar yaklaşık altmış deneme, kısa roman, felsefi metin, tarih çalışması, inceleme metni, kitapçık ve açık mektup yazan Napoléon gerçek bir yazı makinesiydi.[72] Tüm bu yazılar onun entelektüel ve siyasi gelişimini takip edebilmek için ayrıca önemlidir. Zira 1780'lerde tutkulu bir Korsika milliyetçisi olan Napoléon'un 1793'e gelindiğinde Korsika isyanının Jakoben Fransa tarafından ezilmesini isteyen Paoli karşıtı bir Fransız subayına dönüşmesinin izleri bu belgeler sayesinde sürülebilir. Yine de Napoléon ömrünün ilerleyen aşamalarında "Ne İngilizlere ne de Fransızlara ihanet eden, yalnızca Korsika'yı düşünen iyi bir adamdı" diye hatırlayacaktı Paoli'yi. "Ailemizin iyi bir dostuydu. O tarihlerde İngilizlerin hizmetine girmemi teşvik etti; o sırada bunu sağlamaya kudreti yetiyordu… Lakin ben Fransa'yı tercih ettim. Zira dillerini konuşuyordum, dinlerine inanıyordum, neyi sevip neye nasıl tepki verdiklerini biliyordum ve ihtilalin genç girişimciler için çok iyi bir fırsat olduğunu düşündüm."[73] Bir başka iddiasına göre -ki bu son derece şüpheli bir iddiadır- Paoli kendisine "büyük bir iltifatta bulunarak, şu genç adam Plutarkhos'un yaşam öyküsünü yazdığı antik kahramanlardan birine dönüşecek" demişti.[74]

Napoléon, 1786 Mayıs'ının başlarında "İntihar Üzerine" isimli bir deneme kaleme aldı. Coşkulu bir milliyetçinin kederli haykırışı ile klasik hitabetin bir örneğini harmanlayan 16 yaşındaki genç Napoléon, "Kalabalıklar içinde daima yalnız hisseden ben, kendi kendime hayaller kurmak ve benliğimi melankolimin olanca derinliğine teslim etmek üzere odama dönüyorum" diyor bu çalışmada. "Bugün düşüncelerim hangi istikamete mi kayıyor? Ölüme."[75] Ardından sadece gelip "Bir gün öleceğim aşikâr olduğuna göre neden derhâl canıma kıymayayım?" diyen Napoléon, coşkuya kapılarak "Âdemoğlu Doğa'dan ne kadar da uzaklaştı!" diyor Romantik metaforun klasik bir örneğini tekrar ederek. Kibri ve kendine acıma duygusunu birleştirip Hamletvari bir tavır sergileyen Napoléon daha sonra zevkine düşkünlük felsefesini Rousseaucu Korsika milliyetçiliğiyle harmanlayarak "Yurttaşlarım kendisini ezen eli korkuyla öperken bileklerine vurulan prangaların ağırlığı altında eziliyor!" diye devam ediyor sözlerine. "Erdemli bir kahramanın timsali; zalimlerin, şatafatın ve soysuz kahpelerin düşmanı o cesur Korsikalılardan eser kalmamış. Bizi kutsal addettiğimiz her şeyden yoksun bırakmakla yetinmeyen siz Fransızlar karakterimizi de yozlaştırdınız. İyi bir vatansever, atayurdu yok oluşu tattığında yaşamını sonlandırmalıdır… Yaşamak bana ağır geliyor. Zira hiçbir şeyden zevk alamıyorum ve her şey bana ızdırap veriyor."[76] Düşsel mübalağanın cazibesine kapılıp ızdırap içinde kavrulan çoğu genç gibi Napoléon da intihar etmeyi ciddi ciddi düşünmüş değildi aslında. Ancak yine

de denemeleri Napoléon'un değişen benlik bilincine ışık tuttuğu için önem arz ediyor. Kaleme aldığı yazılar dönemin klasik üslubuyla paralellik arz ettiği için bolca abartılı ve süslü ifade ile cevabı beklenmeyen soru içeriyor. Ayrıca bu yazılar, gelecekte kaleme alacağı bildirilerin ve konuşmaların temel özelliği hâline gelen edebî üslubun da kozası mahiyetindedir.

Napoléon'un dinî görüşleri 17 yaşındayken şekillenmeye başladı ve daha sonra çok büyük bir değişikliğe uğramadı. Her ne kadar papazlar tarafından eğitilmiş olsa da İsa'nın tanrısallık vasfına iman etmediği için hiçbir zaman gerçek bir Hristiyan olmadı. O, tanrısal bir gücün dünyayı yarattığına, ancak daha sonra onunla son derece sınırlı bir ilişki kurduğuna inanıyordu. Bununla birlikte sonraki zamanlarda muharebelerden önce istavroz çıkardığı da görülmüştü.[77] Ayrıca ilerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi dinin toplumsal faydasının da son derece farkındaydı. Ancak şahsi inancı aydınlanma şüpheciliğinin temelinde yükseliyordu. Napoléon, Eylül 1780 tarihinde, henüz 11 yaşındayken bir sözlü sınava tabi tutulmuş, İsa'nın dört büyük mucizesini yorumlaması ve Yeni Ahit'ten sorulan sorulara yanıt vermesi beklenmişti. Daha sonra bu sınavla ilgili şu ifadeleri sarf edecekti: "Eski Çağ'ın en erdemli kişilerinin kendi dönemlerinde var olmayan bir dine inanmadıkları için ebediyen yanacaklarını öğrendiğimde dehşete kapıldım."[78] Babasının ölümünün ardından ona yardım elini uzatan bir papazı da geri çevirmişti 15 yaşındaki Napoléon. Kaleme aldığı yayımlanmamış bir yazıda ise Rousseau'yu eleştiren Cenovalı Protestan bir din adamına saldırıp Hristiyanlık'ı, tiranlığa izin verdiği için topa tuttu. Zira Hristiyanlık'ın vadettiği ahiret yaşamı onun nazarında, "güçlülere karşı güçsüzleri desteklemek suretiyle saadetin anahtarı olan tatlı bir huzurun tadını çıkarma" düşüncesi temelinde yükselen bir yönetim sisteminin kurulması için mücadele ederek insanı dünyevi yaşamı kusursuz hâle getirme arzusundan uzaklaştırıyordu.[79] Napoléon için mutluluğa ulaşmanın yegâne yolu halk ve devlet arasında imzalanmış olduğu varsayılan muhayyel Toplum Sözleşmesi'ne uyulmasıydı. 15.000 kelimelik bu yazının yanında *Tavşan, Tazı ve Avcı* isminde kısa bir manzum mizah fablı da yazdı. Bir tavşanı öldürmek üzereyken bir avcı tarafından vurulan Caesar adında bir köpekten bahsettiği ve La Fontaine'den esinlendiği bu çalışmanın son mısraları şöyleydi:

> *İşinde gayret edene Tanrı da yardım eder,*
> *Tasdik ediyorum bu fikri hiç düşünmeden.*[80]

Napoléon'un bir sayfa uzunluğunda başka bir yazısı daha günümüze ulaşmıştır. Perşembe gününe denk gelen 22 Kasım 1787'de, bugün Paris'teki Saint-Honoré ve Vauvilliers caddelerinin kesiştiği yerde bulunan Hôtel de

Cherbourg'da* kaleme alınan bu yazı "Palais-Royal'de Bir Buluşma" başlığını taşıyordu. Napoléon, yayımlatma gayesi gütmeden yalnızca kendi için kaleme aldığı bu özel notta kumar salonlarının, restoranların ve mücevher dükkânlarının yer aldığı Paris'in merkezindeki bu kötü şöhretli bölgede bir hayat kadınıyla gerçekleştirdiği görüşmenin öyküsünü anlatıyordu:

> İtalyan Operası'ndan çıkmış hızlı sayılabilecek adımlarla Palais-Royal'in çevresindeki dar sokakları arşınlıyordum. Sık sık hissettiğim o coşkun hisler sebebiyle içim kıpır kıpır olduğundan soğuğa aldırış etmiyordum bile. Ancak zihnim kendine geldiğinde ve havanın ne denli soğuk olduğunu fark ettiğimde derhâl dehlizlere sığındım. Demir bir kapıdan geçmek üzereydim ki gözlerim bir karşı cinse takıldı. Gecenin bir vakti dışarıda oluşuna, dış görünüşüne ve gençliğine bakılacak olursa kadının mesleğinin ne olduğu gün gibi ortadaydı. Bakışlarımı ona kilitledim, durdu. Ancak bu tarz kadınlara has arsız bir tavırla değil, bilakis dış görünüşünün yarattığı cazibeye eşlik eden bir tavırla durdu. Vurgun yemiş gibiydim. Çekingen tavırları bana onunla konuşma cesaretini aşıladı. Konuştum onunla. Evet, konuştum. Onun gibilerden hiçbir şeyle kıyaslanmayacak kadar büyük bir şiddetle tiksinen, böyle insanların bakışlarını üzerinde hissedince bile kendini lekelenmiş addeden ben, onunla konuştum. Ancak beyaz teni, narin bedeni ve yumuşak sesi bir an bile tereddüt etmeden onunla konuşmaya zorladı beni.[81]

Napoléon kadınla Palais-Royal'in bahçesine girdi. Yürürken "sağlığı için daha uygun bir meslek" olup olmadığını sorunca, "Hayır, beyefendi yoktu ve insanlar bir şekilde hayatını idame ettirmek zorunda" yanıtını aldı. "Âdeta büyülenmiştim" diyor Napoléon yazısının devamında. "En azından cevap verdi. Daha önce karşılaşmadığım bir başarıydı bu." Daha sonra nereli olduğunu (Nantes), bekâretini nasıl kaybettiğini (bir subayın tecavüzü sonucu), bu konuda üzgün olup olmadığını (Evet, ziyadesiyle), Paris'e nasıl geldiğini ve nihayet bu soru bombardımanının ardından "bedenlerini ısıtmak ve arzularını tatmin etmek ·" odasına gelip gelemeyeceğini sordu.[82] "Artık o aşamada fazla özenli davranmama lüzum kalmamıştı" diye devam ediyor Napoléon. "Zaten onu baştan çıkarmıştım. Zihnimde ona yönelik hazırladığım rahatsız edici soruların baskısına dayanamayıp kaçmaması ve dürüst taklidi yapmaması için daha ileri gitmedim."[83] Napoléon aslında o akşam böyle bir karşılaşma beklemiyordu ancak bu meseleyi yazıya dökmek istemesi bizlere bekâretini kaybettiği olayın bu olduğu yönünde güçlü ipuçları sunuyor. Kadını soru bombardımanına tutması da tam olarak ona özgü bir hareketti.

---

* Fidelik meselesini takip etmek için orada kalmıştı. -y.n.

Birkaç gün sonra -hâlâ Paris'teydi- Korsika'nın tarihini yazmaya girişti ancak birkaç satır yazdıktan sonra bu işten vazgeçti. Onun yerine coşkulu ve etkili bir üslupla "Şöhret Aşkı ve Yurt Aşkı Arasında Bir Benzerlik" başlıklı bir yazı kaleme almak üzere kolları sıvadı. Yazı isimsiz genç bir hanımefendiye yazılan, şöhret aşkını olumlayan bir mektup şeklindeydi. Napoléon şöhreti anlattığı kısımda örneklerini büyük oranda Fransız askerî tarihinde buldu ve Mareşal Condé ile Mareşal Turenne'den bahsetti ancak bunun yanında Sparta, Makedonyalı Philippos, Büyük İskender, Charlemagne, Leonidas ve "ilk yargıç, görkemli Paoli"den bahsetmeyi de ihmal etmedi.[84]

Napoléon yaklaşık sekiz yıllık bir aranın ardından Eylül 1786'da Korsika'ya döndü ve en küçük üç kardeşiyle ilk kez bir araya geldi. Bu ziyaret, Napoléon'un 1786 ve 1793 yılları arasında çoğunlukla babasının mülklerinden kaynaklanan problemleri çözmek amacıyla Korsika'ya yapacağı, bazıları aylarca sürecek beş ziyaretin ilkiydi. 21 Nisan 1787'de Savaş Bakanı'na bir mektup yazarak "sağlığına kavuşabilmek için" beş buçuk aylık bir ücretli izne ayrılma talebinde bulundu.[85] Ya iyi bir oyunculuk sergilemiş ya da manipüle edilmeye müsait bir doktora denk gelmişti çünkü gerçekten hasta olmamasına rağmen gereken sağlık belgelerini temin etti. Bu belgeler sayesinde yaklaşık bir yıl boyunca orduda bulunmasına gerek kalmayacaktı. Napoléon'un alayından bu denli uzak kalışını ordunun barış zamanı koşullarına bağlayabiliriz. Nitekim kış aylarında piyade subaylarının üçte ikisi, süvari subaylarının ise dörtte üçü alaylarında bulunmazdı.[86] Joseph ise o tarihlere gelindiğinde aileyi geçindirme konusunda annesine yardımcı olmak amacıyla orduya ya da Kilise'ye hizmet etme umutlarına büyük oranda veda etmek zorunda kalmıştı. Ancak 1788 yılında Pisa Üniversitesi'nden hukuk diploması almayı başardı. Geri kalan tüm küçük kardeşler okuyordu. Bunların arasında Lucien'ın zekâ ve tutku açısından öne çıktığını söylemek mümkündü.

Napoléon, 1788 yılının Mayıs sonlarında Fransa'nın doğusunda bulunan ve Dijon'dan çok da uzak olmayan Auxonne'daki topçu okuluna gönderildi. Tıpkı Valence'taki alayında yaptığı gibi burada da annesine para göndermek ve kitaplara para ayırmak adına günde yalnızca bir öğün -saat 15.00'te- yemeye razı oldu. Kıyafetlerini de 8 günde bir değiştiriyordu. Kendini yetiştirmek üzere hazırladığı yoğun okuma programını sürdürmeye kararlıydı Napoléon. Auxonne'da doldurduğu cilt cilt defterler tarih, coğrafya ve din konularında aldığı notları ve Atinalılar, Spartalılar, Persler, Mısırlılar ve Kartacalılar gibi antik dünyanın en öne çıkan halklarının geleneklerine ilişkin bilgileri içeriyordu. Modern topçuluk ıslahatlarını ve alay disiplinini de atlamayan Napoléon, Platon'un *Cumhuriyet*'ine, Achilleus'a, (hiç kuşkusuz) Büyük İskender'e ve Julius Caesar'a dair notlar da aldı.

Topçu okulunun komutanı, en gelişmiş topçuluk tekniklerinin yaratıcılarından General Baron Jean-Pierre du Teil'di. Napoléon haftada 9 saate yakın askerî kuram dersi alıyor, her salı ileri matematik dersine giriyordu. Topçuluğun giderek önem kazanan bir uygulama hâline gelmesi ise tesadüf değildi. Zira metalurjideki gelişmeler sayesinde bir topun yarı ağırlığında da aynı derecede etkili olabileceği görülmüştü. Şayet büyük toplar ateş gücünden ya da isabet oranından feragat etmeksizin hareketli hâle getirilebilirse muharebeleri kazandıracak silah olma konumuna ulaşabilirdi. Napoléon'un en gözde topları, sonradan "güzel kızlar" olarak adlandıracağı nispeten hareketli 12 librelik* toplardı.[87] "Her subay büyük komutanların çoğunu bünyesinden çıkaran topçu sınıfının havasını solumalı, suyunu tatmalıdır" diyecekti sonraları.[88] Napoléon bunu söylerken yalnızca kendini kastetmiyordu. Gerçekten de o dönemin Fransız topçu komutanları arasında Jean-Baptiste Éblé, Alexandre-Antoine Sénarmont, Antoine Drouot, Jean de Lariboisière, Auguste de Marmont ve Charles-Étienne Ruty gibi son derece becerikli komutanlar bulunuyordu.

"Askerlik mesleğinde tek başıma halledemeyeceğim hiçbir iş yoktur" diye övünecekti Napoléon bir gün. "Çevremde nasıl barut yapılacağını bilen biri olmayabilir. Ben bilirim. Etrafta top arabalarından anlayan biri çıkmayabilir. Ben anlarım. İnsanlar top dökümünden bihaber olabilir. Ben değilim. Bir taktiğin detayları öğretilecekse onu da öğretirim."[89] Napoléon tüm bu bilgi birikimini Auxonne'daki okulda aldığı eğitim sayesinde inşa etmişti. O yılın ağustos ayında ise yalnızca havan toplarından atılan patlayıcı mühimmatın ağır toplardan atılabilir olup olmadığını test etmek üzere 200 kişilik bir grubun başına verildi. Yazdığı raporda kullandığı ifade berraklığı takdir edildi. O tarihlerde yazdığı askerî notlar kısa, öz ve bilgilendirici olmalarının yanında taarruzun önemini vurgulamalarıyla da dikkat çekiyordu.

Napoléon, atış testinin başarıyla sonuçlandırılmasından birkaç gün sonra "Kraliyet Yetkesi Üzerine Bir Tez" (*Dissertation sur l'Autorité Royale*) isimli çalışmasının ilk paragrafını kaleme aldı. Askerî yönetimin tiranlıktan daha iyi bir sistem olduğunu savunan Napoléon, apaçık bir şekilde şu sonuca varıyordu: "Tahtından indirilmeyi hak etmeyen çok az kral vardır."[90] Görüşleri yalnızca otoriterliğe göz kırpmıyor aynı zamanda iktidarı devirici özellikler de taşıyordu. Bu yazı şayet kendi ismiyle yayımlansaydı, Bastille'in düşüşünden önceki aylarda giderek daha çalkantılı hâle gelen Fransa'nın kaotik siyasi atmosferinde bile başını belaya sokabilirdi. Napoléon "Tez"i yayıncıya vermek üzereydi ki kaderin bir tecellisi olarak XVI. Louis'nin maliye bakanı ve Napoléon'un çalışmasını

* O dönemde toplar atukları güllelerin yaklaşık ağırlığına göre 4, 6, 8 ve 12 librelik olarak sınıflandırılıyordu. Ayrıca 12, 24 ve bazen daha büyük librelik kuşatma topları da mevcuttu. -ç.n.

ithaf ettiği Étienne-Charles de Loménie de Brienne'in görevden alındığı haberi geldi. Bunun üzerine Napoléon derhâl planını iptal etti.

Napoléon'un yazmaya dair çılgınca tutkusu subay tabldotu nizamnamesinin taslağını hazırlamaya kadar vardı ki 4.500 kelimelik bir metne dönüşen bu yazı bile edebî söz sanatlarından geçilmiyordu. "Şayet bir asker mensubu olduğu birliği ya da üniformasını tehlikeye atacak hiçbir şeyi gözünden kaçırmamaya şartlandıysa o askerin gözüne gecenin perdesi inmez. Lakin böyle bir görevi ve yükümlülüğü yerine getirmek için bir kartalın delici gözleri ile Argos'un yüz gözü* ancak yeterli gelir.[91] Napoléon, Ocak 1789'da "Essex Kontu: Bir İngiliz Hikâyesi" isminde Romantik bir melodram da yazdı ancak bu çalışma, kaleme aldığı en iyi edebî ürün sayılmazdı. "Kontes, parmaklarını açık yaranın içine soktu" diye başlıyordu oyunun bir paragrafı. "Parmakları kanla kaplanmıştı. Haykırıp yüzünü çeviren ancak başını kaldırdığında hiçbir şey göremeyen Kontes dehşete kapılmış, korkudan donakalmış ve titremekten başka bir şey yapamaz hâlde, korkunç bir akıbete uğrayacağını sezinleyerek bir at arabasına atladı ve Kule'ye geldi."[92] Hikâye; suikast planı, aşk, cinayet, içgüdü ve Kral II. James'in tahttan indirilmesi gibi unsurları barındırıyordu. Bu melodram tarzını devam ettiren Napoléon, Mart 1789'da Arap bir asker-peygamber hakkında "Peygamberin Maskesi" isminde iki sayfalık bir öykü yazdı. Öykünün yakışıklı ve karizmatik ana karakteri Hâkim, geçirdiği bir hastalık nedeniyle yüzünün biçimi bozulduğu için gümüş bir maske takmak zorundaydı. Mahadi adında yerel bir melikle kavgaya tutuşan Hâkim, güya düşmanlarını tuzağa düşürmek için müritlerine çukurlar kazdırıp içlerini kireçle doldurttu ancak günün sonunda kendi müritlerini zehirledi. Müritlerinin cesetlerini çukurlara atan Hâkim, hikâyenin sonunda kendini kurban ediyordu.[93] Rahatsız edici bu hikâye biraz daha detaylı incelenirse, Napoléon'un ergenlik döneminin sonlarında yaşamış olabileceği şiddetli kaygılara ayna tutacaktır.

Napoléon ertesi ay iki tahıl tacirini öldüren bir grubun başlattığı ayaklanmayı bastırmak üzere Saône Nehri'nin yaklaşık 30 km güneyinde bulunan Seurre'e, komutan vekili olarak gönderildi. 19 yaşındaki genç Napoléon'un kalabalığa hitaben "Dürüst insanlar evlerine dönsünler. Ben yalnızca (kanunlara karşı gelen) ayaktakımına ateş açarım" diye seslendiği söylenir. Napoléon her ne kadar görevini başarıyla yerine getirse ve General du Teil'i etkilemeyi başarsa da ülkedeki siyasi durum öyle bir noktaya gelmişti ki bu olaydan kısa bir süre sonra isyancılar doğrudan Auxonne'daki kamu binalarına saldırıp vergi dairelerini ateşe verdi. İşte Napoléon; Fransa'yı, Avrupa tarihini ve kendi

* Argos Panoptes Yunan Mitolojisi'nde yüz gözü olan bir devdir. "Panoptes", "her şeyi gören" anlamına gelir. -ç.n.

yaşamını derinden etkileyecek olan Fransız İhtilali'nin ilk kıvılcımlarına bu yerel meseleler kanalıyla şahitlik etti.

14 Temmuz 1789'da Parisli ayaktakımının vilayet hapishanesi Bastille'i basmasıyla patlak veren Fransız İhtilali, yıllar süren mali krizler ve siyasi keşmekeşi de beraberinde getirdi. Napoléon'un da küçük çaplı bir ayaklanmayı bastırmak üzere görevlendirildiği bu istikrarsızlığın kökleri 1783 yılına, bir diğer deyişle Fransa'nın Britanya'ya karşı isyancı kolonicileri desteklediği Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın son yılına kadar uzanmaktadır. Seurre'deki olaylara ek olarak ücretlerin düşük olmasından ya da yiyecek kıtlığından kaynaklanan başka ayaklanmalar da oldu ancak bunlar Nisan 1789'da şiddetle bastırıldı ve bu süreçte 25 kişi yaşamını yitirdi. Sonraki yıllarda Napoléon'un bakanlarından biri şöyle diyecekti: "Napoléon milletlerin de tıpkı insanlar gibi hastalıklara yakalanabileceğini, milletlerin tarihini incelemenin en az insan vücuduna musallat olan hastalıkları tanımlamak kadar ilginç olabileceğini sık sık ifade ederdi." Bakana göre şöyle devam ediyordu Napoléon: "Fransız milleti en hassas noktasından yara aldı. Soylular ve din adamları sahip oldukları kibir ve ayrıcalıklarla milleti hakir gördüler. Bu yükün altında uzun yıllar acı çeken millet ise bir gün kendisine vurulan prangayı söküp atmak istedi ve bu da Fransız İhtilali'nin fitilini ateşledi."[94]

1614'ten beri işler durumda olmayan Fransa Genel Meclisi* 5 Mayıs'ta toplanmaya çağrıldığında Kral'ın en azından bazı haklarını (halk tabakasının oluşturduğu) Üçüncü Zümre'yle** paylaşmaya zorlanabileceği düşünülüyordu. Ancak olaylar çok hızlı bir biçimde kimsenin beklemediği bir yöne evrildi. Artık kendilerini Ulusal Meclis olarak tanımlayan Üçüncü Zümre'nin vekilleri 20 Haziran'da ilan ettikleri bir bildiriyle yeni bir anayasa hazırlanana kadar kendilerini lağvetmeyeceklerine dair ant içtiklerini duyurdular. Üç gün sonra kraliyet muhafızlarına mensup iki bölük, sokağa çıkan halkı yatıştırmak ve bastırmak yerine kazan kaldırdı. Kral XVI. Louis'nin artık enikonu başkaldırı hâline gelen bu durumu bastırmak üzere yabancı paralı askerler tuttuğu haberleri yayılmaya başladığında ise radikal görüşlere sahip gazeteci Camille

---

Ruhban sınıfı, soylular ve halk tabakasının vekillerinden oluşan, yaptırım gücü olmayan ve yalnızca danışma işlevi bulunan meclis. -ç.n.

Le Tiers État Türkçe kaynaklarda genellikle Üçüncü Sınıf olarak geçer ancak bu çeviri erken modern dönemdeki Avrupalı toplumların birbirinden farklı iki esasa göre tabakalandığı ve bunun Avrupa dillerine yansıdığı gerçeklerini ihmal etmektedir. Sınıf anlamına gelen *classe (*İng. *class)* servete dayalı sosyal tabakaları ifade ederken *état (İng. Estate)* kelimesi servetten ziyade kanunlarla belirlenen kategorileri ve soya dayanan sosyal tabakaları ifade eder. Tarihi boyunca feodal bir yapıya sahip olmamış bir toplumun dili olan Türkçede bu kelimenin tam bir karşılığı yoktur. Sınıftan daha yakın bir karşılık olmayan zümre kelimesi sadece Avrupa dillerindeki ayrımı yansıtabilmek adına metin boyunca *état* kelimesinin karşılığı olarak kullanılacaktır. -ç.n.

Desmoulins, Bastille'i ele geçirme çağrısında bulundu. Olaylar Paris Valisi'nin, Belediye Başkanı'nın ve Dışişleri Bakanı'nın yaşamını yitirmesine kadar uzandı. 26 Ağustos'ta Ulusal Meclis, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni kabul etti. 6 Ekim'e gelindiğinde ise Versay Sarayı öfkeli halk tarafından işgale uğradı.

Kariyerinin sonraki dönemlerinde son derece keskin bir siyasi öngörü geliştiren Napoléon, ilginçtir ki ihtilalin ilk aşamalarını tamamen yanlış yorumladı. "Daha önce söyledim, şimdi de söylüyorum" diye yazdı Joseph'e Bastille'in düşüşünden bir hafta sonra. "Olaylar durulacak. Bir aya kalmaz her şey normale döner. Eğer bana 300 livre (7.500 frank) gönderirsen Paris'e gidip şu meseleyi halledeceğim."[95] Napoléon, o sıralar, Reform hareketinden beri Avrupa'da görülen en büyük siyasi feverana fidelik meselesi kadar önem atfetmiyordu. Bir süre sonra yeniden kaleme sarıldı. İlk olarak daha önce teşebbüs ettiği ancak sonunu getirmediği Korsika tarihini gündemine aldıysa da daha sonra cesaretini toplayıp hâlâ Londra'da sürgünde olan ve halk kahramanı olarak görmeye devam ettiği Paoli'ye bir mektup yazdı. "Memleketim helak olurken geldim dünyaya" diye tumturaklı bir cümleyle başlıyordu mektubuna. "Otuz bin Fransız, ifrazat misali kirletti kıyılarımızı ve kan denizinin dibine gönderdi özgürlük tahtımızı. Şahitlik ettiğim ilk şey işte bu nefret uyandırıcı manzaraydı. Ölenlerin yakarışları, ezilenlerin inlemeleri ve çaresizlik gözyaşları sardı doğar doğmaz beşiğimi."[96] Subay nasbedilirken Fransa Kralı'na hizmet etmeye yemin eden biri için son derece olağan dışı duygulardı bunlar. İhtilal kar topu misali büyürken ve Paoli Temmuz 1790'da Korsika'ya dönmüşken bu durum daha fazla devam edemezdi. Napoléon artık hangi tarafa ait olduğu belli olmayan sadakatine bir yön tayin etmek zorundaydı. Napoléon yol ayrımındaydı.

II
İhtilal

"Hangi dönemde gelirse gelsin çok önemli bir rol oynayacaktı ancak kariyerine başladığı bu devir hızlı bir şekilde yükselmesi için bilhassa uygundu."

–Metternich, Napoléon hakkında.

"Otuz yaşını geçtikten sonra yapılamayacak pek çok şey yirmi iki yaşında mümkündür."

–Napoléon, Württemberg Elektörü Friedrich'e hitaben.

Bastille'in düşüşünden sekiz gün sonra Auxonne'da bir başka ayaklanma daha patlak verdi. "Bu mektunu sana davul seslerinin, silahların ve kan deryasının ortasında yazıyorum" diyordu Auxonne'daki Napoléon kardeşi Joseph'e.[1] General du Teil'in kendisinden vaziyete ilişkin tavsiyelerini istediğini de gururla bildiriyordu. Bu ayaklanmada 33 kişiyi tutuklayan Napoléon yaklaşık bir saat boyunca isyancıları yatıştırmak için dil dökmüştü.

Napoléon ayaktakımından nefret etmesine ve teknik olarak bir soylu olmasına rağmen ihtilali olumlu karşıladı. Zira ihtilal, en azından ilk aşamalarda Rousseau ve Voltaire okumalarından süzüp sindirdiği aydınlanmacı ideallerle paralellik arz ediyordu. İhtilalin getirdiği kilise karşıtlığını samimiyetle kucaklarken pek de saygı duymadığı monarşinin zayıflayışına aldırış etmiyordu. Bunun da ötesinde Korsika'nın bağımsız olabileceği bir gelecek ihtimali de doğmuştu. Bu da parası ya da güçlü bağlantıları olmayan, dışlanmış ve tutkulu bir genç için daha iyi bir kariyer fırsatı anlamına geliyordu. Napoléon, ihtilalin müjdelediği toplumsal düzenin bu türden dezavantajları ortadan kaldıracağını ve yeni düzenin mantık ve sağduyu üzerine inşa edileceğine inanıyordu ki bu iki kavram aydınlanma düşünürleri (*philosophes*) tarafından devlet idaresinin yegâne temeli olarak görülüyordu.

Bonapartelar Korsika'nın üst tabakası arasında ihtilali destekleyen az sayıdaki aileden biriydi ancak Napoléon'un sonradan iddia ettiği gibi bu anlamda

tek aile de değildi.[2] Başka bir gerçeklikten bahsedecek olursak, Napoléon *École Militaire*'den onunla aynı dönemde mezun olanlar arasında XVI. Louis'nin tahttan indirilmesini destekleyen tek topçu subayı olmasının yanında kendi birliğinde aynı gayeye hizmet eden bir avuç subaydan biriydi. Geriye kalanlar 1789'da Fransa'yı terk etti. Napoléon her ne kadar askerî görevlerini layığıyla yerine getirip Valence'ta ve Auxonne'da yiyecek kıtlığından dolayı çıkan ayaklanmaları bastırdıysa da -ki bu süreçte kendi alayından bazı askerler kazan kaldırıp isyancılara katılmıştı- bu durum ihtilal yanlısı Anayasa Dostları Cemiyeti'nin yerel örgütlenmesinin ilk mensuplarından biri olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. Ajaccio'da ise 14 yaşında olmakla birlikte radikal siyasete çok daha derinden ve köklü bir şekilde bağlı olan kardeşi Lucien aşırıcı Jakoben Kulübü'ne katılmıştı bile.[3*]

Paris'in çalkalandığı, Fransız subay sınıfının ise büyük bir kargaşaya sürüklendiği döneme denk gelen 8 Ağustos 1789 tarihinde bir kez daha hastalık iznine ayrılan Napoléon, derhâl Korsika'ya dönüp 18 ayını geçireceği adanın siyasi arenasına büyük bir şevkle atıldı. Bir kez daha görmekteyiz ki Napoléon'un bu süreçte gerçekten hasta olduğuna dair somut bir delil bulunmamaktadır. Adadaki siyasi atmosferin nasıl olduğuna gelince, Boswell *Korsika Hatıraları* isimli çalışmasında adadaki şehirlerin, dokuz bölgenin ve dinî cemaatlerin (kilisenin hizmetinde bulundukları gibi sivil meselelerde de kullanılırlardı) siyasi açıdan nasıl bölündüklerini tasvir eder. Başkent Corte'de bulunan valinin gücü sınırlıdır. Kasabalar, köyler ve aşiret şeklinde tanımlanabilecek aileler arasında kökleri geçmişe uzanan bir çekişme vardır ancak bir yandan da Katolik Kilisesi ile sürgündeki Paoli'ye ciddi bir bağlılık söz konusudur. İşte Napoléon böyle bir girdaba gözü kapalı atladı. Gelecek dört yıl boyunca subaylık kariyerini neredeyse bir kenara bırakacak ve Korsika siyasetinde aktif rol oynayacaktı.

Napoléon Ajaccio'ya varır varmaz kardeşleri Joseph ve Lucien'ın da desteğini arkasına alıp Korsikalıları ihtilal ülküsünü sahiplenmeye, üç renkli Fransız bayrağını dalgalandırmaya, ihtilali simgeleyen bu üç rengi şapkalarda kokart olarak kullanmaya, ihtilal yanlısı "Vatanperverler" grubunu teşkil etmeye ve günün birinde valinin emrindeki birliklere denk bir kuvvete ulaşmasını umdukları Korsika Gönüllüleri Alayı isminde bir ulusal muhafız birliği kurmaya teşvik etti. Vali "Vatanperverler"i kapatıp gönüllü alayının faaliyetlerini yasakladıktan sonra Paris'teki Ulusal Meclis'e Napoléon'un isminin en üstte yer aldığı bir şikâyet dilekçesi gönderdi.[4] Napoléon da boş duracak değildi. Ekim ayına gelindiğinde Korsika'daki Fransız komutanı yerici ifadeler içeren ve ada hükûmetinin yeterince ihtilal yanlısı olmadığını belirten bir kitapçık kaleme aldı.[5] Napoléon Ajaccio'daki ihtilalci grubu yönetedursun Ulusal Meclis'in

* Paris'te Jakobenler ve daha ılımlı görünen Jirondenler birbirleri i ideolojik düşman addetme yolunda emin adımlarla ilerliyordu. -y.n.

Korsikalı vekillerinden Antoine-Christophe Saliceti de daha büyük bir kent olan Bastia'yı radikal görüşlerle ilmek ilmek işliyordu.

Ocak 1790'a gelindiğinde Ulusal Meclis, Saliceti'nin de teşvikiyle Korsika'nın Fransa'nın bir vilayeti olduğunu ilan eden resmî bir emir yayınladı.* Napoléon bu hamleyi hemen desteklerken Londra'da bulunan Paoli, Paris'in arzularını hâkim kılacak bir önlem olarak gördüğü bu bildiriye ateş püskürdü. Şimdilik hem Saliceti hem de Napoléon, adanın ihtilal yanlısı bir çizgiye getirilmesi hususunda Paris'i müttefikleri olarak görüyorlardı ancak Paoli adaya adımını atacak olursa işler bambaşka bir noktaya evrilebilirdi. Bu siyasi çalkantının arasında Joseph mart ayında Ajaccio belediye başkanı seçildi. Napoléon ise gecelerini Korsika'nın tarihini yazmakla, Caesar'ın *Galya Savaşı*'nı tekrar tekrar okumakla ve okuduğu sayfaları olduğu gibi zihnine kazımakla geçiriyordu. Hastalık izninin son günü gelip çattığında birliğine dönmek yerine bir kez daha uzatma başvurusunda bulundu. Alayda çok az subay kaldığını gören ve Napoléon'u da elinden kaçırmak istemeyen birlik komutanı bu talebi reddetmeyi göze alamayacaktı.

Adada kalmaya devam eden Napoléon on beş ayını Korsika tarihi üzerine yazdığı çalışmasını tekrar tekrar düzeltmekle geçirdi ancak çalışmasını yayımlayacak bir yayıncı bulamadı. Çalışmadan geriye kalan kısımlardan anlaşıldığı üzere Napoléon Korsikalıları Antik Roma'ya dair erdemlerin timsali olarak görüyor ancak "bilinmeyen bir yazganın" onları boyun eğmeye mecbur kıldığı sonucuna varıyordu. Bu süre zarfında şiddet ve intikam temalı "Yeni Korsika" isminde bir öykü de yazdı Napoléon. Öykü bir macera anlatısı olarak başlıyor ancak daha sonra siyasi lakırdıya dönüşüyor ve bir katliamla son buluyordu. Hikâyede bir İngiliz, ihtiyar bir adamla karşılaşıyordu. İhtiyar, 1768'de Korsika'yı işgal eden Fransızların adada gerçekleştirdiği katliamları anlatıyordu: "Talihsiz babamın yardımına yetişmek için askerlerimden ayrıldım ancak babamı kendi kanında boğulurken buldum. Son bir çabayla şu cümleler döküldü ağzından: 'Oğlum, intikamımı al. Doğanın ilk kanunudur bu. Gerekirse benim gibi can ver ancak asla Fransızların hâkimiyetine boyun eğme.'" Tecavüze uğradıktan sonra öldürülen annesinin "korkunç bir pozisyonda ve yara bere içindeki" ölü bedeniyle karşılaşmasını da anlatıyordu ihtiyar. Daha sonra "Karım ve kardeşlerimden üçü aynı yerde ipe çekilmişlerdi. Üçü beş yaşını bile görmemiş yedi evladım da aynı akıbete uğramıştı. Kulübemiz ateşe verilmiş, keçilerimizin kanları ailemin kilerle karışmıştı" diye devam ediyordu.[6] "O gün bu gündür" diyordu ihtiyar, "Sunağımda tek bir Fransız'ı bile sağ komayacağıma dair yeminler ediyorum."

Fransız ordusunun hizmetindeki 20 yaşındaki Napoléon tarafından yazılan

* Korsika, Fransız ilhakından ihtilale kadarki sürede işgal edilmiş bir toprak olarak görülmüştü. Ulusal Meclis'in bu kararı Korsika'yı diğer vilayetlerle eşit kılması bakımından önemlidir. -ç.n.

bu rahatsız edici hikâye tam anlamıyla Fransız düşmanlığı temelinde yükselen bir intikam fantezisiydi. Hikâyeye göre ihtiyarın gazabı çok şiddetli oldu. Bir Fransız gemisinin güvertesinde miçoya varana kadar herkesi öldürüyordu ihtiyar. "Cesetlerini sunağa sürükledik ve ateşe verdik. Cesetlerden yükselen bu yeni buhur Tanrı'yı memnun etmiş gibi görünüyor."[8] Sözün özü, ihtilal patlak verdiğinde Napoléon'un ruhu şiddetin cazibesine kapılmaya bir hayli hazırdı.

Napoléon 24 Haziran 1790'da Korsika tarihi üzerine kaleme aldığı çalışmasını nüfuzlu aydınlanma düşünürü Abbé Raynal'a gönderdi. Geçmişte Raynal tarafından kaleme alınıp 1770 yılında isimsiz olarak yayımlanan ve daha sonra Fransa'da yasaklanan "Amerika ve Asya'daki Avrupa Yerleşimleri ile Ticaretinin Felsefi ve Siyasi Tarihi"* isimli çalışma büyük bir kitleye ulaşmayı başardığı gibi bir hayli kalın olmasına rağmen ciddi bir münakaşanın fitilini de ateşlemişti. Birkaç yıllığına sürgüne gönderilen Abbé 1787'de yurda geri çağrılmıştı. Napoléon çalışmasına iliştirdiği ve "Özgürlüğün 1. Yılı" şeklinde tarihlendirdiği tanıtım mektubunda şöyle diyordu Raynal'a: "Halklar aile meselelerinden dolayı birbirlerini öldürüp Evrenin Yöneticisi adına birbirlerini boğazlar; alçak ve açgözlü rahipler ise Yaratıcı'ya olan sevgiyi ve korkuyu kullanarak insanların hayal dünyasını yönlendirir."[9] Aynı melodramatik havayla devam ediyordu Napoléon: "Ben ise bir zamanlar aşağılanmış, mutsuz kılınmış ve esir edilmiş olan yurduma duyduğum sevgiyi pekiştirecek bir meşgaleyi hevesle kabul ettim." Korsika'nın ihtişamını anlatan Boswell ve Rousseau'ya öykünerek devam ediyordu: "Roma'ya has özgürlüğün son kalıntıları ve Cato'nun varisleri için yeryüzünde tek bir sığınak kalması evren adına üzücü bir durum olsa da bu yerin benim memleketim olmasına mutlulukla şahit oluyorum."[10] Napoléon'un kavgacı özellikleriyle öne çıkan Korsikalıları Roma'nın özgürlüğünü savunan şövalyevari karakterdeki Marcus Porcius Cato'nun gerçek varisleri olarak görmesi klasik dünyaya dair mantıklı bir tarih yorumundan ziyade romantik bir saplantının göstergesiydi. Napoléon aynı taslağı Brienne'deki eski hocalarından Père Dupuy'a da gönderdi ancak aldığı geri dönüt pek az yazarın hoşuna gidecek türdendi. Hocası metni komple baştan yazmasını tavsiye ediyordu.

Ulusal Meclis 12 Temmuz 1790'da hükûmetin Kilise üzerinde denetim kurmasını öngören ve manastır tarikatlarını lağveden "Ruhban Sınıfı'nın Sivil Anayasası"nı kabul etti. Rahiplerden devlete sadakatlerini göstermek üzere Anayasa Yemini etmelerinin istenmesi [ruhban sınıfının oluşturduğu] Birinci Meclis'i yemin edenler ve etmeyenler olarak ikiye böldü. Bu uygulama bir sonraki mart ayında Papa VI. Pius tarafından da şiddetle eleştirildi. Genelde

* Fra.: *Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*

Hristiyanlık'a özelde ise Roma Katolik Kilisesi'ne yönelik düşmanlık, ihtilal yanlılarının büyük bir kısmını coşturdukça coşturuyordu. Kasım 1793'te Notre-Dame Katedrali Mantık Mezhebi'nin mabedi olarak kabul edilirken 6 ay sonra Jakobenlerin lideri Maximilien Robespierre Meclis'ten panteist ekolde bir Yüce Varlık Kültü'nün kurulduğuna dair bir kararname geçirdi. Bunlar olurken bir yandan da on binlerce aristokratın mülklerine el konuyordu. Bu insanlar daha sonra ülkeden sürülüyor ve başka ülkelerde mülteci konumuna düşürülüyordu. Onlarla beraber birkaç bin rahip de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı.

Napoléon kaleme aldığı bir kitapçıkla Ruhban Sınıfı'nın Sivil Anayasası'nı desteklediğini bildirdi. Kitapçık öyle kışkırtıcı ifadeler içeriyordu ki yayımlanmasından kısa bir süre sonra Joseph'le birlikte Ajaccio'da dinî bir geçit töreninin yakınlarından geçtikleri sırada öfkeli bir kalabalığın linç girişiminden zor kurtuldular. (Onları Trenta Coste isminde bir haydut kurtarmıştı. Napoléon Birinci Konsül olduktan sonra kendisini layıkıyla ödüllendirecekti.)[11] 65 yaşındaki Paoli ise Temmuz 1790'da, 22 yıllık bir sürgün hayatının ardından Korsika'ya geri döndü. Napoléon ve Joseph, Ajaccio'da Paoli'yi buyur etmek üzere kurulan karşılama komitesindeydi. Paoli adaya gelir gelmez oy birliğiyle Korsika'nın koruyucusu ilan edildi. Korsikalılar bununla da yetinmeyerek kendisini Korsika Meclisi'nin başkanı ve yeni kurulan Ulusal Muhafızlar'ın lideri olarak görevlendirdi.

Napoléon, Paoli'nin kanatları altına girmeye hazır olduğunu bariz bir şekilde gösterse de Bonaparte kardeşleri Fransızlarla iş birliği yapan bir dönmenin çocukları olarak gören Paoli onların sadakatine tenezzül etmedi. Paoli'nin ilk faaliyeti başkenti Corte'den Bastia'ya taşımak oldu ki bu Bonapartelar başta olmak üzere Ajaccio sakinlerinin bir parça canını sıktı. Yerel bir efsaneye göre ise Ponte Nuovo'nun muharebe meydanını teftiş ettikleri esnada Napoléon'un birliklerin konuşlanış şeklini eleştirmesi Paoli'yi son derece öfkelendirmişti. (Ancak Joseph'in hatıralarına bakılırsa Napoléon bu eleştirel ifadeleri yalnızca kardeşiyle paylaşmıştı.)[12] Paoli, aydınlanma döneminin son yıllarında Avrupa'daki ilerici çevrelerin gözünde saygın bir yere sahipti. Dolayısıyla Bonapartelar onunla uzlaşmak için pek çok şeyi göze alabilirdi.

Joseph 15 Eylül'de Ajaccio vekillerinden biri olarak Korsika Meclisi'ne girdi ve akabinde şehrin Direktuvar adıyla bilinen idari hükûmetinin başkanı oldu. Napoléon ise ne vekil olabildi ne de Ulusal Muhafızlar'da üst düzey bir noktaya getirildi. "Şehir, ayaktakımından hâllice yurttaşlarla dolu" diye yazacaktı ada hükûmetinin mensuplarından biri olan Charles-André Pozzo di Borgo'ya. "Ne kadar çılgın ve basit insanlar olduklarını bir görseniz... Mektupta kent konseyinin üç üyesinin görevden alınmasını teklif ediyordu. "Sert bir önlem olduğunun farkındayım; hatta yasadışı bile görünüyor olabilir ancak son derece gerekli olduğu kanaatindeyim." Sözlerini Montesquieu'dan

bir alıntıyla bitiyordu Napoléon: "Kanunlar bazı tanrıların heykelleri gibidir; zaman zaman üstleri örtülmelidir."[13] Ne var ki teklifi kabul görmedi.

Mirabeau Kontu bir ay sonra artık Fransa'nın resmî meclisi hâline gelen Ulusal Meclis'e bir önerge sundu. Önergeye göre, Korsika'nın Fransa'nın bir parçası olduğu ve Fransa kanunlarına tabi olduğu bildiriliyor ancak yine de yalnızca Korsikalılar tarafından yönetilmesi gerektiği belirtiliyordu. Ulusal Meclis'in bu önergeyi onaylamasıyla Korsika'da bayram havası esmeye başladı. Adanın her yerinde büyük kutlamalar tertip edildi. Her kiliseden *Te Deum* ilahisi yükselmeye başladı. Napoléon da o sevinçle Bonaparte Hanesi'nin duvarına üzerinde "Yaşasın Millet, Yaşasın Paoli, Yaşasın Mirabeau" yazılı büyük bir bayrak astı.[14] Raynal'a yazdığı mektupta (böyle bir durum için kabul edilebilecek türden) abartılı bir tonla "Artık deniz bizi ayırmıyor" diyecekti.[15] Ne var ki Paoli tarafından inşa edilen yeni siyasi düzende Napoléon'a yer yoktu. Paoli destekçileri Paris hükûmetiyle aralarına yavaş yavaş mesafe koymaya başlarken Bonapartelar Ulusal Meclis'e ve Eylül 1792'de kurulan Ulusal Konvansiyon'a sadık kaldılar. Hatta yavaş yavaş Paoli destekçileriyle araları açılmaya başladı. Bu süreç kimi zaman hızlandı kimi zaman da tersine döndü ancak 1793 yılının ilkbahar mevsimine gelindiğinde aradaki bağ tamamen koptu.

Napoléon 6 Ocak 1791'de Globo Patriottico ismindeki ihtilalci kulübün açılış konuşmasında bulundu. Bu kulüp Jakobenlerin ve daha ılımlı Jirodenlerin Paris'te kurduğu kulüplerin bir benzeriydi. Ertesi ay ise "M. Buttafuoco'ya Mektup" isminde siyasi bir kitapçık yayınladı. Bu yazısında 23 yıl önce adayı yönetmek üzere seçilen Buttafuoco'nun o tarihlerde "gülünç feodal rejimi" (Fransa'yı) desteklediğini söylüyor ve onu hainlikle suçluyordu. Paoli'nin ise Buttafuoco tarafından kandırılmakta olduğunu ve "heveskârlarla kuşatıldığını" ifade ediyordu. Napoléon'un "heveskârlar" olarak bahsettiği grup sürgünden dönen ve Korsika'ya Britanya tarzı bir anayasa getirmek isteyen kişilerdi. Oysa kendisi Fransız İhtilali'nin getirilerine paralel bir anayasadan yanaydı. O tarihlerde Buttafuoco'yla yakın temas hâlinde olan Paoli Napoléon'un siyasi içerikli bu yazısına çok sert yanıt verdi. Napoleon'un Korsika tarihi üzerine kaleme aldığı çalışmayı kendisine ithaf etme teklifini de reddetti. "Tarih, toyların eline bırakılmamalıdır" diyordu cevabında. "Tarih yazmak olgunluk ve istikrar gerektirir."[16] Ayrıca Napoléon'un kendisine gönderdiği taslak metni geri göndermeyi de reddediyor, nereye koyduğunu bulacak vakti olmadığını iddia ediyordu. Böylece Napoléon'un başarılı bir yazar olmaya yönelik umutları bir kez daha un ufak oldu ancak bu kez buna yol açan kişi gençlik yılları boyunca kahramanı olarak gördüğü kişiydi. Sonraları Joseph'in Ajaccio hazinesinden zimmetine para geçirdiği dedikoduları türetildiğinde Paoli muhtemelen siyasi amaçlarla üretilmiş olan ancak gerçekleri yansıtma ihtimali de bulunan bu söylentiler karşısında Bonapartelara desteğini sunmaktan kaçındı.[17]

İzni 15 Ekim 1790'da biten Napoléon birliğine katılmak üzere ancak 1 Şubat 1791 tarihinde yola çıktı. Yanında 12 yaşındaki kardeşi Louis de vardı. Louis'nin Auxonne'da alacağı eğitimi o karşılayacaktı. Napoléon Korsika'dan ayrılmadan önce sağlığının kötü olduğuna dair bir rapor almayı ve gecikmesinin sebeplerinden birinin kötü hava koşulları olduğunu gösteren bir belge düzenlemeyi de ihmal etmedi. Zira birliğine vardığı zaman komutanı kendisinden bir açıklama bekleyecek, bu belgeleri göstermesi durumunda ise Napoléon'a geriye dönük 3 aylık bir ödeme yapmak durumunda kalacaktı. Napoléon'un bir masa ve iki iskemleden başka bir şey bulunmayan odasına geldiklerinde küçük Louis'nin hesabına Napoléon'un yatağının yanında bulunan küçük odadaki döşek düştü. Sonraları, bu zamanları hatırlayınca "Geçinmeyi nasıl mı başardım?" diye söze girecekti Napoléon. "Ne bir kafeye ne de arkadaş ortamına girdim. Kuru ekmek yer, uzun süre dayansınlar diye kıyafetlerimi fırçayla tarardım. Küçücük odada, kendime dost belledi̇ğim kitaplarımdan başka bir şeyle ilgilenmeksizin âdeta bir ayı gibi yaşadım... Gençliğimin heyecanı ve eğlencesi kitaplardan ibaretti."[18] Napoléon bir parça mübalağa yapmıyor değildi ancak gerçekler bundan çok da farklı sayılmazdı. O dönemlerde kitaplardan ve kendini yetiştirmekten daha fazla önem verdiği hiçbir şey yoktu.

Napoléon, 1791 yılının şubat ve ağustos ayları arasında Lyons Üniversitesi'nin ödüllü deneme yarışması için söylem çalışmaları yaptı. Yazının konusu şuydu: "İnsanın Mutlu Olmayı Öğrenmesine Yarayacak En Önemli Hakikatler ve Hisler Nelerdir?" Üniversite ve Abbé Raynal, en iyi yazıya 1.200 franklık bir ödül vadediyordu ki bu para Napoléon'un bir yıllık maaşından bile fazlaydı. Genç adam yazmak için altı ayını harcadığı yazıda aşırı tutkulu olmanın yanlış olduğunu öne sürüyor, kibrinden dolayı Büyük İskender'i bile eleştiriyordu. "Thebes'ten Pers diyarının içlerine ilerleyen, oradan da Hindistan yollarına düşen İskender ne yapmak derdindeydi? İhtiyatı ve aklıselimi elden bıraktı, Tanrı olduğuna inanmaya başladı. Peki, Cromwell'e ne demeli? İngiltere'yi yönetti, doğru ancak az mı işkence çekti *Erinyeler*'in* hançerleri yüzünden?"[19] Daha sonra açık bir şekilde kendinden bahsederek şöyle devam ediyordu: "Dört yılın sonunda memleketine dönersi ; çocukluk yıllarında koşup oynadığın yerlerde dolaşırsın... İşte o zaman için sıcacık olur memleket sevgisiyle."[20]

Napoléon daha sonra yazısını değerlendirme aşamasından önce geri çektiğini iddia edecekti ancak bunun doğru olduğu söylenemez. Jüri üyeleri fazla abartılı havasından dolayı yazıya düşük puan vermişlerdi. Jüri üyelerinden birinin değerlendirmesine göre yazı, "son derece sıkıcı, kötü düzenlenmiş, bütüncül olmaktan uzak, tutarsız ve okurun ilgisini diri tutamayacak kadar yavandı."[21] Talleyrand yıllar sonra üniversitenin arşivinden metnin orijinalini bulup Napoléon'a sunacak, yazdıklarını yeniden okuyan Napoléon "Bunu

* İng. *Furies*: Yunan mitolojisinde intikam tanrıçaları. -ç.n.

yazanı kırbaçlamak lazımmış. Ne gülünç şeyler söylemişim böyle. Hâlâ aynı şeyleri düşünseydim kendime çok kızardım!" diyecekti.[22] Daha sonra metni "ateşe attı" ve "birileri bulur da alay eder korkusuyla maşayla iyice derinliklere itti."[23] Ödülü kazanmayı açık ara kaçırmasına rağmen Fransızca dili üzerine deneme yazma yarışmasına katılması sahip olduğu özgüvenin işaretiydi.

Yarışmalara gönderdiği ya da yayımlatmak istediği bu tür yazılar 22 yaşındaki genç Napoléon'un edebî üretkenliğinin yalnızca bir yönünü yansıtıyordu. Örneğin "Aşk Üzerine Bir Diyalog" isminde başka bir çalışma daha kaleme almıştı Napoléon. Bu yazısında kendisini temsil eden karakteri "B" olarak adlandırmış, garnizon kuvvetinde onunla görev yapan arkadaşı Alexandre de Mazis'yi ise metne ismini değiştirmeden dâhil etmişti. Mazis'nin Napoléon'la ne kadar yakın olduğu tartışma konusudur. Zira yazıda o övüngen ve sabırsız biri olarak yansıtılırken "B" karakteri vakur ve amir bir tavra sahipti. Yazıda aşk hem toplumun hem de bireyin mutluluğunun üzerine kara bulut gibi çöken bir kâbus olarak nitelendiriliyordu ve herkesin mutlu olabilmesi için Tanrı'nın inayetiyle ortadan kaldırılmalıydı. "Yaban Hayatı Üzerine Düşünceler" isimli yazısında ise insanların toplumlar oluşmadan önce çok daha iyi bir yaşam sürdüğünü iddia ediyordu. Bu görüşü komple Rousseau'dan aşırmıştı.

Haziran 1791 tarihine gelindiğinde Napoléon üsteğmen rütbesine terfi edip yine Valence'ta konuşlu bulunan 4'üncü Topçu Alayı'na gönderildi. *La Fère Alayı*'ndaki 69 aylık hizmet süresinin en az 35'inde izindeydi genç adam. Yeni birliğinde de aynı geleneği sürdürmek istiyordu. Valence'a varır varmaz amcası Joseph Fesch'e bir mektup yazarak 300 frank göndermesini istedi. "Bu para beni Paris'e götürür. Orada da zaten bir şekilde yolumu bulur sıkıntıların üstesinden gelirim. Sanki her şey başarıya ulaşacağımın işaretlerini sunuyor. Bu kadarcık para için beni bundan mahrum bırakmazsın değil mi?"[24] Durumun aciliyeti ve Napoléon'un sahip olduğu tutkuyu görememek mümkün değil ancak bu plan şu aşamada gerçekleşmedi. Sebebin ne olduğu tam olarak bilinmiyor. Amcası bu talebi reddetmiş de olabilir, Korsika'da dört tabur kuvvetinde bir ulusal muhafız birliği teşkil edileceği bilgisi Napoléon'un kararını etkilemiş de olabilir. Sebep her ne idiyse Napoléon Paris'e değil Korsika'ya gitmek üzere izin istedi. Yeni komutanı Albay Compagnon, Napoléon'un birliğiyle henüz yalnızca iki ay geçirmiş olmasını gerekçe göstererek bu talebi reddetti.

1791 yılının haziran ayı sona ererken kraliyet ailesi Fransa'dan kaçmaya yeltendi ancak Varennes'da at arabasının içinde kıskıvrak yakalandılar. Akabinde Tuileries Sarayı'na dönmeye ve burada yarı esir bir yaşam sürmeye zorlandılar. Avusturya İmparatoru II. Leopold ise bu gelişmenin üzerine hareketc geçerek 10 Temmuz'da Avrupa'daki tüm hanedanları kayınbiraderi XVI. Louis'nin yardımına koşmaya çağırdı. Napoléon ise o sırada Anayasa Dostları Cemiyeti'nin Valence şubesinin genel sekreteri olmuştu. Bastille'in düşüşünün ikinci yıl

dönümünde verilen kutlama yemeğinde kadehini Kral'ın yargılanması için dilekçeler veren "Auxonne'un vatanseverleri" adına kaldırdı. "Bu ülke coşku ve ateşle dolu" diye yazacaktı bir arkadaşına. Ardından kendi alayındaki subayların sadece yarısına güvenebileceğini lakin alt rütbelerin tamamının ihtilali desteklediğini belirtti.[25] Mektuba düştüğü dipnotta, "Güneyli kanı, Rhône Nehri'nin şiddetiyle akıyor damarlarımda" diyecek ve "Kargacık burgacık el yazımı okumakta güçlük çekiyorsan şimdiden özür dilerim" diye de ekleyecekti.

Korsika'ya gitme konusunda komutanının hayır yanıtını kabul etmeyen Napoléon 30 Ağustos'ta General du Teil'e başvurdu. General daha sonra kızına, "Çok becerikli bir adam bu. İsmi gelecekte mutlaka duyulacaktır" diyecekti.[26] En sonunda Napoléon'a dört aylık bir izin verildi ancak 10 Ocak 1792'de yapılacak geçit töreninde askerî üniformasıyla hazır bulunmadığı takdirde asker kaçağı sayılacağı bildirildi.

Napoléon Korsika'yı tam bir keşmekeş içinde buldu. İhtilal patlak verdiğinden beri 130 cinayet işlenmiş, üstüne üstlük bir kuruş vergi toplanamamıştı. Babasının altı yıl önceki ölümünden sonra Napoléon'un vaktinin ve enerjisinin büyük bir kısmını meşgul eden ailenin ekonomik problemleri ise büyük amcası Başdiyakoz Luciano Bonaparte'ın yaşamını yitirmesi ve aileye bir servet bırakmasıyla bir nebze olsun hafiflemişti. Bu para bir hayli iş göreceğe benziyordu; özellikle de Napoléon'un 22 Şubat 1792'de Korsika Ulusal Muhafızları'nın 2'nci Tabur'unda yarbay rütbesiyle emir subayı olmak üzere katılacağı seçimlerde ilaç gibi gelecekti. Seçimlerde ciddi miktarda rüşvet döndü. Hatta seçim gözlemcilerinden biri o gün kaçırıldı ve Napoléon'un seçimi kazandığı kesin olarak ilan edilene kadar Bonaparte Hanesi'nde alıkondu. Napoléon'un en büyük rakibi Korsika'nın nüfuzlu siyasetçilerinden biri olan Charles-André Pozzo di Borgo'nun kardeşi Matteo'ydu. Seçim sürecinde Matteo'nun San Francesco Kilisesi'nin dışındaki kürsüde gerçekleştirmek istediği seçim konuşması bile Napoléon'un silahlı destekçileri tarafından engellenmişti. Korsika'da siyasetin çetin geçtiği herkes tarafından bilinirdi ancak bunlar kabul edilebilir uygulamaları ciddi şekilde ihlal eden taktiklerdi. Dolayısıyla da Matteo Pozzo di Borgo'yu destekleyen Paoli, kendi deyimiyle "yolsuzluk ve kumpas" olarak değerlendirdiği bu seçimin resmî bir soruşturmadan geçirilmesini talep etti. Gelgelelim adada Paris Konvansiyonu'nun temsilcisi olarak bulunan Saliceti bu talebi değerlendirmeye almadı ve sonuç değişmedi. Bu arada Napoléon'un birliğine dönüş tarihi olan ocak ayı çoktan geçmişti. Savaş Bakanlığı'ndaki dosyasına şu not düşüldü: "Görevini terk etmiştir, 6 Şubat 1792 tarihinde yerine başkası atanmıştır."[27]

1792 yılının ilk üç ayında Paris'te patlak veren şiddetli yiyecek ayaklanmaları siyasi krizi iyice derinleştirdi. Şubat ayının başlarında ise Avusturya ve Prusya

arasında bir koalisyon kurulduğu ilan edildi. Doğrudan açıklamadıkları ancak pek de gizli olmayan niyetleri Fransa'daki ihtilal hükûmetini devirmek ve monarşiyi yeniden tesis etmekti. Britanya bu ilk koalisyonun resmî bir üyesi değilse de ihtilale karşı beslediği düşmanlık her kesimin malumuydu. Savaş tamtamlarının sesi giderek yükselirken Korsika'daki ihtilal keskin bir dönüş yaşadı. Saliceti 28 Şubat'ta Ajaccio, Bastia, Bonifacio ve Corte'deki kadim manastırların kapatılmasını, ele geçirilen mal ve paranın ise merkezî hükûmete devredilmesini emretti. Paoli ve Korsikalıların büyük kesimi bu karara çok sert tepki gösterdi. Paskalya Yortusu günü Ajaccio'da Napoléon'un komutasındaki Ulusal Muhafızlar ile manastırını korumak isteyen Katolik yerli halk arasında çatışmalar baş gösterdi. Hatta bu çatışmalarda Napoléon'un emrindeki subaylardan biri vurularak can verdi. Kimi zaman kargaşavari bir sokak çatışmasının yaşandığı kimi zamansa sinirleri geren bir bekleyişin hüküm sürdüğü dört günlük sürecin bir noktasında Napoléon kentin iyi tahkim edilmiş hisarını Albay Maillard komutasındaki Fransız düzenli ordusunun elinden almaya çalıştı. Bu başarısız girişimin ardından çok büyük bir öfkeye kapılan Maillard, Savaş Bakanlığı'na ağır ithamlar içeren ve Napoléon'u vatana ihanetle suçlayan bir mektup gönderdi. Ajaccio'ya giden yollar ise kentin yağmalanacağı ümidiyle boş çuvallarını sırtlayıp pusuda bekleyen köylülerle doluydu.

Yaşanan son olayda Paoli, Maillard'ın tarafını tutup Napoléon'a Ajaccio'dan ayrılarak Corte'ye gelmesini ve burada kendisine rapor vermesini emretti. Napoléon söyleneni yapıp şehirden ayrıldı. Neyse ki Maillard'ın bu tatsız olayla ilgili mektubu Savaş Bakanlığı'nın ilgilenmesi gereken ve dağ gibi biriken çok daha önemli belge ve mektupların arasında kaybolup gidecekti. Zira Fransa, düşmanlarının hamlesini beklemeden 20 Nisan'da Avusturya ve Prusya'ya savaş ilan etmiş, sekiz gün sonra Avusturya Hollanda'sını (Bu günkü Belçika toprakları) işgal ederek Koblenz'de kışlayan koalisyon ordularının Fransa'yı kuzeybatı istikametinden işgal etmesinin önüne set çekmeye çalışmıştı. Napoléon Ajaccio'da yaşanan olaydan sonra Korsika'da kalamazdı ancak resmen asker kaçağı olduğu için Valence'a da dönemezdi. Bunun üzerine biraz düşündükten sonra Paris'e gitmeye karar verdi.

Napoléon Paris'te, Vendôme Meydanı'ndaki Savaş Bakanlığı'na ulaştığında buranın tam anlamıyla keşmekeş içinde olduğunu gördü. Yeni ihtilal hükûmeti 1792 yılının mayıs ve kasım ayları arasında altı farklı savaş bakanı atamıştı. Kimsenin Maillard'ın gönderdiği mektubu okumaya fırsat bulamadığı belliydi; ya da Ajaccio gibi ikincil öneme sahip bir vilayette neler olup bittiğini şu aşamada pek umursamıyorlardı. Kimse Napoléon'un izninin Korsika Ulusal Muhafızları'na katılmadan önce, ocak ayında resmî olarak bittiğini de umursamıyor gibiydi. Temmuz 1792'ye gelindiğinde Napoléon bir yıl kıdemli ve tam ücretli olarak yüzbaşı rütbesine terfi etti ancak herhangi bir birliğe

atanmadı. Bununla yetinmeyen Napoléon, yaşanan onca şeyden sonra pişkince Korsika'daki muhafız birliğinde yarbay olduğunu öne sürüp düzenli orduda da yarbay rütbesine terfi etmeyi talep etti ancak bu talebi bakanlık tarafından "SR" (sans réponse / yanıtsız bırakılmıştır) şeklinde işaretlendi.[28]

Paris'teki manzara Napoléon'u hiç tatmin etmemişti. "İhtilalin dümenine geçen adamlar pek zavallı kimseler" diye yazdı Joseph'e. "Herkes kendi çıkarını düşünüyor ve türlü suçları işleyerek kendi kazancını artırmaya bakıyor. İnsanlar her zamanki gibi alçakça entrikaların peşinde. Tüm bunlar tutkuyu öldürüyor. Eğer kamu hizmetinde görevlendirilecek kadar talihsiz biriysen vay hâline."[29] Siyasetin kirli işlerinden sıyrılan dürüst asker rolü Ajaccio'nun ihtilal yanlısı entrikacısının gerçekliğiyle pek uyuşmasa da Napoléon büründüğü bu rolü stratejik olarak çok iyi kotardı. Monarşinin devrilmesine ve Korsika'daki kiliselerin millîleştirilmesine verdiği destekten de anlaşılacağı üzere Napoléon bu tarihte artık dört başı mamur bir ihtilal destekçisiydi. Siyasi olarak ise Jakoben aşırıcılara dümen kırdı. Zira kazanan taraf onlar gibi görünüyordu. İhtilal zirve noktasına ulaşırken Paris'te baskı rejimi de çoktan kendini göstermişti. Napoléon her ne kadar bu baskı eylemlerine doğrudan katılmadıysa da bunlara karşı çıktığına dair bir kanıt da bulunmuyor.

Napoléon, öfkeli bir grubun Tuileries'yi bastığı, XVI. Louis ve Marie Antoinette'i yakaladığı ve Kral'a sarayın balkonunda özgürlüğü temsil eden kırmızı başlığı* giydirdiği 20 Haziran 1792'de Paris'te bulunuyordu. Bourrienne'le Saint-Honoré sokağındaki bir restoranda buluşmuşlardı. Ciddi şekilde silahlanmış kalabalığı gördüklerinde Bourrienne'in ifadesine göre Napoléon "Şu ayaktakımının peşine takılalım" demişti. Nehir kenarındaki hâkim bir noktaya geldiklerinde ise (muhtemelen iyice gizlenmiş olarak) yaşanan tarihî olayı "şaşkınlık ve esefle" izlediler.[30] Napoléon iki gün sonra olanları Joseph'e şöyle anlattı:

> Kargılar, baltalar, kılıçlar, tabancalar, mızraklar ve ucu sivriltilmiş değneklerle donanmış yedi ya da sekiz bin kişi… saraya gitti. Tuileries'nin avlu kapıları kapatılmış, saray 15.000 mevcutlu Ulusal Muhafızlar tarafından korunma altına alınmıştı. Kalabalık önce avlu kapısını sonra da cümle kapısını kırıp saraydan içeri girdi. Ellerindeki topu Kral'ın dairesine çevirerek dört kapıyı yerle yeksan ettiler ve kendisine iki kokart sundular. Biri [Bourbon rengi olan] beyaz, diğeri ise [ihtilali simgeleyecek şekilde] üç renkliydi. Kendisini seçim yapmaya zorluyorlar, burada mı yoksa Coblenz'de mi hüküm süreceğine karar vermesini istiyorlardı. Akabinde kral öne çıktı ve başına kırmızı başlığı geçirdi. Aynısını kraliçe ve prens de yaptı. Bunun üzerine krala içki ikram ettiler. Kalabalık, sarayda dört saat

* Frigya tarzı kırmızı başlık ihtilalcilerin sembollerinden biriydi. -ç.n.

kadar kaldı... Tüm bunların anayasaya aykırı olduğunu ve çok tehlikeli bir emsal teşkil ettiğini söylemeye gerek yok. Böyle çalkantılı şartlarda imparatorluğun başına ne geleceğini kestirebilmek hiç kolay değil."[31]

Bourrienne'in daha sonraki ifadesine göre Napoléon "Delilik bu!" demişti. "Şu ayaktakımının saraya girmesine nasıl izin verirler? Nasıl olur da şu toplarla dört ya da beş yüz kadarını uçuruvermezler? Gerisi çil yavrusu gibi dağılırdı." Kraliyet ailesinin bu şekilde küçük düşürülmesi Napoléon'un nazarında monarşinin değerini bir parça daha düşürdü. O da kralın alaşağı edilmesini destekliyordu ancak XVI. Louis'nin küçük düşürülmeye bu denli razı olmasına anlam veremiyordu. Nitekim Kral ve Kraliçe pamuk ipliğine bağlı bu kırılgan özgürlüğü iki ay bile sürdüremeyecekti.

Bu olaydan on gün sonra Avusturya ve Prusya Fransa'yı işgale başladı. XVI. Louis ve Avusturyalı eşinin bu işgale sıcak baktığı, Bourbon iktidarını tesis etme niyetlerini açıktan dillendiren düşman devletlerle iş birliği yaptıkları zannediliyordu ki bunlar oldukça muhtemel senaryolardı. Napoléon'un Bourbonların ödlekliğine yönelik aşağılayıcı duyguları ise yaşanan bir başka olaya şahit olmasının ardından zirve noktasına ulaştı. Kalabalık bir grup 10 Ağustos'ta Kralı ve Kraliçe'yi tutuklamak üzere yeniden sarayı basmış, İsviçreli Muhafız Birliği'ni kıyıma uğratmıştı. Napoléon olaylara birinci elden şahit olmak için Mail Sokağı'ndaki otelinden ayrılıp Carrousel Meydanı'ndaki bir evde yaşayan arkadaşının yanına gitmeye karar vermişti. Yolda saraya doğru gitmekte olan kalabalıktan bazı kişiler kendisini üniforma içinde filinta gibi görünce "Yaşasın Ulusumuz! (*Vive la Nation*)" diye bağırmaya çağırmış, Napoléon yıllar sonra da hatırladığı üzere "bu talebi ikiletmeden narayı patlatmıştı!"[32] Arkadaşının evi, Fransa'dan kaçmadan önce mallarını yok pahasına satmak zorunda kalan aristokratların eşyalarıyla doluydu. Pencereden olayı izlemeye başlayan Napoléon İsviçreli Muhafız Birliği askerlerinin kalabalığın üzerine ateş açmada tereddüt ettiklerini görünce "Korkak götoşlar!" (*"Che coglione!"*) diye İtalyanca bir küfür savurmuştu; Nitekim bu tereddüt askerlerin canına mal oldu.[33] Napoléon yedi yıl sonra Tuileries'ye taşındığında o günden kalan misket izlerini kapattıracaktı.

Napoléon, aralarında 115 rahibin de bulunduğu 1.200 kişinin şehrin farklı hapishanelerinde öfkeli kalabalıklar tarafından büyük bir soğukkanlılıkla katledildiği Eylül ayının başlarında hâlâ Paris'te bulunuyordu. Olayın fitili Braunschweig Dükü tarafından komuta edilen işgalci Prusya ordusunun 3 Eylül'de Verdun'ı ele geçirmesiyle başlamıştı. Bu olayın ardından öfkeli kalabalıklar iş birlikçi olduklarından şüphelendikleri kişileri dört gün boyunca kontrolsüz bir şekilde kıyıma uğratmıştı. Napoléon sonraları bu katliamları savunmaya teşebbüs ederek şöyle diyecekti: "Kanaatimce Eylül Katliamları işgal

ordularının askerleri üzerinde çok güçlü bir etki yarattı. Bir anda tüm halkın onlara başkaldırdığını gördüler."[34] Bu katliamları gerçekleştiren kişilerin "neredeyse tamamının asker olduğunu... ve bu askerlerin geride tek bir düşman bile bırakmak istemediklerini" de iddia edecekti. Üst düzey Jakoben ihtilalciler hakkında ise "Kim ne derse desin bunlar rezil ya da aşağılık kimseler değildi. Tarihe böylesine bir damga vuran çok az grup vardır" diyecekti.[35] Napoléon Fransa'yı yönettiği zamanlarda "O dönemlerde tüm cesur insanlar tek yumruk olma noktasına gelmişti" diyerek Jakoben geçmişini inkâr etmeyecek ve Robespierre'in akrabalarından iki kadına yıllık 7.200 ve 1.800 franklık maaşlar bağlatacaktı.[36] Napoléon bir kez daha durumu ilk elden değerlendirmiş ve tıpkı babası gibi kazanacağını düşündüğü ata oynamıştı.

21 Eylül 1792'de Fransa'da cumhuriyet resmen ilan edildi ve hemen akabinde Meclis, XVI. Louis'nin düşmanla iş birliği yapma ve Fransız halkına karşı suç işleme gerekçelerinden yargılanacağını duyurdu. Bir gün öncesinde General François Kellermann ve General Charles Dumouriez'nin Braunschweig komutasındaki Prusya ordusunu Champagne-Ardenne bölgesinde gerçekleşen Valmy Muharebesi'nde yenilgiye uğratmasıyla ihtilal kurtarılmış ve yurttaşlardan meydana gelen Fransız ordusunun ihtilal karşıtı devletlerin düzenli ordularını mağlup edebileceği anlaşılmıştı.

Napoléon ekim ayının ortalarında Jakoben davasını güçlendirmek adına Ajaccio'ya döndü. Adaya döndüğünde Fransız düzenli ordusunun 4'üncü Topçu Alayı'nda sahip olduğu yüzbaşı rütbesini değil, Korsika Ulusal Muhafız Teşkilatı'ndaki yarbaylık rütbesini kullanmaya başladı. Önceki zamanlara kıyasla ada daha da Fransız karşıtı bir ruha bürünmüştü. Eylül Katliamları ve cumhuriyetin ilanı da bunu körükleyen faktörlerdendi. Ancak Napoléon "Korsika için en iyi şeyin Fransa'nın eyaleti olarak kalması" düşüncesine hâlâ kuvvetle bağlıydı.[37] Napoléon'un Korsika milliyetçiliğinden Fransız ihtilalciliğine kaymasının sebebi okuldaki akranlarının ona yaptıklarını unutması, babasının geçmiş yıllardaki tutumunu sürdürmek istemesi ya da son yıllarda tarihçilerin ve biyografi yazarlarının öne sürdüğü tuhaf psiko-seksüel durumlar değildi. Fransa ve Korsika'daki siyasi ortam ciddi şekilde değişmiş, Napoléon da buna ayak uydurmuştu. Örneğin Paoli, Bonapartelar yerine daha büyük ve siyasi olarak daha nüfuzlu Buttafuoco ve Pozzo di Borgo aileleriyle ittifak kurmuş, cumhuriyete, kiliselerin kapatılmasına ve Bonapartelar tarafından desteklenen diğer ihtilal faaliyetlerine karşı çıkmıştı. Bu da yetmezmiş gibi Lucien'ı kurmay kadrosuna almamış, Napoléon'un Ulusal Muhafızlar'daki görevine dönmesine bile engel olmaya çalışmıştı. Korsika milliyetçiliğinin beden bulmuş hâli olarak gördüğü kişi kendisini ve ailesini bu denli dışlamak isterken Napoléon'un Korsika milliyetçisi olarak kalması mümkün değildi.

Bonapartelar Korsika'nın karmaşık, son derece şahsi ve her an her şeye gebe siyasetinde Paolicilere karşı güç kaybediyordu. Napoléon yaptığı yoğun okuma maratonları, aldığı eğitim, Paris'te geçirdiği onca zaman ve Fransız kültürüne yoğun şekilde maruz kalma durumlarından dolayı tutkulu bir Korsika milliyetçisiyken bile Fransız zihnî dünyasıyla sarmaş dolaş olmuştu. Korsika'nın kaygılarının ihtilalin doğurduğu evrensel ülkünün yanında bir hayli önemsiz kaldığını görebiliyordu ki bu ülkü şu aşamada Avusturya ve Prusya'nın geniş çaplı işgal girişimi yüzünden yok olma tehlikesi altındaydı. Takip eden aylarda Napoléon kendisini giderek daha fazla Fransız ve daha az Korsikalı hissetmeye başladı. Yıllar sonra bir belediye başkanı kendisini övmek maksadıyla "Majesteleri, Fransız olmamanıza rağmen Fransa'yı bu kadar sevmeniz ve Fransa uğruna bunca şey yapmanız son derece şaşırtıcı" deyince Napoléon "Bu cümle yüzümde bir şamar gibi patladı" diyecekti. "İlgili şahsın gözümden düşmesi de bu yüzden oldu."[38]

Bonapartelar ile Paoliciler arasındaki soğukluk XVI. Louis'nin 21 Ocak 1793'te giyotine gönderilmesi ve Paris'te Kamu Selameti Komitesi'nin kurulmasıyla daha da açıldı. Napoléon'un Louis'nin öldüğünü öğrenmesinin ardından söylediklerine kulak misafiri olan biri, "Sefiller! Vah zavallı sefiller. Anarşinin ayak seslerini duyar gibiyim" diye yakındığını söyleyecekti.[39] Napoléon, Kral'ın –ve ekim ayında Marie Antoinette'in- idam edilişini taktik bir hata olarak görüyordu. "Eğer Fransızlar biraz daha makul davranıp Louis'yi ölüme mahkûm etmemiş olsaydı ihtilal tüm Avrupa'ya yayılabilirdi" diyecekti. "Savaş İngiltere'yi kurtardı."[40] Yine de o zamanlarda bu idam kararlarına yüksek sesle destek verdi ve mektuplarda ihtilalcilere has bir hitap tarzı olan "yurttaş" ifadesini kullanmaya başladı.[41] Fransa; İspanya ve Portekiz'le birlikte İtalya'da bulunan Piyemonte Krallığı'nın kendisine savaş ilan etmesinin hemen ardından 1 Şubat'ta Britanya ve Hollanda'ya savaş ilan etti. Avrupa monarşileri Valmy Muharebesi' in [caydırıcı olabilecek] sonucunu bir kenara bırakarak kral katili cumhuriyeti cezalandırmak üzere bir araya geliyordu. Konvansiyon idaresi Mart 1793'te Kamu Selameti Komitesi'ni kurdu ki bu birim temmuz ayına gelindiğinde Fransa'nın fiilî idari hükûmeti hâline geldi. Bu oluşumun liderleri ise aynı zamanda Jakobenlerin de liderleri olan Robespierre ve Louis Saint-Just'tü. Son yaşanan askerî gelişmelerin ardından 23 Ağustos'ta Fransa'da yurttaş seferberliği (*levée en masse*) uygulaması yürürlüğe girdi. Bu uygulamaya göre eli silah tutan 18-25 yaş arası her erkek ihtilali ve atayurdu (*la patrie*) savunmak üzere silahaltına alınacaktı. Böylece Fransa ordusunun mevcudu iki kattan fazla artarak 645.000'den 1,5 milyona yükseldi. Fransızlar tek yumruk olup akıbetlerinin ne olacağını beklemeye başladı.

Fransa ve Britanya'nın bir noktada savaşa girmesi kaçınılmazdı ancak ihtilal hükûmetinin tam da şu aşamada Britanya'ya savaş ilan etmesi ciddi bir hata olarak görülmektedir. Genç William Pitt'in liderliğindeki Tory hükûmeti (Pitt 1783'te iktidara geldiğinde henüz 24 yaşındaydı) kral katili olarak gördüğü Fransa'ya karşı hâlihazırda çok şiddetli bir karşıtlık besliyordu.* Bu savaş ilanıyla birlikte, ada ülkesi olmasının avantajını da kullanıp İhtilal Fransa'sı ile Napoléon Fransa'sına yönelik düşmanlığı en istikrarlı şekilde sürdüren devlet oldu. Öyle ki takip eden 23 yıllık süreçte iki devlet arasında yalnızca 14 aylık bir barış dönemi yaşanacaktı. *Fransa'daki İhtilale Dair Mülahazalar* isminde bir kitap yazan ve 1790 gibi erken bir tarihte Terör Rejimi'nin doğacağını ve akabinde bir diktatörün geleceğini tahmin eden siyaset felsefecisi Edmund Burke'e "Emin olunuz," diyecekti Pitt, "düşmanlığımız kıyamete kadar sürecek."[42] Britanya Amerika'da küçük düşürüldükten on yıl sonra yepyeni fırsatların doğduğunu gördü. Denizlerdeki hâkimiyetini kullanarak Fransız ticaretini dünya okyanuslarından silebilir, Fransız kolonilerine el koyabilir, bunu yapamazsa en azından bu kolonilerin Fransa'dan kopmasını sağlayabilir ve dünyanın en büyük ticari gücü olma durumunu pekiştirebilirdi. Pitt ve destekçileri için Fransız İhtilali'ne ve ardından inşa edilen Napoléon Fransa'sına şiddetle karşı çıkmak yalnızca ahlaki ve ideolojik bir zorunluluk değil aynı zamanda jeopolitik bir gereklilikti de. Zira Britanya'nın uzun vadeli stratejisi dünyanın egemen gücü olma sıfatını Fransa'nın elinden almaktı. Bu amaç doğrultusunda Londra'daki Pitt hükûmetleri Fransa'ya karşı bir dizi askerî koalisyon kurdu. Avrupa'daki diğer hükûmetlere doğrudan nakdî yardım yapma yoluyla kurulan bu koalisyonların sayısı en nihayetinde yediye ulaşacaktı. Napoléon bu sistemi "Pitt'in altını" diye tanımlayacaktı.[43]

Napoléon, XVI. Louis'nin idamından bir ay sonra ilk ciddi askerî görevine atandı. Paoli'nin yeğeni olan ve Napoléon'un "çamaşır askısı" diyerek gizli gizli alay ettiği[44] Pier di Cesari Rocca tarafından komuta edilen sefer birliğinin görevi Sardinya-Piyemonte Krallığı'nın elinde bulunan üç küçük Sardinya adasını ele geçirmekti. Sefer kuvvetinin topçu birliğine komuta eden Napoléon, Korsika Ulusal Muhafızları'nın başında 18 Şubat günü 22 topla müccehez *La Fauvette* isimli korvetle denize açıldı. Gemisi, Bonifacio'dan hareket eden ve Amiral Laurent de Truguet tarafından komuta edilen küçük donanmaya bağlı bir gemiydi. 23 Şubat günü, akşam karanlığı çöktüğünde San Stefano adası ele geçirildi. Bu ada La Maddelana ve Caprera isimli diğer iki adadan yalnızca 730 metre uzaklıkta bulunuyordu. Napoléon, toplarını adalara ateş açabilecek şekilde yerleştirip ertesi gün planını uygulamaya koydu. Ne var ki Rocca'nın kuvvetlerinin büyük bir kısmını oluşturan Provenceli köylü

Pitt'in babası İhtiyar William Pitt (1708-78) Yedi Yıl Savaşları'nda Britanya başbakanı olarak görev yapmış ve Fransa'nın mağlup edilmesinde öncü rol oynamıştı. -y.n.

askerler, *Fauvette*'in güvertesinden adalara baktıklarında umulandan çok farklı bir manzarayla karşılaştılar. Kıyıda toplanan iyi teçhiz edilmiş ve savaşmaya hazır Sardinyalıların "özgürleştirilmeye" pek de niyetleri yoktu. Bunun üzerine Provenceli askerler kazan kaldırdı ve tüm harekât Rocca tarafından durduruldu. Öfkeden çılgına dönen Napoléon emrindeki topların falya deliklerini çiviyle tıkayıp havan toplarını denize atmak zorunda kaldı.

Özetle, Napoléon'un ilk askerî harekâtı küçük düşürücü bir başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak bunda Paoli'nin de payı olduğunu söylemek gerekir. Zira kendisi 1.800 asker değil de Paris Konvansiyonu'nun talep ettiği gibi 10.000 asker hazırlamış olsaydı seferin akıbeti bambaşka olabilirdi. Napoléon daha sonra Paoli'ye şikâyette bulunarak askerlerinin "sefer için ihtiyaç duyulan tüm gereksinimlerden yoksun olduğunu" söyledi. "Askerler çadırdan, üniformadan, sırtlarını örtecek bir kabandan ve topçuların mühimmat taşımak için ihtiyaç duyduğu araçlardan yoksun bir şekilde yola çıktı." Cümlelerini şöyle sürdürüyordu Napoléon, "Onları yürümeye ikna eden yegâne şey 'başarı ümidiydi.'"[45] "Yeni Caesar" için son derece talihsiz bir başlangıç oldu bu. Ancak Napoléon birtakım olumlu çıkarımlarda da bulundu. Zira okulda gördüğü onca ders Napoléon'a maneviyat seviyesinin, lojistiğin ve liderliğin önemini bu kadar iyi öğretememişti.

Paoli hükûmetinin Fransa'dan uzaklaşıp Britanya'yla yakınlaştığı sonraki dört aylık süreçte Napoléon sadakatini hangi tarafa sunacağını hâlâ belirleyebilmiş değildi. Paoli'nin bir tartışma anında Lucien'a "yılan" demesi bile Napoléon'un karar sürecini hızlandıramamıştı. Ancak Napoléon için zaman daralıyordu. Fransa'nın batısındaki koyu Katolik Vendée bölgesinde bulunan Chouanlar kralın idamından sonra *ateist* ihtilalcilere karşı Bourbonlar adına ayaklanmışken, yanlarında seyyar bir giyotin[**] taşıdıkları söylenen hükûmet temsilcileri ideolojik saflığı sağlamak adına Fransa'yı karış karış dolaşırken ve Paoli Ajaccio hisarını tahkim ederken Napoléon'un bir karar vermesi gerekiyordu.

Napoléon iplerin kopmak üzere olduğu 18 Nisan'da "Konvansiyona Açık Mektup" başlıklı bir yazı yazarak Paoli'yi müdafaa etmeye çalıştı. Aynı ay "Ajaccio Belediyesi'ne Bir Rica" başlığıyla kaleme aldığı yazıda ise kentin cumhuriyete bağlılık yemini etmesi gerektiğini bildiriyordu. İki arada bir derede kalmıştı genç adam. Ancak Saliceti'nin, Paoli'nin vatana ihanet suçundan tutuklanmasını emretmesiyle birlikte artık kesin bir tercih yapmak zorunda olduğunu anladı. Bu emrin ardından Korsikalılar "Baba" (*Il Babbù*) namıyla andıkları Paoli için derhâl ayaklandılar. Saliceti'yi temsil eden bir kuklayı ateşe verip cumhuriyetçiler tarafından dikilmiş "özgürlük ağaçları"nı söktüler.

Britanya 23 Temmuz 1794'te Paoli'nin lütuf ve onayıyla Korsika'yı işgal edecekti. -y.n.

[**] Giyotin ilk kez Nisan 1792'de bir soyguncuyu idam etmek üzere kullanıldı. Bu tarihten sonra hızlı bir biçimde yaygınlaşarak hem siyasi hem de genel idamlar için kullanılmaya başlandı. -y.n.

Fransız garnizonlarının bulunduğu Bastia, San Fiorenzo ve Calvi ise bu ayaklanmanın dışında kaldı.

Robespierre önderliğindeki Jakobenlerin Nisan 1793'te Konvansiyon'da siyasi zaferlerini bir kez daha ilan edecekleri kesinleşince Valmy Muharebesi'nde zaferi getiren komutanlardan biri olmakla birlikte siyaseten Jirondenleri destekleyen General Dumouriez ülkeden kaçıp Avusturya-Prusya koalisyonuna sığındı. Dumouriez'nin bu ihaneti ve başka krizler Robespierre'i Jirondenleri topyekûn tutuklatmaya itti. Bu kararın ardından 31 Ekim günü 36 dakikada 22 Jironden'in başı vuruldu. Fransa'da Terör Dönemi başlıyordu.

Napoléon 3 Mayıs'ta Bastia'da bulunan Joseph'in yanına gitmeye teşebbüs etti ancak Paoli destekçisi "dağ adamları" (*montagnard*) tarafından yakalandı. Ne var ki talihi yaver gitti ve ailesinin bir mülkünün bulunduğu Bocognano'dan gelen köylüler tarafından kurtarılıp yoluna devam etme imkânı yakaladı. 23 Mayıs'ta Bonaparte Hanesi Paolici taşkın bir kalabalık tarafından yağmalandıysa da bazı kaynakların ileri sürdüğünün aksine kundaklanmadı. (Muhtemelen ev çok fazla hırpalanmamıştı da. Zira dört yıl sonra evi restore ettirmek isteyen Napoléon'a yalnızca 131 franklık bir fatura çıktı.)[46] Son yaşanan gelişmelerin ardından Paoli hâkimiyetindeki Korsika Parlamentosu Bonaparte ailesini kanun kaçağı ilan etti ancak Bonaparteların adanın farklı noktalarında yaşayan otuz akrabası bu kararın dışında bırakıldı. Parlamento Letizia'ya yönelik geçmişte yapılan suçlamaları yeniden gündeme getirme fırsatını da kaçırmayacak, Bonaparteların "baskı idaresinin çamurlarında doğduğunu, 'şehvet düşkünü bir paşa'nın, yani merhum Marbeuf Kontu'nun himayesinde palazlandığını, onun çıkarları için çalıştığını ve tüm bunların silinmez bir leke olduğunu" söyleyecekti.[47]

31 Mayıs'ta Napoléon Paris'teki Jakoben hükûmetin Korsika'daki temilcisi olarak görev yapan Saliceti ile birlikte Ajaccio'yu geri almak üzere bir girişimde bulundu ancak başarılı olamadı. Ertesi gün, "Korsika Beldesi'nin Siyasi ve Askerî Konumuna Dair Hatıralar" isminde bir yazı kaleme aldı ve nihayet Paoli'yi "kalbinde nefret ve intikam duyguları besleyen" biri olduğu için kınadı.[48] Bu yazı, memleketine bir veda mektubu niteliği de taşıyordu. Zira Bonaparteların son mensupları 11 Haziran 1793 tarihinde *Prosélyte* isimli bir gemiyle bir daha dönmemek üzere Calvi'den ayrılıp iki gün sonra Toulon'a ayak bastı. Böylece ailenin adadaki varlığı neredeyse 300 yıllık bir sürenin sonunda nihayete erdi.[49] Saliceti adadaki Jakoben hâkimiyetinin çökmesinin ardından Provence'a kaçarken Paoli aynı ayın sonunda Britanya Kralı III. George'u Korsika Kralı ilan etti.

Fransız İhtilali ve Napoléon Savaşları'nın da dâhil olduğu 1760 ve 1820 yılları arasında Britanya tahtında oturan III. George iktidarı boyunca zaman zaman aklını yitirme noktasına

Napoléon doğduğu topraklarla bağını hiçbir zaman tamamen koparmayacak ancak 1799'da Mısır'dan dönerken birkaç günlüğüne verdiği mola hariç tutulursa bir daha adaya adım da atmayacaktı. 1796 yılının ekim ayında adanın ele geçirilmesini emrettiğinde genel af ilan etti. En üst düzey Paoliciler bu af kapsamına dâhil edilmediyse de bu kişilerin tamamı zaten bir şekilde sürgüne gitmişti.[50] Napoléon 1807 yılında Londra'da sürgündeyken hayatını kaybeden Paoli'den bahsederken hiçbir zaman saygıda kusur etmeyecekti. Bununla birlikte 13 Haziran 1793'te Provence'a ayak bastığında geleceğini inşa etmek zorunda olduğu ülkenin Fransa olduğunun farkındaydı.[51]

Başlarında babaları olmayan dokuz kişilik Bonaparte ailesi Toulon'a siyasi sığınmacı olarak geldiğinde ceplerinde Letizia'nın kenara attığı üç beş kuruştan ve 1'inci Topçu Alayı'nda yüzbaşı olarak görev yapan Napoléon'un mütevazı aylığından başka paraları yoktu. Ailenin reisi konumundaki Napoléon'un ailesini geçindirmek için sahip olduğu yegâne sermayesi ise aldığı eğitim ve azimli karakteriydi. Nitekim ailesini Toulon'un dışındaki La Valette köyüne yerleştirip Nice'te bulunan birliğine katılmak üzere yola koyuldu. Cebinde her zamanki gibi birliğinde olmayışını açıklamasını sağlayacak bir mazeret belgesi vardı. Bu belge bu kez Saliceti tarafından imzalanmıştı. Neyse ki kralın idamından ve aristokratların toplu hâlde kaçışından sonra oldukça güç bir duruma düşen Albay Compagnon da birliğine dâhil edebileceği her bir subaya kucak açmaya hazırdı. Zira 80 subayın 66'sı şu veya bu sebeplerle alaydan ayrılmıştı.

Çok geçmeden Napoléon'a Auxonne'dayken emrinde görev yaptığı General du Teil'in küçük kardeşi General Jean du Teil tarafından bir görev tevdi edildi. Fransa'ya bağlı ihtilal ordularından biri olan *İtalya Ordusu*'na yapılacak barut sevkiyatına o nezaret edecekti. Temmuz ortalarına gelindiğinde ise *Güney Ordusu*'na nakledildi. Geçmişin profesyonel ressamlarından General Jean-François Carteaux tarafından komuta edilen bu ordu şu aşamada Avignon'u kuşatma hazırlıkları içerisindeydi. Zira Jakoben karşıtı isyancılar (*fédérés*), içerisinde önemli bir mühimmat deposunun da bulunduğu bu kente sığınmıştı. Napoléon Avignon'un ele geçirildiği 25 Temmuz'da orada bulunmadıysa da bu başarı, şüphesiz Napoléon'un o zamana kadarki en önemli siyasi yazısı olarak kabul edilen "Beaucaire'de Akşam Yemeği"nin (*Le Souper de Beaucaire*) arka planını oluşturdu. Ocak 1792'den itibaren Napoléon artık yalnızca askerî ve siyasi içerikli yazılar kaleme alacaktı. Bir zamanlar yazdığı ergenlik fantezilerinde pek bir eğreti duran o süslü ve ağdalı üslubu, merkezinde yer almak üzere olduğu önemli olayların tarihine uygulandığında daha sahici bir ihtişama kavuştu. 1792'den sonra edebî çalışmalar üzerine kalem oynatmayı bırakmış olan

kadar geldi. En sonunda 1811'de Naiplik kuruldu ve gelecekte IV. George ismiyle tahta çıkacak oğlu Naip Prens bu süreçte babasının yerine fiilen hükümdarlık yaptı. -y.n.

Napoléon bu süreçte bir dizi kurgu dışı yazı kaleme aldı. Paskalya Yortusu günü Ajaccio'da yaşananları anlattığı metin, Sardinya sefer kuvvetinin uğradığı başarısızlıkta kendini aklamaya çalıştığı savunma yazısı ve Korsika'yı Britanyalıların elinden kurtarmak üzere hazırladığı askerî plan bunlardan bazılarıydı.

"Beaucaire'de Akşam Yemeği" ise Napoléon tarafından 1793 yılının Temmuz sonlarında kaleme alınan siyasi içerikli bir metindi. Kurgulanan senaryoda Carteaux'nun ordusundan bir subay [bu kişi Napoléon'un kendisiydi], Marsilyalı iki tüccar ve Montpellier ile Nîmes yakınlarından iki yurttaş Avignon ve Arles arasında kalan Beaucaire köyündeki bir handa hem akşam yemeği yiyor hem de tartışıyorlardı. Hikâyenin teması Fransa'nın büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olması, Jakoben hükûmetinin bu süreçte mutlaka desteklenmesi gerektiği, aksi takdirde Avrupalı despotların ve intikam hırsıyla yanıp tutuşan Fransız aristokrasisinin galip gelmesinin kaçınılmaz olmasıydı. Hikâyedeki Napoléon karakteri komutanı adına son derece iyimser iddialarda bulunuyor, "Bugün 6.000 askerimiz var; dört güne kalmaz 10.000'e ulaşırız" gibi cümleler kuruyor ya da Carteaux'nun çarpışmalarda yalnızca beş asker kaybettiğini ve dört yaralı verdiğini söylüyordu. Benzer bir şekilde Marsilya'daki Jakoben karşıtı isyancıların akıbetiyle ilgili de son derece karanlık senaryolar çiziyordu. Napoléon, kendini ve ailesini işin içine sokuşturmak için Paoli'ye yönelik suçlamalarda bulunmayı da ihmal etmiyor ve şöyle diyordu: "[Paoli] cumhuriyetin birliğini destekleyen varlıklı ailelerin mallarını yağmalayıp zimmetine geçirdi; ordularımıza sadık kalan askerleri ise atayurdun düşmanı ilan etti."[52]

Napoléon metin boyunca gerçek bir Jakoben olarak tasvir ediliyor, Jakoben karşıtı isyancılara hitaben ironik bir biçimde: "İsmi muteber her soylu kişi heyecanla başarınızı bekliyor" diyordu. Yemek masasındaki diğer kişiler hepi topu altışar kez konuşuyordu. Bu konuşmalar da büyük oranda Napoléon'un Jakoben bakış açısıyla cevap vereceği soruları sorma amacını taşıyordu. En nihayetinde herkes Napoléon'un etkili sözleri karşısında ikna oluyor, gece 2'ye kadar şampanya içiliyor ve "tüm dert ve tasalar unutuluyordu". Napoléon taslak metni o sıralarda Provence'ın hükûmet temsilcisi olan Saliceti'ye ve Robespierre'in küçük kardeşi Augustin'e gönderdi. Bu kişiler bu çalışmanın kamu bütçesinden karşılanmak suretiyle basılmasını sağladılar. Napoléon bu çalışmasıyla Jakobenlerin gözünde siyasi olarak güvenilir bir asker konumuna yükseldi.

Carteaux, 24 Ağustos'ta, kitlesel katliamların tüm hızıyla sürdüğü bir dönemde Marsilya'yı geri aldı. Dört gün sonra ise Amiral Alexander Hood; Britanyalı, İspanyol ve Napolili askerlerden oluşan 15.000 kişilik ordusuyla Fransa'nın Akdeniz'deki başlıca donanma üssü Toulon'a girdi. Bu olay bir ay önce ayaklanan Jakoben karşıtı isyancıların daveti üzerine gerçekleşmişti. Lyons'da kraliyetçi bir ayaklanma patlak vermişken, Vendée fokur fokur kaynarken, İspanyol

ve Piyemonteli ordular Fransa'nın güneyinde hareket hâlindeyken ve Prusya ile Avusturya orduları doğu sınırında harekâta hazır hâlde beklerken Toulon'un ele geçirilmesi stratejik açıdan hayati bir önem arz ediyordu. Napoléon, 7 Eylül'de terfi ederek 2'nci Topçu Alayı'nda binbaşı (*chef de bataillon*) olarak görevlendirildi. Bir sonraki hafta ise muhtemelen Korsika doğumlu Albay Jean-Baptiste Cervoni'nin emriyle Carteaux'nun Ollioules'daki karargâhına gitti; Burası Toulon'un kuzeybatısında yer alıyordu.[53]

Carteaux'nun yanında bulunan siyasi temsilcilerden (*représentants-en-mission*) birinin Saliceti'nin ta kendisi olması ve topçuluk hakkında pek az malumata sahip Carteaux'nun o sıralarda ordunun sağ kanadındaki topçu birliğine komuta edecek birilerini araması talihin bir tecellisi olsa gerek. Zira söz konusu birliğin komutanı Albay Dommartin'in yaralanması ve vekili Binbaşı Perrier'nin nerede olduğunun bilinmemesi Napoléon'un ekmeğine yağ sürecekti. Saliceti ve mevkidaşı Thomas de Gasparin bunun üzerine derhâl işe girişti ve Carteaux'yu henüz 24 yaşında olan Napoléon'u bu mevkiye atamaya ikna etti. Napoléon ise bu ilk ciddi yükselişinin *École Militaire*'de aldığı eğitimden kaynaklandığını zannediyordu. Sonraları topçu birliklerinin "işin teknik kısmını bilen insanlardan yoksun olduğunu ve tamamen erbaşlar tarafından idare edildiğini" söyleyecek, "işte ben bu işten anlıyordum" diyecekti.[54] Napoléon'un böylesine genç bir yaşta bu mevkiye atanması herhangi bir problem teşkil etmedi. Çünkü bir zamanlar subay sınıfının büyük kısmını oluşturan aristokratların toplu olarak ülkeden kaçması ya da giyotine gönderilmesi orduda subay açısından ciddi bir açığın oluşmasına neden olmuştu. Carteaux'nun yaptığı atamaların Napoléon'un dostu Saliceti'nin elinden geçmesi de kuşkusuz herhangi bir problemin çıkmamasında önemli etkenlerden biriydi.

Saliceti ve Gasparin'in Paris'e gönderdiği gizli raporlarda "yetersiz" olarak değerlendirdikleri Carteaux, Toulon ve Ollioules arasında uzanan tepelere 8.000 asker konuşlandırmıştı. General Jean Lapoype komutasındaki 3.000 kişilik bir başka birlik ise şehrin La Valette kanadında bulunuyordu. Ne var ki Carteaux'nun herhangi bir taarruz planı yoktu. 9 Ekim'e gelindiğinde Saliceti ve Gasparin Toulon'un dışındaki tüm topçu birliklerinin komutasını Napoléon'un almasını sağladı. Gerçekleştirilecek harekât açıkça görüldüğü üzere topçu merkezli bir harekât olacağı için bulunduğu mevki Napoléon'a son derece hayati bir rol biçiyordu. Çok geçmeden Saliceti ve Gasparin Paris'e bir rapor daha gönderecek, "Bonna Parte burada ne yaptığını bilen yegâne

Napoléon, Gasparin'in o yıllarda kendisine verdiği desteği ölüm döşeğindeyken bile unutmayacaktı. "Gasparin, sevgili dostum Dugommier'nin gelişinden önce beni koruyup kolladı ve ordunun cahil kurmay subaylarının beni ezmesine müsaade etmedi" diyerek Gasparin'in torunlarına 100.000 franklık bir miras bırakacaktı (ed. Jonge, *Napoleon's Last Will and Testament*, s. 78). -y.n.

topçu subayı. Ancak omzundaki yük bir hayli ağır" diyecekti.[55] Aslına bakılırsa rapordaki ikinci ifade pek de doğru sayılmazdı zira Napoléon için ağır yük diye bir şey mevcut değildi. Ayrıca kısa süre sonra başlayan üç aylık kuşatmada Napoléon'un emir subayları Auguste de Marmont ve Andoche Junot genç adamın yükünü bir hayli hafifletecekti. Napoléon iyi bir aileden gelen Marmont'u severdi ancak Côte d'Or'da tabur levazım subayı olarak görev yapmış Junot'ya çok daha gönülden bağlıydı. Bir defasında Napoléon, Junot'ya bir mektup yazdırırken tam yanlarına bir top güllesi düşmüş, mektup toz toprak içinde kalmıştı. Junot'nun istifini bozmadan "mürekkebi emdirmek için başka bir şeye ihtiyaçları kalmadığını"[56] söylediği an Napoléon'un Junot'ya beslediği derin dostluğun fitilinin ateşlendiği an olmuştu.*

Napoléon'un bataryalarını konuşlandırdığı ve Toulon'u tepeden gören mevzii bugün ziyaret eden biri, o gün yapılması gereken şeyin ne olduğunu hemen anlayacaktır. Bölgede bir dış bir de iç liman bulunur ve bölgenin batısında her iki limanı da hâkim bir şekilde gören L'Eguillette adında bir burun vardır. Napoléon, Savaş Bakanı Jean-Baptiste Bouchotte'a yazdığı raporda "Limanlara hâkim olmak için Eguillette'in ele geçirilmesi gerekiyor" dedi.[57] Burayı ele geçirmek ve iç limandaki Kraliyet Donanması'nın üzerine kızgın top gülleleri yağdırabilmek içinse ilk olarak burnu koruyan Mulgrave Palankası'nın alınması şarttı.** (Palanka, ismini bölgenin ilk komutanı 1'inci Mulgrave Kontu'ndan alıyor ve son derece korunaklı olduğu için "Küçük Cebelitarık" diye anılıyordu.) Palankanın ne kadar önemli olduğu herkesin malumuysa da burayı ele geçirecek planı ortaya koyan Napoléon oldu. Başarılı olunması durumunda stratejik düğüm anında çözülecekti. Zira Kraliyet Donanması limandan söküldüğü takdirde 28.000 kişinin yaşadığı şehri yalnızca Jakoben karşıtı isyancılar savunmaya çalışacaktı ki bu neredeyse imkânsızdı.

Napoléon Mulgrave Palankası'nı ele geçirmek üzere derhâl hazırlıklara başladı. İlk olarak çevre kasabaların askerî birliklerini dolaşarak rica minnet 14 top, 4 havan, erzak, araç gereç ve mühimmat topladı. Akabinde emrindeki subayları Lyons, Briançon ve Grenoble gibi daha uzak noktalara göndererek *İtalya Ordusu*'nun elinde bulunan ancak o tarih itibariyle Antibes ve Monaco savunmasında ihtiyaç duyulmayan topları istetti. Top ve gülle imal etmek üzere Ollioules'da 80 kişinin çalıştığı bir tophane kurmasının ardından Nice, Valence ve Montpellier'deki atlara el koydu. Askerlerini ise hareketli ve enerjik olmaları

---

* Kurutma kâğıdının 19. yüzyılda icat edilmesinden önce, yeni yazılmış herhangi bir metindeki mürekkebin hızlıca kuruması istendiğinde mürekkep kuma emdirilirdi. Kurutma kâğıdının icadından sonra bile devam eden bu metot için imal edilmiş özel kum kutuları dahi mevcuttu. Junot burada güllenin düşüşü nedeniyle etrafa saçılan toz toprakla mürekkep kurutma kumu arasında benzerlik kuruyor. -ç.n.

** Mulgrave 1805-1806 yıllarında Pitt'in dışişleri bakanı olarak görev yapacaktı. -y.n.

için durmadan teşvik etti. Ancak yeterli barut olmadığından, fişek ölçülerinin yanlış olduğundan ve toplarda kullanılmak için eğitilen atların başka amaçlarla kullanılmak üzere alındığından şikâyetçiydi. Hatta bir noktada durumu abartıp Carteaux'yu ve diğer üstlerini atlayarak doğrudan Bouchotte'a ve hatta Kamu Selameti Komitesi'ne taleplerini içeren mektuplar yazmaya başladı.

Levazım subayı arkadaşı Chauvet'ye "karmaşadan, döküntü malzemelerden" ve mevcut düzenin "apaçık görünen saçmalıklarından" yakınan Napoléon, "ordunun ihtiyaçlarının tedarik edilmesinin tesadüflere kaldığını" söyledi.[58] Saliceti ve Gasparin'e düzenli olarak yazdığı mektupların birinde ise "Bir asker yemek yemeden yirmi dört saat, hatta zorunluluk hâlinde otuz altı saat bile dayanabilir ancak barutu olmadan üç dakika bile dayanamaz" diyecekti.[59] Heyecanın ve coşkun duyguların açıkça sezildiği bu mektupların bir diğer özelliği de tayın ücretlerinden çitlerin nasıl yapılması gerektiğine kadar çok ince detaylardan bahsedilmesiydi. Ancak mektuplarının genel içeriği değişmiyordu. Şu an ellerinde yarım tondan biraz fazla (600 *milliers*) barut mevcuttu. Eğer daha fazlasına ulaşamazlarsa ciddi bir harekâta girişmek mümkün olmayacaktı. 22 Ekim'de Kamu Selameti Komitesi'ne yazdığı mektupta "kendi hizmet dalı olan topçuluğa son derece ilgisiz kalınmasından dolayı derin bir kaygı taşıdığını" söyleyip şöyle devam etti: "Cehaletle ve bunun sebep olduğu en temel meselelerle uğraşmak zorunda kalıyorum."[60]

Kimi zaman yaygara koparan, kimi zaman gözdağı veren, kimi zamansa ihtiyacı olan şeylere el koyan Napoléon, siyasi bir himaye elde etmenin de etkisiyle kısa süre içinde güçlü bir topçu birliği teşkil etti. Bu süreçte havan toplarının ve güllelerin üretildiği bir dökümhane ile muskatların tamir edildiği bir atölyeye el koymuş, Marsilya'daki yetkililerin binlerce kum torbası göndermesini sağlamıştı. Tüm bunları yapabilmek ciddi bir liderlik becerisi gerektiriyordu. Ancak Robespierre'in Terör Dönemi'nde Jakoben bir subay sıfatıyla yaptığı üstü kapalı tehditlerin etkisi olmadığını söylemek de kuşkusuz mümkün değildi. Nitekim kuşatmanın sonuna kadar Napoléon'un emrindeki bataryaların sayısı 11'i bulmuş, toplam top ve havan sayısı ise yüze yaklaşmıştı.

Napoléon tüm bu süreçte çok az destek gördüğü Carteaux'dan iyice sıkılmıştı. Nitekim 11 Kasım itibariyle Saliceti ve Gasparin Carteaux'ya bir komplo kurup onun yerine General François Doppet'nin geçmesini sağladılar. Doppet yeni görevine geldikten sonra topçu birliklerine komuta eden Napoléon'dan son derece etkilendi. Paris'e yazdığı bir raporda, "Ne zaman gitsem onu mevkisinde buluyorum. İstirahat edeceği zaman bile bölgeden ayrılmıyor, paltosuna sarınıp yere kıvrılıveriyor. Daima bataryalarının başında"[61] diyecekti. Ne var ki bu hayranlık tek taraflıydı. Zira 15 Kasım'da Mulgrave Palankası'na yapılan taarruzda Doppet acele bir kararla geri çekilme emri vermiş, bunun üzerine Napoléon kendi palankasına dönüp küfürler savurarak

"Toulon'a indireceğimiz yumruk havada kaldı çünkü ... (19. yüzyılda kayıtlardan silinen küfürlü bir hitap) kuyruğunu kıstırıp ricat emri verdi!"[62]

Napoléon Toulon'daki batarya ve palankalarda göz ardı edilemeyecek birtakım cesurca girişimlerde bulundu. Bir defasında hemen yanı başında hayatını kaybeden bir topçunun elinden kana bulanmış harbiyi aldı, topun yüklenmesine yardım etti ve topu bizzat kendisi ateşledi. Napoléon uyuz parazitini de burada kaptığını düşünüyordu. "Birkaç gün sonra bir türlü geçmeyen bir kaşıntıya tutuldum" diyecekti bu "korkunç illetle" ilgili.[63] Bu cilt rahatsızlığı İtalya ve Mısır seferlerinde de yakasını bırakmayacak, en nihayetinde şahsi doktoru Jean-Nicolas Corvisart'ın 1802 yılında kendisine sülfür banyosu uygulayıp "göğsündeki üç kabarcığı patlatması sayesinde... huzura erecekti." Napoléon, "O zamana kadar daima zayıf ve sağlıksız olageldim ancak tedavi oldum olalı sağlığımdan yana hiçbir sorun yaşamadım" diyecekti.[64] Bazı tarihçiler kana bulanmış harbinin kısa süreliğine kullanılmasının bu rahatsızlığa yol açmayacağını söylemektedir ancak Napoléon muhtemelen o esnada ölü askerin eldivenini de giydi ki cilt parazitini kapmasının nedeni çok büyük bir ihtimalle buydu.[65*]

Napoléon, Mulgrave'i koruyan palankaların birine gerçekleştirilen bir taarruzda mazgalları geçip İngiliz bataryasına girmeye çalışırken bir düşman topçusunun sol uyluğuna "sapladığı bir kargıyla" yaralandı. Hayatı ise arkadan dolanan takviye birliklerin bataryaya aynı anda girmesi sayesinde kurtuldu. Yıllar sonra "sol dizinin üzerinde bulunan son derece derin yarayı" bir doktora gösterip caka satar bir edayla "cerrahlar bacağı kesip kesmeme konusunda uzun uzadıya düşündüler" diyecekti.[66] St. Helena'da Julius Caesar'ın savaşlarına dair yazdığı kitapta ise Antik Çağ'ın muharebelerinde korunaklı noktalarda bulunan komutanlar ile modern dönemin komutanlarını karşılaştırarak şu sonuca varacaktı: "Bugünün başkomutanları, durum değerlendirmesi yapmak, araziyi görmek ve emir vermek için her gün toplarla burun buruna gelmek zorunda kalıyor; muharebelerin tamamında top atışı menzilinde bulunuyor, bazen de peşrev ateşi menziline giriyor. Zira görüş açıları misket mermilerinden uzak kalmalarını sağlayacak kadar geniş olmuyor."[67] Yine de Napoléon'un aleyhtarları onun gerçekte cesur biri olmadığını öne sürmekten kendilerini alamıyorlardı. Örneğin Britanyalı yazar Helen Williams 1815'te, "Bonaparte'ın son

* Napoléon, uyuz parazitinin yol açtığı bu son derece bulaşıcı kaşıntı rahatsızlığına yakalanan tek kişi değildi. Fransız askerlerin *la Gale* dediği bu rahatsızlık o günün tüm ordularında son derece yaygındı. Fransızlar bu rahatsızlığa takma isimler de uydurmuştu. Bunlardan ilki *la Gratelle* (kaşıntı) iken diğeri tuhaf bir şekilde *la Charmante*'dı (büyüleyici). "Herkes ama herkes kaşınıyordu" diye anımsıyordu bir savaş gazisi. Kamu Sağlığı Komitesi'ne gönderilen bir raporda ise en az 400.000 askerin uyuza yakalandığı bildiriliyordu. Napoléon ilerleyen yıllarda seferlere çıktığı zamanlarda bu rahatsızlıktan muzdarip askerler için özel hastaneler kurdurtacaktı (Desclaux, "A Propos de la 'Gale'" s. 868, Brice, *The Riddle* s. 139, Friedman, *Emperor's Itch* s. 32). -y.n.

yılları, korkaklığın karakterine yuva yaptığı yıllardı" diye yazacaktı.[68] Gülünç iddialardır bunlar. Hiçbir korkağın 60 muharebede bulunduğu görülmemiştir. Napoléon'un keşfe çıktığı ve düşmana çok yaklaştığı zamanlarda birkaç kez ölümden döndüğü de bilinmektedir. Yanı başında vurulup ölen insanların sayısı ve Regensburg Muharebesi'nde yaralanması, cesur bir karaktere sahip olduğunun diğer kanıtlarıdır. Askerleri Napoléon'un sahip olduğu cesarete ve kendilerinin sergilediği cesaret örneklerini olduğundan daha büyük gösterme becerisine hayranlık beslerlerdi. Örneğin Napoléon, Mulgrave Palankası'ndan bir piştov atışı uzaklığa top bataryası kurmaya çalışan askerlerin tamamının ölmesi veya yaralanması üzerine buraya "Korkusuzlar Bataryası" (*Hommes Sans Peur*) adını vermiş ve ilginç bir şekilde burası için gönüllü bulma konusunda hiç sorun yaşamamıştı. Tarihte sıradan askerlerin psikolojisini anlama konusunda Napoléon'la boy ölçüşebilecek bir komutan yoktur.

Yetkin General Jacques Dugommier'nin 17 Kasım'da görevi Doppet'den teslim almasını, takviye birliklerin gelişi izledi. Yeni gelenlerle birlikte kuşatma birliklerinin sayısı 37.000'e ulaştı. Napoléon'un Dugommier'yle ilişkisi ise son derece sıcaktı. Kasım ortasına gelindiğinde Mulgrave Palankası, top bataryalarıyla çepeçevre kuşatıldı. Çareyi bir huruç harekâtıyla Fransızlara taarruz etmekte ve bu esnada ulaşabildiği bir bataryadaki Fransız toplarının falya deliklerini çiviyle tıkamakta bulan İngiliz General Charles O'Hara bu girişiminde başarısız oldu ve 23 Kasım'da Napoléon tarafından esir alındı. "General Dugommier gerçek bir cumhuriyetçi cesaretiyle vuruşuyor" diye belirtecekti Napoléon kaleme aldığı raporda. "Bataryayı yeniden ele geçirdik... Konvansiyon'un toplarının falya deliklerini tam vaktinde açtık ve ricat hâlindeki düşmanı bir kat daha kargaşaya sürükledik."[69] Ateşleme mekanizmasına demir çiviler çakılan topları çok kısa bir süre içerisinde işler hâle getirmek şöyle dursun, tamir edebilmek bile pek nadir rastlanan bir durumdu. Napoléon'un askerlerine verdiği profesyonel eğitimin mahiyetini buradan da görmek mümkündür.

Dugommier, 17 Aralık 1793 tarihine denk gelen salı günü, saat 01.00'de Napoléon'un Toulon'u ele geçirmek üzere hazırladığı taarruz planını uygulamaya koydu. Claude Victor-Perrin (geleceğin Mareşal Victor'u) komutasındaki bir kol, Mulgrave Palankası'nın ilk savunma hattını aştıysa da ikinci hatta durduruldu. Bunun üzerine Dugommier saat 03.00 sularında 2.000 kişilik ikinci bir taarruz dalgasını ileri sürdü. Hava koşulları çok acımasızdı. Şiddetli yağmura, rüzgâr ve sık sık çakan şimşekler eşlik ediyordu. Yüzbaşı Jean-Baptiste Muiron ve Napoléon (ki bindiği at isabet alarak ölmüştü) tarafından komuta edilen bu ikinci dalga çok çetin geçen ve âdeta yumruk yumruğa bir dövüşe dönüşen çarpışmanın sonucunda palankayı ele geçirmeyi başardı. Hemen akabinde Napoléon burnun karşısındaki limanda bulunan

Kraliyet Donanması'na gülle yağdırmaya başladı. İspanyol barut gemilerinden ikisinin isabet alarak infilak edişi ömrünün sonuna kadar unutamayacağı bir anı olarak kalacaktı Napoléon'un zihninde. Yıllar sonra şöyle hatırlayacaktı o anları: "Cephanelikten yükselen alev ve duman burgaç gibi kıvrılıyor ve âdeta patlamış bir volkana benziyordu; alevler içinde sıra sıra dizilen on üç başka geminin görüntüsü ise havai fişek gösterisini andırıyordu. Gemilerin direkleri ve iskeletleri alevler içinde kaldıklarından açıkça seçilebiliyordu. Bu olay saatlerce devam etti. Daha önce görülmedik türden bir manzaraydı bu." Aslına bakılırsa Napoléon olayı bir parça mübalağa ediyordu. Tüm donanma değil yalnızca iki gemi alevler içinde kalmıştı ancak yine de olayın yarattığı etki çok büyük oldu. Bu başarının ardından Dugommier coşkulu bir rapor yazarak Napoléon'u "nadir kalitede bir subay" olarak nitelendirdi.[70]

Koalisyon kuvvetleri ertesi sabah Toulon'u tahliye edip geride bir keşmekeş bıraktı. General Lapoype'ın Faron tepelerini ele geçirmesi ve şehri doğu yakasından bombardımana tabi tutması ise işleri büsbütün karıştırdı. Şehrin ele geçirilmesinin ardından Saliceti ve Gasparin, Jakoben karşıtı isyancılar oldukları şüphesiyle 400 kişinin idamını emretti ancak Napoléon'un bu işte herhangi bir rolü bulunmuyordu.[71] Napoléon, Toulon zaferinin ardından şiddetli ve hak edilmiş bir mükâfat yağmuruna tutuldu. 22 Aralık'ta tuğgeneral rütbesine terfi edip Rhône'dan Var'a kadarki kıyı tahkimlerinden sorumlu kılındı. Buna ilaveten Saliceti kendisini üst düzey politikacılardan Paul Barras ve Louis-Stanislas Fréron'la tanıştırdı ancak her şeyden önemlisi, daha sonra Napoléon'un da bizzat belirttiği gibi, Toulon zaferi "ona özgüven aşıladı."[72] Çiçeği burnunda General, bu zaferle birlikte emrine gönül rahatlığıyla askerî bir birlik verilebileceğini göstermiş oldu.

1790'ların Fransa'sındaki general kadrosunda yaşanan sirkülasyonun bir benzerini askerî tarihin herhangi bir döneminde, herhangi bir ülkede görebilmek çok zordur. Bu dönemin Fransa'sında becerikli genç askerler rütbe basamaklarını daha önce görülmemiş bir hızla tırmanabilme imkânına sahipti. Terör Dönemi, iltica, savaş, siyasi tasfiyeler, mağlubiyetlerin ardından yaşanan itibar kayıpları, siyasi şüpheli durumuna düşmek, günah keçisi ilan edilmek ve normal seyrinde devam eden istifalar ve emeklilikler 1789'da onbaşı rütbesine sahip olan Lazare Hoche'un ya da 1792'de üsteğmen olan Michel Ney'in sırasıyla 1793'te ve 1796'da general olmasını sağlayabilmişti mesela. O yüzden o dönemin siyasi ve askerî şartları göz önünde bulundurulduğunda Napoléon'un rütbe basamaklarını çok hızlı tırmanması ona özgü bir durum değildi.[73] Yine de zirveye giden yolu kat ediş hızı göz kamaştırıcıdır... Teğmen olarak beş buçuk yıl, üsteğmen olarak bir yıl, yüzbaşı olarak altı ay, binbaşı olarak üç ay görev yapmış, albay rütbesini ise pas geçmişti. 22 Aralık 1793 tarihi itibariyle 99 aylık hizmet süresinin 58'ini (üstlerinin bilgisi dâhilinde ya da dışında) izinde geçiren, aktif olarak dört yıldan az bir süre görev yapan Napoléon 24 yaşında general oldu.

III

Arzu*

"Taşkın kalabalık, zafere ulaştığında artık "kalabalık" olmaktan çıkar ve "millet" olarak anılmaya başlar. Ancak bir şekilde mağlup edilirse hem bir kısmı idam edilir hem de ayaktakımı, isyancı ve hırsız gibi isimlerle anılır."

–Napoléon, St. Helena'da Dr. Barry O'Meara'ya

"Ben savaştan başka hiçbir şey kazanmadım, ancak Josephine yüce gönüllülüğüyle tüm kalpleri kazandı."

–Napoléon, mabeyincisi Baron Louis de Bausset-Roquefort'a

Napoléon, 7 Şubat 1794'te *İtalya Ordusu*'nun topçu birliklerinin başına atandı ve General Pierre Dumberion'un liderliğinde İtalya'nın kuzeybatısında, Avusturya'nın müttefiki bağımsız Piyemonte Krallığı'na (Sardinya'nın hâkimi de bu devletti) karşı yürütülen beş haftalık seferde görev aldı. Fransız ordusu, Napoléon'un kayda değer hizmetlerde bulunduğu ancak olağanüstü bir etki yaratamadığı bu süreçte üç küçük zafer elde ederken çiçeği burnunda Tuğgeneral bölgenin coğrafi özelliklerini tetkik etmeye odaklandı. Ligurya Alpleri'nin son derece güzel ancak bir o kadar da tehlikeli dağlarını ve geçitlerini kazımaya çalıştı zihnine. İlerleyen süreçte coşkulu ve göz alıcı bir asker olan General André Masséna'yla birlikte de görev yaptı. Mayıs ayında başlattığı harekâtla Piyemontelileri Ventimiglia'dan atan ve Col di Tenda'da Avusturyalıları ve Piyemontelileri kanattan kuşatan Masséna'ya bu başarılarından dolayı "Zaferin Biricik Evladı" ismi layık görülecekti.

Sefer kısa süre içerisinde nihayete erince yaz başında Nice ve Antibes bölgelerine geri dönen Napoléon burada kraliyet destekçisi tekstil ve sabun milyoneri bir merhumun kızı olan 16 yaşındaki şirin mi şirin Eugénie Désirée Clary'yi

* Napoléon'un arzularını keşfettiği bu bölüm aynı zamanda ilk aşkı Desirée'den de bahsetmektedir. Yazar bu bölümü Arzu (Desire) olarak adlandırarak Desirée'ye gönderme yapmış olmalıdır. -ç.n.

görüp ona kur yapmaya başladı. Ancak ağabeyi resmî bir adım atma konusunda ondan önce davranmıştı. Joseph, Désirée'nin ablası Julie ile 1 Ağustos 1794'te dünya evine girdi ve genç kızın 400.000 frank değerindeki çeyizi sayesinde Bonaparteların nicedir devam eden para problemini kökünden çözdü. Napoléon ve Désirée'nin ilişkisi ise neredeyse tamamen mektuplar üzerinden ilerliyordu. Ancak buna rağmen bir sonraki Nisan ayında nişanlandılar. 19 yaşındaki Lucien Bonaparte'a gelince; o da bir yıl önce bir hancının son derece alımlı ancak okuma yazma dahi bilmeyen 22 yaşındaki kızı Christine Boyer ile evlenmiş, nikâh cüzdanında ihtilal döneminde aldığı Brütüs ismini kullanmıştı. Bonapartelar arasında ismini bu şekilde değiştiren tek kişiydi Lucien.

Napoléon Nisan 1794'te Kamu Selameti Komitesi'ne İtalya'nın Piyemonte üzerinden işgal edilmesini öngören bir plan sundu. Paris'e *İtalya Ordusu*'nda görev yapan Augustin Robespierre tarafından götürülen ve Napoléon'un neredeyse okunmaz durumdaki çiziktirmelerinden ziyade Junot'nun okunaklı el yazısıyla kaleme alınan planda birtakım stratejik tespitler yer alıyordu. "Taarruzlar farklı noktalara gerçekleştirilmemeli, tek bir noktaya odaklanmalıdır", "Avusturya'nın kökü kazınmalıdır; bu başarılırsa İspanya ve İtalya kendiliğinden düşecektir", "Berrak bir zihinle düşünme yetisine sahip hiç kimse Madrid'i işgal etmeyi aklından bile geçirmez. İspanya cephesinde savunma, Piyemonte cephesinde ise taarruz düzeni alınmalıdır" gibi cümleler bunlardan bazılarıydı. O tarihlerde bile yetkiyi tek bir merkezde toplamaya istekli olan Napoléon planda bir de şu ifadeyi kullanmıştır: "Alpler ve İtalya orduları tek bir komutanın sevk ve idaresinde birleştirilmelidir."[1]

Napoléon'un emrinde görev yapan tabur komutanlarından Binbaşı Berlier'nin bahtsız bir asker olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira önü alınamaz derecede sabırsız, detaylara olağanüstü dikkat eden ve her şeyin en hızlı ve en iyi şekilde yapılmasını isteyen Napoléon'u idare etmek gibi zor bir görevi üstlenmişti. "16 topun doldurulуş şeklinden hiç mi hiç memnun değilim" diye yazacaktı Napoléon Berlier'ye gönderdiği bir mektupta. "Aşağıdaki sorulara cevap vermeye can atacağınızdan şüphem yok… Yirmi dört saat içinde cevabınızı bekliyorum", "Emirlerin yerine getirilmesi konusunda bu kadar yavaş davranmanız beni şaşırtıyor. Size her şeyi üç kez mi söylemek gerekiyor?" gibi başka ifadeleri de mevcuttu. Hiçbir detay Napoléon'un gözünden kaçacak kadar küçük değildi. "Batarya komutanı Onbaşı Carli'yi hapse atınız" diyecekti bir defasında Berlier'ye, "Antibes'deyken şarap bulmak için mevkisini terk etmiş."[2]

Tuğgeneral rütbesine terfi ettiğini gösteren resmî belgeler Napoléon'un eline Piyemonte seferi sürerken ulaşmıştı. Terfi işleminin tamamlanması için belgedeki bir soruya yanıt vermesi gerekiyordu: "Soylu musunuz?" Napoléon, Terör Dönemi'nin ortalığı kasıp kavurmaya devam ettiğini göz önünde bulundurarak en mantıklı olanı yaptı ve teknik olarak yalan söylemiş olsa da

"hayır" yanıtını verdi.[3] Zira Robespierre'in başında bulunduğu Kamu Selameti Komitesi'nin emriyle 5 Mart'ta radikal Hébertist fraksiyona mensup olanların, 5 Nisan'da ise Georges Danton ve Camille Desmoulins'ın giyotine gönderilmesi, ihtilalin gözünün yaşına bakmadan kendi çocuklarını yemeye başladığını gösteriyordu. O döneme ait bir belgede geçen, "Binlerce kadın ve çocuk fırınların önünde, taşların üzerine oturmuş bekliyor... Paris halkının yarısından fazlası patates yiyerek hayatta kalıyor. Banknotun alım değeri kalmadı"[4] gibi ifadeler ise halkın durumunu gözler önüne seriyordu. Paris halkı için bıçak kemiğe dayanmış, ne yiyecek ne de huzur sağlayabilen Jakobenlere öfkelerini yansıtmaları için şartlar olgunlaşmıştı. Koalisyon kuvvetlerinin 1794'te İspanya, Belçika ve Ren Nehri boyunca geri çekilmeye başlaması dinamitin fitilini ateşledi ve bir grup komplocu Jakobenleri alaşağı edip Terör Dönemi'ni sona erdirmek üzere harekete geçti.

Napoléon, temmuz ortalarında Augustin Robespierre'in emriyle gizli bir görev kapsamında Cenova'ya gitti. Buradaki savunma tertibatı hakkında bilgi toplayacak, şehirdeki Fransa maslahatgüzarı Jean Tilly'yle beş saat süren bir toplantı gerçekleştirecek ve Cenova Doç'unu Fransa ile Cenova arasında daha sıcak ilişkiler kurmaya ikna edecekti. Bu görev Napoléon'u olabilecek en kötü dönemde Robespierrelerin siyasi muhitine daha da yaklaştırdı. Zira 27 Temmuz'da (ihtilal takvimine göre 9 *Thermidor*'da) Barras ile Fréron'un başı çektiği "*Thermidor* Tepkisi"yle Maximilien Robespierre alaşağı edildi ve ertesi gün Robespierre kardeşlerle birlikte 60 kişi giyotine gönderildi. Şayet Napoléon o gün Paris'te olsaydı yakalanıp giyotine gönderilmesi işten bile değildi. Ancak olaylar Napoléon için farklı gelişti çünkü Robespierrelerin akıbetini öğrendiği 5 Ağustos tarihinde kardeşi Joseph'in düğününden henüz dönmüş ve Nice yakınlarında bulunan Sieg'deki ordugâha yeni yerleşmişti. "Genç Robespierre'in sonu nedense beni çok duygulandırdı" diye yazacaktı Tilly'ye. "Kendisini severdim. Dürüst biri olduğunu düşünüyordum ancak öz kardeşim bile olsa tiranlığa soyunduğu anda gözümü kırpmadan hançeri ona bizzat saplardım."[5]

Augustin Robespierre'in himayesi kaçınılmaz olarak Napoléon'un şüpheleri üzerine çekmesine yol açtı. Nitekim 9 Ağustos günü Nice'teki geçici meskeninde bir subayın komutası altındaki on kişi tarafından gözaltına alınıp bir gün kalacağı Nice'teki kaleye gönderildi. Oradan da sonraki on günü geçireceği Antibes'deki Fort-Carré'ye nakledildi. (Her iki kale de Napoléon'un daha önce resmî olarak teftiş ettiği yerlerdi.) Tamamen mazur görülebilecek bir kendini koruma içgüdüsüyle hareket eden Saliceti bu süreçte Napoléon'u kollamak için hiçbir şey yapmadı. Üstüne, Napoléon'un elindeki tüm belgeleri inceleyip ihanet ettiğini gösteren bir kanıt aradı.[6] Bu duruma bir hayli içerleyen Napoléon, "Yüksek konumu nedeniyle kibre kapılan haşmetmeapları

dönüp de bana bakmaya tenezzül bile etmedi" diyecekti Korsikalı hemşerisi ve beş yıllık siyasi yol arkadaşı hakkında.[7]

1794 yılı masum olmanın ya da cumhuriyet adına kahramanca savaşmanın giyotine gönderilmeye engel olmadığı bir yıldı. Bu yüzden Napoléon'un akıbeti pamuk ipliğine bağlıydı. Tutukluluğuna getirilen resmî sebep bazı Marsilyalıların Napoléon'un bataryaları konuşlandırış şeklinden şüphelenmesiydi. Bu kişilere göre Napoléon, bataryalardan birini şehrin kara tarafına konuşlandırmakla herhangi bir işgalci kuvveti püskürtmeyi değil şehri topa tutmayı planlıyordu. Oysaki Napoléon ocak ayında Savaş Bakanı Bouchotte'a yazdığı bir mektupta, "Marsilya limanını koruyan bataryaların hâli içler acısı; Topların konuşlanışına bakılınca bu işi topçuluktan hiç anlamayan birinin yaptığı hemen belli oluyor" demişti.[8] O yüzden Napoléon'un tutuklanmasının altında siyasi sebeplerin yattığı gün gibi ortadaydı. Çünkü Napoléon, Augustine Robespierre'in himayesinin keyfini sürmüş, "Beaucaire'de Akşam Yemeği" isminde Jakobenliği öven bir çalışma kaleme almış ve bu çalışmayı bizzat Robespierre'in yardımıyla yayımlatmıştı. "İnsanlar bana karşı gayriadil olabilirler, sevgili Junot" diyecekti sadık emir subayına yazdığı mektubunda. "Ancak masum olmak bana yetiyor. Kendi yargılamamı gerçekleştireceğim adalet kürsüsü vicdanımdır."[9] (Sadık ancak bir o kadar da fevri bir karaktere sahip Junot, Scarlet Pimpernel'e[*] nazire yapan bir planla Napoléon'u hapishaneden kaçırmayı da planladı ancak Napoléon "Hiçbir şey yapmayın. Bu, beni tehlikeye atmaktan başka bir işe yaramaz"[10] diyerek mantıklı olanı yaptı ve bu planı kati suretle reddetti.)

Napoléon talihliydi. *Thermidor* kanadının savunucuları ne Jakobenlerin kendi düşmanlarına reva gördüğü acımasız muameleyi onlara gösterdi ne de Eylül Katliamları'na benzer kanunsuz bir kıyıma girişti. Nitekim Napoléon 20 Ağustos'ta delil yetersizliğinden salıverildi. Hapishanede geçirdiği zaman fiziksel olarak çok yıpratıcı olmamıştı. Bunda o günkü gardiyanın ciddi bir etkisi olmuş olacak ki Napoléon iktidara geldikten sonra bu gardiyanı saray yaveri yaptı. Napoléon, özgürlüğüne kavuşmasından kısa bir süre sonra zavallı Binbaşı Berlier'yi sıkıştırmaya ve Korsika'ya gerçekleştirmek istediği harekâtı planlamaya geri döndü. Sevgili Désirée Clary'ye –ona Eugénie şeklinde hitap ederdi– yeniden kur yapacak zamanı da vardı artık. 10 Eylül'de yazdığı bir mektupta, "Güzelliğinizin ve kişiliğinizin cazibesi, sevgilinizin kalbini coşkuyla dolduruyor" diyordu.[11] Genç kızın zekâsının cazibesini ise gönderdiği kitap listeleriyle artırmaya çalışıyor, müzik üzerine görüşlerini de bilahare sunacağını

[*] Baroness Emma Orczy tarafından yaratılan kurgusal karakter. Pimpernel, Terör Dönemi'nde Fransız soyluları Fransa'dan kaçırmaya çalışır. Zengin bir züppe görüntüsü çizmesine karşın son derece sıkı bir kılıç erbabıdır. Kıvrak zekâsı ve kılık değiştirmedeki ustalığı sayesinde düşmanlarını alt etmeye çalışır. -ç.n.

bildiriyordu. Hafızasını kuvvetlendirmesi ve "mantığını şekillendirmesi" genç kızdan yapmasını istediği diğer şeylerdi.

Napoléon kadınları erkeklerden daha aşağı görürdü ve erkekler için münasip birer eş olmak adına nasıl bir eğitimden geçmeleri gerektiği konusunda kesin fikirleri vardı. Désirée'ye, okuduklarının "ruhunda nasıl bir etki yarattığını" soruyor, "insan yaşamında en mutluluk verici etkiye" sahip olduğunu düşündüğü müzik konusunda genç kızı düşünsel bir çabaya zorluyordu. (Hector Berlioz'un daha sonraki ifadelerine göre Napoléon, Giovanni Paisiello müziği üzerine uzman denecek kadar bilgiliydi. Bonaparte ailesinin mensupları tarafından daha sonra Paris ve Roma'da görevlendirilen Paisiello 1797-1814 yılları arasında neredeyse aralıksız olarak eser üretti.) Napoléon'un Désirée'ye yazdığı mektuplardan her seferinde ağdalı ifadeler aktığını söylemek, hatta bu mektupların tamamının romantik olduğunu iddia etmek mümkün olmamakla beraber genç adam sevgilisine yönelik ilgisini gizliyor da değildi. Napoléon genç cumhuriyetin insan ilişkilerinde yarattığı samimi havaya rağmen Désirée'ye "siz" (*vous*)[12] diye hitap etse de genç kız, onun ilgisini bütünüyle üzerinde hissetmekten oldukça mutluydu.

Napoléon genç kızın flörtöz sataşmalarından keyif alıyormuş gibi görünüyordu. Şubat 1795'te yazdığı bir mektupta "Matmazel, eğer mektuplarınızın üzerimde yarattığı hisse şahit olsaydınız, bana yöneltiğiniz eleştirilerin gayriadil olduğuna ikna olurdunuz... Hiçbir haz verici eylem yok ki sizi de dâhil etmeyi arzulamayayım ve hiçbir hülya yok ki içinde siz olmayasınız. O yüzden emin olunuz ki 'kadınların en akıllısı erkeğin en duygusuzundan hoşlanır' şeklindeki cümleniz haksız, yanlış ve yersizdir. Aslında mektubunuzdan anladığım kadarıyla buna siz de ikna olmuş değilsiniz. Kaleminiz yazsa da gönlünüz bunu reddediyor."[13] Genç kıza yazmanın hem en büyük zevki hem de ruhunun ona şart koştuğu "en mecburi ihtiyacı" olduğunu belirtiyordu Napoléon. Désirée için bir klavsen mecmuasına da abone olmuştu. Böylece sevgilisinin müzikle ilgili Paris'teki en son gelişmelerden haberdar olmasını istiyordu. Öğretmeninin solfej derslerine gereken önemi vermediğinden de yakınıyordu. Mektuba bildiğini ileri sürdüğü (en azından bir fikrinin olduğu) vokal müziğe dair şarkı söyleme tekniğinden bahsettiği uzunca bir paragraf da eklemişti. 11 Nisan 1795'te ise nihayet genç kıza "sen" (*tu*) diye hitap etti ve "bir ömür onun" olacağını söyledi.[14] Napoléon âşık olmuştu.

Napoléon 3 Mart 1795'te 15 gemi, 1.174 top ve 16.900 askerle Marsilya'dan denize açıldı. Amacı Korsika'yı Paoli'nin ve Britanyalıların elinden kurtarmaktı. Ne var ki emrindeki sefer kuvveti daha az sayıda top ve askerle mücehhez 15 gemilik bir Britanya filosu tarafından dağıtıldı ve iki Fransız gemisi düşman tarafından ele geçirildi. Deniz ve gemiler hakkında hiçbir malumatı

bulunmayan Napoléon girişimin akamete uğramasından sorumlu tutulmadı ancak kendi kuvvetine denk olmakla birlikte çok daha doğru konuşlandırılan Kraliyet Donanması'na karşı denize açılma girişiminden ders de çıkarmadı. 1793-1797 yılları arasında Britanyalıların 38 savaş gemisi kaybına karşı Fransızlar 128 gemi kaybettiler. Kalyon sayısında da durum farksızdı. Fransızlar 35 kalyon kaybederken Britanyalılarda bu sayı yalnızca 11'di ki bunların büyük bir çoğunluğu da Fransız taarruzlarından ziyade yangın, kaza ya da fırtına gibi sebeplerden dolayı savaş dışı kalmıştı.[15] Donanma ve denizcilik Napoléon'un çatı stratejisinin en zayıf noktasıydı. Zaferlerinin yazılı olduğu o uzun listede denizde elde edilmiş hiçbir zafer bulunmamaktadır.

Napoléon harekâttan vazgeçilmesinin ardından herhangi bir vazifesi bulunmadığından teknik olarak işsiz kaldı. Generaller arasında kıdem bakımından 139. sıradaydı. *İtalya Ordusu*'nun komutanı General Barthélemy Schérer, Napoléon'u yanında istememişti çünkü her ne kadar topçuluk alanında uzman olduğunu kanıtlamış olsa da "terfi etmek için entrika çevirmeye meyilli biri" olduğu düşünülüyordu.[16] Son derece yerinde bir tespitti bu. Napoléon tıpkı kahramanı addettiği Caesar ve Büyük İskender gibi askerî ve siyasi faaliyetler arasında bir fark görmüyordu. Nitekim Korsika harekâtının sona ermesinden yalnızca sekiz gün sonra General Hoche'un emrinde Brest'te konuşlu *Batı Ordusu*'nun topçu birliklerinin komutanı olarak görevlendirildi. Söz konusu ordu o tarihlerde Vendée'de kraliyet destekçilerinin başlattığı ayaklanmayı bastırmakla meşguldü.

Büyük oranda Terör Dönemi'nden sağ kurtulan Jirondenlerin oluşturduğu hükûmet Fransa'nın batısında isyancılara karşı son derece zalimane bir mücadele sergiliyordu. Bölgede, Paris'teki Terör Dönemi'nde ölenlerin toplamından daha fazla Fransız öldürülmüştü. Napoléon burada şöhreti elde edemeyeceğinin farkındaydı. Başarılı girişimlerde bulunsa bile durum değişmeyecekti. Hoche'un Napoléon'dan yalnızca bir yaş büyük olması Napoléon'un yükseliş ihtimalini de bir hayli düşürüyordu. Ayrıca Britanyalılara ve Piyemontelilere karşı giriştiği mücadelelerin ardından Fransızlara karşı çarpışma ihtimali onu hiç cezbetmiyordu. Tüm bu sebeplerden dolayı 8 Mayıs'ta 16 yaşındaki kardeşi Louis'yi de yanına alıp daha iyi bir mevki edinmek amacıyla Paris'e gitmek üzere yola çıktı. Kardeşine Châlons-sur-Marne'daki topçu okulunda bir yer ayarlayabilmeyi ümit ediyordu. Emir subaylarından Marmont ve Junot da onlarla beraberdi (üçüncü emir subayı ise Muiron'du).[17]

Napoléon 25 Mayıs'ta Paris'teki Hôtel de la Liberté'ye yerleştikten sonra soluğu Savunma Bakan Vekili Yüzbaşı Aubry'nin yanında aldı. Ancak Aubry'nin yeni teklifi öncekinden de kötüydü. Napoléon'a Vendée'deki piyade birliğine komuta etmesini teklif ediyordu. "Bu teklif Napoléon için hakaretten farksızdı" diye not düştü Louis. "Teklifi reddetti ve herhangi bir görev üstlenmeksizin

vazifeden yoksun bir general olarak maaşını alıp Paris'te yaşamaya başladı."[18] Bir süre sonra yeniden hasta olduğunu ileri sürdü Napoléon. Maaşının yarısı kesilince de kalan yarısıyla idare etmeye çalıştı. Yine de kardeşi Louis'yi Châlons'a göndermeyi başarmıştı. Savaş Bakanlığı'nın Vendée'ye gitmesine, hasta olduğunu ispat etmesine ya da emekli olarak görevden tamamen el çekmesine yönelik taleplerini de görmezden geliyordu. Napoléon için can sıkıcı aylardı bunlar ancak genç adam yine de talihiyle ilgili vakur bir tutum sergiliyordu. Ağustos'ta Joseph'e yazdığı bir mektupta: "Beni hayatta tutan bağ pamuk ipliğinden de ince... Kendimi sürekli savaş arifesinde birinin hissedebileceği duygularla kuşatılmış hâlde buluyorum. Gönlümü yatıştıran yegâne his, her şeyi sona erdiren ölümün beni bu savaşta yakalama ihtimali... O gün geldiğinde endişeye kapılmama hiç lüzum kalmayacak." Napoléon kendisini alaya aldığı bir şakayı da iliştiriyordu mektubuna ancak tarihçilerin bu cümleyi ciddiye alması şakanın tüm mizahi cazibesini yitirmesine yol açıyor: "Kendimi daima kaderin ve talihin kollarına bırakırım ancak bu böyle devam edecek olursa kendimi hızla yaklaşan bir at arabasının önünde kollarımı açmış bir hâlde bulacağım, sevgili dostum."[19]

Aslına bakılırsa Napoléon Paris'in sihrini yaşamaya da kararlıydı. Joseph'e yazdığı bir mektupta, "Terör Dönemi'nin hatıraları burada unutulmaya yüz tutmuş bir kâbustan ibaret" diyordu. "Herkes yarasını sarmaya çalışıyor. Gelecek belirsiz olduğundan insanlar bugünden alabileceği her türlü zevki almaya kararlı."[20] Napoléon'un o sıralarda kadınlarla arası pek iyi değilse de hayatında ilk kez kendini sosyal bir yaşam sürmeye zorluyordu. Kadınlarla arasının iyi olmamasının sebebi belki de dış görünüşüydü; o ilkbaharda Napoléon'la birkaç kez görüşmüş olan bir kadın, genç adam hakkında "Görüştüğüm en cılız ve en tuhaf insandı... Öyle zayıftı ki insanın acıyası geliyordu" diyecekti.[21] Bir başka kadın ise genç adamı "Çizmeli Kedi" olarak tanımlayacaktı.[22] Napoléon'u o dönemlerde tanıyan ve sosyetenin renkli simalarından biri olan Laure d'Abrantès (Sonraları kaleme aldığı nahoş içerikli hatıralarında belirttiğinin aksine aslında Napoléon'u o kadar da iyi tanımıyordu) Napoléon'u şu şekilde tasvir ediyordu: "Yuvarlak, pejmürde şapkası alnını kapatır, yıpranmış saçları gri parkasının yakalarına kadar inerdi; eldiven giymezdi çünkü eldivenleri gereksiz bir lüks olarak görürdü. Rengi solmuş çizmeleri pare pare olmuştu. Bedeni sıska, benzi soluktu."[23] Napoléon'un Paris'in sosyetik salonlarında kendini rahat hissetmemesine şaşmamalı. Buralarda bulunmayı sevmediği gibi bulunanlardan da hazzetmeyen Napoléon, (daha sonra Laure d'Abrantès'le evlenecek olan) Junot'ya yazdığı bir mektupta zengin züppelerden dert yanıyor, kıyafetlerini ve peltek konuşma adetlerini kınıyordu. İmparator olduğunda Paris'in banliyölerindeki debdebeli salonlarda süzülen kadınların ona yönelik muhalefeti kışkırttıklarına inanacaktı. Napoléon'un keyif aldığı etkinlikler sosyal olanlar değil zihinsel olanlardı. Halka açık derslere katılmaktan; gözlemevine, tiyatroya ya da operaya gitmekten

büyük bir keyif alırdı. "Tragedyalar ruhu cezbeye getirir" diyecekti daha sonra sekreterlerinden birine. "Kalbi coşturur. Sıradan insanlardan kahramanlar yaratabilir ve hatta yaratmalıdır."[24]

Napoléon Mayıs 1795'te Paris'e giderken Désirée'ye "senden bu kadar uzakta bu denli uzun bir süre geçirme düşüncesi kalbimi yaralıyor" demişti.[25] Şu aşamada maaşından artırdığı para Burgundy'ye bağlı Ragny'de küçük bir şato almasına yetecek seviyeye gelmişti. Kafasında türlü tahıl ürünlerinden elde edebileceği potansiyel gelirleri hesaplıyor, yemek odasının Bonaparte Hanesi'ndeki yemek odasından dört kat daha büyük olacağını tahmin ediyor ve cumhuriyetçi bir içgüdüyle "Üç dört kuleyi yıktık mı aristokrat havadan eser kalmaz, böylelikle göz alıcı geniş bir aile evimiz olur" diye düşünüyordu.[26] En sonunda Joseph'e aile kurma niyetinden bahsetti.

Napoléon, Désirée'ye 2 Haziran'da yazdığı bir mektupta "Marmont'un Châtillon'daki evinde münasip karakterde pek çok kadın gördüm" diyecekti. Amacı genç kızı biraz olsun kıskandırmaktı. "Ancak herhangi birinin benim kıymetli Eugénie'me denk olabileceği aklımın ucundan bile geçmedi." İki gün sonra yeniden kaleme sarılan Napoléon "Gönül dostum, senden nicedir mektup alamıyorum. On bir gün olmuş. Kalbin buna nasıl dayanıyor?"[27] Ailede bir Bonaparte'ın yeterli olacağını düşünen Madam Clary'nin, kızını bu ilişkiyi devam etmeme konusunda yönlendirmiş olması muhtemeldi. Napoléon bir hafta sonra Désirée'ye yalnızca "Matmazel" diye hitap ettiği bir başka mektup daha yazdı. 14 Haziran'da ise durumu kabullenerek şöyle dedi: "Dostuna karşı her zaman bir yakınlık besleyeceğini ancak bu yakınlığın saygı ve takdirin ötesine geçmeyeceğini biliyorum."[28] Joseph'e yazdığı mektuplara bakılırsa Désirée'yi hâlâ sevdiği belliydi ancak ağustos ayında genç kıza bir kez daha "siz" (*vous*) diye hitap etti ve şöyle dedi: "Sezgilerinizin peşinden gidiniz ve yakınlarınızdaki birini seviniz... Biliyorsunuz ki benim kaderimin üzerinde savaşın yarattığı tehlikenin gölgesi uzanıyor. Bu yolda şöhrete kavuşmak kadar ölmek de var."[29] Napoléon'un ifadelerinden iç bayıltıcı bir melodram süzülüyordu ancak bu cümlelerin yanlış olduğunu söylemek de mümkün görünmüyor.

Napoléon Joseph'e 24 Haziran'da bir mektup yazdı. Cenova'da zeytinyağı işine girme planı gibi sıradan bir meseleden bahsettiği mektubu kaleme alırken gözyaşlarına boğulmasının sebebi kardeşine duyduğu sevginin yanında Désirée olayının ruhunda yarattığı tahribat mıydı acaba? Kardeşinden bir portresini göndermesini istediği bu mektupta "Hayat, solup giden manasız bir rüya gibi" diyordu. "Uzun yıllardır omuz omuzayız. Seninle öylesine yakınız ki kalplerimiz birlikte atar oldu. Yüreğimin yalnızca sana ait olduğunu herkesten daha iyi biliyorsun."[30] 12 Temmuz'a gelindiğinde Désirée meselesini

atlattığına kendini ikna etmeye çalışıyordu Napoléon. Kadınlarla ilgilenen, "kadınlar için deli divane olup onlardan başka bir şey düşünmeyen ve yalnızca onlar için yaşayan" erkeklerin ne denli efemine olduğundan dert yanıyordu Joseph'e. "Bir kadının neye layık olduğunu ve gönül imparatorluğuna ait sınırların nerelere uzandığını görmesi için Paris'te altı ay geçirmesi yeter de artar bile" diye de devam ediyordu.[31]

Désirée'nin Napoléon'u reddetmesi Napoléon'un kadınlara ve hatta aşka dair kötümser alaycılığını daha da derinleştirdi. St. Helena'da aşkı "aylak adamların meşgalesi, savaşçının dikkatini dağıtan uğraş ve egemenliğin önündeki sakoz" olarak tanımlayacaktı. Maiyetinden birine ise "Gerçekte aşk yoktur. Aşk denilen şey toplum tarafından ortaya çıkarılmış yapay bir histir" diyecekti.[32] Napoléon, Désirée defteri in kapanmasından üç ay sonra âşık olmaya yeniden hazırdı. Ancak Désirée'nin izi Napoléon'un kalbinden hiç silinmedi. Genç kız General Jean-Baptiste Bernadotte'la evlenip İsveç kraliçesi olduğunda bile Napoléon'un gönlünde bir sızı olarak kalmayı sürdürdü.

Britanyalıların 1795 yılının Haziran sonlarında Vendée'deki isyanı harlamak için Saint-Nazaire yakınlarındaki Quiberon Körfezi'ne asker çıkarmasının ardından Napoléon, "Piyadelerimizin üstünlüğünden o kadar eminiz ki İngiliz 'tehdidini' gülerek karşılıyoruz" dedi Joseph'e yazdığı mektupta.[33] Bu olay Napoléon'un Toulon'dan sonra Britanyalılara karşı gereğinden fazla özgüvenli hissettiği ilk örneklerden biriydi (ancak itiraf etmek gerekirse bu olay özelinde Napoléon'un tavrı pek de yersiz sayılmazdı çünkü ekim ayına gelindiğinde Britanya sefer kuvveti büyük oranda başarısızlığa uğramıştı bile). Ancak Napoléon, Toulon'un dışında Britanyalılarla iki kez daha karşılaşacaktı: Akka'da ve Waterloo'da.

Napoléon ağustos başlarında *İtalya Ordusu*'nun topçu birliğine geri gönderilmesi için lobi faaliyetleri yürütmekle meşgul oldu ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun topçu birliklerini modernize etmek üzere Osmanlı topraklarına gitme konusunu da ciddi ciddi düşündü. Lucien'ın kaleme aldığı hatıralara bakılacak olursa Napoléon kariyeri in tamamen belirsizliğe düştüğü bu dönemde Doğu Hindistan Şirketi'nin ordusuna katılmayı bile aklından geçirdi. Ancak bunu askerî avantajlarından ziyade ekonomik getirileri için yapmayı planlıyordu "Birkaç yıl içinde zengin bir Nevvab (*Nabob*) olarak dönerim. Üç kız kardeşim içinse yüklü bir çeyiz parası hazırlarım."[34] Valide Hanım (Napoléon'un annesi bu isimle anılırdı) bu fikri ciddiye alıp oğlunu böyle bir düşünceyi aklından geçirdiği için payladı. Bu kararın Napoléon tarafından "hükûmete kızdığı bir anda" alındığını düşünüyordu. Bir diğer fırsat ise Ruslarla ilgiliydi. Rusların Türklere karşı savaşta kendisinden faydalanmak istediğine dair işaretler de mevcuttur.

1795 yılının ağustos ortalarında Savaş Bakanlığı'nın Napoléon'u çağırtması ve hasta olup olmadığına dair sağlık kurulundan onay almasını istemesiyle işler bir parça karıştı. Bunun üzerine Napoléon derhâl Barras, Fréron ve diğer siyasi bağlantılarıyla irtibata geçti. Bu kişilerden biri Napoléon'a Savaş Bakanlığı'nın Tarih ve Topoğrafya Dairesi'nde bir mevki ayarlayabileceğini bildirdi. Bu daire aslında Fransız askerî stratejisini düzenleyen planlama dairesi olarak hizmet vermekteydi. Napoléon 17 Ağustos'ta Nice'te konuşlu bulunan *İtalya Ordusu*'nun levazım subayı Simon Sucy de Clisson'a yazdığı mektupta "Vendée Ordusu'na general olarak atandım ancak kabul etmeyeceğim" demesinden üç gün sonra Joseph'e yazdığı mektupta övünerek "Kamu Selameti Komitesi'nin Topoğrafya Departmanı'na atanmış bulunuyorum. Orduların sevk ve idaresinden sorumluyum" diyecekti.[35] Daire, "Zaferin Tasarlayıcısı" olarak bilinen büyük askerî yönetici Lazare Carnot'nun himayesindeki General Henri Clarke tarafından idare ediliyordu.

Topoğrafya Dairesi, küçük bir birim olmasına karşın Savaş Bakanlığı bünyesinde son derece etkin bir rol oynuyordu ve "dönemin en gelişmiş planlama teşkilatı" olarak tanımlanıyordu.[36] Carnot tarafından kurulmuş olup doğrudan Komite'ye bağlı olan daire, ordu komutanları tarafından gönderilen bilgileri topluyor, birlik hareketlerini tasarlıyor, detaylı operasyonel direktifler hazırlıyor ve lojistiği koordine ediyordu. Clarke'ın emrinde görev yapan üst düzey kurmay subaylar arasında Jean-Girard Lacuée, César-Gabriel Berthier ve Pierre-Victor Houdon gibi yetenekli ve özverili stratejistler bulunuyordu. Napoléon, stratejinin temellerini oluşturan ikmal, destek ve lojistik gibi kavramların detaylarını öğrenebileceği en iyi yere yerleştirilmişti. (Aslına bakılırsa "strateji" ifadesi askerî terminolojiye 19. yüzyılda girdi ve dolayısıyla Napoléon tarafından hiçbir zaman kullanılmadı.)[37] Toulon'da savaşın taktik boyutunu tam anlamıyla öğrenip içselleştiren Napoléon 1795 yılının Ağustos ortasından başlayıp Ekim başına kadar süren bu süreçte (kısa ancak zihinsel gelişim açısından bir hayli yoğun bir süreçti bu), savaşın stratejik boyutunun nasıl tatbik edileceğini öğrendi. Napoléon'un askerî başarılarının altında kuşkusuz kendi dehası ve tahammül sınırlarını zorlayacak seviyede çaba sarf etmesi yatıyordu ancak o tarihlerde Fransa'da Napoléon'un bazı şeyleri öğrenmesini sağlayacak ve en nihayetinde düşüncelerini uygulamaya geçirmesi için gereken teferruatları yerine getirecek olağanüstü derecede kabiliyet sahibi askerî düşünürler ve bürokratlar da mevcuttu. Topoğrafya Dairesi Napoléon'a hangi generallerin kıymetli, hangilerinin iskartalık olduğunu tespit etme becerisi kazandırabilecek en iyi yer olma niteliğini de taşıyordu.

Çatı stratejinin genel çerçevesi Topoğrafya Dairesi tarafından değil, Kamu Selameti Komitesi'ndeki politikacılar tarafından çiziliyordu. Gelgelelim Komite, hizip mücadeleleri yüzünden bir hayli kırılgan durumdaydı. Örneğin

1795 yılında Avusturya'ya yapılacak taarruzda Ren Nehri'nin geçilip geçilmeyeceği, geçilecekse ne zaman ve nereden geçileceği konularında uzun uzadıya tartışmalar yapılmıştı ve daire, her bir ihtimal konusunda tavsiyeler vermekten öte bir görev yapmamıştı. Ağustos ayına gelindiğinde Osmanlı için –ya da Osmanlı'ya karşı– savaşma planlarının tamamı Komite tarafından rafa kaldırıldı ki bu durum savaş sonuna kadar Napoléon'un memleketten ayrılmasının önüne set çekiyordu. Napoléon'un Savaş Bakanlığı'na mahsus bazı formalitelerle ilgili de problemi vardı. Örneğin komuta üstlenme meselesiyle ilgili olarak aktif hizmet verip veremeyeceğini bilmiyordu. Hatta 15 Eylül'de muvazzaf generaller listesinden ismi silindi. "Cumhuriyet için aslanlar gibi savaştım" diye yazacaktı aktör arkadaşı François-Joseph Talma'ya. "Ancak bunun karşılığında ülkem bana açlığı reva gördü."[38] (Daha sonra ismi listeye yeniden eklenecekti.)

Topoğrafya Dairesi'nin tuhaf çalışma saatleri (13.00'ten 17.00'ye ve 23.00'ten 03.00'e) Napoléon'a bir hayli boş zaman sağlıyordu. Bu süreçte "Clisson ve Eugénie" (*Clison et Eugénie*) isimli bir uzun öykü kaleme aldı. Désirée için besleyip büyüttüğü karşılıksız aşka dair son çalışmasıydı bu. Kahraman Geleneği'nin bir özelliği olan kısa ve öz cümleleri kullanması bilerek ya da bilmeyerek Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" (1774) isimli meşhur romanından etkilendiğini gösteriyordu ki Napoléon bu romanı muhtemelen ilk kez 18 yaşında okumuştu. Mısır seferinde altı kez daha okuyacaktı. Avrupa'da "Fırtına ve Coşku" (*Sturm-und-Drang*) akımının en önemli romanı ve kendi döneminin en çok satan kitabı olan Genç Werther'in Acıları'nın başkahramanı Werther yalnızca romantik edebiyat akımını değil Napoléon'un edebî çalışmalarını da derinden etkiledi. Napoléon bu çalışmasında "Clisson" ismini o dönemde arkadaşlık yaptığı Sucy de Clisson'dan aldıysa da söz konusu karakteri yaşı da dâhil olmak üzere tamamen kendi etrafında inşa etti. "Clisson tabiatı gereği savaşa yönelik güçlü bir çekim hissediyordu" diye başlıyordu hikâye. "Yaşıtları hevesli bir şekilde kamp ateşi öyküleri dinlerken o büyük bir şevkle savaşı düşlüyordu." Öykünün devamında ihtilalci Ulusal Muhafızlar'a katılan Clisson, "kısa süre içinde insanların ona karşı beslediği büyük beklentileri de aştı: Zafer, onu gölgesi gibi takip eden yoldaşıydı âdeta."[39]

Clisson çağdaşlarının flörtleşme, kumar ya da karşılıklı söz atışması gibi uçarı uğraşlarının üzerinde görüyordu kendini. "Coşkulu bir düş gücüne, alev alev yanan bir yüreğe, ustura misali keskin bir zekâya ve dingin bir zihne sahip olan kişi; fingirdek bir kadının sahte sohbetinden, karşı cinsi baştan çıkarmak için girişilen oyunlardan, kumar oyunlarının kurallarından ve art arda yapılan nükteli aşağılamalardan doğal olarak hoşnut olmaz."[40] Erdem timsali karakterimiz ormanda Rousseauvari bir eda içinde doğayla diyaloğa gireceği zamanlarda pek bir huzurlu hissediyordu kendini. Burada "iç huzuru buluyor, insanların fenalığına tahammül etmek zorunda kalmıyor, aptallığa

ve zalimliğe mesafe koyuyordu." Clisson daha sonra kaplıcalarda 16 yaşındaki Eugénie'yle karşılaştı. Genç kız onu görünce "inci gibi dizilmiş beyaz dişlerini ortaya çıkararak gülümsedi." Sonra ise;

> Gözleri gözlerine değdi, kalpleri eriyip bir oldu. Birbirlerini sevmek için yaratıldıklarını anlamaları çok sürmeyecekti. Clisson'un genç kıza beslediği aşk, daha önce hiçbir erkeğin gönlünde hissetmediği kadar saf ve coşkuluydu... Ruhlarının yekvücut olduğunu hissediyordu iki genç. Önlerine çıkan tüm engelleri aşarak sonsuza kadar birbirlerine ait olmak üzere kavuştular. Aşkın en onurlu hâli, en şefkatli hisler ve tensel hazzın en nadidesi, mest olmuş kalplerini alabildiğine doldurdu."[41]

Clisson ve Eugénie hikâyenin devamında evleniyor, çocuk sahibi oluyor, mesut bir yaşam sürüyor ve yaptıkları cömert yardımlarla yoksulların gönlünde taht kuruyordu. Ancak bu hikâye gerçek olamayacak kadar kusursuzdu ve işler bir noktada tersine döndü. Bir gün Clisson'un eline 24 saat içinde Paris'e gitmesi gerektiğini söyleyen bir mektup ulaştı. "Paris'te ancak onun becerilerine sahip birinin üstesinden gelebileceği bir görev verilecekti kendisine." Bir ordunun komutanı olarak atanan Clisson "her görevi başarıya ulaştırmakla kalmayıp insanların ve ordusunun ona yönelik beklentilerinin çok ötesine geçti. Aslına bakılırsa ordunun başarılı olmasının yegâne sebebi oydu." Ne var ki Clisson bir çarpışmada ciddi şekilde yaralandı. Bunun üzerine Berville ismindeki subaylarından birini Eugénie'yi bilgilendirmek "ve tam olarak iyileşene kadar ona yoldaşlık etmekle" görevlendirdi. Ne var ki hikâyenin devamında Eugénie okuyucunun görebildiği herhangi bir sebep olmaksızın kısa süre içerisinde Berville'le bir cinsel ilişki yaşadı. Nekahet dönemindeki Clisson ise bunu öğrenince doğal olarak intikam yeminleri etmeye başladı. "Ancak ordusunu ve görevini nasıl terk edecekti? Atayurdun ona burada ihtiyacı vardı!" Genç adam çareyi şanlı bir ölümde buldu. "Kanatlara taarruz edileceğini bildiren davullar çalarken ve ölüm, askerlerin arasında sinsice kol gezerken" Clisson, Eugénie'ye duruma uygun duygusal bir mektup yazdı ve mektubu ulaştırmak üzere emir subayını görevlendirdi. "Ardından vazifesinin de gereği olduğu üzere çarpışmanın en kızgın noktasına, muharebenin akıbetinin belirleneceği noktaya yöneldi –ancak ruhunu teslim etti genç adam... Gövdesi bin darbeyle delik deşik olurken..."[42] Son (*Finis*).

"Clisson ve Eugénie"yi bugünün ucuz aşk romanları gibi görmemeli, 18. yüzyılın edebiyat dizgesi çerçevesinde değerlendirmeliyiz. 17 sayfalık bu öykü "muhteşem faydacılığıyla göz kamaştıracak olan Napoléon'da henüz tomurcuklanan romantizmin son tezahürü" olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Napoléon'un bu hikâyeyi bazı olayları olduğundan farklı şekilde hayal etmek için kullandığı açık bir şekilde görülmektedir. Hikâyede Eugénie kocasını aldatan alçak bir kadın olarak tasvir edilirken kendisi kahramanlara özgü

niteliklerle bezenmiş sadık biri olarak gösteriliyor, hatta Clisson hikâyenin sonunda eşinin bu ihanetini affediyor.[43] Yine de Napoléon'un bu hikâyeyi acısı henüz çok tazeyken hızlıca yazmış olması kurguladığı melodram, sergilediği duygusallık ve kullandığı klişeler için haklı sebepler olarak görülemez. Zira Clisson ve Eugénie sonsuz bir yeniden yazım sürecinden geçmiş bir eserdi.

Fransa'nın lider kadrosu 1795 yılının ikinci yarısında ülkenin yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğunu anladı. Zira Jakoben Terör Dönemi artık unutulmuş bir hatıra olarak kalmalıydı. "Kraliyetçiler arasında heyecanlı bir kıpırdanış var" diye yazacaktı Napoléon 1 Eylül'de Joseph'e. "Bakalım bu işin sonu nereye varacak."[44] Alexis de Tocqueville, "Devletlerin en kırılgan olduğu dönemler köklü reformlara giriştikleri dönemlerdir" der. 1795 yılının güz mevsimi Fransa için tam da böyle bir dönemdi.

23 Ağustos'ta, "III. Yılın Anayasası"* ismiyle yeni bir anayasa ilan edildi. Bastille'in düşüşünden sonraki üçüncü anayasaydı bu. İki kamaralı bir yasama meclisini ve Direktuvar ismiyle anılan beş kişilik bir yürütme organını öngören yeni düzenleme Konvansiyon idaresi tarafından onaylandı. Tüm değişiklikler ekim ayının sonu itibariyle yürürlüğe girecekti. Bu tarihten itibaren Beş Yüzler Kamarası ve Yaşlılar Kamarası adı verilen iki konseyden müteşekkil Ulusal Meclis, Konvansiyon'un yerini alacaktı. Adı Terör'le birlikte anılan Kamu Selameti Komitesi ise yerini Direktuvar'a bırakacaktı. Köklü reformlara girişilen bu süreç hem ihtilal hem de cumhuriyet düşmanları için bir karşı taarruz şansı yarattı. Avusturya 20 Eylül'de büyük bir taarruz hazırlığı içinde Ren Nehri'ne yönelmişken, Fransa ekonomisi hâlâ son derece kırılganken ve yolsuzluk her yere sirayet etmişken [bu olumsuz şartların yardımıyla] hükûmeti devirme planları yapan cumhuriyet düşmanları Paris'e gizlice çok miktarda silah ve mühimmat sokarak hazırlık yapıyordu.

Aslına bakılırsa Terör Dönemi sona ermişti ve Direktuvar'ın tesisiyle Kamu Selameti Komitesi kısa süre içerisinde tarihin tozlu sayfalarına karışacaktı ancak geride bırakılan bu karanlık dönem bir şiddet hâli yaratmış, bu hâl yönünü ister istemez yeni sisteme çevirmişti. Ayaklanmanın nüvesi, 1790 tarihli bir kararnameyle 48 kesime ayrılan Paris'in özerk yerel meclislere ve kendi ulusal muhafız birliklerine sahip "Kısımlar"ıydı. Aslında yalnızca yedi kısım ayaklandı ancak daha sonra ayaklanmaya diğer kısımlardaki ulusal muhafız erlerinden de katılım oldu.

---

* Jakobenler tarafından miladi takvimin yerini alması amacıyla kullanıma sokulup 1793'ten 1805'e kadar kullanımda kalan ihtilal takvimi başlangıç tarihi olarak cumhuriyetin ilanını esas alıyordu. 23 Ağustos 1795 tarihi bu takvimin üçüncü yılına denk düştüğü için bu tarihte ilan edilen anayasaya bu isim verildi. 1805'e kadar ilan edilecek diğer anayasalar için de benzer bir isimlendirme söz konusudur. -ç.n.

Kısımlardaki askerlerin hiçbiri –daha doğrusu büyük bir kesimi- kraliyet destekçisi sayılmazdı. Kıdemli askerlerden General Mathieu Dumas hatıralarında konuyla ilgili olarak şunları söylüyor: "Paris halkının en büyük arzusu 1791 Anayasası'na geri dönmekti." Gerçekten de Bourbon hükümdarlığının yeniden tesisinin neden olacağı bir iç savaşı arzulayanların sayısı yok denecek kadar azdı.[45] Hemen her kısımda orta sınıfa mensup ulusal muhafız erlerine, kraliyetçilere, bazı ılımlı gruplara ve liberallere rastlamak mümkündü. İçeride ve uluslararası arenada yaşanan başarısızlıklardan ve yolsuzluklardan dolayı hükûmete karşı çıkan sıradan Parisli vatandaşlar ise bir hayli heterojen nitelikteki bu grubun son halkasını oluşturuyordu. İsyanın siyasi bileşenleri birbiriyle bu denli alakasız olunca merkezî bir idarenin ve eş güdümün sağlanması da mümkün olmadı. İsyancıların ortak paydada buluşabildiği tek şey eyleme geçme tarihini belirlemekti ki bunu da hükûmetten saklayamadılar.

Konvansiyon'un yaklaşan ayaklanmayı bastırmak için görevlendirdiği *Yurt Ordusu*'nun komutanı General Jacques-François Menou ilk etapta kan dökülmesini engellemek için kısımlarla müzakere etmeyi denemişti. Bu hareketi vatana ihanetin ilk adımı olarak algılayan Konvansiyon liderleri ise General Menou'yu derhâl tutuklatmıştı (General daha sonra beraat edecekti). Ancak beklenen saldırı için zaman giderek daralıyordu. *Thermidor*cular çareyi liderlerinden biri olan ve Ulusal Meclis'in başkanlığını yürüten Paul Barras'ı *Yurt Ordusu*'nun komutasına atamakta buldu. Barras 1783'ten beri herhangi bir askerî harekâtı yönetmemişti ancak verdiği emirler ihtilali ipten alacaktı.

Napoléon 4 Ekim'e denk gelen pazar gününün akşamında Feydeau Tiyatrosu'nda Saurin'in *Beverley* isimli oyununu izliyordu.[46] Kısımların ertesi gün harekete geçeceğini de bu esnada öğrendi. Barras ertesi gün sabahın ilk ışıklarıyla birlikte –ihtilal takvimine göre 13 *Vendémiaire*'de– Napoléon'u *Yurt Ordusu*'nun komutan vekili olarak görevlendirip isyanı bastırmak için ne gerekiyorsa yapmasını emretti. Napoléon hayatı boyunca aralarında Kéralio, du Teil kardeşler, Saliceti, Doppet, Dugommier ve Augustin Robespierre'in de bulunduğu en önemli karar alıcıları etkilemeyi başarmıştı. İşte şimdi bu kervana Toulon zaferinin ardından Saliceti kanalıyla tanıştığı Barras da eklenmişti. Carnot ve Jean-Lambert Tallien gibi hükûmetin önde gelen isimlerinin dikkatini çekmesi ise Topoğrafya Dairesi'nde görev yapması sayesinde olmuştu.[47] (Napoléon daha sonra 13 *Vendémiaire*'de kan dökülmesinden en az rahatsız olan kişinin rahip ve siyaset kuramcısı Abbé Emmanuel Sieyès olduğunu hatırlayıp gülecekti.) O tarihlerde Paris'te bu görevi üstlenebilecek ya da en azından halkın üstüne ateş açmaktan çekinmeyecek üst düzey subay sayısının bu denli az oluşu oldukça ilginçtir. Napoléon'un gerçekten de bu konuda hiçbir çekincesi yoktu. Bunu en çok da 1792'de Tuileries'ye yapılan iki saldırıya şahit olduğunda verdiği tepkilerden anlıyoruz.

Bu olay Napoléon'un üst düzey ulusal siyasetin cephe hattındaki ilk imtihanıydı. Genç General bu konumu baş döndürücü buldu. Görevi üstlendikten hemen sonra 21'inci Hafif Süvari Alayı'ndan Yüzbaşı Joachim Murat'ya yüz süvariyle birlikte üç buçuk kilometre ötede bulunan Sablons'daki ordugâha dörtnala at sürmesini, buradaki topları Paris'in merkezine getirmesini ve kendisine engel olmaya kalkanları kılıçtan geçirmesini emretti. Sablons'daki toplar o aşamada yalnızca elli asker tarafından korunuyordu. Yani isyancılar Napoléon'un görevlendirdiği süvarilerden önce bu topları kolaylıkla ele geçirebilirlerdi. Böyle yapmayarak büyük bir fırsatı tepmiş oldular.

Subayların ve askerlerin sadakatini sağlayan Napoléon, saat 06.00 ile 09.00 arasında iki topu Saint-Nicaise Sokağı'nın girişine, birini Dauphine Sokağı'nın sonunda yer alan Saint-Roch Kilisesi'ne bakacak bir noktaya, ikisini *Vendôme* Meydanı yakınlarındaki Saint-Honoré Sokağı'na ve ikisini *Voltaire* Rıhtımı'nda yer alan Pont Royal'e bakacak şekilde yerleştirdi. Piyadelerini topların gerisine konuşlandırırken ihtiyat birliklerini *Carrousel* Meydanı'na gönderdi. Bu askerler Konvansiyon'un merkezi ve hükûmetin karargâhı konumundaki Tuileries'yi savunacaklardı. Süvariler ise İhtilal Meydanı'nda (bugün Concorde Meydanı olarak anılır) konuşluydu.[48] Napoléon, sonraki üç saati sırayla topları teftiş etmekle geçirdi. "Dürüst ve namuslu insanlar yumuşak yöntemlerle ikna edilmelidir" diye yazacaktı daha sonra. "Ancak eli silahlı ayaktakımı korku ve dehşetle yıldırılmalıdır."[49]

Napoléon "misket yağmuru"nu kullanmaya hazırlanıyordu. Bu ifade, peşrev ateşinin günlük dildeki kullanımıydı. İçerisinde yüzlerce misket bulunan metal kovan topa yerleştirilir, bu kovan namludan çıktığı anda parçalanır ve metal misketler sağa ve sola doğru geniş bir alanı kaplayacak şekilde ve muskatların saniyede 536 metreyi bulan ateş gücünü bile geride bırakacak bir güçle ileri püskürürdü. Peşrev ateşinin en yüksek menzili 550 metre, en etkili menzili ise 230 metreydi. Bununla birlikte peşrev ateşinin daha önce Paris sokaklarında kullanıldığı görülmemişti ki bu, Napoléon'un bunu kullanmaktan çekinmeyecek kadar gözü kara olduğunun da göstergesiydi. [10 Ağustos'ta kıyıma uğrayan İsviçreli Muhafız Birliği'nin aksine] Napoléon'un "korkak götoş (*coglione*)" diye anılmaya hiç niyeti yoktu. "Eğer eli silahlı kalabalığa nazikçe yaklaşırsan, bu yaratıklar kendilerini mermi işlemeyen varlıklar sanarlar" diye yazacaktı daha sonra Joseph'e. "Ancak birkaç tanesini sallandırırsan oynadıkları oyundan hemen vazgeçerler ve gerektiği gibi itaatkâr ve alçak gönüllü kimselere dönüşüverirler."[50]

Napoléon'un emrinde 4.500 kişilik bir düzenli kuvvete ek olarak *Les Invalides*'den gelen 1.500 kadar "vatansever", gedikli asker ve iç güvenlik personeli bulunuyordu. Karşılarında ise kısımlardan gelen ve farklı gruplardan oluşan 30.000 kişilik bir birlik mevcuttu. İsyancıların komutanı General Dancien'dı. Günün büyük bir kısmını müzakere yürütmeye çalışmakla geçiren

Dancien bu süreçte çok zaman kaybetmişti. Öyle ki isyancı kolları ara sokaklardan Tuileries'nin kuzeyine doğru harekete geçtiğinde saat 16.00'ya gelmişti bile. Napoléon derhâl ateş açma yoluna gitmedi. Ancak isyancılar saat 16.15 ile 16.45 arasında muskat ateşine başlayınca onlara ölümcül bir top ateşiyle karşılık verdi. Seine Nehri üzerindeki köprüleri geçmeye çalışan isyancı grubun üzerine ise peşrev ateşi yağdırdı. Çok etkili oldu bu yöntem. İsyancılar ağır kayıplar vererek köprülerden geri çekildiler. Saat 18.00'i vurduğunda Paris'in büyük kısmında taarruzlar püskürtülmüştü ancak isyancıların yaralılarını taşıyıp fiilî karargâh hâline getirdikleri Saint-Honoré Sokağı'ndaki Saint-Roch Kilisesi'nde çatışmalar kıyasıya sürüyordu. Binanın çatılarında bulunan ya da barikatların ardına gizlenen keskin nişancılar ateşe aralıksız devam ediyordu. Çarpışma saatlerce sürdü ancak Napoléon toplarını kilisenin 55 metre kadar yakınına getirdiğinde isyancıların teslim olmaktan başka çaresi kalmadı.[51] O gün üç yüz isyancı öldürülürken Napoléon yalnızca yarım düzine askerini kaybetti. Konvansiyon o günün şartlarında merhametli sayılabilecek bir hareketle yalnızca iki kısım liderini idam etti.* Eli silahlı kalabalıklar "misket yağmuru" olarak anılan bu olayın ardından yaklaşık 30 yıl boyunca Paris'in siyasi arenasında rol oynamayacaktı.

General Jean Sarrazin 1811 yılında Londra'da *General Buonaparté'ın Abbé Maury'ye İtirafları* isminde bir kitap yayımladı. Napoléon kendisini daha önce vatana ihanet suçundan gıyaben idama mahkûm ettiği için Sarrazin bu çalışmasında 13 *Vendémiaire*'le ilgili gerçek dışı bazı iddialarda bulunmaktan çekinmiyordu. Olayla ilgili olarak "[Napoléon] gözü dönmüş askerlerinin öfkesini dizginlemek yerine onları zalimliğin timsali hâline getirdi" diyordu kitabında. "Silahlarını atan ve dizleri üzerinde merhamet dileyen korku içindeki zavallı insancıkları kılıcıyla doğradı."[52] Sarrazin, Napoléon'un yardımcılarından Monvoisin'ın o gün sergilediği zalimlikten dolayı Napoléon'a serzenişte bulunduğunu ve istifa ettiğini de iddia ediyordu. Elbette bu iddiaların gerçeklerle alakası yoktu ancak yine de 13 *Vendémiaire*'den sonra Napoléon'un etrafını kuşatan "Kara Efsane"nin bir parçası oldular.

13 *Vendémiaire* gecesinde yağan sağanak yağmur sokaklardaki kanı temizledi ancak olayın hatırası kolay kolay silinmeyecekti. Örneğin Edmund Burke tarafından kurulan Jakoben karşıtı *Annual Register* bile 13 *Vendémiaire*'i "Buonaparte'ın harp sahasına çıktığı ilk çarpışma" olarak veriyor, "sergilediği cesaretin ve doğru idarenin Napoléon'un sahip olduğu becerilere duyulan güvenin temelini oluşturduğunu" söylüyor ve "bu güven sayesinde kısa süre içerisinde kendisine terfi basamaklarının ve şöhretin kapılarının aralandığını" ifade ediyordu.[53] Napoléon acilen müdahale edilmesi gereken bu siyasi buhran

* Örneğin Londra'da 1780'de çıkan Gordon İsyanı'nda 285 kişi öldürülmüş, 200 kişi yaralanmış ve 20 kişi idam edilmişti. -y.n.

sayesinde Savaş Bakanlığı'nın kıdem listesi, sağlık kurulu, firar ve benzeri saçmalıklarla uğraşmaktan da kurtulmuştu. O ay bitmeden Barras tarafından tümgeneral rütbesine terfi ettirildi. Kısa süre içinde ise cumhuriyeti kurtardığı ve muhtemel bir iç savaşın önüne geçtiği için *Yurt Ordusu*'nun başına getirildi. Napoléon'un Fransa yurttaşlarını öldürmek istemediği için Vendée'deki görevi reddetmesi ancak en büyük mükâfatı Fransız yurttaşları öldürerek elde etmesi ironiktir. Ancak Napoléon için meşru bir muharip güç ile silahlı ayaktakımına karşı mücadele etmek arasında fark vardı. Olayın ardından Napoléon'a kimileri tarafından "General *Vendémiaire*" namı yakıştırılsa da bu hiçbir zaman yüzüne karşı söylenen bir isim olmadı. Napoléon bunca Fransız yurttaşın ölümüne yol açan bir olayın aktörü olmaktan dolayı vicdanen rahatsız olmak şöyle dursun Birinci Konsül olduktan sonra o günün her yıl anılmasını bile emretti. Bir kadın, kalabalığın üzerine insafsızca ateş açmasına yüreğinin nasıl elverdiğini sorduğunda ise "Askerler emirleri yerine getirmekten başka bir şey düşünmeyen makinelerdir" diye yanıt verdi.[54] Böyle diyerek o gün emri verenin aslında kendisi olduğu gerçeğini hasıraltı ediyordu.

"Misket yağmuru" Bonaparte ailesinin durumunu bir gecede olağanüstü derecede değiştirdi. Napoléon'un yıllık maaşı 48.000 franga yükselmiş, Joseph diplomatik bir göreve getirilmiş, Louis, Châlons'daki topçu okulunda kademe atlamış ve daha sonra Napoléon'un yavaş yavaş oluşmaya başlayan emir subayları grubuna katılmıştı. Ailenin en küçük üyesi 11 yaşındaki Jérôme ise daha iyi bir okula yazdırıldı. "Bundan sonra ailemiz hiçbir şeyin eksikliğini hissetmeyecek" diyordu Napoléon, Joseph'e yazdığı mektubunda. Ve gerçekten de sonraki yirmi yıl boyunca Bonapartelar hiçbir şeyin eksikliğini hissetmediler. Laure d'Abrantès 13 *Vendémiaire*'den sonra Napoléon'da fark ettiği değişimi şöyle tasvir ediyor:

> Çizmelerinde çamur lekesi görmek artık söz konusu bile değildi. O günden itibaren bir yerden bir yere gideceği zaman konforlu bir at arabasından daha azına razı olmayan Bonaparte kısa süre içerisinde *Capucines* Sokağı'nda oldukça saygın bir konuta taşındı... Kıyafet askısını andıran zayıf vücudu da bu değişimden nasibini almıştı. İçeri göçük yanakları dolarken sağlıksız görünen soluk benzine renk geldi. Keskin ve köşeli hatları biraz daha yuvarlaktı artık. Gülüşüne gelecek olursak, onda bir değişiklik olmamıştı. Zira gülüşü her zaman çok hoştu.[55]

Artık kimse onun hakkında konuşurken "Çizmeli Kedi" lakabını kullanmayacaktı.

Napoléon, 13 *Vendémiaire*'den hemen sonra muhalif Panthéon Kulübü'nün kapatılmasına ve gizli kraliyet destekçilerinin Savaş Bakanlığı'ndan ihraç

edilmesine nezaret etti. Giriştiği işlerden bir diğeri ise sahne sanatlarını sıkı bir kontrole tabi tutmaktı. Bu görevinde Paris'teki dört tiyatroda (Opéra, Opéra Comique, Feydeau ve La République) sergilenen oyunlarda izleyicilerin tavırlarını neredeyse günü gününe hükûmete rapor etmesi gerekiyordu. Bu raporların içeriğini merak eden okurlara şöyle bir örnek verelim: "Tiyatroların ikisinde vatansever hava son derece müspet karşılanırken üçüncüde sakinlik söz konusuydu. Feydeau'da ise Vendéeli olduğu düşünülen bir adam "La Marseillaise"in son mısrasında ıslık çaldığı için iç güvenlik personeli tarafından gözaltına alındı."[56]* Napoléon'un yeni görevlerinden biri de sivil halkın elindeki silah ve cephaneye el koymaktı ki ailesi tarafından dillendirilen bir ifadeye göre ismini insanlardan duyduğu ancak daha önce bizzat görmediği bir kişiyle de bu sayede tanıştı. Bu kişi Napoléon'un "Josephine" diye sesleneceği Beauharnais dulu Vikontes Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie'ydi.

Josephine'in Gaspard Tascher adındaki soylu dedesi 1726'da Fransa'dan ayrılıp şeker kamışından parayı bulmak üzere Martinique'e gitmişti ancak kasırgalar, talihsizlikler ve kendisinin miskin tavırları bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştı. Ailenin Saint-Domingue'de (bugünkü Haiti) sahip olduğu konutun ismi La Pagerie'ydi. Josephine'in babası Joseph, Kral XVI. Louis'nin hükümdarlık sarayında uşak olarak görev yapmış, ancak sonradan ata topraklarının yolunu tutmuştu. Josephine işte burada, Martinique'de dünyaya geldi. Doğum tarihi 23 Haziran 1763 ise de ilerleyen yıllarda 1767'de doğduğunu iddia edecekti.[57] Paris'e 1780 yılında henüz 17 yaşındayken ayak bastı. Hemen hemen hiç eğitim almamıştı. Öyle ki 15 yaşındayken nişanlandığı kuzeni ve aynı zamanda ilk kocası olan General Vikont Alexandre de Beauharnais eşinin eğitimsiz oluşuna yönelik küçümser tavırlarını saklayamıyordu. Josephine'in diş kökleri ise muhtemelen Martinique'te çiğnediği şeker kamışları yüzünden kararmıştı ancak genç kız bu kusurunu göstermeksizin gülümsemeyi öğrendi.[58] Gelecekte Napoléon'un annesinin nedimesi olarak görev yapan Laure d'Abrantès, "Eğer dişleri güzel olsaydı, Konsüllük maiyetindeki tüm kadınlara üstün gelirdi" diye yazacaktı.[59]

Beauharnais her ne kadar zorba bir kocaysa da (Bir defasında Josephine'i bir manastıra sığınmak zorunda bırakacak kadar dövmüş, ardından burayı basıp üç yaşındaki evlatları Eugène'i kaçırmaya çalışmıştı) genç kadın 1794'te tutuklanan kocasının giyotine gönderilmemesi için cesurca mücadele etti. Bununla birlikte kendisinin de kraliyet destekçisi olduğundan şüpheleniliyordu. Nitekim 22 Nisan 1794'te gözaltına alınıp *Vaugirard* Sokağı'nda yer alan

Napoléon imparator olduktan sonra 1792'de bestelenen monarşi karşıtı görkemli ihtilal marşının söylenmesini yasakladı. Marşın 1815'te bir kez daha kullanıma sokulmasını sağlayan ise yine kendisiydi. -y.n.

Saint-Joseph-des-Carnes Kilisesi'nin altındaki mahzene hapsedildi.* Kocasının idam tarihi olan 22 Temmuz'dan sonraya kadar da salıverilmedi. Josephine'in o günkü hücre arkadaşlarından Grace Elliott adındaki İngiliz bir kadın hatıralarında, "duvarların ve ahşap iskemlelerin hâlâ rahiplerin kanlarından ve beyin parçalarından izler taşıdığını" belirtiyordu.[60] Gerçekten de şartlar insani olmaktan çok uzaktı. Hava akımı kilisenin zemininden mahzene uzanan üç delikten gerçekleşiyordu. Tuvalet yoktu. Hem Josephine hem de hücre arkadaşları her gün giyotine gönderilecekleri korkusuyla yaşamak zorundaydı. Günlük su istihkakları bir şişeyle sınırlıydı. Hamile kadınların doğum sonrasına kadar giyotine gönderilmemesi kuralı yüzünden geceleri gardiyanlarla sevişen kadınların sesleri koridorun diğer ucundan duyulabiliyordu.[61] Kilisenin mahzeni yaz ortasında bile oldukça soğuk olduğundan mahkûmların sağlık durumları hızlı bir biçimde bozuldu. Çok büyük ihtimalle Josephine'i giyotine gitmekten kurtaran şey de giyotine gönderilemeyecek kadar hasta olmasıydı. Ancak kocasının aynı derecede şanslı olduğunu söylemek mümkün değildi. Beauharnais, Robespierre'in devrilmesinden yalnızca dört gün önce idam edildi. Şayet Robespierre birkaç gün daha iktidarda kalsaydı muhtemelen Josephine de aynı akıbete uğrayacaktı. Napoléon ve Josephine'in o günkü durumlarına baktığımızda bir asimetri görürüz: *Thermidor* Darbesi'yle Josephine hapisten kurtulmuş, Napoléon ise parmaklıklar ardına gönderilmiştir.

Burunlara ziyan kokular, kasvet, soğukluk, ayrıştırma ve her gün dehşet verici bir biçimde ölme ihtimali göz önüne alındığında "Terör Dönemi" ifadesinin o yılları adlandırmak için ne kadar isabetli bir seçim olduğu net bir şekilde anlaşılır. Josephine de muhtemelen bizim bugün travma sonrası stres bozukluğu olarak adlandırdığımız durumu o günlerden aylar, hatta yıllar sonra bile yaşamış olmalıdır. Dolayısıyla da Josephine'in daha sonraki süreçte cinsel haz tutkunu biri olmasını, uygunsuz iş anlaşmalarına girişmesini, lüks düşkünü biri hâline gelmesini (kıyafet faturaları Marie Antoinette'inkilerden bile kabarıktı) ve aşktan ziyade istikrar ve finansal güvenliğe dayanan bir evlilik yapmak istemesini mazur görmek gerekir. Tüm bunlar, yaşadığı onca şeyin sonucudur.[62] Josephine genellikle baştan çıkarıcı, aynı oranda sığ ve son derece fingirdek biri olarak tanımlanır ancak bu kültürel anlamda belli bir birikime sahip olmadığı anlamına gelmez. Josephine müzik ve tasarım sanatları konusunda oldukça zevkliydi. Genellikle kamuya ait parayı kullansa da oldukça cömert biri olduğunu söylemek de mümkündü. Dönemin en yetkin diplomatlarından Clemens von Metternich onun "insan ilişkilerinde eşi benzeri

* Eğer cumartesi günleri saat tam 15.00'te orada olursanız kiliseyi ziyaret edebilirsiniz. 1792 tarihli Eylül Katliamları'nda eli silahlı kalabalık bir grup burada 115 rahibi öldürmüştü. O gün yaşamını yitiren 35 kişinin kafatasları ve kemikleri bugün bulundukları noktada sergilenmektedir. -y.n.

görülmemiş bir diplomatik beceriye sahip olduğunu" ifade eder.[63] Arp çalma konusunda çok becerikli olduğu gibi (Bazıları sürekli aynı parçayı çaldığını iddia etmektedir) Napoléon'a yatakta "zigzag" olarak adlandırılan hareketi öğreten de yine kendisiydi.[64] Buna karşın resim konusunda yetenekli olduğu söylenemezdi. Duvar halısı işlemesiyle bir miktar uğraşmışsa da bunda da çok yol kat etmemişti. Zaman zaman tavla oynadığı bilinen Josephine gün boyunca misafir ağırlamaktan ve kız arkadaşlarıyla öğle yemeği yiyip dedikodu yapmaktan çok hoşlanırdı.

İnkâr edilemez derecede seksi hatlara ve (dişlerini göstermese bile) eşsiz bir gülüşe sahip otuzlarının ortasındaki bu afet-i devranın 1795'in sonlarına doğru artık bir koruyucuya ve ekonomik kaynağa ihtiyacı vardı. Hapishaneden çıkmasının ardından General Lazare Hoche'la bir ilişkisi olduysa da General, Josephine için eşinden ayrılmaya razı olmadı. Oysa Josephine onunla seve seve evlenirdi. Napoléon'la yaptığı zoraki evliliğe kadar da bu duyguları değişmedi.[65] Josephine'in gönül ilişkisi kurduğu bir diğer kişi Paul Barras oldu ancak bu ilişkinin ömrü de çok uzun olmadı. İkili 1795'in yaz sonunda yollarını ayırdı. Barras, "sosyete fahişesi" gibi oldukça kaba bir sıfatla tanımladığı Josephine için "İnsanı sürekli pohpohlamaya çalışan bu kadından çoktandır bıkmıştım" diyordu.[66] Kanın oluk oluk aktığı dönemleri geride bırakan toplumların daha sonra cinsel hazlara yönelmesi ve o toplumda cinselliğe karşı müsamahanın artması iyi bilinen tarihsel bir olgudur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan "Yirmiler Patlaması" ya da İç Savaş'tan sonra Antik Roma'da görülen cinsel taşkınlık durumu bu olgunun örneklerinden yalnızca ikisidir. Josephine'in Terör Dönemi'nden sonra kendine güçlü âşıklar edinme kararı da yaşamındaki pek çok şey gibi o dönemin doğal akışında normal olarak görülebilir. (Gerçi Josephine, arkadaşı Thérésa Tallien kadar gelişigüzel hareketlere girişmemişti. Zira Tallien bakanların çoğuyla yattığı için bir noktadan sonra "Hükûmet Malı" ismiyle anılmaya başlayacaktı.) Yatakta yaptığı "zigzag" hareketi her ne idiyse Josephine bunu ilk kocası, Hoche ve Barras'ın yanı sıra başka kişiler için de yapmıştı. Josephine'in "aşk eğitimi" (*éducation amoureuse*) neredeyse bakir olarak tanımlayabileceğimiz ikinci kocası Napoléon'unkinden çok daha ileriydi.

Josephine 13 *Vendémiaire*'den sonra başlayan silahların toplanması uygulamasını fırsat bilip 14 yaşındaki oğlu Eugéne de Beauharnais'yi Napoléon'un karargâhına göndererek babasının kılıcını aile yadigârı olarak saklama imkânları olup olmadığını sordurdu. Napoléon bu türden bir soruyu diyalog kurma çabası olarak algılayıp –ki apaçık öyleydi– Josephine'le irtibata geçti. Ne olduysa oldu ve Napoléon haftalar içinde kadına sırılsıklam âşık oldu. Genç adamın yüreğinde hissettiği aşk beş ay sonraki evliliklerine kadar sürekli şekilde arttı. Bir dönemde toplumdan dışlanmış olmaları, siyasi suçlu olarak mahkûmiyet yaşamaları, bir adada dünyaya gelmeleri ve aslında birer göçmen olmaları göz

önüne alınırsa ortak yönleri azımsanmayacak kadar fazlaydı. Ancak Josephine; soluk bir tene, cansız saçlara ve özensiz bir dış görünüşe sahip Napoléon'dan ilk başta hemen hemen hiç etkilenmedi. Genç adamın uyuz yüzünden kaşınıp durması da keza işleri hiç kolaylaştırmıyordu. Yani Josephine'in Napoléon'a âşık olduğunu söylemek mümkün değildi ancak münasip bir koca için daha fazla bekleme lüksü yoktu. Zira yüzünde kırışıklıklar baş göstermeye başlamış, [bir zamanlar baş döndürücü olan] dış görünüşü yavaş yavaş solmaya yüz tutmuş ve borçları iyice birikmişti. (Ancak akıllıca davranıp Napoléon'un yüzüğünü parmağına takana kadar borcunun bir hayli fazla olduğunu daima inkâr edecekti.)

Josephine makyajına ve giyimine olağanüstü derecede özen gösterirdi. Yatak odasının, evinin ve sonradan yerleşeceği sarayların her yerini aynalarla bezemişti. Alımlı ve cana yakın olmasına karşın hazırcevap ve zeki sayılmazdı. Yine de başarılı erkeklerin ne tür bir ilgiden hoşlandığını mükemmel bir şekilde tespit edebiliyordu. Josephine'in zeki biri olup olmadığı sorulduğunda Talleyrand'ın şöyle bir yanıt verdiği söylenir: "Josephine dışında hiç kimse zekâdan bu denli yoksun olup işleri bu kadar mükemmel idare edemezdi." Napoléon ise Josephine'in siyasi bağlantılarına önem veriyordu. Vikontes olarak sahip olduğu toplumsal statünün ihtilalciler tarafından onaylanıyor olması bir yana Napoléon'un toplum içinde yaptığı gafları ve tuhaf hareketleri Josephine'in telafi ediş şekli de genç adam için çok önemliydi. Napoléon, kabul salonlarında yapılan sohbetler konusunda pek iyi sayılmazdı. Bu işlerin erbabı sayılabilecek Metternich, "Bir kadına karşı güzel tasarlanmış incelikli bir cümle sarf ettiği görülmemiştir. Böyle bir cümle kurmaya çalıştığı zaman sarf ettiği çaba hem yüzünden hem de sesinden anlaşılırdı" diyecekti.[67] Kadınlarla konuşurken kıyafetlerinden ve çocuklarından bahseder, çocuklarını kendilerinin mi emzirdiğini sorardı. Örneğin bu soru "üst düzey bir cemiyette sorulmaması gereken ancak Napoléon'un sıklıkla sorduğu bir soruydu." Napoléon kadınların yanında bir hayli patavatsız davranışlar sergilese de Josephine'in Paris sosyetesiyle son derece sıkı bağlantıları olması Tallien, Récamier ve Staël gibi kadınlar tarafından idare edilen etkili siyasi ortamlara girmelerini mümkün kılıyordu.

İhtilalin ardından doğum, ölüm ve evlilik kayıtlarının din adamları tarafından kaydedilmesine yönelik uygulama yürürlükten kaldırılmıştı. O yüzden Napoléon ve Josephine'in 2. ilçedeki (*arrondissement*) Antin Sokağı'nda, 9 Mart 1796 tarihine denk gelen çarşamba günü, saat 22.00'de uykulu bir belediye başkanı tarafından kıyılan nikâhları dinî bir niteliğe sahip değildi. Gelin beyaz muslin kumaştan yapılma gelinliğini cumhuriyeti temsil eden üç renkli kuşakla süslemiş olarak bekliyor[68] ancak Napoléon bir türlü gelmek bilmiyordu. Neyse ki iki saatlik bir gecikmenin ardından damat da teşrif etti ve böylece nikâh merasimi başladı. Şahitler arasında Barras, Napoléon'un

emir subaylarından Jean Lemarois (kendisi henüz 18 yaşını bile doldurmamıştı), Tallienlar, Josephine'in oğlu Eugéne ve onun 11 yaşındaki kız kardeşi Hortense vardı. Napoléon, Josephine'le arasındaki altı yaş farkı ortadan kaldırmak için nikâh belgesinin doğum tarihi kısmına 1768 yazdı. Josephine de her zaman yaptığı gibi yaşından dört yıl kırptı ve böylece ikisi de 28 yaşına geliverdi.[69] (Josephine'in doğum tarihi daha sonra İmparatorluk Almanakı'na da [*Almanach Impérial*] 24 Haziran 1768 olarak işlenecekti.[70]) Napoléon, eşinin yaşıyla ilgili yalanında ısrar etmesinden büyük keyif alır, zaman zaman "Josephine'in yaptığı hesap doğruysa Eugène 12 yaşında doğmuş demektir" tarzında şakalar yapardı.[71]) Napoléon düğün hediyesi olarak eşine altın sırlı, üzerinde "Kadere" yazılı bir madalyon verdi.[72]

Napoléon'un kendi düğününe geç kalmasının ve eşiyle geçirdiği balayının 48 saatten bile az sürmesinin sebebi aynıydı: Barras'a ek olarak Fransa'nın yeni yürütme organı olan Direktuvar'dan diğer dört üye, 2 Mart'ta Napoléon'u *İtalya Ordusu*'nun komutasına getirerek genç adama umabileceği en mükemmel düğün hediyesini vermişlerdi. Barras, Ligurya Alpleri'nde gerçekleştirilecek seferin idaresini Napoléon'a verme konusunda mevkidaşlarını (eski Jakobenlerden Jean-François Reubell ve Louis de La Révellière-Lépeaux; ılımlılardan Lazare Carnot ve Étienne-François Le Tourneur) ikna etmek için Napoléon'un "dağlardan gelen" bir Korsikalı olduğunu ve "yürümeye başladığından beri dağları arşınlamaya aşina olduğunu" söylediğini belirtecekti anılarında.[73] Aslına bakılırsa bu ifadenin bilimsel bir yanı yoktu zira Ajaccio deniz seviyesinde bir yerleşimdi. Zaten diğer üyeleri ikna eden de bu ifade değil, Barras'ın *İtalya Ordusu*'nu içinde bulunduğu uyuşukluktan ancak Napoléon'un çıkarabileceğini belirtmesiydi.

Napoléon, görevin tevdi edildiği günden Nice'teki karargâhına gideceği 11 Mart'a kadarki 9 günlük süreçte Savaş Bakanlığı'ndan İtalya'ya dair temin edebileceği tüm kitapları, haritaları ve atlasları istedi. Daha önce bu bölgede muharebelere girişmiş komutanların biyografileri i okuyor, bilgisinin olmadığı noktalarda cehaletini kabul etme yürekliliğini sergilemekten kaçınmıyordu. O dönemin subaylarından biri, "General Bonaparte *Neuve des Capucines* Sokağı'nda bulunan Genelkurmay'a teşrif ettiğinde ben de oradaydım" diye yazacaktı yıllar sonra. Yazı şu şekilde devam ediyordu:

> Üzerinde bir sorgucun yükseldiği o küçük şapkasını, bir şekilde yırtılmış alelade kabanını ve ele geçirilmesi durumunda ganimetten bile sayılmayacak kadar sıradan görünen kılıcını dün gibi hatırlıyorum. İçeri girdikten sonra şapkasını salonun ortasındaki masaya doğru savurup doğrudan doğruya Krieg adındaki ihtiyar generalin yanına seğirtti. Çok kıymetli bir

talimnamenin yazarı olmasının yanında askerliğin detaylarına dair engin bilgilerle de mücehhezdi ihtiyar kurt. Elinde bir kalem tutan General Bonaparte masaya oturttuğu Krieg'in yanına iliştikten sonra askerliğe ve nizama dair bir dizi soru sormaya başladı. Bazen öyle sorular soruyordu ki gerek ben gerekse orada bulunan diğer askerler Bonaparte'ın askerliğin en temel noktalarından bazılarına hâkim olmadığını görüp tebessüm etmekten kendimizi alamıyorduk. Bununla birlikte sorduğu soruların sayısı, sırası ve hızı beni ziyadesiyle şaşırtmıştı. Sorular ağzından öyle hızlı dökülüyordu ki ihtiyar general ucu ucuna yanıt verebiliyordu. Kimi zaman da bazı sorular diğer soruların içinde kaybolup gidiyordu çünkü General Bonaparte öncekilerden gerekli çıkarımı çoktan yapıp bu çıkarımlardan doğan yeni sorular edinmiş oluyordu. Ancak beni bugün bile şaşırtan asıl mesele bir başkomutanın, en genç subayın bile mutlaka bilmesi gereken bazı konuları bilmediğini astlarına göstermekten hiç çekinmemesiydi. Bu özelliği kendisini benim gözümde bambaşka bir konuma yükseltti.[74]

Napoléon, *İtalya Ordusu*'nun yeni levazım sorumlusu olarak atanan arkadaşı Chauvet ile Junot'nun eşliğinde 11 Mart 1796'da bir posta arabasıyla Paris'ten ayrıldı. Güneye doğru yapılan yolculuğun başlamasının üzerinden henüz üç gün geçmişti ki Napoléon Chanceaux'da Josephine'e bir mektup yazmak istedi. [Her zamankinin aksine] bu mektubun sonunda soy ismindeki "u" harfini kullanmadı. Bu Fransızlaştırmayı (*Gallicization*) sebepsiz yere yapmamıştı Napoléon. 1794'te devlet gazetesi *Moniteur Universel*'de ilk kez ismi geçtiğinde soy ismi "Buono-Parte"* şeklinde, arada tire olacak biçimde yazılmıştı. Dolayısıyla Napoléon soy ismini "Bonaparte" şeklinde yazmakla Fransa'ya aidiyetinin İtalyan ve Korsikalı kökeninin önüne geçtiğini vurguluyordu.[75] Kendisini geçmişe bağlayan iplerden birini daha kesip atmıştı böylece.

15 gün sonra Nice'e vardığında orada bulunanlardan birinin boşboğazlık edip koca bir orduya komuta etmek için 26 yaşın fazlasıyla genç olduğunu belirtmesi üzerine "Merak buyurmayın" diyecekti Napoléon, "Döndüğümde bu kadar genç olmayacağım."[76]

---

* İngiliz ve Bourbon propaganda makinesi Napoléon'un bir yabancı olduğunu vurgulamak için "Buonaparte" ifadesini kullanmaya on yıllarca devam etti. Örneğin 1814'te "*Buonaparte'a, Bourbonlara ve Fransa ile Avrupa'nın Huzuru İçin Meşru Yöneticilerimizin Yardımına Koşmamız Gerektiğine Dair*" isimli bir kitapçık yayımlayan François-René de Chateaubriand bu çalışmasında şöyle diyordu: "Fransızlar arasında Kral XVI. Louis'nin tacını giymeye cesaret edecek birini bulma umudu kalmayınca bu işe bir yabancı teşebbüs etti ve her nasılsa kabul gördü" (Chateaubriand, *Buonaparte'a Dair*, s. 5). İngiliz kraliyet ailesinin 1917'de hanedan ismini "Saxe-Coburg-Gotha"dan "Windsor"a çevirmesi bile bazı İngiliz tarihçilerin soy isminden tek bir harf düşüren Napoléon'u alaya almasının önüne geçememişti. -y.n.

IV
İtalya

"General Bonaparte 15 Mayıs 1796'da Lodi Köprüsü'nü kısa süre önce aşan genç ordusunun başında Milano'ya girdiğinde tüm dünyaya onlarca yüzyılın ardından Caesar ve Büyük İskender'in bir varisi olduğunu gösterdi."

–Stendhal, Parma Manastırı.

"Bir komutanın sahip olması gereken en önemli beceri askerlerinin zihnini okuyabilmesi ve onların güvenini kazanabilmesidir. Her iki bakımdan da Fransız askerlerin sevk ve idaresi başka orduların askerlerine kıyasla daha zordur çünkü bu askerler kurulduğunda çalışan makineler değil liderlik edilmesi gereken akıllı varlıklardır."

–Napoléon, Chaptal'a hitaben.

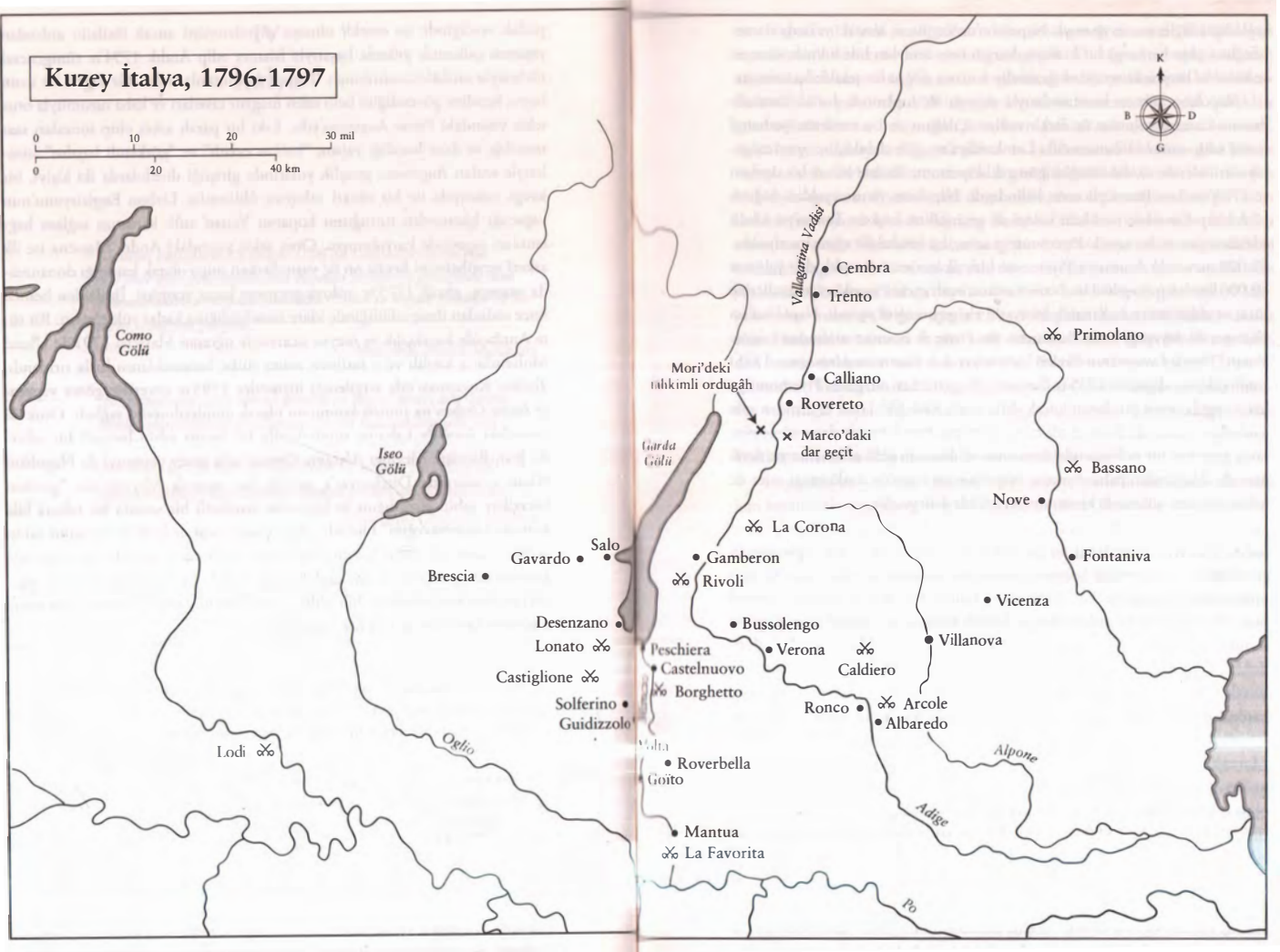
26 Mart 1796'da *İtalya Ordusu*'nun Nice'teki karargâhına varan Napoléon'un askerî becerilerinin o dönemde tam olarak bilinmediğini ve tümen komutanlarının Napoléon'la tanıştıklarında ondan pek hazzetmediğini iddia edenler olacaktı. Çünkü o dönemde Napoléon'u küçümsemeye meraklı yazarlardan birinin ifadesiyle genç komutan "şöhretini sokak ayaklanmalarında elde ettiği başarıya, ordunun başına getirilmesini ise gerdek yatağına borçluydu."[1] Aslına bakılırsa Napoléon iki yıl önce şu an başında bulunduğu ordunun topçu birliklerine komuta etmiş, Toulon'da elde ettiği zafer sayesinde ismini pek çok subaya duyurmuş ve Topoğrafya Dairesi'ndeyken Kuzey İtalya seferinin nasıl kazanılacağını anlatan en azından üç detaylı rapor hazırlamıştı. Daha tecrübeli komutanlar dururken *İtalya Ordusu*'nun başına Napoléon'un atanması elbette başlarda bazılarında birtakım kırgınlıklar yarattı ancak emrindeki subaylar genç komutanlarının sahip olduğu becerilerin son derece farkındaydı.

Napoléon'un emrinde şu aşamada beş tümen komutanı bulunuyordu. Bunlardan en yaşlısı otuz dört yıldır bilfiil Fransız ordusuna hizmet eden Jean Sérurier'ydi. Sérurier Yedi Yıl Savaşları'nda mücadele etmiş, Fransız İhtilali

patlak verdiğinde ise emekli olmaya niyetlenmişti ancak ihtilalin ardından yaşanan çalkantılı yıllarda başarıyla hizmet edip Aralık 1794'te tümgeneral rütbesiyle mükâfatlandırılmıştı. Tümen komutanlarından bir diğeri ise uzun boyu, kendine güvendiğini belli eden mağrur tavırları ve kaba tutumuyla otuz sekiz yaşındaki Pierre Augereau'ydu. Eski bir paralı asker olup sonraları saat satıcılığı ve dans hocalığı yapan, "halkın evladı" ve "görkemli haydut" isimleriyle anılan Augereau; gençlik yıllarında giriştiği düellolarda iki kişiyi, bir kavga esnasında ise bir süvari subayını öldürmüş, Lizbon Engizisyonu'nun yapacağı işkenceden tuttuğunu koparan Yunan asıllı karısının sağlam bağlantıları sayesinde kurtulmuştu. Otuz sekiz yaşındaki André Masséna ise ilk askerî tecrübelerini henüz on üç yaşındayken miço olarak katıldığı donanmada yaşamış, ancak 1775'te orduya geçmeye karar vermişti. İhtilalden hemen önce ordudan ihraç edildiğinde idare astsubaylığına kadar yükselmişti. Bir süre Antibes'de kaçakçılık ve meyve ticaretiyle uğraşan Masséna 1791'de Ulusal Muhafızlar'a katıldı ve o tarihten sonra rütbe basamaklarını hızla tırmandı. Toulon Kuşatması'nda sergilediği hizmetler 1795'te özveriyle görev yapacağı *İtalya Ordusu*'na tümen komutanı olarak gönderilmesini sağladı. Otuz iki yaşındaki Amédée Laharpe süpürge gibi bir bıyığa sahip İsviçreli bir askerdi. Jean-Baptiste Meynier *Almanya Ordusu*'nda görev yapmışsa da Napoléon Nisan ortalarında Direktuvar'a yazdığı bir raporda Meynier'nin "gereken becerilere sahip olmadığını ve böylesine hareketli bir savaşta bir tabura bile komuta edemeyeceğini" bildirdi.[2] Beş adamın beşi de belli bir birikime sahip gedikli askerlerdi. Buna karşın Napoléon ömründe bir piyade taburuna bile komuta etmiş değildi. İlham kaynağı olmak şöyle dursun, Napoléon'un onların saygısını kazanabilmesi bile oldukça zor görünüyordu. Masséna daha sonra o günleri hatırlayacak ve şöyle yazacaktı:

> "Tümen komutanları ilk başta Napoléon'u pek bir şeye benzetemedi. Küçümen vücudu ve sıska suratı bu adamları hiç etkilememişti. Elinden düşürmediği karısının resmini önüne gelene göstermesi ve son derece genç oluşu generallerin zihninde bu atamanın bir entrika sonucu olduğu izlenimini yaratmıştı ancak ne zaman ki şapkasını başına geçirdi o zaman silkelenip kendimize geldik. Boyu bir anda yarım metre uzamıştı sanki. Ardından tümenlerimizin konumunu sormaya, askerlerin teçhizatını ve ruh hâllerini sorgulamaya, muharip durumdaki asker sayısının kaç olduğunu irdelemeye ve riayet etmemiz gereken emirler vermeye başladı. Ertesi gün tüm birlikleri teftiş edeceğini, sonraki gün ise düşmanla vuruşmak üzere harekete geçeceğimizi bildirdi.[3]

Masséna son kısmı yanlış hatırlıyordu. *İtalya Ordusu* sonraki bir ay boyunca herhangi bir muharebeye girişmedi. Ancak Napoléon tarafından yaratıldığını

Kuzey İtalya, 1796-1797
0 10 20 30 mil
0 20 40 km
K
B
D
G
Como Gölü
Iseo Gölü
Garda Gölü
Vallagarina Vadisi
Cembra
Trento
Primolano
Mori'deki hükümli ordugâh
Calliano
Rovereto
Marco'daki dar geçit
Bassano
Nove
La Corona
Salo
Gavardo
Brescia
Gamberon
Rivoli
Fontaniva
Vicenza
Desenzano
Lonato
Castiglione
Solferino
Guidizzolo
Bussolengo
Peschiera
Castelnuovo
Borghetto
Verona
Caldiero
Villanova
Ronco
Arcole
Albaredo
Lodi
Oglio
Roverbella
Goito
Alpone
Adige
Mantua
La Favorita
Po

söylediği silkelenme duygusuyla Napoleon'un özgüveni, sonraki yıllarda alametifarikası olan herhangi bir konuya dair en ince detayları bile bilmek istemesi ve karısına karşı aşkı, tecrübeli generalin hatırına doğru bir şekilde kazınmıştı.

Napoléon tümen komutanlarıyla yaptığı ilk toplantıda harita üzerinde Savona-Carcare yolunun üç farklı vadiye açıldığını ve bu vadilerin herhangi birini takip etmeleri durumunda Lombardiya'nın göz alabildiğine uzanan geniş düzlüklerine varılabileceğini gösterdi. Piyemonte ihtilale hasım bir devletti ve 1793'ten beri Fransa'yla savaş hâlindeydi. Napoléon, Avusturyalıları doğuya püskürtüp Ceva'daki muhkem kaleyi ele geçirebilirse başkent Torino'yu tehdit edebileceğine ve bu sayede Piyemonte'yi savaş dışı bırakabileceğine inanıyordu. 60.000 mevcutlu Avusturya-Piyemonte birleşik kuvvetine karşılık elde yalnızca 40.000 kişiden müteşekkil bir Fransız ordusu vardı ancak Napoléon generallerine sürat ve aldatmacayı kullanarak inisiyatifi ele geçireceğini söyledi. Napoléon'un planının iki dayanağı vardı. Bunlardan ilki Pierre de Bourcet tarafından kaleme alınan "Dağda Savaşmanın İlkeleri" (*Principes de la Guerre des Montagnes* -1775) isimli çalışma, diğeri ise 1745'te Ceva'nın ele geçirilmesi odağında Piyemonte'ye karşı uygulanması planlanan ancak daha sonra Kral XV. Louis tarafından rafa kaldırılan stratejiydi. Bourcet söz konusu kitapta detaylı bir planlama sürecinin, savaş gayretini bir noktaya odaklanmanın ve düşmanı gafil avlamanın ne denli önemli olduğundan bahsediyordu. Napoléon'un İtalya'da sürdüreceği sefer de kelimenin tam anlamıyla kitaba uygun şekilde ilerleyecekti.

İtalya, Direktuvar yönetimi tarafından ikincil öneme sahip bir cephe olarak görülüyordu. Dolayısıyla kaynakların önemli bir kısmı cumhuriyetin iki esas ordusunun bulunduğu Batı Almanya ve Güney Almanya'ya ayrıldı. General Jean Moreau komutasındaki *Ren ve Moselle Ordusu* ile General Jean-Baptiste Jourdan komutasındaki *Sambre ve Meuse Ordusu* 1796 Haziran'ında bulundukları bölgelerde bir taarruz harekâtına giriştiler. Bu taarruzlarda ilk aşamada birtakım başarılar elde edildiyse de Avusturya İmparatoru Franz'ın çetin ceviz kardeşi Arşidük Karl von Habsburg canla başla mücadele etmeyi sürdürdü. En nihayetinde Karl, Jourdan'ı ağustos ve eylülde Amberg ve Würzburg'da; Moreau'yu ise ekimde Emmendingen'de bozguna uğratıp Fransız ordularını Ren Nehri'nin gerisine çekilmeye mecbur bıraktı. Napoléon'a dönülecek olursa, genç General'e ikincil bir cephe hattı olarak görülen İtalya'daki seferini yürütmesi için 40.000 franklık bir kaynak tahsis edilmişti ki bu meblağ Napoléon'un yıllık maaşından bile düşüktü.[4] Sonradan söylenen ancak doğruluğu kesin olmayan bir söylentiye göre Napoléon emir subaylarının ve kendisinin Paris'ten Nice'e gerçekleştirdikleri yolculuğu karşılayabilmek için gümüş kabzalı kılıcını satmak ve elde edilen paranın Junot tarafından kumar masalarında çoğaltılmasına bel bağlamak zorunda kalmıştı.[5]

Napoléon Nice'e vardığında ordusunun kaynak yetersizliğinden dolayı kıpırdayacak durumda bile olmadığını gördü. Dondurucu soğuğa rağmen askerlerin kabanı yoktu. Üç aydır et gönderilmediği gibi ekmek bile düzensiz aralıklarla geliyordu. Yük beygirleri yetersiz beslenmeden telef oldukları için topları katırlar çekiyordu. Taburların tamamında çizme sorunu vardı. Askerler ya yalın ayak dolaşıyor yahut da ayaklarına yük hayvanı gibi köstek vuruyorlardı. Üstlerindeki üniformalar genellikle ölülerin üzerinden çıkarılan birbiriyle uyumsuz kıyafetlerden oluşuyordu. Bazı kişiler öyle tuhaf görünüşlere bürünmüşlerdi ki ordu dağıtımı fişek kütüklükleri olmasa asker oldukları anlaşılmayacaktı bile. Aylardır herhangi bir ödeme alamayan ve muskatlarına takacak süngüleri dahi olmayan askerler arasında homurtular ve ayaklanma söylentileri kulaktan kulağa yayılıyordu.[6] Bu da yetmezmiş gibi orduya musallat olan humma 20 gün içinde 21'inci Alay'dan* en az 600 kişinin canını aldı. Floransa'da bulunan İngiliz yazar Mariana Starke, Napoléon'un gelişinden önceki dönemde "sefil durumda" olan Fransız ordusunu şu şekilde tasvir ediyordu: "İhtiyaç duydukları her şeyden yoksun, öldürücü hummadan kırılmış ve kıtlığın kaçınılmaz sonuçlarıyla boğuşan bir ordu... Askerler hastalıklar yüzünden güçten düşüp mecalsiz kalmış durumda. Ne atları ne de topları var. Eksikliğini çekmedikleri hemen hemen hiçbir şey yok."[7]

Napoléon'un bu "sefil durumu" düzeltmeye yönelik ilk icraatı Meynier için tenzilirütbe uygulayıp yeni levazım sorumlusu Chauvet'ye birimi sıfırdan teşkil etme emri vermek oldu. Chauvet, Napoléon'un 28 Mart'ta Direktuvar'a gönderdiği raporda kullandığı ifadeyle "memleketi soyup kendilerine sağlanan kredilerle gününü gün eden müteahhitleri tehdit etme" yetkisini de elinde bulunduruyordu.[8] Para meselesini de öncelik listesine alan Napoléon, Cenova'daki Yurttaş Faipoult isimli Fransa temsilcisine "kimseye bildirmeksizin" oradaki Yahudi sermayedarlara başvurmasını ve 3 milyon franklık bir kredi ayarlayıp kendisine göndermesini emretti. Süvarileri de Rhône Vadisi'ndeki kış meralarından geri çağırttı. Nice'e geleli henüz iki gün olmuşken ayağının tozuyla 209'uncu Alay'ın 3'üncü Tabur'unu ayaklanma suçlamasıyla lağvetti. Subayları ve astsubayları ordudan ihraç ettikten sonra geri kalan er ve erbaşları beşli gruplar hâlinde diğer taburlara dağıttı. Herkesin aynı kurallara tabi olması gerektiğine inanıyordu genç General. "Kim olursa olsun, eğer orduda herhangi birine tek bir ayrıcalık bile tanınacak olursa, günü geldiğinde askerlerin yürüyüş emrine uymasını sağlayamazsınız" diyecekti.[9] 8 Nisan'da Direktuvar yönetimine bir rapor yazan Napoléon, ihtilal karşıtı şarkılar söyleyen bazı

*"Yarım-tugay"ları (demi-brigade) piyade alaylarının öncülü olarak görmek mümkündür. Fransız İhtilal Savaşları boyunca nadiren tam mevcuda ulaşabilen yarım-tugaylar genellikle üç taburdan ve ortalama 2.400 askerden meydana gelirdi. -y.n. (Metin boyunca "demi-brigade" ifadesi bire bir karşılığı olan "yarım-tugay" yerine "alay" sözcüğüyle karşılanacaktır.)

askerleri cezalandırmak zorunda kaldığını, "Kralımız, çok yaşa!" (*Vive le roi!*) diye haykıran iki subayı ise divanıharba verdiğini bildirdi.[10]

Napoléon'un emrindeki tümen komutanları genç komutanlarının gayretkeşliğinden bir hayli etkilenmişlerdi. Artık kimse verilen bir emri yerine getireceğini söyleyip daha sonra onu ihmal etme cesaretini sergileyemiyordu. Dört yıldır Nice'te konuşlu karargâhta Napoléon'un enerjisinin yarattığı silkeleyici etki aniden ve derinden hissedilmişti. Napoléon Nice'e geldiği günden 1796'nın sonuna kadar süren dokuz aylık süreçte trampetçi çocukların geçit töreninde nerede duracağından *Marseillaise*'in hangi koşullarda çalınacağına kadar hemen her şeyle ilgili 800'den fazla mektup ve yazılı emir gönderdi. Napoléon'un hâkimiyetini kabullenen ilk kişi Augereau olacak, onu Masséna takip edecekti. Augereau daha sonra Masséna'ya laf arasında "Bu kısa boylu hergele korkudan aklımı başımdan aldı" diyecekti.[11]

Napoléon "bir ayağı siyasette olan asker" şeklindeki şöhretinden sonuna kadar yararlanmaya karar verdi. 29 Mart tarihli Günün Emri'nde* askerlerine "kendisinin de onlardan biri olduğunu, arkasında hükûmetin olduğunu, vatanseverlerin hürmetine mazhar olmaktan gurur duyduğunu ve *İtalya Ordusu*'nu layık olduğu akıbete kavuşturmak için ne gerekiyorsa yapmaya hazır olduğunu" bildirdi.[12] Nihayetinde Direktuvar'la doğrudan bağlantılı bir generalin askerlerini aç yatıracağı düşünülemezdi. Zira Napoléon askerlerinin açlığın pençesine düşüp disiplinsizliğe meyletmesinden bir hayli çekiniyordu. "Askerin karnı açsa" diye yazacaktı daha sonra, "insanlığa sığmayacak derecede aşağılık şiddet eylemlerine bile başvurabilir."[13]** Paris'i talepleriyle sık sık rahatsız eden Napoléon 1 Nisan'da 5.000 çift çizme getirtmeyi başardı. Napoléon'un kariyeri boyunca yazdığı sayısız mektuba bakıldığında askerlerin çizmelerini sık sık gündemine aldığı görülür. Yaygın kanının aksine "Ordular mideleri üzerinde yürür" cümlesini muhtemelen hiç kurmamıştı ancak hiç şüphe yok ki askerlerin tüm yolları ayakları üzerinde kat ettiğinin bilincindeydi.[14]

29 Mart tarihli Günün Emri'nde askerlerine bir başka önemli bilgiyi daha veriyordu Napoléon: Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda mücadele etmiş

Günün Emri olarak adlandırılan emirler içtimalarda ya da istirahat esnasında okunan, idari işlerle ilgili bilgilendirici duyurulardı. Bunları çoğunlukla askerleri cezbeye getirmek için hazırlanan ve konuşma dilinde yazılan bildirilerle karıştırmamak gerekir. -y.n.

Fransız ordusunda İngiliz ordusunun aksine dayakla terbiyeye başvurulmazdı ancak idam cezası çok daha yaygındı. Örneğin kumanya dağıtımından sorumlu on iki asker Wagram Muharebesi'nden önce İmparatorluk Muhafızları'na ayrılan erzakı satarken yakalandıktan birkaç saat sonra kurşuna dizildi (Blaze, *Life in Napoleon's Army*, s. 190). Keza İspanya'da bir asker dizanteriye sebep olduğu düşünülen üzümlerden bir salkım yediği için aynı akıbeti yaşadı. Üste yönelik herhangi bir şiddet eyleminde de sonuç aynı olabiliyordu. Bir avcı eri (*voltigeur*) ise İspanya'daki sefer esnasında bir kadının siyah renkli önlüğünü kendine boyun bağı yaptığı için kurşuna dizilmişti. -y.n.

43 yaşında eski bir istihkâm subayı olan Alexandre Berthier bundan böyle Napoléon'un kurmay başkanı olarak görev yapacaktı. Bu görevi 1814'e kadar sürdürecek olan Berthier 1792 tarihli Argonne Seferi'nde ve sonraki üç yılda Vendée'de üstün hizmetlerde bulunmuştu. Keza kardeşi de Topoğrafya Dairesi'nde Napoléon'la birlikte görev yapmıştı.

Napoléon modern anlamda kurmay başkanlık mevkisini tesis eden ilk komutanken Berthier o tarih itibariyle bu mevkiyi işgal edebilecek en uygun subaydı. Tıpkı Napoléon gibi olağanüstü bir hafızaya sahip olan Berthier, emirleri kâğıda geçirdiği on iki saatlik bir mesainin ardından bile berrak bir zihinle başka bir işe yönelebilirdi. 1809 yılının yoğun sürecinde, bir gecede en az on yedi kez Napoléon'un huzuruna çağırıldığı kayıtlara geçmişti.[15] Milli Arşiv, Milli Kütüphane ve Vincennes'deki *Grande Armée* Arşivi Berthier'nin silah arkadaşlarıyla iletişim kurup Napoléon'un isteklerini nazik ancak kesin bir tonda iletmek üzere düzenli ve okunaklı bir yazıyla kısa ve kesin cümleler kullanarak kaleme aldığı belgelerle doludur. Berthier daima, "General, İmparator bu emir doğrultusunda sizden (...) talebinde bulunuyor" ifadesini kullanırdı.[16] Berthier'nin duruma mükemmel derecede uyan diplomatik bir üslup kullanması öne çıkan pek çok özelliğinden yalnızca biriydi. Bunu öyle kusursuz bir şekilde yapardı ki eşi Bavyera Düşesi Maria'yı metresi Madam Visconti'yle aynı şatoda yaşamaya bile ikna etti (elbette Visconti'yi de Düşes'le yaşamaya ikna etmişti). Kendisi kesin lojistik gerekçeler söz konusu olmadığı müddetçe Napoléon'un fikirlerine karşı çıkmazdı. Bunun yanında başkomutanın emirlerini derhâl yerine getirmek üzere çekirdek bir kadro da teşkil etti. Kendisini neredeyse bir dâhi olarak tanımlamamıza sebep olacak bir diğer özelliği ise gelişigüzel çiziktirilmiş genel emirleri alaylara gönderilecek sarih yazılı emirlere dönüştürebilme becerisiydi. Karargâhta işler kusursuza yakın bir şekilde işliyordu. Napoléon'un mitralyöz misali art arda sıraladığı emirleri yerine getirmek üzere becerikli bir yazman ekibi, emir erleri, alay seviyesinde emir subayları ve doğrudan kendisine bağlı emir subayları durup dinlenmeden çalışıyor, bu emirleri işlemek için ileri düzey bir dosyalama sistemi kullanılıyordu. Dolayısıyla Berthier çoğunlukla gece boyunca ayakta olurdu. Napoléon alaylara mensup birliklerin sayılarıyla ilgili hata tespit ettiği durumların birinde (ki bu nadiren olurdu) Berthier'ye metni düzeltmesi için bir yazı yazmış ancak beğenisini ifade etmekten de kendini alamamıştı. Şöyle diyordu Napoléon: "Birliklerin konuşlanmasına dair açıklamanızı roman okurken aldığım keyifle okudum."[17]

2 Nisan 1796'da karargâhını Cenova Körfezi'nde yer alan Albenga'ya taşıyan Napoléon aynı gün Chauvet'nin Cenova'da hummadan öldüğünü öğrendi. "Ordu için ne büyük bir kayıp" diyecekti. "Kendisi hareketli ve girişken bir askerdi. Askerler Chauvet'nin ardından gözyaşlarına hâkim olamadı."[18]

Chauvet, dostu ve astı sıfatıyla Napoléon'un seferlerinde hayatını kaybeden ve Napoléon'un ölümüne son derece üzüldüğü pek çok kişiden ilkiydi.

1714'ten beri İtalya'nın kuzeyine hâkim olan Avusturyalıların büyük bir orduyu Fransızlarla vuruşmak üzere batı istikametinde Piyemonte'ye doğru harekete geçirmesi ve Korsika'daki Kraliyet Donanması'nın Piyemontelileri erzak açısından düzenli olarak beslemesi Napoléon'u tüm kaynaklarını Ligurya'daki dağ geçitlerine yönlendirmeye zorladı. 5 Nisan'da Albenga'ya vardıklarında Masséna ve Laharpe'a kafasındaki planı anlattı. Plana göre Fransız ordusu Carcare-Altare ve Montenotte arasında Avusturya ve Piyemonte kuvvetlerini birbirinden koparacaktı. Avusturyalı komutan Johann Beaulieu çok daha tecrübeli ve yetenekli sayılabilecek biri olmasına karşın 71 yaşındaydı ve daha önce Fransız ordularının elinden mağlubiyeti tatmış bir askerdi. Geçmiş seferleri sıkı bir şekilde tetkik eden Napoléon ise Beaulieu'nün tedbirli davranacağını tahmin edip bu kusurundan faydalanmaya karar verdi. Avusturya-Piyemonte ittifakının çok sağlam olduğu söylenemezdi. Bu sebeple Beaulieu'ye Piyemontelilere çok fazla güvenmemesi tembih edilmişti. (Müttefiki olan İngilizlerden yaka silken Fransız Mareşal Foch da Birinci Dünya Savaşı sırasında "Koalisyonların ne olduğunu gördüğüm için Napoléon'un zaferlerini artık o kadar da ihtişamlı bulmuyorum" minvalinde bir iğneleme yapacaktı.) İyice genişleyen Habsburg İmparatorluğu'nun heterojen yapısı sebebiyle Avusturya ordusunun kendi içinde bile bir birlik söz konusu değildi. Ordudaki askerler [geldikleri yörelerin] farklı dillerinde konuşurken subay sınıfının ortak dilinin Fransızca olmasına karar verilmişti. Beaulieu'nün uğraşması gereken bir diğer problem ise kendisine gecikmiş emirler verme eğiliminde olan Viyana'daki İmparatorluk Konseyi"nin* hantal bürokrasisine riayet etme gerekliliğiydi. Bu emirler bazen öylesine geç gelirdi ki o emri gerektiren durum çoktan değişmiş olurdu. Napoléon ise bugün askerî akademilerde "merkezî mevzi stratejisi" olarak geçen cesurca manevrayı icra etme planları yapıyordu. Bu stratejiye göre ordu, iki düşman kuvvetin birleşmesine fırsat vermeden aralarına girer; önce birini, sonra da diğerini tepelerdi. Napoléon bu stratejiyi kariyeri boyunca farklı seferlerde uygulayacaktı. "Bağlantısı kesilmiş iki orduyu ikmal yolunun güvenliğini sağlamış bir orduya karşı ayrı ayrı hareket etmek zorunda bırakırsanız onları kanıtlanmış tüm muharebe ilkelerine aykırı davranmaya mecbur bırakmış olursunuz" ifadesi Napoléon'un savaş sanatının ilkelerinden biriydi.[19]

Napoléon "Burada işim başımdan aşkın" diye yazdı Josephi Albenga'dan. "Beaulieu ordusunu harekete geçirdi. Karşı karşıya gelmemiz an meselesi. Bunun yanında biraz yorgun olduğumu da itiraf etmek zorundayım.

* İng. *Aulic Council*, Alm. *Reichshofrat*. -ç.n.

Zira günlerim at sırtında geçiyor."[20]* Napoléon'un, kargacık burgacık yazısıyla kaleme alıp aşkından dem vurduğu ve sefer boyunca Josephine'e her gün gönderdiği bu mektuplar toplamda yüzlerce sayfaya ulaşacaktı. Büyük çarpışmaların yaşandığı günlerde bile mektup yazmayı ihmal etmiyordu genç General. Kaleminden romantik ifadelerin damladığı** mektuplarda sık sık kendisini öne çıkardığı ifadelere*** ve mektuplarına nadiren yanıt aldığı için yaşadığı iç burukluklarına yer veriyordu. Josephine'in nadiren gönderdiği cevap mektuplarında Napoléon'a "siz" (*vous*) diye hitap etmesi de genç adamı son derece rahatsız ediyordu. Napoléon mektuplarında bir hayli tutkulu erotik imalar kullanıyor, en kısa sürede İtalya'ya gelmesi hâlinde ona yapacağı şeyleri tasvir ediyordu. Örneğin mektupların birinde "bir öpücük göğsünden, bir öpücük daha aşağıdan, bir tane de en aşağıdan..." ifadelerini kullanmıştı.[21] "*La petite baronne de Kepen*" şeklindeki ifadesinin ise (Bazen "Keppen" de derdi) [Napoléon'un] Josephine'in cinsel bölgeleri için kullandığı bir isim olup olmadığı konusunda bazı iddialar söz konusudur. Ne yazık ki "*Baronne de Kepen*"in etimolojisi tarihin tozlu sayfaları arasında henüz keşfedilmemiş bir yerdedir. Bu ifadeyle Josephine'in sahip olduğu pek çok süs köpeğinden birinin kastedilme ihtimali de vardır ve dolayısıyla "tatlı *barones de Kepen*"in cinsel bir içeriği olmayabilir.[22] Bununla birlikte "küçük kara orman" ile neyin kastedildiği hemen hemen açıktır. Örneğin mektupların birinde kullandığı şu cümleye bakalım: "Yanına varmayı sabırsızlıkla beklediğim küçük kara ormanı öpücüğe boğacağım."[23] Tüm bunlara rağmen Napoléon'un bu aşk mektuplarını askerlere hitaben yazdığı emirlere benzer bir şekilde "Bonaparte" ya da "BP" şeklinde gayriromantik bir şekilde imzalaması ilginçtir.[24] Zira bu, Josephine'e hitap ederken kullandığı "Elveda kadınım, en büyük gazabım, neşem, umudum, canımın içi, sevdiğim, korktuğum, coşkun ve aşkın duyguları bir şimşek misali Doğa'nın**** gücüyle birleştirip yüreğimdeki aşkı harlayan sevgilim" gibi ifadelere ters düşmektedir.

Napoléon 6 Nisan'da Albenga'da Direktuvar'a hitaben kaleme aldığı bir raporda, "Ordu ihtiyaç duyduğu şeylerin yoksunluğu içinde kıvranıyor" diye başladı söze. "Her ne kadar problemlerimiz çözüme kavuşturulabilecek mahiyette

---

* Genellikle bitap düşene kadar at sırtından inmeyen Napoléon'un çok iyi bir binici olduğunu söylemek yanlış olmaz. Atlar üzerinde "tam bir hâkimiyet" kurmasının yanında zaman zaman onlara birtakım akrobatik hareketler bile yaptırabilirdi (Balcombe, *To Befriend*, s. 41-42). -y.n.

** "Tek bir günüm yok ki aşkınla dolup taşmayayım."

*** "Çayımdan aldığım her yudumda beni *canımın içinden* ayıran şöhret ve tutkuya küfürler yağdırıyorum."

**** Gençlik yıllarında Rousseau'dan etkilenen Napoléon'un doğayı kişileştirme ve kutsallaştırma eğilimi yazdığı mektupların satır aralarında görülebilmektedir. Doğa sözcüğünün ilk harfini farklı dönemlerde özel isim gibi büyük yazması bunun bir işareti olabilir. -ç.n.

olsa da bunları çözebilmek için bazı engelleri ortadan kaldırmam gerekiyor. Yoksunluktan kaynaklı sıkıntılar zaman zaman emre itaatsizliğe varan problemlere de yol açabiliyor ve herkesin malumu olduğu üzere disiplinsiz bir ordu için zafer söz konusu olamaz. Bu durumun birkaç gün içinde olumlu yönde değişeceğini ümit ederim."[25] 80.000 askerden müteşekkil Avusturya-Piyemonte birleşik kuvvetine karşılık *İtalya Ordusu*'nun toplam mevcudu 49.300'dü. Bunun yanında Fransızlar için olumlu bir gelişme vardı ki o da Berthier'nin o tarihe kadar aciliyet seviyesi bir hayli yüksek ikmal problemini çözmüş olmasıydı. Nitekim Napoléon taarruzunu 15 Nisan'da başlatma kararı aldı ancak aynı esnada düşmanlarının beş gün kadar erken davranıp kendisinin kullanacağı yoldan onun üzerine doğru ilerlediklerini öğrendi. Bu öngörülemeyen hamleye rağmen Napoléon kırk sekiz saat içinde durumu kendi lehine çevirmeyi bilecekti. Savona'daki birlikleri başlarına bir iş gelmeden geri çekebilirse bir karşı taarruz şansı elde edebilirdi. Nitekim öyle de oldu. 11 Nisan akşamında Avusturya hattının gereğinden fazla uzadığını fark eden Napoléon derhâl harekete geçip Savona'nın 20 km kuzeybatısında ve Erro Nehri'nin kıvrılarak akıp gittiği bir vadide bulunan Montenotte isimli dağ köyüne bir taarruz gerçekleştirip düşmanı olduğu yere çiviledi. Gece 01.00 sularında sağanak yağmura rağmen Masséna'ya sağ cenahtan harekete geçme ve düşmanı kuşatma emri verdi. Montenotte Superiore'den aşağı doğru inen ve 600 ila 900 metrelik zirvelere ve (bugüne kadar pek değişmeyen) yoğun bir bitki örtüsüne sahip olan eğimli arazi, bayır yukarı çarpışmak zorundaki bir ordu için oldukça zorlu sayılırdı. Yine de hızlı hareket eden Fransız piyade kolları Avusturyalılar tarafından inşa edilmiş tahkimli mevzilerin birçoğunu ele geçirmeye muvaffak oldu.

Nihayet silahlar sustuğunda Avusturyalıların 2.500 kayba ilaveten çok sayıda esir verdiği, Fransız zayiatının ise yalnızca 800 olduğu anlaşıldı. Montenotte Muharebesi mütevazı bir başarı olmasına karşın Napoléon'un başkomutan olarak elde ettiği ilk zaferdi. Dolayısıyla burada kazanılan zafer askerleri için olduğu kadar kendisi için de güzel bir moral kaynağı oldu. Napoléon'un bundan sonraki birkaç muharebesinde de aynı şartların söz konusu olduğu görülecekti: enerjik olmaktan uzak ihtiyar bir komutan tarafından komuta edilen, ulusal ve dilsel açıdan ziyadesiyle ayrışık düşman ordularının karşısına her bakımdan bütünleşik bir Fransız ordusuyla dikilecekti genç General. Napoléon'un keşfettiği ve sonuna kadar yararlanacağı bir zafiyetti bu. Ayrıca Fransız ordusu düşmandan çok daha hızlı hareket edebiliyordu. Bu da genç generale kritik bir noktaya hızlıca yığınak yapma ve düşmanın sayısal üstünlüğünü boşa çıkarma fırsatını veriyordu.

Napoléon'un tekrarlayacağı bir başka uygulama ise elde ettiği zaferlerin ardından düşmanı hızlı bir şekilde takip etmesiydi. Montenotte'nin ertesi

günü Bormida Nehri'nin kıyısında yer alan Millesimo isimli köyde bir çarpışma daha yaşandı ve burada elde edilen zaferin ardından ricat hareketine başlayan Avusturya ve Piyemonte kuvvetleri bir yol ayrımına geldi. Avusturyalılar Milano'yu korumak üzere doğuya çekilmeyi tasarlarken Piyemonteliler başkentleri Torino'yu riske atmamak adına batıya çekilme planları yapıyordu. Napoléon farklı stratejik zorunluluklarla karşı karşıya kalan düşmanlarının bu nazik durumundan yararlanmasını bilecekti. Nehir yatağını takip ederek ricat etmek isteyen iki düşman ordusu ilk aşamada Dego isimli tahkimli köye çekildi. Düşmanına nefes aldırmak istemediği için ara vermeksizin ilerleyen Napoléon ise derhâl taarruza başladı ve 14 Nisan'da üç gün içindeki üçüncü zaferini elde etti. Avusturya-Piyemonte birleşik kuvvetinin zayiatı 5.700'e ulaşırken bu sayı Fransız ordusu için yalnızca 1.500'dü ki bunların büyük kısmı Napoléon'un Cosseria'daki iyi tahkim edilmiş kaleyi ele geçirme konusunda acele etmesi yüzünden yitirilmişti.

Napoléon bir hafta sonra Ellero Nehri'nin kıyısındaki Mondovì kasabasında gerçekleşen muharebede büyük bir gayret sarf ederek Piyemonte kuvvetlerini olduğu yere çivileyip çift taraflı kuşatma harekâtına girişti. Bu oldukça zorlu bir girişim olmasına karşın başarıyla sonuçlandırılması durumunda düşman kuvvetlerinin moral ve motivasyonu feci bir darbe alabilirdi. Nitekim öyle de oldu ve ertesi gün Piyemonteliler barış talebinde bulunmak zorunda kaldı. Aslında bu Fransızlar açısından oldukça talihli bir gelişmeydi çünkü Torino'yu kuşatma durumu söz konusu olsaydı elinde ağır kuşatma teçhizatı bulunmayan Napoléon çok güç bir durumda kalacaktı. Zaten Napoléon'un bu denli esnek ve hareketli bir sefer icra etmesinin sebebi de buydu. Eldeki imkânlar ancak buna müsaade ediyordu. Nitekim Carnot'ya "Ne toplarla ne de istihkâm birlikleriyle desteklendim. Verdiğiniz emre karşın talep ettiğim subayları da elde edemedim" şeklinde bir sitemde bulundu.[26] Böyle bir durumda kuşatma harekâtına girişmek (ya da bunu sürdürebilmek) söz konusu bile değildi.

Napoléon 26 Nisan'da ordusuna Cherasco'da coşkulu bir bildiriyle seslendi: "Bugün sizler yaptığınız hizmetlerle Hollanda ve Ren ordularından hiç de aşağı kalır bir yanınız olmadığını kanıtladınız. Yoksunluğunu çekmediğiniz hiçbir şey yokken bile sizden istenen her şeyi eksiksiz yerine getirdiniz. Topunuz yoktu, muharebeler kazandınız. Köprünüz olmadan nehirleri aştınız; çizmesiz, pabuçsuz cebrî yürüyüşler yaptınız. Tepenizde bir çadır, içinizi ısıtacak bir şişe alkol ya da açlığınızı bastıracak bir lokma ekmek olmadan nice geceler devirdiniz... Ancak bugün doyasıya yiyip içeceksiniz![27] Sözlerine şöyle devam ediyordu Napoléon: "Sizlere İtalya'nın fethini vadediyorum ancak tek bir şartım var: Gittiğiniz yerlerdeki insanlara saygıyla muamele edecek, düşmanın makûs durumundan cezbeye gelip soysuz alçaklar gibi korkunç yağma olaylarına girişmeyeceksiniz."[28]

Muzaffer ve aç bir ordu hiç şüphe yok ki yağmaya girişir. Dolayısıyla Napoléon askerlerinin idaresini kaybetmekten ciddi şekilde endişe duyuyor ve yaşanabilecek herhangi bir yağma çılgınlığının önüne geçmek istiyordu. Bundan dört gün önce yayınladığı Günün Emri'nde de "dehşet verici yağma girişimlerinin" sorumluluğunu "birliklerine sadece zaferlerden sonra katılan, yaptıkları aşırılıklarla ordunun ve Fransa'nın ismine kara çalan sapkın kişilere" yüklüyordu. Ayrıca tümen komutanlarına yağma girişimine müsaade eden subayları doğrudan infaz etme yetkisi de vermişti ancak böyle bir olayın örneğine kayıtlarda rastlanmamaktadır. Napoléon askerler için yayınladığı coşkulu bildiriden iki gün sonra Direktuvar'a gizli bir mektup gönderdi. Mektubunda ibretiâlem için bazı kişileri korkunç şekilde cezalandırma ve bu sayede nizamı teşkil etme niyetinde olduğunu, aksi takdirde eşkıyadan hâllice olan bu güruhun komutasından çekileceğini söyledi.[29] Bu tehdit sefer boyunca tekrar tekrar yapacağı istifa tehditlerinin ilkiydi.

Napoléon'un nazarında erzak yetersizliğinden dolayı "bulunulan bölgenin kaynaklarından beslenme" uygulaması ile "korkunç yağma hareketlerine girişmek" aynı anlama gelmiyordu.[30] Ancak tilki kadar kurnaz genç General bu ince çizginin nereden çekileceğine de kendi karar veriyordu. Örneğin gelecekte Avusturya, Britanya ve Rus ordularını yağmaya giriştikleri için sık sık suçlayacaktı ancak kimi durumlarda kendi ordusu düşman ordularının yaptığı yağmaların çok daha büyüğünü gerçekleştirecekti.* O dönemde Fransız ordusunda subaylık yapmış isimlerden biri, "Askerler ne bulursa karnımızı onunla doyuruyorduk" diyor. "Bir asker asla çalmaz, yalnızca kaynak bulur." Ancak Napoléon'un en becerikli komutanlarından General Maximilien Foy ise sonradan "Napoléon'un askerleri, ordunun idari sorumlularının ekmek ve

* Bu konuda Wellington'ın komutasındaki Britanya ordusu da masum değildir. Yarımada Savaşı'na katılan askerler tarafından kaleme alınmış hatıratların sayısı çok fazla değilse de *Kral'ın Alman Lejyonu* isimli birlikte görev yapan Friedrich Lindau isimli askerin yazdıkları bu konuda bizleri aydınlatır. Lindau hatıratında yerel halkı soyduklarını ve çiftlik hayvanları ile ürünlerini vermeyi reddeden köylüleri dövdüklerini itiraf eder (ed. Bogle ve Uffindell, *Waterloo Hero, birçok yerde. Mars & Clio*, No. 26 s. 89 – 90). Napoléon ise bir onbaşı ile iki askeri kiliseden kutsal vazo çaldıkları için kurşuna dizdirmişti. Peki, İtalya'nın kuzeyindeki kilise ve saraylardan Rönesans dönemine ait servet değerindeki sanat eserlerini "sahiplenen" kişi kendisi değil miydi? Keza Fransız generallerden bazıları da fethedilen yerlerde mülklerine mülk katmaktan kendilerini alamamışlardı. Hatta Masséna gibi bazı kişiler açgözlülük seviyesini çok başka bir seviyeye çıkardı ancak Napoléon daha sonra kendisini milyonlarca frank ödeme yapmak mecburiyetinde bırakacaktı. Ancak şu da belirtilmelidir ki o dönem için komutanların kendilerini cömertçe ödüllendirmesi oldukça yaygın bir uygulamaydı. Örneğin Wellington Hindistan'da yürüttüğü seferin ardından tüm borçlarını kapattığı gibi 42.000 Pound'luk bir servete de kavuşmuştu. Üstelik o günün rayiciyle 1 milyon franga denkgelen bu servet tamamen yasaldı (Weller, *Wellington in India* s. 257 – 9). -y.n.

et dağıtmasını bekleseler açlıktan ölürlerdi" ifadesini sarfederek bu durumun nedenine dair bir açıklama yapacaktı.[31]

Bulunulan bölgenin kaynaklarından beslenme uygulaması Napoléon'a stratejisinin temelini oluşturan hızlı manevra yapabilme imkânını sağlıyordu. "Ordunun gücü" diyecekti, "tıpkı makinelerin gücü gibi kütlenin hızla çarpımından çıkan değerle ölçülür."[32] Dolayısıyla Napoléon, günlük 25 km yürüme kapasitesine sahip alayları iki kat mesafe almaya zorlayan cebrî yürüyüş uygulaması da dâhil olmak üzere daha hızlı hareket etmeyi sağlayacak her türlü uygulamayı devreye sokmaktan geri kalmadı. "Hiç kimse orduları yürümeye teşvik etme konusunda Napoléon'la boy ölçüşemez" diye yazıyordu Fransız subaylardan biri. "Bu yürüyüşler çoğu zaman son derece yorucu olurdu ve dolayısıyla askerlerin yarısı geride kalırdı ancak hiçbir zaman yürüme şevklerini kaybetmezler, geç de olsa mutlaka öndeki askerlere yetişirlerdi."[33]

Fransız ordusu ılık havlarda çadırlarda uyumazdı çünkü gedikli askerlerden birinin de yazdığı gibi "[askerler] öylesine hızlı yol almak zorundaydılar ki kendilerine yük olacağı düşüncesiyle yola tam teçhizatla çıkmazlardı."[34] Askerleri onların hızında takip eden yegâne grup mühimmat katarıydı. Zaman içinde yol yüzeylerinin daha iyi hâle getirilmesi sayesinde askerlerin yüzyılın başına nazaran bu yıllarda daha hızlı ilerlediğini söylemek mümkündür. Bunun sağlanmasında 1775'te bilimsel yol yapım teknikleri konusunda bir layiha yayınlayan Fransız mühendis Pierre Trésaguet'nin tavsiyelerine uyulmasının katkısı büyüktü. Daha hafîf toplar, daha çok yol, daha küçük yük katarı ve orduyu takip eden grupların sayısının çok daha az oluşunu dikkate alan Napoléon'un hesaplarına göre kendi orduları Caesar'ın ordusundan iki kat daha hızlı hareket ediyordu.

Cherasco'da Piyemontelilerle derhâl ateşkes müzakerelerine başlandı. Görüşmelerin birinde Napoléon Piyemonte temsilcilerinin kendisine arzu ettiğinden çok daha az sayıda kale verilmesini öngören bir teklif sunması üzerine alaycı bir şekilde şöyle dedi: "Bana bu ordunun komutasını emanet eden cumhuriyet, düşmanlarımın tavsiyeleri olmadan da ordumun neye ihtiyaç duyduğunu muhakeme edecek kabiliyette olduğumu düşünmektedir."[35] Piyemonte adına görüşmeleri yürüten iki kişiden biri olan Savoylu Albay Marquis Henry Costa de Beauregard daha sonra görüşmeyle ilgili bazı detaylara hatıratında yer verecek ve şöyle diyecekti: "Kısa ve öz konuşmasının yanında daima soğuk bir tavra sahip olan Napoléon, aynı derecede nezaket sahibi bir insandı."[36] Napoléon 28 Nisan günü saat 01.00'de köstekli saatini cebinden çıkardı ve "Evet baylar" dedi. "Sizlere genel taarruzun saat 02.00'de başlayacağını bildirmek isterim. Şayet Coni Kalesi'nin gün sonuna kadar şahsıma teslim edilmesini kabul etmezseniz taarruzun bir dakika bile ertelenmeyeceğinden emin olabilirsiniz."

Muhtemelen klasik bir Napoléon blöfüydü bu ancak Piyemonteliler bu riski alamadı ve derhâl ateşkes antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre Tortona, Alessandria, Coni ve Ceva'nın yanı sıra Valence'a giden yol da Fransızlara bırakılıyordu. Keza Coni ile Stura ve Tanaro ile Po Nehirleri arasında kalan bölgenin tamamı da artık Fransız toprağıydı. Napoléon akıllıca bir manevrayla antlaşmaya koydurduğu gizli bir madde uyarınca Valenza'daki Po Nehri'nin üzerinden geçen köprüyü kullanma hakkını elde etmekte de ısrarcı olmuştu. Aslına bakılırsa Napoléon bu gizli maddenin kısa süre içinde Avusturyalılara sızdırılacağını ve akabinde Beaulieu'nun köprüyü korumak üzere birliklerini derhâl harekete geçireceğini gayet iyi biliyordu. Onun asıl niyeti nehri 112 km güneyde bulunan Piacenza'dan geçmekti.

Napoléon, Asti şarabının su olup aktığı, Cherasco'daki rahibeler tarafından yapılan çok katlı pastaların neşeyle tüketildiği kutlamalar esnasında geride bırakılan günlerde yaşanan olaylarla ilgili içini dökerek Cosseria Kalesi'nin alınması esnasında yitirilen canlardan kendisinin sorumlu olduğunu söyledi. Millesimo Muharebesi esnasında yaşanan bu olayda "Avusturya ve Piyemonte kuvvetleri arasındaki bağlantıyı koparmak için fazla aceleci davrandığını" itiraf etti. İki yıl önce bir topçu kolunun başında Dego'ya konuşlandırıldığını ve genel itibariyle başarıyla sonuçlanan bu işgal planını o gün de öne sürdüğünü söyleyen Napoléon bu teklifin savaş konseyi tarafından reddedildiğinden dem vurdu. "Benim komutam altındaki bir orduda hiçbir şey bu şekilde kararlaştırılmayacak" diyerek sitemini sürdüren genç General bu mahiyetteki savaş konseylerinin yalnızca suçu paylaştırmak üzere tesis edilen "korkaklık timsali" teşekküller olduğunu söyledi.[37]

Napoléon Piyemonte temsilcilerine önceki akşam bir askeri tecavüz suçundan idam ettirdiğini söylemesinin yanında "Pençelerimin arasından büyük bir ustalıkla sıyrılmayı iki kez başardınız" diyerek Piyemonte kuvvetlerinin 17 ve 21 Nisan tarihlerinde gerçekleştirdiği stratejik ricat harekâtlarını diplomatik bir üslupla methetti. Napoléon daha sonra Beauregard'a kişisel eşyalarının yer aldığı küçük seyahat çantasını göstererek, "Basit bir topçu subayı olduğum dönemde başkomutan olduğum bugünlere nispetle bu türden ıvır zıvırların çok daha fazlasına sahiptim" dedi. Gün doğumunu izlerken yaptıkları bir saatlik sohbetin ardından Beauregard; Napoléon'un Piyemonte tarihine, sanatçılarına ve âlimlerine dair sahip olduğu derin bilgi birikiminden son derece etkilenmişti. Napoléon sohbet esnasında kendi savaşma tarzını "üç farklı düşmanı birbirinden ayıran ve onları ayrı ayrı tepeleyen genç Horatius'un tarzına" benzetiyordu. Fransız ordusundaki en genç generalin kendisi olmadığını ancak genç oluşunun kayda değer bir avantaj sağladığını da kabul eden Napoléon "Gençlik bir orduya komuta etmek için olmazsa olmaz niteliklerden biridir" dedi Beauregard'a. "Böylesine büyük bir görevi göğüslemek için kuşkusuz tutku, cesaret ve gurur da gereklidir."[38]

Ateşkes antlaşmasının imzalanmasının ertesi gününde yabancı bir devletle diplomatik bir antlaşma yaparak yetkisini aştığının farkında olan, üstelik iyi bir cumhuriyetçi olmasının hilafında Sardinya-Piyemonte Kralı III. Victor Amadeus'un tahtta kalmasına göz yuman Napoléon Paris'e durumu bildiren bir mektup yazdı. "Düşman ordusunun bir kolunu uyuşturan bir ateşkes antlaşması bu" diyecekti mektubunda. "Birliklerim intikal hâlinde. Beaulieu kaçıyor ancak çok geçmeden kendisini yakalayacağımızı ümit ediyorum."[39] Napoléon Paris'ten yükselecek itiraz ve şikâyetleri Parma Dükü'nden "katkı payı" adı altında aldığı birkaç milyon frangı ve Cenova'da elde ettiği on beş milyonluk meblağın bir milyonunu vererek bastırmayı umuyordu. İtalya'nın kuzeyinde elde edilen bu gelir sayesinde ordu mensuplarının maaşlarının yarısı gümüşle ödenebilirdi. *Mandats territoriaux* denen banknotlar hem piyasada hem de askerlerin gözünde sürekli değer kaybettiği için böyle bir ödeme yapabilmek önemliydi.[40] Antibes'de hapse atıldığında Napoléon'dan yüz çeviren ancak daha sonra onun tarafından bağışlanıp şu günlerde *İtalya Ordusu*'nun idari teşkilatında bir mevkiye atanan Saliceti paranın ilk olarak maaş ödemelerinde kullanılmasına karar verdi. Kalan meblağ da nakdî açıdan müşkül durumda bulunan Direktuvar'a gönderildi. Askerî başarısızlıklar hariç tutulacak olursa bir ülkenin savaş gayretini ve maneviyatını hiperenflasyon kadar yıpratan başka bir etken yoktur. Dolayısıyla 13 *Vendémiaire*'den beri Barras tarafından idare edilen Direktuvar şu aşamada Napoléon'un göndereceği paraya ziyadesiyle muhtaçtı. İtalya ve Avusturya'daki başarılarından dolayı içten içe kaynayıp endişeye kapılmalarına rağmen Napoléon'u azletmek için yalnızca tek bir girişimde bulunmaları (ki bu da oldukça zayıf bir girişimdi) büyük oranda yaşadıkları çaresizlikten kaynaklanıyordu.

Paris'ten gönderilen emirler, "Bizim için faydalı olabilecek ve siyasi açıdan bir probleme sebebiyet vermeyecek her şeyin İtalya'dan Fransa'ya gönderilmesini" öngörüyordu.[41] Bunun üzerine genç General bu sorumluluğu hevesle yerine getirmeye girişti. İtalya'yı (daha doğrusu kendisine başkaldıran kısmını) yalnızca nakdî olarak değil büyük sanat eserlerini teslim etmek zorunda bırakarak da cezalandırmaya karar verdi. 1 Mayıs'ta Yurttaş Faipoult'ya yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Bana Milano, Parma, Piacenza, Modena ve Bologna'da bulunan resim, heykel, sanatsal değeri olan ahşap malzeme ve ilginç nesnelerin bir listesini gönderiniz."[42] Çanlar bu bölgelerin yöneticileri için çalıyordu. Zira sahip oldukları en kıymetli hazineler 1793'ten 1803'e kadar *Musée Central des Arts* olarak adlandırılan, 1803 ile 1815 arasında *Musée Napoléon* ismini taşıyan, bugün ise *Louvre* Müzesi olarak bilinen sanat galerisine taşınmak üzereydi.

El konulacak sanat eserlerini seçmek üzere Napoléon tarafından görevlendirilen Fransız uzmanlara ve küratörlere bakılacak olursa Batı sanatının

en nadide eserlerinin Paris'te toplanması bu eserleri çok daha erişilebilir kılıyordu. Örneğin İngiliz asıllı din adamı William Shephard 1814 tarihinde şöyle diyordu: "Emek verilerek inşa edilen bu rafine merakı tatmin edebilmek için önceki dönemlerde Alpler'i aşmak ve çok büyük bir arazide oradan oraya seyahat etmek gerekiyordu. Şimdi ise İtalya'da elde edilip tek bir çatı altında toplanan bu ganimetler tüm dünyanın beğenisine sunulmuş bulunuyor."[43*] O dönemin Bonaparte destekçilerinden İngiliz yazar ve çevirmen Anne Plumptre'ın iddiasına göre ise Fransızların ele geçirdiği bu eserlerin büyük kısmı zaten İtalyanlara ait değildi. Bunlar Konsül Lucius Mummius gibi Romalıların Korint ve Atina gibi yerlerden ele geçirdiği eserlerdi.[44]

Napoléon yeniden döşediği, altın yaldızlarla bezediği ve içerisindeki heykellerle âdeta bir "gösteriş sarayı"na dönüştürdüğü müzesinin yalnızca dünyanın en mükemmel sanat eserlerinin sergilendiği bir yer olmasını istemiyor, aynı zamanda dünyanın en büyük yazma eser koleksiyonuna ev sahipliği yapmasını da arzuluyordu. Tutkulu bir kitap kurdu olmasının da etkisiyle gelecekte "Alman İmparatorluğu'na, Vatikan'a, Fransa'ya ve Birleşik Eyaletler'e (Hollanda) ait arşivlerin Paris'teki tek bir birimde toplanmasını istediğini" bildirecekti. Yine sonraki dönemlerde Berthier'den İspanya'daki generallerinden biriyle irtibata geçmesini ve V. Karl** ile II. Felipe'nin arşivlerinin nerede korunduğunu öğrenmesini istedi. Nitekim bu arşivler "Devasa Avrupa koleksiyonunu olması gerektiği şekilde tamamlayacaktı."[45]

Napoléon mayıs başlarında Direktuvar'a Po Nehri'ni geçmek istediğini ve bunun oldukça zorlu bir harekât olacağını söyledi. "Siyasi kulüplere mensup askerlerin büyük nehirleri yüzerek aşabileceklerini söylemelerine inanmamaları" konusunda uyarıda bulunmayı da ihmal etmedi.[46] Bu esnada Avusturya kuvvetlerinin komutanı Beaulieu, Po'nun kuzeyine doğru uzanan ikmal yolları ile Pavia ve Milano'yu korumak üzere Po ve Ticino nehirlerinin arasında kalan bölgeye çekilmişti. Napoléon'un attığı yemi yuttuğu için Valenza'yı yakından izliyordu. Napoléon ise nehir savunma hatlarına hiç bulaşmayarak Parma Dukalığı'nın hâkimiyetinde bulunan Piacenza'ya doğru çok seri bir yürüyüş başlattı. Milano'yu doğrudan tehdit altına sokan bu hamle düşmanın arkasından dolaşmayı öngören *manoeuvre sur les derrières* isimli özel stratejinin ilk örneğini teşkil ediyordu. 1805 ve 1809'da Viyana'ya doğru yaptığı şok edici yürüyüşler ile 1806 ve 1807'de Polonya'da icra ettiği stratejik manevralar Po'yu geçmek amacıyla gerçekleştirdiği bu ilk yürüyüşün diğer örnekleriydi.

Aslına bakılırsa bu ifadeler, farklı koşullar altında ele geçirilen ve bugün *British Museum*'da sergilenen Elgin Mermerleri'nin (Parthenon Mermerleri) taşınmasını aklamak için sarf edilmişti. -y.n.

Türkçede Şarlken olarak bilinir. -ç.n.

Napoléon'un Po Nehri'ni güvenli bir şekilde geçmek için iki, hatta mümkünse üç güne ihtiyacı vardı. Oysa Beaulieu Piacenza'ya ondan bir günlük yürüyüş mesafesi daha yakındı. Ordusunun tüm ikmal ihtiyacını en ince ayrıntısına kadar hesapladığı için endişelerinden arınmış bulunan genç General, askerlerinden çok daha hızlı hareket etmelerini istedi. Aklında başka bir numara daha vardı. Sérurier ve Masséna'yı Beaulieu'yü şaşırtmak üzere Valenza'ya gönderirken Augereau'yu da Valenza ile Piacenza arasında kalan karakolu ele geçirmekle görevlendirdi. Böylelikle hem Avusturyalı komutan Napoléon'un niyetini tam olarak kestiremeyecek hem de nehrin iki yakası arasındaki bağlantısı kesilmiş olacaktı. Tüm bunların ardından Napoléon; Laharpe, General Claude Dallemagne ve General "Cesur" Charles Kilmaine'in süvarileri eşliğinde derhâl harekete geçti. (Napoléon Dallemagne'a askerleri için çizmeler getirteceği sözünü vermişti. Zira generalin emrindeki askerlerin çoğu çizmeden yoksun olduklarından ayaklarına çaputlar sarmışlardı.) Aslına bakılırsa teknik olarak tarafsız Parma topraklarından geçiyorlardı ancak Napoléon Parma Dükü'nün Fransa'ya karşı hasmane duygular beslediğini bildiğinden planda aksama yaşanmaması için uluslararası kanunları hiçe saymayı kendine hak gördü.

Fransa ordusu 7 Mayıs gününün şafağında Po Nehri'ni Trebbia ile kesiştiği yerden geçmeye hazırdı. Gözü pek General Jean Lannes nehir kıyısını kilometrelerce taradıktan sonra kullanılabilir durumdaki tüm sandalları ve köprü malzemelerini bir araya topladı. Ayrıca tek seferde 500 askeri 450 metre genişliğindeki nehrin karşı tarafına taşıyabilecek şatlar da bulmuştu. Lannes bu meseleyle ilgilenedursun, Napoléon sırasıyla 32, 56 ve 112 km ötede bulunan Augereau, Masséna ve Sérurier'nin mümkün olan en kısa sürede kendisine katılmalarını emretti. 8 Mayıs'ta nehrin karşı tarafına geçip vakit kaybetmeden Piacenza'ya ilerleyen genç General'in şehrin valisini ikna etmesi gerekiyordu. Bu pek zor olmadı. Napoléon'un kapıların açılmaması durumunda şehrin başına neler geleceğini kısa ve öz bir şekilde açıklaması valinin kapıları Fransız ordusu için ardına kadar açmasına yetti. Napoléon "Kazanmamız gereken tek bir zafer kaldı" dedi Carnot'ya. "Yapabilirsek İtalya'nın efendisi biziz."[47] Katırlar topları çekemeyecek kadar bitkin düştüğünden devreye bölgeden cebren alınan atlar sokuldu. Öyle ki Napoléon'un yaklaşan muharebede kullanacağı topların büyük bir kısmı Piacenza aristokrasisinin kullandığı fayton atları tarafından çekildi.

Napoléon, topraklarını geçerken işgal ediverdiği Parma Dükü'yle bir ateşkes mutabakatına vardıktan sonra Michelangelo ve Correggio tarafından yapılanlar da dâhil olmak üzere yirmi resmi ve Francesco Petrarca'nın Roma'nın en büyük şairi Vergilius'un çalışmalarına dair kaleme aldığı el yazmalarını Paris'e gönderdi.[48] Bununla yetinmeyen Fransız General, bölgedeki bitki ve hayvan türlerinden bazılarını da Fransa'ya taşıttı. Bilim insanları Gaspard Monge ve

Claude-Louis Berthollet ile bitki bilimci André Thouin'ı Pavia'ya yollayıp bitki ve hayvan numunelerini Paris'teki Botanik Bahçesi'ne (*Jardin des Plantes*) göndermelerini emretti. Genç General, Berthollet'nin deneylerinde kullanması için bir miktar cıva bile bulmuştu.[49]

Avusturya ordusu 10 Mayıs'ta Lodi kentindeki köprüden geçmek suretiyle Milano'ya doğru çekilmeye başladı. Lodi, Milano'nun 35 km güneydoğusunda, Adda Nehri'nin sağ yakasında kalıyordu. Napoléon'un Avusturya ordusunu kıstırmak istediği yer de işte burasıydı. Gerekli emirler verildikten sonra bir hüssar alayına komuta eden Marmont ile bir grenadier* taburuna komuta eden Lannes, kentin güneybatı yakasındaki Avusturya artçı birliklerini kovalamaya başladı. Nehre bir hayli yaklaşmışlardı ki yaklaşık 9 metre genişliğe ve 182 metre uzunluğa sahip ahşap köprünün diğer ucundan açılan peşrev ateşi yüzünden aniden durmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine Napoléon, karşısına çıkan ilk iki topun komutasını bizzat üstlenip bu topları doğruca köprünün bulunduğu yere konuşlandırdı ve düşman topçusunun ahşap köprüyü havaya uçurmasını engellemek için üstlerine taciz ateşi açtı. Aynı esnada diğer topların da derhâl getirilmesini, nehir kenarı ile civardaki evlerden de keskin nişancı ateşi açılmasını emretti. Ardından da muharebeyi yönetmek üzere köprünün** hemen altındaki çan kulesine yöneldi.

Avusturya birliklerinin artçı kuvvetlerine komuta edip köprüyü korumakla mükellef kılınan General Sebottendorf'un emrinde üç tabur asker ve on dört top mevcuttu. İhtiyattaki sekiz piyade taburu ve on dört süvari bölüğü de dâhil edilecek olursa artçı kuvvetin toplam mevcudu 9.500'ü buluyordu. Nehri başka bir noktadan geçerek karşı yakadaki artçı kuvvetlere kanattan saldırmak günlere mal olabilir ve bu süreçte Beaulieu'nün ricat hâlindeki ordusunu yakalama fırsatı uçup gidebilirdi. O yüzden Napoléon köprüyü doğrudan bir taarruzla derhâl ele geçirmeye karar verdi. Saat 17.00 itibariyle bulunduğu noktaya Fransız toplarının otuzu getirilebilmişti. Napoléon aynı esnada kuzeye ve güneye 2.000 süvari gönderip nehri geçebilecekleri sığ bir nokta olup olmadığını tespit etmelerini emretti. Akabinde Dallemagne'ın 3.500 kişiden müteşekkil piyade kolunu Lodi'nin arka sokaklarında bir araya toplayıp ilham verici bir konuşma yaptı (Bir defasında muharebe alanlarında yapılan

* Erken modern dönemde Avrupa ordularındaki el bombası kullanan askerlere ve bunlardan müteşekkil birliklere *grenadier* adı verilirdi. El bombasını daha uzağa atabilmek için gereken kas gücüne sahip uzun boylu erkekler arasından seçilen bu askerler geç 18. yüzyıla gelindiğinde el bombası kullanmayı neredeyse tamamen bırakmış olsalar da teşkil ettikleri birlikler iri kıyım neferleriyle öne çıkıp düşmanlarına korku salan kuvvetler olmaya devam ediyordu. Yeri geldiğinde zorlu görevler üstlenen bu seçkin birliklerin askerleri sıradan piyadelerden daha yüksek ücretler almak gibi çeşitli imtiyazlara sahipti. -ç.n.

** O günkü köprü, bugünkü köprünün yaklaşık 13 metre kadar yukarısında kalmaktadır. -y.n.

konuşmalarla ilgili şöyle demişti: "Komutan askerlerine hitap ederken onların yüreklerine dokunmaya çalışmalıdır. Onları cezbeye ancak bu getirir.[50]) Ardından Berthier'ye topçu ateş süratini iki katına çıkarmasını emredip saat 18.00'de 27'nci ve 29'uncu hafif piyade (*légère*) alaylarını Avusturya topçusunun peşrev ateşine rağmen köprüye gönderdi. Albay Pierre-Louis Dupas'nın karabinalarla mücehhez hafif piyadelerinden oluşan karma bölükleri taarruzun başını çekmeye gönüllü olmuşlardı. Neredeyse intihara eş değer bu göreve gönüllü olmak, insanın kendisini korumak üzere bin yıllardır geliştirdiği içgüdülerin tamamına aykırıydı. Ancak yaptığı coşkulu konuşmalarla birliklerin gururunu okşayan ve askerlerin yüreğindeki vatanseverliği harlayan Napoléon'a muharebelerde manevi üstünlük sağlayan da bu taşkın ruhtu işte. Öyle ki bu ruh, zaman içinde düşmanların diline "Fransız Hiddeti" olarak yerleşecekti.

Köprüye gönderilen ilk askerlerin büyük bir kısmı biçilip geri püskürtülse de köprüden sığ nehre atlayan bazı askerler köprünün altından düşmanın üzerine ateş etmeye devam etti. Napoléon ise birlikleri dalga dalga öne sürüyordu. Büyük bir cesaret örneği sergileyen Fransız askerler en sonunda köprüyü ele geçirdiler ve Avusturya piyadesi ile süvarilerinin gerçekleştirdiği karşı taarruzları geri püskürterek köprüyü ellerinde tutmayı başardılar. Bir Fransız hafif süvari alayı nehri geçebileceği sığ bir nokta bulup nehrin sağ yakasına ulaştığında ise Avusturya kuvvetleri adetleri olduğu üzere düzenli olarak geri çekilmeye başlamıştı bile. Beş gün sonra Avusturya kuvvetlerinin Adige Nehri'ne kadar sürülmesiyle birlikte Milano yolu tamamen açıldı.*

Lodi'deki köprüye yapılan şiddetli taarruz Napoléon efsanesinin nüvesini teşkil edecekti. Kâğıt üzerinde Napoléon'un yalnızca Avusturya artçı kuvvetleriyle çarpıştığı ve iki tarafın da yaklaşık 900 zayiat verdiği söylenebilir ancak yine de düşman topçusunun art arda açtığı peşrev ateşine rağmen uzun ve dar bir köprüyü geçmek üzere ileri atılmak için mangal gibi bir yürek gerekir. Dolayısıyla bu taarruzda başı çeken Berthier, Lannes ve Masséna gibi cesur subaylar gelecekte Napoléon'un en büyük komutanları olarak boy gösterecekti.** (Berthier o gün Napoléon'un kurmay başkanı, topçu birliklerinin komutanı ve piyade kolu komutanı olarak görev yaptı ancak bu; taktik seviyede birlik

* Düşmana rağmen köprüleri geçip köprübaşlarını tutmak Napoléon'un seferlerinin alametifarikasıydı. 1796'da Arcole'de, 1805'te Tuna Seferi'nde, 1806'da Jena'da, 1807'de Polonya Seferi'nde, 1809'da Aspern-Essling ve Wagram'da, 1812'de Berezina'da, 1813'te Leipzig'de, 1814'te Montereau'da ve 1815'te Charleroi'da bu türden harekâtlar icra edecekti. -y.n.

O gün bazı olumsuz gelişmeler de yaşandı. Muharebenin kazanılmasının ardından Napoléon, Laharpe'ın Piacenza yakınlarındaki bir müsademede yaşamını yitirdiğini öğrendi. Bern'deki Fransa sefirine derhâl bir mektup yazıp Laharpe'ın ihtilal döneminde mahallî yetkililer tarafından el konulan evinin geride kalan altı evladına verilmesini istedi. Bern Kantonu Hükûmeti, Lodi Muharebesi'nin muzaffer komutanı tarafından yapılan bu ricayı geri çevirecek değildi elbette. -y.n.

sevk ve idare etmek üzere görevlendirildiği son muharebe oldu. Zira kendisi kurmay becerileri sebebiyle muharebe meydanlarında herhangi bir riske atılamayacak kadar kıymetliydi.) Lodi Muharebesi'nin ardından Fransız askerler Napoléon'a "küçük onbaşı" (*le petit caporal*) lakabını taktı. Bu durum, askerlerin sevdikleri komutanlara yönelik sevimli sataşmalarının bir örneği ve Antik Çağ'dan beri sürdürülen kadim bir gelenekti. Örneğin Julius Caesar'ın askerleri kendisiyle ilgili olarak "kel zampara" diye şarkı söylerken (Kaynak: Suetonius) Wellington "meraklı moruk", Robert E. Lee ise "kocakarı" diye anılırdı. "Küçük onbaşı" ise Napoléon'un hoşuna giden ve benimsediği bir lakap oldu. Zira bu isim, aslında yavaş yavaş terk etmeye başladığı [ancak başkalarını etkilemek için hâlâ ihtiyaç duyduğu] cumhuriyetçi bir nitelik olan sıradanlığı akla getiriyordu. Lodi Muharebesi'nin önemli sonuçlarından bir diğeri ise isyan etmeye ilişkin homurtuların yerini sefer boyunca askerleri hiç terk etmeyecek "gayedaşlık ruhu"nun (*esprit de corps*) alması oldu.

Napoléon daha sonra Lodi'de aldığı galibiyete ilişkin şu sözleri sarf edecekti: "Kendimi artık sıradan bir general olarak değil, bir milletin kaderini tayin etmek üzere görevlendirilen ulvi bir şahsiyet olarak görüyordum. Zihnimin derinliklerinde bir ses, millet olarak geçmekte olduğumuz bu süreci derinden etkileyebileceğimi söylüyordu. Nitekim Lodi zaferiyle bu büyük uhdenin fitili ateşlendi."[51] Napoléon, Lodi Muharebesi'nin kariyerinde bir dönüm noktası olduğunu farklı mecralarda farklı insanlara tekrar tekrar söyleyecekti. Abartılı derecede büyük istihraslara sahip olmak kimi zaman oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Ancak bu durum büyük bir kabiliyetle birleşirse (örneğin, devingen bir iç kuvvet, yüce bir gaye, belagat kabiliyeti, kusursuza yakın bir hafıza, zamanlama konusunda doğaüstü bir içgüdü ve ilham verici bir liderlik gibi), işte o zaman olağanüstü sonuçlar elde etmek işten bile değildir.

"Size en kısa sürede Milano ve Pavia'nın anahtarlarını göndereceğimi ümit ediyorum." Napoléon, 11 Mayıs günü yazdığı on beş mektuptan birinde Direktuvar'a işte böyle bir vaatte bulundu. Carnot'ya yazdığı ayrı bir mektupta ise neredeyse ele geçirilemez olarak görülen Mantua'yı alabilirse –ki Beaulieu sığınmak üzere buraya doğru ilerliyordu– "Yirmi gün (iki *décade**) içerisinde Almanya'nın içlerine kadar gidebileceğini" düşündüğünü söyledi.[52] Ayrıca Napoléon zayiat listelerini ve ölü sayımını gerçekleştiren yetkililerin kendisine verdiği gerçek oranların hilafına Avusturya'nın yaklaşık iki ya da üç bin kayıp verdiğini, kendi ordusunda ise bu sayının 150 civarında olduğunu bildirdi. Düşmanın zayiatını yüksek, Fransız ordusununkini ise daima düşük göstermek Napoléon'un çıktığı tüm seferlerde başvurduğu bir uygulama

* *Décade*: İhtilal takvimine göre on günlük dilimlere ayrılan haftaların her birine verilen ad. -y.n.

olacaktı. Bu, aşina olduğu klasik yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerde de görülen bir özellikti. Aynı değişiklikleri Josephine'e yazdığı mektuplarda da yapıyordu Napoléon. Zira eşinin bu bilgileri yayacağını ve bilgiyi verenin Josephine olması sebebiyle insanların bunlara daha bir güvenle yaklaşacağını düşünüyordu. (Bir muharebenin ardından Josephine'e yazdığı mektupta yaralı sayısını önce 700 olarak belirtmiş, ardından üzerini karalayarak onun yerine 100 yazmıştı.[53]) Napoléon Fransız halkının (en azından ilk başlarda) bu sayılara inanacaklarını düşünüyordu. Zira ciddi bir teyit mekanizması yoktu. Ayrıca bu değişiklikleri yalnızca ölü ve yaralı sayılarıyla sınırlandırmıyor, ele geçirilen esir, top ve sancak sayılarında da birtakım değişiklikler yapıyordu. Yani özetle, askerî bildirileri yazarken yeminli bir beyanda bulunuyormuş gibi davranmak zorunda hissetmiyordu.

Napoléon muharebe sonrasında yazılan raporlarda yanlış bilgi verdiği için eleştiri oklarının hedefi hâline gelse de aslında yanıltıcı bilginin kasıtlı olarak yayılması Sun-Tzu'dan beri etkili bir savaş silahı olarak kabul edilegelmektedir. (Winston Churchill'in de dediği gibi hakikat savaş zamanlarında öylesine kıymetli bir hazinedir ki yalanlardan oluşan bir ordu tarafından muhafaza edilmelidir.) Ancak Napoléon'un buradaki hatası abartıyı ziyadesiyle genel bir uygulama hâline getirip insanların gerçek zaferlere bile inanmamasına ya da en azından şüpheyle yaklaşmasına yol açmasıydı. Bu durum Fransızcaya "askerî bildirilerdeki gibi yalan söylemek" gibi bir ifadenin yerleşmesine bile yol açacaktı. Napoléon elinde imkân olduğunda Fransız halkına somut kanıtlar göndermekten geri durmuyor, ele geçirdiği düşman sancaklarını *Les Invalides*'deki askerî kilisede sergilenmek üzere Fransa'ya gönderiyordu. Ancak kariyeri boyunca felaket haberlerini kötü, kötü haberleri kabul edilebilir, kabul edilebilir haberleri iyi, iyi haberleri ise zafer olarak sunma konusunda olağanüstü bir beceri sergilediğini söylemek mümkündür.

Tüm bu askerî gelişmeler cereyan ederken karısına mektup yazmayı ihmal etmeyen Napoléon iki haftadır Josephine'i yanına gelmesi konusunda ikna etmeye çalışıyordu. "Yalvarırım Murat'yla birlikte sen de gel" diyordu.

> (Torino yolunu kullanırsanız) yolculuğunuz on beş gün daha kısa sürer... Mutluluğum mutluluğuna, neşem şen kahkahalarına ve memnuniyetim seni memnun görmeme bağlı. Gök kubbenin altında hiçbir kadın yoktur ki sana karşı beslediğim tutkuyu, bağlılığı ve şefkati yaşamış olsun. Kalbime söz geçiremiyor; isteklerime, eğilimlerime ve arzularıma senden azade bir yön tayin edemiyorum... [Lakin] senden mektup gelmiyor. Beni seviyor olsaydın günde iki mektup yazardın ancak bunun yerine senden sadece dört günde bir mektup alıyorum... Hoşça kal Josephine! Alt edemeyeceğim zebanim... Sana olan aşkım her gün daha da çoğalıyor.

> Yoksunluk küçük tutkuların ateşini söndürse de [senin gibi] büyük tutkuların ateşini daha da harlıyor... Zihni in köşesinde bana da bir yer ver yahut mağrur bir edayla beni sevmediğini söyle. Belki o zaman kendimi daha az acınası kılacak bir çareyi [sende değil de] kendi ruhumda arayıp bulurum... Alpler'i aşıp yanıma geldiğin gün, şenlik günü olacak bana. Sana kavuştuğumda acılarımı yatıştıracak en mükemmel teselliyi bulmuş, zaferlerimin karşılığında en kıymetli ganimeti elde etmiş olacağım.[54]

Josephine'in böyle bir yolculuğa çıkmaya hiç niyeti yoktu. Bunu yapmamak için en gaddarca mazereti (eğer gerçekten öyleyse) uydurup Murat'ya, hamile olduğunu düşündüğünü söyledi. Bu haberin Napoléon'u büyük bir heyecana ve mutluluğa sürüklediğine şüphe yok. 13 Mayıs'ta Lodi'deki karargâhında yazdığı mektupta şöyle diyordu genç General: "Yoksa seni yeni büyümeye başlayan sevimli karnınla görme mutluluğuna mı erişeceğim! (...) Çok yakında seni en az benim kadar sevecek bir canlıyı dünyaya getireceksin. Çocukların ve ben, sevgiye ve ilgiye doyduğundan emin olana kadar etrafında dört döneceğiz. Artık surat asmak, öfleyip pöflemek yok!!! Yalnızca gülüp eğleneceksin. Dünya tatlısı üç ya da dört yüz ile küçük bir öpücük her türlü sorunun üstesinden gelmeni sağlayacak."[55]

Josephine ya hamile olduğu bilgisini uydurmuştu ya da düşük yapmıştı. Hangi senaryonun doğru olduğunu bilmiyoruz ancak herhangi bir doğum gerçekleşmeyecekti. Bunun yanında Josephine'i İtalya'daki kocasının yanına gitmekten alıkoyan çok farklı bir meşgale daha vardı: Hippolyte Charles adında kendisinden dokuz yaş küçük bir hüssar teğmeniyle yaşadığı yasak aşk. Josephine, filinta gibi giyimi ve yaptığı muzipliklerle aklını başından alan genç subay hakkında arkadaşına yazdığı bir mektupta "Gözlerine inanamayacaksın" diyordu. "Yüzü öyle güzel ki! Ayrıca sanırım ondan önce tanıştığım hiç kimse boyun bağının nasıl bağlanacağını bilmiyordu."[56] O dönemin sermayedarlarından olup Charles'ı oldukça iyi tanıyan Antoine Hamelin ise genç adama dair "öne çıkan tek özelliği dış görünüşü olan bücürün biri" ifadelerini kullanacak, "Şık oluşu da bir peruk yapımcısının oğlu olmasından ileri geliyor" diyecekti.[57] Bu ifadelere bakılacak olursa Teğmen Charles'ın züppenin biri olduğu düşünülebilir ancak kendisinin düellonun oldukça yaygın olduğu bir dönemde Napoléon Bonaparte'ın karısıyla yasak aşk yaşamaya teşebbüs edecek kadar cesur olduğunu da kabul etmek gerekir.

Direktuvar, Napoléon'un Lodi'de elde ettiği zafer haberlerini henüz öğrenmemişken bile İtalya Seferi'ndeki başarılarını başkalarıyla paylaşmasını sağlama yolunda kendisine baskı kurmaya hazırlanıyordu. Zira General Moreau ve General Jourdan'ın Almanya'da sergilediği cılız performans yüzünden kamuoyunun

ilgisi tehlikeli bir biçimde Napoléon'a kaymıştı. Dumouriez'nin 1793'teki ihanetinden beri hiçbir hükûmet herhangi bir generalin fazlaca parlamasını ve güçlenmesini istemiyordu. Dolayısıyla Napoléon General Kellermann'ın komutasındaki *Alpler Ordusu*'ndan 15.000 kişilik bir birliğin kendisine takviye olarak gönderilmesini istediğinde Direktuvar yönetimi bunu kabul edebileceğini ancak bir şartı olduğunu bildirdi: Kellermann da İtalya'ya gelecek ve *İtalya Ordusu* ikisi tarafından idare edilecekti. Napoléon Lodi zaferinden dört gün sonra, Milano'yu ele geçirmeden bir gün önce (14 Mayıs'ta) yazdığı cevap mektubunda Barras'a "O zaman ben de istifa ederim" dedi. "Tabiat bana pek çok kabiliyetin yanında bazı kişisel nitelikler de bahşetti. Şayet güveninize tam olarak mazhar olamıyorsam burada durmamın bir anlamı yok." Genç General'in, Valmy Muharebesi'nin muzaffer komutanı Kellermann'ı tasvir ederken kullandığı ifadeler ilginçtir. Kellermann'dan "tavırlarına ve prensiplerine saygı duymadığım bir Alman" şeklinde bahsediyordu.[58] Aynı gün Carnot'ya yazdığı başka bir mektupta, "Kendini Avrupa'nın en büyük komutanı addeden biriyle huzur içinde çalışamam" diyordu. "Bir ordunun kötü bir komutan tarafından idare edilmesi, iki iyi komutan tarafından idare edilmesinden evladır. Ordular da hükûmetlere benzer. İkisinde de başkalarını memnun etmeye çalışmaksızın doğru bildiğin şeyi gerçekleştirebilmelisi "[59]

Napoléon, Direktuvar'a gönderdiği resmî yanıt mektubunda daha ince davrandı: "Her komutanın kendine göre bir savaş idare tarzı vardır. General Kellermann oldukça tecrübelidir ve göreve getirilmesi durumunda benden daha iyi bir performans sergileyecektir ancak bu işi ikimiz birlikte yapmaya kalkarsak sonuç felaket olur."[60] Napoléon, bu suni tevazuyu gençliğin getirdiği kibirle harmanlayarak şöyle devam ediyordu: "Ben bu seferi herhangi birine danışmak zorunda hissetmeksizin sürdürüyorum. Şayet fikirlerimi başkalarının fikirlerine uydurmaya zorlansaydım kayda değer herhangi bir başarı elde edemezdim... Eylemlerimin tıpkı planlarım gibi en çabuk şekilde vücut bulmasının sebebi bana duyduğunuz güvenden şüphe etmiyor oluşumdur."[61] Napoléon bir orduyu iki kişinin sevk ve idare etmesi durumunda bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu düşünmekte haklıydı. Ayrıca ast olmak şöyle dursun muhtemelen çok kötü bir eş-komutanlık performansı sergilerdi. Bunun yanında sefer süresince tek başkomutanlık sisteminin Avusturya'nın hantal ve çok başlı komuta sistemine karşı ciddi avantajları olduğu da görülmüştü.* Napoléon'un istifa tehdidi Direktuvar'ın eline Lodi zaferi ve Milano'nun ele geçirilmesine dair haberlerden sonra ulaşınca Direktuvar yetkilileri ikili

*"Savaşta hiç bir şey sevk ve idarenin tek bir kişi tarafından üstlenilmesi kadar önemli değildir," diyecekti Napoléon sonraki süreçte. "Tek bir merkez olarak işlev gören tek bir ordu olmalı ve bu ordu tek bir lider tarafından komuta edilmelidir" (Ed. Chandler, *Military Maxims*, s. 213). -y.n.

komuta planını rafa kaldırmaktan başka çare bulamadı. Napoléon, muharebeleri kazanmaya devam ettiği müddetçe şu an için itaat etmek zorunda hissettiği ancak her geçen gün biraz daha küçümsediği Direktuvar'a karşı elinin güçlü olacağını biliyordu.

Napoléon'un Direktuvar'a hitaben yazdığı ve *Moniteur*'de yayınlanan mektupları ağır bir sansüre maruz bırakılıyor, kullandığı mizahi ifadeler ve bahsettiği dedikodular kırpılıyordu. Örneğin Modena'nın zayıf ve silik idarecisi Dük III. Ercole'nin (Herkül) gıyabında "Soylu Este Hanesi'nin bir mensubu olarak kendisine doğumunda bahşedilen bu isme hiç de layık olmadığını" söylemesi sansüre uğrayan ifadelerden yalnızca biriydi. Dük'ün baş müzakerecilerinden Sinyor Federico'nun Dük'ün İspanyol bir dansözden peydahlanan gayrimeşru kardeşi olduğuna yönelik iddiasına da yine gazetede yer verilmedi. Barras daha sonra Napoléon'un kullandığı bu "aşağılayıcı" ve "alaycı" ifadeleri görünce şoka uğradığını iddia edecekti ancak bu ifadelerin zaman zaman onun da hoşuna gittiğini söylesek muhtemelen çok da yanlış bir tahminde bulunmuş olmayız.

Napoléon pazar gününe denk gelen 15 Mayıs 1796'da muzaffer bir komutan olarak Milano'ya girdi.* Şehre ilk giren birlik olma şerefi ise Lodi'deki köprünün ele geçirilmesinde sergiledikleri kahramanlıktan dolayı karabinalarla mücehhez hafif piyadelere bahşedildi. Askerler halk tarafından "çiçeklerle ve büyük bir coşkuyla" karşılanırken[63] at üzerinde sokakları arşınlayan Napoléon da sevinç gösterilerine mazhar oldu. Genç General halkların şehirlerini işgal etmek üzere olan fatihleri hoş karşılama eğiliminde olduklarını ancak bu görüntünün altında başka bir gerçeğin yattığını fark etti. İtalyanların büyük bir kısmı Avusturyalıların defedilmesinden ziyadesiyle mutluydu ancak onların yerine Fransızların gelmesine pek memnun olmuş sayılmazlardı. Bunca debdebenin asıl sebebi içten içe hissettikleri korku ve endişeydi. Yine de küçük ama nüfuzlu bir grup, Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan fikirlerin İtalyan siyasetine ve toplumuna yapacağı etkiyi görmek için sabırsızlanıyordu. Gelenek olduğu üzere eğitimli, meslek erbabı ve seküler elit kesim Fransız ordularını yabancı ateistler olarak gören Katolik köylülerin aksine Napoléon'u kendilerini azat eden bir kuvvetin lideri olarak görüyordu.

Napoléon'u Milano'nun ihtişamlı Serbelloni Sarayı'na (*Palazzo Serbelloni*) davet eden Serbelloni Dükü, Fransız General'i otuz hane içi hizmetçinin ve yüz mutfak personelinin bulunduğu bu konutta ağırlamak istediğini bildirdi. Dük'ün bunca personele gerçekten de ihtiyacı olacaktı. Zira yeni konuğu savurgan bir edayla gününü gün ediyor; yazarları, editörleri, aristokratları, bilim insanlarını, akademisyenleri, entelektüelleri, heykeltıraşları ve kanaat

* Napoléon'un Marmont'a şu meşhur cümleyi bu olayın üzerine söylediği tahmin edilmektedir: "Talih benim gözümde bir kadın gibidir. Benim için ne kadar çok şey yaparsa ondan o kadar çok şey isteyeceğim." (Rose, *Napoleon* I, s. 118). -y.n.

önderlerini saraya davet edip Milano'nun opera, sanat ve mimari dünyasını keşfetmeye çalışıyordu. Napoléon'un bunları yapmasının altında siyasi bir gaye de söz konusuydu elbette. Roma'da mukim heykeltıraş Antonio Canova'ya yazdığı mektubunda "Şöhretli bir sanatkâr olarak *İtalya Ordusu*'nun özel himayesini haizsiniz. Yol ve konaklama ücretlerinizin derhâl karşılanması için gerekli emirleri verdim" diyordu.[64] Şehri ele geçiren fatihler zincirinin son halkası olmaktan ziyade aydın bir kurtarıcı olarak görülmek isteyen Napoléon'un nihai gayesi, bağımsız ve bütünleşik bir ulus devlet teşkil ederek İtalyan milliyetçiliğinin fitilini ateşlemekti. Bu amaç doğrultusunda Milano'ya girdikten yalnızca bir gün sonra Lombardiya Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Bu yeni devleti Fransız destekçisi İtalyan *giacobini*'nin (Jakobenler ya da "vatanseverler" olarak yorumlanabilir) idaresine bırakırken siyasi kulüplerin o bölgede mantar gibi türemesini teşvik etti. (Milano'da kurulan siyasi kulübe kısa süre içinde sekiz yüz hukukçu ve tüccar katılacaktı.) Genç General'in faaliyetleri arasında Avusturya'nın idari teşekküllerini ortadan kaldırmak, Pavia Üniversitesi'ni ıslah etmek, eyalet bazında yerel seçimler tertiplemek, ulusal muhafız teşkilatı kurmak ve kendisine büyük yetkiler bahşettiği Francesco Melzi d'Eril başta olmak üzere Milanolu hukukçularla İtalya'nın birliğe kavuşturulması hakkında konuşmalar yapmak vardı. Tüm bunlar Napoléon ve Saliceti'nin Lombardiya'dan 20 milyon frank değerinde bir "katkı payı" almasını engellememişti elbette. Ancak ne ilginçtir ki bu olay Napoléon'un aynı gün yayınlattığı Günün Emri'ne taban tabana zıt görünüyordu. Zira Napoléon ilgili emirde "ordusunun onurunu son derece önemsediğini ve bundan dolayı hiçbir askerin yerel halkın mülkiyet hakkını ihlal etmesine müsaade etmeyeceğini" bildiriyordu.[65]

1796 yılının İtalya'sı, bölge insanının müşterek bir kültüre sahip olmasına ve İtalyancanın ortak dil olma yolundaki yavaş ama istikrarlı ilerleyişine rağmen henüz millet olarak tanımlanmaktan fersahlarca uzaktı. Metternich'in de daha sonra belirteceği gibi şu aşamada "(İtalya) yalnızca coğrafi bir ifadeden ibaretti." Zira Lombardiya Fransız himayesinde olmasına karşın kâğıt üstünde bağımsız bir cumhuriyet, Veneto hâlâ bir Avusturya vilayeti, Mantua ise Avusturya ordusu tarafından işgal edilen bir bölgeydi. Toskana, Modena, Lucca ve Parma Avusturya dükleri ve grandükleri tarafından idare ediliyor; Bologna, Romagna, Ferrara ve Umbria bölgelerini kapsayan Papalık Devleti bizzat Papa tarafından yönetiliyordu. Napoli ve Sicilya'dan müteşekkil İki Sicilya Krallığı'nın başında Bourbon hanedanından IV. Ferdinand bulunurken, Piyemonte ve Sardinya hâlâ Savoy Hanedanı tarafından idare ediliyordu. Dolayısıyla birleşik bir İtalya'nın hayallerini kuran Melzi gibi kişiler kendilerinden talep edilen "katkı paylarına" rağmen umutlarını Napoléon'a bağlamaktan başka bir çare göremiyorlardı.

Nitekim İtalyanlar takip eden üç yıl içerisinde (bu üç yıllık süreç *triennio* olarak adlandırılır) Napoléon'un kuracağı "kardeş cumhuriyetler" aracılığıyla *giacobini* hükûmetlerinin türeyişine şahitlik edecekti. Genç General, İtalya'da Fransız İhtilali'nin ilkeleri üzerinde yükselen yeni bir siyasi kültür teşkil etme amacındaydı. Kayırmacılığa, şehir devletlerine özgü yerelliğe ve geleneksel Katolik Kilisesi'ne karşı; liyakati, millet şuurunu ve özgür düşünceyi hâkim kılmak istiyordu.[66] Napoléon'un görüşleri ile Direktuvar'ın görüşleri arasındaki makas her geçen gün açılsa da Direktuvar'ın siyasi gündemi de aslında buydu. *Giacobini* grupları Fransız İhtilali'nin doğurduğu ilkeleri içselleştirirken Napoléon bu üç yıllık süre içerisinde onlara kısıtlı da olsa belli bir hareket alanı sundu. Gelgelelim eski düzenin bu kadar kısa bir süre içerisinde tarihin tozlu sayfalarına karışması mümkün değildi. Geçmiş işgallerden gelen belli bir bağışıklığa sahip olan İtalyanlar işgalcilerin heveslerini köreltme konusunda özel bir yeti geliştirmişti. Bu sebeple *giacobini* hükûmetlerinin etkisi uzun ömürlü olmadığı gibi çoğu zaman şehirlerin ötesine yayılamadı. Bunun en önemli sebeplerinden biri Fransız hâkimiyetinin çok aleni, merkezî, talepkâr (özellikle de para ve sanat eseri konusunda) ve "yabancı" olmasıydı. Ancak burada şu da hemen belirtilmelidir ki 1796 yazında Lombardiya'da birkaç ay süreyle baş gösteren karışıklıklar ve daha sonra İtalya'nın güney kırsalındaki koyu Katolik Kalabriya'da yaşanan bazı olaylar hariç tutulacak olursa İtalya'da Napoléon'un hâkimiyetine karşı (İspanya ve Tirol'de yaşanan türden) kitlesel bir isyan yaşanmadı. Bunun nedeni İtalyanların genelinin Avusturyalıların teşkil ettiği sisteme nazaran Fransız tipi hükûmet sisteminin çok daha iyi olduğunu düşünmesiydi.

Ekonomik gelişimi teşvik etmek amacıyla yurt içi gümrük vergilerini kaldırmak, soylu meclislerini ve feodal ayrıcalıklar barındıran teşekkülleri kapatmak, dış borcu azaltacak mali adımlar atmak, kısıtlayıcı mahiyetteki lonca sistemini ilga etmek, dinî hoşgörüyü desteklemek, gettoları kapatarak Yahudilere istedikleri yerde yaşama hakkı tanımak ve bazı Kilise mülklerini millîleştirmek, Napoléon'un yeni fethedilen topraklarda gerçekleştirdiği reformlardan bazılarıydı. Gelecek on yılda Napoléon tarafından fethedilen toprakların büyük kesiminde gerçekleştirilecek bu modernleşme hamleleri Fransa topraklarının ötesindeki bölgelerde Napoléon'dan nefret eden gruplar da dâhil olmak üzere ilerici orta sınıftan büyük takdir görecekti. Voltaire'in, Avrupa'nın ilericiliğin öne çıktığı bir rotada ilerlediğine dair görüşleri Napoléon Fransa'sında da hayli geniş bir mutabakatla kabul görüyordu. Napoléon'un fethettiği bölgeleri medeni hâle getirme gayesinin altında yatan da bu düşünceydi. Engizisyon'u, anlaşılması güç feodal uygulamaları, Yahudi karşıtı düzenlemeleri ve loncalar başta olmak üzere ticaretin ve sanayileşmenin önüne set çeken kısıtlamaları ortadan kaldıran Napoléon, kanunlar önünde hemen hemen hiçbir hakka sahip olmadan ve ayrımcılığa

maruz kalarak yaşamaya devam edecek olan bu insanlara, elde ettiği zaferler sayesinde gerçek bir aydınlanmanın anahtarını sunuyordu.

Napoléon'un Avrupa'yı Fransız tipi bir hükûmet sisteminin diğer sistemlere nazaran şüphe götürmeyecek derecede iyi olduğuna ikna etmesi için insanlara boyun eğdirmenin ötesinde onlarla aktif olarak iş birliği yapması gerekiyordu. Kendisi savaşları kazanabilirdi ancak zaferlerin ardından çok hızlı bir biçimde barışı ve huzuru tesis edecek olanlar görevlendirdiği idarecilerdi. Kendilerini yeni bir uygarlık türünün tutkulu liderleri olarak gören ihtilal yanlısı Fransız elitleri (gerçi uygarlık sözcüğü Fransız lügatine 1760'larda girmiş ve Napoléon döneminde nadiren kullanılmıştı) Fransa'nın önderliğinde Avrupa'daki refahı artırdıklarına inanıyor ve halklara, karşı konulamaz Fransız askerî kudretinin gölgesinde yeni bir yaşam tasarımı sunuyorlardı. Fransızlar XIV. Louis döneminden beri kendilerini "Büyük Millet" olarak andığından *İtalya Ordusu*'nun Ağustos 1797 tarihli gazetesini "Büyük Millet'in ayak bastığı toprak berekete kavuşur" tarzı cümleler süslüyordu.[67] Direktuvar rejiminin subayları vatanseverlerin buluştuğu ziyafetlerde kadehlerini "Fransız cumhuriyetçilerinin birliğine" kaldırıyor, "*İtalya Ordusu*'nun izinden gitmeyi, onun tarafından desteklenmeyi ve dünyanın liderliğine soyunan milletlerinin eski coşkusuna kavuşmasını" diliyorlardı.[68] Bu tarz uzun cümleler kadeh kaldırmanın en iyi yolunun kısa ve öz temennilerde bulunmak olduğu düşüncesine pek uymasalar da imparatorluk kurma yolundaki ciddi bir girişimin olmazsa olmazlarından birini teşkil eden "uygarlık açısından üstünlük" algısını yaymaya yarıyordu.

Milano'da bulunan Napoléon Mayıs 1796'da Barnaba Oriani isimli ünlü bir İtalyan gökbilimciye yazdığı mektupta, "Zekâ sahibi herkesi, 'Mektup Cumhuriyeti'ne" mensup her saygın bireyi, millet ayrımı olmaksızın Fransız kabul ediyorum" diyecekti. "Milano'da yaşamını bilime adayanlar nicedir hak ettikleri saygıyı görmemişler. Laboratuvarlarına saklanmış ve din adamları tarafından huzursuz edilmediklerinde kendilerini şanslı saymışlar. Ancak tüm bunlar bugün sona eriyor. Düşünmek artık İtalya'da yasak değil. Engizisyon'u, tahammülsüzlüğü ve despotları defettik. Tüm bilim insanlarını benimle tanışmaya, bilimin ve sanatın yeniden tomurcuklanması için neler yapabileceğimizi konuşmaya davet ediyorum."[69] Bilim insanları dile ve zihne vurulan prangaların atılmasından ziyadesiyle etkilenmişlerdi ancak hiç kuşku yok ki bu özgürlüğün sınırları Fransız işgalini eleştirmeye varacak genişlikte değildi.

---

* 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika'da bulunan entelektüellerden meydana gelen küresel bir teşekkül. İngilizce'de *The Republic of Letters* şeklinde geçen ifade ilk kez 6 Temmuz 1417'de Francesco Barbaro'nun Poggio Bracciolini'ye yazdığı mektupta Latince (*Respublica Literaria*) olarak kullanıldı. Entelektüellerin bilgi birikimlerini ve dünyadaki gelişmeleri birbirleriyle paylaşmalarının en uygun yolu mektup olduğundan bu iletişim şekli ilgili kişiler için hayati öneme sahipti. Oluşumun isminin buradan geldiği tahmin edilmektedir. -ç.n.

Tüm bu vaatlerin gerçeğe dönüşmesi ve daha geniş bir alanda hâkim kılınması için Napoléon'un İtalya'nın kuzeyini tamamen ele geçirmesi gerekiyordu. Mayıs 1796 itibariyle Mantua büyük bir Avusturya kuvveti tarafından kontrol edilmekteydi. Bu kuvveti buradan sökmek pek mümkün görünmediği gibi düşmana ciddi bir takviye kuvvet gönderilmesi ihtimali de söz konusuydu. Milano'ya girdikten çok kısa bir süre sonra yayınlanan bir bildiride "Askerlerim" diyordu Napoléon,

> Apeninler'in zirvesinden şiddetli bir taşkın gibi indiniz bu topraklara. İlerleyişinize mâni olan tüm engelleri paramparça edip önünüze kattınız... Parma ve Modena dükleri siyasi varlıklarını yalnızca sizlerin cömertliğine borçludur... Bu büyük başarılar yurttaki insanların kalbini büyük bir sevinçle doldurdu... Babalarınız, anneleriniz, kadınlarınız, kız kardeşleriniz ve sevdikleriniz ikbalinizden dolayı mesut ve size sahip oldukları için gururlular.[70]

Tüm bu övgüler askerlerin gururlarını ziyadesiyle okşamışsa da bir parça dinlenmek ve kendine gelmek isteyenler için gerçeklerle yüzleşme zamanı gelip çatmıştı:

> Erkeğe yakışmayan bu durgunluk sizin gibi askerlerin canını sıkar. Zaferi elde etmeden geçirdiğimiz her gün mutluluğunuza gem vurur. O hâlde silkinip ileri atılalım! Yapacağımız cebrî yürüyüşler, boyun eğdireceğimiz düşmanlar, intikam, şan ve şöhret bizleri bekliyor... Tüm bunların ardından evlerinize döneceksiniz. O gün geldiğinde insanlar sizi işaret edip "İşte, *İtalya Ordusu*'na mensup bir asker" diyecekler.[71]

23 Mayıs'ta Pavia'da Fransız işgaline karşı Katolik rahipler tarafından başlatılan ayaklanma şehir meclisini topa tutan Lannes tarafından çok sert bir biçimde bastırıldı.[72] Benzer bir olay ertesi gün Milano'nun 16 km kadar güneyinde yer alan Binasco'da da baş gösterdi.[73] Köy, Fransız ikmal hattına yönelik saldırılar düzenleyen köylüler tarafından tahkim edilmişti. Napoléon, Berthier'ye yazdığı mektupta, "Pavia yolunun yarısını kat etmiştim ki Binasco'da eli silahlı bin kadar köylüyle karşılaştık ve onları bozguna uğrattık" dedi. "İbretiâlem için yüz kadarını öldürüp köyü ateşe vererek korkunç ancak bir o kadar da etkili bir örnek yarattık."[74] Binasco'nun ateşe verilmesi ilk kez gerçekleştirilen bir uygulama değildi. Chouanların başlattığı gayrinizami harekete karşı Vendée'de de bazı katliamlara girişilmiş ve köyler yakılmıştı.[75] Napoléon "siyasi merhemin içinde birkaç damla kan bulunur" sözüyle bu uygulamaların işe yaradığına inandığını belirtiyor, çabuk ve kesin cezaların büyük çaplı bir baskı rejimi kurma zorunluluğunun önüne geçebileceğini düşünüyordu.[76] Napoléon hiçbir zaman herhangi bir gerekçe olmaksızın zalimlik yapmadığı gibi insanların

acılarına karşı oldukça duyarlı olabiliyordu. Binasco olayından bir hafta sonra Direktuvar'a yazdığı raporda, "Her ne kadar gerekli de olsa yaşananlar son derece korkunçtu. Bu olaydan dolayı bir hayli sarsıldım" dedi.[77] On yıl sonra Junot'ya yazdığı bir mektubun dipnotunda olayı bir kez daha hatırlatacak ve şöyle diyecekti: "Binasco'yu unutmayınız. O gün giriştiğimiz eylem sayesinde İtalya'da sükûneti hâkim kılıp binlerce insanın öleceği çok daha kanlı olayların önüne geçtik. Ayarı iyi tutturulmuş şiddet, huzuru tesis etmenin en iyi yoludur."[78] Aralık 1799'da ise General d'Hédouville'e şöyle diyecekti: "Eğer savaşa giriyorsan coşkulu ve haşin olmalısın. Savaşın daha kısa sürmesi ve herkes için daha az acı verici olması buna bağlıdır."[79]

Lombardiya'nın büyük kısmına yayılan Pavia ayaklanması sırasında bölgedeki varlıklı ailelere mensup yaklaşık beş yüz kişi sükûneti sağlamak amacıyla "siyasi tutuklu" olarak Fransa'ya götürüldü. Tortona kırsalında insanları isyana çağırmakta kullanılan kilise çanlarının tamamı Napoléon tarafından imha edilirken silahlı gruplara önderlik ettiği tespit edilen rahipler tereddüt edilmeden öldürüldü. Napoléon'un Korsika yıllarında sahip olduğu ruhban karşıtı görüşler bile "ikiyüzlü din adamları" (*la prêtrailles*) olarak adlandırdığı gruba karşı soğuk davranmasına yeterken bir de bu kişilerin kendi cemaatlerindeki insanları isyana teşvik etmeleri bardağı taşıran son damla olmuştu. Bununla birlikte Napoléon bir kurum olarak Kilise'nin yetkisine saygı göstermesi ve ona topyekûn cephe almaması gerektiğinin de farkındaydı. Bu yüzden siyasete ve insanların dinî inancına karışmayan rahipleri koruyup kollayacağına dair söz verdi.

Genç General mayıs ayının sonlarında ıstırap içinde yanıp kavruluyordu. Upuzun mektuplarda "Gelecek misin?" ve "Hamileliğin nasıl gidiyor?" gibi soruları defalarca tekrarladığı ve bir defasında tek mektupta beş kez "canımın pâresi" dediği Josephine'den uzun bir süredir tek bir yanıt alamamıştı.[80] Bu mektupların birinde, "Sanki buraya gelmek için yola çıkmışsın gibi hissediyorum" diyordu Napoléon ve şöyle devam ediyordu:

> Bunu düşünmek beni öylesine mesut ediyor ki! (...) Sanki geldiğinde mutluluktan kendimden geçeceğimişim gibi hissediyor, çocuğumuzu taşıdığını görmek için can atıyorum... Hayır, canım sevgilim, buraya geleceksin ve çok mutlu olacaksın. Annesinin güzelliğini alacak, seni babasının sevdiği kadar sevecek yavrumuzu burada doğuracaksın. Yaşlanıp yüz yaşına geldiğinde bile bu his seni teselli edecek... İnsanın ruhunu okşayan ezgileri dinlemek ve İtalya'nın güzelliğine şahit olmak için bir an önce buraya gel. Tüm bu güzelliğin yegâne eksik parçası sensin.[81]

Hippolyte Charles'ın gök mavisi üniformasıyla, Fas derisinden mamul kırmızıya çalan çizmeleriyle, kalçasını saran Macar tipi külot pantolonuyla

ve çocuksu muzipliğiyle aklını başından aldığı Josephine ise tüm bu çağrılara rağmen bir ay daha Paris'ten ayrılmayı düşünmüyordu.

Napoléon 2 Haziran 1796'da erzak yönünden herhangi bir sıkıntısı olmayan Mantua'yı kuşatma hazırlıklarına başladı. Ancak "Hisar" adıyla bilinen Milano Kalesi'ni ele geçirmek, Tirol'den dönme ihtimali olan Avusturya ordusunu kollamak ve kuzeydeki ayaklanmayı bastırmak için kayda değer bir kuvvet ayırmak zorunda kaldığından esas kuvveti bir hayli zayıflamıştı. Kendisine Paris'ten gönderilen emirler ise ihtilali Papalık Devleti istikametinde İtalya'nın güneyine doğru yaymasını ve Papalık'a bağlı Livorno'da bulunan Kraliyet Donanması'nı bulunduğu yerden söküp atmasını söylüyordu. Keza Venedik'in Avusturya'ya yardım etmek suretiyle tarafsız konumunu ihlal etmemesi için tehdit edilmesi de büyük önem arz ediyordu. Napoléon tüm bunları zihninde bir öncelik sırasına koyduktan sonra kuşatma teçhizatının Antibes'den Milano'ya getirilmesini emretti. Haziran ortasında Papalık Devleti'ne bağlı Bologna, Ferrara ve Modena'ya karşı girişeceği şok taarruzlar sayesinde elde edeceği topları da kuşatma teçhizatına dâhil etmeyi planlıyordu.

Napoléon'un emrindeki *İtalya Ordusu*, 30 Mayıs'ta gerçekleşen Borghetto Muharebesi'nde Mincio Nehri'ni geçerek Beaulieu komutasındaki Avusturya kuvvetlerine taarruz etmiş ve düşman birlikleri i kuzeyde bulunan Trento istikametinde Adige Vadisi boyunca püskürtmüştü. Bu muharebe esnasında düşman tarafından esir alınmaktan kıl payıyla kurtulan Napoléon, muhafız birliğini lağvedip sakin ve temkinli General Jean-Baptiste Bessières'in emrinde hafif süvarilerden oluşan bir bölük teşkil etti. (Bu bölük gelecekte İmparatorluk Muhafızları'na bağlı Hafif Süvari Birliği'nin [*Chasseurs à Cheval de la Garde*] nüvesini oluşturacaktı.) Avusturya İmparatoru Franz ise Borghetto Muharebesi'nin ardından talihsiz Beaulieu'yü Mantua'daki birliklerin başında kalmak koşuluyla Avusturya ordusunun komutasından azledip yerine bir başka yetmişlik komutanı, Feldmareşal Dagobert von Wurmser'i atadı. Alsaslı Wurmser her ne kadar tecrübe sahibi bir askerse de şöhretini Napoléon'un doğumundan altı yıl önce sona eren Yedi Yıl Savaşları'nda elde etmişti. Başka deyişle köprünün altından çok sular akmıştı.

Avusturya'nın Kuzey İtalya'daki mevcudiyetini *Dörtgen* olarak adlandırılan dört kale koruyordu: Mantua, Peschiera, Legnago ve Verona. Kaleler bir bütün olarak Alpler'in kuzey ve doğu geçitlerinin girişlerini kapatıp Po Nehri ile Garda Gölü'ne giden yolları muhafaza ediyordu. Napoléon'un genel eğilimi ordusunu hızlı bir biçimde hareket ettirerek zaman kaybına yol açacak kuşatmalardan kaçınmaksa da şu aşamada başka şansı yoktu. Emrindeki 40.400 kişiden müteşekkil orduyla hem Mantua'yı kuşatması hem ikmal yollarının güvenliğini sağlaması hem de Adige Nehri boyunca uzanan hattı tutması

gerekiyordu. Dolayısıyla Mantua Haziran 1796 ile Şubat 1797 tarihleri arasında yalnızca beş hafta boyunca kuşatılabildi. Zira üç tarafı geniş bir göl, dördüncü tarafı ise muhkem surlarla korunan yerleşim, taarruz etmek isteyen bir ordu için aşılmaz bir set görevi görüyordu. Ayrıca Avusturya kuvveti sayıca Fransızlardan daha kalabalık olduğu gibi en azından ilk aşamada Fransızların top atışına iki misli daha yoğun bir top atışıyla karşılık verebiliyordu. Ancak haziran başı itibariyle Napoléon'un eli Lombardiya bölgesinin kaynaklarından beslenmesi ve "katkı payları" sayesinde bir hayli rahatladı. Öyle ki Direktuvar yönetimine "arabalarını çeken vasat atların yerine kullanılmak üzere" yüz adet koşum atı[82] ile altın cinsinden 2 milyon frank gönderdi. Bu meblağ ekonomik darboğazdan geçen Paris yönetimine ilaç gibi gelecekti.

Napoléon 5 Haziran'da Toskana'da görevli Fransa büyükelçisi André-François Miot de Melito'yla tanıştı. Miot, Napoléon'la yaptığı görüşmeye dair detayları şu şekilde aktarıyordu:

> [Napoléon] sıska bir vücut yapısına sahipti. Pudralanmış ve tuhaf bir şekilde kesilmiş saçları düz bir şekilde kulaklarının altına kadar inip omuzlarına varıyordu. Düğmeleri çenesine kadar iliklenmiş sade kabanını altın rengi çok ince bir şerit, şapkasını ise üç renkli (mavi, beyaz ve kırmızı) dekoratif bir tüy süslüyordu. İlk karşılaşmada üzerimde sarsıcı bir etki yarattığını söyleyemem ancak belirgin yüz hatları, hiçbir şeyi kaçırmayan delici bakışları ve çevik hareketleri çok geçmeden coşkulu bir tabiata sahip olduğunu anlamamı sağladı. Geniş alnı ise derin düşüncelere dalan bir adam izlenimini uyandırıyordu.[83]

Miot, Napoléon'un Murat, Junot ve Lannes'a emirler verdiğini gördüğünde "Herkesin ona saygıyla mukabele ettiğini" belirtiyordu. "Hatta bir hayranlık durumunun söz konusu olduğu bile söylenebilirdi. Başka kimseler arasında cumhuriyetçiliğin getirdiği eşitlik duygusunu sezmek mümkünken Napoléon ve astları arasında böyle bir durum söz konusu değildi. Kendisi, kim olduğunu herkese kabul ettirmiş ve diğerlerini belli bir mesafede tutmasını bilmişti." Gerçekten de 27 yaşındaki Napoléon bu konuya özel bir önem atfediyordu. Emir subaylarını, sekreterlerini ve karargâh subaylarını statüsünü sağlamlaştırmak ve kendisine yönelik erişilebilirliği istediği şekilde düzenlemek için kullanıyordu. Bu amaç doğrultusunda Junot, Marmont, Muiron ve Murat'ya ek olarak iki yeni emir subayı daha edindi. Bunlar, ihtilal ordusunda yüzbaşı olarak görev yapmış Polonyalı subay Joseph Sulkowski ile General Augustin de Lespinasse'in hizmetinde oldukça becerikli bir emir subayı olduğunu kanıtlayan topçu subayı Géraud Duroc'tu. Napoléon yıllar sonra "dostluğunu ve güvenini tam olarak kazanan" yegâne kişinin Duroc olduğunu söyleyecekti.[84] Kendisi aynı zamanda Napoléon'un ailesinden olmayıp da ona "sen" diye

hitap edebilen bir avuç insandan biriydi.

Direktuvar Napoléon'un Bourbon hâkimiyetindeki Napoli'ye ilerlemesini istiyordu ancak Tirol'den gelebilecek tehditkâr bir hamleyi göz önünde bulunduran Napoléon güneye yürümenin ciddi bir tehlike arz edebileceğini düşünerek Paris'ten gelen emirleri tıpkı Chersaco'da yapmış olduğu gibi göz ardı edip kendi bildiğini okumaya karar verdi. Ancak Miot'yu ateşkes müzakereleri yürütmek üzere Napoli'ye göndermeyi de ihmal etmedi. Genç General Livorno'da demirli bulunan Kraliyet Donanması'na bağlı gemilerin ve Avusturya ordusuna gönderilen dört süvari alayının geri çekilmesini istiyordu. Bu koşulları kabul etmemeleri durumunda *İtalya Ordusu* bir işgal harekâtına girişecekti. İşgal tehdidi karşısında elinde bir kozu bulunmayan Napolili müzakereci Belmonte-Pignatelli Prensi önüne konan antlaşmayı iki saat içinde imzaladı. Napoléon şu aşamada Direktuvar'ın gıyabında nahoş ifadeler sarf etmekten çekinmeyecek durumdaydı. Prens'e "Bu savaşı şu haylaz avukatlar için mi verdiğimi sanıyorsunuz?" diyecekti.[85] (Napoléon bazı avukatları şahsen sevip saysa da avukatların genelinden hiç hazzetmezdi. Beş kişilik Direktuvar yönetiminde üç eski avukatın ve bir eski hâkimin [bu kişi Barras'tı] bulunduğunu da hemen belirtelim. Direktuvar'da hukuk camiyasından gelmeyen tek kişi matematikçi Carnot'ydu.)

5 Haziran'da Milano'ya dönen Napoléon, hâlâ hamile olduğunu düşündüğü ve onu görmeye geleceğini sandığı Josephine'e bir mektup daha yazdı. Aşka, öfkeye, kafa karışıklığına ve kendine acımaya yönelik ifadelerle dolup taşan uzun mu uzun ve sayıca bir hayli fazla olan bu mektuplara bakılacak olursa Josephine'e yazmak Napoléon'un o dönemlerde hissettiği askerî ve siyasi baskıdan kaçabilmesini sağlayan yegâne araçtı. Sıkılgan bir üslupla kaleme alınan romantik mektupların hüküm sürdüğü bu çağda Napoléon çok açık bir biçimde mümkün olan en büyük etkiyi yaratmaya çabalıyordu. Öyle ki çoğu zaman mektuplarda kullandığı üslubu *Clisson et Eugénie* isimli öyküde kullandığı üsluptan ayırt etmek imkânsızdı. "Ruhum sevince boğulmak istiyordu" diye başlıyordu bu mektuplardan birinde ve şöyle devam ediyordu:

> "[Ancak şimdi] kederin kollarına teslim olmuş durumda. Postacılar senden haber getirmez oldu. Bana yazdığında ise duygudan yoksun birkaç sözcükten ötesini okumam mümkün olmuyor. Bana olan aşkının geçici bir hevesten başka bir şey olmadığının ayırdına vardım. Kalbinde büyük bir yer işgal etmem gülünç derecede imkânsız görünüyor olmalı... Zararı yok; benim yegâne ümidim aklına geldiğimde zihninde korkunç bir imge uyandırmamaktır... Kalbim sıradan duyguların hoyratça dolaştığı bir yer olmadı hiçbir zaman... Nicedir aşkı surlarının dışında tutardı büyük bir gayretle. Ancak sen gelip sınırsız bir tutkunun ve insanı alçaltan bir

sarhoşluğun fitilini ateşledin. Seni düşünmek, ruhumun arzuladığı her şeyi ikinci plana atmama yol açıyor. Kâinatın tamamı sana baskın gelemez ruhumun terazisinde. Senin en ufak bir kaprisin bile kutsal bir emir, seni görebilmek erişebileceğim en yüksek mutluluk payesiydi benim için. Öylesine güzel, öylesine zarifsin ki saf ve ilahi bir ruh [âdeta] kendini senin suretinde gösteriyor... Zalim!!! Kalbini doldurmayan duyguları hissettiğini sanmama nasıl izin verdin!!! Ancak serzenişte bulunmanın bana yakışmadığının farkındayım. Ahir ömrümde mutluluğa hiç inanmış mıydım ki zaten? Hele ki ölüm çevremde böylesine kol gezerken... Yaşam, yaptığımız bunca yaygara ve telaşa değer mi gerçekten? *Adieu*, Josephine... Kalbime binlerce hançer saplanıyorken, dilerim, onları daha derine sokan eller seninkiler olmasın. *Adieu* mutluluğum, ömrüm, benim için şu fani dünyada gerçekten anlam ifade eden yegâne varlığım.[86]

Napoléon; Désirée'nin yarattığı üzüntüden kendini azat etmek, bekâretini kaybettiği güne dönmek, Korsika'yı "boyunduruğu altına alan" Fransa'ya nefretini kusmak, Jakobenizm'i tartışmak ve daha pek çok konuda birkaç kelam etmek için daha önceleri pek çok kez yayımlama niyeti olmaksızın kaleme sarılmıştı ancak bu kez durum farklıydı. Bu aşırı dokunaklı mektupları kendi aşk hayatıyla fazlasıyla meşgul olan ve iki haftada bir zoraki şekilde birkaç satır çiziktiren (hatta 11 Haziran tarihine kadarki süreçte 1 ay boyunca kocasına herhangi bir şey yazmayan) Josephine'e gözünü kırpmadan gönderiyordu. Bununla birlikte genç General o tarih itibariyle işin içinde başka bir iş olduğunu da sezmişti. Aynı gün, Josephine'in eski sevgilisi (ve Direktuvar mensubu) Barras'a bir mektup yazarak, "Karımın yanıma gelmemesi beni büyük bir ümitsizliğe sürükledi" dedi. "Zannederim kendisini Paris'te meşgul tutan bir sevgilisi var. İyi dostlarımı tüm kalbimle sevdiğimi belirtmeyi borç bilirim ancak kadınların tamamına lanet olsun."[87]

Napoléon bir mektup daha yazıp Josephine'in kendisini *artık* sevmediğine (daha önce seviyor muydu ki?) ikna olduğunu bildirmeye karar verdi. Ancak daha sonra nedendir bilinmez bu su götürmez kesinlikteki gerçeği derhâl zihninden kovup başka ihtimallere tutunmaya karar verdi. Öyle ki karısının ölmek üzere olduğu için böyle davrandığını düşünmeye bile razıydı. O dönemde Paris'te bulunan Murat'nın, Josephine'in atlattığı rahatsızlıkların son derece "basit" şeyler olduğunu bildirmesi bile Napoléon'u bu düşünceden vazgeçirmeye yetmiyordu.

Beni artık sevmiyorsun. O hâlde ölmekten başka çare yok önümde... İhtimali var mıydı böyle bir şeyin!!! *Erinyeler*'in emrindeki tüm yılanlar kalbimin içinde dolaşıyor. Yarı ölü birinden farksızım artık. Ah! Sen... Gözyaşlarım sicim gibi yanaklarımdan aşağı süzülüyor. Artık ne huzurlu

> hissediyorum ne de ümitli... Lakin kaderin arzusu ve değişmez kanunları karşısında boynum kıldan ince. Kader sanki mutsuzluğumu daha derinden yaşayayım diye omuzlarıma şöhretin ağırlığını da yüklüyor. Bu yeni vaziyete alışacağım ancak saygıyla kabullenmeyi reddediyorum. Yo hayır, bu mümkün değil. Benim Josephine'im mutlaka yola çıkmıştır. Bir parçacık bile olsa beni sever o. Vadedilmiş böylesine büyük bir aşkın iki ayda yok olup gitmesi mümkün değil. Paris'ten, kadınlardan ve sevişmekten nefret ediyorum... Vaziyet dehşet verici... Tıpkı bana yönelik tavırların gibi... Ancak seni suçlayabilir miyim? Hayır, bu tavırlar kaderin bir cilvesi. Öylesine kibar, güzel ve naziksin ki içinde bulunduğum çaresizliğin sebebi sen olabilir misin hiç?.. Elveda Josephine'im. Sen aklıma düşünce her daim mutlu olurdum ancak görünen o ki bugün her şey değişmiş durumda. Olağanüstü güzellikteki evlatlarına benim için sarıl. Bana ne de güzel mektuplar gönderdiler bugüne kadar. Şu aşamada mademki seni sevmememe gerekiyor o hâlde ben de onları her zamankinden daha fazla severim. Kader bize ne sunarsa sunsun, gururumuz neyi yapmamızı emrederse emretsin seni ömrüm boyunca seveceğim. Dün gece kanımla yazdığın da dâhil olmak üzere bana gönderdiğin tüm mektupları tekrar okudum. Beni tarifi mümkün olmayan duygulara sevk ettiler![88]

Napoléon Josephine'in teninin kokusunu tüm benliğiyle hissetmek için bir araya gelmelerine üç gün kala yıkanmayı bırakmasını bile söylemişti.[89] 15 Haziran tarihinde yazdığı mektupta ise apaçık bir şekilde şöyle diyordu: "Kendine bir sevgili tutmana müsaade etmek şöyle dursun böyle bir şeyi kabullenmem zinhar mümkün değildir." Hemen akabinde ise bir rüya gördüğünü, rüyasında Josephine'in çizmelerini çıkardığını, onu kıyafetlerinden azat ettiğini ve âdeta fiziksel olarak kalbine girmesini sağladığını söyledi.[90]

Napoléon'un Josephine'e yazdığı övgü dolu duygusal mektupların sayısı yüzlerce sayfaya ulaşmış, genç General sayısız kez Josephine'e bir şey olursa kendisini öldüreceğini söylemişti ancak yürütmekte olduğu savaşa dair verdiği detaylar gazetelerde bulunabilecek bilgilerin ötesine nadiren geçiyordu. İnsanlara ve olaylara dair en samimi duygularını da yine Josephine'den saklıyordu. Bunu yapmasının altındaki en temel sebeplerden biri Paris'e özel postayla ancak iki haftada ulaşan bu mektupların düşman tarafından ele geçirilme ihtimaliydi. Belki de İngiliz politikacı John Wilson Croker'ın 1833'te *Quarterly Review* isimli yayın organında da belirttiği gibi (Napoléon'un Josephine'e yazdığı mektupların 238'i ilk kez bu tarihte yayımlanmıştı) genç General'in savaşa dair detaylardan bahsetmemesi in sebebi "uçarı, havai ve hoppa" olarak gördüğü Josephine'i aynı zamanda "önemli detayları açıklamaya layık olamayacak kadar boş ve güvenilemeyecek kadar ağzı gevşek" biri olarak değerlendirmesiydi. Croker'ın ifadelerinin oldukça sert olduğuna şüphe yok ancak kendisi

tamamen haksız da değil. Mektuplarda "Napoléon'un Josephine'e gerçekten güvendiğini gösteren herhangi bir işaret olmadığı gibi fikir alışverişi görmek de mümkün değildir... Ciddi bir konu hakkında görüş belirtmezler ve bunu yapmak istediklerine dair bir ipucu sunmazlar."[91]

Napoléon hayatını birbirinden bağımsız bölümlere ayırma ve böylece bir meseleye dair kaygısının başka bir meseleyi etkilememesini sağlama konusunda oldukça becerikliydi. Gerçi bu, büyük bir devlet adamının sahip olmasını beklediğimiz bir özelliktir ancak Napoléon'un bu konudaki becerisi daha önce görülmedik türden bir seviyeye ulaşmıştı. "Farklı konular ve farklı durumlar zihnimin içinde tıpkı bir elbise dolabı gibi bölümlenmiş durumdadır" diyordu Napoléon. "Eğer bir konuyla ilgilenirken o esnada başka bir konuya eğilmem gerekirse o çekmeceyi kapatır, diğerini açarım. Uyumak mı istiyorum? O hâlde tüm çekmeceleri kapatır, kendimi uykunun kollarına bırakırım."[92] Emir subaylarından birinin ifadesine göre "kurmayları Napoléon'un zihin gücüne, odaklanmak istediği bir konuya tüm dikkatini verebilmesine ve istemediği bir şeyi hiçbir koşulda düşünmemeyi başarmasına ziyadesiyle hayrandı."[93] Nitekim özel hayatında fırtınalar eserken ve tapacak kadar sevdiği eşi en iyi ihtimalle ona aynı alakayı göstermezken Napoléon hâlihazırda kazandığı beş zaferin üzerine yedi zafer daha kazanmasını sağlayacak cesur planının son rötuşlarını yapıyordu. Genç General Mantua'yı ele geçirmek, Avusturyalıları İtalya'dan defetmek ve bölgedeki üç asırlık Habsburg hâkimiyetine son vermek üzereydi.

V
Zafer

"Eğer bir orduya komuta ediyorsan durup dinlenmeden onunla ilgilenmeli, havadislerden önde gitmeli ve ordunun tüm ihtiyaçlarını karşılamalısın."

–Napoléon, Joseph'e hitaben, Nisan 1813.

"Zafer ile çöküş arasında çok ince bir çizgi vardır. Çok küçük şeylerin en önemli anlarda olağanüstü olayların akıbetini belirlediğini gördüm."

–Napoléon, Talleyrand'a hitaben, Ekim 1797.

İtalya Seferi sürecinde esas düşmanı Avusturya olmasına karşın, Genç General Avusturya kuvvetlerinin geriden tehdit arz etmediği kısa süreçlerden istifade etmesini bildi. Fransız askerlerin Haziran 1796'da Papalık Devleti'ne vardıklarında pipolarını kilise mihraplarındaki mumlarla yaktıkları söylenir ancak zihinlerde tüm canlılığıyla beliren bu imgenin bir parça Fransız karşıtı propaganda koktuğunu söylemeden geçmek olmaz.[1] Öte yandan Papa VI. Pius'un Fransız İhtilali'nin fitne tohumları saçtığını söylediği, Fransa'ya karşı kurulan Birinci Koalisyon'a resmen katılmasa da onu desteklediği de bir gerçekti. Ancak bu aşağılayıcı tavrının bedelini ağır bir biçimde ödemek üzereydi. Hâlihazırda 21 yıldır hüküm süren 78 yaşındaki Papa, Napoléon'un 18 Haziran'da Modena'ya, ertesi gün ise Bologna'ya girmesini engelleyecek askerî ve şahsi kuvvetten yoksundu. Nitekim genç General girdiği bu şehirlerden Papalık yetkililerini kovup Papa'yı bir hafta içinde kendi şartlarını dayattığı bir antlaşma imzalamaya zorladı. Haziran ayının sonlarına gelindiğinde Direktuvar'ın barış yapmayı düşünmesine yetecek 15 milyon franklık bir "katkı payı" ödemesi koşuluyla Napoléon ile Papa arasında bir ateşkes antlaşması imzalandı. Saliceti ise Junius Brutus'un bronzdan, Marcus Brutus'un ise mermerden bir büstü de dâhil olmak üzere "Fransız bilirkişilerin belirleyeceği yüz adet resim, vazo, büst ya da heykelin" ve Vatikan kütüphanesinden beş

yüz el yazmasının Fransızlara verilmesi için görüşmeler yürüttü.[2] 11 Ağustos'ta Vatikan kütüphanesinin taahhüdünü esnetmeye çalışması Napoléon'un kartal gibi keskin gözlerinden kaçmayacaktı. Roma'daki Fransız diplomat François Cacault'a bir mektup yazıp "Antlaşmada üç yüz değil, beş yüz el yazması olduğunu" hatırlattı.[3]

26 yaşındaki Napoléon, Paris'teki Direktuvar yönetimine 21 Haziran günü en az dört mektup gönderdi. "Avusturya ordusunu engellemek, kaleleri kuşatmak, ikmal hattını korumak; Cenova, Venedik, Floransa, Roma ve Napoli'yi sindirmek başta olmak üzere tüm acil durumlara müdahale etmek için elinde yalnızca 'vasat' bir ordu olduğunu" bildirip uyarıda bulundu. "Her noktada güçlü olmalıyız" diyordu.[4] Durum gerçekten de söylendiği gibiydi. İtalya'nın büyük şehirleri (Napoléon mektubunda saydığı bu şehirlerin arasında Milano ve Torino'yu da sayabilirdi) genç General'in yenilmez görünüşünden kaynaklanan korku ve harekete her an hazır bir ordu sayesinde kontrol altında tutuluyordu. Organize ve eş güdümlü bir ayaklanma karşısında Napoléon'un çok müşkül duruma düşmesi işten bile değildi. Direktuvar yönetimi ise bu uyarılar karşısında Napoléon'a yalnızca önemsiz derecede küçük bir destek kuvvet göndermeye razı oldu; zira Paris hâlâ Ren Cephesi' in çok daha önemli bir harekât alanı olduğunu düşünüyordu.

Napoléon'un İtalya'daki idareciliğinin alametifarikası, tehdit ve görmezden gelme arasında ihtiyatlı bir biçimde gelip gitmekti. 21 Haziran'da yazdığı bir mektupta, "Bazen yüreklere korku salmak için yakıp yıkmak ve birilerini kurşuna dizdirmek gerekir" diyordu. "Bazense harekete geçme vakti gelene kadar bazı şeyleri görmezden gelmek icap eder."[5] Sürdürdüğü bu politika doğrultusunda fethettiği topraklardaki insanların gururunu okşamakla birlikte direnişe geçmelerinin ne denli korkunç sonuçlar doğuracağını hatırlatmaktan da geri durmuyordu. O ay Tirol halkına hitaben yazdığı bir bildiride, "Fransız ordusu dağların erdemli ve sıradan halkı başta olmak üzere herkese sevgi ve saygıyla muamele eder" diyecekti. "Lakin kendi çıkarlarınıza sırt çevirip silaha sarılacak olursanız cennetten inen bir yalazın gazabını yaşayacaksınız."[6]

Napoléon, Berthier'den ziyadesiyle faydalanıyorsa da kendi kabiliyetlerini parlatmaktan geri durmuyordu. 22 Haziran'da Bologna'da Miot de Melito'yu gördüğünde ona, "Başarısının arkasında Berthier'nin olduğu, planları Berthier'nin yaptığı ve kendisinin yalnızca bu planları uyguladığı" yönündeki söylentileri sordu. Berthier'yi Versay'daki gençlik dönemlerinden beri tanıyan Miot, bu söylentilerin gerçeği yansıtmadığını söyledi. Buna karşılık Napoléon, "Haklısın" diye yanıt verdi. "Berthier bir tabura bile komuta edemez!"[7] Aslına bakılırsa Napoléon bunu inanarak söylememişti. Zira 1798'de *İtalya Ordusu*'nun, 1800'de ise *İhtiyat Ordusu*'nun komutasını Berthier'ye bırakacaktı. Böyle bir cümleyi Berthier'nin halkın gözündeki imajını bildiği için

sarf etmişti. Benzer bir şekilde bildirilerdeki bazı ifadelerde de değişikliğe gitmeye karar verdi. Artık bildirileri "Fransız Ordusunun Komutanları" şeklinde imzalamıyor, tekil bir ifade olan "Komutanı" sözcüğünü kullanıyordu.

Toskana Büyük Dukalığı ile o güne kadar dostane bir yakınlıkla ticari ilişkiler yürüten Britanyalılar 27 Haziran'da Livorno'dan defedildi ve toplam 12 milyon pound değerinde ticari mala el kondu. 29 Haziran'da ise Milano Hisarı kırk sekiz saatlik bir bombardımanın ardından ele geçirildi. Britanyalılar bu gelişmelere Büyük Dukalık'ın mülkü olup İtalya açıklarında bulunan Elba Adası'nı 11 Temmuz'da ele geçirerek karşılık verdi. Napoléon bunun üzerine makul bir şekilde şöyle diyecekti: "Tarafsızlığı ihlal etmelerinden şikâyet edecek değiliz. Biz başlattık."[8] Napoléon çok geçmeden Britanyalı tüccarlara Livorno'da bazı ticari ayrıcalıklar sağlayan Grandük III. Ferdinand'ın kapısını çalıp (Kendisi Kutsal Roma İmparatoru Franz'ın küçük kardeşiydi) bir miktar "katkı payı" tahsil etti. 1 Temmuz'da Floransa'ya girdiğinde San Fridiano'dan Pitti Sarayı'na kadarki yolun üzerinde bulunan tüm sokaklar kendisini bir anlığına da olsa görmek isteyen insanlarla dolup taşıyordu.[9] Ferdinand'ı Boboli Bahçeleri'ndeki sarayda ziyaret eden genç General, Pietro da Cortona'nın Medici ailesinin siparişi üzerine yaptığı efsanevi güzellikteki tavan boyamalarını gördü. Tavanı olduğu gibi Fransa'ya taşımak mümkün değilse de Rubens, Rafael, Titian, Van Dyck ve Rembrandt'ın fırçasından çıkan resimler için aynı durum söz konusu değildi. Kendisini büyük bir nezaketle karşılayan Grandük'e, "Ağabeyinizin Lombardiya'da bir karış bile toprağı kalmadı" dedi Napoléon. Oysa bu doğru değildi. Mantua hâlâ ele geçirilememişti. Ancak Ferdinand "endişenin ruhunu ele geçirmesine izin vermeyecek kadar kendine hâkim biriyse de" Mantua'nın düşmesinin hemen akabinde kendi tahtını kaybedeceğini biliyordu.[10]

Josephine nihayet 26 Haziran'da Milano'ya gitmek üzere gözyaşları içerisinde Paris'ten ayrıldı. Bu yolculuk sırasında kendisine Joseph Bonaparte (o sırada cinsel yolla bulaşan bir hastalığı atlatma sürecindeydi), baş hizmetçisi ve refakatçisi (*demoiselle-de-compagnie*) Louise Compoint, Joseph'in kayın biraderi Nicolas Clary, Antione Hamelin (kendisi Napoléon'dan iş talebinde bulunma niyetinde olan ve Josephine'in sık sık para istediği bir sermayedardı), Junot, dört hizmetçi, bir süvari muhafız ve küçük kırma köpeği Fortuné eşlik edecekti. (Fortuné daha önce Napoléon'u yatakta ısırmış, başka bir zamanda ise Napoléon'un aşçısına ait çok daha büyük ve vahşi bir köpekle dövüşmeye kalkmıştı.)[11] Josephine çok büyük bir cesaret örneği sergileyerek yatak odası dostu ve hüssar süvarisi Hippolyte Charles'ı da beraberinde götürüyordu. Milano'ya vardıklarında Josephine, Junot'nun yolculuk sırasında ayarttığı Louise'i kovarak Junot'yu kendine düşman etti. İki yıl sonra bu hareketinden çok pişman olacaktı.

Napoléon, güneye doğru ilerleyen karısına "Aşkım, hoşça kal. Bir öpücük dudaklarına, bir öpücük ise kalbine" şeklinde biten aşk mektuplarını âdeta bir bombardıman şeklinde art arda göndermeyi ihmal etmiyor, "kollarında olacağı, ayaklarına kapanacağı ve başını göğüslerine yaslayacağı" anı dört gözle beklediğini bildiriyordu.[12] Toskana'ya bağlı Pistoia'dan yazdığı bir mektupta ise ceplerinin, çok aptalca ve budalaca (*bête*) bulduğu için kendisine göndermediği mektuplarla dolu olduğunu" söyledi.[13] Gönderdiği mektupların içeriğine bakılırsa göndermediği mektuplar "aptalca" olmanın da ötesine geçmiş olmalı. Bazı mektuplarda ise geçmişteki duygusal mazoşizmini hatırlatacak şekilde şöyle ifadelerde bulunuyordu: "İstersen alay et benimle, Paris'te kal, kendine sevgililer tut, herkese bildir bunu ve bana tek bir mektup bile gönderme. Tüm bunlar seni on kat daha fazla sevmemden başka bir sonuç doğurmaz!"[14]

Josephine 10 Temmuz'da Serbelloni Sarayı'na vardı. Napoléon ise Milano'dan başlayıp Habsburg, Papalık ve Venedik toprakları ile Peschiera, Brescia, Tortona, Modena, Bologna, Livorno, Floransa, Roverbella, Verona gibi bağımsız şehirlerden geçerek tekrar Milano'ya döndüğü altı haftalık yolculuğun ardından 13 Temmuz'da karısıyla buluştu. Napoléon bu süreçte İtalya'nın merkezî bölgesini deyim yerindeyse inek gibi sağıp 40 milyon frangın üzerinde "katkı payı" toplamıştı. Hippolyte Charles'dan ise haberi yoktu. (Junot, Murat ya da Joseph de kendisine bu konuda bir şey söylemeyecekti.) Bu süreçte Josephine'in duygusal olarak nasıl hissederse hissetsin Napoléon tarafından kendisine gösterilen ilgiye sıcak bir şekilde karşılık verdiği de görülüyordu. Hamelin'in ifadelerine göre, "Napoléon zaman zaman çalışma odasından ayrılır ve karısıyla çocuklar gibi oynardı." Şöyle devam ediyor Hamelin, "Şayet sataşmaları eşinin ağlamasına yol açarsa onu öyle şiddetli bir sevgiyle teselli etmeye çalışırdı ki böyle zamanlarda sırtımı dönüp pencereden gökyüzüne bakmak zorunda hissederdim."[15] Gerçekten de dokunmanın ve temasın yoğun olduğu bir ilişki yaşıyorlardı. Oyun yazarı Carrion de Nisas'nın düştüğü notlara bakılacak olursa, "Madam Bonaparte genç ve şirin olmamasına karşın sade ve ziyadesiyle çekici bir kadındı. Kendisini taparcasına seven kocasını sık sık okşar, aynı sıklıkla gözyaşlarına boğulurdu. Çok basit sebepler yüzünden bile ağlayabilen Madam Bonaparte'ın bazı dönemlerde her gün ağladığına şahit olmak mümkündü."[16]

Napoléon gizlilik seviyesi çok yüksek bazı müzakereleri yürütmede güvenebileceği birini yanında bulundurmak için ağabeyi Joseph'i Paris'ten özellikle çağırtmıştı. Şu aşamada Saliceti sayesinde *İtalya Ordusu*'nun genel komiseri makamını işgal eden Joseph elindeki bu yetki sayesinde kardeşi tarafından diplomatik görüşmeler yürütmek üzere Livorno, Parma ve Roma'ya gönderilecek, daha sonra Fransa hâkimiyetini yeniden tesis etmek üzere Miot de Melito'yla birlikte Korsika'ya gidecekti. Bu seyahatler Joseph'in diplomasi konusunda sahip olduğu olağanüstü yeteneği gün yüzüne çıkaracaktı.

Napoléon Milano'da yalnızca iki gece kalabildi. Zira 50.000 kişilik bir orduyla güneye doğru ilerleyen Wurmser, Beaulieu'nün imdadına yetişmeden önce Mantua ele geçirilmeliydi. "Cesurca bir atılımda bulunmayı öneriyorum" diye yazdı genç General, Direktuvar'a[17] ve ardından Murat'nın planını anlatmaya koyuldu. Plana göre Avusturya üniforması giymiş bir grup asker bir gece yarısı Mantua'yı koruyan dört suni gölden birini gizlice geçecek ve şehrin kapılarını açarak Fransız askerlerin şehre doluşmasını sağlayacaktı. "Bu ani taarruzun akıbeti tıpkı benzerleri gibi şansa, bir köpeğe' ya da bir kaza bağlı..."[18] diye devam ediyordu genç General, Murat'nın planını açıklamaya. Bu ifadeleri kullanırken aklına muhtemelen Antik Roma'yı büyük bir felaketten kurtaran Capitol'deki kazlar gelmişti. Ne var ki bu süreçte Po Nehri'ndeki su seviyesinin beklenmedik bir biçimde düşmesi bölgedeki göllerin de çekilmesine yol açtı ve plan rafa kaldırıldı.

Napoléon, temmuz ayının sonlarında para karşılığı muhbirlik yapan Avusturyalı bir kurmay subaydan ciddi bir istihbarat aldı. Verilen bilgiye göre Ren Cephesi'nin muharip değeri çok yüksek gedikli askerleriyle desteklenen Wurmser komutasındaki Avusturya ordusu, hastalıkların yıpratmaya başladığı Mantua'daki birlikleri kurtarmak üzere Garda Gölü'nün iki yanından güneye inmekteydi. Napoléon seferlerinde istihbarata ciddi derecede önem verirdi. Raporları kurmay subaylarına bırakmak yerine bizzat inceleme konusunda ısrar eder, bu sayede hangi bilginin ne derecede güvenilir olduğuna kendi karar verirdi.[19] Kaçak düşman askerleri ile savaş esirlerini sorgulamak, civar bölgelere atlı keşif birlikleri göndermek ve çiftçilerin eşlerini rehin alıp kendi askerlerini çiftçi kılığına sokmak istihbarat toplamak için kullandığı yöntemlerden yalnızca birkaçıydı. Bununla birlikte keşif görevindeki casusların ve subayların bir kolorduyu müfreze olarak görebileceğinin ya da küçük bir birliği olduğundan çok daha büyük zannedebileceğinin, hatta bizzat şahit oldukları şeyler yerine "paniğe kapılmış ya da şaşkınlıktan donup kalmış kişilerden" işittiklerini aktarıyor olabileceklerinin de farkındaydı.[20] İstihbarat subaylarına şöyle sesleniyordu Napoléon: "(İyi bir komutan) araziye ilişkin her türlü dar geçidi ve sığ suyolunu keşfetmeli, güvenilir bir yol haritası çıkarmalı, rahipleri ve posta müdürünü sorguya çekmeli, bölge halkıyla en kısa sürede yakınlık kurmalı, civar bölgelere casuslar göndermeli, açık ve özel mektupları incelemelidir... Ezcümle, iyi bir komutan, başkomutan ordunun başına geçip sorular sormaya başladığında tüm sorulara cevap verecek durumda olmalıdır."[21]

Surların dışına bağlanan köpeklerin gizli taarruzlara karşı önlem olarak kullanıldığı vakidir. Napoléon da Mısır Seferi sürecinde Türk kuvvetleri tarafından kuşatılmak üzere olan İskenderiye'ye gönderdiği Marmont'a surların dışına çok sayıda köpek bağlamasını emredecekti. –ç.n.

Napoléon'un casusları o gün kendisine doğru bir istihbarat sunmuştu. Gerçekten de Wurmser beş kola ayrılmış 32.000 mevcutlu bir kuvvetin başında Garda Gölü'nün doğusundan, Hırvat kökenli Süvari Generali Peter von Kostanoviç ise 18.000 kişilik bir kuvvetle batı yakasından aşağı doğru ilerlemekteydi. Bunun üzerine Napoléon, Sérurier'yi 10.500 kişilik bir kuvvetle kuşatmayı sürdürmek üzere Mantua'da bırakıp 31.000 mevcutlu ordusuyla yaklaşan tehdidi bertaraf etmek üzere yola koyuldu. İlk olarak General Pierre-François Sauret'yi 4.400 kişilik bir kuvvetin başında Kostanoviç'i yavaşlatmak üzere Salò'ya, 15.400 mevcutlu bir kuvvete komuta eden Masséna'yı ise doğu yakasına gönderdi. General Hyacinthe Despinoy 4.700 kişilik bir kuvvetle Paschiera-Verona hattını korurken Augereau 5.300 mevcutlu birliğiyle doğu yolunu gözleyecekti. Kilmaine'in 1.500 kişilik süvari birliği ise ihtiyatta tutulacaktı. Kendisine gelince; Napoléon olayların gidişatına ayak uydurmaya karar verdi. Seyyar karargâhıyla birlikte Brescia, Castelnuovo, Desenzano, Roverbella, Castiglione, Goito ve Peschiera arasında mekik dokuyup seferin ateşi hangi noktada harlanıyorsa hızla oraya gidecekti. Genç General o kadar hareketliydi ki atları kavurucu sıcakların altında böylesine hızlı hareket etmeye dayanamayıp bir bir can vermeye başladı ve Napoléon çok kısa bir süre içerisinde beş farklı at değiştirmek zorunda kaldı.[22] Polonyalı emir subaylarından Dezydery Adam Chlapowski'nin ifadelerine bakılacak olursa bunun bir sebebi de Napoléon'un at sürme biçimiydi. Zira kendisi "atını dörtnala koşturmak için mahmuzlarını ya da dizlerini değil yalnızca kırbacını kullanıyordu."[23]

Kostanoviç, Sauret komutasındaki Fransız birliğini üç kez el değiştiren Salò'dan 29 Temmuz'da söküp atmayı başardı. Aslına bakılırsa bu beklenmeyen bir gelişme değildi ancak aynı gün 03.00 sularında Masséna'nın da taarruza uğraması işleri büsbütün zora soktu. Avusturyalıların Garda Gölü'nün doğusunda, La Corona ve Rivoli'de kalabalık kuvvetlerle düzenlediği taarruz sonucunda müşkül durumda kalan Masséna gece boyunca Adige'nin güneyinden Bussolengo'ya kadar çarpışarak ricat etmek zorunda kaldı. Gözünü karartan Avusturyalıları durdurabilmek hiç kolay değildi. Nitekim kısa süre sonra Rivoli de düştü. Masséna'yı "Bugün kaybettiğini yarın ya da ertesi gün geri alacağız" diye teselli etti Napoléon. "Cesaretimizi muhafaza ettiğimiz sürece hiçbir şeyi kaybetmiş sayılmayız."[24] Ancak Avusturyalılar 30 Temmuz'da "Brescia Baskını" olarak adlandırılan bir harekâtla Brescia garnizonunu ve bölgedeki hastaneleri de ele geçirdi. Üstelik bunu yalnızca 3 ölü ve 11 yaralı vererek başardılar. Esirler arasında Murat (Madam Rugat'dan kaptığı bir zührevi hastalığı yenmeye çalışıyordu) ve Lannes'a ek olarak Kellermann'ın olağanüstü becerilerle donanmış süvari sınıfına mensup oğlu François-Étienne de vardı. Brescia'nın cephe hattının gerisinde ve güvenli bir noktada bulunduğuna inanan Napoléon, Josephine'i Milano'dan Brescia'ya göndermişti ve Josephine

burada esir düşmekten son anda kurtuldu. Napoléon bu olayı öğrendiğinde büyük bir hiddete kapılıp "Wurmser [Josephine'in] gözyaşlarının bedelini çok ağır ödeyecek" diyerek intikam yeminleri etti.[25]

Öncelikli ihtiyaç listesinde olmayan teçhizatı cephe gerisine gönderip ordusunu fazla yükten azat eden Napoléon, Direktuvar'a yazdığı raporda "Birtakım aksilikler yaşadık" itirafında bulundu.[26] 29 Temmuz günü kalabalık bir düşman birliğinin Bassano'dan aşağı doğru aktığını tahmin etmesinin ardından ise Verona'nın doğusunda kalan Villanova'da yığınak yapmaya karar verdi. Bu nedenle Augereau'nun birliği 55 saatlik bir sürede yürüyüş ve geri yürüyüşle 97 km yol kat etmek zorunda kaldı. Ancak Napoléon ertesi gün öğle saatlerinde Avusturya ordusunun esas unsurunun doğuda değil kuzeyde ve batıda olduğunu fark etti. Şayet Wurmser'in emrindeki esas kuvvetlerle kozlarını paylaşır da nihai bir zafer elde edemezse Mantua her şekilde kaybedilecekti. O yüzden işe Kostanoviç'i devre dışı bırakmakla başlamaya karar verdi. 30 Temmuz günü Sérurier'ye Mantua kuşatmasını derhâl kaldırması ve emrindeki birlikleri arazideki diğer birliklere destek olacak şekilde dağıtması emredildi. General Louis Pelletier komutasındaki tugay Augereau'yu, Dallemagne'in tugayı ise Masséna'yı desteklemek üzere derhâl yola koyuldu.[27] Augereau da ricat emri almıştı. Kendisine Roverbella'ya çekilmesini bildiren emirde şu ifadeler yer alıyordu: "Her saniye hayati öneme sahip... Düşman, cepheyi üç noktadan yardı. Şu aşamada Corona ve Rivoli'nin kontrolü de onlarda... Milano ve Verona arasındaki bağlantının koptuğunu göreceksin. Roverbella'da emirlerimi bekle. Oraya bizzat geleceğim."[28] Emri okuyan Augereau bir saniye bile kaybetmeden derhâl yola koyuldu.

Mantua kuşatmasının kaldırılması, taşınması mümkün olmayan en az 179 top ve havanın kaderine terk edilmesi ve bu silahlara ait mühimmatın göle dökülmesi anlamına geliyordu. Bunu yapmak Napoléon için gerçekten çok zordu ancak genç General modern savaşın kuşatmalarda değil muharebe meydanlarında elde edilen zaferler sayesinde kazanılabileceğinin farkındaydı. "Her ne pahasına olursa olsun yarın Brescia'da gecelemeliyiz" dedi Masséna'ya 31 Temmuz'da.[29] Aynı gün ise sürekli hareket hâlinde olması az daha hayatına mal oluyordu. Roverbella'dan Goito'ya uzanan yolda pusu kuran bir Hırvat birliği tarafından esir alınmaktan kıl payı kurtuldu Napoléon.

Brescia ve Mantua arasındaki engebeli arazi, yaklaşık 1.000 metre yüksekliğe ulaşan dağlar ile Lonato, Castiglione ve Solferino'dan geçip Volta'ya kadar uzanan buzultaş tepelerinin oluşturduğu bir zinciri barındırır ve bu inişli bölge yerini aniden geniş ve düzlük alana bırakır. Fransız ordusu 31 Temmuz günü 03.00'te harekete geçti. Şafak sökerken Lonato kasabasına vardığında Avusturya kuvvetleri tarafından karşılandı. Buranın hâkimiyeti için Sauret ve Avusturyalı General Ott arasında yaklaşık dört saat süren kıran kırana bir

mücadele başladı. Aynı esnada Masséna, 32'nci Piyade Alayı'nı sol yanına almak suretiyle Desenzano ve Lonato arasında mevzilendi. Bu gelişmenin ardından sayıca dezavantajlı duruma düştüğünü gören General Ott çareyi geri çekilmekte buldu. 18.000 kişilik bir birliğe komuta eden Kostanoviç ise Augereau'nun mümkün olan en hızlı şekilde cephe hattına gelmesiyle birlikte karşısındaki ordunun mevcudunun 30.000'i bulduğunu gördü ve benzer bir şekilde geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. İkmal hattının kırılganlığından endişelenen Napoléon o gece Augereau'yla birlikte derhâl Brescia'ya hareket edip sabah saat 10.00 sularında şehre girdi.

Napoléon'un hem Brescia'ya doğru ilerlediğini hem de Mantua'daki kuşatma hattını korumak üzere (aslında kuşatma çoktan kaldırılmıştı) Roverbella'da yığınak yaptığını duyan Wurmser'in kafası iyiden iyiye karışmıştı. Ne yapacağını bilemeyen Avusturyalı eski kurt, hiçbir şey yapmayarak inisiyatifi kaybetti. Ertesi gün ise olumsuz bir durumla karşı karşıya kalma sırası Fransızlardaydı. Castiglione'deki Fransız General Antoine La Valette Avusturya kuvvetleri karşısında paniğe kapılıp bölgeyi apar topar terk edince emrindeki 18'inci Hafif Piyade Alayı'nın gözleri önünde görevinden azledildi. O gün cezbeye gelen askerler Napoléon'un Kostanoviç'i ezmeye karar vermesini sağlayacaktı. İkinci Lonato Muharebesi 3 Ağustos'ta fiilen başladı. Genç General, Brescia'da konuşlu bulunan Despinoy'yı Kostanoviç'in sağ kanadını çevirmek üzere Gavardo'ya gönderirken iki kuvvet arasında bir köprü işlevi gören Dallemagne'in tugayını Sauret'nin birliğini pekiştirmek üzere Salò'ya gönderdi. Zira düşmanın sol kanadına darbe buradan indirilecekti. Sauret'nin askerleri aç olduklarından dem vurup homurdanmaya başladıklarında ise Napoléon, düşman ordugâhında herkese yetecek kadar yiyecek olduğunu söyledi.

General Jean-Joseph Pijon'un tugayı Lonato'dan püskürtülürken ve General'in kendisi düşmana esir düşmüşken Napoléon Masséna'nın tümenine bağlı öncü kuvvetlerle o bölgede âdeta yoktan var oldu. Kötü gidişatı dengelemek adına 32'nci Piyade Alayı'na derhâl "takımlar hâlinde kol düzeni" almasını, hemen akabinde trampet ve bando takımının çaldığı marşlar eşliğinde süngü hücumuna kalkmasını emretti. 18'inci Piyade Alayı'nın desteğiyle sürdürülen bu hücum sırasında iki tabur komutanı yaşamını yitirdiyse de Avusturyalılar Desenzano'ya, bir diğer deyişle Napoléon'un muhafız süvari bölüğünün geçiş güzergâhına sürüldü. 4'üncü Hafif Piyade Alayı ve 15'inci Dragon Alayı'na mensup birliklerin desteğiyle sürdürülen taarruz iyice şiddetlendi ve en nihayetinde altı yerinden yaralanan Junot, Avusturya tugayının tamamını esir almayı başardı. Yaşanan felaketin haberini alan Kostanoviç, Wurmser'le buluşmak üzere gölün kuzey tarafına doğru çekilmeye başladı. Hırvat General sonraki on gün boyunca herhangi bir etkinlik gösteremeyecekti. "Hiç endişem yoktu" diyecekti Napoléon muharebenin ardından kaleme

aldığı bildiride. "Zira cesur 32'nci Alay oradaydı." Napoléon tarafından böylesine büyük bir övgüye mazhar olup çok daha büyük bir cesaret duygusuyla sarmalanan 32'nci Alay'a mensup askerler komutanlarının bu ifadesini altın harflerle sancaklarına işlediler. Napoléon ise yıllar sonra bu birlikten bahsederken, "Kelimelerin insanlar üzerinde bu denli büyük bir etkiye sahip olması ne şaşırtıcı!" ifadesini sarf edecekti.[30]

3 Ağustos'a gelindiğinde Augereau kıraç arazideki yakıcı sıcakta yaklaşık 16 saat süren şiddetli bir çarpışmanın ardından Castiglione'yi geri aldı. Yıllar sonra Augereau, Napoléon'un maiyeti tarafından ne zaman sadakatsizlikle suçlansa Napoléon aynı cevabı verecekti: "Ancak unutmayın, kendisi Castiglione'de bizi ipten aldı."[31] Fransız kuvvetleri 4 Ağustos'ta burada yeniden bir araya geldiğinde ise Wurmser için Fransız ordusunu geriden vurma ihtimali tamamen ortadan kalktı. Şu aşamada Avusturyalı eski kurdun yapabileceği en iyi şey, 20.000 kişilik bir kuvvetle Solferino'ya yavaşça ilerleyip Mantua'daki garnizon kuvvetine ikinci kuşatma başlamadan önce bir miktar zaman kazandırmaktı. Bu esnada Kostanoviç'in emrindeki kuvvetlerden kopup başıboş bir şekilde dolaşan 3.000'den fazla Avusturya askeri kör topal ilerleyip Lonato'ya girmişti. Burada sadece 1.200 kişilik bir kuvvetle bulunan Napoléon, barış görüşmeleri sürdürmek üzere gönderilen görevliye (*parlementaire*) "tüm ordusunun" burada olduğunu ve "şayet Avusturya askerleri sekiz dakika içerisinde silahlarını bırakmazsa tek bir kişinin bile sağ bırakılmayacağını" bildirdi.[32] Bu blöfü sürdürmek içinse Berthier'ye grenadiye birliklerinin ve topçuların hazır edilmesini emretti (ki Berthier bunların tamamen düzmece birlikler olduğunu biliyordu). Avusturyalılar ortada bir Fransız ordusu olmadığını ve aslında kolayca esir alabilecekleri Napoléon tarafından tufaya düşürüldüklerini ancak silahlarını bırakıp teslim olduktan sonra anladılar.

İkinci Lonato Muharebesi, "kare tabur" (*bataillon carré*) düzeninin ilk kez uygulandığı muharebe olma özelliğini de taşıyordu. Teorik çerçevesi 1760'lar ile 1770'lerde Guibert ve Bourcet tarafından çizilen uygulama, ilk kez bu muharebede Napoléon tarafından başarıyla denendi. Sistemin nasıl işlediğini bir örnek üzerinden açıklamak uygun olacaktır. Örneğin baklava dilimi şeklinde ilerleyen birliklerin sağ kanadında düşmanın ana unsurlarının peyda olduğunu varsayalım. Kare tabur düzeninin sağ tarafındaki birlikler düşmanı olduğu yere çivilemek için derhâl yüzlerini onlardan tarafa dönüp birliğin ileriye bakan yeni yüzü hâline gelir. Düşmanla karşılaşmadan önce yürüyüş kolunun öncü ve artçı birliklerini oluşturan askerler ise otomatik olarak düşmanı kanatlardan çevreleme gayesini taşıyan "manevra kitlesi" (*masse de manoeuvre*) rolüne bürünür. Bu birlikler hem düşmanı durdurmakla görevli yeni öncü kuvveti destekler hem de düşmana kanatlardan asıl darbeyi indirme sorumluluğunu

üstlenir. Bu düzendeki birlikler 90 derecelik bir açıyla herhangi bir yöne oldukça kolay bir şekilde dönebilir. Kare tabur düzeninin bir diğer avantajı, birlik büyüklüğüne bakılmaksızın sistemin bir tümenle veya koca bir kolorduyla da uygulanabilir olmasıydı. Uygulamadaki en önemli nokta ise Bourcet'nin "kontrollü yayılma" şeklinde tanımladığı durumdu. Napoléon' bu ilkeyi göz önünde bulundurarak ordusunun esnekliğini ciddi şekilde artırmış ve muharebe düzenini değişen koşullara göre uyarlamasını bilmişti.[33]

Kare tabur düzeni, Mantua'nın 32 km kuzeybatısında 5 Ağustos cuma günü vuku bulan İkinci Castiglione Muharebesi'nde Napoléon tarafından bir kez daha tatbik edildi. Wurmser sağ kanadına Solferino'yu, sol kanadına ise Mantua-Brescia yolunun üzerindeki Monte Medolano tepesinde yer alan ele geçirilmesi oldukça güç bir tabyayı almak suretiyle konuşlanmıştı. Emrindeki kuvvetin toplam mevcudu 20 ila 25 bin arasındaydı. Buna karşın Napoléon'un emrindeki kuvvetin mevcudu 30.000'in üzerindeydi. Masséna 10.000 kişilik birliğiyle Napoléon'un sol kanadında hat ve kol şeklinde düzen almış, Augereau 8.000 mevcutlu kuvvetiyle Castiglione yerleşiminin önüne iki hat hâlinde yayılmıştı. Kilmaine'in ihtiyat süvarileri sağ kanadı korurken Despinoy'nın 5.000 mevcutlu birliği Salò'dan dönüyordu. Güneyden yaklaşıp Avusturyalılara geriden taarruz etmesi planlanan General Pascal Fiorella'nın emrinde ise 7.500 kişiden müteşekkil bir kuvvet bulunuyordu. Napoléon ricat ediyormuş gibi davranarak Wurmser'in ihtiyat birliklerini kuzey istikametinde peşine takmayı planlıyordu. Muharebe planını bu hareket üzerine inşa etti. Castiglione gerçekten de son derece karmaşık bir muharebeydi. Birlikleri, araziyi ve koşulları gözlemlemek için en uygun noktanın Lonato'nun dillere destan kalesinin tepesi ya da Solferino'daki La Rocca çan kulesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira her iki nokta da çok geniş bir araziyi net bir biçimde görmeyi olanaklı kılacak kadar yüksektir.

Napoléon 5 Ağustos günü saat 09.00 civarında güney istikametinden gelen top seslerini işitince Fiorella'nın olması gereken noktaya vardığını sandı ancak yanılıyordu. Bu sesler, 8'inci Dragon Alayı'nın Guidizzolo'da Avusturya ordusunun eşya ağırlığına yaptığı baskının ve yağmanın sesiydi. Genç General bu yanlış kanıdan hareketle Marmont'u 12 topluk bir bataryayla Monte Medolano'ya gönderip Masséna ve Augereau'ya taarruz emri verdi. Bu dakikadan itibaren çarpışma tüm hatta yayılacaktı. İlerleyen saatlerde Augereau Solferino'yu ele geçirirken Despinoy nazik bir durumda kalan sol kanadı desteklemek üzere tam zamanında yetişti. Wurmser ise yaklaşmakta olan Fiorella'yı durdurabilmek adına piyadelerini güney kanadına sevk etmek durumunda kaldı ancak her geçen dakika iki ordu tarafından kapana kıstırıldığını ve gerisinden gelen üçüncü kuvvetin kuşatmayı tamamlamak üzere olduğunu daha net görüyordu. İhtiyar kurt en sonunda tamamen ricat etmekten başka bir çare bulamadı.

Geri çekiliş sırasında ise az daha Fransız hafif süvarisi tarafından esir alınıyordu. Şayet Fransız ordusu hâlihazırda gerçekleştirdiği yürüyüşten dolayı bitkin düşmemiş olsaydı çok büyük bir ihtimalle Avusturya ordusunun Mincio'nun ötesine kaçmasına izin vermeyecek ve düşmanı tamamen imha edecekti.

Avusturyalılar o gün 2.000 ölü ve yaralıya ilaveten 1.000 askerini esir verip 20 topunu Fransızlara kaptırdı. Fransız zayiatını hesaplayan subaylara göre ise ölen, yaralanan ya da kaybolan* asker sayısı 1.100'dü. "İşte böyle" dedi Napoléon 6 Ağustos'ta Direktuvar'a hitaben yazdığı mektupta. "Beş gün içerisinde bir başka sefer daha nihayete erdi."[34] İki gün sonra Verona'yı yeniden ele geçirince sözlerine şöyle devam edecekti: "Avusturya ordusu… âdeta bir toz bulutu gibi dağılıp giderken tehdit ettiği İtalya toprakları huzura kavuştu."[35] Sırtından ciddi bir yükü atan Napoléon 10 Ağustos'ta, 12.200'ü muharip güç olmak üzere 16.400 Avusturya askerine 3 metre kalınlığındaki duvarıyla hâlâ ev sahipliği yapan Mantua'yı bir kez daha kuşattı.

Napoléon Ağustos'un geri kalan üç haftasını ordusunu dinlendirip yeniden donatarak geçirdi. Muharebeler sırasında yaralanan ve genç General'in en içten takdirini kazanan Sauret ve Sérurier ise istirahat etmek ve kendilerini toparlamak üzere Fransa'ya gönderildi. Napoléon boş kalan bu mevkilere Paris'ten gelebilecek tavsiyeleri çok da dikkate almaksızın iki kişiyi atadı. Bunlardan ilki kıdemli bir topçu subayı olan General Claude-Henri de Vaubois, diğeri ise generalliğe henüz terfi eden 30 yaşındaki Jean Joseph de Sahuguet'ydi. Napoléon'un Fransa'daki şöhreti ise, elde ettiği her zaferle daha da büyüyordu. Bu durum Direktuvar yönetimin pek de hoşuna gitmiyor, Napoléon'un bir noktadan sonra kontrol altına alınamayacağına yönelik şüphelerinin büyümesine yol açıyordu. Carnot ve Barras'a yazdığı bir mektupta "Eğer Fransa'da siyasi niyetlerimden şüphelenen aklı başında ve dürüst tek bir kişi varsa ülkeme hizmet etme mutluluğundan şu dakika feragat etmeye hazırım," diyecekti Napoléon.[36] Ancak yaptığı blöflerin bu aşamada Direktuvar tarafından sınanamayacağının da farkındaydı. Daha önce 343 kişilik listeden hangi generalleri terfi ettireceğinin bile pazarlığını yapmak zorunda kalmıştı. Napoléon, muharebe alanlarında ne kadar başarılı olursa ve Direktuvar yönetimi onun saygınlığına ve gönderdiği "katkı paylarına" ne kadar bağımlı olursa tercihleri konusunda o derece özgür olacağının bilincindeydi.

* "Kayıp" ifadesi o günkü savaş şartlarında pek çok anlama gelebiliyordu. Kayıp listesi, öldüğü kesin olan ancak bulunması ya da teşhisi imkânsız olanları, saklananları, asker kaçaklarını, bilerek ya da bilmeyerek kaybolanları, hasta numarası yapanları, esir düşenleri, akli melekelerini yitirenleri, gayrinizami unsurlar tarafından öldürülenleri, muharebenin ardından yanlışlıkla kayıp olarak not düşülenleri, kazara farklı bir birliğe dâhil edilenleri, sahra hastanesinde yatıp bilinci kapalı ya da tanınmayacak durumda olanları, paramparça olanları ve birliğini izinsiz terk edenleri kapsıyordu. Dolayısıyla bunlardan az da olsa bir kısmı daha sonra birliklerine katılır ve sonraki muharebelerde yerleri i alırdı. -y.n.

Gelgelelim aile içi meselelerde durum gözle görülür derecede problemliydi. Örneğin tatilde Josephine'in nerede olduğunu tespit ettirmeye çalışmış ve konuyla ilgili olarak şunları yazmıştı: "Karım son iki haftadır İtalya'da köşe bucak geziyor; Şu anda Livorno'da ya da Floransa'da olduğunu tahmin ediyorum." Keza Marsilya'da askerî temsilci olarak atanmasını sağladığı ancak komutanına sormadan Paris'e giden "hevesli ve bir o kadar başına buyruk" kardeşi Lucien'ın bulunmasını ve yirmi dört saat içinde *Kuzey Ordusu*'na gönderilmesi i istemek de ona kalmıştı.[37]

Napoléon, ağustos sonlarında Wurmser'in Mantua'yı kurtarmak için yeni bir teşebbüste bulunacağını öğrendi. İkmal yollarını koruyanlar ve *Alpler Ordusu*'ndan gelen takviyeyle birlikte şu aşamada 50.000 kişinin üzerinde bir kuvvete komuta eden Napoléon, Wurmser'in muhtemel üç rotadan hangisini takip edeceğini bilmediği için Vaubois'yı 11.000 kişiyle Garda Gölü'nün batı yakasına, "manevra kitlesi" olarak kullanmayı planladığı Masséna'nın 13.000 mevcutlu birliği ile Augereau'nun 9.000 kişiden müteşekkil kuvvetini ise sırasıyla Rivoli ve Verona'ya gönderdi. Süvarilerin büyük kısmı ile 1.200 kişilik bir piyade birliğine komuta eden Kilmaine doğu yolunu gözleyecekti. Napoléon 3.500 kişilik bir kuvvetle Legnano'da ihtiyatta bekleyecek, emrine 10.000 asker verilen Sahuguet Mantua'yı kuşatacak, 6.000 mevcutlu bir başka kuvvet ise herhangi bir ayaklanma durumuna müdahale etmek üzere Cremona'da hazır bekleyecekti. Napoléon Wurmser'in ilerleyiş rotasını öğrendiği anda emrindeki tüm kuvveti bir noktaya toplamayı planlıyordu ancak o güne kadar erzak depolarında çokça brendi, un, yem, mühimmat ve pişmiş ekmekten mamul peksimet olduğundan emin şekilde bekleyecekti.

Napoléon 2 Eylül'de Wurmser'in Adige Nehri'nin kıvrılarak aktığı Vallagarina Vadisi'nden güneye doğru ilerlediğini kesin olarak teyit etti. *Almanya Ordusu*'nun komutanı General Moreau'nun Innsbruck'a geldiğini öğrendiğinde ise derhâl taarruz hazırlıklarına başladı. Eğer mümkün olabilirse ilerleyişini Almanya'daki gelişmelerle eş güdümlü olarak gerçekleştirebilirdi. Ne var ki Arşidük Karl 3 Eylül'de General Jourdan'ı Würzburg'da mağlup etti. Moreau'nun Bavyera'nın derinliklerine ilerleyip Münih'e baskın düzenlemeye karar vermesinin ardından ise Napoléon bu harekâtta tek başına olacağını anladı. Ancak Arşidük Karl'ın ve Wurmser'in ordularıyla eş zamanlı olarak çarpışmaktan kaçınmalıydı zira ordusunun mevcudu bunu yapabilmesine imkân tanıyacak kadar büyük değildi.

Nitekim genç General, Trento'nun 24 km güneyinde bulunan Rovereto'ya doğru harekete geçip 4 Eylül'de Wurmser'in öncü kuvvetlerinin yolunu kesti. Şafak sökerken Rovereto'nun hemen aşağısında yer alan ve Avusturya kuvvetleri tarafından çetin bir şekilde savunulan Marco Derbendi'ne ulaşmıştı bile. Bir

başka Avusturya kuvveti ise Adige Nehri'nin karşı yakasında bulunan Mori'deki müstahkem ordugâhta bekliyordu. İlk sıcak temasın ardından Pijon'un hafif piyadeleri Marco'nun sol tarafında kalan tepeleri ele geçirdi. Avusturyalıların hemen pes etmeye niyeti yoktuysa da iki saatlik çetin bir direnişin ardından geri çekilmek durumunda kaldılar. Bu çarpışmada ölen, yaralanan ya da kayıplara karışan 750 Fransız askerine karşın General Baron Davidoviç tarafından komuta edilen Avusturya ordusu 3.000 zayiat vermiş (bunların büyük kısmı Fransızlara esir düşen askerlerdi), 25 top ve 7 sancak kaybetmişti.[38]

Avusturya ordusunun tam çekilme durumuna geçmesiyle birlikte o hafta aynı vadide dört muharebe daha yaşanacaktı. İlk muharebe çok hızlı gerçekleşti. Calliano'da ileri karakollarını yeterince dikkatli kurmayan Avusturya kuvvetleri kahvaltı esnasında Fransızların baskınına uğrayıp apar topar geri çekilmek durumunda kaldı. Takibe devam eden Fransız ordusu 7 Eylül'de Primolano yakınlarında bulunan ve zapt edilemeyeceği düşünülen mevziyi yalnızca çok yüksek bir moral ve motivasyon gücü sayesinde ele geçirdi. Bu mevzide sarp kayalar keskin bir şekilde daralıp vadinin sonunda iki kenarı arasında 800 metre olan U şeklinde bir geçit meydana getiriyordu. Aslına bakılırsa Avusturyalıların bu geçidi kolaylıkla savunabilmesi gerekirdi ancak öyle olmadı. Öğleden sonra kol düzeninde ilerleyen Fransız hafif piyadeleri bel hizasına kadar yükselen ve şiddetle akan Brenta Nehri'ni güç bela da olsa geçip dağın her iki yakasına akın etti ve Avusturyalıları Bassano istikametinde kovalamayı sürdürdü.

Napoléon o akşam Augereau'nun tümeninde istihkakını askerleriyle bölüşerek, kabanına sarılarak ve yıldızları seyre dalarak uyudu. Askerî kariyerinin ilk dönemlerinde bunu sık sık yapardı genç General. Ertesi gün Avusturya ordusunu önüne katan Fransızlar ilerlemeye devam edip Bassano'da 2.000 esir, 30 top ve birkaç mühimmat arabasını ele geçirdi. Bu süreçte yaşanan tek aksilik düşmanı kovalarken ordunun esas unsurlarından uzaklaşan Masséna'nın 11 Eylül'de yaşadığı küçük çaplı bir mağlubiyetti. Bu çarpışmada 400 Fransız askeri hayatını kaybetti. Ertesi gün Augereau herhangi bir kayıp vermeksizin Legnano'yu ve burada bulunan 22 Avusturya topunu ele geçirip 500 Fransız savaş esirini kurtardı. Kilmaine ise bu olaydan yalnızca 3 gün sonra (15 Eylül'de) Mantua'nın hemen dışında kalan La Favorita'da Wurmser'e ciddi bir darbe indirip ihtiyar başkomutanı şehre sığınmak zorunda bıraktı.

Napoléon 19 Eylül'de Josephine'le Milano'da bir kez daha buluşmasının ardından (yaklaşık bir ay boyunca buradan ayrılmayacaktı) *Les Invalides*'de sergilenmek üzere Paris'e Marmont'la birlikte en mükemmel propaganda malzemelerini gönderdi: düşmandan ele geçirilen yirmi iki Avusturya sancağı. Harekâtın bu denli hızlı bir şekilde gerçekleşmesi Napoléon'un inisiyatifi daima elinde bulundurmasına ve Avusturyalıların kendisini yavaşlatabileceği

ya da durdurabileceği pek çok nokta bulunmasına karşın dar vadi geçidinde kasırga gibi ilerlemesine olanak sağladı. Brenta Vadisi boyunca sürdürülen yıldırım hızındaki bu harekât gayedaşlık duygusunun ne kadar önemli olduğunun en mükemmel göstergesiydi. Napoléon bu süreçte İtalyanlar üzerindeki hâkimiyeti sayesinde yerel halkı sorgulama olanağı yakalamış, ordusunu bir anda istediği bir noktaya yönlendirmek adına kare tabur düzenini tatbik etmişti. Tüm bunlar sayesinde Avusturya ordusunu Rovereto'da iki gruba ayırıp farklı istikametlerde ilerlemeye zorlamış, merkezî mevki stratejisi sayesinde Wurmser'i sık sık gerçekleştirdiği şafak taarruzlarıyla baskı altında tutarken diğer grubu da mağlup edilecek kadar kırılgan hâle getirmişti.

Harekâta 20.000 mevcutlu bir ordu ve 3 günlük zaman avantajıyla başlayan Wurmser harekâtı hiç beklemediği bir şekilde, hâlihazırda 16.000 kişinin kapana kısıldığı Mantua'ya kendi emrindeki 14.000 askerle sığınmak zorunda kalarak tamamladı. Mantua 10 Ekim'de, bu kez içerisinde Wurmser'in kuvvetleri de olacak şekilde bir kez daha çepeçevre kuşatıldı. Sonraki altı haftada içerideki askerlerin 4.000'i aldıkları yaralardan, yetersiz beslenmeden ve hastalıklardan dolayı yaşamını yitirecekti. Geri kalan mevcudun 7.000 kadarı ise hastaneye yatırılacaktı. Elinde yalnızca 38 günlük erzak kaldığını gören Wurmser huruç harekâtlarıyla civar bölgelerden erzak toplama girişimlerinde bulunduysa da bunların bedeli çok ağır oldu. Öyle ki bunlardan birinde yaşamını yitiren askerlerin sayısı neredeyse 1.000'i bulmuştu.

Mantua'nın dayanacak kudreti kalmamıştı ancak koalisyon kuvvetleriyle yaşanan savaşın genel gidişatı Napoléon'un şehri ele geçirmesine engel olacakmış gibi görünüyordu. Arşidük Karl'ın 21 Eylül'de Ren Cephesi'nde Jourdan'ı mağlup etmesi, koalisyonun kısa bir süre içerisinde ve bu kez daha büyük bir kuvvetle Mantua'nın imdadına koşma ihtimalini bir hayli artırdı. Bu türden ihtimalleri göz önünde bulunduran Napoléon Direktuvar'a bir mektup gönderdi. "Parma Dükü'nün muhlis tavırlarda bulunduğunu ve [koalisyona yardım etme konusunda] her açıdan isteksiz olduğunu"[39] belirten genç General, onun kadar muhlis davranmayan Papalık'ın ve Napoli'nin savaş ilan etme ihtimaline karşı 25.000 kişilik bir takviye kuvvet talep etti. 2 Ekim'de ise müzakere masasına oturtmayı umduğu İmparator Franz'a tehdit ve övgüyü harmanladığı bir mektup yazarak barış teklif etti. "Avrupa barış istiyor Majesteleri. Bu yıkıcı savaş çok uzadı" diyen Napoléon, Direktuvar'ın kendisine Trieste ve Adriyatik kıyısında bulunan diğer Avusturya limanlarını ablukaya almasını emrettiğini söyleyip şöyle devam etti: "Şu ana kadar daha fazla masum cana kıyılmaması adına bu harekâtı başlatmadım."[40] Mağrur, münzevi ve kendi çıkarlarını düşünen Avusturya İmparatoru Franz' halası Marie Antoinette'i giyotine

Kendisi Almanya ve Orta Avrupa'nın büyük kısmına yayılmış yarı bağımsız devletlerin oluşturduğu gevşek bir konfederasyon durumunda olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun

gönderen Fransız İhtilali'nden etiyle kemiğiyle nefret ediyordu. 1794 tarihli Flandra Seferi'nde kısa süreliğine de olsa Avusturya ordusuna komuta etmiş, ancak daha sonra askerî meseleleri bu konuda çok daha yetenekli olan kardeşi Arşidük Karl'a devretmişti. Napoléon bu uzlaşma mektubuna herhangi bir yanıt alamadı.

Napoléon 8 Ekim'de Direktuvar'ı bu kez genel itibariyle çok yorulduğu için istifa etmek istediğini bildirerek tehdit etti. "At sürecek hâlim kalmadı" diyordu mektubunda. "Geriye yalnızca cesaretim kaldı ki bu da böyle bir mevki için yeterli değil." Mantua'nın şubattan önce alınamayacağını bildiren genç General, "Roma silahlanıyor ve halkın fanatizmini körüklüyor" uyarısında bulundu. Kendisi Vatikan'ın etkisinin "kestirilemez" olduğuna da inanıyor[41], tüm bunları gerekçe gösterip Napoli'yle "son derece kârlı" ve nihai bir antlaşma imzalama, Cenova ve Piyemonte'yle ise ittifak kurma izni istiyordu. Zira güz yağmurlarıyla gelen hastalıklar yüzünden revirler dolup taştığı için bu ittifakların "gerekli" olduğunu düşünüyordu. Mektupta vermek istediği en temel mesaj ise "her şeyin ötesinde bölgeye daha fazla takviye gönderilmesi gerektiği" idi. Son olarak Paris'e açık açık şunu söylüyordu Napoléon: "İtalya'da görevlendirdiğiniz komutana tam yetki vermediğiniz her gün büyük bir risk alıyorsunuz."

Napoléon iki gün sonra Direktuvar'ın onayını almadan Napoli'yle kapsamlı bir barış antlaşması imzaladı. Antlaşmaya göre Bourbonlar tahtlarını koruyacak ancak bunun karşılığında Fransa'ya karşı herhangi bir harekâta dâhil olmayacaklardı. Napoléon Avusturya'nın kuzeyden işgale başlaması durumunda güvenli bir şekilde güneye çekilebilmek için böyle bir antlaşma imzalamıştı. Ayrıca ikmal hattının Piyemonte yerine çok daha güvenilir olan Cenova'dan geçmesini de güvence altına almış oldu. Piyemonte yeterince güvenilir değildi zira yeni kralı IV. Carlo Emanuele'nin nasıl bir tutum sergileyeceğini şu aşamada kestirmek güçtü.

Napoléon, Paris'te kulaktan kulağa yayılan dedikoduların farkındaydı. Söylenenlere göre kendisi yalnızca ihtiraslarıyla hareket ediyor ve günün birinde hükûmeti devirme planları yapıyordu. Napoléon, konuyla ilgili olarak Direktuvar'a yazdığı mektupta, "İki ay önce Milano Dükü olmak istiyordum ancak bugün İtalya Kralı olmak istiyorum" diyerek alçıltarlarını alaya aldı.[42] Ancak bu alaycı ifade Direktuvar mensuplarını ikna etmeye yetmeyecekti. Barras ve Carnot Napoléon'un askerî becerilerinden şüphe duymuyorsa da popülaritesi her geçen gün artan genç General'in İtalya Seferi'nin ardından bu gücü nasıl kullanacağı konusunda tıpkı diğer Direktuvar üyeleri gibi derin bir endişe duyuyordu. Napoléon ise bu dönemde hilebaz ordu müteahhitlerinin düzenbazca tutumlarıyla uğraşıyordu. Genç General, "itibarı, nakit kaynağı ya

da lideriydi. Bu konfederasyon, siyasi olarak bağımsız bir niteliğe sahipmiş gibi görünse de aslında Avusturya'nın hâkimiyetinde bulunuyordu. -y.n.

da ahlaki değerleri olmayan bir avuç dolandırıcı" olarak nitelendirdiği nüfuzlu Flachat Şirketi başta olmak üzere bu oluşumlar hakkında çok kez üçkâğıtçı tanımlamasında bulunmuştu. Kurşuna dizdirmeyi çok istediği bu kişiler hakkında 12 Ekim'de Direktuvar'a yazdığı bir mektupta şöyle dedi: "Ne zaman bu kişileri tutuklatıp divanıharpta yargılatsam yargıçları satın alıp kurtulmanın bir yolunu buluyorlar. Burası her şeyin alınıp satıldığı koca bir panayıra dönmüş durumda."[43]

Napoléon 16 Ekim'de Wurmser'e Mantua'yı teslim etme çağrısında bulundu. "Cesur insanlar normal tehlikelerle yüzleşmelidir, bataklık vebasıyla değil" diye yazdı teslim olma çağrısında bulunduğu mektupta ancak Wurmser bu teklifi hiç düşünmeden reddetti.[44] Napoléon aynı gün Direktuvar'ın fikrini almaksızın Cispadane Cumhuriyeti'ni kurduğunu ilan etti. Bologna, Ferrara, Modena ve Reggio'dan müteşekkil (Mantua'ya erzak katarının gitmesine izin veren Modena Dükü de tahtından indirilmişti) bu yeni oluşumu muhafaza etmek üzere 2.800 mevcutlu bir İtalyan Lejyonu teşkil edildi. Napoléon, Cispadane Cumhuriyeti'ni ("Cispadane" ismi "Po Nehri'nin kıyısında" anlamına geliyordu) kurduğu günden itibaren hiç vakit kaybetmeden feodalizmi ilga etti, sivil eşitliği hâkim kıldı, bölge halkının mutabakatıyla seçilen bir meclis teşkil etti ve yaklaşık 75 yıl sonra birleşik ve bağımsız bir İtalya'nın kurulmasını sağlayacak olan *Risorgimento* (diriliş) hareketinin fitilini ateşledi. Devletin anayasasını yazmak sürecine aktif bir şekilde dâhil olan Napoléon en az otuz sekiz oturuma katıldı ki bu da ne kadar sabırlı olduğunu gösteriyordu. Fransızlar İtalya yarımadasına yüzyıllardır sahip olmadığı siyasi bütünlüğünü geri kazandırmaya başlamıştı.

Tüm bu değişim rüzgârına rağmen Fransız ihtilal kurumlarının İtalya'da başarılı olma ihtimalinin düşük olduğu bir alan vardı: Roma Katolik Kilisesi'nin gücünü kırmak. İtalyanlar Napoléon'un din alanında gerçekleştirdiği reformlara çok sert bir şekilde karşı çıkıyordu. İtalya tarihinde "Fransız Çağı" (*Epoca Francese*) olarak anılan bu dönemde idari kültürü değiştirme konusunda atılan adımlar ne derece hayranlıkla karşılandıysa Kilise reformları da o derece nefretle anıldı.[45] Yine de Napoléon'un Vatikan'a yönelik saldırıları çok erken bir tarihte başladı. Fransız General, Papa VI. Pius'u Avusturyalılar döndüğünde onlarla birlik olup Fransızlara taarruz etmek şöyle dursun Cispadane Cumhuriyeti'ne bile karşı çıkmaması konusunda uyardı. Tehdit eder bir tonda şöyle diyordu Katoliklerin liderine: "Papa'nın dünyevi iktidarını yerle bir etmek için irademi ortaya koymam yeterlidir." Ancak barış ortamında "her şeyi uzlaşma yoluyla çözebiliriz." Tehditkâr tavrını sürdüren Napoléon, Papa'nın kendisine savaş ilan etmesi durumunda "cumhuriyetin falanklarına karşı çıkacak çılgınları yıkım ve ölümden başka bir şeyin beklemediğini" de bildirdi.[46] Gelgelelim Direktuvar'ın Jourdan ve Moreau'nun

Almanya'daki mağlubiyetlerinin ardından Napoléon'a çok ihtiyaç duyduğu 25.000 kişilik takviye kuvveti gönderememesi (yaklaşan yeni sefer için ancak 3.000 asker gönderilebilmişti) genç General'in planlarını sekteye uğrattı. Napoléon'un zaman kazanması gerekiyordu. Nitekim Roma'da bulunan Cacault'ya da söylediği gibi "İhtiyar tilkiyi kandırabilmek için şu aşamada top çevirmeleri gerekiyordu."[47]

Avusturyalılar kasım ayının başlarında Mantua'yı kurtarmak üzere üçüncü bir girişim için hazırdı. Ancak bu kez uygulanacak stratejiyi bir komitenin, diğer bir deyişle Viyana'daki İmparatorluk Konseyi'nin hazırlamış olması muhtemeldir. Plana göre tecrübeli Macar General József Alvinczi komutasındaki 28.000 mevcutlu ordu Fransızları Rivoli'den Mantua'ya kadar sürecek; General Giovanni di Provera Fransızların dikkat ve kuvvetini başka yöne çekmek için 9.000 kişilik bir kuvvetle Brenta'dan Legnano'ya hareket edecek; Bassano'daki 10.000 mevcutlu kuvvet ise Napoléon'un kuvvetlerini bir noktada toplamasını önlemeye çalışacaktı. Bu saptırma hamleleri için 19.000 askerden müteşekkil bir kuvvetin ayrılması, ana kuvvet olarak ise sadece 28.000 mevcutlu bir ordunun kullanılması Konsey'in geride bırakılan altı aydan hiç ders çıkarmadığını gösteriyordu. Bununla birlikte Napoléon bu süreçte karşı karşıya kaldığı en iyi komutanın, uzun askerî kariyeri boyunca Bavyera, Hollanda ve Osmanlı topraklarında ordular yöneten 61 yaşındaki Alvinczi olduğunu söyleyecekti. Tam da bu sebeple askerî bültenlerde Macar komutanla ilgili olumlu ya da olumsuz herhangi bir ifade sarf etmedi. (Bununla birlikte vasat komutanlar olmadığını düşündüğü Beaulieu, Wurmser ve Arşidük Karl'ı bol bol pohpohluyordu.) General Provera'yı ise bildirilerde ve pek çok Günün Emri'nde yere göğe sığdıramıyordu çünkü aralarında en kötü komutanın Provera olduğu düşünüyor ve bu komutanın Avusturya komuta kademesinden azledilmesini istemiyordu.

Napoléon'un emrindeki ordunun şu anki toplam mevcudu 41.400'dü. Fransız komutan Avusturyalıların nereden ve ne zaman geleceğini öğrenip gerekli tedbirleri alabilmek için birliklerini mümkün olduğunca geriye konuşlandırdı. Brescia, Peschiera ve Verona'ya 2.700 mevcutlu bir garnizon kuvveti bırakılırken Fransa'dan İtalya'ya intikal etmekte olan 2.500 kişilik 40'ıncı Alay'ın esas kuvvetlere katılması bekleniyordu. 2 Kasım'da Piave'yi aşan Alvinczi; Kostanoviç'in ve Provera'nın Vicenza istikametinde harekete geçmesini emretti. Kostanoviç Bassano yolunu, Provera ise Treviso yolunu kullanacaktı. Avusturya ilerleyişi başlamıştı.

Napoléon'dan herhangi bir çarpışmaya girişmeksizin derhâl Vicenza'ya çekilme emri alan Masséna, bu karardan dolayı bir parça hayal kırıklığına uğrasa da emri yerine getirmek mecburiyetinde kaldı. Aslına bakılırsa o da tıpkı

Augereau gibi Napoléon'a bir lider ve asker olarak derin bir hürmet besliyordu ancak Fransa'nın en iyi generallerinden biri olarak anılmaya devam etmek, kendisine bahşedilen "Zaferin Biricik Evladı" namının hakkını vermek istiyordu. Dolayısıyla kalabalık düşman kuvvetleri karşısında bile olsa geri çekilmek onun kolay kolay kabullenebileceği bir durum değildi. 5 Kasım'da Augereau'nun birliklerini Montebello'ya kaydıran Napoléon Avusturya öncü kuvvetlerinin Brenta Nehri'ni aşmakta olduğunu görünce ertesi gün taarruza geçmeye karar verdi. Masséna ise Fontaniva'da Provera'nın kol düzeninde ilerleyen piyadeleriyle sıcak temas sağlamış, düşman kuvvetlerini nehrin diğer yakasına atamasa da nehrin ortasındaki adacıklara kadar püskürtmeyi başarmıştı.

6 Kasım'a gelindiğinde Augereau, Bassano'dan hareketle ilerleyen Kostanoviç komutasındaki kuvvete taarruz etti ancak çok çetin bir mücadele vermesine karşın düşmanı Brenta Nehri'nin ötesine atamadı. Bu süreçte Nove köyü birden fazla kez el değiştirirken 28.000 kişilik düşman kuvveti karşısında 19.500 mevcutlu Fransız kuvvetinin dezavantajlı duruma düştüğünü gören Napoléon geri çekilmekten başka çare bulamadı. Bir muharebede zaferi kimin elde ettiğini tespit etmek için birkaç ölçüt vardır. Daha az zayiat vermek, muharebe alanını elinde tutmak ve karşı tarafın planını akamete uğratmak bunlardan bazılarıdır. Hangi ölçüt dikkate alınırsa alınsın Bassano Muharebesi ciddi bir bozgun olmamasına karşın Napoléon'un aldığı ilk mağlubiyet olarak görülmektedir.

Napoléon Vicenza'ya çekildiği sırada Vaubois'nın Cembra ve Calliano köylerinde cereyan eden beş günlük bir çarpışmanın ardından Davidoviç tarafından yenilgiye uğratıldığını öğrendi. Şu aşamada Fransız ordusunun %40'ı öldürülmüş, yaralanmış ya da kayıplara karışmıştı. Bunun üzerine Napoléon Masséna'nın Verona'ya, Augereau'nun ise Verona'nın güneyindeki Adige'ye çekilmesini emretti. General Barthélemy Joubert'e ise (kendisi bir avukatın oğluydu ve on beş yaşındayken topçu birliklerine katılmak üzere evden kaçmıştı) Vaubois'nın toparlanma noktası olan Rivoli'ye bir tugay kaydırmasını emretti. Ardından Vaubois'nın askerlerine acı bir söylev çekti: "39'uncu ve 85'inci piyade alayının askerleri, sizler artık Fransız ordusuna mensup olmaya layık değilsiniz. Ne disiplin ne de cesaret gösterebildiniz. Bir avuç cesur askerin koca bir orduyu durdurabileceği bir noktada düşmanın sizleri yerinizden söküp atmasına mâni olamadınız. Kurmay başkanım sancaklarınıza şu ifadeyi işletecek: 'Bu askerler bundan böyle *İtalya Ordusu*'na mensup değildir.'"[48] Bir birliği neyin ateşleyip neyin manevi açıdan çökerteceğini anlama konusunda çok keskin bir hissiyata sahip olan Napoléon bu ulu orta azarlamanın bu iki alaya mensup askerleri sonraki beş gün boyunca her zamankinden çok daha büyük bir kararlılık ve azimle savaşmaya sevk edeceğini isabetli bir şekilde öngörmüştü.

Avusturya kuvvetlerinin Bassano Muharebesi'nin ardından durgunluğa bürünmesi Napoléon'a derlenip toparlanma imkânı sundu. 12 Kasım'a gelindiğinde yeniden harekete geçseler de Verona 2.500 kişiyle, Adige Nehri ise 6.000 mevcutlu bir kuvvetle savunuldu. İtibarına gölge düşen Vaubois, Davidoviç'i Rivoli'de durdururken, Kilmaine de Mantua kuşatmasını sürdürdü. Şu durumda Verona'nın 16 km doğusundaki Caldiero köyünde bulunan Alvinczi'ye sağ kanattan Masséna'nın 13.000 mevcutlu kuvveti, sol kanattan ise Augereau'nun 5.000 askeriyle taarruz etmek mümkün olabilirdi. Ne var ki Fransız askerler bardaktan boşanırcasına yağan yağmur yüzlerini döverken *İtalya Ordusu*'na has ataklığı gösteremedi. Şiddetli rüzgâr barutu savururken askerlerin çizmeleri çamura saplanıyordu. Elverişsiz koşullara rağmen sabah saatleri boyunca devam ettirilen taarruzda sağ kanatta sadece çok kısıtlı bir kazanım elde edilebildi ve saat 15.00'te gelen Avusturya takviye kuvvetleri yüzünden bu kısıtlı kazanımdan da vazgeçilmek zorunda kalındı. Bu çarpışmada her iki taraftan yaklaşık 1.000 zayiat verilmişti. Napoléon her ne kadar bunun bir zafer olduğunu iddia etse de o yıl Montenotte, Millesimo ve Castiglione'de elde edilen zaferlere istinaden madalya yaptıracak ancak Caldiero'daki çarpışma için böyle bir girişimi olmayacaktı.

13 Kasım'ı her iki taraf da dinlenerek geçirdi. Napoléon o gün Verona'da umutsuzca kaleme aldığı mektupta, içinde bulunduğu güç durumdan dolayı Direktuvarı suçladı. Şöyle diyordu mektupta:

> İtalya'yı kaybetmenin eşiğinde olabiliriz. İstediğim takviye kuvvetler gönderilmedi… Ben görevimi yapıyorum, ordu görevini yapıyor. Ruhum büyük bir azabın pençesinde hurdahaş olmuş durumda ancak vicdanım rahat… Kötü havalar düzelmek bilmiyor, tüm ordu tahammül sınırlarının da ötesinde bitkin düştü. Askerlerin ayaklarına giyecek çizmeleri bile yok… Ordunun seçkin birlikleri yaralı. Üst rütbeli subaylarımızın ve en iyi generallerimizin tamamı savaş dışı kaldı. Huzuruma gelenlerin ise tamamı kabiliyetsiz ve askerlere has öz güvenden yoksun!.. İtalya'nın derinliklerinde terk edilmiş durumdayız… Belki de… benim için vakit dolmuştur. Lakin askerlerin cesareti kırılır diye kendimi feda edemiyorum.[49]

Sérurier ve Sauret'nin yaralı olduğu; Lannes, Murat ve genç Kellermann'ın ise hastanede tedavi gördüğü doğruydu ancak Napoléon'un elinde hâlâ pek çok kaliteli general mevcuttu. Ayrıca Napoléon mektubu öylesine iyimser bir şekilde bitirdi ki son cümlesi daha önce sarf ettiği tüm ifadelerle çelişiyordu: "Birkaç gün içinde son bir teşebbüste bulunacağız. Eğer *Talih* yüzümüze gülerse Mantua'yı ve oradan hareketle tüm İtalya'yı ele geçireceğiz."

Napoléon çokcüretkâr bir plan tasarladı. Villanova'ya yürüyüp Alvinczi'nin arkasından dolaşacak ve Macar komutanı geri çekiliş yolunu korumaya

zorlayacaktı. Bölgede bulunan çok sayıdaki pirinç tarlası ise Avusturyalıların nicel üstünlüklerini büyük oranda yitirmelerini sağlayacaktı. Napoléon derhâl planını uygulamaya koydu. Adige Nehri'ni, çok daha kolay bir geçit olan Albaredo'dan geçmek yerine Ronco'dan geçmeyi tercih etti (aksi takdirde Avusturya süvarisi duruma uyanıp esas kuvvetleri uyarabilirdi). Burada önceki sefer için kurulan ancak daha sonra kaldırılıp güvenle muhafaza edilen bir tombaz köprü mevcuttu. 14 Kasım gecesi Masséna da harekete geçti. Verona'daki casusları yanıltmak için batı istikametinde ilerliyormuş izlenimi verip daha sonra güneydoğuya kıvrıldı ve Augereau'nun emrindeki kuvvete katıldı.

İtalya'nın bu bölgesindeki geçitler, keskin bir eğime sahip kenarları ve bataklıkların oldukça üzerinde bulunmalarıyla kelimenin tam anlamıyla muhteşemdi (hâlâ da öyledir). Fransızların bu yollardan ilerleyişi ve tombaz köprüyü kuruşu Avusturya ileri karakollarının hiç dikkatini çekmedi. Aynı günün şafağında 51'inci Piyade Alayı kayıklarla nehri geçip bir köprübaşı teşkil etti. Ertesi gün saat 07.00'de köprü hazırdı. Fransız ordusunun nehri geçmesi in ardından Augereau yolun ikiye ayrıldığı kavşakta Arcole kasabasına doğru ilerleyen bent boyunca sağ taraftan devam etti. Amacı Alpone Deresi'ni geçip Villanova istikametinde kuzeye ilerlemek ve Alvinczi'nin topçu birliklerinin mevzilendiği alana taarruz etmekti. Masséna ise Alvinczi'nin sol kanadına arkadan taarruz etmek amacıyla yolun solundan Porcile istikametinde devam etti. General Louis-André Bon'un 5'inci Hafif Piyade Alayı'nın öncülüğünde deyim yerindeyse körlemesine ilerleyen Augereau'nun birlikleri Alpone Deresi boyunca devam eden yolda Alvinczi'nin sol arka kısmını koruyan iki top ve iki Hırvat taburu tarafından şiddetli bir ateşle karşılandı. Arcole, barikat ve mazgallarla iyice berkitilmiş ve çetin bir şekilde savunulmaya hazır hâle getirilmişti. Avusturya ordusu ilk dalgayı püskürttükten sonra 4'üncü Piyade Alayı'nın bizzat Augereau tarafından idare edilen ikinci taarruzunu da savuşturdu. İstediğini alamayan Fransız birlikleri en sonunda derenin keskin eğimli yakalarına inip siper almak mecburiyetinde kaldı. Masséna ise Porcile yolunun yarısını kat etmişti ki karşısında Provera tarafından komuta edilen bir başka Hırvat taburu ile bir Avusturya alayını buldu. Bir müddet süren çarpışmanın ardından düşman kuvvetlerini püskürtmeyi başaran tecrübeli komutan böylece köprübaşının sol tarafının güvenliğini sağladı. Lombardiya düzlüklerinde savaşmak dağlarda savaşmaya benzemiyordu. Düzlük alanlar Avusturya süvarisine daha fazla manevra imkânı sağlarken coşkun dereler ve bentlerin oluşturduğu zincirler süvari kuvvetleri sayıca zayıf kalan fakat taktik detaylar konusunda güçlü bir sezgiye sahip olan Napoléon'un işine yarayacak gibi görünüyordu.

Alvinczi Fransızların harekete geçtiğini kısa süre içerisinde öğrenmesine rağmen bölgenin büyük oranda bataklıklarla kaplı olduğunu bildiğinden bunun saptırma amacı taşıyan küçük çaplı bir harekât olduğunu düşündü.

Devriye kuvvetleri Verona'nın komple tahliye edildiğini bildirdiğinde bu kuvvetleri sol kanadına gönderip durum raporu istedi. Kendisine Provera komutasındaki 3.000 mevcutlu kuvvetin yenilgiye uğratıldığı bildirildi. Bu esnada 3.000 mevcutlu bir başka Avusturya kuvveti Arcole'ye gitmek üzere derhâl yola çıkmış ve öğleyi biraz geçe kasabaya varmıştı. Geçidi saplanıcı ateşe tabi tutmak üzere bölgeye kurulan bir çift obüs Milano'daki hastaneden yakın zamanda taburcu olup orduya dönen Lannes'ın bir kez daha yaralanmasına yol açtı.

Napoléon Arcole köprüsünün önüne, Augereau'nun köprüyü ele geçirme teşebbüsünün bertaraf edildiği anda vardı. Bu girişimi müteakiben bir kez daha taarruza geçilmesini emretti ancak Fransız birlikleri açılan şiddetli ateş karşısında bir kez daha püskürtüldü. En sonunda eline bir sancak alan Augereau avcı birliklerinin on beş adım önüne geçip "Grenadierler" diye seslendi. "Gelin de sancağınızın ardında toplanın." Bunun üzerine emir subayları ve muhafızlarıyla çevrili Napoléon da eline bir sancak geçirip askerlerine Lodi'de sergiledikleri kahramanlığı hatırlatan coşkulu bir konuşma yaptı ve taarruzun başını çekmek üzere ileri atıldı. İki gün önce Direktuvar'a yazdığı mektupta kendini tehlikeye atamayacağını söyleyen genç General, Arcole'de deyim yerindeyse gövdesini siper ediyordu. Gelgelelim taarruz başarıya ulaşamadı. Sulkowski'ye göre askerler "olağanüstü bir korkaklık" sergilemiş ve cesetlerin üst üste yığıldığı köprüde ilerlemekten imtina etmişlerdi ancak durum belki de söylendiğinden farklıdır. Zira aralarında Albay Muiron'un da bulunduğu Napoléon'un pek çok emir subayı bu taarruzda genç General'in yanı başında yaşamını yitirmişti. Hemen akabinde başlayan Avusturya karşı taarruzu sebebiyle Napoléon alelacele köprünün berisindeki bataklık bölgeye çekilmek durumunda kaldı ve düşmana esir düşmekten Fransız grenadier erlerinin gerçekleştirdiği taarruz sayesinde kurtuldu. Napoléon gözü kara bir asker olmasına karşın ateş gücünü tek bir noktaya yoğunlaştıran cesur Avusturya askerlerinin iki gün daha sürdürmeyi planladıkları çetin direniş karşısında bir şey yapamazdı. Bugün köprüyü ziyaret ederseniz hemen bitişiğindeki büyük drenaj çukurunu görebilirsiniz. Kim bilir, belki de Napoléon çukura itilmiş ve hayatı bu küçük düşürücü durum sayesinde kurtulmuştur.

Napoléon köprüyü ele geçiremeyeceğini anlayınca Masséna ve Augereau'ya Adige Nehri'nin güneyine dönmelerini emretti ancak kamp ateşleri Fransızların hâlâ orada oldukları izlenimini vermek için söndürülmeyecekti. Genç General, Vaubois'nın biraz daha geri çekilmek zorunda kalması durumunda Davidoviç'e karşı harekete geçmeye hazır olmak üzere Rivoli'ye geçti. Küçük Ronco köyünün kilise kulesinden bakan Fransızlar Alvinczi'nin Villanova'ya dönüp Alpone Deresi'nin doğusuna mevzilendiğini görebiliyordu. Bunun üzerine Augereau ve Masséna 17 Kasım'da bir kez daha köprünün önüne geldi. İki günlük şiddetli bir çarpışmanın ardından köprü ele geçirilecek ancak Napoléon uğuruna hayatını ortaya koyduğu köprünün ele geçirilişine şahit olamayacaktı. Her ne

kadar Fransızlar çok büyük kayıplar vermişse de (Aralarında 8 generalin de bulunduğu 1.200 ölü ve 2.300 yaralıya karşın Avusturya ordusunda 600 ölü ve 1.600 yaralı vardı) Arcole kesin bir Fransız zaferi olarak görülmektedir çünkü en nihayetinde 4.000 Avusturya askerine ilaveten 11 top ele geçirilmiştir. Yıllar sonra "Alvinczi'yi mağlup edebilmek için şansın ciddi oranda yanımızda olması gerekti" itirafında bulundu Napoléon.[50]

Kış mevsiminin yaklaşmasıyla savaş dönemi sona ermesine rağmen Avusturyalılar hâlâ kuşatma altında olan Mantua'yı kurtarmak için dördüncü bir teşebbüste daha bulunmaya karar verdi. Şu ana kadar 18.000 zayiat veren Avusturyalılara karşı subay, çizme, ilaç ve para bakımından büyük bir yoksunluğun pençesinde debelenen Fransızlar 19.000 kayıp vermişti. Fransız tarafında durum öyle kötü bir hâl almıştı ki 33'üncü Piyade Alayı'na mensup askerlerin bir kısmı açlığa daha fazla dayanamayıp kazan kaldırdı. Durumun kontrol altına alınabilmesi için üç bölüğün hapsedilmesi ve iki elebaşının kurşuna dizilmesi gerekti. Napoléon sıcak temas durur durmaz Vaubois'yı azledip Rivoli'yi perdeleyen tümenin başına Joubert'i atadı.

Napoléon'un Carnot'ya 19 Kasım'da gönderdiği rapor, daha öncekinden çok daha iyimser bir hava içeriyordu. "İtalya'nın akıbeti belli olmaya başladı. On gün sonraki mektubumu Mantua'daki karargâhtan yazacağımı umuyorum. Arcole kadar paylaşılamamış bir muharebe alanı var mıdır acaba? Emrimdeki generallerin neredeyse tamamını yitirdim ancak sergiledikleri sadakatin ve cesaretin eşsiz olduğunu belirtmeden geçemem." Sözlerine Mantua'yı alır almaz "dik kafalı" Roma'ya yürüme niyetinde olduğunu bildirerek son veriyordu genç General.[51] Direktuvar yönetimi ekim ayının sonlarında Napoléon'un Topoğrafya Dairesi'ndeki eski komutanı General Henri Clarke'ı barış görüşmeleri yürütmenin mümkün olup olmadığını görmek üzere Viyana'ya göndermeye karar verdi. Napoléon eski komutanını Mantua'nın düşmek üzere olduğuna ikna edip müzakere görüşmelerinde Cispadane Cumhuriyeti'ni mutlaka elde tutmasını söyledi.[52] Kimileri Napoléon'un Clarke hakkında farklı şeyler düşündüğünü, Miot'ya Clarke'ın "yetenekten yoksun, kibirlinin teki" ve "kendisi için gönderilen bir casus" olduğunu söylediğini iddia edecekti.[53] Ancak Napoléon'un bu türden düşüncelere sahip olmasının imkânı yoktur. Zira işini bilen yetkin biri olarak gördüğü Clarke'a Feltre Dükü unvanını bahşedecek, kendisini bir hayli methedecek, özel sekreteri yapacak, savaş bakanı makamına atayacak ve 1812 itibariyle Fransa'nın en güçlü kişilerinden biri hâline getirecekti. "Bana 30.000 asker gönderirseniz ordumla Trieste'ye yürürüm" diye başladı Napoléon Direktuvar'a yazdığı bir başka mektuba. "Savaşı İmparator'un topraklarına götürür, Macaristan'da ihtilalin fitilini ateşler ve oradan Viyana'ya ilerlerim. İşte o zaman milyonlarca Franklık bir ganimet ve koşulları son derece uygun bir barış antlaşması bekleyebilirsiniz."[54]

Napoléon 27 Kasım'da kaleme sarılıp Cenova'da Hippolyte Charles'la gününü gün eden Josephine'e bir mektup yazdı. "Canhıraş bir hâlde evine geldim; seni görmek, kollarımın arasına alabilmek için her şeyi geride bıraktım ancak orada yoktun... Tatilleri uç uca ekliyor o kasaba senin bu kent benim geziyorsun. Tam yanına geleceğim anda bulunduğun yerden ayrılıyorsun. Anlaşılan Napoléon'unu artık pek aklına getirmiyorsun... Sen mutluysan tüm dünya mutludur ancak şunu bil ki kocan sensizken çok ama çok mutsuz. Bonaparte."[55] Ertesi gün bir mektup daha yazdı genç adam. "Senden benim verdiğim ölçüde bir aşk beklemekle hata ediyorum. Bir kefesinde altın olan bir teraziyi iplikle nasıl dengeleyebilirim ki?"[56] Bununla birlikte Josephine Napoléon'un şüphelerini giderme konusunda oldukça başarılıydı. Napoléon'un sekizinci emir subayı olarak müteveffa Muiron'un yerini alan ve evlilik yoluyla genç General'in akrabası olan Antoine Lavalette'in Milano'dayken kaleme aldığı ifadelere bakılacak olursa, "Madam Bonaparte kahvaltıdan sonra kocasını kucağına alır, birkaç dakika boyunca sıkıca sarılarak öyle dururlardı."[57] Her şey bir yana bu satırlardan Napoléon'un o günlerde ne kadar zayıf olduğunu da anlıyoruz. O dönemlere ait aynı derecede etkileyici bir başka detaya ise Napoléon'un Paris Rasathanesi'nin müdürü Jérôme de Lalande'a yazdığı ve içini döktüğü mektupta rastlıyoruz: "Geceleri güzel bir kadınla ve pırıl pırıl bir gökyüzüyle geçirmek, gündüzleri ise gözlemleri kaydedip hesaplamalar yapmak bana bu dünyadaki en yüce mutluluk payesi gibi geliyor."[58]

Tarafsız Venedik'in baş idarecisi Battaglia tarafından aralık ayında gönderilen mektup ise daha kasvetli bir hava taşıyor, Venedik topraklarındaki Fransız askerlerin tavırlarına yönelik yakınma içeriyordu. Napoléon öfkeli bir üslupla herhangi bir kadının bir Fransız'ın tecavüzüne uğradığını asla kabul etmediğini bildirip "Venedik Cumhuriyeti açıkça bize karşı olduğunu mu bildirmektedir?" diye sordu.[59] Bunun üzerine Battaglia derhâl iddiasından vaz geçti ve tonunu yumuşattı. Napoléon da bu yumuşamaya kayıtsız kalmayarak iki gün sonra yazdığı mektupta "katı disiplin düzenlemelerinin dışına çıkan tüm askerlerin ibretiâlem için cezalandırılacağı" sözünü verdi.

Britanya, Livorno'nun düşüşünün ardından Korsika'yı Fransızlardan koruyamayacağını anlamış ve adayı 38 yaşındaki muhteşem Komodor* Horatio Nelson'ın önderliğinde örnek teşkil edecek bir harekâtla ekim ayında tahliye etmişti. Paoli ve destekçileri de adayı terk edenler arasındaydı. Bunun üzerine Napoléon Britanyalıların ayrılmasından sonra adada teşkil edilecek Fransız kurumlarını organize etmek üzere Miot de Melito ve Saliceti'yi görevlendirdi. Battaglia'ya mektup yazdığı gün diğerleriyle birlikte Korsika'ya giden Joseph'e de bir mektup yazmıştı Napoléon. Bonaparte Hanesi'nin "temizlenmesi

* Kraliyet Donanması'nda tuğamiralden önceki rütbe. –ç.n.

oturulabilecek şekle sokulmasını ve eskiden nasılsa o şekilde düzenlenmesini" istiyordu ağabeyinden. Dört yıl önce Paoli destekçileri tarafından gerçekleştirilen yağmanın izleri silinmeliydi.[60] Fidelik meselesi için Fransız bürokrasisiyle mücadele ettiği yıllar boşa gitmeyecekti.

1796 yılının eylül-aralık ayları arasında Mantua'da yaklaşık 9.000 kişi hastalıklar ve açlık yüzünden yaşamışını yitirdi. Geri kalan 18.500 askerin ise şu aşamada yalnızca 9.800'ü muharip durumdaydı. Keza erzak depoları da her geçen gün biraz daha boşalıyordu. Eldeki kaynaklarla ancak 17 Ocak'a kadar dayanabilecekleri öngörülüyordu. Dolayısıyla bir sonraki Avusturya kurtarma kuvvetinin yakın zamanda gelmesi bekleniyordu. Napoléon yaklaşan muharebe için ordusunu hazır hâle getirmenin derdine düştü. Aralık ayında 18 gün içerisinde Milano'dan Berthier'ye tam 40 mektup gönderen genç General aynı sürede Direktuvar'a takviye birlik göndermesi için âdeta yalvardı. "Düşman Ren Cephesi'nden İtalya'ya kuvvet kaydırıyor. Siz de aynısını yapın, bize yardım edin. Tek istediğimiz takviye kuvvet göndermeniz" diye yazıyordu 28 Aralık'ta.[61] Aynı mektupta ilginç bir detaydan daha bahsedip bir Avusturya casusunu yakaladıklarını, casusun İmparator Franz'a hitaben yazılmış bir mektubu küçük bir tüpe koyup yuttuğunu söylüyor ve şöyle devam ediyordu: "İshal olmaları durumunda küçük tüpü likköre batırıp tekrar yutuyorlar. İspanyol parafini ve sirkeden oluşan bir maddeyle kaplandığı için küçük tüplere kolay kolay bir şey olmuyor."

Napoléon, askerlerin yaşamını ve sıhhatini ilgilendiren tüm meselelere büyük bir ihtimam gösteriyordu. Örneğin, Joubert'in emrindeki askerlerden bazıları ödeme alacakları günde iaşe subayının yanına uğramayınca dolandırıcılık ve hileden şüphelenip bu durumun sebebini sorgulamaya girişti. 6 Ocak 1797'de Direktuvar'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Boş zamanlarımda *İtalya Ordusu*'nun idari kademesinin kapanmaz yaralarını ne kadar deşersem çabuk ve hatasız bir çözümün gerekliliğine o kadar ikna oluyorum." İtalya'nın önde gelen tiyatro aktrislerinin ordu müteahhitleri tarafından kapıldığını da iddia eden Napoléon, "zevküsefanın ve yolsuzluğun görülmedik bir seviyede olduğunu" bildiriyor ve "idari kadronun tamamının kurşuna dizilmesi" talebini yineliyordu.[62] (Direktuvar mensupları, herhangi bir generalin diğer Fransız yurttaşların yaşamına ve ölümüne hükmedecek keyfî bir gücü elinde bulundurmasına izin vermeme konusunda ziyadesiyle hassas oldukları gibi kendilerini benzer bir idam kararından korumaya da oldukça kararlıydı.) Napoléon, imkânı olduğunda tüm yetkisini gözünü bile kırpmadan kullanan biriydi. 7 Ocak'ta General Jean-Baptiste Rusca'ya Modena'daki ayaklanmanın elebaşlarının kurşuna dizilmesini ve Modena Dükü'nün şahsi hizmetinde olup hareketin liderliğine soyunan rahibin evinin yıkılmasını emretti. Evin yıkıntıları üzerine dikilen piramide ise şu cümlenin yazılı olduğu bir tabela iliştirildi:

"Bu, işgal ettiği dinî makamı istismar edip halkı isyana ve katliama teşvik eden gözü dönmüş rahibe kesilen cezadır."[63]*

Napoléon aynı gün Alvinczi'nin bu sefer 47.000 mevcutlu bir orduyla güneye ilerlediği haberini aldı. Avusturyalılar bir kez daha kuvvetlerini bölmüş ve iki koldan hareket etmeye karar vermişti. İçerisinde Kostanoviç'in de bulunduğu 28.000 mevcutlu esas kuvvet Alvinczi'nin komutası altında Garda Gölü'nün doğusundan ilerliyor, Fransızlarla düzlük alanda karşılaşmamak için mevcut tüm yol ve patikaları kullanıyordu. Provera'nın emrindeki 15.000 mevcutlu ordu ise doğudaki düzlükleri geçip Verona'ya doğru ilerlemekteydi. 4.000 kişiden müteşekkil bir müfreze ise Garda Gölü'nün batısına gönderildi. Alvinczi aynı esnada Wurmser'e Mantua'dan huruç edip güneydoğuda kendisiyle buluşmasını emretti. Avusturya ordusunun harekete geçtiği haberi üzerine derhâl Milano'dan ayrılan Napoléon, Alvinczi'nin niyetini kestirebilmek için Bologna, Verona ve Roverbella'daki karargâhları arasında mekik dokumaya başladı. Şu aşamada Sérurier'nin Mantua kuşatma hattını çevreleyen 8.500 mevcutlu kuvveti hariç tutulursa Napoléon'un emrinde muharebeye hazır 37.000 asker vardı.

Joubert, 12 Ocak'ta Rivoli'nin hemen kuzeyindeki La Corona'da taarruza uğradığını ancak yoğun kar yağışının Avusturya hücumunun başarıya ulaşmasına engel olduğunu bildirdi. "General Brune'ün üniformasında yedi misket deliği var ancak misketlerden hiçbiri vücuduna isabet etmemiş" diyecekti Napoléon Josephine'e. "Adam şans meleğiyle kol kola yürüyor."[64] Genç General seferin akıbetinin İtalyan Alpleri'nin eteklerinde ve Adige Nehri'nin kıyılarında belirleneceğini düşünüyordu. Yine de kendi karşı taarruzunu başlatması için daha fazla istihbarata ihtiyacı vardı. Bu bekleme sürecinde astlarını bazı talimatlarla yönlendirdi. İlk olarak Masséna'nın bazı kıtalarını Verona'ya yerleştirmesini, 7.000 askerini ise Adige'nin berisine çekmesini emretti. General Gabriel Rey, iki tugayını Castelnuovo'da bir araya getirecek, Lannes güneye yapılabilecek bir Avusturya yürüyüşünün önüne set çekmek için İtalyan askerlerini güneyde bırakıp 2.000 Fransız askeriyle Badia'ya dönecekti. Augereau ise Ronco'nun müdafaasından sorumlu kılındı.

Napoléon ertesi gün Provera'nın üzerine yürümek için harekete geçmek üzereydi ki saat 10.00 sularında Joubert'in şiddetli bir Avusturya hücumu karşısında kamp ateşlerini yanar vaziyette bırakıp düzenli bir şekilde Rivoli'ye doğru çekildiğini öğrendi. Provera'nın ilerleyişinin bir saptırma harekâtı olduğunu

* İş yaratıcı cezalar vermeye geldiğinde Napoléon'un hayal gücünün bir hayli geniş olduğunu görürüz. Örneğin 1797 yılının Nisan ortalarında ordunun peşinden gelen sivil gruptaki "kötü kadınların askerleri yağmaya teşvik ettiğini" düşünen Napoléon, Bernadotte'a bir talimat gönderdi ve talimatın ulaşmasından 24 saat sonra hâlâ tümende bulunan tüm kadınların "kuruma bulanıp iki saat boyunca pazar yerinde sergilenmesini emretti" (ed. Bingham, *Selection* I, s. 151). –y.n.

ve esas taarruzun Rivoli yönünden geleceğini anlayan genç General, atına atlayıp Verona'dan ayrıldı ve derhâl bölgeye intikal etti. Tüm emirler yeniden verilecekti. İlk olarak Joubert'e ne pahasına olursa olsun Rivoli'yi savunması emredildi. Sérurier Mantua'daki kuşatma hattını teyakkuza geçirmenin yanı sıra bölgeye derhâl süvari, top ve 600 piyade gönderecekti. Masséna 18'inci, 32'nci ve 75'inci piyade alaylarıyla Joubert'in sol kanadında mevzilenecek, Provera'yı Adige'de durdurmakla sorumlu kılınan Augereau da Rivoli'ye bir miktar süvariye ilaveten top takviyesi yapacaktı. Ordunun tüm kademelerine nihai sonuçlu bir muharebenin gerçekleşmek üzere olduğu bildirildi. Mantua'da 8.000, Adige'de ise 16.000 mevcutlu kuvvetler bırakan Napoléon, Rivoli'ye yapılacak Avusturya taarruzuna General Gabriel Rey'in iki tugayı da dâhil olmak üzere 18.000 piyade, 4.000 süvari ve 60 topla göğüs germeyi planlıyordu. "Ayrı ayrı ilerleyip tek bir kuvvet olarak muharebe et" şeklindeki kadim savaş ilkesi ancak bu kadar iyi uygulanabilirdi. Napoléon'un aksine esas kuvvetini [ikincil kuvvetlerden kaydırabileceği birliklerle] takviye etmeyi başaramayan Alvinczi ise Rivoli'ye ancak seferin başında birlikte yola çıktığı 28.000 asker ve 90 toptan müteşekkil bir kuvvetle gelebildi.

Napoléon, cumartesi gününe denk gelen 14 Ocak 1797 tarihinde, sabaha karşı 02.00'de Rivoli Geçitleri'nin yukarısında kalan ve Fransızların sıklet merkezini teşkil eden (Fr. *point d'appui;* Alm. *schwerpunkt*) platoya ulaştı. Genç General açık, serin ve ay ışığıyla aydınlanan gecede düşman ordugâhındaki kamp ateşleri üzerinden değerlendirmede bulunmaya çalışıyordu. İspanyol asıllı Avusturyalı General Marquis de Lusignan'ın konumundan anlaşıldığı kadarıyla bir hayli enerjik olan bu komutanın sabahın ortalarına kadar muharebeye dâhil olması mümkün görünmüyordu. Geride kalan dört aylık süreçte atından inmeyen ve araziyi deyim yerindeyse avucunun içi gibi bilen Napoléon, gözlemleri sonucunda Osteria'daki vadi geçidini ve muharebe meydanının doğusunda kalan San Marco Şapeli'nin de bulunduğu dağ sırtını koruyabilirse esas Avusturya kuvvetlerini kolaylıkla durdurabileceğini anladı. Ancak önce Masséna'nın tümenini dinlendirmeli ve Rey'in kuvvetlerinin gelmesi için zaman kazanmalıydı. Napoléon, bu düşünceden hareketle Alvinczi'nin dikkatini odaklamak zorunda kalacağı bir bozucu taarruz düzenlemeye karar verdi. Joubert'in Rivoli platosuna çekilmesi emredilirken düşman ordusunun merkezine yapılacak taarruzdan önce tüm Fransız toplarının namlularını çevirdiği Osteria'ya bir tugay gönderildi. Bu esnada Masséna'ya da Lusignan'ı mümkün olduğunca oyalamak üzere bir tugayını ileri sürmesi emredildi.

General Honoré Vial'in 4'üncü, 17'nci ve 22'nci hafif piyade alaylarından meydana gelen tugayı şafak sökmeden önce saat 04.00 sularında taarruza kalkıp Avusturya kuvvetlerini San Giovanni ve Gamberon'a kadar püskürtmeyi ve San Marco Şapeli'ni ele geçirmeyi başardı. Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte

Joubert de harekete geçti ve Caprino ile San Giovanni istikametinde taarruza kalktı ancak ince bir hat hâlinde taarruz eden Fransız askerleri kalabalık düşman kuvvetleri tarafından durduruldu. Saat 09.00 civarında başlayan Avusturya karşı taarruzu Vial'in tugayını geri sürünce Napoléon merkezi kurtarmak için derhâl Masséna'nın bir tugayını bölgeye gönderdi ve Trambassore köyünü elinde tutmayı sürdürdü. Merkezde vuku bulan bu çarpışma on saat boyunca aralıksız devam edecekti.

Saat 11.00 sularında Lusignan 5.000 askeriyle muharebe meydanına varmıştı. İlk etapta Masséna'nın müfrezesini püskürten coşkulu general, herhangi bir takviye kuvvetin gelmesini engelleyecek şekilde Affi yakınlarında Fransız ordusunun gerisine bir hayli sarkmış durumdaydı. Muharebe meydanının merkeziyle meşgul olup sağ kanadında ciddi bir baskı hisseden Napoléon, şimdi bir de sol kanadını tehdit eden Lusignan'la uğraşmak zorundaydı. Elinde ihtiyat kuvveti olarak yalnızca tek bir tugay bulunması ve Rey'in hâlâ bir saatlik mesafede olması işleri büsbütün zora sokuyordu. Lusignan'ın Fransız ordusunu geriden sardığı haberi karargâha ulaşınca çok ciddi bir endişeye kapılan kurmayları gerçek olamayacak kadar sakin görünen Napoléon'a endişeli gözlerle baktığında genç General onlara şöyle dedi: "İşte şimdi işleri bitti."[65] Merkezdeki Avusturya kuvvetlerinin bir hayli yıprandığını düşünen ve Lusignan'ın muharebenin kaderini değiştiremeyecek kadar uzakta olduğuna kanaat getiren Fransız komutan yüzünü esas tehdit olarak gördüğü doğudaki Kostanoviç'e çevirdi. Joubert'in hattını iyice inceltmek pahasına boşa çıkarabildiği tüm birlikleri San Marco'ya kaydıran Napoléon buradan gelen kalabalık Avusturya piyade kollarını karşılamaya hazırlanıyordu. Toplarla himaye edilen düşman kuvvetleri geçide taarruz edip platoya ulaşma gayesindeydi ancak taarruza başlamalarıyla Fransız topçusunun peşrev ateşine maruz kalmaları bir oldu. Yanaşık düzende kalabalık bir kütle hâlinde ilerleyen Avusturya birliklerine dört bir yandan peşrev ateşi yağıyordu. Topçu karşılamasının hemen ardından ise kol düzenindeki piyadelerin süngü taarruzu başladı ve bunu süvarilerin coşkulu hücumu takip etti. Avusturya birlikleri geçit boyunca geri çekilmekteyken uğurlu bir gülle ya da misket Avusturya mühimmat katarına isabet edince dar alandaki nazik durum büsbütün kötüleşti. Bunun üzerine Kostanoviç taarruzun durdurulmasını emretti.

Napoléon doğudaki tehdidi bertaraf etmesinin ardından taarruzun yönünü çok hızlı bir şekilde topçu ve süvari desteğinden yoksun Avusturya merkezine yönlendirdi. Platonun büyük zayiatlar verme pahasına da olsa ele geçirilmesinin ardından üç Avusturya piyade kolunun tamamı geri püskürtüldü. Bu esnada bir başka olumlu gelişme daha olmuş, Rey, beklenmedik bir anda muharebe meydanına yaklaşan Lusignan'ın gerisinde bitivermişti. Önden Masséna'nın arkadan ise Rey'in kuvvetleri tarafından tehdit edilen Lusignan,

bu ölüm kapanından yalnızca 2.000 askeriyle kurtulabildi. Saat 14.00'e gelindiğinde ise Avusturya ordusu tam ricat durumuna geçti. Fransızlar düşman kuvvetlerini bir müddet kovaladıysa da Augereau'nun Provera'nın Adige'yi geçtiğini ve Mantua'ya doğru ilerlediğini bildirmesi üzerine takip durduruldu ve Masséna Provera'yı durdurmak üzere muharebeye hazırlanan Augereau'ya destek olmak üzere bölgeye gönderildi.

Napoléon Rivoli Muharebesi'nde 2.200 askerini kaybetmiş, 1.000 kadarını da esir vermişti ancak Avusturya zayiatı çok daha fazlaydı. 4.000 asker öldürülmüş ya da yaralanmış, 11 sancak ve 8 topa ilaveten 8.000 asker esir alınmıştı. Bunlar oldukça etkileyici sayılardı ancak Napoléon Fransa'ya yazdığı raporda düşmana 6.000 zayiat verdirilmesine ek olarak 60 topun ve "bizzat İmparatoriçe tarafından işlenen" 24 sancağın ele geçirildiğini iddia edecekti. Karşılaştığı düşman kuvvetinin sayısını da 45.000 olarak bildirecekti.[66] Aslına bakılırsa iş en nihayetinde Napoléon'un verdiği sayılara geliyordu. Zira Alvinczi ilk başta düzeni muhafaza ederek çekilmeyi bildiyse de bu çekiliş ilerleyen günlerde 11.000 askerin daha esir düşmesi sonucu bozguna dönüştü.

Provera 15 Ocak günü, çoğu yarım yamalak bir eğitimden geçmiş 4.700 kişilik kuvvetiyle öğle saatlerinde La Favorita'ya vardı. Ertesi günün ilk ışıklarıyla birlikte Mantua'dan bir huruç harekâtına girişen Wurmser ise bu denemesinde başarısız oldu. Napoléon bölgeye geldiğinde Provera, Mantua'nın hemen dışındaki La Favorita'da Masséna ve Augereau'nun kuvvetleri arasında kısılıp kalmıştı. Avusturyalı komutan ilk etapta cesurca mücadele ettiyse de askerlerinin Fransızlar tarafından katledilmemesi için teslim olmaya karar verdi ve tüm kuvvetiyle birlikte esir alındı. Mantua'da ise erzak depoları tamamen boşalmıştı. Wurmser, Alvinczi'nin mucizevi bir şekilde Mantua'nın kapılarında belireceğini ümit ederek mevcut erzakı bitmesi beklenen süreden iki hafta daha uzun süre idare etmiş ancak perşembe gününe denk gelen 2 Şubat 1797 tarihinde ahı gitmiş vahı kalmış garnizon kuvvetiyle şehri Fransızlara teslim etmekten başka bir çare bulamamıştı. Geçen sekiz aylık sürede Mantua'da yaklaşık 16.300 askere ilaveten en nihayetinde şehirdeki fareleri ve köpekleri bile yemek zorunda kalan çok daha fazla sayıda sivil hayatını kaybetti. Fransızlar zaferin ardından Avusturyalılara ait 325 topa el koyup ağustos ayında terk etmek zorunda kaldıkları kendilerine ait 179 topu geri aldılar. Wurmser ve yaklaşık beş yüz Avusturyalı kurmay subayın esir değişimi olana kadar Fransa'ya karşı savaşmamak şartıyla sancaklarını sallayıp marşlar söyleyerek Avusturya'ya dönmelerine izin verilirken geri kalan Avusturyalı esirler tarım sektöründe ve inşaatlarda çalıştırılmak üzere Fransa'ya gönderildi. Mantua'nın düşüşünün trompetler eşliğinde ilan edildiği Paris ise deyim yerindeyse şenlik meydanına dönmüştü. Dönemin tanıklarından birinin ifadesine göre "Fransız ordusunun zaferini ilan eden kamu görevlisi mahşerî bir kalabalığın ortasında kalmıştı."[67]

Napoléon zafer kutlamalarına katılamadı. Zira bir önceki haziran ayında imzalanan ateşkes antlaşmasına rağmen silaha sarılma ve Avusturya'nın yanında saf tutma tehdidinde bulunan Papalık Devleti'ni cezalandırmak üzere önce Verona'ya, ardından da Bologna'ya gitmişti. Direktuvar'a ait yetkiyi gözünü bile kırpmadan gasp eden genç General 22 Ocak'ta Fransa'nın Roma büyükelçisi Cacault'ya bir mektup yazarak Vatikan'ı sıkıştırma niyetinde olduğunu ve "mektubun eline ulaşmasının ardından altı saat içinde Roma'yı terk etmesini" söyledi. Aynı gün Papalık müzakerecisi Kardinal Alessandro Mattei'ye de bir mektup gönderen Napoléon, Avusturya ve Napoli'nin Roma'nın dış politikası üzerindeki etkisinin son bulması gerektiğini belirtti. Mektubun sonunda tonunu yumuşatan genç General, Kardinal'den "din kurumunun baş temsilcisi" olan "Kıymetli Papa Cenapları'nın Roma'da en ufak bir huzursuzluğa kapılmadan oturabileceğini" söylemesini istedi.[68] Napoléon fazla ileri gitmemeye çalışıyordu. Bunu Direktuvar'a şöyle açıklamıştı: "Eğer Papa ve tüm kardinaller Roma'dan kaçacak olursa talep ettiğim hiçbir şeyi elde edemem." Vatikan'a saldırması durumunda Avrupa'nın dindar Katoliklerinin öfkesini ve hatta yaşam boyu düşmanlığını da üzerine çekebileceğinin farkındaydı. Miot'ya "Eğer Roma'ya girersem Milano'yu kaybederim" demesinin sebebi de tam olarak buydu.[69]

Napoléon, İtalya'daki Fransız idaresine yönelik muhalefeti köreltmek amacıyla 1 Şubat'ta bir bildiri yayınlayıp "Yeni Ahit'in ilkelerine uygun şekilde davranmayan" tüm rahip ve keşişlerin "diğer yurttaşlara nazaran çok daha sert bir şekilde" cezalandırılacağını söyledi.[70] Buna rağmen Papalık Devleti'nin askerî birlikleri cesurca ancak dikkate alınmayacak kadar cılız bir girişimle Fransızlara karşı direnmeye karar verdi. General Claude Victor-Perrin (yalnızca Victor olarak bilinir) 3 Şubat'ta Castel Bolognese'de karşısına çıkan birlikleri kolayca dağıttı. Bir hafta sonra ise Ancona'daki Papalık garnizonunu kayıp vermeksizin ele geçirdi. Başka çaresi kalmayan Papa 17 Şubat'ta barış teklifinde bulunup Mattei'yi Napoléon'un Tolentino'daki karargâhına gönderdi. Burada imzalanan antlaşmaya göre Romagna, Bologna, Avignon ve Ferrara Fransa tarafından ilhak ediliyor, Papalık Devleti'nin tüm limanları İngiliz gemilerine kapatılıyor, 30 milyon franklık bir "katkı payı" ve yüz sanat eseri Fransa'ya teslim ediliyordu. Napoléon, Direktuvar'a "Torino ve Napoli'de bulunan az sayıdaki eser hariç olmak üzere İtalya'da güzel olan her şeye el koyacağız" dedi.[71]

İtalya Ordusu 18 Şubat 1797'de "Bonaparte'ın ve Erdemli Adamların Gazetesi" (*Journal de Bonaparte et des Hommes Vertueux*) isimli yeni bir haber bülteni yayınlamaya başladı. Bültenin ilk sayısının manşetinde ise "Hannibal Capua'da uyudu ancak Bonaparte Mantua'da uyumuyor" yazıyordu.[72] Napoléon propagandanın son derece güçlü bir silah olduğunu pekâlâ bilen biriydi ve şu aşamada zaten kendinden yana olan kamuoyunu daha da körüklemek üzere

birtakım çabalara girişti. Bültene "Bonaparte yıldırım gibi ilerleyip şimşek gibi saldırıyor" tarzı cümleler yazdıran genç General bir medya patronu ve gazeteci sıfatıyla âdeta yeni bir mesleki kariyere başlamıştı. Bülten on gün içinde Direktuvarı alttan alta eleştirmeye başladı ki böyle bir şeyin Napoléon'un izni dışında yapılması söz konusu bile olamazdı. Napoléon aynı yılın sonlarına doğru iki yeni haber bülteni daha yayımladı. Bunlardan "*İtalya Ordusu* Postası" (*Courrier de l'Armée d'Italie)* isimli ilk bültenin yayın yönetmenliğini eski bir Jakoben olan Marc-Antoine Jullien yürütüyor, düzenli olarak Paris gazetelerinde alıntılanan ve daha az etkili olan "İtalya Ordusu'nun Gözünden Fransa" (*La France Vue de l'Armée d'Italie*) ise yayın hayatını Michel Regnaud de Saint-Jean d'Angély'nin yönetiminde devam ettiriyordu. Ren Cephesi Fransa topraklarına daha yakın olsa da Napoléon İtalya seferinin halkın gözünde ikincil önemde olmasını istemiyordu. Ayrıca askerlerinin Paris'ten haber almak isteyebileceğini de düşünüyordu. Geçmişte *İtalya Ordusu*'nun hastanelerini yönetmiş eski bir parlamenter ve avukat olan d'Angély gelecekte Napoléon'un üst düzey kurmaylarından olacaktı. Jullien'ın göreve getirilmesi ise genç General'in yetenekli ve geçmişi geride bırakmaya istekli olmaları durumunda kişilerin geçmiş siyasi yönelimlerini unutmaya hazır olduğunun göstergesiydi. Yönetim değişikliklerinin o dönemin Fransa'sındaki kadar hızlı olduğu bir ortamda bu tutum hoşgörüden ziyade sağduyudan kaynaklanıyordu. Sonuçta Napoléon da yalnızca üç yıl önce bir Jakoben'di.

Paris'te yayımlanan *Moniteur* gazetesinde Napoléon tarafından elde edilen zaferlerin dans, kantat, şölen ve törenlerle kutlandığı yazıyordu. Tüm bu etkinlikleri organize edenler ise Direktuvar'ın da bizzat tespit ettiği gibi resmî yönetimden ziyade Napoléon'u destekleyen ve her geçen gün biraz daha büyüyen çekirdek kitleydi. Ancak siyasetin de ötesinde Napoléon'a dair haberlerin sükse yaptığı gerçeği apaçık ortadaydı. Örneğin muhafazakâr (*Nouvelles Politiques*) Politika Haberleri gazetesi altı ay içinde *İtalya Ordusu*'ndan 66 kez bahsetmişti.[73] Bu durum genele de sirayet etmiş, Napoléon'un kahramanlıkları diğer Fransız generallere nazaran çok daha fazla bahsedilir olmuştu. Tabii bu durum hâlihazırda *İtalya Ordusu*'nun gölgesinde kaldıkları için küskün olan *Ren ve Moselle Ordusu* ile *Sambre ve Meuse Ordusu*'nun komuta kademelerini gücendiriyordu.

Napoléon'un resim ve oyma baskıları 1796'da "General Bonaparte Lodi'de" ya da "Bonaparte Milano'ya Geliyor" gibi başlıklarla üretilip piyasaya sürülmeye başladı. Bunların bazılarında ismi "Napoleone Buonaparte" diye yazılırken bazılarında ise yalnızca "Bounaparte" ifadesi kullanılıyordu. 1798'e gelindiğinde sayısı belki de yüzleri bulan bunca tasvirden de anlaşıldığı üzere "Napoléon kültü" çoktan oluşmaya başlamıştı. Sanatçılar Napoléon'u çizmeden önce onu bizzat görmeye gerek bile duymadığı için genç General

bazı tablolarda insanların zihnindeki muzaffer komutan imgesine uygun olarak beyaz saçlı ve orta yaşlı biri olarak tasvir ediliyordu.[75]

Napoléon belli bir olayın anısına madalya tasarlatma uygulamasını Montenotte Muharebesi'nin ardından başlattı ve bu tarz madalyalar onun etkili propaganda araçlarından biri hâline geldi. Diğer komutanların böyle bir talebi olmadığı gibi Napoléon bu konuda Direktuvar'dan herhangi bir izin almış da değildi. O dönem en iyi bronz madalyalar eski bir erotik roman yazarı ve başarılı bir oymacı olan ve sonraları Louvre'a müdür olarak atanan Vivant Denon tarafından yapılırdı. Burada da görev kendisine tevdi edildi. Montenotte anısına tasarlanan 38 mm çapındaki madalyanın ön yüzünde, yakaları meşe yaprağı ve meşe palamuduyla bezenmiş bir palto giyen Napoléon'un sureti, arka yüzünde ise Zafer Tanrıçası Nike'nin bir temsili yer alıyordu.[76] 1815'e kadar muharebelerin, antlaşmaların, taç giyme törenlerinin, nehir geçişlerinin, Napoléon'un evliliklerinin ve başka devletlerin başkentlerinin ele geçirilmesinin anısına toplamda 141 farklı madalya tasarlanıp resmî törenlerde ve kutlamalarda çok sayıda kişiye dağıtılacaktı. Nispeten olağan durumlar için de madalya üretildiği oluyordu. Paris Tıp Okulu'nun, Ourcq Kanalı'nın ve Mont Blanc bölgesinde bir madencilik okulunun açılışının şerefine üretilen madalyalar bunun örneklerindendir. Hatta Napoléon'un 1807 Mart'ı boyunca Osterode'da kalıp harekete geçmemesi anısına bile bir madalya üretilmişti. Bu madalyanın arka yüzünde Hannibal'e karşı sürdürülen savaşta halkın ve senatonun hilafına muharebeye girmekten kaçındığı için gereğinden fazla tedbirli olmakla bilinen [ancak bu sayede bir başka Roma ordusunun helak olmasını önleyen] Romalı komutan Fabius Maximus "Cunctator"un sureti yer alıyordu.

Napoléon, cuma gününe denk gelen 10 Mart 1797 tarihinde Direktuvar'a vadettiği Kuzey Seferi'ne başladı. 40.000 mevcutlu ordusuyla Tirol'den geçip Klagenfurt'a ve en nihayetinde Styria bölgesindeki Leoben'e ulaşmasını öngören bu harekâtın oldukça riskli bir girişim olduğu aşikârdı ancak başarıya ulaşması durumunda düşmanın kalbine öyle yaklaşmış olurdu ki Fransa ordusunun öncü birlikleri burada bulunan Semmering Tepeleri'nden Viyana'nın göğünü kaplayan kilise kulelerini ayırt edebilirdi. Jourdan ve Moreau'nun orduları (her ikisi de Napoléon'un ordusunun iki katı büyüklüğündeydi) sonbaharda Arşidük Karl tarafından Almanya'dan atıldığından Fransa şu aşamada Napoléon'un mütevazı ordusuyla Avusturya başkentini tehdit etmesini ve bu sayede düşmanı bir barış antlaşması imzalamaya mecbur bırakmasını umuyordu. Aslına bakılırsa Napoléon'un asıl niyeti *Ren Ordusu*'yla eş güdüm içinde bir çifte kuşatma harekâtına girişmekti ancak sonbahardaki mağlubiyetin ardından hem Jourdan'ın hem de Moreau'nun Ren Nehri'ni yeniden geçme konusunda başarısız olmaları işleri büsbütün zora sokup genç General'in

planını akamete uğrattı. Napoléon bunun üzerine askerlerini cezbeye getirmek için bildirilerinden birinde Arşidük Karl'ın ağabeyi İmparator Franz'ın "Londra'daki tüccarların paralı hizmetkârı" olduğunu, Britanyalıların ise "savaşın getirdiği ızdıraplardan azade bir biçimde Kıta'nın makûs durumuna tebessümle baktıklarını" ifade etti.[77] Napoléon'un Avusturya'ya karşı yürüttüğü propaganda savaşı çerçevesinde sarf ettiği bu saldırgan ifadelerin altında Britanya hükûmetinin Avusturya'ya 1,62 milyon pound (40 milyon franktan fazla) değerinde bir kredi sağlamak üzere olması yatıyordu.[78] Britanya, şu aşamada kıtaya seferi kuvvet göndermiyorsa da Fransa'nın karşısına dikilmeye gönüllü olan devletleri cömertçe desteklemekten de geri durmuyordu.

Napoléon 16 Mart'ta Tagliamento Nehri'ni geçip Valvassone'da Arşidük Karl'a küçük çaplı bir mağlubiyet tattırdı. General Jean-Baptiste Bernadotte ise ertesi gün Avusturya esas kuvvetlerinden ayrı düşen kayda değer büyüklükteki bir müfrez birliği esir almakla Fransız zaferinin çapını genişletti. Napoléon, Tagliamento'da Guibert tarafından geliştirilen "karma düzen" (*ordre mixte*) uygulamasını tatbik etmişti. Bu taktik, standart konuşlandırma uygulamalarının işlemediği zorlu arazilerde hat ve kol düzeni taarruzlarının birlikte uygulanmasını öngörüyordu. Genç General, söz konusu taktiği birkaç gün sonra Isonzo Nehri'ni aşıp Avusturya topraklarına adım atarken de uyguladı. Hat düzenindeki taburun ateş gücünden, kol düzenindeki iki taburun ise vuruş şiddetinden yararlanılan uygulamanın tatbiki her iki denemede de bizzat Napoléon tarafından gerçekleştirilmişti.[79]

"Tedirgin olmayı bırakın" diye sesleniyordu Napoléon Kuzeydoğu İtalya'da bulunan Habsburg vilayeti Gorizia'nın yerli halkına. "Bizler iyi ve uygar kimseleriz."[80] Napoléon, 1793'te Hollanda'da muharebeler kazanan, 1796'da ise Jourdan ve Moreau'yu mağlup eden yeni düşmanı Arşidük Karl'dan her nasılsa etkilenmemişti. Genç General, Karl'ın bir stratejist olarak sahip olduğu şöhretin haksız ve içi boş olduğu kanısındaydı. "Arşidük Karl'ın şu ana kadar icra ettiği manevralar Beaulieu ve Wurmser'inkilerden bile kötü" diye bildirdi Direktuvar'a. "Her defasında hatalı hamleler yaptı. Üstelik bunların bazısı son derece aptalca hatalardı."[81] Nitekim şimdilik Napoléon ve Arşidük Karl arasında büyük bir muharebe yaşanmayacaktı. Zira Moreau'nun Almanya'da başlatmak üzere olduğu yeni bir taarruzla karşı karşıya olan Avusturya, başkentini Napoléon'a kaptırmamak adına genç General'in ateşkes teklifini kabul edip 2 Nisan'da Viyana'nın yaklaşık 200 km güneybatısında bulunan Leoben'de masaya oturdu.

Napoléon hemen hemen bir yıl önce başlayan Kuzey İtalya Seferi süresince Apeninler'i ve Alpler'i aşıp bir Sardinya ordusunu ve en az altı Avusturya ordusunu yenerek 120.000 Avusturya askerini öldürmüş, yaralamış ya da esir almıştı. Üstelik bunları yaptığında henüz 28 yaşında bile değildi. 18 ay önce

adı sanı bilinmeyen ve intihar üzerine yazılar yazan karamsar bir askerken şimdi tüm Avrupa'da kudretli Avusturya'yı mağlup eden, Piyemonte ve Napoli kralları ile Papa'dan barış antlaşmaları koparan, Orta Çağ kalıntısı Modena Dukalığı'nı lağveden, Avusturya'nın en şöhretli komutanlarından Beaulieu, Wurmser, Provera, Kostanoviç, Alvinczi ve Davidoviç'i olası tüm askerî koşullarda mağlup eden ve Arşidük Karl'ı kurnazlıkla alt eden meşhur bir komutan olarak tanınıyordu.

Napoléon daima kendisinden daha kalabalık Avusturya ordularıyla savaştıysa da pek çok kez uyguladığı merkezî mevki stratejisi sayesinde muharebe alanlarında çoğunlukla sayısal üstünlüğü elde etmesini bildi. Bölgeye ayak basmadan önce İtalya'nın tarihine ve coğrafyasına yönelik derin bir çalışma maratonuna girmesi bu süreçte genç General'e son derece önemli yararlar sağlarken diğer askerî stratejist ve komutanların en bilinenleri "kare tabur" ve "karma düzen" olan çeşitli fikirlerini deneme konusunda istekli olması ve dillere destan hafızasını işletip son derece dikkatli lojistik hesaplamalar yapması da keza verimli sonuçlar almasında hayati öneme sahip etkenlerdendi. Tümenlerini birbirine bir günlük yürüme mesafesinde tutan Napoléon bir muharebe durumunda tüm kuvvetlerini hızlıca muharebe alanına yığabiliyor ve muharebe başladıktan sonra baskı altında olağanüstü bir sakinliğe bürünebiliyordu.

Daha önceki tarihlerde pek çok şeyin mahrumiyeti içinde kıvranan *İtalya Ordusu*'nun Napoléon'un gelişinin ardından daima muharebeye hazır oluşu genç General'in coşkunluğunun ve örgütleme becerisinin başka bir kanıtıydı. Gerekli gördüğünde haşin davranmaktan çekinmeyen, uygun durumlarda ise övgüde eli bol davranan Napoléon'un liderlik özellikleri zaferi elde etmede çok lüzumlu olan gayedaşlık ruhunun oluşmasını sağladı. 1808'de bu durumla ilgili olarak şöyle diyecekti: "Zaferin dörtte üçü maneviyat, dörtte biri ise gerekli maddi imkânlar sayesinde elde edilir"[82] Sergilediği şahsi cesaret örnekleri de keza askerlerini ona daha bağlı hâle getiriyordu. Elbette Avusturya'nın Napoléon'un üzerine ordularını bölmeyi alışkanlık hâline getiren ve Fransız ordusunun yarı hızında ilerleyen yetmişlik komutanlar göndermesi genç General'in işini oldukça kolaylaştırmıştı ancak bu durum daima böyle gitmeyecekti.

Napoléon kurmaylarından yana oldukça talihli sayılırdı. Başta Joubert, Masséna ve Augereau olmak üzere Lodi ve Arcole'de Lannes'dan, Castiglione'de Marmont'dan, La Favorita'da Victor'dan ve Mantua'da Sérurier'den olağanüstü derecede fayda gördü. Brune, Murat ve Junot da genç General'in işini kolaylaştıran diğer önemli subaylardandı. Ancak Napoléon doğru kişileri doğru mevkilere getirme konusunda da bir övgüyü hak ediyor. Zira yaşına ve geçmişine bakmaksızın kabiliyetli komutanları bulan, mevcut durumun ağırlığını kaldıramayan Meynier ve Vaubois gibileri ise tereddüt etmeden azleden kişi bizzat odur. Dolayısıyla iktidara geldiğinde *İtalya Ordusu*'nun komutanlarının

terfi etmesi tesadüf değildir. "Mahşerî kalabalığın" Paris'te on iki ayda on iki zafer kutlamasına ek olarak kuzey ve orta İtalya'nın Fransa Cumhuriyeti'nin sadık birer uydusu hâline gelmesi göz önüne alınırsa "Zaferin Biricik Evladı" olarak tanımlanabilecek kişi aslında Napoléon'un kendisidir.

Napoléon'un askerî felsefesi ve alışkanlıkları erken tarihli İtalya seferleri sırasında şekillenmeye başlamıştı. Genç General güçlü bir gayedaşlık ruhu tesis etmeyi her şeyin üzerinde görüyordu. Ruh ve gururun birleşiminden doğan güç, tabiatı gereği elle tutulur somut bir nesne olmasa da Napoléon bu güce sahip bir ordunun akla hayale sığmayan zaferler elde edebileceğini biliyordu. 1807 yılında Joseph'e yazdığı bir mektupta "Unutma, gayedaşlık ruhunu tesis etmek için en az on askerî sefer gerekir" diyordu. "Ancak yerle yeksan etmek için tek bir an yeter."[83] Napoléon bu ruhu yaratmak için gerek Antik Çağ'a dair okuduğu kitaplardan gerek kendine ait liderlik özelliklerinden gerekse de çıktığı seferlerden bir dizi yöntem damıtmıştı. Örneğin bunlardan biri askerlerin mensup olduğu alaylara yönelik aidiyet hissini geliştirmekti. Mart 1797'de Rivoli ve La Favorita'daki muharebelerde cesurca savaşan 57'nci Alay'ın sancağına "Hiçbir Şeyin Durduramadığı Dehşet Verici 57'nci Alay" (*Le Terrible 57ème demi-brigade que rien n'arrête*)" ifadesini işletti. Böylece 57'nci Alay, "Cesurlar – *Les Braves*" (18'inci Piyade Alayı), "Emsalsiz – *Les Incomparables*" (9'uncu Hafif Piyade Alayı) ve "Ona Karşı Bir – *Un Contre Dix*" (84'üncü Piyade Alayı) gibi unvanlar bahşedilen diğer kahraman alayların arasına katıldı. Bu durum Napoléon'un belli bir alaya mensup olmanın yarattığı övüncün gücü ile sıradan askerlerin psikolojisini ne kadar iyi anladığını göstermektedir. Bu uygulamanın yanında daha başka neler kullanılmamıştı ki! Oyunlar, şarkılar, opera aryaları, bildiriler, şenlikler, merasimler, semboller, özel sancaklar ve madalyalar… İçgüdüsel olarak askerlerin ne istediğini bilen Napoléon basitçe onlara istedikleri şeyi sunuyordu. 1809 tarihli Aspern-Essling Muharebesi'ne kadar askerlerine bir şeyi daha bahşedecekti Napoléon. Onların her şeyden daha çok arzuladığını bildiği bir şeyi: Zaferi.

Napoléon seferleri esnasında doğrudan diyalog kanallarını açarak askerlerinin gözündeki saygınlığını bir kat daha artırdı. Askerler madalyayla taltif edilme, terfi ve hatta maaş gibi konuları doğrudan Napoléon'a iletebiliyordu. Ardından Napoléon talepte bulunan askerlerin verdiği gerekçelerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığını ilgili askerin komutanıyla değerlendirip meseleyi derhâl çözüme kavuşturuyordu. Erattan gelen dilekçeleri bizzat okuyan Korsikalı, mümkün olan en çok sayıda kişinin derdine derman olmaya çalışırdı. Napoléon'un pek çok seferine iştirak eden kişilerden Baron Louis de Bausset-Roquefort'un ifade ettiği üzere Napoléon, "(Meseleyi) dinler, sorgular ve derhâl karar verirdi. Eğer kararı olumsuzsa bunu karşısındaki kişinin hayal

kırıklığını en aza indirecek şekilde açıklardı."[84] Bir başkomutanın böylesine erişilebilir olması Wellington Dükü komutasındaki Britanya ordusunda ya da Arşidük Karl'ın idaresindeki Avusturya ordusunda imkânsız addedilirken cumhuriyetçi Fransa'da askerlerin ihtiyaçlarını ve problemlerini tespit etmek için paha biçilmez derecede kıymetli bir yöntem olarak görülürdü. İyi niyetli bir biçimde saflardan bağıran ya da seslenen askerler çoğu zaman nükteli bir karşılıkla mükâfatlandırılırdı. Örneğin İtalya Seferi esnasında pare pare olmuş kaputunu işaret ederek yüksek sesle yeni bir üniforma talep eden bir askere Napoléon'un cevabı şöyle olmuştu: "Yo hayır, bu talebini gerçekleştiremeyiz. Sana yeni bir üniforma verirsek aldığın yaraları insanlar nasıl görecek?"[85] 1800 yılında Brune'e "Hangi sözcüklerin askerlere tesir edeceğini bilmen gerekir" demesi de doğrudan bu konuyla ilgiliydi.[86] Başka bir olayda ise kendi göğsündeki Şeref Lejyonu nişanını çıkarıp cesaretine bizzat şahit olduğu bir askere bahşetmişti. (Memluk kökenli muhafızı Rüstem, Napoléon'un üniformasından sarkan bir nişanı dikmeye yeltendiğinde ise Napoléon onu durdurup "Öyle kalsın. Bilerek bu şekilde tutuyorum" diyecekti.)[87]

Napoléon askerleriyle vakit geçirmekten gerçekten büyük keyif alırdı. Askerlerin kulak memeleriyle oynar, onlarla şakalaşır, *grognard*'larla* bire bir sohbet eder, geçmiş muharebelerden dem vurur ve onlara art arda sorular sorardı. İntikal esnasında verilen öğle yemeği molalarında Berthier'yle birlikte emir subaylarını ve habercilerini yanına davet edip yemeği birlikte yerdi ki Bausset'nin de ifade ettiği gibi bu türden teklifler "askerler için tam bir ziyafet (*fête*)" anlamına gelirdi. Napoléon şarabını nöbetçilerle paylaşmaktan da çekinmezdi. Tüm bunlar önemsiz ayrıntılar gibi görünmekle birlikte aslında askerler tarafından bir hayli hoş karşılanan ve onların Napoléon'a bağlılığını artıran jestlerdi. Sık sık antik dünyaya atıfta bulunması ise sıradan askerler üzerinde hayatlarının (ve yeri geldiğinde ölümlerinin) değerli olduğu izlenimini yaratıp Fransız tarihini de içine alan büyük bir yekûnun ayrılmaz bir parçası olduklarını hissetmelerini sağlardı. Liderlik sanatında bu hissiyatı yaratmak kadar güç bir eyleme nadiren rastlanır ancak bu bir kere başarıldığında askerler mümkün olan en güçlü dürtüyle donanmış olur. Napoléon sıradan askerlere tarih yazabileceklerini gösterip destekçilerini yüzyıllar boyunca dillerden düşmeyecek bir maceranın, gösterinin, deneyin ve destanın bir parçası olduklarına ikna etmişti.

Napoléon zaman zaman beş saati bulabilen askerî teftişlerde askerlerini yemek, üniforma, çizme, genel sıhhat, eğlence ve ödeme düzeni hakkında sorguya çeker, onlardan daima doğruları söylemelerini isterdi. 17'nci Alay'ı teftiş ettiği bir zamanda "İsteklerinizi çekinmeden söyleyin" demişti. "Üstlerinizle

* Sözlük anlamı "homurdanan" olmakla birlikte gedikli askerleri tanımlamak için kullanılan ifade. –y.n.

ilgili şikâyetlerinizi de açıkça belirtin. Herkese adil davranmak üzere buradayım. Özellikle ezilen gruplar benim korumam altındadır."[88] *Küçük Onbaşı*'nın "büyük şapkalara" (*les gros bonnets*)* karşı sıradan askerlerin yanında olduğu düşüncesi ordunun her kademesinde hissedilirdi.

Yaralıların özenli bir şekilde tedavi edilmeleri de büyük önem arz ediyordu. Napoléon'un bu konuya ihtimam göstermesinin sebebi yalnızca askerlerin bir an önce saflara dönmelerini sağlamak istemesi değil, aynı zamanda hızlı bir tedavinin askerlerin moral ve motivasyonu için çok önemli olduğunu bilmesiydi. Emir subaylarından biri konuyla ilgili olarak şöyle diyor: "Bir yaralı kafilesine rastladığında derhâl durur, durumlarını, ne kadar acı çektiklerini ve nasıl yaralandıklarını sorar, onları sözleriyle ya da cömertçe mükâfatlarla teselli etmeden yoluna devam etmezdi."[89] Ancak askerlerin aksine çoğunu şarlatan olarak gördüğü doktorları sık sık azarlardı.

Napoléon, 1796 Kasım'ında Rivoli'de yaptığı gibi beklentilerini karşılayamayan birlikleri sert bir dille ihtar etmek başta olmak üzere pek çok temel liderlik dersini Julius Caesar'dan öğrenmişti. St. Helena'da sürgündeyken yazdığı *Caesar'ın Savaşları Üzerine Mülahazalar* isimli çalışmasında Roma'da baş gösteren bir ayaklanmanın hikâyesini anlatır. Hikâyeye göre Ceasar askerleri in terhis edilme isteğini hiç uzatmadan kabul eder ancak sonrasında onlara "askerler" ya da "silah arkadaşlarım" diye hitap etmek yerine bariz bir aşağılamayla "yurttaşlar" şeklinde seslenir. Bu tavrın askerler üzerindeki etkisi oldukça keskin ve çarpıcı olur. "En sonunda" diye devam eder Napoléon, "Caesar bu dokunaklı hitap sayesinde askerlerin orduda kalmaya devam etmelerini sağladı."[90] Bununla birlikte kendisi paylama ya da cezalandırmaya oranla övgüyü bir araç olarak çok daha sık kullanırdı. Örneğin Eylau Seferi'nde 44'üncü Piyade Alayı'na "Buradaki üç tabur, benim nazarımda altı tabura denktir" diye seslenmiş, askerler ise "Sizi haksız çıkarmayacağız!" şeklinde gür bir haykırışla yanıt vermişti.[91]

Napoléon'un askerlerine yönelik söylevleri ordugâhlarda bulunan panolara asılır ve pek çok asker tarafından okunurdu. Napoléon bu bildirilerde bir dizi istatistikten bahseder, askerlerine belli bir sürede kazanılan zafer sayısı ile ele geçirilen kale, general, top, sancak ve düşman askeri miktarını bildirmekten hoşlanırdı. Bu bildirilerden bazıları fazla övüngen gözükse de büyük orada eğitimsiz askerler için yazıldıklarından bu büyük bir sorun teşkil etmezdi. Her ne kadar Antik Çağ'a dair bilgi sahibi olan asker sayısı çok azsa da Napoléon onları antik dünyaya atıfta bulunarak pohpohlar, bazı özel durumlarda ise kartallarla kıyaslardı. Bunun yanında ailelerinin ve komşularının onlarla ne

"Büyük Şapkalar" ifadesi subaylar ve resmî bir hüviyete sahip kişiler için kullanılan bir ifadeydi. Burada sıradan askerlerin subaylara ve ordu yapılanmasının üst kademesine karşı Napoléon'u yanlarında hissetmeleri kastedilmektedir. -ç.n.

kadar gurur duyacağını söyler ve böylece askerlerini çoğu zaman ömürlerinin sonuna kadar kendine bağlı kılardı.

Napoléon ilham verici söylevlerinin çoğunu antik dünyadan damıtmış olmasına rağmen kimi cümlelerinin Shakespeare tarafından kaleme alınan *V. Henry*'de geçen St. Crispin Günü konuşmasından alıntılandığı görülür. "Yurttaşlarınız sizi işaret edip işte bu asker *İtalya Ordusu*'na mensup diyecek" cümlesi de bunun bir örneğidir.[92] Napoléon askerlerini böylesine yoğun bir övgü yağmuruna tutarken generallerine, büyükelçilere, meclis üyelerine, bakanlara ve hatta özel mektuplarında aile bireylerine karşı tam aksi yönde bir tutum sergilerdi. Şiarının "subaylara katı, askerlere yumuşak davranmak" olduğu söylenirdi.[93]

Napoléon'un gedikli askerleri "hatırlama" konusundaki başarısının bir sebebi gayretkeş kurmaylarının çabalarıysa da esas sebep dillere destan hafızasıydı. İçişleri bakanlarından biri konuyla ilgili olarak şu anıyı anlatıyor: "Kendilerine üç Valais vekilini takdim etmiştim. [Majesteleri] daha sonra bu üç kişiden birine dönüp küçük kızlarının nasıl olduğunu sordu. Ancak bu vekil bana Napoléon'u Marengo Muharebesi'ne giderken Alpler'in eteğinde yalnızca bir kez gördüğünü, Napoléon'un bu karşılaşmada toplarla ilgili birtakım problemlerden dolayı kendi evinin önünde durmak zorunda kaldığını, iki küçük kızını o zaman görüp şöyle bir okşadığını, sonra da atına binip gittiğini söylemişti. O günden sonra kendisini hiç görmemiş."[94] İki görüşmenin arasında tamı tamına on yıl vardı.

VI
Barış

"Zaferden fayda sağlayamıyorsan galip olmanın anlamı yoktur."
–Napoléon, Joseph'e hitaben, Kasım 1808.

"Kanımca Fransızlar özgürlüğü ve eşitliği umursamaz. Onların tek bir hassasiyeti vardır: Şeref... Askerler şöhret, saygınlık ve mükâfat talep eder."
–Napoléon, Devlet Şûrası'na (*Conseil d'État*)* hitaben, Nisan 1802.

Napoléon 8 Nisan 1797'de Paris'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Tüm işaretler barış için doğru zamanın geldiğine inanmamı sağlıyor. Makul koşulları kabul ettirebildiğimiz anda masaya oturup barışı tesis etmeliyiz."[1] Nitekim Napoléon'un "hadsiz ve küstah saray" olarak tanımladığı Avusturya ile Fransa arasında 15 Nisan'da müzakereler başladı. Bundan önce Avusturya'nın tam yetkiyle donattığı baş müzakereci Marquis de Gallo ukalaca bir talepte bulunup görüşmelerin yürütüleceği köşkün resmî olarak tarafsız bölge ilan edilmesini istemişti. Napoléon bu koşulu büyük bir memnuniyetle kabul etmiş, Direktuvar'a "tarafsız bölge dört bir yandan Fransız ordusuyla kuşatılmış ve çadırlarımızın ortasında kalmış olacak" açıklamasını yapmıştı.[2] Görüşmeler esnasında Gallo, Fransa Cumhuriyeti'ni tanıma teklifinde bulundu ancak Napoléon "Fransa Cumhuriyeti tanınmaya muhtaç değildir" yanıtını verdi. "Böyle bir arzusu da yok. Cumhuriyet hâlihazırda Avrupa'nın ufkundan doğan bir güneş gibidir. Bunu görmeyi ya da bundan faydalanmayı reddedene ne yazık." Gallo, apaçık bir şekilde taviz verdiğini düşünmüş olacak ki ısrarlı bir biçimde (müzakerelerden sonuç alınamasa bile) Avusturya İmparatoru'nun cumhuriyeti, "(müteveffa) Fransa Kralı'nın takip ettiği davranış törelerini

* Napoléon'un Birinci Konsül olduğu dönemde tesis ettiği devlet organıdır. Adliye mahkemelerinin idari uyuşmazlıkları çözme konusunda yetersiz kalmalarının ardından kurulan bu organ yasama ve idare konularında sorumluluk sahibiyse de aldığı kararlar yürütmenin başı tarafından kabule ve onaya muhtaçtı. Modern danıştay sistemi in kökenleri bu kuruma uzanmaktadır. -ç.n.

uygulamak şartıyla" tanıyacağını bildirdi. Napoléon bu ifadenin üzerine katıksız bir cumhuriyetçi refleksiyle "Fransızların eskide kalmış görgü kurallarına tamamen kayıtsız olduklarını ve dolayısıyla bu maddenin kabul edilip edilmediğini umursamayacaklarını" söyledi.[3]

Napoléon, General Moreau ve General Hoche'un Ren Nehri'ni geçmesi durumunda müzakerelerde elinin ciddi oranda güçleneceğini düşünüyordu. "Tarih, askerî harekâtları kayda almaya başladığından beri nehirler hiçbir dönemde ciddi engeller olarak görülmemiştir" diye yazdı 16 Nisan'da Direktuvar'a. "Moreau Ren Nehri'ni geçmek isterse geçer. (...) Görünen o ki Ren ordularının damarlarında akan, kan değilmiş."[4] Napoléon, "Eğer Fransız birlikleri Avusturya topraklarında olsaydı" diye devam ediyordu ısrarla, "amirane bir tavırla istediğimiz koşulları kabul ettirebilecek bir konumda olurduk." Aslına bakılırsa Hoche 18 Nisan'da, diğer bir deyişle antlaşmanın imzalandığı gün, Moreau ise ondan iki gün sonra Ren Nehri'ni geçti. Ancak her iki komutan da büyük bir hayal kırıklığıyla rakipleri konumundaki Napoléon'un barış görüşmelerini yürüttüğü esnada ordularını durdurmaları gerektiğini öğrendiler.

Napoléon, bağımsızlığını koruma konusunda istekli olan ancak bunu sağlayacak bir ordudan mahrum bulunan kadim şehir devleti Venedik'in tehditlerini savuşturmaya çalışırken de aynı derecede buyurgan bir tutum takındı. 9 Nisan'da şehrin idarecisi Ludovico Manin'e yazdığı bir mektupta Venedik'in savaş ve barış arasında bir seçim yapması gerektiğini bildirdi. "Almanya'nın derinliklerindeyim diye evrendeki ilk millete [Fransızlara] hak ettiği saygının gösterilmesini sağlayacak güçten yoksun olduğumu mu sandınız?" diye soruyordu genç General.[5] Her ne kadar Fransa'nın Avusturya'ya yanaşan, hızla silahlanan ve Adriyatik'te bir Fransız firkateynine ateş açan Venedik'e yönelik sitemleri meşru olsa da birkaç gün sonra Junot'yu şehre gönderip 24 saat içinde bir yanıt talebinde bulunan Napoléon şu aşamada resmen şehir devletine zorbalık yapıyordu. Ancak Venedik Cumhuriyeti'nin bir parçası olan Verona'nın 17 Nisan'da büyük çoğunluğu hastanelerde yatan yaralı askerler olmak üzere 300-400 kadar Fransız'ı katledip bir isyanın fitilini ateşlemesiyle işler büsbütün sarpa sardı. Anlaşılan Venedik; Pavia, Binasco ve Modena'dan hiç ders almamıştı.

Napoléon, Direktuvar'a yazdığı mektupta "Venedik topraklarının tamamını kapsayan genel tedbirler alacağım" dedi. "Onlara akıllarından çıkarmayacakları çok şiddetli cezalar vereceğim."[6] Bourrienne'in daha sonra yazdığı ifadelere bakılacak olursa Napoléon ayaklanma haberini aldığında "Sakin olun, bu rezil serseriler yaptıklarının bedelini ödeyecek; cumhuriyetlerinin miadı doldu" cümlelerini kurmuştu. Genç General, çarşamba gününe denk gelen 19 Nisan 1797'de, saat gece yarısı 02.00'yi vurduğunda (aslında belgenin resmî tarihi 18 Nisan'dı) Leoben Antlaşması'nı imzaladı. Müzakereleri yürütme ve antlaşmayı imzalama işini Paris'ten gelen tam yetkili bir müzakereciden ziyade

Napoléon'un yapması, güç dengesinde ibrenin Direktuvar'dan Napoléon'a dönmeye başladığının da güçlü bir göstergesiydi. Bununla birlikte Fransa ve Avusturya henüz nihai bir antlaşmaya varmış sayılmazdı. Esas mutabakat, yine bizzat Napoléon tarafından imzalanacak olan Campo Formio Antlaşması'yla sağlanacaktı. Leoben Antlaşması'na göre Avusturya; Milano ve Modena dukalıkları ile Avusturya Hollanda'sını* Fransa'ya bırakıp Fransa'nın Ren Nehri'ne kadar uzanan "anayasal hududunu" tanıyordu. Fransa ise karşılığında İmparator Franz hâkimiyetindeki geri kalan toprakların bölünmez bütünlüğünü kabul ediyordu. Antlaşmanın gizli maddelerine göreyse Avusturya, Oglio Nehri'nin batısından Cispadane Cumhuriyeti'ne kadarki İtalyan topraklarından feragat edip bunun karşılığında Oglio'nun doğusunda kalan Venedik bölgesi ile Dalmaçya ve Istria'ya sahip oluyordu. Oglio'nun batısındaki Venedik toprakları ise Fransa tarafından ilhak edilecekti. Napoléon şu aşamada henüz antlaşma tasdik edilmemiş bile olsa Venedik toprakları üzerinde tasarruf sahibi olabilecek konumda olduğunu düşünüyordu.

Koşullar incelendiğinde Avusturya istediğini almış gibi görünüyor. Ren Nehri'nin batısındaki toprakların akıbeti gelecek bir tarihte belirlenecek, Avusturya'nın toprak bütünlüğü ise Fransa tarafından tanınacaktı. Napoléon, imzasını taşıyan antlaşmayı savunmak amacıyla Direktuvar'a yazdığı mektupta Bologna, Ferrara ve Romagna'nın "daima kendi hâkimiyet alanlarında kalacağını" çünkü bu bölgenin Milano merkezli kardeş cumhuriyet tarafından yönetildiğini söyledi. "Venedik'i Avusturya'ya bırakmakla İmparator'u bize karşı dostane bir tavır takınmaya zorladık" ifadesi ise önceki savından daha az ikna ediciydi. Genç General aynı mektupta dobra dobra konuşup Direktuvar'a İtalya Seferi'nin başından beri tüm hamlelerinin yanlış olduğunu da bildiriyordu: "Emrinize uyup Torino'ya yürüseydim Po Nehri'ni asla geçemezdim. Emrinize uyup Roma'ya yürüseydim Milano'yu kaybederdim. Emrinize uyup Viyana'ya yürüseydim muhtemelen cumhuriyeti kaybederdim. İmparator'u alaşağı edecek asıl plan benim planımdı." Napoléon'un sonraki ifadeleri akla mantığa sığmayacak derecede inandırıcılıktan uzak görülmüş olmalıdır: "Bana gelince... Yönettiğim harekâtlarda kendimi bir hiç olarak gördüm. Mutlu olmamı sağlayacak sayının da üzerinde zafer kazanmama rağmen yüzümü Viyana'ya çevirmekten imtina etmedim."[8] Sözlerini yurda dönmek için izin isteyerek bağlayan Napoléon, "Sivil kariyerim sıradanlık açısından askerî kariyerimin bir eşi olacaktır" vaadinde bulunuyordu. Genç General bu satırları yazarken muhtemelen kendisini Roma Cumhuriyeti'ni kurtardıktan sonra tarlasına ve sabanına dönen Antik Çağ'ın kahraman figürü Lucius Quinctius Cincinnatus olarak tahayyül ediyordu. Ayrıca bu mektuplar yarı şeffaf kamu raporu olduğundan (mektubun gizli olmayan paragrafları *Moniteur*'de

* Belçika'nın Avusturya egemenliği altındaki ismi. -ç.n.

yayımlanmıştı) Napoléon bu satırları hem Direktuvar üyesi "iş bilmez avukatları" aydınlatmak hem de halkın okuması amacıyla kaleme almıştı. (Leoben Antlaşması'nın maddeleri Direktuvar üyeleri tarafından dörde karşı bir oyla kabul edildi. Hayır oyunu, antlaşma maddelerinin Avusturya için fazla sert olduğunu düşünen Jean-François Reubell vermişti.)

Modena Dükü müzakereler esnasında Napoléon'a kendisini makamından alaşağı etmemesi için 4 milyon franklık bir rüşvet vermeye çalışmıştı. Kesin surette güvenilir bir kaynak olmayan Bourrienne'e göre Avusturyalı müzakereciler Gallo ve General Kont von Merveldt, Napoléon'a bir Alman prensliği de teklif etmişti ancak genç General bu teklifi, "İmparator'a teşekkür ederim ancak azamete kavuşacaksam bunun kaynağı Fransa olacaktır," diyerek reddetmişti.[9] Şu aşamada Avusturya Leoben Antlaşması'nın koşullarından oldukça tatmin olmuşa benziyordu. "Antlaşmanın parşömene yazılması ve belgedeki mühürlerin daha büyük olması" Gallo'nun yegâne kaygısıydı ki Napoléon bu ufak istekleri hiç uzatmadan kabul etti.[10]

Venedik, 20 Nisan'da gemisini gayrimeşru bir şekilde Lido adasındaki cephaneliğe yakın bir noktaya palamarlayan Fransız Kaptan Laugier'nin üzerine ateş açıp adamın ölümüne yol açmakla Napoléon'a istediği kozu verdi. Artık Napoléon hâlihazırda yapmak istediği şeyi hayata geçirmek için meşru bir gerekçeye sahipti. Venedik'ten Britanya büyükelçisi ile Bourbon destekçisi Fransız siyasi göçmenleri sınır dışı etmesi, Britanya mallarını Fransızlara teslim etmesi, 20 milyon franklık bir "katkı payı" ödemesi ve Laugier'nin "suikastçilerini" tutuklaması (aralarında soylu bir Venedik amirali de vardı) istendi. Napoléon, Doç'un Verona katliamı için tazminat ödeme teklifini ise gönderilen elçilerin "Fransız kanıyla ıslandığını" söyleyerek reddetti. Bunun yerine, Leoben Antlaşması'nın gizli maddeleri yürürlüğe girmeden önce kendi kontrolü altında olması gereken Venedik'in ana bölgelerinin tahliye edilmesini talep etti. Aynı esnada Brescia ve Bergamo'da bir ayaklanma çıkarmaya çalışan Napoléon, daha fazla beklemeyi lüzumlu görmemiş olacak ki 3 Mayıs'ta Venedik'e savaş ilan etti. Verona katliamının acısı 170.000 *sequin* (yaklaşık 1,7 milyon frank) ile belediyenin rehinci dükkânında bulunup 50 franktan daha yüksek bir bedele sahip tüm mallara el konularak çıkarıldı. Bazı kişiler boğularak idam edilirken bir kısmı da ihtilal hükûmeti istenmeyenleri gönderdiği Güney Amerika'daki Fransız Guyanası'na sürgün edildi. Bunun yanında Kilise'ye ait tabak çanak takımları ile resimler, bitki derlemeleri ve hatta "şehre ve şahıslara ait deniz kabukları" bile Fransızlar tarafından kamulaştırıldı.[11]

Venedik'e savaş ilan edilmesinin üzerinden henüz on gün geçmişti ki Napoléon şehirde bir askerî darbenin fitilini ateşledi. Genç General'in Fransız maslahatgüzarı Joseph Villetard aracılığıyla Fransızların intikamının çok acı olacağına dair tehditlerde bulunup oligarşinin altını oyması sayesinde bir

zamanlar kudretli Osmanlı İmparatorluğu'nu bile durdurmayı başaran 1.200 yıllık bağımsız şehir devletinin Doç'u ve senatosu uysal bir şekilde kendini feshetti. Aslında onlar da Napoléon'a 7 milyon frank değerinde bir rüşvet teklifinde bulunmuştu ancak genç General'in bu teklife cevabı çok net olmuştu: "Haince Fransız kanı döktünüz. Önüme Peru'nun tüm hazinelerini de serseniz, ülkeyi baştan başa altınla da kaplasanız yine de yapılanı telafi edemezsiniz. San Marco'nun aslanı* toprağı öpecek."[12] General Louis Baraguet d'Hilliers komutasındaki 5.000 kişilik bir Fransız birliği 16 Mayıs'ta "kurtarıcı" vasfıyla Venedik'e girdi. Hemen akabinde bir zamanlar Roma'daki Trajan Takı'nı süsleyen dört bronz at, San Marco Bazilikası'na ait galeriden alınıp 1815'e kadar sergileneceği Louvre'a götürüldü (atlar 1815'te Venedik'e geri gönderilecekti).

Yeni kurulan kukla Venedik hükûmeti, yapılan anlaşma doğrultusunda Fransız donanmasına üç muharebe gemisi ve iki fırkateyn verirken 15 milyon franklık bir "katkı payı", 20 resim ve 500 el yazması sunmaya ek olarak Cispadane Cumhuriyeti ile Avusturya arasında paylaştırılmak üzere Venedik anakarasını teslim edeceğini bildirdi. Fransa ise karşılığında Venedik'e "ebedi dostluğunu" sunacaktı. Tüm bunlar Direktuvar'ın herhangi bir rolü olmaksızın gerçekleştirildi. 1796 tarihli seferin başında Direktuvar'ın temsilcisi konumundaki Saliceti'nin izni olmadan (ki kendisi Napoléon'a sempati beslerdi) Piyemonte'yle ateşkes mutabakatına bile varamayan Napoléon, geçen zaman içinde Roma, Napoli, Avusturya ve Venedik'le geniş kapsamlı dört barış antlaşması imzalamıştı.

Beşinci antlaşma ise yoldaydı. 23 Mayıs'ta Cenova'da Fransa güdümlü demokrat *giacobini*'ler ile Cenova Doçu ve senatosuna ait kuvvetler arasında sokak çatışmaları başlamıştı. Daha sonra resmî makamlar galip gelmiş ve akamete uğrayan ayaklanmayı Saliceti ve Faipoult'nun kışkırttığına dair belgeler ortaya çıkmıştı. Napoléon Cenovalı demokratların gereğinden erken bir dönemde ayaklanmalarından dolayı küplere binmiş ancak yine de olaylar sırasında ölen Fransız yurttaşları mazeret olarak kullanıp Cenova hükûmetini tatlı sözlerle tavlamak üzere Lavalette'i yanlarına göndermişti. Tıpkı Venedikli mevkidaşları gibi Cenovalılar da kısa süre içinde Napoléon'a boyun eğdiler ve akabinde genç General bir kez daha Direktuvar'ın dahli olmaksızın** Ligurya Cumhuriyeti adında yeni bir devlet teşkil edip devletin anayasasını bizzat kendi

* St Marco Katedrali'nin üzerinde yer alan kanatlı aslan figürü. Bu figür Venedik şehrini simgeler, Venedik gemilerinin sancaklarında yer alırdı. –ç.n.

Napoléon şu aşamada Direktuvarı tamamen gözardı edemiyordu. Örneğin haziran ayında Papa VI. Pius'a inme inince genç General, Direktuvar'a bir mektup yazıp "Papa'nın ölmesi durumunda ne yapmam gerektiğine dair talimatlarınızı bekliyorum. Yeni bir Papa'nın seçilmesine izin vermeli miyim?" demişti (CG 1 no. 1725 s. 1030). Ne var ki Papa iyileşecek ve iki yıl daha yaşayacaktı. –y.n.

tasarladı. 1795 tarihli Fransa anayasasından hareketle hazırlanan taslak, 150 ve 300 mensuplu iki kamaradan oluşan bir yasama meclisini ve özerk yerel yönetimlere yönelik birtakım tedbirlerin alınmasını öngörüyor, dinî özgürlüğü ve yurttaş eşitliğini teşvik ediyordu. Tesis edilen ilkelerde ne Napoleon'un ilk zamanlarındaki katı Jakobenliğinden ne de (bazı çağdaşlarının iddia ettiğinin aksine) Korsika damarından kaynaklanan intikam hissinden eser vardı. Hatta demokratlar Cenova'nın büyük kahramanı Andrea Doria'nın heykelini yıktığında Napoléon onları paylamış ve kaleme aldığı bir yazıda Doria'nın "büyük bir denizci ve devlet adamı" olduğunu söylemişti. Yazının devamında şöyle diyordu genç General: "Aristokrasi onun döneminde hürriyetle aynı anlama geliyordu. Tüm Avrupa, bağrından böylesine şöhretli bir kimseyi yetiştirme şerefine sahip olan şehrinize imrenerek bakıyor. Bu büyük adamın heykelini yeniden dikmek için canla başla çalışacağınıza hiç şüphem yok. Hatta masrafların bir kısmını benim karşılamama izin vermenizi istirham ediyorum."[13]

Napoléon 1797 baharı boyunca Milano'nun dışındaki Mombello Sarayı'nda ikamet etti. Genç General'in günlük yaşamının görkemi de Napoléon'la görüşmek üzere buraya çağırılan Miot de Melito tarafından kayda geçirildi. Napoléon yalnızca ailesini yanına aldırmakla kalmamış (İlk seferde annesi Valide Hanım, Joseph, Louis, Pauline ve amcası Joseph Fesch gelmişti. Dahası da yoldaydı) aynı zamanda krallara yaraşır bir davranış töresi de tesis etmişti. Sofrasında emir subayları yerine İtalyan asilzadeleri bulunuyor ve akşam yemekleri Bourbonların Versay'da yaptığı gibi dışarıda yeniyordu. Ayrıca Napoléon uşaklar tutmakla gayricumhuriyetçi bir düşkünlüğe sahip olduğunu da göstermişti. Bu uşakların ödemeleri Napoléon'un ifadesiyle 300.000 franga ulaşan servetinden karşılanıyordu. Bourrienne ise genç General'in servetinin 3 milyon frank olduğunu öne sürmüştür ki bu meblağ *İtalya Ordusu*'na mensup tüm personelin bir aylık maaşına denk geliyordu. Gerçek sayı ne olursa olsun İtalya'yı yalnızca genç General'e bağlı komutanların değil, Napoléon'un kendisinin de söğüşlediği görülmektedir.[14]

Miot (büyük oranda damadı General Fleischmann tarafından yazılmış) hatıratında Napoléon'un kendisini 1 Haziran 1797'de Mombello'nun bahçesinde yürüyüşe davet ettiğini ve o esnada kendisine şöyle dediğini iddia ediyordu: "Sizce ben İtalya'daki zaferi, Direktuvarı oluşturan avukatlar grubunun itibarını yüceltmek için mi kazanmışımdır? Carnot ve Barras gibileri için mi? Olacak iş değil!... Ben cumhuriyetçi partinin mahvına uğraşıyor, yalnızca kendi hesabıma çalışıyorum... Yetkinin tadını bir kez aldım, sevgili Miot. Bundan feragat etmeye hiç niyetim yok." Miot, Fransız komutanın şöyle devam ettiğini söylüyordu: "Yaşayacakları akıbeti kendilerinden başarıyla gizlemek koşuluyla onların ağzına bir parmak bal çalacaksın. Onlar bunun tadını

çıkarırken idare edilmeye razı olacaklar."[15] Pek çok tarihçi tarafından gerçek olduğu kabul edilen bu alaycı ifadeler aslına bakılırsa kulağa pek de gerçekçi gelmiyor. Zira Napoléon gibi kurnaz bir devlet adamı Fransız cumhuriyetçiliğinin kökünü kazımaya yönelik arzularının boyutunu (ki bunlar şu aşamada vatana ihanetle eşdeğerdi) sadakatinin kimden yana olduğu bilinmeyen Miot gibi bir kamu görevlisinin yanında ağzından kaçırır mıydı? Ayrıca Miot'nun bu diyaloğu on yıllar sonra bile bu denli eksiksiz bir biçimde hatırlaması ne derece mümkündü?[16]

Mombello'da bulunan Napoléon, tüm aile efradını yamacına topladığı bu süreçte kardeşlerinin aşk hayatına ısrarlı müdahalelerde bulunmaya başladı. Bu müdahaleler doğrultusunda 20 yaşındaki Elisa 5 Mayıs 1797'de Korsikalı asilzade Yüzbaşı Felice Baciocchi'yle dünya evine girdi. Ne tesadüftür ki Baciocchi o tarihten itibaren orduda rütbe basamaklarını hızla tırmanıp eşinin birkaç ihanetini de görmezden gelerek en sonunda senatör ve Lucca Prensi oldu. Ertesi ayın 14'ünde bu kez 17 yaşındaki Pauline yine Napoléon'un teşviki ve yönlendirmesiyle 25 yaşındaki General Charles Leclerc'le evlendi. Toulon'da Napoléon'la birlikte görev yapan Leclerc, Castiglione ve Rivoli muharebelerinde de bulunmuştu. Napoléon aslında o dönemde Pauline'in başka birine âşık olduğunu biliyordu (anneleri Letizia'nın uygun bulmadığı bir kişiydi bu) ancak yine de kardeşinin Leclerc'le evlenmesi konusunda ısrarcı oldu. Bir süvari komutanı olan Murat'yı da diğer kardeşi Caroline'in kalbini kazanmaya teşvik eden genç General bu gayesinde de başarıya ulaşıp 1800 yılının ocak ayında ikilinin dünya evine girmesini sağladı.

Paris'te ise Direktuvar yönetimi oldukça sallantılı bir süreçten geçiyordu. Enflasyon kontrolden çıktığı (1797 yılının ayakkabı fiyatları yedi yıl önceye nazaran 40 kat artmıştı) ve *assignat* denen banknotlar reel değerinin %1'i üzerinden işlem görmeye başladığı için siyaset de oldukça hararetli bir hâl almıştı.[17] Kraliyet destekçisi Marquis de Barthélemy'nin 26 Mayıs seçimlerinde Direktuvar üyesi olması halkın mevcut hükûmetten memnun olmadığının apaçık bir göstergesiydi. Şu anda Direktuvar yönetimi, Barras ve Carnot'ya ek olarak Avukat Reubell ve Avukat Louis de La Révellière-Lépeaux ile Barthélemy'den oluşuyordu. Bu grubun ilk dört kişisi kral katili hüviyetini taşımakla birlikte Carnot bu günlerde keskin bir şekilde daha liberal bir çizgiye dümen kırmış ve siyasi yönünü kraliyet destekçisi olmayan ılımlıların kanadına çevirmişti. Napoléon 13 *Vendémiaire*'de cumhuriyeti Direktuvar'a kraliyet destekçilerinin girdiğini görmek için kurtarmamıştı. O yüzden siyasi gelişmeleri takip etmek üzere Lavalette'i Paris'e gönderdi. Lavalette, Paris'teki araştırmalarının ardından Bourbon iktidarını tesis etmek üzere planlanan bir dizi komplonun ipuçlarına ulaştı ki bunlardan birine Brienne Harp Okulu'nun eski hocalarından olmakla birlikte Hollanda'nın fatihi

sıfatını taşıyan General Charles Pichegru da dâhildi. Komplo kuranlar yalnızca kraliyet yanlıları değildi. Radikal sol güdümlü komploların birinin açığa çıkmasının ardından gazeteci ve olayın kışkırtıcısı François-Noël Babeuf, mayıs ayının sonlarında giyotinin yolunu tuttu. Babeuf'ün fikirleri temelde komünist nitelikler taşıyorsa da o gün itibariyle "komünist" ifadesi ya da ideolojinin kendisi henüz ortaya konmamıştı.

Napoléon, Ulusal Meclis'te kendi eylemlerine yönelik muhalif konuşma ve tavırlara karşı özellikle hassastı. Örneğin eski Jirondenlerden biri olan ılımlı vekil Joseph Dumolard'ın Venedik'e adil davranılmadığını, Meclis'in Napoléon'un yaptığı antlaşmalar hakkında bilgilendirilmediğini ve "Fransa'nın" (aslında Napoléon kastediliyordu) egemen devletlerin iç işlerine karışarak uluslararası kanunları hiçe saydığını söylemesi üzerine Napoléon deyim yerindeyse bomba gibi patladı. "Cahil ve çenebaz avukatlar bana 'Venedik'i neden işgal ettin?' diye soruyor" diye başladı Direktuvar'a yazdığı mektubuna. "Ancak 80.000 askerin namına sizi uyarıyorum: Korkak avukatların ve sefil gevezelerin askerleri giyotine gönderdiği günler mazide kaldı. Şayet onların ağzına uyacak olursanız İtalya'daki birliklerin Clichy'yi arşınlayıp size korkunç bir akıbet yaşatacağından şüpheniz olmasın!"[18] "Clichy" hem Clichy Sokağı'ndaki kraliyetçi kulübün ismi hem de orduların Paris'e girebileceği şehir kapılarından birinin adıydı.

Napoléon, orduya hitaben yazdığı Bastille Günü bildirisinde "Bulundukları delikten çıktıkları anda kraliyetçilerin başı ezilecek" türünden cümleler sarf etmekle bildiriyi iç muhalefete gözdağı vermek için kullandı. Genç General ayrıca "cumhuriyetin ve anayasanın düşmanlarıyla ilelebet savaşılacağı" vaadinde de bulundu.[19] Beş gün sonra, *İtalya Ordusu*'nun cumhuriyeti temsil etme bakımından *Ren Ordusu*'nun "mösyölerinden" daha güvenilir olduğu mesajını vermek amacıyla Milano'da bir şölen tertip edildi. *Ren Ordusu* da keza *İtalya Ordusu*'na karşı aynı hoşnutsuzluğu besliyordu. Nitekim Bernadotte'un tümeni 1797'nin başlarında Almanya'dan İtalya'ya gönderildiğinde bu tümenin subaylarıyla diğer tümenlerdeki mevkidaşları arasında tartışmalar patlak vermişti. Napoléon Rivoli'de ele geçirilen alay sancaklarını Paris'e götürme şerefini Bernadotte'a bahşettiğinde ise kimileri Napoléon'un bunu yapmaktaki amacının Bernadotte'u İtalya'dan uzaklaştırmak olduğunu öne sürmüştü. Aslına bakılırsa Napoléon ile hırslı ve hür bir karaktere sahip olan Bernadotte arasındaki ilişki daima gergin olagelmişti ve bir yıl sonra Bernadotte'un Napoléon'un eski nişanlısı Désirée Clary'yle evlenmesi ilişkideki tansiyonu iyiden iyiye yükseltecekti.

7 Temmuz 1797'de Napoléon yeni tesis edilen Cisalpine ("Alpler'in bu yakasında") Cumhuriyeti'nin anayasasını ilan etti. Başkent Milano olmak üzere Como, Bergamo, Cremona, Lodi, Pavia, Varese, Lecco ve Reggio'dan meydana

gelen bu yeni devlet, Cispadane Cumhuriyeti'ne nazaran İtalyan ulusal kimliğinin ve bilincinin yaratılmasında daha büyük bir adımı temsil ediyordu. Çiçeği burnunda devletin ordusuna katılmaya gönüllü İtalyan kitleler de bunun bir göstergesiydi.[20] Napoléon, Lombardiya düzlükleri boyunca uzanıp buraların da ötesine ulaşan büyük, yekpare ve Fransız güdümlü bir İtalyan devletinin Avusturya rövanşizmine karşı bir koruma sağlayacağını ve gerekli olması durumunda Styria, Carinthia ve Viyana'ya yönelik yeni bir harekâtta sıçrama tahtası işlevi göreceğini biliyordu. Taslağı Fransa'daki örnekten hareketle oluşturulan anayasa, dört komite tarafından bizzat Napoléon'un nezaretinde detaylandırıldı ancak Cispadane Cumhuriyeti'nde yapılan ilk seçimlerde resmî makamlara pek çok rahibin eriştiğini bilen Napoléon, bu kez aynı riski göze almayıp beş Direktuvar mensubu ile 180 vekili kendisi atadı. İlk devlet başkanı ise Serbelloni Dükü oldu.

Temmuz ortalarına doğru Paris'teki durum iyiden iyiye tehlikeli bir hâl aldı. Cumhuriyetçi General Hoche, hükûmete yönelik muhalefeti biraz olsun bastırır umuduyla savaş bakanı olarak atanınca meclis üyeleri henüz otuzunu doldurmayan General'i anayasayı ihlal etmekle suçladılar. (Hükûmette bir mevkiye sahip olmak için en az 30, Direktuvar üyesi olmak içinse 40 yaşını doldurmuş olmak gerekiyordu.) Bunun üzerine General Hoche beş gün içinde görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Henüz 27 yaşında olan Napoléon bu durumu gözden kaçırmadı. Dumolard, Meclis'e Napoléon'u eleştiren bir önerge sunma cüretini gösterdiğinde ise 27 yaşındaki genç General derhâl kaleme sarılıp 15 Temmuz'da Direktuvar'a bir mektup yazdı. "Görüyorum ki Clichy Kulübü cesedimi çiğneyip cumhuriyetin yıkılışını sağlama gayesinde" diyordu teatral bir üslupla.[21] Ağustos 1795 tarihli III. Yılın Anayasası'na ait güçler ayrılığı ilkesine göre Direktuvar, Meclis'i lağvedemiyor, Meclis de Direktuvarı herhangi bir politikayı gütmeye zorlayamıyordu. Bu problemi çözebilecek daha üst bir merci bulunmadığından Paris siyaseti çözülmez bir düğüm hâlini aldı.

17 Temmuz'a gelindiğinde Charles-Maurice de Talleyrand hariciye nazırı olarak atandı. Bu mevkiyi dört dönem işgal edecek olan Talleyrand akıllı ve kurnaz bir adam olmasına karşın tembeldi. Çok yer gezip görmüşse de yumru ayak rahatsızlığından muzdaripti. Zevke düşkünlüğüyle bilinmesine rağmen 1791'de aforoz edilene kadar resmî olarak Autun rahibi sıfatını taşıyordu (gerçi oraya hiç gitmemişti bile). Talleyrand, ailesinin kökenini 9. yüzyıla, Angoulême ve Périgord'un hür kontlarına kadar götürürdü (kuşkusuz bu kendi iddiasıydı). İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile Ruhban Sınıfı İdari Teşkilatı Kanunu'nun hazırlanmasına katkı sunan Talleyrand daha sonra sürgüne gönderilmiş ve 1792 ile 1796 yılları arasında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamıştı. İngiliz anayasasına beslediği sözde hayranlığı Talleyrand'ın temel ilkesi olarak tanımlamak mümkünse de kendisi onu ya

da başka bir anayasayı yüceltmek adına kariyerini ya da konforunu bir an bile tehlikeye atmazdı. Napoléon uzun yıllar kendisine ölçüsüz bir hayranlık beslemiş, ona sık sık gizli mektuplar göndermiş ve onu "Avrupa Müzakerelerinin Kralı" olarak anmıştı. Gelgelelim ömrünün sonlarına doğru Talleyrand'ı iyice tanıyan Napoléon kendisi hakkında şu cümleleri kuracaktı: "Nadiren tavsiye verir ancak aklındakileri başkalarının aracılığıyla aktarmasını bilir... Doğruya ya da yanlışa bu denli kayıtsız başka birini tanımadım."[22] Talleyrand zamanı geldiğinde herkese yaptığı gibi Napoléon'a da ihanet etti ancak Napoléon bu ihaneti ziyadesiyle kişisel algıladı. Sonraki yıllarda Talleyrand'ın yatağında huzur içinde ölme ihtimali Napoléon için "cezalandırıcı bir Tanrı'nın var olamayacağının" kanıtı gibiydi âdeta.[23]

Ancak tüm bu tatsızlıklar geleceğin meselesiydi. Talleyrand Temmuz 1797'de dışişleri bakanı olmasının ardından ilk iş olarak Napoléon'a bir mektup yazıp fazlasıyla övgü dolu bir üslupla genç General'in dostluğuna talip olduğunu bildirdi. "Yalnızca Bonaparte isminin telaffuz edilmesi bile karşıma çıkan problemlerin kolaylıkla çözülmesini sağlıyor" diyordu mektubunda. Karşılığında ise Napoléon'dan aynı derecede mahcup edici bir mektup aldı.[24] "Büyük İskender tüm zaferlerini belki de yalnızca Atinalıları cezbeye getirmek için elde etmişti" diyordu genç General cevaben. "Büyük şahsiyetler toplumun müstesna kişileridir. Tıpkı sizin gibi. İhtilal üzerine derinlemesine araştırmalar yaptım ve ihtilalin size ne denli borçlu olduğunu gördüm. Yaptığınız fedakârlıklar karşısında mükâfatı fazlasıyla hak ediyorsunuz... Şayet ben iktidarda olsaydım hak ettiğinize kavuşmak için bir an bile beklemek zorunda kalmazdınız."[25] Bu karşılıklı övgülerin satır aralarında siyasi bir ittifak kurmaları durumunda neler sunabileceklerine dair işaretler vardı.

Napoléon temmuz ayının sonlarında Fransız hükûmeti ile meclisinin Barras önderliğinde "tasfiye edilmesine" destek olmaya karar verdi. Cumhuriyetin selametine gölge düşürdüğüne inandığı kralcılar ile ılımlıların defedilmesini öngören bu hareket için 27 Temmuz'da koyu bir cumhuriyetçi olan (aslında neo-Jakoben olarak tanımlanabilirdi) Augereau'yu Paris'e gönderdi. Diğer yandan Lavalette'i Augereau'nun ihtiraslı oluşu konusunda uyarmayı da ihmal etmedi. "Sakın onun emrine girme: Ordunun içine fitne tohumları ekti. Oldukça fesat bir insandır." Napoléon bunları söylemesine karşın şu aşamada Paris'te bulunması gereken en uygun kişinin yine de Augereau olduğunu biliyordu.[26] Genç General, Direktuvar'a yazdığı mektupta Augereau'nun Paris'e "özel bir meseleden dolayı çağrıldığını" söylese de işin aslı elbette bambaşkaydı. Pichegru'nun "Beş Yüzler" denen alt kamaranın başkanı seçilme. , bir diğer kripto-kraliyetçi Barbé-Marbois Markisi'nin "Yaşlılar" denen üst kamaranın liderliğini elde etmesi ve Moreau'nun Bastille Günü'nde *Ren Ordusu* içerisinde kutlama yapmaktan neredeyse imtina etmesi sebebiyle Barras Napoléon'un

siyasi nüfuzuna, askerî gücüne ve parasına muhtaçtı. Lavalette'in artık yapılacağı kesinleşen darbeden önce nüfuzlu kişileri satın almak amacıyla Paris'e 3 milyon frank (Bourrienne'in ifadeleri doğruysa Napoléon'un net servetine denk bir meblağdı bu) götürdüğüne inanılmaktadır.[28]

Fructidor Darbesi 4 Eylül 1797 tarihinde (cumhuriyet takvimine göre 18 *Fructidor*'da), günün ilk saatlerinde başladı ve mutlak bir başarıya ulaştı. Augereau, askerî birliklerin Meclis'in onayı olmaksızın başkente yaklaşmamasına yönelik kanuna rağmen Paris'in önemli stratejik noktalarını emrindeki birliklerle işgal etti. Meclis'in bulunduğu Tuileries Sarayı'nı çepeçevre kuşattıktan sonra 86 vekille birkaç gazete müdürünü tutuklayıp Temple Hapishanesi'ne gönderdi. Barthélemy, Pichegru ve Barbé-Marbois dâhil birçok tutuklu 7.000 km uzakta bulunan Guyana'ya sürgün edilirken Carnot bu kumpastan kaçıp kendini Almanya'ya atmayı başardı. Dumolard da tutuklanmıştı elbette. Ancak kendisi Güney Amerika yerine Fransa'nın Atlantik kıyısının açıklarında bulunan Oléron Adası'na (*İle d'Oléron*) gönderildi. İki kamaradan geriye kalanlar, gelecek seçimde kraliyet destekçisi illerde gerçekleşecek seçimleri askıya aldı ve bazı rahipler ile Fransa'ya dönmelerine karşın henüz resmî aftan yararlanmamış siyasi mültecilere karşı yasalar çıkardı. Direktuvar'dan defedilen Carnot ve Barthélemy'nin yerine güvenilir cumhuriyetçilerden Philippe Merlin de Douai ve François de Neufchâteau atandı. Ilımlı noktadayken bir kez daha radikalleşen Direktuvar, gazeteleri ve siyasi kulüpleri (Clichy Kulübü gibi) kapatmak gibi ilave yetkilerle donatılmakla en az Terör Dönemi'nin Kamu Selameti Komitesi kadar güçlü kılındı. *İtalya Ordusu* Direktuvarı kurtarmıştı. En azından şimdilik... Miot'nun ifadelerine göre *Fructidor* Darbesi'nin "başarılı olmasını sağlayan," Napoléon'un hareket müdahil olmasıydı.[29] Yeni Direktuvar idaresi fazla vakit kaybetmeden subay sınıfında da bir kıyıma girişti. Aralarında Napoléon'un eski rakibi, *Alpler Ordusu*'nun komutanı General Kellermann da olmak üzere kripto-kraliyetçi olduğundan şüphelenilen 38 general ordudan ihraç edildi.

Bourrienne'e göre Napoléon olayın akıbetini öğrendiğinde "sevinçten mest olmuştu."[30] Carnot'ya gelince; kendisi darbenin başlıca kurbanlarından biri olmasına karşın yaşananlardan dolayı Napoléon'a karşı bizzat cephe almış sayılmazdı. 1799'da sürgündeyken yayımladığı savunmasında 1796'da Napoléon'a *İtalya Ordusu*'nun komutasını verme teklifini Barras'ın değil kendisinin yaptığını söylüyor, 1797'de Barras'ın "Bonaparte'ın çok kıymet verdiği biri hakkında iftira türünden iğrenç derecede alaycı sözler sarf ettiğinden" (bu kişi Joscphine'di) ve böylece Napoléon'un düşmanı hâline geldiğinden bahsediyordu.[31] Bunlara ilaveten Barras, Reubell ve La Révellière'in "Bonaparte'ı daima tiksindirici bulduğunu ve onu ortadan kaldırma gayelerini hiçbir zaman terk etmediklerini" iddia ediyor, kafa kafaya verdiklerinde

"Leoben Antlaşması'nın hilafına öfkeli ifadelerde bulunduklarını" bildiriyordu.[32] Napoléon tüm bunlara gönülden inanmış olacak ki iktidara geldiğinde savaş bakanlığının başına getirmek üzere Carnot'yu sürgünden geri çağırdı.

Napoléon'un entrika çeviren biri gibi görünmeye hiç niyeti yoktu. Dolayısıyla darbenin gerçekleştiği günü Kuzey İtalya'daki Passeriano'da barış görüşmeleri yürütmekle geçirdi. Ancak 17 *Fructidor* gecesi Barras'la birlikte olan Lavalette birkaç gün sonra geri dönünce Napoléon kendisine tüm yaşananları anlattırdı. Lavalette dört saati bulan bu görüşmede Napoléon'a o gece yaşanan "tedirginlikleri, tutku patlamalarını ve önemli figürlerin neredeyse tüm jest ve mimiklerini" detaylarıyla aktardı.[33] Carnot'nun himayesindeki Henri Clarke Paris'e çağırıldığında ise Napoléon, Campo Formio barış müzakerelerini yürütmek üzere tek yetkili olarak kaldı.

Genç General, Avusturya temsilcisi Kont Ludwig von Cobenzl'le yaptığı müzakereler esnasında sık sık anlaşmazlıklardan kaynaklanan can sıkıntısı ve kızgınlıkla boğuşmak zorunda kaldı. 12 Eylül'de Talleyrand'a yazdığı mektupta müzakereleri "koca bir şaka olarak" değerlendirip "Viyana Sarayı'nın aptallığını ve kötü niyetini anlamanın pek de kolay olmadığını" söyledi. Bununla birlikte *Fructidor*'dan sonra yeni Direktuvar yönetimi Venedik'in Cisalpine Cumhuriyeti'ne katılması (Napoléon bunu desteklemiyordu) ya da İtalya'da kaybettiği toprakların karşılığında Avusturya'ya Almanya'dan toprak verilmesi (Napoléon bunu destekliyordu) konularında Napoléon'a müdahale etmemeye karar vererek genç General'i bu konuları müzakere etme konusunda daha özgür bıraktı.[34] Avusturya ise Bourbon hanedanını yeniden tesis etme ümitlerinin yakın zamanda yeşermeyeceğini görerek müzakereleri tıkamamaya karar verdi. Bu esnada Napoléon Direktuvar'a bir mektup daha yazdı. 26 Eylül tarihli bu mektupta Piyemonte Krallığı'yla yapılan ve Piyemontelilerin Fransa ordusuna 10.000 asker göndermelerini öngören barış antlaşmasını onaylamalarını istiyor, Kral IV. Carlo Emanuele'nin altı ay içinde tahtından alaşağı edileceğini düşünüyordu. Talleyrand'a da söylediği gibi "Şayet bir dev bir cüceyi kolları arasına alır, sıkıştırır ve boğarcasına sarılırsa suç işlediği ileri sürülemezdi."[35*]

Napoléon'un bu dönemde kaleme aldığı mektupların çoğu, sözde hastalığından dem vurduğu ifadelerle doluydu. "Ata bile güç bela binebiliyorum; iki yıllık bir istirahat talebinde bulunuyorum" gibi cümleleri bu mektuplarda sıkça görmek mümkündü. Genç General, hükûmetinin kendisini yeterince takdir etmediğini söyleyip sık sık istifa tehdidinde de bulunuyordu. Bu tavrı, Hoche'un 17 Eylül'de tüberkülozdan ölmesi üzerine *Ren Ordusu*'nun başına "fesat" karakterli Augereau'nun getirilmesinin ardından daha da görünür hâle geldi. Napoléon'un sıklıkla yakındığı bir diğer konu ise Cobenzl'le müzakere

* Kral Carlo Emanuele tahttan kardeşi lehine feragat ettiği 1802 yılına kadar iktidarda kaldı. -y.n.

etmenin güçlüğüydü.* Nitekim İyonya Adaları'nın geleceği üzerine açık açık yürütülen bir görüşme esnasında genç General (Avusturyalıların iddiasına göre) Antik Çin'den kalma güzel bir parçayı ya da (Bonaparteçi iddiaya göre) ucuz bir çay takımını yahut da (Napoléon'un olaydan yirmi yıl sonra aktardığı üzere) Büyük Katerina tarafından Cobenzl'e hediye edilen kıymetli porselen çay bardaklarını yere çarpıp parçaladı.[36] Napoléon müzakereler esnasında çoğu zaman bu türden göstermelik hareketlerde bulunurdu. Kırılan her ne idiyse Cobenzl sükûnetini koruyup Viyana'ya şu mesajı geçti: "(Napoléon) tam bir aptal gibi davrandı."[37] Napoléon'un özel sekreterlerinden biri ise Korsikalının öfke anlarını şu sözlerle tasvir ediyordu:

> Ani bir öfke atağında cezbeye kapılıp coşunca yüzüne... korkunç bir ifade... yerleşir, gözleri çakmak çakmak yanar ve burun delikleri, içinde kopan fırtınanın etkisiyle genişleyip şişerdi... Kendisi bu atakları kontrol altında tutabiliyor gibi görünüyordu. Zaten zaman geçtikçe sakinleşti ve bu atakların sayısı giderek azaldı... Keyfi yerindeyse ya da karşısındaki kişiyi memnun etmek istiyorsa yüzüne sevecen ve tatlı bir ifade oturur, sureti mükemmel bir gülümsemeyle aydınlanırdı.[38]

Napoléon, Talleyrand'a yazdığı uzun ve öfkeli olduğunu belli eden 7 Ekim tarihli mektubunda Cobenzl'in dik kafalılığından bir kez daha dert yandı ve en nihayetinde İtalya'nın savaşmaya değer olup olmadığını sorguladı. İtalyanları "zayıf, batıl inançlara saplanıp kalmış, *pantolon* karakterinde" ve korkak bir millet" olarak tanımlayan Napoléon onların "büyüklükten ve 40.000 Fransız'ın ölmesine değecek kıymetten yoksun" olduğunu söyledi.[39] Ayrıca seferin başından beri İtalyanlardan hiçbir destek görmediğini ve Cisalpine Cumhuriyeti'nin yalnızca birkaç bin askere sahip olduğunu da eklemeden geçmedi. En sonunda ise "İşte böyle" dedi genç General. "Bildirilerde, yazılı söylevlerde vb. mecralarda telaffuz edilen diğer her şey koca bir martavaldan ibaret." Napoléon'un Talleyrand'a yazdığı mektuplar tıpkı bir bilinç akışı gibidir. Nitekim mektup aracılığıyla yürüttükleri bu ilişki birkaç hafta gibi kısa bir süre zarfında hayli yakınlaşmalarını sağladı. "İçimden geçtiği gibi yazıyorum size" diyordu Napoléon yeni müttefiki ve sırdaşına. "Ki bu size sunabileceğim en yüce hürmet payesidir."[40]

---

* Avusturya müzakerelerden vazgeçip savaşa devam etme kararı alırsa Fransız ordusu buna hazırlıklı olmalıydı. Nitekim Napoléon bu dönemde ordunun Paris'teki mali idarecisi Yurttaş Haller'e bu ihtimalden bahseden mektuplar yazıyor ve şöyle diyordu: "Lütfen düğme üretilen atölyelere gidip durumdan beni haberdar ediniz. Düğmeler gelmediği için ordu çıplak durumda. Mektubun sonunda dipnot olarak şu ifade yer alıyordu: "Para, para, para!" (CG 1 no. 2146 s. 1243) -y.n.
Commedia dell'arte'de açgözlü bir paralı asker rolünü oynayan Pantalone karakterine atıf yapılıyor. –y.n.

Bourrienne 13 Ekim 1797'de, gün ağarırken Napoléon'un yatak odasına girip genç General'e dağların karlarla kaplandığını bildirdi. Bunun üzerine Napoléon (Bourrienne'in ifadesine göre) yataktan fırlayıp "Ne!" diye haykırdı. "Ekim ortasında mı? Ne biçim bir ülke bu böyle! Düşmanla derhâl barış yapmalıyız." Genç General durumu derhâl değerlendirmiş, yolların geçilemez hâle geleceğini hesaplayarak *Ren Ordusu*'nun kendisine takviye birlik gönderemeyeceğini anlamıştı.[41] Bunun üzerine Napoléon ve Cobenzl, salıya denk gelen 17 Ekim 1797 tarihinde Passariano'daki Fransız karargâhı ile Udine'deki Avusturya karargâhı arasında kalan Campo Formio köyünde barış antlaşmasını imzaladı. Antlaşmaya göre Avusturya Belçika'yı (Avusturya Hollanda'sı) ve Ren Nehri'nin batı yakasını Fransa'ya bırakıyor, İyonya Adaları Venedik'ten Fransa'ya geçiyordu. Buna karşın Avusturya; Istria, Friuli, Dalmaçya, Venedik, Adige Nehri ve aşağı Po'yu elde ediyordu. Bunun yanında Avusturya'nın Ligurya Cumhuriyeti'ni ve Cispadane Cumhuriyeti'yle birleşen Cisalpine Cumhuriyeti'ni tanıması hususunda anlaşmaya varılmıştı. Bunlara ilaveten Fransa ve Avusturya arasında "En Çok Kayırılan Ülke"[*] ilkesi ışığında bir gümrük birliği de tesis edilmişti. Antlaşma uyarınca Modena Dükü İtalya'daki topraklarından olmuş ancak Avusturya tarafından Breisgau Dükü namıyla Ren Nehri'nin doğusunda bir dukalığa sahip kılınmıştı. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun geleceği ile Ren bölgesindeki prenslerin istimlak edilen topraklarının tazmini meselesi kasım ayında Rastatt'ta toplanacak bir kongrede görüşülecekti. Leman Nehri kıyısındaki Cenevre çevresinde Fransız güdümlü bağımsız Leman Cumhuriyeti ile İsviçre'de Helvet Cumhuriyeti'nin kurulması da yine konferansın gündem maddeleri arasında olacaktı.

Napoléon ertesi gün Talleyrand'a yazdığı mektupta "İmzaladığım antlaşmanın şiddetle eleştirileceğine hiç şüphem yok" dedi. Fakat daha iyi bir antlaşmanın ancak savaşa devam etme ve "Avusturya'dan iki ya da üç vilayet daha koparma" durumunda elde edebileceğini öne sürdü. "Bu mümkün müydü? Evet. Muhtemel miydi? Hayır."[42] Daha sonra genç General antlaşmanın getirdiği kazançları açıklamakla görevlendirdiği Berthier ve Monge'u antlaşma metniyle beraber Paris'e gönderdi. İkili görevini öyle güzel yerine getirdi ve halk barışa öylesine susamıştı ki bazı Direktuvar mensupları bir cumhuriyet olan Venedik'e gereken destek verilmediği için kendi arasında pişmanlıkla fısıldaşsa da hükûmet antlaşmayı derhâl onaylamak durumunda kaldı. (Rivayete göre Venedik'le ilgili madde kendisine sorulduğunda Napoléon şöyle yanıt vermişti: "*21* (Black Jack) oynuyordum ancak 20'de kaldım.[43]) Napoléon, Campo Formio Antlaşması'nı imzalayıp Avusturya'yla beş yıldır süren savaşı sonlandırdığı gün Cisalpine Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı'na da bir mektup

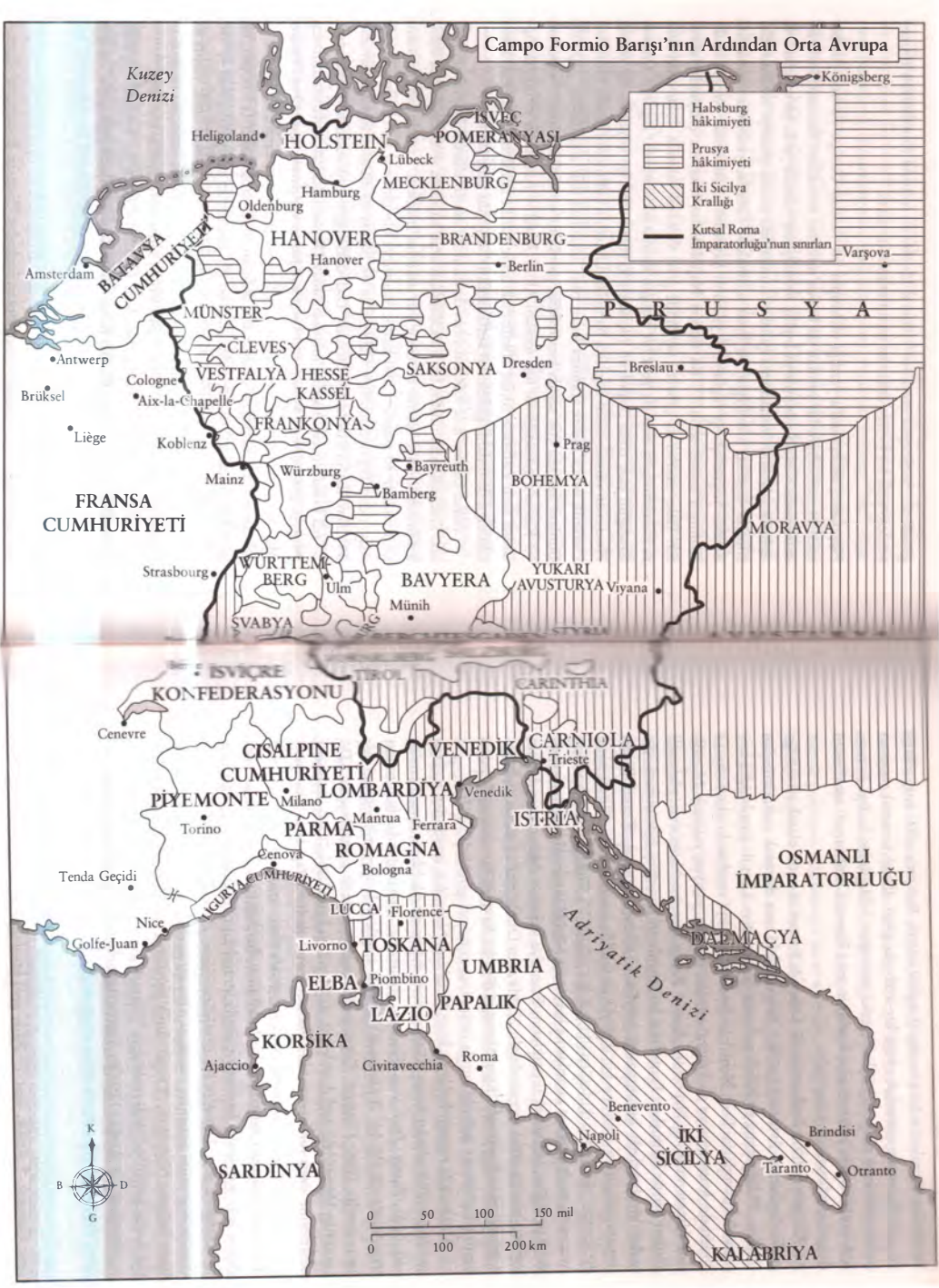
[*] Bu ilkeye göre tesis edilen ekonomik teşekküllerde bir devletin sahip olduğu ekonomik imtiyaz diğer imzacı devletlere de sağlanır. –ç.n.

gönderdi. Mektupta merhum General Hoche'un anısına tüm İtalyan müzisyenlere açık bir beste yarışması tertiplenmesini istedi.[44]

Napoléon, Talleyrand'a yazdığı mektupta bir yandan Campo Formio Antlaşması'nı methediyor bir yandan da Fransa'nın yeni öncelikleri üzerine fikirlerini sunuyordu. "Hükûmetimiz ya İngiliz monarşisini yıkmalı ya da bu entrikacı ve açıkgöz adalıların yozlaştırma çabaları sonucunda yıkılıp gitmeyi beklemelidir. Mevcut koşullar bize uygun bir fırsat sunmakta. Tüm faaliyetlerimizi donanma üzerine yoğunlaştırıp İngiltere'yi yıkalım. Şayet bunu başarırsak Avrupa ayaklarımızın önüne serilir."[45] Bu süreçte Napoléon'un hesabına çalışmalar yürüten Talleyrand'ın da çabaları sayesinde genç General yalnızca dokuz gün sonra Direktuvar'ın emriyle yeni bir birliğin komutasına atandı: *İngiltere Ordusu*. İstediğini elde eden Napoléon hiç vakit kaybetmeden işe koyuldu. İlk olarak Hoche'un varislerinden İngiltere haritalarının temin edilmesini istedi. Ardından Dunkirk ve Le Havre arasında kalan tüm limanlara dair araştırmalar yaptırdı. Bunlara ilaveten çok sayıda kıta nakliye gambotu siparişi de veren[46] Napoléon 13 Kasım'a gelindiğinde top uzmanı Albay Antoine Andréossy'yi İngiliz toplarıyla aynı kalibrede toplar döktürmek üzere Paris'e gönderdi. "Böylece adaya çıkıldığında onların güllelerini kullanabiliriz" diyordu genç General.[47]

İtalya Ordusu'nun kahramanları da unutulmamıştı elbette. Napoléon, herkesi kıskandıracak türden bir mükâfat olan altın kaplama şeref kılıçlarıyla ödüllendirilmek üzere seferin en cesur yüz askerini belirledi. Listede kimler yoktu ki? Rivoli'de 30 askerle 1.500 kişilik Avusturya birliğini esir alan 85'inci Piyade Alayı'ndan Teğmen Joubert; Calliano'da tek başına 40 düşman askerini esir alan 39'uncu Alay'ın Mızıka Şefi Sicaud; "Lodi'deki köprüye ilk adım atan kişilerden" 27'nci Hafif Piyade Alayı'na mensup Albay Dupas; Lodi'nin surlarını tırmanıp düşman ateşi altında Fransız birliklere kasabanın kapılarını açan 32'nci Piyade Alayı'ndan Hafif Piyade Eri Cabrol…[48] Ayrıca Napoléon Paris'e bir bayrak da göndermiş, bu bayrağın üzerine esir aldığını iddia ettiği asker (150.000), ele geçirdiği sancak (170), top (600), kalyon (9), imzalanan barış antlaşması ve "özgürleştirilen" şehir sayısına ek olarak aralarında Michelangelo, Titian, Veronese, Correggio, Rafael ve Leonardo da Vinci'nin de bulunduğu sanatçılar tarafından yapılıp kendisi tarafından Paris'e gönderilen sanat eseri sayısını işletmişti.[49]

İtalya Ordusu'nu kayın biraderi Charles Leclerc'in emrine bırakan Napoléon, kasım ayında Rastatt Kongresi'ne katılmak üzere yola çıktı. Torino, Chambéry, Cenevre, Bern ve Basle'den geçen genç General bu şehirlerde kalabalıkların övgü ve sevgisine mazhar oldu. Bourrienne'in belirttiği üzere, Bern'de bir gece içleri güzel kadınlarla dolu iyi aydınlatılmış at arabalarının çift sıra dizildiği bir kordondan geçerlerken kadınlar "Yaşasın Bonaparte! Yaşasın Barış Elçisi!" diye bağırmışlardı.[50] Napoléon genellikle mutlak hükümdarlar

Campo Formio Barışı'nın Ardından Orta Avrupa
Habsburg hâkimiyeti
Prusya hâkimiyeti
İki Sicilya Krallığı
Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sınırları
Kuzey Denizi
Heligoland
HOLSTEIN
İSVEÇ POMERANYASI
Königsberg
Lübeck
MECKLENBURG
Hamburg
Oldenburg
HANOVER
BRANDENBURG
Hanover
Berlin
Varşova
Amsterdam
BATAVYA CUMHURİYETİ
PRUSYA
MÜNSTER
CLEVES
Antwerp
Cologne
VESTFALYA
HESSE KASSEL
SAKSONYA
Dresden
Breslau
Brüksel
Aix-la-Chapelle
FRANKONYA
Liège
Koblenz
Prag
Mainz
Würzburg
Bayreuth
Bamberg
BOHEMYA
FRANSA CUMHURİYETİ
MORAVYA
Strasbourg
WÜRTTEMBERG
Ulm
BAVYERA
YUKARI AVUSTURYA
Viyana
Münih
SVABYA
İSVİÇRE KONFEDERASYONU
TIROL
CARINTHIA
Cenevre
CISALPINE CUMHURİYETİ
VENEDİK
CARNIOLA
Trieste
LOMBARDİYA
Venedik
PİYEMONTE
Milano
Torino
PARMA
Mantua
Ferrara
ISTRIA
ROMAGNA
Cenova
Bologna
OSMANLI İMPARATORLUĞU
Tenda Geçidi
LİGURYA CUMHURİYETİ
LUCCA
Florence
Nice
Golfe-Juan
Livorno
TOSKANA
DALMAÇYA
Adriyatik Denizi
UMBRIA
ELBA
Piombino
PAPALIK
LAZIO
KORSİKA
Ajaccio
Civitavecchia
Roma
Benevento
Napoli
İKİ SİCİLYA
Brindisi
Taranto
Otranto
SARDİNYA
KALABRİYA
K
B
D
G
0 50 100 150 mil
0 100 200 km

tarafından uygulanan bir protokolü tatbik ederek Rastatt'a sekiz atın çektiği ve otuz hüssarın eskortluk ettiği bir arabayla girdi. Genç General şaşaanın halkın zihninde ne denli güçlü bir etki yarattığını bildiğinden kadim Avrupa hükümdarlarının yarattığı görsel etkinin yeni Fransa Cumhuriyeti tarafından da uyandırılmasını arzuluyordu.

Campo Formio Antlaşması 30 Kasım'da Rastatt'ta resmî olarak yürürlüğe girdi. Antlaşma, Avusturya'yı Ren bölgesindeki esas dayanak noktalarından (Mainz, Philippsburg ve Kehl) mahrum bırakıyor ve Ulm ile Ingolstadt'ı boşaltarak kuvvetlerini Lech Nehri'nin ötesine çekmeye mecbur bırakıyordu. O dönemde Avusturya ya da Prusya sınırları dışında yaşayan yaklaşık 16 milyon Alman vardı ve Napoléon, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun görkemli günleri geride kalmışken Fransa'nın bu insanların desteğini elde etmesi için istekli bir hamlede bulunmasını istiyordu. (Genç General, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu amiyane bir ifadeyle şu şekilde tanımlıyordu: "İffeti nicedir herkes tarafından kirletilen ihtiyar bir fahişe."[51]) Dolayısıyla Napoléon Avusturya ve Prusya'nın tasarılarına karşı orta büyüklükteki Alman devletlerinin hamiliğini üstlenerek topraklarını Fransa'ya kaptıran Alman prenslerinin kaybını tazmin etme arzusundaydı. 27 Mayıs'ta Direktuvar'a yazdığı mektupta âdeta geleceği görerek "Eğer Almanya diye bir kavram var olmasaydı bunu kendi çıkarlarımız doğrultusunda bizim inşa etmemiz gerekirdi" dedi.[52]

Almanya'da toprağı bulunan İsveç Kralı'nın, Napoléon tarafından başlatılıp Nisan 1799'a kadar süren müzakerelere, delege olarak Marie Antoinette'in eski âşığı Baron Axel von Fersen'i gönderme küstahlığında bulunması Napoléon'a ölçülü bir diplomatik kabalık sergilemek için mükemmel bir fırsat sundu. Genç General, Talleyrand'a yazdığı nükteli mektubunda XIV. Louis'nin Versay'daki özel dairelerine ait bir odayı kastederek "Oeil-de-Boeuf aşüftelerine özgü bir kayıtsızlıkla yaklaştı bana" dedi.[53] Napoléon, Fersen'in yüzüne karşı "hiçbir Fransız yurttaşı tarafından sevilmediğini" söyleyip "Fransa'da kanunen lağvedilen bir hükûmete duyduğu sevgi ve onu geri getirmek için sergilediği beyhude çabayla tanındığını" bildirdi.[54] Napoléon'un ifade ettiğine göre Fersen'in bu cümlelere yanıtı şöyle olmuştu: "Majesteleri söylediklerinizden haberdar olacaktır." Fersen'in daha sonra mekândan ayrıldığını belirten Napoléon, "Doğal olarak kendisini nezaket kuralları gereği kapıya kadar geçirdim" dedi mektupta.[55] Fersen sonradan geri çağrıldı.

Korsikalı, 2 Aralık 1797'de Paris'e gitmek üzere Rastatt'tan ayrıldı ve Nancy'deki mason locasının tertip ettiği ziyafete şeref konuğu olarak katılmanın dışında hiç mola vermeden ilerledi. (Hürmasonlar Napoléon'un bilhassa İtalya'da yürüttüğü modernleşme çalışmalarını destekleme eğilimindeydi.) Genç General, 5 Aralık, saat 17.00'de sivil kıyafetler içinde, sıradan bir arabayla ve yalnızca Berthier ile General Jean-Étienne Championnet'nin eşliğinde

Paris'e girdi. "Kimseye fark edilmeden geçip gitmek bizzat General'in planıydı" deniyor o dönem düşülen bir notta. "[Napoléon] en azından şu aşamada oyunu sessizce oynuyordu."[56] Direktör olmak için henüz çok genç olan Napoléon, Direktuvarı kendisine düşman kılmamak için şu aşamada Paris'te dikkat çekmeme politikası uygulamaya karar vermişti. Gelgelelim Paris'te olduğu öğrenilince başkentte ortalık ayağa kalkacaktı. Josephine'in kızı Hortense, "Farklı sosyal sınıflara mensup olan ve birlikte İtalya fatihini bir an olsun görebilme arzusuyla yanıp tutuşan sabırsız yığınları zapt etmeye çalıştığını" not düşmüştü hatıra defterine.[57] Napoléon ve Josephine'in ev kiraladığı Chantereine Sokağı'nın ismi (Ev, bir zamanlar yakınlarda bulunan bataklıktan dolayı "şarkı söyleyen kurbağalar" anlamına gelen "Chantereine" Sokağı'nın 6 numarasında tutulmuştu), genç General'in şerefine Zafer Sokağı (*Rue de la Victoire*) olarak değiştirildi.* Napoléon daha sonra evi 52.400 franga satın aldı.** Henüz kiralıkken bile evi Pompeii tarzı freskler, aynalar, Aşk Tanrısı Eros'un tasvirleri, pembe güller, beyaz kuğular ve toplamda 300.000 frangı bulan daha nice yöntemle süsleyen Josephine'in ne denli müsrif olduğu buradan da anlaşılabilir.[58]

Napoléon yıllar sonra hayatının Paris'te geçirdiği bu dönemine kaygı ve tehlikenin hâkim olduğunu, buna bilhassa da "[Napoléon] kral olmalı! Onu kral yapmalıyız!" diyerek sokakları inleten askerlerin yol açtığını söyleyecekti. Napoléon pek çok insan tarafından zehirlendiği düşünülen Hoche'un (aslında bu doğru değildi) akıbetini yaşamaktan korkuyordu.[59] Dolayısıyla destekçilerinden birinin de kayda düştüğü gibi "siyasete karışmaktan özellikle uzak duran Napoléon, kalabalıkların arasına nadiren karıştı ve yakın çevresine yalnızca generallerden, bilim insanlarından ve diplomatlardan oluşan küçük bir grubu kabul etti."[60] Genç General elde ettiği zaferlerin halkın hafızasında uzun bir süre yer etmeyeceğini düşünüp şöyle demişti: "Parislilerin üzerinde hiçbir şey uzun süre tesir etmez."[61]

Napoléon 6 Aralık, saat 11.00'de, Bac Sokağı'ndaki Galifet Otel'de bulunan dışişleri bakanlığında Talleyrand'la bir araya geldi. Yaptıkları uzun sohbet aracılığıyla birbirlerini tartan ikili, edindikleri izlenimden ziyadesiyle hoşnut kaldı. Aynı akşam Napoléon Direktuvar'la bir akşam yemeği yedi. (Şayet ikiyüzlülük yapmıyorlarsa) Barras ve La Révellière tarafından sıcak bir biçimde, Reubell tarafından ise dostane denecek bir tavırla karşılanan Napoléon diğer iki direktörün soğuk tavrına maruz kaldı.[62] Hükûmet, 10 Aralık tarihine denk gelen pazar gününün gece yarısında tavanı boydan boya bayraklarla kaplanan Lüksemburg Sarayı'nda Napoléon için resmî bir karşılama töreni

* 1865'te büyük oranda yeniden imar edilen ve bugünkü numarası 60 olan konut günümüzde bir bankaya dönüştürülmüştür. Napoléon'a dair diğer mekânların aksine burası bir ziyaret gerçekleştirmeye değecek önemde değildir. –y.n.

** O dönemde bir generalin yıllık maaşı yaklaşık 5.000 frankı. –y.n.

düzenledi. Bu tören için özel olarak inşa edilen amfiteatra özgürlük, eşitlik ve barış ilkelerini temsil eden heykeller yerleştirilmişti. Napoléon tüm bu süreçte çekingen bir tutum sergiledi. O dönemde Paris'te yaşayan bir Britanya vatandaşı, "[Napoléon], kalabalık sokaklardan geçerken arabasının içinde geriye yaslandı... Kendisi için özel olarak hazırlanan bir makam koltuğuna oturmayı reddettiğine ve alkış tufanları esnasında bulunduğu ortamı terk etmek ister gibi göründüğüne şahit oldum," ifadelerini sarf etmişti.[63] O dönemde yaşayan bir başka tanık ise "Kalabalıkların sevinç gösterisi ile Direktuvar'ın sergilediği soğuk övgü birbirine taban tabana zıttı" ifadesini kullandı.

Siyasetçilerin halkın aşırı ilgisine mazhar olup kendilerini alçak gönüllü bir tavırla ondan azade kılmaya çalışırmış gibi göstermesi tüm siyasi hamleler arasında en fazla beceri isteyenlerden biridir ve Napoléon bunu kusursuz bir biçimde icra etmeyi bildi. Karşılama töreninin görgü tanıklarından biri Direktuvar'a ilaveten iki kamaranın mensuplarını ve karılarını da kastederek, "Paris'in en şık ve en seçkin kimseleri o gün oradaydı" dedi. Napoléon salona girdiğinde ise başka bir tanığın ifadelerine göre "herkes ayağa kalkıp kendini meydana çıkardı (şapkaların çıkarıldığı kastediliyor); pencereler genç ve güzel kızlarla doluydu. Ancak tüm bu ihtişama rağmen tören buz gibi soğuk bir havada ilerledi. İnsanlar yalnızca olayı seyretmek için oraya gelmiş ve ortama neşeden çok merak hâkimmiş gibi görünüyordu.[64]

Talleyrand'ın Napoléon'u bir hayli pohpohlayıcı bir konuşmayla takdim etmesinin ardından Napoléon Campo Formio Antlaşması'nı methederek ve "III. Yılın Şanlı Anayasası" için savaşmaktan geri durmayan askerlerinin tutkusuna övgüler düzerek karşılık verdi. Ardından "Fransızların mutluluğunun en iyi ve en işlevsel yasalar yoluyla tesis edilmesi durumunda Avrupa'nın da özgürleşeceğine" inandığını bildirdi.[65] Tıpkı diğer Direktuvar mensupları gibi resmî merasimlerde giydiği togasıyla* arzı endam eden Barras, genç General'in ardından sahneyi devralıp Napoléon'u övgülere boğduğu bir konuşma yaptı. Onu Sokrates, Pompeius ve Caesar'la kıyaslayarak "Tabiat, bir Bonaparte yaratmak için tüm gücünü sarf etmiş" dedi. Ardından o tarih itibariyle Fransa'yı dünya okyanuslarından silip atan Britanya'yı kastederek "Gidip denizleri istila eden bu korsanları esir alınız. Gidip denizlerde tahakküm kuran bu devasa haydutları zincire vurunuz. Nicedir cezalandırılmayan zalimlerin cezasını Londra'da veriniz."[66] Bu konuşmanın ardından Barras ve diğer tüm Direktuvar mensupları Napoléon'u tek tek kucakladı. Bourrienne mazur görülebilir bir alaycılıkla şu sonuca varıyordu: "Herkes, bu duygulu komedyada rolünü en iyi şekilde oynadı."[67]

Napoléon, Noel Günü daha da büyük bir mutluluğa kavuştu. Zira, sürgündeki Carnot'nun yerine, tıpkı günümüzde olduğu gibi o tarih itibariyle de

* Antik Çağ'da Roma vatandaşları tarafından giyilen ve çeşitli özellikleriyle kişinin makamını gösteren giysi çeşidi. -ç.n.

Fransa'nın en önde gelen entelektüel cemiyeti olan Fransa Enstitüsüne (*Institut de France*) üye seçilmişti. Genç General; Laplace, Berthollet ve Monge'un da yardımıyla 312 üyeden 305'inin desteğini elde etti (Diğer iki aday sırasıyla 166 ve 123 oy almıştı). Napoléon o günden sonra Enstitünün zeytin yeşili ve altın sarısı dal desenleriyle bezeli lacivert üniformasını giymeye ve imzasını "Enstitü Üyesi ve *İngiltere Ordusu*'nun Başkomutanı" şeklinde (tam olarak bu sırayla) atmaya başladı. Ertesi gün Enstitünün başkanı Armand-Gaston Camus'ye yazdığı teşekkür mektubunda şöyle diyordu: "Gerçekleştirildiğinde pişmanlık yaratmayan en hakiki fetihler cehalete karşı yapılanlardır."[68] Napoléon'un bu entelektüel hüviyetle etkilemek istediği kitle yalnızca Fransız yurttaşlar değildi elbette. "Ordudaki trampetçinin bile bana, yalnızca bir asker olmadığıma inandığı için daha fazla saygı göstereceğini çok iyi biliyordum" diyecekti St. Helena'dayken.[69]

Napoléon'un Enstitüye üye olmasını teklif edenler ve onu destekleyenler hiç şüphesiz dönemin en önde gelen generalini bu yapının bir parçası kılmakla ona bir lütufta bulunduklarını düşünüyorlardı ancak Napoléon yalnızca komutanlar arasında değil genel itibariyle de hakiki bir entelektüeldi. Kendisi Batı kanonunun en önemli çalışmalarının büyük bir kısmını okuyup notlar çıkarmakla kalmamış kendini coşkun tragedyanın ve müziğin erbabı, eleştirmeni ve hatta amatör kuramcısı olacak şekilde yetiştirmişti. Bilimde çok yol kat eden ve astronomlarla ahbaplık kuran genç General, rahip ve kardinallerle teoloji üzerine uzun sohbetler yapmaktan büyük keyif alırdı. Ayrıca yoğun bir şekilde tetkik edilmiş çokça kitaptan oluşan seyyar kütüphanesi olmadan hiçbir yere gitmezdi. Werther'in intiharının sebepleri üzerine sunduğu görüşlerle Goethe'yi, müziğe dair bilgi birikimiyle Berlioz'u etkilemeyi başaracak olan Napoléon, ileride Mısır Enstitüsünü (*Institut d'Égypte*) kuracak ve bu kurumu dönemin en büyük Fransız bilginleriyle (*savant*) dolduracaktı. Kendisi Goethe, Byron, Beethoven (en azından ilk başlarda), Carlyle ve Hegel gibi 19. yüzyıl Avrupa'sının önde gelen entelektüelleri ve yaratıcı figürleri tarafından hayranlıkla anılırdı. Fransa Üniversitesi'ni (*Université de France*) öyle sağlam temeller üzerine inşa etmişti ki kurum varlığını uzun yıllar sürdürecekti.[70] Özetle Napoléon kendisine bahşedilen işlemeli üniformayı ziyadesiyle hak ediyordu.

Napoléon Direktuvar tarafından 21 Ocak'ta XVI. Louis'nin artık pek de popüler olmayan idam yıl dönümü kutlamalarına davet edildiğinde kimseyi kırmayacak bir nezaket sergileyerek teklifi kabul etti ancak kutlamalar sırasında mütevazı bir biçimde askerî üniforması yerine Enstitü üniformasını giydi ve ilk sırada Direktuvar mensuplarının yanında oturmaktansa üçüncü sıradaki bir sandalyeyi tercih etti.

Napoléon'un kadınlara yönelik patavatsız hâlleri, Talleyrand'ın 3 Ocak 1798 tarihinde kendisinin şerefine verdiği davette net bir biçimde görüldü.

Josephine'in kızı Hortense'ın daha sonraki ifadelerine göre dönemin tanınmış entelektüellerinden Madame Germaine de Staël "davet boyunca General'in peşinden düşmemiş, onu rahatsız olduğunu gizleyemeyecek ya da belki de gizleme gereği görmeyecek kadar bunaltmıştı."[71] XVI. Louis'nin maliye bakanlığını yapmakla kalmayıp insanı hayrete düşürecek kadar varlıklı bir sermayedar olan Jacques Necker'in kızı ve Paris'in kültür camiasının önde gelen hamisi (*salonnière*) Madame de Staël'in o dönemde Napoléon'a beslediği hayranlık âdeta tapınma noktasına ulaşmıştı. Örneğin *Fructidor* "temizliği"nden sonraki süreçte bir akşam yemeği esnasında sofrayı Lavalette'ten önce terk etmeyi sırf Lavalette Napoléon'un emir subayı olduğu için reddetmişti. Talleyrand'ın tertip ettiği davette ise Napoléon'a "en mükemmel kadını nasıl tarif edeceğini" sorup genç General'den açık bir şekilde kendi meşhur zekâsına ve yazma kabiliyetine övgüde bulunmasını beklemişti. Napoléon ise bu soruya "En mükemmel kadın en fazla çocuk sahibi olan kadındır" yanıtını vermişti.[72] Bir anda sarf edilen bu alelade yanıt neredeyse tacizci olarak değerlendirilebilecek kadının üzerinde Napoléon'un istediği etkiyi yaratmakla birlikte kendisinin kadınlara yönelik genel tutumunu da gözler önüne seren bir niteliğe sahipti. (Düşük doğum oranının gelecek yüzyılda Fransa için problem teşkil edeceği düşünülürse bu yanıtın ileri görüşlü bir yanı olduğu da söylenebilirdi.)

Düşüncelerini Britanya'nın işgaline çeviren Napoléon aralık ayında kendisine destek olmalarını ümit ederek Birleşik İrlandalılar isimli isyancı grubun lideri Wolfe Tone'la bir buluşma ayarladı. Buluşma esnasında Tone bir asker olmadığını, dolayısıyla Napoléon'un işine pek fazla yaramayacağını belirtince genç General onun sözünü kesip "Fakat cesursunuz" dedi. Tone alçak gönüllülükle öyle olduğunu kabul etti. Tone'un sonradan aktardığına göre Napoléon, "Gayet güzel" diye devam etti. "Benim için bu yeterlidir."[73] Fransız komutan başarılı bir çıkarma yapma şanslarının ne olduğunu görebilmek için şubat ayında iki hafta boyunca Boulogne, Dunkirk, Calais, Ostend, Brüksel ve Douai'yi gezip denizcilerle, kılavuz kaptanlarla, kaçakçılarla ve balıkçılarla görüştü. Bu konuşmalar kimi zaman gece yarılarına kadar sürse de Napoléon en sonunda girişimin "fazlasıyla riskli" olacağı sonucuna vardı. "Buna yeltenmeyeceğim."[74] 23 Şubat 1798'de Direktuvar'a yazdığı mektupta lafı dolandırmadan doğruca aklındakileri aktardı:

> Ne yaparsak yapalım birkaç yıl boyunca deniz üstünlüğünü elde edemeyeceğiz. Deniz üstünlüğünü elde etmeksizin İngiltere'yi işgal etmeye çalışmak da gelmiş geçmiş en zorlu ve en cüretkâr girişim olur… Donanmamızın mevcut durumunu göz önünde bulundurarak eğer harekâtın icrasını gereken çabuklukta yapmayı mümkün kılamıyorsak o hâlde biz de İngiltere'ye yönelik seferden vazgeçer –hâlâ bu niyetteymiş gibi görünmenin faydalarından yararlanır- ve Hanover'i İngilizlerin elinden söküp almak amacıyla tüm ilgi ve kaynağımızı Ren'e odaklarız… Yahut da

> İngilizlerin Hindistan'la olan ticari ilişkilerine ket vurmak için doğuya bir sefer düzenleriz. Eğer bu üç harekât da makul görünmüyorsa barış yapmaktan başka bir ihtimal düşünemiyorum.[75]

Direktuvar şu anda Britanya'yla barış yapmaya hiçbir koşulda hazır olmadığından genç General'in sunduğu son seçeneği tercih etti. Doğu Akdeniz'deki Britanya nüfuzuna ve bu bölgedeki ticaret rotalarına ağır bir darbe indirmek isteyen Direktuvar yönetimi, Mısır'ın tamamen işgalini ve işgalin hazırlık sürecini yönetmek üzere Napoléon'u tam yetkiyle donattı. Napoléon'u Mısır'a göndermek aslında Direktuvar mensuplarının işine geliyordu. Genç General ya bu bölgeyi Fransa adına işgal edecek ya da şöhretini yerle bir eden bir mağlubiyetin ardından yurda dönecekti ki her iki seçenek de onlar için oldukça makuldü. Bonaparteçi bir İngiliz asilzadesi olan Lord Holland'ın da ifade ettiği gibi Napoléon'u oraya "kısmen ondan kurtulmak için, kısmen onu memnun etmek için, kısmen de Paris toplumunun kamuoyu üzerinde ciddi bir nüfuza sahip olan kesimini şaşırtıp hoşnut etmek için" göndermişlerdi.[76] Napoléon'a gelince; kendisi Mısır seferini en büyük kahramanları addettiği Büyük İskender ve Julius Caesar'ın adımlarını takip etme fırsatı olarak görüyor, Mısır'ı Hindistan'a giden yolda bir sıçrama tahtası olarak kullanma ihtimalini düşünüyordu. Alınan karardan bir hayli hoşnut olan genç General, özel sekreterine "Avrupa köstebek yuvasından başka bir şey değil" demiş ve şöyle devam etmişti: "Tüm büyük şöhretler Asya'da kazanılmıştır."[77]

Aynı ayın ilerleyen günlerinde Napoléon'u neredeyse yolsuzluk girdabına sürükleyip siyasi utanca mahkûm edecek ve Nil Nehri'nin iki yakasında elde edeceği şöhretten mahrum bırakabilecek küçük bir skandal patlak verdi. O dönemin piyasasında hem *Companie Flachat* ve *Compagnie Dijon* gibi ordunun acil ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu olup hazinenin ertelemeli ve uzun vadeli ödeme planlarını kabul eden büyük çaplı ordu tedarik şirketleri hem de sık sık makbuz hileleriyle vergi mükelleflerini aldatma, standartların altında donanım sağlama, kokuşmuş gıda tedarik etme ve hatta köylülerden at çalma gibi suçları işlediği söylenen küçük firmalar vardı. Savaşlar sayesinde cebini dolduran bu firmalardan biri de *Compagnie Bodin*'di. Napoléon, kardeşi Joseph'ten kötü şöhretli Louis Bodin tarafından yönetilen bu şirketin yatırımcıları arasında Barras, Hippolyte Charles (o tarihlerde ordudan ayrılmış ve tam zamanlı müteahhit olmuştu) ve Josephine'in olduğunu öğrenince kelimenin tam anlamıyla dehşete düştü.[78] Charles her ne kadar Ağustos 1796'da İtalya'dan ayrıldıysa da Josephine'le ilişkileri devam etmişti.

Karanlık anlaşmalar yaptıklarına halk tarafından kesin gözüyle bakıldığından Barras, Talleyrand ve diğerlerinin krediler, döviz vurgunculuğu ve bilgi sızdırma yoluyla servet elde etmesi büyük bir olay değildi. Ancak bizzat

Napoléon'un karısının ordu tedarik yolsuzluğundan para kaldırdığı ortaya çıkarsa genç General'in toplumu cezbeden en önemli özelliklerinden biri olan dürüstlüğü bir gecede yerle yeksan olurdu. Dahası Napoléon'un Milano'da *Compagnie Flachat*'ye karşı yürüttüğü ve bu süreçte şirketin yöneticilerinden birini sürgüne gönderdiği kendi şahsi savaşı da iğrenç bir ikiyüzlülük olarak görülecekti. Oysa genç General gerçekten de *İtalya Ordusu* için mümkün olan en iyi anlaşmayı yapmaya çalışmıştı.

17 Mart'ta Napoléon ve Joseph tarafından zorlu bir sorgulamadan geçirilen Josephine sarsılsa, öfkelense ve hınçla dolsa da her zamanki gibi ağzını tutmasını bildi. Bonaparte kardeşler Josephine'e Bodin'ı tanıyıp tanımadığını, ona sözleşme yaptırıp yaptırmadığını, Hippolyte Charles'ın Bodin'ın de ikamet ettiği Saint-Honoré Banliyösü, No. 100 adresinde yaşayıp yaşamadığını ve kendisinin oraya neredeyse her gün gittiği söylentilerinin doğru olup olmadığını sormuşlardı.[79] Josephine sorgulamanın hemen akabinde büyük bir panikle Charles'a yazdığı mektupta her şeyi inkâr ettiğini, Charles'ı hâlâ sevip Bonaparte kardeşlerden nefret ettiğini, Bodin vurgununu evliliğinden kurtulmak için bir şans olarak gördüğünü ve şu aşamada izini kaybettirmek istediğini söyledi. "Bana sorduklarıyla ilgili hiçbir şey bilmediğimi söyledim" diye devam ediyordu sevgilisine yazdığı mektupta. "Eğer benden boşanmak istiyorsa söylemesi yeterdi; böyle yollara başvurmasına gerek yoktu. Zaten dünyanın en talihsiz ve en mutsuz kadınıydım. Evet, Hippolyte'im, onlardan nefret ediyorum. Şefkatimin ve aşkımın yegâne sahibi sensin... Hippolyte, canıma kıymak istiyorum. Evet, sana adayamadıktan sonra omzuma yük olacak bu yaşamı sonlandırmak istiyorum."[80]

Josephine daha sonra Hippolyte'e Bodin'ı uyarıp kendisinin bu olaylara dâhil olduğuna dair iddiaları yalanlamasını ve *İtalya Ordusu*'yla sözleşme imzalamak için onu kullandığını inkâr etmesini söyledi. Hippolyte, Saint-Honoré banliyösündeki kapıcıyla da konuşmalı, Bodin'ı hiç görmediğini söylemesini tembihlemeliydi. Ayrıca Bodin, Josephine'in kendisine İtalya'da iş seyahatleri gerçekleştirebilmesi için verdiği referans mektuplarını da kullanmamalıydı. Josephine mektubunu "Alev alev yanan ve şehvetle dolup taşan kalbimden süzülen bin öpücükle" şeklinde bitiriyordu.[81] Charles'a yazdığı bir sonraki mektupta ise şu sözleri sarf etti: "Beni yalnızca sen mutlu edebilirsin. Beni sevdiğini söyle. Yalnızca beni... İşte o zaman dünyanın en mesut kadını olurum. Bana Blondin'la (uşaklardan biri) 50.000 livre [1,25 milyon frank] gönder... Tamamen seninim (*Toute à toi*)."[82]

Şu sıralar Mısır'a yönelik yeni sefer üzerine kafa yoran Napoléon; yolsuzlukla, sadakatsizlikle, kalp kırıklıklarıyla, gizli kapaklı kötülükle ve derin bir utanç ihtimaliyle özdeşleştirdiği Paris'ten kaçmayı istemekle son derece haklıydı. Genç General kendisini daima kaleme aldığı kısa öyküdeki Clisson gibi soylu bir şövalye olarak düşlerdi ancak hem Direktuvar'ın hem de Josephine'in tavırları bu düşe gölge düşürüyordu. Artık bahsi ikiye katlamanın zamanı gelmişti.

VII
Mısır

"Bu yıl Mekke'ye hac ziyareti yapılmamıştır."

–Anonim bir İslam tarihçisi 1798 yılını kastediyor.

"Şayet Doğu'da kalsaydım bir imparatorluk kurardım. Tıpkı Büyük İskender gibi..."

–Napoléon, St. Helena'da General Gourgaud'ya hitaben.

Mısır'ı işgal etme fikrini ortaya atan kişinin Talleyrand, Barras, Monge (bunu bir tek kendisi iddia ediyordu), ansiklopedi yazarı ve seyyah Constantin de Volney ve başka kimseler olduğu söylense de aslında Fransız askerî stratejistleri bölgeyi ele geçirmeyi 1760'lardan beri planlıyordu. Hatta İmparator Franz'ın amcası Avusturyalı II. Joseph, 1782'de kayın biraderi XVI. Louis'ye Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayacak geniş çaplı planın bir adımı olarak Mısır'ı ilhak etmesini önermişti.[1] Mısır'ı 1517'de fetheden Osmanlı Türkleri bu bölgenin hâlâ resmî sahibiyse de fiilî kontrol çoktandır kökenleri Kafkas Gürcülerine uzanan Memluk askerî sınıfının elindeydi. Osmanlı'nın resmen tanıdığı 24 Memluk Beyi, koydukları yüksek vergiler yüzünden sıradan Mısırlılar tarafından sevilmez ve yabancı olarak görülürdü. Mısır'ı işgal etme fikri Fransız İhtilali'nin ardından hem yabancı tiranların baskısı altında ezilen halklara özgürlük götürme vaadinde bulunan ihtilalin tutkulu savunucularına hem de Doğu Akdeniz'de Britanya nüfuzuna darbe indirmek isteyen Carnot ve Talleyrand gibi ölçülü stratejistlere cazip geldi. İkinci grupta sayabileceğimiz Napoléon Ağustos 1797'de Direktuvar'a yazdığı mektupta şöyle diyordu: "İngiltere'nin belini tam manasıyla kırabilmek için Mısır'ı ele geçirmemizin vakti geldi."[2] Talleyrand da bizzat İstanbul'a gideceğini ve Sultan III. Selim'le konuşup ondan sefere fiilî bir karşılık vermemesini isteyeceğini söyledi. Bu vaat, Talleyrand'ın Napoléon'u yanlış yönlendirdiği ilk olay olmakla birlikte bunların sonuncusu ya da en ciddisi değildi.

Mısır Ordusu'nun komutasına gizlice atandığı 5 Mart 1798'den ordunun denize açılacağı 19 Mayıs'a kadar Napoléon'un tüm girişimi organize etmek

ve birlikleri donatmak için 11 haftadan daha az bir süresi vardı. Ancak genç General hem bunu yapabildi hem de Enstitüde bilim üzerine gerçekleştirilen sekiz konferansa katılmaya zaman ayırabildi. Yanlış bilgi yayma politikası gereği galeri ve sergi salonlarında Josephine, Monge, Berthier ve Marmont'la birlikte Almanya'da yapacağı tatili dört gözle beklediğini açık açık dillendiren Napoléon, aldatmacanın daha da inandırıcı olması için resmî olarak yeniden Brest'te konuşlu olan *İngiltere Ordusu*'nun başına getirildi.

Napoléon, Mısır'ı "dünyanın coğrafi anahtarı" olarak tanımlıyordu.[3] Gayesi bölgedeki Britanya ticaretine darbe indirip onun yerine Fransız ticaretini ihya etmekti. Hiçbir şey yapamasa bile Kraliyet Donanması'nı Akdeniz ve Kızıldeniz'in girişleri ile Hindistan ve Amerika'ya giden ticaret rotalarını eş zamanlı olarak korumak için fazlasıyla geniş bir alana yayılmaya zorlamayı umuyordu.[4] Ayrıca 1796'da Korsika'yı kaybeden Kraliyet Donanması, Fransız donanmasının neredeyse zapt edilemez addedilen Malta limanından hareketle faaliyet göstermesi durumunda iyice güç duruma düşebilirdi. Eylül 1797'de Talleyrand'a yazdığı bir mektupta, "Neden Malta Adası'nı ele geçirmiyoruz?" diye sordu. "Bunu yaparsak Britanya'nın sahip olduğu donanma üstünlüğünü daha ciddi tehdit etmiş oluruz." Direktuvar'a yazdığı bir mektupta ise, "Bu küçük ada, ödeyeceğimiz her türlü bedele değer" diyordu.[5] Napoléon'un yaklaşan sefer için Direktuvar'a sunduğu üç amaç; Mısır'ın kalıcı olarak Fransız kolonisi yapılması, Asya piyasalarının Fransız mamullerine açılması ve Britanya'ya ait şark topraklarına taarruz etmek için 60.000 askeri barındıran bir üs tesis edilmesiydi. Genç General'in nihai tutkusunun –ya da fantezisinin– ne olduğu ise Savaş Bakanlığı'ndan Bengal ve Ganj'a dair İngiliz haritalarını istetmesinden anlaşılabilmektedir. "Mysore Kaplanı" namıyla anılıp Britanya'nın Hindistan'daki en büyük düşmanı olarak bilinen Tipu Sahib'e geçmişte elçilik yapmış Yurttaş Piveron'un sefer süresince yanına verilmesini istemesi de bizlere genç General'in tutkularının boyutu hakkında ipuçları verir. Gelgelelim Direktuvar Napoléon'un bu hülyalarına ket vurup ona yalnızca Mısır'ı işgal etme izni verdi. Ayrıca seferi finanse edecek kaynakları bizzat bulmak zorundaydı. Son olarak da altı ay içinde Fransa'ya geri dönmesi bekleniyordu.

Daha sonradan ortaya çıktığı üzere Berthier'nin Roma'dan, Joubert'in Hollanda'dan ve Brune'ün İsviçre'den topladığı "katkı payları" sayesinde Napoléon 8 milyon franga mal olması beklenen seferin ekonomik gereksinimlerini pek de zorlanmadan karşıladı. Genç General üst düzey kurmaylarını da son derece titiz bir biçimde seçti. Almanya'daki çarpışmalarda sergilediği performansla son derece parlak bir gelecek vadeden asilzade General Louis Desaix, 28 Mart'ta bir başka asilzadeyi, General Louis-Nicolas Davout'yu Napoléon'la tanıştırmak üzere Victoire Sokağı'na getirdi. Napoléon'un 28 yaşındaki Burgundiyalı hakkındaki ilk izlenimi pek müspet sayılmasa da Desaix'nin

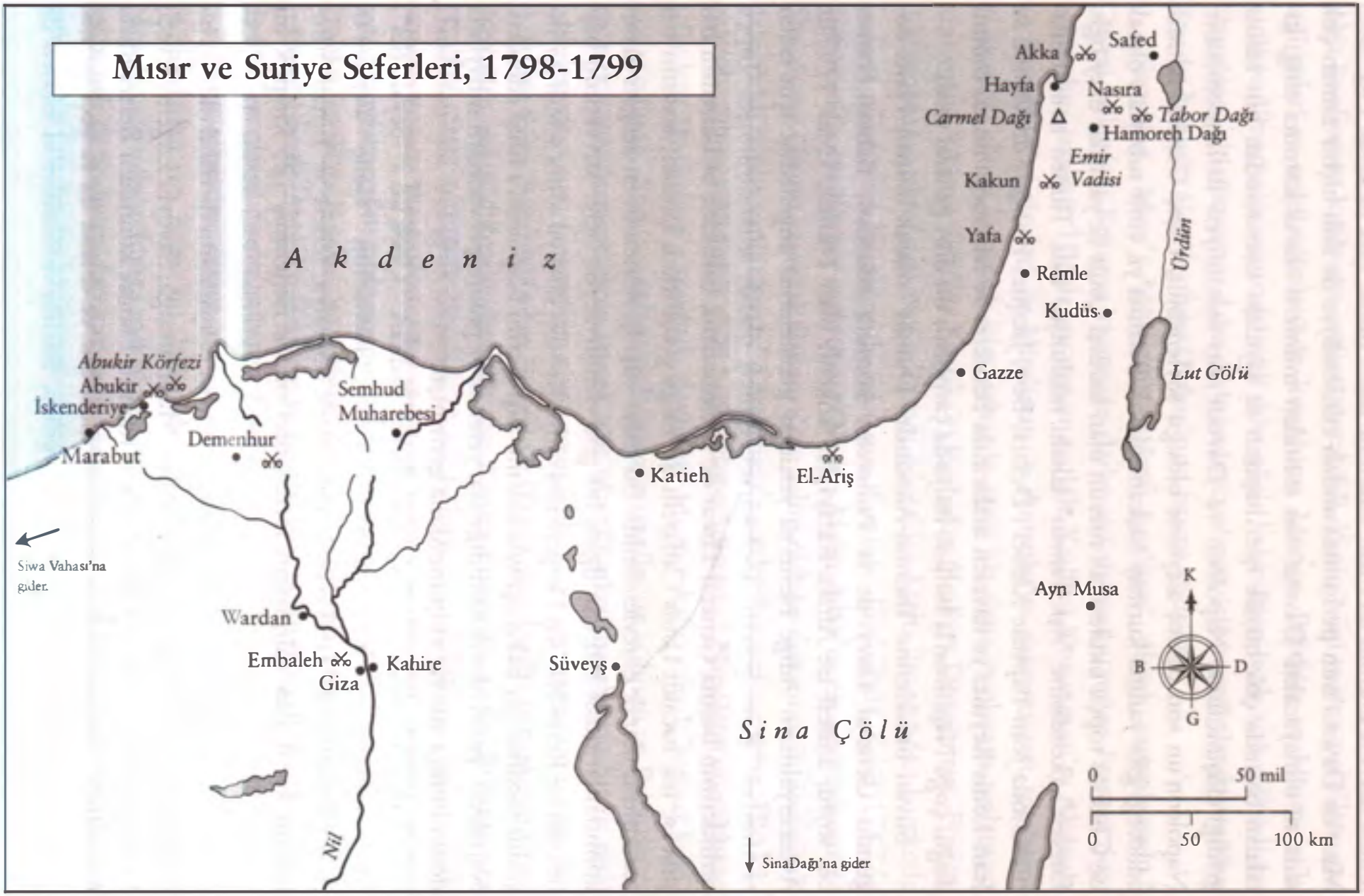
onun son derece yetkin bir subay olduğunu ve kendisine kefil olabileceğini söylemesi üzerine Davout da Mısır seferinde dâhil edildi. Her ne kadar Napoléon Mısır'da Davout'nun performansından etkilendiyse de ikili hiçbir zaman çok samimi olmayacaktı. Davout'nun sonraları münferit olarak komuta ettiği kıtaların başında çok büyük işler başaran az sayıdaki komutandan biri hâline geldiği düşünülürse Napoléon ve Davout'nun samimiyeti ilerletmemesinin Napoléon'un son derece aleyhine olduğu söylenebilir. Genç General tahmin edileceği gibi yanına kurmay başkanı olarak Berthier'yi, emir subayları olarak ise Châlons topçu okulundan mezun olan kardeşi Louis ile yakışıklı üvey oğlu Eugène'i (kendisine "Aşk Tanrısı" lakabı takılmıştı) aldı. Tümen komutanları arasında Jean-Baptiste Kléber*, Desaix, Bon, Jacques-François de Menou ve Jean-Louis Reynier'ye ilaveten aralarında Bessières ve Marmont'un da bulunduğu, çoğu Napoléon'la birlikte İtalya'da çarpışmış on dört general vardı.

Süvari birliklerine Thomas-Alexandre Dumas** olarak bilinen Haiti doğumlu General Davy de la Pailleterie komuta edecekti. Babası Fransız bir soylu, annesi ise Afrika-Karayipler kökenli olan Dumas, Ocak 1797'de Avusturyalıların Adige Nehri'ni yeniden geçmelerini engellediği için onlar tarafından "Kara Şeytan" (Schwarzer Teufel) olarak adlandırılmıştı. Topçu birliklerinin başına General Elzéar de Dommartin, istihkâm birliklerinin başına ise tek bacaklı Louis Caffarelli de Falga getirilirken Lannes, levazım baş sorumlusu olarak görevlendirildi. Bu masa başı iş, dönemin en atılgan süvari komutanlarından biri için ilginç bir görevlendirmeydi. Sefer kuvvetinin başhekimi ise René-Nicolas Desgenettes oldu. Kendisi dört yıl sonra seferin tarihçesini medikal bir bakış açısıyla kaleme alıp eserini Napoléon'a ithaf edecekti. Napoléon, genel olarak bakıldığında, yetenek ve potansiyel vadeden subaylarla dolu oldukça sıkı bir ekip meydana getirmişti.

Genç General, sefere çıkarken Kaptan Cook'un "Seyahatler", Montesquieu'nün "Kanunların Ruhu" ve Goethe'nin "Genç Werther'in Acıları" eserleri de dâhil olmak üzere tarih, coğrafya, felsefe ve Yunan mitolojisini konu alan çalışmaları içeren özel olarak derlenmiş 125 kitaplık bir kütüphaneyi de yanında götürecekti. Livius, Tukidides, Plutarkhos, Tacitus ve elbette Julius Caesar tarafından kaleme alınan çalışmaların da dâhil olduğu bu özel kütüphane; Turenne, Condé, Saxe, Marlborough, Savoylu Eugène, İsveçli Demirbaş Şarl ve Yüz Yıl Savaşları'nın meşhur Fransız komutanı Bertrand du Guesclin'in biyografileriyle zenginleştirildi. Şiir ve drama da es geçilmemiş; Ossian, Tasso, Ariosto, Homeros, Virgilius, Racine ve Molière'in eserleri de

Ren Ordusu'nun gediklilerinden Kléber, askerlerinden bir kafa uzun olmakla çok heybetli bir görüntü sergiliyordu. –y.n.

**Kendisi Monte Cristo Kontu isimli ölümsüz eserin yazarı Alexandre Dumas'nın babasıydı. -.y.n.

Mısır ve Suriye Seferleri, 1798-1799
Akka
Safed
Hayfa
Nasıra
Carmel Dağı
Tabor Dağı
Hamoreh Dağı
Emir
Kakun
Vadisi
Yafa
Ürdün
A k d e n i z
Remle
Kudüs
Abukir Körfezi
Abukir
İskenderiye
Semhud
Muharebesi
Gazze
Lut Gölü
Demenhur
Marabut
Katieh
El-Ariş
Siwa Vahası'na
gider.
Ayn Musa
K
B
D
G
Wardan
Embaleh
Giza
Kahire
Süveyş
S i n a Ç ö l ü
0
50 mil
0
50
100 km
Nil
SinaDağı'na gider

kütüphaneye dâhil edilmişti.[6] Napoléon tüm bunların yanında Ermeni ve Dürzilerin inancını anlayabilmek için Kitab-ı Mukaddes'i, Müslümanları anlayabilmek için Kur'an-ı Kerim'i ve Hintlilerin inancına vakıf olabilmek için Vedalar'ı edindi. Böylece sefer onu en nihayetinde nereye götürürse götürsün yerel halka yönelik bildirilerini uygun alıntılarla donatabilecekti. Napoléon (büyük oranda fantastik öğeler içeren) Mısır tasvirinde Herodot'tan faydalanacaktı. (Yıllar sonra "İnsanın güneşin ısısının çamura etki etmesiyle oluştuğuna" inandığını söyleyen Napoléon şöyle devam edecekti: "Herodot bizlere diyor ki Nil Nehri'nin balçıkları sıçanlara dönüşmüştür ve bunlar gelişim sürecinde gözlemlenebilir."[7])

Napoléon; Büyük İskender'in Mısır, İran ve Hindistan seferlerine çıkarken yanına bilginleri ve filozofları aldığını pekâlâ biliyordu. Enstitünün münasip bir üyesi olan genç General de benzer bir dürtüyle bu seferin yalnızca fetih gayesi taşımamasını, aynı zamanda kültürel ve bilimsel bir etkinlik hâline gelmesini istiyordu. Bu doğrultuda coğrafyacılar, botanikçiler, kimyagerler, antika meraklıları, mühendisler, tarihçiler, yazıcılar, astronomlar, zoologlar, ressamlar, müzisyenler, heykeltıraşlar, mimarlar, şarkiyatçılar, matematikçiler, ekonomistler, gazeteciler, inşaat mühendisleri ve balon pilotlarından oluşan 167 kişilik bir grup teşkil etti. (Bilginler [*savants*] diye adlandırılan bu kişilerin büyük bir çoğunluğu Bilim ve Sanat Komisyonu [*Commission des Sciences et des Arts*] üyesiydi.) Bu kişilerin çalışmalarının sefere askerliğin de ötesinde bir anlam katacağını ümit ediyordu.[8] Napoléon profesyonel bir şairi sefere iştirak etmeye ikna edemediyse de 51 yaşındaki roman yazarı, ressam ve bilge Vivant Denon'u ekibe dâhil etmeyi başardı ki Denon çıktığı seyahatlerde 200'ün üzerinde karakalem çizimi yapacaktı. Monge ve Berthollet'nin liderliğindeki bilginlerin arasında dönemin en saygın kişilerinden bazıları da bulunuyordu. Matematikçi ve fizikçi Joseph Fourier (ısı iletimiyle ilgili Fourier Kanunu'nun yazarı), zoolog Étienne Saint-Hilaire ve maden bilimci Déodat de Dolomieu (beyaz mermer "dolomit"e adını veren bilim insanı) bunlardan bazılarıydı. Bilginlere nereye gidildiği söylenmemiş, yalnızca sahip oldukları yeteneklere cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu, akademik mevkilerinin mahfuz olduğu ve maaşlarının artırılacağı bildirilmişti. "Bilginler ve entelektüeller fingirdek kadınlara benzer" diyecekti Napoléon sonraları Joseph'e. "Onlarla görüşülür ve konuşulur ancak kendilerinden ne eş ne de bakan olur."[9]

Napoléon, 10 Mayıs 1798'de Toulon'da yaptığı konuşmada, "*Akdeniz Ordusu*'nun Askerleri!" diye sesleniyordu ordusuna;

> Sizler şu anda *İngiltere Ordusu*'nun bir kanadısınız. Bugüne kadar dağlarda, ovalarda ve kalelerin gölgesinde çarpıştınız ancak bir deniz aşırı sefere katılmadınız. Zaman zaman rekabet ettiğiniz ancak henüz dengi olamadığınız Roma lejyonları Kartaca'yla işte bu denizde savaşmıştı... Zafer onları asla terk etmemişti... Avrupa'nın gözü üzerinizde. Gerçekleştirmeniz gereken bir yazgı, girişmeniz gereken muharebeler ve üstesinden gelmeniz gereken tehlike ve zorluklar sizi bekliyor. Fransa'nın müstakbel saadeti, insanlığın ikbali ve kendi şanınız sizin elinizde. Cumhuriyeti Avrupa'nın hâkimi yapan özgürlük ülküsü şimdi onu uzak okyanusların ve ırak ülkelerin efendisi kılacak.[10]

Napoléon, aynı konuşmada her askere nerede olduğunu belirtmediği 20 dönüm (6 *arpents*) arazi de vadetti. Denon'un sonradan hatırladığı üzere askerler karaya ayak basmadan önce Mısır'ın çorak kum tepeciklerini gördüklerinde birbirlerine şakayla karışık olarak şöyle demişti: "İşte vadedilen 20 dönüm arazi!"[11]

Napoléon, Haçlı Seferleri'nden bu yana Orta Doğu'ya yönelik bu ilk Fransız harekâtına küçük detaylara yönelik her zamanki titizliğiyle hazırlandı. Ordunun ihtiyaç duyduğu tüm askerî teçhizatın yanı sıra astronomi teleskopları, balon donanımı ve kimya gereçleri ile Latince, Arapça ve Süryanice baskı makineleri hazır edildi.[12] "Ne kadar çok şaraba ihtiyacımız olacağını biliyor musun" diye yazıyordu, 4.800 şişe şarap sipariş etmesini istediği Monge'a. Bu şarapların büyük bir çoğunluğu en sevdiği şarap türü olan kırmızı burgonya şarabı olacaktı. Genç General şaraplara ek olarak "güzel bir İtalyan bülbülü" bulunmasını da istemişti.[13] (Sefer sırasında Mısır'a toplamda yaklaşık 400.000 litre şarap götürüldü.) Napoléon'un saygınlığı şu aşamada pek çok ikmal probleminin çözebilmesini sağlayacak kadar parlaktı. Örneğin genç General'in ordunun giyim kuşamı için görevlendirdiği François Bernoyer'nin terzi ve saraçlar hakkında "Onlara seferi Bonaparte'ın idare edeceğini söylediğimde tüm engeller kalkıverirdi" demesi buna bir örnektir.[14]

Napoléon'un donanması, güzel bir cumartesi gününe denk gelen 19 Mayıs 1798'de İskenderiye'ye gitmek üzere Toulon'dan ayrıldı. Donanma, yolculuğa başlamasının ardından Marsilya, Korsika, Cenova ve Civitavecchia'dan gelen gemilerle desteklenerek Akdeniz'e açılan en büyük deniz gücü hâline geldi. Donanmada 74 ila 118 topla mücehhez 13 kalyonun da dâhil olduğu 280 gemi vardı.* Personel ise 38.000 askere ilaveten 13.000 denizci ve bahriyeli ile 3.000 sivil gemiciden meydana geliyordu. Genç General'in inşa ettiği bu ordu 2.200 subaya sahip olmakla rütbeli personel açısından oldukça doygundu. O günün koşullarında 25/1 asker-subay oranının normal olduğu düşünülürse

* 118 topla donanmış gemi, Koramiral François Brueys'in komutasında olup o gün için denizlerde boy gösteren en büyük gemi niteliğine sahip olan *L'Orient*'dı. –y.n.

Fransız sefer kuvvetinde bu oranın 17/1 olması dikkat çekiyordu. Bu da tutkulu genç subayların Napoléon'un komutası altında harekâta katılmaya ne kadar istekli olduklarının bir göstergesiydi. "Bana güzel bir yatak hazırlatın" diye talimat verdi denizlerle arası pek de iyi olmayan Napoléon. "Yolculuk boyunca kendini pek de iyi hissetmeyecek birine uygun olsun."[15]

Bu devasa donanma, 13 kalyonla her yerde onları arayan Nelson'ın taarruzuna uğramadan Akdeniz'i geçebildiği için şanslıydı. Britanyalı Amiral'in donanması, Napoléon'un yola çıkışından önceki akşam başlayan bora yüzünden Sardinya civarında dağınık durumda bulunuyordu. 22 Haziran gecesinde yolları Girit civarında kesişen iki donanma, bastıran sisin içinde birbirine yaklaşık 20 deniz miline kadar yaklaştı. Amiral Nelson isabetli bir tahminle Napoléon'un Mısır'a doğru ilerlediğini düşünüyordu. Bunun üzerine derhâl İskenderiye'ye gitti ancak 29 Haziran'da vardığı İskenderiye'den 30 Haziran'da ayrıldı. Fransızlar ise İskenderiye'ye ertesi gün vardı.[16] Nelson'ın elinden üç kez kurtulmaları gerçekten olağanüstü bir durumdu ancak dördüncü seferde şansları o kadar da yaver gitmeyecekti.

Napoléon seyahat süresince bilginlerden subaylarına dersler vermelerini istedi ancak bu derslerin birinde Junot öylesine yüksek sesle horladı ki Napoléon onu uyandırıp dersi veren kişiden özür dilemek zorunda kaldı. Kütüphanecisinden öğrendiğine göre ise üst düzey subaylar çoğunlukla roman okuyordu. (Aslında ilk başta kumar oynuyorlardı ancak "herkesin parası bir daha geri dönmemek üzere birkaç kişinin cebine girince bunu da yapamaz oldular.") Genç General bunun üzerine romanların "genç kızların nedimeleri için" olduğunu söyleyip kütüphaneciye "Subaylara yalnızca tarih kitapları verilecek" diye emretti. "Erkeklerin başka bir şey okumasına gerek yok."[17] Ancak yanına İngilizceden Fransızcaya çevrilmiş olanlar da dâhil olmak üzere 40 roman alan kendisi değil miydi?

10 Haziran'a gelindiğinde donanma, Doğu Akdeniz'in girişini muhafaza eden Malta'ya ulaştı. Ardından Napoléon, Junot'yu adaya göndererek St. John Şövalyeleri'nin Büyük Üstadı Ferdinand von Hompesch zu Bolheim'a Valetta limanını açıp teslim olmaları çağrısında bulundu. İki gün sonra kapıların açılması ve teslimiyetin gerçekleşmesinin ardından Cafarelli Napoléon'a çok talihli olduklarını, böylesine talihli olmasalar "ordunun asla içeri giremeyeceğini" söyledi.[18] Bu ifadelerle Malta'nın daha önce de kuşatıldığını ancak bunların bir şekilde bertaraf edildiğini kastediyordu. Şövalyelerin hisarı 1565'te Türklerin dört aylık kuşatma sürecinde yaptıkları 130.000 pare top atışına bile göğüs germişti. Keza İkinci Dünya Savaşı sürecinde de kuşatma altına alınan ada 30 aylık bir bombardıman sürecinden muzaffer bir şekilde ayrılmayı başaracaktı. Ancak Şövalyeler 1798 yılında bir hizipleşme içerisindeydi. Fransız destekçisi şövalyeler savaşmayı reddederken Maltalı tebaa da isyan durumundaydı.

Genç General Malta'da geçirdiği altı gün içerisinde on dördü hariç olmak üzere şövalyelerin tamamını kovdu; adanın Orta Çağ'dan kalma idari sistemini bir yönetim konseyiyle değiştirdi; manastırları lağvetti; sokak aydınlatması uygulaması başlatıp yollar döşetti; siyasi tutukluları salıverdi; çeşmeler yaptırıp hastaneleri ıslah etti ve posta servisi ile bundan böyle fennî ve beşerî bilimler alanlarında eğitim verecek bir üniversite kurdu.[19] Hemen ardından ise Monge ve Berthollet'yi görevlendirip hazineyi, darphaneyi, kiliseleri ve sanat merkezlerini yağmalattı (kurnazca bir fikirle siyaha boyanan St. John Kilisesi'nin gümüş kapısı ise bu yağmada gözden kaçırıldı). Napoléon 18 Haziran'a gelindiğinde adanın müstakbel ordusunu, donanmasını, idari yapısını, hukukunu, vergilendirme sistemini ve kiralama ile iç güvenlik düzenlemelerini kapsayan on dört yazı kaleme aldı. Bu yazılarda köleliği, uşaklara özel üniformaları, feodalizmi, soyluluk unvanlarını ve St. John Şövalyeleri'nin armasını yasakladı. Bunlarla da yetinmeyip Yahudilere önceki dönemlerde yasaklı olan sinagoglarını inşa etme izni veren Napoléon, üniversitedeki hocalara ne kadar ödeme yapılması gerektiğini bile söyledi. Üniversitedeki kütüphaneci de keza aldığı yıllık 1.000 frangın karşılığında coğrafya dersleri vermekle mükellef kılındı. Genç General, Direktuvar'a yazdığı mektupta "Şu anda Avrupa'nın en muhkem noktasına sahibiz" diye övünüyordu. "Ve bizi buradan söküp atmak hiç de kolay olmayacak."[20] Napoléon adadan ayrılırken yerine siyasi müttefiki Michel Regnaud de Saint-Jean d'Angély'yi bıraktı. Bu kişi ihtilal döneminde *Journal de Paris*'nin genel yayın yönetmenliğini yürütmekle birlikte Fransız Rochefort limanının da amirliğini yapmıştı.

Napoléon Malta'dan Mısır'a gidiş yolunda ordunun karaya ayak bastıktan sonra nasıl davranacağına ilişkin genel emirleri kaleme aldı. Kamuya bağlı hazineler ile vergi tahsildarlarının evleri ve resmî makamları mühürlenecek, Memlukler tutuklanıp atlarına ve develerine el konacak, tüm köy ve kasabalar silahsızlandırılacaktı. "At ve deve çalmak üzere yerli halkın hanesine tecavüz edenlerin cezalandırılacağını" da belirten Napoléon[21] cihat ilanına yol açacak herhangi bir hata yapmamak için özellikle dikkatli davranıyordu. Müslümanları kastederek "Onlarla çatışmayın" diye talimat verdi askerlerine. "Yahudilere ve İtalyanlara nasıl davrandıysak onlara da öyle davranın. Hahamlara ve piskoposlara duyduğunuz saygıyı müftü ve imamlara da duyun… Unutmayın, Roma lejyonları tüm dinleri koruması altına almıştı… Buradaki insanlar kadınlarına bizden farklı davranır ancak tecavüzün tüm ülkelerde canavarlıkla eş değer görüldüğünü aklınızdan çıkarmayın."[22] Napoléon ele geçirecekleri ilk şehrin Büyük İskender tarafından kurulduğunu da belirtti ancak bu bilgi askerlerden ziyade kendisi için önem arz ediyordu.

Fransız donanmasının 1 Temmuz pazar günü İskenderiye'ye varmasının ardından Napoléon saat 23.00'te Marabut'un 12 km uzağında karaya ayak

bastı. Ertesi gün Menou'nun emrindeki askerler surları kolaylıkla aştı ve İskenderiye hızlı bir taarruzla ele geçirildi. Ordunun Merkez Dairesi Başkanı General Pierre Boyer, Fransa'daki dostu General Kilmaine'e yazdığı mektupta, "Tamamen savunmasız durumdaki şehre taarruz ederek başladık" diyordu. "Şehirde garnizon kuvveti olarak hepi topu 500 Yeniçeri (seçkin Memluk askerleri) bulunuyordu ki bunlar da muskatı nasıl tutacağını bile bilmiyordu... Buna rağmen 150 asker kaybettik. Şayet şehri teslim olmaya çağırsaydık bu 150 askeri yitirmeyebilirdik ancak sefere düşmanın yüreğine dehşet tohumları serpebileceğimiz bir taarruzla başlamamız gerektiğine karar kılındı."[23] Napoléon yaşamını yitiren askerleri granitten yapılma Pompeius Sütunu'nun altına gömdürüp isimlerini sütunun yüzlerine kazıttı.*

İskenderiye'de bir hafta kalan Napoléon bu süreçte ordusunun karaya çıkışına nezaret etti; imam, müftü ve şeyhler hariç olmak üzere yerel halkın silahsızlandırılmasını sağladı; Mısır'daki Fransız tüccarlarla irtibata geçti; yakınlarda bulunan Reşit kentini ele geçirdi; salgın hastanesi (*lazaretto*) kurdu; Kahire'de bulunan Türk Paşa'ya** Memluk karşıtı bir mektup yazdı ("Sultan'ın Avrupa'daki yegâne müttefikinin Fransa olduğunu biliyorsun" diyordu bu mektupta) ve baskı makinelerinde bildiriler bastırdı. "Hicri 1213, Muharrem ayı" şeklinde tarihlendirilen bir bildiride Memluklere dair şöyle diyordu genç General:

> [Memluklerin] cezalandırılma vakti gelip çattı. Kafkaslar'dan ve Gürcistan'dan satın alınan kölelerin meydana getirdiği bu ayaktakımı nicedir dünyanın en nadide köşesinde zorbalık ediyor ancak her şeye kadir olan Tanrı, Memluk İmparatorluğu'nun sonunun geldiğine hükmetti!.. Mısır halkı! Bu topraklara haklarınızı iade etmek ve bu gaspçıları cezalandırmak için geldim. Tanrı'ya, onun elçisi Muhammed'e ve Kur'an'a en derin hürmetlerimi sunuyorum!... Müslümanlara savaş ilan eden Papa'yı alaşağı eden biz değil miydik? Müslümanlarla savaşmanın Tanrı'nın arzusu olduğuna inanan budala Malta Şövalyeleri'ni biz yenmedik mi?[24]

Napoléon, şayet amacına ulaşmasına hizmet edecekse ve halkın gönlünü kazanmasını sağlayacaksa dinî meseleleri kullanmaktan –ve hatta Papa'ya karşı Müslümanlardan yanaymış gibi görünmekten- hiç çekinmezdi. Yazının devamında muhtemelen I. François ve Kanuni Sultan Süleyman arasında gerçekleştirilen 1536 tarihli Fransız-Osmanlı ittifakına atıfta bulunarak cevap beklemeksizin şu soruyu soruyordu: "Yüzyıllardır Osmanlı Sultanı'nın (Tanrı arzularını

* Aslına bakılırsa bunun pek de yerinde bir jest olmadığı söylenebilir. Zira Pompeius MÖ 48'de karaya adımını attıktan hemen sonra katledilmişti. Ayrıca Boyer'nin bahsettiği 150 askerden yalnızca 40'ı yaşamını yitirmişti. Geri kalanlar yaralıydı. –y.n.

** Mısır Valisi kastediliyor. -ç.n.

gerçeğe dönüştürsün) yanında ve ona düşman olanların karşısında olmadık mı?" Yaptığı okumalar sayesinde bu bildiriyi kaleme alırken işi bir hayli kolaylaşan Napoléon, yazı boyunca Kur'an'ın ritmini ve üslubunu yansıtmaya çalışmıştı.

Donanmasını Abukir Körfezi'ne sığınmış bir biçimde bırakan ve gemilerin taarruzlardan korunmak üzere kıyıya yakın demirlemesini emreden Napoléon 7 Temmuz saat 17.00'de Kahire'ye gitmek üzere ordusuyla yola çıktı ve mehtaplı gece boyunca yoluna devam etti. Batılı modern bir ordunun ilk çöl geçiş tecrübesiydi bu. Fransız ordusu 241 km'lik Kahire yolunun ilk durağı olan Demenhur'a ertesi sabah saat 08.00'de ulaştı. Askerler; sıcaktan, ıstırap verici bir susuzluktan, sivrisinekler de dâhil olmak üzere envaiçeşit uçan haşereden, yılanlardan, akreplerden, burgaç gibi kıvrılan kum fırtınalarından ve geride kalanları öldürmek üzere her an tetikte bekleyen Memluk ve Arap bedevilerinden dolayı isteksiz bir biçimde gün boyu yürümeye devam etti. Yol boyunca var olan kuyularla sarnıçların birçoğu ya zehirlenmiş ya da taşla doldurulmuştu. Berthier'nin ifadelerine göre o süreçte su, altınla aynı değerde satıldı. Bir diğer problem kavurucu güneş ışıklarının göz kapağının içini kabartmasından kaynaklanan trahoma (granül göz iltihaplanması ya da "Mısır" oftalmisi) isimli rahatsızlıktı ki bu yüzden en az 200 asker kör oldu.[25] Genç Topçu Üsteğmen Jean-Pierre Doguereau kaleme aldığı hatıratında, yumuşak kum zemin üzerinde zaman zaman şaftına kadar gömülen topları ilerletebilmenin ne kadar zor olduğunu asla unutmadığını ifade ediyordu. Yolculuğun bir noktasında Napoléon'a hitaben, "General, bizi Hindistan'a kadar bu şekilde mi götüreceksiniz" diye bağıran bir askere genç General'in cevabı şu olmuştu: "Meraklanma, böyle bir işe senin gibi askerlerle girişmeyeceğim!"[26]

Çöldeki yolculuk ordunun moraline ağır bir darbe indirdi. Dönemin tarihçilerinden Antoine-Vincent Arnault, "Ordunun Mısır'a ilk gelişinde yaşadığı bıkkınlığı, hoşnutsuzluğu, karamsarlığı ve umutsuzluğu tarif edebilmek hiç de kolay değil" diyordu. Öyle ki Napoléon, saflardan ayrılıp kendilerini Nil Nehri'nin sularında bırakan iki dragon süvarisinin intiharına bile şahit oldu.[27] Sefer sürecinde albay rütbesine terfi edecek olan becerikli İstihkâm Yüzbaşı Henri Bertrand ise Murat ve Lannes gibi saygın komutanların "şapkalarını kumlara savurup üzerinden atlarıyla geçtiklerini" görmüştü.[28] Askerlerin genel olarak yakındığı en temel mesele İskenderiye'den Kahire'ye gidilen 17 gün boyunca ne ekmek ne de "bir damla şarap" dağıtılmış olmasıydı. Boyer, Kilmaine'e yazdığı mektubunda konuyla ilgili olarak, "kavun, su kabağı, kümes hayvanı, sığır eti ve Nil Nehri'nin suyuna talim ediyorduk" diyordu.[29]

Memluk kuvvetleri 13 Temmuz günü saat 08.00'de Napoléon'un Şübrâ'da nehir kenarına kurduğu ordugâha taarruz etti. Mısır'ı İbrahim Bey'le birlikte uzun yıllardır yöneten, uzun boyu ve aldığı yaralarla dikkat çeken Çerkez asıllı Murat Bey komutasındaki taarruz kuvveti yaklaşık 4.000 askerden oluşuyordu.

Napoléon, derhâl eşya yükü ile süvarileri içine alan kare tabur düzenleri teşkil etti. At üstündeki Memlukler bu hamlenin karşısında piyade karelerinin etrafında dolaşmaktan başka bir şey yapamadı. Renkli kıyafetleri, Orta Çağ'a özgü zırhları ve bindikleri güzel atlarıyla Memlukler gerçekten de göz alıcı görünüyordu ancak Boyer "Kimi zaman dörtnala at süren, kimi zaman da onlu, ellili ya da yüzlü gruplar hâlinde ilerleyen ve (Fransız) ordusunun etrafında tıpkı büyükbaş hayvanlar gibi düzensiz bir biçimde dönüp duran" Memluklerin muharebe tarzından pek de etkilenmişe benzemiyordu. Boyer, kaleme aldığı yazıda sözlerine şöyle devam ediyordu: "[Memlukler] bir müddet sonra piyade karelerini bozabilmek için her biri birbirinden gülünç ve tuhaf birkaç denemede bulundu."[30] Napoléon'un emir subayı Sulkowski de aynı sözcüğü kullanarak bu teşebbüslerin "disiplinli bir ordu karşısında ***gülünç*** kaldığını" ifade etti.[31] Ciritlerle, (zaman zaman fırlattıkları) baltalarla, palalarla, yaylarla ve antika olarak görülebilecek silahlarla mücehhez Memlukler gerçekten de talimli askerlerin muskatlarla yaptığı yaylım ateşlerine göğüs gerebilecek durumda değildi. Nitekim 300 asker kaybeden Murat Bey çok geçmeden geri çekilmek zorunda kaldı. Memluklerin bu taarruzu, Napoléon'un daha sonraları başarıyla tatbik edeceği taktikleri bu çarpışmada denemesi açısından faydalı olmuştu. Genç General, Direktuvar'a yazdığı mektupta savunmada çetin bir direniş sergilemeye dayanan taktiklerinden birini tarif ederken "her zamanki Fransız coşkunluğuna kıyasla çok daha fazla sabır gerektiren yeni bir muharebe etme şekli" tanımını yapıyordu.[32] Bununla birlikte bu karşılaşma Memluklerin kibrinden bir şey götürmedi. Beylerden biri (muhtemelen Murat Bey'in kendisi) "Bırakın Fransızlar gelsin" diyordu örneğin. "Onları atlarımızın toynakları altında çiğneyeceğiz."[33] (Başka bir kaynağa göre ise sözün aslı şu şekildeydi: Atımla üzerlerinden geçip karpuz misali kafalarını gövdelerinden ayıracağım."[34])

Junot, Kahire'ye gidiş yolundaki bir başka durak olan Wardan'a ulaştıkları 19 Temmuz'da Napoléon'a genç General'in hâlihazırda şüphelendiği durumun doğru olduğunu söyledi: Josephine, Hippolyte Charles'la bir ilişki yaşıyordu. (Aslına bakılırsa Joseph Bonaparte bu durumdan uzunca bir süredir haberdardı ancak görünüşe göre Josephine'i sorguladıkları o gergin görüşmede Napoléon'a bundan bahsetmemişti.) Junot, Napoléon'a kanıt olarak bir mektup sunup bu aldatma olayının Paris'te kulaktan kulağa yayıldığını bildirdi. (Mektubu kimin gönderdiğini bilmiyoruz. Mısır'a ayak basmalarından itibaren herhangi bir posta iletimi olmamıştı.)[35] Junot'nun bu durumu Napoléon'a neden tam olarak bu dönemde ve burada bildirdiği gizemini korumaktadır. Buna sebep olan şey, Charles'ın geçmiş tarihte şaka maksadıyla Junot'nun kılıcını bir yapıştırıcı yardımıyla kınına yapıştırması olabilir miydi acaba? Ancak bu olayın üzerinden de aylar geçmişti.

Genç General altı gün sonra Joseph'e yazdığı mektupta, "Örtünün tamamen kalkmasıyla derin, çok derin bir kalbî hüzne gark oldum" diyordu. "Artık yeryüzünde benim için yalnızca sen kaldın. Dostluğun benim için çok ama çok kıymetli. Dostluğunu da yitirip bana ihanet ettiğini görsem dört başı mamur bir merdümgirize dönerdim herhâlde... Durumumu acınası kılan, aynı kişiye karşı [iyi ve kötü] tüm duyguları tek bir kalpte taşımamdır. Beni anlıyor musun?"[36] Clisson'un Eugénie'ye yazdığı son mektubun bir parçasıymış hissiyatını uyandıran ifadelerin geçtiği mektup daha Fransa'ya ulaşamadan Kraliyet Donanması tarafından ele geçirildi. O dönemde bir kısmı yayınlanan mektuptan Napoléon'un tam olarak ne demek istediğiyle ilgili kesin bir çıkarım yapmak mümkün değildi.[37]

Bourrienne'e bakılacak olursa Napoléon, Fransa'ya döndükten sonra Josephine'den boşanmayı düşünüyordu. Joseph'e hitaben yazdığı bir başka mektupta şöyle diyordu: "Lütfen Fransa'ya döndüğümde benim için Paris ya da Burgonya kırsalında bir inziva konutu ayarlamaya çalış. Kış boyunca kendimi oraya kapatmak istiyorum. İnsan doğasından öylesine usandım ki! Issızlığa ve tecride ihtiyacım var. Lüks ve ihtişam beni çok yordu; duygu pınarlarım kurudu âdeta."[38] Napoléon'un Mısır seferi süresince Josephine'e yazdığı herhangi bir mektup bugün mevcut değildir. Bazı tarihçiler bu mektupların kayıplara karıştığını ya da yok edildiğini ifade etse de Napoléon'un bu süreçte hiç mektup yazmamış olması daha olasıdır. Elimizde bulunan en erken tarihli bir sonraki mektup 11 Mayıs 1800 tarihini taşımaktadır ki bu noktada artık Napoléon, Josephine'e çok daha ciddi bir üslupla "güzel arkadaşım" ("*ma bonne amie*") şeklinde hitap ediyordu.[39]

Britanya hükûmeti Napoléon'u mahcup edecek bir girişimle 1798, 1799 ve 1800 yıllarında kaleme alınıp kendileri tarafından ele geçirilen mektupları yıllık derlemeler olarak yayımladı. Hükûmet, editörler tarafından büyük bir hevesle Napoléon'un ordusunun "sefaleti ve düş kırıklıkları" olarak tanımlanan durumları öne çıkarabilmek için pek çok kişi tarafından kaleme alınan yazıların yanında Napoléon, Louis Bonaparte, Tallien, Bourrienne, Desgenettes, Menou, Boyer, Dumas, Brueys ve Lasalle'ın yazdığı mektupları tekrar tekrar bastı. (Ordunun belki de en coşkun hüssarlarından olan Lasalle, annesine yazdığı mektupta "yeterli briyantin ve pudra bulunamadığı için" saçlarının döküldüğünden yakınıyordu.[40*]) Napoléon hariç olmak üzere dostlarına, ailelerine ve metreslerine mektuplar yazan bu kişilerin tamamı aynı şeyi istiyordu: kimileri tarafından "ölümcül" olarak tanımlanan bu toprakları bir an önce terk edip yurda dönmek. Yayımlanan derlemelerde Napoléon'un Joseph'e hitaben yazıp Josephine'in savurganlığından dem vurduğu (ki bu devlet sırrı

* O dönemde briyantinin saçları beslediğine ve kuvvetlendirdiğine inanılıyordu. -ç.n.

sayılmazdı) mektuplar ile Eugène'in Josephine'e yazdığı ve "sevgili annesinin söylendiği kadar şeytani bir kadın olmadığını ümit ettiği" mektuplar da yer alıyordu. Nil filosunun komutanı Tuğamiral Jean-Baptiste Perrée'nin bir arkadaşına yazdığı mektupta ise şu ifadeler geçiyordu: "Buradaki beyler milletin çıkarı için el koyduğumuz bazı güzel Ermeni ve Gürcü fahişeleri bize terk etti"[41]

Murat Bey, çoğu atlı olmak üzere 6.000 Memluk ve 54.000 düzensiz Arap askerinden oluşan bir kuvvetin başında Nil Nehri'nin sol yakasında yer alan Embaleh'te*, 21 Temmuz'da yeniden ortaya çıktı.[42] 20. yüzyıla kadar dünyanın en yüksek yapısı olup muharebe meydanına 14 km uzaklıkta bulunan Büyük Keops Piramidi tüm ihtişamıyla görülebiliyordu. Napoléon, muharebe öncesi kaleme aldığı Günün Emri'nde "Askerler!" diye sesleniyordu Fransız ordusuna. "Bu ülkeye yerli halkı barbarlıktan kurtarmak, şarka medeniyet getirmek ve dünyanın bu güzel bucağını İngiltere'nin boyunduruğundan azat etmek için geldiniz. Kırk asırlık bir tarih şu piramitlerin üzerinden sizleri izliyor."[43]** Napoléon'un sonraki yıllarda da sık sık belirttiği gibi "Yaşamı boyunca kendisini en çok etkileyen şeyler dev cüsseli Frion'un (Fransa'nın en uzun kişisi) endamı ile Mısır piramitleriydi."[44] Napoléon'un Mısır'ın meselelerine karışma gibi bir planı olmayan ya da Mısır'dan herhangi bir fayda elde etmeyen İngiltere hakkındaki ifadeleri ise tamamen abartılı olmasına karşın muhtemelen askerler üzerinde canlandırıcı bir etki yaratmıştı.

Genç General 20.000 mevcutlu ordusunu köşelerinde toplar; içlerinde ise eşya yükü, süvariler ve bilginler olacak şekilde tümen boyutundaki beş kare düzende konuşlandırdı. Susuzluklarını karpuz tarlalarında giderdikleri için muharebeye hazır ve nazır olan askerler süngülerini Memluk atlarının başlarına yönelttiklerinde, bir subayın ifadesiyle, "atların şaha kalkacağını ve binicisini sırtından atacağını" biliyorlardı.[45] Memlukler ilk olarak Desaix'nin ve Reynier'nin tümenlerine taarruz ettiler. Boyer'ye göre bu birliklere mensup askerler "Memlukleri kararlılıkla karşılayıp düşmanı yalnızca on adımlık mesafeden yaylım ateşine tuttu… Bunun üzerine düşman kuvvetleri Bon'un tümenine yöneldi ancak aynı şekilde karşılandılar. Özetle Memlukler semeresiz birkaç denemenin ardından sıvışmak zorunda kaldı."[46] Piramitler Muharebesi iki saat içinde son bulmuştu. Dommartin'in emir subayı Jean-Pierre Doguereau'nun sefere dair tuttuğu günlükte pek çok Memluk askerinin "kendini Nil Nehri'ne attığı ve nehrin üzerinde yükselen başlara yapılan atışların uzun süre devam ettiği" belirtilir. "(Düşmana ait) tüm topların ele geçirildiği ve düşmanın kaybının çok ciddi olduğu" da Doguereau'nun notları arasındadır.[47]

Bu bölgenin adı muhtelif eserlerde ve güncel haritalarda Embabeh olarak da geçmektedir. -ç.n.

Aslına bakılırsa Keops Piramidi'nin yapıldığı yıl ile 1798 arasında 4.400 yıl vardı. -y.n.

300 kişilik Fransız zayiatının büyük kısmı Memluklerin saldırısından ziyade kare düzende bulunan askerlerin diğer kare düzenlerin üzerine açtığı dost ateşi sebebiyle oluşmuştu. Memluklerse 20 top ve 400 deveye ilaveten tüm teçhizatını ve eşya yükünü yitirdi. Memlukler geleneksel olarak muharebeye tüm birikimleriyle birlikte katıldıkları için tek bir düşman cesedi bile bir Fransız askerini servet sahibi yapabilirdi. Muharebenin ardından muzaffer Fransız askerlerinin ele geçirdikleri altınlar şapkalara doldurulacak kadar çoktu. Berthier, Savaş Bakanlığı'na göndermek üzere kaleme aldığı ve *Le Moniteur*'de de yayımlanan raporda "Cesur askerlerimiz çektikleri sıkıntıların karşılığını fazlasıyla aldı" diyordu. Murat Bey'in Yukarı Mısır'a kaçmasının ardından Napoléon'a Mısırlılar tarafından "Sultan-ı Kebir" (Ateşin Efendisi) namı bahşedildi. Murat Bey'i kovalamakla görevlendirilen Desaix'nin komutasındaki müfreze bu bölgede elde ettiği zaferlerden birinin ardından Memluklerin Nil Nehri'nde boğulmuş cesetlerini balık tutarcasına karaya çıkarıp üstlerindeki değerli eşyaları ve altınları ayıklamaya girişti.

Napoléon muharebeden bir gün sonra 600.000 nüfusu barındırmasıyla Paris'e denk olan ve Afrika'nın tartışmasız en büyük şehri olma sıfatını taşıyan Kahire'ye girdi. Genç General, Özbekiye Meydanı'nda bulunan Elfi Bey'in evinde karargâhını kurduktan hemen sonra bir dizi reform gerçekleştirmek üzere emirler yayınlamaya başladı. İlk olarak Kahire'nin 16 mahallesinde mahalle eşrafından oluşan birer divan (konsey) teşkil edilecek, bu divanlar Fransız yanlısı Şeyh El-Şarkavi'nin başkanlığında toplanması planlanan Büyük Divana birer temsilci gönderecekti. Napoléon "Mısır'ın saygın kimselerini meclis ve hükûmet fikirlerine alıştırmayı" umarak bu divanlara hukuk ve idare alanlarında birtakım yetkiler bahşetti. Kendisinin Büyük Divana katıldığı zamanlar ise keyifli geçiyordu. Müslüman bir tarihçinin aktardığına göre Napoléon bu oturumlarda "orada bulunan insanlara karşı neşeli ve dostane bir tavır sergiler, onlarla şakalaşırdı."[48] Napoléon özel bir kararnameyle posta hizmeti teşkil edilmesini, sokakların aydınlatılıp temizlenmesini, Kahire ile İskenderiye arasında at arabası hizmeti başlatılmasını, bir darphane kurulmasını ve Memluklerin Mısırlı köylülere yönelik insafsız taleplerinin yerine daha düşük oranlı makul bir vergilendirme sistemi inşa edilmesini emretti. Genç General aynı zamanda feodalizmi lağvedip yerine divanlar tarafından idare edilen bir yönetim sistemi tesis etti. Yeni bir Fransız ticaret şirketi kurmak, modern bir salgın hastanesi inşa ettirmek ve Mısır'da ilk kez kitap bastırmak (üç dilde) da faaliyetleri arasındaydı. Bu reformların hiçbiri Napoléon'a mektup dahi iletemeyen Direktuvar'ın emriyle yapılmamıştı. Her şey Fransız komutanın inisiyatifiyle gerçekleştirildi.

Büyük İskender MÖ 332'de Mısır'ı işgal ettiğinde büyük kâhine akıl danışmak için Siwa'daki Amon Tapınağı'nı ziyaret etmişti. Napoléon bunun

"müthiş bir politik hamle" olduğunu düşünüp Büyük İskender'in "Mısır'ı bu sayede fethedebildiğini" söylemişti.[49] Kendisi de İslam'ı mümkün olduğunca kucaklamanın akıllıca olacağını düşünüyordu. Lakin Mısırlı bir kadınla evlenip Müslüman olduktan sonra Abdullah göbek adını alan ve kendisi tarafından "şu aptal Menou" olarak anılan Fransız komutan kadar ileri gitmeye de niyeti yoktu. (Marmont Menou'ya "bu toprakların geleneği olduğu üzere" çok eşliliği uygulama niyeti olup olmadığını sormuş, Menou "hayır" yanıtını vermişti.[50]) 20 yıl sonra İslam'ı gerçekten benimseyip benimsemediği sorulduğunda Napoléon bu soruya gülerek şu yanıtı verecekti: "Askerin dini savaşmaktır. Ben de bu anlamda hiç değişmedim. Bu konuyla ilgili geri kalan her şey kadınları ve rahipleri alakadar eder. Bana gelince, ben daima yaşadığım ülkenin dinini benimsedim."[51]

Kur'an için "Yalnızca dinî bir kelam değildir, aynı zamanda toplumsal ve siyasi bir söylem de içerir. Kitab-ı Mukaddes ise yalnızca ahlak öğüdü verir"[52] diyen Napoléon İslam'a hürmet besliyordu. Ayrıca kendisi Müslümanların "on beş yıl içinde Musa'nın ve İsa'nın müritlerinin 1.500 yılda yapabildiğinden çok daha fazla insanı düzmece tanrılardan vazgeçirdiğini, çok daha fazla putu devirdiğini ve çok daha fazla pagan tapınağını yerle bir ettiğini" söyleyerek bu durumdan çok etkilendiğini dile getirmişti.[53*] Bunun yanında çok eşliliğe de karşı değildi. Konuyla ilgili olarak Mısırlı erkeklerin "aşkta açgözlü olduklarını (*gourmands en amour*)" ve şayet izin verilseydi "kendine farklı ten renklerinden eşler edinmeyi tercih edeceğini" söylemişti.[54**] Napoléon'un ulemaya yönelik pohpohlamaları, Kur'an üzerine tartışmalara girişmesi ve İslam'a dair sohbetler yapması (elbette bu çabalara şeyhleri Fransız bilim anlayışıyla etkilemeye çalışması da dâhildi) Mısırlılardan müteşekkil iş birlikçi bir grup kurma niyetinin uygulamalarıydı. Gelgelelim bu çabalarından beklediği sonucu elde edemedi. Zira İslami törenlere, selamlamalara ve uygulamalara ne kadar riayet ederse etsin Sultan III. Selim'in cihat ilan etmesinin engellenemeyeceği ortaya çıktı. Bu cihat ilanı Fransızlara yönelik her türlü taarruzun kutsal olduğu anlamına geliyordu.

Napoléon ömrünün sonraki dönemlerinde, İslam'ı benimsemeye ne kadar yaklaştığıyla ilgili şakalar yapardı. Örneğin Elba Adası'nda İngiliz bir vekile imamlarla yaptığı tartışmaları "esprili bir dille anlatmış" ve "Kahire'de yapılan hararetli tartışmaların ardından sünnetten muaf tutulduğuna ve içtiği her yudum için iyi bir amelde bulunma koşuluyla şarap içme iznini" nasıl

Napoléon'un buradaki kastı Müslümanların 630'da Mekke'yi fethettikten sonra yerleşmiş inanç ve geleneklere karşı başlattıkları harekettir. –y.n.

Napoléon bir defasında Fransız bir rahibe Fransız Batı Hint Adaları'nda çok eşliliğe izin vermesini teklif etmiş ancak "Monsenyör bu teklife kulak tıkamıştı." (ed. Kerry, *The First Napoleon*, s. 99) –y.n.

kopardığını anlatmıştı.[55] Sünnet meselesinden (ya da kendi deyimiyle "kestirmekten") kurtulmasının ardından bir caminin inşa masraflarını yüklenmeyi kabul etmişti. (O günün şartlarında bu cüzi bir miktardı.)[56] Tarihçiler geçen zaman içinde kartopu misali büyüyen bu türden anlatıları derin analizlere tabi tutup bunların abartıldığı ve Napoléon'un iflah olmaz bir yalancı olduğu sonucuna vardı. Ancak iyi bir hikâyenin etkisini artırmak için deniyları biraz allayıp pullamayan var mıdır aramızda?

Ancak ciddi yalanlar da söylenmişti. Napoléon tıpkı İtalya Seferi'ndeki gibi Mısır'da da propaganda malzemelerini bolca yalanla sosladı. Örneğin *Le Publiciste*, Kıptilerin "Yeni İskender'in" şerefine ilahiler söylediğini yazıyordu.[57] Benzer bir şekilde askerler için yayımlanan *Courrier de l'Egypte* de Napoléon'un "Hz. Muhammed'in halefi olarak anılmaya çok yaklaştığını" iddia ediyordu.[58] Bir Günün Emri'nde ise Napoléon'un Keops Piramidi'ne tırmanıp Sfenks'i* gördükten sonra üç imamla (birinin ismi Muhammed'di) yaptığı sohbeti harfi harfine aktarıyordu. Aşağıdaki şu kısacık parça bile sözü geçen sohbetin yerilebilecek seviyenin de ötesinde olduğunu göstermektedir:

> BONAPARTE: Şeref Allah'ındır! Bu piramidi açıp ölülerin külleri hatsız eden halife kimdi?
>
> MUHAMMED: Kimileri Emîrü'l Mü'minîn Mahmud olduğunu söyler... Kimileri de hazine bulma ümidiyle işe girişen ancak mumyalardan başka bir şey bulamayan [Bağdat'ın 9. yüzyıldaki hâkimi] meşhur Harun Reşid der...
>
> BONAPARTE: Şer ehli tarafından çalınan ekmek o kişinin ağzında çakıla dönüşür.
>
> MUHAMMED (*eğilerek*): İşte bu irfan dolu bir gözlem.
>
> BONAPARTE: İhtişam Allah'ındır! Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed onun elçisidir. Ben de onun dostlarından biriyim...
>
> Süleyman: Sana da selam olsun Hz. Muhammed'in gözdesi, bileği bükülmez komutan!
>
> BONAPARTE: Teşekkür ederim Müftü Efendi. Kur'an bana zihnî bir keyif veriyor... Peygamberi seviyorum ve Kutsal Şehir'deki kabrini ziyaret edip hürmetimi sunmak istiyorum. Ancak ilk görevim Memluklerin kökünü kazımaktır.
>
> İBRAHİM: Zafer melekleri yolundaki tozları süpürüp seni kanatlarıyla muhafaza etsin... Ey İsa'nın en yiğit evladı; Allah, Mısır diyarını kurtarasın diye yok edici meleğini ardın sıra yürütüyor.[59]

* Bir efsanede beli ilenin aksine Sfenks'in burnu Fransız topçusu tarafından parçalanmamıştı. –y.n.

III. Selim'i kastederek "Allah'ın ihtişamla kuşattığı müttefikimiz Büyük Sultan" ifadesini sarf eden Napoléon'un bu kısımda da benzer bir tutum sergilediği görülür. Sultan Selim, Napoléon'un kendisi hakkında bu türden ifadeleri kullandığını duysa herhâlde bir hayli şaşırırdı. Zira o sırada Fransızları Mısır'dan kovmak amacıyla iki ordu kurmakla meşguldü. Napoléon sohbetin devamında "tüm uhrevi mekânları bir gecede aşan" Hz. Muhammed'in bir sözünü ezberinden söyleyip "fani zenginliği arayana, cüruftan farkı bulunmayan altın ve gümüşe tamah edene lanet olsun... Üç kez lanet olsun" demişti.[60]

Tıpkı Napoléon gibi imamlar da bu tür eğlenceli sohbetlerden hoşlanırdı ancak iş Mısırlıların desteğini elde etme girişimine geldiğinde Napoléon ciddiyete bürünmekte gecikmiyordu. Örneğin imamlardan Süleyman aynı sohbet esnasında Napoléon'un Papa'ya "merhamet ve nezaketle" muamele ettiğini söyleyince genç General hemen Papa Cenapları'nın Müslümanları ebedî cehennem ateşine mahkûm etmekle yanlış yaptığını söylemişti. Napoléon'un Kur'an'da okudukları onu "Hz. Muhammed'in arzusunun" Memluklerin kökünü kazımada Mısırlıların Fransızlarla omuz omuza durması yönünde olduğuna inandırmıştı. Napoléon'a göre Peygamber; Frenklerle ticareti onaylar, onların Bramah'a (Hindistan) ulaşmalarını destekler, Frenklerin Mısır limanlarında depo bulundurmalarını ister ve hatta Mısırlıların "İsa'nın evlatları arasında lanetlenmiş olan Albion* adasının yerlilerini" bölgeden sürmelerini isterdi. Napoléon bu amaç doğrultusunda onlara "cennetin yedinci katına ulaşıp her daim genç ve bakire kalan kara gözlü hurilerin yanına varana kadar Frenk dostluğunun kendilerine bir ödül olarak sunulacağı" vaadinde bulundu.[61]

Fransızların Mısır işgaline şahit olan en önemli üç Arap tarihçi Abdurrahman b. Hasan el-Cebertî, Hasan b. Muhammed el-Attâr ve Nikûla b. Yusuf el-Türk'tü. Bu işgal hareketini, İslamî kuralların gözardı edilmesi sebebiyle Allah'ın Mısır'ı cezalandırması olarak yorumlayan el-Cebertî, Fransız işgalini yeni bir Haçlı Seferi olarak görmesine karşın Fransız silahlarına, askerî taktiklerine, tıbbi ilerlemelerine ve bilimsel başarılarına yönelik hayranlığını gizlemiyor, Fransızların Mısır'ın tarihine, coğrafyasına ve kültürüne dair ilgisini takdirle karşılıyordu. Kendisi, bilginlerle ilişki kurmaktan hoşlanmış, Napoléon'un gösterişten bu denli uzak olmasından ve Süveyş'e giderken yanına aşçıları ve haremini değil de mühendisleri ve Müslüman tüccarları almasından bir hayli etkilenmişti. Tüm bunlara rağmen el-Cebertî, Napoléon'u zorba, güvenilmez ve ateist bir canavar olarak görüyordu. Dolayısıyla kâfirlere karşı cihat ilan edildiğinde bir hayli memnun olmuştu.[62]

İhtilalin eşitlik ilkesi Kur'an'ın pek çok noktasına ters düşüyorsa da el-Cebertî Fransızların inşaat projelerinde çalışan yerel halka yönelik davranış

* Britanya'nın kadim zamanlarını işaret etmek için kullanılan bir ifade. -ç.n.

şekillerini takdirle izlemiş, kimya ve elektrikle ilgili deneylerini ilgiyle takip etmişti. Bununla birlikte çarşıya çıkan Fransız askerlerin pazarlık yapma konusundaki başarısızlıklarını da görmüş ancak bunu Fransızların kendilerini yerel halka sevdirme yöntemi olarak yorumlamıştı. Fransız zimmîlerin İslamî kurallara aykırı olarak "en bayağı gruplardan Kıptilere, Süryani ve Ortodoks Hristiyanlara ve Yahudilere at sürüp kılıç kuşanma izni vermelerini" ise nefretle anmıştı.[63]

El-Cebertî'nin dostu Hasan b. Muhammed el-Attâr ise tam aksine, iş birlikçi olarak görülmekten öylesine çekiniyordu ki bilginlerin kütüphaneyi ve laboratuvarı ziyaret etme davetini reddetmişti. Nikûla b. Yusuf el-Türk Napoléon'u "kısa, zayıf ve soluk tenli" olarak tasvir ediyordu. Genç General'in "sağ kolunun sol kolundan uzun olduğunu" söyleyen el-Türk, Napoléon'u "bilge ve talihli biri" olarak tanımlıyordu.[64] (Napoléon'un kollarına ilişkin bu yorumu destekleyecek bir kanıt bulunmamaktadır.) El-Türk, pek çok Müslüman'ın Napoléon'u İslam'ı kurtarması beklenen Mehdi olarak gördüğünü de ekliyordu. Şayet Napoléon Batı'ya değil de Orta Doğu'ya özgü kıyafetler içinde gezinseydi bu düşünceye daha fazla Müslüman inanabilirdi. Bu, Napoléon'un düşünemediği ilginç bir detaydır. Napoléon sarık ve şalvarı bir kez giymiş, kurmayları bu görüntü karşısında kahkahalara boğulunca bir daha bu kıyafetlere yaklaşmamıştı. Ancak yıllar sonra maiyetinden bir kimsenin eşine, bir Protestan olan IV. Henri'nin Fransa'yı yönetmek uğruna Katolik olduğunu hatırlatacak ve "Sizce Doğu İmparatorluğu, hatta belki de tüm Asya'nın boyunduruk altına alınması sarık ve şalvarla dolaşmaya değmez miydi?" diye soracaktı. Ardından "bu düzmeceye ordunun da şüphesiz ayak uyduracağını" ekleyecekti.[65]

Napoléon, Nil'e sınırı olan bölgelerdeki verimli kırsallardan ve sağlığa faydalı iklimden oldukça etkilenmişti ancak bu bölgelerin "aptal, zavallı ve geri kafalı" halkını hakir görüyordu. Örneğin Kahire'ye girdikten yalnızca bir gün sonra Direktuvar'a hitaben yazdığı mektupta bu şehrin insanlarını "dünyanın en musibet ahalisi" diye tanımlıyor ancak sebebini açıklamıyordu. Cehalet kırsal bölgelerde hüküm sürüyordu. "Altı franklık madenî paralardan (*écu*) ziyade askerlerimizin kıyafet düğmelerini tercih ediyorlar. Köylerde makasın ne olduğu bile bilinmiyor," diye açıklıyordu Napoléon.[66] Ülkede su değirmeni olmadığını, yalnızca tek bir yel değirmeni olduğunu öğrenip şaşıran genç General, tahılın sığırlar tarafından döndürülen taşların arasında öğütüldüğünü gördüğünde ise kelimenin tam anlamıyla şoka uğradı. Bunun yanında ordu da Mısır'dan nefret ediyordu. Zira Napoléon'un da daha sonra belirttiği gibi İtalya'nın aksine bu yörede "ne şarap ne çatal ne de sevişilecek kontesler vardı."[67] (Napoléon bunları söylerken yerel şarap üretimi olmadığını kastediyordu elbette. Aralık'ta Marmont'a Fransa'dan getirdiği yaklaşık 32.000 litre şarabı satışa çıkarmasını emretmiş, "Yalnızca bozulacakmış gibi görünen şarapları sat" notunu düşmüştü.[68])

Napoléon Kahire'ye ulaştıktan sonra Amiral Brueys'e donanmayı Korfu'ya götürmesini emretti. Böylece hem donanma daha iyi korunabilir hem de İstanbul tehdit edilebilirdi. Ancak habercisi Abukir Körfezi'ne vardığında donanmanın yerinde yeller estiğini gördü. Fransız donanması, Amiral Nelson'ın 1 Ağustos'ta gerçekleştirdiği cüretkâr bir taarruz sonucunda denizin dibini boylamıştı. Brueys ise aynı gün saat 10.00 sularında *L'Orient*'da meydana gelen patlamada yaşamını yitirmişti. Kraliyet Donanması'nın taarruzunda *L'Orient*'ın da dâhil olduğu iki kalyon batırılmış, dokuz gemi ele geçirilmişti. Yalnızca Tuğamiral Pierre de Villeneuve komutasındaki dört gemi bu taarruzdan kaçabilmişti. Amiral Nelson ise başından aldığı yaranın iyileşmesi için Abukir'de iki hafta kaldıktan sonra Mısır kıyılarını sıkı bir denetim altında bırakarak Napoli'ye yelken açmıştı. Napoléon, Amiral Brueys hakkında daha sonra şu yüce gönüllü ifadeleri kullanacaktı: "Şayet bu feci olayda (Brueys'in) hataları olmuşsa, kendisi bu hataların kefaretini görkemli bir ölümle ödemiştir."[69]

Genç General, Brueys'in gözü yaşlı eşine yazdığı duygu dolu mektupta "Acınızı derinden hissediyorum" dedi. "Bizi sevdiğimiz şeylerden ayıran anlar öylesine dehşet vericidir ki... Benliğimiz dünyadan tecrit olurken acının yol açtığı kasılmalar vücudu etkisi altına alır. Yetileri değişen ruh, evrenle sadece ve sadece her şeyi çarpıtan kâbuslar aracılığıyla bağ kurar."[70] Napoléon bu satırları Josephine'in kendisini aldattığını öğrendiği dönemden yalnızca bir ay sonra kaleme alıyordu ve bu ifadeleri yazarken aslında Josephine'i düşündüğünü söylersek çok da yanlış bir tahminde bulunmuş olmayız. Genç General olayı Direktuvar'a aktardığında ise çok daha soğuk bir üslup takınıp âdeti olduğu üzere sayılarla oynadı. Kraliyet Donanması'nın taarruzunda ölen Fransızların sayısının "önemsiz seviyede" olduğunu söyleyip yaralıların 800 kişiyle sınırlı kaldığını bildirdi. Oysaki gerçek sayılar 2.000 ölü ve 1.100 yaralıydı. (Buna karşılık Britanya'nın 218 ölü ve 678 yaralısı vardı.)[71]

Napoléon, 15 Ağustos'ta, bir diğer deyişle kara haberi aldığı günün ertesi sabahında yapılan kahvaltıda kurmaylarına "Anlaşılan siz bu ülkeyi sevdiniz" dedi. "Çok şanslısınız, çünkü artık bizi Avrupa'ya götürebilecek bir donanmamız yok."[72] Abukir Körfezi'nde yaşanan felaket Napoléon'un Avrupa'yla bağını kesip bununla ilgili pek çok probleme yol açtığı gibi genç General'i ivedilikle çözülmesi gereken bir nakit akışı sıkıntısıyla da karşı karşıya bıraktı. Zira Malta'dan gelen yaklaşık 60 milyon frank değerindeki "katkı payı" *L'Orient*'la birlikte denizin dibini boylamıştı. Yine de genç General "aksilik" olarak tanımladığı bu olayın Talih Tanrıçası'nın kendilerini terk ettiğinin kanıtı olduğunu kabul etmeyi reddediyordu. Direktuvar'a yazdığı mektupta, "Hayır, bizi terk etmedi" diyordu. "Bilakis, tüm harekât boyunca bize bugüne kadar yaptıklarının da ötesinde bir hizmette bulundu."[73] Napoléon konuyla ilgili olarak Kléber'e bu felaketin olumlu sonuçlar da doğurabileceğini, Britanya'nın

kendisini Hindistan'a yürümeyi düşünmeye zorladığını da söylemişti. "Belki de bizi, yapmayı tasarladığımız şeylerin de ötesinde büyük işler gerçekleştirmeye mecbur bırakmışlardır."[74]

Napoléon kendini yerel halka sevdirmek için elinden geleni yapmakla beraber itaatsizliğe asla tahammül etmeyeceğini de herkese gösterdi. 1 Ağustos'ta Berthier'ye gönderdiği sekiz mektuptan birinde ısrarla isyancı Demenhur kentinde ibretlik bir cezalandırma yapılmasını istiyor, en az biri dava vekili olmak üzere şehrin en nüfuzlu beş kişisinin kellesinin uçurulmasını emrediyordu. Ancak şiddeti genellikle teşvikle yumuşatırdı. Kahire, Rosetta ve diğer yerlerdeki imamların istikrarsız siyasi durumdan* ve ödenek yetersizliğinden dolayı Peygamber'in doğum yıl dönümünü kutlamama niyetinde olduğunu öğrenince içinde bulunduğu kaynak yetersizliğine rağmen her şeyi karşılayacağını bildirdi.[75] Nitekim 20 Ağustos'ta üç gün sürecek kutlamalar başladı. Direklere renkli kandiller asıldı, farklı camilerin istikametinde geçit törenleri yapıldı, müzikler çalındı, şiirler okundu ve Hz. Muhammed'in Medine'deki mezarının ışıklandırılmış temsilleri sergilendi. Ayılar ile maymunların kullanıldığı ve yılanları kaybeden hokkabazların yer aldığı ikincil eğlenceler de tertip edildi. Bazı erkek dansçıların ikincil kutlamalar sürecinde yaptıkları dans performansları, eski bir erotik roman yazarı olan Denon'u bile şaşırtacak derecede müstehcendi. Peygamber'in doğum yıl dönümü gelip çattığında Fransız topçusu hürmetini top atışıyla gösterirken alay bando takımlarından biri Fransız subaylar ile birlikte Napoléon tarafından Hz. Muhammed'in soyundan gelen en yaşlı kişi ilan edilen din adamı Seyyid Halil el-Bekrî'nin huzuruna çıkarıldı. Napoléon, yüz din adamının katıldığı ve Fransızların şarap içmesine izin verilen ziyafette "Ali Bonaparte" ismiyle Peygamber'in damadı ilan edildi. Mısırlılar onun, o da Mısırlıların suyuna gidiyordu. Ancak Fransız bir subayın daha sonra aktardığına göre "Askerler sarf ettikleri ifadelerde politik olsalar da kışlalarına döndüklerinde bu komik olaylara kahkahalarla gülüyorlardı."[76]

Napoléon kutlamaların son gününde Mısır Enstitüsünün (*L'Institut d'Égypte*) açılış konuşmasını yaptı. Başkanlığını Monge'un, başkan yardımcılığını ise bizzat Napoléon'un üstlendiği Enstitünün merkezi, Kasım Bey'in Kahire'nin dışında yer alan eski sarayı olacaktı. Burası bir kütüphaneyi, laboratuvarları, dokuz atölyeyi, bir antika koleksiyonunu ve hayvanat bahçesini barındıracak kadar büyüktü. Matematik seminerlerinin gerçekleştirileceği salon ise eskiden harem olarak kullanılan bölümdü. Baş balon pilotu Nicolas Conté; pek çok şeyin yanında yel değirmenleri, saatler ve baskı makinesi için yedek parça üreten atölyelerin başına atandı. Desaix'nin Yukarı Mısır'da gerçekleştirdiği fetihlerin

* Denon'un ifadesine göre imamlar Müslümanlara Fransızların "dinin en kutsal amellerinden birine karşı çıktıklarını" bildiriyorlardı. –y.n.

ardından ise bazı taşlar ve hazineler Kahire, Rosetta ve İskenderiye'ye getirildi. Bunlar, nakil gemileri gelir gelmez Louvre'a götürülecekti.

Matematik, fizik, siyasi ekonomi ve sanat başlıklarıyla dört bölüme ayrılan Enstitü beş günde bir toplanıyordu. Napoléon açılış oturumunda oldukça faydalı konular ortaya attı. "Ordunun fırınlama sistemi geliştirilebilir miydi?" "Bira mayalamak için şerbetçiotundan başka bir şey kullanılabilir miydi?" "Nil Nehri'nin suyu içilebilir hâle getirilebilir miydi?" "Kahire için su değirmenleri mi yoksa yel değirmenleri mi daha uygundu?" "Mısır'da barut üretilebilir miydi?" ve "Mısır kanunları ve eğitim sistemi ne durumdaydı?" Napoléon, "Mısır'ın On Yılı" (*La Décade Égyptienne*) isminde bir gazeteye sahip olan bilginlerden Mısırlılara el arabalarının ve el testerelerinin faydalarını göstermelerini istedi. Bilginlerin faaliyetleri ile tartışmalarının tamamı ekonomiyle ve sömürgeleştirmeyle doğrudan bağlantılı sayılmazdı. Aslına bakılırsa Mısır'ın bitki ve hayvan varlığı ile antik bölgeleri, jeolojisi ve serapları üzerine yürüttükleri çalışmaların çok azında bu amaçlara hizmet edecek uygulamalar vardı.

Napoléon, aydınlanma bilimini ve düşünce yapısını Mısırlıların gönlünü kazanmak için kullanmayı denedi ve bu amaç doğrultusunda bir gözlemevi kurulmasını bile teklif etti.[77] Fransızlar Mısırlıları korkuyla karışık bir hayranlığa sevk edebilmek için baskı makinesinin, tıbbi gereçlerin, teleskopların, saatlerin, elektriğin, balonların ve diğer modern harikaların tüm nimetlerinden yararlanıyordu. Öyle ki el-Cebertî tüm bunların insanın "aklını başından alacak" şeyler olduğunu kabul etmişti. Gelgelelim tüm bu çabalar Fransızların siyasi gayelerinin kök salmasını sağlayamamış gibi görünüyor. (Berthollet Enstitüde kimyasal bir deney gösterisi yaptıktan sonra bir şeyh bu deney sayesinde aynı anda hem Fas hem de Mısır'da bulunup bulunamayacağını sordu. Berthollet, Fransızlara özgü tavırla omuz silkip hayır yanıtını verince şeyh şu sonuca vardı: "Anlaşıldı, demek ki bu kişi çok da iyi bir büyücü sayılmazmış."[78])

Napoléon Enstitüyü açtığı gün, İstanbul'a gitme taahhüdünü yerine getireceğine inandığı Talleyrand'a da bir mektup yazmıştı. Mektubunda Mısır'ın yakın zamanda Osmanlı'ya pirinç göndermeye başlayacağını ve Mekke'ye giden hac yolunun güvenliğini sağlayacağını bildiriyordu.* Aynı gün kıdemli kurmay subaylardan Albay Joseph Beauvoison'u; Türklere başkaldıran ve Memluklere düşman olan Akka Paşası Ahmet'le (kendisinin ürkütücü bir namı vardı: "Kasap/Cezzâr") müzakere yürütmek üzere Kutsal Topraklar'a gönderdi. Cezzâr Ahmet Paşa insanları sakat ya da engelli bırakma konusunda

* Napoléon aynı gün on bir farklı mektubun haricinde Berthier'ye de bir mektup yazmış ve 75'inci Piyade Alayı'na mensup Çavuş Latreille'in sergilediği övgüye değer hizmetten dolayı iki ay boyunca çift maaş almasını emretmişti (CG2 no. 2798, s. 265). Genç General Mısır'a ayak bastığı Temmuz 1798'den 13 ay sonra ayrıldığı güne kadar toplamda 2.196 mektup ve emir kaleme aldı. –y.n.

âdeta uzmandı. Bunun yanında kurbanlarının ayaklarına at nalı çakma, Hristiyanları diri diri duvara gömme ve yozlaşmış memurları çırılçıplak soyup ölene kadar dövme gibi korkunç işkence yöntemleri tasarlama konusunda da kimse eline su dökemezdi.[79] Eşlerinden yedisini öldüren Cezzâr Ahmet Paşa'nın kendisini ziyarete gelenlere kâğıttan kestiği çiçek şekillerini hediye etmek gibi ilginç bir hobisi de vardı. Napoléon, Mısır'dan Gazze'ye püskürtülen İbrahim Bey'i Cezzâr'ın yardımıyla tamamen imha etmenin planlarını yapıyordu ancak Paşa, Napoléon'un elçi tayin ettiği Beauvoison'la görüşmeyi reddedip Osmanlılarla barış mutabakatına vardı. (Aslına bakılırsa Beauvoison'un talihli olduğu söylenebilir zira Cezzâr Ahmet Paşa zaman zaman hoşnut olmadığı elçilerin başını vurdururdu.)

Napoléon'un esas niyeti Mısır'ın güvenliğini sağladıktan sonra Fransa'ya dönmekti ancak 8 Eylül'de Direktuvar'a yazdığı mektupta (diğer tüm mektuplar gibi bu da Akdeniz'de dolanan Kraliyet Donanması'nın eline geçmemeliydi) şöyle diyordu: "Muhtemelen verdiğim sözü tutamayacak ve ekimde Paris'e dönemeyeceğim. Ancak gecikmem yalnızca birkaç ay sürecektir. Burada her şey yolunda. Ülke zapturapt altına alındı ve halk bize alışmaya başladı. Zaman, gerisini halledecektir."[80] Aslına bakılırsa ülkenin Fransızlara alıştığı doğru değildi ve Napoléon bu ifadeleriyle Direktuvarı kandırıyordu. Mektuplarının çoğunda idam, rehin alma ve köy yakma uygulamalarından bahsediyordu. Bununla birlikte genç General, ordunun kıyafet yönünden noksan olmaması ve ödemelerinin tam yapılması durumlarından oldukça hoşnuttu. Barras'a yazdığı bir mektupta (Direktuvar'dan) istediği tek şeyin askerleri eğlendirecek bir tiyatro kumpanyası olduğunu söyledi.[81]

Napoléon 20 Ekim'de Türk ordusunun kendisine taarruz etmek amacıyla Suriye'de toplanmakta olduğunu öğrendi. Bu durumun icabına bakmak üzere harekete geçmek üzereydi ki aynı gece Kahire'nin minarelerinden Fransız hâkimiyetine karşı topyekûn bir isyan çağrısında bulunuldu. Ertesi sabah isyan şehrin büyük kısmına yayılmıştı bile. Sokak ortasında mızraklanan Kahire Valisi General Dominique Dupuy'nın yanında, Sulkowski ve Napoléon'un 15 şahsi muhafızı öldürüldü ve cansız bedenleri köpeklere yem edildi.[82] (Sefer boyunca Napoléon'la birlikte Mısır'a gelen sekiz emir subayından dördü ölmüş, diğer dördü ise yaralanmıştı. İkinci gruba Akka'da yaralanan Eugène de dâhildi.) İsyan süresince Nil Nehri'nde bazı Fransız tekneleri de batırılmış ve

> Köy yakmak, Asya'da düşmanca faaliyet sergileme potansiyeli olan bölgeleri kontrol altına almada kullanılan standart bir uygulamaydı. Wellington tarafından gerçekleştirilen Hindistan seferlerinin kaydını tutan bir tarihçinin aktardığına göre Britanya ordusu "sükûneti, çoğunlukla köyleri rastgele yakarak ve köylünün hayvanını çalarak sağlardı." (Davies, ***Wellington's Wars***, s. 25) -y.n.

yaşamını yitiren Fransız sayısı, Napoléon'un Direktuvar'a bildirdiğinin aksine 53'le sınırlı kalmayıp 300'e ulaşmıştı.[83] İsyancılar bir noktada Kahire'nin en büyük camii olan El-Ezher Camii'ni ele geçirip karargâh olarak kullanmaya başladı. Ardından ise sokakta öldürülen kişinin Dupuy değil Napoléon olduğu söylentileri yayıldı. Bu iddia, isyanın ulemaya kadar sirayet etmesine yol açınca (Bourrienne'in aktardığına göre) "Bonaparte derhâl atına atlayıp yalnızca 30 rehberin eşliğinde tehdit altındaki tüm noktalara gidip oradaki insanların güvenini tazeledi ve olağanüstü zihnî yetileri sayesinde savunma tedbirleri aldı."[84]

Napoléon'un en önemli hedefi, yüksekliği ve üç metre kalınlığındaki surlarıyla şehre hâkim durumda bulunan Kahire Hisarı'nı elinde tutmaktı. Hisarın güvenliği sağlandığı andan itibaren Dommartin, elindeki 8 librelik toplarla 36 saat boyunca düşman mevzilerini topa tuttu. Topçu komutanı, sonraları piyadelerin şiddetli bir taarruzuna uğrayıp kutsallığına gölge düşürülecek El-Ezher Camii'ne on beş top güllesi gönderme konusunda da en ufak bir tereddüt yaşamadı. Silahlar sustuğunda 2.500'den fazla isyancı öldürülmüştü. Bunları hisarda idam edilen diğerleri izledi. Ressam Pierre-Narcisse Guérin yıllar sonra Napoléon'u isyancıları affederken resmedecekse de genç General ancak isyanın üzerinden uzun bir süre geçtikten sonra böyle bir karara varacaktı.[85] Napoléon isyanın ardından silahla yakalanan tüm isyancıların başlarının vurulmasını ve başsız gövdelerin halkın geri kalanını dehşete düşürmek amacıyla Nil Nehri'ne atılmasını emretti. Kesik başlar ise çuvallara doldurulduktan sonra katırlara yüklenip Kahire'nin merkezindeki Özbekiye Meydanı'na yığıldı.[86] Görgü tanıklarından biri "Yaşanan dehşeti tarif etmek imkânsızdı," diyor. "Ancak itiraf etmeliyim ki bu yöntem uzunca bir süre sükûnetin korunmasını sağladı."[87] Napoléon 27 Ekim'de Reynier'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Her gece 30 kelle uçuruyoruz." Lavalette ise Mısır İç Güvenlik Şefi'nin "cellatsız dışarı çıkmadığını, en ufak bir kanun ihlalinde ilgili kişinin ayak tabanına sopa çekmek suretiyle cezalandırıldığını" anlatıyordu. Falaka olarak bilinen bu yöntem ayaklarda çok sayıda sinir ucu, kemik ve tendon bulunduğundan bilhassa can yakıcıydı ve zaman zaman kadınlara da uygulanmaktaydı.[88] Tatbik edilen bu şiddetli önlemler sayesinde fanatikler haricindeki sıradan Kahireliler bir daha Fransızlara kitlesel olarak başkaldırmadı. (Eğer ayaklansalardı Fransızlar 600.000 kişiye karşı koyamazdı.) İsyanın bastırılmasının ardından Napoléon 11 Kasım'da falakanın sorgular esnasında kullanılmasını yasakladı. "Önemli sırlara vakıf olduğundan şüphelenilen kişilerin, bu sırları ifşa etmesini sağlamak amacıyla dövülmesini öngören bu barbarca gelenek kaldırılmalıdır" diye emir verdi Berthier'ye. "İşkence yoluyla kayda değer bir şey elde edilemez. Acınası sefiller bu yolla yalnızca kendisini sorgulayan kişinin duymak isteyeceğini düşündüğü şeyleri söyler."[89]

30 Kasım'a gelindiğinde Kahire Napoléon'un "Tivoli Zevküsefa Bahçeleri"ni açmasına izin verecek kadar sükûnete kavuştu. Genç General, 22'nci Hafif Süvari Alayı'na mensup Jean-Noël Fourès'in eşi olmakla birlikte "olağanüstü derecede sevimli ve canlı" olarak tarif edilen Pauline Fourès isimli yirmi yaşındaki genç kadını da burada gördü.[90] Şayet yuvarlak sureti ve uzun sarı saçları çağdaşları tarafından tarif edildiği kadar güzelse Teğmen Fourès eşini sefere getirmekle büyük bir hata yapmıştı. Josephine'in ihanetini öğrenmesinin üzerinden altı ay geçen genç General, Pauline'i ilk fark ettiği andan itibaren onunla flört etmeye başladı. Birliktelikleri, Napoléon'un Teğmen Fourès'i sözde önemli belgeleri Paris'e ulaştırmak için Mısır'dan yollaması (ki bu yolculuk ortalama üç ay sürerdi) ve Fourès'in de içinde bulunduğu geminin *HMS Lion* isimli Britanya gemisi tarafından yakalanmasıyla âdeta komik bir opera oyununa dönüştü. Britanyalılar Fourès'i esir almak yerine zaman zaman askerî açıdan büyük bir öneme sahip olmayan kişilere yaptıkları gibi İskenderiye'ye geri yolladılar. Dolayısıyla genç Teğmen Kahire'ye beklenenden on hafta erken döndü ve döndüğünde artık "Kleopatra" adıyla anılan karısını Napoléon tarafından kullanılan Elfî Bey Sarayı'na alınmış olarak buldu.[91]

Anlatılan bir hikâyeye göre Fourès, olayın ardından yaşadıkları tartışmada karısının üzerine bir sürahi su serpti. Başka bir hikâyeye göre ise kadını kırbaçlayıp kanını akıttı.[92] Hangisi doğrudur bilinmez ancak ikili çok geçmeden boşandı ve genç kadın Napoléon'un Kahire'deki "resmî metresi" (*maîtresse-en-titre*) hâline geldi. Pauline artık akşam yemeklerinde ev sahibesi olarak bulunuyor, şehri ve çevreyi gezmeye çıktığı zamanlarda Napoléon'la aynı at arabasını paylaşıyordu. (Yaşananlardan dolayı son derece üzgün olan Eugène bu tür durumlarda o anki görevinden azat edilirdi.) Genç çiftin boşanması, Napoléon'a atfedilen "birilerini boynuzladığı" yönündeki suçlamaların da önüne geçti. Fransız bir general için o dönemde başkasının eşini ayartmak, zina yapmaktan çok daha ciddi bir suçlamaydı. Nitekim genç General Mısır'dan ayrılırken Pauline'i Junot'ya bıraktı ancak Junot bir düello sırasında yaralanıp Fransa'ya dönmek zorunda kalınca Pauline, Kléber'e kaldı. Ancak genç kadın Kléber'le de sonsuza kadar birlikte kalmayacak, ömrünün bir noktasında Brezilya'ya gidecek, orada kereste işinden bir servet elde edecek, erkek kıyafetleri giyip pipo içecek ve Paris'e evcil papağanları ve maymunlarıyla dönüp 90 yaşına kadar yaşayacaktı.[93]

Napoléon'un Suriye Seferi olarak adlandırılan girişiminin (Gerçi hiçbir zaman günümüz Suriye'sine ayak basmamış; daima Gazze, İsrail ve Ürdün Nehri'nin batı yakasındaki topraklarda bulunmuştu) fitili genç General'in 19 Kasım'da Cezzâr Ahmet Paşa'ya yazdığı tehdit dolu şu satırlarla ateşlendi: "Eğer İbrahim Bey'e Mısır sınırlarında sığınma imkânı tanımaya devam edersen bunu düşmanlık alameti olarak kabul edip Akka'ya yürürüm."[94] Cezzâr Ahmet Paşa

bu tehdide aralık başında Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı Gazze, Ramle ve Yafa'yı işgal edip El-Ariş'e mevzilenerek yanıt verdi. Sina Çölü'nün kıyısındaki Katieh sınırları içerisinde bulunan Mısır tabyasının (burası Napoléon'un kontrolündeydi) 35 km uzağında yer alan El-Ariş'e kadar sokulan Paşa, Mısır'ı Fransızlardan kurtaracağını ilan ediyordu.

Napoléon aralık sonlarında hem tahkimleri denetlemek hem de II. Ramses'in Nil Nehri'ni Kızıl Deniz'e bağlayan kanal projesinin izini sürmek için Süveyş'i ziyaret etti. 65 km ilerledikten sonra çöl kumlarına karışan kanalı sonuna kadar takip eden genç General, "Hz. Musa'ya ve kökenleri ilk çağlara kadar uzanan Yahudi milletine beslediği saygıdan dolayı" Sina Dağı'nı da ziyaret etmek istediğini bildirdi.[95] Bu yolculukta kendisine Berthier, Cafarelli, Dommartin, Tuğamiral Honoré Ganteaume*, levazım baş sorumlusu Jean-Pierre Daure, Monge, dört bilgin ve rehberler eşlik etti.[96] Dogereau, "Süratle seyahat ettik" diye aktarıyor bu yolculuğu. "Başkomutan Kahire'den dörtnala yola koyulunca biz de atlarımızı nefessiz kalmaları pahasına son sürat sürdük."[97]

Napoléon, 28 Aralık'ta Süveyş'ten Sina'ya gerçekleştirdiği bu seyahat sırasında (Sina Dağı'na ulaşamayacaktı) Kızıl Deniz'in** bir bölümünü geçmek için suların çekilmesinden faydalanmaya çalışmasının ardından ölüme hiçbir muharebede yaklaşmadığı kadar yaklaştı. "Karşı kıyıya pek zorlanmadan ulaştık" diye anlatıyor Dogereau o gün yaşadıklarını. Grup gerçekten de Ayn Musa denilen yeri ve diğer antik bölgeleri ziyaret etti ancak Nabah kuyularında öğle yemeği yiyip atlarını suya doyurduktan sonra akşam saatlerine doğru kayboldular ve deniz seviyesinden alçakta seyreden bataklıkvari kıyıda dolanmaya başladılar. Ancak su seviyesi yükselmeye başlayınca olanlar oldu. Dogereau şöyle devam ediyor:

> Atlarımız bellerine kadar bataklığa saplandı. Hayvanlar büyük çaba sarf ediyor, kendilerini güç bela kurtarabiliyordu... Bin bir güçlükle baş edip pek çok atı çamura saplanmış bir şekilde terk ettikten sonra denizin bir diğer koluna ulaşmayı başardık... Saat akşam 21.00'di ve deniz hâlihazırda bir metre kadar yükselmişti. Bir sığ geçidin bulunduğu söylendiğinde korkunç bir vaziyetin pençesinde debeleniyorduk. General Bonaparte geçidi ilk aşanlardandı; rehberler ise grubun geri kalanını yönlendirmek üzere farklı noktalarda bulunuyordu... Firavun'un askerleriyle aynı akıbeti yaşamadığımız için öylesine mutluyduk ki...[98]

Napoléon, kanalın 1869 tarihli yeniden yapımına kendi öz yeğeninin de dâhil olacağını hiç düşünebilir miydi? –y.n.

Kendisinin Nil Muharebesi'nde hayatta kalması Napoléon'un olaya ilişkin tek tesellisiydi. –y.n.

Kızıldeniz'in kuzeydoğu kıyılarında bugün bile yer yer kara parçalarıyla ayrılan pek çok tuzlu su bataklığı vardır. Bu alandaki gelgitler oldukça şiddetlidir. Sıradan bir sahil kesiti gibi görünen alandan geçilmeye çalışıldığında sular bir anda yükselip bu alanı kaplayabilir. –y.n.

VIII
Akka

"Devletlerin hudutları ya geniş nehirler ya dağ zincirleri ya da çöllerdir. Orduların aşması gereken bu engeller arasında en zorlusu çöllerdir."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 1

"Caesar'ın, tüm düşman askerlerinin bir elini kestirme kararı son derece zalimceydi. Caesar İç Savaş'ta kendi insanlarına karşı merhametliyse de Galyalılara karşı çoğu zaman acımasız ve gaddardı."

–Napoléon, *Caesar'ın Savaşları Üzerine Mülahazalar*

Desaix'nin Ocak 1799 tarihli Semhud Muharebesi'nde Murad Bey'i önüne katıp kovalaması, Nil'deki küçük filosuna el koyması ve Yukarı Mısır'dan gelebilecek tehditleri bertaraf etmesiyle birlikte Napoléon'un hâkimiyeti neredeyse tüm ülkeye yayıldı. Artık Cezzâr Ahmet Paşa'ya yönelik bir taarruz başlatmasının önünde bir engel bulunmuyordu. Genç General, Kahire'den ayrıldığı gün Direktuvar'a yazdığı mektupta Kraliyet Donanması'nın Yakın Doğu'daki Akka, Hayfa ve Yafa gibi limanları kullanmasını engellemeyi, Lübnanlı ve Suriyeli Hristiyanları Türklere karşı isyana teşvik etmeyi ve daha sonra İstanbul'a ya da Hindistan'a yürümeye karar vermeyi umduğunu söyledi.[1] Bu sefer süresince alt etmemiz gereken pek çok düşman var" diyordu mektubunda. "Çöl, yerel halk, Araplar, Memlukler, Ruslar, Türkler ve İngilizler."[2] Napoléon'un mektupta Ruslardan bahsetmesi yalnızca abartma eğiliminin bir yansıması değildi. Çar I. Pavel gerçekten de Fransız İhtilali'nin temsil ettiği her şeyden nefret ediyor, kendini Malta Şövalyeleri'nin koruyucusu addediyordu. (Hatta kendini von Hompesch'in ardılı olarak Büyük Üstat seçtirmek için planlar bile tasarlamıştı.) Nitekim Çar, 1798'in Noel Arifesi'nde Rusların geleneksel düşmanı Türklerle ve akabinde Britanya'yla ortak bir paydada buluşup Rus ordusunu Batı Avrupa içlerine göndermek için planlar yapmaya koyuldu. Ancak şu aşamada Napoléon tüm bu planlardan haberdar değildi.

Tarihçiler nicedir Napoléon'un sözlerinden hareketle Fransız komutanın Akka'nın da ötesine geçip İstanbul'a ve hatta Hindistan'a yürümeyi planladığına kanaat getirdiler ancak Napoléon'un bu harekâta yalnızca 13.000 askerle, diğer bir deyişle ordunun sadece üçte biriyle çıkması bu türden planları imkânsız kılmaktadır. Akka düşse ve Dürzilerin, Hristiyanların ve Yahudilerin tamamı kendisine katılsa bile lojistik ve demografik koşullar, Osmanlı'nın ya da Hindistan'ın işgaline Napoléon gibi tutkulu ve becerikli bir komutanın liderliğinde bile elvermezdi. Napoléon daha sonraları Fırat'ta verilecek uzun bir molanın ardından günde yarımşar kilo pirinç, un ve kahve dağıtılan askerlerle; hastaları, mühimmatı ve erzakı taşıyan hörgüçlü develerin eşliğinde İndus Nehri'ne kadar çöl boyunca günde 25 km yol kat edip Hint Maratha prenslerinin yardımıyla Britanyalıları Hindistan'dan atabileceğini iddia edecekti. Lakin Akka ile Delhi arası yaklaşık 4.000 km'ydi ki yol boyunca bugünkü Suriye, Irak, İran ve Pakistan toprakları ile Kuzey Hindistan'ı geçmesi gerekecekti. Bu mesafe Paris'ten Moskova'ya yaptığı yolculuktan bile uzundu. Böyle bir seferin lojistiğinin sağlanması mümkün değildi. Dolayısıyla bu planlar, ilhamını Büyük İskender'in gerçekleştirdiği seferlerden alan Napoléon'un beyhude hülyalarından başka bir şey değildi.

Napoléon'un Şubat 1799 itibariyle öncelikli hedefi ilk olarak Osmanlı Sultanı'nın Cezzâr Ahmet Paşa desteğiyle Mısır'ın doğusuna yapacağı kara harekâtını boşa çıkarmak, ardından da Mısır'ın kuzeyine yönelik yaz boyunca beklenen Osmanlı amfibi harekâtının icabına bakmaktı. Neyse ki bu iki harekât eş güdümlü yürütülmedi. Napoléon'un bu harekâtlara karşı daha önce de tatbik ettiği merkezî mevki stratejisini uygulayacağı aşikârdı. Genç General 25 Ocak 1799'da Britanya'nın Hindistan'daki baş düşmanı Tipu Sahib'e yazdığı mektupta "sizi İngiltere'nin demir prangalarından azat etmeye can atan kalabalık ve yenilmez bir orduyla Kızıldeniz'in kıyılarına ulaşmak üzereyim" diyordu.[3] Ne var ki mektup bir Britanya gemisi tarafından ele geçirilecek, Tipu da mayısta başkent Seringapatam'ın genç ve son derece göz alıcı Korgeneral Sir Arthur Wellesley tarafından ele geçirmesinin ardından öldürülecekti. Ancak mektuplarının düşmanın eline geçeceğini bilen Napoléon'un niyeti de kuvvetle muhtemel yanlış bilgi yaymaktı.

Napoléon, Desaix'yi Yukarı Mısır'da, Marmont'u İskenderiye'de ve General Charles Dugua'yı Kahire'de bırakıp Kléber, Bon ve Lannes'ın emrindeki üç tümene ilaveten Murat'nın komutasındaki süvari birlikleri ve Regnier'nin öncü kuvvetleriyle Kutsal Toprakları işgal etti. Kıtalar Kahire'den ayrılırken sonraları Bonapartçılara özgü marşlardan biri hâline gelecek olan 1794'ün coşkulu ihtilal marşı "Ayrılış Şarkısı"nı (*Le Chant du Départ*) söyledi. Savaş konseyinde işgale karşı çıkan tek kişi General Joseph Lagrange'dı. General, Akka'nın 480 km uzakta olduğunu, sefer esnasında hasmane bir

çölü ve iyi savunulan birkaç şehri geçmek zorunda olduklarını, şehirleri ele geçirseler bile bu şehirlere Napoléon'un yanında götürmeyi planladığı nispeten küçük kuvvetten ayrılan müfrezelerin garnizon kuvveti olarak bırakılması gerekeceğini söyledi. Lagrange; savaşı düşmanın bölgesine götürmek yerine Mısır'a yapılacak bir taarruzu beklemeyi, Sina Çölü'nü geçme güçlüğünü düşmana bırakmayı öneriyordu.[4] Ancak Haziran'da bir çıkarma taarruzu bekleyen Napoléon zaman konusunda elinin bol olmadığını düşündüğü için bir an önce çölü geçip Cezzâr Ahmet Paşa'yı mağlup etmeye ve çöl aşılmaz bir bölge hâline gelmeden önce Mısır'a dönmeye karar verdi.

Kahire'den pazar gününe denk gelen 10 Şubat 1799'da ayrılan Napoléon, ayın 13'ünde saat 15.00'te Katieh'ye vardı. Genç General şehirden ayrılmadan önce Direktuvar'a uzunca bir mektup yazmış, şifrelenen ve daha sonra deşifre edilen bir cümlesinde şöyle demişti: "Eğer Fransa mart civarında krallarla savaşa girerse yurda geri döneceğim."[5] Gerçekten de 12 Mart'ta İkinci Koalisyon Savaşı başladı ve Fransa kendini Rusya, Britanya, Avusturya, Osmanlı, Portekiz ve Napoli hükümdarlarına ilaveten Papa'yla karşı karşıya buldu.

Napoléon o dönemlerde henüz haritası çıkarılmamış olan Sina Çölü'nü geçerken yiyecek, içecek, hava sıcaklığı ve hasım bedevilere dair problemlerin üstesinden gelmek zorunda kaldı. Nitekim yol boyunca faydalandığı hörgüçlü deve birlikleri, hatların değiştirilmesi yoluyla seri atış yapma uygulaması ve adına *pieux* denen çengelli kazıklar (bunlar savunma amacıyla hızlı bir biçimde dikilen kazık setlerinde kullanılırdı) Fransız koloni ordularında Birinci Dünya Savaşı'na kadar kullanılacaktı.[6] "50 fersah (270 km) çöl yolu kat ettik. Öylesine yorucuydu ki..." diyordu genç General seyahat esnasında Desaix'ye yazdığı mektupta. "İçtiğimiz su acımtıraktı. Bazen onu bile bulamıyorduk. Öğün olarak ise köpek, eşek ve deve yedik."[7] Daha sonra maymun da yiyeceklerdi.

Geride bıraktığımız 5.000 yıllık sürede Ürdün Nehri ile Akdeniz arasında kalan bölgede yaklaşık 500 çarpışma meydana geldiği tahmin edilmektedir. Dağlardan ve Ürdün vadisi boyunca uzanan yollardan uzak duran Napoléon'un batı kıyısı boyunca takip ettiği yol geçmişte Büyük İskender'in karşı istikametten gelerek kullandığı rotaydı. Napoléon çıktığı seferin tarihî yönünün farkındaydı. Sonraları, "Yaratılış Kitabı'nda bahsedilen yerleri ziyaret ettiğim zamanlarda sürekli bu kitabı okur ve buraların tıpkı Musa'nın tasvir ettiği şekilde olduğunu görüp tarifi mümkün olmayan bir hayrete gark olurdum" diyecekti.[8]

Kahire'den 270 km uzakta bulunan El-Ariş kalesi, Türk öncü kuvvetleri ve Arap müttefiklerinden oluşan yaklaşık 2.000 asker tarafından savunuluyordu. Napoléon'un ordusunun ana unsurları 17 Şubat'a gelindiğinde bu bölgeye ulaşmış, siperler ve bataryalar kurmaya başlamıştı bile. Bilginleri aşağılayan, sefer boyunca yok yere onları suçlayan bitkin düşmüş ve suya hasret "askerler

arasında yoğun homurtular yükseliyorsa da" bu askerler muharebe arifesinde duygularını bastırdılar.[9] 19 Şubat'a kadar sürdürülen bombardıman sonucunda kalenin surlarında piyadelerin geçebileceği genişlikte gedikler açıldı. Bunun üzerine Napoléon'un kalenin teslimine yönelik talebi müdafilerin eş komutanı İbrahim Nizam, Mağribîlerin komutanı El-Hacı Muhammed ve Arnavut Ağası El-Hacı Kadir tarafından kabul edildi.* Bu komutanlar ve üst rütbeli ağalar (subayları) "bir daha Cezzâr'ın ordusunda bulunmayacaklarına ve bugünden itibaren bir yıl boyunca Suriye'ye dönmeyeceklerine dair" Kur'an'ın üzerine yemin ettiler.[10] Bunun üzerine Napoléon, askerleriyle birlikte bunların silahları hâlde yurtlarına dönmelerine izin verdi ancak Memluk birliklerine yönelik sözünü tutmayarak onları silahsızlandırdı. 20. yüzyılın ikinci yarısından önce savaşın kuralları bilhassa Orta Doğu'da basit, katı ve değişmezdi: Bir mutabakata varıp daha sonra onu bozmak çoğunlukla büyük bir suç olarak görülürdü.

Napoléon 25 Şubat'ta Memlukleri Gazze şehrinden kovup büyük miktarda mühimmat, altı top ve 200.000 peksimet tayını ele geçirdi. Genç General, Desaix'ye yazdığı mektupta, "Limon ağaçları, zeytin bahçeleri ve arazinin engebeli oluşu tıpkı Languedoc kırsalına benziyor" diyordu. "Béziers yakınlarında olmak gibi bir his."[11] 1 Mart'ta Ramle'deki Kapuçin keşişlerinden öğrendiğine göre El-Arîş'te serbest bırakılan garnizon kuvvetleri 16 km ötedeki Yafa'ya doğru gitmişlerdi. "Teslimiyet antlaşmasına uyma niyetlerinin olmadığını söylemişler zira onları silahsızlandırarak antlaşmayı ilk biz ihlal etmişiz" diye yazacaktı genç General.[12] Keşişler Yafa müdafilerinin 12.000 kişi olduğunu ve "İstanbul'dan pek çok top ve mühimmat getirildiğini" tahmin ediyordu. Bunun üzerine Napoléon Ramle'de yığınak yapıp 3 Mart gününün öğle saatlerinden itibaren Yafa'yı kuşattı. Doguereau, "Bonaparte yanında birkaç kişiyle birlikte Yafa'nın surlarına 100 metre kadar yaklaştı" diyordu notlarında. "Dönüp giderken bizi gözetliyorlardı. Ardımızdan gönderilen top güllelerinden biri komutana (Napoléon) çok yakın bir noktaya düşüp onu toza toprağa buladı."[13] 6 Mart'a gelindiğinde müdafiler bir huruç denemesinde bulununca Doguereau, Osmanlı ordusunun ne denli farklı gruplardan meydana geldiğini görme fırsatı yakaladı. "Mağribîler, Arnavutlar, Kürtler, Anadolululular, Karamanlılar, Şamlılar, Halepliler ve Takrur (Senegal) zencileri vardı" diye yazacaktı. "Hepsi geri püskürtüldü."[14]

Napoléon, ertesi günün şafağında kibar bir üslupla kaleme aldığı bir mektup aracılığıyla Yafa Valisi'ni teslim olmaya çağırdı. "Taarruz ettiğimiz takdirde şehri kasıp kavuracak musibetten dolayı kalbim sıkışıyor" diyordu mektubunda. Gelgelelim Vali, Napoléon'un gönderdiği elçinin başını vurdurup surlarda

* Mağribîler; Cezayir, Fas, Tunus, Moritanya ve Libya'dan gelirken Arnavutlar, (isimlerinden de anlaşıldığı üzere) Arnavutluk topraklarından geliyorlardı. –y.n.

sergilemek gibi budalaca bir yanıt verince genç General derhâl surlarda gedik açılmasını emretti. Saat 17.00'yi vurduğunda susuz ve öfkeli binlerce Fransız askeri şehre girmişti bile. "Manzara korkunçtu" diye yazıyor bilginlerden biri. "Silah sesleri, kadınların ve babaların acı feryatları, ceset yığınları, annesinin ölü bedeni üzerinde tecavüze uğrayan bir genç kız, kan kokusu, yaralıların inlemeleri ve ganimet için kavga eden askerlerin bağırtıları..." Fransızlar en sonunda "ceset öbeklerinin üzerinde, kana ve altına doymuş bir hâlde" dinlenmeye çekildiler.[15]

Napoléon, Direktuvar'a gönderdiği durum raporunda "şehri yağmalamaları ve savaşın tüm dehşetini hissettirmeleri için askerlere 24 saat süre tanındığını" kabul ediyor ancak "dehşetin böylesinde korkunç bir boyuta ulaştığına daha önce şahit" olmadığını da ekliyordu.[16] Ayrıca biraz acele bir yargıya varıp "El-Ariş, Gazze ve Yafa'daki zaferlerin ardından cumhuriyet ordusu Filistin'e hâkim olmuştur" cümlesini sarf ediyordu. Yafa'da 60 Fransız yaşamını yitirmiş, 150'si de yaralanmıştı. Düşmana dair askerî ve sivil zayiatın boyutu ise bilinmemektedir.*

Napoléon'un Yafa'da ele geçirilen esirlere (ki bunların tamamı değilse de bir kısmı El-Ariş'te Napoléon'la antlaşmaya varan ancak sözünde durmayanlardı) yönelik muamelesi son derece sert oldu. Bu esirlerden binlercesi Bon'un tümenine mensup askerler tarafından 9-10 Mart tarihlerinde Yafa'dan bir buçuk km uzaktaki sahile götürülüp soğukkanlılıkla infaz edildi.** Napoléon, Berthier'ye yazdığı emirde "Emir subayına silahlı tüm topçuları ve diğer Türkleri deniz kıyısına götürmelerini emret" diyordu su götürmez bir kesinlikle. "Ve kaçmamalarını sağlayacak tedbirleri aldıktan sonra hepsini kurşuna dizdir."[17] Meseleye kendi hatıratında değinen Berthier, El-Ariş'te ne yaşanmış olursa olsun Yafa şehri teslim olmayı reddettiğinde bu askerlerin de yaşamlarından vazgeçtiğini söylüyor ve savaşta ölmeleri ile soğukkanlı bir biçimde infaz edilmeleri arasında bir fark görmediğini belirtiyordu.[18] Kıdemli levazım subayı Louis-André Peyrusse ise annesine yazdığı mektupta yaşananları şöyle anlatıyordu:

> Yaklaşık 3.000 asker silahlarını teslim edip başkomutanlığın emriyle doğruca ordugâha götürüldü. Mısırlıları, Mağribîleri ve Türkleri ayırdılar. Mağribîler ertesi gün deniz kenarına götürüldü ve iki tabur asker

---

* Fırsat verildiğinde teslim olmayı reddeden şehirlerin yağmalanmayı hak ettiği düşünülürdü. Britanyalılar 1812'de Badajoz'da öylesine şiddetli bir yağma ve tecavüz faaliyetine girişti ki Wellington askerlerinin kontrolünü ancak şehir meydanına bir darağacı kurdurarak sağlayabildi. (Darağacı kullanılmayacaktı.) Bununla birlikte Britanyalı komutan yağma ve tecavüze Napoléon'dan daha fazla müsamaha göstermiş değildi. y.n.
Alman ordusunun 1917'de çektiği hava fotoğraflarına bakıldığında katliamın gerçekleştiği Eski Yafa'nın hemen güneyindeki sahili tespit etmek mümkündür. Bölge bugün bir park alanının altında kalmaktadır. Kurbanların (can havliyle) yüzdükleri kayalar ise bölgedeki dalgakıran setinin parçalarıdır. –y.n.

tarafından kurşuna dizildi. Kurbanların kendilerini denize atmaktan başka çareleri yoktu. Ancak askerler onlara denizdeyken de ateş edince deniz kısa sürede kırmızıya boyandı ve ölü bedenler su yüzeyinde yüzmeye başladı. Askerlerin çok az bir kısmı kayalara yüzerek kurtulmaya muvaffak oldu ancak idam mangaları kurtulanların işini bitirmek üzere bu kez de teknelere atladı. Kıyıda bir müfreze bırakmıştık. Sözlerimize kanıp gelenler de merhamet edilmeksizin katledildi... Bunlar için barut kullanmamamız, kurbanları olanca gaddarlıkla süngü kullanarak öldürmemiz tavsiye edilmişti... Bu ibret verici olay düşmanlarımıza Fransızlara güvenmemeleri gerektiğini öğretecek. 3.000 kurbanın kanı ise eninde sonunda bize musallat olacak.[19]

Peyrusse son ifadesinde haklıydı. Nil kıyısında bulunan El-Aft, Mayıs 1801'de Fransızlar tarafından terk edilince Türkler kaçamayacak durumdaki tüm Fransızların başını kesecekti. Britanyalılar bu duruma itiraz ettiğinde ise "öfkeli nidalarla 'Yafa! Yafa!' diye bağıracaklardı!"[20] Yafa katliamının bir başka tanığı Yüzbaşı Krettley, "ilk esir grubunun kurşuna dizildiğini, diğerlerinin ise süvariler tarafından biçildiğini" söylüyordu. "... [Esirler] denize kaçmak mecburiyetinde kaldı. Bir kısmı birkaç yüz metre açıktaki kayalara ulaşmaya çalışarak yüzmeye yeltendi... Ancak kurtulamadılar. Zira zavallı adamlar bu kez de dalgaların gazabına uğradılar."[21]

Çağdaş Fransız kaynaklarında (malum sebeplerden dolayı Türkçe kaynak bulunmamaktadır) öldürülenlerin sayısıyla ilgili oldukça farklı ifadeler yer alır ancak genellikle verilen sayı 2.200 ila 3.500 arasındadır. Daha yüksek sayıların telaffuz edildiği çalışmalar da mevcuttur ancak bunlar çoğunlukla siyasi saiklerle hazırlanmış Bonaparte karşıtı kaynaklardır.[22] El-Arîş'te Napoléon'la savaşmayacağına dair söz verenlerin yaklaşık 2.000 civarı olduğu düşünülürse, genç General'in çok dilli Türk ordusuna mensup başka askerleri de öldürdüğü kesindir. Hatta bu kişilere, Yafa'nın surlarının aşılıp şehrin ele geçirilmesinin ardından bir hana sığınan ve Eugène'in teslim olmaları durumunda kendilerine merhamet gösterileceğini söylediği askerler de dâhildir. (Peyrusse, "Bu ibret verici olay düşmanlarımıza Fransızlara güvenmemeleri gerektiğini öğretecekti" derken bu olayı kastediyor olmalıdır.) Olayın elbette ırkçı bir yönü de vardı. Napoléon, Avrupalı savaş esirlerini infaz ettirmezdi.

Napoléon, bir defasında öldürülenlerin sayısının 2.000'den az olduğunu belirtecek ve "Onlar, ikinci kez serbest bırakılamayacak kadar tehlikeli şeytanlardı. Dolayısıyla onları öldürtmekten başka şansım yoktu," diyecekti.[23] Bir başka seferde ise 3.000 kişinin öldürüldüğünü kabul edecek ve Britanyalı bir milletvekiline "Haksız değildim..." diyecekti. "Gönderdiğim elçinin kafasını kesip bir mızrağın ucuna taktılar... Ayrıca hem Fransızlara hem de Türklere yetecek

kadar erzakımız yoktu. İki taraftan birinin ortadan kalkması gerekiyordu. Ben de tereddüt etmedim."[24] Aslına bakılırsa genç General'in sunduğu erzak bahanesi pek de ikna edici değildir. Zira Yafa ele geçirildiğinde toplam 400.000 peksimet tayını ve 90 ton kadar pirinç ele geçirilmişti. Napoléon yeteri kadar askeri olmadığını, dolayısıyla da Sina yolundan Mısır'a götürülecek olan bu denli kalabalık bir esir kafilesinin başına bir tabur asker bile dikemeyeceğini düşünmüş olmalıdır.[25] Paris'teki Eylül Katliamları hakkındaki ifadeleri ile Binasco, Verona ve Kahire'deki eylemlerine bakıldığında Napoléon'un gerektiğinde sert (ve hatta ölümcül) tedbirler almaktan çekinmediği görülür. Genç General, topçuluk alanında yetişmiş 800 Türk askerinin kendisine karşı bir daha savaşmamalarını sağlama için de bilhassa tedbir almıştı. (Eğer 1795'te Osmanlı Sultanı'nın iş teklifini kabul etmiş olsaydı bu topçular muhtemelen onun öğrencileri olacaktı.) Kendisine karşı savaşılmayacağına dair verilen sözü bir kez kabul eden genç General'in aynı şeyi tekrar yapması beklenemezdi. Ayrıca o yıl 400 Hristiyan'ı çıkamayacakları şekilde çuvallara doldurup denize atan ve olağanüstü zalimliği dilden dile dolaşan Cezzâr Ahmet Paşa'ya karşı yürüteceği savaşta en az onun kadar gaddar görünmesi gerektiğini hissetmiş olmalıdır.[26]

Fransız Komutan katliamın sürdüğü 9 Mart'ta Cezzâr Ahmet Paşa'ya bir mektup yazıp, "savaşın kurallarını ihlâl edenlere karşı" gaddarca davrandığını belirtmiş ve şöyle devam etmişti: "Birkaç gün içinde Akka'ya yürüyeceğim. Tanımadığım ihtiyar bir adamın ömrünü kısaltmalı mıyım?"[27] Mektubu götüren elçinin şansına Cezzâr Ahmet Paşa o gün bu tehdidi göz ardı etmeyi tercih etti. Aynı gün Napoléon şeyhlere, ulemaya ve Kudüs Emiri'ne hitaben bir bildiri yayınlayıp düşmanlarını korkunç bir gazabın beklediğini söyledi ancak "Tanrı'nın şefkatli ve merhametli olduğunu, amacının bu insanlarla savaşmak olmadığını ve Müslümanların dostu olduğunu" da ekledi.[28*]

Fransızlar, tarihte eşine az rastlanır türden bir ilahî adaletin tecellisi olarak Yafa'da soydukları ve tecavüz ettikleri yerel halktan veba kaptı.** Hastalığa yakalananların %92'sinin öldüğü göz önüne alınırsa vücutta oluşan şişmeler idam cezasına çarptırılmaktan pek de farklı sayılmazdı.[29] Kléber'in tümenine mensup gedikli askerlerden biri olan Yüzbaşı Charles François, günlüğüne yazdığı satırlarda Yafa'nın yağmalanmasının ardından "vebaya yakalanan askerlerin kasıklarında, koltukaltlarında ve boyunlarında çok kısa süre içerisinde

---

Napoléon Kudüs'e hiç ayak basmamıştır ancak bu durum, İsrail Turizm Kurulunun 1996'da Paris Metrosu'nda yürüttüğü tanıtım kampanyasında "Napoléon Kudüs'te pek çok kez öğle uykusu çekmiştir. Neden siz de çekmeyesiniz?" ifadelerini kullanmasını engellememiştir. –y.n.

Ocak ayında İskenderiye'de veba baş gösterince Napoléon ilginç bir cezalandırma yöntemi buldu. Hastalarla ilgilenmeyi reddeden Cerrah Boyer, üzerinde "Fransız yurttaşı olmaya layık değildir. Ölümden korkuyor" yazılı bir levha taşıyarak kadın kıyafetleri içinde sokaklarda yürütüldü. –y.n.

kabarcıklar oluştuğunu, 24 saat içinde dişleri de dâhil olmak üzere vücutlarının siyaha büründüğünü ve bu korkunç hastalığa yakalanan herkesin yüksek ateş sebebiyle yaşamını yitirdiğini" söylüyordu.[30] O dönemde Orta Doğu'yu kasıp kavuran tüm veba türleri içerisinde Fransızların "*la peste*" dediği tür en korkunç olanıydı. Durumu kontrol altına almak isteyen Napoléon, Eski Yafa'nın kıyısında bulunan Ermeni manastır hastanesinin (bugün hâlâ ayaktadır) karantina merkezine dönüştürülmesini emretti. 11 Mart'a gelindiğinde Desgenettes'le birlikte hastaneyi ziyaret eden Napoléon, maliye subayı Jean-Pierre Daure'un aktardığına göre "Kapı eşiğinde yatan bir hastayı kaldırmış ve (uygun bir yere) taşımıştı. Bu manzara askerleri çok korkutmuştu. Zira adamın kıyafetleri apseli kabarcıklardan çıkan köpükle ve tiksinti verici cerahatle kaplıydı."[31]

Napoléon hastalarla konuşur, onların gönlünü hoş etmeye çalışır ve morallerini yükseltirdi. Yafa'daki bu tavrı, ressam Antoine-Jean Gros tarafından 1804'te yapılan "*Bonaparte Yafa'da Veba Merkezini Ziyaret Ediyor*" isimli tabloyla ölümsüzleştirildi. Fransız komutan bu tavrıyla ilgili, "Başkomutan olarak veba hastanesini sık sık ziyaret etmenin, hastanedeki askerlerle konuşup onları eğlendirmeye çalışmanın, özetle askerlere güven aşılayıp onları canlandırmaya çalışmak için çabalamanın görevimin bir parçası olduğunu biliyordum" dedi. "Hastalığı kendinin de kaptığını ancak hızlı bir biçimde iyileştiğini" de iddia etti.[32] (Gerçi bu iddiayı destekleyen bir kanıt bulunmamaktadır.) *La peste*'in güçlü bir irade karşısında etkisiz olduğuna inanan genç General birkaç yıl sonra şöyle diyecekti: "Dirayetli duran ve ölmesi gerektiği düşüncesine boyun eğmeyenler… genellikle iyileşti. Ancak umutsuzluğa yenik düşenler neredeyse istisnasız bir biçimde hastalığa kurban gitti."[33]

Napoléon 14 Mart'ta Akka'ya gitmek üzere Yafa'dan ayrıldı. Ertesi gün Akka'daki limana Kraliyet Donanması'na bağlı HMS *Theseus* ve HMS *Tigre* isimlerinde iki fırkateyn ile Britanyalı Komodor Sir Sidney Smith ve Fransız Antoine de Phélippeaux geldi. (Phélippeaux, Napoléon'un Brienne'den dönemdaşı olmakla birlikte kraliyet destekçisi bir askerî mühendisti.) İngiliz-Rus-Türk ittifakının Fransız seferini bertaraf etmekten başka ortak bir paydada buluştuğunu söylemek pek mümkün değilse de bu gaye bile Kraliyet Donanması'nın Akka'yı Napoléon'un pençelerinden kurtarmaya çalışmasını sağlayacak kadar güçlü sayılırdı. Şehir, haçlı Kudüs Kralı I. Baldwin tarafından 1104 yılında ele geçirilmiş ve iki buçuk metre kalınlığında surlarla çevrilmişti. Aradan geçen yüzyıllar içinde şehrin savunması zayıfladıysa da pek de yüksek olmayan surlar yerli yerinde duruyor, bu surları derin bir hisar hendeği destekliyordu. Şehrin limanını Afgan, Arnavut ve Mağribî kökenli askerlerin oluşturduğu yaklaşık 4.000 mevcutlu kuvvet savunuyor, bu kuvvete Cezzâr Ahmet Paşa'nın becerikli kurmay başkanı Haim Farhi komuta ediyordu.

Yahudi komutanın Cezzâr'a hizmet ettiği süre zarfında burnunu, kulağını ve bir gözünü efendisine kurban verdiğini de belirtmeden geçmeyelim. Bu savunma kuvveti şu aşamada Komodor Smith'in Kraliyet Donanması'na mensup 200 tayfası ve bahriyelisi ile yetenekli mühendis Phélippeaux tarafından takviye edilmişti. Ayrıca surları belli bir açıyla desteklemek için eğimli toprak tahkimler yapıldı ve topları surlara çıkaracak rampalar kuruldu. (Yafa'daki surlar çok zayıf olduğundan bu savunma orada teşkil edilemezdi.) Bu savunma önlemlerinden bazıları, Smith'in konuşlandırdığı donanma toplarının bir kısmıyla birlikte bugün hâlâ görülebilmektedir.

Napoléon, Lannes ve Kléber 15 Mart'ta Nabluslu Arap süvarilerin Kakun'daki taarruzunu 40 zayiat verdikleri bir çarpışmada kolaylıkla savuşturdular. Gelgelelim üç gün sonra genç General Hayfa'yı yukarıdan gören uçurumlardan dehşet verici bir manzarayı seyretmek zorunda kaldı. Napoléon'un kuşatma toplarını ve teçhizatını taşıyan Komodor Pierre-Jean Standelet komutasındaki dokuz gemilik filo, Carmel Dağı'nın burnunu geçtikten sonra doğruca *Tigre* ve *Theseus*'un kucağına düştü. Yaşanan mücadelede altı gemi ele geçirilirken yalnızca üç gemi Toulon'a kaçıp kurtulabildi. Napoléon'un şehri ele geçirmek için kullanmayı planladığı en ağır silahlar Akka'ya götürüldü ve namluları Fransızlara doğru çevrildi. Rüzgârın tersten esmeye başladığının en net göstergelerinden bir diğeri ise esas tavrına yeniden bürünen Cezzâr Ahmet Paşa'nın barış koşullarını sunmak üzere gönderilen Fransız elçisinin başını vurdurmasıydı.[34]

Napoléon şehri yaklaşık 275 metre uzaklıktan çevreleyecek istihkâm ve siperlerin yapımına başlayarak 19 Mart'ın öğle saatlerinde Akka Kuşatması'nı başlattı. Genç General elindeki hafif toplar ve katıksız Fransız coşkusu sayesinde surlarda gedik açıldıktan sonra şehri ele geçirebileceğine hâlâ inanıyordu. Karargâhı Akka'dan yaklaşık 1.300 metre uzaklıktaki Turon Bayırı'ndaysa da (Ne tesadüftür ki 1191 yılında Akka'yı ele geçirmek isteyen Aslan Yürekli Richard da karargâhını aynı yere kurmuştu) kuşatma hattının bir kısmı sivrisineklerin istilasındaki bataklıktan geçiyordu ki bu durum yüzünden kısa süre içerisinde askerler arasında sıtma hastalığı baş gösterdi. Her şeye rağmen Fransızlar istihkâmlar için gerekli olan batma demeti, kum sepeti ve sosis* yapımına başladılar.

* Batma demeti: Çubuk, çalı çırpı, direk ya da sırıkların birbirine bağlanmasıyla oluşturulan uzun demet. Batma demetleri; top kundaklarını destekleme, istinat duvarları yapma ve hendekleri doldurma gibi sahra inşaatında kullanılır.
Kum Sepeti: Uçları açık kalacak şekilde örtülen, içine toprak doldurularak sahra tahkimatına istinat duvarı yapmakta kullanılan silindir şeklindeki kap. Modern harplerde kum sepetleri yerine kum torbaları kullanılmaktadır.
Sosis: Yaklaşık 4 cm çapında uzun fünye. Erken dönem askerî mühendisliğin bir mamulü olan sosislerin kullanım alanlarından biri de yer altı oyuğu açmaktır. -ç.n. (Silahlı Kuvvetler İngilizce-Türkçe Askerî Terimler Sözlüğü, GnKur. Basımevi, Ankara, 1969)

"İlk bakışta şehrin savunulamayacak, hatta sekiz gün bile dayanamayacak gibi göründüğünü" düşünüyordu Doguereau. O günlere dair notlarına ise şöyle devam ediyordu: "Akka önlerinde yalnızca arzıendam etmemizin yeteceği ve son derece kolay bir şekilde ele geçirdiğimiz Yafa'nın hatıralarının Paşa'yı dehşete düşüreceği düşünülüyordu."[35] Doguereau geçmiş tecrübelerden edindiği kanıya dayanarak Napoléon'un şu aşamada Mısır'a dönmüş olması gerektiği sonucuna varıyordu. Zira El-Ariş'i, Gazze'yi, Yafa'yı ve 18 Mart'ta ele geçirilen Hayfa'yı (Napoléon geri çekilmeden önce buraya bir garnizon kuvveti bırakabilirdi) kaybeden Cezzâr Ahmet Paşa artık Mısır için bir tehdit teşkil etmiyordu. Yine de Fransız komutan Şam'da toplanan Türk ordusunu henüz mağlup etmiş değildi ki aslında işgal girişiminin temel gayesi bu orduyu ortadan kaldırmaktı.

Napoléon sonraki dokuz haftalık süreçte Akka'ya en az dokuz büyük ve üç küçük çaplı taarruzda bulundu. Ancak bu süreçte yalnızca taarruzda bulunması yetmeyecek; Türk, Arap ve Memluk kuvvetlerinin taarruzlarına da göğüs germesi gerekecekti. Fransız komutanın şansına bu kuvvetler eş güdümlü hareket etmek yerine parça parça taarruz edip onun işini kolaylaştırdı. Bir noktada Fransız ordusu mühimmat açısından öylesine güç durumda kaldı ki Napoléon, şehirden ve Kraliyet Donanması'na mensup gemilerden atılan top güllelerini toplamaları karşılığında askerlere ilave ödeme vaadinde bulundu. Bu top gülleleri için güllenin kalibresine göre yarım ila bir frank arasında değişen ödemeler yapıldı. Ancak askerlerine teşvikte bulunan tek komutan kendisi değildi. Türklerin gerçekleştirdiği huruç harekâtı sayısının bu denli yüksek olmasının (26 kez) sebeplerinden biri de Cezzâr Ahmet Paşa'nın getirilen her Fransız kellesi için oldukça yüksek bir ödeme yapmasıydı.[36] (1991 yılında muharebe alanında bulunan dört iskeletten ikisinin başı gövdesinden ayrıydı.) 28 Mart'ta bir top güllesi Napoléon'dan sadece üç adım öteye, emir subayları Eugène ve Antoine Merlin'ın tam ortasına düştü. (Merlin yeni Direktuvar mensubu Philippe Merlin de Douai'nin oğluydu.) Gerçekleştirilen bombardımanlardan biri esnasında burçlardan biri yıkıldıysa da akabinde gerçekleştirilen taarruz, merdivenlerin kısa kalması sebebiyle akamete uğradı ki tahmin edileceği gibi bu durum askerlerin moralini bir hayli bozdu. Türklerin bir başka huruç girişimi ise birkaç saat süren bir çarpışmanın ardından güç bela savuşturulabildi. Lağımcıların bir başka kulenin altından kazı yapma demeleri de keza düşman lağımcılarının karşı kazısı sonucunda durduruldu.

Fransız komutan Şam'dan bir kurtarma kuvveti gönderilmesini engelleyebilmek için Murat'yı Safed'i ele geçirmek, Junot'yu ise Nasıra'yı zaptetmek üzere görevlendirdi. Junot'nun 8 Mart'ta Lubya köyü yakınlarında karşılaştığı bir Türk akın müfrezesini herhangi bir kayıp vermeksizin mağlup ettiği çarpışma daha sonra Napoléon tarafından "Fransız soğukkanlılığı sayesinde elde

edilmiş meşhur bir vuruşma" olarak tanımlanacaktı.[37] Çok daha ciddi bir çarpışma olan, hatta tüm Suriye Seferi'ni temize çıkaran Tabor Dağı Muharebesi ise altı gün sonra gerçekleşecekti.

Tabor Dağı Muharebesi'nin ismi kayıtlara yanlış geçmiştir. Zira Kléber Tabor'un etrafından dolaşsa da muharebe 13 km ötedeki Hamore Dağı yakınlarında gerçekleşmişti. Kléber'in niyeti oldukça cüretkârdı. Şam'da toplanan yaklaşık 25.000 mevcutlu Türk ve Memluk ordusuna, develerini ve atlarını suya doyurdukları* akarsu yakınlarında 2.500 mevcutlu kuvvetiyle bir gece baskını düzenleyecekti. Ancak 16 Nisan günü sabah 06.00'da güneş yükselirken Kléber'in kuvvetleri henüz merkezî Emir Vadisi'ni geçememiş, Türkler tarafından net bir şekilde tespit edilmiş ve düzlük arazi boyunca taarruza uğramıştı. Ancak Kléber'in askerlerini iki büyük kare teşkil edecek şekilde konuşlandırmak için yeterli vakti vardı. Fransız kuvvetleri düşmanın süvari etkinliğini kırmak amacıyla Hamore Dağı'nın eğimli eteklerini yorucu bir yürüyüşle tırmanırken çok kısa süre içerisinde kuşatılmış olmalarına karşın düzeni bozmamayı başardılar. Kayıplar verip suyu ve mühimmatı erittikleri altı saatlik çarpışmanın ardından güneş tam tepeye ulaştığında Kléber iki kareyi birleştirmek gibi oldukça tehlikeli ve güç bir manevrayı gerçekleştirmeyi başardı.

Fransız komutan tüm bu hercümerçten önce Napoléon'a bir haberci gönderip kalabalık bir düşman kuvvetiyle sıcak temas sağladıklarını bildirmişti. Bunun üzerine Napoléon, Kléber'in yardımına koşmak amacıyla Bon'un tümeninin komutasını üstlenip derhâl Nasıra yoluna revan olmuştu. Ne var ki genç General'in muharebe alanına vardığı 16 Nisan'da Kléber çoktan düşmanla vuruşmaya başlamıştı. Bunun üzerine Napoléon Hamore Dağı'na batıdan yaklaşmak suretiyle bir kuşatma manevrasına girişti. Rakibi Şamlı Abdullah Paşa savaşın en temel kaidelerinden birini göz ardı etmiş ve Kléber'i kurtarmaya yönelik herhangi bir teşebbüsü tespit edip bildirmekle görevli keşif kuvvetleri teşkil etme zahmetine girmemişti. Nitekim Nasıra'dan güneydoğu istikametinde ilerleyen Napoléon, kendi kuvvetinin on katı mevcuda sahip düşmanla vuruşan Kléber'in yerini savaşın tozu dumanı sayesinde hemen tespit etti ve vakit kaybetmeden ilerleyip öğle saatlerinde Türklerin tam gerisinde, deyim yerindeyse yoktan var oldu. Tuttuğu rota bayır havzasını tırmandığından at üstündeki Türklerin bile faydalanabileceği bir görüş hattı bulunmuyordu. Uzaktan bakıldığında düz bir arazi gibi görünen Emir Vadisi 10 ila 20 metre yüksekliğinde iniş çıkışlara ve doğal kıvrımlara sahiptir. Bugün (tahrif edilmemiş) muharebe arazisi gözlemlendiğinde bu yükselti eğrilerinin Hamore Dağı'nın etrafından dolaşıp Türklerin gerisinde peyda olarak düşmanını gafil avlayan Napoléon'un

* Susamış bir deve tek seferde yaklaşık 40 litre su içebildiğinden bu süreç bir hayli uzun olabilirdi. –y.n.

emrindeki kuvveti nasıl kolaylıkla gizlediği görülebilir. Arazi özelliklerinden yararlanıp düşmanı kıskıvrak yakalamak her komutanın rüyalarını süsleyen bir durumdur ve Napoléon o gün bu fırsattan sonuna kadar yararlanmasını bildi. Nitekim Osmanlı ordusu ciddi kayıplar vermeden kaçmayı başardıysa da tamamen dağıldı ve Mısır'ı yeniden fethetme ümitleri suya düştü.

Napoléon, muharebenin ardından Nasıra yakınlarında bir manastırda kaldı. Burada kendisine Hz. Meryem'in yatak odası olduğu söylenen oda gösterildi. Genç General manastırdaki kırılmış siyah bir mermer sütunu gösterip "mümkün olan en ciddi ifadeyle" yanındaki kurmaylarına bu sütunun "Bakire'ye şanlı ve kutlu istikametini bildirmeye gelen" Cebrail tarafından kırıldığını söylediğinde subaylardan bazıları kahkahalara boğulmuş ancak onlardan birinin ifadelerine göre "General Bonaparte onlara sert bir bakış fırlattığında ciddi tavırlarını sürdürmeye devam etmek zorunda kalmışlardı."[38] Napoléon âdeti olduğu üzere ertesi gün Tabor Muharebesi'nin gerçekleştiği araziyi dolaştı. Daha sonra ise nisan boyunca daha fazla taarruz ve karşı taarruz gerçekleştireceği Akka'ya döndü.

27 Nisan'a gelindiğinde ordu en sevgili komutanlarından birini kaybetti. Sağ koluna isabet eden bir top güllesi tarafından yaralanan Cafarelli, yaranın kangrene dönmesiyle birkaç gün içinde yaşamını yitirmişti. "Derinden yaşadığımız hüzün General Cafarelli'ye mezara kadar eşlik edecektir" diyordu Napoléon Günün Emri'nde. "Ordu en cesur komutanlarından birini, Mısır kanun koyucularından birini, Fransa en iyi yurttaşlarından birini ve bilim dünyası meşhur bir bilim insanını yitirmiştir." Süreç boyunca yaralananlar arasında dört tugay komutanına ilaveten Duroc, Eugène ve Lannes da vardı. Bon da 10 Mayıs'ta surların altında ölümcül bir yara almıştı. Görüldüğü gibi subay sınıfı çarpışmalarda en ön cephedeydi ki askerlerinin sevgi ve saygısını kazanmalarını sağlayan da buydu. Bu duruma yönelik bir başka örnek ise Akka'dan yapılan bir bombardıman sırasında Berthier'nin emir subayının Napoléon'un yanı başında ölmesiydi. Keza Napoléon'un kendisi de çok yakınından geçen bir top güllesinin yarattığı "hava akımı" sebebiyle yere düşmüştü.[39] Fişeklerde kullanılan kâğıtların tükenmesi üzerine bir Günün Emri yayımlanıp kullanılmayan tüm kâğıdın levazım subayına verilmesi gerektiği bildirildi.

4 Mayıs'ta sürpriz bir gece taarruzu denendiyse de girişim başarısız oldu. Üç gün sonra Türk donanmasına mensup takviye gemilerinin yelkenleri ufukta belirdiğinde ise Napoléon, Lannes'ı şehre şiddetli bir taarruz gerçekleştirmekle görevlendirdi. Atılgan general ilk etapta şehrin kuzeydoğu kulesinde üç renkli Fransız bayrağını dalgalandırmaya muvaffak oldu ancak daha ileriye gidemedi ve en nihayetinde bulunduğu yerden sökülüp atıldı. Napoléon şu aşamada Berthier'ye Akka'nın "bir kum tanesinden başka bir şey olmadığını" söylüyordu ki bu da genç General'in kuşatmayı kaldırmayı düşündüğüne delalet etmekteydi.

Napoléon aynı zamanda Sir Sidney Smith'in "delinin teki" olduğuna da kanaat getirmişti. Zira Britanyalı Komodor, Napoléon'a surlarında altında bire bir dövüşte meydan okumuştu. (Napoléon, Smith'i dengi görmediğini belirterek bu teklifi reddetmiş, düelloya ancak İngilizlerin Marlborough Dükü'nü mezarından kaldırıp getirmeleri durumunda razı olacağını söylemişti.)[40] Smith aynı zamanda Napoléon tarafından Direktuvar'a gönderilip Britanyalıların eline geçtiğini iddia ettiği düzmece bir mektup da hazırlamıştı. Kopyaları kaçaklar tarafından Fransız ordusu boyunca yayılan bu mektupta Napoléon sözüm ona ordusunun perişan durumda olduğundan dem vuruyordu. Söylenene göre bu mektuplardan biri Napoléon'un eline geçtiğinde genç General mektubu "büyük bir öfkeyle parçalamış" ve bu konu hakkında konuşulmasını yasaklamıştı. Görünen o ki bu savaş aldatmacasına (*ruse de guerre*) Türkler de inanmıştı. Zira Londra'daki Türk büyükelçisi, gerçek olduğunu sandığı mektubun bir kopyasını Dışişleri Bakanlığına göndermişti.[41]

Smith'in yürüttüğü psikolojik savaşın en önemli parçası ne kasıtlı olarak yanlış bilgi yaymak ne de herhangi bir maksat gütmeksizin bilgileri çarpıtmaktı. Tam aksine bu anlamdaki en güçlü silahı Napoléon'a doğru bilgileri sunmaktı. Smith, bu amaç doğrultusunda beyaz bayrak altında genç General'e yakın zamanda yayımlanan Britanya ve Avrupa gazetelerinin çeşitli baskılarını gönderip Napoléon'u Fransız ordularının kısa süre önce yaşadığı felaketler silsilesinden haberdar etti. Aslına bakılırsa Napoléon ocaktan beri aktif olarak gazete temin etmeye çalışıyordu. İşte şimdi Jourdan'ın Mart'ta Ostrach ve Stockach muharebelerinde aldığı mağlubiyetler ile Schérer'nin nisanda İtalya topraklarında gerçekleşen Magnano Muharebesi'nde yaşadığı bozgunu okuyordu. Fransa'nın elinde İtalya toprağı olarak Cenova'dan gayrısı kalmamıştı. Napoléon'un parlak düşüncesi olan Cisalpine Cumhuriyeti çökmüş, Vendée'de yeni ayaklanmalar baş göstermişti. Gazeteler, Napoléon'un daha sonra bizzat belirttiği gibi "şu durumda Fransa'dan takviye kuvvet gelmesinin imkânsız olduğunu ve bu kuvvetler olmaksızın bu bölgede daha fazla bir ilerleme kat edilemeyeceğini" anlamasını sağladı.[42]

Bir tugay 10 Mayıs gününün şafağında önceki taarruzlarda yaşamını yitiren silah arkadaşlarının çürümeye yüz tutmuş ölü bedenlerini aşarak Akka'ya yeni bir taarruz düzenledi. (Britanya propaganda makinesinin iddia ettiğinin aksine bu ölü bedenler Fransız tugayı tarafından kasten merdiven olarak kullanılmamıştı.) Bir görgü tanığının ifadelerine göre, "Askerlerden bazıları şehre girmeyi başardıysa da yaylım ateşine tutuldular ve akabinde surlarda açılan gediklerin olduğu bölgede buldukları yeni siperlere geri çekilmeye mecbur kaldılar." Bu bölgede yaklaşık iki saat çarpışan Fransız tugayı en nihayetinde maruz kaldığı çapraz ateş sebebiyle biçildi.[43] Bu, Akka'ya yönelik son taarruzdu. Ertesi gün Napoléon kuşatmayı kaldırıp Mısır'a dönmeye karar

verdi. "Mevsim ziyadesiyle ilerledi" diyordu Direktuvar'a yazdığı mektupta. "Kafamda tasarladığım nihayete ulaşmış bulunuyorum. Artık Mısır'a dönmem gerekiyor. Akka'yı moloz yığını hâline getirdiğime göre çölü gerisin geri geçip Mısır'a döneceğim."[44]

Napoléon'un askerlerine yönelik bildirisi en az Akka'yı moloz yığını hâline getirdiği iddiası kadar gerçeklerden uzaktı. "Birkaç gün daha kalsaydık Paşa'yı sarayının tam ortasında kıskıvrak yakalayacaktınız ancak Akka'nın bu mevsimde ele geçirilmesi sarf edilecek birkaç güne değecek önemde değil."[45] (Napoléon yıllar sonra Akka bildirisini yeniden okuyacak ve "*C'est un peu charlatan!*"[46] diyerek söylenenlerin bir parça şarlatanlık olduğunu kabul edecekti.) Genç General, Direktuvar'a yazdığı mektupta Akka'da her gün 60 kişinin vebadan öldüğünü de bildiriyor ve şehri ele geçirmenin bu açıdan da mantıklı olmadığını ima ediyordu. Ancak Cezzâr Ahmet Paşa kuşatma boyunca tek bir askerini bile vebadan kaybetmiş değildi.[47] Bununla birlikte Napoléon çölü mevsimden dolayı aşılmaz hâle gelmeden önce yeniden geçmesi gerektiği konusunda haklıydı.

Aslına bakılırsa Napoléon "kafasında tasarladığı nihayete" Tabor Dağı Muharebesi'nde ulaşmıştı. Akka'yı almak istemesindeki yegâne amaç Halep üzerinden Hindistan'a taarruz edip Asya'da Ganj Nehri'ne kadar uzanan bir Fransız İmparatorluğu kurmak ya da bir ihtimal İstanbul'u ele geçirmekti. Ancak gördüğümüz gibi bunlar gerçekleştirilebilecek hedeflerden ziyade romantik fantezilerden başka bir şey değildi. Özellikle de Suriyeli Hristiyanların Cezzâr Ahmet Paşa'ya sonuna kadar sadık kalacaklarını açık bir biçimde ilan etmelerinden sonra... (Napoléon'un Müslümanlara yönelik bildirilerinin tamamını toplayıp bunları Suriyeli ve Lübnanlı Hristiyanlara ulaştıran Smith'in bu karardaki payı azımsanamayacak kadar fazlaydı.) "Akka'dakiler dışında tüm nüfus bana desteğini ilan ederdi" diye hayıflanacaktı Napoléon yıllar sonra.[48] "Zira niyetim Halep'te sarık giymekti." General, sarık giymesinin 200.000 Müslüman'ı kendisine bağlayacağına inanıyordu.

Fransız ordusu 20 Mayıs 1799'da kuşatma hatlarını sessiz sedasız terk edip kıyı boyunca yapacakları yürüyüşte *Theseus* ve *Tigre*'den gelebilecek saldırılardan kaçınmak için yalnızca 20.00 ile 23.00 arası yol aldı.[49] Yanlarında götüremedikleri 23 topun falya deliklerini çiviyle tıkayan askerler bir kısım topu gömüp bir kısmını da denize atmak zorunda kaldı.* Doguereau, "General Bonaparte, ricat boyunca bir tepede kaldı ve yerini ancak artçı kuvvetlerle birlikte terk etti" diyordu o sürece dair.[50] Bassano ve Caldiero'da yaşananlar

* Bu toplardan birkaçı 1982'de bulundu. Aralarında 1793'te hükûmeti Manuel de Godoy'a devreden İspanya Kralı IV. Carlos'un armasının işlendiği bir top ile III. Selim'in tuğrasına sahip bir havanın (Bu havan Yafa'da ele geçirilmişti) da yer aldığı bu toplar bugün Tel Dor Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. -y.n.

başarısızlık olarak görülemeyeceğinden Napoléon'un kariyerindeki ilk ciddi yenilginin Akka girişimi olduğu söylenebilir. Genç General o gün Asya'nın ikinci Büyük İskender'i olma hayallerini terk etmek zorunda kaldı. Görkemli tutkularını sonraları şöyle özetleyecekti: "Yeni bir din kurabilirdim. Kendimi bir filin sırtında, başımda sarıkla ve ihtiyaçlarım doğrultusunda tasarladığım yeni bir Kur'an'la Asya'ya doğru ilerlerken görüyordum."[51] Tüm bu sözlerde hiç kuşkusuz ihtiraslarıyla sarmalanmış fantezi öğeleri kadar kendiyle alay ettiği noktalar da bulunuyordu. Ayrıca üzerinde ciddi ciddi düşünmesine karşın Napoléon'un din değiştirmesi de imkânsıza yakındı. Genç General çok sonraları Lucien'a şöyle diyecekti: "Talihimi Akka'da yitirdim."[52]

Kızgın olduğundan mı yoksa Cezzâr Ahmet Paşa'nın Fransız ordusunu yakından takip etmesini engellemek istediğinden mi bilinmez ancak Napoléon Mısır'a dönüş yolunda yakıp yıkma politikası uygulayıp Kutsal Topraklar'ı harabeye çevirdi. Benzer bir uygulama 1810'da Lisbon'a çekildiği sırada Wellington tarafından Masséna'ya, 1812'de ise Ruslar tarafından bizzat kendisine karşı uygulanacaktı. Genç General ayrıca ağır yaralı 15 askeri Carmel Dağı'ndaki hastanede keşişlerin bakımına terk etmek zorunda kaldı. Türkler geldiğinde bu askerlerin tamamı katledilecek, keşişler ise yüzyıllardır yaşadıkları manastırdan sürülecekti.[53] Napoléon Yafa'ya ricat edilirken (ki bu süreçte Lübnanlı ve Nabluslu Arap bedeviler Fransız artçı kuvvetlerini sık sık rahatsız etmişti) bazı süvari birliklerinin atlarından inmelerini ve atların yaralılar ile hastaları taşıma amacıyla kullanılmasını emretti. Şahsi hizmetkârlarından biri hangi atın kendisi için ayrılmasını arzu ettiğini sorduğunda ise Napoléon adama binici kırbacıyla vurup "Emri duymadın mı? Herkes yürüyecek!" diye bağırdı.[54] Aslına bakılırsa iyi bir gösteriydi bu (elbette şahsi hizmetkârı hariç) ve ayrıca Lavalette, Napoléon'un ilk kez birine vurduğunu gördüğünü söyledi.

Napoléon, 24 Mayıs günü, saat 14.00'te vardığı Yafa'da ızdırap verici bir ikilemle karşı karşıya kaldı. Önlerinde çok zorlu bir çölün uzandığı bu noktada Kahire'ye dönemeyecek durumdaki veba hastalarıyla ilgili ne yapacağına karar vermesi gerekiyordu. Zira vebalılar hastalıklarının doğası gereği gemilere bindirilemezdi. "Hiçbir şey Yafa limanında kaldığımız süre boyunca şahit olduğumuz manzaradan daha dehşet verici olamazdı" diyordu Doguereau. "Her yerde ölü bedenler ve ölmek üzere olan insanlar vardı. Hâlâ hayatta olanlar yakınlarından geçenlere deva bulma ümidiyle yalvarıyor, terk edilecekleri korkusuyla boğuşuyor ve gemiye alınmak için dua ediyorlardı... Çadırlarda ve kaldırım taşlarının üzerinde uzanan veba kurbanlarına her köşede rastlamak mümkündü. Hastaneler de keza vebalılarla dolup taşmıştı. Yafa'dan ayrılırken çoğunu geride bıraktık. Ayrılmadan önce Türklerin eline geçmemeleri için gereken tedbirlerin alındığına dair güvence aldım."[55] Gereken "tedbir"den kasıt hastalara aşırı dozda afyon tentürü (opiyum) vermekti. Hekim Desgenettes,

ötenazinin Hipokrat yeminine ters düşeceğini söyleyip karşı çıkınca söz konusu uygulama Türk bir eczacının bu maddeyi yemeklere zerk etmesi şeklinde gerçekleştirildi. Fransız görgü tanıklarının aktardığına göre yaklaşık 50 kişi bu yolla hayata gözlerini yummuştu.[56] Napoléon öldürülen kişilerin sayısının 15 olduğunu iddia etmekle birlikte gerçekleştirdiği eylemi tutkuyla savunuyor ve şöyle diyordu: "Benzer koşulları yaşayan aklı başında herkes hiç tereddüt etmeden, huzur içinde birkaç saat daha erken ölmeyi barbarların işkenceleri altında can vermeye tercih eder."[57] Genç General, Suriye Seferi biter bitmez kendisini askerlerine sebepsiz yere zalimce davranmakla suçlayan Bourbon destekçileri ile Britanyalılara şu şekilde yanıt verdi:

> Şayet ben askerlerini gizlice zehirleyecek tıynette biri olsaydım, bana isnat ettiğiniz barbarlıkları yapsaydım ve yaralıların kanlar içindeki parçalanmış vücutlarının üzerinden arabamla geçseydim, kıtalarım topyekûn sergiledikleri tutku ve şevkle benim emrim altında savaşırlar mıydı? Hayır, hayır. Çoktan kurşuna dizilmiş olurdum. Hatta yaralılar bile beni öldürmek için sıraya girerdi.[58]

Yafa'da gerçekleştirilen merhamet kaynaklı ölümler propaganda mekanizmaları tarafından Napoléon'un şöhretine gölge düşürmek için çarpıtıldıysa da genç General'in emir subayı Andréossy tarafından yapılan şu çıkarıma ikna olmamak için bir sebep bulunmamaktadır: "Öldürülenlerin bazıları için iyileşme eşiği çoktan geride kalmıştı. Dolayısıyla (Napoléon) bu emri insaniyet namına vermişti."[59]

Kavurucu sıcakların altında (Napoléon sıcaklığın 47°C'ye ulaştığını bildirmişti) ve korkunç bir susuzluğun pençesinde gerçekleştirilen Kahire istikametindeki çöl yolculuğu boyunca moraller deyim yerindeyse dibi gördü. Yol boyunca ampüte subayların, kendilerini taşıtmak üzere ödeme yaptığı askerler tarafından sedyelerden atıldığı görüldü. Bir görgü tanığı, böylesine büyük bir psikolojik çöküntünün "tüm cömertçe hisleri yok ettiğini" düşmüştü notlarına.[60] Aslına bakılırsa her ne kadar Fransız ordusu farkında olmasa da takip ettikleri kıyı rotası boyunca yer altı suları yüzeye oldukça yakın bir seviyede bulunuyordu. Şöyle birkaç metre kazı yapsalar yer altı sularını tüm kaynağıyla birlikte keşfetmeleri işten bile değildi. "Bonaparte devesini öyle bir sürüyordu ki ona yetişebilmek için atlarımızı yorucu bir hızla koşturmak zorunda kalıyorduk" diye yazıyordu Doguereau.[61] Bunun sebebi, Napoléon'un Direktuvar'a bildirdiği gibi "su kuyularına ulaşmak" için günde 11 fersah (46 km) yol kat etmek zorunda olmalarıydı. Napoléon aynı mektupta "kuyulardaki sülfür tuzu içeren ılık suyun restoranlarda bulunan iyi kalite bir şişe şampanyadan çok daha hevesli bir şekilde içildiğini" de belirtiyordu.[62] Britanyalılar tarafından ele geçirilip yayımlanan bir mektupta ise bir başka asker şöyle diyordu:

"Neredeyse herkes hoşnutsuz... Bazı askerlerin, başkomutanın gözleri önünde 'Sizin işiniz bu!' diye haykırarak canlarına kıydıkları görüldü."[63]

Muzaffer kıtalarının geçit töreni icra edeceği ve ele geçirilen düşman sancakları ile esirlerin sergileneceği kutlamaların tertip edilmesi emrini peşinen veren Napoléon, 14 Haziran'da Kahire'ye yeniden girdi. "En süslü kıyafetlerimizi giyinip kuşanmamıza rağmen sefil bir görüntü sergiledik," diyordu Dogereau kutlamalarla ilgili. "Çoğumuzun başlığı ya da çizmeleri yoktu."[64] Bu sırada önde gelen şeyhler Napoléon'u karşılamak ve "dönüşünden büyük bir memnuniyet duydukları ı" belirtmek üzere Kahire'ye geldiler.[65] Ancak bu tutumlarında ne derece samimi oldukları bilinmiyordu. Paris'e 500 ölü ve 1.000 yaralıları olduğunu bildiren Napoléon'un Suriye seferinde verdiği zayiat, bu sayıların çok üzerine çıkmış ve 4.000'i bulmuştu.[66] Genç General Kahire'ye döndükten bir hafta sonra ise Ganteaume'a İskenderiye'ye gitmesini ve Venedik yapımı *Carrère* ve *Muiron* (bu gemi, ismini Napoléon'un eski emir subayından alıyordu) firkateynlerini çok gizli bir seyahat için hazır etmesini emretti.

"Tüm çölün hâkimi biziz," diyordu Napoléon 28 Haziran'da Direktuvar'a yazdığı mektupta. "Ve düşmanın bu yılki planlarını akamete uğrattık."[67] Genç General'in ilk cümlesi samimi bir övünç barındırmadığı gibi ikinci cümlesi de gerçeği yansıtmıyordu. Zira Osmanlı donanması Napoléon'un iddiasının aksine yola çıkmış Mısır'a doğru gelmekteydi. Nitekim 15 Temmuz'da Monge, Berthollet ve Duroc'la birlikte Keops Piramidi ziyaretini henüz bitiren Napoléon'a Türklerin Abukir'e vardığı bildirildi.[68] Bunun üzerine Büyük Divan'a bir mektup yazan Napoléon, işgal kuvveti içerisinde bir Rus birliği olduğunu ve "bunların Tanrı'nın birliğini inkâr edip kendi uydurdukları yalan çerçevesinde üç tanrıya inandıklarını" söyledi. Aslına bakılırsa Rusların Ortodoks inancını Müslümanlara karşı kullanmaya çalışmak ve İslâm inancına oynamak akıllıca bir yöntemdi.[69] Akabinde Marmont'u İskenderiye'ye gönderen Napoléon, şehrin çok geçmeden kuşatılacağını bildiği için Marmont'a yola çıkmadan önce "yalnızca gündüzleri uyumasını" tembihledi. Ayrıca "askerleri şafaktan önce uyandır," "subayların gece soyunmadıklarından emin ol" ve "gizli taarruz teşebbüslerine karşı şehir surlarının dışına çok sayıda köpek bağla" gibi tavsiyeler içeren bir liste de verdi.[70]

Napoléon, Kahire'de savaşabilecek durumdaki tüm askerleri toplayıp İskenderiye istikametinde yola çıktı ve şehre 23 Temmuz'da ulaştı. Askerlerin büyük bir bölümü geceleri yıldızların altında paltolarına sarılıp uyumuşlardı. Şehre yaklaştıkları sırada Abukir tabyasındaki küçük Fransız garnizonunun şiddetli bir taarruzla ele geçirildiğini ve esir alınanların Türk komutan Mustafa Paşa'nın huzurunda başlarının vurulduğunu öğrendiler. "Bu haber askerler üzerinde ziyadesiyle kötü bir etki yarattı" diyordu Dogereau. "Fransızlar savaşın bu denli zalimce sürdürülmesinden hoşlanmazlar."[71] Yafa'da yaşananların

ardından kulağa riyakârca gelen bu sözler söylenedursun, Napoléon'un emrindeki 8.000 mevcutlu kuvvetin Mustafa Paşa komutasındaki Türk, Memluk ve Bedevilerden oluşan 7.000 kişilik kuvveti ezip geçtiği iki gün sonraki muharebede çok az sayıda esir alındı. "Son adama kadar öldürmek zorunda kaldık" diye yazıyordu Lavalette. "Zira son nefeslerine kadar savaştılar."[72] Türklerin büyük çoğunluğu Lannes, Murat ve Kléber tarafından denize dökülmüştü. "Şayet savaştığımız kuvvet bir Avrupa ordusu olsaydı, üç bin esirimiz vardı," diyordu Doguereau. "Ancak şimdi ortada üç bin ceset var."[73] Aslına bakılırsa bu sayı 5.000'e yakındı. Bu sözler aynı zamanda beyaz ve Hristiyan olmayan insanların akıbetine karşı tamamen kayıtsız olduklarının da açık bir itirafıydı.[74]

Napoléon, ikinci Türk işgal kuvvetinin de yok edilip Mısır'ın güvenliğinin sağlanmasının ardından mümkün olan en kısa sürede Britanya, Rusya ve Avusturya'nın oluşturduğu yeni bir koalisyona karşı kırılgan durumda olan Fransa'ya dönmeye karar verdi. Daha sonra uzunca bir süre askerlerini terk etmekle suçlanan Napoléon aslına bakılırsa doğruca top gümbürtülerinin geldiği yere gidiyordu. Zira Fransa'nın en iyi komutanının Fransa bir işgal tehdidiyle karşı karşıyayken stratejik olarak ikincil bir harekât alanı olan şarkta sıkışıp kalması oldukça gülünçtü. Ancak Napoléon Mısır'ı Kléber ya da Menou'ya haber vermeden terk etmişti. Hatta düşmanın dikkatini başka bir yöne çekmek için Kléber'e kendisiyle Rosetta'da buluşmasını emretmiş ve ardından denize açılmıştı. Napoléon, tüm birliklerin komutasını üstlenme ilacının acı tadını yumuşatmak amacıyla yazdığı talimat içerikli uzun mektupta Kléber'e "askerler için çok önemli olduğunu" söylediği tiyatro oyuncularından oluşan bir kumpanyanın gönderilmesi için "özellikle çabalayacağı" sözünü verip "bu ülkenin geleneklerini değiştirmeye başlayacağını" söyledi.[75] Açık sözlü bir Alsaslı olan Kléber ise "Korsikalı cüce" diye anmaya başladığı Napoléon'un kendisini Mısır'da terk ettiğini öğrenince kurmaylarına şöyle dedi: "Alçak herif altına sıça sıça kaçıp bizi terk etti. Avrupa'ya döndüğümüzde bokunu yüzüne süreceğiz."[76] Ancak Kléber bu zevkten mahrum kalacaktı. Zira 1800 yılının haziran ayında 24 yaşındaki Süleyman adında bir öğrenci kendisini hançerleyip öldürecekti. (Süleyman daha sonra bir kargının rektumundan sokulup göğsünden çıkarılması yoluyla idam edilecekti.)[77]

Korkaklık şöyle dursun, Napoléon'un deyim yerindeyse Britanya gölü hâline gelen Akdeniz'i geçmesi büyük bir cesaret örneğiydi. Genç General; aralarında Berthier, Lannes, Murat, Andréossy, Marmont, Ganteaume ve Merlin'in de bulunduğu üst düzey kurmaylarının büyük bir çoğunluğu ile Monge, Denon ve Berthollet gibi bilginleri alıp 23 Ağustos'ta İskenderiye'nin 15 km uzağındaki Beydah'tan denize açıldı. Ayrılırken yanına Gürcistan doğumlu, Memluk kıyafetleri giydirilmiş Rüstem Rıza adındaki genç (15 ila 19

yaş aralığında; kaynaklar farklılık gösterir) köleyi de almıştı. Kahire'deki Şeyh El-Bekri tarafından hediye olarak sunulan ve o günden sonra Napoléon'un koruması olan Rüstem, sonraki on beş yıl boyunca tek bir hançerle kuşanmış hâlde Napoléon'un yatak odasının dışındaki bir şiltede yatacaktı.[78] "Hiçbir şeyden korkma" dedi Napoléon henüz on bir yaşındayken köle olarak satılan ve denize açılmaktan korkan Rüstem'e. "Yakında Paris'te olacağız. Orada birçok güzel kadın ve çokça paraya kavuşacağız. Göreceksin, Mısır'da olduğumuzdan daha mutlu olacağız. Çok ama çok mutlu olacağız!"[79] Napoléon, hâlihazırda Murat Bey'i kovalayan Desaix ile bindirme noktasından çok uzakta olan Junot'ya geride kalmalarını emretti. Genç General, Junot'ya yazdığı mektupta "sana adadığım derin dostlukla" diyor, mektup boyunca ona "sen" diye hitap ediyordu.[80]

Napoléon orduya hitaben kaleme aldığı bildiride Fransa'dan çağırıldığını söylüyordu ki bu doğruydu.[81] "Böylesine derinden bağlı olduğum askerleri geride bırakmak bana acı veriyor ancak ayrılığımız uzun sürmeyecek."[82] 22 Ağustos'ta *Muiron*'a binen Napoléon, ertesi sabah 08.00'de *Carrère*'nin eskortluğu ve iki gündür esen poyrazın eşliğinde yelken açtı. Her zamanki gibi talihliydi zira rüzgâr onu Britanya gemilerinin olabileceği noktalardan uzağa taşıyordu. Venedik yapımı iki yavaş firkateyn güneyde Afrika kıyılarından Kartaca Körfezi'ne uzanan dolambaçlı bir yoldan ilerleyip daha sonra Sardinya istikametinde kuzeye dümen kırdı. "Kıyı boyunca yapılan bu bezdirici yolculuk boyunca tek bir düşman gemisi bile gözümüze ilişmedi" diyordu Denon ve şöyle devam ediyordu: "Kaygısız bir yolcu olan Bonaparte geometri ve kimyaya gömüldü, bazen de zihnini bizim neşemizi paylaşarak gevşetti."[83] Napoléon yol boyunca bilginlerden bir şeyler öğrenmenin yanı sıra "Hayalet hikâyeleri de anlattı ki bunda oldukça yaratıcıydı… Direktuvar'dan ise sadece ve sadece küçümseme kokan bir sertlikle bahsetti."[84] Bourrienne, Napoléon'un deniz tutması yaşadığı zamanlarda bile kendisine gece yarılarına kadar tarih kitapları okudu. "Cromwell'in hayatını sorduğunda, yatağa gitmemem gerektiğini anladım" diyordu Denon aynı konuyla ilgili.[85] Nefret ettiği hükûmete karşı bir darbe gerçekleştiren muhafazakâr devrimci General Oliver Cromwell, Napoléon için Denon'un tahmin edemeyeceği kadar önemli bir rol model hâline gelmek üzereydi.

Denon'un kayıtlarına bakılırsa Korsika, "karşılaşılan ilk dost kıyılarıydı." 30 Eylül'de Ajaccio'ya gelindiğinde gemilerin her iki yanında yer alan "toplar, şehri selamlamak üzere atış yaptı. Tüm halk gemilerin yanına üşüşmüş, firkateynleri sarmıştı. Lavalette, Ajaccio'yu görmenin Napoléon'u "derinden etkilediğini" söylüyordu ki bu ifade genellikle genç General'in ağladığına işaret etmekteydi.[86] Napoléon buradaki zamanını eski partizan ve hizmetçilerle yemekler yiyerek, Joseph Fesch'in hazırladığı bir miktar parayı tahsil ederek

ve "İtalya ile Almanya'da yaşanan felaketlere dair iç burkan gazete haberlerini okuyarak" geçirdi.[87] Napoléon'un bu ziyaretinde kullandığı Bonaparte Hanesi'ndeki odası bugün de ziyaret edilebilir. Nitekim bu, genç General'in çocukluk evine yaptığı son ziyaret oldu.

Napoléon ile maiyeti 6 Ekim'de Hyères'e gitmek üzere Ajaccio'dan ayrıldı. İki gün sonra, saat 18.00 sularında birkaç İngiliz gemisi tespit edildiğinde Ganteaume Korsika'ya dönmek isteyecek ancak yolculuğun ilk ve son seyrüsefer emrini veren Napoléon Cannes'dan çok da uzak olmayan Côte d'Azur'da bulunan Fréjus limanına dümen kırılmasını söyleyecekti. Genç General, çarşamba gününe denk gelen 9 Ekim 1799'un öğle saatlerinde Saint-Raphaël yakınlarındaki küçük bir körfezden Fransa kıyılarına adım attı. Aynı günün akşamında ise vakit kaybetmeden Paris'e doğru yola koyuldu. Olağanüstü bir yolculuk olmuştu bu. Napoléon 1803'ten sonra *Muiron*'un bir maketini masasına koyacak, "geminin birkaç yüzyıl boyunca muhafaza edileceği bir yerde abide olarak korunmasını" emredecek ve "Bu geminin başına bir şey gelirse yoğun batıl inançlara sevk olurum" diyecekti.[88] (Gemi 1850'de hurdaya ayrıldı.)

Mısır macerası, geride bırakılan Fransız ordusu için değilse bile Napoléon için yaklaşık 17 aylık bir sürecin sonunda nihayete erdi. Ordu ise iki yıl sonra Menou'nun Britanya kuvvetlerine teslim olmaya zorlandığı tarihe kadar Mısır'da etkinliğini sürdürdü. Menou'nun, ordunun ve geride kalan bilginlerin Fransa'ya dönmesine ancak 1802'de izin verildi. Napoléon sefer boyunca 5.344 zayiatı olduğunu söyleyecekti ki bu sayı gerçeği yansıtmaktan ciddi derecede uzaktı. Zira 1801'deki teslimiyete kadar Fransızlar 9.000 asker ile 4.500 denizci yitirmişti. Napoléon'un ayrılmasından sonra nihai İskenderiye kuşatması da dâhil olmak üzere yaşanan çarpışmaların sayısı nispeten azdır.[89] Napoléon emredildiği üzere ülkeyi ele geçirmiş, iki Türk işgal kuvvetini bertaraf etmiş ve güç duruma düştüğü anda Fransa'nın imdadına yetişmek üzere yurduna dönmüştü. Bununla birlikte Kléber, Direktuvar'a, Napoléon'un seferi başlangıcından itibaren yanlış idare ettiğini söyleyen, dizanteri ve oftalmi hastalığının patlak verdiğinden bahseden ve silah, barut, mühimmat ve kıyafet yoksunluğu çektiklerini bildiren bir mektup yazdı. Bu mektup Kraliyet Donanması tarafından ele geçirilse de o dönemlerde yayımlanmadı. Napoléon'a siyasi açıdan zarar verebilecek böyle bir hamlenin yapılmaması Napoléon'un kader ile şansı birbirine karıştırmaya başladığı durumların bir örneğiydi.

Napoléon'un Mısır seferinde elde ettiği en uzun vadeli başarı askerî ya da stratejik değil zihnî, kültürel ve sanatsaldı. Vivant Denon'un derin ve abidevi eseri *Mısır'ın Tasviri* (*Description de l'Égypte*) 1809'da yayımlandı. Çalışmanın kapak sayfasında "[Bu eser] İmparator Büyük Napoléon Hazretleri'nin emriyle yayımlanmıştır" ibaresi yer alıyordu. Kitabın önsözünde Mısır'ın Büyük

DESCRIPTION
DE L'ÉGYPTE,

OU

RECUEIL
DES OBSERVATIONS ET DES RECHERCHES

QUI ONT ÉTÉ FAITES EN ÉGYPTE

PENDANT L'EXPÉDITION DE L'ARMÉE FRANÇAISE,

PUBLIÉ

PAR LES ORDRES DE SA MAJESTÉ L'EMPEREUR

NAPOLÉON LE GRAND.

ANTIQUITÉS, PLANCHES.

TOME PREMIER.

A PARIS,

DE L'IMPRIMERIE IMPÉRIALE.

M. DCCC. IX.

İskender ve Sezarlar tarafından daha önce işgal edildiği ve bu kişilerin üstlendikleri misyonların Napoléon'a örnek teşkil ettiği belirtiliyordu. Yeni ciltleri Napoléon'un yaşamı boyunca ve hatta ölümünden sonra yayımlanmaya devam eden ve en nihayetinde 21 cilde ulaşan bu olağanüstü eser en nihayetinde bilim ve yayıncılık tarihinin abidelerinden biri hâline geldi. Bilginler gerçekten de hiçbir şeyi kaçırmamıştı. Çalışmada Kahire, Tebai, Luksor, Karnak, Asuan ve Antik Mısır tapınaklarının yer aldığı diğer tüm alanlarda bulunan dikilitaşlara, sfenkslere, hiyerogliflere, kabartma resimlere, piramitlere, cinsel olarak uyarılmış firavunlara, mumyalanmış kuşlara, kedilere, yılanlara ve köpeklere dair olağanüstü derecede detaylı ölçeklenmiş (50 cm'den 68,5 cm'ye kadar), renkli ve siyah beyaz çizimler yer alıyordu. (12. cilde göre Shelley'nin iddiasının aksine Kral Ozimandias'ın dudakları büzülmüş ve hor gören bir tavırla bükülmüş değildi. Kral'ın dudaklarından bilakis cana yakın bir gülümseme okunuyordu.) Sayfaların ön kısmında yer alan asker figürleri ise propagandadan ziyade ölçeklendirme amacıyla başıboş dolaşırken tasvir ediliyordu.

Çalışmanın ciltlerinde Antik Mısırbilimine dair incelemelerin yanında Nil Nehri ile modern şehir ve kasabaların detaylı haritaları da yer alıyordu. Minare ve manzara görselleri, sulama sürecine dair karalamalar, manastır ve tapınak çizimleri, farklı sütun tipleri, gemi, çarşı, mezar, cami, kanal, kale, saray ve hisar görselleri de çalışmada yer alan diğer unsurlardı. Ayrıca ciltlerde ansiklopedik mimari ozalitler ile son santimetresine kadar doğru hesaplanmış yatay ve dikey yükselti planları da mevcuttu. Siyasi bir zaferi kutsamıyorsa da Fransız medeniyetinin, daha doğrusu Napoléon'a özgü medeniyetin doruk noktasını temsil eden *Mısır'ın Tasviri*, Avrupa'nın sanatsal, mimari, estetik ve tasarım hissiyatını derinden etkiledi.

Mısır Enstitüsünün kütüphanecisi olmakla birlikte Tebai'deki mağaraların birinde bir "boynuzlu yılan" tarafından ısırılmaktan ucu ucuna kurtulan Yurttaş Ripaud, bu çalışmaya ilaveten Nil çağlayanlarından Kahire'ye kadarki alanda yer alan Antik Çağ yapıtlarının mevcut durumu hakkında Sanat Komisyonuna 104 sayfalık bir rapor da sunmuştu.[90] Bilginlerin en büyük keşfi ise Delta'daki El-Raşid'de bulunan ve üç dilde yazı barındıran Rosetta Taşı'ydı. Bilginler bu keşfin ardından ilk olarak taştaki Yunanca yazıları kopyalayıp çevirmeye giriştiler, daha sonra ise hiyerogliflere yoğunlaştılar. Fransızların bölgeden çekildikleri 1801'de yapılan barış antlaşması kapsamında Rosetta Taşı Britanya'ya teslim edildi. O dönemde Britanya Müzesi'ne (British Museum) gönderilen taş, bugün hâlâ orada sergilenmektedir. Ancak Kahire'deki Tahrir Meydanı yakınlarında bulunan Enstitü, Arap Baharı'nın sürdüğü 17 Aralık 2011'de içindeki 192.000 kitap, dergi ve el yazmasıyla birlikte (Bunlara Denon'un *Mısır'ın Tasviri* çalışmasının yegâne el yazması da dâhildi) yok edildi.

IX

Brumaire

"Fransa'ya talihli bir anda döndüm. Zira mevcut hükûmet öylesine perişandı ki artık varlığını sürdürmesi mümkün değildi. Böylece Fransa'nın lideri oldum; geri kalan her şey açılan bu yoldan devam etti. İşte, birkaç sözcükte hikâyemin özeti."

–Napoléon'un St. Helena'da yazdırdığı notlardan.

"Dünyayı değiştiren insanlar bunu güçlülere galebe çalarak değil kitleleri cezbeye getirerek başarmışlardır. İlk yöntem, içerisinde entrika barındırır ve yalnızca kısıtlı sonuçlar doğurur. İkincisi ise dâhilerin uyguladığı yöntemdir ve tarihin akışını değiştirir."

–Napoléon'un St. Helena'da yazdırdığı notlardan.

Sainte-Raphaël'den Paris'e gitmek üzere yola çıkan Napoléon sırasıyla Aix (burada valizi çalınmıştı), Avignon, Valence, Lyons ve Nevers'den geçip çarşamba gününe denk gelen 16 Ekim 1799 tarihinin sabah saatlerinde başkente girdi. Yol boyunca "muzafferane bir yürüyüş"ün keyfini süren genç General, Fransa'nın kurtarıcısı addedilip kahramanlara yaraşır bir biçimde karşılandı.[1] Lyons'a vardığında sokakları dolduran insan selinin huzurunda kendisinin şerefine *Kahraman'ın Dönüşü* isminde bir oyun sergilendi. Kalabalık öylesine yüksek tondan tezahürat ediyordu ki tiyatroculların dizeleri kulaklara ulaşmadan yitip gidiyordu. Gerçi bir gecede yazıldıkları ve prova yapılmaksızın sahnelendikleri düşünülürse söz konusu dizelerin ne denli çarpıcı olduğu tartışmaya açıktır. Geleceğin süvari subayı, o günün ise 17 yaşındaki genç delikanlısı Jean-Baptiste de Marbot o anları şöyle anlatıyordu: "İnsanlar açık alanlarda dans ediyor, 'Yaşasın Bonaparte!' ve 'Vatanı o kurtaracak!' haykırışları göğe yükseliyordu."[2] Marbot, Napoléon'a ve üst rütbeli silah arkadaşlarına hayran kalmıştı. "Yarattıkları savaşçılara özgü izlenim, şark güneşinde kararmış yüzleri, sıra dışı kıyafetleri ve bellerinden sarkan Türk kılıçları" onu bilhassa etkilemişti.[3]

Genç General siyasi olarak nasıl bir istikamet tutturacağına kanaat getirmeden önce evliliği konusunda ne yapması gerektiğine karar vermeliydi. Her ne kadar Napoléon bundan haberdar değilse de Josephine Şubat 1799'da Hippolyte Charles'la olan ilişkisini bitirme teşebbüsünde bulunmuştu. Charles'a yazdığı mektupta "Bu son görüşmenin ardından mektuplarımla ya da varlığımla sana ıztırap vermeyeceğimden emin olabilirsin," diyordu. "Kandırılan dürüst kadın köşesine çekilmeli ve hiçbir şey söylememeli."[4] Aslına bakılırsa Josephine, ekim gibi geç bir tarihe kadar *İtalya Ordusu* sözleşmeleri üzerine yaptıkları birtakım pespaye iş anlaşmaları hakkında Charles'a mektup yazmaya devam etti. Hatta Charles'ın bir arkadaşına (beyhude yere) iş bulmaya bile çalıştı. Nitekim aralarındaki romantik ilişkiyi bitiren Charles oldu. Böylece şık giyimli bulvar gediklisi hüssar, tarihin tozlu sayfalarına karıştı. Napoléon çok kısa bir süre sonra mutlak iktidara kavuşacak ancak Charles'ın peşine düşüp kendisini cezalandırma girişiminde bulunmayacaktı.

Napoléon'un Josephine'in ihanetini öğrenmesinin üzerinden 16 ay geçmiş, genç adamın öfkesi bu süreçte bir hayli yatışmıştı. Ayrıca Pauline Fourès'le ilişki yaşayarak öcünü ziyadesiyle almıştı. Şu aşamada gerçekleşecek bir boşanma özellikle mütedeyyin Katoliklerin nazarında Napoléon'u siyasi olarak olumsuz etkilerdi. Dahası Jopsehine'in kraliyet destekçileri ve toplumun nüfuzlu kişileri ile irtibat hâlinde olması siyasi açıdan Napoléon'un işine yarıyordu. Josephine, Napoléon'un kırdığı potlardan ve devirdiği çamlardan dolayı bozulup kırılan insanları yumuşatma görevini de üstlenmişti. Tüm bunların yanında Josephine'in para harcama tutkusu patolojik bir seviyedeydi ancak alışveriş yaptığı tüccarlar kendisine pazarlığa açık faturalar gönderirdi. Çoğu zaman bir frankta 50 centimes kârı seve seve kabul ediyorlardı ki bu indirimli fiyat bile onlara ciddi bir kazanç sağlıyordu.

Napoléon'un ayağının tozuyla Victoire Sokağı'na gitmesi muhtemelen Josephine'i affedeceğine delalet ediyordu. Napoléon'u yolda yakalamak isteyen ama yanlış yolu seçtiği için fırsatı elinden kaçıran Josephine ise 18 Ekim'de, Paris'in 11 km batısında yer alan ve Napoléon'un Mısır'da olduğu dönemde 325.000 franklık borç parayla satın alınan *Malmaison* adındaki güzel malikâneden ayrılıp yola düştü. Victoire Sokağı'ndaki evde dört başı mamur bir aile rezaleti yaşadılar. Bağırışlar, ağlamalar, kilitli kapıların önünde diz çöküp yalvarmalar ve daha niceleri... Valizler toplandı, Hortense ve yaralı Eugène, Napoléon'un sahip olduğu güçlü ve samimi üvey baba hassasiyetine oynamak üzere Josephine tarafından araç olarak kullanıldı ve en nihayetinde coşkulu bir uzlaşma sağlandı. Ertesi sabah ağabeyini görmeye gelen Lucien yatak odasına buyur edildiğinde Napoléon ve Josephine yatakta oturuyordu.[5] Napoléon bu büyük kavganın en azından bir kısmını evliliklerinin devamında karısı üzerinde tam bir hâkimiyet kurmak amacıyla kasıtlı olarak tertiplemiş olabilir mi?

Muhtemelen. Nitekim o günden sonra Josephine, Napoléon'dan aynı sadakati göremeyecekse de kocasına sadık kalacaktı.

Napoléon'un Josephine'le birlikte olmaya devam etmesinin nedenlerine dair ortaya atılan diğer teoriler, "Josephine'in gözyaşlarının Napoléon'u yumuşatması", Napoléon'un duygusal olarak cezbeye gelip yaşananlara aldırmaması, eşinin inkârlarına inanması (bu en düşük ihtimaldir), çocuk istemesi ve her şeye rağmen Josephine'i sevmesi üzerine yoğunlaşır. Bu açıklamalardan hangisi ya da hangileri doğrudur bilinmez ancak Napoléon en nihayetinde Josephine'i tamamen affetti ve o dönemden sonra ne eşine ne de bir başkasına söz konusu ihanetle ilgili herhangi bir şey söylemedi ya da bir imada bulunmadı. Tam on yıl sonra Avrupa hanedanları arasında bir birleşme durumu söz konusu olana kadar da aile saadetinin tadını çıkardılar. Josephine şu aşamada her ne kadar Napoléon'a "Bonaparte" diye hitap ediyorsa da ona içtenlikle âşıkmış gibi görünüyordu. Tüm yaşananlar ve yazılıp çizilenler göz önüne alındığında Napoléon ve Josephine'in hikâyesi kesinlikle Romeo ve Juliet'e nazire yapan türden destansı bir aşk hikâyesi değildi. Ancak daha derin ve daha ilginç olan bu hikâye kendi içinde en az Romeo ve Juliet'inki kadar hayranlık uyandırıcıydı.

Napoléon, Paris'e döndükten sonra ve henüz Josephine'le arasını düzeltmeden önce, Direktuvar'a haziran ayında katılan ve avukat kökenli bir politikacı olan Louis Gohier'yle tanışmıştı. Tanışmaları, üç aylık süreyle dönüşümlü yürütülen Direktuvar başkanlığının Gohier tarafından üstlenildiği döneme denk gelmişti. 17 Ekim'de Napoléon'un şerefine halka açık bir şölen tertip edildi. Genç General bu ziyafete Mısırlılara özgü yuvarlak şapkası, zeytin yeşili ceketi ve ipek şeritlere tutturulan bir Türk palasıyla katıldı. Gohier'in kendisini metheden konuşmasını dikkatle dinleyen Napoléon, kılıcını ancak cumhuriyeti ve hükûmeti müdafaa etmek için kullanacağını söyleyerek karşılık verdi.[6] Bu esnada Direktuvar gizliden gizliye bir karara varmak zorundaydı. Napoléon'u emir almaksızın ordusunu Mısır'da bırakıp yurda döndüğü ve karantina kurallarını ihlal ettiği için tutuklamalılar mıydı, yoksa Napoléon destekçisi propagandacıların öne sürdüğü gibi Piramitler, Tabor Dağı ve Abukir muharebelerinde zaferler elde ettiği, Mısır'ı fethettiği, Doğu'nun kapılarını araladığı ve yeni bir Fransız kolonisi teşkil ettiği için tebrik mi etmelilerdi? Direktörler Bernadotte'un tavsiyesi üzerine Napoléon'u divanıharpta yargılamayı ciddi ciddi düşünmüşse bile kendi muhafız birliklerinin meclis salonunun dışında Napoléon'u görüp "*Vive Bonaparte!*" diye tezahürat etmelerinin ardından bu fikirden derhâl vazgeçtiler.

Sonraki günlerde Victoire Sokağı, meraklı kimselerin ve Napoléon destekçilerinin akınına uğradı. Rivoli'de çarpışan ve Napoléon'un döndüğünü öğrendiğinde Palais-Royal'de olan General Paul Thiébault o anlara dair şöyle diyordu:

> Paris'i saran hercümerce bakılırsa haberler kesinlikle doğruydu. Şehrin garnizon kuvvetlerine mensup alay bando takımları halkın sevicini yansıtırcasına sokakları arşınlıyor, askerlerden ve sivillerden oluşan kalabalık kitleler onları takip ediyordu. O gece her köşeye derhâl kandiller asıldı ve [Napoléon'un] dönüşü tüm tiyatrolarda "*Vive la République! Vive Bonaparte!*" tezahüratlarıyla ilan edildi. Bu, sıradan bir generalin değil general suretine bürünmüş bir liderin dönüşüydü... Fransa'da hükûmetin yalnızca hayaleti kalmıştı. Tüm hiziplerin surlarında gedikler açtığı Direktuvar, şu aşamada ilk saldırıyı yapacak kişinin merhametine kalmıştı.[8]

Yine de bu saldırı planlı olmak zorundaydı. Zira Napoléon'un tüm içtenliğiyle korumaya yemin ettiği "III. Yılın Anayasası"nı ilga etmeye yönelik bir komplo, vatana ihanetle eşdeğer olduğundan giyotine kapı aralardı. Dahası, Paris'te Direktuvarı alaşağı etmeye yönelik pek çok komplo hazırlığı mevcuttu. Genç General ilk saldırıyı yapan kişi olamayabilirdi. Aslında Haziran'da "meclis günü" (*journée parlementaire*) adıyla anılan küçük çaplı bir darbe gerçekleşmişti. Yasama Meclisi'nin Jean-Baptiste Treilhard'ın yerine eski bir Jakoben olan Gohier'yi getirdiği günün ertesinde Barras ve Sieyès'in desteğini alan General Joubert, Direktörler La Révellière ve Douai'in yerine Pierre-Roger Ducos ve yine eski bir Jakoben olan General Jean-François Moulin'i getirmek üzere güç kullanmıştı. Barras, Carnot ve Sieyès hariç tutulursa 1795 ve 1799 yılları arasında Direktuvar makamını işgal eden 13 kişinin hiçbiri kayda değer siyasetçiler değildi.

Sonraki günlerde Napoléon'u ziyaret edenler arasında, yaklaşan esas darbenin neredeyse tüm kilit komplocuları vardı. İlk gelen, haziranda dışişleri bakanlığından istifa etmeye zorlanan Talleyrand oldu. Sabık bakanın görevden el çektirilmesinin sebebi son derece onurlu üç Amerikan elçisiyle kredi ödemeleri konusunda müzakere etmeye tenezzül etmeden önce onlardan ısrarla ve defaatle 250.000 dolarlık bir "ikramda" bulunmalarını istemesiydi.[9] Aslına bakılırsa Talleyrand Mısır Seferi sürerken vaadini yerine getirmeyip İstanbul'a gitmediği için Napoléon'un kendisinden yüz çevireceğini düşünüyordu ancak böyle olmadı ve Napoléon onu derhâl affetti. İlk ziyaretçilerden bir diğeri, uysal ancak son derece zeki bir politikacı olan Pierre-Louis Roederer'ydi. 1789'da Genel Meclis'e seçilen Roederer sonraki tüm rejimlerden bir şekilde sağ kurtulmayı başarmıştı. Gelecekte Napoléon'un en yakın danışmanlarından biri olacaktı. Napoléon'un Malta yöneticisi olarak görevlendirdiği eski editör Michel Regnaud de Saint-Jean d'Angély ile Antoine Boulay de la Meurthe de ziyaretçiler arasındaydı. Meurthe, hem Yasama Meclisi'nin ikincil kamarası olan Beş Yüzler Kamarası vekili hem de Napoléon'un kilit destekçilerinden biriydi. Ekim günlerinin komplocularına Brest filosuna mensup Koramiral Eustache Bruix, "soylu ve centilmen" bir bürokrat olan Hugues-Bernard Maret

ve eski bir Jakoben olmakla birlikte iç güvenlik teşkilatının üst kademelerinde bulunan Pierre-François Réal de dâhildi.[10]

Bu kişilerin tamamı darbenin ardından Napoléon'un kuracağı hükûmette kilit konumlarda bulunacaktı. Kimileri Devlet Şûrası'nda yer alırken tamamı Fransa asilzadeleri hâline gelecekti. Darbede yer alan hayati önemdeki bir diğer kişi ise Lucien Bonaparte'tı. 1798'de henüz 23 yaşındayken Beş Yüzler Kamarası'na seçilen Lucien, kısa süre içinde meclis başkanı oldu ki bu da komploculara darbeyi anayasacılık kisvesi altında sunma imkânı sunacaktı. Lucien'ı "uzun boylu ve biçimsiz bir dış görünüşe, tarla örümceği gibi uzuvlara ve küçük bir kafaya sahipti," şeklinde tanımlayan Laure d'Abrantès, Lucien'ın uzağı iyi göremediği için genellikle gözlerini kısıp başını öne eğdiğini söylüyordu.[11] Yasama Meclisi'ne seçilme yaşı en az 30 olduğundan Lucien'ın doğum belgesinde şartları yerine getirmesini sağlayan düzenlemeler yapılmıştı.[12]

"*Brumaire*"in anlamı "sis ve pus mevsimi"dir ki bu sözcük, Napoléon'un kasten herhangi bir şey yazıp çizmemesinden dolayı sonraki günlerde neler olup bittiğini irdeleyemiyor oluşumuza son derece uygun düşmektedir. Genç General'in Paris'e geldiği 16 Ekim ile darbenin gerçekleştiği 18 *Brumaire* (9 Kasım) arasında yazdığı yalnızca iki mektup bugün elimizdedir ve bunların ikisi de o günkü olaylara ve planlara dair herhangi bir detay içermez.[13] Normalde günde ortalama 15 mektup yazan Napoléon bu süreçte her türlü görüşmeyi sözlü olarak gerçekleştirdi. Geçmişte kendisini giyotine gönderecek kanıtların bulunabilmesi için mektupları didik didik edilmişti. Aynı şeyin bir daha olmasına müsaade etmeyecekti. Bu tedbirlerin yanı sıra toplum içinde general üniforması yerine Fransa Enstitüsünün üniformasıyla boy gösterme yöntemine de geri dönmüştü.

Aslına bakılırsa darbenin planlayıcısı Napoléon değil Abbé Sieyès'ti. Sieyès, 1799 Mayıs'ında Reubell'in yerine Direktuvar koltuğuna oturduktan kısa bir süre sonra mensubu olduğu hükûmetin Fransa'nın karşı karşıya kaldığı sorunları çözemeyecek kadar basiretsiz ve yozlaşmış olduğu gördü. Ayrıca tıpkı onun gibi komplocu olan bir başka Direktuvar mensubu ve ahbabı Ducos, İç Güvenlik Şefi Joseph Fouché ve Adalet Bakanı Jean-Jacques-Régis de Cambacérès, Napoléon'un dostlarından siyasi olarak çok daha nüfuzluydu (Talleyrand hariç). Sieyès'in gözünde Napoléon girişimin başarıya ulaşmasını sağlayacak bir "kılıç" ve kas gücünden ibaretti. Aslına bakılırsa Sieyès kişisel olarak Napoléon'dan nefret ediyor, Napoléon da aynı hisleri ona karşı hissediyordu. Sieyès gizlice, Mısır'daki görevini terk eden Napoléon'un kurşuna dizilmesini teklif etmiş, Napoléon da sadakatini Prusya'ya sattığı gerekçesiyle (ki buna dair bir kanıt yoktu) Sieyès'nin Direktuvar'dan azledilmesi gerektiğini söylemişti.[14] Gelgelelim Sieyès'in "kılıç" olarak kullanmak istediği ilk kişi olan General Joubert tam da Napoléon'un doğum gününde Cenova'nın kuzeyinde

vuku bulan Novi Muharebesi'nde kalbinden vurulunca ikilinin iş birliği yapması kaçınılmaz hâle geldi. Zira önde gelen diğer generallerden Jourdan anayasayı desteklediğini bildirmiş, Schérer yaşadığı mağlubiyetten dolayı itibarını yitirmiş, bir Jakobit isyancının* oğlu olan Jacques Macdonald ve Moreau vazifeyi üstlenmeyi reddetmiş ve Pichegru o tarih itibariyle düşman safına geçtiği için direkt ihtimal dışı kalmıştı. Napoléon, tıpkı *Vendémiaire*'de olduğu gibi kilit rolü diğer tüm seçeneklerin elenmesi sayesinde elde etti.

Sieyès'i Napoléon'u seçme konusunda nihai olarak ikna eden kişi Talleyrand'dı. İkna girişimini Napoléon'un kusursuz cumhuriyetçi geçmişini ve ortada başka bir seçeneğin olmadığını öne sürerek başarıya ulaştıran Talleyrand'ın[15] Napoléon'a şöyle dediği söylenir: "Sen iktidarı arzuluyorsun, Sieyès ise anayasayı istiyor. Güçlerinizi birleştirin."[16] Sieyès'in bu kararında Napoléon'un Paris halkı tarafından ziyadesiyle sevilmesinin etkisi elbette yadsınamazdı. Bu sevgi gösterisinin bir örneği Napoléon'un Celestins Tiyatrosu'na yaptığı bir ziyaret sırasında cereyan etti. Genç General locada arka sıraya geçmiş, ön sıraya ise Duroc'u oturtmuştu ancak "Bonaparte'a yönelik çağrı öylesine yoğun ve şiddetliydi ki" ikili yer değiştirmek zorunda kaldı. Muhtemelen Napoléon'un beklentisi olayın tam da bu şekilde gelişmesi yönündeydi.[17]

Napoléon ve Sieyès ilk kez 23 Ekim günü, akşamüzeri saatlerinde görüştü. Roederer o görüşmeyi şöyle anlatıyor: "Ben varılacak bir mutabakatın siyasi koşullarını müzakere etmekle görevliydim. Birbirlerinin anayasaya ve elde edecekleri mevkiye ilişkin görüşlerini sırasıyla bir ona, bir diğerine iletiyordum."[18] Napoléon bu esnada başka seçenekler için de açık kapı bırakmak istiyordu lakin ona sunulan diğer tekliflerin hiçbiri siyasi bağlantıları kuvvetli gruplardan gelmiyordu. Bu aylarda Direktuvarı devirmek için gizliden gizliye planlanan neredeyse on farklı komplodan bahsetmek mümkündü.

Direktuvar'ın geçen dört yılda yaşadığı sayısız başarısızlığının hiçbiri, tüm bunlar yaşanırken ülkede olmayan Napoléon'a mâl edilemezdi. Sınırların ötesinde alınan askerî mağlubiyetler, 1796-1797'de Napoléon tarafından ele geçirilen toprakların yitirilmesine yol açmış ve Fransa'yı Alman ve İtalyan pazarlarının dışına itmişti. Rusya, Britanya, Portekiz, Osmanlı ve Avusturya'nın dâhil olduğu İkinci Koalisyon Savaşı yetmezmiş gibi ABD ile borçların geri ödenmesi konusunda "Yarı-Resmî Savaş" durumu söz konusuydu. Zira ABD, Fransa devletine değil Fransa kraliyetine borçlu olduğunu öne sürüyor ve ödeme yapmayı reddediyordu. Bunlara ilaveten sekiz ayda dört savaş bakanı değişmiş, askerlere yapılacak ödemelerde borç girtlağa dayandığı için firarkar, haydutluk ve eşkıyalık Fransa kırsalında almış yürümüştü. Provence

* Charles Edward Stuart'ın Britanya tahtına babası James Francis Edward Stuart'ı geçirmek üzere giriştiği 1745 tarihli isyan. -ç.n.

ve Vendée'de kraliyet destekçilerinin ayaklanmaları yeniden baş gösterirken Kraliyet Donanması'nın ablukası denizaşırı ticaretin belini kırmış, banknotların pul olmasına ramak kalmıştı. Halk; toprağa, kapıya ve pencereye kesilen vergiden, Bourbon destekçisi olduğundan şüphelenilenlerin gözaltına alınmasından ve önceden zaman zaman başvurulan yurttaş seferberliği uygulamasının 1798 tarihli Jourdan Kanunu'yla birlikte genel bir zorunlu askerlik uygulaması hâline gelmesinden son derece hoşnutsuzdu. Hükûmet tarafından yapılan iş anlaşmalarında yolsuzluk her zamankinden yaygın bir duruma dönüşmüş, bu yolsuzluklara Barras gibi Direktuvar mensuplarının da karıştığı isabetli bir biçimde tahmin edilir olmuştu. Yasama Meclisi'nin üçte birinin seçildiği 1798 ve 1799 seçimlerinde de keza geniş çaplı sahtekârlıklar yaşanmış, daha da önemlisi "millîleştirilmiş mülkleri" (*biens nationaux*) satın alan orta sınıf, mülklerin güvenliğinden endişe eder olmuştu.

Bir toplumun temelini çürütmede hiperenflasyon kadar etkili çok az problem vardır ve bu problemin üstesinden gelebilenleri büyük bir siyasi mükâfat bekler. (Bu arada Yasama Meclisi'nin mensupları yıllık maaşlarını her daim 30 ton buğdayın bedeline endeksli olarak aldıklarından enflasyondan etkilenmiyorlardı.) Direktuvar bu esnada ekmek, un, süt ve et gibi ürünlerde fiyat kontrolü sağlayan Tavan Fiyat Kanunu'nu kaldırmış, bu sebeple 1798'in kötü geçen hasat döneminin ardından yarım kg ekmeğin fiyatı iki yıl sonra ilk kez 3 *sol*'ü geçmişti ki bu da stokçuluğa, ayaklanmalara ve ciddi bir memnuniyetsizliğe yol açmıştı. En kötüsü de insanlar artık durumun daha iyiye gidebileceğine dair bir umut besleyemiyordu. Zira anayasada yapılacak değişiklikler üç yıl arayla her iki kamara tarafından üç kez onaylanmalı, dokuz yıllık sürecin ardından ise özel bir meclis oturumunda onanmalıydı.[19] Böyle bir mutabakatın sağlanması da kripto kraliyetçilerden, ılımlı anayasacılardan (*Feuillant*'lar), eski Jirondenlerden, neo-Jakoben "vatanseverlerden" ve az sayıdaki Direktuvar destekçilerinden oluşan 1799 yılının değişmeye her an hazır ve istikrarsız Yasama Meclisi'nde gerçekleşecek gibi durmuyordu. Bunun yanında Napoléon'un kısa süre önce Cisalpine, Venedik, Ligurya, Lemanya, Helvetya ve Roma cumhuriyetlerinde anayasalar tesis etmesi ve Malta ile Mısır'da idari reformlar yapması genç General'i güçlü idarecilere ve merkezî kontrole inanan tutkulu ve etkili bir cumhuriyetçi olarak gösteriyordu. Napoléon'un başka coğrafyalarda gerçekleştirdiği bu uygulamalar, Fransa için de pekâlâ çözüm olabilirdi.

Aslına bakılırsa 1799'un güz mevsiminde Fransa tamamen çökmüş bir devlet sayılmazdı ve Direktuvar'ın iyimser olmak için hâlâ sebepleri vardı. Bazı ekonomik reformlara girişilmiş, Rusya İkinci Koalisyon'u terk etmiş, Vendée'deki durum iyileşmeye yüz tutmuş, Britanya kuvvetleri Hollanda'dan atılmış ve Masséna İsviçre'de birtakım zaferler elde etmişti. Fransa artık işgal tehdidiyle karşı karşıya değildi.[20] Yine de tüm bunlar Direktuvar'ın başarısız

olduğuna dair Fransız halkı arasındaki genel kanıyı ortadan kaldırmaya yetmiyordu. Napoléon'un ifadesiyle "armut olgunlaşmıştı."[21] Ayrıca mevcut siyasi sistemde 30 yaşındaki genç General için bir mevki bulunmuyordu. Zira Direktör olmak için hâlâ en az 40 yaşında olmak gerekiyor, Gohier ise anayasayı Napoléon için değiştirmeye pek de istekli görünmüyordu.

Napoléon, *Brumaire* Darbesi'ni yaparak Fransız demokrasisini katletmekle suçlanır ve öyle de yapmıştır ancak o dönemde az sayıda seçilmiş temsilciyi kapsayan ve ağırlıklı olarak aristokratik oligarşinin kıskacında olan Westminster Meclisi bile Jeffersoncu ülkülerin mükemmel bir örneği olmaktan fersah fersah uzaktı. Bu durum ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında değişecekti. Darbenin, Fransız özgürlüğünü de baltaladığı söylenir ancak Robespierre'in devrilip Direktuvar'ın tesis edildiği Temmuz 1794 tarihli *Thermidor* Darbesi'nden beri başka pek çok darbe girişimi olmuştu. 1795'teki *Vendémiaire*, 1797'deki *Fructidor* tasfiyesi ve Haziran 1799'daki *Prairial* Meclis Günü bu girişimlerin örnekleriydi. Dolayısıyla *Brumaire* Darbesi, anayasaya aykırı olduğu su götürmez bir gerçek olmasına karşın Fransız siyasetinde bir paradigma değişimi yaratmadı. Napoléon anayasayı koruyacağına dair yemin etmişti ve sahip olduğu popülarite büyük oranda gerçek bir cumhuriyetçi olduğuna yönelik inançtan kaynaklanıyordu. Ancak "Ev yıkılırken bahçeyle uğraşmanın sırası mıdır?" Marmont'a cevap beklemeksizin bu soruyu soran Napoléon sözlerini şöyle noktalayacaktı: "Artık değişim kaçınılmaz."[22]

Napoléon 26 Ekim'de Victoire Sokağı'nda yapılan bir kahvaltı sırasında Direktuvarı Thiébault'nun yanında alenen eleştirdi. İtalya Seferi sırasında askerlerin sahip olduğu ruh (*esprit*) ile hükûmetin uyuşukluğunu mukayese eden genç General sözlerine, "Bir ulus daima temelinde yatan akla göre şekillenir" diye başladı. "Hiziplerin, bölünmelerin ve ayrışmaların yaşanması iktidarda olanların hatasıdır... Nasıl iyi bir komutanın emrindeki askerler kötü bir performans sergilemezse, iyi bir yönetimle idare edilen ulus da kötüye gitmez... Bu adamlar Fransa'yı kendi beceriksizlik seviyelerine çekiyor. Ve dibe çekilen Fransa artık bunların idaresine karşı çıkmaya başlıyor." Böylesine dobra ifadeler ihtilalin ilk yıllarında insanları giyotine göndermeye fazlasıyla yeterdi ancak Napoléon, gönlünü kazanmayı umduğu bir yoldaşıyla ayaklanma ve isyan üzerine konuşacak kadar güvende hissediyordu. Genç General sözlerini şu şekilde sonlandırdı: "Ayrıca generaller, avukatlardan oluşan bu hükûmetten ne bekleyebilir ki?"[23]

Napoléon 27 Ekim'de Roederer'ye "Askeri bir plan hazırlarken benden daha korkağı yoktur," dedi. "Muhtemel tüm tehlikeleri, mevcut koşullar altında gerçekleşme ihtimali olan tüm problemleri abartırım. Bir nevi kendimi iç bunaltıcı bir sıkıntının pençesine atarım. Lakin bu durum beni etrafımdaki

kişilerin huzurunda oldukça sakin bir görüntü vermekten alıkoymaz. Doğum yapan bir kadın gibiyimdir âdeta. Ve şayet kararlıysam, başarıya ulaşmamı sağlayan şeyler dışında gözüm hiçbir şeyi görmez."[24] Napoléon, dosyalara yönelik bu saplantısını *Brumaire* Darbesi'ni planlarken de gösterdi. Ne yapmayı planladığı, olaylara dair yazılı hiçbir kanıt bırakmaması sebebiyle kesin olarak bilinmiyor ancak görünüşe göre plan uygulamaya konduğu sırada herkes nerede olması ve ne yapması gerektiğini harfiyen biliyordu.

Darbeden günler önce muhtemelen bir şeyler döndüğünden şüphelenen Direktörler Napoléon'a sınır ötesindeki ordulardan birinin komutasını seçmesini teklif etti ancak genç General sağlık sorunlarını gerekçe gösterip bu teklifi reddetti. Direktuvar mensupları aynı zamanda basın kanallarını kullanıp Napoléon'u İtalya'da zimmetine para geçirmekle de suçladı ki Napoléon bu iddiaları sert bir dille inkâr etti.[25] Döneme ait bir anlatıya göre Napoléon, Talleyrand'ın evinde komplo planları yaparken sokaktan gürültüler duyulmuştu. Tutuklanacaklarını düşünen komplocular derhâl mumları söndürüp balkona koştular ancak kargaşanın Palais-Royal'den dönen kumarbazların karıştığı bir at arabası kazasından kaynaklandığını gördüklerinde içleri rahatladı.[26]

Komplocuların giriştiği kumara dönecek olursak, 29 Ekim'de yaşanan bir olay Napoléon ile diğer darbecilerin elini ziyadesiyle rahatlattı. O gün çıkarılan bir kanun gereğince hükûmetle iş yapan müteahhitlere yapılacak ödemeler bu şirketlerin hesapları denetlenene kadar askıya alındı. Böylece, Cambacérès tarafından kayırılan ve komploya mali destekte bulunan müteahhit Jean-Pierre Collot kaybedecek daha fazla bir şeyi olmadığını hissetmeye başladı.[27]

Napoléon'un Rubicon'u geçmeye* karar vermesini sağlayan olay ertesi gün Direktörlerin yaşadığı ve çalıştığı Lüksemburg Sarayı'nda Barras'la yediği akşam yemeği esnasında yaşandı. Barras, yemeğin ardından Napoléon'a göre "son derece vasat" olan General Gabriel d'Hédouville'in cumhuriyeti kurtarmak üzere başkan olmasını önerdi. D'Hédouville her ne kadar Valmy'de çarpıştıysa da kısa süre önce milliyetçi zenci lider Toussaint L'Ouverture'ün liderliğinde başlayan ihtilal sırasında Saint-Domingue'den (bugünkü Haiti) kaçmak zorunda kalmıştı ve kesinlikle başkan kumaşına sahip değildi. "Size gelince, General" diye devam etti Barras sözlerine, "Sizin niyetiniz orduya dönmek. Hasta, gözden düşmüş ve yorulmuş durumdaki ben ise zannedersem inzivaya çekilmekten başka bir şey istemiyorum."[28] Napoléon hatıratını dikte ettirirken bu ifadelerin karşılığında hiçbir yanıt vermeden Barras'ın yüzüne öylece baktığını söyledi. Bir başka zamanda ise şöyle dediğini öne sürdü: "Kendisine, beni

*"Rubicon'u geçmek" ifadesi, merkezi yönetime karşı ayaklanma, mevcut iktidarı devirip onun yerine geçme ya da en genel hâliyle geri dönüşü olmayan kararlar verme durumlarını tanımlamak için kullanılır. İfadenin kökeni MÖ 49'da emrindeki birliklerle Rubicon Nehri'ni geçip Senato'ya karşı resmen başkaldıran Caesar'a uzanmaktadır. -ç.n.

aptal yerine koymasının mümkün olmadığını anlayabileceği ölçülü cümlelerle yanıt verdim. Başını şöyle bir eğdi ve bir şeyler geveledi. İşte o an kararımı vermiştim. Barras'ın Lüksemburg [Sarayı'ndaki] dairesinden çıkıp Sieyès'in dairesine gittim… Ve ona birlikte çalışmaya karar verdiğimi söyledim.[29]

Korkunç bir hata yaptığını anlayan Barras ertesi sabah 08.00'de durumu düzeltmek için Victoire Sokağı'na gitti ancak "yorgun ve rahatsız olduğunu ve Arap çöllerinden geldi geleli başkentin nemli havasına alışamadığını" öne süren Napoléon görüşmeyi "aynı derecede beylik laflarla" çok uzatmadan sonlandırdı.[30] 1 Kasım'da ise, hâlihazırda Talleyrand ve Fouché'nin de dâhil olduğu darbe planının detaylarını istişare etmek üzere Lucien'ın evinde Sieyès'le gizlice görüştü.

Joseph Fouché sıradan bir iç güvenlik şefi değildi. 23 yaşına kadar Kilise hizmetine girme gayesindeki bir Oratoryan olan Fouché 1793'te kral katili bir Jakoben hâline geldi. İdeolojiden ziyade iktidara ilgi beslemesinden dolayı kraliyetçilerle irtibatını sürdürdüğü gibi Kilise karşıtı partinin lideri olmasına rağmen rahipleri ve bilhassa da Oratoryanları koruyup kolladı. "Herkes bu mühim şahsiyeti tanır," diye yazıyordu Napoléon'un gelecekteki emir subayı Kont Philippe Ségur. "Ortalama bir endama, solgun sarı saçlara, ince uzun bir vücuda, öne eğilir gibi bir duruşa, heyecanlı bir dağ gelinciğini andıran yüz ifadesinin hâkim olduğu uzun ve hareketli bir çehreye sahip olan Fouché'nin sert ve delici bakışları, kurnazlık sızan kanlanmış küçük gözleri ve rahatsız ve huzursuz tavrına mükemmelen uyan kısa ve hızlı konuşması (kendisiyle tanışan birinin zihninde) mutlaka yer ederdi."[31]

Fouché'nin tuttuğu pek çok casusun arasında işportacılar, kasaplar, berberler, çilingirler, peruk yapımcıları, parfüm satıcıları, barmenler, XVI. Louis'nin eski uşağı, "Tahta Bacaklı Collin" namıyla bilinen eski bir Jakoben, Barones Lauterbourg ve Palais-Royal, 133 Numara'daki genelevin sahibesi bulunuyordu.[32] Napoléon kendisiyle ilgili bir defasında şakayla karışık, "Bir gün yatağıma bile sızacak" dedi. "Sonra da cüzdanımı kontrol edecek."[33] Hiçbir zaman kaybeden tarafta olmayan Fouché'nin darbeyi desteklemesi Napoléon için güzel bir haberdi. (Gerçi Fouché, planın başarıya ulaşamaması durumunda "isyancıları" tutuklamak için bir B planı da hazırlamıştı.[34]) Napoléon'un darbeden önce ve sonra Fouché'ye yönelik tavrı, sarf ettiği şu sözlerle özetlenebilir: "İç Güvenlik Bakanlığı'nı sadece ve sadece Fouché yürütebilir. Fouché, yalnızca Fouché yürütebilir. Bu türden insanları yetiştirmemiz mümkün değildir. O yüzden bulduklarımızdan yararlanmalıyız."[35]

Yasama Meclisi'nin her iki kamarası 6 Kasım'da Napoléon ve General Moreau şerefine St-Sulpice Kilisesi'nde 700 kişilik bir bağış ziyafeti tertip etti. İhtilalden sonra ismi Zafer Tapınağı olarak değiştirilen kilise, devasa boyutlarıyla bir

katedrali andırıyor, olağanüstü derecede yüksek kuleleri hükûmet tarafından işaret sütunları olarak kullanılıyordu. Kilise inkâr edilemez bir görkeme sahipse de siyah duvarları ve seslerin yankılanıp efsunlu birer ifadelere dönüşmesine yol açan akustiğiyle soğuk bir kasım akşamında böylesine büyük çaplı bir yemeğin verileceği muhtemelen son yerdi. Fransa siyasetinin büyük bir çoğunluğu o gün oradaydı. Bununla birlikte Bernadotte (Barras'nın iddiasına göre) "Napoléon, orduyu yüz üstü bırakmasına tatmin edici bir açıklama getirene kadar" yardım kampanyasına katılmayı reddetmişti. "Veba taşıyan biriyle yemek yemeyi istemediğini" de belirtmişti.[36] Napoléon'un o akşam yemekte Direktuvar'ın kendisini zehirleyeceği korkusuyla "yumurtadan başka bir şey yemediği" ve kiliseden erken ayrıldığı söylenir.[37] Ayrılmadan önce gerçekleştirdiği konuşmasında ise Fransızların birliği ve bütünlüğüne vurgu yaptı ki sonraki hafta ve aylarda tekrar tekrar değineceği önemli bir noktaydı bu.

Napoléon, Mısır'dan dönüşünün ardından kendisinin şerefine düzenlenen ziyafetlere katılması yönündeki davetler arasında yalnızca "derin hürmet beslediğini" söylediği Cambacérès'inkini kabul etmişti.[38] Şişman, gösterişli, zevkine ve midesine düşkün bir eşcinsel olan Cambacérès, Montpellierli hukukçu kökenli saygın bir aileden geliyordu. XVI. Louis'nin idam edilmesi yönünde oy kullanmış ancak bu kararı Avusturya işgali söz konusu olursa desteklediği şerhini düşmüştü. Kendisi Napoléon'un sevdiği az sayıdaki avukattan biriydi ve gelecekte Duroc'la birlikte Napoléon'un en yakın ve güvenilir danışmanı olacaktı. Laure d'Abrantès, "Olağanüstü bir sohbet becerisi vardı" diyordu Cambacérès için. "Anlattıkları, dil kabiliyeti sayesinde özgünlük kazanır ve kulaklarda zarif bir tını uyandırırdı... Ülkedeki en becerikli yurttaşın karakterine... sahipti."[39] D'Abrantès, Cambacérès'in fiziksel görünüşüne dair ise şu ifadeleri kullanıyordu: "Lakin olağanüstü derecede çirkindi... Burnu ve çenesi uzun, teni soluktu." Cambacérès iktidardan ziyade nüfuzlu olmayı istiyordu. Sahne ışıkları ise kendisini hiçbir zaman cezbetmemişti. Sonraları sadakati su götürmez derecede kesin olduğu için Napoléon'un eylemlerine dair karşıt görüşlerini sunmasına özel olarak izin verilecekti. (Napoléon yobaz biri değildi. Cambacérès'ye yakın olduğu gibi eşcinselliğini gizlemeyen Joseph Fiévée'yi de Fransa'nın Nièvre bölgesine vali atadı. Fiévée ve yaşam partneri yerel halkta hayli büyük bir şaşkınlık yaratacaktı.)

Cambacérès kişilere ve durumlara dair çok müstesna bir muhakeme becerisine sahipti. Napoléon'un bakanlarından birine göre "Bonaparte'ın öfkesini yalnızca Cambacérès ve Josephine yatıştırabilirdi. Cambacérès bu coşkun karaktere müdahalesinde aceleci davranmaz ve ona karşı çıkmazdı. Zira böyle davranıldığında [Napoléon'un] öfkesi daha şiddetli bir noktaya ulaşırdı. O yüzden onu öfkesiyle baş başa bırakır, kanunsuz buyrukları ilan etmesine müsaade eder, sabırla ve bilge bir tavırla öfkesinin yatışmasını bekler ve en

sonunda kendi fikirlerini ona aktarırdı."[40] Cambacérès, "zarif" bir konuşma tarzının yanında geniş bir mizah anlayışına da sahipti. Örneğin bir yemek esnasında Napoléon'un zaferlerinden birinin haberi Paris'e ulaşınca Josephine "düşmanı mağlup ettik" anlamında "*vaincu*" ifadesini kullanmış, Cambacérès de Josephine'in bu ifadesini "yirmi g*t"e karşılık gelen "*vingt culs*"a çekerek espriyle karışık, "Şimdi aralarından bir tanesini seçmemiz gerekiyor!" demişti. Napoléon iktidarının sonraki yıllarında Cambacérès'i çok fazla uyuşturucu kullanmaması için ikna etmeye çalıştıysa da bir noktada "bunların müzmin bekâr (*vieux garçon*) âdeti olduğuna" kanaat getirip çok da ısrarcı olmadı.[41] Napoléon'un Cambacérès'e güveni öylesine sağlamdı ki sefere çıktığı dönemlerde Fransa'nın fiilî idaresini ona bırakırdı. Cambacérès de bu güvenin karşılığında Napoléon'a akla gelebilecek tüm durumları günü gününe rapor ederdi.

Darbe iki ayrı safha şeklinde planlandı. Napoléon, 1799'un 7 Kasım (16 *Brumaire*) perşembe gününe denk getirilmesi kararlaştırılan Birinci Gün'de Tuileries'deki Yaşlılar Kamarası'nda özel bir oturuma katılacak, kamara mensuplarını cumhuriyetin Britanya destekli komplolar ve neo-Jakoben tehditler karşısında ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu bildirecek ve ertesi günkü Yaşlılar ve Beş Yüzler kamaraları oturumunun Paris'in 11 km batısında bulunan eski Bourbon sarayı, Saint-Cloud'da yapılmasını onaylamalarını isteyecekti. Akabinde Yaşlılar, Sieyès'in teklifiyle Napoléon'u 17. Askerî Bölge'deki (yani Paris'teki) tüm birliklerin başına atayacaktı. Aynı gün Sieyès ve Ducos Direktuvar mensupluğundan istifa edecek, tehdit ve rüşvetin ölçülü birleşimiyle Barras, Gohier ve Moulin'in de istifa etmesi sağlanacak ve bir iktidar boşluğu yaratılacaktı. İkinci Gün Napoléon Saint-Cloud'ya gidip ulusal bir olağanüstü durumun söz konusu olduğunu öne sürerek Yasama Meclisi'ni III. Yılın Anayasası'nı ilga edip, kendisinden, Sieyès'ten ve Ducos'dan oluşan ve buram buram Roma kokan Konsüllük adındaki üç kişilik hükûmeti tesis etmeye ikna edecekti. Akabinde ise Sieyès'in üzerinde çalıştığı yeni bir temsilciler meclisi için seçim yapılacaktı. Sieyès, Yaşlılar Kamarası'nın kendi kontrolü altında olduğuna inanıyordu. Şayet Beş Yüzler Kamarası kendini feshetme konusunda ayak direrse kamarayı bizzat Başkan Lucien Bonaparte ilga edecekti.

Planda bariz birtakım aksaklıklar vardı. Darbe planının iki güne yayılması komplocuların inisiyatifi elde tutma gibi hayati bir avantajı yitirmelerine yol açabilirdi. Ne var ki Yasama Meclisi'nin Saint-Cloud'ya taşınmaması durumunda sol cenaha mensup vekillerin Paris banliyöleri ile bölgelerini III. Yılın Anayasası'nı savunmak üzere ayaklanmaya teşvik etmesi ihtimali mevcuttu. Paris'in merkezinde patlak verecek bir çarpışma, darbenin tüm başarı ihtimalini ortadan kaldırırdı. İkinci problem ise bir yandan karşı önlem almalarının önüne geçmek için planı Barras, Gohier ve Moulin'den gizlerken diğer yandan

Saint-Cloud'ya gitme önergesini olumlu yönde oylamaları için Yaşlılar'a yeteri kadar rüşvet verebilmekti.

İlk aksaklık, Napoléon'un "embesiller" diye tabir ettiği bazı kilit önemdeki Yaşlılar'ın son dakikada ayak diremesiyle yaşandı. Bu Yaşlılar'ın yeniden ikna edilmeleri gerektiği için plan 48 saat sonraya ertelendi.[42] "Bu işi onlarsız da yapabileceğime ikna olmaları için onlara biraz zaman tanıyorum" dedi Napoléon iyimser bir şekilde. Bu iki günü ise Jourdan'ı darbeyi desteklemese bile plana taş koymamaya ikna etmek için kullandı ve bu çabasında başarıya ulaştı. Paris garnizonunun subay grubu Napoléon'a takdim edilmek istediğindeyse genç General, kendisini 9 Kasım günü (yeni belirlenen Birinci Gün), saat 06.00'da görmelerini istedi.

Napoléon 7 Kasım'da ailesi ve Bernadotte'a ek olarak Jourdan ve Moreau ile Cisalpine Sokağı'nda bir akşam yemeği yedi. Genç General yemek sırasında, yaklaşan olaylarla ilgili üç generalin içini rahatlatmaya çalışıyordu. Napoléon'un Mısır'da olduğu dönemde genç General'in eski nişanlısı (ve Jopseh'in baldızı) Désirée'yle evlenen Bernadotte olaya son derece şüpheyle yaklaşıp darbe planlarını bir köşeden öylece dinledi. Yemek sırasında Napoléon'a "Giyotine gönderileceksin" deyince Napoléon "soğuk" bir biçimde "göreceğiz" diye karşılık verdi.[43] Moreau ise tam aksine Birinci Gün'de Direktörlerin Lüksemburg Sarayı'nda tutuklanmasına yardım etmeyi kabul etti. Jourdan ise yalnızca darbeye taş koymama politikasını sürdüreceğini bildirdi. (Jourdan'ın katıksız cumhuriyetçiliği Napoléon'la tamamen uzlaşmasını engelliyordu. Nitekim imparatorluk döneminde 26 mareşal arasında soyluluk payesiyle mükâfatlandırılmayan tek kişi o olacaktı.)[44]

Napoléon 8 Kasım'da, diğer bir deyişle darbeden bir gün önce planı, Dego'da yaralanmış ve Arcole'de çarpışmış Albay Horace Sébastiani'ye açtı. Albay, 9'uncu Dragon Alayı'nın ertesi sabah Napoléon'un emrine amade olacağına söz verdi. Aynı günün akşamında Adalet Bakanlığı'nda Cambacérès'le akşam yemeği yiyen genç General, gözde bir ihtilal marşı olan "Pont-Neuf"ü söyleyip son derece sakin bir görüntü çizdi. Maiyeti, Napoléon'un bu şarkıyı yalnızca "ruhu sakin ve yüreği hoşnut" olduğu zamanlarda söylediğini ifade ederdi.[45] Tabii Napoléon bunu diğer komplocuların gözünde münasip bir izlenim yaratabilmek için yapmış olabilir. Muhtemelen o sıralarda endişeden içi içini yiyordu. Nihayetinde Roederer'ye yazdığı mektupta kendisini "doğum yapan bir kadına" benzetmemiş miydi?

Tarihler 9 Kasım (18 *Brumaire*) 1799'u, saatler 06.00'yı gösteriyordu. 17. Askerî Bölge'nin 60 subayı ve Ulusal Muhafız Birlikleri'nin emir subayları iliklere işleyen soğuk bir havanın ve gri bulutların hüküm sürdüğü bu kasvetli sabahta Victoire Sokağı'ndaki evin avlusunda toplandı. Sivil kıyafetler

içindeki Napoléon "ikna edici bir şekilde cumhuriyetin umutsuz bir durumun pençesine düştüğünü söyleyip subaylardan kendisine sadakat ve iki kamaraya bağlılık sözü vermelerini istedi."[46] Yasama Meclisi'nin kamaralarını lağvetmek üzereyken sanki onları koruyormuş gibi görünmek gerçekten son derece akıllıca bir hareketti.

Bu sırada, saat 08.00'i gösterirken Tuileries'de Napoléon'un 17. Askerî Bölge ile Ulusal Muhafız Birlikleri'nin komutanı olarak atanması da dâhil olmak üzere lüzumlu tüm önergeler Sieyès'in nüfuzu sayesinde Yaşlılar tarafından kabul edilmişti. Aslına bakılırsa Napoléon'un atama kararı teknik olarak Yaşlılar Kamarası'nın değil doğrudan Direktuvar'a bağlı olan Savaş Bakanı'nın sorumluluğundaydı ancak şu aşamada olan olmuştu.[47] Yaşlılar'ın onayladığı ikinci önergede "yurt içinde sükûnetin sağlanması amacıyla" oturum mekânının Tuileries'den Saint-Cloud'ya taşınacağı bildiriliyor, Paris halkına "sakin olması" ve "Yasama Erki'nin kısa süre içinde Paris'e döneceği" bildiriliyordu.[48] Önergeye karşı çıkacağı tahmin edilen Yaşlılar Kamarası mensuplarına bu olağandışı (ve tuhaf saatte yapılan) oturumdan bahsedilmemişti ki siyasetin en eski oyunlarından biriydi bu. Neler döndüğünü anlayamayan Gohier Saint-Cloud önergesini safça imzaladı.

Napoléon, Yaşlılar'ın atamasını onayladığını öğrenince general üniformasını giydi ve atına atlayıp Tuileries'ye gitti. Burada saat 10.00 sularında Sébastiani ve dragon alayıyla buluştu. Yeni Savaş Bakanı neo-Jakoben Edmond Dubois de Crancé doğrudan kendisi emretmedikçe hiçbir birliğin Paris'e girmemesini, bu emre karşı çıkanların "idam edileceğini" bildirmişti ancak kendisini dinleyen olmadı. Genç General Yaşlılar salonuna büyük bir debdebeyle girdikten sonra birlik ve beraberlik üzerine çokça taktir gören bir konuşma yaptı. "Milletin irfanı sizlersiniz" diye övdü onları. "İçinde bulunduğumuz şartlarda ülkeyi kurtaracak tedbirlerin ne olduğunu sizler işaret edeceksiniz. Buraya desteklerini sunmaya söz veren generallerle birlikte geldim. General Lefebvre'i kendime vekil ilan ediyorum. Bana tevdi ettiğiniz görevleri sadakatle ifa edeceğim. Yaşanan durumun örneğini bulmak için geçmişe bakma teşebbüsünde bulunulmamalıdır. Zira geçmişteki hiçbir olay 18. yüzyılın sonuna benzememektedir."[49] Gerçekçi ve cesur biri olan François-Joseph Lefebvre sıradan bir değirmencinin oğlu olarak ihtilalin patlak verdiği dönemde çavuş rütbesini taşıyordu. Belçika ve Almanya'da savaşan genç adam cumhuriyetçi erdemlerin beden bulmuş hâliydi âdeta.

Rivayete göre Napoléon o akşam XVI. Louis, Marie Antoinette, Danton, Babeuf, Robespierre kardeşler ve daha nicelerinin giyotinle tanıştığı İhtilal Meydanı'ndan (*Place de la Révolution*) geçerken yanındaki diğer komplocolara şöyle dedi: "Yarın ya Lüksemburg Sarayı'nda uyuyacağız ya da burada son nefesimizi vereceğiz."[50]

Napoléon 10 Kasım'a denk gelen İkinci Gün (19 *Brumaire*) 04.00'te uyandı ve Saint-Cloud'ya at sürdü. Bu esnada Lüksemburg Sarayı'ndaki Gohier uyanmış ve Josephine tarafından yazılıp bizzat Eugène tarafından iletilen bir mesajla karısıyla birlikte saat 08.00'de kahvaltıya davet edilmişti. Burada Josephine ve Eugène'in kararlaştırdığı üzere ev hapsinde tutulacaklardı. Aslına bakılırsa Dubois de Crancé Napoléon'u darbe planlamakla suçlamış ancak Gohier söylentilere inanmak istememişti. Zira olayla ilgili İç Güvenlik Bakanı Fouché'yle konuştuğunda Fouché kendisine, "Gelişme mi? Gerçekten hiçbir (olağandışı) gelişme yok," yanıtını vermişti.[51] Gelgelelim Gohier kolayca aldatılabilecek kadar saf bir insan da değildi. Nitekim kahvaltıya Josephine'in arkadaşı olan karısını tek başına yolladı. Lavalette'in düştüğü notlara göre Josephine, "Gohier'nin duruma boyun eğmesini sağlamak için karısını korkutmaya" uğraşacaktı.[52]

Moreau sabahın ilerleyen saatlerinde Lüksemburg Sarayı'na ulaştı ve saray muhafızlarını etkisiz hâle getirdi. Akabinde Barras, Gohier ve Moulin'i tutuklayıp istifalarını istedi. Barras daha öncesinde Talleyrand ve Bruix tarafından büyük malikânesini ve yıllardır hükûmetin başında bulunması sayesinde edindiği serveti koruması karşılığında ikna edilmişti.[53] Gohier ve Moulin ise 24 saat ayak diremenin ardından imzayı attı.* Talleyrand, tabiatı gereği durumdan ekonomik bir fayda sağlamanın yolunu bulmuştu. Napoléon yıllar sonra kendisine servetini nasıl yaptığını sorduğunda kayıtsızca şöyle diyecekti: "Çok kolay oldu; 17 *Brumaire*'de devlet tahvili alıp 19'unda sattım."[54]

Napoléon Saint-Cloud'ya vardığında Yaşlılar'a bir daha konuşma yaptı. Pek de etkileyici bir hitabet sergileyemediği konuşmasında sarf ettiği sözlerin yazıya döküldüğünde yarattığı etki, sarf edildikleri ana nazaran daha fazladır:

> Hepiniz patlamaya hazır bir volkanın yamacındasınız. Cumhuriyetin artık bir hükûmeti yok; Direktuvar lağvedildi. Hizipler galeyana gelmiş durumda. Karar anı gelip çattı. Sizler beni ve silah arkadaşlarımı bilgeliğinize destek olalım diye çağırdınız ancak zaman çok değerli. Karara varmak zorundayız. Caesar ve Cromwellvari bir girişim söz konusu gibi görünüyor, farkındayım ancak hayır, geçmiş ve bugün kıyaslanamaz ve benim yegâne isteğim cumhuriyetin emniyetini sağlayıp sizlerin alacağı kararı desteklemektir.[55]

Genç General daha sonra grenadier erlerini kastederek, "Bu salonun dışında başlığını gördüğüm askerler," diye devam etti sözlerine. Daha sonra askerleri salona çağırıp Yaşlılar'a yanıt vermeleri için "Sizleri hiç kandırdım mı?" diye

* Moulin yeniden orduya katılıp Napoléon'un emrinde hizmet verecek, Gohier ise malikânesine çekilecek ve daha sonra Napoléon tarafından Hollanda büyükelçisi olarak görevlendirilecekti. –y.n.

sordu. "Ordugâhlarda, yoksunluğun içinde çırpındığımız zamanlarda verdiğim sözlere hiç ihanet ettim mi? Çok sayıda zafer vadettikten sonra sizleri başarıdan başarıya koşturmadım mı? Söyleyin onlara, tüm bunları kendi çıkarım için mi yoksa cumhuriyet için mi yaptım?" Elbette bu soruların karşılığında askerlerden kuvvetli bir tezahürat yükseldi ancak Yaşlılar'a mensup Linglet adındaki biri ayağa kalkıp gür bir sesle: "General, söylediklerinizi takdirle karşılıyoruz. O yüzden III. Yılın Anayasası'na bağlılık yemini edin. Zira cumhuriyeti ancak o kurtarır" deyince ortalık "derin bir sükûnete büründü." Napoléon tam anlamıyla tuzağa düşmüştü. Ancak kendini hemen toparlayıp şöyle dedi: "Artık III. Yılın Anayasası'na sahip değilsiniz. 18 *Fructidor*'da hükûmet Yasama Meclisi'nin bağımsızlığına gölge düşürdüğünde onu ihlal ettiniz." Ardından kamaraya Prairial darbesini de hatırlatarak "anayasanın delik deşik olduğunu, dolayısıyla yeni bir akde ve yeni teminatlara ihtiyaç duyulduğunu" söyledi. Ancak *Fructidor*'un üst düzey elebaşlarından birinin kendisi olduğunu yeniden gündeme getirmeye gerek duymadı.[56]

Yaşlılar'dan kayda değer sayıda saygın destekçi kazanan ve dışarıdaki silah arkadaşları tarafından cesaretlendirilen Napoléon, hafif yokuş arazide 90 metre kadar yürüyüp bu kez Beş Yüzler Kamarası'nın oturumunu gerçekleştirdiği Orangery (Sera) Sarayı'na geldi ancak burada çok daha farklı bir muameleyle karşılaştı. Harekete muhalif kişiler, birinci ve ikinci gün arasında, Napoléon ile Lucien'ın planladığı geçici Konsüllük teklifini engellemeye çalışmak için organize olma fırsatı bulmuşlardı. Beş Yüzler Kamarası'nda Yaşlılar'a nazaran çok daha fazla neo-Jakoben vardı ve bu kamaranın mevcudu Yaşlılar Kamarası'nın iki katıydı. Yani ikna süreci kesinlikle çok daha çetin geçecekti. Öğle saatlerinde başlayan oturumun hemen başında kamara mensupları alfabetik sırayla III. Yılın Anayasası'na bağlılık yemini etti.[57] Lucien, Boulay ve diğer Bonaparteçılar da isimleri okundukça neo-Jakobenler tarafından ikiyüzlü oldukları gerekçesiyle yuhalanarak bağlılık yemini etmeye zorlandılar. Kamara mensupları yeminler esnasında, muhafızlarının da işitmelerini sağlayacak şekilde anayasanın ihtişamı üzerine kısa konuşmalar yapma fırsatı buldu.

Napoléon, kendisine sadık subaylarla ve diğer birliklerle saraya geldiğinde sol cenaha mensup genç vekiller demokrasinin hâkim olduğu bir salona üniformalı askerlerin girmesinin kanuna aykırı olduğunu iddia etti. Genç General salona tek başına girmiş, kürsüye ulaşana kadar salonun yarısını hızlıca arşınlamıştı. Vekillerin yuhalamaları da tam bu esnada başladı. Görgü tanıklarından biri olan neo-Jakoben Jean-Adrien Bigonnet'nin ifadesine göre Napoléon bu yuhalamalara "Artık hizipçilik istemiyorum; bu iş bitmeli. Artık buna tahammülüm yok!" diye karşılık vermişti.[58] Bigonnet ifadelerine şöyle devam ediyordu: "İtiraf etmeliyim ki silahlı kuvvetlere mensup bir liderin meşru güce sahip kişilerin huzurunda otoriter bir tonda konuşması beni öfkelendirdi...

Tehdit altında oldukları hissi hemen herkesin yüzünden okunabiliyordu." Napoléon'un o esnada "benzi atmış, duygularına hâkim olamayan ve tereddüt eder" bir hâlde olduğunu da belirtiyordu Bigonnet. Fiziksel bir saldırı ihtimali söz konusu olduğu anda ise Lefebvre ile kılıçlı ve uzun boylu dört grenadier eri (bir tanesi ayı kürkünden başlığı olmadan bile 1.82 boyundaydı) Napoléon'un güvenliğini sağlamak üzere salona daldı. Ancak bu durum vekilleri iyice çileden çıkardı.[59]

Vekiller "Kahrolsun tiranlar!" diye bağırmaya başladı. "Cromwell!", "Tiran!", "Kahrolsun diktatörler!", "Kanunsuz! (*Hors la loi.!*)"[60] Bu bağırış çağırış, komplocular için oldukça tehlikeliydi çünkü yalnızca beş yıl önce sona eren Terör döneminde birilerinin "kanunsuz" addedilmesi çoğu zaman giyotine gönderileceklerinin habercisiydi. "Kahrolsun diktatör!" ("*À bas le dictateur!*) haykırışı ise en son Robespierre giyotin platformunu tırmandığı sırada duyulmuştu. Lucien, başkanlık tokmağını vurup sessiz olun diye bağırarak sükûneti sağlamaya çalıştıysa da o ana kadar birkaç vekil sıralarında inip Orangery'nin ana bölümüne ulaşmış ve Napoléon'u itip kakmaya, yuhalamaya, çekiştirmeye ve tokatlamaya başlamıştı. Hatta bazıları genç General'i yüksek brokarlı yakasından kavramış, bunun üzerine Lefebvre ile grenadier erleri kendilerini Napoléon ile vekillerin arasına sokmak zorunda kalmıştı.[61]

Lavalette olup biteni Napoléon'a bildirmek üzere günün erken saatlerinde Orangery salonuna gönderilmişti. Her şey yaşanırken orada olan Lavalette'in ifadelerine göre genç General bu süreçte "vekillerin, kurmaylarının ve grenadier erlerinin baskısını derinden hissetmişti." Şöyle devam ediyordu sözlerine: "Öyle ki bir an için bu baskıyı kaldıramayıp zihnen çökeceğini hissettim. O anda ne ileriye gidebilir ne de geri dönebilirdi."[62] Napoléon en sonunda kavga dövüş Orangery'den ayrıldı. Arbede sırasında Grenadier Thomé'nin üniformasının kolu yırtılmıştı. "Napoléon avluya çıkmayı başardı," diye devam ediyordu Lavalette. "Merdivenin sonunda atına atladı ve Lucien'ın da dışarı gelmesi için talimat gönderdi. Şu aşamada salonun pencereleri ardına kadar açılmışken Beş Yüzler Kamarası'nın mensupları Napoléon'u işaret edip "Kahrolsun Diktatör!" ve "Kanunsuz!" diye bağırıyordu.[63] Olayın görgü tanıklarından ve kamaraya mensup vekillerden Théophile Berlier'nin ifade ettiğine göre "[genç General'in] 'kanunsuz' olduğuna yönelik bağırışların da dâhil olduğu büyük kargaşanın akabinde Napoléon salondan ayrılınca kardeşi Lucien kürsüde Napoléon'u temize çıkarmaya çalıştı ancak kendisini dinleyen olmadı. Bu duruma ziyadesiyle içerleyen Lucien başkanlık üniformasını çıkarıp salonu terk etti."[64] Bu esnada bazı vekiller Napoléon'u kanun dışı ilan edecek bir önerge sunup mevcut oturumun kâğıt üstünde yasal olarak devam etmesini sağlamak için Lucien'ı fizikî bir müdahaleyle başkanlık koltuğunda tutmaya çalıştı ancak grenadier erleri onu da Orangery'den çıkarmayı başardı.[65]

Talleyrand'ın sekreteri Montrond sonraları Roederer'ye, Beş Yüzler Kamarası'nda kendisiyle ilgili bir önergenin oylamaya sunulduğunu öğrenen Napoléon'un "aniden sararıp solduğunu" anlatacaktı.[66] Ne var ki bu ifade şüphe götürür çünkü Talleyrand ve Montrond o gün olanları uzaktan, sarayın kameriyesinden izliyordu.[67] İşlerin kötüye gitmesi ihtimaline karşı yanında 10.000 frank nakit bulunduran Collot da onlarla birlikteydi. Altı atın çektiği bir arabayı hazırda bekletmesine karşın olayları daha yakından gözlemleyen Sieyès ise soğukkanlılığını koruyup Napoléon'u kanunsuz addedenlerin gerçek kanun karşıtları olduğunu ilan etti. Terör döneminde aristokratların savunucuları tarafından kullanılan bu savunma yöntemi tüm mantıksızlığına rağmen komplocuları cesaretlendirmeyi başardı.[68]

Orangery'den atıldıktan sonra Napoléon'un yarım saat kadar tereddüde düştüğü söylenir. Lavalette bu sürecin darbe planına dair en tehlikeli dakikalar olduğuna inanıyordu. Zira "şöhret sahibi bir komutan (mesela Augereau, Jourdan ya da Bernadotte) kendisini *Yurt Ordusu*'nun lideri ilan etseydi neler yaşanacağını kestirmek çok zordu."[69] Napoléon 19 *Brumaire*'de onu korkaklıkla itham eden bazılarının öne sürdüğü gibi sinirlerine hâkim olamamış, hatta bayılıp askerleri tarafından taşınmış mıydı?[70] Milletvekilleri tarafından tartaklanmak genç General'i rahatsız etmiş olabilir ama önceden baldırına mızrak saplanmış ve emir subaylarından birinin top güllesine kurban gidişine şahit olmuş bir komutanın gözünde tartaklanma devede kulak kalırdı. Napoléon ertesi gün Beş Yüzler Kamarası'yla ilgili "avukatlardan ziyade askerlerle konuşmayı yeğlerim" dedi. "Ben meclislere aşina bir adam değilim. Herhâlde zaman içinde alışacağım."[71]

Napoléon vekillerin saldırganlığına bir hayli şaşırmış olabilir ancak kontrolünü yitirip her şeyi Lucien'a devrettiği iddiaları abartılıdır. Lavalette, Napoléon'u "iki iskemleden başka bir şeyin bulunmadığı bir apartman dairesinde çok daha coşkun bir ruh hâli içinde buldu." Genç General, Sieyès'e, "Görüyorsun değil mi yaptıklarını!" dedikten sonra "kırbacıyla zemini döverek 'Bu iş artık bitmeli!' diye haykırdı." Ancak şu da hemen belirtilmelidir ki bu ifadeler Napoléon'un Beş Yüzler Kamarası'nın mensuplarıyla yaşadığı olaydan sonra değil İkinci Gün'de Yaşlılar'a yaptığı konuşmadan önce sarf edilmişti. Dolayısıyla burada Napoléon'un kontrolünü yitirişi değil öfkesi ve sabırsızlığı gözlemlenmektedir.[72] Napoléon'un Orangery'den kaçmasının ya da defedilmesinin akabinde yaşananlara gelirsek; Komplocular bir B planına sahipti ve bu plan Lucien'ın binayı terk etmesinin ardından devreye sokuldu. Yarım saat içinde Lucien salondan ayrılmış, darbeciler bir araya toplanmış, Napoléon'a yapılan fizikî müdahale kulaktan kulağa yayılmaya başlamış ve Meclis Muhafızları'nın darbeyi desteklemeye ikna edilmesi için bir plan tasarlanmıştı.

Beş Yüzler Kamarası'nın bir mensubu olmakla birlikte tarafsızlığını koruyan Augereau bu boşlukta Mars Galerisi'ndeki Napoléon'un yanına gelip pek de yardımsever olmayan bir tonla "Çok derinlere daldınız" dedi. Napoléon bu ifadeye "Ne olmuş yani? Arcole'de çok daha kötüsünü yaşamıştık" diye cevap verdi.[73]Napoléon sonraları bu diyaloğun devamında Augereau'yu tehdit ettiğini ve şöyle dediğini ileri sürecekti: "Eğer olayın kurbanı olmak istemiyorsanız sesinizi çıkarmayın. Göreceksin, yarım saat içinde işler nasıl da tersine dönecek."[74]Hangi yanıt doğrudur bilinmez ancak her iki yanıttan da Napoléon'un darbenin ikinci aşamasına kötü bir başlangıç yaptığının farkında olduğu fakat cesaretini hemen hemen hiç yitirmediği anlaşılmaktadır.[75] Ayrıca her iki yanıtta da işleri tersine döndürecek bir planı olduğu sezilmektedir.

İkinci aşama, Yüzbaşı Jean-Marie Ponsard'ın emrindeki 400 askerden müteşekkil Meclis Muhafızları'nın desteğini kazanmaktı. Ancak bu, yalnızca Napoléon tarafından değil görenlerin sahnede sergilenmek üzere hazırlandığını ve hatta daha önce prova edildiğini düşünmesine yol açan katıksız bir alicengiz oyunuyla gerçekleştirildi. Hatırlanacağı üzere Napoléon, 1794'te tutuklanmadan önce Cenova'daki Fransız konsülü Tilly'ye Augustin Robespierre'le ilgili yazdığı mektupta, "öz kardeşim bile olsa, tiranlığa soyunduğu anda gözümü kırpmadan hançeri saplardım" demişti.[76] O gün tasarlanan planda bu sözlerin neredeyse aynısı tekrarlanacaktı. Lucien o cümlenin sarf edildiği günden beş yıl sonra atına atlayıp muhafızların yanına gitti ve sert bir tirada başladı. İngiliz altınlarıyla beslenen az sayıdaki vekilin Beş Yüzler Kamarası'nın büyük kısmını yıldırdığını haykıran Lucien konuşmasının bir noktasında kılıcını çekip Napoléon'un göğsüne tutarak, "Yemin ederim ki Fransızların özgürlüğüne kastedecek herhangi bir şey yapmaya kalkarsa kılıcımı öz kardeşimin tam kalbine saplarım," dedi.[77] Hem yapmacık hem de riyakârca bir vaatti bu, ancak işe yaradı. (Bu, aynı zamanda o günden Waterloo Muharebesi'ne kadarki süreç boyunca Napoléon'un kardeşlerinden herhangi birinin onun sırtında bir yük olmanın ötesine geçip bir işe yaradığı son olaydı.)

"Yüzbaşı," dedi Napoléon Ponsard'a, en azından sonradan söylenenlere göre. "Bölüğünün başına geçip şu fesat meclisi i dağıt. Bunlar milletin temsilcileri değil, milletin başına gelen felaketlerin yegâne sorumlusudur." Ponsard vekillerin direnmeleri durumunda ne yapması gerektiğini sorduğunda ise "Güç kullan" dedi Napoléon. "Hatta süngü bile kullanabilirsin." Ponsard'ın yanıtı, "Emredersiniz, generalim (*mon général*)" oldu.[78] Bunun üzerine Ponsard'ın askerleri; Napoléon'un kız kardeşi Pauline'le evli General Charles Leclerc, Napoléon'un diğer kız kardeşiyle nişanlı Murat, Bessières, 8'inci Piyade Alayı'na mensup Binbaşı Guillaume Dujardin, Lefebvre ve Marmont'un da dâhil olduğu diğer subaylarla birlikte İngiliz altınlarıyla satın

alındığı söylenen avukat-politikacıları suçlayıp kınayarak Orangery'yi kolaylıkla boşalttı. Vekillerin "Yaşasın Cumhuriyet (*Vive la République!*)" haykırışlarını, kanuna ve anayasaya uyma çağrılarına kulak asan olmadı.[79]

Berlier şöyle anlatıyor: "Yalnızca yarım saat geçmişti ki salonun ana giriş kapılarından biri büyük bir gümbürtüyle savruldu. Vekilleri tahliye etmek üzere süngüleri takılı vaziyette odaya doluşan ve Murat tarafından komuta edilen askerleri o zaman gördük." Askerler salona girdiğinde vekillerden Joseph Blin, Louis Talot ve Bigonnet (bazı kaynaklar bunlara Jourdan'ı da dâhil eder) askerlerden subayların emrine uymayı reddetmelerini istedi ancak isteklerine bir karşılık bulamadılar.[80] Bunun üzerine pek çok vekil tutuklanma korkusuyla kaçmaya ve hatta bir efsaneye göre Orangery'nin zemin katındaki pencerelerden atlamaya başladı. Lavalette'in aktardığına göre kimileri "Daha kolay kaçabilmek ve tanınmamak için Roma tarzı togalarını ve köşeli şapkalarını çıkarmıştı."[81] Grenadierler ise anayasanın kusursuz bir soğukkanlılıkla devrilmesinde oynadıkları hayati rolü görmüşlerdi. Seferlerde hizmet ettikleri subayların ve Mısır'dan döndükten sonra adları kışlalarda dilden dile dolaşır hâle gelmiş kahraman komutanların emirlerini, seçilmiş vekillerin sözlerinden daha ulvi bulmuşlardı. Dolayısıyla bu abidevi komutanlar ile onları tutuklamak isteyen politikacılar arasında bir seçim yapmak durumunda kaldıklarında bir an bile düşünmeye gerek duymamışlardı. Önceden Savaş Bakanlığı yapmış General Pierre de Beurnonville'in orada bulunması ve darbeyi destekler bir tavır sergilemesi de işleri kolaylaştıran etkenlerdendi. Nitekim Napoléon o ayın sonunda Beurnonville'e üzerinde "St-Cloud Günü, 19 *Brumaire*, VIII. Yıl" yazısının işlendiği bir çift pistov gönderecekti. Benzer hediyeler Lefebvre ile Bessières'e de sunuldu.[82]

Lucien, ikinci günün sonunda gece geç saate kadar uğraşıp darbeyi destekleyen vekillerden bulabildiği kadarını Orangery'de topladı. Muhtelif kaynaklarda farklı sayılar telaffuz edilse de toplanan kişilerin 50'yi ancak bulduğu düşünülmektedir. Diğer bir deyişle kamaranın yalnızca %10'u toplanabilmişti.[83] Gerçekleştirilen oturumda, "Aşırılığa ve suça defaatle meyleden Direktuvar lağvedilmiştir" kararı alındı.[84] Akabinde sırasıyla Sieyès, Ducos ve Napoléon geçici konsüller olarak atandı. Konsüllerden ikisinin daha önce Direktuvar mensubu olması düzmece de olsa anayasal devamlılığın işareti gibi görünüyordu. Oturumda Lucien'ın vekilleri, daha doğrusu Beş Yüzler Kamarası'ndan geriye kalan artıklar tarafından alınan bir başka karar daha vardı. Her iki kamara da dört ay süreyle askıya alınıyordu. (Bu dört aylık erteleme kalıcı olacaktı.) Bir diğer karar ise yeni rejime muhalif olup çoğunluğunu neo-Jakobenlerin oluşturduğu 61 vekilin meclisten kovulması oldu. Ancak bunlardan yalnızca yirmisi sürgüne gönderildi.[85] En nihayetinde her iki kamaraya mensup 25'er vekilden oluşan geçici bir komisyon, yeni bir anayasa taslağı hazırlamak üzere

kolları sıvadı ancak Sieyès'in anayasa taslağını çoktan hazırladığından kimsenin şüphesi yoktu.

Darbe destekçilerinin öne sürdüğü gibi Napoléon'a Orangery'de gerçekten hançer çekilmiş miydi? Çelişkili ve siyasi gayelerle kaleme alınmış çok sayıdaki anlatıdan olayın iç yüzünü öğrenebilmek hemen hemen imkânsız ancak böyle bir şeyin yaşanması da pek olası görünmüyor. Bunun sebeplerinden biri o gün Napoléon'un ya da bir başkasının kanının dökülmemesiydi. O dönemlerde pek çok kişi nefsi müdafaadan ziyade kuş tüyü sivriltmek ya da istiridye açmak gibi günlük işlerde kullanmak üzere küçük çakılar taşırdı ve Beş Yüzler Kamarası'na mensup vekillerin giydiği uzun, mavi, togavari kadife pelerin bu çakıları kolayca saklamalarını sağlardı. Öte yandan Lucien ve Marmont askerlere Napoléon'un hançerli bir saldırıya uğradığını söylemiş, Lavalette ise hançeri kullanan kişinin Bonaparte karşıtı Korsikalı vekil Barthélemy Aréna olduğunu iddia etmişti. Ancak olayın bu üçlüden başka bir şahidi bulunmuyor. (Aréna, "Cumhuriyetçilerin Gazetesi"ne [*Le Journal des Républicains*] yazdığı 23 *Brumaire* tarihli bir mektupta yaşananlar sırasında salonun diğer köşesinde olduğunu belirtmiş, yine de her ihtimale karşı ülkeden kaçmaktan geri durmamıştı.)[86] 1814 gibi erken bir tarihte yayımlanan ve darbenin öyküsünü anlatan Bonaparte karşıtı dört ciltlik çalışmada "Cromwell" ve "Tiran" bağırışları yükseldiğinde "Elli vekilin Napoléon'u kuşattığı, onu itip kaktığı, kötü sözler söylediği ve aralarından birinin bir hançer çekip generale en yakın grenadier erinin elini *masumca* çizdikten sonra silahını düşürüp kalabalığa karıştığı" belirtilmektedir.[87] Kitapta bir insanın o koşullar altında birinin elini hançerle nasıl olup da "masumca" çizdiği açıklanmaz ancak o gün yaralanan tek kişinin üniformasının kolu "kesilmekten" ziyade "yırtılan" ve olayı hafif bir çizikle atlatan Grenadier Thomé olduğunu söylemek mümkündür.[88]

Hançerden ilk kez 23 *Brumaire*'de *Moniteur* gazetesinde bahsedildi ki o tarihe kadar Bonaparteçılar hükûmete ait propaganda makinesinin kontrolünü çoktan eline geçirmişti. Hançerden ya da saldırıdan bahseden başka gazete olmadı ancak yine de bu sözde hançer saldırısı salonun boşaltılmasının aklanmasında önemli bir rol oynadı ve hemen akabinde olaya dair yeni görseller ve oymalar türedi. Örneğin olayın üzerinden bir yıl bile geçmeden Londra'da "Bonaparte Meclis'te" isimli bir resim yayınlanmış, bu resimde Napoléon hançerlerini savuran öfkeli vekillerin gerçekleştirdiği canice saldırıya cesurca göğüs gererken gösterilmişti. 11 Kasım'da yayımlanan Günün Emri'nde ise şöyle deniyordu: "General Bonaparte, hançerli vekillerin saldırısına kurban gitmek üzere olan komutanlarını kurtararak büyük bir şeref payesine kavuşan cesur grenadier erleriyle iftihar ettiğini bildirir."[89] Olayın ardından Thomé, bir kahramana dönüştürüldü ve askere ömür boyu alacağı 600 franklık bir maaş

ile 2.000 écu değerinde bir pırlanta yüzük bahşedildi. Josephine ise askeri üç gün sonra bir öğle yemeği esnasında verdiği öpücükle mükâfatlandırdı.*

Asıl soru şu olmalıdır: Saint-Cloud'da değilse bile en azından Paris'te anayasanın savunulması için neden cılız bir ses bile yükselmedi? Şayet Direktuvar ya da Beş Yüzler Kamarası belli bir desteğe sahip olsaydı insanlar olayları duyduktan sonra o gece Paris'te ve Fransa'nın büyük kentlerinde sokaklara çoktan barikat kurardı ancak ne şehirler ayaklandı ne de şehirlerin savunulması için tek bir kurşun sıkıldı. Saint-Antoine banliyösü gibi işçi sınıfı ilçeleri Direktuvarı sevmezdi ve bu yüzden ayaklanmadılar. Hatta piyasadaki %3'lük devlet tahvillerinin fiyatı darbeden bir gün önce 11.4 frankken bir hafta sonra 20 franga fırladı.[90] Bununla birlikte Paris'ten uzaktaki bazı bölgelerde muhalif sesler çıkmamış değildi. Pas-de-Calais, Jura ve Pyrénées Orientales yetkilileri yaşananlardan dolayı kaygılı olduklarını bildirdiyseler de hiç kimse Konsüllük idaresi ve Napoléon'la bir iç savaşa girişecek havada değildi. Nitekim bu sesler kısa süre sonra kesildi.

Brumaire'le ilgili esas nokta hâlihazırda başarısız ve yıkılmaya yazgılı olan Direktuvar'ın lağvedilmesi değil, Yasama Meclisi'nin iki kamarası ile III. Yılın Anayasası'nın ortadan kaldırılmasıydı. Aslına bakılırsa Meclis, Direktuvar'ın gözden düşmesinden çok fazla etkilenmiş sayılmazdı. Ayrıca neo-Jakoben'ler büyük bir tehdit arz etmediği gibi millet acilen bertaraf edilmesi gereken bir tehlikeyle karşı karşıya da değildi. Yine de Sieyès ve Napoléon ciddi bir kitlesel reaksiyonla karşılaşmaksızın Yaşlılar ve Beş Yüzler kamaralarını kapatmayı başardılar. İhtilalin üzerinden on yıl geçmişken pek çok Fransız, bir lider özlemiyle yanıp tutuşuyordu. Yurttaşlar, Meclis'in ve değişiklik yapılmasına neredeyse imkânsız gözüyle bakılan anayasanın bu türden bir liderin ortaya çıkmasını engellediğini de pekâlâ anlamışlardı. Dolayısıyla halk, Gordion düğümünün kesilebilmesi için Napoléon ile diğer darbecilerin temsilî hükûmeti geçici olarak askıya almasını hevesle bekliyordu. Diğer bir deyişle, Paris kamuoyu Napoléon'un iktidara gelebilmek için güç kullanıp kullanmadığına aldırış etmiyordu. Subaylar nizama, disipline ve harekete kıymet veriyordu ki bu erdemlerin her biri Napoléon tarafından şu aşamada özgürlük, eşitlik ve kardeşlikten daha önemli görülüyordu. Halk da farklı bir kanıda değildi. Ayrıca Napoléon Fransa'ya ulusal bir başarı hikâyesi sunabiliyordu. Öte yandan kendi ifadesiyle "Bu Direktuvar mensupları halkın yüreğine hitap edecek bir şeyler yapmaktan anlamıyordu."[91] Napoléon'u cazip kılan diğer bir sebep ise elde ettiği zaferlerin yanında savaş yorgunu Fransızların karşısına barış antlaşmalarıyla çıkmasıydı.

* Vekillerden Auguste-Louis Petiet'nin oğlu, sonraları işin aslının başka olduğunu, Thomé'nin üniformasının kolunun yanındaki arkadaşlarından birinin silahına takıldığı için yırtıldığını iddia edecekti. (Lentz, 18-*Brumaire* s. 329, Sciout, *Le Directoire* IV s. 652 n. 1) -y.n.

"Darbe" (*coup d'état*) terimi o dönemde siyasi dilde oldukça yaygın şekilde kullanılıyordu. *Thermidor* Tasfiyesi bir darbe olarak görülse de "18 *Brumaire*" bir darbe olarak tanımlanmadı. Bununla birlikte bu girişimin bir darbe olduğuna şüphe yok. İnsanlar yaşananları "günler" (*les journées*) olarak adlandırıyordu. Lucien'ın kılıcını Napoléon'un göğsüne tutması, Thomé'nin muhtemelen hiç gerçekleşmemiş bir hançer saldırısını önlediği için pırlanta bir yüzükle ödüllendirilmesi ve benzeri teatral durumları bir kenara bırakacak olursak neo-Jakobenler gerçekten de beklenmedik derecede çetin çıkmışlardı ve şayet Meclis Muhafızları Beş Yüzler Kamarası'na sadık kalsalardı darbeciler çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaklardı. Brumaire Darbesi'nden bir gün sonra Napoléon, âdeta kendi kehanetini gerçekleştirircesine Josephine'le birlikte Lüksemburg Sarayı'nda uyudu. İkili, Vaugirard Sokağı'ndaki ana sarayın sağında bulunan Gohier'nin dairesine taşınmıştı. Burası aynı zamanda Josephine'in beş yıl önce ölümle burun buruna geldiği Saint-Joseph-des-Carmes hapishanesine sadece 100 metre uzaklıktaydı.

"Darbe"nin aksine olumsuz bir çağrışıma sahip olmayan "günler" sözcüğü Fransız İhtilali'nin kaderine etki eden bazı büyük olayları tanımlamak için kullanılırdı. Halkın Versay'a yürümesiyle başlayıp kraliyet ailesinin Paris'e dönüşüyle sonuçlanan olaylara "5 ve 6 Ekim 1789 Günleri (*Journées des 5 et 6 Octobre 1789*)" yahut kısaca "1789 Ekim Günleri (*Journées d'Octobre 1789*)" denmesi bunun en meşhur örneklerindendir. -ç.n.

İkinci Bölüm

Ustalık

X

Konsül

"Bir yıl daha dayanırsa uzun yıllar kalıcı olacak.

–Talleyrand, Napoléon'un konsüllüğü üzerine.

"Kitleler yönetildiklerinin farkında olmadan yönetilmelidir."

–Napoléon, Fouché'ye hitaben, Eylül 1804.

Napoléon pazartesi gününe denk gelen 11 Kasım 1799'un yağmurlu ve kasvetli sabahında, saatler 10.00'u gösterirken altı dragonun eskortluğunda sivil kıyafetler içinde Lüksemburg Sarayı'na geldi. Amacı, Direktuvar'ın toplandığı odada geçici Konsüllük* idaresinin çalışmalarına başlamaktı.[1] Bir gün önce darbe yapan genç General ilk fırsatta diğer baş darbecilere karşı ikinci bir darbe yapma niyetindeydi. Sieyès 1791 ve 1793'te Fransa için iki anayasa hazırlamıştı. Napoléon, merkezî iktidara karşı denetim ve denge unsurlarıyla dolu bir üçüncü anayasanın ihtilalin güvencesini sağlayacağına inanmıyordu. Kendisi daha sonra Sieyès için şöyle diyecekti: "İş bitirici biri değildi. İnsan doğasıyla ilgili hemen hemen hiçbir şey bilmez ve kitleleri harekete geçiremezdi. Çalışmaları onu daima metafiziğin yoluna yönlendirmiştir."[2]

Üç konsülün ilk toplantısında Ducos, Napoléon'a şöyle dedi: "Başkanlık için oylamaya gerek yok. Bu zaten sizin hakkınız."[3] Sieyès bu sözlere yüz ekşitince Napoléon orta yolu bulmak için başkanlığın alfabetik olarak soy isimden (yani kendisinden) başlayacak şekilde her 24 saatte bir diğer kişiye geçmesini önerdi ve ardından salonun ortasında bulunan Direktuvar başkanlarının oturduğu büyük sandalyeye kuruldu. Oradan bir daha kalkmayacaktı. Neden sonra "Haydi" diye teşvik etti diğerlerini. "Ant için; acelemiz var."[4] Yalnızca üç kişinin katıldığı bir toplantıda kimin başkanlık ettiği aslında pek de önemli değildi ancak Konsüllük idaresinin dinamosu olarak tartışılacak konuları ortaya atan ve bunları derinleştiren kişi yine Napoléon oldu.

* Bu yönetim sistemi, halk oylamasıyla onaylanana kadar "Konsüllük" olarak anılmayacaktı. –y.n.

Darbenin hemen ertesi günü Paris sokakları, yaşananları Napoléon'un bakış açısıyla anlatan ("20 suikastçı üzerime çullandı ve beni göğsümden bıçaklamaya çalıştı") ve ulusal birlik çağrısında bulunan duvar ilanlarıyla donanmıştı bile. Sieyès'in ya da Ducos'un adının geçmediği ilanlarda "Muhafazakâr, korumacı ve liberal fikirler, provokatörlerin dağıtılmasıyla hak ettiği yere kavuştu" deniyor, Direktuvar'dan yaka silkip başarılı bir general tarafından idare edilen hükûmetin daha kötü bir iş çıkaramayacağını düşünen Fransız halkının duygularına hitap ediliyordu.[5]

Sieyès ve destekçileri, duvar ilanları basıp Paris sokaklarını bunlarla donatmak için tüm gece uyumadan çalışan Napoléon'un propagandacıları kadar enerjik değildi. Öyle ki yeni anayasa taslağını oluşturmak için kurulan 50 kişilik geçici komisyonun 7 kişilik çekirdek kadrosuna başkanlık yapan Boulay de la Meurthe, yeni belgeleri almak üzere Sieyès'in konutuna geldiğinde Sieyès'in kendisine gösterdiği tek şey bir top not kâğıdıydı. Bunun üzerine Boulay ve Sieyès ilk taslağı hazırlamak üzere çalışmalara başladı. Bu taslak eski bir Jironden ve anayasa uzmanı olan Pierre Daunou tarafından tamamlandı.[6] Olayların üzerinden çok zaman geçmemişti ki Roederer, Napoléon'u Sieyès'in planları konusunda uyardı. Söylediğine göre Sieyès, dışişleri ve içişleriyle ilgilenen diğer iki konsüle nezaret edecek bir "Büyük Elektör" makamı tesis edilmesini önermeyi planlıyordu. Kafasındaki karmaşık güçler ayrılığı sisteminde Senato'yu "eşraf" kontrol edecek ve Büyük Elektör'ü görevden alma yetkisi yalnızca onlarda olacaktı.[7] Sieyès açıkça Napoléon'u savaş konsülü, Ducos'yu içişleri konsülü, kendisini ise filozof-kral olarak görüyordu. Ancak Napoléon'un aklında bambaşka şeyler vardı.[8]

"VIII. Yılın Anayasası"nın davul ve trompetler eşliğinde Paris'in umuma açık noktalarında ilan edilmesinden önceki beş haftalık süreçte *Brumaire*ciler tarafından kurulan gayri resmî komite ve alt komitelerde hummalı tartışmalar yaşandı. Lucien ve Boulay'nin başı çektiği Napoléon destekçisi hizip, yetkinin daha merkezî olması gerektiğini düşünen Daunou'yu da saflarına dâhil ederek Sieyès ve destekçilerinden oluşan küçük gruba açık ara üstün geldi. Cambacérès'in de tam zamanında Bonaparteçı safa geçmesiyle işler iyice kolaylaştı. En nihayetinde Boulay geçici komiteye yaptığı açıklamada on yıllık süreyle ve Birinci Konsül sıfatıyla, yasamanın yegâne yetkilisi olarak Napoléon'a mutlak gücü teslim etmenin, yerine getirmeleri gereken bir "vazife" olduğunu söyledi. Bu sistemde denetleyici bir Büyük Elektör olmayacak, yalnızca danışma kurulu olarak hizmet veren bir Devlet Şûrası bulunacaktı.[9] Yeni anayasanın 41. maddesi şöyle diyordu: "Birinci Konsül yasa koyma; Devlet Şûrası'na, bakanlıklara, büyükelçiliklere, önemli tüm yurt dışı mevkilere, ordu ve donanmaya, yerel yönetimlere ve mahkemelerdeki hükûmet temsilciliği makamına istediği kişileri atama ya da ilgili kişileri görevden alma

yetkisini haizdir."[10] Birinci Konsül antlaşma imzalama yetkisini elinde bulunduracak, Tuileries'ye yerleşme ayrıcalığına sahip olacak ve yıllık 500.000 frank maaş alacaktı ki bu, bir büyükelçinin yıllık maaşının 50 katıydı. Görüldüğü gibi başından beri gerçek gücün kimde olduğu ayan beyan ortadaydı. Aslında ikinci ve üçüncü konsüller de Tuileries'de yaşayacaktı ancak onlar anayasal aksaklıkların gizlenmesini sağlama rollerini oynama karşılığında yalnızca 150.000 franklık bir yıllık maaş alacaklardı.

Konsüllük idaresi yeni rejimi popüler kılmak, kendi ifadeleriyle "ihtilali tamamlamak" adına çok sayıda emir yayımladı. Bu bağlamda Versay Sarayı yaralı askerlerin hizmetine sunuldu, göç karşıtı katı kanun yürürlükten kaldırıldı ve Napoléon Temple Hapishanesi'ne giderek esirleri bizzat salıverdi. İç güvenlik personeline ülkeye dönen siyasi göçmenleri taciz etmeme ve onlara zorla "kredi" çektirmeme emri verildi, Bastille Baskını'nın yıl dönümü ile 1 *Vendémiaire* (cumhuriyetçi takvimde yılbaşı) tatil ilan edildi ve savaş gazileri ile savaşlarda yaşamını yitirenlerin karılarına ve çocuklarına maaş bağlanmasına karar verildi. Bunların yanında artık hiçbir rahip Anayasa Yemini etmeyi reddettiği için sı ır dışı edilmeyecekti. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'yle "Yarı-Resmî Savaş" hâli sürmesine rağmen 1799'un aralık ayında yaşamını yitiren George Washington için Fransa genelinde on günlük yas ilan edildi. Yas döneminde "Amerika'nın Cincinnatus'una" düzülen medya methiyelerinde Washington ile Napoléon arasında birtakım paralellikler kuruldu.[11] Bunun yanında Napoléon, Mısır'dan ayrılırken Kléber'e verdiği sözü de unutmamıştı. Yeni içişleri bakanı, matematikçi ve astronom Marquis de Laplace'a ilk gemiyle Mısır'a bir "komedyenler kumpanyası" gönderilmesini emretti.[12] Genç General'in o dönemlerde Bourrienne'e söylediği gibi, "Kundaktaki bu yeni hükûmet göz kamaştırmalı ve hayranlık uyandırmalıydı. Bunu sürdüremezse başarısızlığa mahkûm olurdu."[13]

Napoléon bir askerdi ve 18 *Brumaire* de bir askerî darbeydi ancak Laplace gibi saygın bir bilim insanının bu denli önemli bir makama getirilmesi yeni yönetimin katıksız bir askerî diktatörlük olmayacağının göstergesiydi. Nitekim Dışişleri Bakanlığı yeniden Talleyrand'a teslim edilirken hükûmete askerlik mesleğini icra eden yalnızca bir kişi dâhil edildi. O da yeni Savaş Bakanı Alexandre Berthier'ydi.[14] Napoléon konuyla ilgili ertesi yıl Roederer'ye şöyle diyecekti: "Şayet üç dört yıl içinde hasta yatağımda ateşlenip ölürsem millete askerî hükûmetlere karşı durmalarını ve yönetime sivil idarecileri getirmelerini söyleyeceğim.[15] Tahmin edileceği gibi iç Güvenlik Bakanlığına Fouché atanırken XVI. Louis'den beri tüm rejimlere hizmet etmiş devlet hazinesinin üst rütbeli eski yetkilisi Martin Gaudin Maliye Bakanı olarak atandı. Gaudin göreve gelir gelmez korkunç derecede karmaşık Fransız vergi sistemini ıslah etmeye ve vergi oranlarını düşürmeye girişti. Mali yönetim yerel

yetkililerden Maliye Bakanlığına devrilirken tüm kamu muhasebe sistemi son kertede merkezîleştirildi.[16] Napoléon, o güne kadar farklı birimler tarafından gerçekleştirilen ordu ödemeleri için hızlı bir biçimde merkezî bir sistem de teşkil etti. Böylece bürokrasiyi ortadan kaldırıp çok ihtiyaç duyulan reformları vakit kaybetmeksizin yapabileceğini bir kez daha göstermiş oldu.

Napoléon, anayasa komisyonunun 13 Aralık tarihli son oturumunda Sieyès'i şubatta halk oyuna sunulacak "VIII. Yılın Anayasası" isimli yeni anayasanın bir parçasını teşkil eden üç konsülün isimlerini ilan etmeye davet etti. O tarihe kadar 350.000 frank olduğu düşünülen nakit para, Versay dışında bir konut ve Paris'te (parası devlet tarafından ödenen) bir ev karşılığında ikna edilen Sieyès usulüne uygun olarak Napoléon'un birinci konsül, Cambacérès'nin ikinci konsül, eski bir vekil ve olağanüstü derecede uysal bir avukat olan Charles-François Lebrun'ın da üçüncü konsül olmasını teklif etti. Sieyès'e yalnızca Senato'nun başkanlığı bırakılmıştı. Geçici konsüllük görevini bırakmayı kabul etmesi karşılığında 100.000 frangı kabul eden Ducos ise Sieyès'in başkan yardımcısı olacaktı. Napoléon'un bu ikinci darbesi öncekinden biraz daha fazla zaman aldıysa da en az onun kadar kansız ve başarıyla sonuçlanmıştı. Konsüllük idaresinin hukuki bir meşruiyete sahip olması için şubatta yapılması planlanan halk oylamasına hâlâ ihtiyaç varsa da Napoléon Fransa'yı yönetme hakkına sahip olduğundan en ufak bir şüphe duymuyordu. Julius Caesar hakkında yazdığı yazıda da belirttiği gibi, "Bu türden durumlarda tutuk ve tedbirli meclisler yönetme becerisinden yoksundur. Dolayısıyla Caesar, Roma'nın dünya hâkimiyetinin ve her sınıfa mensup Roma yurttaşlarının emniyetinin güvencesiydi. Bu sebeple yetkisi meşruydu."[17] Napoléon'un Fransa hükûmetine karşı 1799'daki yaklaşımı da tam olarak böyleydi.

Napoléon 15 Aralık'ta yayımlanan bildiride "Fransızlar!" diye seslendi yurttaşlara. "Size bir anayasa sunulmuş bulunuyor. Bu anayasa cumhuriyetin... askerî ve iç işleriyle ilgili tüm belirsizliklerini sonlandırmakta... Anayasa, temsilî hükûmetin esas ilkeleri ile mülkiyet, eşitlik ve özgürlük gibi kutsal haklar temelinde inşa edildi... Yurttaşlar, ihtilal kendisini tetikleyen ilkeler üzerine kuruludur ve artık nihayete ermiştir."[18]

Mülkiyet hakkının eşitlik ve özgürlükten önce telaffuz edilmesi tüccar, işveren, girişimci ve "millîleştirilmiş mülkleri" edinenlerin (söz gelimi dut bahçesi gibi küçük işletmeleri devam ettirmeye çabalayan insanların) çıkarlarının Napoléon tarafından korunacağına delalet ediyordu. Bu kimseler Fransa'nın belkemiğiydi ve Napoléon onların kaygı ve ihtiyaçlarının ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Bir önceki anayasanın çeyreğinden daha kısa olan 95 maddelik yeni anayasanın 94. maddesine göre ihtilal sürecinde monarşi, Kilise ve aristokrasiden alınıp halka satılan mal, mülk ve gayrimenkuller hiçbir koşulda

eski sahiplerine geri verilmeyecekti. Napoléon aynı sözleri 1802 ve 1804'te de yineledi ancak yeni malların dağıtılacağına dair bir vaatte bulunmadı. Ayrıca eşitlik konusunda ekonomik eşitlikten değil kanunlar önünde eşit olmaktan bahsediliyordu. Genç General'in en güçlü doğal destekçisi olan ordu ise bu sürecin sonunda daha iyi şartlara, daha fazla ödemeye ve toprak vaadine kavuştu. (Gerçi daha önce vadedilen 20 dönümlük arazilerden bir haber yoktu.) Müteahhitlere yapılacak ödemelerin askıya alınması kanunu da bu süreçte kaldırıldı ve ödemeler hızlı bir biçimde eksiksiz olarak gerçekleştirildi.

Aralık sonlarında Napoléon idaresinin kurumları hâline gelecek resmî organların inşasına başlandı. Devlet Şûrası 22 Aralık'ta Lüksemburg Sarayı'ndaki kendi salonlarında resmen faaliyete başladı. Büyük oranda Birinci Konsül tarafından atanan apolitik teknokratlardan oluşan Şûra yeni Fransa hükûmetinin bilinçli olarak tasarlanmış ana teşekkülüydü. Görevi Birinci Konsül'e danışmanlık hizmeti sunmak ve yasamada ona yardımcı olmaktı. Şûra'nın 50 üyesinden yalnızca 6'sı asker kökenliydi. Saygılı olmaları koşuluyla gerekli gördükleri raddede açık sözlü olmaları istenen üyeler Napoléon tarafından farklı konularda münazaralar yapmaya teşvik ediliyordu. Şûra, yeni anayasaya göre idare hukuku davalarının nihai temyiz makamı ve kanunların Yasama Meclisi'ne gitmeden önceki son hâllerinin incelenmesinden sorumlu organdı. Bu organ bugün de aynı işlevleri yerine getirmektedir. Bakanlar ise Şûra'nın resen üyeleriydi ve kendi sorumluluk alanlarına dair meselelerin görüşüldüğü oturumlara katılacaklardı.

25 Aralık günü (Noel, 1802'ye kadar resmî olarak tanınmayacaktı) saat 08.00'de "VIII. Yılın Anayasası" resmen yürürlüğe girdi. Boulay'nin o gün gerçekleştirdiği konuşma anayasanın basılı hâli için önsöz kabul edildi. Bu konuşmada Boulay, Fransız yurttaşların büyük bir kısmının "ne Eski Rejim'in despotizmini ne de 1793'ün tiranlığını" içeren bir cumhuriyet istediğini bildiriyordu.[19] Yine Boulay'ye göre yeni anayasa şu veciz ifadeyle özetlenebilirdi: "Güven tabandan, erk yukarıdan gelir."[20] Anayasaya göre Birinci Konsül on yıl süreyle siyasi ve idari iktidara sahip olacak, diğer iki konsül bu süreçte ona danışmanlık yapacaktı. Şu aşamada 60 kişiden meydana gelen ancak üye sayısı her yıl iki kişi artırılarak en fazla 80'e ulaşması öngörülen ve üyelerinin "dokunulmazlığa sahip olarak ömür boyu görev yapması" kararlaştırılan Senato ise konsülleri, 300 kişiden müteşekkil Yasama Kurulu'nun vekillerini ve 100 kişilik Tribünlük'ün mensuplarını seçmekle yükümlüydü. Bu seçimler dört aşamalı başka bir seçimin sonucunda hazırlanan ulusal listelere girenler arasından yapılacaktı. En önemlisi de Senato'nun çoğunluğu tarafından hazırlanıp *sénatus-consultes* olarak adlandırılan beyannameler başlangıçta yalnızca anayasayı değiştirmek amacıyla kabul edilmeleri amaçlanmış olsa da kanun hükmündeydi.

Tribünlük, Birinci Konsül ve Şûra tarafından hazırlanan yasa taslaklarını tartışabilir ancak reddedemezdi. Yasama Kurulu ise yasaları oylar ancak tartışamazdı. Tribünlük, Konsüllük idaresinin gönderdiği yasaları tartışabilir ve Yasama Kurulu'ndan konuyla ilgili görüş bildirmesini isteyebilirdi; Bu durumda Yasama Kurulu görüşlerini bildirmek için bir yılda dört aydan fazla süre geçiremezdi. Anayasayı değiştirme yetkisi yalnızca Senato'ya aitti ancak bu üç organdan hiçbiri yasa tasarısı sunma ya da yasaları değiştirme yetkisine sahip değildi. Özetle Napoléon oldukça kısıtlı bir gücü farklı birimler arasında pay etmiş, aslan payını ise kendine ayırmıştı.

Yasama Kurulu vekillerinin nihai seçimi Senato tarafından yapılıyorsa da seçimin ilk aşamasında yurttaşlar oy kullanabiliyordu. Diğer bir deyişle bir komündeki erkekler içlerinden %10'luk bir kısmı "mahalli idare eşrafı" olarak seçiyor, mahalli idare eşrafı da kendi mevcudunun %10'unu "bölge eşrafı" olarak belirliyordu. Ülke genelindeki bölge eşrafı tarafından yapılan bir diğer seçimde 5.000 veya 6.000 kişilik "ulus eşrafı" belirleniyordu. Nihayet bunların arasından 400 kişi Tribünlük'e ve Yasama Kurulu'na atanıyordu. Ortaya çıkan sonuca göre devlet idaresinden sorumlu bu organların eski mensuplarının büyük bir kısmı görevlerine devam etti. 60 senatörden 38'i daha önceki ulusal meclislerden birinde görev yapmış kişiler iken, 100 tribünden 69'u ve 300 vekilden 240'ı da yine görevlerini sürdürme hakkını elde etti.[21] Napoléon'un ihtilali pekiştirmeye, koşullara uydurmaya ve kendi deyimiyle "tamamlamaya" giriştiği bu süreçte görevini sürdüren kişilerin tecrübeleri oldukça önemliydi.[22] Anayasanın bu denli karmaşık olması ve özellikle de Yasama Meclisi'nin kuruluşuna yönelik üç seçimli sistem Napoléon için son derece uygundu. Zira bu sayede kendisi muhalefeti biçip atabileceği bolca imkâna kavuşmuş oluyordu.[23]

Anayasada yurttaşları memnun edecek pek çok madde de mevcuttu. Artık yetkililer bir Fransız yurttaşının evine ancak yangın ya da sel durumunda izinsiz girebilirdi; bir Fransız yurttaşı yargılanmaksızın en fazla 10 gün gözaltında tutulabilirdi ve "tutuklama sırasında kullanılan sertlik" suç kabul ediliyordu.[24] 1 Ocak 1800'de (Bu tarihin özel bir önemi yoktu, zira ihtilal takvimine göre VIII Yıl'ın 11 *Nivôse* gününe denk geliyordu) Yasama Kurulu ve Tribünlük ilk kez toplandı.

Yasama özgürlüğünün sınırlandırılması yeni rejimin herkese kulaklarını tıkadığı anlamına gelmiyordu. Ricacılar mutlaka bir muhatap bulur, idari bölgelerdeki il meclisleri ile genel meclislerde tartışmalar gerçekleştirilirdi. Gerçi bunların hükümet politikalarına hemen hemen hiç etkisi olmazdı[25] Yeni rejim yurttaşların şikâyetlerini kulak arkası yapmıyordu ancak onlara eleştiriyi kökleştirmelerini sağlayacak bir yol ve uyumlu bir siyasi muhalefet olasılığı da sunmuyordu.

Napoléon Birinci Konsül oluşunun ilk haftasında Avusturya İmparatoru Franz ile Britanya Kralı III. George'a barış teklifi içeren iki mektup yazdı. "Tüm uygar milletlerin kaderinin dünyayı yangın yerine çeviren bu savaşın sonlanmasına bağlı olduğunu söyleme cüretini gösteriyorum" diyordu mektuplarda.[26] Britanya Dışişleri Bakanı Lord Grenville bu mektuba Napoléon'un Bourbon hanedanını yeniden tesis etmesi gerektiğini söyleyerek cevap verince genç Konsül aynı koşulun Britanya'ya uygulanması durumunda Britanya yönetimini Stuartların devralması gerektiğini söyledi. Ayrıca *Milord* Grenville'in mektubunun tüm yurtta yayımlanmasını da sağlayıp halkın Konsüllük'e desteğini perçinledi.[27] Avusturya ise Eylül 1799'da gerçekleşen İkinci Zürih Muharebesi'nde Masséna tarafından mağlup edilen Rusların İkinci Koalisyon'dan çekilmelerini göz önünde bulundurarak barış görüşmeleri yürütmeye karar verdi. Ancak dört aylık bir sürecin sonunda herhangi bir sonuç alınamadı. Avusturya, sefer mevsiminin başlayacağı ilkbaharda Cenova'yı ele geçirmeye ve Güneydoğu Fransa'yı işgal etmeye hazır olacaktı.

Napoléon *Brumaire* Darbesi sırasında yasaklılar listesine giren 61 kişiden biri ve Beş Yüzler Kamarası'nın eski mensubu olan François Beyts'e yazdığı mektupta Fransa'nın siyasetçi kesimini kastederek "Halkın etrafında toplanmanızı istiyorum," dedi. "Fransa yurttaşlığı sıfatı; Kraliyetçi, Chouan, Jakoben, Feuillant ya da son on yılda hizipçilik ruhundan türeyip milleti uçuruma sürükleyen bin bir çeşit zümreye mensup olmaktan çok daha evladır. Milleti bu durumdan kati şekilde kurtarmanın vakti geldi."[28] Bu hitap Beyts'te işe yaradı ve kendisi Loir-et-Cher bölgesinin valisi olarak atandı ancak aynı durum herkes için geçerli değildi. Napoléon milleti birleştirme politikasını sorgulayan bu kimselere oldukça sert bir yanıt verecekti. Örneğin Lille Belediye Başkanı, eski bir Jakoben generali kente buyur etmekten çekindiğini dile getirince Napoléon ona şöyle çıkıştı: "Sakın böyle bir şey söylemeye cüret etmeyin; Hepimizin Fransa'ya eşit şekilde hizmet ettiğini görmüyor musunuz? Bilmenizi isterim ki beyefendi, ben 17 ve 18 *Brumaire*'de pirinçten bir sur inşa ettim. O sur ki hiçbir siyasi görüş onu delip geçemez ve tüm eski yönelimler bu sura çarpıp tuz buz olur!"[29] İhtilalden beri ilk kez bir rejim kendinden öncekileri temizleme girişiminde bulunmuyordu ve muhalif kişiler üç yıl sonra Yasama Kurulu'ndan çıkarıldıysa da artık hiçbir Fransız siyasi görüşlerinden dolayı giyotine yollanmıyordu.

Napoléon'un pirinç sur politikası neo-Jakobenler hariç olmak üzere tüm grupların dâhil olduğu çok geniş bir fikir yelpazesinin hükûmetin etrafında toplanmasını sağladı. Eski Jakobenlerin büyük çoğunluğunu kendi ülküsü etrafında birleştirmeyi başaran Napoléon, kendisi de eski bir Jakoben olmasına rağmen (ya da belki de bu yüzden) neo-Jakoben hareketin kendisine ideolojik olarak daima muhalif olacağının farkındaydı. Geçmişteki siyasî

konumlanmalara bakılmaksızın yürütülen ulusal bütünleşme süreci, sözlük karşılığı "kendi etrafında toplamak" olan *ralliement* ifadesiyle anılıyordu. Kimileri bu harekete yalnızca şahsi çıkarları doğrultusunda destek verirken kimileri de Napoléon'un Fransa'yı ne denli canlandırdığını görüp salt vatanseverlik dürtüsüyle dâhil oldu.[30] Konuyla ilgili ikinci politika ise "birleştirme" anlamına gelen *amalgame* politikasıydı. Bu politikanın amacı ise insanların yalnızca desteğini kazanmak değil onları yeni rejime yönelik etkin bir coşku sergilemeye teşvik etmekti.[31]

Bu politikalar Napoléon'un hükûmete oldukça yetenekli kamu görevlilerinden oluşan bir grubu kazandırmasına olanak sağladı. Bir kral katili olan Cambacérès'in başı çektiği bu kişiler arasında babasını giyotine kurban veren bir kraliyet destekçisi olan geleceğin Adalet Bakanı Louis-Mathieu Molé, Direktuvar karşıtı bir ılımlı olmasının yanında diyanet işleriyle ilgilenen Jean-Étienne Portalis, onun aynı derecede yetenekli oğlu Joseph-Marie, bir Jironden olmakla birlikte bilim insanı sıfatını da taşıyan ve geleceğin içişleri bakanı olan Jean Chaptal, askerî yönetici olup ılımlılar safında yer alan General Jean-Gérard Lacuée, Devlet Şûrası mensuplarından bir başka kral katili Antoine Thibaudeau, babası giyotine gönderilmiş bir ılımlı olup emniyet müdürlüğünde görevlendirilen Étienne-Denis Pasquier ve XVI. Louis'nin Maliye Bakanlığında da hizmet veren yeni Hazine Bakanı Nicolas-François Mollien bulunuyordu. Napoléon bir defasında Mollien'e şöyle diyecekti: "Doğru insanı atama sanatı, atananların gerçek kıymetlerine ulaşmalarına izin verme sanatı kadar zor değildir."[32] Napoléon *Fructidor*'da alaşağı ettiği Carnot'nun büyük becerilere sahip olduğunu da anladı ve 2 Nisan 1800'de Berthier'yi *İhtiyat Ordusu*'nun başına atayıp Carnot'yu yeni Savaş Bakanı olarak görevlendirdi.[33]

Brumaire'in üzerinden bir hafta geçmeden frank-dolar ve frank-pound paritesi yeni oluşan istikrar, etkinlik ve salt yetkinlik hissiyatı sayesinde ikiye katlandı. 12 frank seviyelerinde kıvranan 100 franklık hükûmet tahvillerinin değeri 1800 yılının ocak ayına kadar 60 franga dayandı. İki yıl sonra Maliye Bakanı Martin Gaudin, vergi toplama makamlarını tahminî getirileri peşinen ödemeye zorlasa da Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra ilk kez bütçeyi dengelemeyi başarmıştı.

Napoléon iktidarı elde etmesinin ardından yeni tesis edilen VIII. Yılın Anayasası'nın tüm Fransız yurttaşların katılacağı bir halk oylamasıyla meşruiyete kavuşturulacağını duyurdu. 1800 yılının ocak sonunda başlayıp şubat başına kadar birkaç gün sürecek bir seçim gerçekleştirecek, tüm yetişkin erkekler kayda geçirilmek suretiyle üç gün boyunca oy kullanabilecekti. Napoléon olumlu sonucu garanti altına almak için aralık ayında Laplace'ı İçişleri Bakanlığından alıp yerine kardeşi Lucien'ı atamıştı. Lucien'ın 7 Şubat'ta ilan ettiği resmî

sonuçlara göre 3.011.007 Fransız yurttaşı anayasanın kabulünden, 1.562 kişi ise reddinden yana oy kullanmıştı.[35] Kuşkusuz yurttaşların %99,95'inin anayasanın kabulüne oy kullandığını iddia etmek gülünçtür. Bu, hava koşulları kırsal kesimdeki ulaşım problemi yüzünden seçime katılım oranının %25 gibi düşük bir seviyede olmasına bile bağlanamaz. Ayrıca Midi ve Vendée'de hâlâ kraliyetçi düşüncenin hüküm sürdüğü unutulmamalıdır.[36] Yapılan resmî açıklamaya göre, örneğin Toulon'da 830 kişi anayasanın kabulünden, yalnızca ayakkabı tamircisi bir Jakoben reddinden yana oy kullanmıştı.

Ulusal Arşiv'de Lucien'ın sonuçları bizzat kendi el yazısıyla sistematik olarak değiştirdiğini gösteren dört yüzden fazla oy destesi bulunmaktadır. Lucien sonuçları 7 Şubat'ta açıklamak istediği için 4 Şubat'ta İçişleri Bakanlığı personeline oy sayımını durdurmasını söyledi. Bu yüzden hükûmet, örneğin güneybatı bölgesinin sonucunu tespit etmek için o güne kadar oyları sayılan Korsika'nın da dâhil olduğu 25 ile bakarak genel bir çıkarımda bulundu.[37] 24 ilin toplam sonucuna 8.000, Yonne ilinin sonucuna ise 16.000 evet oyunu bir kalemde ekleyiveren Lucien sadece güneybatı bölgesinde ilave 200.000 evet oyunun çıkacağı sonucuna vardı. Benzer bir şekilde güneydoğudaki her ile 7.000 evet oyu dâhil edilirken kuzeydoğudaki illere 7.000 ila 8.000 evet oyu eklendi. Lucien küsuratlı sayılar kullanma gereği bile duymuyor, sonuçlara yuvarlak sayılar ekleyip toplamda 3 milyon evet oyuna ulaşmaya çalışıyordu. 4-7 Şubat arasında sonuçlara yaklaşık 900.000 evet oyu ekledi.[38] Ordu personelinin 556.021 lehte, 0 (sıfır) aleyhte oy kullandığı ise tamamen kurguydu. Donanmada ise yalnızca subayların kullandığı 34.500 oy söz konusuysa da hesaplama, gemilerdeki tüm personelin evet oyu kullandığı varsayılarak yapıldı. Gerçekçi bir hesaplama yapılacak olursa yaklaşık 1,55 milyon evet oyuna karşı birkaç bin hayır oyu kullanılmış olsa gerektir.[39] Napoléon böylelikle bir çeşit demokratik meşruiyet kazandı ancak bunu, iddia ettiğinin çok altında bir oyla ve hatta Robespierre'in 1793 seçimlerinde elde ettiği orana bile ulaşamayarak yaptı.[40] Seçim manipülasyonu öyle bir seviyedeydi ki Lucien'ın değiştirdiği sayılar bile hâlihazırda yerel yetkililer tarafından değiştirilmiş sonuçlardı. Zira bu kişiler bir vazifelerinin de devleti yönetenleri memnun etmek olduğunu biliyordu. Bunun dışında seçim görevlileri kontrol edilmiyor, oylar kapalı zarflar yerine açık bir biçimde teslim ediliyor ve bu durum seçmenin gözünü korkutmak isteyenlere fırsat veriyordu. Ayrıca okuma yazma dahi bilmeyen ancak oy kullanma hakkına sahip olan -ki bunlar toplam seçmenin yarısını oluşturuyordu- kişilerin oy pusulaları belediye başkanları tarafından işaretleniyordu.

Lucien'ın sayılarda dalavere yapması Napoléon hikâyesinin en hususi özelliğini mükemmel bir biçimde gözler önüne sermektedir. Napoléon seçimleri daima açık ara farkla kazanacaktı ancak Bonaparteçılar sayıları abartma konusunda kendilerine öylesine hâkim olamıyorlardı ki en nihayetinde

neo-Jakoben, kraliyetçi, liberal, ılımlı ve diğer gruplardan oluşan muhaliflerin salonlarda ve yer altı hücrelerinde tüm sürecin bir sahtekarlıktan ibaret olduğu üzerine konuşup tartışmalarına yol açıyorlardı. Muharebe zayiatını düşük gösterme, arşive sonradan belge ekleme, *İtalya Ordusu*'na hitaben yapılmış gibi gösterilen konuşmalar uydurma, doğum belgelerinde değişiklik yapma ya da Alpler'i geçişi sırasında Napoléon'u şaha kalkmış bir atın üzerinde resmetme durumlarına bakıldığında genç General ve propagandacıları çoğu zaman gereksiz yere fazla ileri gitmiş, nihayetinde gülünç bir durumun ortaya çıkmasına ve esasen son derece göz alıcı olan başarıların gereksiz yere eleştirilmesine yol açmışlardır.

Konsüllük'ün politikaları arasında halkın takdirini en fazla toplayan, kırsal kesimdeki eşkıyalığın başının ezilmesi oldu. Napoléon'un inancına göre, "İç güvenliği sağlama sanatı, nadiren fakat şiddetle cezalandırma yoluyla icra edilirdi." Ancak kendisi eşkıyalıkla savaşını Fransa'nın büyük kesiminde terör estirip sorumluları hem sık sık hem de şiddetle cezalandırarak yürüttü.[41] Eşkıyalar; (özellikle batıda ve güneyde) kraliyet destekçisi isyancılardan, asker ve yoklama kaçaklarından, kanunsuzlardan, yol kesenlerden, sıradan kavgacı tiplerden ya da tüm bu gruplardan kişileri bünyesinde birleştiren çetelerden oluşabiliyordu. Eski Rejim, Kamu Selameti Komitesi ve Direktuvar kırsal kesimde kronik hâle gelen bu kanunsuzlukla mücadele ettiyse de Konsüllük, problemi kökünden halletmek üzere elindeki tüm araçlarla işe girişti. Napoléon eşkıyalık şüphelilerini gözaltına aldırıp sınır dışı etti ve bilhassa "Ejderha", "Ölene Kadar Döv" ve "Küçük Hıristiyan Kasabı" gibi halkın yüreğine korku salan unvanlar taşıyan, ıssız bölgelerdeki çiftlik evlerini basan, at arabalarını kaçıran ve yolcuları soyan hükümlülere idam cezası uyguladı.

Aslına bakılırsa paramiliter bir kolluk gücü olan jandarma (*gendarmerie*) teşkilatı 1798'in nisan ayında 10.575 kişiyle fiilen göreve başlamıştı ancak Napoléon bunu yeterli görmeyip teşkilatın personel sayısını 16.500'e çıkardı. Dolgun bir maaş bağlayıp maaşını zamanında ödediği personelin moralini yükselten Birinci Konsül, teşkilattaki yolsuzluğun kökünü de kazıdı.[42] Tüm bunlara ilaveten devriyeler artık daha kalabalık ve at üstünde icra ediliyordu. Özel duruşmalar ve askerî komisyonlarda kimi şüpheliler ikincil delillere dayanılarak ve avukat tutma hakkı tanınmaksızın giyotine yollandı ve adaleti süratle sağlamak adına hâkimlerden oluşan kalabalık heyetler dört bir yana gönderildi. 1799 yılının kasım ayı itibariyle Fransa'nın yaklaşık %40'ı sıkıyönetim kanunlarına tabiydi ancak üç yılın sonunda Fransa'da dolaşım yeniden güvenli hâle geldi ve ticaretin kaldığı yerden devam edeceği ortama kavuşuldu. İtalya'da elde ettiği zaferler bile Napoléon'un halk tarafından bu denli sevilmesini sağlayamamıştı.[43]

Konsüllük, Mart 1800'de seçimle gelen 3.000 hâkim, savcı ve mahkeme başkanını görevden alıp yerlerine kendi seçtikleri i atadı. Yaşlı, rüşvete meyilli ve beceriksiz hukukçular görevden alınırken yeni atamalarda mesleki yetkinlik siyasi görüşlerden üstün tutuldu. Bu süreçte işlerin birikmesi, hukuk sisteminin yeniden sorunsuz bir biçimde işlemesini yedi ay kadar geciktirdiyse de bu sürenin ardından adalet çok daha etkin bir şekilde dağıtılmaya başlandı.[44]

Napoléon, sona erdiğini ilan ettiği ihtilalin daha sembolik yönlerini ortadan kaldırmak amacıyla ihtilal sırasında kilise kuleleri ile kamu binalarının tepelerine kondurulan kırmızı başlıkları kaldırttı; *citoyen* ve *citoyenne* (yurttaş) hitaplarının yerini mösyö ve madam aldı; Noel ve Paskalya Yortusu geri getirildi ve son olarak 1 Ocak 1806'da ihtilal takvimi kullanımdan kaldırıldı. İsimlendirmenin ne denli önemli olduğunun her daim farkında olan Napoléon daha önce XV. Louis Meydanı olarak bilinen ve ihtilal döneminde İhtilal Meydanı (*Place de la Révolution*) olarak adlandırılan meydanın ismini Birlik Meydanı (*Place de la Concorde*) olarak değiştirdi. Meydandaki özgürlüğü temsil eden devasa kadın heykelini de yıktırdı. "Birlik" diyecekti Napoléon daha sonraki bir yazısında "Fransızları yenilmez kılan şeydir."[45] Genç General'in isimleri değiştirme konusundaki tutkusunun tek örneği bu değildi elbette. Kendi inşa ettiği Cisalpine Cumhuriyeti'ni İtalyan Cumhuriyeti, *İngiltere Ordusu*'nu *Grande Armée* (Büyük Ordu, 1805'te) ve Bölünmezlik Meydanı'nı* Vosges Meydanı olarak yeniden isimlendirildi. Tüm bunlara ilaveten Konsüllük süresince Napoléon'un yazı üslubu hemen göze çarpmayacak şekilde yavaş yavaş değişti. Genç General artık *inaltérable* (değiştirilemez) ve *incorruptible* (bozulmaz) gibi ihtilale özgü klişe sözcükleri kullanmıyor, onların yerine *grand* (büyük), *sévère* (haşin) ve *sage* (bilge) gibi daha keskin ifadeleri tercih ediyordu.[46]

Napoléon'un sonraki adımı, ihtilal sırasında ülkeden kaçan aristokratları, eski mülk sahiplerini, kraliyetçileri ve rahipleri mülklerini geri almayacaklarının altını çizerek Fransa'ya dönmeye ikna etmek oldu. Genç General en nihayetinde bu kişilerin seçme ve seçilme ile vatandaşlık haklarını kendilerine iade etti.[47] 1800 yılının ekim ayına gelindiğinde ihtilal sırasında isimleri kara listeye alınan 100.000 siyasi göçmenden 48.000'i affedildi. 1802 Nisan'ına kadar ise hiçbir surette uzlaşmaya yanaşmayan 1.000 kraliyet destekçisi hariç listedekilerin tamamı bağışlandı. Eski Rejim soylularının büyük çoğunluğu yeni düzende Napoléon'a mesafeli yaklaşsa da Ségur Kontu, Luynes Dükü, Narbonne Kontu, Broglie Dükü, Talleyrand ve Molé gibi önde gelen bazı kişiler genç General'e hizmet etmeyi kabul etti. Destekçiler arasında 1789'da soyluluk payesine kavuşmanın eşiğine gelen ve ülkeden kaçmayan bazı aileler de

* *Place de l'Indivisibilité*. Burası aynı zamanda eski Kraliyet Meydanı'ydı. -y.n.

vardı. Marmont, Rémusat, Berthier ve Roederer aileleri bunlardan bazılarıydı. Mayıs 1803'e kadar siyasi mülteci olarak başka ülkelere sığınanların %90'ı ülkeye döndü ve bu sayede ülkeyi bitap düşüren beceri eksikliği problemi ortadan kalktı.[48] Nitekim Napoléon'un 1800 ile 1814 yılları arasında atadığı 281 validen 110'u (%39'u) Eski Rejim soylularıydı.[49]

Napoléon tıpkı yurt dışındaki kraliyet destekçilerine yaptığı gibi Vendée'dekilere de bir çağrıda bulundu. Silahlarını bırakan tüm Chouan'lara genel afla muamele edilecekti. Genç General, Direktuvar'ın "gayriadil kanunları" ile "keyfî uygulamalarının" "kişi güvenliğini ve vicdan özgürlüğünü" tehlikeye attığını söyleyip geçmiş olayları kapsayan "koşulsuz ve kesin bir af" teklifinde bulundu. Karşılığında ise asilerden 18 Şubat 1800'e kadar silahlarını teslim etmelerini istedi.[50] Rahip Étienne-Alexandre Bernier bu şartları kabul ettiyse de Kont Louis de Frotté, Georges Cadoudal ve Kont Louis de Bourmont gibi Chouan liderleri mücadeleye devam etti. (Bernier daha sonra Orleans piskoposu olarak atanacak ve Napoléon'un sadık piskoposlarından müteşekkil "gizli jandarma" isimli gruba dâhil edilecekti.) Napoléon mücadeleye devam edenlere karşı General d'Hédouville'i görevlendirip isyancılara sert bir karşılık vermesini istedi: "Savaşta haşin ve hareketli olunmalı. Savaşın süresini kısaltmanın ve dolayısıyla yaşananları insanlık için daha az elim kılmanın yegâne yolu budur."[51]

Napoléon 1801'in başlarına kadar Chouan isyanına liderlik edenlerin başını hem kelimenin tam anlamıyla hem de mecazi olarak kopardı. Genç General mücadele yöntemi olarak hilekârlığı kullanmakla suçlandıysa da gayrinizami seferler her daim farklı çarpışma yöntemlerine davetiye çıkarmıştır. Nitekim Frotté 18 Şubat'ta idam edildi; Cadoudal 5 Mart'ta Napoléon'la bir kahvaltı yapıp akabinde İngiltere'ye sürgüne gitti; Bourmont ise taraf değiştirip Fransa için savaşmaya karar verdi. Chouanlar 1793'ten beri ülkenin batısındaki 12 bölgede cumhuriyete karşı bilfiil savaşıyordu ve hatta bir dönem sayıları 30.000'i bile bulmuştu. Ancak 1800'ün sonlarına gelindiğinde Vendée'ye sükûnet hâkim kılındı. O tarihten sonra Chouanların faaliyetleri büyük oranda Napoléon'a suikast girişimi düzenleme çalışmalarıyla sınırlı kalacaktı.

Napoléon 17 Ocak 1800'de Fransa'da yayın yapan 73 gazetenin en az 60'ını kapattı. Zira "hiçbir gazetenin onun çıkarlarına ters düşecek bir şey söylemesine ya da yapmasına" izin veremezdi.[52] Meclis'in incelemesine sunulmayan kararnameye göre "Seine'e bağlı bölgelerde yayımlanan bazı gazeteler cumhuriyet düşmanlarının elinde araç hâline gelmişti." Bu yüzden "savaş süresince bilim, sanat, edebiyat, ticaret ve reklam odaklı gazeteler dışında" yalnızca 13 gazetenin yayımlanmasına karar verildi.[53] Kararnamede yer alan başka maddelere göre toplumsal düzene, halkın egemenliğine, Fransız ordularının ve dost hükûmetlerin

zaferlerine "saygıda kusur eden" gazetelerin "ivedilikle yasaklanacağı" uyarısında da bulunuluyordu. Napoléon ayrıca yabancı gazetelerin Fransa genelinde dolaşımını yasakladı.[54] Genç General kraliyet destekçisi ve Jakoben yanlısı gazetelerin huzursuzluğu kışkırtmasına göz yumulduğu sürece ulusal birliği sağlama teşebbüslerinin hiçbir suretle başarıya ulaşamayacağına inanıyordu.

Pek çok uydurma haberin yanında Napoléon'un kız kardeşi Pauline'le yattığını iddia eden skandal paçavraları tanımlamak için "gazete" sözcüğünü kullanmak ne derece doğrudur bilinmez ancak kararname şüphesiz Fransa'daki ifade özgürlüğüne ağır bir darbe indirdi. Napoléon yıllar sonra "Hükûmet tarafından kontrol edilen özgür bir basın, güçlü bir müttefik hâline gelebilir" diyecekti cümledeki çelişkiyi fark etmeksizin. "Basını tamamen kendi hâline bırakmak, barut fıçısının yanı başında uyumak gibidir."[55] Bir başka zamanda ise "Yazılı basın silah deposu gibidir. Özelleştirilmemesi gerekir" diyecekti.[56] Genç General İtalya ve Mısır'dayken özel olarak hazırlanan bildirilerin ne denli etkili olduğunu öğrenmişti. Fransa'da da iletişimin kontrolünü elden bırakmaya hiç niyeti yoktu. Aslına bakılırsa Fransa'nın ihtilalden önce basın özgürlüğü geleneği bulunmuyordu. 1789'da ifade özgürlüğünün evrensel bir hak olduğu ilan edilmiş ve akabinde resmen onaylanmış gazetelerin sayısı 4'ten 300'e ulaşmış ve hatta bu seviyeyi aşmıştı. Gelgelelim hükûmet 1792 gibi erken bir tarihte gazeteleri kapatmaya başladı ve siyasi gerçekçelerle periyodik olarak "temizlik" yaptı. 1799 itibariyle resmî niteliğe sahip gazete sayısı 73'tü.[57] Bununla birlikte o dönemde Prusya, Rusya ya da Avusturya'da da basın özgürlüğü söz konusu değildi. Hatta Britanya hükûmeti 1819'da kötü şöhretli Altı Kanun'u yürürlüğe sokarak isyana teşvikin tanımını daraltıp üç gazete editörünü ifade vermeye çağırdı. Üstelik bu barış döneminde verilmiş bir karardı. Oysa Fransa 1800 yılının ocak ayı itibariyle her biri yeni hükûmeti devirmeye ahdetmiş beş devletle savaş hâlindeydi. Dolayısıyla bugünün koşullarına göre itiraz edilebilir olsa da aslında Napoléon'un uygulamaları kendi dönemi ve koşulları çerçevesinde fazla abartılı sayılmazdı.

Kararnamenin ilanından sonra gazetecilerin büyük çoğunluğu sektördeki varlıklarını sürdürmeye devam etti ancak Bertin kardeşlerin sahibi olduğu "Tartışmalar Gazetesi" (*Journal des Débats*), Amélie Suard'a ait "Yayıncı" (*Publiciste*) ve "Paris Gazetesi"nde (*Journal de Paris*) yazan bu kişilerin söylemleri artık çok daha Bonaparteçi bir çizgideydi. Kraliyet destekçisi yazarlar özellikle uzun zamandır savundukları katı kanun ve nizam ilkelerini desteklemesi sebebiyle Napoléon'u metheden yazılar yazmaya başladılar. Gazete sayısında kayda değer bir azalma olsa da okur sayısı hemen hemen aynı kalmıştı.[58] Napoléon aynı zamanda eski kraliyetçi gazetecilerin büyük bir kısmını yeni rejime dâhil etmişti ki bu durum giderek artan muhafazakârlığının da bir göstergesiydi. Nitekim Pierre-Louis Roederer Şûra'ya, Louis Fontanes 1808'de

açılan İmparatorluk Üniversitesi'nin rektörlüğüne, Charles de Lacretelle ise Fransa Akademisi'ne (*Académie Française*) atandı.

1789'da kurulan "Evrensel Bakış" (*Moniteur Universel*) Kont Molé'nin ifadesiyle "Napoléon'un arzularını yerine getirecek uysal bir gereç ve yazı deposu" hâline geldi.[59] Bu, Molé'nin şahsi endişesiydi ancak işin başka bir boyutu daha vardı. Hükûmet yetkilileri bu gazete için yazılar yazıyor, yerel basın, hükûmetin haber bülteni olduğu gerekçesiyle bu gazeteyi referans alıyordu.[60] Gazetenin "Yurt Meseleleri" bölümü İçişleri Bakanlığı tarafından kaleme alınırken "Paris" sütunu ve bilhassa Britanya'nın eleştirildiği kısımlar çok defa doğrudan Napoléon tarafından dikte ediliyordu. "Çeşitli Meseleler" bölümü ise İç Güvenlik Bakanlığı mensuplarının da dâhil olduğu farklı yetkililer tarafından hazırlanıyordu. Evrensel Bakış her ne kadar devletin kontrolünde yalan ve abartılarla dolu bir haber bülteni olsa da şiir, edebiyat, tiyatro ve Fransa Enstitüsüne dair içeriklerin yardımıyla sıkıcı olmaktan bir hayli uzaktı. Napoléon bunun yanında bilginin stratejik olarak yayılmasıyla da özel olarak ilgileniyordu. "Şu raporları resmî bir dille yayımlayın" diye talimat vermişti Fouché'ye bir defasında. "Bunlar doğru haberler. Önce salonlarda dillendirin, ardından da gazetelerde yayımlayın."[61] Meseleyle ilgili düşüncelerini 1812'de İçişleri Bakanı'na şöyle ifade etmişti: "Niyetim, korkunç içerikler ve devletin huzurunu kaçıracak şeyler dışında istisnasız her şeyin yayımlanmasıdır. Sansür, bundan başka bir amaca hizmet etmemeli."[62]

Halk oylamasının sonuçlarının açıklanmasından on gün sonra, Konsüllük Meclis'ten bir kanun geçirdi. Tribünlük'te 71'e 25, Yasama Kurulu'nda ise 217'ye 68 oy çokluğuyla kabul edilen Şubat 1800 tarihli bu kanun, güç dengesini sağlamak adına 1790'da kurulan 83 bölge ve ilin idaresini İçişleri Bakanlığı tarafından atanan idarecilere devrediyordu. Böylece ihtilal döneminde tesis edilen yerel demokrasinin temel bir unsuru tek hamlede ortadan kaldırıldı ve Napoléon olağanüstü bir gücü tek başına elinde topladı. Artık illerin (*department*) merkezden atanan valileri, ilçelerin (*arrondissement*) kaymakamları, 5.000'den fazla nüfusa sahip beldelerin (*commune*) ise belediye başkanları olacaktı. 1790'da kurulan 83 ili yeterli görmeyen Konsüllük 1800'de bunlara 20 ili daha dâhil edip her ili iki ila altı ilçeye böldü. İl, ilçe ve belde sistemi bugün de uygulanmaktadır.

1790'dan sonra her otuz kişiden birinin öyle ya da böyle resmî bir göreve sahip olduğu yerel yönetimler böylelikle inisiyatif ve kontrolün Birinci Konsül tarafından bahşedildiği farklı bir sisteme dönüştürüldü. Seçilmiş kişilerden oluşan yerel meclisler hâlâ varlığını sürdürüyordu ancak yılda toplam iki hafta süresince toplanan bu meclislerin tavsiye sunmaktan öte bir yetkisi bulunmuyordu. Keza önceleri seçimle göreve gelen sulh yargıçları da (*juges de paix*)

artık valiler tarafından atanıyordu. Kaymakamlar ilçenin bağlı olduğu ilin insanlarından seçilirken görev süreleri ortalama 4 yıl 3 ay olan valiler daima il dışından atanıyordu. Böylece yalnızca Napoléon'a sadık kalmaları sağlanıyordu.[63] Otoriter niteliğine karşın yeni yerel idare sisteminin bir önceki hantal sistemden çok daha etkin olduğu görülecekti.[64]Napoléon, Birinci Konsül olarak tüm kamu görevlilerini devletin maaşlı memurları hâline getirip memurlarının iyi eğitim almalarına önem verdiğini gösterdi. Rüşvet ve kayırmacılıkla makam sahibi olma devrini de kapatan genç Konsül beceri ve liyakatin ödüllendirildiği bir sistem tesis etti. Napoléon valilerine illerde kapsamlı ziyaretler gerçekleştirmelerini ve ilk elden bilgi sahibi olmalarını emredip kendisine sistematik olarak istatistikî veriler sağlamalarını bildirdi.[65] Bu valileri daha sonra "küçük imparatorlar" (*empereurs au petit pied*) olarak tanımlayacaktı. Basses-Pyrénées ilinin valisi Boniface de Castellane-Novejean valilerin görevlerini şu şekilde özetleyecekti: "Vergilerin ödenmesini, askere alma sisteminin işlemesini ve kanunla nizamın korunmasını sağlamak." Kendisi daha sonra süvari birliklerine dağıtmak üzere bölgedeki atlara geçici olarak el koyma, birlikler için kalacak yer tahsis etme, savaş esirlerini gözetim altında tutma, ekonomik gelişimi teşvik etme, halk oylamaları ile seçimlerde hükûmete siyasi destek sağlama, eşkıyalarla mücadele etme, başta kaymak tabakası olmak üzere ildeki grupların genel kanılarını hükûmete bildirme" gibi işlerle de meşgul olmak zorunda kalacaktı.[66] İl yönetimi yalnızca yoksulların bakımı ve ilköğretim gibi Napoléon'un doğrudan alakadar olmadığı konularda geniş yetkilere sahipti.[67]

Mevsim koşulları imkân tanır tanımaz Fransa, kendini Avusturya ve müttefikleriyle yeniden bir savaş durumunun içinde bulacaktı (gerçi Rusya artık koalisyonda yoktu); dolayısıyla Napoléon'un neredeyse bomboş olan devlet hazinesini doldurması gerekiyordu. Genç Konsül, Maliye Bakanı Gaudin'a Paris'in en zengin 15 sermayedarından 12 milyon frank borç almasını emretti. Ancak sermayedarlar 3 milyondan fazlasını sunamadılar ve geri kalan meblağın tamamlanması için yardımsever bir üslupla millî piyango organizasyonu tesis edilmesini önerdiler. Durumdan hiç hoşnut olmayan Napoléon 27 Ocak 1800'de Fransa'nın en güçlü sermayedarı olmakla birlikte donanmaya ikmal malzemeleri sağlama konusunda bol sıfırlı ihaleler koparan (ki son dört yılda bu ihalelerden 8 milyon frank kâr ettiği söyleniyordu[68]) Gabriel Ouvrard'ı tutuklattı. (Tutuklanmasında muhtemelen *Brumaire* Darbesi'ni finanse etmeyi reddetmesinin de etkisi vardı.) Ouvrard'ın başına gelenler cebinde akrep dolanan diğer bankerlerin de çözülmesini sağladı ancak Napoléon yine de Fransa maliyesinin çok daha sağlam bir zemine oturmasını istiyordu. Zira orduyu seferber etmek istediği her seferde sermayedarların ve müteahhitlerin iznini almayı umamazdı.

Gaudin 13 Şubat'ta ilk hissedarı Birinci Konsül olan Fransa Bankası'nın (*Banque de France*) resmî açılışını gerçekleştirdi. İçgüdüsel olarak temkinli ve uzlaşmaya pek de yakın olmayan Paris banka yapılanmasının bankanın kuruluşuna dâhil olması için fazla ısrarcı olmayan Gaudin ilk finansman ve rehberlik için Rouenlı imalatçı Jean-Barthélémy le Couteulx de Canteleu ile İsveçli sermayedar Jean Perregaux'ya başvurdu. Bankanın altı yönetim kurulu üyesinden ikisi de yine bu kişiler oldu. Napoléon, Fransız yurttaşları 1.000 franklık senetler alarak bankanın 30 milyon franklık girişim sermayesine dâhil olmaya teşvik etmek için bir kararname ilan etti. Bununla da kalmayıp payların Konsüllük garantisi altında olduğunu ve Joseph, Hortense, Bourrienne, Clarke, Duroc ve Murat'nın da dâhil olduğu maiyeti ile kendisinin de sermayeye katkı yaptığını bildirdi.[69] Banka kâğıt üstünde hükûmetten bağımsız olacaktı. Hatta *Moniteur*, resmî açılıştan önce "bankanın İngiltere Bankası'yla karşılaştırılmasının yanlış olduğunu, zira burada sermayenin hükûmetin kasasına gitmediğini" açıklamak zorunda kaldı. Ancak zamanla bu kural sessiz sedasız terk edilecek ve banka Napoléon'un savaşlarını finanse etmede bir araç olarak kullanılmaya başlanacaktı.

Banka, Nisan 1803'ten itibaren 15 yıllığına Paris'te banknot basma tekeline sahip kılındı. Bu banknotlar 1808'de yalnızca teminatlar yoluyla değil devlet tarafından da desteklenecek şekilde Fransa'nın yasal ödeme aracı hâline gelecekti. Napoléon'un finansal piyasalarda bankaya verdiği destek sayesinde dolaşımdaki nakit miktarı iki katına çıktı, özel nakit ve kredi desteğinde ödeme indirimi sağlandı, yerel şubeler açıldı, gelirler artırılıp hissedar tabanı genişletildi, daha fazla kredi desteği sağlandı ve kısa süre içinde klasik bir erdemli iş çevresi yaratıldı. Maaş ve emekli maaşı ödemesi gibi önemli devlet görevlerini yerine getirme sorumluluğu da bu yine bankaya verildi. Napoléon böylesine önemli bir kuruluşun üzerinde elbette sıkı bir kontrole sahipti. Nitekim 1806 Nisan'ında yönetim kurulu üyelerinin yerine bir başkan, iki de başkan vekili atadı. Ancak yine de hazinenin diğer bankalardan kredi almak zorunda kalmasının önüne geçilemedi. Bu da diğer banka sahiplerinin tutuklanmasını engelleyen bir etkendi.

Napoléon 19 Şubat 1800'de Lüksemburg Sarayı'ndan ayrılıp Tuileries'ye yerleşti. XVI. Louis'nin Ağustos 1792'de Temple Hapishanesi'ne götürüldüğü günden beri -ki Napoléon bu olaya genç bir subayken şahit olmuştu- ilk kez bir devlet başkanı burada kalıyordu. Aslına bakılırsa İkinci Konsül olarak Cambacérès de Tuileries'de yaşama hakkına sahipti ancak bunu yapması durumunda bir şekilde saraydan ayrılmak zorunda kalacağını çünkü Napoléon'un halk oylamasını kazanmasının ardından sarayı kendisine istediğini isabetli bir biçimde tahmin etti ve bu işe baştan hiç girişmedi.

Bonapartelar ailecek saraya taşındıktan sonra Napoléon XVI. Louis'ye ait olan ve penceresi Catherine de Médici'nin tasarladığı bahçeye bakan birinci kattaki odayı alırken Josephine, Marie Antoinette'in zemin kattaki birkaç odalı dairesine yerleşti. Rivayete göre Josephine kâhyalardan birine "Yatağında ne işim olduğunu soran Kraliçe'nin hayaletini görür gibiyim" demişti. Ancak Napoléon'un böyle bir çekincesi varmış gibi görünmüyordu. Bir söylentiye göre Josephine'i kucaklayıp yatak odalarına götürürken "Gel küçük *Creole*'üm*, efendilerinin yatağına gir" demişti.[70] Bonapartelar on günde bir iki yüz kişilik ziyafetler tertipleyip Tuileries'de yaşamanın hakkını verdi. Bronz takımlar ve goblenler Versay'daki depodan getirilirken kabul salonu sarı ve eflatun ipeklerle döşendi. Josephine'in mobilyalarda, kılık kıyafette, iç mekân süslemelerinde ve tasarımında hayat bulan Ampir Üslubu'nun (*Empire style*) oluşumunda oynadığı kilit rolü de bu tarihe kadar götürmek mümkündür. İhtilalin üzerinden on yıl geçtikten sonra görgü kurallarını yeniden tesis eden de yine kendisiydi.

Napoléon, Tuileries'ye yerleşmesinden kısa bir süre sonra büyük galeride sergilemek üzere kahramanı addettiği şahsiyetlerin büstlerini toplamaya başladı. Tahmin edileceği gibi bu girişimine Büyük İskender ve Caesar'la başlayan Birinci Konsül daha sonra seçkiye Hannibal, Scipio, Cicero, Cato, Büyük Friedrich, George Washington, Mirabeau ve ihtilal dönemi generallerinden Dampierre Markisi'ni dâhil etti. Bleinheim Muharebesi'nde elde ettiği zaferle tanınan Marlborough Dükü'ne ek olarak General Dugommier de gruba dâhildi elbette. Napoléon'un nazarında Dugommier'nin Toulon'da kendisini keşfederek sergilediği keskin idrak becerisi, Gustavus Adolfus ve Mareşal Saxe gibi dâhilerin askerî becerilerini dengeliyor olmalıydı. Napoléon, artık hayatta olmadığı için siyasi alanda hiçbir tehdit arz etmeyen Joubert'i dâhil etmekte de bir sakınca görmedi. Birinci Konsül'ün neredeyse yarısı toga giyen bu kahramanlarla çepeçevre kuşatılması, etkisini hemen gösterecekti. Bir elini yeleğinin içine sokarak poz verdiği ilk resim, Birinci Konsül olduğu bu dönemde Jean-Auguste Ingres tarafından yapıldı.[71]

Bonaparteların yaşam alanı Josephine'in İsviçreli terzisi Sandos tarafından soylu bir İngiliz ailesinden gelen Mary Berry'ye gösterildiğinde Berry gözlemlerini şu şekilde not etti: "Cumhuriyetçiliğe özgü sadeliğin böyle bir görkem karşısında gölgede kalması pekâlâ mazur görülebilir. Daha önce Versay'ı da Petit Trianon'u da gördüm ancak buradaki görkemin üzerine çıkabilecek bir yeri ömrümde görmüş değilim." Berry salonu şöyle tasvir ediyordu: "Kestane rengi ve hanımeli çiçeği desenleriyle bezenmiş maviye çalan eflatun rengi ipek kumaşlar, mümkün olan en zevkli şekilde salonu donatmıştı. Sarı satenle, kahverengi detaylarla ve *sang-de-boeuf* püsküllerle bezenen" ikinci salon

* Güney Amerika'da, özellikle de Karayipler'de doğup büyüyen Avrupalılar için kullanılan bir ifade. Napoléon burada Josephine'in Martiniqueli oluşuna vurgu yapıyor. –ç.n.

diğerinden daha ihtişamlıydı. Berry'nin hayranlığı, "aynaların çerçevelerle değil, kumaş görünümlü işlemelerle çevrelendiğini" görmesinin ardından bir kat daha arttı. Genç kadın *Sèvres* vazolara, somaki mermerinden masalara, altın kaplama tunçtan ayaklıklara, küçük şamdanlara, iskemlelere, "nefis halılara", kollu büyük şamdanlara ve başka noktalara dair hayranlık uyandırıcı detaylar sunarak tasvirine devam ediyordu. Bonaparteların yatak odasına girip mavi ipekten döşemeler ile beyaz ve altın renkli püsküller gördüğünde ise âdeta afalladı. Ayrıca Bonaparte çiftinin "gerçekten de tek bir yatağı paylaştığını" da görmüş oldu.[72]

Napoléon karakteri gereği tüm bunların ne kadara mâl olduğunu bilmek istiyordu. Döşemecilerin kendisini kazıkladığından endişelenen Birinci Konsül, bakanlardan birine çan halatlarının ucundaki fildişi tutaçların ortalama kaç para olduğunu sordu. Bakan herhangi bir fikri olmadığını belirtince Napoléon kısa yoldan bir uşak çağırıp tebdili kıyafet birkaç dükkân gezmesini, fiyatları soruşturmasını ve bir deste fildişi tutaç sipariş etmesini emretti. Günün sonunda fiyatların kendisine sunulan fiyattan üçte bir oranında daha ucuz olduğunu öğrenince tüccarların çıkardığı faturaların tamamından üçte bir oranında kesinti yaptı.[73]

Laure d'Abrantès'in ifadelerine göre "Birinci Konsül'ün güttüğü politikanın bir ayağı da Paris'i tıpkı ihtilal öncesi dönemde olduğu gibi bir zevk merkezi hâline getirmekti."[74] Terzilik, araba yapımı ve gümüşçülük gibi Fransızların geleneksel olarak uzman olduğu lüks ürün ve hizmetlerin yeniden sunulmaya başlaması bu amaç doğrultusunda yapılan girişimlerin bir yönünü, toplumsal yaşamın canlandırılması ise diğer yönünü oluşturuyordu. Zira Napoléon'un gözünde canlı bir toplumsal yaşam yeni rejimin sağlamlığının da bir göstergesiydi. İhtilal öncesi dönemde Fransa ekonomisinin önemli bir kısmı, başta Avrupa ipek endüstrisinin merkezi olan Lyons gibi bölgelerde üretilen mallar olmak üzere lüks ürünlerin üretimine ve ihracatına dayanıyordu. Napoléon bu ürünlerin üretimini yeniden canlandırmaya kararlıydı. Bu amaç doğrultusunda ve Josephine ile önde gelen ipek tüccarlarından M. Levacher'nin ikna çabaları sonucunda Birinci Konsül olarak "kırmızı giysi" (*habit rouge*) ismiyle bilinen altın rengi işlemeli kırmızı tafta giymeye başladı. "Bu tuhaf kostümü giymekten bir parça nefret ettiğimi inkâr etmeyeceğim" diyecekti d'Abrantès'e. "Ne var ki kararlılığımın net bir biçimde görülmesi ancak bu sayede mümkün olur."[75] Napoléon'un bu yeni hâli ressamların da dikkatinden kaçmadı. Bu ressamlardan biri, yaptığı bir resme şu ismi koyacaktı: "İhtişamlı kıyafetiyle Fransa Cumhuriyeti'nin Birinci Konsülü Buonaparte" (*Buonaparte Premier Consul de la République Française dans son grand costume*).[76] Konsüllük muhafızlarına da yeni kıyafetler verildi. Bundan böyle sabo yerine ayakkabı giyecekler, muhafız birliğine mensup grenadierer de keza kürk başlık takıp

beyaz sırmalar ve kırmızı apoletlerle bezenmiş kraliyet mavisi üniformalarla boy göstereceklerdi.[77]

XVI. Louis'nin küçük kardeşi olup yeğeninin ölümünden sonra kendisini Kral XVIII. Louis olarak tanıtan Provence Kontu, Napoléon'un Tuileries'ye taşınmasından bir gün sonra, yani son derece yanlış bir zamanda Napoléon'a bir mektup yazıp Courland'da (bugün Letonya sınırlarında) bulunan Jelgava Sarayı'ndaki sürgün hayatının sonlandırılmasını ve Fransa'ya dönmesine izin verilmesini talep etti. Louis mektubunda Fransa hanedanını yeniden tesis etmesi karşılığında Napoléon'a krallık sınırları içinde istediği makamı bahşetmeyi öneriyordu. Napoléon'un mektubu yanıtlaması altı aydan uzun sürdü. Şöyle başlıyordu yazısına: "Mektupta yazdığınız dürüst ifadeler için müteşekkirim." Mektubun devamında sarf ettiği ifadeler eski bir Jakoben'den beklenmeyecek kadar dostane olsa da verilen mesaj hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar açık ve kesindi: "Fransa'ya dönmeyi beklememelisiniz. Dönmeye çalışmanız durumunda yüz bin cesedi çiğneyip geçmeniz gerekecektir. Kendi çıkarlarınızı Fransa'nın huzuru ve mutluluğu için feda ediniz. Tarih bunu yazacaktır. Ailenizin yaşadığı felaketlere kayıtsız olduğum söylenemez... Emekliliğinizin güzel ve sakin geçmesi için seve seve katkıda bulunurum."[78] Napoléon, Louis'nin mektubundan Roederer ve Maret'yi de haberdar etti. Onlara yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Louis'nin mektubu çok güzel, gerçekten çok güzel! Ancak benim yazdığım cevap da bir o kadar güzel."[79] Josephine, Napoléon'u kızdırmak için şakayla karışık Bourbon hanedanını yeniden tesis etmesi durumunda kraliyet destekçisi arkadaşlarının Carrousel Meydanı'na Napoléon'un büyük bir şahsiyet olarak yansıtılacağı ve Fransa kralına tacını bahşederken gösterileceği bir heykel dikmeye söz verdiklerini söyledi. Napoléon ise şaka yollu şu cevabı verdi: "Evet, cesedimi de heykel kaidesinin altına gömerler!"[80] Ancak Bourbonlar sürgün hayatını kolay kolay kabul etmeyeceklerdi. Napoléon'un Louis'ye verdiği yanıtın netliği sebebiyle Bourbonlar 1800 sonbaharından itibaren Napoléon'a yönelik suikast planları yapmaya başladılar.

15 haftadan daha az bir sürede Abbé Sieyès'i saf dışı bırakan, yeni bir anayasa hazırlayan, ülke ekonomisini sağlam temellere oturtan, muhalif medyanın çanına ot tıkayan, kırsal kesimdeki eşkıyalık ile Vendée'de nicedir süren savaşı bitirme noktasına gelen, Senato, Tribünlük, Yasama Kurulu ve Devlet Şûrası'nı kuran, geçmiş siyasi eğilimlerine bakmaksızın ehil kişileri hükûmet kadrolarına dâhil eden, Bourbonların Fransa'ya dönme talebini reddeden, kabul edilmemiş bile olsa Britanya ve Avusturya'ya barış teklifinde bulunan, işin içine hile karıştırsa da yapılan bir halk oylamasını açık ara kazanan, Fransız yerel yönetimini yeniden örgütleyen ve Fransa Bankasını resmen kuran Napoléon Fransız İhtilali'ni etkin bir şekilde sona erdirdi.

Napoléon, Fransa'nın Avusturya kuvvetleriyle yeniden sıcak temasa geçmeye hazırlandığı 16 Mart'ta *Ren Ordusu*'nun başkomutanı Moreau'ya yazdığı mektupta "Bugün ben özgürlüğünü ve mutluluğunu yitirmiş cansız bir bedenden başka bir şey değilim" dedi. "Görkem, göze hoş gözükse de benim için artık yalnızca geçmişe ve hayaller âlemine ait bir kavram. Mutluluğunuza gıpta ediyorum. Emrinizdeki yürekli askerlerle büyük başarılar elde edeceksiniz. Üzerimdeki erguvan konsüllük üniformasını, sizin emriniz altında tuğgeneral apoletleri taşıyacağım bir üniformayla seve seve değişirdim… Şartlar elverirse yardımınıza gelmeyi tüm içtenliğimle ümit ediyorum."[81] Napoléon'un bu içten temennisi üç hafta sonra gerçekleşecekti. Zira bu süre zarfında Avusturyalı General Michael von Melas, Fransız General Nicolas Soult'u Cadibona Muharebesi'nde mağlup edip Savona'ya çekilmeye mecbur bırakacak, Masséna'yı ise Cenova'ya kadar kovalayıp şehri kuşatacaktı. Artık muharebe alanlarına dönmenin vakti gelmişti.

XI

Marengo

"Buz, kar, fırtına ve çığla mücadele ediyoruz. Bunca insanın kendisini aştığını gören St Bernard Geçidi yolumuza engeller çıkarıyor."

–Napoléon, İkinci ve Üçüncü Konsüllere hitaben,
18 Mayıs 1800.

"Caesar talihli olduğunu söyleyip buna inanır görünmekle doğru bir iş yapmıştı. Bu, kişinin öz sevgisine halel getirmeksizin insanların hayal gücüne tesir etmenin bir yoludur."

–Napoléon, *Caesar'ın Savaşları Üzerine Mülahazalar*

Napoléon Birinci Konsül olduğu andan itibaren Avusturya'yla yeniden doğan savaş durumuna hazırlanmaya başlamıştı. Konsüllük makamına gelişinden sonraki altı hafta içinde, yakında yeniden kurmay başkanı olarak atayacağı Berthier'ye konuyla ilgili 28 talimat ve emir göndermesi bunun bir göstergesiydi. 7 Ocak 1800'de Dijon'da 30.000 personelden müteşekkil gizli bir *İhtiyat Ordusu* kurulmasını emretti. Bu kuvvete mensup askerlerin büyük bir çoğunluğu barutun kokusunu daha önce teneffüs etmiş gediklilerken bir kısmı da farklı bölgelerde garnizon kuvveti olarak bulunan alaylardan toplanmış kimselerdi. Bunların dışında bir grup asker Vendée'den nakledildi. Oldukça kalabalık bir başka grup ise muskatın nasıl doldurulup ateşlendiğini sefer başladıktan sonra öğrenecek acemilerdi. "Matara" olarak anılan sisteme göre sekiz gedikli ve sekiz acemi er başlarında bir onbaşı olacak şekilde birlikte yürüyor, birlikte yiyip içiyor ve ordugâhta birlikte kalıyordu. Bu sayede acemiler askerlik zanaatını çok hızlı bir biçimde kavrama olanağına kavuşuyordu.

"Bahsi geçen ordunun yapısını mutlak suretle gizli tutacaksınız" diye yazdı Napoléon 25 Ocak'ta Berthier'ye. "Bu gizlilik durumu kurmaylarınız için de geçerlidir. Onlardan mutlaka gereksinim duyduğunuz bilgilerin dışında bir şey istemeyeceksiniz."[1] Gizlilik konusundaki bu titizlik sebebiyle General Moreau bile toplanan ordunun gerçekten bir ihtiyat ordusu olduğunu sandı.

Ancak Napoléon'un planı İtalyan Alpleri'ni aşıp yetmişlik Avusturyalı General Michael von Melas'ın tehlikeli bir biçimde açıkta kalan sağ kanadına taarruz etmekti. (Birinci Konsül İtalya'da bulunan Fransız müfrezeleri sayesinde Avusturyalıların durumuyla ilgili bilgi akışına sahipti. Bu bilgi akışında Cenova'da konuşlu müfrezelerin rolü bilhassa önemliydi.) Hayatı boyunca muharebelerde bileği hiç bükülmeyen ancak 18 Mayıs'ta St Petersburg'da yaşamını yitiren Mareşal Aleksandr Suvorov'un üst düzey kurmaylarından Melas, geçkin yaşına rağmen Napoléon için esaslı bir rakipti.

Napoléon'un Kuzey İtalya'ya inmek için Alpler'i hangi geçitten geçeceğine karar vermesi gerekiyordu. Pek tuttuğu "arkadan dolaşma manevrasını" (*manoeuvre sur le derrière*) tatbik edebileceği en doğudaki Splügen ve St Gothard geçitleri i tercih edebilirdi. Ancak Avusturyalıların Kuzey İtalya'dan Güney Fransa istikametinde doğuya doğru yürüyüş sürati, Birinci Konsül'ü 2.400 metrelik Büyük St Bernard Geçidi ile 2.100 metrelik Küçük St Bernard Geçidi arasında tercih yapmaya zorladı. Küçük St Bernard çok batıda kaldığından Napoléon oraya sadece bir tümen gönderip ordunun esas unsurlarıyla Büyük St Bernard'a yöneldi. Bir başka tümeni ise General Adrien Moncey komutasında St Gothard Geçidi'ne gönderdi.

Birinci Konsül sürpriz unsuruna bel bağlıyordu. Zira Hannibal ve Charlemagne'dan beri hiç kimse ordusunun başında Alpler'i aşmamıştı. Kendisi fillerle seyahat etmiyorsa da namluları çeyrek tondan fazla çeken 8 ve 4 librelik Gribeauval toplarını* dağ silsilesinden aşırması gerekiyordu. Ordu mayıs başlarında harekete geçtiğinde zemindeki kar kalınlığı hâlâ fazlaydı. Marmont top namlularını taşıma sorununu çözebilmek için içi oyulmuş ağaç gövdelerinden kızaklar tasarladı. Top başına yüzer asker bu kızakları davul vuruşuna göre Alpler'e çıkarıp İtalya tarafına indiriyordu. (Alpler'in İtalya tarafı Fransa tarafına göre daha dik olduğundan askerler aşağı inmekte yukarı çıkmaktan çok daha fazla zorlanmıştı.) Para ve erzak aynı yol üzerinden kilise ve hanlara önden gönderilirken, gizlilik yemini ettirilen yerel rehberlerin yardımına başvuruldu. Napoléon, Berthier ve 2 Nisan'dan sonra Carnot (Kendisi Berthier'nin *İhtiyat Ordusu*'nun başına atanmasından sonra Napoléon tarafından Savaş Bakanı olarak görevlendirilmişti.) askerî tarihin en göz alıcı harekâtlarından biri olarak anılacak girişimin her aşamasını birlikte tasarladılar. Napoléon, harekâta şüpheyle yaklaşan General Dumas'ya "Bir ordu, iki askerin yan yana durabildiği her yerden, her mevsimde geçebilir" diyecekti.[2]

Napoléon 17 Mart'ta bu aralar sıklık derecesini artırdığı konsüller toplantısını yaptı. Aynı gün birkaç günde bir düzenlenen Devlet Şûrasına da katıldı. Akabinde yere serilmiş büyük ölçekli devasa Piyemonte haritalarının önüne diz

Fransız askerî reformcu Jean-Baptiste Vaquette de Gribeauval'in belirlediği standartlara göre üretilen toplara verilen isim. -ç.n.

çökmüş hâlde baş kartografı General Bacler de l'Albe'le askerî strateji oturumu gerçekleştirdi. Haritaların üzeri, orduların yerini gösteren ucu balmumu kaplı siyah ve kırmızı iğnelerle doluydu. (Haritaların üzerinde emekleyen Napoléon ve De l'Albe'in kafaları bazen tokuşurdu.) Söylenene göre strateji toplantısında Napoléon Bourrienne'e nihai muharebenin nerede gerçekleşeceğini düşündüğünü sordu. Eğitimini tıpkı Napoléon gibi Brienne'de alan özel sekreter bu soruya "Nereden bilebilirim ki?" yanıtını verince Birinci Konsül, parmağıyla San Giuliano Vecchio'daki Scrivia Nehri'nin bulunduğu düzlüğü işaret ederek "Niye bilemeyeceksin budala? Şuraya bak" dedi. Daha sonra ise Alpler'i aşmalarının ardından Melas'ın buraya ilerleyeceğini düşündüğünü sebepleriyle açıkladı.[3] Üç ay sonraki Marengo Muharebesi tam olarak Napoléon'un işaret ettiği yerde gerçekleşecekti.

Avusturyalı General Karl von Ott 19 Nisan'da emrindeki 24.000 askerle 12.000 kişilik kuvvete komuta eden Masséna'yı Cenova'da kuşattı. Kraliyet Donanması limanı ablukaya aldığından müdafiler şehirde bulunan az miktardaki erzakla idare etmek zorundaydı. Teğmen Marbot'nun hatıralarında dile getirdiği üzere takip eden haftalarda "bozulmaya yüz tutmuş un, talaş, nişasta, saç pudrası, yulaf, keten tohumu, kokuşmuş kuruyemiş ve tiksindirici başka malzemelerle sertlik vermek amacıyla eklenen az miktarda kakaonun birleşiminden üretilen iğrenç bir ekmeğe" talim etmek zorunda kaldılar.[4] General Thiébault bu ekmeği yağ ve tezeğin birleşimine benzetmişti. Şartlar hiç de iç açıcı değildi. İlerleyen günlerde çimen, ısırgan otu ve ağaç yaprakları tuzla kaynatılırken şehirdeki kedi ve köpekler askerlere aş oldu. Keza "sıçanlar da yüksek fiyatlardan alıcı buluyordu." Nitekim asker ve siviller açlıktan ve yetersiz beslenme kaynaklı hastalıklardan dolayı biner biner ölmeye başladılar. Fransız askerler, üç dört Cenovalı bir araya geldiğinde ateş açma emri de almıştı zira şehir sakinlerinin limanı Kraliyet Donanması'na teslim etmesinden korkuluyordu.

Napoléon'un harekete geçmek için âdeta içi içini yiyordu. 25 Nisan'da Berthier'ye yazdığı mektupta "İtalya ya da Ren'de yaşananlardan dolayı gelmem gerektiğini düşürseniz mektubunuzu aldıktan bir saat sonra yola koyulurum" dedi.[5] Yine de spekülasyonları yatıştırmak ve yaklaşan seferin çok daha geniş çaplı lojistik problemlerini çözüme kavuşturmak adına Malmaison'da kaldı ve Paris'te tüm halkın (ve Avusturyalı casusların) gözleri önünde Fransa'nın en kötü teçhiz edilmiş birliğini teftiş edip pazartesiye denk gelen 5 Mayıs akşamı operaya gitti. Savaşın tüm ağırlığı, 25 Mayıs'ta Ren Nehri'ni geçerek Napoléon'un coşkulu ve neredeyse hürmetkâr şahsi tebriklerine mazhar olan Moreau'nun açık ara çok daha büyük kuvvetlere komuta ettiği ve iyi de iş çıkardığı Almanya Cephesi'ndeymiş gibi görünüyordu. Güç politikası gerçeklerine aşina olmayanlar Napoléon'u Büyük Elektör, Moreau'yu da onun Savaş Konsülü zannedebilirdi.

Ve en sonunda Napoléon hamlesini yaptı. Aynı gün gece 02.00'de, diğer bir deyişle operanın bitiminden birkaç saat sonra Paris'ten ayrılan Birinci Konsül ertesi sabah Dijon'a, 9 Mayıs günü saat 03.00'te ise Cenevre'ye vardı. Buraya varışının ardından geçit törenleri ve ikili görüşmeler aracılığıyla nerede olduğunu herkesin bilmesini sağlayıp buradan Basle'ye hareket edeceğini duyurdu. Oysa General François Watrin'in emrindeki tümenin öncü kuvvetleri Büyük St Bernard Geçidi'ne tırmanmaya başlamıştı bile. Onları kısa süre içinde Lannes, Victor ve General Philibert Duhesme'in emrindeki kuvvetler takip etti. Bessières'in Konsüllük Muhafızları ile Murat'nın süvarilerine gelince; bunlar Napoléon'la birlikte şimdilik geride kalacaktı.[6] (Üzüm bağı sahibi olan Duhesme, Napoléon'a bir miktar şarap göndermiş, Napoléon bu ikrama karşılık "Bu şarabı kazandığınız ilk zaferin üzerine içeceğiz" yanıtı vermişti.[7])

Doğrusu zorlu bir kış oluyordu. Patika buz ve yoğun kar tabakasıyla kaplanmıştı. (1905'e kadar St Bernard Geçidi'ne yol yapılmayacaktı.) Ancak Napoléon hava durumu açısından oldukça şanslı sayılırdı çünkü yola çıktıkları 14 Mayıs'tan önce ve yolculuğun tamamlandığı 25 Mayıs'tan sonra hava koşulları bu bölgede iyiden iyiye kötüleşmişti. (11 gün süren bu yolculuk Hannibal'in yolculuğunun yarı süresinde tamamlanmıştı.) Ayrıca yolculuk boyunca 40 toptan yalnızca biri çığa teslim edildi. "Alpler Charlemagne'dan beri böyle büyük bir ordu görmedi" diye yazacaktı Napoléon 18 Mayıs'ta Talleyrand'a. "Dağlar, bu yüzden olsa gerek, büyük sefer teçhizatımızın yolunu kapatmaya çalışıyor ancak nihayet toplarımızın yarısı Aosta'ya ulaştı."[8] Napoléon ordunun başını çekiyor değildi fakat gıda, mühimmat ve katır gibi en önemli lojistik problemler halledilir halledilmez askerlerinin peşine düştü.[9] Genç General "Kuru ot ve şaraptan başka bir şeyin olmadığı Aosta vadisinde ölme riskiyle karşı karşıyayız" gibi cümlelerle levazım subaylarının üzerinde sık sık baskı da yaratıyordu.[10] Nitekim 20 Mayıs'ta geçidin en zorlu yeri olan Saint-Pierre'den geçti ki bu tarihe kadar Watrin ve Lannes, Piyemonte'de 65 km kadar yol kat etmişti.

Alpler toplamda 51.400 asker, 10.000 at ve 750 katırla aşıldı. Bazı bölgelerden geçerken tek sıra hâlinde ilerleyen askerler, güneşin yükselmesiyle doğan çığ riskinden kaçınmak için yola her gün şafakla birlikte koyuldu.[11] Fransızlar Aosta Vadisi'nin girişinde konuşlu olan ve Dora Baltea Nehri'nin bir hayli yukarısında yer almakla dar geçide hâkim konumda bulunan heybetli Bard Hisarı'na ulaştıklarında Yüzbaşı Joseph Bernkopf komutasındaki 400 Macar asker tarafından karşılandılar. Toplar, cephane arabaları ve yüz kadar başka arabanın yol açtığı yoğun trafiği kesen Macarlar, geçidi 12 gün boyunca tutmayı başararak Fransızları planın gerisine düşmeye mahkûm edip sefer planını ciddi şekilde sekteye uğrattılar. Bazı arabalar, gidiş yollarının saman ve gübreyle kaplanması sayesinde geçidi gece saatlerinde sessiz sedasız

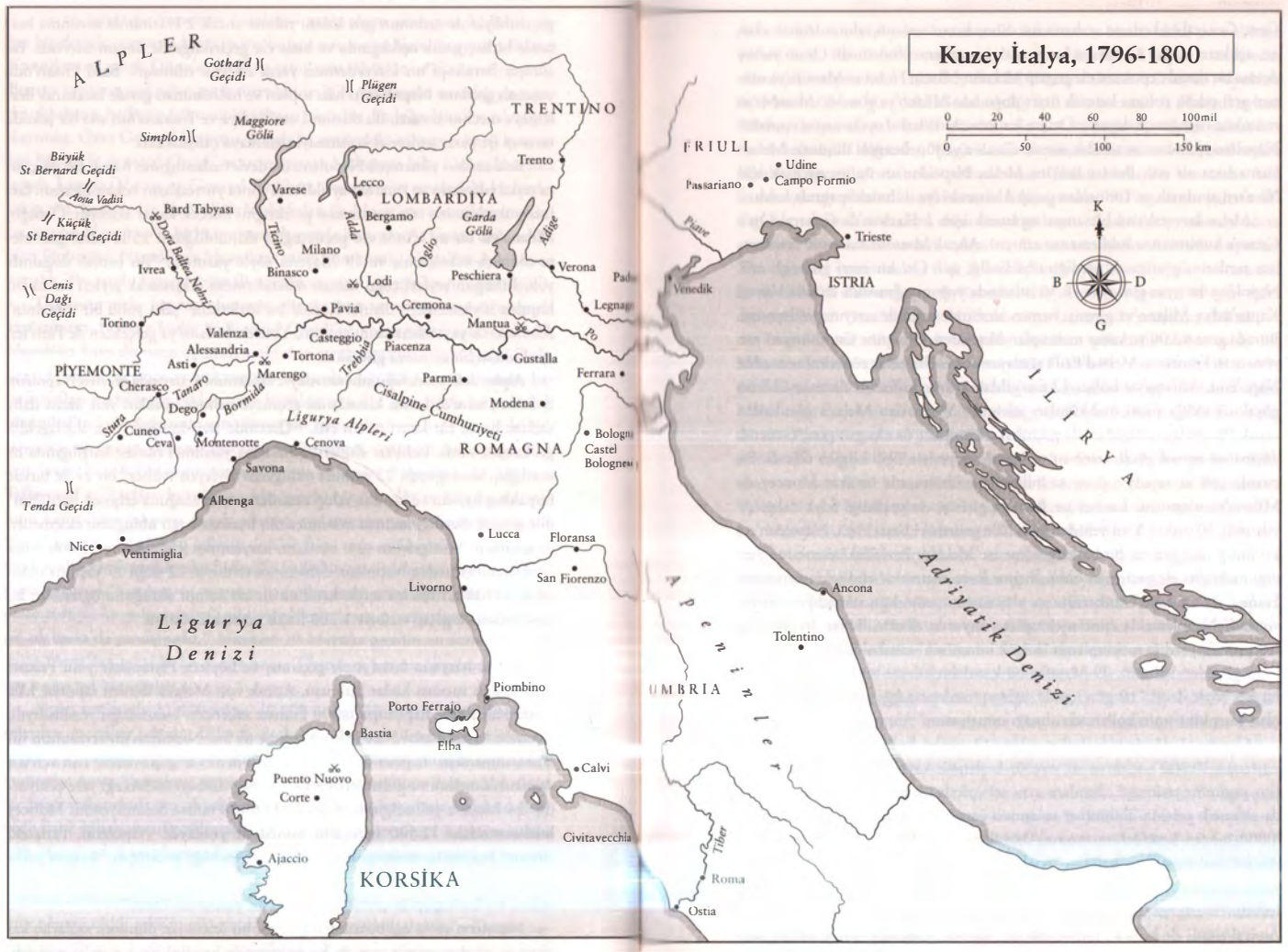
geçebildiyse de ordunun geri kalanı yoluna ancak 2 Haziran'da savunma hattında birkaç gedik açıldığında ve hisar ele geçirildiğinde devam edebildi. Bu süreçte Bernkopf'un kuvvetlerinin yarısı da yok edilmişti. Bard Hisarı'nda yaşanan gecikme Napoléon'u bazı topları ve mühimmatı geride bırakarak ilerlemeye mecbur bıraktı. Bu durum Lombardiya ve Toskana'nın sıkı bir şekilde taranıp işe yarar şeylere el konmasıyla aşılmaya çalışılacaktı.

Beklentileri yönetmek Napoléon'un devlet adamlığının hayati bir parçasını teşkil ediyordu ve Paris'ten ayrıldıktan sonra yurttaşların beklentilerinin fazlaca yükselmesine izin vermemesi gerektiğini bilecek kadar akıllıydı. Örneğin Milano'yu bir ay içinde ele geçireceğini düşündüğünü iddia eden gazetelere oldukça öfkelenmiş ve 19 Mayıs'ta şöyle yazmıştı: "Bu benim doğamda yok. Bildiğim şeyleri çoğu zaman dillendirmem. Yaşanacak şeyleri ise hiçbir koşulda söylemem."[12] Birinci Konsül bu sözlerinin "şaka yollu bir türevinin" *Moniteur*'de yayımlanmasını emretti. Yine de Milano'ya gerçekten de Paris'ten ayrıldıktan bir ay sonra girecekti.

Alpler'deki yolculuğunun neredeyse tamamını at sırtında geçiren Napoléon iş Saint-Pierre'in buzlu kısımlarını geçmeye gelince ayakları yere attan daha sağlam basan bir katırı tercih etti.[13] Üzerinde sivil kıyafetleri ve alışılageldik gri kabanı vardı. Rehbere dağları aşmalarına yardımcı olması karşılığında ne istediğini sorduğunda 22 yaşında olduğunu söyleyen rehber "bir ev ile birkaç büyükbaş hayvan ve koyuna sahip insanların mutluluğuna erişmek istediğini" dile getirdi. Sevdiği kadınla evlenmesinin bunlara bağlı olduğunu eklemeden de geçmedi.[14] Gelgelelim tüm bunların karşılaması için rehbere 60.000 frank verilmesini emreden Napoléon daha sonra rehberin 22 değil 27 yaşında olduğunu ve hâlihazırda bir eşiyle kendine ait bir evinin olduğunu öğrenince bu kararından vazgeçip rehbere 1.200 frank vermekle yetindi.[15]

Lannes 22 Mayıs'ta Ivrea'yı ele geçirmiş ve böylece Piyemonte yolu Fransız ordusu için sonuna kadar açılmıştı. Ancak von Melas'a iletilen raporlar hâlâ Aosta Vadisi'nde hepi topu 6.000 Fransız askerinin bulunduğu yönündeydi. O tarihe kadar Melas Nice'i ele geçirdiyse de bu, Napoléon'un arzusunun hilafına olmamıştı. Birinci Konsül Melas'ın Nice'i ele geçirmesine izin vererek Avusturya ordusunu giderek daha batıya, esas darbeyi indireceği yere çekiyordu. 24 Mayıs'a gelindiğinde Aosta'da 33.000 Fransız bulunuyordu. Moncey komutasındaki 12.500 mevcutlu tümen de yoldaydı. Napoléon, Paris'teki Yasama Kurulu'na mensup kardeşi Joseph'e yazdığı mektupta "Buraya yıldırım gibi geldik, diyordu. "Düşman böyle bir şeyi beklemiyordu ve buna inanmakta bir hayli güçlük çekti. Büyük olaylar yaşanmak üzere."[16]

Napoléon'un bileği bükülmesi çok zor bir komutan olmasını sağlayan katıksız gaddarlığı seferin tam da bu noktasında kendini bir kez daha gösterdi.

Kuzey İtalya, 1796-1800
0 20 40 60 80 100 mil
0 50 100 150 km
K
B D
G
ALPLER
Gothard Geçidi
Plügen Geçidi
Simplon Geçidi
Maggiore Gölü
Büyük St Bernard Geçidi
Aosta Vadisi
Küçük St Bernard Geçidi
Cenis Dağı Geçidi
Tenda Geçidi
TRENTINO
Trento
Varese
Lecco
LOMBARDİYA
Bergamo
Garda Gölü
Adige
Bard Tabyası
Dora Baltea
Nehri
Ticino
Adda
Oglio
Milano
Binasco
Lodi
Peschiera
Verona
Ivrea
Pavia
Cremona
Mantua
Po
Torino
Valenza
Casteggio
Piacenza
Gustalla
Alessandria
Tortona
Trebbia
Asti
Marengo
Parma
Ferrara
PİYEMONTE
Cherasco
Tanaro
Dego
Bormida
Modena
Stura
Cuneo
Ceva
Montenotte
Cenova
Ligurya Alpleri
Cisalpine Cumhuriyeti
ROMAGNA
Bologna
Castel Bolognese
Savona
Albenga
Nice
Ventimiglia
Lucca
Floransa
San Fiorenzo
Livorno
Ligurya Denizi
Piombino
Porto Ferrajo
Elba
Bastia
Puento Nuovo
Corte
Calvi
Civitavecchia
Ajaccio
KORSİKA
FRIULI
Udine
Passariano
Campo Formio
Piave
Trieste
Venedik
ISTRIA
İLİRYA
Ancona
Adriyatik Denizi
Apeninler
Tolentino
UMBRIA
Tiber
Roma
Ostia

Genç General, askerlerin ve hatta üst düzey komutanların tahminlerinin aksine, açlıktan kırılan Cenova'yı kurtarmak için güneye ilerlemedi. Onun yerine devasa bir ikmal deposunu ele geçirip Melas'ın Mincio Nehri ve Mantua'ya uzanan geri çekiliş yolunu kesmek üzere doğudaki Milano'ya yöneldi. Masséna'ya mümkün olduğunca dayanıp Ott'un kuşatma birliklerini oyalamasını emreden Napoléon, kendisinin mutlak suretle Cenova'ya yöneleceğini düşünen Melas'ı kurnazlıkta alt etti. Bunun üzerine Melas, Napoléon'un önüne geçmek için Nice'ten ayrılmak ve Torino'dan geçip Alessandria'ya dönmek zorunda kaldı.

Melas kuvvetlerini bir araya toplamak için 2 Haziran'da General Ott'a Cenova kuşatmasını kaldırmasını emretti. Ancak Masséna kısa süre önce teslim şartlarını görüşmek istediğini bildirdiği için Ott bu emri göz ardı etti. Napoléon ise aynı gün saat 18.30 sularında yoğun yağmurun altında Verceil Kapısı'ndan Milano'ya girmiş, hemen akabinde arşidük sarayına yerleşmişti. Burada gece 02.00'ye kadar mektuplar dikte eden, Cisalpine Cumhuriyeti'nin yöneticisi Francesco Melzi d'Eril'i ağırlayan ve yeni bir şehir yönetimi tesis eden Napoléon, Milano'yu bölgesel karargâhları olarak kullanan Avusturyalıların gözaltına aldığı siyasi mahkûmları salıverdi. Viyana'dan Melas'a gönderilen ancak Fransızlar tarafından ele geçirilen mektupları da okuyan genç General, düşmanın sayısal gücü, tertibatı ve moral seviyesiyle ilgili bilgiler edindi. Bu esnada çok az sayıda top ve az miktarda mühimmatla birlikte Moncey de Milano'ya ulaşmıştı. Lannes ise Pavia'ya girmiş, ele geçirdiği falya deliği çivilenmiş 30 topun 5'ini yeniden işler hâle getirmeyi başarmıştı. Napoléon'un keyfini yerine getiren bir başka gelişme ise Melas'ın Pavia'daki metresine yazdığı mektubu ele geçirmesi oldu. İhtiyar kurt, metresine endişelenmemesini, Fransız ordusunun Lombardiya'ya ulaşmasının mümkün olmadığını söylüyordu.[17] Napoléon da eşine mektuplar yazıyordu elbette. 11 ve 16 Mayıs'ta Josephine'e yazdığı mektuplarda "küçük kuzeninin" nasıl olduğunu sorup oğlu Eugène'den bahsetti. 29 Mayıs'ta bir kez daha kaleme sarılan genç General bu kez şöyle dedi: "10 gün içinde, ağlayıp nazlanmadığı zamanlar çok güzel olan Josephine'imin kollarında olmayı umuyorum."[18]

Cenova 4 Haziran'da teslim oldu. O tarihe kadar şehirdeki 160.000 yurttaşın 30.000'i açlıktan ve yetersiz beslenme kaynaklı hastalıklardan dolayı yaşamını yitirmişti. Bunlara aynı sebeplerle ölen 4.000 Fransız askerini de eklemek gerekir. Teslimiyet anlaşması gereği yürüyebilecek durumda olan 4.000 askere kendilerine tanınan birtakım ayrıcalıklarla birlikte Fransa'ya dönme izni verilirken hasta ve yaralı durumdaki 4.000 kadarı, Amiral Lord Keith'in emrindeki Kraliyet Donanması'na mensup gemilerle Fransa'ya nakledildi. Avusturya kuvvetlerinin şehri kuşattığı süreçte limanı ablukaya alan Amiral şimdi de bunca Fransız askerini harekât alanından çok uzaklara taşıyacaktı.[19] Masséna'ya gelince; Fransız komutanın sağlığı oldukça bozulmuştu.

Askerleriyle aynı şeyi yeme konusunda diretmesinin bunda ciddi payı olduğu yadsınamaz. Kendisini kurtarmaya gelmeyen Napoléon'u hiçbir zaman tam olarak affetmeyecekti. Hayatı boyunca hiç kuşatma altında kalmayan Napoléon ise Masséna'yı on gün daha direnemediği için eleştirecekti. St Helena'dayken "Birkaç ihtiyar adamla kadın ölürdü, evet, ancak Cenova'yı teslim etmek zorunda kalmazdı" diyecekti. "Şayet daima ve yalnızca insan canı düşünülecekse liderlerin savaşa girmemeleri yerinde olur. Çünkü kimsenin burnunun bile kanamayacağı planlarla nasıl savaşılır bilemiyorum."[20] Napoléon, kaleme aldığı hatıralarında bir adım daha öteye giderek Masséna'yı gıyabında âdeta azarlıyor, Fransız komutanın eylemini, Caesar tarafından Alesia'da kuşatılan Vercingetorix ve emrindeki Galyalıların eylemleriyle kıyaslayıp iki komutanın ne denli farklı davrandığını söylüyordu. Gerçekten de Masséna 10 gün daha dayanabilseydi Ott, Marengo Muharebesi'ne zamanında yetişemeyebilirdi.

Napoléon'un aklında tek bir şehri almaktan çok daha fazlası vardı. O, Milano'nun batısındaki her bir Avusturyalıyı öldürmek ya da esir almak istiyordu.[21] Cenova'nın direnişi sayesinde Melas'ın arkasından dolaşma imkânı buldu. Melas neyle karşı karşıya olduğunu anladığında Toulon'u Amiral Keith'le eş güdümlü olarak ele geçirme planlarını rafa kaldırmak ve kesilen ana ikmal hattını açmak için doğuya çekilmek zorunda kaldı. Şu aşamada Po'dan geçişe imkân veren ve Fransızların kontrolünde olmayan iki önemli nokta vardı: Piacenza ve Valenza. Melas her iki şehre de birkaç kol asker göndermeye karar verdi.

Napoléon, Milano'da Francesco Toli gibi ikili (hatta belki de üçlü) oynayan casusları Avusturyalıların mevzilenmesiyle ilgili sorguya çekti. 4 Haziran'da La Scala'da bir operaya katılıp halkın yoğun sevgi ve ilgisine mazhar olan Napoléon, geceyi operanın 27 yaşındaki yıldız şantözü Giuseppina Grassini'yle geçirdi. Berthier ertesi sabah Napoléon'un konutuna geldiğinde ikiliyi kahvaltı ederken buldu.[22] "Seni buraya davet etmiyorum" diyordu Napoléon Josephine'e yazdığı bir sonraki mektubunda. "Bir ay içinde döneceğim. Seni keyfin ve sağlığın yerinde olarak bulmayı ümit ediyorum."[23] O günün ilerleyen saatlerinde, muhtemelen Sinyorina Grassini ayrıldıktan sonra, 200 Katolik rahip teoloji üzerine istişare etmek için saraya geldi. Napoléon şöyle başlayacaktı söze: "Katolik, Apostolik ve Roma dinine karşı coşkun hislere kapılmama yol açan düşünceleri size anlatmama izin verin."[24] İlginçtir, bir yıldan kısa bir süre önce Kahire'deki divanda "Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed onun elçisidir" diyen Napoléon şu anda bu düşüncesinden hiç bahsetmiyor, onun yerine Katolik inancının "cumhuriyet kurumlarına özellikle uygun olduğunu" söylüyordu. "Ben bir filozofum" diye devam ediyordu sözlerine. "Ve biliyorum ki hangi topluma mensup olursa olsun nereden geldiğini ve nereye gittiğini bilmeyen bir insan adil ve erdemli addedilemez. Mantık bu yolda insana tek başına rehber olamaz ve insan din olmadan daima

karanlıkta yürür."[25] İnanç, Napoléon için farklı şekiller alabilen ve hatta stratejik önemi olan bir kavramdı. O sırada nerede savaşıyorsa oranın inancını benimsediğini söyleyen Napoléon, bu sözlerinde gerçekten de samimiydi ve Kuzey İtalya'da olduğu bu dönemde Roma Katolik inancını benimsemişti.

Melas'ın emniyete kavuşmak için kullanabileceği üç rota vardı. Piacenza yolunu kullanıp Po Nehri'nin güney yakasından ilerlemek, Cenova istikametinde ilerleyip Kraliyet Donanması'nın lütuflarıyla tahliye edilmek ya da Pavia'dan Ticino Nehri'ni geçmek. 9 Haziran'da araziye dönen Napoléon üç yolu da kapatmaya karar verdi ancak böyle yaparak kendi savaş ilkelerinden birini ihlal ediyor ve kuvvetlerini bölüyordu. Aynı gün Lannes, Ott'u Montebello ve Casteggio arasında kalan bölgede mağlup edip Avusturyalıları batıya, Scrivia Nehri'nin berisinde yer alan Alessandria'ya çekilmeye zorladı. Ott, daha sonra Melas'a katılacaktı. Napoléon ertesi gün şûra mensubu Claude Petiet'ye yazdığı mektupta "*Abartmadan* söyleyeyim, düşman 1.500 ölü, bunun iki katı kadar da yaralı verdi" diyordu ancak her zamanki gibi abartıyordu. Zira Avusturya zayiatı 659 ölü ve 1.445 yaralıydı.[26]

Napoléon, Melas'ın ne yapacağını görmek için sonraki üç gün boyunca Stradella'da bekledi. Bu sırada bir gelişme yaşanmış, Desaix, Sir Sidney Smith'le imzalanan ancak Britanya hükûmeti tarafından onaylanmayan kısa süreli ateşkesten yararlanarak askerleri yanında olmaksızın Mısır'dan ayrılıp büyük muharebe patlak vermeden hemen önce Napoléon'a katılmıştı. Bir ay önce yazdığı mektupta "Aramızda, bugün artık iyice olgunlaşan ve insanları çok iyi tahlil eden yüreğimin kimseye bahşetmediği türden bir dostluk var"[27] diyen Napoléon 11 Haziran gecesini beklenmedik şekilde yanında bulduğu Desaix'yle sohbet ederek geçirdi. Ayrıca kendisine derhâl Monnier ve Boudet'nin tümenlerinden oluşan kolordunun komutasını teslim etti.

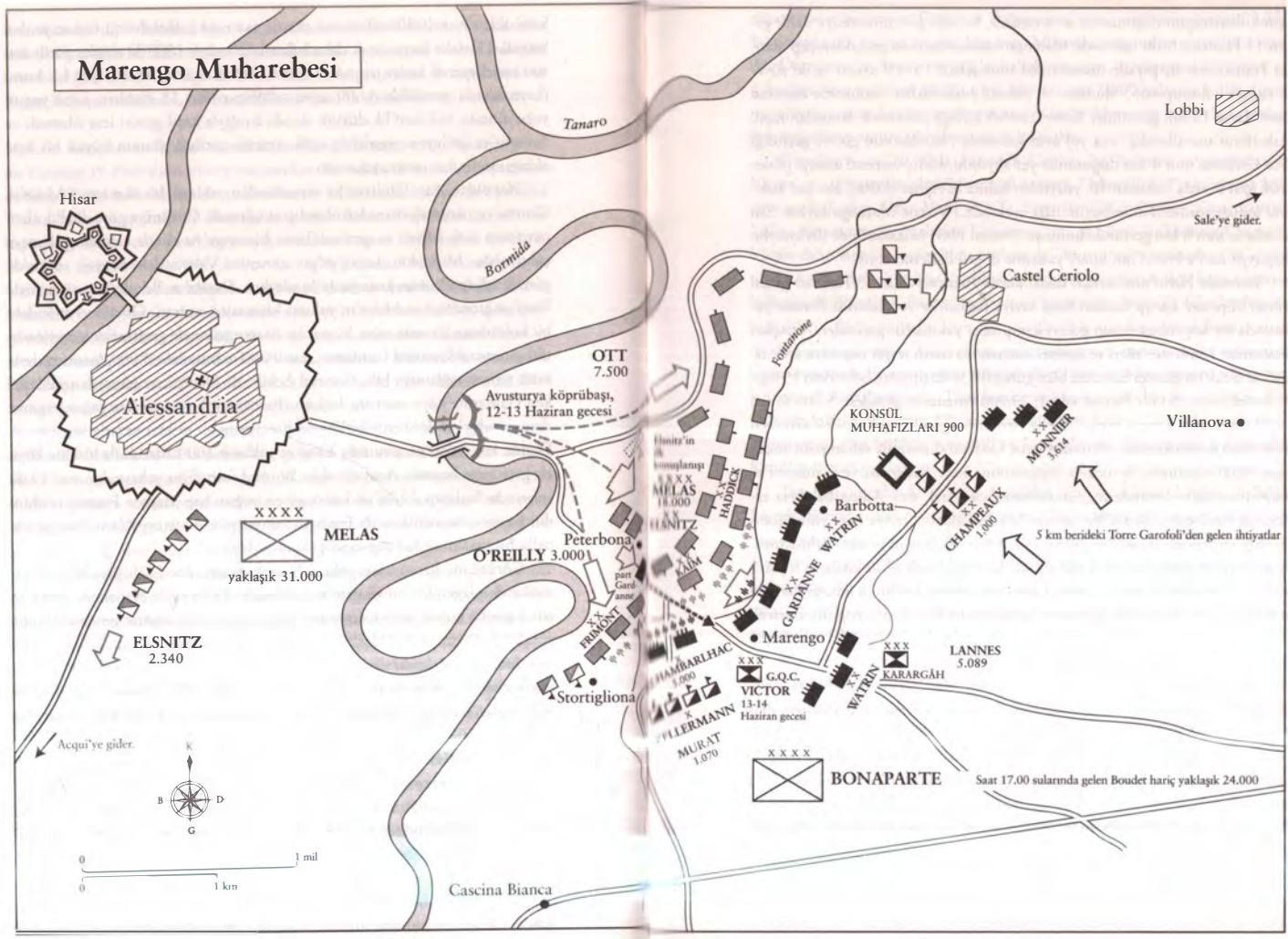
Napoléon 13 Haziran, saat 10.00'da San Giuliano Vecchio'ya at sürdü. Şu an önünde Marengo köyüyle birleşen tarlalar yer alıyordu. Köy aynı zamanda Tanaro ve Bormida nehirlerinin kesiştiği noktanın yakınlarında yer alan Alessandria'nın yaklaşık 4 km doğusunda bulunuyordu. Üç farklı yolun kesiştiği Marengo'nun biraz ötesinde Bormida Çayı'ndan geçerekAlessandria'ya ulaşmayı sağlayan bir köprü vardı. Bormida'nın oluşturduğu çift kıvrım ise doğal bir köprübaşı mevzii teşkil ediyordu. Castel Ceriolo, Marengo ve Spinetta köyleri Bormida boyunca dizilirken bunların 6,5 km doğusunda San Giuliano isminde bir başka yerleşim bulunuyordu. Bormida ve Marengo arasındaki arazi üzüm bağları, kır evleri, tarlalar ve yer yer görünen bataklıklarla bölünmüştü ancak bunların ötesine geçildiğinde oldukça düz ve geniş bir alana çıkılıyordu. Yıllar sonra Napoléon'un kurmayları arasına dâhil olacak askerî tarihçi Albay Henri de Jomini'nin ifadesiyle burası Kuzey İtalya'da

kalabalık süvari birliklerinin son süratle taarruza kalkabileceği birkaç yerden biriydi. (Tarlalar bugün çok daha bakımlıdır ancak 1800'de ekinler görüş açısını engelleyecek kadar uzundu.) Fransız süvari birliklerinin küçük bir kısmı (kaynaklarda genellikle 3.600 sayısı telaffuz edilir) 13 Haziran günü yoğun yağış altında 362 km²'lik düzlük alanda layığıyla keşif görevi icra edemedi ve Tortona'ya ilerleyen piyadelere eşlik etmekle yetindi. Bunun büyük bir hata olduğu sonradan ortaya çıkacaktı.

Napoléon, San Giuliano'ya varmasından yaklaşık bir saat sonra Melas'ın Cenova'ya yürümek üzere hazırlandığını öğrendi. Görünüşe göre düzlük alanı tamamen terk ediyor ve geri çekilişini Marengo'yu elinde tutarak gizlemeye çalışıyordu. Napoléon, Lapoype'un tümenini Valenza'daki kavşağı tutmakla görevlendirip Po'nun kuzeyinde bırakırken Desaix'ye Boudet'nin tümeniyle Novi'ye gitmesini ve Melas'ın yolunu kesmesini emretti. Öncü kuvvetlerdeki bir kolorduya komuta eden Victor ise Marengo'yu ele geçirmekle görevlendirildi. General Gaspard Gardanne saat 05.00'te buradaki 3.000 Avusturyalıyla sıcak teması sağlamıştı bile. General Achille de Dampierre güneyden yaklaşırken Gardanne köye taarruzu başlattı. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmur dere ve nehirleri doldurup birliklerin hareketini bir miktar yavaşlatmıştı ancak Fransız kuvvetleri en sonunda 2 top ve yaklaşık 100 kadar esirle birlikte köyü ele geçirmeyi başardı. Avusturyalılar Bormida'nın diğer yakasından saat 19.00 sularında başlayıp 22.00'ye kadar süren yoğun top ateşiyle Fransız takibini durdurmayı başardılarsa da Fransızlar ertesi gün Avusturyalıların buraya yönelik bir taarruzda bulunmayacağı kanısındaydı.

Görünürde kamp ateşi yoktu. Fransız devriyesine bağlı piyadeler ve süvariler de olağandışı bir durum raporlamadı. Dolayısıyla Napoléon, Melas'ın ertesi günkü büyük karşı taarruzunu beklemiyordu. İstihbarat genellikle bölük pörçüktü. Düşman birliklerini çoğunlukla tehdit altında ve uzak bir mesafeden dürbünle gözleyen süvari devriyelerinin gönderdiği raporlar kesin ifadeler içermezken şu aşamada iki ordu arasında bir de nehir bulunuyordu. Konsül Muhafızları'na bağlı grenadiye süvarisi Joseph Petit o süreci şöyle anlatıyor: "Konsül, atlı muhafızlarıyla Marengo'nun çevresinde dolanıyordu. Bizden uzaktaki düzlük alanda bir oraya bir buraya gittiğini, araziyi büyük bir dikkatle tetkik ettiğini, enine boyuna düşündüğünü ve emirler verdiğini görüyorduk."[28]

Napoléon, aralarında Fransa'dan kaçıp Avusturya ordusuna katılan ve Burbonlar döneminde verilen St Louis Haçı'nı taşıyan bir subayın da bulunduğu kaçakları "büyük bir ciddiyetle" sorguladı ve yine Petit'nin aktardığına göre "Bu esirler konuştukları kişinin Napoléon olduğunu öğrendiklerinde büyük bir hayrete kapıldılar."[29] Yine de kendisine söylenen hiçbir şey genç General'i Avusturya artçı kuvvetlerinin esas kuvvetlere katıldığını ya da Melas'ın süvari ve top açısından sahip olduğu nicel avantajı taarruza kalkmak

Marengo Muharebesi
Tanaro
Bormida
Hisar
Alessandria
OTT
7.500
Avusturya köprübaşı,
12-13 Haziran gecesi
XXXX
MELAS
yaklaşık 31.000
O'REILLY 3.000
Peterbona
ELSNITZ
2.340
Acqui'ye gider.
Stortigliona
Cascina Bianca
0
1 mil
0
1 km
Lobbi
Sale'ye gider.
Castel Ceriolo
Fontanone
KONSÜL
MUHAFIZLARI 900
Villanova
MONNIER
3.614
Barbotta
CHAMPEAUX
1.000
5 km berideki Torre Garofoli'den gelen ihtiyatlar
Elsnitz'in
ilk
konuşlanışı
MELAS
18.000
ELSNITZ
HADDICK
KAIM
part
Gard-
anne
FRIMONT
GARDANNE
WATRIN
Marengo
HAMBARLHAC
1.090
G.Q.C.
VICTOR
13-14
Haziran gecesi
MURAT
1.070
WATRIN
KARARGÂH
LANNES
5.089
BONAPARTE
Saat 17.00 sularında gelen Boudet hariç yaklaşık 24.000

için kullanacağını düşünmeye sevk etmedi. Bu sebeple cumartesiye denk gelen 14 Haziran 1800 tarihinde Marengo Muharebesi'nin gerçekleşeceği alanda Fransızların üç piyade tümeninden müteşekkil 15.000 askeri ve iki süvari tugayı bulunuyordu. Monnier ve Konsül Muhafızları, muharebe alanının tam olarak 12 km gerisinde, Torre Garofoli çiftliği çevresinde konuşlanmıştı. Askerlerin mevzilendiği ana yol aynı zamanda Napoléon'un geceyi geçirdiği San Giuliano'nun 4 km doğusunda yer alıyordu. Genç General araziyi gözlemek için burada bulunan 16. yüzyıldan kalma St Agnes Kilisesi'nin çan kulesini kullanıyordu. (Kilise bugün hâlâ ayaktadır.) Victor, Marengo'dayken San Giuliano'nun 8 km gerisinde bulunan Desaix, Novi istikametinde ilerliyordu. Lapoype ise Po Nehri'nin kuzey yakasına doğru ilerlemekteydi.[30]

Bormida Nehri'nin kıyıları diktir ancak Avusturyalılar 13 Haziran gecesi yüzen köprüler kurup bunları karşı kıyıya bağladılar ve akabinde Fransız yakasında bir köprübaşı tutup geceyi kamp ateşi yakmadan geçirdiler. Amaçları Fransızları kendi mevzileri ve sayıları konusunda hatalı tespit yapmaya sevk etmekti. Sıcak bir günün habercisi olan güneş 04.30'da ufuktan belirirken 15 topla desteklenen 15.000 Fransız askeri; 23.900 Avusturya piyadesi, 5.200 süvari ve 92 topla karşı karşıya kaldı.[31] Bu da yetmezmiş gibi Victor'un şafak sökerken Napoléon'u uyarmaması yüzünden genç General durumun vahametini ancak saat 09.00 sularında, Avusturya topçusunun ateşe başlaması ve Gardanne'ın kuvvetine bağlı devriyelerin püskürtülmesiyle idrak etti. Aslına bakılırsa erkenden yapılacak coşkulu bir taarruz Avusturyalıların kıyıya iyice tutunmasını engelleyebilirdi ancak saat 09.00 itibariyle artık bunun imkânı kalmamıştı. Avusturyalılara gelince; eğer kitle hâlinde hareket etmek adına kıtaların toplanması için bir saat harcamak yerine karşı kıyıya geçen her birlik basitçe ileri sürülseydi Victor muharebe alanından sökülüp atılabilirdi. Marengo'da alınacak ciddi bir mağlubiyet de Konsüllük idaresini devirebilirdi. Zira Sieyès ve başka kimseler hâlihazırda Paris'te komplo hazırlıkları içerisindeydi.

Murat, Valmy'de savaşan muzaffer General Kellermann'ın oğlu François-Étienne Kellermann'ın emrindeki süvari tugayının derhâl San Giuliano'dan muharebe alanına intikal etmesini emretti. Cascina di Buzana'daki küçük bir tepede bulunan ve oldukça net bir görüş açısına sahip olan Berthier ise Victor'a çetin bir direniş sergilemesini söyleyip Napoléon'dan Torre Garofoli'deki birlikleri mümkün olan en hızlı şekilde bu noktaya göndermesini istedi. Gardanne, saat 09.30 itibariyle yoğun bir topçu ateşi altındaydı. Aksi gibi arazinin düz oluşu top güllelerinin sekerek ilerlemeye devam etmesine olanak sağlıyordu ancak Fransızların hat düzeninde mevzilenme kayıpları en aza indiriyordu. Karşılıklı ateş düellosu iki saat boyunca devam etti. Fransızlar takım seviyesindeki yaylım ateşleriyle kesintisiz olarak karşılık veriyordu ancak altı taburu Avusturya topçusu tarafından fena hâlde hırpalanan Gardanne, en

nihayetinde Fontanone Deresi'ne doğru yavaş yavaş çekilmeye mecbur kaldı. Bu derenin dik kıyıları bugün Marengo Müzesi'nin dışından görülebilmektedir. Dampierre'in Avusturya sağ kanadıyla vuruşan, aynı zamanda hendek ve çukurlara iyice gizlenen küçük çaplı kuvveti saat 19.00 sularına kadar direnmeyi başaracakka da tüm mühimmatını tüketip Avusturya hüssarları tarafından kuşatılınca teslim olmak zorunda kalacaktı.

Napoléon saat 10.00'da Lannes'a Castina La Barbotta'ya gitmesini ve Victor'un sağ kanadını desteklemesini emretti. "Marseillaise"i söyleyerek bölgeye intikal eden 6'ncı Hafif Piyade Alayı ile 22'nci Piyade Alayı taarruza kalkıp Avusturya kuvvetlerini Fontanone'nin gerisine püskürtmeyi başardı. Victor daha sonra kaleme aldığı notlarında "Avusturyalılar aslanlar gibi savaştı" diyecekti. Avusturyalılar verdikleri mevzileri geri almak için karşı taarruza kalktığında Fransızlar Fontanone hattına tutunmayı başardı. Askerler hiç ara vermeden o kadar uzun bir süre ateş etmişlerdi ki tutulamayacak kadar ısınan muskatlarını soğutmak için en sonunda silahların üzerine işemeye başladılar. Öğle saatlerinde Fransız hatları 40 topla dövülüyor, aralıksız devam eden muskat ateşiyle hırpalanıyordu. Tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de mühimmatları tükenmek üzereydi. Petit, "Bonaparte ön saflara ilerledi" diyordu notlarında. "Karşılaştığı tüm birlikleri cesaretli ve kaya gibi sert olmaya teşvik ediyordu. Kendisinin varlığından güç alan askerler gözle görülür şekilde cezbeye geldi."[32]

Tam bu esnada Avusturya Arşidükü Karl'ın küçük kardeşi Arşidük Joseph, Fontanone'yi piyadeleriyle geçti. (Nehir kıyısı süvari ve topların geçemeyeceği kadar dikti.) Fransızlar bu kuvvetleri yerinden söküp atamayınca Avusturya askerleri kendilerini püskürtmeye gönderilen Fransız tugayını âdeta hallaç pamuğu gibi atan peşrev ateşinin himayesinde sehpa köprü kurmaya girişti. Saat 14.00 sularında Marengo düştü ve muharebe alanına 80 top konuşlandıran Avusturyalılar Fontanone'yi her noktadan geçti. Tümeni bozguna uğrayan Gardanne, Napoléon'a, karşı taarruzu planlaması için 3,5 saatlik bir süre kazandırmasının ardından askerleriyle birlikte muharebe alanından ricat etti. Şu aşamada Avusturyalıları sayıca üstün süvari birliklerini Fransızların üzerine salmaktan alıkoyan tek şey Kellermann'ın grup düzeyinde kademeli ve tedbirli bir ricat icra eden süvari tugayıydı. Avusturyalıların muharebe hattını Marengo'nun da ötesine itmesi, Victor'u San Giuliano'ya kadar çekilmeye zorladı. Muharebe hattını ancak burada yeniden tesis edebilen ve kare düzende mevzilenen Fransız komutan, Avusturyalıların bir hayli ileri taşıdığı 15 topluk batarya sebebiyle ciddi zayiat verdi. Ölen Fransız grenadierlerin kürklü başlıklarını kılıçlarına takıp döndüren Avusturyalılar şu aşamada Fransızlarla düpedüz alay ediyordu.[33]

Bu esnada Lannes, Ott'un piyade taarruzundan dolayı savunmaya çekilmek zorunda kalmıştı. Emrindeki kuvvetler iyice gerilemiş, mühimmatı da

neredeyse tükenmişti. Topçu desteğinden mahrum durumda olan, kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan ve düşman topçusu tarafından iyice hırpalanan Lannes, en sonunda saatte 1,5 km'den daha düşük bir süratle düzlük alan boyunca geri çekilme emri verdi. Avusturya bataryalarının gölgesinde kademeli olarak gerçekleşen bu ricat düzenli bir biçimde ancak ağır bir bedel karşılığında icra edilebildi. Şu aşamada elinde ihtiyat kuvveti olarak yalnızca Monnier'nin tümeni ile Konsüllük Muhafızları bulunan Napoléon saat 11.00'de Desaix'ye çaresizlik içinde bir not yazıp Boudet'nin tümeniyle birlikte mümkün olan en kısa sürede geri dönmesini emretti. "Düşmana taarruz etmek istiyordum ancak taarruzu onlar başlattı. Tanrı hakkı için yapabiliyorsan derhâl geri dön!" Napoléon'un şansına Scrivia Nehri bir hayli yükseldiği için Desaix çok yol kat edememişti. Dolayısıyla dönüşü nispeten hızlı olabilirdi. Fransız komutan, Napoléon'a 13.00 sularında gönderdiği cevap mektubunda 17.00 sularında yetişebileceğini bildirdi. Nitekim Boudet'yle birlikte tümeni durdurmak, geri döndürmek ve kavurucu sıcağın altında savaşın hercümercine doğru 8 km yürütmek zorunda kaldıktan sonra muharebeye ancak ucu ucuna yetişebildiler. Napoléon benzer bir notu muharebe alanından çok daha uzakta bulunan Lapoyte'a da yazmıştı ancak mektubun ulaştığı saat 18.00'de Fransız komutanın herhangi bir şey yapması artık mümkün değildi.

Napoléon ve Monnier saat 14.00'te muharebe alanına vardığında durum daha kötü olamazdı. Fransız merkezi yavaş yavaş geri çekiliyor, sol kanat bozgun hâlinde kaçıyor, sağ kanat ise ciddi bir tehditle cebelleşiyordu.[34] Napoléon Tortona yolunu savunması gerektiğini biliyordu ancak bunu merkez hattından yapamadı. Bunun üzerine ihtiyat kuvvetlerini sağ kanada konuşlandırdı. En öncelikli problem Ott'tu. Şu an bu Avusturyalı komutanın ilerleyişini yalnızca 600 asker durdurmaya çalışıyordu. Monnier, Lannes'ın sıcak temastan kurtulmasına yardım etmek için General Claude Carra Saint-Cyr'i ve 19'uncu Hafif Piyade Alayı'ndan 700 askeri çok zayıf bir kuvvetle savunulan Castel Ceriolo'ya gönderdi. 72'nci Alay ihtiyatta tutulurken 70'inci Alay, Ott'u geriden sarmak üzere ileri gönderildi. Ott, ilk etapta Bormida bataklıklarına kadar sürüldüyse de Saint Cyr'e karşı girdiği bir saatlik ateş düellosunun ardından köyü geri aldı.

Şu an, bindiği iki atı vurulan ve kolundan hafif yaralanan Melas'ın muharebe alanından ayrılıp Alessandria'ya gitmesinin, Viyana'ya zafer kazandıklarını bildirmesinin, emir komutayı vekiline bırakarak San Giuliano'nun ele geçirilmesini ve bozgun durumundaki Fransızları takip etmek üzere süvari birliklerinin ileri sürülmesini emretmesinin hiç sırası değildi. Ancak ne ilginçtir ki kendisi tam olarak bunları yaptı.

Saat 15.00 sularında Lannes'ın kanadını tehdit etmek üzere daha fazla sayıda süvarinin muharebe alanına akması üzerine Napoléon, La Poggi ile Villanova arasında kol düzeninde konuşlu bulunan Konsül Muhafızları'na

mensup 900 piyadeyi "Kanatlarını Parçalayacağız" (*On va leur percer le flanc*) marşı eşliğinde ileri sürdü. 96'ncı Piyade Alayı'nın askerleri sonraları, yaklaşan Konsül Muhafızları'na mühimmatlarını vererek günü kurtardıklarını iddia edeceklerdi. Ott'un dragon alaylarından biri taarruza kalktığında piyadeler derhâl kare düzene geçip avcı erleri ve alaya ait 4 topun yardımıyla taarruzu savuşturdular. Akabinde muhafızların üzerine Avusturya piyadesi çullandı ve 45 ila 90 metre mesafeden yaklaşık 40 dakikalık bir ateş düellosu başladı. Bu düellonun sonucunda 260 muhafız yaşamını yitirirken hemen hemen aynı sayıda yaralı verildi. Muhafızlar takip eden süreçte üç süvari taarruzunu daha savuşturdu ancak Avusturya piyadesi süngü takıp kare düzenin tam merkezine hücum edince Fransızlar kare düzeni bozmaksızın Li Poggi'ye doğru vuruşarak geri çekilmekten başka çare bulamadılar. Ancak muhafızların yaptığı bu fedakârlık sayesinde Monnier, manevrasını tamamlayacak zamanı bulmuştu. Bu da tüm ordunun yeniden teşkil edilmesi için gereken zamanı sağladı. Napoléon daha sonra Konsül Muhafızları'ndan "taş kale" olarak bahsedecek ve birliğe mensup piyadeleri 24, süvarileri 18, topçu birliğini ise 8 madalyayla onurlandıracaktı.

Avusturyalıların San Giuliano'ya adım adım yaklaştığı saat 16.00 sularında Konsül Muhafızları ve Monnier'nin tümeni kontrollü bir ricat durumundaydı. Mevcut şartların baskısı altında bir yandan savaşırken diğer yandan nizami bir şekilde tabur tabur geri çekilen Fransızlar için birliklerini terk ederek kaçma isteğine kapılmamak gerçek bir disiplin testiydi ancak bunun karşılığı alınacaktı. Bazı birlikler kavurucu bir sıcağın, susuzluğun, yetersiz topçu desteğinin ve Avusturya süvarisi tarafından yapılan aralıksız taarruzların gölgesinde sabah 09.30'dan akşamüstü 16.00'ya kadar 8 km'den fazla bir mesafe boyunca kademeli olarak geri çekilirken düzeni bir kere bile bozmamayı başardı.

Napoléon, muhafızlarından birinin ifadesiyle "her zamanki soğukkanlılığına" bürünerek sakince cesaret çağrısında bulunup piyadelerin, süvarilerin ve az sayıdaki topçunun birbirini kollamasını salık verdi.[35] "Konsül, ölüme meydan okuyor gibiydi" diye yazıyordu Petit. "Misketler bindiği atın ayaklarının arasındaki toprağı birden çok kez havaya kaldırırken ölüm, âdeta [Napoléon'un] çevresinde kol geziyordu.[36] Şu aşamada ihtiyat kuvvetlerinin tamamını muharebe alanına sürmüş olan Birinci Konsül 8 km'lik cephe hattını yaklaşık 6.000 piyade, 1.000 süvari ve kullanılabilir durumdaki 6 topla tutmaya çalışıyordu. Üstelik üçte biri muharebe dışı kalan ordusu bitap düşmüş, susuzluktan âdeta kurumuş ve mühimmat yönünden çok müşkül duruma düşmüştü ancak kendisi yine de zafer muhakkakmış gibi davranıyordu.[37] Hatta gamsız davranmayı bile başarıyordu. Marbot'nun atı ayağından hafifçe yaralanınca Napoléon Marbot'yu "kulağından tutup gülerek 'Atlarına böyle davranıyorsun, sonra da benden atlarımı sana ödünç vermemi bekliyorsun?" diyerek şaka yollu takıldı.[38]

Kalabalık bir Avusturya piyade grubu taarruz hazırlığına başlarken Berthier'ye güvenli bir ricat organize etmesini emreden genç General, bu emri verdikten sonra Villa Gholina'ya gidip çatının tepesinden Desaix'nin yolunu gözlemeye başladı. En sonunda Desaix'nin kol düzeninde ilerleyen askerlerinin sebep olduğu toz bulutunu gören Napoléon, daha hızlı ilerlemelerini teşvik etmek üzere atına atlayıp yanlarına gitti ve akabinde hiç vakit kaybetmeden Berthier'ye verdiği ricat emrini iptal etti. Ordu, askerlerinin biraz önünde yaya olarak ilerleyen Desaix'yi görünce âdeta yeniden canlandı. Boudet'nin San Giuliano'ya ulaştığını; Lannes, Monnier ve Watrin'in ise birliklerini muharebe düzeninde konuşlandırdığını gören kol düzenindeki Avusturya birlikleri durup zaferi getirecek son darbeyi indirmek üzere hat düzeninde mevzilenmeye başladı. "Bugün yeterince geri çekildik," diye haykırdı Napoléon muharebenin son perdesi başlamadan önce. "Askerler, unutmayın, geceyi muharebe alanında geçirmek gibi bir âdetim vardır!"[39]

Kullanılabilir durumdaki altı topa ihtiyattaki beş top ile Boudet'nin elindeki sekiz topun eklenmesiyle Marmont, hafif eğilimli bir noktaya kayda değer bir batarya mevzilendirme imkânına kavuştu. Boudet ise emrindeki 4.850 piyadeyi ağaçların arasında ve üzüm bağında kısmen gizlenecekleri şekilde karma düzende ana yola konuşlandırdı. Hat boyunca at sürüp askerlerini cesaretlendiren Napoléon'un elinde saatlerdir gerçekleştirmeyi istediği karşı taarruz için şu aşamada 11.000 piyade ve 1.200 süvari vardı.

Avusturyalılar 17.00'de harekete geçtiğinde merkezde yer alan alaylarının ön cephesi Marmont'un bataryasından açılan peşrev ateşiyle paramparça edildi. Akabinde tıpkı Rivoli'deki gibi talihli bir atış Avusturya mühimmat katarına isabet edip büyük bir patlamaya ve ardından saflarda keşmekeşe yol açtı. Bunun üzerine Avusturyalılar keskin bir manevrayla geri çekilmeye başladı. Bilhassa Boudet komutasındaki tümenin ilerlemesiyle birlikte yaşanan şok etkisi çok ciddi bir seviyeye ulaşmıştı ancak Avusturyalıların yeniden ve bu kez oldukça saldırgan bir biçimde başladıkları taarruz Boudet'yi savunma durumuna geçmeye zorladı. Ancak Boudet'nin karşısındaki yaklaşık 6.000 kişilik Avusturya piyadesinin yaylım ateşi açıp süngü hücumuna geçmesiyle Kellermann'ın süvarilerinin gizlendikleri ağaçlıktan çıkıp bunların üzerine hücum etmesi bir oldu. 2'nci ve 20'nci süvari alaylarına mensup 400 atlı, Macar grenadierlerin oluşturduğu merkez kolunun sol kanadına kasırga misali saldırdığında düşman piyadesi muskatlarını dolduramamıştı bile. Nitekim 2'nci Süvari Alayı üç tabur düşman askerini kılıçtan geçirdi ve 2.000'ini esir alıp 4.000 kadarını muharebe alanından kovaladı. Kellermann vakit kaybetmeden son taarruz dalgasının en arkasında yer alan 200 atlıyı geri döndürüp hareketsiz bekleyen yaklaşık 2.000 Avusturya süvarisinin üzerine yolladı ve onları da kovalamayı başardı.

Fransız ordusu cephe hattı boyunca ilerlemeye başlamıştı ki bu muzafferane anda Desaix göğsünden vurulup yaşamını yitirdi. Kara haber Napoléon'a bildirildiğinde genç General büyük bir kederle "Koşullar gözyaşı dökmeme bile izin vermiyor" dedi. Zira bir sonraki taarruzu yönetmeye odaklanması gerekiyordu.[40] Kellermann'ın sonraki taarruzları Avusturya süvarisini âdeta kendi piyadesine hücum etme durumuna sokup Avusturya hatlarında tam bir keşmekeşe yola açınca bunu fırsat bilen Lannes, Monnier ve Konsül Muhafızları zaferi nihayete erdirmek adına tüm noktalardan ilerlemeye başladı. "Bir muharebenin kaderi, tek bir anın ve tek bir fikrin sonucunda belirlenir" diyecekti Napoléon daha sonra Marengo Muharebesi'ni kastederek. "O kırılma anı gelip çattığında ve insanın içindeki maneviyat tutuşup alevlendiğinde küçücük bir ihtiyat birliği zaferi elde ediverir."[41] Bütün gün cesurca çarpışan Avusturya birlikleri zaferin ellerinden çalındığını görmenin şaşkınlığı ve gerginliğiyle tamamen çözüldü ve Alessandria'ya doğru düzensiz bir biçimde kaçmaya başladı.

Bitap düşen Fransızlar o geceyi muharebe meydanında geçirdi. Toplamda 963 Avusturya askeri öldürülmüş, 5.518'i yaralanmış ve 2.921'i esir alınmıştı. 13 top ele geçirilirken 20 kadarı da Bormida'ya atıldı. Fransız kanadında ise yaşamını yitiren 1.000 askere ek olarak 3.600 kadar yaralı, 900 kadar da esir ya da kayıp vardı. Ancak sayılar Napoléon'un elde ettiği bu ezici stratejik zaferi gölgelememelidir.[42] Muharebenin ardından Melas'la imzalanan ateşkes antlaşmasına göre Piyemonte ve Cenova'nın tamamı ile Lombardiya'nın büyük bir kısmı, 12 kale, 1.500 top ve devasa mühimmat ambarları Fransızlara terk edildi. Marengo zaferinin haberi Paris'e ulaştığında altı ay öncesine kadar 11 frank seviyelerinde dolaşan ve muharebeden hemen önce 29 franga ulaşan hükûmet tahvilleri bir anda 35 franga yükseldi.[43] Napoléon muharebenin ardından Masséna'ya Piyemonte'de ayaklanmaya teşebbüs eden ilk köyü "yağmalayıp yakmasını" emretti. 4 Kasım'da Brune'e gönderdiği emirdeyse "Tüm yabancılara ve özellikle de İtalyanlara zaman zaman şiddet göstermek gerek" diyordu.[44] Ancak Kuzey İtalya, Avusturya'nın bu topraklardan ikinci kez kovulmasının ardından neredeyse baskı kurmaya gerek bile olmaksızın hızlı bir biçimde sükûnete kavuştu ve bu barış ortamı sonraki 14 yıl boyunca bozulmadı. Marengo zaferi Napoléon'un Birinci Konsül olarak sahip olduğu mevkii de pekiştirmiş, yenilmez olduğuna dair efsaneyi beslemişti.

Napoléon Marengo'da piyade, süvari ve topçu sınıflarını mükemmel bir uyumla kullanmıştı. Ancak Marengo'nun şansın yardımıyla elde edilmiş bir zafer olduğu da ifade edilmelidir. Zira Desaix'nin psikolojik açıdan çok kritik bir anda muharebeye yetişmesinin yarattığı silkeleyici etki ve Kellermann'ın mükemmel bir zamanlamayla icra ettiği süvari taarruzları olmasaydı sonuç

çok farklı olabilirdi. Nitekim Fransızlar, Avusturyalıların sekiz saatte ele geçirebildiği düzlüğü bir saat içinde geri aldı. Kıdemlilerin yol göstericiliğinde vuruşan acemi Fransız erleri de keza bu süreçte rüştlerini ispatladılar.

Yüzbaşı Blaze, "Büyük muharebenin ardından hem kargalar hem de bildiri yazarları için bolca malzeme var" diye yazdı notlarına.[45] Napoléon düzlük alana daha ilk aşamada girmek, Melas'ın taarruzunu öngörememek ve Desaix'yi bir hayli uzak bir noktaya göndermekle üç büyük hata yapmıştı. Ancak kazanan yine de kendisiydi ve Marengo'yu onun zaferi addetmek ya da en azından yaşamını yitiren Desaix'yle birlikte elde ettikleri bir zafer olarak görmek siyaseten kaçınılmazdı. Muharebe sonrası yazılan ve Avusturyalıların Napoléon'un tuzağını düştüğünü iddia eden bildiri ise katıksız bir propaganda malzemesinden başka bir şey değildi. İlginçtir, "muharebe kaybedilmiş gibi görünüyordu" ifadeleri geçiyordu bu bildiride. "Düşmanın San Giuliano Köyü'ne, muskat ateşinin menziline girecek kadar ilerlemesine izin verildi. General Desaix'nin tümeni onları burada muharebe düzeni almış bir hâlde bekliyordu."[46] Napoléon, Desaix için bir son söz de uydurmuştu: "Birinci Konsül'e gidip deyin ki gelecek kuşakların zihninde yer edebilmek için yeteri kadar çabalamamanın pişmanlığıyla ölüyorum." (Aslına bakılırsa bir anda ölüvermişti.) Berthier tarafından kaleme alınan muharebenin resmî tarihinin Napoléon'un onayından geçmesi için üç kez düzeltilmesi gerekti. Napoléon Ocak 1815'te, Marengo Muharebesi'nin Desaix gelmeden önce kazanılmış olduğunu söyleyerek haksız bir değerlendirmede bulunacaktı.[47] Desaix'nin emir subayı Anne-Jean-Marie-René Savary ise çok farklı bir görüşteydi. "Şayet" diyordu, "General Desaix bir saat geç kalsaydı hepimiz Po Nehri'ni dibini boylamıştık."[48]

Napoléon, muharebeden sonraki gün diğer konsüllere yazdığı mektupta "En sevdiğim ve en çok saygı duyduğum kişinin ölümünden dolayı derin bir üzüntü içindeyim" diyordu.[49] Ardından Savary ile birlikte Desaix'nin diğer emir subayı Jean Rapp'ı bir saygı nişanesi olarak kendi kurmay kadrosuna dâhil etti. Ayrıca Desaix'nin hayatını kaybettiği esnada komuta ettiği 9'uncu Hafif Piyade Alayı'nın sancağına altın harflerle "Emsalsiz" sözcüğünün işlenmesini emretti.[50] Birinci Konsül, Desaix'nin naaşını mumlayattıktan sonra Marengo Muharebesi için yapılan madalyayla birlikte onun anısına da bir madalya tasarlattı.* Napoléon'un Kellermann'a muharebeden sonra "İyi bir taarruz gerçekleştirdiniz" demekle yetinmesi süvari komutanını çileden çıkardı. Ardından Bessières'e coşkulu bir üslupla "Muhafız Süvari Birliği bugün baştan aşağı görkem abidesiydi" demesiyse âdeta kendi açtığı

* Aynı yılın ilerleyen aylarında Paris'te açılan Desaix Rıhtımı için bir madalya, Desaix'nin naaşının 1805'te Büyük St Bernard İmarethanesi'ndeki mezarına taşınması anısına ise başka bir madalya hazırlanacaktı. (Crowdy, *The Incomparable* s. 94 – 7; Petit, *Marengo* s. 47) -y.n.

yaraya tuz bastı.[51] (Kellermann'ın Napoléon'a öfkeyle "Tatmin olmanıza sevindim General, zira bu taarruz tacın başınızda kalmasını sağladı," dediği de söylenir ancak bu ifadenin gerçekten sarf edilip edilmediği kesin değildir.[52]) Bununla birlikte Napoléon, Bourrienne'le baş başayken Kellermann'ın "uğurlu bir taarruz" gerçekleştirdiğini itiraf edecekti. "Tam zamanında taarruza kalktı. Ona ziyadesiyle minnettarız. Muharebenin akıbetini nasıl da ufak tefek durumların belirlediğini görüyorsunuz değil mi?" Kellermann'a bir ay içinde bir tümenin komutası teslim edildi. Kariyerinin sonraki dönemlerinde gerçekleştirdiği ölçüsüz yağmalamalar da görmezden gelindi. Marengo Muharebesi'nin en güzel özeti, Napoléon'un Dumas ve Brune'e hitaben sarf ettiği şu manidar cümle olsa gerektir: "O gün iki muharebe gerçekleşti. İlkini kaybettim, ikincisi i kazandım."[53]

Napoléon 16 Haziran'da İmparator Franz'ın kapısını bir kez daha çalıp Compo Formio temelinde bir barış mutabakatı teklifinde bulundu. "Majestelerine insanlığın haykırışına kulak vermesini öğütlüyorum" diyordu yazdığı mektupta. Günün Emri'nde ise "İngilizler fahiş fiyata şeker ve kahve satabilsin diye birbirimizle savaşıyoruz ve Avusturyalılar da bunun farkında" iddiasında bulundu.[54] "İtalya'nın Kurtarıcısı" ertesi gün Milano'ya döndü ve kendini 14 Temmuz Bastille Günü kutlamalarında şarkı söylemek, Desaix'nin cenazesinde ise matem ezgileri seslendirmek üzere Paris'e davet ettiği Giuseppina Grassini'nin cazibesine kaptırdı. 21 Haziran'da Lucien'a yazdığı mektupta âdeta ikiyüzlü bir tavırla şöyle diyordu Napoléon: "Berthier, İtalya'nın en meşhur iki virtüözünden, yani Bayan Billington ya da Madam Grassini'den birini göndermeyi düşündüğünü söyledi. İtalyanca şarkılar bestelet. Bu şantözlerin sesleri İtalyan bestecilerin tamamı tarafından tanınmalı."[55] Grassini, Napoléon'un "sevgi dolu dokunuşlarının pek bir çabuk" olduğundan şikâyet etmiş, birlikte oldukları pek çok seferde cinsel doygunluğa ulaşamamıştı. Aslına bakılırsa bundan şikâyetçi olan tek kişi kendisi de değildi. Sevişmeye uzun uzadıya vakit harcamayan Napoléon bir defasında emir subaylarından birine "Olay üç dakikada biterdi" demişti.[56]

Askerî dehası, zihinsel kabiliyeti, idari becerisi ve katıksız çalışkanlığı bir kenara bırakılırsa Napoléon'un kariyerinde şansın oynadığı rol de yabana atılmamalıdır. 1800 Mayıs'ında Alpler'i geçecekleri süreçte hava durumu kendilerine müsaade etti; haziranda yağan yağmur Desaix'nin Marengo'dan fazlasıyla uzaklaşmasını engelleyip merhum komutanın muharebeye tam zamanında yetişmesini ve Napoléon'u kurtarmasını sağladı; Albay Maillard'ın 1792'de Ajaccio'da yaşananlara dair yazdığı rapor Fransa savaş arifesinde olduğu için Savaş Bakanlığı'ndaki belge yığınının arasında kaybolup gitti; 1793'te

Toulon'da bacağına saplanan mızrak kan zehirlenmesine yol açmadı; 1797'de Rivoli'de Kostanoviç'in mühimmat katarı doğrudan isabet aldı; Aynı şey Marengo'da Melas'ın başına da geldi; 1799'da *Muiron* İskenderiye'den mükemmel bir rüzgârı arkasına alarak ayrılabildi; Aynı yıl Sieyès'in *Brumaire* Darbesi için düşündüğü diğer komutanlar görevi kabul edecek durumda değildi; Kléber'in Mısır Seferi'ne dair yazdığı rapor Paris'e darbeden önce ulaşamadı ve darbe sırasında Grenadier Thomé'nin üniformasının kolunun yırtılması silah arkadaşlarının cezbeye gelmesini sağladı. Napoléon tüm bunların elbette farkındaydı ve birden çok kez "Talih Tanrıçası"ndan dem vuracaktı. Ömrünün sonraki dönemlerinde tanrıçanın kendisini koruyup kollamaktan vazgeçtiğine inanacaksa da şimdilik yanında olduğuna emindi.

XII
Kanun Koyucu

"İnsanların dinî haklarını tamamen koruma altına almalıyım. Filozoflar buna gülecektir ancak ulus beni takdir edecektir."

–Napoléon, Chaptal'a hitaben.

"Benim gerçek büyüklüğüm 40 muharebe kazanmamdan ileri gelmiyor... Varlığını ilelebet sürdürecek olan ve hiçbir şeyin yok edemeyeceği esas başarım Medeni Kanun'dur.

–Napoléon, St Helena'da.

Napoléon Marengo zaferinin ardından tembelliğe sürüklenmeye hiç niyetli değildi. Siyasi sermayesi yükselirken bir kumar oynamaya karar verdi. Şayet buradan istediğini alırsa kendisine verilen yurt içi destek ciddi oranda artacaktı. "İktidarının ilk yıllarında Bonaparte'ın gerçekleştirdiği en cesur girişim Fransa'daki dinî hayatı eski temellerine oturtabilmesiydi" diyordu Jean Chaptal.[1] Napoléon bağımsız bir Kilise teşkilatının kendi yönetimine muhalif olmasını istemiyordu ve bunu sağlamanın en kolay yöntemi Papa'yla iş birliği yapmaktı.

Fransız İhtilali'nin itici güçlerinden biri olan ruhban karşıtlığı sonucunda Katolik Kilisesi'nin tüm mal varlığına el konmuş, Katolik rahipler sürgüne gönderilmiş ya da katledilmiş, mihrapların kutsallığı ise lekelenmişti. Ancak Napoléon muhafazakâr, kırsalda yaşayan, çalışkan ve becerikli işçiler, zanaatkârlar ve küçük çiftlik sahiplerinden oluşan doğal destekçilerinin atalarının inançlarından tamamen yüz çevirmediklerini biliyor, Roma Katolik Kilisesi ile giderek daha büyük bir hayranlık beslediklerini Konsüllük idaresi arasında bir uzlaşma yapılmasını hevesle beklediklerini düşünüyordu. Bununla birlikte varılacak uzlaşmanın sonunda, Kilise'den ele geçirilen "millîleştirilmiş mülkleri" satın alan "alıcıların" (*acquéreur*) hakları korunmalı ve köylülerin din adamlarına aşar vergisi ödediği o eski günlere dönülmemeliydi.

Napoléon geçmişte Papa'nın İtalya'da ayaklanma başlatabilme becerisini takdirle izlemiş, Ekim 1796'da Direktuvar'a yazdığı mektupta "Böyle bir güçle

çatışmaya girmek büyük bir hata olur" demişti.[2] 5 Haziran 1800'de Milanolu rahip sınıfıyla yaptığı fazlasıyla samimi toplantının ardından ise onlara "Fransa ile Kilise'nin başı arasında gerçekleştirilecek uzlaşmanın önündeki tüm engelleri kaldırmaya" söz verdi. Papa VI. Pius bir önceki ağustostan, 81 yaşında yaşamını yitirmişti. Kalben münzevi ve uhrevi bir keşiş olan yeni Papa VII. Pius'un toplumsal meselelere dair görüşlerine bakıldığında Fransız İhtilali'ne yönelik açık bir düşmanlık sezilmiyordu.[3] Napoléon müzakerelerin çok nazik geçeceğini ve zaman zaman çatışmaların baş göstereceğini biliyordu ancak bu işi başarabilirse elde edeceği mükâfat çok büyük olacaktı. Katolik Fransa, Napoléon'un ulaşmak istediği gayeye hizmet edecek bir araç hâline gelebilirdi. Ayrıca ülkenin temel sorunlarından Vendée ayaklanmaları nihayete erdirilebilir, Belçika, İsviçre, İtalya ve Ren Bölgesi'ndeki Katoliklerle ilişkiler geliştirilebilirdi.

Fransa'nın 28 milyonluk nüfusunun yalnızca beşte biri 2.000 kişiden daha kalabalık kırsal yerleşimlerde yaşıyordu. Geri kalanlar, nüfusu birkaç yüzü ancak bulan 36.000 köyde ikamet etmekteydi.[4] Napoléon, bu yerleşimlerde haberleri bildiren kişi olmakla toplumda önemli bir rol icra eden, çoğu zaman o yerleşimin en eğitimli kişisi olan ve aynı zamanda hükûmet kararlarını halka ilan eden kişilerin devlet tarafından maaş alan bir görevli olmasının ne kadar önemli olabileceğini görüyordu. "Ruhban sınıfı her daim sözünü esirgemeyen bir erk olmuştur" diyecekti Napoléon bir defasında. "Onun hizmetkârı değil efendisi olunmalı."[5] Papalık'la yaptığı antlaşma da zaten çok isabetli bir biçimde Napoléon'un "rahipleri ahlak valileri hâline getirdiği" bir girişim olarak tanımlanmaktadır.[6]

Daha önce de belirtildiği gibi Napoléon en hafif tabirle Hristiyanlığa şüpheyle yaklaşan biriydi.[7] St Helena'dayken "İsa gerçekten yaşadı mı yaşamadı mı?" diye sormuştu sekreteri Gaspard Gourgaud'ya. "Onun çağından herhangi bir tarihçinin ondan bahsettiğini düşünmüyorum."[8] (Aslına bakılırsa Josephus tarafından kaleme alınan "Yahudilerin Geçmişi" isimli eserde İsa'nın varlığından bahsediliyordu ancak belli ki Napoléon bu eserden haberdar değildi.) Bununla birlikte kendisi teolojik tartışmalara girmeyi severdi. Son şahsi doktoru Antommarchi'ye "Ateist olmayı istemek insanı ateist yapmıyor" demişti örneğin.[9] Chaptal, zaman içinde sarf edilen muğlak ifadelere ayna tutarcasına şöyle diyordu kaleme aldığı notlarda: "Napoléon dindar değilse de Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne inanıyordu. Dinden bahsederken daima hürmetkâr bir tavır takınırdı."[10] St Helena'dayken kendisine "Dağdaki Vaaz" okunduğunda Napoléon, Bertrand'a şöyle demişti: "İsa mucizelerini Suriye'nin ırak noktalarında değil de Roma gibi bir şehirde, tüm halkın gözleri önünde sergilemeliydi."[11] Başka bir zamanda şöyle bir ifade sarf etmişti: "Şayet bir dine inanmak zorunda olsaydım tüm hayatın kaynağı ve yeryüzünün gerçek tanrısı olan güneşe tapardım."[12] Bir başka seferde ise "En çok İslam dinini

severim. Onda bizimkilere nazaran çok daha az miktarda olağandışı şey var" demişti.[13] Bu sebeple olsa gerek, kendisi Musa'nın 2 milyon İsraillinin susuzluğunu bir kayayı yararak giderdiğini ifade eden İncil anlatısının lojistik yönden mümkün olmadığını ifade eden bir yazı dikte etti.[14] Bertrand'a söylediğine göre Hristiyanlığın esas problemi "cesareti teşvik etmemesiydi." Hristiyanlık Napoléon'a göre cesareti teşvik etmiyordu çünkü "cennete gitmek için çok dikkatli olmak gerekiyordu."[15]

Hristiyan inancının esasına karşı şüpheci bir tavır sergilese de Napoléon'un Hristiyanlığın toplumsal açıdan işe yarar bir araç olduğu konusunda hiç şüphesi yoktu. Gizli görüşmelere katılmasına izin verilen çok az sayıdaki şûra mensubundan biri olan Roederer'e bir defasında şöyle demişti: "Dinde Hulûl'deki gizemi değil de kamu düzeninin sırrını görüyorum. Bunun altında Cennet düşüncesi, başka deyişle yoksulların zenginleri katletmesini engelleyen nihai bir eşitlik fikri yatıyor... Eşitsizliğin olmadığı bir toplum tasavvur edilemez. Bu eşitsizlik durumuna ise ancak bir ahlaki kurallar bütünüyle katlanılabilir. Böyle bir ahlaki kurallar bütünü ise ancak dinin varlığıyla kabul edilebilir."[16] Napoléon Mısır'dayken dini siyasi amaçları doğrultusunda kullanmaya ne kadar da açık olduğunu göstermişti. Roederer'e de bir defasında söylediği gibi: "Eğer bir Yahudi toplumunu yönetseydim Süleyman Tapınağı'nı yeniden inşa ederdim."[17] Dine yönelik bu faydacı yaklaşım aydınlar.ma düşünürleri ile yazarlarında oldukça yaygındı. Edward Gibbon'ın meşhur eseri *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*'nde de belirtildiği üzere "Roma dünyasında hüküm süren çeşitli tapınma âdetleri halk tarafından eşit derecede hakiki, filozoflar tarafından eşit derecede düzmece, devlet yöneticileri tarafından ise eşit derecede kullanışlı addedilirdi."[18] Napoléon da benzer bir şekilde "Tanrı fikri oldukça kullanışlıdır" demişti. "Düzenin işlerliğini sağlar, insanları erdem yolunda tutar ve onları suç işlemekten alıkoyar."[19] St Helena'dayken Dr. Barry O'Meara'ya şöyle diyecekti: "Soyguncular ve kürek mahkûmları fiziksel bir kısıtlamaya maruz bırakılırlar. Aydın kimseler ise ahlaki kısıtlamalara..."[20]

Napoléon, 1800 Haziran'ında Milano'dan Paris'e döner dönmez Vatikan Dışişleri Bakanı Kardinal Hercules Consalvi'yle müzakerelere başlayıp dinî uygulama ve ayinlerin Fransa sınırları içinde yeniden tam olarak serbest bırakılmasını önerdi. Karşılığında ise mevcut tüm Fransız piskoposların görevden el çekmesini ve onların yerine Papa tarafından "aday gösterilen" kişiler arasından yenilerini seçme hakkını talep etti.[21] (Fransız rahipler 1790'dan beri yalnızca Papa'nın otoritesine boyun eğen Gelenekçiler ile hükûmete sadakat yemini eden Anayasacılar olarak iki gruba ayrılmış durumdaydı.) Müzakereler Fransa kanadından Joseph Bonaparte ve eski Vendée lideri Étienne-Alexandre Bernier ile Vatikan kanadından Hercules Consalvi, Papalık Elçisi Kardinal Giovanni Caprara ve Papalık Devleti'nin teolojik meseleler danışmanı Charles

Caselli arasında büyük bir gizlilik içinde yürütüldü. Öyle ki görüşmelerden Devlet Şûrası'nın bile haberi yoktu. Bir yıl içinde karşılıklı toplam 1.279 belge gönderildi ve en az 10 anlaşma taslağı hazırlandı. "Tanrı'ya ait olanı Tanrı'ya teslim etmek gerekir" diyecekti Napoléon daha sonra. "Ancak sonuçta Papa Tanrı değil."[22] Kardinal Consalvi Nisan 1802'de Tuileries'yi ziyaret etmeden önce Napoléon salonlara parfüm sıktıracak ancak kimyager Fourcroy kokuyla ilgili olumsuz bir yorumda bulununca Napoléon "Bu, seni eski günahlarından arındıracak azizlere has bir kokudur" diyerek onunla hafiften alay edecekti.[23]

Müzakerelerin olgunluğa ulaştığı Haziran 1801'de Napoléon, Talleyrand'a bir mektup yazarak şöyle dedi: "Dün kolumda ikinci bir kabarcık daha çıktı. Birileri hastalanmadan rahiplerle anlaşmaya varmanın tam vaktidir."[24] *Konkordato* haziranda imzalandıysa da Napoléon'un ordu ve yasama kanadındaki katı muhalifleri sakinleştirmeye çalıştığı dokuz aylık süre boyunca Fransa tarafından onaylanıp halka ilan edilmedi. "Cumhuriyet hükûmeti; Katolik, Apostolik ve Roma dininin Fransız yurttaşların büyük bir kısmının dini olduğunu kabul eder" diye başlıyordu *Konkordato*. "Papa Cenapları da benzer şekilde Fransa'da Katolik inancının tesisinin ve cumhuriyet konsüllerinin bu durumu açıkça ilan etmesinin bu inancı kökleştireceğini ve kuvvetle muhtemel buradan büyük bir ihtişamın doğacağını bildirir."[25] Sonraki 17 madde boyunca "Katolik inancının… hükûmetin kamu huzuru için uygun gördüğü düzenlemelere uygun bir biçimde… Fransa'da özgürce yaşanacağını" belirtiliyordu.

Uzlaşma doğrultusunda yeni piskoposluk ve rahiplik bölgeleri tesis edilecek, Napoléon ve Papa tarafından (yıllık 15.000 frank maaşla) 10 başpiskopos ve (yıllık 10.000 frank maaşla) 50 piskopos atanacaktı. Piskoposlar "kamu huzurunu bozacak" bir şey yapmayacaklarına dair ant içip bu türden işlere girişenleri hükûmete ihbar edeceklerdi. *Konkordato*'yla gelen bir başka düzenleme, tüm dinî törenlerde cumhuriyete ve konsüllere dua edilecek olmasıydı. Bunun yanında piskoposlar köy papazlarını atama yetkisine sahip olacak fakat hükûmetin uygun görmediği birini atayamayacaklardı. *Konkordato*, ihtilal döneminde yaşanan toprak değişimi uygulamasını da pekiştirdi. "Alıcı"ların sahip olduğu tüm eski Kilise mülkleri bundan böyle "sonsuza kadar" onlara aitti.

Napoléon bir miktar taviz verdiyse de kendisini güç durumda bırakacak herhangi bir maddeyi kabul etmiş değildi. Sonraki süreçte 10 günlük hafta sistemi eski hâline döndürüldü ve pazar, yeniden tatil günü ilan edildi. Ocak 1806'da ise Gregoryen takvimine dönüldü. Çocuklara tamamen din dışı ve ihtilale özgü isimler yerine azizlerin isimleri ve klasik isimler de verilmeye başlandı. Tüm din adamlarına maaş ödenirken rahibe ve misyoner teşkilatları daha düşük düzeyde yeniden kuruldu ve ilköğretim, ruhban sınıfının erdemlerine göre yeniden tasarlandı.[26] Ancak tüm bunların yanında Kilise, Napoléon'un zaferleri için *Te Deum*'u söyleyecek, vaiz kürsülerinden

onun bildirileri okunacak ve orduya katılmak vatanperverce bir görev olarak tasvir edilecekti. Napoléon, ihtilaflı tüm ana konularda istediğini elde etmişti. Hizipleşmenin son bulmasıyla anayasaya bağlı en azından 10.000 rahip Roma Katolik Kilisesi'nin kalbi olan Fransa'ya döndü ve böylece ihtilalin en derin yaralarından biri kapanmış oldu.[27] Bununla birlikte Pius'un Napoléon'un iyi niyetine duyduğu güven 8 Nisan 1802'de sarsıldı. Zira bu tarihte *Konkordato*'ya, Yapısal Maddeler olarak bilinen bir dizi yeni kısıtlama ve düzenleme eklenmişti. Yeni maddeler Fransa'daki 700.000 Protestan ile 55.000 Yahudi'nin haklarını güvence altına alıyordu.*

Konkordato, başta muhafazakâr kırsal kesim olmak üzere halkın geneli tarafından memnuniyetle karşılansa da aynı durum, içerisinde hâlâ pek çok eski ihtilalci ve eski Jakoben'in bulunduğu ordu, Şûra ve Tribünlük için geçerli değildi. *Konkordato*, Paskalya Pazarı'na denk gelen 18 Nisan 1802'de, on yıldır tiz çan seslerinin ilk defa duyulduğu ve kısa süre önce Paris başpiskoposu olarak aday gösterilen Jean-Baptiste de Belloy-Morangle'ın Napoléon'u buyur ettiği Notre-Dame'da tertiplenen *Te Deum* Ayini esnasında resmî olarak ilan edildi. Üst düzey devlet erkânına duruma uygun bir debdebeyle teşrif etmeleri emredilmişse de bazılarının katedrale, genel hizmete mahsus ve numaraları boyanmış arabalarla geldiği görüldü.[28] Mahmuzlarını ve kılıçlarını katedralin zeminine bırakan generaller tören esnasında din adamlarına yer vermeyi reddetti ve tören boyunca homurdanarak ruhban karşıtı ordunun *Konkordato*'ya yönelik öfkesini açıkça ortaya koydu. Augereau törene katılmaktan affını istemiş ancak Napoléon bunu kabul etmemişti. Moreau emri basitçe görmezden gelip Tuileries'nin terasında çalımlı bir edayla purosunu tüttürmüştü. General Antoine-Guillaume Delmas'nın "Ne bayağı bir ahlak nutku bu böyle! Tek eksik, tüm bunları ortadan kaldırabilmek adına yaşamını yitiren yüz bin insan!" ifadeleri Napoléon'un kulağına geldiğinde General, Paris'ten 80 km uzağa sürüldü.[29]

Ruhban sınıfı *Konkordato*'nun ardından Napoléon'a "Dini Yeniden Tesis Eden" namını bahşettiyse de pek azı genç General hakkında "âdeta Tanrı'nın kendisi" ifadesini sarf eden Besançon Başpiskoposu kadar ileri gitti.[30] Tribünlük, *Konkordato*'yu bir ay içinde 78'e 7 oy çokluğuyla tasdik etti. Mezra ve küçük kasabalarda ise yeni düzenlemelerin etkisi çok geçmeden hissedilmeye başlandı. Napoléon 1803'te Meclis'e hitaben şöyle dedi: "Çocuklar artık ana babalarının sözlerini daha bir yumuşak başlılıkla dinliyor, gençler devleti yönetenlere karşı daha itaatkâr bir tavır sergiliyor ve silahaltına alma uygulaması, ifadenin

* Devlet, 1804 yılından itibaren Protestan rahiplere de maaş ödemeye başladı. Bununla birlikte dî î hoşgörü o dönemde Avrupa'da hiç de yaygın değildi. Örneğin Britanya'da Katoliklerin Avam Kamarası'na girmesi 1829'a kadar mümkün olmadı. Keza Yahudiler de bu haktan 1858'e kadar mahrum kalacaktı. -y.n.

kendisinin bile bir zamanlar direnişe davetiye çıkardığı yerlerde salimen icra edilebiliyor." Bu ifadeler, Napoléon'un Kilise'yle uzlaşmayı büyük oranda propaganda ve toplum düzeni açısından değerlendirdiğini gözler önüne sermekteydi.[31] *Konkordato*, Fransa ile Papalık arasındaki ilişkinin temelini oluşturmaya yüz yıl boyunca devam edecekti. Konsüllük dönemi Rouen'ı hakkında yapılan yakın tarihli bir araştırma Napoléon'un en rağbet gören uygulamalarının sırasıyla *Konkordato*, haydutluğun kökünün kazınması ve "alıcıların" mülkiyet haklarının güvence altına alınması olduğunu ortaya koydu.[32]

Lucien, *Konkordato*'nun en sonunda Yasama Kurulu tarafından da onanmasının ardından ağabeyi onuruna bir davet düzenledi. Napoléon bu merasim sırasında Katolik filozof ve kalem erbabı François-Réne de Chateaubriand'la görüştü ki kendisi aynı zamanda büyük bir başarı yakalayan ve Katolikliğe duygusal bir övgü içeren "Hristiyanlığın Dehası" (*Génie du Christianisme*) isimli yeni eserin de yazarıydı. "İnsanlar sıra sıra yoldan çekiliyordu" diye aktarıyor Chateaubriand o günü hatıratında,

> Herkes, Konsül'ün kendisinin yanında durmasını ümit ediyordu… Neden sonra kalabalığın iyice geri çekilmesiyle bir başıma kaldım. Az sonra aynı kalabalık yanımda duran Konsül'le benim etrafımda bir çember oluşturdu. Bonaparte bana sıradan bir şekilde hitap ediyor, herhangi bir iltifatta bulunmuyor, amaçsız yere soru sormuyor, girizgâh yapma gereği görmüyor ve sanki onun yakın bir ahbabıymışım ve yarım kalan sohbetimize devam ediyormuşuz gibi doğrudan doğruya Mısır'dan ve Araplardan bahsediyordu.[33]

Gelgelelim Birinci Konsül'ün bu tavrı aldatıcıydı. Zira Chateaubriand kısa süre sonra kendini Vatikan'da diplomatik bir makama atanmış olarak buldu. Sonraki süreçte Chateaubriand'ın Napoléon'a yönelik hayranlığı azalmaya yüz tutacaktı. 1804'te diplomatik görevden istifa edip yurda dönen Fransız yazar, 1807 Temmuz'unda Napoléon'u Nero'ya benzetince Paris'ten sürüldü.

Napoléon, 1801 Ocak'ının sonunda neticeleri *Konkordato*'yu bile geride bırakacak iddialı bir hukuki reform projesi başlattı. Eski Rejim'in 366 yerel kanunu vardı ve Fransa'nın güneyi, kuzeydeki geleneksel hukuk yerine Roma hukuku temelinde inşa edilmiş hukuk ilkelerinden oluşan farklı bir sisteme tabiydi.[34] Napoléon, Fransa'nın modern dünyada etkin bir devlet olarak varlık gösterebilmesi için tüm ülkeyi kapsayan standart bir hukuk ve yargı sistemine, ölçü ve ağırlık birimlerinde birliğe ve kusursuz işleyen bir iç piyasaya ihtiyaç duyduğunu içgüdüsel olarak biliyordu. Ayrıca yetenekli gençlerin hangi toplumsal sınıftan olursa olsun kariyer basamaklarını liyakate göre tırmanmasını sağlayacak merkezî bir eğitim sistemine de ihtiyaç vardı.

Birinci Konsül'ün ilk ve en önemli girişimi Fransa'da var olan 42 kanunu tek bir sistemin çatısı altında birleştirmek oldu. Bu devasa girişimde Napoléon'un en büyük destekçisi, 1792'de medeni kanunun yenilenmesi görevinin verildiği heyete başkanlık yapan ve "Medeni Kanun Projesi (1796)" (*Projet de Code Civil*) isimli bir kitap kaleme alan Cambacérès'ti. Tüm kanunlar ortadan kaybolsa bile Cambacéres bunları bize ezberden söyleyebilir" diye latife yapmıştı Napoléon bir defasında.[35] Zamanı çoktan gelmiş bu reformu gözden geçirmede İkinci Konsül'e yardımcı olacak bir komisyon kuruldu. Komisyonda Lebrun, François Tronchet, Félix Bigot de Préameneu ve Jean-Étienne Portalis gibi Fransa'nın en saygın hukukçu ve politikacıları bulunuyordu. Gerçekleştirilen 107 genel kurul toplantısının en az 55'ine başkanlık yapan Napoléon boşanma, evlat edinme ve yabancılara sağlanan haklar gibi özel önem verdiği çeşitli konularda sık sık müdahalelerde bulundu.[36] "Çoğunluğun çıkarı" ve toplumsal adalet konularında sürekli şu iki soruyu tekrarlıyordu: "Bu adil mi?" ve "Bunun yararı var mı?"[37] Bazı oturumlar öğlen başlar, gece yarılarına kadar devam ederdi. Napoléon gevşeklik göstermeksizin bu oturumlara sonuna kadar takip ederdi. Nitekim Şûra'da yapılan ilk tartışmalardan kanun tasarısının hazırlanmasına, konuyla ilgili tarafların yorum ve taslak düzeltmelerinden özel komite toplantılarına, bazı çıkar gruplarının ve lobi faaliyetleri yürütenlerin saldırılarından Meclis'teki yasama prosedürlerine kadar yeni kanunların resmiyete kavuştuğu karmaşık sürecin tamamında bulundu. Ancak alınan kararların tasdik edileceği kesin değildi. Nitekim Aralık 1801 tarihli ilk kanun tasarısı Yasama Kurulu'nda 142'ye 139 oyla reddedilirken Tribünlük'ten de benzer bir sonuç çıktı. Şayet Napoléon yeni düzenlemeye kararlı bir duruşla şahsî desteğini sunmasaydı taslaklar hiçbir zaman kanunlaşamazdı. Öte yandan her ne kadar altyapı Cambacéres tarafından hazırlandıysa da ortaya çıkan kanunlar Napoléon Kanunları ismini hak ediyordu çünkü bunlar Napoléon'un benimsediği aydınlanmanın akla dayalı evrenselliğinin bir ürünüydü.

Temelde Anglo-Sakson hukuku ile Roma hukukunun bir birleşimi olan Napoléon Kanunları, Fransa hâkimiyetindeki tüm toprakları kapsayan iyi tasarlanmış ve birbiriyle uyumlu bir hukuk sistemi ortaya koydu. Hukuk sisteminde bu türden bir kapsayıcılığa İmparator Justinianus'tan beri ilk kez rastlanıyordu. Hükûmetin ve yurttaşların hak ve görevleri 493 sayfa süren 2.281 maddeyle kanunlaştırılmıştı. Yazılan metin öylesine açık ve anlaşılırdı ki Stendhal güncel okumalarına bunları da dâhil ettiğini söylemişti.[38] Yeni kanunlar yalnızca kişi özgürlüğü ve akit serbestisine dayandığı için değil, aynı zamanda eskiden kalma sınıf ayrıcalıklarına son verdiği ve (ilköğretim hariç olmak üzere) Fransa toplumunun tüm kademelerini Kilise kontrolünden azat ettiği için de ulusal bütünlüğün perçinlenmesine destek oldu.[39] Her şeyin ötesinde yeni kanunlar, ihtilali takip eden kaosun ardından bir sükûnet ortamı sundu.

Napoléon Kanunları, ihtilal hükûmetlerinin 1789'dan beri yürürlüğe koyduğu 14.000 kararname ve kanun ile 42 farklı bölgesel kanunu yalınlaştırıyor, bunları tüm yurttaşların tabi olduğu yekpare bir hukuk sisteminin çatısı altında topluyor, genel ilkeler saptıyor ve hâkimler için geniş bir değişken yelpazesi sunuyordu. (Napoléon "Ziyadesiyle detaylı kanunların yükü altında ezilmeye lüzum yok" demişti Şûra'ya hitaben. "Kanunlar yalnızca genel ilkeler sunmalıdır. Muhtemel tüm durumları öngörmeye çalışmak beyhude bir uğraş olur. En nihayetinde, [ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın] birçok olası durumun gözden kaçırıldığı anlaşılacaktır.[40]) Yeni sistem tüm Fransız yurttaşların kanun önünde eşit olmasını, yurttaşların keyfî tutuklamalara maruz kalmamasını ve hür iradeyle akdedilmiş sözleşmelerin kutsallığını güvence altına alıyor, kişilerin doğuştan birtakım özel hak ve ayrıcalıklara sahip olmasının önüne geçiyordu. Yapısal Maddeler'in ışığında, ateistler de dâhil olmak üzere herkes için kati bir dinî hoşgörü tesis edip din ve devlet işlerini birbirinden ayırıyordu. Ayrıca tüm yetişkin yurttaşların istedikleri mesleği yapmalarına ve diledikleri gibi mülk edinmelerine izin veriyordu. Usulünce resmî olarak ilan edilmesi gereken kanunlar, geriye dönük uygulanamazdı. Tıpkı Anglo-Sakson hukuk sistemindeki gibi hâkimlerin kanunları tekil davalarda yorumlamaları gerekiyordu ancak özel durumların emsal teşkil etmemesi için ilkeler üzerine şahsi görüş bildirmelerine müsaade edilmiyordu. Kanun yapıcılar, toplumun en temel kurumu olan aile yapısının dağılmasından korktukları için aile babasına karısının mülklerini de kapsayacak şekilde tam yetki vermişlerdi. 148. maddeye göre erkek evlat 25, kız evlat ise 21 yaşına kadar evlenmek için babasının rızasını almak zorundaydı. Ayrıca evlilik yaşı kadınlar için 15'e, erkekler için 18'e yükseltilmişti. Aile reisi, tüm bunlara ilaveten itaatsizlik yaptıkları gerekçesiyle 16 yaş altındaki çocuklarını 1 ay, 16 ile 21 yaş aralığındaki çocuklarını ise 6 aya kadar hapse attırma hakkına sahipti.

Napoléon Kanunları'na son iki yüz yılda yöneltilen en temel eleştiriler; kanunların toplumsal açıdan muhafazakâr olduğu, orta sınıfı, bireyi ve aile reisini gereğinden fazla koruduğu, bu durumun sonucunda kadınların kocalarına fazlasıyla bağımlı hâle geldiği ve mirasa dair maddelerin tarımsal ekonomiye zarar verdiği üzerine yoğunlaşmaktadır. Hiç kuşku yok ki güçlü bir ataerkil tarafgirliğe sahip olan bu kanunlar, 21. yüzyıl ölçütlerine göre oldukça cinsiyetçidir. Örneğin Medeni Kanun'un 213. maddesine göre "Erkek, karısını korumakla, kadın da kocasına itaat etmekle yükümlüdür."[41] Boşanma ancak (sadece erkeğin eve daimî bir metres getirmesi durumunda) sadakatsizlik, ağır bir suçtan hüküm giyme, ölçüsüz aşağılama ve eziyet durumlarında mümkündü ancak gerekçe gizli tutulmak kaydıyla tarafların anlaşmalı olarak boşanması da mümkündü.[42] Eşine sadakatsizlik yapan kadın 2 yıl hapis cezasına çarptırılırken karısını aldatan erkek sadece para cezası alıyordu. Ayrıca karısını

sadakatsizlik yaparken suçüstü yakalayıp öldüren erkek hakkında dava açılamıyordu. Kanunlar evli ve bekâr erkekleri gayrimeşru bir çocuğun bakımını üstlenmekten koruyor, bu kişiler ilgili çocuğun babası olarak tanımlanamıyordu.[43] Ayrıca kadınların hukuki sözleşmeler imzalaması, duruşmalara katılması ve ölüm, doğum ya da evlilik gibi olaylarda şahitlik yapması da mümkün değildi. Kocalarının izni olmaksızın pazarlarda ürün satamayan kadınlar, kocalarının yazılı rızası olmaksızın taşınmaz mülkleri hibe etme, satma ya da ipotek etme hakkından da mahrumdu.[44] Evli olmayan kadınlar da keza yasal vasi olamıyor ya da vasiyetlere şahitlik edemiyordu. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa kanunların Napoléon'daki derin cinsiyetçiliği yansıttığı söylenebilir. Bir defasında "Kadınlar erkeklerin dengi addedilmemelidir" demişti. "Aslına bakılırsa onlar bebek yapma makinelerinden başka bir şey değildirler."[45]

Napoléon Kanunları, en büyük çocuğa bahşedilen hakları da ortadan kaldırıyordu. Babanın ölümünden sonra mülklerin %25'ine kadarki kısmı ailenin dışındaki kimselere miras bırakılabilirken geri kalanlar tüm erkek evlatlar arasında eşit bir şekilde paylaştırılıyordu. Gayrimeşru çocuklara ise herhangi bir hak tanınmıyordu.[46*] Kanunlar, sözü hukukun her noktasında ağır basan işverenlere de pozitif ayrımcılık uyguluyordu.[47] 1 Aralık 1802 kabul edilen bir kanun maddesine göre her çalışan, bir hesap cüzdanına (*livret*) sahip olacak, bu cüzdanlar işe giriş esnasında işverene teslim edilip işten ayrılırken imzalı olarak geri alınacak, çalışanlar cüzdanlarını geri almadan yeni bir işe giremeyecek ve böyle bir durumda altı aya kadar hapis cezasıyla karşı karşıya kalacaktı.[48**] Grev ve sendika karşıtı yönetmelikleri icat eden Napoléon değildi. Bunlar 1791 tarihli Le Chapelier Kanunu'ndan beri yürürlükteydi ve 1884'e kadar da feshedilmeyecekti. Ancak bunları yürürlükte tutan Napoléon'un ta kendisiydi. Sözgelimi 1806'da grev yapan inşaat işçileri yataklarından kaldırılıp tutuklanmıştı.[49***]

1804'te yürürlüğe giren Medeni Kanun her ne kadar en önemli hukuk reformuysa da Napoléon'un gerçekleştirdiği yegâne hukuk reformu değildi. Medeni Usul Kanunu, Ticaret Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve Ceza Kanunu 1810'a kadar gerçekleştirilen hukuk reformları arasındaki yerlerini alacaktı. (Ceza Kanunu'nun maddeleri oldukça katıysa da çocukların Avusturalya'ya gönderilmesini mümkün kılıp bir şilinden daha değerli malları

---

* Öte yandan Napoléon, kendi ailesinin Ajaccio'daki nispi zenginliğini aile mülklerinin yüz yıldan fazla bir süredir bölünmemiş olmasına bağlıyordu. -y.n.

Avrupa'daki kanunlar bu dönemde işçiler açısından dezavantajlıydı. Söz gelimi, Kilise tarafından bahşedilen yetkilerini bir hayli geniş bir biçimde yorumlayan Durham Piskoposu, 1812'nin Noel gününde Britanya ordusuna İngiltere'nin kuzeyinde vuku bulan madenci grevini zorla nihayete erdirme emri vermişti. -y.n.

Bununla birlikte sürekli devam eden savaşların yol açtığı işçi kıtlığı, Napoléon'un 15 yıllık iktidarında reel ücretlerin dörtte bir oranında artmasına yol açtı. -y.n.

çalan kişilerin idam edilmesine hükmeden dönemin Britanya Ceza Kanunu kadar da acımasız sayılmazdı.) Napoléon Kanunları olarak adlandırılan mefhum, tüm bu kanunların birleşiminden meydana gelen yekpare yapıydı. Kanunlar 1804 Mart'ında Fransa İmparatorluğu hâkimiyetindeki tüm topraklarda yürürlüğe girmekle kalmayacak, 1808'den itibaren İspanya'nın sıkıyönetime tabi bölgelerinde ve 1810'dan itibaren Hollanda'da da uygulanacaktı. "Romalılar kanunlarını müttefiklerine yaymıştı" diyecekti Napoléon daha sonra kardeşi Louis'ye. "Fransa neden kanunlarını Hollanda'ya kabul ettirmeyecekmiş?"[50] Kanunlar Napoli'nin de içinde bulunduğu kimi yerlerde sahte bir bağlılıkla kabul edilse de kimi yerlerde fazlasıyla rağbet görüp Napoléon'un devrilmesinden sonra bile korundu.[51] Prusya'ya ait Ren Bölgesi'nde 1900'e kadar varlığını sürdüren kanunlar Belçika, Lüksemburg, Morityus Cumhuriyeti, Monaco ve Fransa'da bugün bile kullanımdadır. Kanunların farklı hükümleri Japonya, Mısır, Quebec ve Luisiana gibi Fransa anakarasından çok uzakta bulunan topraklar da dâhil olmak üzere dünyanın dörtte birinin hukuk sisteminde bir şekilde yer etmiştir.[52]

Napoléon Kanunları hukuk sistemini standart bir biçime soktuysa da Napoléon'un Fransız yaşamında standart hâle getirmek istediği başka noktalar da vardı ve bunları yapabilmek en az Napoléon Kanunları kadar radikal reformlar gerektirmekteydi. Örneğin Languedoc'un Corbières bölgesinde (ki buranın 129 dinî mıntıkasında Fransızca yerine Oksitanca, üç köyünde ise Katalanca konuşulurdu) idare, hukuk, iç güvenlik ve vergi yükümlülükleri Carcassone, Narbonne, Limoux ve Perpignan şehirlerindeki yetkililer tarafından idare ediliyordu ve hangi beldenin hangi şehrin idari sorumluluğunda olduğu belli değildi. (Çoğunlukla 85 litreye denk gelen) *setier* ifadesi için hacimce 10 farklı değer hesaplanırken, yüzey alanları için 50 farklı terim kullanılıyordu. Bunlardan biri de *sétérée*'ydi ki bu ölçü birimi deniz seviyesi ile dağlık arazilerde farklılık arz ediyordu.[53] "Bir inçin 12 bölüme ayrılmasını anlayabiliyorum ancak bir metre nasıl bin bölümden oluşur anlayamıyorum" diyen Napoléon, Laplace'ın icat ettiği metrik sisteme kişisel olarak çok da hayran sayılmazdı ancak yine de ticarette tutarlılığı sağlamak için 1801'de bu sistemi uygulamaya soktu.[54] Ayrıca madenî paralara da bir standart getirdi. 2, 3 ve 5 *centime*'lik* bakır paralar, çeyrek, yarım, dörtte üç, 1, 2 ve 5 franga denk gelen gümüş paralar ve 10, 20 ve 40 franga denk gelen altın paralar darbedildi. 5 gram ağırlığındaki 1 franklık gümüş madenî para kısa sürede Batı Avrupa'nın standart para birimi hâline gelecekti. Bu 1 frankların değeri ve madenî yapısı 1926'ya kadar değişmeden kalacaktı.

28 milyonluk Fransa nüfusunun 6 milyonu Fransızcayı hiç bilmiyor, 6 milyonluk bir kesim ise ancak derdini anlatabiliyordu. Kuzeydoğuda Flamanca,

* 1 frangın %1'i. -ç.n.

Lorraine'de Almanca, Brittany'de Bretonca, diğer bölgelerde ise Baskça, Katalanca, İtalyanca, Keltçe ve Languedoc lehçesi konuşuluyordu.[55] Napoléon her ne kadar Fransızcanın tüm inceliklerini haiz değilse de insanların birbiriyle geçinebilmesi için bir dili konuşmanın ne kadar önemli olduğunu biliyordu.[56] Giriştiği eğitim reformları eğitim ile resmî yazışmaların yalnızca Fransızca kanalıyla yürütülmesini zorunlu kıldı.

Napoléon ilköğretim konusunda muhafazakârdı zira bildiğimiz gibi bu seviyeyi ruhban sınıfının kontrolüne terk etmişti. Ancak 11 yaşında başlayan ortaöğretim konusunda ilericiydi. 1802 Mayıs'ında, geleceğin asker, idareci ve teknisyenlerini yetiştirecek 45 lise (*lycée*) kurulmasını öngören bir kanun hazırladı. Napoléon liseleri kurmakla geleceğin vatansever ve sadık liderler kuşağını yaratmayı hedefliyordu.[57] Artık okullara katılmaya hak kazanan tüm Fransız çocuklarına Yunanca, Latince, retorik, mantık, etik, matematik ve fizikle beraber birtakım başka bilim dalları ve modern diller öğretiliyordu. Bu seviyede dinin etkisi de en alt seviyede tutulmuştu. Napoléon ortaokul sisteminin Eski Rejim'de olduğu gibi Kilise tarafından hâkimiyet altına alınmasını istemiyordu. Öğrenciler katı bir disiplin uygulanan liselerde 14 yaşına kadar mavi ceket ve pantolon ile yuvarlak şapkadan oluşan okul üniformasını giyiyordu. Ayrıca bir çavuş ve dört onbaşının idaresinde bölüklere ayrılmışlardı ve grubun başçavuş diye adlandırılan en iyi öğrencisi tarafından komuta ediliyorlardı.

Liseler "ulusal öğrenciler" olarak adlandırılan 6.400 öğrencinin tüm okul masrafını karşılıyordu ancak sınavlara girip okullara katılmaya hak kazanan ve okul ücretleri aileleri tarafından karşılanan öğrenciler de vardı.[58] Öğrenciler eskiden var olan seçmeli sistemin yerine zorunlu bir müfredata tabiydi. İl valileri ile ceza ve temyiz mahkemelerinin başkanları yeni okulların idaresini denetliyor, ayrıca teftiş için özel bir müfettişlik birimi de bulunuyordu.[59] Fransa'daki liseler 1813'e kadar Avrupa'daki en iyi orta kademe eğitim kurumları hâline geldi ve Napoléon tarafından ilk kurulan Condorcet, Charlemagne, Louis-le-Grand ve IV. Henri gibi bazı liseler 200 yıl sonra bugün bile eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu sistem, Fransa topraklarının da ötesine sirayet edip Fransız işgalini reddetmekle birlikte Fransa'ya özgü eğitim fikirlerini benimseyen İspanya ve Hollanda tarafından da model olarak alındı.[60]

1806'da Eğitim Bakanı Antoine Fourcroy, hazırlaması gereken raporu şûra oturumuna getirmeyince Napoléon, eğitimin "tüm teşekküllerin en önemlisi" olduğunu söylediği spontane bir konuşma yaptı. Neredeyse şiirsel bir üslupla şöyle diyordu Napoléon:

> Tüm teşekküllerin en önemlisidir zira hem bugüne hem de geleceğe dair her şey ona dayanır. Kuşakların ahlak anlayışlarının ve siyasi fikirlerinin günlük gelişmeler ile anlık durumlara bağlı olmaması hayati önemdedir…

> [...]anlar [illegible] ve karakter de dâhil olmak üzere eğitimin sağlayamadığı ya da değiştiremediği her noktada hâlihazırda farklılaşmakta. O hâlde biz de yakınlaştırıcı ve kapsayıcı bir öğreti ile ölümsüz bir öğretmen ordusu inşa edelim.[61]

Napoléon Fransa'nın dört bir yanında liseler kurmayı planlıyordu. Genel olarak bakıldığında eğitim reformları tıpkı bizzat hazırladığı Paris mimarî planı gibi hayranlık uyandırıcıydı ancak her iki girişim de meyvelerini veremeden akamete uğrayacaktı. Napoléon 17 Mart 1808'de eğitim reformu girişimini bir üst noktaya taşıyıp Fransa'da tüm eğitime nezaret edecek olan İmparatorluk Üniversitesi'ni kurmak üzere bir kararname yayımladı. Üniversitenin tüm eğitim personeli Teoloji, Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Matematik-Fizik fakültelerinin üyesi olacaktı. Napoléon eğitim sisteminde askerî bir hiyerarşi tesis etti. Üniversitenin rektörü olarak güçlü bir irade sahibi Louis Fontanes'i atayan (ki kendisi 1804 ile 1810 yılları arasında Yasama Kurulu'na başkanlık etmişti) Birinci Konsül, rektörlüğün altında tüm Fransız liselerini ve üniversiteleri denetleyen Otuzlar Konseyi'ni kurdu.[62] İhtilal döneminde kapatılan Sarbonne da keza 1808'de Napoléon tarafından yeniden açıldı.

Napoléon'un derin cinsiyetçiliği eğitime dair hükümlerde de görülebiliyordu. "Kamusal eğitim kötü kadınları daima havai, oynak ve dengesiz bir hâle sokar" diyecekti Mart 1806'da Şûra'da. "Toplu eğitim, erkeklere birbirlerine yardım etmelerini öğretip onları omuz omuza hayat mücadelesine hazırlarken kadınlar için âdeta bir yozlaşma sebebidir. Kadınlar doğaları gereği aile yaşamının yalıtılmışlığında olmalı ve evde kalmalıdır."[63] Bununla birlikte tıpkı Napoléon Kanunları'nda olduğu gibi kız çocuklarının örgün eğitimden yoksun kalması da kendi zamanı içinde değerlendirilmelidir. Zira 19. yüzyılın başında İngiltere ya da Amerika'da da kız çocukları için yok denecek kadar az sayıda eğitim kurumu vardı ve bunların hiçbiri devlet tarafından kurulmuş değildi.

Konsüllük idaresinin en büyük reformları Temmuz 1800 ile Mayıs 1803 arasında, Napoléon'un Paris'te Devlet Şûrası'yla yaptığı oturumlarda gerçekleştirildi. Şu aşamada Şûra büyük oranda ılımlı cumhuriyetçiler ile eski kraliyetçilerden oluşuyordu ki zaman zaman bazı şûra üyelerinin, babasını ya da kardeşini giyotine gönderen üyelerle yan yana oturduğu oluyordu.[64] "İhtilalin romantizmi i sonlandırdık" dedi Napoléon bu oturumların birinde. "Artık onun tarihini yazmaya başlamalıyız." Napoléon'un Şûra'ya sunduğu istikamet, gaye ve genel siyasi yol haritası şu şekilde özetlenebilirdi: "Erki sevme, gerçekçilik, ayrıcalığa ve doğuştan gelen haklara nefretle bakma, detaylara dikkatle eğilme ve sınırları belli toplumsal hiyerarşiye saygı gösterme."[65] Napoléon, Şûra'nın en genç üyesiydi ve Chaptal'ın düştüğü notlara göre,

Kendisi genel idareye yönelik bilgisizliğinden dolayı asla utanmazdı. En yaygın kavramların bile anlamını ve tanımını sorar, ilgili kişilere çokça soru yöneltirdi. Tartışmalar başlatır ve bunları konuyla ilgili genel bir fikre sahip olana kadar sürdürürdü. Azılı bir megaloman olarak tasvir edilmesine karşın bu tartışmaların birinde yaşlı ve saygın bir hukukçu olan François Tronchet'nin fikrine katılarak şöyle demişti: "Zaman zaman tartışmalar esnasında söylediğim şeylerin çeyrek saat içinde tamamen yanlış olduğunu görüyorum. Kendimi olduğumdan daha derin göstermek gibi bir niyetim yok."[66]

Şûra'nın masaya yatırdığı konular olağanüstü derecede farklılık arz edebiliyordu. Örnek vermek gerekirse 17 Haziran 1802 tarihinde gündeme alınan konular arasında cerrahların yaptığı muayene, kimyagerler örgütü, önemli ilçelere atanacak kaymakamlar, hasat durumu, Maltalı mülteciler, Ulusal Muhafızlar'a dair bir kanun tasarısı, yol çalışmaları sorumluluğu, destek hizmetlerinin idaresi, tefecilik, büyük beldelerin muhasebesi, avlak bekçileri, ticaret odaları, siyasi göçmenlerin belirli bölgelere geri dönüşünü öngören kanun, seçim kanunu, Ardeche'e köprü yapımı, Korsika'daki iki ilin birleştirilmesi ve Ren Nehri'nin sol yakasında yer alan illerin sınırlarının belirlenmesi bulunuyordu.[67]

Bazı şûra toplantıları sekiz ila on saat sürerdi. Chaptal'ın belirttiği üzere "hem çenesi hem de zihni en çok çalışan Napoléon'du. Ancak bu toplantılardan sonra bile başka konularda insanları bir araya toplar ve zihni hiç de kuvvetten düşmüş gibi görünmezdi."[68] Tüm gece süren bu uzun oturumların ardından şûra üyeleri bitkin düşünce "Haydi beyler" derdi Napoléon, "Henüz maaşlarımızı hak etmedik!"[69] (Napoléon kimi zaman sabah 5'te biten bu toplantıların ardından banyo yapar, "bir saatlik banyonun dört saatlik uykuya bedel olduğuna" inanırdı.[70]) Muharebe alanları hariç tutulursa Napoléon'un en etkileyici olduğu alan Şûra'ydı. İster onu desteklemiş isterse de ondan yüz çevirmiş olsun, ister şahit olduklarını yaşananlar esnasında yazmış isterse de Napoléon'un devrilmesinden çok sonra kaleme almış olsun tüm şûra üyeleri Napoléon'un müzakere becerisine, dinamizmine, bir meseleyi kavrama hızına ve o meselenin özüne tamamen hâkim olup onunla ilgili gereken kararı alana kadar tartışmayı sürdürme azmine şahitti. Konsüllük idaresinin ilk günlerinde yaşananları kayda geçen bir şûra üyesi şöyle diyordu: "[Napoléon] yaşına ve devlet yönetimi in farklı boyutları hakkında eğitimsiz olmasına karşın tartışmalara hepimizi şaşırtacak bir sadelik, kesinlik, akli güç ve bakış açısı getirirdi. Yönetim sisteminin olanca genişliği içinde dağınık durumda bulunan olgu ve görüşleri, sanki tükenmez kaynaklara sahip yorulmak bilmez bir işçiymiş gibi eşine az rastlanır bir bilgelikle birleştirir ve birlikle işler hâle getirirdi."[71]

Birinci Konsül kendisini, kesin cevapları olan kısa sorular sormak üzere eğitti. Bir defasında Bayındırlık Bakanı ve Şûra üyesi Emmanuel Crétet'ye "Arc de Triomphe konusunda ne durumdayız?" diye sormuştu. "Sefer dönüşü geçit resmini Jena Köprüsü'nde mi yapacağız?"[72]

Şûra; ordu, donanma, maliye, adalet, içişleri, iç güvenlik ve yerel yönetimler gibi devlet yönetiminin farklı boyutlarından sorumlu olacak şekilde gruplara ayrıldı. "Köken ve görüş olarak birbirinden çok farklı kişilerin sıra sıra dizildiği at nalı şeklindeki uzun masa, en uçtaki kürsüye örgütleme konusunda bir dâhi olan Napoléon'un geçmesiyle dönüşüme uğradı" diyordu Kont Molé.[73] Bir başka şûra üyesi başka bir noktaya değinerek şöyle diyordu: "[Napoléon'un] yerden bir basamak yukarıda duran yeşil maroken bir oturağa ve kolçağa sahip maun sandalyesi, sıradan bir devlet dairesi sandalyesinden çok da farklı sayılmazdı."[74] Sandalye, Napoléon'un gergin ruh hâlinin klasik işaretlerini sergilediği kimi tartışmalarda zarar görürdü:

> Tartışmalar esnasında [Napoléon'un] bir bıçak ya da raspa yardımıyla sandalyede derin yarıklar açtığını ve kolçakları oyduğunu görürdük. Ertesi gün yeniden parçalanacağını bilsek de bu sandalye için sürekli yedek parçalar getirirdik. Kendisi bu türden zevklerin farklı boyutlarını tatmak için eline bir tüy kalem geçirir ve önündeki kâğıtları mürekkebe bulardı. Kâğıtlar iyice siyaha döndüğünde onları avucunda buruşturup yere atardı.[75]

Hırslı kimseler kamu hizmetinin farklı noktalarında daha üst makamlar işgal etmektense Şûra'da "denetçi" (*auditeur*) vasfıyla daha düşük bir mevkii tercih ederlerdi. Zira Napoléon'un dikkatini çekebilmek Şûra'da daha olasıydı. Bu kişiler Şûra'nın hâlihazırda onaylamayı kabul ettiği kanunları hazırlarlardı. Napoléon, yaşının ilerlediği dönemlerde şayet belirli bir denetçinin Şûra'ya rapor sunmasını istiyorsa saplı dürbünle denetçilerin oturduğu pencere kenarını gözlerdi. Dolayısıyla birçok kişi haklı olarak Senato'dan ziyade Şûra'da yer almanın daha hızlı terfi etmenin kapılarını aralayacağını düşünürdü.

Napoléon zaman zaman oturumlara katılacağını önceden bildirirdi. Normalde ise şûra üyeleri Tuileries'nin merdivenlerinde trampet seslerini duyana kadar kendisinin oturuma katılacağını bilmezdi. Napoléon katıldığı bu oturumlarda sandalyesine kurulur, çevresine detaylı sorular sorar, kimi zaman dalıp gider, bazen de monologlara kapılırdı. "Şûra'da bu kadar çok tartışma yapılmasına neden izin veriyorum, biliyor musun?" diye sormuştu bir defasında Roederer'e böbürlenerek. "Çünkü Şûra'daki en güçlü münazaracı benim. Bana saldırılmasına izin veriyorum çünkü kendimi nasıl savunacağımı biliyorum."[76] Şûra'da kararname tasarısı yüksek sesle okunur, ardından o konudan sorumlu komitenin raporu dinlenir ve son olarak söz, Napoléon tarafından

düşüncelerini sarf etmeye teşvik edilen uzmanlara verilirdi. Napoléon'un Şûra'da kullandığı üslup genellikle duygudan yoksun olurdu. Hatiplere özgü sahne performanslarını ise yalnızca alaycılığını ortaya çıkaracağı zamanlarda sergilerdi.

Napoléon kanun yapma, toplum mühendisliği icra etme ve ulus inşasına girişmede kimi rol model aldığını gizleme gereği görmedi. Julius Caesar'ı işaret ederek "Takvim reformu yaptı" diye yazdı. "Suç, ceza ve yurttaşlık kanunlarının hazırlanmasıyla meşgul oldu; Roma'yı birbirinden güzel mimari yapılarla güzelleştirme projesini başlattı; imparatorluğun genel bir haritasını ve eyaletlere ilişkin istatistikleri derlemeye çalıştı; Varro'yu kapsamlı bir halk kütüphanesi kurmakla görevlendirdi ve Pontine bataklıklarının kurutulması projesinin başlayacağını duyurdu."77 Napoléon'un kurduğu kurumların Caesar'ınkiler kadar uzun ömürlü olup olamayacağını söylemek için henüz çok erken olsa da "Fransız ruhunun temelinde yer alan granit kütleleri"* inşa eden oydu.

Granit Kütleler (İng. *Masses of Granite*, Fr. *Les Masses de Granit*) ifadesi Napoléon'un Birinci Konsül olduğu dönemde inşa ettiği ve bugüne dek varlığını sürdüren kurum, kuruluş ve sistemleri işaret etmek için kullanılır. Fransa Bankası, Devlet Şûrası, eğitim sistemi ve hukuk reformları *granit kütlelerin* birer parçasıdır. –ç.n.

XIII
Komplolar

"Tembel olmaması ne kadar da üzücü!"

–Talleyrand, Napoléon hakkında.

"Büyük ihtilallerden sonra sular durulana kadar her şey olasıdır."

-Napoléon, Jourdan'a hitaben, Ocak 1800.

Napoléon 29 Haziran 1800'de Lucien'a Lyons'dan yazdığı mektupta "Paris'e beklenmedik bir anda ansızın geleceğim" dedi. "Zafer takları ya da başka türden ıvır zıvır (*colifichets*) istemiyorum. Kendimi bu türden saçmalıkları önemsemeyecek kadar iyi tanıyorum. Asıl zafer yurttaşların memnun kılınmasıdır."[1] Napoléon, 2 Temmuz, saat 02.00'de Tuileries'ye vardı. İhtilal takviminde önemli bir yer işgal eden 14 Temmuz'da ise (Bastille Günü) bugün Eiffel Kulesi'nin bulunduğu Champ de Mars'da düşmandan ele geçirilen alay sancaklarının sergilendiği görkemli geçit törenleri icra edildi. Bunlara ek olarak *Les Inwalides* ile Concorde ve Vendôme meydanlarında törenler yapıldı. Napoléon, diğer konsüllere savaş arabası yarışının bir temsilini istemediğini, bunun "İnsanların savaş arabası üzerinde savaştığı Yunanistan'da çok güzel olabileceğini ancak Fransızlar için pek bir anlam ifade etmediğini" söyledi.[2] Konsül Muhafızları ise ancak o sabah gelebilmişti. Dolayısıyla geçit törenini üzerinde kan lekeleri bulunan paralanmış üniformalarıyla icra ettiler. Lucie de La Tour du Pin* yaralıları gören kalabalığın şoka uğradığını ve sükûnete büründüğünü görünce şaşırdı. Gözlemleri doğrultusunda insanların erken bir barışı her şeyden çok istediği sonucuna vardı.[3] Avusturya'yla yapılacak barış şartları temmuz gibi erken bir tarihte müzakere edilmeye başlandı ancak Moreau'nun Arşidük Johann'ı Hohenlinden'de ezici bir mağlubiyete uğratıp 8.000 esir ve 50 topa ek olarak 85 mühimmat ve yük arabası ele geçirdiği 3 Aralık gününe

"50 Yaşındaki Bir Kadının Defteri" (*Journal d'une femme de 50 ans*) isimli hatıratında ihtilal öncesi dönemden Napoléon'un Elba'dan döndüğü 1815'e kadarki sürece dair izlenim, görüş ve yorumlarını kaleme alan Fransız aristokrat. –ç.n.

kadar kesinlik kazanmadı. Avusturyalılar her şeye rağmen Noel gününe kadar ruhsuz bir şekilde vuruşmaya devam ettiyse de o gün Arşidük Karl, Viyana'dan yaklaşık 150 km uzakta bulunan Steyr'de bir ateşkes antlaşması imzalamaya razı oldu. "Bu seferde kendinizi bir kez daha kanıtladınız" diye yazdı Napoléon Moreau'ya. "Sefil Avusturyalılar son derece inatçı çıktı. Buza ve kara bel bağlamışlardı ancak sizi henüz tanımıyorlardı. Sizi tüm içtenliğimle selamlıyorum."[4]

Amerika Birleşik Devletleri'yle süren Yarı-Resmî Savaş durumu Joseph tarafından yürütülen müzakerelerin ardından Joseph'in Loire'daki Mortefontaine isimli konutunda imzalanan antlaşmayla nihayete erdi. Böylece Fransa yeni oluşmaya başlayan ABD donanmasının Kraliyet Donanması'yla iş birliği içinde olması tehdidini artık düşünmek zorunda kalmayacaktı. Amerikalı temsilci William Van Murray antlaşmanın imzalanmasının ardından, "Birinci Konsül vakur bir tavra bürünmüştü" diye yazdı defterine. "Nispeten düşünceli ve bazı anlarda sertti. Ancak kibirli ya da kendini beğenmiş değildi. Sergilediği tüm duygularda netti. Tavırları, en becerikli eskrim ustalarına özgü sabırsız bir yüreğe ve sistemli bir zihne sahip olduğunu hemen ele veriyordu... Korkusunu ziyadesiyle bastırmasını sağladığı bir açık sözlülükle konuştuğu için hiçbir çekincesi olmadığını düşünürdünüz."[5] Dört gün sonra Fransa ile İspanya arasında gizli San Ildefonso Antlaşması imzalandı. Bu mutabakata göre Fransa Avusturya'yla barış antlaşması imzaladığında Habsburg kontrolündeki Toskana, İspanya Kralı IV. Carlos'un damadı ve Parma Dukalığı'nın Bourbon varisi Don Louis'ye bırakılacaktı. İspanya ise karşılığında Louisiana'yı Fransa'ya geri verecekti.* Söz konusu arazi, o zamanlarda Meksika Körfezi'nden başlayıp Kanada sınırına uzanarak günümüz ABD eyaletlerinden on üçünü kapsayan geniş bir bölgeydi. Yine San Ildefonso'nun bir hükmüne göre Fransa Louisiana'yı üçüncü bir devlete satmayacağını taahhüt etmekteydi.

Bu esnada Napoléon, iki yıldır Kraliyet Donanması'nın ablukası altında bulunan Malta'nın Britanya tarafından ele geçirilmek üzere olması sebebiyle adanın kontrolünü resmen I. Pavel'e devretti. Zira Rus Çarı, St. John Şövalyeleri'nin yeni büyük üstadıydı. Bu durum, adanın Britanya tarafından 5 Eylül'de ele geçirilmesini engellemediyse de Fransa-Rusya ilişkilerinin gelişmesine hizmet etti. Nitekim Çar, Ren ile Alpes-Maritimes bölgelerini Fransa'nın doğal sınırları olarak tanımayı önerdi. Bununla da kalmayan Çar, yılın sonunda, Britanya'nın katı ve son derece nahoş görülen deniz ticaret kanunlarına ve özellikle de Fransız kaçakçılığından temin edilen malları taşıyan tarafsız gemileri aramadaki ölçüsüzlüğüne karşı Prusya, İsveç ve Danimarka'nın da katıldığı Silahlı Tarafsızlık Cemiyeti'ni kurdu. Napoléon ve Çar'ın ilişkisi öylesine dostaneydi ki 1801'in ilk aylarında 35.000 mevcutlu bir orduya komuta eden Masséna'nın 35.000 Rus ve 50.000 Kazak'tan oluşan Rus kuvvetlerine katılarak

* Fransa Louisiana'yı 1762 Fontainebleau Antlaşması'yla İspanya'ya vermişti. -y.n

Astrahan'a gireceği, ardından Hazar Denizi'ni aşıp Kandahar'ı alacağı ve en sonunda Hindistan'ı işgal edeceği planlar tasarlanmaya başlanmıştı bile. Bu fikir, her ne kadar Halep'ten hareketle Hindistan'a girmek kadar gerçek üstü değilse de Napoléon'un gerçekleşme ihtimali çok zayıf olan Şark planlarından biriydi.[6]

Napoléon ve Josephine, çarşamba gününe denk gelen 24 Aralık 1800'de, Haydn'ın "Yaratılış" (*Die Schöpfung*) oratoryosunu izlemek üzere saat 20.00'de ayrı arabalarla Opéra'ya gitmek üzere yola çıktılar. O esnada Carrousel Meydanı ile Saint-Niçaise Sokağı'nın* birleştiği köşede bir tohum tüccarının arabası bekliyordu. Ancak sıradan bir araba değildi bu. Arabanın arka kısmında içleri barut dolu su fıçıları bulunuyor, ufak bir yük beygirinin bağlı olduğu arabayı ise Londra'dan bir ay önce gelen Joseph Picot de Limoelan isimli bir Chouan sürüyordu. Eski bir donanma subayı olan Robinault de Saint-Régant, doğru zamanın geldiğini düşündüğü bir anda fıçıların fitilini tutuşturdu. Komplonun bir diğer suç ortağı ve Chouan lideri Georges Cadoudal ise fitilin ateşlenmesinden sonra atın dizginlerini genç bir kıza verip ortadan sıvıştı. Napoléon, fitilin bir parça uzun olması ve süratle ilerleyen arabacı César'ın sokağa konuşlandırılmış suikast arabasını geride bırakması sayesinde bu girişimden sağ kurtuldu.[7] Arkadaki arabada Josephine'in yanında bulunan emir subayı Jean Rapp de bunu onaylarcasına "Napoléon şans eseri kurtuldu" diye not düştü defterine. Rapp'in notları şöyle devam ediyordu: "Muhafızlardan bir grenadier, farkında olmadan suikastçılardan birini kılıcının yassı yüzü ile itip Niçaise Sokağı'nın ortasında durmaktan kurtardı ve araba amaçlanan konumundan saptı."[8] Hortense kırılıp etrafa dağılan arabaya ait bir cam parçasının bileğini kesmesiyle hafifçe yaralandıysa da Josephine'in arabası büyük patlamadan hayli uzaktaydı ve böylece arabadaki herkes sağ kurtuldu. "Şeytani Silah Komplosu" olarak da adlandırılan bu olayda dizginleri tutan genç kız da dâhil olmak üzere beş kişi hayatını kaybederken yirmi altı kişi yaralandı.[9] Ancak 46 evin hasar gördüğü düşünülürse bilanço çok daha ağır olabilirdi.

Patlamanın ardından her iki araba da durdu ve o keşmekeş ortamında Rapp, Napoléon'u kontrol etmek üzere Josephine'in arabasından atladı. Kocasının yaralanmadığı söylenen ve Opéra'ya gitmek üzere yola koyulması istenen Josephine cesurca talimatlara uydu ve kocasını locada "sakin ve soğukkanlı bir şekilde opera dürbünüyle seyircileri gözlerken buldu." Josephine'in salona geldiğini gören Birinci Konsül, "Josephine, maskaralar beni havaya uçurmaya çalıştılar" dedikten sonra oratoryo programını istedi.[10] Napoléon'un performansı, en az o akşam sahnede sergilenecek performanslar kadar ustacaydı. Seyirciler yaşananları öğrendiğinde Napoléon'un kurtuluşunu coşkuyla karşıladılar.

* Zaman içinde yıkıma uğrayan sokak bugünkü l'Échelle ve Rivoli sokaklarının birleştiği yerden geçmekteydi. –y.n.

Napoléon sözde kral XVIII. Louis'nin mektubuna yanıt olarak Bourbon hanedanın yeniden tesis edilmesinin mümkün olmadığını söylediğinden beri farklı ciddiyet seviyelerinde suikast planları hazırlanmıştı. Örneğin 4 Eylül'de 17 kişi "suikast teşebbüsü" (*projet d'assassination*) suçlamasıyla tutuklanmıştı. Keza 11 Ekim'de Napoléon'u Opéra'dan ayrılırken bıçaklamayı planlayan kimselerin girişimi de ortaya çıkarılmıştı. Bu komplonun öznelerinden biri de *Brumaire* Darbesi sırasında bıçağı savurduğu söylenen Korsikalı vekilin erkek kardeşi Joseph-Antoine Aréna'ydı.[12] Tribünlük suikast girişiminden kurtulan Napoléon'u kutladığında Birinci Konsül, "Ciddi bir tehlike atlattım diyemem" diye yanıtladı. "Yedi ya da sekiz sefil yaratık, ne kadar isteseler de arzu ettikleri suçu işleyemediler."[13] Malmaison yolunda Napoléon'un arabasına el bombası (*oeufs rouges* – kırmızı yumurtalar) atma planları yapan on iki kişi daha 24 Ekim'de tutuklandı.[14] Planın ortaklarından piroteknik uzmanı Alexandre Chevalier ile Thomas Desforges -ki kendisi Josephine'in Napoléon'la evlenmeden önceki dostlarından biriydi- kaçmayı başardı.

İki hafta sonraya denk gelen 7 Kasım'da yanında çok namlulu bir silah ile yeni bir suikast planı bulunan Chevalier kıskıvrak yakalandı. Plana göre Napoléon'un atları havai fişeklerle ürkütülecek, Konsül Muhafızları'nın gelişi ise sokak boyunca dizilen demir kazıklarla engellenecekti. Bir hafta sonra, Fouché'nin sarf ettiği yoğun mesai sayesinde Napoléon'un geçeceği yolun kesilmesini içeren bir başka suikast planı daha ortaya çıkarıldı. Fouché'nin hazırladığı resmî raporda, iktidara geldiğinden beri Napoléon'a yönelik en az on suikast girişiminin tasarlandığı, bunlara hâlâ belli bir gücü elinde bulunduran Chevalier'in suç ortakları tarafından hazırlanan planlarının da dâhil olduğu belirtildi.[15] Son iç güvenlik raporlarına bakılırsa halk Napoléon'un er ya da geç suikasta uğrayacağını düşünüyordu.

Tüm bu girişimler içinde başarıya en çok yaklaşan "Şeytani Silah Komplosu" oldu. Fouché'nin dedektifleri tarafından yürütülen mükemmel adli çalışmalar sayesinde at nalları, koşum takımları ve araba titizlikle bir araya toplandı ve sunulan bulgular ışığında bu malzemelerin ilk sahibi olan tahıl tüccarının bunları kime sattığı ortaya çıkarıldı.* Çember daralırken Limoelan ortadan kaybolup muhtemelen rahiplik yapmak üzere Amerika'ya gitti.[16] Her ne kadar tüm ipuçları kraliyetçi Chouan'ları işaret etse de bu olay, Napoléon'un siyasi olarak boşa harcayamayacağı kadar önemli bir fırsattı. Genç General, Şûra'ya, Terör'ü destekleyen ve *Brumaire*'e karşı çıkan Jakoben "Teröristlere" karşı harekete geçmek istediğini bildirdi. Sadık bir Jakoben olduğu için 1794'te demir parmaklıkların ardına gönderilen Napoléon, altı yıl sonra, Jakobenleri ideolojilerinden, iktidarın tadını bilmelerinden ve çok daha

* Bombanın ateşleme mekanizması bugün Paris'teki Carmes Sokağı'nda bulunan Polis Müzesi'nde sergilenmektedir. –y.n.

derinlikli bir teşkilat yapısına sahip olmalarından dolayı Chouan suikastçılarından bile daha tehlikeli birer devlet düşmanı olarak görüyordu. Napoléon o dönemde, "Bir bölük grenadier eriyle tüm Saint-Germain banliyösünü dağıtabilirim" diyecekti bu bölgedeki kraliyet destekçilerini kastederek. "Ancak çok daha çetin ceviz olan Jakobenleri mağlup etmek öyle kolay değil."[17] Fouché yaşanan olayla ilgili Britanya'nın desteğini arkasına alan Cadoudal gibi kraliyetçileri suçlamaya yeltense de Napoléon itiraz edip 1792 tarihli Eylül Katliamları'nı hatırlatarak şöyle dedi: "Bunlar, birbiri ardına gelen tüm hükûmetlere karşı âdeta falanks düzeninde saf tutup komplolar kuran eli kanlı alçak Eylülcülerdir (*Septembriseurs*). Bu işi düzeltmenin derhâl bir yolunu bulmalıyız. Fransa'da, hükûmetin mevcudiyetiyle ilgili endişeleri gidermek ancak bu hainlerden kurtulmakla mümkün olacak."[18] Napoléon, en azından duygusal boyutta ihtilalci geçmişini geride bırakmıştı.

O tarihlerde merkezî iç güvenlik bürosunun bir mensubu olup ertesi ay iç güvenlik teşkilatının başına atanan Louis Dubois, 1801'in 1 Ocak günü Şûra'ya okuduğu raporda çeşitli suikast planlarından bahsetti. Bazı suikastçıların Grenadier Muhafızları'na sızmaya çalışması, Metgen denen bir adamın Racine tarafından kaleme alınan *Britannicus* isimli eserin sergileneceği Comédie-Française'de Napoléon'u hançerlemeyi tasarlaması (Napoléon o gün oyunu izlemeye gitmemişti) ve M. Gombault-Lanchaise isimli birinin "Yunan Ateşi" fırlatan bir makine icat edip Desaix'nin cenaze töreninde Napoléon'u bununla öldürmek istemesi ancak yoğun süslemelerin buna engel olacağını düşünüp vazgeçmesi raporda bahsi geçen planlardan bazılarıydı.[19] Chouanlık ve Fransa'ya dönen siyasi göçmenler deri hastalığı gibidir" diyecekti Birinci Konsül bu oturumda. "Terörizm ülkeyi içerden kemiren bir illettir."

8 Ocak'ta tutuklanan 130 Jakoben aynı gün, başta Guyana olmak üzere farklı noktalara sürüldü. Bu, üç gün önce ilan edilen senato kararnamesi (*sénatus-consulte*) sayesinde gerçekleştirilebilmişti. (Senato kararnamelerinin başlangıçtaki amacı yalnızca anayasada değişiklik yapmak olsa da Napoléon zaman içinde bu yetkiyi Yasama Kurulu ve Tribünlük'ü pas geçmenin faydalı bir yolu olarak görmeye başladı.) Guyana, "kuru giyotin" olarak adlandırılırdı; zira bölgenin iklimi en az ölüm cezası kadar ölümcüldü. Toplu sürgüne karşı kitlesel bir protesto yaşanmadı. Bu kişiler her ne kadar "Şeytani Silah Komplosu"nda herhangi bir rol oynamamış olsa da pek çoğu, özellikle de karar merciinde bulunanlar Terör Dönemi'nde pek çok kişiyi yargısız infaz etmişlerdi. Théophile Berlier; Destrem ve Talon isimli iki Jakoben'in akıbetini konuşmak üzere Napoléon'a başvurunca Birinci Konsül bu kişileri "Şeytani Silah Komplosu"na dâhil oldukları için değil, "ihtilal sürecindeki idare

Napoléon 13 Ocak'ta Jourdan'a bir mektup yazıp "Tüm bunlarda İngiltere'nin parmağı var gibi görünüyor" diyecekti. (CG3 no. 5913, s. 513) –y.n.

yöntemleri için" sürdüğünü dürüstçe dile getirdi. Berlier daha da ileri gidip, bomba patlamasaydı bu kişilerin sürülmesinin söz konusu olmayacağını söyleyince Napoléon gülerek şu yanıtı verdi: "Avukat Bey, alt edildiğinizi kabul etmeyeceksiniz galiba!"[20*]

Şayet bilmediğimiz bir sebep yoksa Fouché'nin hazırladığı sürgün listesi oldukça ilginç ve baştan savma görünüyordu. Zira listedeki Jakobenlerden biri hâlihazırda beş yıldır Guadaloupe'ta hâkimlik yapıyorken bir diğeri altı ay önce yaşamını yitirmişti. Bir kısmı ise yeni rejimle arasını düzelten ve hatta onun için çalışan kişilerdi. Nitekim bu olay Fransız siyasetinin son on iki yılına damgasını vuran toplu sürgünlerin sonuncusu oldu. "O tarihten itibaren başkentin ruhu âdeta kendisine efsunlu bir değnek dokunmuşçasına değişiverdi" diyecekti Napoléon yıllar sonra.[21] Jakobenlerin Fransız siyasetinden topluca arındırılmasıyla eş zamanlı olarak Chouan komploculara da gözaltına alındı. Aralarında Chevalier'nin de bulunduğu dokuz kişi 30-31 Ocak tarihlerinde giyotinle idam edilirken Kont Bourmont hapis cezasına çarptırıldı. (Ancak kendisi 1804'te kaçmayı başaracak ve daha sonra Portekiz'de Napoléon için mücadele edecekti.) Aralık 1804'te Cadoudal'ınkine benzer bir suikast girişiminin daha planlanmış olduğuna dair kanıtlar elde edilince Napoléon, suikast girişimine adı karışan Jean de La Rochefoucauld-Dubreuil adındaki Chouan'ı sürgüne yollamakla yetindi.[22]

Napoléon, "Şeytani Silah Komplosu" gerçekleşmeden önce olağanüstü askerî yargılamaların sivil yaşamda kullanılmasını da öngören acımasız güvenlik kanunlarını yürürlüğe sokmaya yeltenmişti ancak Devlet Şûrası bunların fazlasıyla otoriter olduğunu düşünmüş, aralarında Pierre Daunou, şair Marie-Joseph Chénier (kendisi *Le Chant du Départ*'ın söz yazarıydı) ve yazar Benjamin Constant'ın de bulunduğu liberal ve ılımlı Tribünlük mensuplarının itirazları üzerine teklif geri çekilmişti.[23] Ne var ki patlamanın ardından bu kanunlar Şûra'dan derhâl geçirildi. Napoléon, neredeyse tesis ettiği andan itibaren Tribünlük'e karşı saldırgan bir tavır sergilemeye başlamıştı. Constant, Daunou ve Chénier'yi "kafaları suya sokulası öte alemciler" diye alenen aşağılayan Birinci Konsül, "Bana saldırılmasına müsaade edeceğimi mi sandınız? Ben XVI. Louis değilim, buna izin vermem" dedi.[24] Napoléon ayrıca, gelecekte gerçekleştirilebilecek suikast planlarını boşa çıkarmak için, gideceği yeri beş dakika önceye kadar alenen bildirmeyecekti.[25]

Avusturya ile Fransa arasında süren 9 yıllık savaş, 9 Şubat 1801'de Joseph ve Talleyrand ile en sonunda yaka silkme noktasına gelen Kont Ludwig von Cobenzl'in müzakere ettiği Lunéville Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla

* Destrem 1803'te Île d'Oléron'da yaşamını yitirirken Talon 1809'da hükûmete geri döndü. –y.n.

nihayete erdi. Antlaşma büyük oranda Campo Formio Antlaşması'nın hükümlerini içeriyordu. Geçmişte Belçika, İtalya ve Ren Bölgesi'nde elde edilmiş olan topraklar bir kez daha Fransa'ya bırakılırken, Franz'ın dört yıl önceki antlaşmada (ki antlaşmayı bozmaması onun için daha hayırlı olurdu) tazminat olarak koparmayı başardığı Kuzey İtalya'daki toprakların büyük kısmı da keza yeniden Fransa'ya terk edildi. Fransız-Rus yakınlaşması ve Moreau'nun Viyana'ya taarruz etme mesafesinde bulunması Cobenzl'in diplomatik manevra alanını çok daraltmıştı. Fransa'ya kaptırılan Toskana ise hâlihazırda Fransa ile İspanya arasında imzalanan San Ildefonso Antlaşması hükümleri gereği Etrurya Krallığı'na dönüştürülüp Don Louis'ye bahşedildi. XV. Louis'nin büyük-büyük torunu olup İspanya Prensesi María Luisa'yla evlenen 28 yaşındaki Don Louis, Laure d'Abrantès tarafından "şaşılacak derecede aptal" biri olarak tanımlanıyordu. "Roma huzur içinde varlığını sürdürecek" dedi Napoléon, Don Louis hakkında. "Zira bu kral Rubicon'u aşmaz."[26]

Tabii Etrurya yalnızca kâğıt üstünde bağımsız bir krallıktı. Zira başında Bourbonlar bulunmasına karşın Fransız garnizonunu elinde tutmaya devam etmek için Fransa'ya ciddi miktarda ödeme yapmak zorundaydı.[27] Napoléon'un Toskana'da kardeş bir cumhuriyet kurmaktan ziyade bir krallık tesis etmesi ise haklı olarak Fransız halkını bu tarz bir yönetim sistemine alıştırmaya yönelik bir adım olarak görüldü. Napoléon, Ocak 1802'de Paris'i ziyaret eden Etrurya Kralı I. Louis'yi *Oedipus*'u izlemek üzere Comédie-Française'e götürünce seyircilerin ikinci perdenin dördüncü sahnesinde Philoctetes'in "Krallar yarattım ancak kral olmayı reddettim" dizesini çok içten bir şekilde alkışladığını duydu.[28] Napoléon'un hâlâ çok dikkatli olması gerekiyordu.

Lunéville Barışı, Fransız yurttaşların yüreğine âdeta su serpti. Bunda, 1802 devrelerinin orduya çağırılmasına gerek olmadığının ve dört seferde görev alanların (bunlar ordunun yaklaşık sekizde birini oluşturuyordu) terhis edileceğinin duyurulmasının etkisi büyüktü.[29] Napoléon, 13 Şubat'ta Senato'ya gönderdiği bildiride, "yalnızca dünyanın huzurunu ve mutluluğunu korumak için" savaşacağını ilan etti. Ancak daima "İngiltere" diye hitap ettiği ölçüsüz tutkulara sahip Britanya'nın "aşağılamalarını" "yanına koymayacağını" söyleyerek tehditkâr bir dil kullanmaktan da kendini alamadı.[30] Ancak ardı arkası kesilmeyen çarpışmalardan bıkıp usanan Britanya da neredeyse on yılı bulan savaşın ardından kılıcını kınına sokmaya hazır gibi görünüyordu.

Napoléon 17 Şubat'ta Talleyrand'ın Lunéville Barışı'nı kutlamak için

Çünkü Sabık Toskana Grandükü, yeni kral ve kraliçe gelmeden önce Floransa sarayında maddi değeri olan hiçbir şey bırakmamıştı. María Luisa, kendisinden üçüncü tekil şahıs olarak bahsedip konuyla ilgili şu ifadeleri sarf edecekti: " İspanya Kralı'nın altın ve gümüş takımlara alışkın kızı ömründe ilk kez porselen takımlardan yemek yemek zorunda kalıyor." (Etruria, *Memoirs*, s. 309)

Dışişleri Bakanlığında verdiği ziyafete katıldı. Dışişleri Bakanlığı o dönemlerde çalışmalarını Pont Royal'den Saint-Germain banliyösüne kadar uzanan ve sonunda tiyatro salonunun bulunduğu uzunca bir dehlize sahip olan Hôtel Galifet'de yürütürdü. Bac Sokağı'ndaki bu otelde verilen ziyafete katılanlar arasında Amerikan başkonsolosu Victor du Pont da bulunuyordu.* "Şahit olduğum en muhteşem etkinlikti" diye yazacaktı Du Pont ziyafetle ilgili** ve şöyle devam edecekti: "Giuseppina Grassini dillere destan sesinin tüm büyüsünü sergiledi. Kendisi çok güzel bir kadındı ve boynunu, başını, göğsünü ve kollarını, daha önce hiçbir kadında görmediğim kadar fazla sayıda elmas süslüyordu." Her ne kadar "generaller ve hükûmet temsilcileri çok ucuza getirttiği için piyasada elmas bolluğu yaşansa da" rivayete göre bu elmasları ona, İtalya'da metresi olduğu dönemde Napoléon vermişti. Napoléon, "Giuseppina'nın şarkı söyleyişi esnasında bir hayli memnun görünürken son derece kıskanç bir tabiata sahip olan Madam Bonaparte'ın tüm keyfi kaçmıştı." Ayrıca Josephine de "çok büyük" elmaslarla bezemişti kendini.

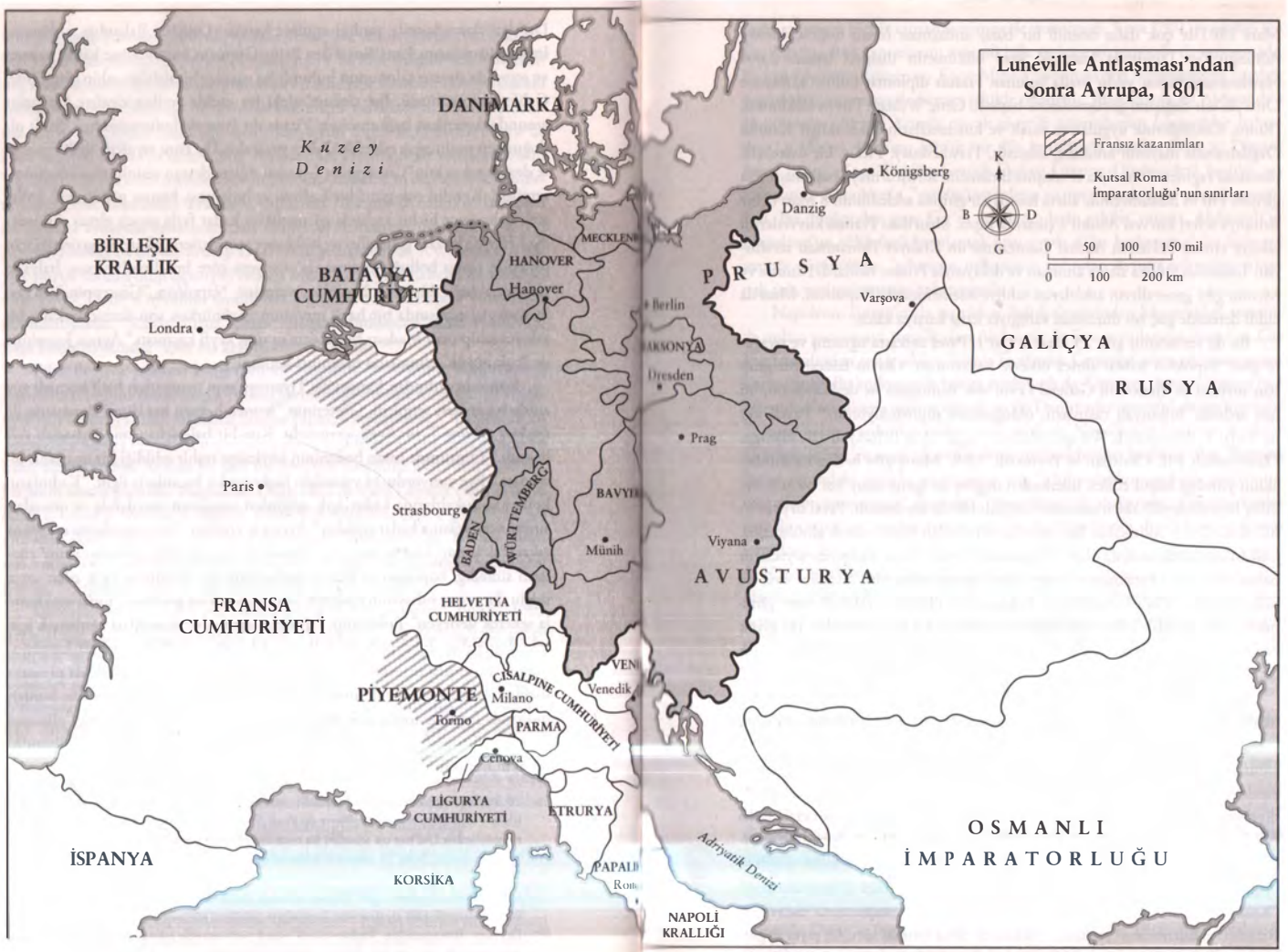
Konserin ardından Vaudeville Tiyatrosu'nun oyuncuları hafif komedi tarzında bir gösteri sergiledi. Gösterinin "hemen hemen her dizesi Bonaparte ile *kraliyet ailesine*"*** bir övgü içeriyordu. Kısa bir bale sekansının ardından vals başladı. "Ömrümde insan bedeninin böylesine teşhir edildiği bir ana şahit olmadım" diye yazıyordu 34 yaşındaki başkonsolos bu anlarla ilgili. "Kadınların kolları koltukaltlarına kadar açık, göğüsleri tamamen meydanda ve omuzları sırtlarının ortasına kadar çıplaktı." Ayrıca iç etekleri, "tüm uzuvlarını meydana çıkaracak kadar" kısa ve inceydi.[31] Napoléon "tavana değecek kadar uzun" tüylerin süslediği başlıkları ve hüssar üniformalarıyla kendisine eşlik eden uzun boylu dört emir subayının eşliğinde salondan salona geçerken "topal ayaklarıyla sekerek ilerleyen" Talleyrand, "ziyafete teşrif eden konukları ağırlamak için insanlara yakın duruyordu."[32] Talleyrand bu tür etkinlikleri pekâlâ karşılayabilecek durumdaydı. Antlaşma hükümlerinden birine göre Belçika'da piyasaya sürülen Avusturya tahvillerinin aynı değerde tutulacağını bildiği için bunları indirimli fiyattan toplayarak bir servet kazanmıştı.[33] İçeriden bilgi almanın neredeyse fırsat olarak görüldüğü ve bugün var olan ahlaki ve yasal yükümlülüklerin bulunmadığı bir çağda bile Talleyrand bu işlerin piriydi.

---

* İki kez hapse girdikten sonra Fransa'dan ayrılıp ABD'ye giden ve burada başarılı bir ticari işletme tesis eden ekonomist Pierre du Pont de Nemours'un oğlu (Kimya sektörünün dev şirketlerinden DuPont'un temelini bu teşebbüs oluşturmaktadır). -y.n.

** Yine de ziyafet daha iyi organize edilebilirdi. Zira saat 21.00'den itibaren ortalama üç kişinin taşındığı arabalar otele vardıklarında en fazla 90 saniye içinde konukları arabadan indirmeliydi. Ziyafete 1.200 kişinin katıldığı düşünülürse Du Pont'un ertesi sabah saat 06.00 sularında hâlâ ziyafete yeni konukların geldiğini görmesi şaşırtıcı değildi. -y.n.

*** Du Pont, Bonaparte'ları "kraliyet ailesi" olarak tarif etmekle aslında bir hata yapmış ancak aynı zamanda geleceğe dair kâhince bir öngörüde bulunmuştu. -y.n.

Lunéville Antlaşması'ndan Sonra Avrupa, 1801
Fransız kazanımları
Kutsal Roma İmparatorluğu'nun sınırları
K
B
D
G
0 50 100 150 mil
0 100 200 km
DANİMARKA
Kuzey Denizi
BİRLEŞİK KRALLIK
Londra
BATAVYA CUMHURİYETİ
MECKLENB
HANOVER
Hanover
Berlin
SAKSONYA
Dresden
Prag
PRUSYA
Königsberg
Danzig
Varşova
GALİÇYA
RUSYA
Paris
Strasbourg
BADEN
WÜRTTEMBERG
BAVYE
Münih
Viyana
AVUSTURYA
FRANSA CUMHURİYETİ
HELVETYA CUMHURİYETİ
PİYEMONTE
Torino
Milano
CISALPINE CUMHURİYETİ
Venedik
PARMA
Cenova
LİGURYA CUMHURİYETİ
ETRURYA
İSPANYA
KORSİKA
Adriyatik Denizi
OSMANLI İMPARATORLUĞU
NAPOLİ KRALLIĞI

Mart 1801'de çok daha önemli bir barış antlaşması fırsatı doğdu. Henry Addington'ın Londra'da kurduğu yeni hükûmetin dışişleri bakanı Lord Hawkesbury, birkaç yıldır orada bulunan Fransız diplomat Louis-Guillaume Otto'yla esir değişimi görüşmelerine başladı. Genç William Pitt'in hükûmeti, (Roma Katoliklerine uygulanan yasak ve kısıtlamaların kaldırıldığı) Katolik Özgürleşmesi olayının ardından düşmüş, Hawkesbury, Pitt'in bir destekçisi olmasına rağmen Fransa'yla el sıkışma ihtimalini soruşturmaya başlamıştı. Bu girişim Pitt'in hükûmetinde âdeta lanetli bir girişim addedilirdi. 8 Mart'ta bir Britanya seferi kuvveti Abukir'e çıkarma yaptı. Mısır'daki Fransız kuvvetlerini tahliye etmesi beklenen Amiral Ganteaume'un Kraliyet Donanması tarafından Toulon'da abluka altına alınması ve dolayısıyla Friant, Belliard, Lanusse ve Menou gibi generallerin askerlerini tahliye edememesiyle Napoléon, Mısır'da ciddi derecede güç bir durumun varlığıyla karşı karşıya kaldı.

Bu da yetmezmiş gibi 23 Mart'ta Çar I. Pavel suikasta uğramış ve rivayete göre Napoléon haberi alınca öfkeyle haykırmıştı. Olayın failleri bir grup Rus soylusu ile Hanoverli General Levin von Bennigsen ise de Napoléon, bu işin ardında Britanyalı casusların olduğundan şüpheleniyordu.[34] Pavel, her ne kadar o dönemlerde Avrupa tahtlarını işgal eden Britanyalı III. George, Danimarkalı VII. Christian ve Portekizli "Deli" Maria gibi herkes tarafından aklını yitirdiği kabul edilen liderlerden değilse de (gerçi idare her birinde vekiller heyetindeydi) aklen tamamen sağlıklı biri de sayılmazdı. Pavel'in orta sınıfı destekleyen politikaları Rus soyluları tarafından tehdit olarak görülmüştü. Suikast esnasında sarayda olan 23 yaşındaki Veliaht Prens Aleksandr soyluların babasından tahtı bırakmasını isteyeceğini sezmiş olmalıdır. Nitekim öyle de oldu. Soylular Çar'ı bıçaklamaya, boğmaya ve ölümüne tekmelemeye girişmeden önce ondan tahtı terk etmesini istediler. Yıl sona ermeden taç giyen Aleksandr, her ne kadar kâğıt üstünde mutlak hükümdar olsa da babasının akıbetini yaşamamak için soylularla iş birliği yapması gerektiğini anladı.

I. Aleksandr bir muammaydı. Büyükannesi Büyük Katerina'nın döneminde, aydınlanma atmosferinde yetişmesine ve genç yaşlardan itibaren İsveçli eğitmeni Frédéric de La Harpe tarafından Rousseaucu ilkeler doğrultusunda eğitilmesine rağmen adalet bakanına, "Daima bana talimat verme arzusundasın ancak ben mutlak bir imparatorum ve öyle kalma niyetindeyim!" diyebilmişti. Kendisi, insanlığa sevgi besleyen ancak insanlardan nefret eden biri olarak tarif edilirdi. İyi niyetli, etkileyici ve bir o kadar da bencil bir yapıda olan Aleksandr, olduğundan farklı davranma konusunda o kadar iyiydi ki Napoléon kendisini (Fransız aktör François-Joseph Talma'ya atıfta bulunarak) "Kuzeyli Talma" olarak anardı. Bir başka seferde ise Rus imparatora "dalavereci Bizanslı" yakıştırmasını yapmıştı. Aleksandr daha sonraki süreçte, şayet uygarlık daha fazla ilerlemiş olsaydı köleliği seve seve kaldıracağını söylemişti ancak

bunu yapmaya hiçbir zaman samimiyetle yanaşmadı. Keza 1801'de verdiği sözün hilafına Rus kanunlarını sistemli hâle getirme girişiminde de bulunmadı. Birkaç yıl sonra danışmanı Kont Mihail Speranski'den hazırlamasını istediği özgürlükçü anayasayı da benzer şekilde onamadı. İlk zamanlarda Aleksandr'a Napoléon'un Birinci Konsül olarak giriştiği reformlardan hayranlıkla bahseden La Harpe, Paris'ten büyük bir düş kırıklığıyla döndü. Öyle ki "Yaşam Boyu Birinci Konsüllük'ün Gerçek Doğası Üzerine Düşünceler" başlıklı çalışmasında Napoléon'u "yeryüzüne gelmiş en meşhur despot" olarak tanımladı. Bu düşünceler genç Çar'ın üzerinde derin etkiler yarattı. Aleksandr'ın Napoléon'un çöküşünü hazırlamak hususunda diğer herkesten daha fazla şey yaptığı düşünülürse, babasının suikastının ardından Avrupa sahnesine çıkışı, pek çok yeni gelişmenin habercisiydi.

Napoléon, Britanya'yla yaptıkları Baltık ticaretinden kâr etmeleri sayesinde onlara yanaşmaya meyilli olan Aleksandr ile Rus soylularının Rusya'yı, Çar Pavel tarafından teşkil edilen Silahlı Tarafsızlık Cemiyeti'nden çıkaracağından korkuyordu. Bu korkusunda haksız sayılmazdı da. Cemiyet, Amiral Nelson'ın 2 Nisan'da Kopenhag'a taarruz ederek on iki Danimarka gemisini ele geçirip üçünü batırmasının ardından iyiden iyiye zayıfladı. Napoléon yıllar sonra Kraliyet Donanması'na mensup olup bu deniz muharebesine katılmış olan Teğmen Payne ismindeki subayla tanışacak ve ona, "Muharebe boyunca çok şiddetli bir mücadele yaşamışsınız" diyecekti.[35] Gerçekten de doğruydu. Danimarkalılar cesurca çarpışmış, muharebenin ardında da Napoléon'u desteklemeye devam etmişlerdi. Birinci Konsül, sonraki süreçte *Moniteur*'e Çar'ın suikasta uğrayışını ve Kopenhag'a yapılan taarruzu meşum ifadelerle ele almasını emretti. Gazete olaylardan şu şekilde bahsedecekti: "Tarih, bu iki olay arasında var olan bağı ortaya çıkaracaktır."[36] (Çıkarmayacaktı.) Napoléon, Çar Aleksandr'a dostluğunu sunduğu mektubu taşıyan haberciye, "Gidiniz, beyefendi, atınızı dörtnala sürünüz" dedi. "Ve dünyanın altı günde kurulduğunu unutmayınız."[37]

Hawkesbury 14 Nisan'da sunduğu barış teklifinde Fransızların Mısır'ı terk etmesi karşılığında Britanya'nın Minorca'yı tahliye edeceğini ancak Malta, Tobago, Martinique, Trinidad ve Seylan bölgeleri ile Hollanda Guyanası'na bağlı Essequibo, Damerara ve Berbice gibi şeker üretilen sömürgeleri barış mükâfatı olarak elde tutmaya devam edeceğini söyledi. Napoléon bu teklifi derhâl reddederken Hindistan'daki merhum Tipu Sahib'den ele geçirilen topraklar da dâhil olmak üzere Britanya'nın savaş döneminde elde ettiği tüm kazanımları iade etmesini istedi. Her iki teklifin de fazlasıyla talepkâr olmalarına rağmen taraflardan bu tekliflerin aylar sürmesi beklenen pazarlığın açılış hamleleri olduğunu bildiğine işaret ediyordu. Nitekim öyle de oldu. Napoléon 24 Nisan'da Duroc'u önce Berlin'e gidip Prusya Kralı'yla görüşmek, oradan St Petersburg'a geçip Çar Aleksandr'la konuşmak üzere görevlendirdi. Birinci

Konsül, Duroc'a, "Mısır'ı elimizde tutacağımızdan eminmişiz gibi konuş" talimatını verdi ki bu aslında tutamayacaklarının kesin bir işaretiydi. Ayrıca Duroc'tan, "Şayet Britanya Seferi Kuvveti Mısır'da muvaffak olursa, bu durumun *Avrupa için* büyük bir talihsizlik olacağını" ifade etmesini de istedi.[38] Çar Pavel'in suikasta uğramasının ardından sırayla İsveç, Danimarka ve Rusya'nın mayıs ve haziran aylarında Londra hükûmetiyle barış antlaşmaları imzalaması ve dolayısıyla Silahlı Tarafsızlık Cemiyeti'nin dağılma noktasına gelmesi zamanın Britanya lehine işlediğine işaret ediyordu.

Napoléon mayıs ayını Bruix, Ganteaume, Villeneuve, Rosily ve Linois gibi amiralleri Mısır'daki orduyu kurtarmaya ikna etmekle geçirdi ancak amiraller bazı İspanyol gemilerinin kaybolduğuna dair haberleri, kimi gemilerin karaya oturduğunu, salgın hastalıkları ve Akdeniz'e açılmaktan kaçınmalarını sağlayacak başka bahaneleri mazeret gösterdiler. Zira Kraliyet Donanması'na yönelik böyle bir girişimin intihar görevi olduğunu düşünüyorlardı. (Napoléon'un donanmaya dair kavrayışı çok zayıftı. Britanya gemilerinin Fransız gemilerine nazaran bir dakika içinde çok daha fazla atış yapabilmesinin herhangi bir çarpışmada gemi sayısını büyük oranda etkisiz kıldığını ve Fransız limanlarını ablukaya almanın Britanya'nın muharebe etme becerisini zayıflatmadığını, aksine pekiştirdiğini hiçbir zaman tam olarak anlayamadı.) Sonuç olarak müzakerelerin çok yavaş ilerlemesinden yaka silken Britanya, Fransızları Mısır'dan tamamen söküp atmak hedefiyle İskenderiye'yi kuşatmaya başladı.

Hawkesbury 5 Ağustos'ta Otto'ya Malta'nın bağımsız bir devlet olmasını kabul edebileceklerini bildirdi. Kraliyet Donanması için stratejik açıdan hayati öneme sahip bir adadan feragat edilmesi Napoléon'un arayıp da bulamadığı tavizdi. Birinci Konsül, Menou'nun iki haftalık bir kuşatmanın ardından 2 Eylül'de Britanya kuvvetlerine teslim olduğunu öğrenmesinin ardından* derhâl Otto'yla irtibata geçip Mısır, Napoli ve Papalık topraklarından çekileceklerini söylemesini emretti. Mısır'daki Fransız mağlubiyetinin haberi Britanya hükûmetine ulaşmadan önce mutabakat sağlanmalıydı. Napoléon bu vaatlerle birlikte barış talebinde bulunuyordu. Fransızların İskenderiye'de mağlup olduğundan habersiz olan Hawkesbury teklifi kabul etti.

Otto 1 Ekim 1801'de 15 maddelik ön mutabakatı imzalayınca Fransa ve Britanya'da kutlamalar başladı. *The Times*, "Barış antlaşmasının ön hazırlıklarının yapıldığı haberlerini duyan halk duygularını dışa vurmada öylesine sabırsızlandı ki dün gece neredeyse tüm sokaklar aydınlıktı" diye yazıyordu.[39] Otto'nun portreleri dükkân vitrinlerinde sergileniyor, halk şarkıcıları kendisine methiyeler düzüyordu. Napoléon'un emir subayı General Jacques de Lauriston resmî onay için Londra'ya gidince kendisini karşılayan kalabalık,

* Napoléon, Menou'yu Mısır felaketi yüzünden şahsen mesul tutmadıysa da bir daha muharebede birlik komuta etmesine müsaade etmedi. –y.n.

arabasını çeken atları çözüp Oxford Sokağı'ndan St James's Park'a ve Downing Sokağı'ndan Amirallik Dairesi'ne kadar arabayı kendileri çekti. Kutlamalar gök gürültülü fırtınaya ve sağanak yağmura rağmen gece boyunca devam etti.[40] Tüm bunlar Hawkesbury'nin hiç de hoşuna gitmedi. Zira kendisi, bunca şamatanın esas barış antlaşması imzalanmadan önce Napoléon'un müzakere kozlarını güçlendireceğini düşünüyordu.[41*]

Ön mutabakatta yer alan 2. maddeye göre Britanya; Ümit Burnu, Hollanda Guyanası, Tobago, Martinique, St Lucia, Minorca ve Pondicherry'yi kapsayacak şekilde 1793'ten beri Fransa, İspanya ve Hollanda'dan ele geçirdiği toprakların neredeyse tamamını sahiplerine iade edecek, yalnızca Trinidad ve Seylan'ı (günümüz Sri Lanka'sı) elinde tutacaktı. 4. maddeye göre Britanya bir ay içinde Malta'yı St John Şövalyeleri'ne teslim edecek, Malta, nihai antlaşmayla belirlenecek üçüncü bir devlet tarafından korunacaktı. (En sonunda altı devletin garantörlüğüne karar kılındı.) 5. maddeye göre Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılıyordu. 7. madde, Fransa'nın Napoli ve Papalık'tan ele geçirilen toprakları geri vermesini, Britanya'nın ise Elba'ya ek olarak Akdeniz ve Adriyatik Denizi'nde işgal ettiği tüm ada ve limanlardan çekilmesini öngörüyordu. Daha önemsiz diğer maddeler ise İyonya Adaları, esir değişimi ve Newfoundland'de balıkçılık yapma ayrıcalığı gibi konuları kapsıyordu.[42]

Napoléon, 9 yıldır süren savaştan dolayı Avrupa anakarasıyla ticareti sekteye uğrayan ve neredeyse çaresiz bir noktaya sürüklenen Britanya'nın barışı derinden arzulaması sayesinde büyük imtiyazlar koparmayı başarmıştı. İmzalanan antlaşma Fransa açısından diplomatik bir zaferdi. Menou'nun komutasındaki mağlup Fransız kuvvetleri esir alınmıyor, güvenli bir şekilde Mısır'dan tahliye ediliyordu. Britanyalılar durumun farkına 2 Ekim'de, yani antlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra varacaktı. Bunun yanında Fransa'nın deniz aşırı toprakları İtalya'nın bir kısmı karşılığında kendisine iade ediliyordu ancak Napoléon, gerektiğinde kolaylıkla yeniden ele geçirebileceği İtalya topraklarını zaten terk etmeyi düşünüyordu. Zira Akdeniz'de çıkarları olan ve 1800 gibi yakın bir tarihe kadar İsviçre'de bir ordu bulunduran Rusya'nın ağırlığı bu dönemde artmıştı. 9 yıllık savaş sürecinde yaptığı 290 milyon poundluk harcamayla ulusal borcu iki kattan fazla artan Britanya'nın elde ettiği yegâne toprak ise Trinidad ve Seylan'dı ki buralar zaten Fransa'ya

---

* Napoléon'un ön mutabakatın imzalanmasından bir gün önceye denk gelen 30 Eylül 1801'de yazdığı mektuplar zihnini bölümlere ayırabilmesinin mükemmel örnekleriydi. O gün Chaptal'a üç, Fouché'ye bir, Hazine Bakanı François Barbé-Marbois ile Adalet Bakanı André Abrial'e birer, Talleyrand'a üç ve Berthier'ye iki olmak üzere toplam on bir mektup yazdı. Chaptal'a yazdığı mektupların biri Liamone iline vali atamakla ilgiliyken Fouché'ye, buğday kaçırırken yakalananların Ham Hapishanesi'ne atılmasını emrediyordu. Berthier'ye ise Bastia'da garnizon görevi icra eden ve samanların üzerinde yatan 23'üncü Tümen'e mensup askerler için yatak bulmasını tembihliyordu. (CG 3 nos. 6525 – 35 s. 795 – 8) -y.n.

ait değildi.[43] Fransız birlikleri Ren Bölgesi, Hollanda ve Kuzeybatı İtalya'ya konuşlanırken Fransa, müttefiki İspanya ile İsviçre üzerinde hâkimiyet kurmuştu. Bu kazanımlar antlaşmada yer almıyordu bile.

Her şeye rağmen Londra kutlamalara devam etti. Günlük yazarı Henry Crabb Robinson'ın bir dostu, kaleme aldığı mektupta kendisine şöyle diyordu: "Barış daha önce eşine az rastlanır türden bir sevinç gösterisinin fitilini ateşledi."

> [Barış Antlaşması haberlerine kadar] devlet tahvillerinin değeri düşüyordu ve işgale uğrayacağımız düşüncesi bir hayli yaygındı... [Ancak güzel haberlerin ardından] sevinç gösterileri neredeyse çılgınlığa varan bir seviyeye ulaştı. Krallık boyunca her yer ışıl ışıl... "Çok yaşa Bonaparte!" bağrışlarının sokaklarda yankılandığı söyleniyor... Hükûmet kontrolündeki gazetelerde kendisinden bahsedilirken kullanılan ifadelerin değişimini gözlemlemek de ilginç. Önceleri "Korsikalı maceraperest" ve "tanrıtanımaz serüven tutkunu" diye anılan Napoléon'a şimdilerde "yüce kahraman" ve "toplum düzeninin sağlayıcısı" gibi isimler yakıştırılıyor. Aslına bakılırsa şu anda kendisi iyi ve güzel olan her türlü isimle anılıyor. Bu durum bana pandomimlerde yaşanan değişimleri hatırlatıyor. Şeytanın birdenbire meleğe dönüştüğü türden değişimleri...[44]

Napoléon Ağustos 1801'de Bavyera'yla bir dostluk antlaşması, 8 Ekim 1801'de ise Rusya'yla barış antlaşması imzaladı. İkinci antlaşmanın ardından 6.000 Rus savaş esiri silahları ve üniformalarıyla birlikte evlerine dönerken ertesi gün Osmanlı İmparatorluğu'yla da bir barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın ardından Türk ve Fransız limanları karşılıklı olarak yeniden ticarete açıldı. Napoléon böylece bir yıl gibi bir sürede Avusturya, Napoli, Osmanlı, Rusya, Britanya ve siyasi göçmenlerle barış mutabakatına varmış oldu. Sonraki yılın yaz başlarında Prusya'yla da el sıkışılacaktı. 63 yaşındaki Britanyalı General Lord Cornwallis 14 Ekim'de şeref muhafızları ve topçu selamıyla karşılandığı Calais'ye vardı. (Cornwallis, 1781'de Yorktown'da Washington'ın emrindeki kuvvetlere teslim olan İngiliz komutanın ta kendisiydi.) General, ilk olarak sokak aydınlatmaları* ve kutlamalarla gayet hareketli durumda olan Paris'e, ardından Joseph ve Talleyrand'la birlikte barış antlaşmasının detaylarını müzakere etmek üzere Amiens'a götürüldü.[45] (Amiens uğurlu addedildiği için seçilmişti. Zira VIII. Henry ve I. François 1527'deki barış antlaşmasını burada imzalamışlardı.)

* Napoléon kutlamalar sırasında Louvre'daki resim ve heykellerin zarar görebileceğinden endişelendi. Zira yabancılar "pencerelerden dışarı bakabilsinler" diye eserler oraya buraya çekiliyordu. Ziyaretçiler müzenin ısıtılması için çeşitli yerlere sobalar konmasını istediğinde ise Birinci Konsül fazlasıyla tehlikeli olduğunu düşünerek bu öneriyi reddetti. (CG 3 no. 6624 p. 836). –y.n.

Napoléon 20 Kasım 1801'de Tuileries'nin ilk görevlilerini atadı: kâhyalar, yüksek rütbeli resmî görevliler, hastabakıcılar, şahsi hizmetçiler, uşaklar ve hatta işi Napoléon'un yiyeceği eti kesmek olan kesiciler (*tranchants*)...[46] Miot de Melito'nun ifadelerine göre artık yüksek süvari çizmeleri, kılıçlar ya da şapka armaları kullanılmıyordu. Bunların yerine dize kadar uzanan kısa pantolonlar, ipek kadın çorapları, gümüş tokalı ayakkabılar ve tören kılıçları kuşanılıyor, şapkalar ise koltukaltına kıstırılıyordu.[47] Bu üniformalı uşaklara ve saray nedimlerine, Marie Antoinette'in eski başoda hizmetçisi tarafından görgü kuralları ve Birinci Konsül'e kimin, ne zaman, hangi şartlarda yaklaşacağı öğretildi.[48] Paris'te bulunan Prusya büyükelçisi Lucchesini Markisi, altı ay sonraki raporunda "Birinci Konsül ve eşinin çevresinde olup biten her şey Versay'ın genel ruhuna ve görgü kurallarına göre devam ediyor" diyecekti.[49] Fransa'nın XVI. Louis'nin başını vurdurma zahmetine neden girdiğini merak eden Lucchesini Markisi ve Moreau gibi kişiler belki de bu düşüncelerinde haksız sayılmazlardı.

Cornwallis'in Fransa'ya gelişinden bir hafta sonra, Otto, Hawkesbury'yle irtibata geçip Fransa'nın aldığı bir kararı bildirdi. Hazır Atlas Okyanusu da güvenli hâle gelmişken Fransa, Rochefort ve Brest'te derlenen 12.000 askeri "güvenliği sağlamak üzere" bugün Haiti olarak bilinen "Saint-Domingue"e gönderecekti.[50] 1790'ların başı itibariyle 8.000 plantasyona sahip bu eski köle sömürgesi Avrupa devletlerinin Karayipler ve Amerika'daki diğer sömürgelerinden katbekat daha fazla üretim yapıyordu. Avrupa'nın toplam şeker ihtiyacının %40'ını, kahve ihtiyacının ise %60'ını karşılayan bu bölge Fransa'nın denizaşırı ticaret hacminin %40'ını oluşturuyordu.[51] Ancak Toussaint l'Ouverture'ün liderliğinde son altı yıldır devam eden köle ayaklanması yüzünden 1801'e gelindiğinde şeker ihracat oranı 1789 yılındaki hacmin %13'üne kadar gerilemiş, pamukta da bu oran benzer şekilde %15 seviyesine inmişti.[52] Fransız ticaretinin canlılığı ve dolaylı olarak Bordeaux, Nantes ve Le Havre gibi limanların refahı ciddi şekilde zarar görürken tüccarlar doğrudan Fransız hâkimiyetinin ve hâliyle köleliğin adada yeniden tesis edilmesini yüksek sesle dillendirir olmuştu. 1794'te köleliği ve köle ticaretini yasaklayan Jakobenler bugün ya çoktan öte dünyaya göçmüş ya itibarını yitirmiş ya da hapse atılmıştı. Napoléon, Saint-Domingue'in Fransız hazinesi için yıllık 180 milyonluk gelir ürettiği, 1.640 gemi ile binlerce denizciye iş imkânı yarattığı ve Fransa'nın Atlas Okyanusu'na bakan liman kentlerini ekonomik olarak canlandırdığı günleri geri getirmeye istekliydi. Hatta Birinci Konsül, bu bölgenin Batı Yarımküre'de kurulacak yeni bir Fransız İmparatorluğu için stratejik bir sıçrama tahtası olarak kullanılabileceğini bile düşünüyordu. Özellikle de Toskana'ya karşılık Louisiana yeniden Fransız kontrolüne girmişken...

Napoléon Saint-Dominguelilere Tanrı'nın nazarında tüm insanların özgür ve eşit olduğunu belirttiği bildiriler yazmış, l'Ouverture'e hitap ederken manidar bir şekilde kraliyet geleneği olan "biz" hitabını ilk kez kullanıp "cesaretlerini hoşnutlukla andığımız ve isyan ettikleri için cezalandırmaktan pişmanlık duyduğumuz bu zenciler..." şeklinde ifadeler kullanmış olsa da bunlar gerçek hislerini yansıtmıyordu.[53] Çünkü kendisi Mısır'dayken köleler satın almıştı. Bugün ise kız kardeşi Pauline'le evlenen 29 yaşındaki kayınbiraderi General Charles Leclerc'i 29 Ocak 1802'de adaya gönderiyordu. Gelecek ay bu kuvveti 8.000 kişilik bir başka kuvvetle takviye edecek olan Napoléon uygun zemi i bulduğu anda köleliği yeniden tesis edecekti.[54] Napoléon yerel halkı uyarıp "sadakatini General Leclerc'ten başkasına yönelten kişilerin vatan haini olarak ilan edileceğini ve alevler solgun şeker kamışlarını yakıp kavururken cumhuriyetin gazabının o kişiyi mahvedeceğini" bildirdi.[55] Leclerc'e ise üç aşamalı bir plan takip etmesini emretti. Birinci aşamada Fransız kuvvetleriyle adanın stratejik noktaları işgal edilirken siyahilere istedikleri her şey vadedilecek, ikinci aşamada tüm muhtemel muhalifler tutuklanıp sınır dışı edilecek ve son aşamada kölelik yeniden tesis edilecekti.[56]

Karizmatik, acımasız ve özgür bir siyahi olan, aynı zamanda kendi köleleri bulunan Toussaint l'Ouverture, Mayıs 1801'de görünürde Fransız ihtilal ilkelerinden özgürlük ve eşitliğe dayanan ancak gerçekte yaşam boyu diktatör olmasını sağlayan bir anayasa hazırlamıştı. Ayrıca eski kölelerden 20.000 mevcutlu bir ordu derlemiş, İspanyolları bugün Dominik Cumhuriyeti olarak bilinen doğu yakasından kovalayarak tüm adanın kontrolünü ele geçirmişti.[57] L'Ouverture Leclerc'in tatlı sözlerine kanacak değildi ve Fransız komutan Napoléon'un tasarladığı planın ilk aşamasını uygulamaya koyma fırsatı bulamadan iki taraf arasında çatışmalar baş gösterecekti. L'Ouverture, Leclerc'in 54 gemiden oluşan donanması adaya gelmeden önce bir iç isyanı bastırmış, elebaşını (ki bu kişi yeğeniydi) ve 2.000 isyancıyı idam ettirmişti. Fransız kuvvetlerine karşı uygulayacağı plan ise Fransızların kullanabileceği tüm kıyı kaynaklarını yok etmek ve dağlık alana yayılan balta girmemiş ormanlara çekilerek gayrinizami bir mücadele yürütmekti.

Leclerc, sıtma ve sarıhummanın ordusu üzerinde yaratacağı korkunç tahribatı hesaba katmamıştı. Erzak kıtlığı ve bu hastalıkların patlak vermesi üzerine kendini imkânsız bir mücadelenin içinde bulurken takviye olarak yalnızca bir avuç Polonyalı ve İsviçreli gönderilebilmişti.[58] (İki İsviçre tugayı nereye gönderildiklerini öğrendiğinde Toulon'da ayaklanmıştı.) Savaş, kısa süre içinde kanlı bir soykırım seferine dönüştü ki fiilen bu bölgede bulunmasa da işin bu boyuta evirilmesinde Napoléon'un payı çok büyüktü. Yakın zamanda bir tarihçinin ileri sürdüğü "Bonaparte siyahilerden nefret ederdi" suçlamasını destekleyecek kanıt bulunmuyorsa da kendisi hiç şüphesiz o dönemde Batı'da hâkim olan

"beyazların beyaz olmayan ırklardan üstün olduğu" görüşünü benimsiyordu. Dolayısıyla kendisi Piramitler ve Abukir muharebelerinde nasıl muzaffer olduysa Leclerc'in de böylesine büyük ve iyi teçhiz edilmiş bir kuvvetin başında yerel savaşçılara karşı kolaylıkla başarıya ulaşmasını bekliyordu.[59] Birinci Konsül bir defasında şöyle diyecekti: "Zenci olsaydım zencilere adardım kendimi; ancak beyazım ve beyazların çıkarına çalışıyorum."[60] Hatırlanacağı üzere kendisi Yafa'da Avrupalı olmayan birkaç bin savaş esirini infaz ettirmişti. Bu olayda da "Saint-Domingue'de bedenlerini zencilere pazarlayan tüm beyaz kadınlar, mevkilerine bakılmaksızın Avrupa'ya gönderilecektir" emrini yayımlayarak ırk karışımına karşı çok katı bir tutum sergiledi.[61]

Napoléon 20 Mayıs 1802'de teknik olarak köleliği değilse de köle ticaretini tüm Fransız sömürgelerinde yeniden başlatan bir yasa çıkardı. (1789'daki kuralların dikkate alındığı bu yasada teknik olarak kölelik değil yalnızca köle ticareti yeniden başlamıştı.)[62] 1802'de Barbados'ta bir kölenin öldürülmesini 11 pound 4 şilinle cezalandıran ve 1834'e kadar köleliği kaldırmayan Britanya hem köle isyanı hem de Napoléon emperyalizminin bölgede yayılma ihtimaline karşı Trinidad'a bir gözlemci kuvvet gönderdi. Kendisi de bir köle sahibi olan Amerikan Başkanı Thomas Jefferson ise tarafsız olduklarını ilan etmesine karşın durumu benzer bir endişeyle takip etmeye başladı.[63]

Saint-Domingue'deki çarpışmalar bir hayli kanlıydı. Plantasyonlar ateşe verilirken katliam ve işkenceler oldukça yaygın uygulamalar hâline geldi. Kasabalar yerle bir ediliyor, insanlar kitleler hâlinde sularda boğuluyordu. Yerliler Fransız esirlerin gözlerini çıkarmak için burgu aleti kullanırken Fransızlar dört yüz esiri öldürmek üzere bir geminin güvertesine volkanik sülfürün kullanıldığı eğreti bir gaz odası inşa etti (gemi daha sonra batırılacaktı).[64] Nihayet Toussaint l'Ouverture 1 Mayıs'ta, Saint-Domingue'de yaşayan siyahilerin özgürlüğünün resmen tanınması, siyahi subayların Fransız ordusuna kabul edilmesi ve kendisi ile kurmaylarının birkaç plantasyonda inzivaya çekilmesi koşuluyla teslim oldu.[65] Gelgelelim Leclerc ne olduysa, 7 Haziran'da kendi inisiyatifiyle anlaşmadan bir anda caydı ve l'Ouverture'ü kaçırıp Fransa'da bir hapishaneye yolladı. Bunun üzerine gayrinizami savaşın ateşi yeniden harlandı. Leclerc, 7 Ekim'de Napoléon'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "12 yaşın altındaki çocukları hariç tutup kadın, erkek demeden tüm dağ zencilerini yok etmeliyiz. Ovalarda yaşayanların yarısını imha etmeli ve böylece kolonide apolet takan tek bir renkli bırakmamalıyız."[66] Napoléon bu mektuba yanıt vermediyse de Leclerc'in bunları yapmasını da yasaklamadı.

Napoléon 27 Ekim'de Leclerc'e, Saint-Domingue'e gitmek üzere büyük bir cesaret sergileyip yola düşen Pauline'le ilgili bir mektup yazıp şöyle dedi: "Pauline'in bu hareketinden ziyadesiyle memnun oldum. Kocasına faydalı olacağı ve ordudayken ölmesi durumunda görkemli bir ölüme kavuşacağı için

ölmekten korkmamalı. Bu dünyada her şey çabucak gelip geçiyor; tarih sayfalarında bıraktığımız izler dışında..."[67] Ne var ki Leclerc, Napoléon'un mektubu kaleme aldığı bu tarihten yaklaşık dört hafta önce sarıhummadan yaşamını yitirmişti. Olayı öğrenen Napoléon, Pauline'e, "Bir an önce geri dön" diye yazdı. "Yaşadığın talihsizliğin tesellisini ailenin sunduğu sevgide bulacaksın. Seni sevgiyle kucaklıyorum." Laure d'Abrantès'in betimlemesiyle "hiç de viran bir dul görüntüsü çizmeyen" Pauline 1 Ocak 1803'te Leclerc'in naaşıyla birlikte Fransa'ya geri döndü ve aynı yılın ağustos ayında "Sulmona ve Rossano Prensi" ve "Guastalla Dükü ve Prensi" unvanlarını taşıyan yakışıklı ve zengin Don Camillo Filippo Ludovico Borghese'yle evlendi. Gizliden gizliye yeni kocasının "bir embesil" olduğunu düşünen genç kadın çok geçmeden ölçüsüz derecede sadakatsiz bir yaşama yönelecekti.[68*]

Saint-Domingue'deki imha süreci Leclerc'in ölümünün ardından hız kesmeden devam etti. Zira l'Ouverture'ün kurmayları ve ardılları Leclerc'in olağanüstü derecede gaddar vekili Rochambeau Vikontu'na karşı mücadeleye devam etmişti. Vikont bu süreçte kalabalık takviye kuvvetlerine kavuşsa da Mayıs 1803'te Fransa'ya ancak 8.000 askerle dönebildi. Süreç boyunca 20 general ve 30.000 Fransız'a ek olarak (hem siyah hem de beyaz ırktan) yaklaşık 350.000 Saint-Domingueli ölürken[69] "Kara Spartaküs" Toussaint l'Ouverture 7 Nisan 1803'te Jura dağlarında yer alan ve bugün ziyarete açık olan Joux Kalesi'ndeki büyük ve soğuk hücresinde zatürreden yaşamını yitirdi.[70]

"Saint-Domingue meselesi benim açımdan büyük bir budalalıktı" diyecekti Napoléon sonraları. "İktidarda bulunduğum süreçte yaptığım en büyük hataydı. Zenci liderlere vilayet yetkililerine davrandığım gibi davranmalıydım."[71] Napoléon'un bu süreçten çıkardığı önemli bir ders de vardı: Siyasi olarak güdülenen askerler mükemmel savaşıyordu. Nitekim Kasım 1809'da Mısır ve Karayipler'den gelen siyahi askerlerden "Zenci İstihkâmcılar" isminde bir birlik teşkil edip tabur komutanı olarak 3.000 frank gibi özel bir ödül bahşettiği Joseph "Herkül" Domingue'i atadı. Napoléon 1812'ye gelindiğinde herhangi bir sömürgenin artık ebediyen elde tutulamayacağını ve hepsinin eninde sonunda "Birleşik Devletler'in izinden gideceğini," düşünüyordu. "8.000 km öteden gelecek emirleri beklemekten usandınız; Irak topraklarda yer aldığı için size yabancı gelen bir hükûmete boyun eğmekten bıktınız; O hükûmet ki sizi kendi çıkarlarına tabi kıldı; o hükûmet ki sizin çıkarlarınız için fedakârlık yapmayı düşünmedi bile."[72] Saint-Domingue'deki mağlubiyet Napoléon'un Batı'da bir Fransız imparatorluğu kurma düşlerini tümden suya düşürdü.

Pauline'in göğsünün Antonio Canova tarafından 1804 yılında çıkarılan alçıdan bir kalıbı bugün Roma'daki Museo Napoleonica'da sergilenmektedir. Her ne kadar Laure d'Abrantès, Pauline'in dikkat çekici derecede büyük kulaklara sahip olduğunu iddia etse de genç kadın oldukça güzeldi. –y.n.

XIV
Amiens

"Fransız halkı eğer bende bazı üstünlükler görüyorsa kusurlarıma da göz yummalıdır. Benim kusurum aşağılamalara tahammül edememektir."

–Napoléon, Roederer'ye hitaben, 1800.

"Büyükelçiler esasen unvan sahibi casuslardır."

–Napoléon, Eugène'e hitaben, 1805.

Napoléon'un kardeşi Louis, Josephine'in kızı Hortense'la pazartesi gününe denk gelen 4 Ocak 1802'de Paris'in 1. ilçesinin belediye başkanı tarafından saat 09.00'da icra edilen nikâh töreniyle dünya evine girdi. Bu evlilik, Napoléon'un müdahalesiyle gerçekleşen çok sayıda evlilikten yalnızca biriydi ve en az diğerleri kadar talihsiz bir eşleşmeydi. Bu dönemde bir başkasına âşık olan Louis, kısa bir süre içinde Hortense'la aynı odayı paylaşamaz hâle geldi. Aynı durum Hortense için de geçerliydi. Napoléon ise Hortense'a kendi kızı gibi davranıyordu. Aslına bakılırsa genç kızı, Napoléon'un evlenmesi için seçtiği kişi dışında herkes seviyordu. (Hortense daha sonra hayatının yegâne mutlu anlarının okula gittiği anlar olduğunu söyleyecekti ki dudaklarından daha acınası bir ifade dökülemezdi herhâlde.) Bu evlilikte kendi ailesi ile kocasının ailesi arasındaki bağları daha da kuvvetlendirmek uğruna öz kızının mutluluğunu hiçe sayan Josephine'in de kabahati vardı.

Joseph, Papalık'la *Konkordato* imzalanması ve ABD ile süren Yarı-Resmî Savaş'ın sonlandırılması durumlarında becerikli bir müzakereci olduğunu kanıtlamış, Jérôme ise Fransız donanmasına katılmakla Napoléon'u memnun etmişti. Ancak kardeşleri Birinci Konsül'ün kamuoyu nezdindeki saygınlığına olumlu katkılar yaparken zaman zaman olumsuz durumlara da yol açtılar. Özellikle de Lucien kontrol altına alması çok güç bir insandı. Örneğin içişleri bakanı olduğu Kasım 1800'de Louis de Fontanes tarafından kaleme alınan "Caesar, Cromwell, Monk ve Bonaparte Arasındaki Benzerlikler" (*Parallèle entre César,*

Cromwell, Monk et Bonaparte) isimli kitapçığın yayımlanmasına izin vermekle büyük bir fiyaskoya imza atmıştı. Napoléon'un bu duruma çok öfkelendiği söylenir. Zira sonuç bölümünün dalkavukça çıkarımlar içerdiği tahmin edilse de Napoléon bu isimlerden hiçbirinin anayasaya uygun bir biçimde iktidara gelmediği gerçeğinin dikkat çekeceğinden endişeleniyordu. "Cromwell ile benim aramda herhangi bir mukayese yapılamaz," diyecekti sonraları. "Ben halkım tarafından üç kez iktidara taşındım. Ayrıca, ordum Fransa'da Fransız yurttaşlarıyla değil yalnızca yabancılarla savaştı."[1] (Toulon'daki Jakoben karşıtı isyancılarla, Vendée halkıyla ve Paris Bölgeleri'ne mensup gruplarla çarpışılması bu ifadelerle çelişmiyor mu?) Fontanes, Napoléon'un başlıca propagandacılarından biriydi. Dolayısıyla böyle bir çalışmanın yayımlanmasının sürpriz olduğunu düşünmek safdillik olur. Napoléon, kurulan tarihsel paralellikle Napoléon'un mutlak lider olması gerektiği mesajını veren çalışmanın toplum tarafından bir hayli düşmanca karşılanmasının ardından sahte bir öfke sergilemiş olmalıdır. Sonuç itibariyle çalışmanın basımı durduruldu ve Lucien kısa süre sonra büyükelçi olarak İspanya'ya gönderildi. Genç adam, ilk karısı Christine Boyer'nin Mayıs 1800'de ölmesi üzerine dul Alexandrine Jouberthon'la bir aşk evliliği yaptı. İkilinin bu evlilikten on çocuğu olacaktı. Bununla birlikte Napoléon bu ikinci evliliği onaylamıyordu. Aile için çok daha avantajlı sonuçlar doğuran bir evlilik gerçekleştirilebilirdi. Lucien bu olumsuz tavır üzerine ağabeyiyle ilişkisini koparıp Roma'da inzivaya çekildi.[2]

Generaller ile yüksek mevki sahibi devlet adamlarının evlenirken devletin başındaki kişiden icazet alması yönündeki eski kraliyet uygulamasını yeniden dirilten Napoléon, generallerini Eski Rejim'in ailelerine mensup kadınlarla evlendirmeye başladı. Lucien'ın ikinci, Jérôme'un ise birinci evliliğinde görüldüğü gibi Napoléon'un karşı çıktığı evlilikler kendisi ile Josephine'in çöpçatanlık yaparak gerçekleşmesine ön ayak oldukları evliliklerden çok daha mutlu sonuçlanma eğilimi gösteriyordu. Ayarladığı evlilikler başarıya ulaşsa bile genç çiftlere yardımcı olmaya pek yanaştığı da söylenemezdi. Örneğin Murat, karısı (ve aynı zamanda Napoléon'un kız kardeşi) Caroline'i ve yeni doğan bebeklerini görmek üzere İtalya'dan ayrılma izni istediğinde Napoléon "Bir asker karısına sadık olmalıdır ancak onu, yerine getireceği herhangi bir vazife kalmadığı anlaşıldığı zaman görmek istemelidir" diyerek talebi reddetmişti.[3] Napoléon'un aile bireylerinden bazılarıyla zor anlaşabilmesi şüphesiz kendinden kaynaklanıyordu.

Napoléon, 8 Ocak 1802'nin gece yarısında Josephine'le birlikte Lyons'a doğru yola çıktı. Burada kendisine, Lunéville Antlaşması uyarınca Avusturya'dan ele geçirilen İtalyan vilayetleri ile Cisalpine Cumhuriyeti'nin birleşiminden meydana gelen yeni İtalya Cumhuriyeti' in baş yöneticiliği (başka deyişle devlet

başkanlığı) teklif edilecekti. Napoléon'a Paris'te vekâlet eden Cambacérès ertesi gün Fransa'da yaşanan ilgi çekici her şeyi detaylarıyla açıkladığı bir mektup yazdı. En nihayetinde sayısı 1.397'ye ulaşacak olan bu mektuplar, Napoléon'un Avrupa'nın her neresinde olursa olsun Fransa'yla bağının kopmamasını sağlayacaktı. Bu mektupların ilk örneklerinden birinde, Les Halles merkezî gıda pazarına yeterli tedarikin sağlandığı, Brüksel belediye başkanının kaçakçılığa göz yumduğu için özür dilediği, General Belliard'ın *Moniteur*'deki bir yazıya ilave bir paragrafın eklenmesini istediği, Donanma Bakanı'nın Flushing'de iyi bir rüzgâr raporladığı, Senato komisyonlarından birinin anayasal reformu tartıştığı ve Junot'nun eline Tribün üyelerinden birinin gizli fitneci faaliyetlere giriştiğine dair rapor geçtiği bilgileri yer alıyordu.[4] Bu mektuplar pek çok açıdan İç Güvenlik Bakanlığı'nın Napoléon'a 1804 ve 1814 yılları arasında günlük olarak gönderdiği raporların öncülü sayılabilirdi.

İki hafta süren Lyons İstişaresi'ne çok sayıda merasim, geçit töreni, kabul töreni ve fabrika ziyareti damga vurdu. Ancak sürecin en önemli etkinliği, Napoléon'un Mısır'dan dönen birlikleri Bellecour Meydanı'nda teftiş ettikten sonra 25 Ocak'ta, Cizvit Okulu'nda (günümüzde Ampère Lisesi) gerçekleşen toplantıda İtalya Cumhuriyeti'nin baş yöneticiliğine atanmasıydı. Francesco Melzi d'Eril'in başkanlığındaki Otuzlar Komitesi, mevcut 450 delegenin huzurunda baş yöneticilik için Napoléon'un ismini önerdi ve başkan, herhangi birinin deli cesaretiyle karşı çıkmasına fırsat vermeden tokmağını indirerek kararı onadı.[5] Melzi; Avusturya, Piyemonte, Venedik ve Papalık bölgelerinden gelen delegeleri ayrı ayrı oturtmuş, böylece bölünmüşlük durumunu öne çıkarıp muhalefet ihtimalini en aza indirmişti. Her ne kadar yeni İtalya Cumhuriyeti'nin Fransa'da kurulması (böylece Talleyrand'ın gözü delegelerin üzerinde olacaktı) İtalya için küçük düşürücüyse de MS 5. yüzyılda yıkılan Roma'dan beri İtalya ismi Avrupa siyasi haritasında ilk kez yeniden boy gösteriyordu. Napoléon, ihtilalin uygun bulduğu evrensel oy hakkını hiç mi hiç gözetmeyen bir anayasa hazırlattı. Yasama kurullarını seçme iradesi katı bir şekilde toprak sahiplerine, ruhban sınıfına, meslek sahiplerine, akademisyenlere ve tüccarlara bırakıldı.

18 Mart'ta Paris'e dönen Napoléon, Louvre'da Büyük İskender ve Caesar'ın madalyalarını inceleyip Bibliothèque Nationale'de bulunan IV. Henri'nin kılıcını kabzasından tutup şöyle bir tartarken Cambacérès, ilan ettiği senato kararnamesiyle Yasama Kurulu ve Tribünlük'ü temizleyip bir nevi anayasal darbe gerçekleştirdi.[6] Zira Napoléon, Lyons'a gitmeden önce Şûra'da yaptığı bir konuşmada Tribünlük'ü kastederek, "kargaşa yaratma konusunda bu kadar üretken bir kurumla çalışmak mümkün değil" demişti. Nitekim aralarında Chénier, Daunou, Benjamin Constant, eski Jirondenlerden Maximin Isnard ve siyasi iktisatçı Charles Ganilh'in de bulunduğu, ideolog ve

"tutkulu cumhuriyetçi" olduğu düşünülen kimseler Tribünlük'ten uzaklaştırıldı. Napoléon'a muhalif liberallerin büyük bir kısmı aydınlanma düşünürleri ile merhum Cordorcet Markisi'nin müritlerinden oluşuyordu. Filozof Pierre Cabanis, "ideoloji" kavramının mucidi Antoine Destutt de Tracy, tarih profesörü ve editör Dominique Garat, anayasacı piskopos Henri Grégoire, yazar Pierre-Louis Guinguené ve siyasetçi-avukat Kont Jean-Denis Lanjuinais suikast planları tasarlamak yerine oyunu kuralına göre oynayan bu kişilerden bazılarıydı.[8] Napoléon bu kişilere karşı zaman zaman birtakım hamlelere giriştiyse de (örneğin Fransa Enstitüsünün ahlaki ve siyasi bilimler bölümünü kapatmış ve Constant ile De Staël'i sürgüne yollamıştı) "dürüst adamlar" (*honnêtes gens*) olarak gördüğü kişileri genellikle rahat bırakırdı. (Tabii Doubs Bölgesi'nin valisi olarak atanan Jean de Bry gibi kendisine hizmet etmeye ikna olanlar da mevcuttu.)[9] Hatta Napoléon, "ideolog" diye tanımlayarak hor gördüğü bu kişileri siyasi birer tehdit olarak algılamadığı göstermek için Cabanis'nin naaşını Panthéon'a defnettirip Chateaubriand'ı Enstitü üyeliğine bile seçtirdi.

Altı ay süren müzakerelerin ardından Fransa'nın müttefikleri İspanya ve Hollanda'nın da imzacı statüsünde bulunduğu İngiliz-Fransız barış antlaşması perşembe gününe denk gelen 25 Mart 1802'de Amiens'daki *Hôtel de Ville*'de imzalandı. Görüşülen hususlar, Falkland Adaları'nı, balina avcılığını, Berberi korsanları, açık denizde gemilerin birbirini selamlamasını ve daha pek çok konuyu kapsıyordu. Ancak sürecin en ayırt edici özelliği iki tarafın da birbirinin kötü niyetli olduğundan şüphelenmesiydi. Britanya'nın Malta'daki St John Şövalyeleri'nin başına büyük üstat olarak bir Bourbon'un atanmasını teklif etmesi özellikle bu duruma tuz biber ekti.[10] Bununla birlikte Fransa'da geniş bir kesim mevcut durumdan hoşnutluk duyuyordu. "Barış getiren" Napoléon'un büstüne defne yaprağından bir taç oturtan meleklerin ve Fransa'yı tasvir eden kadın figürlerinin yer aldığı gravürler hazırlanıyordu. Bu tasvirlerin üzerinde ise şu dizeler bulunuyordu: "Tüm dünya hürmet eder / Kahramanına Fransa'nın / Savaş Tanrısı'dır O / Ve Elçisidir Barış'ın"[11] Napoléon'a dair bu izlenim, 26 Haziran'da Türklerle barış antlaşması imzalayıp Çanakkale Boğazı'nın Fransız ticaretine açılmasını sağlamasının ardından iyiden iyiye pekişti.

Amiens Antlaşması'nın hükümleri, ön mukavelenin maddeleriyle büyük oranda örtüşüyordu. Britanya Malta'dan ayrılmayı, antlaşmanın onaylanmasından sonraki üç ay içinde adanın bağımsız bir liman kenti olmasını tasdik edeceğini, St John Şövalyeleri'nin adaya dönmesini sağlamayı ve Pondicherry'deki hâkimiyetinden vazgeçmeyi vadederken Fransa; İtalya Cumhuriyeti'ne dâhil olmayan Napoli, Taranto ve aralarında Ancona'nın da bulunduğu Papalık topraklarından feragat ediyor ancak eski sömürgelerine yeniden kavuşuyordu. Amiens, içerdiği maddeler kadar içermediği hususlar açısından da önemli bir antlaşmaydı. Örneğin antlaşmada ticarete dair bir hüküm bulunmuyordu.

Antlaşmada Hollanda'nın 1795'te Batavya Cumhuriyeti'ne dönüşmesinin ardından sürgüne yollanan Orange-Nassau Prensi V. Willem'in yaşadığı gelir ve mülk kaybına karşılık "yeterli miktarda tazminat" sağlanmasına karar veriliyor ancak Hollanda, İsviçre ya da Piyemonte'nin geleceğinden söz edilmiyor veyahut İtalya, Ligurya ve Helvetya cumhuriyetlerinin tanındığı belirtilmiyordu. Gerçi Ağustos 1801'de Fransa ve Hollanda arasında, genel bir barış antlaşması imzalanması durumunda Fransız kuvvetlerinin Hollanda'dan ayrılacağını öngören bir mutabakat imzalanmıştı. Benzer şekilde Lunéville Barış Antlaşması'yla İsviçre'nin bağımsızlığı da tanınıyordu. Dolayısıyla Britanya bu iki husus hakkında herhangi bir hükme varmayı gerekli görmemişti.

Siyasi antlaşmaya bütünleşik bir ticaret antlaşmasının imzalanmaması Britanya'nın güçlü tüccar sınıfının kısa süre içinde antlaşmaya karşı çıkmasına yol açtı. Zira antlaşma kendilerine Fransa, Hollanda, İspanya, İsviçre, Cenova ve (daha sonra) Etrurya pazarlarında herhangi bir ayrıcalık sağlamıyordu. Antlaşmada bunların gözetilmemesi, Amiens'ın "ruhuna" uymayan ve Napoléon'un kasten giriştiği düşmanca bir eylem olarak görülmektedir ancak hiçbir devlet kendisi için dezavantajlı olacağını bildiği bir ticari antlaşmayı imzalamak istemez.[12] Napoléon Britanya mallarına gümrük vergisi uygulamak istiyordu. Ayrıca 1786 tarihli dezavantajlı antlaşmanın koşullarına dönmek istememesi Rouen gibi şehirlerdeki Fransız tüccarları ziyadesiyle memnun etmişti. Zira bu tüccarlar, hem Britanya mallarını daha pahalı kılan Fransa gümrük vergisinin koruması altında hem de Kraliyet Donanması'nın tehdidinden azade hâle gelen yeni deniz rotalarında işlerini yürüteceklerdi. Ham pamuğun yurt dışından oluk oluk Fransa'ya akmasıyla Fransa deniz ticareti serpilmeye başladı. Esir değişimi uygulamaları da Fransa'da memnuniyetle karşılandı. 1793'ten beri Britanya'yla girişilen küçük çaplı onlarca deniz çarpışmasında esir düşen yaklaşık 70.000 Fransız askerinin büyük bir kısmı yıllardır hayli kötü şartlarda yaşıyor, Thames Nehri'nin ağzına ya da ülkenin güney kıyılarına sabitlenmiş gemi hurdalarından derilen kalabalık ve sağlıksız hapishanelerde barınıyordu.[13]

Napoléon, Amiens'dan Paris'e dönen Joseph'i halkın tezahürat ve ilgisine mazhar olabilmesi için Opéra'nın devlet erkânı locasında ön sıraya oturttu. Fransa, Ren Nehri ve Alpler'e kadar olan "doğal" sınırlarının tamamını muhafaza etmiş, Batı Avrupa'daki hâkimiyetini yeniden tesis etmiş ve tüm sömürgelerine tekrar kavuşmuştu. Bununla birlikte Joseph ve Talleyrand başarılı olma

Fransa'ya esir düşen General Sir Charles Napier, "onurlu askerlerin, .. gemi hurdalarında yıllarca hapsedilmesi fikrine" karşı çıkıyor, "bu cezanın en aşağılık mahkûmlara uygulanan cezalardan bile ağır olduğunu" söylüyordu. "Bu ceza o dönemin (Britanya) hükûmeti için yüz kızartıcı bir uygulamaydı ve İmparator Napoléon'un emri doğrultusunda İngiliz esirlere yapılan saygın muameleyle keskin bir tezat oluşturuyordu." (Blaze, *Life in Napoléon's Army*, s. 66) -y.n.

konusunda kantarın topuzunu öyle bir kaçırmıştı ki bu durum çok az şey elde eden Britanya'nın antlaşmaya sadık kalma ihtimalini zayıflatıyordu. Britanya, antlaşmanın onaylanmasından sonraki üç ay içinde Papa'nın nezaretinde yeni büyük üstadın seçilmesinin ardından Malta'yı St John Şövalyeleri'ne teslim etmek zorundaydı. Adanın tarafsızlığı ve bağımsızlığı daha sonra Fransa, Britanya, Rusya, Avusturya, İspanya ve Prusya tarafından garanti altına alınacak, son büyük üstadın Çar Paul olmasından dolayı merkezi şu aşamada St Petersburg'da bulunan St John Şövalyeleri'ne herhangi bir İngiliz ya da Fransız kabul edilmeyecekti. Papa'nın Mart 1803'te yeni büyük üstat olarak İtalyan asilzade Giovanni Battista Tommasi'yi seçmesine karşın Britanya büyük üstadın haklarını tanımayı reddedip kendisini Sicilya'ya sürdü. Fransa üç aylık sürenin dolmasını beklemeksizin antlaşmada belirtildiği üzere tüm mevcudiyetini adadan çekerken Britanya Pondicherry ve Malta konusunda kaçamak oynuyordu. Bunun sebeplerinden biri de Fransa ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak üzerine hazırlıklara giriştiği (ki böyle bir durum söz konusu değildi) kanısına kapılmasıydı.[14] Nitekim Pondicherry 1816'ya kadar Britanya'da kalacaktı.

Amiens Barış Antlaşması'nın sonuçlandırılmasının ardından yaklaşık 5.000 Britanyalı Paris'e gitti. Kimi meraktan, kimi Louvre'un nadide parçalarını görmek istediğinden, kimi Palais-Royal'in şatafatına şahit olma ihtimalini kaçırmak istemediğinden, kimi eski dostlukları pekiştirmeyi düşündüğünden ancak büyük bir kısmı Birinci Konsül'ü kısacık da olsa görebilme ya da onunla tanışma isteğinden yapmıştı bunu. Napoléon Britanyalılara lütufta bulunmaya istekli olduğundan bakanlarına her on günde bir saygın yabancılar için ziyafetler tertip etmelerini emretti.[15] Napoléon'un Tuileries'deki resmî kabul törenlerinden birine katılan İrlandalı Milletvekili John Leslie Foster, Birinci Konsül'ü şöyle betimliyordu:

> Hassas ve zarif bir görünüşü vardı. Koyu kestane kısa saçları ince telli, düz ve cansızken çehresi pürüzsüz, soluk ve renksizdi. Griye çalan gözleri capcanlı, keskin bir şekilde uzayan açık kahve kaşları inceydi. Yüzünün tüm hatları, bilhassa da ağzı ve burnu biçimli, keskin, dikkat cezbeden ve olağanüstü derecede etkileyiciydi… Ne söylediğini bilerek, oldukça akıcı bir biçimde konuşurdu. Kelimeler dudaklarından nispeten kısık bir sesle dökülse de konuşurken belirli noktalara vurgu yapardı. Konuştuğu sırada yüz hatları sarf ettiği sözlerden daha fazlasını dışa vururdu. Neyi mi dışa vururdu? Ne zaman konuşsa görüp görebileceğiniz en hoş ve zarif gülümsemeye dönüşen hoş bir kasveti… Kendisi, bugüne kadar kimsede rastlamadığım kadar saf bir asalet ve ağırbaşlılığa sahipti.[16]

Benzer şekilde Sinclair adında eski bir Fransız esir de Napoléon'un "gülümsemesinin zarafetinden ve büyüleyici oluşundan" bahsetmiş, Usher adında bir yüzbaşı ise Birinci Konsül'ün "ağırbaşlı tavırlarından" dem vurmuştu.[17] Cazibe, herkes tarafından tarif edilmesi zor bir kavram olarak bilinir ancak *cazibe* gelip Napoléon'u seçtiğinde genç General onu kendisi için dikilmiş bir kıyafet gibi kuşanmıştı. Tuileries'deki şömine rafının iki tarafında Whig lideri Charles James Fox ile Amiral Nelson'ın büstünü sergileyen Napoléon bu süreçte İngilizlere yönelik sevgisini göstermek için özel bir çaba sarf etti.[18] Fransız aşığı Whig siyasetçi Fox'un büstünü sergilemesi anlaşılabilir bir durumdu belki ancak dört yıl önce Abukir Körfezi'nde Fransız donanmasını batıran amirali bu şekilde şereflendirmek son derece olağanüstüydü. (Öte yandan Nelson'ın kendi şömine rafında bir Napoléon büstü bulundurmadığına eminiz.)

Britanyalı bazı radikaller ve Whigler arasında Napoléon'a yönelik hayranlık Waterloo'ya kadar sürecekti. Geleceğin başbakanı Lord Melbourne üniversitedeyken Napoléon'a övgüler dizdiği şiirler yazmış, Keats enfiye kutusunun üzerine Napoléon'un portresini işletmiş, Byron Avrupa'yı gezerken kullanmak üzere Napoléon'un kupa arabasının kusursuz bir replikasını yaptırmış, William Cobbett'in *Weekly Political Register* ve Daniel Lovell'in *Statesman* gazeteleri Napoléon'u abartılı ifadelerle övmüştü. Birinci Konsül'ün giriştiği reformlar, kendi ülkelerinin de Eski Rejim bataklığına saplandığını düşünen Britanyalı liberallere çok cazip geliyordu. Fox, ailesinden üç kişiyle birlikte Paris'i bizzat ziyaret etmiş, Eylül 1802'de Napoléon'la bir dizi dostane görüşme gerçekleştirmişti. Birinci Konsül'ü ziyaret eden Britanyalılar arasında geleceğin başbakanlarından Aberdeen Kontu, İrlandalı komplocu Thomas Emmet, Yunan ve Latin edebiyatı bilgini Rahip G. H. Glasse, Lord ve Leydi Holland, sonraları 3. Lansdowne Markisi olan Lord Henry Petty, Sir Spencer Smith ve daha pek çok tanınmış sima bulunuyordu. Paris'i o kadar çok Britanyalı ziyaret etmişti ki James Gillray "On Yıl Sonra İlk Öpücük!" başlığını taşıyan bir karikatür çizmiş, Fransız bir subayı Britanya'yı tasvir eden etine dolgun bir kadını öperken tasvir etmişti.[19] Ancak tek taraflı bir ziyaret değildi bu; Doğa bilimleri uzmanı James Smithson, Dover'a akın eden "olağanüstü sayıdaki" Fransız'ı kastederek, görünen o ki iki ülkenin "yurttaşları tamamen yer değiştiriyor" diye yazmıştı.[20]

Napoléon bu durumu fırsata çevirip İrlanda limanlarının planlarını hazırlamaları için ülkeye casuslar yerleştirdi ancak bunlar kısa süre içinde ifşa olup sınır dışı edildi. Yıllar sonra bir Britanyalı, Britanya hükûmetinin bu tarz girişimlerde bulunan Napoléon'u barış konusunda samimi bulmadığını söylediğinde Napoléon gülerek şöyle cevap verecekti: "Ah! Buna gerek yok ki! İngiltere ve İrlanda'daki tüm limanları zaten iyi biliyoruz."[21] Ancak önemli olan planların işe yaraması değil, bu türden eylemlere girişmenin düşmanca bir niyetin aleni göstergesi olmasıydı. Dolayısıyla Britanya istihbaratı da bu barış sürecini Fransız limanlarına casuslar yerleştirmek için kullandı.

Her ne kadar konsüllük idaresinin on yıllık görev süresi 1810 yılına kadar devam ediyorsa da ikinci bir on yıllık süreci ön gören Senato önergesi 60'a 1 oyla kabul edildi. Ret oyunu veren kişi eski Jirondenlerden Kont Lanjuinais'ydi. Bu durum Napoléon'un ömür boyu Birinci Konsül olmasını öngören yeni bir "X. Yılın Anayasası" yapılması çağırısında bulunulmasına yol açtı. Bu çağrılar zamanın doğal akışı içinde kendiliğinden gerçekleşiyormuş gibi görünse de aslında iyi tasarlanmış bir planın mahsulüydü. Napoléon, Senato'da yaptığı bir konuşmada ikiyüzlü bir biçimde, "Halk için ikinci bir fedakârlıkta bulunmam gerektiğine kanaat getirdiniz" dedi. "Şayet halk, oylarınız sonucunda verdiğiniz yetkiyi üstlenmemi emrederse bunu yapacağım."[22] Napoléon, tıpkı Roma tacını iki kez reddeden Julius Caesar gibi yaşam boyu iktidarda kalmaya sanki gönülsüzce itilmiş gibi görünmek istiyordu. Yaşananlar ihtilalin ilkelerine taban tabana zıt düşüyorsa da halkın desteklediği bir gelişmeydi bu. Gerçekleşen halk oylamasında "Napoléon Bonaparte yaşam boyu konsül olmalı mı?" sorusu soruldu. Şubat 1800 seçimlerinde yapılanların da ötesine geçen ve aslında çok da gerekli olmayan hile ve usulsüzlüklerin sonucunda 3.653.600 evet oyuna karşılık 8.272 hayır oyu kullanıldığı ilan edildi.[23] Bu, Fransa tarihinde oy kullanma hakkına sahip olanların sözde yarıdan fazlasının katıldığı ilk seçimdi. Gerçi bazı bölgelerde evetçilerin iki kez oy kullandığı söylentilerinin üzerine pek gidilmemişti. Ülkenin okuma yazma bilmeyen büyük kısmı ise bir kez daha belediye başkanlarının kendileri adına hangi oyu attığından habersizdi.[24]

Napoléon 2 Ağustos'ta, varisini atama yetkisini de elinde bulunduracak şekilde yaşam boyu Birinci Konsül ilan edildi. Senato'daki delegelerin Napoléon'a görevi tevdi ettiği sırada orada bulunan Bonaparte destekçisi Britanyalı Lord Holland, "Ne yapmacık ne de mağrur bir tavra büründü" diyordu Birinci Konsül için. "Ancak elde ettiği başarının getirdiği rahatlama ve gururdan kesinlikle hoşnuttu."[25] Joseph, Napoléon'un varisi olarak aday gösterildi ancak 10 Ekim 1802'de Louis ve Hortense'ın Napoléon-Louis-Charles isminde bir bebekleri olunca muhtemel varisin bu bebek olduğu dillendirilmeye başlandı. (Gerçi Louis daha sonra kendine has bir huzursuzlukla çocuğun babasının kendisini olup olmadığı konusunda şüpheye düşecekti.) Josephine'in kırkına yaklaşmasıyla, Napoléon ondan bir varis beklemekten vazgeçmişti. Ancak Josephine'in Haziran'da kısırlığa iyi geleceği söylenen Plombières'deki kaplıcalara gitmesi üzerine ona şöyle dedi: "Seni ilk günkü kadar çok seviyorum çünkü sen iyi bir insansın; her şeyin ötesinde cana yakınsın."[26] Napoléon, Josephine'e bir önceki ziyaretinde "küçük kuzenine" iyi bakmasını salık verdiği bir mektup da yazmıştı ancak Birinci Konsül'ün karısına yönelik sevgisi "ilk günkü kadar çok" olmaktan fersah fersah uzaktı.[27]

1801'in kötü geçen hasat mevsimi, bir sonraki ilkbaharda gıda fiyatlarının artacağı endişesini yarattı. Napoléon, 16 Mayıs 1802'de konuyla ilgili olarak Chaptal'a şöyle dedi: "Şehirde ekmek fiyatlarının artmasını engellemek için gereken her tedbiri alma niyetindeyim. Aşevi müdürlerinin size başvuru yapması ve sizin onlara aylık 12.000 frank, hatta gerekirse daha fazla ödeme yapmanız büyük önem arz ediyor. Böylece gıda dağıtımını iki ya da üç kata kadar çıkarabilirler... Böylesine hassas bir konuda kimseye tek kelime etmemeniz gerekiyor."[28] Bu tür tedbirlerin ve 1802'de yaşanan verimli hasat mevsiminin getirileri sayesinde Napoléon her daim büyük kaygı taşıdığı bir tehlikeyi bertaraf etti. Ayrıca riski en alt seviyeye indirebilmek için stratejik noktalara tahıl ambarları inşa ettirip buralara gıda stoklattı. Napoléon halkın yalnızca karnını değil ruhunu doyurmaya da odaklandı. Bu amaç doğrultusunda, Ağustos 1802'de 33 yaşına basan Birinci Konsül'ün doğum gününü, kendisine yönelik suikast girişimlerinin ortaya çıkışını, yaşam boyu Birinci Konsül oluşunu ve *Brumaire* Darbesi'nin yıl dönümünü kutlamak üzere sirkler kuruldu. Birinci Konsül kendisini mutlak hükümdar ilan etmeye giderek daha fazla yaklaştığından bu süreçte Bastille'in düşüşü ile XVI. Louis'nin idam edilişine yönelik kutlamalar giderek daha önemsiz hâle getirildi.

Napoléon, temmuz başında Britanya'nın Elba Adası'nı tahliye etmesinin hemen akabinde, Savaş Bakanı mevkiine yeniden getirilen Berthier'ye adayı Fransa ili hâline getirmek üzere hazırlıklara girişmesini emretti. Berthier, İtalya Cumhuriyeti'ne değil de doğrudan Fransa'ya bağlanması istenen adanın Portoferraio bölgesinde yaşayanları silahsızlandıracak, sükûneti sağlamak amacıyla bir düzine rehine alacak, adadaki en nüfuzlu on iki ailenin çocuklarını Fransızlaşmaları için Fransız okullarına getirecekti.[29] (Sonuçta bu yöntem Napoléon'da işe yaramıştı.) Elba, Berthier'nin adadaki üç delegeye üçer bin frank bağışlamasının ardından ağustos ayında resmen ilhak edildi.[30] Britanya'nın zaten gerçekleşeceğini düşündüğü bu uygulamalar Amiens Barış Antlaşması'nın hükümleriyle de çelişmiyordu.

Fransa'nın ihtilalden bu yana beşinci anayasası olan "X. Yılın Anayasası"nın ağustos başlarında yürürlüğe girmesinin ardından Napoléon*, tüm semtlerdeki yetişkin erkeklerin il ve ilçe seçmenler kurulu üyelerini seçmek üzere oy kullanması gerektiğini ilan etti. Seçmenler kurulu mensupları en fazla vergi ödeyen (*plus imposés*) 600 kişi arasından seçilecek ve seçilenler mevkilerini yaşam boyu koruyacaktı.[31] Bu seçmenler kurulu daha sonra hem Yasama Kurulu hem de Tribünlük için ikişer aday belirleyecek, Napoléon adaylar arasından uygun gördüğü birer kişiyi seçecekti. Birinci Konsül adım adım bulundukları mevkii kendisine borçlu olan çekirdek bir siyasi destekçi kadrosu inşa ediyordu.

* Kendisi artık Senato'ya gönderdiği mektuplarda tıpkı mutlak hükümdarların yaptığı gibi yalnızca vaftiz edildiği "Napoléon" ismini kullanıyor, "Bonaparte"ı yazmıyordu. –y.n.

Yeni anayasaya göre Yasama Kurulu'na ait yetkilerin büyük bir kısmı hem onu hem de Tribünlük'ü feshetme gücünün bağışlandığı Senato'ya devredildi. Mensuplarının sayısı yarıya indirilip 50 kişiyle sınırlandırılan Tribünlük ise şu aşamada yalnızca gizli oturumlar icra edebilirdi. Napoléon bununla ilgili olarak, "Artık istedikleri gibi zırvalayabilirler" demişti.[32] Devlet Şûrası'nın bile yetkileri budanmış, kimi sorumluluklar Şûra içinde kurulan ikinci bir özel meclise devredilmişti. Yeni anayasa görünürde siyasi katılımı teşvik ediyor görünse de aslında esas erk Napoléon'un elinde toplanmıştı. Napoléon'un elde ettiği zaferlerin, gerçekleştirilen reformların, *Konkordato*'nun imzalanmasının ve barış antlaşmalarının yarattığı övgü sarhoşluğu göz önüne alınırsa seçmenler kuruluna seçilen ilk kişilerin Napoléon'un en coşkulu destekçileri olması şaşırtıcı değildi.

Napoléon, *Brumaire* Darbesi'nde kendisini sorgusuz sualsiz destekleyen Tuğgeneral Horace Sébastiani'yi 5 Eylül'de Trablus, İskenderiye, Kahire, Yafa, Akka ve Kudüs'ü kapsayan dört aylık bir seyahate gönderdi. Amacı, üç renkli Fransız bayrağına haddinden fazla maruz kaldığını düşünülen bu bölgedeki Fransız çıkarlarını geliştirmekti.[33] Sébastiani'nin seyahat dönüşü sunduğu rapor olağanüstü sonuçlar barındıracaktı. Aynı haftanın ilerleyen günlerinde Napoléon, katıksız bir Fransız kuklası olmasını umduğu Piyemonte Kralı Carlo Emanuele'yi tahtına dönmeye davet etti. Sardinya'daki ikinci krallığında rahatı yerinde olan kral bu teklifi reddedince Napoléon 21 Eylül'de Piyemonte'yi resmen ilhak edip bölgede Fransa'ya bağlı altı yeni il teşkil etti. Bu gelişme Elba ve Piyemonte'nin İtalya'ya dâhil edileceğini uman İtalya Cumhuriyeti'nin liderlerinde hayal kırıklığı yaratmıştı ancak bu gelişme sayesinde Fransa, Batı Alp geçitlerine doğrudan erişim sağlıyordu. Her iki St Bernard geçidinin de dâhil olduğu bu geçitler, pirinç, tahıl ve ham ipeğin* üretildiği zengin Lombardiya ovasına açılıyordu.[34]

Napoléon Amiens Barış Antlaşması'nın tek bir harfini bile ihlal etmemesine rağmen Amiens ruhuna leke sürdüğü gerekçesiyle Londra'da birtakım protestolar baş gösterdi. Bunlar antlaşma hükümlerinin uygulanmasını akamete uğratıyor, Britanya'nın Malta ve Pondicherry'den çekilme ihtimalini iyice azaltıyordu. Britanya'nın savaş yanlısı politikacıları Napoléon'un Amiens Antlaşması'nda bahsedilmeyen bir bölgede daha harekete geçmesi karşısında öfkeden küplere binmişti ancak Piyemonte, hem uzun bir süredir Fransa'nın hâkimiyet alanındaydı hem de hiçbir zaman Britanya'nın ulusal çıkarlarının bulunduğu bir bölge olmamıştı. Napoléon 23 Eylül'de Talleyrand'a Franche-Comté'deki sınırın emniyete alınması hususunda yazdığı mektupta "Ya temeli sağlam atılmış, Fransa'ya dost bir İsviçre hükûmeti kurulmalı, ya da İsviçre

* Ham ipek, Lyons'daki lüks tekstil ve mobilya sanayisi için gereken bir hammaddeydi. – y.n.

diye bir yer olmamalı" dedi.[35] Napoléon'un bunu demesinin ardında iki yıl önce Alpler'i geçerken yaşadığı durum yatıyordu. O tarihlerde Napoléon, Simplon Geçidi'ne askerî bir yol inşa etmek için Valais bölgesinin Fransa'ya bırakılmasını talep etmiş, İsviçre'yi üç yüz yıldır yöneten on üç kantondan bazıları bu bölgeyi hiçbir surette kendisine teslim etmeyeceklerini bildirmişti.

Öte yandan İsviçre siyasetinde bazı ciddi yarıklar söz konusuydu. Kimi kantonlar aristokratik, kimileri ise halktan yanaydı. Bazı kantonlarda ağırlıklı olarak Almanca, bazılarında İtalyanca, bazılarında ise Fransızca konuşuluyordu. Napoléon'un 30 Eylül 1802'de yürürlüğe koyduğu Aracılık Yasası çerçevesinde İsviçre'nin idari yapısı on dokuz kantondan oluşacak şekilde yeniden tasarlandı. Merkezî hükûmetin gücü iyice zayıflatılırken ordusu 15.200 personelle sınırlandırıldı. (Bu sayı Fransa-İsviçre savunma antlaşması uyarınca İsviçre'nin Napoléon'un emrine sunması gereken 16.000 kişilik birliğin mevcudundan da azdı.) Napoléon, "İsviçrelilerden daha arsız ve talepkâr bir halk yoktur" diyecekti sonraları. "Hem avuç içi kadar ülkeleri vardır hem de ölçüsüz hak iddiasında bulunurlar."[36]

Aracılık Yasası ve bilhassa Napoléon'un 15 Ekim'de General Michel Ney'i 40.000 mevcutlu bir kuvvetin başında yasanın uygulanmasına nezaret etmek üzere İsviçre'ye göndermesi Lunéville Barış Antlaşması'nı ihlal ediyordu ancak Avusturya yapılana sessiz kaldı. Rusya ve Prusya herhangi bir şikâyette bulunmazken karara muhalif İsviçreliler kısa sürede duruma boyun eğmek zorunda kaldı. Napoléon, "...tüm Avrupa karşısına dikilse de Napoléon'u desteklemekten vazgeçmeyeceği" söylenen İsviçreli destekçilerinden cumhuriyetçi filozof Philipp Stapfer'e "Valais'yi elde etmek gönlümde en çok yatan arzulardan biridir" dedi.[37] Amiens Antlaşması'nın İsviçre konusuyla ilgili herhangi bir hüküm içermemesine rağmen Britanya şu aşamada antlaşmanın 8. maddesini ihlal ederek Pondicherry'yi Fransa'ya, Ümit Burnu'nu ise Hollanda'ya vermekten vazgeçip İskenderiye ile Malta'yı tahliye etme süreçlerini askıya aldı.

Napoléon İsviçre meselesinde Ney'in bu denli etkin bir rol oynamasından etkilenmişti. Fıçı imalatçısı bir babanın oğlu olarak Napoléon'la aynı yıl dünyaya gelip Marie Antoinette'in oda hizmetçilerinden biriyle evlenen Ney, 1787'de hüssar birliğine katılmıştı.[38] Kendisi, çılgınlığa varan bir cesarete sahip olmakla nam salacaktı. *Sambre-et-Meuse Ordusu*'nda büyük bir özveriyle görev yapan Fransız subayın Napoléon'la karşılaşması, konsüllerle tanışmak üzere Paris'e davet edildiği Mayıs 1801'de mümkün olabildi. Ney, Ekim 1802'de Talleyrand'ın emriyle küçük bir ordunun başında Fransız yanlılarını desteklemek üzere İsviçre'ye gitme emri almasının ardından derhâl harekete geçip birtakım başarılara imza attı. Zürih'i tek damla kan akıtmadan işgal eden Ney, Fransız karşıtı Schwytz Meclisi'ni kapatıp Fransız destekçisi mahkûmları hapishaneden salıverdi. Berne hükûmeti tarafından başlatılan bir ayaklanmayı

da bastıran genç adam Fransa yanlısı yeni bir hükûmetin kurulmasına nezaret edip harekât masrafı olarak bu hükûmetten 625.000 frank ödeme kopardı. Üstelik tüm bunları iki ay gibi bir sürede gerçekleştirdi.[39]

Napoléon'un 12 Aralık'ta İsviçre kantonlarına mensup delegelerle yaptığı toplantının resmî tutanağında şu ifadeler yer alıyordu: "Avrupa; İtalya ve Hollanda'nın yanında İsviçre'nin de Fransa'nın hükmüne tabi olduğunu kabul etmektedir." Ancak sorun şuydu ki Britanya'nın böyle bir şeyi kabul ettiği yoktu. Bu yaşananlardan iki ay önce Parma'nın Bourbon Dükü Ferdinand yaşamını yitirmişti. Bunun üzerine dukalık, Lunéville Antlaşması'nda kararlaştırıldığı üzere Fransa tarafından ilhak edildi ve Napoléon Fransız kanunlarını uygulaması için Fransız yetkili Médéric Moreau de Saint-Méry'yi şehre gönderdi. Aslına bakılırsa bu ilhak kanuna mugayir sayılmazdı ancak Paris'e yeni atanan Britanyalı büyükelçi Lord Whitworth durumu bu şekilde algılamayı tercih edip tazminat talebinde bulundu. Büyükelçi bu talebine Piyemonte'nin ilhakı ile İsviçre'nin işgalini de dâhil ediyor, alttan alta Prusya ve Rusya'nın henüz Malta bağımsızlığının garantörlüğünde kesin karar kılmadıklarını ve adanın bu taleplere karşı uygun bir tazminat olabileceği mesajını veriyordu. Aslına bakılırsa daha sonra bunun Napoléon için pek de kötü bir uzlaşma olmayacağı ortaya çıkacaktı.

Amiens Barış Antlaşması Napoléon'a ekonomik büyümeyi tetikleyecek planlarına başlama fırsatı tanıdı. XIV. Louis'nin Maliye Bakanı Jean-Baptiste Colbert'in temelini attığı bu planlar devlet müdahalesini ve yabancı mallara ağır gümrük vergileri uygulayarak yerli ekonomiyi korumayı öngörüyordu. Napoléon 1802'de Adam Smith tarafından kaleme alınan *Milletlerin Zenginliği* isimli eserin çevirisini okumuştu okumasına ancak Britanya'da gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin Fransa'yı Britanya'yla açık pazarlarda mücadele edemeyecek kadar geride bıraktığını düşünüyordu. Dolayısıyla kendisi bunun yerine stratejik sanayi alanlarına devlet desteği sağlama, teknik okullar açma, icatlara mükâfatlar verme, Britanya fabrikalarına ve teknoloji fuarlarına (sanayi casusluğu) ziyaretleri gerçekleştirme, Jakar ipek dokuma sürecinde ilerleme kaydetme ve Paris'te bir sanayi ürünü sergisi açma (ki bu sergide Richard Lenoir'nın pamuk eğirme işletmesi 400.000 franklık bir sipariş almıştı) yollarına başvurdu. Ayrıca Aralık 1802'de Fransa'nın dört bir yanında ticaret odaları kurdurdu.[40] Ancak Fransa'nın sanayileşme seviyesi Napoléon iktidarının sonunda ancak Britanya'nın 1780'de sahip olduğu sanayileşme seviyesine erişebildi ki bu durum ihtilal, Direktuvar ve Napoléon dönemi ekonomi politikasının ve bu üç dönemde takip edilen Colbertçi yaklaşımın sonucuydu.[41] Chaptal, "Sanayiyi desteklemeyi ya da teşvik etmeyi amaçlayan herhangi bir teklifi geri çevirdiğini hiç görmedim" diyecekti Napoléon'la ilgili. Ancak Napoléon'un tüm çabalarına rağmen, özellikle de savaşın yeniden patlak vermesinin ardından Fransa

sanayisi Manş Denizi'nin karşı yakasındaki güç merkezine kıyasla küçük ölçekli olmaktan kurtulamadı.[42] (1815 itibariyle tüm Fransa'da bulunan 452 maden ocağında 43.395, 41 demir ocağında 1.202, 1.219 sıcak döküm tesisinde 7.120 ve 98 şeker rafinerisinde 585 işçi çalışıyordu. Fransa'nın sabun üretim merkezi olan Marsilya'daki 73 atölyede ise 1.000 kişi çalışıyordu.[43])

Colbertçi gümrük vergisi uygulaması ticareti de rotasından çıkardı. Söz gelimi İtalya'daki yüksek gümrük engeli yüzünden Piyemonte'de üretilip bir zamanlar Lombardiya'ya giden ham ipek artık Lyons'a gidiyordu. Benzer şekilde Hollandalı üretici Fransa'da satılan mallar için ödeme yapmak zorundayken Fransız tüccarlara Hollanda'da satılan mallar için herhangi bir ödeme yükümlülüğü getirilmedi. Bu türden örnekler artırılabilirdi.[44] Fransa'nın uydu devletlerini gücendirmesinde kaçınılmaz bir ekonomik emperyalizm söz konusuydu. Napoléon, Fransa'nın mali durumuna ve hükûmet tahvillerinin değerini koruma becerisine yönelik genel güveni çok büyük oranda artırmıştı ancak yine de güven konusunda Britanya'yı hiçbir zaman yakalayamadı. Napoléon, en güçlü dönemindeyken bile Britanya'ya en kötü döneminde sunulan faiz oranlarıyla borçlanmak zorunda kalmıştı.*

Londra'da görevli Fransız diplomat Otto, "Şeytanî Komplo"nun ardından Talleyrand'a, bir dahaki teşebbüsün başarıya ulaşmasını kimi zaman gizli, kimi zamansa açık açık temenni eden Britanya gazetelerini, resmî gazetelerini ve mecmualarını göndermişti.[45] Londra'daki siyasi sığınmacılar tarafından yayımlanan, özellikle de Jean-Gabriel Peltier'nin editörlüğünde çıkan *Paris Pendant l'Année* ve *L'Ambigu* gazeteleri Napoléon'u özellikle öfkelendirmişti çünkü bu gazeteler Napoléon'un suikasta uğratılması için klasik ve şiirsel göndermeleri kullanarak çağrıda bulunuyorlardı. Hatta Birinci Konsül, Peltier hakkında kovuşturma yapmaları için Britanya mahkemelerine başvuracak kadar ileri gitti.[46] Şûra üyelerinden Joseph Pelet de la Lozère'in ifadelerine göre İngiliz basını Napoléon'u, "sivrisinek sürüsünün sokması yüzünden aklını yitiren fabl kahramanı aslan misali korkunç bir öfkeye sürüklemişti."[47]** Nitekim Napoléon Ağustos 1802'de tüm Britanya gazetelerini Fransa'da yasakladı. Bourbonların postaneye gönderdiği mektupları ele geçiren, kopyalayan, deşifre eden ve yeniden mühürleyen

* Amiens Barış Antlaşması'ndan sonra %5'lik Fransız konsolide tahvilleri 48 ila 53 franktan kote edilirken %3'lük Britanya konsolide tahvilleri, daha düşük getiri vadetmesine karşın 66 ila 79 franktan alıcı buluyordu. (Lefebvre, *Napoléon*, s. 132) -y.n.

** *Annual Register* gazetesi Josephine'in doğuştan "şehvet düşkünü biri olduğunu" söylüyor, "13 yaşındayken biri siyahi diğeri melez tenli olmak üzere annesinin iki uşağını ayarttığını ve onlardan hamile kaldığını" ifade ediyordu. Edmund Burke'ün kurduğu bu gazeteye göre Josephine, Beauharnais'yle evlenmesine karşın melez bir oğlan dünyaya getirmişti. Napoléon'un "annesini Papa'yla evlendirmeye kararlı olduğu" da yazılıp çizilenler arasındaydı. (*Annual Register 1809*, s. 342) -y.n.

Britanya hükûmetinin ortaya çıkardığı üzere (Lavalette'in idare ettiği *bureau noir* da aynı süreçleri Paris'te gerçekleştiriyordu) Bourbon ailesi de siyasi göçmenler tarafından yayımlanan bu gazetelerle yakın ilişki içerisindeydi.[48]

Hawkesbury, Otto'ya "anayasa tarafından güvence altına alınan basın özgürlüğünün" Britanya hükûmeti tarafından kısıtlanmasının söz konusu olamayacağını defalarca söyledi ancak Otto, 1793 tarihli Yabancılar Kanunu'nda Peltier gibi fitne çıkaran yabancı yazarların sınır dışı edilmesine dair hükümler yer aldığını işaret etti.[49] Talleyrand da buna ilaveten Britanya anayasasının katı ve değişmez olmak şöyle dursun yazılı bile olmadığını, hatta İhtilal Savaşları sürecinde haksız tutuklamayı yasaklayan kanunun bile dönem dönem askıya alındığını belirtti. Napoléon'un basın özgürlüğü kavramını idrak edemeyecek kadar otoriter olduğu söylenir. Aslına bakılırsa durum, özgürlük ya da baskı durumuna indirgenemeyecek kadar derindir. Zira o dönemde Londra'da hükûmet mensuplarının sahip olduğu "bakanlık" gazeteleri mevcuttu ve başbakanın öz kardeşi Hiley Addington bile bu gazeteler için köşe yazıları kaleme alırdı. Napoléon ayrıca Londra'da hoşnutsuz Fransızlar tarafından XV. ve XVI. Louis hakkında aynı derecede azılı *iftiraların* kaleme alındığı gazetelerin de yayımlandığını biliyordu.[50]

Peltier, Jacques Régnier, Nicolas Dutheil ve diğer yazarların İngiltere'de yayımladıkları şiddetli tenkitler düşmanlığa yol açıyordu ve Napoléon Britanya hükûmetinin iddia edildiği kadar çaresiz ve bitaraf olduğuna hiçbir zaman ikna olmadı. Kendisi *Moniteur*'de bu konuyla ilgili en az beş yazı kaleme almakla kalmadı, çizilip dağıtılmasını emrettiği bazı siyasi karikatürlerin de fikir babası oldu.[51] Napoléon, "Şeytanî Komplo"nun ardından şimdilerde dost görüntüsü çizen bir devletin terörizmi kışkırtacak çabaları kısıtlayacağını beklemenin pek de akıl dışı olmadığını düşünüyordu.

Napoléon'un talihsizliği, Britanyalı tam profesyonel siyasi karikatüristlerin (James Gillray, Thomas Rowlandson ve George Cruikshank) türemeye başladığı bir dönemde iktidar olmasıydı. Bugün bile siyasi karikatür camiasının en önemli temsilcileri arasında sayılan bu isimler hedef tahtasına Napoléon'u oturtmuşlardı. Gillray, York Dükü'nün Flandra Seferi'nde savaşmış ve Napoléon'u hiç görmemişti ancak "Küçümen Boney" (Little Boney) şeklinde karikatürize ettiği Napoléon'un fiziksel olarak ufak tefek biri olduğu izlenimini neredeyse tek başına inşa etti. Ancak yine de Britanyalı karikatüristler hiçbir zaman Rus çizer Ivan Terebenev ya da Prusyalı Johann Gottfried Schadow kadar nefret etmedi Napoléon'dan. "1813 Yılının Zaferi" başlıklı karikatürde Napoléon'un başını ·setlerden oluşmuş şekilde çizen Bavyeralı karikatürist Johann Michael Voltz ise bu anlamda âdeta altın standarttı.[52] Kuşkusuz 1801 yılı itibariyle Londra'da Napoléon'u yücelten ve 2 şilin 6 peni gibi fiyatlara satılan oymalar da bulunurdu. Napoléon'a Londra'da hayranları olduğunu hatırlatan bir durumdu bu.[53]

Ancak genel itibariyle Britanya'daki Fransız karşıtlığı en az Fransa'daki İngiliz karşıtlığı kadar yüksek seviyelerde seyrediyordu. Napoléon'u aşağılayan görsellerin piyasası, onu yüceltenlere nispetle çok daha genişti. Nitekim İngilizler tarafından yapılan Napoléon karşıtı karikatür ve yergi ürünleri, resimler hariç tutulduğunda bile iki cildi dolduracak seviyededir.[54] Ayrıca o dönemlerde yaşayan kişilerden birinin düştüğü nota göre Britanyalılar tarafında 1797'den sonra yayımlanan Napoléon biyografilerinin tamamı "Napoléon'u ahlaken kusurlu ve eksik, karakter olarak ise kötü niyetli ve nefret dolu yansıtmada birbiriyle yarışıyordu."[55] Napoléon gazetelerin, karikatürlerin, kitapların ve hatta çocuk tekerlemeleri in olduğu kadar İngiliz balatlarının, şarkılarının ve şiirlerinin de kötü karakteriydi. Her şeye uzun şiirler yazılabilen bir dönemde ("Salla Karşıya Geçerken Kazayla Suya Düşüp Boğulan Sarhoş Kocakarı Üzerine" başlıklı bir şiir bile yazılmıştı). Napoléon'un sözde suçları, hiçbiri akıllarda yer etmeyen sayısız şiirin yazılmasına yol açtı.[56]

Gelgelelim Napoléon'un itirazlarında da kayda değer bir ikiyüzlülük söz konusuydu çünkü *Moniteur* de Ağustos 1802'den Mart 1803'e kadar düzenli olarak her ay Britanya hükûmetini Berberî korsanlara ve Milton'ın "Şeytan"ına benzeten yazılar yayımladı.[57] Hatta gazete, "Şeytanî Komplo"nun başarıya ulaşması durumunda Chouan teröristi Georges Cadoudal'ın Garter Nişanı'yla ödüllendirileceğini ortaya çıkardığını bile iddia etti.[58] Cadoudal'ın Britanya'dan Kanada'ya gönderilmesini sağlamaya çalışan Napoléon bu dönemde istediğini alamadı ancak kendisi Britanya monarşisini desteklediğini göstermek amacıyla Fransa'ya sığınan tüm Stuartları sınır dışı etti. (Gerçi son Jakobit isyanı 58 yıl önce gerçekleşmişti.)[59]

Britanyalı başsavcı Spencer Perceval, Fransa'nın baskılarına daha fazla dayanamayarak Peltier'in* yazılı iftira suçundan yargılanmasına karar verdi. Peltier 21 Şubat 1803'te Yüksek Mahkeme'de görülen duruşmada jürinin bir dakikalık istişaresinin ardından oy birliğiyle suçlu bulunsa da Fransa'yla savaşın yeniden başlaması üzerine hapse atılmadı ve Napoléon'u şiddetli bir biçimde taşlamaya devam etti.[60] Peltier daha sonra Fransız Gotik Romantik vampir romanları yazarı Charles Nodier tarafından kaleme alınan Napoléon karşıtı bir çalışmayı da yayımladı ancak Nodier, siyasi sığınmaya başvurmayıp en ağır önlemi almadığı için yakalanıp birkaç aylığına Sainte-Pélagie Hapishanesi'ne atıldı.[61]

Napoléon, Amiens Barışı'nın kısa süreceğini tahmin ediyordu. Mart 1803'te, dört savaş gemisi ile 1.800 denizciyi General Mathieu Decaen'in emrine verip Hindistan'a göndermiş, "İngiliz Şirketi'nin (Doğu Hindistan Şirketi'ni kastediyordu) prangalarından kurtulmaya can atan gruplarla ve emirlerle iletişime

* Peltier tuhaf bir adamdı. Bahçesine inşa ettiği ceviz ağacından mamul minyatür giyotinle kazları ve ördekleri *idam eder*, bu gösteri karşılığında izleyicilerden bir şilin alırdı. -y.n.

geçmesini" emretmişti. Birinci Konsül, Decaen'den Hindistan'daki İngiliz tabyalarının gücüyle ilgili bir rapor yazmasını istemenin yanında "denizlere hâkim olunamayacağını" ve "neredeyse hiç destek gönderilemeyeceğini" göz önünde bulundurarak o bölgede bir Fransız ordusunun konuşlanmasının mümkün olup olmadığını bildirmesini emretti.[62] Napoléon ayrıca Decaen'e Eylül 1804'ten önce savaşın patlak vermesi durumunda "insanoğlunun hafızasında yüzyıllarca yer edecek görkemli bir zaferi elde edecek durumda olacağını" da ekledi. Birinci Konsül göz alıcı büyüklük ile göz boyayıcı büyüklüğü ayıran ince çizgide yürüyordu ancak yine de Decaen'e verdiği talimatlara bakılırsa barışın en azından bahsedilen tarihe kadar bozulmayacağını düşünüyordu.

Napoléon Eylül 1802'den itibaren alışılagelmiş İngiliz karşıtlığına geri dönmeye başladı. O ay içişleri bakanına yazdığı sitemkâr mektubunda Louvre'a yaptığı üç saatlik ziyarette İngilizlerin 1346 tarihli Calais kuşatmasını gösteren bir duvar halısına rastladığını söylüyor, "Bu tür objelerin Paris'te ziyaretçilere sergilenmemesi gerektiğini" bildiriyordu.[63] 28 Aralık'ta Saint-Cloud'dan Talleyrand'a yazdığı mektupta ise "Barışta değil, ateşkeste gibiyiz... Suç tamamen Britanya hükûmetinindir" diyordu.[64] Aslına bakılırsa Sébastiani ve Decaen'in sefere çıkması, Cadoudal'ın Londra'da kalmaya devam etmesi, siyasi göçmenler tarafından yayımlanan gazeteler, Sardinya Kralı ve Orange-Nassau Prensi V. Willem'in tazminatı, İsviçre'nin bağımsızlığı, Hollanda, İskenderiye, Pondicherry, Ümit Burnu ve Malta'da askerî birliklerin varlığı ve Fransa'nın uyguladığı gümrük vergisi gibi Amiens'e gölge düşüren problemler karşılıklı güven ve iyi niyet temelinde çözüme kavuşturulabilirdi ancak iki taraf da buna yanaşmıyordu. En azından akıl sağlığı yerinde olduğu dönemlerde kendine özgü bir sağduyuya sahip olan III. George Britanya-Fransa barışını "deneysel" bir girişim olarak değerlendirmişti ki Britanya hükûmetinin de kesin kanaati bu yöndeydi. Ancak bu deneysel girişimin Britanya açısından başarısızlıkla sonuçlanacağı kısa süre içerisinde ortaya çıkacaktı.[65]

Doğu Akdeniz'e yapılan keşif seferinin ardından Sébastiani tarafından kaleme alınan ve 30 Ocak 1803'te *Moniteur*'ün sekiz sayfasında yayımlanan raporda, 10.000 kişiden daha az bir kuvvetle Mısır'ın yeniden ele geçirilebileceği bildiriyordu. Bu kasıtlı provokasyonun ardından Britanya'nın eski endişeleri gün yüzüne çıktı: Fransa ve Rusya el birliğiyle Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamayı mı planlıyordu? Şûra mensuplarından Pelet, "Herkesin malumu olduğu üzere Bonaparte sebepsiz yere bir şey yapmaz" diyecekti konuyla ilgili. "Bunun anlamı gayet açık."[66] Napoléon ilgili raporu Britanya büyükelçisi Whitworth'le istişare etmeyi reddettiği gibi kendisine tatmin edici bir açıklama da yapmadı. Ancak raporun gazetede çarşaf çarşaf yayımlanması, bunun ciddi bir plandan ziyade diplomatik bir manevra olduğuna işaret ediyordu. Zira Napoléon gerçekten Mısır'a dönmeyi tasarlasaydı bunu *Moniteur*'den

cümle âleme ilan etmezdi. Birinci Konsül 1803 itibariyle savaşa girmeye istekli değildi ancak bunu engellemek için Fransa'nın tutumunu pasifleştirmek de istemiyordu. Bir defasında şûra mensuplarından birine, "Her geçen gün yaşadıkları mağlubiyetlerin etkisi azalıyor ve biz zaferlerimizle elde ettiğimiz saygınlığı yitiriyoruz" dedi. "Savaşın gecikmesinden istifade eden taraf onlar."[67]

Britanya 9 Şubat'ta önemli bir duyuru yaptı: Fransa; Etrurya, İsviçre ve Doğu Akdeniz'deki son faaliyetlerine dair "tatmin edici" bir açıklama sunana kadar Britanya çekilmeyi taahhüt ettiği yerlerden ayrılmayacaktı. Napoléon 9 gün sonra Whitworth'e Malta ve İskenderiye'den çekilinmemesi ve kendisine yönelik basın saldırılarını bastırmada herhangi bir ilerleme kaydedilmemesi konularında şikâyette bulundu. Daha sonra da barışa gölge düşüren tüm meseleleri kastederek, "Bu konular üzerinde çatışmayalım, uzlaşalım" dedi. "Ve birlikte dünyanın geleceğine yön tayin edelim." Whitworth bu cümlelerin boş vaatten ibaret olduğuna kanaat getirdi ancak Napoléon'un aynı teklifi daha sonra Tilsit'te Çar Aleksandr'a da yapması, niyetinin son derece ciddi olabileceğini gösteriyordu. Nitekim Whitworth bu teklifi düşünmeye tenezzül bile etmedi ve Napoléon'un "önemsiz şeyler" diyerek savuşturmaya çalıştığı Parma, Piyemonte ve İsviçre meselelerini gündeme getirerek karşılık verdi. Napoléon savaşın yeniden başladığı sonraki süreçte, bu küçük devletlerin egemenlik hakkına saygı göstermemekle alenen suçlanacaktı ancak kastettiği bağlam düşünülürse, başka deyişle Britanya'nın olağanüstü büyüklükte bir denizaşırı imparatorluğa sahip olduğu, Fransa'nın ise Avrupa kıtasına hâkim olduğu dikkate alınırsa Napoléon'un sunduğu teklif son derece mantıklıydı.[68] Napoléon diğer konularda (belki de kasıtlı olarak) sert ve talepkâr bir dil kullanmış olmalıdır. Zira Withworth, Addington'a gönderdiği raporda şöyle diyordu: "Sanki Avrupa'nın en güçlü devletinin lideriyle değil de dragon birliğine mensup bir yüzbaşıyla konuşuyordum."[69]

Napoléon, 20 Şubat'ta Paris Yasama Meclisi'ne hitaben, "Piyemonte hükümdarının tahttan feragat etmesi ve halkın talebi üzerine Piyemonte Fransa hâkimiyetine girmiştir" dedi.[70] Benzer bir şekilde İsviçre egemenliğinin, "İtalya'ya üç yoldan kolayca erişim sağlanması" amacıyla ihlal edildiğini ifade etti. Daha da kaygı verici durum ise Napoléon'un Malta ve İskenderiye'deki Britanya kuvvetlerini kastederek, Fransa'nın yarım milyonu bulan ordularının (bu toprakları) "savunmaya ve intikam almaya hazır olduğunu" söylemesiydi.[71] Ertesi gün Britanya, Cape Town'ı Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'ne teslim etti ancak ne tatlı sözler ne de tehditler Britanya'nın Malta ve İskenderiye'den çekilmesini sağlayabilecekti.

Kutsal Roma İmparatorluğu 25 Şubat'ta İmparatorluk Temsilciliği Nihai Bildirgesi'ni (*Reichsdeputationshauptschluss*) kabul ederek Lunéville Antlaşması'nın hükümleri i Almanya'da yasalaştırdı. Bildirgeye göre Avusturya ve

diğer büyük Alman devletleri, Ren Nehri'nin batısındaki toprakların eski sahibi olan Alman devletleri ile prenslerinin kayıplarını tazmin etmek için Almanya'daki 200'den fazla devleti 40 devlet hâlinde "birleştirmek" ya da başka deyişle örgütlemek durumundaydı. Eski yöneticilerin unvanları ile bazı yetkilerinin sabit kaldığı bu birleşim sürecinde Kilise'ye ait bazı bölgeler sivilleştirilirken, "özgür" ve "imparatorluğa mensup" kimi şehirler kendilerinden daha güçlü komşularına eklemlendi. Yaklaşık 2,4 milyon insanın ve yıllık 12,7 milyon guldenlik bir gelirin yeni yöneticilere aktarılmasını öngören bu gelişme, 1945'ten önce Almanya'da yaşanan en büyük toprak ve mülk değişimiydi. Tüm bu süreç Talleyrand ile daha küçük özerk bölgeleri bünyesine katma fırsatını yakalayan diğer yöneticiler arasında aylarca süren görüşme maratonunun sonucunda olgunlaştı. Varlıklarını sürdürebilen devletler Ren'in batısında Fransa'ya kaptırdıkları topraklardan çok daha fazlasını nehrin doğu yakasında elde etme şansı buldu. Baden kaybettiği toprak miktarının yedi kat fazlasına kavuşmuş, Prusya kayıplarını beş kat misliyle tazmin etmişti. Hanover hiç toprak yitirmemesine rağmen Osnabrück bölgesinin yeni hâkimi olurken Avusturya büyük miktarda toprak kazandı. 30.000 yurttaş kaybetmesine karşın 120.000 yeni yurttaşa kavuşan Württemberg 1803'le 1810 yılları arasında 78 başka devleti ve Svabya imparatorluk şövalyelerini bünyesine katıp topraklarını iki kat genişletti.[72] Prusya da keza 140.000 yurttaşını yitirip 600.000 yeni yurttaşa kavuştu. Miras yoluyla Prens Klemens von Metternich'in babasına kalan Winneburg-Bilstein kırsalının da dâhil olduğu yüzlerce küçük devletin yüzyıllar sonra yok olup gitmesiyle Almanya haritası büyük oranda sadeleşti.

Napoléon, kahramanı addettiği Prusyalı Büyük Friedrich'in Avusturya'nın gücünü dengelemek için kurduğu Prensler Birliği'nden (*Fürstenbund*) ilham alarak Fransa'yı Hohenzollern ve Habsburglara karşı yeni kurulan bu Alman devletleri için bir denge unsuru olarak sundu. Ayrıca 1805'te patlak verecek yeni Avrupa düşmanlıklarına kadar Bavyera, Baden ve Württemberg'le yapacağı stratejik ittifakın ilk adımları olan evlilik yoluyla birleşim stratejisini de yine bu süreçte başlattı.[73] Napoléon 1804'te Bavyera'nın 16 yaşındaki prensesinin Eugène için uygun bir eş olabileceğini düşünmüştü; Nisan 1806'da Josephine'in kocasının kuzeni Stéphanie de Beauharnais, Baden Prensi Karl'la evlenirken 22 yaşındaki Jérôme, Ağustos 1807'de Württemberg Prensesi Katerina'yla dünya evine girdi.

Britanya Kralı III. George, 8 Mart 1803'te Meclis'e hitaben resmî bir konuşma yaparak savaş kaynaklarının toplanmasını ve Britanya milis kuvvetlerinin seferber edilmesini istedi. Gerekçe olarak ise Fransızların Fransız ve Hollanda limanlarında hummalı bir savaş hazırlığına girdiğini öne sürdü. Ancak Whitworth'ün bu gelişmeden hemen sonra gönderdiği raporda Fransızların bu türden bir girişimde

bulunmadığı belirtiliyordu. Ancak kralın konuşması, tıpkı Sébastiani'nin raporu gibi bir savaş ilanı değil, tehditti. Napoléon, 11 Mart'ta İspanya Kralı IV. Carlos'a yazdığı mektupta, "İngiltere uyumuyor" dedi. "Sürekli tetikte ve dünyanın tüm sömürgelerini ele geçirip tüm ticarete hâkim olana kadar da durup dinlenmeye niyeti yok. Bunu yalnızca Fransa engelleyebilir." Napoléon tüm bu ifadeleri Britanya'nın Amiens hükümleri gereğince Martinique, Tobago, St Lucia ve Minorca'dan çekilmesine rağmen kaleme almıştı.[74]

Napoléon, 13 Mart'taki resmî kabul töreninde konuklar arasında Whitworth'ü de görmüş ve büyükelçinin ifadelerine göre kendisini "tahrik etmeye yönelik bariz bir tutum sergileyerek İngiltere'den herhangi bir haber olup olmadığını" sormuştu. Whitworth, cevaben, Hawkesbury'nin iki gün önce kendisine yazdığını belirtti.[75]

NAPOLÉON: "Demek, savaşa girmeye kesin kararlısınız."

WHITWORTH: "Hayır, Birinci Konsül, barışın sunduğu nimetlerin ziyadesiyle farkındayız."

NAPOLÉON: "Hâlihazırda 15 yıldır savaşıyoruz."

WHITWORTH: (kısa bir duraklamanın ardından) "Oldukça uzun bir süre."

NAPOLÉON: "Ancak siz 15 yıl daha savaşmamı istiyorsunuz ve beni buna zorluyorsunuz."

WHITWORTH: "Majesteleri asla böyle bir niyet gütmüyor."

Napoléon daha sonra Rus ve İspanyol büyükelçiler Kont Markov ve Şövalye d'Azara'yla görüşmek üzere Whitworth'ün yanından ayrıldı. Büyükelçilere, "İngilizler savaşmak istiyor" dedi. "Ancak kılıcı ilk onlar çekerse, kılıcını kınına sokan son kişi ben olacağım. Antlaşmalara riayet etmiyorlar. Bundan sonra matem kıyafetleri üzerlerinden hiç çıkmayacak gibi görünüyor."[76] Napoléon daha sonra Britanya büyükelçisine dönüp, "'Beni rahatsız eden nokta' diye devam etti sohbete; elbette buna sohbet denebilirse. Ve özellikle kibar bir üslupla" konuya geri döndü:

NAPOLÉON: "O hâlde neden silahlanıyorsunuz? Tüm bu önleyici tedbirler kime karşı alınıyor? Fransız limanlarında [inşa süreci devam eden] tek bir kalyon bulunmuyor. Ancak silahlanmaya kararlıysanız benim de aynını yapmam gerekiyor. Eğer savaşmak istiyorsanız, o hâlde ben de savaşırım. Belki de Fransa'yı tarihe gömeceksiniz ancak asla gözünü korkutamayacaksınız."

WHITWORTH: "Ne silahlanmak ne de savaşmak niyetindeyiz. Biz, Fransa'yla iyi ilişkiler kurmak istiyoruz.

NAPOLÉON: "O hâlde antlaşmalara riayet edilmeli! Etmeyen, tüm Avrupa'ya karşı sorumlu olacaktır."[77]

Whitworth, Napoléon'un "sohbeti devam ettiremeyecek kadar gerildiğini" ekliyor ve "dolayısıyla herhangi bir yanıt vermedim" diyordu. "Kendisi daha sonra son cümlesini tekrar ederek dairesine doğru ilerlemeye başladı."[78] Bu diyalog neredeyse 200 kişi tarafından işitilmişti ve bu kişilerin tamamı, Whitworth'ün ifadesine göre "Napoléon'un tutumunun yakışıksız, saygısız ve gayrinazik olduğunu hissetti."

Ancak Napoléon'un söylediği cümle gerçekten de bu kadar dehşet verici miydi? Savaş yanlısı biri Napoléon'un o an hissettiği gerginliği hissetmezdi. Söylenen söz, donanmada girişilen silahlanma durumunun yol açtığı yanlış anlaşılmadan dolayı barışın bozulabileceğinden samimiyetle endişelenen birinin vereceği bir tepkiydi. Napoléon bu kabul töreninde Whitworth'ü tehdit edip kışkırtmakla suçlanır ancak Birinci Konsül'ün ses tonu ve mimikleri bilinmemekte ve kayda geçen cümlelerden böyle bir çıkarım yapılamamaktadır. (Ayrıca Whitworth'ün Napoléon'un kendisine vuracağından korktuğu iddiası hiçbir görgü tanığı tarafından dillendirilmemiş, hatta Whitworth'ün kendisi tarafından bile söylenmemiştir. Bu suçlama Britanya propaganda makinesinin bir mamulüydü.)[79] Soğukkanlı Whitworth Napoléon'la tekrar görüştüğü 4 Nisan'da ise şöyle diyecekti: "Kendisinin bana yönelik tavırlarından son derece memnun kaldım."[80]

Saint-Domingue keşif seferi devam ederken Decaen Hindistan'a doğru ilerliyor, Fransa'nın ekonomik alandaki yeniden yapılanma süreci tüm hızıyla sürüyordu. Hâl böyleyken Napoléon 1803 yılının ilkbaharında veya yazında savaş çıkmasını istemiyordu. Fransa yalnızca 13'ü faal durumda olan 42 kalyona sahipken Kraliyet Donanması'nda bu sayı 120'ydi. Napoléon hazırlıklı olması gerektiğini biliyordu. 13 Mart'ta Donanma Bakanı Amiral Denis Decrès'e şu soruyu yöneltti: "Mevcut durumda ve deniz savaşı hâlinde İngiliz ticaretine en fazla zararı vermenin yolu nedir?"[81] Tuğgeneral Colbert'i iki gün sonra Çar Aleksandr'ın yanına gönderen Napoléon, Çar'a "su yollarının haritasının çıkarılması, fabrikaların inşa edilmesi ve halkın eğitimine dair konularla ziyadesiyle meşgul" olduğunun söylenmesini isteyerek içinde bulunduğu durumu dosdoğru tarif etti. Şayet "İngiltere'yle savaşma konusu açılırsa, (karşılıklı) hazzetmeme durumunun ne seviyede olduğunu gören Fransız milletinin (İngilizlerle) kılıç tokuşturma kabiliyetini ölçmek için yanıp tutuştuğunu söyleyeceksiniz" diye uyarıda bulundu.[82] Birinci Konsül âdeti olduğu üzere aynı esnada başka meselelerle de ilgileniyordu. Ertesi ay Rouen'daki iç güvenlik şefiyle irtibata geçerek gözaltındaki Lise ve Gille adındaki iki kadının Rouen'dan 100 km uzağa sürülmesini ve hayat kadınlarının (*filles publiques*) tiyatrodaki esas locaya alınmamasını emretti.[83]

Britanya 23 Nisan'da Malta'yı yedi sene daha elinde tutmayı, Tunus'tan yaklaşık 110 km açıkta bulunan ve çok az kişinin yaşadığı Lampedusa adındaki Akdeniz adasının donanma üssü olarak kendilerine teslim edilmesini, Fransa'nın

Hollanda'yı tahliye etmesini ve Sardinyalılara Piyemonte için tazminat ödenmesini içeren taleplerini Fransa'ya iletti. Napoléon 10 Mayıs'ta, Whitworth'le görüşecek olan Talleyrand'a İngiliz büyükelçiye nasıl davranması gerektiğini tarif ederken "Soğuk, mağrur ve hatta kibirli bir portre çizin" dedi. "Eğer sunduklarını resmî talep belgesinde 'ültimatom' sözcüğü geçiyorsa bunun savaş anlamına geldiğini anlamasını sağlayın... Eğer bu sözcük yer almıyorsa ona eklemesini söyleyin. Söyleyin ki hangi noktaya geldiğimizi bilmemiz gerektiğini, bu belirsizlik durumundan bıktığımızı (...) ve ültimatomun ardından tüm barışın bozulacağını belirtmiş olalım."[84] Whitworth görüşmede yalnızca kendisine geçiş ve seyahat izinlerinin verilmesini talep etti. Büyükelçilere özgü bu geleneksel talep savaş anlamına geliyordu. Büyükelçi Paris'ten ayrılırken onunla son kez görüşen Napoléon, "Böylesine büyük, güçlü ve duyarlı bir milletin savaş ilan etme teşebbüsünde bulunmasını anlamak çok güç" dedi. "Sefil bir kaya parçasının yol açtığı, gerekçesi incir çekirdeğini doldurmayan bir savaş."[85] 9. Thanet Kontu 6 Mayıs'ta 5. Baronet Sir Warking Williams-Wynn'le, Londra eski belediye başkanı ve milletvekili Harvey Combe'la ve bir başka milletvekili Humphrey Howardth'la "Fransa ve İngiltere arasında bir ay içinde bir husumet başlamayacağı üzerine" ayrı ayrı 50 Gine altınına bahse girdi. Bu bahsi kaybedecekti.[86]

Napoléon 11 Mayıs'ta Britanya'nın taleplerini görüşmek üzere Devlet Şûrası'nın dışişlerinden sorumlu yedi üyesinin toplanmasını emretmişti. Görüşmelerde bu yedi kişiden yalnızca Joseph ve Talleyrand Fransa'nın müzakerelere devam etmesini istemişti. Britanya büyükelçisi Whitworth ertesi gün Paris'ten ayrılırken Fransa'nın Londra büyükelçisi General Andréossy de 16 Mayıs'ta Dover'dan ayrılmak üzere gemiye binmişti bile. Bu tarih aynı zamanda Britanya'nın kendi liman ve karasularında bulunan tüm Fransız gemilerine el konmasını öngören bildiriyi ilan ettiği tarihti.[87] "Bonaparte'ın barışın bozulmasından hâlâ endişe duyduğu ortadadır" diye not düştü ertesi gün William Pitt'in sırdaşı ve akıl hocası Malmesbury Kontu. "Hatta Bonaparte, savaşın patlak vermesinden ölesiye korkmaktadır ve şu aşamada tüm tekliflerimizi kabul ederek bu duruma bir son vereceğinden ve savaş durumunun ortadan kalkacağından endişe duyuyorum. Savaş durumu belki gecikecektir ancak tamamen ortadan kalkmayacaktır."[88] Amiens Barışı'nın çökmesinin ardından Whitworth Malmesbury'ye "Savaşın etkisi yakında Fransa'da derinden hissedilecektir" dedi. "Ortaya çıkan yoğun memnuniyetsizlik ve hoşnutsuzluk durumu Buonaparte'ın iktidarını sarsacaktır. Ordu ona eskisi kadar sadık değil. Şayet kendisi orduyu Moreau'nun emrine terk ederse ordunun kendisine karşı kullanılması riskini de almış olacak."[89] Whitworth, en azından bu öngörülerinde tamamıyla yanılgı içindeydi.

Britanya, Napoléon'un yapılan teklifleri kabul edebilme ihtimalinden çekinip (aslında böyle bir ihtimal mevzubahis değildi) yanıt beklemeksizin 18 Mayıs 1803'te Fransa'ya resmen savaş ilan etti. Napoléon bu hamleye, Fransa

topraklarında bulunan tüm yetişkin Britanya vatandaşlarını gözaltına aldırarak karşılık verdi. Bu kişilerin büyük kısmı Britanya'da bulunan Fransızların serbest bırakılması karşılığında salıverilecekti ancak bir kısmı sonraki on yıl boyunca ev hapsinde kalacaktı.[90] Napoléon'un 20 Mayıs'ta Senato'ya gönderdiği mektup salt propaganda üzerine inşa edilmişti. Birinci Konsül Amiens Barış Antlaşması'nın Britanya'da "katı bir sansüre maruz bırakıldığını, antlaşmanın Fransa için utanç kaynağı olmaması sebebiyle İngiltere adına ölümcül sonuçları olan bir uzlaşma olarak yansıtıldığını ve tüm bunların nefret kaynaklı beyhude bir hesap olduğunu" ifade etti.[91] Napoléon iki gün sonra Decrès'e Manş Denizi'ni geçmek amacıyla bir top ve 100 asker taşıyabilecek bir tekne prototipi hazırlanmasını emretti. Ayrıca Cambacérès, Lebrun ve Talleyrand'la da diyaloğa geçip bu teknelerin inşasına mali destek sunacak kişiler bulmalarını emretti. Teknelere, mali destek sunan kişilerin isimleri verilecekti.[92] Bu arada Amiens'ın çöküşünün anısına Denon, üzerinde antlaşmayı dişleriyle parçalayan bir leoparın* yer aldığı bronz bir madalya tasarladı.

Ildefonso Antlaşması uyarınca İspanya'ya Louisiana'yı üçüncü bir devlete satmayacağını taahhüt eden Napoléon şu aşamada bu vaadini göz ardı etmeye karar verdi. Whitworth'ün yurda dönüş belgelerini talep ettiği gün Atlas Okyanusu'nun karşı yakasında Başkan Thomas Jefferson, Satın Alma Antlaşması'nı imzalayarak dolma kaleminin bir hareketiyle ABD topraklarını iki kat büyüttü. ABD, Meksika Körfezi'nden Kanada sınırına kadar bugün Orta Batı'da yer alan on üç eyaletten bazılarının tamamını bazılarının ise bir kısmını kapsayan 226.623.935 hektarlık alan için Fransa'ya seksen milyon frank ödeme yaptı. Bu da yaklaşık 4.000 m²'ye dört sent ödeme yapıldığı anlamına geliyordu.[93] "Kararsızlık ve tartışma zamanı değildir" diye yazdı Napoléon Talleyrand'a. "Louisiana'yı bırakıyorum. Yalnızca New Orleans'ı da değil, tüm sömürgeyi kayıtsız şartsız elden çıkarıyorum. Terk ettiğim bölgenin maddi karşılığının farkındayım. Bunu yaparken büyük bir hicap duyduğumu da ifade etmek isterim ancak burayı inatla elde tutmaya çalışmak aptallık olurdu."[94]

Napoléon, Saint-Domingue'de yaşanan fiyasko ve Amiens barışının çökmesinin ardından yüz ölçümü bakımından en büyük ve (yakın gelecekte) hiçbir getiri sağlamayacak olan bir mülkü nakde çevirmesi gerektiğini anladı. Zira üçüncü bir devlet bu bölge üzerinden Fransa ve ABD'yi bir çatışmaya çekebilirdi. Bunun yerine ABD'nin kıtasal büyümesine katkıda bulunup Fransa hazinesini genişletmeyi seçen Birinci Konsül kâhinvari bir edayla şu cümleyi sarf etti: "Denizcilik alanında İngiltere'ye yeni bir rakip yarattım. Bu rakip, er ya da geç Britanya'nın kibrini ehlileştirecektir."[95] ABD, 10 yıl içinde Britanya'yla savaşa tutuşacak ve "1812 Savaşı" olarak anılan bu savaş, Waterloo'da kullanılabilecek birliklerin Şubat 1815 itibariyle hâlâ Atlas Okyanusu'nun ötesinde konuşlu olmasına yol açacaktı.

* Geleneksel olarak Britanya'yı temsil etmede kullanılan görkemli yaratık. – y.n.

Satın alma müzakereleri Talleyrand yerine Hazine Bakanı François Barbé-Marbois tarafından yürütüldü. Bunun bir sebebi Barbé-Marbois'nın daha önce Amerika'da yaşamış olması, bir Amerikalıyla evli olması ve Jefferson'ı tanımasıyken diğer sebep, ilk başlarda bu anlaşmaya karşı çıkan Talleyrand'ın kaçınılmaz olarak Amerikalılardan rüşvet talep edecek olmasıydı.[96] Joseph ve Lucien Napoléon'a Louisiana'yı satmaması konusunda âdeta yalvardı. Hatta bu girişime açıktan karşı çıkacaklarını bildirdiler ancak Lucien'ın düştüğü notlara göre bu konuşma esnasında küvetinden doğrulan Napoléon bu konuda hiçbir muhalefete müsamaha gösterilmeyeceğini ve Meclis'te herhangi bir görüşme gerçekleştirilmeyeceğini ifade etti. Ardından Joseph'i ıslatacak bir şiddetle küvetine geri girdi.[97] Kardeşlerinin muhalefeti karşısında öfkeye kapılan Birinci Konsül, üzerinde Josephine'in bir portresinin yer aldığı enfiye kutusunu da kırdı.

Amerikalı müzakerecilerden biri olan Robert Livingston Fransız müzakerecilere satın alınacak bölgenin kuzeybatı istikametinde nereye kadar uzandığını sorduğunda (çünkü harita uzmanları şöyle dursun Amerika'nın bu bölgesine neredeyse hiçbir Avrupalı ayak basmamıştı) kendisine antlaşmanın 1800 yılında Fransa tarafından İspanya'dan satın alınan topraklarla sınırlı olduğu bildirildi. Fransızlar bunun dışında bir malumata sahip değildi. "Eğer hâlâ bir bilinmezlik durumu oluşmadıysa bunu oluşturmak iyi bir politika olabilir" diye tavsiyede bulunacaktı Birinci Konsül Fransız müzakerecilere.[98] Nitekim antlaşma, Amiens'a ilişkin giderek daha kötü bir hâl alan mevcut durumun gölgesinde, Livingston ile bir başka Amerikalı müzakereci James Monroe'yla Paris'te yapılan kora kor bir pazarlığın ardından üçüncü haftanın sonunda, tam da savaşın patlak vermesinden birkaç gün önce sonuca bağlandı. Ödeme İngiliz-Hollanda ortak iştirakli "Barings Kardeşler" ve "Hopes" bankaları aracılığıyla gerçekleştirildi. Bankalar fiilen Louisiana'yı Fransa'dan satın alıp ABD devlet tahvillerinin %6'sına denk gelen 11,25 milyon dolara ABD'ye satmış oldu. İşlem tahvil karşılığı yapıldığından ABD, bankalara derhâl nakit ödeme yapmak zorunda kalmadı.[99] Sonuç olarak Barings Bankası, Britanya'yla savaşa girdiği süreçte bile Napoléon'a aylık 2 milyon frank ödeme yaptı. Başbakan Henry Addington bir noktada bankalardan ödemeyi durdurmalarını istediğinde Barings kabul etti ancak merkezi Avrupa kıtasında bulunan Hopes, Barings'in de teşvikiyle ödemelere devam etti. Böylece Napoléon parasını alırken Barings ve Hopes, bu antlaşmadan yaklaşık 3 milyon dolarlık bir gelir elde etti.

"Uzun bir ömür sürdük" dedi Livingston antlaşmanın nihayete erdirilmesinin ardından. "Ancak bu, ömrümüz boyunca gerçekleştirdiğiniz en soylu girişim oldu. Yakın zamanda gerçekleştirdiğimiz bu antlaşma, kurnazlıkla ya da zor kullanarak değil, iki tarafının eşit fayda elde etmesi temelinde akdedilmiştir. Bu ıssız geniş düzlükler şehirleşmeye başlayacaktır ve Birleşik Devletler bugünden itibaren birinci sınıf devletlerin safına katılmıştır."[100]

XV
Taç Töreni

"Bourbonlara, başkalarına indirdikleri darbenin kendilerine aksedeceğini göstermemiz gerekiyor."

–Napoléon, Enghien Dükü hakkında.

"Burada halkın genel düşüncesini yönlendirmek üzere toplanmış bulunuyoruz, onu istişare etmek için değil."

–Napoléon, Devlet Şûrası'na hitaben, 1804.

18 Mayıs'ta savaşın ilan edilmesinin ardından olaylar çok hızlı gelişti. Fransa, ayın sonuna kadar III. George'un ata toprağı olan Hanover Elektörlüğü'nü işgal ederken Napoléon İngiliz bir anneden doğup Douai'deki İngiliz Okulu'nda eğitim alan General Édouard Mortier'ye Douai'deki ormandan Britanya'nın işgalinde kullanılması planlanan mavnalar için ağaç kestirmesini emretti.[1] Kraliyet Donanması bu hamlelere misilleme olarak Almanya'daki Elbe ve Weser nehirlerinin girişlerini ablukaya alırken Nelson temmuzda Toulon'a girişi kesti. Britanya eylül ayına gelindiğinde St Lucia, Tobago, Berbice, Demerara ve Essequibo'yu yeniden ele geçirmişti bile. Bu esnada Napoléon (başarısız bir ressam ve) olağanüstü bir subay olan ve soğuk tavırlarından dolayı askerleri tarafından "Baykuş" namıyla anılan General Laurent de Gouvion Saint-Cyr'e, Fransa ve Napoli arasında imzalanan 1801 tarihli antlaşmayı ihlal etme pahasına ve Rusların şiddetli kınamalarına rağmen Taranto, Brindisi ve Otrato'ya yeniden birlik konuşlandırmasını emretti.

Birinci Konsül haziranda Brest, Boulogne, Montreuil, Bruges ve Utrecht'te beş büyük işgal ordugâhı kurulmasını emretti. Bruges ordugâhı daha sonra Boulogne yakınlarındaki Ambleteuse'e nakledildi ve buradaki ana ordugâh sonraki süreçte sebze-meyve bahçelerini de içerecek şekilde kıyı boyunca uzunluğu 15 km'yi bulan bir alana yayıldı. 5 Kasım'da Pont-de-Briques'deki karargâhından Cambacérès'e bir mektup yazan Napoléon, "Ordugâhın merkezi ile okyanus kıyısının birleştiği bir noktaya yerleştim"

diyordu. "Buradan bakıldığında bizi İngiltere'den ayıran mesafeyi hesaplamak çok da zor değil."[2]

Süvari ve ihtiyat birlikleri için planlanan destek ordugâhları Saint-Omer, Compiègne, Arras, Étaples, Vimereaux, Paris ve Amiens'a kuruldu. Vendée'de konuşlu *Batı Ordusu*'nun birliklerini kendi bünyesine dâhil eden *İngiltere Ordusu*'nun ismi ise *Okyanus Kıyıları Ordusu* olarak değiştirildi. İşgal ordusunun mevcudu Ocak 1804'te 70.000'e, Mart'ta ise 120.000'e ulaştı.[3] Napoléon sonradan esas gayesinin Britanya'yı korkutmak, Avusturya'yı sindirmek ve ordusunu eğitmek olduğunu, bir çıkarma harekâtına girişmeyi gerçekten düşünmediğini öne sürecekti. Zırvalıktı bu söyledikleri. Yüzbaşı Édouard Desbrière'in 1900-1902 yılları arasında yayımlanan "Britanya Adalarına Çıkarma Girişimleri ve Planları" (*Projets et tentatives de débarquement aux îles Britanniques*) başlıklı beş ciltlik çalışmasında Napoléon'un işgal plan ve taslakları 2.636 sayfa boyunca, hangi alayın nereye çıkarma yapacağına varana dek detaylarıyla açıklanıyordu. (Gerçi Gray-Thurrock hatayla "Frey-Harock", "Green-hill" ise "Greenhithe" şeklinde yazılmıştı.) Bu çalışma, Napoléon'un blöf yapmadığını gösteriyordu.[4] Birinci Konsül ayrıca Julius Caesar'dan başlamak üzere İngiltere'ye yönelik başarılı işgal harekâtlarını kapsayan kitaplar ve makaleler yayımlattı. Bayeaux İşlemesini Louvre'da sergiletti ve Denon'a "İngiltere'ye Hücum" isimli bir madalya tasarlattı. Bu madalyada yarı çıplak durumdaki Napoléon, belinden aşağısı balık şeklinde olan efsanevi bir deniz adamını kündeye getirirken tasvir ediliyordu. Madalyanın arka yüzünde "Londra'da hazırlanmıştır, 1804" ibaresi yer alıyordu.[5]

Nantes, Hollanda, Antwerp, Cherbourg, Brest ve Rochefort'la irtibatı sürdürmek için su yolları üzerinde ciddi çalışmalar yürütülmesi ve Hollanda donanmasının 24 saat içinde denize açılmasını sağlamak amacıyla Flushing'deki rıhtımların genişletilmesi Birinci Konsül'ün niyetinin son derece ciddi olduğuna delalet ediyordu.[6] Generalleri ve amiralleriyle yaptığı yazışmaların dağ gibi birikmesi de keza bunun bir göstergesiydi. Napoléon 1803-1804 yılları arasında Berthier'ye 553, Amiral Decrès'e ise 236 resmî yazı gönderdi.[7] Saint-Omer karargâhında görevli General Nicolas Jean-de-Dieu Soult (kendisine 77 yazı gönderilmişti) tüm ordunun 24 saat içinde gemilere bindirilmesinin imkânsız olduğunu söylediğinde Napoléon sitemle "İmkânsız mı dediniz, beyefendi? Ben bu sözcüğün anlamını bilmem. Fransız dilinde böyle bir sözcük yoktur. Siz de lügatinizden silin bunu" yanıtını verdi.[8]

Berthier, 23 Aralık 1803'te, Napoléon'la mektuplaşmalarında *İngiltere Seferi Ordusu* (*l'armée d'expédition d'Angleterre*) olarak andıkları kuvveti meydana getiren birliklerin bir listesini çıkardı. Ordu, 79.000 piyade, 15.000 ata sahip 17.600 süvari, 4.700 topçu, 4.600 arabacı, 7.800 sivil, belirsiz sayıda kayık ve çok sayıda yarı teçhiz edilmiş balıkçı teknesinden meydana geliyordu.

(Kayıkların [Fr. *caïque*] her biri 20 asker, 2.000 fişek, 200 peksimet, 10 şişe brendi ve bir koyun budu taşıyacaktı.)[9] Şûra mensubu Pelet, deniz araçlarının toplam sayısını her biri 3 top taşıyan 250 şalopa, her biri bir topla teçhiz edilmiş 650 küçük savaş teknesi ve çift direkli yelkenli, 6 topa sahip çok sayıda mavna ve yine topla mücehhez 750 nakliye teknesi olarak sundu. Bu küçük filo en güçlü döneminde her türden 1.831'in üzerinde deniz aracını ve 167.000 askeri bünyesinde barındırıyordu.[11]

Tam yüklü hâlde en yüksek su kesimi 1,8 metre olan mavnaların büyük bir kısmının altının düz olmasının sebebi sahile çıkarma yapabilmelerini sağlamaktı ancak çoğunluğu 1804'e kadar hazır edilen bu teknelerin su almaya meyilli olduğu ortaya çıktı. Ayrıca rüzgârı arkadan almadıkları müddetçe hiç de güven vermeden yol alıyorlardı. Bu ciddi bir problemdi çünkü Manş Denizi'nde nadiren güneydoğudan rüzgâr eserdi.[12] Bu da yetmezmiş gibi çift direkli yelkenliler, eğer dosdoğru gitmeyeceklerse kürekle yönlendirilmeliydi. Bu, 22 deniz milinin üzerindeki bir mesafede askerleri bir hayli yorardı. Taarruzun gece yapılması tasarlanıyordu ancak dolu dolu sekiz saatlik zifiri karanlık ancak güz ve kış mevsiminde gelecekti. Bu dönemlerde de hava, altı düz teknelerle denizi geçmek için fazlasıyla riskliydi.[13] Manş Denizi boylamasına dar olsa da denizcilerin karşısına neyi çıkaracağını belli etmemekle bu dezavantajı dengeliyordu. Adanın 15. yüzyıldan beri işgale uğramamasının altında (ki bu dönemde de Galler tarafından kara yoluyla işgal edilmişti) bu türden oldukça somut sebepler yatmaktaydı. Ayrıca Britanya 19. yüzyıla kadar dünyanın en büyük, en iyi eğitimli ve en iyi idare edilen donanmasını teşkil etmişti.

Lakin Napoléon kararlıydı. 30 Temmuz 1804'te General Brune'e "Londra Kulesi'ne imparatorluk kartalını dikmek için yalnızca uygun rüzgârı bekliyoruz" dedi. "Neler olacağını yalnızca zaman ve kader belirleyecek."[14] Napoléon, ordugâhları teftiş ettiği 25 günlük süreçte tahkimattan hijyen düzenlemelerine kadar her şeyi didik didik kontrol etti. Askerlerle konuşmaktan özellikle keyif alıyordu. Emir subaylarından biri, "Askerlerin arasına öylece karışıverirdi" diyordu notlarında. "Rahatlarına ve huzurlarına dair en ince ayrıntıları bile soruşturur; övgüyü, iyiliği ve hak edilmiş terfileri askerlerinden esirgemeyerek onları en coşkun duygulara sevk ederdi."[15] Napoléon 22 Temmuz'da Donanma Bakanı'na sitem dolu bir mektup yazıp Manş kıyısındaki limanlarda çalışan işçilerin ödeme alamadıkları için gümüş kol düğmelerini satma noktasına geldiklerini söyledi. "Bu adamlar hiçbir koşulda müşkül duruma düşmemeliler" dedi. "Koşullar ne olursa olsun bu adamlara ödeme yapılacak."[16] Askerlerin içeceği içki de düşünülüyordu. Napoléon, konaklama ve gıda tedariki için Boulogne bölgesindeki evlere el konmasıyla ilgili yazdığı yazıda Decrès'e "Şarap mahzeni olan evlerden seçiniz" dedi. Ayrıca mektupta Britanya'nın işgali sürecinde 150.000 litre brendi tüketileceğini de eklemeyi ihmal etmedi.[17]

Napoléon ağustosta Birleşik İrlandalılar Örgütü'nün liderleriyle görüşmelere başladı. Birinci Konsül, Fransız ordusu İrlanda'ya çıkarsa 20.000 İrlandalı isyancının kendilerini destekleyeceğini ümit ediyordu.[18] İngiltere'de ihtiyaç duyacağı İrlandalıları 117 kişilik rehber-çevirmen bölükleri hâlinde orduya dâhil etmek istiyordu. Kendileri için bir üniforma bile tasarlamıştı. "Dragon birliklerinin giydiği türden yeşil ceketleri kırmızı şeritler süsleyecek, manşetler kırmızı, düğmeler beyaz" olacaktı. Mahmuzların rengine kadar tasarlanan bu birliklere ikişer adet trampetçi de verilecekti.[19] Napoléon'un en küçük detaya kadar düşünme çılgınlığı öyle bir noktadaydı ki kendisi Fransız denizcilik başarılarıyla gurur duyulmasını teşvik etmek için 17. yüzyılın kahraman denizcilerinden Jean Bart'ın mermerden bir büstünün memleketi Dunkirk'ün belediye binasına yerleştirilmesini emretti.

Napoléon her zamanki gibi zihnî doygunluğa ulaşmak için savaştan ve siyasetten daha fazlasına ihtiyaç duyuyordu. Nitekim 1 Ekim'de ısı muhafazası üzerine yazdığı tezden dolayı o dönemlerde Paris'te yaşayan Amerikalı fizikçi Sir Benjamin Thomson'a teşekkür edip şu ifadeleri sarf etti:

> Cilalanmamış cisimlerin pürüzlü yüzeyi kalorifik moleküllerin olağanüstü seviyedeki sönümlenmelerine oranla devasadır. Cilalanmamış cisimlerin toplam yüzey alanı cilalanmış olanlara kıyasla çok daha geniştir. Ve ısı yayımı ya da ısı girişinin seviyesini ölçmede kullanılacak yüzey alanına bakıldığında bu genişliğin daha büyük olması gerektiği sonucuna ulaşılır. Bu nedenle ısı değişimi, cilalı yüzeyden ziyade cilasız bir yüzeyde çok daha hızlıdır. Bunlar benim üzerine düşündüğüm ve sizin tezinizle kanıtlanmış fikirlerdir. Gerçeğe ulaşmak için büyük bir dikkatle yürütülmüş çok sayıda deney gerekmektedir... Adım adım ilerleyip yaşamın tüm noktalarında fayda sağlayan basit kuramlara bu şekilde ulaşıyoruz.[20]

Özellikle son cümle, Napoléon'un aydınlanma döneminin bir mamulü olduğunu gözler önüne seriyordu.

Birinci Konsül'ün cinsel hayatı bu dönemde bir hayli hareketliydi. Kasım başlarında yerleştiği Boulogne'da "Madame F" adında gizemli birine mektup yazdığı dikkate alınırsa büyük ihtimalle buralarda bir metresi vardı. Mektupta, bir sonraki görüşmelerinde Madame F'nin "istemesi hâlinde yeniden kapı muhafızı olacağını" söyleyen Napoléon, "ancak bu kez Kythira Adası'na yapacağınız yolculukta size eşlik etme zevkini başkasına kaptırmayacağım" diyordu. Kythira, aşk tanrıçası Afrodit'in yurduydu. Ayrıca bu dönemde kimse Napoléon'dan yalnızca isminin baş harfinin yazılı olduğu bir mektup almamıştı. Birinci Konsül, Chapal'ın metresi olup Comédie-Française'de çalışan aktris Marie-Thérèse'le de yatıyordu ki bu durum Chaptal'da büyük bir düş kırıklığı yarattı.

Peki, Josephine bundan haberdar mıydı? Napoléon Kasım 1804'te Josephine'den, "üzücü" diye nitelendirdiği bir mektup aldı. Yanıt olarak ise şunları yazdı: "İyi yürekli ve şefkatli Josephine'i kalbimden ancak kendisi silebilir. Ümitsiz, hırçın ve sorun çıkaran biri hâline gelmediği sürece böyle bir şey olası değildir. Yaşamıma pek çok acı hâkim. Bunlara dayanmamı yalnızca tüm gerginliklerden uzak, tatlı ve hoş bir yuva sağlayabilir."[21] Gelgelelim ocakta bu hava dağılmıştı. Napoléon bu kez "küçük kuzene bin bir çeşit güzel söz" düzüyor, Eugène'in "Boulogne'daki tüm kadınlara kur yaptığını ve bunda giderek daha iyi hâle geldiğini" ekliyordu.[22]

Otuzun üzerinde Britanya kalyonunun Manş Denizi'ne daimî olarak demirlediğini görüp akıllarını başlarına devşiren Ganteaume, Eustache Bruix, Laurent Truguet, Pierre de Villeneuve ve Decrès gibi önde gelen tüm Fransız amiraller Britanya seferine mümkün mertebe karşı çıktı. Genel komuta açısından en becerikli komutan olan Louis Latouche Tréville, Saint-Domingue'den döndüğünden beri hastaydı ve Ağustos 1804'te yaşamını yitirdi. Onun yerine gelen Bruix de benzer şekilde Mart 1805'te tüberküloza kurban gitti. Napoléon ve üst düzey danışmanları tek seferde çok sayıda askerin karşı kıyıya gönderilmesinin mümkün olmadığını, sisli bir havada sürpriz bir baskın düzenlemenin de fazlasıyla tehlikeli olduğunu anladılar. Fransa Kralı XIV. Louis 1692'de Britanya'yı işgal etmek üzere bir plan hazırlamıştı. Keza XVI. Louis de 1779'da böyle bir planlama işine girişmişti. Napoléon'un bizzat kendisi de 1797-1798'de ihtimalleri masaya yatırmıştı. Bu plan ve tasarılar içinde en makulü Kraliyet Donanması'nı Fransızların çıkarma yapmasına imkân verecek bir süre boyunca İngiltere'nin güney kıyılarından uzak tutacak bir hileye başvurmaktı. Gelgelelim Britanya Deniz Bakanlığını çıkarma silsilesinin tek bir dalgası için bile olsa bu dar denizi korumasız bırakmaya teşvik etmek imkânsızdı.

Napoléon 23 Kasım 1803'te yakın zamanda hazırlanmasını ümit ettiği, silahla mücehhez 300 şalopa (*chaloupes cannonières*), 500 küçük savaş teknesi (*bateaux cannoniers*) ve 500 mavnayla ilgili Ganteaume'a mektup yazdı. "Bunların bizi Albion'a götürebileceğini düşünüyor musunuz? Toplamda 100.000 asker taşıyabilirler. Bizim çıkarımıza uyacak sekiz saatlik bir gece karanlığı, kâinatın kaderini tayin edecektir."[23] Ertesi gün Chaptal'la görüşen Birinci Konsül "İngiltere'nin işgali" temalı birkaç şarkı yazılmasını, bunlardan birinin "Le Chant du Départ"ın ezgisine uydurularak bestelenmesini istedi.[24] Aralık ortalarına gelindiğinde tuğgenerallerin İngiltere'ye dört hizmetkâr götürebileceğini ancak albaylar için bu sayının ikiyle sınırlı olduğunu belirten bir emir yayımladı. Birinci Konsül, Joseph'e yazdığı mektupta "Burada

* Napoléon her zamanki gibi kamu idaresinin en ufak ayrıntılarıyla bile ilgilenmeyi sürdürüyordu. Gaudin'la iletişime geçip mektupların mahremiyetini ihlal ettiği gerekçesiyle

her şey çok güzel ve Normandiya'yı görmek insanın içini rahatlatıyor" demiş, "Burayı çok seviyorum. Gerçek Fransa burası" diye de eklemişti.[25] 12 Kasım 1804'te, yani bir yıl sonra Boulogne'dan Augereau'ya bir başka mektup gönderen Napoléon şöyle diyordu: "Son on gündür buradayım ve tüm işaretler Avrupa'nın beklediği gayeye ulaşmayı ümit etmemi sağlıyor. Altı yüz yıllık aşağılamanın intikamını alacağız."[26] Napoléon dört gün sonra Cambacérès'e, Ambleteuse falezlerinden baktığında karşı yakadaki evleri ve hareketliliği seçebildiğini söyledi ve ardından Manş Denizi'ni "deneme yürekliliğini gösterdiğimiz takdirde geçebileceğimiz bir hendek" sözleriyle tasvir etti.[27]

Napoléon 24 Ocak 1804'te ikili casus Mehée de la Touche'la irtibata geçip birtakım yanlış bilgiyi Münih'teki Britanyalı diplomat Francis Drake'e sızdırmasını istedi. Buna göre Touche, "Boulogne'daki hazırlıkların aldatıcı bir gösteri olduğunu, girişilen çaba Fransa'ya mali bir yük getirse de işin düzmece olduğunun ilk bakışta bile anlaşılabileceğini, deniz araçlarının istenildiği durumda ticaret teknelerine dönüştürülebilecek şekilde tasarlandığını, Birinci Konsül'ün ziyadesiyle dalavereci olduğunu ve şu anki makamının yığınlarca askeri tehlikeye atacak şüpheli bir harekâta girişmesine olanak vermeyecek kadar sağlam temellere oturduğunu" söyleyecekti.[28] Napoléon aynı ay içinde İrlandalı Katoliklerin "uğradığı tahammül edilemez... baskı"dan bahsettiği bir mektubu Papa'ya göndererek onu bile harekâtı desteklemeye teşvik etmeye çalıştı. Ancak bu mektuba Roma'dan herhangi bir yanıt gelmedi.[29]

Napoléon on yıl sonraki Elba sürgününde işgal hareketinden açıkça ve sık sık bahsedecekti. Harekâtın başarıya ulaşması için çıkarma araçlarını yalnızca üç ya da dört gün boyunca himaye edebilecek sayı üstünlüğüne sahip olması gerektiğini söyleyen Napoléon kendinden üçüncü şahıs olarak bahsettiği bir yazıda "Doğrudan Londra'ya ilerleyeceği için Kent kıyısına çıkarma yapmayı istiyordu ancak bu girişim rüzgâra ve havaya bağlıydı" diyecekti.[30] Hemen akabinde ise aslında toplar ve süvarilerle birlikte 100.000 askerin nereye çıkarma yapacağı kararını amirallerin ve kılavuzların eline bırakma niyetinde olduğunu söylüyordu. Çıkarmanın ardından "üç gün içinde Londra'ya varabileceğine" inanan Napoléon, bir başka Fransız donanmasının peşinden Batı Hint Adaları'na kadar giden Nelson yurdunu kurtarmak üzere geri döndüğünde her şey için çok geç olacağını belirtiyordu.[31]

Napoléon Britanya kıyılarına çıkmayı başarsa bile Nelson döndüğünde Fransız ulaştırma ve ikmal hattı kesilecekti. Ayrıca 100.000 mevcutlu bir ordu, tahmin edileceği üzere büyük kısmı silahaltına alınacak 17 milyonluk Britanya nüfusunu boyunduruk altına almaya yetecek bir kuvvet sayılmazdı. Britanya, 1803'ten beri muhtemel bir işgal girişimini püskürtmek için hummalı bir

Angers'teki postane müdiresini kovmasını istedi. (Oysa bu işi onun için yapan ve buna yoğun bir mesai harcayan apayrı bir hükûmet dairesi vardı. (CG4 no. 8520, s. 547) –y.n.

hazırlığa girişmişti. Güney kentlerine garnizon kuvvetleri konuşlandırılmış, işaret kuleleri inşa edilmiş; Fulham, Brentford ve Staines gibi noktalara inşa edilen ambarlara erzak depolanmış ve Cornwall'dan İskoçya'ya kadar çıkarma yapılabilecek tüm noktalar detaylarıyla kâğıda dökülmüştü. Ayrıca 1805 ile 1808 yılları arasında güney kıyıları boyunca 73 küçük "Martello" işaret kulesi inşa edilirken Londra'nın güneyine savunma amaçlı göğüs siperleri kazılmıştı. Bunlara ilaveten 1804'ün sonuna kadar yetişkin erkek nüfusunun %11'i ila %14'üne denk gelen 600.000 kişi Britanya ordusu ile Kraliyet Donanması'na yazılmış, 85.000 kişi ise milis kuvvetleri için gönüllü olmuştu.[32]

Kraliyet Donanması'nın istihbarat subaylarından Yüzbaşı John Wesley Wright, 23 Ağustos 1803 sabahının erken saatlerinde Georges Cadoudal, Dr. Querelle ve diğer Chouanlardan oluşan küçük bir grubu gizlice Normandiya'daki Biville'e çıkardı.* Wright 1790'larda Chouanlarla birlikte mücadele etmiş ve hapse düşmüştü. Sonraki süreçte Temple Hapishanesi'nden kaçmayı başaran Britanyalı subay, Suriye seferinde Arap kılığına girip Fransızları gözetlemiş ve benzer türde bir dizi gizli operasyon yürütmüştü.[33]

Eldeki bilginin yorumlanmasında başka kişilere bel bağlamak istemeyen ve ham istihbarat raporlarını bizzat inceleme konusunda ısrarcı olan Fouché ve Napoléon, Querelle'in ve Troche adındaki suç ortağının Fransa'da olduğunu fark etti. "Ya ben çok fena yanılıyorum" dedi Napoléon, Querelle'i kastederek, "ya da bu adam bir şeyler biliyor."[34] Danouville adındaki komplocu, Wright'ın komplocuları bıraktığı noktaların birinde yakalanmasının ardından kapatıldığı hücrede kendini astı. Napoléon'un emir subaylarından Philippe de Ségur intiharla ilgili şu yorumda bulunacaktı: "Olayın iç yüzünü aydınlatmaya gerek bile kalmadan komplonun büyüklüğünü açık eden bir durum."[35]

Wright 16 Ocak 1804'te, sekiz kişilik bir grubu Biville'e bırakıp Britanya'nın donanma istihbarat merkezi olan Kent'teki Walmer Kalesi'ne döndü. Bu grupta Brienne'in eski hocalarından ve Fransız İhtilal Savaşları'nın kahramanlarından olup ilk zamanlar Jakobenken sonraları kralcılığa meyleden General Charles Pichegru da vardı.[36] Wright, doğrudan Kuzey Denizi Filosu'nun başkomutanı Amiral Lord Keith'in emriyle hareket ediyordu. Keith ise Büyükamiral Kont St Vincent'a bağlıydı. Lord Hawkesbury tarafından iletilip St Vincent tarafından verilen emre göre "Yüzbaşı Wright tam bir serbestlik içinde hareket etmeliydi." Keith'in imzasını taşıyan ve Wright'ın "gizli ve hassas bir konuda görevlendirildiğini" belirten yazının da dâhil olduğu birtakım belgeler, Britanya hükûmeti

* Fouché ve Savary tarafından yönetilen Fransa İç Güvenlik Teşkilatı, o süreçte Paris'te Napoléon'a suikast düzenleme amacı taşıyan yaklaşık 40 kişinin bulunduğunu tahmin ediyordu. Ancak çok daha az sayıda kişinin tespit edildiği göz önünde bulundurulursa bu tahminin bir parça abartılı olduğu düşünülebilir. (Ségur, *Memoirs*, s. 97) -y.n.

ile Cadoudal komplosu arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkiye her iki tarafın en üst düzey yetkililerinin dâhil olduğunu gösteriyordu.[37] Napoléon'a yönelik 1804 tarihli suikast girişimine Britanya hükûmetinin rolünü işaret eden diğer kanıtlar arasında birkaç başka mektup daha vardı. Bunlardan ilki Walter Spencer'ın Britanya'nın kıdemli bakanlarından Lord Castlereagh'ye hitaben 22 Haziran 1803'te yazdığı ve kendisi için 150, Michelle de Bonneuil içinse 1.000 sterlin istediği mektuptu. Michelle de Bonneuil, Amiens Barışı sürecinde Edinburgh'da XVIII. Louis'nin kardeşi Artois Kontu'yla* görüştüğü bilinen ve birden fazla kimliğe sahip olan kraliyet destekçisi bir komplocuydu. Spencer, paranın "Lord Castlereagh tarafından tasarlanan ve Bonaparte'ı kaçırmaya dayanan siyasi bir entrikayla ilgili olarak" ödendiğini söyledi ki bu plan Lahey'deki Britanyalı diplomat Bay Liston'la ortak bir şekilde tasarlanmıştı.[38] (Napoléon'un "kaçırılması" bu dönemde Birinci Konsül'ün şahsına yönelik suikast girişimlerini yumuşatmak için sarf edilen bir ifadeydi. Asıl kastedilen Napoléon'un öldürülmesiydi.) Bekleneceği gibi hükûmetin suçlu olduğunu gösteren doğrudan bir kanıt mevcut değilse de Castlereagh'nin siyasi arenadaki en yakın dostu olan milletvekili George Holford, Spencer'a hitaben bir mektup kaleme alıp "Downing Sokağı'yla iletişim kurma zahmetine katlanırsa Lord Hazretleri'nin konuyla ilgili kendisini göreceğini" söyledi. Şayet Spencer kaçığın biri olsaydı böyle bir durum söz konusu olmazdı.

Pichegru 28 Ocak'ta General Moreau'yla görüşüp kaçamak şekilde de olsa komplodan bahsetti. Yetkilileri derhâl uyarma girişiminde bulunmayan Moreau ise bu hareketiyle komplonun bir parçası hâline geldi. Fransız komutan gelişmeleri takip edecekti. Napoléon'un "kaçırılması" durumunda millet, Hohenlinden'in muzaffer komutanı vasfıyla kendisine kucak açabilirdi. Moreau hâlihazırda General Thiébault'ya Napoléon'un "gelmiş geçmiş en ihtiraslı asker" olduğunu ve idarede kalması durumunda "tüm emeklerin, tüm umutların ve tüm zaferlerin uçup gideceğini" söylemişti.[39]

Britanyalı casus Courson'ın 29 Ocak'ta tutuklanması, Fouché'nin komplo konusunda parçaları bir araya getirmesine yardım etti. Fransız istihbarat subayı Yüzbaşı Rosey'nin Stuttgart'ta görevli bir Britanyalı diplomatı** kendisinin muhalif bir Fransız generalin emir subayı olduğuna ikna etmesi de keza bu konuda önemli bir gelişmeydi. Rosey'nin Britanyalı diplomatın güvenini kazandığı bu numara başka bilgilerin de elde edilmesini sağladı.[40] Fouché Londra'daki casus ağı sayesinde Pichegru'nun Fransa'dan ayrılmadan üç gün önce Kensington'da Britanyalı bir bakanla akşam yemeği yediğini ve Moreau'nun komplocularla iltisaklı olduğunu öğrenip bunları Napoléon'a bildirdi. Napoléon bunun üzerine büyük bir hayrete düşüp "Moreau!" diye haykırdı. "Nasıl olur! Moreau

* Gelecekte X. Charles ismiyle tahta geçecekti. –y.n.

** Bu diplomat aynı zamanda Sir Sidney Smith'in kardeşiydi. –y.n.

böyle bir komploya nasıl karışır!" Napoléon Pichegru'nun Fransa'da olduğundan emin olur olmaz Moreau'nun tutuklanmasını emretti. Birinci Konsül şu sıralarda Hanover'de görev yapmakla birlikte Moreau'nun dostu ve eski kurmay başkanı olan General Jean-Joseph Dessolle'e "Bu komplonun altında derin bir kötülük yatmıyorsa eşine az rastlanır katıksız bir aptallık yatıyor," diye yazdı. "İnsan yüreği, neler barındırdığı bilinemeyen büyük bir boşluktur. Öyle ki en delici bakışlar bile bu boşluğun içinde ne yattığını kestiremiyor."[41]

Çok geçmeden Paris'in kapılarındaki nöbetçilerin sayısı artırıldı, nöbetçilere uzun boylu ve iri yapılı Cadoudal'a karşı gözlerini dört açmaları emredildi. Benzer şekilde Tuileries ve Malmaison'da da parolalar değiştirildi ve teyakkuza geçildi. Bu süreçte yakalanıp başkentteki Abbaye Hapishanesi'ne gönderilen Dr. Querelle[42] giyotine gönderilmekle tehdit edilince Cadoudal'ın Cloche d'Or Hanı'nı hücre olarak (*maison de confiance*) kullandığını itiraf etti. Bu esnada Fouché'den ayrı olarak gizli bir iç güvenlik birliğine komuta eden Savary (çünkü Napoléon, Fouché'yi gereğinden fazla güç ve yetkiyle donatmak istemiyordu) Wright'ın faaliyetlerine ket vurmak üzere Biville'e gitti. 8 Şubat'ta Cadoudal'ın uşağı Louis Picot, Cloche d'Or'da tutuklandı. Başparmağını sıkan işkence aletine maruz bırakıldığında Cadoudal'ın Passy yakınlarındaki Chaillot'da bulunan hücresini ifşa etti ancak burada Cadoudal yerine onun çekirdek ekibinden Bouvet de Lozier ele geçirildi. Köşeye sıkıştığını anlayan adam kendini boğmaya çalıştıysa da "yaşama ve bedbahtlığa" geri döndürülerek sorgulandı. Nitekim Pichegru ve Moreau'nun da komploya dâhil olduğu ortaya çıkarıldı.[43]

Moreau 15 Şubat günü saat 08.00 sularında, Charenton'daki köprüde tutuklanıp Temple Hapishanesi'ne götürüldü.[44] Napoléon ertesi gün, Moreau'ya yakın oldukları gerekçesiyle General Jean-Jacques Liébert ve General Joseph Souham'in de tutuklanmasını emretti. (Daha sonra iki general de aklanacak ve görevlerine geri döneceklerdi.) Birinci Konsül, 19 Şubat'ta Soult'a iç güvenlik personelinin Paris ve Malmaison arasındaki yolda kendisine yapılacak saldırıda kullanılması planlanan 15 at ile üniformanın ele geçirildiğini söyledi ancak hemen ardından büyük bir soğukkanlılıkla "Paris'teki olaylara gereğinden fazla önem atfetmemelisiniz" dedi.[45] Melzi'ye yazdığı mektupta ise "İç güvenlik personeli tüm kumpaslara karşı gözünü dört açmıştı. O yüzden hiçbir zaman tehlikede hissetmedim" cümlesini sarf etti.[46]

Pichegru, 26 Şubat gecesi, Paris'in 2. ilçesinde bulunan Chabanais Sokağı'ndaki konutun yatak odasında kendisini tutuklamaya gelen üç jandarma erine yumrukla saldırdı.[47] "Çok şiddetli süren boğuşma (Pichegru'nun) en hassas yerine şiddetli bir darbe indirilmesi ve baygın düşmesi sayesinde son buldu" diyordu Ségur.[48] Ertesi gün Enghien Dükü'nün de olayda parmağı olabileceğine dair ilk işaretler Napoléon'a ulaştırıldı.

Doğrudan XIII. Louis'nin soyundan gelen 31 yaşındaki yakışıklı Enghien Dükü Louis de Bourbon Condé, Valmy'de siyasi göçmenlerden derilmiş orduya komuta eden Condé Prensi'nin torunuydu. Komplocuların biri, bir liderin odaya girmesi üzerine herkesin ayağa kalktığını söyleyince Fouché tarif edilen fiziksel özelliklere en yakın Bourbon prensinin Enghien Dükü olduğu sonucuna vardı. Ayrıca bulunduğu nokta, toplantılara katılabilmesini sağlayacak kadar Fransa'ya yakındı. Ancak Fouché'nin bu türden ikincil kanıtlara dayanması trajik bir hatanın kapılarını araladı.

12 Mart gibi geç bir tarihe kadar Napoléon, 1793'te Avusturyalıları tepeleyen Fransız General Charles François Dumouriez'nin Enghien Dükü'yle Baden sınırına 16 km'lik bir mesafede yer alan Ettenheim'daki evinde görüştüğüne inanıyordu. Ségur bununla ilgili olarak Napoléon'un İç Güvenlik Şefi Réal'e şu cümleleri sarf ettiğini not düştü:

> Ne! Bana Enghien Dükü'nün evimden 4 fersah uzakta olduğunu söylemediniz! Sokakta köpekler gibi öldürülecek miydim? Canıma kastedenler ulvi kimseler mi? Bana neden Ettenheim'da bir araya geldikleri bildirilmedi? Doğrudan şahsıma bir saldırı söz konusu. Benim de aynı şekilde karşılık vermemin zamanı geldi. Azılı canilerin liderleri bunun bedelini ödeyecek.[49]

Napoléon'a "havada suikast kokusu" olduğunu söyleyen Fouché, komplonun ardında Enghien Dükü'nün olduğuna ikna olmuş durumdaydı. Talleyrand da aynı temelsiz kanıtlara dayanarak bu savı destekledi.[50]

Nerede olduğu tespit edilen Cadoudal nihayet 9 Mart günü saat 19.00 sularında kendisini at arabasıyla kovalayan jandarmalardan birini öldürüp diğerini yaraladıktan sonra l'Odéon Meydanı'nda yakalandı. Napoléon olaydan iki saat sonra Davout'ya Cadoudal'ın yakalanma haberinin "halkı ziyadesiyle mutlu ettiğini" söyledi.[51] Cadoudal, Paris'e Napoléon'u öldürmek için geldiğini açıkça itiraf etti ancak Enghien Dükü'nden söz etmedi.

Napoléon ertesi gün Tuileries'de Talleyrand, Fouché, Cambacérès, Lebrun ve Regnier'nin katıldığı bir toplantı tertip etti ve yapılan istişarenin ardından Enghien Dükü'nün kaçırılmasına karar verildi. Napoléon daha sonra bu türden bir eyleme girişme konusunda kendilerini Talleyrand'ın ikna ettiğini söyleyecekti ki 1828 tarihli hatıratında bu iddia Cambacérès tarafından da destekleniyordu.[52*] Napoléon kararını Berthier'ye ilettikten sonra operasyonu Offenburg'dan yönetmesi için atlar, ahırlar ve süvarilerden sorumlu en yetkili subay olan General Armand de Caulaincourt'u seçti. Operasyonun diğer yetkili

Talleyrand bu türden adam kaçırma eylemlerini daha önce de tasarlamıştı. Örneğin 1797'nin sonlarında Berlin'deki Fransa büyükelçisine XVIII. Louis'nin Blankenburg'tan kaçırılıp Fransa'ya getirilmesini önermişti (Mansel, *Louis XVIII*, s. 81) –y.n.

ismi ise Konsül Muhafızları'na bağlı Atlı Grenadier (*Grenadiers à Cheval*) birliklerinin komutanı olup Cambacérès'in tabiriyle "yalnızca itaat etmekten anlayan" Michel Ordener'di. "Bu iş artık gülünç olmaktan bile çıktı" dedi Napoléon 12 Mart'ta Savary'ye. "Ettenheim'dan Paris'e bir suikast gerçekleştirmek üzere geliyor ve salt Ren Nehri'nin öte yakasında diye kendini güvende hissediyor. Böyle bir şeye müsaade edecek kadar aptal değilim."[53] Napoléon daha sonra Malmaison'a geçip ayın 20'sine kadar orada kaldı..

Dragon süvarilerinden oluşan bir müfrezenin başını çeken Ordener perşembe gününe denk gelen 15 Mart 1804'te, saat 05.00'i vurduğunda Enghien Dükü'nü Ettenheim'daki evinden kaçırıp onu, köpeğini, ele geçirilen belgeleri ve kasadaki 2,3 milyon frangı Strasbourg'daki kaleye götürdü.[54] Lakin Dumouriez ortalarda yoktu. Ancak (yakın zamanda anlaşılacağı üzere) kendisinin ismi bir yanlış anlama sonucunda komployla anılır olmuştu. Bu sırada Caulaincourt, Talleyrand tarafından kaleme alınan ve Baden'in egemenlik hakkının neden ihlal edildiğini izah eden notu Baden Dükü'ne ulaştırmak üzere Carlsruhe'ye gitti. Napoléon ise 18 Mart sabahı Josephine'e olanları anlattı. Josephine, kısmen Napoléon'un kamuoyu nezdindeki itibarına gölge düşmesini istemediğinden, kısmen de kralcılığa yönelik gizli meylinden ya da Enghien Dükü'ne acıdığından girişime şiddetle karşı çıkıp Dük'ün infaz edilmemesi için yalvardı.[55] Ancak Napoléon, siyasetten anlamadığını söylediği karısının bu isteklerini görmezden geldi.*

Napoléon ertesi sabah Alsas'tan gelen bir haberciden, Enghien Dükü'nün kaçırılması sırasında ele geçirilen belgelerde Dük'ün Cadoudal tarafından girişilen komployla bağlantılı olduğuna dair bir ipucuna rastlanmadığını öğrendi. Ancak aynı belgelerde Dük'ün Britanya ordusunda hizmet etmeye gönüllü olduğuna, Londra'dan yüklü miktarda para aldığına, bu paraları diğer siyasi göçmenlere dağıttığına ve şayet bir işgal hareketine girişirlerse Avusturyalıların peşinden Fransa'ya gireceğine dair ifadeler yer alıyordu.[56] Dük ayrıca Londra'nın o dönemlerdeki gizli haber alma teşkilatı olan Aliens Bürosu'dan William Wickham'la ve Stuttgart'taki Spencer Smith'le de mektuplaşmıştı.[57] "Ay geçmiyor ki (Ren Nehri'nin) batı yakasından eski silah arkadaşlarımız taleplerini iletmesin" diyordu Dük bir mektubunda. "Muvazzaf olsun olmasın gerek subaylar gerekse de askerler, kendileriyle birlikte dostlarından bir kısmını da yanlarında getirmek için bir toplanma noktasının bildirilmesini istiyorlar."[58] Eylül 1803'te yazdığı bir mektupta "Bekliyorum, ümit

* 1814'te Fontainebleau'yu ziyarete gelen misafirlere Josephine'i Napoléon'un ayaklarına kapanarak Dük'ün bağışlanması için gözyaşı dökerken gösteren bir kilim parçası gösterilmekteydi ancak bu yanlış bir bilgilendirmeydi, zira o dönemde her ikisi de Malmaison'daydı. (ed. North, *Napoleon on Elba* s.30.) -y.n.

ediyorum ancak olacakları kestiremiyorum" diyen Dük, Napoléon'un suikasta uğratılması durumunda Alsas'ta meşruiyetçi* bir darbe girişiminde bulunacağı sözünü veriyordu. Dolayısıyla Dük, Cadoudal-Pichegru komplosundan kesin surette haberdar değilse de bu türden bir girişim için alenen fırsat kolluyordu. Yine de bunlar Dük'ün idam edilmesini gerektirecek kadar kesin gerekçeler sayılmazdı. Ancak bu idam aynı zamanda XVIII. Louis'ye yeni komplolara girişmemesi için verilen ciddi bir mesaj mahiyetini de taşıyordu.

"Meşruiyetçiler şeref ve haysiyetten yoksundur" ifadesini sarf etti Napoléon bu süreçte.[59] 18 Mart 1804'e gelindiğinde Paris Valisi Murat'ya bir divanıharp kurmasını emretti. Murat, söylediğine ya da daha sonra iddia ettiğine göre bu yargısız infazda etkin bir görev üstlenmek istemediğini bildirdi.[60] Sonraki süreçte yazılıp çizilenlere ve söylenenlere baktığımızda yaşananların sorumluluğunu üstlenmek istemeyen kişilerin birtakım iddialarda bulunup başkalarını hedef gösterdiği ve mazeret ürettiği görülür. Örneğin Talleyrand Dük'ün idam edilmesinden Savary'yi, Savary ise Talleyrand'ı suçlar. Caulaincourt ise Dük'ün idam edileceğinden bihaber olduğunu öne sürer. Yalnızca kesin surette baş sorumlu olan Napoléon idamın doğru bir hamle olduğunu açıkça söyler. Yapılanı nefsi müdafaa çerçevesinde değerlendiren Napoléon "Benim damarlarımda da çamur akmıyor. Kanımın onların kanıyla aynı olduğunu herkese gösterme zamanı gelmişti" diyor.[61] Napoléon, Elba'daki sürgünde yazdırdığı notlarda idamın "Enghien Dükü'nün vatana ihanet kabilinden komplolara karıştığı ve gizli şekilde Strasbourg'a iki kez seyahat ettiği" için gerçekleştiğini belirtiyordu.[62]

Birinci Konsül perşembeye denk gelen 20 Mart sabahında Tuileries'ye geçti. Daha öncesinde Murat'yla tartışmış ve onu Quercy'deki konutuna geri göndermekle tehdit edip divanıharbı teşkil etmeye ikna etmişti. Tuileries'nin ardından Malmaison'a geçen Napoléon burada Talleyrand'la birlikte akşamüstü saatlerinde parkta bir yürüyüşe çıktı.[63] Çok geçmeden Joseph de onlara katılırken saat 15.00 sularında bir haberci yanlarına ulaştı. Habercinin söylediğine göre Dük, Vincennes Kalesi'nin 45 metrelik ürkütücü kulesi Le Donjon'a götürülüyordu. (Bu kule farklı dönemlerde Mirabeau, Diderot, Marquis de Sade ve Mata Hari'ye de ev sahipliği yapmıştı.) Dük'ün saat 17.30 sularında kuleye varmasının ardından Napoléon, Savary'yi Murat'ya gönderip "işin" bu akşam halledilmesini emretti. Birinci Konsül, İç Güvenlik Şefi Réal'e, Dük'e sorulacak on bir soruyu da göndermişti: "Ülkene karşı silahlandın mı?", "İngiltere'den para alıyor musun?", "Hanover'de bulunan General Mortier'ye karşı savaşmak üzere İngiltere'ye hizmetini sundun mu?", "Cumhuriyet ordusundan kaçan firarilerden bir lejyon teşkil edilmesini öncerdin mi?" Buna benzer sorulara içtenlikle cevap veren Dük, suçlu olmadığını kanıtlayacak

* Fransa tahtının Bourbon hanedanına ait olduğunu savunan ya da mutlak monarşiyi destekleyen ihtilal karşıtı kraliyetçilere verilen isim.-y.n

herhangi bir teşebbüste bulunmadı.[64] Divanıharbın reisi, 1789'da Bastille'i ele geçiren ve o gün itibariyle Konsül Muhafızları'na bağlı grenadier birliklerinin komutanı olan General Pierre-Augustine Hulin'di ve kendisi de sonraki süreçte Dük'ün ölüm cezasının ertelenebileceğini düşündüğünü söyledi.

Enghien Dükü, çarşamba gününe denk gelen 21 Mart'ta, saatler 02.00'yi gösterirken gerçekleşen duruşmada Hulin ve duruşmadaki diğer beş albaya Ettenheim'da yaşamasının sebebini, sunulabilecek en kısa gerekçeyle açıkladı: "spor sevgisi". "İngiltere'yle bir olup Fransa'ya karşı savaşmaya hazır olduğunu da açıkça söyleyen" Dük, "Pichegru'yla herhangi bir ilişkisi olmadığını ve bundan memnuniyet duyduğunu belirtti."[65] 25 *Brumaire*, III. Yıl, 5. Başlık, 1. Bölüm, 7. Madde, "Fransa'ya karşı silaha sarılan siyasi göçmenlerin Fransa'da, düşman topraklarında ya da işgal edilen topraklarda yakalandığına bakılmaksızın 24 saat içinde yargılanmasını öngörüyordu. Dük, İngiltere'den para aldığını ve Fransa'ya karşı silahlandığını kabul etmişti ki bunlar Fransız yurttaşlarına karşı işlenmiş idamlık suçlar olarak kabul ediliyordu. Bunları kabul etmemiş olsa bile kasasında ele geçirilen yüksek meblağdaki para bu suçlamalardan hüküm giymesine yol açacaktı.

Dük daha sonra Ségur'ün ifadesine göre "alelacele kale hendeğine götürülüp kurşuna dizilmek suretiyle idam edildi ve hâlihazırda kazılmış olan mezara gömüldü.[66] Dük'ün son sözleri, "O hâlde Fransızların elinde ölmeliyim" oldu ki aslında malumun ilanı olan bu sözler o anki şartlarda mazur görülebilirdi.[67] Dük'ün köpeği daha sonra İsveç Kralı IV. Gustavus tarafından sahiplenildi ve boynuna "Sahibim talihsiz Enghien Dükü'dür" yazılı bir tasma takıldı.[68]

O akşam Malmaison'da Napoléon'un hem merhametsiz bir diktatör hem de tutkulu bir kanun adamı olduğunu açıkça ortaya koyan Medeni Kanun'un ilanı şerefine bir kabul töreni düzenlendi. Enghien Dükü'nün idamı duyulduğunda tüm Avrupa neredeyse hep bir ağızdan Korsikalılara özgü kan davasından dem vurmaya başlamıştı. Pelet'nin ifadelerine göre Parisliler Napoléon'un Robespierre gibi "şer yolunu takip ettiğinden" şüphelenmeye başlamıştı.[69] Keza Avrupa'daki liberaller de Napoléon'a farklı bir gözle bakar oldu. René de Chateaubriand ve Benjamin Constant'ın Napoléon'a sırt çevirmesine neden olan olay da yine bu idamdı. Napoléon Rusların idamı kınamasına cevaben St Petersburg'da görevli büyükelçi General d'Hédeuville'in ülkeden ayrılış belgelerini talep etmesini emretti. 7 Haziran'da başlatılan bu prosedür Fransa ve Rusya'nın savaşa tutuşmasına kadar uzanacak kötü ilişkiler silsilesinin fitilini ateşledi.[70] Hatalı bir şekilde Talleyrand'a atfedilen ve Boulay de la Meurthe ya da Fouché tarafından sarf edilen "Bu (idam) suçun da ötesinde devasa bir hataydı" cümlesi gerçekten de doğruydu. Birinci Konsül'ün dışında herkes bunun farkındaydı.

23 Mart'ta Paris'e dönen Napoléon açıkça ilan etmese de yaptığı hamlenin nahoş karşılandığını anladı. "Kaşlarını çatıp" Devlet Şûrası'ndaki koltuğuna

"canlı bir ruh hâliyle" kurulan Napoléon, "Paris halkı... en gülünç haberlere inanmaya meyilli mankafalardan (*un ramas de badauds*) oluşur" dedi. Ardından kamuoyunun verdiği tepkinin "(Şûra tarafından) küçümsenmesi gereken kaprisler" olduğunu dile getirdi.[71] Daha sonra (muhtemelen farkında olmaksızın) Kraliçe I. Elizabeth'e öykünerek "Gizli kederlerini öğrenmek için insanların kalbini açıp bakamayacağını" söyleyen Napoléon, konuşmasını, Baden Dükü'nün verdiği cılız tepkiden, Utrecht Antlaşması'nın akabinde XIV. Louis'nin Stuartları ülkeden sürmesinden, Rus casuslardan ve Enghien Dükü "komplosuna" dair detayları ziyadesiyle erken yayımlayan *Journal de Paris*'e yönelik öfkesinden bahsederek sürdürdü. Pelet'nin ifadesine göre "Napoléon konuşmasına devam ederken sık sık daldan dala atlıyor, bir gerekçe uydurması gerektiğini hissettiğinden ne söyleyeceğini şaşırıyor, dolayısıyla ifadeleri muğlak bir havaya bürünüp tutarlılıktan uzaklaşıyordu."[72] Birinci Konsül konuşmasını sonlandırdıktan sonra kimse konuşmadı ve yine Pelet'ye göre "bu sessizlik fazlasıyla manidardı." Napoléon salondan ayrıldıktan sonra oturum sona erdi.

Ségur'ün düştüğü notlara göre Pazar Ayini'nden sonra Napoléon'un etrafını saran kalabalık kendisini "sorgulayıcı bir merakla, mahzun ve mahcup bir edayla ve en önemlisi de yaşananları onaylamadıkları gösteren bir sessizlikle dinledi." Nitekim Birinci Konsül'ün "ilk başlarda artmaya meyilli kibirli ve sert tavrı giderek daha karamsar ve çekingen bir hâle büründü."[73] Enghien Dükü'ne resmî bir cenaze töreni yapılmamıştı belki ancak farklı grupların zihinlerinde ve kalplerinde gerçekleştirilen gayriresmî bir anmadan bahsetmek pekâlâ mümkündü.

Charles Pichegru 6 Nisan'da hücresinde ölü bulundu. *Moniteur*'ün haberine göre ölmeden önce Cato'nun intiharına dair Seneca'nın anlatısını okuyan Pichegru, eserin şu sayfasını açık bırakmıştı: "Komplo kuran ölümden korkmamalıdır."[74] Resmî açıklama, "ipek fularına gizlediği bir çubuk yardımıyla kendini boğduğu" yönündeydi.[75] Napoléon zaman zaman Enghien Dükü'nün infazından çok kısa bir süre sonra Pichegru'nun öldürülmesini emretmekle suçlanır. Hatta söylenene göre dört Memluk'ü bu amaçla hücreye göndermiş, cinayetin ertesi günü de bunları kurşuna dizdirmişti.[76] Daima söz oyunlarına başvuran Talleyrand ise Pichegru'nun ölümüne ilişkin olarak "Çok ani ve çok yerinde bir ölüm oldu" dedi.[77] Gelgelelim Napoléon'un bu ölümle ilişkili olduğuna dair ikinci dereceden bir kanıt bile bulunmamaktadır. Aslına bakılırsa Napoléon'un destekçileri Enghien Dükü fiyaskosunun ardından Napoléon'un Pichegru'yu kamuya açık bir duruşmada yargılama ve yine herkesin huzurunda bir cezaya çarptırma fırsatını kaçırmak istemeyeceğini öne sürerek Pichegru'nun cinayete kurban gitmesinin ona bir şey kazandırmadığını iddia edeceklerdi.

Napoléon ertesi ay ziyadesiyle memnuniyet verici bir haber aldı. Brittany'deki Navalo Limanı'nda rüzgârın dinmesiyle yelkenli teknesi denize

açılamayan ve dolayısıyla limanda kapana kısılan Yüzbaşı Wright, iki saatlik bir vuruşmanın ardından yakalanmıştı. Suriye'de görev yapan bir Fransız subayı tarafından fark edilen Wright sonraki süreçte altı yıl önce firar ettiği Temple Hapishanesi'ne gönderildi ve 27 Ekim 1805'te, başka deyişle Pichegru'nun ölümünden 18 ay sonra hücresinde boğazı kesilmiş hâlde bulundu. 10 yıl sonra olayı araştıran Sir Sidney Smith, Wright'ın cinayete kurban gittiğini iddia etse de resmî makamlar olayın bir intihar olduğunu ifade etti. Napoléon 1815'te, Yüzbaşı Wright'ın adını bir yıl önce Elba'da Lord Ebrington'tan duyduğunu ve Yüzbaşı'nın "ölümüne önem atfedemeyeceği kadar" düşük bir makam işgal ettiğini söyledi.[78] Aslına bakılırsa Napoléon, İspanyol büyükelçi Amiral Federico Gravina'ya bir mektup yazıp Wright'ın ele geçirilmesinden duyduğu memnuniyeti belirttikten sonra şu gözlemlerde bulunmuştu: "Gelecek kuşaklar, Lord Hawkesbury ile cinayeti savaş yöntemi olarak kullanacak kadar alçalan kişilere rezil damgası vuracaktır."[79] Tabii bu ifadeleri yalan söylediği anlamına gelmiyordu. Bu dönemde on binlerce mektup gönderen Birinci Konsül, Wright'ı pekâlâ anımsamıyor olabilirdi. Yine de Wright'a "düşük bir makam işgal ettiği" için önem atfetmemesi insana pek inandırıcı gelmiyor. Zira Napoléon, Wright'ın ölümünden bir ay önce Diyanet İşleri Bakanına bir mektup yazıp şu emri vermişti: "Bourges rahiplerinden M. Robert'e 15 Ağustos'ta verdiği yakışıksız vaazdan dolayı teessüflerimi iletiniz."[80]

Enghien Dükü, Pichegru ve Wright'ın ölümlerini Napoléon'un intikam hırsıyla güdülendiğinin kanıtı olarak sunanlar vardır ancak durumu daha derinlemesine incelemek gerekir. Enghien Dükü'nün yargısız infazı gaddarca ve yanlış bile olsa bir nefsi müdafaaydı. Diğer iki ölümün ise Napoléon'un emriyle gerçekleşen cinayetler olması şöyle dursun cinayet oldukları bile kesin değildir. İki durumda da koşullar farklı bir ihtimali işaret ediyorsa da Pichegru gibi ölüme mahkûm edilen ya da Wright gibi uzun bir savaş süresince hapis cezasına çarptırılan mahkûmların büyük bir ruhsal çöküntü yaşaması son derece doğaldı.* En olası açıklama ise fazlasıyla tutkulu olan Fouché ya da Savary'nin kendi inisiyatifleriyle harekete geçmiş olmalarıdır. Nitekim bu iki isim Thomas à Becket'ı öldüren II. Henry'nin şövalyelerinden ilham alarak, Napoléon'un bu cinayetlerin işlenmesini isteyebileceğini düşünmüş olabilir. Cadoudal, Moreau ve diğer komplocuların duruşmaları ise haziranda yapılacaktı.

Napoléon, Cadoudal komplosunun başarısızlığa uğramasından çok kısa bir süre sonra Şûra'ya hitaben, "Şahsıma saldırıp ihtilali yerle yeksan etmek istediler ihtilali savunacağım, zira ihtilal beni " dedi.[81] Birinci Konsül gerçekten

* Söz gelimi Napoléon'un Wright'ı Trafalgar mağlubiyetinin intikamını almak için öldürttüğü görüşü temelsizdir. Zira Wright 27 Ekim'de yaşamını yitirmiş, Napoléon ise deniz muharebesinden ancak 18 Kasım'da haberdar olmuştu. –y.n.

de ihtilalin kendi bedeninde cisimleştiğine inanıyordu ve bir noktaya kadar bu doğruydu da. Ancak Napoléon'un ihtilalin doğurduğu cumhuriyetçilikten en bariz şekilde yüz çevirdiği an da tam olarak bu an oldu. Senato, Enghien Dükü'nün ölümünden birkaç gün sonra Napoléon'a bir tebrik mektubu gönderip, Fouché'nin ifadesiyle muhtemel komploları boşa çıkarmada "farklı türde bir sisteme" ihtiyaç duyulabileceğini belirtti.[82] "Ey yüce insan" diye devam ediyordu mektup dalkavukça. "Başladığın işi bitir ve onu tıpkı şahsi görkemin gibi ölümsüz kıl."[83] Napoléon'un başladığı işi "ölümsüz" kılmasının tek yolu mirasını güvence altına alacağı ve herhangi bir suikastın başarıya ulaşması durumunda devletin istikrarını sağlayabileceği "farklı türde bir sistem" inşa etmekti. Napoléon'un ardından idarenin başına kimin geçeceğinin belirsiz olması komplolar için âdeta motivasyon kaynağı oluyordu.

Napoléon 28 Mart'ta Şûra'ya "meselenin büyük bir ciddiyetle değerlendirilmesi gerektiğini" söyledikten sonra "kendi payına bir şey istemediğini, bulunduğu konumdan ziyadesiyle memnun olduğunu ancak Fransa'yı ve gelecekte yaşanacak gelişmeleri de düşünmek zorunda olduğunu" belirtti. Birinci Konsül mutlak hükümdarların meşruluğuna dair eski görüşlerini yeniden değerlendirmişti. Daha önceki sözleriyle paralel olarak şöyle devam etti konuşmasına: "Yalnızca saltanat sistemi karşı-ihtilali önleyebilir."[84] Bu konuşmadan kısa süre sonra devletin farklı birimleri Napoléon'a mutlak hükümdar olması için âdeta yalvaran niyaz dilekçeleri göndermeye başladı. Gazeteler art arda monarşi kurumlarını öven yazılar yayımlıyor, komploların kökünü kazımada en etkili çarenin Napoléon hanedanını kurmak olduğunu öne süren broşür ve kitapçıklar basılıyordu. Jean Chas'ın kaleme aldığı "Egemen Gücün Tevarüsü Üzerine Düşünceler" (*Réflexions sur l'hérédité du pouvoir souverain*) başlıklı kısa kitap da bu çalışmaların en bilinen örneklerinden biriydi.[85]

Titizlikle sürdürülen bu kampanya mart ayının sonuna kadar öylesine büyük bir başarı yakaladı ki Devlet Şûrası, Napoléon için en iyi unvanın ne olduğunu müzakere etmeye başladı. Pelet'nin ifadelerine göre "Kimse Kral unvanını önermiyor," onun yerine "konsül", "prens" ya da "imparator" unvanları tartışılıyordu. İlk iki seçenek kulağa fazla mütevazı geliyorsa da Pelet, Şûra'nın "İmparator unvanını ziyadesiyle hırslı bulduğuna" inanıyordu.[86] Ségur (sonraları imparatorluğun törenlerden sorumlu büyük üstadı mevkiine kavuşacak olan babası Kont Ségur de o gün oturumdaydı), 28 şûra üyesinden 27'sinin Napoléon'a herhangi bir sıfatla saltanat unvanı bahşedilmesini uygun gördüğünü ifade etti. Kurul başkanı en nihayetinde karara varılmasını bildirdiğinde tüm şûra üyeleri "Napoléon'a ve Fransa'ya en çok yakışan unvanın 'İmparator' olduğunu" bildirdi[87] Bunun üzerine Napoléon, orada bulunan aktör Talma'ya, "Şu anda alelade bir görüşme sürüyor gibi görünüyor ancak aslında tarih yazıyoruz!" dedi.[88]

Napoléon'un kendini imparator ilan etmesi için şartlar olgunlaştığında böyle bir şeye karşı çıkabilecek cumhuriyetçi generallerin çoğu sahneden çekilmişti. Pichegru ve Moreau vatana ihanetten yargılanmak üzereydi. Hoche, Kléber ve Joubert yaşamını yitirmiş, Dumouriez ise sürgüne gönderilmişti. Kendisine karşı çıkma ihtimali olan yalnızca Jourdan, Augereau, Bernadotte ve Brune kalmıştı ki onlar da mareşallik asasıyla yatıştırılacaktı. Napoléon'un Soult'a yaptığı "Bourbon'ların ümitleri tümden suya düşmeli," açıklaması elbette bu durumun tek gerekçesi değildi. Napoléon Avusturya İmparatoru Franz ile Rusya İmparatoru Aleksandr'a, hatta belki de Augustus, Hadrian ve Constantine'e onların dengi olarak hitap edebilmek istiyordu.[89] Fransa 1804 itibariyle hâlihazırda fiilen bir imparatorluktu ve Napoléon'un kendini imparator ilan etmesi, tıpkı Kraliçe Victoria'nın 1877'de kendini Britanya İmparatorluğu'nun kraliçesi ilan etmesi gibi durumu resmiyete dökmekten başka bir şey değildi. Ne ilginçtir ki Kral XVI. Louis'nin giyotine gönderilmesinden yalnızca 11 yıl sonra teşkil edilen bu yeni saltanat sistemine yalnızca bir avuç Fransız karşı çıktı. Onlara da yapılacak halk oylamasında hayır oyu verebilme fırsatından başka bir şey sunulmadı.

Genç William Pitt 10 Mayıs 1804'te sallantıdaki Addington hükûmetini devirip Britanya başbakanlığına geri döndü. Pitt, Fransa'ya karşı Avusturya ve Rusya'nın da dâhil olduğu üçüncü bir koalisyonun kurulmasını şiddetle destekliyordu ki bu uğurda 2,5 milyon sterlin harcamaktan çekinmeyecekti.[90] Napoléon sekiz gün sonra Saint-Cloud'da düzenlenen 15 dakikalık bir törenin ardından resmen imparator ilan edildi. Joseph Büyük Elektör olarak atanırken Louis'ye Fransa'nın Birinci Memuru* makamı layık görüldü. Napoléon, nedendir bilinmez, o tarihten itibaren anlaşılması güç ve açıkça çelişkili bir takdim olan şu ifadeyi kullanacaktı: "Tanrı'nın ve Cumhuriyet Anayasası'nın lütfuyla tahta geçen Fransa İmparatoru Napoléon."[91] Napoléon, o akşam yemeğinde ailesinin elde edilen ganimetler üzerinde nasıl tartıştığını görüp derin düşüncelere daldı. "Kız kardeşlerimin dediklerini işitseniz, babamız öte dünyaya göçen bir kralmış da ben de mirasını çarçur ediyormuşum sanırsınız."[92]

Böylelikle Napoléon'un bir varis sahibi olmadan ölmesi durumunda tahta önce Joseph'in, ardından ise Louis'nin geçmesi garanti altına alınmış oldu. Lucien ve Jérôme ise ağabeylerinin onaylamadığı evlilikler yaptıkları için veraset sisteminin dışında bırakıldı. Napoléon, Fransız donanmasında görev yapan Jérôme'un Avrupa hanedanlarına mensup biriyle evlenmek için beklemek yerine Aralık 1803'te Amerika'da kıyı iznindeyken Baltimore varisi güzeller güzeli

Fr. *Connétable de France*, İng. *Constable of France*. Büyük Elektör dışında askeri ve sivil tüm mevkilerin üzerinde bulunan Fransa'nın Birinci Memuru, resmiyette orduların başkomutanı ve mutlak hükümdarın vekilidir. Mevkiin kökeni Fransa Kralı I. Philip tarafından 1060 yılında Fransa'nın Birinci Memuru ilan edilen Alberic'e uzanmaktadır. –ç.n.

Elizabeth Patterson'la dünya evine girmesine çok öfkelenmişti. Bu evliliği sonlandırmak için gücü nispetinde elinden geleni yapan Napoléon, evliliği bitirmesi için Papa'yı sık sık rahatsız etmekten bile geri durmadı. Hatta Fransız yetkililere "19 yaşındaki bu genç adamın ülke kanunlarına aykırı olarak gerçekleştirdiği evliliğin kendisi tarafından onaylanmadığını açıkça dillendirmelerini" emretti.[93] Napoléon'un kendisi de dâhil olmak üzere Louis dışındaki tüm Bonaparte kardeşler aşk evliliği yapmıştı ve bu türden evliliklerin Fransa'ya bir faydası yoktu.

Jérôme'un evliliğini bitirme yolları aramayı sürdüren İmparator, 20 Nisan'da Amerika'da görevli Fransız büyükelçi Louis Pichon'a "Kaderimi gerçekleştirmede kardeşlerime hiçbir şey borçlu değilim" dedi. Daha sonra ise Cambacérès'e bu evlilikten bahsederken "İki âşığın ay ve yıldızların huzurunda bir araya gelip aşk sunağına dönüştürdükleri bir bahçede gerçekleştirdikleri sıradan bir evlilikti" diyecekti.[94] Papa, evliliğin bozulamaz olduğunu bildirip Napoléon'un ısrarlı taleplerini reddetti. Ancak Napoléon yine de Elizabeth'i Jérôme'un "metresi" ya da "birlikte yaşadığı kadın" olarak anıyordu. Hatta Nisan 1805'te kardeşini tutuklamakla bile tehdit etti.[95] Nitekim ertesi ay Jérôme daha fazla dayanamayarak ağabeyinin talebine boyun eğdi, donanmaya yeniden katıldı ve hamile eşinden ayrıldı. Elizabeth ise bu gelişmenin ardından Londra'ya kaçıp bebeğini burada dünyaya getirdi. Akabinde Amerika'ya geri dönecek ve baba tarafından ailesinin kanatları altına sığınacaktı (Elizabeth'in torunu daha sonra başsavcı olacaktı.)

Napoléon, Roma'da bulunan ve sadakatsiz davranışlar sergileyen kız kardeşi Pauline'i fena hâlde haşladı. "Şu yaşta kötü fikirlerin davranışlarına yön vermesine müsaade edip sonra da benden yardım bekleme" dedi yazdığı mektupta.[96] Kocası Prens Camillo Borghese'den bahsettiği kısımda ise "Kavga ederseniz suç senindir. Fransa'ya dönebileceğini de aklından geçirme" diye ekledi.[97] Napoléon, amcası Kardinal Fesch'e de bir mektup yazıp kendini beğenmiş ancak inkâr edilemez derecede seksi kız kardeşine şu cümleleri sarf etmesini emretti: "Eskisi kadar güzel olmadığını, birkaç yıl içinde güzelliğini iyice yitireceğini... ahlaka mugayir (*bon ton*) davranışlarda bulunmaması gerektiğini benim namıma kendisine iletiniz." Ancak tüm bu uyarılara rağmen Pauline'in kocasıyla ilişkisi günden güne daha da kötü bir hâl aldı. Ayrıca genç kadın ağustosta yüksek ateşten ölen altı yaşındaki oğlu Dermide Leclerc'in ölümü yüzünden kocasını hiçbir zaman affetmeyecekti.[98]

Napoléon, imparator ilan edildiği günün ertesinde dört fahri, on dört fiilî "imparatorluk mareşali" atadı. Bu on dört kişilik grup, Alexandre Berthier, Joachim Murat, Adrien Moncey, Jean-Baptiste Jourdan, André Masséna, Pierre Augereau, Jean-Baptiste Bernadotte, Nicolas Soult, Guillame Brune, Jean Lannes, Édouard Mortier, Michel Ney, Louis-Nicolas Davout ve Jean-Baptiste

Bessières'den oluşuyordu.* 1807 ile 1815 arasında sekiz mareşal daha atanacaktı. Aslına bakılırsa mareşallik makamı askerî bir rütbe değil Napoléon'un bu kişilerde gördüğü "kutsal ateşi" ödüllendirmek ve elbette yüksek komutayı teşvik etmek için tesis ettiği yüceltici bir şeref payesiydi.[99] Mareşal olarak onurlandırılan kişilere kırmızı Fas derisinden bir kutuya yerleştirilmiş, altın kartal suretiyle bezeli kadife kaplı gümüş bir asa verilmesi, Napoléon'un bu kişileri Fransız ordusunun en iyi komutanları olarak gördüğünün işaretiydi.** Gelgelelim bu gelişmeden herkes hoşnut kalmamıştı. Kurmayları Masséna'yı tebrik ettiğinde Mareşal dudak büküp "benim gibi on üç kişi daha var" dedi. Ancak Masséna mareşallik asasını aldığı için şanslı bile sayılırdı çünkü kendisi Napoléon'un yaşam boyu konsül olmasının oylandığı seçimde hayır oyu kullanmış, Moreau'nun yargılanmasını ise eleştirmişti. Yine de askerî kabiliyetleri inkâr edilemezdi.[100] Şu aşamada Konsül Muhafızları'na bağlı bir birliğin başında bulunan Davout, her ne kadar daha önce muharebe alanlarında bir tümene komuta etmemiş olsa da mareşal ilan edildi. Şayet kayınbiraderi General Leclerc hayatta olsaydı kuvvetle muhtemel Davout bu şerefe nail olamayacaktı.[101] Marmont on sekiz kişilik ilk gruba dâhil edilmediği için düş kırıklığına uğrarken Junot mareşal kalibresinde (hatta savaşçı tabiatlı) biri olarak görülmedi.

Napoléon mareşalleri atarken *Ren* ve *İtalya* ordularından yedişer mareşal seçerek bir denge kurmaya çalışmıştı. Daha sonra *İtalya Ordusu*'ndan Victor, Marmont ve Suchet'nin, *Ren Ordusu*'ndan ise Oudinot, Saint-Cyr ve Grouchy'nin bu mevkie layık görülmesiyle her iki ordudaki mareşal sayısında kabaca yine bir denge kurulacaktı. Napoléon, *Sambre-ve-Meuse Ordusu*'ndan gelen Mortier ve Soult'u çok iyi tanımıyordu ancak her iki asker de şüphesiz iyi savaşçılardı. Hatta Soult, bağımsız bir komuta üstlenebilecek kadar yetkin bir komutandı. Napoléon siyasi arenada da dengeyi gözetmeye çalışmıştı. Brune Jakobenleri teskin ederken Jourdan ve Moncey önemli cumhuriyetçi ordulara komuta etmiş askerler olarak başka bir grubu tatmin ediyordu. Bernadotte, Joseph'in kayınbiraderi olsa da karşıt görüşlü biriydi ve Napoléon onu rejime sıkı sıkıya bağlı hâle getirmenin iyi bir fikir olacağını düşünmüştü.

Bu dönemde her askerin heybesinde bir mareşal asası taşıdığına dair bir deyiş vardı. Mareşallerin büyük bir kısmının işçi sınıfına mensup ailelerden gelmesi de bu deyişi pekiştiren güçlü bir hatırlatıcıydı. Mareşallerden onu toplumun alt kesimlerinden geliyordu. Örneğin bakırcının oğlu Ney, deri tabakçısının oğlu Saint-Cyr, kâhyanın oğlu Victor, bira imalatçısının oğlu Oudinot, varlıklı bir köylünün oğlu Mortier, değirmencinin oğlu Lefebvre, hancının oğlu

Fahri mareşaller ise François Christophe de Kellermann, Dominique-Catherine de Pérignon, Jean Sérurier ve François-Joseph Lefebvre'ydi. –y.n.

**Bu asalardan biri bugün Stockholm'deki Kraliyet Sarayı'na bağlı Bernadotte Galerisi'nde sergilenmektedir. –y.n.*

Murat, ev uşağının oğlu Augereau ve bir esnafın oğlu olan Masséna bu isimlere örnekti.[102] Pérignon, Macdonald, Marmont, Berthier ve Davout Eski Rejim aristokratlarının evlatlarıyken yalnızca 1813'te mareşal olan Józef Poniatowski ile bu onura 1815'te erişen Marquis de Grouchy aristokrattı.[103] Sérurier öncelerı babasının "kraliyete hizmet ettiğini" söyleyip böbürlenirdi ancak daha sonra babasının Lâon'da bulunan kraliyet ahırında köstebek yakalayıcısı olduğu ortaya çıktı.[104] Napoléon mektuplaşmalarda toplumsal kökenlerine bakmaksızın tüm mareşallere, tıpkı Cambacérès'e ve imparatorluğun bazı üst düzey yetkililerine yaptığı gibi "Kuzenim" (*Mon cousin*) diye hitap ederdi.*

Mareşallere birtakım unvanlar da bahşedildi. "Ponte Corvo Prensi" Bernadotte, "Neufchâtel Prensi" Berthier, "Istrie Dükü" Bessières ve "Eckmühl Dükü" Davout bu anlamda öne çıkan örneklerdir. Unvanlar ve asalarla yetinmeyen Napoléon, mareşallerine hibe (*dotation*) de veriyordu ki bu hibelerin bazıları çok büyük meblağlara ulaşacaktı. En nihayetinde 26 kişiyi bulan mareşallerin 24'üne hibe sunulurken yalnızca kripto cumhuriyetçiler Brune ve Jourdan bu cömertlikten faydalanamadı. Ancak Brune daha sonra kont unvanıyla ödüllendirilecekti.[105] Napoléon'un bu kayırmacı tavrı, yıllar içinde sunulan hibelerin birbirinden çok farklı oluşundan da anlaşılabilirdi. Toplamda 6 milyon franga ulaşan hibenin yarıdan fazlası dört mareşale sunulmuştu. (Berthier'ye 1 milyon, Masséna'ya 933.000, Davout'ya 817.000 ve Ney'e 729.000 frank bahşedildi.) İkinci sırada gelen dört mareşale (Soult, Bessières, Lannes ve Bernadotte) 200.000 ila 300.000'er franklık bir meblağ sunuldu. Geri kalanlar ise 200.000 franktan da az bir miktara razı geldi. Örneğin Napoléon'un bir asker olarak saygı duyduğu ancak şahsen ısınamadığı Saint-Cyr'e 30.211 frank bahşedilmişti.[106]

Napoléon, mareşallik payesini teşkil etmenin yanı sıra 18 Mayıs 1804'te İmparatorluk Muhafızları'nı da kurdu. Konsül Muhafızları ile Yasama Kurulu'na bağlı muhafızlardan derlenen bu kuvvet, bir kurmay heyetine ek olarak piyade, süvari ve topçu birliklerinden meydana geliyor, istihkâm ve bahriye taburlarıyla destekleniyordu. İmparatorluk Muhafızları sonraki süreçte uzun yıllar hizmet

* Napoléon ordunun daha alt kademelerinde subayların yaklaşık üçte birini kendi atar, kalan kısmı albayların inisiyatifine bırakırdı. İmparator, genellikle orta sınıfa mensup muhafazakâr bir subay tutumu sergiler, bu tutumu terfilerde daha da görünür hâle gelirdi. Örneğin iyi ailelerden gelip askerî akademilerden mezun olan gençler genellikle "muharebelerde pişen" askerlere nazaran atamalarda daha avantajlı olurdu. İkinci gruba mensup olanlar diğerlerinden ayrışacak kadar yetenekli değilse genellikle yarbay ya da albay rütbesine bile güçlükle erişebilirdi. Bununla birlikte bu eğilim zayiatlar sonucu komuta kademesinde ciddi boşlukların oluştuğu dönemlerde daha seyrek gözlenirdi. Ancak yine de geriye dönüp bakıldığında Napoléon'un alenen sınıfsal bir önyargıya sahip olduğu görülebilir. Yine de Napoléon'un ordusunda Buorbonlar dönemine ya da Avrupa'daki o günün ordularına kıyasla liyakate çok daha fazla önem verilirdi. –y.n.

etmiş gediklilerden oluşan Yaşlı Muhafızlar, 1807-1809 yılları arasında hizmet veren Orta Muhafızlar ve her yıl silahaltına alınan gençlerin en seçkinlerinden oluşan Genç Muhafızlar olmak üzere üç gruba ayrıldı. Temeli 1804 itibariyle yeni yeni oluşan bu kuvvetin mevcudu o dönemde 8.000 kişiyken 1812'de 100.000'e ulaşacaktı. Napoléon sıradan piyade alaylarından üstün olduklarının bilincinde olan İmparatorluk Muhafızları'nı genellikle ya muharebeye hiç dâhil etmez ya da kritik bir anda stratejik ihtiyat kuvveti olarak kullanırdı. Ordudaki diğer birlikler arasında morali en yüksek addedilen kuvvet muhafızlardı ancak *Grande Armée*'yi oluşturan diğer birlikleri gücendirdikleri de bir gerçekti. Zira diğer birliklere mensup askerler Napoléon'un muhafızları kayırdığını isabetli bir şekilde tahmin ediyor ve bu kuvvete atfedilen "Ölümsüzler" namıyla dalga geçiyorlardı çünkü İmparator'un onları kolladığını ve bu yüzden ölmelerinin zaten mümkün olmadığını söylüyorlardı.

Haziran 1804 tarihli sansasyonel Moreau-Cadoudal duruşması neredeyse baştan savma yapıldı. Büyük bir kesimin hâlâ Fransa'nın Napoléon'dan sonraki en büyük ve en sevilen kahramanı olarak gördüğü Moreau'nun aleyhine sunulan kanıtlar büyük oranda söylentilere ve ikincil bulgulara dayanıyordu. Zira Moreau suçlu olduğunu işaret eden hiçbir şey yazıp çizmemişti. Sivil hâkimlerden oluşan özel kürsüye dokunaklı bir üslupla hitap eden Moreau, "komplocuların kendisine (herkesin bildiği üzere) 18 *Brumaire*'e benzer meşhur bir girişimin başına geçme teklifinde bulunduğunu" ancak kendisinin bu teklifi reddettiğini çünkü ordulara komuta edecek yeterliliğe sahipse de "cumhuriyeti yönetmek gibi bir isteğinin olmadığını" söyledi.[107] Acil bir kanunla bir araya getirilmiş hâkimler kürsüsü, halkın Moreau'ya yönelik içten sevgisine birinci elden şahit olunca mümkün olan en hafif cezayı uygun görüp sabık generali iki yıllık hapis cezasına çarptırdı. Bu karara çok öfkelenen Napoléon daha sonra cezayı ABD'ye sürgün şeklinde değiştirdi. Madam Moreau, cezanın hafifletilmesini talep etmek üzere Napoléon'u ziyaret ettiğinde İmparator sitemle "Hâkimler bana hafifletecek bir şey bırakmadı ki!" yanıtını verdi.[108] Moreau'nun Almanya'daki eski vekili olup duruşma sırasında onunla herkesin huzurunda el sıkışan General Claude Lecourbe ise kısa bir süre sonra Tuileries'yi ziyaret ettiğinde Napoléon'un şu tepkisine maruz kaldı: "Varlığınla sarayımı kirletmeye nasıl cüret edersin!"[109]

Duruşmada 21 kişi beraat ederken Moreau'yla birlikte beş kişi hapis cezasına çarptırıldı. Cadoudal ve asilzade Polignac kardeşlerden biri de de dâhil olmak üzere 19 kişi hakkında ise idam hükmü okundu.[110] İki hafta sonra Moreau sürgün cezasını çekmek üzere Philedelphia'nın yolunu tutarken Napoléon idam cezalarından bazılarını affetmeye karar verdi. Bouvet de Lozier, Polignac ve Rivière Markisi'nin canı bu sayede bağışlandı ancak aralarında Picot'nun da bulunduğu diğerleri 25 Haziran'da Grève Meydanı'nda giyotinle idam edildi.

1. Atılgan ve kararlı General Bonaparte, İtalya Ordusu'nun başkomutanı, henüz 27 yaşında.

2. (*üstte*) 19. yüzyılın ortalarında Ajaccio'nun merkezinde yer alan heybetli Bonaparte Hanesi. Napoléon'un 1769'da bir kilim yığınının üzerinde doğduğu zamana kıyasla şimdi bir kat daha yüksek.

3. (*sağda*) Brienne Harp Okulu'nda bir arkadaşının çizdiği karikatürde görüldüğü üzere 16 yaşındaki Napoléon, Korsikalı milliyetçi lider Pasquale Paoli'yi savunmak üzere kararlı bir şekilde yürürken öğretmenlerinden biri peruğundan tutarak onu zaptetmeye çalışıyor. Çizimin altında şöyle yazıyor: "Buonaparte koşuyor; düşmanlara karşı P'ye yardım etmek üzere adeta uçuyor."

4. (*üstte*) Fransız birliklerinin 10 Mayıs 1796'da ele geçirdiği Lodi'deki uzun ve dar köprü Milano'ya giden yolu açmıştır. Bu Napoléon'un ilk önemli zaferiydi ve askeri kabiliyetlerine yönelik inancını büyük ölçüde artırdı. Eserin sahibi ressam Louis-François Lejeune, Napoléon Savaşları'nda birçok muharebeye katılmıştır.

5. (*soldaki*) Antoine-Jean Gros'un fırçasından çıkıp Napoléon'u 15 Kasım 1796'da Arcole Muharebesi sırasında köprüde bayrağı taşırken gösteren hayli görkemli bir propaganda resmi. Napoléon bayrağı, hendeğe itilmeden önce yalnızca kısa süreliğine taşımıştır.

6. 21 Temmuz 1798'de yaşanan Piramitler Muharebesi, Memluk gücünün iyi disiplinli Fransız kare düzenleri karşısında kırıldığı bir muharebeydi. "Askerler! Kırk asırlık bir tarih şu piramitlerin üzerinden sizi izliyor" diyen Napoléon ertesi gün Kahire'yi ele geçirdi.

7. Napoléon, Mart 1799'da Yafa'da deniz kıyısındaki hastanede Fransız ordusunun veba kurbanlarıyla ilgilenerek gerçek bir cesaret örneği sergiledi.

8. Napoléon 9-10 Kasım 1799'da kaotik *Brumaire* Darbesi'yle iktidarı ele geçirdi. St-Cloud Sarayı'ndaki Orangery'de Beş Yüzler Kamarası mensuplarınca tartaklandı ancak süngülerle sarayı boşaltan grenadier erleri tarafından kurtarıldı.

9. (*alt solda*) Napoléon'un küçük kardeşi Lucien *Brumaire* Darbesi'nin kilit isimlerinden biriydi. Napoléon kardeşinin evliliğine cevaz vermeyince araları açıldı ancak Lucien en nihayetinde ağabeyini desteklemek üzere Waterloo'ya geldi.

10. (*alt sağda*) Napoléon ömrünün büyük kısmında zeki ancak zayıf tabiatlı ağabeyi Joseph'le yakındı. Napoléon ağabeyini önce Napoli daha sonra da İspanya Kralı yaptı. Gelgelelim Joseph siyasi açıdan Napoléon'a fayda sağlamaktan ziyade yük oldu.

11. (*üst sol*) Napoléon'un kurnaz annesi Valide Hanım. Napoléon'un kendisine bağladığı devasa gelire rağmen neden bu denli eli sıkı olduğu sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Gün gelir doğurduğum bunca kral bir lokma ekmeğe muhtaç olur."

12. (*üst sağ*) Napoléon'un kız kardeşi Elisa. Kendisi Lucca ve Piombino Prensesi ve Toskana Grandüşesi ilan edildi.

13. (*alt sol*) Napoléon'un kardeşi Louis. Kendisi Hollanda Kralı ilan edildi ancak Hollanda çıkarlarını Fransa çıkarlarının önüne koymasının ardından tahttan indirildi.

14. (*alt sağ*) Josephine'in kızı Hortense. Napoléon ve Josephine'in ısrarları sonucu Louis'yle evlendi. Mutsuz bir evlilikleri olduysa da çocukları gelecekte İmparator III. Napoléon unvanıyla tahta oturacaktı.

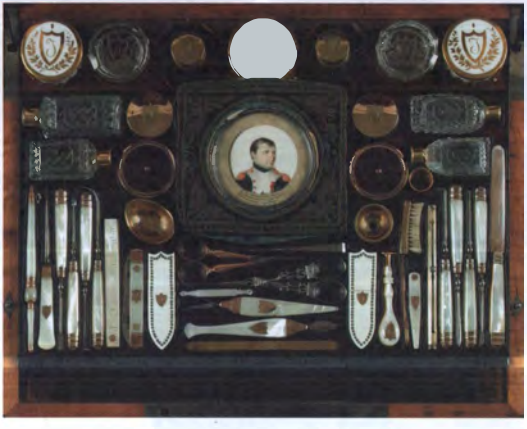

Napoléon'un alımlı kız kardeşi Pauline (15. *üst solda*) kardeşler arasında İmparator'a en düşkün olanıydı. Napoléon'u gerçekten sevdi ve ona sadık kaldı. Öte yandan diğer kız kardeş Caroline (16. *üst sağda*) Napoli Kraliçesi ilan edilmesine karşın kendisinin ve kocası Murat'nın tahtını korumak için ağabeyine ihanet etti.

17. Napoléon'un fevri tabiatlı küçük kardeşi Jérôme, Napoléon'un izni olmaksızın Amerikalı zengin birinin kızıyla evlendi. Boşanmaya zorlanmasının ardından hayatını Württemberg Prensesi Katerina'yla birleştirdi. Kısa süreliğine Vestfalya Kralı oldu.

18. (*üst sol*) Napoléon'un Mart 1796'da evlendiği Josephine de Beauharnais. Napoléon evlendikten 48 saat sonra cepheye gidecekti. Birbirlerine sadakatsiz olmalarına ve en nihayetinde boşanmalarına rağmen Napoléon onu "şans meleği" addederdi. Napoléon düğünde karısına altın sırlı, üzerinde "Kadere" yazılı bir madalyon verdi.

19. (*üst sağ*) Napoléon, Josephine'in muhlis tavırlı oğlu Eugène de Beauharnais'yi çok severdi. İtalya'nın Kral Naibi ilan ettiği Eugène'e bazı seferlerinde ciddi sorumluluklar da verdi.

20. (*altta*) Josephine'in "makyaj ve kişisel bakım kutusu. Ortada Napoléon'un bir portresi var.

21. Antoine-Jean Gros'un Napoléon'u Birinci Konsül olarak resmettiği eseri. Napoléon resimde, 1801 ve 1802'de imzaladığı barış antlaşmalarını işaret ediyor. Göz alıcı kırmızı kadife ceketini, Lyons'daki lüks kıyafet endüstrisini teşvik etmek için giymişti.

22. (*üstte*) Napoléon'u, ölmek üzere olan İsa'yı Şeytan'dan kurtarırken gösteren bir propaganda resmi. Papa VII. Pius'la imzaladığı *Konkordato* 1802'de Fransa'da Katolik inancını yeniden tesis etti. Bu, Napoléon'un en fazla takdir toplayan girişimlerinden biriydi.

23. (*alt solda*) Fransa Enstitüsünün üniforması. Napoléon 1797'de Enstitüye seçildikten sonra sık sık bu üniformayı giydi. Kendisi asker olduğu kadar entelektüel addedilmekle de büyük bir övünç duyuyordu.

24. (*alt sağda*) Jean-Jacques Régis de Cambacérès Napoléon'un sefere çıktığı zamanlarda devlet yönetimine fiilen vekalet ederdi. İhtilal döneminden gelme bir avukat, kral katili ve siyasetçi olan Cambacérès Napoléon Kanunları'nın büyük kısmını tasarladı.
Napoléon, Cambacérès'in eşcinsel olmasına aldırış etmezdi.

25. (*üst sol*) Napoléon'un en yakın arkadaşı General Louis Desaix Haziran 1800'de Marengo'da başından vurulup ölmeseydi mareşal ilan edilecekti.

26. (*üst sağ*) Mareşal Lannes Napoléon'la senli benli konuşabilen az sayıdaki kişiden biriydi. Nisan 1809'da Aspern-Essling Muharebesi'nde bir bacağını kaybetti. Aldığı yara sonucu birkaç gün sonra acılar içinde yaşamını yitirdi.

27. (*alt sol*) Mareşal Jean-Baptiste Bessières Napoléon'un güvendiği kişilerden biriydi. Mayıs 1813'te düşman mevzilerine yönelik bir keşif görevinde göğsüne isabet eden bir top güllesiyle yaşama veda etti.

28. (*alt sağ*) Napoléon tarafından Saray Büyük Mareşali unvanıyla şereflendirilen ve ailesi dışında ona "sen" diye hitap eden bir avuç insandan biri olan General Gérard Duroc 1813 yılının mayıs sonlarında Reichenbach Muharebesi'nde karnını deşen bir top güllesiyle öldü.

29. (*üstte*) Kral III. George'un sırtına binen Genç William Pitt'i gizlendiği tepenin ardından kudretli Fransız işgal filosunu gözlerken gösteren bir Fransız karikatürü. Filo 1803'ten itibaren tehdit arz etmeye başladı ancak Ekim 1805 tarihli Trafalgar Muharebesi'nde Amiral Nelson tarafından büyük oranda imha edilince etkinliğini yitirdi.

30. (*Ilgili resmin içi*) Bu madalya Britanya'nın işgal edileceği göz önünde bulundurularak 1804'te darbedildi. Büyük bir kibrin timsali olan madalyanın üzerinde "Londra'da darbedilmiştir" (Frappé a Londres) yazıyor.

31. (*altta*) Napoléon 14 Temmuz 1804'te Şeref Lejyonu'nun ilk nişanlarını takdim ediyor. Eski Rejim'in ve hatta Avrupa'daki herhangi bir devlet tarafından verilen şeref paylerinin aksine bu nişanlar her kesimden Fransız yurttaşına verilebiliyordu.

32. (*üstte*) Napoléon 2 Aralık 1804'te Notre Dame'da gerçekleşen taç töreninde tacı başına kendi taktı. Daha önceden belirlendiği üzere Papa VII. Pius bu sahneyi yalnızca izledi. Kendini sıfırdan inşa eden Napoléon için daha yüksek bir mertebe yoktu.

33. (*altta*) General Jean Rapp 2 Aralık 1805'te yaşanan ve Napoléon'un en büyük zaferi addedilen Austerlitz Muharebesi'nde ele geçirilen düşman sancaklarını İmparator'a takdim ediyor.

34. (*üst sol*) Son sefer hariç olmak üzere Napoléon'un tüm seferlerinde kurmay başkanlık görevinde bulunan Alexandre Berthier titiz ve çalışkandı. Napoléon'un zaferlerinde kilit rol oynadı.

35. (*üst sağ*) André Masséna "Zaferin Biricik Evladı" ismiyle bilinirdi. Lizbon'un hemen dışındaki Torres Vedras Hatları'nda durduruldu. Napoléon İberya'daki seferlerde kendisine yeterli desteği sunmadı ve Eylül 1808'de bir av partisinde hatayla onu gözünden vurdu.

36. (*alt sol*) "Cesurların En Cesuru" namıyla bilinen Michel Ney 1812'de Rus topraklarını terk eden son Fransız'dı. Üç yıl sonra XVIII. Louis'ye Napoléon'u "demir bir kafesin içinde" Paris'e getirme sözü verecekti.

37. (*alt sağ*) Nicholas Soult, Yarımada Savaşı'nda son derece önemli başarılara imza attı ancak Wellington Dükü'yle aşık atabilecek kalibrede değildi. Waterloo Seferi'nde Napoléon'un kurmay başkanı olarak vasat bir iş çıkardı.

38. (*üst sol*) "Demir Mareşal" Louis-Nicolas Davout tek bir muharebe bile kaybetmedi. 1806'da Auerstädt'ta kendisinden üç kat kalabalık düşman kuvvetlerini tepeledi. Münferit komuta üstlenebilen mareşallerin en iyisiydi ancak Napoléon'la aralarında sıcak bir ilişki yoktu.

39. (*üst sağ*) Bir bira imalatçısının oğlu olan Nicolas Oudinot Napoléon'un üst düzey komutanları arasında en fazla yaralanan kişiydi. Vücudundaki yirmi iki yaranın ilkini Aralık 1793'te, sonuncusunu ise Mart 1814'te aldı. Göğsündeki Şeref Lejyonu Nişanı, serseri bir top güllesinin yol açtığı bu son yaranın ölümcül olmasını engelledi.

40. (*alt sol*) Pierre Augereau uzun boylu ve fiyakalı bir eski paralı asker olmasının yanında geçmişte saat satmış ve dans hocalığı yapmıştı. Girdiği düellolarda iki kişiyi, bir kavga sırasında ise bir süvari subayını öldürmüştü. Eylau'da kar fırtınası altında bir piyade taarruzuna komuta etti.

41. (*alt sağ*) Joachim Murat devrin en muhteşem süvari subayıydı. Göz alıcı kıyafetleriyle muharebe meydanlarında hemen dikkat çekerdi. Napoléon'un kız kardeşi Caroline'le evlenip Napoli Kralı ilan edilmesine karşın ona ihanet eden ilk mareşal oldu.

42. (*üstte*) 1806 tarihli Jena Muharebesi Prusya ordularından birinin korkunç şekilde imhasıyla sonuçlandı. En sağdaki Fransız topçuları Jena kasabasını yukarıdan gören Landgrafenberg platosundan Prusya mevzilerini dövüyor.

43. (*alt sol*) "Mareşal İleri" namıyla bilinen Gebhard Leberecht von Blücher Napoléon tarafından defaatle mağlup edilmesine karşın Waterloo Muharebesi'nde İngiliz-Koalisyon kuvvetlerinin imdadına tam zamanında yetişti.

44. (*alt sağ*) Napoléon'un hiç hazzetmediği ve Tilsit'te dışladığı Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm. Kendisi Prusya'yı yeniden canlanma ve reform yoluna sokmuştur.

Bu, Napoléon'un iktidarında giyotinle icra edilen ilk ve tek toplu idamdı.[111] Öte yandan Murat, Armand de Polignac'ın cezasının hafifletilmesine çok öfkelenmişti. Çiçeği burnunda Mareşal, olayı toplumsal sınıf temelinde değerlendiriyordu ancak bu kararda Polignac'ın Napoléon'la birlikte Brienne'de okumasının etkisi olmalıdır. Cadoudal giyotin iskelesine çıkarken "Düşündüğümüzden daha fazlasını başardık" dedi. "Fransa'ya bir kral bahşetmek için çıktığımız bu yolda ona bir imparator kazandırdık."[112] Ortalarda Cadoudal'ın diğer komplocular idam edildikten sonra kendisine sunulacak af teklifini kabul edeceğine dair dedikodular dolanıyordu. Cadoudal yoldaşlarının bu söylentilere inanmaması için idamın kendisinden başlamasını istedi.

İmparatorluk Şûrası (temelde Devlet Şûrası'ndan dönüştürülmüştü) Napoléon'un taç giyme töreninin nasıl olacağını tartışmak üzere 12 Haziran 1804'te Saint-Cloud'da toplandı. Geleneksel olarak Fransa krallarının taç giydiği Reims, hava muhalefetinin problem yaratacağı düşünülen Champs de Mars ve Charlemagne'la özdeşleşen Aix-la-Chapelle üzerine kısa süreli bir istişare yürütüldüyse de en sonunda Notre-Dame'da karar kılındı. Napoléon törenin *Brumaire* Darbesi'nin yıl dönümü olan 9 Kasım'da gerçekleşmesini, Papa ise MS 800'de taç giyen Charlemagne'dan mülhem, Noel'in münasip olduğunu düşünüyordu. Nihayetinde taraflar 2 Aralık gününde uzlaştı.[113] Şûra bu konunun ardından hanedan sembolünü ve imparatorluğun resmî nişanını görüştü. Crétet liderliğindeki özel kurul kadim Galya'nın simgesi olan horozu önerdi ancak bu teklifin yanında kartal, aslan, fil, Minerva'nın Kalkanı, meşe ağacı ve mısır başağı gibi sembollerin de kabul edilebileceğini düşünenler vardı. Hatta Lebrun, Bourbonların sembolü olan zambak çiçeğini (*fleur-de-lis*) bile önerdi.[114] Miot haklı olarak zambak çiçeği teklifini "ahmaklık" addedip sembol olarak Napoléon'un tahta kurulmuş bir suretini önerdi.

Napoléon "Horoz, çiftliklerde yaşayan ziyadesiyle çelimsiz bir hayvandır" dedi. Ségur Kontu leoparları alt edebileceği öngörülen aslanı öne sürüyor, Jean Laumond ise (yanlış bir) yaygın inanışa göre dizlerini bükemediği düşünülen asil hayvan fili teklif ediyordu. Cambacérès, güçlü bir liderleri olan (esasen bir kraliçeye sahip olan) arıların da sembol olabileceğini düşünüyor, General Lacuée de bu fikri destekler şekilde arının hem soktuğunu hem de bal yaptığını belirtiyordu. Denon kartalı önerdi ancak bu sembolü hâlihazırda Avusturya, Prusya, ABD ve Polonya da kullanıyordu. Nitekim herhangi bir oylama gerçekleşmedi ve Napoléon en nihayetinde aslanı seçti. Akabinde madenî paraların üzerindeki yazı meselesine geçildi. İlginçtir, paraların üzerindeki "Fransa Cumhuriyeti" ifadesi kaldırılmadı. 1809'a kadar da bu durum değişmeyecekti. Toplantının sona ermesinden kısa süre sonra Napoléon fikrini değiştirip aslan yerine kanatları iyice açılmış bir kartalın kullanılmasına karar

verdi. Zira bu sembol "imparatorluğun yüceliğini öne çıkarıp Charlemagne'ı anımsatıyordu."[115] Sembol aynı zamanda Antik Roma'yı da hatırlatıyordu.

Napoléon tek bir sembolle yetinmeyip aile ve şahsi sembolü olarak arıyı seçti. Akabinde bu sembol halılarda, perdelerde, kıyafetlerde, tahtlarda, hanedan armasında, asalarda, kitaplarda ve imparatorluğa dair her türlü donatıda dekoratif bir motif olarak kendine yer buldu. Clovis'nin babası olup 5. yüzyılda hüküm süren Fransa Kralı I. Childeric'in Tournai'deki mezarı 1653'te açıldığında altın ve lal taşından yüzlerce küçük arı sembolünün (ağustos böceği ya da kötü çizilmiş kartal da olabilirlerdi) ölümsüzlüğün ve dirilişin sembolü olarak kullanıldığı görülmüştü.[116] Napoléon, Childeric'in arılarını kendine mal ederek bilinçli olarak Bonaparte hanesini Fransa'yı kuran kadim Merovenj hanedanına bağlıyordu.

Saltanata dayalı bir imparatorluk sisteminin kabulüne yönelik halk oylamasının sonuçları 7 Ağustos'ta ilan edildi.[117] İçişleri Bakanı Portalis silahlı kuvvetlerin olumlu yöndeki oy sayısını Napoléon'a gösterdiğinde (Kara ordusunda 120.032, donanmada ise 16.224 evet oyu kullanılmıştı) İmparator eline kalemi alıp sayıları sırasıyla 400.000 ve 50.000 olarak değiştirdi. Kayıtlara askerlerden gelen hiçbir hayır oyu geçmedi.[118] 3.572.329 evet, 2.579 hayır oyunun ilan edildiği nihai sonuca bakıldığında evet oyunun Yaşam Boyu Konsüllük seçimlerinde kullanıldığı öne sürülen evet oyuna kıyasla 80.000 daha düşük olduğu görülür.[119] Hayır oyu kullandıkları gerekçesiyle bazı subayların görevden alındığına dair somut kanıtlar mevcutsa da bu kişilerin büyük kısmına eski görevlerine dönme izni verildi. Hatta dört yıl sonra İmparator'a şahsen yalvarıp "ordunun İspanya'da elde ettiği şerefi ve içinde bulunduğu tehlikeleri paylaşma şerefine nail olmak" isteyen General Solignac tümen komutanlığına kadar yükseltildi.[120]

Büyük Fransız mareşaller Vauban ve Turenne'in kemikleri 14 Temmuz 1804'te *Les Invalides*'e nakledildi. Napoléon bu töreni, Fransa'ya yaptıkları övgüye değer hizmetlerden dolayı toplumsal kökenine bakılmaksızın tüm Fransız yurttaşların dâhil olabileceği özel bir oluşum olan "Şeref Lejyonu"nu (*Légion d'Honneur*) tanıtmak için kullandı. Teşkilata katılanlara verilen ilk nişanlar kırmızı bir şeride asılı, beş köşeli düz beyaz bir mineden meydana geliyordu. Bu şerefe nail olanlar teşkilattaki derecelerine göre maddi bir gelir de elde ediyordu. Teşkilattaki 15 *kohort*'ta görevli üst düzey devlet erkânı, komutanlar, subaylar ve lejyonerlere, uygun gördükleri teşkilat mensuplarına dağıtmak üzere ayrı ayrı 200.000 frank veriliyordu.

Sol cenaha mensup bazı kimseler bu tür özel oluşumların hortlatılmasının ihtilalci toplumsal eşitlik kavramına zarar verdiğini öne sürdü. Bu kişilerden biri olan Moreau, Napoléon'un Şeref Nişanı verme uygulamasını geri getirmek için yaptığı girişimlerden biriyle alay etmek için aşçısına "tencere nişanı"

vermişti. Gelgelelim Lejyon, ordu içinde çabucak benimsendi. Kim bilir kaç kişi başka gayelerin yanında genel ismiyle "nişan"a da ulaşmak amacıyla kahramanca eylemlere girişmişti... Napoléon'un nişanın sloganı olarak seçtiği "Şeref ve Atayurt" ifadesi tüm Fransız sancaklarına işlendi.[121] Jakobenler 1790'larda "Erdem Cumhuriyeti"nin ordusuna "çoğunluğun iyiliği için kendini feda etme" temelindeki ihtilal kavramlarını aşılamaya çalışmıştı ancak askerler doğrudan Napoléon'un bahşettiği nişan, terfi, maaş ve saygınlık payelerine çok daha fazla önem veriyordu.[122]

Sivillerin de Lejyon'a dâhil edilmesi kasıtlı bir hamleydi. Toplumun geri kalanı da askerî erdemleri taklit ederek, özellikle de sadık ve itaatkâr olarak bu şerefe nail olabilecekti. Napoléon, doğal olarak Lejyon'un büyük üstadı oldu ancak "ordudan yana saf tutmadığını göstermek için" Büyük Şansölye makamına teşkilatı kurmasına yardım eden General Matthieu Dumas'nın yerine doğa bilimci, senatör ve Fransa Enstitüsünün başkan yardımcısı Bernard Lacépède'i getirdi.[123] Napoléon'un iktidarında bahşedilen 38.000 "kırmızı şerit"ten (*rubans rouges*) 34.000'i (yani %89'u) askerlere ve denizcilere verildi. Ancak "Napoléon Kanunları"nın hazırlanmasına destek olan bazı vali ve hukukçuların yanında Laplace, Monge, Berthollet ve Chaptal gibi bilginler (*savant*) de bu ödüle layık görüldü. Napoléon ayrıca Saint-Denis'de "Şeref Lejyonu Eğitim Kurumu"nu da teşkil etti. Burası, nişana sahip olup aktif görevdeyken öldürülen kişilerin çocuklarının eğitim aldığı mükemmel bir yatılı okuldu. Okul, tıpkı Saint-Germain-en-Laye'daki Lejyon Lisesi gibi bugün hâlâ faaliyettedir.

Mayıs 1802'de gerçekleşen bir şûra toplantısında hukukçu Théophile Berlier, Lejyon'un teşkili konusu tartışılırken oluşumu tümden alaya aldı. Napoléon'un bu tavra cevabı ise şöyle oldu:

> Sınıfsal ayrıcalıkların mutlak hükümdarlar tarafından kullanılan manasız bir araç olduğunu söylüyorsunuz. Sizden herhangi bir ayrıcalığın var olmadığı antik ya da modern bir cumhuriyet örneği sunmanızı istiyorum. Nişan ve şeritleri manasız süslere benzetiyorsunuz ancak bunlar insanlara liderlik etmeyi olanaklı kılan gereçlerdir. Bunu toplum önünde söyleyemem ancak akil devlet adamlarının bir arada olduğu bu oturumda dile getireceğim: Kanımca Fransızlar özgürlüğü ya da eşitliği önemsemez. Fransızlar on yıllık bir ihtilalle değişecek bir toplum değildir. Onlar, vahşi ve değişken Galyalıların soyundan gelir. Tek bir hisse sahiptirler, o da şereftir. Bizler de bu hissi beslemeliyiz. İnsanlar kendilerini diğerlerinden farklı kılmak için ne gerekirse yapmaya hazır. Kitlelerin yabancı diplomatlar tarafından taşınan madalya ve nişanlardan ne kadar etkilendiklerine bir bakınız. Bizler bu ayrıcalık durumunu yeniden tesis etmeliyiz. Çok fazla yıkım gerçekleşti. Artık yeniden inşa sürecine girişmeliyiz. Hükûmet yerindedir, evet, ancak millete dayanmayan iktidarın etrafa saçılmış kum tanelerinden ne farkı vardır.[124]

Napoléon "Bu durumu değiştirmek için Fransa topraklarında kök salacak birkaç *granit kütlesi* inşa etmeliyiz" dedi. Napoléon'un "...bu manasız süsler insanlara liderlik etmeyi olanaklı kılan gereçlerdir" ifadesi, esasen buna Napoléon'un da inanmadığını ve durumu alaya aldığını göstermek isteyenler tarafından sıklıkla hatırlatılır ancak konuşmanın bütününe bakıldığında Napoléon'un bu "manasız süsleri" gerçekten de yüksek bir şeref payesine ulaşmanın fiziksel göstergesi addettiği ve methettiği görülür. Oturumda bulunan yirmi dört şûra mensubundan onu, sınıfsal ayrıcalık durumunu dirilteceği gerekçesiyle Lejyon'un kurulmaması yönünde oy kullandı ancak bunların dokuzu daha sonra nişanı ya da kont unvanını kabul etmekten geri durmayacaktı.[125] (Berlier her ikisini de elde etti.)

Napoléon, perşembe gününe denk gelen 16 Ağustos 1804 tarihinde Boulogne ordugâhında düzenlenen şaşaalı törende askerlere Şeref Lejyonu'nun ilk nişanlarını bahşetti. Nişanlar, Yüz Yıl Savaşları'nda görev yapmış Fransız komutanlardan Bertrand du Guesclin'in zırhının üzerinde ve Fransız şövalyeliğinin 16. yüzyıldaki sembol ismi Bayard Şövalyesi'nin miğferinin yanında takdim edildi. Boulogne, Antwerp ve Cherbourg'dan yapılan top atışları eşliğinde ve 60.000 asker ile 20.000 izleyicinin huzurunda 2.000 kişi Napoléon tarafından nişanla onurlandırıldı. Tören sırasında bin trampetçi "Aux Champs" isimli savaş havasını çalarken ezgiye ara ara atılan toplar da eşlik etti. İzleyicilerden birinin düştüğü kayda göre Fransa'nın düşmanlarından ele geçirilen iki yüz kadar sancak "toplar tarafından parçalanıp kanla lekelenmiş hâlleriyle o anki duruma uygun birer süs teşkil ediyordu."[126] Napoléon, ertesi ay Papa'ya yazdığı mektupta Fransızlar için ilk kez "halkım" ifadesini kullandı.[127] Josephine'den bahsedeceği zaman da artık tıpkı IV. Henri'nin Marie de Médici'den bahsederken yaptığı gibi "madam ve sevgili karım" ifadesini kullanıyordu.[128]

Sir Sidney Smith 2 Ekim'de Boulogne filotillasına cılız bir taarruzda bulundu. Bu olay, limandaki yangın söndürme gemilerinin ne kadar etkisiz kaldığını gören Napoléon'u kaygıya düşürdü. İmparator her zamanki gibi çok kapsamlı ya da detaylı meselelerle bizzat ilgilenmeyi sürdürüyordu. Dört gün sonra Fouché'ye gönderdiği emirde, Piyemonteli tiyatro seyircilerinin beğenmedikleri performansları ıslıklamalarını engelleyen uygulamayı kaldırmasını söyledi.[129] Smith'in nafile taarruzunun üzerinden üç gün geçmişti ki Kraliyet Donanması herhangi bir savaş ilanında bulunmaksızın İspanyol külçe altın filosuna çok daha başarılı bir taarruz gerçekleştirdi. Dört fırkateynin gerçekleştirdiği saldırıda bir gemi batırılırken üçü, içindeki 900.000 sterlin değerindeki İspanyol gümüş paraları ve altın külçeleriyle birlikte ele geçirildi. Bu düpedüz korsanlık faaliyetiydi ancak Britanya, San Ildefonso Antlaşması'ndan beri Fransa'yla müttefik olan İspanya'nın bu hazineyi güvenli bir şekilde Cadiz'e boşaltmasının ardından kendisine savaş ilan edeceğinden şüpheleniyordu.

Napoléon'un 1804 Ekim'inde bir günde yazdığı dört mektup devlet yönetiminde ne denli mahir olduğunu gösteren işaretlerdendi. Bu mektuplarda pek çok konunun yanında İspanya'da Cizvitlerin yeniden resmiyete kavuşturulmasını ele alıyor ("Bunun Fransa'da gerçekleşmesine asla müsaade etmem."), Paris'teki Britanyalıların durumunu irdeliyor ("Bunlar hâlâ gönderilmedi mi?"), Donanma Bakanı Decrès'e "Amiralleri Paris'te tutmanızın gayesi tam olarak nedir?" diye soruyor, Paris'teki kırk rahibe manastırının kadınların eğitimi için birleştirilmesine yönelik isteği soruşturuyor, Britanya'ya özgü avlanma kanunlarını yürürlüğe koyuyor ve avukatlık mesleğini alenen eleştiriyordu. ("Bunlar, suçsuz ve yozlaşmadan beslenen laf ebeleri ve ihtilal kışkırtıcılarıdır.")[130] Napoléon, Decrès'e yönelik ardı arkası kesilmez tacizlerinin arasına zaman zaman iyi niyet gösterdiği ifadeler de serpiştiriyordu. Örneğin aralık ayında yazdığı bir mektupta, kendi hiddetinden bahsederek "Şayet bana öfkelendiyseniz özür dilerim" dedi. "Hiddetim dinince geride (kötü) hiçbir düşüncem kalmıyor. Bana karşı kin gütmeyeceğinizi ümit ediyorum."[131]

Fransa, Kraliyet Donanması'nın uluslararası kanunları göz ardı etmesinden ilhamla, 24 Aralık'ta Britanyalı diplomat Sir George Rumbold'u Prusya himayesinde bulunan ve bağımsız bir Hansa Birliği kenti olan Hamburg yakınlarındaki kır evinden kaçırıp Temple Hapishanesi'ne kapattı. Rumbold, tıpkı Münih'teki Francis Drake ve Stuttgart'taki Spencer Smith gibi Fransız siyasi göçmenleri tarafından girişilen komploları desteklemişti. Ne var ki kırk sekiz saat içinde salıverildi ve Britanya'ya döndü. Prusya Kralı ise Fransa'nın Hamburg'un egemenlik alanını ihlal etmesini ölçülü bir dille kınadı. Napoléon'a göre büyükelçilerin "uzlaşmayı sağlayan aracılar olarak hareket etmesi gerekirdi ve ahlak temelleri üzerine inşa edilen vazifeleri her daim kutsaldı." Bununla birlikte Britanya hükûmeti Rumbold'u "her türlü yönteme başvurmaya yetkili bir savaş enstrümanı olarak" kullanmıştı. İmparator, Talleyrand'dan Britanyalı mevkidaşına şu soruyu sormasını istedi: "Avrupa hükümdarları Hint nevvabları kadar olamayacak mı?"[132]

Taç giyme töreni hazırlıkları devam ediyordu. Cambacérès "kıyafetlerin hazırlanması konusunda birtakım gecikmeler olduğunu" belirtip Napoléon'u uyardı. "Ancak benimki hazır" diye de ekledi.[133] Papa ise 2 Kasım'da Paris'e gitmek üzere Roma'dan ayrıldı. Bununla birlikte kendisinin Enghien Dükü'nün ölümü üzerine gözyaşı döktüğü, Dük'ü "büyük ve masum bir kurban" olarak andığı biliniyordu.[134] Napoléon 25 Kasım'da Nemours ve Fontainebleau arasında kalan bölgede Papa'yla buluştu ve ikili üç gün sonra Paris'e birlikte girdi. İmparator tüm yetkililere Katoliklerin ruhani liderine sanki 200.000 mevcutlu bir orduyla gelmiş gibi muamele edilmesini emretti·ki bu en büyük iltifatlarından biri sayılırdı.[135] Napoléon, Papa'nın taç giyme törenini yönetmesini sağlamak için

Josephine'le Kilise geleneklerine uygun olarak evleneceğine söz vermişti. Aslında bilindiği gibi ikili 1796'da devlet töreniyle dünya evine girmişti ancak bu yeterli görülmüyordu. Nitekim 1 Aralık günü Kardinal Fesch, Tuileries'de Talleyrand, Berthier ve Duroc'un huzurunda dinî nikâh törenini gerçekleştirdi.[136] Josephi daha sonra Napoléon'un bu töreni inkâr etme ihtimaline karşılık evlilik belgesini güvenli bir yerde saklaması için Eugène'e gönderdi.

Bonaparte ve Beauharnais aileleri arasındaki örtülü husumet taç giyme töreniyle birlikte gün yüzüne çıktı. Joseph, Josephine'in taç giymesine karşı çıkıyordu zira bu durumda Hortense ve Louis'nin çocukları imparatoriçenin torunları sıfatını taşıyacakken kendi çocukları sıradan burjuva çocukları olacaktı.[137] Napoléon'un diğer üç kız kardeşi Josephine'in elbise kuyruğunu taşımayı kabul etmiyor, Lucien törene katılmayı baştan reddediyordu. Napoléon'un annesi Valide Hanım da keza kendisine Paris'te büyük bir ev verilmesine rağmen Lucien'ı destekleyip Roma'dan ayrılmayı reddetti.[138] İçine düştüğü durumdan dolayı çileden çıkan Napoléon kardeşlerini kastederek Roederer'ye "Fransa'da devlete daha büyük hizmetlerde bulunacak sen de dâhil olmak üzere binlerce insan var" dedi.[139] İmparator, kardeşlerinin aksine Eugène ve Hortense'a bayılıyordu. "Bu çocukları çok seviyorum. Beni mutlu etmek için dört dönüyorlar" dedi bir defasında.[140] Eugène'in Mısır'da yaralanması İmparator'un gözünde genç adamın mertebesini bir hayli yükseltmişti. "Bir top ateşi açılmışsa neyin olup bittiğini Eugène bilir. Aşılacak bir hendek varsa bana yardım elini Eugène uzatır." Konuşmasını kardeşlerinin muhalif tutumuna getiren Napoléon omuz silkip şöyle devam etti: "Karımı kusurlu, Eugène ve Hortense'ın etrafımda pervane oluşunu ise yapmacık buluyorlar. Aslına bakılırsa bana ihtiyar amcaları gibi davranmalarını istiyorum. Bu benim yaşamımı huzurlu kılar. Yaşlanıyorum... Dinlenmeye ihtiyacım var."[141] Napoléon bu cümleleri sarf ettiğinde yalnızca 35 yaşındaydı ancak söylediklerinde samimiydi. Tıpkı Josephine'e verdiği destekte olduğu gibi... "Karım iyi bir kadındır ve onlara bir zararı dokunmamıştır. Yaşının getirdiği talihsizliklere karşı pırlantalarda ve güzel kıyafetlerde teselli bulur. Onu hiçbir zaman kör bir aşkla sevmedim. Şayet onu imparatoriçe yapacaksam adil olmak bunu gerektirdiği için yapacağım. Ben her şeyin ötesinde adil bir adamım."[142] Josephine'in temmuz ayında Aix'deki kaplıcalara gitmesinin ardından Napoléon bundan böyle karısının kilise ayinlerinde baldakenin altında oturmasını ve mihrabın sağına onun için bir taht konmasını emretti.[143] Ayrıca Josephine bir kenti ziyaret ettiğinde artık top ateşiyle selamlama yapılacaktı.

Napoléon erkek kardeşlerine olduğu kadar kız kardeşlerine de cömert ikramlarda bulundu. Örneğin Elisa bir prensliğin (Lucca Prensliği) başına geçen ilk kız kardeş oldu. Gerçi bu gelişme genç kadının şikâyet etmeyi kesmesini sağlamamıştı... Siyasi tutkulara sahip olmayan Pauline, Guastalla Düşesi

yapılırken Caroline, Mart 1806'da Berg Grandüşesi makamına getirildi. Ne var ki hiçbiri minnettar değildi. Valide Hanım, kuvvetle muhtemel kızlardan çok daha iyi bir idareci olurdu ancak içinde yönetme arzusu bulunmuyordu. O yüzden Napoléon, Haziran 1805'te annesine Brienne yakınlarında bulunan Pont Şatosu'nu hediye edip şatonun yenilenmesi ve bakımı için 160.000 frank bağışladı. Valide Hanım "Fransa'nın en güzel kırsal kesiminin bir kısmı artık senin" diyen oğluna teşekkür etti.[144] Madam Bonaparte yıllar içinde 40 milyon franga ulaşan bir servet biriktirecekti.[145] Aile bireylerine unvanlar ve zenginlikler bahşeden Napoléon diğer yandan askerlere dağıtılan tayın kalitesi gibi daha genel ve günlük konuları da düşünüyordu. Berthier'ye ordunun kalitesiz tahıl satın aldığını söyleyip sitem eden İmparator "beyaz tane yerine daima sarı tane kullanılmasını" emretti.[146]

Napoléon ve Josephine'in pazar gününe denk gelen 2 Aralık 1804 tarihinde Notre-Dame'da gerçekleşen taç giyme töreni âdeta bir son dakika organizasyonu olmasına karşın olağanüstü bir görsel şölene dönüştü. İlk konukların gelmeye başladığı saat 06.00'da kar yağmaya başladı. Konuklar katedrale, ihtilal döneminde incelikle işlenmiş yıkıcı ikonoklazmı maskelemek için inşa edilen ahşap ve ustukodan mamul neo-Gotik sayvanın altından geçerek girdi. Bu sayvan dört gün önce bir fırtınanın gazabına uğramış, kirişleri ve ahşap destekleri dağılmıştı. Derhâl girişilen tamir sürecinde son çekiç darbeleri, Papalık alayının katedrale yaklaştığı saat 10.30 sularında vuruldu.[147] Meclis'i, Yargıtay'ı, devlet dairelerini, Şeref Lejyonu'nu, başsavcıları, Savaş Bakanlığını, sömürgeleri, ticaret odalarını, Ulusal Muhafızlar'ı, Fransa Enstitüsünü, bakanlıkları, Tarım Cemiyeti'ni ve diğer pek çok kuruluşu temsil eden kimseler (özellikle de tugay seviyesindeki yüksek askerî birlikleri temsil edenler) konukları karşılamakla görevli doksan iki görevliye davetiyelerini teslim ettiler. Konuklar içeri girdikten sonra etraftaki masalarda toplaşmaya, havadan sudan sohbet etmeye, çalışanları işlerinden alıkoymaya ve genel olarak bir düzensizlik yaratmaya başladılar. Saat 07.00'de, İmparatorluk Şapeli, Konservatuvar, Feydeau Tiyatrosu ve Opéra'ya mensup orkestralar ile muhafızlara mensup grenadier ve avcı birliklerinin mızıka ekipleri, 460 müzisyen ve koro üyesi olacak şekilde çapraz sahında toplanmaya başladı.* Törenin baş organizatörlerinden Louis Fontanes en nihayetinde konukların yerlerine oturmalarını sağlamak için askerleri görevlendirmek zorunda kaldı.[148]

Rusya ve İsveç büyükelçileri törenin Enghien Dükü'nün ölümünden çok kısa bir süre sonra gerçekleşmesi nedeniyle davete icabet etmediyse de

* Taç giyme töreni planlanan bütçenin neredeyse dört katına ulaşıp 194.436 franga mal oldu. –y.n.

saat 09.00 itibariyle yabancı temsilcilerin büyük kısmı katedrale varmıştı. Tuileries'de ise başka hazırlıklar vardı. Seine Nehri'nden çıkarılan elli yedi araba dolusu kum, saray bahçesinin çamurla yamanan kısımlarının üzerine serpildi. İşçiler, daha önce duyulmamış bir meblağ olan 4 franklık yevmiye karşılığında tüm gece çalışıp bu işi hallettiler. O sabah yeni yaver Théodore de Thiard, Napoléon'un giyinme odasına girip İmparator'u "sarı arı desenleriyle bezeli beyaz kadife pantolonunu giymiş, IV. Henry'nin taşıdığı türden dantel işlemeli kırmalı yakasını takmış ve üzerine avcı süvarilerinin giydiği ceketi almış hâlde" buldu.[149] "Şayet ciddi bir an olmasaydı, bu aleni uyumsuzluk karşısında kahkahalara boğulacağını" söylüyordu Thiard notlarında. Nitekim Napoléon Notre-Dame'a gitmeden önce üzerindeki askerî üniformayı çıkardı.

Saat 10.00'da başlayan top ateşi Napoléon ile Josephine'in Tuileries'den ayrıldığını işaret ediyordu. Habercilerden biri "Taç giyme töreni için hazırlanan camlı ve panjursuz araba muazzamdı" diye not düştü. "Majesteleri arabaya bindiklerinde hangi tarafa oturacaklarını şaşırıp ön tarafa geçmeye çalıştılar ancak daha sonra hatalarının farkına varıp gülerek arka tarafa yerleştiler."[150] Geçit alayı öylesine büyüktü ki dar geçitlerden dolayı bazı noktalarda durulmak zorunda kalındı. Paris Valisi Murat alayın başını çekiyor, onu en göz alıcı üniformalarıyla kurmay heyeti, dört karabina süvari alayı, ağır süvariler, muhafızlara mensup avcı süvarileri ve bir Memluk süvari alayı takip ediyordu. Onların ardından kartal desenli eflatun cübbeleri içinde, arı motifleriyle bezeli asalar taşıyan atlı teşrifatçılar geliyordu.

Napoléon ve Josephine'in arabası beyaz sorguçlarla süslenmiş sekiz beyaz at tarafından çekiliyor, arabayı altın rengi işlemelerle bezeli uzun yeşil redingotu içinde César sürüyordu. Napoléon'un üzerinde altın ve kıymetli mücevherlerle bezenmiş mor, kadife bir cübbe vardı. Yapılan olağanüstü makyaj sayesinde neredeyse 25 yaşında gibi görünen Josephine ise beyaz bir elbise ile altın ve gümüş işlemeli saten kolsuz bir cübbe giymişti. Başındaki süslü tacında, küpelerinde, kolyesinde ve kemerinde pırlantalar vardı. Yol boyunca uzanan grenadier birliklerinin üniformaları dışında modernlikten eser yoktu. Her şey klasik, gotik ve abartılı bir hava taşıyordu. Kimi kayıtlara göre sayısı 80.000'i bulan askerlerin ekseriyeti, dondurucu soğuğa rağmen alanda bulunan keyifli ancak sakin halkın görüş açısını kapatıyordu.[151]

Geçit alayı saat 11.00'de katedralin bitişiğinde yer alan başpiskopos sarayına ulaştı. Konuklar sıralarda kıpırdanırken Napoléon tören kıyafetlerini giymeye başladı. Altın işlemeli uzun saten cübbesi ayak bileklerine kadar uzanıyordu. Onun üzerine ise kenarları siyah noktalı beyaz bir kürkle bezenmiş kan kırmızı renkte kolsuz, kadife bir cübbe giydi. Yüzeyinde zeytin, defne ve meşe yapraklarıyla çevrelenmiş altın sarısı arı motiflerinin yer aldığı kolsuz cübbe 36 kg olduğundan giyme anında İmparator'a Joseph, Louis, Lebrun

ve Cambacérès'in yardım etmesi gerekmişti.[152] Napoléon ve Joseph görkemli kıyafetleri içinde birbirlerine hayranlıkla bakarken İtalyanca konuşan İmparator'un dudaklarından şu cümle döküldü: "Keşke babamız [*Babbù*] bizi şu hâlimizle görseydi."[153] Napoléon ve Josephine saat 11.45'te tören kıyafetlerine bürünmüş hâlde Paris başpiskoposu Belloy Kardinali'nin huzuruna çıktı. Kardinal ikiliyi katedralin girişinde karşılayıp üzerlerine kutsal su serpti.[154]

İmparatoriçe nedimesi olup o esnada Napoléon'dan yalnızca on adım uzakta duran Laure d'Abrantès'in ifadelerine göre "Törenin uzunluğu Napoléon'u bunaltmıştı." "Kendisinin birkaç kez esnemesini bastırdığına şahit oldum. Ancak yapması gereken her şeyi layığıyla yerine getirdi. Papa, alnına ve her iki eline kutsal yağ sürüp üçlü yağlama işlemini gerçekleştirdiğinde bakışlarından o an yağı silmekten başka bir şey düşünmediğini anladım."[155] Tören Bourbonların uygulamaları temelinde icra edilse de Napoléon günah çıkarma ya da şarap-ekmek ayinini gerçekleştirme gibi uygulamaları yerine getirmeyerek geleneği bozdu.

Törende iki taç kullanıldı. İlki, Napoléon'un katedrale girerken başında bulunan ve Roma imparatorlarının taşıdığı taçları çağrıştıran defne yaprağı desenli altın taç, diğeri ise Charlemagne'nın tacının bir kopyasıydı. Aslına bakılırsa Charlemagne'ın gerçek tacı da kullanılabilirdi ancak Avusturyalılar tacın gerçeğini ödünç vermeyi kabul etmemişti. Geleneksel Fransız tacı ise ihtilal döneminde imha edilmişti. Napoléon, daha önce Papa'yla prova ettikleri gibi Charlemagne'ın tacının kopyasını başının üzerinde tuttu ancak başında defne yaprağından taç bulunduğu için ikinci tacı o an takmadı. Bununla birlikte önünde diz çöker hâlde bekleyen Josephine'i taçla şereflendirdi.[156] Laure d'Abrantès'in ifadelerine göre Josephine'in gözyaşları, dua eder vaziyette birleştirdiği ellerinin üzerine yağmur gibi damlıyordu.[157] Napoléon, küçük tacı Josephine'in başındaki pırlanta diademin arkasına yerleştirirken çok özenli davrandı ve sağlam bir şekilde durana kadar hafifçe düzeltti. Papa her ikisini de kutsayıp Napoléon'u kucakladıktan sonra *Vivat Imperator in aeternam*" (İmparator Sonsuza Dek Yaşasın) ezgisini söylemeye başladı. Ayin sona erdiğinde ise Napoléon taç töreni yeminini etti:

> Cumhuriyetin toprak bütünlüğünü koruyacağıma; *Konkordato*'ya, din özgürlüğüne, siyasi özgürlüğe, toplumsal özgürlüğe ve millîleştirilmiş mülklerin iade edilemezliğine dair kanunlara uyacağıma, bu kanunlara uyulmasını sağlayacağıma; yasal sınırların dışında vergi artırımı yapmayacağıma, Şeref Lejyonu kurumunu devam ettireceğime ve devleti yalnızca Fransız halkının çıkarı, refahı ve şerefi için yöneteceğime ant içerim.[158]

Napoléon'un tacı başına kendi elleriyle yerleştirmesi, talihini kendi yaratan biri olarak ulaşabileceği en üst mertebeydi ve bu olay aynı zamanda

aydınlanma düşüncesinin dönüm noktalarından biriydi. İşin özü gerçekten de buydu. Napoléon bu noktaya kendi çabalarıyla ulaşmıştı. Ancak Napoléon'un tacı takma işini başkasına bırakmama konusunda daha sonra pişmanlık yaşamış olma ihtimali de vardır çünkü bu durum ciddi bir ego artışına yol açmıştı. Nitekim taç giyme törenini ölümsüzleştirmekle görevlendirilen büyük klasik ressam Jacques-Louis David, Napoléon'un Saray Baş İdarecisi Pierre Daru'ya yazdığı Ağustos 1806 tarihli mektupta "izleyenleri hayrete düşüren" o "büyük anı" tasvir etmesini istedi ancak kendisinden bu sahneyi değil Napoléon'un Josephine'e taç taktığı sahneyi resmetmesi istendi.[159] (David'in, Napoléon'un kendine taç taktığı sahneyi tasvir eden eskizi Levha 31 başlığıyla yeniden üretilmiştir.) David tarafından yapılıp "İmparator I. Napoléon ve İmparatoriçe Josephine'in Taç Giyme Töreni" (*Sacre de L'Empereur Napoléon I er et Couronnement de l'Impératrice Joséphine*) başlığını taşıyan resmî tablo Şubat 1808'de Louvre'da sergilendi ve kalabalık kitlelerin ilgisini çekti. Bununla birlikte resmin tarihsel açıdan gerçekleri yansıttığı söylenemezdi. Örneğin orada olmamasına rağmen resimde Valide Hanım da yer alıyordu. Bunun yanında Hortense ile Napoléon'un üç kız kardeşi taç giyme töreninde Josephine'in kıyafet kuyruğunu taşımaya ikna edilmiş olmalarına rağmen resimde uzak bir noktada tasvir ediliyorlardı.[160] Kardinal Caprara resimde kel hâlde yansıtılmasından rahatsız olup David'in kendisine bir peruk eklemesini sağlaması için Talleyrand'a başvurdu ancak David talebi dikkate almadı.[161] Gelecekte Bolivyalı diktatör Manuel Malgarejo, Bonaparte ile Napoléon'un farklı kişiler olduğunu düşünüp ikisinin erdemlerini kıyaslamaya kalkacak ve daha sonra kendi cehaletine kahkahalarla gülecekti ancak bir noktaya kadar haklı bir kıyaslama yapmıştı. O gün İmparator Napoléon, General Bonaparte'in tahammül edemeyeceği bir şeyi yapıp törene sabretmesi gerektiğini hissetmişti.

Bourbonlar yaşananları elbette dudak bükerek takip etti. Biri, Napoléon'un kolsuz cübbesini, oyun kartlarındaki karo papazın cübbesine benzetirken bir diğeri yine cübbeyi kastedip "genç hanımlar akademisindeki bir resim üstadının üreteceği türden" betimlemesini yaparak alay etti.[162] Tören nasıl icra edilirse edilsin eski rejimin entelektüellerinin yaşananları nefretin güdülemesiyle değerlendirmesi kaçınılmazdı. Zaten bu tören de onlar için değil askerler ve diğer konuklar için yapılmıştı. Paris halkı da mutluydu. Zira o akşam havai fişek gösterileri yapılmış, paralar dağıtılmış ve şehirdeki fıskiyelerden şaraplar akmıştı.[163] Valide Hanım ise taç giyme törenine katılmamasına rağmen oğlunun imparatorlara özgü erguvan rengi kıyafetlere bürünmesinden dolayı kendisini tebrik eden kişilere, karakterine özgü kaderciliğini ve büyük bir sağduyuyu yansıtan şu yanıtı verdi: "Daim olmasını ümit edelim." (*Pourvu que ça dure*)[164]

XVI
Austerlitz

"Bir an gelir, çok küçük bir manevra muharebenin kaderini belirler ve taraflardan birine üstünlük kazandırır. Sonuçta taşkını başlatan tek damla sudur."

–Napoléon, Caesar'ın Munda Muharebesi üzerine.

"Tek bir şeye ihtiyacım var: zafere."

–Napoléon, Decrès'ye hitaben, Ağustos 1805.

Taç giyme töreninden birkaç gün sonra albaylar Paris'e gitti. Champ de Mars'da düzenlenecek bir törenle İmparator'un elinden kartal suretli sancaklarını alacaklardı. "Askerler!" diye hitap etti Napoléon onlara. "İşte sancaklarınız! Bu kartallar sizlerin toparlanma noktası olacaktır... Kartallarınızı canınız pahasına savunacağınıza ant içer misiniz?" Albayların tamamı tek bir ağızdan askerlere özgü bir gürleyişle "Ant içeriz!" dedi.[1] Altı bronz parçanın birleştirilmesiyle üretilen ve altın rengiyle kaplanan 1.5 kg ağırlığındaki kartalların en üst noktası ile pençeleri arasındaki uzunluk 20.3 cm, açık kanatlar arasındaki genişlik ise 24.2 cm'di.* Kartallar alay sancaklarının asılı olduğu mavi renkli meşe bir asaya oturtulmuştu. Askerlerin çok geçmeden "guguk kuşu" olarak adlandırılan kartallara karşı genel hürmetsizliğine karşın kartal taşıyıcıları çokça mükâfata layık görülürdü.[2] Napoléon, *Grande Armée*'nin 1807'deki 55. bildirisinde şöyle diyordu: "Kartalın yitirilmesi alayın şerefine yüz muharebede elde edilecek zaferle ve şöhretle bile tazmin edilemeyecek kadar büyük bir gölge düşürür."[3]

Manş Denizi boyunca kurulan ordugâhlarda Britanya'nın işgaline hazırlanmak üzere başlayan talimler devam ediyordu. Marmont, Utrecht Ordugâhı'ndan Napoléon'a gönderdiği raporda "Haftada üç kez tümen seviyesinde, ayda iki kez ise üç tümenle manevralar icra ediyoruz" dedi.[4] Napoléon'un kendisine yanıtı şöyle oldu:

* Bu kartallardan altısı bugün Londra'ya bağlı Chelsea'deki Kraliyet Hastanesi'nde bulunmakta, bir kısmı ise *Les Invalides*'deki Ordu Müzesi'nde sergilenmektedir. –y.n.

> Askerlerin üzerine titreyip tüm ihtiyaçlarını giderin. Ordugâha vardığınız ilk seferde onları tabur seviyesinde içtimaya toplayın. Sekiz saat boyunca hepsiyle tek tek ilgilenin, şikâyetlerini dinleyin, silahlarını denetleyin ve herhangi bir eksikleri olmadığından emin olun. Bu türden yedi, sekiz saatlik bir denetleme büyük faydalar sağlar. Askerler silahla yaşamaya ve askerlik hâline alışır; komutanlarının kendileriyle ilgilendiğini ve tüm eksiklerini giderdiğini hisseder ve böylece güven pekiştirici muazzam bir manevi güce kavuşur.[5]

William Pitt, Aralık 1804'te İsveç'le bir ittifak kurup Nisan 1805'te Rusya'yla St Petersburg Antlaşması'nı imzaladı. Böylece Üçüncü Koalisyon'un çekirdeği teşkil edilmiş oldu. Britanya, Rusya'nın Fransa'ya karşı muharebe alanlarına süreceği her 100.000 asker için kendisine altın cinsinden 1,25 milyon sterlin ödeme yapacaktı. Bu koalisyona daha sonra Avusturya ve Portekiz de dâhil oldu.[6] Napoléon ise hepsinin tek bir cephe oluşturmasını engellemek için tüm imkânlarıyla diplomatik tehdit yolunu deniyordu. İmparator, 2 Ocak gibi erken bir tarihte hem Napoli ve Sicilya Birleşik Krallığı'nın kraliçesi hem de Marie Antoinette'in kız kardeşi ve İmparator Franz'ın halası olan Maria Carolina'ya bir mektup yazdı. Napoléon, kraliçeyi açıkça uyarıyordu: "Elimde, niyetinizi su götürmez bir kesinlikle anlamamı sağlayan, siz Majesteleri tarafından yazılmış birkaç mektup var" dedi yeni oluşan bu koalisyona katılma durumunu kastederek. Daha sonra ise Napoli'nin Fransa'ya karşı kurulan önceki iki koalisyona verdiği desteği hatırlatarak "Krallığınızı bir kez yitirdiniz. İki kez de babanıza ait hanedanın neredeyse tümden yok olmasına yol açan savaşlara sebep oldunuz" dedi. "Niyetiniz üçüncü bir savaşa sebep olmak mıdır?" Napoléon âdeta kâhinvari bir edayla şöyle devam ediyordu. "[Savaşa sebep olmanız durumunda] siz ve çocuklarınız' iktidarda kalamayacaksınız ve dört bir yana dağılan çocuklarınız Avrupa'nın farklı devletlerinden yardım dilenecek."[7] Napoléon, Kraliçe'den başbakanı (ve âşığı) Sir John Acton adındaki İngiliz'i ülkeden kovmasını, Britanya büyükelçisini sınır dışı etmesini, St Petersburg'daki Napoli büyükelçisini geri çağırmasını ve milis kuvvetlerini dağıtmasını talep etti. Kraliçe bu taleplerin hiçbirini yerine getirmediyse de İki Sicilya Krallığı" ile Fransa arasında 22 Eylül 1805'te mutlak tarafsızlığı öngören bir antlaşma imzalandı.

Napoléon'un tacı giydikten sonra rahata meyletmeye niyeti yoktu. Noel Günü bile çalışmaya devam eden İmparator, Verdun'daki bir kumarhane sahibiyle düello yapan Gold adındaki bir İngiliz'in tutuklanmamasına yönelik bir emir yolladı. Zira "şartlı tahliye edilen savaş esirleri düello yapabiliyordu."[8]

Çok ilginçtir, Kraliçe ile IV. Ferdinand'ın 18 çocuğu vardı. –y.n.

Napoli ve Sicilya birleşik krallığı 1443'ten itibaren bu isimle anılmaya başladı. –y.n.

İmparator, ocak ayının sonlarında Türk Sultanı'na bir mektup yazdı. Mektup boyunca "siz" yerine dost hükümdarlara yakışan türden "sen" hitabını kullanan Napoléon şöyle diyordu: "Yüce Osmanlıların torunu, dünyanın en büyük devletlerinden birinin imparatoru, hüküm sürmekten vaz mı geçtin? Nasıl olur da Rusların sana buyruk vermesine müsaade edersin?[9] (Napoléon, Türklerin kontrolündeki Eflak ve Boğdan'ın başında bulunan Rus yanlısı valilerin yol açtığı problemlerden bahsediyordu.) Korfu'daki Rus ordusunun Yunan desteğiyle "bir gün payitahta saldıracağını" söyleyen Napoléon "Hükümdar soyun hiçliğe karışacak" diye uyarıda bulunuyor ve sözlerini "Silkelen Selim!" diye bitiriyordu. İmparator, İran Şahı Feth Ali'ye de bir mektup yazdı ve şarklı hükümdarlara hitap ederken kullandığı o tumturaklı üslupla şöyle dedi: "Her yere yayılan şöhretimden kim olduğumu, neler yaptığımı, Fransa'yı garptaki tüm devletlerin üzerine çıkardığımı ve şark krallarına yönelik ilgimi ne denli coşkulu bir şekilde sergilediğimi öğrenmişsinizdir." Sözlerine İran'ın görkemli kadim şahlarından bahsederek devam eden Napoléon sözü Britanya ve Rusya'ya getirip şöyle dedi: "Hindistan'da insan yaşamı ve hükümdar tacı pazarlayan Britanya gibi bir tüccarlar milletinin tavsiyelerine güvenmeyeceğinizi ve Rus akınlarına halkınızın yiğitliğiyle göğüs gereceğinizi düşünüyorum.[10] Pitt Britanya'ya yönelik bir işgal hareketini savuşturmak için müttefikler satın alırken Napoléon da bunları övgüye boğarak en azından tarafsız kalmalarını sağlamaya çalışıyordu. Nisan 1805'te Prusya Kralı'na yazdığı mektupta Rusya'yla barış durumunu sürdürme konusunda umutlarını yitirmek üzere olduğunu belirtiyor, tüm suçu Çar'a yıkıyordu: "İmparator Aleksandr, genel barış durumunu makul bir biçimde sürdürmeyi umabilmemizi imkânsız kılacak kadar kaypak ve zayıf."[11]

Pitt, Fransa'nın düşmanlarını mali yönden destekleme uygulamasının ilk örneğini 1793 gibi erken bir tarihte sergilemiş; Belçika, Hollanda ve Lüksemburg topraklarında savaşmak üzere Alman prenslerinden asker kiralamıştı. Ne var ki bu yatırımı Pitt'i büyük oranda düş kırıklığına uğratmıştı. Zira Prusyalılar 1795'te Fransızlarla savaşmaktansa Polonyalılarla savaşmayı yeğlemiş, Avusturya da keza 1797 tarihli Campo Formio Antlaşması'yla Venoto'yu alıp Belçika'yı bırakmaktan ve nihayetinde barışı tesis etmekten çekinmemişti. Ancak yine de birbiri ardına gelen Britanya hükûmetlerinin para yardımı politikasını devam ettirmesi genel anlamda amacına ulaştı. Napoléon'un değerlendirmesine göre Britanya "müttefiklerinin kanının son damlasına kadar savaşmaya" kararlıydı. Mayıs 1805'te Fouché'ye "Lütfen bir karikatür çizdirin" dedi. "Elinde para kesesi tutan bir İngiliz, farklı devletlere parayı isteyip istemediğini

Britanya'yı tanımlayan "nation of shopkeepers" ifadesi ilk kez 1776'da Adam Smith tarafından kaleme alınan *Milletlerin Zenginliği* isimli çalışmada geçmiştir. Eser, 1802'de Fransızcaya çevrilmiştir. –y.n.

sorsun. Ya da bu minvalde bir şey..."[12] Müttefiklere sağlanan para 1794'te Britanya hükûmet gelirlerinin %14'üne ulaştı. 20 yıl sonra Wellington Fransa topraklarına girdiğinde bu oran yine %14 olacaktı ancak bu süreçte Britanya ekonomisinin kayda değer biçimde büyüdüğü düşünülürse bu oranın 10 milyon sterlin gibi çok ciddi bir miktara ulaştığı söylenebilir. Fransız İhtilali'nden kalan borçların mirasçısı olan Napoléon, Sanayi Devrimi'nin beslediği bir hükûmete karşı mücadele ediyordu ki bu hükûmet kendi gayesi uğruna kaynaklarını paylaşmaya bir hayli istekliydi. Britanya'nın 1793 ile 1815 arasında Fransa'nın düşmanlarına ödediği toplam 65.830.228 sterlinlik destek göze astronomik görünse de devasa bir düzenli orduyu besleme ve ardından muharebe alanlarına sürme masrafına kıyasla oldukça düşük sayılırdı.

Baron Louis de Bausset-Roquefort, 1 Şubat 1805'te Yüksek Saray İdarecisi olarak atandı. Bu görev, Napoléon'un en yakın arkadaşı Büyük Mareşal Duroc'la birlikte İmparator'la şahsen ilgilenmeyi gerektiriyordu. Kendisini ömrünün sonuna kadar çok iyi tanıyan Duroc'un da ifade ettiği gibi "Napoléon oldukça duyarlı ve hassas bir insan olmasının yanında insanlarla güçlü bağlar kurabilecek bir tabiata sahipti ancak diğer her şeyi görünmez kılan ihtirası bu yönünü sergilemesine engel oluyordu."[13] İnsanın, gücünün zirvesindeyken gerçek dostlukları sürdürmesinin ne denli zor olduğu bilinmektedir. Zamanın ilerlemesiyle ve Napoléon'un en yakın dört arkadaşının muharebe meydanlarında yaşamını yitirmesiyle, kendisine duymak istemediği şeyleri söyleyebilecek insan sayısı da giderek azaldı. Bir arkadaştan ziyade İmparator'un maiyetinde bulunanlardan biri olan Bausset, ailesi dışında Napoléon'un yamacında en çok vakit geçiren kişi oldu, neredeyse tüm gezilerinde ve seferlerinde kendisine eşlik etti ve Nisan 1814'e kadar ona sadakatle hizmet etti. Şayet birinin Napoléon'u gerçekten tanıdığından bahsedilecekse bu kişi Bausset'ydi. Hatıraları Napoléon'un ölümünden altı yıl sonra, ona yönelik olumlayıcı kitapların pek de hoş karşılanmadığı bir dönemde yayımlandı. Gelgelelim Bausset siyasi açıdan kraliyet destekçisi biriydi ve Napoléon'un vasiyetinde zikredilen pek çok ismin yanında kendine yer bulamadı. Ancak yine de kendisi Napoléon'a karşı hayranlıktan başka bir duygu beslememişti. "Büyük ve geniş alnında dehanın ve gücün yansıması okunurdu" diye yazıyordu hatıralarında. "Gözlerinden fışkıran alev, tüm düşüncelerini ve duygularını yansıtırdı. Ruh hâline hâkim olan sükûnete zeval gelmediği zamanlarda fevkalade bir gülümseme soylu yüzüne yayılır, ona sözcüklerle tarif edilemeyecek ve daha önce kimsede görmediğim türden bir cazibe katardı. Böyle zamanlarda ona kalpten bir sevgi beslemeksizin bakmak mümkün değildi." Napoléon'un büyüleyiciliği on yıldan fazla bir süre boyunca onunla yaşayan, onun için çalışan, yemeğini hazırlayan, maiyetini idare eden ve satrançta hile yapmasına göz yuman

Bausset'nin nazarında hiç azalmadı. Kendi ifadesine göre Napoléon'un "hiç değişmeyen tavır ve davranışları yapmacık olmaktan uzak ve ona özgüydü. Hiç şüphe yok ki Napoléon, dünyada ona ne kadar yakından bakarsanız o kadar heybetli göründüğünü söyleyebileceğiniz yegâne insandı."[14]

Napoléon, pazar gününe denk gelen 17 Mart 1805'te Tuileries'nin taht salonunda gerçekleşen şatafatlı bir törenle henüz kurulan İtalya Krallığı'nın tacını kabul etti. Şu anda Fransa İmparatoru olan ve aynı zamanda İtalya Cumhuriyeti'nin baş yöneticisi vasfını taşıyan Napoléon için İtalya kralı olmak en mantıklı karardı. Napoléon, İmparator Franz'a yazdığı mektupta Britanya ve Rusya konusunda aldığı karardan dolayı onu suçlayıp bu devletler Malta ve Korfu'yu işgal etmeyi sürdürdükçe "Fransa ve İtalya taçlarının ayrılmasının bir hülyadan başka bir şey olmadığını" söyledi.[15] İki gün sonra ise kız kardeşi Elisa ile kocası Felice Baciocchi'yi Lucca ve Piombino hükümdarları olarak atadı.[16]

İtalya kralı olarak taç giymek üzere Milano'ya giden Napoléon'un yolculuk sürecindeki duraklarından biri de Lyons'du. Josephine'in kendisine eşlik etmesine rağmen İmparator, altı gün geçirdiği bu şehirde zengin bir sermayedar olan Françoise-Marie de Pellapra'nın (née LeRoy) karısıyla birlikte oldu.[17]* Taç giyme töreni, Milano'daki büyük katedralde, 26 Mayıs günü, Kardinal Caprara, yedi başka kardinal ve yaklaşık 30.000 kişinin huzurunda gerçekleşti. "Kilise çok güzel" diyordu Napoléon Cambacérès'e yazdığı mektupta. "Tören, en az Paris'teki kadar güzeldi. Tek fark, burada havanın çok daha hoş olmasıydı. Demir Tacı alıp başıma giydiğimde şu sözleri sarf ettim: 'Bunu bana Tanrı bahşetti. El sürmeye kalkana musibet düçar olsun.' Umarım bu

---

* "*Eh bien, mon prince*, demek Cenova ve Lucca artık Bonaparte ailesinin şahsi mülkünden başka bir şey değil" cümlesi Savaş ve Barış'ın açılış cümlesidir. Ancak bu cümleyi sarf eden Anna Pavlovna Scherer yanılıyordu. Cenova imparatorluğun bir iliydi. –y.n.
Pellapra'nın kızı ve Chimay Prensesi Émilie'nin bu birlikteliğin meyvesi olduğuna dair şahsi iddiası asılsızdır. Zira Émilie takip eden kasım ayında dünyaya gelmiştir (Pellapra, *Daughter of Napoleon*, muhtelif yerlerde). Pellapra yalnızca Napoléon'un diğer metresi Adèle Duchâtel'den ayrı kaldığı süreçte kısa süreliğine oyalandığı biriydi. Şûra Üyesi Charles-Jacques Duchâtel'in karısı olan Adèle Duchâtel, 22 Aralık 1804'te İmparator'dan 6.000, 10 Ocak 1805'te ise 19.000 frank almıştı (Branda, *Le prix de la gloire*, s. 57). Ancak kendisi yine de Napoléon'un cinsel performansından memnun kalmamış ve bu birlikteliği sürdürmeyi istememişti. Hatta "İmparatoriçe işe yaramazın biri olduğunuzu söyledi" deyip Napoléon'a (ya da muhtemelen onunla birlikte) gülmüştü. Ancak "bu sözler şaka maksatlı sarf edilmişti" (Tulard, *Dictionnaire amoureux*, s. 218). İlginçtir, hayatının diğer alanlarında oldukça mağrur olan Napoléon bu duruma pek de aldırış etmemiş gibi görünüyordu. Zaten Adèle Duchâtel de Napoléon'un uğruna para döktüğü tek kişi değildi. Temmuz 1805'te Mlle Grassini de İmparator'dan 15.000 frank aldı. Napoléon kuvvetle muhtemel bu süreçte yeni tebaasından birini daha yatak odasında misafir etti çünkü haziran başındaki harcama kayıtlarına bakılırsa "güzel bir Cenovalıya" 24.000 frank verilmişti (Branda, *Le prix de la gloire*, s. 57). –y.n.

sözlerim kehanet yerine geçer."[18] Söylenene göre altından mamul ağır bir şerit şeklindeki oval Demir Taç'ın içerisine Hz. İsa'nın gerildiği çarmıhta bulunan çivilerin birinden alınan metal bir parça katıştırılmıştı. 1155'ten, yani Frederick Barbarossa'dan beri tüm Kutsal Roma İmparatorları tarafından giyilen bu tacın şu aşamada Napoléon tarafından sahiplenilmesi, resmî olarak Kutsal Roma İmparatoru sıfatını taşıyan Avusturyalı Franz'a yönelik de bir gövde gösterisiydi.

Napoléon, Marengo Muharebesi'nin beşinci yıl dönümünde muharebe alanını ziyaret etti. İmparator, Bausset'nin kayıtlarına göre "bazı yerleri sökülmüş eski bir üniforma giyiyordu. Elinde ise üzerinde delikler olan altın rengi işlemeli büyük ve eski bir şapka vardı."[19] Bahsedilen üniforma Napoléon'un muharebe esnasında giydiği üniformaydı. Şapkasındaki deliklere ise misketlerin mi yoksa başka bir şeyin mi sebep olduğu bilinmiyor. Ancak önemi yok. Bu görüntü Napoléon'un halkla ilişki kurmaya dair dehasının bir göstergesiydi. İmparator ertesi ayı Brescia, Verona, Mantua, Bologna, Modena, Piacenza, Cenova ve Torino'yu ziyaret ederek geçirdi. 11 Haziran'da ise Bourbonların eski av konutu olan Fontainebleau Sarayı'na geçti. Napoléon, Torino'dan 530 km uzaklıkta bulunan bu yeri ziyaret etmekten büyük keyif alırdı. Bu ziyaret, Napoléon'un İtalya topraklarına ayak bastığı son zamandı. İmparator daha sonra muhlis tabiatı ve makul oluşuyla sıradan İtalyan yurttaşların sevgisini kazanan 23 yaşındaki üvey oğlu Eugène'i kral naibi olarak atadı.[20] Napoléon o haziran ayında üç gün içinde Eugène'e yönetme sanatına dair düşüncelerini anlattığı en az on altı mektup gönderdi. Bu mektuplarda şu türden tavsiyeler veriyordu: "İnsanları nasıl dinlemen gerektiğini öğren ve unutma, [bir konu hakkında bilgi sahibi olmasan da] sükût çoğu zaman bilgi sahip olmakla aynı etkiyi yaratır", "Soru sorarken kızarıp bozarma", "İtalya'nın kral naibi olarak bulunmadığın her durumda Fransız olmakla övünç duy ancak kral naibi unvanını taşırken övünç duygusunu fazla öne çıkarma." Aslına bakılırsa ülkenin günlük işleyişi eski İtalya Cumhuriyeti'nin başkan yardımcısı Melzi tarafından sürdürülüyordu. Napoléon, gut hastalığına dair sonu gelmeyen şikâyetlerde bulunmasına rağmen Melzi'nin inzivaya çekilmesine müsaade etmemişti.[21] Zira Melzi, modern Fransız yönetim yöntemlerine inanan becerikli İtalyanları bulma ve hükûmetin önemli noktalarına getirme konusunda herhangi bir zorluk yaşamıyordu. Joseph ve Louis ise Eugène'in bu yükselişi karşısında hüsrana uğradı. Aslına bakılırsa Fransa tahtına yönelik haklarından feragat etmeyi kabul etmek kaydıyla ikisinden biri de İtalya Kralı olabilirdi.[22]

Napoléon Haziran 1805'te Talleyrand'a "Kıta sistemim son şeklini aldı" dedi. "Ren ve Adige nehirlerinin ötesine geçmek istemiyorum. Amacım barış içinde yaşamak ancak yersiz hırgüre de müsamaha göstermeyeceğim."[23] Napoléon İtalya'nın ve Ren Nehri'nin ötesinde toprak elde etmeye yönelik bir

arzuya sahip değilse de Fransa'nın Avrupa devletleri arasında en güçlü olma konumunu sürdürmesini ve sınırların ötesinde vuku bulan meselelerde arabulucu olmasını istiyordu. "Hırgür" çıkaran herhangi bir devlete ya da devletler grubuna haddini bildirmeye de fazlasıyla hazırdı.

Napoléon, yaz başlarında, Avrupa'ya dair tasavvuruna kararlı bir şekilde karşı çıkan ulustan üstünmüş gibi görünüyordu. Fransız Amiral Villeneuve 30 Mart'ta Nelson'ın Toulon'u ablukaya alan filosunu mevcut konumundan saptıran fırtınayı fırsat bilip kaçmış, Cebelitarık Boğazı'ndan geçmiş, Cadiz'den hareket eden İspanyol filosuyla buluşmuş ve 14 Mayıs'ta varacağı Martinique'e doğru yelken açmıştı. Nelson ise Villeneuve'ün Mısır'a gitmediğini fark edince bir takip hareketine başlayarak Atlas Okyanusu'nu aşıp 4 Haziran'da Batı Hint Adaları'na varmıştı. Bu gelişmenin ardından artık Napoléon'un Britanya işgaline yönelik çatı planının bir sonraki aşamasına geçilebilirdi. "Altı saat boyunca denize hâkim olsak yeter" diye yazdı 9 Haziran'da Decrès'e. "Bunu yapabilirsek İngiltere tarihe karışacak. Balıkçılara, sefil gazetecilere ve ışıltılı elbiseleri içindeki kadınlara varana kadar herkes Boulogne'da bir hafif filo teşkil etmekten bizi alıkoyamayacaklarını biliyor."[24] Aslına bakılırsa Kraliyet Donanması Boulogne'da ya da başka bir limanda herhangi bir ölçekte filo inşa edilmesini engellemek için âdeta teyakkuzdaydı. Ancak yine de Napoléon, Villeneuve'ün Brest'teki ablukayı kırma ümidiyle Atlas Okyanusu'nu geri istikamette yeniden geçmesi üzerine Britanya işgalinin Temmuz ortalarında gerçekleşebileceğine ikna oldu. İmparator ayın 20'sinde "Her şeyi gemilere yükleyin. Koşullar her an elverişli hâle gelebilir" diye yazdı Berthier'ye. "24 saat içinde sefere başlayabiliriz... Niyetim araları çok açık olmayan dört noktadan çıkarma yapmak... Dört mareşale de [Ney, Davout, Soult ve Lannes] kaybedecek bir an bile olmadığını bildiriniz."[25] (Kendisi İtalya'dan gelen mektupların gönderici tarafından bir gün önce sirkeyle dezenfekte edilmesi uygulamasını da kaldırdı. "Şayet veba İtalya'dan gelecekse zaten seyyahlar ve askerler aracılığıyla gelir. Bu iş gerçekten can sıkıcı.")[26]

Villeneuve, 23 Temmuz'da sisin hâkim olduğu Finisterre Burnu'nda gerçekleşen bir deniz muharebesinde daha küçük bir filoya sahip Britanyalı Tuğamiral Sir Robert Calder'a karşı iki gemisini yitirince Napoléon'un emrine uyup İspanya'nın kuzeyindeki Corunna yakınlarında bulunan Ferrol'a yelken açmak zorunda kaldı. Böylece Atlas Okyanusu'nu geçerken elde ettiği hayati derecede önemli zaman avantajını kaybetmiş oldu. Napoléon, Elba'daki sürgün yıllarında bu deniz muharebesinin ikinci gününde Villeneuve'e saldırmayarak Fransız amiralin kaçmasına olanak tanıyan Calder'ı hatalı bulacaktı. O sırada kendisiyle görüşen Britanyalı yetkili, Calder'ın rüzgâraltında olduğunu ve bu yüzden taarruza geçemediğini söyleyince Napoléon "Milli gururdan kaynaklanan bahaneler bunlar" dedi. "Zira Amiral 23'ü gecesi kaçtı."[27] Rüzgâraltı

ve rüzgârüstü durumlarının farkını bilmeyen Napoléon bu cümlesiyle bir kez daha denizciliğe dair yetersizliğini sergilemişti.

Villeneuve "Avrupa, hazırlığı süren büyük olayın gerçekleşmesini merakla bekliyor" diyerek kendisini sürekli rahatsız eden Napoléon'un baskılarına dayanamayarak 10 Ağustos'ta 33 kalyonla Ferrol'den ayrıldı. Niyeti Brest'te demirleyen ve 21 gemiye komuta eden Ganteaume'a katılmaktı ki Kaptan Zacharie Allemand'ın Rochefort'daki filosu da dâhil edilirse Fransız donanması toplamda 59 kalyonluk bir kuvvete ulaşıyordu.[28] Ancak ertesi gün Kraliyet Donanması'nın kendisini takip ettiğini düşünen Villeneuve, Manş Denizi istikametinde kuzeye yol almaktansa güneye dümen kırıp Cadiz'e ilerledi. 20 Ağustos'ta burada demirleyen Fransız donanması, Atlas Okyanusu'nu hızla geçip içgüdüsel olarak düşmanının yeri i tespit eden Amiral Nelson tarafından kısa süre içerisinde ablukaya alındı.

Napoléon'un kendini İtalya Kralı ilan etmesine, Cenova'yı ilhak etmesine ve Bavyera ve bunlarla da kalmayıp Württemberg ve Baden'le ittifak kurmasına öfkelenen Avusturya bu esnada gizlice Üçüncü Koalisyon'a katılmıştı. Bundan haberdar olmayan Napoléon 3 Ağustos'ta Talleyrand'a "Savaşın manası yok" demişse de bir savaş durumuna hazırlıklıydı.[29] Nitekim İmparator, ağustos başlarındaki birkaç günlük zaman aralığında Saint-Cyr'e İtalya'nın kuzeyinden hareketle Napoli'yi işgal etmeye hazır olmasını emretti, Masséna'ya İtalya'da bulunan ordunun komutasını verdi ve Savary'yi Almanya'ya dair en iyi haritaları elde etmesi ve Viyana'daki İmparatorluk Konseyi'nde casusluk yapmaya çalışması amacıyla Frankfurt'a gönderdi.[30]

Salı gününe denk gelen 13 Ağustos, Napoléon için oldukça yoğun geçti. Pont-de-Brique'te bulunduğu gece 04.00 sularında Finisterre Burnu Muharebesi'nin haberleri ulaştırıldı kendisine. İlerleyen saatlerde İmparatorluk Hanesi Baş İdarecisi Pierre Daru çağırıldı. Daru'nun ifadelerine bakılacak olursa İmparator "olağanüstü derecede serkeş görünüyordu. Şapkası gözlerine kadar inmiş, korkunç bir görünüme bürünmüştü." Villenneuve'ün Ferrol'da ablukada kalacağını düşünen Napoléon (aslında Fransız amiral o sırada Ferrol'dan ayrılmıştı) "Şu donanmaya bakın!" diye haykırdı. "Şu amirale bakın! Hiçbir semeresi olmayan şu fedakârlıklara bir bakın!"[31] Ayrıca Avusturya'nın seferberlik hâlinde olduğuna dair ortalıkta dolaşan bölük pörçük haberler doğruysa Britanya işgalinin askıya alınması gerekecekti. İmparator, Cambacérès'e yazdığı mektupta "Benimle savaşacak kişi aklını yitirmiştir" dedi. "Bugün Avrupa'nın herhangi bir yerinde emrimdeki ordudan daha iyi bir ordu bulmak mümkün değil."[32] Ancak günün ilerleyen saatlerinde Avusturya'nın seferberlik hâlinde olduğu kesinleşince İmparator kesin kararını verdi. "Kararım kesin" diye yazdı Talleyrand'a. "Avusturya'ya taarruz etmek, kasımdan önce

Viyana'da olmak ve şayet karşıma çıkarlarsa Ruslarla kozlarımı paylaşmak istiyorum." Ancak aynı mektupta Talleyrand'a "atalarının erdemi sayesinde tahtta oturtulan iskelet Franz'ı" korkutup savaşmamaya ikna etmesini de emrediyor, "İngiltere'yle savaşabilmem için barış ortamının devam etmesini istiyorum" diyordu.[33] Ayrıca Talleyrand'dan Paris'teki Avusturya büyükelçisine (ki kendisi Avusturya Dışişleri Bakanı Ludwig von Cobenzl'in kuzeni oluyordu) şu cümleleri sarf etmesini de istedi: "M. de Cobenzl, demek savaş istiyorlar! O hâlde savaşacağız ancak unutmayınız ki bu savaşı başlatan İmparator (Napoléon) değildir."[34] Napoléon, Talleyrand'ın Avusturya'yı sindirip sindirmediğinden haberdar olmaksızın Villeneuve'ü kuzeye yelken açması için sıkıştırmaya devam ediyordu. Napoléon, Decrès'le konuştuğu bir esnada "çift gören ve sezgisi cesaretinden fazla olan zavallı bir yaratık" şeklinde tarif ettiği Villeneuve'e bir mektup göndererek "Burada üç gün boyunca kalabilirseniz, hatta yirmi dört saat bile yeterli olur, görevinizi yerine getirmiş olacaksınız… Fransa'ya altı yüz yıldır pranga vuran bir devletin işgaline yardım edebilmek uğruna hepimiz canlarımızdan feragat edebilmeliyiz."[35]

Napoléon, Britanya'yı işgal etme planından vazgeçmediyse de iki cephede aynı anda savaşmanın akıllıca olmayacağını biliyordu. Şu aşamada Avusturya'yı ezmesini sağlayacak detaylı bir plana ihtiyacı vardı. Nitekim Daru'yu karşısına alıp aklındakileri yazdırmaya başladı. Daru daha sonra Ségur'e yaşananları "herhangi bir değişiklik olmaksızın" şu şekilde aktardı:

> Uzun uzadıya düşünmeden, kendine özgü kısa, öz ve amirane üslubuyla Viyana'ya kadar uzanan Ulm Seferi'nin tüm planını bir an bile duraksamadan bana yazdırdı. Okyanus kıyısı boyunca 1.000 km'den daha uzun bir hatta yayılan *Kıyı Ordusu* ilk işaretle mevcut konumundan ayrılıp birkaç kol hâlinde Tuna Nehri'ne hareket edecekti. İntikal hâlindeki çeşitli birliklerin düzeni, yürüme süreleri, birbirine yaklaşacakları ya da birleşecekleri noktalar, sürpriz unsuru, topyekûn taarruz durumu, muhtelif manevraları, düşmanın hataları ve geri kalan her şey bu alelacele yazdırılan emirde detaylarıyla öngörülüyordu.[36]

Daru, "Napoléon'un [İngiltere'nin işgaline yönelik] böylesine hummalı bir hazırlık sürecinden tek kalemde vazgeçme konusundaki açık ve kesin kararlılığına" hayran kalmıştı.[37]

Berthier'nin tek bir arabaya sığan detaylı dosyalama sistemi, yaklaşan seferin temelini oluşturan kaidelerden biriydi. Diğer bir kaide ise Napoléon'un kolordu sistemini teşkil etmesiydi. Bu sistem, Napoléon'un İtalya ve Ortadoğu'da kullandığı tümen sisteminin genişletilmiş hâliydi. Boulogne'daki ordugâhta geçirilen süre ve 1803 ile 1805 arasında icra edilen sayısız manevra Napoléon'a

ordusunu 20.000 ila 30.000, hatta bazen 40.000 kişiden oluşan birliklere ayırma ve bunları yoğun bir eğitime tabi tutma olanağı sağladı. Kendi piyade, süvari ve topçu birliğine; kendi kurmay subaylarına; istihbarat, istihkâm ve ulaşım birlikleri ile levazım, ödeme, sıhhiye ve büfe sistemlerine sahip her bir kolordu, temelde küçük bir ordu işlevi görüyordu. Diğer kolordularla sıkı bir eş güdüm içerisinde hareket eden kolordular birbirlerinden bir günlük yürüyüş mesafesinde bulunurdu ve düşmanın konumuna bağlı olarak Napoléon'un verdiği anlık bir emirle öncü, artçı ve ihtiyat birlikleri derhâl rol değişimine gidebilirdi. Dolayısıyla taarruzda ya da ricatta tüm ordu hiçbir karmaşa olmadan kendi ekseni etrafında dönebilirdi. Kolordular kırsalda erzak bulma sorunu yaşamamak için aralarında ciddi mesafeler bırakarak da ilerleyebilirdi.

Her bir kolordu, muharebe alanında düşman ordusunun tamamını yerine sabitleyebilecek kadar büyük olmak zorundaydı. Bir kolordu bu görevi yerine getirirken diğer kolordular 24 saat içinde destek kuvveti olarak muharebe alanına yetişir, ya da daha da yararlı bir hamleyle düşmana kanattan taarruz edebilir ve hatta düşmanı tamamen kuşatabilirdi. Münferit kolorduların genellikle mareşallerden seçilen komutanlarına varılacak yer ve zaman bilgisi verilir, kalan detaylar onların inisiyatifine bırakılırdı. Hayatının hiçbir döneminde bir bölüğe, tabura, alaya, tugaya, tümene, piyade ya da süvari kolordusuna komuta etmemiş olan ve mareşallerinin tecrübe ve yetkinliğine güvenen Napoléon, emirleri yerine getirebildikleri sürece lojistik ve muharebe taktiklerini astlarına bırakma eğilimindeydi.[38] Kolorduların, taarruz durumundayken düşmana baskın verebilmesi de gerekiyordu.[39]

Napoléon bu sistemi inşa ederken geçmişten ilham aldı. Marengo Muharebesi'nde birliklerin birbirinden uzak olmasından kaynaklanan vahameti tekrar yaşamak istemeyen İmparator, esas itibariyle Guibert ve Mareşal de Saxe'ın ortaya koyduğu bu sistemi[40] başta Ulm, Jena, Friedland, Lützen, Bautzen ve Dresden olmak üzere gelecekte elde edeceği zaferlerin neredeyse tümünde uygulayacaktı. Aspern-Essling, Leipzig ve Waterloo'nun da aralarında bulunduğu mağlubiyetleri ise kolordu sistemini doğru bir şekilde icra edememesinden kaynaklanacaktı.

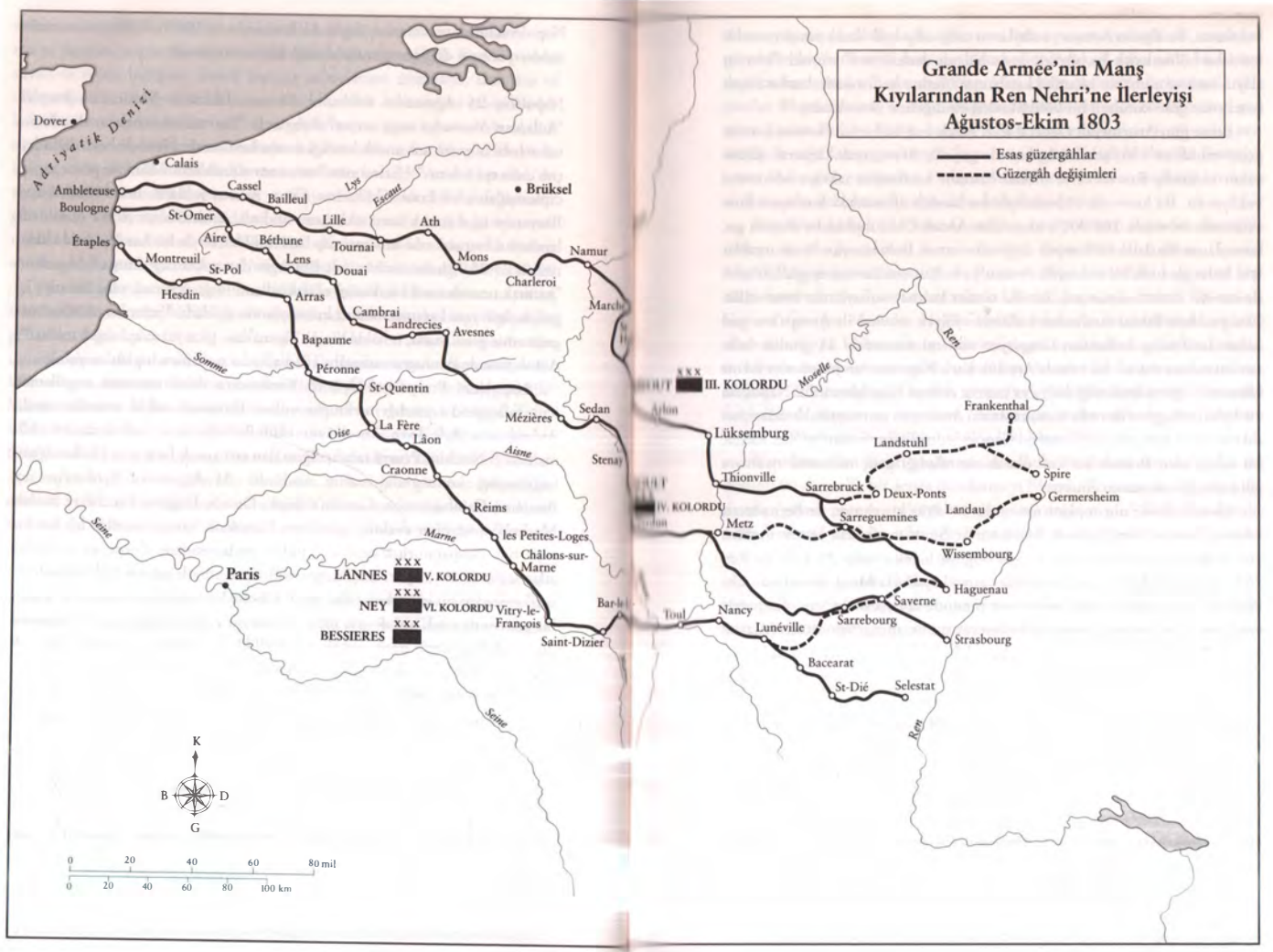
"İhtilal Savaşları'nda muharebe planı, birlikleri sağ ve sol cenahlara doğru yaymak üzerine kurulurdu" diyecekti Napoléon yıllar sonra. "Bu doğru bir uygulama değildir. Aslına bakılırsa bu kadar çok zafer elde etmemin sebebi cephe hattını uzatmak yerine birlikleri muharebelerden bir gece önce birbirine *yaklaştırmak* ve taarruz etmek istediğim noktanın yakınlarına yığınak yapmaktır."[41] Napoléon, savaşın stratejik ve taktik boyutlarına, bu ikisinin arasında yer alan operasyonel boyutu eklemiştir. Onun öncülüğünde uygulanan kolordu sistemi 1812'ye kadar tüm Avrupa orduları tarafından benimsenen standart bir uygulama hâlini almış, bu durum 1945'e kadar da sürmüştür. Bu sistem,

Napoléon'un savaş sanatına özgün bir katkısıdır ve 1805'teki ilk denemesinin modern savaşın doğuşunu müjdelediği düşünülmektedir.

Napoléon 25 Ağustos'ta müttefiki Bavyera Elektörü Maximilian-Joseph'e "Anlaşılan Avusturya savaş istiyor" diye yazdı. "Bu tutarsız tavırların altında yatan sebebi bilmem zor ancak istediği savaşa kavuşacak. Hem de beklediğinden çok daha tez vakitte."[42] Ertesi gün Fransa'nın o tarihlerde Münih'te görev yapan diplomatlarından Louis-Guillaume Otto, Avusturyalıların Inn Nehri'ni aşıp Bavyera'yı işgal etmek üzere olduğunu bildirdi. Artık *Grande Armée* olarak adlandırılan Fransız ordusuna mensup bazı birlikler, böyle bir hamleyi beklediklerinden 23-25 Ağustos tarihlerinde Boulogne'dan çoktan ayrılmıştı.[43] Napoléon "parmak ucunda zarif bir dönüş" olarak adlandırdığı durumu, yani Britanya işgaliyle ilgili yeni kararını nihayet kurmaylarına açıkladı. "Şayet bu plandan vazgeçmemiz gerekiyorsa, o hâlde biz de Viyana'daki gece yarısı ayinine katılırız."[44] Ancak yine de Boulogne ordugâhı 1813'e kadar tamamen toplatılmayacaktı.

Napoléon, Prusya'nın Üçüncü Koalisyon'a dâhil olmasını engellemek için Talleyrand'a yazdığı mektupta onlara Hanover'i teklif etmesini istedi. Ardından ise şöyle dedi: "Ancak aynı teklifi iki hafta sonra yapmayacağımı bilmeliler."[45] Nitekim Prusya tarafsızlığını ilan etti ancak İsviçre ve Hollanda'nın bağımsızlığı konusunda ısrarını sürdürdü. 31 Ağustos'ta Berthier'ye üç; Bessières, Cambacérès ve Gaudin'e ikişer; Decrès, Eugène, Fouché ve Barbé-Marbois'ya ise birer mektup gönderen Napoléon, savaşa hazırlandığı bu süreçte bile "İmparatorluk sınırları içindeki en harikulade illerin yetiştirdikleri atlar arasında at yarışları düzenlenmesini ve en süratli atların ödüllendirilmesini" emreden bir kararname ilan etti.[46] Elbette bu kararnamenin askerî açıdan bir getirisi de vardı ancak esas itibariyle bu tür emirler Napoléon'un düşünce dünyasının ne denli derin olduğunu, özellikle de kriz durumlarında pek çok şeyi aynı anda düşünebildiğini gösteriyordu. Nitekim aynı ay içinde kiliselerin yakınlarında dans edilmesinin artık yasak olmadığını da ilan etti. "Dans kötüymüş" diyordu bu yeni kararnamede. "Eğer rahiplerin her dediğine inanacak olursak balolar, oyunlar ve moda gösterileri de yasaklanmalı ve imparatorluk koca bir manastıra dönmeli."[47]

Napoléon, Senato'nun 80.000 askeri silah altına almasını istemek üzere Pont-de-Briques'ten Paris'e doğru hareket ettiği 1 Eylül'de Cambacérès'e "Boulogne'da fazladan bir kişinin bile kalmadığını, yalnızca limanın korunmasına yetecek sayıda asker bırakıldığını" söyledi.[48] Ayrıca birlik hareketleri konusunda tamamen karartma uygulamaya başlayıp Fouché'ye verdiği emirle gazetelerin "ordudan asla bahsetmemesini, sanki Fransız ordusu hiç var olmamış gibi davranmalarını" emretti.[49] Ayrıca düşman ordusunun seferberlik sürecini takip etmek için de bir plan tasarladı. Berthier'ye "Almanca konuşan birini

Grande Armée'nin Manş Kıyılarından Ren Nehri'ne İlerleyişi Ağustos-Ekim 1803
Esas güzergâhlar
Güzergâh değişimleri
Dover
Adriyatik Denizi
Calais
Ambleteuse
Boulogne
Étaples
Cassel
Bailleul
Lye
Escaut
Brüksel
St-Omer
Aire
Béthune
Lille
Ath
Tournai
Montreuil
St-Pol
Lens
Douai
Mons
Namur
Charleroi
Hesdin
Arras
Cambrai
Landrecies
Avesnes
Bapaume
Somme
Péronne
St-Quentin
Mézières
Sedan
La Fère
Oise
Laon
Aisne
Craonne
Reims
Marne
les Petites-Loges
Châlons-sur-Marne
Seine
Paris
LANNES
V. KOLORDU
NEY
VI. KOLORDU
BESSIERES
Vitry-le-François
Bar-le-
Saint-Dizier
Seine
III. KOLORDU
Moselle
Ren
Frankenthal
Arlon
Lüksemburg
Landstuhl
Spire
Thionville
Sarrebruck
Deux-Ponts
Germersheim
IV. KOLORDU
Landau
Metz
Sarreguemines
Wissembourg
Haguenau
Saverne
Toul
Nancy
Sarrebourg
Lunéville
Strasbourg
Bacarat
St-Dié
Selestat
Ren
K
B
D
G
0 20 40 60 80 mil
0 20 40 60 80 100 km

bulmasını, bu kişinin Avusturya alaylarını takip edip özel olarak tasarlanmış bir kutunun bölümlerine bu bilgileri dosya hâlinde derlemesini" emretti. "Her bir alayın ismi ve numarası iskambil kartlarının üzerine kodlanacak, kartlar alayın hareketine göre kutunun bir bölümünden bir diğerine aktarılacaktı."[50]

Ertesi gün Avusturyalı General Karl Mack von Leiberich Bavyera sınırını geçip muhkem Ulm şehrini hızlıca ele geçirdi. Avusturyalı General, şehrin yakın zamanda Rus General Mihail Kutuzov tarafından takviye edilmesini bekliyordu. İki kuvvetin birleşmesiyle bu harekât alanındaki koalisyon kuvvetlerinin mevcudu 200.000'e ulaşacaktı. Ancak Ulm, muharebe alanına geç konuşlanan Ruslarla hâlihazırda doğrudan teması bulunmayan Avusturyalılar için fazlasıyla uzak bir noktaydı. Avusturya ve Rus ordularının eş güdüm içinde hareket etmemesinde suç, her iki tarafın kurmay subaylarına isnat edilir. Zira problem Ruslar tarafından kullanılan Jülyen takvimi ile Avrupa'nın geri kalanı tarafından kullanılan Gregoryen takvimi arasındaki 11 günlük farktan kaynaklanmıştı.[51] Bu esnada Arşidük Karl, Napoléon'un Jourdan'ın yerine Masséna'yı görevlendirdiği İtalya'ya taarruz etmeye hazırlanıyordu. Napoléon 10 Eylül'de Eugène ile ordu komutanlarını Avusturya taarruzu hakkında uyardıktan sonra aynı gün 53 yaşındaki Cenova Valisi Pierre Forfait'ye "her hâliyle bir fahişe olan Romalı bir kız" olarak tanımladığı genç metresini tiyatroya götürmeyi bırakmasını emretti.[52]

Grande Armée'nin toplam mevcudu 170.000 kişiyi aşan ve Bernadotte, Murat, Davout, Ney, Lannes, Marmont ve Soult tarafından komuta edilen yedi kolordusu inanılmaz bir süratle doğuya hareket edip 25 Eylül'de Ren Nehri'ni aştı. Askerler, altı düz derme çatma kayıklarla Manş Denizi'nde tehlikeli bir yolculuğa atılmak yerine sert zeminde savaşacakları için ziyadesiyle hoşnuttular ve "Ayrılış Şarkısı"nı söyleyerek mutlu mesut yürüdüler. (Alaylar genellikle seksen civarında marşı ezbere bilirdi. Ayrıca sedyeci ve sıhhiyecilerin sayısı muharebe esnasında nasıl artırılıyorsa mızıkacıların mevcudu da intikal hâlinde ve taarruzlardan önce askerlerin moralini artırmak için iki kat artırılırdı.) "Nihayet her şey netleşiyor" dedi Napoléon o gün Otto'ya.[53] Bu, Fransız orduları tarafından o güne kadar icra edilen en büyük münferit seferdi. Boulogne, Hollanda ve diğer bölgelerden gelen askerlerin uzandığı hat, kuzeyde Koblenz'den güneyde Freiburg'a kadar 320 km'yi buluyordu.

Grande Armée'nin Ren Nehri'ne varmasından bir gün önce bir dedikodu Paris'te almış başını yürümüştü. Söylenen göre Napoléon, seferi karşılayabilmek için Fransa Bankası'ndaki tüm altın ve gümüşe el koymuş, dolayısıyla bankada dolaşımdaki banknotları karşılayan bir kaynak kalmamıştı. (Aslına bakılırsa bankadan hiç altın çıkarılmamıştı ve banka 30 milyon franklık teminata karşılık 75 milyon frangı dolaşıma sokmuştu.) Nitekim kalabalık bir kitle bankanın etrafını sardı. Banka ilk başta hesap sahiplerine yavaş yavaş

ödeme yapmaya başladıysa da daha sonra ödeme yapmayı durdurdu ancak çok geçmeden bir frankta 90 centimes olacak şekilde ve çok daha yavaş bir biçimde işlemlere yeniden başlandı.[54] Napoléon krizin kesinlikle farkındaydı. Öte yandan *assignat* denen ve değersizliğiyle akıllarda yer eden banknotların geri geleceğinden korkup paniğe kapılan halkın yatıştırılması için iç güvenlik personelinin çağırılması gerekmişti. İmparator'a göre Parisli bankacılar Fransa'ya yeteri kadar güvenmiyordu. Dolayısıyla da hızlı bir zafere ve kârlı bir barış antlaşmasına her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardı.

Napoléon 24 Eylül'de Saint-Cloud'dan ayrılıp iki gün sonra Strasbourg'da orduya katıldı. Josephine'i burada bırakan İmparator daha sonra, General Mack'i kuşatmayı ve Avusturya ile Rusya orduları arasındaki bağlantıyı kesmeyi denemek için Tuna istikametinde Ulm'un doğusuna ilerledi. Bu esnada General Georges Mouton, Ney'in 30.000 mevcutlu kolordusunun geçişine izin vermesi için Württemberg Elektörü'yle görüşmek üzere görevlendirilmişti. Elbette reddedilmesi zor bir talepti bu. Ancak Elektör bu yardımın karşılığında Württemberg'in krallık seviyesine yükseltilmesini istedi. Bu talebi kahkahalarla karşılayan Napoléon "Benim için hiçbir mahsuru yok" yanıtını verdi. "Madem tek istediği bu, o hâlde kral olsun!"[55]

Napoléon, Ren Nehri geçilir geçilmez kolordu sistemi sayesinde tüm ordusunu 90 derecelik bir açıyla döndürmeyi başardı. Bu manevra Ségur'ün ifadesiyle "gelmiş geçmiş en büyük cephe yönü değişimiydi." Diğer bir deyişle, *Grande Armée*, 6 Ekim itibariyle Tuna boyunca Ulm'dan Ingolstadt'a kadar yüzünü güneye çevirmiş hâlde mevzilendi.[56] Böylesine büyük bir ordunun henüz ne olup bittiğinden haberi olmayan Mack'in geri çekiliş hattına bu denli hızlı bir biçimde konuşlandırılması Napoléon'un en etkileyici askerî başarılarından biridir. Nitekim bu süreçte kendisi Bernadotte'a "Artık Avusturyalılara sunacağımız tek bir şey kaldı" dedi, "top ateşi."[57] İmparator'un kendine güveni Baden, Bavyera ve Württemberg'ten gelen birliklerin *Grande Armée*'ye katılmasıyla iyiden iyiye perçinlenmişti.

Seferden yıllar sonra Napoléon'un oyuncakçısı, İmparator'la birlikte yaşayan çocukları eğlendirmek için dört farenin koşulduğu minyatür bir kupa arabası yaptı. Fareler kıpırdamadığı zaman Napoléon çocuklara "öndeki iki farenin kuyruklarını çimdikleyin; onlar ilerleyince arkadakiler de ilerleyecektir" dedi.[58] Eylülün son, ekimin ilk günleri boyunca Napoléon, Stuttgart'ın da ötesine geçmelerini sağlayana kadar Bernadotte ve Marmont'un kuyruklarını çimdikledi. Bernadotte, Ansbach ve Bayreuth gibi Prusya topraklarına da girmişti ki bu durum her ne kadar açıktan bir eleştiride bulunamasa da Berlin'i bir hayli öfkelendirmişti. İmparator, İçişleri Bakanı Champagny'ye 4 Ekim'de Ludwingsburg'tan yazdığı mektupta "Württemberg Sarayı'ndayım" dedi ve Mozart'ın *Don Juan* isimli "olağanüstü güzellikteki" eserini kastederek "Savaş

durumunda olmamıza karşın son derece nefis ezgilerin tadını çıkarıyorum" dedi. "Ancak ilginçtir, Alman müziği sanki barok havası taşıyor."[59] Josephine'e yazdığı mektupta ise havanın harikulade olduğunu söyledikten sonra III. George'un kızı olmasına rağmen şirin Elektres'le ilgili olumlu bir yorumda bulunup genç kadının "oldukça hoş göründüğünü" söyledi.[60]

Napoléon, 6 Ekim akşamında Ségur'ün ifadesiyle "Tuna'yı ilk defa görmenin sabırsızlığı içinde" Donauwörth'e ilerledi.[61] Ségur'ün notlarında sıkça kullandığı "sabırsızlık" sözcüğü, Napoléon'un askerî yönünü, hatta karakterini niteleyen en değişmez sıfat olarak görülebilir. Sefer boyunca en yakınında bulunan Berthier, Mortier, Duroc, Caulaincourt, Rapp ve Ségur'ün yazıp çizdiklerine bakıldığında Napoléon'un planın ilerisinde olduğu zamanlarda dahi son derece sabırsız olduğundan bahsettikleri görülür.

Napoléon, en nihayetinde sayıları 37'ye ulaşacak bildirilerin ilkini Bamberg'deyken kaleme aldı. İmparator bu bildiride düşmanın "tamamen imha edileceğine" dair kâhinvari bir ifade sarf ediyordu.[62] Murat ve Lannes'ın 8 Ekim'de bir Avusturya kuvvetini mağlup edişine dair yazdığı raporda ise "Albay Maupetit 9'uncu Dragon Alayı'nın başında Wertingen Köyü'ne hücum etti" diyordu. "Taarruz sırasında ölümcül bir yara alan Maupetit'nin son sözleri şu oldu: 'İmparator'a bildiriniz, 9'uncu Dragon Alayı sahip olduğu şöhrete layık olduğunu göstermiş, *Vive l'Empereur!* nidalarıyla taarruza kalkıp köyü ele geçirmiştir.'"[63] Napoléon'un bildirileri insanın içini kıpır kıpır eden heyecan verici yazılardı. Bu anlamda bildirilerin bir kurmaca esere taş çıkaracağı bile söylenebilirdi. İmparator bu bildirileri, gerçekleşen toplantılarla, şehirlerin nasıl süslendiğiyle ve hatta Bavyera başbakanının karısı Madame de Montgelas'nın "olağanüstü güzelliğiyle" ilgili bilgiler sunmak ve orduyu bilgilendirmek için kullanıyordu.[64]

Fransız kuvvetleri 9 Ekim'de Günzburg'da girişilen küçük çaplı bir çarpışma ile iki gün sonra Haslach-Jungingen'de vuku bulan bir başka vuruşmadan zaferle ayrıldı. 12 Ekim günü saat 23.00 sularında Bernadotte Münih'i ele geçirmiş ancak Napoléon, Iller Nehri'nden Brugau'ya gitmek üzere henüz yola koyulmamıştı. Ancak İmparator yine de Josephine'e yazdığı mektupta şu cümleleri sarf etmişti: "Düşman mağlup edildi ve yılanın başı ezildi. Tüm işaretler, bugüne kadar icra ettiklerim arasında en mutluluk verici, en kısa süren ve en muhteşem şekilde icra edilen seferin bu sefer olduğunu gösteriyor."[65] Cümlelerin ziyadesiyle kibirli olduğu ortada ancak günün sonunda Napoléon'un bu sözlerinin hakikat olduğu ortaya çıkacaktı. Fransız istihbarat birimi, Mack'in korunmasız mevziinde beklemeyi sürdürmesini sağlamak için Avusturyalıları "kaçaklarla" yemledi. Bu kaçaklar Avusturyalılara Fransız ordusunun başkaldırmaya ve Fransa'ya dönmeye hazır olduğunu, hatta Paris'te darbe söylentilerinin baş gösterdiğini söyleyecekti.

Napoléon'un Ulm kuşatması neredeyse tamamlanmıştı. 13 Ekim'de Ney'e Tuna Nehri'ni yeniden geçip Ulm'dan önceki son engel olan Elchingen Tepeleri'ni ele geçirmesini emretti. Elchingen Manastırı'ndan bakıldığında Ulm Katedrali'ne kadar yaklaşık 10 km boyunca muazzam bir taşkın yatağı manzarası vardır. Ney ertesi gün burayı ele geçirdi. Şayet avcı, karabina ve grenadier birliklerinin manastırı ele geçirmek için tırmandığı Elchingen'in dik yamaçları incelenirse Napoléon'un askerlerine aşılamak için ne gerekiyorsa yaptığı gayedaşlık ruhunun ve yüksek moral seviyesinin önemi derhâl kavranacaktır. Çarpışmalar sırasında eski *Mısır Ordusu*'na mensup bir grenadier eri sicim gibi yağan yağmurun altında "İleri!" diye haykırırken sırtından isabet alıp düştü. Olaya şahit olup askeri tanıyan Napoléon derhâl kendi pelerinini askerin üzerine örtüp "Pelerini bana geri getirmeye çalış" dedi. "Getir ki sana fazlasıyla hak ettiğin madalyayı ve gazi maaşını bağlayayım."[66] İmparator o günkü çarpışmada Avusturyalı dragon süvarilerinin piştov menziline kadar girmişti.

O gece emir subaylarından biri Napoléon'a omlet yapmış ancak şarap ya da kuru kıyafet bulamamıştı. Bunun üzerine İmparator, esprili bir dille "Mısır çöllerinde dahi" *Chambertin* şarabı olmadan seyahat etmediğini söylemişti.[67] "Korkunç bir gündü" diye yazdı İmparator Elchingen'in ele geçirilmesine dair. "Askerler dizlerine kadar çamura girdi." Ancak şu anda Ulm tamamen kuşatılmış durumdaydı.[68]

Ségur, 16 Ekim günü Napoléon'u Ulm yakınlarındaki Haslach mezrasında bulunan bir çiftlik evinde "ocağın bir tarafına yaslanmış hâlde uyuklarken" buldu. "Ocağın diğer tarafında ise mızıkacılardan davulcu bir yeni yetme uyuyordu." Napoléon'un uyuklamaları zaman zaman on dakika sürer ancak bu kısacık süre bile ona saatlerce yetecek bir enerji sağlardı. Ségur, gördüğü bu manzaranın ne denli tuhaf olduğundan bahsediyordu notlarında. "İmparator ile mızıkacı er, emir bekleyen generaller ve yüksek mevki sahibi kişilerle çevrilmiş hâlde yan yana uyukluyordu."[69] Mack, müzakerelere başlayıp 21 gün içinde Rus kuvvetleri tarafından kurtarılmaması durumunda teslim olacağını bildirdi. Erzakı bitmeye yüz tutan ve elde ettiği ivmeyi kaybetmek istemeyen Napoléon ise kendisine ancak altı gün verebileceğini bildirdi.[70] Murat'nın 18 Ekim'de Feldmareşal Werneck tarafından başlatılan bir kurtarma girişimini Trochtelfingen'de bertaraf edip 15.000 askeri esir aldığı haberleri duyulduğunda Mack karın boşluğuna sert bir yumruk yemiş gibi hissetti. Öyle ki Avusturyalı General haberi sindirirken "bulunduğu konutun duvarına yaslanıp güç alma ihtiyacı hissetti." Napoléon ertesi gün Elchingen'den Josephine'e bir mektup yazıp "Sekiz gündür mütemadiyen yağmur altında ıslandığımdan ve ayaklarımı ısıtma fırsatı bulamadığımdan kendimi bir parça rahatsız hissediyorum" dedi. "Ancak bugün dışarı hiç çıkmadım. Direncim biraz daha yerine geldi."[71] İmparator, bildirilerden birinde botlarını bir haftadan daha uzun bir süre boyunca çıkarmamakla övünecekti.[72]

Mack 20 Ekim günü saat 15.00 sularında 20.000 piyade, 3.300 süvari, 59 sahra topu, 300 mühimmat arabası, 3.000 at, 17 general ve 40 alay sancağıyla birlikte Napoléon'a teslim oldu.[73] Fransız bir subay kendisini tanımayıp kim olduğunu sorunca Avusturyalı komutan "Karşında talihsiz Mack'i görmektesin!" yanıtını verdi.[74] Bu niteleme Mack'in üzerine yapışacaktı. Josephine'e yazdığı mektupta "30 generalle birlikte 60.000 askeri esir alıp 120 top ile 90 sancağı" ele geçirdiğini iddia eden Napoléon, "Planlarımı uygulamaya koyup Avusturya ordusunu yalnızca yaptığım yürüyüşlerle imha ettim" dedi.[75] Napoléon, yazdığı yedinci bildiride esas kuvvetin 100.000 kişi olduğunu ve bunların yaklaşık 20.000 kadarının kaçtığını belirtiyordu ki Günzburg'tan beri girişilen çarpışmalar göz önüne alındığında bile bu sayı oldukça abartılıydı.[76]

Resmî teslimiyet Ulm'un hemen dışında yer alan Michelsberg Yaylası'nda gerçekleşti. Eski şehrin dışındaki Aussichtsturm Kulesi'nden bakıldığında muskatlarını ve süngülerini bırakan Avusturyalı askerlerin şehri tek sıra hâlinde tahliye ettiği (bugün kısmen ormanlarla kaplı) bu yaylayı görmek mümkündür. Esir alınan askerler daha sonra Fransız çiftliklerinde ve Paris'teki inşaatlarda çalıştırılacaktı. Avusturyalı bir subay Napoléon'un üzerine çamur sıçramış üniformasını işaret edip "Bu denli yoğun yağış altında sefer icra etmek çok zor olmalı" deyince Napoléon, "Komutanınız bana asker olduğumu hatırlatmak istedi" yanıtını verdi. "Umuyorum ki kendisi erguvan rengi imparator pelerinine bürünmemin bana ilk zanaatımı unutturmadığını anlar."[77] Ardından esir düşen Avusturyalı generallere hitap eden Napoléon, "Savaştığınız her yerde isimleri büyük bir saygıyla dillendirilen sizin gibi cesur askerlerin, çılgın girişimlerin hülyasına dalan ve devletin saygınlığına gölge düşürdüğü için yüzü bile kızarmayan kişilerden müteşekkil bir kabinenin aptallığına kurban gitmesi çok yazık" dedi.[78] İmparator, Avusturyalı generalleri savaşın tamamen lüzumsuz olduğuna ve tüm yaşananların, Londra'nın ele geçirilmesini engellemek için Viyana'ya rüşvet veren Britanya'nın suçu olduğuna ikna etmeye çalışıyordu. Napoléon, yayımlanan bir Günün Emri'nde Rusları ve Avusturyalıları Britanya'nın "*mignon*"u olarak tanımladı. "Oyuncak" ya da "süs köpeği" anlamlarına gelen bu ifade, oğlancılık benzeri cinsel bir çağrışıma da sahipti.

Rapp, Napoléon'un "elde ettiği başarıdan dolayı ziyadesiyle mutlu olduğunu" yazıyordu ki haklı bir sevinçti bu. Zira kusursuz nitelikteki bu sefer planı neredeyse hiç kan akıtılmadan sonuçlandırılmıştı.[79] Napoléon, bildirilerin birinde askerlerinin sarf ettiği şu ifadelere de yer verdi: "İmparator, yalnızca bacaklarımızdan ve süngülerimizden yararlandığı yeni bir savaş tarzı icat etti."[80]

Ne var ki koalisyon, şiirsel denebilecek bir zamanlamayla ertesi gün Fransa'dan intikamını aldı. Villeneuve'ün Fransız ve İspanyol kalyonlarından oluşan

33 gemilik birleşik donanması Cadiz'in 50 mil batısında bulunan Trafalgar Burnu açıklarında Amiral Nelson'ın 27 kalyonluk donanması tarafından imha edildi. Napoléon'un dört hafta boyunca haberdar olmayacağı bu deniz muharebesinde 22 Fransız ve İspanyol gemisi savaş dışı kalırken Britanya tek bir gemi bile kaybetmedi.* Britanyalı Amiral, sonraları "Nelson dokunuşu" olarak anılacak ilham verici bir liderlik örneği sergileyerek donanmasını iki filoya ayırıp Birleşik Donanma hattına 90 derecelik bir açıyla taarruz etmişti. Bu sayede düşmanı üç gruba bölmeyi başaran Nelson, akabinde iki grubu tamamen imha etmişti. *Grande Armée*'nin Tuna saraflarında olması, Villeneuve'ün böyle bir muharebeye girmesini son derece gereksiz kılıyordu. Şayet galip gelselerdi bile en erken gelecek yıla kadar Britanya işgali söz konusu olamayacaktı. Ancak Napoléon'un sonu gelmez ısrarlarına dayanamayan Fransız Amiral, muharebeye girmek zorunda kalmış ve sonuçta büyük bir felakete uğramıştı.** Bu deniz muharebesi Britanya'nın sonraki yüz yıl boyunca denizlere hâkim olmasını sağlayacaktı. Filozof Bertrand de Jouvenel'in de ifade ettiği gibi "Napoléon hem Avrupa'nın hâkimi hem de burada kapana kısılmış bir mahpustu."[81] Bu olaydaki tek teselliyi Nelson'ın da yaşamını yitirmesinde bulan Napoléon, St Helena'daki esaret günlerinde "Nelson'ın sahip olduğu güç, kendisi tarafından edinilmemiş, ona Doğa tarafından bahşedilmişti" diyecekti.[82] Trafalgar'da elde edilen zafer Britanya'nın Fransa'ya karşı sürdürdüğü ekonomik savaşı bir üst mertebeye taşımasına olanak sağladı. Nitekim hükûmet, Mayıs 1806'da kanun hükmünde kararname niteliği taşıyan bir meclis emriyle Brest'ten Elbe'ye kadar tüm Avrupa kıyılarını ablukaya almaya karar verdi.

Napoléon, Britanya'yı işgal etme hülyalarından tamamen vazgeçmek yerine donanmayı yeniden kurmak adına olağanüstü miktarda para, zaman ve gayret sarf etmeye devam etti. Bir kere daha salt sayı üstünlüğüne dayanacak bu yeni donanmanın Britanya'nın gözünü korkutacağına inanıyordu. Ancak Napoléon'un anlamadığı nokta şuydu: Zamanının yüzde doksanını limanda geçiren bir donanmanın, harekât kabiliyetinin zirvesinde olan Kraliyet Donanması'nı alt etmek için ihtiyaç duyduğu denizcilik tecrübesine, kabiliyetine ve bilgisine erişmesi mümkün değildi. *Grande Armée* saflarına katılmış tecrübesiz bir asker, cephe hattına ulaşana kadar yürüyüşler boyunca talim ve silah eğitimiyle belli bir yetkinliğe kavuşabilirdi ve çoğunlukla da durum bu şekilde işlerdi ancak karadaki bir denizcinin fırtına esnasında üst güverte donanımlarının kopup rüzgâra karışmasıyla nasıl baş edeceğini öğrenmesi olanaksızdı. Benzer şekilde, dalgalı bir denizde, yaklaşık beş dakikada kendisine

* Muharebede 13.781 Fransız ve İspanyol denizci yaşamını yitirirken bu sayı Britanya'da 1.666'yla sınırlıydı. –y.n.

** Trafalgar'da esir düşen ancak daha sonra Fransa'ya gitmesine izin verilen Villeneuve, Nisan 1806'da Rennes'de intihar etti. –y.n.

iki ya da üç borda ateşi açmak üzere eğitilen bir düşmana karşı aynı sürede birden fazla kez borda ateşi açabilmeye alışması söz konusu değildi.[83] 1805 sonbaharında yaşanan hadiselerde de görüldüğü üzere Napoléon'un kara muharebelerindeki üstünlüğü Britanyalıların denizlerdeki hâkimiyetiyle kusursuz bir biçimde dengeleniyordu.

Artık Viyana'ya ulaşana kadar *Grande Armée*'yi durduracak bir engel kalmamıştı. Ancak yine de seferin sona erdiğini söylemek için çok erkendi. Zira Napoléon, Kutuzov'un batı istikametinde ilerleyen 100.000 mevcutlu Rus ordusunu, İtalya'da bulunan Arşidük Karl'ın emrindeki 90.000 askerden müteşekkil Avusturya ordusuyla birleşmeden önce durdurmalıydı. Karl'ın Viyana'yı korumaktan alıkonmasını ümit eden Napoléon'un bu arzusu, ekim ayının sonlarında gerçekleşen zorlu Caldiero Muharebesi'nde Avusturyalıları üç günden fazla bir süre boyunca oyalayan Masséna sayesinde gerçek oldu.

Napoléon, 3 Kasım'da Haag am Hausruck'tan Josephine'e yazdığı mektupta "Tüm ordu yürüyüş hâlinde" diyordu. "Hava oldukça soğuk ve arazideki kar yüksekliği yarım metreyi bulmuş durumda… Neyse ki ağaçtan yana eksiğimiz yok. Daima sığınacak bir orman buluyoruz."[84] Ancak İmparator aynı gün Prusya'nın Britanya'dan aldığı maddi destek karşılığında Avusturya ve Rusya'yla Potsdam Antlaşması'nı imzaladığını ve Fransa'ya karşı silahlı "uzlaştırıcı" rolünü üstlenmeyi vadettiğini bilmiyordu. Bununla birlikte tarihte çok az antlaşma 15 Kasım'da imzalanan Potsdam Antlaşması kadar hızlı bir şekilde hükümsüz hâle gelmiştir. Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm, ikmal hatları bir hayli uzayan Fransız ordusu üzerinde baskı kurmaya bir hayli hevesliyse de taarruza geçemeyecek kadar da ürkekti. Ayrıca bu "uzlaştırma" rolünün karşılığında Britanya'dan Hanover'i istemiş ancak bu teklifi kabul edilmemişti.

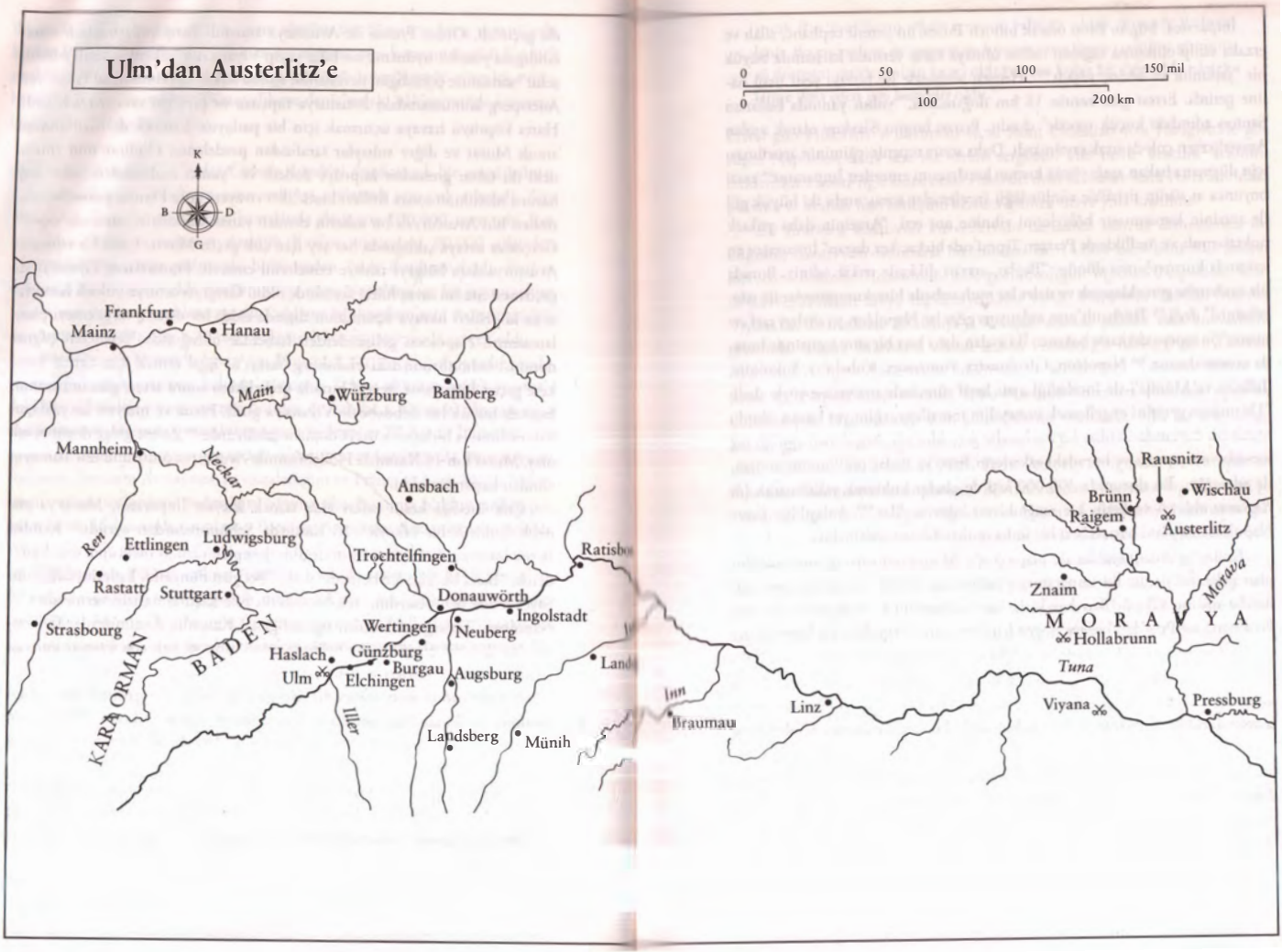
Napoléon Viyana'ya doğru ilerlemeye devam etti. Bu süreçte yaşanan ikmal yetersizliği ordunun alt kademelerini ve hatta General Pierre Macon gibi üst düzey subayları açıktan şikâyet etmeye sevk etti ancak Napoléon yine de orduyu ilerlemeye zorladı. 7 Kasım'a gelindiğinde yağmacılığa karşı "mutlak suretle uyulacak emirler" ilan edildi. Nitekim bunlara uymayan yüzlerce asker Braunau ve farklı yerlerde ganimetten menedilme ve hatta Fransız ordusunda nadiren rastlanan bir uygulama olan silah arkadaşları tarafından dövülme cezasına çarptırıldı.[85] İmparator, 10 Kasım'da Melk'te orduya hitaben kaleme aldığı bildiride "Nihayet şarap diyarına ulaştık!" diyordu.[86] Ancak askerler hâlâ levazım subayları tarafından ayrılan şaraplardan içmek zorundaydı. Bildiri, "Avrupa'nın yaşadığı talihsizliklerin müsebbibi" addedilen İngilizler aleyhine bir tiratla son buluyordu ki bu artık geleneksel hâle gelmişti.[87]

Tuna Nehri üzerindeki kilit köprülerden biri olan Tabor Köprüsü 13 Kasım günü saat 11.00 sularında Fransızların kopardığı bir yaygara sayesinde

ele geçirildi. Ordu, Fransa ile Avusturya arasında barış antlaşmasının imzalandığına yönelik uydurma bir bilgi yayıp Viyana'nın "askerden tecrit edilmiş şehir" statüsüne çekildiğini ileri sürdü. Aslına bakılırsa Feldmareşal Prince von Auersperg komutasındaki Avusturya topçusu ve piyadesi savaşmaya hazırdı. Hatta köprüyü havaya uçurmak için bir patlayıcı düzenek de hazırlanmıştı ancak Murat ve diğer subaylar tarafından perdelenen Oudinot'nun emrindeki iki tabur grenadier köprüye ilerledi ve "yanıcı malzemeleri nehre atıp barutu ıslattıktan sonra fitilleri kesti." Bir rivayete göre Fransız grenadier erlerinden biri Avusturyalı bir askerin elinden yanan bir kibriti son anda kaptı.[88] Gerçekler ortaya çıktığında her şey için çok geçti. Murat, kesin bir talimatla Avusturyalılara bölgeyi tahliye etmelerini emretti. Fransızların Viyana'yı ele geçirmesi işte bu savaş hilesi sayesinde oldu. Gerçi Avusturya yüksek komutası da köprüleri havaya uçurmanın dışında ciddi bir direniş sergilemeyi planlamamıştı. Napoléon gelişmelerden haberdar olduğunda "sevinçten çılgına döndü." Schönbrunn'daki Habsburg Sarayı'nı işgal etmek için derhâl harekete geçen İmparator, geceyi burada geçirdikten sonra ertesi gün ordusunun başında büyük bir debdebeyle Viyana'ya girdi. Franz ve maiyeti ise yaklaşan Rus ordusuyla birleşmek üzere doğuya çekiliyordu.[89] Zafere gölge düşüren tek olay, Murat'nın 15 Kasım'da Hollabrünn'de Avusturya ordusunu esir alamayıp elinden kaçırması oldu.

Çok istediği kesin zaferi elde etmek isteyen İmparator, Murat'ya yönelik "şiddetli bir öfkeyle" 16 Kasım'da Schönbrunn'dan ayrıldı.[90] Kendisi Bernadotte'tan da hiç memnun değildi. Joseph'e yazdığı mektupta onu kastederek, "Bana bir gün kaybettirdi" dedi. "Bir gün dünyanın kaderini değiştirir. Şayet orada ben olsaydım, tek bir askerin bile kaçmasına izin vermezdim."[91] Napoléon, Trafalgar felaketini öğrendiği 17 Kasım'da Znaim'deydi. Talimatı üzerine devreye giren sansür öylesine etkili oldu ki pek çok Fransız yurttaşı felaketten ancak 1814'te haberdar olabildi.[92]

Fransız ordusunun mevcudu, ele geçirilen kentlere garnizon kuvvetleri bırakma ve ikmal hatlarını koruyacak askerler konuşlandırma ihtiyacından dolayı kasım itibariyle 78.000'e kadar düştü. Zira düşmanla temas sağlamak için 320 km daha kat edilmesi gerekmişti. Prusyalıların kuzeyde tehditkâr bir tutuma bürünmesi, Arşidük Johann ve Karl'ın güneyden harekete geçmesi ve Moravya'da konuşlanan Kutuzov'un doğuda Napoléon'un karşısına dikilmesiyle *Grande Armée* düşman taarruzuna açık bir konumda görünüyordu. Üç aydır neredeyse aralıksız intikal hâlinde olan askerler aç ve yorgundu. İmparatorluk Muhafızları'ndan Yüzbaşı Jean-Roch Coignet'nin hesaplarına göre altı haftada 1.100 km'den fazla yol kat etmişlerdi. Bunu bilen Napoléon sonraki süreçte imzalanacak barış antlaşmalarında savaş tazminatı olarak ayakkabı köselesi de talep edecekti.

Ulm'dan Austerlitz'e
K
B
D
G
0
50
100
150 mil
0
100
200 km
Frankfurt
Mainz
Hanau
Main
Würzburg
Bamberg
Mannheim
Neckar
Ansbach
Ren
Ettlingen
Ludwigsburg
Trochtelfingen
Ratisbo
Rastatt
Stuttgart
Donauwörth
Ingolstadt
Strasbourg
Wertingen
Neuberg
KARA ORMAN
BADEN
Haslach
Günzburg
Burgau
Ulm
Elchingen
Augsburg
Land
Iller
Landsberg
Münih
Inn
Braunau
Linz
Rausnitz
Brünn
Wischau
Raigem
Austerlitz
Znaim
Morava
MORAVYA
Hollabrunn
Tuna
Viyana
Pressburg

İmparator, bugün Brno olarak bilinen Brünn'ün yeterli cephane, silah ve erzaka sahip olmasına rağmen teslim olmaya karar vermesi karşısında büyük bir "şaşkınlık ve sevinç yaşadı."[93] Hemen akabinde ise burayı yeni üssü hâline getirdi. Ertesi gün kentin 16 km doğusunda, "yolun yanında bulunan Santon adındaki küçük tepede" durdu. Burası bugün Slavkov olarak anılan Austerlitz'ten çok da uzak sayılmazdı. Daha sonra tepenin eğiminin artırılması için düşmana bakan aşağı yönlü kısmın kazılmasını emreden İmparator[94] arazi boyunca at sürüp titizlikle sürdürdüğü incelemeler sonucunda iki büyük göl ile arazinin korunmasız bölgelerini zihnine not etti. "Arazinin daha yüksek noktalarında ve özellikle de Pratzen Tepesi'nde birkaç kez duran" İmparator en sonunda kurmaylarına dönüp, "Baylar, araziyi dikkatle tetkik ediniz. Burada bir muharebe gerçekleşecek ve sizler bu muharebede birtakım görevler ifa edeceksiniz!" dedi.[95] Thiébault'nun anlatısına göre ise Napoléon şu sözleri sarf etmişti: "Şu tepeye dikkatle bakınız. İki aydan daha kısa bir süre içerisinde burada savaşacaksınız."[96] Napoléon, Girzikowitz, Puntowitz, Kobelnitz, Sokolnitz, Tellnitz ve Mönitz'i de incelediği aynı keşif sürecinde maiyetine şöyle dedi: "Düşmanın geçişini engellemek isteseydim mevzileneceğim yer burası olurdu ancak bu durumda sıradan bir muharebe gerçekleşirdi. Ancak ben ağırlığı sağ kanada vermeyecek ve buradaki askerlerin Brno'ya kadar çekilmesine müsaade edeceğim. Bu durumda 300.000 kişi de olsalar kıskıvrak yakalanacak (*in flagrante delicto*) ve kesin bir mağlubiyete uğrayacaklar."[97] Anlaşıldığı üzere Napoléon'un planı baştan beri bir imha muharebesine girişmekti.

Ruslar ve Avusturyalılar ise Napoléon'u iki taraftan kapana kıstıracak bir plan geliştirmişlerdi. İki imparatorun eşliğindeki 86.000 mevcutlu ana muharebe ordusu Olmütz'den hareketle batı istikametinde ilerleyecek, Arşidük Ferdinand ise Prag'dan kuzeye doğru hareket ederek Napoléon'un korunmasız durumdaki gerisine taarruz edecekti. Napoléon 28 Kasım'a kadar Brno'da kalıp ordusunun dinlenmesine izin verdi. "Mevziimizin yerleşim yerlerinden uzakta oluşundan kaynaklanan tehlike her geçen gün artıyordu" diye not düştü Ségur o anki durumla ilgili olarak. Ancak Napoléon bu nazik durumu kendi lehine kullanmaya karar verdi.[98] 27 Kasım'da Brno'da Avusturyalı Kont Johann von Stadion ve General Giulay'le bir toplantı yapan İmparator, mevcut konumundan ve sahip oldukları genel zayıflıklardan endişeleniyormuş gibi davrandı. Hatta düşmanın kendine haddinden fazla güvenmesi i sağlamak için Avusturyalı iki elçinin huzurunda bazı birliklerin geri çekilmesini emretti. General Thiébault, bu savaş hilesiyle ilgili olarak "Ruslar, Fransızların muharebeye girmeye cesaret edemeyeceğine inanıyordu" notunu düştü ve şöyle devam etti:

> Fransızlar gece çökünce tehdit ettikleri tüm noktaları tahliye edip Wischau, Rausnitz ve Austerlitz'ten ayrıldılar. Durmaksızın 12 km boyunca çekildiler

ancak Rus kanatlarını tehdit etmiyor, yalnızca sıkışık düzende ilerliyorlardı. Bu endişeli ve ne yapacağını bilemez tavır ile geri çekilme görüntüsü düşmanı sinirlerimizin harap olduğuna ve kolay bir zafer elde edeceklerine ikna eden son hamleler oldu.[99]

Ertesi gün Friedrich Wilhelm'im elçisi Kont Christian von Haugwitz'le görüşen Napoléon daha sert bir tutum sergiledi. Her türlü "aracılık" teklifini reddettikten sonra öğle saatlerinde Posorsitz'deki bulunan Stara Posta adındaki postane ve arabalı han birleşimi konuta gitmek üzere yola koyuldu.

Bir firariden koalisyon kuvvetlerinin tamamen taarruz durumunda olduğunu, Savary'nin istihbarat biriminden ise 14.000 mevcutlu Rus ihtiyat kuvvetini bekleme lüzumunun bile görülmediğini öğrenen Napoléon, kendi kuvvetlerini bir araya toplamaya karar verdi. Marmont Graz'da, Mortier Viyana'da, Bernadotte Bohemya'yı kolaçan edecek şekilde esas kuvvetlerin gerisinde, bugün Bratislava olarak anılan Pressburg'a hareket eden Davout ziyadesiyle dingin durumdaki Macaristan'ı kollamakta, Lannes, Murat ve Soult ise Napoléon'un önünde Brno-Wischau-Austerlitz eksenine yayılmış durumdaydı. Napoléon'un tüm kolordularını muharebe için bir araya toplaması gerekiyordu. İmparator, 28 Kasım'da Çar Aleksandr'ın 27 yaşındaki genç ve küstah emir subayı Prens Peter Petroviç Dolgoruki'yle Posorsitz'in dışındaki Olmütz yolunda görüştü. Bir hafta sonra Württemberg Elektörü II. Friedrich'e görüşmeyle ilgili "Bu kendini beğenmiş delikanlıyla sohbet ettim" dedi Napoléon. "Kendisi sanki benimle değil de Sibirya'ya sürgün ettiği sıradan bir *boyarla** konuşuyordu."[100] Dolgoruki, Napoléon'dan İtalya'yı Sardinya Krallığı'na, Belçika ve Hollanda'yı ise Prusyalı ya da Britanyalı bir prense teslim etmesini talep etti. Bu isteğine elbette kısa ve net bir şekilde yanıt verildi ancak Napoléon, ricat hazırlığı gibi gösterilen telaşın Prens tarafından görüldüğünden emin olana kadar kendisini misafir etti.[101]

17'nci Hafif Piyade Alayı'ndan bir nöbetçi, Prens'in talebine kulak misafiri olmuştu. Napoléon daha sonra kendisine "Görüyorsun işte, bu insanlar bizleri tek lokmada yiyeceklerini düşünüyor" dedi. Asker ise "Denesinler de boğazlarına dizilip onları nasıl soluksuz bırakıyoruz, görsünler!" yanıtını verdi.[102] Bu yanıt Napoléon'un keyfini iyiden iyiye yerine getirdi. İmparator'un askerlerle giriştiği bu türden kısa ancak samimi etkileşimler her ne kadar koalisyon ordularının komutanları tarafından akıl almayacak bir durum gibi görünse de Napoléon'un askerleri üzerinde etki yaratma araçlarının ayrılmaz bir parçasıydı. Napoléon, o gece Bernadotte ve Davout'yu acilen çağıran emirleri gönderdikten sonra Stara Posta'da (Posorsitz'teki Eski Postane) güzel bir uyku çekti. (Davout mektubu alır almaz 48 saatte 112 km yol kat edecekti.)

* Çarlık Rusya'sında prens kademesinden sonra gelen aristokrasi unvanı. -ç.n.

Napoléon'un esas planı 69.500 piyade, 16.565 süvari ve 247 toptan müteşekkil Avusturya-Rusya ordusunu Soult, Lannes ve Murat'nın üzerine çekip bir oyalama muharebesine girişmek, düşmanın tüm kuvvetleriyle çarpışmaya dâhil olduğu ve zayıf yanlarını açık ettiği bir anda ise muharebe alanına intikal eden Davout ve Bernadotte'la karşı taarruza kalkmak üzerine inşa edilmişti. Napoléon'un emrinde şu aşamada 50.000 piyade ve 15.000 süvari bulunmasına rağmen top sayısı 282'ydi ve ayrıca Austerlitz'e istihbarat birimleri etkin çalışmayan koalisyon kuvvetlerinin tahmininden daha fazla miktarda kuvvet yığmıştı. Napoléon, düşmanı Fransız ordusunun çekildiğinden iyice emin kılmak için Soult'a Pratzen Tepesi'nden çekilmesi emretti. Şu hamleyle apar topar kaçıyormuş izlenimi yaratıyorlardı. İsminin aksine Pratzen Tepesi keskin bir uçurumdan ziyade kıvrımlı şekilde yükselen eğimli bir yeryüzü oluşumuydu. Tepenin düzlük zirvesinin çok yakınındaki inişli çıkışlı kıvrımlara ciddi miktarda kuvvet konuşlandırmak mümkündü. Bu kıvrımların bazı noktaları yanıltıcı bir şekilde keskindi ve üzerine ateş açılan askerlerin yukarı tırmanışı sırasında daha da keskin görünmüş olmalıydı.

29-30 Kasım günleri değerlendirme ve keşif faaliyetleriyle geçerken Santon tepeciğinin kuzeye bakan tarafını tahkim eden Fransız ordusu Davout ve Bernadotte'un yolunu gözlüyordu. (Tahkimatları bugün bile görmek mümkündür.) Napoléon, saat 16.00'da Talleyrand'a yazdığı mektupta "Son dört geceyi grenadier erlerinin arasında açık havada geçirdim" diyordu. "Yalnızca dizlerimin üzerine çökerek yazabildiğimden iyi olduğumu bildirmek dışında Paris'e mektup gönderemedim."[103]

Koalisyon kuvvetleri de Pratzen Tepesi'nin önemli olduğunu biliyordu. Avusturya ordusunun kurmay başkanı General Franz von Weyrother tarafından hazırlanan muharebe planına göre General Friedrich von Buksgevden, beş piyade kolundan üçüyle tepeden güneye doğru, Fransız ordusunun sağ kanadına bir taarruz başlatacaktı. Bu taarruz grubu daha sonra kuzeye yönelecek ve diğer kuvvetler ilerlerken Fransız hattını kuşatacaktı. Ne var ki bu plan güneydeki engebeli araziye gereğinden fazla askerin yığılmasına, bunların daha küçük Fransız birlikleri tarafından durdurulmasına ve muharebe alanının merkezinde Napoléon'un karşı taarruza geçebileceği geniş bir boşluğun oluşmasına yol açacaktı.[104] Çar Aleksandr, arazideki Rus kuvvetlerin komutanı Kutuzov tarafından dillendirilen itiraza rağmen planı onayladı. Koalisyon kuvvetlerinin çok başlı oluşunun aksine Fransız stratejisi, yetkiyi elinde tutan tek bir kişi tarafından hazırlanmıştı.

İmparatorluk Muhafızları'ndan Thomas Bugeaud, 30 Kasım'da kız kardeşine yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Düşmandan 3 km uzakta bulunmamıza rağmen İmparator yanımıza geldi ve geceyi ordugâhımızın ortasındaki bir at arabasında geçirdi… Ordugâhın içinde sürekli yürüyor, asker ve subaylarla

konuşuyordu. Bir aralık etrafını kuşattık ve söyledikleri kulağıma çalındı. Basit cümleler sarf ediyor ve bunlar daima askerî vazifeye bağlanıyordu." Napoléon askerlerine, zafer mukadder olduğu sürece muharebe alanından uzakta duracağına söz verdi "ancak olur da bir anlığına tereddüde düşerseniz düzeni sağlamak için derhâl birliklerin arasına karışırım" diye de ekledi.[105]

Napoléon, 1 Aralık'ta Bernadotte'un Brno'da olduğunu ve ertesi gün yanlarına varacağını öğrendi. O hâlde Fransız komutan muharebeye dâhil olabilecekti. İmparator saat 18.00'de generallerine emirleri bildirdikten sonra Şeref Lejyonu mensuplarının kızları için planladığı Saint-Denis yatılı okulunun inşasına dair görüşlerini yazdırmaya koyuldu.[106] Saat 20.30'u vurduğunda ise ufukta beliren muharebe için birliklerin genel tertibatını yazdırdı. Bu, muharebe sonrası yayımlanan bildiriye kadar bugüne ulaşmış son yazılı belgedir. Napoléon, gecenin ilerleyen saatlerinde açık havada patates ve kızarmış soğanla yaptığı akşam yemeğinin ardından Berthier'yi de yanına alıp ateşlerin başında öbek öbek toplanan askerlerin arasında dolaştı ve onlarla sohbet etti. "O gece ay yoktu" diyordu o gün orada olan askerlerden biri. "Yoğun sisin de etkisiyle daha kesif bir hâl alan gecede insanın önünü görmesi bir hayli zordu." Bu yüzden çam ve samandan meşaleler yapıldı ve bunlar muhafızlara mensup hafif süvari birlikleri tarafından taşındı. Asker, Napoléon ve Berthier'nin açık ordugâha yaklaşma anını anlatmaya devam ediyordu: "Bir anda, sanki büyü yapılmışçasına tüm hat boyunca askerlerin binlerce meşaleyle ateş yaktığını gördük."[107] Berthier'nin kurmayları arasında bulunup sonraki süreçte Napoléon'un muharebelerini resmeden en mükemmel ressamlardan biri olan Louis-François Lejeune, olaya ilişkin şöyle diyordu: "Komutanlarının yolunu aydınlatmak için yataklarda kullanılan samanı meşalelere saran askerlerin yaptığı fedakârlığın büyüklüğünü ancak ordugâhtayken üzerinde uyuyacak bir parça saman bulmanın bile ne kadar zor olduğunu bilenler anlayabilir."[108] Marbot'ya göre ertesi gün taç giyme töreninin yıl dönümü olduğundan Napoléon'a yönelik tezahüratların tonu özellikle yüksekti. Muharebenin böyle bir güne denk gelmesini iyi bir işaret addeden birliklerin havaya kaldırdığı meşaleler, Avusturyalılar tarafından Fransızların ricat öncesi ordugâhı ateşe verdiklerine yoruldu. Bu, farklı kanıtların önceden belirlenmiş bir dizi varsayıma göre yorumlandığı bilişsel yanılgının klasik bir örneğiydi.

Thiébault o gece yapılan esprili sohbetlerden bazılarını hatırlıyordu. Örneğin birinde Napoléon muharebede işlerin yolunda gitmemesi durumunda tehlikenin en ciddi olduğu noktaya atılacağını söylemiş, buna karşılık 28'inci Piyade Alayı'ndan bir asker, "Yarın muharebe alanına adımınızı bile atmanıza gerek kalmayacak, söz veriyoruz!" demişti. İmparator, 46'ncı ve 57'nci alaylara fişek stoklarının yeterli olup olmadığını sorduğunda ise bir asker, "Yeterli değil ancak Ruslar, Grisons'da [İsviçre'deki bir kanton] ancak

süngünün dilinden anladıklarını gösterdiler. Biz de size bunu yarın kanıtlayacağız!" diye cevap verdi.[109] Thiébault, askerlerin "*farandole*" dansı" yapıp "*Vive l'Empereur!*" (Yaşasın İmparator!) diye tezahürat ettiklerini de not düştü.[110]

Fransız birlikleri, pazartesi gününe denk gelen 2 Aralık 1805'te saatler gece 04.00'ü gösterirken Austerlitz Muharebesi'nin yapılacağı arazide, belirlenen mevzilerine konuşlandırıldı. Arazi yoğun bir sis tabakasıyla kaplı olduğundan askerler bu manevrayı büyük oranda fark edilmeden icra etti. Aynı gerekçe, koalisyon kuvvetlerinin muharebenin ilk saatlerinde Napoléon'un niyetini çözememesine de yol açacaktı. "Tümenlerimiz bulutsuz ve son derece soğuk bir gecede sessizce bir araya geldiler" diyordu Thiébault. "Düşmanı yanıltmak için öylece bırakıp gidecekleri ateşler yaktılar."[111]

Şafak sökene kadar uzunca bir süre keşif yapan Napoléon, saat 06.00'da mareşaller Murat, Bernadotte, Bessières, Berthier, Lannes ve Soult ile aralarında General Nicolas Oudinot'nun da bulunduğu bazı tümen komutanlarını muharebe alanının merkez-solunda yer alan Zuran adındaki küçük tepecikte bulunan sahra karargâhına çağırdı. Burası, Pratzen Tepesi'nde yaşanacak çarpışmanın merkezini teşkil edecek nokta için mükemmel bir görüş açısı sağlıyor ancak ilk çarpışmaların büyük kısmının vuku bulacağı Sokolnitz ve Tellnitz köylerini göremiyordu. Görüşme, 07.30'a kadar sürdü. Şu aşamada Napoléon, herkesin ne yapacağını bildiğinden emin oldu.

İmparator'un planı, düşmanı güney yönünde bir taarruza teşvik edecek şekilde sağ kanadını zayıf tutmaktı ancak burası Davout'nun yaklaşmakta olan kolordusu tarafından daha sonra iyice desteklenecekti. Sol kanatta bulunan Santon tepeciğine ise Lannes'ın piyadeleri ve Murat'nın süvarileri ile 18 top konuşlandırılmıştı. Soult'un kolordusuna bağlı olup General Claude Legrand tarafından komuta edilen 3'üncü Tümen, merkezden yapılacak Avusturya taarruzunu durduracak, Santon'dan alınıp Girzikowitz ile Puntowitz arasına konuşlandırılan Bernadotte'un kolordusu ise o gün gerçekleştirilecek esas Fransız taarruzunu destekleyecekti. Pratzen Tepesi'ne yönelik bu esas taarruz, Soult'un kolordusuna bağlı olup Saint-Hilaire ve Vandamme tarafından idare edilen tümenler tarafından icra edilecekti. Koalisyon kuvvetleri güney yönünde taarruza kalkmak üzere tepeyi boşalttıkları anda esas Fransız taarruzu başlayacaktı.

Napoléon, taktik sanatına dair "Düşmanla sıcak teması sağlarsın ve sonra bekleyip ne olacağını görürsün" diyordu.[112] Nitekim bu ilkeden hareketle İmparatorluk Muhafızları'nı, Murat'nın süvarilerini ve Oudinot'nun grenadier birliklerini ihtiyatta bekletti. Bunlar ya güneyde yaşanabilecek bir acil durum için ya da Pratzen Tepesi ele geçirildiğinde düşmanı tuzağa düşürmek için

İnsanların birbirine kenetlenerek icra ettiği, Nice şehrine özgü, jig ya da gavotte'tan farklı bir dans türü. -y.n.

kullanılacaktı. Bavyera Devlet Arşivleri'nde muharebenin nasıl gerçekleştiğini gösteren, Napoléon tarafından çizilmiş bir taslak bulunmaktadır. Bu taslak, yaşananların Napoléon'un planıyla ne denli benzer şekilde ilerlediğini gözler önüne serer. Napoléon, içinde bulunduğu koşullara göre muharebe planlarını sürekli güncellerdi ancak öyle zamanlar vardı ki muharebe tam olarak kafasındaki plana göre gelişirdi. İşte Austerlitz tam da böyle gerçekleşmişti.

Saat 07.00'yi biraz geçiyordu. Henüz toplantı bile sona ermemiş ve Soult'un askerleri mevzilenmemişken Tellnitz'te bulunan Legrand'ın Avusturya taarruzuna uğramasıyla muharebe fiilen başladı. Saat 07.30'da Soult'un emrindeki birlikler koalisyon kuvvetlerini yanıltıp sağ kanada gidecekmiş izlenimi vererek Puntowitz'te mevzi aldı ancak asıl amaçları Pratzen Tepesi'ne baskın verip muharebe alanının merkezini kana misali parçalamaktı. Saat 08.00'e geldiğinde o günkü çarpışmaların büyük kısmını üstlenecek olan Rus ordusu, Fransız sağ kanadına taarruz etmek üzere Pratzen Tepesi'nden güney yönünde inmeye başladı ve böylece koalisyon kuvvetlerinin merkezi zayıfladı. Saat 08.30'a kadar koalisyon kuvvetleri Tellnitz ve Sokolnitz'i ele geçirdiyse de bir tugaya bizzat komuta eden Davout'nun karşı taarruzu sayesinde Sokolnitz 15 dakika içinde yeniden Fransızların eline geçti. Büyük çaplı ilk muharebesini yaşayan 35 yaşındaki mareşal köye girmekteydi ki Tellnitz'deki Fransız müdafiler acilen destek talebinde bulundu. Bunun üzerine Davout, bacanağı General Louis Friant'ı 108'inci Piyade Alayı'yla birlikte, dumanlar tüten köyü Ruslardan geri almak üzere görevlendirdi. Friant'ın muhteşem bir özveriyle çarpışan 2'nci Tümen'i bir noktada mevcudunun yarısını kaybedip 3.200 personele kadar küçülmüşse de dağılmayıp vuruşmayı sürdürdü. Bu süreçte barut çağında sıklıkla rastlanan bir "dost ateşi" durumu vuku bulmuştu. 108'inci Piyade Alayı ile 26'ncı Hafif Piyade Alayı Sokolnitz'in dışında birbirlerinin üzerine ateş açtı ancak bir müddet sonra alay kartallarının fark edilmesiyle durum daha feci bir hâl almadan son buldu.

Legrand şu aşamada Sokolnitz'i iki alayla müdafaa ediyordu. Bunlardan biri "İmparator'un Kuzenleri" namını taşıyan *Tirailleurs Corses* isimli bir Korsika birliğiydi. 12 tabur kuvvetindeki Rus piyadeleri ise köyün hemen dışında yer alan ve etrafı duvarla çevrili olan sülün çiftliğine doğru ilerlemekteydi. Fransızlar burayı savunmak üzere ancak dört tabur ayırabilmişlerdi. Ancak çarpışmalar sürerken 26'ncı Hafif Piyade Alayı Sokolnitz'e yıldırım gibi girip 5 Rus taburunu önüne kattı. Aynı esnada Friant'ın 48'inci Alayı da 4.700 mevcutlu başka bir Rus grubunu püskürtmüştü. Bununla birlikte saat 09.30'a gelirken Ruslar genel taarruza kalkıp Sokolnitz Kalesi'ni coşkun bir hücumla ele geçirdi. Burada bulunan 12 üst düzey Fransız subaydan 11'i ya yaşamını yitirdi ya da yaralandı. Muharebenin akıbetini değiştiren şey ise çoğu zaman olduğu gibi taze ve muharebeye aç ihtiyat birliklerinin devreye girmesiydi ki bu

da Napoléon'un daima elde bir miktar ihtiyat kuvveti bulundurma uygulamasının doğruluğunu ortaya koyuyordu. Saat 10.30'a gelindiğinde süvarilerini ihtiyatta tutan ancak piyade ve topçu birliklerini parça parça çarpışmaya dâhil eden Davout, emrindeki 10.000 Fransız askerle, 36.000 koalisyon askerini saf dışı bırakmıştı. Fransız kuvvetlerinin sağ kanadında cereyan eden bu çarpışmalar esnasında Davout, Napoléon'a muharebe alanının merkezini kontrol etmek için ihtiyaç duyduğu zamanı kazandırmayı başarmıştı. Hatta bununla da kalmamış, şu aşamada 17.000 Avusturya-Rus askeri tarafından müdafaa edilen ve muharebe alanının kilit noktasını teşkil eden Pratzen Tepesi'ne Napoléon'un 35.000 Fransız askerini göndermesini sağlayarak buradaki dengelerin değişmesine de doğrudan etki etmişti.

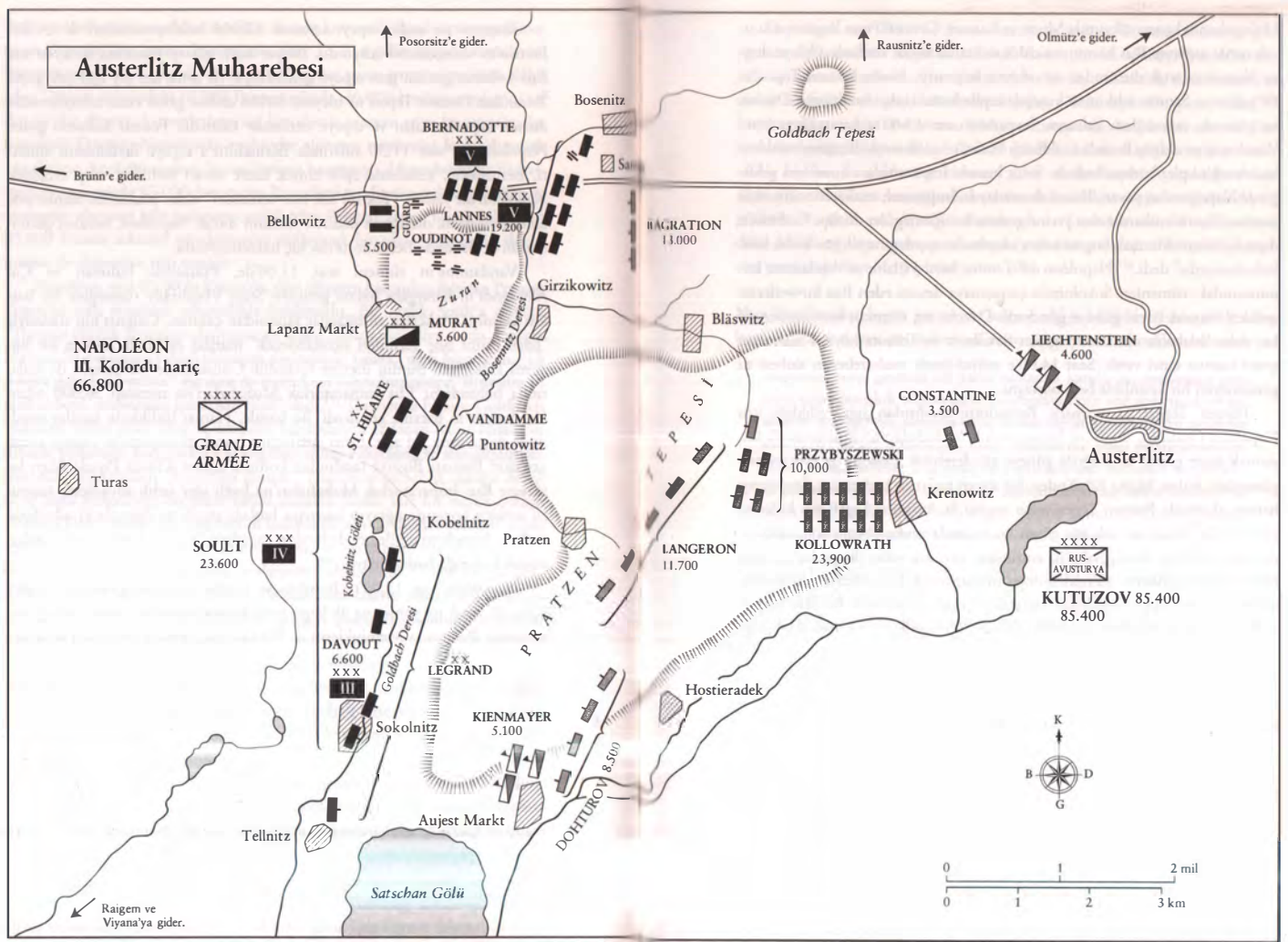
Napoléon, saat 09.00'da Zuran'da, dört düşman kolundan ikisinin Pratzen Tepesi'ni terk etmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Bir aralık Soult'a dönüp, "Tepenin düzlük zirvesine ulaşmanız ne kadar zaman alır" diye sordu. Fransız Mareşal 20 dakikanın yeterli olacağını söyleyince "Güzel," dedi Napoléon. "15 dakika daha bekleyelim." Bu süre de dolduktan sonra İmparator "Bitirelim şu muharebeyi, yıldırımlar kıskansın bizi!" dedi.[113] Taarruzun başını, Goldbach Vadisi'ne çöken sisin içine ve arazinin kıvrımlarına gizlenen Saint-Hilaire'in tümeni çekecekti. Saat 10.00'a geldiğinde güneş yükselmiş ve sisi dağıtmıştı. Sonraları dillendirilen "Austerlitz güneşi", Napoléon'un sahip olduğu dehayı ve şansı simgeleyen bir ifade hâlini alacaktı. Soult, sert bir nutuk çektiği 10'uncu Hafif Piyade Alayı'na brendi istihkaklarının üç katını verdikten sonra tepeye tırmanmalarını emretti. Fransızlar, kol ve hat düzeni yürüyüşünün birlikte icra edildiği karma düzende (*ordre mixte*) ilerliyordu. Önlerinde ise doğrudan doğruya, tepeden inmekte olan Rus koluna taarruz eden hat düzeninde konuşlanmış avcı erleri yer alıyordu. Tehlikeyi gören Rus komutan Kutuzov, Kollowrath'ın emrindeki Avusturyalıları Rus kolları arasında açılan gedikleri kapatmak üzere ileri sürdü. Takip eden şiddetli vuruşmada iki taraf da hemen hemen hiç esir almazken yaralananların neredeyse hiçbiri hayatta bırakılmadı.

Saint-Hilaire, şiddetli çarpışmaların ardından Pratzen köyü ile düzlük zirveye uzanan alanın büyük kısmını ele geçirmeyi başardı. Ancak bu süreçte son derece müşkül duruma düşmüşlerdi. Burada süren çarpışmanın akıbetini belirleyen kişi ise verdiği hayati tavsiyeyle Albay Pierre Pouzet oldu. Fransızların eriyen mevcudiyetinin koalisyon kuvvetlerini cezbeye getirmesine fırsat verilmemeli ve tüm aksiliklere rağmen yeniden ve derhâl taarruza geçilmeliydi. Zira bu yeni taarruzda askerler ricat ederken attıkları silahlarını yerden almış ve vuruşmaya devam etmişlerdir. Saat 11.30'a gelindiğinde Saint-Hilaire düzlük zirveye ulaştı. Soult ise mümkün olan ilk fırsatta Ruslardan çok daha fazla sayıda Fransız askerini tepeye gönderdi. Burada 57'nci Piyade Alayı üstün başarı gösterecek ve "Dehşet Vericiler" (*Les Terribles*) namıyla şereflendirilecekti.

Kutuzov şu anda, tepeyi savunan 12.000 koalisyon askeri ile 24.000 Fransız'ın vuruşmasını izliyordu. İhtiyar kurt, güney yönünde ilerleyen son Rus kollarını gerisin geri tepeye gönderdiyse de artık her şey için çok geçti. Zuran'dan Pratzen Tepesi'ni izleyen, birbiri ardına gelen emir subaylarından durum raporları alan ve tepeye tırmanan kalabalık Fransız kollarını gören Napoléon ise saat 11.30 sularında Bernadotte'a tepeye ilerlemesini emretti. Bernadotte, kendisine eşlik etmek üzere süvari birlikleri talep ettiğinde Napoléon'un yanıtı, "Tek bir atlı bile veremem" oldu. Muharebe alanlarında askerlerin nazik olduğuna nadiren rastlanır ancak Napoléon, nezaket göstermenin de ötesinde Bernadotte'tan hiç hazzetmiyordu.

Vandamme'ın tümeni saat 11.00'de, Pratzen'de bulunan ve Çar Aleksandr'ın karargâhı hâline getirilen Stare Vinohrady tümseğine bir baskın vermişti. Askerler, mızıkacılar tarafından çalınan, Coignet'nin ifadesiyle "felçli birini bile yerinden sıçratabilecek" marşlar eşliğinde coşkun bir hücuma kalkmıştı. Bunun üzerine Grandük Constantine, süvarilerin de aralarında bulunduğu Rus İmparatorluk Muhafızları'na mensup 30.000 askeri Vandamme'ın üzerine gönderdi. Bu hamle, Fransız birliklerin sarsılıp tereddüde düşmesine yol açtı. Fahri albaylığını Joseph Bonaparte'ın yaptığı ancak gerçekte Binbaşı Bigarré tarafından komuta edilen 4'üncü Piyade Alayı bu süreçte Rus İmparatorluk Muhafızları'na bağlı ağır zırhlı süvarilerin taarruzu sonucu bozguna uğrayıp kaçmaya başladı ancak ne ilginçtir ki askerlerin akılları, Napoléon'u bile geride bırakıp kaçarken "Yaşasın İmparator!" naraları atacak kadar da başlarındaydı.[114]

Napoléon, saat 13.00'te Bessières ve Rapp'ı Pratzen'e gönderdi. Destek kuvveti olarak ise yanlarına ilk başta muhafızlara mensup 5 süvari bölüğünü, ardından aralarında Memluklerin de bulunduğu 2 süvari bölüğünü vermişti. Amaç, Rus İmparatorluk Muhafızları'na karşı bölgedeki inisiyatifi yeniden ele geçirmekti. Marbot'nun ifadesine göre Rapp, çarpışmaların ardından kılıcı kırılmış ve başına bir kılıç darbesi almış olduğu hâlde İmparator'a ele geçirdikleri düşman sancaklarını ve Rus Muhafızları'na bağlı bir süvari bölüğünün komutanı olan Prens Nikolay Repnin-Volkonski'yi sunmuştu. Sürecin görgü tanıklarından biri, "Ölümcül şekilde yaralanan bir avcı erinin alay sancağını dost birliklere teslim edip oracıkta son nefesini verdiğini" de söylemişti.[115] François Gérard, muharebeyi resmedeceği zaman Napoléon kendisinden Rapp'in tepeye varış anını da eklemesini istedi. Bu esnada, Memluk Mustafa da cezbeye gelmiş olacak ki Grandük Constantine'i öldürmesi durumunda başını Napoléon'a getireceğini söylemiş ancak İmparator'un buna cevabı, "Çeneni kapatır mısın vahşi herif!" olmuştu.[116] Oysa Mustafa da benzer şekilde düşmandan bir alay sancağı ele geçirmişti.

Austerlitz Muharebesi
Posorsitz'e gider.
Brünn'e gider.
Rausnitz'e gider.
Olmütz'e gider.
Goldbach Tepesi
Bosenitz
BERNADOTTE
XXX
V
Bellowitz
GUARD
LANNES
V
19.200
OUDINOT
5.500
BAGRATION
13.000
Girzikowitz
Zuran
Lapanz Markt
XXX
MURAT
5.600
Bosenitz Deresi
Bläswitz
LIECHTENSTEIN
4.600
NAPOLÉON
III. Kolordu hariç
66.800
XXXX
GRANDE ARMÉE
XX
ST. HILAIRE
VANDAMME
Puntowitz
CONSTANTINE
3.500
Austerlitz
Turas
PRZYBYSZEWSKI
10,000
Krenowitz
SOULT
23.600
XXX
IV
Kobelnitz Gölleti
Kobelnitz
Pratzen
LANGERON
11.700
KOLLOWRATH
23,900
XXXX
RUS-AVUSTURYA
KUTUZOV 85.400
85.400
PRATZEN
DAVOUT
6.600
XXX
III
Goldbach Deresi
XX
LEGRAND
Hostieradek
KIENMAYER
5.100
Sokolnitz
DOHTUROV 8.500
Tellnitz
Aujest Markt
Satschan Gölü
Raigern ve
Viyana'ya gider.
K
B
D
G
0
1
2 mil
0
1
2
3 km

Muharebenin kuzey yakasında Murat ve Lannes, General Peter Bagration'la sıcak temas sağlayıp Rus komutana ciddi miktarda zayiat verdirdi. Öğleye doğru Napoléon artık durumdan son derece hoşnuttu. Soult, Pratzen Tepesi'ni ele geçirmiş, Santon tahkimatı kuzeyde cephe hattını sabit tutabilmiş, Davout ise güneyde sapasağlam kalmıştı. İmparator saat 13.00'te karargâhını Stare Vinohrady'ye aldırıp burada Goldbach Vadisi'ni gözleyerek düşmanı nasıl imha edeceğini planlamaya başladı. Soult burada İmparator'un huzuruna geldiğinde Napoléon'un yaveri Thiard da oradaydı. İmparator, muharebe sürecinde üzerine düşeni mükemmelen yerine getiren Soult'a övgüler düzüp, "...bunun dışında Mösyö Mareşal, bugün zafere ulaşmada en çok güvendiğim birlik sizin kolordunuzdu" dedi.[117] Napoléon daha sonra Saint-Hilaire ve Vandamme komutasındaki tümenleri Sokolnitz'te çarpışmaya devam eden Rus kuvvetlerini geriden vurmak üzere güneye gönderdi. Davout ise, düşman kendisinden üç kat daha kalabalık olmasına rağmen Sokolnitz ve Tellnitz köyleri arasından genel taarruz emri verdi. Saat 14.00'e gelindiğinde muharebenin akıbeti su götürmeyen bir kesinlikle belli olmuştu.

Pratzen Tepesi şu aşamada Bernadotte tarafından işgal edildiği için Napoléon Oudinot, Soult ve İmparatorluk Muhafızları'nı Buksgevden'i kuşatmak üzere gönül rahatlığıyla güneye gönderebildi. Davout da aynı esnada güneydeki Aujest Markt Köyü'nden* bir süvari taarruzu başlatmıştı. İmparator hemen akabinde Pratzen Tepesi'nden ayrılıp St Anthony Şapeli'nin kulesine gitti. Göller bölgesini çok net gören bu noktada muharebenin son aşamasını idare edecekti. Buksgevden'in emrindeki Rus kuvvetler iki gruba ayrılmış hâlde donmuş göllerin üzerinden doğu istikametinde kaçmaktaydı. Napoléon bunun üzerine topçu birliklerine buza ateş açmalarını emretti. Bu olay, binlerce Rus'un kırılan buzların arasından göle düşüp boğularak hayatını kaybettiği efsanesinin doğmasına yol açacaktı ancak Satschan Gölü'nün olduğu bölgede yakın zamanda yapılan araştırma kazılarında ancak bir düzine insan bedeni kalıntısına ve birkaç adet topa ulaşılabilmiştir.[118] Ancak yine de arazi boyunca kaçan koalisyon kuvvetlerinin kılıç artıkları, peşlerine düşen Fransız süvarisi ile tepeye konuşlandırılıp arkalarından ateş açan topçular sebebiyle çok ciddi zayiat verdi. (Avusturya süvarileri göğüs zırhlarının arka kısmını kuşanmazdı. Bu sayede taarruz sırasında daha az yük taşımış olurlar ancak ricat durumunda kılıç, mızrak ya da peşrev ateşine karşı ziyadesiyle savunmasız kalırlardı. Burada da bu yaşanmıştır.) Her ne kadar kendilerini Sokolnitz Kalesi'ne kapatan bir Rus alayı ile iki Avusturya taburu kılıçtan geçirildiyse de sülün çiftliği ile daha ötesindeki kalabalık kitlelerin teslimiyeti kabul edildi. Kulaklarda Fransız mızıkacıların çaldığı "La Victoire est à Nous" (Zafer Bizim) marşı yankılanıyordu.

* Bugün Újezd olarak adlandırılan yerleşim, Brno'nun dış mahallesi hâline gelmiştir. -y.n.

Napoléon saat 22.00'de Stara Posta'ya döndü. "Tahmin edileceği gibi yerinde duramıyordu" diyordu Marbot. Ancak sürekli ağabeyi Joseph'in alayına ait kartal suretinin, Çar Aleksandr'ın kardeşi Grandük Constantine'in birliği tarafından ele geçirilmesinden duyduğu "üzüntüyü dile getiriyordu."[119] İmparator ertesi gün söz konusu birliğe mensup askerleri, kartal suretini Rus muhafız birliğine kaptırdıkları için bir güzel fırçaladı. Birliğe mensup olmamakla birlikte bu şiddetli azarlamaya şahit olanlardan biri yaşananlara dair şöyle diyordu: "Etim kemiğimden sıyrılıvermişti âdeta. Soğuk soğuk terliyor, gözlerimden akan yaşlara engel olamıyordum. Şayet bir sonraki muharebeye dâhil edilirlerse alaya mensup askerlerin [yaşadıkları suçluluk hissiyle] bir mucize yaratacağından hiç şüphem yoktu."[120]

Napoléon, muharebenin gecesinde kaleme aldığı bildiride alışılageldik üslubuyla "*Grande Armée*'nin Askerleri!" diye sesleniyordu muzaffer ordusuna:

> İmparatorunuz, gecenin bir yarısı olmasına karşın, bu muhteşem gün sona erip sonsuzluk okyanusuna karışmadan önce size seslenmek ve bu abidevi muharebede savaşma talihine erişenleri icraatlarından ne kadar memnun olduğunu bildirmek istedi. Askerlerim! Sizler yeryüzündeki en mahir savaşçılarsınız. Bugünün ve yaptıklarınızın hatıraları sonsuzlukta yankılanacak! Evren var olmayı sürdürdükçe, bugünden binlerce yıl sonra bile, İngiliz altınıyla derlenen 76.000 mevcutlu Rus ordusunun Olmütz düzlüklerinde sizler tarafından imha edildiği anlatılacak.[121]

Napoléon bildiride 140 top ile 10.000 düşman askerinin ele geçirildiğini, "26.000 kişinin ise muharebe alanında cansız yattığını" söyledi. Napoléon ertesi gün ele geçirilen top sayısını 120 olarak düzeltse de esir alınan asker sayısını üç kat artırıp bunlara bir de 20 generali dâhil etti. Güvenilir güncel kaynaklar, Avusturya ve Rus ordusuna mensup 16.000 askerin öldüğünü ya da yaralandığını, bunlara 9 general ile 293 subayın da dâhil olduğunu, 186 top, 400 mühimmat arabası ve 45 sancakla birlikte 20.000 askerin ise Fransızlara esir düştüğünü belirtmektedir.[122] Öte yandan Fransız kanadında 1.288 asker ölmüş, toplamda 8.279 zayiat verilmişti. Yaralananların 2.476'sı uzun bir tedaviye ihtiyaç duyarken Saint-Hilaire'in tümeni in %23'ü, Vandamme'ın tümeninin ise %17'si kayıtlara zayiat olarak geçmişti.

Çok sayıda Rus askerinin muharebeye dâhil olmaması, Arşidük Karl'ın İtalya'dan kuzeye doğru ilerlemesi ve Prusya'nın Fransa'ya savaş açmak üzere olması göz önüne alınırsa koalisyon kuvvetleri teoride mücadeleye devam edebilirdi ancak alınan mağlubiyetin ardından Avusturyalıların ve Çar Aleksandr'ın sinirleri tamamen harap oldu. Çar, Macaristan'a çekilirken Lihteynştayn Prensi Johann şartları görüşmek üzere Stara Posta'ya geldi. "Kuvvetle muhtemeldir

ki Avrupalı hükümdarların saraylarında görüşülen hiçbir konu, bu izbe konutta görüşülenler kadar önem arz etmemiştir" diyordu General Dumas.[123] Napoléon, kazandığı zaferi ağabeyi Joseph'e anlatırken "düşman manevra icra ederken kıskıvrak yakalandı (*in flagrante delicto*)" dedi. Anlaşılan İmparator bu tamlamayı kullanmaya bayılıyordu. Josephine'e yazdığı mektupta da lafı uzatmadı: "İki imparator tarafından komuta edilen Rus ve Avusturya ordularını mağlup ettim. Biraz yorgunum. Sekiz günü açık havada geçirdim. Geceler nispeten daha soğuktu… Rus ordusu yalnızca mağlup olmadı, toptan imha oldu."[124] Ustaca tasarlanmış bir plan, arazi özelliklerinin dikkatle tetkik edilmesi, mükemmel bir zamanlama, çelik gibi sağlam sinirler, Boulogne'da askere aşılanan disiplin, sıkı talim, kolordu sistemi, muharebenin kilit noktasında sahip olunan kısa süreli sayı üstünlüğünden sonuna kadar yararlanma, askerin ruhuna işlenen gayedaşlık duygusu; Friant, Davout, Vandamme, Soult ve Saint-Hilaire gibi askerlerin sergilediği üstün başarı, düşmanın çok başlı olması ve hasım komutanların beceriksizliği (Buksgevden muharebe sırasında sarhoştu) Napoléon'a kariyerinin en muhteşem zaferini kazandırdı.*

Başta en bilinenler olmak üzere Napoléon'un muharebeleri Avrupa'da çokça tartışılmış ve incelenmiştir. Bu muharebeler, 19. yüzyıl boyunca kıtanın ortak belleği ile kültürel mirasının da bir parçası olmuştur. Çar'ın kardeşi Grandük Constantine 1807'de Davout'nun kurmaylarından birine Austerlitz zaferinin Friant'ın komutasındaki 48'inci Alay sayesinde kazanıldığını söylemiştir. -y.n.

XVII
Jena

"Prusya top güllesinden doğmuştur."

–Napoléon'a atfedilen bir söz.

"Ordularımın ve donanmamın durumu üzerine yazılan ve dolu dolu yirmi cilde ulaşan aylık raporları, genç bir kızın roman okurken aldığı zevkle okuyorum."

–Napoléon, Joseph'e hitaben, 1806.

Napoléon Austerlitz Muharebesi'nden sonraki sabah, sekiz gündür giydiği gömleği değiştirip at üstünde muharebe alanını gezmeye koyuldu. Satschan Gölü'nün kıyısındayken gölün üzerindeki bir buz parçasının üzerinde yatan baldırından vurulmuş Litvanyalı bir çavuş gözüne çarptı. "Kan, buzu kıpkırmızı bir renge boyamıştı" diyor olay anında orada olan Marbot. "Dehşet verici bir manzaraydı."[1] Asker Napoléon'a seslenince İmparator derhâl iki subayın yüzerek yaralı askerin yanına gitmesini emretti. Geri gelen askerlere duşlarının güzel olup olmadığını sorarak takılan Napoléon, daha sonra askerleri romla ödüllendirdi.[2] (Çavuş ise sonraları muhafızlara bağlı mızraklı süvarilere katılacaktı.)

Napoléon ertesi gün İmparator Franz'ın görüşme talebini yerine getirdi. İki imparator saat 14.00'te, Austerlitz'in Macaristan istikametinde 14 km güneybatısında, Çekçede Spaleny Mlýn (Yanmış Değirmen) olarak anılan yel değirmeninin altında ilk kez bir araya geldi. İkili içtenlikle kucaklaştıktan sonra bir buçuk saat kadar konuştu. Napoléon, görüşmeden sonra Talleyrand'a yazdığı mektupta Franz'ı kastederek "Barışın derhâl tesis edilmesini istiyor" dedi. "Görüşmede en kıymet verdiğim erdemlerden dem vurdu."[3] Görüşmenin ardından atına atlayan Napoléon kurmaylarına dönüp "Beyler, Paris'e dönüyoruz. Barış tesis edildi" dedi.[4] Ardından dört nala Austerlitz'e gidip yaralanan Rapp'ı ziyaret etti. O gün orada bulunanlardan biri, "Anlaşılması son derece tuhaf bir manzaraydı" diyor. "Almanya İmparatoru, Korsikalı önemsiz bir ailenin oğlundan barış dilenmek için gururunu hiçe sayıp buralara kadar geldi.

Kısa bir süre önce alt kademeli bir topçu subayı olan bu kişi yetenekleri, talihi ve Fransız askerlerine özgü cesareti sayesinde güç piramidinin zirvesine oturmuş ve Avrupa'nın kaderini tayin eder bir konuma erişmişti."[5] Napoléon, Talleyrand'a yazdığı mektupta Franz'a dair görüşlerini belirtmeyi reddedip "Kendisi hakkındaki düşüncelerimi yüz yüze anlatacağım" dedi. Yıllar sonra ise Franz'dan bahsederken "Kendisi öyle edepliydi ki karısından başka biriyle aynı yatağa girmedi" cümlesini sarf edecekti. (Gerçi Franz'ın dört karısı vardı.)[6] Napoléon barış talebinde bulunmayan Çar Aleksandr'a dair görüşlerinde ise pek de dost canlısı sayılmazdı. Josephine'e yazdığı bir mektupta "Ne yetenek ne de cesaret sergileyebildi" dedi.[7]

Talleyrand, Napoléon'a mevcut durumu Avusturya'yı müttefiki hâline getirmek amacıyla kullanmasını salık verdi. Zira Avusturya Talleyrand'ın "barbarlar" olarak nitelediği Ruslara karşı "etkin ve işe yarar bir tampon devlet" olabilirdi.[8] Napoléon bu teklifi reddetti çünkü ona göre İtalya Fransa hâkimiyetinde kaldığı sürece Avusturya küskün ve savaşmaya meyilli olacaktı. General Thiébault'nun bir arkadaşının da ifade ettiği gibi "[Napoléon] düşmanlarına boyun eğdirebilir ancak onlarla uzlaşamazdı."[9]

Napoléon muharebeden kısa bir süre sonra yayımladığı bir kararnamede Austerlitz'te yaşamını yitiren tüm askerlerin eşlerine ömür boyu yıllık 200 franklık bir ücret bağlanacağını bildirdi. Bu sayı, generallerin dul kalan karıları için 6.000 frank olarak düzenlendi. İmparator ayrıca yaşamını yitiren tüm askerlerin oğullarına iş bulunmasını da emretti. Ayrıca bu çocuklar vaftiz isimlerine "Napoléon"u da ekleyebileceklerdi. Napoléon bunları ve daha pek çok şeyi, yeniden tesis edilen ekonomik güvenin getirileri sayesinde başardı. Zira devlet tahvillerinin %45 olan nominal değeri zafer haberlerinin ardından %66'ya sıçramıştı.[10] Ancak İmparator, seferin ilk zamanlarında kendisine yeteri kadar güvenmeyen sermayedarları affetmedi. Şûra üyesi Joseph Pelet de la Lozère'in düştüğü notlara göre Napoléon "sermayedarlardan bahsettiği zamanlarda daima bir hoşnutsuzluk yaşar" ve bu kişileri "bankerler lobisi" olarak adlandırırdı.[11]

Prusya Dışişleri Bakanı Kont von Haugwitz'e 15 Aralık'ta Schönbrunn Antlaşması sunuldu. Fransa ve Prusya arasında akdedilen bu antlaşmaya göre Britanya kraliyet ailesinin ata toprağı olan Hanover Prusya'ya bırakılıyor, karşılığında ise çok daha küçük olan Ansbach, Neuchâtel ve Cleves bölgeleri Fransa tarafından ilhak ediliyordu. Koşullar Prusya açısından öylesine cazipti ki Haugwitz Prusya Kralı'na ya da bir başkasına danışma gereği bile duymadan antlaşmayı imzaladı. Böylelikle Prusya, henüz bir ay önce imzalanan Potsdam Antlaşması'ndan doğan Britanya'ya yönelik taahhütlerini feshetti. Napoléon, Britanya ile müttefiki arasına âdeta bir kama sokmuş ve ikiliyi birbirinden

ayırmıştı. Schönbrunn Antlaşması aynı zamanda Prusya limanlarının Britanya gemilerine kapatılmasını da öngörüyordu. Haugwitz 1806 Mart'ında rakibi Karl von Hardenberg'i dışişleri bakanlığı görevinden istifa etmeye zorlamış ve o yaz şöyle bir not düşmüştü: "Fransa her şeye kadir bir devlet. Napoléon ise asrın dehası. Onunla bir olmaktan neden korkacakmışız?"[12] Ancak yine de Kral Friedrich Wilhelm ile güzel ve akıllı karısı Kraliçe Louise (ki kendisi Mecklenburg Dükü'nün kızı olup ateşli bir Napoléon karşıtıydı) Hardenberg'i hükûmetin örtülü hizmetinde tutmayı sürdürdü. Zira bunu yapmak için birtakım başka sebeplere sahip olmanın yanında Rusya'yla diplomatik kanalları açık tutmak istiyorlardı.

Napoléon, *Journal de Paris*'nin de aralarında bulunduğu bazı Fransız gazetelerinin, barışın kerametleri hakkında doğru düzgün yazılar yazmamasına öfkelenmişti. "Önemli olan barışın sağlanması değil, barışın koşulları" dedi Joseph'e. "Ve bu koşullar, Parisli bir yurttaşın anlama kabiliyetini fazlasıyla aşıyor. Politikalarımı Parisli aylakların söylemlerine göre şekillendirmeye alışık değilim."[13] İlginç bir şekilde batıl inançları olan Napoléon, Talleyrand'a Avusturya'yla imzalanacak antlaşmanın yıl başına kadar bekletilmesini söyledi. "Sahip olduğum bazı peşin hükümlerden dolayı antlaşmanın Gregoryen takviminin ilk günü itibariyle yürürlüğe girmesini istiyorum. Dilerim ki bu durum, eskisine olduğu kadar benim hükümdarlığıma da uğurlu gelir."[14] Gelgelelim mektup Talleyrand'ın eline vaktinde ulaşmadı ve Fransa Dışişleri Bakanı 27 Aralık 1805'te Macaristan'ın kadim başkentinde Pressburg Antlaşması'nı imzalayarak Üçüncü Koalisyon Savaşı'nı nihayete erdirdi.

Antlaşmaya göre Napoléon'un kız kardeşi Elisa'nın Lucca ve Piombino prensesi olduğu kabul ediliyor; Avusturya, başta Istria ve Dalmaçya olmak üzere Venedik'ten aldığı toprakları İtalya'ya iade ediyor; Tirol, Franconia ve Vorarlberg, yeni bir krallık olarak vücut bulan Bavyera'ya bırakılıyor; Tuna kıyısındaki beş şehir, bir küçük yerleşim, bir Alman prensliği ve bir yerel idare, çiçeği burnunda bir başka krallık olan Württemberg'e devrediliyordu. Baden, Avusturya'dan bir miktar toprak alıp grandüklük hâline gelirken Franz, Napoléon'u İtalya Kralı olarak tanıyıp 40 milyon franklık bir savaş tazminatı ödüyordu. Ayrıca "sonsuza kadar barış içinde yaşayacaklarına ve dost olacaklarına" da söz veriyordu.[15] Avusturya İmparatoru, bir gecede 2,5 milyon vatandaşını ve gelirinin altıda birini kaybetti. Yüzyıllardır Habsburgların hâkimiyetinde olan topraklar da yitirilmişti ki bu durum sonsuza kadar dost kalınması ihtimalini bir hayli düşürüyordu.[16] Bu esnada Napoléon İsviçre ve Hollanda'nın "bağımsızlığını" tanımış, Avusturya İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün garantörü olmuştu. Napoléon ölümünün ardından Fransa ve İtalya taçlarının ayrılacağı sözünü de vermişti ancak bu ne kendisi için bir anlam ifade ediyor ne de ona bir sorumluluk yüklüyordu.[17]

Vivant Denon Napoléon'a Austerlitz'in anısına hazırladığı bir dizi altın madalyayı takdim etti. Bunlardan birinin üzerinde Fransa'yı temsil eden bir kartal, Britanya'yı temsil eden bir aslanı pençelerinin arasında tutuyordu. İmparator madalyayı "salonun bir ucuna öfkeyle" savurup "Aşağılık dalkavuk!" diye bağırdı. "Ne cüretle Fransız kartalının İngiliz aslanını zapt ettiğini söylersin! Denize sefil bir balıkçı teknesi bile çıkaramıyorum. Çıkanlar İngilizler tarafından derhâl ele geçiriliyor. Esasen İngiliz aslanı Fransız kartalını zapt etmiş durumda. Bu madalyayı dökümhanede erit, başka da getirme!"[18] Napoléon, Denon'a Austerlitz için hazırladığı diğer madalyaları da eritmesini ve çok daha mütevazı bir tasarım hazırlamasını söyledi. Denon bu talimatı yerine getirip bir tarafında Napoléon'un, diğer tarafında ise Franz ile Frederick William'ın suretinin yer aldığı bir madalya tasarladı. Görünen o ki tevazu, 1805 itibariyle Napoléon'u tamamen terk etmiş değildi. İmparator, Kellermann'ın sunduğu zaferin anısına daimî bir abide yapılması teklifini de reddedip David'e fazla şatafatlı yaptığı biblosunu yok etmesini söyledi.

Napoli, Napoléon'un ocak ayında Kraliçe Maria Carolina'ya yaptığı açık uyarıya ve akabinde imzalanan tarafsızlık antlaşmasına rağmen Üçüncü Koalisyon'a katılmıştı ancak Pressburg Antlaşması'nda Napoli'ye dair herhangi bir madde bulunmuyordu. Bourbonlar, 20 Kasım'da Napoli'ye ayak basan 19.000 mevcutlu Rusya-Britanya kuvvetlerini gayet sıcak şekilde karşılamış, ancak bu kuvvet, Austerlitz Muharebesi'nin ardından gerisin geri ülkeden ayrılmıştı. Maria Carolina'nın Napoléon'u "Şu vahşi yaratık... Korsikalı piç kurusu, sonradan görme (*parvenu*) ve köpek!" diyerek andığı söylenir.[19] Napoléon, 27 Aralık'ta yaptığı sade açıklamada "Napoli hanedanı artık hüküm sürmeyecektir. Bu hükümdarlığın varlığı, Avrupa barışı ve tacımın şerefiyle ters düşmektedir" açıklamasını yaptı. Maria Carolina' nın, koalisyon kuvvetlerinin bölgeye ayak basmasının onun için de sürpriz olduğuna yönelik pek de inandırıcı olmayan açıklaması kabul edilmedi. Napoléon'un Talleyrand'a "Nihayet şu or*spunun cezasını keseceğim" dediği söylenir ki bu ifade de en az kraliçenin sarf ettiği iddia edilen hakaretler kadar ağırdır.[20]

Milano'dan güney yönünde ilerleyen Masséna, hızlı bir biçimde Napoli'nin büyük bir kısmını ele geçirip "Şeytan Birader" namıyla tanınan, bölgedeki eşkıyaların lideri Michele Pezza'yı Kasım 1806'da astırdı. Ancak Bourbonlar Sicilya'ya kaçmayı başarmıştı ve bu tarihten itibaren Kalabriya dağlarında bir "kirli savaş"ın fitili ateşlendi. Bilhassa Napoléon'un 1810'da General Charles Manhès'i bölgeye askerî vali olarak atamasının ardından köylülerden müteşekkil gayrinizami unsurlar yıllar boyunca şiddetli misillemeler çerçevesinde Fransızlarla mücadeleye girişti. Bu gerilla savaşı Fransızların enerjisini, insan gücünü ve maneviyatını tüketirken Kalabriya'yı harap edip nüfusunu eritti. Britanya bu mücadeleye zaman zaman destek verse de (Örneğin

bölgeye çıkarma yapan küçük bir grup 1806 Temmuz'unda gerçekleşen Maida Muharebesi'ni kazanmıştı) esas katkıyı Messina Boğazı'nı koruyarak yaptılar. Napoléon o ay Joseph'e yazdığı mektupta "Şayet Sicilya biraz daha yakın olsaydı ve ben de öncü kuvvetlerle birlikte olsaydım muharebeyi kazanırdım" dedi. "Muharebe tecrübeme dayanarak söylüyorum: 9.000 askerle 30.000 mevcutlu İngiliz birliğini tepelerdim."[21] Bu ifadeler, Napoléon'un Waterloo'ya kadar muharebe alanlarında bizzat karşılaşmayacağı Britanya kuvvetlerini feci şekilde küçümsediği bir başka örnekti.

İmparator, Fransa ve Bavyera arasındaki bağları kuvvetlendirmek için 1799'dan beri Palatinlik Elektörü IV. Maximilian-Joseph titriyle Bavyera'yı yöneten ancak o gün itibariyle Kral I. Maximilian unvanını taşıyan yeni hükümdara, en büyük kızı Prenses Augusta'yı Eugène'le evlendirme niyetini açtı. Ancak o sırada Prenses, Baden Prensi Karl Ludwig'le nişanlıydı. Eugène ise bir başkasına âşıktı. Napoléon, Eugène'e bir kupanın içinde genç kızın fotoğrafını gönderip gerçekte çok daha güzel göründüğünü belirttikten sonra 14 Ocak 1806'da çiftin dünya evine girmesini sağladı.[22] Bu çiftin evliliği, Napoléon'un maiyetine saygınlık kazandırmak için dayattığı diğer evliliklerden, örneğin Rapp'ın ve Talleyrand'ın evliliklerinden çok daha başarılı oldu. Zaman geçip Augusta hamile kaldığında Napoléon şaka yollu "Sakın kız doğurmayasın" dedi. Bu *talihsiz* akıbete uğramaması için de genç kıza "her gün az miktarda seyreltilmemiş şarap" içmesini salık verdi.[23] Mart 1807'de Augusta bir kız çocuk dünyaya getirdi. Napoléon, kıza Josephine isminin verilmesini emredip Eugène'e gönderdiği tebrik mektubunda "Artık geriye yapman gereken tek bir şey kalıyor: bir sonraki sene erkek evlat sahibi olmak" dedi. (İkilinin bir sonraki çocuğu da kız olacaktı.)[24]

19 yaşındaki Baden Prensi Karl Ludwig için Napoléon'un başka planları vardı. İmparator, 8 Nisan 1806'da genç adamı Josephine'in kuzeni Stéphanie de Beauharnais ile evlendirdi. Çift, Prens'in Grandük olduğu Haziran 1811'e kadar birlikte yaşamayacaktı ancak yine de yedi yıl içinde beş çocukları oldu. Jérôme ise güzeller güzeli Amerikalı karısı Baltimore'lu Elizabeth Patterson'dan boşandıktan sonra Ağustos 1807'de Württemberg Prensesi Katerina'yla evlendi. Böylelikle Napoléon 19 ay içinde aile bireylerini Ren ve Tuna'nın kilit önemdeki tampon devletlerinin hanedan mensuplarıyla evlendirmiş oldu. Tüm bu çaba, kendi hanedanlığını meşru kılıp stratejik açıdan önem arz eden siyasi ve askerî ittifaklar kurmak içindi.

Grande Armée'nin maliye baş müfettişinin Ocak 1806'da sunduğu rapor, Austerlitz zaferinin Fransa için ne kadar kârlı olduğunu ortaya koydu.[25] Svabya'dan yaklaşık 18 milyon frank toplanırken Pressburg Antlaşması gereği Avusturya'dan 40 milyon frank talep edilmişti. Bunun yanında Britanya

mallarına el konmuş ve bunlar yeni ele geçirilen topraklarda satılmıştı. Zaferin ardından elde edilen toplam gelir 75 milyon frangı buldu. Bundan masrafların ve Alman devletlerine olan borçların çıkarılmasının ardından Fransa, net 50 milyon franklık bir kâr elde etti.[26] Napoléon, kardeşlerine her zaman ordu personeline yapılacak ödemenin hükûmetin başlıca görevi olduğunu söylemesine karşın askerlere genellikle seferlerin sonunda ödeme yapardı. Bu uygulama sayesinde hem firarların önüne geçme imkânı doğuyor hem de ölen ya da esir düşen askerlere ödeme yapma zorunluluğu ortadan kalkıyordu.[27] Napoléon 14 Temmuz 1810'da Joseph ve Soult'a yazdığı mektuplarda "Savaşlar, başka savaşların masrafını karşılamalı" diyecekti. İmparator bunu başarabilmek için üç yöntem uyguladı. Bunlardan ilki düşmanın parasına ve mülküne doğrudan el koymak ("doğrudan kazanım"), ikincisi barış antlaşmalarıyla düşmandan düzenli ödeme almak ("dolaylı kazanım"), üçüncüsü ise Fransız birliklerin konaklamasını ya da bakımını yabancı topraklarda ya da müttefiklere ait bölgelerde sürdürmekti. Fransa, ordularını eğitecek, donatacak ve giydirecekti. Bunun dışında ordudan büyük oranda kendi kendini finanse etmesi bekleniyordu.[28]

Fransa, doğrudan ve dolaylı kazanımlarla yıllar içinde çok ciddi bir kazanca kavuştu. Üçüncü Koalisyon Savaşı'nın sonunda 35 milyon frank, Dördüncü Koalisyon Savaşı'nın sonunda 253 milyon frank, 1807'de Prusya'dan alınan 90 milyon franklık mal ve para, 1809'da Avusturya'dan 79 milyon frank, 1808 ve 1813 yılları arasında İspanya'dan alınan 350 milyon frank gibi olağanüstü bir meblağ, İtalya'dan 308 milyon frank, Hollanda'dan alınan 10 milyon frank değerinde mal ve Hamburg'dan yıllık 10 milyon franklık özel bir "katkı"..[29] Doğrudan kazanımlardan elde edilen 807 milyon ile dolaylı kazanımlardan elde edilen 607 milyon franga müttefik devletlerin askerî birliklerinden yararlanmak (253 milyon frank) ve Fransız birlikleri uydu devletlerin topraklarında konaklatmak (129 milyon frank) suretiyle yapılan tasarruf da eklenecek olursa on yıldan fazla bir süre içinde yaklaşık 1.8 milyar franklık bir kazanım elde edilmişti. Ancak bu bile yeterli gelmeyecekti çünkü Amiens Barışı ile 1814 arasında Napoléon tarafından girişilen seferleri finanse etmek için en az 3 milyar frank gerekecekti.[30] Napoléon'un aradaki farkı kapatması için 1,2 milyar franklık bir kaynak yaratması gerekiyordu ki bunun 80 milyon frangı vergilerden*, 137 milyonu gümrük gelirlerinden, 232 milyonu millî ve umumi malların satışından (*biens nationaux*) ve bir kısmı bankalardan alınan kredilerden sağlandı. Ayrıca Napoléon'un da aralarında bulunduğu devlet erkânı süreç içerisinde 59 milyon frangı bulan bağışlar yaptı.[31] Napoléon, bir defasında Şûra'ya şöyle dedi: "Eşeğimize fazla yük yüklemememiz gerekiyor."

1806 yılı itibariyle Napoléon'un tahtı güvencede olduğu için Eski Rejim'in tütüne, alkole ve tuza uyguladığı ve halkın hiç de hoşnut olmadığı *droits réunis* vergisi yeniden uygulamaya konmuştu. -y.n.

Başka deyişle savaşlar başka savaşların masrafını karşılamıyor, gereken miktarın ancak %60'ını sağlıyordu. Kalan %40, farklı yöntemlerle Fransız yurttaşların sırtına yüklendi. Ancak içki içenlere ya da tütün mamulü tüketenlere yönelik keyfî vergilendirme bir kenara konursa, bu durum, Napoléon'un en güçlü destekçileri olan Fransız esnafı, tüccarı, meslek erbabı ya da köylüsü için doğrudan yeni vergi yükümlülükleri anlamına gelmiyordu. Orta ve üst sınıf için yeni vergiler de konmadı. Öte yandan Britanya yıllık 200 poundun üstünde geliri olan herkese %10 gelir vergisi koymuştu ki o dönemde bu görülmemiş bir uygulamaydı. Napoléon'un tahttan çekildiği 1814'e kadar vergi ve diğer harçlardan elde edilen gelir yıllık 430 ila 500 milyon frangı bulurken kamu borcu 60 milyon franga kadar düştü.[32] On beş yıllık savaşı gelir vergisi koymadan finanse edebilmek gerçekten de büyük bir başarıydı. Özellikle de Eski Rejim'in kısmen Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na destek vermek amacıyla yaptığı çok daha düşük harcamalar yüzünden yıkıldığı düşünülürse… "İngiltere'yi alaşağı ettiğimde onlardan 200 milyon franklık bir haraç alacağım" dedi Napoléon Mayıs 1806'da Şûra'nın huzurunda.[33] Bu hiçbir zaman gerçekleşmedi ancak Napoléon amacına ulaşsaydı, böyle bir girişimde bulunacağına hiç şüphe yoktu.

Napoléon, bir devlet adamı olarak ilk büyük hatasını Ocak 1806'da ağabeyi Joseph'i Napoli tahtına oturtmakla yaptı. Bu hamlesiyle ilgili olarak ise, "[Napoli] tıpkı İtalya, İsviçre, Hollanda, üç Alman krallığı, federal devletlerim ve nihayet Fransız İmparatorluğu gibi olacak" dedi.[34] Joseph 30 Mart'ta Napoli kralı, Louis ise Haziran'da Hollanda kralı olarak taç giydi İhtilal öncesine ait bu idare sistemi, Napoléon'un da ilk zamanlar savunduğu liyakate dayalı sistemin temelini sarsarken yeterli niteliklerden yoksun olan Bonaparte kardeşlerin kilit mevkilere getirilmesi gelecekte yaşanacak problemlerin fitilini ateşledi. Napoléon Aralık 1805'te Jérôme'la ilgili Joseph'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "En iyi ihtimalle, parasının borçlarını ödemeye yetmediği noktada kendisini hapiste bulacak. Ben de onu kurtarmak için hiçbir şey yapmayacağım … Problemlerden ve inşa ettiğim sisteme yararsız olmaktan başka bir şeye yaramayan bu toy delikanlı başıma ne dertler açtı…"[35] Ancak Napoléon bu söylediklerinin hilafına iki yıl içinde hâl ve hareketleri hiç değişmeyen Jérôme'u Vestfalya Kralı yaptı. Aslına bakılırsa Fransız reformlarını destekleyen pek çok yabancı, bu önemli makamlarda pek çok Fransız'dan daha iyi iş çıkarabilirdi. İtalya'da Melzi, Hollanda'da Rutger Jan Schimmelpenninck, Almanya'da Karl Dalberg, Polonya'da Prens Poniatowski ve hatta İspanya'da Veliaht Prens Fernando… Bonaparte ailesinin didişip duran, kendini beğenmiş, sadakati şüpheli ve büyük oranda beceriksiz üyeleri bu isimlerle kıyaslanamazdı bile.

Napoléon, Joseph'e yönetim tarzıyla ilgili azarlar bir tonda kaba ve öfke dolu mektuplar gönderse de (Bu mektuplarda "Sen kralsın. Kral gibi konuş" gibi ifadeler kullanıyordu) ağabeyine saf ve derin bir sevgi besliyordu.[36] Joseph, Napoléon'a o eski kardeşinden eser kalmadığını söylediğinde ise Napoléon, ağabeyinin mektubundan hareketle kendisinden üçüncü tekil şahıs olarak bahsedip "40 yaşına gelmişken sana 12 yaşında beslediği duyguları beslememesi normal ancak şu anda sana çok daha gerçek ve güçlü bir sevgi besliyor. Sana, ruhunun özünden damıttığı bir dostluk sunuyor" dedi.[37]

Hollanda, geçmişte İspanya İmparatorluğu'na kafa tutmuş, genel valisi Oranjlı William'ı İngiltere'ye kral yapmış, küresel bir imparatorluk kurmuş, Manhattan'ı satın almış, kapitalizmi icat etmiş; Grotius, Spinoza, Rembrandt ve Vermeer'lerin altın çağında görkeme kavuşmuş, özetle en ihtişamlı yıllarında diğer devletlere parmak ısırtmıştı. Ancak 18. yüzyılın sonlarında Britanya, Hollanda sömürgelerini hemen hemen tek kurşun atmadan ele geçirdi; Hollanda'nın gemicilik ve deniz aşırı ticaret sistemi neredeyse yıkıma uğradı; Hollanda şehirleri Avrupa'daki diğer şehirlerin aksine nüfus bakımından eridi ve ülkede cin imalatı dışında üretim sistemi iflas etti.[38] Napoléon, Louis'yi kral yapmakla (ki Hollandalılar buna karşı çıkmamıştı) Hollanda egemenliğinin tabutuna son çiviyi çaktı. Bununla birlikte Louis, pek çok açıdan iyi bir hükümdardı. Örneğin, Hollanda'nın makus talihini değiştirmeye başlayan ancak aynı zamanda körlük seviyesinde bir göz rahatsızlığından muzdarip olan baş idareci (Hollandaca: *raadpensionaris*) Schimmelpenninck döneminde temelleri atılan özerk bölgelerin birleştirilmesi uygulaması devam ettirildi. 1807'de gerçekleştirilen yerel yönetim reformlarıyla yerel elitlerin ve grupların nüfuzu kırıldı, 1808'de köhnemiş loncalar kaldırıldı ve 1809'da hukuk sistemi daha etkin bir hâle sokuldu. Louis, ayrıca Lahey'deki iktidar merkezini Utrecht yolundan Amsterdam'a taşıdı ve buradaki belediye binasını boşaltıp kraliyet sarayına dönüştürdü.[39]

Louis'nin Meclis huzurunda sarf ettiği "Hollanda topraklarına adım attığım andan itibaren ben de artık bir Hollandalıyım" cümlesi, Napoléon'un dört nahoş yıl boyunca yaşayacağı problemlerin özeti gibiydi.[40] İmparator, iktidarı boyunca Louis'yi kaba sözler sarf ettiği mektuplara boğdu ve "İhtiyaç duyduğum katı ve sert hükümdar kumaşı, senin gibi iyi huylu birinde mevcut değil" diyerek şikâyetleri i dile getirdi. Bu mektuplardan birine örnek vermek gerekirse:

> Eğer devleti yönetirken sızlanıp duracaksan, eğer sana zorbalık yapmalarına müsaade edeceksen Baden Grandükü'nden daha az işime yararsın… Beni yok yere yoruyorsun… Fikirlerin sığ, ortak gayeye yeteri kadar önem vermiyorsun… Artık bana yoksulluktan bahsetme. Hollandalıları iyi bilirim ben… Sadece kadınlar ağlayıp sızlar; erkekler ise harekete

geçer... Eğer canlanmazsan, zayıflığından pişmanlık duyacağın bir duruma düşeceksin... Daha fazla hareket, daha fazla hareket![41]

Ne ilginçtir ki Louis, olabildiğince uzun bir süre tahtta kalacaktı. Ancak bu süreçte karısı Hortense'tan neredeyse hiç destek görmedi. Hortense kraliyete dair görevlerini itinayla yerine getirip Hollanda halkı tarafından çok seviliyorsa da Louis'den etiyle kemiğiyle nefret ediyordu. Nitekim kısa bir süre sonra Talleyrand'ın gayrimeşru oğlu, göz alıcı Kont Charles de Flahaut'yla bir aşk macerasına başladı ve 1811 yılında bu ilişkiden bir oğlan çocuğu dünyaya geldi: Morny Dükü.

Napoléon, kardeşlerinden çok sık ve uzun bir süre boyunca yakınacak hatta bir defasında kardeşlerinden biri hakkında "Keşke gayrimeşru bir çocuk olsaydı" diyecekti. Ancak yine de hataları ayan beyan ortaya döküldüğü zamanlarda bile onları görevden almadı.[42] Yaşanan ciddi sıkıntılardan biri, Papa'nın Joseph'i Napoli Kralı olarak tanımamasıyla başladı. Üstüne Jérôme'un Kilise kurallarına aykırı şekilde evlendirilmesi de eklenince Napoléon ve Papa VII. Pius arasında gereksiz bir sürtüşme baş gösterdi. Bu durum Haziran 1809'da Napoléon'un Papalık topraklarına el koyması, Papa'nın ise onu aforoz etmesiyle sonuçlanacaktı. Napoléon, herhangi bir somut örneğe ya da olaya dayanmaksızın aile bireylerine yabancılardan daha fazla güvenebileceğini düşünüyordu. Dolayısıyla Habsburg, Hanover ve Romanov hanedanlarının bir benzerini inşa etmeye çalıştı. Yıllar sonra alışılageldik öz değerlendirmelerinden birinde "Kardeşlerim başıma ciddi dertler açtı" diyecekti ancak bu cümleyi sarf ettiğinde iş işten geçmiş olacaktı.[43]

Napoléon 1806'da imparatorluğunun önde gelen isimlerine unvanlar ve topraklar dağıtmaya başladı. Nisan'da Murat'yı Berg Grandükü (aşağı yukarı Ruhr vadisine denk gelen bölge), Talleyrand'ı İtalya'da Benevento Prensi (Napoli'nin güney doğusundaki eski Papalık toprakları), Bernadotte'u Ponte Corvo Prensi (Napoli yakınlarında bulunan Lazio'nun güneyinde Papalık topraklarından derme yapay bir prenslik), Berthier'yi evlenmesi şartıyla Neuchâtel Prensi ve Fouché'yi Otranto Dukalığı'nın mirasçısı olmakla şereflendirdi.[44] Murat'ya yazdığı mektupta "Berg'i öyle bir teşkil etmelisiniz ki yakınlardaki prenslik ve devletler kıskanıp bu hâkimiyetin bir parçası olmak istemeli" dedi.[45] İmparator, taç giyme töreninin ardından İmparatorluğun Yüce Mevkileri adı altında birtakım unvanlar da dağıttı. Bu çerçevede Eugène'e Başsekreter, Murat'ya bir süvari askeri olmasına rağmen Büyük Amiral, Lebrun'a Yüce Hazinedar, Cambacérès'e Başhâkim, Talleyrand'a Büyük Yaver, Fesch'e Yüce Hasenat Emini, Duroc'a ise Saray Büyük Mareşali unvanı bahşedildi. Bu makamların bazılarına ayrı ayrı çok ciddi bütçeler ayrılmıştı. Örneğin Büyük Yaver 1806 yılında yaklaşık 2 milyon frank alırken Caulaincourt'un atandığı Yüce

Ahırbeyi makamına 3,1 milyon frank ayrılmıştı. Yüce Hasenat Emini ise ihtiyaç sahiplerine yapacağı yardımları 206.000 franklık bütçeden karşılayacaktı.[46] Bu unvanların bazıları şüphesiz hayali bir niteliğe sahipti ve Bourbon seçkinleri ve propagandacıları tarafından alaya alınıyordu ancak bu durum unvan sahiplerine ciddi miktarda toprak ve gelir sağlandığı gerçeğini de değiştirmiyordu.*

1806'da ödüllendirilenler yalnızca mareşaller ve bakanlar değildi. Napoléon, 24 Mart'ta on yedi yaşındaki "kara gözlü esmer güzeli" metresi Éléonore Denuelle de la Plaigne'a devlet hazinesinden 10.000 frank verdi.[47] Caroline Murat, Josephine'in kuyusunu kazma teşebbüslerinden bir diğerine girişip kitap okuyucu (*lectrice*) genç kızı Napoléon'la tanıştırdığında kızın kocası dolandırıcılıktan hapisteydi. Aynı yılın nisan ayında kocasından boşanan Éléonore, kısır olmadığa emin olmak isteyen Napoléon tarafından hamile bırakıldı. 13 Aralık'ta doğan gayrimeşru çocuklarına ise apaçık bir şekilde babasının isminin son dört harfi olan Kont Léon ismi verildi. Napoléon bu denemeyle Josephine'den ayrılırsa bir hanedan inşa edebileceğine emin oldu. İmparator, Éléonore'un mali problemlerine de yüz çevirmedi. Genç kızı ordudaki teğmenlerden biriyle evlendirip kendisine yüklü bir çeyiz bağışladı.

46 yaşındaki Genç William Pitt, 23 Ocak 1806'da asit önleyici ilaç tedavisiyle bugün kısa süre içinde iyileşebileceği peptik ülser rahatsızlığından yaşamını yitirdi. Akabinde William Grenville, Şubat 1806'dan Mart 1807'ye kadar görev yapacak olan ve "Yıldızlar Geçidi" namıyla anılan yeni bir hükûmet kurdu. Bu hükûmetin dışişleri bakanı öteden beri Fransız İhtilali'ne ve Napoléon'a hayranlık besleyen Charles James Fox'tu. Austerlitz'in ardından Çar Aleksandr'la barış görüşmeleri yürütmek üzere Prens Repni 'i St Petersburg'a gönderen Napoléon şimdi bu türden bir görüşmeyi Fox'la yürütme imkânına kavuşmuştu. Fox'un sempatisi öyle bir noktadaydı ki 20 Şubat'ta Talleyrand'a yazdığı ve "dürüst bir adam olarak belirtmem gerekir ki" ifadesini sarf ettiği mektupta Napoléon'u Passy'nin 16. ilçesinde gerçekleşecek bir suikasta karşı uyarıp komplocuların isimlerini verdi.[48] Hatta III. George'un da bu "iğrenç tezgâha karşı benzer duyguları taşıdığını" söyledi. Bu nezaket gösterisinin ardından Fransa ve Britanya arasında yaz boyunca sürecek son derece kapsamlı barış müzakereleri başladı. Britanya'yı bu süreçte Lord Yarmouth ve Lord Lauderdale temsil ederken Fransa; Champagny ve Clarke tarafından temsil edildi. Müzakereler, taslak bir antlaşma hazırlama noktasına kadar gelecekti.

Taraflar müzakereleri büyük bir gizlilik içinde yürütüyordu çünkü mutabakatın sağlanamaması durumunda iki taraf da masaya oturduğunu kabul etmek istemiyordu. Ancak yine de Fransız Dışişleri Arşivi'nde Şubat 1806'dan Eylül 1806'ya kadarki süreçten kalma 148 belge bulunmaktadır.[49] Malta,

* Napoli Kralı IV. Ferdinand 1799'da Amiral Nelson'a Bronte'deki Sicilya Dükalığı'nı bahşetmiş, bu unvanla birlikte Nelson yıllık 3.000 pound gelire kavuşmuştu. -y.n.

Hanover, Hanse Kentleri, Arnavutluk, Balear Adaları, Sicilya, Ümit Burnu, Surinam ve Pondicheery'yi de içine alan bu geniş kapsamlı müzakereler Fox'un hastalandığı 9 Ağustos'ta kesintiye uğradı. 57 yaşındaki Dışişleri Bakanı'nın hayatını kaybettiği 13 Eylül'de ise iki taraf da masadan nihai olarak kalktı.[50] Napoléon müzakerelerin noktalanması üzerine Talleyrand'a yazdığı mektupta "Paris'in merkezde olduğu bu dünyada İngiltere ancak çeperde yer alabilir" dedi. "İngiltere'nin savaş zamanlarında dahi burada bir tutunma noktasına sahip olması, kendi menfaatleri için iyi olurdu."[51] İmparator bu tarihten itibaren Britanya'yla diyaloğu tamamen kesti. Zira herhangi bir şekilde barışın tesis edilemeyeceği artık anlaşılmıştı. Bunun yanında Mart 1807'de Grenville hükûmetinin yerine gelen 3. Portland Dükü hükûmeti, Pitt'in Fransa'yla kavgaya tutuşmaya meyilli politikalarına dönüş yapmıştı. Şu aşamada bir uzlaşma ümit etmek olanaksızdı.

Napoléon, 1806'nın ilk dokuz ayının büyük kısmını Şûra'da, âdeti olduğu üzere çok çeşitli konularla ilgilenerek geçirdi. Mart ayında tahtına ve altı sandalyeye 300.000 franklık bir fatura kesen döşemecisine itiraz edip ücreti ödemeyi reddetti. Kendisi rahiplerin yoksullar için yapılan cenaze törenleri için 6 franktan fazla ücret almamalarını da tembihledi. Bu konuyla ilgili "Yoksulları, sırf yoksul oldukları için, yoksunluklarını teselli eden şeylerden mahrum bırakmamalıyız." dedi. Bir başka seferde ise "Din, olağanüstülüğe yönelik içgüdüsel hayranlığımızı tatmin eden bir tür ilaca benzer" diyecekti. "[O yüzden] rahipler, Cagliostro'lardan, Kant'lardan ve Almanya'nın diğer tüm hayalperestlerinden daha iyidir."[52]

Napoléon, Mart 1806'da tereyağı ve yumurta piyasasını vergiye bağlamanın bir yolunu buldu. İmparator, elde edilen gelirin tamamen Paris hastanelerine aktarılacağını ve belediyelerin hastanelere sağladığı fonları bu nispette azaltarak tasarruf sağlayacağını bildirdi.[53] Ayrıca gazetelere verdiği talimatla "meşhur *bırakınız yapsınlar* düsturunun harfiyen algılanması durumunda tehlike yaratacağını, dolayısıyla bu ifadenin ölçülü ve dikkatli bir biçimde kullanılması gerektiğini" söyledi.[54] Birkaç gün sonra Şûra'ya "toptan", "perakende", "pint"* ve "çanak" sözcüklerinin yeni çıkarılacak Özel Harcama Kanunu'na mükemmel bir biçimde yerleştirilebileceğini söyleyip "Sonuçta kanunlar destandan başka nedir ki?" dedi.[55] 11 Mart'a gelindiğinde ise yine Şûra'ya hitaben, gece yatmadan önce "üç, dört, beş ve altıncı yüzyıla ait eski kronikleri"

Kont Alessandro di Cagliostro olarak da bilinen Joseph Balsamo (1743-1795), maske, henüz hayattayken düşen ünlü bir okültist ve dolandırıcıydı. Dolayısıyla Napoléon'un, büyük rasyonalist ve Alman idealizmi in kurucusu Immanuel Kant'ı böyle bir şarlatanla birlikte anması ilginçtir. -y.n.

* Yarım litrelik sıvı ölçü birimi. ABD 0,473 litre; İng. 0,550 litre -ç.n.

okuduğunu söyledi. Kadim Galyalıların barbar olmadıklarına yönelik bilgisi buradan geliyordu. Yaptığı konuşmada "hükûmetlerin eğitim konusunda din adamlarına fazla yetki vermiş olduğunu" da belirtti.[56]

Mart ayında Napoléon'un zihnini yalnızca sivil idareye dair meseleler meşgul etmedi. İmparator, Savaş İdare Bakanı General Jean Dejean'a şikâyette bulunup 3'üncü Hafif Piyade Alayı'nın sekiz gün önce verileceği söylenen bin üniforma ile omuz kayışına hâlâ kavuşamadığını belirtti.[57] Şûra, bu süreçte *Grande Armée*'nin üniforma rengini de tartıştı çünkü çivit boyası hem pahalıydı hem de Britanya üzerinden geliyordu. "Birliklere beyaz üniforma giydirmek az tasarruf sağlamaz" dedi Napoléon konuyla ilgili. "Ancak şu da söylenmelidir ki askerler maviler içinde çok iyi iş çıkardı. Bununla birlikte, gücünü saçının uzunluğundan alan Samson'un aksine askerlerimiz ceketlerinin rengine bel bağlamamaktadır."[58] Beyaz üniformalara dair diğer görüşler, üniformaların muharebelerde ziyadesiyle kirleneceği ve kanı çok net göstereceği üzerine yoğunlaşmıştı.

Napoléon, sıra dışı bir çalışma temposuna sahip olmasına karşın çalışmanın "bir rahatlama türü olması gerektiğine" inanıyordu.[59] Eugène'e 14 Nisan'da yazdığı bir mektupta belirttiği gibi insan yeterince erken kalkarsa "az zamanda pek çok işi halledebilirdi." Mektubun devamında şöyle diyordu Napoléon: "Ben de tıpkı senin gibi bir hayat sürüyorum. Senden farklı olarak, eğlenmek için bana ihtiyaç duymayan yaşlı bir karım var ve senden çok daha meşgul biriyim. Ancak yine de rahatlamaya ve eğlenmeye senden daha fazla vakit ayırabiliyorum… Örneğin son iki günümü Mareşal Bessières'le geçirdim. Tıpkı on beş yaşındaki çocuklar gibi oyunlar oynadık." Napoléon o gün altısı Eugène'e olmak üzere on dört mektup yazmış ve aslında on beş yaşındaki çocuklar gibi oyun oynamamıştı ancak yine de eğlendiğini düşünmesi muhtemelen onda bir terapi etkisi yaratıyordu.

Napoléon, nisan ayında Eugène'e gönderdiği mektuplarında genç adama âdeta bebek muamelesi yaptı. Örneğin bir mektubunda "İtalyan soyluların at sürmeyi öğrenmesi gerekiyor" diye emrediyordu.[60] Joseph'e Napoli'de suikasta uğramaktan nasıl kaçınacağına dair verdiği tavsiye ise çok daha işe yarardı. "Uşakların, aşçıların, konutunda kalan muhafızlar ve acil raporları sunmak için gece seni uyandıran görevliler Fransız olmalı" diye yazıyordu bu mektupta:

> Bitişikteki odada kalan emir subayın dışında gece hiç kimse odana girmemeli. Odanın kapısı içeriden kilitli olmalı ve emir subayının sesini duymadan kilidi açmamalısın. Emir subayın, kimsenin kendisini takip etmediğine ve yalnız olduğuna emin olmak için kendi odasının kapısını kilitlemeli ve ancak bunu yaptıktan sonra senin kapını çalmalı. Bunlar can sıkıcı teferruatlar değil alınması gereken önlemlerdir. Bunlara uymak hem sana güvende hissettirir hem de hayatını kurtarır.[61]

Napoléon 30 Mayıs 1806'da "Yahudilere ve Tefeciliğe Dair Kararname"yi yayımladı. Bu kararname Yahudileri "adalete mugayir şekilde açgözlülük" yapmakla ve "toplum ahlakına yönelik hassasiyetlerden yoksun olmakla" suçluyordu. Bu çerçevede Alsas'ta Yahudilere yönelik borçların geri ödemesi bir seneliğine askıya alındı ve Napoléon "utanç verici" borç verme uygulamasını sınırlandırmalarını sağlamak için Büyük Sanhedrin'e çağrıda bulundu. (Fransa Bankası her gün yurttaşlara borç ve kredi vermiyor muydu sanki?)[62] Bu girişim, Napoléon'un temelde yakınlık ve saygı beslediği bir topluluğa karşı düşmanlık sergileyişinin ilk örneğiydi. Bu tarihten itibaren Yahudilere yönelik politikalarında kendisinden beklenmeyecek şekilde kararsız olduğu görülmektedir. Napoléon, çocukluğunda ve eğitim hayatında çok sayıda Yahudi'yle karşılaşmamış ve Yahudi biriyle dostluk yapma imkânına kavuşmamış olsa da İtalya seferi sürecinde Venedik, Verona, Padua, Livorno, Ancona ve Roma'da Yahudiler için azınlık mahalleleri açmış ve Yahudilerin Davut Yıldızı sembolünü taşıma yükümlülüğünü kaldırmıştı.[63] Bunun yanında Yahudilerin Malta'da köle olarak satılmasını yasaklayıp burada bir sinagog inşa etmelerine müsaade etmişti. Kutsal Topraklar'a yaptığı seferde ise Yahudilerin dinî ve toplumsal yapılarını güvence altına almıştı. Hatta her ne kadar Akka mağlubiyetinden sonra atıl kalsa da 20 Nisan 1799'da Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için (*Moniteur*'de yayımlanan) bir bildiri bile kaleme almıştı.[64] Napoléon çıktığı tüm seferlerde Fransa dışında yaşayan Yahudilerin toplumsal eşitliğe dair hak ve özgürlüklerini genişletmişti.* Ancak Austerlitz'in ardından Paris'e döndüğünde Salzburglu iş adamları ve bankacıların kendisine yazdığı bir dilekçeyle karşılaştı. Bu kişiler Alsaslı çiftçilere borç veren Yahudilerin bir şekilde kısıtlanmasını istiyordu. Fransa'daki 55.000 kişilik toplam Yahudi nüfusunun yarısını oluşturan Alsas Yahudileri, tefeciliği "suistimale varan bir seviyede" icra etmekle suçlanıyordu ve ne ilginçtir ki şikâyette bulunan bu kişiler, serbest piyasada açık sözleşmelerle Yahudilerden borç alanlardı.[65] Şûra konuya derinlemesine eğildi ancak üyeler keskin bir görüş ayrılığı yaşıyordu. En nihayetinde Napoléon, şûra üyelerine Yahudi karşıtı Alsas kanunları yüzünden "zaferlerimin gelecek kuşakların gözünde lekelenmesini istemiyorum" dedikten sonra kanunları takip eden aylarda peyderpey kaldırdı.[66]

Büyük Sanhedrin meclisi toplandığında Napoléon'un endişelerinin büyük birçoğunu gidermekle kalmadı, Yahudiliğin çok eşliliği teşvik ettiğini zanneden Napoléon'un bu dine dair ne kadar az şey bildiğini de gözler önüne serdi. Yahudi büyükleri, Napoléon'un öne sürdüğü problemleri mükemmel

* Dini açıdan hoşgörülü olan Britanya'da bile bu tarz bir hassasiyete sıklıkla rastlanmazdı. Örneğin Lionel de Rothschild, 1858'de Britanya Meclisi'nin ilk Yahudi milletvekili olabilmek ve Londra milletvekili olarak sandalyesine kurulabilmek için Avam Kamarası'na üç kez seçilmek zorunda kalmıştı. -y.n.

bir şekilde tek tek açıkladı. Cemiyet dışı evliliğin Hristiyanlarda olduğu gibi Yahudilerde de tercih edilmediğini, faiz oranlarının borcun ödenmemesi riskine karşılık geldiğini ve Fransız Yahudilerin imparatorluğa bağlı ve vatansever insanlar olduklarını söylediler.[67] Bunun üzerine Napoléon "Fransa'da yaşayan herkesin kanunlarımızın koruması altında eşit bir yaşam sürmesini istiyorum" diyerek Yahudiliğin Fransa'nın üç resmî dininden biri olduğunu ilan etti.[68] Napoléon'un Avusturya, Prusya, Rusya ve özellikle de Papalık'taki kısıtlamalara oranla Yahudilere oldukça hoşgörülü davranmasının bir sebebi de ülke menfaatini gözetmek istemesi olmalıydı. Zira daha sonra şöyle diyecekti: "Bu tutumun Fransa'ya pek çok zengin insanı çekeceğini düşündüm çünkü çok kalabalık bir toplum olan Yahudiler diğer ülkelere nispetle çok daha fazla ayrıcalığa sahip olacakları ülkemize büyük kitleler hâlinde gelebilecekti."[69]

Yine de Napoléon tüm bu söylediklerine karşın Yahudilerin çıkarının kendi doğal seçmenleri olan Fransız toprak sahipleri, tüccarlar ve nispeten iyi durumda olan köylülerin çıkarlarıyla çatıştığını düşündüğünde adil yargıyı gözetmeksizin ikinci grubu seçiyordu. Nitekim 17 Mart 1808'de, Yahudilere daha fazla kısıtlama getiren, borçları tahsil etmelerini zorlaştıran, zorunlu askerlikten muaf olmalarını daha güç kılan ve yeni ticaret ruhsatları almalarını gerektiren "Bednam Kararname"yi ilan etti.[70] Napoléon, bu maddelerin büyük bir kısmını takip eden aylarda pek çok ilde kaldırsa da kararname, Alsas'ta 1811'e kadar yürürlükte kaldı.[71] Öte yandan Napoléon tarafından ilan edilen ve Vestfalya Krallığı'nın kuruluşunu öngören emirle bölgedeki tüm Yahudiler kendilerine özel vergilerden azat edilip Alman vatandaşı hâline getirildi. Benzer bir şekilde 1811'de Baden'deki tefeci aileler hariç olmak üzere Frankfurt'un azınlık mahallesindeki beş yüz Yahudi aileye Alman vatandaşlığı verildi. Napoléon'un emrindeki birliklerin Hamburg, Lübeck ve Bremen'e girmesi de keza her ne kadar yerel yöneticiler ile bölge halkının çoğunu öfkelendirse de Yahudilere vatandaşlık hakkı verilmesinin kapılarını araladı.[72]

Napoléon'un sınırları genişletilmiş Fransız İmparatorluğu'nda, üçte biri esas topraklarda olmak üzere yaklaşık 170.000 Yahudi yaşıyordu ancak özellikle Fesch, Molé, Regnier ve Mareşal Kellermann'dan gördüğümüz üzere Yahudi karşıtlığı hiç de azımsanmayacak bir seviyedeydi. Bu olumsuz algı orduda da yaygındı. *Grande Armée*'de tek bir Yahudi general (Henri Rottembourg) bulunurken, seferler esnasında genellikle eşya ağırlığının peşine takılan leş kargalarına "Yahudiler" denirdi.[73] Bizzat Napoléon'un da Yahudi karşıtı ifadeler sarf ettiği, sekreterlerinden birine Kitab-ı Mukaddes'te geçen Yahudilerin "alçak, korkak ve zalim bir halk" olduğunu söylediği belirtilmiştir. Napoléon, Tefecilik Kararnamesi'ni değerlendirmek üzere Ocak 1806'da toplanan Şûra'da Yahudiler için "alçak ve rezil bir millet", "devlet içinde devlet kuranlar", "yurttaş bile sayılmazlar" ifadelerini kullanmış, Yahudileri "...tüm Fransa'yı istila

Ren Konfederasyonu, 1807
Kopenhag
İSVEÇ
DANİMARKA
Baltık Denizi
Kuzey Denizi
Stralsund
İsveç Pomeranyası
Lübeck
Rostock
Mecklenburg
Hamburg
HOLLANDA
Oldenburg
Bremen
Lüneburg
Hanover
Elbe
PRUSYA
Arenberg
Weser
Amsterdam
Lahey
Utrecht
Berlin
Brunswick
Blankenburg
Oder
Cleves
Vestfalya
Elster
Cottbus
Düsseldorf
Berg
Hesse
Saksonya
Leipzig
Maas
Ren
Nassau
Weimar
Erfurt
Dresden
TÜRİNGİYA
Koblenz
Moselle
Frankfurt
Main
Mainz
Würzburg
FRANSA İMPARATORLUĞU
Bayreuth
AVUSTURYA
Karlsruhe
Ansbach
Nuremberg
Carlsruhe
Ratisbon
Rastatt
Baden
Strasbourg
Stuttgart
Donauwörth
Offenburg
Württemberg
Danube
Bavyera
Ulm
Ettenheim
Münih
Inn
Braunau
Haag am Hausruck
SWABIA
Franche-Comté
Ren
Basle
Constance Gölü
Lech
Lihtenştayn
Leoben
İSVEÇ
Graz
Tirol
Carinthia
Cenevre Gölü
Valais
Gorizia
0 50 100 150 mil
0 100 200 km
İTALYA

eden çekirge ve kurtçuk sürüsü" olarak adlandırdıktan sonra, "...esas Fransız yurttaşlarının kanını emen bu Yahudileri Fransız yurttaşı kabul etmem mümkün değildir" demişti. Yahudilere yakıştırdığı bir başka sıfat ise "açgözlü ve acımasız tefeciler"di. Oysa Şûra denetçileri, Alsas'taki borç ve ipoteklerin "gönüllü olarak kabul edilen sözleşmeler" olduğunu tespit edip sözleşme hukukunun "kutsallığını" kabul etmişti. Bu tür ifadeler bugünün uygar insanları tarafından iğrenç addedilse de 19. yüzyılın başlarında yaşayan üst-orta sınıf bir Fransız subayı için oldukça standart görüşlerdi. Görülmektedir ki Napoléon, Yahudilere karşı, toplumsal sınıfının ve benzer bir geçmişe sahip olanların geri kalanıyla hemen hemen aynı seviyede bir önyargıya sahipti ancak kendisi aynı zamanda Yahudileri Avrupa'daki diğer devletlere kıyasla Fransa'da daha kabul edilebilir bir topluluk kılmanın ülkeye sağlayabileceği faydaları da görmüştü. Dolayısıyla Napoléon, bugün kendisine atfedilen "Yahudi Dostu" sıfatını pek de hak etmemektedir.

Tebaası büyük oranda Hristiyan olan ancak kendini Hristiyanlığa pek de yakın hissetmeyen Napoléon, normalde propagandanın ölçüsünü ayarlayabilmesine rağmen bu kez kantarın tozunu kaçırdı ve Fransa dinî takvimine yeni bir yortuyu dâhil etti: 15 Ağustos* Aziz Napoléon Yortusu. Bu, normalde sesi sedası çıkmayan Gallikan Kilisesi için bile kırmızı çizgiyi aşan bir adımdı. Nitekim Hristiyanların dine yönelik bir küfür addettiği Napoléon'un bu girişimi suya düştü. Bunun üzerine Napoléon, Kardinal Caprara'dan doğum günü için yeni bir azizi kutsamasını istedi. Böylece İmparator Maximilian'a bağlılık yemini etmediği için şehit edildiği iddia edilen Neopolis adındaki Romalı bir şehit aziz ilan edildi ancak gerçekte bu tamamen Vatikan tarafından kurgulanan bir karakterdi.[75]

Orta Çağ'da yüzlerce küçük Alman ve Orta Avrupa devletinin gevşek bağlarla tutturulan bir kümede bir araya gelerek ortak bir ticaret ve güvenlik ağı teşkil etmesi Kutsal Roma İmparatorluğu'nu mantıklı kılıyordu. Ancak modern ulus devlet sisteminin meşru temellerini atan 1648 tarihli Vestfalya Antlaşması, Almanya'da radikal değişikliklere yol açan 1803 tarihli İmparatorluk Bildirgesi ve özellikle de Austerlitz mağlubiyetinin ardından Avusturya'nın Alman topraklarının büyük kısmında gücünü yitirmesi Kutsal Roma İmparatorluğu'nun varlık sebebini ortadan kaldırdı. Napoléon'un 12 Temmuz 1806'da kendini Fransa'yla müttefik on altı Alman uydu devletinden oluşan yeni "Ren Konfederasyonu"nun (*Rheinbund*) hamisi ilan etmesi ise Kutsal Roma İmparatorluğu'nu iyice işlevsiz bıraktı. (Prusya ve Avusturya bu teşekküle özellikle dâhil edilmemişti.) 1806 yılının sonuna kadar Bavyera, Saksonya ve Württemberg krallıkları; Regensburg, Hohenzollern-Sigmaringe,

* 15 Ağustos hem Napoléon'un doğum günü hem de Hristiyanlık inancına göre Hz. Meryem'in göğe yükseldiği gündü. -y.n.

Hohenzollern-Hechingen, Isenburg-Birstein, Leyen, Lihteynştayn ve Salm prenslikleri; Baden, Berg, Hesse-Darmstadt ve Würzburg grandukalıkları ve Arenberg, Nassau, Saxe-Coburg, Saxe-Gotha, Saxe-Hildburghausen, Saxe-Meiningen ve Saxe-Weimar dükalıkları da Konfederasyon'a katıldı. 1807'de oluşuma Vestfalya Krallığı, dokuz prenslik ve üç dukalık daha katılırken Napoléon'a büyük hayranlık besleyen Mainz Başpiskoposu ve eski Kutsal Roma İmparatorluğu Baş Şansölyesi Karl Dalberg, Konfederasyon'un baş yöneticisi (*prince primate*) olarak atandı.

Ren Konfederasyonu'nun kuruluşu Avrupa'da çok derin değişikliklerin tetikleyicisi oldu. Bunlardan ilki, Kondeferasyon üyelerinin eş zamanlı olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan ayrıldığını ilan etmesiydi ki bu da MS 800'de Charlemagne'ın taç giymesiyle kurulan imparatorluğun 6 Ağustos 1806'da Franz tarafından resmen lağvedilmesine yol açtı. (Goethe'nin düştüğü nota göre o gün kendisiyle aynı handa bulunan kişiler imparatorluğun yok olmasına öyle kayıtsızdı ki arabacı ile hancı arasındaki tartışma onlara daha ilgi çekici gelmişti.) Habsburg hükümdarı Franz, Ağustos 1804'te Avusturya İmparatorluğu'nu kurup I. Franz olarak anılmaya başlamış, o tarih itibariyle aynı zamanda II. Franz olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nu yönettiği için tarihin ilk ve tek çifte imparatoru olmuştu. Ancak Kutsal Roma İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasıyla elinde yalnızca Avusturya İmparatoru unvanı kaldı.[76]

Ren Konfederasyonu'nun kuruluş hükümleri uyarınca Napoléon şu aşamada Almanlardan müteşekkil 63.000 mevcutlu bir kuvvete daha kavuştu ki bu sayı yakın zamanda daha da artacaktı. Aslına bakılırsa 1806 yılından Konfederasyon'un dağıldığı 1813'e kadarki süreçte Napoléon'un yönettiği orduya "Fransız ordusu" demek çok da doğru olmaz. Konfederasyon'un kuruluşu, Prusya Kralı III. Friedrich Wilhelm'in kendi ülkesinin sınırları dışında etkin bir liderlik rolü üstlenme hayallerinden vazgeçmek zorunda kalmasına da yol açtı. Ancak Fransa'ya karşı kurulacak Dördüncü Koalisyon'a katılırsa durum değişebilirdi. Konfederasyon'un bir sonucu da Alman milliyetçiliğinin fitilini ateşleyip Almanya'nın bir gün Almanlar tarafından yönetilen bağımsız bir devlet olmasına yönelik hayallerin tomurcuklanmasını sağlamasıydı. Bu sebeple Napoléon ölümünden yarım yüz yıl sonra yeğeni III. Napoléon'un yönetimindeki Fransa İmparatorluğu'nu yıkacak ülkenin kurulmasına da ön ayak olmuştu ki istenmeyen bir sonucun doğmasına yol açma anlamında daha sarsıcı bir örneği tarih kitapları yazmamaktadır.

Eski Prusya Dışişleri Bakanı Karl von Hardenberg, Haziran 1806'da Friedrich Wilhelm'e yazdığı mektupta "Majesteleri aynı anda hem Rusya hem de Fransa'yla müttefik olmakla müstesna bir durumun içerisindedir" dedi. "Vaziyet böyle devam edemez."[77] Frederick William, Fransa'yla savaşmaya temmuz başlarında karar verdiyse de şartların kendi lehine olmadığını düşündüğünden

Prusya ve Polonya Seferleri, 1806-1807
Baltık Denizi
K
B
D
G
Memel (Niemen)
Tilsit
Königsberg
Pregel
Schloditten
Friedland
Eylau
Serpallen
Danzig
Landsberg
Alle
Rothenen
Elbing
Heilsberg
Guttstadt
Finckenstein
Passarge
Allenstein
Johannisburg
Ormanı
PRUSYA
Stettin
Elbe
Vistül
Narew
Ostrolenka
Makow
Thorn
Uecker
Golymin
Charlottenburg Sarayı
Pultusk
Nasielsk
Bug
Berlin
Spandau
Küstrin
Modlin
Storchnest
Brandenburg
Potsdam
Poznan
Varşova
Magdeburg
Warthe
Blonie
Oder
Wittenberg
Glogau
Lublin
Leipzig
Rossbach
Erfurt
Weimar
Jena
Dresden
Battle of Saalfeld
Reichenbach
Hof
0 20 40 60 80 100 mil
0 50 100 150 km
Vistül

kararını ekime kadar uygulamaya koymadı. Nitekim Napoléon'u imparator olarak ilk tanıyan, Bourbonları topraklarından defeden ve bir önceki aralık ayında Fransa'yla Schönbrunn Antlaşması'nı imzalayan Prusya, Ekim 1806'da Fransa'yla resmen savaşa tutuşacaktı.[78] Friedrich Wilhelm, Fransa ve Avusturya etkisinden azade bir bölgesel hegemonya kurmak istiyor, Fransa'nın Almanya'nın kuzeyine sokulmasından giderek daha fazla endişe duyuyordu.[79] Hardenberg'in halefi von Haugwitz, geçmiş tarihlerde Fransa-Prusya ittifakını yüceltmesine karşın 1806 yılının haziran sonu ile temmuz başında üç layiha kaleme alıp Napoléon'un Prusya'ya karşı bir savaş sebebi aradığını ve Hesse'yi Prusya'nın yörüngesinden koparmak istediğini belirtti. Yeni Dışişleri Bakanı, Prusya'nın Saksonya, Hesse ve Rusya'yla Fransız karşıtı bir ittifak kurmasını ve Britanya altınlarına talip olabilmek için Hanover'in ilhakından vazgeçmesini tavsiye ediyordu. Von Haugwitz'in bu tutumunu nüfuzlu General Ernst von Rüchel de destekliyordu ancak kendisi, Austerlitz'in ardından Fransa'yla bir yıl içinde girilebilecek bir savaşın tehlikeli bir oyun (*Hazardspiel*) olduğunu Kral'a bildirmekten de geri durmadı.[80]

Bu esnada Çar tarafından görevlendirilen temsilci Peter Yakovleviç Ubri, 20 Temmuz'da Paris'te Fransa'yla bir "ebedi barış ve dostluk" antlaşmasının metnini kabul etmekle meşguldü. Çar'ın bu antlaşmayı resmî olarak onaylaması, Prusya'nın dördüncü bir koalisyona yönelik umutlarını baltalamaya yeter de artardı bile. Ancak Çar, İstanbul'daki Fransa büyükelçisi General Sébastiani'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya saldırmaya teşvik ettiğine yönelik raporlar karşısında küplere bindi. Bunun üzerine Fransa ile Prusya arasında bir seçim yapmadan önce bir süre beklemeye karar verdi. Sébastiani'nin ne derece Napoléon'un ya da Talleyrand'ın emirleri doğrultusunda böyle bir girişimde bulunduğu bilinmiyor ancak Austerlitz'in ardından bir barış antlaşmasının imzalanmadığı düşünülürse Fransa'nın İstanbul ile böyle bir diplomatik yola girmesi çok da mantıksız değildi.* Gelgelelim Napoléon şu aşamada Prusya ya da Rusya'yla savaşma niyetinde değildi. Hele iki devletle aynı anda savaşa tutuşmayı hiç istemiyordu. İmparator, 2 Ağustos'ta Talleyrand'a yazdığı mektupta Berlin'deki Fransız büyükelçisi Antoine Laforest'yle diyaloğa geçmesini ve "her ne pahasına olursa olsun Prusya'yla iyi ilişkileri sürdürme niyetinde olduğunu" bildirmesini istedi. "Gerekirse," diye devam ediyordu Napoléon, "Laforest, sırf Hanover için İngiltere'yle gerçek bir barış antlaşması imzalamayacağımı düşünmeye devam edebilir."[81] İmparator, aynı gün

Napoléon uluslararası gelişmeleri takip ettiği kadar imparatorluk sınırları içinde gerçekleşen oldukça küçük meselelere de titizlikle eğiliyordu. 16 Temmuz'da Fouché'ye yazdığı mektupta "Dün, arabacının biri bir kazaya sebebiyet verip küçük bir çocuğu canından etmiş" dedi. "Kimlerden olursa olsun adamı derhâl tutuklatıp en ağır şekilde cezalandırın." (CG 6 no. 12507 s. 616) -y.n.

Ruhr Vadisi'ndeki Berg'de bulunan Murat'ya bir mektup gönderip Prusya'ya yönelik düşmanca hiçbir harekette bulunmamasını emretti. "Uzlaştırıcı bir rol oynayıp son derece barışçı bir tutum sergileyeceksiniz ve Prusyalıları sıkıntıya sevk edecek herhangi bir harekette bulunmayacaksınız" diyordu mektupta. "Prusya gibi bir devletle karşı karşıya olduğunda işleri ne kadar ağırdan alırsan al yeterli gelmeyebilir."[82] Murat'ya gönderilecek mektubun esas taslağında üstü çizili bir cümle daha vardı: "Ne yaparsanız yapın, işler tek bir şekilde sonuçlanacak. Bulunduğunuz eyaletleri yağmalanmasıyla."

Napoléon, 1806 Ağustos'unun başında Avusturya'nın yeni Paris büyükelçisi Kont Clemens von Metternich'le tanıştı. İmparator'un Saint-Cloud'nun kapalı salonlarında şapkayla dolaşmasına büyükelçinin yorumu şöyle oldu: "... halkın arasında bulunmadığımız için şapka her hâlükârda uygunsuzdu. Bu, bana yersiz bir gösteriş ya da sonradan görmelere özgü bir hareket gibi göründü."[83] Metternich, sonraları Napoléon'un amansız düşmanlarından biri hâline gelecekti ancak ne ilginçtir ki şapkaya dair yorumu hariç tutulursa İmparator'a yönelik genel olarak olumlu bir izlenim edinmişti:

> Beni ilk etkileyen şey, zihninin ve algısının olağanüstü derecede berrak oluşu ve basit işleyişiydi. Kendisiyle sohbet etmek bende her daim tarifi zor bir hayranlık uyandırmıştır. Meselelerin özünü kavrayıp gereksiz ayrıntıları ayıklayabilir; fikirler üretip tamamen açık ve kati bir şekil alana kadar bu fikirler üzerinde derinlemesine düşünür; her daim duruma uygun bir sözcük bulur ya da dilin sınırlarının yetmediği yerde o duruma uygun bir sözcük üretirdi... Ezcümle sohbeti her zaman ilginçliklere gebeydi. Ancak tüm bunlara karşın karşısındakini dinlemediği ya da kendisine yönelik itirazlara kulak vermediği olmazdı. Söylenenleri dinler, sorgular ya da karşı çıkardı ancak bunu yaparken çizgisini bozmaz ya da ciddi tavrından taviz vermezdi. Onu memnun etmeyeceğine hemen hemen emin olduğum şeyler de dâhil olmak üzere kendisine doğru olduğuna inandığım şeyleri söylemekten asla çekinmedim.[84]

Bu cümlelerin yazıldığı dönemde Metternich'in Napoléon'u sonraları hatıratında tarif edeceği gibi azılı bir egoist olarak görmediği ortadadır.

Prusyalılar 25 Ağustos'ta Alman milliyetçisi ve Napoléon karşıtı yayınlar s: Württemberg doğumlu yayıncı ve kitap satıcısı Johann Palm'ın yargılanması karşısında âdeta küplere bindi. Üstelik Palm tutuklandığında tarafsız bir bölge olan Nürnberg'de bulunuyordu. Palm, *Almanya'nın Derin Yozlaşmışlığı* isimli

kitapçığın yazarını* ele vermediği için ertesi gün Braunau'da kurşuna dizildi.** Napoléon, Berthier'ye, "İşgal altındaki topraklarda yerel halkı Fransız ordularına karşı kışkırtacak hakaretlerde bulunmak ve iftiralar yaymak hiç de sıradan bir suç değildir" dedi ancak Palm kısa bir süre içinde Almanlar tarafından şehit olarak anılmaya başlandı.[85]

Friedrich Wilhelm, Palm'ın aleyhinde davanın açıldığı gün Kraliçe Louise ile Berlin'de toplanan savaş konseyinin etkisinde kalarak (konseyde iki kardeşi, Büyük Friedrich'in yeğeni ve Von Hardenberg de bulunuyordu) Napoléon'a bir ültimatom gönderdi. Fransız orduları 8 Ekim'e kadar Ren Nehri'nin batısına çekilmeliydi. Ancak bu aptalca bir hamleydi çünkü Prusya Kralı şu aşamada ne Rusya ne Britanya ne de Avusturya'yla bir ittifak uzlaşmasına varmıştı.[86] Bu da yetmezmiş gibi, genç Prusyalı subaylar Berlin'deki Fransız Büyükelçiliği'nin önünde kılıçlarını bileme gafletine düşecek kadar ölçüyü kaçırdı.[87]

Napoléon, eylül başı itibariyle Çar Aleksandr'ın Ubri'nin kabul ettiği antlaşmayı onaylamadığını anladı. Bu da Rusya'nın her an Prusya'nın yanında savaşa girebileceği anlamına geliyordu. 5 Eylül'de Soult, Ney ve Augereau'ya Prusya sınırına yığınak yapma emri veren İmparator, ordusunu sekiz gün içinde Kronaç'ın ötesine götürebilirse Berlin'e ulaşmasının yalnızca on gün süreceğini, böylece Rus ordusu yetişemeden Prusya'yı savaş dışı bırakabileceğini tahmin ediyordu. Bu amaç doğrultusunda 50.000 askeri silah altına alıp 30.000 mevcutlu bir ihtiyat kuvveti seferber etmenin yanında Bamberg'den Prusya başkentine kadar olan yolu gözlemeleri için de casuslar görevlendirdi.

Napoléon şayet İhtiyat Süvari Birliği ve İmparatorluk Muhafızları'na ilaveten altı kolordu hâlinde 200.000 askeriyle düşman topraklarının 160 km derinlerine ilerleyecekse başta nehirler, kaynaklar, fırınlar, değirmenler ve ambarlar olmak üzere tüm araziye dair isabetli istihbarata sahip olmak zorundaydı. Harita mühendislerine, akla gelebilecek her türlü detayı haritalara eklemeleri emredildi. Bilhassa da "yolların uzunluğu, genişliği ve yapısı eklenmeli... akarsular takip edilip köprüler ve sığ yerler titizlikle tetkik edilmeli, suyun derinliği ve genişliği hesaba katılmalıydı... Yol üzerindeki kasaba ve köylerdeki ev sayıları, buralarda yaşayan insanların sayısı... tepe ve dağların yükseklikleri haritalarda muhakkak olmalıydı."[88]

Tüm bunların yanında düşman, yanıltıcı bilgilerle beslenmeliydi. 10 Eylül'de Caulaincourt'a "Yarın ahırımdan 60 at çıkarın" dedi İmparator. "Ancak bunu mümkün olduğunca gizli tutun. İnsanların, Compiègne'de avlanmaya gideceğimi düşünmelerini sağlayın." Ayrıca seferde kullanacağı çadırların "tiyatro

* Yazarın Alman milliyetçisi Philipp Yelin olduğu düşünülmektedir. -y.n.

** İskoç şair Thomas Campbell edebiyatçılardan oluşan bir cemiyette Napoléon'un şerefine kadeh kaldırmak istediğinde ıslıklanıp yuhalanmış, bunun üzerine orada bulunanlara şöyle demişti: "Ancak beyler, unutmayınız ki kendisi geçmişte bir yayıncıyı kurşuna dizdirmiştir!"

perdesini [*tente d'opéra*] andırmayacak şekilde sağlam malzemeden imal edilmesini" istedi. "Çadır bezlerini kalın kumaşlarla destekleyin."[89] Napoléon, aynı gün Louis'ye gönderdiği bir emirle "İngiltere'yle yapılacak bir savaşa hazırlanma bahanesiyle" Utrecht'te 30.000 asker toplamasını istedi. 18 Eylül günü, saat 23.00'te İmparatorluk Muhafızları posta arabalarıyla Paris'ten Mainz'a taşınırken Napoléon, Savaş Bakanı Henri Clarke'a "Yeniden Birleştirilmesi Planlanan *Grande Armée*'nin Genel Tertibatı"nı ve seferin temel detaylarını içeren bilgileri dikte etmeye koyuldu. Sefer planında 2 Ekim'den 4 Ekim'e kadar hangi birliğin hangi mareşalin komutasında tam olarak nerede olması gerektiği hiçbir muğlaklığa yer bırakmayacak şekilde belirtiliyordu. Napoléon, 1806 yılı için kendi rekorunu kırarak 20 Eylül günü tam 36 mektup yazdı.*

25 Eylül gecesi saat 04.30'da Josephine'le birlikte Saint-Cloud'dan ayrılan Napoléon, bu tarihten itibaren 10 ay boyunca Paris'e dönmeyecekti.[90] Dört gün sonra Mainz'da Berthier'den aldığı mektup ve iki casusun raporları ise stratejik duruma dair bakış açısını tamamen değiştirdi. Prusyalılar, Berthier'nin çekindiği hamleyi yapmayıp ileri mevzileri tutmamış, bunun yerine Eisenach, Meiningen ve Hildburghausen dolaylarında konuşlanmıştı. Bu da Fransız kuvvetlerine dağları ve Saale Nehri'ni hiçbir engelle karşılamadan geçme imkânı tanıyordu. Murat ve Berthier'nin birliklere gönderdiği emirler kısa bir süre boyunca karmaşıklığa yol açsa da Napoléon en sonunda tüm harekât planını baştan aşağı değiştirdi. Louis'ye yazdığı mektupta "Niyetim, tüm kuvvetleri sağ kanadıma yığmak" dedi. "Ren ve Bamberg arasında kalan bölgeyi tamamen boş bırakacağım ve bu sayede 200.000 mevcutlu ordunun tamamını tek bir muharebe alanına konuşlandırma imkânına kavuşacağım."[91] Yeni plan çerçevesinde *Grande Armée*'yi olağanüstü bir yürüyüş maratonu bekliyordu. Augereau'nun VII. Kolordu'su üç gün art arda 40, 32 ve 38 km yol yürürken alaylardan ikisi dokuz gün boyunca ortalama 38 km ilerleyerek olağanüstü bir işe imza attı. Üstelik alaylar bu sürecin son üç gününde dağlık araziyi arşınlamışlardı.[92] Davout kısa süre sonra Kronaç'ı işgal etti ki Napoléon, Prusyalıların burayı savunmamasına bir hayli şaşırmıştı. "Bu baylar mevzilenmeye pek önem vermiyor" dedi Rapp'a. "Kendilerini tek ve güçlü bir darbe vurmaya hazırlıyorlar ancak meraklanmasınlar, onlara istediklerini vereceğiz."[93] Napoléon'un Berlin'i ele geçirmek ve ikmal hatlarını sıkı sıkıya korumak üzerine inşa edilen genel planı, Josephine'i geride bırakıp Mainz'dan Würzburg'a geçtiği 2 Ekim

* Bu mektuplardan biri, Sardinya Kralı'nın arabacısını casusluk şüphesiyle Fenestrelle Hapishanesi'ne gönderme emrini içeriyordu. Ertesi gün Denon'a yazdığı mektupta ise Louvre'un açık kaldığı sürenin kısalığından dert yanan İmparator "İnsanlar beklemek zorunda kalıyormuş. Böyle bir şeyi asla ama asla kabul edemem" diyordu (CG 6 no. 13047 s. 900). Napoléon, 1806'da toplam 2.679 mektup yazdı. -y.n.

itibariyle devredeydi. Ordu ise ayın 7'sinde taarruza hazır ve nazırdı. Josephine, bir hafta sonra Mainz'dan Berthier'ye yazdığı mektupta "İmparator'a" özellikle iyi bakmasını ve "kendisini tehlikeye atacak herhangi bir harekette bulunmasına" müsaade etmemesini istedi. "Siz onun en eski dostlarından birisiniz ve bunları ancak sizden isteyebilirim" diye de ekledi.[94]

7 Ekim'de Bamberg'de bulunan Napoléon, düşmanın niyetini kestirebilmek için beklemeye koyuldu. Tahminlerine göre Prusya ordusu ya Magdeburg istikametinde geri çekilecek ya da Fulda yolundan ilerleyecekti. Prusya'nın savaş ilanı ise Napoléon'un eline o gün ulaştı. Gelen mektuba 20 sayfalık bir manifesto da iliştirilmişti ki Napoléon, içeriğini çok iyi tahmin ettiği ve Britanya gazetelerinden kırpıldığını söyleyip küçümsediği bu belgeyi sonuna kadar okumadı bile. Rapp'ın düştüğü notalara göre Napoléon belgeyi "küçümser bir tavırla buruşturup atmış" ve Friedrich Wilhelm'i kastederek "Bu adam kendisini Champagne'de mi sanıyor" demişti 1792 tarihli Prusya zaferlerine atıfta bulunarak. "Prusya'ya gerçekten acıyorum. Wilhelm'e ise üzülüyorum. Bu adam, kendisine yazdırdıkları metnin hezeyan dolu lakırdılardan ibaret olduğunun farkında değil. Son derece gülünç bir durum bu."[95] *Grande Armée*'nin Türingiya'ya ilerlediği 12 Ekim'de Napoléon, Prusya Kralı'na şahsi yanıtını gönderdi. Mektupta şöyle diyordu:

> Mağlup edileceksiniz Majesteleri. Huzurunuzu ve tebaanızı yitirecek ve bunlar olurken hiçbir bahanenin gölgesine sığınamayacaksınız. Prusya bugün zarar görmemiş yekpare bir ülkedir ve bana, uygun gördüğü muameleyi yapabilir ancak bir ay içinde ülkeniz bambaşka bir hâl alacak. Tebaanızı savaşın yaratacağı talihsizliklerden ve yıkımdan kurtarmak sizin elinizde. Her şey yeni başlıyor. Buna bir son verin. Avrupa size minnettar kalacaktır.[96]

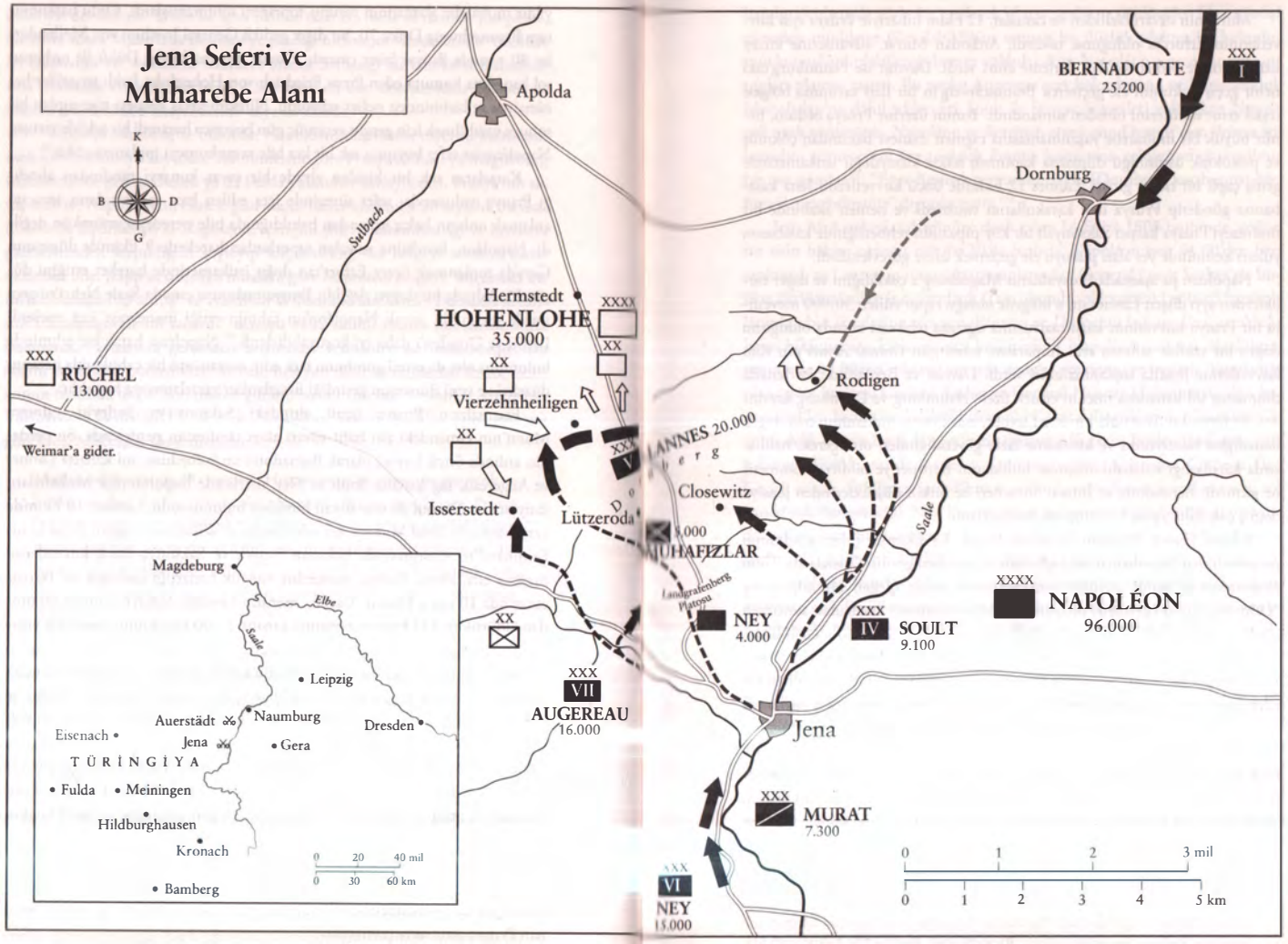
Mektup, "küstahlık, saldırganlık, alaycılık ve samimiyetsiz bir vesvesenin şairane bir birleşimi olarak" değerlendirilmektedir.[97] Ancak mektupta Friedrich Wilhelm'e savaştan kaçınması için (son) bir fırsatın sunulduğu ve Prusya'nın ufukta beliren savaştaki başarı ihtimalinin çok isabetli bir şekilde tahmin edildiği de bir gerçektir. (Gerçi Napoléon felaketin "bir ay içinde" yaşanacağını söylemekle kusurlu bir tahminde bulunmuştu çünkü Jena ve Auerstädt muharebeleri iki hafta içinde gerçekleşecekti.) Tüm bunlara karşın esas küstahlığın ve saldırganlığın Fransa'ya ültimatom gönderen Prusyalı prensler, generaller ve bakanlar tarafından sergilendiği ortadadır.

Prusya, kâğıt üstünde 225.000 mevcutlu devasa bir orduya sahipse de bu mevcudun 90.000'i garnizon kuvveti olarak kalelerde bırakılmıştı. Bunun yanında Rusya ya da Britanya'dan yakın zamanda herhangi bir yardım beklenmiyordu. Komutanlardan bir kısmı Büyük Friedrich'in emrinde savaşmışsa da 10

yıldır muharebe alanlarının tozunu toprağını solumamışlardı. Ordu başkomutanı Braunschweig Dükü 70, bir diğer gedikli General Joachim von Möllendorf ise 80 yaşında ihtiyar birer çınardı. Üstelik Braunschweig Dükü ile ordunun sol kanadına komuta eden Prens Friedrich von Hohenlohe farklı stratejiler benimsiyor ve birbirinden nefret ediyordu. Nitekim savaş konseyi mensupları bir sonuca varabilmek için gergin geçen üç gün boyunca hararetli bir şekilde tartıştı. Napoléon ise sefer boyunca tek bir kez bile savaş konseyi toplamayacaktı.[98]

Kararların tek bir kişiden ziyade bir savaş konseyi tarafından alındığı Prusya ordusunda, sefer sürecinde icra edilen bazı manevraların amacını anlamak onların bakış açısından bakıldığında bile neredeyse mümkün değildi. Napoléon, kendisine sunulan raporlardan hareketle 9 Ekim'de düşmanın Gera'da toplanmak üzere Erfurt'tan doğu istikametinde hareket ettiğini düşündü. Aslında bu doğru değildi. Prusya ordusu o esnada Saale Nehri'ni geçmekle meşguldü ancak Napoléon'un tahmin ettiği manevrayı icra etselerdi Berlin ve Dresden'i daha iyi koruyabilirlerdi.[99] Napoléon hatalı bir tahminde bulunmuş olsa da ertesi gün bunu fark edip olağanüstü bir çabuklukla hatasını düzeltti ve yeni durumun getirdiği fırsatlardan yararlanmaya koyuldu.

Fransızların Prusya işgali altındaki Saksonya'ya ilerleyişi yalnızca Murat'nın emrindeki altı hafif süvari alayı tarafından perdelendi. Bu perdenin ardında öncü kuvvet olarak Bernadotte'un kolordusu, sol kanatta Lannes ve Augereau, sağ kanatta Soult ve Ney, merkezde İmparatorluk Muhafızları, ihtiyatta ise Davout ile esas süvari birlikleri bulunuyordu. Lannes, 10 Ekim'de gerçekleşen Saalfeld Muharebesi'nde Friedrich Wilhelm'in yeğeni Prens Louis Ferdinand'ın komutasında bulunan Prusya ve Saksonya öncü kuvvetlerini mağlup etti. Prens, Fransız merkezine yönelik başlattığı umutsuz bir taarruz esnasında 10'uncu Hüssar Alayı'na mensup Levazım Subayı Guindet tarafından öldürüldü. 172 Fransız zayiatına karşılık 1.700 Prusyalının yaşamını yitirdiği, yaralandığı ya da esir düştüğü bu mağlubiyet Prusya ordusunun maneviyatı üzerinde hayli kötü bir etki yarattı. Bu küçük çaplı muharebenin ardından yeniden bir araya toplanan *Grande Armée*'nin askerleri sırtlarını Berlin ve Oder'e verip Prusya ordusunun ulaştırma, ikmal ve geri çekilme hatlarını kesti.[100] Ordu, ertesi sabah seferin bir sonraki aşamasına hazır ve nazır bir biçimde Saksonya düzlüklerine konuşlanmıştı bile. Bu esnada yoluna seri bir yürüyüşle devam eden Lasalle, saat 20.00'yi gösterirken Gera'da Hohenlohe'nin ikmal katarını ele geçirip Prusyalıları Jena üzerinden geri çekilmek zorunda bıraktı. Napoléon, bu haberi 12 Ekim günü saat 01.00'de Murat vasıtasıyla öğrenince yaklaşık iki saat boyunca derin bir düşünme mesaisine girişti. Ardından ise şimşek hızında bir dizi emir göndermeye başladı. Bu emirler doğrultusunda tüm ordu batı istikametinde dönüp yüzünü Saale Nehri'nin gerisinde bulunan Prusya ordusuna çevirecekti.[101]

Jena Seferi ve Muharebe Alanı
K
B
D
G
Apolda
Sulbach
Hermstedt
HOHENLOHE
35.000
XXXX
XX
XXX
RÜCHEL
13.000
Weimar'a gider.
Vierzehnheiligen
XX
XXX
V
Isserstedt
Lützeroda
Closewitz
Rodigen
Dornburg
BERNADOTTE
25.200
XXX
I
LANNES 20.000
Saale
JUHAFIZLAR
Landgrafenberg
Plateau
NEY
4.000
XXX
IV
SOULT
9.100
XXXX
NAPOLÉON
96.000
XX
XXX
VII
AUGEREAU
16.000
Jena
XXX
MURAT
7.300
XXX
VI
NEY
15.000
0 1 2 3 mil
0 1 2 3 4 5 km
Magdeburg
Elbe
Saale
Leipzig
Auerstädt
Naumburg
Dresden
Eisenach
Jena
Gera
TÜRİNGİYA
Fulda
Meiningen
Hildburghausen
Kronach
Bamberg
0 20 40 mil
0 30 60 km

Murat'nın süvari birlikleri ve casuslar, 12 Ekim itibariyle Prusya esas kuvvetlerinin Erfurt'ta olduğunu bildirdi. Ardından Murat, süvarilerine kuzey istikametinde birkaç koldan ilerleme emri verdi. Davout ise Naumburg'taki nehir geçiş noktasını ele geçirerek Braunschweig'ın bir ileri savunma bölgesi teşkil etme ümitlerini tümden sonlandırdı. Bunun üzerine Prusya ordusu, henüz büyük bir muharebe yaşanmamasına rağmen manevi bakımdan çökmüş ve psikolojik üstünlüğü düşmana kaptırmış hâlde kuzeydoğu istikametinde geniş çaplı bir ricata girişti. Lannes 12 Ekim'de öncü kuvvetlerini Jena kasabasına gönderip Prusya ileri karakollarını temizledi ve hemen akabinde bir müfrezeyi Prusya karşıtı Saksonyalı bir köy papazının rehberliğinde kasabanın yukarı kesiminde yer alan platoyu ele geçirmek üzere görevlendirdi.

Napoléon şu aşamada Prusyalıların Magdeburg'a çekildiğini ve diğer birliklerden ayrı düşen Lannes'ın, o bölgede olduğu rapor edilen 30.000 mevcutlu bir Prusya kuvvetinin karşı taarruzuna uğrama tehlikesi altında olduğunu doğru bir şekilde tahmin etti. İmparator, ertesi gün *Grande Armée*'nin tüm kuvvetlerine Jena'da toplanma emri verdi. Davout ve Bernadotte ise Jena'da düşmanın sol kanadına hücum etmek üzere Naumburg ve Dornburg üzerinden ilerleyecekti. Bununla birlikte Davout, esas Prusya ordusunun ona doğru ilerlediğini bilmiyordu ve kendisine fazla güvendiğinden olsa gerek, hâlihazırda karşılaştığı kalabalık düşman birliklerini Berthier'ye bildirme zahmetine girmedi. Bernadotte ve İhtiyat Süvarileri ise bitkin düştüklerinden Jena'ya doğru çok daha yavaş bir tempoda ilerliyorlardı.

Filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 13 Ekim'de çalışma odasının penceresinden Napoléon'u Jena içlerinde at sürerken gördü. O sıralarda *Tinin Fenomenolojisi* isimli eserinin son sayfalarını yazan Hegel, bir arkadaşına "Dünyanın ruhu (*weltseele*) olan İmparator'u at üstünde kasabadan ayrılırken gördüğünü" söyledi. "Ordusuyla dünyayı arşınlayan ve ona hükmeden birini at üstünde görmek kesinlikle olağanüstü bir his" diyordu devamında.[102] Hegel, *Fenomenoloji*'sinde geleneklerden ve insanların çıkarlarından bağımsız hareket eden "güzel ruh" adındaki bir gücün varlığından bahsediyor ve bu bağlamda Napoléon'un öz itibariyle "kötü bir tabiatta" olmadığını belirtiyordu.[103]

Napoléon, 13 Ekim günü saat 16.00 sularında Jena'nın yukarı kesiminde bulunan Landgrafenberg'e ulaştı ve platonun ilerisindeki düşman ordugâhını görmesinin ardından Lannes'ın kolordusu ile İmparatorluk Muhafızları'nın buraya konuşlanmasını emretti. Söz konusu birlikler düşman toplarından yaklaşık 1 km uzaklıkta bulundukları için riskli bir hamleydi bu. Bugün

Jena'nın yukarı kesimindeki Landgrafenberg'de Napoléon Taşı (*Napoleonstein*) adında bir taş bulunur ve taşın üzerinde Napoléon'un yaşamında önem arz eden lokasyonların Jena'dan ne kadar uzakta olduğu yazılıdır. Buna göre Jena, Paris'ten 700, Kahire'den 2.838,

Landgrafenberg'de şöyle bir gezilecek olursa, aralıksız sürdürülen bir top ateşi olmadığı müddetçe göz alabildiğine uzanan bu düzlük platoya iki kolordunun konuşlandırılabileceği hemen anlaşılacaktır. Napoléon o gece Lannes'a ait topları platoya taşıttı. Bu toplar Augereau'nun kolordusuna ve İmparatorluk Muhafızları'na dâhil edilecekti. Soult ile İhtiyat Süvarileri yoldayken Ney de çok uzak sayılmazdı. Napoléon ve Berthier, ertesi gün Davout'nun Prusya sol kanadını çevireceğini ümit ederek Fransız komutana gelişigüzel çiziktirilmiş bir not gönderdi. "Eğer Bernadotte yanınızdaysa [Dornburg kasabasına] birlikte ilerleyebilirsiniz" diyordu notta.[104]

Jena Muharebesi, salı gününe denk gelen 14 Ekim 1806 tarihinde, yoğun bir sisin hâkim olduğu saat 06.30'da başladı. Napoléon saat 01.00'den beri ayaktaydı ve Lannes'ın tümen komutanlarından General Louis Suchet'yle birlikte ileri karakolları inceliyorlardı. Tam o sırada sol kanattaki nöbetçi karakollarından biri üzerlerine ateş açtı. Rüstem ve Duroc'un bağırıp Fransız olduklarını bildirmesine kadar da ateş kesilmedi.[105] Napoléon çadırına döndükten sonra saat 03.00'ten itibaren art arda emirler göndermeye başladı. Tasarladığı plana göre Lannes; General Suchet ve General Honoré Gazan tarafından komuta edilen kendisine bağlı iki tümenle General Bogislav von Tauentzien'in emrindeki Prusya öncü kuvvetlerine taarruz edecek ve böylece ordunun geri kalanına düzlük arazide manevra alanı yaratacaktı. Augereau, Cospeda Dağ Geçidi olarak da bilinen Jena-Weimar yolunda mevzilenecek ve Lannes'ın sol kanadında ilerleyecekti. Ney, Lannes'ın sağ kanadında ilerlerken Soult tüm ordunun sağ kanadını koruyacak, İmparatorluk Muhafızları ile süvariler düşman hatlarında oluşacak zayıflıklardan faydalanmak üzere ihtiyatta tutulacaktı.

Napoléon, Lannes'ın kolordusunu Tauentzien'in üzerine salmadan önce askerlere saat 06.00'da sert bir nutuk çekti. 1804'te strateji üzerine yazdığı kitabıyla Napoléon'un dikkatini çeken, sonra da resmî tarihçi sıfatıyla İmparator'un kurmayları arasında kendine yer bulan askerî tarihçi Albay Baron Henri de Jomini, Napoléon'un konuşmasındaki bir detaydan etkilenmişti. İmparator, "askerleri cezbeye getirirken düşmanı gereğinden fazla aşağılamamak gerektiğini, çünkü düşman çetin bir mukavemet sergilerse askerlerin maneviyat açısından sarsılabileceğini" iyi kavramıştı. Dolayısıyla Napoléon, Lannes'ın askerlerine hitap ederken Prusya süvarilerinden övgüyle bahsetti fakat Piramitler Muharebesi'nde vuruşan tecrübeli askerleri kastederek "...ancak Mısırlıların süngüleri karşısında hiçbir şey yapamazlar!" diye de ekledi.[106]

Marengo'dan 707, Madrid'ten 1.657, Austerlitz'ten 429, Borodino'dan 1.683, Waterloo'dan 503 ve St Helena'dan 7.626 km uzaklıktadır. Bu taş aynı zamanda, at arabalarının ve yelkenli gemilerin çağında 17 yıl gibi bir sürede böylesine uzak mesafeleri kat eden bir adamın ne denli enerjik olduğunu da hatırlatan bir semboldür. -y.n.

Closewitz köyü istikametinde kol düzeninde ilerleyen Suchet, platoya ulaştıktan sonra hat düzeninde mevzilenmeye hazırlanıyordu ki yoğun sis yüzünden sola sapıp Closewitz ile Lützeroda arasında konuşlu bulunan düşmanla karşılaştı. Sis yavaş yavaş dağılırken yaklaşık iki saat boyunca süren sert çarpışmalar Fransızların düzenini bozup büyük miktarda mühimmat harcanmasına yol açtı. Bu esnada muharebe alanının en yüksek noktası olan Dornburg'ta düşman süvarisi de toplanmıştı. Ancak mükemmel bir talim ustası olan Lannes, ikinci hattını cepheye sürüp platoyu temizlemeye girişirken Lützeroda'dan başlayan Prusya karşı taarruzunu da savuşturup Vierzehnheiligen'e yöneldi. Vierzehnheiligen'in ötesine geçildiğinde muharebe alanı bir anda dümdüz oluyor, süvari birliklerine âdeta gün doğuyordu. Hohenlohe eş güdümlü büyük bir karşı taarruz icra etmek yerine kuvvetlerini Fransızların üzerine parça parça gönderirken Fransızlar süreç içerisinde hem Vierzehnheiligen'i hem de Dornberg'i ilk başta ele geçirdi ancak daha sonra yitirdi. Muharebenin tam bu anında Lannes'a katılan Napoléon, sisin tamamen dağıldığı 07.30 sularında Vierzehnheiligen'e taarruz etmek üzere 25 topluk bir batarya derleyip 40'ıncı Piyade Alayı'nı bu yöne sevk etti.

Saint-Hilaire, Soult'un bölgeye intikal etmesinin ardından Prusyalıları Closewitz'ten sürdü. Topçu birlikleri ile süvarilerin yetişmesinin ardından ise Rödigen köyüne ilerlemeye başladı. Saint-Hilaire, burada çetin bir Prusya direnişiyle karşılaştı ancak saat 10.15'i gösterirken Hermstedt istikametinde ilerlemeye muvaffak oldu. Amacı düşmanın sol kanadını çevirmekti. Augereau, koca bir tümenin başında Cospeda Dağ Geçidi'nden geçtiği için saat 09.30'a kadar platoya ulaşamamıştı ancak muharebe alanına varmasının ardından Isserstedt'in doğusunda düşmanla sıcak temas sağladı. Bu sırada Ney, yaklaşık 4.000 askerle platoya ulaşmış ve Lannes'ın sol kanadında bir gedik tespit etmişti. Bunun üzerine derhâl inisiyatif alıp Lannes'ın arkasından dolandı ve sol kanattaki gediği dolduracak şekilde cephe hattına atıldı. Ney'in bu taarruzu tam da Lannes'ın Vierzehnheiligen'den püskürtülmek üzere olduğu bir zamanda gerçekleşmiş ve bu sayede köy, Fransızların elinde kalmaya devam etmişti. Bu da Fransız kıtalarının Dornberg'in güneyine ilerlemesine olanak sağladı. Prusyalıların Vierzehnheiligen Köyü'ne yönelik aralıksız süren top ateşi Fransız ilerleyişini durdursa da Ney'in piyadeleri köye âdeta kazık çakmıştı. Akabinde başlayan Prusya süvari taarruzu ise Ney'i piyade karesine sığınmaya mecbur bıraktı. Bu noktada Napoléon, emrindeki kuvvetlerle Dornberg'e yıldırım hızında bir taarruz düzenleyen ve saat 10.30'da Ney'e katılan Lannes'a yeni bir emir gönderdi. Yaklaşık 3.500 süvari ile 500 topçu erinin himayesinde 5.000 piyadeyi köye gönderen Hohenlohe'nin üzerine Vierzehnheiligen müdafileriyle birlikte kusursuz bir tören nizamında yıkıcı bir yaylım ateşi açılacaktı. Bu noktada Hohenlohe'nin emrindeki birliklerin köye şok bir taarruz gerçekleştirmemeleri önemli bir kırılma noktasıydı.

Saat 11.00 itibariyle Augereau, Isserstedt'i ele geçirip Ney'le bağlantı kurdu. Güneş en tepeye ulaştığında ise Soult ordunun sağ kanadına ulaştı. Ney'in iki tümeninin Lannes'ın sol kanadında bulunması, General Dominique Klein, General Jean-Joseph d'Hautpoul ve General Étienne Nansouty komutasındaki süvari birliklerinin ise muharebe alanına intikal etmesiyle birlikte Napoléon geniş çaplı bir taarruz için doğru zamanın geldiğine hükmetti. İmparatorun emriyle birlikte Fransız ordusu, kol düzenindeki taburların takibinde derin hat düzeninde cephe hattı boyunca ilerlemeye başladı. Prusyalılar bir saat kadar inatla düzeni koruyarak geri çekilseler de zayiat giderek artıyordu. Murat'nın defaatle icra ettiği süvari taarruzları ise en sonunda Tauentzien'in emrindeki alayların dağılıp kaçmasını sağladı. Saat 14.30 itibariyle subayların emrinde kontrollü şekilde çekilen kare düzendeki birkaç tabur haricinde Hohenlohe'nin ordusu bozguna uğramış bir vaziyette muharebe alanını terk ediyordu. Eline süvari kırbacını, arkasına ise üç kolorduya mensup dragon, zırhlı ve hafif süvarileri alan Murat, yaklaşık 10 km boyunca acımasız bir takip harekâtına başladı. Bu süreçte birkaç bin Sakson'u esir alırken çok sayıda düşmanı katletti. Weimar'a varıp durduğunda saat 18.00'i gösteriyordu. Murat'nın bozgun durumundaki Prusya kuvvetlerine yönelik bu derinlemesine takibi, zaferden mümkün olan en fazla getiriyi elde etme konusunda ders kitabı niteliğinde bir örnektir. Gerçekten öyledir, zira bu girişim bugün hâlâ askerî akademilerde ders olarak okutulmaktadır.

Zafer kazanılmıştı kazanılmasına ancak Napoléon, Brunswick Dükü'nün komutasındaki esas Prusya ordusuyla değil, Hohenlohe komutasındaki artçı kuvvetlerle çarpışmıştı. Esas orduyla kozlarını paylaşacak olan, 21 km ötedeki Auerstädt'te konuşlu bulunan Davout'ydu. Nitekim aynı gün içinde vuku bulan bu muharebede Davout, Braunschweig Dükü ile Kral Friedrich Wilhelm komutasındaki Prusya ordusunu mağlup etti. Kral, at üstünde saatlerce süren bir seyahatin sonunda kaçıp canını kurtarırken Braunschweig Dükü muharebede aldığı bir yaradan dolayı kısa bir süre sonra yaşamını yitirdi. Emrinde 30.000 asker ve 46 top bulunan Davout, 52.000 asker ve 163 topa sahip Prusya ordusunu çift taraftan kuşatmaya girişmişti. Bu kanlı çarpışmada Fransızlar 7.000 zayiat verirken Prusya'da bu oran 14.000 seviyesindeydi.[107] Auerstädt Muharebesi, Napoléon Savaşları'nın en göz alıcı zaferlerinden biridir. Davout, tıpkı Austerlitz'te olduğu gibi olasılıkları Napoléon'un lehine radikal bir biçimde değiştirmişti. Davout'nun emir subayı Albay Falcon, Napoléon'a esas Prusya ordusunu değil Hohenlohe'nin artçı kuvvetlerini mağlup ettiğini söylediğinde Napoléon buna inanmamış, "Marçaliniz çift görmeye başladı herhâlde" demişti.[108] Ancak gerçekleri öğrendiğinde coşkudan âdeta bir volkan gibi patladı. Daha sonra Falcon'a "Mareşalinize bildirin; kendisi, generalleri ve kıtaları sonsuza kadar minnettarlığımı kazanmışlardır"

dedi. 25 Ekim'de Berlin'e ilk giren birlik olma şerefini de yine Davout'nun kolordusuna bahşetti.[109] Ancak buna rağmen Auerstädt Muharebesi, muharebede elde edilmiş bir şeref payesi olarak bayraklara işlenmedi. Çünkü bu durum, Napoléon'un Hohenlohe'ye karşı kazandığı önemli zafer ile Davout'nun Braunschweig'a karşı elde ettiği parlak galibiyetin karşılaştırılmasına yol açabilirdi.

Bernadotte ise tam aksine muharebe alanına gelmeyi başaramamıştı. Napoléon ile Davout bu yüzden kendisini hiç affetmeyecekti. Muharebenin gerçekleştiği dönemde kısa süreliğine de olsa Bernadotte'u divanıharpta yargılatmayı aklından geçiren Napoléon, St Helena'dayken "Bernadotte'u kurşuna dizdirmeliydim" diyecekti.[110] Nitekim 23 Ekim'de Fransız komutana sert bir mektup yazan İmparator, "Kolordunuz muharebe alanında yoktu" dedi. "Bu durum benim için bir faciaya yol açabilirdi." Bernadotte, Berthier'nin emrini yerine getirip Dornburg'a ilerlemişti. Napoléon ile Bernadotte'un yüz yüze şiddetli bir görüşme gerçekleştirdiği anlatıları ise gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Bernadotte, 9 Ekim ile 8 Aralık tarihleri arasında Napoléon'la şahsen hiç görüşmemiş, hatta Napoléon, Lübeck'i Blücher'in elinden söküp aldığı için Bernadotte'a övgü dolu bir mektup yazmıştı.[111] Berthier'nin anlaşılması güç ve muğlak bir emir verdiğine nadiren rastlanırdı ancak Bernadotte'un o gün muharebe alanında olmaması, böyle bir şeyin nelere yol açabileceğinin göstergesiydi. Bununla birlikte Bernadotte bir kez daha Napoléon'un öfkesini yönelttiği günah keçisi olduğunun farkına vardı. Fransız komutanın Napoléon'a yönelik şahsi nefreti ve onu kıskanması da durumu iyice içinden çıkılmaz bir hâle sokmuştu.

Napoléon, muharebenin ertesi günü saat 03.00 sularında Jena'dan Josephine'e yazdığı mektupta "Sevgilim, Prusya kuvvetlerine karşı mükemmel manevralar icra ettim" diye övündü. "Dün görkemli bir zafer elde ettim. Düşman kuvvetlerinin mevcudu 150.000'i buluyordu. 100 parça top ve düşman sancaklarına ek olarak 20.000 Prusyalıyı esir aldım. Prusya Kralı'nı da gördüm. Kendisine çok yaklaştım ancak esir almayı başaramadım. Kraliçe de keza kaçmayı başardı. İki gündür geceyi açık havada geçiriyorum. Şu an son derece iyi durumdayım. Her zamanki gibi sayılar abartılıydı. Friedrich Wilhelm ile kraliçe de daha önce belirtildiği gibi Jena'da değil, Auerstädt'teydi. Bununla birlikte neredeyse kusursuz bir şekilde icra edilen muharebelerin ardından Napoléon 83, Davout ise 53 top ele geçirmişti. Dolayısıyla Napoléon'un "son derece iyi" olduğuna şüphe yoktu.

XVIII
Abluka

"İmparator Napoléon'un pek çok kez göğsündeki Şeref Lejyonu Nişanı'nı çıkarıp cesur bir askerin göğsüne kendi elleriyle taktığı biliniyordu. XIV. Louis cesur askerin soylu olup olmadığını sorgulardı. Napoléon ise soylu kişinin cesur olup olmadığını..."

–İmparatorluk Muhafızları'na mensup Yüzbaşı Elzéar Blaze

"Bir askerde olması gereken en önemli vasıf, bitkinlik ve yoksunluk karşısında sergilediği metanettir. Cesaret ancak ikinci sırada gelir. Zorluk, yoksunluk ve eksiklik bir asker için en iyi öğretmendir."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 58

Napoléon, Jena'nın ardından Prusyalıları kastederek "Bir ordunun böylesine büyük bir mağlubiyete uğradığına daha önce şahit olmadım" dedi.[1] Ancak Friedrich Wilhelm yine de teslim olmayıp savaşmaya devam etmek için kuzeydoğu yönünde çekilmeye karar verdi. Zira Rus ordusunun ilerlemekte olduğunu biliyordu. Aslına bakılırsa muharebenin ardından Prusya'nın Paris büyükelçisi Marki Girolamo di Lucchesini ile Duroc arasında müzakereler başlamıştı ancak herhangi bir sonuç elde edilemedi. Napoléon isabetli bir şekilde Lucchesini'nin savaşın başat destekçilerinden biri olduğundan şüpheleniyordu. Nitekim Talleyrand'a yazdığı mektupta "Bu *pantaloon*'un* embesilliğini kanıtlayacak daha aşikâr bir kanıt yoktur herhâlde" dedi.[3]

Bu arada *Grande Armée*, Prusyalılara durup toparlanma fırsatı vermemek için ilerleyişini sürdürüyordu. Spandau 25 Ekim'de Suchet'ye, Stettin 29'unda Lasalle'a ve oldukça muhkem Magdeburg şehri 11 Kasım'da Ney'e teslim oldu ve böylelikle Prusya'nın tüm batı toprakları kontrol altına alındı. 7 Kasım'a gelindiğinde ise Auerstädt'ta cesurca vuruşan General Gebhard von Blücher tüm

* *Commedia dell'arte*'de açgözlü bir paralı asker rolünü oynayan Pantalone karakterine atıf yapılıyor –y.n.

mühimmatını tüketmesinin ardından emrindeki kuvvetlerle birlikte Lübeck'te teslim oldu.

Berlin'in düşüşü öylesine ani olmuştu ki dükkân sahipleri Napoléon'u hicveden karikatürleri vitrinlerden kaldıracak zamanı bile bulamamıştı.[4] İmparator, şehri ele geçirmesinin ardından tıpkı Venedik'te yaptığı gibi Berlin'in sembol abidesine el koydu. Brandenburg Kapısı'nın üzerinde yer alan "Quadriga" tarzı at arabası ile arabayı çeken kanatlı Zafer Tanrıçası'nı Paris'e gönderdi. Prusya Muhafız Birliği'ne mensup esirler ise bir ay önce karşısına geçip kibirle kılıçlarını biledikleri Fransız Büyükelçiliği'nin önünden yürütüldü.[5] 1757'de Büyük Friedrich tarafından Fransız ordusunun küçük düşürüldüğü Rossbach* Muharebesi'nin alanını da ziyaret eden Napoléon, buradaki zafer sütununu da Paris'e gönderdi.[6] İmparator, 23 Ekim'de Wittenberg'ten Josephine'e yazdığı mektupta bir kere daha "Gayet iyiyim" diyordu. "Bitkinliğim de geçiyor."[7] Gelgelelim Napoléon'un Josephine'e yazdığı çok sayıdaki mektubu "Gayet iyiyim" (*Je me porte bien*) diye sonlandırma alışkanlığı sonraları tehlikeli bir âdet hâline gelecekti.[8]

Napoléon, aniden bastıran bir fırtına sebebiyle o gün bir avcı kulübesine sığınmak zorunda kaldı. Kulübedeki genç kadın, 2'nci Hafif Piyade Alayı'na mensup olan ancak Abukir Muharebesi'nde yaşamını yitiren bir tabur komutanının dul eşi olduğunu ve çocuğuyla bir başına kaldığını söyleyince Napoléon çocuğun meşruiyetine dair kanıtları inceleyip kadına yıllık 1.200 frank maaş bağladı. Kadının ölümünden sonra maaşın çocuğa kalması için gerekli talimatları vermeyi de ihmal etmedi.[9] Ertesi gün Potsdam'a geçip Büyük Friedrich'in Sanssouci Sarayı'nı ziyaret eden İmparator, burada Prusyalı büyük komutanın kılıcını, kemerini, kuşağını ve madalyalarını inceledi. "Rossbach felaketinin intikamını" almaya devam etmek için tüm bunları *Les Invalides*'e gönderen[10] Napoléon, Kral'ın çalar saatini ömrü boyunca başucunda taşıyacak ancak flütüne dokunmayacaktı. Flüt bugün hâlâ Sanssouci'de sergilenmektedir. Elde ettiği bu ganimetleri kastederek, "20 milyon franktansa bunları almayı yeğlerim" diyen İmparator, daha sonra Friedrich'in mezarına bakarken dalıp gidecek ve şöyle diyecekti: "Şapkalarınızı çıkarın beyler. Şayet o hayatta olsaydı ben burada olamazdım."[11]

Napoléon, Potsdam'da bulunduğu süre içerisinde çok daha büyük bir intikam hırsına kapıldı. Berlin'deki Prusya heyetinde bulunan Prens Franz Ludwig von Hatzfeld, Hohenlohe'ye şifreli olarak Fransız ordusunun mevcudunu ve durumunu bildirmişti. Berthier, Duroc, Caulaincourt ve Rapp, Napoléon'un öfkesini dindirmeye çalıştıysa da İmparator casusluk suçlamasıyla Hatzfeld'i divanıharpta yargılatmak ve kurşuna dizdirmek istiyordu. O esnada Enghien

* Bugün Braunsbedra olarak bilinen yer. –y.n.

Dükü'nün karanlık akıbeti muhtemelen Caulaincourt'un zihnine bir kâbus gibi musallat olmuştu. Berthier ise Napoléon'un danışmanlarına yönelik "tahammülünü yitirmesi" üzerine odayı terk etti.[12] Nitekim aşırı tepki verdiğini anlayan Napoléon, Hatzfeld'in hamile karısının kendisine gözyaşları içinde yalvardığı dokunaklı bir sahne tertip etti. Ardından da yüce gönüllü olduğunu gösterircesine şifreli mektubu ateşe atıp kanıtı yok etti.[13]

Aynı gün Davout Berlin'e girerken Suchet, Spandau'yu ele geçirdi. Napoléon ise Fouché'ye Pierre Gardel'in "Odysseus'un Dönüşü" isimli balesiyle ilgili yazdığı mektupta sahne dekorlarının masraflarını sorup "Kötü bir şey sahnelenmesin. Neyi kastettiğimi anlamışsındır" dedi ve detaylı bir rapor istedi. (İmparator, Odysseus'un uzak diyarlarda olduğu süreçte karısı Penelope'ye art arda taliplerin gelmesini kastediyordu.)[14] Yine de Napoléon, riyakârca davranıp kendisine yapılmasından çekindiği imaları Kraliçe Louise'ye yapmaktan geri durmadı. Bir bildiride "Kraliçe'nin Potsdam'daki konutunda Rus İmparatoru'nun bir portresinin bulunduğunu ve bu portreyi İmparator'un prens olduğu dönemde Kraliçe'ye bizzat verdiğini" yazdı.[15]

Napoléon bununla da yetinmeyip Friedrich Wilhelm'in devleti karısının yönetimine terk ettiğine yönelik ciddi iddialarda bulundu. 27 Kasım'da Charlottenburg Sarayı'nda seferin 19. bildirisini kaleme alan İmparator "Kraliçe'nin makyaj malzemelerinin yanında bulunan notların, raporların ve belgelerin üzerine misk kokusu sinmişti" diyordu.[16] İnsanların anlatılanı kavrayamaması ihtimaline karşı ise şöyle devam ediyordu: "Kadınların siyasi meseleleri yönlendirmesine izin veren yöneticilerin ne kadar sefil duruma düştüğünü tarihî vesikalar... göstermektedir –sanki böyle bir şeyin kanıta ihtiyacı varmış gibi..." Napoléon'a tüm benliğini adayan Bausset bile İmparator'un bu satırları "öfkeyle ve nezaketten yoksun bir şekilde" kaleme aldığını düşünüyordu. Hatta Josephine, bildirilerde Kraliçe Louise'ye yönelik ifadelerden yakınınca Napoléon "Doğru," demişti. "Manipülatif kadınlardan nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmiyorum. Ben iyi huylu, nazik ve tutkulu kadınlara alışkınım. Bu tavrımın sebebi belki de bu kadınların bana seni hatırlatmasıdır."[17]

Napoléon 26 Ekim'de Potsdam'da "Askerler!" diye hitap etti Fransız ordusuna. "Ruslar övünçle bize doğru ilerliyor. Biz de onlara doğru ilerleyecek ve onları yolun diğer yarısını kat etme zahmetinden kurtaracağız. Prusya'nın kalbinde ikinci bir Austerlitz'i yaşayacaklar!"[18] Aslına bakılırsa askerler bu türden sözler duymayı değil Prusya başkentini de ele geçirdiklerine göre artık evlerine dönmeyi istiyorlardı.

Tam takım üniformalarını kuşanmış 20.000 grenadier ve ağır zırhlı süvarinin başını çeken İmparator, 27 Ekim'de icra edilen görkemli bir geçit töreniyle

Berlin'e girdi. O günün görgü tanıklarından Yüzbaşı Coignet "İmparator, üzerinde metelik boyutunda bir armanın yer aldığı küçük şapkasını takmış ve gösterişten uzak kıyafetlere bürünmüş hâlde mağrur bir edayla ilerliyordu" diyordu. "Kurmayları da üniformalarını eksiksiz bir şekilde kuşanmışken böylesine göz alıcı bir ordunun başkomutanı olarak en sade giyinen kişinin Napoléon olduğunu görmek bir hayli ilginçti."[19] Stendhal, 1840 yılında geleceğin imparatoriçesi Eugénie'ye bir mektup yazacak ve o günleri şöyle anlatacaktı: "[Napoléon] askerlerinden yirmi adım önde gidiyor, sükûnete bürünmüş kalabalık ise [İmparator'un] atından yalnızca birkaç adım uzakta duruyordu. Evlerin birinden açılabilecek bir ateş sonucunda yaşamını yitirmesi işten bile değildi."[20] Napoléon, Friedrich Wilhelm'in Berlin'deki rokoko tarzı Charlottenburg Sarayı'na yerleşip bu devasa sarayı karargâhı hâline getirdi. Kendisi bu dönemde hazine harcaması konusunda bir rekora imza atıp yalnızca "bir Berlinli" şeklinde tanımlanan bir kadına 23.300 frank bahşedecekti.[21] İmparator, 30 Ekim'de Prusya'ya Elbe'nin batısında kalan tüm toprakların terk edilmesini öngören bir barış antlaşması teklifinde bulundu. Aslına bakılırsa Friedrich Wilhelm bunu kabul etmeye meyilliydi ancak Napoléon, Rusya'yla gerçekleşecek muhtemel savaş için Prusya'nın harekât üssü olarak kullanılacağını da söyleyince Kral konsey üyelerinin büyük kısmının tavsiyelerinin hilafına savaşa devam etme kararı alıp Baltık kıyılarındaki Königsberg'e (bugünkü Kaliningrad) çekildi.[22]

Fransa her yıl Napoléon'a 80.000 yeni asker sağlıyordu ve 1806 devrelerinin büyük bir çoğunluğu Prusya istikametinde yola çıkmıştı. Prusya şehirlerine yerleştirilen garnizon kuvvetleri hariç tutulursa Napoléon'un hâlihazırda arazide konuşlu 80.000 askeri vardı. Bunlara yeni gelen 80.000 asker ile Ren Konfederasyonu'ndan gelen müfrezeler de dâhil edilirse Napoléon kasım ayından önce, başka deyişle kış mevsimi sefer dönemini henüz nihayete erdirmemişken Vistül Nehri'ni aşıp yakın zamana kadar Polonya olarak bilinen topraklara adım atabilirdi. 966'dan beri bir Avrupa devleti, 1205'ten beri bir krallık ve 1569 tarihli Lublin Birleşimi'nden beri Litvanya'yla birlikte İki Ulus Devleti'nin bir parçası olan Polonya, 1772, 1793 ve 1795 yıllarında Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından adım adım parçalanmıştı. O gün itibariyle her ne kadar ortada bir Polonya devleti kalmamışsa da bu üç devlet Polonyalıların millet olma ülküsünü yok etmeye muvaffak olamamıştı. Napoléon da bu hassasiyetin üzerine gidiyor, Polonyalıları sürekli bir gün ülkelerinin kendisi tarafından yeniden tesis edileceğine inandırmaya çalışıyordu. Belki bunu bir gün gerçekten yapacaktı ancak kısa vadede böyle bir planı yoktu. Fransız İhtilal Ordusu'nda "Polonya Lejyonları" kurulduğundan beri yaklaşık 25.000 ila 30.000 Polonyalı iki İtalya seferinde, Almanya'da ve Saint-Domingue'de mücadele etmişti. Napoléon'un Polonya ülküsüne yönelik görünürdeki ilgisi,

çok daha fazla sayıda Polonyalının onun sancağı altında toplanmasını sağladı. Hatta Napoléon'un en iyi birliklerinden bazıları Polonyalıydı. Özellikle *Grande Armée*'deki ilk mızraklı süvari birliği öylesine göz alıcı bir performans sergilemişti ki 1812 yılına kadar dokuz dragon alayının mızraklı süvari alaylarına dönüştürülmesi kararı alındı.

Yaklaşan sefer için Fransa ve Almanya'dan atlar toplanıyor, *Grande Armée*'yi takviye etmek adına *İtalya Ordusu*'nun süvari birlikleri yeni harekât bölgesine sevk ediliyordu. Napoléon Prusya'da üniformalara, gıda maddelerine, eyerlere, ayakkabılara ve gerekli başka malzemelere el koyarken Polonya yollarının durumu mütemadiyen ikmal sıkıntısı çıkabileceğine işaret ediyordu. Kafası sürekli askerlerin giyeceği ayakkabı ve çizmelerle meşgul olan İmparator yalnızca kasım ve aralık aylarında farklı kişilere bu konuyla ilgili 23 mektup yazdı. Bunlardan birini de Potsdam'daki süvari karargâhının komutanı General François Bourcier'ye gönderdi. Mektupta Prusya süvarilerinin Fransız ayakkabılarına karşılık çizmelerini vermelerini emreden İmparator "Nasılsa çizmelerine bir daha ihtiyaçları olmayacak" dedi. "Durum bunu gerektiriyor..."[23]

Napoléon, 2 Kasım'da Davout'ya Beaumont'un dragon birliklerini de yanına alıp Poznan* istikametinde doğuya ilerlemesini emretti. Ardından da Augereau'yu gönderdi.[24] Birlikler varış noktasına ulaşmalarının ardından burada bir üs tesis edip fırınlar kurdular. Bunun akabinde Lannes, Soult, Bessières, Ney ve Bernadotte tarafından komuta edilen ve toplamda 66.000 piyade ve 14.400 süvariden oluşan beş kolordu takibe başladı. Napoléon'a gelince, kendisi Oder ve Vistül nehirleri arasında kalan bölgeyi işgal etti. Zira Rusların bu bölgeyi ele geçirmesini istemiyordu. Bunu yaparak aynı zamanda Prusyalıların yeniden harekete geçmelerini engellemeyi ve Avusturya'yı tarafsız kalmaya ikna etmeyi umuyordu. İmparator şu aşamada Berlin'de kalmaya karar verdi. Ayın 4'ünde ise 68.000 Rus askerinin Prusyalı General Anton von Lestocq'un emrindeki 20.000 mevcutlu Prusya ordusuyla birleşmek üzere Grodno'dan hareketle batıya doğru ilerlediğini öğrendi.** "Şayet Rusların ilerlemesine izin verirsem Polonya'nın kaynaklarını ve desteğini yitireceğim" dedi. "Akabinde yalnızca uzakta olduğu için çekingen davranan Avusturya'yı da ikna edebilirler ve onlarla birlikte tüm Prusya milletini harekete geçirebilirler."[25]

* Bugün Polonya'ya bağlı Poznań şehri. -y.n.

Çar, Rusya'nın 50 milyonluk nüfusunun serflerden oluşan yarısının %5'ini seferber etmişti. Dolayısıyla ordu hiçbir zaman insan gücü sorunu yaşamadı (Summerville, *Napoleon's Polish Gamble*, s. 19). Rus köylüleri ayrılma ihtimali olmaksızın 25 yıllığına askere alınırdı. Çoğunluğu okuma yazma bilmeyen, yetersiz beslenen, kötü koşullarda barınan, bakımsız ve neredeyse hiç ücret almayan bu askerler, ne ilginçtir ki mükemmel askerlerdi (Lieven, *Russia Against Napoleon*, muhtelif yerlerde). -y.n.

Bunun üzerine Murat, Davout, Lannes ve Augereau, Vistül Nehri'nin batı yakasındaki kışlalarında onarım işlerine girişmeyi beklemeksizin nehrin doğusunda köprübaşları teşkil etmek üzere ilerlemeye başladı. Paris'ten 1.600 km uzakta, Avrupa'nın en yoksul ve erzaktan en yoksun topraklarında iki, hatta Avusturya da dâhil edilirse üç hasım devlete karşı doğu istikametinde ilerlemek mutlak suretle ciddi bir risk teşkil ediyorsa da durum Austerlitz seferinin koşulları kadar kötü sayılmazdı.

Seferin sonraki sürecinde vuku bulan çarpışmaların neredeyse tamamı önceleri Polonya'ya ait olan Doğu Prusya topraklarından gerçekleşti. Bu topraklar bugün Kaliningrad şehrini de barındıran 15.100 km²'lik bir Rus bölgesidir. Bölgenin büyük kısmı, içerisinde çok sayıda nehir, göl ve ormanın bulunduğu bataklık ve düzlük bir alandır. Kışları sıcaklık -30 °C'a kadar düşer ve gün ışığı yüzünü ancak 07.30 ile 16.30 arasında gösterir. O dönemde bölgedeki yollar çoğunlukla haritalarda yer almayan patikalardan oluşuyordu. Hatta Varşova'dan Poznan'a giden ana yol, döşeli olmadığı gibi kenar arıklarından da yoksundu. Sağanak yağış kırsal alanı âdeta bir çamur deryasına çevirmişken toplar saatte ancak 2 km yol kat edebiliyordu. Napoléon bir defasında bununla ilgili şaka yolu şöyle demişti: "Hava, su, toprak ve ateşe ek olarak yeni bir element keşfettim: çamur!" İmparator, araştırma ekibini önden gönderip kırsal alanın haritasını çıkarmalarını ve çizimler yapmalarını istedi. Tüm köylerin isimleri, nüfusları ve hatta toprak tipleri not düşülecekti. Bilgilerin yanında ise o notu düşen subayın imzası yer alacak, böylece Napoléon ilave bilgi almak istediği zaman ilgili kişiyi yanına çağırabilecekti.

Napoléon, Ruslarla kozlarını paylaşmaya hazırlanırken bile Fransa'nın uzun vadeli çıkarlarına aynı derecede bir tehdit olarak gördüğü Britanya'yı düşünüyordu. Nitekim cuma gününe denk gelen 21 Kasım 1806'da Berlin Kararnameleri'ni kanunlaştırdı. Bu kanun, Büyük Britanya'yı müzakere masasına oturtmak için hazırlanmış olsa da (uygulamaya Portekiz, İspanya ve Rusya'nın da zorla dâhil edilmeye çalışılmasının ardından) kendi yıkımına yol açacaktı. Berlin Kararnameleri ile bunların ardılı olan 1807 ve 1810 tarihli Milano ve Fontainebleau Kararnameleri'nin sonucunda ortaya konan "Kıta Sistemi", Napoléon tarafından "misilleme" olarak değerlendiriliyordu. Zira Britanya, 16 Mayıs 1806'da ilan ettiği bir Konsey Emri'yle, Brest'ten Elbe'ye kadar tüm Avrupa kıyılarını ablukaya almaya karar vermişti.[26] "İngiltere'nin uygar insanların ortak bir mutabakatla biat ettiği milletler kanununu kabul etmemesi" diye başlayan Berlin Kararnamesi, Britanya karşıtlarının "düşmanına onun silahıyla karşılık verme hakkına sahip olduğunu" vurguluyordu. Dolayısıyla bu politikayı destekleyen Talleyrand'ın üzerinden tekrar tekrar geçtiği kanun maddeleri kati ve katıydı:

1. Britanya Adaları tecrit edilmiştir.
2. Britanya Adaları'yla iletişim kurmak ve ticari faaliyetlerde bulunmak yasaklanmıştır.
3. Hangi hâl ve koşulda olursa olsun tüm Britanya tebaası... savaş esiri muamelesi görecektir.
4. İngiltere vatandaşlarına ait depo, ticari mal ve taşınmazlara resmen el konacaktır...

7. İngiltere'den ve İngiliz kolonilerinden gelen ya da işbu kararnamenin ilan edildiği tarih itibariyle oralarda bulunan hiçbir gemi kıta limanlarına kabul edilmeyecektir.[27]

Britanya'nın doğrudan ihracatının üçte biri ve dolaylı ihracatının dörtte üçü Avrupa kıtasına olduğu için Napoléon, bu girişimle Britanya hükûmeti üzerinde ciddi bir siyasi baskı yaratmayı ve Ağustos'ta son bulan müzakerelere yeniden başlamalarını sağlamayı ümit ediyordu.[28] 3 Aralık'ta Louis'ye yazdığı mektupta niyetini "Denizi kararın gücüyle fethedeceğim" şek inde özetleyen Napoléon[29], daha sonra şöyle dedi: "İngiltere'ye ağır bir darbe indirmenin ve onları barışa mecbur kılmanın yegâne yolu bu."[30] Haklıydı. Fransız donanmasının Trafalgar'da imha edilmesinin ardından ticari yöntemlerin dışında Britanya'ya doğrudan zarar vermenin hiçbir yolu yoktu.

Napoléon, Berlin Kararnameleri sayesinde daha önce Britanya'ya akan ticaretin Fransız iş adamları tarafından devralınacağını ümit etmiş ve bu kişilerin bu kararlardan memnun olacağını sanmıştı. Gelgelelim ticaret odalarından gelen raporlar Napoléon'u acı gerçekle yüzleştirdi. Öyle ki henüz aralık gibi erken bir tarihte Bordeaux Ticaret Odası tehlikeli bir darboğazla karşı karşıya olduğunu bildirdi. Uluslararası ticaret, katı bir Colbertçi politika güden Napoléon'un sandığının aksine bir tarafın kaybının diğer tarafın kazancı hâline gelmesi şeklinde işlemiyordu. Nitekim İmparator ortaya çıkan krizin önünü alabilmek için Mart 1807'de özel sınai kredi izinleri vermek zorunda kaldı.[31]

Britanya'nın Whig yanlısı muteber *Edinburgh Review* dergisinde ticaretin devam edebilmesi için barış çağrısında bulunan çok sayıda hararetli makale yayımlansa da (Wordsworth'ün şiirlerine saldıranlar da aynı derecede hararetliydi) Britanya hükûmeti, ülke içi eleştirileri dizginlemeyi başardı. Fransa'da ise Kıta Sistemi, özellikle Napoléon'un inşa ettiği rejim sayesinde kalkınan ve dolayısıyla onun doğal destekçileri hâline gelen kesimi vurdu. Bunlar arasında Napoléon'un daima kol kanat gerdiği orta sınıf, esnaf, tüccarlar, hâli vakti yerinde olan köylüler ve "millîleştirilmiş mülklerin" sahipleri yer alıyordu.

Hazine Bakanı Mollien süreçle ilgili olarak "Çarşı esnafı tüm yurtta mevcut durumdan yakınıyor" diyordu ancak Napoléon bir orta yol bulmak şöyle dursun bu tür şikâyetleri dinlemeye bile tahammül edemiyordu.[32]

Britanya bu hamleye 7 Ocak 1807'de yeni bir konsey emri ilan ederek misilleme yaptı. Bundan böyle "Avrupa'da bir düşman limanından diğerine gitmek suretiyle ticaret yapan tüm tarafsız gemilere el konacak" ve böylece "...düşmanın tarafsız kesimlerle gerçekleştireceği kıyı ticaretine engel olunacaktı."[33] Kasım ayında ilan edilen başka emirlere göre ise Fransa ile ona tabi tüm devletlere abluka uygulanacak, Fransa'ya giden ya da oradan dönen tüm gemiler ilk olarak Britanya'ya uğrayıp tazminat ödeyecek ve Britanya'dan geçiş izni alacaktı. Böylece ABD ile Fransa arasındaki ticaret, ABD gemileri Britanya'ya azımsanmayacak bir haraç ödemediği müddetçe engellenmiş oldu. Britanya'nın Amerikalılara Kraliyet Donanması'nda hizmet etmek üzere "el koyması" (yani adam kaçırması) bir yana, Britanya ile ABD arasında vuku bulan 1812 Savaşı'nın esas sebebi de Kasım 1807 tarihli bu konsey emirleriydi.

Kıta Sistemi'ndeki büyük bir problem de sistemin her yerde muntazam şekilde uygulanamamasıydı. Örneğin 1807'de 200.000 çift ayakkabı, 50.000 asker kaputu, 37.000 yelek ve *Grande Armée*'nin talep ettiği diğer malzemelerin üretimini tamamlayamayan Lübeck, Lüneburg, Rostock, Stralsund ve Bremen gibi Hansa Birliği kentleri, valilere tanınan özel izinle eksik malzemeleri Britanya'dan satın almak zorunda kaldı. Başka deyişle, Napoléon'un pek çok askeri Polonya Seferi'nde gerçekleşen muharebelerde Halifax ve Leeds'te üretilen üniformaları giydi. Bu durum, Britanyalı bakanların Avam Kamarası'nda Napoléon'un Britanyalı üreticilere başvurmadan subayların üniformasına rütbe işaretlerini bile diktiremeyeceği yorumlarını yapmasına yol açtı.[34]

Kıta Sistemi, imparatorluğun bazı kesimlerinde ciddi bir buhrana da yol açtı. Zira sistem kimi bölgelerde sanayi üretimini dengesiz hâle getirmiş, kimi bölgelerde rayından çıkarmış kimi yerlerde ise tamamen işlemez kılmıştı. Örneğin Berg Grandukalığı'nda birtakım ciddi karışıklıklar baş göstermiş, Mainz'a ise İngiltere'den ve Britanya'ya tabi kolonilerden gelen tüm mallara el koymak üzere iki alay sevk edilmişti. Avrupa'nın çeşitli yerlerindeki ambarlara gönderilen gıda maddeleri umumi yerlerde yakılırken Fransa'ya en yakın Alman bölgeleri Britanya'ya nispetle çok daha fazla zarar gördü.[35] Napoléon'un korumacı kararnameleri, Dieppe ve Honfleur sahillerinde devasa ateşlerin yakılmasına ve ele geçirilen Britanya mallarının buralarda yok edilmesine yol açtı.

Bir problem de sistemin yaygın şekilde baltalanmasıydı. Üstelik bunu bizzat İmparator'un ailesi yapıyordu. Louis, Hollanda'da kaçakçılığa göz yumarken ve Josephine karaborsadan kaçak mal satın alırken Murat, Napoli Kralı olmasının ardından sistemin kusursuz şekilde işlemesini sağlamakta başarısız

oldu.[36] Hatta Napoléon'a olağanüstü derecede sadık olan Rapp bile 1807'de vali olarak atandığı Danzig'de kaçakçılığa müsaade edip ele geçirilen malların yakılmasını reddetti.[37] Öfkeden deliye dönen Napoléon, Maliye Bakanı Gaudin'a "Mahiyeti ne olursa olsun hiçbir yasaklı mal benim emrim olmaksızın ülke topraklarına giremez" dedi. "...İstismarın haneme bu denli sokulmasına izin verirsem büyük bir ihmalkârlığa imza atmış olurum. Kanun varsa herkes uyacak."[38] Nitekim Napoléon, Hamburg Valisi Bourrienne'i tüccarlardan rüşvet alıp sistemin engelleyici tedbirlerini gevşettiği gerekçesiyle görevden alırken Louis'yi ibreti âlem için tahtından indirdi. Ancak tüm bunlara rağmen ihlaller neredeyse hiç azalmadan devam etti.

Napoléon kuşkusuz kaçakçılığın tamamen ortadan kaldırılacağına inanacak kadar safdil biri değildi ancak yine de bu uğurda ciddi adımlar atmaktan geri durmadı. 1806'da Elbe'ye 300 gümrük memuru ataması bunun bir örneğiydi. Gelgelelim Kuzey Denizi'ndeki Heligoland Adası'nda devasa bir şebeke kuran Britanya, kaçakçılığı teşvik etmek için daha fazla çaba sarf ediyordu.[39] 1811 yılına kadar Malta ile Güney Akdeniz limanları arasında mekik dokuyan ve genellikle geceleri mal kaçıran gemilerin sayısı 840'a ulaştı. Kaçakçılar, damgalama ile on yıllık zorunlu çalışma mahkûmiyetine, hatta 1808'den sonra tekrar eden suçlarda idam cezası riskine rağmen limanlara yanaşan gemilerden kahve ve şekeri indirip sınırlardan gizlice geçiriyorlardı.[40] (1736'da kaçakçılığa karşı idam cezasını getiren Britanya, o tarihten itibaren hükmü düzenli olarak icra ediyordu.)

Abluka altındaki Fransız donanması Avrupa kıyılarını denetleyemediği için Lizbon, Trieste, Atina, İskandinavya, Balear Adaları, Cebelitarık, Livorno, İyon Adaları ve St Petersburg farklı zamanlarda, farklı miktarlardaki Britanya malının kıtaya açıktan ya da örtülü şekilde giriş yapabileceği noktalar sağladı. Ayrıca Fransız gümrük memurları kaçak bir mala el koyduğunda rüşvet karşılığında malın bir kısmını geri veriyordu ve mal sahibi böyle durumlarda Londra'daki Lloyd Sigorta Şirketi'nden geri verilmeyen malın bedelini haciz sigortası kapsamında geri alabiliyordu. Tüm bunlar Fransa İmparatorluğu'nun 1806'da 51 milyon frank olan gümrük gelirinin 1809'da 11,5 milyon franga çakılmasına yol açtı. 1809 aynı zamanda Napoléon'un, Britanya'nın külçe altın rezervlerini eritmek maksadıyla kötü bir hasat dönemi geçiren düşmanına çok fahiş fiyatla tahıl ihraç etmesini sağladı bir yıldı. (O yıl Britanya'nın tahıl ithalatının %74'ü Fransa'dan sağlanmıştı.)[41*] Kıta Sistemi' in işlememesinin

Kıta Sistemi, Kraliyet Donanması'nı, kullanmaktan büyük memnuniyet duyduğu Kuzey Almanya kerestesinden mahrum bırakmakla küçük bir alanda da olsa başarıya ulaştı. Britanya bu durum karşısında Afrika'nın daha kalitesiz kerestelerine ve Malabar'ın tik ağacına yönelmek zorunda kaldı ki Amirallik Dairesi çok lifli olduğu için kıymıklanan ve muharebelerde zayiata yol açan bu kerestelerı kullanmaktan oldukça rahatsızdı (Albion, *Forests and Sea Power*, muhtelif yerlerde, *TLS 9/6/27* s. 399). –y.n.

bir sebebi de tüccarların Britanya tahvillerini kabul etmeye devam etmesi ve Londra'nın net sermaye girişini sürdürmesiydi.[42] Britanya para biriminin 1808 ile 1810 yılları arasında %15 değer kaybetmesi ve dolayısıyla Britanya mal ve hizmetlerinin daha ucuz hâle gelmesiyle Napoléon iyice öfkelendi. Ayrıca Kıta Sistemi, Britanyalı tüccarları daha esnek ve başka seçeneklere daha açık olmaya zorlamıştı. Tüccarların çok daha erken bir tarihte Asya, Afrika, Orta Doğu ve Latin Amerika'ya yatırım yapmaları sayesinde 1800 ile 1809 yılları arasında yıllık ortalama 25,4 milyon pound olan ihracat hacmi 1810 ile 1819 arasında 35 milyon pounda yükseldi. Üstelik ithalat rakamları da kayda değer seviyede düşmüştü. Dolayısıyla Britanya'nın 1780'den beri negatif seyreden ticaret dengesi bu tarih aralığında pozitife döndü.[43]

Napoléon, Avrupa'daki tüketicilerin Britanya mallarına erişimini engelleyerek başta Fransa olmak üzere kıtadaki üretimi arttırmayı ve üreticileri farklı alternatifleri araştırmaya teşvik etmeyi umdu. 1810'da şeker pancarı ile çivitotunun Fransa'da yetiştirilebileceği ortaya çıkınca Napoléon sekreterine bu durumun bir nevi Amerika'nın ikinci keşfi olduğunu söyledi.[44] 1808 Mart'ında Saint-Denis'de şeker üretim sürecinin öğretilmesi amacıyla deneysel bir okul kuruldu. Napoléon ayrıca Berthollet'yle diyaloğa geçip "turptan kaliteli şeker üretilmesinin mümkün olup olmadığını araştırmasını" istedi.[45] Ancak İmparator, kahve yerine yabani hindiba özü tüketilmesini sağlamak şöyle dursun, insanları İsviçre çayını içmeye bile ikna edemiyordu. 1810'da kengelden pamuk üretme çabaları da yine bir sonuç vermedi.[46]

Britanya yalnızca bir "tüccarlar milleti" olsaydı 1810 ve 1811 mali yıllarında Kıta Sistemi'nin yol açtığı ekonomik darboğaz, hükûmet kanadında birtakım siyasi problemlerin yaşanmasına sebep olabilirdi ancak mevcut kabine büyük oranda William Pitt'in eski yol arkadaşları olan üst-orta sınıf mensubu kişilerden meydana geliyordu. Hatta Portland Dükü tarafından kurulan ve 1807 ile 1809 yılları arasında görev yapan hükûmet, "Whig" ve "Tory" sıfatlarını tümden reddedip kendini "Sayın Pitt'in Dostları" olarak takdim etti. Bu kabinenin bakanları Napoléon'a karşı savaşı desteklemeyi tüm ekonomik çıkarların üzerinde görüyordu. Ekim 1809'da Portland Dükü yerine başbakanlık koltuğuna oturan Spencer Perceval, bu konuya olağanüstü derecede takıntılıydı. Kayınbiraderi Thomas Walpole'la konuşurken Napoléon'u Vahiy Kitabı'ndaki "azizlerin kanıyla sarhoş olan ve binek olarak bir canavar süren fahişelerin anası"na benzetmişti.[47] Napoléon, 1799'da Akka'da durdurulduğunda da keza "Davut Kitabı'nın On Birinci Bölümünde Yer Alan Kehanetin Fransız İktidarına Uygulanmasına Dair Gözlemler" gibi akılda kalıcı bir başlığa sahip bir kitapçık kaleme almış ve Kitab-ı Mukaddes'te Napoléon'un devrileceğinin bildirildiğini iddia etmişti. (Perceval'ın kutsal yazılardan hareketle yaptığı detaylı hesaplamalar,

dünyanın sonunun 1926'da geleceğine inanmasına yol açmıştı.)[48] Britanyalı siyasetçilerin mantığa bu denli zıt düşen inançlara saplanıp kalması göz önünde bulundurulursa Napoléon, Fox'un ölümünün ardından Britanya'yı bir barışa nasıl ikna edebilirdi ki! Perceval'ın 1812'de kendisinden daha çılgın biri tarafından suikasta uğraması sonucu başbakanlık koltuğuna Pitt'in bir başka müridi Lord Liverpool (önceden bilindiği ismiyle Lord Hawkesbury) geçti. Yeni başbakan da tıpkı selefleri gibi kendini Napoléon'un mahvına adayacak ve 1827 yılına kadar görevde kalacaktı.

Napoléon, Polonya cephesini gezmek amacıyla 25 Kasım 1806'da saatler 03.00'ü gösterirken Berlin'den ayrıldı. İmparator, her ne kadar sonradan pişmanlık duyacaksa da bu seyahatine o sıralarda Mainz'da bulunan Josephine'i de davet etmişti.[49] 27 Kasım gecesi bir Polonya şehri olan Poznan'a girdiğinde kendisinin teşvikiyle müstakil bir devlet olabilme ümidi besleyen yerel halk Napoléon'u büyük bir izzetüikramla karşıladı. Ne var ki Napoléon insanları cezbeye getirecek bir taahhütte bulunmaktan kaçınıyordu. Hayati hatalar yaptığını kabul ettiği pek çok seferin birinde, "Vistül'ü geçmeyecektim" diyecekti. "Beni Polonya'ya girmeye kışkırtan, Magdeburg'u ele geçirmemiz oldu. Yaptığım hata korkunç savaşlara yol açtı ancak yine de Polonya'yı yeniden tesis etme gayesi soylu bir gayeydi."[50] Napoléon, Polonya Krallığı'nı yeniden ayağa kaldırması için kendisine yalvaran kentin ileri gelenlerine sözcüklerini dikkatle seçerek şu cevabı verdi: "Nutuklar ve boş dilekler yetmez... Gücün devirdiğini, ancak güç tesis eder... Tek yumruk olmamaktan dolayı dağılan, ancak birlik olarak toparlanabilir."[51] Bu sözlerin olumlu ve savaşmaya teşvik eden bir havası olduğu aşikârdı ancak Napoléon'un Polonya'yı bir ulus devlet olarak yeniden tesis edeceği sözünü verdiğini söylemek çok zordu.

Rus ordusunun Hanover asıllı komutanı Kont Levin von Bennigsen ertesi gün Varşova'dan çekilip 65 km kadar kuzeyde, Pultusk yakınlarında durdu. Murat ise o akşam Varşova'ya girip kendini şehrin valisi ilan etti. Napoléon, sırf Polonyalılar kendisi i coşkuyla karşıladı diye 1795'te devasa topraklar elde etmek amacıyla Polonya'yı bölüp yok eden üç devleti sonsuza kadar kendine düşman edecek değildi. "İnsanları tanımada tecrübeliyim" dedi 2 Aralık'ta Murat'ya. "Benim yüceliğimin kaynağı birkaç bin Polonyalı değildir... İlk adımı ben atmayacağım." Napoléon son Polonya Kralı'nın yeğeni olan Fransız destekçisi Prens Józef Poniatowski hakkında ise şöyle dedi: "Kendisi çoğu Polonyalıdan daha uçarı ve ciddiyetsizdir. Bu da bize pek çok işaret sunuyor."[52] Napoléon, Murat'dan şu cümleleri Polonyalılara iletmesini de istedi: "Ben aile bireylerimden birine taç giydirilsin diye ölüp bitmiyorum. Zira elimde onlara sunabileceğim çok sayıda taç mevcut."[53]

Grande Armée Vistül'deki yaşam koşullarından nefret ediyor, ufukta yalnızca "yoksunluk ve kötü hava şartlarını" görüyordu.[54] Orduda yapılan şakalardan biri de Polonya dilinin beş sözcüğe indirgenebileceğiydi: Ekmek? Yok. Su? Eli Kulağındadır!" ("*Chleba? Nie ma. Woda? Zaraz!*") O yüzden Nasielsk yakınlarında kol düzeninde ilerleyen bir asker Napoléon'a hitaben "Baba, *Chleba*?" diye seslendiğinde Napoléon hazırcevap bir şekilde "*Nie ma*" deyince bütün birlik kahkahalara boğulmuştu.[55] Bir başka seferde ise birlikler kışlalarına girmeden önce bir fırtınanın patlak vermesi üzerine askerlerden biri "Bizi böyle ekmeksiz yollara döktüğünüze göre kafanızı bir yere çarpmış olmalısınız" demiş, Napoléon'un buna cevabı "Dört gün daha dişinizi sıkarsanız sizden başka bir şey istemeyeceğim. Kışlalarınıza yerleşeceksiniz" olmuştu. Bunun üzerine asker "Büyük külfet sayılmaz ancak bu dediğinizi unutmayın çünkü dört gün sonra neredeysek orada kışlayacağız" demişti.[56] Ordunun *grognard* olarak anılan gedikli askerleri gerçekten de seferin bu sürecinde çok ciddi sıkıntılarla boğuşmuş hatta kimi zaman saplı tencereden at kanı içmek zorunda bile kalmıştı. Ancak Savary'ye göre Napoléon "kendisiyle konuşma cüretini gösteren askerlerini sever ve onlarla mütemadiyen şakalaşıp gülüşürdü."[57]

Josephine Napoléon'a gecelerini Polonyalı kadınlarla geçirdiği için onu kıskanmadığını söyleyen bir mektup yazmıştı. Napoléon'un buna cevabı şöyle oldu:

> Nicedir bilirim ki asabi insanlar asabi olmadıklarını, korkaklar ise korkak olmadıklarını defaatle belirtir. Sen ise [aksini iddia ederek aslında] beni çok kıskandığını söylemiş oluyorsun. Büyülendim! Her neyse, Polonya çöplüklerinde güzel kadınların hayalini kurduğumu düşünmekle hata etmişsin. Dün gece taşra aristokratlarının tertip ettiği baloda alımlı ve zengin kadınlar vardı ancak Paris modasına özenmelerine karşın pek bir kötü giyinmişlerdi.[58]

Ertesi hafta, Jena ve Auerstädt'ta Prusyalılarla omuz omuza vuruşan Saksonya Elektörü Friedrich Augustus, III. Friedrich Wilhelm'le olan ittifakını bozup Ren Konfederasyonu'na katılırken Napoléon da Polonya'da önemli bir darbe gerçekleştirdi. 19 Aralık'ta coşkulu bir karşılamayla Varşova'ya giren İmparator, derhâl Polonya soylularından müteşekkil ve neredeyse yalnızca danışma yetkisine sahip geçici bir hükûmet tesis etti. Kendisi Rusların daha fazla çekilmeyeceğini ve savaşmaya hazır olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple tüm kolorduların Vistül Nehri'nin doğu yakasına geçmesini emretti. Alman asıllı Rus generalleri Bennigsen ve Buksgevden'in arasındaki açıklığa hamle yapmayı uman İmparator, kolordu komutanlarına büyük bir taarruza hazır olmalarını bildirdi. Davout'nun kolordusu 23 Aralık'ta Bug Nehri üzerindeki Çarnova köyüne ulaştığında Napoléon bölgede bir keşif yaptırıp gece karanlığında

taarruza kalkmaya karar verdi. Bu planında başarılı olup fazlasıyla uzun bir hatta yayılan Kont Aleksandr Ostermann-Tolstoy'un* komutasındaki 15.000 Rus'u önüne katan İmparator, böylece Varşova'nın kuzeyindeki su yollarını ele geçirdi.[59]

Napoléon, 1806 yılının Noel günü kuzeydoğu istikametinde çekilen Bennigsen'in ordusunu imha etmeyi denedi. Bu amaç doğrultusunda Lannes'ı Rus komutanın geri çekiliş hattını kesmek üzere Pultusk'a gönderen Napoléon; Davout, Soult ve Murat'yı kuzeye, Augereau'yu Necker Nehri'nden** kuzeydoğuya, Ney ve Bernadotte'u ise Vistül'den güneydoğuya sevk etti. Gelgelelim plan akamete uğradı zira hava koşulları birliklerin ilerleyişini günde 11 km'ye kadar düşürmüştü. Rapp, koşulları şöyle betimliyordu: "Üzerinde ilerlediğimiz balçık toprak bataklıklarla kesişiyordu. Yolların durumu içler acısıydı. Batağa saplanan süvari, piyade ve topçu birlikleri düştükleri durumdan kurtulmak için olağanüstü bir çaba göstermek zorunda kaldılar."[60] Ertesi gün vuku bulan Pultusk'taki çarpışma içinse şöyle diyordu: "Subaylarımızın büyük kısmı muharebenin sonuna kadar çamura saplanmış hâlde bekledi. Düşmanın ateş talimi yapacağı birer hedef tahtasından farksızdılar."

35.000 mevcutlu Rus ordusuna komuta eden Bennigsen, Pultusk'taki kar fırtınası süresince Lannes'ın 26.000 mevcutlu kolordusuna karşı başarılı bir geri çekilme çarpışması icra etti. Ertesi gün de fırsatını bulur bulmaz geri çekildi.[61] Aynı gün Prens Andrey Galitzin de Golimin'de karanlık çökene kadar çarpışmış ve akabinde ordusunu Napoléon'un kurduğu tuzakların birinden ciddi bir kayıp vermeksizin çıkarmıştı. (Murat, Augereau ve Davout Rus ordusunun başına üç koldan üşüşecekti.) Napoléon temmuz ayında Tilsit'te tanıştığı Galitzin'i bu başarılı kaçış harekâtından ötürü tebrik edecekti.[62] İmparator, ertesi gün Golimin'deki muharebe meydanını ziyaret etti. Asker ressam Lejeune'ün notlarına göre "Napoléon ile Prens Berthier, Paris operalarında çalan son şarkıları söyleyen askerleri dinlemek için durup birkaç dakika beklemişti."[63]

Rus kuvvetleri, başarılı bir şekilde geri çekilmelerinin ardından Bialystok'taki kışlalarına yerleşti. Napoléon da keza 28 Aralık'ta husumete bir ara verip ordusunu Vistül kıyılarına yerleştirdikten sonra Noel günü Varşova'ya döndü. Kötü hava şartları, yolların içler acısı durumu ve ordunun %40'ının yüksek ateş, yaralanma, açlık ve bitkinlik gibi gerekçelerle savaşamayacak durumda olması göz önüne alınırsa Napoléon'un çok fazla seçeneği de yoktu. Bu %40'lık kesimin kayda değer kısmını yiyecek aramaya çıkan askerler oluşturuyordu... Üstelik bu bölgenin kaynakları, savaş durumundaki iki orduyu besleyebilmek şöyle dursun kendine zor yetiyordu.[64] Akabinde

* Kont Aleksander Ivanoviç Ostermann-Tolstoy, *Savaş ve Barış*'ın yazarı Lev Tolstoy'un kuzeniydi. –y.n.

** Leh dilinde "Wkra Nehri". –y.n.

hastaneler, atölyeler, fırınlar ve erzak ambarları kurulması emri verildi. *Grande Armée*'nin baharda nehri kolayca geçebilmesi için de Vistül'ün doğu yakasına köprübaşları ve muhkem ordugâhlar kuruldu.

Baştabip Baron Pierre Percy "Fransız ordusu daha önce böylesine sefil bir duruma düşmemişti" diye yazıyor ve şöyle devam ediyordu:

> Sürekli intikal hâlinde olan, geceleri açık havada yatan, günlerini bilek boyu çamurda geçiren, bir somun ekmeği ve bir yudum brendisi olmayan askerler kıyafetlerini kurutacak zaman bulamadığı gibi çoğunlukla açlıktan ya da bitkinlikten bayılırcasına yıkılıyordu. Çukurların kenarında hayata gözlerini yummuş askerlere rastladık. Oysa bir kadeh şarap ya da brendi bu askerlerin hayata tutunmasını sağlayabilirdi. Majestelerinin yüreği tüm bunlar karşısında parçalanmış olmalı ancak kendisi hedefine ilerlemeye ve Avrupa'ya biçtiği yüce akıbeti gerçekleştirme çabasına devam etti. Şayet başarısız olur ya da vasat bir zafer elde ederse ordu manevi açıdan çöker ve yüksek tondan şikâyet ederdi.[65]

Noel gününe kadar 100 askerin intihar ettiği tahmin edilmektedir.[66]

Napoléon oldum olası yaralıların tedavisine, tahliyesine ve bakımına ihtimam göstermiş, bu konuda İtalya Seferi'ne çıktığı 1796'dan beri yaklaşık 600 detaylı mektup kaleme almıştı. Genellikle üst düzey doktorları Percy ve Dominique Larrey'ye yazar, ordu sağlık hizmetlerinin (*service de santé*) sergilediği "cesareti, gayreti, bağlılığı ve her şeyin ötesinde sabrı ve feragati" överdi.[67] Cerrahlara sık sık hastalıklarla ilgili sorular soran Napoléon Fransız ilaçları ile diğer ülkelerde kullanılan ilaçlar arasındaki farkı sorardı.[68] "İşte buradasın, seni koca şarlatan" diye takılmıştı doktoru Jean-Nicolas Corvisart'a bir defasında. "Bugün yeteri kadar insan öldürdün mü?"[69] Napoléon, siyatik rahatsızlığını tedavi eden ve Rus seferine kadar sağlıklı kalmasını sağlayan Corvisart'ı sever ve ona güvenirdi. (Bu dönemden itibaren Napoléon'u birtakım küçük çaplı ancak rahatsız edici hastalık bulacaktı.) Bazı durumlarda ise doktorlar hakkında olumsuz görüş beyan ederdi. Örneğin Ocak 1812'de Jean-Gérard Lacuée'ye yazdığı mektupta "Cerrahın tecrübesizi düşmanın silahından daha fazla zarara yol açar" diyecekti.[70]

Napoléon, bir ambulans hizmeti teşkil edilmesi önerisini ancak 1813'te, kaynak yetersizliğinin uygun tedbirlere imkân tanımadığı bir dönemde dikkate aldı.[71] Ancak 1802 itibariyle Fransız ordusunda görev yapan 1.085 sıhhiye görevlisinin sayısını on yıl içinde 5.112'ye çıkaran da kendisiydi. Keza aynı tarih aralığında muharebe cerrahlarının sayısı da 515'ten 2.058'e çıkarılmıştı.[72] Yine de Polonya Seferi'nde devasa miktarlara ulaşan yaralılarla görece az sayıdaki doktor ilgilenmişti. Ekim 1806 ile Ekim 1808 arasında Fransız askerî hastaneleri 421.000 asker tedavi etti. Ancak savaşın en harlı olduğu bu dönemde bile

muharebelerde yaralananlar hastaların çeyreğinden daha azına tekabül ediyordu. Geri kalanlar çoğunlukla yüksek ateşten muzdarip olanlardı.[73]

Napoléon, 1 Ocak 1807'de Pultusk'tan Varşova'ya döndüğü sırada Błonie'deki postanede duraklayıp atını değiştirdi. Sapsarı saçları ve süt beyazı teniyle arzı endam eden 22 yaşındaki güzeller güzeli Polonyalı Kontes Marie Colonna-Walewska'yla da işte burada tanıştı.[74] Napoléon çok geçmeden Kontes'in, kendisinden tamı tamına 52 yaş büyük, toprak ağası bir aristokratla evli olduğunu öğrense de bir baloda yeniden bir görüşme ayarladı ve o günden kısa bir süre sonra genç kadın Napoléon'un en tutkunu olduğu metresi hâline geldi. O gün baloda bulunanlardan biri olan ve içine dedikodular serpiştirdiği bir günlük kaleme alan Kontes Anna Potocka, dansın sonunda Napoléon'un genç kadının "elini sıktığını gördüğünü" belirtiyordu ki bu da ona göre randevulaşmak anlamına geliyordu. Potocka, Marie'nin "göz alıcı bir dış görünüşe sahip olmasına karşın zekâdan yoksun olduğunu" da eklemeden geçmiyordu.[75]

Napoléon Marie'yle tanıştıktan iki gün sonra Josephine'e bir mektup yazıp daha önceki davetini geri aldı. "Varşova, Mainz'dan olağanüstü derecede uzak. Burada yapacak işlerim var. Sanıyorum senin Paris'e, sana ihtiyaç duydukları yere dönmen daha uygun olacaktır… Ben iyiyim. Hava kötü. Seni tüm kalbimle seviyorum."[76] Josephine'in daha sonra Varşova'ya gelmek istediğini belirten mektuplar göndermesi üzerine Napoléon cevaben şöyle dedi: "Bu duruma senden daha fazla üzülüyorum. İsterdim ki bu uzun kış geceleri birlikte geçirelim ancak koşullara uymak mecburiyetindeyiz."[77]*

Napoléon Varşova'ya varınca, Golimin'de sol kolundan yaralanan ve böylece dokuzuncu savaş yarasını alan Rapp'ı ziyaret etti. "Demek yine yaralandınız" dedi. "Bu kez talihsizlik sol kolunuzu bulmuş." Rapp küçük bir yara olduğunu belirttikten sonra "Malum, her daim muharebelerin ortasındayız" dedi. Bunun üzerine Napoléon "Herhâlde 80'imizde de vuruşacağız" yanıtını verdi.[78] Başka bir seferde Dalberg'e bir mektup yazıp "İnsan 60'ında yolun ancak üçte ikisini kat etmiştir" diyen Napoléon, anlaşılan babasından çok daha uzun yaşayacağını düşünüyordu.[79]

* Napoléon 1807'nin ilk üç ayında 1.715 mektup yazdı. O yıl yazdığı mektupların toplam sayısı ise 3.000'in üzerindeydi. Sayılara bakılacak olursa bu anlamda 1806'nın da ötesine geçmişti. Yazılan mektupların yarısı, başta Prusya Genel Valisi Clarke ve Donanma Bakanı Decrès olmak üzere askerî şahsiyetlere gönderilmiş, geri kalanı ise diplomatik (Talleyrand'a 200'den fazla mektup yazmıştı) ve idari konular ile ailevi ve kişisel meseleler üzerine kaleme alınmıştı. Ayakkabı ve çizme konularında 63 mektup yazan Napoléon, zaman zaman kafa karışıklığına yol açmıştı. Örneğin şubatta "Ekmek istedim, ayakkabı gönderdiler" diye yakındı Duroc'a. "Orduyu takip ederken on dokuz fıçı dolusu ayakkabıyı ne yapacağım? Delilik bu." (CG 7 no. 14341 s. 207) -y.n.

Napoléon, Rusların kış uykusuna yatmalarına izin vermekten ziyadesiyle hoşnutsa da Ney'in erzakı hızla tükeniyordu. Çaresiz kalan Fransız komutan, Königsberg'teki erzak ambarını sürpriz bir taarruzla ele geçirme umuduyla 10 Ocak'ta Napoléon'un verdiği emrin hilafına şimşek misali kuzeye yöneldi. Ney'inki maceraperestlere özgü bir itaatsizlikti ve başarılı olması durumunda Napoléon'un bunu hoş göreceğini biliyordu. Nitekim bir hafta sonra Heilsberg'e* varan Ney, burada Lestocq'un Prusya kolordusuna rastladı ve böylece Bennigsen'in 1.294 km²'lik Johannisburg Ormanı'ndan Varşova'nın kuzeyine doğru usulca ilerlediğini ve sürpriz bir taarruza başladığını keşfetti.

Ney ve daha sonra Bernadotte tarafından ele geçirilen esirler, Napoléon'un, Vistül istikametinde ilerleyen düşmanın taarruz planına dair parçaları bir araya getirmesini sağladı. Ardından ise yıkıcı bir karşı taarruz fırsatı doğdu. Ordusunun büyük kısmı güneyde olan Napoléon, Bennigsen'in kanadına ve eğer mümkün olursa gerisine taarruz edecekti. Zira Ruslar batıya ne kadar ilerlerse Fransızların onları bölmesi o kadar kolaylaşacaktı. Napoléon düşmana Varşova'dan hareketle Alle Nehri'nde, Allenstein'ın 160 km kuzeyinde taarruz etmeye karar verdi. 1805 yılında pasif listeden aktif listeye aktarılan Mareşal Lefebvre'nin kumandasındaki kolordu Danzig'i kuşatıp Thorn'u elinde tutacaktı. Augereau, Vistül'ün ötesine sevk edildi. Bernadotte'a Passarge Nehri boyunca perdeleme yapması ve icap ederse Elbing boyunca çarpışarak ricat etmesi emredildi. Bu sırada Napoléon, yüzünü güneyden kuzeye çevirdiği ordusunun başında Thorn'a doğru ilerlemeye başladı. Davout, Lannes yetişene kadar doğu kanadını koruyup ardından Ostrolenka ve Makow istikametinde ileri atıldı. 19 Ocak günü gelip çattığında Napoléon'un öncü kuvvetleri ile Bennigsen'in Danzig'e ilerleyen öncü kuvvetleri nihayet karşılaştı. Hava hâlâ korkunçtu. Nitekim topçu sınıfından General Alexandre de Sénarmont "Bir seferin, daha zorlu şartlarda icra edildiği görülmemiştir" yazdı. Zira topları dingillerine, askerleri ise dizlerine kadar çamura saplanmıştı.[80] Kısa süre sonra don, zemini sertleştirse de birkaç metreye ulaşan kar, ordunun ilerleyişini iyiden iyiye yavaşlattı.

Grande Armée, 27 Ocak itibariyle cebrî yürüyüşlerle hâlâ kuzeye ilerlemekteydi. Ney ve Bernadotte'a ise geri çekilmeye devam etmeleri emredildi. Amaç, Bennigsen'i Napoléon'un tuzağına çekmekti. Napoléon, Joseph'e yazdığı mektupta "Sağlığım hiç bu kadar iyi olmamıştı" diyordu. "O yüzden kadınlara karşı artık eskiye nazaran daha kibarım (*galant*)."[81] İmparator bu tarihlerde Marie'yle olan ilişkisine tüm coşkunluğuyla devam ediyor, genç kadına "siz" diye hitap etmek yerine Josephine ile Pers Şahı'na özgü "sen" hitabını kullanıyordu. "Ah ah! Bana gel! Bana gel!" diyordu Marie'ye yazdığı mektupta.

* Bugün Polonya'nın Warmiński şehri. –y.n.

"Tüm arzularını tatmin edeceğim. Şu zavallı yüreğime merhamet edersen yurdun benim nazarımda çok kıymetli hâle gelecek." Birkaç gün sonra Marie'ye bir broş gönderen Napoléon yeni kaleme aldığı mektupta şöyle diyordu:

> Lütfen bu hediyemi kabul et. [Bu broş] etrafımızı çevreleyen kalabalıkta bizi birbirimize bağlayan gizli bir bağ, tüm gözler üzerimizdeyken aramızdaki gizli parola olsun. Elimi kalbime götürdüğümde bil ki orası taşasıya seninle doludur. Karşılığında sen de elini broşa götür! Sev beni güzeller güzeli Marie'm ve elin broştan hiç ayrılmasın![82]

İmparator, genç kadına karşı bir hayli cömertti de. 1809 yılının ekim ayına kadar kendisine üç seferde toplam 50.000 frank bahşetti.[83]

Napoléon'un cepheye hareket etmek üzere Varşova'dan ayrıldığı günün ertesinde, yani 31 Ocak'ta, Rus General Bagration'un öncü kuvvetlerine mensup Kazak süvarileri Napoléon'dan Bernadotte'a mektup taşıyan bir emir subayını mektubu imha etmeye fırsat bırakmadan yakaladı. (Napoléon emir subaylarına bu türden mektupları çizmelerinin topuklarına dikmelerini emretmiş ve bir gün latife kabilinden "Emir subayları pantolonlarını bile kaybeder ancak mektupları ve kılıçlarını asla!" demişti.[84]) Mektupta Bernadotte'un gizli bir gece yürüyüşüyle ordunun sol kanadına intikal etmesi emrediliyor, *Grande Armée*'nin mevcut düzeni açıklanıyor ve Napoléon'un güneyden bir taarruzla Rus ordusunu ikiye bölme niyeti belirtiliyordu. Sükûnetini muhafaza eden Bennigsen bu gelişmenin ardından derhâl ordunun Alle'ye çekilmesini emretti.[85] Napoléon, planının ortaya çıktığından habersiz, korkunç hava şartlarında ve içler acısı yollarda kuzeye ilerlemeye devam ediyordu. Sürati hayati bir unsur addeden Napoléon gibi bir komutan için Polonya kışları özellikle can sıkıcıydı. İmparator nihayet 2 Şubat'ta Bennigsen'in Vistül'e ilerlemek yerine güvenli bir bölge olan Alle'ye doğru çekilmekte olduğunu öğrendi. Bunun üzerine, düşman elinden kaçmadan önce onu bulunduğu mevkiye sabitlemek amacıyla mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Bergfried'e dümen kırdı. İmparatorun emrinde beş piyade tümeni, Murat'nın İhtiyat Süvarileri ve İmparatorluk Muhafızları'nın bir kısmı bulunuyordu. Bennigsen ertesi gün geride Fransızları oyalayacak bir artçı kuvvet bırakıp Alle'yi geçti. Napoléon genel taarruz emrini geri alınca Ruslar sonraki gün tamamen çekildi. İmparator, Cambacérès'e yazdığı mektupta, "Rus ordusunun peşindeyim" diyordu. "Ve onları Niemen'in ötesine süreceğim."[86]

Aslına bakılırsa Napoléon pek acele ediyor da değildi. Örneğin sefer sürerken bir gece Berthier, Duroc ve diğerleriyle iskambil oynamış, kazandığı meblağdan 500 frangı Memluk muhafızı Rüstem'e vermişti. (Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam* s. 140 – 41)

Murat'nın 6 Şubat'ta Frisching Nehri'nin Hoff'tan geçen bir kolu üzerinde uzanan köprüde Rus artçı kuvvetlerine yetişmesinin ardından General Jean-Joseph d'Hautpoul, ağır zırhlı süvarilerini mevzilenmekte olan Rus topçusunun üzerine sürdü. Bu coşkun hücumun üzerinden yarım saat geçmişti ki Napoléon tüm tümenin önünde heybetli, gür sesli ve ağzı bozuk bir gedikli askere sarıldı. Ardından asker kendinden bekleneceği üzere silah arkadaşlarına dönüp gümbür gümbür bir sesle "İmparator sizlerden memnun" dedi. "Ben de sizden memnunum. Hatta öyle memnunum ki hepinizin kıçını öpebilirim!"[87] Murat o gün 1.400 zayiat verirken İskoç-Litvanya asıllı hasmı General Michael Barclay de Tolly için bu sayı 2.000 civarındaydı. Ancak günün sonunda Bennigsen bir kez daha ordusunu geri çekmeyi başarmıştı.[88] Bununla birlikte Bennigsen'in 32 km kuzeydeki Konigsberg'i korumasının tek yolu (ki burada tuzağa düşürülmemeliydi), bugün Bagrationovsk olarak bilinen ancak o zamanlar Rus sınırına 200 km uzaklıkta bulunup yalnızca 1.500 kişilik bir nüfusa ev sahipliği yapan Doğu Prusya kasabası Eylau'da bir muharebeye girişmekti. Şu aşamada Bennigsen'in emrinde 58.000 mevcutlu bir kuvvet bulunuyorsa da Lestocq'un 5.500 kişiyle kısa süre içinde kendisine katılması bekleniyordu. Napoléon ise 48.000 mevcutlu bir orduya komuta ediyorken 20 km batıdaki Ney ile 16 km güneydoğudaki Davout toplamda yaklaşık 30.000 askerle İmparator'a katılmak üzere ilerliyordu. Top açısından Rusların devasa bir üstlüğü vardı. 200 topa komuta eden Napoléon, 336 topa sahip bir düşmanla karşı karşıyaydı.

Landsberg'ten Königsberg'e giden ana yol bir ova ile bir ormanın arasından yaklaşık 15 km boyunca ilerliyor ve Eylau'dan 2,5 km uzakta yer alan inişli çıkışlı bir ovayla birleşiyordu. Bu ovanın sonunda ise hafif bir yükselti bulunuyordu. Napoléon şu anki konumundan Rus ordusunun konuşlandığı keskin sırta doğru uzanan vadiyi net bir şekilde görebiliyordu. İmparator'un emrindeki Fransız ordusunun solunda Tenknitten Gölü, sağında ise Waschkeiten Gölü bulunuyordu. Göllerin arasından, yol kesişiminde belirginleşen ve yaklaşık 1 km boyunca devam eden küçük bir yükselti uzanırken yol, hafif bir alçalışla son 800 metrede Eylau'ya doğru iniyordu. 1807 itibariyle sağlam evlerden oluşan ve önemli bir kavşakta bulunan kasabanın sağındaki küçük tepede bir kilise ve ona ait bir mezarlık yer alıyordu. Arazi boyunca yer yer donmuş göllere, bataklıklara ve huş ağaçlarından oluşan koruluklara rastlamak mümkündü. Ovanın en yüksek noktasında Serpallen köyü vardı ki burada kar kalınlığı yaklaşık bir metreye ulaşıyordu.

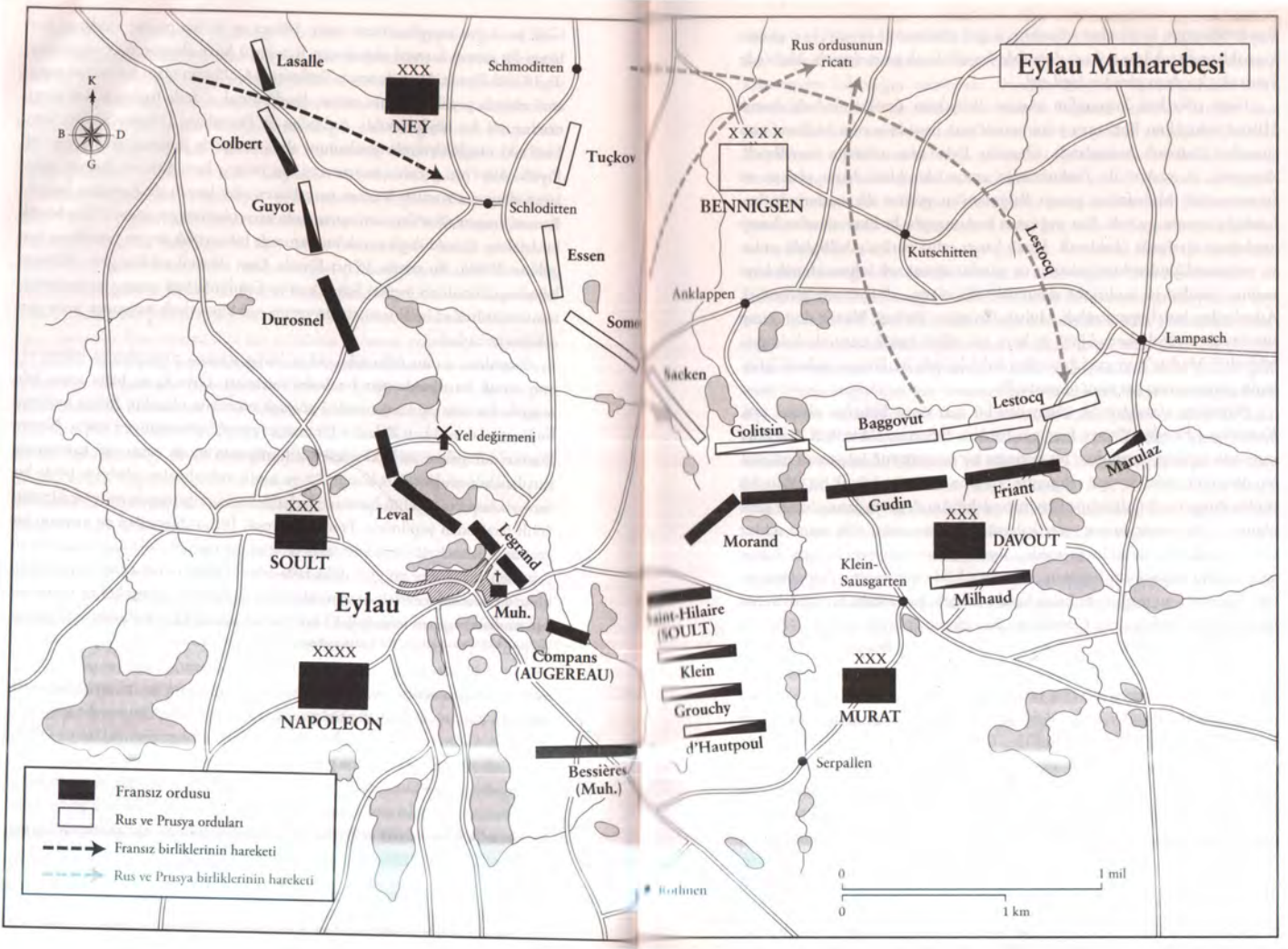
Bennigsen'in ordusu, cumartesi gününe denk gelen 7 Şubat 1807'de, öğle saatlerine doğru arazide muharebe düzeni aldı. Murat'nın süvarileri ve Soult'un emrindeki piyadelerin öncü kuvvetleri ise saat 14.00 sularında Grünhofschen köyünün girişindeki ormana ulaştı. Arkalarından gelen Augereau, Tenknitten

Gölü'ne doğru mevzilenirken Soult, 18'inci ve 46'ncı piyade alaylarını herhangi bir destek kuvveti olmaksızın Rus öncü kuvvetlerinin üzerine gönderdi. 18'inci Piyade Alayı donmuş Tenknitten Gölü'nün ucundan yoğun topçu ateşi altında geçtikten sonra sağına döndü ancak o anda başlayan Rus süngü taarruzuyla bir hayli sarsıldı. Ardından St Petersburg Dragon Süvari Alayı, Hoff'taki mağlubiyetinin intikamını alma ümidiyle donmuş gölü geçip 18. Piyade Alayı'nın gerisine taarruz etti. İki taburu kare düzenin dışında yakalayan dragon süvarileri bunları parçalarken alay kartalı da kayıplara karıştı.* Fransız dragon süvarileri tam zamanında karşı taarruza geçmeseydi alay büyük bir felakete uğrayabilirdi ancak bu durumda bile ortalık deyim yerindeyse kan gölüne döndü. Bu sırada 46'ncı Piyade Alayı düzenli şekilde geri çekilmeyi başarmıştı. Soult'un topları Schwehen ve Grünhofschen arasına konuşlandırmasının ardından ise Rus öncü kuvvetleri esas kuvvetlerle birleşmek üzere geri çekilmeye başladı.

Napoléon şu an itibariyle vadiye kadar uzanan tüm platoya hâkim olmuş ancak bu uğurda ağır bir bedel ödemişti. Öyle ki üç hafta sonra bile bölgede üst üste yığılmış cesetleri görmek mümkün olacaktı. Aslına bakılırsa İmparator'un o akşam Eylau'ya bir taarruz gerçekleştirme niyeti yoktu. Ney ve Davout'nun gelmesini beklemeyi tercih ediyordu ancak "savaş sisi" kavramıyla karşılanabilecek birtakım durumlar ve yanlış anlaşılmalar sebebiyle böyle bir taarruza kendini mecbur hissetti. Herhâlde mevcut durumun en iyi açıklaması Soult tarafından yapılmıştı. Fransız Mareşal, İhtiyat Süvarileri'ne mensup bir grubun Rusları Eylau'ya kadar takip ettiğini, 24'üncü Piyade Alayı'nın onların peşinden gittiğini ve git gide daha fazla askerin dâhil olduğu esas çarpışmanın kilise ve mezarlık çevresinde gerçekleştiğini söylemişti. Sebep her ne olursa olsun muharebe şu an itibariyle 13 km²'lik bir alanda 115.000 askerin çarpıştığı iki günlük bir muharebe hâlini almıştı.

Saint-Hilaire'in tümeni o akşam kilise ile mezarlığa baskın çekti. Bu taarruz esnasında açılan bir salkım ateşi, Rus ordusunun en iyi generallerinden biri olan Barclay de Tolly'yi yaralayacak ve 15 ay boyunca muharebe alanlarından uzak kalmasına yol açacaktı. Aslına bakılırsa Bagration, Eylau'yu tahliye edebilirdi ancak Bennigsen ne pahasına olursa olsun kasabanın ele geçirilmesini emredince Rus General üç piyade kolunu Fransız piyadeleri ile peşrev ateşi açan Fransız topçularının üzerine gönderdi. Ruslar saat 18.00'e kadar kilise ve mezarlık hariç olmak üzere kasabanın büyük kısmını ele geçirmeyi başardı ancak nedendir bilinmez, saat 18.30 sularında Bennigsen fikri i değiştirerek

* Ruslar tarafından ele geçirilmediği bilinen alay kartalının gölün dibinde olabileceği söylenmektedir. Bu olayın ardından Napoléon kartalı taşıma görevini yalnızca birinci taburlarla kısıtlayıp hafif süvarilerin muharebede kartal taşımasını külliyen yasakladı. (CG 6 no. 13006 s. 879) -y.n

Eylau Muharebesi
K
B
D
G
Lasalle
XXX
NEY
Schmoditten
Colbert
Tuçkov
Guyot
Schloditten
Essen
Durosnel
Some
Yel değirmeni
XXX
SOULT
Leval
Legrand
Eylau
Muh.
Compans
(AUGEREAU)
XXXX
NAPOLEON
Bessières
(Muh.)
Fransız ordusu
Rus ve Prusya orduları
Fransız birliklerinin hareketi
Rus ve Prusya birliklerinin hareketi
Rus ordusunun
ricatı
XXXX
BENNIGSEN
Kutschitten
Lestocq
Anklappen
Lampasch
Sacken
Golitsin
Baggovut
Lestocq
Marulaz
Gudin
Friant
Morand
XXX
DAVOUT
Klein-
Sausgarten
Milhaud
Saint-Hilaire
(SOULT)
Klein
Grouchy
d'Hautpoul
XXX
MURAT
Serpallen
Bothnen
0
1 mil
0
1 km

Rus birliklerinin kasabadan yükseltiye doğru çekilmesini emretti ki o günün kaynaklarında çekilme noktası doğudaki "tepe" olarak geçmekteydi. Akabinde Fransızlar kasabayı yeniden işgal etti.

Gece çökerken Legrand'ın tümeni Eylau'nun ötesine ilerledi, Saint-Hilaire ordugâhını Rothenen yakınlarında açık havada kurdu, Milhaud'nun süvarileri Zehsen'e konuşlandı, Grouchy Eylau'nun arkasına mevzilendi, Augereau Storchnest ile Tenknitten'in arasındaki ikinci hatta yerleşti ve İmparatorluk Muhafızları geceyi Bagration'un günün ilk saatlerinde bulunduğu tepede geçirdi. Kar yağışının başlamasıyla birlikte askerler kamp ateşlerinin etrafında öbeklendi. Erzak katarı cebrî yürüyüş hâlindeki orduya yetişemediğinden kimi askerler üç gündür ağzına tek lokma ekmek koymamış, kimileri ise muharebe alanındaki ölü atların etini yemeye girişmişti. Askerlerden biri İmparatorluk Muhafızları'ndan Yüzbaşı Blaze'e dert yanıp tüttürecek tütün bulamadığını ve kuru ota talim etmek zorunda kaldığını bildirdi.[89] Marbot'nun yazdığı notlara bakıldığında ise Fransız ordusu "günlerdir patates yiyip kar suyu içiyordu."[90]

Napoléon alacakaranlık çökmeden bir saat önce Eylau'yu ziyaret etti. Kendisine eşlik eden Yüzbaşı François-Frédéric Billon o anlarla ilgili "Sokaklar cesetlerle kaplıydı" diyordu. "Ne korkunç bir manzaraydı! İmparator'un gözleri dolu dolu oldu. Savaşın rahminde büyüyen böylesine büyük bir şahsın bu türden duygulara kapılacağına kim inanırdı ki? Ancak gözyaşlarına bizzat şahit oldum... İmparator, atının ceset kalıntılarına basmaması için azami dikkat sarf ediyordu. Ne var ki beceremedi... İşte o zaman ağlamaya başladı."[91] Saat gece yarısını geçince kar başlamış, hava fena hâlde soğumuştu. Napoléon geceyi Ziegelhof'un aşağısında kalan harabe hâldeki postanede, bir sandalyenin üzerinde uyuyarak geçirdi. Çizmelerini bile çıkarmamıştı.

8 Şubat sabahı saat 08.00'de Ruslar Eylau'yu şiddetli bir topçu ateşiyle dövmeye başladı. Top sayısının çok fazla olması isabetsiz atışları ikame ediyordu. Fransızların yanıt niteliğindeki topçu ateşi ise karların üzerinde âdeta hedef tahtası gibi duran Rus birlikler üzerinde çok yıkıcı bir etki yarattı. Dondurucu rüzgâr ve art arda gelen kar yağışı silsileleri dikkate alındığında o günün belirleyici unsuru 10 metreye kadar düşen görüş imkânıydı. Öyle ki Ruslar bazen Eylau'yu göremiyor, komutanlar kendi birliklerini neredeyse ayırt edemiyordu.

Napoléon saat 09.30'da Soult'a Eylau'nun kuzeybatısına, Fransız kuvvetlerinin en soluna gitmesini emretti. Davout'nun kolordusu tam aksi yönden gelmekteydi ve Napoléon Bennigsen'in dikkatini başka yöne çekmeye çalışıyordu. Ne var ki saat 10.00'da Ruslar Soult'u Eylau'ya çekilmeye mecbur bıraktı. O anları kayda geçen Lejeune "İki taraftan üç yüz top yakın mesafeden

salkım ateşi açıyor ve hatlarda korkunç bir tahribata sebep oluyordu" diyordu. Davout'nun kolordusu Napoléon'un sağ kanadında belirince General Ostermann-Tolstoy'un emrindeki süvariler Friant'ın komutasındaki öncü kuvvetlere yönelik çok şiddetli bir taarruz başlattı. Soult'un harekât alanı olan sol kanadın zayıf olması ve Davout'nun feci şekilde yavaş konuşlanması Napoléon'u sağ kanatta bir oyalama hamlesi yapmaya mecbur bıraktı. Bunun üzerine İmparator, Augereau'ya emrindeki 9.000 askerle Rusların sol kanadına hücum etmesini ve Davout'yla bağlantı kurmasını emretti. Muharebeden önce bir hayli hasta olan Augereau o kadar üşüyordu ki başına bir atkı sarmış, mareşal şapkasını da onun üzerine giymişti. Durumu, atının üzerinde emir subayının desteği olmadan duramayacak kadar ağırdı. Yine de emrindeki askerlerle birlikte harekete geçti ancak birlik kar fırtınasının içinde yolunu kaybedip kendini bir Rus bataryasının tam karşısında buldu. Fırtınadan dolayı topların yeri ancak namlulardan çıkan ateşlerle tespit edilebiliyordu. (Bugün Eylau'da Augereau'nun takip ettiği bayırlar ve kıvrımlarla dolu yoldan gidilecek olursa tugayların kar fırtınasında yolunu nasıl tamamen kaybedebildiği hemen anlaşılacaktır.) Rus toplarından açılan peşrev ateşleri 15 dakika içinde 5.000 Fransız asker ve subay zayiatına yol açarken Augereau'nun kendisi de yaralandı.[92] Davout'yu rahatlatmak üzere ilerlemeye devam eden Saint-Hilaire'in tümeni de keza püskürtülmüştü. Saat 11.15 itibariyle durum Fransızlar açısından oldukça ciddi bir hâl aldı. Napoléon, Rus toplarının ateş açmayı sürdürdüğü Eylau Kilisesi'nden vaziyeti takip ediyordu. Fransız ordusunun sol kanadı fiilen çökmüş, sağ kanadı fena hâlde hırpalanmış, takviye kuvvetler ise gecikmişti. Hatta bir Rus piyade kolunun çarpışmalar esnasında Eylau'ya girip kilisenin yakınlarına kadar gelmesi karşısında kendi yaşamı bile tehlike altında kalmıştı ancak neyse ki bu Rus kolu Fransızlar tarafından durdurulup imha edilmişti.

Saat 11.30 itibariyle Augereau'nun başarısız olduğunu gören Napoléon, kariyerinin en cüretkâr hamlesine girişti. Kar fırtınasının etkisini yitirmesiyle birlikte Murat'nın emrindeki İhtiyat Süvarileri'ne hücum emri verdi. Bu, Napoléon Savaşları'nın en büyük süvari taarruzu olarak kayıtlara geçecekti. Augereau'nun hırpalanmış kolordusunun üzerine çullanmış olan Rus süvarilerini işaret eden İmparator, Murat'ya "Bizi çiğ çiğ yemelerine müsaade mi edeceksiniz?" ya da "Mevcut tüm süvarilerin başına geçin ve şu Rus kolunu paramparça edin" dedi. (Kim bilir, belki de iki cümleyi birlikte kullanmıştır.)[93] O gün Polonyalılara özgü yeşil bir pelerin giyen, başında kadifeden yeşil bir başlık bulunan ve yalnızca bir kırbaç taşıyan Murat; 7.300 dragon, 1.900 ağır zırhlı süvari ve İmparatorluk Muhafızları'na mensup 1.500 süvarinin başında taarruza geçti. Muhafızlara mensup atlı grenadier süvarilerinin komutanı Albay Louis Lepic, "Tanrı namına, gözünüzü dört açın!" diye gürledi.

"Üzerimize tezek değil, misket yağıyor!" Bu taarruzun ardından Rus süvarileri kendi piyadelerinin yanına çekilmek zorunda kaldı, Serpallen yeniden ele geçirildi ve Murat Anklappen'e kadar durmadı. (Lepic, bir Rus karşı taarruzu sırasında teslim olmayı reddedip savaşmayı sürdürmüş ve sergilediği cesaretten dolayı Napoléon tarafından kendisine 50.000 frank verilmişti. Fransız komutan bu parayı askerleriyle paylaşacaktı.)

Murat'nın taarruzu Rus merkezini durdurup üstünlüğün yeniden Napoléon'a geçmesini sağladı. Ne var ki bu, 2.000 gibi yüksek bir zayiatla başarılabildi. Yaralananlar arasında d'Hautpoul de vardı. Rus topçusunun açtığı salkım ateşi sebebiyle yaralanan talihsiz adam muharebeden birkaç gün sonra yaşamını yitirecekti. Bu sırada Ney, içler acısı yollarda kar fırtınasına göğüs germeye çalışarak güç bela ilerleyebiliyordu. Davout ise saat 15.30 itibariyle nihayet Bennigsen'in arkasına sarkabilmiş ve neredeyse Anklappen'e varmıştı. Napoléon Rus ordusunu her yönden kuşatacağı tuzağını tamamlamak üzereydi. Ancak tam o esnada nasıl olduysa Lestocq birdenbire ortaya çıkıp Friant'ın tümenine taarruz etti. Prusyalı komutan güneşin batmasına yarım saat kala Fransızları Anklappen'den püskürtüp Bennigsen'in sol kanadını kurtardı. Saat 19.00'da Ney muharebe alanına ulaşmayı başardıysa da Napoléon'un umduğu yıkıcı darbeyi vurmakta geç kalmıştı. Karanlığın çökmesi ve iki tarafa mensup askerlerin bitkin düşmesiyle çarpışmalar dinmeye yüz tuttu. Mühimmatı neredeyse tükenen ve Ney'in geldiğini gören Bennigsen ise ricat emri verip muharebe alanını Fransızlara terk etti.

Napoléon, "İki ordunun birbirine ağır darbeler indirdiği bir muharebede zafer, sebat zırhına bürünüp alanı terk etmeyi reddeden tarafındır" yorumunda bulundu daha sonra.[94] Ancak Napoléon Eylau'da muharebe alanını ele geçirmenin dışında hiçbir şey elde edememişti. Zira Bennigsen'in tüm ordusuyla mı yoksa Rus ordusunun artçı kuvvetleriyle mi çarpıştığını bilmiyordu. Eş güdümden uzak taarruzları ağır kayıplar pahasına icra edilmişti. Eylau'daki meskûn mahal çarpışmaları hiç hesapta olmayan lüzumsuz bir gelişmeydi. Ayın 8'inde saat 08.00 sularında çağrılan Ney o saat itibariyle muharebe alanından bir hayli uzaktı. Murat aynı sabah Rusların geri çekildiğini bildirmiş ve ciddi bir hataya imza atmıştı. Augereau'nun kar fırtınası altında gerçekleştirdiği taarruz öyle büyük bir faciayla sonuçlanmıştı ki kendisinin tedavi sürecine başlanırken emrindeki birlikler bölünüp diğer mareşallerin birliklerine dâhil edildi. Augereau bu kararından dolayı Napoléon'u hiçbir zaman tam olarak affetmeyecekti. Murat'nın süvari taarruzu son derece görkemli ve etkinse de son çare olarak başvurulmuş bir yöntemdi. İmparatorluk Muhafızları'na mensup süvarilerin de bu taarruza katılması bunun en büyük göstergesiydi. Muhafızlara mensup piyadeler de Eylau'da ciddi kayıplar yaşadı. Napoléon'un sayıca dezavantajlı oluşunu gizlemek uğruna gövdelerini Rus topçusuna siper etmişlerdi.[95]

Gerçekten de korkunç iki gün geçirmişti İmparator. Muharebe sırasında tehlikeli bir biçimde açıkta kaldığı için ölümle burun buruna gelen Rüstem, daha sonra Eylau hakkında "Esirle değil cesetle dolmuştu her yer" yorumunda bulundu. "Muharebe alanında karlara gömülen yaralıların yalnızca başları görünüyordu."[96] Napoléon her zamanki gibi kayıplarını az göstermeye yeltenerek Fransız ordusunun 1.900 ölü ve 5.700 yaralı verdiğini söyledi ancak çok daha güvenilir kaynaklar 23 general, 924 subay ve farklı rütbelerde 21.000 askerin öldüğünü ya da yaralandığını bildirmektedir. Muharebeden 11 gün sonra Lestocq 10.000'e yakın ceset gömdürmüştü ki bunların yarıdan fazlası Fransız'dı.[97] Öte yandan Rusların kayıpları da az sayılmazdı. 18.000 zayiata ilaveten 3.000 asker ile 24 top Fransızlar tarafından ele geçirilmişti. Prusya zayiatı ise 800 civarındaydı.

Bennigsen'in düzenli şekilde çekilebilmesi toplarının %1'inden daha azını kaybetmesiyle açıklanmaktadır. Bununla birlikte kendisi Çar'a 6.000 zayiatı olduğunu söylemişti ki bu da bize "bildirilerdeki gibi yalan söylemek" deyiminin yalnızca Napoléon için kullanılamayacağını göstermektedir. Napoléon sonraları Duroc'la konuşurken şöyle bir itirafta bulunacaktı: "Her iki taraf da ağır kayıplar verdi lakin üssümden uzak oluşum benim kaybımı daha ciddi kılıyor."[98]

İhtilal ve Napoléon Savaşları devam ettikçe muharebelerdeki zayiat oranı katlanarak artmıştır: Fleurus'da muharebeye katılan toplam asker sayısının %6'sına denk gelen bu oran Austerlitz'te %15, Eylau'da %26, Borodino'da %31, Waterloo'da ise %45'tir. Bunun sebeplerinden biri giderek daha büyük orduların teşkil edilmesi ve muharebelerin daha uzun sürmesidir. Eylau, Napoléon'un Arcole'den sonra iki gün süren ikinci muharebesiydi. 1809 tarihli Eggmühl, Aspern-Essling ve Wagram muharebeleri ile 1813 tarihli Dresden Muharebesi de ikişer gün sürecek, 1813 tarihli Leipzig Muharebesi ise üç gün aralıksız devam edecekti. Ancak zayiat oranının bu denli artış göstermesinin esas sebebi muharebelerde kullanılan top sayısındaki olağanüstü artıştı. Austerlitz'te 1.000 askere 2 top düşerken bu oran Eylau'da yaklaşık 4'e çıkmış, Borodino'da ise 4.5'e ulaşmıştı. Sonuç olarak Eylau, Napoléon Savaşları'na özgü yeni bir muharebe şeklinin ilk örneğini teşkil etmekteydi. Bu muharebe şeklinin en iyi tarifini ise Ney yapmıştır: "Hiçbir sonucun alınamadığı akla ziyan bir kıyım!"[99]

XIX
Tilsit

"Evlatlarını kaybeden bir baba için zafer görkemli değildir. Ne zaman ki yürek konuşur, işte o zaman ihtişam bile büyüsünü yitirir."

–Napoléon, Eylau hakkında.

"Savaş idare etmekten başka şeyler de yapabilirim ancak [askeri] vazife daima ilk sırada gelir."

–Napoléon, Josephine'e hitaben, Mart 1807.

Napoléon, muharebenin gecesinde, başka deyişle 10 Şubat günü saat 03.00'te Eylau'dan Josephine'e yazdığı mektupta "Sevgilim, dün muhteşem bir savaş verdik" dedi. "Zafer benim oldu lakin çok asker kaybettim. Düşmanın daha büyük kayıplar vermesi bile beni teselli etmiyor."[1] İmparator, aynı gece Josephine'in "huzursuz hissetmemesi için" bir mektup daha kaleme alıp bu kez 1.600 ölü ve 3-4 bin civarı yaralıya karşılık 12.000 esir aldığını not düştü. Ölenlerden biri olan General Claude Corbineau hem Napoléon'un emir subayı hem de Josephine'in ahırbeyiydi. İmparator kendisi hakkında "Pek çok erdeme sahip olan bu subaya bilhassa bağlıydım" dedikten sonra şöyle devam etti: "Ölümü bende derin bir keder yarattı."

Grande Armée, Eylau'da öyle kötü hırpalanmıştı ki zaferin ardından Jena'da olduğu gibi takip hareketine girişilemedi. Soult'un emir subayı Albay Alfred de Saint-Chamans muharebenin ardından yaptığı gözlemlerde şöyle diyordu: "İmparator, 'Yaşasın İmparator!' haykırışları arasında birliklerin önünden geçti; lakin kimi askerlerin 'Yaşasın Barış!', kimilerinin ise 'Yaşasın Barış ve Fransa!' diye bağırdığını duydum. Hatta 'Ekmek ve Barış!' diye haykıranlar bile vardı'"[2] Napoléon, ordunun manevi açıdan "az da olsa sarsıldığını" ilk kez görüyor ve bunu Eylau'nun bir "kıyım" olmasına bağlıyordu. İmparator, muharebenin ertesi günü yayımladığı bildiride bir kartalın kaybedildiğini belirtip "O birliğe bir sancak verilecek ancak bunu düşmandan bir sancak ele

geçirdiklerinde yapacağım" dedi.[3] Bildiride birliğin adının telaffuz edilmemesinin sebebi aslında bir değil beş kartalın yitirilmesiydi.*

Napoléon, Josephine'e yeni bir mektup yazdığı 14 Şubat'ta hâlâ Eylau'da bulunuyordu. Şöyle diyordu mektupta: "Bu topraklar ölü ve yaralılarla dolup taştı. Bu durum elbette savaşın en güzel yüzü sayılmaz. İnsan acı çekiyor. Bunca kurbana şahit olmak ruhumda derin yaralar açıyor."[4] İmparator ayrıca subayların Paris'e gönderdikleri mektuplarda verilen kayıplardan fazlasıyla bahsettikleri konusunda endişeye kapıldı. Konuyla ilgili Fouché'ye yazdığı mektupta "Tuileries'nin bahçelerinde dolanan insanlar kabinede olup biteni ne kadar biliyorsa, onlar da ordudaki meseleleri o kadar biliyor" dedi. Ardından âdeta kalpsizce "Büyük bir muharebede 2.000 asker öldüyse ne olmuş? XIV. Louis ile XV. Louis'nin istisnasız tüm muharebelerinde çok daha fazla insan öldü" diye ekledi. Bu apaçık yanlış bir ifadeydi. Blenhein, Malplaquet, Fontenoy ve Rossbach'ta daha fazla ölüm yaşandıysa da İspanyol ve Avusturya veraset savaşları ile Yedi Yıl Savaşı'nın hiçbir muharebesinde daha fazla kayıp verilmemişti. Ayrıca Napoléon'un Eylau'da öldüğünü iddia ettiği asker sayısı da doğru değildi. Kendisi her zamanki gibi sayıları az göstermeye çalışıyordu. Gerçekte yaklaşık 6.000 asker ölmüş, 15.000 kadarı da yaralanmıştı.[5]

Eylau'nun ardından 16 Şubat'ta Ostrolenka'da önemli bir çarpışma yaşanmış, şubat sonlarında ise Bernadotte ile Lestocq arasında ikinci bir ciddi çarpışma vuku bulmuştu. Ancak bunların ardından Fransızlar Passarge Nehri, Ruslar ise Alle Nehri boyunca uzanan kışlalarına geri döndüler. Mayıs ortalarında sefer mevsimi yeniden başlayana kadar da burada kalacaklardı. Ancak Napoléon elbette durup dinlenecek değildi. Sefer sürecinde İmparatorluk Hanesi Baş İdareciliği'ni yapan Pierre Daru'nun Mart 1807'den sonra kaleme aldığı mektuplara bakılacak olursa ordunun o dönem itibariyle nakit, at, seyyar ocak, koyun, sığır, üniforma, gömlek kumaşı, başlık, çarşaf, un, peksimet, ekmek ve özellikle de ayakkabı ile brendi yoksunluğu çektiği görülür.[6] Daru buna rağmen elinden geleni yaptı ve 26 Mart'ta Napoléon'a ordunun 231.293 çift ayakkabıya sahip olduğunu övünçle söyledi. Ancak bu, ordunun başka malzemelerin yoksunluğunu çektiği gerçeğini değiştirmiyordu. Daru aralık ayında Alman şehirlerinden 5.000 at da istemiş, bunların 3.647'si ay sonuna kadar Fransız ordusuna teslim edilmişti.[7] Napoléon hangi bölgeden ne kadar çavdar, buğday, kuru ot, et, saman, yulaf ve ekmek geldiğini tarih ve sayılar içeren titizlikle hazırlanmış listeler sayesinde takip ediyordu. Benzer şekilde Almanya ve Polonya'daki 105 hastanede kaç askerinin kaldığı hakkında da sürekli bilgilendiriliyordu. (Örneğin 1 Temmuz'da

* Bunlar 10'uncu Hafif Piyade Alayı ile 18'inci, 24'üncü, 44'üncü ve 51'inci piyade alaylarıydı. –y.n.

bu hastanelerde 30.863 Fransız, 747 müttefik, 260 Prusyalı ve 2.590 Rus askeri kalıyordu[8])

Joseph, Kalabriyalı asilerle savaşan Napoli ordusunun çektiği zahmeti *Grande Armée*'ninkiyle kıyaslamaya kalkınca Napoléon kendisine şöyle cevap verdi:

> Kurmay subaylar, albaylar ve birlik subayları iki aydır üzerlerini değiştirmedi. Hatta kimileri dört aydır aynı kıyafetlerin içinde. (Keza ben de on beş gündür çizmelerimi çıkarmadım.) Dört bir yanımız kar ve çamurla çevrili; Ekmek, şarap, brendi, patates ve etimiz yok. İçinde bulunduğumuz güç durumdan bizi kurtaracak bir şey elde etmeksizin uzun yürüyüşler yapıyor, aynı yollardan geri dönüyoruz. Düşman üzerimize ateş kusarken süngüyle savaşıyor, yaralıları üstü açık kızaklarda tahliye etmek için 200 km gibi uzun mesafeler kat etmek zorunda kalıyoruz. Sözün özü, şaraba, ekmeğe, zeytinyağına, kıyafete, çarşafa, sosyal yaşama ve hatta kadına erişebilen Napoli ordusunun insanın içini ferahlatan Napoli kırsalında savaşması ile Fransız ordusunun içinde bulunduğu durumu karşılaştırmak pek de doğru olmaz. Bizler burada Prusya monarşisini yıktıktan sonra direnmeye devam eden Prusyalılara, Ruslara, Kazaklara, Volga Kalmuklarına ve bir zamanlar Roma'yı istila eden kuzeyin bin bir çeşit halkına karşı savaş veriyoruz.[9]

Napoléon, Rusya ve Prusya'yla savaş durumu sürerken boş durmayıp Bavyera'dan 10.000 mevcutlu bir tümen toplamasını, Polonya'nın 6.000 kişiyi silahaltına almasını; Fransa, İtalya ve Hollanda'dan ise destek kuvvet gönderilmesini emretti. 1808 devrelerinin silahaltına alınmasına bir yıldan fazla bir zaman varken onların da derhâl bulunduğu bölgeye sevkini istedi. Eylau, İmparator'un yenilmez olduğuna yönelik efsaneye ağır bir darbe indirmişti. Şayet Avusturya'nın tarafsızlığını sürdürmesi isteniyorsa bu leke acilen silinmeliydi. Friedrich Wilhelm'in, Duroc tarafından Paris'teki Prusya büyükelçisi Marquis di Lucchesini'ye sunulandan daha makul bir barış antlaşmasını Jena Muharebesi'nin ardından reddetmesi de keza Fransızlar açısından hiç de hoş bir gelişme değildi.

Zengin ve çok muhkem Danzig (bugün Gdańsk) limanı ele geçirilmeden Napoléon'un baharda yeni bir sefere çıkması mümkün değildi. Aksi takdirde Ruslar Kraliyet Donanması'yla birlik olup Napoléon'un gerisine hücum ederdi. Victor'un 20 Ocak 1807'de köylü kılığına girmiş 25 Prusyalı asker tarafından kaçırılmasının ardından 52 yaşındaki kır saçlı Mareşal Lefebvre'e Danzig'i kuşatması emredildi. İhtiyar kurt 24 Mayıs'ta görevini başarıyla yerine getirip Fransızların sol kanadının güvenliğini sağlayınca İmparator kendisine bir çikolata kutusu gönderdi. Lefebvre ilk anda bu ödülden çok da hoşnut kalmamıştı ancak kapağı kaldırdığında kutuda 300.000 frank olduğunu gördü. 18

Brumaire'de Napoléon'un vekili olan mağrur cumhuriyetçi Lefebvre, o günden bir yıl sonra Danzig Dükü oldu.

Napoléon, bir yandan ordusunu yeniden kurup sefere hazırlıyor, bir yandan da imparatorluğunun en küçük detaylarıyla bile ilgilenmeye devam ediyordu. Danzig'in ele geçirildiğini öğrendiği gün (bu haberin ardından Clarke'a gönderdiği emirle Paris'te top atışları yapılmasını ve *Te Deum*'un söylenmesini istemişti) Şeref Lejyonu'nun şansölyesi Lacépède'den "13'üncü Piyade Alayı'na mensup Onbaşı Bernaudat'ya bir mektup yazmasını" ve "içerken ölçüyü kaçırmamasını emrettiğini" bildirmesini istedi. "Göğsündeki madalya ona cesaretinden dolayı bahşedildi. Birkaç yudum şarap için madalyasından olmasın. Ona, madalyanın itibarına gölge düşürecek bir duruma düşmemesini tembihleyin."[10] Nisan 1807, Napoléon'un saltanatının belki de en sakin ayıydı ancak İmparator bu ayda bile 443 mektup yazdı. Pek çok şöminesi olan Finckenstein Kalesi'nde kaldığı süreçte ("Geceleri kalktığım zamanlarda yanan bir şömine görmekten büyük keyif alıyorum" demişti) Paris Operası'nın baş sahne görevlisi Boutron ile yardımcısı Gromaire arasındaki bir münakaşaya müdahil oldu. Tartışma, şantöz Mlle Aubry'nin sahnenin üzerinde yer alan mekanik bir buluttan düşüp kolunu kırmasından kaynaklanıyordu. Napoléon konuyla ilgili Fouché'ye yazdığı mektupta binlerce kilometre öteden Gromaire'in tarafını tutarak "Daima güçsüz durumda olanların yanında yer alırım" demişti.[11]

26 Nisan'da imzalanan Bartenstein Askerî Sözleşmesi uyarınca Dördüncü Koalisyon'u sürdüren Rusya ve Prusya, savaşa devam edeceklerini bildirip Britanya, İsveç, Avusturya ve Danimarka'yı birliğe katılmaya çağırdı. İsveç'le birlikte teklife olumlu yanıt veren ve koalisyona Haziran'da dâhil olan Britanya, Fransız ticaretine vurduğu prangayı daha da sıkıp diğer devletlere mali destekte bulundu. Austerlitz'in ardından nihayete eren Üçüncü Koalisyon'dan sonra Napoléon'la herhangi bir barış antlaşması imzalamamış olan İsveç ise harekât alanına küçük bir birlik göndererek katkıda bulundu. Napoléon "*Petites-Maison*'un (Paris'te bulunan bir akıl hastanesi) kralı olması gerekirken cesur İskandinavya ülkesine hükmeden bir deli" olarak tanımladığı Kral IV. Gustavus'u hiç affetmeyecekti.[12]

Mayıs sonlarına gelindiğinde Napoléon artık hazırdı. Danzig ele geçirilmiş, hasta ve yaralılar cephe hattından geri bölgeye sevk edilmiş, sekiz aylık erzak depolanmıştı. Şu aşamada emrinde 123.000 piyade, 30.000 süvari ve 5.000 topçu bulunuyordu. Büyük taarruz tarihi olarak ise 10 Haziran'ı belirlemişti. Ancak tıpkı ocak ayında olduğu gibi şimdi de ilk hamle Bennigsen'den geldi ve Rus komutan 5 Haziran'da Guttstadt'ta konuşlu bulunan Ney'e taarruz etti. Ertesi gün kavurucu sıcaklardan dolayı üstü açık bir kupa arabasıyla Finckenstein'dan ayrılan Napoléon alaycı bir üslupla "Üzerlerine gitmemizden çekinmeleri beni

bir hayli memnun etti" dedi.[13] Aynı gün tüm kolordularına hareket emri veren İmparator, bir kez daha seferi nihayete erdirecek kesin sonuçlu bir muharebeye girmeyi arzuluyordu. Rusların sol kanadını tehdit etmek üzere Allenstein'dan çoktan yola koyulmuş olan Davout, yanıltıcı bilgilerin yazılı olduğu bir mektup taşıyan habercinin Rusların eline düşmesine izin verdi. Mektupta Rusların gerisine 40.000 askerle hücum edeceği yazılıydı ancak gerçekte Davout'nun emrindeki kuvvetlerin mevcudu o gün itibariyle 28.891'di. Bennigsen ertesi gün çekilme emri verdi. Bu esnada Soult, Passarge Nehri'ni emrindeki tüm birliklerle geçmiş ve Rus sağ kanadını geri çekilmeye zorlamıştı.

Napoléon 8 Haziran'da Bagration'un artçı kuvvetlerine mensup bir savaş esirini sorguladığında Bennigsen'in Guttstadt'a ilerlediğini öğrendi. Aslına bakılırsa Bennigsen burada bir muharebeye girişebileceği izlenimi vermişti ancak bir sebepten bunu yapmayıp müstahkem bir ordugâh olan Heilsberg'e çekildi. Napoléon Murat ve Ney ile beraber ordunun başını çekiyor, onları Lannes ve İmparatorluk Muhafızları izliyordu. Mortier en arkada, bir günlük yürüyüş mesafesinde bulunurken Davout ordunun en sağında, Soult ise en solda yer alıyordu. Kolordu sistemi tıkır tıkır işlemekteydi. Rus birlikleri uzun ve tozlu yollarda, yakıcı sıcağın altında geri çekilirken Bagration, Bennigsen'in geri çekilişini sağlama almak amacıyla geride bırakılan köprüleri ve köyleri yerle bir etmekle meşgul oldu. Bennigsen'in Konigsberg'e yöneleceğini düşünen Napoléon, 9 Haziran'da düşmanın artçı kuvveti olduğunu düşündüğü birliğe taarruz etti. Ancak 53.000 asker ve 150 toptan müteşekkil Rus ordusunun tamamıyla karşı karşıya olduğunu daha sonra öğrenecekti.

Alle Nehri'nin sol yakasındaki bir çukurda yer alan Heilsberg kasabası, Rus ordusu tarafından kullanılan müstahkem bir harekât üssüydü. Nehrin sağ yakasında bulunan kenar mahallelere erişim birkaç köprüyle sağlanıyordu. Nehir geçişlerini korumak için dört büyük tabya inşa eden ve tabyaların arasına ok başı şekilli tahkimler (*flèche*) kuran Ruslar 10 Haziran'ın erken saatlerinden itibaren savunma yapmaya başladı. Saat 15.00 sularında muharebe alanına intikal eden Napoléon; Murat ve Soult'un icra ettiği bedeli ağır muharebe şeklinden hiç memnun kalmamıştı. Zira 3 alay kartalı daha yitirilmişti. Çarpışmalar Napoléon'un bulunduğu noktaya kadar gelince Oudinot kendisinden bölgeyi terk etmesini isteyip kabul etmemesi durumunda grenadier birliklerinin onu bölgeden zorla uzaklaştıracağını söyledi. "İmparator saat 10.00'da aramızdan geçti" diyordu genç emir subayı Teğmen Aymar-Olivier de Gonneville. "Alkış ve tezahüratlarla selamlanmasına karşın bunlara bir tepki vermedi. Yüzüne bir gölge düşmüş, coşkusunu kaybetmişti sanki. Sonradan öğrendiğimize göre şu aşamada Ruslara çok ciddi bir taarruz gerçekleştirmeyi düşünmüyormuş. Özellikle de süvarileri muharebeye katmak değilmiş niyeti. (Murat) bu sebeple enikonu azar yedi ve hayli mahcup bir edayla İmparator'un

peşinden gitti."[14] 23.00'e kadar devam eden muharebe, yerini mide bulandırıcı bir sahneye bıraktı. İki tarafın ordu kuyrukları* ölü ve yaralıları soymaya girişmişti. 10.000 Fransız ve 6.000 Rus'un yaralandığı muharebenin ertesi günü şafak sökerken muharebe alanı ıpıssızdı. Güneş en tepeye ulaştığında ise iki ordu, göz alabildiğine çürümüş bu ölüm tarlasından çoktan çekilmişti.

Heilsberg'de çok sayıda ambar ve ciddi miktarda erzak ele geçirilmiş olsa da Napoléon'un gözü Königsberg'te bulunan çok daha fazla miktardaki erzaktaydı. Rusların Königsberg'e ulaşması için Alle'yi yeniden geçmeleri gerekiyordu. Napoléon ise küçük bir ticaret kasabası olan Friedland'da bir köprü olduğunu biliyordu. Bu yüzden Lannes'ı keşif amaçlı Friedland'a gönderirken ordunun geri kalanını ikiye böldü. Murat'nın süvarileri ile Soult ve Davout'nun kolordusundan oluşan 60.000 askerlik kuvvet Murat'nın emrinde Königsberg'i ele geçirmek için harekete geçecek, İmparator'un kendisi ise 80.000 askerle Eylau'ya geri dönecekti.

Lannes'ın öncü kuvvetleri 13 Haziran'da, yılan gibi kıvrılan nehrin tam kıvrım yerinde yer alan orta büyüklükteki Friedland kasabasında (günümüz Pravdinsk kasabası) büyük bir Rus kuvvetinin toplandığını rapor etti. Kolordu doktrinine göre düşmanla sıcak teması sağlayan Lannes, akabinde takviye kuvvetlerin gelmesini beklediği dokuz saat boyunca mevzileri savunmayı başardı. Ancak saat 15.00 sularında Rus öncü kuvvetine mensup 3.000 süvari Alle Nehri'ni geçip Fransızları kasabadan püskürttü. Bennigsen ertesi gün Alle'yi geçip Lannes'ı parçalayabileceğini ve Friedland'ın 24 km kuzeyindeki Eylau'da bulunan Napoléon'un imdada koşmasına fırsat vermeden nehri gerisin geri geçebileceğini düşünüyordu. Ancak Napoléon'un süratini hafife almak hiçbir zaman akıllıca bir hareket olmamıştır. Hele ki yaz güneşinin kurutup sertleştirdiği bir arazide hareket ediyorsa...

Alle Nehri, Friedland'ın etrafından kıvrım yapıp kasabayı güneyden ve doğudan çevrelerken kasabanın kuzeyinde Millstream Gölü yer alıyordu. Yakaları 9 metre yüksekliğe ulaşan Alle, derin olduğu gibi hızlı akan bir nehirdi. Kasabanın önünde yaklaşık 3,5 km genişliğinde verimli bir arazi bulunuyor, ekilmiş buğday ve çavdarlar göğüs hizasına kadar yükseliyordu. Arazinin bitişiğindeki Sortlack Ormanı bir hayli sık iken tıpkı Alle gibi yüksek bir sete sahip olan Millstream Gölü, araziyi ikiye bölüyordu. Friedland'daki kilisenin çan kulesi muharebe alanına mükemmel bir panoramik görüş açısı sağlamaktadır. Bennigsen, kurmayları ve Britanyalı irtibat subayı Albay John Hely-Hutchinson da akıllılık edip buraya çıktı ancak tespit edemedikleri bir durum vardı. Bennigsen'in kasabadaki taş köprüye ilaveten nehre kurdurduğu üç

Orduyu takip eden sivil kitle. Aralarında askerlerin ailelerinin de bulunabildiği bu grup, ordugâh kurulduğunda çamaşırcılık, aşçılık, cinsel ihtiyaçları giderme ve sağlık hizmeti sunma gibi hizmetlerde bulunurdu. -ç.n.

tombaz köprü, Rus ordusunun sol kanadının çok gerisinde kalıyordu. Şayet köprüler yıkılır ya da tıkanırsa nehrin neredeyse durgun bir göl hâlini alan kıvrım kovuğundaki Friedland devasa bir ölüm kapanı hâline gelebilirdi.

Oudinot, pazar gününe ve Marengo Muharebesi'nin yıl dönümüne denk gelen 14 Haziran günü saat 02.00 ila 03.00 sularında Posthenen köyünün girişindeki düzlüğe ulaştı. Askerleriyle yakinen ilgilenen, onlar tarafından sevilen, tez canlı ve sert bir tabiata sahip olan Fransız komutan, kariyeri oyunca 34 kez yaralanmış, 1805 Seferi'nde birkaç dişini kaybetmiş, kulağının bir parçasını kaybetmekten ise son anda kurtulmuştu.[15] 9 kardeş arasından hayatta kalmayı başaran tek çocuk olan Oudinot, on çocuk sahibi olacaktı. Pişmiş künk koleksiyonu yapar, resim yapmaktan hoşlanır ve seferler esnasında akşamları Davout'yla birlikte mumları piştovla söndürme müsabakası yapardı. Oudinot'nun birliklerini Sortlack Ormanı'na göndermesiyle cephe boyunca şiddetli bir vuruşma ve karşılıklı top ateşi başladı. Becerikli aristokrat süvari komutanı General Emmanuel de Grouchy'nin Fransız dragon süvarilerinden oluşan bir tümenle muharebe alanına intikal etmesinin ardından ise hâlihazırda Saksonya hafif süvarileri tarafından takviye edilmiş olan Lannes, Napoléon'un geleceği saate kadar yaklaşık 46.000 Rus askerine direnebilecek bir kuvvete ulaşmış oldu.

Bennigsen, Alle üzerinden Friedland'a ciddi miktarda kuvvet sevk edip bu birliklere Heinrichsdorf istikametinde birkaç koldan ilerleme emri verdi. Amacı Fransız ordusunun gerisini tehdit etmekti. Bunun üzerine Lannes, Nansouty'nin ağır zırhlı süvarilerini derhâl Heinrichsdorf'a gönderip öncü Rus süvarilerini püskürttü. Ardından Grouchy, Posthenen'den ok gibi fırlayarak Rus topçularına kanattan taarruz edip himayeden yoksun durumdaki topçuları kılıçtan geçirdi. Ne var ki Rus kuvvetleri kıyım esnasında dağınık bir vaziyete düşen Fransız süvarilerinin üzerine atıldı. Bu karşı taarruza bir şekilde göğüs geren Grouchy saat 07.00 itibariyle Heinrichsdorf'un doğusunda Fransız cephe hattını dengede tutmayı başardı.

Takip eden düzensiz çarpışmalar, kurnaz ve çevik Gaskonyalı Mareşal Lannes'ın muharebe etme tarzına mükemmelen uyuyordu. Upuzun başaklarını arasında olağandışı derinliğe sahip hatlarda konuşlu askerler birbirlerinin üzerine ateş kusarken Lannes süvari ve piyadelerden oluşan küçük birlikleri ormanın içine sokuyor, dışına çıkarıyor, bayıra tırmandırıyor, yokuş aşağı indiriyor ve böylece emrindeki kuvvetleri olduğundan daha kalabalık göstermeye çalışıyordu. Zira şu anda Alle'yi aşan 6 Rus tümenini tutabilmek için elinde yalnızca 9.000 piyade ve 8.000 süvari vardı. Neyse ki Bennigsen'in Rus birliklerini tümden taarruza kaldırdığı sırada Mortier'nin kolordusu muharebe alanına hızır gibi yetişip doğrudan Heinrichsdorf'a girdi ve köyün Rus piyadeler tarafından ele geçirilmesini engelledi. Ardından Oudinot'nun

Friedland Muharebesi
K
B
D
G
Königsberg'e gider.
9'uncu Hüssar Alayı
XX
GROUCHY
XX
BEAUMONT
UVAROV
Alle
XXX
Heinrichsdorf
MORTIER
XXX
Georgenau Ormanı
LANNES
XXX
GORÇANKOV
Yel değirmeni
XXXX
BENNIGSEN
XX
NANSOUTY
XX
VERDIER
Mühlenbach
XXX
MUHAFIZLAR
Friedland
İhtiyat Birlikleri
MUHAFIZLAR
XX
LA HOUSSAYE
BAGRATION
Posthenen
XXX
VICTOR
XX
BISSON
XX
MARCHAND
XX
DUPONT
XXX
LATOUR-MAUBOURG
Sortlack
NEY
Bartenstein'a gider.
Sortlack Ormanı
0 1 2 mil
0 1 2 3 km

emrindeki üç grenadier taburu köyde bırakıldı ve Dupas, köyün sağ yakasına konuşlandırıldı. Çok geçmemişti ki Mortier'nin Polonya tümeni de bölgeye intikal etti. Böylelikle Posthenen'deki top bataryalarını himaye etme görevi General Henri Dombrowski'nin emrindeki üç Polonya alayına bırakılabildi. Sortlack Ormanı'nda süren çok şiddetli çarpışmalarda Oudinot'nun tümeni Rus piyadelerini durdurabilmek için göğsünü siper ederek âdeta kendini feda etmişti. Saat 10.00 sularında General Jean-Antoine Verdier'nin tümeninin de Lannes'a katılmasıyla bölgedeki Fransız gücü 40.000'e ulaştı.

Bennigsen (dörtnala bölgeye ilerleyen) Napoléon'un her geçen saat daha fazla Fransız birliğini muharebeye dâhil ettiğini anladı. Sonuca yönelik beklentisi artık aynı değildi. Şu anda yalnızca gece çökene kadar cephe hattını tutmayı, ardından yeni bir ricat tertiplemeyi düşünüyordu. Ne var ki yaz ortası o enlemde günler bir hayli uzun sürüyordu. Eylau'dan beri Arap atını çatlatırcasına süren Napoléon, kendisine yetişmek için olanca gücüyle çabalayan muhafızlarıyla birlikte öğle saatlerinde muharebe alanına vardı. Bunu gören Oudinot yaralı bir atın üzerinde, misketlerden pare pare olmuş bir üniforma içinde İmparator'un yanına gelip "Emrime takviye kuvvet veriniz" diye yalvardı. "Veriniz ki Rusları nehre dökeyim!" Napoléon, Posthenen'in ardındaki tepeden şöyle bir baktığında Bennigsen'in yaptığı devasa taktik hatayı hemen fark etti. Millstream Gölü'nün araziyi ikiye ayırması sebebiyle Bennigsen'in savunmasız kalan sol kanadı nehre sürülmeye oldukça müsait durumdaydı.

Fransız takviye kuvvetlerin gelişi beklenirken, Bennigsen'in kendi hatasını fark etse bile artık durumu toparlayamayacağını gören Napoléon muharebenin tavsamasına müsaade etti. Her iki ordunun askerleri bu süreçte suya ve gölgeye kavuşma şansı yakaladıklarına çok mutlu oldular. Zira bulutsuz yaz ortasında, gölgede 30 dereceye ulaşan boğucu sıcağın altında saatlerdir güherçile içeren fişek kartuşlarını ağızlarıyla yırtan askerler artık susuzluktan akıllarını yitirme noktasına gelmişti. Napoléon alelade bir ahşap iskemleye oturmuş, Rus toplarının menzilinde esmer ekmekten oluşan öğle yemeğini yiyordu. Maiyetindeki kimseler kendisine geride durması için yalvarınca İmparator dönüp "Merak etmeyin" dedi. "Onlar akşam yemeklerini çok daha huzursuz bir ruh hâli içinde yiyecekler. Saldırı için vaktin bir hayli ilerlediğinden endişelenip taarruzun ertesi güne bırakılmasını önerenlere ise "Düşmanı böyle bir hata yaparken bir daha yakalayamayabiliriz" dedi.[17] Napoléon'un bir oraya bir buraya yürüyüp uzun yabani otlara süvari kırbacıyla vurduğunu gören askerî ataşe Jacques de Norvins, İmparator'un Berthier'ye "Marengo günü, zafer günü!" dediğini not düştü.[18] Yıl dönümlerinden propaganda malzemesi çıkarma imkânını hiç kaçırmayan Napoléon, üstüne bir de batıl inançlıydı.

Saatler 14.00'ü gösterirken İmparator, çarpışmaların saat 17.00'de yeniden harlanması emrini iletti. Ney Sortlack istikametinde taarruz edecek,

Lannes merkez hattını dengede tutacak, Oudinot'nun grenadier birlikleri sol kanada ilerleyerek düşmanın dikkatini Ney'den uzaklaştırıp kendi üzerine çekecek, Mortier Heinrichsdorf'u ele geçirip tutacak, Victor ile İmparatorluk Muhafızları ise geri bölgede ihtiyatta bekleyecekti. Kilisenin çan kulesindeki Bennigsen ve kurmayları muharebe alanını izliyordu. Hely-Hutchinson'ın düştüğü notlara göre "Ufuk, parıldayan çelikten bir kuşakla kapatılmış gibiydi."[19] Bennigsen en nihayetinde ricat emrini birliklere ulaştırmaya başladıysa da iş işten geçmişti. Harekete geçen bir düşman karşısında ricata teşebbüs etmek çok büyük bir tehlike arz ettiğinden Rus komutanın bu emri iptal etmesi gerekti.

Saat 17.00'de 20 topun açtığı ateş *Grande Armée*'nin taarruzunun başladığını işaret ediyordu. Ney'in emrindeki 10.000 piyade oluk oluk Sortlack Ormanı'na akıp saat 18.00'e kadar bölgeyi temizledikten sonra kol düzeninde, Rusların sol kanadına yöneldi. Akabinde Sortlack köyüne girip müdafileri nehre dökmeye başlayan General Jean-Gabriel Marchand'ın tümeni nehir hattı boyunca batıya yönelip Friedland yarımadasını kapattı. Ruslar tam anlamıyla kapana kısılmıştı. Fransız topçusunun bu mesafe ve açıdan isabetsiz atış yapmasına imkân yoktu. Napoléon daha sonra Victor'un kolordusunu da güneybatıdan Friedland istikametinde Eylau yoluna gönderdi.

Ney'in yorgun düşen kolordusu geri çekilmeye başlayınca Sénarmont, emrindeki 30 topu her topa 300, her obüse 220 gülle düşecek şekilde 15'er topluk iki bataryaya ayırdı. Borazanlardan "*Action Front*" marşı yükselirken topları çeken atlar, koşumları bağlı hâlde dörtnala ileri atılıp ilk olarak 550, ardından 275, daha sonra 135 ve en son peşrev ateşini kullanmak suretiyle 55 metreden düşmana ateş kustu. Rus Ismailovski Muhafızları ile Pavlovski Grenadier Alayı bataryalara taarruz etmeye niyetlendiyse de 25 dakika içinde 4.000 asker toplara yem oldu. Bütün bir süvari taarruzu iki sefer açılan peşrev ateşiyle paramparça edildi. Şu aşamada Rus sol kanadı tamamen bozguna uğramış ve Alle Nehri'nin önünde kapana kısılmıştı. Topçu birlikleri mevcudunun yarısını yitirdiyse de Sénarmont'un bu girişimi askerî literatüre "topçu taarruzu" olarak geçecek kadar meşhur oldu. Ney'in soluklanma fırsatı bulan kolordusu 59'uncu Piyade Alayı'nın öncülüğünde batı yakasından Friedland sokaklarında vuruşa vuruşa ilerlemeye başladı. Saat 20.00 itibariyle kasaba tamamen kontrol altına alınmıştı. Köprülere doğru itilen ve üzerlerine ateş yağan Rus askerlerinin çoğu Alle'yi geçmeye çalışırken boğularak can verdi.

Aynı esnada Lannes ile Mortier'nin tümenleri de düzlük araziye akın akın ilerlemiş ve Friedland'ın sağında kalan Rus birliklerini nehre doğru itmişti. 22 süvari bölüğü Alle'nin sol yakası boyunca at sürüp kaçmayı başarsa da pek çok Rus askeri süngüleriyle son ana kadar savaştı. Havanın sıcak olması, askerlerin bitkin düşmesi, karanlığın çökmesi ya da yiyecek bulma

umuduyla kasabanın yağmalanması, Jena'daki gibi bir takip hareketine neden girişilmediği sorusuna cevap olarak sunulan gerekçelerdir. Belki de Napoléon düşmanı tamamen imha ederse Aleksandr'ı uzlaşma masasına getirmenin zorlaşacağını düşünmüştür. Zira o süreçte kendisi barışı fazlasıyla arzuluyordu. Cambacérès'e yazdığı mektupta "Rus askerleri genel itibariyle iyi savaşıyor" dedi. Daha önce kabul etmediği bu gerçekle beş yıl sonra çok daha net bir şekilde yüzleşmek zorunda kalacaktı.[20]

Napoléon, kuvvetlerini tek bir noktaya toplaması sayesinde Austerlitz ve Ulm'un ardından en göz alıcı zaferini kazanmış oldu. 11.500 ölü, yaralı ya da kayba karşın Rus ordusunu tamamen bozguna uğratmış ve düşmanına yaklaşık 20.000 (ordunun %43'ü) zayiat verdirmişti. (Rusların top kaybı ilginç bir şekilde 20'yle sınırlıydı.)[21] Percy'nin 1.000 cerrahı gece boyunca mesai yapmak zorunda kaldı. Bir generalin düştüğü notlarda "çayırların bedenlerden kopmuş uzuvlarla kaplandığı ve içerisinde askerlerin kesilip biçildiği ambulans denen şeylerin ne denli korkunç olduğu" tasvir ediliyordu.[22]

Muharebenin ertesi günü Lestocq Königsberg'i tahliye ederken Napoléon da klasik bildirilerinden birini yayımladı:

> Askerler! 5 Haziran'da kışlamızda, hareketsizliğimizi yanlış yorumlayan Rus ordusunun taarruzuna uğradık. Bir aslanın tepkisini verebileceğimizi çok geç kavradılar. İşte şimdi, yaptıkları hatanın kefaretini ödediler... Bir kartal çevikliğiyle Vistül kıyılarından Niemen kıyılarına ulaştık. Austerlitz'te imparatorluk tacını giymemin yıl dönümünü kutlamıştınız. Bu sefer ise İkinci Koalisyon Savaşı'na nokta koyan Marengo Muharebesi'nin yıl dönümünü kutladınız. Fransızlar! Sizler, kendinize ve bana layık olduğunuzu gösterdiniz. Kendi devamlılığını tesis edebilecek bir barış antlaşması imzalamamızın ardından Fransa'ya defne çelenkleriyle bezenmiş hâlde döneceksiniz. Ülkemizin İngiltere'nin habis etkisinden azade bir şekilde huzur içinde varlığını sürdürme vakti geldi. Sizlere sunacağım ödüller, size yönelik sevgimin ve minnetimin büyüklüğünü kanıtlayacak.[23]

Rus ordusu gerisin geri Niemen Nehri'ni geçip son Prusya kasabası Tilsit'le (günümüz Sovetsk kenti) bağlantıyı sağlayan köprüyü havaya uçururken Çar Aleksandr 19 Haziran'da Prens Dimitri Lobanov-Rostovski'yi ateşkes görüşmeleri yürütmekle görevlendirdi. Napoléon da saat 14.00'te kente ulaştı. Şu aşamada savaşa devam edebilme kabiliyetine sahip olmayan Prusyalılar Rus Çarı'nın yürüteceği diplomasiye tabiydi. İki günlük görüşmelerin ardından bir aylık bir ateşkes mutabakatı imzalandı. Üçüncü gün ise Napoléon, Lobanov-Rostovksi'yi akşam yemeğine davet edip Çar'ın sağlığına kadeh kaldırdıktan sonra Vistül'ün iki imparatorluk arasında doğal bir sınır olmasını önerdi. Napoléon, bu teklifiyle, dört başı mamur bir barış antlaşması imzalanması

durumunda hiçbir Rus bölgesini talep etmeyeceğini ima ediyordu. Bu koşul temelinde Napoléon ile Aleksandr'ın görüşmesi için derhâl girişimlere başlandı. Muhafız Topçu Birliği'nin komutanı General Jean-Ambroise Baston de Lariboisière, tarafsız bir bölge tesis etmek amacıyla Niemen Nehri'nin ortasına yerleştirilip her iki kıyıya uzanan halatlarla sabitlenmiş bir salın üzerine bir çadır kurdurdu. Bu çaba, Tilsit bitişiğindeki resmî ateşkes hattı olan Piktupönen'de (günümüz Piktupėnai kenti) gerçekleştirilmişti.[24] Napoléon sefer sürecinde kaleme aldığı 85. bildiride "Bundan daha ilginç çok az görüntü olabilir" notunu düşmüştü. Nitekim görüşme nehrin her iki yakasını kaplayan askerlerin oluşturduğu mahşerî bir kalabalığın huzurunda gerçekleştirildi.[25] Napoléon'un bir kez daha belirttiği üzere görüşmenin amacı "mevcut nesli huzura ve sükûnete kavuşturmaktı." İmparator, sekiz aylık seferin ardından barış antlaşması imzalamayı, Paris'e dönmeyi ve Fransız yaşamının her noktasına temas eden geniş kapsamlı reformlara nezaret etmeyi istiyordu.

Perşembe gününe denk gelen 25 Haziran 1807 tarihinde iki imparator arasında gerçekleşen görüşmenin dikkate değer oluşunun tek sebebi tuhaf buluşma noktası değildi. Napoléon ve Aleksandr, devlet yöneticileri arasında gerçekleşen en önemli görüşmelerden birini icra etmek üzereydi. Büyük liderler güçlerinin doruk noktalarındayken samimi dostluklar kurmazlar. Ancak Napoléon, hem Rusya'nın 29 yaşındaki mutlak hükümdarını etkileyebilmek hem de onunla samimi bir şahsî ilişki kurabilmek için elinden geleni yaptı. Nitekim müzakerelerin ardından 7 Temmuz'da Rusya'yla, 9 Temmuz'da ise Prusya'yla imzalanan barış antlaşmaları Avrupa'yı Fransız ve Rus nüfuz alanı şeklinde ikiye böldü.

Sala ilk ulaşan Napoléon oldu. Bir müddet sonra ise Preobrajenski Muhafız Alayı'na özgü koyu yeşil üniforması içinde Çar Aleksandr göründü. İki imparatör kucaklaştıktan sonra Çar "İngiltere'ye düşmanlıkta sizin yolunuzdan gideceğim" diyerek diyaloğu başlattı.[26] (Cümlenin daha az gösterişli bir türevi ise şöyledir: "İngilizlerden en az sizin kadar nefret ediyorum.") Ancak Aleksandr İngilizlere yönelik şu anki olumsuz hislerini ne hikmetse yıllardır kendisine sunulan İngiliz altınlarına göstermemişti. Öyle ya da böyle, Çar o an yukarıdaki cümlelerden hangisini kurmuş olursa olsun, Napoléon çok geniş çaplı bir uzlaşmanın mümkün olduğunu anladı. Daha sonra da ifade ettiği gibi "O sözler her şeyi değiştirmişti."[27] İkili daha sonra çadırın şatafatlı salonuna geçip iki saat boyunca baş başa görüştü. "İmparator Aleksandr'la tanıştım" dedi Napoléon Josephine'e yazdığı mektupta. "Kendisi beni ziyadesiyle etkiledi. Yakışıklı, genç ve iyi bir imparator. Tahmin edilenden çok daha zeki."[28]

Napoléon'un "güzel" olarak nitelendirdiği çadır kapısının üzerinde Rus ve Fransız kartallarının suretleri yer alıyor, Napoléon'u temsilen "N", Aleksandr'ı temsilen "A" harfinin yer aldığı bayraklar rüzgârda dalgalanıyordu ancak

Prusyalı Friedrich Wilhelm'in varlığını işaret eden bir bayrak bulunmuyordu. Bu yolla Tilsit'te bulunan Prusya Kralı'na daha küçük çaplı bir hükümdar olduğu hissettiriliyordu. İlk gün sala davet edilmemiş ve nehrin doğu yakasında bir Rus parkasına sarılmış hâlde Prusya'ya içtenlik beslemeyen iki kişinin krallığı hakkında hüküm vermesini beklemişti.[29] 26 Haziran'a denk gelen ikinci gün ise nihayet davet edildi. Aleksandr tarafından Napoléon'a takdim edilen Prusya Kralı, müstakbel Fransız-Rus ittifakının Prusya açısından iç karartıcı sonuçlar doğuracağını anladı. Aleksandr salda gerçekleşen ikinci görüşmenin ardından saat 17.00'de 100 topun selamlama atışı eşliğinde Tilsit'e gelip Napoléon tarafından bizzat karşılandıktan sonra kasabanın en iyi köşküne yerleştirildi. Ne selamlama atışıyla ne de karşılama töreniyle karşılanan Friedrich Wilhelm ise yörede yaşayan bir değirmencinin evine yerleştirildi.[30] Napoléon ile Aleksandr'ın Prusya Kralı'nı ukala, sığ görüşlü ve sohbet edilemeyecek kadar sıkıcı bulması mevcut duruma tuz biber ekiyordu.[31] Napoléon o günleri hatırlarken "[Prusya Kralı] yarım saat boyunca üniformamdan ve düğmelerimden bahsetti. En sonunda 'Bu detayları terzime sorunuz' demek zorunda kaldım" diyecekti.[32] Takip eden gecelerde üç adam akşam yemeklerini erken yiyip vedalaştıktan sonra Aleksandr, Friedrich Wilhelm'e haber vermeksizin sabahın erken saatlerine kadar sohbet etmek üzere İmparator'un konutuna gitti.

Bu süreçte iki imparator birbirlerinin muhafız birliklerini teftiş edip askerlere çokça madalya vermiş (Napoléon, Aleksandr'ın isteği üzerine bir Rus grenadier erine Şeref Lejyonu Nişanı bahşetmişti), göz alıcı ziyafetlerde kadeh kaldırıp birbirlerini metheden konuşmalar yapmıştı. Ancak Napoléon'un Çar ile ilişkisini şekillendiren esas unsur felsefe, siyaset ve strateji üzerine gece yarılarına kadar yaptıkları sohbetlerdi. Aleksandr, kız kardeşine yazdığı mektuplarda bu sohbetlerin uzun saatler boyunca aralıksız sürdüğünü ifade ediyordu. İkili; Kıta Sistemi'ni, Avrupa ekonomisini, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini ve Britanya'yı müzakere masasına nasıl getirebileceklerini konuşuyordu. Napoléon sonraları "Tilsit'teyken sık sık gevezelik eder [*Je bavardai*], Türkleri barbar diye nitelendirir ve Avrupa'dan atılmaları gerektiğini söylerdik" diyecekti. "Ancak Türklere yönelik katiyen böyle bir niyetim yoktu. Zira İstanbul'un Avusturya ya da Rusya tarafından zapt edilmesi Fransız çıkarlarına ters düşerdi."[33] Gerçekleştirdikleri çok daha soyut bir sohbette ideal yönetim şeklinin ne olduğunu tartıştılar. Bir otokrat olan Aleksandr seçimli monarşiyi savunurken iktidara seçimle gelen Napoléon otokrasiyi savundu. "Peki ya kim seçilecek?" diye sordu Napoléon. "Caesarlar ve İskenderler yüz yılda bir gelir. Ayrıca seçimler sürprizlere gebedir. Dolayısıyla saltanat sistemi zar atmaktan daha evladır."[34]

Aleksandr, Hohenzollern hanedanı için yeterince Rus kanı akıtıldığını düşünen dul annesi İmparatoriçe Maria Feodorovna ile Napoléon'a derin bir hayranlık besleyen kardeşi Konstantin tarafından bir barış antlaşması yapmaya

zorlanıyordu. Nitekim beklenen antlaşma Tilsit'te imzalandı. Rusya'nın aldığı ezici mağlubiyet antlaşma maddelerine yansımış gibi görünmüyordu. Neredeyse tüm fatura Prusya'ya kesilirken Rusya Korfu ve İyon Adaları dışında toprak kaybetmedi. (Napoléon, buraları "Adriyatik'in kilidi" olarak görüyordu.)[35] Napoléon, Çar'ın yakın aile bireyleri tarafından yönetilen Oldenburg ile diğer Alman devletlerinin Ren Konfederasyonu'na katılmaya zorlanmayacağına dair garanti verdi. Aleksandr ise yakın zamanda Türklerden ele geçirdiği Eflak ve Boğdan'dan çekileceğini bildirdi. (Buralar hiçbir zaman Rusların olmamıştı.) Buna karşılık kendisine İsviçre tarafından kontrol edilen Finlandiya'yı işgal etmede tam serbestlik sunuldu. Aleksandr'ın kabul etmek zorunda kaldığı tek taviz Kıta Sistemi'ne katılmaktı ki Napoléon bu sayede Britanya'nın daha da sıkışacağını ve barış yapmaya mecbur kalacağını umuyordu. Bu sırada Aleksandr, Napoléon'u St Petersburg'a davet etti. "[Napoléon'un] soğuktan nefret ettiğinin farkındayım" dedi Fransız büyükelçiye. "Ancak seyahati boyunca soğuğu hiç hissetmeyecek. Yol boyunca kalacağı konutların Mısır sıcağı seviyesinde ısıtılmasını sağlayacağım."[36] Çar, Rusya'daki Napoléon karşıtı yayınların da yakılmasını emretti. Yeni müttefiki bundan böyle yazılarda "Bonaparte" değil "Napoléon" olarak anılacaktı.[37]

Rusya'ya gösterilen olağanüstü hoşgörünün aksine Prusya'ya çok ağır yaptırımlar uygulandı. Napoléon, sonraları, "Tilsit'te yaptığım en hayati hata Prusya Kralı'nı tahtından indirmemek oldu" diyecekti. "Bir anlığına tereddüt ettim. Aslına bakılırsa Kral'ın hükmü altındaki toprakları ilhak etmeyip halkları tebaama katmayacağım için Aleksandr'ın buna karşı çıkmayacağından emindim."[38] Aleksandr Prusya hâkimiyetindeki Doğu Białystok'a el koyarken (eski bir müttefikten beklenmeyen bir hareketti bu) Prusya'ya esas darbeyi Napoléon indirdi. İmparator, Polonya'nın bölüşüldüğü ikinci ve üçüncü girişimde Prusya'nın ele geçirdiği topraklarda Varşova Dukalığı'nı teşkil etti. Hükümsüz bir meclise ve Saksonya Kralı Friedrich Augustus'un şahsında Alman asıllı bir Dük'e* sahip olan Polonya'nın yurt dışında bir temsilcisi bile olmamasına rağmen Polonyalılar Varşova Dukalığı'nın tesisini, krallıklarının yeniden kurulacağı sürecin ilk adımı olarak görüp umutlandı. Napoléon, Elbe'nin batısında kalan Prusya topraklarında Vestfalya adında yeni bir krallık kurup Cottbus'u Saksonya'ya devrederken Prusya'yı 120 milyon frank gibi devasa bir savaş tazminatına mahkûm etti. Friedrich Wilhelm tazminatı ödeyebilmek için hem toprak satmak hem de ulusal servetteki vergi yükünü %10'dan %30'a çıkarmak zorunda kalacaktı. Kıta Sistemi'

* Saksonya Kralı Friedrich Augustus'un aynı zamanda Varşova Dükü olması iki devleti resmen birleştirmedi. Napoléon tarafından yönetilen İtalya ve Fransa gibi bu ülkeler de resmiyette birbirinden bağımsızdı. -ç.n.

katılmaya mecbur bırakılan Prusya bundan böyle Netze Nehri ve Bromberg Kanalı* gibi suyollarından geçiş parası da alamayacaktı.[39] Joseph Napoli Kralı, Louis Hollanda Kralı ve Napoléon da Ren Konfederasyonu'nun hamisi olarak tanınacak, Fransız garnizonları Vistül, Elbe ve Oder kıyılarındaki hisarlarda kalmaya devam edecekti. Prusya'nın nüfusu savaştan önceye kıyasla yarı yarıya azalıp 4,5 milyona düşerken toprakları üçte bir oranında küçüldü. Yalnızca 42.000 kişilik bir orduya sahip olmasına izin verilen Prusya'nın Ren ile Elbe arasında kalan "fiilî ya da nihai tüm hakları sonsuza dek ortadan kaldırılacaktı." Ayrıca Saksonya Krallığı, Varşova Dukalığı'na birlik sevk edeceği zaman Prusya'dan geçen yolları kullanabilecekti. Napoléon, bu küçük düşürücü maddeleri Büyük Friedrich'in kardeşinin torununa zorla kabul ettirerek Prusya'nın ebedi kin ve hıncını üzerine çekmişti ancak aynı zamanda Avusturya'nın Pressburg, Prusyalıların ise Tilsit'e yönelik rövanşist hislerinin Ruslarla kurulan yeni dostluk sayesinde kontrol altında tutulabileceğini de hesaplamıştı.

Gücünün zirvesine yaklaşmaya başlayan ve Britanya'nın daimî düşmanlığına kesin gözüyle bakan Napoléon'un stratejisi, kıtadaki üç büyük gücün, yani Rusya, Avusturya ve Prusya'nın kendisine karşı tek yumruk olmasını engellemekti. Dolayısıyla her birini diğerine karşı kışkırtmalı ve eğer mümkünse hepsini Britanya'ya karşı düşmanca bir duruş sergilemeye itmeliydi. İmparator bu uğurda Prusya'nın Hanover'i ele geçirme arzusunu, Rusya'nın Friedland'dan sonra savaşma kabiliyetini yitirmesini, Avusturya'yla evlilik üzerinden bir ittifak kurma yöntemini, Rusya ve Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na dair farklı tutumlarını ve Polonya dirilişinin yarattığı korkuyu kullandı. (Polonya'nın kurulması durumunda üç devlet aynı anda birbirleriyle ve Polonya'yla savaşmak zorunda kalabilirdi. Dolayısıyla böyle bir şeyden kaçınıyorlardı.)[40] Napoléon'un tüm bunları Amiens Barışı'ndan 10 yıl sonra gerçekleştirebilmesi ne kadar mahir bir devlet adamı olduğunun kanıtıdır ancak bunların karşılığında söz konusu üç devletin en büyük korkusu gerçek olmuş ve Napoléon Avrupa'nın hâkimi hâline gelmişti. Avrupa Kıtası'nın Fransız ve Rus nüfuz alanına ayrılması ise bu stratejinin dönüm noktasıydı.

Napoléon'un ömrünün son demlerini yaşadığı St Helena'daki sürgün günlerinde, bir gece sohbet, en mutlu olduğu ana geldi. Maiyetindekiler tahminlerde bulunup farklı dönemler öne sürdü. "Evet, Birinci Konsül olduğumda mutluydum, evlendiğim gün mutluydum, [oğlunun doğduğu ana atıfta bulunarak] Roma Kralı'nın doğduğu gün de mutluydum" dedi Napoléon. "Ancak tüm bu dönemlerde konumumun güvenliğinden tam

* Günümüzde Noteć Nehri ve Bydgoszcz Kanalı olarak adlandırılan su yolları bugün tamamen Polonya hâkimiyetindedir. –y.n.

olarak emin değildim. Muhtemelen en mutlu olduğum dönem Tilsit zamanlarıdır. Pek çok belirsizliğin üstesinden gelmiş ve Eylau'da hissettiğim türden endişeleri geride bırakmıştım. Kanunlar koyuyor, imparatorların ve kralların yaltaklanışını seyrediyor ve zafere ulaşmış hissediyordum."[41] Tilsit dönemini söylemek bilgece bir seçimdi.

Prusya Kraliçesi Louise, Fransa-Prusya antlaşmasının imzalandığı 9 Temmuz'dan üç gün önce Tilsit'e gelmiş ve Napoléon'la yaptığı iki saatlik özel görüşmede Elbe'nin batı yakasında kalan Magdeburg'un Prusya'ya bırakılması için âdeta yalvarmıştı. Kraliçe güzellik bakımından büyüleyici bir kadındı. Öyle ki 1795'te Johann Gottfied Schadow tarafından yapılan kendisinin ve kız kardeşi Frederike'nin heykeli kamu huzuruna çıkarılamayacak kadar erotik bulunmuştu.[42] (Ancak Napoléon kraliçe hakkında "35 yaşında bir kadın ne kadar güzelse o da o kadar güzeldi" yorumunda bulunmuştu[43]) İmparator, Berthier'ye hitaben yazıp kraliçeyle yaptığı görüşmeyi anlattığı mektupta "Prusya'nın güzel kraliçesi gözlerimin önünde ağladı" dedi. "Bunca yolu güzel gözleri için geldiğimi zannediyordu herhâlde."[44] Gustavus Adolfus'un seferleri üzerine yaptığı çalışmaların ardından Magdeburg'un stratejik ehemmiyetini çok iyi kavrayan Napoléon, gözü yaşlı kraliçenin hâline üzüldüğü için askerî açıdan hayati önemde bir mukavemet noktasını Prusyalılara bırakacak değildi.' Napoléon, mektubun devamında Louise'nin Magdeburg hakkındaki yakarışlarını Corneille'in *Le Cid* oyununda Chimène'nin Kont Rodrigue'in başı için "trajik bir şekilde" yalvardığı sahneye benzetti. Şöyle diyordu İmparator: "'Efendim! Adalet! Adalet! Magdeburg!' diye yalvardı. Yalvarmayı kesmesini sağlamak için ısrarla sandalyeye oturmasını istedim. Bunun trajik bir sahneyi kısa keseceğinden emindim. Zira insanlar oturduğu yerden yalvarırken trajedi âdeta bir komediye dönüşüyor."[45] Napoléon'un iddialarına göre akşam yemeği süresince kraliçenin konuştuğu tek konu Magdeburg'du. Kocası ve Aleksandr masadan kalktığında bile Louise ısrarlarına devam etti. Napoléon kendisine bir gül hediye etmek istediğinde "Peki" dedi kraliçe. "Ancak yanında Magdeburg'u da isterim!" Bunun üzerine "Pardon Madam?" dedi Napoléon. "Gülü size ben teklif ediyorum. Siz bana değil."[46]

Magdeburg sonuç olarak Brunswick, Hesse-Kassel ve Elbe'nin batısında kalan Prusya topraklarından derilen 2.850 km²'lik yeni Vestfalya Krallığı'na verildi (daha sonra Hanover'in bir kısmı da bu krallığa dâhil edilecekti).

Napolili Maria Caroline, Rus Maria Feodorovna, Prusyalı Louise ve Madame de Staël, Napoléon'un kadınlara ve güce dair aşırı mizojenist tutumunu sezince kendisinden olağanüstü derecede nefret etti. Örneğin İmparator o yılın nisan ayında Madame de Staël hakkında şöyle yazmıştı: "Bu or*spunun [*catin*] neler yapabildiğini görüp öfkeden küplere binmemek elde değil. Ayrıca kadın pek bir çirkin!" (CG 7 no. 15337 s. 650) –y.n.

Gelgelelim Napoléon, stratejik açıdan hayli önem arz eden bu yeni teşekkülün başına Jérôme'u getirdi. Genç adam 22 yıllık ömrüne Amerika'dayken usule aykırı şekilde izin kullanmaktan başka bir başarı sığdıramamış, tasvip edilmeyen ve daha sonra hukukun esnetilmesiyle iptal edilen bir evlilik yapmış ancak son seferlerde Bavyeralıların ve Württemberglilerin başında dört dörtlük bir hizmette bulunmuştu.[47] Jérôme, başına taç takmasını sağlayacak bir özgeçmişe sahip değilse de Napoléon, kendi aile bireylerine yabancılardan daha çok güvenebileceğini düşünüyordu. Öte yandan Lucien'ın sürgünü, Jérôme'un tasvip edilmeyen evliliği, Joseph'in Napoli'de zayıf bir görüntü çizmesi, Pauline'in söz dinlemeyip kocasını aldatmayı sürdürmesi ve Louis'nin Hollanda'da Britanya mallarının kaçakçılığına göz yumması aslında Napoléon'un aile bireylerine güvenmemesi gerektiğinin birer işaretiydi.

Diğer Alman devletlerini Ren Konfederasyonu'na katılmaya ya da en azından Prusya'nın ya da Avusturya'nın yörüngesinden uzak durmaya teşvik eden Napoléon Vestfalya'nın Almanya'nın geri kalanı için örnek teşkil etmesini istiyordu. 15 Kasım'da Jérôme'a yazdığı mektupta "Özgürlük, eşitlik ve Alman halkı tarafından daha önce görülmemiş bir refahın sağlanması hayati önem arz ediyor" dedi. Yeni krallık için hazırlanan anayasayı da kardeşine gönderen Napoléon, "bilge ve özgürlükçü bir idarenin sağladığı faydaları deneyimleyen bir topluluğun" Prusya idaresine dönmek istemeyeceğini düşünüyordu. Jérôme'a "Bunlara sıkı sıkıya uy..." dedi. "Napoléon Kanunları'nın getirileri, halka açık mahkemeler ve jüri heyetinin tesis edilmesi her şeyin ötesinde iktidarının belirleyici nitelikleri olacaktır... İnanıyorum ki bunlar en büyük askerî zaferlerden bile daha büyük etki yaratacaktır." Ardından sanki kardeşini kral yapan kendisi değilmiş gibi liyakatin faziletlerini övmeye başladı: "Alman halkı serfliğin kaldırılmasını, egemen güç ile halk arasındaki aracıların devreden çıkmasını ve soylu bir aileden gelmeyen yetenek sahibi kimselerin mevki ve makamda soylularla eşit şansa sahip olduğunu görmeyi umutla bekliyor." Bu mektup yayımlanmak üzere yazılmamasına karşın Napoléon'un en yüce ülkülerini yansıtıyordu. "Tıpkı Fransız, İtalyan ve İspanyol halkı gibi Alman halkı da eşitliği ve özgürlükçü değerleri arzuluyor" diye devam etti İmparator. "İmtiyazların getirdiği yükün genel kanıyla ters düştüğüne ikna oldum. Anayasaya riayet eden bir kral ol."[48]

Napoléon tıpkı Joseph, Louis ve Eugène'e yaptığı gibi Jérôme'u da sık sık eleştirdi. Hatta bir defasında kardeşini fazlasıyla iyi bir espri anlayışına sahip olduğu için azarladı. "Mektubun fazla nükteliydi. Savaş zamanlarında espriye lüzum yok. Keskin ve yalın olmalı, sert bir duruş sergilemelisin."[49] Kardeşleri becerikli birer yönetici değilse de Napoléon'un onlarda sürekli kusur bulması durumu daha iyi hâle getirmiyordu. Bir defasında Joseph'e, Jérôme'la ilgili,

"Üstün nitelikli bir adam olmak onun kanında var" dedi. "Ancak kendisine gönderdiğim mektuplar mütemadiyen sitemkârane olduğundan bunu kendisine söylesem herhâlde bir hayli şaşırırdı... Kasıtlı olarak onu yalnız bir lider konumunda bırakıyorum."[50] Napoléon aile bireylerine karşı fazlasıyla talepkâr olduğunun farkındaydı ancak bu beklentilerinde hüsrana uğramadığı tek bir sefer de olmadı.

Napoléon 7 Temmuz'da Josephine'e yazdığı mektupta "Sen bu satırları okurken Prusya ve Rusya'yla barış görüşmelerini sonuçlandırmış, Jérôme'un Vestfalya Kralı olarak tanınmasını sağlamış olacağım. Bu bilgileri yalnızca sana veriyorum" dedi.[51] Yazılan son cümle Napoléon'un Josephine'e ve diğerlerine hitaben kaleme aldığı mektupları ne denli propaganda aracı olarak gördüğünün bir işaretiydi. İmparator bir gün önce Josephine'e başka bir mektup yazıp "Küçük *Baron de Kepen*'e bir ziyarette bulunacağım" dedi. Bu sözleri, içten gelen duygularla, "Kaderin işaret ettiği doğru zamanda seni görmeyi çok arzuluyorum. Muhtemelen kısa süre içinde bir araya geleceğiz" cümlelerini de teyit eder nitelikteydi.[52] Napoléon daha sonra Marie'yi Polonya'da bırakıp yola koyulacaktı.

İmparator gece gündüz 100 saat süren uzun bir yolculuğun ardından 27 Temmuz günü saat 07.00'de Saint-Cloud'ya geldi. Yolculuk boyunca öyle hızlı ilerlemişti ki muhafızlar bizzat kendisi için hazırlanan zafer takının önündeki engelleri kaldıracak zamanı bile bulamamıştı. (Napoléon, arabacıya engellerin etrafından dolaşmasını emretmişti.)[53] 306 gündür Fransa topraklarına ayak basmayan Napoléon, kariyeri boyunca yurdundan bu kadar uzak kalmamıştı. Chaptal şöyle diyordu o günlere dair: "Napoléon'un Polonya'nın derinliklerinden döndüğünü gördük. Gelir gelmez Şûra'yı topladıktan sonra aynı soğukkanlılık, aynı süreklilik ve aynı zihnî kararlılıkla sanki dün geceyi odasında geçirmiş gibi işe koyuldu."[54] Döndükten sonra Marie Walewska'ya bazı kitaplarla birlikte portresini gönderen İmparator, Saint-Cloud'dan yazdığı mektupta "Narin ve sevgili Marie'm" dedi. "Yurdunu çok seven biri olduğun için neredeyse bir yıl sonra Fransa'ya döndüğüme ne kadar mutlu olduğumu anlayacağını düşünüyorum. Şayet yanımda olsaydın bu mutluluğum buruk kalmazdı ancak şunu bil ki seni kalbimde taşıyorum."[55] Napoléon genç kadınla sonraki 18 ay boyunca irtibat kurmayacaktı.

XX
İberya

"Avrupa'da yabancı güçlerin, iç işlerine karışıp neredeyse hiçbir fayda sağlamadığı yegâne ülke İspanya'dır."

–Wellington Dükü, Lord Castlereagh'ye hitaben, 1820.

"O talihsiz savaş benim sonum oldu. Kuvvetlerimi böldü, yükümlülüklerimi katladı ve maneviyatımızı kırdı… Yaşadığım felakete yol açan tüm koşullar bu ölümcül düğümde birleşiyor."

–Napoléon, Yarımada Savaşı'na dair.

Napoléon Fransa'da doğuştan gelen haklardan ziyade liyakate dayalı yeni bir toplumsal hiyerarşiye yönelik ihtiyacın farkındaydı. 1807 yazında Paris'e dönüşünün ardından derhâl işe koyuldu. Napoléon'un başmabeyincisinin Davout'nun hizmetinde topçu subayı olarak görev yapan oğlu Anatole de Montesquiou "Yeni soyluluk sisteminin başat unvanları Tilsit'te belirlendi" dedi. "Avrupa'daki tüm kabineler uzun bir süre İmparator'u yeteri kadar soyluluk unvanı tesis etmediği için kınamıştı. Onlara göre bu durum Fransa'nın ihtilale özgü bir görüntüye bürünmesine yol açıyordu."[1] Aslına bakılırsa Şeref Lejyonu liyakate dayalı yeni bir ayrıcalık sistemi başlatma yolunda belli bir mesafe kat edilmesini sağlamıştı ancak bu girişim bütün bir toplumsal düzen için temel sağlamaya yetmedi. Ayrıca Napoléon 1802'de, kurduğu yeni düzenin "granit kütlelere" sabitlenmemesi durumunda "kum taneleri" gibi dağılacağını söylemişti.[2] Bir subay olan Napoléon'un zihni doğal olarak rütbe ve unvanlardan meydana gelen hiyerarşik bir sistemi olumluyordu ancak kendisi babadan oğula geçen ve yasalarla güvence altına alınan ayrıcalıklar sunan Eski Rejim'in düştüğü yıkıcı hatalardan da kaçınmak istiyordu. İmparator, kendisine yol göstermesi için her zamanki gibi antik dünyaya başvurdu. *Caesar'ın Savaşları Üzerine Mülahazalar* başlığıyla kaleme aldığı kitapta "Bir yöneticinin aristokratik sistemi lağvetmekten elde edebileceği hiçbir şey yoktur" diyecekti. "Tam aksine, her şeyi yeniden düzene sokması, eski haneleri yeni

ilkelere göre yeniden tesis edip doğal yapıları içinde var olmalarına müsaade etmesine bağlıdır."[3]

Nitekim Mart 1808'de kont, baron ve şövalye unvanları resmen tesis edildi. Napoléon liyakate dayalı soyluluk sistemiyle (bu soyluların %20'sini işçi sınıfı, %58'ini ise orta sınıf teşkil edecekti) ihtilalci tabiata sahip Fransız yurttaşının yurduna hizmet etme tutkusunu kullandı.[4] Kendisi soyluluğun yeniden tesisinin ihtilal ruhuyla çeliştiğini düşünmüyordu. "Fransız halkı tek bir şey için savaşır: kanunlar önünde eşitlik" dedi Cambacérès'e. "Benim bugün getirdiğim soyluluk, aslında bir *soy*-luluk sayılmaz zira bu sistem ayrıcalıklardan ya da kalıtsal ardıllıktan azadedir... Bu sistemde kalıtsal ardıllık, unvan sahibinin ölümünün ardından o unvanın erkek evlada ya da yeğene geçmesinin hükümdar tarafından onaylanmasıyla mümkündür."[5] Başka deyişle, Fransız bir ailenin soyluluk unvanı, bir sonraki neslin o unvanı taşımayı hak edecek faaliyetlerde bulunmaması durumunda sona eriyordu. Avrupa'nın hiçbir yerinde görülmemiş bir sistemdi bu.[6] Napoléon'un ortaya koyduğu yeni unvanlar bu sebeple Britanya'nın ancak 1958'de tesis ettiği "yaşadığı sürece soylu olma" kavramına benziyordu.

Napoléon'un Fransız yaşamını "yeniden hiyerarşik düzene sokma" girişimi toplumun sil baştan inşasını gerektiriyordu.[7] Piramidin en tepesinde yüksek rütbeli subaylar, bakanlar, şûra üyeleri, valiler, seçmen kurullarının başkanları, üst düzey hâkimler, büyük şehirlerin belediye başkanları, bazı akademisyenler, uzmanlar ve sanatçılar bulunuyordu. Onların altında, 30.000 üyesiyle Şeref Lejyonu yer alıyordu. Onların ardından yaklaşık 100.000 kişiyi bulan kaymakamlar, küçük şehirlerin belediye başkanları, eğitim sektöründe görevli memurlar, devletin adli ve idari kolları, seçmen kurulu mensupları, ticaret odaları, vali danışmanları, mevki sahipleri ve dikkate değer başka kişiler geliyordu.[8] Napoléon'un "granit kütlelerden" kastı bu sınıflardı. Fransız İhtilali, temelinde kendi yıkımını getiren tohumları taşıyordu. Zira özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri bir arada varlık sürdüremezler. Toplumlar üç ilkenin ikisi üzerine kurulabilir ve üçünü aynı anda benimsemeleri mümkün değildir. Sıkı sıkıya riayet edilirse özgürlük ve eşitlik, kardeşliği yok edecektir. Eşitlik ve kardeşlik ise özgürlüğü ortadan kaldırır. Kardeşlik ile özgürlük ancak eşitliğin yok olması pahasına bir arada bulunabilir. Eğer nihai gaye Jakobenlerin arzuladığı gibi katıksız bir eşitlikse o hâlde özgürlük ve kardeşlik kavramları ezilip paramparça edilir. Napoléon, yeni soyluluk sistemini tesis ederek Fransız devlet yapılanmasında Jakobenlere özgü eşitlik kavramını bir kenara bıraktı ve tüm benliğiyle benimsediği "kanunlar önünde eşitlik" uygulamasının kök salmasını sağladı.

Eski Rejim döneminde soyluların sayısı 80.000 ila 400.000 kişi arasında değişiyordu. Napoléon'un iktidarında ise bu sayı çok daha kesin ve sınırlıydı. İmparator, 1808'de 744, 1809'da 502, 1810'da 1.085, 1811'de 428, 1812'de 131, 1813'te 318 ve 1814'te 55 kişiye soyluluk unvanı bahşetti. Dolayısıyla

1789'da her 10.000 Fransız'dan 7'si soyluyken bu oran 1814'te 10.000'de 1'di.[9] Napoléon döneminde soylu olan 3.263 kişinin %59'u askerlerden, %22'si memurlardan (*fonctionnaire*), %17'si ise saygın kişilerden (*notable*) oluşuyordu.[10] Bazı doktorlar, bilim insanları, yazarlar ve ressamlar da soyluluk payesiyle ödüllendirildi.* Napoléon'un 131 valisinden en az 123'ü de soylulukla mükâfatlandırılırken Paris Temyiz Mahkemesi'nin 4 üyesi kont, 3'ü baron, 11'i şövalye ilan edildi. 1811'e gelindiğinde üçü hariç tüm büyükelçilere soyluluk unvanı verildi. Sistem, prenslik ve dukalıklara Castiglione, Auerstädt, Rivoli ve Eckmühl gibi isimler veren Napoléon'a elde ettiği zaferleri ölümsüzleştirme imkânı da tanıyordu.**

Napoléon, yeni tesis edilen soyluluk unvanlarından ayrı olarak 1806'da bir hibe (*donation*) uygulamasını da devreye soktu (gerçi çoğu zaman unvan ve hibe birlikte sunulurdu). *Donataire* denen yurduna sadık kimselere, işgal edilen topraklarda düşmandan ele geçirilen topraklar ve mülkler dağıtıldı. Bu kişilere çoğu zaman İtalya, Almanya ve daha sonra Polonya kanalıyla bir gelir de bağlandı. 1815'e kadar yaklaşık 6.000 kişiye bağışta bulunulurken bahşedilen arazi, mülk ve gelirlerin toplamı 30 milyon franga ulaştı.

Napoléon imparatorluk aristokrasisinin tesisiyle aynı dönemde iç muhalefete yönelik tavrını sertleştirdi. Şûra'nın 9 Ağustos 1807'de gerçekleştirdiği olağanüstü oturumda "ismi ve cismi monarşik bir hükûmete yaraşmayan" Tribünlük'ün lağvedilmesini istedi. Bu arzusu on gün sonra bir senato kararnamesiyle yerine getirilecekti.[11] Tribünlük mensubu azınlık bir grup, geçmişte *Konkordato*'ya, Şeref Lejyonu'na, Medeni Kanun'un bazı bölümlerine ve imparatorluğun ilanına karşı konuşmalar yapıp ret oyu vermişti. Tribünlük tam da farklı seslere kulak vermek amacıyla kurulmuş olsa da Napoléon yasama kademelerindeki bu muhalif ifadelere karşı subaylara özgü görüşe her geçen gün biraz daha sarıldı. Aslına bakılırsa böyle bir birimin Napoléon'un iktidarında sekiz yıl varlık sürdürebilmesi bile inanılmazdı. Savary anılarında Napoléon'un kendisiyle aynı fikirde olmayan insanlara bunu sadık bir tavırla ve özel olarak yaptıkları sürece müsamaha gösterdiğini belirtiyordu: "Düşüncelerine dobraca karşı çıkan insanlara asla gücenmez, düşünceleri üzerine tartışılmasından

* Britanya'da soylu unvanı bahşedilen ilk şair Alfred Tennyson (1884), ilk ressam ise Frederic Leighton'dı (1896'da, ölümünden bir gün önce). –y.n.

Napoléon, liyakate derinden bağlı olmasına karşın (gerçi söz konusu ailesi olduğunda farklı bir tutum sergiliyordu) zaman zaman züppelik de taslıyordu. 1813'te Molé'ye "Bazı aileler var ki bunlara soyluluk unvanı bahşetmek imkânsız" dedi. "Albayların kaçı hizmetçi kızların kardeşidir ki?" Molé cevaben şûra üyelerinden birinin Parisli bir sokak temizlikçisinin erkek kardeşi olduğunu belirtti (ed. Noailles, *Count Molé*, s. 197). Napoléon yine de Lefebvre'i, karısı eskiden bir alayda çamaşırcılık yapmasına rağmen Danzig Dükü yapmıştı (bkz. S. 447). Kabul töreninde Danzig Düşesi ilan edilen kadın, piyadelerden birine göz kırpıp "Ee, evlat, ne diyorsun bu işe?!" demişti (Haythornthwaite, *Final Verdict* s. 231). -y.n.

hoşlanırdı."[12] Napoléon, Cambacérès ve Şûra'yla fikir teatisinde bulunmaktan keyif alıyorsa da aynı şeyi Constant, Daunou ve Chénier gibi Tribünlük mensuplarıyla yapmaya istekli olduğu söylenemezdi. Bir gün zamparalığıyla meşhur Benjamin Constant hakkında Cambacérès'e "Gözünüz [Constant'ın] üzerinde olsun" dedi. "Şayet bir iş karıştırmaya kalkarsa kendisini Braunschweig'a gönderir, karısını da yanıma aldırırım."[13] Napoléon, Tribünlük'ün senato kararnamesi uyarınca kaldırıldığı süreçte Meclis'e girme yaşını 40'a yükseltti. Bunu yaptığında kendisi henüz 38 yaşındaydı.

İmparator, artık Paris'te olduğuna göre Fransız ekonomisini geliştirmeye odaklanabilirdi. Son yıllarda aldığı zaferler sayesinde işi o kadar da zor olmayacak gibi görünüyordu. Daru, Eylül 1807'de Tilsit Antlaşması uyarınca Prusya'nın ödemekle yükümlü olduğu para ve erzakın detaylı bir dökümünü çıkardı. Buna göre 22 Prusya kenti toplamda 72.474.570 frank 7 centime ödeme yapıp 30.994.491 frank 53 centime değerinde levazım gönderecekti. Diğer bölgeler de dâhil edilirse toplam kazanç 153 milyon frangın üzerine çıkıyordu.[14] Bu duruma ilaveten bir de barışın ilan edilmesi Napoléon hükûmetine yönelik çok ciddi bir güven artışını tetikledi ki bunun yansıması Paris Borsası'nda gözlemlenecekti: 1800'de 17.37 franktan alıcı bulan %5'lik hükûmet senetleri 27 Ağustos 1807'de 93 franga kadar yükseldikten sonra yaklaşık 85 frank bandında dengelendi.[15]

Napoléon'un o zamanlar Polonya Savaşı olarak adlandırdığı bu dönem yalnızca ona yaramadı. İmparator, 4 Ekim 1807 tarihli kayıtlara göre Barral Kontesi'ne, Pauline'in kıyafet ve mücevherlerinden sorumlu görevlisine ve Jérôme'un Vestfalya'daki zampara mabeyincisinin karısına 30.000 frank göndermişti.[16] Ayrıca bir şeyleri kontrol etmeye dair tabiatını dışa vurmayı da sürdürüyordu. Eylül 1807'de Cenova'daki Amerikalı Konsolos Kuhn'un, Britanyalılar tarafından bahşedilen Malta Nişanı'nı taşıdığı gerekçesiyle tutuklanmasını emretti. Aynı ay içinde hangi Bordeauxlu aristokratların ne gerekçeyle Senatör Lamartillière'in balosunu boykot ettiğini sordurdu. Hatta Fouché'ye Mayıs 1805'ten kalan bir zehirleme vakasını yeniden açmasını emrederek gizemli bir cinayet vakasında dedektif rolüne bile büründü. "Montpellierli Jean-Guillaume denen bu alçağın karısını öldürdüğü söyleniyor" demişti vakayla ilgili. Daha sonra M. Pascal'ın kayınbiraderini iç güvenlik personeline sorgulatan Napoléon, çiftin köpeğine otopsi uygulanması talimatını da verdi. Zira köpeğin de zehirlendiğinden şüpheleniyordu.[17]

Napoléon seferde geçen yaklaşık bir yıl gibi uzun bir sürenin ardından nihayet ev yaşamının tadını çıkarabilecekti. Josephine Napoléon'un Mısır'da bulunduğu süreçte borç para bulup Paris'in 11 km batısında yer alan şirin mi şirin Malmaison Malikânesi'ni satın almıştı. Napoléon ve Josephine o zamandan

beri zamanlarının yarısını orada yarısını ise Tuileries'de geçiriyordu. Bünyesinde bir kuşhaneyi, egzotik bitkilerin yer aldığı botanik serayı, yaz köşkünü, kuleyi, "aşk tapınağı"nı, üzüm bağını ve Seine Nehri'ne bitişik tarlaları barındıran Malmaison; bahçeleri, ormanları, tarlaları ve muhteşem bir heykel koleksiyonunu içeren 300 dönümlük bir araziye yayılmıştı.* Josephine aynı zamanda burada kangurulardan, iki farklı tür devekuşundan, uçan sincaplardan, ceylanlardan, lamalardan ve sürekli "Bonaparte" sözcüğünü tekrarlayan bir papağandan oluşan vahşi hayvan koleksiyonuna da sahipti. Ayrıca bazı zamanlarda beyaz gömlek giydirilmiş dişi bir orangutanı konuklarıyla birlikte turp yemek üzere yemek masasında getirtirdi.[18] Ceylanları Mısır'dan getirtmiş olan Napoléon ise onlara zaman zaman enfiye verirdi.** Özel sekreteri "Ceylanların tütüne bayıldığını ve herhangi bir ters etki göstermeksizin bir dakika içinde tüm kutuyu bitirdiklerini" not düşmüştü.[19] Napoléon, Malmaison'daki çalışma odasında bir karabina bulundurur ve zaman zaman pencereden kuşlara ateş açardı ancak Josephine kendisini kuğulara hedef almaması konusunda ikna etmişti.[20] (Gerçi nişan alsa da muhtemelen ıskalardı çünkü uşağı Grégoire'a göre "[Napoléon] silahı omzuna düzgün yerleştirmez ve silahın sıkıca doldurulmasını istemesine karşın ateş ettikten sonra kolu daima kapkara olurdu."[21] Bir defasında köşeye sıkışmış erkek bir geyiği vurmak için yedi el ateş etmek zorunda kalmıştı.)

Napoléon'un imparatorluk hanesinin sahip olduğu sarayların sayısı bir noktada 39'a çıktı.*** İmparator bunların bazılarına hiç gitmediyse de bu durum neredeyse devlet içinde bir devlet teşkil etmekti.[22] Napoléon, XIV. Louis'yi örnek alıp halka açık ayinleri, ziyafetleri, resmî kabul törenlerini, müzikli şenlikleri ve Güneş Kral'ın daha pek çok âdetini yeniden uygulamaya soktu.[23] Şaşaanın gözler önüne serilmesinin halkta hayranlık duygularını tetikleyeceğinden emindi. Lüks ürünlerin üretimini teşvik eden İmparator "Gözlere

* Josephine, aristokrat takımından Lucie de La Tour du Pin'a Malmaison'u gezdirirken tüm resim ve heykellerin yabancı hükümdar saraylarından gönderildiğini söyledi. Du Pin'in bu konudaki yorumu şöyle oldu: "İyi bir kadındı ancak yalan müptelasıydı. Aleni gerçekler, uydurmalardan çok daha göz alıcıyken o, uydurma laflara meyletliyordu" (Moorehead, *Dancing to the Precipice* s. 286). -y.n.

Napoléon'un maheyincilerinden biri İmparator'un enfiye çekme âdeti üzerine şöyle diyordu: "Çektiğinden daha fazlasını kaybetmiştir. Enfiye onun için gerçek bir bağımlılıktan ziyade bir tür lüks eğlenme aracıydı. Siyah bir kapağa, sade bir tasarıma, oval bir şekle ve altın işlemeye sahip olan enfiye kutuları daima birbirinin aynıydı. Aralarındaki tek fark kapaklara yerleştirilen güzel, antika gümüş madalyalardı" (Bausset, *Private Memoirs* s. 428). Napoléon ara ara enfiye çekse de tütünü sigara gibi tüketmenin "aylakları eğlendirmekten başka bir işe yaramadığına" inanırdı. (Constant, *Memoirs* II s. 11) -y.n.

Bunların arasında Tuileries, Fontainebleau, Saint-Cloud, Compiegne, Versay'daki Grand Trianon ve Petit Trianon, Rambouillet (avlanmak için), Meudon, Bayonne'un dışındaki Marracq Şatosu, Mainz yakınlarındaki Deutschhaus, Brüksel yakınlarındaki Laeken Sarayı, Milano'daki Palais Royal, Floransa'daki Pitti Sarayı, Cenova'daki Palazzo Durazzo, Torino'daki Castello Stupinigi ve Roma'daki Monte-Cavallo bulunuyordu. -y.n.

hitap etmeliyiz" diyordu.[24] Fransa kamu harcama kalemleri arasında altıncı sırada yer alan sarayların yıllık masrafı 25 milyon franktı. Ayrıca Fransa hazinesiyle bir gördüğü kendi hazinesinde toplam 54.514 değerli taş biriktirmişti. (Gerçi bu durum pek de Fransa'ya özgü sayılmazdı. Britanya Hükümdar Hazinesi 1760'tan beri böyle işliyordu.)*

İmparator Fransa'da gezintiye çıktığı zaman maiyeti kendisini 60 at arabasıyla takip ederdi. Tıpkı bugün Amerikan başkanının bir yerden bir yere 45 araçlık bir konvoyla gitmesi gibi buradaki amaç da halkı etkilemek ve makamın gücünü sergilemekti. Özel hayatında ise gerçek tabiatını ortaya çıkarırcasına küçük soyluların mütevazılığına bürünüp subay üniforması giyerdi. Chaptal'ı ifadelerine göre İmparator "tahta oturduğu zaman lüks ve şatafat içinde bir görüntü sergilerdi. Tıpkı kılıcının kabzası, üniformasındaki şerit, şapkasındaki ve kemerindeki düğme benzeri işlemeler gibi üzerinde taşıdığı nişanlar da güzel pırlantalarla süslü olurdu. Ancak onu rahatsız eden ve utanmasına yol açan bu kıyafetleri mümkün olan en kısa sürede çıkarırdı."[25] Gün içinde ya İmparatorluk Muhafızları'na mensup bir grenadier albayının günlük üniformasını ya da Muhafız Hafif Süvari Alayı'nın yeşil üniformasını giyerdi. St Helena'dayken yeşilin doğru tonunu taşıyan bir kıyafet bulunamadığını anlayınca ters yüz ettiği paltosunu giymişti.

Napoléon'un resmî durumların dışında süsten azade bir dış görünüş sergilemesi, buna karşın etrafındakilerin son derece gösterişli kıyafetler giymesi pek çok kişi tarafından da fark edilmişti. Aslına bakılırsa niyet zaten buydu. Denon, ressam François Gérard'a resim siparişinde bulunurken "İmparator'un etrafını kuşatan subayların üniformalarını tüm ihtişamıyla öne çıkarmaya, İmparator'u ise aralarında dikkat çekecek kadar sade bir şekilde yansıtmaya özen gösterin" demişti.[26] Yüzbaşı Blaze de bu duruma dikkat çeken bir not düşmüştü: "İmparator, küçük şapkası ve yeşil süvari üniformasıyla, kıyafetlerinin her dikişinde bir başka süs bulunan prenslerin ve generallerin arasında dikkat çekiyordu."[27] Napoléon, göğsüne Şeref Lejyonu Nişanı ve İtalya'da aldığı Demir Taç Madalyası dışında bir şey iliştirmiyordu. Kendisine sunulan onca madalyayı takarak keskin nişancıların hedef tahtası olmaya hiç niyeti yoktu. (Nelson'ın yaşamını bu yüzden kaybettiği düşünülünce oldukça makul bir davranıştı bu.) 1811 yılında Napoléon'un tüm kıyafetlerini içeren bir liste hazırlandı. Tüm liste hepi topu 9 palto (iktidardaki son üç yılına kadar), 2

---

* Napoléon, bahsi geçen bu aşırı harcamalara karşın daima tutumlu olmanın bir yolunu da arardı. Daha önceki bölümlerde döşemecilerin parasını kestiğinden bahsedilmişti. Bir başka seferde ise Tuileries'de bir bakana şöyle dedi: "Burada her gün 155 kupa kahve içiliyor. Her kupa 20 centime'e denk geliyor desek, yılda 56.575 frank eder. Kahve dağıtımını durdurup karşılığında 7 frank 6 centime bağışlamaya karar verdim. Böylece toplamda cebimden 21.575 frank çıkacak ve 35.000 frank kâra geçmiş olacağım" (Chaptal, *Souvenirs* s. 335). -y.n.

sabahlık, 24 çift ipek çorap, 24 çift ayakkabı ve 4 şapkayla sınırlıydı. Listede "Majestelerinin olurunu almadan hiçbir harcama yapılmayacaktır" ibaresi de yer alıyordu. Öyle ki mabeyincisi Kont Charles de Rémusat, Napoléon'un gardırobu için gereğinden fazla harcama yaptığı için görevinden alınmıştı.[28]

Napoléon'un saraylarındaki tüm işleyiş, yapılacak işlere göre düzenlenirdi. Örneğin akşam yemekleri 18.00'de yenmesine rağmen Napoléon çoğu zaman bunları kaçırır ve işten güçten ne zaman fırsat bulabilirse o zaman bir şeyler atıştırırdı. Gün boyu onlarca tavuk şiş hazırlanır ve Napoléon ne zaman yemek yiyecekse kendisine o zaman servis yapılırdı (Gerçi bu tutumlu olmaya yönelik arzusuna ters düşen bir durumdu.) Önüne ne koyulursa onu yerdi İmparator. Yemeklerde öncelik sırası aramazdı. Midesine düşkün biri değildi ancak makarnayı özellikle severdi. Mabeyincilerinden birinin düştüğü nota göre "Napoléon en basit yemekleri tercih eder, Chambertin'dan başka şarap içmez, onu da nadiren sek tüketirdi."[29] Aslına bakılırsa Chambertin en iyi şarap bile sayılmazdı. Augereau, konuyla ilgili fikri sorulduğunda "Daha iyilerini tattım" diye yanıt vermişti.[30] Piyasadaki "Napoléon Brendisi" aslına bakılırsa bir içki markası için uygun bir isim sayılmaz zira kendisi denatüre alkol tüketmezdi. Âdeti olduğu üzere sabahları kahvaltıdan sonra ve akşamları yemekten sonra birer kupa kahve içerdi. Sarhoş olduğunu söyleyen yazılı ya da sözlü bir ifade bulunmamaktadır. Ayrıca İmparator gurme olmadığının da farkındaydı. Konsüllük döneminde General Thiébault'ya şöyle demişti: "Şahane bir ziyafet çekmek istersen Cambacérès'le ye. Niyetin yemekten soğumaksa Lebrun'la ye. Eğer hızlı yemek istersen benimle ye."[31] Napoléon yemek masasında 10 dakika bile kalmazdı. Pazar akşamları ailesiyle yediği akşam yemeklerinde bile en fazla yarım saat sabredebilirdi.[32] O dönem Napoléon'un sofrasında bulunmuş olanlardan biri "İmparator'un masadan kalkma işaretine hepimiz daima riayet ederdik" diyordu. "Bu kalkış töreni haşin ve şaşırtıcı olurdu. Vücuduna elektrik verilmiş gibi sandalyesini aniden geri iter ve ayağa dikilirdi."[33] Napoléon bir defasında, aralarında Josephine'in de bulunduğu birkaç kişinin kendisine yemek masasında biraz daha kalması yönünde tavsiye verdiğini söylemişti ancak masada geçirilen zamanı "basbayağı iktidarı suistimal" olarak görüyordu.[34]

Napoléon tıpkı seferlerde olduğu gibi evdeyken de saatin kaç olduğuna bakmaksızın ihtiyaç duyduğu an uyurdu. Maliye Bakanı Kont Molé'nin belirttiği gibi "Şayet uyuyorsa, mutlaka uyuması gerektiğini fark etmiş ve bu uykunun daha sonra kullanacağı enerjiyi sağlayacağını düşünmüştür."[35] İmparator'a bir günde yedi saatlik uyku yetiyordu ancak sekreterlerinden birinin düştüğü notlara göre bir defasında "Gündüzki âdetini geceye taşıyıp uykusunu kasıtlı olarak birkaç kısa şekerlemeye bölmüştü."[36] Sarayların tamamında çalışma odasıyla yatak odası birbirine yakın olduğundan Napoléon'u gece ya da gündüz fark etmeksizin üzerinde sabahlığıyla çalışırken bulmak

mümkündü. Sekreterleri İmparator'un yazdırdıklarını kâğıda dökmek için vardiya usulü görev yapardı. Başka bir sekreteri "Bir saatlik uykunun ardından öylesine dinç ve dinlenmiş uyanırdı ki bütün gece deliksiz bir uyku çektiğini sanırdınız" demişti.[37]

Napoléon, hangi meseleye öncelik atfedeceğini belirlemede olağanüstü derecede mahirdi. Acil konularla derhâl ilgilenir, önemli gördüğü ancak herhangi bir aciliyeti bulunmayan belgeleri daha sonra meşgul olmak üzere kâğıt yığını şeklinde istifler, önemsiz belgeleri ise yere atardı. Napoléon, XVIII. Louis'nin aksine imzasını temsilen bir mühür kullanmaz, belgeleri imzalamadan önce sonuna kadar bizzat okurdu. Bunun bir sebebi de dikte işlemini ziyadesiyle hızlı yaptığından sekreterlerin bazı sözcükleri kâğıda yanlış geçirmesi ve kendisinin bunu kontrol etmek istemesiydi. Neden sekretere ihtiyacı olduğunu ise şu şekilde açıklamıştı: "Fikirler zihnime çok hızlı üşüşüyor. [Sekreterler] sayesinde bu fikirleri mektuplara ve satırlara dökmek mümkün oluyor. Şu anda yalnızca dikte ettirebilirim. Dikte ettirmek oldukça pratiktir. Bu aynı zamanda biriyle sohbet etmek gibidir."[38] Napoléon, karısına ya da metreslerine mektup yazacağı ya da belgeleri imzalayacağı zamanların dışında neredeyse hiç masaya oturmazdı (kendisi yalnızca bu mektupları dikte ettirmezdi). Özel sekreterlik görevi icra eden üç isim de (1797-1802 arası Bourrienne, 1802-1813 arası Claude-François de Méneval ve 1813-1815 arası Agathon Fain) Napoléon'un dudaklarından büyük bir hızla dökülen cümlelere yetişebilmek için kendi kısaltma yöntemlerini geliştirdiler. Dikte sırasında Napoléon, Tuilleries'deki çalışma odasında bulunan yeşil, tafta koltuğa kurulur, sekreterler ise kendilerine ayrılan küçük sırada çalışırdı. İmparator'un kurulduğu bu koltuk, ateşi perdelemek üzere şöminenin önüne yerleştirilen katlanır küçük paravanın yanında yer alırdı. Sarayların tamamında düzen bu şekildeydi. Şayet çalışma gece 01.00'e kadar sürmüşse Napoléon, sekreteri de yanına alıp tebdili kıyafet Saint-Honoré sokağına gider ve buradaki bir mekânda sıcak çikolata içerdi.[39] (Böyle bir gecenin sabahında emniyet müdürüne saray kapısındaki ışıkların söndüğünü söylemişti. Daha sonra konuyla ilgili olarak "Bunu nasıl tespit ettiğimi tahmin bile edemedi" demişti.[40])

Napoléon'un olağanüstü hafızasına ve dikte kapasitesine gelinecek olursa, bu konuyla ilgili her sekreterin ve bakanın başka bir hikâyesi vardı. Örneğin bir dönem Fontainebleau'da bir askerî akademi kurmak isteyen Napoléon, İçişleri Bakanı Jean Chaptal'ı masaya oturtup elinde tek bir belge bile olmaksızın yalnızca zihninden 517 madde yazdırmıştı. Chaptal bütün gece bunları yazmakla uğraşıp nihayet bitirdiğinde Napoléon kendisine dönüp şöyle demişti: "İyi görünüyor ancak henüz tamamlanmadı."[41] Bir başka seferde ise Méneval'e, Brienne'den ayrıldıktan sonra durup dinlenmeksizin günde 16 saat çalıştığını söylemişti."[42]

Napoléon'un etrafında her şey fevkalade hızlı gerçekleşirdi. Molé'nin 1806 yazına dair düştüğü notlara göre bir ayinden çıkıp Saint-Cloud'daki bir kabul törenine giden Napoléon "Öyle hızlı yürüyordu ki kendisine eşlik eden yabancı prensler ve yüksek mevki sahibi Fransızlar ona ayak uydururken soluk soluğa kalmışlardı."[43] Gün içinde bir dakikayı bile boşa harcamamaya özen gösteren İmparator, çoğu zaman birden fazla işi aynı anda hallederdi. 19. yüzyılın başlarında yaşamış çoğu Avrupalının aksine uzun süreli sıcak banyodan son derece hoşlanır ve bu âdetini nadiren pas geçerdi. Ancak bu bir ya da iki saatlik keyif anında bile kendisine gazeteleri ya da siyasi yazıları okuturdu. Aynı şeyi, uşağı kendisini tıraş ederken ya da kahvaltı masasındayken de yapardı. Britanya gazetelerinde yazılanları dinleme gibi neredeyse mazoşistliğe varan bir alışkanlığı da vardı. Sekreterleri bu gazetelerde yazılanları tercüme etmekten hiç hazzetmese de Napoléon ne denli aşağılayıcı olursa olsun kendisi hakkında yazılan her şeyi okumaları konusunda ısrarcı olurdu.[44] Arabayla çıktıkları uzun seyahatlerde ise Josephine kendisine roman okurdu. Bu romanlar, Napoléon'un talimatı üzerine her hafta tarihî romancı Genlis Kontesi tarafından hazırlanan yeni çıkan romanların özetleri arasından seçilirdi.[45]

Napoléon çalışanlarını ziyadesiyle yorsa da onlara daima anlayışla yaklaşır, karşılığında ise bu çalışanlar ona büyük bir hayranlık beslerdi. Gerçekten de uşaklarının, emir subaylarının ve hizmetlilerinin gözünde bir kahramandı. Öyle ki sürgüne gönderileceği zaman İngilizlerin izin verebileceğinden çok daha fazla sayıda şahsi hizmetkârı onunla gitmeye gönüllü olacaktı. Bu, işveren olarak sahip olduğu yeteneğe kayda değer bir övgüydü. Josephine için çalışan Matmazel Avrillon, Napoléon'un "son derece nazik" olduğunu ve "yapılan ufak tefek hatalara karşı büyük bir hoşgörüyle yaklaştığını" belirtiyordu yazılarında. Mabeyincisi Bausset Kontu ise şöyle yazmıştı: "Kati suretle söyleyebilirim ki karakterde ölçülülük, tavırlarda ise nezaket bakımından çok az insan onun mertebesine ulaşabilmiştir." Agathon Fain de benzer şekilde "Napoléon'un son derece vefalı bir dost ve işverenlerin en iyisi" olduğunu söylemiş ve "herkesi şımarttığından" bahsetmişti.[46] Örneğin yıllar evvel kovulması gereken alkolik bir arabacı, sırf Marengo'da bir arabayı sürmüş olduğu için uzunca bir müddet maaş almaya devam etmişti.

Şahsi sekreterlerinden Méneval, "[Kendisiyle tanışmadan önce] haşin ve değişken tabiatlı olacağını düşünüyordum" diyordu Napoléon'la ilgili. "Ancak gördüm ki son derece sabırlı, hoşgörülü, gönlünü hoş etmesi kolay, şen şakrak ve şakacı biriydi. Ayrıca son derece cana yakındı."[47] Napoléon'la ilgili eleştirel ifadeler kaleme alan yegâne sekreter Bourrienne'di ki kendisi görevi kötüye kullandığı gerekçesiyle 1802'de görevinden azledilmişti. Napoléon daha sonra kendisini Hamburg valisi olarak atayıp ona bir şans daha verdi ancak

Bourrienne şahsi çıkarları için görevi bir kez daha kötüye kullandı ve efendisinin sergilediği iyi niyete yıllar yılı dillendirdiği iftiralarla karşılık verdi.

Napoléon'un sıradan geçen akşamları (eğer böyle bir şey mümkünse), alelade bir Fransız burjuva ailesinin tüm keyfi etkinliklerini içerirdi. Méneval'ın düştüğü notlara göre:

> Ailesiyle akşam yemeği yer, ardından makamına (*cabine*) geçerdi. Şayet işler orada uzun süre kalmasını gerektirmiyorsa misafir odasına geçip satranç oynardı. Genelde samimi bir tonda konuşmaktan hoşlanır, tartışmalardan büyük keyif alırdı. Ancak fikirlerini karşısındaki kişiye dikte etmez, zekâ ya da mevki bakımından üstün olduğunu sezdirmezdi. Etrafta kadınlar varsa onların kıyafetlerini eleştirir, başta hayalet öyküleri olmak üzere trajik ya da hiciv türünden öyküler anlatırdı. Yatma vakti geldiğinde ise Madam Bonaparte eşliğinde odasına giderdi.[48]

Pazar geceleri Malmaison'da verilen küçük çaplı balolarda dans eden Napoléon, üvey çocuklarını sergiledikleri kısa piyeslerden dolayı över, "Bu ataerkil yaşamı hayli cazip bulurdu."[49] Geyik ve yaban domuzu avına da çıkan İmparator, bu etkinliği hayvanları kovalamanın zevkine varmaktan ziyade zinde kalmak için yapardı. Ayrıca masa ya kart oyunlarında zaman zaman hile yapar ancak bu yolla kazandığı parayı daima rakibine geri verirdi. Napoléon kaybetmekten hiç hazzetmezdi.

1808'in başı itibariyle Prusya ehlileştirilmiş, Rusya'yla karşılıklı bir anlayış ortamı tesis edilmişti. Napoléon, artık Britanya'yı müzakere masasına oturtabileceği diğer yollara odaklanabilirdi. Trafalgar'ın ardından adayı işgal planlarını diriltmenin mümkün olmadığı aşikârdı. Britanya ise Kıta Sistemi'ni çökertmek için Avrupa'da kaçakçılığı teşvik ediyor, Fransız limanlarına yönelik ablukasını sürdürüyor ve savaşı sona erdirmek istediğine dair en ufak bir emare göstermiyordu. Bu yüzden Napoléon, yüzünü, her daim "tüccarlar milletine" diz çöktürebilmenin anahtarı olarak gördüğü noktaya, yani güneye çevirdi. 1800 yılının kasım ayından beri aklındaydı bu plan. O dönemde Joseph'e bir mektup yazmış ve "İngiliz ticaretine indirilecek en ağır darbe Portekiz'in ele geçirilmesi olur" demişti. Britanya'nın en eski müttefiki olan Portekiz'i ada imparatorluğunun yumuşak karnı olarak görüyordu.[50*] 19 Temmuz 1807'de Dresden topraklarında dörtnala at sürerken Portekiz'den eylül ayına kadar limanlarını Britanya gemilerine kapatmasını, Lizbon'daki tüm Britanya yurttaşlarını tutuklamasını ve

İlk kez 1376'da tesis edilen İngiliz-Portekiz ittifakı 1386, 1643, 1654, 1660, 1661, 1703 ve 1815'te yenilenmiş, 1899'da gizli bir bildirgeyle uzatılmış, 1904 ve 1914'te tekrar onaylanmış, Britanya'nın Falkland Savaşı'na girdiği 1982'de varlığından bir kez daha söz edilmişti. İngiliz-Portekiz ittifakı bu itibarla dünyanın en eski i ifakıdır. -y.n.

Britanya mallarına el koymasını talep etmişti. Portekiz, 1801'de barış talebinde bulunmasını müteakiben ödemeyi kabul ettiği tazminatı hâlâ ödememişti. Britanya gemilerine limanlarında şarap satın alma izni veren (ki bu Portekiz'in en büyük ihracat kalemiydi) Portekiz, büyük sömürgelere ve kayda değer bir donanmaya sahip olsa da kara ordusu olarak yalnızca 20.000 askerden müteşekkil bir kuvvete sahipti. Tembel, obez ve mankafa bir mutlak hükümdar olan Prens João tarafından yönetilen ülkede, Prens'in İspanyol karısı Carlota 1805'te iktidarı ele geçirme teşebbüsünde bulunmuştu.[51]

Napoléon Britanya mallarına yönelik ardı arkası kesilmeyen kaçakçılık faaliyetlerini önlemek amacıyla 29 Ağustos 1807'de Etrurya'yı işgal edince İspanya Başbakanı Don Manuel de Godoy y Álvarez de Faria, İspanya Kralı IV. Carlos'un kızı olan Etrurya Kraliçesi Infanta María Louisa* namına makul bir tazminat koparmak için Napoléon'la iş birliği yapması gerektiğini anladı. Napoléon Godoy'u ne seviyor ne de kendisine güveniyordu. Godoy 1801'de Lucien'dan Napoléon'un bir resmini istediğinde İmparator bunu şiddetle reddetmiş ve şöyle demişti: "Halefini zindanda tutan ve Engizisyon geleneklerini benimseyen birine asla portremi göndermem. (Godoy, 1792'de Fransızların İspanyolları mağlup etmesinin ardından kendisinden önce başbakanlık koltuğunda oturan Aranda Kontu'nu zindana atmıştı.) Ondan faydalanabilirim ancak ona aşağılamadan başka hiçbir şey borçlu değilim."[52] Godoy, Jena Muharebesi'nin gerçekleştiği gün İspanyol ordusunu seferber ederek Napoléon'u hayli kuşkulandırmış ancak muharebenin sonucunu öğrenir öğrenmez bu girişiminden vazgeçmişti. Godoy o günün şartlarında, Portekiz'e saldırmayı planlayan Fransız birliklerinin İspanya topraklarından geçmesine izin vermenin akıllıca olacağına kanaat getirdi.

Napoléon 7 Eylül 1807'de Kral IV. Carlos'a yazdığı mektupta "Her şey bir yana, Britanya'nın barışa mecbur bırakılması için Portekiz'in Britanya etkisinden azade kılınması gerekir" dedi.[53] 27 Ekim'e gelindiğinde Godoy'un temsilcisi, Portekiz'in üçe bölünmesini öngören gizli maddelerin de bulunduğu Fontainebleau Antlaşması'nı imzalamıştı bile. Antlaşmaya göre Portekiz'in kuzey bölümü Etrurya'nın tazminatı olarak Infanta María Luisa'ya verilecek, orta bölüm Fransız-İspanyol müşterek işgal bölgesi olacak, güney kısım ise yakışıklı, kurnaz, bayağı ve gösteriş budalası Godoy'un Algarves Prensi unvanıyla yöneteceği şahsi tımarı hâline gelecekti. Godoy o günlerde bile, 1795'te Fransızlarla yapılan Basle Antlaşması'ndan hareketle Barış Prensi unvanını kullanıyor ve kendini olduğundan daha yüce addediyordu.[54] (Godoy, İspanya'nın domuz yetiştirme merkezi olan Estremaduralı olduğu için yaygın olarak "Sosisçi" diye anılırdı. Dolayısıyla bu lakap yerine yukarıda zikredilen unvanları kullanmayı

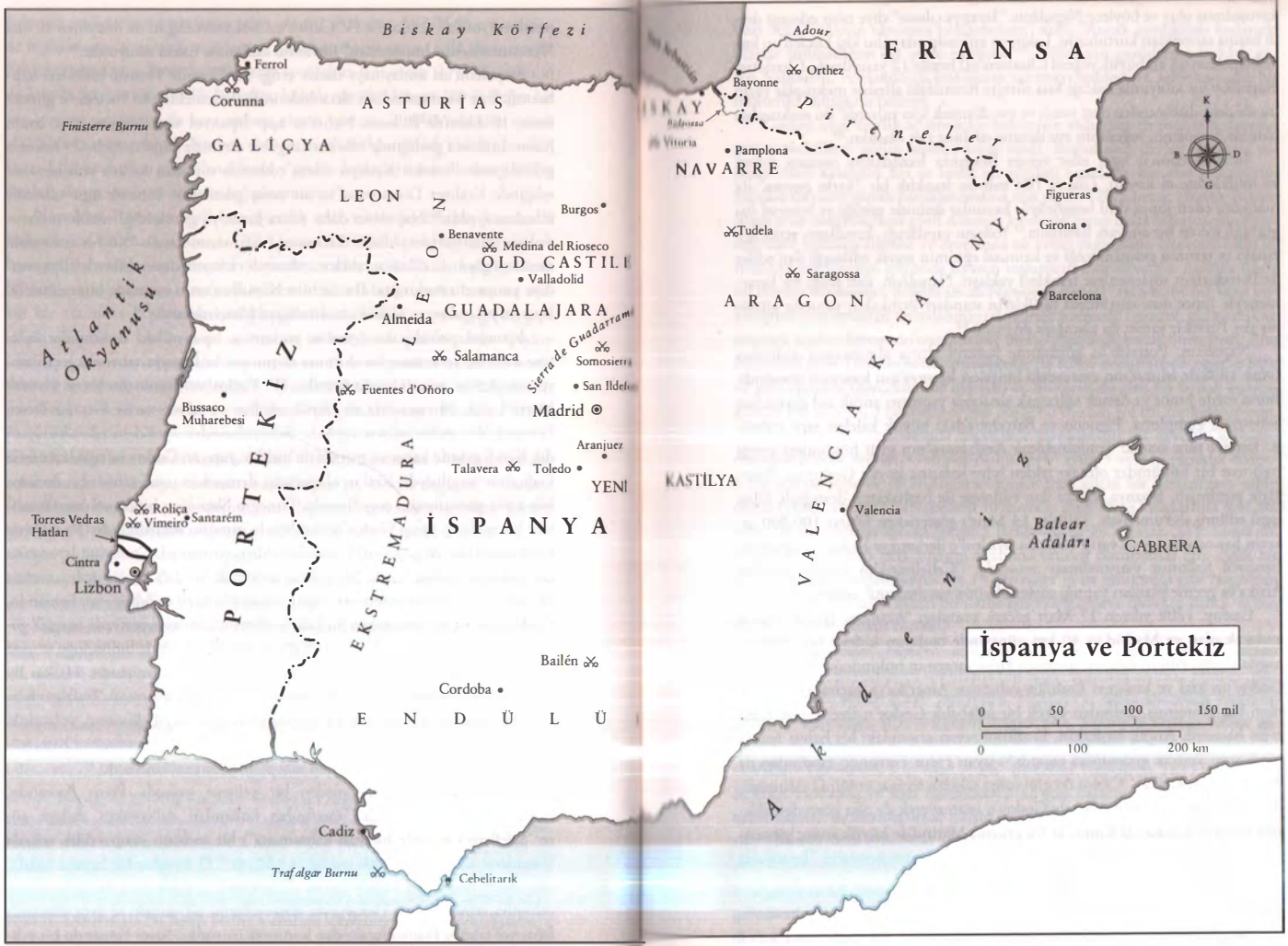
* Kocası Kral I. Louis, Mayıs 1803'te epilepsiden yaşamını yitirmişti. -y.n.

tercih ediyordu.) Antlaşma IV. Carlos'un hükümranlığını da onaylıyor ve ona "İki Amerika'nın İmparatoru" unvanını kullanma hakkı tanıyordu.[55]

Napoléon'un antlaşmayı tasdik ettiği 29 Ekim'de Fransız birlikleri hâlihazırda İber Yarımadası'nın derinliklerinde ilerlemekteydi. Portekiz'e gitmek üzere 18 Ekim'de Bidasoa Nehri'ni aşıp İspanyol topraklarına ayak basan Junot, Lizbon'a girdiğinde bile herhangi bir direnişle karşılaşmadı. 29 Kasım'a gelindiğinde Portekiz Kraliyet ailesi, rıhtımda toplaşan halkın yuhalamaları eşliğinde Kraliyet Donanması'na ait savaş gemilerine binerek tam vaktinde ülkeden ayrıldı.[56] Napoléon daha sonra Junot'ya gönderdiği emirle mühendislerin İspanya'daki yolların haritasını çıkarmasını istedi. "Köyler arasındaki mesafeyi görmek, ülkenin tabiatını tanımak ve kaynaklarını bilmek istiyorum" diye yazıyordu mektupta. Bu da bize Napoléon'un o aşamada bile müttefiki İspanya'yı işgal etme planları tasarladığını göstermektedir.[57]

İspanyol politikacılar öylesine yozlaşmış, İspanya'daki Bourbonlar öylesine itibarsız ve acınası bir duruma düşmüştü ki İspanya tahtı ele geçirilmeye son derece müsait görünüyordu. IV. Carlos ve dominant karısı Parmalı María Luisa, 24 yaşındaki en büyük oğulları ve tahtın varisi Asturias Prensi Fernando'dan nefret ediyor, oğul da ebeveynlerinden aynı derecede tiksiniyordu. Kendi evinde karısı ve metresiyle birlikte yaşayan Godoy ise aynı zamanda kraliçenin sevgilisiydi. Kral'ın olağanüstü derecedeki uysal tabiatı bu duruma bile tepki göstermesini engelliyordu. Örneğin Napoléon birkaç yıl önce kendisine bir mektup yazıp Godoy'un kraliçeyle yattığını söylediğinde (bu mektup Godoy'un eline de geçmişti) Carlos hiç aldırış etmemişti. Godoy'un İspanya'da çok ciddi bir nüfuzu vardı. Söz gelimi, ömründe bir defa denize açılmamasına rağmen amiral olarak atanmıştı. Tıpkı babası gibi zayıf ve ödlek olan Fernando, Godoy'dan hiç hazzetmezken bu hissi muhatabından aynı seviyede karşılık görüyordu. Aslına bakılırsa Godoy, 1808'e kadar ülkeyi içinde bulunduğu acınası duruma düşürdüğü için İspanya'nın hiçbir yerinde sevilmiyordu. Halkın bu hisleri bilhassa İspanya'nın sömürgelerini Britanya'ya kaptırması, Trafalgar felaketi (İspanya bu muharebede 11 kalyon yitirmişti), zayıf ekonomi, yolsuzluk, kıtlık, Kilise topraklarının satılması, boğa güreşinin yasaklanması ve hatta güneyde patlak veren sarıhumma gibi sebeplerden kaynaklanıyordu.[58]

Ekim 1807'de umut vadeden bir gelişme yaşandı. Prens Fernando, Napoléon'a (ya da kendisi tarafından kullanılan dalkavukça ifadeye göre "Seleflerini gölgede bırakan kahramana") bir mektup yazıp evlilik yoluyla Bonaparte ailesine katılmak istediğini bildirdi.[59] O ay sahte bir beyana bakılarak babası tarafından vatana ihanet suçlamasıyla tutuklanmış, ardından karga tulumba salıverilmişti. Dolayısıyla ebeveynlerini alt etmek ve aynı zamanda İspanyol tahtını Fransız işgalinden korumak istiyordu. Şayet Fernando bir evlilik yoluyla Bonaparte hanesine katılsaydı İspanya cephesi adına en ideal çözüme

Biskay Körfezi
Ferrol
Corunna
ASTURİAS
Finisterre Burnu
GALİÇYA
LEON
Burgos
Benavente
Medina del Rioseco
OLD CASTILE
Valladolid
Atlantik Okyanusu
Almeida
GUADALAJARA
Salamanca
Sierra de Guadarrama
Somosierra
San Ildefonso
Fuentes d'Oñoro
Bussaco
Muharebesi
Madrid
PORTEKİZ
Aranjuez
Talavera
Toledo
YENİ
KASTİLYA
Roliça
Vimeiro
Santarém
Torres Vedras Hatları
İSPANYA
Cintra
Lizbon
EKSTREMADURA
Bailén
Cordoba
E N D Ü L Ü
Cadiz
Trafalgar Burnu
Cebelitarık
Adour
FRANSA
Orthez
Bayonne
Pirineler
Vitoria
Pamplona
NAVARRE
Figueras
Girona
Tudela
Saragossa
ARAGON
Barcelona
VALENCIA
KATALONYA
Valencia
Balear Adaları
CABRERA
Akdeniz
İspanya ve Portekiz
0 50 100 150 mil
0 100 200 km
K
B D
G

kavuşulmuş olur ve böylece Napoléon, "İspanya çıbanı" diye tabir edeceği derdi başına sarmaktan kurtulurdu. Lakin en münasip aday (bu kişi Lucien'un kızı ve Napoléon'un en büyük yeğeni Charlotte'tu) henüz 12 yaşındaydı. Charlotte, Napoléon'un sarayında kaldığı kısa süreçte Roma'daki ailesine mektuplar yazıp bu ahlaksız düşünceden dert yandı ve eve dönmek için yalvardı. Bu mektupları okuyan Napoléon, yeğeninin eve dönme talebine razı olacaktı.[60*]

Junot Lizbon'u işgal eder etmez Braganza hanedanını resmen azletti ve mülklerine el koydu. Ülkeyi 100 milyon franklık bir "katkı payına" da mahkûm eden Junot dinî hoşgörüyü, kanunlar önünde eşitliği ve bireysel özgürlüğü içeren bir anayasa hazırlattı.[61] Yolların yapılacağı, kanalların açılacağı, sanayi ve tarımın geliştirileceği ve kamusal eğitimin teşvik edileceği ilan edilse de Portekizliler söylenenlere temkinli yaklaştı. Napoléon, ilan ettiği bir kararnameyle Junot'nun emrindeki birliklerin standart istihkakın yanında günde bir şişe Portekiz şarabı da alacağını duyurdu.[62]

Napoléon, Portekiz'in görünürde kontrol altına alınmasının ardından Ocak 1808'de Murat'nın emrindeki birlikleri İspanya'nın kuzeyine gönderdi. Bunu sözde Junot'ya destek sağlamak amacıyla yapmıştı ancak asıl gayesi San Sebastián, Pamplona, Figueras ve Barcelona'daki büyük kaleleri zapt etmekti. Üstelik tüm bunlar Fontainebleau Antlaşması'nın gizli hükümleri gereği bağımsız bir hükümdar olmayı iyiden iyiye kafasına koyan Godoy'un desteğiyle yapılmıştı. İspanya, açıkça ilan edilmese de başbakanın desteğiyle fiilen işgal edilmiş durumdaydı. Tarihler 13 Mart'ı gösterirken Murat 100.000 askerin başında Burgos'a varıp buradan Madrid'e ilerlemeye başladı. Napoléon, İspanyol halkının yatıştırılması amacıyla, "Cebelitarık'ın kuşatıp oradan Afrika'ya geçme planları yaptığı söylentilerinin yayılmasını" emretti.[63**]

Godoy, 1808 yılının 17 Mart gecesi, sonraları "Aranjuez İsyanı" olarak anılacak olan ve Madrid'in 40 km güneyinde başlayan kitlesel bir ayaklanmayla alaşağı edildi. Kraliyet ailesinin kışlık sarayının bulunduğu bu mevkide Godoy'un kral ve kraliçeyi Endülüs yolundan Amerika'ya kaçıracağı söylentileri baş göstermiş, ardından öfkeli bir kalabalık Godoy'u linç etmek üzere evini basmıştı. Ancak başbakan, kendisini tavan arasındaki bir halıya (ya da bir hasıra) sararak gizlenmeyi başardı.[64] İsyan Prens Fernando tarafından da desteklenmiş, Kral IV. Carlos iki gün sonra tahttan feragat ettiğini bildirmişti. Bu hamlesinden iki gün önce de Godoy'u istemeyerek de olsa görevden aldığını bildirmek zorunda kalmış ve bu gelişme Madrid'de büyük sevinç gösterilerine yol açmıştı. Napoléon haberleri duyduktan sonra Savary'ye "İspanya'da

Lucien iki yıl sonra Amerika'ya kaçmaya çalışırken Kraliyet Donanması tarafından yakalanacak ve Worcesterchire'da geçirdiği birkaç yıllık konforlu sürgün sürecinde "Charlemagne"i, diğer bir deyişle ağabeyini yeren şiirler yazacaktı. –y.n.

Cebelitarık 1713 tarihli Utrecht Antlaşması uyarınca Britanya'ya bırakılmıştı. -y.n.

bazı değişikliklerin olmasını bekliyordum" dedi. "Ancak gördüğüm kadarıyla olaylar ummadığım bir şekle evriliyor."[65] Nüfuzunu genişletme imkânı gören Napoléon, Fernando'yu kral olarak tanımayı reddedip Carlos'un sadık bir müttefiki olduğunu belirtti.

Godoy, otuz saatlik aç susuz bir bekleyişin ardından en sonunda dayanamayıp yetkililere teslim olmaya karar verdi. Başbakanın derhâl yakasına yapışan öfkeli kalabalık her ne kadar bir gözünü neredeyse kör etse ve kalçasını yaralasa da canlı olarak tutuklanmasına izin verdi.[66] Bu süreçte Hazine Bakanı Madrid'de öldürülürken gözü dönmüş kalabalık şarap dükkânlarına yönelmeden önce bakanın ailesine ve dostlarına ait evleri yağmaladı. İspanyol halkı ile Britanya medyasının gözünde isyanın kışkırtıcısı Napoléon'du. Aslında böyle bir durum söz konusu değildi ancak Napoléon her iki tarafı birbirine karşı kışkırtıp mevcut fırsattan faydalanmayı denemek üzereydi. İspanya, ekonomik ve stratejik açıdan Fernando'nun ellerine bırakılamayacak kadar önemliydi. Zira Napoléon genç Prens'in gerici aristokratlar ile Kilise unsurlarının piyonu hâline geleceğinden (gerçekten de öyleydi) ve Britanya'yla gizli bir ittifak kuracağından (en azından o aşamada ortada böyle bir durum yoktu) şüpheleniyordu.

Napoléon güney sınırında keşmekeşe sürüklenmiş bir devletin varlığına müsaade edecek değildi. Özellikle de bu devlet aylık 5 milyon franklık düzenli bir ödeme yapıyor ve Trafalgar'a rağmen hâlâ güçlü bir donanmaya sahip olmayı sürdürüyorsa... (Napoléon Britanya'yı işgal etme hülyalarına geri dönerse bu donanmayı kullanabilirdi.) İktidar, boşluğu sevmez. XIV. Louis'nin inayetiyle 1700'den beri İspanya tahtında oturan Bourbonlar çok ciddi bir iktidar boşluğu yaratmışlardı. Ve 18 *Brumaire*'in de gösterdiği gibi Napoléon şayet çıkarına olacaksa askerî bir darbe gerçekleştirmeye oldukça istekli ve bunu yapmaya muktedir biriydi.

Grande Armée Tilsit'in ardından kıta Avrupa'sında zaman zaman Kalabriya'daki gayrinizami unsurlarla mücadele etmenin dışında yalnızca garnizon kuvveti olarak görev yapıyordu. "İspanya'yı tahta ailemden birilerini geçirmek için değil; ülkeyi kökten değiştirmek, kanunlar krallığı hâline getirmek ve Engizisyon'u, feodal hakları ve bazı sınıflara tanınan orantısız ayrıcalıkları ilga etmek için işgal ettim" diyecekti Napoléon 1814'te.[67] İtalya, Belçika, Hollanda ve Ren Konfederasyonu'nun batısındaki bölgelerde yürütülen başarılı modernleştirme girişimlerinin İspanyolları da kendi hâkimiyetine girmeye ikna edeceğini ümit ediyordu. Bunların büyük kısmının işgal gerçekleştikten sonra düşünüldüğü ortada olsa da Napoléon yapacağı reformların İspanya'daki bazı kesimler tarafından ziyadesiyle olumlu karşılanacağına gerçekten inanıyordu. Bir noktaya kadar haksız da sayılmazdı. İspanya'nın devasa Latin Amerika hazinelerini istediği iddialarını yalanlayan Napoléon İspanya'nın Fransızlaştırılması için (*pour la franciser*) yıllık 60 milyon frangın

yeterli olacağını söyledi.[68] İmparator'un tüm bu arzularına rağmen yaklaşmakta olan Fransa-İspanya savaşı öncekilerin aksine bir hanedan savaşıydı ve bu niteliğiyle İhtilal Savaşları'ndan bir kopuşu simgeliyordu.

IV. Carlos, 21 Mart'ta tahttan geri çekilme kararından geri döndü. Gerekçesi son derecede makuldü: Tahttan zorla feragat etmişti.[69] İki gün sonra ise Murat; Moncey ve Dupont'un kolordularından derlenen 50.000 askerin başında Madrid'i işgal etti. İlk başta işgale tepki gösteren olmadı. Ertesi gün Fernando'nun Madrid'e gelişini büyük bir coşkuyla kutlayan halk her nedense işgale karşı sesini çıkarmıyordu. Napoléon'un tek isteğinin Godoy'un görevden alınması olduğunu düşünen Fernando 10 Nisan'da İspanya sınırındaki Bayonne'da İmparator'la görüşmek üzere yola düştü. Ebeveynleri de ayrı bir istikametten aynı noktaya gidiyordu. Prens'in Bayonne'a gittiğini öğrenen İspanyol halkı, "hayatlarının en mutlu olayını gerçekleştirmeye giden Fernando'nun yolculuk izlerini saklamak üzere" araba tekerlerinin önüne ceketlerini serdiler. Tıpkı Fernando gibi halk da Napoléon'un onu İspanya'nın meşru kralı olarak tanıyacağını zannediyordu.[70]

Napoléon 15 Nisan 1808'de Bayonne'a varıp Marracq Şatosu'na yerleşti. Burada kalacağı üç ay boyunca İmparatorluk Muhafızları'na mensup bir müfreze çimenlik alanda konaklayıp kendisine eşlik edecekti. Napoléon muharebe alanlarında düşman birliklerinin en zayıf olduğu noktaya taarruz ederek mevcut durumdan istifade etmeye çalışırdı. Bourbonlarla gerçekleştireceği müzakerelerde de aynını yapacaktı. Carlos ve María Luisa'nın oğullarına, oğullarının ise ebeveynlerine yönelik nefreti, iki tarafın Napoléon'a beslediği herhangi bir duygudan çok daha güçlüydü. Birlik ve bütünlüğünü yitirmiş olan ailenin bu gizli ızdırabına temas etmeyi ellerini ovuşturarak bekleyen Napoléon, Madrid'deki 50.000 Fransız askeri de göz önünde bulundurarak iki tarafın da kendisinin desteği olmaksızın iktidarı elde edemeyeceğini biliyordu. Bu da kendisine son derece sağlam bir tezgâh hazırlamasına olanak sağladı.

Bayonne'da uzlaşılan bir dizi anlaşmaya göre Fernando İspanya tacını babası IV. Carlos'a, Carlos Napoléon'a, Napoléon ise ağabeyi Joseph'e teslim edecekti.[71] Bu esnada Godoy da Murat tarafından İspanya'dan kovulmuştu. Godoy'un başına bir şey gelmeden ülkeden ayrılması onunla tekrar birlikte olabileceğini düşünen María Luisa için memnuniyet verici bir gelişmeydi. Nitekim bir ülke daha Bonaparte ailesinin kucağına düşmüş oldu. "Yanılmıyorsam" diye yazacaktı Napoléon 25 Nisan'da Talleyrand'a, "Bu trajedi beşinci aşamadadır. Olay çok yakında nihayete erecektir."

İmparator yanılıyordu. Henüz ikinci aşama bile başlamamıştı. Bayonne'dan sızan söylentileri işiten ve şu aşamada kendileri için en kötü sonucun doğacağını düşünen Madrid halkı (*madrileños*) 2 Mayıs'ta Murat'nın işgaline karşı

ayaklanıp 150 askeri öldürdü. *El Dos de Mayo* (İki Mayıs) olarak anılacak isyanın fitili ateşlenmişti.[73] Ancak Fransızlar isyanı tıpkı Pavia, Kahire ve Kalabriya'da yaptıkları gibi orantısız bir güç kullanarak bastırdılar. Öte yandan ulusal bir isyandan söz etmek mümkün değildi. Aragon gibi bazı bölgelerde Fransız hâkimiyetine karşı çok zayıf bir muhalefet varken Navarre gibi başka bölgelerde direniş çok daha ciddiydi. Cadiz'de toplanan Millet Meclisi (*Cortes*) vergileri artırma ve zorunlu askerliği yürürlüğe koymada hayli zorlanıyordu (Joseph de gelecekte aynı zorluğu yaşayacaktı).[74] Bununla birlikte İspanya yüz ölçümü bakımından öylesine büyüktü ki isyan eden bölgelerde yerel direniş hükûmetleri (*junta*'lar) teşkil edildi. Bundan böyle Fransa hem düzenli İspanya ordusuna hem de yerel gayrinizami unsurlara karşı savaşmak zorundaydı.

Fransızlar İspanya işgaline Girona, Valencia, Saragossa ve stratejik açıdan önemi haiz diğer şehirleri kuşatarak başladı. Aslına bakılırsa Yarımada Savaşı'nda, Napoléon Savaşları'nın diğer tüm harekât alanlarında gerçekleştirilen kuşatmaların toplamından daha fazla kuşatma gerçekleştirilecekti.[75] Böylece Kalabriya henüz tamamen pasifize edilmemişken hemen hemen aynı koşulların hüküm sürdüğü ancak bu kez çok daha geniş bir alana yayılan bir işgal girişimine başlanmış oldu. Yetersiz iletişim, aşırı dindar Katolik rahipler, sert tabiatlı ilkel köylüler, halkın sadakatini elde etmede Joseph'ten çok daha önde olan meşruiyetçi Bourbon monarşisi ve Kraliyet Donanması tarafından sağlanması muhtemel bütünleme ikmali bu harekât alanının temel koşullarını oluşturuyordu. Fransa, 1794-1795 yılları arasında İspanya'yı kolaylıkla mağlup etmişti. Dolayısıyla Napoléon, üstün nitelikli generallerden ve ordudan yoksun durumda olan İspanya'nın yeniden aynı akıbeti yaşayacağını düşünüyordu. Gelgelelim Kalabriya tecrübesine rağmen gayrinizami unsurların en güçlü ve en disiplinli ordular karşısında bile ne denli etkin bir performans sergilediğini öğrenememişti. İspanya'dan ayrıldıktan sonra geride kalan generallerin savaşma biçimine karışması, birlikleri arazisine aşina oldukları bölgelerden alıp başka noktalara sevk etmesi ve bölgedeki subaylara iş işten geçtikten sonra emirler göndermesi de durumu daha iyi hâle getirmeyecekti.

Murat, Napoléon'a Madrid'den gönderdiği raporda "Sokaklar salkım ateşi ve süngüyle temizlendi" dedi.[76] Ayaklanma bastırıldıktan sonra Murat köylü isyancıları gruplar hâlinde kurşuna dizdirdi. Francisco Goya tarafından ölümsüzleştirilen bu sahneler bugün Prado'da sergilenmektedir. Napoléon'un sekreteri yıllar sonra hatıratında Napoléon'un 29 Mart 1808'de Bayonne'dan Murat'ya bir mektup gönderip dikkatli olmasını ve ölçülü davranmasını salık verdiğini belirtmişti ancak ifadeler de mektubun kendisi de uydurmaydı. Tarihçiler kuşaklar boyunca bu Bonaparteçi uydurmaya inanmışsa da en nihayetinde gerçekler ortaya çıktı. Zira Napoléon, Bayonne'a ancak 15 Nisan'da gitmişti ve doğal olarak 29 Mart'ta oradan bir mektup göndermesi mümkün

değildi. Napoléon'un *Dos de Mayo*'ya dair kaleme alıp Murat'ya gönderdiği gerçek mektupta ise şu ifadeler yer alıyordu: "Size Napoli ya da Portekiz krallığını bahşedeceğim. Bana cevabınızı derhâl bildirin, bir gün içinde halledeyim."[78] (Murat'nın Napoli Krallığı'nı seçmesi onun adına şanslı bir tercihti. Zira üç ay içinde Portekiz'e bir Britanya ordusu ayak basacaktı.)

Dos de Mayo İsyanı her ne kadar içerisinde vatansever, Fransız karşıtı, ateizm karşıtı ve Fernando yandaşı motivasyonlar barındırsa da mücadelenin alt katmanlarında toplumsal sınıf, toprak sahipliği, ordudan firar, kaçakçılık, bölgecilik, zorunlu askerliğe karşı gerçekleştirilen kanunsuz eylemler, Kilise karşıtlığı, gıda kıtlığı ve ticaretin çökmesi gibi meseleler bulunuyordu ki bu da yaklaşan savaşı, Fransız işgalcilerin kahraman İspanyol direnişçilerle mücadelesine indirgeyen basit bir denklemden çok daha karmaşık hâle getiriyordu. (Gerçi mücadelenin bu boyutu da yok değildi.)[79] Fransızlarla savaşan silahlı gruplardan birkaçı (örneğin Guadalajara'daki Juan Martín Díez ve Navarre'deki Francisco Espoz y Mina tarafından komuta edilen gruplar) iyi teşkilatlanmışsa da büyük bir kısmı Napoléon'un Birinci Konsül olduğu dönemde Fransa'da bastırıp ezdiği haydut çetelerinden çok da farklı sayılmazdı (ki bu çetelere karşı her hükûmet harekete geçerdi). Her gayrinizami mücadelede olduğu düzensiz birliklerin bir kısmı vatansever hislerle, bir kısmı kimse tarafından inkâr edilemeyecek mezalimin intikamını alma içgüdüsüyle, bir kısmı fırsatçılık gayesiyle, bazı haydut grupları ise kendi İspanyol yurttaşlarını avlamak amacıyla hareket ediyordu. İmparatorluk Muhafızları'na mensup Yüzbaşı Blaze, yerel halkın Fransız ordusu ile İspanyol haydutlar arasında ayrım yapmadığı birçok köyle karşılaştı.[80]

Madrid'de patlak veren *Dos de Mayo* İsyanı'nın haberleri kendisine ulaşınca Napoléon, isyancıların engellemeyi ümit ettiği durumu hızla sonuca bağlamaya karar verdi. VII. Fernando 6 Mayıs'ta, aralarında gut ve romatizma hastalıklarından muzdarip zavallı IV. Carlos'un da bulunduğu konukların bir saat boyunca ayakta dikildiği bir törende Bayonne Antlaşması'nı imzalayarak tahtı babasına bıraktı.* Tahta kendisinden sonra nefret ettiği oğlunun geçmemesini sağlamak isteyen Carlos, iki gün sonra tüm haklarını Napoléon'a devredip Fransa'ya sığınma talebinde bulundu.[81] Ağabeyini tahtı kabul etmeye ikna etmek isteyen Napoléon, kaleme aldığı mektupta şöyle dedi: "İspanya, Napoli'ye benzemez. 11 milyon insanın yaşadığı bu ülkenin 150 milyon franktan fazla geliri var. Üstelik buna koloni gelirleri ve 'tüm Amerika'da'

* Britanya milletvekillerinden Humphrey Howarth, 5 Temmuz'da Londra'daki St James's Sokağı'nda bulunan Brooks's Klübü'nde 4. Cholmondeley Kontu'yla 100'e 25 guinea oranında bahse tutuştu. Howarth, "O dönem itibariyle Joseph Bonaparte'ın Madrid ve çevresinde tam hâkimiyete sahip olmadığını" öne sürüyordu (Brooks's Klübü Bahis Kitabı). Ancak her ne kadar Joseph 20 Temmuz'a kadar gelmeyecekse de Fransızlar bahsedilen bölgede hâkimiyeti sağlamıştı. -y.n.

sahip olunan mülkler dâhil değil. Tahtın, Fransa'dan üç gün uzaklıkta olan ve Fransa sınırlarından birini koruyan Madrid'de bulunacak. Napoli dünyanın öbür ucunda kalıyor."[82] İmparator sonraları bu yaptığından derin bir pişmanlık duyup "Joseph denen budalayı İspanya tahtına oturtmakla büyük bir hata yaptım" diyecekti.[83] Sonuç olarak Joseph İspanya tahtına oturduktan sonra Murat, Napoli tacını başına giydi. Louis ve Hortense'ın hayatta kalan en büyük oğulları üç yaşındaki Prens Napoléon-Louis ise Murat'dan boşalan Berg Gradükü makamına getirildi.

İspanyol halkının Bayonne düzenlemelerini kabul etmeme ihtimaline karşı Napoléon'un kontrolü altında kalması gereken Fernando, Talleyrand'ın Valençay'daki kır evine yerleştirildi. İspanyol Prens kendisini destekleyenlerin bu durumu adam kaçırma ya da hapis cezası olarak algılamalarını sağladı.* Gelgelelim muhafız birliğine mensup 28 yaşındaki gözü kara Albay Don José de Palafox, Fernando'ya kaçmasını önerince Prens burada nakış işleyip kâğıttan desenler kesmeyi yeğlediğini belirtti.[84] (1814 ilkbaharında İspanya'ya dönecek olan Fernando Napoléon'un yürürlüğe koyduğu tüm özgürlükçü reformları lağvedecek ve hatta Engizisyonu geri getirecekti.) "Asturias Prensi'yle karşılaştırıldığında Prusya Kralı bir kahraman gibi kalıyor" diye yazdı Napoléon Talleyrand'a. "Her şeye kayıtsız, son derece materyalist, günde dört öğün yiyor ve kafasında elle tutulur tek bir fikir bulunmuyor."[85] İmparator, Talleyrand'dan Fernando'nun Valençay'da lüks bir yaşam sürdüğünden emin olmasını istedi. "Şayet Asturias Prensi güzel bir kadına tutulursa bunda bir beis yok" diyordu mektubunda. "Özellikle de kadın güvenebileceğimiz biriyse."[86] Fernando, bugün Stockholm Sendromu olarak adlandırılan durumdan öylesine muzdaripti ki Fransızların Kasım 1808'de gerçekleşen Tudela Muharebesi'nde İspanyol ordusuna karşı elde ettiği zafere istinaden Napoléon'a bir mektup yazıp kendisini tebrik etti. Bu mektupta Bonaparte ailesine mensup biriyle evlenmek istediğini bir kez daha belirtmekten de geri durmadı. Babası IV. Carlos ise ilk olarak Marsilya'ya, ardından ömrünün sonuna kadar huzur içinde yaşayacağı Roma'ya gitti. Napoléon Bourbonlara yıllık 10 milyon franklık bir ödeme yapmayı taahhüt ettiyse de bu miktarın İspanya tarafından tazmin edilmesini sağladı. Temmuz 1808 gibi erken bir tarihte Mollien'a yazdığı mektupta ise "İspanya Kralı'na ödeme yapma konusunda acele etmeyin. Kendisi yokluk içinde sayılmaz" dedi.[87]

Napoléon İspanya'yı gasp ettiği için çokça eleştirilmiştir ancak unutulmamalıdır ki aynı yıl Çar Aleksandr da kısa ancak aynı derecede gayrimeşru

*Talleyrand bu ayarlamadan bir hayli kârlı çıktı. Zira Fernando zemine 200.000 frank değerinde bir halı sermiş, su ikmalini sağlamak için şatoya monte edilmek üzere hidrolik bir motor satın almış ve hatta mutfak bahçesinden toplanan sebzelerin bile parasını ödemişti. (Kolli, *Memoirs*, s. 3) -y.n.

bir savaşla Finlandiya'yı İsveç'ten koparmıştı. Napoléon "İspanya karşılığında Finlandiya'yı sattım" diyecekti ki bu belki de yaptığı en kötü anlaşmaydı.[88] Aslına bakılırsa İspanya tahtını ele geçirmek için kimseyi açıkça tehdit etmesine ve hatta savaşmasına bile gerek yoktu. Mayıs ayında Talleyrand'a da söylediği gibi "İspanyolların ayrı bir ırk değil, tıpkı diğer topluluklar gibi olduğuna ve imparatorluk kurumlarını memnuniyetle kabul edeceklerine" inandı. Hatası da bu oldu. Umduğunun aksine İspanyollar Joseph'e "İşgalci Kral" anlamına gelen "El Rey Intruso" lakabını taktı ve Joseph'in Madrid'e varışından önce Biscay, Katalonya, Navarre, Valencia, Endülüs, Estremadura, Galiçya, León, Asturias ve Kastilya'nın bir kısmında büyük çaplı ayaklanmalar başladı. Ayrıca İberya'daki limanların büyük bir çoğunluğu Kraliyet Donanması'na teslim edildi. Napoléon'un sabırsız tabiatı burada kendisi için bir dezavantaja dönüştü. Savary'nin de sonradan kabul ettiği gibi, Fransızlar "Olayı nihayete erdirmek için acele etmiş ve İspanyolların millî onurlarını yeterince dikkate almamışlardı."[89]

Napoléon, İspanyol eşrafından mümkün olan en fazla sayıda kimseyi İspanyolca konuşulan dünyanın ilk yazılı anayasasını tasdik etmek üzere 2 Haziran'da Bayonne'da topladı.[90] Bu anayasa, imtiyazları ve Engizisyon'u kaldırıyor, üç zümrenin teşkil ettiği Millet Meclisi'nin (*Cortes*) varlığını sürdürmesini öngörüyor ve Katolikliği ülkenin yegâne dini olarak tanıyordu. Anayasa kuşkusuz büyük oranda özgürlükçü ve aydın orta sınıf ile işçi kesiminden gelen Fransız yanlısı iş birlikçilere hitap ediyordu (bu kimselere *josefinos* ya da *afrancesados* [Fransız hayranı] denirdi). Gelgelim bu kişiler neredeyse hiç şehirleşmemiş, cehaletin hüküm sürdüğü, ekonomik olarak gelişmemiş, koyu Katolik ve tutucu bir ülkede toplumun küçük bir kesimini oluşturuyordu. (İspanya şehir meclisleri üyeliğinde 1804'e kadar babadan oğula geçen bir sistem vardı. Engizisyon da yine bu yıla kadar yürürlükteydi.)

Napoléon daha sonra sekreterlerinden birine "Talih Tanrıçası'nın İspanya'ya yeniden can vermem için bana sunduğu şansa dört elle sarıldım" diyecekti.[91] Belki de İspanyolların kendi rejimiyle iş birliği yapmalarını beklemesinin sebebi öz babasının bir Fransız iş birlikçisi olmasıydı. Şayet öyleyse Napoléon'un Korsika'yı işgal eden Fransızlara karşı gençliğinde beslediği nefreti hatırlaması ve İspanya'yı büyükçe bir Korsika olarak görmesi gerekiyordu. Napoléon'un mabeyincisi ve ona derin bir hayranlık besleyen Bausset bile anayasanın Fransız işgali altındaki bölgelerde "suskun ve şüpheli bir kayıtsızlıkla" kabul edildiğini, diğer bölgelerde ise "derin bir nefretle" karşılandığını kabul etmek zorunda kalmıştı.[92]

Aragon bölgesinin Orta Çağ'dan kalma muhkem başkenti Saragossa, köylü kılığında Fransızların elinden kaçmayı başaran Albay Palafox'un önderliğinde 25 Mayıs günü ayaklandı. Emrinde 220 asker, hazinesinde ise 20 pound,

6 şilin ve 8 peni bulunan Albay, Fransa İmparatorluğu'na savaş ilan etti.[93] 8 Haziran'da Tudela'da Palafox'un ağabeyi Lazán Markisi'nin komutası altındaki bir kuvveti savuşturan General Charles Lefebvre-Desnouettes bir hafta sonra Saragossa'yı 6.000 askerle düzenlediği coşkun bir hücumla ele geçirmeye çalıştıysa da 700 zayiat verip taarruzu durdurmak zorunda kaldı. Böylece 60.000 nüfuslu şehre yönelik ilk kuşatma girişimi başladı. Palafox "Silahlarınızı bırakın" (*La capitulation*) diyerek kendisini iki kelimeyle teslim olmaya çağıran Lefebvre-Desnouettes'e üç kelimeyle yanıt verdi: "Zaten bıçaklarla savaşıyoruz (*Guerra al cuchillo*)."[94]

Napoléon'un İspanya'yı işgal etmesinin başlıca sebeplerinden biri Britanya'yı işgal etme hülyalarını diriltmesine olanak verecek İspanyol donanmasına sahip olmaktı. Gelgelelim Amiral Villeneuve'ün halefi Amiral François de Rosily-Mesros 14 Haziran'da, Trafalgar'da batırılmamış ya da ele geçirilmemiş olup Cadiz'de demirli bulunan 6 gemilik küçük Fransız filosunu İspanyollara teslim etmeye mecbur kaldı.* Napoléon 25 Haziran'da bir başka kara haber daha aldı. Arşidük Karl Avusturya'da 150.000 kişinin silahaltına alınmasını emretmişti. Champagny aracılığıyla Viyana'ya yaptığı uyarıda Fransız ordusunun hâlâ 300.000 asker gücünde olduğunu söylediyse de bunun bir etkisi olmadı. Bir ay sonra Jérôme'a şöyle diyecekti: "Avusturya savaşa hazırlanıyor. Bunu inkâr ediyor ancak bize karşı silahlandığı aşikâr... Şayet Avusturya savaşa hazırlanıyorsa biz de hazırlanacağız... Avusturya ile benim aramda herhangi bir kin ya da garez bulunmuyor. Onlardan hiçbir şey talep etmiyorum. Savaşa hazırlanmamın tek sebebi onların savaşa hazırlanmasıdır."[95]

Joseph İspanya'da bir kurtarıcı ve devrimci gibi karşılanmamış olabilirdi ancak Napoléon arazide İspanyol ordusunu mağlup edebileceğini biliyordu. Hatta Bessières 14 Temmuz'da Galiçya'da bulunan Mareşal Don Gregorio de la Cuesta'nın emrindeki İspanya ordusunu Medina del Rioseco Muharebesi'nde mağlubiyete uğrattı. Ancak sekiz gün sonra büyük bir felaket yaşandı. General Pierre Dupont, Bailén Muharebesi'nde General Francisco Castaños komutasındaki *Endülüs Ordusu* tarafından mağlup edildi ve 18.000 asker, 36 top ve tüm alay sancaklarıyla birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Teslimiyet müzakerelerinde masada olmayan Kraliyet Donanması, Dupont'un ordusunu Fransa'ya götürmeyi reddetti. (Castaños, müzakerelerde Fransızlara böyle bir

* Ancak bu bile Napoléon'un donanmaya yönelik planlarını rafa kaldırması ı sağlayamadı. İmparator'un 1808'de Decrès'e yazdığı mektupların çok büyük bir kısmı gemi yapımının farklı yönleri, gemiler için ihtiyaç duyulan ağaçların türü, bunların kesimi ve taşınması, kerestelerin depolanması ve başka benzer konular hakkındaydı. Temmuz 1810'da Decrès'e yazdığı bir mektupta 1812'ye kadar 110 gemilik bir donanmaya sahip olma planlarından bahsediyordu (Ed. Bingham, *Selection* III s. 50). -y.n.

vaatte bulunmuştu.) Bunun üzerine Fransız askerler Balear Adaları'ndan biri olan Cabrera'ya bırakıldı. Dupont ve üst rütbeli subayların Fransa'ya dönmesine izin verilirken askerlerin yarıdan fazlası bu adada açlıktan öldü.[96]

Bailén Muharebesi'nin Avrupa'daki yankısı büyük oldu. Zira bu, Fransa'nın 1793'ten beri yaşadığı en büyük mağlubiyetti. Haberleri öğrendikten sonra öfkeden bir volkan gibi patlayan İmparator, Dupont'u divanıharba vermekle kalmadı, bir de Fransız komutanı iki yıl boyunca Joux Kalesi'nde hapis tutup soyluluk unvanını elinden aldı. (Dupont kont unvanını taşıyordu.) Şöyle diyecekti Napoléon sonraları: "İspanya'da görev yapan generallerden bir kısmını darağacına göndermeliydik. Dupont, yağma uğruna yarımadayı yitirmemize yol açtı."[97] Gerçekten de Dupont'un ordusu Córdoba'dan elde ettiği ganimetler yüzünden yavaşlamıştı ancak yine de Castaños'un kurduğu tuzaktan kurtulabilecek Fransız komutanların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Napoléon, teslimiyet belgesini imzalayan General Armand de Marescot'nun Josephine'in yardımcılarından biri olarak hizmet veren karısı Cécile'in "suçlu olup olmadığı fark etmeksizin" azledilmesini de istedi. Tuileries'de verilen bir kabul töreninde belgeyi imzalayanlardan General Legendre'ı gördüğünde ise adamın yakasına yapışıp "Bu el niye kökünden kopmadı?" diye yakındı.[98]

Napoléon, Dupont'la ilgili Clarke'a yazdığı mektupta "Tümen komutanı olarak iyi bir performans sergiliyor gibiydi ancak kolordu komutanı olarak feci bir iş çıkardı" dedi.[99] Astlarıyla ilgili çok sık tekrarlanan bu durumdan Napoléon'un sorumlu olduğu düşünülmektedir. Kendisi astlarına inisiyatif tanımayacak kadar kontrolcü olmakla suçlanır. Zaman zaman astlarının büyük kısmının, hatta mareşallerinin bile en iyi performanslarını yalnızca kendisi de muharebe alanında olduğu zaman sergilediklerinden yakınırdı. Ancak şu da belirtilmelidir ki Dupont, Endülüs'e gitmesi gerektiğinin bildirilmesi dışında sonu gelmez emirler silsilesiyle uğraşmak zorunda kalmamıştı. Napoléon 30 Ağustos'ta Joseph'e yazdığı mektupta "Savaşta askerlerin bir önemi yoktur, ancak tek bir asker hayati öneme sahiptir" diyecekti.[100] Çok uzun bir süre boyunca Napoléon'un askerlerine yönelik gaddarlığının ve bencilliğinin bir yansıması olarak yorumlanan bu sözler aslında Napoléon'un öz eleştirileriyle dolu mektubunda Dupont'a atıfla kaleme alınmıştı. Aynı mektupta "Bugüne kadar bu durumun örneklerini hep düşmanlarımızın tarihinde aramak zorunda kalmıştık ancak ne büyük talihsizliktir ki bugün bunu bizzat tecrübe ettik" ifadelerini de sarf etti. Napoléon bu cümlelerle kendi dehasına bir övgüde bulunmuyor, aksine kötü bir liderin felakete yol açabileceğini kabulleniyordu.

Napoléon Bailén felaketine dair haberleri işitmeden önce Joseph'e yazdığı mektupta "Bir krallığı fethetmeyi olağanüstü bir durum olarak algılamamalısın" demişti. "V. Philip ve IV. Henri de kendi krallıklarını fethetmek zorunda kalmıştı. Yüreğini ferah tut, mevcut durumun sende olumsuz hisler

uyandırmasına müsaade etme. Hiç şüphen olmasın. İşler sandığından daha iyi ve daha çabuk şekilde sona erecek."[101] Gelgelelim Joseph başkente ulaştıktan yalnızca 11 gün sonra tası tarağı toplayıp 217 km kuzeydeki Burgos'a kaçmak zorunda kaldı. Girona ve Saragossa kuşatmaları 14 ve 16 Ağustos'ta kaldırılır ve Bessières Portekiz sınırından çekilirken imparatorluğun dört bir yanından kalabalık gruplar bu harekât alanına kaydırıldı. Napoléon 16 Ağustos'ta Joseph'e yazdığı mektupta "Ordu, asilerle baş edebilecek kusursuzlukta teşkil edilmiştir" dedi. "Ancak bu orduya bir lider lazım."[102] Kuşkusuz bu lider kendisi olmalıydı ancak haziran ayında Çar Aleksandr'la eylülde yeni bir görüşme yapmak üzere anlaşmıştı. Joseph'in tahttan ayrılma izni istediği mektup bile Napoléon'un İspanya'ya gitmesini sağlayamadı (gerçi mektup Napoléon'u öfkeden kudurtmuştu). İmparator üç ay daha bu bölgeye gitmeyecek ve bu süreçte durum her geçen gün biraz daha kötüleşecekti.

Joseph Burgos'a sığınadursun, 22 Temmuz gecesi Bayonne'dan ayrılan Napoléon sırasıyla Pau, Toulouse (burada Midi Kanalı'nı ziyaret etti), Montauban, Bordeaux (Bailén felaketini 2 Ağustos'ta burada öğrendi), Pons, Rochefort (burada valiliği, tersaneyi, cephaneliği ve hastaneyi ziyaret etti), Niort, Fontenay, (burada üç yıl önce yapılmasını emrettiği Napoléon-Vendée kentini ziyaret etti), Nantes (burada kendisine katılan Josephine'le birlikte Rouge Chapeau Circus'te tertip edilen bir baloya iştirak etti), Saumur, Tours, Saint-Cloud (burada hem ava çıktı hem de Avusturya'nın ordu modernizasyonu hakkında Prens Clemens von Metternich'le 75 dakikalık hararetli bir tartışma yaşadı), Versay (burada *Vénus et Adonis* Balesi'ni izledi) ve Tuileries'ye gitti (burada İran büyükelçisini kabul etti). İmparator, sözde örnek bir kent olarak tasarlanan Napoléon-Vendée'de evlerin kerpiç ve samandan yapılmasına öylesine öfkelenmişti ki kılıcını kabzasına kadar bir evin duvarına sapladı ve sorumlu müteahhiti işten kovdu. Toulouse'ta ise Midi Kanalı'nın üzerine köprü inşa eden zatı tanımak istedi. Huzuruna gelen başmühendise etraflıca sorular soran Napoléon, övgüyü sahiplenmek isteyen bu kişinin gerçekte köprüyü yapan kişi olmadığını anladı. Bunun üzerine Vali M. Trouvé'ye köprüyü yapan asıl kişiyi çağırmasını isteyip adama şöyle dedi: "Buraya bizzat geldiğime memnunum. Aksi takdirde böylesine göz alıcı bir yapının sahibini tanıyamayacak ve hak ettiğiniz mükâfatı sunamayacaktım." İmparator bu sözleri sarf ettikten sonra tarihte eşine az rastlanan ilahi adaleti yerine getirip başmühendisin işini köprüyü yapan esas kişiye verdi.

Napoléon, 7 Eylül'de bir başka kara haber daha aldı. Junot, Sir Arthur Wellesley* komutasındaki 13.000 mevcutlu küçük bir Britanya sefer kuvvetine karşı giriştiği Roliça ve Vimeiro muharebelerini kaybetmesinin ardından

* Kendisi İspanya'daki başarıları sayesinde Wellington Dükü olacaktı. -ç.n.

Portekiz'de teslim olmuştu.* 30 Ağustos'ta imzalanan ve son derece yumuşak koşullar içeren Cintra Sözleşmesi'ne göre Junot'nun ordusu silahları ve hatta elde ettikleri ganimetlerle birlikte Kraliyet Donanması tarafından Fransa'ya gönderildi. (Wellesley böyle bir antlaşmaya imza attığı için divanıharba verilecek ancak daha sonra aklanacaktı.) Ancak sonuç itibariyle hiçbir koşul ve durum Fransızların Portekiz'i yitirdikleri gerçeğini değiştirmiyordu. Napoléon bu yol ayrımında Wellington'ı yeterince ciddiye almamakla eleştirilir. Ancak Britanya'nın daha önceki başarısız deniz aşırı harekât girişimleri göz önüne alınırsa (1799'da Hollanda'ya, 1805'te Napoli'ye, 1805-1806'da Almanya'nın kuzeyine, 1807'de Stralsund, İskenderiye ve Güney Amerika'ya ve 1808'de İsveç'e yönelik harekâtlar) Napoléon'un bu tutumu mazur görülebilir. Wellington sonraki beş yıllık süreçte Fransızların İber Yarımadası'ndan atılmalarında İspanyol ve Portekizli düzenli ve gayrinizami kuvvetlere olağanüstü bir destekte bulunacak ve bunu yaparken 10.000 zayiat bile vermeyecekti. Wellington'ın esaslı bir rakip olduğunun ortaya çıktığı Ağustos 1810'da Napoléon *Moniteur*'de bir yazı yazdırıp Britanyalı komutanı "yalnızca Hintli kıtalara komuta eden asker" manasına gelen "*sepoy* generali" olarak andı. Ancak Britanya adına savaşan Hintlilerin arasında olağanüstü savaşçıların olduğundan muhtemelen bihaberdi.[103]

İmparator, 18 Eylül'de Saint-Cloud'da tipik bildirilerinden birini kaleme aldı. "Leopar" (yani İngiltere) mağlup edildiğinde, Cebelitarık ele geçirildiğinde ve Bailén'in intikamı alındığında barışın geleceğini ilan eden bildiride "Askerler, sizlere ihtiyacım var" diyordu Napoléon.

> Leoparın iğrenç varlığı İspanya ve Portekiz'i kirletiyor. Sizlerin yaklaştığını gördüklerinde dehşet içinde arkalarına bile bakmadan kaçacaklar. Zaferle yoğurulmuş kartallarımızı, intikamını almamız gereken bir başka utancın yaşandığı Herkül Sütunları'na (Cebelitarık'a) taşıyalım. Askerlerim, sizler modern orduların şöhretini çoktan gölgede bıraktınız ancak Ren, Fırat, İllirya ve Tagus'ta seferler yürütüp muzaffer olan Roma ordularının görkemine ulaşabilmiş sayılır mısınız? Uzun süreli bir barış ve kalıcı bir refah, sergileyeceğiniz çabanın mükâfatı olacak.[104]

Napoléon'a göre böyle bir zafer son derece kolay elde edilebilmeliydi zira Napoléon yeni tebaası hakkında Joseph'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "İspanyol halkı aşağılık ve korkaktır. Bana aşina olduğum Arapları hatırlatıyorlar."[105]

* Beş ay sonra Thiébault ile Vimeiro Muharebesi'nin detaylarını konuşan Napoléon günkü Fransız tertibatındaki zayıf noktaları parmağıyla işaret ederek" Thiébault'yu bir hayli etkilemişti. "O günlerde sunduğum raporun içeriğini benden daha iyi hatırlamakla beni şaşkınlığa uğrattı" diyecekti Thiébault. (Ed. Butler, *Baron Thiébault* II s. 238) -y.n.

Paris'te bulunduğu zamanı etkin bir şekilde değerlendirmesini bilen Napoléon, bu süreçte Yasama Meclisi'nin 1806 ile 1809 arasında kalan devrelerden 160.000 kişinin silahaltına alınmasını öngören bir kararname geçirmesini sağladı. 21 Eylül'de Capucines Bulvarı'nda kurulan Tilsit panoramasını da ziyaret eden İmparator ertesi gün 650 km uzaklıktaki Erfurt'a gitmek üzere yola koyuldu. Bu mesafeyi 5 günde kat edecekti.

Erfurt'taki görüşme Fransız-Rus ilişkilerinin gözle görülür derecede soğuk olduğu bir zeminde gerçekleşti. Napoléon bu görüşmede, Savary'ye de söylediği gibi, "Tilsit'teki uzlaşmanın sağlamlığını test edecekti."[106] Aslına bakılırsa Napoléon yıl boyunca Çar'a samimi mektuplar göndermişti ("Bu birkaç satırda ruhumu siz Majesteleri'ne açtım... Tilsit'teki mutabakatımız dünyanın kaderini tayin edecek" demişti örneğin). Ancak Friedland mağlubiyetinin yarattığı krizin atlatılması ve Finlandiya'nın Rus İmparatorluğu'na dâhil edilmesinin ardından Aleksandr, Rus halkı tarafından pek de hoş karşılanmayan Kıta Sistemi sebebiyle iç işlerinde kendisine pahalıya patlayacak bir ittifaka girmeye sıcak bakmıyordu.[107] Çar, o ayın başında annesi dul İmparatoriçe Maria Feodorovna'ya bir mektup yazıp "çıkarları doğrultusunda" Napoléon'la bir ittifak kurmak zorunda kaldığını, ancak "Tanrı'nın inayetiyle [Napoléon'un] çöküşünü sakinlikle izleyeceklerini" belirtti. "En akılcı politika, harekete geçmek için doğru zamanı beklemek olacaktır" diye devam ediyordu mektupta.[108] Çar'ın Erfurt'a gitmesi elzemdi. Zira annesine de söylediği gibi "Bu görüşme, Avusturya'yı kurtaracak ve gücünü çoğunluğun çıkarına uygun bir anda kullanmak üzere muhafaza etmesini sağlayacak"tı. "Bu an her an yaşanabilir ancak henüz şartlar olgunlaşmış sayılmaz. Bu anın gelişini hızlandırmak her şeyin mahvolmasına ve yitirilmesine yol açabilir." Bu esnada Rusya da "bir süre özgürce hareket edebilmeli ve bu kıymetli zaman zarfında araçlarını ve kuvvetlerini artırmalıdır... Gayretlerimizi büyük bir gizlilik içinde yürütmeli, silahlanma çabalarımızı ve hazırlıklarımızı başkaldırdığımız kişiye alenen ilan etmemeliyiz."[109] Aleksandr bu özel mektuplarda Napoléon'u hâlâ "Bonaparte" diye anıyor, bazen de "Korsikalı" hitabını kullanıyordu.[110] Dışişleri Bakanı Kont Nikolay Rumyantsev'e Fransa'ya yakın durma emri veren Çar, "harekete geçeceği doğru zaman" için hem diplomatik hem de askerî açıdan hazırlanıyordu.

Şirin bir Turingiya kasabası olan Erfurt, Ren Konfederasyonu tarafından çevrelenmiş ve Tilsit'ten itibaren Napoléon'un şahsi tımarı hâline gelmiş bir Fransız toprağı olduğu için seçilmişti. Napoléon çarşambaya denk gelen 28 Eylül günü Aleksandr'ı kasabanın 5 km dışında karşıladı. Arabalarından inen ikili "içten bir şekilde kucaklaştı".[111] Aleksandr, Şeref Lejyonu Büyük Nişanı'nı, Napoléon ise Rusların St Andrew Nişanı'nı taşıyordu. Tilsit'te gerçekleşen görüşmeler sırasında Aleksandr, Napoléon'a malakitten mamul mobilyalar hediye etmişti. (Bu parçalar bugün Versay'daki Grand Trianon

Şatosu'nun İmparator Salonu'nda sergilenmektedir.) Napoléon ise bu görüşmede Aleksandr'a, Denon'un "Aşağı ve Yukarı Mısır'da Seyahat" (*Voyage dans la Basse et la Haute Égypte*) isimli eserinden sahnelerin yer aldığı, Sèvres porseleninden mamul olup yalnızca iki takım hâlinde üretilen Mısır temalı yemek takımlarından birini takdim etti. Bu hediye, haklı olarak, bir hükümdarın bir diğerine verdiği en cömert hediyelerden biri addedilmektedir.[112*] Napoléon, Aleksandr'ı yemeklerde sağına oturturken iki hükümdar süreç boyunca kaldıkları konutlarda birbirini ziyaret etti. Buluşmalarda birbirlerini giriş salonuna buyur edip ayrılırken daima vedalaştılar. Akşam yemeğini birlikte yemedikleri gün olmadı. Hatta akşamları, görüşmeleri düzenleyen baş görevliye gece nöbeti parolasını bile sırayla verdiler.

Çar'ın Angerplatz'ta konakladığı yer, Napoléon'un konakladığı ve bugün eyalet şansölyeliği olarak kullanılan yapı ve ikilinin 1715'te klasik barok mimarisinde inşa edilmiş görüşme konutu bugün ziyarete açıktır. Napoléon'un maiyeti kalabalıktı. Kendisine, Berthier, Duroc, Maret, Champagny (yeni dışişleri bakanı), Rémusat, Savary, Caulaincourt, Daru, Lauriston, Méneval, Fain, doktoru Yvan, dört şahsi hizmetçisi ve sekiz uşağı eşlik ediyordu.[113] Bavyera ve Württemberg krallarının sürekli rüşvet vermeye zorlandıklarını belirtip Napoléon'a şikâyet ettikleri Talleyrand ise 1807'de bakanlıktan alınmıştı.[114] Ancak Napoléon Talleyrand'ı yine de yamacından uzaklaştırmayıp saraylara ve kendisine erişebileceği bir makam olan Büyük Elektör Vekilliği makamına atadı. İmparator, Talleyrand'ın dostluğundan keyif alıyordu (Bir defasında Rapp'a "Bu bakana karşı beslediğim saygıyı ve bağlılığı görüyorsundur" demişti) Dolayısıyla bu yakınlığın Talleyrand'a birtakım sırları istediği zaman satma imkânı tanıyabileceği gerçeğini görmezden gelmeye hazırdı (ya da bunu hiç fark etmedi bile). Napoléon, sahip olduğu tecrübeyi ve sunabileceği tavsiyeleri göz önünde bulundurarak Talleyrand'ı da Erfurt'a götürmüştü. Kendisini Enghien Dükü'nü idam ettirmeye, Kıta Sistemi'nin temelini oluşturan Berlin Kararnameleri'ni yayımlamaya ve İspanya'yı işgal etmeye azmettiren Talleyrand'ın tavsiyelerinin İmparator nazarında hâlâ kıymetli kabul edilmesi ilginçti. Napoléon'un Talleyrand'ı o gün Erfurt'a getirmesi de büyük bir hataydı. Zira Talleyrand kendisini bakanlıktan kovan Napoléon'u affetmeyecek ve rüşvet karşılığında Fransız planlarını Ruslara ve Avusturyalılara verecekti. Üstelik bununla da yetinmeyip Napoléon'a Almanya'dan çekilmesini salık verecekti.[115] Erfurt'ta yapacakları birkaç gizli görüşmenin ilkinde Talleyrand, Aleksandr'a "Haşmetmeapları," diyecekti. "Buraya ne diye geldiniz? Sizin Avrupa'yı kurtarmanız gerekiyor ve bunu yapmanın yek yolu Napoléon'a direnmektir. Fransız halkı uygardır ancak onları yöneten kişi için aynı şeyi söyleyemem."[116]

* Josephine için üretilen ancak XVIII. Louis tarafından 1818'de Wellington'a hediye edilen ikinci takım, bugün Londra'daki Aspley House'da sergilenmektedir. -y.n.

Aleksandr'ın maiyetinde yirmi altı üst rütbeli yetkili vardı. Görüşmelerde ise dört kral (Bavyera, Saksonya, Vestfalya ve Württemberg), Ren Konfederasyonu Baş Yöneticisi Karl Dalberg ve öncelikleri Konfederasyon'a katılma tarihine göre belirlenmiş iki grandük ile yirmi başka prens daha hazır bulunuyordu (Bausset, Konfederasyon'a daha fazla saygınlık kazandıran Napoléon'un bu hamlesini haklı olarak çok akıllıca bulmuştu.[117]) Balolar, müzikli eğlenceler, görüşmeler, kabul törenleri, ziyafetler, oyunlar, av partileri ve havai fişek gösterileriyle alenen sergilenen dostane görüntü, müzakerelerin kolay geçtiği anlamına gelmiyordu. Önemli mevzuların büyük bir kısmı iki imparatorun özel görüşmelerinde konuşuldu. Napoléon, Caulaincourt'a "İmparatorunuz Aleksandr katır gibi inatçı" dedi. "Duymayı istemediği şeyler söylenince sağır gibi davranıyor."[118] Napoléon, "İmparatorunuz Aleksandr" sözüyle Ruslara sempati besleyen Caulaincourt'a satışıyordu ancak Çar gerçekten de Rus gümrük denetçilerinin Britanya mallarının St Petersburg ya da başka bir Rus kentine girişine gizliden gizliye izin verdiğine yönelik kanıtları dinlemeye hiç istekli değildi. Müzakerelerin bir noktasında Napoléon şapkasını yere atıp tekmelemeye başladı. "Ben inatçıysam siz de hiddetlisiniz" dedi Çar soğukkanlılıkla. "Ancak böyle bir öfkeyle benden hiçbir şey alamazsınız. Konuşup tartışalım. Aksi takdirde gideceğim."[119]

Rusya'nın Kıta Sistemi'ne dâhil olması Britanya'ya buğday, kereste, yağ ve kenevir satmasını engelleyerek Rus ekonomisine zarar vermişti. Varşova Dukalığı'nın varlığı da keza Polonya Krallığı'nın yeniden tesisine yönelik bir endişe yaratmıştı. Napoléon ise Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik planlarına sıcak bakmıyor, Rusların Akdeniz'de bir donanma bulundurmasını istemiyordu. Erfurt'ta gerçekleşen görüşmelerin büyük bir kısmı bugün gizliliğini korumaktadır. Nitekim görüşmelerin sonunda Napoléon Aleksandr'ın Eflak ve Boğdan bölgelerinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak kazanmasını onaylamış (Fransa'ya bunun karşılığında bir bedel ödenecekti), Aleksandr ise Fransa-Avusturya savaşının patlak vermesi durumunda Napoléon'la iş birliği yapacağını taahhüt etmişti. Ancak bir başka Avusturya mağlubiyetinin Avrupa'daki güç dengelerinde ibrenin iyiden iyiye Fransa'ya kaymasına yol açabileceğinin farkındaydı.

Napoléon bu buluşmada Josephine'den boşanma meselesini gündeme getirip Çar'a bir mesaj da vermiş olmalıdır. Zira Aleksandr'ın St Petersburg'a dönüşünden yalnızca sekiz gün sonra dul İmparatoriçe; kızı (ve Aleksandr'ın kız kardeşi) Grandüşes Katerina Pavlovna'nın Holstein-Oldenburg Prensi George'la evlendiğini duyurdu. (Prens, Baltık kıyısında bulunan ve Ren Konfederasyonu'na mensup olmayan Oldenburg Dukalığı'nı yöneten Dük'ün varisinin küçük kardeşiydi.) Çar I. Pavel'in geçmişte ilan ettiği bir kararnameye (*ukaz*) göre Aleksandr'ın kız kardeşleri ancak annelerinin izniyle

evlenebilirdi. Dolayısıyla Aleksandr "Tüm Rusların Hükümdarı" olmasına karşın [Napoléon'dan bir talep gelmesi durumunda] kız kardeşlerinin evliliği konusunda bir söz hakkı olmadığını pekâlâ öne sürebilirdi. Aleksandr'ın evlenmemiş diğer kız kardeşi Anna da henüz 13 yaşında olduğu için her iki Romanov kızı da Maria Feodorovna'nın ifadesiyle Korsikalı canavarın tehditkâr gasp teşebbüsünden kendilerini kurtarmış oldu.

Napoléon Erfurt'ta olmayı fırsat bilip yalnızca 25 km uzaklıktaki Weimar'da ikamet eden ve hâlâ hayatta olan en büyük edebî kahramanı mertebesindeki Goethe'yle görüşmeye karar verdi. 2 Ekim 1808'de Talleyrand, Daru, Savary ve Berthier'nin de bulunduğu bir sofrada Goethe'yle bir öğle yemeği yiyen Napoléon, Alman yazar salona girdiğinde "İşte adamın hası!" (*Voilà un homme!*) yahut da "Adamların şahısınız!" (*Vous êtes un homme!*) diye gür bir feryat kopardı.[120] Napoléon ve Goethe görüşme boyunca *Werther*'den, Voltaire tarafından kaleme alınıp Goethe tarafından tercüme edilen *Mahomet* oyunundan ve genel itibariyle tiyatrodan konuştular.* Napoléon sohbetin bir noktasında Voltaire'in "Caesar'ın Ölümü" (*La Mort de César*) isimli oyununda "dünyayı fetheden bu şahsiyetin portresini nahoş bir şekilde resmetmesinden" dert yandı.[121] Goethe'nin daha sonraki ifadelerine göre Napoléon, "trajik bir suç mahalini dikkatle tetkik eden bir savcı edasıyla düşünsel açıdan son derece derin gözlemlerde bulunuyordu." Alman yazara, Fransız tiyatrosunun doğadan ve hakikatten ziyadesiyle uzaklaştığını söyleyen İmparator, peşinen çizilmiş akıbetin esas karakteri şekillendirdiği oyunlara ithafen "Akıbetin Kader'le ne ilgisi var?" yorumunda bulundu. "Akıbeti şekillendiren politik eylemdir."[122] Napoléon, yanlarına gelen Soult ile birkaç dakikalığına Polonya'ya dair meseleler üzerine konuşup Goethe'nin duvar halıları ile portreleri incelemesine müsaade ettiyse de ikili daha sonra Goethe'nin ifadesiyle "[herhangi bir dayatma olmaksızın] eşit koşullarda (*Gleich gegen Gleich*)" Alman yazarın kişisel yaşamı ve aile hayatına dair bir sohbete koyuldu.

Napoléon ve Goethe dört gün sonra Weimar'daki bir baloda tekrar bir araya geldiğinde İmparator Alman yazara trajedinin "krallar ve halklar için bir talim alanı olması gerektiğini, yazarlar içinse en yüce başarı arenası olduğunu" söyledi.[123] (Napoléon balonun ardından Josephine'e yazdığı mektupta şöyle diyecekti: "Aleksandr baloda çokça dans etti ancak ben etmedim. Kırk yaş kırk

* Goethe'nin mektup türünde yazıp otobiyografik detaylarla harmanladığı *Genç Werther'in Acıları* romanının Napoléon'a ait yıpranmış nüshası, bugün New York'taki Pierpont Morgan Kütüphanesi'nde sergilenmektedir. Ön ve arka kapağında imparatorluk armasının yer aldığı nüsha, okunmaktan öylesine yıpranmıştır ki sayfalar kitaptan ayrılmıştır.1804'te Paris'te yayımlanan bu nüshanın hâline bakılacak olursa Napoléon kitabı imparator olduktan sonra da düzenli olarak okumaya devam etmiş olmalıdır. -y.n.

yaştır."[124]) Daha sonra Goethe'ye Caesar suikastına dair bir oyun yazmasını ve bu olayın büyük bir hata olduğunu göstermesini de öneren İmparator, sözlerine Tacitus'un önyargılarını, bağnazlığını ve "tiksinti verici üslubunu" eleştirerek devam etti. Napoléon, Shakespeare'in komedi ile trajediyi harmanlayan tarzı hakkında olumsuz yorumlarda bulunup İngiliz şair ve oyun yazarının "hicivde korkunç" olduğunu belirttikten sonra Goethe gibi "yüce bir şahsiyetin" bu türden müphem türlere hayranlık beslemesine şaşırdığını söyledi.[125] Kendisi fikirlerini buyurgan bir edayla ifade etmiyor, sözlerini çoğunlukla "Siz ne düşünürsünüz, *Herr* (Bay) Goethe?" şeklinde bitiriyordu.[126] İmparator, Alman yazarın Paris'e taşınmasını sağlamak amacıyla orada dünyayı çok daha geniş bir bakış açısıyla gözlemleyebileceğini ve Paris'in şairler için ziyadesiyle malzeme barındırdığını söylese de kendisini bunu yapmaya ikna edemedi. Ayrılmalarından önce Napoléon tarafından Şeref Lejyonu Nişanı'yla onurlandırılan Goethe, İmparator'la edebiyat ve şiir üzerine yaptığı sohbeti hayatının en memnun edici tecrübelerinden biri olarak tarif edecekti.[127]

İmparator ve Çar, Erfurt'ta on sekiz gün boyunca birlikteydi. Neredeyse her akşam tiyatro oyunları izleyen ikili, seyircilerden ayrı bir yere koyulan yan yana iki tahta oturdu; Fransız ve Rus birlikleri teftiş etti (Napoléon, *Grande Armée*'nin icra ettiği manevraların Aleksandr tarafından mümkün olduğunca görülmesini istiyordu); geceler boyu uzun sohbetler yaptı; ziyaretler esnasında aynı arabalarda seyahat etti ve ava çıktı. (Elli yedi geyik ve karaca avlamışlardı.) Hatta Jena Muharebesi'nin gerçekleştiği alanı da ziyaret etmiş, Napoléon'un muharebeden önceki geceyi geçirdiği noktada öğle yemeği yemişlerdi. Aleksandr o gün kılıcını sarayda unuttuğunu fark edince Napoléon kendi kılıcını çekip "mümkün olan en nazik tavırla" Çar'a takdim etti. Çar ise bunun karşılığında Napoléon'a şöyle dedi: "Majesteleri, dostluğunuzun nişanesi olarak kabul ettiğim bu kılıcı size karşı kullanmayacağımdan emin olabilirsiniz!"[128] 3 Ekim'de *Oedipus* oyununun açılış sahnesini izledikleri esnada Philoctetes'i canlandıran aktör, kahramanın dostu ve sırdaşı Dimas'ya "Yüce bir şahsiyetin dostluğu tanrılardan gelen bir ödül gibidir!" dediğinde Aleksandr "mümkün olan en nazik tavırla" Napoléon'a elini uzattı. Bu sahneyi avuçlarını patlatırcasına alkışlayan kalabalık, Napoléon'un "böylesine mahcup edici bir iltifatı kabul etmekten imtina eden bir tavırla" başını eğdiğini gördü.[129] Birkaç akşam sonra İmparator ve Çar akşam yemeğinin ardından üç saat süren bir sohbete daldı. Napoléon 11 Ekim'de Josephine'e yazdığı mektupta "Aleksandr'dan memnunum. Zannediyorum ki o da benden memnundur" dedi. "Şayet kadın olsaydı kendisini sevgilim (*amoureuse*) yapardım. Yakın zamanda yanında olacağım. Kendine iyi bak ki seni dolgun ve taze bulayım (*grasse et fraîche*)."[130]

Erfurt'ta gerçekleşen görüşmeler Avrupa'nın Fransa ve Rusya arasında bölüşülmesine yönelik Tilsit'te mutabık kalınan kararı perçinledi ancak Napoléon ve Aleksandr arasında vuku bulan uzun tartışmaların sonucunda çok az sayıda yeni somut karara varılabildi. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesi hususunda anlaşamamışlardı ancak 12 Ekim'de imzalanan Erfurt Sözleşmesi'nin gizli bir maddesine göre Finlandiya, Eflak ve Boğdan'ın Rus İmparatorluğu'nun birer parçası olduğu, Avusturya'nın bu maddelere karşı cebir kullanması durumunda Fransa'nın Rusya yanında saf tutacağı kabul edildi. Bunun karşılığında Aleksandr Joseph'i İspanya Kralı olarak tanıdı ve Avusturya'nın Fransa'ya saldırması durumunda Fransa'ya destek olacağını taahhüt etti. Ancak desteğin boyutuna ve şekline dair hayati önemdeki detaylar enikonu tartışılmamıştı. Aynı gün Napoléon Britanya Kralı III. George'a bir mektup yazıp benzer koşulları öngören bir barış talebinde daha bulundu. "Majestelerine insanlığın sesini dinlemesi için yalvarmak üzere toplanmış bulunuyoruz" diyordu mektubunda. Ancak İmparator'un talebi Britanya hükûmeti tarafından bir kez daha görmezden gelindi.[131] Nitekim İmparator ve Çar, buluştukları nokta olan Erfurt-Weimar yolu yakınlarında 14 Ekim'de kucaklaşıp ayrıldı. Bu, birbirlerini son görüşleri oldu.

O dönem itibariyle Napoléon'un hâkimiyeti Manş Denizi limanlarından Elbe'ye, orta Almanya'dan Oder-Neisse hattına ve Güney Almanya'dan Inn Nehri'nin ötesine uzanıyordu. Papalık ve Kalabriya hariç olmak üzere İtalya da İmparator'un iradesi altındaydı. Danimarka kendisiyle müttefikken Hollanda kardeşi tarafından yönetiliyordu. Napoléon'un Batı Avrupa'daki hükmünün göze batan tek istisnası sonraki 6 yıl boyunca en az yarım milyon askerin görev yapacağı İspanya'ydı. (Bu sayıya kayda değer miktarda Hollandalı, Alman, İtalyan ve Polonyalı da dâhildi.) Napoléon 13 Ekim'de Joseph'e yazdığı mektupta şöyle dedi: "Bu savaş akıllıca icra edilen bir manevrayla bir çırpıda sona erebilir ancak bunu benim yapmam gerekiyor."[132] Gelgelelim 5 Kasım'da İspanya'nın kuzeyindeki Vitoria bölgesine bağlı Basque şehrine ulaşan İmparator ordu destek hizmetlerine karşı dehşetli bir öfkeye kapıldı. Savaş İdare Bakanı General Dejean'a yazdığı bir dizi mektupla şikâyetlerini dile getiren Napoléon "Gönderdiğiniz raporlar müsvedde kâğıdından hâllice" dedi. "Ordum bir kez daha sanki piknikteymiş gibi çırılçıplak... Parayı havaya mı saçtınız? Bana burada masal anlatılıyor... Bakanlığınızın başındaki kişiler ya aptal ya da hırsız. Böyle kötü bir hizmet ve ihanetin örneğine daha önce rastlanmamıştır."[133] İmparator, yerel müteahhitlerden temin edilip toplara koşulan altmış sekiz katır için de ödeme yapmayı reddetti. Zira "Yalnızca beş yaşındaki katırların satın alınması için emir vermiş olmasına karşın" üç ya da dört yaşındaki katırlar satın alınmıştı.[134]

O dönemde İspanya'da 35.000 ila 50.000 gayrinizami unsurun faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir. Bu unsurlar, tamamen hâkimiyet kurdukları bölgelerde bile tam bir eş güdüme sahip değildi. Örneğin bir grup, Fransızları bir bölgeden atmaya muvaffak olduğunda başka bir şey yapmaya gerek görmeksizin köyüne geri dönüyordu.[135] Ancak Napoléon yılın sonunda Madrid'i ele geçirdiğinde ve hâkimiyetini merkezden çepere doğru genişletmeye çalıştığında bile uzun mesafeler ve yolların içler acısı hâli İmparator'un iradesini hâkim kılmasını zorlaştıracaktı.[136]

İkmal hatları, pusu kurmaya son derece elverişli kırsal bölgelerde gayrinizami unsurlar tarafından sürekli bozulup tahrip ediliyordu. Bir noktada durum öyle nazik bir hâl aldı ki tek bir sevkiyat için 200 askerin koruma görevi icra etmesi zaruri oldu. 1811'de Masséna yalnızca Madrid ve Fransa arasındaki ikmal hatlarının güvenliğini sağlamak için 70.000 askere ihtiyaç duyacaktı.[137] İspanyol ve Portekizli gayrinizami unsurların Britanya, Portekiz ve İspanya düzenli ordularının toplamından daha fazla Fransız askeri öldürdüğü bilinmektedir. Ayrıca Fransızlarla iş birliği yaptığı, onlara bilgi ve yiyecek sağladığı tespit edilen *josefino* yurttaşlar yargısız infazlarla karşı karşıya kaldı.[138] (Britanya, Napoléon'a karşı mücadele eden gruplara ekonomik destek sunma geleneğini burada da sürdürüp 1808 ve 1814 yılları arasında İspanya ve Portekiz'deki yerel cuntalara yıllık ortalama 2,65 milyon pound hibe sağladı.[139]) Fransızlar gayrinizami unsurların terör taktiklerine aynı gaddarlıkla karşılık verince (başta cinsel organlar olmak üzere insanların uzuvlarını kesme, gözlerini oyma, kafalarını kesme, derilerini yüzme, hadım etme, çarmıha germe, kapılara çivileme ve ikiye ayırma gibi yöntemler) İspanya'daki savaşın mahiyeti Napoléon'un coşkun mücadele, gayedaşlık duygusu ve görkemli üniformalar temelinde icra edilen geçmiş seferlerinden fersah fersah uzaklaştı. (Geçmişteki bu seferlerde de kan gövdeyi götürürdü ancak en azından bunlarda kasıtlı işkence ve sadizmi izlerine rastlanmazdı.)[140] *Banditti* olarak anılan ve düzenli ordu üniforması giymeyen gayrinizami savaşçılar yakalandıkları gibi asılırdı. Savaşta ele geçirilen üniformalı bir askeri öldürmenin bir mantığı olmadığı gibi esir alınan bir eşkıyayı beslemenin de bir anlamı yoktu.

Madrid'e yürüme gayesiyle 5 Kasım'da Ebro'daki ordunun komutasını üstlenen ve aynı gün Josephine'e bir mektup yazan Napoléon mektubunda "Son derece iyiyim" dedi. "Umuyorum ki tüm bunlar kısa süre içinde sona erecek."[141] İspanya'daki savaş, tıpkı Napoléon'un önceki seferlerindeki gibi düzenli ordunun mağlup edilmesi ve başkentin ele geçirilmesiyle son bulacak olsaydı Napoléon gerçekten de kısa sürede zafere kavuşabilirdi. Ancak kendisinin de kısa süre içinde anladığı gibi böyle bir şey söz konusu değildi. Zira General Dumas, Soult'un Burgos'taki ordusunun geri kademesinde bırakıldığı için kendisine sitem ettiğinde Napoléon ona şöyle diyecekti: "General, böyle

bir harekât alanında ne geri ne de ileri hat vardır... Merak etmeyin, bulunduğunuz yerde de yeterince meşgul olacaksınız."[142]

Napoléon 30 Kasım saat 03.00 itibariyle Madrid yolunu muhafaza eden Somosierra geçidinden 8 km uzaklıktaydı. Kendisine Çar Aleksandr tarafından hediye edilen "harikulâde kürke" sarınıp kamp ateşinin başında ısınan İmparator, "Önemli bir olayla alakadar olmanın eşiğindeymiş gibi hissediyor ve bu sebeple gözüne uyku girmiyordu." Günün ilerleyen saatlerinde yaşanan muharebede 11.000 mevcutlu kuvvetiyle 7.800 kişiden müteşekkil İspanyol düzenli kuvvetini baskı altına alıp bir miktar geri çekilmeye zorladı. Ardından birbiri ardına iki süvari taarruzu düzenleyen Polonyalı mızraklı süvariler ve Muhafız Hafif Süvari Alayı hem geçidin hem de 16 İspanyol topunun ele geçirilmesini sağladı. İmparator muharebenin ardından tüm İmparatorluk Muhafızları'na, sayıca eriyen Polonya süvari bölüklerine yoldan geçerlerken selam durmalarını emretti.[143]

2 Aralık'ta Madrid'e ulaşan Napoléon, şehrin en iyi savunulan noktasının Murat tarafından tahkim edilmiş Retiro Sarayı olduğunu gördü. İspanyolca bilen ve bu süreçte İmparator'a tercümanlık hizmeti sunan Bausset'nin düştüğü notlara göre Napoléon karşılıklı top ateşinin sürdüğü 3 Aralık sabahı "Madrid'in en yüksek noktasından gönderilen top güllelerine aldırış etmeksizin surların dışında geziniyordu."[144] Şehir 4 Aralık günü saat 06.00'da teslim oldu ancak Napoléon Madrid'in hemen dışında bulunan ve küçük bir kır evinden derilen Chamartin adındaki karargâhında kalmayı sürdürdü. Bu süreçte şehre Joseph'in Kraliyet Sarayı'nı incelemek için gizli bir kılıkta yalnızca bir kez giden Napoléon, bu küçük gezisinde Jacques-Louis David'in kendisini Alpleri geçerken gösterdiği resmi ve kraliyet kilerindeki "değerli şarapları" görünce İspanyolların burayı yağmalamamasını şaşkınlıkla karşıladı. Madrid'in Fuencarral kapısından Fransız birliklere ateş ederken yakalanan siyasi göçmen Saint-Simon Markisi'ni ise kızının yalvarıp yakarmaları sonucu affetti.[145]

22 Aralık'a kadar Chamartin'de kalan Napoléon, bu tarihte General Sir John Moore tarafından komuta edilen bir Britanya sefer kuvvetinin Madrid'in 177 km uzağındaki Salamanca'ya döndüğünü öğrendi. Bausset'nin ifadelerine göre, "İmparator, nihayet bu düşmanla kozlarını arazide (*terra firma*) paylaşabileceği için coşkun bir ruh hâline büründü."[146] Moore'un 23 Aralık'ta Corunna'ya yönelmesinin ardından onun peşine düşen Napoléon, şayet düşmanı yakalamak istiyorsa tipi ve kar fırtınalarının hâkim olduğu Sierra de Guadarrama dağ zincirini geçmek zorundaydı. Alp Dağları'nı geçiş süreci ile Eylau Seferi'ni göz önünde bulundurup ordusunun her türlü iklim koşuluna göğüs gerebileceğine kanaat getiren İmparator, bu kararının gelecekte bir felakete yol açabileceğini o günlerde tahmin edememişti. Dağ zinciri i geçme sürecinde atından düşen ancak ciddi bir yara almayan Napoléon[147] yolun

büyük kısmını kol düzeninde ilerleyen birliklerin başında dondurucu soğuğa rağmen yaya olarak kat etti. (Hava öylesine soğuktu ki Bausset'nin brendi içmekten sarhoş düşen şahsî hizmetkârı dağ yamacında donarak yaşamını yitirdi.)[148] "Guadarrama dağlarını korkunç bir kar fırtınası altında geçtik" diyordu Gonneville notlarında. "Rüzgâr burgaç gibi kıvrılarak esiyor, büyük bir şiddetle bedenlerimizi sarsıyor ve baştanbaşa kalın bir kar tabakasıyla kaplanmamıza yol açıyordu. Paltolarımıza sarınmış olsak da karın içeri süzülmesine engel olamıyorduk... Topları ilerletebilmek ise olağanüstü derecede güçtü."[149] Yine de Napoléon'un ardı arkası kesilmeyen telkinlerinin de etkisiyle dağ zincirini aşmayı başarabildiler ancak zaman zaman ordunun gediklileri arasından Napoléon'un yüzüne karşı verip veriştirenler oldu. Napoléon 1808 yılının son günü Benavente'de kaleme sarılıp Josephine'e yazdığı mektuba "Aşkım," diye başladı. "Birkaç gündür İngilizleri takip ediyorum ancak panik hâlinde kaçmayı sürdürüyorlar."[150] Aslına bakılırsa İngilizler panik hâlinde kaçmıyor, çok daha büyük bir Fransız kuvveti karşısında yapmaları gerekeni yapıp stratejik ricatı uyguluyordu.

Napoléon Moore'u yakalayıp Britanya kuvvetlerini yarımadadan atmayı büyük bir hevesle bekliyorduysa da Viyana'daki casusları Avusturya'nın hızlı bir ordu modernizasyonuna girişti̇ğini ve hatta bu sürecin bir seferberliğe evrilebileceğini bildirdi. Yıllar sonra Wellington, Napoléon'un Moore'a karşı girişeceği bir muharebede "zaferden emin olmadığı" için İspanya'dan ayrıldığını söyleyecekti ancak son derece yanlış bir tespitti bu.[151] Zira Napoléon 3 Ocak 1809'da düştüğü bir notta "İngilizlerin peşindeyim. Nefesim enselerinde" demişti.[152] Ancak ertesi gün Avusturya'dan gelen kara haberler İmparator'u orduyu Soult'a teslim edip önce Benavente'ye, ardından da Valladolid'e geçmeye mecbur bıraktı. Buradan Fransa'yla daha iyi iletişim kurabilirdi.[153] Valladolid'deyken Polonyalı emir subayı Adam Chlapowski'yi Darmstadt, Frankfurt, Cassel ve Dresden'e gönderen Napoléon Alman prenslerini "savaş için derhâl birliklerini hazır etmeye" çağırdı. Bir diğer emir subayını ise (kendisi Korsika günlerinde ailesini himaye eden Marbeuf Kontu'nun oğluydu) benzer bir mesajı iletmek üzere Stuttgart ve Münih'e gönderdi.[154]

Napoléon, Valladolid'de bulunduğu süreçte Fransız bir subayın cesedinin Dominikan tarikatına bağlı bir manastırın bir su kuyusunda bulunması üzerine manastırı kapattı.[155] Manastırdaki kırk rahibi huzuruna çağırtan İmparator, Bausset'nin olaya dair düştüğü resmî kayda göre "askerlere özgü bir tonda konuşup lafını esirgemeksizin çok ağır bir sözcük kullandı." O esnada iki taraf arasında tercümanlık yapan diplomat Théodore d'Hédouville bu ağır ifadeyi atlayınca Napoléon "bu küfürvari sözcüğü aynı tonda ve yumuşatmaksızın çevirmesini emretti."[156] Napoléon ocak ortasında Paris'e dönmesi gerektiğine kanaat getirmişti. Ayrılmadan önce Joseph'e, Madrid'e döndüğünde kalmak

üzere Kraliyet Sarayı'nda kendisine bir daire tahsis etmesini söyledi.[157] Ancak İspanya'ya bir daha ayak basmayacaktı.

"İspanyol çıbanı", 1808 yılı itibariyle Napoléon'u yarımadaya 300.000 asker konuşlandırmak zorunda bıraktı. Bu sayı 1810 tarihli bahar taarruzundan önce 370.000'e yükselecek, 1811'de 406.000'e ulaşacak ancak 1812'de 290.000'e, 1813'te ise 224.000'e düşecekti. Aslına bakılırsa bu sayılar, erken dönemler hariç olmak üzere, Napoléon'un tahsis edemeyeceği kadar yüksekti.[158] Dolayısıyla bu bölgeye sıklıkla yaşlı ya da yaralı gedikliler yahut da Ulusal Muhafızlar'a mensup tecrübesiz subaylar tarafından komuta edilen, muharebelerin tozunu yutmamış ve zorunlu olarak silahaltına alınmış taburlar gönderildi. Üstüne üstlük silahaltına alınan bu askerler, zayiatları telafi edecek şekilde yerleşik alaylara dağıtılmayıp müstakil birlikler olarak kullanıldı.[159] Napoléon ayrıca başka harekât alanlarında bulunan topçu, garnizon, jandarma, ulaştırma, muhafız ve istihkâm birliklerinde oluşan boşlukları doldurmak için sürekli İspanya'da savaşan birlikleri tırtıkladı. Öyle ki dört taburdan müteşekkil tugayların mevcudunun 3.360 olması gerekirken İspanya'da bu sayı 2.500 seviyelerinde seyrediyordu. Napoléon 1812 tarihli Rusya Seferi'nde İspanya'dan çok fazla birlik kaydırmadıysa da bu bölgeye gönderilen takviyeleri ciddi oranda azalttı. Ancak hiçbir ordu takviye kuvvet olmadan savaşamaz. Özellikle de İber Yarımadası'nda yaşanan düzenli zayiat durumu düşünülürse... (Bölgede bulunan ordunun beşte biri dönüşümlü olarak her daim hasta listesindeydi.)[160] Tüm süreç düşünülürse Fransa; İspanya ve Portekiz'de çeyrek milyon zayiat yaşayacaktı.[161] "Bu meseleyi ziyadesiyle kötü idare ettim, kabul ediyorum" diyecekti Napoléon yıllar sonra. "Ahlaksızlık ayyuka çıktı. Adaletsizlik de keza fazlasıyla ortadaydı. Olay çok çirkin şekilde sonuçlandı."[162]

XXI

Wagram

"Topçular, topların güvenliğinden ödün vermeksizin her daim en fazla fayda sağlayacak noktalara ve mümkünse süvari ve piyade hatlarının önüne yerleştirilmelidir."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 54.

"Top namlularının karşısında herkes eşittir."

–Napoléon, General Bertrand'a hitaben, Nisan 1819.

Napoléon, 15 Ocak 1809'da Valladolid'den Joseph'e gönderdiği mektupta "Viyana yönetimi çok yanlış işler yapıyor" diye yazdı. "Pişman olacaklar. İçin rahat olsun. İspanya'daki orduma dokunmadan da bir ay içinde Viyana'ya varmamı sağlayacak kuvvete sahibim... Aslına bakılırsa yalnızca Paris'te oluşum bile Avusturya'yı her zamanki kayıtsızlığına geri döndürecektir."[1] Ancak Napoléon, Avusturya'nın sonraları Beşinci Koalisyon Savaşı olarak anılacak mücadeleye girmeye ikna olmak için Britanya'dan ciddi miktarda maddi destek aldığını henüz bilmiyordu. Arşidük Karl yeni teşkil edilen Landwehr milis kuvveti için 18 ve 45 yaş arasında eli silah tutan herkese çoktan üniformalarını dağıtmıştı. Bu teşekküle mensup bazı birliklerin düzenli ordudakilerden hiç farkı yoktu. Arşidük, Austerlitz'ten sonraki süreci Avusturya ordusunda köklü reformlar gerçekleştirmekle geçirmişti. Bu bağlamda komuta yapısının verimliliği artırılmış, hizmet koşulları iyileştirilmiş, talimler sadeleştirilmiş, piyadeleri süvari taarruzlarına karşı koruyacak Tabur Kütlesi (*Bataillons-masse*) uygulaması devreye sokulmuş (bu uygulama, daha aşılmaz piyade kareleri oluşturulmasını sağlıyordu), daha büyük bir topçu ihtiyatı tesis etmek adına alay topları kaldırılmış, müsademe taktikleri elden geçirilmiş, üçte biri tüfeklerle teçhiz edilmek üzere dokuz avcı alayı (*Jäger*) teşkil edilmiş ve en önemlisi de kolordu sistemi uygulamaya sokulmuştu. Bunlarla yetinmeyip 1806 tarihli "Komutanlar İçin Savaş Sanatı" (*Grundsätze der Kriegkunst für die Generale*) başlıklı kitabın eş yazarlığını da yapan Arşidük fikirlerini muharebe alanlarında test etmek istiyordu.

Talleyrand Nisan 1807'de Napoléon'a Avusturya'yı Fransa'ya ve Fransa'nın başarılarına karşı sevgi beslemeye (Fr. *aimer*) teşvik etmesini tavsiye ettiğinde İmparator kendisine şöyle cevap vermişti: "*Sevgi beslemek* mi? Bu sözcüğün politik bağlamda ne anlama geldiğini bilmiyorum."[2] Doğruydu. Napoléon'un uluslararası ilişkiler kapsamındaki görüşleri büyük oranda kendi çıkarlarına ve devletlerin daimî bir rekabet içinde olduğu varsayımına dayanıyordu. İmparator, Avusturya'nın Mantua, Marengo, Campo Formio, Lunéville, Ulm, Austerlitz ve Pressburg'ta yaşadığı aşağılamanın intikamını almak istemesini anlıyor ancak yalnızca Sicilya ve Britanya'yla kurduğu ittifaka dayanarak savaşa girmesini aptalca buluyordu ki Britanya herhangi bir askerî birlik vaadinde bulunmamıştı bile. Zira kendisi İtalya, Belçika, İsveç, Napoli, Hollanda, Bavyera, Württemberg, Saksonya ve Vestfalya'dan müteşekkil bir ittifakın başını çekiyordu. Paris'teki Avusturya büyükelçisi Metternich, mevcut durumu özetlercesine "Prusya yok edildi" dedi. "Rusya, Fransa ile müttefik. Fransa ise Almanya'nın hâkimi."[3] Her ne kadar mevcut koşullar elverişli değilse de Avusturya; İtalya ve Almanya'daki konumunu geri kazanmaya yönelik yeni bir girişimle Fransa'ya savaş ilan edecekti. Bunun sebebi 1805'ten sonra uzun bir barış sürecinin yaşanmaması ve Avrupa devletlerinin Fransa'yı yıpratabilmesiydi. Bunda ise aslan payının, ısrarcı tutumunu sürdüren Avusturya'ya ait olduğu belirtilmelidir.

İmparator aldığı istihbaratın doğruluğundan emin olur olmaz Valladolid'den yıldırım hızıyla ayrılıp Paris'e gitmek üzere yola çıktı. Savary, Duroc, Rüstem, emir subaylarından biri ve küçük bir hafif süvari müfrezesiyle dörtnala at süren Napoléon, Burgos'a giden ve büyük oranda gayrinizami unsurların hâkimiyetinde bulunan 112 km'lik mesafeyi yalnızca dört saatte kat etti. O sırada bir arabada seyahat eden Thiébault, yanından geçen Napoléon'un "kendi atını mahmuzladığı gibi emir subayının atını da kamçıladığını" gördü.[4] Nitekim 17 Ocak günü saat 07.00'de yola çıkan İmparator, 23 Ocak saat 08.00 sularında Paris'e ulaştı. Altı günde yaklaşık 1.000 km'lik bir mesafe kat etmişti ki fevkalade bir fizikî başarıydı bu. "Koalisyon devletlerinin tüm bakanları Napoléon'un İspanya'nın kuzeyinde harekât icra ettiğini düşünürken o, imparatorluğunun merkezine dönmüş, görkemli yeni bir orduyu teşkil etmeye girişmişti" diye not düştü General Dumas. "Bu olağanüstü gayretiyle kendisini gafil avlamak isteyenleri gafil avladı."[5] İmparator daha sonra Davout'yla yaptığı bir sohbette Avusturya ve İspanya seferlerini kıyaslarken şöyle diyecekti: "[Avusturyalılar] öylesine iyi, mantıklı, soğuk, hoşgörülü ve aşırılıktan uzak bir millettir ki Almanya'daki savaşta tek bir Fransız'ın bile suikasta kurban gittiği görülmemiştir." Oysa İspanyollar savaşta ölçüsüzdü.[6]

İmparator Paris'e varır varmaz o tarih itibariyle gücünü iyice yitiren ve 1809 ile 1810'da yalnızca dört ay fiili görev yapan Yasama Meclisi'ne verdiği emirle, 1810 devrelerinin bir yıl önceden orduya çağırılmasını istedi. Bu, Napoléon'un 230.000 askeri silahaltına almasını sağlayacak ve o güne

kadar komuta ettiği en büyük orduyu kurmasına olanak tanıyacaktı. Casus ağı Napoléon'u Avusturya'nın niyetleri ve eylemleri konusunda eksiksiz şekilde bilgilendirmeyi sürdürürken (Franz 23 Aralık'ta savaşa girmeye karar vermiş, Şubat'ta da bu kararını uygulamak üzere harekete geçmişti) birbirlerine yıllardır düşman olan Talleyrand ile Fouché arasında bir yakınlaşma olduğu konusunda da bir uyarıda bulundu. Bu ikili Napoléon'un İspanya'da öldürülmesi durumunda Fransız tahtına Murat'yı oturtmayı planlıyordu. Fouché'nin dostları ile Talleyrand'ın dostları arasında gidip gelen mektupların Lavalette tarafından ele geçirilmesi ve Eugène'in verdiği bilgiler bir araya gelince Napoléon bilmesi gereken her şeyi öğrenmiş oldu. İmparator, cumartesiye denk gelen 28 Ocak günü öğleden sonra Cambacérès, Lebrun, Decrès, Fouché ve Talleyrand'ı Tuileries'deki makamına çağırıp son ikisine şiddetli bir nutuk çekmeye başladı. Azarlar tondaki bu tenkit konuşması Pasquier'ye göre yarım saat (ona bunu Madame de Rémusat söylemişti. Rémusat ise bu bilgiyi Talleyrand'dan öğrenmişti), Mollien'a göreyse iki saat (Mollien o gün orada değilse de oradaki herkesi bizzat tanıyordu) sürdü.

Napoléon; Fouché ve Talleyrand'ın İspanya Seferi'ni ulu orta eleştirdiğinden dert yandı. Oysa ona göre sefer nispeten iyi ilerliyordu. Zira Soult 16 Ocak'ta Sir John Moore'un hayatını kaybettiği bir çarpışmada Britanya kuvvetlerini Corunna'da yarımadadan atmayı başarmıştı. Ancak buna rağmen Fouché ve Talleyrand, Murat'yı öne çıkararak Joseph'in tahta çıkışına karşı bir komploya girişmişlerdi. Bu da Napoléon'a karşı ettikleri bağlılık yeminini bozdukları anlamına geliyordu. "Neden?" diye sordu Napoléon, Talleyrand'a hitaben. "Sen ipek çorap giymiş bir bok parçasından başka nesin ki?"[7] Talleyrand, Napoléon'un bu sözleri karşısında sükûnetini koruyup "bariz bir kayıtsızlıkla" dinlemeyi sürdürdüyse de sonraları bir arkadaşına şöyle diyecekti: "Böylesine büyük bir adamın bu denli terbiyesiz olması ne acı."[8] Napoléon, bu görüşmeden iki gün sonra Talleyrand'ı Büyük Elektör Vekilliği görevinden azletti ancak diğer unvanları ile toplumsal statüsüne dokunmadı. Hatta nedendir bilinmez, kendisini sürgüne de göndermedi. Fouché de keza bakanlık görevine devam etti. Yaşananlardan kısa bir süre sonra Metternich, Fransız muharebe düzenine dair detayları öğrenmek için "Mösyö X"e 300.000 ila 400.000 frank ödeme yapacaktı ki bu olayın baş şüphelisi Talleyrand'dır.[9]

Metternich, ülkeden ayrılış belgelerini talep etmeden önce son ana kadar Paris'te kalmayı sürdürdü. Gayesi kuvvetle muhtemel "Mösyö X"ten istihbarat almaya devam etmekti. Napoléon her zamanki âdetiyle düşmanını savaşın acı sonuçları konusunda uyardı. Diplomatik ilişkilerin koparıldığı 23 Mart'tan önce Metternich'le görüşen İmparator, kendisine şu soruları yöneltti:

> Bir tarantula tarafından mı ısırıldınız? Tehdit altında hissetmenize yol açan şey nedir? Nedir sizi gücendiren? Dünyayı ateşe vermek midir arzunuz?

> Neden? Ordum Almanya'dayken varlığı sizi tehdit etmedi de İspanya'dayken mi etti? Bunun altında tuhaf gerekçeler var. Peki ya işin sonu nereye varacak? Ordumu seferber ediyorum çünkü bunu siz başlattınız. Çünkü artık korkacak bir şeyim var. Bu da beni tedbirli olmaya itiyor.[10]

Metternich naif bir diplomatik dille söylenenlere itiraz etti ancak Napoléon onun sözünü kesip şöyle dedi: "Kaygılarınızın sebebi nedir? Şayet kaygılanacak bir şey olduğunu düşünüyor ve bunu Saray'a bildiriyorsanız, söyleyin Mösyö. İçinizi rahat ettirecek tüm açıklamaları yapmaya hazırım… Bakınız mösyö, imparatorunuz ve yöneticileriniz ile yaptığım görüşmelerde her daim kandırılmışımdır. O yüzden açık açık konuşmalıyız."[11] Napoléon tıpkı İkinci ve Üçüncü Koalisyon Savaşı'nda olduğu gibi o gün de ne bir savaş istiyor ne de buna ihtiyaç duyuyordu. Ancak yine daha önce olduğu gibi kazanacağından emin olduğu için savaşı engelleyecek herhangi bir taviz de vermiyordu. Nitekim yalnızca 9 Mart günü, yaklaşan çarpışmaya hazırlanılmasını bildirdiği toplam 29 mektup gönderdi.*

Arşidük Karl'ın planı eş zamanlı olarak Bavyera'ya sekiz, Polonya'ya bir ve İtalya'ya iki kolordu göndermekti. Bu hamlesinin ardından Prusya'nın Fransa'ya savaş ilan edeceğini ve Almanya'nın farklı bölgelerinde Napoléon iktidarına yönelik isyanların baş göstereceğini ümit ediyordu ancak ikisinin de gerçekleşmeyeceği ortaya çıkınca esas odağını Viyana'yı korumak ve İtalya'daki birliklerle eş güdüm içinde hareket etmek adına Tuna Nehri'nin güneyine kaydırdı. Bu da bölgeler arasında oradan oraya hareket eden orduların karmaşaya düşmesine ve çok kıymetli bir sürenin yitirilmesine yol açtı. Napoléon ise şu aşamada tüm dikkatini müttefiki Bavyera'ya yönelik tehdidi bertaraf etmeye odaklayabilirdi. Zira Saragossa destansı bir direnişin ardından 20 Şubat'ta düşmüş ve iki gün sonra Joseph Madrid'de yeniden taç giymişti.

30 Mart'a gelindiğinde Napoléon *Almanya Ordusu*'nun komutasına getirdiği Berthier'nin uygulayacağı stratejinin tamamını hazırlamıştı. Berthier efendisinin komutayı bizzat üstleneceği tarihe kadar bu stratejiye göre hareket etmekle yükümlüydü. İmparator, aralarında ast-üst ilişkisi oluşmaması için bu görevi Davout'ya ya da Masséna'ya vermekten imtina etti. Zira iki komutan da mağrur, başarılı ve diğerinden aşağı kalır yanı olmadığını düşünebilecek üst düzey mareşallerdi. Plana göre birliklerden çok büyük bir kare düzen teşkil edilecek ve Avusturyalılar 15 Nisan'dan sonra gerçeklemesi beklenen taarruzlarına başladıklarında bu yolla devasa bir tuzağa çekileceklerdi. Bu kare düzenin öncü grubunu, Lefebvre'in Isar Nehri boyunca konuşlanan kolordusu teşkil

* Napoléon, 1809'da mektup yazma konusundaki gayret ve isteğini hâlâ sürdürüyordu. Yıl boyunca 3.250 mektup yazan İmparator, bunların birini Fouché'ye göndermiş ve bakanlık hesabındaki 1 frank, 45 centime'lik farkın neden kaynaklandığını sormuştu. -y.n.

etti. Bu kolordunun tümenlerine Bavyera Prensi Louis, Prens Carl-Philipp Wrede ve Kont Bernard Deroy komuta ederken kolordunun kurmay başkanlığını (ileride Erlon Kontu olarak bilinecek) General Jean-Baptiste Drouet üstlendi. Fevkalade bir savaşçı olan Lannes ise İspanya'dan döndükten sonra kolordusuyla birlikte Lefebvre'e katılacaktı. Kare düzenin Beyreuth ve Nürnberg arasında konuşlu bulunan sol kanadında Davout tarafından komuta edilen üç piyade tümeni, bir yeni ihtiyat tümeni, bir yeni Alman tümeni, 2'nci Ağır Süvari Tümeni ve bir hafif süvari tugayından oluşan yaklaşık 55.000 personel ile 60 toptan müteşekkil devasa kolordu yer alıyordu. Pfaffenhoffen'de bulunan Oudinot'nun kolordusu piyade ve hafif süvarilerden meydana geliyordu. Masséna'nın kolordusu kare düzenin gerisinde, Augsburg'da bulunurken iki hafif, iki de ağır tümenden oluşan Bessières'in İhtiyat Süvarileri, İmparatorluk Muhafızları ve Vandamme'ın Württemberg birlikleri Strasbourg'da toplandı. *Almanya Ordusu*, toplamda 160.000 personel ve 286 toptan oluşuyor, Ratisbon (günümüzde Regensburg) merkezî konuşlanma noktası olacak şekilde kolordular birbirlerinden görece kısa süreli yürüyüşlerle ulaşılabilecek bir uzaklıkta bulunuyordu. Napoléon Berthier'ye Avusturyalıların 15 Nisan'dan önce taarruz etmeleri hâlinde orduyu Augsburg ile Donauwörth arasında bir noktaya konuşlandırma emri verdi.

Çar Aleksandr, Napoléon'un yardım talebinin ardından Erfurt Sözleşmesi uyarınca Prens Golitsin'in emrinde 70.000 asker gönderdi ancak bu ordu Avusturya Galiçyası'nı* Lemberg yakınlarından (bugün Ukrayna'nın Lviv kenti) ancak 22 Mayıs'ta geçebildi ve dolayısıyla Avusturya kuvvetleriyle hiçbir sıcak temasta bulunmadı. Rus ordusu sefer boyunca yalnızca 2 asker kaybedecekti.[12] Hâliyle Avusturyalılar doğuya mümkün olan en az miktarda kaynak sevk edip tüm güçlerini derin bir öfke tarafından güdülenen Napoléon'a karşı yoğunlaştırdı.

Avusturya'nın 3 Nisan'da Fransa ve Bavyera'ya resmen savaş ilan etmesinin ardından Arşidük Karl, her ne kadar çok erken olduğu gerekçesiyle bu ilana karşı çıkmışsa da 6 Nisan'da Avusturya halkı için bir savaş bildirgesi yayımladı.** Dört gün sonra ise 127.000 Avusturyalı Inn Nehri'ni geçip Bavyera'ya girdi ancak Arşidük Karl'ın süratli hareket edeceklerine yönelik ümidinin aksine kötü hava koşullarından dolayı günde ancak 10 km yol kat edebilecek kadar yavaşlamak durumunda kaldılar. Avusturya ordusu Isar'a Varşova Dukalığı'nın işgal edildiği 15 Mart'ta ulaştı. Napoléon'un emirlerini yanlış

* Bugün Polonya'nın güneyi ile Ukrayna'nın batısını kapsayan bölge. -y.n.

** Aynı gün Napoléon da bir ay önce Toskana Grandüşesi ilan ettiği kız kardeşi Elisa'ya bir emir göndermiş ve imparatorluğun geri kalanında olduğu gibi Floransa'da da "ailelerin yıkımına sebep olan ve kötü örnek teşkil eden" kumarın yasaklanması talimatını vermişti (CG 9 no. 20738 s. 443). İmparator "engellenemediği ve iç güvenlik teşkilatının bu işten çıkar sağladığı" gerekçesiyle Paris'i bu yasaktan muaf tutuyordu. –y.n.

anlayan ve Avusturyalıların beklenenden beş gün önce taarruz etmesiyle paniğe kapılan Berthier ise seferin açılış hamlelerini âdeta eline yüzüne bulaştırdı. 14 Nisan'da Davout'nun kolordusunu Augsburg yerine Ratisbon'da konuşlandırdığı yetmezmiş gibi Lech Nehri boyunca konuşlanan orduya mensup 52.300 askeri nehrin kuzeyine, 68.700 askeri ise güneye gönderip birliklerin birbirlerinden uzaklaşmalarına yol açtı. Hem de bunu kalabalık bir Avusturya kuvveti Landshut'a ilerlerken yapmıştı. Neyse ki 12 Nisan'da aldığı telgrafla Avusturyalıların Inn Nehri'ni geçtiğini öğrenen Napoléon beş gün içinde Donauwörth karargâhına ulaşınca panik hâli dağıldı.* "Askerler!" diye yazdı İmparator bildirisinde. "Bir kartalın çevikliğiyle yanınıza ulaştım."[13]

İmparator sonraları "Savaş bölgesine ulaştığımda Berthier aklını yitirmişti" diyecekti.[14] Bu gerçekten de doğruydu ancak Napoléon Donauwörth'e ulaşıp birliklerinin ne denli kötü konuşlandırıldığını görünce Avusturya'nın Landshut'a yönelik taarruzunun hem bir tehdit hem de bir fırsat olduğunu anladı. Şu hâlde kolordular derhâl farklı istikametlerden Arşidük Karl'a yaklaşabilirlerdi. Bunun üzerine Masséna ve Oudinot düşmanın ikmal hatlarını tehdit etmek üzere Landshut'a ilerleme emri alırken Vandamme ve Lefebvre Abensberg'e gönderildi. Davout ise kuzeni Kont Baron Louis Coutard'ın emrindeki 65'inci Piyade Alayı'nı Ratisbon'daki köprüyü tutmak üzere geride bırakıp 130 km'lik zorlu bir yürüyüşle ordunun ana unsurlarına katılmak üzere yola çıktı. Bu emirlerin muhataplarına ulaşması öylesine hayati önemdeydi ki Napoléon bu iş için her zamanki âdetinin aksine üçer değil dörder emir subayı görevlendirdi. En nihayetinde Masséna, Augsburg'u çatı harekâtın zapt edilemez üssü olarak koruyacak şekilde derhâl Pfaffenhoffen'e ilerleme ve düşmanın kanadına taarruz etme emri aldı.

Avusturyalılar 18 Nisan'da umduklarının aksine ricat eden bir düşmanı takip etmediklerini, tam aksine giderek güçlenen bir düşmanla karşı karşıya olduklarını anladılar. Napoléon da bu esnada Lannes'la birlikte Ingolstadt'a gidiyor ve yanından geçtiği Alman birlikleri cezbeye getiriyordu. Bu süreçte Avusturya kurmay heyetinden bir albay esir alınmış ve sorgulanmak üzere Napoléon'un huzuruna çıkarılmıştı. Albay sorulara yanıt vermeyi reddedince İmparator "Emin olun beyefendi, zaten her şeyi biliyorum" dedi ve ardından Avusturya kolordularının mevkilerini alaylara varana dek hatasız bir şekilde sayıp döküverdi. Gördüğü manzara karşısında şaşakalan Avusturyalı "Kiminle konuşma şerefine erişmiş bulunuyorum acaba?" diye sorunca Chlapowski'nin notlarına göre "İmparator hafifçe öne eğilip zarif bir şekilde şapkasına

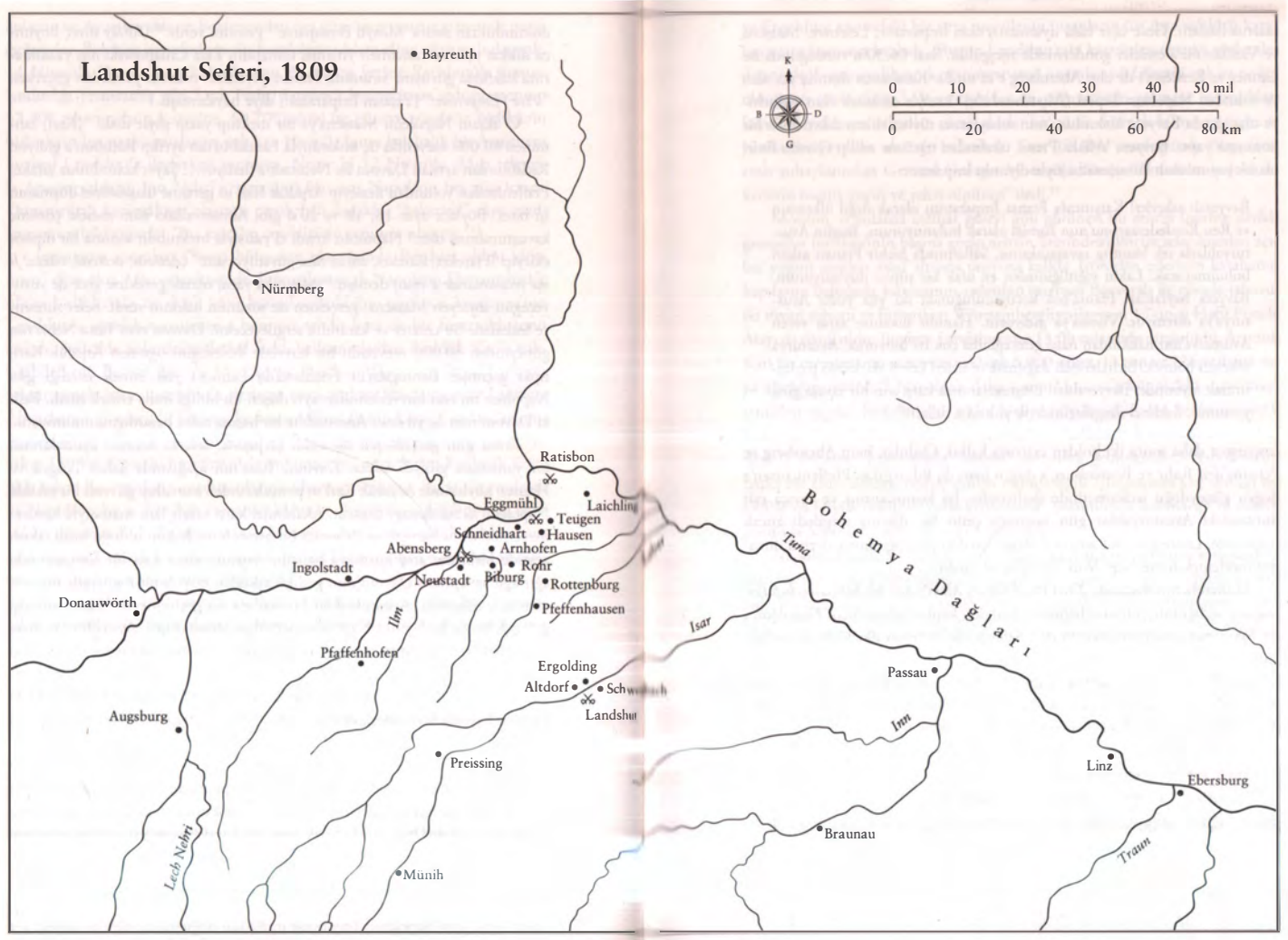
* Adını mucit kardeşlerden alan Chappe telegraf sistemi, harfleri ya da ifade birimlerini temsil eden 196 farklı kombinasyonla sinyal gönderebiliyor ve günde yaklaşık 400 km hızla nispeten isabetli mesajlar iletebiliyordu. Napoléon, esasen Fransa'da kullanılan sistemin hattını Almanya ve İtalya'nın derinliklerine kadar uzanacak şekilde olağanüstü derecede uzattı (Ed. Olsen ve van Creveld, *Evolution of Operational Art* s. 17). –y.n.

dokunduktan sonra 'Mösyö Bonaparte'" yanıtını verdi.[15] (Albay süreç boyunca dikkat yetisini tamamen yitirmiş olmalıdır. Zira Chlapowski'nin yazdıklarına bakılırsa görüşme sırasında Fransız piyadeler onların yanından geçerken "*Vive l'Empereur!*" [Yaşasın İmparator!] diye haykırmıştı.)

O akşam Napoléon Masséna'ya bir mektup yazıp şöyle dedi: "[Karl] tahminen 80.000 mevcutlu üç kolorduyla Landshut'tan ayrılıp Ratisbon'a gidiyor. Ratisbon'dan ayrılan Davout ise Neustadt'a ilerliyor... Şayet kolordunuz şafakta Pfaffenhoffen yolundan ilerleyip Arşidük Karl'ın gerisine ulaşabilirse düşmanın işi biter. Böylece ayın 18, 19 ve 20'si gibi Almanya'daki tüm mesele çözüme kavuşturulmuş olur." Napoléon kendi el yazısıyla mektubun sonuna bir dipnot ekleyip "Hareket, hareket, sürat! Size güveniyorum!" (*Activité, activité, vitesse! Je me recommande à vous*) demişti.[16] Mektuba yanıt olarak gerekirse gece de yürüyeceğini söyleyen Masséna, gerçekten de sözünün hakkını verdi. Sefer süresince fevkalade bir cesaret ve kararlılık sergileyecekti. Davout'nun Tuna Nehri'nin güneyinden 30.000 mevcutlu bir kuvvetle ilerlediğini öğrenen Arşidük Karl, tıpkı geçmişte Bennigsen'in Friedland'da Lannes'ı yok etmek istediği gibi Napoléon'un esas kuvvetlerinden ayrı düşen bu birliği imha etmek istedi. Belli ki Davout'nun üç yıl önce Auerstädt'te bir başına neler başardığını unutmuştu.

Ertesi gün gerçekleşen ilk ciddi çarpışma, seferin sonraki aşamalarının bir yansıması gibiydi âdeta. Davout, Tuna'nın aşağısında kalan Teugen ve Hausen köylerinde Arşidük Karl'ın pençelerinden kurtulup güvenli bir şekilde Napoléon'la buluşmayı başardı. Akabinde, karşı tarafı tam manasıyla kestiremeyen iki ordu kasvetli ve ürpertici bir atmosferin hâkim olduğu inişli çıkışlı arazide birbirine ateş kusmaya başladı. Avusturyalılar katı bir formasyonda ağır ağır savaşırken Davout'nun gedikli askerleri büyük bir maharetle manevralar icra ediyordu. Avusturyalılar Fransızlara diş geçiremeyeceklerini anlayıp geri çekilmeye başlayınca Napoléon derhâl peşlerine düştü. Aynı gün Lefebvre Arnhofen'de, Montbrun ise Schneidhart'ta vuku bulan bir çarpışmadan galip ayrılmışlardı. Karl'ın emrinde 93.000, Napoléon'un emrinde ise 89.000 mevcutlu bir kuvvet bulunmasına karşın inisiyatif o an itibariyle büyük oranda Fransız-Bavyera kuvvetlerindeydi.

Napoléon'un planı Karl'ın Viyana istikametindeki geri çekiliş yolunu kesip Avusturya ordusunu Bavyera'da bir kapanın içine hapsetmekti. Sol kanadına Davout'yu, merkeze Lefebvre ve Lannes'ı, sağ kanadına ise Oudinot'yu alan İmparator, Masséna'ya Abensberg'e yardım göndermesini ancak esas kuvvetlerini düşmanın ikmal hatlarını kesmek amacıyla Landshut istikametinde ilerletmesini emretti. 20 Nisan'a gelindiğinde Albay Coutard Ratisbon'da 24 saatten fazla bir süre boyunca çetin bir direniş sergileyip düşmana kendisinden iki kat daha fazla zayiat verdirdikten sonra alay sancaklarını saklayıp teslim olmak zorunda kaldı. Aynı gün Napoléon, Ingolstadt'ın 32 km doğusunda, bir dizi köyün yer aldığı Tuna'nın güneyindeki bölgede geniş bir cephede dur durak tanımayan bir

Landshut Seferi, 1809
Bayreuth
Nürmberg
Ratisbon
Eggmühl
Laichling
Teugen
Hausen
Schneidhart
Arnhofen
Abensberg
Rohr
Biburg
Neustadt
Ingolstadt
Rottenburg
Pfeffenhausen
Donauwörth
Ilm
Pfaffenhofen
Ergolding
Altdorf
Landshut
Augsburg
Preissing
Lech Nehri
Münih
Isar
Tuna
Bohemya Daglari
Passau
Inn
Linz
Ebersburg
Braunau
Traun
K
B
D
G
0 10 20 30 40 50 mil
0 20 40 60 80 km

taarruz başlattı. Gece üçte hâlâ uyumamış olan İmparator; Lefebvre, Masséna ve Vandamme'a emirler göndermekle meşguldü. Saat 06.30'u vurduğunda ise Lannes ve Bessières'i de alıp Abensberg'e at sürdü. Kasabanın dışında yer alan ve sonraları Napoléon Tepesi (*Napoleonshöhe*)* ismiyle anılacak olan yükseltiye ulaştığında Bavyera Kolordusu'nun subaylarına tüyleri diken diken eden bir konuşma yaptı. Bavyera Veliaht Prensi tarafından tercüme edilip Günün Emri olarak yayımlanan konuşmada şöyle diyordu İmparator:

> Bavyeralı askerler! Karşınızda Fransa İmparatoru olarak değil ülkenizin ve Ren Konfederasyonu'nun hamisi olarak bulunuyorum. Bugün Avusturyalılarla tek başınıza savaşacaksınız. Saflarınızda hiçbir Fransız askeri bulunmayacak. Lakin yiğitliğinizden en ufak bir şüphe duymuyorum. Bavyera bayrakları Fransa'nın koruyuculuğunda iki yüz yıldır Avusturya'ya direniyor. Viyana'ya gidiyoruz. Hanidir ülkenize zarar veren Avusturya'nın hakkından nasıl geleceğimizi çok iyi biliyoruz. Avusturya ülkenizi bölmek, birliklerinizi dağıtmak ve sizleri kendi alaylarına paylaştırmak niyetinde. Bavyeralılar! Düşmanlarınıza karşı son bir savaşa giriyorsunuz. Saldırın süngülerinizle ve yok edin onları![17]

İmparator daha sonra iki koldan taarruza kalktı. Ordular, hem Abensberg ve Peissing'den Rohr ve Rottenburg'a doğru hem de Biburg'dan Pfeffenhausen'e doğru güneydoğu istikametinde ilerliyordu. İyi konuşlanmış ve sayıca eşit durumdaki Avusturyalılar gün boyunca çetin bir direniş sergiledi ancak İmparator, Lannes'ın sol kanatta ilerleme kaydettiğini öğrenince derhâl durumu incelemek üzere Napoléon Tepesi'ne at sürdü.

Muharebenin akabinde 2'nci Hafif Süvari Alayı'ndan bir binbaşı (*chef d'escadron*), aldığı kılıç yarası sebebiyle yüzünden kanlar boşanırken, Napoléon'a iki Avusturya sancağını takdim etti. Seferde ele geçirilen ilk düşman sancaklarıydı bunlar. Napoléon ona adını sordu. Dieudonné Lion'du adı. Görkemli bir isimdi bu. "Seni unutmayacağım ve bana minnettar kalacaksın" dedi Napoléon biraz sonra. "Başkalarından kolayca ayırt edilebilecek hâle gelmişsin." Aylar sonra Berthier, İmparatorluk Muhafızları bünyesinde boşalan bir kadroya atanması için birini önerdiğinde Napoléon itiraz edecek ve bu mevkiye Lion'u terfi ettirmek istediğini söyleyecekti.

Napoléon Landshut'a doğru çekilen birliklerin Avusturya esas kuvvetleri olduğunu düşünüyordu ancak Arşidük Karl o sırada Ratisbon'a ilerliyordu. Nitekim Baron Johann von Hiller komutasındaki iki Avusturya kolu Landshut'ta birleşip bölgedeki iki köprüde ciddi bir trafik sıkışıklığına yol açınca General Jacques de Lauriston komutasındaki Fransız topçuları (Napoléon'un pek çok astı gibi Lauriston da İspanya'dan çağırılmıştı) Altdorf

* Bugün McDonald's'a ait otoparkın arkasında yer almaktadır. -y.n.

ve Ergolding arasındaki bir sırta mevzilenip insanların üst üste yığıldığı kasabaya ateş kusmaya başladı. (Bugün Landshut'taki köprüden çevreyi gözlemlediğinizde Avusturyalıların karşı-topçu ateşi organize edebileceği çok az nokta olduğunu görürsünüz.) Avusturyalılar en nihayetinde geçmeyi başardıkları köprüyü yakmaya çalıştılar ancak alevler bir türlü durmak bilmeyen yağmur yüzünden yayılma olanağı bulamadı. Saat 12.30'u vurduğunda Napoléon emir subaylarından General Georges Mouton'a dönüp "Kol düzenindeki askerlerin başına geçin ve şehri süpürün" dedi.[18]

Mouton, o anlarda intihar görevi gibi görünen bu emrin üzerine derhâl grenadier birliklerinin başına geçip nehrin üzerindeki küçük adacıklardan açılan yoğun muskat ateşi altında taarruza kalktı. İstihkâm erlerinin kasabanın kapılarını baltalarla kırmasının ardından taarruza Bavyeralı üç piyade taburu, iki süvari taburu ve bir miktar Württembergliye ilaveten 13'üncü Hafif Piyade Alayı da dâhil oldu. Böylece Landshut saat 13.00 sularında düşürüldü. Arşidük Karl bu çarpışmanın sonunda yaklaşık 5.000 asker, 11 top ve 226 arabalık eşya ağırlığını yitirdi.[19] Napoléon daha sonra Mouton'a köprüdeki çarpışmayı temsilen yapılan fevkalade bir resim hediye edip kendisinden beklenmeyecek kadar zayıf bir kelime oyunuyla emir subayı hakkında koyunum aslan oldu dedi. ("*Mouton*" Fransızcada "koyun" anlamına gelmektedir.) Napoléon'un başka bir emir subayı, hediye edilen resimle ilgili "[İmparator'un] verdiği bu hediye en büyük övgüden daha kıymetlidir" yorumunda bulunacak ve seferin sonunda Mouton, Lobau Kontu yapılacaktı.[20*]

Napoléon muharebenin ardından düşmanın ana unsurlarıyla karşı karşıya olan kişinin tıpkı 1806'daki gibi yine "Demir Mareşal" Davout olduğunu anladı. Bu kez Laichling'de Arşidük Karl'ın taarruzlarını bir şekilde karşılamayı başaran Davout, 21 Nisan'da saat 07.00'den 17.00'ye kadar Napoléon'a dört mesaj göndermiş ve Karl'ın büyük bir karşı taarruz için ihtiyat birliklerini topladığını bildirmişti. Bunun üzerine ertesi gün saat 02.00'de harekete geçen Napoléon tek bir saniye bile kaybetmeksizin Lannes, Vandamme ve Saint-Sulpice'i 20.000 piyade ve 5.500 süvariyle birlikte derhâl kuzeye gönderdi. Oudinot ile Bavyeralıların kalanına ise Davout'ya katılma emri çoktan iletilmişti. Böylelikle Napoléon bir saat içinde Arşidük Karl'ın üzerine 50.000 piyade, 14.000 süvari ve 114 top yollamaya muvaffak oldu.

* Mükâfatlandırılan tek kişi emir subayı değildi. Landshut'a yapılan başarılı taarruzun ardından Napoléon 13'üncü Hafif Piyade Alayı'nın komutanına alaydaki en gözü kara askerin kim olduğunu sordu. Albay isim vermekten imtina edince İmparator aynı soruyu bu kez subaylara yöneltti. Onlar da bir şey söylemeyince yaşlı bir yüzbaşı öne çıkıp en cesur kişinin mızıka şefi olduğunu belirtti. Bunun üzerine Napoléon diğer askerlerin tezahüratları eşliğinde mızıka şefine dönüp "Cesur bir alayın en cesur askeri olduğun belirtildi" dedi ve askeri o anda Şeref Lejyonu Şövalyesi ilan etti (Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict* s. 220). –y.n.

Napoléon 22 Nisan'da Landshut Manevrası'nın kırılma noktasını teşkil eden Eggmühl Muharebesi'nde Arşidük Karl ile kozlarını paylaştı ve kolordu sistemi sayesinde bir kez daha muharebe alanından zaferle ayrıldı. Davout o ana kadar Avusturyalıların 54.000 piyade ve 120 topluk kuvvetini yerine sabitlemiş, Karl ise büyük karşı taarruzunu 24 km kuzeydeki Ratisbon'dan yola çıkan General Johann Kollowrath'ın gelişine kadar ertelemişti. Bu da Napoléon'un emriyle harekete geçen Lannes ve Masséna'ya Landshut'tan 40 km uzaklıktaki Davout'nun imdadına yetişmelerini sağlayacak zamanı kazandırmıştı. Karl, Bavyeralı ve Württembergli süvari birliklerinin muharebe alanına intikal edip Avusturya tümenlerinden birini kasabanın gerisindeki tepelere çekilmeye mecbur bıraktığını görünce taarruza geçmekten vazgeçti. Napoléon ise saat 14.00'ü biraz geçerken Lannes ve Masséna'nın kolordularıyla birlikte alana ulaşıp düşmanın sol kanadına hücum etti. Günün sonunda muharebe 4.100'ün üzerinde zayiat verip 39 top kaybeden Avusturya'nın 3.000 zayiat veren Napoléon karşısındaki mağlubiyetiyle sonuçlandı. Napoléon kısa süre sonra Davout'yu Eckmühl Prensi ilan etti.

Napoléon yıllar sonra "Orduyla seyahat ederken gün içinde üzerimde çoğu zaman güzel ve kalın bir kürk olur" diyecekti. "Çünkü başkomutanların geceleri çalışması gerekir. Eğer başkomutan kendisini gün içinde beyhude yere yorarsa akşamları çalışamayacak kadar bitkin düşer... Şayet Eggmühl Muharebesi'nden önceki gece uyusaydım o muhteşem manevrayı, manevralarımın en mükemmelini asla icra edemezdim... Hareketli oluşum etkinliğimin katlanarak artmasını sağladı. Lannes ise o kadar derin bir uykudaydı ki uyanması için defalarca tekmeledim."[21] Napoléon Lannes'a diğer mareşallere nispeten çok daha düşkündü ve başkalarının yapamayacağı şakaları Lannes'ın yapmasına izin verirdi. (Lannes, Desaix'nin ölümünden sonra Duroc'la birlikte Napoléon'un en yakın arkadaşıydı.) Öyle ki bir defasında Lannes "Bu kevaşeye (*cette catin* – Napoléon'u kastediyordu) böylesine derin bir tutku beslediğim için acınacak duruma düşeceğim" diyecek kadar ileri gitmişti. Chaptal'ın ifadelerine göre "İmparator mareşali ne zaman ihtiyacı olsa yanında bulacağını bildiğinden bu şakalara güler geçerdi."[22]

Eggmühl'deki Fransız zaferi Avusturyalıları Tuna üzerinden kaçma umuduyla düzensiz şekilde Ratisbon'a çekilmeye zorladı. 23 Nisan'da düşmanının ardından Ratisbon'a ulaşan Napoléon, kuşatmaya girişmenin çok uzun zaman alacağına hükmedip surlara aralarında 20 adım boşluk bırakılacak şekilde merdivenler dayanmasını ve kente taarruz edilmesini emretti. Bu girişim üçüncü teşebbüste başarıya ulaştı. Şu aşamada Karl'ın tek kaçış yolu yaklaşık 10 metre genişliğindeki taş köprüydü. Altı büyük taş sütuna sahip bu sağlam köprü o dönemde Tuna üzerinde uzanan en büyük köprülerden biri olduğu gibi (bugün de öyledir) toplarla kolay kolay yıkılacağa da benzemiyordu. Karl köprüyü

güvenli bir şekilde geçmeye çalıştıysa da süreç içerisinde 5.000 askerini ve 8 topunu daha yitirdi. Bir aralık bugün demiryolu hattının geçtiği bölgenin yakınlarında yorgun bir misket Napoléon'un sağ bileğine isabet edip morartıya ve ezilmeye yol açtı. Bunun üzerine Yvan derhâl, kendini bir davulun üstüne bırakan İmparator'un yarasıyla ilgilenmeye başladı. At üstündeyken canının yanmaması için de çizmesinin yaraya denk gelen kısmına bir delik açıldı.[23] Napoléon yarasına yapılan pansuman işlemi biter bitmez askerlerin maneviyatını yitirmelerini engellemek için ayaklanıp "Yoğun tezahüratlar ve bağırışlar eşliğinde cephe hattının önüne kadar at sürdü."[24] Muharebenin ilerleyen safhalarında şöyle diyecekti: "Misketler bizi arıyormuş gibi sanki."[25] 6 Mayıs'ta Josephine'e yazdığı mektupta ise karısının yüreğine su serpmek adına "İsabet eden misket beni yaralamadı, aşil tendonumu şöyle bir sıyırıp geçti" dedi.[26]

Ratisbon Muharebesi'nin ardından gediklilerden biri Napoléon'un yanına gelip Yafa'da "havanın korkunç derecede sıcak olduğu" bir gün kendisine karpuz verdiğini söyleyip Şeref Lejyonu Nişanı'yla mükâfatlandırılmak istediğini belirtti. İmparator böylesine alelade bir gerekçeyle bu talebinin karşılanamayacağını belirtince asker kızgınlıkla "O hâlde Arcole Köprüsü'nde, Lodi ve Castiglione'de, Piramitler'de, Akka'da, Austerlitz'te ve Friedland'da aldığım yedi yara sayılır mı?" diye sordu. Tam "İtalya, Mısır, Avusturya, Prusya ve Polonya'daki seferler..." diye devam ediyordu ki gülmeye başlayan Napoléon askerin sözünü kesip kendisini 1.200 franklık emekli maaşıyla birlikte Şeref Lejyonu Şövalyesi ilan etti. Nişanı da oracıkta askerin göğsüne kendi elleriyle iliştirdi. "Askerlerin İmparator'u tapacak kadar sevmesinin altında bu türden samimi davranışlar yatmaktaydı" diyor Marbot. "Lakin bu, yalnızca art arda elde ettiği zaferlerle şöhrete kavuşmuş bir komutanın uygulayabileceği bir yöntemdir. Başka komutanlar bu yöntemle saygınlıklarını yitirebilirler."[27]

Abensberg, Landshut, Eggmühl ve Ratisbon'da art arda dört gün zafer elde edilmesi tarih kitaplarında nadiren rastlanabilecek türden bir başarıydı. Ayın 24'ünde ordu istirahate çekilirken Napoléon da bazı subaylarıyla bir araya geldi. Yüzbaşı Blaze, alayına dair tüm detaylara mükemmelen hâkim bir albay ile Napoléon arasında geçen bir diyaloğu şu şekilde aktarmaktadır:

"Şu anda kaç askeriniz var?"
"Seksen dört, efendim."
"Bu yıl alaya kaç kişi katıldı?"
"Yirmi iki."
"Dört yıldır hizmet veren kaç askeriniz var?"
"Altmış beş."
"Dün kaç kişi yaralandı?"
"On sekiz."
"Peki, kaç kişi yaşamını yitirdi?"

"On."
"Süngüyle mi?"
"Evet, efendim."
"Peki."[28]

Süngüyle dövüşmenin çok büyük bir cesaret gerektirdiği düşünülmekteydi. Dolayısıyla Napoléon, 3 Mayıs'taki bir çarpışmanın ardından şövalye ilan edip maaş bağladığı 26'ncı Hafif Piyade Alayı'nın en cesur askerini "Süngücü Karabina Onbaşı" diye andıklarını duyunca doğru bir iş yaptığını anlayıp memnun oldu.[29]

Napoléon 10 Mayıs 1809'da Viyana kapılarına ulaştığında Polonyalı emir subayı Adam Chlapowski "Gözlerimle görüp kulaklarımla işitmesem inanmazdım" diye tarif ettiği bir manzaraya şahit oldu:

> Olayı bizzat yaşamama rağmen gözlerimin bana bir oyun oynadığını düşündüm. Şehir surları tenhaysa da taş siperlerde kayda değer sayıda hâli vakti yerinde Viyanalı bulunuyordu. İmparator atını yokuş yukarı sürüp şehri çevreleyen hendeğe kadar geldi. O anda kendisiyle Viyanalılar arasındaki tek engel bu on metre genişliğindeki hendekti. Viyanalılar en son 1805 yılında, tam da burada gördükleri Napoléon'u tanır tanımaz şapkalarını çıkardılar ki bu beklenmedik bir hareket sayılmazdı. Ancak hemen akabinde neşeyle tezahürat etmeye başladılar. İşte bu bana gereksiz ve manasız gelmişti... Yamacımdaki Fransız subaylara ne denli şaşırdığımı belli edince bu subaylar aynı şeyi 1806'da Berlin'deki Brandenburg Kapısı'nda da görüp işittiklerini söylediler.[30]

Napoléon Viyana savunmasının etrafında yarım saat kadar at sürüp "Âdeta Paris sokaklarında dolaşıyormuşçasına tezahüratta bulunan Viyanalıları ara ara şapkasıyla selamladı." Yanında yalnızca 25 kişilik bir refakat birliği vardı. 1805'te de konakladığı Schönbrunn Sarayı'na dönerken Chlapowski'ye "Orada sizin için bir yatak hazırlanacak" dedi. "Kaç gecedir at üstündesiniz. İmparator Franz'ın lütfuyla dinlenmenizin vakti gelmiştir."[31]

Viyana, kısa süreli bir top ateşine maruz kalmasının ardından 13 Mayıs günü saat 02.00 sularında teslim oldu. O tarihe kadar Tuna üzerindeki tüm köprüleri havaya uçuran Arşidük Karl ise bugün sakin akan ve büyük oranda kanallarla ehlileştirilen ancak o günlerde çok daha coşkun bir şekilde çağlayan nehrin sağ yakasına geçmeyi başarmıştı. "Bu hanenin prensleri başkentlerini terk ettiler" diye ilan etti Napoléon o günün bildirisinde. "Lakin savaş koşullarına ve başarısızlığa boyun eğen onurlu askerler gibi değil, pişmanlıklarını peşlerinden sürükleyen yalancı şahitler gibi..."[32] Napoléon, Habsburgların gıyabında ağır sözler sarf etmekten geri durmuyorsa da şehrin güvenliğini kendilerinin sağlayacağı sözünü veren Viyanalıları da küstürmek istemiyordu.

Nitekim 14 Mayıs'ta "Bitkin düştükleri gerekçesiyle birliklerinden ayrılan ancak daha sonra yağmacılığa girişen tüm döküntüler yakalanacak ve askerî inzibat mahkemesinde yargılandıktan sonra bir saat içinde idam edilecektir" ifadesini içeren bir emir yayımlandı.[33] Her kolun yağmalamayı cezalandırmak üzere kurulmuş bir yargı kürsüsü vardı.

Napoléon'un ordusu sonraki üç günü, Viyana'dan başlayıp akıntı yönüne bakacak şekilde yerleştirilen teknelerden bir köprü kurmakla geçirdi. Avusturya ordusuna bu köprü yoluyla taarruz edilmesi planlanıyordu. 18 Mayıs günü saat 17.00 sularında General Gabriel Molitor'un piyade tümeni teknelerle Tuna Nehri'nde bir keşif yolculuğuna çıktı. Çok ilerlememişlerdi ki nehrin üzerinde yer alan 3,2 km genişliğindeki Lobau Adası'na varıp burada karşı yakaya geçmeyi sağlayacak çok daha sağlam köprüler inşa etmeye başladılar. Napoléon hâlâ yeterli sayıda sağlam köprü kurmamakla eleştirilmektedir ancak ordusunda bu alanda uzmanlaşmış istihkâmcı yok denecek kadar azdı. Ayrıca nehir o dönemlerde çok coşkun akıyordu. Bu da yetmezmiş gibi Avusturyalılar köprüleri tahrip etmek için nehre tomruklar bırakıyordu (bir defasında yerinden sökülmüş bir su değirmeni bile bıraktılar).

Napoléon tıpkı Austerlitz ve Polonya'da olduğu gibi bir kez daha, uzayıp giden bir ikmal hattının son noktasında bulunuyordu. Düşman topraklarının derinliklerindeydi ve karşısında, başkentini yitirmiş olmasına rağmen teslim olmayı reddeden bir ordu vardı. İmparator Franz ile Arşidük Karl'ın küçük kardeşi Arşidük Johann von Habsburg tarafından komuta edilen ve 8 Mayıs'ta Piave Nehri'nde Eugène tarafından bozguna uğratılan bir başka ordu İtalya'dan hareketle bu bölgeye geliyor, Fransız hegemonyasından rahatsızlık duyan Almanlar ise içten içe kaynıyordu. Ayrıca Tirol'de Andreas Hofer isimli karizmatik bir liderin önderliğinde Bavyera'ya karşı bir isyan baş göstermişti. Tüm bu gelişmelerin ışığında Arşidük Karl'ın stratejisi Napoléon'la kesin sonuçlu bir muharebeye girişmemekti. 19 Mayıs günü, güneş hafiften batmaya yaklaşırken 86 tekne ve 9 salın birleştirilmesiyle oluşturulmuş 755 metre uzunluğundaki köprünün yapımı tamamlandı. Ertesi gün öğle saatlerinde Fransız birlikler iki yaka arasında kalan Lobau Adası'na kalabalık kitleler hâlinde geçmeye başladı. Ada ile karşı yaka arasına ele geçirilen 15 tombaz ve 3 mesnet üzerine inşa edilmiş 90 metre uzunluğunda bir başka köprü kuruldu. İkinci köprü pek bir eğreti görünüyorsa da Napoléon geçme riskini almaya karar verdi.

Tuna Nehri'nin kuzeydoğusuna düşen Aspern ve Essling köyleri arasında yaklaşık 5 km'lik bir mesafe bulunmakta ve köyler, Viyana'nın 3 km kadar doğusunda yer almaktadır. 20 Mayıs'ın gece yarısında Masséna, Aspern'deki kilise kulesine tırmanıp gördüğü az sayıdaki kamp ateşinden hareketle Napoléon'a Avusturyalıların geri çekildiğini bildirdi. Ancak tam aksine Avusturya ordusu

bir taarruza hazırlanıyordu. Bu, Murat'nın Eylau Muharebesi'nin sabahında yaptığı hatanın aynısıydı. Napoléon 21 Mayıs günü şafak sökerken Tuna'yı aştı ve kendine özgü bir ileri görüşlülükle köprübaşı savunmalarının artırılmasını emretti. Arşidük Karl'ın geri çekildiğine ikna olan Masséna Aspern'i berkitmeyi lüzumsuz görmüş olacak ki Napoléon'un bu emrini layığıyla yerine getirmedi. Saat 08.00'e doğru Karl'ın geri çekilmediği tüm şiddetiyle anlaşılacaktı.

1809 itibariyle birkaç kıvrımlı sokağın, göğüs hizasında bir duvarla çevrili kilisenin (Kiliseye ait yapılar bugün müze olarak hizmet vermektedir), sağlam görünüşlü bir rahip lojmanının ve batı yakası hafifçe yükselen büyük bir bahçenin bulunduğu Aspern, iki ana yol boyunca doğu-batı istikametinde uzanan ve duvarla çevrili bahçeleri olan iki katlı 106 evden meydana geliyordu. Essling'e giden yola toprak bir set eşlik ederken Essling'deki köy meydanının iki tarafında iki grup hâlinde 56 ev yer alıyordu. (Toprak set bugün de varlığını korumaktadır.) Köyde ayrıca 1 metre kalınlığında bir duvarla çevrili bir tahıl ambarı da bulunuyordu. Napoléon, Marchfeld düzlükleri boyunca gerçekleştireceği taarruzunu olgunlaştırırken bu iki köyü ve yolu müstahkem mevkiler olarak kullanmayı tasarlıyordu. Marchfeld düzlükleri eğimden öylesine yoksundu ki Avusturya ordusu geçmişte burayı tören alanı olarak kullanmıştı.

Tuna Nehri o gece bir metre kadar yükseldi ve saat 10.00 sularında en kuzeydeki tekne-köprü, yüklü bir mavna tarafından parçalandı. Ancak istihkâmcılar köprüyü tamir edip General Jean d'Espagne komutasındaki ağır süvarilerinin atlardan inip karşı yakaya yürüyerek geçebilmesine olanak sağladılar. O sıralarda Aspern'in doğusunda bulunan Napoléon, köprünün hasar aldığını öğrenince geri çekilmeyi düşündü. Zira savaşın esas ilkelerinden biri, sırtını nehre vererek savaşmamayı öğütlüyordu. Ancak fikir beyan etmemeyi yeğleyen Berthier hariç olmak üzere diğer Fransız generaller Napoléon'u mevziyi tutabileceklerine ikna ettiler. Saat 13.00'e gelindiğinde İmparator, büyük bir Avusturya ordusunun Marchfeld'den harekete geçtiğini öğrendi. Şayet Avusturyalı avcı erleri Fransız hafif süvarilerin istihbarat toplama gayretine ket vurmasaydı bu bilgiyi daha önce öğrenmesi mümkün olabilirdi. Şu aşamada karşı karşıya olan Avusturyalı ve Fransız kuvvetleri arasındaki nicelik farkı Fransızların cesaretini kıracak kadar yüksekti. Pazar gününe denk gelen 21 Mayıs'ta 37.000 mevcutlu bir kuvvetle harekete geçen Avusturyalılar, ertesi gün 85.000 asker ve 292 top derlemişti. Köprüyü pazar günü 30.000, pazartesi günüyse 20.000 Fransız geçmişti fakat eldeki top sayısı hepi topu 58'di.[34] Şayet Davout'nun kolordusu nehri geçebilseydi bu ümit kırıcı dengesizlik bir nebze olsun dengelenebilirdi ancak köprülerin o anki durumu bunu olanaksız kılıyordu.

Aspern'deki ilk çarpışmalar saat 13.00 ila 14.00 sularında başladı. Bu ilk taarruzda 5.000 kadar Fransız, kendilerinden çok daha kalabalık Avusturya birliklerini savuşturmaya çalıştı. Fransız topçusu Avusturya taarruz kolunu şiddetli bir şekilde döverken mezarlık duvarının arkasına siper alan 67'nci Piyade Alayı'na

mensup bir tabur da şiddetli bir yaylım ateşine başladı. Ancak Avusturyalıların durmaya hiç niyeti yoktu. Böylece köy sokaklarında çetin bir vuruşma başladı. Muskatlardan yükselen kesif dumanlar bu amansız mücadeleyi bir kat daha yoğunlaştıradursun, saat 15.00'ten sonra 90 topluk Avusturya bataryası köye şiddetli bir bombardıman başlatıp dış savunma hatlarını tarumar etti.

Napoléon ise muharebenin seyrini bugün iki köy arasında yer alan Aspern Yapı Malzemeleri Mağazası'nın bulunduğu noktaya yakın bir yerde, bir çukurun içine yerleştirilen küçük bir davulun üzerine oturmuş hâlde takip ediyordu. Bessières'e tıpkı Murat'nın Eylau'da yaptığı gibi merkezi dört tümenle ele geçirme emri verdi. Emir ancak dört büyük süvari taarruzu sonucunda yerine getirilebildi. Taarruzlar daha ileri noktalara ulaşırken Napoléon Aspern savunmasına yardım etmek üzere toplarını bir noktaya yığıp Fransız hatlarına gereğinden çok yaklaşan Avusturya süvarisini cezalandırdı. Ancak şiddetli bir top ateşinin ardından saat 16.30'da başlayan üç kolluk bir başka Avusturya taarruzu Fransızları kilise ve mezarlıktan ayrılmaya zorladı. Bir saat sonra Legrand'ın tümeni taarruz emri alırken 26'ncı Hafif Piyade Alayı ile 18'inci Piyade Alayı Aspern'i yeniden ele geçirdi ancak yarım saat sonra bizzat Arşidük Karl'ın liderliğinde 6 taburluk bir Avusturya taarruz birliği (13 tabur da ihtiyatta bekliyordu) "Atayurt için! Cesurca atılın ileri!" nidaları eşliğinde taarruza geçti. (Daha sonra sancağı bizzat Karl'ın taşıdığı söylenecek ancak Karl bu iddiayı reddedecekti.) Köy tutuşup alev alev yanarken Fransızlar kilise ve mezarlığı bir kez daha terk etmek zorunda kaldı.

İlerleyen saatlerde birkaç köprünün daha yıkılmasına rağmen Masséna'nın IV. Kolordu'suna mensup General Claude Carra Saint-Cyr (Gouvion Saint-Cyr'le bir akrabalık ilişkisi yoktur) tümenini Tuna'nın karşı yakasına geçirmeyi başarıp doğruca Aspern'e hareket etti ve köyün güney ucunu yeniden ele geçirdi. Bu bölgedeki çarpışmalar saat 21.00'e kadar devam edecek ve 8.000 Avusturyalı ile 7.000 Fransız askeri geceyi orada geçirecekti. Bu esnada saat 22.00 sularında köprü yeniden onarıldı ve bu sayede 14 muhafız taburu, Lannes'ın kolordusu ve yaklaşık 100 top Tuna'dan geçirildi. Ne var ki Davout'nun kolordusu hâlâ nehrin beri yakasındaydı. Bu sırada Avusturyalılar yaklaşık dört buçuk saat önce Essling'deki zapt edilmesi neredeyse imkânsız tahıl ambarına bir taarruz düzenlemişti. (Bugün ambarın ahşap kapısında misket izlerini görmek mümkündür.) Şu aşamada nehrin karşı tarafında bulunan Lannes saat 23.00'e kadar süren çarpışmalar boyunca köyün savunmasına bizzat nezaret etti. (Gözetleme deliklerinin açılması, bataryaların nişan hattının ayarlanması ve duvarlara mazgallar açılması gibi savunma tedbirlerini yönetti.)

İkinci günün çarpışmaları saat 03.30 sularında başladı. 26'ncı Hafif Piyade Alayı ve 46'ncı Piyade Alayı'na ek olarak Badenli avcı erleri tarafından desteklenen Masséna'nın 18'inci ve 4'üncü piyade alayları coşkuyla birbiri ardına Aspern'e girip kol düzeninde iki ana yol boyunca taarruza kalktı.

Saat 04.00'e gelindiğinde kilise hariç olmak üzere köyün büyük kısmı yeniden ele geçirilmişti bile. Çarpışmalar şafak sökene kadar devam ederken Masséna saat 07.00'de Napoléon'a dört kez el değiştiren köyün tamamen ele geçirildiğini bildirdi. Ancak saat 11.00'de Avusturyalılar köyün büyük kısmını Fransızlardan tekrar söküp aldı. Essling de keza Avusturyalılar tarafından zapt edilmenin eşiğine gelmişti ancak Genç Muhafızlar tam zamanında hareket edip köye girmeye muvaffak oldu.

Napoléon, saat 06.00 ila 07.00 civarında, birbirine yakın tabur kolları şeklinde konuşlanmış üç tümenle büyük bir taarruza girişmeye hazırdı. Lannes, Saint-Hilaire'in tümeniyle sağ kanatta, Oudinot merkezde, General Jean Tharreau ise sol kanattaydı. Gerilerinde General Antoine de Lasalle'ın hafif süvarileri ile Nansouty'nin ağır süvarileri bulunuyordu. Fransızlar sabahın erken saatlerinde alana hâkim olan sisin içinde gizlenmelerine rağmen bir araya toplanmış Avusturya bataryası tarafından korkunç bir bombardımana tabi tutuldular. Lakin sergiledikleri yiğitlik takdire şayandı. Bir noktada Saint-Hilaire bir Avusturya ağır süvari birliğinin üzerine süngüyle hücum edip süvarileri gerideki ihtiyat grenadierlerinin arkasına sığınmaya mecbur bıraktı. Saat 09.00'a gelindiğinde mühimmatları iyiden iyiye azaldı zira cephane katarı nehri geçememişti. Bir top güllesinin (mareşallik rütbesi vadedilen) Saint-Hilaire'in ayağını koparması üzerine taarruz durduruldu. General, 15 gün sonra kangrene dönüşen bu yara sebebiyle yaşama veda edecekti.

Napoléon; köprünün yeniden yıkılması, Karl'ın merkeze büyük bir topçu bataryası getirmesi ve Fransızların taarruzu sürdürmelerinin imkânsız hâle gelmesiyle geçici köprüler üzerinden geniş çaplı bir ricatı düşünmeye başladı. Bu doğrultuda Lannes'a taarruzun şiddetini azaltmasını emretti. Emri alan Fransız komutan taburlarını iki hatlı kare düzende ve geçit törenlerinde görülebilecek türden katı bir disiplinle taarruz hattından geri çekti. Çekiliş sürecinde Oudinot'nun tüm kurmay subayları ya ölmüş ya da yaralanmıştı. Hatta Fransız komutanın kendisi de bu süreçte bir başka yara daha almıştı. Muharebeler sırasında en az üç atını düşmana kurban veren General Dorsenne'in düşman topçusunun üzerine Yaşlı Muhafızlar'la bir taarruz düzenlemeyi öngören intihar görevi teklifi ise Napoléon tarafından reddedildi.

Avusturyalı grenadier birlikleri saat 15.00 itibariyle General Jean Boudet tarafından savunulan Essling'i tahıl ambarı hariç olmak üzere ele geçirmişti. Napoléon Yaşlı Muhafızlar'a Arşidük Karl'ın ilerleyişini durdurmak için Essling'in sol yakasına ilerleme emrini bizzat verdiğinde Muhafızlar, taarruza başlamadan önce İmparator'a güvenli bir noktaya gitmesi için âdeta yalvardı. Bunu istemekle haksız sayılmazlardı. Zira sonradan gelişen çarpışmada her dört askerden biri ya yaralandı ya da hayatını kaybetti. Bu sırada Masséna Genç Muhafızlar'dan müteşekkil 3 taburu saat 11.00 sularında Aspern'e sokabilmiş ancak Arşidük Karl 13.00'te köyü yeniden ele geçirmişti. Bir saat sonra,

yaklaşık 11 saattir durmaksızın vuruşan her iki tarafın askerleri yorgunluktan bitap düştü. Saat 15.30'a gelindiğinde Arşidük Karl, o güne kadar savaş tarihinde görülmüş en büyük top bataryasını, 150 ila 200 toptan müteşekkil devasa bir bataryayı merkez hattına yığıp Lannes'ın komutasındaki bataryaları bir bir susturdu. Ardından Fransızların tehlikeli bir biçimde açıkta kalan diğer birliklerinin üzerine ateş kusmaya başladı. Bu iki günlük muharebede 44.000 gülle harcayan Avusturyalıların yol açtıkları devasa miktarda zayiatın içinde Lannes'ın kendisi de vardı. Yaklaşık 1.5 kg'lık bir top güllesi, bir çukurun kenarında bacak bacak üstüne atmış hâlde oturan Fransız komutanın iki bacağını birden parçaladı. Derhâl Tuna'nın gerisindeki Kaiserebersdorf ordugâhına götürülen 30 yaşındaki Fransız komutan ameliyata alındı. Baş Cerrah Larrey, Lannes'ın sol ayağını kestiyse de sağ ayağı kurtarmak için büyük gayret sarf etti. Anestezinin olmadığı o günlerde bu türden ameliyatların akla hayale sığmayacak kadar acı verici olduğu ortadadır ancak Lannes'ın ızdırap verici durumuna şahit olan tüm görgü tanıkları Fransız komutanın ne denli metanet sahibi olduğu hususunda hemfikirdir.

Saat 16.00'ya kadar tüm köprülerin yeniden kullanılabilir hâle gelmesiyle Napoléon ordusuna Tuna üzerinden Lobau Adası'na çekilme emri verdi. Köprübaşlarını savunurken mevcut tüm mühimmatla birlikte 24 topa da bizzat komuta etti. Sırasıyla yaralılar, topçu birlikleri, (Essling'de çarpışan avcı birlikleri [*tirailleurs*] hariç) muhafızlara mensup piyadeler, ağır süvariler, piyadeler, hafif süvariler ve artçı piyade tümenleri bir bir Tuna'dan geri çekildi. Akşam boyunca Avusturyalılarla çarpışmaya devam eden seçkin avcı birlikleri (*voltigeurs*) ise en nihayetinde Tuna'yı teknelerle aşıp ordunun geri kalanına katıldı. Avusturyalı kimi generallerin şiddetli itirazlarına karşın Arşidük Karl, ordusunun Fransızları takip edip ricatı tahribata uğratamayacak kadar bitkin düştüğü kanısındaydı. Bu sebeple Avusturya ordusu nehrin diğer yakasında kalmayı sürdürdü. Saat 19.00'da Napoléon nadiren görülen bir uygulamaya başvurup bir savaş konseyi topladı. Görüşmede Berthier, Davout ve Masséna Tuna'nın çok daha gerisine çekilmeyi teklif ettiyse de Napoléon Lobau'nun gelecek harekâtlar için bir üs olarak kullanılması gerektiğini ve adayı tahliye etmeleri durumunda Viyana'dan da çekilmek zorunda kalacaklarını belirtip astlarını ikna etti.

Napoléon Akka'dan beri son 10 yılda ilk defa mağlup oluyor ve o güne kadarki dördüncü yenilgisini almış bulunuyordu. (Nispeten küçük çaplı Bassano ve Caldiero mağlubiyetleri Kasım 1796'da vuku bulmuştu.) Toplam zayiatının 20.000 ila 23.000 arasında olduğu ve 3.000 askerin esir düştüğü tahmin edilmesine karşın yalnızca 3 top yitirmişti ki bu da ricatı disiplinli bir şekilde icra ettiğinin kanıtıydı. Avusturya zayiatı da çok farklı sayılmazdı. 19.000 ölü ve yaralıya karşılık 700 asker esir düşmüştü.[35] Napoléon 4.100 zayiat verildiğini

kabul ettiği ertesi günkü bildirisinde Aspern-Essling Muharebesi'ni "Fransız ordusunun görkemini ve sarsılmaz dirayetini simgeleyen yeni bir anıt" olarak andı ki bunlar aslında mağlup olduğunu kabul ettiğini belirten en yakın ifadeler sayılırdı. İmparator daha sonra Lannes'ın bilinci yerine geldiğinde şu ifadeleri sarf ettiğini de ileri sürecekti: "Bir saat içinde şu anda ve her daim en yakın arkadaşın olmanın şanı ve inancını duyumsayan birini kaybetmiş olacaksın." Bir bacağı kesilen ve diğerini kaybetmek üzere olan birinin düşünemeyeceği kadar karmaşık bir cümle yapısıydı bu.[36]

Avusturyalılar Aspern Muharebesi'ni kazandıklarını iddia etseler de Napoléon Masséna'yı Essling Prensi ilan etti. Hem de Masséna Essling'e adımını bile atmamışken... Ayrıca Paris Emniyet Müdürü'ne yurttaşların zaferi kutlamaları için salonlarını aydınlatmalarını buyuran posterlerin dört bir yana asılması talimatı da verildi.[37] Ancak Napoléon zaferi kanıtlama çabalarıyla tezat oluşturacak şekilde 23 Mayıs sabahı Lobau'yu Tuna'nun kuzey yakasına bağlayan köprüyü söktürerek adayı bir müstahkem mevkiye dönüştürdü. O akşam Fransız askerler "göğüs zırhlarının içinde pişirilmiş ve karabiber yerine barutla baharatlanmış at etini" aş ettiler kendilerine. Erzak ve mühimmat Lobau'ya teknelerle taşınır ve yaralılar Viyana'ya gönderilirken bölgeye sahra hastaneleri kuruldu. Ayrıca güney yakaya nehir yatağına kadar uzanan kazıklarla desteklenmiş yeni ve daha güçlü köprüler inşa edildi.

Lannes'ın bacağına musallat olan kangren Fransız komutanı dokuz gün içinde fani yaşamdan kopardı. Dostunu günde iki kez ziyaret eden İmparator, ölüm anından dakikalar sonra da oradaydı.[38] Uşağı Louis Constant o anlardan kısa bir süre sonra İmparator'u konutunda "hareketsiz, sessiz ve gözünü boşluğa dikmiş hâlde" buldu. "Alelacele hazırlanmış yemeği önünde öylece dururken iyice şişen ve çorbasına dikilen gözlerinden yaşlar sel olup akıyordu."[39] Napoléon'un yaşadığı derin elem; Ségur, Las Cases, Pelet, Marbot, Lejeune ve Savary'nin notlarında da kendine yer buldu.* Constant ve Napoléon'un eczacısı Cade de Gassicourt, Lannes'ın Napoléon'u ihtiraslı olduğu için azarladığını iddia etmektedir ancak Marbot, Savary ve Pelet bu iddiaya şiddetle karşı çıkmaktadır.[40] Lannes bugün Panthéon'daki XXII. istirahatgâhta (*caverne*), üç renkli Fransız bayrağına sarılmış bir tabutta, üzerinde katıldığı muharebelerin yazılı olduğu dokuz bayrağın gölgesinde yatmaktadır. Napoléon 31 Mayıs'ta Josephine'e yazdığı mektupta "Bu sabah ölen Montebello Dükü'nü [Lannes'ı] yitirmemiz bende derin bir ızdıraba yol açtı" dedi. "İşte, her şey nihayete eriyor!!! *Adieu* (elveda) aşkım. Mareşal'in dul karısını teselli etmek için yapabileceğin bir şey olursa yap."[41]

* Las Cases o tarihte orada değilse de St Helena'da Napoléon'la bu konuyu konuşmak için çokça fırsatı olmuştu. -y.n.

Napoléon, haziran başlarında Savary'ye Ruslarla ilgili "Bunlar gibi müttefiklere bel bağlamama konusunda haklıymışım" dedi:

> Rusya'yla barış yapmasaydım ne gibi bir olumsuzluk yaşardık? Şayet Almanya'da sükûneti sağlamaya kudretleri yetmiyorsa kurduğumuz bu ittifaktan ne çıkar elde etmiş olduk? Eğer sahip oldukları saygınlık kırıntısı kendilerini yeni edilmiş bir yemine ihanet etmekten alıkoymasaydı, kuvvetle muhtemel bana savaş açacaklardı. Kendimizi kandırmayalım. Hepsi mezarımın başında buluşmak için sözleşti ancak bir araya gelecek cesaretleri yok... Buna ittifak denmez. Düpedüz kandırıldım.[42]

Tilsit'te doğan ve Erfurt'ta bir şekilde sürdürülebilen hüsniyet, Napoléon'un Schönbrunn Sarayı'na döndüğü 5 Haziran itibariyle ağır yara almıştı.

Bununla birlikte Napoléon öfkeden çılgına dönmüş de sayılmazdı. Özellikle de Marie Walewska geldikten sonra keyfi yerine geldi.* Örneğin Schönbrunn'da bir akşam Napoléon geç vakit soğuk tavuk hazırlanmasını istedi. Yemek masaya konduğunda ise "Ne zamandan beri tavuklar tek but ve tek kanatla doğuyor?" diye sordu. "Demek ki yaşamamı hizmetkârlarımdan arta kalanlarla sürdürmeyi ummam gerekiyor." Napoléon ardından Rüstem'im kulağını çimdikleyip tavuğun diğer yarısını yediği için hizmetkârına şakayla karışık sataştı.[43] Rapp'ın yazdıklarına bakılırsa Lannes'ın kaybına rağmen o günlerde Napoléon'un "keyfi oldukça yerindeydi." Gerçi Paris'ten gelen ve aklını yitirdiğine dair söylentilerin olduğunu belirten iç güvenlik raporu kendisini bir hayli öfkelendirmişti. "St Germain'in debdebeli salonlarında türüyor böyle hikâyeler" diyecekti. Bu sözleriyle aristokratların ve entelektüellerin müdavimi oldukları ortamlara yönelik her zamanki olumsuz hislerini dışa vuruyordu. "Beni öylesine tahrik ediyorlar ki en sonunda kendilerini türlü haşeratın kol gezdiği izbe bir ülkeye sürgün ettirecekler."[44] Napoléon'un Caulaincourt'a söylediğine göre esas problem "Bu salonlarda bulunan eşrafın hükûmete karşı daima düşmanca bir tavra sahip olması, her şeyi eleştirmesi ancak hiçbir şeyi övgüye değer bulmaması"ydı.[45]

Arşidük Karl, Aspern-Essling Muharebesi'nin ardından kuvvetlerini Viyana'nın kuzeyinde, Tuna Nehri kıyısında topladı. Avusturyalılar 9 Haziran'da Saksonya'yı işgal ettiyse de Eugène beş gün sonra Macaristan'da vuku bulan Raab Muharebesi'nde Arşidük Johann'a karşı hayati bir zafer kazanmış ve Napoléon'u ziyadesiyle memnun eden bu zafer sayesinde hem Arşidük Karl çok ihtiyaç duyduğu takviye kuvvetlerden mahrum bırakılmış hem de Eugène komutasındaki *İtalya Ordusu*'nun Napoléon'un saflarına katılabilmesi ihtimali doğmuştu. Prens Poniatowski komutasındaki Polonya birliklerinin

* Ay Napoléon'un şahsi hesabından metresleri için 12.000 frank harcandı. Wagram Muharebesi'nden sonra Marie'yle saraya döndüğü eylül ayında "Viyana maceraları" için 17.367 frank daha harcanacaktı. -y.n.

savaşmaya hiç niyetleri yokmuş gibi görünen Ruslardan bariz bir farklılık sergileyerek Silezya'da Avusturyalılara karşı sergilediği vuruşma azmi de yine Napoléon'un olumlu karşıladığı bir diğer durumdu.

Haziran başlarında *Grande Armée*'nin istihkâm birlikleri Lobau Adası'na öyle sağlam köprüler inşa etti ki Napoléon büyük bir övünçle şöyle diyecekti: "Tuna Nehri artık bir engel teşkil etmemektedir. Ortada nehir namına bir şey kalmamıştır."[46] Napoléon, Lobau'dan nehrin kuzey yakasına geçme imkânı sağlayacak esnek tombaz köprülerin de inşa edilmesinin ardından Aspern-Essling'den altı hafta sonra intikam almaya hazır ve nazırdı. Sırtına bir çavuş kaputu alıp nehrin kuzey yakasına geçebileceği en iyi noktaları tespit etmek için bizzat keşfe çıktı. Bu uğurda nehrin karşı yakasında bulunan Avusturya nöbetçilerinin muskat menziline kadar ilerleyen İmparator, keşfin sonunda daha önceki gibi kuzeye değil, Gross-Enzersdorf kasabası istikametinde doğuya ilerlemeye karar verdi. Birlikler 4 Haziran 1809'da nehri geçmeye başladı.

Napoléon 130.800 piyade, 23.300 süvari ve 10.000 topçu tarafından idare edilen en az 544 top derlemişti ki bu ordu, Aspern-Essling Muharebesi'ndeki Fransız kuvvetinin üç katına tekabül ediyordu. Yüzbaşı Blaze'in ifadelerine göre Lobau Adası'nda o sıralar "Avrupa'nın tüm dilleri konuşuluyordu. İtalyanca, Lehçe, Arapça, Portekizce, İspanyolca ve Almancanın türlü aksanları..." Napoléon, son derece detaylı bir plan ve hazırlıkla bu çok dilli devasa orduyu (sayıca D-Day'de Normandiya'ya çıkarma yapan kuvvetle denk olan bu orduyu) bir gecede tüm atları, topları, arabaları, erzakı ve mühimmatıyla tek bir kayıp vermeksizin Avrupa'nın en büyük nehrinden geçirmeyi başardı.[47] Olağanüstü bir lojistik başarıydı bu. Askerler nehrin karşı yakasına geçer geçmez Arşidük Karl'ın 113.800 piyade, 14.600 süvari ve 414 toptan müteşekkil ordusuyla karşılaşmak üzere Marchfeld düzlüklerini geçti. Avrupa tarihinin o güne kadarki en büyük muharebesi yaşanmak üzereydi.

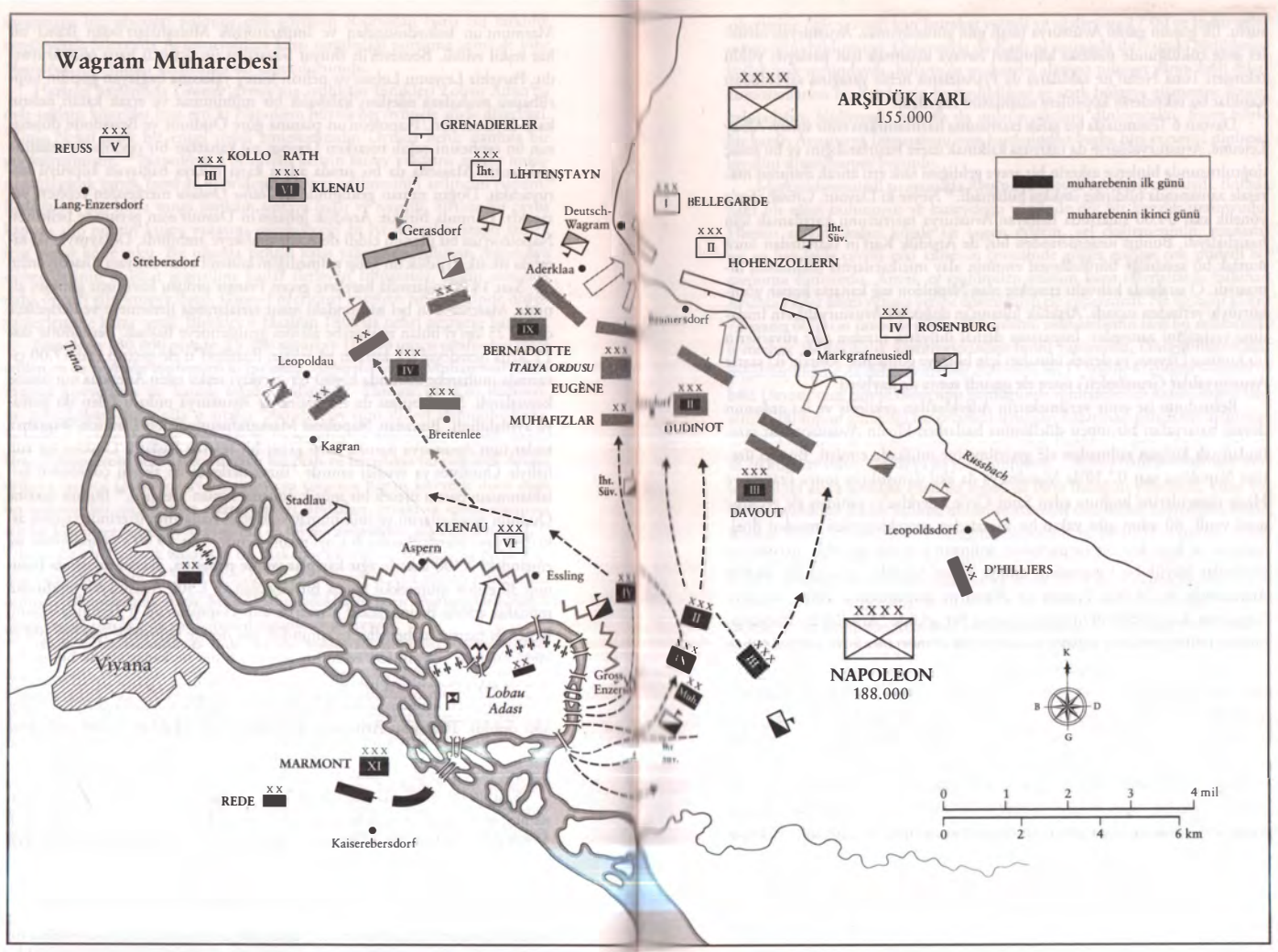
Wagram Muharebesi de tıpkı Arcole, Eylau, Eggmühl ve Aspern-Essling gibi iki gün sürecekti. Gross-Enzersdorf kasabası çarşambaya denk gelen 5 Haziran günü saat 08.00 sularında Fransızlar tarafından zapt edilirken saat 09.00'da Oudinot, Davout ve Masséna tüm birlikleriyle Tuna'yı geçmiş bulunuyordu. (Lobau'da atından düşüp yaralanan Masséna bir arabada taşınmaktaydı.) İmparator, karargâhını göz alabildiğine uzanan Marchfeld düzlüklerindeki tek çıkıntıyı teşkil eden Raasdorf'taki bir tepeciğe kurdu. Yaklaşık 50 km güneydoğudaki Pressburg'da bulunan kardeşi Arşidük Johann'ın zamanında yetişebilmesini ümit eden Arşidük Karl ise ordusunu 5 ila 10 metre genişliğe sahip olmakla birlikte coşkun akan Russbach Çayı'nın gerisine hat düzeninde konuşlandırdı.

Napoléon Davout'nun kolordusu ile iki dragon tümenini sağ kanada, Oudinot'yu merkeze, Masséna ile hafif süvarileri ise sol kanada konuşlandırdı. Bernadotte'un 14.000 Sakson'dan müteşekkil kolordusu yakın bir noktada ihtiyatta tutulurken Eugène ve Macdonald'ın emrindeki *İtalya Ordusu*'ndan,

Marmont'un kolordusundan ve İmparatorluk Muhafızları'ndan ikinci bir hat teşkil edildi. Bessières'in İhtiyat Süvarileri ise üçüncü hattı oluşturuyordu. Portekiz Lejyonu Lobau'yu nehrin kuzey yakasına bağlayan geçidin köprübaşını muhafaza ederken kalabalık bir mühimmat ve erzak katarı nehrin karşı kıyısına aktı. Napoléon'un planına göre Oudinot ve Benadotte düşmanın ön cephesini çakılı tutarken Davout sol kanattan bir çevirme harekâtına girişecekti. Masséna da bu sırada adayı karşı yakaya bağlayan köprüyü koruyacaktı. Doğru zaman geldiğinde ise *İtalya Ordusu* merkezden cepheyi yaracaktı. Bununla birlikte Arşidük Johann'ın Davout'nun gerisinde belirmesi Napoléon'un bu planını ciddi derecede tehlikeye atabilirdi. Dolayısıyla iki taraf da sık sık Arşidük'ün gelip gelmediğini kontrol etme ihtiyacı hissediyordu.

Saat 14.00 sularında harekete geçen Fransız ordusu kavurucu güneşin altında, Marchfeld'in bel hizasındaki mısır tarlalarında ilerlemeye ve ilerledikçe de eni 25 km'yi bulan muharebe alanını genişletmeye başladı. Bernadotte saat 15.30'da neredeyse tek kurşun sıkmadan Raasdorf'u ele geçirip saat 17.00 civarında muharebe alanında hayati bir mevkiyi teşkil eden Aderklaa'nın önüne konuşlandı. Şayet burası da ele geçirilirse Avusturya ordusu fiilen iki parçaya ayrılabilirdi. Birazdan Napoléon Markgrafneusiedl'den Deutsch-Wagram'a kadar tüm Avusturya hattına karşı genel bir taarruz başlattı. Coşkun bir ruh hâliyle Outdinot'ya verdiği emirde "Biraz ilerleyin de akşam çökmeden kulaklarımızın pasını silecek bir müzik dinletisi sunun" demişti.[48] Bunun üzerine Oudinot muskatlarını ve mühimmat keselerini başlarının üzerinde taşıyan askerleri yaya olarak Russbach Çayı'ndan geçirdi. Saat 19.00'a gelindiğinde ise emrindeki 7.300 askerle ağır kayıplar verme pahasına, akarsu kıyısında bulunup 30 evden müteşekkil küçük bir köy olan ve 1.500 Avusturyalı tarafından müdafaa edilen Baumersdorf'a taarruz etti. Napoléon'un 5 Temmuz akşamı başlattığı taarruzlar hedefler bakımından son derece belirsizlik içerdiği gibi eş güdümden de yoksun icra edilmişti. Russbach her ne kadar küçük bir akarsu olsa da geçiş sürecinde piyadelerin düzeni bozulmuştu. Ayrıca süvari ve topçu birliklerinin en azından birkaç köprü olmaksızın bu akarsuyu geçmesi mümkün değildi. Taarruzlar Avusturya birliklerini bulundukları yerlere çivilediyse de saat 21.00'e gelindiğinde Fransız kuvvetleri her noktada Russbach Çayı'nın gerisine püskürtüldü. Oudinot da keza ciddi miktarda zayiat verdi.

Saat 20.00 sularında Eugène'in *İtalya Ordusu* Deutsch-Wagram kasabasına girmeyi başardı. Ancak bunun bedeli ağır oldu. Dört general yaralanırken 2.000 kadar İtalyan askeri bozguna uğrayıp muharebe alanından kaçtı. Saat 21.00'de Bernadotte'un Aderklaa'ya 9.000 Sakson ve 14 topla başlattığı taarruz da yine kaotik bir çarpışmanın fitilini ateşledi. 23.00'e kadar sürdürülen taarruzun sonunda emrindeki birliklerin yarısını kaybeden Bernadotte daha sonra Napoléon'un taarruz emrini yoğun şekilde eleştirdi.[49] Davout akıllıca bir kararla taarruzlarını durdururken saat 23.00 itibariyle tüm noktalarda silahlar

Wagram Muharebesi
ARŞİDÜK KARL
155.000
NAPOLEON
188.000
muharebenin ilk günü
muharebenin ikinci günü
REUSS
V
KOLLO
III
RATH
VI
KLENAU
GRENADIERLER
İht.
LİHTENŞTAYN
BELLEGARDE
İht. Süv.
HOHENZOLLERN
ROSENBURG
BERNADOTTE
ITALYA ORDUSU
EUGÈNE
MUHAFIZLAR
OUDINOT
DAVOUT
D'HILLIERS
MARMONT
XI
REDE
Lang-Enzersdorf
Strebersdorf
Gerasdorf
Deutsch-Wagram
Aderklaa
Markgrafneusiedl
Leopoldau
Kagran
Breitenlee
Stadlau
Asperm
Essling
Leopoldsdorf
Russbach
Tuna
Viyana
Lobau Adası
Kaiserebersdorf
0 1 2 3 4 mil
0 2 4 6 km

sustu. İlk günün galibi Avusturya tarafı gibi görünüyordu. Avusturyalı birlikler gece çöktüğünde tombaz köprüleri havaya uçurmak için patlayıcı yüklü tekneleri Tuna Nehri'ne saldılarsa da Fransızların nehir yatağına sapladıkları kazıklar bu teknelerin köprülere ulaşmasını engelledi.

Davout 6 Temmuz'da bir şafak taarruzuna hazırlanırken emir subayı Albay Lejeune, Avusturyalıların da taarruza kalkmak üzere hazırlandığını ve bu amaç doğrultusunda binlerce askerin bir araya geldiğini fark etti ancak durumu mareşale zamanında bildirme imkânı bulamadı.[50] Neyse ki Davout, Grosshofen'e yönelik saat 04.00 sularında başlayan Avusturya taarruzunu karşılamak için hazırlıklıydı. Bunun nedenlerinden biri de Arşidük Karl'ın taarruzdan önce mutlak bir sessizliğe bürünülmesi emrinin alay mızıkacılarına ulaşmamış olmasıydı. O sıralarda kahvaltı etmekte olan Napoléon sağ kanatta kopan gümbürtüyle yerinden sıçradı. Arşidük Johann'ın doğudan Avusturyalıların imdadına yetiştiğini zanneden İmparator derhâl ihtiyatta tutulan ağır süvarilerin bir kısmını Davout'ya destek olmaları için bölgeye gönderdi. Sonraki iki saatte Avusturyalılar Grosshofen'i önce ele geçirdi sonra da kaybetti.

Bernadotte ise emir verilmeksizin Aderklaa'dan çekilmiş ve iki ordunun devasa bataryaları bir topçu düellosuna başlarken köyün Avusturyalılar tarafından tek kurşun atılmadan ele geçirilmesine müsaade etmişti. Bunun üzerine Napoléon saat 07.30'da Masséna'ya da akıl danıştıktan sonra Fransız ve Hesse tümenlerine komuta eden Saint-Cyr'e Aderklaa'yı yeniden ele geçirme emri verdi. 80 adım gibi yakın bir mesafeden gerçekleştirilen muskat düellosunun ve kora kor bir çarpışmanın ardından köy ele geçirildi. Bernadotte tarafından büyük bir kayıtsızlıkla tahliye edilen Aderklaa, gün içinde 44.000 Avusturyalı ile 35.000 Fransız ve Alman'ın çarpışmasına sahne olacaktı. Napoléon daha sonra Bernadotte'a alaycı bir şekilde "Arşidük'ün silahlarını bırakıp teslim olmasını sağlayacak sistematik manevranız köyü tahliye etmek üzerine mi kuruluydu?" diye sordu. Ardından da "Sizin gibi beceriksiz biri benim işime yaramaz" diyerek kendisini görevden azletti.[51] Saat 09.45'e gelindiğinde Masséna'nın kolordusuna mensup General Molitor Aderklaa'yı geri aldı almasına ancak Bernadotte'un hiç hesapta olmayan hatalı çekilişi yüzünden pek çok insan yok yere yaşamını yitirmişti.

Saat 10.00 sularında Markgrafneusiedl'deki bir yükseltide bulunan gözetleme kulesini nişan noktası olarak kullanan Davout 10.000 süvariyi sağ kanatta bulunan açıklığa gönderip Avusturya süvarilerini kovaladı ve Friant ile Morand'ın piyade tümenlerine ilerleme olanağı sağladı. Kanattan çevrilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Avusturyalılar cephe hattını uzatmaktan başka bir çare bulamadı. Şayet Arşidük Johann tam bu sıralarda yetişebilseydi muharebe Napoléon için felaketle sonuçlanabilirdi ancak genç Arşidük yolda

* Bugün orada bulunan gözetleme kulesi muharebeden sonra inşa edilmiştir.

askerlerine öğle yemeği için istirahat vermiş ve ağabeyine 17.00'ye kadar gelemeyeceğini bildirmişti. Dolayısıyla da Karl, şu aşamada ihtiyattaki birliklerini kullanmak zorundaydı. Johann'ın muharebe alanına nihayet varan keşif erleri komutanlarına muharebenin kaybedildiğini ve artık bölgeye gitmesine lüzum kalmadığını bildirecek, Johann da onların sözünü dinleyecekti. Şayet böyle bir kararı Avusturya İmparatoru'nun kardeşinden başka biri verseydi şüphesiz kendini divanıharpta bulurdu.

Markgrafsneusiedl şu aşamada Avusturya mevzii için kilit noktaydı. Burada hafif bir eğim bulunuyor ve kuzeydoğu yönünde dik bir kayalık uzanıyordu. Hemen aşağıda kalan köyde ise taştan evlerin, yel değirmeninin, manastırın ve hendekle çevrili eski kilisenin çevresinde göğüs göğüse çok şiddetli bir çarpışma sürüyordu. Ancak eş güdümden yoksun karşı taarruzlarda bulunan Avusturyalılar âdeta yangın yerine dönen köyü ele geçiremedi. Ne ilginçtir ki son 72 saatin 60'ını at üstünde geçiren Napoléon, muharebenin tam bu noktasında o meşhur 10 dakikalık kestirmelerinden birini yapıyordu. (Yorgunluğu kadar soğukkanlılığına da delalet eden bir durumdu bu.) Uyanıp Markgrafneusiedl'in hâlâ Davout'nun elinde olduğunu gördüğünde muharebenin kazanıldığını ilan etti.[52] 700 topun gürlediği bir ortamda uyumayı başarması gerçekten olağanüstüydü. Özellikle de karargâh olarak kullandığı Raasdorf tepeceğinde o gün en az 26 kurmay subay ölmüş ya da yaralanmışken... Ayrıca hafif süvarilerden müteşekkil iki alaya komuta eden iki subay da birer bacağını yitirmişti. Yıllar yılı aldığı yaralardan dolayı kalbura dönen ve askerleri tarafından hayranlıkla anılan Binbaşı Pierre Daumesnil sol bacağını, Napoléon'un Eylau'da yaşamını yitiren emir subayının kardeşi Binbaşı Hercules Corbineau ise sağ bacağını kaybetmişti. (Rivayete göre Corbineau yıllar sonra Seine ilinin vergi denetçisi olmak için ödeyeceği teminat bedelini konuşmak üzere İmparator'un huzuruna çıktığında Napoléon kendisine, teminatı zamanında bacağıyla ödediğini söyleyecekti.) Mücadele sürerken bir obüs güllesi Napoléon'un atının ürkmesine yol açınca Oudinot "Efendim, karargâha nişan alıyorlar" dedi heyecanla. Bunun üzerine Napoléon "Savaşta her türlü kaza ihtimal dâhilindedir" diye yanıt verdi.[53] Bir top güllesi yakınlardaki bir kurmay subayın başlığını uçurduğunda ise "İyi ki daha uzun değilsin!" diye şaka yaptı.[54]

Saat 11.00'e gelmemişti ki Arşidük Karl, Napoléon'un geri çekiliş yolunu kesip Fransız hattının arkasına dolaşma ümidiyle 14.000 askerini Tuna boyunca Lobau köprübaşına doğru gönderdi. Bunun üzerine Masséna bu hamleyi boşa çıkarmak adına muharebenin en cüretkâr manevrasını icra ederek iki Avusturya kolordusunun hemen önünden muharebe hattı boyunca 8 km yol kat etti.[55] Napoléon da hemen ardından Be[illegible]s'e Kolowrath'ın kolordusu ile Avusturya ihtiyat grenadierlerinin birleştiği noktaya bir süvari taarruzu düzenlemesini emretti. 4.000 ağır süvari "*Vive l'Empereur!*" nidalarıyla yanından geçerken İmparator onlara "Kılıçlarınızı savurmayın, saplayın! Saplayın!"

(*Ne sabrez pas; pointez, pointez!*) diye talimat verdi.[56] Birazdan Bessières'in atı isabet alıp öldü. Fransız komutanın kendisi de bir top güllesine hedef oldu. Bunu gören Napoléon, askerlerin maneviyatı etkilenebilir endişesiyle olayın şahitlerine tepki vermeme ve dikkat çekmeme konusunda kesin bir uyarıda bulundu. Bessières kendini toplayıp iyileştiğinde Napoléon Fransız komutana şaka yollu "Yokluğun 20.000 esire mal oldu" diyecekti.[57] Bessières'in taarruzu Napoléon Savaşları'nın muharebe alanlarında icra edilmiş son kesin sonuçlu süvari taarruzu oldu. Bu tarihten itibaren muharebe alanları topçuların hâkimiyeti altına girecek ve süvari birlikleri artık savaşın aslî unsurları olmayacaktı. Ancak kuşkusuz bu kanının ve durumun tam anlamıyla oturması için birkaç on yıl daha geçmesi gerekecekti.

Fransızlar Wagram'da olağanüstü sayıda at yitirdiyse de Bessières'in taarruzu Lauriston'a 112 topluk Büyük Batarya'sını mevzilendirmesi için yeterli zamanı sağladı. Muharebe alanın orta yerine mevzilenen bu bataryaya İmparatorluk Muhafızları'na ait olup Napoléon'un "sevgili kızları" olarak anılan 12 librelik 60 top da dâhildi. Hazırlıklar tamamlanınca Lauriston Avusturya hatlarını 15.000 gülleyle âdeta hallaç pamuğuna çevirdi. Gülleler sert zeminde sekip mısır tarlalarını ateşe veriyor ve hâlihazırda yaralı durumda olan Avusturya askerlerinin yanarak can vermesine yol açıyordu. Muharebe alanı topların kulakları sağır eden gümbürtüsüyle inim inim inliyordu.

Avusturyalılar geri çekilmeye başlayınca toplar da ileri sürüldü. Napoléon, Yaşlı Muhafızlar'a mensup her bölükten 10 askerin topların ilerletilmesine ve kullanılmasına yardım etmek üzere gönüllü olmasını istedi ve bu isteği anında karşılık buldu. Saat 13.00 sularında Davout Russbach boyunca ilerlerken İmparator, Macdonald'a Avusturya ihtiyat birliklerine taarruz edip bunları Davout'ya karşı bir hamle yapamayacak şekilde oldukları yere çivilemesini emretti. Macdonald mareşallik payesinin ilk dağıtıldığı 1804 yılında bu onura layık görüleceğini düşünmüştü ancak hâlâ üç renkli kuşağını ve eski üniformasını giyen Fransız komutanın cumhuriyetçi politikaları ve Moreau'yla dost olması bunu engellemişti. Ancak Macdonald, Eugène'in vekilliğini mükemmelen yerine getirmenin yanında İtalya'da ve Wagram'da olağanüstü bir performans sergiledi. 8.000 askerini ortası boş ve gerisi açık olacak şekilde 820 metre genişliğinde ve 550 metre derinliğinde devasa bir kare düzene sokan Macdonald Avusturya hatlarına ilerlerken süvarilerini gerisini koruyacak şekilde konuşlandırdı. Napoléon Savaşları'nda böyle bir düzen son kez kullanılacaktı. Zira bu düzenin kontrolünü sağlayabilmek son derece zordu; Karenin ön yüzündeki taburlar ateş ederken onların gerisindekiler ateş edemiyordu ve düzen doğası gereği normalden daha fazla topçu ateşine davetiye çıkarıyordu. Yakınlarda fevkalade miktarda Avusturya süvarisinin bulunması bu düzeni mecburi kılmıştı. Bu düzen aynı zamanda Macdonald'a olduğundan daha fazla sayıda askere sahipmiş görüntüsü çizme olanağı sağlıyordu.

Macdonald'ın sağda *İtalya Ordusu*'na mensup hafif süvariler ve solda ağır süvarilerle desteklenip geriden de Büyük Batarya tarafından himaye edilen kare düzendeki askerleri ağır zayiat verse de sırasıyla Masséna'nın sağdan, Davout'nun ise soldan Avusturya ordusunu kıskaca almasını sağlayacak zamanı kazandırdı. Macdonald'ın daha fazla takviyeye ihtiyacı olduğunu gören Napoléon Wrede'nin 5.500 mevcutlu Bavyera Tümeni'ni ve Genç Muhafızlar'ın bir kısmını bölgeye gönderdi. (Çarpışmalar esnasında hafif yaralanan Wrede teatral bir edayla "İmparator'a onun için can verdiğimi söyleyin" diye haykırmış, bunun üzerine Macdonald sert bir şekilde "Merak etmeyin, yaşayacaksınız. Bunu kendisine bizzat söylersiniz" demişti.[58])

Saat 14.00'e gelindiğinde Arşidük Karl aşamalı bir ricata karar verdi. Grenadier birlikleri ile İhtiyat Süvarileri Stadlau, Kagran, Leopoldsdau ve Strebersdorf köylerinde çarpışmalar sürerken birbirlerini himaye ettiler. Avusturya ordusunda panik havası yoktu. Muharebenin tam da bu geç aşamasında Fransızlar adına talihsiz bir olay yaşandı. Austerlitz, Eylau ve Stettin'de sivrilen, Mısır'da Davout'nun hayatını kurtaran, 1800 tarihli seferde yedi kılıç değiştiren ve Heilsberg'de Murat'yı ölümün pençelerinden söküp alan muhteşem Süvari Generali Antoine de Lasalle, askerlerine önderlik ettiği bir hücumda vurularak yaşamını yitirdi. Bir defasında hüssar birliklerini kastederek "Bir süvari otuzuna kadar ölmemişse korkaktır. Ben de bu süreyi aşmayacağımı umuyorum" diyen Lasalle, yaşamını yitirdiğinde 33 yaşındaydı.[59]

Aralıksız süren çarpışmalarda Fransız birliklerden bazıları kırk saattir dinlenme fırsatı bulamamıştı. Dolayısıyla bunların büyük kısmı düşmanı takip edemeyecek kadar bitkindi. Napoléon, seçkin avcı birlikleriyle saat 19.00 sularında çorba, ekmek ve tavuktan oluşan akşam yemeğini yerken muharebe alanında elde ettiği zaferin devamını getiremeyeceğini anladı. Wagram ismi Napoléon'un *Les Invalides*'deki mezarının ayakucunda bulunan mermer kaidede Austerlitz ve Arcole'yle birlikte yer alsa da aslında bu bir *pirus* zaferiydi. *Grande Armée*'ye mensup en az 30.000 asker ya ölmüş ya da yaralanmışken 4.000 asker Avusturyalılara esir düşmüştü. Pek çok atın yanında 11 top, 3 alay kartalı ve 9 alay sancağı yitirilmişti. 23.000 ölü ve yaralıya ilaveten 18.000 askerini esir veren Avusturya'nın da zayiatı büyüktü ancak Znaim istikametinde gerçekleştirdikleri disiplinli ricat sayesinde yalnızca 9 top ve 1 alay sancağı kaybettiler. Yüzbaşı Blaze'in yazdıklarına bakılırsa "Wagram Muharebesi'nden sonraki gece bütün Fransız ordusu sarhoş oldu. Mahsul iyi, miktar boldu. Askerler ölçüsüzce içtiler."[60] Böylesi iki günün ardından bunu hak etmişlerdi de.

Napoléon, Macdonald'la arasındaki siyasi görüş farklılığına istinaden "Ki gütmüyorum" dedi. "Bugünden itibaren dostuz. Samimiyetimin bir nişanesi olarak size, dünkü muharebede görkemli bir özveri göstererek ziyadesiyle hak ettiğiniz mareşal asanızı göndereceğim."[61] Napoléon'un bir muharebeden sonra

mareşal asasıyla mükâfatlandırdığı iki isimden biri oldu Macdonald. Diğeri kişi ise Leipzig Muharebesi'nin ardından mareşal ilan edilen Poniatowski olacaktı. Napoléon her ne kadar birinci günde ağır zayiat veren Oudinot'yu ve Tuna'yı geçme sürecinde bir parça ağır kalan Marmont'u eleştirse de bu iki komutanı da bir hafta sonra mareşal asasıyla mükâfatlandırdı. Marmont bu payeye mazhar olduğunda henüz 34 yaşındaydı ki bu da muvazzaf mareşallerin yaş ortalamasını 43'e çekiyordu. Askerlere göre Wagram'ın ardından mareşal ilan edilen bu üç kişiden "biri dostluk, biri Fransa, biri de ordu" namına bu makama layık görülmüştü. Marmont Toulon'dan beri Napoléon'la birlikteydi, Macdonald mükemmel bir askerdi, Oudinot ise askerleri tarafından fevkalade seviliyordu.[62]

Napoléon muharebeden sonraki gece saat 02.00 sularında Josephine'e yazdığı mektupta "Düşmanlarım mağlup oldu, ezildi ve bozgun hâlinde muharebe alanını terk etti" dedi. "Son derece kalabalıklardı ancak ezdim onları. Sağlığım gayet iyi."[63] Üç saat sonra ise gülünç bir abartıya başvurup "yüz top ele geçirdiğini" ekledikten sonra güneş yanığından şikâyet etti. 10-11 Temmuz'a gelindiğinde Znaim'de Marmont ile Arşidük Karl arasında sonucu belirsiz bir muharebe daha yaşanırken ertesi gün Arşidük Karl'ın sunduğu ateşkes teklifi Napoléon tarafından kabul edildi. İmparator o günden sonra üç yıl boyunca muharebe alanlarına ayak basmayacaktı.

İmparator I. Franz, Napoléon ile Arşidük Karl arasında Wagram'dan altı gün sonra imzalanan ateşkes antlaşmasını onaylamayı reddetti. Zira 35 kalyon ve 200 deniz aracı tarafından taşınan yaklaşık 40.000 mevcutlu bir Britanya ordusu Hollanda'nın Walcheren Adası'na ayak basmıştı ve Franz, barış teklifinde bulunmadan önce Britanya taarruzunun nasıl gelişeceğini görmek istiyordu. Ne var ki Britanya sefer kuvveti felakete uğradı. Zira henüz harekâtın başında bir sıtmalı dizanteri salgını orduya musallat olarak askerlerin yarısını savaş dışı bırakıp %10'unun ölümüne yol açtı. (Yaşanan çarpışmalarda yalnızca 106 kayıp vereceklerdi.) Napoléon 9 Ağustos gibi erken bir tarihte benzersiz bir ileri görüşlülük sergileyerek Savaş Bakanı Henri Clarke'a "Ateşli hastalık ve su baskını İngilizlerin defterini dürecektir" dedi. "Walcheren Adası'nda kaldıkları müddetçe korkulacak bir şey yok... Bırakalım da kıçları bataklığa saplansın. Avımızın gölgesi i takip edelim."[64] 11.000 askerin hastalandığı sefer kuvveti Noel'den hemen önce ağır aksak yurda geri döndü. Aslına bakılırsa Fouché elini çabuk tutup Britanyalıların Antwerp'e çıkarma yapması ihtimaline karşı büyük bir ordu toplamıştı ancak Napoléon nazik bir tonda "Belki de bana karşı bir ordu kurmayı düşünmüşsündür!" dedi. Fouché'nin hamlesine karşı okkalı bir yanıttı bu. Nitekim eylül ayına gelindiğinde İmparator Franz, Britanya ordusu henüz bir felakete uğramamışken bile Walcheren harekâtının kendisini kurtaramayacağını anlamıştı. Bu yüzden Avusturya, Beşinci Koalisyon Savaşı'nı sona erdirecek müzakerelere başladı.

XXII
Doruk Noktası

"Aile bağlarının siyasi hesaplarda ne denli etkisiz olduğunu ve yirmi yıl içinde tamamen ortadan kalktığını herkes bilir. V. Philip büyük babasına savaş açmıştı."

–Napoléon, Çar Aleksandr'a hitaben, Temmuz 1808.

"Prenseslerin âşık olması uygun mudur? Onlar siyaset için birer araçtır."

–Napoléon, St. Helena'da.

"Tüm diğer devletler üzerinde egemenlik kuracak bir hâkim devlete ihtiyaç vardır" demişti Napoléon olanca cüretkârlığıyla. "Bu hâkim devlet, diğerlerini uyum içinde yaşamaya zorlayacak iradeyi sergilemelidir. Fransa da bu tanıma en uygun ülkedir."[1] Napoléon iktidara geldiğinde o zamanlar Batı Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olan Fransa; nüfusuyla, tarımsal üretimiyle, bilimsel gelişmişliğiyle, operasıyla, mobilyalarıyla, resimleriyle, tasarımıyla, tiyatrosu ve edebiyatıyla, dilinin yaygın oluşuyla, Paris'in büyüklüğü ve güzelliğiyle ve tüm bunların birleşimiyle Avrupa'nın öncü ve baskın gücü durumundaydı.

Aklı merkeze alan ilerlemeye ve lütufkâr diktatörlüğün mümkün olduğu inancına gönülden bağlı olan Napoléon, Avrupa'nın farklı noktalarında 17. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan pek çok aydınlanmacı monarkın sonuncusuydu. Napoléon'un bu monarkların en ünlü örneği olan Büyük Friedrich'e duyduğu saygı, kendini bu şekilde tanımlama eğilimini vurguluyordu. Pek çok Fransız gibi Napoléon da modern yönetim fikirlerinin *Grande Armée* aracılığıyla Avrupa'nın farklı noktalarına yayılabileceğini düşünüyordu.[2] 1805'te Lyons'da bir İtalyan delegeye "Özel kanunlar dışında hiçbir şeyiniz yok" demişti. "Bundan böyle genel kanunlarınız olmalı. Halkınızın yalnızca yerel alışkanlıkları var. Oysaki milli alışkanlıkları olmalı."[3] Britanyalı tarihçi H. A. L. Fisher'ın ifadesiyle pek çok Alman ve İtalyan bürokrat, Napoléon'un İmparatorluğu'nu "katı gelenek kabuğunu paramparça eden; dar, dağınık ve

uyuşuk taşracılığın yerine verimli birleşimlerden müteşekkil büyük ülküleri getiren" bir yapı olarak görüyordu.[4] Napoléon 1810 itibariyle imparatorluğunu Napoléon Kanunları, aydınlanmacı sekülerizm, dinî hoşgörü, kanunlar önünde eşitlik, ortak ölçü birimleri ve ortak para birimi temellerinde ilerici ve yeknesak bir yapıya dönüştürme çabası içindeydi.[5] Bununla birlikte Fransız idari modeli neredeyse hiçbir zaman fethedilen topraklara kolaylıkla dayatılamadı ve hâkim yerel koşullara uyarlanamadı. Şayet kanunlar bir direnişe yol açacak gibi görünüyor ya da "katkı payı" ödemelerini ve askerlerin silahaltına alınmasını engelliyorsa erteleniyordu.[6] Örneğin Bavyera ve Baden'deki idareciler tüm devlet yapısını Napoléon'a özgü kurumlara göre büyük bir revizyondan geçirirken Fransızlara yönelik müspet görüşün daha az hâkim olduğu Mecklenburg ve Saksonya gibi bölgelerde neredeyse hiç reform yapılamadı.[7]

Napoléon ilhak edilen bölgelerde pek çok seçmen grubundan siyasi destek buldu. Bunlar arasında, yeniden yerel meşruiyetçiler tarafından yönetilmek istemeyenler, etkin bir yönetim sistemine değer veren idari reformcular, hakları kanunlar tarafından korunan Protestan ve Yahudi dinî azınlıklar, laik eğitim ve boşanmanın özgürleştirici etkisi gibi kavramlara inanan liberaller, ulusal özerklik umudu taşıyan Polonyalılar ve diğer milletler, iş insanları (en azından Kıta Sistemi işlerine taş koyana kadar), Napoléon Kanunları'nın basit ve anlaşılır oluşuna hayranlık besleyenler, loncaların ticareti kısıtlayan uygulamalarına muhalif kimseler, orta sınıf reformcuları, Fransa'da aristokratlara ya da kiliseye ait malları satın alan ve haklarının yasalarca güvence altında olmasını isteyenler ve başta Almanya'dakiler olmak üzere feodal sistemin dayattığı ödemeleri yapmak istemeyen köylüler bulunuyordu.[8] Napoléon her ne kadar feodal yetkilerin, yükümlülüklerin ve ayrıcalıkların kökünü kazımak istediyse de Vestfalya, Polonya, İspanya, İlirya (Balkanlar'ın batısı) ve Kalabriya gibi imparatorluğun bazı bölgeleri öylesine gelişmemişti ki feodalizm ismen değilse bile uygulamada tamamen yürürlükte kaldı.[9] Napoléon'un inşa ettiği sistemin sorunsuz şekilde işleyebilmesi için en büyük gereksinim zamandı.

Kuşkusuz bazı meşruiyetçi hükûmetler Napoléon'dan bile önce modernleşme çabalarına girişmişlerdi ancak bu zorlu yolculukta Kilise hiyerarşisi, ayrıcalıklı gruplar, kökleşmiş loncalar, engelleyici hukuki düzenlemeler, kuruş hesabı yapan cimri meclisler, gerici soylular ve şüpheci köylüler gibi birtakım engellerle karşılaşmışlardı.[10] Napoléon tarafından inşa edilen devlet, öncüllerinden çok daha fazla imkân ve kabiliyete sahip olduğundan Napoléon bu türden Gordion düğümlerini kesip atabildi ve "idari, bürokratik ve mali kurumların sistemli olarak yeniden organizasyonu" olarak anılan girişimi imparatorluğun çok daha geniş bir sathında gerçekleştirebildi.[11] Sonuç, Paris tarafından kontrol edilen hiyerarşik ve yeknesak bir idare sistemiydi. Bu sistemin o günlerdeki büyük hayranlarından birinin ifadesiyle "Yürütme zinciri hiçbir

kopukluk olmaksızın bakanlardan yurttaşlara uzanıyor ve kanunlar ile yöneticinin emirleri toplumsal düzenin kılcal damarlarına kadar iletiliyordu."[12] Başka bir deyişle, 18. yüzyılın aydınlanmacı monarklarının hayalindeki sistem gerçekleştirilebilmişti.

Avrupa'daki pek çok halkın gözünde Napoléon, ilerlemeci fikirlerin, liyakatin ve akla dayalı bir geleceğin beden bulmuş hâliydi. Örneğin Bavyera'nın fiilî başbakanı Kont Maximilian von Montgela 1806 ile 1817 arasında manastırları sekülerleştirmiş, eğitimi ve aşılamayı zorunlu kılmış, kamu hizmeti için sınav sistemi getirmiş, ülke sınırları içinde dolaşım ücretini kaldırmış ve Yahudiler ile Protestanların haklarını güvence altına almıştı. Bu girişimlerini "zamanın ruhuna" (*Zeitgeist*) uygun oldukları için yapmıştı.[13] İtalyan, Hollandalı, Belçikalı ya da Alman bir avukat, doktor, mimar ya da iş insanı yeteneklere şans tanımaya inanan Fransa Enstitüsünün bir üyesi olan Napoléon dururken doğuştan yönetme hakkına sahip bir prens tarafından neden yönetilsindi ki? Elbette bu grupların kısa vadede Fransızlara hizmet etmekten başka şansı yoktu ancak büyük bir kesim, Fransız askerî zaferlerinin, giyotin ve Terör Dönemi'nden azade bir ihtilal sistemine ait modern uygulamaları benimsemeyi olanaklı kıldığını düşünüyordu. Ayrıca bu uygulamaların daha etkin olduğunu kabul etmek için Napoléon'u ya da Fransızları sevmek zorunda değillerdi. Örneğin İtalya'daki vergi toplama sistemi Napoléon'un düşüşünden sonra yaklaşık yüz yıl daha varlığını sürdürecekti.[14] Öte yandan Napoléon'un pan-Avrupacılık görüşüne gönülden bağlı olduğu iddiası safsatadır. Evet, 1812'de Asya'dan gelen barbar Rus güruhuna karşı Avrupa Hıristiyan medeniyetini koruduğu görüşünü yaymaya çalışmış ve mirasını inşa ederken bütünleşik Avrupa görüşünden ziyadesiyle faydalanmıştır ancak imparatorluğuna mercek tutulduğunda bu yapının Avrupa değil büyük oranda bir Fransız teşekkülü olduğu görülür.

Napoléon'un Kıta Sistemi'ne sıkı sıkıya bağlı oluşunun kendisine zarar verdiği alanlardan biri de Papalık'la olan ilişkisiydi. Papa VII. Pius, Britanya ticaretine ve üretimine yönelik Avrupa ablukasına katılmayı reddettiği gibi Jérôme'un karısından ayrılmasına cevaz vermemiş ve Joseph'i Napoli Kralı olarak tanımamıştı. Tüm bunları göz önünde bulundurup Papa'nın kendisine düşman olduğunu düşünen Napoléon, 1808'de General Sextius Miollis'i Papalık Devleti'ni Tiber'deki Papalık Kalesi Castel Sant'Angelo da dâhil olacak şekilde işgal etmek üzere İtalya'nın batısına gönderdi. Fransız topları, namlularını kısa süre içinde Aziz Petrus Bazilikası'na çevirebilirdi. Papa buna rağmen Britanya'ya savaş ilan etmeyi reddetti. Hatta Napoléon'un Britanya'nın kâfir bir devlet olduğunu belirtmesi bile Papa üzerinde bir tesir yaratmadı. Papa'nın Britanya mallarını ve tacirlerini topraklarından kovmayacağını ve iradesine boyun

eğmeyeceğini anlayan Napoléon, son çare olarak 10 Haziran 1809'da Papalık Devleti'ni ilhak etti. Papa ise misilleme olarak derhâl Fransa İmparatoru'nu aforoz etti.

Napoléon, Temmuz 1807'de Talleyrand'la konuşurken Papalık'ın ceza verebilmesi hususunu alaya alıp "Geriye bir tek beni bir manastıra kapatıp tıpkı Louis le Débonnaire'e yaptıkları gibi kırbaçlamak kalıyor" dedi.[15] (Charlemagne'ın oğlu I. Louis [le Débonnaire], yeğeni Prens Bernard'ın gözlerine ısıtılmış hançer sokturduğu için kendini kırbaçlamıştı.) Bununla birlikte aforoz edilmek öyle hafife alınacak bir durum değildi. Zira Polonya, İtalya ve Fransa'da kâfir imparatora sadakatini sorgulamayı düşünen milyonlarca mütedeyyin Katolik vardı. Böyle bir durumun Napoléon'un radikal-Katolik İspanyolların sadakatini kazanmayı ümit ettiği bir dönemde yaşanması da tuz biber olmuştu. Çünkü Napoléon'un kâfir statüsünü Fransız işgalcilerin aleyhinde propaganda malzemesi olarak kullanmak isteyen İspanyol rahiplere gün doğmuştu.

Fransa-Vatikan ilişkileri sonraki 13 ay boyunca iyiden iyiye kötüleşti. Nitekim Savary, Wagram Muharebesi'nden bir gün önce, 5 Temmuz 1809'da Napoléon'dan gelen talimat doğrultusunda General Étienne Radet'ye Papa'yı Vatikan'da tutuklama emri verdi. Papa'ya eşyalarını toplayıp Savona'daki küçük bir İtalyan sahilinde bulunan piskopos sarayına götürülmek üzere yalnızca yarım saat tanındı. Bu durum Papa Pius'un 19. yüzyılın en veciz açıklamalarından birini yapmasına olanak sağladı: "Emin olun oğlum" dedi Radet'ye. "Uyarak bu emirlere, sanmayın ki kavuşacaksınız ilahî bir düzene."[16] Napoléon bu sırada Papa'nın kayınbiraderi olup Savona'nın da dâhil olduğu Alpler Bölgesi'nin valiliğini yapan Prens Camillo Borghese'ye "Papa'nın muhafızları şeref muhafızları kılığına bürünmelidir" dedi.[17*]

Pius durumu büyük bir ağırbaşlılıkla kabul ettiyse de yaşananlar üzücüydü. Üstelik Napoléon kaba kuvvet kullanarak hiçbir şey elde edemedi. Zira yaşanan tek değişiklik şimdiye dek alenen limanlara bırakılan malların, bundan böyle Livorno'ya kaçakçılık yoluyla aktarılacak olmasıydı. Mütedeyyin Katolikler İsa'nın yeryüzündeki temsilcisine yönelik bu tavra içten içe hiddetlenmişti ancak Napoléon bu eyleminin altını dolduracak bir gerekçe buldu ve Roma'nın geçmişte de Charlemagne İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu söyledi. Hemen ardından da Roma'nın artık "imparatorluğa bağlı hür bir şehir"

* Mayıs 1812'de Kraliyet Donanması'na mensup savaş gemilerinin Papa'yı kaçırmak üzere Savona'ya yaklaştıkları görüldüğünde Papa derhâl Fontainebleau Sarayı'na götürüldü ve salıverileceği 1814'e kadar orada lüks içinde yaşadı. Bugün Papa'nın kaldığı oda ziyarete açıktır. Napoléon, insanların ne düşüneceğini dikkate alıp Papa'nın tutuklandığı anlarda Borghese'ye "Papa, Papalık kıyafetleri içinde değil yol boyunca hiçbir yerde tanınmamak adına rahiplere özgü bir kıyafetle seyahat etmelidir" dedi. (CN 12 no. 8710 s. 417) -y.n.

ve "imparatorluğun ikinci şehri" olduğunu söyledi. Fransa, Kilise'nin masraflarını karşılamak için Roma'ya yıllık 2 milyon frank bağışlayacaktı.[18] Venedikli İtalyan heykeltıraş Canova da keza Napoléon'u Roma'daki antik eserlerin muhafazası için yıllık 200.000 frank daha ödemeye kolaylıkla ikna etti. "Papa iyi bir adam" dedi Napoléon 6 Ağustos'ta Fouché'ye. "Lakin cahil ve radikal."[19] Heyhat! Bu sıfatlar asıl Napoléon'un Papa'ya yönelik tutumunu tanımlıyordu.

27-28 Temmuz 1809'da Joseph, Jourdan ve Victor, Talavera Muharebesi'nde Wellington ve İspanyol Mareşal Cuesta tarafından net bir mağlubiyete uğratıldı. Ancak Napoléon'u asıl öfkelendiren, Jourdan tarafından kaleme alınan raporda Wellington'ın 10.000 asker yitirip muharebe alanını terk ettiğinin söylenmesi oldu. (Ordunun üçte birine tekabül ediyordu bu sayı.) İşin aslı ortaya çıkıp Wellington'ın yalnızca 4.600 asker kaybettiği ve Fransızların "tüm gün püskürtüldüğü" anlaşılınca İmparator, Jourdan'ın yalanlarını "aleni bir suç" olarak nitelendirdi. Bu durumun İspanya'daki stratejisini etkileyebilme ihtimali Napoléon'u öfkeden küplere bindirmişti. "Madrid gazetelerine ne isterse söyleyebilir" dedi Napoléon İspanya'daki yayın organlarının yanıltıcı haber yapma eğilimini kabul edercesine. "Ancak [Jourdan'ın] doğruları hükûmetten gizleme hakkı yok."[20] Napoléon, Britanya gazetelerinde yazanlara kendi generallerinin raporlarına inandığından daha fazla inanma eğilimindeydi. Bu haberlerden hareketle Clarke'a şöyle demişti örneğin: "General Sénarmont'a top sayılarıyla ilgili doğru bilgi göndermediğini söyleyin. İngilizler raporda belirtilenden daha fazla top ele geçirmiş."[21] (Doğruydu. Fransızlar General Sénarmont'un belirttiği gibi 6 değil 17 top kaybetmişti.) Konuşmasının devamında şöyle dedi İmparator: "İngilizlerinki gibi kaliteli birliklere taarruz ederlerse, yerlerinden söküp atabileceklerinden emin olmadan iyi mevzilenmiş birliklerin üzerine atılırlarsa, askerlerim beyhude yere ölüme yollanmış olur."[22]

Napoléon 40. yaş gününü Masséna, Davout ve Berthier'yi prens ilan ederek kutladı. Elbette bu unvanlar ciddi bir hibeyle birlikte sunulmuştu. Napoléon, o gece Berthier'yle birlikte görkemli bir geçit törenine iştirak etti. Enzersdorf'ta muhafız birliklerini teftiş etti ve kutlama yemeği yedi. Ardından yine Berthier'yle birlikte, şerefine atılan havai fişekleri izlemek üzere Fransız işgali altındaki düşman başkenti Viyana'ya, tanınma riskini de göze alıp gizlice girdi.[23] Bununla birlikte Napoléon gün içinde her zamanki gibi yoğun mesai yapmıştı. Senato'ya iletilecek bir mesaj hakkında Schönbrunn'dan Cambacérès'e, Britanya'nın Rusya'dan muskat satın aldığı söylentilerini sorgulamak üzere Moskova büyükelçisi General Caulaincourt'a ve İspanya hakkında Savaş Bakanı General Clarke'a mektuplar yazan Napoléon, kalemi elinden bırakmadan *Almanya Ordusu* Başmüfettişi Pierre Daru'ya da bir mektup

gönderip Austerlitz'te yaşamını yitiren her askerin çocuğuna 300 frank verilmesini emretti. Bununla yetinmeyen Napoléon, aynı gün Murat'ya gönderdiği mektupta düşmanların "temizlenmesinin" ardından Sicilya'da dukalıklar kurulmasını emredip Berthier'ye 6.600 askeri Tuna'nın karşı yakasına nakledebilecek tekneler inşa edilmesi talimatını verdi.[24]

Eylül ayına gelindiğinde Franz'ın artık müzakerelere başlamaktan başka şansı kalmadı. Napoléon Avusturyalı müzakereci Albay Kont Ferdinand Bubna'ya "İmparatorunuz ve ben Almanya ve İtalya'yla çiftleşmek isteyen iki boğa gibiyiz" dedi.[25] Murat'nın emir subayı (ve Hortense'ın âşığı) Albay Charles de Flahaut'nun ifadelerine göre sözlerine şöyle devam etti: "Almanya ve İtalya'ya ihtiyacım var. Zira İtalya demek İspanya demektir ve İspanya, Fransa'nın uzantısıdır."[26] Napoléon bu ifadeleri sarf etmekle bir nevi Avusturya'nın ebedi düşmanlığını garanti altına alıyordu. Zira Fransız İhtilali patlak vermeden önce Avusturya bu bölgelerde nesiller boyunca hâkimiyet kurmuş bir devletti. Napoléon özel bir sohbet esnasında Franz'ı kastederek "Ondan korkmuyorum," dedi. "Ondan tiksiniyorum. Aslında kendisi kurnaz biri değildir. Tam aksine tıpkı XVI. Louis gibi basit bir insandır. En son kiminle görüştüyse onun etkisinde kalır ve güvenilmez biridir."[27] Müzakereler hakkında ise şöyle dedi: "Birkaç şehri bize bıraksalar ne çıkar? Öylesine haysiyetsizler ki nasıl olsa fırsatını buldukları anda bu şehirleri geri alacaklar." Gerçekten de 1796-1797, 1800-1801, 1805 ve 1809 yıllarında yaşananlar Napoléon'un söylediklerini doğruluyordu. Brno'da generalleriyle akşam yemeği yediği 17 Eylül'de "Austerlitz muharebe alanında ikinci kez bulunuyorum" dedi Napoléon. "Acaba üçüncü kez gelmem gerekecek mi?" Generaller bu soruya "Majesteleri, bundan kimsenin şüphesi yok" şeklinde yanıt verdi.[28]

14 Ekim'de Champagny ve Lihteynştayn tarafından imzalanan Schönbrunn Antlaşması, ertesi gün Napoléon'un, kısa süre sonra ise Franz'ın onayıyla yürürlüğe girdi. Yapılan onca uyarıya rağmen savaş ilan etmesi göz önünde bulundurulursa Franz'ın antlaşma şartlarının ağırlığından yakınması yersiz olurdu. Ordusu 150.000 askerle sınırlandırılan Avusturya, İlirya şehirlerini Fransa'ya bırakarak denizle bağlantısını neredeyse yitirdi. (Fiume'yi elinde tutmayı başarmıştı.) Napoléon böylelikle Avusturya'yı ikincil bir güç hâline getirdi. Antlaşma şartları bunlarla sınırlı değildi. Istrria ve Carinthia'yı Fransa'ya; Salzburg, Berchtesgaden ve Yukarı Avusturya'yı ise Bavyera'ya bırakan Avusturya, Kıta Sistemi'ne katılmaya ve Napoléon'un İberya ve İtalya'da yapacağı reformları kabul etmeye zorlandı. Avusturya Galiçyası da parçalandı. Bölgenin batıda kalan beşte dörtlük kısmı Varşova Dukalığı'na, beşte biri ise (büyük oranda Doğu Galiçya) Rusya'ya bırakıldı. Rus İmparatorluğu'na 400.000 yeni yurttaş katılırken St Petersburg'da yeni bir endişe baş gösterdi: Acaba Napoléon Polonya Krallığı'nı yeniden mi kuracaktı?[29] Avusturya

toplamda nüfusunun 3,5 milyonluk kısmını yitirirken büyük bir savaş tazminatı ödemeye mahkûm oldu. Franz ayrıca "ebedi... barış ve dostluk" sözü de verdi. Bu sözün bir benzerini aynı samimiyetle dört yıl önce de vermişti.[30]

Antlaşmanın imzalandığı gün Napoléon, nisan ayında Tirol'de başlamış olan Avusturya yanlısı isyanı bastırmada Bavyeralılara yardım etmek üzere Eugène'i görevlendirdi.[31] Eugène, eski bir hancı olan karizmatik lider Andreas Hofer'in önderliğindeki hareketi bastırmak üzere 17 Ekim'de 56.000 Bavyeralı ve Fransız askerin başında bölgeye intikal etti. Hofer, ocak sonunda askerleri tarafından ihanete uğramasının akabinde Güney Tirol'e bağlı St Martin köyünde ele geçirildi. (Hofer'i ele geçiren askerler güçlü bir düşmandan bir hatıra koparabilmek adına adamın yanakları kanayana kadar sakallarını kökletdiler.)[32] Eugène Hofer'in affedilmesini istediyse de Napoléon 11 Şubat 1810'da, yaklaşan yeni evliliğiyle ilgili görüşmelerin en hararetli olduğu bir dönemde Avusturyalıların Hofer'i resmî olarak talep etmesini ve işlerin karışmasını istemediği için divanıharbın toplanmasını ve isyancı elebaşının 24 saat içinde kurşuna dizilmesini emretti.[33]

Schönbrunn Antlaşması, Kartaca usulü bir barış mutabakatı olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Zira antlaşma en nihayetinde Napoléon'un aleyhine gelişmelerin yaşanmasına neden olmuş ve Avusturya'nın Fransa'ya karşı yeni bir savaş başlatmasına yol açmıştır. Ancak bu, Napoléon'un 1812'de Rusya'da felakete uğramasının ardından gerçekleşmiştir. Antlaşmanın imzalandığı dönemde ise ardı arkası kesilmeyen intikam savaşlarının önlenmesi için Fransa-Avusturya ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesi gerekiyordu. 8 Ekim'de dışişleri bakanı olarak atanan Metternich, son on iki yılda art arda alınan dört yenilginin ardından Avusturya'nın küçük ortak olarak Fransa'nın yanında yer alması gerektiğine kanaat getirmişti. Kendisi, "muzaffer Fransız sistemine uyum sağlamak"tan bahsediyordu.[34] Napoléon Josephine'den boşanıp onun yerine Franz'ın aralıkta on sekizine basacak olan kızı Arşidüşes Marie Louise'le evlenirse bu ihtimal tek bir hamlede gerçeğe dönüşebilirdi. Aslına bakılırsa Napoléon 1809 itibariyle hâlâ bir Romanov prensesiyle evlenmeyi planlıyordu ancak Josephine'den boşanmadığı sürece ne Avusturyalı ne de Rus bir gelinle evlenebilmesi mümkündü.

Biri iki yıl önce, biri de yakın zamanda yaşanan iki gelişme Napoléon'un varis meselesini iyiden iyiye düşünmesine yol açmış ve handanının devamını sağlayacak bir çocuk sahibi olma arzusunu yinelemiş olmalıdır.[35] 5 Mayıs 1807 tarihinde, şafak henüz sökmüşken Louis ve Hertense'ın dört yaşındaki oğulları ve Hollanda tahtının varisi Napoléon-Louis-Charles boğmaca türünden bir

MÖ 264-241 tarihleri arasında gerçekleşen Birinci Pön Savaşı'nın ardından Roma Cumhuriyeti, Kartaca'yı ağır şartlar içeren bir antlaşma imzalamaya zorlamış ve bu durum MÖ 218'de İkinci Pön Savaşı'nın çıkmasına yol açan başlıca nedenlerden biri olmuştur. –ç.n.

hastalık sebebiyle Lahey'de yaşamını yitirdi ki Napoléon bu yeğenini kendi tahtının da nihai varisi olarak görüyordu. Bu trajik kaybın ardından Hortense derin bir bunalıma sürüklendi. Öyle ki Napoléon'un yazdığı teselli mektupları bile genç kadının üzerinde bir etki yaratamadı. Örneğin 16 Haziran tarihli bir mektupta şöyle demişti Napoléon: "Acınızdan dolayı çok müteessirim ancak daha cesur olmanızı isterim. Yaşamak ızdırap çekmektir ve şerefli bir kişi öz hâkimiyetini elde etmek için daima mücadele etmelidir." İmparator, mektubunu üç cümle sonra Friedland Muharebesi'nden bahsederek şöyle bitiriyordu: "14 Haziran'da büyük bir zafer kazandım. İyiyim ve seni çok seviyorum."[36] Şayet Hortense'ın Louis'ye yönelik bir parça bağlılığı vardıysa bile evlatlarının ölümü üzerine bu ince bağ da koptu. Daha sonra Hortense, Flahaut Kontu'ndan bir çocuk sahibi oldu.[37] Napoléon torununun ölümü üzerine Josephine'e yazdığı mektupta "Yanında olup seni teselli edebilmeyi ve acını hafifletmeyi isterdim" dedi. "Evlatlarını kaybetmenin acısını yaşamayacak kadar talihlisin ancak yine de bu türden kayıplar insan oluşumuza özgü zavallılığın koşullarından ve talihsizliklerinden biri. Aklının başında olduğunu ve iyi hissettiğini bilsem bana yeter! Kederimi artırmayacaksın, değil mi?"[38] Napoléon ilk anda fark edemese de duygusal zekâsı çok daha gelişmiş olan 45 yaşındaki Josephine, bebeğin ölümünün kendi evliliği üzerinde bir baskı yaratacağını anladı. Kendisinin "bu kayıp karşısında makul davranamaması" kısmen, kızı ve torunu kadar kendi evliliği için de üzülmesinden kaynaklanıyordu. Zira Josephine, şu durumda Napoléon'un kendi varisine sahip olmak isteyebileceğini fark etmişti. Napoléon cinsel anlamda buna yetkin olduğunu biliyordu. Zira hâlihazırda eski metresi Éléonore de la Plaigne'den Kont Léon adında gayrimeşru bir oğlu olduğu gibi 1809'un yaz sonlarında Marie Walewska'yı da hamile bırakmıştı.

Napoléon, perşembeye denk gelen 12 Ekim günü saat 09.00'da Schönbrunn Sarayı'nın arkasında bulunan at nalı şeklindeki çifte merdivene yakın bir noktada, düşman tarafından salıverilmiş Fransız esirlerle bir görüşme yapmak üzereydi ki Erfurtlu Lutherci bir rahibin Friedrich Staps isimli 18 yaşındaki oğlu Napoléon'a bir rica dilekçesi sunacakmış gibi davranıp suikast girişiminde bulundu. Şayet Rapp birkaç adım kala adamın üzerine çullanmasaydı başarılı da olacaktı. Rapp, Berthier ve iki jandarma eri tarafından yapılan arama sonucunda genç adamın üzerinden büyükçe bir oyma bıçağı çıktı. "Yüzünü bana çevirdiğinde gözlerindeki ifade beni şok etti" dedi Rapp sonraları olayla ilgili. "Kendinden fazlasıyla emin tavırları şüphelenmeme yol açmıştı."[39] Napoléon daha sonra Bernadotte, Berthier, Savary ve Duroc eşliğinde ve Alsas doğumlu Rapp'in tercümanlığında Staps'la görüştü. İmparator genç öğrencinin kaçık olduğunu ve bu sebeple onu affedilebileceğini düşünüyordu ancak Corvisart, Staps'ın siyasi açıdan radikal görüşler benimseyen gayet aklı başında biri olduğunu belirtti. Napoléon genç adama serbest bırakılması

durumunda ne yapacağını sorduğunda Staps, "Sizi öldürmek için yeni bir teşebbüste bulunacağım," yanıtını verdi. Bunun üzerine genç adam 17 Ekim günü saat 07.00'de idam mangasına "Yaşasın Almanya! Zorbalara ölüm!" diye haykırdıktan sonra kurşuna dizildi.[40] Bundan yalnızca üç yıl önce Kutsal Roma İmparatorluğu'nun asırlık kucağında uyuklayan bu topraklarda şimdi yeni ve uzlaşmaz bir Alman milliyetçiliğinin tomurcuklanması Napoléon üzerinde doğrudan bir etki yarattı.* "Delilerden her daim korkmuşumdur," demişti Napoléon bir defasında sekreterine. Bunu söylerken Bicêtre Akıl Hastanesi'nden kaçıp tiyatroda kendisine yanaşan kişiyi düşünüyordu. Deli adam "Ben İmparatoriçe'ye yanığım," deyince Napoléon "Tam da adamına söyledin," diye karşılık vermişti.[41]**

Napoléon'un acımasızlığı, bir sonraki hamlesinde tüm çarpıcılığıyla gün yüzüne çıktı. Mısır dönüşünden sonra Josephine'le inşa ettikleri yakın, samimi ve huzurlu evlilikleri (Josephine, Napoléon'un gayrimeşru ilişkilerinden şikâyetçi olsa da ona sadık kaldı) artık Napoléon'un siyasi ihtiraslarına, hanedan kurmaya yönelik arzusuna ve Fransa'nın çıkarlarına engel oluyordu. Dolayısıyla bu evlilik miadını doldurmuştu. Farklı muharebelerde yaşamını yitiren kişilere çok yakın olması, "Şeytanî Komplo"dan tesadüfen kurtulması, Ratisbon'da yaralanması ve yakın zamanda yaşanan suikast girişimi, İmparator'u danışmanlarının düşüncelerine odaklanmaya yöneltti. 16 Ekim'de Schönbrunn'dan ayrılıp 26 Ekim günü saat 09.00'da Fontainebleau'ya varan İmparator, o akşam kendisini ziyarete gelen Pauline, Pauline'in nedimelerinden biri ve 25 yaşındaki güzel ve etine dolgun kitap okuyucu Barones Christine de Mathis'le görüştükten sonra derhâl Christine'le bir ilişkiye başladı. Bu birliktelik, evliliğinden önceki geceye kadar devam edecek ve Napoléon daha sonra Christine'i kastederek "Hediyeleri kabul etti" diyecekti.[42] Napoléon daha sonra kendi yatak odası ile Josephine'inkini birleştiren kapının kaldırılmasını ve bu geçide duvar örülmesini emretti. Bu hareketle verdiği mesajda ne bir muğlaklık ne de bir olağanüstülük vardı. "İmparator'un anneme yönelik tüm ilgisi ve şefkati yok oldu" diyordu Hortense

Wagram Muharebesi'nden sonraki akşam Napoléon ve Rapp oturmuş 21 ya da Blackjack diye bilinen "*vingt-et-un*" oyununu oynuyordu. Masada 1803'ten itibaren darbedilmeye başlanan ve İmparator'un kelime oyunu yaparak "napoleon" olarak adlandırdığı 20 franklık altın sikkeler vardı. "Rapp, Almanlar bu küçük napoleonları sevmiyorlar mı?" diyor sordu İmparator. "Seviyorlar, efendim," diye yanıtladı başkalarının yapamayacağı şakaları yapabilme ayrıcalığına sahip olan Rapp. "Hem de büyük Napoléon'dan daha fazla." Bu sözcük oyununa gülen İmpar. "Herhâlde Alman açıksözlülüğü böyle bir şey" dedi. (Rapp, *Memoirs*, s. 26) –y.n.

Napoléon delilerden yalnızca korkmuyor onlara ilham da veriyordu. Aralık 1840'ta St Helena'dan getirilen kalıntıları Paris'te defnedilirken Bicêtre'de kendisini Napoléon zanneden en az 14 akıl hastası vardı. –y.n.

bu sancılı dönemle ilgili. "[Napoléon] kalp kırıcı ve gayriadil bir tavra büründü... Keşke boşanmanın gerçekleşeceği daha önce ilan edilseydi [de bu durum yaşanmasaydı]."[43] Aile Tuileries'ye gitmek üzere 15 Kasım'da Fontainebleau'dan ayrıldı. Evliliğin bu hastalıklı son safhasını yakından gözlemleyen Bausset 27 Kasım'a gelindiğinde "İmparatoriçe'nin yüz hatlarında aleni değişiklikler olduğunu ve İmparator'un sessizce kendini geri çektiğini" fark etti.[44]

Şayet Fransa İmparatorluğu kadim ve köklü bir imparatorluk olsaydı Napoléon'dan sonra kardeşinin ya da yeğeninin tahta geçmesiyle mevcut düzen devam edebilirdi ancak Napoléon'un imparatorluğu henüz beş yılını bile doldurmamıştı ve İmparator, Bonaparte Hanedanı'nın varlığını sürdürebilmesi için bir erkek evlada sahip olması gerektiğine kanaat getirdi. 13 yıllık bir uğraşın ardından 46 yaşına gelmiş olan Josephine'in bunu sağlayamayacağı anlaşılmıştı ve Napoléon, kesin bir varis bırakmaksızın ölen Büyük İskender ve Caesar'ın ardından ne denli kanlı güç mücadeleleri yaşandığını pekâlâ biliyordu. Mevcut varis Joseph, İspanya'da başarısız olmaya alenen daha da yaklaşmasının yanında, kendisine henüz bir erkek evlat vermemiş olan Julie Clary'yle evliydi. 18 *Brumaire*'in ardından yurda dönen siyasi göçmenlerden Lévis Dükü'nün Temmuz 1806 gibi erken bir tarihte İmparator'a yaptığı uyarı bu anlamda manidardı: "Atlas tüm dünyayı sırtında taşıdı ancak ondan sonra kaos hüküm sürdü."[45]

Nitekim Napoléon, 30 Kasım'da Josephine'e evliliklerini bitirmek istediğini bildirdi. "Senin çocukların var ama benim yok" dedi kendisine. "Hanedanımı güçlendirmem gerektiğini anlamalısın."[46] Bunun üzerine Josephine gözyaşlarına boğuldu, onsuz yaşayamayacağını söyledi ve İmparator'u tekrar düşünmeye sevk edebilmek için yalvarıp yakardı. "Saatlerce ağladığını gördüm" diyordu Rapp bu dönemle ilgili notlarında. "Bonaparte'a bağlılığından dem vurdu (bizim yanımızdayken İmparator'a 'Bonaparte' diye seslenirdi). Olağanüstü bir sürecin sonuna geldiğini gördüğünden derin bir üzüntü içindeydi. O yüzden tüm bu tavırları son derece normaldi."[47] Josephine, ağladığını gizleyebilmek için o akşam yemek masasına büyük beyaz bir şapkayla oturdu ancak Bausset'ye göre 46 yaşındaki kadın o hâlde bile "Keder ve çaresizliğin timsaliydi."[48] Hem bir arada hem de fersahlarca uzakta olan Napoléon ve Josephine pek bir şey yemedi. Napoléon'un Bausset'ye hava durumunu sormasından başka bir şey de konuşulmadı masada. Napoléon'un sonradan hatırladığına göre yemeğin bir noktasında Josephine "bir çığlık patlatıp bayılmış" ve nedimesi tarafından taşınmak zorunda kalmıştı.[49] Bir başka gün ya da aynı gün yaşanan ancak farklı hatırlanan o olayda Bausset "İmparator'un odasından İmparatoriçe Josephine'in feryatlarını" işitmişti. Odaya girdiğinde kadını "keder yüklü çığlıklar ve yakınmalar" eşliğinde yerde yatarken ve bu ayrılığı "kaldıramayacağını" söylerken buldu. Napoléon, Bausset ile sekreterlerinden birine hususi

merdiveni kullanarak kadını yatak odasına götürmelerini emretti. Bausset bir noktada Napoléon'un tören kılıcına takılıp tökezlese de Josephine'i sağ salim odasına götürmeyi başardılar.

Josephine, 5 Aralık'ta oğlu Eugène'in yanına gelmesiyle bir parça olsun sakinleşebildi ve akabinde Bonapartelar ile Beauharnaisler sürecin detaylarını görüşmeye başladı. Napoléon'un bir sonraki evliliğinde kilise töreni yapılabilmesi için Josephine'le taç giyme töreninden hemen önce gerçekleştirdikleri dinî nikâhın geçersiz ilan edilmesi gerekiyordu. Üstelik bu nikâh Katolik kardinal Fesch tarafından kıyılmışken... Bunun üzerine Napoléon dinî nikâhın yetersiz sayıda şahitle gizli bir şekilde icra edildiğini ve kendisinin Josephine'in zorlamasıyla hareket ettiğini ileri sürdü.[50] Josephine Napoléon'un bu gülünç iddialarına ayak uydurdu ancak yine de Napoléon'un bir sonraki evliliğine 27 kardinalden en az 13'ü katılmayacaktı. (Napoléon bu kardinalleri vazife gereği taşıdıkları kırmızı cübbeleri giymekten menedince bu kişiler "kara kardinaller" olarak anılacaktı.) Hükûmete mensup hukukçular evliliğin feshedilmesinde XII. Louis ve IV. Henri'nin boşanma durumlarını emsal kabul ettiler.[51]

7 Aralık günü imparatorluğun en yetkili şahıslarının huzurunda boşanmaya rızası olduğunu ilan etmesi gereken Josephine, yeğeninin kocası ve kabine mensuplarından Antoine Lavalette'e göre "Öylesine büyük bir cesaret ve zihnî dirayet sergilemişti ki görenler hayrete düştü. Ertesi gün ise bir daha dönmemek üzere Tuileries'den ayrıldı."[52] İçerisinde nedimesinin bulunduğu arabaya binerken Josephine'in yanında "Kendisine minnetini sunacak tek bir kişi bile kalmamıştı." Saray efradının maruz kalabileceği türden bir acımasızlık örneğidir bu. Ancak Josephine yine de Paris'ten sürülmedi ve boşanma anlaşması uyarınca Élysée Sarayı kendisine tahsis edildi. Bunun yanında Napoléon eski karısına Malmaison'u ve Normandiya'da bulunan 14. yüzyıldan kalma Navarre Şatosu'nu da vermişti ki bunlar İmparator'a 900.000 franga mal oldu. Josephine bunlara ek olarak imparatoriçe unvanını, bununla gelen tüm saygınlığı ve ayrıcalıkları korurken 2 milyon franklık borcu kapatıldı ve ömrünün sonuna kadar kendisine yıllık 3 milyon franklık bir ödenek tahsis edildi.[53] Polonya'nın ilk kez bölüşüldüğü dönemde Büyük Friedrich'in Maria Theresa için sarf ettiği cümle Josephine için de geçerliydi: "Gözyaşı döktü ancak alacağını aldı."

İşin parasal yönü her ikisi için de avantajlı şekilde halledilmişti. Josephine büyük bir gelire kavuşurken Napoléon boşanma tazminatını devletin kasasından ödedi ki bunu yapabilen biri in ne talihli bir kişi olduğunu söylemeye lüzum yoktur herhâlde! Ancak ilginçtir, Napoléon bu boşanmayı kendine bir varis edinebilmek için gerçekleştirmişse de bir sonraki Fransa İmparatoru evlatlarından biri değil, Josephine'in torunu olacaktı. Kendi soyundan gelenler hiçbir tahta oturamazken Josephine'in soyundan gelenler bugün başlarında Belçika, Danimarka, İsveç, Norveç ve Lüksemburg taçlarını taşımaktadır.

Napoléon, Josephine'den boşanmadan önce Rusya'da bulunan Fransa büyükelçisi Caulaincourt'a 22 Kasım'da bir mektup yazarak Çar ile özel olarak görüşmesini ve Çar'ın kız kardeşi Grandüşes Anna Pavlovna ile bir izdivacın mümkün olup olmadığını soruşturmasını istemişti. "Resmî bir talepte bulunmuyorum, yalnızca senin şahsî görüşünü merak ediyorum" demişti bu mektubunda.[54] Bu tarihten itibaren Ruslarla ve Avusturyalılarla evlilik bağlamında çifte bir görüşme başladı. Ancak Napoléon aralık ortalarında tercihinin Anna'dan yana olacağını açıkça belirtti. İşin dinî boyutunu düşünme zahmetine ise hiç girmedi bile. Zira, İslâm dini ile bir dönem fazlasıyla sıkı fıkı olan, sonraki süreçte ise Hıristiyanlık'tan aforoz edilme kararına kucak açan Napoléon için Anna'nın Rus Ortodoks'u olması üstesinden gelinemeyecek bir problem teşkil etmezdi. Aslına bakılırsa Saksonya'da da evliliğe müsait bir prenses vardı ancak bu genç hanım Napoléon'a Çar Aleksandr'ın kız kardeşi ya da İmparator Franz'ın kızıyla evlenmesi durumunda elde edebileceği jeopolitik faydaları sağlayamazdı. Anna ve Napoléon arasındaki yaş farkı (Anna ocak ayında on beş yaşına basacaktı) muhtemelen bu evliliğin gerçekleşmesi durumunda müstakbel gelinin Paris'e taşınmadan önce birkaç yıl daha St Petersburg'da kalmasını gerektirecekti.

Napoléon ve Josephine'in evliliği 16 Aralık'ta dört cümlelik bir senato kararnamesiyle feshedildi. Hemen akabinde ise Napoléon, Caulaincourt'a gönderdiği emirle Anna'ya evlilik teklifi ettiğinin bildirilmesini ve yanıtı iki gün içinde beklediğini söyledi. Ne var ki Ruslar bu teklife otuz sekiz gün boyunca yanıt vermedi. Çar Aleksandr "Size dürüst olacağım" demişti Caulaincourt'a. "Kız kardeşim, [Napoléon için] daha iyi bir eş olmayacaktır."[55] Aslına bakılırsa Çar dürüst davranmıyordu. O da Romanovlar ile "Korsikalı bir sonradan görme" arasında gerçekleşebilecek denk ve münasip olmayan bir evliliğe (*mésalliance*) en az annesi kadar karşıydı. Ancak öte yandan Fransa'nın böylesine kudretli olduğu bir durumda, hele hele Rusya'nın müttefikten yoksun olduğu bir dönemde Napoléon'la ters düşmek istemiyordu. Çar, evliliğe razı olması karşılığında en azından Polonya'nın geleceği hakkında Fransa ile yazılı bir antlaşma yapmayı talep etti. Bunun üzerine Caulaincourt ve Rus Dışişleri Bakanı Rumyantsev 28 Aralık'ta bir sözleşme taslağı hazırladı. Sözleşmenin ilk maddesi "Polonya'nın yeniden tesisine hiçbir suretle izin verilmemesi hususunda karşılıklı mutabakatı" öngörürken 2. Madde, "Polonya" ve "Polonyalı" sözcüklerinin tüm kamu söyleminden çıkarılmasını taahhüt ediyordu. 5. Madde ise Varşova Dukalığı'nın daha fazla toprak sahibi olmasının önüne geçiyordu.[56] Çar, annesinin evliliğe dair olumsuz görüşlerini bertaraf edebileceğini ima edince Caulaincourt sözleşmeyi imzaladı. Tüm Rusların Çarı, Polonya'nın bölünmüş olarak kalması karşılığında ailesinin "Korsikalı kırklık sonradan görme" olarak andığı bir adama ergenlik dönemindeki kız kardeşini seve seve

teslim edecek gibi görünüyordu. Napoléon'un Polonyalı cesur mızraklı süvarilerinin tüm bunlar karşısında ne düşündüğünü bilmek olanaksız. Nitekim Caulaincourt'un eline 10 Ocak'ta geçen bir mektupta Napoléon 10 gün içinde Rusların kesin cevabının kendisine bildirilmesini emretti. Habercilerin Paris'ten St Petersburg'a ancak 3 haftada gidebildiği bir dönemde ilginç bir talepti bu.[57]

6 Şubat'a gelindiğinde Napoléon'un kararı değişti. Anna'yla evlenmek uğruna Polonya konusunda pasif duruma düşmek istemeyen İmparator, Champagny'ye "gülünç ve saçma" olarak andığı bu antlaşmayı onaylamamasını emrederken Caulincourt'un giriştiği çabalarla taban tabana zıt olan şu ifadeleri sarf etti: "Ben Polonya Krallığı'nın asla yeniden tesis edilmeyeceğini söyleyemem. Zira bir gün Litvanyalılar ya da başka bir devlet Polonya'yı yeniden kurarsa buna karşı çıkmak için bölgeye birlik sevk etmem gerekir ki bu benim haysiyetime ters düşen bir hareket olur. Benim niyetim Rusya'yı teskin etmektir."[58] İmparator daha sonra Polonya'yı yeniden tesis etme girişiminde bulunan üçüncü bir devlete yardım etmeyeceğini bildirdiği alternatif bir sözleşme teklifinde bulundu ancak bu teklif Çar için yeterli değildi.[59] Sonuç itibariyle Napoléon Rusya'dan istediğini alamayıp müstakbel bir gelin için yüzünü Viyana'ya çevirirken Çar Aleksandr Polonya konusunda Napoléon'a güven olmayacağını anladı.[60] Sonraları Napoléon'un evlilik konusunda çifte girişimde bulunduğundan da şüphelenen Çar, bu konuda da kırgın bir tavra büründü ya da en azından öyleymiş gibi davrandı.[61]

Napoléon 1809'un son gününde dostluklarını sürdürme ümidiyle Aleskandr'a yazdığı mektupta "Tüm bunlardan sonra ne yapabilirim bilmiyorum" dedi. "Ejderhâları yok edip bulutlarla savaşamam ya!"[62] Şubat 1810 itibariyle Aleksandr Rus ordusunda köklü reformlar gerçekleştirmek üzere girişimlerine hız vermekteydi.[63] Ocakta reformcu General Barclay de Tolly savaş bakanı olarak atanırken Dvina ve Berezina nehirleri boyunca Rusya'nın batı hudutlarını müdafaa etmek üzere planlar hazırlandı. 1810 aynı zamanda, Rusya'da bir milliyetçi propaganda hareketinin başladığı ve basında Fransa eleştirisine yeniden izin verildiği bir yıl olacaktı. Ayrıca Fransa karşıtlığında birleşen edebiyat ve felsefe kulüplerine de izin verildi.[64] Napoléon'un Marie Walewska'dan 4 Mayıs 1810'da doğan oğluna Aleksandr isminin verilmesi Rusya'nın tutumunu değiştirme konusunda bir işe yaramadı.

Yıllar sonra Napoléon Parisli biriyle evlenmeyi de kısa bir süreliğine düşündüğünü belirtecekti. Söylediğine göre beş ya da altı kadından oluşan bir liste hazırlamış ancak Tuileries'de yapılan oylamada beş şûra üyesi Avusturya ittifakını desteklemiş, ikisi Sakson gelinden yana oy kullanmış, Fouché ve Cambacérès ise Anna'da diretmişti. Napoléon içten içe Fouché ve Cambacérès'in Avusturyalı geline karşı çıkmasını geçmişte Marie Louise'in büyük halası

Marie Antoinette'in idamında olumlu oy kullanmalarına bağlıyordu. Ancak Cambacérès, Napoléon'un hangi devletten gelin almazsa onunla savaşa gireceğini bildiğini söyleyerek bu iddiaları reddetmiş ve "Viyana'dan ziyade St Petersburg'a yönelik bir yürüyüş içimi daha bir ürkütüyor" demişti.[65]

Napoléon ve Marie Louise evliliğine yönelik ilk işaretler pek hayra alamet sayılmazdı. Marie, henüz bir çocukken Napoléon'un "korkunç bir kuklasıyla" oynamış, on dört ve on sekiz yaşındayken Fransız namlularının gölgesinde evini terk etmek zorunda kalmıştı. Henüz hiçbir şeyden haberi yokken defterine "[Napoléon'un] seçeceği prensese acıyorum" diye yazmıştı ancak bu kişinin kendisi olacağını bilebilir miydi hiç! Durumu öğrendiğinde ise "Kaderimi ilahî takdirin ellerine terk ediyorum" diye yazmış ve bir arkadaşından "bu evliliğin gerçekleşmemesi için dua etmesini" istemişti.[66] Napoléon ise durumdan hoşnuttu. Sonradan o günleri yâd ederken "Marie Louise'in güzel olduğunu öğrenince bir hayli sevinmiştim" diyecekti.[67] Ancak genç kız güzelden de öteydi. Lavalette'in tasvirine göre Marie "uzun ve biçimli bir vücuda sahip son derece sağlıklı bir kızdı. İnsanın gençlik çağlarına özgü o muhteşem zarafet ve güzellikle bezenmişti. Nazik bir edaya sahip olan genç kızın yüzünü ailesinin aksine cana yakın ve sevimli bir gülümseme süslüyordu."[68] Napoléon'un Marie Louise'e gönderdiği ve bugün elimize ulaşabilen 318 mektubun ilki Rambouillet'de sekreterlerinden biri tarafından yazılmış olup 23 Şubat 1810 tarihini taşıyor ve İmparator'un evlilik teklifini içeriyordu:

> Sevgili kuzenim (*Ma cousine*)*, kişiliğinizi ayırt edici kılan olağanüstü niteliklerinize, bizde, siz Ekselanslarının mutluluğunu bize emanet etmesi ricasıyla İmparator babanıza başvurup size hizmet etme ve sizi onurlandırma arzusunu uyandırdı. Bizi bu adımı atmaya teşvik eden hislerin tarafınızca kabul olmasını ümit edebilir miyiz? Yalnızca ailenize itaat etme görevinizi yerine getirme güdüsüyle karar vermeyeceğinize inanarak gönlümüzü hoş tutabilir miyiz? Şayet siz Ekselanslarının gönlü bize meylederse, hislerinizi öylesine nazikçe besleyip büyütür, sizi memnun etmek için öylesine çabalarız ki bir gün takdirinizi kazanmayı başarma ümidini besler ve kendimizle gurur duyarız. Bu bizim çok arzuladığımız ve siz Ekselanslarından bize lütfetmesini istediğimiz yegâne gayedir.[69]

40 yaşında bir adamın 18 yaşında bir genç kıza sunduğu nazik bir teklifti bu. Napoléon iki gün sonra Marie Louise'e kendi (berbat) el yazısıyla yazdığı mektupta "Kız kardeşim (*Ma Soeur*)" şeklinde hitap ettiyse de en sonunda evlenecekleri zamana kadar kullanacağı "Madam" sözcüğünde karar kıldı. Evlendikleri dönemde ise müstakbel karısına "Sevgili Louise'im (*ma chère Louise*)" ve "Güzel Louise'im (*Ma bonne Louise*)" gibi hitaplar kullanacaktı.

* Napoléon kimi zamanlar yakınlık duyduğu ve sevdiği kişilere bu şekilde hitap ederdi. –ç.n.

Avrupa Kıtası'nın en eski ve en yeni monarşileri arasında tesis edilen bu evlilik, karmaşık bir prosedürle icra edildi. 11 Mart'ta Viyana'daki Hofburg Sarayı'na bağlı Capuchin Şapeli'nde vekâleten icra edilen nikâh töreninde Marie Louise'i Arşidük Karl, Napoléon'u ise Berthier temsil etti. Kadim bir şeref payesi olan "Fransa'nın İlk Hizmetkârı" unvanını taşıyan aristokrat Başpiskopos Ferdinand de Rohan, İmparator'a müstakbel evliliğiyle ilgili abartılı bir yağcılıkla tebrik mektubu yazdığında Napoléon Duroc'a "İlk Hizmetkâr'a *tiyatro kaynaklarından karşılanmak üzere* 12.000 frank ödemesini" buyurdu.[70]

Napoléon salı gününe denk gelen 27 Mart 1810'da Marie Louise'le yapacağı ilk görüşmeyi tüm ayrıntılarıyla tasarladı. Soissons'dan 5 km uzaklıktaki bir çadırda buluşacaklar, Napoléon geli in huzurunda başını eğecek ancak aynısını genç kız yapmaya teşebbüs ettiğinde İmparator buna izin vermeyip Marie'nin başını kaldıracaktı. Gelgelelim yağmur bu plana mâni oldu. Zaten tez canlı olan Napoléon da sabredemeyip genç kızı taşıyan arabayı yarı yolda yakalamak üzere Murat'yla birlikte arabasına atladı. Çadırı da geride bırakan İmparator, Courcelles'deki kilisenin önünde genç kızın arabasını durdurdu. Arabaya bindiği sırada ise "Madam" dedi nispeten daha az buyurgan bir üslupla. "Sizinle tanışmak büyük bir zevk."[71] Daha sonra Compiègne'deki saraya götürmek üzere genç kızı kendi arabasına aldı. Saat 21.30'da saraya vardıklarında İmparator, teamülleri hiçe sayarak müstakbel karısıyla, ailesiyle ve Caroline'le akşam yemeği yedi. (Caroline, Napoli Kraliçesi vasfıyla, Marie Louise'in diğer büyük halası Kraliçe Maria Carolina'nın mevkiine el koymuştu.)[72]

Napoléon, saraydaki I. François Galerisi'nde gerçekleşen yemekte her daim işini gören Kardinal Fesch'e Marie Louise'in huzurunda o an itibariyle kanunen evli olup olmadıklarını sordu. Fesch, Viyana'da vekâleten icra edilen törenin geçerli olduğunu söyleyip Napoléon'u rahatlattı. Aslına bakılırsa o gece genç kız sarayda kalırken Napoléon'un görgü kuralları gereği geceyi yakınlarda bulunan Hôtel de la Chancellerie'de geçirmesi gerekiyordu ancak Bausset, Napoléon'un kahvaltısını ertesi gün öğlen saatlerinde İmparatoriçe'nin yatağının kenarında yaptığını belirtiyor. "Bize öyle geliyor ki [Napoléon] o geceyi Hôtel de la Chancellerie'de geçirmedi" diyor Bausset. Resmî nikâhlarının kıyıldığı gece de keza Saint-Cloud'daki İtalyan köşkünde kalmayacaktı.[73]

Napoléon, Marie Louise'le birlikte olduğu ilk geceyi bir sırdaşına anlattığı sırada "Öylesine hoşuna gitti ki bir daha yapmamı istedi" ifadesini kullandı.[74] İlk baştaki kaygıların aksine mutlu bir evlilik inşa edilmişti. İkili, Temmuz 1810'dan Eylül 1811'e kadar her geceyi aynı çatı altında geçirdi. Napoléon bu evliliğinin ardından, Paris'te bir ev açtığı Marie Walewska'dan da kurtuldu. Napoléon'un Marie Louise'i aldatıp aldatmadığı bilinmiyor. En azından Marie Louise'in onu aldattığı güne kadar... "İki karısının da Napoléon'un

kişisel hâl ve hareketleriyle ilgili hiçbir zaman bir şikâyeti olmadı" diye yazıyordu Metternich. Bunu da Marie Louise'in kendisine söylediği, "Napoléon'dan korkmuyorum ancak onun benden korktuğunu düşünmeye başladım" cümlesine dayandırıyordu.[75] Bununla birlikte Marie Louise Napoléon'un hayatının aşkı değildi. İmparator yıllar sonra "Marie Louise'i samimiyetle sevsem de galiba Josephine'e âşıktım" diyecekti. "O benim bizzat seçtiğim gerçek karımdı. Zarifti. Kendini beraber olmaya hazırlarken ve hatta soyunurken bile zarafetle doluydu... Şayet bana bir erkek evlat bahşetseydi ondan asla ayrılmazdım ancak *bana öyle geliyor ki* (*ma foi*)..."[76] Napoléon, çöküşüne yol açtığı gerekçesiyle en nihayetinde ikinci evliliğinden pişmanlık duyacaktı. "Kesinlikle söyleyebilirim ki eğer Marie'yle evlenmeseydim Rusya'yla hiçbir suretle savaşmazdım" diyecekti. "Avusturya'nın desteğini elde ettiğimden emindim ancak yanılmıştım. Zira Avusturya Fransa'nın doğal düşmanıydı."[77]

Napoléon ve Marie, 1 Nisan 1810'da Saint-Cloud'daki Büyük Galeri'de gerçekleşen resmî nikâhla dünya evine girdi. Avusturya büyükelçisi Prens Karl von Schwarzenberg'in kendisini "bir değirmenci kadar beyaz" gösteren bir mareşal üniforması giydiği nikâha Valide Hanım da iştirak etti. Çiçeği burnunda çift ertesi gün dinî nikâh törenine ve kutlamalara katılmak üzere Tuileries'ye geçti.[78] Kardinal Fesch, Louvre'da bulunan ve genellikle resim sergisi için kullanılan kare Apollon Salonu'na yerleştirilen gümüş yaldızlı bir sunakta yeni çifti kutsadı. Paris sokaklarında ise şenlik havası vardı. Yoksullara 3.000 koyun budu ile 1.000 sosis dağıtılırken Champs- Élysées'de dans gösterileri icra edildi. Mahkûmlar salıverildi, binicilik gösterileri düzenlendi, konserler ve geçit törenleri icra edildi. Champ de Mars'da ise sıcak hava balonu uçuruldu. Hiç kimse "ekmek ve sirk siyaseti"nin önemini modern Caesar olarak anılan Napoléon kadar anlamamıştır. O gün Napoléon'la birlikte dünya evine giren 6.000 gaziye 600 frank bahşedilmesi de bu özel günün bir diğer etkinliğiydi.[79] Marie Louise'in Napoléon için tutumlu bir eş olduğunu söylemek mümkün değildir. Yıllık 899.795 frank ödeme alan Josephine'den altta kalmayan Marie'nin Napoléon'a (ya da en azından devlet hazinesine) yükü yıllık 772.434 frankı.[80]

Marie Louise'e düğün gününde 1.500 kişi takdim edildi. Genç kız daha sonraki süreçte bir arkadaşına "Pırlanta taçtan dolayı tören boyunca çok rahatsız olduğum" diyecekti. "Taç öylesine ağırdı ki başımda zor taşıdım." Tören, Marie Antoinette'in XVI. Louis'yle gerçekleştirdiği evlilik töreni temel alınarak tasarlanmıştı. Romantik olmaktan en az onun kadar uzak, ancak Napoléon'un "imparatorluğa yaraşır bir dinî nikâh" anlayışına birebir uyan bir tören oldu. Napoléon, evliliğin ertesi günü Çar Aleksandr'a yazdığı mektupta kendisine "kardeşim Mösyö" diye hitap edip, "en kalbî saygılarını ve samimi dostluğunu" sunup "Majesteleri'nin öz kardeşi olduğunu" söyledi.[81] Napoléon

o günün resmî nezaket kuralları gereği Çar'a "kardeşim" diye hitap edebilirdi belki ancak en nihayetinde Çar'ın kayınbiraderi olmayacaktı. Napoléon'un mektubunda bu sözleri sarf etmesinin üzerinden iki gün geçmişti ki Aleksandr, Polonyalı sırdaşı ve eski Dışişleri Bakanı Prens Adam Czartoryski'yle yaptığı görüşmede bir öngörüde bulundu. Çar'a göre "dokuz ay içinde" Fransa ve Rusya arasında bir kriz patlak verecekti.[82] Sözlerine devam eden Çar, kendisine Varşova Dukalığı'nın Napoléon'a ne derece sadık olduğunu da sordu. Bavyera Elektörlüğü, Württemberg Grandukalığı ve Vestfalya bölgesi 1807 gibi yakın bir tarihte Napoléon tarafından krallığa dönüştürülmüştü. Aleksandr, Varşova Dukalığı'nın da krallık hâline getirilebileceğinden endişeleniyordu.

Schwarzenberg, Napoléon'un düğününden üç ay sonra, 1 Temmuz günü, Mont Blanc Sokağı'daki Avusturya Büyükelçiliği'nde bir balo tertip etti ancak etkinlik sırasında bir mumun muslin bir perdeyi ve akabinde tüm binayı tutuşturması sonucu altı yüz davetliden dördü yaşamını yitirdi. Ölenlerin arasında Schwarzenberg'in baldızı da vardı ki talihsiz kadın sonraki süreçte ancak parmağındaki yüzüklerden teşhis edilebildi. Marie Louise bir hafta sonra Pauline'e "Korktuğumu söyleyememem ancak İmparator beni salonu terk etmeye zorlamasaydı yanıp küle dönecektim. Zira tehlikenin hiçbir şekilde farkında değildim" dedi. Napoléon karısının güvenliğini sağladıktan sonra kurtarma çalışmalarını denetlemek üzere büyükelçiliğe döndü ancak yangına müdahale süresinin uzunluğu karşısında büyük bir düş kırıklığına uğradı. Bu his, İmparator'u Paris'te İtfaiye Teşkilatı'nı (*sapeurs-pompiers*) kurmaya ve yangın söndürme sistemini geniş çaplı bir revizyondan geçirmeye sevk etti.[83] Napoléon bu olayın ardından ya kendisinde ya da Schwarzenberg'te bir uğursuzluk olduğuna yönelik batıl bir inanç geliştirecekti.

Napoléon'un düğünün Louvre Müzesi'nde gerçekleşmesi münasip olurdu. Zira görsel sanatlar hem o günün insanlarının hem de sonraki kuşakların imparatorluğa yönelik algısında hayati bir öneme sahipti. "Gayem sanatın yüzünü son on beş yılda elde edilen başarıların hatıralarını ölümsüzleştirmeye çevirmek" demişti Napoléon Daru'ya. Nitekim cömert desteği sıra dışı eserlerin ortaya çıkmasını sağladı.[84] Şayet Napoléon kendi hükümdarlığı döneminde kaleme alınan büyük edebî eserlerin nadir oluşu konusunda eleştirilecekse ki zaman zaman eleştirilmektedir, o hâlde imparatorluk döneminde büyük sanat eserlerinin sayıca artması ve sanat üretimini teşvik etmesi sebebiyle de övülmelidir. Kuşkusuz Napoléon da XIV. Louis, Fransız İhtilali'ni gerçekleştirenler, İmparator Augustus ve hayranlık beslediği daha pek çok Roma imparatorunun da yaptığı gibi kültürü siyasi propaganda aracı olarak kullandı.[85] Bununla birlikte, Napoléon'a atıfta bulunarak "Kahramanımın gölgesinde gelecek kuşaklarla buluşacağım" diyen Jacques-Louis David, François Gérard, Théodore

Géricault, (1812'de Napoléon'un bire bir ölçülerinde en az otuz altı portresini yapmakla görevlendirilen ve İmparator'un tahttan ayrıldığı güne kadar yirmi altısını tamamlayan) Anne-Louis Girodet, Antoine-Jean Gros, Jean Urbain Guérin, Jean-Auguste Ingres, Pierre-Paul Prud'hon, Carle Vernet, onun oğlu Horace ve Élisabeth Vigée-Lebrun'a ilaveten minyatür sanatçıları Augustin ve Isabey'nin yetiştiği döneme "altın çağ" yakıştırmasını yapmamak mümkün müdür?[86] (Hatta Goya bile İspanya'da bir dönem Kral Joseph'in himayesinde çalışmıştı.) Napoléon resim sanatını teşvik etmek için yıllık 60.000 frank tahsis etse de çoğu zaman bu miktarın üzerine çıktı. Hatta yalnızca "1810 Salonu" başlıklı sergide Louvre'da sergiletmek üzere 47.000 frank değerinde yirmi resim satın aldı.[87]

Napoléon'un sureti ve yaptıkları hem yönetimini meşrulaştırmak hem de bir sanat tarihçisinin ifade ettiği gibi "kendisini kalıcı olarak Fransa belleğine kazımak" amacıyla resimlerde, gravürlerde, duvar halılarında, madalyalarda, porselen takımlarda, sanat objelerinde ve heykellerde ölümsüzleştirildi.[88] Öğle yemeği vaktinde gelmeleri ve konuşmamaları koşuluyla hem bir ressama hem de bir heykeltıraşa aynı anda poz verdiği olurdu. Fotoğrafın olmadığı bir çağda kimse sanat eserlerinde mutlak bir benzerlik beklentisi içinde değildi. Örneğin kimse Napoléon'un Alpler'i David tarafından resmedildiği gibi sürekli şaha kalkan bir atın üzerinde geçtiğini düşünmüyordu. Bu tür eserlerin yapılış amacı daha ziyade başarının yüceliğine alegorik ve görkemli bir yorum getirmekti. Nitekim resmin sol alt köşesinde yer alan kayaların üzerinde "Hannibal", "Karolus Magnus" (Charlemagne) ve "Bonaparte" isimlerinin yazılı olmasının bir anlamı vardı.

Karşıtları Napoléon devri sanatını salt propaganda içerdiği için eleştirse de Fransız olmayan pek çok sanat uzmanı bu eserleri takdir ediyor, topluyor ve hatta bu eserlerden ısmarlıyordu. Örneğin 10. Hamilton Dükü, David'e 1811'de "Napoléon Tuileries'deki Çalışma Odasında" temalı ve isimli bir resim ısmarlamıştı. IV. George da keza Isabey'nin "Tuileries'de Teftiş" isimli tablosunu satın almıştı. 2. Lansdowne Markisi Napoléon dönemine özgü kayda değer sayıda sanat eseri satın alırken Sir John Soane, Napoléon devri kitap ciltlerini toplardı. John Bowes ise Barnard Kalesi'ndeki merdivenlere Napoléon'un mareşallerinin portrelerini astırmıştı.[89]

Napoléon'un tevazu gösterdiği de olur, kendisinin yarı-tanrı şeklinde yansıtılmasına karşı çıkardı. Örneğin Nisan 1811'de Antonio Canova'nın kendisini "Barış Getiren Mars" olarak temsil ettiği heykeli sergiden hemen önce incelemiş ve heykelin derhâl depoya kaldırılmasını emretmişti. Heykel, hükümdarlığı boyunca ahşap ve bez bir paravanın arkasında gizlenecekti. (Napoléon bu heykel tamamlanana kadar beş kez poz vermiş, en fazla sayıda poz verdiği heykel bu olmuştu.)[90] Napoléon, yarı çıplak heykelin insanlar

tarafından alaya alınacağını ve o günkü fiziksel durumuyla Canova'nın heykeli yapmaya başladığı 1803 tarihli, yani sekiz yıl önceki hâlini karşılaştıracaklarından endişelenmişti. (Heykel bugün Londra'daki Apsley Malikânesi'nin merdiven boşluğunda sergilenmektedir. Wellington'ın konukları şemsiyelerini bu boşlukta duran heykele asardı.)

Napoléon'un ve bilhassa Josephine'in hamiliği evlere, mobilyalara, saatlere, yemek salonlarına, sofra takımlarına, dokuma ürünlerine, duvar kâğıtlarına, yatak odalarına, boyanmış dekoratif ürünlere, avizelere, aynalara, aydınlatmalara ve bahçe dekorasyonuna varana dek dört başı mamur bir neo-klasik sanat tarzını tetikledi. Eski Rejim'in savurganlığa varan dekorasyon tutkusunun izleri henüz Direktuvar yönetimi döneminde bile görülmeye başlamışken Napoléon İmparatorluğu bu tutumun tam anlamıyla yeniden doğduğu dönem oldu.[91] İmparator'un Antik Yunan ve Roma'ya yönelik hayranlığı kuşkusuz klasik mimarinin teşvik edilmesine yol açmıştı ancak Mısır Seferi'nde bulunan Percier, Fontaine ve Berthault gibi mimarlar ile pek çok iç mimar, orada gördüklerinden Mısır temasını iç mekânlarda deneyecek kadar etkilenmişlerdi.[92]

İmparatorluğa özgü sanat tarzının nadide örnekleri bugün bile pek çok yerde görülebilmektedir. Bu da Napoléon'un hükümdarlığı döneminde Fransız mimarisi ile süsleme sanatının dünyaya yön verdiğinin işaretidir. Compiègne'deki balo salonu ve kütüphane, Bordeaux yakınlarındaki Margaux Şatosu'nun dış cephesi, Maison Prelle'deki dokumalar, Paris'teki Hôtel de Beauharnais'nin Büyük Salon'u ve Hôtel Bourrienne'in (Étienne Leconte tarafından yapılan) zemin katı, Élysée Sarayı'nın merdivenleri, Jacop-Desmalter'nin elinden çıkan yazı masaları (*secrétaires*), Canova tarafından yapılıp Chatsworth'te bulunan Valide Hanım heykeli, Josephine'in Saint-Cloud'daki özel odası, Martin Biennais'nin gümüşten hardal kapları, VII. Pius'un yatağı, Josephine'in Fontainebleau'daki seyyar klozeti, Blaise Deharme'ın cilalı metal çay sehpaları, İmparator'un Versay'daki Grand Trianon'da bulunan özel salonu (Napoléon Eski Rejim'i andırdığı gerekçesiyle Versay Sarayı'nın içinde değil saray arazisinin içinde bulunan konutlarda kalırdı), Antoine-Denis Chaudet'nin bronz ürünleri, Auguste Famin tarafından yapılıp Rambouillet'ye konan banyo süsleri, (Napoléon bunlardan pek haz etmezdi), Pierre Bellangé'nin koltukları, Darte Kardeşler'in kuğu şekilli kupaları, Joseph Revel tarafından yapılan saatler, Percier tarafından tasarlanan kütüphane tavanı, Berthault'nun Malmaison'daki Aşk Tapınağı, Sallandrouze'un Aubusson'dan getirdiği halılar, Joseph Thouvenin'in kitap ciltleri, Lancelot şirketinin iki mumlu abajurları, Josephine'in Le Creusot'daki Montcenis fabrikasında yapılan şampanya kadehleri, Joseph Dufours'un tasarladığı duvar kâğıtları, Gobelins fabrikasında üretilen duvar halıları ve Marie-Joseph Genu'nun tasarladığı sosiyerler bu ürünlere verilebilecek örneklerden bazılarıdır.[93]

Konsüllük ve Birinci İmparatorluk döneminde sanatsal yaratım alanındaki bu patlama Napoléon'dan azade düşünülemezdi. Zira İmparator on yıldan uzun bir süredir Avrupa'da sanatsal üretimin en büyük hamisiydi. Elbette bu sanatçı ve zanaatkârların büyük kısmı Avrupa'nın farklı noktalarında da iş bulabilirdi –ayrıca yine bu isimlerin çoğu 1799'dan önce ya da 1815'ten sonra parlamışlardı– ancak İmparator'un ve karısının teşviki ve cesaretlendirmesi olmaksızın görkemli imparatorluk tarzının gelişmesi mümkün olmazdı.

Napoléon, 16 Nisan 1810'da André Masséna'yı, mareşalin aksi yöndeki isteklerinin hilafına yeni teşkil edilen *Portekiz Ordusu*'nun başına atadı. Masséna, Lobau'da attan düştüğünden beri solunum yollarında baş gösteren bir problemden muzdarip olduğu gibi Eylül 1808'de gerçekleştirdikleri bir av partisinde Napoléon'un hatalı nişan alması yüzünden neredeyse kör kalıyordu. (Napoléon yaptığı hatanın ardından şu yavan özür cümlesini kurmakla yetinmişti: "Atlattığın onca tehlikeden sonra böyle bir atış yüzünden yaralanman ne kötü bir talihsizlik."[94]) Ancak ikili yüz yüze bir araya geldiğinde Napoléon, uygulayacağı strateji konusunda tamamen özgür olacağını ve ikmal yönünden hiçbir problem yaşamayacağını söyleyerek Masséna'yı komutayı üstlenmeye ikna etti.[95] Gelgelelim Masséna'ya Portekiz'i Wellington'ın elinden söküp almak için toplam mevcudu 70.000'i bile bulmayan yalnızca üç kolordu verildi. Oysa Napoléon, seferi kendi yürütmeyi tasarladığı dönemde 100.000'den fazla askere ihtiyacı olacağını düşünmüştü. 29 Mayıs'a gelindiğinde Napoléon'un mikro düzeyde yönetim çılgınlığı ağır bastı ve İmparator, Masséna'ya en büyük şahsi düşmanı Berthier aracılığıyla ne zaman nereye ilerleyeceğini belirten detaylı emirler göndermeye başladı.

Temmuz sonlarında doğru Masséna'nın tamamen haklı gerekçelerle sunduğu şikâyetler Berthier'nin hâlden anlamaz tavrı karşısında sonuçsuz kaldı. (Masséna'nın yakındığı konular arasında askerlerin altı aydır maaş almaması, binlerce tayının taşıt eksikliğinden geride bırakılması, yeterli katır olmadığı için topların üçte birinin İspanya'da bırakılması ve vadedilen takviye birliklerin gönderilmemesi sayılabilirdi.) Masséna tüm bunlara rağmen bir aydan daha kısa bir sürede Wellington'ı Lizbon'un 32 km yakınına kadar kovaladı ancak en nihayetinde Torres Vedras Hatları olarak anılan çetin savunma bölgesinde durmak zorunda kaldı. Şayet emrinde ağır toplar bulunsa ve büyük miktarda takviye kuvvet gönderilseydi Masséna hatların en zayıf noktasını tespit edip cepheyi yarabilirdi ancak iki olanağa da sahip olmadığından böyle bir ihtimal hiç gerçekleşmedi. Napoléon, Masséna'nın sayıca çok daha kalabalık olan ordusunun Wellington'ın emrindeki 25.000 askere kolayca üstün geleceğini düşünüyordu ancak İmparator, Wellington'a hizmet eden 25.000 Portekizliyi hesaba katmıyordu. Ayrıca Torres Vedras Hatları'nı bizzat

görmediği için hatların savunma kapasitesini de küçümsemişti. İmparator'un bu kanısı ancak General Maximilien Foy'un 24 Kasım'da kendisine durumu açıklamasının ardından değişecekti.

Bugün, hatların 1810'daki durumuna uyacak şekilde büyük bir ustalıkla restore edilen kısımları ziyaret edildiğinde Masséna'nın karşı karşıya kaldığı aşılmaz durum tüm açıklığıyla görülebilir. 7.000 Portekizli işçinin 46 km'lik Lizbon yarımadası boyunca en az üç hat hâlinde inşa ettiği savunma bölgesinde 165 tahkimli tabya bulunuyor, bu tabyalar 628 topla himaye ediliyordu.[96] Bu tedbirlere ilaveten Kraliyet Donanması hatlar arasında iletişimin hızlı bir biçimde sağlanabilmesi için bir telgraf sistemi teşkil etmiş, savunma bölgesinin kanatları Tagus Nehri ile denize konuşlandırılan gambotlarla desteklenmişti.

Napoléon her ne kadar Wellington'ı *Moniteur*'de "sepoy generali" diye anıp alaya alsa da Torres Vedras Hatları'na çekilirken uyguladığı gaddar "kavrulmuş-toprak" stratejisini takdir etti. Konuyla ilgili Chaptal'a "Avrupa'da bu önlemleri alabilecek iki kişi var: ben ve Wellington. Ancak böyle bir tedbiri aldığım için Fransa beni suçlarken İngiltere onu takdir eder" dedi.[97] Gerçekten de öyleydi. Wellington Portekiz'de yürüttüğü kavrulmuş-toprak stratejisinden dolayı hemen hemen hiç eleştirilmezken Napoléon Kutsal Topraklar'da, Prusya'da ve daha sonra Rusya'da uyguladığı benzer yöntemlerden dolayı şiddetli tenkitlerin hedefi oldu. Ocak 1811'e gelindiğinde yalnızca Drouet'nin 6.000 mevcutlu birliğiyle takviye edilen Masséna'nın ordusu, hatların dışında yer alan Santarém'de açlık çekiyor, firar ediyor ve yağmacılığa başvuruyordu. Masséna tüm imkânsızlıklara rağmen beklemeyi sürdürdü ancak geri çekilme ihtiyacının artık ertelenemez bir noktaya ulaşmasının ardından 5 Mart günü nöbetçi asker görünümü verilen samanla doldurulmuş korkulukları çeşitli noktalara yerleştirip Santarém'den ayrıldı. "Bunun işi bitmiş" diyecekti Napoléon Masséna için. "Dört asker ile bir onbaşıya bile komuta edemez!"[98]

İsveç'in geride bir varis bırakmayan 61 yaşındaki kralı XIII. Karl Mayıs 1810'da yaşamını yitirdi.* Bunun üzerine İsveçliler tacı Eylau Seferi'nde İsveçli savaş esirlerine iyi muamele eden Bernadotte'a sunmayı düşündü. Müstakbel hükümdarlarının geçmişte azılı bir cumhuriyetçi olmasını ya da göğsünde "Krallara Ölüm" dövmesi bulunmasını açıkçası hiç umursamıyorlar, Ruslar tarafından mağlup edilmelerinin ve Finlandiya'yı yitirmelerinin ardından Fransız bir mareşalin (özellikle de evlilik bağıyla Napoléon'un akrabası olan birinin) faydalı bir ittifaka zemin hazırlayacağını düşünüyorlardı.

* İsveç aristokrasisi, zekâ geriliğine sahip bir başka Avrupalı hükümdar olan Kral IV. Gustavus'u tahttan indirdikten sonra yerine amcası Karl'ı geçirmiş ancak tahta Mart 1809'da oturan Karl yaklaşık 1 yıl sonra yaşamını yitirmişti. –y.n.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi Napoléon ile Bernadotte'un arası hiç de İsveçlilerin düşündüğü gibi değildi. Napoléon geçen eylül ayında Viyana'dan Fouché'ye yazdığı mektupta Bernadotte'u kastederek "Bu adam ziyadesiyle kibirli" demişti. "Savaş Bakanı'na onu geri çekmeleri için emir verdim. Yetenek yönünden vasat. Kendisine güvenmiyorum. Bu büyük başkente akın eden dalaverecilere inanmaya fazlasıyla meyilli... Jena Muharebesi'ni kaybetmeme yol açacaktı. Wagram'da pek dirayetsizdi. Ayrıca Eylau'da olması gerekirken o gün muharebe alanında yoktu. Austerlitz'te de keza üzerine düşeni layığıyla yapmadı."[99] Tüm bunlar doğruydu. Hatta *Brumaire*'den biraz öncesine gidilirse daha fazlası da eklenebilirdi. Her şeyden öte Bernadotte, Napoléon'un eski sevgilisi Désirée'yle evlenmişti. Gelgelelim İsveç, Rusya'yla gelecekte vuku bulabilecek bir savaşta büyük faydalar sağlayabilirdi. Dolayısıyla İsveçliler Bernadotte'a (bir süre sonra sahip olacağı) tacı sunmak için Napoléon'un iznini istediklerinde İmparator, Bernadotte'u rahatsız eden bir tedirginlikle de olsa teklifi kabul etti. Bernadotte ise Wagram Muharebesi'nde sarf ettiği iğneleyici sözlerle hâlâ İmparator'a ukalalık yapıyordu.

Çar Aleksandr, Anna Pavlovna'nın reddedilmesi gibi Bernadotte'un İsveç'e gidişini de bir hakaret ve provakasyon addetti. Lakin Fransız ordusunda, rütbe basamaklarını tırmanma konusunda hayranlık uyandırıcı bir liyakat düzeninin olduğu görülüyordu. "Bernadotte'un durumu tüm askerlerin dikkatini çekti" dedi Yüzbaşı Blaze. "Hepimiz birer hükümdar asası taşıdığımız hülyasına kapıldık. Sıradan bir asker kral olmuştu işte! Aynısını bizlerin de yaşamaması için bir neden var mıydı?"[100]

Napoléon 3 Haziran 1810'da Fouché'yi Britanya ile yetkisiz ve gizli şekilde barış görüşmeleri yürüttüğü gerekçesiyle görevden azletti. Kendisine yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Benim için yaptığınız hizmetlerin farkındayım. Gayretinize ve bağlılığınıza da inancım tam. Lakin sizi görevde tutmam artık mümkün değil. İç güvenlik bakanlığı görevi mutlak ve koşulsuz bir güven hissi gerektirmektedir. Benim huzuruma ve devletin iç huzuruna halel getirdiğiniz için bu hissin varlığından bahsetmek artık mümkün değildir."[101] Fouché, Napoléon'un bilgisi dışında sermayedar Gabriel Ouvrard'ı (Kendisi Fouché'yle mektuplaşmalarında görünmez mürekkep kullanırdı), Britanyalı sermayedar Sir Francis Baring'i ve birkaç başka aracıyı yanına alıp Wellington'ın ağabeyi ve Britanya Dışişleri Bakanı Lord Wellesley ile detaylı barış müzakerelerine girişmişti.[102]

Napoléon, Fouché'nin görüşmelere Fransa İmparatoru'nu temsilen katıldığı izlenimini verdiğini ve dolayısıyla Wellesley'nin yanlış yönlendirildiğini öğrenince haklı olarak küplere bindi. Zira bu, "tüm siyasi ilişkilerinin tümden değiştiği" anlamına gelir ve "kişiliğinde leke" çalardı. Napoléon, Kıta Sistemi'yle Britanya'yı barışa zorlamayı amaçlıyordu ancak bu gizli diplomatik

girişim Londra'ya ne niyette olduklarından emin olmadıkları mesajını verecekti. Napoléon, Fouché'nin entrikalarından hareketle "gözünün daima insanların üzerinde olması gerekeceğinden ve bunun onu ziyadesiyle yoracağından" yakındı.[103] Nitekim Fouché vali olarak Roma'ya gönderilirken iç güvenlik bakanlığına onun rakibi Savary atandı.[104] Ouvrard ise Sainte-Pélagie'deki borçlular hapishanesine atıldı. Kendisi burada kalacağı üç yıllık süreci sessiz sinema ve iskambil oynayarak lüks koşullarda geçirecekti.[105]

Napoléon Temmuz 1810 itibariyle Kıta Sistemi'nin umduğu gibi işlemediğini anladı. Ancak sistemi tamamen rafa kaldırmaktan ziyade birtakım değişikliklerle sürdürmeye karar verdi. Uygulamaya konan "Yeni Sistem"e göre (*Le Nouveau Système*) belli kişi ve şirketlere Britanya'yla bir dizi ürünün ticaretini yapma ehliyeti verilecekti. Gelgelelim bu ehliyetlerin satılması, istismara kapı araladı. Örneğin Bourrienne Hamburg'da bu ehliyetleri satarak devasa bir servet edindi. Uygulama, kayırmacılık suçlamalarının da yayılmasına yol açıyor, imparatorluk sınırları içinde hizmet veren Fransız olmayan üreticiler ehliyetlerin daha ziyade Fransızlara verileceğine kanaat getirip duruma fena hâlde içerliyordu. 1810 ile 1813 yılları arasında Amerika'yla ticaret yapabilmeleri için Bordeaux'ya 181 genel, 607 tekil ehliyet verilirken Hamburg'a 68 genel ve 5 tekil ehliyet verildi.[106] Öyle ki Hazine Bakanı Mollien, Napoléon'un "Ehliyet sistemi aracılığıyla Kıta'yı gözden çıkarma pahasına, İngiltere'yle yapılacak ticareti tekelleştirme sürecinin bir parçası olmak istediğinden" şüpheleniyordu.[107] Örneğin Nisan 1812'ye gelindiğinde Napoléon Berthier'ye yazdığı bir mektupta "Korsika'da gümrük sistemi olmadığı için kahve ve şeker girişine yönelik bir engel görünmüyor. Lakin bu izin verme değil görmezden gelme yoluyla yapılmalı" dedi.[108]

İlerleyen yıllarda yayımlanan yeni kararnamelerle birlikte bürokratik detaylar ehliyet sistemini âdeta içinden çıkılmaz bir hâle soktu. Örneğin Manş Denizi kıyısındaki Antwerp ile Biscay Körfezi'ndeki Lorient arasına kalan bölgede ihracatın altıda biri şaraptan, kalanı ise brendi, tohum (esrar hariç olmak üzere) ve yasaklı olmayan diğer Fransız ürünlerinden oluşmalıydı. Charente Inférieure tahıl ihraç edebilirdi ancak ihracatın yarısı şarap ve brendiden oluşmalıydı. Roma yakınlarındaki Ostia ile İspanya sınırındaki Agde arasında kalan limanlardan hareket edecek gemiler yalnızca Doğu Akdeniz ve İspanya'daki dokuz limana gidebilirdi. Temmuz 1810'da yayımlanan yeni genelgelere göre valiler artık Fransa bandıralı olmayan gemilere lisans vermeyi reddedebilirdi.[109] Farklı fiyatlarla sunulan farklı ehliyet türleri farklı illerdeki farklı şirketlere farklı malları farklı yabancı limanlara götürme yetkisi veriyordu. Kurallar görünüşe göre keyfî olarak sürekli değişiyor, muhtemel tüm birleşim ve değişimleri kapsayan sayısız yeni madde ve alt madde

getiriliyordu. Napoléon küçük detaylara yönelik her zamanki dikkatiyle tüm bu sürece nezaret ediyordu. Örneğin 14 Ağustos'ta Paris'teki vergi müdürüne "11 Temmuz'da Cenova'ya abanoz yüküyle gelen aracının (*conciliateur*) kabulüne kim izin verdi?" diye yazmıştı.

Ruslar "Yeni Sistem"i kendilerine hakaret addettiler. Zira Rusların Britanyalılarla ticaret yapması hâlâ yasakken Fransız üreticiler bu ablukadan yakayı kurtarmış gibi görünüyordu. Çar Aleksandr'ın Tilsit'te Napoléon'a gösterdiği dostluğun, hatta Erfurt'taki iyi niyet atmosferinin nasıl değiştiği Friedrich Wilhelm'in emir subayı Baron Friedrich von Wrangel'in Temmuz 1810'da Çar'a yaptığı ziyarette görülebilirdi. Wrangel, Kraliçe Louise'nin akciğer yetmezliği ve kalp tümöründen yaşamını yitirdiğini söyleyince Çar "Kraliçe'nin intikamını alacağıma ant içerim" dedi. Aldığı haber karşısında içtenlikle üzülen ve Kraliçe'nin Tilsit'te maruz kaldığı muameleden dolayı öldüğünü söyleyip gülünç bir şekilde Napoléon'u suçlayan Aleksandr "Kraliçe'nin katili bunun hesabını verecek" diye sürdürdü sözlerini.[110] Orduyu modernleştirme süreci i tüm hızıyla sürdürdüğünü de belirten Çar, bunu asılsız bir söylentinin aksine Napoléon'un Hindistan'ı işgaline destek olmak ya da Rusya'nın hâlihazırda Osmanlı İmparatorluğu ve İran'la süren savaşı için değil, Fransa'yla kozlarını paylaşmak için yaptığını belirtti. "1814'e kadar," diye devam etti Çar, "kesin hesaplamalarıma göre iyi teçhiz edilmiş 400.000 mevcutlu ordumla muharebe meydanlarına çıkacağım. 200.000 askerle Oder'i, 200.000 askerle Vistül'ü aşacağım."[111] Avusturya ve Prusya'nın da o gün geldiğinde Fransa'ya başkaldırıp onun ardından geleceğini beklediğini de eklemeden geçmedi.

Napoléon, aile bağlarından dolayı Avusturya'nın Fransız siyasi yörüngesinde kalmasını beklemesine karşın 3 Temmuz 1810'da öz kardeşi Louis'yi Hollanda halkının çıkarlarını Fransa İmparatorluğu'nun önüne koyduğu gerekçesiyle ve özellikle de silahaltına alma ve Kıta Sistemi hususlarındaki tavrı dolayısıyla tahttan almaktan çekinmedi. İmparator, Marie Louise'e yazdığı mektupta "Tüm hataları bir yana, onu öz evladım gibi yetiştirdiğimi unutmam mümkün değil" dedi.[112] Savary'ye ise "Genç bir topçu subayıyken onu kendi maaşımla büyüttüm" diye yazdı. "Ekmeğimi bölüşmüştüm onunla. Bana yaptığını görüyor musunuz?"[113] Nitekim Hollanda ilhak edildi ve imparatorluğa bağlı bir dizi il olarak yönetilmeye başlandı. Avusturya'nın kaplıca kasabalarına sürgüne giden Louis ise buralarda vücudunu üzüm kabuklarıyla kaplatıp sıcak sularda banyo yaparken askerî öğrenci olduğu dönemde kullandığı Saint-Leu Kontu mahlasıyla Napoléon karşıtı kitapçıklar kaleme aldı.

Napoléon, Aleksandr'la ilişkisinin kötüye gittiğini bilmiyor değildi. Ağustos başlarında Saksonya Kralı'na yazdığı gizli mektupta muhtemel bir Rus taarruzuna karşı ordusunu güçlendirmesini ve bilhassa Polonya topraklarındaki

Modlin Kalesi'ne takviye birlik göndermesini istedi. Aleksandr'ı kastederek "İlişkimiz gayet iyi" dedi. "Ancak tedbirli olmak lazım."[114] Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'yla anlaşmaya varır görünmesiyle Napoléon Caulaincourt'dan Aleksandr'ı uyarmasını istedi. Rusya'nın Eflak ve Boğdan ile Tuna Nehri'nin sol yakasındaki toprakları elde etmesinden memnuniyet duyduğunu belirten Napoléon "Şayet nehrin sağ yakasında toprak elde ederse ve Sırplarla ilgili konulara müdahil olurlarsa benimle olan anlaşmasını ihlal etmiş sayılır" diye de ekledi. Çünkü İmparator'a göre "Tuna'nın sağ yakasında elde edilebilecek bir karış toprak bile Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığına darbe indirir ve bu da mevcut durumu tümden değiştirir[di]."[115] Rus birliklerinin hareketleriyle ilgili istihbarat talebinde bulunan Napoléon, ekim ortalarına gelindiğinde Danzig ve Almanya'nın kuzeyindeki kuvvetlerini takviye etmeye başladı. Ruslar da keza Dvina ve Berezina nehirlerini tahkim ediyordu. İki süper güç arasındaki kıvılcımların sayısı her geçen gün tehlikeli bir biçimde katlanarak artıyordu.

1810, Napoléon için iyi ve kötü gelişmelerin bir arada yaşandığı bir yıl oldu. İmparator, Fransa'yı toprak ve nüfuz bakımından doruk noktasına ulaştırırken imparatorluğun geleceğini kötü etkileyebilecek birtakım hatalar yapmaktan da kaçamadı. Bu hataların büyük bir kısmı dış müdahaleden kaynaklanmıyordu. Keza yaşadığı problemlerin birçoğunda sorumluluk, bugün görmekteyiz ki ona aitti. Örneğin Papa'yı tutuklatmak şöyle dursun kendisiyle alenen tartışmasına bile lüzum yoktu. Hanedan inşası için ittifak arayışlarında aceleci davranması Aleksandr'ı gücendirmiş ve Polonya Krallığı'nı yeniden tesis etmek gibi bir niyeti olmamasına rağmen Çar'ın bu konuda şüpheye düşmesine yol açmıştı. Avusturyalı bir gelinle yaptığı evlilik Schönbrunn Antlaşması'nın ağır barış koşullarını yumuşatmaya yetmeyecekti. Masséna layıkıyla desteklenmeli ya da belki de Portekiz'e hiç gönderilmemeliydi. Hatta belki de Wellington'la kozlarını paylaşmak üzere Portekiz'e bizzat Napoléon'un gitmesi gerekirdi. Güven vermeyen ve gücenmiş durumdaki Bernadotte'un İsveç gibi stratejik önemi haiz bir devletin başına geçmesine müsaade etme kararı hatalıydı. Bir başka hatası, alenen kendisine ihanet eden Fouché'yi cezalandırmamaktı. Benzer şekilde Kıta Sistemi'ne dair ehliyet düzenlemesinin imparatorluk, müttefik devletler ve özellikle de Ruslar nezdinde bir riyakârlık yarattığını görmesi gerekirdi. Aleksandr ordusunu modernize edip bir intikam savaşına hazırlanırken *Grande Armée* mevcut durumunda Almanya'da Ruslara karşı bir hudut savaşı yürütmeye fazlasıyla yetkindi. Özellikle de Avusturya evlilik bağıyla pasifize edilmişken... Şu aşamada hiçbir hasım devlet Charlemagne'ın krallığını bile geride bırakıp Antik Roma'dan bu yana Avrupa'nın en büyük gücü hâline gelen Fransa İmparatorluğu'nun mevcudiyetini tehdit edemezdi. Bunu yalnızca Napoléon'un kendisi yapabilirdi.

Üçüncü Bölüm

Son Perde

XXIII
Rusya

"Fransızlar cesurdur ancak uzun süreli mahrumiyet ile kötü iklim koşulları onları yıpratır ve cesaretlerini kırar. İklimimiz ve kışımız savaşta müttefikimiz olacak."

–Çar Aleksandr, Caulaincourt'a hitaben. 1811 başları.

"Kişi, Talih Tanrıçası'nın sunabileceğinden fazlasını talep etmemelidir."

–Napoleon, St Helena'dayken.

Napoléon 1811 yılının pek çok haftası ı imparatorluğun farklı noktalarını gezerek geçirdi. Seyahatlerini her daim büyük bir süratle gerçekleştiren İmparator, güz mevsiminde 22 günde 40 şehri dolaştı. Üstelik Flushing'deki sert rüzgâr sebebiyle *Charlemagne* isimli savaş gemisinde boşa geçirdiği iki buçuk gün ile Meuse Nehri'nin taşması sebebiyle Givet'de yitirilen bir gün de bu sürece dâhildi. İmparator, gittiği yerlerde şehrin ileri gelenleri tarafından yapılan övücü konuşmalardan ziyade süsten arındırılmış net bilgilerle ilgileniyordu. Örneğin bir defasında bir belediye başkanı ezberden konuşma yaparken problem yaşayınca Napoléon "şehrin anahtarlarını sunması için kendisine süre tanımamış, arabacıya sertçe devam etmesini emretmiş ve en nihayetinde belediye başkanı kendi kendine konuşmak zorunda kalmıştı. Belediye başkanı ertesi gün *Moniteur*'de anahtarları sunduğunu belirten bir yazıya rast gelip konuşmasının tamamının yayımlandığını görünce bir parça da olsa teselli bulmuş olmalıydı. O dönem memurluk yapan Theodor von Faber'e bakılırsa "'Uzun söylevlere lüzum yok, baylar!' ifadesi, Bonaparte'ın, huzurunda titreyen heyetlerin lafını kesmede sıklıkla kullandığı cesaret kırıcı cümlelerden biriydi."[1] Belediye başkanlarına yönelttiği sorular ise Napoléon'un bilgiye ne denli aç olduğunun aleni göstergesiydi. Nüfus, ölüm oranları, gelirler, ormancılık, resmî ücretlendirmeler, hukuk ve ceza davaları, belediye tarafından toplanan vergiler ve silahaltına alma konusu Napoléon'un sorguladığı konulardan

bazılarıydı. "Sizin tarafınızdan onaylanan cezaların kaçı Temyiz Mahkemesi tarafından bozuldu?" ya da "Rektörlere uygun lojman sağlamanın yollarını buldunuz mu?" türünden sorular da yine Napoléon'un belediye başkanlarına sorduğu sorulardandı.[2]

Napoléon 4 Kasım 1810'da Aleksandr'a yazdığı mektupta "Son Leipzig Fuarı'nda sergilenen ve Rusya'dan 700 yük arabasıyla getirilen ürünlerin [İngiliz] kolonilerine ait olduğuna dair kanıtlar var" dedi. "20 İngiliz savaş gemisinin himayesinde hareket eden İsveç, Portekiz, İspanyol ve Amerikan bandıralı 1.200 ticaret gemisi de keza yüklerini kısmen Rusya'ya bırakmış."[3] Napoléon mektubun devamında "İngiliz mallarına el koyulmasını" talep etti. Aralık ayına gelindiğinde ise Paris'teki Rus Büyükelçi Aleksandr Kurakin ile Caulaincourt'dan eş zamanlı olarak Çar'ı uyarmalarını ve Rus limanlarını Tilsit Antlaşması'nı ihlal edecek şekilde İngiliz mallarına açması hâlinde savaşın kaçınılmaz olduğunu söylemelerini istedi.[4]

Napoléon 19 Aralık 1810'da büyük oranda Kuzeybatı Almanya'daki kaçakçılık faaliyetleriyle mücadele etmek amacıyla Hamburg, Bremen ve Lübeck gibi Hansa kentlerini ilhak etti. Roma, Hanover ve Hollanda'nın ardından son 12 ayda gerçekleşen bu dördüncü ilhak eylemi, tıpkı öncekiler gibi Napoléon'un Britanya'ya karşı yürüttüğü kısıtlayıcı ekonomik savaşa yönelik saplantısının bir sonucuydu. Lakin bu büyük kentlerin idaresini doğrudan ele almak, Weser Nehri'nin sol yakasında bulunan 5.200 km²'lik Oldenburg Dukalığı'nı elde etmeksizin coğrafi ya da ekonomik açıdan bir anlam ifade etmiyordu. Oldenburg Dukalığı'nın saltanat naibi Dük Peter ise Çar Aleksandr'ın kız kardeşi Grandüşes Katerina Pavlovna'nın kayınpederiydi. Dük Peter Napoléon tarafından defaatle uyarılmasına rağmen Britanya'yla ticaretini alenen devam ettiriyordu. Öyle ki Oldenburg Dukalığı bir anlamda devasa bir kaçak mal deposuna dönmüştü.[5] Dukalığın bağımsızlığı her ne kadar Tilsit'te garanti altına alınmış olsa da Napoléon Hansa kentlerini Fransa topraklarına kattığı gün bu gerekçeyi kapatmaya ve Oldenburg'u da ilhak etmeye karar verdi. Bir ay sonra Dük Peter'e dukalığını kaybetmesinin bir tesellisi olarak küçük bir prenslik olmasına karşın Oldenburg'dan altı kat daha büyük olan Erfurt'u teklif etti. Lakin bu durum Aleksandr'ın kendisini daha fazla hakarete uğramış hissetmesine yol açtı.[6]

Aslına bakılırsa Fransız-Rus gerginliği Napoléon'dan çok öncesine dayanıyor, XVI. Louis'nin Rus yayılmacılığına karşı Osmanlı'yı desteklemesine ve Baltık Denizi'nde İsveç Kralı III. Gustavus'la iş tutmasına kadar uzanıyordu. Büyük Petro'dan sonra tahta çıkan çarlar ve imparatoriçeler 17. yüzyılın sonunda gözlerini daima batıya dikmiş ve çıktıkları seyahatlerde Versay hariç olmak üzere Avrupa'nın tüm büyük saraylarını ziyaret etmişlerdi. St Petersburg

şehrinin kuruluşu da keza batıya yönelişin bir tezahürüydü. Aleksandr, Eflak ve Boğdan'ı ilhak ederek Rusya sınırlarını Tuna'ya kadar genişletmiş ve gözlerini aç bir kurt gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına dikmişti. Aslen bir Alman prensesi olan ve Fransa'yı uzun yıllar muhtemel bir düşman addeden Aleksandr'ın büyükannesi Büyük Katerina ise 1772 ve 1795 yılları arasında Polonya'yı üç kez bölmüştü. Aleksandr'ın babası I. Pavel de benzer şekilde Malta Şövalyeleri'nin büyük üstadı olmuş ve şöhretli General Suvorov'u Lombardiya ve İsviçre'ye göndermişti. Dolayısıyla Rusya'nın Avrupa'da başat bir güç olma arzusunun kökleri bir hayli geriye uzanıyor ve bu durum hangi dönemde olursa olsun Avrupa'nın egemen devletiyle iplerin gerilmesine yol açıyordu. 18. yüzyılın büyük kısmında ve Napoléon devrinde bu devlet kuşkusuz Fransa'ydı.

Aleksandr Fransa'yla yeni bir savaşa girmenin planlarını Napoléon'un Oldenburg'u ilhak etmesinden önce de yapıyordu.[8] Savaş Bakanı Barclay de Tolly, askerî danışman General Ernst von Phull, Fransız siyasi göçmen Allonville Kontu ve Çar'ın eski yaverlerinden Kont Ludwig von Wolzogen Ekim 1810'dan itibaren taarruza ve savunmaya yönelik tüm ihtimallerin detaylı bir dökümünü Çar'a sunmaya başladı. Aralık başlarında Barclay önleyici ve hızlı bir Rus taarruzunun Polonya'da bulunan Fransız üslerini yok etmesini öngören bir plan hazırladı. Plana göre bu taarruzun ardından bugün Belarus'un güneyi ile Ukrayna'nın kuzeyinde yer alan Pripyet Bataklıkları'nın her iki yanını kapsayan bir savunma muharebesi yapılacaktı.[9] Tilsit'te içten bir dost (en azından Napoléon'un umutları o yöndeydi), Erfurt'ta ise gönülsüz bir müttefik olan Aleksandr, artık gitgide müstakbel bir düşman görüntüsü çiziyordu.

Tilsit'te ticarete getirilen kısıtlamalar Rus hazinesinin sürdürülemez şekilde büyük açıklar vermesine yol açmıştı. 1808'de 126 milyon ruble olan bu açık, 1809'da 157 milyona çıkmış, 1810'da ise 77 milyon seviyelerinde seyretmişti. Ülkenin ulusal borcu bu süreçte 13 kat artarken bu durum para biriminde feci bir değer kaybına yol açmıştı. 1808 tarihinde Baltık ihracat hacmi de düşmüş, 1806 yılındaki ihracatın üçte biri ancak yapılabilmişti.[10] Napoléon'un Hansa kentleri ile Oldenburg'u ilhak ettiği 19 Aralık günü Çar Aleksandr misilleme olarak yıl sonundan itibaren Amerika gibi taraf sız devletlerle (Britanya dâhil edilmemişti) serbestçe ticaret yapılacağını, bazı lüks Fransız mallarının yasaklanacağını, şarap gibi diğer Fransız mallarına ise ağır gümrük vergileri konacağını öngören bir kararname (*ukaz*) yayımladı.[11] Cambacérès'e göre bu kararname "Fransızların Ruslarla olan ticari ilişkilerini bitirmiş ve... Aleksandr'ın gerçek niyetini gözler önüne sermişti."[12] Kararnameye göre İngiltere'de üretilen tüm mallar yakılacaktı ancak aynı işlem Fransa ve Ren Konfederasyonu'nda üretilen belli başlı ipek ve kumaş mamullerine de uygulanacaktı. Napoléon olanları öğrenince "Sanayi ürünlerinin ve

Napoléon Devrinde Avrupa, 1812
Fransa İmparatorluğu
Napoléon kontrolündeki devletler
Napoléon'la müttefik devletler
Bağımsız devletler
Kuzey Denizi
DANİMARKA
İRLANDA
BÜYÜK BRİTANYA
Londra
Atlas Okyanusu
Brüksel
Paris
0 100 200 300 mil
0 200 400 km
FRANSA İMPARATORLUĞU
İSVİÇRE
PORTEKİZ
Lizbon
Madrid
İSPANYA
KORSİKA
SARDİNYA
Akdeniz
İSVEÇ
Baltık Denizi
İSVEÇ POMERANYASI
Danzig
Tilsit
Königsberg
LİTVANYA
Vilna
Drissa
Moskova
St-Petersburg
RUSYA İMPARATORLUĞU
PRUSYA
Bialystok
Berlin
VARŞOVA DUKALIĞI
Poznan
Varşova
REN KONFEDERASYONU
VOLHİNYA
PODOLYA
Prag
AVUSTURYA İMPARATORU
Münih
Viyana
Budapeşte
BOĞDAN
EFLAK
Bükreş
Karadeniz
İTALYA
PAPALIK
Adriyatik Denizi
Roma
NAPOLİ
Napoli
OSMANLI İMPARATORLUĞU
İstanbul
KORFU
İYON ADALARI
SİCİLYA
Messina Boğazı
MALTA

tebaamın emeğinin yandığını görmektense yüzüme okkalı bir sille yemeyi tercih ederim" dedi.[13] Britanyalıların *ukaz* düzenlemelerinden kaçınabilmek için Rus gümrük memurlarının örtülü iş birliğiyle gemilere Amerikan bandırası çekmesi çok uzun sürmeyecekti.[14]

1811, kıta çapında iki yıl sürecek bir ekonomik krizin tetiklendiği yıl oldu. Britanya da bu krizden azade değildi. Zira ülke verimsiz hasat, kitlesel işsizlik, ücret kesintileri, sanayileşmeye karşı direniş ve gıda kıtlığı ile boğuşuyordu.[15] Fransa'nın doğusundaki Mulhouse'da 60.000 kişilik işgücünün üçte ikisi, Lyons'da ise 20.000 kişi işsiz kaldı.[16] Napoléon'un büyümeyi teşvik etmeye ihtiyacı vardı ancak rekabetin ve serbest kur sisteminin pozitif olgular olduğunu reddeden Colbertçi ekonomi yaklaşımını benimsediği için Kıta Sistemi'ni daha sıkı kurallara bağladı. Üstelik bu adım, Rusya ile yeni bir savaşın fitilini ateşleme pahasına atıldı. Napoléon Rusya'nın Sistem'den ayrılmasına izin verilmesi durumunda diğer ülkelerin de böyle bir talepte bulunmasından korkuyordu ancak 1811 yılı itibariyle hiçbirinin böyle bir teşebbüste bulunma olasılığı yoktu.

Napoléon 1812'ye kadar Kıta Sistemi'nin işlediğine inandı ve Londra'daki bazı banka ve ticari teşebbüslerin batışını buna yordu. Özel sekreteri Baron Fain'in ifadesiyle "Biraz daha gayret gösterilmesi ve ablukanın bir müddet daha sürdürülmesi Britanya'nın kibrini dize getirebilirdi."[17] Yine Fain'e göre Napoléon, Britanya'nın "Hindistan işgalini, Amerika'daki savaşı, Akdeniz teşekküllerini korumayı, İrlanda'yı ve kendi kıyılarını savunmayı, devasa bir donanmayı asker yönünden beslemeyi ve Yarımada'da Fransa'ya karşı inatçı bir savaşı sürdürmeyi" aynı anda sürdüremeyeceğini düşünüyordu.[18] Tam aksine tüm bunlar, Britanya hükûmetinin güvenilirliği ile ekonominin sağlam temelleri sayesinde eş zamanlı olarak yürütülebiliyordu ve Napoléon Britanya'yı ekonomik olarak çökertebilmek için Kıta Sistemi'nin tüm Avrupa'yı kuşatması gerektiğinden emindi. 1807 ve 1809'da Prusya ile Avusturya'yı sisteme dâhil eden Napoléon, Britanya ekonomisi için hiçbir zaman ciddi bir paydaş olmamasına rağmen Rusya'nın Sistem dışında kalmasına müsaade etmeyecekti. (Öte yandan Britanya, Rus ekonomisinde çok önemli bir paya sahipti.) O tarihlerde Britanya ihracatının %1 9'u İber Yarımadası'na yapılıyordu ki bu da Napoléon'un Rusya'ya baskı uygulamak yerine İspanya'ya dönmesini gerektiren bir başka sebepti.[19]

Bununla birlikte Napoléon Britanya'nın 1811 ile 1812'nin ilk yarısı boyunca Kıta Sistemi'nden ciddi derecede etkilendiğini söylemekte haklıydı. Zira bu dönem "Britanya devleti için büyük tehlike yılları" olarak tanımlanıyordu.[20] Ticaret hacmi hızla düşmüş, 1810'da 70 pound olan %3'lük devlet tahvilleri 1812'de 56 pounda düşmüş, 1811 ve 1812'deki verimsiz hasat gıda kıtlığına yol açıp enflasyonu tetiklemiş ve savaş masrafları 1810'da 16 milyon

pound olan cari açığın 1812'de 27 milyon pounda yükselmesine yol açmıştı. 1811/1812 kışı itibariyle Liverpool nüfusunun %17'si işsizdi. Ayrıca içten içe kaynayan grupları ve sanayileşme karşıtlarını bastırabilmek için Midlands ile İngiltere'nin kuzeyinde milis kuvvetleri istihdamı icap etmişti. İsyancı elebaşları Avusturalya'ya sürgün edilmiş ya da bazı durumlarda idam cezasına çarptırılmıştı.[21] Ancak Britanya ekonomisi en vahim durumuna Haziran 1812'de düştü. Çünkü bu tarihte ticaret ve haciz konuları yüzünden Amerika ile bir savaş patlak verdi.[22] Ancak Spencer Perceval, Fain'in listesindeki diğer yükümlülükleri yerine getirmenin yanında Yarımada Savaşı'nı mali olarak destekleme politikasına sıkı sıkıya bağlı kaldı. Britanya'nın üzerindeki bu devasa baskı ancak 1812 sonları ile 1813 başlarında, Napoléon'un Rusya seferine çıkması sayesinde azaldı. Şayet Napoléon bu sefere çıkmasaydı Britanya'nın Kıta Sistemi'ne karşı daha ne kadar dayanabileceğini kestirebilmek son derece güçtür.

Rusya'da ilan edilen *ukaz*, Tilsit ve Erfurt antlaşmalarını doğrudan ihlal ediyor ve o dönem itibariyle 600.000'i aşkın mevcuda sahip bir ordu kurmaya muktedir durumdaki Napoléon'un imparatorluk düzenini tehdit ederek Fransa'ya bir savaş gerekçesi sunuyordu. Ancak Napoléon 1812'de Rusya'yı mağlup etseydi bile bu devasa ülkeyi Kıta Sistemi'ni uygulamaya zorlayamayabilirdi. Ne yapacaktı? Güney Baltık kıyılarını tamamen ilhak edip St Petersburg'a Fransız gümrük memurları mı atayacaktı? Napoléon kuvvetle muhtemeldir ki Aleksandr'ın mağlup edildikten sonra tıpkı 1807 ve 1810'da olduğu gibi bu sistemi kendisi adına işleteceğini düşünüyordu ancak planın bu hayati bileşeni üzerine uzun uzadıya kafa yorduğu şüphelidir. Zira sayısız mektup kaleme almasına karşın savaşın ardından Britanya ile ticareti yasaklamak adına ne gibi tedbirler alacağından üstünkörü bile olsa söz ettiği bir mektup bulunmamaktadır.

Aleksandr, 1810 yılının Noel günü Prens Adam Czartoryski'ye "Polonya'nın yeniden tesisi" temalı bir mektup yazıp dobra dobra şu ifadeleri sarf etti: "Rusya bunu gerçekleştirebilir... Bu fikir her daim ilgimi cezbetmiştir. Şartlar iki kez bunu gerçekleştirmeme engel olduysa da fikri aklımdan çıkarmış değilim. Şu anda şartlar Polonya'yı tesis etmek için hiç olmadığı kadar uygundur."[23] Czartoryski'den nabız yoklamasını isteyen Aleksandr, Polonyalıların "hangi tarafın girişimiyle olursa olsun" müstakil bir millet olmayı kabul edip etmeyeceklerini, "çıkarlarını samimiyet ve bağlılıkla koruyacak bir devlete ayrım gözetmeksizin katılıp katılmayacaklarını" sormasını istedi. Çar, katı bir gizlilik talebinde bulunduğu Czartoryski'ye "Ordunun genel kanısını şekillendirmede en etkili subayın kim olduğunu" da sordu. Tüm bunları yaparken niyetini gizlemiyor, "Polonya'yı yeniden canlandırma" teklifinin "Napoléon'un dehasını dengeleme çabasından kaynaklanmadığını, bilakis Varşova Dukalığı'nı Fransa güdümünden koparıp Napoléon'un emrindeki

kuvvetleri zayıflatma isteğinin ve Almanya'nın Napoléon'a yönelik genel öfkesinin bir sonucu olduğunu" açıkça belirtiyordu. Çar, mektuba Napoléon'un Almanya'daki 155.000 mevcutlu ordusuna karşı Rus, Polonyalı, Prusyalı ve Danimarkalı kuvvetlerin toplamda 230.000'e ulaşabileceğini gösteren bir tablo ekledi. (Gelgelelim Aleksandr'ın yalnızca 60.000 Fransız askerini hesaba katması ve Danimarka'nın Fransa'nın sadık bir müttefiki olması tabloyu anlamsız kılıyordu.) Sözlerini parmak sallayarak bitiren Aleksandr, bu türden fırsatların yalnızca bir kez geldiğini, bunun dışındaki ihtimallerde Rusya ve Fransa'nın ölüm kalım savaşına tutuşacağını, Polonya'nın ise bu savaşta muharebe meydanı hâline geleceğini söyledi. Son sözü ise şu oldu: "Polonyalılar ancak Napoléon'un şahsından destek görebilir, Napoléon da bir ölümlüdür."[24] Cevap mektubunda mantığı elden bırakmayan Czartoryski, Çar'ın sunduğu sayıları sorguladıktan sonra "Fransızlar ile Polonyalıların silah arkadaşı olduğunu... Rusların ise baş düşmanları olduğunu" belirtti. İspanya'da savaşan 20.000 Polonyalıdan da bahseden Czartoryski ani bir taraf değişikliğinde bu askerlerin "Napoléon'un gazabına" uğraması ihtimaline değindi.[25]

Bu mektuplaşma, 1811 baharından itibaren Aleksandr'ı taarruz temelli bir savaş düşüncesinden uzaklaştırdı. Öte yandan Napoléon 1812 baharına kadar Rusya'nın ani bir taarruzuna maruz kalacağını düşünüyordu. Şayet Aleksandr'ın o dönemlerde Avusturya ve Prusya ile gizli askerî sözleşmeler imzalamaya çalıştığını bilse daha da endişelenirdi. Aleksandr, Eylül 1810'da Barclay'nin orduya alımları hızlandırma ile köklü askerî ve toplumsal reformlar gerçekleştirme tekliflerini onaylamıştı.[26] Rusya bu bağlamda kolordu ve tümen sistemlerini uygulamaya koydu; Harp Akademisi kapatıldı ve tüm askerî yetkiler Savaş Bakanlığı'nın bünyesinde toplandı; askerî üretim yapan fabrikalara dinî tatillerde de çalışmaları emredildi; "Büyük Muvazzaf Ordunun İdaresine Dair Yönetmelik" başlığını taşıyan ve pek çok yeniliğin yanı sıra erzakın daha iyi bir şekilde toplanıp dağıtılmasını da öngören bir kanun kabul edildi; ordu komutanlarının yetkileri düzenlenerek sistemli hâle getirildi ve daha etkin bir kurmay yapısı tesis edildi.[27] Son savaşlarını kuzeyde İsveç'e ve güneyde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı veren Aleksandr, nispeten az korunan batı sınırında kapsamlı bir tahkimat programının sorumluluğunu da üstlendi. Bu programa ek olarak Sibirya, Finlandiya ve Tuna'daki birliklerin Polonya sınırına sevk edilmesi Napoléon tarafından provokasyon addedildi. Zira Méneval'e göre İmparator 1811'in başlarında Rusya'nın "İngiltere ile ortak hareket etme" niyetinde olduğuna kanaat getirmişti.[28] Aleksandr 1811 yılının ilk haftası kız kardeşi Katerina'ya bir mektup yazıp "Görünen o ki bir kez daha oluk oluk kan akacak. Lakin bundan kaçınabilmek için mümkün olan her şeyi yaptım" dedi.[29] Gelgelelim 1810 yılındaki yazışmaları ve eylemleri Çar'ı yalanlıyordu.

İki tarafta da büyük bir ordu toplama çabası başladı. Napoléon 10 Ocak 1811'de *Grande Armée*'yi dört kolordu hâlinde yeniden örgütledi. Davout ve Oudinot komutasındaki iki kolordu Elbe'ye konuşlandırılırken Ney'e bağlı üçüncü kolordu Mainz, Düsseldorf ve Danzig'i işgal etti. Danzig Ocak 1812'ye kadar 400.000 askere ve 50.000 ata yetecek kadar erzakı bulunan devasa bir garnizon şehrine dönüştürülecekti. Nisan 1811'de sadece Stettin ve Küstrin'e (bugünkü Szczecin ve Kostrzyn şehirleri) bir milyon tayın depolandı.[30] Napoléon bu süreçte en önemli hususlardan en ince detaylara kadar her şeyle bizzat meşgul oldu. Örneğin, 3 Şubat'ta Clarke'a "Rusya'yla savaşacak olursam Polonyalı isyancılar için 200.000 tüfek ve süngüye ihtiyacım olacağını öngörüyorum" diyen İmparator, Roma'ya intikal eden 100 askerden 29'unun Breglio'da* firar ettiğine dair bir şikâyetle de yine şahsen ilgilendi.[31]

Napoléon 1805 ve 1809'da Avusturya'yla savaşmak istemediği gibi o gün de Rusya'yla savaşmaya can atmıyordu. Ancak imparatorluğunu tehlikeye atacağını düşündüğü tavizler vererek savaştan kaçacak da değildi. 1812'nin şubat sonlarında Aleksandr'a hitaben yazıp Çar'ın emir subayı ve Paris'teki Rus Büyükelçiliği'nde görevli Albay Aleksandr Çernişev'e teslim ettiği mektupta, mevcut kaygılarını dostane bir dille sıraladı. Polonya Krallığı'nı yeniden tesis etme niyeti olmadığını belirten İmparator, Oldenburg ve *ukaz* konularındaki görüş ayrılıklarını çatışma olmaksızın çözebileceklerini vurguladı.[32] Rusya'nın Paris'te bulunan ve olağanüstü derecede başarılı işler çıkaran casus şefi Çernişev (Napoléon'un bundan haberi yoktu) mektubu Aleksandr'a 18 günde götürüp gerekli görüşmeleri yaptıktan 18 gün sonra Paris'e döndü.[33] Çernişev'in Paris'e döndüğü zamana kadar Poniatowski, Czartoryski'nin Polonya soylularının ağzını aradığını duymuştu. Napoléon ise mart ortalarından mayıs başına kadar Almanya ve Polonya'daki kuvvetlerini alarm durumuna geçirmişti.

Napoléon'un Çar'a yazdığı mektuba gelinecek olursa; İmparator "Majestelerinin artık bana karşı dostane hislere sahip olmadığını kendime itiraf edeceğim" diyordu:

> Oldenburg meselesinde her türlü zorluğu çıkarıyorsunuz. Oysa ben İngiliz kaçakçıların yuvası hâline gelen bu devletin karşılığında aynı büyüklükte bir toprağı [Dük'e] sunmaktan imtina etmedim... Müsaadenizle açık konuşacağım Majesteleri. Bu ittifaktan elde ettiğiniz faydaları unutuyorsunuz. Bu faydalara rağmen Tilsit'ten bu yana neler yaşanmadı ki? Tilsit Antlaşması'na göre Eflak ve Boğdan'ı Osmanlı İmparatorluğu'na devretmeniz gerekiyordu. Lakin siz bu bölgeleri imparatorluğunuza kattınız. Eflak ve Boğdan, Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının üçte birine denk gelmekte. Bu durum, imparatorluğunuzu Tuna'ya taşıyan devasa bir kazanımken Osmanlı İmparatorluğu'nu tüm gücünden yoksun bırakıyor.[34]

* Bugün İtalya-Fransa sınırının Fransa tarafında kalan Breil-sur-Roya isimli yerleşim yeri. –

Napoléon, Polonya'yı yeniden kurmak isteseydi bunu Friedland Muharebesi'nden sonra yapabileceğini ancak kasten yapmadığını söyleyerek devam etti sözlerine.

1 Mart'ta daha fazla serfin askere alınmasını* emreden Aleksandr bu mektubu şöyle yanıtladı: "Ne hislerim ne de politikam değişti. Yalnızca ittifakımızın sürmesini ve güçlenmesini istiyorum. Bununla birlikte siz Majesteleri'nin bana karşı değiştiğinizi düşünmeye hakkım yok mu?"[35] Çar daha sonra Oldenburg'tan bahsetti ve sözlerini abartılı bir üslupla şöyle bitirdi: "Şayet savaş başlarsa vuruşacak ve kolay lokma olmadığını göstereceğim."[36]

Marie Louise, 19 Mart 1811'de, başka deyişle Napoléon'la ilk karşılaşmasından yaklaşık bir yıl sonra doğum sancıları çekmeye başladı. Bausset'nin belirttiği üzere "Tüm saray efradı, devletin tüm büyük yetkilileri Tuileries'de toplandı ve büyük bir sabırsızlıkla beklemeye başladı."[37] Ancak Lavalette'in de söylediği gibi hiçbiri "büyük bir telaş içinde salonlardan yatak odasına giden ve oradan tekrar salonlara dönen" Napoléon kadar heyecanlı olamazdı.[38] Corvisart'ın tavsiyesi üzerine 100.000 franga kıyıp kadın doğum uzmanı Antoine Dubois'yı tutan Napoléon "Bir İmparatoriçe'ye değil, Saint-Denis Sokağı'ndaki bir burjuvaya doğum yaptırıyormuş gibi davranın" diye tavsiyede bulundu kendisine.[39]

Napoléon-François-Joseph-Charles, çarşamba gününe denk gelen 20 Mart 1811'de, saatler 08.00'i gösterirken dünyaya geldi. Bir hayli zorlu ve travmatik bir doğumdu bu. "Tabiatım gereği yumuşak kalpli değilimdir" diye itiraf edecekti Napoléon yıllar sonra. "Ancak Marie Louise'in acılar içinde olduğunu görünce yüreğim parçalandı." Doğumda birtakım gereçlere ihtiyaç duyulmuştu. Bu da bebeğin "baş çevresinde oluşan küçük bir çiziği" ve doğum sırasında "çokça ovalamaya" ihtiyaç duyulmasını açıklıyordu.[40] "Yüzünün kırmızı oluşu, dünyaya gelişinin ne denli zorlu ve zahmetli olduğunu gösteriyordu" diye yazıyordu Bausset. Napoléon ise bir varise sahip olmak için o güne kadar elinden ne geliyorsa yapmış olmasına rağmen doktorlara İmparatoriçe ve bebeğin hayatını kurtarma gibi bir ikileme düşmeleri durumunda İmparatoriçe'yi seçmelerini emretti.[41] Bebeğe Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir unvanı olan "Roma Kralı" unvanı bahşedildi. Bonaparteçı propaganda makinesi ise "Kartal Yavrusu" (*L'Aiglon*) ifadesini kullanacaktı.

Bebeğin ikinci ismi Avusturya İmparatoru olan dedesine yönelik saygının bir göstergesiyken dördüncü ismi Napoléon'un kendi babasına hayranlık

* Rusya'da 18. yüzyılda tesis edilen zorunlu askerlik sistemi ordunun asker kıtlığı yaşadığı durumlarda serfler arasından kurayla asker alınması yoluyla uygulanıyordu. Çok fazla askere ihtiyaç duyulan 1812 gibi yıllarda birkaç kere kura çekilebiliyordu. Napoléon Devri'nde askere alınan serflerin mecburi görev süresi 25 yıldı. -ç.n.

değilse bile sevgi duyduğunu gösteriyordu. 21 pare top atışının kız evladı, 101 pare atışın ise erkek evladı işaret ettiğini bilen Parisliler 22. atışta âdeta kendilerinden geçti. Öyle ki Paris Emniyet Müdürü şehirdeki trafiği günler boyunca durdurmak zorunda kaldı.[42] "Oğlum gürbüz ve sağlıklı" diye yazdı Napoléon, samimi bir şekilde irtibatını sürdürdüğü Josephine'e. "Dilerim salimen büyür. Göğsünü, ağzını ve gözlerini benden almış. Akıbetini gerçekleştireceğine inancım tam."[43] Oğlunun üzerine titreyen bir babaydı Napoléon. Laure D'Abratès'in yazdıklarına göre, "İmparator parmağını bordo şarap dolu kadehe daldırıp oğluna emdirirdi. Bazen de genç prensin yüzüne sos sürüp kıkır kıkır güldürürdü onu."[44] O dönemin hanedanları evlatlarına sevgi göstermez ve sert davranırlardı. Örneğin İspanya Bourbonları ile Britanya Hanoverleri çocuklarından nefret etme gibi bir âdet geliştirmişlerdi. Ancak Napoléon öyle değildi. O, evladını taparcasına severdi. Annesinin kayınbiraderi aracılığıyla Romanovlarla, annesi aracılığıyla Habsburglarla, amcasının karısı aracılığıyla Hanoverlilerle ve annesinin büyük halası aracılığıyla Bourbonlarla akraba olduğunu belirttiği çocuğunun soyuyla fevkalade gurur duyardı. "Ailem Avrupa'nın tüm hükümdar aileleriyle akraba" derdi.[45] Bu dört ailenin hâlihazırda onu devirmeyi arzulaması memnuniyetini hiçbir şekilde azaltmıyordu.

Napoléon 1811'in nisan başlarında Württemberg Kralı'na gönderdiği bir mektupta Kraliyet Donanması'na karşı Danzig'e tıpkı Saksonya, Bavyera ve Vestfalya gibi asker göndermesini istedi. Mektubunda savaştan söz etme eğiliminin kaçınılmaz olarak bir cepheleşmeye yol açtığını şiirsel bir kabullenişle anlatan Napoléon, Çar'ın istese de istemese de bir savaşa zorlanabileceğini belirtti:

> Eğer Aleksandr savaşmak isterse kamuoyu onun yanında olacaktır. Şayet savaş istemezse… bu fikre bir sonraki yıl kendini kaptıracaktır ve savaş ona, bana ve Fransa ile Rusya'nın çıkarlarına rağmen gerçekleşecektir. Bunu o kadar sık deneyimledim ki geçmiş tecrübelerim geleceği kestirebilmemi sağlıyor. Tüm bunların bir tiyatro oyunundan farkı yok. Sahneyi değiştirebilmek ise İngilizlerin elinde… Eğer ben savaş istemiyorsam ve Polonya'da bir Don Kişot olmayı arzulamaktan fersah fersah uzaksam, o hâlde Rusya'nın i ifaka sadık kalmasını ısrarla talep etme hakkına da sahibim.[46]

İmparator, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu uzlaşmasının etkisinden de çekiniyordu ki böyle bir uzlaşmanın gerçekleşebileceğini çok daha önceden görebilmeli ve bunu engellemek için gerekli adımları atmalıydı.

Başka bir husus daha vardı ki bunun da Napoléon'un hesaplamalarında çok daha kati bir biçimde göz önünde bulundurulması gerekirdi: İspanya. 1811'in mayıs başlarında Masséna, Fuentes de Oñoro Muharebesi'nde Wellington'a yenilmiş ve Fransızlar bir daha dönmemek üzere Portekiz'den sürülmüştü. Bunun

üzerine Napoléon Masséna'nın yerine Marmont'u atamış ancak Marmont, Wellington'a karşı daha da kötü bir performans sergilemişti. ("Zaferin Biricik Evladı" Masséna bir daha kayda değer bir mevkiye atanmayacaktı.) Gelgelelim Masséna ne erzak ne de asker bakımından yeteri kadar takviye edilmişti. Dolayısıyla başarısızlığının sorumlusu büyük oranda Napoléon'un kendisiydi. Ancak yine de 1811 ortaları itibariyle İspanya'daki durum büsbütün umutsuz sayılmazdı. Gayrinizami unsurların mücadelesi sürüyordu sürmesine ancak İspanyol düzenli ordusu ciddi bir tehdit arz etmiyordu. İspanya-Portekiz sınırında bulunan Wellington Madrid'den oldukça uzakken Cadiz dışındaki İspanyol kalelerinin tamamı Fransızların elindeydi. Şayet Napoléon birliklerin Valencia'da toplanmasını emretmeseydi, harekât alanına daha fazla miktarda takviye kuvvet gönderseydi ya da komutayı bizzat üstlenseydi çok ciddi bir ilerleme kaydedilebilir, hatta vaziyet tamamen Fransızların lehine dönebilirdi.[47]

Salgın hastalıklar, firarlar, gayrinizami unsurlar, Britanya eylemleri, Rusya Seferi ve neredeyse hiç takviye gönderilmemesi sebebiyle 1812 itibariyle Fransa'nın İspanya'daki mevcudu 290.000 askerden ibaretti. 1813 ortalarına kadar bu sayı 224.000'e kadar düşecekti. Her yıl orduya katılan 80.000 acemi er, İspanya'daki yıllık 50.000 seviyelerindeki erimeyi ancak kapatabiliyor, orta Avrupa'daki garnizon kuvvetlerini ucu ucuna besleyebiliyordu. Dolayısıyla Napoléon'un emrinde Rusya'da büyük bir sefer icra etmesine yetecek sayıda Fransız asker yoktu.[48] Şayet İmparator, "İspanyol çıbanını" 1810 ya da 1811'de Fernando'yu tahta geçirip birlikleri Pireneler'e çekmek suretiyle dağlasaydı, başını ağrıtacak pek çok dertten kurtulabilirdi.

Rusya'yla girişilmesi muhtemel savaşa karşı çıkan Champagny'nin yerine dışişleri bakanı olarak 17 Nisan 1811'de halim selim tavırlı, hatta kölevari bir tabiata sahip olan ve herhangi bir zorluk çıkarmayacağına kesin gözüyle bakılan müstakbel Bassano Dükü Hugues-Bernard Maret atandı.[49] Caulaincourt ve Champagny'ye ilaveten Cambacérès, Daru, Duroc, Lacuée ve Lauriston, Napoléon'un Rusya planlarını yeri geldikçe şifahen eleştiriyordu.[50] Bu eleştirilerini muhtemelen sonradan iddia ettikleri kadar öngörülü bir şekilde yüksek sesle dillendirmediler ancak yine de bir noktaya kadar Rusya'yla savaşa girmemesi için İmparator'a tavsiyede bulundular. Ancak sorun, Napoléon'un geçmiş yıllarda kulak vermeye değer bulduğu kişilerin artık etrafında olmamasıydı. Moreau ve Lucien Amerika ve Britanya'da sürgündeydi; Talleyrand, Masséna ve Fouché gözden düşmüştü; Desaix ve Lannes ise artık hayatta değildi. Dahası Napoléon'un geçmişte başkalarının tavsiyelerini dinlememekle doğru bir iş yaptığı pek çok örnek vardı. Dolayısıyla Napoléon kalabalık bir grup olsalar bile hayır diyenlerin şu aşamada haklı olmadığını düşünüyordu. Fransız diplomat takımı da Rusya savaşına karşıydı ancak Napoléon onlara

da kulak asmadı.[51] İmparator'un niyeti Rusya'nın derinliklerine ilerlemek değildi. Bu yüzden savaşa girişmek o kadar da riskli bir kumara benzemiyordu. Ayrıca geçmişte başarılara cesaret ve atılganlıkla ulaşmamış mıydı?

Mayıs ortalarında St Petersburg'daki büyükelçilik görevini Lauriston'a devredip Paris'e gelen ve yaklaşan krizde Rusya'ya dair içeriden bilgi sunması istenen Caulaincourt, 1811 yılının bir haziran günü İmparator'u savaşa girmemeye ikna etmek için tam beş saat dil döktü. Aleksandr'ın başkentlerini kaybetmelerine rağmen direnişi sürdüren İspanyol gayrinizami unsurlarına yönelik hayranlığından, Rus kışının ne denli çetin olduğundan ve Çar'ın "Kılıcımı ilk çeken ben olmayacağım ancak çektikten sonra kınına son sokan ben olacağım" diyerek böbürlenmesinden bahsetti.[52] Caulaincourt Tilsit'ten bu yana hem Aleksandr'ın hem de Rusya'nın temelden değiştiğini söylese de Napoléon "İyi icra edilen tek bir muharebe, dostunuz Aleksandr'ın sarsılmaz kararlılığını ve elbette kumdan kalelerini yerle yeksan edecektir!" diye karşılık verdi.[53] İmparator 21 Haziran'da Maret'yle de benzer bir üslupla üst perdeden konuştu: "Rusya düelloyu kabul ettiğimi anlayınca korkmuşa benziyor ancak henüz mesele tamamen kapanmış değil. Rusya'nın hedefi Oldenburg Dukalığı'nın tazminatı olarak Polonya'nın iki bölgesini ele geçirmek gibi görünüyor ki şerefim buna razı olmamı engeller. Şayet olursam, Rusya'yla beraber bu iki bölge Varşova Dukalığı'nı tümden yok eder."[54]

Napoléon "şerefim" diyerek saygınlığını kastediyordu ancak görünen o ki Polonya'nın iki bölgesi ve hâlihazırda bütünlüğünü sağlayamamış olan Varşova Dukalığı için yalnızca şerefini değil, saygınlığını ve hatta tahtını bile riske atıyordu. Hâlâ Austerlitz, Friedland ya da Wagram türünden bir sefer icra etmeyi uman İmparator, 1807 Seferi'nin daha büyük ölçekli bir türevini hedef odaklı ve süratli bir şekilde gerçekleştirebilmesi durumunda büyük bir riskle karşı karşıya olmayacağını düşünüyordu. Rusya 1812'de zorla askere alınan kişilerden en az 400.000 mevcutlu 3 acil durum ordusu daha kurdu. Bu sayı, 1805 ile 1813 yılları arasında askere alınan 1,1 milyon kişinin yaklaşık üçte birine denk geliyordu. Napoléon geçmiştekilerden çok farklı bir Rus ordusuyla savaşacağının ayırdına varamadı. Bu yeni Rus ordusu kalabalık olmasının yanı sıra Napoléon'un Pultusk ve Golymin'de görüp hayran olduğu çetin vuruşma gayretine de hâlâ sahipti. Rus subay kadrosunun yarısı da keza muharebelerin tozunu toprağını yutmuş gediklilerden oluşuyordu. Üçte biri en az altı muharebede bulunmuştu. Ezcümle Rusya değişmişti ancak Napoléon bunu fark edemedi. Dolayısıyla savaşmaya can atmasa da Aleksandr'ın *ukaz*'ı ilan ederek yaptığı "düello davetini" kabul etmeye ziyadesiyle istekliydi.

Savaşa girilmemesi için bir diğer önemli gerekçe, Temmuz 1811'de Kuzey Fransa'daki Normandiya'da ve Midi'nin büyük kısmında verimsiz bir hasat

dönemi geçirilmeslydi. Öyle ki Napoléon bu durumu özel görüşmelerinde "kıtlık" olarak tanımlıyordu.[55] Toplumsal olayların önüne geçmek adına fırıncılık sektörüne sağlanan maddi destek, Pasquier'nin ifadesiyle "hükûmetin omuzlarına devasa bir yük bindirdi." 15 Eylül itibariyle yaklaşık 2 kg'lık ekmeğin fiyatı 14 sou'ya yükselerek neredeyse ikiye katlandı. Napoléon bu fiyatın daha da arttığını görmeyi "hiç ama hiç istemiyordu."[56] İmparator, sık sık toplanan ve gıda fiyatlarını denetleyen bir Gıda Komitesi'ne başkanlık ededursun, Pasquier'nin ifadesiyle kırsal kesimde "endişe, yerini dehşete bırakmaya başlamıştı." Mısır pazarlarında patlak veren şiddet olayları, aç dilenci çetelerinin Norman kırsalında başıboş dolaşmaya başlaması ve un değirmenlerinin yağmalanıp tahrip edilmesi karşısında Napoléon şehir dışına ekmek ihracını yasaklamak için bir noktada Paris kapılarının kapatılmasını emretti. Bununla da yetinmeyip 4,3 milyon öğünlük kurutulmuş bezelye ve arpa çorbası dağıttı.[57] Ayrıca ekmek isyanlarını bastırmak için Caen'a ve birkaç başka kente birlikler sevk edildi. Kadınlar da dâhil olmak üzere isyancılar idam edildi. En nihayetinde tahıl ve ekmek fiyatlarının kontrol altına alınması, illerin ileri gelenleri (*notables*) tarafından valilerle eş güdüm içerisinde yapılan hayır faaliyetleri, aşevleri, gıda stoklarına el konulması ve isyancılara yönelik ağır yaptırımların devreye sokulması sorunun hafifletilmesini sağladı.[58]

Lauriston ve Rumyantsev, ilhak edilen Oldenburg'un tazmini ve *ukaz*'ın ıslahı üzerinde müzakere ediyorken, Fransızların ve Rusların savaş hazırlıkları 1811 yazında Polonya sınırında tüm hızıyla devam ediyordu. Napoléon, Tuileries'de şerefine doğum günü kutlamasının yapıldığı 15 Ağustos'ta Rus Büyükelçi Kurakin'le bir araya geldi. *Konkordato* hakkında Kardinal Consalvi'yle, Amiens hakkında Whitworth'le ve 1809 Savaşı'nın arifesinde Metternich'le bir araya gelen İmparator'un büyükelçilerle dobra dobra konuştuğu pek çok örnek mevcuttu. Zaten açık ve dobra görüşmeler de büyükelçilerle yapılmaz mı? İmparator, Kurakin'i fırçaladığı yarım saatlik görüşmede kendisine savaşın kaçınılmaz olduğunu çünkü Rusya'nın Oldenburg'u desteklediğini, Polonyalı ve (muhtemelen) İngiliz entrikacıları koruyup kolladığını, Kıta Sistemi'nden çıktığını ve savaş hazırlıkları içinde bulunduğunu söyledi. Rusya'nın 1809'da Avusturya'nın yaşadığı akıbeti yaşayacağını, bir başına müttefiksiz kalacağını ancak yeni bir Fransız-Rus ittifakı kurulursa tüm bunların engellenebileceğini de ekledi. Kurakin, cevaben ittifak görüşmesi yürütme yetkisinin olmadığını belirtti. Bunun üzerine Napoléon "Yetkiniz yok mu?" diye yükseldi. "O hâlde bir an önce Çar'a yazıp talepte bulunun."[59]

Ertesi gün Napoléon ve Maret; Oldenburg tazminatı, Polonya'nın tanınması, Osmanlı İmparatorluğu'nu bölme planları ve Kıta Sistemi'ne dair meseleler üzerine Tilsit'e kadar uzanan tüm belgeleri gözden geçirmek gibi oldukça zahmetli bir işe girişti. Bu detaylı incelemenin sonunda Rusların iyi

niyetle müzakere etmemiş olduğuna kanaat getiren İmparator, o akşam Devlet Şûrası'na hitaben iklim koşulları sebebiyle 1811'de sefer düzenlenemeyeceğini ancak Prusya ve Avusturya'nın iş birliği garanti altına alınır alınmaz Rusların 1812'de cezalandırılacağını bildirdi.[60] Rusya'nın Prusya ve Avusturya'yla askerî antlaşmalar imzalamaya dair umutları, bu devletlerin Napoléon'un misillemesinden korkmaları sebebiyle suya düştü ancak iki devlet de Aleksandr'a, Fransızlara desteklerinin tıpkı 1809'da Avusturya'ya yapılan Rus saldırısındaki gibi asgarî düzeyde olacağına dair gizli sözlü güvenceler verdi. Metternich'in ifadesiyle Fransızlara "sözde" destek olunacaktı.

Napoléon'un sefere çıkma konusundaki ciddiyeti, askerlerin ayakkabılarına odaklanmasından da anlaşılabilir. Davout, 29 Kasım'da Napoléon'a gönderdiği ve bugün Ulusal Arşiv'de bulunan bir raporda "1805 Seferi'nde pek çok askerin ayakkabı eksikliğinden cephe gerisinde kaldığını ancak şu anda her asker için altı çift ayakkabı temin edildiğini" bildirdi.[61] Kısa bir süre sonra Napoléon, Savaş İdari Sorumlusu Lacuée'ye 50 günlük bir sefer için 400.000 kişilik erzak tedarik etmesini emretti. Bunun için 20 milyon ekmek ve pirinç tayınına, 200.000 kişiye iki ay yetecek kadar un taşıyacak 6.000 arabaya ve atları 50 gün beslemek için 2 milyon kile yulafa ihtiyaç vardı.[62] Savaş Bakanlığı Arşivi'nde haftalık raporlar, 1812'nin başlarında devasa hazırlık sürecinin vuku bulduğunu kanıtlar mahiyettedir. Tamamen rastgele seçilen bir örneğe bakılacak olursa; Fransız birlikler, 14 Şubat 1812'de imparatorluğun batısında kalan her noktadan doğu istikametinde yirmiden fazla Alman şehrine doğru ilerlemeye başladı.[63] Napoléon'un niyetini gözler önüne seren bir başka işaret de Aralık 1811'de kütüphanecisi Barbier'ye verdiği emirdi. İmparator, Rusya ve Litvanya'ya dair ne kadar kitap varsa toplamasını emretmişti. Voltaire ile İsveç Kralı XII. Karl'ınki de dâhil olmak üzere farklı hatıratlar, Rus kaynakları ile coğrafyasını anlatan 500 sayfalık bir çalışma ve Rus ordusu üzerine yakın zamanda yazılmış iki kitap, toplanan eserler arasındaydı.[64*] (XII. Karl'ın hatıratı bilhassa önemliydi, zira kendisi 1709'da felaketle sonuçlanan bir Rusya seferine çıkmış ve Poltava Muharebesi'nde ordusunu tamamen yitirmişti.)

Ocak 1812 itibariyle savaşın önüne geçebilmek için hâlâ altı ayı olan Çar, kardeşi Katerina'ya bir mektup gönderdi: "Tüm bu şeytani politika işi, daha kötü bir noktaya evrildi. Cehennemden zuhur edip insan ırkının laneti hâline gelen bu yaratık her geçen gün daha da iğrençleşiyor."[65] Paris'te, Savaş İdare Bakanlığı'nın ulaştırma biriminde çalışan "Michel" adındaki casusun

Napoléon her zaman olduğu gibi başka meselelerle de meşgul olmayı sürdürüyordu. 31 Aralık'ta Champagny'ye yazdığı mektupta "İmparatoriçe'ye yeni yıl hediyesi olarak gönderilen porselen takımları gördüm" dedi. "Çok çirkinler. Gelecek sene daha göz alıcı bir takım gönderin." (Ed. Bingham, *Selection* III, s. 132) –y.n.

Aleksandr'a gönderdiği raporlar, Fransa'nın savaş hazırlıklarını, Fransız kıtaların hareketlerini ve hatta Napoléon'un muharebe düzenini büyük oranda ifşa etti. (Çernişev tarafından görevlendirilen bu casus daha sonra üç suç ortağıyla birlikte tutuklanacak ve idam edilecekti.)[66]

Fransa, Kıta Sistemi'ni Baltık kıyılarında hâkim kılabilmek amacıyla 20 Ocak'ta İsveç Pomeranyası'nı ilhak etti. Ancak ince düşünülmüş bir hamle değildi bu. Cambacérès'in ifadesiyle Napoléon, Bernadotte'a karşı "nezaketi pek gözetmiyordu." Lakin şu sıralar İsveç'in veliaht prensi Bernadotte'a başka türlü muamele edilmesi gerekiyordu. Bu gelişme, İsveç'i, Eylül 1809 gibi çok yakın bir tarihte savaştığı Rusya'yla saf tutmaya itti.[67] Özetle Napoléon kuzeyde Rus kuvvetlerini meşgul tutmaya muktedir bir devletle ittifak kurması gerekirken Bernadotte'un 10 Nisan 1812'de Åbo'da (günümüzde Turku, Finlandiya) Rusya'yla bir dostluk antlaşması imzalamasına sebep oldu.

Avusturya şubat ayında Napoléon'a, Prens von Schwarzenberg komutasında 30.000 asker göndermeyi kabul etti. Metternich, konuyla ilgili Britanya Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı mektupta "Yalnızca Fransız hükûmetinin değil Avrupa'nın büyük kısmının da prensiplerim ve niyetlerim konusunda yanlış yönlendirilmesi gerekiyor" dedi.[68] O tarihlerde belli bir prensibi olmayan Metternich Rusya işgalinin nasıl gideceğini gözlemlemek istiyordu. Bir hafta sonra Prusya da sefer için 20.000 asker gönderme vaadinde bulundu ancak bu kararın üzerine Prusyalı subayların çeyreği görevlerinden istifa etti. Hatta aralarında Carl von Clausewitz gibi stratejistlerin de bulunduğu büyük bir kesim Rusların safına katıldı.[69] Napoléon bir zamanlar "Ne yapacağı kestirilemeyen bir müttefiktense niyeti belli bir düşmanı tercih ederim" demişti ancak 1812'de bu ilkesine göre hareket etmedi.[70] Davout'nun Rus ordusunun devasa büyüklükte olduğunu belirten raporunun ardından mümkün olan en fazla sayıda iyi teçhiz edilmiş yabancı kıtalara ihtiyacı olduğunu düşündü.[71] "Hafif süvarilerin karabinalarla teçhiz edilmesini emrettim" dedi 6 Ocak'ta Davout'ya yazdığı mektupta. "Polonyalılara bu silahlardan gönderilmesini istiyorum. Her bölükten yalnızca 6 askerin karabinası olduğunu öğrendim. Gülünç bir rakam bu. Özellikle de tepeden tırnağa silahlı Kazak birlikleriyle mücadele edecekleri düşünüldüğünde..."[72]

Napoléon 24 Şubat'ta Aleksandr'a yazdığı mektupta "Albay Çernişev'le son 15 ayda gerçekleşen talihsiz olayları görüşmek üzere bir araya gelmeye karar verdim" dedi. "Her şeyi sona erdirmek siz Majestelerinin elinde" diye de ekledi.[73] Ancak Çar, bu açık uçlu barış çabasını reddetti. Fain'e göre Napoléon kısa bir süreliğine Prusya'yı parçalamayı da düşündü. Böylece "ilk top atışından itibaren Rus Seferi'ne tehdit oluşturabilecek tüm olumsuz risklere karşı bir teminat elde etmiş olacaktı."[74] Ancak Rusların St Petersburg ile Varşova Dukalığı arasında 200.000'den fazla askeri bir araya getirerek yarattığı ciddi

tehditle yüzleşmek zorundaydı ve geri bölgede baş gösterebilecek bir kaosu göze alamazdı.*

Napoléon hızlı bir zafer elde etme ümitleri taşıyorsa da önceki seferlerinde yapmadığı bir şeyi yapıp düşmanına hazırlanması için 1811 ila 1812 arasında fazlasıyla zaman tanıdı. Ren Konfederasyonu kıtalarına ilk seferberlik emrinin gönderildiği 1811 başlarından itibaren Rusların hazırlanmak için bir yıldan fazla bir süresi vardı ki Ruslar bu süreyi son derece iyi kullandı. Napoléon'un düşmanları geçmiş tarihli seferlerde, yaklaşan taarruza hazırlanmak için birkaç haftaya sahiplerse şanslı sayılırlardı. General von Phull tarafından 1812 baharında hazırlanan ve Drissa'ya (bugün Belarus'taki Verkhnyadzvinsk) yığınak yapmayı öngören plan kabul edilmediyse de Rus yüksek komutası alternatif stratejiler üzerinde kafa yormayı sürdürdü. Ruslar, Napoléon'un sınırda hızlı ve kesin sonuçlu bir savaş yürütmek üzerine inşa ettiği aleni stratejisine karşı bir adım önde ilerliyordu.

Napoléon bu seferi "İkinci Polonya Seferi" olarak adlandırsa da kurmaylarına özelde şöyle diyordu: "Polonya davasına yönelik bencilce heveslere kulak asmak zorunda değiliz. Fransa her şeyden önce gelir. Benim politikam budur. Polonyalılar bu savaşın öznesi değiller ve barışın önünde bir engel teşkil etmemeliler. Onlar ancak savaşta kullanacağımız bir gereç olabilirler. Böylesine büyük bir krizin arifesinde onları tavsiye ve rehberlikten mahrum bırakmayacaksam, sebebi budur."[75] Nitekim İmparator, Abbé de Pradt'ı Varşova'ya Fransa büyükelçisi olarak atadı. Pradt sonraları ateşli bir Napoléon karşıtlığıyla yazacağı hatıralarında "Sefer, erzak ikmali yapılmadan başladı. Zira Napoléon'un yöntemi buydu" diyecek ve "Bazı embesiller başarısının sırrının bunda yattığına inanırdı" diye devam edecekti.[76] Sefere fazlasıyla yeterli miktarda erzakla başlandığı düşünülürse bu sözler doğru değildi. Sonraki süreçte bu yönde bir sıkıntı yaşandıysa da bu durum kısmen Pradt'ın ihmali ve beceriksizliğinden kaynaklanacaktı. Zira Polonya, seferin ana ikmal deposuydu. Napoléon'un Pradt'ın yerine atayacağı diğer muhtemel isim Talleyrand'dı. Bu iki ismin düşünülmüş olması Napoléon'un doğru insanları doğru noktalara atamaya yönelik her zamanki sağduyusunun kötüye gittiğine işaret etmekteydi. Ayrıca Talleyrand isminin hâlâ gündemde olması Napoléon'un Talleyrand'ın boşluğunu dolduramadığını da gösteriyordu.

Aleksandr, kuzeyde ve güneyde bir dizi önemli diplomatik girişimi sonuçlandırmak üzereydi ve bu sayede kuvvetlerini yaklaşan Fransız işgaline karşı bir

* Napoléon, orduların doğuya ilerleyişini ilgilendiren, hatta askerlerin yeterli pişirme kabı ile brendisi olup olmadığını sorgulayan yüzlerce emrin yanında "Paris'teki balolara davet edilen genç hanımefendilerin ve beyefendilerin listesini" de görmek istiyordu. Montesquiou-Fezensac Kontu'na gönderdiği mektupta "Teyze ve halaları ile anneleri davet edilen genç hanımların balolara katılmasında bir mahsur yoktur ancak anneleri davet edilmeyen genç hanımların katılması yakışık almaz" dedi. (CN23 no. 18482 s. 208) -y.n.

noktaya toplama imkânı doğacaktı. Napoléon tüm bunların farkına vardığında ise iş işten geçmiş olacaktı. 30 Mart 1812 gibi geç bir tarihte Berthier'ye şöyle diyordu İmparator: "Rusların herhangi bir hamle yapmaktan kaçınacağını düşünüyorum. Zira Prusya, Avusturya ve kesin olmamakla birlikte İsveç'in benimle birlikte olduğunu bilmiyor olamazlar. Ayrıca Türklerle husumetin yeniden başlaması, Türklerin yeni girişimlerde bulunması ve Sultan'ın ordunun başına bizzat geçmesi gibi etkenler Rusların bana rahat rahat meydan okumasını imkânsız kılacaktır."[77] Ancak Napoléon, Bernadotte'a ve İsveç'e saygı ve hoşgörüyle yaklaşmayarak kuzeyden gelebilecek desteği yitirmişti. Mayıs 1812 gibi geç bir tarihte ise güney kanadını kaybetti. General Andréossy'yi II. Mahmud'la görüşmek üzere İstanbul'a gönderip "100.000 Türk, sultanlarının komutasında Tuna'ya ilerlerse bu hamlenin karşılığında yalnızca Eflak ve Boğdan'ı değil Kırım'ı da vadediyorum" demesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu, Tuna vilayetlerine ilişkin olarak Napoléon'unkine denk bir teklifte bulunan Rusya'yla anlaşmayı seçti ve 29 Mayıs'ta Bükreş Antlaşması imzalandı. Böylece Tuna'daki Rus Ordusu boşa çıkarak gözünü Napoléon'un güney kanadına dikti.

Napoléon, antlaşma haberini alınca celallenip "Türkler bu hatanın bedelini çok ağır ödeyecek!" dedi. "O kadar aptalca bir gelişme ki öngörmem mümkün olmadı bile!"[79] Ancak asıl aptallık, Osmanlı'dan destek göreceğine büyük bir kibirle körü körüne inanan Napoléon'daydı. "Avrupa'nın hasta adamı" olarak anılan Osmanlı İmparatorluğu, 1799'da Napoléon'u Akka kapılarından çevirmekle ve Rusların Balkan kuvvetlerini Fransızlara karşı konuşlandırmalarına imkân sağlamakla Napoléon'un iki büyük başarısızlığına doğrudan etki etti. Napoléon ağustos ayında Fain'e "Eğer bir gün bu savaşı kışkırtmakla suçlanırsam beni temize çıkarmak için lütfen davamın Türklerle ne kadar az alakalı olduğunu ve İsveç'in beni nasıl kışkırttığını göz önünde bulundurun" dedi.[80]

Grande Armée'ye mensup kolordular 15 Mart itibariyle Elbe'ye ulaşmıştı bile. Aynı gün Napoléon Viyana'daki Fransa büyükelçisi Louis Otto'ya, tanesi 10 sou'dan 2 milyon şişe Macar şarabı satın alıp Varşova'ya göndermesini emretti.[81] İşgal ordusunu güçlendirmek adına Atlantik kıyılarında garnizon görevinde bulunan Fransız birlikler doğuya sevk edilirken onlardan doğan boşluk Belçika Ulusal Muhafızları'yla dolduruldu; Prenses Pauline Borghese'nin muhafızları orduya çağırıldı; gemilerdeki toplar sökülüp harekât alanına sevk edildi ve hastaneler hasta rolü yapanlardan arındırıldı. Bunların dışında ihtiyat birlikleri Rusya'ya gidecek birliklerin sayısını en üst düzeye ulaştırmak adına önce lağvedildi, sonra yeniden derlendi. Örneğin Paris Ulusal Muhafızları'na bağlı 10'uncu Kohort'ta düztabanlar hariç neredeyse hiç asker kalmadı.[82]

Çar Aleksandr 8 Nisan'da, başka deyişle *Grande Armée*'nin Oder Nehri'ne ulaştığı tarihten bir hafta sonra bir ültimatom yayımlayarak Napoléon'dan

Prusya, İsveç Pomeranyası ve Varşova Dukalığı'nı derhâl tahliye etmesini ve Danzig garnizonunu seyreltmesini istedi. Avrupa sınırlarının yeniden belirlenmesinin ilk adımı olan bu teklif karşılığında Rusya, tarafsız devletlerle ticaret yapabilecek, Fransız mallarına yönelik vergileri düşürecek ve Oldenburg'un tazmini için müzakere masasına oturmayı kabul edecekti.[83] Gelgelelim bunlar Napoléon'un nazarında kabul edilebilecek koşullar değildi ve müzakereye yönelik samimi bir girişimden ziyade propaganda bildirisine benziyordu. Nitekim Aleksandr 21 Nisan'da Vilnius'taki ordusuna katılmak üzere St Petersburg'dan ayrıldı. Napoléon bu gelişmeden dört gün önce Britanya Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh'ye barış teklifinde bulunmuş, Britanya kuvvetlerinin İspanya'dan çekilmesi durumunda kendisinin de çekileceğini, Murat'nın Napoli Kralı, Joseph'in ise İspanya Kralı olarak tanınması koşuluyla Sicilya'nın Bourbon hâkimiyetinde kalabileceğini söylemişti. İmparator, Amiens Barışı'nın bozulmasından sonraki barış tekliflerine istinaden "Şayet bu dördüncü teşebbüsümüz de öncekiler gibi başarısızlıkla sonuçlanırsa Fransa en azından akacak kanın yegâne sorumlusunun İngiltere olduğunu düşünerek teselli bulabilir" demişti.[84] Bilhassa Joseph ve Murat'ya ilişkin şartlar düşünüldüğünde küstahça bir fırsatçılıktı bu. Nitekim Pitt'in yılmaz bir müridi olan Castlereagh, beklendiği üzere bu teklife aldırış etmedi bile.

Napoléon 25 Nisan'da emir subaylarından General Kont Louis de Narbonne-Lara'yı (kendisi muhtemelen XV. Louis'nin gayrimeşru çocuğuydu) verilen ültimatoma karşı daha gerçekçi teklifler sunmak üzere Çar'ın yanına gönderdi. Müttefiklerine ait topraklardan çekilmesinin ihtimal dâhilinde olmadığını belirten Napoléon, sunduğu diğer teklifleri kastederek "Bu şartlar, siz Majesteleri'ne savaş istemediğimi, Tilsit ve Erfurt ruhuna bağlı olduğumu kanıtlar niteliktedir" dedi. "Bununla birlikte, Majesteleri'nin izniyle şunu da ifade etmek isterim ki kaderin savaşı kaçınılmaz kılması durumunda bile size karşı beslediğim ve hiçbir zaman değişime uğramamış olan müspet hisler her daim aynı kalacaktır."[85] Tarihçiler Napoléon'un yakıp yıkmak üzere olduğu bir ülkenin devlet başkanıyla kişisel olarak dost kalmaya yönelik tekrarlanan girişimlerini alaycı bir şekilde görme eğiliminde olsalar da Napoléon'un hâlâ dost olabileceklerine inanması, imparatorların neredeyse uhrevi bir kardeşlik bağıyla kenetlendiğine inanmasından ileri geliyordu. Tilsit'te birlikte geçirdikleri sürenin Aleksandr'a nazaran Napoléon için çok daha anlamlı olduğu aşikârdı. İmparator, cepheye gitmeden önce Pasquier'yle yaptıkları sohbette, yaklaşan Rusya Seferi'nin o güne kadarki en büyük ve en zorlu girişimi olduğunu söyledi. "Ancak bir işe başlanıldıysa sonu getirilmeli" diye de ekledi.[86]

Napoléon cumartesi gününe denk gelen 9 Mayıs'ta, saatler 06.00'yı gösterirken karısı Marie Louise ve Roma Kralı unvanına sahip yeni doğmuş

yavrusuyla cepheye gitmek üzere Saint-Cloud'dan ayrıldı. Yola çıkmadan bir gün önce buğday vergileri ile gıda fiyatlarına yönelik çok sayıda kararnameyi yürürlüğe koymuştu. "Bu yolla, kendisinin yokluğunda halkın hoşnut kalmasını sağlamayı umuyordu" diye yazıyordu Pasquier. Ancak bu yalnızca kısa vadeli bir çözümdü.[87] Her zaman olduğu gibi hızlı hareket ediyordu Napoléon. İmparatorluk ailesi 13 Mayıs'ta Ren Nehri'ni, 29'unda Elbe'yi ve 6 Haziran'da Vistül'ü aşarak 7 günde 850 km yol kat etti. Bu da asfaltsız çukurlu yollarda günde ortalama 120 km'ye tekabül ediyordu. Ancak yine de Württemberg, Prusya, Saksonya ve Bavyera krallarıyla Dresden'de bir araya gelecek zamanı vardı İmparator'un. Württemberg Kralı 1810'da İspanya'ya birlik göndermeyi reddettiyse de Rusya'ya karşı göndereceğini taahhüt ediyordu. Bavyera Kralı da keza 1805 Savaşı'ndan kalan harcama masrafları için vaat edilen tazminatı hâlâ alamamış olmasına rağmen birlik göndereceğini bildirdi. Marie Louise bu görüşmeler esnasında babasıyla bir araya gelme şansına kavuştu. Evlendiği günden bu yana ilk kez bir araya geliyorlardı. Napoléon ise Austerlitz yakınlarındaki yel değirmeninde buluştukları günden beri görmemişti Avusturya İmparatoru'nu. Francis kızıyla beraber torununu da görme imkânı buldu. Roma Kralı'na mürebbiyesi Madame de Montesquieu eşlik ediyordu ki kendisinin resmî unvanı "imparatorluk çocuklarının mürebbiyesi"ydi. Bu unvan Napoléon ile Marie Louise'in tek çocukla kalma niyetinde olmadıklarına işaret ediyordu. Napoléon'un daha sonra da ifade edeceği gibi İtalya Krallığı için ikinci, hatta işi garantiye almak için üçüncü çocuğu yapmak istiyorlardı.

Metternich çok sonraları Dresden'de Napoléon ile bir araya geldiğini ve Napoléon'un Rusya stratejisinden bahsettiğini öne sürecekti. Metternich'in güven vermeyen ve kendi çıkarlarına hizmet etmek üzere kaleme aldığı anılarına göre "Zaferi en sabırlı olanımız elde edecek" diyen Napoléon şöyle devam etmişti: "Harekâtı Niemen Nehri'ni geçerek başlatacak, Smolensk ve Minsk'te sonlandıracağım. Orada durup bu iki noktayı tahkim edeceğim. Ana karargâh önümüzdeki kış boyunca Vilnius'ta kalacak ve ben de orada Litvanya'yı nizama sokmakla meşgul olacağım… Belki de kışın en soğuk aylarını Paris'te geçiririm."[88] Aleksandr'ın barış teklifinde bulunmaması durumunda ne yapacağı sorulduğunda İmparator yine Metternich'in yazdıklarına göre şöyle demişti: "Öyle bir durumda bir sonraki yıl Rus İmparatorluğu'nun kalbine ilerleyeceğim. Tıpkı 1812'de yapacağım gibi 1813'te de sabırla hareket edeceğim!" Napoléon, Metternich'in Ruslarla çok sıkı fıkı olduğundan ve Fransız ordusunun Rusya'da başarılı olmasını istemediğinden şüpheleniyordu. Lütfedip böyle birine bu türden sırları vermiş midir? Orası şüpheli.

Marie Louise'i Dresden'de ailesinin yanında bırakıp 29 Mayıs şafağında yola revan olan Napoléon o sabah karısına yazdığı mektupta iki ay içinde döneceğini söyledi. "Vaatlerimi tutacağım ve ayrılığımız çok uzun sürmeyecek."[89]

Ancak İmparator'un Marie Louise'i yeniden görmesi için 7 ay geçmesi gerekecekti. Napoléon Bautzen, Reichenbach, Hainau, Glogau, Posen, Thorn, Danzig ve Königsberg üzerinden doğuya ilerleyip 23 Haziran'da Niemen Nehri'nin kıyılarına ulaştı. Varşova'ya özellikle gitmemişti. Şayet Polonya Krallığı'nı yeniden tesis etseydi bir Rus generalin tahminine göre 200.000 asker daha derleyebilir, etnik açıdan Polonya bölgeleri içerisinde yer alan Litvanya, Volhinya ve Podolya'nın Çar'a sırt çevirmesini sağlayabilirdi.[90] Ancak İmparator bunu yaparak müttefik bellediği Prusya ve Avusturya'yı kışkırtmak istemedi.

Napoléon'un kurmaylarından Albay Malszewski, 4 Haziran günü saatler gece 01.00'i gösterirken İmparator'un Thorn'daki odasında volta attığını ve "Titreyin Fransa'nın düşmanları" (*Tremblez, ennemis de la France*) mısrasını da içerecek şekilde "Ayrılış Şarkısı"nı (*Le Chant du Départ*) söylediğini işitti.[91] İmparator sadece o gün neredeyse 30'u aşkın mektup yazdı. Württembergli birliklerin Polonya'da çapulculuk yapmalarından dolayı Davout'ya şikâyette bulunuyor, Clarke'a Elbalı bir istihkâm bölüğü kurmasını emrediyor, Marie Louise'e saat 02.00'den itibaren 12 saattir at üstünde olduğunu söylüyor, Cambacérès'e cephe hattının sakin olduğunu bildiriyor, Eugène'e 30.000 kile arpa sipariş ediyor ve Berthier'ye yazdığı en az 24 mektupta beceriksizliği sebebiyle cezalandırılması gereken bir mutemetten taşınması gereken bir humma hastanesine varana dek çok sayıda emir veriyordu.[92] Rusya'ya taarruza hazırlanan Napoléon, 1812'nin ocak başları ile Niemen Nehri'ni geçeceği süre arasında Berthier'ye yaklaşık 500; Davout, Clarke, Lacuée ve Maret'ye ise 631 mektup yazacaktı.

7 Haziran'ı Danzig'de geçiren Napoléon, Rapp'a, stratejisinin Niemen'i geçtikten sonra Aleksandr'ı mağlup edip Rusya hâkimiyetindeki Polonya topraklarını ele geçirmekle sınırlı olduğunu açıkladı. (Kafasındaki planları Metternich'ten ziyade Rapp'la istişare etmesi çok daha olasıydı.) İmparator daha sonra bu toprakları Varşova Dukalığı'na dâhil etmeyi, Polonya'da krallığı yeniden tesis edip devleti tepeden tırnağa silahlandırmayı ve Rusya'ya karşı 50.000 süvarisi olan bir tampon devlete sahip olmayı tasarlıyordu.[93] İmparator, iki gün sonra Fain ve başka birkaç kişiyle konuşurken aklındakileri daha detaylı olarak şu sözlerle ifade etti:

> Biz kuzeydeki meseleyi çözerken Soult'un Endülüs'te durumu idare edeceğini ve Marmont'un Wellington'ı Portekiz sınırında tutacağını ümit ediyorum. Rusya ve İspanya'daki olaylar çözüme kavuşturulduğunda Avrupa rahat bir nefes alacaktır. Ancak o zaman gerçek bir barışı düşünebiliriz. Polonya'nın tesisi de bunu güçlendirecektir. O gün geldiğinde Avusturya; İtalya'yla daha az, Tuna çevresiyle daha çok alakadar olacaktır. En nihayetinde bitkin düşen İngiltere boyun büküp dünya ticaretini Kıta devletleriyle paylaşmaya razı olacaktır. Oğlum henüz genç. Onu sükûnet içinde bir saltanata hazırlamalısınız.[94]

ABD'nin 1 Haziran'da savaş ilan ettiği Britanya'yla barış masasına oturmak da dâhil olmak üzere tüm bu hedefler mütevazı ve gerçekleştirilebilir nitelikteydi. Bu hedeflerin, Rusya işgalinin arifesinde genellikle Napoléon'a atfedilen delice kibirle de uzaktan yakından alakası yoktu. Örneğin Moskova'ya ilerlemekten söz etmiyordu Napoléon (Zihninde Metternich'le yaptığı sözde samimi sohbette sarf ettiklerinden ötesi yoktu) Fransa İmparatorluğu'nda o dönem 42,3 milyon, "Büyük İmparatorluk" sınırlarındaki uydu devletlerde 40 milyon insan yaşarken 1812 itibariyle Rusya nüfusu 46 milyondu.[95] Napoléon daha önce Ruslarla iki kez savaşmış, ikisinden de galip ayrılmıştı. Mevcudu 600.000'i aşan ordusu da arazide konuşlu Rus ordusunun iki katıydı. 20 Mayıs'ta İmparatorluk Muhafızları için yalnızca 20 günlük tayın istemesi, Niemen'den Moskova'ya uzanan 1.287 km'lik yolu kat etmeyi değil seferin kısa süreceğini umduğunu gösteriyordu.

Napoléon 22 Haziran'da seferin ikinci bildirisini yayımlayarak şöyle seslendi ordusuna:

> Askerler! İlki Friedland ve Tilsit'te nihayete eren Polonya Savaşı'nın ikincisi başladı... Ruslar Tilsit'te Fransa'yla ebediyen müttefik olup İngiltere'yle savaşacaklarını taahhüt etmişlerdi. Bugün sözlerinden döndüklerini görüyoruz... Bizim yozlaştığımızı mı düşünüyorlar? Bizler artık Austerlitz'in askerleri değil miyiz? Bizi onursuzluk ile savaş arasında bir seçim yapmaya zorladılar. Seçimimiz şüphesiz bellidir... Haydi, Niemen'i geçelim!... Günü geldiğinde barışa kavuşacak ve Rusya'nın Avrupa'daki meselelere yönelik 50 yıllık zehirli etkisini yok edeceğiz.[96]

Kahramanı Julius Caesar'ın MÖ 49'da Rubicon'u geçmesinden bu yana, hiçbir nehrin aşılması Napoléon'un çarşamba gününe denk gelen 24 Haziran 1812'de şafak sökmeye yüz tutmuşken Rus topraklarına adım atmasından daha büyük bir anlam taşımamıştı. Yalnızca birkaç gün önce Napoléon'un emriyle bir son dakika barış teklifi sunmak üzere Aleksandr'ın karargâhına giden Lauriston âdeta kovulduğu için tıpkı Avusturya Veraset Savaşı ya da Yedi Yıl Savaşları'nda olduğu gibi resmî bir savaş ilanına gerek kalmamıştı.

Napoléon nehrin geçileceği gün keşif yaparken atı bir yabani tavşandan ürküp onu kumlu nehir kıyısına fırlattı ve kalçasının zedelenmesine yol açtı.[97] "Bir Romalı bunu kötü bir alâmet olarak görürdü!" diye bağırdı biri. Bu kişinin kurmay subaylardan biri mi yoksa Napoléon'un kendisi mi olduğu bilinmiyor ancak Antik Çağ tarihine yönelik ilgisi ve o gün orada bu cümleyi sarf etmeye meyilli birinin olmadığı düşünülürse bu cümleyi İmparator'un bizzat kendisinin söylediği düşünülebilir.[98] Napoléon, topçu sınıfından istihkâm sınıfına kayan General Jean-Baptiste Éblé'ye, Ponemun köyü* yakınlarından nehre üç

* Günümüzde Litvanya'ya bağlı Kaunas şehri yakınlarında bulunan Panemunė köyü. –y.n.

tombaz köprü kurmasını emretti ve günün geri kalanını yakınlardaki evlerin birinde ve çadırında geçirdi. Ségur'ün ifadesiyle, "Basık bir atmosfer ve boğucu sıcağın ortasında kayıtsızca uzanmış nafile yere dinlenmeye çalışıyordu."[99]

Napoléon'un ordusunun büyüklüğünü hesaplamak hayli güçtür. 1812 itibariyle İmparator'un emrindeki asker sayısı bir milyonun üzerindeydi. Garnizon görevinde bulunanlar, 88 ulusal muhafız taburu, Fransa'daki 156 cephanelikte görev yapan askerler, çeşitli kıyı bataryaları, imparatorluğun dört bir yanına konuşlandırılmış 24 piyade taburu ve İspanya'daki birlikler çıkarıldığında Fransız işgal ordusunun birinci hattı 450.000, ikinci hattı ise 165.000 askerden oluşuyordu. Başka deyişle, ordunun toplam mevcudu makul bir tahminle 615.000 civarındaydı ki bu sayı o günkü Paris nüfusundan daha fazlaydı.[100] İnsanlık tarihinde derlenmiş o güne kadarki en kalabalık ordu niteliğini taşıyan *Grande Armée*, aynı zamanda çok uluslu bir yapıdaydı. Polonyalıların en kalabalık yabancı kuvveti teşkil ettiği orduda Avusturyalı, Prusyalı, Vestfalyalı, Württembergli, Saksonyalı, Bavyeralı, İsviçreli, Hollandalı, İliryalı, Dalmaçyalı, Napolili, Hırvat, Romalı, Piyemonteli, Floransalı, Hessenli, Badenli, İspanyol ve Portekizli birlikler de bulunuyordu. Napoléon Savaşları sürecinde Britanya'nın Fransa'ya karşı kurduğu yedi koalisyonun büyüklüğü hakkında çok şey yazılıp çizilmiştir (ki son derece etkileyici ve bir o kadar da önemli bir başarıdır bu) ancak bu dönemde kurulan en büyük koalisyon Fransa'ya karşı kurulanlar değil, Fransa'nın Rusya'ya karşı kurduğu koalisyondur.[101] Zira Napoléon'un emrindeki piyadelerin %48'i Fransız iken %52'si başka uluslara mensuptu. Benzer şekilde süvarilerin %64'ü Fransız, kalanı yabancıydı.[102] Öyle ki İmparatorluk Muhafızları'nda bile Portekizli ve Hesseli süvari birlikleri bulunuyor, Yaşlı Muhafızlar'a mensup Hafif Süvariler'de bir Memluk süvari bölüğü hizmet veriyordu. Ordunun teşkilinde yabancılara bu kadar bel bağlanması, Württembergli Jakon Walter'ın günlüğünde de itiraf ettiği gibi pek çok askerin "seferin sonucuna yönelik mutlak bir kayıtsızlık içinde" olmasına yol açıyordu. Bu grubun büyük kısmı Fransızları ve Rusları bir gördükleri gibi Napoléon'a şahsî bir sadakat de beslemiyordu.[103] Örneğin dur durak bilmeksizin coşkulu söylevler verilse bile bir Prusyalının Fransız gayesine derinden bağlı hâle getirilmesi mümkün değildi.

Sefere katılan askerlerin sayısı ve birliklerin yayıldıkları mesafeler, Napoléon'u daha önce uyguladığı altı ya da yedi kolordu sisteminden farklı bir ordu düzeni benimsemeye zorladı. Birinci hat üç ordu grubuna ayrıldı. Napoléon'un bizzat komuta ettiği ve ağırlıklı olarak Fransız askerlerden oluşan merkez ordu grubunun mevcudu 180.000'di. Bu grubu, Murat'nın komuta ettiği iki ihtiyat süvari kolordusu, İmparatorluk Muhafızları, Davout ve Ney'in kolorduları ve Berthier'nin mevcudu 4.000'i bulan genelkurmay personeli oluşturuyordu. Sağ kanatta kalan ordu grubu; Eugène'in 46.000 mevcutlu IV. Kolordu'su (kurmay başkanlık görevini Junot üstlenmişti), III. İhtiyat Süvari

Kolordusu ve daha da güneyde bulunan Poniatowski'nin V. Kolordu'sundan meydana geliyordu. Napoléon'un solunda kalan ve kuzey kanadını teşkil eden ordu grubunda ise Oudinot'nun kolordusu yer alıyordu. *Grande Armée*'nin toplam top sayısı 1.200'den fazlaydı.[104]

Napoléon Rusya'yı yaklaşık 250.000 atla işgal etti ancak kendisi de dâhil olmak üzere hiç kimse bu kadar at için yem temin edebilecek bir sistem ortaya koyamazdı.[105] (Atların 30.000'i topları çekmek, 80.000'i süvariler tarafından kullanılmak, kalanı ise her türden 25.000 arabaya koşulmak için kullanılıyordu.) İmparator işgali yem bollaşana kadar ertelediyse de havanın sıcak oluşuna ek olarak atların ıslak ot ve olgunlaşmamış çavdarla beslenmeleri daha ilk haftadan 10.000 atın ölümüne yol açtı.[106] Atlar günde dokuz kilo yem tükettiğinden erzak kıtlığı yaşanmaması için en fazla üç haftaları vardı. Orduda 26 nakliye taburu bulunuyordu. Bunların 18'i, her biri 6 at tarafından çekilen 600 arabadan oluşuyordu. Bu arabaların toplam yük taşıma kapasitesi ise 3 tondu. Ancak Birinci Poloyna Seferi'nden de hatırlanması gerektiği gibi bu arabalar yolların çamur deryasına döndüğü durumlarda çekilemeyecek kadar ağırlaşıyordu.[107] Askerlerin yanlarında dört günlük, orduyu takip eden katarda ise ilaveten 20 günlük erzak vardı ki bu ancak Napoléon'un öngördüğü kısa sefer için yeterli gelirdi. Napoléon, Rus ordusunu Niemen'i geçmelerinin ardından bir ay içinde ağır bir mağlubiyete uğratamazsa ya çekilmesi ya da durup erzak takviyesi yapması gerekecekti. Dolayısıyla seferin kırılma anı en geç temmuzun üçüncü haftasında yaşanmalıydı.

Gelgelelim Niemen'i geçen ordu, Napoléon'un erken tarihli seferlerinde düşmanı yakalayıp hızla kuşatan çevik orduya hiç benzemiyordu. Yalnızca Napoléon'un karargâhını taşımak için 650 at tarafından çekilen 50 arabaya ihtiyaç vardı.[108] Murat yanına Parisli ünlü bir şefi de almış, pek çok subay balo kıyafetleri ile özel arabalarını beraberinde götürmüştü.[109] Napoléon'un önceki seferlerine özgü savaşma biçiminin pek çok ayırt edici özelliği ya artık mevcut değildi ya da Rusya'nın göz alabildiğine uzanan Avrupa topraklarında uygulanamaz hâle gelmişti. (Eski seferlerde genellikle ataklıktan yoksun yaşlı bir düşman komutan bulunur; tek uluslu Fransız ordusu, envai çeşit dil konuşan askerlerden derilen karma bir orduyla karşı karşıya olur; Napoléon zayıf bir nokta bulup ondan sonuna kadar yararlanır; Fransız ordusu düşmandan çok daha hızlı hareket eder ve Napoléon sayısal üstünlük elde etmek için ordusunu kesin sonuç alacak kadar uzun bir süre boyunca bir noktaya yığardı.) Mevcut koşullarda Rus generaller Napoléon'un İtalya'da kozlarını paylaştığı Avusturyalı generallerden çok daha gençti. (Fransız generallerin yaş ortalaması 43, Rus generallerinki ise 46'ydı.) Ayrıca Rus ordusu Napoléon'un ordusuna nispetle daha homojendi. Bu, Napoléon'un daha önce savaştıklarına hiç benzemeyen, hatta tarihteki hiçbir savaşa benzemeyen bir sefer olacaktı.

XXIV
Kapana Kısılmak

"Rusya'yı fethetmek, hatta Polonya'yı yeniden tesis etmek değildi niyeti. Yalnızca Rusya'yla yaptığı ittifaktan pişmanlık duymuş ve bunu sonlandırmıştı. Onun asıl hedefi başkenti ele geçirip kendi dayattığı koşullara göre bir barış antlaşması imzalamak ve Rus limanlarını kuş uçmayacak şekilde Britanya ticaretine kapatmaktı."

–Champagny'nin hatıratından.

"Savaş kitabının birinci sayfasındaki birinci kural şunu söyler: 'Moskova'ya yürümeyeceksin.'"

–Feldmareşal Vikont Montgomery,
Lordlar Kamarası, Mayıs 1962.

Napoléon 24 Haziran 1812'de, saatler 05.00'i gösterirken Niemen Nehri'ni geçip yakınlarda bulunan küçük bir tepeye yerleşti. Askerleri huzurundan ilerleyip "Yaşasın İmparator"[1] diye gürlerken kendisi "Marlborough Savaşa Gider" adında bir çocuk şarkısını mırıldanıyordu. (Marlborough savaşa gidiyor / kim bilir ne zaman dönecek!)[2] O gün bir Polonya askerî üniformasına bürünerek bir imada bulunan İmparator, Friedland adında bir ata binmekle başka bir mesaj daha veriyordu. Aynı günün öğleden sonrası Viliya Nehri'ni geçmek üzere hareket edip Kovno'ya girdi. Tüm ordunun Niemen'i geçmesi beş gün sürecekti.

Rusya 1812 itibariyle 650.000 askere sahipse de bu birlikler Boğdan, Kafkaslar, Orta Asya, Kırım, Sibirya, Finlandiya ve imparatorluğun diğer noktalarında konuşluydu. Dolayısıyla batıda Napoléon'u karşılamak üzere bekleyen kuvvetin mevcudu üç ordudan müteşekkil 250.000 asker ve toptan ibaretti. Barclay de Tolly komutasındaki 129.000 mevcutlu Birinci Batı Ordusu büyük oranda Vilnius'un iki yanına konuşlanmışken Bagration'un yönettiği 48.000 kişilik İkinci Batı Ordusu Vilnius'un 160 km güneyindeki Volkovisk'te bulunuyordu. General Aleksandr Tormasov komutasındaki 43.000 askerden

müteşekkil Üçüncü Batı Ordusu ise Rusların Türklerle yaptığı barış antlaşmasından doğan hareket serbestliği sayesinde en güneyden kuzeye doğru ilerliyordu. Napoléon bu üç orduyu birbirinden ayrı tutmak ve her birini ayrı ayrı mağlup etmek istiyordu. Bu yüzden Eugène ve Jérôme'u geniş bir kuşatma manevrası yapmakla görevlendirdi. Amacı Bagration'un İkinci Ordu'sunu Barclay'nin Birinci Ordu'suna katılma fırsatı bulamadan kuşatmaktı. Ancak böylesine hayati bir görevi Davout, Murat ya da Macdonald gibi tecrübeli ve üst düzey komutanlar dururken neden üvey oğlu ve kardeşine verdiği bilinmiyor. Jérôme 1806-1807 Seferi'nde IX. Kolordu'ya (ordunun Almanlardan müteşekkil kolu) komuta etmiş ancak olağanüstü bir performans sergileyememişti. Napoléon, Kovno'da, karargâhı hâline getirilen manastırdan Marie Louise'e yazdığı mektupta "Hava tahammül edilemeyecek kadar sıcak" dedi. "Kitap ve gravürlerden oluşan bir koleksiyonu Üniversite'ye bağışlayabilirsin. Bu onları çok sevindirecektir. Senin için de herhangi bir kayba yol açmaz. Zaten fazlasıyla kitabımız var."[3]

Rus yüksek komutası işgal başlayana kadar görüş ayrılığı yaşamıştı. Aristokrat generaller Bagration'un karşı-taarruz stratejisini desteklerken genellikle Baltık Germenlerinden olan "yabancılar" Barclay de Tolly'nin ricat stratejisinden yana olmuştu. Bu ikinci strateji özünde Bennigsen'in 1807'deki stratejisinin çok daha geniş ölçekli hâliydi. Napoléon'un Niemen'i geçtiği an itibariyle ikinci grup baskın geldi. Zira *Grande Armée*'nin devasa büyüklüğü bir karşı taarruzu imkânsız kılıyordu. Ne ilginçtir ki Napoléon daha küçük bir orduya sahip olsaydı Rusları lojistik gerekçelerle gerçekleştirmeyi hedeflediği erken tarihli bir muharebeye çekebilir ve daha az erzaka ihtiyacı olacağı için savaşı daha uzun süre devam ettirebilirdi. Benzer şekilde şayet Aleksandr, savaş bakanı ve Birinci Ordu'nun komutanı olarak Barclay de Tolly yerine Rus kökenli Bagration'u atasaydı (bu atama Rus subayları tarafından da memnuniyetle karşılanırdı) Napoléon Rusları Vilnius'ta ve hatta daha da beride imha edebilirdi. Ancak Çar, daha az gösterişli ve daha keskin zekâlı Barclay'yi seçerek Barclay'nin *Grande Armée*'yi Rus topraklarının derinlerine çekme ve Fransız ikmal hatlarını Mainz, Danzig, Königsberg ve diğer devasa askerî ikmal depolarından uzaklaştırma planına bağlı kaldı.

Napoléon, 28 Haziran'da Polonya Litvanya'sının başkenti Vilnius'a girip burayı devasa bir ikmal merkezine dönüştürdü. Ruslar ayrılmadan önce kendilerine ait erzakları yanlarında götürmüş ya da yakarak yok etmişti. İmparator, Marie Louise'e yazdığı mektupta karargâh olarak "İmparator Aleksandr'ın birkaç gün önce kaldığı güzel bir konağı seçtiğini" belirtiyor, "Buraya bu kadar erken gireceğimi düşünmezdim" diye de ekliyordu.[4] Napoléon şehre girmeden yarım saat önce kurmayları arasında bulunan Polonyalı topçu subayı Kont Roman Soltyk'ten, Vilnius Üniversitesi'nin rektörü, meşhur gökbilimci,

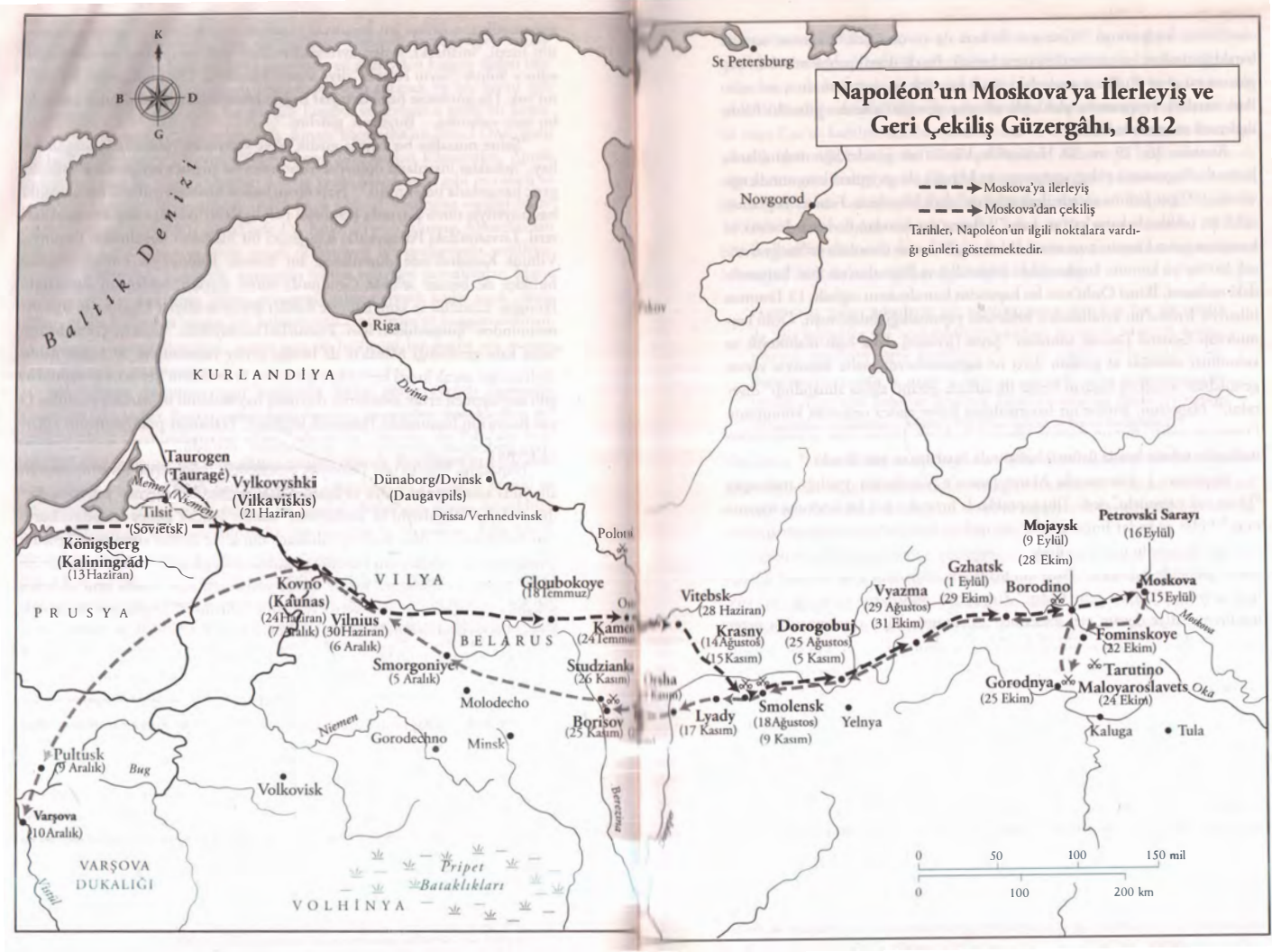
matematikçi ve fizikçi Jan Śniadecki'yi sohbet etmek üzere huzuruna getirmesini istedi. Śniadecki, evden ayrılmadan önce ipek çoraplarını giymekte ısrar edince Soltyk "Sayın Rektör" diye uyardı kendisini. "Ne giydiğinizin bir önemi yok. Dış görünüşe özgü detaylar bayağı kişilerin aksine İmparator üzerinde bir tesir yaratmaz... Buyurun, gidelim."[5]

"Şehre muzaffer bir edayla girdik" diye yazıyordu bir başka Polonyalı subay. "Sokaklar insanlarla doluydu. Pencereler ise çılgınca bir istekle el sallayan genç hanımlarla bezenmişti."[6] Napoléon, halkın hislerine yönelik her zamanki hassasiyetiyle tören alayında kendisini Polonyalı birliklerin takip etmesini emretti. Litvanya'daki Polonyalılar için geçici bir hükûmet kurulurken Litvanya, Vilnius Katedrali'nde düzenlenen bir törenle Polonya'yla birleşti. Fransız birlikler de benzer şekilde Grodno'da tören alayları tarafından karşılandı. İkonalar, kandiller ve koro hâlinde ilahiler söyleyen alaylar kendilerini Rus yönetiminden "kurtardıkları için" Fransızları kutsuyordu.* General Grouchy'nin bağış kabı gezdirdiği Minsk'te de benzer şeyler yaşanmış ve *Te Deum* ilahisi söylenmişti ancak kırsal kesimde yaşayanlar, Fransızların her seferde yaptıkları gibi köylülerden erzak aldıklarını duyunca hayvanlarını ormanlara sürdüler. O yaz Rusya'nın batısındaki Polonyalı köylüler "Fransızlar prangalarımızı çıkarmaya geldi ancak çizmelerimizi de çıkardılar" diyordu.[7]

Napoléon, Vilnius'taki Polonyalı temsilcilere "Milletinizi severim. Son on altı yılda askerlerinizi İtalya ve İspanya'daki muharebelerde hep yanımda gördüm" deyip "saygılarını ve himayesini" sundu. Ancak güney kanadını koruyan Avusturyalı Schwarzenberg'i dikkate alıp şöyle devam etme gereği gördü: "Avusturya'ya eyaletlerinin bütünlüğü konusunda garanti verdim ve kendisine kalan Polonya eyaletlerini huzur içinde yönetmesi konusunda onu sıkıntıya sokabilecek hiçbir şeye izin vermeyeceğimi belirttim."[8] İmparator ziyadesiyle hassas bir teraziyi dengede tutmaya çalışıyordu.

Napoléon ordunun büyük kısmına dinlenme ve toparlanma fırsatı tanımak adına Vilnius'ta on gün kaldı. Bu bekleyişin bir diğer amacı ise gerçek bir teste tabi tutulmamış olan Jérôme'un komuta ettiği ordunun aşağı Berezina istikametinde ilerleyip Bagration'un ordusunu kuşatmasına olanak tanımaktı. (Sağ kanada mensup bu ordu Davout'nun tümenleri, Schwarzenberg'in Avusturya birlikleri, Poniatowski'nin Polonyalıları ve Reynier'nin Saksonlarından oluşuyor ve toplamda 80.000 kişiye ulaşıyordu.) Öncü birlikler yeniden ilerlemeye başlamıştı ki 29 Haziran'da kavurucu sıcaklar yerini görkemli fırtınalara ve bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmura bıraktı. İmparatorluk Muhafızları'na mensup Çavuş Jean-Roch Coignet'nin ifadelerine bakılacak olursa, bu şiddetli hava durumunun ardından "Ordugâhın zemini soğuktan donan atların

* Litvanya 1569'dan beri Polonya-Litvanya Birliği'nin bir parçasıydı. Ancak Ruslar bu bölgeyi 1772 ve 1795 yılları arasındaki üçlü bölüşmede ilhak etmişti. -y.n.

Napoléon'un Moskova'ya İlerleyiş ve Geri Çekiliş Güzergâhı, 1812
Moskova'ya ilerleyiş
Moskova'dan çekiliş
Tarihler, Napoléon'un ilgili noktalara vardığı günleri göstermektedir.
K
B
D
G
Baltık Denizi
PRUSYA
KURLANDİYA
Riga
Dvina
Taurogen (Tauragė)
Memel (Nemen)
Tilsit
(Sovetsk)
Vylkovyshki (Vilkaviškis) (21 Haziran)
Königsberg (Kaliningrad) (13 Haziran)
Dünaborg/Dvinsk (Daugavpils)
Drissa/Verhnedvinsk
Polotsk
VILYA
Kovno (Kaunas) (24 Haziran) (7 Aralık)
Vilnius (30 Haziran) (6 Aralık)
Gloubokoye (18 Temmuz)
Kamen (24 Temmuz)
BELARUS
Smorgoniye (5 Aralık)
Molodecho
Studzianka (26 Kasım)
Borisov (25 Kasım)
Niemen
Gorodechno
Minsk
Pultusk (9 Aralık)
Bug
Volkovisk
Varşova (10 Aralık)
VARŞOVA DUKALIĞI
Pripet Bataklıkları
VOLHİNYA
Vistül
Berezina
St Petersburg
Novgorod
Vitebsk (28 Haziran)
Krasny (14 Ağustos) (15 Kasım)
Dorogobuj (25 Ağustos) (5 Kasım)
Lyady (17 Kasım)
Smolensk (18 Ağustos) (9 Kasım)
Yelnya
Vyazma (29 Ağustos) (31 Ekim)
Gzhatsk (1 Eylül) (29 Ekim)
Mojaysk (9 Eylül) (28 Ekim)
Borodino
Petrovski Sarayı (16 Eylül)
Moskova (15 Eylül)
Fominskoye (22 Ekim)
Tarutino
Gorodnya (25 Ekim)
Maloyaroslavets (24 Ekim)
Oka
Kaluga
Tula
0 50 100 150 mil
0 100 200 km

cesetleriyle kaplanmıştı." Çavuşun da keza üç atı ölmüştü.[9] Yağmur, zemini bataklığa, yolları ise çamur deryasına çevirdi. Bu da ikmal problemlerinin baş göstermesine ve Rusların peşindeki öncü kuvvetlerin yavaşlamasına yol açtı. Bazı bataklık ve çamurlu alanlarda askerler çenelerine kadar gömülü hâlde ilerlemek zorunda kaldı.[10]

Berthier 26, 29 ve 30 Haziran'da Vilnius'tan gönderdiği mektuplarda Jérôme'u Bagration'a yakın seyretmesi ve Minsk'i ele geçirmesi konusunda teşvik etti.[11] "Eğer Jérôme süratle ilerleyebilirse" dedi Napoléon, Fain'e, "Bagration ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalır."[12] Bagration, batıdan ilerleyen Jérôme ve kuzeyden gelen Davout'nun arasında kalarak Bobruisk civarında ezilmeliydi ancak Jérôme'un komuta konusundaki yetersizliği ve Bagration'un ricat konusundaki mahareti, İkinci Ordu'nun bu kapandan kurtulmasını sağladı. 13 Temmuz itibariyle Jérôme'un kendisinden bekleneni yapamadığı anlaşılmıştı. Ordu başmüfettişi General Dumas sonraları "Şayet [Jérôme] daha hızlı olabilseydi ve kolordular arasında eş güdüm daha iyi sağlanabilseydi vazife başarıyla yerine getirilebilir ve seferin başarısı henüz ilk safhada garanti altına alınabilirdi" diyecekti.[13] Napoléon, Jérôme'un başarısızlığını haber alınca ordunun komutasını Davout'ya verdi. Bunun üzerine öfkeden kuduran Jérôme tüm görevlerinden istifa edip seferin henüz üçüncü haftasında Vestfalya'ya geri döndü.[14]

Napoléon 1 Temmuz'da Marie Louise'e Vilnius'tan yazdığı mektupta "Hava çok yağmurlu" dedi. "Bu topraklarda fırtınalar pek bir korkunç oluyormuş."[15] Her ne kadar İmparatoriçe'nin mektuplarına erişme imkânımız yoksa da Marie Louise'in o ay iki günde bir Napoléon'a mektup yazdığı bilinmektedir. O günlerde babasına "Tanrı'nın inayetiyle İmparator'a bir an önce kavuşmak istiyorum" diyen genç kadın "Zira ayrılık omuzlarıma çok ağır bir yük bindiriyor" diye devam etti sözlerine.[16] Mektupta sağlık durumundan neredeyse her daim olumlu şekilde bahseden Napoléon, oğlunu mutlaka soruyor, "konuşmaya ve yürümeye başlayıp başlamadığı" konusunda kendisine haber verilmesi için âdeta yalvarıyordu.

1 Temmuz'da Aleksandr'ın emir subaylarından General Aleksandr Balaşov, Napoléon'un huzuruna çıkıp Fransız ordusunun Rusya'dan çekilmesi durumunda savaş olmayacağını bildirdi ancak iş işten geçmişti. Bunun üzerine İmparator, Çar'a yazdığı uzunca mektupta Aleksandr'ın Tilsit'te Britanya aleyhine sarf ettiği sözleri ve Erfurt'ta Eflak, Boğdan ve Tuna'ya ilişkin Rus kaygılarını gidermiş olduğunu hatırlattı. "Rusya 1810'dan bu yana büyük çaplı bir modernizasyon sürecine girip müzakere kanallarını tıkadı" diyen Napoléon, Avrupa'ya yönelik uzlaşmada birtakım değişiklikler yapılmasını talep etti. İmparator, Çar'ın zaman zaman kendisine gösterdiği şahsî hürmetten de bahsediyor ancak 8 Nisan'da Fransız ordusunun Almanya'dan çekilmesi için verilen

ültimatomun kendisini savaş ve onursuzluk arasında bıraktığını da ekliyordu.[17] [Her ne kadar] "son 18 aydır bana bir şeyleri izah etme zahmetine girmemiş olsanız da kapım barış müzakerelerine her zaman açık... hislerim ve size yönelik dostluğum baki" diye devam ediyordu. İmparator tüm bu yaşananlarda suçu Çar'ın kabiliyetsiz danışmanlarında ve özellikle de Kurakin'in savaşa yönelik iştahında buluyordu. Geçmişte Papa'ya, Avusturya İmparatoru'na ve diğerlerine gönderdiği mektuplarda da buna değinmiş, "Majesteleri'ne böylesi kötü tavsiyelerde bulunanların çürümüşlüğüne acıyorum" demişti. Napoléon 1809'da Avusturya'yla savaşmak zorunda kalmasa "İspanya meselesini 1811'de bitireceğini" de iddia ediyor ve "İngiltere ile bir barış antlaşmasının imzalanabileceğini" belirtiyordu. Nihayet şu teklifte bulundu:

> Hastanede yatan askerlerin esir sayılmamasını (böylece her iki tarafın da ağır kayıplara yol açan tahliyeleri aceleye getirmek zorunda kalmamasını), tarafların rütbe denkliğini gözetecek şekilde iki haftada bir esir değişimi yapmasını ve uygar milletler arasındaki savaş geleneğinin izin verdiği diğer tüm koşulları öngören, karşılıklı anlayışa dayalı bir ateşkes antlaşması imzalansın. Majesteleri beni her şeye hazır bulacaktır.[18]

Napoléon, aralarındaki savaşa rağmen Çar'a karşı beslediği özel duyguların yaşananlardan hiçbir şekilde etkilenmediğini tekrarlıyor ve sözle. ai "Sizin asil ve yüce niteliklerinize duyduğum sevgi ve saygıyla doluyum ve bunu size ispatlama arzusundayım" diyerek bitiriyordu.

Aleksandr, Napoléon'un tekliflerinden hiçbirini kabul etmedi. Ruslar *Grande Armée*'nin karşısında istikrarlı şekilde çekiliyordu. (Binden fazla zayiatın yaşanacağı ilk çarpışmanın gerçekleşmesine henüz 4 hafta vardı.) Ancak Rus ordusu hiçbir direniş sergilemiyor da değildi. Savaşın muharebeler kadar lojistikle de ilgili olduğunu bilen Ruslar çekilirken yanlarında götüremedikleri her şeyi sistematik olarak yok ediyorlardı. Ekinler, yel değirmenleri, köprüler, çiftlik hayvanları, ambarlar, yemler, barınaklar, tahıllar ve ilerleyen Fransız ordusunun işine yarayabilecek diğer her şey ya götürülüyor ya da yakılıyordu. Kilometrelerce uzanan yolun her iki tarafında işe yarar hiçbir şey bırakılmıyordu. Napoléon da Akka'dan çekilirken benzer bir uygulamaya başvurmuş, Torres Vedras Hatları'na çekilirken kavrulmuş-toprak stratejisini mahirane şekilde icra eden Wellington'ı da hayranlıkla anmıştı. Chaptal'a göre "Napoléon, generallerin becerilerini bu türden niteliklere göre değerlendirirdi."[19]

Napoléon, böylesine sıra dışı ve samimi bir mektup yazdıktan sonra Balaşov'a muhtemelen şakayla karışık, Moskova'ya giden en iyi yolun hangisi olduğunu sordu. Bunun üzerine Balaşov şu muhteşem cevabı verdi: "Majesteleri, dilediğiniz yolu seçebilirsiniz. XII. Karl, Poltava yolunu tercih etmişti" (Foord, *Napoleon's Russian Campaign*, s. 75, Mowat, *Diplomacy of Napoleon*, s. 256). -y.n.

Kuzey İtalya ve Avusturya'nın verimli ve bereketli topraklarının aksine Doğu Polonya ve Belarus barış zamanında bile yetersiz beslenmenin yaygın olduğu son derece yoksul ve seyrek nüfuslu bölgelerdi. Dolayısıyla, geri kalmış tarım ekonomisinin hüküm sürdüğü bu bölgeler bir anda yüz binlerce fazladan boğazı doyurmak zorunda kalınca kaçınılmaz olarak ciddi bir tedarik problemi yaşandı. Üstüne üstlük ricat eden Rus birliklerinin köyleri ateşe vermesiyle durum kısa sürede içinden çıkılmaz bir hâl aldı. Daha da kötüsü Rus hafif süvari birlikleri Fransız hatlarının gerisinde faaliyet hâlindeydi. Aralarında Aleksandr Çernişev liderliğindeki ünlü cesur birliğin de bulunduğu bu süvariler Napoléon'un uzayıp giden ikmal hatlarını tehdit ediyordu.[20]

Haziran sonlarındaki şiddetli yağışlar sona erer ermez kavurucu güneş geri döndü. Tatlı su sıkıntısı baş gösterirken acemi erler bitkinlikten oldukları yere yığılmaya başladı. Sıcak, öylesine boğucu bir toz kaldırıyordu ki arkadan yürüyen askerlerin kaybolmaması için taburların başına davulcuların yerleştirilmesi gerekti. 5 Temmuz'a gelindiğinde erzak katarının nehirler üzerindeki tombaz köprülerde sıkışıklık yaratması sebebiyle *Grande Armée* çok ciddi bir gıda sıkıntısıyla karşı karşıya kaldı. Lobau Kontu'nun emir subayı Boniface de Castellane "Yiyecek sıkıntısı devam ediyor" diyordu. "Askerler yiyeceksiz, atlarsa yulafsız kaldı."[21] Mortier, Napoléon'a Genç Muhafızlar'dan bazı askerlerin açlıktan öldüğünü söyleyince İmparator "İmkânsız bu!" diye çıkıştı. "Bu askerlerin 20 günlük erzakı yok muydu? İyi sevk ve idare edilen askerler asla açlıktan ölmez!"[22] Ardından İmparator'un huzuruna çıkarılan ilgili birliğin komutanı, "ya zayıf karakterli olduğundan ya da konuya tam manasıyla hâkim olmadığından", askerlerin zehirlendikleri için öldüğünü bildirdi. Bunun üzerine Napoléon konuşmayı şöyle bitirdi: "Büyük bir zafer her şeyi telafi eder!"[23]

Grande Armée'nin Rusya'da geçirdiği 175 günün her günü ortalama 1.000 at ölecekti. Ségur, yegâne yemleri olgunlaşmamış çavdar olduğu hâlde açlıktan değil de susuzluktan ve sıcaktan ölen 10.000'den fazla atın "burunlara ziyan bir koku yaydığını" not düşecekti.[24] Napoléon'un Yüce Ahırbeyi Caulaincourt büyük bir düş kırıklığı içindeydi. "Koşum takımı ve yedek parça sıkıntısı, cebrî yürüyüşlerin sürati, erzak yetersizliği ve bakımsızlık gibi etkenlerin tümü atların bir bir ölmesine yol açtı" diye not düştü.

> Kendi ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak durumda olan askerler atlarına aldırış etmiyor, onların ölümünü üzüntüden yoksun gözlerle izliyorlardı. Zira atların ölümü, askerlerin istihdam edildiği hizmetin sona ermesi ve böylece içinde bulundukları yoksunluk durumunun nihayete ermesi anlamına geliyordu. İşte, erken safhalarda yaşadığımız felaketlerin ve nihai başarısızlığımızın altında yatan sır ve sebep budur.[25]

Napoléon 8 Temmuz gibi erken bir tarihte Paris'teki Clarke'a mektup yazarak süvari alımını artırmanın gerekli olmadığını belirtmek zorunda kaldı. "Bu topraklarda o kadar çok at kaybediyoruz ki Fransa ve Almanya'daki tüm kaynakları kullanmamıza rağmen alaylardaki süvari sayısını mevcut seviyede ancak tutabileceğiz."[26]

İmparator aynı gün, ana Rus gücünü teşkil eden Birinci Ordu'nun stratejik olarak kötü bir konumda bulunan muhkem Drissa Kalesi'nde olduğunu öğrenip bir umutla derhâl öncü kuvvetleri bölgeye sevk etti. Ancak Fransızların bölgeye ulaştığı 17 Temmuz'da Ruslar kaleyi çoktan tahliye etmişti. 16 Temmuz'da ise kendisine Davout'nun Minsk'i ele geçirdiği ancak Bagration'un bir kez daha kapana kısılmaktan kurtulmayı başardığı haberi ulaştı. İmparator, Vilnius'tan ayrılmadan hemen önce akşam yemeğini General de Jomini'yle yemişti. İkili, sohbet sırasında Moskova'nın ne kadar yakın olduğundan dem vurdu ki aslında Moskova o aşamada 800 km uzaklıktaydı. Sohbetin bir noktasında Jomini, Napoléon'a Moskova'ya ilerleme gibi bir niyeti olup olmadığını sorunca Napoléon okkalı bir kahkaha patlattı:

> Oraya iki yıl içinde ulaşmayı tercih ederim… Şayet Mösyö Barclay kendisini Volga'ya kadar kovalayacağımı sanıyorsa fena hâlde yanılıyor. Onu Smolensk ve Dvina'ya kadar takip edeceğiz. Orada yapacağımız iyi bir muharebe bize bölgede kışla kurma imkânı tanır. Oradan karargâhımla birlikte Vilnius'a dönecek ve kışı burada geçireceğim. *Théatre-Français*'den opera kumpanyası ile oyuncular getirteceğim. Şayet kış aylarında barış yapmazsak bir sonraki Mayıs'ta işi bitireceğiz. Bence bu, Moskova'ya kadar gitmekten daha iyi. Siz ne dersiniz Mösyö Taktisyen?[27]

Jomini hemfikirdi.

Napoléon o sıralarda o günkü hiçbir ordunun hazırlıklı olmadığı yeni ve yıkıcı bir tehditle karşı karşıyaydı: Tifüs ateşi. Kirlilikten kaynaklanan bir hastalıktır bu. Hastalığa neden olan *Rickettsia prowazekii* isimli organizma, boyut olarak frengi ve tüberküloza neden olan nispeten büyük bakteriler ile çiçek ve kızamık gibi mikroskobik virüslerin ortasında bir yerdedir. Kirli giysilerin dikiş yerlerinden hareketle yıkanmamış vücutları istila eden bitlerin taşıdığı bu organizmalar, bitin ısırmasıyla değil dışkısı ve ölüsüyle bulaşır.[28] Bu hastalık o dönemlerde Polonya'da ve Rusya'nın batısında endemik seviyedeydi.

Sıcak havalar, yıkanacak suyun bulunmayışı, geceleri dip dibe bir araya toplanan askerler, sığınılan barakaların durumu, vücuttaki hassas bölgelerin kaşınması ve kıyafet değiştirmemek… Tüm bunlar tifüsün yayılması için son derece elverişli koşullardı. Seferi ilk haftası her gün yaklaşık 6.000 asker bu hastalığa yakalandı. Temmuzun üçüncü haftasına gelindiğinde 80.000 asker

ya ölmüş ya da yataklara düşmüştü ki bunların da yine en az 50.000'i tifüsten muzdaripti. Özetle, Napoléon işgalin başlangıcından bir ay sonra merkez ordu grubuna mensup askerlerin beşte birini yitirmişti.[29] Tifüsün bitlerle bağlantılı olduğu henüz bilinmiyor ve bitlerin ölüme neden olmayan rahatsız edici haşereler olduğu sanılıyordu. Dolayısıyla *Grande Armée*'nin Sağlık Dairesi Başkanı Larrey iyi bir doktor olmasına karşın bu durumla nasıl baş edeceğini bilmiyordu. Dizanteri ve tifo Danzig, Königsberg ve Thorn'daki hastanelerde tedavi edilebiliyordu ancak tifüs farklıydı. Napoléon başta çiçek hastalığı olmak üzere her türlü musibete karşı aşılamayı teşvik ediyorsa da (oğlunu da henüz iki aylıkken aşılatmıştı) o dönemlerde tifüse karşı bir aşı geliştirilmiş değildi. Vilnius'taki bir toplu mezarda bulunan 2.000 cesedin dişlerinden alınan DNA örnekleri, yakın tarihli bir araştırmada kullanılmış ve bu askerlerin neredeyse tamamının "savaş vebası" olarak anılan *typhus exanthematicus* patojenini taşıdığını ortaya çıkarmıştır. Ne ilginçtir ki Napoléon hastaneye sevk edilen askerlere banyo yaptırılmasını emretti ancak görünen o ki sağlıklı olanların da banyo yapması gerektiği bilinmiyordu.[30] İmparator'un kendisi bile Moskova'dan çekiliş sürecinde, havanın kıyafetlerini çıkarmasına imkân tanımayacak kadar soğuk olması yüzünden on gün boyunca üzerini değiştiremeyecek ve bitlenecekti.[31] Bu musibetten kurtulmak için iç çamaşırların kaynatılması, dış giysilerin ise sıcak ütüyle ütülenmesi gerekiyordu. Ancak 4 Kasım itibariyle sıfırın altına inen hava sıcaklığında bu yöntemleri uygulamak olanaksızdı.[32]

Tifo, dizanteri ve diğer "yoksul hastalıklarından" farklı olan tifüs, ihtilal ve Napoléon Savaşları devam ettikçe Fransa'da da büyüyen bir problem hâline gelmişti. Özellikle de ana yolların üzerine kurulu köylerde salgınlar bir hayli yaygındı. Seine-et-Marne'da ve Ren'den dönen birliklerin yerleştiği Doğu Paris beldelerinde 1806'dan sonra salgınlar neredeyse kesintisiz devam etti. 1810 ve 1812 yılları arasında ölüm oranı hayli yüksekti. Melun ve Nemours'da görevli sağlık görevlilerine bu durumun sebebi sorulduğunda bu kişiler salgınların "sonu gelmeyen savaş"tan kaynaklandığını belirttiler.[33] Koalisyon orduları 1814 ve 1815'te Fransa'yı işgal ettiğinde tifüs yeniden patlak verecekti. Dönemin en seçkin doktorlarına göre salgınlar "büyük zorluklar, temel yaşamsal ürünlerin eksikliği ve bunun sonucunda bozulmuş gıdaların tüketilmesi" sebebiyle kendiliğinden patlak veriyordu.[34] 1812'de Fransız hastanelerinin eski müdürü J. R. L. De Kerckhove, savaşlar son bulduktan 25 yıl sonra bile tifüsün nedenini yanlış bir durumla ilişkilendirecek ve şöyle yazacaktı: "Fransız ordusunu bu denli mahveden tifüsün kaynağı yoksunluk ve yorgunluğun yanı sıra hasta ve bitkinlerle dolup taşan hastanelerde solunan kirli havadır."[35] Bit ile tifüs arasındaki bağlantı 1911 yılına kadar kurulamayacaktı. Bununla birlikte De Kerckhove semptomları doğru şekilde tespit etmişti:

> Enfeksiyon kendini genel bir hâlsizlikle gösteriyordu. Buna çoğu zaman uyuşukluk ve rehavet hâli eşlik ediyordu. Zayıf, yavaş ya da düzensiz bir nabız, yüz hatlarında değişim, hareketleri yerine getirmede zorluk... aşırı yorgunluk, ayakta durmada güçlük çekme, iştahsızlık, baş dönmesi, kulakta çınlama ve baş ağrısı son derece yaygın belirtilerdi. Bazen kusma şikâyeti olur, zaman zaman dil, beyaz ya da sarı bir mukusla kaplanırdı.

Hastalığa yakalandıktan yaklaşık dört gün sonra "önce titreme, daha sonra düzensiz aralıklarla yükselen ateş baş gösterirdi... ateş zamanla sıklaşır ve bir noktada daimî hâle gelirdi. Cilt kurur... beyinde ve bazen de akciğerde tıkanıklıklar olurdu"[36] Çoğu vakada bu belirtileri gösteren kişi yaşamını yitirirdi. Napoléon'un 140.000 kadar askeri 1812'de hastalıklardan dolayı yitip gitti. Bu ölümlerin çoğu tifüs kaynaklıyken kayda değer bir kısmı dizanteri ve benzeri hastalıklar sonucu yaşandı.

Napoléon hastalığın tüm işgal hareketini rayından çıkarmasına müsaade edemezdi. Nitekim Birinci Ordu ile İkinci Ordu'yu ayrı tutabilmek umuduyla doğu istikametinde ilerlemeye devam etti. Kurmay heyetinden levazım subayı Yüzbaşı Gaspard Gourgaud'nun notlarına göre sefer boyunca "turp gibi" olan Napoléon gün boyu uzun saatler at üstünde seyahat ediyor ve ciddi bir hastalığa yakalandığına dair herhangi bir rapor bulunmuyordu.[37] Gelgelelim *Grande Armée*'nin ilerleme hızı ve acemi erlerin deneyimsiz oluşu, bu askerlerin büyük kısmının ordunun geri kalanına yetişememesine yol açtı. Castellane'ın düştüğü notlarda, arkada kalan "başıboşların dehşet verici faaliyetlere giriştiği, yağma ve talana başladıkları ve bu sebeple seyyar kolların teşkil edildiği" yazıyordu.[38] Napoléon 10 Temmuz'da Berthier'ye bir jandarma kolunu Vorovno'ya göndermesini ve "bu bölgede korkunç bir yıkım gerçekleştiren 33'üncü Alay'a bağlı yağmacıların tutuklanmasını" emretti.[39] Temmuz ortalarına gelindiğinde askerler gruplar hâlinde firar etmeye başladı.

Napoléon 18 Temmuz'da Gloubokoïé'ye vardı, burada dört gün boyunca Karmelit manastırında kaldı, ayinlere katıldı, bir hastane kurdu, muhafızları teftiş etti ve odunun sürekli yürüyüş sebebiyle yaşadığı ciddi sorunlarla ilgili raporları dinledi. Württemberg Muhafızları'na mensup Mecklenburglu Teğmen Karl von Suckow, "Yüzlerce kişi, böylesi bir zorluğa daha fazla tahammül edemeyeceğine ikna olduğu için canına kıydı" diyordu notlarında. "Yolun yakınındaki ormanda her gün münferit silah sesleri duyuluyordu."[40] İlaç temin etmek nakit para olmaksızın neredeyse imkânsız hâle gelmişti. Bavyeralı General von Scheler, kralına, henüz Vistül'ü geçme aşamasındayken bile "tüm düzenli erzak tedarikinin ve sistemli dağıtımın durduğunu, buradan Moskova'ya kadar yasal dağıtım ya da düzenli talep yoluyla bir kilo et, bir somun ekmek ya da bir kadeh brendi bile alınamayacağını" bildirdi.[41] Abartılı ifadelerdi bunlar ancak mazur görülemeyecek kadar gerçek dışı da değildi.

Napoléon'un erzak tedariki ve ordudaki sağlıklı asker sayısı hakkında yanlış yönlendirildiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin Napoléon'a on günlük erzakı kaldığı söylenen askerler aslında heybelerinde ne var ne yoksa çoktan tüketmişti. General Dumas'nın düştüğü notlara bakılırsa Davout'nun bacanağı ve iki muhafız grenadier alayının komutanı General Louis Friant, Dumas'dan "33'üncü Piyade Alayı'nda 3.200 askerin bulunduğunu belirten bir rapor hazırlamasını" istemişti. "Oysa," diye devam ediyordu Dumas, "Ben bu birlikte en fazla 2.500 askerin kaldığını biliyordum. Murat'nın emirleri doğrultusunda hareket eden Friant, Napoléon'un astlarına öfkeleneceğini söyleyip yanlış bilgi sunmayı tercih etti. Bu uydurma rapor Albay Pouchelon tarafından hazırlandı."[42] Bu tek aldatmacada bile üç yüksek rütbeli subayın ve muhtemelen Murat'nın dahli vardı. Ya da en azından aynı ağızdan konuşmaya mecbur kalmışlardı. Bir şekilde ordunun tabiatı değişmişti. Öyle ki eskiden askerlerine son derece yakın olan Napoléon'a artık üst düzey komutanlar tarafından düzenli olarak yalan söyleniyordu. İmparator bizzat gerçekleştirdiği teftişlerine devam ediyordu ancak *Grande Armée*'nin büyüklüğü ve ilerleme kolunun genişliği astlarına önceki seferlere nispetle daha fazla bel bağlamasını gerektiriyordu. Ancak muhafızlarından birinin düştüğü notlara göre aralık ayındaki ricat sürecinde Napoléon, Bessières'e muhafızların durumunu soracak ve "Son derece iyiler, Ekselansları. Ateşlerin üzerinde şişler dönüyor, tavuk ve koyun buduyla besleniyorlar" yanıtını alacaktı. "Oysa," diye devam ediyordu muhafız notlarında, "Mareşal samimiyetle baksaydı bu zavallıların yiyecek neredeyse hiçbir şeyleri olmadığını görürdü. Çoğu şiddetli bir soğuk algınlığından muzdaripti. Tamamı bitkin düşmüştü ve sayıları çok azalmıştı."[43]

Napoléon, 19 Temmuz'da Murat'nın emir subayı Binbaşı Marie-Joseph Rosetti'den Rusların Drissa'yı terk ettiğini öğrenince "büyük bir coşkuya kapıldı."[44] Gloubokoïé'den Maret'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Düşman Drissa'daki müstahkem ordugâhını tahliye etti, tüm köprüleri ve çok sayıda ambarı ateşe verdi ve aylardır verdiği emeği ve biriktirdiği erzakı feda etti."[45]* Rosetti'nin günlüğüne göre "hızlı adımlarla volta atan" İmparator, Berthier'ye şöyle diyordu: "Görüyorsunuz ya, Ruslar ne savaşmayı ne de barış yapmayı biliyor. Yoz bir millet bunlar. Tek kurşun atmadan sığındıkları güvenli noktayı terk ettiler! Gayemiz uğruna elde ettiğimiz gerçek bir kazanım daha! Kardeşim

Napoléon her zamanki gibi Fransa'da olup bitenleri de düşünüyordu. 21 Temmuz'da Clarke'a yazdığı mektupta Fransa'nın güneyindeki küçük bir adalar grubunu kastederek "Hyères adalarının tüm kısımlarını satın almak ve buralara insan yerleştirmek niyetinde olduğumu hatırlatmak isterim" dedi (CG 12 no. 31281 s. 899). Ayrıca Paris'teki büyük bir tahıl ambarının istediği sürede inşa edilemeyeceğinden korkuyordu. "Zafer Takı, Jena Köprüsü, Zafer Tapınağı ve mezbahaların iki ya da üç yıl gecikmesi önemli değil" dedi Ticaret Bakanı'na. "Yeter ki bu devasa ambarın yapımı tamamlansın." (CG 12 no. 31255 s. 885) -y.n.

(yani Çar) düşmanlarımın aklına uyduğuna çok pişman olacak."[46] Napoléon Rosetti'yi süvarilerin morali ve atların durumu hakkında detaylı bir sorgulamadan geçirdi ve aldığı olumlu yanıtlar karşısında kendisini oracıkta albay rütbesine terfi ettirdi. Ancak aslında Murat süvarilerden çok fazla şey bekliyor, sürekli çalışmalarını isteyerek atları mahvediyordu. Caulaincourt "Her zaman hafif süvarilerin en önünde giderdi" diye yakınıyordu Murat'dan. "En sonunda süvarileri mahvetmeyi başardı. Bu da orduya ağır bir darbe indirerek hem İmparator'u hem de Fransa'yı bir uçurumun kenarına getirdi."[47]

Barclay 23 Temmuz'da Vilnius'un 321 km doğusunda bulunan Vitebsk'e vardı. Şayet Bagration kendisine katılabilirse bir direniş sergilemeye hazırdı. Ancak Davout, aynı gün gerçekleşen Saltanovka (ya da Mogilev) Muharebesi'nde 4.100 ölü, yaralı ve kayıp pahasına da olsa Bagration'un kuzeye ilerleyişini kesti. Nitekim Bagration Smolensk'e ilerlemek zorunda kaldı. İki gün sonra Murat'nın öncü muhafız birlikleri Vitebsk'in batısında Barclay'nin Kont Ostermann-Tolstoy tarafından komuta edilen artçı kuvvetleriyle bir müsademeye girişti. Napoléon bu çarpışmaların akabinde büyük bir muharebe vermeyi ümit ediyordu. Her zaman olduğu gibi seferin 10. bildirisinde sayıları olabildiğince abartarak Murat'nın "15.000 süvari ve 60.000 piyadeyle çarpıştığını" bildirirken (esasen Rusların toplamı 14.000'di) düşmanın 7.000 ölü, yaralı ve esir verdiğini söyledi. Oysa toplam zayiat 2.500 kadardı. Bildiride Fransızların 200 ölü, 900 yaralı ve 50 esir verdikleri ifade ediliyordu ki en sağlıklı modern tahminler Fransızların 3.000 ölü ve yaralı ile 300 esir verdiğini belirtmektedir.[48]

Napoléon Rusların Vitebsk şehrini teslim etmektense savaşacağına tüm kalbiyle inanıyordu. 26 Temmuz'da Eugène'e yazdığı mektupta "Şayet düşman vuruşmak istiyorsa bu bizim için çok iyi bir gelişme olur" dedi.[49] O gün, Jomini'nin Moskova'ya yürüyüp yürümeyeceğine dair sorduğu soru ilk kez İmparator için ciddi bir stratejik ihtimal hâline geldi. 22 Temmuz'da General Reynier'ye "Petersburg ve Moskova'nın ciddi bir tehditle karşılaşması durumunda" düşmanın Varşova'ya taarruz etmeye cesaret edemeyeceğini söyledi. Dört gün sonra Maret'ye yazdığı mektupta ise "Bana öyle geliyor ki düzenli birlikler Moskova'yı almak isteyecektir" dedi.[50] Düşmanın muharebeye yanaşmaması ihtimalini göz önünde bulunduran İmparator'un Vitebsk ya da Smolensk'te durmaya yönelik niyeti o an itibariyle çok daha büyük ve ihtiraslı bir plana evrilmekteydi. Kendisi adım adım Barclay de Tolly'nin tuzağına çekiliyordu.

Murat 28 Temmuz şafağında Rusların Vitebsk'ten çekildiğini ve kendisinin takipte olduğunu bildirdi. Ruslar ne varsa yanlarında götürmüş, nihai çekiliş noktalarının neresi olduğunu işaret edecek hiçbir iz bırakmamışlardı. "Rusların mağlubiyetinde, bizim zaferimizden daha büyük bir nizam ve intizam var" diye not düştü Ségur.[51] Napoléon; Murat, Eugène ve Berthier'yle yaptığı bir

toplantıda muhtaç oldukları nihai zaferin "Vilnius'ta olduğu gibi ellerinden kaçtığı" gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kaldı.[52] Zafer her zaman bir sonraki tepenin ardında, bir sonraki gölün, ovanın ya da ormanın diğer tarafında kışkırtıcı şekilde yakın görünüyordu (elbette Rusların vermek istediği izlenim de buydu). Napoléon, Vitebsk'te geçirdiği on altı gün boyunca 1812 Seferi'ni 1813'te devam ettirmek üzere burada sonlandırmayı enikonu düşündü. Artık Dvina ve Dinyeper nehirlerinin doğal bir savuma hattı oluşturduğu Eski Rusya sınırındaydı. Burada cephanelikler ve hastaneler kurabilir, Litvanya'yı siyasi olarak yeniden biçimlendirebilirdi. (Litvanyalılar İmparator için şimdiden beş piyade ve dört süvari alayı teşkil etmişlerdi bile.) Bunun yanında o tarihe kadar üçte biri ölen ya da tifüs ya da dizanteriden hastalanan merkez kuvvetlerinin sayısını artırabilirdi. Şayet lüzumlu görürse Vitebsk'ten St Petersburg'u tehdit edebilirdi.[53] Murat'nın kurmay başkanı General Auguste Belliard, Napoléon'a açık açık süvarilerin bitkin düştüğünü, hücum borusu çaldığında artık dört nala taarruz edemedikleri için "mutlaka dinlenmeye ihtiyaç duyduklarını" söyledi. Dahası yeterli sayıda demirci, nal mıhı ve hatta mıh yapmaya uygun metal bile yoktu. Ségur, Napoléon'un Vitebsk'e girdiği 28 Temmuz'da "Artık burada duruyorum!" dediğini not düştü. "Şöyle bir durup bekleyeceğim, ordumu derleyip yenileyeceğim ve Polonya'da yeni bir düzenlemeye girişeceğim. 1812 Seferi sona ermiştir. İşin kalanı 1813 Seferi'nde nihayete erdirilecektir."[54]

Napoléon Vitebsk'te iyi bir savunma hattına sahipti. Sol kanatta Baltık kıyısındaki Riga'da sabitlenen hat Dünaborg, Polotsk ve merkezdeki ormanlık tepeleriyle müstahkem Vitebsk'ten geçiyor ve Berezina Nehri ile aşılmaz Pripyet Bataklıkları'ndan güneye inip Riga'nın 643 km güneyindeki tahkimli Bobruisk kasabasında son buluyordu. Kurlandiya Macdonald'ın kolordusuna, Samogitia Oudinot'nun kolordusuna ve Klubokoë düzlükleri Napoléon'a yiyecek ve malzeme desteği sağlayabilirdi. Schwarzenberg ise ihtiyaçlarını verimli güney eyaletlerinden temin edebilirdi. Vilnius, Kovno, Danzig ve Minsk'te ordunun kışı geçirmesini sağlayacak devasa erzak ambarları bulunuyordu. Napoléon'un burada durmayı iyiden iyiye düşündüğü, Vitebsk'te 29.000 somun ekmek pişirebilecek dokuz büyük fırın inşa ettirmesinden ve kaldığı saray meydanının görünümünü iyileştirebilmek adına civardaki evleri yıktırmasından anlaşılabilmekteydi. Ancak yine de Marie Louise'e, "Dayanılmaz bir sıcakla boğuşuyoruz. Hava 27 derece. Burası Midi kadar sıcak" diyen Napoléon'un mektubundan da anlaşılacağı gibi şu aşamada kışı geçirmeyi düşünmek için çok erkendi.[55] Ségur, Napoléon'u ilerlemeye ikna etme suçunun Murat'da olduğunu düşünüyordu. Zira söylenene göre İmparator "1813'te Moskova'ya, 1814'te Petersburg'a gideceğiz. Rus Savaşı üç yıllık bir savaştır" demişti.[56]

Napoléon, Barclay'yi takip etmeye devam etmeyi tamamen mantıklı birkaç askerî sebepten dolayı seçti. Örneğin bir ay içinde 300 km yol kat

etmişken verdiği savaş zayiatı 10.000'den azdı, sefer mevsimine göre temmuz ayı durma emri verilemeyecek kadar erken bir tarihti, cesurca atılımlar her daim kendisi adına iyi sonuçlar doğurmuştu ve yılın bu döneminde Vitebskt'te durursa inisiyatifi kaybedecekti. Ayrıca Çar, 24 Temmuz'da Moskova'daki 80.000 mevcutlu milis kuvvetinin yanı sıra 400.000 serfi de orduya çağırmıştı. Dolayısıyla bu askerler eğitilip konuşlandırılmadan önce taarruz etmek son derece mantıklıydı. Son olarak o güne kadar savunma savaşı vermek zorunda kaldığı iki durumda, Marengo ve Aspern-Essling'de başlangıçta iyi sonuçlar elde edememişti. Tüm bunlara ilaveten Murat, sürekli geri çekilmeden dolayı Rusların manevi olarak çökmüş olması gerektiğini belirtmişti. Çar, barış istemeden önce Rusya'nın tahrip edilişini daha ne kadar izleyebilirdi ki? Öte yandan Napoléon çok önemli bir detaydan haberdar değildi: Çar, St Petersburg'da "Sakalımın belime kadar uzamasını ve Sibirya'da patates yemeyi tercih ederim" diyerek barışa kapları tamamen kapatmıştı.[57]

Fransızlar, Barclay'nin ordusunun Smolensk'e 136 km uzaklıkta olduğunu ve 1 Ağustos'ta Bagration'un ordusuyla birleştiğini öğrendi. Napoléon'a göre Rusların büyük bir savaşa girişmeksizin Eski Rusya'nın en büyük şehirlerinden birini teslim etmeleri olanaksızdı. Bu nedenle Vitebsk'te durmamaya karar verdi ancak Smolensk'te Ruslarla savaştıktan sonra Vitebsk'e dönme seçeneğini de zihninin bir köşesine yazdı. Duroc, Caulaincourt, Daru ve Narbonne, İmparator'a Vitebsk'te kalmasını tavsiye etmiş, Poniatowski, Berthier ve Lefebvre-Desnouettes de benzer görüşler sunmuştu ancak Murat kendi rotasını belirlemeden önce karşıt görüş bildirmişti.[58] Ségur, İmparator'un zaman zaman insanlara yarım cümlelerle hitap ettiğini, "Pekâla! Ne yapalım? Olduğumuz yerde kalalım mı, yoksa ilerleyelim mi?" gibi sorular yönelttiğini ancak "onlardan cevap vermelerini beklemediğini, sanki kararsızlığını sona erdirecek bir şey ya da birini arıyormuş gibi etrafta dolaşmaya devam ettiğini" belirtiyordu.[59] Hangi görüşe yakın olduğu ise 7 Ağustos'ta Marie Louise'e yazdığı şu satırlardan anlaşılabiliyordu: "İşte, Moskova'ya sadece 100 fersah uzaklıktayız."[60] (Aslına bakılırsa Vitebsk, Moskova'dan 124 fersah, başka deyişle 518 km uzaklıktaydı.)

Smolensk'e ilerleme kararı kolay alınmamıştı. Ségur, Napoléon'un 11 Temmuz civarı Daru ve Berthier'ye "Beni deli mi sandınız?" dediğini not düştü:

> [Napoléon'un] savaşa bir heves uğruna mı girdiğini sanıyorlardı? İspanya ve Rusya savaşlarının Fransa'nın hayat damarlarını kemiren iki *çıban* olduğunu ve Fransa'nın iki savaşı birden kaldıramayacağını söylediğini duymamışlar mıydı? Barış yapmak istiyordu ancak bunu gerçekleştirebilmek için iki kişi gerekliydi. Napoléon, karşısında bu ikinci kişiyi bulamıyordu.[61]

Napoléon, bu konuşma sırasında Rusların kış mevsiminde donmuş nehirlerden geçip çekilmeye devam edebileceğini, dolayısıyla o günler gelmeden Smolensk'te ya büyük bir kaleyi ele geçirme ya da nihai sonuçlu bir muharebeye girme şansı elde edebileceğini belirtti. "Henüz kan dökülmedi ve Rusya savaşmadan dik çöktürülemeyecek kadar güçlü. Aleksandr ancak büyük bir muharebeden sonra müzakere masasına oturur" dedi sözlerinin devamında.[62] Bu konuşma dolu dolu sekiz saat sürdü. Bir noktada göz yaşlarına boğulan Berthier, Kıta Sistemi ile Polonya Krallığı'nın tesisi uğruna Fransız ikmal hatlarının bu denli uzatılmaması gerektiğini belirtti. Smolensk kararının ardından Duroc'un Napoléon'la dostluğu da neredeyse sona eriyordu.

Napoléon "İhtiyatlı davranmanın tek yolu cesaretli olmaktır" şiarına saplanıp kalmıştı.[63] Bu bölgede oyalanması durumunda Avusturya ve Prusya'nın Fransa'yla kurduğu ittifakı gözden geçirebileceğini, ikmal hatlarını kısaltmanın tek yolunun hızlı bir zafer elde edip geri dönmek olduğunu düşünüyordu. İmparator'a göre, "Uzun vadeli ve statik bir savunma Fransızların tabiatına uygun değildi." Britanya'nın Rusya'ya yaptığı askerî yardımların etkisini göstermeye başlamasından da korkuyordu. Tüm bu sebeplerle, Fain'in ifade ettiği gibi şu sonuca vardı: "Amacımıza 20 günde ulaşabilecekken neden burada 8 ay bekleyelim?... Bir an önce harekete geçmemiz gerekiyor. Aksi takdirde her şey tehlikeye girecektir... Savaşta şans her şeyin yarısıdır. Daima en uygun koşulların oluşmasını beklersek hiçbir şeyi nihayete erdiremeyiz. Ezcümle, sefer planım muharebe, politikam ise başarı üzerine kurulmuştur."[64*]

Napoléon, 11 Ağustos'ta Smolensk'e ilerleme emri verdi ve ayın 13'ünde, saatler 02.00'yi gösterirken Vitebsk'ten ayrıldı. Kendisine eşlik etmek üzere görevlendirilen Castellane "Majesteleri bugünlerde atını çok daha yavaş sürüyor" diye not düştü.

> Epey kilo aldı ve ata eskisinden daha zor biniyor. Yüce Ahırbeyi [Caulaincourt] ata binerken ona yardım etmek zorunda kalıyor. İmparator seyahate çıktığı zamanlarda yolculuğun büyük kısmını at arabasıyla yapıyor. Bu

---

* Aynı hafta Napoléon'un sekreteri Méneval, kütüphaneci Barbier'ye yazdığı mektupta şöyle dedi: "İmparator bazı eğlenceli kitaplar istiyor. Eğer yeni romanlar, bilmediği eski romanlar ya da okuması keyifli hatıratlar varsa lütfen bunları bize gönderme nezaketini gösterin. Zira burada boş zamanımızı değerlendirmede bir hayli güçlük çekiyoruz." (CN 24 no. 19052 s. 128) Napoléon'un okuyamayacak kadar meşgul olduğunu iddia ettiği kitaplardan biri, Leplace'ın "Olasılıkların Analitik Kuramı" adlı eseriydi. Senato başkanına yazdığı mektupta "Olasılıkların hesaplamasına ilişkin bilimsel incelemenizi memnuniyetle edindim" diyordu. "Müsait bir zamanda ilgiyle okuyacağım ancak şimdilik, bilimler arasında ilk sırada yer alan bu alanı geliştiren ve genişleten yeni kitaplar ürettiğinizi görmekten duyduğum memnuniyeti belirtmekle yetineceğim. Eserleriniz ulusun aydınlanmasına katkıda bulunuyor. Matematiğin ilerlemesi ve mükemmelleşmesi devletin refahı ile yakından ilgilidir. (CG 12 no. 31388 s. 949) -y.n.

> durum onu takip etmek zorunda olan subaylar için çok yorucu oluyor çünkü Majesteleri ata bineceği zamanlarda dinlenmiş oluyor... Haşmetmeapları hareket hâlindeyken kimse 24 saat içinde bir an bile dinlenmeyi bekleyemiyor. [General Jean-Baptiste] Éblé, İmparator'a atların yetersizliğinden bahsettiğinde şu cevabı aldı: "Moskova'da güzel at arabaları bulacağız."[65]

Napoléon son süratle giderken bindiği arabanın tekerleklerine aşırı ısınmayı önlemek için su dökülüyordu.

Ağustos ortaları itibariyle Napoléon'un her iki kanadında durumlar son derece ümit verici görünüyordu. Macdonald kuzeyi başarıyla korurken Schwarzenberg 12 Ağustos'ta Gorodeczna'da Tormasov komutasındaki Üçüncü Ordu'ya ağır bir darbe indirmişti. (Napoléon bu başarı karşılığında Avusturya İmparatoru Franz'dan Schwarzenberg'i mareşalliğe terfi ettirmesini istemişti.) Keza Oudinot ve Saint-Cyr de ayın 16'sında General Peter Wittgenstein'ın Finlandiya Ordusu'nu Polotsk'ta durdurmuştu. Böylece Napoléon, Éblé'nin emrindeki istihkâmcıların etkileyici köprü inşa becerileri sayesinde *Grande Armée*'nin büyük kısmını Dinyeper Nehri'nin güney kısmına taşırken Rus ordusunu kuzeyde sıkıştırmayı öngören "Smolensk Manevrası" adlı büyük harekâtı başlatabildi. Ancak Smolensk'e yönelik bu hızlı atılım General Neverovski kumandasındaki 27'nci Tümen'in 14 Ağustos'ta Krasnoi'de sergilediği kahramanca ve fedakârca artçı mücadele sebebiyle sekteye uğradı. Zira vuruşarak geri çekilen bu Rus birliği, birinci ve ikinci orduların Smolensk'e ulaşıp burayı savunması için zaman kazandırmıştı.

Murat'nın süvarileri 16 Ağustos'ta, saatler 06.00'yı gösterirken Smolensk'in dışındaki Rus ileri karakollarına girdi. Berthier ile birlikte saat 13.00 civarı şehir surlarına 180 metrelik mesafeye kadar (bazı kaynaklara göre daha fazla) yaklaşan ve keşif yapan Napoléon "Sonunda onları yakaladım!" dedi.[66] Napoléon 17 Ağustos'taki Smolensk Muharebesi'nde Rusların sol kanadını çevirmeyi, onları Moskova'dan koparmayı ve Dvina'nın aşağısına geri sürmeyi umuyordu. Ancak güçlü surlar ve derin vadilerle korunan şehrin sağlam savunması Barclay'ye 6.000 zayiat verme pahasına da olsa doğuya çekilme fırsatı tanıdı. Ney ve Poniatowski'nin kolorduları ise 8.500'den fazla kayıp vermişti. Lobau'nun top ateşi Smolensk'te yangınlara yol açarken Napoléon şehrin yanışını kurmaylarıyla birlikte karargâhından izledi. Ségur'e göre "İmparator bu korkunç manzarayı sessizce seyretmişti." Ancak Caulaincourt'un ifadelerine göre Napoléon "Ne fevkalade bir manzara, değil mi Ahırbeyi'm?" demişti. "Korkunç görünüyor, Majesteleri" yanıtını aldığında ise "Aman," diyerek geçiştirmişti. "Baylar, Roma imparatorlarından birinin şu sözünü unutmayın: 'Ölü bir düşman daima güzel kokar!'"[67]*

* Vespasian kurmuştu bu cümleyi. -y.n.

Fransız birlikleri 18 Ağustos'un şafak vakti molozların ve cesetlerin üzerinden geçerek girdikleri küle dönen şehri terk edilmiş hâlde buldular. Napoléon, Rusların St Petersburg'da sözde zaferlerini kutlamak için *Te Deum* söylediğini öğrendiğinde alaycı bir tavırla şöyle dedi: "İnsanlara olduğu kadar Tanrı'ya da yalan söylüyorlar."[68] Ségur'ün notlarına göre muharebe alanını dolaşan İmparator'un "acısı yüz hatlarının kasılmasından ve sinirlenmesinden anlaşılabiliyordu." Nitekim Napoléon, Dinyeper kıyısındaki hisarın kapılarına gelince civardan getirilen hasırlara oturarak Murat, Berthier, Ney, Davout, Caulaincourt ve muhtemelen Mortier, Duroc ve Lobau'dan müteşekkil savaş konseyini topladı. Nadiren yaptığı bir şeydi bu. "Alçaklar!" diye söze girdi İmparator. "Böyle bir mevziyi nasıl terk ederler! Karar verdim, Moskova'ya ilerliyoruz."[69] Son cümlesi bir saatten uzun süren "hararetli bir tartışmanın" fitilini ateşledi. Murat'nın emir subayı Rossetti, Davout dışında herkesin Smolensk'te durmaktan yana olduğunu, "lakin Davout'nun her zamanki inatçılığıyla bir barış antlaşmasının ancak Moskova'da imzalanabileceğini savunduğunu" duymuştu.[70] Murat'nın görüşünün de bu olduğu düşünülüyordu. Napoléon da kezа sonraları sık sık barışın ancak Moskova'da mümkün olabileceği düşüncesini tekrar edecekse de yıllar sonra, yanıldığını kabul edip "Askerlerimi kış için Smolensk'teki kışlalara yerleştirmeliydim" diyecekti.

Napoléon'un Rusları yakın takibe alma umutları, ertesi gün Rusların Ney'e Valutina-Gora'daki (Smolensk'in hemen doğusunda yer alır ve Lubino olarak da anılır) muharebede ağır bir darbe indirdikten sonra başarılı bir şekilde geri çekilmesiyle suya düştü. Üstelik muharebede yerden seken bir top güllesi General Gudin'ın iki ayağını da parçalayarak yetenekli tümen komutanının ölümüne yol açmıştı. Muharebenin ardından tıbbi eksiklikler o denli vahim bir hâl aldı ki cerrahlar yaraları sarmak için gömleklerini yırttılar. Bu da yetmeyince saman ve Smolensk arşivlerindeki belgelerden alınan kâğıtları kullandılar. Ancak seferin bu safhasında yararlananlar nispeten şanslı sayılırdı. Zira bunlar arasındaki hayatta kalma oranı istatistiksel olarak doğuya doğru ilerleyen sağlıklı askerinkinden çok daha yüksek olacaktı.

Ney'in Rusları Valutina'da sıkıştırma umutları, Junot'nun birliklerini zamanında ilerletememesi yüzünden suya düşmüştü ki bu durum doğal olarak Napoléon'u çok öfkelendirdi. "Junot, mareşal asasını sonsuza kadar kaybetti" diyerek Vestfalyalıların komutasını Rapp'a veren İmparator "Bu olay belki de beni Moskova'ya ilerlemekten alıkoyacak" diye yakındı. Rapp, ordunun yeni nihai hedefinin Moskova olduğunu bilmediğini söylediğinde Napoléon "Bardak doldu" diye yanıtladı. "Artık içmekten başka çare yok."[71] Aslına bakılırsa Akka Seferi'nden beri herhangi bir zafer elde edemeyen Junot, Cintra

Sözleşmesi'nde Portekiz'i yitirince gözden düşmeliydi ancak Napoléon aralarındaki dostluğun hatırına o güne kadar onu görevde tutmuştu.*

Valutina'nın ertesi günü "insanların ölümsüzlüğü bilhassa bu türden yıkım zamanlarında düşündüğünü" çok iyi bilen Napoléon, Gudin'ın 7'nci Hafif Piyade Alayı ile 12'nci, 21'inci ve 127'nci piyade alaylarını en az 87 madalya ve terfilerle ödüllendirdi.[72] Gudin'ın alayı özellikle öne çıkıyordu çünkü bu birliğe mensup askerler "kırılmış ağaç kütüklerinin arasında, askerlerin çizmeleriyle çiğnenen ve top gülleleriyle dövülen arazinin silah parçalarıyla, paralanmış üniformalarla, devrilmiş arabalarla ve etrafa saçılmış uzuvlarla kaplı toprağında arkadaşlarının ve Rusların cesetleriyle" harman olmuşlardı.[73] Hastalık, açlık, firar ve muharebe zayiatı gibi sebepler yüzünden Napoléon'un merkez ordusunun mevcudu o tarih itibariyle 124.000 piyade ve 32.000 süvariye gerilemiş, 40.000 asker ise ikmal yollarını korumak için ayrılmıştı.[74]

Barclay bir kez daha ve bu kez Dorogobuj'a doğru kaçmayı başarmış olmasına rağmen (ya da geri çekilme politikasının Rus ordusunda pek rağbet görmediği düşünülürse belki de bu yüzden) Çar Aleksandr 20 Ağustos'ta başkomutanlık mevkiine onun yerine 67 yaşındaki Feldmareşal Mihail Kutuzov'u getirdi. Kutuzov'u Austerlitz'te yenmiş olan Napoléon bu gelişme karşısında çok sevinip, eski kurdu "savaş meydanlarına çıkması koşuluyla göreve getirdiklerini" düşündü.[75] Gelgelelim Kutuzov göreve geldikten sonraki iki hafta boyunca Moskova'ya doğru çekilmeyi sürdürdü. Ancak bir yandan da Napoléon'la kozlarını paylaşacağı yeri seçebilmek adına keşiflerine titizlikle devam etti. En nihayetinde Moskova'nın 105 km batısında ve Moskova Nehri'nin hemen güneybatısında bulunan Borodino köyünde karar kıldı. Bunun üzerine Napoléon 24 Ağustos'ta ikmal güçlükleri çekmesine karşın Kutuzov'un peşine düşmeye karar verdi.

İmparator ertesi gün Smolensk'ten saat 13.00'te ayrıldı ve saat 17.00'de Dorogobuj'a vardı. "İşte barış karşımızda duruyor" dedi kurmaylarına. Kutuzov'un Rus İmparatorluğu'nun önceki saygın başkenti olan kutsal Moskova şehrini büyük bir muharebeye girişmeden teslim etmeyeceğine ve sonrasında Çar'ın barış istemek zorunda kalacağına içtenlikle inanıyordu.[76] Rusları bir muharebeye zorlamak adına Moskova'ya yürüyen Napoléon, dikte edeceği barış koşullarını düşünmeye başlamıştı bile. Decrès'e, imzalanacak

* Junot'nun muhakeme becerisi, muzdarip olduğu frengiden etkilenmiş olmalıdır. Nitekim bu hastalık sonraki süreçte aklı melekelerini yitirmesine yol açacaktı. Örneğin ertesi yıl Ragusa'da düzenlenen bir baloya apoletleri, eldivenleri, dans ayakkabıları, nişanları ve süslemeleri dışında çırılçıplak gitti (D'Abrantès, *At the Court* s. 21). Uçabildiğini sanan Junot, balonun tertip edildiği yapının ikinci katından atladıktan sonra aldığı yaraların kangrene dönüşmesi sonucu Temmuz 1813'te yaşamını yitirdi. (İlginç olan ise günde üç yüz istiridye yemeyi alışkanlık hâline getirmesine rağmen pencereden sığabilmesiydi.) (Strathearn, *Napoleon in Egypt* s. 422) -y.n.

antlaşma hükümleri gereği Dorogobuj bölgesinden gemi direkleri için ağaç temin etmeye çalışacağını söyledi.[77] Murat'nın emir subayı Charles de Flahaut, Vyazma'dan annesine "savaşı sona erdirecek bir zaferden" emin olduğunu yazıyordu. Askerler cepheden annelerine yazdıkları mektuplarda her daim doğruları söylemezler ancak Flahaut gerçekten de "Çar'ın barış isteyeceği" görüşünün yüksek komuta arasında yaygın olduğunu düşünüyordu.[78]

Bir ay boyunca tek damla yağmur düşmemesi üzerine General Joseph Dessaix'nin emir subayı Yüzbaşı Girod de l'Ain, "Hava fevkalade sıcak. Böylesini İspanya'da bile yaşamadım" diye yazdı notlarına. "Sıcak hava ve toz bizi susuzluktan âdeta kurutuyor. Su kıt. Yüzükoyun uzanıp oluktaki at idrarını içen askerler gördüm!"[79] Yüzbaşı, Napoléon'un emirlerine itaat edilmediğine de ilk kez şahit oluyordu. İmparator gereksiz bir lüks olarak gördüğü bir arabanın yakılmasını emredip "yüz metre kadar ilerledikten sonra askerler alelacele alevleri söndürmüş ve arabayı eskisi gibi yürüyüş koluna dâhil etmişlerdi."

Napoléon, 26 Ağustos'ta Maret'ye yazdığı mektupta şöyle dedi: "Düşman bizi Vyazma'da beklemeye kararlı. Birkaç gün içinde orada olacağız. Böylece Smolensk ve Moskova arasındaki yolu yarılamış, Moskova'dan sadece 40 fersah uzaklığa varmış olacağız. Şayet düşman Vyazma'da mağlup edilirse bu büyük başkenti koruyacak hiçbir kuvvet kalmayacak. Bu durumda 5 Eylül'de oraya ulaşmış oluruz."[80] Gelgelelim Ruslar Vyazma'da değildi. *Grande Armée* 29 Ağustos'ta şehre girdiğinde askerler 15.000 kişilik nüfusun bölgeyi çoktan terk ettiğini gördü. Napoléon, bir rahibin Fransızların yaklaşması karşısında uğradığı şoktan dolayı yaşamını yitirdiğini öğrenince onun için tam teşekküllü bir askerî cenaze töreni düzenletti. Rahip, Rus Ortodoks Kilisesi Kutsal Meclisi'nin Napoléon'un aslında Vahiy Kitabı'ndaki Deccal olduğuna dair resmî açıklamasından etkilenmiş olmalıdır.[81]

Napoléon 2 Eylül'de, Marmont'un 22 Temmuz'da gerçekleşen Salamanca Muharebesi'nde Wellington tarafından mağlup edildiğine ilişkin mareşalin kendisi tarafından kaleme alınan raporu okudu. "Daha önce böylesine zırva bir metin okumamışımdır" dedi Clarke'a. "Yazılanlar ıvır zıvırdan ibaret ve gerçek durumu açıklayan tek bir cümle bile yok." Ancak İmparator raporun satır aralarını iyi okuyabildiğinden Marmont'un korunaklı Salamanca kentini terk ettiğini ve Wellington'la Joseph'in takviye kuvvetlerini beklemeksizin muharebeye tutuştuğunu anlamıştı. "Münasip bir zamanda Mareşal Marmont'a bu açıklanamaz davranışa ne kadar öfkelendiğimi bildirmelisiniz" dedi. Yine de daha sonra, ekim ayında birleşen Fransız kuvvetlerinin Wellington'ı Madrid'den püskürttüğünü ve Portekiz'e çekilmeye zorladığını öğrenerek teselli buldu. Nitekim Joseph 2 Kasım'da sarayına geri döndü.

Gıda kıtlığı, açlık dışında başka tehlikeleri de beraberinde getirdi. Askerler ordunun ana unsurlarından çok uzaklarda yiyecek aramaya çıktıklarında kırda faaliyet gösteren ve Rus muvazzaf subayları tarafından komuta edilen başıbozuk birliklerin taarruzuna uğruyordu. Ségur'ün kardeşi Octave'ın başına da bu türden bir olay geldi. Takvimler 3 Eylül'ü gösterirken Napoléon, Berthier'ye Ney'in küçük erzak arama grupları gönderme uygulaması yüzünden "muharebelerde verilenden daha fazla zayiat verdiğini ve düşman tarafından esir alınan Fransızların her gün yüzer yüzer arttığını" söyledi. Daha iyi bir eş güdümle ve korunma yöntemleriyle bu durumun ortadan kaldırılması gerekiyordu.[83] Napoléon her yerde ve özellikle de hastalarla yaralıların tedavisinde gördüğü yetersizlik ve ihmalkârlık karşısında öfkeliydi. O gün Lacuée'ye yazdığı mektupta "Fransız ordularına komuta ettiğim yirmi yıl içinde askerî yönetimin bu denli işe yaramaz olduğunu hiç görmemiştim" dedi.

> Buraya gönderilen askerler kabiliyet ve bilgiden yoksun. Cerrahların deneyimsizliği orduya düşman bataryalarından daha fazla zarar veriyor. Levazım Baş Sorumlusu'na eşlik eden dört örgütleme görevlisinin hiçbir deneyimi yok. Bu kadar cahil cerrahı buraya gönderen Sağlık Komitesi kati şekilde suçludur... Hemşire teşkilatı, tüm savaş harekât idaresi gibi tamamen başarısız olmuştur. Kendilerine silah ve askerî üniforma verdiğimizde artık hastanelerde hizmet etmek istemiyorlar.[84]

Napoléon en basit ve en aleni gerçeği gözden kaçırıyordu: Devasa büyüklükteki Rus topraklarının Vilnius ötesindeki kısmı tek bir sefer icra etmekle tamamen işgal edilemezdi. Napoléon'un savaş idaresinden sorumlu kimseler omuzlarına yüklenen bu olağanüstü yükü sırtlayamıyordu. Kesin sonuçlu bir muharebeye ölesiye muhtaç olan İmparator her geçen gün Barclay'nin tuzağına biraz daha çekiliyordu.

Napoléon 5 Eylül'de Borodino muharebe alanının güneybatı ucunda, Rusların ana mevzilerinden etkin bir şekilde savunulamayacak kadar uzakta bulunan Şevardino Tabyası'nı ele geçirdi. Çarpışmada yaklaşık 4.000 Fransız'a karşılık 6.000 Rus öldürüldü, yaralandı ya da esir alındı. Bunun ardından İmparator, ordusunu 10 hafta önce Niemen'i geçtiğinden beri özlemini çektiği çarpışma için hazırlamaya koyuldu. Geçen bu süre zarfında hepsi ölmediyse de 110.000 asker tifüse yakalanmış, çok sayıda asker ise öldürülmüş ya da kayıplara karışmıştı.[85] Dolayısıyla İmparator'un bu büyük muharebe için konuşlandırabileceği ordunun mevcudu Kutuzov'un 120.800 asker ve 640 topuna karşılık 103.000 asker ve 587 topa düşmüştü. Ruslar önceki üç günü aşılması güç tabyaları ve *flèche* adı verilen ok başı şeklindeki toprak setlerini hazırlamakla, hendekleri derinleştirmekle ve topçu ateş sahasını temizlemekle geçirmişti. 1812'deki ölçülerine göre yeniden inşa edilen tabyalar ve *flèche*'lerin bazıları bugün ziyaret edilebilmektedir.

Baron de Bausset, Roma Kralı'nın François Gérard tarafından yapılan portresini arabasının tavanına asmış olarak muharebeden bir gün önce karargâha geldi. Fain notlarında Napoléon'un tabloyu teslim alırken "duygularına güç bela hâkim olabildiğini" ve askerlerin gelecekteki imparatorlarına hayran olabilmeleri için portreyi çadırın dışındaki bir sandalyeye koyduğunu yazıyordu.[86] "Baylar," diye hitap etti İmparator, bilgilendirme için yanında toplaşan subaylara. "Şayet oğlum 15 yaşında olsaydı inanın bana burada tablosu değil kendisi olurdu."[87] Ancak ertesi gün "Muharebe alanını görmek için fazla genç" diyerek tablonun götürülüp güvenli bir yerde muhafaza edilmesini emretti. (O günlerde henüz 18 aylık olan Roma Kralı'nın portresi Fransızların Rusya'dan çekilişi sırasında kaybolacaktı ancak neyse ki Gérard portrenin kopyalarını yapmıştı.)

Bausset, "[O gün Napoléon'u] gayet iyi gördüm... Bu kadar hızlı ve karmaşık bir işgalin yarattığı yorgunluktan en ufak bir rahatsızlık duymuyor gibi görünüyordu" diyor. Bausset'nin bu cümlesi, İmparator'un o günkü sağlık durumu konusunda sistit, ateş, grip, düzensiz nabız, nefes almada güçlük, ağır bir soğuk algınlığı ve mesane iltihabı gibi çeşitli teşhislerde bulunan tarihçilerin ifadeleriyle çelişmektedir.[88] Napoléon, Marie Louise'e muharebeden bir gün önce "çok yorgun" olduğunu yazdıysa da savaştan bir gün sonra (pek çok mektubunda olduğu gibi) "son derece iyi olduğunu" söyledi. Muharebenin gerçekleşeceği gün uykusu kaçan İmparator, sabaha karşı 03.00'ten akşam 21.00'e kadar uyanık kalacaktı. Kont Soltyk Napoléon'un muharebe sırasında ağır bir soğuk algınlığından muzdarip olduğunu yazarken Ségur "yüksek ateşten ve daha da önemlisi şiddetli eylemlerin ve coşkun duyguların yol açtığı o acı verici hastalığın âdeta bir kâbus gibi nüksetmesinden" bahsediyordu. (Bu ifadeler, beş yıldan daha uzun bir süre önce sülüklerle tedavi edilen basurun nüksetmesine bir gönderme olabilir.[89]) Napoléon muharebe sırasında Şevardino Tabyası'nda oldukça hareketsiz bir vaziyette duracaktı. Lejeune, "Sayısız görevlerimden her döndüğümde onu orada aynı pozisyonda oturmuş cep dürbünüyle vaziyeti takip ederken ve sarsılmaz bir sakinlikle emir verirken buluyordum" diyecekti.[90]

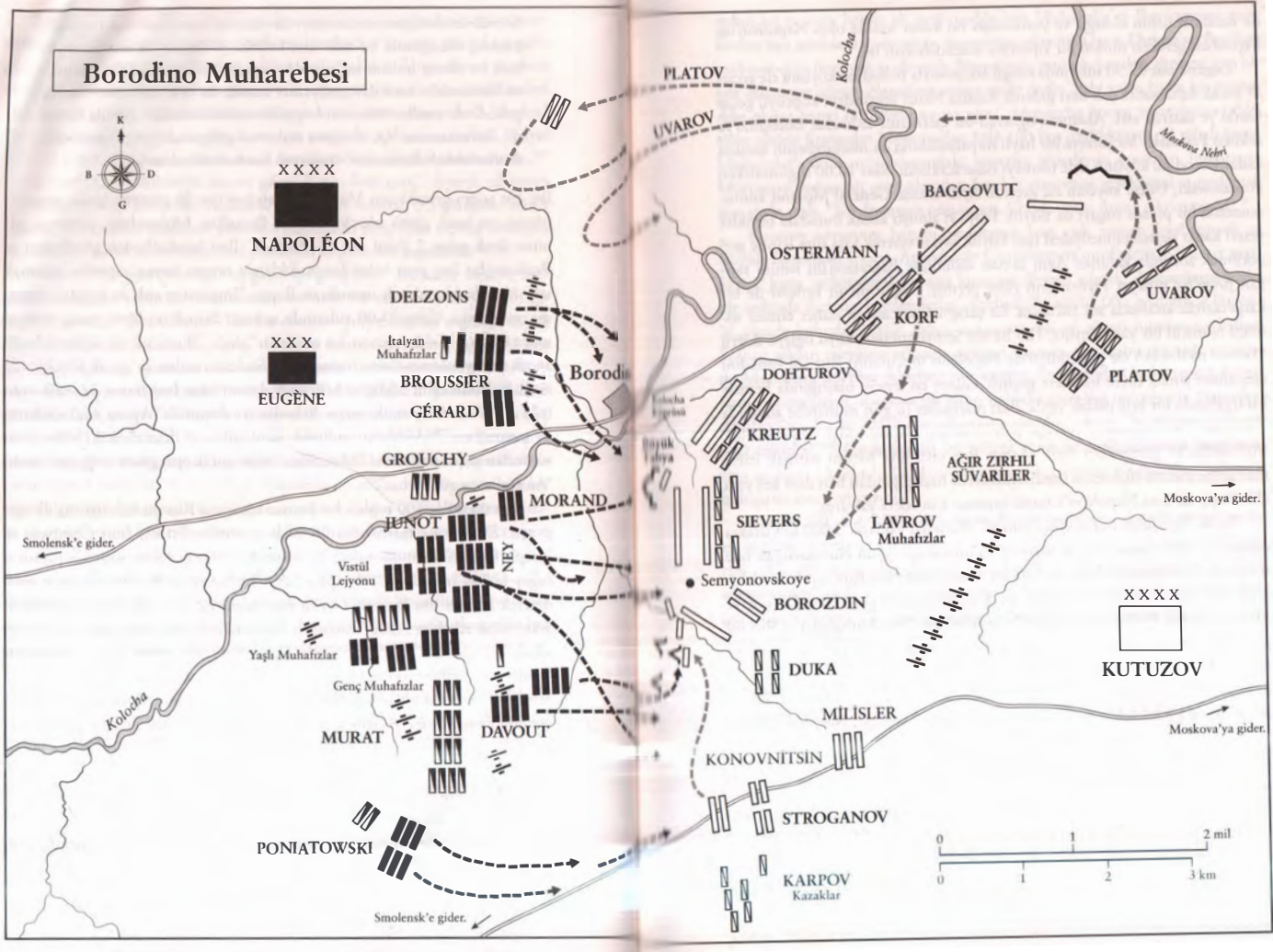
Napoléon, Berthier, Eugène ve diğer bazı kurmay subaylar muharebeden bir gün önce, alanın uçlarında keşif yaparken üzerlerine açılan salkım ateşi ve Kazak süvarilerinin tehditkâr hamleleri nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştı.[91] İmparator, Rusların ne denli güçlü bir şekilde mevzilendiğini görebiliyordu ancak yine de savunma tedbirlerini gözlemlemek üzere bir grup subayı keşfe gönderdiğinde bu subaylar muharebe alanının merkezinde bulunan ve Moskova milislerinin 18 topla desteklediği Büyük Tabya'yı göremediler. (Tabyadaki top sayısı kısa süre içerisinde 24'e çıkarılacaktı.) Ayrıca Büyük Tabya'nın ve muharebe alanının ortasındaki iki *flèche*'in tamamen ayrı iki yüksek arazi parçası üzerinde olduğunu ve gözden uzakta gizlenmiş üçüncü bir *flèche*'in bulunduğunu da fark edememişlerdi. "Askerler," diyordu Napoléon Borodino Muharebesi'nden önceki gece yazılan bildiride:

> Nicedir arzuladığınız muharebeye kavuştunuz! Artık zafer sizlerin elinde. Muhtaç olduğumuz bu zafer size bolluk, iyi kışlalar ve anavatanımıza hızlı bir dönüş imkânı sağlayacak! Austerlitz'te, Friedland'da, Vitebsk'te ve Smolensk'te nasıl davrandıysanız burada da öyle davranın. En uzak gelecekteki nesiller bile sizin bugünkü mücadelenizden gururla bahsetsin. Torunlarınıza "O, Moskova surlarının gölgesinde gerçekleşen büyük muharebede bulunmuştu" cümlesini kurma imkânı tanıyın.[92]

Bir asır sonra gerçekleşen **Marne Muharebesi**' in ilk gününe kadar savaş tarihinin en kanlı günü olarak anılacak Borodino Muharebesi, pazartesi gününe denk gelen 7 Eylül 1812'de başladı.* İleri karakollardan gönderilen ve Rusların bu kez gece vakti kaçmadıklarını ortaya koyan raporları sunmak için Napoléon'u sık sık uyandıran Rapp, "İmparator çok az uyudu" diyordu notlarında. Gece 03.00 sularında uyanan Napoléon biraz punç içtikten sonra Rapp'a "Talih, cömert bir metrestir" dedi. "Bunu sık sık söylemişimdir ancak deneyimlemeye yeni başladım."[93] Sözlerini ordunun ancak Moskova'da erzak bulabileceğini bildiğini belirterek devam eden İmparator, "Zavallı ordu iyice eridi" dedi. "Ancak geriye kalanlar iyi durumda. Ayrıca muhafızlarım da sapasağlam."[94] Ardından çadırının perdesini açıp dışarıdaki iki nöbetçinin yanından geçtikten sonra "Hava biraz serin ancak işte güneş doğuyor" dedi. "Austerlitz'in güneşi bu."[95]

Saat 06.00'da 100 topluk bir Fransız bataryası Rus merkez hattına ilk ateşi açtı. Davout ise taarruzuna 06.30'da generaller Friant, Jean Compans ve Joseph Dessaix komutasındaki üç tümenlik 22.000 üstün kalitede piyadeyi tugay kolları hâlinde ve 70 topun yakın himayesinde Rusların üzerine göndererek başladı. Bu kuvveti Ney'in emrindeki üç tümende bulunan 10.000 asker takip ederken 7.500 Vestfalyalı ihtiyatta bekletildi. Bu vahşice çarpışma sabah boyu sürdü. Süreç içerisinde Davout'nun atı isabet alırken mareşalin kendisi de yaralanmaktan kurtulamadı. Ruslar düşmana toprak bırakma konusunda ne kadar eli sıkı olduklarını bir kez daha gösteriyorlardı. En nihayetinde *flèche*'leri ele geçirmek üzere mücadeleye 40.000 Fransız piyadesi ile 11.000 süvarinin dâhil edilmesi gerekti. Fransızlar iki *flèche*'i şiddetli bir süngü hücumuyla ele geçirmeyi başarmıştı ki bir üçüncüsü olduğunu keşfettiler. O esnada bu üçüncü *flèche*'teki toplar Fransızların ele geçirdiği diğer iki tabyanın korumasız geri bölgesine ateş kusmaya başladı. Her ne pahasına olursa olsun üçüncü *flèche*'in de alınması gerekiyordu. *Flèche*'ler yedi kez el değiştirdi. Tam

Fransızlar o gün toplamda 60.000 gülle ve 1,4 milyon misket harcamışlardır. Şayet Ruslar daha düşük oranda mühimmat harcamışlarsa bile ki öyle olduğuna dair bir işaret yoktur, muharebe boyunca saniyede ortalama 3'ten fazla gülle ve 77 misket atılmış demektir (Cate, *War of the Two Emperors* s. 235). Bir Rus emir subayı muharebe alanında ilerlerken kulaklarındaki şiddetli basıncı dengelemek için ağzını açık tutmak zorunda kaldığını belirtmişti. -y.n.

Borodino Muharebesi
K
B
D
G
XXXX
NAPOLÉON
XXX
EUGÈNE
DELZONS
İtalyan Muhafızlar
BROUSSIER
GÉRARD
GROUCHY
MORAND
JUNOT
NEY
Vistül Lejyonu
Yaşlı Muhafızlar
Genç Muhafızlar
MURAT
DAVOUT
PONIATOWSKI
Smolensk'e gider.
Kolocha
PLATOV
UVAROV
BAGGOVUT
OSTERMANN
KORF
DOHTUROV
KREUTZ
SIEVERS
LAVROV
Muhafızlar
AĞIR ZIRHLI SÜVARİLER
Semyonovskoye
BOROZDIN
DUKA
MİLİSLER
KONOVNİTSİN
STROGANOV
KARPOV
Kazaklar
Moskova Nehri
Moskova'ya gider.
XXXX
KUTUZOV
0 1 2 mil
0 1 2 3 km

da Rusların üstün olduğu ve yurdundan bu kadar uzakta olan Napoléon'un kaçınması gereken türden bir yıpratma mücadelesiydi bu.

Eugène saat 07.30 sularında süngü hücumuyla Borodino köyünü ele geçirdi ancak daha sonra çok ileri giderek Kalatşa Nehri üzerindeki köprüyü geçip Gorki'ye taarruz etti. Akamete uğrayan bu taarruzun ardından Borodino'ya çekilen Fransızlar bu süreçte bir hayli hırpalandılarsa da muharebenin sonuna kadar Borodino köyünü elde tutmayı başaracaklardı. Saat 10.00'u gösterirken Poniatowski, Utitsa köyünü ele geçirdi. Aynı esnada General Morand komutasındaki bir piyade tugayı da Büyük Tabya'yı almıştı ancak buradaki birlikler yeteri kadar desteklenmedikleri için büyük zayiat vererek kısa süre içinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Aynı zaman diliminde Bagration'un ismini taşıyan *flèche*'ler nihayet Fransızların eline geçmiş, Bagration'un kendisi de bir karşı-taarruz sırasında sol bacağına bir şarapnel parçasının isabet etmesi sonucu ölümcül bir yara almıştı. 120 haneli Semyonovskoe köyü öğleye doğru Davout tarafından ele geçirildiğinde Napoléon topçularını Rus sol kanadını ateş altına almak üzere harekete geçirdi. Güneş en tepeye ulaştığında Fransız karargâhında bir kriz patlak verdi. Bazı mareşaller (o gün muharebe alanında 7 mevcut, 2 de müstakbel mareşal bulunuyordu) Napoléon'dan İmparatorluk Muhafızları'nı gereğinden fazla uzamış Rus savunma hattını yarmak üzere muharebe alanına sürmesini istedi. Muharebe başladığından beri dört kez yara alan Rapp da keza Napoléon'a bunu yapması için âdeta yalvardı.

Ancak Napoléon bunu kabul etmedi. (Paris'ten yaklaşık 3.000 km uzakta olması ve elinde başka ihtiyat kuvveti bulunmaması onun cüretkârlığını bile sınırlayan bir durumdu.) Bu durum bir fırsatın (eğer bir fırsattan bahsedebilirsek) yitirilmesine yol açtı. Ségur'ün düştüğü notlara göre Ney, Davout ve Murat, General Belliard aracılığıyla Napoléon'dan Genç Muhafızlar'ın Rus sol cenahının yarı açık kanadına taarruz etmesini istemişler ancak İmparator "tereddüt ederek General Belliard'ı geri gönderip vaziyeti yeniden incelemesini" emretmişti.[96] Tam da bu esnada Bessières çıkagelip Rusların ricat etmediklerini, disiplinli bir şekilde ikinci mevziye çekildiklerini söyledi. Napoléon, huzurunda bulunan General Belliard'a ihtiyatları devreye sokmadan önce "satranç tahtasını daha net görmek istediğini" söylemişti ki bu mecazi ifadeyi daha önce de birkaç kez kullanmıştı.

Ségur, Napoléon'un bu kararında politik bir sebebin etkili olduğunu düşünüyordu. "Zaferden başka birliktelik bağı bulunmayan yabancılardan müteşekkil bir ordunun" çok dilli yapısı göz önüne alındığında Napoléon "seçkin ve sadık bir grubu elde bulundurmanın mutlak surette gerekli olduğuna kanaat getirmişti."[97] Rus General Platov Fransız sol kanadını ve gerisini tehdit ederken Napoléon'un muhafızları muharebe alanına sürmesi mümkün değildi. Ayrıca muhafızları öğle vakti Eski Posta Yolu'ndan güneye gönderseydi, Poniatowski

yolun bir tarafını henüz ele geçirmediği için Muhafızlar'ın Rus topçusu tarafından feci şekilde hırpalanması kaçınılmaz olurdu. Daru, Dumas ve Berthier muharebenin ilerleyen saatlerinde Napoléon'a muhafızları ileri sürmesi için bir kez daha ısrar edince Napoléon onlara şöyle dedi: "Peki yarın başka bir muharebe olursa hangi birliklerle savaşacağız?" Muharebe öncesi yayımlanan bildirinin aksine Fransızlar Moskova'dan hâlâ 100 km uzaklıktaydı. O sabah Genç Muhafızlar'a muharebe alanındaki yerlerini almalarını emredeп İmparator, Mortier'ye doğrudan emir almadan hareket etmemesi gerektiğini vurgulamak için şöyle dedi: "Ne diyorsam onu yapın. Emirlerimin dışına çıkılmayacak."[98]

Kutuzov savunma hattını berkitmek için çok zaman kaybetmedi ve Büyük Tabya'daki toplar, Armand de Caulaincourt'un ifadesiyle Fransız merkezine karşı "cehennemî bir ateş kusmaya devam ederek" Fransızların başka bir noktada ilerleme kaydetmesini engelledi.[99] Saat 15.00'e geldiğinde Eugène üç piyade koluyla Büyük Tabya'ya taarruz etti ve süvari hücumuna kalkan Fransız atlıları tabyanın arkasına sızmayı başardı. Ancak bu cüretkâr girişimde Montbrun ile Yüce Ahırbeyi'nin kardeşi Auguste de Caulaincourt hayatlarını yitirmişlerdi. Auguste'ün ölüm haberi karargâha ulaştığında Napoléon Ahırbeyi'ne dönüp "Haberleri duymuşsunuzdur" dedi. "İstirahate çekilmek ister misiniz?"[100] Caulaincourt bu soruya yanıt vermedi. Yalnızca onaylarcasına şapkasını kaldırdı. Gözlerindeki yaşlar kardeşinin ölümünden haberdar olduğuna işaret ediyordu.[101]

Saat 16.00'ya geldiğinde *Grande Armée* muharebe alanını ele geçirmişti. Eugène, Murat ve Ney, bu kez yalnızca muhafızlara bağlı süvari birliklerini talep etti ancak Napoléon yine reddetti.[102] "İmha edildiklerini görmek istemiyorum" dedi Rapp'a. "Muharebeyi Muhafızlar olmadan da kazanacağımızdan eminim."[103] Saat 17.00'de Murat hâlâ muhafızların muharebe alanına sürülmesini savunuyordu ancak Avrupa'nın batıda Fransa, doğuda ise Muhafızlar tarafından muhafaza edildiğini belirten Bessières artık bu fikre karşıydı. Gelinen noktada Berthier de fikrini değiştirmiş ve zaten artık çok geç olduğunu söylemişti.[104] Saat 17.00'de Ruslar 800 metre kadar çekilip durdu ve yeni mevzilerini savunmaya hazırlandı. *Grande Armée* bu mevzileri toplarla dövmeye hazırdı ancak askerlerin taarruz edecek mecali kalmamıştı. Napoléon birazdan "Madem istiyorlar, onlara istediklerini verelim!" diyerek muhafızların topçu koluna komuta eden General Jean Sobier'ye yeni Rus mevzilerine ateş kusmasını emretti.[105]

Ağır zayiat veren (muhtemelen 43.000 civarında) Kutuzov o gece karanlığın örtüsü altında geri çekildi. Rus direnişi öylesine çetindi ki Fransızlar ancak 1.000 esir alıp 20 top ele geçirebilmişti.[106] (Napoléon, Marie Louise'e yazdığı mektupta "Birkaç bin esir alıp 60 top ele geçirdim" diyecekti.[107]) Kayıpların toplamı, tam yüklü bir jumbo jetin muharebenin 10 saati boyunca

her beş dakikada bir 15 km²'lik alana çakılarak içindeki herkesi öldürmesi ya da yaralamasıyla eşdeğerdir. Kutuzov derhâl Çar'a bir mektup yazarak şanlı bir zafer elde ettiğini bildirdi ve St Petersburg'da bir *Te Deum* daha söylendi. Napoléon ise akşam yemeğini saat 19.00 sularında Berthier ve Davout'yla birlikte Şevardino Tabyası'nın arkasındaki çadırında yedi. "Yüzünün alışılmadık derecede kırmızı olduğunu gözlemledim" diyordu Bausset notlarında. "Saçları dağınıktı ve bitkin görünüyordu. Yüreği, bu kadar çok cesur askeri ve generali yitirmekten ötürü kederliydi."[108] Ayrıca muharebe alanını elde tutmasına, Moskova yolunu açmasına ve Ruslardan daha az zayiat vermesine rağmen (6.600 ölü ve 21.400 yaralı) ölesiye muhtaç olduğu kesin zaferi elde edemediği için de hayıflanıyor olmalıydı. Bunun sebebi kısmen yaratıcılıktan uzak bir cephe taarruzuna girişmesi, kısmen de ihtiyattaki birlikleri muharebeye sürmemesiydi. Bu anlamda Borodino'yu hem o hem de Kutuzov kaybetmişti. Napoléon daha sonra St Helena'da "Waterloo'da kendimi öldürtmediğim için suçlanıyorum" diyecekti. "Bence Moskova Muharebesi'nde ölmeliydim."[109]

Napoléon, muhafızları öğle vakti muharebeye sürmesi gerektiği fikrine karşı hâlâ son derece hassastı. Saat 21.00'de General Dumas ve Daru'yu yaralıların bakımı hakkında bilgi almak üzere çadırına çağırdı. Ardından 20 dakika kadar uyudu ve daha sonra aniden uyanarak konuşmaya devam etti: "İnsanlar daha iyi sonuçlar almak uğruna ihtiyat birliklerini muharebeye sürmememi şaşkınlıkla karşılayacak" dedi. "Ancak düşmanın Moskova önlerinde vereceği büyük muharebede kesin sonuçlu darbeyi indirebilmek için onları elde tutmam gerekiyordu. Bugün elde edilen başarı su götürmez kesinliktedir ve benim seferin başarısını bir bütün olarak değerlendirmem gerekiyor."[110] Kısa süre sonra sesi tamamen kısılan İmparator, diğer tüm emirleri yazılı olarak vermek zorunda kaldı. Sekreterleri bu emirleri güç bela çözümleyebiliyordu. Fain'in ifadelerine göre Napoléon "bu sessiz çalışma esnasında doldurduğu sayfaları üst üste yığıyor ve bir emrin transkribe edilmesini istediğinde masaya vuruyordu."[111]

Larrey o gün 200 uzuv kesti. Savaştan sonra Hollanda Kızıl Mızraklı Süvarileri olarak anılacak olan 2'nci Mızraklı Hafif Süvari Alayı Poniatowski'nin piyadeleri tarafından ele geçirilen ormanlık bir alanda geceledi. Ağaçların etrafı cesetlerle öylesine doluydu ki süvariler çadırlar için yer açmadan önce çok sayıda cesedi yoldan çekmek zorunda kaldı.[112] Orta Muhafızlar'a mensup gazi Binbaşı Louis Joseph Vionnet "Biraz su bulabilmek için muharebe alanından çok uzaklara gitmek zorunda kaldık" diyor hatıratında. "Alanda bulunan su kaynakları öylesine kana bulanmıştı ki atlar bile içmeyi reddetti."[113] Napoléon ertesi gün Büyük Tabya'yı ele geçiren 61'inci Alay'dan geri kalanlara teşekkür etmek ve onları ödüllendirmek için geldiğinde alay komutanına 3'üncü Tabur'un neden geçit törenine katılmadığını sordu. Aldığı yanıt oldukça dokunaklıydı: "Majesteleri, 3'üncü Tabur tabyanın altında yatıyor."[114]

XXV
Ricat

"Ümidin yitirilmesi yüzünden kaybedilen muharebeler, kan ve can kaybından dolayı yitirilen muharebelerden çoktur."

–Napoléon'a atfedilir.

"Ricat, her daim en kanlı muharebelerden daha fazla can ve mal kaybına yol açar."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 6

Napoléon, Borodino Muharebesi'ni takip eden öğleden sonra muharebe alanını ziyaret etti. "Rus alaylarına mensup askerlerin kendi kanlarıyla ıslanmış hâlde yerde yatmaları, tek bir adım geri çekilmektense ölümü yeğlediklerini gösteriyordu" diyor Bausset hatıralarında. "Napoléon bu keder yüklü noktalar hakkında mümkün mertebe bilgi topladı. Hatta düşman tarafından muharebe alanına sürülen kolorduların mevkileri ve nitelikleri hakkında tam bilgi sahibi olmak adına... ölmüş askerlerin üniformalarındaki düğmelerin numaralarına bile baktı ancak onu asıl kaygılandıran yaralıların bakımıydı."[1] Atı ölmek üzere olan bir Rus'un üzerine bastığında, "Bu talihsiz yaratığa insanlık namına gösterilebilecek her türlü yakınlığı gösterdi." Kurmaylarından biri onun "yalnızca bir Rus" olduğunu belirttiğinde ise Napoléon, "Zaferden sonra düşman yoktur; yalnızca insan vardır" diye karşılık verdi.[2]

İmparator Moskova'yı ele geçirmenin kuzeyden ve güneyden ilerleyen Macdonald ve Schwarzenberg'in üzerindeki baskıyı hafifleteceğini düşünüyordu. 10 Eylül'de Schwarzenberg'e yazdığı mektupta, "Düşman kalbinden vuruldu" dedi. "Şu an yalnızca kalbine odaklanmış durumda ve çeperleri düşünmüyor."[3] Murat ricat hâlindeki Rus ordusunu takibe başladı ve Mojaysk'ı işgal edip 10.000 yaralıyı esir aldı. Ertesi gün esas Fransız kuvveti iki günlük bir dinlenmenin ardından yeniden harekete geçti ancak o gün itibariyle Moskova önlerinde büyük bir muharebenin gerçekleşmeyeceği ortaya çıktı. "Napoléon coşkun bir seldir ancak Moskova da onu emecek bir süngerdir,"

diyen Kutuzov kenti teslim etmeye karar verdi.[4] 14 Eylül sabahı Rus ordusu Moskova'nın içinden geçip gitti. Şehrin gözden çıkarıldığı anlaşıldığında şehir sakinlerinin neredeyse tamamı evlerini terk edip büyük bir göç yoluna revan olmuştu. Fransız işgalcilerin işine yarayabilecek her şeyi ya yanlarında götürdüler ya sakladılar ya da yok ettiler. 250.000 kişilik nüfustan geriye yalnızca 15.000 kadar insan kaldı. Kalanların büyük çoğunluğunu başka milletlere mensup sakinler ve Moskova çevresindeki kırsaldan yağmacılığa gelenler oluşturuyordu.[5] 13 Eylül'de Moskova Üniversitesi rektöründen ve Fransız kökenli Moskovalılardan oluşan bir heyet Napoléon'un karargâhını ziyaret edip şehrin terk edilmiş olduğunu ve bu nedenle geleneksel ekmek ve tuz hediyelerini sunmak ve şehrin anahtarlarını teslim etmek üzere ileri gelenlerden oluşan bir heyetin gelmeyeceğini bildirdi.[6] Bunun yerine atılgan yaşlı bir köylü, İmparator'a şehrin önemli yerlerini rehber eşliğinde gezdirmeyi teklif etti ancak bu teklif kibarca reddedildi.[7]

Kurtuluş Tepeleri'ne ulaşan askerler önlerinde uzanan şehri gördüklerinde "Moskova! Moskova!" diye gürlediler ve içlerine dolan taze bir hevesle ilerlemeye devam ettiler. Vistül Lejyonu'na mensup Yüzbaşı Heinrich von Brandt, "Moskova'nın Şark'a özgü, ya da başka deyişle, büyülü bir görünümü vardı" diyor notlarında. "Evlerden oluşan bir derya boyunca farklı noktalarda, kimi yaldızlı kimiyse şatafatlı renklere boyanmış 500 kubbe göz alabildiğine uzanıyordu."[8] Napoléon ise şiirsellikten uzak daha sade bir ifadeyle "Nihayet o meşhur şehir" dedi. "Zamanı gelmişti!"[9] Murat, Rus artçı kuvvetleriyle bir ateşkes tertipleyip şehri işgal etti. İkmal ve güvenlik gerekçeleriyle ve *Grande Armée*'nin şehri yağmalamasını önlemek umuduyla şehirde yalnızca İmparatorluk Muhafızları ve İtalyan Kraliyet Muhafızları konaklatıldı. Kalanlar şehrin dışındaki tarlalara kuruldular ancak bu önlem bazı askerlerin kenar mahalleleri yağmalamak üzere hızla yola düşmesine engel olamadı.

Napoléon, salı gününe denk gelen 15 Eylül sabahı Moskova'ya girdi ve mayın kontrolünün ardından Kremlin'e yerleşti. Gece geç vakte kalmayıp erken uyudu. Marie Louise'e yazdığı mektupta "Şehir Paris kadar büyük" diyordu. "Her şey mevcut."[10] Ségur, "sarayı gören Napoléon'un umutlarının nasıl yeniden canlandığını" belirtiyor notlarında. Ancak o akşam alacakaranlıkta şehrin dört bir yanında eş zamanlı olarak çıkan yangınlar kontrol altına alınamadı. Bunun sebebi, güçlü esen kuzeydoğu ekvatoral rüzgârı ile şehrin valisi Fyodor Rostopçin'in ayrılmadan önce şehrin tüm yangın motorlarını kaldırmış ya da tahrip etmiş ve şehrin yangın teknesi filosunu batırmış olmasıydı.[11] Vali, Moskova dışında bulunan Voronovo'daki malikânesine astığı

Saraydaki sayısız saat hâlâ işliyordu ancak Ruslar ayrılmadan önce mahzendeki şarapların bir kısmına asit koymuşlardı ve Turenne Kontu'nun uşağının ağzı bu zehirlerden dolayı "korkunç şekilde yandı". (Merridale, *Red Fortress* s. 212, Bausset, *Private Memoirs* s. 328) -y.n.

bir tabelada ise "Varlığınızla kirlenmesine izin vermektense malikânemi ateşe veriyorum" yazmıştı.[12] (Rostopçin, her ne kadar sonraları, hapishaneden salıverdiği mahkûmları kullanarak Moskova'nın yakılmasına ön ayak olduğu için övgülere mazhar olsa da ömrünün sonlarına doğru ailesini ve dostlarını şaşırtarak böyle bir emir verdiğini inkâr etti.[13]) O gece yangınlar öylesine parlak bir ışık saçtı ki Kremlin'in içinde mumlar olmadan kitap okumak mümkündü.

Dolayısıyla Fransızlar Moskova'ya girip şehri yağmalamaya başladıktan kısa bir süre sonra şehri kendi sakinleri tarafından yerle bir edilmekten kurtarmaya çalışmak zorunda kaldılar. Şehrin yapısı hakkında malumat sahibi olmayan ve yangın söndürme gereçlerinden mahrum bulunan askerlerin böyle bir görevi yerine getirmesi mümkün değildi. 400 kundakçıyı kurşuna dizmelerine karşın 9.000 büyük binanın 6.500'ü yandı ya da harap oldu.[14] Napoléon'un hatırladığına göre askerlerin çoğu, "alevlerin ortasında yağma yapmaya çalışırken ölmüştü."[15] Fransızlar çekildikten sonra şehri temizlemek için geri dönen Moskovalılar 12.000 insanın ve 12.500'den fazla atın kömürleşmiş kalıntılarını buldular.[16]

Napoléon, 16 Eylül sabahı Kremlin'in şamdanlarının altındaki demirden kamp yatağında derin bir uykudaydı ki saat 04.00 sularında kendisini yangınlardan haberdar etmek üzere uyandırmaya geldiler. Camları dokunulamayacak kadar sıcak olan bir pencereden olanları izlerken "Ne muazzam bir manzara!" diye haykırdı İmparator. "Kendi kabahatleri! Ne çok saray var! Ne olağanüstü bir kararlılık! Ne tür insanlar bunlar! Gerçekten de İskit kanı taşıyorlar!"[17] (Napoléon benzerlik kurmak adına her zamanki gibi antik zamanlara gitmişti. Herodotos'tan hareketle, Orta Asya steplerinde vuruşmak için atayurtları İran'dan ayrılan acımasızlığıyla ünlü bir Pers kabilesine atıfta bulunuyordu.) Napoléon yangınlara kurban gitmediği için şanslıydı. Zira kabiliyetsiz bir muhafız grubu, barut vagonları da dâhil olmak üzere bir topçu konvoyunu Napoléon'un Kremlin'deki yatak odasının penceresinin altına getirmişti. Ségur'ün ifadesine göre şayet etrafta uçuşan kızgın demirlerden biri isabet etseydi, "Ordunun en iyi birlikleri ve İmparator telef olurdu."[18] Günün büyük bölümünü askerlerini itfaiye birlikleri hâlinde organize ederek, yangınların yolundaki evleri yıktırarak ve iki kundakçıyı sorgulayarak geçiren Napoléon, saat 17.30'da alevler Kremlin'in cephaneliğine ulaştığında Berthier, Murat ve Eugène'in ısrarlarına boyun eğerek şehirden ayrıldı. "Duman ve külden başka bir şey solumuyorduk" diyordu Ségur.[19] İmparator ve maiyeti şehrin 10 km dışındaki Petrovski İmparatorluk Sarayı'na ulaşmak için 2 saatlik tehlikeli bir yolculuğa çıktı. Atlar alevlerden ürktüğü için zaman zaman yaya olarak devam etmek zorunda kaldılar. Kremlin'in cümle kapıları yangın ve enkaz nedeniyle tıkandığından Napoléon nehrin yukarısındaki kayalıklarda bulunan gizli bir geçitten çıkmak zorunda kaldı.[20] Deneyimli General Fantin des Odoards'ın

ifade ettiği üzere, "dolambaçlı yollardan geçerek tehlikeyi atlattı."[21] Hane müfettişlerinden Guillaume Peyrusse ki kendisi de tahliye edilenler arasındaydı, kardeşine şöyle dedi: "Atlar ilerlemek istemezken... arabalarımızın içinde âdeta kaynıyorduk. En çok da hazine için endişeleniyordum."[22] Hazine kurtuldu ve çoğu saray ve kiliselerden alınan 5.300 kg altın ile 293 kg gümüşün bölgede kurulan demir ocağında eritilmesi sayesinde daha da arttı.[23]

Napoléon, iki yıl sonra Rusya Seferi hakkında konuşurken, "Moskova'ya vardığımda işin bittiğini düşünmüştüm" itirafında bulundu.[24] İddiasına göre şayet Moskova yangınlara esir olmasaydı erzakı bol olan bu şehirde kalabilirdi. "Bunu hesap edememiştim" diye devam ediyordu İmparator. "Zira sanırım bunun dünya tarihinde bir örneği daha yok. Lakin Tanrı şahittir ki şehri ateşe vermek gibi büyük bir işe girişmenin çelik gibi bir karakter gerektirdiğini kabul etmek gerekir."[25] Şehrin yangından kurtulan kısmı, ordunun kışlamasına yetecek kadar büyük olmasına ve bazı şahsî mahzenlerde erzak bulunmasına rağmen eldeki imkânlar, mevcudu 100.000'i aşan bir ordunun bulunduğu yerde altı ay geçirmesini sağlayamazdı. Atlar için yeteri kadar yem yoktu. Kamp ateşleri, maun mobilyalarla ve yaldızlı pencere çerçeveleriyle tutuşturuluyordu ve ordu kısa süre içinde çürümüş at etiyle beslenmeye başladı.[26] Geriye dönüp bakıldığında, şehrin tamamen yanıp kül olması Fransızlar için daha hayırlı olurdu. Çünkü bu durumda derhâl geri çekilmek zorunda kalırlardı.

Grande Armée'nin merkezî vurucu gücü, Niemen'i geçmesiyle Moskova'ya girmesi arasında geçen 82 günde başlangıçtaki mevcudunun yarısından daha azına inmişti. O dönem Napoléon'a sunulan sayılara bakılırsa Fransız ordusu Borodino Muharebesi'nin sonuna değin 92.390 asker kaybetmişti.[27] Ancak İmparator, seçenekleri sınırlıymış gibi hareket etmedi. Büyüleyici Petrovski Sarayı'nda geçirdiği iki günün ardından neredeyse aniden, dairesel bir manevrayla Aşağı Dvina'ya çekilmeyi düşündü. Aynı zamanda Eugène'in kolordusunu da ileri sürecek ve St Petersburg'a ilerliyormuş izlenimi verecekti.[28] Napoléon, Fain'le yaptığı görüşmede ekim ortası gibi Riga ile Smolensk arasında olabileceğini söyledi. Ancak haritalara bakmaya ve emirler vermeye başlamasına karşın bu düşüncesini yalnızca Eugène destekledi. Diğer üst düzey subaylar, ordunun dinlenmeye muhtaç olduğunu ve kuzeye ilerlemenin "sanki kış hızla yaklaşmıyormuş gibi kışın kucağına koşmak" anlamına geleceğini belirterek plana "büyük bir isteksizlikle" yaklaştılar. Her biri Napoléon'u Aleksandr'a barış teklifi yapmaya çağırdı.[29] Ordu cerrahlarının yaralıları tedavi etmek için daha fazla zamana ihtiyacı vardı ve külleri kazındığında Moskova'nın hâlâ sunacak kaynağı olduğunu savundular.[30] Napoléon ise danışmanlarına şöyle dedi: "Sanmayın ki Moskova'yı yakanlar birkaç gün içinde barış yapacaklar.

Aleksandr'ın kabinesi bu kararlılığı sergileyen kişilerin tahakkümü altındaysa kendinizi kandırmanıza yarayan umutlarınız boşunadır."[31]

Aleksandr'ın yaklaşık 650 km uzaklıkta bulunan St Petersburg'daki sarayına ilerlemeyi ön gören bir başka plan daha sunuldu ancak Berthier ve Bessières lojistik gerekçeleri öne sürüp, "böylesine büyük bir sefer için ne zamanın ne erzakın ne uygun yolların ne de tek bir makul sebebin olduğunu" belirtip Napoléon'u kısa süre içinde vazgeçirdiler.[32] İkili, bunun yerine 160 km güneyde bulunan ve Rusya'nın tahıl ambarı ve cephaneliği olarak anılan Kaluga ve Tula'ya ilerlemeyi yahut da Smolensk'e çekilmeyi önerdi. Napoléon en nihayetinde en korkunç akıbete yol açacak seçeneği tercih etti. 18 Eylül'de yangın sırasında yıkılmadan ayakta kalan Kremlin'e dönecek ve Aleksandr'ın savaşı sona erdirmeye razı olup olmayacağını görmek için bekleyecekti. İmparator sonraları "Moskova'da iki haftadan fazla kalmamalıydım" diyecekti. "Ancak günden güne kandırıldım."[33] Doğru değildi bu söylediği. Aleksandr hiçbir zaman Napoléon'a barışmayı düşündüğüne yönelik bir izlenim vermemişti. Yalnızca sunulan tekliflere olumlu ya da olumsuz bir yanıt vermemeyi tercih etmişti. Napoléon kendini kandırıyor da değildi. Moskova yangını, Napoléon'un barışın tesis edilemeyeceğine yönelik inancını pekiştiren bir olaydı. İmparator'un Rusların barış karşılığında Kıta Sistemi'ne geri dönmek dışında hiçbir bedel ödememesini kabul etmesi durumunda bile anlaşma sağlanamayabilirdi.[34] Moskova'da bu kadar uzun kalmasının sebebi ordusunu Smolensk'teki kışlaya geri götürmeden önce bolca zamanı olduğunu düşünmesi ve askerlerini beslemek için düşmanın kaynaklarını kullanmayı tercih etmesiydi.

İmparator, Moskova'nın yerlilerine zulmedeceğine yönelik önyargıyı kırarak 18 Eylül'de, yağmadan ele geçirilen 50.000 rubleyi evini kaybeden Moskovalılara verip bir yetimhaneyi ziyaret etti.[35] Daha sonra Maret'ye yazdığı mektupta geçmiş zaman kipini kullanarak "Moskova güzel bir şehirdi" dedi. "Rusya'nın uğradığı kaybı telafi edebilmesi 200 yıl sürecek."[36] İmparator, nihayet yağmurun yağdığı ve kimi yerlerde altı gündür devam eden yangınların söndüğü 20 Eylül'de Aleksandr'a bir mektup yazdı. (Mektup, bir Rus bakanın kardeşi tarafından Cassel'e teslim edildi. Bakanın kardeşinin Moskova'da esir alınan en üst düzey kişi olması neredeyse tüm Rus soylularının şehri terk ettiğini gösteriyordu.) "Majesteleri, şayet bana karşı eski duygularınızın küçücük bir parçasını bile beslemeye devam ediyorsanız, bu mektubu iyi niyetle kabul ediniz" diye başlıyordu mektup:

> Güzel ve şaşaalı Moskova şehri artık yok. Rostopçin yakıp kül etti onu… Yönetim, yargıçlar ve yurt muhafızları geride kalmalıydı. İki kez Viyana'da, birer kez Berlin ve Madrid'de böyle yapılmıştı… Siz Majesteleri'ne karşı düşmanlık beslemeksizin savaş açtım. Son muharebeden önce ya da

> sonra sizden gelecek bir mektup ilerleyişimi durdururdu ve hatta ben bu uğurda Moskova'ya girme fırsatını elden kaçırmaya bile gönülden razı olurdum.[37]

Okuduğu mektubu neredeyse hiç zaman kaybetmeden Britanya Büyükelçisi Lord Cathcart'a gönderen Çar, Moskova'nın başına bu türden bir felaket yirmi kez de gelse mücadeleyi bırakmayacağını söyledi.[38] Napoléon'un mektupta söz ettiği başkentler ki bunların sayısı artırılabilirdi, düşman başkentini ele geçirmekle rakibini teslim olmaya zorlayamayacağını bildiğini göstermektedir. Üstelik Moskova Rusya'nın idari başkenti bile değildi. Napoléon'un geçmişte sonuca ulaşmasını sağlayan etken, Marengo, Austerlitz ve Friedland'da düşman ordularını imha etmekti. İşte, Napoléon Borodino'da bunu başaramadı.

Aleksandr'ın cevabını bekleyen İmparator, Moskova'daki yaşamı askerleri için mümkün olduğunca kolaylaştırmaya çalıştı. Birlikler için birtakım eğlenceli aktiviteler tertip ettirse de kırmızı çizgileri yok değildi. Örneğin bir emirde şöyle deniyordu: "Defaatle yapılan uyarılara rağmen bazı askerler saray bahçesinde, hatta İmparator'un kaldığı odanın penceresinin altında hacet gidermeye devam etmektedir. Bundan böyle her birlik ceza mangaları tertip edip hela çukurları kazacaktır. Kışlanın köşelerine konulacak kovalar günde iki kez çukurlara boşaltılacaktır."[39] Napoléon Kremlin'de geçirdiği süre boyunca birliklerin etkinliğini artırmaya çabaladı. Kayıpları göz önünde bulunduruyor, askerleri teftiş ediyor, birliklerin durumu hakkında detaylı raporlar hazırlatıyordu. (Raporlara göre takviye birliklerin ardından hâlâ mevcudu 100.000'i aşkın bir ordusu vardı.) Aynı esnada Borodino'ya gönderilen arabalar muharebe alanındaki top güllelerini toplayıp Moskova'ya ulaştırmaya başlamıştı.[40] İmparator, sürekli çalışıyormuş gibi görünmekten hoşlanıyordu. Uşaklarından Angel, daha sonra kendisine her akşam Napoléon'un penceresine iki mum koyma emri verildiğini açıkladı. Böylece askerler "Bakın, İmparator hiç uyumuyor. Gece gündüz çalışıyor," diyecekti.[41]

Napoléon, Madam Aurore Bursay'nin hem Rus hem de Fransız birlikleri tarafından soyulan 14 Fransız aktör ve aktristen oluşan kumpanyasının kötü bir durumda olduğunu öğrenince kendisine hemen yardım eli uzattı ve ondan Posniakov Tiyatrosu'nda çoğu komedi ve bale olmak üzere 11 oyun sergilemesini istedi.[42] Kendisi tiyatroya bizzat gitmedi ancak şehirde olduğu süreçte Moskovalı ünlü şarkıcı Sinyor Tarquinio'yu dinledi. İmparator, *Comédie-Française* için yeni düzenlemeler de hazırladı. Verdiği emirler arasında Büyük Ivan Çan Kulesi'ndeki devasa altın haçın *Les Invalides*'in kubbesine yerleştirilmesini istedi.[43] (Haçı indirdiklerinde altından değil yaldızlı boyayla kaplanmış ahşaptan yapıldığını gördüler. Haç, ricat sırasında General Michel Claparède'in Polonya tümeni tarafından Berezina Nehri'ne atılacaktı.[44])

Napoléon, serfleri aristokrat toprak sahiplerine yönelik ömürlük esaretlerinden azat ederek Rus yönetici sınıfına feci derecede zarar verebilirdi. Yemelyan Pugaçev liderliğinde 1770'lerin ortasında vuku bulan şiddetli serf isyanı bazı açılardan Fransız İhtilali'yle paralellik arz ediyordu. Dolayısıyla Rus seçkinler, Napoléon'un bu ihtilalci fikirlere meyledeceğini düşünüp dehşete kapıldı.[45] İmparator bu ihtimali hiç düşünmemiş değildi elbette. Pugaçev İsyanı'na yönelik belgelerin Kremlin arşivlerinden getirilmesini emreden Napoléon, Eugène'den Velikiye Luki'deki köylü isyanına dair bilgi sunması isteyip, "Rusya'daki köylüleri isyana teşvik etmek ve onları tek bir gayede birleştirmek adına ne tür bildiri ve kararnamelerin ilan edilebileceğini bana bildirin" dedi.[46] Ancak fethettiği tüm topraklarda feodalizmin kökünü kazıyan Napoléon, cahil ve medeniyetten yoksun gördüğü Rus serflerini özgürleştirmedi.[47] Gerçi bu bile Aleksandr'ı müzakere masasına oturtmaya yetmezdi.

Napoléon, Ekim'in ilk haftası eski Rusya Büyükelçisi Jacques de Lauriston'u Moskova'nın 72 km güneybatısında ve Nara Nehri'nin karşı yakasında bulunan Tarutino'da konuşlu Kutuzov'un yanına gönderdi. Ségur'e göre Napoléon, ayrılmadan önce eski büyükelçiye şöyle dedi: "Barış istiyorum. Barış yapmalıyım. Mutlaka barışa ulaşacağım. Tek koşulum şerefimin kurtarılması!"[48] Kutuzov, Lauriston'a St Petersburg'a güvenli şekilde ulaşmayı taahhüt etmeye yanaşmadı. Mesaj, pekâlâ Prens Sergey Volkonski tarafından da iletilebilirdi. Ancak Çar mektubu bir kez daha yanıtsız bıraktı. Bu sırada Murat, Moskova'nın dışında faaliyet gösteren Kazak akıncıları sebebiyle günde 40 ila 50 süvari kaybediyordu. Ayrıca Kutuzov'un ordusunun mevcudu ve gücü artmıştı. Rus ordusu şu aşamada 88.300 düzenli asker, 13.000 düzenli Don Kazak süvarisi, 15.000 gayrinizami Kazak ve Başkurt süvarisi ve 622 toptan meydana geliyordu. Napoléon ise Moskova'da geçirdiği 35 günlük süre içerisinde yalnızca 15.000 takviye alabilmiş ancak 10.000 askeri aldıkları yaralardan ya da hastalıklardan dolayı yaşamını yitirmişti.

Napoléon 6 Ekim'de Marie Louise'e yazdığı mektupta havanın "Paris'teki kadar sıcak" olduğunu söyledi. Dolayısıyla askerlerin Niemen'den sonra kavurucu sıcaklar nedeniyle kışlık giysilerini artması o gün itibariyle büyük bir problem teşkil etmiyordu ancak Napoléon askerlerin yakında ihtiyaç duyacakları ayakkabı, çizme ve atları satın alamadığı için endişeliydi.[49] O gün Marie Louise'e yazdığı ikinci mektupta, babasını Schwarzenberg'in kolordusunu takviye etmeye ikna etmesini istedi. "Bu ona saygınlık kazandırabilir" diye de ekledi.[50] Ancak İmparator, Metternich'in Çar'a kapalı kapılar ardında Avusturya'nın hasmane bir tutum sergilemeyeceğini söylediğini bilmiyordu. Keza Schwarzenberg de bu süreçte kuşku verici şekilde bağımsız hareket etmeye ve Ruslarla herhangi bir çarpışmaya girmekten kaçınmaya başlamıştı. O yılki diğer diplomatik başarısızlıklarını hatırlayıp kederlenen Napoléon, eylül

ortalarında Fain'e, "Şu anda Bernadotte St Petersburg'da, Türklerse Kırım'da olmalıydı" dedi.[51]

Napoléon, Rus kışıyla ilgili mevcut tüm almanak ve çizelgeleri toplamıştı ve bunlar kendisine sıcaklıkların sıfırın altına kasım ayına kadar inmeyeceğini söylüyordu. "Mevsimle ilgili hiçbir bilgi ya da hesaplama atlanmadı" diyor Fain notlarında. "Tüm ihtimaller güven vericiydi. Rus kışı genellikle yalnızca aralık ve ocak aylarında çetin geçer. Kasımda termometre 6 derecenin altına pek düşmez."[52] Önceki 20 yılın kışları üzerinde yapılan gözlemler, Moskova Nehri'nin kasım ortasına kadar donmadığını gösteriyordu ve dolayısıyla Napoléon, Smolensk'e dönmek için bolca zamanı olduğuna kanaat getirdi. Sonuçta ordusunu Smolensk'ten Moskova'ya ulaştırması, 3 günlük Borodino Muharebesi de dâhil olmak üzere üç haftadan az sürmüştü.[53]

Napoléon'un Moskova'dayken okuduğu "İsveç Kralı XII. Karl'ın Tarihi" başlığını taşıyan ve Voltaire tarafından kaleme alınan esere göre Rus kışı öylesine çetindi ki kuşlar havada donuyor ve vurulmuş gibi gökten düşüyorlardı.[54] Napoléon ayrıca kralın mabeyincisi Gustavus Adlerfeld'in 1741'de yayımlanan ve Poltava felaketiyle sonuçlanan üç ciltlik "XII. Karl'ın Askerî Tarihi"ni de okumuştu.[55] Adlerfeld, İsveç Kralı'nın yenilgisini inatçı Rus direnişine ve "iliklere işleyen" kış soğuğuna bağlıyordu. Üçüncü ciltte yer alan bir pasajda "Bu yürüyüşlerden birinde 2.000 asker öldü" denirken bir diğerinde İsveçli askerlerin vaziyeti şöyle anlatılıyordu: "Ellerinden geldiğince hayvan derileriyle ısınmak zorunda kaldılar. Çoğu zaman ekmek bile bulamadılar. At bulamadıkları için neredeyse tüm toplarını bataklıklara ve nehirlere teslim etmek zorunda kaldılar. Bir zamanlar çok iyi beslenen bu ordu… artık açlıktan ölmeye mahkûmdu."[56] Adlerfeld, gecelerin "olağanüstü derecede soğuk olduğunu… birçok askerin aşırı soğuklardan yaşamını yitirdiğini ve büyük bir kısmının soğuktan uzuvlarını ve elleriyle ayaklarını kullanamaz hâle geldiğini" de belirtiyordu. Napoléon, hiç değilse bu satırlardan Rus kışının ne denli şiddetli geçeceğini kavramış olmalıydı. Ordu nihayet 18 Ekim'de Moskova'dan ayrılırken İmparator, kurmaylarına "Acele edin" dedi. "20 gün içinde kışlalarda olmamız gerekiyor."[57] İlk büyük kar yağışı 17 gün sonra gerçekleşti. Başka deyişle Napoléon'un hesaplamasında yalnızca 3 günlük bir sapma vardı. Ayrıca İmparator'un Smolensk'e gitmek için başlangıçta planlanandan farklı ve çok daha uzun bir rota izlemek zorunda kalmasının nedeni hava durumunu umursamaması değil askerî kaygılardı.

İlk kar taneleri 13 Ekim'de düştü. Bu tarihe gelindiğinde atlar için yem problemi iyice ayyuka çıkmıştı. Dahası yem bulma ümidiyle Moskova'dan şafak vakti ayrılan küçük gruplar ancak gece çökünce dönebildiği için atlar bitkin düşmüştü.[58] Aleksandr'dan cevap gelmemesi ve kışın iyiden iyiye yaklaşmasıyla Napoléon nihayet 13 Ekim'de şehrin 5 gün sonra tahliye

edilmesini emretti. Bu karar, Lauriston'un 17 Ekim'de Kutuzov'un ateşkesi reddettiği bilgisini ulaştırmasıyla da pekişti. 107.000 asker, binlerce sivil, 3.000 Rus esir, 550 top ve bir aydan fazla süren yağmada ele geçirilen ganimetlerle yüklü arabadan oluşan *Grande Armée*, (Askerler yenilebilir erzak yerine ganimetlerini taşımayı tercih ediyordu) 18 Ekim'de Moskova'yı tahliye etmeye başladı. Tam da bu sırada Kutuzov, Vinkovo olarak da bilinen Tarutino'da Murat'ya karşı sürpriz bir taarruz düzenleyip düşmanına 2.000 zayiat verdirdi. 1.500 asker ile 36 topun ele geçirilmesi de bu gözalıcı baskının bir diğer mükâfatıydı.[59]

Napoléon 19 Ekim 1812 günü öğle saatlerinde, pırıl pırıl parlayan güneşin altında Moskova'dan ayrıldı ve "Caligula" adını verdiği 177 km güneybatıdaki Kaluga'ya doğru güney yolundan ilerlemeye başladı (Glogau'ya da "Gourgaud" adını vermişti).[60] İmparator, Rusya'nın silah fabrikalarını yok etmeyi umduğu Tula'ya gidip Smolensk'ten takviye kuvvet çekerek verimli Ukrayna topraklarına ulaşma ve gerekirse Smolensk ve Litvanya'ya geri dönme seçeneklerini elinde bulunduruyordu. Her iki seçenek de İmparator'a Moskova'dan çekilme hamlesini stratejik bir ricat, başka deyişle Aleksandr'ı cezalandırma harekâtının başka bir safhası olarak gösterme imkânı tanıyordu. Ancak zayıflayan ve hantallığını sürdüren ordusu, gerçekleştirmek istediği harekât için fazlasıyla yavaştı. Üstüne üstlük, 21 Ekim gecesi yağan şiddetli yağmurun yarattığı çamur deryası orduyu daha da yavaşlattı. Kutuzov tahliyeyi iki gün boyunca öğrenemedi ancak *Grande Armée* 100 km boyunca uzanan yolda ağır aksak ilerlediği için bunun pek bir önemi yoktu. Haberi alır almaz işe koyulan Kutuzov, General Dohturov'a VI. Kolordu'nun başında derhâl Maloyaroslavets'e gidip Napoléon'un yolunu kesme emri verdi. Bölgeye ayın 23'ünde ulaşan Dohturov, ertesi gün doğrudan Eugène'in General Alexis Delzons komutasındaki öncü birliğine taarruz etti.

Napoléon'un Mortier'ye verdiği Kremlin'i havaya uçurma emri, Korsikalılara özgü bir intikam hamlesi olarak görülse de aslında seçenekleri açık tutmaya yönelik bir girişimdi. İmparator, General de Lariboisière'e "Moskova'ya dönmem mümkün" demiş ve Moskova'nın zorlu savunması olmadan yeniden ele geçirilmesinin daha kolay olacağını hesaplamıştı.[61] Nitekim Mortier, Kremlin'in altındaki mahzenlere 180 ton patlayıcı yerleştirdi ve yaşanan patlamanın sesi, 20 Ekim günü saat 01.30 sularında 40 km ötedeki Napoléon'a kadar ulaştı. Yayımlanan bir bildiride Napoléon, "[Romanov] monarşisiyle yaşıt Çarların sarayı, kadim kale Kremlin'in yok olmasıyla" övünecekti ancak yalnızca cephanelik, kulelerden biri ve Nikolski Kapısı yıkılmış, İvan Çan Kulesi hasar görmüştü. Bunların dışında Kremlin ayaktaydı.[62] Napoléon, Mortier'ye yaralıları Moskova'dan tahliye etmesini de söylemiş ve antik döneme atıfla

şu cümleleri sarf etmişti: "Romalılar yurttaşlarını kurtaran kimselere yaprak taçlar sunardı. Treviso Dükü [Mortier] de askerleri kurtarması koşuluyla bu övgüye mazhar olacaktır. Yaralıları kendi atına ve askerlerinin atlarına bindirmeli. Zira İmparator, Akka'da böyle yapmıştı."[63] Mortier taşınabilecek tüm yaralıları taşıttı ancak 4.000 kadarının şehirdeki yetimhanede bırakılması gerekti. Napoléon ayrılmadan hemen önce kundakçılıkla suçladığı 10 Rus savaş esirini kurşuna dizdirmişti.[64] Yafa'daki gibi bir katliam değilse de kelimelerin kifayetsiz kaldığı ve geride kalan Fransız askerler için pek de hayra alamet olmayan bir zalimlikti bu.

Seferin üçüncü büyük çarpışması olan 24 Ekim tarihli Maloyaroslavets Muharebesi, doğrudan sonuçlarının çok ötesinde neticeler doğurdu. Fransızlar Luza Nehri'nin yukarısındaki kasabayı en nihayetinde işgal edip ellerinde tutmayı başarsalar ve Kutuzov Kaluga yolu boyunca çekilse de gün içinde kasabanın dokuz kez el değiştirmesi ve zorlu mücadele, muharebenin sonlarına yetişen Napoléon'a Rusların güney yolu için çetin bir direniş sergilemeye hazır olduğunu gösterdi. ("Bir Rus'u öldürmeniz yetmez" diyordu *Grande Armée* askerleri hayranlıkla. "Onu itmeniz de gerek.") İmparator her ne kadar yayımladığı bildiride Maloyaroslavets'i bir zafer olarak ansa da azılı bir Napoléon aleyhtarı olan Kartograf Yüzbaşı Eugène Labaume'a göre askerler şöyle söyleniyordu: "Bu türden iki *zafer* daha kazanırsak Napoléon'un elinde bir ordu kalmayacak."[65] Maloyaroslavets muharebesi sırasında, bugün de ayakta duran ancak kapısının üzerinde misket delikleri bulunan taş manastır hariç bütün binalar yanıp kül oldu. Ancak İmparator, kireçlenmiş ceset yığınlarının konumlarından Rusların ne denli inatçı bir şekilde savaştığını anladı.

Moskova'nın yaklaşık 100 km güneybatısındaki Gorodnya köyünde bulunan köprünün yakınındaki bir dokumacı kulübesi Napoléon'un meskeni hâline getirilmişti. Bessières saat 23.00 sularında buraya gelip İmparator'a Kutuzov'un yolun ilerisindeki mevzii in "ele geçirilemez" olduğuna inandığını söyledi. Napoléon, vaziyeti bizzat gözlemlemek üzere ertesi sabah 04.00'te yola çıktı. (Vadinin diğer tarafındaki yamaçtan kasabanın ötesi görülememektedir.) Ancak bir anda peyda olan ve "Hurra! Hurra!" (Yağmalayın! Yağmalayın!) naralarıyla yanlarına 35 metre kadar yaklaşan kalabalık Tatar hafif süvarileri (uhlanlar) tarafından esir alınmanın eşiğinden döndü. Esaretten 200 muhafız süvarisinin Tatarları dağıtması sayesinde kurtuldu.[66] Napoléon daha sonra Murat'ya ucuz kurtulduğu bu kaçış hikâyesini anlatırken gülecekse de o günden sonra esir düşme ihtimaline karşı boynunda küçük bir zehir şişesi taşımayı ihmal etmedi. Napoléon, 25 Ekim günü şafağın sökmesine bir saat kala Caulaincourt'a, "İşler ciddileşiyor" dedi. "Rusları her defasında yendim ancak yine de sonuca ulaşamadım."[67] (Aslında bu tam olarak doğru değildi.

Her ne kadar Napoléon orada bizzat bulunmasa da Murat'nın Tarutino'da aldığı mağlubiyet Rusya Seferi açısından önemli bir dönüm noktasıydı.)

Fain'in ifadesine göre Napoléon, Maloyaroslavets'te yaralananların sayısı karşısında bir hayli "sarsılmış" ve askerlerinin akıbetini düşünüp duygulanmıştı. Bu muharebe Delzons'un da dâhil olduğu 8 generalin ölümüne ya da yaralanmasına yol açmıştı.[68] Kaluga yolundan devam etmek hiç şüphe yok ki bedeli ağır bir başka muharebeye yol açacaktı. Oysa bir önceki ay takip ettikleri Moskova-Smolensk yolundaki ikmal ambarlarına doğru kuzeye çekilmek bu zorunluluğu ortadan kaldırırdı. Bunlara ek olarak üçüncü bir yol daha vardı. Şayet Medyn ve Yelnya yolu takip edilirse burada, Fransa'dan gelen taze bir tümenle birleşme olanakları vardı. (Napoléon 6 Kasım'da Yelnya'ya dair şöyle yazacaktı: "Bölgenin güzel ve erzak yönünden zengin olduğu söyleniyor."[69]) Şayet bu yolu takip etmiş olsalardı ilk büyük kar yağışı gelmeden Smolensk'e varabilirlerdi (Gerçi haritalarda yolların durumuna dair bir bilgi bulunmuyordu.) Napoléon'un bu yolu seçmemesinde *Grande Armée*'nin at arabaları, yük arabaları, esirler, siviller ve ganimetlerden oluşan devasa bir kuyruğa sahip olması etkili olmuş mudur? Kaynaklar bize bu konuda bir ipucu sunmuyor. Ancak bir gerçek var ki Napoléon, Kutuzov komutasındaki 90.000 askerin Yelnya'ya kadar Fransızların sol kanadını gölge gibi takip edeceğini ve yol boyunca 100 km uzanan bir ordunun birkaç noktada savunmasız alacağını biliyordu. Ülkenin bir ucundan diğerine körlemesine gitmek ki bu bir levazım subayı için kâbustur, en azından erzak ambarlarının olduğunu bildiği Mojaisk rotasından dönmekten daha riskli görünüyordu. Ancak bu ikinci seçenek daha uzun süren ve tam da kış yaklaşırken kuzeye doğru birkaç yüz km'lik bir kıvrımı takip etmelerini gerektiren bir seçenekti.

1806-1807 tarihli Rusya ve Prusya seferleri süresince bir kez bile savaş konseyini toplamayan, genellikle buna başvurmayı lüzumlu görmeyen Napoléon şu aşamada bunu yapmaya karar verdi. Napoléon'un mesken olarak kullandığı Gorodnya'daki dokumacı kulübesinin yegâne odası İmparator'un hem yatak odası hem de çalışma odasıydı. Bu iki alanı, odanın ortasına gerilmiş bir branda ayırıyordu. İşte bu küçük oda, pazar gününe denk gelen 25 Ekim gecesi Napoléon'un kritik kararını vermeden önce tavsiyelerine başvuracağı mareşal ve generallerden oluşan bir gruba (*galère*) ev sahipliği yaptı. "Bu mütevazı ustanın evinde bir imparator, iki kral ve üç general vardı," diyor Napoléon'un emir subaylarından biri.[70] Napoléon, Maloyaroslavets'te kazanılan bedeli ağır zaferin Murat'nın Tarutino'daki su götürmez mağlubiyeti i telafi edemediğini söyledi. Dolayısıyla İmparator, güneyde kalan Kaluga'ya, o yol üzerinde bulunan Rus ordusunun ana gövdesine taarruz etmek istiyordu. Yediği darbenin etkisinden hâlâ kurtulamayan Murat, plana olumlu yaklaşıp Kaluga'ya hızlı bir taarruz düzenlenmesini istedi. Davout farklı fikirdeydi. Deneyimli

mareşal, Medyn'den ve Kuzey Ukrayna ile Dinyeper'in bozulmamış verimli tarlalarından geçen savunmasız güney rotasını izlemeyi önerdi. İşler yolunda gittiği takdirde Smolensk'teki anayola Kutuzov'dan birkaç gün önce ulaşabilirlerdi. "Demir Mareşal" Kutuzov'u Kaluga yolundan takip etmenin *Grande Armée*'yi Rusya'nın daha da içlerine çekeceğinden ve karlar iyice bastırmadan önce kesin sonuçlu bir muharebeye girilemeyeceğinden korkuyordu. Öte yandan Mojaysk-Smolensk yoluna gitmek için tüm orduyu geri döndürmek de gecikmelere, sıkışıklığa ve ikmal sorunlarına yol açardı.

"Hedef Smolensk'ti," diyor Ségur. "Ancak oraya Kaluga mı, Medyn mi yoksa Mojaysk üzerinden mi dönmelilerdi? Napoléon, yüz hatlarını ve yaşadığı ızdırabı gizleyecek şekilde başını elleriyle destekler pozisyonda oturuyordu."[71] Orada bulunanların çoğu ordunun büyük miktarda topla mücehhez bir kısmının (ki Maloyaroslavets'te top bulunmuyordu) Mojaysk yolu üzerindeki Borovsk'ta konuşlu olmasından dolayı Borovsk-Mojaysk-Smolensk rotasının en iyi seçenek olduğunu düşünüyordu. "Bu yön değişikliğinin [Kutuzov'u takip etmenin] zaten bitkin durumda olan süvari ve topçular için ne kadar yorucu olacağını ve Ruslara karşı sahip olunan tüm üstünlüğün yitirilmesine yol açacağını" belirttiler. Kutuzov'un "Maloyaroslavets'teki gibi mükemmel bir mevzide durup savaşmayacaksa" 100 km ötedeki bir muharebeye girişmesinin pek mümkün olmadığını savunuyorlardı. Eugène, Berthier, Caulaincourt ve Bessières de bu görüşteydi. Murat, Davout'nun Medyn'e yönelme planını ordunun kanadını düşmana altın tepside sunacağı gerekçesiyle şiddetle eleştirdi. Bu durum, uzun zamandır araları açık olan iki mareşal arasında öfkeli bir görüş alışverişinin kapılarını araladı. Nihayet Napoléon gece vakti toplantıyı sonlandırırken "Pekâlâ baylar," dedi. "Kararı ben vereceğim."[72]

İmparator, Smolensk'e dönmek için kuzey rotasını seçti. Hükümdarlığının belki de en vahim kararına ilişkin kayda geçen tek açıklaması, Berthier'nin Junot'ya yazmasını istediği, Ruslar hakkındaki şu cümlelerde bulunabilir: "26'sında Ruslara taarruz etmek üzere ilerledik ancak ricat hâlindeydiler. [Davout] peşlerine düştüyse de soğuk ve yaralıları tahliye etme zorunluluğu, İmparator'u Mojaysk'a ve oradan da Vyazma'ya gitme kararı almaya zorladı."[73] Ancak bu cümleler anlamsızdı. Zira düşman ricat ediyorsa ona taarruz etmenin tam vakti değil miydi? Ayrıca kuzey daha soğuktu ve yaralıların ihtiyaçları daha önce hiçbir zaman strateji belirlemede önemli bir unsur olmamıştı. Yıllar sonra Gourgaud, ordunun izlediği rota için Murat ve Bessières'i suçlamaya çalıştığında Napoléon onu düzeltecek ve "Hayır," diyecekti. "Başkomutan bendim ve hata benimdi."[74] İmparator, Shakespeare'in trajedilerinde boy gösteren kahramanlara nazire yaparcasına başka seçenekler dururken kendisi için en ölümcül yolu seçmişti. Ségur daha sonra Maloyaroslavets'i, "dünyanın fethini durduran, yirmi zaferi yele teslim eden ve büyük imparatorluğumuzun

yıkımını tetikleyen ölümcül arazi" olarak tasvir edecekti. Ruslar muharebe alanına, daha sade ancak aynı oranda isabetli bir tespitin yer aldığı küçük bir hatıra taşı diktiler. Taşın üzerinde şöyle yazıyordu: "Taarruzun sonu. Yıkımın başlangıcı ve düşmanın bozgunu."

Kutuzov, Napoléon'un geri çekildiğini anlar anlamaz ordusunu geri döndürdü ve onu Rusya'dan çıkarmak için "paralel takip" stratejisini benimsedi. Bu strateji doğrultusunda Rus ordusu Fransız ordusuyla paralel hareket ediyor, bir zayıflık tespit ettiğinde taarruz ediyor ancak Napoléon'un kesin sonuçlu karşı-taarruz teşebbüslerini savuşturuyordu. Napoléon Akka ve Aspern-Essling'de de ricat etmişti ancak iki durum da şu an içinde bulunduğu vaziyetle karşılaştırılamazdı bile. Özellikle de termometreler ekim sonunda -4 dereceleri görmüşken... Labaume, *1812 Suçu* başlıklı hatıratında artçı kuvvetlerin mühimmat arabalarını sürekli havaya uçurduklarını ve çıkan sesin "uzaktan gök gürültüsü gibi yankılandığını" belirtiyor. Bu arabaları çeken atlar ölmüştü. Bazılarının ölüm nedeni evlerin çatılarından koparılan sazlardaki bozuk samanı yemeleriydi. Labaume, Gorodnya yakınlarındaki Uvaroskoye'ye ulaştıklarında "çok sayıda asker ve köylü cesedinin yanında boğazları kesilmiş bebeklere ve ırzlarına geçilerek öldürülmüş genç kızlara" rast gelmişti.[75] Labaume, faillerle aynı orduda bulunduğundan, disiplinin buharlaşmasının akabinde gerçekleşen bu dehşet verici olayları uydurmuş olamazdı.

Moskova'da zulaladıkları ekmekleri heybelerinde taşımaya devam eden askerler "karınlarını gizlice doyurmak için sıvışmaya başlamışlardı."[76] Ordu, 29-30 Ekim'de "aç köpeklerin ve yırtıcı kuşların kemirdiği kemiklerle" dolu Borodino muharebe alanından dağınık bir güruh hâlinde geçti. (Artık düzenli bir yürüyüş söz konusu değildi.) Süreç esnasında her iki bacağı da kırılmış, iki aydır otlar, kökler ve cesetlerin üzerinde bulduğu birkaç lokma ekmekle hayatta kalan, geceleri içi boşaltılmış atların karınlarında uyuyan bir Fransız askeri bulundu. Napoléon hayatta kalanların arabalarla taşınmasını emretse de bazıları kısa süre içinde karga tulumba yürüyüş kolundan defedildi.[77] Ekim sonuna gelindiğinde artık generaller bile yalnızca at eti yer olmuştu.[78] 3 Kasım'da Rusların Davout'yu kuşatma girişimi, Ney, Eugène ve (yaralı) Poniatowski'nin imdada yetişmesi sayesinde Vyazma'da savuşturuldu. Bu çarpışmada olağandışı miktarda Fransızın esir düşmesi (3.000 kadar), *Grande Armée*'nin manevi çöküşe ne denli yakın olduğunu gösteriyordu.

İlk şiddetli kar yağışı, Fransızların Vyazma'dan düzensiz şekilde ricat ettiği 4 Kasım'da başladı. "Askerlerin büyük kısmı soğuktan öylesine muzdaripti ki neredeyse aç karınları bile akıllarına gelmiyordu" diyor Labaume. "Teçhizatını bir kenara atıp yaktıkları ateşin yanı başına kıvrılan bu sefil adamlar kalk borusu çaldığında yürüyecek mecali kendilerinde bulamadıkları için devam

etmektense düşmana esir düşmeyi yeğleyip oldukları yerde kaldılar."[79] Ancak bu da cesaret istiyordu. Zira söylentilere göre köylülerin ve Kazakların ele geçirdikleri Fransızlara yaptıkları, Türklerin, Kalabriyalıların ve İspanyolların yaptıklarından aşağı kalır değildi ve diri diri derilerinin yüzülmesini de içeriyordu. (Köylüler kelle başı iki ruble ödeyerek Kazaklardan esir satın alırdı.) Esir düşen bir asker, şanslıysa tüm kıyafetleri alınıp karlı arazide çırılçıplak bırakılırdı ancak çoğunlukla işkenceye maruz kalırlardı. Ricat sürecinde intihar oranının bu denli yüksek olmasının sebebi de buydu.[80] Grup hâlinde Rus düzenli ordusuna teslim olmayı başarmak bile idam cezasından farksızdı. Örneğin 3.400 esirden oluşan bir koldan yalnızca 400 asker sağ kalmıştı. 800 kişilik başka bir gruptan hayatta kalanların sayısı da keza 16'ydı. Bir başka örnekte ise 50 Fransız askeri köylüler tarafından ele geçirilip diri diri gömülürken "Cesur bir mızıkacı çocuk boş mezara atlayarak gönülden bağlı olduğu grubun başını çekmişti."[81] Zaman zaman diğerkâmlık örnekleri de görülmüyor değildi. Labaume'un ifadelerine göre bir Fransız asker, mezarlıkta rast geldiği henüz doğum yapmış ve açlıktan kıvranan bir kadınla ekmeğini paylaşmıştı. Ancak ricat genel itibariyle Hieronymus Bosch'un Hades tasvirini anımsatır hâle gelmişti.[82]

Ney, kar yağışının yön işaretlerini görünmez kıldığı ve yolların buzla kaplandığı 5 Kasım'da artçı kuvvetlerin komutasını üstlendi. Polonyalılar ve bazı muhafız alayları dışında atlara buza dayanıklı nal çakmak kimsenin aklına gelmemişti. Bu da atların yollarda kayıp düşmesine yol açıyordu. Kasımın ikinci haftası gelip çattığında "ordu maneviyatını ve askerî düzenini tümden yitirdi. Askerler subayların emirlerini dinlemez olmuştu. Subaylar da keza generalleri dikkate almıyordu. Çöküşü derinden yaşayan alaylar mümkün olduğunca ilerlemeye çalıştılar. Yiyecek bir lokma ekmek uğruna araziye yayılıp önlerine çıkan her şeyi yaktılar ve yağmaladılar... Açlıktan artık gözleri hiçbir şeyi görmediği için bir at öldüğünde anında üzerine üşüşüyorlar ve tıpkı aç kurtlar gibi bir parça et için kavgaya tutuşuyorlardı."[83] Tüm bunlar yetmez gibi, askerler soğuğun etkisiyle el ve ayak parmaklarını, burunlarını, kulaklarını ve cinsel organlarını yitirdiler.[84] İtalyan Kraliyet Muhafızları'ndan Castellane, "Askerler ölüyordu" diyor notlarında. "Dudaklarına, ciğerlerinden yükselen birkaç damla kan bulaşır ve sonra her şey sona ererdi. Silah arkadaşları ölümün yakın olduğuna delalet eden bu işareti gördüğünde çoğu zaman o kişiyi iter, yere düşürür ve henüz canı bedenden çıkmamışken kıyafetlerini yağmalardı."[85]

Ordunun Dorogobuj'a vardığı 6 Kasım'da Napoléon Cambacérès'ten olağanüstü haberler içeren bir mektup aldı. General Claude-François de Malet, iki hafta önce Paris'te darbe teşebbüsünde bulunmuştu. Bu amaçla Napoléon'un Moskova surları altında can verdiğine dair düzmece bir belge ve General

Moreau'yu geçici başkan ilan eden bir senato kararnamesi hazırlamıştı.[86] Ardından 23 Ekim günü saat 03.00 sularında, sayıları 20'yi bulmayan diğer komplocularla birlikte 1.200 ulusal muhafızın kontrolünü ele geçirmişti. İç Güvenlik Bakanı Savary tutuklanıp La Force Hapishanesi'ne gönderilmiş, Emniyet Müdürü Pasquier makamından kovulmuştu.[87] Paris Valisi General Hulin çenesinden vurulurken Seine Valisi François Frochot ve bir şûra üyesi Malet'nin uydurduğu hikâyeye inanıp darbeyi durdurmak için hiçbir şey yapmamıştı. Frochot bu yüzden görevinden azledilecekti. (Hulin'in çenesine isabet eden misket orada kalacak ve bundan böyle kendisine Misket Yiyen anlamına gelen "Bouffe-la-balle" namı yakıştırılacaktı.)[88]

Cambacérès, süreç içerisinde dirayetini korumuş gibi görünmektedir. Zira Marie Louise ve Roma Kralı'nın bulunduğu Saint-Cloud'daki nöbetçilerin sayısını derhâl iki katına çıkarmış, jandarma birliklerine komuta eden Mareşal Moncey'ye civar illerdeki birlikleri toplama emri vermiş, Savary'yi salıvermiş ve Pasquier'yi makamına geri döndürmüştü.[89] Lavalette, "Saat 09.00'da tüm girişim bastırılmıştı" diyor notlarında. "Hayatından memnun Paris halkı uyanıp yaşananları öğrenince birkaç ince espri yapmakla yetindi."[90] Ancak Napoléon bunda gülecek bir şey göremiyordu. Marie Louise'i ve kendisinin ölmesi durumunda Fransa'nın meşru hükümdarı olacak oğlunu Cambacérès'in dışında kimsenin düşünmemiş olmasına çok öfkelenmişti. "II. Napoléon," diye bağırdı Fain'e. "Kimsenin umurunda olmamış!"[91] Eski bir siyasi mahkûm ve azılı bir cumhuriyetçi olan Malet, 29 Kasım günü, diğer on kişiyle birlikte kurşuna dizilmeden önce gerçekleşen divanıharpta kendisine sorulan bir soruya şöyle cevap verdi: "Suç ortaklarım kim mi? Şayet başarılı olsaydım hepiniz benim suç ortağım olurdunuz!"[92] Napoléon bunun doğru olduğundan korkuyordu. Malet komplosu ona yeni tesis ettiği hanedanın kendisine ne denli bağlı olduğunu hatırlattı.

Sıcaklığın -30 derecelere düşmesi ve bitmek tükenmek bilmeyen kar fırtınaları, 7 Kasım'da ricat süratini emekleme seviyesine düşürdü. 5.000 kadar at birkaç gün içinde telef oldu. Askerlerin nefesleri ağızlarından çıktığı gibi kristalleşiyor, dudakları birbirine yapışıyor ve burun delikleri buz tutuyordu. Askerler, Mısır Seferi'nde patlak veren çöl oftalmisine benzer şekilde kar körlüğü yaşamaya başladı. Artık silah arkadaşlığı duygusundan eser yoktu. Ateşin yanına oturmak için birbirlerine bir altın *louis* ücret kesmeye başladılar. Yiyecek ve içeceğini paylaşan da yoktu. Atların yemlerini yemeye başlayan bu askerler, kayıp önlerine düşen silah arkadaşlarını umursamıyor ve arabayla üzerlerinden geçiyorlardı.[93] Rus tümenlerinden birine komuta eden Fransız göçmen General Kont Louis de Langeron, "dişlerini hâlâ titreyen bir atın sağrısına saplamış ölü bir asker," gördüğünü belirtiyordu notlarında.[94] Eugène 8 Kasım'da Berthier'yi

uyararak "Bu üç günlük ızdırap askerlerin maneviyatını o denli kırdı ki artık daha fazla çaba sarf edeceklerine inanmıyorum" dedi. Birçok asker soğuktan ve açlıktan ölürken diğerleri çaresizce düşman tarafından esir alınmayı arzuluyordu.[95] Kayıtlara geçen birkaç yamyamlık vakası da vardı. Kutuzov'un Britanyalı irtibat subayı Sir Robert Wilson'ın tanıklığına göre bir kamp ateşinin etrafında oturur hâlde yakalanan bir grup Fransız asker "silah arkadaşlarının kömürleşmiş etini soyup yemek yapmaya çalışmakla meşguldü."[96]

Alman kökenli General Peter Wittgenstein'ın Rus ordusu kuzeyden, Amiral Paul Çiçagov'un ordusu güneyden ilerleyip iki ordu Berezina Nehri'ne doğru ilerlerken tüm Fransız ordusunun kuşatılıp esir alınması ihtimali doğdu. Napoléon 9 Kasım günü öğle saatlerinde Smolensk'e vardıysa da Berezina'yı aşmasını sağlayacak bir köprünün bulunduğu Borisov'dan hâlâ 250 km uzaklıktaydı. Köprü ile Napoléon arasında ise Krasnoi'de muharebeye hazırlanan ve Fransız ordusunun geçişini engelleyecek şekilde mevzilenen Kutuzov vardı. Napoléon iki gün önce Mareşal Victor'a acil bir şifreli mesaj göndermiş ve vakit kaybetmeksizin Vitebsk yakınlarındaki mevziinden güneye hareket etmesini emretmişti.

> Bu hareket hayati önemdedir. Birkaç gün içinde artçı kuvvetleriniz Kazaklar tarafından taarruza uğrayabilir. Ordu ve İmparator yarın Smolensk'e varacak ancak 120 fersahlık aralıksız yürüyüşten dolayı çok yorgun olacaktır. Taarruza geçiniz. Ordunun selameti buna bağlıdır. Kaybedilen her gün bir felakete davetiye çıkarır. Ordunun süvarileri yaya ilerliyor. Soğuk tüm atları telef etti. İlerleyiniz. Bu, İmparator'un emri ve vaziyetin bir gerekliliğidir."[97]

Serinkanlı ve azimli Mareşal Victor, tam zamanında yetişecekti.

Napoléon'un emrindeki ordunun mevcudu şu aşamada 60.000'in de altına inmişti. (Gerçi artık kayıt tutan yoktu.) Topları çekecek at kalmadığı için bunların çoğu falya delikleri çivilenerek terk edilmişti. Vop Nehri çevresinde, 5 km'lik yol boyunca terk edilmiş mühimmat arabaları, toplar, arabalar, şamdanlar, antika bronzlar, tablolar ve porselenlerden başka bir şey görülmüyordu. Bir serseri burayı "yarı topçu parkı, yarı müzayede deposu" olarak tasvir ediyordu. Başka bir asker ise şöyle diyordu: "Kurtlar çıldırmış gibi havlıyor ve yol boyunca serpilmiş ölü atlar için askerlerle sık sık vahşice kavga ediyorlardı. Burunlara ziyan ceset kokusuna gelen kuzgunlar... da keza üzerimizde kara bulutlar gibi dönüyorlardı."[98]

Tüm ordunun Smolensk'e ulaşması beş gün sürecekse de şehirdeki erzakın büyük kısmı ilk gün tüketildi. Dolayısıyla Ney'in artçı kuvvetleri şehre vardıklarında yiyecek bir şey bulamadılar. Larrey'nin parkasına iliştirdiği termometre -26 dereceyi gösterirken, kendisi aşırı soğuklardan dolayı en küçük

yaraların bile kangrene döndüğünü not düştü.[99] Napoléon 14 Kasım ve 18 Kasım arasındaki beş günü Krasnoi'da umutsuz bir muharebeyi kazanmaya çalışmakla geçirdi. Eugène, Davout ve Ney'in feci şekilde erimiş kolordularıyla, Kutuzov'un ordusunu delip geçmeye ve Berezina'ya ulaşmaya çalışıyordu İmparator. Mücadelenin sonunda 13.000 Fransız yaşamını yitirirken 7 generalin de dâhil olduğu 26.000 asker esir düştü.[100] Hâlihazırda 112 top Smolensk'te falya deliklerinden çivilenmişti. Krosnoi'da yitirilen 123 top da hesaba katıldığında Napoléon tıpkı süvari birlikleri gibi topçularından da yoksun kaldı.[101] Ancak Napoléon, Borisov yolunu mümkün olduğunca açık tutmaya çalıştığı süreç boyunca olağanüstü derecede sakindi. Kutuzov her ne kadar Fransız ordusundan iki kat kalabalık bir orduya komuta ediyorsa da nihai darbeyi indirmeyi başaramadı. (Şayet Tormasov'u doğru zamanda ileri sürebilseydi, kim bilir, belki de başarılı olurdu.) Çekilme sürecinde Ruslar da çok ciddi zayiat vermişti. Tarutino'da mevcudu 105.000 olan Rus ordusunun Krasnoi'dan sonraki mevcudu 60.000 kadardı. Ancak Kutuzov hâlâ "paralel takip" stratejini sürdürebilecek imkân ve kabiliyete sahipti.

Bausset, Napoléon'un Krasnoi'dan dönerken Ney'in tüm kolordusunun imha edildiğine inandığı zaman zarfını şöyle anlatır: "En cesur mareşallerinden birinin çaresiz durumunu öğrenen Napoléon'un ızdırabını ifade etmeye kelimeler kifayetsiz kalır. Gün boyunca birkaç kez yüreğinin kederle dolu olduğunu gösteren ifadeler sarf ettiğini duydum."[102] Ney en sonunda 21 Kasım günü Smolensk ile Borisov'un hemen hemen ortasında kalan Orşa'da konuşlu ana orduya yetişti ancak haziran ayında kendisiyle birlikte Niemen'i geçen 40.000 mevcutlu kolordudan geriye yalnızca 800 asker kalmıştı. Ney, "Gördüğünüz bu askerlerin ta*akları dökme demirdendir" diye şereflendirdi emrindekileri.[103] Ney'in sağ kaldığını duyan Napoléon ise şunları söyledi: "Tuileries'nin mahzenlerindeki dört yüz milyon franktan fazla parayı sadık silah arkadaşımın fidyesi için seve seve verirdim."[104*]

Napoléon 19 Kasım'da Orşa'dan, "Birçoğunuz sancaklarınızı bırakıp tek başınıza ilerlediniz. Böyle yaparak vazifeye, ordunun şerefine ve güvenliğine ihanet ettiniz" diye hitap etti askerlerine. "Suçlular tutuklanacak ve derhâl cezalandırılacaktır." Ancak sözleri bu kez askerlere pek tesir etmedi. İmparator, aynı gün otobiyografisini yazmak üzere tuttuğu notları yaktı ki bu notlar hakkında başka hiçbir bilgi bulunmamaktadır. 21 Kasım'da bir zamanlar *Grande Armée* ismiyle onurlandırılan silahlı ayak takımının ilk birlikleri yaklaşık 100 metre genişliğindeki, kıyıları bataklıklarla kaplı Berezina Nehri'ne ulaştı. Ancak batı yakasının, o civardaki tek köprü olan Borisov Köprüsü'nü ele geçirip yakan Çiçagov komutasındaki Ruslar tarafından işgal edildiğini gördüler.

* Elbette Tuileries'de bu meblağda bir para yoktu. -y.n.

Fransızların sağ kanadı, nehrin doğu yakasından ilerleyen Wittgenstein tarafından tehdit ediliyor, Kutuzov ise hemen arkadan geliyordu. Toplamda 144.000 Rus, Victor ve Oudinot tarafından takviye edilmiş hâliyle 40.000 mevcutlu Fransız ordusunun, birkaç bin başıboşun ve ordu kuyruklarının üzerine ilerliyordu. Langeron, Rus birliklerin, "Moskova kundakçıları" olarak andıkları "talihsiz başıboş kimselerin başlarını tüfeklerinin dipçikleriyle parçaladığını" not düştü defterine.[105]

Moskova'dan çekilişin en tehlikeli kısmını teşkil eden şu anlar itibariyle yaşananlar, Napoléon efsanesinin ayrılmaz bir parçası olacaktı. Yük katarını hafifletmek isteyen Napoléon Éblé'ye köprü istihkâmcılarının altı arabalık yükünü yakma emri verdi. Neyse ki Éblé emri yerine getirmedi. Ardından Oudinot Berezina'yı Studzianka köyünden (Belarusçada "çok ama çok soğuk" anlamına geliyordu bu sözcük) geçmeyi önerdi. Bu fikir İmparator'un aklına yattı. Çoğunluğu Hollandalı olan 400 istihkâmcıyla birlikte, yer yer kalınlığı 2 metreyi bulan "büyük buz kütleleriyle" dolu nehrin donmuş sularında çalışan Éblé, Borisov'un 13 km kuzeyinde iki tombaz köprü inşa etmeyi başardı.[106] Köprülerden biri süvariler, toplar ve eşya ağırlığı için, 150 metre kuzeydeki ikinci köprü ise piyadeler için planlanmıştı.

Oudinot, güneyde bir aldatma harekâtı tertipleyip Çiçakov'u saptırırken kuzeydoğudaki Victor, Wittgenstein'ın 30.000 askerini Berezina Muharebesi olarak anılan çarpışmada yerine çiviledi. Ney, Eugène ve Davout ise bu hamlelerden istifadeyle Bobr'u geçerek Studzianka'ya ulaştı.[107] Birliklerin 24 Kasım'da Bobr yakınlarındaki ormanda ganimet olarak ele geçirilmelerini engellemek için alay kartallarını yakması durumun vahametini gözler önüne seriyordu.[108] "Hava oldukça soğuk" dedi Napoléon o gün Marie Louise'e yazdığı mektupta. "Sıhhatim ziyadesiyle yerinde. Küçük Kral'ı benim için öp ve sadık kocanın duygularından asla şüphe etme."[109]

Hollandalı istihkâmcılar ertesi gün saat 17.00'de köydeki ahşap evleri sökerek ve 2 ila 2,5 metre derinliğindeki nehir yatağına kazıklar çakarak köprüleri inşa etmeye başladılar. Saint-Cyr'in hatıralarında "Berezina'nın mucizevi şekilde aşılması" olarak tasvir ettiği olay termometrelerin -33 dereceyi gösterdiği anlarda başladı.[110] Oudinot'nun emir subayı François Pils'in notlarına göre Çiçagov'un görevlendirdiği devriyelerin duruma uyanmaması için "Köprü inşaatçıları konuşmamaları konusunda uyarıldı ve tüm birliklere gözden uzak durmaları söylendi. Tüm hazırlık çalışmaları ve köprü sehpaları, nehrin bir bölümünü oluşturan bir tepeciğin ardında yapıldığından düşman gözcüleri işçilerin çalıştığını fark edemedi."[111]

Napoléon perşembe gününe denk gelen 26 Kasım'da, saatler 03.00'ü gösterirken bölgeye ulaştı. O zamana kadar "kırılgan köprü iskeleleri" kurulmuştu bile.[112] Kürk astarlı bir palto ve gözlerine kadar inen kürkle bezenmiş yeşil

kadife bir şapka giyen İmparator, günü nehir kenarındaki köprü istihkâmcılarını cesaretlendirerek, onlara şarap vererek, her on beş dakikada bir değişmelerini ve ateşlerin yanında ısınmalarını sağlayarak geçirdi. Bir yandan da nehrin daha yukarısında bir başka aldatmaca planlamakla meşguldü. Fain'in ifadelerine göre askerler "gözlerini imparatorlarından ayırmıyor" ve "Bizi buradan çıkaracak" diyorlardı.[113] Saatler 07.00'yi gösterirken Oudinot da İmparator'a katıldı. "Evet," dedi İmparator Oudinot'ya hitaben. "Bu geçidin çilingiri sen olacaksın."[114] Herhangi bir mukavemete uğramadan sallarla neşri aşan çok küçük bir birlik karşı kıyıda bir köprübaşı teşkil etmişken, köprü istihkâmcıları saat 08.00 sularında donmuş nehir boyunca eşit mesafelerde, yüksekliği 1 ila 3 metre arasında değişen üç sehpa yerleştirmeye hazırdı. "Askerler omuzlarına kadar suya girdiler" diyordu bir gözlemci. "Üstün cesaret gösterdiler. Lakin bazıları düşerek öldü ve akıntıyla birlikte kayboldu."[115]

Saat 09.30'da Berthier'nin karargâhına gelen İmparator, kendisine sunulan külbastıyı ayaküstü midesine indirdi. Şef garson, içerisinde grileşmiş tuzun bulunduğu külahtan bir tuzluğu uzattığında ise şaka yollu, "Her şeyiniz var" dedi. "Tek eksiğiniz beyaz tuz."[116] Böyle bir durumda bile espri yapabilecek psikolojiye bürünmek Napoléon'un çelik gibi sinirlere ya da Ney'de de olan "dökme demirden ta*aklara" sahip olduğunu gösteriyordu. Ancak omuzlarındaki yük doğal olarak İmparator'u çok yıpratmıştı. Oudinot'nun kolordusunda görevli İsviçreli subaylardan Yüzbaşı Louis Bégos, Napoléon'un "yorgun ve endişeli" olduğunu belirtiyor notlarında. Yüzbaşı Rey de keza "İmparator'un yüzündeki endişeli ifade karşısında" şaşkınlığa uğramıştı.[117] "Çok uzun sürdü, General," dedi Napoléon, Éblé'ye hitaben. "Fazlasıyla uzun sürdü." Éblé cevaben, "Efendim, gördüğünüz gibi askerlerim boğazlarına kadar suyun içerisinde çalışıyor ancak buz, işlerini yavaşlatıyor" dedi. "Yiyecekleri ya da ısınmalarını sağlayacak brendileri de maalesef yok." İmparator neden sonra, "Olduğu kadar" diye yanıtladı gözlerini yere dikmiş hâlde.[118] Ancak birkaç dakika geçmişti ki Napoléon yeniden şikâyet etmeye başladı. Éblé'nin az önce söyledikleri aklından uçup gitmişti sanki.

İlk köprünün saat 11.00'den önce inşa edilmesiyle Napoléon 6'ncı Tümen'in General Joseph Albert tarafından komuta edilen 1'inci Alayı'nın 1'inci Tabur'una karşı kıyıya geçme emri verdi. Birliğin nehri sağ salim geçmesinin ardından ise "Şansım dönüyor" diye haykırdı.[119] Ardından Çiçagov'u kastederek "Amiral'i tongaya düşürdüm" diye sevindi. Gerçekten de öyleydi.[120] Oudinot'nun kolordusunun geri kalanı öğleden sonra Berezina'yı aşmayı başardı. Piyade köprülerinin korkulukları yoktu. Yüksekliği neredeyse su hizasına denk düşen ve tehlikeli biçimde sarkan köprüler, donmak üzere olan istihkâmcılar tarafından defaatle tamir edildi. Süvariler için inşa edilen köprü ise hızlı bir biçimde gübreyle kaplandı. Başıboşlar ve ordu kuyrukları askerlerin

geçmesini beklerken ölü atlar ve birikintiler, engel teşkil etmemesi için nehre atıldı.[121] Köprü ayaklarından üçü aşırı yüklenmeden dolayı bel verdiği için Ney ve askerleri o gece karşıya geçemedi. Karşı kıyıya geçmelerini sağlamak için köprülerin iki kez tamir edilmesi gerekecekti.[122]

Jakob Walter'ın günlüğüne bakılırsa nehri geçen askerler, Napoléon'a işitilebilir şekilde küfretmişti. Günlüğe göre Walter'ın birliği,

> Napoléon'un yemek yediği ve yük beygirlerinin dizginlerinin çözülmesini emrettiği yere geldi. İmparator, ordusunun perişan hâlde nehri geçişini izliyordu. Yüreğinden neler geçtiğini tahmin etmek imkânsızdı. Dışarıdan bakıldığında askerlerinin perişanlığı karşısında kayıtsız ve umursamaz görünüyordu... Fransızların ve Müttefik birliklerin kendisini suçlayan ifadelerini, yeminlerini ve küfürlerini duymasına karşın kayıtsızca onları dinlemekle yetindi.[123]

Bu durum, "Yaşasın İmparator!" naralarına ya da en kötü ihtimalle samimi şakalara alışık olan Napoléon için yepyeni bir deneyimdi. Lakin Fransız olmayan pek çok askerin bulunduğu ordunun aynı güdüyle hareket etmesi beklenemezdi. Homurdanmaların yüksek tondan dillendirilen hoşnutsuzluk ifadelerine dönüşmesi de bundandı. İsviçreli, Vestfalyalı, Badenli ve Hesse-Darmstadtlı askerler Fransız savaşı olarak gördükleri bu mücadelede bulundukları için öfkeliydi ancak yine de Berezina'da üstün bir gayret sarf edip öne çıkmayı başardılar. Örneğin nehrin her iki yakasında gerçekleşen çarpışmalarda en fazla Şeref Lejyonu nişanını İsviçreliler ve Vestfalyalılar almıştı. (4 İsviçre alayı toplamda 34 nişanla mükâfatlandırılmıştı.)[124]

Eğreti köprüyü 27 Kasım'da geçen Napoléon, geceyi Zaniwski'deki bir köy kulübesinde geçirdi. "Berezina'yı aştım" dedi Vilnius'taki Maret'ye yazdığı mektupta. "Lakin nehir boyunca aşağı doğru yüzen buzlar köprülerin güvenliğini baltalıyor... Hava olağanüstü derecede soğuk ve ordu çok bitkin. Vilnius'a ulaşmak için bir saniye bile kaybetmeyeceğim. Oraya varıp bir parça dinlenmemiz gerekiyor."[125] Éblé'nin Berezina üzerine inşa ettiği eğreti ancak işlevini yerine getiren köprüler vasıtasıyla toplamda 50.000'den fazla asker ve yeniden teşkil edilmiş başıboş grupların karşı kıyıya geçtiği düşünülmektedir. Victor, Wittgenstein komutasındaki kuvvetlerin harekete geçtiği 28 Kasım'da köprüleri havaya uçurdu ve bir gece önceye kadar köprüyü geçememiş olan 15.000 başıboş ile 8.000 mevcutlu ordu kuyruğu ve siviller Rusların insafına terk edildi. "Köprüde oturmuş talihsiz bir kadın gördüm" diye hatırlıyordu siyasi göçmen Rochechouart Kontu. "Bacakları köprünün dışına sarkmış ve buza sıkışmıştı. 24 saattir göğsüne bastırdığı çocuğunu kurtarmam için bana yalvardı ancak uzattığı çocuğun ölmüş olduğunun farkında değildi!"[126] Daha sonra bir Kazak, kadının beynini patlatarak "bu korkunç ızdıraba son verdi."

Nehrin doğu yakasında terk edilmiş 10.000'den fazla araç bulunuyordu. Bunların arasında Napoléon'un defalarca yakılmasını emrettiği ancak bir şekilde korunan berline, calèche ve fayton tipi arabalar da vardı. Langeron, terk edilenler arasında "Moskova kiliselerinden alınan kutsal kadehler, Büyük Aziz John (Ivan) kilisesinden yaldızlı bir haç, gravür koleksiyonları, Kont Buturlin ve Razumovski'nin muhteşem kütüphanelerinden birçok kitap, gümüş tabaklar, hatta porselenler" gördü.[127] Olay yerini 10 yıl sonra ziyaret eden bir Prusyalı subay ise "insanda hüzün hissi yaratan kalıntıların… yığınlar hâlinde insan ve hayvan kemikleri, kafatasları, teneke parçaları, palaskalar, dizginler ve muhafızlara özgü ayı kürkü başlıklarla karışmış olduğunu" gördü.[128]

General Miloradoviç 29 Kasım'da, Kutuzov ise 30 Kasım'da Borisov'a ulaştı. Studzianka'da Kutuzov'un "Napoléon kumandasındaki birliklerin yenilgisini tamamına erdirdiği" yerin orası olduğunu işaret eden anıtsal bir sütun bulunmaktadır. Lakin bu tamamen düzmece bir iddiadır ve Amiral Çiçagov, köşeye kıstırdığı Fransız ordusunu imha edememenin utancını hayatı boyunca unutamamıştır. Oudinot'nun tavsiyesine kulak veren Napoléon, planını duruma göre yeniden tasarlamış ve arazide kendisine özgü esnekliğini bir kez daha sergilemiştir. Hızlı hareket etmiş, Rusları güneye çeken parlak bir aldatmaca tertiplemiş ve tüm ordusunu iki gün içinde iki derme çatma ahşap sehpa köprü üzerinden karşı kıyıya geçirmiştir. Bu bir kurtuluş mucizesidir. Bununla birlikte Fransız ordusu ciddi bir bedel ödemiştir. Öyle ki, "*une bérézina*", Fransızcada felaket durumlarını tanımlamak için kullanılan ifadelerden biri olmuştur. Napoléon 29 Kasım'da nehrin batı yakasından Maret'ye gönderdiği mektupta, "Yiyecek, yiyecek, yiyecek" dedi. "Yiyecek olmaksızın bu disiplinsiz güruhun Vilnius'ta sergilemeyeceği dehşet yok. Belki de ordu Niemen'den önce toparlanamayacak. Vinius'ta hiçbir suretle yabancı ajan olmamalı. Ordu şu an hiç iyi görünmüyor."[129]

Napoléon, 3 Aralık günü Minsk'in 72 km kuzeybatısında bulunan Molodeçno'ya (bugünkü Maladzeçna) vardıktan sonra 1812 Seferi'nin 29'uncu ve en meşhur bildirisini yayımladı. "Böylesine acımasız bir mevsim yüzünden" diyerek tüm suçu hava koşullara yükleyen İmparator, beklenmedik şekilde -27 derecelere düşen sıcaklığın her gece "yüzlerce ve binlerce süvarinin, topçunun ve yük beygirinin ölümüne yol açtığını" söyledi. "Toplarımızın, cephanemizin ve erzakımızın büyük bir bölümünü terk etmek zorunda kaldık. Ayın 6'sında çok iyi durumda olan ordu, ayın 14'üne gelindiğinde bambaşka bir hâle büründü. Zira süvari, topçu ve nakliye araçlarından neredeyse tamamen yoksun kaldı." Napoléon, yaşadığı mağlubiyette Ruslara neredeyse hiçbir paye vermeyip yalnızca, "Düşman, Fransız ordusunun başına gelen o korkunç felaketin izlerini görerek bundan faydalanmaya çalıştı" diyordu. Kazakları,

"bir elit avcı birliğini yarıp geçebilme kabiliyetinden bile yoksun kuru gürültücü aşağılık süvariler" olarak nitelendiriyor ancak Victor'un kolordusuna mensup General Louis Partouneaux komutasındaki tümenin Borisov yakınlarında tamamen ele geçirildiğini de kabul ediyordu.

Kayıpların fevkalade yüksek olduğunu kabullenen İmparator, "her biri 150 askerden oluşan dört bölüğün teşkil edilebilmesi için hâlâ atı olan subayların toplanması gerekti" dedi. "Generaller yüzbaşıların, albaylar ise teğmenlerin görevlerini yerine getirdiler."[130] Gerçekleri öğrenmek adına bildirilerin satır aralarını okumayı âdet edinen Fransız halkı, 16 Aralık'ta Paris'te yayımlanan ve her zamankinden üç kat uzun olan bu bildiriyi okuduğunda şoka uğradı. Gerçi Napoléon her zamanki alışkanlığıyla bir kez daha başarıları abartmış, başarısızlıkları ise olduğundan önemsiz göstermişti. İmparator, başkentine daha kötü söylentiler ulaşmadan önce birinci ağızdan açıklama yapıyor ve Doğa'nın gazabına uğradıklarına yönelik bir mağlubiyet anlatısı yaratmaya çalışıyordu. Bildiride verdiği sayılar son derece yanlıştı. İnsanların doğru rakamları hesaplaması için çok uzun bir sürenin geçmesi gerekecekti.

Fransa'da en büyük öfkeye, bildirinin şu son cümlesi neden oldu: "Majestelerinin sağlığı hiç bu kadar iyi olmamıştı." Bu cümle imparatorluğa özgü benmerkezciliğin acımasız bir tezahürü olarak görülmüştür. Oysa bu yalnızca Napoléon'un yazmayı alışkanlık hâline getirdiği bir cümleydi.131 Moskova'ya varmadan önce Marie Louise'e yazdığı mektuplarda "Sağlığım iyi" ifadesini 30 kez, orada kaldığı süre boyunca ve ricat sırasında ise 12 kez kullanmıştı. Başka deyişle bunu belirtmek Napoléon için âdeta bir refleks hâline gelmişti. Ertesi yıl da benzer bir ifadeyi beş ay içinde 22 kez kullanacaktı.[132] Zira Malet komplosunun ardından, sağlığının iyi olmayabileceğine yönelik söylentilerin kati şekilde bastırılması büyük önem arz ediyordu.

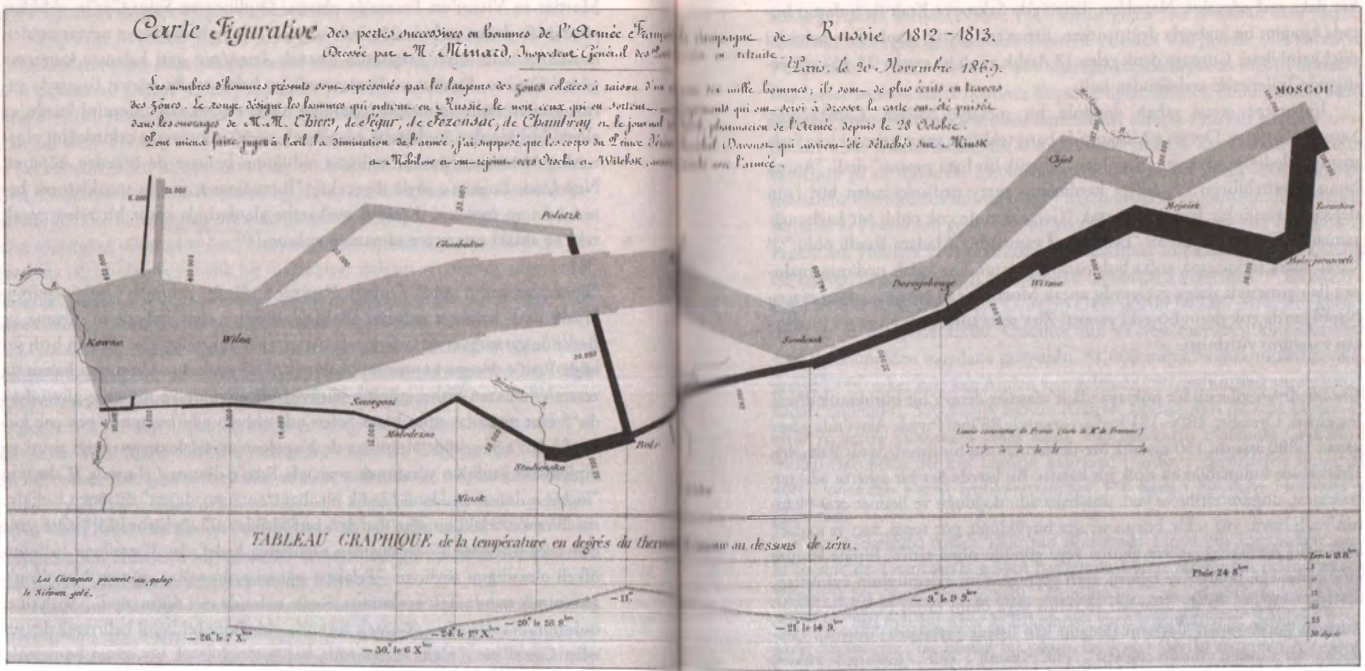
Napoléon 5 Aralık'ta, Bausset'nin hatırladığı üzere "dans eden Rus ayılarının eğitimi için bir veteriner akademisinin" bulunduğu küçük Smorgoniye kasabasında Eugène, Berthier, Lefebvre, Mortier, Davout ve Bessières'e, "Avrupa'yı sindirmek ve ona savaş ile barış arasında bir seçim yapmasını söylemek için mümkün olan en kısa sürede Paris'e dönmem gerekiyor" dedi.[133] Ardından yanına Caulaincourt, Duroc, Lobau, Fain ve Constant'ı da alıp o akşam 22.00'de yola çıkacağını bildirdi.

Emir-komuta Murat'ya geçmişti. Her ne kadar Napoléon ayrıldıktan sonra Polonya'ya ihtiyat kuvvetleri, acemi erler ve farklı noktalardan kaydırılan kuvvetler gönderilse de göz alıcı mareşalin Rus ilerleyişini durdurabilmesi mümkün değildi. Tam da bu sırada Prusyalı General Johann Yorck von Wartenburg, Carl von Clausewitz'in de dâhil olduğu müzakerelerin sonucunda Ruslarla imzaladığı 30 Aralık tarihli Tauroggen Saldırmazlık Antlaşması uyarınca tarafsızlığını ilan etti.[134] Bunun üzerine Murat önce

Polonya'dan, ardından da Oder hattından çekilmek mecburiyetinde kaldı. Avusturyalılarla yaptığı gizli görüşmelerin ardındansa *Grande Armée*'nin komutasını Eugène'e bırakıp tahtını korumak üzere Napoli'ye gitti. Lefebvre, Mortier ve Victor'un Fransa'da olması, Oudinot ve Saint-Cyr'in aldıkları yaralardan dolayı tedavi sürecinde olması, Ney'in bitkinlik ve nevrasteniden muzdarip bulunması karşısında *Grande Armée*'nin geri kalanını kurtarma görevi Eugène, Davout ve Poniatowski'ye kalmıştı. Bu görevi başarıyla yerine getiren üçlü kolorduları yeniden teşkil etti, ikmal sistemini kurdu ve eldeki birliklerden muharebe edebilecek yeni bir kuvvetin çekirdeğini oluşturdu. *Moniteur*, Murat'nın hasta olduğunu belirtse de öfkeden köpüren Napoléon, Eugène'e şöyle diyecekti: "İbretâlem için onu tutuklatmak benim için an meselesi. Kendisi muharebe alanlarında cesur bir asker ancak zekâ ve ahlaki cesaretten tamamen yoksun."[135]

"Fransızlar kadın gibidir" dedi Napoléon dönüş yolunda Caulaincourt'a. "Fazla uzak kalmaya gelmez."[136] Mağlubiyetine dair haberlerin Viyana ve Berlin'de yarattığı etkinin farkında olan İmparator, mümkün olan en hızlı şekilde Paris'e dönme konusunda haklıydı.[137] *Grande Armée*'nin geri kalanı da zaten Vilnius'tan birkaç günlük yürüyüş mesafesinde ve nispeten güvendeydi.[138] Her ne kadar tıpkı Mısır Seferi'nde olduğu gibi bu ayrılış pek çok kişi tarafından ağır şekilde eleştirilse de Napoléon'un felaketin yarattığı siyasi ve diplomatik yankıları yönetmek amacıyla Paris'e dönmesi elzemdi. (Labaume "hiçbir ordunun bu denli büyük bir ihanete uğramadığını" düşünen birliklerin "Fransızcadaki en ağır ifadeleri sarf ettiklerini" söylüyordu.)[139] Öte yandan sefer süresince 17 atı düşman silahlarına hedef olan Castellane ordunun öfkeli olmadığını söylüyor. "Felakete uğramış olmamıza rağmen Napoléon'a güvenimiz tamdı. Tek korkumuz dönüş yolunda esir düşmesiydi." Sözlerine, ordunun Napoléon'un dönmek zorunda olduğunu bildiğini belirterek devam eden Castellane, "Hem Almanya'da baş gösterebilecek bir isyanı bastırmak, hem de onları içinde bulundukları durumdan kurtarabilecek bir orduyu teşkil edebilmek için Paris'te olması gerektiğini gayet iyi biliyorlardı" diyor.[140] Fransızlar, Berezina'yı aşmalarının ardından 1813'ün Şubat ortalarına kadar Ruslarla bir çarpışmaya girmedi. Napoléon, Avusturyalı ve Prusyalıları kastederek, "Paris'te olduğumu öğrendiklerinde, beni ulusun ve teşkil edeceğim 1.200.000 mevcutlu bir ordunun başında gördüklerinde savaşa girmeden önce iki kez düşünecekler" diyordu.[141]

Kont Gérard de Reyneval takma adıyla, görünüşte Caulaincourt'un maiyetinin bir parçası olarak seyahat eden Napoléon, Smorgoniye'den yola çıkmasının ardından Paris'e Vilnius, Varşova, Dresden ve oğlu için biraz şekerleme aldığı Mainz üzerinden giden 2.000 km'lik bir yolu 13 günde kat etti.

1830-1836 yılları arasında Yollar ve Köprüler Genel Müfettişi olarak görev yapan Charles-Joseph Minard tarafından 1869'da yayımlanan ve Rusya'daki Fransız kayıplarını gösteren ünlü diyagram. Açık renk Rusya'ya ayak basan, koyu renk ise geri dönen asker miktarını göstermektedir. Minard; Minsk ve Mogilev'e gönderildikten sonra Orşa ve Vitebsk civarında yeniden birleşen Jérôme ve Mareşal Davout komutasındaki kuvvetlerin orduyla birlikte ilerlemeye devam ettiğini varsaymıştır. Alttaki paralel diyagram ise Fahrenheit cinsinden ricat sürecindeki hava sıcaklığını göstermektedir.

Varşova'da Abbé de Pradt'a seferle ilgili olarak "Yücelik ve rezillik arasında yalnızca bir adım var" diyen İmparator[142], en ünlü sözlerinden biri hâline gelecek olan bu cümleyi yurda dönüş yolculuğunda Caulaincourt'a hitaben bir kez daha sarf edecekti. Napoléon, Leipzig'de Saksonya Kralı ile buluşup burada kızağını bir arabayla değiştirirken, Erfurt'tan geçtiği sırada Goethe'ye iyi dileklerini iletti. Cumaya denk gelen 18 Aralık günü ise saatler 23.45'i gösterdiğinde Tuileries'de arabasından indi.

İmparator ertesi sabah dopdolu bir mesaiye başladı. Cambacérès, Savary, Clarke ve Decrès'e Moskova'da barış teklifine yanıt gelmesi için fazla uzun beklediğini söyleyen Napoléon, "Büyük bir hata yaptım" dedi. "Ancak bunu düzeltebilirim."[143] Sefere katılmamış saray nedimlerinden biri "son derece hüzünlü bir hava" takınarak "Gerçekten de çok ciddi bir kayba uğramışız" deyince Napoléon "Evet," diye yanıtladı. "Madam Barilli öldü."[144] Ünlü opera şarkıcısına atıfta bulunan İmparator, kaz kafalı nedimin malumu ilan etmesiyle dalga geçiyordu ancak Moskova'dan çekilme süreci esasen Napoléon'da çok derin bir etki yarattı. Zira sefer sürecinde en az 44 hizmetçisi yaşamını yitirmişti.

Grande Armée güvenli bir noktaya ulaşır ulaşmaz detaylı bir bürokratik döküme girişti. Örneğin, 1806-1813 yılları arasında 88'inci Piyade Alayı'nda görev yapan 1.800 askerin 150 sayfalık özenle hazırlanmış bir listesi, Savaş Bakanlığı arşivlerinde bulunabilecek tipik bir kayıttı. Bu listede her bir askerin adı, seri numarası, doğum tarihi ve yeri, ana-baba adı, doğduğu ve ikamet ettiği kanton ve il; boyu, yüz şekli, burun ve ağız büyüklüğü, göz rengi, saçı ve kaşları, ayırt edici özellikleri, askere alınma veya gönüllü olma tarihi, birliğe katılım tarihi, mesleği, bölüğü ve taburu, terfi geçmişi, tüm eylemlerinin ayrıntıları, yaraları, madalya ya da nişanları ve terhis veya ölüm tarihi bulunuyordu.[145] Rusya'da görev yapan alayların tamamı için listede sayfalarca "düşman tarafından esir alındığı tahmin ediliyor", ", "yaralı", "ölü", "hastanede yüksek ateşten öldü", "geride kaldı", "firar etti", "kayıp" ve "bilinmiyor" ifadeleri yazılıydı. Nadiren de olsa listede, hayatta kalan çok az kişiden birinin, bugün travma sonrası stres bozukluğu olarak adlandırdığımız durumdan kurtulma umuduyla "yenilenme iznine" çıktığı kaydedilmişti.[146]

Napoléon yaklaşık 524.000 askerini yitirirken bunların 100.000 ila 120.000 kadarı düşman tarafından esir alındı. Esir düşenlerin büyük çoğunluğu sonraki yıllarda ölürken kalanların neredeyse hiçbiri Waterloo'dan önce Fransa'ya dönemedi. Fransız olmayan yaklaşık 20.000 asker ise Napoléon'la savaşmak için kurulacak yeni Rus ordusuna katılmak üzere gönüllü oldu. Bununla birlikte Macdonald'ın kuzeyde konuşlu kolordusu neredeyse hiç zayiat vermedi. Ancak kolordunun yarısını oluşturan Prusyalı askerler yakın

zamanda Fransa'ya başkaldıracaktı. Schwarzenberg'in 34.000 mevcutlu Avusturya birliğine de keza artık güvenilememekteydi. Berezina'yı aşıp hayatta kalmayı başaran askerlerden 15.000 kadarı ise Vilnius yönlü ricat sırasında kayıplara karıştı.* Niemen'in batısına geçen son komutan olan Ney'in emrinde, nehri geçtiği 14 Aralık itibariyle yalnızca 400 piyade, 600 süvari ve 9 top vardı.[147] (Sefer süresince dört mareşal yaralandıysa da hiçbiri ölmedi.) Başıboşlar sonraki hafta boyunca küçük gruplar hâlinde döndü ancak bunların bir kısmı batı istikametinde ilerledikleri süreçte Prusyalı köylüler tarafından sessiz sedasız katledildi. *Grande Armée*'ye bağlı merkez kuvvetlerinin mevcudu şu an itibariyle 25.000'den azdı ve bunların ancak 10.000 kadarı muharebe edebilecek durumdaydı.[148] Macdonald'ın kolordusundaki Fransız birlikler ve Fransa'dan gelen 60.000 asker hesap edildiğinde bile yıl sonunda Fransa'nın Polonya ve Almanya'daki mevcudiyeti son derece zayıftı. Üstelik bu kuvvet, topçu ve süvari bakımından da oldukça yetersizdi.[149] Birliklerin çoğu %95 oranında erimişti. Örneğin Davout'nun 66.000 mevcutlu kolordusu şu an itibariyle 2.200, Oudinot'nun 47.864 mevcutlu kolordusu ise 4.653 personelden meydana geliyordu. 51.000 imparatorluk muhafızından geriye 2.000 asker kalırken Alpleri aşıp gelen 27.397 İtalyan'dan ancak 1.000 kadarı dönebildi. 350 kişilik İtalyan Kraliyet Muhafızları da keza tamamen eridi ve geriye yalnızca 8 asker kaldı. 500 mevcutlu Hollanda Grenadiye Muhafızları'ndan 36 kişi hayatta kalırken[150] orduyu Berezina'da kurtaran 400 Hollandalı köprü istihkâmcısından 350 kadarı bir daha Hollanda'yı göremedi.

Çar Aleksandr, Aralık 1812'nin sonlarında Litvanyalı romancı ve soylu Sophie de Tisenhaus'la o ayın başlarında Murat tarafından tahliye edilen Vilnius'ta bir akşam yemeği yedi. Napoléon'un "açık gri gözlerinden" bahseden Çar, "Sizi öyle bir süzer ki bakışlarına karşı koyamazsınız" dedikten sonra şöyle devam etti: "Ne büyük bir yıkım. Bu kadar zaferin ardından Avrupa'ya barışı getirebilirdi ancak bunu yapmadı. Büyü bozuldu."[151] Tisenhaus, Çar'ın son cümleyi birkaç kez tekrarladığını belirtiyordu notlarında.

* Napoléon'un 1812'deki çarpışmalarda ölen, yaralanan ya da esir düşen birliklerini kabaca ancak isabetli bir şekilde tahmin edebilmek için her bir çarpışmadaki kayıpları toplayıp bunları 524.000'den düşmek gerekir. *Grande Armée*'nin 9 Temmuz'daki ilk çarpışması ile 26 Kasım'daki son çarpışması arasındaki 46 muharebe, çatışma, çarpışma, kuşatma ve pusuda verdiği kayıpların toplamı 186.500 ölü ve yaralıdır. Kesin sayıların tespit edilemediği küçük çaplı çatışmaları da hesaba katıp bu sayıyı 200.000'e yuvarlarsak Rus düzenli ordusunun yol açtığı zayiat oranının, toplam kaybın %40'ından biraz az olduğu görülür. Hastalık, doğa olayların maruz kalma, açlık, gayrinizami unsurların eylemleri, intihar ve diğer sebepler, Moskova'ya ilerlerken ve ricat ederken yaşanan kayıpların geri kalan %60'lık kısmını oluşturmaktadır. (Muir, *Tactics and Experience of Battle* s. 9; Smith, *Data Book* s. 379 – 408). –y.n.

XXVI
Direniş

"Yeni nesiller şayet talihsizliğinizi görmemiş olsalardı, ruhunuzun ne denli yüce olduğunu anlayamazlardı."

–Molé, Napoléon'a hitaben, Mart 1813.

"Aile içi sorunlara ilgiyle eğilirdi. Siyasi felaketlere karşı ise kayıtsızdı."

–Metternich, Napoléon hakkında, Temmuz 1813

Mareşal Saint-Cyr, "Paris'e varışından sonraki 20 günde neler yaptığını görünce, Napoléon'un Polonya'dan aceleyle ayrılmasının akıllıca olduğunu kabul etmeliyiz" diyordu anılarında.[1] Napoléon, Rusların yakın zamanda Prusyalılarla ve muhtemelen kayınpederi Avusturya İmparatoru Franz'la bir olup önce Fransız mevcudiyeti i Polonya ve Almanya'dan kazımaya, ardından da kendisini devirmeye çalışacağının bilincinde olarak derhâl kolları sıvadı. Rus felaketini telafi etmeye çalışan İmparator, kısa süre içinde adalet bakanı olarak atanacak olan Kont Molé'ye göre, "Belki de şimdiye kadar ortaya koyduğu her şeyi aşan hummalı bir hazırlığa girişmişti."[2] Aceleyle Tuileries'ye giden Hortense, eski üvey babasını meşgul ama kararlı buldu. "Yorgun ve endişeli görünüyordu ancak umutsuz değildi" diye yazıyordu. "Kapatılması gerekirken açık bırakılan bir kapı ya da bir odanın çok aydınlık veya çok loş olması gibi önemsiz detaylara parladığına sık sık şahit oldum ancak zorluk ya da talihsizlik anlarında sinirlerine tamamen hâkim olurdu." Hortense, "Eminim düşmanlarımız da büyük kayıplar vermiştir" diyerek onu biraz olsun rahatlatmaya çalışsa da İmparator bu sözlere, "Şüphesiz, ancak bu beni teselli etmiyor" diye yanıt verdi.[3]

İmparator, Paris'e döndüğü Aralık 1812 ile yeni bir sefere çıktığı Nisan 1813 arasında kalan yaklaşık 17 haftada Ulusal Muhafızlar'dan 84.000 piyade ile 9.000 topçuyu düzenli orduya devşirdi; 1809 ila 1812 devrelerinden 100.000 acemi erin, 1813 ve 1814 devrelerinden ise 150.000 kişinin orduya alınmasını emretti; düzinelerce yeni birlikten oluşan 30 yeni piyade alayı kurdu; silah fabrikalarına 150.000 muskat sipariş etti; ambar ve garnizonların

takviye birlik gönderip gönderemeyeceğini soruşturdu; 16.000 denizciyi orduya, gedikli deniz topçularını da kara topçu birliklerine aktardı; imparatorluğun 12.000 kantonundan her birine 1 at ve 1 asker sağlama emri verdi; İspanya'daki düzenli orduyu tarayıp İmparatorluk Muhafızları'nı yeniden teşkil etti; mümkün olan her yerden at getirdi ya da atlara el koydu; müttefiklere ordularını yeniden kurmalarını emretti ve Elbe, Ren ve İtalya'da Gözlem Kolorduları kurdu.[4] Orduya yeni katılanlar *Moniteur*'de elbette "muhteşem askerler" olarak anılıyordu ancak bazıları henüz 15 yaşındaydı. Molé, Carrousel'deki bir teftişteki askerler hakkında "Aşırı genç oluşları ve çelimsiz vücutları etraflarındaki kalabalıkta derin bir acıma duygusu yarattı" diyordu notlarında.[5] Bu toy gruba, kısmen Napoléon'un yokluğunda askere alma emirlerini İmparatoriçe imzaladığı için, kısmen de masum ve al yanaklı gençlerden oluştuğu için "Marie Louiseler" lakabı takılmıştı. Gedikliler ise orduya yeni katılan süvarileri, "taylara binmiş tavuklar" diye anıyordu. Talimden geçme fırsatı bulamayan bu yeni Fransız birliklerinin muharebe alanlarında manevra kabiliyetleri oldukça kısıtlıydı. Sonraki iki yıl boyunca yaratıcılıktan uzak cephe taarruzları icra edilmesinin sebebi, talim görmemiş bu kitleleri bir arada tutma gereksinimiydi.

Eğer Napoléon tiranlık benzeri bir imparatorluk tesis etmiş olsaydı, bu duruma en uzun süre tahammül eden bazı bölgelerin, yaşanan feci aşağılamanın ardından derhâl ayaklanmaları beklenirdi ancak böyle olmadı. Fransızlar tarafından işgal edilmemiş olan Doğu Prusya ve Silezya 1813'te ayaklanırken 1806'dan beri Fransız işgali altında olan Berlin ve Brandenburg gibi bölgelerde benzer olaylar yaşanmadı.[6] Hollanda, İsviçre, İtalya ve Almanya'nın büyük kısmı da keza Napoléon'a başkaldırmadı. Bu devletler bir noktada Fransa'ya sırt çevirdilerse bile en azından hükûmetlerinin resmî olarak Fransa karşıtı olduğunu ilan ettiği ya da koalisyon ordularının geldiği zamana kadar harekete geçmediler. Brittany'deki ekmek isyanı ve Vendée ile Midi'deki küçük çaplı karışıklıklar bir kenara bırakılırsa 1813, 1814 ve hatta 1815'te Fransa'da da isyan çıkmadı. Fransa her ne kadar derin bir savaş yorgunluğu yaşasa ve bilhassa hasat zamanlarında askere alımlara karşı çıksa da düşmanlarıyla savaşan imparatoruna sırt çevirmeye razı olmadı. Yalnızca Napoléon'u alenen kınayanlar tutuklanıyordu ve bu hafif baskı bile klasik 18. yüzyıl Fransa'sı tarzında gerçekleştiriliyordu. Kralcı Charles de Rivière "umutlarını biraz fazla kindarca ve erken ilan edince" La Force hapishanesinin yolunu tuttu ancak daha sonra bir arkadaşının Savary'ye karşı bir bilardo oyununda özgürlüğünü kazanması sayesinde serbest bırakıldı. Hatta bazı tutkulu subaylar savaşın devam etmesini bile istiyordu. Örneğin İmparatorluk Muhafızları'ndan Yüzbaşı Blaze, "Bir şey içimizi kemiriyordu" diye yazıyordu. "Eğer, dedik, Napoléon böylesine görkemli bir kariyeri yarıda bırakıp barış yapma talihsizliğine boyun eğerse

tüm umutlarımıza veda ederiz. Neyse ki korktuğumuz başımıza gelmedi ve bize altından kalkabileceğimizden daha büyük sorumluluklar yükledi."[8]

Her ne kadar dikkatlerden kaçsa da Rusya da 1812'de olağanüstü kayıplar yaşadı. Sefer boyunca 150.000 Rus askeri öldürülürken 300.000 kişi yaralandı ya da don ısırmasına maruz kaldı. Çok daha fazla sayıda sivil de yine savaşın acı akıbetiyle yüzleşti. Aleksandr Napoléon'u yok etme gayesine sıkı sıkıya sarıladursun, Rus ordusunun mevcudu 100.000 bitkin askere gerilemişti. Polonya'dan Moskova'ya kadarki alanın tarumar olması ise Rus hazinesine yüz milyonlarca rublelik vergiye mal oldu. 1813'ün başlarında dört Rus tümeni Vistül'ü geçip Pomeranya'yı işgal ederek Fransızları Lübeck ve Stralsund'u tahliye etmeye mecbur bıraktı. Ancak Fransızlar Danzig, Stettin ve Prusya'daki diğer kalelerde hâlâ garnizon kuvveti bulunduruyordu. 7 Ocak'a gelindiğinde, 1812 tarihli Åbo Antlaşması gereği tarafsız olan ancak şu aşamada Bernadotte'un etkisi altında bulunan İsveç Fransa'ya savaş ilan etti. Bernadotte, Napoléon'a savaşa Fransa'ya karşı olduğu için değil de İsveç'in çıkarlarını düşündüğü için girdiğini bildirdi ve savaş gerekçesi olarak Napoléon'un İsveç Pomeranyası'nı ele geçirmesini sundu. Sözlerini ise kulağa ne kadar samimiyetsiz de gelse eski komutanı için her zaman eski bir silah arkadaşının duygularını taşıyacağını belirterek sonlandırdı.[9] Bir Fransız olarak Fransız kanı dökmek istememe yönündeki doğal içgüdü bir yana, Bernadotte bunu yapması durumunda bir gün Fransa kralı olma umutlarının sonsuza dek sona ereceğinin farkındaydı (ki Aleksandr tarafından körüklenen bir arzuydu bu).

"Ordum zayiat verdi" dedi Napoléon 20 Aralık'ta Senato'ya hitaben. "Sebep, erken çöken çetin kış şartlarıdır."[10] Yorck'un taraf değiştirmesini vatanseverlik duygularını kamçılamak için kullanan İmparator'un hedefi 150.000 asker toplamaktı. Bu amaçla valilere askere alım girişimini desteklemek için mitingler düzenlemelerini emretti. 9 Ocak'ta Berthier'ye yazdığı mektupta ise "Burada her şey hareket hâlinde" dedi.[11] Öyle de olmalıydı. Zira Rus ordusu 1812 Noel'i ile Prusya'daki Marienwerder'e* ulaştığı 14 Ocak arasında, Königsberg'i ve diğer Fransız kalelerini kuzey kışının en yoğun olduğu dönemde geri almak zorunda kalmasına rağmen 400 km ilerlemişti.[12] Bu durum karşısında Eugène'in Berlin'e çekilmekten başka çaresi kalmadı.

Napoléon, Rusya'daki başarısızlığının büyüklüğü konusunda konuşmaya şaşırtıcı derecede açıktı. Fain, "Talihsizlikler hakkında ilk konuşan o oldu ve hatta bunları gündeme kendisi getirdi" diye yazdı.[13] Ancak İmparator talihsizlikleri kabul etmeye meyilli olsa da bunu her zaman tüm dürüstlüğüyle yapmıyordu. 18 Ocak'ta Jérôme'a yazdığı mektupta "Rusların top ya da kartal ele

* Günümüzde Polonya'nın Kwidzyn kenti. –y.n.

geçirebildiği bir durum yaşanmadı" dedi. "Avcı erlerinden başka esir alamadılar. Muhafızlar çarpışmalara hiçbir zaman dâhil olmadıkları ve tek bir asker bile yitirmedikleri için Rus iddialarının aksine kartallarını kaybetmediler."[14] Muhafızlar kartallarını kaybetmemişlerdi çünkü onları Bobr'da yakmışlardı. Ayrıca Napoléon'un da çok iyi bildiği gibi Krasnoi Muharebesi'nde feci şekilde hırpalanmışlardı. Rusların hiç top ele geçiremedikleri iddiası da asılsızdı. Çar Aleksandr, Napoléon'un Danimarka Kralı VI. Frederick'e de söylediği yanıltıcı ifadeyi boşa çıkarırcasına 1812 Seferi'nde ele geçirilen 1.131 Fransız topundan devasa bir batarya teşkil etmeye karar verdi. Gerçi bu plan hiçbir zaman hayata geçirilmedi ancak Napoléon döneminden kalma çok sayıda top bugün hâlâ Kremlin'de sergilenmektedir.[15]

Napoléon ülke içindeki hoşnutsuzluğu en aza indirmek amacıyla ocak sonlarında Fontainebleau'da Papa ile yeni bir Konkordato imzaladı. 29 Aralık'ta düştüğü notta, "Belki de bu mutabakat, devlet ve kilise arasındaki farklılıkları sona erdirmek gibi çok arzulanan bir amaca ulaşmamızı sağlayacak" dedi. Bu cümle kulağa iddialı gelse de bir ay içinde anlaşmazlık yaşanan alanların çoğunu kapsayan geniş ve kapsamlı bir belge imzalandı.[16] "Papa Hazretleri hem Fransa hem de İtalya'da Papalık yetkilerini kullanacak" diye başlayan belge şöyle devam ediyordu: "Kutsal Makam'ın yurtdışındaki temsilcileri, diplomatlarla aynı ayrıcalıklara sahip olacaktır... Kutsal Makam'ın ilhak edilmemiş toprakları vergiden muaf tutulacak, ilhak edilen bölgeler içinse 2 milyon franga kadar gelir tazmini yapılacaktır... Papa, altı ay içinde İmparator'un başpiskoposluk bölgelerine kilise icazeti verecektir." (Bu son madde, Napoléon'un başpiskopos olarak atadığı kişilerin Papa tarafından onaylanacağı anlamına geliyordu.) Napoléon'a ayrıca 10 yeni piskopos atama izni de verildi.[17] Tüm bunlar Napoléon adına olumlu gelişmelerdi ve Papa, çok kısa bir süre içinde Konkordato'yu imzaladığı için pişman olup geri adım atmaya çalıştı. "İnanır mısınız," dedi Napoléon, Mareşal Kellermann'a, "Papa, bu Konkordato'yu özgürce ve hür iradesiyle imzaladıktan sekiz gün sonra bana bir mektup yazıp... tüm meseleyi hükümsüz kılmam için âdeta yalvardı. Cevaben kendisi in mutlak ve şaşmaz bir şahsiyet olduğunu, dolayısıyla hata yapmış olamayacağını ve çok çabuk telaşa kapıldığını söyledim."[18]

Napoléon, 7 Şubat'ta Tuileries'de görkemli bir geçit töreni düzenledi ve ardından Şûra'da bir toplantı yaparak seferde olduğu dönemlerde yerine nezaret edecek bir naiplik tesis etti. Malet komplosu onu derinden sarsmıştı ve yokluğundan yararlanmaya yönelik yeni bir çabaya karşı kendini korumak ve ayrıca ölümü hâlinde oğlunun daha bebekken bile halefi olarak kabul edilmesini sağlamak istiyordu. (Gençliğinde hükümdarlara yönelik kaleme aldığı taşlamalardan bu yana köprünün altından çok sular akmıştı.) Cambacérès tarafından hazırlanan 19 maddelik senato kararnamesi uyarınca Napoléon'un ölümü

hâlinde iktidar Marie Louise'de olacak ve Roma Kralı reşit olana kadar bir Naiplik Konseyi ona danışmanlık yapacaktı. Aslına bakılırsa Napoléon, kendisinden sonra devleti fiilen Cambacérès'in yönetmesini ancak bunu Marie Louise'in "isminin ağırlığını hükûmete hissettirerek" yapmasını arzuluyordu.[19] Naipliğin kurulması için yapılan toplantıya Cambacérès, Regnier, Gaudin, Maret, Molé, Lacépède, d'Angely, Moncey, Ney, İçişleri Bakanı Montalivet Kontu ve bir kez daha affedilen Talleyrand katıldı. Molé'ye göre Napoléon, "Yeni çıkacağı sefere dair kendinden emin ve sakin bir görünüş sergiliyordu ancak savaşın gelgitlerinden ve talihin dönekliğinden bahseden cümleleri yarattığı bu izlenimi yalanlıyordu."[20] Cambacérès'e, "İmparatoriçe'ye yalnızca bilmesinde fayda olan şeyleri göstermesini" emreden Napoléon, ona günlük polis raporlarını yollamamasını çünkü "onu endişelendirecek ya da zihnini bulandıracak şeylerden bahsetmenin anlamsız olduğunu" söyledi.[21]

Napoléon, 13 Şubat'ta Avusturya'nın en az 100.000 mevcutlu bir orduyu seferber etmekte olduğuna dair son derece kaygı verici bir haber aldı. Kısa bir süre sonra ise Metternich, Avrupa'ya barış getirecek bir antlaşmada "arabulucu" olmayı teklif etti ki bu, bir müttefikten beklenecek bir tutum değildi. O akşam yemekten sonra Tuileries'nin bilardo salonunda Molé ile yaptığı uzun konuşma Napoléon'un birçok konudaki düşüncelerini açığa çıkardı. Marie Louise'den övgüyle bahsediyor, onda atası Avusturyalı Anne'den bir şeyler gördüğünü söylüyordu. "XVI. Louis'nin idamı için kimlerin oy kullandığını, herkesin doğumunu ve sicilini gayet iyi biliyor" dedi. Ancak Marie Louise, hiçbir zaman eski soylulara ya da kral katillerine karşı önyargılı olmadı. Sohbetin devamında Napoléon, "Paris'in çetin ceviz, kalabalık grubu Jakobenlerden" de bahsetti. "Ben hayatta olduğum sürece bu pislikler başlarını kaldıramayacak. *13 Vandémiaire*'de kim olduğumu gösterdim onlara. Maraz çıkarırlarsa yeniden tepelerine bineceğimi biliyorlar."[22] İmparator, "Rus felaketinin ardından" dâhili ve harici düşmanlarının "daha atılgan" olacağını biliyordu. "Bir sefere daha çıkmalı ve bu sefil Rusları iyice bir tepelemeliyim. Onları sınırlarına kadar öyle bir püskürtmeliyim ki bir daha sınırdan burunlarını bile çıkarmayı düşünmesinler."[23] Mareşallerinden de yakınıyordu Napoléon. "Diğerlerine komuta edebilecek bir tane bile mareşalim yok. Bana itaat etmekten başka bir şey bilmiyorlar."[24]

Napoléon, Molé'ye, "sıradan biri" olmasına karşın Eugène'den umutlu olduğunu söyledi. Murat hakkında ise çocuklarına mektup yazarken "kâğıda iri gözyaşı damlalarının düştüğünden" şikâyet edip Moskova'dan çekiliş sürecinde "umutsuzluğa kapıldığından" dert yandı. Kendisi için ise şöyle dedi:

> Ben, duygularımın beni ele geçirmesini engelleyecek özdenetimi inşa etmek için yıllarımı harcadım. Kısa bir süre önce dünyanın fatihiydim. Modern zamanların en büyük ve en iyi ordusuna komuta ediyordum. Şimdiyse hepsi elimden uçup gitti. Ancak buna rağmen tüm soğukkanlılığımı muhafaza ettiğimi ve hatta maneviyatımın hâlâ çelik gibi olduğunu söyleyebiliyorum. Yine de yüreğimin diğer insanlara nazaran daha katı olduğunu düşünmeyin. Ben çok ince ruhlu bir insanım ancak gençlik çağlarımdan beri kendimi, bugün tamamen sessizliğe bürünen o meşum sesi susturmaya adadım. Şayet bir muharebeden önce biri bana çok sevdiğim bir metresimin son nefesini verdiğini söylese, bu bana hiç tesir etmezdi. Kederim, ancak ona yol verdiğim durumda hissedeceğim kadar büyük olabilirdi… ancak muharebeden sonra eğer zamanım varsa, işte o zaman yasımı tutardım. Sahip olduğum bu özdenetim olmasaydı, sanıyor musunuz ki onca başarıyı elde edebilirdim?[25]

Böylesine katı bir özdenetim günümüz koşullarında nahoş görünebilir ancak o zamanlar tipik bir erdem olarak kabul ediliyordu. Bu tutum, talihi olağanüstü derecede tersine dönen Napoléon'un, içine düştüğü durumla başa çıkmasına şüphesiz yardımcı olmuştur.

Bu özdenetim, 14 Şubat'ta Yasama Kurulu ve Senato'nun açılışında yaptığı konuşmada da kendini gösterdi. İzleyicilerden biri, Napoléon'un taht basamaklarını vekillerin alkışları arasında çıktığını ancak bu vekillerin "yüzlerinde Napoléon'a nispetle daha büyük bir endişe ifadesi olduğunu" belirtiyor.[26] İmparator, Rusya "çölü" olarak adlandırdığı yerden döndükten sonra vekillere yaptığı ilk resmî açıklamada yenilgiyi şu sözlerle açıkladı: "Kışın beklenenden erken ve çok çetin şekilde çökmesi, ordumun korkunç bir felakete uğramasına neden oldu." Daha sonra Papa ile yaşadığı "zorlukların" üstesinden gelindiğini duyuran İmparator, Bonaparte hanedanının İspanya'da sonsuza kadar hüküm süreceğini söyleyip, Fransa İmparatorluğu'nun "denizler kapalıyken bile" 126 milyon franklık bir pozitif ticaret dengesi yakaladığını ilan etti.[27] (Montalivet, diktatörlüklerde sıklıkla gözlendiği gibi üç gün sonra Napoléon'un iddia ettiği her şeyi destekleyen istatistikler yayımladı.) Sözlerinin devamında bu kez dürüstçe, "Amiens Antlaşması'nı takip eden kopuştan bu yana [Britanya'ya] dört kez barış önerdim" dedi. "Ancak imparatorluğumun şanına yaraşan onurlu bir barış dışında asla masaya oturmayacağım."[28] "Hain Albion", Haçlı Seferleri'nden beri [uluslararası ilişkilerde döneklik, ikiyüzlülük ya da hainlik yapan Britanya hükûmetlerini tanımlamak için] ara ara kullanılan bir ifadeydi. Hatta "Lannes'ın Ölümüne Ağıt" isimli eserde de geçiyordu ancak ifadenin Britanya'yı aşağılamak amacıyla genel kullanıma girmesi, 1813'te Napoléon'un emriyle oldu.[29]

1812 Seferi, Fransız maliyesi için felaket olmuştu. Frank, 1811'e kadar sterlin karşısında değerini korumuş, hatta biraz daha değerlenmişti. 1810 bütçesi 9,3 milyon franklık küçük ölçekli bir fazla vermişti ve tahvil faizleri de %6 gibi idare edilebilir bir orandaydı. Ancak meşhur 29. Bildiri'den sonra tahviller %6'dan %10'a fırladı ki bu durum Napoléon'un geleceği hakkındaki güvensizliği yansıtıyordu. 1812'deki 37,5 milyon franklık bütçe açığı da ancak yeni vergiler ve devlet mülklerinin satışıyla kapatılabildi. Bu satışlar önceki satışlara kıyasla sadece kısmi bir gelir getirdi zira siyasi durum nedeniyle güvenilmez bir yatırım teşkil ediyorlardı. Devlete ait 370 milyon frank değerindeki arazinin halka açık satışından sadece 50 milyon frank gelir elde edilince satış vergilerinin %11,5, arazi vergilerinin ise %22,6 oranında artırılması gerekti.[30] Napoléon bu süreçte bazı kişisel tasarruflar da yaptı ve baş kâhyasına, "aşçı sayısı ile tabak, çanak benzeri gereçlerin azaltılmasını" emretti. "Bundan böyle muharebelerde benimki de dâhil olmak üzere masalara çorba, haşlanmış yemek, kızartma ve sebze konulacak. Puding olmayacak" dedi.[31] Subaylar artık şarap ya da bira seçimi yapamayacak, kendilerine ne verilirse onu içeceklerdi. İçişleri Bakanlığı'nın bir valinin görevdeyken ölmesi hâlinde maaşının %10'unun cenazesi için harcanması önerisi üzerine Napoléon şöyle yazdı: "Reddedildi. Neden daha fazla harcama yapmak için fırsat kolluyorsunuz?"[32] *Katalonya Ordusu*'na artık şarap, brendi, yulaf ve tuzlanmış et gönderilmeyecekti zira bunlar o bölgede bolca bulunuyordu. Napoléon, General Dumas'nın Oder kalelerine erzak sağlama planları için "General Dumas tarafından yapılan tüm anlaşmalar delice" dedi. "Görünen o ki kendisi, paranın çamurdan başka bir şey olmadığına inanıyor."[33] Devletin yüklendiği tüm inşaat projeleri Rusya Seferi'nden önce askıya alınmıştı ve bunlara bir daha devam edilmedi. Kitlesel seferberliğin ve yüksek askerî harcamaların sona ereceğine dair herhangi bir işaretin görünmediği 1813 ve 1814 yılları daha da büyük bütçe açıklarına neden oldu.

III. Friedrich Wilhelm, 1813'ün Ocak başlarında General Yorck'u Tauroggen'de Ruslarla saldırmazlık antlaşması imzaladığı için divanıharba vermeyi teklif etse de aslında sadece zaman kazanmaya çalışıyordu. Prusya, Tilsit'ten bu yana devrim niteliğinde bir modernleşmeden geçmişti. Bu da Napoléon'un yaklaşık 7 yıl önce Jena'da ezdiğinden çok farklı bir düşmanla karşı karşıya olduğu anlamına geliyordu. Reformlar, yenilginin yarattığı itici güçten destekle Napoléon'un idari-askerî modeli örnek alınarak yapılmıştı. Baronlar vom Stein ve von Hardenberg ile generaller von Gneisenau ve von Scharnhorst, "köhnemiş önyargıları" yıkarak Prusya'nın "uyuyan kudreti canlandıracak "müsbet bir devrim" talep ediyorlardı. Bu amaçla, birçok iç gümrük tarifesinin, kısıtlayıcı tekellerin ve uygulamaların, babadan oğula geçen köylülük prangasının; işgal, hareket ve toprak mülkiyeti üzerindeki

kısıtlamaların kaldırılması da dâhil olmak üzere önemli mali ve idari reformlar yapılmıştı. İşgücünde serbest piyasa tesis edilmiş, vergilendirme uyumlulaştırılmış, bakanlar kendi icra alanlarında doğrudan sorumlu hâle getirilmiş ve Yahudiler üzerindeki mülkiyet, evlilik ve seyahat kısıtlamaları kaldırılmıştı.[34]

Prusya askerî alanda yüksek komuta kademesini tasfiye etti (1812 itibariyle, 1806'da görevde olan 183 generalden yalnızca 8'i hâlâ görevdeydi); subay kadrolarını soylu olmayanlara açtı; harp okullarına rekabetçi sınavlar getirdi; kırbaç cezasını kaldırdı ve yetişkin erkek nüfusunu *Landwehr* (milis) ve *Landsturm* (ihtiyat) olarak seferber etti. 1813'e gelindiğinde toplam nüfusunun %10'undan fazlası üniformalı hâle gelmişti ki dönemin hiçbir devleti bu orana sahip değildi. Ayrıca neredeyse sürekli çarpışmaların yaşandığı sonraki iki yıl boyunca firar oranında en düşük seviyeyi yakalayan devlet oldu.[35] Son derece gelişmiş bir genelkurmay kadrosuna sahip olan Prusya ordusu, gelecek seferlerde von Bülow, von Blücher, von Tauentzien ve von Boyen gibi fevkalade arazi komutanları tarafından sevk ve idare edilecekti.[36] Bir konuşmasında oldukça kaba bir şekilde, "Bu hayvanlar bir şeyler öğrenmiş" diyen Napoléon, Prusyalıların ilk seferlerden bu yana büyük bir ilerleme kaydettiğini kabul etmek zorunda kaldı.[37] Arşidük Karl'ın Austerlitz'ten beri yaptığı askerî reformların çoğunu kendisinden kopyalaması ya da Barclay de Tolly'nin Friedland'dan sonra Rusya'da yaptığı reformların birçoğunda ondan esinlenmesi pek de teselli etmiyordu İmparator'u. Koalisyon ordularını manevra konusunda çok daha esnek hâle getiren kolordu sisteminin 1812 itibariyle tüm Avrupa orduları tarafından toptan benimsenmesi, Fransızlara bir övgü olduğu kadar onlar için bir tehditti de.

Friedrich Wilhelm, 28 Şubat 1813'te Aleksandr ile Kaliş (bugün Polonya'nın Kalisz şehri) Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma uyarınca Çar, Prusya'nın Napoléon'la savaşmak için 80.000 asker göndermesi karşılığında Prusya'yı Tilsit öncesi sınırlarına kavuşturma ve 150.000 asker sağlama sözü veriyordu. Antlaşma imzalanır imzalanmaz Britanya, her iki ordu tarafından kullanılmak üzere Baltık limanlarına silah, teçhizat ve üniforma sevk etmeye başladı. Eugène, Magdeburg, Torgau ve Wittenberg'deki garnizonları geride bırakarak Berlin'in terk etmek zorunda kaldı. Stettin, Küstrin, Spandau, Glogau, Thorn ve Danzig'de Fransızları kuşatmış olan Rus ordusunun mevcudu 46.000 piyade ve 10.000 Kazak'a düşmüştü ancak 61.000 Prusyalı da onlara katılmak üzereydi. Koalisyon kuvvetlerinin planı, Saksonya'yı Napoléon'dan koparmak için Dresden'e saldırmak ve Kazak birliklerini Kuzey Almanya ovasına göndererek Hansa kentlerinde ve Ren Konfederasyonu'nda isyan çıkarmaya çalışmaktı.

Napoléon, 3 Mart'ta Eugène'e, "Şayet bir Prusya kasabası ya da köyü size en ufak bir aşağılayıcı harekette bulunursa, orayı yakıp yıkın" diye emretti.

"Berlin bile olsa yapın."[38] Neyse ki Prusya başkentini yakmak artık mümkün değildi çünkü mektubun yazıldığı gün Rus kuvvetleri Berlin'e girmişti. Haberi alınca öfkeden küplere binen Napoléon, Eugène'e "İzlediğin yolun askerlik kaideleriyle uzaktan yakından alakası yok" diye yazdı. "Deneyimli bir komutan, Küstrin önünde bir ordugâh kurardı."[39] Eugène'in kurmay başkanından günlük rapor alamadığı için, "Olup biteni İngiliz gazetelerinden öğreniyorum" diye de yakındı. İmparator, Vestfalyalıların Magdeburg gibi kaleleri beslemek için ödemek zorunda oldukları yüksek vergilerden şikâyet eden Jérôme'a karşı daha da öfkeliydi. "Bu tedbirlere savaş yüzünden başvurduk" dedi kendine özgü öfkeli üslubuyla. "Dünya dünya olalı beri bu tedbirler uygulanmıştır. İspanya'daki 300.000 askerin, bu yıl silahaltına alınan onca askerin ve donattığım 100.000 süvarinin ne kadara mal olduğunu göreceksin… Sürekli zıtlaşıyorsun…Sunduğun argümanların tamamı zırva…. Bu denli yanlış fikirlere kapıldığına göre zekânı kullanmayı bırakmış olmalısın! Seni savunanın canını sıkarak kibrini mi tatmin ediyorsun?"[40] Napoléon, 4 Mart'ta Magdeburg'u savunmak üzere bir kuvvet göndermeden önce birliğin komutanıyla birlikte askerlerin bir eksiği olup olmadığını kontrol etti. "Her askerin ayağında bir çift, çantasında ise iki çift ayakkabı bulunduğundan emin olun. Ödenmemiş maaşı var mı, kontrol edin. Şayet varsa hemen ödensin. Ayrıca her bir askerin fişek çantasında 40 fişek bulunduğundan emin olun."[41]

Napoléon, Montalivet'ye yazdığı mektupta Bremen, Münster, Osnabrück ve Hamburg'a gitmek üzere olduğunu ancak yeni tomurcuklanan tutumluluk ruhuna uygun olarak bu şehirlerdeki lojmanlarının ve şeref muhafızlarının "ülkeye hiçbir maliyeti olmaması gerektiğini" söyledi.[42] Ancak bu, gerçek niyetini gizlemek için bir hileydi. Gerçi Hamburg'a gitmemesi gerçekten de iyi olmuştu çünkü 18 Mart'ta Kazaklar şehre baskın yapmış ve tam da Koasliyon liderlerinin umduğu gibi bir Hansa isyanı başlatmışlardı. Mecklenburg, Ren Konfederasyonu'ndan ayrılan ilk devlet oldu. Mart ayının sonlarına doğru işler o kadar sarpa sarmıştı ki Napoléon, artık Elbe Gözlem Kolordusu'nun komutanı olan Lauriston'a Magdeburg ve Spandau kentlerini savunmak için tasarladığı planları Eugène'e bildiremediğini, çünkü bir şifre kodu olmadığını ve "Kazakların mektubu ele geçirebileceğini" söyledi.[43] İsveç ise kötü gidişata tuz biber ekercesine Britanya'nın kendisine 1 milyon sterlin yardımda bulunması koşuluyla Altıncı Koalisyon'a 30.000 askerle katılmayı kabul etti. Bunun üzerine General Pierre Durutte, Nisan başlarında Dresden'deki küçük garnizonunu geri çekmek zorunda kaldı.

Napoléon, Molé'ye, Fransa'nın 1791 tarihli "eski" sınırlarına dönme olasılığından ilk kez bu sıralarda bahsetti. "Her şeyi görkeme borçluyum" diyordu İmparator:

> Eğer onu feda edersem varlığım sona erer. Sahip olduğum tüm gücün temelinde görkem yatıyor... Eğer savaştan bıkmış usanmış, barışa aç bu ulusun karşısına yüzümü kızartacak bir barış antlaşmasıyla çıksaydım, halk bana olan tüm güvenini kaybederdi. İşte o zaman saygınlığım yerle yeksan olurdu; yükseldiğim gibi yere çakılırdım."[44]

İmparator, Rus felaketini, bir ağacı köklerine kadar sarsan ancak "onu sökemediği için yere daha sıkı sabitleyen" bir fırtınaya benzetiyordu. Ancak bu gerçekliği şüpheli ağaç benzetmeleri bir yana, Napoléon Fransız ulusu hakkında da bir iki kelam etmek istiyordu. "Benden korkuları, bana besledikleri sevgiden büyük" dedi. "O yüzden ölüm haberimi aldıklarında ilk başta rahatlama yaşayacaklar. Ancak inanın bana bu durum, beni korkmadan sevmeleri ihtimalinden daha iyidir."[45] (Sevilmek ve korkulmak arasındaki zıtlık kuşkusuz Machiavelli tarafından kaleme alınan, Napoléon'un da çok iyi bildiği "Prens" kitabını akıllara getirmektedir.) Napoléon, "piyadeleri olmadığı için" Rusları yeneceğini ve "Prusya'nın karşı cepheye geçmesine kesilecek tazminatla" imparatorluk sınırlarının Oder'e sabitleneceğini iddia ederek sürdürdü sözlerini. Avusturya'nın savaş ilan etmeyeceğini de ileri süren İmparator, bunu "siyasi kariyerinin en iyi eyleminin (yakın zamanda yaptığı) evlilik" olmasına bağlıyordu.[46] Napoléon'un en azından bu son üç iddiayı, durumu enine boyuna değerlendirmeden salt Molé'nin moralini yükseltmek için ileri sürdüğü açıktı.

Napoléon'un, merkez işgal gücünün 10.000 kadarıyla Rusya'dan döndükten sonra dört ay içinde Elbe Seferi için 151.000 mevcutlu bir ordu kurabilmesi ve daha pek çok askerin orduya katılmasını sağlaması; direncinin, becerikliliğinin ve insanlarda hâlâ güven uyandırabildiğinin bir göstergesiydi.[47] İmparator, 15 Nisan günü saat 04.00 sularında harekât alanına intikal etmek üzere yola koyuldu. Yanında her ne kadar bazıları isteksiz de olsa Danimarka, Württemberg, Bavyera ve Saksonya-kralları ile Baden ve Würzburg grandüklerini de almıştı. "Papaya her hafta mektup yaz" dedi Napoléon 3 gün sonra Marie Louise'e. "Kendisine askerî detayları ve ona yönelik hürmetimi sun."[48] Wellington İspanya'da taarruza geçmişken, Murat Napoli için Avusturya'yla müzakerelere girişmişken, Bernadotte bir İsveç ordusuyla kıtaya ayak basmaya hazırlanırken, Almanya'nın batısında isyan ihtimali baş göstermişken ve Avusturya hızlı bir biçimde ordusunu modernize edip en iyi ihtimalle "aracılık" teklifi sunarken, Napoléon hızlı ve kesin bir zafer kazanması gerektiğini anladı. Mart'ta Jérôme'a yazdığı mektupta, "Mainz'a hareket edeceğim" dedi. "Eğer Ruslar ilerlerse buna göre plan yapacağım. Ancak ne olursa olsun Mayıs'tan önce mutlaka zafer kazanmalıyız."[49] Leipzig'de toplanan ve hastalık sebebiyle Nisan'da ölen Kutuzov'un ardından Wittgenstein tarafından komuta edilen koalisyon ordusunun mevcudu 100.000'i bulurken bunların 30.000'i

cevahir atlarla donatılmış süvarilerden meydana geliyordu. Ayrıca ordu, ikmal birlikleri tarafından ziyadesiyle besleniyordu. Bir önceki yıl Rusya'da yaşadıkları büyük at kıyımının ardından hızlı bir biçimde yeniden kurulan *Grande Armée*'nin ise yalnızca 8.540 süvarisi vardı.

Napoléon 25 Nisan'da Erfurt'a varıp ordunun komutasını üstlendi. Ancak bazı subayların ne kadar deneyimsiz olduğunu görünce büyük bir şaşkınlık yaşadı. 123'üncü ve 134'üncü piyade alaylarına mensup yüzbaşıları 37'nci Hafif Piyade Alayı'na tabur komutanı olarak atayan İmparator, Savaş Bakanı General Henri Clarke'a yazdığı mektupta, "Ömründe muharebe görmemiş yüzbaşılarımızın olması gülünç" dedi. "Saint-Cyr Harp Akademisi'ne bile uğramamış gençleri harp okulundan alıp göndermişsiniz. Sonuç olarak hiçbiri bir şey bilmiyor. Bunları yeni alaylara nasıl nasbettiniz!"[50] Ancak Rusya'da yitirilen yarım milyon askerin ardından Clarke'ın elinde yalnızca bu türden askerler mevcuttu.

Napoléon, varışından üç gün sonra 121.000 mevcutlu *Grande Armée*'nin başında yeniden Elbe'yi geçip Saksonya'ya girdi. Gayesi Almanya'nın kuzeyini yeniden emniyet altına alıp Danzig de dâhil olmak üzere kuşatma altındaki şehirleri kurtararak buralarda bulunan 50.000 gedikli askeri geri kazanmaktı. Şayet işler yolunda giderse Vistül hattına kadar da ilerlenebilirdi. Kare Tabur düzenini benimseyen İmparator'un hedefinde Leipzig'deki ordu vardı. Lauriston'un kolordusu öncü birliği teşkil ederken onu Macdonald'ın kolordusu takip ediyor, Reynier'nin kolordusu sol kanadı, Ney ve General Henri Bertrand'ın kolorduları sağ kanadı koruyor, Marmont'unki ise artçı kuvveti oluşturuyordu. Ordunun sol kanadında bir de Eugène'in 58.000 mevcutlu ordusu vardı. Poniatowski Mayıs'ta orduya yeniden katılırken Napoléon, Davout'yu Hamburg valisi olarak atadı ancak bu, Fransız ordusundaki en iyi mareşalin pasifize edildiği korkunç derecede kötü bir karardı.

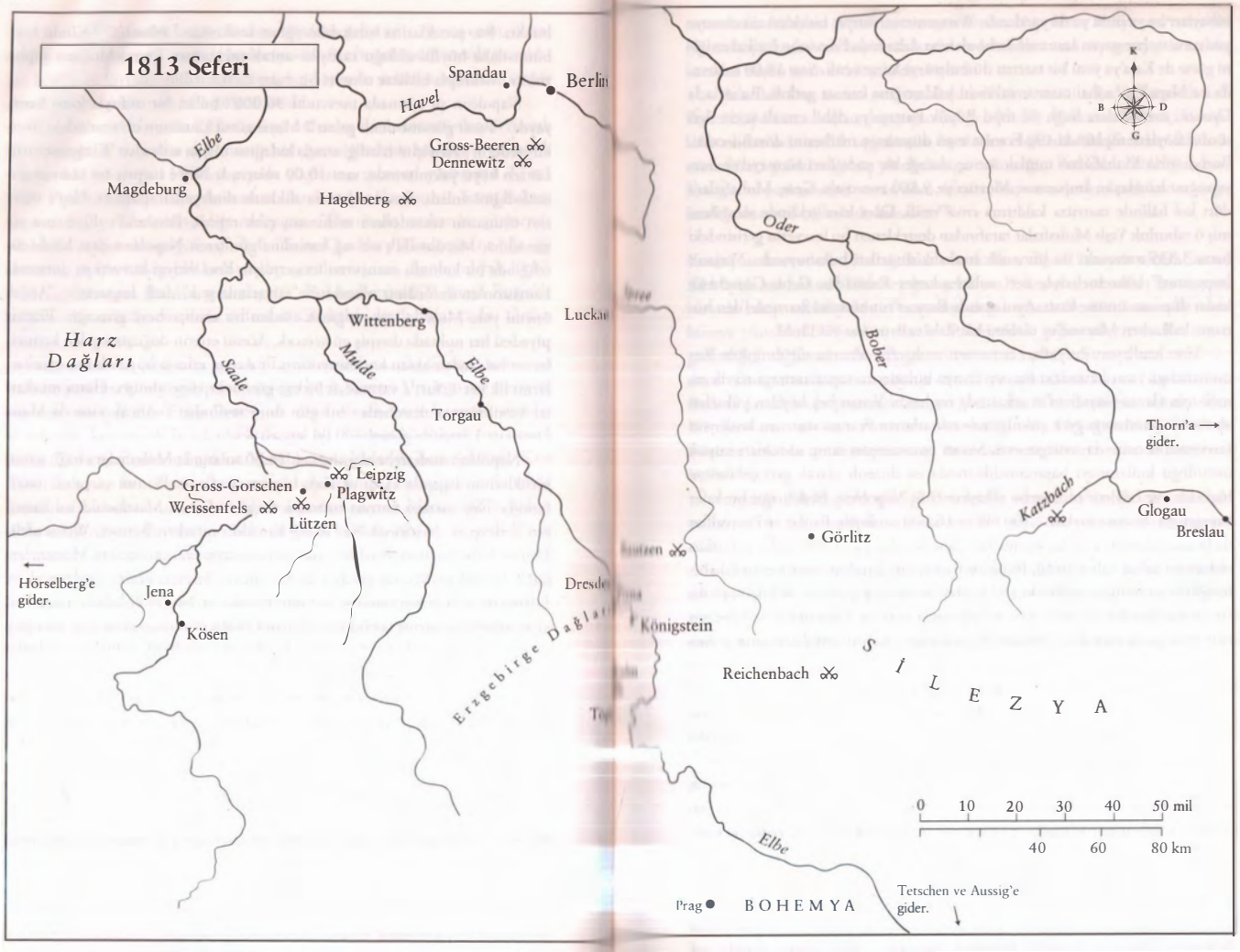
1 Mayıs günü düşman mevzilerini incelemek üzere keşfe çıkan Bessières, duvardan sekip tam göğsüne isabet eden bir top güllesiyle canından oldu. "Bu yüce şahsın ölümü [Napoléon'u] derinden sarstı" diyordu Bausset notlarında. Bessières, Napoléon'un 1796'dan beri çıktığı tüm seferlere katılmıştı. Bessières'e hitaben "Size olan güvenim; askerî kabiliyetlerinize, cesaretinize ve nizam ile disipline yönelik sevginize olan takdirim kadar büyüktür" diye yazmıştı Napoléon bir defasında.[51] (İmparator, Marie Louise'in içine su serpmek için Cambacérès'e verdiği emirde, "İmparatoriçe'nin, Istrie Dükü [Bessières] öldüğünde benden çok uzakta olduğunu bilmesini sağlayın" dedi.[52]) Napoléon, merhum komutanın dul eşine yazdığı mektupta, "Sizin ve çocuklarınızın kaybı şüphesiz çok büyük ancak benimki daha büyük. Istrie Dükü ölümün en güzelini tadıp hiç acı çekmedi. Geride ise kusursuz bir itibar

bıraktı. Bu, çocuklarına bırakabileceği en mükemmel mirastır."[53] Kimin kaybının daha büyük olduğu tartışılır ancak mektubun içten olduğuna şüphe yoktu. Mektupla birlikte cömert bir maaş da bahşedilmişti.

Napoléon şu aşamada mevcudu 96.000'i bulan bir orduyla karşı karşıyaydı.[54] Pazar gününe denk gelen 2 Mayıs günü Lauriston'un emrindeki öncü kuvvetlerin ilerleyişini izlediği sırada kulağına ulaşan seslerden Wittgenstein'ın Lützen köyü yakınlarında, saat 10.00 sularında Ney'e sürpriz bir taarruz düzenlediğini anladı. Bombardımanı dikkatle dinleyen İmparator, Ney'e mevziyi tutmasını emrederken ordusunu çark ettirdi. Bertrand'ı düşmanın sol kanadına, Macdonald'ı ise sağ kanadına gönderen Napoléon ders kitabı niteliğinde bir kolordu manevrası icra etmişti. Yeni ihtiyat kuvveti şu durumda Lauriston'un kolordusu olacaktı.[55] "Süvarimiz yok" dedi İmparator. "Ancak önemi yok. Mısır'da icra ettiğimiz türden bir muharebeye gireceğiz. Fransız piyadesi her noktada direniş gösterecek. Acemi erlerin doğuştan gelen kıymetlerine bel bağlamaktan korkmuyorum."[56] Acemi erlerin büyük kısmı muskatlarını ilk kez Erfurt'a varmadan birkaç gün önce eline almıştı. Hatta muskatlar kimilerine muharebeden bir gün önce verilmişti.[57] Ancak yine de Marie Louiseler Lützen'de görevlerini iyi icra ettiler.

Napoléon muharebe alanına saat 14.30 sularında Muhafızlara bağlı süvari birliklerinin başında vardı ve Kaja köyüne at sürdü. Planını çarçabuk tasarlamıştı. Ney merkez hattını tutmaya devam ederken Macdonald sol kanattan ilerleyecek, Marmont Ney'in sağ kanadını tutarken Bonnet, Weissenfels-Lützen yolundan ilerleyip düşmanın gerisine sarkmaya çalışacaktı. Muhafızlara bağlı 14.100 piyade ise gözden uzakta ihtiyat kuvveti olarak toplanacak ve Lützen ile Kaja arasına konuşlanacaktı. İmparator, Ney'in kolordusundan bazı genç askerlerin geriye çekildiğini ve hatta birkaçının muskatını atıp kaçtığını görünce derhâl muhafız süvarilerinden bir durma hattı teşkil edip askerler hatlarına dönene kadar onlara sert nutuklar çekip cesaretlendirici konuşmalar yaptı. Ancak Ney'in ifadesine göre genel olarak acemiler, gediklilere göre daha özverili çarpışmıştı. Zira gedikliler ihtimalleri hesaplamaya ve daha az risk almaya meyilli oluyordu. *Moniteur*'ün konuyla ilgili haberi çarpıcıydı: "Genç askerlerimiz tehlikeden korkmuyor. Bu büyük çarpışmada Fransız kanının katıksız asaletini gözler önüne serdiler."[58]

Muharebe alanının merkezini Gross-Gorschen, Kaja, Rahna ve Kleingorschen isimli dört köy teşkil ediyordu. Koalisyon ordusunun başkomutanı olarak tüm önemli askerî kararları Wittgenstein alsa da muharebe alanında Friedrich Wilhelm'le birlikte bulunan Çar, atlı topçuları ileri sürdü. Bu esnada köylerin tamamı birkaç kez el değiştirmiş, Fransız General Ricard'ın tümeni savaşmayı sürdürmesine rağmen ilerleme kaydedemez bir noktaya gelmişti. Neden sonra Ney cephe hattında yaralandı. Souham'ın tümeninin üst düzey

1813 Seferi
Spandau
Berlin
Havel
Elbe
Gross-Beeren
Dennewitz
Magdeburg
Hagelberg
Wittenberg
Harz Dağları
Saale
Mulde
Elbe
Torgau
Leipzig
Gross-Gorschen
Plagwitz
Weissenfels
Lützen
Hörselberg'e gider.
Jena
Kösen
Erzgebirge Dağları
Oder
Bober
Katzbach
Thorn'a gider.
Glogau
Breslau
Görlitz
Königstein
Reichenbach
S İ L E Z Y A
K
B
D
G
0 10 20 30 40 50 mil
40 60 80 km
Elbe
Prag
B O H E M Y A
Tetschen ve Aussig'e gider.

subayları ise ya öldü ya da yaralandı. Wittgenstein, ihtiyat birlikleri tükenmeye yüz tutsa ve her geçen saat muharebe alanına daha fazla Fransız'ın intikal ettiğini görse de Kaja'ya yeni bir taarruz düzenlemeye karar verdi. Saat 18.00 sularında ise Napoléon nihai taarruz vaktinin yaklaştığına kanaat getirdi. Bu amaçla Drouot, muhafızlara bağlı 58 topu Büyük Batarya'ya dâhil etmek üzere ileri sürdü. Böylece toplamda 198 Fransız topu düşmanın merkezini dövebilecekti. Borodino'da Muhafızları mutlak sonuç alacağı bir anda ileri sürmeyerek hata yaptığını hatırlayan İmparator, Mortier'ye 9.800 mevcutlu Genç Muhafızlar'ı dört kol hâlinde taarruza kaldırma emri verdi. Dört kare şeklinde mevzilenmiş 6 taburluk Yaşlı Muhafızlar tarafından desteklenen bu kuvvetin gerisindeki hatta 3.335 mevcutlu iki tümenlik muhafız süvarileri bulunuyordu. "Yaşasın İmparator!" kükremeleriyle ileri atılan askerler Rahna'dan Gross-Gorschen'e kadar düşmanı önüne kattı. Aynı esnada Bonnet'nin tümeni Starsiedel'den hücuma kalkarken Morand'ın tümeni batıdaki taarruzunu sürdürdü.

Tüm koalisyon ihtiyatları tamamen muharebe alanına sürülmüşken Rus muhafızları, ricat hâlindeki Rus ve Prusya birliklerini toparlanmaya teşvik etmek için Gross-Gorschen'in arkasında toplandı. Yanan beş köyden yükselen alevlerin aydınlattığı gece çöktüğünde tekrarlanan Fransız taarruzu koalisyon kuvvetlerini daha da tedirgin etti. Süvari bakımından sahip oldukları büyük üstünlüğü kullanmayı başaramadıklarında ise düzenli olarak geri çekilmeye başladılar ve böylece muharebe nihayete erdi. Napoléon, bedeli ağır bir zafer kazanmıştı. Fransız zayiatı 2.700 ölü ve 16.900 yaralıydı. Ruslar ve Prusyalılar da benzer oranlarda zayiat vermişlerdi (ancak yalnızca 11.000 kadar zayiatları olduğunu kabul ediyorlardı). İmparator'un ricat eden düşmanın peşine takabileceği süvari birlikleri yoktu ki 1813 Seferi boyunca yaşanacak en büyük problemlerden biri bu olacaktı. Ancak İmparator yine de Saksonya'yı ve Elbe'nin batısında kalan toprakları yeniden ele geçirmeye başladı. Muharebenin ardından Caulaincourt'a, "Kartallarım yine muzaffer oldu" diyen Napoléon şerri çağırırcasına şöyle devam etti: "Ancak yıldızım sönüyor."[59]

Napoléon, "Çok yorgunum" diyordu aynı gece saat 23.00 sularında Marie Louise'e yazdığı mektupta. "İmparator Aleksandr ve Prusya Kralı tarafından komuta edilen Rus ve Prusya ordularına karşı mutlak bir zafer elde ettim. Zayiatım 10.000 asker. Baştan aşağı görkemle bezenen kıtalarım bana yönelik sevgilerini kalbimi en hoş edecek şekilde sergilediler. Oğlumu benim için öp. Sıhhatim son derece yerinde."[60] İmparator, Marie Louise'in babasına ise karısının onu "son derece memnun etmeyi sürdürdüğünü" yazdı. "Şu an [Marie Louise] benim başbakanım ve bu vazifeyi beni fazlasıyla tatmin edecek şekilde yerine getiriyor. Majestelerinin bundan bihaber olmasını istemem. Zira baba yüreğinizin bundan memnuniyet duyacağına hiç şüphe yok."[61] Napoléon'un İmparator Franz'ın babalık hislerine oynaması, onu düşmanlarıyla saf

tutmaktan alıkoyma çabasının bir sonucuydu. Napoléon, Rusya ve Prusya'yla bir noktaya kadar tek başına mücadele edebilirdi ancak Avusturya da onlara katılırsa başarı şansı ciddi şekilde düşerdi.

"Askerler! Ben sizden razıyım. Beklentilerimi sonuna kadar karşıladınız!" diyen Napoléon savaş sonrası yayımladığı bildiride Aleksandr'ı aile içi komplolar ve Rusların serflik uygulaması üzerinden eleştirdi: "Bu Tatarları asla terk etmemeleri gereken iğrenç yörelerine geri süreceğiz. Bırakalım köleliğin, barbarlığın ve yozlaşmanın yuvası olan, insanın hayvana denk olacak kadar aşağılandığı donmuş çöllerinde kalsınlar."[62]

Koalisyon kuvvetleri, (biri ağırlıklı olarak Rus, diğeri Prusyalı olmak üzere) iki büyük kol hâlinde Elbe'den geri çekiliyor, Fransızlar ise onları ancak yaya hızında takip edebiliyordu. Prusyalılar doğal olarak Berlin'i korumak üzere kuzeye yönelmek istiyorken Ruslar Polonya'dan geçen ulaştırma hatlarının güvenliğini sağlamak adına doğu istikametinde çekilmeyi sürdürme niyetindeydi. Fransızlara kanattan taarruz etmek için fırsat kollayan ve Napoléon'un Berlin'i yeniden ele geçirmek isteyeceğini isabetli bir biçimde tahmin eden Wittgenstein, ordusunu Avusturya sınırına yalnızca 13 km uzaklıkta bulunan Bautzen yakınlarına konuşlandırdı. Buradan hem Berlin'i hem de Dresden'i kollayabilirdi.

İmparator, 8 Mayıs'ta girdiği Dresden'de on gün kaldı. Bu süre zarfında ordusunu bir genç muhafız tümeni ve dört yaşlı muhafız taburuyla takviye eden Napoléon, Saksonya ordusunu *Grande Armée*'nin bir kolordusuna dâhil edip Avusturya'nın tecavüz ihtimaline karşı Eugène'i İtalya'ya geri gönderdi. Fransa'ya uzanan üç ayrı ikmal hattının güvenliğini sağlamayı da ihmal etmedi. "Avusturya'nın niyetlerinden memnun olmak için nedenlerim var" dedi Clarke'a. "Erzak tedarik edeceğinden şüphem yok ancak niyetim ona bağımlı olmayacak bir konumda olmaktadır."[63] Bu mantıklı bir politikaydı. İmparator, kendisini karşılamaya gelen Dresden şehir delegasyonuna karşı öfkeliydi. Koalisyon kuvvetlerinin Dresden'i işgal ettiği süreçte şehir sakinlerinden bolca yardım gördüklerini bildiğini söyledi. "Çelenklerden arta kalanlar hâlâ evlerinizin bir köşesinde asılı duruyor" diyen İmparator, "Sokaklarınız, kızlarınızın hükümdarların ayaklarının önüne serdiği çiçek yığınlarıyla dolu" diye devam etti. "Ancak yine de tüm bunları görmezden gelmeye hazırım.[64]

İmparator daha sonra, sık sık yapabildiği o şaşırtıcı hamlelerden biri yaptı. Eski istihbarat şefi Fouché'ye bir mektup yazıp, gizlice ve mümkün olan en hızlı şekilde Dresden'e gelmesini söyledi ve Prusya'nın yeniden ele geçirilmesinin ardından bu toprakları onun yöneteceğini bildirdi. "Paris'teki kimsenin bundan haberi olmamalı. Sefere katılacakmışsınız gibi görünmeli... Ayrıldığınızı yalnızca Naip İmparatoriçe bilsin. Size yeni görevler verebilme

fırsatına kavuştuğum ve bağlılığınızı yeniden gösterme imkânı doğduğu için çok mutluyum."[65] Bir sonraki yıl yaşanacak bazı olayların da göstereceği gibi, Britanya'yla gizli barış görüşmeleri yürütmesinin ardından bir anda görevden azledilen Fouché'nin Napoléon'a bir bağlılığı kalmamıştı. Askerî gelişmeler de keza Napoléon'un Prusya'yı yeniden ele geçirmesini imkânsız kılacaktı ancak daha da önemlisi İmparator tıpkı Talleyrand'da olduğu gibi ya kimin onu desteklediğini ve kimin ona karşı olduğunu tespit edebilme becerisini yitirmiş ya da iktidarından son derece emin olduğu için bunları önemsemez olmuştu. Ancak günün sonunda tek bir gerçek vardı: İmparator'a sadık danışmanların sayısı her geçen gün azalıyordu.

Avusturya'nın silahlandığına dair haberler ve yöneticilerinin eskiye nazaran daha kavgacı görünmesi Napoléon'u kaygılandırıyordu. Sürekli Marie Louise'e mektup yazıp babasıyla konuşmasını isteyen İmparator, 14 Mayıs'ta şöyle demişti örneğin: "İnsanlar Papa François'yı yanlış yönlendirmeye çalışıyor. Metternik [yazım yanlışı korunmuştur] tam bir entrikacı!"[66] Napoléon üç gün sonra doğrudan Franz'a bir mektup yazıp "Kardeşim ve çok sevgili kayınpederim," dedi. "Hiç kimse barışı benden daha çok arzulayamaz. Genel bir barışın tesis edileceği müzakerelerin başlamasında ve buna yönelik bir kongre toplanmasında hemfikirim." Ancak, "Şayet bana bazı koşullar dayatılmak istenirse tıpkı tüm sıcakkanlı Fransızlar gibi ben de elimde kılıcımla ölmeyi, boyun eğmeye yeğlerim."[67] Napoléon aynı süreçte Caulaincourt'u barış görüşmeleri yürütmek üzere Çar'ın yanına gönderdi. "Niyetim kendisi için altından bir köprü inşa etmektir… Kendisiyle bu temelde doğrudan bir müzakere başlatmaya çalışmalısınız." Napoléon şu aşamada bile Aleksandr'la olan dostluğunu canlandırabileceğine inanıyordu. "Konuşmak üzere bir araya geldiğimizde," diyordu İmparator, "her zaman bir uzlaşmaya vararak ayrılırız."[68] Ancak Caulaincourt koalisyon karargâhına ulaştığında Çar onunla Prusya Kralı ile Avusturya ve Britanya büyükelçilerinin yanında görüştü.

Napoléon, Spree Nehri'nin üzerine kurulmuş Bautzen kasabasında konuşlu ana koalisyon ordusuna taarruz etmek üzere 18 Mayıs günü saat 14.00'te Dresden'den ayrıldı. Ertesi gün Marie Louise'e yazdığı mektupta da hareketine dair bir ipucu veriyordu zaten: "Montmorency Vadisi bu mevsimde çok güzel ancak en güzel zamanın kirazların olgunlaştığı haziran başı olduğunu düşünüyorum."[69] İmparator, aynı gün İtalya'daki Eugène'e gönderdiği mektupta "Derhâl 6 alayınızın teşkiliyle meşgul olun" dedi. "İlk aşamada askerlere ceket, pantolon ve sorguçlu asker şapkası dağıtacaksınız…" Napoléon bir başka mektubunda ise Eugéne'in 6 yaşındaki kızı Leuchtenbergli Josephine'in İtalya'nın Emilia-Romagna bölgesinde kendisi için özel olarak kurulan Galliera Dukalığı'nın gelirlerini nasıl alacağını ayrıntılı bir şekilde anlatıyordu.[70]

Yaklaşık 97.000 mevcutlu koalisyon orduları Bautzen'e bakan alçak tepelere geri çekilmişti ki zaten güçlü bir doğal mevzi olan bu nokta kısa sürede iyice tahkim edildi. Raporlara göre koalisyon kuvvetlerinin buradan ayrılmaya niyeti yoktu. Napoléon da zaten bunu istiyordu. Bertrand, Marmont ve Macdonald tarafından komuta edilen 64.000 mevcutlu üç kolordu düşmanı tam karşısına almışken Oudinot'nun kolordusu ile İmparatorluk Muhafızları ihtiyatta bekliyordu. Toplam Fransız mevcudu 90.000'di. Koalisyon kuvvetleri tepelere 11, kasabaya ise birkaç güçlü tabya inşa etmişlerdi. İkinci savunma hattında 3 müstahkem köy bulunuyordu. Ancak kuzey kanatları tehlikeli bir şekilde açıktı ve Napoléon, Ney ile Lauriston'un kolordularını buraya göndermeyi planlıyordu. İmparator muharebenin sonunda toplam 167.000 askerle çarpışmış olacaktı. Fransız subaylardan bazıları Napoléon'a karşılaşacakları bazı Prusya alaylarının bir zamanlar Büyük Friedrich komutasında savaştığını söylediğinde Napoléon çok aleni bir noktaya parmak basarak yanıt verdi: "Doğru, lakin artık Friedrich yok."[71]

Bautzen Muharebesi, perşembe gününe denk gelen 20 Mayıs 1813 tarihinde Oudinot'nun koalisyon kuvvetlerinin sol kanadına yaptığı şiddetli hücumla başladı. Napoléon, *Grande Armée*'nin Ney tarafından komuta edilen 57.000 mevcutlu devasa kanadının ilerlemesini ve mevzilenmesini bekledi. Bu manevra gerçekleştikten sonra koalisyon kuvvetlerinin açıkta kalan sağ kanadına bir hücum başlatıp buradaki birlikleri Erzgebirge dağlarına kadar sürdü. İlk gün plan gayet iyi işlemişti. Zira Çar, tıpkı Napoléon'un beklediği gibi ihtiyat kuvvetlerinin büyük kısmını hatalı bir şekilde sol kanada yığmıştı. Ertesi gün, Napoléon, Ney ile Lauriston'un muharebeye çok geçmeden dâhil olacağını düşünüyor ve akabinde muharebeden galip ayrılmanın planlarını yapıyordu. Oudinot koalisyon kuvvetlerinin sol kanadına coşkulu bir başka taarruz başlattı; Macdonald ve Marmon merkezdeki taarruza dâhil oldu ve ardından doğru zamanın geldiğine hükmeden Napoléon İmparatorluk Muhafızları'nı ileri sürdü. Ancak Ney, kafa karıştırıcı bir emrin kendisini bir saat boyunca atıl bırakması sebebiyle muharebeye bir türlü dâhil olamadı. Bu geçen sürede ise koalisyon kuvvetleri tehlikenin farkına varıp güvenli bir noktaya çekildi. Muharebenin şiddeti, zayiat miktarında aksediyordu. Fransızlar 21.200 ölü ve yaralı verirken güçlü savunma mevzilerinin avantajını kullanan koalisyon kuvvetleri bunun yarısı kadar zayiat verdi. Fransız ordusunun süvariden yoksun oluşu bir kere daha Napoléon'un taktik zaferini anlamlı bir şekilde kullanabilmesine engel oldu.

Napoléon, Marie Louise'e, "Bugün bir savaş verdim" dedi. "Bautzen'i ele geçirdim. Rus ve Prusya ordularını dağıttım. Güzel bir muharebeydi. Biraz rahatsızım. Gün içinde iki ya da üç kez sırılsıklam oldum. Seni öpüyor, oğlumu benim için öpmeni istiyorum. Sağlığım iyi. Önemli hiç kimseyi

kaybetmedim. Kayıplarımın ölü ve yaralı toplam 3.000 kişi olduğunu tahmin ediyorum."[72] "Sağlığım iyi" ifadesinin "Biraz rahatsızım" cümlesinden hemen sonra gelmesi, bu ifadenin o tarih itibariyle artık alışkanlık gereği çiziktirildiğini göstermektedir.

Napoléon, önemli birini kaybetmediğini yazmasından birkaç saat sonra en yakın arkadaşı Frioul Dükü Géraud Duroc'un 22 Mayıs tarihli Reichenbach Muharebesi'nde (günümüzde Polonya'nın Dzierżoniów kasabası) Nieder-Markersdorf'a bakan bir tepede bir top güllesiyle feci şekilde can vermesine şahit oldu. Bu olayla ilgili *Moniteur*'de yayımlanan yazıda "Duroc, başka bir hayat var" derken tasvir ediliyordu Napoléon. "Benim gelişimi bekleyeceğin bir hayat…" Duroc'un "Evet, Majesteleri, atayurdumuzun tüm beklentilerini gerçekleştirdiğiniz güne kadar sizi bekleyeceğim" dediği varsayılıyor ve konuşma şöyle devam ediyordu: "Ah, Majesteleri, bırakın beni. Beni görmek size acı veriyor!"[73] Napoléon bir yıl sonra gerçekte neler olup bittiğini anlatıp "bağırsakları gözlerimin önünde ortalığa saçılırken acılarına son vermem için bana defalarca yalvardı" diye itiraf etti. "Ona dönüp, 'İçim parçalanıyor sevgili dostum ancak sonuna kadar acı çekmekten başka çare yok' dedim."[74]

Napoléon'un duygularını çok iyi okuyabilen ve öfkesinin gerçek mi yoksa sahte mi olduğunu ayırt edebilen böylesine içten bir dostun kaybı, bilgece ve objektif tavsiyelere çok ihtiyaç duyulan 1813'te Napoléon için travmatik, Fransa içinse yıkıcıydı. Napoléon ertesi gün Marie Louise'e yazdığı mektupta, "Frioul Dükü'nün ölümü sebebiyle dün tüm gün çok üzgündüm" dedi. "Tamı tamına 20 yıllık dostumdu. Ondan bir kez bile şikâyetim olmadı. Yüreğimi hoş tutmaktan başka bir şey yapmamıştır. Telafisi mümkün olmayan bir kayıp ve ordu adına yaşanmış en büyük yitim."[75] (İmparator, vasiyetinde Duroc'un kızını da unutmayacaktı.) Birkaç hafta sonra oğlunun mürebbiyesi Madame de Montesquiou'ya yazdığı mektupta da benzer hislerini açığa vuran İmparator, "Frioul Dükü'nün ölümü beni derinden yaraladı" dedi. "20 yıldır ilk kez beni neyin memnun edeceğini söyleyemiyor."[76] Napoléon'un muharebelerde yitirdiği dostlarından ve yol arkadaşlarından oluşan liste uzun ve hazindir. Arcole'de Muiron'u, Nil'de Brueys'i, Akka'da Caffarelli'yi, Marengo'da Desaix'yi, Eylau'da Claude Corbineau'yu, Aspern-Essling'de Lannes'ı, Wagram'da Lasalle'i, Lützen'den bir gün önce Bessières'i ve Reichenbach'ta Duroc'u kaybeden Napoléon'un acıları henüz son bulmaktan uzaktı. Liste henüz tamamlanmamıştı…

Lützen ve Bautzen zaferleri Napoléon'a Silezya'nın büyük kısmı ile Saksonya'yı kontrol altına alma imkânı tanıdı. Ancak zayiat oranının fevkalade yüksek olması, kendisini 4 Haziran'da geçici bir ateşkese razı olmaya mecbur bıraktı. Pleischwitz Mütarekesi'nin (günümüzde Polonya'nın Blizanowice kenti) 20

Temmuz'a kadar sürmesi bekleniyordu. "İki durum beni bu kararı almaya zorladı" dedi Napoléon, Clarke'a. "Birincisi beni güçlü bir darbe indirmekten alıkoyan süvari eksikliği, diğeri ise Avusturya'nın hasmane tutumu."[77] Ateşkeslere razı olmak Napoléon'un tabiatına uygun değildi. Onun savaşma biçimi coşkun ve hızlı bir taarruzla inisiyatifi daima elde tutmak üzerineydi. (Öyle ki Bourbonların istihbarat servisi Napoléon'a "Taşkın" kod ismini vermişti.) İmparator daha sonra koalisyon kuvvetlerinin Pleischwitz Mütarekesi'ni kendisine nazaran çok daha iyi değerlendirdiğini kabul etti. Düşmanları bu süreçte kuvvetlerini sayıca ikiye katlamış, Brandenburg ile Silezya'daki savunmaları iyice berkitmişlerdi. Britanya da keza boş durmamış, hazırladığı Reichenbach Antlaşması'yla savaşın en büyük mali desteğini sunarak Rusya ve Prusya'ya 7 milyon sterlin hibe etmişti.[78] Ancak şu aşamada danışman ve Sarayın Büyük Mareşali olarak Duroc'un yerine atanan Caulaincourt, tıpkı Berthier gibi ateşkesin sürmesinden yanaydı. Beklemenin hata olduğunu düşünen yegâne kişi Soult'du.

Şu aşamada Napoléon'un acilen başta süvariler olmak üzere ordusunu eğitmesi, donatması ve güçlendirmesi; Elbe geçitlerini tahkim etmesi ve mühimmat ve erzak stoklarını yenilemesi gerekiyordu. 900 ton pirinç satın almanın yollarını arayan İmparator, "Bir askerin sıhhati ekonomik hesaplamalardan ya da diğer koşullardan önce gelmeli" dedi Daru'ya. "Dizanteri ve ishalden en iyi pirinç korur."[79] Napoléon ateşkes döneminde her zamanki alışkanlığıyla fırtına misali çalışmaya koyuldu. Öyle ki 13 Haziran'da tüm öğleden sonrayı at üstünde geçirdiği için güneş çarpmasından bitkin düştü. Napoléon'un Avusturya'yı Fransa'ya savaş açmamaya ikna etmek için de zamana ihtiyacı vardı. Bu ateşkes sürecinde Metternich, Kont Stadion'u koalisyon karargâhına, Kont Bubna'yı ise Napoléon'a göndererek Fransa'nın Almanya, Polonya ve Adriyatik'ten çekilmesi meselesini ortaya attı. Metternich daha önce Prag'da barışın müzakere edileceği uluslararası bir kongre toplanması talep etmişti ancak Napoléon, Avusturya'nın bunu koalisyon kuvvetlerine katılma mazereti olarak kullanacağından korkmuştu. Ayrıca burada Fransa'nın Hollanda, İspanya ve İtalya'dan çekilmesi de masaya yatırılacaktı.

Napoléon, İliriya'yı tek kurşun atmaksızın Avusturya'ya vermesi teklif edildiğinde çok öfkelendi. "Yapabilirsem Eylül'e kadar bekleyip şiddetli taarruzlara başlayacağım" diye yazdı. "Düşmanlarımı mümkün olan en ağır şekilde mağlup ettiğim bir konumda olmak istiyorum. Böylece Avusturya… düzenbazca tasarlanmış gülünç iddialarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacak."[80] Ancak Fain'e yazdığı mektupta şunu da kabul etmek zorunda kaldı: "Şayet koalisyon, barışı iyi niyet çerçevesinde tesis etmek niyetinde değilse bu ateşkes bizim için ölümcül olur."[81] İmparator bu süreçte her an ketum ve kaygılı sayılmazdı. Kendisine Marie Louise'in yatak odasındayken eşcinsel

Cambacérès'i huzuruna kabul ettiği söylendiğinde ona şöyle yazdı: "Ne olursa olsun yataktayken kimseyi huzuruna kabul etmemeni rica ediyorum. 30 yaşın üzerindekiler hariç..."[82]

Fransız mareşallerden bazıları ateşkesin son bulması durumunda Ren hattına çekilmek istiyordu. Ancak Napoléon bunun Oder, Vistül ve Elbe'deki kalelerde konuşlu garnizon kuvvetlerini düşmanın insafına terk etmek ve Danimarkalı, Polonyalı, Saksonyalı ve Vestfalyalı müttefiklerden kopmak anlamına geleceğini belirtti. "Tanrı aşkına! Sağduyunuza ne oldu?" diye çıkıştı onlara. "10 muharebe kaybetsem bile şu an istediğiniz şeye boyun eğmem mümkün değil!" Mareşalleri ona Dresden'e uzanan ulaştırma hatlarının mesafesinden dert yandığında ise şöyle yanıt verdi: "Elbette harekât hatlarımızı gözü kapalı riske atmak istemiyorsunuz. İhtiyatlı olmanın kuralı ve askerliğin en temel gerekliliğidir bu... Ancak büyük çıkarlar söz konusu olduğunda kişinin zafer uğruna fedakârlık yapmaktan çekinmemesi ve gemileri yakması gereken anlar vardır!... Şayet savaş sanatı hiçbir şeyi riske atmama sanatı olsaydı, o zaman zafer sıradan insanların ödülü olurdu. Bize tam bir zafer lazım!"[83]

Napoléon, Dresden'in coğrafi özelliklerinden faydalanma niyetindeydi. "Dresden tüm taarruzlara karşı koymak üzere manevra yapacağım merkez noktasıdır" dedi Fain'e.

> Düşman Berlin'den Prag'a kadar benim merkezini işgal ettiğim bir çemberin çevresinde hareket ediyor. En kısa ulaştırma hatları bile, çevre çizgisinde hareket etmek zorunda oldukları için uzuyor. Bizim tarafımızdan bakıldığında ise beni ya da ihtiyat birliklerimi bir noktaya ulaştırmaya birkaç yürüyüş yetiyor. Ancak astlarım benim olmayacağım yerlerde hiçbir şeyi şansa bırakmaksızın beni beklemesini bilmelidir... Koalisyon kuvvetleri böyle bir harekât yayılımını uzun süre devam ettirebilecekler mi? Ve ben, herhangi bir yanlış harekette onları er ya da geç şaşırtmayacak mıyım?[84]

Temeli sağlam bir akıl yürütmeydi bu ancak Napoléon bu sözleri sarf ederken tamamen kendi muhakeme netliğine ve çemberin içindeki hatlarda yapacağı manevralara bel bağlamıştı.

Fransızların yüksek komuta kademesinde Rusların Elbe ve hatta Ren Nehri'nin ötesine hafif süvari birlikleri yerleştirmeye çalışabileceğini savunanlar olmuştu. Napoléon onlara şöyle karşılık verdi: "Bunu bekliyorum ve bunun için hazırlıklıyım. Augereau; Mainz, Wesel, Erfurt ve Würzburg'daki güçlü garnizonlardan bağımsız olarak Main'da bir Gözlem Kolordusu topluyor. koalisyonu barış masasına oturtmaya sadece bir zafer yetecektir."[85] Kariyerinin başlarında kazandığı zaferler müzakere yoluyla barışa çabucak ulaşmasını sağlamıştı. Şu aşamada yaptığı temel hata barışın hâlâ bu yolla

sağlanacağını varsaymaktı. Artık karşısında onu teslim olmaya zorlama gibi yepyeni bir motivasyonla donanmış ve en az kendisi kadar kararlı bir düşman vardı. Kendisine bir kez daha Parislilerin barışa ne kadar aç olduklarını hatırlatan Savary'ye 13 Haziran'da yazdığı mektupta, "Beni sürekli barışın gerekliliği hususunda sıkıyorsunuz" dedi. "Barışı kimse benden daha fazla arzulayamaz ancak bizi altı ay içinde yeniden savaşma noktasına getirecek ya da onurumuza gölge düşürecek bir barışa da yanaşmayacağım. Bu mektuba yanıt vermeyin. Ve sizi ilgilendirmeyen meselelere karışmayın."[86]

19 Haziran'da Talma, Napoléon'un on yıl önceki eski metresi Marguerite Weimer (sahne adı Matmazel George'du) ve 15 başka oyuncu Dresden'e geldi. Napoléon'un, Matmazel George'un gelmesini özellikle istediğine dair bir işaret bulunmuyorsa da kumpanyanın bu dönemde zihnini biraz olsun savaştan uzaklaştırmasını minnetle karşıladığı anlaşılmaktadır. "Bu zamana kadar hep tragedyayı tercih eden Napoléon'un zevkinde dikkate değer bir değişiklik oldu" diyordu mabeyincisi Bausset.[87] Artık sadece komedyalar ile yakından gözlemlenmiş "tavır ve karakter tasvirlerini" merkeze alan oyunları seçiyordu. Belki de bu, İmparator'un o zamana kadar yeterince gerçek trajediye şahit olmasından kaynaklanıyordu.

Napoléon ertesi hafta Marie Louise'e şöyle yazdı: "Metternich bu öğleden sonra Dresden'e geldi. Ne söyleyeceğini ve Papa François'nın ne istediğini göreceğiz. O hâlâ Bohemya'daki ordusuna takviye yapıyor. Ben de İtalya'daki ordumu güçlendiriyorum."[88]

Dresden'deki Marcolini Sarayı'nın Çin Salonu'nda 26 Haziran 1813'te yapılan 8 saatlik (bazı kaynaklara göre 9.5 saatlik) toplantıda tam olarak ne yaşandığı hâlâ spekülasyon konusudur. Zira baş başa görüşen Napoléon ve Metternich toplantının ardından çelişkili ifadeler sarf etmişlerdir. Yine de Metternich'in onlarca yıl sonra yazdığı ve en güvenilmez anlatı kabul edilen anıları ele alınıp mevcut diğer kaynaklarla (Metternich'in aynı gün Franz'a yazdığı kısa resmî rapor, Metternich'in iki gün sonra eşi Elaonore'a yazdığı mektup, Napoléon'un Caulaincourt'a yazdığı eş zamanlı rapor, Maret'nin 1824'te Fain'e gönderdiği rapor ve Napoléon'un ölmeden altı hafta önce Montholon Kontu'na yaptığı bazı açıklamalar) karşılaştırıldığında Avrupa'nın kaderini büyük ölçüde tayin edecek bu kritik karşılaşmada neler olup bittiğine dair makul bir kavrayışa ulaşılabilir.[89]

Napoléon toplantıyı saat 11.00'den kısa bir süre sonra başlattı. Amacı Metternich'in gözünü korkutarak (ki kendisi Avrupa'nın en soğukkanlı devlet adamıydı) Avusturya'nın arabuluculuk planlarından vazgeçmesini sağlamaktı. İmparator, Metternich'i Fransızlardan yana olmaya ikna edebileceğini düşünüyordu. Buna karşın Metternich; Almanya, Hollanda, İtalya ve Belçika üzerindeki tüm toprak sorunlarını kapsayan, üzerinde uzlaşılmış

bir barış antlaşmasına varmaya kararlıydı. İki tarafın tutumları arasındaki büyük farklılık toplantının uzun sürmesini kısmen açıklamaktadır. Aslına bakılırsa Metternich, Napoléon'un evlilik sürecinde de müzakere yürüttüğünden Viyana'da Fransız yanlısı addediliyordu. *Grande Armée* Rusya'da felakete uğradığında kendisi en azından kamuoyu önünde dehşete düşmüştü. Napoléon'un sonraları suçlayacağı gibi barışın kesin şartları konusunda kararsız mıydı yoksa Avusturya ordusunun modernize edilmesi için zaman mı kazanmaya çalışıyordu? Napoléon'u uzlaşmaz göstermek için elde edebileceğinden çok daha fazlasını mı talep ediyordu yoksa gerçekten barış istiyor lakin bunun ancak Fransa'nın Avrupa'dan büyük ölçüde çekilmesiyle sağlanabileceğini mi düşünüyordu? Metternich'in gitgelleri ve tutarsızlığı göz önüne alınırsa, tüm bu güdülerin ve başka dürtülerin sürekli farklılaşan bir karışımı tarafından yönlendirildiği söylenebilir. Metternich ayrıca Dresden'deki görüşmelerde kıtanın kaderini Napoléon'dan ziyade kendisi in belirleyeceğine inanıyordu. Örneğin karısına yazdığı mektupta şöyle övünüyordu: "Etrafımdaki herkes birkaç ay önce fikirlerimin deli saçması ya da içi boş fanteziler olduğunu düşünüyordu. İşte şu anda tüm Avrupa, o dönemde tek başıma belirlediğim eksen etrafında dönüyor."[90]

Toplantıyla ilgili çeşitli raporlarda bazı çelişkiler bulunmaktadır. Örneğin Napoléon bir noktada şapkasını yere fırlattığını itiraf etmişti. Metternich ise karısına Napoléon'un şapkasını "Şeytan gibi küfrederek dört kez... odanın köşesine fırlattığını" söylüyordu.[91] Fain, Napoléon'un Prag Kongresi'ne katılmayı toplantının hemen ardından kabul ettiğini söylerken Metternich bunun dört gün sonra, Dresden'den ayrılmak üzere arabasına binerken olduğunu söyledi. Metternich'in anlattığına göre görüşmede kayda değer bir olay daha yaşandı. Metternich Napoléon'u "Majesteleri, kaybettiniz!" diye uyarırken Napoléon onu İngilizlerden para almakla suçladı.[92] Bu son cümlesi budalacaydı. Napoléon ölüm döşeğindeyken bunun feci bir gaf olduğunu ve Metternich'in bu cümleden sonra "uzlaşmaz bir düşmana" dönüştüğünü itiraf etti.[93] İmparator şaka yaptığını söyleyip durumu kurtarmaya çalışsa ve iki adam görüşmeyi medeni bir şekilde bitirmiş gibi görünse de Metternich Napoléon'un iflah olmaz şekilde savaştan yana olduğunu anladı (ya da anladığını iddia etti).

Metternich'e göre Napoléon "Tecrübenin ne demek olduğunu bilmiyorsunuz" demişti. "İmparatorunuz Franz'a üç kez tahtını bağışladım, onunla daima barış içinde yaşayacağıma söz verdim ve kızıyla evlendim. O zamanlar hata yapıyorsun, dedim kendime ancak olan oldu. Bugün bunlardan pişmanlık duyuyorum!"[94] Napoléon daha sonra konudan sapıp Avusturya kuvvetlerinin gücü ve stratejisi üzerinde durdu. "Ordudaki mızıkacılara kadar" tüm Avusturya kuvvetlerinin mevzilenişinden haberdar olduğunu belirterek

övündü. Çalışma odasına geçtiklerinde istihbarat ağının ne kadar iyi olduğunu kanıtlayabilmek için Narbonne'un casuslarından aldığı günlük listeyi alay alay gözden geçirerek bir saatten fazla zaman geçirdiler.

Metternich Fransız ordusunun "genç" oluşunu gündeme getirdiğinde Napoléon'un pat diye şöyle dediği rivayet edilir: "Siz asker değilsiniz. Bir askerin zihninden ne geçtiğini bilemezsiniz. Ben muharebe alanlarında büyüdüm ve benim gibi bir adam bir milyon askerin hayatını kendine çok da dert etmez."[95] Metternich anılarında, "Napoléon tarafından kullanılan çok daha kötü ifadeleri burada kullanmaya cesaret edemiyorum" diyordu. Napoléon'un son cümlesi çokça eleştirilmiş, askerlerine değer vermediğine dair birincil bir kanıt olarak görülmüştür ancak burada bağlam çok önemlidir. Napoléon makul koşullar içeren bir barış antlaşması koparamaması durumunda savaşa büyük bir memnuniyetle devam edeceği izlenimini vererek umutsuzca Metternich'i ikna etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu cümle, dillendirildiği gibi kalpsizce sarf edilmiş bir alaycılık içermiyor, Napoléon'un göz korkutma amacını yansıtıyordu. Tabii bu cümle hiç sarf edilmemiş de olabilir.

Metternich'in barış antlaşmasında İlirya'nın Avusturya'ya devrinden çok daha fazlası vardı. Görünen o ki kurt müzakereci Napoléon'dan İtalya'nın yarısının ve İspanya'nın tamamının özgürleştirilmesini istiyor, Danzig de dâhil olmak üzere Tilsit'te Prusya'dan koparılan toprakların tamamının iadesini, Papa'nın Roma'ya geri gönderilmesini, Alman Konfederasyonu üzerindeki hamiliğinin kalkmasını, Fransız birliklerin Polonya ve Prusya'dan ayrılmasını, Hansa limanlarının bağımsızlığını ve Varşova Dukalığı'nın ilgasını talep ediyordu. Bu taleplerin sıralandığı sırada Napoléon çalışma odasının bitişiğindeki harita odasından öylesine yüksek bir bağırtı kopardı ki maiyeti bile sesi işitti. İmparator İlirya'nın umurunda olmadığını ancak geri kalan taleplerin karşılanmasının mümkün olmadığını belirtti.[96]

Napoléon maiyetine Fransa'yı savaş öncesi sınırlarına geri döndürecek "onursuz" bir barış imzalaması hâlinde halkın kendisini devireceğini defalarca söylemişti ki Metternich de tam olarak böyle bir barış talep ediyordu. Polis raporları Fransız halkının barışı şan ve şereften (*la Gloire*) daha fazla arzuladığını gösteriyorsa da Napoléon ulusal şan ve şerefin ulusal mülkiyet hakkı, düşük vergilendirme ve merkezî otoriteyle birlikte yönetimini destekleyen dört hayati sütundan biri olduğunu biliyordu. Metternich barış arzusunda samimi olabilirdi (Gerçi "Metternich" ve "samimiyet" sözcükleri çoğu zaman birlikte çok eğreti durmaktadır) ancak bunun için çok ağır bir bedel talep ettiği açıktı.

Napoléon ertesi gün Marie Louise'e "Metternich ile uzun ve yorucu bir görüşme yaptım" dedi. "Umarım birkaç gün içinde barış görüşmeleri başlar. Barış istiyorum ancak bu onurlu bir barış olmalı."[97] Avusturya aynı gün, Prusya ve Rusya ile gizlice ikinci bir Reichenbach Antlaşması imzaladı ve

Napoléon'un Prag'da barış şartlarını kabul etmemesi durumunda Fransa'ya karşı savaşacağı sözünü verdi. Bu elbette Prusya'nın ve o zamana kadar uzlaşmaya yanaşmamış olan Rusya'nın talep edeceği şartları ağırlaştıracaktı.

30 Haziran'da tekrar bir araya gelen Napoléon ve Metternich bu kez dört saat süren bir görüşmede ateşkesi 10 Ağustos'a kadar uzattılar. Görüşmede Napoléon 29 Temmuz'da başlayacak olan Prag Kongresi'nde Avusturya'nın arabuluculuğunu da kabul etti. İmparator daha sonra karısına "Metternich bana tam bir entrikacıymış gibi geliyor. Papa François'yı da çok kötü yönlendirdiği kanısındayım" dedi.[98] Napoléon, İmparator Franz'ın damadına savaş açmasını "gayritabii" addetse de kendisi 1800 yılında İspanya Kralı IV. Carlos'tan damadı Portekiz Kralı'na savaş açmasını talep etmişti. Başka deyişle bu düşüncesi çok da sağlam bir zemine oturmuyordu.

Wellington, 21 Haziran'da İspanya'nın kuzeyinde vuku bulun Vitoria Muharebesi'nde Joseph ve kurmay başkanı Mareşal Jourdan'a karşı ezici bir zafer kazanıp Joseph'in 8.000 askerin yanı sıra neredeyse tüm İspanyol kraliyet sanat koleksiyonunu yitirmesine yol açtı. 2 Temmuz'da Napoléon'a ulaşan bu haber yaklaşan kongrede kendisinin konumunu ciddi şekilde zayıflatacağa benziyordu. (Sanat koleksiyonuna ait ürünler bugün Londra'daki Apsley House'ta görülebilir. Jourdan'ın altın arılarla süslü kırmızı kadife kaplı mareşal asası ise Windsor Kalesi'ndeki Waterloo Galerisi'nin dışında sergilenmektedir.) Napoléon, Vitoria mağlubiyetinin "Joseph'in çok uyumasından" kaynaklandığını söyledi ki düpedüz saçmalıktı bu.[99] O dönemde Marie Louise'e yazdığı bir mektupta Joseph'in "asker olmadığını ve askerliğe dair hiçbir şey bilmediğini" söyledi. Peki, Marlborough'dan bu yana gelmiş geçmiş en büyük İngiliz komutana karşı 47.300 kişilik ordunun komutasını neden kardeşine verdi?[100] Bonaparte kardeşler arasındaki güven ve sevgi, İspanya'da yaşanan ve her birinin diğerini suçladığı felaketler yüzünden neredeyse tamamen erimişti. Napoléon, haberden beş gün sonra Marie Louise'e yazdığı mektupta, Joseph'in adacıkları, serası, kuşhanesi, iki parkı ve Avrupa'nın en güzel peyzajlı bahçelerinden bazılarıyla Oise'daki güzel Mortefontaine Şatosu'nda ikamet etmesinin daha iyi olacağını söyledi. Ardından, "Ancak bu gizli olmalı ve sanki orada değilmiş gibi davranmalısınız. Hükûmete müdahale etmesine ya da Paris'te entrikalar kurmasına izin vermeyeceğim" diye ekledi. İmparator, Pamplona ve San Sebastián'ı korumak umuduyla Joseph'in dağılmış ordusunun komutasını Soult'a verip, başlıca yardımcıları olarak çok yetkin generaller Honoré Reille, Bertrand Clauzel, Jean-Baptiste d'Erlon ve Honoré Gazan'ı görevlendirmesini emretti.

Rusya, Prusya ve İsveç genelkurmayları Prag Kongresi'nden bir sonuç alınamaması durumunda izlenecek stratejiyi koordine etmek üzere 12 Temmuz'da Trachenberg'de (bugün Polonya'nın Żmigród kenti) bir araya geldi.

Bu, liderlerin tarihten ders aldıklarını gösterdikleri nadir durumlardan biriydi. Napoléon'un çoğunlukla düşman orduları kanattan çevirip ardından merkezi cezalandırdığını tespit eden komutanlar, Avusturyalı General Joseph Radetzky'nin koalisyon kuvvetlerini üç orduya bölme, Saksonya'ya ilerleme, doğrudan Napoléon'la karşılaşmayıp astları tarafından komuta edilen daha zayıf kuvvetlere yönelme stratejisini kabul etti. Eğer bir koalisyon ordusu Napoléon'un taarruzuna uğrarsa diğer ikisi Napoléon'un kanadına ya da gerisine hücum edecekti. Amaç, Napoléon'u üç seçenek arasında seçim yapmaya zorlamaktı. İmparator ya savunmaya geçecek ya ulaştırma hatlarını açık tutmaya çalışacak ya da kuvvetlerini bölecekti.[101] Trachenberg stratejisi, Napoléon'un askerî dehasını dengelemek için özel olarak tasarlanmıştı ve gerçekten de muazzam bir etki yaratacak şekilde hayata geçirilecekti.

Prag Kongresi nihayet 29 Temmuz'da toplandı. Fransa'yı Caulaincourt ve Narbonne temsil ediyordu. Napoléon bu sırada Fain'e, "Rusya'nın avantajlı bir barışa hakkı var" dedi:

> Şehirlerinin harap olması, başkentini kaybetmesi ve iki yıl süren savaşla elde etti bu hakkı. Avusturya ise tam tersine hiçbir şeyi hak etmiyor. Mevcut durumda, Rusya için görkemli olabilecek bir barışa itirazım yok ancak Avusturya'nın ittifakımızı ihlal ederek işlediği suçun bedeli olarak Avrupa barışının meyvelerini toplayıp şeref payesine kavuşması bende gerçekten tiksinti uyandırıyor.[102]

Napoléon; Franz ve Metternich'i entrikalarla sarmalanmış kalleşlikleri için ödüllendirecek değildi. Casuslarından aldığı istihbarat raporları doğrultusunda 4 Ağustos günü mareşallerini uyardı: "Prag Kongresi'nden hiçbir şey çıkmayacak. Niyetleri bir sonuca ulaşmak değil. 10 Ağustos'ta ateşkesi bozmayı planlıyorlar."[103]

Metternich 7 Ağustos'ta Varşova Dukalığı'nın yeniden paylaşılmasını, Davout tarafından ateşkesten önce ele geçirilen Hamburg'un özgürlüğe kavuşturulmasını, Danzig ve Lübeck'in bağımsız şehirler hâline getirilmesini, Prusya'nın Elbe sınır olacak şekilde yeniden tesis edilmesini ve İlirya'nın Trieste de dâhil olmak üzere Avusturya'ya bırakılmasını talep etti.[104] Bu teklifin son 7 yıla sünger çekmek, koalisyon devletlerini zor durumda bırakmak ve yüz binlerce insanın hayatını boş yere feda etmiş olmak anlamına gelmesine rağmen, dönemin hemen her devlet adamı bu şartları kabul ederdi. Ancak Caesar ve İskender'in varisi olan Fransa İmparatoru, aşağılayıcı bir barış olarak gördüğü bu durumu kabul etmeye bir türlü razı olamıyordu.

XXVII
Leipzig

"Korku ve belirsizlik imparatorlukların çöküşünü hızlandırır. Bunlar, akıbeti karanlık bir savaşın getirdiği tehlike ve kayıplardan bin kat daha ölümcüldür."

–Napoléon, *Moniteur*'e verdiği bir beyanattan, Aralık 1804.

"İki ordu savaş düzenindeyse ve biri bir köprü üzerinden geri çekilmek zorundayken diğeri çemberin çevresine hâkimse, tüm avantaj ikinci ordudadır."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 25

Napoléon, 8 Ağustos 1813'te Dresden'den Davout'ya gönderdiği uyarı mektubunda "Düşmanın ayın 10'unda ateşkesi bozacağından ve savaşın 16 ya da 17'si gibi tekrar başlayacağından en ufak bir şüphem yok" dedi. İmparator, Avusturya'nın 120.000 askeri kendi üzerine, 30.000 kadarını Bavyera'ya, 50.000 mevcutlu bir başka kuvveti ise İtalya'da konuşlu Eugène'in üzerine göndereceğini öngörüyordu.[1] Ancak, "Bu durum koalisyon kuvvetlerini nicelik olarak ne kadar büyütürse büyütsün onlara karşı koyabilecekmişim gibi hissediyorum" diyordu. Napoléon'un doğum günü kutlamaları 10 Ağustos tarihine, yani olması gerekenden beş gün önceye çekildi. Bu, Napoléon'un Fransa İmparatoru olarak son resmî doğum günü kutlaması olacaktı. Sakson süvari albayı Baron Ernst von Odeleben'in hatıralarında belirttiği üzere 40.000 asker 2 saat boyunca teftiş edildi; selamlama atışı yapan topların gürlemeleri eşliğinde Dresden katedralinde *Te Deum* söylendi; İmparatorluk Muhafızları, Sakson Kraliyet Muhafızları'yla birlikte Elbe kıyısındaki ıhlamur ağaçlarının altında ziyafet çekti; mızıkacılar savaş marşları çaldı; tüm askerlere çift yevmiye ve çift et istihkakı dağıtıldı ve Saksonya Kralı'nın lütfuyla binlerce şişe şarap dağıtıldı. Napoléon'a gelince, "Göz alıcı maiyetiyle birlikte askerlerin önünden dörtnala geçerken yaşasın naraları göklere yükseldi." Şu anda "birlikte coşan" Fransız ve Sakson topçuların birkaç hafta içinde birbirlerini boğazlayacaklarını kim

bilebilirdi ki? Napoléon o akşam saat 20.00'de Saksonya Kralı'nın sarayında bir doğum günü ziyafeti verdi. Ortaklaşa tezahürat yapan askerler ise daha sonra köprünün her iki tarafından havai fişekler fırlattılar. Odeleben o anları şöyle tasvir ediyordu: "Masmavi bir gökyüzü, şehirdeki evlerin karanlık çatıları üzerinde uçuşurken birbirlerini geçip çok uzakları bile gün gibi aydınlatan havai fişeklere efsunlu bir hava katıyordu... Neden sonra sarayın üzerinde, gökyüzünde NB harfleri belirdi."[2] Daha sonra kalabalık dağılırken kıyıdaki bir balıkçının "acı çığlıkları" duyuldu. Balıkçı havai fişeklere çok yaklaşmış ve ölümcül bir yara almıştı. Odeleben, "Bu, şenlik kahramanının korkunç akıbetine yönelik bir alamet miydi?" diye soruyordu hatıratında.

Napoléon 1813'ün Ağustos ortalarına kadar 4 kolordu ve 12 tümenden müteşekkil 45.000 mevcutlu bir süvari kuvveti derledi.[3] Bu kuvvet ateşkesin başında var olan süvari birlikleriyle karşılaştırıldığında ziyadesiyle büyüktü ancak Napoléon'a karşı toplaşan ordulara karşı koyabilmek için yeterli olduğu söylenemezdi. Koalisyon kuvvetleri, Napoléon'un tahmininden bir günlük bir sapmayla 11 Ağustos'ta ateşkesi bozduklarını ve savaşın 17 Ağustos günü gece yarısından itibaren devam edeceğini ilan ettiler.* Avusturya ise 12 Ağustos'ta Fransa'ya savaş açtı. Metternich'in Avusturya'yı Fransa'yla olan ittifaktan koparması, ardından tarafsız kılması, daha sonra sözüm ona tarafsız bir aracı hâline getirmesi ve en nihayetinde ateşkesin bozulmasından bir gün sonra Altıncı Koalisyon'a dâhil etmesi bir "diplomasi şaheseri" olarak tanımlanmaktadır.[4] Napoléon ise tüm bunları basitçe ikiyüzlülük olarak görüyordu. "Prag Kongresi'nde hiçbir zaman gerçekten barış hedeflenmedi" dedi Württemberg Kralı'na. "Kongre, Avusturya'nın gerçek niyetini ilan etmesi için bir araçtı."[5] Daha sonra Ney ve Marmont'a yazdığı mektuplarda Görlitz ile Bautzen arasına konuşlanıp Avusturya ve Rusya'nın hamlesini bekleyeceğini söyledi. "Bana öyle geliyor ki ilk aşamada büyük bir muharebe yaşanmazsa mevcut seferden iyi bir sonuç çıkmayacak" diye noktaladı sözlerini artık bilindik hâle gelen çekincesiyle.[6]

Stratejik durum kritik görünüyordu ancak tümden umutsuz sayılmazdı. Daha önce de ifade ettiği gibi Napoléon, üç taraftan düşman ordularıyla çevrelense de Saksonya'daki iç hatlara hâkimdi. Schwarzenberg'in Avusturyalılardan, Ruslardan ve Prusyalılardan mürekkep 230.000 mevcutlu ***Bohemya Ordusu*** Kuzey Bohemya'dan ilerliyor; Blücher'in Prusyalılardan ve Ruslardan müteşekkil 85.000 mevcutlu ***Silezya Ordusu*** Yukarı Silezya'dan batıya doğru hareket ediyor; Bernadotte tarafından komuta edilen Prusyalı, Rus ve İsveçli askerlerden derleme 110.000 kişilik ordu ise Brandenburg'dan

* Napoléon bu kriz anında bile Théâtre-Français'ye mensup oyuncuların savaş başlamadan Paris'e güvenli bir şekilde ulaştıklarından emin oldu (Bausset, *Private Memoirs*, s. 395). 12 Ağustos'ta Matmazel George'a 20.000 frank bahşeden İmparator, bunu yalnızca ve yalnızca şarkı söylemesi karşılığında vermiş olmalıdır (Branda, ***Le prix de la gloire***, s. 57). –y.n.

güneye yürüyordu. 425.000 mevcutlu bu kuvvete henüz katılmamış birlikler de vardı. Napoléon ise buna karşılık Hamburg ve yukarı Oder hattına yayılmış 351.000 mevcutlu bir orduya komuta ediyordu.[7] Her ne kadar Almanya ve Polonya kentlerinde toplam 93.000 asker garnizon görevinde bulunsa ve Fransız ordugâhlarında 56.000 asker talim hâlinde olsa da bunlar muharebeye dâhil edilebilecek kuvvetler değildi. Napoléon, ordusunu merkeze yığmalı ve geçmişte sık sık yaptığı gibi her bir düşman ordusunu ayrı ayrı mağlup etmeliydi. Ancak bunun yerine çok ciddi bir hata yaparak ordusunu böldü. Böylece çok önemli iki askerî ilkesini bizzat ihlal etmiş oldu: "Kuvvetlerinizi bir arada tutun" ve "Birliklerinizi küçük parçalara bölüp hesapsızca harcamayın."[8]

Schwarzenberg'le kozlarını paylaşmak üzere 250.000 asker ayıran İmparator, şiddetli itirazlarına rağmen Oudinot'yu 66.000 askerin başında Berlin'i ele geçirmekle görevlendirdi. General Jean-Baptiste Girard'ı 9.000 askerle Oudinot'nun 128 km batısındaki Magdeburg'u savunmaya tayin ettikten sonra Davout'ya geride 10.000 asker bırakarak 25.000 askerle Oudinot'yu destekleme emri verdi. Napoléon tıpkı Moskova yönlü taarruzda olduğu gibi kendisine nicedir hizmet eden stratejiyi uygulamayı reddetti. Düşmanın ana kuvvetine odaklanıp onu imha etmeyi amaçlaması gerekirken Berlin'i ele geçirip Prusya'yı cezalandırmak gibi ikincil siyasi hedeflere öncelik verdi. Ayrıca Davout'yu Oudinot'nun ya da Oudinot'yu Davout'nun emrine de vermemişti. Böylelikle kuzey harekât alanında bir komuta birliği sağlanamadı.

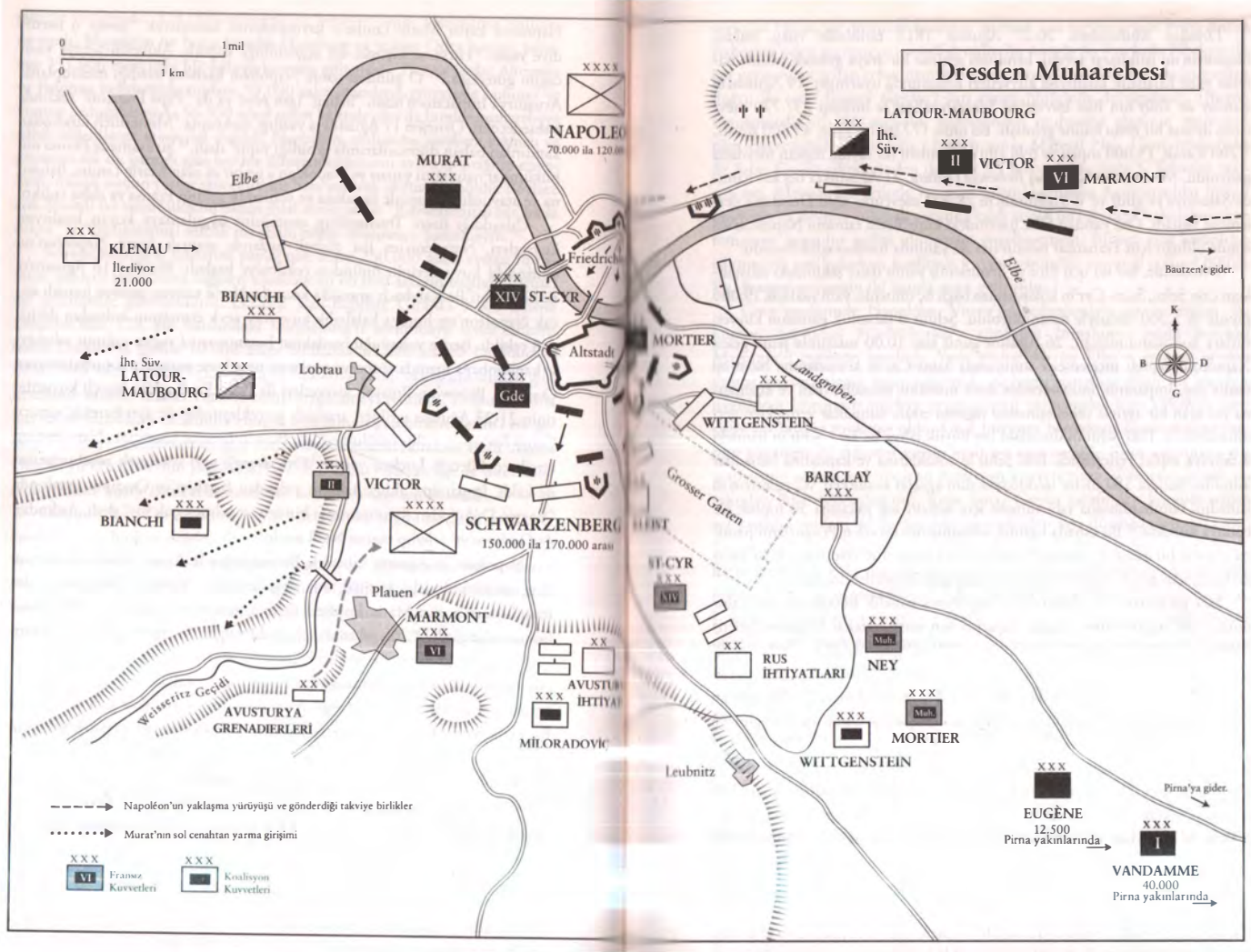
Oudinot Berlin'i ele geçirebilseydi bile 1806'daki gibi bir zaferin 1813'te kazanılması mümkün değildi. Öte yandan Schwarzenberg'in ordusu müşterek Fransız kuvvetleri tarafından ağır bir mağlubiyete uğratılsaydı, işte o zaman Bernadotte Berlin'i hiçbir şekilde savunamazdı. Napoléon, seferin Saksonya'da veya Kuzey Bohemya'da sonuçlanacağını bilmesine rağmen Bernadotte'un Elbe'yi geçmesini ve gerisine sarkmasını engellemek için Oudinot'nun emrine iskelet denebilecek bir kuvvet vermişti.[9] Kuzeybatı Almanya'da hiç var olmayan bir tehdidi bertaraf etmek için Davout'yu görevlendirmesi de keza bağımsız sevk ve idarede kendini kanıtlamış fevkalade bir mareşali âtıl bırakmaktan başka bir işe yaramamıştı.

Napoléon, 44. doğum gününe denk gelen 15 Ağustos'ta Silezya'ya gitmek üzere Dresden'den ayrıldı. Amacı, Breslau'yu (günümüzde Polonya'ya bağlı Wrocław kenti) zapt eden Blücher'e bir darbe indirmekti. Bautzen'de kendisine Murat da katıldı. Murat, Napoléon'un davasına beklenmedik şekilde yeniden katılınca mükâfat olarak eskiden olduğu gibi süvarilerin genel komutasına atanmıştı. O gün Napoléon Oudinot'ya Magdeburg'da konuşlu Girard'ın tümeninin mevcudunun 8.000 ila 9.000 seviyesinde olduğunu söyledi ki bu doğruydu. Ertesi gün Macdonald'a verdiği emirle bu birliğin mevcudunu 12.000'e yükseltti.[10]

Napoléon karısı Marie Louise'e kayınpederini kastederek "Savaşı o istedi" diye yazdı. "Hırsa ve ölçüsüz bir açgözlülüğe kapıldı. Akıbetin nereye varacağını göreceğiz."[11] O günden sonra Napoléon karısına yazdığı mektuplarda Avusturya İmparatoru'ndan "baban" (*ton père*) ya da "Papa François" şeklinde bahsedecekti. Örneğin 17 Ağustos'ta yazdığı mektupta "Metternich tarafından kandırılan baban düşmanlarımla iş birliği yaptı" dedi.[12] Şu aşamada Fransa'nın hükümdar naipliğini yapan ve Napoléon'a iyi bir eş olan Marie Louise, babasına ve atayurduna nispetle kocasına ve sonradan geldiği Fransa'ya daha sadıktı.

Uzlaşıldığı üzere Trachenberg stratejisini uygulamaya koyan koalisyon kuvvetleri, Napoléon'un üst rütbeli astlarını aramak üzere Napoléon'un emrindeki kuvvetlerinin önünden çekilmeye başladı. Blücher 16 Ağustos'ta Bober Nehri ile Katzbach arasında konuşlu Ney'e taarruz etmeye hazırdı ancak Napoléon'un buraya kalabalık kuvvetler sevk etmesinin ardından derhâl geri çekildi. Berlin yolculuğu bardaktan boşanırcasına yağan yağmur sebebiyle kaplumbağa hızında süren ve toplarını neredeyse yerinden kıpırdatamayan Oudinot, Bülow'un Prusyalı kuvvetleri ile Kont Stedingk'in İsveçli kuvvetlerinin 21-23 Ağustos tarihleri arasında gerçekleştirdiği üç ayrı harekât sonucu Gross-Beeren'de ezilip mağlup edildi. Bunun üzerine Oudinot, Napoléon'un tercih edebileceği Luckau yerine Wittenberg'e geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. İmparator, aldığı haberin ardından Berthier'ye Oudinot gıyabında "Reggio Dükü'nden daha mankafa birine rast gelmek çok zor" dedi. Ardından da Oudinot'yu azledip yerine Ney'i atadı.[13]

Napoléon 20 Ağustos itibariyle Bohemya'daydı. Amacı Schwarzenberg'in Prag istikametindeki yürüyüşünü engellemekti. "General Neipperg'i defettim" dedi o gün Marie Louise'e yazdığı mektupta. "Ruslar ve Prusyalılar Bohemya'ya girdi."[14] (Bir yıl sonra tek gözlü atılgan Avusturyalı General Adam von Neipperg korkunç bir intikam alacaktı.) *Bohemya Ordusu*'nun Dresden'e büyük bir taarruz başlattığını öğrenen Napoléon, Macdonald'ı Blücher'i gözlemesi için geride bırakıp 22 Ağustos'ta ordusunu Dresden'e geri döndürdü. Bu manevrayı idare ettiği süreçte Saint-Cyr'e bir mektup yazan İmparator, "Şayet düşman Dresden'e büyük bir harekât düzenleyecekse bunu sevinçli bir haber addederim" dedi. "Bu durum beni birkaç gün içinde olumlu sonuçlar doğuracak büyük bir muharebeye girmeye sevk eder."[15] Aynı gün başmabeyincisi Montesquiou Kontu'na da bir mektup yazan İmparator, Paris'teki doğum günü kutlamalarının yetersizliğinden memnuniyetsizlik duyduğunu dile getirdi. "15 Ağustos organizasyonunun bu denli kötü idare edildiğini ve İmparatoriçe'nin uzun müddet kötü müziğe maruz kaldığını öğrenmekten hicap duydum. Halkın havai fişek gösterilerini izlemek için iki saat bekletilmesini de keza olumsuz karşıladım."[16]

Dresden Muharebesi
0
1 mil
0
1 km
Elbe
MURAT
XXX
KLENAU
İlerliyor
21.000
BIANCHI
XXX
İht. Süv.
LATOUR-
MAUBOURG
Lobtau
NAPOLEO
70.000 ila 120.00
Friedrich
XIV ST-CYR
Altstadt
Gde
VICTOR
II
SCHWARZENBERG
150.000 ila 170.000 arası
BIANCHI
Plauen
MARMONT
VI
Weisseritz Geçidi
AVUSTURYA
GRENADIERLERİ
MİLORADOVİC
LATOUR-MAUBOURG
İht.
Süv.
II VICTOR
VI MARMONT
Bautzen'e gider.
Elbe
MORTIER
Landgraben
WITTGENSTEIN
Grosser Garten
BARCLAY
ST-CYR
XIV
RUS
İHTİYATLARI
NEY
Muh.
MORTIER
Muh.
WITTGENSTEIN
Leubnitz
EUGÈNE
12.500
Pirna yakınlarında
I
VANDAMME
40.000
Pirna yakınlarında
Pirna'ya gider.
K
B
D
G
Napoléon'un yaklaşma yürüyüşü ve gönderdiği takviye birlikler
Murat'nın sol cenahtan yarma girişimi
VI Fransız Kuvvetleri
Koalisyon Kuvvetleri

Dresden Muharebesi 26-27 Ağustos 1813 tarihinde vuku buldu. Napoléon'un istihbarat servisi, kendisini şehirde bir araya gelecek şekilde hareket eden kalabalık koalisyon kuvvetleri konusunda uyarmıştı. 19 Ağustos'ta Barclay de Tolly'nin Rus kuvvetleri Schwarzenberg'le birleşip 237.770 mevcutlu devasa bir ordu hâline gelmişti. Bu ordu 172.000 piyade, 43.500 süvari, 7.200 Kazak, 15.000 topçu ve 698 gibi olağanüstü bir sayıda toptan meydana geliyordu. Mevcudunu arttırmış *Bohemya Ordusu*, 21 Ağustos'ta beş kol hâlinde Saksonya'ya girdi ve Wittgenstein'ın 28.000 mevcutlu kolu Dresden'e ilerlemeye başladı. Öte yandan Elbe üzerindeki köprülerin tamamı Napoléon'un elinde olduğu için Fransızlar nehrin her iki yanında hareket edebiliyordu.

Dresden'de, her iki ucu Elbe'ye demirlemiş yarım daire şeklindeki müstahkem Eski Şehir, Saint-Cyr'in kolordusuna bağlı üç tümenle, yani yaklaşık 19.000 piyade ve 5.300 süvariyle savunuluyordu. Şehrin 8 taburluk garnizon kuvveti surlara konuşlandırılmıştı. 26 Ağustos günü saat 10.00 sularında şehre gelen Napoléon, yaptığı incelemeler sonucunda Saint-Cyr'in konuşlanma biçimini tasdik etti. İmparator, muharebeden önce midesine musallat olan ve kusmasına yol açan bir ağrıyla cebelleşmesine rağmen etrafa talimatlar vermekten geri durmuyordu. Eski Şehir'in dışındaki beş büyük tabya ile Yeni Şehir'in içindeki 8 tabyaya toplar yerleştirildi. Eski Şehir'in sokaklarına ve kapılarına barikatlar kuruldu. Surlara 550 metre uzaklıktaki tüm ağaçlar kesilirken Wittgenstein'ın kanadını bombardımana tabi tutmak için nehrin sağ yakasına 30 topluk bir batarya kuruldu.[17] Bu esnada hazırlık safhasına devam eden Fransızların namına olumlu bir gelişme yaşandı. General von Klenau'nun Avusturya kolu yavaş ilerlediği için genel taarruz ancak ertesi gün gerçekleştirilebilecekti.

Her ne kadar Çar Aleksandr, (Napoléon'a yönelik büyük taarruza şahit olmak için İngiltere'deki sürgün hayatına son verip harekât bölgesine gelen) General Jean Moreau ve (Ney'in kurmay başkanlığını yaparken ateşkes esnasında Rusların safına geçen) General Henri de Jomini Napoléon'un mevziinin taarruz edilemeyecek kadar güçlü olduğunu düşünse de Prusya Kralı Friedrich Wilhelm taarruz etmemenin askerlerin maneviyatına darbe indireceğini ve koalisyon kuvvetlerinin hamle yapması gerektiğini öne sürdü. Her iki taraf da 09.00 itibariyle çarpışmaya hazır olsa da öğleden sonraya kadar silahlar sessizliğini korudu. Çarpışmalar Napoléon'un Saint-Cyr'e surların dışındaki fabrikayı yeniden ele geçirmesini emretmesinden sonra başladı. Bu küçük çaplı ilerleyiş koalisyon komutanları tarafından hatalı bir şekilde muharebenin başladığına yoruldu ve böylece Dresden Muharebesi kazara başlamış oldu.

Genç Muhafızlar Rus taarruzunu göğüslerken Wittgenstein saat 16.00'da ağır topçu ateşi altında harekete geçti. 5 *Jäger* (seçkin avcı piyadesi) ve bir hüssar alayı, piyade ve topçu desteğiyle, surların dışında bulunan ve dört başı mamur barok tarzı bir bahçe olan *Grosser Garten*'a hücum etti. Bahçeyi inatla

savunan Fransızlar düşmanı kanattan vurmak için bir bataryayı Prinz Anton Bahçeleri'nden geçirmeye muvaffak oldu. Bu esnada iki Rus kolu Elbe'nin diğer yakasından açılan cehennemî bir topçu ateşine hedef oldu. Günün sonuna doğru iki taraf *Grosser Garden*'ı yarı yarıya bölüşmüş durumdaydı. (Bugün Frauenkirche'nin 91 metrelik kubbesinden muharebe alanının manzarası tüm çarpıcılığıyla görülebilir.) Neden sonra Mareşal Ney, Genç Muhafızlar ile Saint-Cyr'in askerlerinden derleme bir kuvvetin başında 5. Tabya'ya taarruz etti. Mevcut kuvvetlerle taarruzu göğüsleyemeyen Avusturyalılar ihtiyat kuvvetlerini devreye sokmak zorunda kaldı ancak bu bile bir Hesse taburunun tamamen kuşatılıp teslim alınmasını engelleyemedi. Birinci gün karanlığın çökmesiyle son bulurken koalisyon kuvvetlerinin ölü ve yaralı sayısı 4.000'di. Bu, Fransız zayiatının iki katına denk geliyordu.

Gece saatlerinde Napoléon, Victor'un kolordusuyla takviye edildi. Bu kuvveti doğrudan Friedrichstadt'a gönderen İmparator, orada bulunan Marmont'u merkeze kaydırdı. Yaşlı Muhafızlar ise Elbe'yi geçerek merkez ihtiyat kuvveti olarak konuşlandırıldı. Kolordu sistemini etkili bir biçimde uygulayan İmparator böylece ertesi günkü çarpışmalar için 155.000 mevcutlu bir kuvvet toplamış oldu. Gece boyunca bardaktan boşanırcasına yağmur yağarken 27 Ağustos sabahı kesif bir sisle başladı. Sisin dağılmaya yüz tutmasının ardından Napoléon koalisyon kuvvetlerinin Weisseritz geçidi tarafından ikiye bölündüğünü, Kont Ignaz Gyulai tarafından komuta edilen sol kanadın sağdaki ve merkezdeki kuvvetlerden ayrı düştüğünü tespit etti.[18] İmparator bunun üzerine saat 07.00 sularında eldeki neredeyse tüm süvariler ve iki piyade kolordusuyla devasa bir taarruz gerçekleştirmeye karar verdi. Omuzlarında altın işlemeli bir pelerin ve başlığında bir tüy bulunan Murat, I. Süvari Kolordusu'na bağlı 68 taburu ve 30 topu Gyulai'nin kolordusuna taarruz etmek üzere hazır etti. Taarruz Victor'un kolordusuna bağlı 36 tabur ve 68 topla desteklenecekti.

Klenau nihayet *Bohemya Ordusu*'na katılmış olsa da Avusturyalılar saat 10.00 itibariyle çok ağır bir baskı altındaydı. Zira Victor'un kolordusu ve General Étienne de Bordessoule'ün ağır süvarileri düşmanı kanattan çevirmeyi başarmıştı. Saat 11.00'i vurduğunda genel taarruz emri veren Murat, "Yaşasın İmparator!" diye gürleyip bizzat ileri atıldı. Lobtau civarındaki Avusturya piyadesi, kuvvetli bir topçu desteğinin, sokaklardaki barikatların ve evlere açtıkları muskat siperlerinin yardımıyla direniş sergilemesini bildi. Ancak avcı birlikleri geri itildi ve yer yer dağılan sislerin arasından Murat komutasında taarruza kalkmış devasa piyade kolları görüldü. Yoğun topçu ateşi altında ilerleyen Fransız piyadesi köylerin arasındaki boşluklardan akıp topları geride bıraktı. Ancak daha sonra dönüp topçuların hakkından geldiler. Avusturyalılar karşı-taarruzlarda bulunsa da ricat hatları acımasızca ele geçirilmişti.

Avusturyalı ve Prusyalılar saat 04.00 itibariyle merkezde çarpışmaları sürdürmeye hazırdı. Ancak Napoléon'un da planı vardı. Marmont düşmanı merkezde olduğu yere çivileyecek, kanatlardaki kuvvetler de bu esnada düşmanı bozguna uğratacaktı. Saat 08.00'e gelindiğinde Saint-Cyr, Strehlen tepelerindeki Prusyalı 12'nci Tugay'a taarruz edip bu birliği Leubnitz'e kadar geri iterken, Prusya birliği bu noktada Rus 5'inci Tümen'i tarafından takviye edildi. Bu inatçı vuruşma büyük oranda süngülerle icra edilmişti. Zira şiddetli yağmur, muskatların falya tavalarını koruyucu siperliklerine rağmen sırılsıklam etmişti.

Napoléon saat 10.00'a kadar Strehlen tepelerinde büyük bir batarya topladı. Bu noktadan muharebe alanının merkezine hâkim olabilecekti. Bu esnada Saint-Cyr'in yeniden derlenip toparlanmak için taarruzu durdurmasını fırsat bilen Avusturya piyadesi karşı taarruza kalktı. Bunun üzerine Fransız komutan derhâl ileri atılmaya çalıştıysa da koalisyon kuvvetlerinin *cevval* topçuları kendisini geri püskürttü. Güneş en tepeye ulaştığında Saint-Cyr'in yanına giden İmparator, Fransız komutana baskıyı devam ettirme emri verdikten sonra Genç Muhafızlar'ı Leubnitz köyünü Silezya piyadelerinden söküp almakla görevlendirdi. Saat 13.00'ü vururken Napoléon, koalisyon merkez-sağının tam karşısındaydı. Çetin mi çetin bir topçu düellosunun ortasında kalan İmparator atlı topçu birliklerinden bazılarına bizzat komuta edip Avusturya toplarının büyük kısmını susturdu. Bu vuruşmalar esnasında Moreau, bir top güllesinin isabet etmesi sonucu iki bacağını birden yitirdi. Vakit akşamüzerine geldiğinde ise Prusya süvarisi sağ kanada yönelmiş, Saint-Cyr'in baskısı yavaş yavaş sonuç vermeye başlamıştı.

Ney, saat 07.30 sularında Napolélon'un sol kanadından taarruza kalkmıştı. Prusyalıların *Gross Garten*'den püskürtülmesinin ardından Fransız mareşal ileri sürdüğü birliklerinin bir kısmını bu bahçe sayesinde perdeledi. Napoléon bölgeye 11.00 sularında yetişti ve büyük bir coşkuyla taarruza kalkan ancak zaman zaman Prusya ve Rus süvarileri tarafından tacize uğrayan avcı birliklerini cezbeye getirdi. Barclay de Tolly, elinde en az 64 Rus ve 20 Prusya süvari taburu olmasına rağmen bunları muharebeye sürmüyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurda süngü ve kılıçların kullanıldığı, akıbetin topçular tarafından belirleneceği bir muharebeydi bu. Schwarzenberg büyük bir karşı taarruz tertiplemek istedi ancak elindeki tüm birlikler tam da Napoléon'un arzu ettiği gibi hâlihazırda yoğun bir çarpışma içindeydi.

Napoléon saat 14.00 sularında yeniden merkeze gelip Rachnitz yakınlarında 12-librelik 32 toptan müteşekkil bir batarya kurarak koalisyon kuvvetlerinin merkezini parçalamaya girişti. Schwarzenberg ise saat 17.30 sularında Vandamme'ın Pirna'dan Elbe'yi geçtiğini ve gerisine sarkmak üzere olduğunu öğrendi. Çarpışmadan tamamen çekilmekten başka bir şansı yoktu artık. (Vandamme, Napoléon'un her orduda bulunması gerektiğini söylediği gözü kara ve atılgan bir savaşçıydı. Ancak İmparator orduda ondan bir tane daha olması

durumunda ikisinden birini vurmak zorunda kalacağını eklemeden de geçmemişti.[19]) Saat 18.00'e gelindiğinde Fransız ilerlemesi koalisyon kuvvetlerinin sabah saatlerinde bulunduğu noktada durdu. İki taraf da yaklaşık 10.000 asker kaybetmiş ancak Murat'nın sağ kanattaki başarılı taarruzu 13.000 Avusturyalı asker ile 40 topun ele geçirilmesini sağlamıştı.[20] Napoléon, Schwarzenberg'in muharebede yaşamını yitirdiğini duyduğunda "Schwarzenberg laneti nihayet kalktı!" diye haykırdı coşkuyla. İmparator, Avusturyalı komutanın ölümüyle 1810'da, düğününde çıkan yangının getirdiği uğursuzluğun gideceğini umuyordu. Sonraları, "Durumdan memnuniyet duydum ancak beni memnun eden zavallı adamın ölümü değil, yüreğimin üzerine çöken ağırlığın kalkmasıydı" diyecekti.[21] Ancak sonradan ölen komutanın Schwarzenberg değil de Moreau olduğunu öğrenecek ve derin bir hayal kırıklığına uğrayacaktı. Moreau, aldığı yaralar sonucu ölmeden önce 2 Eylül'de karısına bir mektup yazıp "Bu maskara Bonaparte her daim şanslı olmuştur zaten" demişti. "Yazımın kusuruna bakma. Seni seviyor ve tüm kalbimle kucaklıyorum."[22] Firari generalin ölmek üzereyken yazısından dolayı özür dilemesi çok cesurcaydı ancak Napoléon'un her daim şanslı olduğunu söylemesi hatalı bir tespitti.

Napoléon, Marie Louise'e yazdığı mektupta "Dresden'de üç hükümdar tarafından bizzat komuta edilen Avusturya, Rusya ve Prusya ordularına karşı büyük bir zafer kazandım" dedi. "Şu anda peşlerindeyim."[23] Ancak ertesi gün hatasını düzeltip "Papa François muharebeye iştirak etmemekle iyi etti" dedi. Ardından da Aleksandr ile Friedrich Wilhelm'in "iyi savaştığını ancak apar topar çekilmek zorunda kaldıklarını" belirtti. Mektubun devamında "Papa François'nın askerleri hiç bu kadar kötü savaşmamıştı" diyen Napoléon, Avusturyalılara fazla yüklenmişti. "Her noktada acınası şekilde savaştılar. Nitekim 25.000 esire ek olarak 30 sancak ve çok sayıda top ele geçirdim."[24] Ancak durum söylenenin tam tersiydi. Koalisyon hükümdarları ve generalleri askerleri stratejik ve taktik açıdan kötü mevzilendirip eş güdümden yoksun bırakmıştı. 2 günlük muharebenin büyük bir bozgunla sonuçlanmamasını sağlayan, inatçı ve cesur askerlerdi.

Sicim gibi yağan yağmurun altında muharebe alanını dolaşması zaten soğuk algınlığından muzdarip olan Napoléon'un durumunu daha da ağırlaştırdı. Muharebeden sonra kusan ve ishal olan İmparator, gedikli bir askerin "Gidip üzerinizi değiştirmelisiniz" diye seslenmesinin ardından Dresden'e dönüp sıcak bir banyo yapmaya razı oldu.[25] Saat 19.00'da Cambacérès'e gönderdiği mektupta "Çok bitkinim ve uzun uzun yazacak durumda değilim" dedi. "Mektubu benim yerime Maret yazıyor. Burada durumlar iyi."[26] Ancak İmparator'un uzun süre hasta kalma lüksü yoktu. Zira bir hafta önce üst rütbeli komutanlarına yazdığı genel notta "Benim merkezinde olmadığım herhangi

bir plan kabul edilemez" demişti. "Benim uzaklarda olmamı gerektirecek herhangi bir plan, sıradan bir savaşın kapılarını aralar ki düşman süvarisinin sayı üstünlüğü ve hatta düşmanın komuta üstünlüğü işleri tümden mahveder."[27] Napoléon bu sözleriyle mareşallerinin kendilerinden %70 daha kalabalık bir düşmana karşı muharebe kazandıracak hamleleri yapmasının beklenemeyeceğini açıkça kabul ediyordu. Aslına bakılırsa Napoléon'a göre mareşallerinin çoğu bağımsız komuta yeteneğinden yoksundu.

Napoléon'un bu kanaatinin ne denli doğru olduğu 26 Ağustos günü ortaya çıktı. Dresden Muharebesi'nin ilk gününe denk gelen bu tarihte, Fransız ve Ren Konfederasyonu askerlerinden derleme 67.000 mevcutlu bir kuvvete komuta eden Mareşal Macdonald, Katzbach Nehri'nin geçtiği Prusya Silezya'sında Blücher'in *Silezya Ordusu* tarafından ezildi.[28] Napoléon St Helena'daki günlerinde bu görüşünü şöyle yineleyecekti: "Macdonald ve diğerleri, nerede olmaları gerektiğini bildiklerinde ve benim komutam altında iyi askerlerdir. Ancak aksi durumda aynı şeyi söyleyemeyiz."[29] 27 Ağustos'a gelindiğinde General Girard'ın Hagelberg'deki kolordusu da benzer şekilde, kargılarını muskatlarla yakın zamanda değiştiren Prusyalı milis kuvvetleri ile bir miktar Kazak tarafından çok ağır bir mağlubiyete uğratıldı. Girard'ın perişan durumdaki kılıç artıkları Magdeburg'a zor yetişti. 29 Ağustos'ta General Jacques Puthod'nun 3.000 mevcutlu 17'nci Tümen'i de Plagwitz'deki Bober Nehri'nin taşması sonucu kapana kısıldı ve tüm mühimmatını harcadıktan sonra toplu olarak teslim oldu. Bu birliğin kaybettiği 3 kartaldan biri muharebeden sonra nehrin derinliklerinde bulunacaktı.[30]

Schwarzenberg'in Bohemya'ya ricatını geciktirmek isteyen Napoléon, Vandamme'a Peterswalde'den (günümüzde Polonya'nın Piotraszewo kenti) ayrılıp 37.000 mevcutlu bir kuvvetle "Bohemya'ya girmesini ve Württemberg Prensi'ni püskürtmesini" emretti. Amaç, düşmanın Tetschen, Aussig ve Töplitz'e (günümüzde Çekya'nın Děčín, Ústi ve Teplice kentleri) uzanan ulaştırma hatlarını kesmekti. Ancak Barclay, Prusyalı General Kleist ve Constantine birlikte yaklaşık 70.000 mevcutlu bir kuvvete sahiptiler ki Fransız komutan cesurca savaşıp düşmana ağır zayiat verdirse de 30 Ağustos'ta Kulm mezrası (günümüzde Çekya'nın Chlumec kasabası) yakınlarında 10.000 askeriyle birlikte teslim olmak zorunda kaldı. Vandamme Avusturya öncü kuvvetlerini cesurca durdurmuşken Napoléon Töplitz'teki artçı kuvvetleri yakalamak üzere Saint-Cyr, Murat ve Marmont'u göndermiş ancak Vandamme'ın esir düşmesini engelleyememişti. Hastaydı ve odasından çıkacak durumda bile değildi. 29 Ağustos'un öğleden sonrası Pirna'ya ancak ulaşabildi.[31] Jean-Baptiste Corbineau ertesi gün felaket haberiyle çıkageldiğinde İmparator kendisine şöyle dedi: "Savaş işte böyledir. Sabah ateşi harlanır, akşama diner. Zaferle başarısızlık arasında bir adım vardır."[32]

Ağustos sonuna gelindiğinde Napoléon'un Dresden Muharebesi'ni kazanarak elde ettiği tüm avantaj, astlarının mağlubiyetleri sonucu buhar olup uçmuştu. Ancak kötü haberlerin sonu henüz gelmiş değildi. Oudinot'nun Bernadotte tarafından mağlup edilmesinin ardından durumu kurtarmak üzere Berlin taarruzunu devam ettirmekle görevlendirilen Ney, 6 Eylül'de Brandenburg'da vuku bulan Dennewitz Muharebesi'nde General von Bülow tarafından Oudinot'yla birlikte mağlup edildi. Akabinde Bavyera'nın tarafsızlığını ilan etmesi, diğer Alman devletlerinin kendi konumlarını sorgulamalarına yol açtı. Özellikle de eylül sonunda koalisyon kuvvetlerinin Ren Konfederasyonu'nu ilga ettiklerini ilan etmelerinin ardından...

Napoléon Eylül ayının büyük kısmını Dresden'de, fazlaca yaklaşan koalisyon kuvvetleriyle savaşabilmek için hamleler yaparak geçirdi ancak sefer kazandıracak türden bir muharebeye girmeyi başaramadı. Zira koalisyon kuvvetleri Napoléon'un astlarına odaklanmayı sürdürüyor ve Napoléon'la büyük bir çarpışmaya girmekten kararlılıkla uzak duruyorlardı. Bunlar Napoléon için can sıkıcı haftalardı. Bazı zamanlar sabırsızlığını ve keyifsizliğini saklayamıyordu. General Samuel-François l'Héritier de Chézelles'in V. Süvari Kolordusu'na mensup 2.000 atlısının Dresden ve Torgau arasında 600 Kazak'ın taarruzuna uğradığını öğrenince Berthier'ye yazdığı mektupta Chézelles'in askerlerinin "kılıçları ve piştovları olmasa ve yalnızca süpürge sapıyla savaşmak zorunda kalsalardı bile" çok daha atılgan olmaları gerektiğini söyledi.[33]

Bu türden çarpışmalar ordunun maneviyatına hiç iyi gelmiyordu. Nitekim 27 Eylül'de bir Sakson taburunun askerleri toplu olarak Wagram Muharebesi'nde emrinde savaştıkları Bernadotte'un saflarına katıldı. Paris'te ise Marie Louise, 280.000 askerin silahaltına alınmasını öngören bir senato kararnamesi çıkarılmasını talep etmişti. Bunlardan en az 160.000 kadarı 1815 devrelerinden olacaktı. 1814 devreleri ise çoktan orduya çağırılmıştı bile. Ne var ki Fransa'nın büyük bölgelerinde daha fazla kişinin silahaltına alınmasına yönelik giderek büyüyen bir muhalefet söz konusuydu.

Seferde görev yapan tümen komutanlarından General Thiébault 1813 gü-abetli bir şekilde şöyle tasvir ediyordu:

> Bu devasa mücadelenin alanı korkunç derecede genişlemişti. Harekât alanı artık birkaç saatte ya da en fazla birkaç günde akıllıca icra edilmiş gizli ve ani bir manevranın sağlayacağı avantajla üstün gelmeye imkân tanımıyordu. Napoléon... Marengo ya da Jena'da yaptığı gibi düşmanı kanattan çeviremedi. Keza Wagram'da yaptığı gibi düşmanın bir kanadını parçalayarak bir orduyu saf dışı da bırakamadı. 160.000 mevcutlu orduyla kuzeyi tutan Bernadotte, 160.000 mevcutlu başka bir orduyla doğuda konuşlu Blücher ve 190.000 kişilik ordusuyla güneyde bulunan

> Schwarzenberg hem tehdit edici bir cephe hattı oluşturuyor hem de öngörülemez hızlı bir manevraya alan bırakmıyordu. Böylece tek muharebeyle sefer kazanma şöhretine sahip Napoléon'u bu imkândan yoksun bırakıyorlardı. İmparator ordusuyla düşman arasındaki mesafe yüzünden mahvolmuştu. Öte yandan İmparator o zamana kadar hiçbir zaman tek seferde birden fazla orduyla savaşmak zorunda kalmamıştı. Şimdi ise karşısında üç ordu vardı ve kanadını diğer iki orduya açık etmeksizin ordulardan birine taarruz etmesi mümkün değildi.[34]

Ekim başlarına gelindiğinde koalisyon kuvvetleri Fransız ulaştırma hatlarının ardında rahatça dolaşabilir hâle gelmişti. O yüzden Napoléon birkaç gün boyunca ne mektup gönderebildi ne de gönderilen bir mektuba ulaşabildi. 6 Ekim'de Bavyera'nın Napoléon'a savaş ilan etmesi ise işleri büsbütün zora soktu. Ancak İmparator filozofça bir edayla, "Bavyera üzerimize ciddi bir hamle yapmayacaktır" dedi Fain'e. "Zira Avusturya'nın mutlak zaferi ve Fransa'nın felakete uğraması ona çok daha fazlasını kaybettirir. Bavyera bilmektedir ki Avusturya onun tabii düşmanı, Fransa ise ihtiyaç duyduğu müttefikidir."[35] Ertesi gün Wellington, Bidasoa Nehri'ni aşıp İspanya'dan Fransa'ya adım attı. Böylece Toulon'u 20 yıl önce terk eden Amiral Hood'dan beri ilk defa bir düşman ordusu Fransa topraklarına ayak bastı. Bu sırada Blücher'in 64.000 mevcutlu ordusu Elbe'yi aşarken 200.000 mevcutlu *Bohemya Ordusu* da Leipzig'e doğru ilerliyordu. Bunun üzerine İmparator, Saint-Cyr'i Dresden'de bırakıp 120.000 kişilik bir kuvvetle derhâl kuzeye yöneldi. Amacı Blücher'i yeniden Elbe Nehri'nin ötesine püskürttükten sonra geri dönüp Schwarzenberg'le muharebeye girişmekti. Elbette tüm bu süreçte Berlin'i tehdit etmeyi de sürdürecekti.

Ekim ayının 10'una gelindiğinde Schwarzenberg, Blücher ve Bernadotte tarafından komuta edilen ve toplamda 325.000 mevcuda ulaşan koalisyon kuvvetleri Leipzig'de buluşmak üzere harekete geçti. Üçlü, Napoléon'un burada bulunan çok daha küçük ordusunu tuzağa düşürmeyi hedefliyordu. Napoléon, Bavyera ordusunun Avusturya kuvvetlerine katıldığını ve şu aşamada Ren kanadını tehdit ettiğini öğrendiği 13 Ekim günü saat 05.00 sularında Ney'e bir mektup yazıp "Leipzig'de kaçınılmaz olarak büyük bir muharebe vuku bulacak" dedi.[36] İmparator, koalisyon kuvvetlerine nazaran sayıca daha küçük bir orduya komuta etmesine karşın (200.000'in biraz üzerinde bir kuvvet toplayabilmişti) Britanyalı gazeteci Frederic Shoberl tarafından o yıl "Almanya'nın kuşkusuz ilk ticaret şehri ve Kıta'nın en büyük borsası" olarak anılan şehri savunmaya karar verdi.[37] İmparator askerlerini bu kez üçer değil de ikişer saf hâlinde konuşlandırdı. Zira Dr. Larrey Napoléon'un şüphelerinin aksine kafa yaralanmalarının çoğunun askerlerin kendilerini yaralaması sonucunda değil de arka saflardaki askerlerin muskatlarını ön sırada diz çöken

askerlerin kafalarına çok yakın doldurup boşaltması sonucunda gerçekleştiğini söylemişti. "Bu yeni dizilişin bir avantajı da düşmanın ordumuzu üçte bir oranında daha kalabalık görmesini sağlayacak olmasıdır" dedi Napoléon.[38]

Napoléon, İmparatorluk Muhafızları'nın Düben'den (günümüzde Coswig) geldiği 14 Ekim gecesini Leipzig'in doğu banliyölerinden Reudnitz'te, M. Wester'ın evinde geçirdi. Her zamanki gibi *maréchal de logis**, yerleştikleri odaların kapılarına generallerin isimlerini yazdıktan sonra Napoléon'un odasında bir ateş yakıldı. Zira "Majesteleri sıcağı ziyadesiyle severdi."[39] İmparator daha sonra Wester'ın başkâtibiyle sohbete başladı:

NAPOLÉON: "Efendin necidir?"

BAŞKÂTİP: "İş adamıdır Ekselansları."

NAPOLÉON: "Hangi sektörde, peki?"

BAŞKÂTİP: "Kendisi bankerdir."

NAPOLÉON: (gülerek) "Öyle mi! O hâlde efendin bir erik eder."

BAŞKÂTİP: "Yüksek müsaadelerinizle belirtmek isterim ki kendisinin değeri bir erik değildir, Ekselansları."

NAPOLÉON: "O zaman belki de iki eriktir?"

Napoléon ve başkâtip daha sonra tahvillerden, faiz oranlarından, kâtip maaşlarından, iş dünyasının mevcut karamsar durumundan ve hane sahibinin ailesinden konuştu. Albay von Odeleben, "İmparator, tüm sohbet boyunca espri konusunda tam havasındaydı" diye hatırlıyordu o anları. "Sık sık gülümserken çok miktarda enfiye çekti."[40] Oradan ayrılırken konaklama bedeli olarak 200 frank ödedi ki bu, emir subaylarından birinin de belirttiği üzere "kesinlikle alışılmış bir durum değildi."

Ertesi gün Schwarzenberg'in 200.000 mevcutlu ordusu güneyde Murat'yla sıcak temas sağlayıp tüm günü devriye ve müsademelerle geçirirken Blücher, Saale ve White Elster nehirleri boyunca ilerledi. O gün krem renkli bir kısrak süren Napoléon üç tabura kartallarını ve sancaklarını dağıttı. Her bir sancak ve kartal mahfazalarından çıkarılıp subaylara teslim edilirken davullar çalındı. Bir izleyici, Napoléon'un "'mezza voce' diye tabir edilebilecek net ve ciddi ancak çok yüksek olmayan bir sesle" hitap edip şöyle dediğini belirtiyordu:

"26'ncı Hafif Piyade Alay'ına mensup askerler! Fransız kartalını size emanet ediyorum. Bunu gördüğünüz yer sizin toparlanma noktanızdır. Kartalı canınız pahasına korumaya ant içiyor musunuz? Fransa'nın şerefine

* *Maréchal des logis* (Konaklama Mareşali) geleneksel olarak Fransız Silahlı Kuvvetleri'nin bazı birimleri tarafından kullanılan bir ifadedir. Genellikle çavuş rütbesine eşdeğer olan üç farklı *maréchal des logis* rütbesi vardır. Bu unvanla anılan çavuşların yetkileri sınırlıdır. –ç.n.

asla leke çalmayacağınıza dair ant için. Can vermeyi onursuzluğa yeğ tutacağınıza ant için. Ant için!" Napoléon bu son ifadenin altını özellikle çizmiş, bu sözcükleri farklı bir tonda büyük bir coşkuyla telaffuz etmişti. "Ant için" ifadesi aynı zamanda tüm subayların kılıçlarını havaya kaldırmasını gerektiren bir işaretti. Cezbeye gelmiş askerler ortak bir rızayla, gürlercesine ve olağan tezahüratlar eşliğinde haykırdılar: "Ant içeriz!"

Bu törenler bir zamanlar mızıkacılar tarafından da coşturulurdu ancak artık bu gelenek eskide kalmıştı. "Büyük bir kısmı Rus karları altında kaldıklarından mızıkacıların sayısı oldukça azalmıştı."[41]

Avrupa'da o güne kadar vuku bulmuş en büyük muharebe olan ve "Milletler Muharebesi" ismiyle anılan Leipzig Muharebesi'nde Fransızlar, Almanlar (bunlardan her iki tarafta da vardı), Ruslar, İsveçliler, İtalyanlar, Polonyalılar ve Avusturya İmparatorluğu'na mensup tüm milletler vardı. Hatta muharebeye bir Britanya roket birliği bile katılmıştı.[42] Muharebe 1813 yılının 16,18 ve 19 Ekim günlerinde, üç gün boyunca devam etti. Napoléon, eldeki neredeyse tüm Fransız ordularını yönetiyor 28.000'i süvari olmak üzere 203.100 askeri ve 738 topu doğrudan sevk ve idare ediyordu. Yalnızca 30.000 askeriyle Dresden'de bulunan Saint-Cyr, 36.000 mevcutlu kuvvetiyle Danzig'de kuşatma altında bulunan Rapp, 40.000 askeriyle Hamburg'daki Davout ve hastanelerde yatan 90.000 asker muharebeye katılamamıştı. Koalisyon kuvvetleri ise muharebenin son gününe kadar araziye 362.000 asker ve 1.456 top konuşlandırmış, böylece Fransızlara ikiye birlik bir üstünlük sağlamışlardı.[43] White Elster ve Pleisse nehirleri tarafından ikiye ayrılan muharebe alanının sathı çok genişti. Doğuda göz alabildiğine uzanan düzlükler ve askerlerin gizlenmesine olanak tanıyıp topçuların konuşlanabileceği tepeler bulunuyordu.*

Leipzig Muharebesi'nde yaralanan Yüzbaşı Adolphe de Gauville, 16 Ekim gününün karanlık, kasvetli ve yağmurlu sabahını şöyle anlatıyordu: "Saat 05.00 sularında Napoléon bir masa ve iskemle getirtti. Önünde çok sayıda harita vardı. Birbiri ardına gelen subaylara ve generallere emirler yağdırıyordu."[44] Napoléon, 138.000 askerini, şehrin güneyinde bulunup Schwarzenberg tarafından komuta edilen 100.000 mevcutlu ordunun üzerine göndermeyi planlıyor; Blücher, Bernadotte ve Bennigsen sırasıyla kuzeybatı, kuzey ve doğudan yetişmeden önce onu saf dışı bırakmak için bir ya da en fazla iki günü olduğunu düşünüyordu. (Bennigsen'in öncü birliklerini teşkil eden Kazaklar çarpışmanın ilk günü, esas kuvvetleri ise 17 Ekim'in geç saatlerinde bölgeye ulaştı ve ertesi gün muharebeye hazırdı. Bernadotte ise daha sonra gelecekti.)

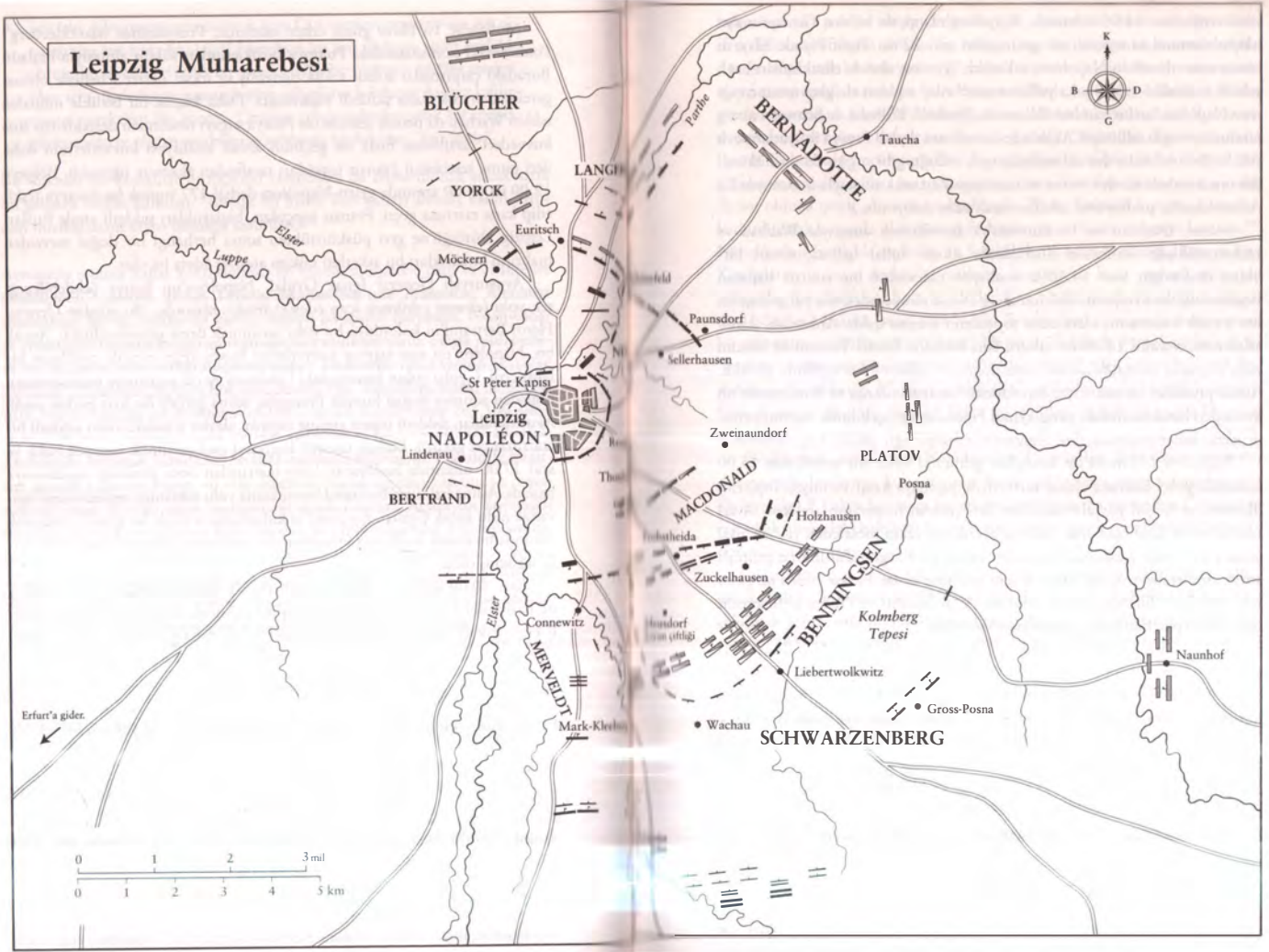
* Bugün muharebe alanı, Milletler Muharebesi Abidesi'nin (Völkerschlachtdenkmal) tepesinde bulunan 80 metre yüksekliğindeki platformdan mükemmel bir şekilde görülebilmektedir. –y.n.

Muharebe 16 Ekim günü erken saatlerde, Prusyalıların Markkleeberg'i Poniatowski komutasındaki Polonya birliklerinden söküp almasıyla başladı. Buradaki çarpışmalar sokak sokak ilerlemiş ve ırksal nefret sebebiyle olması gerekenden çok daha şiddetli yaşanmıştı. Daha küçük bir birlikle müdafaa edilen Wachau da benzer şekilde bir Prusya tugayı tarafından desteklenen Rus kuvvetleri tarafından hızla ele geçirildi ancak koalisyon kuvvetlerinin daha ileri gitme teşebbüsü Fransız topçuları tarafından akamete uğratıldı. Bölgeye 12.00 ila 13.00 arasında gelen Napoléon derhâl 177 topluk bir batarya teşkil edip karşı taarruza geçti. Fransız topçuları, başlattıkları şiddetli ateşle Rusları Leipzig Düzlüğü'ne geri püskürttükten sonra herhangi bir doğal mevziden mahrum bıraktıkları bu askerleri salkım ateşiyle âdeta biçtiler.

Avusturyalı General Ignaz Gyulai, Napoléon'un batıya çekilebileceği tek yolu (elbette çekilmek icap ederse) tehdit ediyordu. Bu yüzden General Henri Bertrand'ın kolordusu bu yolu savunmak üzere görevlendirildi. Ancak bu, Napoléon'un esas taarruz kuvvetlerini kayda değer oranda zayıflatan bir hamleydi. Gyulai yolun kenarındaki Lindenau'yu ele geçirmeye odaklanmıştı. Öğleden sonraya doğru burada Fransızlar adına gerçek bir kriz patlak verdi. Avusturyalılar, şiddetli topçu ateşine rağmen alevler içindeki köyü şiddetli bir taarruzla ele geçirdi. Bunun üzerine Bertrand geri çekilmek zorunda kaldı ve saat 17.00 sularında başlayacak karşı-taarruzdan önce derlenip toplanmaya başladı. Aslına bakılırsa Bertrand bir noktada yolu tamamen temizlemeye muvaffak oldu ancak Gyulai, Bertrand'ın kolordusunu böyle bir görevi yürütmek zorunda bırakarak koalisyon kuvvetlerinin muharebe çabasına önemli bir katkı sağlamış oldu.

Saat 10.00 sularında Klenau Liebertwolkwitz'e ilerleyip kilise ve kuzey uç hariç olmak üzere köyü hızlıca düşürdü. Ancak akabinde başlayan süratli Fransız karşı taarruzu Avusturyalıları bir kez daha geri püskürttü. General Gérard büyük oranda İtalyanlardan oluşan tümenini Kleinpösna'ya yönlendirdiği esnada yaralanmıştı ancak daha sonra Mortier, Genç Muhafızlar'dan oluşan tümenlerini ileri sürerek bölgenin güvenliğini sağladı. Saat 11.00 itibariyle koalisyon kuvvetleri bitkin ve ihtiyat birliklerinden yoksun bir şekilde başladıkları noktaya geri döndü. Düşmanının saldırganlığı karşısında hayrete düşen İmparator da keza kendi ihtiyatlarını planladığı süreden daha önce muharebeye sürmek zorunda kalmıştı. Friant'ın Yaşlı Muhafızları Meusdorf'daki koyun çiftliğini ele geçirirken Genç Muhafızlar'ın Oudinot tarafından komuta edilen iki tümeni kalabalık süvari ihtiyatları tarafından desteklenmek suretiyle Wachau'nun gerisinde toplandı.

Sis muharebe alanından yavaş yavaş kalkarken Napoléon üstün durumda olduğunu tüm netliğiyle tespit etti. Koalisyon hattını, en zayıf nokta olan Wachau'dan ikiye bölme fırsatını gözden kaçırmayan İmparator, öğle vakti Macdonald'a kolordusuyla birlikte koalisyon kuvvetlerinin sağ kanadını çevirme

Leipzig Muharebesi
BLÜCHER
YORCK
LANGE
Euritsch
Möckern
Elster
Luppe
St Peter Kapısı
Leipzig
NAPOLÉON
Lindenau
BERTRAND
Elster
Connewitz
MIERVELDT
Mark-Kleb
Erfurt'a gider.
0 1 2 3 mil
0 1 2 3 4 5 km
Parthe
BERNADOTTE
Taucha
Paunsdorf
Sellerhausen
Zweinaundorf
PLATOV
Posna
MACDONALD
Holzhausen
Zuckelhausen
BENNINGSEN
Kolmberg
Tepesi
Liebertwolkwitz
Wachau
Gross-Posna
Naunhof
SCHWARZENBERG
K
B
D
G

emri verdi. Saat 14.00 sularında, Kolmberg olarak da bilinen Grosspösna'ya hâkim durumdaki tepeleri ele geçirmeleri için 22'nci Hafif Piyade Alayı'nı bizzat cesaretlendiren Napoléon, askerlere, ağır ateş altında elleri kolları bağlı şekilde bekledikleri için şaka yollu sataştı.[45] Alay tepeleri ele geçirmesine rağmen Napoléon'un bu hamlesi Aleksandr, Friedrich Wilhelm ve Schwarzenberg tarafından tespit edilmişti. Akabinde bu noktaya derhâl Prusya ihtiyatları sevk edildi. (Seferin daha önceki aşamalarında olduğu gibi o gün de iki hükümdar orada sadece tavsiye verme ve maneviyatı artırma amacıyla bulunuyordu. Askerî kararlar profesyonel askerler tarafından alınıyordu.)

Murat; Oudinot ve Poniatowski'yi desteklemek amacıyla Wachau ve Liebertwolkwitz arasındaki düzlüklerde sıkışık kollar hâlinde süvari birlikleri derlemişti. Saat 14.30'da koalisyon merkezine bir taarruz başlatan Bordessoule'ün süvarileri, Württemberg Prensi'nin piyadelerini yarıp düşmanın büyük bataryasını idare eden topçuların arasına daldı. Ardından, 2.500 atlıdan müteşekkil 18 süvari taburu Rus Muhafız Süvari Tümeni'ne hücum edip düşmanı savuşturduktan sonra doğruca koalisyon karargâhına yöneldi. Ancak piyadeler bu taarruzu takip etmekte başarısız olunca ve Bordessoule'ün kuvvetleri bataklık arazide yavaşlayınca Fransızlar geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Ricat sırasında, dost ateşinin de etkisiyle ağır şekilde hırpalandılar.

Napoléon Marmont'un kuzeyden gelmesini beklemiş ancak saat 15.00 sularında genel taarruzu eldeki kuvvetlerle yapmaya karar vermişti. Toplarını düşman merkezini parçalamak üzere ileri çıkaran İmparator, aralıksız süvari taarruzları ve karşı taarruzlar başlatıp piyadelere yakın mesafeden yaylım ateşi açma emri verdi. Koalisyon kuvvetleri neredeyse bozgun durumuna gelmişti ancak muharebeye derhâl atılmak için bellerine kadar Pleisse Nehri'ne giren taze Avusturya birliklerinin yetişmesine ek olarak Rus ve Prusya birliklerinin inatçılığı cephe hattının yarılmasına engel oldu.

Möckern istikametinden gelen aralıksız top ateşini duyan Napoléon dörtnala muharebe alanının kuzey yakasına at sürdü. Blücher ve Marmont'un çarpıştığı Möckern'in dar sokaklarında askerler boğaz boğaza birbirlerine girmişlerdi. Marmont köyün ötesindeki tepeleri ele geçirmeye çalışırken Yorck piyadelerle desteklenen bir süvari taarruzu başlatınca Fransızlar Leipzig'in içlerine geri çekilmek zorunda kaldı. Ney de keza istikrarlı bir şekilde şehrin içlerine çekiliyor, Blücher ve Bernadotte'un ilerleyişini geciktirmek yerine müstahkem mevkileri bir bir terk ediyordu.

Koalisyon kuvvetlerinin üç taraftan ilerlemesiyle Napoléon Fransız taarruzlarını bir cephe hattına yaymak mecburiyetinde kaldı ancak bu kez de herhangi bir noktada sonuç alıcı bir darbe indirme ihtimali ortadan kalktı. Saat 17.00 sularında her iki tarafın kuvvetleri ilk günün çarpışmalarını sonlandırmaya hazırdı. İlk günün sonunda Fransızlar 25.000, koalisyon kuvvetleri ise 30.000 zayiat vermişti.[46] Olağanüstü sayılardı bunlar. O gece Napoléon'un

batıya uzanan yoldan sıvışıp ordusunu güç durumdan kurtarması gerekirdi. Zira Schwarzenberg'in devasa bir takviye kuvvete kavuşması an meselesiydi. Ancak İmparator bunun yerine 17 Ekim'i tamamıyla dinlenmeye ve yenilenmeye ayırıp reddi mukadder bir ateşkes teklifinde bulundu. Ayrıca o gün esir alınan Avusturyalı General Maximilian von Merveldt'i katıksız bir Rus karşıtı mesaj iletmek üzere İmparator Franz'a yolladı. "Avusturya, Fransa ve hatta Prusya'nın, devasa imparatorlukları bu topraklardan Çin'e kadar uzanan yarı göçebe ve temelde istilacı bir topluluğun akınını Vistül'de durdurması o kadar da zor olmasa gerek" diyordu mektubunda. "Bunu fedakârlık yapmak suretiyle durdurmak zorunda olduğumun farkındayım ve bunu yapmaya hazırım."[47] Napoléon'un Fain'e de söylediği bu fedakârlık, Varşova Dukalığı, İlirya ve Ren Konfederasyonu'nun derhâl lağvedilmesi karşılığında barış yapmak anlamına geliyordu. Kendisi ayrıca İspanya, Hollanda ve Hansa kentlerinin bağımsızlığını da düşünmeye hazırdı ancak tüm bunlar Britanya'nın da masada olduğu genel bir uzlaşmanın koşullarından yalnızca bir kısmı olabilirdi. Napoléon İtalya için "krallığın bölünmez bütünlüğünü ve bağımsızlığını" talep ediyordu ancak bu, Avusturya'ya vadettiği Almanya'yı terk etme ve Ren'in gerisinde çekilme teklifinin aksine muğlak bir talepti.[48] Franz bu tekliflere üç hafta boyunca bir yanıt vermedi ki bu süreç içinde vaziyet iyiden iyiye Napoléon'un aleyhine döndü.[49]

Wellington daha sonra Napoléon'un Leipzig'den daha önce ayrılması durumunda koalisyon kuvvetlerinin Ren'e yaklaşmaya cüret edemeyeceğini söyleyecekti.[50] Lakin herhangi bir ateşkes antlaşmasına varmadan Leipzig'den çekilmek, doğudaki kalelerde konuşlu on binlerce garnizon askerinin kaderine terk edilmesi anlamına gelirdi.

Napoléon şu aşamada Saksonların ve Württenberglilerin tıpkı Bavyeralılar gibi kendisine sırt çevireceğinden korkuyordu. Dolayısıyla Erfurt istikametine çekilmek yerine mühimmat ikmali yapmaya girişti. (Fransızlar muharebe boyunca 220.000 top güllesi gönderecekti ki bu sayı Wagram'da ateşlenen gülle sayısının üç katıydı.) Bunun yanında tüm ordusunu şehrin kuzeydoğu ve güney yakasını koruyacak şekilde yarım daire hâlinde konuşlandırıp Bertrand ve Mortier'yi ihtiyaç duyulduğunda kullanılacak ricat rotasını korumakla görevlendirdi.[51] Ayın 17'sinde ağır bir gribe yakalanan İmparator yine de çarpışmaya kararlıydı. Ancak kendisi muharebenin başlangıcından beri yalnızca Reynier'nin 14.000 askeriyle takviye olmuşken Bernadotte ve Bennigsen'in tümenlerinin muharebe alanına intikaliyle Schwarzenberg 100.000 askerle desteklenmiş oluyordu.[52]

Napoléon, 18 Ekim günü saat 08.00 civarında Lindenau'ya at sürdüksonra günün büyük kısmını Yaşlı Muhafızlar'ın ve muhafız süvarilerinin ihtiyatta tutulduğu Thonberg'deki tütün değirmeninde geçirdi. Güneş

* Değirmen Ingolstadt'taki Bavyera Ordu Müzesi'nde yeralan muhteşem dioramanın merkezini oluşturmaktadır. –y.n.

ışımaya başlamışken iki taraf yeniden boğaz boğaza çarpışmaya hazır ve nazırdı. Schwarzenberg, muharebenin devamı için birbirine doğru yaklaşan altı büyük taarruz düzenlemeyi planlamıştı. Bu taarruzlar 295.000 asker ve 1.360 topla icra edilecekti. Avusturyalı komutan Fransız ordusunu Leipzig'de parçalamadan önce Connewitz, Mark-Kleeberg, Probstheida, Zuckelhausen, Holzhausen, Lindenau ve Taucha'yı ele geçirmeyi umuyordu.

Bennigsen sabahın geç saatlerinde muharebe alanına varır varmaz Holzhausen ile civar köyleri Macdonald'dan söküp aldı. Macdonald'ın sol kanadında Reynier'nin 5.400 Sakson ve 700 Württembergliden oluşan takviye kuvvetleri mevcuttu ancak saat 09.00 sularında bu takviyeler 38 topla birlikte koalisyon kuvvetlerine sığınınca Fransız saflarında giderek genişleyen bir gedik meydana geldi. Bu gedik General Jean Defrance'ın ağır süvari tümeniyle kapatılmaya çalışıldı.[53] Sakson bataryası karşı tarafa sığınmakla kalmamış, topları Fransız hatlarına yöneltip ateşe başlamıştı. Jena Muharebesi'nden sonra Prusyalılara sırt çevirip 7 yıldır Napoléon için savaşan bu kuvvetlerin böylesine büyük bir kalleşlik yapması Fransız maneviyatına çok ağır bir darbe indirdi.

Kısa süre sonra von Bülow Paunsdorf köyünü ele geçirdi. Napoléon derhâl harekete geçip Yaşlı Muhafızlar'a ve Genç Muhafızlar'a mensup bazı birlikleri köyü ele geçirmek üzere ileri sürse de çok kalabalık olan Prusyalılar bu seçkin birlikleri bile püskürtmeyi başardı. Victor ve Lauriston tarafından müdafaa edilen Probstheida ise tabiri caizse bir kaleye dönüşmüş ve Çar'ın köyü ele geçirmedeki şahsi gayretine ve ilgisine rağmen koalisyon kuvvetlerine gün boyunca direnmeyi başarmıştı. 2 Prusya tugayı üç kez beyhude yere girişimde bulunmuş, Rus 3'üncü Piyade Tümeni de benzer şekilde hafif piyadelerden oluşan perdenin arkasına çekilmek zorunda kalmıştı. Napoléon bu saldırıların büyüklüğü karşısında o kadar endişelendi ki köye destek amacıyla Curial'in yaşlı muhafız tümenini gönderdi. Ancak buna ihtiyaç olmadığını öğrenince bir hayli memnun oldu.

Leipzig'in kuzeyinde Schönegeld için kora kor bir mücadele veriliyordu. Fransız kuvvetlere Marmont komuta ederken koalisyon kuvvetlerine Rus ordusuna sığınan bir Fransız göçmen olan Langeron kumanda ediyordu. Marmont bir noktada Souham'ın kolordusundaki tüm topları kendi toplarıyla birleştirip 137 topla Langeron'un 180 topuna karşı koymayı başardı. Arazi bu iki devasa batarya tarafından hallaç pamuğuna çevrilmiş ve top gülleleri iki taraftan çok sayıda zayiata yol açmıştı. Akşama kadar süren topçu düellosunda 6 Fransız general ölür ya da yaralanırken Marmont bölgeyi tahliye edip Leipzig'in dışındaki müstahkem mevkisine dönmek zorunda kaldı. Langeron Marmont'la çarpışırken Blücher de Leipzig'in dış mahallelerine doğru ilerliyordu. Akabinde Ney iki tümenle karşı taarruza kalkıp Sellerhausen köyü için mücadele etmeye başladı. Muharebenin tam bu noktasında Britanya

müfrezesi bir hayli yüksek sesli ve ölümcül Congreve roketlerini ateşledi. Bu ölümcül roketlerin birliklerin maneviyatına verdiği zarar bilhassa büyüktü. Roketler yaklaşık 16 yıldır bilinse ve etkinliği 1807'de Kopenhag'da kanıtlansa da Napoléon kendine ait bir roket birliği teşkil etmeye gerek görmemişti.

Napoléon saat 16.30'da Zweinaundorf'a yönelik karşı taarruzda bazı yaşlı muhafız birliklerine ve muhafız süvarilerine bizzat komuta edip çarpışmaya girmelerinden yalnızca bir dakika önce kenara çekildi. Gelgelelim koalisyon kuvvetleri yerlerinden kımıldamayacak şekilde mücadele ederken daha sonra gelen Rus ve Prusyalı asker dalgası Fransızları adım adım geri çekilmeye zorladı. "İmparator'un burada düşman topçusunun peşrev yağmuru altında olduğunu gördüm" diyor Fransız seçkin avcı birliklerine mensup bir başçavuş olan Johann Röhrig. "Yüzü solgun ve bir mermer gibi soğuktu. Lakin zaman zaman bir hiddet ifadesi geçiyordu yüzünden. Her şeyi kaybettiğini biliyordu. Artık yalnızca geri çekilebilmek için savaşıyorduk."[54] Bazı yaşlı muhafızlardan 2 kron (6 frank ya da 3 günlük yevmiye) karşılığında 8 patates satın alan Röhring o günle ilgili anlatısına şöyle devam ediyordu:

> İmparatorumuz gibi akıllı bir komutanın bizi nasıl aç bıraktığına akıl sır erdiremiyordum. Şayet yeterli yiyeceğimiz olsaydı, ordudaki yaşam çok farklı olabilirdi. Ancak yarı aç ve bitkin askerler her şeye rağmen İmparator yanlarındayken daha önce kendisini görmemiş herhangi birinin tahmin edemeyeceği ölçüde cezbeye geliyordu. Maneviyat bakımından çöktüklerinde ve İmparator yanlarına geldiğinde her biri sanki vücutlarına elektrik verilmiş gibi yerinden sıçrıyordu. Hep bir ağızdan "Yaşasın İmparator!" diye bağırıyor ve kendilerini körlemesine ateşe atıyorlardı.[55]

O gün yaşanan boğaz boğaza çarpışmada ve şiddetli topçu düellosunda her iki taraf da yaklaşık 25.000'er asker kaybetti.

Napoléon 19 Ekim sabahı nihayet ordunun çekilmesi gerektiğine kanaat getirdi. Üç gün önce mareşal asasıyla mükâfatlandırdığı Poniatowski'ye, "Prens, güney banliyöyü siz savunacaksınız" dedi. Polonyalı, "Çok az askerim var, Majesteleri" diye yanıtlayınca Napoléon, "O zaman siz de eli izde ne varsa onunla savunursunuz" dedi. "Peki, Majesteleri" diye devam etti çiçeği burnunda Mareşal. "Direneceğiz! Majesteleri için ölmeye her daim hazırız."[56] Poniatowski ertesi gün gerçekten de verdiği sözün arkasında durdu. Napoléon ise saat 10.00 sularında Saksonya Kralı'nı ziyaret ettikten sonra şehirden ayrıldı. (Saksonya birliklerinin komutanı, pek çok askerinin aksine Napoléon'a sırt çevirip koalisyon birliklerine katılmamıştı.) "Napoléon'un çehresini bir sükûnet sarmıştı" diyordu Albay von Odeleben. "Aziz Peter Kapısı'ndan yavaşça geçti ancak ter içindeydi. Bu durum bedenen bitkinliğinin ve zihnî çalkantılarının doğal bir sonucuydu."[57]

Ricat keşmekeşe döndü. "Mühimmat katarları, jandarmalar, toplar, inekler ve koyunlar, kadınlar, grenadiye birlikleri, posta arabaları, yaralılar, ölüler, hepsi öyle birbirine girmiş ve karmaşık hâldeydi ki kendilerini savunmak şöyle dursun çekilmeye devam edebilecekleri bile şüpheliydi."[58] Keşmekeş, saat 10.30 sularında başlayan koalisyon taarruzuyla daha da kötüleşti.

Pleisse, Luppe ya da White Elster nehirleri üzerine tombaz köprüler kurulmamıştı. Dolayısıyla tüm bu kalabalık, şehrin içinde bulunan ve Pleisse üzerinde uzanan tek bir köprüden geçmek zorundaydı ki köprüye de ancak bir dizi dar sokaktan ulaşılabiliyordu. Saat 11.30 sularında, henüz tüm ordu karşı yakaya geçememişken bu köprü de havaya uçuruldu. Fransızlar felâketi yaşıyordu. 20.000 askerin hiç yoktan esir düşmesine yol açan bu patlamanın ardından ricat bozguna dönüştü. Napoléon 50. bildirisinde bu durumdan, görevi bir onbaşıya devreden Albay Montfort'u sorumlu tutup şöyle dedi: "[Görevi devrettiği] onbaşı cahil olmasının yanında kendisine tevdi edilen görevin tabiatını anlayamamıştır."[59] Şehir patlamanın gümbürtüsüyle sarsılırken insanlar ve hayvanlar hâlâ köprünün üzerindeydi. Akabinde sokaklara ve nehre gökten insan ve hayvan uzuvları yağdı.[60] Kimi subaylar yüzerek karşıya geçmeyi denedi. Örneğin Macdonald bunu başardı ancak Poniatowski'nin nehirde sürdüğü at karşı yakanın nehir setine tırmanamayıp Mareşal'in üzerine devrilince ikisi de akıntıya kapıldı.[61] Sonraları Poniatowski'nin cesedini nehirden çıkaran balıkçı, pırlanta işlemeli apoletlerini, yüzüklerini ve enfiye kutularını Polonyalı subaylara satarak bir hayli para kazanacaktı. (Polonyalı subaylar bunları Mareşal'in ailesine teslim etmek için satın almıştı.[62]) Napoléon'un yabancı gazeteleri muhafaza ettiği ve üzerinde altın renkli *Gazettes Étrangères* sözcüklerinin yazılı olduğu kırmızı renkli deri çanta, arabasıyla birlikte ele geçirildi ve Bernadotte'un huzurunda açıldı.*

Napoléon, Leipzig Muharebesi'nden önce "Kaybedilen bir savaşla kazanılan bir savaş arasında, içerisinde imparatorlukların yer aldığı devasa bir alan bulunur" demişti.[63] Ölü ve yaralılar hesap edildiğinde Napoléon 3 günde 47.000 askerini yitirmişti. 38.000 kadar asker esir düşerken, koalisyon kuvvetlerine 325 top, 900 araba, 28 sancak ve flama ile 3 kartal kaptırılmıştı. Nicel açıdan Napoléon'un en büyük mağlubiyetiydi bu.[64] İmparator yayımladığı bildiride 12.000 zayiat verdiğini ve birkaç yüz araba kaybettiğini kabul ediyor, bunların havaya uçurulan köprüden kaynaklandığını bildiriyordu. "Patlamanın ordu içinde yarattığı karmaşa durumu değiştirmiştir" diyordu bildiride. "Bu yüzden muzaffer Fransız ordusu Erfurt'a mağlup bir ordu görüntüsünde varmıştır."[65] Muharebenin başında 200.000 askeri olan Napoléon, daha sonra yaşanan firar ve düşmana sığınmaların ardından Saale'ye ancak 80.000 askerini geri götürebildi. Yüzbaşı Barrès geri çekilen ordunun durumunu şöyle tarif

* Çanta bugün Stockholm'deki Kraliyet Sarayı'nda bulunan muhteşem Cephane Müzesi'nde sergilenmektedir. –y.n.

ediyordu: "Karmaşaya düşmüş birliklerimiz arasında korkunç bir tifüs dalgası baş gösterdi. Bu yüzden Leipzig'den ayrılırken orduyu içten içe kemiren salgın hastalıkları da beraberimizde götürdük."[66]

Napoléon Ren'e doğru çarpışarak geri çekildi. 21 Ekim'de Kösen'de (bugün Bad Kösen) Avusturyalıları savuşturan İmparator, aynı gün Freiburg'da (bugün Polonya'nın Świebodzice kenti) Prusyalıları, 27 Ekim'de Hörselberg'de Rusları ve 30-31 Ekim günleri Hanau'da Bavyeralıları bertaraf etti. 2 Kasım'da Mainz üzerinden Ren'i aşıp ertesi gün karısına yazdığı mektupta "Sükûnetini koru ve bozgunculara gülüp geç" dedi.[67]

Napoléon'un hâlâ Elbe, Oder ve Vistül'deki kalelerde kuşatılmış hâlde bulunan 120.000 askeri vardı. Emrindeki 40.000 askeri zaman içinde 10.000'e düşen Rapp Danzig'de, generaller Adrien du Taillis Torgau'da, Jean Lemarois Magdeburg'da, Jean Lapoype Wittenberg'de, Louis Grandeau Stettin'de, Louis d'Albe Küstrin'de ve Jean de Laplane Glogau'da kapana kısılmıştı. Wesel, Dresden, Erfurt, Marienburg (bugün Polonya'nın Malbork kenti), Modlin ve Zamość'ta da askerler bulunuyordu. Davout Hamburg ile aşağı Elbe'yi hâlâ kontrol ediyorsa da doğuda kalan bu kalelerin büyük kısmı 1813'te erzağın bitmesi ve kıtlığın baş göstermesiyle bir bir düştü. Birkaçının 1814 Seferi'nin sonuna kadar direnmesine karşın hiçbiri kuşatmayı icra eden bir miktar milis kuvvetini oyalamanın ötesinde bir rol oynamadı. Bunca askeri bu denli doğuda bırakmak Napoléon'un katıksız iyimserliğinin bir işaretiydi. 1814'e kadar bu askerlerin büyük kısmı koalisyon kuvvetleri tarafından esir alındı.

1813 Seferi Napoléon'a iki mareşal (Bessières ve Poniatowski) ve en az 33 generale mal oldu. Keza Murat da 24 Ekim'de Erfurt'ta Napoléon'la birlikteyken koalisyon liderleriyle gizlice görüşüp Napoli Kralı olarak kalma koşuluyla koalisyon kuvvetlerine katılacağına dair anlaşmaya varmış ve Napoléon'dan yüz çevirmişti. Tüm bunlara rağmen Napoléon'un cesareti kırılmış değildi. Öyleyse bile bunu dışarıya yansıtmıyordu. 9 Kasım'da Paris'e varışının ardından (Fain'in ifadeleriyle) "Elde kalan tüm kaynakları çıkarına en fazla uyacak şekilde kullanmak için elinden geleni yaptı."[68] Uzlaşmacı olduğunu göstermek adına dışişleri bakanlığına gelmesi için Talleyrand'a iki kez beyhude yere teklifte bulunan İmparator, bunu başaramayınca bakanlık koltuğuna Maret verine Caulaincourt'u atadı. Akabinde 300.000 askerin silahaltına alınmasını öngören bir acil durum kanununu yürürlüğe koydu ancak ülke çapında hüküm süren zorunlu askerlik karşıtı ruh sebebiyle ancak 120.000 asker derleyebildi. Bu sırada Caulaincourt'un kayın biraderi ve Napoléon'un eski ahır bakıcısı olan Baron de Saint-Aignan, koalisyon liderlerini temsilen Frankfurt'tan hareketle Paris'e gelmiş ve Napoléon'a bir barış teklifinde bulunmuştu. İmparator ilgiyle karşıladı bu teklifi.[69] Frankfurt temelli barış antlaşması uyarınca Fransa; Ligurya Alpleri, Pireneler, Ren ve Ardenler'den oluşan sözde "doğal sınırlarına" geri çekilecekti. (Buna "Bourbon sınırları" da denirdi ancak Bourbonlar

fetih savaşlarında bu sınırları sık sık aşardı.) Antlaşmaya göre Napoléon İtalya, Almanya, İspanya ve Hollanda'dan çekilecek ancak Belçika'nın tamamını terk etmeyecekti.[70] Şu aşamada İspanya'da ancak birkaç garnizonu bulunan ve Ren'i savunmak için esip gürlemekten başka bir şeye sahip olmayan İmparator, Fain'e İberya ve Almanya'dan çekilmeye hazır olduğunu ancak savaş zamanlarında "Avusturya için bir oyalayıcı" olabilecek İtalya'yı ve "pek çok kaynak sunan" Hollanda'yı vermeye niyeti olmadığını söyledi.[71]

İmparator, Frankfurt teklifinin sunulduğu 14 Ekim'de Tuileries'de senato liderlerine bir konuşma yaptı. "Tüm Avrupa bir yıl önce ardımız sıra yürürdü" dedi açık sözlülükle. "Bugünse bize karşı yürüyorlar. Gerçek şudur ki dünyanın genel kanısı ya Fransa ya da İngiltere tarafından şekillendirilir... Gelecek kuşaklar, önemli ve bıçak sırtı koşulların Fransa ya da benim için çok da ağır olmadığını söyleyeceklerdir."[72] Ertesi gün Caulaincourt'a Britanya ordusunun Bayonne yakınlarındaki Marracq Şatosu'na yaklaşması hâlinde "şatonun yakılmasını ve [Britanyalıların] onun yatağında yatmalarını engellemek için kendisine ait tüm evlerin ateşe verilmesini" emretti.[73]

Napoléon 180 milyon franklık bir kaynak yaratmak adına tütün ve posta vergilerinde (*droits réunis*) iki kat artış yapıp tuz vergisini ikiye katlamasına karşın Mollien'e bu tedbirlerin "susuzluktan ölmemek için ayırdığı son damla" olduğunu itiraf etti. Hazinede 30 milyon frangın kaldığı ortaya çıkınca o büyük susuzluk anı da gelmiş oldu.[74] İmparator Savaş İdare Bakanlığı tarafından verilen siparişler için ödeme yapılabilmesi adına tüm maaş ve aylık ödemelerin askıya alınmasını emretti.

Koalisyon kuvvetlerinin Frankfurt koşullarını 1 Aralık'ta kamuya ilan edip "Fransa'yı herhangi bir Fransa kralının ulaştıramadığı kadar geniş topraklara sahip kılmayı taahhüt ettiklerini" bildirmelerinin ardından Pasquier ve Lavalette, Napoléon'a istihbarat servisinin sunduğu bilgiyi aktardı: Fransız halkı Napoléon'un barış teklifini kabul etmesini istiyordu.[75] Napoléon teatral bir edayla Savary'ye "Randevu vakti geldi" dedi. "Aslana ölmüş gözüyle bakıyorlar ancak aslan daha sonra intikamını almayacak mı? Fransa beni yalnız bırakırsa bir şey yapamam ancak pişman olmaları çok uzun sürmeyecek."[76] Ertesi gün Caulaincourt, Metternich'e yazdığı mektupta, "genel ve özet koşulları" kabul ettiklerini bildirdi. 10 Aralık'ta Wellington Nive Nehri'ni geçer ve Soult Adour'a çekilirken Metternich, koalisyon kuvvetlerinin Caulaincourt tarafından yapılan teklife Britanya'nın vereceği cevabı beklediklerini söyledi. Napoléon Savaşları o gün orada sonlanabilirdi ancak Britanya, Fransa'nın İngiliz adasını işgal etmesine olanak sağlayabilecek Belçika limanlarına sahip olacağı bir barış antlaşmasını kabul etmedi. Özellikle de Antwerp'in Fransa'da kalmasına karşı çıktı. Metternich tarafından sunulan koşulların Castlereagh tarafından reddedilmesi Frankfurt barış girişimi i akamete uğrattı. Castlereagh'nin Ocak 1814'te kıtaya

Takdire bağlı vergi. -

ayak basıp Çar'ı Napoléon'la hiçbir suretle barış yapmamaya teşvik etmesi de barış ihtimalinin tabutuna son çiviyi çaktı.[78] Kendisi, Napoléon'un Fransa tahtında oturduğu sürece kalıcı bir barışın olamayacağına inanıyordu.

Napoléon, 19 Aralık'ta Yasama Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada "Bu seferde elde edilen göz alıcı zaferler Fransız ordularının görkemine görkem katmıştır" dedi. "Lakin emsali görülmemiş taraf değişiklikleri bu zaferleri anlamsız kılmıştır. Her şey aleyhimize döndü. Şayet Fransızların coşkusu ve birliği temin edilemezse Fransa bile tehdit altında kalacak." Napoléon, yalnızca Danimarka ve Napoli'nin sadık kaldığını da eklemeden geçmedi ancak Napoli konusunda o kadar da emin değildi. Kız kardeşi Toskana Grandüşesi Elisa'ya gönderdiği mektupta, diğer kız kardeşleri Caroline ile kocası Murat'ya muskat göndermemesini söyledi ki Murat o tarih itibariyle İtalya'ya dönmüş ve Avusturyalılarla bir kez daha kapalı kapılar ardından anlaşma masasına oturmuştu. Yasama Kurulu'na yaptığı konuşmaya devam eden İmparator, "barışın yeniden tesisine hiçbir itirazı olmadığını" belirttikten sonra sözlerini meydan okurcasına şöyle bitirdi: "Müreffeh zamanların rehavetine hiçbir zaman kapılmadım. Güç durumların yaratacağı sıkıntılar beni yıldıramaz."[79]

Napoléon'un Senato'ya yaptığı konuşmada aynı derecede dobraydı. "Harici güçler, silaha sarılmış koca bir millet karşısında ya dağılıp gidecek ya da bizzat teklif ettikleri barışı imzalayacaklar. Geçmişte yaptığımız fetihleri geri getirmek artık söz konusu değildir."[80] Senato İmparator'a sadık kalsa da Yasama Kurulu 30 Aralık'ta 223'e karşı 51 oyla Napoléon'un eylemlerini eleştiren ve siyasi ve medeni haklar talebiyle sona eren uzun bir önerge lehinde oy kullandı. "Barbarca sürdürülen ve bitmek bilmeyen savaş, eğitimden, tarımdan, ticaretten ve sanattan koparılan gençleri istikrarlı bir biçimde yutmaktadır" diye sonlanıyordu önerge.[81] Fransızlar Napoléon'un Rusya'da felakete uğramasını sineye çekmişti ancak çok kısa bir süre içinde Leipzig'de yaşanan ikinci bir felaket büyük bir kesimin ona sırt çevirmesine yol açtı. Şayet iktidarda kalmak istiyorsa, Napoléon'un başta Joseph Lainé olmak üzere önergenin hazırlayıcılarını azledip metnin yayımlanmasını yasaklamaktan başka çaresi yoktu. İmparator ertesi gün Yasama Kurulu'nu süresiz tatil etti.

Şu aşamada 80.000'den az bir kuvvete komuta eden Napoléon, Ren'den gelen 300.000 Rus, Prusyalı ve Avusturyalıya ek olarak Pireneler'den ilerleyen 100.000 İspanyol, Britanyalı ve Portekizliye göğüs germek mecburiyetindeydi.[82] "Ulusun varlığı tehdit altındayken, anayasa ve yurttaş hakları üzerine konuşmanın hiç sırası değil" dedi Napoléon, Savary'ye. "Düşman her geçen gün yaklaşırken zamanımızı çocukça oyunlarla boşa harcamayacağız."[83] Koalisyon kuvvetlerinin Ren Nehri'ni geçmeye başlamasıyla ulusal birlik ve beraberlik siyasi tartışmalardan daha önemli hâle gelmişti. Fransa işgal edilmek üzereydi ve Napoléon savaşmaya kararlıydı.

XXVIII
Meydan Okuma

"Bir ordu sayı, süvari ve topçu bakımından dezavantajlıysa geniş çaplı bir muharebeye girişmekten kaçınmalıdır."

–Napoléon'un Askerî İlkeleri, No. 10

"Pompeius'un elinde tutması gereken yer Roma'ydı. Kuvvetlerini orada toplamalıydı."

–Napoléon, *Caesar'in Savaşları Üzerine Mülahazalar*

Fransa 1709, 1712, 1792-1793 ve 1799 yıllarında da işgal tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı ancak büyük ordusu ve askerî mühendis Sébastien de Vauban tarafından 17. yüzyılda yapılan devasa sınır kaleleri bu tehditleri bertaraf etmişti.[1] Bu kez durum farklıydı. Koalisyon kuvvetlerinin çok kalabalık oluşu onlara Verdun, Metz, Thionville ve Mézières'den oluşan aşılmaz kuzeydoğu kale zincirinin etrafından dolanmasına ve bu kaleleri kuşatmasına imkân tanıyordu. Üstelik bunu Landwehr ve milis kuvvetleri gibi ikincil kuvvetlerin yanı sıra küçük Alman devletlerinin gönderdiği birliklerle bile yapabilirlerdi. 1792-1793'te Fransa'yı işgal etmeye yeltenen Avusturya ve Prusya ordularının toplamı 80.000 kadarken yurtlarını savunan Fransızların sayısı 220.000 civarındaydı. Ocak 1814'te ise Napoléon, toplam mevcudu 957.000'i bulan koalisyon kuvvetlerine karşı 220.000'den az bir kuvvetle direniş göstermeye çalışacaktı. Üstelik bunların Soult tarafından komuta edilen 60.000'i ve Suchet tarafından yönetilen 37.000'i güneyde Wellington'ın İngiliz-İspanyol-Portekiz kuvvetlerine karşı kullanılıyordu. 50.000 kadarı ise İtalya savunması için Eugène'in emrindeydi. Dolayısıyla yaklaşan sefer için Napoléon'un emrinde topçu ve süvari bakımından her daim dezavantajlı konumda bulunan 70.000 kadar asker vardı.[2]

Askerlerin büyük kısmı acemi erlerden meydana geliyordu. Öyle ki kabanları ve başlıkları olmasa asker oldukları belli olmayacaktı. Ancak yine de

sancaklarına bağlı kaldılar. 1814 Seferi sırasında Paris'teki Courbevoie'da bulunan esas asker toplama merkezinden ayrılan 50.000 askerin yalnızca %1'i firar edecekti.[3] Napoléon her ne kadar iktidarı uğruna çocukları bile ölüm tarlalarına göndermekten çekinmeyen bir canavar olarak tasvir edilse de aslında kendisi böyle bir şeyi hiçbir zaman talep etmemişti. 25 Ekim 1813'te Clarke'a yazdığı mektupta, "Çocukların değil adamların toplanması gerek" dedi. "Kimse gençlerimiz kadar cesur olamaz ancak... Fransa'yı adamların savunması gerekiyor." Keza Haziran 1807'de de Mareşal Kellermann'a "18 yaşındaki çocuklar uzak diyarlara savaşmaya gidemeyecek kadar genç" demişti.[4]

Napoléon 1793 yılının vatanseverliğini yeniden harlamaya çalışsa ve hatta sokak müzisyenlerine daha önce yasakladığı cumhuriyetçi bir marş olan "Marseillaise"i çalma izni verse de ihtilal dönemine özgü eski bir haykırış olan "Atayurt tehdit altında!" (*La Patrie en danger!*) artık eskisi kadar etkilemiyordu insanları.[5] Ancak İmparator yine de ordusunun ve şahsi kabiliyetlerinin bu tehdidi de bertaraf edebileceğini düşünüyordu. "60.000 asker ve ben toplamda 100.000 ederiz" demişti bir defasında.[6]* Şayet Fransızlar Napoléon'un umduğu kadar cezbeye gelseydi, koalisyon işgali sürecinde yurdun dört bir yanında gayrinizami direniş hareketi başlardı ancak böyle olmadı. Napoléon sonraları, "Kamuoyu görünmez, gizemli ve karşı konulmaz bir güçtür" diyecekti. "Hiçbir irade yoktur ki ondan daha hareketli, daha belirsiz ve daha güçlü olsun. Kaprisli olmasına kaprislidir ancak yine de doğru, makul ve sanılanın aksine çoğu zaman haklıdır."[7]

Napoléon, ihtilal ile Brumaire arasındaki 10 yıllık sürecin ardından başlayan 15 yıllık dönemde Bourbonları iktidardan uzak tutarak ihtilalin siyasi ve toplumsal kazanımlarını büyük ölçüde sağlamlaştırmıştı. Böylece Bastille'in düşüşünden bu yana bir kuşak geçmiş ve Fransızlar yeni keşfettikleri özgürlüklere ve kurumlara alışmışlardı. Ancak pek çoğu için bu kazanımlar, birbirini izleyen altı meşruiyetçi koalisyonun İhtilal ve Napoléon Fransa'sına karşı ilan ettiği bir dizi savaşta ödemek zorunda kaldıkları kan ve servetten oluşan bedelin gölgesinde kalmıştı. 22 yıllık savaşın ardından Fransız halkı barışa hasretti ve bu uğurda gerekirse Boulogne Ormanı'nda** kamp ateşi kuran Kazaklar tarafından aşağılanmaya bile razıydı. Napoléon çok geçmeden valilerine bile güvenemeyeceğini gördü. İl merkezinde sığınak teşkil edip işgale direnme emrine yalnızca

* Wellington bu değerlendirmeye tamamen katılıyordu. 1814'te kendisine daha önce Napoléon'la savaş meydanında karşı karşıya gelip gelmediği sorulduğunda şu yanıtı verdi: "Hayır gelmedim ve gelmediğime de çok memnunum. Komutayı üstlenmek üzere muharebe alanına Napoléon'un geldiğini görmektense Fransız ordusuna 40.000 kişilik bir takviye kuvvetin katıldığını öğrenmeyi tercih ederim." (Longford, *Years of the Sword*, s. 248-249) -y.n.

** Paris'in o dönemdeki sınırlarının hemen dışında bulunan ormanlık alan. -ç.n.

Strasbourg Valisi Andrien de Lezay-Marnésia ve Besançon Valisi De Bry itaat etmişti. Diğerleri ya "inzivaya çekilmişti" ki bu, çarpışma haberleri gelir gelmez ülkenin iç kısımlarına kaçtıkları anlamına geliyordu; ya da tıpkı Vosges Valisi Himbert de Flegny gibi teslim olmuşlardı. Kimileri ise Bourbonların zambağına sığındı.[8] Birkaçı Napoléon'un Elbe dönüşü sonrası Bonapartçılıklarını yeniden keşfetti ancak Waterloo'nun ardından aslında kraliyetçi olduklarını bir kere daha anladılar.[9] İlginçtir, Marne Valisi Claude de Jessaint 1800'den 1838'e kadarki tüm rejimlere aralıksız ve sorunsuz hizmet etti.

Napoléon 1814'te yapılan silahlanma çağrısına çok az Fransız'ın cevap vermesi karşısında hayal kırıklığına uğramıştı. İmparator yarım milyon kişinin orduya katılmasını beklerken çağrılara hepi topu 120.000 kişi yanıt verdi. Ancak bir yandan da çağrıya cevap verip toplanma noktalarına gelenlere üniforma ve muskatı güç bela temin edebiliyordu. Son yıllardaki askere alma işlemleri Napoléon'un asıl seçmen kitlesini oluşturan hâli vakti yerinde köylüleri kendisine karşı yabancılaştırmış ve farklı noktalarda zorunlu askerlik karşıtı şiddetli ayaklanmalar yaşanmıştı. Kasım 1813 ile Mart 1814 arasında 15 kararname, 18 senato kararnamesi ve bir şûra emri ilan edilerek imparatorluk çapında 2.432.335 kişi askere çağırılmıştı. Bunların yaklaşık yarısı, askere alma görevlilerinin yaş ve boy ölçütlerini göz ardı etmesi sayesinde 1813'te orduya katılabilmişti.[10] (Örneğin Genç Muhafızlar'a katılmak için eskiden en az 1.62 metre olmak gerekirken şu anda 1.57 metre olanlar da değerlendirmeye alınıyordu.) 1800 ile 1813 arasında yoklama kaçaklarının oranı %27'den %10'a düşmüşken 1813'ün sonlarında %30'ların üzerine çıktı. Ayrıca Vaucluse ve kuzey illerinde askere alma karşıtı şiddetli ayaklanmalar patlak verdi.[11] Hazebrouck'ta en az 1.200 kişiden oluşan kalabalık bir grup neredeyse kaymakamı öldürüyordu. Olayların ardından dört kişiye idam cezası verildi. Napoléon 1814'te silahaltına almaya yönelik olumsuz kanının ve artırılan vergilerin bir gün kendi çöküşüne yol açacağını öngörmüştü. Pelet'nin de not düştüğü gibi, "Beklentisi tam anlamıyla gerçekleşti çünkü 'Silahaltına almaya hayır, vergilere hayır!' ifadeleri 1814'te Restorasyon bayraklarının üzerinde slogan olarak yer alıyordu."[12] Vergiler; alkol, tütün ve tuzdan tutun da altın, gümüş, pul ve oyun kartlarına kadar genişletildi. Fransızlar baş eğip ödüyorlarsa da bu duruma derinden içerliyorlardı.[13]

Napoléon Rusya felaketinden sonra ordusunu yeniden inşa edip ikmal sistemini baştan kurmak için 4 aylık bir süreden faydalanmıştı. Şimdi ise yalnızca 6 haftası vardı. 1814'ün başlarında karakterinin en göz alıcı özelliklerinden olan öz farkındalıkla şöyle dedi: "Çok fazla savaştığımı kabul etmekten çekinmiyorum. Fransa'yı dünyanın hâkimi kılmak istemiştim."[14] Bu gerçekleşmeyecekti ancak Paris'e en büyük tehdidi oluşturan orduya iç hatları kullanıp ağır darbeler indirerek Frankfurt temelli bir barış antlaşması koparıp

tahtını kurtarmayı umuyordu. Başarısızlık konusunda da felsefi düşüncelere dalmıştı İmparator. "Ölürsem insanlar ne der?" diye sordu maiyetine ve insanlar İmparator'un gönlünü hoş edecek sahte bir cevap tasarlayamadan omuz silkip sorusuna kendi yanıt verdi: "Tüh derler."[15]

Napoléon'u Tuileries'deki taht salonunda gerçekleşen Yeni Yıl Resmî Kabul Töreni'nde gözlemleyen bir kimse şöyle diyor: "Tavırları sakin ve vakurdu ancak kaşının üzerinde, yaklaşan fırtınanın işaretçisi bir gölge dolaşıyordu."[16] Britanya'nın 1813'ün sonunda sunduğu barış teklifini düşündü ancak bu fikirden vazgeçmesi çok uzun sürmedi. 4 Ocak'ta Caulaincourt'a, "Ostend ve Antwerp'siz bir Fransa, Avrupa'nın diğer devletleriyle eşit düzeyde olamaz" dedi:

> İngiltere ve diğer tüm devletler Frankfurt'ta bu sınırları tanıdılar. Fransa'nın Ren ve Alpler'deki fetihleri; Avusturya, Rusya ve Prusya'nın Polonya ve Finlandiya'da, İngiltere'ninse Asya'da elde ettiklerinin telafisi olarak düşünülemez... Ben Frankfurt tekliflerini kabul ettim ancak muhtemeldir ki koalisyonun aklında başka fikirler de var.[17]

İmparator konuşma sırasında Rusya'nın Balkanlarda, Britanya'nın ise Batı Hint Adaları'nda elde ettiği topraklardan da bahsetmiş olmalıdır. Direnmeye devam etmesini birkaç gerekçeyle açıklıyordu. Örneğin "İtalya'nın bölünmez bir bütün" olduğunu söylüyordu. Sonra, "Kazakların yağmalamalarının halkın silahlanmasını sağlayacağını ve mevcut kuvvetleri iki kat büyüteceğini" düşünüyordu. Son savı ise birkaç muharebe vermeye yetecek kadar askeri olduğunu düşünmesiydi. "Şayet Talih Tanrıçası bana ihanet ederse, kararım kesin" dedi cüretkârca. "Tahtı düşündüğüm yok. Utanç verici koşulları kabul ederek milleti ve kendimi küçük düşürmeyeceğim." İmparator Bavyera, Saksonya ve Württemberg gibi devletlerin, Fouché ve Talleyrand gibi bakanların ve hatta Murat ile öz kardeşi Caroline'in ihanetine göğüs gerebilirdi ancak o güne kadarki en büyük destekçisinin, Talih Tanrıçası'nın ihanetine dayanamazdı. Napoléon elbette kendi akıbetine Kader ya da Talih'in yön vermediğini çok iyi biliyordu ancak yine de bu kavramların etkisini ömrü boyunca bir şekilde hissetmişti.

Napoléon 16 Ocak'ta kaleme sarılıp Metternich'e övgü dolu bir mektup yazmaya başladı. "Saygıdeğer Prens, sizin gibi aydın bir bakana yazmak," diye başladığı mektubunda Avusturya ile bir ateşkesin mümkün olup olmadığını soruyordu.[18] "Bana kişisel olarak çok güvendiniz ve ben de sizin görüşlerini iz doğruluğuna ve her zaman ifade ettiğiniz asil duygulara çok büyük bir güven duyuyorum" diye devam eden Napoléon mektubun gizli kalmasını istedi. Elbette mektup gizli kalmadı. Metternich, yazılanları koalisyonun diğer liderleriyle de paylaştı ancak yine de 1814 ilkbaharı boyunca başta Caulaincourt

olmak üzere Napoléon'un tam yetkiyle donattığı temsilciler bir barış antlaşması tesis edebilmek amacıyla koalisyonla diyaloğu sürdürdü. Koşullar ise orduların elde ettiği başarılar ve başarısızlıklar doğrultusunda değişip durdu. 21 Ocak'a gelindiğinde Napoléon, kamuoyunun gönlünü kazanmak adına Papa'yı Fontainebleau'dan salıverip Vatikan'a gitmesine müsaade etti.

Murat'nın kalleşliği, 11 Ocak'ta Avusturya'yla imzaladığı antlaşmayla perçinlendi. Antlaşmaya göre Fransız komutan, 30.000 mevcutlu bir ordunun başında İtalya'da konuşlu bulunan Eugène'in üzerine yürüyecek, bunun karşılığında Ancona ve Romagna'yı alıp kendisi ve varisleri için tahtını garanti altına alacaktı. Murat yaklaşık bir hafta sonra Roma'yı ele geçirince Napoléon, "Kendisi çok da zeki sayılmaz" dedi Savary'ye. "Ben gittiğimde ya da… tüm bu dertleri bertaraf ettiğimde tahtında oturabileceğini hayal edecek kadar kör olmalı."[19] Doğruydu. Murat, iki yıl içinde Napolili bir idam mangası tarafından kurşuna dizilecekti." Napoléon'un kız kardeşi ile kayınbiraderi Murat'nın tavrına yönelik tepkisi şu oldu: "Napoli Kralı rezil bir tavır sergilemiştir. Kraliçe tavrını tarif edebilecek bir sözcük yoktur. Yapılan bu aşağılamanın ve korkakça nankörlüğün intikamını kendi adıma ve Fransa namına alabilecek kadar uzun yaşamayı umuyorum."[20] Caroline'in aksine Pauline ağabeyine birliklerine ödeme yapabilmesi için mücevherlerini gönderdi. Kendini Napoléon'un VII. Fernando'ya İspanya tahtına çıkma izni vermesinin ardından bile İspanya Kralı olarak anan Joseph de keza Naiplik Konseyi'ne başkanlık etmek üzere Paris'te kaldı.

İmparator, 23 Ocak'ta Tuileries'deki Mareşaller Salonu'nda subaylara hitaben yaptığı duygusal konuşmada, "İmparatoriçe'yi ve Roma Kralı'nı Ulusal Muhafızlar'ın yiğitliğine emanet ediyorum" dedi. "Düşmana karşı koymak için ayrılıyorum ancak gönlüm ferah. En kıymetli hazinelerim olan İmparatoriçe'yi ve oğlumu sizlerle bırakıyorum."[21] Subaylardan gök gürültüsü misali "Yaşasın İmparatoriçe!" ve "Yaşasın Roma Kralı!" haykırışları yükseldi. Pasquier'ye göre "Çoğu gözyaşlarına hâkim olamadı."[22] Oğlunun sağlayabileceği propaganda değeri Napoléon'un gözünden kaçmamıştı. Derhâl oğlunu dua ederken tasvir eden bir gravür yapılmasını ve altına şu cümlenin yazılmasını emretti: "Babamı ve Fransa'yı kurtarması için Tanrı'ya yakarıyorum." Üzerinde tuhaf hisler yaratan oğluna âdeta tapıyordu Napoléon. Bir keresinde bebek düşüp hafifçe yaralandığında büyük bir kargaşa baş göstermişti. "İmparator dalıp giderek şöyle demişti: 'Bir top güllesi 20 kişilik tek bir hattı yok etmiş gibi hissettim.'"[23] Napoléon, zafere yönelik yüksek sesle dillendirdiği "inanca" rağmen 24 Ocak gecesi şahsi belgelerini yakarak imha etti ve ertesi gün saat 06.00'da Paris'ten ayrıldı. İmparator, karısını ve oğlunu bir daha görmeyecekti.

Paris'in doğusunda yer alan Champagne bölgesi; Seine, Marne ve Aisne nehirlerinin oluşturduğu vadiler tarafından bölünmekte, koalisyon kuvvetlerinin

ilerleyişi için doğal koridorlar oluşturmaktaydı. Buradaki muharebe, Avrupa'da son 160 yılda yaşanan en çetin kış mevsiminde gerçekleşecekti. Ruslar bile böyle bir soğuk karşısında şaşıp kalmıştı. Hipotermi, soğuk ısırması, zatürre, bitkinlik ve açlık eksik olmuyor, tifüs özellikle de Mainz ordugâhındaki büyük salgının ardından bir kez daha kaygı verici şekilde yayılıyordu. "Biriklerim! Birliklerim! Hâlâ bir ordum olduğunu mu düşünüyorlar!" diye sordu Napoléon Emniyet Müdürü Pasquier'ye. "Almanya'dan getirdiğim tüm askerlerin neredeyse tamamının, diğer hastalıkların yanında bardağı taşıran son damla olan bu korkunç hastalık yüzünden helak olduğunu bilmiyorlar mı? Ordu, öyle mi! Üç hafta içinde 30.000 ila 40.000 asker toplayabilirsem kendimi şanslı sayarım."[24] Seferin 12 muharebesinden 9'u, Galler'in yarısı büyüklüğündeki 200'e 60 km'lik bir alanda, düz ve karla kaplı bir arazide gerçekleşti ki bu süvariler için biçilmiş kaftandı. Tabii İmparator'un elinde hâlâ süvari olsaydı... Şu aşamada Napoléon'un karşı karşıya olduğu Blücher'in *Silezya Ordusu* ve Schwarzenberg'in *Bohemya Ordusu* toplamda hemen hemen 350.000 mevcuda sahipti. Koalisyon kuvvetlerinin arazide konuşlu birliklerinin toplam mevcudu ise 1 milyonu buluyordu.*

Napoléon'un ordusu 1812'de öylesine büyümüştü ki İmparator orduyu kısımlara ayırmak ve büyük oranda bağımsız hareket eden mareşallerine güvenmek zorunda kalmıştı. Ancak şu aşamada emrindeki birliklerin mevcudu ancak 70.000'i bulmuşken tıpkı İtalya günlerinde olduğu gibi orduyu bizzat sevk ve idare etme imkânına sahipti. İmparator'un yanında Berthier'ye ilaveten 7 mareşal vardı (Ney, Lefebvre, Victor, Marmont, Macdonald, Oudinot ve Mortier). İmparator, bir kısmı on yıldan uzun bir süre önce yalnızca general ya da tümen komutanı olan bu kişileri yine bu rolde kullanıyordu. Her birinin emrinde 3.000 ila 5.000 asker vardı. (Diğerlerine gelinirse; Bernadotte ve Murat şu aşamada ona karşı savaşıyordu; Saint-Cyr esir düşmüştü; Jourdan, Augereau ve Masséna askeri bölge yöneticisiydi; Soult ve Suchet güneydeydi ve Davout hâlâ Hamburg'daydı.)

Vitry-le-François'da 36.000 asker ile 136 toptan oluşan mütevazı kuvvetin komutasını üstlenen İmparator, "Düşman ele geçireceğine biz içelim" diyerek Berthier'ye 300.000 şişe şampanya ve brendiyi askerlere dağıtmasını emretti. Ardından bir durum değerlendirmesi yaptı. Görünüşe göre Blücher fazla ilerlemişken Schwarzenberg ondan biraz uzak kalmıştı. Bunu tespit eden İmparator 29 Ocak günü akşamüstü saatlerinde Brienne'de bulunan *Silezya Ordusu*'na taarruz etti.[25] "Brienne'i tanıyamadım" dedi daha sonra. "Her şey

* Prusyalılar ve Avusturyalılar 1814 Seferi sırasında muharebelerin yarısına katılırken Çar'ın Paris'i alma konusundaki ısrarı (ki bu aklı veren Napoléon'un Korsika'daki eski düşmanı Kont Pozzo di Borgo'ydu) nedeniyle Ruslar Montereau dışındaki tüm büyük muharebelerde savaştı. –y.n.

değişmiş. Mesafeler bile daha kısa görünüyor."[26] Napoléon'a tanıdık gelen tek yer, Tasso tarafından kaleme alınmış "Kudüs'ün Kurtuluşu"nu okuduğu ağacın gölgesi oldu.

Napoléon'un muharebe sırasındaki rehberi, eski hocalarından yerel bir papazdı. Ancak Rüstem'in atını süren papaz Napoléon'un yanı başında bir top güllesine hedef olup hayatını kaybetti.[27] Napoléon'a zafer getiren etkenlerden biri Brienne'deki şatoya düzenlenen ve Blücher'le kurmaylarının esir düşmekten zor kurtulduğu sürpriz bir taarruzdu. Bir diğer etkense başlayan taarruzun çetin Rus direnişine rağmen sürdürülmesiydi. Savaş Bakanı Clarke'a "Muharebe, akşam çökmeden bir saat önceye kadar başlamadığı için tüm gece savaştık" diye yazdı İmparator. "Şayet eski askerlerim olsaydı daha iyi sonuç alırdım. Emrimdeki birlikler düşünüldüğünde elde ettiğimiz sonuçtan dolayı kendimizi şanslı saymalıyız."[28] Napoléon, düşmanına saygı da gösteriyor ve Blücher hakkında şöyle diyordu: "Yenilmiş olabilir ancak hemen akabinde daha önce hiç olmadığı kadar savaşa hazır olduğunu gösterdi."[29] Napoléon, Mézières'e döndükten sonra bir Kazak grubu kendisine öyle yaklaştı ki süvarilerden biri Napoléon'a bir mızrak fırlatma fırsatı bile buldu. Ancak hemen ardından Gourgaud tarafından vurularak öldürüldü. "Çok karanlıktı" diye hatırlıyor Fain o anları. "Gece ordugâhının karmaşası içinde birlikler birbirini ancak kamp ateşlerinin ışıkları sayesinde ayırt edebiliyordu."[30] Napoléon daha sonra Gourgaud'yu Montenotte, Lodi ve Rivoli'de kullandığı kılıçla mükâfatlandırdı.

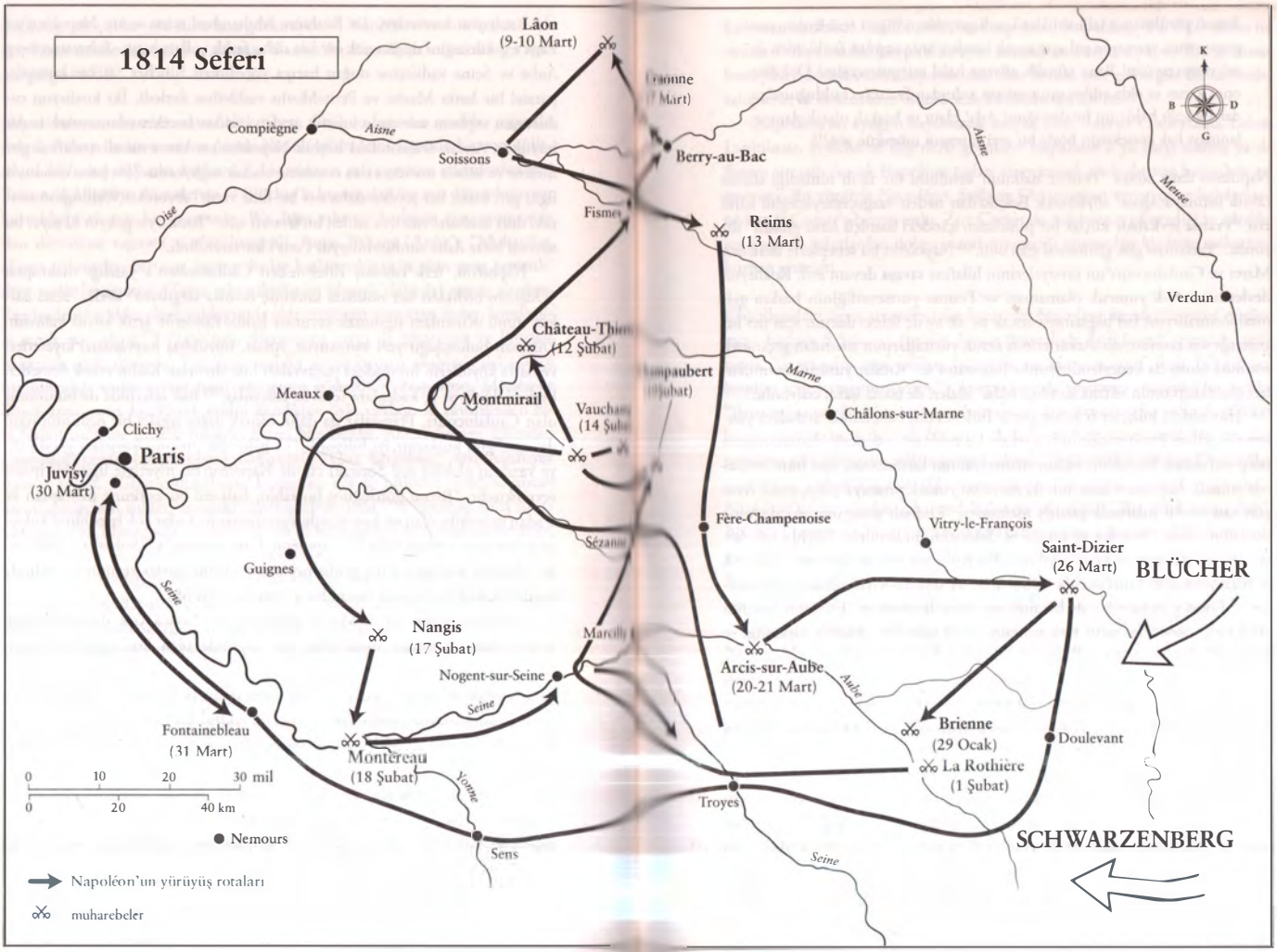
Napoléon muharebenin ardından durum değerlendirmesi yaptığında 3.000 zayiat verdiğini ve Oudinot'nun bir kez daha yaralandığını tespit etti. Brienne'den Bar-sur-Aube'a çekilen Prusyalılar ise iki kasaba arasındaki düzlükte Schwarzenberg'in birkaç Avusturya birliği tarafından takviye edildi. Lesmont'da bulunan, Aube üzerinde uzanan ve ana çekiliş hattını teşkil eden köprü Blücher'in Troyes'ya ilerleyişini engellemek için seferin erken safhasında havaya uçurulduğundan Napoléon'un muharebeyi reddetme ihtimali yoktu. Gün boyu bekledi. Marmont'un kolordusu tarafından takviye edilen ordusu 45.000 mevcuda ulaşmıştı. Ancak kendisinden çok daha kalabalık koalisyon kuvvetleri 1 Şubat'ta 80.000 kişilik bir orduyla Brienne'den 5 km uzaktaki La Rothière'de taarruza geçti. Fransızlar köyü gece karanlığına kadar savundu ancak Napoléon, düşmanına daha fazla zayiat verdirmesine rağmen belki de telafi edemeyeceği 5.000 askerini yitirdi. Zayiat, 73 topun yitirilmesiyle katmerlenince ricat emri veren İmparator, geceyi Brienne Şatosu'nda geçirdi ve birliklerin güç bela yeniden inşa edilen Lesmont Köprüsü üzerinden Troyes'ya çekilmesini emretti. Ertesi gün Marie Louise'e bir mektup yazıp Opéra'da *L'Oriflamme* gösterisini izlememesini söyledi. "Düşman askerleri imparatorluk topraklarını çiğnediği sürece hiçbir gösteriye gitmemelisin."[31]

Koalisyon kuvvetleri, La Rothière Muharebesi'nden sonra Napoléon'un Paris'e çekileceğini düşünerek bir kez daha farklı yollara saptı. Schwarzenberg Aube ve Seine vadilerine doğru batıya yönelirken Blücher 50 km kuzeyde, paralel bir hatta Marne ve Petit-Morin vadilerine ilerledi. İki koalisyon ordusunun toplamı mevcudu lojistik açıdan birlikte hareket edemeyecek kadar büyüktü. Ancak aralarındaki boşluk Napoléon'un kama misali aralarına girmesine ve ustaca manevra icra etmesine olanak sağlıyordu. "Bu bana dehasıyla ilgili geri kalan her şeyden daha net bir fikir verdi" diyecekti Wellington sonraki dört muharebede icra edilen bu strateji için. "Bana öyle geliyor ki şayet bu sistemi biraz daha sürdürebilseydi Paris'i kurtarabilirdi."[32]

Napoléon, terk edilmiş Brienne'den Caulaincourt'a yazdığı mektupta, "Düşman birlikleri her noktada korkunç tavırlar sergiliyor" dedi. "Yerel halkın tümü ormanlara sığınmak zorunda kaldı. Köylerde artık köylü kalmadı. Düşman bulunduğu yeri kurutuyor. Atları, büyükbaş hayvanları, kıyafetleri ve hatta köylülerin üzerindeki paçavraları bile alıyorlar. Kadın erkek demeden herkesi dövüyor ve kadınlara tecavüz ediyorlar."[33] Rus seferinde de bulunmuş olan Caulaincourt, Fransızlar da dâhil olmak üzere işgalci bir ordunun nasıl davrandığını kuşkusuz iyi biliyordu. O hâlde bu mektup kayıtlara geçsin diye yazılmış olabilir mi? Sonraki cümle Napoléon'un niyetiyle ilgili bir ipucu vermektedir: "Bizzat gördüğüm bu tablo, halkımı bu korkunç ızdıraptan ve acıdan mümkün olan en kısa sürede kurtarmayı ne kadar çok istediğimi kolayca anlamanızı sağlamalıdır."[34] Napoléon, Caulaincourt'a 5 Şubat'ta Châtillon-sur-Seine'de başlayan barış görüşmelerinde uygun şartlar sunulması hâlinde bunları kabul etmesi için insani bir gerekçe sunuyordu.

Châtillon Kongresi 5 Mart'a kadar sürdü. Sayıca çok daha kalabalık olmalarından kaynaklı üstünlüklerinin farkında olan koalisyon devletleri, Frankfurt'ta öne sürülen Fransa'nın "doğal" sınırlarına dönme tekliflerini geri çekip Britanyalı müzakereci Lord Aberdeen'in öncülüğünde, Fransa'nın 1791 tarihli sınırlarına dönmesini talep etti ki bu teklifte bir karış bile Belçika toprağı bulunmuyordu. Napoléon, imparatorluk tacını başına geçirdiğinde "cumhuriyetin bölünmez bütünlüğünü koruyacağına" ant içmişti ve bunu sürdürmeye kararlıydı. Örneğin, sunulan ağır koşullar pahasına bile olsa kendisini savaşı sonlandırmaya teşvik eden Berthier ve Maret'ye, "Kutsal yeminimi bozmamı gerektiren bu antlaşmaya imza atmamı nasıl beklersiniz?" diye sordu sitemkâr bir şekilde:

Koalisyon orduları, Kazaklar hariç olmak üzere, 1814'te son derece disiplinli hareket etti. Napoléon'un 1814 Seferi üzerine Saint-Dizier'de hazırlanan müzede, köylü ve tüccarların ürünlerine el koyulduğunda onlara nakit ödeme yapıldığını gösteren, koalisyon subayları tarafından imzalanmış pusulalar bulunmaktadır. –y.n.

1814 Seferi
Lâon
(9-10 Mart)
Compiègne
Aisne
Soissons
Oise
Fismes
Berry-au-Bac
Reims
(13 Mart)
Aisne
Meuse
Verdun
Marne
Châlons-sur-Marne
Meaux
Montmirail
Clichy
Paris
Juvisy
(30 Mart)
Guignes
Fère-Champenoise
Vitry-le-François
Saint-Dizier
(26 Mart)
BLÜCHER
Seine
Nangis
(17 Şubat)
Nogent-sur-Seine
Arcis-sur-Aube
(20-21 Mart)
Aube
Brienne
(29 Ocak)
Doulevant
La Rothière
(1 Şubat)
Fontainebleau
(31 Mart)
Montereau
(18 Şubat)
Yonne
Troyes
Sens
Seine
SCHWARZENBERG
K
B
D
G
0 10 20 30 mil
0 20 40 km
Nemours
Napoléon'un yürüyüş rotaları
muharebeler

> Emsali görülmemiş talihsizlikler kendi gerçekleştirdiğim fetihlerden vazgeçme sözü vermeme yol açtı ancak benden önce yapılan fetihlerden de mi vazgeçeceğim! Bana yönelik güvene halel mi getireceğim? Dökülen onca kanın ve elde edilen onca zaferin ardından Fransa'yı bulduğumdan daha küçük hâlde mi bırakacağım? Asla! Hain ve korkak olarak damgalanmayı hak etmeksizin böyle bir şeyi yapmam mümkün mü?[35]

Napoléon daha sonra "Fransız halkının kendisini bir fatih olmadığı sürece tahtta tutmayacağını" söyleyerek Belçika'dan neden vazgeçemeyeceğini itiraf etti. "Fransa fevkalade küçük bir pusulanın içindeki basınçlı hava gibidir" diyordu. "Patlaması gök gürlemesi gibi olur."[36] Napoléon bu sebeplerle Berthier, Maret ve Caulaincourt'un tavsiyelerinin hilafına savaşa devam etti. Koalisyon devletlerinin tek yumruk olamaması ve Fransız yurtseverliğinin baskın gelmesi ihtimallerine bel bağlamıştı ancak ne ilk ne de ikinci durum için net bir gösterge söz konusuydu. Askerlerinin kendi yurttaşlarının sırtından geçinmek zorunda oluşu da kederlendiriyordu İmparator'u. "Kıtalar yurdun savunucuları olacakken onun sırtına kambur oldu" sözleri de buna işaret ediyordu.[37]

Hazinedeki külçeler 6 Şubat günü Tuileries'nin bahçesinde arabalara yüklenerek gizlice Paris'ten çıkarıldı. Denon Louvre'daki resimlerin de taşınmasını talep etti ancak Napoléon halkın maneviyatının kırılmaması için buna müsaade etmedi. İmparator karısının da moralini yüksek tutmaya çalışıyordu. Aynı gün saat 04.00 sularında yazdığı mektupta, "Endişeli olduğunu duyduğuma üzüldüm" dedi. "Neşelen ve mutlu ol. Sıhhatim mükemmel. Hiçbiri çok kolay olmasa da işler de kötü sayılmaz. Bu hafta bir miktar ilerleme kaydettik ve inanıyorum ki Tanrı'nın da yardımıyla her şeyi başarıyla nihayete erdireceğiz."[38] Ertesi gün Joseph'e de bir mektup yazan İmparator, "En derin ümidim odur ki İmparatoriçe şehri terk etmesin." Aksi takdirde, "Halkın şaşkınlığı ve ümitsizliği korkunç ve trajik sonuçlar doğurabilir."[39] O gün ilerleyen saatlerde ağabeyine bir mektup daha yazan Napoléon, "Paris, bozguncuların iddia ettiği gibi kıskaca alınmış değil" dedi. "Talleyrand'ın şeytani dehası ve ulusu kayıtsızlığa sürüklemek isteyenler yüzünden halkı silahlanmaya çağıramadım. İşte bizi getirdikleri nokta bu!"[40] Napoléon nihayet Talleyrand hakkındaki gerçeği kabul etmişti. Talleyrand Fouché ile birlikte Paris'te bir darbe planlıyor, bununla da kalmayıp koalisyon devletleriyle açık açık teslimiyet koşullarını müzakere ediyordu.' Ulusun yurdun işgaline karşı kayıtsız kaldığını gören Napoléon, Fransız halkının artık savaşa iştahı olmadığını bir türlü kabullenemiyordu. Halkın koalisyondan kurtulmak için başvurduğu yeni bir çılgınlık olan 40 saatlik ayinlere

1814'te Talleyrand ve Fouché gibi kişiler Napoléon'a sırt çevirebilirlerdi çünkü bunu bu dönemde yaparlarsa Restorasyon sürecindeki mevkileri garanti altına alınabilirdi. Ancak Bourbonlar daha erken bir dönemde geri dönseydi, dönek olup olmadıklarına bakılmaksızın tüm kral katilleri idam edilirdi. –y.n.

katılması hakkında Cambacérès'e mektup yazan Napoléon, "Parisliler aklını mı oynattı?" diye sordu. Joseph'e ise aynı konuda şu yorumu yaptı: "Bu münasebetsizlikler devam ederse hepimiz ölümden korkar hâle geleceğiz. Bir zamanlar rahiplerin ve doktorların ölümü acılı kıldıkları söylenirdi."[41]

Napoléon'un ayağını kaydırmak isteyen tüm liderler (Talleyrand, Lainé, Lanjuinais, Fouché ve diğerleri) geçmişte İmparator'a ya karşı çıkmış ya da ihanet etmişti. Ancak Napoléon onları idam etmek şöyle dursun hapse bile atmamıştı. Bu yönüyle Napoléon, Sulla ve Octavius'tan ayrışıyor ve kahramanı addettiği Caesar'a benziyordu. Zira Caesar da merhamet gösterdiği ve işledikleri yargısız infazlardan dolayı yargılama gereği görmediği kişilerin suikastına kurban gitmişti.

Châtillon'daki siyasi atmosfer iyice kararınca Napoléon kendi ölümünü düşünmeye başladı. 8 Şubat'ta Paris'in düşme ihtimaliyle ilgili Joseph'e yazdığı mektupta, "Şayet şehir işgal edilirse ben artık var olmayacağım" dedi. "O yüzden kendim için konuşmuyorum."[42] Joseph pek de yardımcı olmayan bir tonda, "Barış istiyorsan bedeli ne olursa olsun uzlaş" diye yanıtladı bu mektubu. "Eğer bunu yapmazsan geriye tek bir seçenek kalıyor: Konstantinopolis'in son imparatoru gibi düşmana göğüs gererek ölmek."[43] (İstanbul 1453'te Osmanlılar tarafından fethedildiğinde XI. Konstantinos savaşarak ölmeyi yeğlemişti.) Napoléon'un cevabı bir çıkar yol bulmaya yönelikti: "Bu söz konusu değil. Blücher'i yenmenin bir yolunu bulmaya çalışıyorum. Montmirail'den hareketle yol boyunca ilerliyor. Yarın onu mağlup edeceğim."[44] İmparator gerçekten de Blücher'i coğrafi ve kronolojik olarak birbirine çok yakın ancak münferit olarak değerlendirilebilecek bir dizi muharebede üst üste yenilgiye uğrattı.

Victor'u Nogent-sur-Seine'de, Oudinot'yu ise Bray'de bırakan Napoléon; Ney ve Mortier ile birlikte Sézanne istikametinde kuzeye yöneldi. Kısa süre sonra Marmont da onlara katıldı. *Silezya Ordusu* hâlâ *Bohemya Ordusu*'yla paralel ilerliyor ancak ondan daha hızlı hareket ediyordu. Bir noktada *Bohemya Ordusu*'ndan öylesine ayrıştı ki yalnızca kanatlarını değil gerisini de iki ordu arasına konumlanan Napoléon'a açık hâle getirdi. Rusların süvarilerinin olmadığını ve ayrışık kaldıklarını tespit eden İmparator 10 Şubat'ta kuvvetin açıkta kalan kanadına ağır bir darbe indirip Blücher'in Champaubert'de konuşlu ve fazlasıyla yayılmış ordusunun merkezine hücum etti. İmparator bu manevra sayesinde General Zakar Dimitriyeviç Olsufiyev'in kolordusuna mensup en seçkin kesimi parçalarken bir taburu komple esir aldı. Ve bunu sadece 600 ölü, yaralı ve kayıp verme pahasına başardı. O gün akşam yemeğini Champaubert'deki handa Olsufiyev'le birlikte yiyen İmparator, karısına yazdığı mektupta, "*Les Invalides*'de selamlama atışı yaptırmasını ve haberin tüm eğlence mekânlarında yayılmasını" emretti. "Gece yarısı Montmirail'e varmayı

tasarlıyorum" diyen İmparator Olsufiyev'in kılıcını da Marie Louise'e gönderdi.[45] Haberlerin ulaşmasından sonra Jean-Baptiste Lully'nin *Armide* adlı eserinin mükemmelen sergilendiği Opéra'da koro, "Zafer Bizim" (*La Victoire est à Nous*) şarkısını seslendirecekti.

General von Sacken, 11 Şubat'ta Trachenberg stratejisini terk ederek Marchais'de bulunan ve Petit-Morin Vadisi'ne bakan Brie Platosu'nda Napoléon'a doğrudan taarruz etti.* Ney, Marchais'yi savunurken Mortier ve Friant, L'Épineaux-Bois'daki Ruslara yönelik bir karşı taarruz başlattı. Guyot'nun süvarilerinin düşmanın arkasına sarkması Rus ve Prusya kuvvetlerini bozguna uğrattı. Bu muharebe Napoléon'un düşmanın ikincil kuvvetini (Yorck'un birlikleri) oyalarken ana kuvvetini (Sacken'in birlikleri) mağlup etmeye yönelik taktik yönteminin tipik bir örneğiydi. Napoléon o gece Grénaux'daki bir çiftlik evinde kaldı. Fain'in hatırladığı üzere "cesetler bölgeden taşınmış ve karargâh buraya kurulmuştu."[46] İmparator daha sonra "40'tan fazla top ele geçirerek düşmanın tüm topçu kabiliyetini kırdığını, 7.000 esir aldığını ve bozguna uğramış bu ordudan kimsenin kaçamadığını" belirterek Paris'te 60 pare atış yapılmasını emretti.[47] (Aslında 1.000 esir almış ve 17 top ele geçirmişti.)

Napoléon'un ertesi gün, üçe ikilik bir dezavantaja rağmen Château-Thierry'ye taarruz etmesiyle Sacken ve Yorck'un emrindeki askerlerin büyük kısmının kaçabilmiş olduğu ortaya çıktı. Koalisyon kuvvetlerinin en sağında bir Rus tugayının tek başına kaldığını tespit eden İmparator, derhâl az miktardaki süvarisine bu birliğe taarruz etme emri verdi. Süvariler görevi başarıyla ifa ederken 14 top daha ele geçirdi.[48] Gelgelelim Macdonald'ın Château-Thierry'deki köprüyü ele geçirmekte başarısız olması koalisyon kuvvetlerine Marne'ın kuzeyine kaçabilme imkânı sağladı. "Tüm gün at üstündeydim benim güzel Louise'im" diye yazıyordu Napoléon şatodan. Propaganda amacıyla kullanılabilecek bir dizi veri daha sunduktan sonra ise "Sıhhatim gayet yerinde" diyordu.[49] *Silezya Ordusu*'na karşı elde edilen tüm bu zaferlere rağmen Oudinot'nun 25.000 mevcutlu kolordusu ile Victor'un 14.000 askeri Seine üzerinde uzanan 5 köprüyü tutamaz, Schwarzenberg'in 150.000 mevcutlu *Bohemya Ordusu*'nun nehri aşmasını engelleyemezdi.[50]

14 Şubat'ta Blücher'e karşı Vauchamps'da bir zafer daha kazanan Napoléon, Mortier'yi Château-Thierry'de bırakıp Marmont'a destek olmak amacıyla saat 03.00 sularında hızla geri döndü. Zira Blücher bu kez de Marmont'u Étoges'dan Montmirail'ye çekilmeye zorluyordu. Bunun üzerine

* Montmirail Muharebesi, bugün abidenin bulunduğu yerde değil Marchais köyünün çevresinde ve yakınlarında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla o yörede muharebe Marchais-Montmirail Muharebesi olarak bilinir. Muharebe alanı ziyaret edildiğinde Londra'daki Ulusal Galeri'de bulunan ve Horace Vernet tarafından yapılan resmin, topoğrafik olarak ne kadar isabetli olduğu apaçık görülebilmektedir. –y.n.

7.000 muhafız süvarisiyle icra edilen bir taarruz Blücher ve Kleist'ı Janvillier'ye püskürttü. Burada konuşlu Grouchy düşmanın kanadına hücum ederken Drouot'nun 50 topla başlattığı bombardıman koalisyon askerlerini âdeta biçti. Bu çarpışmanın ardından *Silezya Ordusu* resmî bildiride ifade edildiği üzere "imha" edilmediyse de Marne'dan atılıp bozguna uğratıldı.

Napoléon şimdi yüzünü Oudinot ve Victor'u Seine üzerindeki köprülerden püskürtüp Nemours, Fontainebleau, Nangis ve Moret'yi ele geçirerek Fransa'nın içlerine ilerleyen *Bohemya Ordusu*'na dönebilirdi.* Farklı şehir ve kasabalar da keza, küçük koalisyon birlikleri karşısında bile teslim olmaya başlamıştı ki bu, millî maneviyatın kırıldığına bir işaretti. Örneğin Langres ve Dijon savaşmaksızın düşürülmüş, Épinal 50 Kazak süvarisine, Mâcon 50 hüssara, Reims yarım bölük askere, Nancy Blücher'in önden giden keşif erlerine ve Chaumont tek bir atlı askere teslim olmuştu.[51] Napoléon'un işgalcilere karşı ulusal bir ayaklanma başlayacağına, İspanya ve Rusya'daki gayrinizami unsurlara taş çıkarak bir gerilla mücadelesi doğacağına yönelik umutları hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti.

İmparator; Champaubert, Montmirail, Château-Thierry ve Vauchamps'da beş günde dört zafer elde ettiğine yönelik (hakiki) iddialarını kanıtlamak üzere Paris bulvarlarında yürüteceği 8.000 Prusyalı ve Rus savaş esirini göndermek için duraklamak zorunda kaldı. Ardındansa Paris'in 40 km güneydoğusundaki Guignes'de konuşlu Victor ve Oudinot'nun kolordularına katılmak üzere 15 Şubat saat 10.00 sularında Montmirail'deki karargâhından ayrıldı. 16 Şubat akşamına kadar ordusunu başkente giden yol boyunca konuşlandıran Napoléon, Schwarzenberg komutasındaki ordunun 80 km boyunca uzandığını tespit etti ve düşmanı parça parça yok etmeye karar verdi. Caulaincourt'a yazdığı mektupta, "Düşmanlığı bir kenara bırakıp bu toprakları huzur içinde terk etmelerine müsaade etmeye hazırım" dedi. "Lakin bunu yalnızca Frankfurt teklifleri temelinde hazırlanacak geçici bir antlaşmayı imzalamamız koşuluyla yaparım."[52] Gelgelelim Lord Aberdeen'in Napoléon'a Antwerp üzerinde hâkimiyet hakkı tanımamaya direnmesi savaşın sürmesini zorunlu kılıyordu.

Napoléon 17 Şubat'ta Wittgenstein'ın 3 Rus tümeni konuşlandırdığı Nangis'e yöneldi. Kellerman'la soldan, General Michaud'yla sağdan taarruz eden İmparator, Rus kare düzenlerini parçalayıp son darbeyi Drouot'nun toplarıyla indirdi. Ardından Seine üzerindeki köprülerin güvenliğini sağlamak

* Albay Josef Simonyi Macar hüssarlarını Fontainebleau Sarayı'na sürüp piposundaki külleri Napoléon'un tahtına boşaltırken aslında 1757'de yaşanan bir olayı bilinçli olarak yeniden canlandırıyordu. Zira o tarihte bir başka Macar hüssar komutanı Kont Andreas Hadik, Berlin'e yaptıkları gözü kara bir baskından sonra piposundaki külleri Büyük Friedrich'in tahtına boşaltmıştı. (Hollins, *Hungarian Hussar*, s. 44) –y.n.

için kuvvetlerini Nangis yol ayrımında ikiye ayırdı. Victor 20 km güneydeki Montereau'da bulunan köprüye yönelirken yol üstündeki Villeneuve'deki bir Bavyera tümenine taarruz etti. Ancak uzun bir yürüyüşün ve günlerdir aralıksız süren muharebelerin getirdiği yorgunluktan dolayı, sahip olduğu avantajdan ziyadesiyle yararlanamadı. Bunun üzerine İmparator nadiren yaptığı gereksiz değişikliklerden birini yaparak onun yerine General Étienne Gérard'ı atadı. Ayrıca General Guyot'yu askerlerinin önünde aşağılarken General Alexandre Digeon'u mühimmatı tükendiği için divanıharba verdi. "Napoléon kendisinin de hayretler içinde kaldığı bir sertlikle hareket ediyordu" diye yazıyordu Napoléon'un savunucularından Baron Fain. "Ancak o anın zorlayıcı koşulları içinde böyle davranmanın gerekli olduğunu düşünüyordu."[53] Verdiği emirler kısa ve özdü. Napoléon farklı yetkinlik derecelerine sahip olsalar da her daim cesur ve vazifeşinas askerler olan üst rütbeli komutanlarına kaba davranırdı. Ancak şimdi bile durumu bir dereceye kadar mizaha vurabiliyordu. Eugène'e yazdığı mektupta, "Şayet Talih Tanrıçası bizden yana olmaya devam ederse İtalya'yı koruyabiliriz" dedi. "Belki o zaman Napoli Kralı bir kez daha taraf değiştirmeyi düşünebilir."[54]

Napoléon güneşli ve bulutsuz 18 Şubat günü saat 15.00 sularında İmparatorluk Muhafızları'yla birlikte Seine ve Yonne nehirlerinin birleştiği yerde bulunan Montereau'ya vardı. Bataryalarını şehre hâkim bir nokta olan Surville Tepesi'ne kuran İmparator, iki köprüyü geçmekte olan koalisyon piyadelerinin üzerine peşrev mühimmatıyla ateş kusup Württembergli istihkâmcıların köprüleri havaya uçurmasını engelledi. (Köprülerden bakıldığında Surville tepesi küçük bir tepecik gibi görünmektedir ancak Napoléon'un bataryasını kurduğu noktadan bakıldığında topların tüm şehre hâkim olduğu hemen anlaşılabilir.) General Louis Huguet-Chateau Avusturyalılara taarruz etti ancak bu girişimin sonucunda hem başarısız oldu hem de yaşamını yitirdi. Bunun üzerine İmparator, General Pajol komutasındaki bir süvari birliğini taş döşeli dik yoldan aşağıya gönderip her iki köprüden geçirerek kasabanın içlerine hücum etti.* Pajol'un emir subayı Albay Hubert Biot'nun ifade ettiği üzere, "Sizden memnunum" dedi İmparator, General'e hitaben. "Şayet tüm generallerim sizin gibi özverili olsaydı düşman Fransa'ya ayak basamazdı. Gidip yaralarınıza baktırın. İyileştiğinizde Bavyera Kralı'na selamımı iletmeniz için emrinize 10.000 atlı vereceğim... Şayet dünden önceki gün, sabah saatlerinde Montereau köprülerini emrime vermek için benden 4 milyon frank istenseydi, hiç tereddüt etmeden verirdim."[55] Biot daha sonra Pajol'a, şakayla karışık, bu durumda İmparator'un onu hiç de zorlanmadan 1 milyon frankla ödüllendirebileceğini söyledi.

* Ne yazık ki Napoléon'un o gün söylediği iddia edilen "Meraklanmayın baylar, beni öldürecek top güllesi henüz dökülmedi" sözü, *Journal Général de France* mensubu bir gazetecinin sonradan uydurduğu pek çok cümleden biridir. -y.n.

Napoléon ertesi gün Caulaincourt'a Avusturyalıların Meaux'ya vardığı haberinin yalan olduğunu söyledi ancak bir gerçeği inkâr ediyordu. Sacken'in topları o gün itibariyle uzaktan da olsa Paris'ten işitilebiliyordu. Ancak Rus komutan, Napoléon'un Blücher'e bir kez daha saldıracağı haberleri üzerine birliklerini geri çekti.[56] O gün Napoléon, çoğunlukla güvenilir addettiği İç Güvenlik Bakanı Savary'ye yazdığı öfkeli mektupta, kendisini, komuta ettiği ordulardan üç kat kalabalık düşman kuvvetlerini her daim yenen muzaffer bir komutan şeklinde tasvir eden şiirleri Paris gazetelerinde yayımlama izni verdiği için payladı. "Ben 300.000 askerim olduğu bilgisini yayarken sizin böyle şeyler söylenmesine izin vermeniz düpedüz delilik!" diyordu mektupta. Aslında Montereau'da yalnızca 30.000 askeri vardı ve koalisyon kuvvetlerinden bu bilgiyi gizlemeye çalışıyordu. "Kuvvetlerinin mevcudunu abartmak savaşın ilk kuralıdır. Beni ve ulusal öz sevgiyi pohpohlamaya çalışan şairler bunu nasıl anlayacak?"[57] Montalivet'nin Fransa'nın barışa duyduğu özlem hakkında yazdıklarına ise şöyle cevap verdi: "Siz ve Savary'nin Fransa'ya dair bilgisi benim Çin'e dair bilgimden daha az."[58]

İmparator, koalisyon devletlerinin arasına nifak sokmaya yönelik umutsuz bir çabayla 21 Şubat'ta Avusturya İmparator'u Franz'a bir mektup yazarak Frankfurt koşullarının "gecikmeksizin" tekrar teklif edilmesini istedikten sonra Châtillon koşullarının "Fransa'yı Avrupa haritasından silmek isteyen Burke'ün hayalini gerçekleştirmek" anlamına geleceğini ifade etti. Mektubuysa "Hiçbir Fransız yoktur ki ölümü, kendilerini İngiliz kölesi hâline getirecek koşulları kabul etmeye yeğlemesin" diye bitirdi. İmparator benzer bir çabayla Belçika tahtına III. George'un Protestan bir oğlunun geçeceği vesvesesini dillendirdi[59] ancak daha önceki denemeleri gibi bunun da herhangi bir etkisi olmadı.

Rhône Ordusu'nun komutanı olmasına karşın artık savaşmak istemeyen Augereau'nun, İspanya'dan gelen birliklerle takviye edilmesine rağmen hâlâ sefer sürecine kayda değer bir katkıda bulunmamasından kaygılanan İmparator, kendisine yazdığı mektupta, "Şayet hâlâ Castiglioneli Augereau'ysanız orduya komuta etmeyi sürdürünüz. Yok, eğer 60 yılın ağırlığı üzerinize çökmüşse komutayı en üst rütbeli astınıza teslim ediniz" dedi.[60] Bu mektup kırgın kıdemli savaşçının hevesini daha da kaçırmaktan başka bir işe yaramadı ve Augereau, kuzeye ilerlemek yerine Lyons'u tahliye edip Valence'e çekildi. Ney ve Oudinot ise ayın 21'inde bir sohbet sırasında barış meselesini açınca Napoléon önce mareşallerini şiddetle azarladı, ardından kendilerini öğle yemeğine davet etti. Öte yandan Adour'u geçen Wellington 27 Şubat günü Orthez'de Soult'u büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Bu gelişme stratejik durumu iyice umutsuz bir hâle soktu.[61]

24-28 Şubat tarihlerinde Flahaut Kontu Lusigny'de ateşkes görüşmeleri yürütüyor, bu görüşmelerin sonunda Frankfurt koşullarına geri dönüleceğini uman Napoléon ise savaşa devam etmekte ısrar ediyordu. "Müzakereler

yüzünden elim kolum bağlı oturacak değilim" dedi Fain'e. Zira bir önceki yıl Pleischwitz Ateşkes görüşmelerinde herhangi bir hamlede bulunmamıştı. 1 Mart 1814'e gelindiğinde koalisyon kuvvetleri birbirleriyle Chaumont Antlaşmasını imzaladı. Napoléon'la ayrı bir antlaşma yapmama ve 150.000 mevcutlu koalisyon ordusuna katkıda bulunma konusunda uzlaşan devletler, amaçlarının Napoléon'u devirmek ve İsviçre, İtalya, Belçika, İspanya ve Hollanda'da Fransız nüfuzunu sonlandırmak olduğunu ilan etti.

Kocasının imparatorluğunun yıkımın eşiğine geldiğini gören Marie Louise, bir buhran durumunun yarattığı cefayı omuzlayamayacak kadar narin olduğunu gösterdi. "İmparator'dan haber alamıyorum" diye yazıyordu günlüğüne. "Keyfince davranıyor. Beni unutmaya başladığını görebiliyorum." Mektuplarında saray dedikoduları, Roma Kralı'nın mürebbiyesiyle yaşananlar ve görgü kuralları gibi önemsiz konular hakkında yazıp çizdiklerine bakılırsa İmparatoriçe çevresinde meydana gelen depremin ya farkında değildi ya da umursamıyordu. Belki de sadece çökmekte olan bir imparatorluğun ve kocasıyla babası arasındaki savaşın gürültüsünü bastırmak için nedimesi Montebello Düşesi (Lannes'ın dul karısı) tarafından kendisine verilen evcil papağanın gevezeliğine odaklanıyordu. O ve nedimesi yaralılar için yatak çarşaflarından elbiseler yapıyordu ancak İmparatoriçe'yi asıl ilgilendiren şeyler kara kalem çizim, mendil oyası, müzik, kart oyunları ve çiçeklerdi. Caroline Murat'ya mektup yazıp yazamayacağını bile sordu ancak Napoléon'un bunu "Cevabım hayır" diye yanıtladı. "Adı sanı bilinmeyen biriyken kraliçe yaptığım (kız kardeşim) bana karşı münasebetsiz tavırlar sergiledi."[62] İmparator 2 Mart'ta Marie Louise'i Fontainebleau, Compiègne, Rambouillet ve diğer saraylardan 1.000 sedye, hasır şilte, çarşaf ve battaniyenin askerî hastanelere bağışlanmasını organize etmekle görevlendirip onu faydalı bir işe koşmaya çalıştı. "Fazlasıyla açık veren" Prusyalıları takip ettiğini de belirten İmparator, ertesi gün hatalı bir imlayla "Bulcher"in yaralandığını bildirdi.[63]

Napoléon'un gayriadil bir tenzili rütbenin ardından Genç Muhafızlar'ın komutasını verdiği Victor, 6 Mart'ta Paris'in 90 km kuzeydoğusunda yer alan Craonne kasabasını yukarıdan gören ve üç derbent ve 60 Rus topuyla korunan tepeyi ele geçirdi. Napoléon, ertesi gün burada vuku bulan muharebede düşmanın iki kanadını çevirmeye çalışıp başarısız olunca kanlı bir cephe taarruzuna girişmek zorunda kaldı ancak günün sonunda Blücher'in Rus öncü muhafızlarını mağlup etmeyi başardı. Drouot'nun 88 topluk bataryayı çok saldırganca idare etmesi ve Ney'in sağ kanatta bir anda ortaya çıkması sayesinde Napoléon seferin en kanlı çarpışmalarından birinde muharebe alanında elinde tutmayı başardı. Çarpışma, Hurtebise çiftlik evinden Cerny köyüne varan 3 km'lik plato boyunca, çiftliğin de temizlendiği 11.00'den 14.30'a kadar sürmüştü. Ancak bir tarla enindeki dar cephe hattı sebebiyle her iki

tarafın hayli zayiat vermesine yol açmıştı. Bugünün gelinciklerle dolu pastoral çayırları, Fransızların bitkin düşmesi sebebiyle düzenli olarak geri çekilebilen Rusların sergilediği direnişin çetinliği hakkında hiçbir işaret sunmamaktadır. Craonne bir Fransız zaferiydi ancak zafer haberlerinin Paris'e ulaşmasının ardından savaşın devam edeceği beklentisi borsanın düşmesine yol açtı.[64]

İki taraf da ertesi günü dinlenip toparlanmakla geçirirken İmparator 9 ve 10 Mart günleri Paris'in 136 km kuzeydoğusunda bulunan Aisne ilinin iyi tahkim edilmiş baş ilçesi Lâon'da konuşlu ana Prusya ordusuna taarruz etti. (Lâon'un surlarından bakıldığında muharebe alanının aşağıda boylu boyunca uzandığı görülmektedir. Rus ve Prusyalı subaylar da muharebe alanını buradan gözlemişlerdir.) Austerlitz'te yaşananın aksine güneş 11.00 sularında sisi dağıtıp Blücher'in kurmaylarına Napoléon'un 21.000 piyade ve 8.000 süvarisi olduğunu tespit etme imkânı tanıdı. Napoléon top bakımından üstünse de koalisyon kuvvetleri 75.000 piyade ve 25.000 süvariden oluşuyordu. Napoléon'un taktik bakımdan sahip olduğu becerileri hafife almayan koalisyon komutanları bunun bir aldatmaca olabileceğini düşünerek karşı-taarruza nispeten kalabalık kuvvetlerle başlasalar da tüm güçlerini kullanmaktan çekindiler.

Aslına bakılırsa yaklaşık 6 km uzaklıkta 9.500 asker ve 53 toptan müteşekkil kuvvetiyle Marmont bulunuyordu ancak platodan yükselen muharebe seslerini işitememiş olacak ki İmparator'unun imdadına yetişemedi. Sonradan yapılan değerlendirmede Marmont hainlikle suçlanmıştır ancak o gün muharebe alanında batıdan esen rüzgâr, sesleri bastırmış olmalıdır. Yine de Yorck ve Kleist komutasındaki bir Prusya kolordusunun kampına yönelik başarılı bir baskın gerçekleştirip kuvvetlerini dağıtmasından sonra 9 Mart gecesi nöbetçi sistemi münasip bir şekilde tesis etmemesi için onun ya da kurmaylarının sunabileceği bir mazeret bulunmamaktadır. Muharebeye dönülecek olursa, Napoléon ertesi gün yeniden taarruza kalkmaya karar verdi ancak feci sonuçlar doğuracak bir karardı bu. Zira saat 15.00'e kadar ziyadesiyle üstün bir koalisyon ordusuna karşı mücadele ettiğini fark edemedi. Muharebenin sonucunda 4.000 zayiat verirken 2.500 askeri ve 45 topu koalisyon kuvvetleri in eline düştü.

Ordusunun mevcudu 38.000'den 24.000'in altına inen İmparator (bu sayıya Marmont'un birlikleri de dâhildi), fevkalade bir direnme gücü sergileyip derhâl harekete geçerek koalisyon kuvvetlerinin ulaştırma hatlarını kesme amacıyla Reims'a hücum etti. Ancak aynı gün yaşanan bir gelişme ikmal hattı kavramını anlamsız kıldı. Talleyrand, Çar Aleksandr'ın karargâhına bir mektup gönderip Paris'teki kuşatma hazırlıklarının Joseph tarafından göz ardı edildiğini belirtmiş-

Bu da koalisyon kuvvetlerini doğrudan başkente yönelmeye teşvik etti.

Talleyrand'ın koalisyon devletlerine nihai sığınma girişimi gerçekleşmek üzereydi. Zira Napoléon kendisine "ipek çorap giymiş bir bok parçası" olduğunu

söylediğinden beri 5 yıldır ara ara bunu tasarlamıştı. Ancak İmparator 11 Mart'ta esas ihaneti öz kardeşinin yaptığını anladı. Joseph, alenen karısı Marie Louise'i baştan çıkarmaya çalışıyordu. "Kral Joseph bana çok can sıkıcı şeyler söylüyor" dedi Marie Louise Montebello Düşesine.[65] Soissons'da bir mektup kaleme alan Napoléon oldukça kaygılıydı. "Mektubunu aldım" dedi İmparatoriçe'ye:

> Kral Joseph'le fazla yakınlaşma. Arana mesafe koy. Şahsi dairene alma. Görüşeceğin zaman Cambacérès'in yaptığı gibi resmî bir kabul tertiple. Ve kabul salonunda davranışlarına ve yaşam tarzına yönelik danışman rolüne bürünmesine izin verme... Kral haddini aşarak sana tavsiye vermeye niyetlendiğinde senden çok uzak olmadığımı hatırla... ve ona soğuk davran. Kral'ın yanında sıkılgan bir tavır sergile. Asla yakınlık gösterme. Konuşmanız icap ederse her daim Düşes'in yanında ve bir pencere kenarında konuşun.[66]

Joseph, *Clisson ve Eugénie*'deki Berville rolünü mü oynamaya çalışıyordu. Napoléon bundan şüphelenerek ertesi gün İmparatoriçe'ye bir mektup daha yazdı.

> Yazgımda Kral tarafından ihanete uğramak da mı vardı? Şayet bu olursa pek de şaşırmayacağım ancak metanetimin kırılmasına da izin vermeyeceğim. Metanetim ancak benim arkamdan onunla bir ilişki kurarsan ve karım olma vasfından saparsan kırılır. Kral'a güvenme. Kadınlar arasında kötü bir namı olduğu gibi İspanya'dayken kanına hırs çöreklenmiştir... Tekrar ediyorum, Kral'a ne yaklaş ne de güven... Tüm bunlar keyfimi kaçırıyor. Oysa ben aile bireylerim konusunda huzurlu olmalıyım. Ancak sanki bir kuralmış gibi aileden yana sıkıntıdan başka bir şey görmedim. Ancak senin açından bu hem beklenmedik hem de dayanılmaz bir durum olacaktır.[67]

Napoléon, Joseph'in kendisine de bir mektup yazdı. Şöyle diyordu mektubunda: "Şayet tahtımı istiyorsan senindir. Ancak senden tek bir iyilik istiyorum. İmparatoriçe'nin kalbini ve aşkını bana bırak... Naip İmparatoriçe'nin aklını çelmek istiyorsan ölmemi bekle."[68]* Napoléon bu mektupları yazarak aslında paranoyakça mı davranıyordu? Joseph, metresleri Montehermoso Markizi ve Saint Jean d'Angély Kontesi'ni ziyaret etmeyi neden bırakmıştı? Ancak her ihtimal bir yana Marie Louise bir yıl içinde düşman bir generalle yatarak Napoléon'a gerçekten de ihanet edecekti.[69] Marmont'un ifadelerine göre Joseph o aşamada son derece kibirli birine dönüşmüş ve gerçeklikten

* Bu mektup, 1850'lerde yayımlanan ve Napoléon'un mektuplaşmalarını içeren orijinal ciltlerde yer almamakta, *Archives Nationales*'de bulunmaktadır. –y.n.

kopmuştu. Zira Napoléon'un kendisini "kıskandığı" için İspanya Krallığı'ndan azlettiğini düşünüyor, İspanya'yı "ordu ya da kardeşi olmadan da" başarılı bir şekilde yönetip Avrupa'nın geri kalanı tarafından tanınabileceğini söylüyordu.[70] Şayet Marmont uydurmadıysa bu sözler elbette bütünüyle bir sanrıdan ibaretti.

Napoléon 16 Mart'ta Joseph'e doğrudan şöyle emretti: "Ne olursa olsun İmparatoriçe ve Roma Kralı'nın düşman eline düşmesine izin verme... Oğlumun yanında kal ve şunu aklından çıkarma: Onun Seine Nehri'nin sularında boğulmasını Fransa düşmanlarına esir düşmesine yeğlerim. Yunanların eline geçen Astyanax'ın hikâyesi, benim için her daim tarihin en üzücü sayfasını teşkil etmiştir."[71] Euripides ve Ovidius'a göre Truvalı Prens Hector'un bebeği Astyanax şehir surlarından aşağı atılmıştı. (Seneca ise bebeğin kendini attığını söylüyordu.) Napoléon aynı gün Marie Louise'e yazdığı mektupta, "Oğlumu benim için öp" dedi duygusal bir edayla. "Onun hakkında bana söylediğin her şey onu çok daha büyümüş bulacağımı ümit etmemi sağlıyor. Yakında 3 yaşına basacak."[72]

İmparator 13 Mart'ta gerçekleştirdiği bir baskınla Reims'ı ele geçirdikten sonra 20 ve 21 Mart'ta Arcis-sur-Aube'da Schwarzenberg komutasındaki Avusturyalı ve Rus birliklerle savaştı. Bu çarpışma, kariyerinin dördüncü ve son savunma muharebesiydi. Emrinde 23.000 piyade ve 7.000 süvari bulunan İmparator koalisyon kuvvetlerinin artçı birlikleriyle çarpıştığını sanıyordu ancak coşkun akan karamel rengi nehrin üzerinde uzanan köprünün ötesindeki tarlalarda *Bohemya Ordusu*'na mensup 75.000 asker bulunuyordu. İmparator 1814 Seferi süresince 65 günde 1.600 km yol kat etmiş ve 48 farklı konutta kalmıştı. Ancak bu denli hareketli olmasına karşın yaşadığı üç yenilgi (La Rothière, Lâon ve Arcis) aynı noktada gereğinden fazla durmaktan kaynaklandı. 21 Mart'ta Arcis'de olan da buydu. "Yurdumun topraklarını karış karış savunurken şanlı bir ölümün beni bulmasını bekledim" diyordu muharebeyi hatırladığı sonraki bir zamanda. Neredeyse istediğini alıyordu da. Bir obüs güllesi sürdüğü atın karnını deşip geçti ancak Napoléon'un burnu bile kanamadı. "Kendimi bilerek tehlikeye attım. Gülleler etrafımda uçuşuyorken kıyafetlerim delik deşik oldu ancak güllelerin hiçbiri beni bulmadı."[73] İmparator daha sonra ara ara Arcis'nin tıpkı Borodino ve Waterloo gibi ölmeyi en çok istediği yerlerden biri olduğundan bahsedecekti.

Koalisyon kuvvetlerinin ulaştırma hatlarını kesme umuduna bir kez daha sarılan Napoléon, 21 Mart'ta Saint-Dizier'ye ilerledi. Şayet Paris yeterince direnebilirse Napoléon koalisyon kuvvetlerine arkadan taarruz edebilirdi. Ancak Parislilerin bir kuşatmaya direnecek yürekleri var mıydı yoksa Fransa'nın geri kalanı gibi beyaz bayrak mı sallayacaklardı? Aynı gün Augereau, Avusturyalıların Lyons'u kan dökmeden ele geçirmesine izin verdi. Ancak Napoléon yine de Parisli işçilerin ve Ulusal Muhafızlar'ın sokaklara barikat

kuracağını ve koalisyon kuvvetlerini engellemeye çalışacağını ümit ediyordu. 24 Mart'ta Caulaincourt'a, "Mevcut çatışmanın akıbetini yalnızca kılıç belirleyebilir" dedi. "Öyle ya da böyle, kılıç..."[74]

Koalisyon kuvvetleri 23 Mart'ta Marie Louise'e iletilmek üzere Napoléon tarafından yazılmış bir mektup taşıyan bir haberciyi yakaladı. Mektupta Marne'a ilerlediğini ve "düşmanı mümkün olduğu kadar Paris'ten uzaklaştırıp kendi mevkiine çekmeye çalıştığını" söylüyordu İmparator. Ayrıca Savary'nin Napoléon'a yazdığı bir mektup da ele geçirildi. Bu mektupta Savary Napoléon'a Paris'e dönmesi için yalvarıyor, alenen düzenlenen komplolar karşısında rejimin çökme noktasına geldiğini bildiriyordu.[75] Her iki mektup da koalisyon kuvvetlerinin başkente ilerleme niyetini perçinledi. Hafif süvarilerini Bar-sur-Aube'a, muhafızları ise Brienne'e gönderen Napoléon, koalisyon kuvvetlerini mümkün mertebe rahatsız etti ancak ertesi gün Saint-Dizier'de gerçekleşen bir dizi çarpışmada Rus süvari birliklerini yenmesine rağmen koalisyon kuvvetlerini teşkil eden ana kuvvetlerin, savunması büyük oranda göz ardı edilmiş Paris'e ilerlemesini engelleyemedi.[76] Başkentin güçlü tahkimlerden mahrum bulunması sonraları Napoléon'un da kabul edeceği gibi ciddi bir hataydı. Aslına bakılırsa Napoléon Zafer Takı ile Montmartre'daki Zafer Tapınağı'nın tepesine uzun menzilli bataryalar kurmayı planlamıştı ancak o tarih itibariyle bunların ikisi de hazır değildi.[77]

Macdonald 27 Mart'ta Napoléon'a düşman tarafından ilan edilmiş günlük emrin bir kopyasını ulaştırdı. Emre göre Marmont ve Mortier 25 Mart'ta vuku bulan Fère-Champenoise Muharebesi'nde mağlup edilmişti. İmparator buna inanmak istemedi. Emrin 29 Mart tarihli olduğunu öne sürüp bu haberin koalisyon propagandası olduğunu iddia etti. Ancak verdiği bilgece tavsiyelerden dolayı Napoléon tarafından "*Grande Armée*'nin bilge adamı" olarak anılan Drouot baskı makinesinin kazara 6'yı ters yazdığını belirtince "Çok doğru" diye aydınlandı İmparator. "İşte bu her şeyi değiştirir."[78] Artık İmparator'un ne pahasına olursa olsun Paris'e gitmesi gerekiyordu. O gece Troyes'ye giden yolu kullanmak suretiyle Saint-Dizier'den geri dönülmesi emrini veren İmparator sol kanadını Seine Nehri'ne vererek harekete geçti. Blücher'in sağ kanadını vurmaya hazırdı.

Tamamen kontrolünü yitirmiş olan Joseph, 28 Mart gecesi Paris'te gerçekleşen uzun bir toplantıda Naiplik Konseyi'ni Napoléon'un arzusu doğrultusunda İmparatoriçe ve hükûmetin başkentten kaçıp Loire'daki Blois'ya gitmesi gerektiğine ikna etti. Kanıt olarak bir ay önceki mektubu öne sürmüştü ancak Napoléon o tarihten sonra bu kararını farklı emirlerle iki kez değiştirmişti. Joseph'in bu kararını Talleyrand da destekledi (ki kendisi Napoléon sonrası geçici hükûmette görev yapacak bakanların bir listesini hazırlamaya koyulmuştu bile). Kararı destekleyenler arasında Bourbonlara esir düşmek istemeyen kral katili Cambacérès, XVIII. Louis'nin daha sonra asilzade ilan edeceği Clarke ve "ayrılmayı sabırsızlıkla bekleyen" İmparatoriçe de vardı.[79] Savary, Pasquier ve

Yasama Kurulu'nun başkanı Massa Dükü, İmparatoriçe'nin Paris'te kalması durumunda kendisi ve oğlu için çok daha iyi şartlar koparabileceğini belirtirken Hortense "Paris'ten ayrılması durumunda tacını kaybedeceğini" söyledi ancak imparatorluk konvoyu yine de 29 Mart günü 09.00 sularında 1.200 yaşlı muhafızın eşliğinde Rambouillet'ye gitmek üzere başkentten ayrılıp 2 Nisan'da Blois'ya ulaştı.[80] Konvoya "kendisini asla terk etmeyecek bazı sadık arkadaşlarıyla" katılan Cambacérès, görkemli maun bir mahfazada tutulan devlet mührünü de yanına almıştı.[81]

Napoléon çarşamba gününe denk gelen 30 Mart 1814'te Troyes'yi terk edip askerlerin yürüyebildiği en hızlı şekilde Sens yolundan Paris'e yöneledursun, Schwarzenberg komutasındaki 30.000 Prusyalı, 6.500 Württembergli, 5.000 Avusturyalı ve 16.000 Rus, Marmont ve Mortier komutasındaki 41.000 askerle Montmartre ve Paris'in diğer dış mahallelerinde çarpışmaya girdi. Joseph ise 29 Mart'ta, "Şehrimizi, abidelerimizi, zenginliğimizi, kadınlarımızı ve çocuklarımızı korumak adına silaha sarılalım" dediği bir bildiri yayımlamasına rağmen ertesi gün çarpışmalar başlar başlamaz şehirden kaçtı.[82] Aslına bakılırsa Marmont ve Mortier kazanılması imkânsız bir muharebe veriyor değillerdi ancak yine de mevcut durum için bir çıkar yol bulamadılar ve Schwarzenberg'in Paris'i yok etme tehditlerine boyun eğdiler. Ertesi sabah 07.00'de şehrin teslim şartları görüşülmeye başladı.[83] Mortier kolordusunu şehrin güneybatısından çıkarmıştı ancak Marmont her ihtimale karşı 11.000 askeriyle şehirde kaldı. Düşmanın adım adım yaklaşmasının ardından *Les Invalides*'in yöneticisi ihtiyar Mareşal Sérurier, Büyük Friedrich'in kuşağı ve kılıcı ile 1.417 sancağın da dâhil olduğu ganimetlerin saklanmasına ve yakılmasına nezaret etti.

İmparator, 30 Mart günü saat 22.00'den sonra Paris'ten sadece 22 km uzaklıktaki Juvisy'de bulunan *Le Coeur de France* postanesine ulaştı. Kısa süre sonra General Belliard da buraya geldi. Haberler kötüydü. Paris, bir günlük sonuçsuz bir çarpışmanın ardından teslim olmuştu. Berthier'yi derhâl yanına çağıran İmparator, sorularıyla bunalttığı Belliard'a, "Şayet daha önce varabilseydim durumu kurtarabilirdim" dedi.[84] Bitkin düşen Napoléon 15 dakika boyunca başını ellerinin arasına almış hâlde öylece oturdu.[85*] Napoléon bir aralık her şeye rağmen Paris'e yürümeyi de düşündü ancak generalleri tarafından caydırıldı.[86] Böylece Napoléon, 1420-1436 tarihlerinde yaşanan İngiliz işgalinden bu yana başkentini kaybeden ilk Fransız hükümdar oldu. Caulaincourt'u barış talebinde bulunmak üzere Paris'e gönderen İmparator, Fountainebleau'ya gitmek üzere yola çıkıp 31 Mart günü saat 06.00 sularında varış noktasına ulaştı. Ormanda bayrakların ve kartalların imha edildiği

Bu, Napoléon'un zorluklarla boğuştuğu durumlarda büründüğü tipik bir pozdu ancak doktoruna söylediği üzere "zaman zaman hayatını zehir eden," bir baş ağrısından dolayı da böyle oturmuş olabilir. (BL Lowe Belgeleri 20156 s. 28). –y.n.

bir ateş yakılmıştı. (Her nasılsa yakılmayan bazı bayrak ve kartallar bugün Paris'teki Ordu Müzesi'nde sergilenmektedir.)[87]

Koalisyon orduları 1 Nisan günü kollarında beyaz kurdeleler ve başlıklarında yeşil dallarla Saint-Denis kapısından Paris'e girdiklerinde halk tarafından muzaffer ordulara layık bir karşılamayla buyur edildiler. Lavalette, "şenlikteymiş gibi giyinip neredeyse sevinçten çılgına dönen kadınların mendillerini sallayarak ve ağlayarak 'Yaşasın İmparator Aleksandr!' diye tezahürat etmeleri" karşısında özellikle iğrendi.[88] Aleksandr'ın birlikleri geceyi Champs-Élysées ve Champ de Mars'da geçirdi. Rusların yalnızca 18 ay önce Fransız işgali karşısında Moskova'yı yaktıkları gibi Parislilerin de şehri düşmanlara teslim etmek yerine yakıp yıkmak istediklerine dair bir kanıt bulunmamaktadır. İmparatorluğun geri kalanının vefasızlığı, o süreçte tüm düşmanlarına karşı zafer kazandığı için "Büyük Napoléon" olarak adlandırmayı uygun gördükleri adamı kutlamak için Paris'e gelen Milanolu bir heyetin bir anda taraf değiştirmesinden anlaşılabilmektedir. Heyet Paris'in kuşatma altında olduklarını haber alınca ziyareti ertelememiş ve şehre vardıklarında tebriklerini, "bir zorbayı alaşağı ettikleri için" koalisyon kuvvetlerine sunmuştur.[89]

Napoléon'un Brumaire darbesini destekleyen Talleyrand, tam 15 yıl sonra, 30 Mart 1814'te kendi darbesini gerçekleştirip Paris'te geçici bir hükûmet kurarak koalisyon devletleriyle müzakerelere başladı.[90] Çar Aleksandr Bourbon restorasyonundan ziyade Bernadotte'un krallığını, Orleansçıları ve hatta Roma Kralı için bir Naiplik Konseyi'ni düşünse de Talleyrand onu ve diğer koalisyon liderlerini XVIII. Louis'yi kabul etme konusunda ikna etti. Bir başka kral katili Fouché de geçici hükûmete monte edilirken Senato 2 Nisan'da bir senato kararnamesi çıkararak İmparator'u azlettiğini ilan edip "Bourbonlardan Louis Xavier"i tahta çıkmaya davet etti. Geçici hükûmetin bir diğer hamlesi tüm askerleri Napoléon'a ettikleri yeminden azat etmek oldu. Bu haber birlikler arasında yayılınca bazı üst düzey subaylar kararı ciddiye aldı ancak alt kademelerin büyük kısmı tepki gösterdi.[91] (Elbette bu sadakat yeminlerinin ciddiyeti konusunda fazlasıyla tutucu olunabiliyor ancak Napoléon'un hem XVI. Louis'ye hem de cumhuriyete sadakat yemini ettiği unutulmamalıdır.)

Napoléon, Fontainebleau'da giderek daralan seçeneklerini düşünüyordu. Aslına bakılırsa ilk tercihi hâlâ Paris'e yürümekti ancak Maret, Savary, Caulaincourt, Berthier, Macdonald, Lefebvre, Oudinot ve Moncey ortak bir kararla buna karşı çıktı. Ney de aynı fikirdeydi ancak daha sonra kendisine atfedilen kaba ve cüretkâr ifadelerde bulunmadı.[92] Bazı mareşaller ise Blois'da İmparatoriçe'ye katılmaktan yanaydı. Napoléon'u 1812'de Rusya'da ve 1813'te Leipzig'de ağır bir yenilgiye uğradıktan sonra tahttan çekilmeye zorlamayan mareşallerin, 1814'te sayıca çok küçük bir orduyla da olsa hâlâ zaferler kazanırken çekilmeye zorlaması ilginçti. Kendisine, sadece Fransa'nın çıkarlarına

en uygun olanı yapacağına dair defalarca yaptığı açıklamaları hatırlattılar.[93] Napoléon, mareşallere bizzat kendisi tarafından verilen şatoları ve zenginlikleri korumak adına kendisini tahttan çekilmeye zorladıklarından şüpheleniyordu ve bu en acı anlarda bu düşüncesini dile getirdi.

Napoléon 1814'te bazı mareşallerinden (Macdonald, Oudinot ve özellikle de Victor) imkânsızı başarmalarını istemiş ve olağanüstü işler yapmış olsalar bile bunu yapamadıklarında kendilerini paylamıştı. Ancak yine de mareşallerin o anki tutumları bencillikten değil, stratejik açıdan içinde bulundukları durum göz önüne alındığında, harekât Fransa içlerinde devam ettirilse bile seferin nasıl başarıya ulaştırılabileceğini göememelerinden kaynaklanıyordu. Napoléon'un tahttan çekilmesi savaşın sona ermesinin tek yolu olduğundan, saygılı bir tavırla bunu talep etmeleri mantıklıydı. Napoléon Paris'e yürüme fikrini zihninin bir köşesinde tutarak 3 Nisan'da "Yaşasın İmparator!" diye gürleyen Yaşlı Muhafızlar'ı ve diğer birlikleri teftiş etse de mareşaller mevcut kuvvetlerin sefer boyunca hiç olmadığı kadar yetersiz olduğunu biliyordu.[94] Macdonald, anılarında Paris'i Moskova'nın akıbetine uğrarken görmek istemediğini yazıyordu.[95] Ney ve Macdonald, yıkımdan bir Naiplik Konseyi çıkarılabileceği düşüncesiyle Napoléon'un derhâl tahttan çekilmesini istedi. Bunun üzerine Napoléon onları ve Caulaincourt'u Paris'e göndererek böyle bir ihtimalin hâlâ mümkün olup olmadığını öğrenmelerini istedi. Ancak Marmont'un 4 Nisan'da, kolordusunu tüm cephane ve mühimmatıyla teslim olmak üzere doğrudan koalisyon ordugâhına götürmesi bu ihtimali ortadan kaldırdı. Çar Aleksandr artık Napoléon'un koşulsuz şekilde tahttan çekilmesini istiyordu.[96] Devasa ordusuyla tüm Avrupa'yı aşan Çar için daha azına razı olmak mümkün değildi.

Napoléon hayatının geri kalanında Marmont'un ihanetini hazırlayan koşulları tekrar tekrar gözden geçirdi. Mazur görülebilir bir abartıyla Marmont'un "16 yaşından beri yetiştirdiği biri" olduğunu düşünüyordu.[97] Marmont ise Napoléon'un "şeytani bir gurur" taşıdığı ve bunun yanında "ihmalkârlık, vurdumduymazlık, tembellik ve belirsizliğin yanı sıra bitmek bilmeyen bir kararsızlık" içinde olduğu kanısındaydı. Ayrıca "insanlara yönelik güveninin değişken olduğunu" düşünüyordu.[98] Napoléon kesinlikle gururluydu, ancak tembel olduğu asla iddia edilemezdi ve eğer insanlara yönelik güveni değişkense bu durumdan en çok yararlanan Ragusa Dükü olmuştu.

"Aşağılık nankör" dedi Napoléon Marmont için. "Benden daha mutsuz olacak." Sonraları *ragusard* sözcüğü hain anlamında kullanılmaya başlanacak ve Marmont'un İmparatorluk Muhafızları'ndaki eski bölüğü "Yahuda Bölüğü" olarak anılacaktı. O günden 30 yıl sonra, Venedik'te sürgünde yaşayan yaşlı bir adamken bile çocuklar onu takip edecek, parmakla gösterecek ve şöyle diyecekti: "İşte, Napoléon'a ihanet eden adam!"[99]

XXIX
Elba

"Ben eserimi 1815 itibariyle tamamladım. Daha sonra yaşananlar tarihin olağan akışında gerçekleşmiştir."

–Metternich, *Anılar*.

"Gerçek kahramanlık, hayatın verdiğimiz mücadeleye engel olmak için karşımıza çıkardığı türlü zorluklara üstün gelmekten ibarettir."

–Napoléon, HMS *Northumberland*'in güvertesindeyken, 1815.

Ney, Macdonald, Lefebvre ve Oudinot'nun bir iç savaşa cesaret edememesi ve koalisyon liderlerinin 5 Nisan'da Caulaincourt aracılığıyla Napoléon'a İtalya açıklarındaki Akdeniz adası Elba'da ömürlük bir hükümdarlık sunmaları üzerine İmparator geçici bir feragat belgesi imzalayıp müzakerelerde kullanması için Caulaincourt'a verdi.[1] "Huzur ve sakinlik istediniz" dedi Napoléon mareşallerine. "Ve istediğinizi alacaksınız."[2] Tahttan feragat belgesi varislerini değil yalnızca kendisini kapsıyordu. Napoléon, Caulaincourt'a bu detayı, Elba sürgünü ile kendisi ve ailesi için finansal ve fiziksel güvenlik sağlayan antlaşmanın imzalandığı ana kadar dillendirmemesini istedi. Napoléon'un tahttan çekildiği haberi yıldırım hızında yayıldı. Subaylar ve saray efradının geçici hükûmetle uzlaşmak için ayrılmasının ardından saray boş kaldı. Şûra mensubu Joseph Pelet de la Lozère, insanların saraydan kaçmak için âdeta yarışması hakkında "Majesteleri'nin çoktan mezara girdiğini sanırdınız" dedi.[3] 7 Nisan günü *Moniteur*'de yazı yayımlayacak köşe kalmadı. Zira Jourdan, Augereau, Maison, Lagrange, Nansouty, Oudinot, Kellermann, Lefebvre, Hullin, Milhaud, Ségur, Latour-Maubourg ve daha niceleri XVIII. Louis'ye sadakatini sunmak üzere gazetede âdeta kuyruğa girmişti.[4] Hatta Berthier bile XVIII. Louis'nin muhafız kolordularından birine komuta etmek üzere atandı. O günlere dair izlenimlerini kayda düşen Rüstem, "Majesteleri çok üzgün ve ağzını bıçak açmıyor" dedi.[6] 1800'de Letonya'daki Jelgava Sarayı'ndan Napoléon'a yazdığı mektupta tahtını geri isteyen XVIII. Louis 1807'de İngiltere'deki Buckinghamshire'da

bulunan Hartwell Konutu'na geçmişti. Napoléon'un tahttan çekildiğini öğrenmesinin ardından ise Fransa'ya dönme hazırlıklarına başladı.

Napoléon, subayları ve generalleri tarafından yalnız bırakılmış olmasına rağmen isteseydi bir iç savaş çıkarabilirdi. Zira 7 Nisan'da Napoléon'un tahttan çekildiği haberlerinin yayılması üzerine Fountainebleau'da konuşlu 40.000 mevcutlu bir ordu silahlı hâlde ve ellerinde meşalelerle "Yaşasın İmparator!", "Kahrolsun hainler!" ve "Paris'e!" gürlemeleri eşliğinde yürümeye başladı.[7] Orleans, Briaire, Lyons, Douai, Thionville ve Landau'daki kışlalarda da benzer görüntüler yaşanırken Bourbonların beyaz bayrağı Clermont-Ferrand'da ve başka noktalarda ateşe verildi. Augereau'nun kolordusu isyanın eşiğine gelmişken Napoléon'a sadık garnizonlar Antwerp, Metz ve Mainz'da ayaklanma teşebbüsünde bulundu. Keza Lille'deki birlikler de 3 gündür isyandaydı ve hatta 14 Nisan gibi geç bir tarihte subaylarına ateş açtılar.[8] Charles de Gaulle'ün askerler hakkındaki şu tespiti önemlidir: "Ona en sadık olanlar en fazla kaybı yaşamış olanlardı."[9] Bu sadakat gösterileri karşısında âdeta şok olan Britanya Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh, Savaş Bakanı Lord Bathurst'e, "Kendisine karşı sadakatini hâlâ önemli ölçüde koruyan birliklerin arasında bulunan Napoléon'un Fontainebleau'da kalmasının ne denli tehlikeli olduğunu" söyledi. Bu uyarı en nihayetinde koalisyon liderlerini yalnızca 5 günlük müzakerelerin ardından 11 Nisan 1814'te Fontainebleau Antlaşması'nı imzalamaya yöneltti.[10]

Ertesi gün Caulaincourt ve Macdonald ellerinde antlaşma metniyle Paris'ten Fontainebleau'ya geldi. Artık antlaşmanın resmiyet kazanması için yalnızca Napoléon'un imzasına ihtiyaç vardı. Napoléon Paris'e gönderdiği bu mareşalleri yemeğe davet etti ancak Ney yanlarında yoktu. O, Bourbonlarla uzlaşabilmek için başkentte kalmıştı.[11] Antlaşma, Napoléon'a imparatorluk unvanını kullanma ve Elba'da ölene kadar hüküm sürme ayrıcalıkları tanırken tüm ailesine cömert bir maddi destek sağlanmasını öngörüyordu. Ancak Josephine'in olağanüstü derecedeki nafakası yıllık 1 milyon franga düşürülmüştü. İmparator'un kendisine yıllık 2.5 milyon frank verilecekken Marie Louise'e İtalya'daki Parma, Piacenza ve Guastalla dukalıkları bahşedilecekti.[12] Napoléon 13 Nisan'da karısına yazdığı mektupta, "Elba adasından bıktığında ve benden sıkılmaya başladığında ki bu ancak senin gençliğini koruduğun benimse yaşlandığım bir dönemde olur… en azından bir malikânen ve güzel bir ülken olacak" dedi ve şöyle ekledi: "Şayet makus talihimi kabul edecek ve bunu paylaşmaktan mutluluk duyacaksan belirtmek isterim ki sıhhatim yerinde ve cesaretim kırılmadı."[13] Ancak Napoléon, bir Habsburg'un bir Bonaparte'la evlenmesinin yalnızca Fransa imparatoru olmasından kaynaklandığını henüz idrak edememişti. Şu anda yalnızca Elba imparatoru olduğu için bu birlikteliğin sürdürülmesine yönelik icazet çökmüştü. Adayla ilgili eline geçen bir kitabı okuduktan sonra Bausset'ye, "Orada hava iyiymiş. İnsanlar da keza

mükemmelmiş" dedi. "Çok da fena bir durumda olmayacağım. Marie Louise de çok mutsuz olmayacaktır."[14] Ancak Napoléon tarafından görevlendirilen General Pierre Cambronne'un komutasındaki bir süvari müfrezesi Marie Louise ile Roma Kralı'nı yaklaşık 90 km ötedeki Fontainebleau'ya götürme emriyle 12 Nisan'da Orleans'a vardığında Metternich'in görevlendirdiği bir Avusturya delegesi onu ve bebeği yalnızca iki saat önce Rambouillet'ye götürmüş ve İmparatoriçe'ye Avusturya İmparatoru'nun kendisine katılacağı söylenmişti. Marie Louise ilk başta sadece Napoléon'un izniyle ayrılabileceğini söylemesine karşın çabuk ikna edildi ancak yine de Napoléon'a rızası dışında götürüldüğünü belirttiği bir mektup göndermeyi de ihmal etmedi. Marie Louise, Napoléon'la yeniden bir araya gelme planlarını kısa süre içinde bir kenara bıraktı. Çok geçmeden Viyana'ya giden İmparatoriçe'nin mutsuzluklarla sarmalanmaya hiç niyeti yoktu.

Napoléon, Marie Louise'e yazdığı mektuplarda oldukça iyimser bir hava çizmesine rağmen 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece, Caulaincourt ve Macdonald'la yediği akşam yemeğinin ardından intihara teşebbüs etti.[15] Maloyaroslavets'te Kazaklar tarafından esir alınmanın eşiğinden döndüğü günden beri boynundaki küçük ipek kesenin içinde "bir diş sarımsak büyüklüğünde ve şeklinde" bir zehir karışımı taşıyordu. İşte o gece bu zehri içti.[16] Özellikle de Rüstem ve mabeyincisi Turenne Kontu Henri pistovlarını aldığı için başka bir intihar yöntemi deneyemezdi.[17] Konuyla ilgili sonradan yaptığı açıklamada, "Hayatım artık ülkeme ait değildi" dedi:

> Son birkaç gündür yaşananlar bunu anlamamı sağlamıştı. "Tüm bu ızdıraba neden tahammül ediyordum?" Ardından "Belki de ölümüm Fransa tacını oğlumun başına geçirir" diye düşündüm. Fransa kurtarılmıştı. Daha fazla tereddüt etmedim. Yatağımdan fırlayarak zehri biraz suyla karıştırdım ve tuhaf bir mutluluk hissiyle içtim. Ama zaman zehrin tesirini azaltmıştı. Korkunç sancılar sebebiyle inlemeye başladım ve insanlar bunları işittiğinde tıbbi yardım geldi.[18]

Napoléon'un bitişikteki odada kalan uşağı Hubert, inlemeleri duyunca derhâl Doktor Yvan'ı çağırttı. Doktor muhtemelen şöminedeki külleri zorla İmparator'a yutturmak suretiyle onu kusturarak ilk müdahaleyi yaptı.[19]

O gece Maret ve Caulaincourt da çağırılmıştı. Ölmeyeceği kesinleşen İmparator, ertesi sabah "daha fazla tereddüt etmeksizin" Tahttan Feragat Odası olarak anılan kırmızı ve altın renkli küçük odada bulunan gösterişsiz tek sütunlu masada Fontainebleau Antlaşması'nı imzaladı. "Koalisyon devletleri Avrupa'nın huzuru için tek engelin İmparator Napoléon olduğunu ilan etti" diyordu metinde. "Bu sebeple, yeminine bağlı olan İmparator Napoléon, kendisi ve varisleri adına Fransa ve İtalya tahtlarından feragat ettiğini ve Fransa'nın

çıkarları için canını vermek de dâhil olmak üzere hiçbir şahsi fedakârlıktan kaçınmayacağını bildirir."[20]

Macdonald, onaylanmış antlaşma metnini teslim almak üzere 13 Nisan günü saat 09.00'da İmparator'un konutuna geldiğinde Caulaincourt ve Maret hâlâ oradaydı. Macdonald Napoléon'u "ateşin önünde pamuklu bezden sade bir sabahlık gitmiş hâlde şöminenin başında" buldu. "Terlik giyen İmparator'un bacakları çıplak, başı ellerinin arasında ve dirsekleri dizlerinin üzerindeydi... Benzi ise sarı ve yeşilimtırak bir renkteydi."[21] Dudaklarından güç bela "Tüm gece hastaydım" cümlesi dökülen Napoléon, sadakatini sonuna kadar koruyan Macdonald'a içtenlikle şöyle dedi: "Sizi iyi tanımıyordum. Size karşı önyargılarım vardı. Kendileri için çok şey yaptığım, büyük iyiliklerde bulunduğum pek çok kişi bana sırt çevirmişken bana hiçbir şey borçlu olmayan siz, sadık kaldınız!"[22] Napoléon ona Murad Bey'in kılıcını verdikten sonra kucaklaştılar ve Macdonald, onaylanan antlaşmayı Paris'e götürmek üzere ayrıldı. Bu, birbirlerini son görüşleri oldu.

İntihar girişiminin ardından Rüstem Fontainebleau'dan kaçtı. Sonraları, Napoléon'un intihar etmeyi başarması hâlinde Bourbon ya da koalisyon suikastçısı sanılabileceği için böyle yaptığını söyledi.[23]

15 Nisan'da 600 imparatorluk muhafızından müteşekkil küçük bir birliğe ek olarak generaller Bertrand, Drouout ve Pierre Cambronne'un Elba'da Napoléon'la birlikte kalmasına karar verildi. Antlaşmaya eklenen özel bir madde uyarınca koalisyon devletleri adayı "Berberi Devletler"den (Kuzey Afrika devletleri) koruyacağına dair teminat vermişti. (Berberi korsanlar Akdeniz'in bu bölgesinde cirit atıyordu.) Ertesi gün dört koalisyon temsilcisi Napoléon'u adaya götürmek üzere Fontainebleau'ya geldi. Ancak bu dört kişiden yalnızca Britanya temsilcisi Albay Sir Neil Campbell ve Avusturyalı General Franz von Koller adada onunla kalacaktı. Napoléon, Fère-Champenoise Muharebesi'nde "Angliski polkovnik!" (İngiliz albay!) diye bağırmasına rağmen kendisini Fransız subayı sanan bir Rus'un sırtından vurması, bir diğerininse kafasına kılıçla vurması sonucu yaralanan Campbell'a iyi anlaştı. Castlereagh tarafından "Fransa hükûmetinin eski şefine Elba'da eşlik etmesi" emredildiğinde memnun olmuştu Albay. (Castlereagh'nin sözcük seçimi, Napoléon'un mevcut konumunun belirsizliğini işaret ediyordu.)[24]

Napoléon Fontainebleau'da Paris gazetelerini okudu. Fain gazetelerin "kendisine çok az tesir ettiğini ve saçma bir noktaya ulaşan nefret ifadelerinin Napoléon'u sadece acı acı gülümsettiğini" hatırlıyordu.[25] İmparator, Flahaut'ya, Şubat'ta sunulan Châtillon barış koşullarını kabul etmediği için memnun olduğunu söyleyip şöyle devam etti: "Şayet bölünmez bütünlüğünü korumaya ant içtiğim gün Fransa'nın olan tek bir köyün bile ondan koparılmasını

öngören bir antlaşmaya imza atmak zorunda kalsaydım dünyanın en mutsuz insanı olurdum."[26] "Fransa'nın Görkemi"nin (*La Gloire de la France*) bir zerresinden bile vazgeçmeyi düşünmemesi, iktidara dönüşünde kilit bir etken olacaktı. Şimdilik şöyle dedi uşağı Constant'a: "Eh, çocuğum, arabanı hazırla. Gidip lahanalarımızı ekeceğiz."[27] Gelgelelim Constant'ın buna hiç niyeti yoktu. 12 yıllık hizmetin ardından 19 Nisan gecesi 5.000 frank nakit parayla kaçtı. (Savary, Napoléon için 70.000 frank saklama emri almıştı. Bu miktar Fransa Bankası'nın müdürünün bir yıllık maaşından daha fazlaydı.[28])

Fransızcayı iyi bilen Campbell, 17 Nisan'da Napoléon'la buluşmasının ardından günlüğüne şu cümleleri yazdı:

> Önümde kısa boylu, kıvrak görünümlü bir adam vardı. Hücreye kapatılmış vahşi bir hayvan gibi dairesinin içinde hızla volta atıyordu. Altın apoletli eski yeşil bir üniforma, mavi pantolon ve kırmızı çizmeler giymişti. Tıraş olmamış, saçları taranmamıştı. Üst dudağına ve göğsüne bolca enfiye parçacıkları saçılmıştı. Orda olduğumun farkına vardığında hızla bana doğru döndü ve nazik bir gülümsemeyle selam verdi. Endişesini ve tedirginliğini sakin bir tavırla gizlemeye çalıştığı belliydi.[29]

Napoléon, Campbell'ın sonradan alışacağı seri bir soru bombardımanı sayesinde Albay'ın yaralarına ve askerî kariyerine ek olarak Rus ve İngiliz nişanları hakkında bilgi sahibi oldu. İskoç olduğunu öğrendiğinde ise ona Ossian'ı sordu. Napoléon İngiliz komutasından övgüyle bahsederken ikili, çeşitli Yarımada Savaşı kuşatmaları hakkında konuştu. Wellington ve Soult arasında 10 Nisan'da vuku bulan ve her iki tarafın 3.000'den fazla kayıp verdiği gereksiz trajik muharebe hakkında "endişeli bir yüz ifadesiyle" bilgi alan İmparator, Wellington'a "övgüler yağdırıp" Britanyalı komutanın "yaşı, alışkanlıkları ve diğer özellikleri" hakkında bilgi aldı. "Enerjik bir adammış" gözleminde bulunan Napoléon, "Savaşı başarıyla sürdürebilmek için böyle özelliklere sahip olmak gerekir" diyerek tamamladı sözlerini."[30]

"Sizinki milletlerin en yücesi" dedi Napoléon Campbell'a. "Britanya'ya diğer tüm milletlerden daha fazla saygı duyarım. Dürüst olmak gerekirse ben sizin en büyük düşmanınızdım lakin artık değilim. Benzer şekilde Fransız milletini yüceltmeyi arzuladım ancak planlarım başarıya ulaşmadı. Mukadderat..." (Bu övgülerden bazıları Napoléon'un Elba'ya kendisine tahsis edilen Fransız korveti *Dryade* yerine bir İngiliz savaş gemisiyle gitmek istemesinden kaynaklanıyor olmalıydı. Bunun sebebi kısmen korsanlar kısmen de kraliyet yanlısı bir kaptan ve mürettebatın suikastına uğrama korkusuydu.)[31] İmparator, sohbeti şu samimi sözlerle sonlandırdı: "Pekâlâ, emrinize amadeyim. Size tabiyim. Size tamamen güveniyorum." Ardından "herhangi bir kibir gütmeksizin" başını eğdi.[32] Pek çok Britanyalının neden Napoléon'u şaşırtıcı derecede sempatik

bir figür olarak gördüğünü anlamak kolaydır. Napoléon, Elba'nın hepi topu Londra'nın "tek bir sokağı"ndaki kadar nüfusa sahip olduğunu belirterek müzakereler sırasında Caulaincourt'dan sürgününü Britanya'da geçirip geçiremeyeceğini sormasını istemişti.[33]

1808'de İspanya'nın Bailén kentinde kolordusuyla teslim olmuş olan ancak yeni hükûmette Savaş Bakanı olarak atanan General Dupont, 18 Nisan'da, Napoléon Elba'ya varmadan önce "Fransa'ya ait tüm ambarların boşaltılması" talimatını verdi. Bunun üzerine İmparator, adanın saldırılara açık hâle geleceğini belirterek Fontainebleau'yu terk etmeyi reddetti.[34] Ancak ertesi gün yine de valizlerini adaya gönderdi. Kitaplarını, el yazmalarını, kılıçlarını, piştovlarını, madalyalarını ve sikkelerini saraydaki geri kalan destekçilerine veren Napoléon, 489.000 franklık hazinesini yanında tutmayı sürdürdü. Napoléon, Çar'ın Rambouillet'de Marie Louise'i ziyaret ettiğini öğrenince doğal olarak rahatsız hissetti. Fatihlerin kederli kadınların huzuruna çıkmasını "Yunan işi" bir hareket olarak değerlendiriyordu. (Belki de bunu düşünürken aklında Darius'un Büyük İskender tarafından kabul edilen ailesi vardı.) Çar'ın Josephine'i ziyaret ettiğini duyduğunda ise açtı ağzını yumdu gözünü. "Pöh! Önce Ney'le kahvaltı etmiş, sonra da Malmaison'da Josephine'i ziyaret etmiş" dedi. "Bundan ne elde edebileceğini umuyor ki!"[35]

Berthier'nin eski emir subayı General Charles-Tristan de Montholon, yukarı Loire'a kaçmak için (biraz gecikmiş) bir planla Nisan ortasında sarayı ziyaret ettiğinde, eskiden saray mensuplarının sığamadığı o geniş koridorlarda "Bassano Dükü [Maret] ve emir subayı Albay Victor de Bussy dışında" kimseyi bulamadı. "Tüm saray ahalisi, Napoléon'un tüm hizmetçileri... talihsiz efendilerini terk etmiş ve alelacele Paris'e gitmişlerdi."[36] Bu ifadeler tamamen doğru sayılmazdı. Zira generaller Bertrand, Gourgaud ve Jean-Martin Petit (Yaşlı Muhafızlar'ın komutanı), saray mensuplarından Turenne ve Megrigny, özel sekreteri Fain, çevirmeni François Lelorgne d'Ideville, emir subayları General Albert Fouler de Relingue, Chevalier Jouanne, Baron de la Place ve Louis Atthalin, Polonyalı General Kossakowski ve Polonyalı Albay Wasowicz sonuna kadar orada kaldı. Caulaincourt ve Flahaut orada değilse de kendisine sadıktı.[37] Montholon da keza kendini Napoléon'un hizmetine adayıp oradan hiç ayrılmadı. Siyasi açıdan müşkül duruma düşüldüğünde kişiler etraflarında minnettar ve sadık birilerini nadiren bulabilirler ancak Napoléon, karşılığında sunabileceği hiçbir şey yokken bile insanları etkileme kabiliyetine sahipti. "Elba'ya gitmek üzere Fontainebleu'dan ayrılırken Fransa'yı bir daha görebileceğimi pek ummuyordum" diyecekti sonraları. Bu sadık hizmetkârlar Bourbonlardan düşmanlıktan başka bir şey bekleyemezdi.[38] Ayrıca intikam hisleri yalnızca Bourbonlarda yoktu. Napoléon'un İtalya'daki Maliye Bakanı Kont Giuseppe Prina, Milano'daki Senato'dan sürüklenerek çıkarılmış ve

öfkeli kalabalık tarafından dört saat linç edildikten sonra vergi belgeleri cesedinin ağzına tıkıştırılmıştı.

Napoléon efsanesinin en dokunaklı sahnelerinden biri, çarşamba gününe denk gelen 20 Nisan 1814'te, Napoléon'un Elba'ya gitmek üzere Fontainebleau'dan ayrıldığı öğleden sonra yaşandı. Sarayın bugün *Cour des Adieux* olarak anılan devasa Beyaz At avlusu muhteşem bir tiyatro sahnesiydi âdeta. Fonda görkemli çifte merdivenler bulunurken, seyircileri oluşturan kadirşinas yaşlı muhafızların gözü yaşlıydı. (Dupont'un kötü niyetli emrinin iptal edildiği bilgisini taşıyan haberci henüz Paris'ten gelmediği için koalisyon temsilcileri Napoléon'un ayrılıp ayrılmayacağından emin değildi ancak Sarayın Büyük Mareşali General Bertrand saat 09.00'da Napoléon'un ayrılacağını teyit edince içleri rahatladı.) Napoléon, koalisyon temsilcileriyle ilk olarak sarayın üst katındaki kabul salonlarından birinde bire bir görüştü ve Koller'le yarım saatten uzun bir süre boyunca öfkeyle karısından ve oğlundan ayrı kalmaya zorlanması konusunda konuştu. Konuşma sırasında "yanaklarından gözyaşları süzülüyordu."[39] Koller'e Britanya hükûmetinin kendisine Britanya'da yaşama izni verip vermeyeceğini sorduğunda Avusturyalı temsilci "Evet, efendim" diye yanıtlayıp kaba bir üslupla şöyle devam etti: "Kendileriyle hiç savaşmadığınız için uzlaşmak daha kolay olacaktır."[40] Koller sonraları Prag Kongresi'nin barış için "oldukça makul bir fırsat" olduğunu belirtecek ve Napoléon'dan şu cevabı alacaktı: "Belki de planlarımda kusurluydum. Savaşarak zarara yol açtım. Ancak tüm bunlar artık bir hülyadan başka bir şey değil."[41]

Napoléon, askerlerle ve geriye kalan az sayıdaki saray mensubuyla tokalaştıktan ve büyük merdivenden "aceleyle indikten" sonra iki sıra gedikli askerden etrafında bir çember oluşturmalarını istedi ve sert bir ses tonuyla onlara konuşma yaptı. Prusya temsilcisi Kont Friedrich von Truchsess-Waldburg'a göre, ziyadesiyle duygulanan İmparator'un sesi konuşma sırasında zaman zaman titredi.[42] Campbell ve diğer birkaç kişi tarafından kayda düşülen sözleri, burada uzun uzadıya tekrarlamaya değerdir. Zira bu konuşma hem hayatını büyük bir buhranla sarmalandığı bu döneminde sahip olduğu hitabet becerisini yansıtmakta hem de bu dönemin tarihsel anlatısını oluşturmaya çalışırken kullanacağı savların ana hatlarını gözler önüne sermektedir:

> Yaşlı Muhafızlar'ın subayları, astsubayları ve askerleri, sizlere veda ediyorum! Zafer yollarını aşındırdığınız bu 20 yılda her daim sadık ve cesur oldunuz. Tüm Avrupa bize karşı birleşti ve düşman, üzerimize üç koldan yürüyerek Paris'e girdi. Onları püskürtmek üzere ilerliyordum ve şayet orada olsaydım şehirde üç gün bile barınamazlardı. Bu koşullar altında burada sergilediğiniz soylu davranış için teşekkür ederim. Ancak aynı hisleri taşımayan ordunun bir kısmı beni terk etti ve düşman ordugâhına

sığındı... Bana sadık kalan ve halkın büyük kısmının gayretini ve sevgisini arkasına alan ordunun üç parçasıyla Loire'a ya da müstahkem mevkilere yürüyebilir ve savaşı birkaç yıl sürdürebilirdim. Ancak hem yabancı kuvvetlerle yapılan savaş hem de iç savaş güzel ülkemizi harap ederdi. Peki, tüm bu fedakârlıklar ve yıkımlara rağmen, Paris şehrinin ve bir hizbin sahip olmayı başardığı nüfuzun desteğiyle birleşmiş Avrupa'yı yenmeyi umabilir miydik? İçinde bulunduğumuz şartlarda ben yalnızca ülkemin çıkarlarını ve Fransa'nın huzurunu düşündüm. Tüm haklarımdan feragat etmiş bulunuyorum. Yaşamımdan da vazgeçmeye hazırım. Zira hayatım boyunca Fransa'yı görkeme ve huzura kavuşturmayı amaçladım. Size gelince askerler; şeref ve vazife yolunda daima sadık olun. Yeni hükümdarınıza içten bir bağlılıkla hizmet edin. Bundan böyle en hoş uğraşınız yaptığınız tüm görkemli işleri gelecek nesillere aktarmak olsun... Hepiniz benim evlatlarımsınız. Her birinize tek tek sarılamam, o yüzden hepinizin namına komutanınıza sarılacağım.[43]

Napoléon daha sonra Petit'yi her iki yanağından öpüp, "Şanlı pek çok günde bize rehber olan kartallara sarılacağım" diye duyurdu. Kartal suretli bayraklardan birine üç kez sarılıp son sarılışında yarım dakika kadar öylece kaldıktan sonra sol elini havaya kaldırıp, "Elveda!" dedi. "Beni hatıralarınızda muhafaza edin! *Adieu* evlatlarım!" İmparator'un bindiği araba dörtnala yola koyulurken muhafızlara mensup mızıkacılar trompet ve davulla "İmparator İçin" (*Pour l'Empereur*) isimli marşı çalmaya koyuldu. Tahmin edileceği üzere subaylar ve askerler gözyaşlarına boğulmuştu. Orada bulunan yabancı subaylardan bazıları da keza gözyaşlarına hâkim olamadı. Kimileri kederle yere yüzükoyun uzanıp dövünürken hepsi Napoléon'u gök gürlemelerine nazire yaparcasına şu haykırışla uğurladı: "Yaşa İmparator!"

Süvarilerin himayesinde ilerleyen 14 arabalık konvoy akşam çökene kadar yaklaşık 110 km yol kat edip Briare'e vardı. İmparator mola verdikleri bu noktada geceyi bir postanede geçirirken karısına yazdığı mektupta "*Adieu*, canım Louise" dedi. "Beni sev, en yakın dostunu ve oğlunu düşün."[44] İmparator, sonraki 6 gece boyunca Nevers, Roanne, Lyons, Donzère, Saint-Cannat ve Luc'ta kaldı. 27 Nisan günü saat 10.00 sularında ise Fransa'nın güney kıyılarında bulunan Fréjus'e vardılar. Geleneksel olarak kraliyet destekçisi olan Midi'deki 800 km'lik yolculuk tehlikelerden azade değildi. Dolayısıyla tanınmamak adına farklı noktalarda Koller'in üniformasını giyip bir Rus pelerinine bürünen Napoléon, şapkasına Bourbon arması bile taktı. Orange'da arabasının camından içeri birkaç büyük taş atılırken Avignon'da arabalardaki kartal suretleri tahrif edildi. Hatta bir hizmetçi, "Yaşasın Kral!" diye bağırmaması durumunda öldürülmekle tehdit edildi. (Bir yıl sonra Mareşal Brune burada kraliyet destekçisi bir suikastçı tarafından öldürülecek ve cesedi Rhône

Nehri'ne atılacaktı.) Napoléon 23 Nisan'da Valence yakınlarında Augereau'yla buluştu. 1796'da Napoléon'un İtalya'daki ilk tümen komutanlarından biri olan ihtiyar mareşal, Şeref Lejyonu'nun kırmızı şeridi hariç Napoléon tarafından bahşedilen tüm nişanları çıkarmıştı. Bu buluşmada "Napoléon'un hırslı oluşundan dem vurup şahsi kibri yüzünden beyhude yere kan döküldüğünü" söyleyen Augereau, lafını esirgemeksizin Napoléon'un bir muharebede ölmüş olması gerektiğini belirtti.[45]

Campbell, Kaptan (sonraları Amiral) Thomas Ussher'la görüşmüş ve Napoléon'un Fréjus'ten HMS *Undaunted* isimli firkayetne alınması sürecini organize etmişti. Napoléon buraya vardığında kendisini Pauline karşıladı. İmparator'a sürgünde eşlik etmeyi teklif eden Pauline, her ne kadar kocasına sadık olmamışsa da çöküş döneminde ağabeyine büyük bir bağlılık gösterdi. Napoléon Fransa'dan 28 Nisan sabahı ayrılmak istemiş ancak gelgiti kaçırmıştı. Bunun üzerine öğle yemeğine oturan İmparator, bozuk bir Norveç ıstakozu yiyince kustu ve 20.00'ye kadar denize açılamadı. En nihayetinde gemiye binme vakti geldiğinde ısrarla hükümdar selamlamalarına özgü 21 pare top atışı istedi ve Kraliyet Donanması'nın günbatımından sonra atış yapmama geleneğine rağmen arzusu yerine getirildi.[46] (Fontainebleu Antlaşması Napoléon'un hükümdar olduğunu ve bu unvanın sağladığı resmî âdetleri yerine getirtme hakkına sahip olduğunu teyit etmişti.) Tesadüf müdür tevafuk mudur bilinmez, İmparator'un Fransa'da ayrılırken kullandığı iskele, 15 yıl önce Mısır'dan döndüğünde çıktığı iskelenin ta kendisiydi.[47] Kaptan Ussher, kendi sorumluluğu altındaki İmparator'u herhangi bir saldırıya karşı korumak adına kılıcının kınında her an çekmeye hazır bir hâlde olup olmadığını kontrol etti ancak tahminlerinin aksine İmparator'un alkış ve tezahüratlarla uğurlandığını gördü. Kendi ifadesiyle, "son derece ilginç" bir manzaraydı bu.[48] Campbell, yolculuk boyunca "Napoléon'un herkese karşı çok içten bir tavır sergilediğini… ve maiyetindeki subayların onu daha önce hiç bu kadar sakin görmediklerini söylediklerini" belirtiyor notlarında.[49] Napoléon, Campbell'a Britanya'nın Bourbonlara bir ticari antlaşma dayatacağını ve bu antlaşmanın Bourbonları "6 ay içinde düşüreceğini" söyledi.[50] Ussher'a gençliğine dair hikâyeler de anlatan İmparator, Ajaccio'da demirlenmesini rica etti ancak Koller kaptana bunu yapmaması için âdeta yalvardı. Zira Napoléon'un oradaki dağlara kaçması durumunda yaşanacak kaosu tahmin bile edemiyordu.[51]

Undaunted, 3 Mayıs günü saat 20.00'de Elba'nın ana limanı Portoferraio'ya demirledi ve Napoléon ertesi gün 14.00'te gemiden indi. Adaya ayak bastığında kendisini kaymakam, yerel din görevlileri ve adanın sembolik anahtarını taşıyan görevliler karşıladı. Ancak bunun da ötesinde yerel halk Napoléon'u gördüğünde "Yaşasın İmparator!" ve "Yaşasın Napoléon!" tezahüratlarında bulundu.[52] Kaledeki bataryaya Napoléon tarafından tasarlanan bir bayrak

çekilmişti. Beyaz bir zemine sahip olan bayrağın üzerinde çaprazlamasına kırmızı bir şerit bulunuyor ve şeridin üzerinde arı süslemeleri yer alıyordu. Olağanüstü hafızası Napoléon'un kalabalıklar arasında bir yüzü hemen tanımasını sağladı. Eylau Muharebesi'nde Şeref Lejyonu Haçı verdiği ve aldığı mükâfat karşısında gözyaşlarını tutamayan bir çavuştu bu kişi.[53] Napoléon *Te Deum* ilahisi için kiliseye gittikten sonra adanın ileri gelenleriyle bir toplantı yapmak üzere belediye binasına gitti. İlk birkaç gün belediye binasında kaldıktan sonra Portoferraio'ya bakan geniş ve konforlu Palazzina dei Mulini'ye yerleşti. Ardından teraslarıyla şehrin manzarasını mükemmelen sunan Villa San Martino'yu satın aldı.* Karaya ayak bastıktan bir gün sonra Portoferraio'nun surlarını inceleyen İmparator, ertesi gün demir madenlerini inceledi. Zira yakın zamanda ciddi bir nakit sıkıntısıyla karşı karşıya kalacak gibi görünüyordu.

Napoléon'un mali durumu, gerekli bulduğu bütçeyle uyuşmuyordu. Kendisinin Fransa'dan getirdiği yarım milyon franga ek olarak hazinedarı Peyrusse 2,58 milyon frank göndermiş, Marie Louise ise 911.000 frank ulaştırmıştı. Böylece o gün itibariyle yaklaşık 4 milyon franklık bir meblağa sahipti.[54] Fontainebleau Antlaşması, kâğıt üstünde Napoléon'a yıllık 2,5 milyon frank gönderilmesini öngörüyorsa da Bourbonlar kendisine bir kuruş bile göndermeyecekti. Elba'nın 1814 itibariyle 651.995, 1815'te ise 967.751 franklık bir geliri vardı ancak Napoléon'un sivil, askerî ve özel harcamaları 1814'te 1,8 milyon, 1815'te ise 1,5 milyon tutmuştu. Dolayısıyla kendisine yalnızca 28 ay daha yetecek kadar parası vardı ancak beş uşağı olduğu göz önünde bulundurulursa tasarruf edebileceği bazı kalemler olduğu açıktı. Tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de Bourbonlar aralık ayında Bonaparte ailesinin mal ve mülklerine el koydu.[55]

Napoléon, Elba'nın Fransa'ya bırakıldığı 1803'te adanın "yumuşak başlı ve çalışkan bir nüfusa, iki muhteşem limana ve zengin bir madene" sahip olduğunu yazmıştı. Ancak şimdi adanın hükümdarı olduğu için 20.000 dönümlük bu kara parçasını bir "Operet Krallığı" (*Royaume d'Opérette*) olarak tanımladı.[56] Başka bir hükümdar, özellikle de geride kalan yorucu iki yılın ardından büyüleyici ve ılıman iklimli bu güzel adanın tadını çıkarabilirdi ancak Napoléon'un doğasında bu yoktu. Bir yandan Campbell'ı atlatıp siyasi şartlar elverdiği anda Fransa'ya dönmek için fırsat kolluyor, bir yandan da ada yaşamının her yönüne atılgan bir şekilde dâhil oluyordu. İmparator, Elba'da geçirdiği yaklaşık 10 aylık süre içerisinde yeni krallığının savunmasını elden geçirdi; 11.400 nüfuslu kentin en yoksullarına para yardımı yaptı; Poggio'nun dışındaki yola bugün hâlâ temiz ve soğuk içme suyu sağlayan bir çeşme yaptırdı;

* San Martino, Napoléon'un orijinal karikatürleri in sunulduğu muhteşem sergisiyle görülmeye değerdir. Bu sergi 1851 yılında Napoléon'un uzak bir akrabası tarafından yaptırılan abartılı derecede gösterişli ek binanın içinde yer almaktadır. –y.n.

Portoferraio Belediyesi'ne 1.100 ciltlik bir kütüphane kurdurdu; durup dinlenmeden okudu; evcil maymunu Jénar ile oynadı; İtalyan aryaları mırıldanarak sahil boyundaki patikalarda yürüyüş yaptı; çift sıra dut ağaçları dikti (belki de nihayet fidelik lanetini kovdu); gümrükleri ve vergileri yeniden düzenledi; kışlaları onardı; bir hastane inşa ettirdi; üzüm bağları dikti; Portoferraio'nun bazı kısımlarına ilk kez taş döşetti ve tarlalara su getirdi. Çöplerin düzenli olarak toplanmasını da sağlayan İmparator, çocukların yatakta beş kişiden fazla yatmasını yasaklayan bir yasa çıkardı; bir temyiz mahkemesi kurdu ve yollar ile köprülerin genişletilmesi için bir müfettişlik tesis etti. Eskiden hükmettiği topraklarla kıyaslandığında Elba'nın Liliputvari olduğu inkâr edilemez bir gerçek olsa da Napoléon adanın Avrupa'nın en iyi yönetilen Operet Krallığı olmasını istiyordu.[57] En küçük detaylara yönelik özeni, av köpeklerine yedirmek istediği ekmek türüne kadar uzanıyordu.[58]

İmparator tüm bunları bir hayli kilo almış olmasına rağmen yapabildi. Campbell, 20 Mayıs'ta düştüğü notlarda Napoléon'un bir kayaya tırmanamayışını şöyle anlatıyor: "Her ne kadar yorulmak bilmez biri olsa da şişmanlığı fazla yürümesine engel oluyor ve bozuk yollarda birilerinin koluna girmek zorunda kalıyor."[59] Ancak bu durum Napoléon'un üzerinde başkalarında olduğu gibi uyuşukluğa yol açan bir etki yaratmamış gibi görünüyordu. Campbell, "Hayatımın hiçbir döneminde kişisel olarak bu kadar hareketli ve yerinde duramayan birini görmedim" diyordu. "Sürekli hareket etmekten ve ona eşlik edenlerin yorgunluktan bitap düştüğünü görmekten zevk alıyor gibi görünüyor... Dün saat 05.00'ten 15.00'e kadar güneşin altında yürüyerek fırkateynleri ve nakliye gemilerini teftiş ettikten sonra... bana da söylediği üzere 'kendisini yormak adına' 3 saat de at sürdü!"[60]

Josephine pazar gününe denk gelen 29 Mayıs 1814'te, öğleden sonra Malmaison'da zatürreden öldü. 50 yaşındaydı ve birkaç gün önce konutunda verdiği balodan sonra soğuk gece havasında Çar Aleksandr'la birlikte yürüyüşe çıkmıştı. Napoléon daha sonra "O benimle Elba'ya gelecek bir eşti" diyecek ve iki günlük yas ilan edecekti. (1800'de George Washington için 10 gün yas tutulmuştu.) Haberi kendisine ileten Madam Bertrand, "[İmparator'un] yüzü hiç değişmedi" dedi. "Yalnızca 'Ah! O artık mutlu' dedi yüksek sesle."[61] Bir önceki yıl Josephine'e yazdığı kayıtlı son mektubunu şöyle sonlandırmıştı İmparator: "*Adieu,* aşkım. Bana iyi olduğunu söyle. Normandiyalı bir çiftçinin karısı kadar şişmanladığını duydum. Napoléon."[62] Tarihin en büyük aşklarından biri olduğu söylenen Napoléon-Josephine ilişkisi işte bu şaka yollu samimi ifadelerle son buldu. Josephine olağanüstü gelirini aşan bir hayat kurmuştu kendine ancak eski bir İmparatoriçe olarak yeni statüsünü de kabullenmişti. Napoléon ise batıl inançlarla kendisine şans getirenin Josephine olup

olmadığını merak ediyor, talihinin değişmesinin Josephine'den boşanmasıyla aynı tarihe denk geldiğine dikkat çekiyordu. Kasım ayında kendisini ziyaret eden iki İngiliz milletvekiliyle konuşurken Josephine'in borç içinde ölmüş olabileceği söylenince Napoléon şaşkınlığını gizleyemedi ve "Oysa her yıl terzilerinin hesabını bile ben öderdim" dedi.[63]

Valide Hanım Ağustos başlarında, oğluna sürgünde eşlik etmek üzere Roma'dan Elba'ya geldi. Campbell onun "çok hoş ve içten biri" olduğunu gördü. "Yaşlı kadın oldukça güzel bir dış görünüşe ve solmamış taze bir tene sahip, orta boylu ve diri vücutluydu."[64] Pazar akşamları Napoléon ve annesi akşam yemeği yiyip kâğıt oynarlar, Napoléon hile yapınca annesi şikâyet eder, bunun üzerine Napoléon, "Sen zenginsin anne!" derdi.[65] Pauline de üç ay sonra adaya geldi. Kardeşleri içinde Napoléon'u ondan başkası ziyaret etmeyecekti. Napoléon ya yürek burkan bir iyimserlikle ya alaycı bir propaganda hamlesi olarak, ya da muhtemelen her iki amaçla, Marie Louise ve Roma Kralı için her iki konutunda da odalar ayırtıp buraları donatıp süsletti. Ancak Marie Louise, 10 Ağustos'ta kendisine yazdığı mektupta, kısa süre içinde yanına geleceğine söz vermiş olmasına rağmen babasının arzusuna hürmeten Viyana'ya dönmek zorunda kaldığını söyledi.[66] Napoléon 28 Ağustos'ta Monte Giove'deki *La Madonna di Marciano* inziva evinden Marie Louise'e yazdığı ve günümüze ulaşan 318 mektubun sonuncusunda her zamanki âdetiyle istatistiksel kesinlik içeren ifadeler sarf etti: "Burada deniz seviyesinden 1.168 metre yükseklikte, her taraftan Akdeniz'e bakan ve kestane ağaçlarıyla dolu bir ormanın ortasında bulunan bir inziva evindeyim. Valide Hanım 291 metre aşağıdaki köyde kalıyor. Burası çok hoş bir yer... Seni ve oğlumu görmeyi çok istiyorum." Sözlerini şöyle bitiriyordu Napoléon: "Elveda benim güzel Louise'im. Daima seninim. Napoléon'un (*Adieu, ma bonne Louise. Tout à toi. Ton Nap*)."[67] Ancak Marie Louise kendisine Viyana yolunda eşlik edecek bir kavalye bulmuştu bile. Napoléon'un 1813 Seferi'nde Bohemya'da mağlup ettiği tek gözlü, gösterişli Avusturyalı General Kont Adam von Neipperg'di bu kişi. Neipperg, "becerikli, kabına sığmayan, tam anlamıyla bir dünya insanı, dört başı mamur bir saray mensubu ve olağanüstü bir müzisyen" olarak tanımlanmaktadır.[68] Gençliğinde evli bir kadınla kaçan General, Marie Louise'le ilgilenmek üzere görevlendirildiğinde hâlihazırda evliydi. Eylül ayına gelindiğinde Marie Louise'le sevgili oldular.[69]

Bugün dağda 5 km'lik bir yürüyüşten sonra ulaşılabilen *La Madonna di Marciano* inziva evi, adanın koylarına ve girişlerine nazır mükemmel bir manzaraya sahip olmasının yanında hem Korsika'nın hem de İtalya anakarasının ana hatlarının görülmesine imkân tanıyordu. 1 Eylül'de Marie Walewska, Napoléon'un 4 yaşındaki öz oğlu Alexandre'la birlikte adaya geldi ve birkaç gece Napoléon'la birlikte kaldı. 1812'de kocasından boşanan Marie,

Napoléon'un Marie Louise'le evlenmesinden önce ilişkilerini bitirdikleri sırada ona verdiği Napoli mülklerini de yitirmişti. Ancak sadakati onu Napoléon'a çekmişti. Gelgelelim bu ziyaret kısa sürdü. Belediye başkanı tepeye tırmanıp İmparatoriçe sandığı Marie'ye resmî hürmetlerini bile iletmişti ancak General Drouot, ada dedikodularının Napoléon'un sırrını açığa çıkardığı uyarısında bulununca Marie adayı terk etmek zorunda kaldı.[70]

Napoléon, kendisini ziyarete gelen İngiliz Whig aristokratları ve siyasetçileriyle yapacağı görüşmelerin ilkini kasım ayı ortalarında gerçekleştirdi. Adaya gelen Whig milletvekili George Venables-Vernon ve mevkidaşı John Fazakerley ile yaptığı görüşme dört saat sürdü. Aralık ayının başlarında Vikont Ebrington'la ikinci kez görüşüp altı buçuk saat konuşan Napoléon, Noel arifesinde müstakbel başbakan Lord Jon Russell'la bir araya geldi. Ocak ortalarında iki kişi daha kendisini ziyaret etti. Bunlardan biri John Macnamara, diğeri ise Britanyalı Bakan Lord Glenbervie'nin oğlu Frederick Douglas'tı. Bu zeki, bağlantıları güçlü ve dünyayı iyi tanıyan insanlar, Napoléon'un kavrayış becerisi ve her türlü konuyu tartışmaya istekli oluşu karşısında çok şaşırdılar. Mısır ve Rusya seferleri, Napoléon'un Lordlar Kamarası'na yönelik hayranlığı, Fransa'da benzer bir aristokrasi tesis etme umudu, çok eşlilik yoluyla sömürgeleri güvence altına alma planları, Çar Aleksandr'ın ikiyüzlülüğü, Wellington Dükü'nün "olağanüstü becerisi", Viyana Kongresi, Avusturyalı Arşidük Karl'ın vasatlığı, ("tembel ve kadınsı") İtalyanlar, Enghien Dükü ile Pichegru'nun ölümü (ölümlerinde hatası olmadığını söyledi), Yafa Katliamı (kendi hatası olduğunu kabul etti), Napoléon'un "onbaşı" olarak andığı Kral Friedrich Wilhelm, Fransız mareşallerin meziyetleri, İngiliz gururu ile Fransız kibri arasındaki ayrım ve Mısır'da sünnet olmaktan ucu ucuna kurtulması, konuşulan konulardan bazılarıydı.[71]

Görüşmelerden birinde, "Şu sizin İngiliz birlikleri cesur askerler" dedi. "Diğerlerinden daha kıymetliler."[72] İngilizler Napoléon'un "çok neşeli, güler yüzlü ve nazik bir tavırla konuştuğunu" ve sicilini savunduğunu söylediler. Bir defasında kendisinin Moskova'yı yakmadığını ancak İngilizlerin o ağustos ayında Washington'ı ateşe verdiğini belirtmişti.[73] Napoléon Londra'ya taşınma ümidiyle iyi bir izlenim bırakmaya çalışıyor olabilirdi. Zekâsı ve içtenliği ziyaretçilerinin gardını düşürmesini sağladı. "Kendi adıma artık endişelenmiyorum" diyordu sık sık. "Benim işim bitti." Ayrıca "Ben ölmüş bir adamım" cümlesini de sıklıkla sarf ediyordu.[74] Yine de Bourbonların sevilip sevilmediği ve Güney Fransa'daki İngiliz ve Fransız birliklerin nerelerde konuşlu olduğunu sormayı da ihmal etmiyordu. Napoléon Campbell'ı bu konularda sorgularken daha özensiz davranıyordu. Öyle ki İngiliz temsilci Ekim 1814'te Castlereagh'ye yazdığı mektupta bakanı Napoléon'un geri dönmeyi planlıyor olabileceği konusunda uyardı.[75] Ancak buna rağmen Kraliyet Donanması'nın

gözetimi, HMS *Partridge* isimli tek bir fırkateynden öteye geçmedi. Hatta Napoléon'a Elba donanmasının bayrak gemisi yapması için 16 toplu *L'Incostant* isimli iki direkli bir gemi bile verildi.

Büyük Güçler Metternich ve Talleyrand'ın teşvikiyle 15 Eylül 1814'te Polonya, Saksonya, Ren Konfederasyonu ve Napoli'deki Murat başta olmak üzere tüm önemli anlaşmazlıkları çözebilme umuduyla Viyana Kongresi'ni topladılar. Yaklaşık çeyrek yüzyıl süren savaş ve devrimlerin ardından Avrupa haritasının yeniden çizilmesi gerekiyordu ve genel bir uzlaşmanın ardından gelmesi umulan kalıcı barışın sağlanması için söz konusu devletlerin birbirleriyle uzlaştırılması gereken istekleri vardı.[76] Napoléon'un devrilmesi diğer devletler arasında nicedir var olan bölgesel anlaşmazlıkları yeniden alevlendirdi ancak Kongre resmî olarak Haziran 1815'e kadar sürse de Napoléon'un Elba'dan ayrılmaya karar verdiği şubat sonunda Napoléon için ne hazindir ki büyük meselelerin çözümüne yönelik uzlaşmanın ana hatları hemen hemen belirlenmişti.

Napoléon'un tahtını geri almaya tam olarak ne zaman karar verdiği bilinmiyor ancak kendisi XVIII. Louis'nin Mayıs 1814'te koalisyon devletlerinin refakatinde Paris'e dönmesinin ardından Bourbonların yaptığı sonu gelmez hatalar silsilesini yakından izledi. Napoléon, Bourbonların kısa süre içinde "bir Libya rüzgârına" yakalanacağını düşünüyordu. Kasırga hızına ulaşan ve o zamanlar Libya Sahrası'ndan kaynaklandığına inanılan şiddetli bir sirokko çöl rüzgârıydı bu.[77] Kral, döner dönmez toplumsal özgürlükleri garanti altına alan geniş çaplı bir sözleşme imzalamış olsa da hükûmet, Bourbonların içten içe Eski Rejim'i yeniden tesis etmek istediğine yönelik toplumsal kaygıyı hafifletemedi. Hatta insanların yüreğine su serpmenin yanından bile geçemedi. Louis'nin saltanatı resmî olarak 19. yılında olarak kaydedildi. Başka deyişle, yeni kral ülkeyi yeğeni XVII. Louis'nin 1795'teki ölümünden beri yönetiyormuş ve aradaki konvansiyon, Direktuvar, konsüllük ve imparatorluk devirleri yalnızca kanunsuz bir ara dönemmiş izlenimi veriyordu. Fransa'nın 1791 sınırlarına geri dönmesi ve böylece il sayısının 109'dan 87'ye düşürülmesi kabul edildi.[78] Eski Rejim döneminin *droits réunis* verilerine ve gıda fiyatlarına zam geldi. Katolik Kilisesi, ihtilal öncesi gücüne ve saygınlığına belli bir noktaya kadar geri kavuştu ve bu durum cumhuriyetçiler kadar liberalleri de rahatsız etti.[79] "Şehit düşen" Chouanlar için Rennes'de resmî törenler düzenlenirken XVI. Louis ile Marie Antoinette'in kalıntıları Madeleine mezarlığından çıkarılarak büyük bir debdebeyle Saint Denis Manastırı'na defnedildi. Versay'da inşaat işleri devam eder ve Kral masaya otururken sandalyesini itmekten başka hiçbir görevi olmayan bir "birinci sandalye iticisi" (*premier pousse-fauteuil*) atarken emekli maaşlarında kesintiye gidildi. Bu kesinti yaralı gazilerin maaşlarına dahi yansıtıldı.[80] Napoléon'un farklı noktalardan getirtip Louvre'da topladığı

resimler de keza toplatılıp işgalci kuvvetlere teslim edildi.

Napoléon'un tahmin ettiği üzere Britanya'yla ihtilal öncesinde imzalanan 1786 tarihli ticaret antlaşması yeniden yürürlüğe kondu. Bazı Britanya malları için gümrük vergisi düşürülürken bazıları için tamamen kaldırıldı. Böylece Fransız üreticiler için yeni bir çöküşün fitili ateşlendi.[81] Britanya'nın Wellington'ı Fransa büyükelçisi olarak ataması da durumu daha iyi hâle getirmedi.* Napoléon, "Lord Wellington'ın atanması ordu için çok can sıkıcı olmalı" dedi Ebrington'a. "Keza Kral'ın kendisine gösterdiği yakın alaka da olumsuz bir gelişmedir. Kral sanki şahsi hislerini ülkenin çıkarlarının önüne koyuyor."[82] Napoléon daha sonra Bourbonların aslında ne yapması gerektiğini de anlatacaktı. "Kendini XVIII. Louis ilan etmek yerine yeni bir hanedanın kurucusu olduğunu ilan etmeli ve eski meselelere hiç bulaşmamalıydı. Şayet bunu yapmış olsaydı, kuvvetle muhtemel Elba'dan ayrılmaya asla yeltenemezdim."[83]

Bourbonların kendi ayaklarına sıktıkları en büyük kurşun ordu politikaları oldu. Fransız askerlerin Avrupa'nın türlü yerlerinde 20 yıl boyunca kazandığı zaferlere eşlik eden üç renkli bayrak, üzerinde zambak çiçeğinin yer aldığı beyaz bayrakla değiştirilirken Şeref Lejyonu Nişanı, eski kraliyet nişanları lehine kıymetsiz kılındı. (Gedikli askerler bu kraliyet nişanlarından birine "böcek" ismini takacaktı.)[84] Ordunun üst düzey mevkileri Fransa'ya karşı savaşmış siyasi göçmenlere verilirken İmparatorluk Muhafızları'nın yerine Hane Muhafızları teşkil edildi. Napoléon'un 1806'da kurduğu ve birçok gurur verici muharebe faaliyetine sahip Orta Muhafızlar ise tamamen dağıtıldı.[85] Niceleri tarafından hakir görülen Dupont, büyük miktarda subayı emekliye ayırdı. 30.000 kadarı yarı maaşa bağlanırken asker kaçakları için hummalı arama faaliyetleri sürdürüldü.[86]** "İlk umudum, gazetelerde Hôtel de Ville'de verilen ziyafete subayların karılarının katılmadığını, yalnızca soyluların karılarının katıldığını okuduğumda doğdu" diye hatırlayacaktı sonraları Napoléon.[87] Ordudaki pek çok asker, 15 Ağustos 1814'te emirleri hiçe sayarak Napoléon'un doğum gününü top atışları ve "Yaşasın İmparator!" tezahüratlarıyla kutlarken, nöbetçiler silahlarını yalnızca Şeref Lejyonu Nişanı taşıyan subaylara teslim etti.

Napoléon'un her şeyi riske atmak pahasına tahtını geri kazanmaya karar vermesine yol açan şey elbette yalnızca Bourbonların hataları değildi. Avusturya İmparatoru Franz'ın, Napoléon'un eşi ve çocuğuyla bir araya gelmesine izin vermemesi ve Napoléon'un harcamalarının gelirinden iki ila iki buçuk kat fazla

* Bonaparteçi eski asker Marie André Cantillon 1818'de arabasıyla konutuna girmek üzere olan Wellington'a suikast girişiminde bulunacak ancak tabanca ateş etmeyince kendisi ve suç ortağı beraat edecekti. –y.n.

** Horatio Nelson'ın 1788 ve 1793 yılları arasında Fransa'ya karşı yeniden savaşmak için duyduğu şiddetli arzusu akıllara getirilirse yarı maaşla yaşamaya zorlanmanın etkisi kolayca anlaşılır (Knight, *The Pursuit of Victory*, s. 118-130) -y.n.

olması diğer etkenlerdendi. İmparator yoğun bir can sıkıntısından da muzdaripti. Bir gün Campbell'a yakınırken, "evin hücreden hâllice odasında tıkılıp kaldığını, dünyadan soyutlandığını, ilgisini cezbeden bir meşgaleden yoksun olduğunu, yanında bilginlerden kimsenin olmadığını ve halkının çeşitlilikten uzak olduğunu" söyledi.[88*] Napoléon'u düşündüren bir diğer mesele de zorla Elba'dan uzaklaştırılacağına yönelik gazete yazıları ve Viyana Kongresi dedikodularıydı. St Petersburg'daki Fransa Büyükelçisi Joseph de Maistre, Napoléon'un mahkûmların sürüldüğü Avustralya'daki Botany Körfezi'ne gönderilmesini önermişti ki bu gerçekten çok can sıkıcıydı. Atlas Okyanusu'nun bir ucundaki Britanya adası St Helena da bahsi geçen muhtemel sürgün yerlerinden biriydi.[89]

Napoléon 13 Ocak 1815'te John Macnamara'yla yaptığı iki saatlik sohbet sırasında Fransa'nın "çalkantıda" olduğunu duyunca içten içe sevindi.[90] Sohbetin devamında Moskova'da gereğinden fazla kaldığını belirten İmparator, "İngiltere'yi fethetmeyi denemek bir hataydı" diye ekledi. Uluslararası meselelerde artık hiçbir hükmünün olmadığını söylerken de çok netti. Macnamara ise kendisine, "Tarih, üç büyük adamdan oluşan bir kaidenin üzerinde durur" dedi. "İskender, Caesar ve Napoléon." Bunun üzerine İmparator kendisine konuşmadan öylece baktı. Macnamara, "İmparator'un gözlerinin nemlendiğini görür gibi oldu." Napoléon çocukluğundan beri insanların kendisi hakkında böyle düşünmesini istiyordu. En nihayetinde sessizliğini bozarak, "Şayet bir top güllesi Moskova Muharebesi'nde canımı alsaydı haklı sayılırdınız ancak son zamanlarda yaşadığım talihsizlikler ilk yıllarımın tüm ihtişamını yel misali alıp götürecek."[91] Napoléon, Wellington'ın "cesur bir adam" olduğunu ancak büyükelçi olarak atanmasının hatalı olduğunu söyledi. Sohbet sırasında sık sık güldü İmparator. Özellikle de Britanya Kral Naibi IV. George'un Napoléon'un Josephine'den boşanmasına memnun olduğunu, zira bu hareketiyle George'un nefret ettiği karısı Brunswickli Caroline'den ayrılmada onun için örnek teşkil ettiğini duyduğunda... Macnamara Napoléon'a bir suikast girişiminden endişelenip endişelenmediğini sordu. "İngilizlerden beklemiyorum" dedi İmparator. "Zira onlar suikasta meyletmezler." Buna karşın civarda bulunan Korsikalılara karşı dikkatli olmak zorunda olduğunu belirtti.[92] Macnamara ayrılırken Bertrand'a İmparator'un "çok esprili olduğunu buna karşın hiç hırslı olmadığını" söyledi. Bertrand tebessüm ederek, "Onu sizden biraz daha iyi tanırım" demekle yetindi.[93] Şubat başlarında Campbell Napoléon'un masraflardan dolayı "yollara ve kır evinin yapımına dair tüm

*Toplumda bir çeşitlilik isteyen Napoléon'a Ocak 1815'te Kundtzow isimli Norveçli bir beyefendi takdim edilir. Sohbet sırasında Napoléon, "Norveç'in nüfusu kaç?" diye sorar. Kundtzow, "2 milyondur, efendim" diye yanıtlayınca Napoléon ukalalığa varan bir bilgiçlikle onu düzeltir ve "1 milyon 800.000" der. (Ed. North, *Napoleon on Elba*, s. 171) -y.n.

çalışmaları askıya aldığını" not düştü. İmparator, Portoferraio'nun belediye binasını da satılığa çıkarmıştı.[94] Castlereagh'yi bir kez daha uyaran Campbell, "tahttan feragat ettiği süreçte kendisine vadedilen para gönderilmese bu maddi darboğazın Napoléon'u çaresizlikten doğan gözü kara bir hamle yapmaya zorlayacağını" söyledi.[95] Çar Aleksandr sonraları Napoléon'a vadedilen paranın gönderilmemesinden dolayı Talleyrand'ı feci şekilde azarlayacak ve "Biz sözümüzü tutmazken onun sözünü tutmasını nasıl bekleyeceğiz" diyecekti.[96]

Napoléon'un eski sekreteri Fleury de Chaboulon Şubat 1815'te ziyarete geldiğinde ona Maret'den bir mesaj ulaştırdı: Napoléon'un dönüşü için şartlar olgunlaşmıştı. Napoléon ordunun tutumunu sorguladı. Fleury, "Yaşasın Kral!" diye bağırmaya zorlanan askerlerin çoğu zaman "ama Roma Kralı" diye fısıldadığını söyledi. "Yani beni hâlâ seviyorlar mı?" diye sordu İmparator. "Elbette efendim" diye yanıtladı Fleury. "Hatta sizi her zamankinden daha çok sevdiklerini iddia edebilirim." Bu ifadeler Napoléon'un çok sayıdaki istihbarat kaynağından ve Fransa'da faaliyet gösteren casus ağından duyduklarıyla bire bir örtüşüyordu. Zorlu dönüş yolculuğunun planlamasında kendisine yardımcı olan ve Napoléon'un vasiyetinde 100.000 frank miras bıraktığı Grenobleli cerrah Joseph Emmery de bu kaynaklardan biriydi. Fleury, ordunun koalisyon zaferinden Marmont'u mesul tuttuğunu söyleyince Napoléon derhâl onaylayarak, "Haklılar, Ragusa Dükü'nün alçakça ihaneti olmasa koalisyon kuvvetleri kazanamazdı. Ben düşmanın gerisini ve tüm kaynaklarını kontrol altına almıştım. Tek bir kişi bile kaçamazdı. [Kendi] 29. bildirilerini okuyacaklardı."[97] Campbell "sağlık problemleri nedeniyle kıtaya kısa bir ziyaret"te bulunmak amacıyla 16 Şubat'ta HMS *Partridge*'le Elba'dan ayrıldı. Ya Floransa'daki kulak doktorunu ya metresi Kontes Miniacci'yi ya da her ikisini birden ziyaret edecekti ki bu daha muhtemeldi.[98] Bu, Napoléon'a bir fırsat sundu. Ertesi gün *L'Inconstant*'ın denize açılmaya hazır hâle getirilmesini emreden İmparator, kısa bir yolculuk için donattığı gemiyi Kraliyet Donanması'na mensup gemilerin rengine boyattı.[99] Campbell'ın Floransa'ya varmasının ardından Castlereagh'nin Britanya Dışişleri Bakanlığı'ndaki vekili Edward Cooke kendisine, "Elba'ya döndüğünüzde Bonaparte'a Avrupa'daki herkesin onu unuttuğunu ve kimsenin aklına bile gelmediğini söyleyiniz" dedi.[100] Hemen hemen aynı tarihlerde Valide Hanım ise oğluna şöyle dedi: "Evet, gitmelisin. Bu senin kaderinde var. Akıbetin bu ıssız adada ölmek olmamalı."[101] Kardeşlerinin en alicenabı Pauline, yaklaşan serüvende yapacağı harcamalara destek olmak için ağabeyine çok kıymetli bir kolye verdi. İmparator'un uşağı Marchand, Pauline'i ağabeyiyle yeniden bir araya geleceğini söyleyerek teselli etmeye çalıştıysa da Pauline âdeta geleceği okur gibi Napoléon'u bir daha göremeyeceğini söyledi.[102] Bir yıl sonra kendisine Drouot'nun onu Elba'dan ayrılmaması konusunda ikna etmeye çalışıp çalışmadığı sorulduğunda Napoléon

hayır yanıtını verecek, kısa ve sert bir şekilde, "Kararlarımı tavsiyelere göre şekillendirmem" diyecekti.[103] İmparator, Elba'dan ayrılmadan önceki gece Avusturya İmparatoru V. Karl'ın yaşam öyküsünü okuyordu. Yaşlı hizmetçisi Napoléon'un ayrılırken masada açık hâlde bıraktığı bu kitapla birlikte "yırtılıp paramparça edilmiş yazılı kâğıtları" olduğu gibi muhafaza edecekti. Britanyalı ziyaretçiler kısa bir süre sonra kendisini sorguladıklarında, kadının Napoléon'a "içtenlikle bağlanmış olduğunu" görüp kendisinin "tekdüze mizah anlayışıyla ilgili basit ifadeler" dinlediler.[104]

Napoléon pazar gününe denk gelen 26 Şubat 1815 gecesi *L'Inconstant*'la Elba'dan ayrıldı. 16 topla mücehhez 300 tonluk gemi demir aldığında güvertedeki 607 yaşlı muhafıza Fransa'ya gidildiği söylenince askerler "Ya Paris ya ölüm!" diye gürledi. Napoléon, generallerden Bertrand, Drouot ve Cambronne'u; maden müfettişi M. Pons'u, Chevalier Fourreau isimli bir doktoru ve eczacı M. Gatte'yi de yanına almıştı. 8 gemilik bir kuvvetle büyük bir Avrupa ülkesini işgal edeceklerdi. En büyük diğer üç geminin ağırlığı 80, 40 ve 25 tondu. Gemilerde (atları olmayan) 118 Polonyalı mızraklı süvari, mevcudu 300'den az bir Korsika taburu, 50 jandarma ve (Napoléon'un hizmetçileri de dâhil olmak üzere) 80 sivil bulunuyordu. Başka deyişle toplam mevcut 2 hafif top ve 1.142 personeldi.[105] Hafif bir meltem bu küçük grubu Fransa'ya ulaştırmaya yeterken yolda iki Fransız fırkateyninden kıl payı kurtuldular. İmparator, güvertede bolca vakit geçirirken subaylar, askerler ve denizcilerle sohbet etti. Mızraklı süvarilerin komutanı Albay Jan Jermanowski o anları şöyle not düşmüştü defterine:

> İnsanlar yatarken, otururken, ayakta dururken ve kendisi in etrafından dolaşırken ona durmaksızın sorular sordular. Az patavatsız değillerdi ancak yine de İmparator en ufak bir öfke ya da sıkılganlık belirtisi göstermeksizin soruları cevapladı. Yaşayan birçok kişi, kral, mareşal ve bakan hakkında fikirlerini sordular. Seferlerinin ve hatta iç politikasının kötü anılan kısımlarını bile tartışmaya açtılar.[106]

Tüm bu sohbetler sırasında Napoléon "mevcut girişiminden, yaşanabilecek zorluklardan, uygulanabilecek yöntemlerden ve umutlarından" büyük bir açık yüreklilikle bahsetti.

L'Incostant, çarşamba gününe denk gelen 1 Mart tarihinde Fransa'nın güney kıyılarındaki Golfe-Juan'a girdi ve saat 17.00 sularında birlikler karaya ayak bastı. Napoléon, gemiden inmeden önce adamlarına yaptığı konuşmada "girişimimi iyice ölçüp biçtim ve uzun uzun değerlendirdim" dedi. "Şayet başarılı olursak kazanacağımız zaferi ve faydaları anlatmama gerek yok. Başarısız olduğumuzda ise, gençliğimizden beri ölümle pek çok şekilde yüz yüze gelen

askerler olarak bizi bekleyen akıbeti korkunç bulmuyorum. Başımıza neyin geleceğini biliyor ve bundan korkmuyoruz. Zira talihsizliğin getirebileceği en kötü şeylerle binlerce kez yüzleştik."[107] Napoléon bir yıl sonra o günü hatırlayarak, "Kısa süre içinde etrafımızı bir kalabalık sardı" diyecekti. "Bir anda karşılarına çıkmamızdan ve hayli küçük bir grup olmamızdan dolayı şaşkınlığa uğramışlardı. Aralarında belediye başkanı da vardı. Çok az kişi olduğumuzu görünce, 'Tam da sakin ve huzurlu olmaya başlamıştık. Şimdi bizi yine galeyana getireceksiniz' dedi."[108] İnsanların kendisiyle bu şekilde konuşabilmesi, Napoléon'un aslında bir zorba olarak görülmediğinin de işaretiydi.

Provence ile Rhône vadisinin aşağı kesiminin kraliyet destekçisi olduğunu bilen ve şu aşamada bir Bourbon ordusuyla karşı karşıya gelmekten mutlaka kaçınması gereken Napoléon Grenoble cephaneliği istikametinde Alpler yolundan gitmeye karar verdi. İçgüdülerinin onu doğru yönlendirdiği ortaya çıkacaktı. Zira Yüzbaşı Lamouret emrinde Antibes'e gönderdiği 20 asker tutuklanmış ve garnizon kuvvetleri tarafından gözaltına alınmıştı. İmparator Toulon'a taarruz edecek miktarda kuvvetinin olmadığını ve en azından kuvvetlerini büyütene kadar Fransa'ya döndüğüne yönelik haberlerden daha hızlı hareket etmesi gerektiğini biliyordu. "O yüzden hızla Grenoble'a ilerledim" diyecekti sonraları sekreteri General Gourgaud'ya. "Orada birlikler, muskatlar ve toplar vardı. Merkezdi orası."[109] O aşamada Napoléon'un elindeki en büyük silah sürat kabiliyeti ve propagandaya yönelik dehasıydı. (Mızraklı süvariler için atlar satın alınması sürat kabiliyetini önemli ölçüde artırmıştı.) Karaya çıktığında Fransız halkına ve orduya yönelik iki bildiri yayımladı. Gemide okuma yazma bilen askerler tarafından elle çoğaltılmıştı bu bildiriler.

Orduya yönelik bildiride 1814 tarihli mağlubiyetin tamamen Marmont ve Augereau'nun hainliğinden kaynaklandığı söyleniyor, "Saflarımızdan iki kişi şerefimize leke sürmüş; ülkelerine, yöneticilerine ve hamilerine ihanet etmiştir" deniyordu.[110] "Ulusların efendisi olduğumuzu zihnimizden atmalıyız ancak kimsenin işimize karışmasına da izin vermemeliyiz" diyen Napoléon kavgacılığa lüzum olmadığı mesajını veriyordu. Halka yönelik bildiride ise Paris'in düşüşüne istinaden, "Yüreğim paramparça oldu ancak ruhum dipdiri" diyordu. "Deryanın ortasındaki bir kaya parçasına sürgüne gittim."[111] Napoléon, Louis'nin feodal hakları yeniden tesis etmeyi arzuladığını ve ülkeyi 25 yıldır "halk düşmanı" addedilen insanlar aracılığıyla yönetmeye çalıştığını iddia ediyordu. Oysa Bourbonlar henüz feodalizmi yeniden canlandıracak zamanı bulamamıştı. "Fransızlar," diye devam ediyordu bildiride. "Sürgündeyken şikâyetleriniz ve istekleriniz kulağıma geldi. Yalnızca sizin tercihlerinizle yönetime gelen bir hükûmetin meşru olduğunu öne sürüyordunuz. Uzun bir uykuda olduğum için beni suçluyordunuz. Kendi rahatım için devletin çıkarlarını feda ettiğimi söylüyordunuz. [Bu yüzden] her türlü

tehlikeyi göze almak suretiyle size de ait olan haklarımı geri almak için aranıza döndüm."[112] Elbette büyük bir abartıydı bu ancak Napoléon görkeme ve tam maaşa geri kavuşmak isteyen askerlere, feodal vergilere geri dönülmesinden korkan daha iyi durumdaki köylülere, millîleştirilmiş mülklerini yurda dönen siyasi göçmenlerden ve ihtilal öncesinde sahip olduklarını geri isteyen din adamlarından korumak isteyen milyonlara, İngiliz mamul mallarının akını sonrası ağır darbe alan işçilere ve işlerini kraliyet destekçilerine kaptıran imparatorluk memurlarına nasıl hitap edeceğini biliyordu.[113] Bourbonlar bir yıldan kısa bir süre içinde öyle büyük bir başarısızlığa imza atmışlardı ki Napoléon 1812 ve 1813 yenilgilerinden sonra bile oldukça geniş kapsamlı bir iç koalisyon kurabildi. Karaya ayak bastığı gün, günümüzde Croisette'ten çok da uzak olmayan Cannes'daki kum tepelerinde, yine bugün Notre-Dame'a bağlı bir kilise olan eski bir şapelin karşısında konakladı. Ertesi gün saat 02.00 sularında Cambronne'un komuta ettiği atsız mızraklı süvarileri ve 2 topu da ihtiva eden öncü kuvvetlere katıldı. Provence'ın merkezi Aix'ye gitmek yerine Grasse'a doğru 25 km yükselerek ilerleyen Le Cannet yolunu kullandı. Kasabada çalışır vaziyette yalnızca 5 muskat bulunduğundan Grasse belediye başkanı derhâl teslim oldu. Burada öğleye kadar dinlenen Napoléon, arabaları ve topları geride bırakarak erzakını katırlara yükleyip kuzey istikametinde ilerleyen yoldan devam etti. Yüksek noktalarda bulunan kar ve buzdan dolayı bazı katırlar kayıp düşerken yol bazı noktalarda tek şeride iniyordu. Napoléon, kendisini içten bir tavırla "bizim küçük kırpık" (*notre petit tondu*) ve "acemi kılıç" (*Jean de l'Epée*) diye anan grenadiye erleriyle birlikte yürüdü.[114]

Fransız hükûmeti 1934'te turizmi teşvik etmek amacıyla bu yolu "Napoléon'un Rotası" ilan edip yol boyunca bugün elde pek azı kalan taş kartallar yerleştirdi. Napoléon'un geçtiği her kasaba ve köyde bunu gururla duyuran bir tabela vardır ve efsanevi kuzey yolculuğunda gecelediği yerlerin çoğunu görmek mümkündür. Yolculuğuna Alpes-Maritimes ilinden başlayan İmparator, Alpes-de-Haute-Provence ve Hautes-Alpes'ten ilerledi ve 7 Mart gecesi Isère'deki Grenoble'a ulaştı. 6 günde tam 300 km yol kat etmişti. Yüksek plato ve düzlüklerde kimi zaman yaya kimi zamansa at üstünde ilerleyen Napoléon çıplak kayaları aşmış, yeşil çayırları geçmiş, İsviçre tipi köyleri geride bırakmış, zirvesi karlarla kaplı 1.800 metrelik dağların baş döndürücü iniş ve çıkışlara sahip yılankavi kıyı yolundan ilerlemişti. Napoléon Yolu bugün bisiklet ve motosiklet tutkunlarının gözde rotalarından biridir.

Napoléon, Saint-Vallier'den sonra istirahat verdiği Escragnolles köyünden, Gourdon Markisi'ne ait Brondel Şatosu adlı kır evinde uyuduğu Séranon köyünden ve çorba içtiği Le Logis-du-Pin'dan geçti. 3 Mart günü öğle saatlerinde Castellane'a varan Napoléon kaymakamlıkta (bugün Marcel Sauvaire Meydanı'nda bulunur) öğle yemeği yedi. Cambronne da belediye başkanından

Napoléon Yolu, 1815
K
B
D
G
Seine
Paris
Seine
Fontainebleau
Pont-sur-Yonne
Sens
Joigny
Auxerre
Loire
Yonne
Avallon
ALSAS
Saône
Autun
Chalon-sur-Saône
Dordogne
Grenoble
Isère
Vizille
Laffrey
Tavernelles
Eybens
Hautes-Alpes
Bayard Geçidi
Gap
Rhône
Alpes-de-Haute-Provence
Alpes-Maritimes
Sisteron
Volonne
Malijai Şatosu
Dignes-les-Bains
Barrême
Castellane
Le Logis-du-Pin
Séranon
Escragnolles
Saint-Vallier-de-Thiey
Le Cannet
Cannes
Tarn
Durance
0 20 40 60 80 mil
0 60 120 km
A k d e n i z

et, ekmek ve şaraptan oluşan 5.000 tayın istedi. Napoléon'un mevcudu hâlâ bini aşmayan küçük kuvveti için birkaç günlük erzaktı bu. (Campbell'a göre Cambronne "her şeyi göze almış kaba saba bir zorbaydı." Dolayısıyla böyle bir iş için biçilmiş kaftandı.[115]) Napoléon geceyi Barrême isimli küçük bir köyde, Yargıç Tartanson'un ana yol üzerindeki evinde geçirdi. Ertesi gün Digne-les-Bains'e varıp Petit-Palais Oteli'nde istirahat etti. Bu sırada *Grande Armée*'nin eski gediklilerinden bir grup kendisine katıldı. Digne halkı, Basses-Alpes ilçesinin Bourbon destekçisi komutanı General Nicolas Loverdo'ya kenti bir muharebe alanına dönüştürmemesi için yalvardı. General, sadık birliklerden yoksun olduğunu görmesinin arından halkın isteğini yerine getirdi. Bunun üzerine Napoléon ilerlemeye devam etti ve geceyi bugün belediye binası olarak kullanılan Malijai Şatosu'nda geçirdi.*

Napoléon pazar gününe denk gelen 5 Mart sabahı Volonne köyünde durdu ve yerel bir efsaneye göre geçmişi IV. Henri'ye uzanan bir çeşmeden su içti. İlk gerçek testine ise olağanüstü derecede görkemli Sisteron Kalesi'nde tabi tutuldu. Görkemli kaledeki toplar Durance üzerinde uzanan yegâne köprüyü kolaylıkla havaya uçurabilirdi. Ancak böyle bir şey yaşanmadı. Belediye başkanı ve bölge eşrafıyla Bras d'Or Oteli'nde öğle yemeği yiyen İmparator, kısa süre içinde yoluna devam edebildi. Kalenin çan kulesinin tepesine çıkıldığında Durance Nehri'nin yukarıdan aşağı 65 km'lik bir kesiti net bir biçimde görülebilmektedir. Napoléon'un geçebileceği başka bir nokta bulunmamaktaydı. Ya ihmalkârlıktan ya kaynak yetersizliğinden ya da komutanın köprüyü havaya uçurmamasına bir bahane bulmak istemesinden dolayı o tarih itibariyle kalede barut bulunmuyordu. Bundan sonraki günlerde Cambronne'un Napoléon'dan önce bölgeye varıp civardaki kasabaların belediye başkanlarını tatlı sözlerle ikna ederek, rüşvet sunarak ve gerekirse tehdit savurarak makul bir zemin hazırladığı yerlerde hiçbir köprü yıkılmadı."

Napoléon'un daha sonra hatırlayacağı üzere Gap'a vardığında "köylülerden bazıları ceplerinden, üzerinde suretinin yer aldığı beş franklık madenî paraları çıkarıp, 'İşte bu o!' diye haykırdı."[116]** Napoléon, aşağı ve yukarı Alplerin yerleşik halkına hitaben Gap'ta kaleme aldığı bildiride, "Dönüşüm tüm endişeleri silip süpürdü" dedi. "İnsanlar tüm mülklerinin koruma altında olduğuna emin oldu." Başka bir yazıda ise Bourbonların henüz yapmadığı ancak yapma ihtimalinin bulunduğu şeyler üzerinden insanların korkuları üzerine gitti. "Feodal hakları geri getirmek isteyenlere, farklı sınıflar arasındaki eşitliği ortadan kaldırmayı

Köyün girişinde, "Napoléon burada kaldı. Siz niye kalmayasınız?" yazılı bir tabela bulunmaktadır. –y.n.

Aslında bu madenî para çok da uygun bir rehber sayılmazdı. Zira paranın üzerinde profilden temsil edilen, başı kıvırcık saçlarla kaplı, keskin bir çene hattı olan ve defne yapraklarından bir taç giyen çok daha genç bir Napoléon vardı. –y.n

arzulayanlara ve *millîleştirilmiş mülklerin* satışını iptal etmeyi hedefleyenlere" karşı olduğunu bildirdi.[117] İmparator 6 Mart günü 14.00 sularında Gap'tan ayrıldı. Arazi bu noktada Bayard Geçidi'ne kadar yaklaşık 1.200 metre yükselmekteydi. O gece Napoléon, Corps beldesindeki jandarma binasında uyudu.

Yolculuğun kuşkusuz en etkileyici anı, Napoléon'un Laffrey kasabasının birkaç yüz metre güneyinde, ağaçlarla kaplı iki tepenin arasında kalan ve bugün "Birleşme Çayırı" (*La Prairie de la Rencontre*) olarak adlandırılan noktada 5'inci Piyade Alayı'na mensup bir taburla karşılaşması sonucunda yaşandı. Bonaparteçi efsaneye göre nispeten az sayıda imparatorluk muhafızı tarafından korunan Napoléon, taburun muskat menzilinde dikilip gri paltosunu geri savurarak işaret parmağını göğsüne bastırdı ve askerlere imparatorlarına ateş etmek isteyip istemediklerini sordu. Bunun üzerine Napoléon'un büyüleyici etkisine kapılan askerler muskatlarını atıp imparatorlarının etrafını sardı.[118] Aslına bakılırsa Napoléon iki subay vasıtasıyla alayın Bonaparte destekçisi bir tutum içerisinde olduğunu öğrenmişti ancak yine de kralcı bir askerin sıkacağı tek bir misket çok farklı bir sonuç doğurabilirdi. O gün orada olmayan Savary'nin pek de destansı olmayan anlatısına göreyse durumu kurtaran Napoléon'un sohbet havasındaki konuşması ve soru bombardımanına tutma âdetiydi.

> Napoléon askerlere yaklaştığında tabura derin bir sessizlik hâkim oldu. Başlarındaki subay nişan almalarını emretti. Askerler emri yerine getirdi. Ateş emri vermesi durumunda olayların nasıl gelişeceğini kestirmek zor. Ancak İmparator da uzun bir duraklama yaşanmasına imkân tanımamıştı. Her zamanki gibi onlarla konuşmaya ve sorular sormaya başladı: "5'inci Alay'da durumlar nasıl?" Askerler, "Gayet iyi, efendim" diye yanıtladı. Bunun üzerine İmparator, "Sizleri görmeye geldim. Aranızdan bazıları beni öldürmek istiyor olabilir mi?" Askerler hep bir ağızdan, "Yo, hayır!" diye gürledi. Ardından İmparator, her zamanki gibi askerleri teftiş etti ve akabinde alayın komutasını eline aldı. Tabur komutanı durumdan hiç memnun olmamıştı."[119]

Napoléon olayı anlatırken askerlere samimi ve silah arkadaşlarına özgü bir tutumla yaklaştığını söyleyecekti. "İlerledim ve elimi bir askere uzatarak, 'Bana ateş mi edecektin hergele' dedim. 'Bakın,' diye yanıtladı asker. 'Muskatım dolu değil.'"[120] Napoléon bu işte başarılı olmasını kıdemli askerlerinin yanında olmasına bağlayacaktı. "İşi halleden, muhafızlarımın ayı postu başlıkları oldu. Görkemli eski günlerimi anımsatıyorlardı."[121] Napoléon o gün o anlarda ister kuvvetli bir hitabetten, isterse de samimi bir sohbetten güç almış olsun, soğukkanlılığını mükemmelen korumuştu. Laffrey aynı zamanda bir dönüm noktasıydı çünkü ilk defa köylüler ya da Ulusal Muhafızlar değil de düzenli birlikler onun safına geçmişti.

Napoléon, Charles de La Bédoyère'in 7'nci Piyade Alayı'nı huzuruna çıkardığı Vizille'de neşeyle karşılandı. Ardından Tavernelles'deki Mère Vigier'nin kafesinde serinletici bir şeyler içip Eybens'de o güne dek ziyadesiyle hak ettiği ayak banyosunu yaptırdıktan sonra 7 Mart günü saat 23.00 sularında Grenoble'a girdi. Kasaba halkı Napoléon'un gelişini haber alınca kasaba kapılarını parçalayarak sadakatlerinin birer nişanesi olan parçaları Napoléon'a sundu. "Cannes'dan Grenoble'a yürüdüğüm yolculukta bir maceraperest-tim" diyecekti Napoléon sonraları. "Greboble'da tekrar hükümdar oldum."[122] Valilikte kalması teklifini reddeden İmparator, insan ilişkilerine yönelik dehasını bir kez daha konuşturarak Montorge Sokağı'ndaki *Les Trois Dauphins* isimli otelin 2 numaralı odasında kaldı. Bu otel İtalya ve Mısır seferlerine katılmış kıdemli bir askerin oğlu tarafından işletiliyordu. Valence'te görevlendirildiği 1791'de de yine burada kalmıştı. (Napoléon'a beslediği hürmetten dolayı 1837'de Stendhal de bu odada kalacaktı.) Burada bulamadığı rahatlığı, Lyons'daki başpiskoposun bugün şehir kütüphanesi olarak kullanılan sarayında bulacaktı Napoléon. Kendisinin geleceğinin öğrenildiği sabah Kral'ın kardeşi Artois Kontu (gelecekte X. Charles olarak tahta çıkacaktı) alelacele saraydaki dairesini terk etmeye zorlanmıştı. Napoléon tam da bu daireye yerleşecekti. İmparator, artık kayda değer bir kuvvete ulaşan birliklerini teftiş ettiğinde bir taburunu yeterince iyi manevra icra edemediği için haşladı. Sonradan anlattığına göre bunun "etkisi büyük olmuştu." Bunu yaparak, "düzeni yeniden tesis edeceğine dair kendine ne kadar güvendiğini gösterdi."[123] Şayet bu kritik anda rica eder gibi davranıp heybetten azade bir tavır sergileseydi birlikleri bunu hemen fark ederdi. Nitekim askerler, mağlubiyetlerine ve tahttan feragat etmesine rağmen hâlâ onun peşinden gitmeye istekliydi.

Napoléon'un dönüşüne dair haberler Paris'e Chappe havai telgrafı aracılığıyla 5 Mart'ta ulaştı ancak hükûmet haberi 7 Mart'a kadar gizli tuttu.[124] Ney, Macdonald ve Saint-Cyr yeni savaş bakanı Soult tarafından meseleyle ilgilenmek üzere görevlendirilirken Ney, XVIII. Louis'ye, "Bonaparte'ı tutklayıp demir bir kafesin içinde huzurunuza getireceğim" dedi.[125] Soult ise orduya yönelik bildirisinde, Napoléon'a katılanların vatan haini ilan edileceğini ve artık yalnızca bir maceraperest olan Napoléon'un bu delice girişimiyle gerçek karakterini ortaya koyduğunu söyledi.[126] Ancak tüm bunlara rağmen Waterloo'da Napoléon'un safında çarpışan iki mareşalden biri Ney, diğeri Soult olacaktı.

Napoléon'un Lyons'dan ayrıldığı 13 Mart'ta hâlâ Viyana Kongresi'nde olan koalisyon devletleri Viyana Bildirgesi'ni ilan etti.

> Karmaşa ve keşmekeş yaratmak üzere Fransa'da yeniden peydah olan Napoléon, kendini kanunların korumasından mahrum kılmış ve tüm dünyaya kendisiyle ne ateşkes ne de barış yapılabileceğini göstermiştir.

> Bu sebeple koalisyon devletleri Napoléon Bonaparte'ın kendini sivil ve toplumsal ilişkilerin ötesinde konumlandırdığını ve medeni dünyanın düşmanı ve huzur bozucusu olarak büyük çaplı bir gazaba uğrayacağını ilan eder.[127]

Napoléon kuzey istikametinde ilerlemeye devam edip sonraki geceyi Chalon-sur-Saône'da, 15 Mart'ı Autun'da, 16'sını Avallon'da ve 17'sini Auxerre'deki valilikte geçirdi. Coşkulu kalabalıkların bağrına bastığı Napoléon, yol boyunca yeni birliklere de kavuştu. Bu sırada iki subayını Lons-le-Saunier'deki 3.000 askere komuta eden Mareşal Ney'in yanına gönderen İmparator, şayet taraf değiştirirse kendisini Moskova Muharebesi'nin sabahında kucak açtığı gibi karşılayacağını söyledi.[128] Aslına bakılırsa Paris'ten ayrıldığında Ney, Napoléon'a karşı mücadele etmek konusunda son derece kararlıydı ancak öte yandan askerlerini ateş açmaya ikna etse bile bir iç savaş çıkarmaya niyeti yoktu. Karar süreci hakkında sonraki ifadelerine göre kendini "bir fırtınanın ortasında" hisseden Mareşal bir noktada "aklını yitirdi."[129] Nitekim Ney, 14 Mart'ta her ikisi de isteksizlik sergileyen generaller Lecourbe ve Bourmont'la birlikte Napoléon'un safına geçti. Kraliyet yanlısı birkaç subay dışında birliklerin tamamı da taraf değiştirdi elbette. Ney, askerlerine yaptığı konuşmada, "Güzel ülkemizi yönetme yetkisine malik tek kişi İmparator Napoléon'dur" demişti.[130] Ney'in yine sonradan belirteceği üzere "askerler arasında Bonaparteçi coşku dizginlenemeyecek kadar şiddetliydi ve dalgaları elleriyle durduramazdı."[131]

Napoléon 18 Mart sabahı Auxerre'de Ney'le buluştu ancak Ney yanında "Fransız halkının huzur ve mutluluğunu önceleyerek hırslarının yol açtığı fenalıkları düzeltmeye çabalamasını" belirten uyarı içerikli bir belgeyi Napoléon'a sununca görüşme soğuk ve samimiyetten uzak bir havada geçti.[132] Napoléon da Ney'i "Moskova Muharebesi'in sabahında kucak açtığı gibi" karşılamak yerine onu askerlerin maneviyatı, güneydoğu illerinin tutumu ve Dijon'a ilerleme sürecinde yaşadıkları hakkında sorguya çekti. Ardından tüm sorulara kısa ve net cevaplar veren Ney'e Paris'e yürüme emri verdi.

19 Mart'ta Joigny'ye varan Napoléon aynı gün saat 17.00 sularında Sens'a ulaşıp Pont-sur-Yonne'da akşam yemeği yedi ve konakladı. Pazartesiye denk gelen 20 Mart günü saat 01.00 sularında Fontainebleau'ya gitmek üzere yola çıkan İmparator, askerleriyle vedalaştığı Beyaz At avlusuna tam 11 ay sonra geri döndü. Aynı gün saat 01.30'da gut hastası XVIII. Louis Tuileries'deki arabasına taşınmış (kilosu düşünüldüğünde bu hiç de kolay bir iş sayılmazdı) ve Paris'ten kaçmıştı. İlk olarak Lille'e giden Kral, buradaki garnizon kuvvetinin hasmane tavrı karşısında Belçika'ya geçmiş ve Ghent'te bekleyerek olayların gidişatını gözlemlemeye başlamıştı. Yıl dönümlerine yönelik her zamanki özenini gösteren Napoléon Paris'e 20 Mart'ta, yani Roma Kralı'nın dördüncü

yaş gününde girmek istedi. Tuileries'ye adımını attığı saat 21.00'de ise bir kez daha Fransızların fiilî imparatoruydu.

Tuileries'nin avlusu Napoléon'un dönüşüne tanıklık etmek isteyen asker ve sivillerle doluydu. Sonraki süreçte yaşananlara dair farklı anlatılar mevcuttur. Ancak hepsi, Napoléon'un gelişiyle birlikte ortaya çıkan heyecan ve genel kabul konusunda ortak paydada buluşur. İtalya, Kalabriya ve Katalonya'da savaşan Albay Léon-Michel Routier, silah arkadaşlarıyla birlikte Tuileries'deki kaideli saatin yakınlarında yürüyordu ki şu manzaraya rast geldi:

> Bir anda refakatçiden yoksun bir dolu araba nehrin yakınlarındaki küçük kapıda belirdi ve İmparator'un geldiği ilan edildi... Arabalar avluya girerken bizler de oraya hücum ettik ve Napoléon'un çıktığını gördük. O noktada herkes çılgına dönmüştü. Düzensiz şekilde üzerine atladık, etrafını sarıp sarmaladık ve kendisini sıkıştırdık. Öyle ki neredeyse boğulmasına yol açıyorduk... Tarihin bu nadide anına dair hatıralar hâlâ yüreğimin büyük bir mutlulukla çarpmasına yol açıyor. Fransa topraklarında 18 günde tek damla kan dökülmeden kat edilen 200 fersahtan fazla bir yolun sonucu olan bu büyülü geri dönüşe şahitlik eden benim gibilere ne mutlu![133]

O günün erken saatlerine kadar Napoléon'a karşı Paris'in güneyini savunmakla yükümlü General Thiébault bile, "Bir anda ortaya çıkan karşı konulamaz bir duygusal patlama yaşanıyordu" diyordu anılarında. "Tavanların çökeceğini sanırdınız... Sanki bir kez daha Fransız yurttaşı oluvermiştim. Napoléon'a hürmetini sunmak üzere toplanan ve benim de içinde bulunduğum grubun kendinden geçme hâlinin ve coşkusunun bir eşi daha yoktu."[134] Lavalette'in hatırladığı üzere Napoléon Tuileries'nin merdivenini "gözleri yarı açık hâlde, ağır ağır ve körmüşçesine kollarını ileri uzatarak çıktı. Yüzündeki tebessüm, yaşadığı mutluluğun yegâne göstergesiydi."[135] Yığılan coşkulu kalabalık yüzünden Napoléon'a ait dairenin kapısı güçlükle kapatılabildi. Mollien tebriklerini sunmak üzere o gece yanına geldiğinde Napoléon kendisine sarıldı ve "Yeter sevgili dostum, bu kadar övgü yeter" dedi. "[Bourbonların] gitmesine izin verip benim gelmeme müsaade ettiler. Hepsi bu.

Golfe-Juan'da başlayan yolculuğunda yaşanan coşkunun ardından Paris'teki rejimin değişmesi hiç de zor olmadı. İlk gece, sarayın kabul salonundaki halıyı kaplayan zambak çiçeği deseninin kaldırılabildiği ve altında Napoléon'un arılarının görülebildiği fark edildi. İspanya Kraliçesi Julie ve Hollanda Kraliçesi Hortense ile onlara hizmet etmekle yükümlü nedimelerin döndüğünü gören biri, "Tüm hanımlar derhâl işe koyuldu ve neşe içindeki kalabalığın çabası sayesinde halı yarım saatten az bir sürede yeniden imparatorluk halısı hâline geldi" dedi.[137]

XXX
Waterloo

"Talih Tanrıçası'nın beni terk ettiğini hissediyordum. Artık içimde nihai başarı hissi yoktu. Şayet kişi zamanı geldiğinde risk almaya hazır değilse günün sonunda eline hiçbir şey geçmez."

–Napoléon, Waterloo Seferi üzerine.

"Bir başkomutan günde birkaç kez kendine şu soruyu sormalı: Düşman şu anda cephemde, gerimde ya da kanadımda belirse ne yaparım?"

–Napoléon'un Askeri İlkeleri, No. 8

Napoléon salıya denk gelen 21 Mart 1815 günü, gece 03.00 sularında yatağına uzanırken hükûmeti büyük oranda kurmuştu. Ancak Viyana Bildirgesi'ne göre koalisyon devletleri Napoléon'un yeniden tahta oturmasına izin vermeyecekti. Dolayısıyla Napoléon'un Fransa'yı bir işgale karşı hazırlaması gerekiyordu. İmparator, Bourbon yönetimini tecrübe eden insanların 1814'ün aksine peşi sıra geleceğini umuyordu. Bir noktaya kadar bu beklentisi karşılandı da. Sonraki birkaç hafta boyunca karargâhların kaldırabileceği kadar insan askere başvurdu. Fransızlar için bıçak sırtı bir an yaşanıyordu. Sadakatlerinin kime olduğuna karar vermeleri gerekiyordu. Bonaparte ailesine gelinecek olursa, Joseph 23 Mart'ta Napoléon tarafından samimiyetle kabul edildi. İmparator, ağabeyinin Marie Louise'e kur yaptığından şüphelenmiyordu artık. Lucien kendi isteğiyle sürdürdüğü Roma'daki sürgün hayatından dönüp yaptığı her şey için bağışlandıktan sonra Napoléon tarafından "derhâl kabul gördü." Jérôme'a 6'ncı Tümen'in komutası verilirken Kardinal Fesch Fransa'ya geri döndü. Hortense ise Tuileries'nin hanımı ilan edildi. Eugéne, kayın pederi olan Bavyera Kralı'nın ısrarlı ricası üzerine, Louis ise kendi arzusuyla Napoléon'un safında yer almaktan imtina etti. Napoléon'a en son 1 Ocak'ta mektup gönderen ve kendisinin mağlup edilmesini şiddetle arzulayan Marie Louise de keza Avusturya'da kaldı.[1] Gönlünü başkasına kaptıran genç kadın, arkadaşına yazdığı 6 Nisan tarihli bir mektupta, General Neipperg'i görmeyeli

tam olarak kaç gün geçtiğinden dem vurmuş (18 gün) ve Napoléon'a gönderdiği son mektubunda ayrılma talebinde bulunmuştu.[2]

Napoléon'un dönüşünün ardından Cambacérès gibi üst düzey devlet yetkililerinin gerçekten şaşkınlığa uğraması, Bourbonların şüphelerinin aksine mevcut durumun çok katmanlı bir komplodan ziyade tek bir adamın azmi ve fırsatçılığı sayesinde başarıldığını gösteriyordu.[3] Cambacérès, "Artık dinlenmek istiyordum" diyerek dert yanmasına karşın gönülsüz de olsa adalet bakanlığına getirildi.[4] İçişleri bakanlığına getirilen azılı cumhuriyetçi Carnot gibi az sayıdaki kişi de Napoléon'un sancağı etrafında birleşmişti. Zira İmparator'un artık Fransızların yurttaşlık haklarına saygılı ve meşruti monarşiyi benimseyen bir hükümdar olacağına içtenlikle inanıyorlardı.* Lavalette gibi diğer bakanlar ise katıksız Bonaparteçiydi. Decrès donanma bakanı olurken Mollien Hazine'ye, Caulaincourt dışişleri bakanlığına ve Daru Savaş İdare Kurulunu'nun başkanlığına atandı. Bunun dışında Maret hükümdar vekilliğine atanırken, Boulay de la Meurthe ve Regnaud de Saint-Jean d'Angély Şura'daki kilit mevkilerine geri döndüler. Molé ise eskiden icra ettiği yol ve köprü müfettişliğine geri kavuştu.[5] Savary, jandarma teşkilatının başına getirilirken Fouché'ye bile bir görev düştü. Fouché'nin eskiden olduğu gibi iç güvenlik bakanı olarak atanması bu denli güven vermez doğasına rağmen ne kadar vazgeçilmez biri olduğunun işaretiydi. Napoléon askerî meseleleri bir şekilde yoluna koyabilmesi durumunda idari sistemi etkili bir şekilde sürdürmesini sağlayacak beceri ve tecrübe sahibi insanları bir araya getirmeyi büyük oranda başarmıştı. İmparator, Bourbonlar tarafından tümen komutanı olarak atanan Rapp'la görüştüğünde şakayla karışık (belki biraz da sertçe) Rapp'ın karın boşluğuna vurup, "Beni mi öldürecektin?" diye sordu ve ardından kendisini *Ren Ordusu*'nun başına atadı. Rapp, ölümünden sonra yayımlanan otobiyografisinde, "[Napoléon] beyhude yere haşinlik maskesi takmaya çalışıyordu ancak nazik tavırları her daim daha çok öne çıkıyordu" diyordu.[6] Mektup yazıp eski görevine geri dönmek isteyen ancak bu talebi kabul görmeyen az sayıdaki kişiden biri de Rüstem'di. "O, korkağın tekiydi" dedi Napoléon Marchand'a. "Yazdığı mektubu ateşe atın ve bir daha bana ondan bahsetmeyin."[7] İmparator'un, kendisini gölgesi gibi koruyacak bir muhafız mevkii için bir yıl önce gece yarısı Fontainebleau'dan kaçan birini düşünmemesi mantıksız sayılmazdı. Nitekim Rüstem'in mevkiine, 1811'den bu yana Napoléon'un isteği üzerine Memluk kıyafetleri giyen ve Versay'da doğmuş bir Fransız olmasına karşın Ali ismiyle anılan Louis-Étienne Saint-Denis getirildi.

* Napoléon daha önceki tüm içişleri bakanlarına nasıl davrandıysa Carnot'ya da öyle davrandı. Mayıs ayı ortalarında birliklerin dağılımını gösteren bir tablo için, "Raporda Pyrénées-Orientales ilinin atlandığını fark edeceksiniz" diye yazmıştı. (CN28 no. 28198) –y.n.

Napoléon'un döndüğü andan itibaren yayıncılık politikasını değiştiren *Moniteur*, 21 Mart'ta yayımladığı baskıda İmparator'un görkemli dönüşünü ele alıp dört sayfalık yazıda İmparator'un ismini en az 26 kez büyük harflerle NAPOLÉON şeklinde yazdı.[8] 3 saatlik uykunun ardından sabah 06.00'da uyanan İmparator, 13.00'te Tuileries'nin avlusunda göz alıcı bir geçit töreni icra ettirdi. Karargâh komutanı Alexandre Coudreux, Napoléon'un gelişini oğluna şu şekilde anlatacaktı:

> İmparator at sırtında tüm alayları teftiş etti. Birkaç gün önceye kadar eski hükûmetin katil, Memluk ya da eşkıya muamelesi yaptığı bu cesur askerler, ancak onun gibi birinin varlığıyla doğabilecek bir coşkuyla karşıladılar İmparator'u. Birliklerin hazır kıta beklediği dört saat boyunca sevinç çığlıkları, Napoléon'un etrafında toplaşan subay ve astsubaylara hitaben kurduğu birkaç cümlelik kısa aralar dışında kesintisiz sürdü. Yalnızca ondan çıkabilecek bu coşkulu ve güzel cümleler bizlere her türlü sıkıntımızı unutturup her şeye meydan okuma cüreti aşılıyordu! Binlerce kez tekrarlanan "Yaşasın İmparator!" ve "Yaşasın Napoléon" haykırışları Paris'in köşe bucak her yerinden duyulmuş olmalıydı. Öylesine cezbeye gelmiştik ki rütbe ve kıdem ayırt etmeksizin kucaklaşıyorduk. Böylesine güzel bir manzaraya tanıklık eden 50.000'den fazla Parisli soylu ve cömert gösterileri avuçları patlarcasına alkışlıyordu.[9]

Napoléon'un çalışma alışkanlıklarında hiçbir değişiklik olmamıştı. Tuileries'ye geldiği günden Waterloo Muharebesi'ne kadarki süreçte 900'den fazla mektup yazdı. Bunların büyük kısmı yaklaşan savaşta Fransa'yı yeniden savaşabilir bir noktaya taşımakla ilgiliydi. Ayın 23'ünde Bertrand'a Elba'daki çeşitli eşyaları Paris'e getirmesini emretti. Bunların arasında belirli bir Korsika atı, Napoléon'un sarı arabası ve iç çamaşırlarının kalan kısmı bulunuyordu.[10] 2 gün sonra başmabeyincisi Kont Anatole de Montesquiou-Fezensac'a o yılın tiyatro bütçesiyle ilgili bir mektup yazmaya başlamıştı bile.[11]

Lefebvre'in dışında Tuileries'ye gelip sadakatini sunan bir mareşal daha vardı: Davout. Demir Mareşal 1813 ve 1814'te kabiliyetlerini sergileyecek noktalarda görevlendirilmemiş, Fransa'nın düşmanlarına karşı her türlü askerî meziyetini sergileyebilecekken Hamburg'da âtıl kalmıştı ancak yine de Napoléon'un safında yer almaya istekliydi. Napoléon'un tahttan feragat etmesinin ardından XVIII. Louis'ye sadakat yemini etmeyi reddeden birkaç mareşalden biri de yine oydu. Ancak Napoléon büyük bir hata yaparak Davout'yu savaş bakanı, Paris valisi ve başkentteki Ulusal Muhafızlar'ın komutanı olarak atadı. Böylece Belçika'daki muharebe alanlarının tozunu attırabilecek Mareşal bir kez daha kabiliyetlerini sergileyemeyeceği bir mevkide görevlendirildi. Kimileri

Napoléon ile Davout arasında samimi bir ilişki olmamasının bu kararda etkili olduğundan bahseder. Bazılarına göre de Napoléon Davout'yu bu mevkiye Paris'in kuşatma altında kalması ihtimaline karşı atamıştır. Ancak seferin hızlı ve başarılı bir şekilde sonuçlandırılamaması durumunda Paris'teki birliklere kimin komuta edeceğinin bir önemi kalır mıydı?[12] Aslına bakılırsa Napoléon da bunun farkındaydı. Zira 12 Mayıs'ta Davout'ya şöyle demişti: "Başımıza gelebilecek en büyük talihsizlik kuzeyde zayıf kalmamız ve erken bir mağlubiyet almamız olur."[13] Ancak buna rağmen Waterloo Muharebesi'nin yaşandığı gün Davout Paris'te barış zamanı ordu maaş dereceleriyle ilgili bürokratik belgeleri imzalıyordu.[14] Napoléon yıllar sonra kararından pişmanlık duyacak ve savaş bakanlığına General Clauzel'i ya da General Lamarque'ı ataması gerektiğini düşünecekti.[15] İmparator o dönemlerde Davout'ya alışılagelmiş mektuplarından yağdırıyordu. Örneğin 29 Mayıs'ta Compiègne'e giden beş top bataryasını kartal gözleriyle teftiş ettikten sonra şöyle yazmıştı: "Birkaç cephane arabasının, emrin gerektirdiği gibi küçük yağ kaplarına ve gereken tüm yedek parçalara sahip olmadığını fark ettim."[16]

Aktif listedeki 19 mareşalden (15 Nisan'da Grouchy'ye de mareşallik asası bahşedilmişti) 10'u (yani Davout, Soult, Brune, Mortier, Ney, Grouchy, Saint-Cyr, Masséna, Lefebvre ve Suchet) Napoléon'u desteklediğini ilan etti. (Murat'nın donkişotvari bir girişimle Napoléon'dan yana saf tutması da sayılacak olursa 11 kişi ediyorlardı. Ancak daha sonradan anlaşılacağı gibi intiharla eşdeğer bir karardı Murat'nınki. Zira kendisi geçmişte Napoléon'u terk eden ilk kişiydi.) Ancak Masséna "seçilmiş hükümdarımız Büyük Napoléon" diye andığı Napoléon lehine 10 Nisan'a kadar bir bildiri yayımlamadı.[17] Bildirisini yayımladıktan sonra ise hiçbir girişimde bulunmadı. Saint-Cyr de keza malikânesinde kalırken Lefebvre, Moncey ve Mortier hizmette bulunamayacak kadar hastaydı. (Şayet şiddetli bir siyatikten muzdarip olmasaydı İmparatorluk Muhafızları'na Mortier komuta edecekti.)[18] Napoléon Berthier'nin kendisine katılacağını varsaymış ve alacağı yegâne intikamın Berthier'ye Tuileries'de XVIII. Louis'nin muhafız üniformasını giydirmek olacağını söyleyerek şaka yapmıştı. Ancak Berthier Fransa'yı terk ederek Bavyera'daki Bamberg'e gitti ve 15 Haziran'da bir pencereden düşerek yaşamını yitirdi. Bunun bir intihar mı, cinayet mi yoksa kaza mı olduğu hâlâ bilinmiyor ancak birinci ihtimal daha kuvvetlidir.[19] (Ailesinde epilepsi geçmişi olduğu da belirtilmelidir.) Napoléon'a bu denli yakın olup kurmay başkanı vasfıyla yaklaşık 20 yıl olağanüstü bir hizmette bulunmasının ardından yaşadığı iç çatışma ve umutsuzluğu kavrayabilmemiz hiç kolay değildir. Berthier'nin yokluğunun bilançosu takip eden haftalarda çok ağır oldu.

Asterlitz'te 14, Jena'da 15, Polonya'da 17, İberya'da 15, Wagram'da 12, Rusya'da 13, Leipzig'de 14 ve 1814 Seferi'nde 11 mareşal görev alırken

Waterloo Seferi'nde yalnızca 3 mareşal bulunuyordu (Grouchy, Ney ve Soult). Napoléon'un *Kuzey Ordusu*'nun sol kanadı için muharebe tecrübesi olan birine ihtiyacı vardı. Elinde çok da fazla seçeneği olmayan İmparator bu görev için, orduya 11 Hairan gibi geç bir tarihte katılan Ney'i çağırttı. Ne var ki yıllardır savaşmanın getirdiği bitkinlikten muzdarip olan Ney sefer boyunca kendisinden bekleneni hiç ama hiç veremeyecekti. Napoléon sonraları St Helena'da Ney'i kastederek, "Kendisi 10.000 askere komuta ederken iyiydi ancak onun ötesi sevk ve idare becerisini aşıyordu" diyecekti.[20] Ney'in yerine sol kanadı komuta etmesi gereken Soult ise Napoléon'un kurmay başkanı olarak atanmıştı ve benzer şekilde o da kendisinden bekleneni veremeyecekti. Napoléon kurmay başkanlığına Suchet'yi ya da Soult'un vekili General François de Monthion'u atamalıydı ancak *Alpler Ordusu*'na gönderdiği Suchet'nin potansiyelini harcarken pek de sevmediği Monthion'u alt kademedeki bir görevde tutmayı sürdürdü.

Diğer mareşallere gelinecek olursa, Marmont ve Augereau 1814'te Napoléon'a ihanet etmişti. Victor Bourbonlara sadık kaldı. O güne kadar siyasi açıdan güven vermeyen Jourdan soylu ilan edildikten sonra Besançon valisi ve 6'ncı Askerî Bölge'nin komutanı olarak atandı. Macdonald ve Oudinot herhangi bir eyleme girişmeksizin tarafsız kaldı. Emrindeki askerler Napoléon'un safında yer almak isteyince Bar-le-Duc'teki evine dönen Oudinot, bir rivayete göre İmparator'un görevlendirme talebine şöyle yanıt vermişti: "Size hizmet etmeyeceğime göre kimseye hizmet etmeyeceğim, efendim."[21]

Napoléon, Lyons'da ve akabinde Tuileries'de kaleme aldığı bir dizi bildiriyle Bourbonların hoşnutsuzluk yaratan pek çok reformunu iptal etti. Adli mahkemelerde, nişanlarda ve ödüllendirme sisteminde yapılan değişiklikleri iptal etti. Üç renkli Fransız bayrağını ve İmparatorluk Muhafızları'nı yeniden tesis ederken Bourbonların sahip olduğu mülklere el koydu. Şeref Lejyonu'nda yapılan değişiklikleri de iptal eden Napoléon, askerî psikolojiye yönelik kıt bir kavrayışa sahip olan Bourbonların kraliyet isimleri atadığı alaylara eski numaralarını geri verdi. Napoléon Meclis'i dağıttıktan sonra imparatorluk seçmen kurullarını, planladığı yeni anayasayı onaylamak ve İmparatoriçe ile Roma Kralı'nın "taç giyme törenine yardımcı olmak" üzere haziran ayında Paris'teki Champ de Mars'da toplanmaya çağırdı.[22] "Paris'in düşüşünden itibaren insanlar ne yapmış ne yazmış ve ne söylemiş olursa olsun bilmezden geleceğim" vaadinde bulundu Napoléon.[23] Sözünün arkasında da duracaktı. Zira ulusal birliği yeniden tesis etmenin yegâne yolu buydu. Ancak bu vaat, Vendée'de yeni bir isyanın patlak vermesine engel olmadı. Napoléon buraya Lamarque'ın komuta ettiği 25.000 mevcutlu *Loire Ordusu*'nu ve yeni kurulan genç muhafız birliklerini göndermek zorunda kalacaktı ki bu birlikler Waterloo'da son derece faydalı olabilirdi. Üç renkli Fransız bayrağını ancak Nisan ortalarında

45. İmparatorluk ihtişamı. Napoléon, Jacques-Louis David tarafından yapılan bu resimde taç töreni kıyafetleri içinde görülüyor.

46. Murat'nın Şubat 1807'de 10.000 atlıyla gerçekleştirdiği devasa süvari taarruzu. Napoléon Savaşları'nda bundan daha büyük bir süvari taarruzu icra edilmemiştir.

47. Haziran 1807 tarihli Friedland Muharebesi Napoléon'un en göz alıcı zaferlerinden biriydi. Muharebenin ardından Rusya barış istemek zorunda kaldı.

48. (*üstte*) Temmuz 1807'deki Fransa-Rusya-Prusya barış görüşmeleri, Napoléon'un Çar I. Aleksandr'ı Tilsit yakınlarındaki Niemen Nehri'nin ortasına bağlanmış ve özel olarak tasarlanmış bir sal üzerindeki bir köşkte karşılamasıyla başladı. Aleksandr'ın ilk sözleri "İngiltere'ye karşı yanınızda olacağım" oldu.

49. (*altta*) Çar Aleksandr ve Napoléon Tilsit'te dost oldu ancak 1810'un sonlarında Çar yapılan anlaşmadan rahatsızlık duymaya başladı. Kısa süre içinde ise Napoléon'un çöküşünü tasarlamaya koyuldu.

50. (*üst sol*) Desirée Clary Napoléon'un ilk aşkıydı. Napoléon genç kıza evlenme teklif etti ancak reddedildi. Desirée daha sonra Mareşal Bernadotte'la evlendi ve İsveç Kraliçesi oldu.

51. (*üst sağ*) 20 yaşındaki Pauline Fourès bir süvari teğmeninin karısıydı. Napoléon, Josephine'in kendisini hüssar süvarisi Hippolyte Charles'la aldattığını öğrendikten sonra Fourès'i Kahire'de metresi olarak yanına aldı.

52. (*alt sol*) 27 yaşındaki Giuseppina Grassini bir opera sanatçısıydı. 1800'de Milano'da Napoléon'la başlayan ilişkisi uzun ömürlü olacaktı.

53. (*alt sağ*) Marguerite Weimar'ın sahne ismi "Matmazel George"tu. 1802'de henüz 15 yaşındayken Napoléon'un metresi oldu.

54. (*üst sol*) 20 yaşındaki Polonyalı Kontes Marie Colonna-Walewska 72 yaşındaki Polonyalı bir arazi zenginiyle evliydi. 1807'nin yıl başında Napoléon'la tanıştı. Napoléon'un yirmi iki metresi arasında en gözde olan oydu. 1814'te Elba'da, ertesi yıl ise Fontainebleau'da İmparator'u ziyaret etti.

55. (*ortada*) Napoléon'un gayrimeşru oğlu Kont Alexandre Walewski, III. Napoléon'un hükümdarlığında dışişleri bakanı ve Ulusal Meclis'in başkanı olarak görev yaptı.

56. (*üst sağ*) Napoléon 1806'da 17 yaşındaki "kara gözlü esmer dilber" Éléonore Denuelle de la Plaigne'i metresi yaptı. Plaigne'den olma gayrimeşru oğlu Kont Léon babasına öyle benziyordu ki sokakta insanlar dönüp bakmaktan kendilerini alamıyorlardı.

57. (*alt sol*) Aktris Anne Hippolyte Boutet Salvetat'nin sahne ismi "Matmazel Mars"dı. 1815'te Napoléon'un Paris'e bahar mevsiminde dönmesinden hareketle İmparator'u menekşelerle karşıladı.

58. (*alt sağ*) Albine de Montholon Napoléon'un son metresiydi. St Helena'da onunla birlikteydi. Albine'in Joséphine-Napoléone ismini verdiği çocuk muhtemelen Napoléon'dandı.

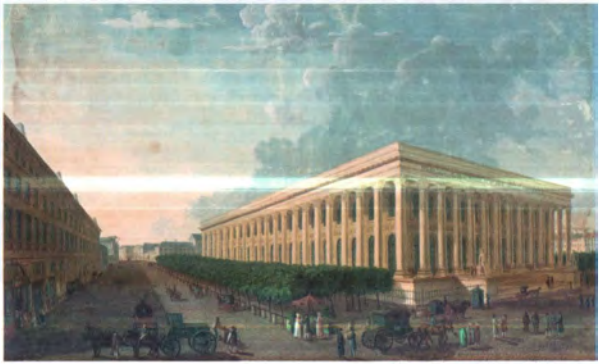
59. (*üst sol*) Bu Sèvres mamulü yüksek porselen vazo Napoléon'un annesine aitti. Vazonun ortasında Napoléon'un 1800'de Büyük St Bernard Geçidi'nden Alpleri aşarken tasvir edildiği David imzalı meşhur resim yer alıyor.

60. (*üst sağ*) Yasama Kurulu'nda bulunan İmparatorluk Tahtı, 1805

61. (*alt sağ*) Nefs adı verilen gemi şeklindeki altın baharat mahfazaları hükümdarlık alametiydi. Napoléon'un 1804'teki taç giyme töreni için yapılmış ve kapağında şahsi arması yer aldığı bu eser Henry Auguste tarafından tasarlanmıştı. Şöhret, Adalet ve Sağduyu, Seine ve Marne nehirleri, Mısır (palmiye ağaçları), Fransa (horozlar), Zafer (defne yaprakları), Charlemagne'ın tacı ve Paris'in 12 ilçesi eserin üzerinde kendine yer bulan diğer sembollerdi.

62. 1803 ile 1810 arasında inşa edilen Vendôme Sütunu en tepesinde Napoléon'un bir heykelini taşımaktaydı. Kaidesinde "Büyük Napoléon" yazısı yer alıyordu. 1870'te Paris Komünü isyanında devrildi.

63. Brongniart Napoléon'un klasik mimariye yönelik sevgisinin bir timsaliydi. İki yüz yıldan fazla bir süre Paris Borsa'sı olarak hizmet vermiştir.

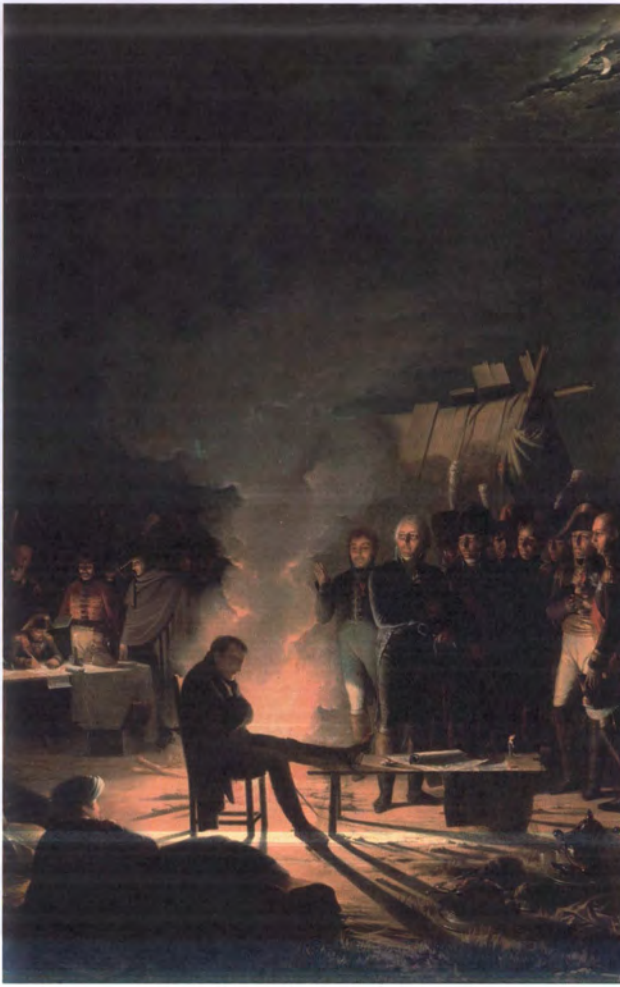

64. (*üst sol*) Claude-François Méneval 1803-1813 yılları arasında Napoléon'a özveriyle hizmet eden şahsi sekreteriydi.

65. (*üst sağ*) Baron Agathon Fain görevi Méneval'dan devraldı ve efendisine aynı derecede hayrandı. Hem Méneval hem de Fain görevleri süresince Napoléon'un kişisel yaşamına dair önemli detaylar sunmuştur.

66. Francisco Goya'nın "Savaşın Felaketleri" isimli yapıtı, gayrinizami savaşın icat edildiği ve her iki tarafın korkunç uygulamalarda bulunduğu Yarımada Savaşı'nı yansıtıyor.

67. Napoléon Temmuz 1809 tarihli Wagram Muharebesi'nin birinci ve ikinci gününde açık havada geceledi. Mareşal Berthier'nin ateşin arkasındaki masada hayli meşgul olduğu görülüyor. Napoléon'un şahsi muhafızı Memluk Rüstem ise yerde uzanıyor.

68. (*üst*) 1805 tarihli Austerlitz Muharebesi'nin ardından Avusturya İmparatoru II. Franz (solda), Lihtenştayn Prensi Johann (ortada) ve Napoléon bir görüşme yapıyor. Beş yıl sonra Franz, Napoléon'un kayın pederi olacaktı.

69. (*alt sol*) Avusturya'nın Fransa büyükelçisi, dışişleri bakanı ve daha sonra şansölye olarak görev yapan Prens Clemens von Metternich Avusturya'nın Napoléon'a yönelik nihai hamlesini mükemmel bir zamanlamayla ayarlayan seçkin bir diplomasi erbabıydı.

70. (*alt sağ*) Prens Karl von Schwarzenberg'in 1813'te çok daha kalabalık birlikleri itinayla manevra ettirmesi Napoléon'un o yılki mağlubiyetinde kilit rol oynadı.

71. İmparatoriçe Marie Louise'in Napoléon'un ikinci karısı olduğu yıl François Gérard tarafından yapılan portresi. Evlendiklerinde Napoléon 40, Marie Louise ise 18 yaşındaydı.

72. Napoléon, Marie Louise'den olma oğluna çok düşkündü. Roma Kralı (ve daha sonra Reichstadt Dükü) 21 yaşında tüberkülozdan yaşamını yitirdi.

73. Napoléon'un 1813'te mağlup ettiği tek gözlü atılgan Avusturyalı general Adam von Neipperg, Napoléon'un tahttan ilk defa feragat ettiği süreçte Marie Louise'le sevgili oldu.

74. (*sağda*) Fransız bayrak ve sancaklarının tasarımında rol oynayan Carle Vernet tarafından 1812'de yapılan bu resimde de görüldüğü üzere Grande Armée'nin üniformaları genellikle son derece göz alıcı olurdu. Napoléon'un Rusya'yı işgal eden birlikleri bu şekilde giyinmişti.

75. (*altta*) Fransızların Moskova'yı ele geçirdiği Eylül 1812'de Ruslar şehri derhâl ateşe verdi. Şehrin üçte ikisi küle döndü.

76. Napoléon (solda) Moskova'dan ricat edildiği süreçte bir ateşin başında ısınıyor. Bu eserin ressamı Fabuer du Faur şöyle demekte: "Niemen'i aşan o muhteşem ordu eski günlerini mumla arıyor."

77. Donmuş Berezina Nehri Kasım 1812'de iki sehpa köprü üzerinden aşıldı. Bu, Napoléon'un ordusu için mucizevi bir kurtuluştu.

78. (*üst sol*) Dört kez Fransa Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Charles-Maurice de Talleyrand Napoléon tarafından prens ilan edildiyse de 1807'den itibaren İmparator'u devirme planları yaptı. İki yıl sonra İmparator ona "ipek çoraplar giymiş bir bok parçası" olduğunu söyleyecekti.

79. (*üst sağ*) İç Güvenlik Bakanı Fouché Jakobenlerden Bourbonlara değin tüm rejimlere hizmet etti ve daima kazanan tarafta olmayı başardı.

80. (*alt sol*) Napoléon'un İsveç tahtının veliahtı olmasına izin verdiği Mareşal Charles-Jean Bernadotte, Grande Armée'nin feci şekilde güçten düştüğü 1812'den sonra Napoléon'a cephe aldı.

81. (*alt sağ*) Napoléon'un en eski arkadaşı olan Mareşal Auguste de Marmont Mart 1814'te Paris'i Koalisyon kuvvetlerine teslim ederek İmparator'a ihanet etti.

82. Napoléon destanının en dokunaklı anlarından biri. İmparator, Nisan 1814'te Elba'ya sürgüne gitmeden önce Fontainebleau Sarayı'nda Yaşlı Muhafızlar'a veda ediyor.

83. Britanyalı karikatürist George Cruickshank tarafından çizilen bu görselde Napoléon 18 Haziran 1815'te Waterloo Muharebesi'nin vuku bulduğu alandan kaçarken tasvir ediliyor.

84. (*üst sol*) St Helena'daki Longwood Konutu. Kapı eşiğinde görülen Napoléon beş buçuk yıl burada kaldı ve burada öldü.

85. (*üst sağ*) Napoléon St Helena'da. Kelleşmiş ve şişmanlamış.

86. (*altta*) Napoléon'un naaşı Longwood'un misafir salonuna konan demirden bir sefer yatağında boylu boyunca uzanıyor. Çizim Kraliyet Donanması'na mensup bir yüzbaşıya ait.

göndere çeken Marsilya, Nantes, Angers, Saumur ve birkaç yere daha birlik gönderilmesi gerekecekti ki 1814 hariç olmak üzere önceki seferlerde böyle bir şeye ihtiyaç duyulmamıştı.[24]

Napoléon iktidara yeniden geldikten sonra halkın nefretle andığı takdire bağlı vergileri kaldırma sözünü tuttu ancak bu durum, yaklaşan seferi finanse etme imkânını ciddi oranda kısıtladı.[25] 3 Nisan'da, maliye bakanlığı görevine geri dönen Gaudin'e yaklaşan sefer için fazladan 100 milyon franga ihtiyaç duyulduğu bildirildi. Napoléon, "Kanımca diğer tüm kalemlerden kesintiye gidilebili" dedi kendisine. "Zira bakanlara ihtiyaç duyduklarından çok daha fazla bir kaynak ayrılmış durumda."[26] (Napoléon kemer sıkma önlemine karşın her nasılsa "müzisyenler, şarkıcılar ve benzer görevdeki kişiler için" imparatorluk hanesine ait bütçenin 200.000 frank ayırmasını sağlayabiliyordu.[27]) Gaudin Sivil Liste'deki kalemlerden ciddi kaynak artırımına gitti. Paris'in nakdi kaynağından sorumlu genel idarecisinden altın ve gümüş cinsinden 3 milyon frank alan bakan, kereste vergisini artırarak 675.000 frank elde etti. Fransa Bankası'ndan alınan 1,26 milyon frank, Midi Kanalı'nın hisse satışlarından elde edilen 380.000 frank, 1816 yılının devlet tahvillerinin satımı ve tuz madenleri ile diğer sanayi türlerine getirilen vergiler sayesinde toplamda 17.434.352 frank toplandı.[28] Fransa'nın uzun süreli bir dizi çatışmayı göze alamayacağı açık olduğundan hızlı ve zaferle sonuçlanacak bir sefer olmalıydı bu.

Napoléon Fransa'yı liberal ilkelere göre yönetme arzusunda olduğunu kanıtlamak için Vendée'deki ılımlı Benjamin Constant'ı sürgün hayatına son verip Paris'e dönmeye ve "İmparatorluk Anayasalarına Ek Kanun" (*Acte Additionnel aux Constitutions de l'Empire*) ismiyle yeni bir anayasa tesis etmeye çağırdı. Bu anayasa, İngiliz modeline göre tasarlanmış ve yetkilerini İmparator'la paylaşacak iki kamaralı bir yasama meclisini, iki aşamalı bir seçim sistemini, jüri tarafından yargılamayı, ifade özgürlüğünü ve hatta bakanların yargılanabilmesini öngörüyordu. Bir zamanlar Napoléon'u Cengiz Han ve Attila'ya benzeterek alay eden Constant o dönemlerde günlüğüne düştüğü notlarda Napoléon'u "söylenenlere kulak veren biri" olarak tanımladı.[29] Napoléon daha sonra belirttiği üzere Bourbonların geri dönüşünü zorlaştırmak için yeni anayasadaki "tüm yenilikleri onaylamak" istediğini söyleyecekti.[30] Napoléon sansüre de son verdi. (Öyle ki düşman generallerinin manifestoları Fransız gazetelerinden takip edilebiliyordu.) Köle ticaretini tamamen kaldırmak, Madame de Staël ile Amerikan Bağımsızlık Savaşı kahramanı Marquis de Lafayette'i yeni koalisyona davet etmek (ikisi de Napoléon'a güvenmiyordu ve bu sebeple teklifi kabul etmediler*) ve hiçbir Britanyalının gözaltına alınmayacağını yada tacize

* Napoléon, Lafayette'i Avusturya esaretinde geçen 5 yılın ardından 1797'de özgür bırakmıştı ancak Lafayette'in minnettarlığı zaman aşımına uğramıştı. –y.n.

uğramayacağını ilan etmek, diğer faaliyetlerinden bazılarıydı. Şûra'da yaptığı konuşmada imparatorluk fikrinden tamamen vazgeçtiğini, şu aşamada "Tüm düşüncelerini Fransa'nın huzura kavuşmasına ve kenetlemesine odakladığını" bildirdi.[31] 4 Nisan'da Avrupa hükümdarlarına da bir mektup yazan Napoléon, "Büyük seferler icra etmek suretiyle dünyaya olağanüstü bir gösteri sunmanın ardından artık barışın nimetlerinden yararlanma dışında hiçbir rekabet ve halkları mutlu etmeye yönelik kutsal yarış dışında hiçbir mücadele tanımamanın yerinde olacağını" bildirdi.[32]

Tarihçiler bu önlemlere ve açıklamalara dudak bükmektedir ancak unutulmamalıdır ki 1815 Fransa'sı yorgun düşmüş bir ülkedir. Toplumun büyük kesimi barış istemektedir. Dolayısıyla şayet Napoléon iktidarda kalabilseydi, kuvvetle muhtemeldir ki Konsüllük idaresi sürecindeki gibi ulusal bütünlüğü önceleyen barış yanlısı bir hükûmet tesis ederdi. Ancak nicedir savaştığı düşmanları Napoléon'un imparatorluk hırslarından vazgeçeceğine inanmadılar. Bu riski alamayacak olmaları bir yana Napoléon'un 6 yıl içinde yaşamını yitireceğini de bilemezlerdi. Dolayısıyla bir Britanya milletvekilinin pek de mantıksız olmayan açıklamalarına göre barış, "böyle bir adam iktidardayken kesin olarak tesis edilemezdi. (Napoléon'un) hüküm sürmesi daimî olarak silahlanmayı ve savaş hazırlıklarını gerekli kılıyordu ki bunlar savaşın kendisinden daha tahammül edilemez şeylerdi."[33] Nitekim koalisyon devletleri Viyana Kongresi'nin devam ettiği 25 Mart'ta Napoléon'a karşı yedinci koalisyonu kurdular.

Napoléon iktidara kavuştuğu bu kısa süreçte Paris'teki çeşitli bayındırlık projelerine yeniden başladı. Saint-Germain'e yeni bir pazar yeri yapılırken Bastille'deki fil çeşmesi, Quai d'Orsay'deki dışişleri bakanlığı binası ve Louvre'daki çalışmalara devam edildi.[34] Talma, Bourbonlar tarafından kapatılan Konservatuvar'daki oyunculuk eğitmenliğine, Denon Louvre müdürlüğüne, Mimar Fontaine ve Doktor Corvisart sanat ve sağlık alanlarındaki eski görevlerine geri dönerlerken Carle Vernet'nin Marengo resmi Louvre'a yeniden asıldı ve Napoléon'un seferleri sırasında ele geçirilen düşman sancaklarının bir kısmı Senato ve Yasama Kurulu'na geri kondu.[35] Napoléon 31 Mart günü, Şeref Lejyonu mensuplarının yetim ve öksüz çocuklarının kaldığı ve ödeneği Bourbonlar tarafından kesilen Saint-Denis okuluna bir ziyarette bulundu. Aynı gün Fransa Üniversitesi'ni yeniden tesis edip Lacépède Kontu'nu bir kez daha rektör olarak atadı. Fransa Enstitüsü de keza Napoléon'u tekrar üyesi ilan etmişti. Mart ayında Napoléon'un dönüşünün şerefine Tuileries'de verilen bir müzik dinletisinde Matmazel Mars olarak tanınan 36 yaşındaki Anne Hippolyte Boutet Salvetat ile Napoléon'un eski göz ağrısı Matmazel George sahne aldı. Her ikisi de Napoléon'un bahar mevsiminde dönmesinden ilham alınarak hazırlanan yeni Bonaparteçı amblemi, yani menekşe filizini taşıyordu üzerinde.

Yine de halkla ilişkilere yönelik bu girişimlerin hiçbiri Fransızların büyük kısmı tarafından hissedilen "felaketin yakın olduğu" düşüncesini yok edememişti. Nisan ayına gelindiğinde o güne kadar muaf tutulan evli erkekler de askere çağırıldı. O dönemlerde Paris'te yaşayan ve gelecekte Britanya'da bakanlık yapacak olan 28 yaşındaki radikal yazar John Cam Hobhouse o ay şu cümleleri düştü defterine: "Napoléon ordunun çekirdek kısmı ve bazı iller haricinde çok da rağbet görmüyor. Hatta onların nazarında bile gördüğü rağbetin göreceli olduğu söylenebilir." Hobhouse azılı bir Bonaparteçıydı ancak o bile Saint-Germain soylularının Napoléon'dan nefret ettiğini, esnafın barış istediğini ve alayların "Yaşasın İmparator!" diye gürlemesine karşın bunun halkta yankı yaratmadığını kabul etmek zorunda kalmıştı. Yine kendi ifadesine göre İmparator sokaklarda at sürerken "halktan alkış ve tezahürat yükselmiyor, yalnızca kısık sesli homurdanmalar ve fısıldaşmalar duyuluyordu."[36] Halk tarafından "gül" ve "gül goncası" olarak anılan Marie Louise ve Roma Kralı'nın şüphe uyandırıcı bir şekilde Viyana'dan dönmemesi Nisan ortalarında Parislilerde savaşın kaçınılmaz olduğuna dair bir his yarattı.[37]

Hobhouse 16 Nisan'da Napoléon'u Tuileries'deki 24 ulusal muhafız taburunu teftiş ederken izledi. (Bu birliğe artık 20 ila 60 yaş arası eli silah tutan herkes kabul ediliyordu.) 2 saat süren geçit töreninde birliklerden yalnızca 10 metre uzakta duran Hobhouse, kahramanı addettiği Napoléon'u yakından gözlemleme imkânına kavuştu ve aslında İmparator'un hiç de portrelerdeki gibi olmadığını düşündü:

> Benzi âdeta bir ölününki gibi soluktu. Çenesi de sarkıktı ancak abartıldığı kadar olmadığını gördüm. İnce dudakları kısmen kıvrıkken… siyaha çalan koyu kahve saçları dağınık şekilde tel tel şakaklarına dökülüyordu. Başının tepesi kel, vücudunun üst bölgesi kilo bakımından normal sayılırdı ancak karın bölgesi şişkindi. Öyle ki fanilası yeleğinin altından görünüyordu. Genellikle ellerini önünde kavuşturmuş ya da kollarını sımsıkı bağlamış şekilde durdu… burnuyla oynadı, üç ya da dört kez enfiye çekti ve ara ara saatini kontrol etti. Göğsünde bir sancı varmış gibi görünüyor, iç çekiyor ya da tükürüğünü yutuyordu. Çok nadiren konuştu ancak konuştuğunda da hoş bir şekilde gülümsedi. Bu sıkıcı tören boyunca vakur bir sabırla bekledi.[38]

Her ne kadar bazı askerler ihtilal dönemi ordu geleneğinden kalma bir alışkanlıkla dilekçelerini nöbetçi grenadiye erine teslim etmek için saflarından ayrılsa da diğerleri bunu yapmaktan çekiniyor gibi görününce Napoléon dilekçelerin toplanması için işaret verdi. Dilekçelerden biri istihkâmcı üniforması giyip yüzüne takma bir sakal oturtmuş 6 yaşındaki bir çocuk tarafından bir savaş baltasının ucunda İmparator'a uzatıldı. İmparator dilekçeyi "alıp büyük bir memnuniyetle okudu."[39]

Constant Ek Kanun'u 22 Nisan 1815'te yayımladı ve ardından halk oylaması başladı. 1.552.942 evet oyuna karşılık 5.740 hayır oyu kullanılmıştı ancak sayılara diğer halk oylamalarındaki gibi şüpheyle yaklaşılmalıdır. (Örneğin yanlışlıkla hem evet hem hayır oyu kullanan kişilerin evet dediği varsayılırken oylamaya katılım %22 seviyesinde kalmıştı.)[40] Seine-Inférieure'de 11.011 evet ve yalnızca 34 hayır oyu kullanıldı ki 1804 tarihli halk oylamasında toplam 62.218 oyun kullanıldığı düşünülürse oylamaya katılım oranının ne denli düşük olduğu anlaşılır.[41] Napoléon'a günlük raporları sunan Lavalette, "Hayatının hiçbir döneminde onu bu kadar sakin ve huzurlu görmemiştim" diyordu notlarında. Bunu da Ek Kanun'un kabul edilmesine, başka deyişle liberaller, ılımlı cumhuriyetçiler, Jakobenler ve Bonaparteçılar arasındaki siyasi ayrımları müphemleştiren "Devrimci Bonaparteçilik" mefhumuna bağlıyordu.[42] 1815'in Nisan sonlarına gelindiğinde, genellikle kendiliğinden gelişen birleşik milis hareketi (*fédéré*) yüz binlerce Fransız'ı etkisi altına aldı. Gaye, Bastille'in düşürüldüğü süreçte Fransa'nın sahip olduğu ulusal birlik hissini yeniden inşa etmekti.[43] *Fédéré*'ler haftada iki kez toplanıyor ve Bourbonlara karşı güç kullanarak karşı koymak için yoldaşlarından yazılı bir taahhüt ve yemin istiyordu. Bu gruplar ülkenin büyük kısmında kraliyet destekçilerini baskılamayı başardılar. (En azından Waterloo'ya kadar. Muharebenin ardından acımasızca bastırılacaklardı.)[44] Devrimci Bonaparteçilik yalnızca azılı birer Bonaparte karşıtı olan Flanders, Artois, Vendée ve Midi gibi bölgelerde yol kat edemedi. Bunun dışında bu yönelim toplumsal sınıfları da aşmıştı. Örneğin Rennes'de yerel *fédéré* örgütlerine orta sınıf hâkimken Dijon'da yoğunluk işçi kesimindeydi. Rouen'da ise örgütler neredeyse tamamen Ulusal Muhafızlar'ın kontrolündeydi. *Fédéré*'lerin savaşta bir etkisi olmadı ancak bunlar, ülke geneline yayılan Napoléon destekçiliğinin bir işaretiydi. Desteğin bu denli yayılması Waterloo'nun ardından Napoléon'un gayrinizami bir mücadele yürütebileceğinin de bir göstergesiydi.

Koalisyon devletleri 15 Mayıs'ta Fransa'ya resmen savaş ilan etti. Molé, iki gün sonra Napoléon'u gözden ırak bahçesi için taşındığı Élysée Sarayı'nda buldu. İmparator "mahzun, üzgün ancak sakindi." Birlikte ülkenin muhtemel paylaşımı üzerine konuştular.[45] Bununla birlikte Napoléon toplum içinde o kendine özgü soğukkanlılığından ödün vermiyordu. Mayıs'ın sonlarına doğru beş piyade alayı ve dört genç muhafız alayını teftiş ederken samimi bir havada grenadiye erlerinin burunlarını sıkıp bir albayın yüzüne şaka yollu vurdu. Bu şakalaşmanın ardından "Albay gülerek ve tokadın etkisiyle kızarmış yanağını göstererek uzaklaştı."[46]

Ek Kanun, Mayıs Meydanı (*Champ de Mai*) adı verilen ve 1 Haziran günü kafa karıştırıcı şekilde Mars Meydanı'nda (*Champ de Mars*) gerçekleştirilen devasa bir açık hava töreninde onaylandı. "60.000 süngünün üzerinde parlayan

güneş," diyordu Thiébault, "göz alabildiğine uzanan uçsuz bucaksız alanı pırıl pırıl ışıldatıyordu sanki."[47] Napoléon, Charlemagne'ın geleneklerinden birine dayanan ve içerisinde dinî, siyasi ve askerî öğeleri barındıran bu garip törende, taç giyme merasiminde giydiğinden çok da farklı olmayan erguvan bir pelerinle, oturur vaziyetteki 15.000 Fransız'a ve çok daha hevesli 100.000 kişilik bir kalabalığa şöyle seslendi: "İmparator, konsül ve asker olarak her şeyimi halka borçluyum. Fransa; refahta, sıkıntıda, muharebe alanlarında, fikir teatisinde, tahtta ve dahi sürgünde her daim düşüncelerimin ve eylemlerimin tek ve değişmez gayesini teşkil etmiştir. Fransa'nın bölünmez bütünlüğünü, şerefini ve haklarını koruma sözümü yerine getirebilmek umuduyla tıpkı Atina Kralı gibi kendimi halkım için feda ettim."[48*] Napoléon, kendisini yeniden iktidara getiren şeyin Fransa'ya yapılan muamele karşısında halkın duyduğu öfke olduğunu söyleyerek devam etti sözlerine. Ayrıca uzun bir barış sürecine girdiklerini düşündüğünü çünkü koalisyon devletlerinin Fransa'yla antlaşmalar imzaladıklarını da belirtti. (Aynı devletler şu aşamada Hollanda'ya kuvvet yığarak bu antlaşmaları bozuyor, Alsas-Loren'i bölüyor ve savaşa hazırlanıyordu.) Son sözleri ise şöyle oldu: "Benim zaferim, şerefim ve mutluluğum Fransa'nınkinden ayrı düşünülemez." Tahmin edileceği gibi konuşmanın ardından tezahüratlar, alkışlar ve bağırışlar uzun süre kesilmedi. En nihayetinde ise askerlerin, il temsilcilerinin ve Ulusal Muhafızlar'ın görkemli geçit töreni icra edildi.[49] Tüm saray, Şûra, üst düzey yargı mensupları, diplomatlar ve subaylar üniformaları içinde hazır ve nazırken kadınların parmakları ve göğüsleri pırıl pırıl parlayan pırlantalarla süslüydü. 100 pare top atışıyla, davulların gümbürdemesiyle, inşa edilmiş devasa bir amfitiyatrosuyla, her bir ilin isminin işlendiği kartal suretleriyle, süslenmiş arabalarla, edilen içten yeminlerle, *Te Deum* ilahisiyle, kırmızılar içindeki mızraklı askerlerle, süslü kıyafetler içindeki başpiskoposların ve teşrifatçıların başı çektiği bir sunakla dört başı mamur göz alıcı bir gösteri yaşanmıştı.[50] Napoléon tören sırasında opera gözlüğüyle topluluğa baktı. Hobhouse, İmparator'un "tahtına oturup mantosuna sarındığında çok hantal ve bodur göründüğünü" itiraf etmek zorunda kalmıştı.

Bir ay önce yapılan milletvekili seçimlerinde Meclis'e bir grup meşrutiyetçi, liberal, kripto kraliyetçi ve Jakobenin girmiş olmasına karşın yeni seçilen kamara mensupları iki gün sonra hemen hemen hiç sorun çıkarmadan İmparator'a bağlılık yeminlerini ettiler. Avam kamarası, işe koyulduktan sonra hemen dikkatleri dağıtmak amacıyla alakasız bir konuyu ortaya atarak vekillerin şapkalarına gizledikleri notları okuyup okuyamayacaklarına yönelik bir

MÖ 1068'de Atina Kralı Codrus, Dorları kışkırtarak kendi ölümüne yol açar. Zira Delfi Kâhini'ne göre Dor istilasının başarıya ulaşması ancak Atina Kralı'na bir zarar gelmemesi durumunda mümkün olabilecektir. Napoléon bu konuşmasında muhtemelen Codrus'a atıf yapmaktadır. –y.n.

tartışma ortaya attı. Belli ki Meclis Napoléon'a çok kısa vadede herhangi bir sorun çıkarmayacaktı. Hem de nicedir şahsi husumetinin bulunduğu eski senatör Kont Lanjuinais'nin meclis başkanı, Lafayette'in ise başkan yardımcısı seçilmesine rağmen. Ertesi akşam Concorde Meydanı'nda teması Napoléon'un Elba'dan bir gemiyle geri dönmesi olan göz alıcı bir havai fişek gösterisi gerçekleştirildi. O gün orada olanlardan biri, "Kalabalık, 'Yaşasın İmparator ve havai fişekler!' diye bağırıyordu" diye not düşmüştü. Böylece Fransa'da meşruti monarşi yönetimi başladı.[51] Bu sistem elbette Britanya'daki gibi bir meşruti monarşi değildi ancak 1814 öncesinden de farklıydı ve özgürlükleri önceleyen bir sisteme evrileceğe benziyordu.

Napoléon başarısının ya da çöküşünün en nihayetinde muharebe alanlarında belirleneceğini biliyordu. Bertrand'a 7 Haziran'da dürbünlerini, üniformalarını, atlarını ve arabalarını hazır etmesini emreden İmparator, "Emir verdikten en geç iki saat sonra buradan ayrılabilecek şekilde hazır olmalıyım" dedi. "Sık sık ordugâh kuracağımdan demir yataklarımın ve çadırlarımın elimin altında olması önemli" diye de ekledi.[52] Aynı gün Drouot'yla konuştuğunda ise, "Bugün ayrılan iki tabura mensup askerlerde yalnızca birer çift çizme olduğunu görmek beni yaraladı" dedi.[53] Koalisyon devletleri 9 Haziran 1815'te, yani yalnızca iki gün sonra Viyana Antlaşması'nı imzaladı. Birinci maddede Napoléon'u tahttan indirme niyetlerini yineliyorlar, üçüncü maddedeyse bunu başarana kadar silahlı mücadeleye devam edeceklerini taahhüt ediyorlardı.[54]

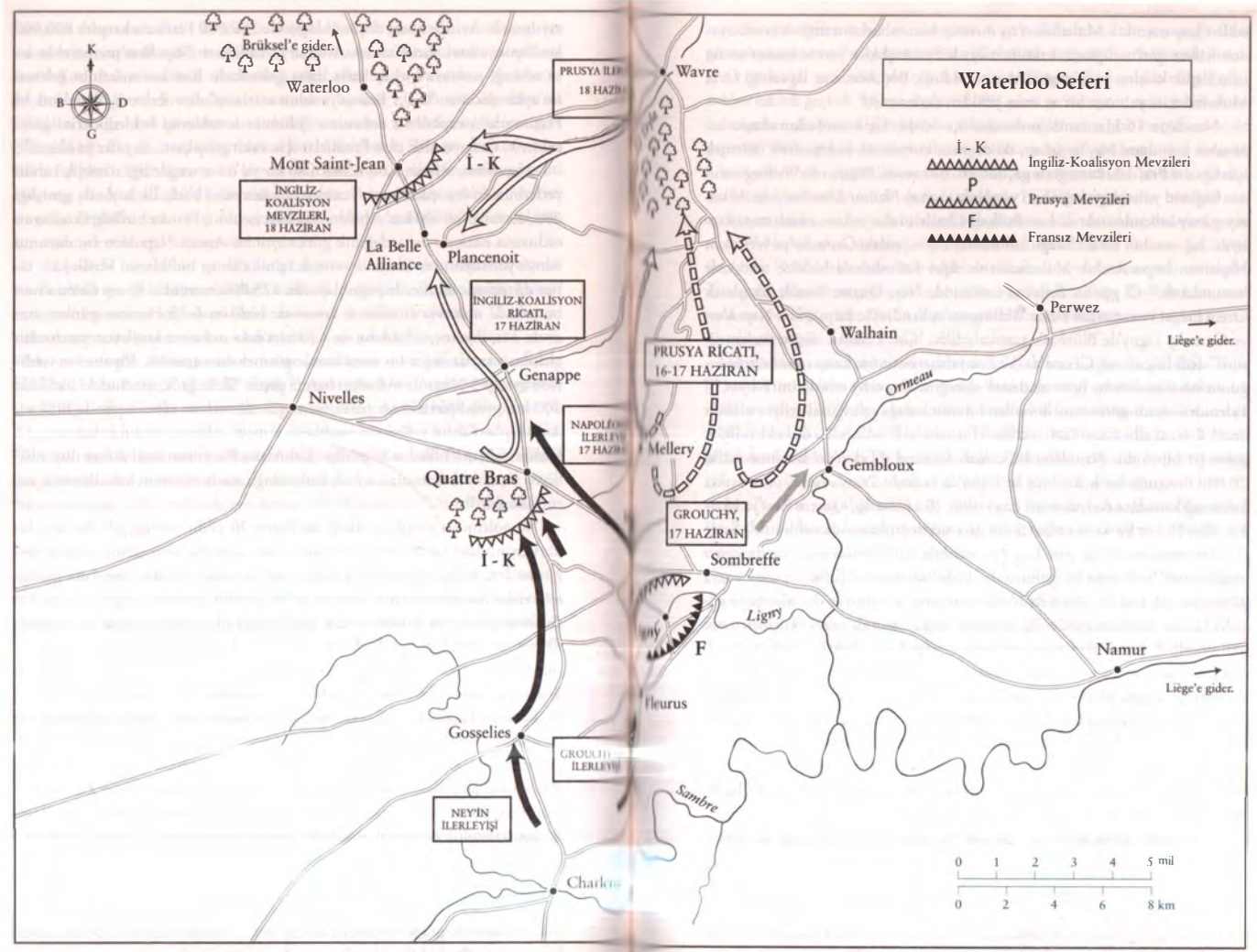
Napoléon 27 Mart gibi erken bir tarihte Davout'ya, "*Kuzey Ordusu* esas ordu olacak" demişti. Zira en yakın koalisyon ordusu Flandra'daydı ve Napoléon'un Schwarzenberg'in Fransa'ya dönmesini beklemeye hiç niyeti yoktu.[55] İmparator, pazartesiye denk gelen 12 Haziran günü saat 04.00 sularında Avesnes'deki *Kuzey Ordusu*'na katılmak üzere Élysée Sarayı'ndan ayrıldı. Ertesi gün burada Ney'le akşam yemeği yiyen Napoléon 15 Haziran'da Belçika'nın Charleroi kentine geçti. Fleurus yakınlarında konuşlanan ve Blücher tarafından komuta edilen Prusya ordusuyla çarpışmaya hazırdı. İmparator ilk aşamada Blücher'i devre dışı bırakmak istiyor, İngiliz-Hollanda-Belçika-Alman kuvvetlerinin komutanı Wellington'la daha sonra kozlarını paylaşmayı ümit ediyordu. Wellington'ın ordusunun %36'sı Britanyalıyken %49'unun ana dili Almancaydı.

Napoléon sonraları, "Belçika'daki İngiliz ordusuna karşı elde edilebilecek bir zaferin... İngiltere'deki idareyi değiştirmeye ve tüm tarafları kapsayan bir barış antlaşması koparmasına yetebileceği... düşüncesine kuvvetle sarıldığını" söyleyecekti.[56] 1814'e kadar Fransa İmparatorluğu'nun bir parçası olan Brüksel'in ele geçirilmesi de keza ordunun maneviyatını yükseltirdi. Çarpışmaya girişmek riskliydi ancak devasa Avusturya ve Rus ordularının hazırlanmasını ve tekrar Paris'e taarruz etmesini beklemek kadar büyük bir risk

sayılmazdı. Avrupa kıtası düşünüldüğünde 280.000 Fransız'a karşılık 800.000 koalisyon askeri vardı ancak Avusturya birlikleri Napoléon'un harekât icra edeceği noktaya birkaç hafta daha gelemezdi. Rus kuvvetlerinin gelmesi ise aylar alacaktı. "Şayet Fransa'ya adım atarlarsa" diye seslendi Napoléon 14 Haziran'da Avesnes'deki ordusuna, "ölümün kendilerini beklediklerini görecekler... Cesareti olan tüm Fransızlar için vakit gelip çattı. Ya zafer ya ölüm!"[57]

Napoléon, seferin açılış safhasında bir yıl önce sergilediği stratejik kabiliyetlerinin en öne çıkanlarını yeniden sergilemesini bildi. İlk başlarda genişliği 280, derinliği ise 160 km'yi bulan bir alana yayılmış Fransız birlikleri koalisyon ordusuna nazaran daha dağınık görünüyordu. Ancak Napoléon bu durumu batıya yöneliyormuş izlenimi vermek için kullanıp birliklerini klasik kare tabur düzeninde merkezde yoğunlaştırdı. 125.000 mevcutlu *Kuzey Ordusu*'nun bu şekilde manevra ettirilmesi sayesinde birlikler 6-15 Haziran günleri arasında Marchienne, Charleroi ve Châtelet'deki nehirleri koalisyon tarafından girişilmiş kayda değer bir karşı hamle görmeksizin aşabildi. Viyana'dan ivedilikle ayrılıp 5 Nisan'da ordunun başına geçen Wellington, emrindeki birlikleri 100 km genişliğindeki bir hatta sicim gibi dizmek ve aynı zamanda Brüksel, Antwerp ve Ghent yollarının muhafaza etmeye çalışmak zorunda kalmıştı. 15 Haziran akşamı öfkeden köpürüp "Kahretsin, Napoléon beni tufaya düşürdü" diyen Britanyalı komutan içinde bulunduğu nazik durumu kabullenmek zorunda kaldı.[58]

Napoléon'un sürati ve taktik kabiliyeti 20 yıldır yaptığı gibi bir kez daha karşısındaki iki ordunun en hassas noktasına darbe indirme imkânı doğurdu. İcra ettiği manevralar, ordunun yarısı acemi erlerden meydana geldiği için daha da etkileyiciydi. Her ne kadar gedikli askerler İspanya, Rusya ve Avusturya'daki esir kamplarından salıverilmiş olsa da Napoléon'un yarattığı ilk heyecan dalgasının ardından bu grup içinde orduya katılanların sayısı ancak 15.000'i bulabilmişti. Dolayısıyla eksik gedik, silahaltına alınan askerlerle kapatılmak zorunda kalınmıştı. Ordunun maneviyatı da keza pamuk ipliğine bağlıydı. 15 Haziran sabahı eski bir Chouan lideri olan General Bourmont'un ve kurmay heyetinin koalisyon kuvvetlerine sığınmasının ardından moraller büsbütün kötüleşti.[59] Kimileri haklı olarak Soult, Ney, Kellermann ve Bourmont gibi Bourbonlara sadakat yemini etmiş generallerin neden geri kabul edildiğini sorguluyordu. Maneviyatın düşük olması disiplini de etkiledi. İmparatorluk Muhafızları Belçika'yı gönüllerince yağmalarken kendilerini durdurmak için gelen jandarma erleriyle alay ettiler.[60] Teçhizat bakımından da eksiklik yaşanıyordu. 14'üncü Hafif Piyade Alayı'na mensup askerlerin başlığı yokken 11'inci Ağır Süvari Birliği göğüs zırhlarından mahrumdu. ("Savaşmak için göğüs zırhlarına lüzum yok" demişti Napoléon 3 Haziran'da Davout'ya.) Prusyalılar Napoléon'un Lyons'da olduğu süreçte yeniden tesis

K
B
D
G
Brüksel'e gider.
Waterloo
Mont Saint-Jean
İ - K
İNGİLİZ-KOALİSYON MEVZİLERİ, 18 HAZİRAN
La Belle Alliance
Plancenoit
İNGİLİZ-KOALİSYON RİCATI, 17 HAZİRAN
Genappe
Nivelles
Quatre Bras
İ - K
Gosselies
NEY'İN İLERLEYİŞİ
Wavre
PRUSYA RİCATI, 16-17 HAZİRAN
Walhain
Perwez
Liège'e gider.
Ornean
Mellery
Gembloux
GROUCHY, 17 HAZİRAN
Sombreffe
Ligny
F
Namur
Liège'e gider.
Fleurus
Sambre
Waterloo Seferi
İ - K
İngiliz-Koalisyon Mevzileri
P
Prusya Mevzileri
F
Fransız Mevzileri
0 1 2 3 4 5 mil
0 2 4 6 8 km

edilen İmparatorluk Muhafızları'na mensup bazı taburların milis kuvvetlerinden hâllice göründüğünü, ürkütücü ayı kürkü başlıklar yerine kasket ve iki uçlu başlık karşımı bir şey giydiklerini bildirdi. Bourbonların lağvettiği Orta Muhafızlar ise yalnızca bir ay önce yeniden derlenmişti.

Napoléon 16 Haziran'da ordusunu üçe böldü. Üç kolordudan oluşan sol cenahın komutanı Ney'in amacı, iki düşman kuvvetinin birleşmesini önlemek için Quatre Bras'daki kavşağı ele geçirmekti. Bu kavşak, Blücher ile Wellington'ın ana bağlantı yolu olup doğu-batı yönünde uzanan Namur-Nivelles yolu ile kuzey-güney istikametinde uzanan Brüksel-Charleroi ana yolunun kesişim noktasıydı. Sağ cenahın sorumluluğu kolordusunun başındaki Grouchy'ye verilirken Napoléon İmparatorluk Muhafızları ve diğer kolordularla birlikte merkezde konumlandı.[61] O günün ilerleyen saatlerinde Ney, Quatre Bras'da ilk olarak Oranj Prensi ve ardından bizzat Wellington'ın kendisiyle çarpışırken Napoléon ve Grouchy Ligny'de Blücher'e taarruz ettiler. "Çan kulesine doğru ilerlemelisiniz" dedi İmparator, Gérard'a. "Ve Prusyalıları önünüze katıp mümkün olduğunca kovalamalısınız. Ben size destek olacağım. Grouchy emirlerimi biliyor."[62] Eylemden ziyade görev temelli verilen bu emir kulağa gelişigüzel geliyor olabilir ancak Gérard gibi olağanüstü tecrübeli bir general kendisinden ne beklendiğini gayet iyi biliyordu. Napoléon bu esnada General d'Erlon'un komutasındaki 20.000 mevcutlu bir kolorduya ise Ligny'de konuşlu Prusya ordusunun açıkta kalan sağ kanadına taarruz etme emri verdi. (Bu kolordu, Quatre Bras'ya hareket eden Ney'in kuvvetlerinden Soult'un emri doğrultusunda ayrılmıştı.) Şayet d'Erlon kararlaştırıldığı gibi Ligny'ye varabilseydi Napoléon'un kayda değer zaferi büyük bir Prusya bozgununa dönüşebilirdi ancak d'Erlon'un çarpışmaya girmesine çok kısa bir süre kala Ney'in kendisine acil ihtiyaç duyulduğuna yönelik Quatre Bras'dan gönderdiği acil emir doğrultusunda oraya yetişmek üzere geri döndü.[63] Ancak tam varış noktasına ulaşıp Ney'e destek olmak üzereydi ki bu kez de Soult, kendisine geri dönüp Ligny'ye gitmesini emretti. Nitekim d'Erlon'un gitgelli süreçte bir hayli bitkin düşen kolordusu Ligny'ye fazlasıyla geç kaldı ve muharebeye dâhil olamadı. Ney, Soult ve d'Erlon arasındaki bu karmaşa Napoléon için Ligny'de kesin bir zafere mal oldu. Napoléon'un 11.000 zayiatına karşılık 17.000 kayıp veren Prusyalılar gece çökünce muharebe meydanından geri çekildi.[64] Bu esnada Ney de 4.000 zayiat vermiş ve Quatre Bras'yı ele geçirememişti.

"Muharebe kaybedebilirim" demişti Napoléon 1796'da Piyemonteli elçilere. "Ancak kendime fazla güvendiğimden ya da uyuşukluktan bir dakika bile kaybettiğim görülmeyecektir."[65] Prusyalılar ikmal hatları boyunca Liège istikametinde doğuya çekilirmiş gibi görünürken Napoléon cumartesiye denk gelen 17 Haziran günü sabahın ilk ışıklarıyla Wellington'ın kuvvetlerinin üzerine çullanabilirdi. Gelgelelim ancak 08.00 sularında uyanan İmparator, sonraki beş

saati Paris'ten gelen haberleri okuyarak, Ligny Muharebesi'nin yaşandığı alanı gezerek, esir alınan Prusyalı subaylarla ülkelerinin dış politikası hakkında konuşarak ve kendi generalleriyle çeşitli siyasi konularda "alışılageldik rahatlığıyla" sohbet ederek geçirdi.[66] Grouchy'yi 33.000 asker ve 96 toptan müteşekkil devasa kolordusuyla Prusyalıların peşine taktığında öğlen olmuştu. Napoléon böyle yaparak Wellington'a karşı girişilmesi beklenen büyük muharebeden bir gün önce kuvvetlerini yoğunlaştırmak yerine bölmüş oluyordu.[67] "Şimdi Grouchy, şu Prusyalıları takip edin" dedi Napoléon. "Çeliğin soğuğuyla böbreklerini avuçlayın ancak sol kanadınızla benimle iletişim hâlinde olduğunuzdan emin olun."[68] Napoléon, Grouchy'yi ayrı göndererek kendi askerî ilkelerinden birini ihlal etti: "Muharebe arifesinde hiçbir birlik ana kuvvetlerden ayrılmamalıdır. Zira gece, düşmanın geri çekilmesi ya da büyük bir takviye kuvvete kavuşmasıyla vaziyet değişebilir. Bu da düşmanın taarruza devam etmesini sağlayıp sizin önceki emirlerinizi birer felaket sebebi hâline getirebilir.[69]

Napoléon muharebe alanını gezerek Prusyalıların muharebe düzeni ve hangi birliklerinin daha fazla zayiat verdiği hakkında bilgi sahibi oldu. Ancak bu istihbarî bilgi bile Prusyalıların çekilebilmesinden kaynaklanan nazik durumu telafi etmiyordu. Kaldı ki Napoléon, Grouchy'yi 16 Haziran'da ya da 17'sinin sabah saatlerinde göndermiş olsaydı belki Prusyalıları elinden kaçırmayacaktı bile. Soult, Pajol'u Namur istikametinde keşif görevine göndermişti. Bu süreçte Pajol'un ele geçirdiği toplar ve esirleri göz önünde bulunduran Napoléon, Prusyalıların ikmal hatları boyunca dağınık şekilde çekildiklerine yönelik görüşe iyiden iyiye ikna oldu.[70] Napoléon'un o gün ve sonrasında yaptığı bazı yorumlardan anlaşıldığı üzere kendisi, Prusyalıları öylesine feci hırpaladığını düşünüyordu ki sefer sürecinde artık kayda değer bir işlevlerinin olmayacağına inanıyordu. Tüm bu sebeplerle kuzeye bir keşif birliği gönderilmedi.

Prusyalılar, onların ne yöne gittiğini tam olarak bilmeyen Grouchy'den 15 saat öndeydi. Blücher muharebe sırasında beyin sarsıntısı geçirince kurmay subayı General August von Gneisenau kuzeye ricat edilmesini ancak doğuya yönelmek yerine Wellington'ın ordusuna yakın seyredilmesini emretmişti. Bu inisiyatif, Wellington tarafından 19. Yüzyılın en önemli kararı addedilecekti. Sonraki beş sene içinde muharebeyi zihninde tekrar tekrar yaşayan Napoléon, mağlup oluşunu pek çok sebebe bağladı ancak en nihayetinde Prusyalıları kovalama işini ya çok daha coşkulu askerler olan Vandamme'a ya da Suchet'ye vermesi ya da bu işi tek bir tümenle Pajol'un icra etmesi gerektiğini kabul etti. "Kalan tüm birlikleri yanımda götürmeliydim" diyecekti pişmanlıkla.[71]

Napoléon Quatre Bras'ya gitmek üzere 17 Haziran'ın ancak ilerleyen saatlerinde yola çıktı. Acele etmeksizin yavaş tempoda ilerleyen İmparator, saat 13.00 sularında Ney ile birleşti. Bu süreçte Ligny'de yaşananları haber alan Wellington ise sağanak yağmur altında ihtiyatlı bir biçimde kuzeye

çekiliyordu. Mont Saint-Jean'daki yamaca mevzilenebilmek için ziyadesiyle vakti vardı. Burası, Waterloo köyündeki karargâhından yalnızca birkaç kilometre güneydeydi. Bölgede daha önce keşif yapan Britanyalı komutan arazinin savunma için pek çok avantaja sahip olduğunu tespit etmişti. Yalnızca 5 km genişliğindeki arazide pek çok "gizli" alan olduğu gibi yamacın önünde Hougoumont ve La Haye Sainte adında taştan yapılma iki çiftlik evi bulunuyordu. "Düşmanın senden yapmasını beklediği şeyi yapmamak, kanıtlanmış bir ilkedir" demişti Napoléon başka bir seferde. "Bundan kaçınmak gerekir. Zira yapmanı beklediği şeyi yapmanı istiyordur. Dolayısıyla düşmanın daha önceden keşfe çıktığı ve tetkik ettiği bir arazide muharebe etmekten kaçınmak gerekir."[72] Borodino'da muhafızları ileri sürmemek, Moskova ve Leipzig'de gereğinden fazla beklemek, Leipzig ve Waterloo seferlerinde kuvvetlerini bölmek ve son olarak düşmanının seçtiği bir arazide muharebeye girişmek... Tüm bunlar Napoléon'un kendi askerî ilkelerini uygulamamasından kaynaklanıyordu.

Napoléon 17 Haziran'ın bir kısmını Ligny'de fevkalade vuruşan bazı birlikleri ziyaret ederek ve beklenen özveriyi gösteremeyenleri paylayarak geçirdi. Vakti zamanında İmparatorluk Muhafızları'na mensup olan 22'nci Piyade Alayı'nın komutanı Albay Odoards'ı tanımıştı. Kendisine teftişte kaç askerinin olduğunu (1.830), önceki gün kaç asker yitirdiğini (220) ve ele geçirilen Prusya muskatlarıyla ne yaptığını sordu.[73] Odoards muskatların imha edilme sürecinde olduğunu söyleyince Napoléon bunların Ulusal Muhafızlar'ın işine yarayacağını ve her biri için 3 frank ödeneceğini söyledi. Bunun dışında 17 Haziran sabahı tamamen alışılmadık bir uyuşuklukla geçti.

Seferden on yıllar sonra Jérôme ve Larrey, Napoléon'un uyuşukluğunun Ligny'den sonra onu güçsüz düşüren basur hastalığından kaynaklandığını iddia edecekti.[74] Napoléon Mayıs 1807'de Jérôme'a, "Kardeşim, duyduğuma göre basurdan muzdaripmişsin" diye yazmıştı. "Ondan kurtulmanın en basit yolu üç dört sülük kullanmaktır. Bu yöntemi uyguladığımdan beri on yıldır hiç işkence çekmedim. Peki, o gün basurdan kaynaklı bir işkence çekmiş olabilir miydi? Waterloo Muharebesi'nde saat 15.00 sularında Büyük Batarya'yı teftiş edip 18.00'de cephe boyunca at sürmesinin dışında neredeyse hiç ata binmemesinin ve cephe hattının yaklaşık 1,5 km gerisindeki Rossomme'da bulunan çiftlik evinde iki kez kısa süreliğine istirahat etmesinin sebebi belki de gerçekten basurdu. Napoléon, La Caillou'da kendisini ata fazla sert bindirdiği için uşağı Gudin'e de kızmıştı. Daha sonra özür dileyip, "Birini ata bindirirken bunu nazikçe yapmalı" diyecekti.[77] Waterloo'da Soult'un kurmayları arasında bulunan General Auguster Pétiet şöyle diyordu notlarında:

> 45 yaşındaki bir adam için göbeği alışılmadık derecede belirgindi. Dahası, Waterloo Seferi sırasında at sırtında geçmişte olduğundan daha az kaldığı fark ediliyordu. Haritaları incelemek ya da mektup gönderip rapor teslim almak için attan indiğinde kurmayları önüne küçük bir masa ve aynı ahşaptan mamul kaba bir iskemle koyuyordu ve kendisi masada uzun süre oturuyordu.[78]

Napoléon'un uşağı Marchand, efendisinin bu dönemde idrar yolu iltihaplanması yaşadığını inkâr etse de tarihçiler tarafından kendisine bu yönde bir teşhis de koyulmuştur. Ayrıca narkolepsi de tarihçilerin Napoléon'a atfettiği bir rahatsızlıktır ancak bu yönde ikna edici bir kanıt bulunmamaktadır. Öte yandan Napoléon'un en yakın emir subaylarından Flahaut, "İmparator, hayatının hiçbir döneminde bir lider olarak bu denli kabına sığmaz, duruma hâkim ve yetkin olmamıştı" diyordu.[79] Ancak Napoléon 1815 itibariyle 48 yaşında, kilolu ve 20'li yaşlarının o saf çeviklik ve atikliğinden yoksun biriydi. Ayrıca 18 Haziran'a gelindiğinde son 6 gündür doğru düzgün uyuyamamıştı bile. Flahaut'nun bu dönemde Napoléon'un hareketsizliğine yönelik açıklaması daha ziyade orduyla ilişkiliydi. Şöyle diyordu kendisi: "Yaşanan meydan muharebesi ve bir gün önce yapılan yürüyüşün ardından ordunun şafağa kadar yola çıkması beklenemezdi."[80] Ancak bu mazeretler bir yıl önce Napoléon'un 5 günde 4 muharebeye girmesini engellememişti.

Napoléon'un 18 Haziran'da aldığı herhangi bir kararın kendi yanlış değerlendirmeleri ve isabetsiz istihbarattan ziyade fiziksel durumundan kaynaklandığını işaret eden hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ertesi yıl kendisini esir alanlara, "Savaşta zaferi en az hatayı yapan kazanır" diyecekti.[81] Waterloo Seferi'nde de bu kişi, Napoléon'un taktik uygulamalarını ve kariyerini tetkik eden, konuşlanacağı bölgeyi titizlikle belirleyen ve muharebe meydanının her noktasında bulunan Wellington'dı. Buna karşın Napoléon, Soult ve Ney, Napoléon Savaşları'nın en kötü muharebe yönetimlerinden birini çıkardı. Napoléon'un Waterloo'dan önce kozlarını paylaştığı en iyi asker Arşidük Karl'dı ve İmparator, daha önce hiç muharebe kaybetmemiş Wellington kalibresinde taktik bir dehayla karşılaşmaya hazırlıklı değildi.

Napoléon, 17 Haziran günü Quatre Bras'da d'Erlon'la bir araya geldiğinde "General, Fransa'nın davasına ağır bir darbe indirdiniz" dedi. Ancak d'Erlon, cümleyi şöyle hatırlıyordu: "Sevgili generalim, Fransa yitirildi. Süvarilerin başına geçiniz ve İngiliz artçı birliklerini mümkün olduğunca kovalayınız."[82] O akşam Napoléon, d'Erlon'un anılarında iddia ettiği gibi bir süvari hücumuna katılmamış olsa da şiddetli yağmur altında takibi yavaşlatan İngiliz süvari artçıları ile onları kuzeye, Mont Saint-Jean'daki yamaca doğru kovalayan Fransız öncü

kuvvetleri arasındaki çatışmaya yaklaşmış gibi görünmektedir.[83] Ancak bu sırada 7'nci Hüssar Alayı'na mensup yaralı Yüzbaşı Elphinstone için duracak zamanı bulabilmişti. Yüzbaşı'ya kendi matarasından şarap içirmiş ve yarasıyla ilgilenmesi için bir doktor görevlendirmişti.[84] Napoléon Britanya hükûmetinden nefret etse de bireysel olarak Britanyalılara nezaket gösterisinde bulunabiliyordu.

Napoléon saat 19.00 sularında d'Erlon'un da ısrarla yapılmasını beklediği şeyi yapıp İngiliz-Koalisyon artçı kuvvetlerine yönelik taarruzları durdurduktan sonra, "Birliklere çorba dağıtılsın" dedi. "Askerlerin silah ve teçhizatı da kontrol edilsin ve eksikleri tamamlansın. Gün ortasının ne getireceğini bekleyip göreceğiz."[85] O gece ileri karakolları teftiş eden ve askerlere iyi dinlenmelerini tembihleyen Napoléon, "Şayet İngiliz ordusu yarın hâlâ burada olursa, defterini düreceğim" dedi.[86] Karargâh olarak La Caillou'daki bir çiftlik evini seçti. Kendisi zemine serilmiş kamp döşeğine kıvrılırken Soult yüksekte kalan saman balyasının üzerine uzandı. (Kendisine raporların geleceğini bildiğinden 5 km gerideki Genappes kasabasına gitmek istememişti.) Corbineau, La Bédoyère, Flahaut ve diğer emir subayları yağmur altında gece boyu kolordular arasında at koşturup hareketleri ve mevzileri kayda geçtiler.

Napoléon'un şahsi muhafızı "Memluk Ali" odası hazırlanana kadar Napoléon'un bir saman balyasına uzandığını hatırlıyordu. "Pozisyonunu aldığında… tüm gün vıcık vıcık suyun içinde kalan çizmelerini güçlükle çıkardı ve ardından soyunup yatağına girdi. Ancak gece, gerek rapor sunmak gerekse de emir almak üzere dakika başı gelip giden insanlardan dolayı çok uyuyamadı."[87] Ancak İmparator en azından kuruydu. 1'inci Yaya Grenadiye Alayı'na mensup Çavuş Hippolyte de Mauduit, "Parkalarımız ve pantolonlarımız birkaç kilo çamurla kaplanmıştı" diyordu. "Askerlerin büyük çoğunluğu ayakkabılarını kaybetti ve açık ordugâha yalın ayak vardı."[88] Napoléon'un ayakkabılara yönelik takıntısı hiç bu kadar gerekli olmamıştı.

Napoléon sonraları Las Cases'ye söylediğine göre saat 01.00 sularında Bertrand'la birlikte Wellington'ın ordusunun hâlâ orada olup olmadığını kontrol etmek için keşfe çıktı. (Bunu destekleyen bir kanıt yoksa da gerçekten keşfe çıkmış olabilir.) Saat 02.00 civarı Grouchy tarafından 4 saat önce yazılmış bir mektup ulaştı eline. Grouchy, Wavre yakınlarında Prusyalılarla sıcak temas sağladığını bildiriyor, bunun esas Prusya kuvveti olabileceğini söylüyordu. Oysa temas sağladığı bu kuvvet yalnızca Blücher'in artçı birlikleriydi. Napoléon, Wellington'ın sabahın ilerleyen saatlerinde Mont Saint-Jean'ı savunacağından artık emin olsa da 10 saat boyunca Grouchy'ye herhangi bir şey yazmadı. Olağanüstü bir hataydı bu. Napoléon Grouchy'yi derâl muharebe meydanına çağırmalı ve Wellington'ın sol kanadına göndermeliydi.

"Ah! Yüce Tanrım!" dedi Napoléon ertesi yıl General Gourgaud'ya. "Belki de Waterloo'nun kaybedilmesinde 17 Haziran günü yağan yağmurun sanıldığından daha fazla etkisi olmuştur. Şayet o kadar bitkin olmasaydım tüm gece

at üstünde olabilirdim. Çok önemsiz görünen şeyler çok büyük sonuçlara yol açabiliyor."[89] İmparator Eggmühl'de olduğu gibi muharebe alanını detaylı olarak tetkik etmenin başarıyı getirdiğine derinden inanıyordu ancak o gün yağan yağmurun asıl önemi topçu birliklerinin komutanı General Drouout'nun aldığı kararda yatıyordu. General, arazinin kurumasını beklemeyi ve muharebeye ertesi gün girişmeyi önermişti. Böylece topları daha kolay konuşlandırabileceğini, güllelerin ise zeminden sekip daha uzağa gidebileceğini söylemişti. Drouot verdiği bu tavsiyeden ömrü boyunca pişmanlık duyacaktı. Zira ne o ne de İmparator, Blücher'in Wellington'a defaatle verdiği sözden habersizdi. Prusyalı, o gün Grouchy'den paçasını kurtarır kurtarmaz en az üç Prusya kolordusuyla öğleden sonraya kadar muharebe alanına yetişmeyi vadetmişti. Zaten Wellington da muharebeye girişmeye bu vaadin gerçekleşeceğine kanaat getirdikten sonra karar vermişti.

Şayet Napoléon, pazara denk gelen 18 Haziran günü saat 11.00'de değil de güneşin kendini göstermeye başladığı 03.48'de taarruza başlasaydı, Prusyalı Blücher'in sağ kanadından geleceği ana kadar Wellington'ın hatlarını yarmak için fazladan 7 saati daha olacaktı.[90*] Napoléon Ney'e "saat 09.00'da muharebeye girmeye hazır ve nazır olmaları için" askerlerin karınlarını iyice doyurduğundan emin olmasını ve teçhizat bakımından eksiklerinin giderilmesini emretmiş olsa da muharebe ancak belirtilenden iki saat sonra başlayabilecekti.[91] Napoléon o saate kadar üst rütbeli subaylarıyla Le Caillou'daki yatak odasının bitişiğindeki yemek salonunda hem kahvaltı etti hem de toplantı yaptı. Soult, Reille ve Foy gibi İspanya'da Wellington'la savaşmış bazı generaller kendisine Britanya piyadelerinin kolaylıkla bozguna uğratılabileceğini düşünmemesini önerdiğinde Napoléon, "Wellington sizi mağlup etti diye kendisini iyi bir komutan sayıyorsunuz" dedi. "Bana kalırsa Wellington kötü bir komutan, İngilizlerse işe yaramaz askerler..Öğle yemeğine kadar işi bitiririz!" İkna olmadığı her hâlinden belli olan Soult, "Umarım!" demekle yetindi.[92]

Bu son derece kibirli ifadeler Napoléon'un Wellington ve Britanyalılar hakkındaki gerçek düşünceleriyle ve sık sık belirttiği görüşleriyle tamamen çelişiyordu. Bu yüzden kuvvetle muhtemeldir ki bu cümleleri, büyük bir muharebeden saatler önce astlarını cesaretlendirmek için sarf etmişti.

Jérôme kahvaltı toplantısında Napoléon'a Wellington'ın 16 Haziran günü akşam yemeği yediği Genappes'taki İspanya Kralı isimli handa çalışan bir garsondan öğrendiklerini aktardı. Garsonun duyduğuna göre bir emir subayı bir konuşmasında Prusyalıların Wellington'a Mont Saint-Jean'ın hemen arkasında kalan Soignes Ormanı'nda katılacağını söylemişti. Napoléon, en

Napoléon'un Birinci Konsül olduktan sonra askeri balon birliğini (*aérostatier*) lağvetmesinin bedeli ağır oldu. Zira bu birliğin Waterloo'da kullanılması hâlinde Napoléon, Prusya kolordularının geldiğini üç saatten fazla bir zaman önce haber alabilirdi (Ed. Chandler, *Military Maxims*, s. 19-20) –y.n.

nihayetinde olağanüstü derecede isabetli olduğu ortaya çıkan bu istihbarata cevaben, "Prusyalılar ve İngilizlerin Fleurus gibi bir muharebenin ardından (Ligny Muharebesi'ni kastediyor) iki gün içinde birleşmeleri imkânsız" dedi. "Üstelik Prusyalılar ciddi bir Fransız kuvveti tarafından kovalanmakta." Sözlerini şöyle sürdürdü, "Yaklaşan muharebe Fransa'yı kurtaracak ve kroniklere altın harflerle kazınacak. Mevzilerini açık edene kadar onları toplarla ve süvari taarruzlarıyla hırpalayacağım. Hangi noktalara yapıştıklarını tespit ettiğim andaysa Yaşlı Muhafızlar'ımı doğrudan üzerlerine göndereceğim."[93] Tüm stratejisini geveze bir emir subayından duyduklarını aktaran bir garsonun sözlerine göre değiştirmediği için Napoléon'u suçlamak yersiz olur ancak uygulamak üzere olduğu taktiklere ilişkin kendi açıklaması, bu taktiklerin incelik ve çok yönlülükten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Wellington, Napoléon'un Fransız sol kanadından hareketle bir kanat kuşatmasına girmesini bekliyordu ve bunu önlemek için Hal'a 17.500 asker konuşlandırmıştı ancak Napoléon'un planı en az Eylau, Borodino ya da Lâon'da uyguladığı taktikler kadar aleladeydi.

Napoléon, emir eri Jardin Ainé'nin hatırladığına göre "Britanya ordusunun hareketlerini görebileceği yarım fersah ilerideki bir tepeye yerleşmek amacıyla" 09.30'da Le Caillou'dan ayrıldı. "Tepeye varınca atından inen İmparator, el dürbünüyle düşman hatlarındaki hareketliliği çözümlemeye çalıştı."[94] La Belle Alliance hanı yakınlarındaki küçük bir tepeyi seçmişti Napoléon. Atları eyerli hâlde hazır beklerken haritalarını masaya serdi.[95] "Kendisini dürbünüm vasıtasıyla gördüm" diye hatırlıyordu Foy. "Üzerindeki gri parkasıyla bir o yana bir bu yana volta atıyor ve sık sık haritaların serili olduğu masanın üzerine eğiliyordu."[96] Gece boyu yağan yağmur, yerini bulutlu ancak yağmursuz bir güne bırakmıştı. Soult, erken bir taarruz önerisinde bulundu ancak Napoléon "beklemeleri gerektiğini" söyledi. Kuvvetle muhtemel Büyük Batarya'nın çamurları aşmaya çalışmasını bekliyordu. Albay Turenne Kontu ve Monthion muharebenin başlangıcından iki saat önce Napoléon'un ne denli bitkin olduğunu gözlemlemişti. Aktardıklarına göre "uzun bir süre masanın önünde oturan İmparator'un uykuya yenik düşen başı, yarı açık gözlerinin önünde serili olan haritanın üzerine düşüyordu."[97]

Napoléon saat 12.00'de ve 13.00'te Grouchy'ye derhâl kendisine katılmasını emretti. Ancak o saatler itibariyle her şey için çok geç kalınmıştı.[98] (Hatta gönderdiği emirlerden biri Grouchy'ye saat 18.00'e kadar ulaşamayacaktı.) Napoléon sonraları Grouchy'ye kendisine katılması için daha erken talimat verdiğini iddia edecek ancak bunlara dair kanıt bulunamayacağı gibi Grouchy de bu iddiayı şiddetle yalanlayacaktı.[99] Vincennes'deki Savaş Bakanlığı arşivinde bulunan kabarık dosya Grouchy ve Gérard arasındaki anlaşmazlığa tanıklık etmektedir. Konu ise Grouchy'nin, Napoléon'un doğrudan emri olmaksızın, Wavre'daki Prusya artçı kuvvetleriyle çarpışmaya girmek yerine sabahın geç

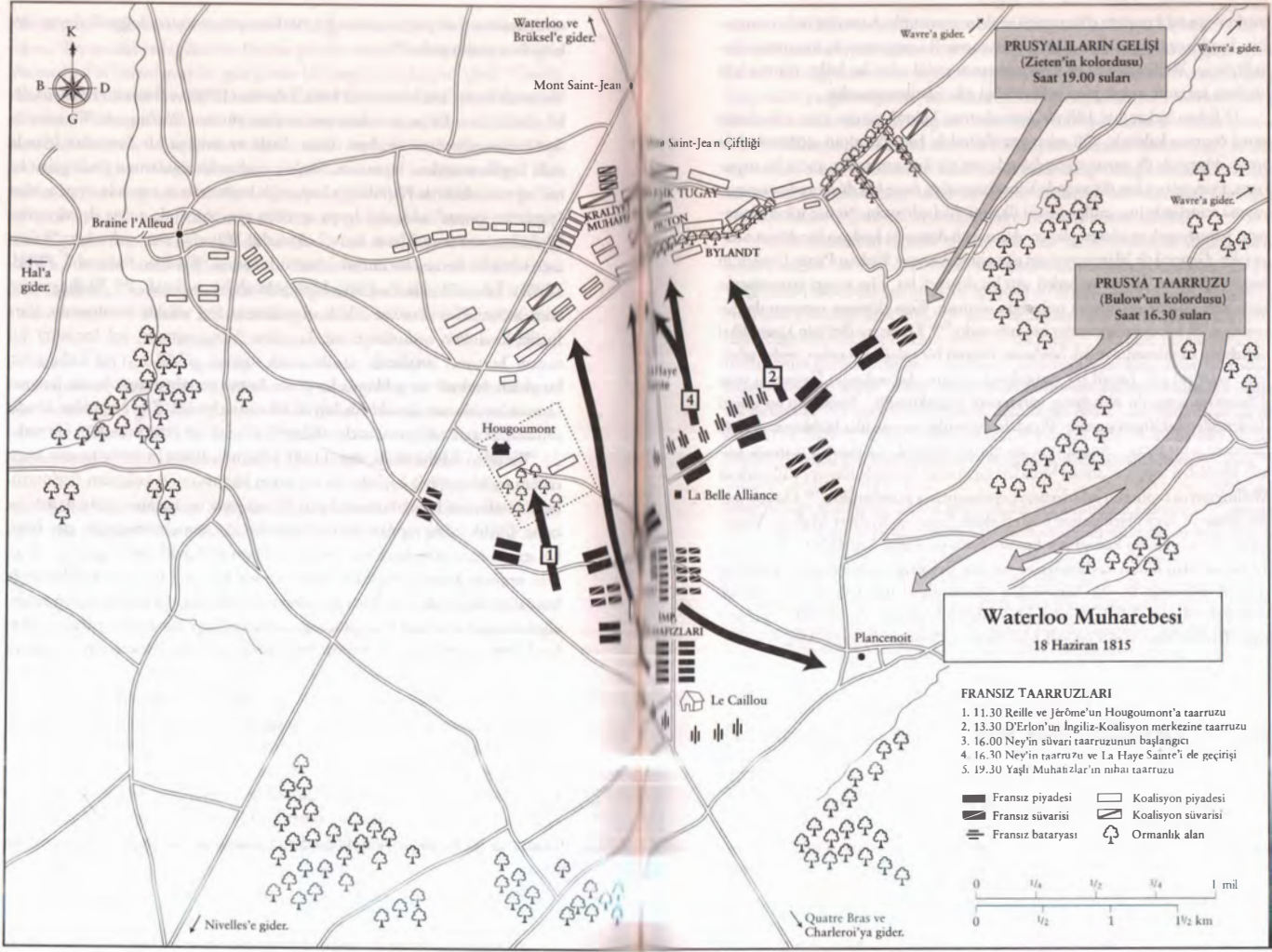
saatlerinde top ateşine başlayan Büyük Batarya'nın sesine doğru ilerleyip ilerlememesi gerektiğidir.[100]

Yarımada Savaşı'nda Vimeiro (1808), Talavera (1809) ve Bussaco (1810) da dâhil olmak üzere birkaç savunma muharebesi yürüten Wellington, Waterloo'da da kendine güveniyordu. Sert, akılcı, haşin ve katıksız bir Tory olan İrlanda asıllı İngiliz aristokrat komutan, "devrin muharebe alanlarının önde gelen ismi" olması sebebiyle Napoléon'a hayranlık beslemesinin yanında siyasi açıdan "sonradan görme" addettiği İmparator'dan aynı zamanda nefret de ediyordu. "Politikası salt zorbalıktan ibaret" diyecekti Waterloo'nun ardından. "Askerî meseleleri bir kenara bırakırsak kendisi Jonathan Wild'dan farksızdı." (Wild, 1725'te Tyburn'de idam edilmiş kötü şöhretli bir suçluydu.)[101] Wellington'ın arazi seçimi Napoléon'un taktik olanaklarını feci şekilde kısıtlıyordu. Zira İngiliz-Koalisyon ordusunun sağ kanadını Hougoumont, sol kanadını bir orman koruyor; merkezde yanlamasına uzanan çökük bir yol bulunuyor, bu yolun önünde ise tahkimli La Haye Sainte yer alıyordu.* Ancak Soignes Ormanı'nı arkasına almakla da büyük bir riske girmişti. Zira Napoléon kendisini yoldan geri çekilmeye zorlayabilseydi düzenli bir ricat mümkün olmazdı.

Waterloo Muharebesi saat 11.00 sularında Reille'in kolordusuna bağlı topların gürlemesiyle başladı. Bu top ateşi, Jérôme'un ve ardından Foy'un tümeni tarafından Hougoumont'a yönelik şaşırtma taarruzuna zemin hazırlayacaktı. Çiftlik evine yapılan taarruz başarısızlıkla sonuçlanacağı gibi gün boyu her geçen saat daha fazla askerin bu noktaya sevk edilmesini gerektirecekti. Her nedense Fransızlar çiftlik evinin cümle kapısını atlı topçu birlikleriyle hurdahaş etmeyi denemediler. Bu olmayınca Wellington'ın gün boyunca takviyelerle iyice beslediği Hougoumont, tıpkı La Haye Sainte gibi paha biçilmez bir dalgakıran işlevi görüp Fransız ilerleyişini bozdu ve saptırdı. Jérôme yiğitçe savaştı ancak tümeni iki tabur seviyesine kadar eriyince Napoléon kendisini çağırtıp, "Kardeşim," dedi. "Seni bu kadar geç tanıdığıma çok pişmanım."[102] Jérôme'un sonradan hatırladığı üzere, ağabeyinin dudaklarından dökülen bu cümle, "nicedir yüreğine gömdüğü kederler" için bir teselli oldu.

Napoléon'un 13.00'te 83 topluk Büyük Batarya'yla başlattığı topçu ateşi beklenenden daha az etki yarattı. Çünkü Wellington askerlerine yamacın arka eğimine yüz üstü uzanmalarını emretmişti. Napoléon'un ilk büyük piyade taarruzu 13.30'da, göğüs yüksekliğindeki çamurlu çavdar tarlalarından ilerleyen d'Erlon'un İngiliz-Koalisyon hattının merkez soluna yönelik hareketiyle başladı. Sol tarafında kalan La Haye Sainte'i geride bırakan kolordu, Wellington'ın

* Bugün Wellington'ın hatlarını ayırt edebilmek muharebenin ardından İngiliz-Koalisyon mevzilerine inşa edilen 43 metre yüksekliğindeki yapay bir tepe olan Aslanlı Höyük nedeniyle neredeyse imkânsızdır. –y.n.

K
B
D
G
Waterloo ve Brüksel'e gider.
Mont Saint-Jean
Braine l'Alleud
Hal'a gider.
KRALİYET MUHAFIZLARI
Hougoumont
1
2
4
La Belle Alliance
Le Caillou
Plancenoit
Nivelles'e gider.
Quatre Bras ve Charleroi'ya gider.
Wavre'a gider.
PRUSYALILARIN GELİŞİ
(Zieten'in kolordusu)
Saat 19.00 suları
Wavre'a gider.
Wavre'a gider.
PRUSYA TAARRUZU
(Bulow'un kolordusu)
Saat 16.30 suları
BYLANDT
Waterloo Muharebesi
18 Haziran 1815
FRANSIZ TAARRUZLARI
1. 11.30 Reille ve Jérôme'un Hougoumont'a taarruzu
2. 13.30 D'Erlon'un İngiliz-Koalisyon merkezine taarruzu
3. 16.00 Ney'in süvari taarruzunun başlangıcı
4. 16.30 Ney'in taarruzu ve La Haye Sainte'i ele geçirişi
5. 19.30 Yaşlı Muhafızlar'ın nihai taarruzu
Fransız piyadesi
Fransız süvarisi
Fransız bataryası
Koalisyon piyadesi
Koalisyon süvarisi
Ormanlık alan
0
1/4
1/2
3/4
1 mil
0
1/2
1
1½ km

merkezinin sol kanadını çökertmeyi ve daha sonra tıpkı Austerlitz'te Avusturya-Rus birliklerine yaptıkları gibi kırılan hattın iki parçasını da kuşatmayı hedefliyordu. Wellington'ın en zayıf noktasını teşkil eden bu bölge taarruz için biçilmiş kaftandı ancak plan beklenildiği gibi işletilemeyecekti.

D'Erlon birkaç hat hâlinde konuşlanmış kolordusunun tüm taburlarını genel taarruza kaldırdı. 250 asker genişliğindeki hat düzeninin seçilmesindeki amaç, düşmanla ilk temas sağlandığında ateş gücünü artırmaktı ancak bu uygulama, Fransızların hat düzeninde konuşlanmadan önce kol düzeninde manevra yapma temelinde inşa edilen köklü ilkesini ihlal ediyordu. Netice itibariyle ortaya, hantal, sevk ve idaresi güç ve olağanüstü derecede kırılgan bir düzen ortaya çıktı. General de Marcognet'nin tümenine mensup Yüzbaşı Pierre Duthilt'in hatırladığı üzere "Tuhaf ve bedeli ağır bir düzendi bu. Zira süvari taarruzlarına karşı kare düzene geçmemiz mümkün olamadı. Keza düşman topçusu da düzenimizi 20 hat derinliğe kadar biçebiliyordu."[103] Kimse bu dizilişin kimin fikri olduğunu bilmiyordu ancak böylesine önemli bir taktik karardan cephe sabitleme taarruzu gibi hayati bir sorumluluk yürüten kolordunun komutanı olan d'Erlon'un sorumlu olduğunu varsaymak mümkündür.* Napoléon'un askerî ilkelerinden bir diğeri şuydu: "Piyadeler, süvariler ve topçular birbirinin desteği olmaksızın bir hiçtir." Ancak yine bu durum özelinde d'Erlon'un taarruza kalkan piyadeleri topçu ve süvari birlikleri tarafından layığıyla himaye edilmedi ve Wellington'ın cephesini sabitlemeyi başaramayınca püskürtüldü.[104] Üstüne üstlük Britanya süvari birliklerine bağlı Birleşik Tugay ve Kraliyet Muhafız Tugayı karşı taarruza kalkıp kolorduyu Fransız hatlarına kadar kovaladı ve bu süreçte 12 kartalından ikisini kaybetmesine yol açtı. Britanya süvarilerinin D'Erlon'un ricatını müteakip Büyük Batarya'dan püskürtülmesinin ardından Napoléon, muharebe alanını daha yakından gözlemleyebilmek için saat 15.00'te muhafız topçularının komutanı General Jean-Jacques Desvaux de Saint-Maurice'e katıldı. Ancak İmparator'la yan yana at süren Desvaux, bir top güllesinin isabet etmesi sonucu ortadan ikiye ayrıldı.[105]

Saat 13.30 sularında üç Prusya kolordusundan ilki Napoléon'un sağ kanadında belirmeye başladı. İmparator, Wavre ve Plancenoit arasında Fransız hafif süvarileri tarafından esir alınan bir Prusya hüssarından bunun olabileceği bilgisini almıştı ve yaklaşık yarım saattir sağ kanadına kuvvet yığıyordu. Ardındansa orduya ufukta görünen koyu üniformalı birliklerin muharebeyi kazandırmak üzere yetişen Grouchy'nin askerleri olduğunun söylenmesi i emretti. Gelgelelim

* İspanya'da savaşan Ney, d'Erlon ve General Pierre Binet de Marcognet Britanyalıların ateş gücünü Fransız birliklerin kanatlarına yoğunlaştırarak kol düzeninden hat düzenine geçişi başarıyla engelleyebildiklerini biliyorlardı. O yüzden belki de bu karar, bu yüzden alınmıştı. Ancak askerlerin geniş bir hatta yayılarak ilerlemesi sevk ve idarenin hızlıca çökmesine yol açtı. Zira askerler, subaylarından ve astsubaylarından çok uzakta kalmış oldular (John Lee ile mülakat, 21 Haziran 2013). –y.n.

zaman ilerledikçe bunun bir kandırmaca olduğu anlaşılmaya başlandı ve bu da askerlerin maneviyatında bir düşüşe yol açtı. Napoléon Prusyalılara göğüs gerebilmek için öğleden sonra boyunca sağ kanada birlik kaydırmak zorunda kaldı. Saat 16.00'ya gelindiğinde Bülow'un 30.000 Prusyalı askeri Frischermont ve Plancenoit arasında kalan bölgede Lobau'nun 7.000 piyade ve süvarisine hücum etti.[106] Wellington'ın 68.000 asker ve 136 topuna karşılık 72.000 asker ve 236 topa sahip olan Napoléon'un sabah saatlerinde sahip olduğu üstünlük, Prusya kuvvetlerinin muharebeye dâhil olması ve koalisyon kuvvetlerinin toplamda 100.000 asker ve 200'den fazla topa sahip olmasıyla tersine döndü.

Ney'in emrindeki toplam 10.000 atlı, saat 16.00 civarında Wellington'ın merkez sağına bir dizi süvari taarruzu gerçekleştirdi. Murat'nın Eylau'da icra ettiği süvari taarruzundan bu yana girişilen en büyük taarruzdu bu. Ancak bu emri kimin verdiği (eğer böyle bir emir verilmişse) hâlâ belli değildir. Zira sonraları Napoléon da Ney de emri verdiğini inkâr etti.[107] Nitekim Napoléon süvari taarruzlarını görünce Flahaut'ya dönüp, "Ney, neredeyse kazanılmış bir muharebeyi tehlikeye atıyor" dedi. "Ancak şu anda himaye edilmesi lazım. Bu bizim tek şansımız."[108] Napoléon taarruzun "vakitsiz ve yersiz" olduğunu düşünse de Flahaut'ya "Ney'in hendeğin karşısındaki düşmanın üzerine gönderdiği süvarileri desteklemek için bulabildiğiniz tüm atlıların derlenmesini emredin" dedi.[109] (Bugün Gordon Abidesi ziyaret edildiğinde yolun ne denli derin bir çöküntüye sahip olduğu görülür ancak yol artık hendek görünümünü yitirmiştir.) "Savaşta bazı hatalar vardır ki bunlar ancak o girişimi azimle sürdürmek suretiyle düzeltilebilir" diyecekti Flahaut sonraları filozof bir edayla.[110] Ancak Napoléon için talihsiz olan bu girişim, azimle sürdürülerek düzeltilebilecek bir hata değildi.

Wellington'ın piyadeleri o aşamada süvarileri karşılamak üzere ortaları boş 13 kare düzen teşkil etmişti. (Aslında bunlara kareden ziyade dikdörtgen denebilirdi.) Atların sipsivri süngülerden müteşekkil bir duvara taarruz etmedeki doğal isteksizliği bu düzeni süvariler için aşılmaz kılıyordu ancak Ney Quatre Bras'da 42'nci ve 69'uncu piyade alaylarının kare düzenlerini bozmuştu. 1807'de Hof'ta aynı düzeni alan Ruslar ve 1813'te Dresden'de bu düzene geçen Avusturyalılar da keza bozulabilmişti. Kare düzenler topçu ateşine ve hat düzeninde konuşlanmış piyade ateşine karşı özellikle korunmasızdı. Ancak Waterloo'daki süvari taarruzlarının bu iki imkânın himayesinden de yoksun şekilde icra edilmesi, taarruzun Napoléon ya da Ney'in bilinçli girişiminden ziyade bir yanlış anlamadan kaynaklandığı şüphelerini onaylar nitelikteydi. Netice itibariyle 13 kare düzenden hiçbiri bozulamadı. Napoléon St Helena'da, "Günü kurtaran İngilizlerin çelik gibi disiplinli oluşuydu" diye itirafta bulunacak, Sonra da emir verilmeksizin taarruza kalktığı için ağır süvarilerin komutanı General Guyot'yu suçlayacaktı. Temelsiz bir suçlamaydı bu. Zira Guyot, süvari taarruzunun ikinci dalgasına katılmıştı.[111]

Piyade, süvari ve topçu sınıfının seçkin ve tecrübeli generallerinden mürekkep bir grup nasıl olmuştu da geçmiş muharebelerde son derece eş güdümlü hareket edebilmişken Waterloo'da bunu yapamamıştı? İşte, Waterloo Muharebesi'nin çözülemeyen gizemi budur.* Özellikle de Napoléon'un en gözde sınıfı olan topçular, muharebenin bazı önemli safhalarında piyadelere yakın destek vermeyi başaramadı. Fransız süvarilerinin bitkin düşmesi, atların çatlaması ve Prusyalıların 16.15 itibariyle kitleler hâlinde muharebe alanına varışının ardından Napoléon mümkün olduğunca hızlı bir şekilde çekilecek feraseti sergileyebilirdi.[112] Ancak olaylar böyle gelişmedi. Ney, 18.00'den sonra La Haye Sainte ile yakınlarda bulunan ve Kum Havuzu olarak anılan kazı bölgesini ele geçirmeyi başardı. Ardından Wellington'ın merkezine 280 metre kadar yaklaştırdığı atlı topçu birlikleriyle hem top hem muskat ateşine başladı. Taarruzun şiddeti öylesine yüksekti ki kare düzende konuşlanmış 27'nci Inniskilling Piyade Alayı'na mensup askerlerin %90'ı yaşamını yitirdi. Muharebenin bu en nazik anında Fransızlar, sayıca alenen üstün olan Prusyalılar kendilerini ezmeden önce Wellington'ın hatlarını yarmak için ellerine geçen en şansa sahipti. Ancak Ney bu fırsattan yararlanmak için daha fazla birlik talep etmek üzere emir subayı Octave Levasseur'ü Napoléon'un yanına gönderdiğinde İmparator, süvarilerin bitkin, karargâhının ise Prusya topçusunun menzilinde olduğunu göz önünde bulundurarak bu talebi reddetti. "Birlik mi?" diye sordu Levasseur'e alay edercesine. "Nereden bulacakmışım? Yoktan var mı edecekmişim?"[113] Aslına bakılırsa şu aşamada Napoléon'un muharebeye hiç sürülmemiş 14 muhafız taburu vardı. Yarım saat sonra fikrini değiştirdiğinde ise iş işten geçmişti. Zira Wellington, hattın merkezinde açılan gediği Brunswickli ve Hanoverli askerlerle ve Hollanda-Belçika tümeniyle kapatmıştı.

Muharebe hattı boyunca at süren Napoléon'un Orta Muhafızlar'ı Brüksel istikametindeki ana yoldan kare düzen kolları hâlinde göndermesi saat 19.00'u buldu. İmparatorluk Muhafızları sonraki safhalarda mevcut kuvvetlerinin ancak üçte biriyle taarruz edebildiler. Geri kalanlar ya Plancenoit'yı Prusyalılardan geri almak ya da ricatı himaye etmek üzere kullanıldı. Napoléon, Ney'e taarruzu destekleme emri verdiyse de muhafızlar çarpışma noktasına ulaştığında ne Hougoumont'taki ormanlık alandan bir piyade tümeni ne de Nivelles yolundan bir süvari tugayı desteğe geldi.[114] Dolayısıyla muhafızlar, Wellington'ın iyice berkitilmiş durumdaki hattına ulaşmak için yamacı tırmanırken kanatlarını koruyacak bir alay süvariden bile yoksundu. Yalnızca Reille'in kolordusuna

* Waterloo Muharebesi'nin savaş oyunu oynandığında genellikle Fransa tarafı kazanır. Napoléon'u oynayan kişi erken taarruz eder; Hougoumont'u en fazla bir tümenle perdeler; Reille'in kolordusunun geri kalanı, kol düzeninde konuşlandırılan ve Lobau'nun kolordusuna mensup iki tümene ek olarak İhtiyat Süvarileri'yle pekiştirilen d'Erlon komutasındaki birliklerin tarihî taarruzunu destekler. Ney'in piyade ve topçu himayesindeki süvari taarruzu ise Prusyalıların gelişinden çok önce Wellington'ın kare düzenlerini un ufak eder. –y.n.

mensup birkaç birlikle desteklenen taarruz, top ateşi gücünden de büyük oranda mahrumdu. Bu süreçte muhafızlara ait 96 toptan yalnızca 12'si kullanıldı.

Muhafızların önünden giden 150 kadar mızıkacı görkemli geçit törenlerinde çalınan marşlarla askerleri cezbeye getirmeye çalışsa da taarruzun mahzun ve ümitsiz oluşu, muhafızların yanlarına kartal bile almamasından anlaşılabilmektedir.[115] Askerler "Yaşasın İmparator!" diye haykırırken Napoléon, La Haye Sainte'in güneybatısındaki korunaklı bölgeye, sırta doğru yükselen uzun yamacın eteklerine yerleşmişti.[116] Taarruza muhtemelen 4.000'den daha az bir mevcuda sahip 8 taburla başlayan ve yanlarında birkaç atlı topçu bulunan muhafızlar çarpışma noktasına gelmeden 3 taburu ihtiyat birliği olarak geride bıraktılar. Zeminin sert olması Wellington'ın topçuları için büyük avantajdı ve nitekim Lavasseur'ün de hatırladığı üzere bir anda "Yağan misketler ve salkım ateşleri yolu ölü ve yaralılarla doldururverdi." Gerek muskatlar gerekse de toplarla ateş gücünü bir noktaya yoğunlaştıran Wellington, İmparatorluk Muhafızları'nın iradesini kırmayı başardı ve onları maneviyatları çökmüş hâlde geri çekilmeye zorladı. "Muhafızlar geri çekiliyor!" (*La Garde recule!*) cümlesi, 1799'da Konsül Muhafızları ismiyle kuruldukları günden bu yana muharebe alanlarında ilk kez işitiliyordu. Nitekim bu durum Fransız ordusu için tüm cephe hattı boyunca genel bir çözülmenin fitilini ateşledi. Ney, birkaç gün sonra Akranlar Kamarası'nda Waterloo Muharebesi'yle ilgili yaptığı konuşmada bu cümleyi duymadığını belirtecekse de saat 20.00'ye gelindiğinde bu kez de "Kaçıp canınızı kurtarın!" (*Sauve qui peut.!*) cümlesi dilden dile yayılmaya başladı. Bunun üzerine askerler muskatlarını atıp karanlık çökmeden kaçmaya çalıştı. Artık akıbet belli olunca Napoléon, adı bilinmeyen bir generali kolundan tutup, "Gelin, General. Mesele kapanmıştır. Muharebeyi kaybettik. Gidelim" dedi.[117]

Charleroi-Brüksel yolunun iki tarafına da taşacak şekilde kare düzende mevzilenen Yaşlı Muhafızlar'a mensup iki birlik, ordunun kaotik ricatını himaye etti. General Petit, La Belle Alliance'ın 275 metre kadar güneyinde konuşlu bulunan ve Napoléon'un da sığındığı 1'inci Yaya Grenadier Alayı'nın kare düzendeki 1'inci Tabur'una komuta ediyordu.* Petit, "Tüm ordu dehşet verici bir kargaşa hâlindeydi" diye hatırlıyor. "Piyadeler, süvariler, topçular, herkes her yöne kaçışıyordu." Petit'nin kare düzeni muntazam bir şekilde çekilirken İmparator, kendisine "kaçaklar seline kapılan" muhafızları toparlayabilmek için *Grenadière* ismiyle bilinen coşkulu marşı çaldırmasını emretti. "Düşmanın nefesini ensemizde hissediyorduk ve kare düzenleri bozup dağıtabileceklerinden korktuğumuz için kovalanan askerlere ateş açmak mecburiyetinde kaldık... Hava neredeyse kararmak üzereydi."[118]

Rossomme'un ötesinde bir noktada Napoléon, Flahaut, Corbineau, Napoléon'un emir eri Jardin Ainé, birkaç subay ve hafif süvarilerden oluşan bir

* Bu nokta bugün Victor Hugo anıtının bulunduğu yerin hemen güneyinde, Plancenoit sapağına varmadan yolun aynı tarafında kalır. –y.n.

müfreze ana yoldan güneye ilerlemek üzere kare düzenden ayrıldı. Napoléon, Le Caillou'da arabasına geçti ancak Genappes'deki yolun kaçışan askerlerden dolayı tamamen tıkandığını gördü. Bunun üzerine arabadan inen Napoléon Quatre Bras ve Charleroi'dan geçmek üzere atına atladı.* Flahaut'nun hatırladığı üzere Charleroi'ya ilerledikleri süreçte olağanüstü izdihamdan dolayı yürüme hızının üzerine çıkmamışlardı. "Mevcut durum onda çok büyük bir huzursuzluk yarattıysa da kendisi için korktuğuna dair en ufak bir emare yoktu" diyordu Flahaut Napoléon hakkında. "Ancak bitkinlik ve son günlerin ağırlığı omuzlarına öylesine çökmüştü ki birkaç sefer uykusuzluğa direnmeyi başaramadı ve şayet onu tutmasaydım atından düşebilirdi."[119] Saat 05.00'ten sonra Charleroi'yı geride bıraktıklarında Ainé'nin düştüğü notalara göre İmparator "Sağ taraftaki küçük bir çayırda birkaç asker tarafından yakılmış küçük bir kamp ateşine denk geldi." Ateşin yanında soluklanan İmparator, General Corbineau'ya, "Eh, sevgili beyefendi" (*Eh bien monsieur*) dedi. "İyi halt ettik." Napoléon ne kadar keyifsiz olursa olsun o zaman bile şaka yapabilmişti. Ainé Napoléon'un "o süreçte olağanüstü derecede solgun, bitkin ve ziyadesiyle değişmiş" olduğunu düşmüştü defterine. "Küçük bir kadeh şarap içen ve uşaklarından birinin cebinden çıkardığı bir lokma ekmeği yiyen Napoléon, birkaç dakika sonra ata binip atın dörtnala koşup koşamayacağını sordu."[120]

Waterloo, Borodino'nun ardından Napoléon Savaşları'nın bedeli en ağır muharebesidir. 25.000 ila 31.000 Fransız askeri ölür ya da yaralanırken devasa miktarlarda asker düşmana esir düştü.[121] Wellington 17.200, Blücher ise 7.000 zayiat vermişti. 1815 itibariyle Napoléon'un emrinde bulunan 64 üst düzey generalin 26'sı o yıl öldü ya da yaralandı. "Akla mantığa sığmayan bir gün" diyecekti Napoléon sonraları Waterloo için. Muharebeyi "tam manasıyla tahlil edemediğini" de itiraf edecek ve başarısızlığı "kaderin sıra dışı cilvesine" bağlayacaktı.[122] Ancak akla, mantığa asıl sığmayan şuydu: Napoléon ve üst düzey komutanları bu kadar hatayı nasıl yapmıştı? Muharebeden bir gün önceki uyuşukluğu, Grouchy konusundaki stratejik hatası, taarruzları eş güdüm içinde yürütmeyi başaramaması ve La Haye Sainte düştükten sonra eline geçen son ve en iyi fırsatı değerlendirmeyi reddetmesi düşünüldüğünde Napoléon'un Ligny'den sonraki hamle ve kararları, 20 yıldan fazla bir süre önce İtalya seferleri sırasında karşılaştığı Avusturyalı hantal komutanları getiriyordu akıllara. Wellington ve Blücher Waterloo Muharebesi'ni kazanmayı ne kadar hak ettiyse Napoléon da kaybetmeyi o kadar hak etmişti.

* Arabayı ele geçiren Prusyalı Binbaşı von Keller içeride bir çift piştov, yeşil kadife bir başlık, üzerinde merinos yününden minderin olduğu çelik bir karyola, pırlanta bir taç, imparator pelerini, birkaç kutu pırlanta ve büyük gümüş bir saate ek olarak Napoléon'un şapkasını ve kılıcını buldu. Araba ve içindekilerin büyük kısmı Piccadilly'de sergilenmek üzere Londra'ya götürüldü. –y.n.

XXXI
St Helena

"Ruh bedeni yıpratır."

–Napoléon, Marie Louise'e hitaben.

"Yurdunu her daim özleyerek Pers ovalarında yaşadı."

–Napoléon, Themistokles hakkında.

"Henüz her şey bitmedi" diye yazdı Napoléon muharebeden bir gün sonra Joseph'e:

> Hesaplarıma göre birliklerimi yeniden toplarsam 150.000 mevcutlu bir kuvvete ulaşıyorum. Birleşik milis hareketi (*fédéré*) ve Ulusal Muhafızlar (bunlardan savaşabilecek durumda olanlar) 100.000 asker sağlayacaktır. Alay toplanma noktaları da bir 50.000 daha... Böylece düşmanın karşısına 300.000 mevcutlu bir ordu çıkarabilirim. Koşum atlarını topları çekmek için kullanırım. 100.000 askeri silahaltına alırım. Bunları, kraliyet destekçilerinden ve eli silah tutmayan Ulusal Muhafızlar'dan alınan muskatlarla donatırım. Yurttaş seferberliği (*levée en masse*) başlatır... düşmanın hakkından gelirim. Ancak insanlar bana yardım etmeli ve beni tavsiye bombardımanına tutmamalı... Avusturyalılar yavaş yürür, Prusyalılar ise köylüden korkar ve çok derinlere ilerlemeye cüret etmez. Durumu toparlamak için hâlâ zaman var.[1]

Napoléon, Grouchy'nin emrindeki kuvvetleri komutası altına alabilirse (ancak Grouchy, zarar görmeyen kolordusuyla birlikte harekât bölgesinden kaçmıştı); Rapp, Brune, Suchet ve Lecourbe'u bir araya getirebilirse, büyük sınır kaleleri kurtarma birlikleri ulaşana kadar dayanabilirse ve kendisi koalisyon kuvvetlerinin fazlasıyla uzamış ikmal hattına taarruz edebilirse durumu toparlayabileceğine inanıyordu.[2] Napoléon'un Waterloo gibi bir bozgunun ardından tüm bunları düşünmesi bile olağanüstü kararlılığının ve bitip tükenmez gayretinin bir göstergesiydi. Soult birlik komutanlarına gönderdiği

emirde ordu dökümtülerini derleyip, zarar görmemiş birliklerin konuşlu olduğu Lâon, Lafère, Marle, Saint-Quentin, Bethel, Vervier, Soissons ve Reims'da toplamalarını istedi.[3] Jérôme ve Morand da bu sırada ordunun bazı kısımlarını Philippeville ve Avesnes'de düzenli hâle sokmuştu.

Napoléon savaşa devam edebilmek için oturumlarını Bourbon Sarayı'nda yapan kamaraların desteğini alması gerektiğini biliyordu. Bu yüzden mağlubiyet haberi Paris'e ulaşamadan at üstünde ve hatta posta arabasını kullanarak derhâl Paris'e hareket etti. Yolculuk sırasında Rocroi'daki bir hancı, İmparator ve maiyeti için verilen akşam yemeği için 300 frank nakit ödeme yapılması konusunda ısrar etti ve veresiye belgesini kabul etmedi ki bu da Napoléon'un azalan otoritesinin bir göstergesiydi.[4] İmparator, çarşambaya denk gelen 21 Haziran günü saat 07.00'de Élysée'ye vardıktan sonra ailesi ve bakanlarını çağırdı. Ardından banyo yaptı. Son birkaç günde ilk kez yıkanma fırsatı buluyordu. Napoléon Mısır ve Moskova'dan sonra da derhâl Paris'e dönmüştü ancak bu seferki dönüşü etrafına çaresizlik hissi veriyordu. John Cam Hobhouse bile kahramanı addettiği Napoléon'da "hiçbir şeyin mazur gösteremeyeceği bir acelecilik" sezdi. Napoléon'un bu ani dönüşü, üç haftadan daha kısa bir süre önce Champ de Mai'de kendisine sadakat yemi i etmiş olmalarına rağmen muhaliflerini daha da cesaretlendirdi.[5]

18 Haziran'da Paris'te atılan 101 pare top atışıyla Ligny'de zafer kazanıldığı ilan edilmiş, bu zaferin Wellington ve Blücher'e karşı elde edildiği bildirilmişti ancak o günden sonra hiçbir bildirinin yayımlanmamış olması Parislileri endişelendirmeye başlamıştı. Napoléon, dönüşünün ardından bir destekçisinin öne sürdüğü üzere "muharebenin tozu toprağı içinde" derhâl Bourbon Sarayı'na gitmeyi ve Meclis'in vatanseverlik hislerine hitap etmeyi düşündü.[6] Derhâl çağırılan Cambacérès, Carnot ve Maret bu fikri destekledi ve hatta arabası avluda hazır edildi ancak bakanların büyük kısmı vekillerin hararetli ruh hâllerini göz önünde bulundurarak bunun çok tehlikeli olacağını bildirdi.* İmparator bunun üzerine kamaralara bir mektup gönderdi ve Paris'e "ulusal selamet için alınacak tedbirler konusunda bakanlarına danışmak için" döndüğünü söyledi.[7] İmparator daha sonra Meclis'e bizzat gitmediği için pişman olacaktı. "Onları cezbeye getirir, önderlik ederdim. Belagatim coştururdu onları. Lanjuinais, Lafayette ve diğer on kişinin kellesini de alıverirdim... Ancak itiraf etmem gerekirse oraya gidecek cesareti kendimde bulamadım."[8]

Aslına bakılırsa Napoléon destek de görememişti. Ortaya çıkan güç boşluğu, her iki kamaradan beşer kişiyi bakanlık görevi icra etmek üzere seçen Lafayette tarafından hızlı bir şekilde doldurulmuş ve bir nevi meclis darbesi

* Fouché'nin toplantıda bulunmaması, hiçbir zaman kaybeden tarafta yer almadığı bilindiğinden uğursuzluk addedildi ve Joseph onun tutuklanıp Vincennes'de gözetim altında tutulmasını tavsiye etti ancak bu gerçekleşmedi. Napoléon sonraları Fouché'yi kurşuna dizdirmesi gerektiğini düşünecekti (Ed. Latimer, *Talks*, s. 195). –y.n.

gerçekleştirilmişti.[9] Regnault de Saint-Jean d'Angély ve Lucien kamaraları bu yoldan caydırmak istediyse de Lafayette Napoléon'u suçladığı etkili ve ikna edici konuşmayla bu yolu tıkadı. Lucien tarafından hainlikle suçlanan Lafayette, "Kardeşinizi Afrika çöllerine ve Rus bozkırlarına kadar takip ettik" dedi. "Fransızların her diyara yayılan kemikleri sadakatimizin kanıtıdır."[10] Gün içinde silahlarından yoksul bırakılmış ve maneviyatı çökmüş birlikler başkente varmaya başladı. "Geçtikleri her yerde her şeyin sona erdiğini bildiriyorlardı."[11]

Napoléon'un 21 Haziran'da yazdığı bildiriye göre Waterloo, "kötü niyetli şer odaklarının" (*malveillants*) "Kaçıp canınızı kurtarın" diye bağırdığı ana kadar kazanılmak üzereydi. Ancak "bu yaygaranın ardından tüm ordu ne yapacağını bilemez karmaşık bir güruha dönüştü." Napoléon, "Fransız orduları için görkemli ancak bir o kadar da ölümcül olan Mont Saint-Jean Muharebesi'nin akıbeti işte bu oldu" diye noktalıyordu sözlerini.[12] Bu sözler çok küçük bir grubu ikna edebildi ve "ölümcül" (*funeste*) sözcüğünün üç kez tekrar edilmesi Parislilerin bir felaket yaşandığı konusunda emin olmalarına yetti. Bu durum da elbette Napoléon'un tahtta kalma şansını yok ediyordu. Kuvvetle muhtemel, Napoléon o gece zehir içmek suretiyle intihar etmeye çalıştı. Zira İmparator'un eczacısı Cadet de Gassicourt'un 1818 yılında General Thiébault'ya söylediği üzere kendisi 21 Haziran'da Élysée'ye çağırılmış ve tıpkı bir yıl önce yaptığı gibi zehir içen ancak pişman olan Napoléon'un midesini bulandırmaya ve akabinde kusturmaya muvaffak olmuştu.[13] Bu iddiayı destekleyen bir ifade yoksa da Gassicourt doğru söylüyor olması pekâlâ mümkündür.

Napoléon ertesi gün öğle saatlerinde "muharebe alanlarında sergilediği kendine özgü karar alma hızıyla" tahttan ikinci kez feragat etti. Zira en sadık bakanları Lavalette, Savary ve Caulaincourt bile bunun artık kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdi.[14] "Fransızlar!" diyordu feragat belgesi:

> Ulusal bağımsızlığımızın temini amacıyla başlattığım bu savaşta tüm ulusal yetkili organların azami gayretine, azmine ve desteğine bel bağlamıştım. Başarılı olacağımı ummak için sebeplerim vardı ve koalisyon devletlerinin tüm beyanlarına cesurca göğüs gerdim. Lakin şartlar değişmiş gibi görünüyor. Kendimi Fransa düşmanlarının nefretine feda etmeyi teklif ediyorum… Siyasi yaşamım burada sonlanmıştır. Oğlumu, II. Napoléon unvanıyla Fransa İmparatoru ilan ediyorum. Mevcut bakanlar geçici bir hükûmet konseyi kuracaklardır. Oğluma bıraktığım yetki dolayısıyla meclis kamaralarını kanunen vakit kaybetmeksizin naiplik tesis etmeye davet ediyorum. Halkın selameti ve bağımsız bir millet olarak kalabilmesi için tek yumruk olunmalı.[15]

Napoléon hâlâ Meclis tarafından işgalci koalisyon devletlerine karşı Fransız ordularına komuta etmek üzere çağırılacağını ümit ediyordu ancak Lavalette'e

söylediği üzere şayet hizmetine ihtiyaç duyulmazsa Amerika Birleşik Devletleri'nde sıradan bir yurttaş olarak yaşama niyetindeydi.[16] Amerika üç yıllık savaşın ardından Britanya'yla yakın zamanda barış yaptığından, Napoléon oraya gidebilirse çok yüksek ihtimalle ABD hükûmetinden orada yaşama izni alabilirdi. Lavalette'in düştüğü kayıtlara göre Napoléon tahttan feragat ettikten sonra "gün boyu sakinliğini koruyup orduların nerelerde mevzilenmesi ve düşmanla müzakerelerin hangi tavırla yürütülmesi gerektiğine dair tavsiyeler sundu."[17]

24 Haziran'da devlet başkanlığına Fouché'nin getirildiği geçici hükûmet Napoléon'un tahttan feragatini memnuniyetle karşıladı. Hemen akabinde Macdonald Fransız ordularına komuta etmek üzere atanırken Lafayette Ulusal Muhafızlar'ın başına, Oudinot ise onun vekilliğine getirildi. Carnot içişleri bakanlığı görevini sürdürürken Talleyrand dördüncü kez dışişleri bakanı olarak atandı.[18] İmparatorluk Mecmuası'nda (*Journal de l'Empire*) "Napoléon Bonaparte"ın Malmaison'a gittiği ilan edilince insanlar şoka uğradı. Zira Bonaparteçı medyanın başını çeken bu mecmuada bile imparator unvanıyla anılmadığına göre Napoléon gerçekten de tahttan inmişti. Ancak radikal Bonaparteçılar hâlâ direniyordu. *Ren Ordusu*'na mensup Albay Baron Paul-Alexis de Menil, Waterloo'dan sekiz gün sonra bile 37'nci Piyade Alayı'nın başında Alsas'taki Seltz Ormanı'nda çarpışmayı sürdürdü. Keza Givet, Charlemon, Longwy, Mézières, Charleville ve Montmédy gibi kentler de Ağustos ila Eylül'e kadar teslim olmadılar.

Napoléon Paris'ten son kez ayrılmadan önce tedirgin ve hüzünlü Vivant Denon'la vedalaştı. Ellerini Denon'un omuzlarına koyan Napoléon, "Sevgili dostum" dedi. "Gözlerimiz dolmasın. Böylesi bir buhranda insan soğukkanlı (*sang froid*) davranmalıdır."[19] Mısır ve Mısır Seferi tasvirleriyle, tasarladığı bronz hatıra madalyalarıyla, sanatta imparatorluk tarzını teşvik etmesiyle ve Louvre'un idareciliğini yapmasıyla Denon, Napoléon'un kendisi hariç tutulursa Bonapartçılık'ın kültürel yönünü ilerletmede herkesten daha çok emek ve katkı sunmuştu. Kendisi, Napoléon'un devrilmesine kederlenen üstün meziyetli pek çok sivilden biriydi.

Özgüveni daha düşük biri, kaçış rotasını çoktan ayarlardı. Ancak Napoléon; Hortense, Bertrand ve Maret'yle Malmaison'a gitmek üzere yola çıktığı 25 Haziran ile Britanyalılara teslim olduğu 15 Temmuz arasında kendisinden hiç ama hiç beklenmeyecek şekilde davrandı: Kararsız kaldı. Koalisyon kuvvetleri Bourbonları ikinci kez tahta çıkarmak üzere ilerlerken ve Prusyalılar harekât bölgesinin derinlerine devriye gezecek süvari birlikleri yollarken Napoléon'un seçenekleri giderek azaldı. Nihayet Malmaison'dayken ABD'ye gitmek için kendisine pasaport verilmesi adına geçici hükûmete başvuru yapmaya karar verdi. Kendisini Rochefort limanından götürecek iki de firkateyn talep

ediyordu.[20] Lakin gülünçtü bu istekler. Zira limanı 27 topla mücehhez HMS *Bellerophon*'la ablukaya almış olan Kraliyet Donanması, Fouché hükûmeti ya da bir başka bir organ tarafından Napoléon'a verilecek bir pasaporta riayet edecek değildi.[21] Napoléon 26 Haziran'da Malmaison'da Marie Walewska'yla da buluştu ve vedalaştı.

29 Haziran'da Fouché'nin emriyle Malmaison'a gelen temsilciler, Napoléon'a *Saale* ve *Méduse* isminde iki firkateyn'in ayrıldığını ve Prusyalılar'ın ilerleyişi göz önüne alındığında Malmaison'dan derhâl ayrılması gerektiğini söylediler. Yalnızca Josephine'in öldüğü odayı ziyaret etmek ve annesi ile Hortense'a veda etmek için duraklayan Napoléon saat 17.30'da Bertrand ve Savary'yle birlikte evden ayrıldı. (Napoléon'un baş aşçısı Ferdinand, Elba'ya gittiğinde kendisine vadedilen ücretin ödenmediğini öne sürerek bu kez kendisiyle gitmeyi reddetti.) "Şayet Amerika'ya gitseydim orada bir devlet kurabilirdik" diye düşüncelere dalacaktı sonraları Napoléon.[22] Ancak Napoléon, Deux-Sèvres iline bağlı Niort'a vardığı 2 Temmuz'a gelindiğinde bile ne yapacağına karar verebilmiş değildi. Yoldaşları Orleans'daki orduya katılması ya da 8 mil açıkta demirlemiş bir Amerikan ticaret gemisinde gizlice kaçması seçeneklerini tartışıyorlardı.[23]

Napoléon bunlar yerine Rochefort'daki denizcilik başkanlığına yerleşti ve 12 gün boyunca *Saale*, *Méduse*, 20 topla mücehhez bir korvet ve bir brikin *Bellerophon*'u nasıl atlatabileceğini çözmeye çalıştı. *Méduse*'un kaptanı Philibert herhangi bir taarruza girişmeyeceğini bildirince Üsteğmen Genty ve Teğmen Doret isimli iki genç deniz subayı Napoléon'u küçük bir yelkenliyle Atlas Okyanusu'ndan geçirmeye gönüllü oldu. Bu üretleri isimlerinin Bourbonların 1830'daki devrilişine kadar Fransız Donanma Listesi'nden çıkarılmasına neden olacaktı.[24]

Joseph 5 Temmuz'da Rochefort'a vardı ve Napoléon'a birbirlerine çok benzedikleri için kimliklerini değiştirebileceklerini söyledi.[25] Ancak Napoléon bu cazip teklifi derhâl kabul etmesi gerekirken bir kez daha tereddüde düştü. Bourbonlar 3 gün sonra resmî olarak iktidara geldiklerinde Napoléon firkateynlerin komutasını yitirdi. O tarihe kadar Amiral Sir Henry Hotham, Napoléon'a fırsat vermemek adına Kraliyet Donanması'na mensup gemileri Les Sables'dan Gironde'a uzanan hat boyunca konuşlandırmıştı. Napoléon bir Danimarka gemisiyle gece vakti kaçma gibi diğer riskli seçenekleri de reddetti. 9 Temmuz'a gelindiğinde İle d'Aix'de konuşlu birlikleri teftiş edip yerel halk tarafından tezahüratla karşılanan Napoléon, geceyi *Bellerophon*'un yakınlarına demirlediği *Saale*'de geçirdi.

Nihayet 10 Temmuz'da Napoléon Savary ile Las Cases Markisi isimli mabeyincisini teslim şartlarını müzakere etmek üzere *Bellerophon*'un 38 yaşındaki kaptanı Frederick Maitland'e gönderdi. Bayrakları 12 Temmuz'da Rochefort

semalarında dalgalanacak olan Bourbonlar ile Prusyalılar tarafından esir alınmaktan kaçınması gerekiyordu. Zira iki seçenekte de ölüm mukadderdi. Avusturyalılara gelirsek, Napoléon sonraları, "Avusturya İmparatoru'nun kendisine karşı nasıl bir tavır takındığını gördükten sonra ondan herhangi bir lütuf kabul etmeye razı olamayacağını" söyleyecekti.[26] Müzakereler 14 Temmuz'da yeniden başladı. Bu kez Napoléon'u Las Cases Markisi'yle beraber Waterloo'da hafif süvarilere komuta eden General Charles Lallemand temsil ediyordu. Maitland, Napoléon'un İngiltere'de ziyadesiyle iyi muamele göreceğini bildirdi. Havanın da tahmin edilenden daha iyi olduğunu söyledi.[27] Bu sözler Napoléon'da bir savaş esirinden ziyade Britanya'ya sığınmış bir misafir gibi görüleceği düşüncesini uyandırdı. Ancak gülünç bir beklentiydi bu. Zira hiçbir resmî antlaşma yapma yetkisi bulunmayan bir deniz subayının gayriihtiyari sarf edilmiş cümleleri bunu sağlayamazdı. Aslına bakılırsa Maitland, Napoléon'a İngiliz karasularına güvenli geçişin dışında bir vaatte bulunma yetkisinin olmadığını da söylemişti.[28] Napoléon şu aşamada bile kardeşi Joseph'in teklifini kabul edip kara yoluyla güneydeki bir limana gidebilir ve oradan kaçabilirdi (örneğin Gironde'de karşısına hâlâ birtakım fırsatlar çıkabilirdi) ancak kendisi bunun yerine 13 Temmuz'da kardeşiyle vedalaşmayı seçti. Sabık İmparator; Korsika, Mısır ve Elba'dan yaptığı türde riskli bir deniz yolculuğu yerine şu aşamada haysiyeti i korumayı ve bir ölçüde güvenliği tercih etmişti.

Napoléon, 14 Temmuz'un gece yarısı Britanya Naip Prensi George'a hitaben "Ekselansları," diye başladığı mektubunda "Ülkemi bölen hizipler ve Avrupa devletlerinin düşmanlığı karşısında siyasi kariyerimi sonlandırmış ve Britanya halkının kalbine yerleşmek üzere tıpkı Themistokles gibi yola koyulmuş bulunuyorum" dedi. "Kendimi, düşmanlarımın en güçlüsü, en kararlısı ve en cömerdi olan Britanya'nın kanunlarının korumasına emanet ediyor, siz Ekselansları'ndan bunu talep ediyorum."[29] Napoléon'un antik dünyaya ilişkin eğitimi onu bir kez daha yarı yolda bıraktı çünkü Atinalı General Themistokles, kendinden olan Yunanlara karşı Perslerin safına geçmişti. Bu da Napoléon'un teklifiyle hiç mi hiç benzerlik taşımıyordu. Ancak Britanya'nın kararlılığı konusunda haklıydı. Britanya sadece 1815'te en az 30 Avrupa devletini mali yönden destekledi. 2,1 milyon frank hibe ettiği Prusya, 2 milyon frank verdiği Rusya ve 1,6 milyon sunduğu Avusturya bir yana, Sicilya'ya bile 33.333 frank destekte bulundu.[30] Avusturya 108, Prusya 58 ve Rusya 55 ay savaşmışken Britanya 1793 ile 1815 arasında toplam 242 ay boyunca Fransa'yla savaş hâlinde oldu. Kraliyet Donanması 20 yıldır Fransız limanlarını ablukada tutarken Trafalgar'da Fransız donanmasını imha etti. Britanya birlikleri de keza 1808 ile 1814 arasında 6 yıl boyunca İberya Yarımadası'nda savaştı. Wellington tüm bu süreçte bir gün bile izin kullanmamıştı. Tüm bunların yanı sıra Britanya 1801'de Mısır'a, 1806'da Kalabriya'ya (burada Maida Muharebesi'ni kazandılar), 1807'de Kopenhag'a,

1809'da feci sonuçlansa da Walcheren'e ve 1814'te başarısızlıkla sonuçlanmasına karşın Hollanda'daki Bergen-op-Zoom'a çıkarma yaptı. Tilsit'in ardından Portekiz ve Sicilya hariç olmak üzere tüm Avrupa Napoléon'la uzlaşsa da Britanya, Napoléon'un hegemonyasına karşı direniş ateşini canlı tuttu.

Danışmanlarını toplayıp bir toplantı yapan Napoléon, "Naip Prensi çok iyi tanımıyorum ancak işittiklerim doğrultusunda kendisinin soylu karakterine bel bağlamaktan kendimi alamıyorum" dedi.[31] Bu konuda da öğrendiği bilgiler hatalıydı. Zira Naip Prens, Britanya hükümdarlığının en onursuz şahsiyetlerinden biriydi. Öldüğü 1830'da *The Times*'ta yer alan bir yorumda, "Yaşamını kaybeden bu kralla kıyaslandığında hiç kimsenin ölümü çağdaşları tarafından bu denli kayıtsızlıkla karşılanmamıştır" cümlesi yer alacaktı. "Hangi göz onun için yaş döktü? Hangi yürek tarifsiz bir kederle çarptı?... Şayet bir dostu vardıysa – hayatının herhangi bir safhasında kendisine içtenlikle bağlı bir dost – teessüfle belirtiriz ki onun ismi bize hiç ulaşmamıştır."[32] Naip Prens'in cömertliği ancak terzileri, iç mimarları ve metreslerine kadardı. Napoléon'un aradığı onda yoktu. Dolayısıyla sabık İmparator'un rica ve niyaz içeren mektubu hiçbir zaman karşılık bulmadı. Muhtemelen Napoléon yalnızca Lucien'ın Worcestershire'da geçirdiği türden bir esaret ya da Elba'da tanıştığı Whig aristokratlarının malikânelerinden birinde centilmenlere yaraşır bir hapis hayatı geçirmek istiyordu.

Napoléon cumartesiye denk gelen 15 Temmuz 1815 günü saat 08.00'de *Bellerophon*'un güvertesine adım atıp Kaptan Maitland'e teslim oldu. Hoşgörülü davranıp geçici hükûmetle iletişimi sağlayan irtibat subayı General Beker'e kendisiyle gelmeme özgürlüğü tanımış ve gelecekte onu Britanyalılara ihbar ettiğine yönelik muhtemel suçlamalardan kurtulmasını sağlamıştı.[33] "Herkesin yüzüne çok derin bir keder ifadesi yerleşmişti" diyordu Napoléon'un uşağı Marchand. "Britanya arabası İmparator'u gemiye götürmek üzere geldiğinde subay ve denizciler yürek parçalayıcı bir edayla 'Yaşasın İmparator!' diye haykırdı. Öyle bir haykırıştı ki bu, denizi aşıp *Bellerophon*'a kadar ulaştı."[34] Kimileri de yere attıkları şapkalarının üzerinde tepindi. Napoléon güverteye çıktığında bahriyeliler esas duruşa geçerken denizciler serene çıktı ancak Napoléon için bir selamlama atışı yapılmadı. Zira Kraliyet Donanması düzenlemelerine göre selamlama için çok erken bir saatti. Şapkasını çıkaran Napoléon'un Maitland'e yönelik ilk cümlesi, "Geminize, kendimi İngiltere kanunlarının korumasına teslim etmek üzere çıktım" oldu.[35] İhtilal Savaşları ve Napoléon Savaşları nihayet sona ermişti.

Maitland, kendi kaptan kamarasını verdiği Napoléon eşyalarını yerleştirip yeniden güvertede belirdiğinde ona gemiyi gezdirdi. Napoléon kaptana teslimiyetten önce kaçmak isteseydi böyle bir şeyin mümkün olup olmayacağını

sorduğunda Maitland, 27 topla mücehhez *Bellerophon*'un üç firkateyne denk olduğunu, dolayısıyla kaçma şansının "hemen hemen olanaksız" olduğunu söyledi.[36] Gemiyi gezdikleri sırada Napoléon bir deniz asteğmeninin başına okşar bir edayla hafifçe vurup canını yakmadan kulak memesini kıstırdı. Lostromo Manning'e vazifesi hakkında sorular sormayı da ihmal etmedi. Bir başka deniz asteğmeni George Home, "Kendisi oldukça huzurlu görünüyordu" diyordu notlarında. "İmparatorluğuna ait bir gezinti teknesinde keyif turuna çıkmış kadar da rahat hissediyordu."[37] Napoléon kısa süre içinde gemideki herkesin gönlünü kazandı. "Fildişi kadar beyaz dişleri inci gibi dizilmişti. Ağzından, hiçbir insan evladında görmediğim türden bir cazibe okunuyordu" diyordu bir başka subay. Maitland'in de bizzat itiraf ettiği üzere:

> Bir Britanya subayının, ülkesinin başına bu kadar musibet sarmış birine karşı olumlu önyargılar taşıması ihtimali kulağa şaşırtıcı gelebilir ancak [Napoléon'un] öyle kuvvetli bir cezbetme gücü vardı ki benim gibi onunla neredeyse bir ay boyunca aynı masada oturup da bu denli göz alıcı vasıflarla bezenmiş ve böylesine yüksek mertebelere ulaşmış bir adamın düştüğü son durumu gördükten sonra üzüntüyle karışık bir acıma duygusu hissetmeyecek çok az insan vardır.[38]

Napoléon, İngiltere yolculuğunda "ruhen çökmüş bir görüntü" çizmedi ve bir devlet başkanına yaraşır şekilde muamele gördü. Maitland ile teslimiyetten hemen sonra güverteye çıkan Amiral Hotham'a seyyar kütüphanesini ve 75 cm genişliğindeki kamp yatağını gösterdi, bozuk ve neredeyse anlaşılmaz bir İngilizceyle başını gözünü yararak pek çok soru sordu ve Charles James Fox'un yaşaması durumunda "işlerin hiçbir zaman bu noktaya gelmeyeceğini" söyledi.[39]

Sabık İmparator, ikinci gece yenen akşam yemeğinde Maitland'in başına okşar bir edayla vurarak, "Siz İngilizler olmasaydı ben Doğu İmparatoru olmuştum" dedi. "Heyhat! Nerede gemi yüzdürülecek bir su var, sizi orada bulacağımızdan eminiz."[40]

Britanyalılar için esirlerine ne yapacakları konusu bir sorundu. Zira Napoléon'un Elba'dan dönmesinden sonra geçen Yüz Gün her iki taraftan 100.000 ölü ve yaralıya mal olmuştu ve aynı şeyin tekrar yaşanması riskine girilemezdi.[41] Lord Liverpool, 20 Temmuz'da o tarih itibariyle Viyana'da olan Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh'ye kabinenin durumu nasıl değerlendirdiğini anlattı:

> Hepimiz onu bu ülkede hapsetmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Zira meseleye dair temeli sağlam çok cazip hukuki görüşler ortaya atılabilir ki bu çok utanç verici olur... Şayet burada kalırsa kendisi bir merak öznesi hâline gelebilir ve muhtemelen birkaç ay içinde merhamet

> uyandırır. Ayrıca burada ya da Avrupa'nın herhangi bir yerinde kalması, Fransa'da fokurdamanın devam etmesine belli oranda katkıda bulunabilir. St Helena, böyle bir kişinin hapsedilmesi için dünyadaki en uygun yerdir... Bu çok uygun bir çözüm olur. Orada gemilerin... demirleyeceği tek bir yer bulunmakta ve tarafsız gemileri tamamen saf dışı bırakma gücüne sahibiz. Böyle bir yer ve böyle bir mesafe her türlü entrikayı imkânsız kılacaktır. Ayrıca Avrupa topraklarından bu kadar uzak olması kısa sürede unutulmasını sağlayacaktır.[42]

Napoléon kariyeri boyunca fazlasıyla iyimser ifadeler sarf etmişti ancak aynını düşmanları da yaptı.

Sabık İmparator Fransa'yı 23 Temmuz'da son kez gördü. "Sahili hüzünlü gözlerle uzun uzun" seyretse de düşüncelerini büyük oranda kendine sakladı.[43] Ertesi gün İngiltere'nin güney kıyısındaki Torbay'de demirlemelerinin ardından kendisini görmek için Glasgow'a kadar gelen kimseler için karşı konulmaz bir "merak öznesi" hâline geldi. Gerçekten de *Bellerophon* insanları uzak tutmak için geminin etrafına teknelerini çıkarmak zorunda kalmıştı. Napoléon, halkı memnun etmek için güverteye çıkıp borda iskelesinde ve kıç pencerelerinde kendini gösterdi ve Torbay'in kendisine Portoferraio'yu hatırlattığını söyledi. Maitland, Napoléon'un "ne zaman iyi giyimli bir kadın görse şapkasını çıkarıp onlara selam verdiğini" not düştü defterine.[44]

Napoléon 27 Temmuz'da Plymouth'ta daha büyük bir debdebeye şahit oldu. Maitland'in tahminine göre üç gün sonra her birinin içinde ortalama 8 kişinin yer aldığı yaklaşık 1.000 kadar gezi teknesi *Bellerophon*'un etrafını çevrelemişti. Bu sırada Napoléon "koltukta sık sık uyuya dalıyordu." Maitland'e göre bu durum, "son iki ya da üç yılda Napoléon'un iyiden iyiye uyuşuk hâle gelmesinden" kaynaklanıyordu. Kendisini yalnızca 12 gündür tanıyan biri için fazlasıyla ilginç bir değerlendirmeydi bu.[45] Bu mazur görülebilir belirsizlik 31 Temmuz günü saat 10.30'da Napoléon'a "General Bonaparte" diye hitap eden Amiral Lord Keith ve Savaş Bakanlığı Müsteşarı Sir Henry Bunbury'nin *Bellerophon*'a gelip St Helena'ya gönderileceğinden bahsetmesiyle sona erdi (ki Napoléon daha önce Britanya basınından bunun olabileceğine dair haberler okumuştu). Yanına 3 subay ve 12 hane hizmetçisi alabileceği ancak bunların arasında Savary ya da General Lallemand'ın olamayacağı bildirildi. Çünkü ilki Enghien Dükü cinayetinden, diğeri ise Bourbonlara ihanetten dolayı Malta'da hapse atılacaktı.

Napoléon, Keith'e (gülünç bir yapmacık tavırla ya da Galyalı görkemiyle; İsteyen istediğini düşünebilir) "St Helena'ya gitmektense kaptanın *Bellerophon*'un döşemelerini kirletmesini tercih edeceğini" ve bu kararın "İngiltere'nin gelecekte yazılacak tarihi için kara bir leke olacağını" söyledi.[46] İklimin kendisini üç ay içinde öldüreceğini de eklemeden geçmedi. Napoléon;

Keith ve Bunbury ayrıldıktan sonra Maitland'e, "Bu Timur'un demir kafesinden de beter" dedi. "Bourbonlara teslim edilmeyi tercih ederim. Tüm aşağılamalar bir yana... bana 'general' diye hitap ettiler. Yok, bir de başpiskopos deselerdi."[47] Napoléon'un maiyetine mensup bazı asabi kimseler St Helena'da ölmenin "çok onursuz" olacağını belirtip "Kendimizi savunarak ya da cephaneliği ateşe vererek ölsek yeğdir" dedi. O gece General Montholon, Bertrand'ın histerik tabiatlı ve manen çökmüş durumdaki İngiliz asıllı karısı Fanny'nin denize atlamak suretiyle intihar etmek üzere olduğunu gördü ve lombozdan uzanıp kadını son anda kurtardı.[48]

Napoléon, Naip Prens'e, "Ben esir değilim. İngiltere'nin konuğuyum" cümlelerini kurduğu bir mektup gönderse de 7 Ağustos günü öğle saatlerinde kaptanlığını Tuğamiral Sir George Cockburn'ün yaptığı 80 topluk HMS *Northumberland*'e nakledildi. (Cockburn, bir önceki yıl Washington kentinde taş üstünde taş bırakmayan komutanlardan biriydi.) Ve böylece St Helena istikametinde 7.000 km'lik yolculuk başladı.[49] Napoléon'un yanında onunla birlikte dünyanın öbür ucuna gitmeye gönüllü 26 kişi vardı. Kız kardeşi Pauline ve Méneval'in de aralarında bulunduğu birkaç kişi daha gönüllü olmuş ancak Britanyalı yetkililer tarafından reddedilmişlerdi. Gemide, General Bertrand ve alenen isteksiz karısına ek olarak bu çiftin 3 çocuğu, Montholon, Montholon'un sevimli karısı Albine ile oğlu Tristan, Las Cases Markisi Emmanuel (kendisi fevkalade iyi sekreterlik becerilerine sahip olmanın yanında her ne kadar belli etmese de çok iyi İngilizce konuşuyordu), onun 13 yaşındaki oğlu, General Gaspard Gourgaud, uşaklar Marchand ve Noverraz, Napoléon'un şahsi uşağı ve muhafızı "Memluk Ali", seyisliğini ve arabacılığını yapan Achille ve Joseph Archambault kardeşler, Gentilini adındaki üniformalı bir hizmetkâr, şef garsonu Francheschi Cipriani, kâhya ve pasta şefi Piéron, aşçı Le Page, Korsikalı bir teşrifatçı ve berber olan Santini ve fenerci ve oyuncakçı Rousseau bulunuyordu. Montholonların ve Bertrandların dört hizmetçisi de yine onlarla birlikteydi.[50] Napoléon'un doktoru Louis Maingault gitmeyi reddedince onun yerini *Bellerophon*'un cerrahı İrlandalı Barry O'Meara aldı. Napoléon dışındaki herkesin kılıçlarına el konduğu gibi Cockburn toplamda 4.000 altın napoleona* da el koydu. İnsanların cep harçlığı ve iskambil kâğıtları dışında hiçbir şeyi kalmadı.[51] (Yine de maiyetteki 8 kişi para kuşaklarını gizlemeyi başarmış, çeyrek milyon frank değerinde bir meblağı yanlarında götürebilmişti ki bu miktar St Helena'da 5.000 pound ediyordu.[52])

Britanyalı subaylar *Northumberland*'deki ilk gece sabık İmparator'la oynadıkları 21 oyununda 7 ila 8 napoleon kazandılar. Aralarından birinin hatırladığı üzere "herkesle çok samimi bir edayla sohbet eden" Napoléon "Doyasıya yedi, tüm yemeklerden tattı, her şeye övgüler düzdü ve kaderine ziyadesiyle

* Bir napoleon 20 frank ederdi. –ç.n.

razıymış görüntüsü çizdi."[53] Napoléon, 10 haftalık seyahat boyunca "feci şekilde" deniz tutması yaşamadığı anlarda, elde edeceği hiçbir şey olmamasına karşın fevkalade içten davrandı. Britanya'nın devlet mekanizması ve Hindistan'daki Britanya kuvvetleriyle ilgili sorular soran Napoléon, Waterloo'da Grouchy'nin gelmesini kesinlikle beklediğini belirtmeden geçmedi. Çar Aleksandr'ın "diğer Avrupa hükümdarlarına nazaran daha cevval ve akıllı" olduğunu ancak "feci şekilde yanılgıya düştüğünü" de belirtti. Zira Napoléon'un iddiasına göre İspanya ve Portekiz (Çar'ın beklentisinin aksine) 1815'te Fransa'ya karşı savaşmayacakları sözünü vermişti. Gemideki papazla Anglikanizm hakkında da konuşan Napoléon, 23 Ağustos'ta yanından geçtikleri Madeira'nın başkonsolosuna, adanın üretim faaliyetlerine, denizden yüksekliğine ve nüfusuna dair bilgi edinmeye çalıştı. Manş Adaları'nı ele geçirme planlarından da söz eden sabık İmparator, Bernadotte'un İsveç tahtında uzun süre oturamayacağını söyleyip Desaix'yi "tanıdığı en iyi komutan" olarak andı. Saint-Aubin isimli kadın oyuncuyla ilişkisi olduğunu inkâr ettikten sonra ise "En güzel kadınlar aynı zamanda koynuna girmesi en zor olanlardır" dedi.[54]

Napoléon yolculuk boyunca 10.00 ila 11.00 arasında kalkar, et ve şarapla kahvaltı eder, daha sonra odasında vakit geçirir, 15.00'te giyinip güvertede gezintiye çıkar, 17.00'deki akşam yemeğine kadar çoğu zaman yenilmenin bir yolunu bulan Montholon'la satranç oynar ve Cockburn'ün not düştüğü üzere "çokça yer, içer ve az konuşurdu." "Etin her türlüsünü seven Napoléon, şık giyinir ve sebzelere el sürmezdi."[55] Yemekten sonra Cockboun'le yaklaşık bir buçuk saat boyunca güvertede gezinen Napoléon 20.00 ila 22.00 arasında kâğıt oynar ve en nihayetinde yatağına çekilirdi. Seyahat sürecinde gün be gün kilo alan Napoléon, İngilizce dersleri almanın yanında sıcaktan yakınır, yağmurlu havada güvertede volta atar, Gourgaud'yla matematik problemleri çözer, sayıların karelerini alır ve onları köklerinden çıkarırdı. 15 Ağustos'a gelindiğinde eski doğum günlerini anan Napoléon, "Heyhat! Ne farklı geçiyor!" dedi ve o gün 23.30'a kadar uyumadı.[56] Aynı gün Marie Louise, babası İmparator Franz'a kocasıyla ilgili bir mektup yazıp şöyle dedi:

> [Napoléon'a] nezaket ve şefkatle muamele edileceğini ümit ediyorum. Sevgili Babacığım yalvarırım bunu mümkün kılın… Bu kendimi onun akıbetiyle meşgul ettiğim son andır. Beni mutsuz etmek yerine günlerimi huzurlu bir kayıtsızlıkla (*ruhige indifferenz*) geçirmeme izin verdiği için ona minnet borçluyum.[57]

Cockburn, Napoléon Tenerife'deki zirveyi görmek istediği için rotalarını Kanarya Adaları'na bağlı Gomera ve Palma adaları arasından seyredecek şekilde değiştirdi ve sabık İmparator 23 Eylül'de Ekvator'u geçtiklerinde Neptün'e adak olarak geminin bordasından 100 napoleon atılmasını emretti. Bertrand

bunun çok fazla olduğunu düşünürken Cockburn Neptün'ün beş madenî parayla da memnun olabileceğini söyledi.[58] Napoléon sonraki hafta, gelecek beş yıl boyunca yapacağı gibi Waterloo'dan söz açıp, "Ah ah!" diye iç çekti. "Şu muharebeyi tekrar yapabilseydik!"

Cumartesiye denk gelen 14 Ekim'de nihayet varış noktaları ufukta belirdi. Yüzölçümü 220 km² ve çevresi 45 km olan St Helena volkanik kayalığı Angola'dan 1.850, Brezilya'dan en az 3.200 ve Ascension Adaları'ndaki en yakın kara parçasından 1.126 km uzaklıktaydı. Bu yüzden adanın "dünya üzerinde herhangi bir noktadan en uzak yer" olarak tanımlanması boşuna değildi.[59] Britanya İmparatorluğu'nun en ücra ve bilinmez adası olan St Helena, 17. yüzyılın ortalarından 1834'e kadar Hindistan'a giden ve oradan gelen gemiler için su takviye durağı olarak kullanıldı. 1815 itibariyle toplam nüfusun 3.395'i Avrupalılardan, 218'i siyahi kölelerden, 489'u Çinlilerden ve 116'sı Malaylardan oluşuyordu.[60] Britanya hükûmetinin adayı yöneten Doğu Hindistan Şirketi'yle vardığı antlaşma uyarınca Napoléon'un mahkûmiyet masrafları şirket tarafından karşılanacaktı.

St Helena'nın tek kasabası olan Jamestown'a deniz yoluyla varan biri, küçük limanın her iki yanında dik ve izole edici bir biçimde yükselen 180 metrelik kayalıkların sunduğu heybetli bir manzaraya şahit olur. Napoléon 15 Ekim'de Marchand'ın omzuna yaslanıp Austerlitz'te kullandığı dürbünle adayı gözledi. "Pek iç açıcı bir yer değil," dedikten sonra "Mısır'da kalsam daha iyi olurdu" diye homurdandı.[61] Kraliyet Donanması'na bağlı iki fırkateynin daima devriye gezdiği ve herhangi bir geminin, birbiriyle bağlantılı sayısız işaret kulesine görülmeksizin adanın herhangi bir yerinden yaklaşamayacağı dikkate alınırsa Napoléon burada öleceğini anlamış olmalıdır.

Napoléon, şiddetli bir keşişlemenin estiği 17 Ekim'de karaya ayak bastı ve kısa bir süre için Deadwood platosunda kendisi için hazırlanmakta olan Longwood konutuna götürüldü.[62] Aslında Longwood, vali muavininin konutuydu ancak kendisi yılın yalnızca üç ayını orada geçirirdi. Zira konutun deniz seviyesinden 457 metre yüksekte olması o çevreyi ılıman tropik adanın geri kalanındakinden farklı bir mikro iklime sahip kılıyordu. St Helena'da yaşamış İngiliz yetkililer ada iklimini "belki de dünyanın en ılıman ve en sağlıklı iklimi" addetmişti. Benzer şekilde 1805'te adayı ziyaret eden Wellington da "görünüşe göre şimdiye kadar tecrübe ettiğim en sağlıklı iklim" diye yazmıştı.[63] Gelgelelim bu ziyaretçilerin büyük kısmı Jamestown'da ya da o civar bölgelerde kalmıştı. Buna karşın Longwood, yılın 300'den fazla gününü bulutlu geçirir.[64] Nem oranı genellikle ortalama %78'se bile sık sık %100'e ulaşır. Dolayısıyla her şey, hatta duvar kâğıtları bile hafif de olsa daima nemlidir. Rüzgârda eğilmiş ağaçların hepsinin üzerinde likenler büyür. Öyle ki Napoléon'un iskambil kâğıtlarının birbirine yapışmaması için fırında kurutulmaları gerekirdi.

Longwood'da ayrıca termit, sıçan, tatarcık, sivrisinek ve hamamböceği istilası vardı. Bugün konutta ikamet eden fahri Fransız konsolosu Michel Dancoisne-Martineau'nun konutu restore etmek ve bakımını yapmak üzere giriştiği çabalara rağmen tatarcık, sivrisinek ve hamamböceği istilası hâlâ sürmektedir. Yaz aylarındaki rutubet, eylül ila şubat ayları boyunca Napoléon ve maiyetinin sürekli bronşit, nezle ve boğaz ağrısı çekmesine neden oldu. Ancak yaklaşık 5 km'den daha yakın mesafedeki vali konağı dışında, sabık İmparator'u ve saray mensupları ile hizmetkârlarını barındıracak kadar büyük ve gözlerden uzak tek yer burasıydı ve konutun platoda ön planda olması yakınlardaki Deadwood Kışlası'ndan gözlenmesini kolaylaştırıyordu. Longwood'da bulunan bir bayraklı telgraf istasyonu valiye Napoléon'un ne yaptığını bildiriyordu. Bu bilgilendirme, "General Bonaparte'la ilgili her şey yolunda" ve "General Bonaparte kayıp" cümlelerini ifade edenler de dâhil olmak üzere 6 farklı işaretle yapılıyordu.[65]

Napoléon, Longwood'un yeniden döşendiği ve genişletildiği 7 haftalık süreçte Briars isimli tek katlı bir evde kaldı. Jamestown yakınlarında yer alan ve Doğu Hindistan Şirketi müfettişi William Balcombe'un ailesinin ikamet ettiği bu konutta kendisine bir oda ve bahçede bir kameriye tahsis edildi.[66] Bu dönem Napoléon'un St Helena'daki en mutlu dönemiydi çünkü Balcombeların hayatta kalan dört çocuğundan ikincisi olan Betsy'yle beklenmedik, içten ve masum bir dostluk kurdu. Napoléon, dilbilgisine tam anlamıyla hâkim değilse de anlaşılır derecede Fransızca konuşan Betsy'ye babacan bir tavırla yaklaştı. Aslına bakılırsa Betsy, Napoléon'u, kendi ifadesiyle, "alnının ortasında alev alev yanan büyük bir gözü olan ve ağzından çıkan uzun dişleriyle küçük kızları parçalayıp yiyen kocaman bir dev ya da canavar" olarak görecek şekilde yetiştirilmişti ancak küçük kız kısa süre içinde Napoléon'u taparcasına sevmeye başladı.[67] Daha sonra yazacağı gibi, "[Napoléon'un] gülüşü ve gözlerindeki ifade tuvallere yansıtılamazdı ki bu Napoléon'un vurucu cazibesini teşkil ederdi. Tıpkı bir çocuğunki gibi ipeksi ve güzel olan saçları koyu kahveydi. Bunların ipeksiliği bir erkek için fazla bile sayılırdı. Zira ince görünmelerine neden olacak kadar yumuşaklardı."[68]

Dostlukları, Napoléon'un Betsy'yi Avrupa başkentleriyle ilgili bir denemeye tabi tutmasıyla başladı. Rusya'nın başkenti sorulduğunda Betsy, "Şu anda Petersburg. Eskiden Moskova'ydı" diye yanıtlayınca Napoléon "birden dönüp delici bakışlarını [kızın yüzüne] sabitledi." Ardından "Peki Moskova'yı kim yaktı?" diye sordu sertçe. Kızın nutku tutulmuştu âdeta. Neden sonra Napoléon gülmeye başlayıp "Evet, evet (*oui, oui*) benim yaktığımı pekâlâ biliyorsun" dedi. Bunun üzerine genç kız, "Bana öyle geliyor ki, efendim, şehir, Fransızları defetmek isteyen Ruslar tarafından yakıldı" diye düzeltti.[69] Bu cevap

Napoléon'un katıla katıla gülmesine yol açtı ve böylece "Matmazel Betsee", (bozuk İngilizcesiyle) "küçük maymuncuk", "*bambina*" ve "minik şapşal" diye andığı Betsy ile dostlukları başladı. Birlikte şarkılar söylerler ve odanın içinde "*Vive Henri Quatre*"ı mırıldanarak yürüyüş yaparlardı. Betsy, "Çocukça hareketlere Napoléon kadar katlanabilen biriyle daha önce hiç karşılaşmamıştım" diye hatırlıyordu. "Her türlü cümbüşe ve eğlenceye bir çocuk neşesiyle katılıyordu ve sabrını sık sık zorlamış olmama rağmen hiçbir zaman öfkesine yenik düştüğünü ya da mevkisini ve yaşını öne çıkardığını görmedim."[70]

Napoléon, Balcombelarda kaldığı süreçte zamanını satranç, bilardo, pişpirik (Betsy'yle, şekerlemesine), köşe kapmaca ve körebe oynayarak, atış talimi yaparak ve ada ahalisine dair dedikodularla meşgul olarak geçirdi. Sıcak banyolarda, Longwood'a doğru ilerleyen bulutları seyrederek, gün batımından sonra "binlerce cırcır böceğini dinleyerek" ve adanın az sayıdaki baş döndürücü yollarında İrlanda arabasıyla son sürat gezerek vakit harcadı. Tüm sorumluluklarından azade kalan Napoléon kendine âdeta ikinci bir çocukluk yaşarcasına rahatlama ve gevşeme imkânı tanıdı. Betsy'nin kardeşi Alexander kendisine Britanyalıların verdiği "Boney" lakabıyla seslendiğinde kinayeyi anlamadı. Bunda, Las Cases'nin bu ifadeyi sözcüğü sözcüğüne çevirmesinin de payı vardı. Napoléon buna karşılık o sıralar gözle görülür hâle gelmiş bir gerçeği ifade edecek şekilde "Pek de kemikli [boney, İng.] sayılmam diyecekti.[71]

Napoléon, Betsy'ye Marie Louise'in "son derece sevimli biri ve fevkalade bir hanım" olduğunu söyledi. Ancak devamında, izin verilseydi kendisiyle beraber St Helena'ya geleceğini söylemesi açıkçası pek de inandırıcı değildi. Sabık İmparator; Pauline, Matmazel George ve Albine de Montholon'un güzelliklerinden de dem vurdu. Betsy, "uzun boyu ve göz alıcı endamıyla" tanınan biri dedi Albine için. Albine, St Helena yolculuğunda hamile kalmıştı ve bebeğe her ne kadar Napoléone-Marie-Hélène ismi verildiyse de babanın Napoléon olduğu düşünülmemektedir. Bununla birlikte sonraki süreçte Albine Napoléon'un son metresi olacaktır.[72] Öte yandan Madam Bertrand, Gourgaud ve diğerleri çocuğun Napoléon'dan olduğuna kesin gözüyle bakıyorlardı. Zira Albine'in yatak odası, Napoléon'a ait kilerin karşısındaydı. Bunun yanında Madam Bertrand, Napoléon'un kendisine yönelik kurlarını reddetmiş olsa da Albine'i kıskanıyordu. Albine Napoléon'u iyi anlamış gibi görünüyordu.[73] Daha sonra düştüğü notlarda, "Napoléon'un ateşi, yakıt bulamadığı için kendisini ve etrafındakileri tüketiyordu" diyecekti. Albine, 26 Ocak 1818'de bir doğum daha yaptı. Bu, Napoléon'un üçüncü ve son gayrimeşru çocuğu olmalıdır ancak Joséphine-Napoléone adındaki bu çocuk, Albine'in Avrupa'ya dönüşünün ardından 30 Eylül 1819'da Brüksel'deki Hôtel Belle-Vue'de yaşama gözlerini yumdu. (Albine Avrupa'ya ya iddia ettiği üzere "sağlık sorunları" sebebiyle ya da o tarih itibariyle ada valisinin emir subayı ve

bir Waterloo gazisi olan Binbaşı Basil Jackson'la ilişkisini sürdürebilmek için gitmişti ki kendisinden bir hafta sonra Binbaşı da Brüksel'e gitmek üzere St Helena'dan ayrılacaktı.[74])

Napoléon ile Montholon çifti arasındaki bu aşk üçgeni (hatta Jackson da dâhil edilirse dörtgeni), çağımızın bazı yazarları tarafından ortaya atılan iddiaların aksine Montholon'un Napoléon'dan nefret ettiği anlamına gelmiyordu. Bu tür eşleşmeler Fransız aristokrasisinde pek de nadir görülmezdi. Napoléon; Maret'nin ve şûra üyesi Duchâtel'in karısıyla, Chaptal'ın metresiyle ve Pauline'in kitap okuyucusuyla da yatmış olduğundan saray eşrafı "ilk gece hakkı" denen *droit de seigneur* kavramını kabullenmişti. İtaatkâr Montholon, Napoléon'dan nefret etseydi karısı Albine'in Avrupa'ya dönüşünden sonra St Helena'da kalmaz ve ömrünün geri kalanını önde gelen Bonaparteçılardan biri olarak geçirmezdi. (Kendisi Napoléon'un yeğeninin 1840'taki darbe girişimindeki rolü nedeniyle 7 yıl hapis yatacaktı.)

Napoléon 10 Aralık 1815'te içi kan ağlayarak Longwood'a taşındı. Yakınlardaki Hutt's Gate'te bulunan bir kır evinde ikamet eden Bertrand kendisine "yeni sarayının" hazır olduğunu söylediğinde, "Oraya sarayım değil mezarım deyin" diye yanıt verdi.[75] Konutta bir bilardo salonu (Doğu Hindistan Şirketi'nde bu renk boya bolca bulunduğundan duvarları şaşırtıcı derecede yeşil renkteydi), bir çizim odası, yemek salonu, kütüphane, maiyetinin odaları ve Montholon ailesi için yatak odaları bulunuyordu. Britanya hükûmeti Napoléon'un yalnızca "muvazzaf olmayan bir general" olarak anılması ve Bourbonları gücendirmemek adına ona imparator olarak seslenilmemesi konusunda ısrarcıydı. (Orta Çağ iddialarını sürdüren III. George'un, saltanatının ilk 42 yılında unvanları arasında resmî olarak "Fransa kralı"na yer vermesi ise elbette ironiktir.)[76] Bu yüzden Britanyalılar Napoléon'a "Efendim", "Ekselansları" ya da "General Bonaparte" diye hitap etme eğiliminde oldular. Longwood'a "General Bonaparte"a hitaben yazılmış bir balo davetiyesi geldiğinde Napoléon şu espriyi yapacaktı: "Kartı muhatabına gönderin; Kendisini en son Piramitler ve Tabor Dağı'nda gördüm."[77]

Her ne kadar Britanya Savaş Bakanı Lord Bathurst'ün ulusal güvenlik gerekçesiyle verdiği emre uygun olarak Napoléon'a gazete gönderilmiyorsa da kendisi haberlere bir şekilde ulaşabiliyordu.[78] Joseph'in yakalanmaktan sıyrıldığını ve New Jersey'ye bağlı Bordentown'da yaşadığını duyduğunda "Bir süre derin düşüncelere daldı." (Şüphesiz kimlik değiştirme teklifini kabul etmesi durumunda neler olacağını düşünmüştü.) Ardından "Memnuniyetini bildirdi."[79] General de La Bédoyère'in 19 Ağustos 1815'te Bourbonlar tarafından vahşice idam edildiğini öğrendiğinde derin bir yasa gark olan Napoléon, Mareşal Ney'in kurşuna dizildiği haberine utanç verici bir yanıt verdi: "Ney layığını buldu. Ona üzüldüm çünkü savaş alanında paha biçilmez biriydi. Ancak savaş

dışında hiçbir şeyde başarılı olamayacak kadar öfkeli ve aptaldı."[80] Napoléon'un Nisan 1814'te Fontainebleau'da Ney tarafından ihanete uğramasına ilişkin sonradan sarf ettiği ifadeler Mareşal'e yönelik kızgınlığını açıklamaktadır.[81]

Murat'nın Kalabriya'da Napoli Bourbonları tarafından idam edilmesi de Napoléon'da ilk başta benzer hisler uyandırdı. İlk anda "O da hak ettiğini buldu" diyen Napoléon, biraz düşündükten sonra şöyle devam etti: "Hepsi benim hatamdı. Murat'yı mareşal olarak bırakmam gerekiyordu. Napoli kralı olmak şöyle dursun kendisini Berg Grandükü bile yapmamalıydım. Kaçığın tekiydi. Hırslıydı da."[82] Bu sözlerden dolayı Napoléon'un ikiyüzlü davrandığını düşünenler varsa devamında sarf ettiği şu sözlere kulak vermelidir: "Ben şöhret basamaklarını adım adım tırmandım. O ise bir hamlede her şeyin başı olmak istiyordu." Napoléon Lavalette'in Paris'teki Conciergerie hapishanesinde vatana ihanetten idam edilmeyi beklerken cüretkâr bir girişimle kaçtığı haberini duyunca hayli etkilendi. Karısı (ki Napoléon nicedir onu "küçük bir aptal" olarak görüyordu) Lavalette'in yerine geçmiş ve kocasının kaçmasına olanak sağlamıştı.[83] (Bourbonlar alışılageldik cömertlikleriyle kadını aklını yitirene kadar hapiste tuttular.) Marie Walewska'nın 1816'da Bonaparteçi Ornano Dükü'yle evlendiği haberleri ulaştığında Napoléon "sevindiğini" bildirdi. Bir zamanlar ona verdiği aylık 10.000 frangı hatırlayarak, "Kendisi zengindir" dedi. "Hatırı sayılır bir meblağ biriktirmiş olmalı."[84] Ancak Dük, ertesi yıl sürgünde olduğu Liège'de böbrek yetmezliğinden ölünce doğal olarak bu paranın sefasını süremedi. Napoléon, St Helena'da Gourgaud'yla konuşurken "iyi talihinden" (*bonnes fortunes*) söz eder ve metreslerinin adını vermekten çekinmezdi. Ancak yalnızca 6 ya da 7 metresi olduğunu söylemesine rağmen gerçek sayı bunun en az üç katıydı.[85]

Napoléon'un hapis hayatı rahat ya da keyifli değilse de (böyle büyük bir adam için nasıl olsundu ki?) tahammül edilemeyecek gibi de değildi. Ta ki Hudson Lowe 14 Nisan 1816'da cana yakın Albay Mark Wilks'in yerine adanın yönetimini devralmaya gelene kadar... İlk görüşmede Napoléon kendisine altın bir saat hediye etti ancak ilişkileri hızla bozuldu. (Saat bugün Londra'daki Ulusal Ordu Müzesi'nde sergilenmektedir.) Kaderine zaten razı olan Napoléon için titiz, yeniliklere kapalı ve kurallara takıntılı bu yeni gardiyanın gelmesi hiç iyi olmamıştı. Montholon sonraları "Cennetten inen bir melek bile St Helena valisi olarak bizi memnun edemezdi" diyecekti ancak Lowe'un askerî geçmişi bir çatışmayı neredeyse kaçınılmaz kıldı.[86] Lowe, Nelson'ın 1794 Şubat'ının başlarında Korsika'nın San Firenzo Körfezi'ndeki Akit Tabyası'na yaptığı gece taarruzu sırasında bir bölüğe nasıl komuta ettiğini şöyle anlatır:

> Daha sonra tüm birlikler hücuma geçti ve benimle ilerleyen grup gediğin girişine geldi ancak gediğin onu savunmakla yükümlü Fransız

garnizonuna mensup askerlerin cesetleriyle tamamen tıkandığını gördük. Hepsi de *La Fère* Alayı'na mensuptu… Üst üste yığılmış hâlde yatıyorlardı. Biz de ölülerin cesetleri ile ölmek üzere olanların bedenleri üzerinden geçmek zorunda kaldık.[87]

Lowe, o tarihlerde Napoléon'un birkaç ay önce ayrıldığı alaya mensup askerlerin sakat ve ölü bedenlerini çiğnemiş; Napoléon'un hain addedip nefret beslediği Fransız karşıtı Korsika Kraliyet Korucuları'yla sırt sırta çarpışmıştı. (Bu birlik daha sonra Lowe'un komutasına girmişti.)

Lowe ayrıca Bastia ve Calvi'de savaşmış, Ajaccio'daki Bonaparte Hanesi'nde konaklamış, Portekiz ve Minorka'da görev yapmış ve Mısır'daki Korsika Korucuları'na komuta etmişti. 1801'deki Fransız teslimiyetinde de bulunan Lowe, mağlup Fransız ordusuna Kahire'den Rosetta'daki bindirme noktasına kadar eşlik etmişti ki Napoléon'un konsüllük idaresinin utanç verici hatıralarından biriydi bu. İki yılını Capri'deki bir matbaanın başında geçiren Lowe, Yarımada Savaşı'nda koalisyon ordularının elde ettiği her başarının Napoli ve diğer İtalyan şehirlerinde gizlice yayılmasını sağlamıştı ki Napoléon bunu askerî bir vazife addetmezdi.[88] Lowe, bunun ötesinde Çar Aleksandr'ı tanır ve ona büyük hayranlık beslerdi. Leipzig Muharebesi'nde de bulunan Britanyalı, sonraları saygıyla yâd ettiği Blücher'in kurmayları arasına dâhil edilmişti. Lowe, Napoléon'un La Rothière ve Lâon yenilgilerinde de bulunmuş ve Marmont'un teslim olmasından sonra Paris'e girmişti. Hatta 1815'in başlarında Waterloo'daki sırtın tahkim edilmesini önermişti. (Muharebede bizzat bulunmasa da Temmuz'da Brune'ü Toulon'dan çıkaran kuvvetin başındaydı.)[89] Dolayısıyla Lowe, toplamda 12 aydan fazla izin kullanmadığı 34 yıllık hizmet süresi boyunca Napoléon'un en büyük aşağılanmalarına ve yenilgilerine tanıklık etmiş ve ilk zaferini mağlubiyete dönüştürmüştü. İkisi arasında bir yakınlık söz konusu olamazdı ve Lowe'un Napoléon'u herhangi bir açıdan etkileyici bulması pek olası değildi. Napoléon son görüşmelerinde ona, "Korsikalı firariler dışında kimseye komuta etmedin" dedi. "Sen bir general değil, yalnızca bir kâtipsin."[90]

Napoléon'un destekçileri Lowe'u cahil, zalim ve sadist biri olarak gösterdiler. General öyle biri değildiyse de patavatsız, kibirli ve dar kafalı olduğu yadsınamazdı. Waterloo'da savaşmış olan 5. Albemarle Kontu, Korsika Korucuları'na mensup bazı subayların Lowe'u "huysuz, sinirli ve zorba" biri olarak gördüklerini not düşmüştü defterine.[91] Wellington'ın Lowe'a yönelik değerlendirmesi ise çok daha sertti. "Çok kötü bir seçim" olarak gördüğü Lowe'u, "eğitim ve muhakeme eksiği olan, aptal, dünya hakkında hiçbir şey bilmeyen ve dünya hakkında hiçbir şey bilmeyen diğer herkes gibi şüpheci ve kıskanç" olarak değerlendirmişti.[92] Napoléon'un diğer Britanyalılarla (Fox, Cornwallis, Yarmouth, Campbell, Macnamara, Ebrington, Russell, Fazakerley, Venables-Vernon,

Douglas, Ussher, Maitland, O'Meara, Cockburn, Balcombelar ve St Helena'yı ziyaret eden diğerleri) ne denli iyi anlaştığı düşünüldüğünde Britanya böylesine anlayışsız sert bir yönetici göndererek bir fırsatı tepmişti. Zira Napoléon konuşkan bir havaya sokulabilir ve son 16 yılda Avrupa saraylarında şahit olduğu sayısız siyasi sırları anlatabilirdi. Hâlihazırda Cockburn'e Cherbourg limanındaki madenle ilgili yararlı denizcilik sırlarını anlatmıştı.

Napoléon, kendisinden yalnızca 5 km uzakta yaşamasına rağmen Lowe ile 4 ay boyunca 6'dan fazla kez görüşmeyi reddetti ve bunun üzerine iki adam Napoléon'un beş yıl sonraki ölümüne kadar çok küçük çaplı bir savaş verdi. Lowe, Longwood'un yaktığı çıra miktarından şikâyet etti; Betsy'nin Napoléon'a ait atlardan birine binmesi üzerine William Balcombe'u azarladı; Napoléon'un piyanosunun akort edilmesine izin vermedi ve Napoléon'un tarih kitaplarını, Roma Kralı'nın büstünü ve imparatorluğa özgü "N" harfinin işlendiği fildişi satranç taşlarını almasını engelledi. (Napoléon'un Fransızca öğrenmesine izin verilmeyen ve 1818'de Avusturya'ya özgü Reichstadt Dükü unvanı verilen oğluyla iletişim kurması kesin suretle engellendi.) Lowe ayrıca 1818'in Noel gününden sonra doğan tüm çocuklar için köleliği kaldırmasına rağmen Napoléon'un Balcombe ailesine ait Malay köle bahçıvan Toby'nin özgürlüğünü satın almasına izin vermedi.[93] Lowe, Napoléon'un Yüzbaşı Murray Maxwell'a ait olup bir keçiyi bile yiyebilen boa yılanını görme talebini reddettiği gibi St Helena'daki kıdemli papazın Napoléon'dan enfiye kutusu almasını rüşvet girişimi olarak değerlendirip bunu yasakladı.[94]

Bu bağlamda en gülünç an Mayıs 1820'de yaşandı. Montholon adadaki Fransız temsilci Montchenu Markisi'ne Longwood'un sebze yetiştirmeye ne denli elverişli olduğunu söyleyip kendisine hem yeşil hem de beyaz fasulyeler sunmuştu. Durumu Lord Bathurst'le görüşen Lowe bunun derin siyasi manalara gelebileceğinden şüphelenmişti. Zira yeşil Bonaparteçıların, beyaz ise Bourbonların rengiydi. "Bana öyle geliyor ki," diye yazdı Lowe Lord Bathurst'e, "Marki iki fasulyeyi de almayı reddetseydi ya da yalnızca beyaz fasulyeleri almayı isteseydi görgü kurallarına daha fazla riayet etmiş olurdu." Bu, Lowe'un Savaş Bakanı'na fasulye rengi meselesinden bahsettiği tek durum değildi (ki muhtemelen bu konu bakanı hiç mi hiç heyecanlandırmamıştı).[95] İngilizce öğrenmek isteyen Napoléon çocuk masallarından birinin bir nüshasını sipariş etmişti. Bu masallardan birinde hasta bir aslan, sonunda bir eşek tarafından suratına çifte yiyene kadar diğer hayvanların hakaretlerine metanetle katlanıyordu. "Her şeye katlanabilirdim ama buna katlanamadım" diyordu aslan ölmeden önce. Napoléon, Betsy'ye, "Ben ve senin valin" dedi.[96]

Yine de şüphe ve paranoyaya kapılan tek kişi Lowe değildi. Napoléon bahçesini Lowe'un nöbetçilerinin görüş alanından çıkarabilmek için bir duvar ve hendek inşa ettirdi; Lowe'u bir devlet başkanıyla görüşüyormuş gibi ayakta

durmaya zorlamak için sandalyeleri kaldırttı; bahçedeki nöbetçi kulesini gözetleyebilmek için bilardo salonunun panjurlarında delikler açtırdı (hatta St Helena'da bu delikleri kendi çakısıyla açtığı söylenir).[97] Lowe'u "Sicilya yardakçısı" olarak anan Napoléon, düzenli olarak onun "İngiliz oligarşisi" (yani İngiliz hükûmeti) tarafından gönderilmiş bir suikastçı olduğunu iddia etti; evin çevresindeki nöbetçilerin kendisini öldürme emri aldığını ve bir gün "kazara" bir süngüye kurban gideceğini ileri sürdü.[98] İngiliz düşmanlığından köpürdüğü anların birinde, "Kırmızıya katlanamıyorum" demişti sabık İmparator. "Çünkü İngiltere'nin rengidir."[99]

Lowe Napoléon'un mahkûmiyet masrafını yıllık 20.000 pounddan 12.000 pounda düşürme girişiminde bulununca ikili en büyük anlaşmazlıklarından birini yaşadı (frank cinsinden 400.000'den 240.000'e düşürme durumu söz konusuydu). Harcama konusundaki tartışmalar Longwood'da sunulan tereyağının maliyeti ve kalitesine kadar uzandı. Lowe, Napoléon'un orada neden bir pasta şefine ve lambacıya ihtiyaç duyduğunu anlayamıyordu. Öte yandan Bertrand'ın kesintiler konusundaki tüm itirazlarına rağmen evde neredeyse hiç eksik yoktu.[100] Örneğin 1816'nın son üç ayında Longwood'a 830'u bordo şarabı olmak üzere 3.700 şişe şarap gönderilmişti.[101]*

Lowe bilemese de Napoléon St Helena'dan kaçmayı hiç düşünmemişti ki yaşamının önceki dönemlerinde sahip olduğu maceracı tabiat ve Rochefort'a kadar deniz yoluyla başarılı kaçışlar icra etmesi (Korsika, Mısır ve Elba) düşünüldüğünde bu ilginçtir. Aslına bakılırsa Napoléon bir keresinde şaka amacıyla kaçma numarası yapmış, atını aniden bir yamaca sürmüş ve 53'üncü Alay'a mensup eşlikçisi Yüzbaşı Thomas Poppleton'ı atlatmıştı. Ancak Cockburn telaşa kapılmamış ve Poppleton'a Napoléon'un muhtemelen Longwood'da olacağını söylemişti ki Napoléon gerçekten de oradaydı.[102] Sabık İmparator'un maiyeti arasında kaçış meselesi hiç tartışılmamış değildi. Hatta birkaç plan da yapılmıştı. Bunlardan biri de Malta'daki iki aylık esaretin ardından adadan kaçmayı başaran Albay Latapie ve General Lallemand tarafından tasarlanmıştı.[103] (Plana göre Latapie, Brezilya'nın 220 mil açıklarında bulunan ve Portekiz'in hapishane olarak kullandığı Fernando de Noronha adasını gele geçirecek ve oradaki 2.000 mahkûmu isyana teşvik ettikten sonra St Helena'ya gelip Napoléon'u kurtaracaktı. Napoléon bu fikri "Sir Hudson Lowe'un çektirdiği eziyetleri katmerlendirmek için uydurdukları bir plan olarak görüp"

* Napoléon, Paris'teki bankeri Lafite'ten düzenli olarak havale aldı ve esareti sırasında kendi parasından toplam 1.818.245 frank harcadı. Bunun 1 milyon franktan fazlasının nereye gittiği hâlâ gizemini koruyor (Branda, *La prix de la gloire*, 81). Valide Hanım oğluna yılda 60.000 frank gönderirken Fesch, Joseph, Lucien ve Jérôme başlangıçta 100.000 frank gönderme sözü vermelerine rağmen hiçbir destekte bulunmadılar (Martineau, *Napoléon's St Helena*, s. 62) Eugène 1821'de St Helena'dan Avrupa'ya dönenlere 650.768 frank geri ödeme yaptı. -y.n

topa tuttu.[104*]) Gourgaud, Napoléon'un kirli "çamaşır sepetinde, bira fıçısında ya da şeker kasasında nasıl kaçabileceğini" sık sık tartıştıklarını söyleyecek ancak İmparator'un bunları fazlasıyla onursuz girişimler olarak gördüğü için gizlenmeye ya da kaçmaya yönelik bir girişimde bulunmayı reddettiğini ekleyecekti.[105] Ayrıca Lowe'un paranoyaklığı Longwood civarına gündüzleri en az 125, geceleri ise 72 nöbetçi dikmesine yol açmıştı.

Napoléon St Helena'da beş buçuk yıl kaldı ki bu, Birinci Konsül olarak geçirdiği süreden fazlaydı. Esareti boyunca, sonraki yüzyılda termitler tarafından göçertilen ve yeniden yapılmak zorunda kalınan Longwood hariç tutulursa geriye tek bir abidevi yapıt bıraktı: hatıraları. Napoléon, 1802'de "son saatin vuruşunu pişmanlık duymadan ve gelecek kuşakların görüşlerinden endişe duymadan dinleyeceğini" söylemişti ancak St Helena'da bu görüşü şekillendirmek için alenen yoğun bir çaba sarf etti.[106] Bu denli başarılı olması ise hem anlatacağı hikâyenin olağanüstü tabiatından hem de sahip olduğu yazınsal kabiliyetten kaynaklanıyordu. "Tarihçiler, tıpkı hatipler gibi ikna edebilmeyi başarmalıdır" dedi Bertrand'a. "Tarihçiler inandırabilmelidir."[107] Bu amaçla Haziran 1816'da kolları sıvayıp Las Cases'ye (ve oğluna), Gourgaud'ya, Montholon'a ve zaman zaman da O'Meara'ya kimi zaman günde 12 saat boyunca kayıt tutturdu. Ölümünden 2 yıl sonra Las Cases tarafından 4 cilt hâlinde yayımlanan ve "St Helena Hatıraları" (*Le Mémorial de Sainte-Hélène*) başlığını taşıyan bu yapıt uluslararası arenada 19. yüzyılın en çok satan çalışması olacaktı.[108] Bu dikteyi bitirdikten sonra Julius Caesar'a dair mülahazalarını aktardığı 238 sayfalık bir çalışma daha yazdırdı ki bunda da kendi yaşam öyküsüne dair pek çok kıyas ve paralellik bulunuyordu.

Bilardo masasına haritaları seren ve topları haritaları açık tutmak için kullanan Napoléon, yayımlanmış bildiriler yardımıyla, girdiği 60 muharebeye dair yaşananları hatırlamaya çalıştı. Bir ziyaretçi, her bir çarpışmada vuruşan birliklere dair detayları nasıl hatırladığını sorunca "Madam," dedi. "Bu, bir aşığın eski metreslerine dair anılarını hatırlamasıdır."[109] Yine de bu çabaya girişmiş diğer devlet adamları gibi Napoléon'un da yaşananları tam anlamıyla hatırladığı söylenemez. "Ne sıra dışı bir hayat sürmüşüm" diyecekti bir noktada ve anlattıkları, gerçeklerle kurmacanın sarmaş dolaş olduğu bir öyküden ibaret olacaktı.[110] Başarılarını abartıp mağlubiyetlerini önemsiz gösteren Napoléon geçmişte hiç böyle bir politika gütmemiş olmasına rağmen kendini birleşik Avrupa'ya ulaşmaya çalışan biri gibi gösterdi. (Hatta Las Cases çalışmaya 20. Bölüm'de bahsi geçen düzmece belgeyi bile eklemişti.) Napoléon doğal olarak anılarının kendisini eleştirenleri mahcup etmesi i istiyordu.[111] "Şüphesiz

* Lowe 1816'da şövalye ilan edilmişti. –y.n.

kariyerimde pek çok hata bulunacaktır" diyordu. "Ancak Arcole, Rivoli, Piramitler, Marengo, Austerlitz, Jena ve Friedland... Bunlar granit kütlelerdir. Hasedin dişleri bunları kesemez."[112] Napoléon, Caesar'ı hariç tutmak suretiyle geçmişin görkemli şahsiyetlerini de karalama ihtiyacı hissetti. Niyeti belki de kendini daha görkemli kılabilmekti. Bu bağlamda Gustavus Adolfus'un yok denecek kadar az sayıda iyi manevrası olduğunu, Büyük Friedrich'in "topçuluğun hikmetini kavrayamadığını", IV. Henri'nin büyük bir iş başaramadığını, St Louis'nin safdil olduğunu ve hatta Büyük İskender'in "büyük bir komutana yaraşır manevralar icra edemediğini" söyledi.[113] Gourgaud, Napoléon'un ölümünden sonra ve Hatıralar'ın kitaplaşmasından önce Napoléon'un anılarından bir kısmını yayımlattığında Mareşal Grouchy, Waterloo'da kendisinin ve Ney'in oynadığı rollerle ilgili kısımların son derece tahrif edilmiş ve çarpıtılmış olduğunu düşündü. Öyle ki bu ifadelerin Napoléon tarafından sarf edilmiş olamayacağını anlattığı "Napoléon'a Atfedilen Tarihî Anıların Gerçekliğine Dair Şüpheler" başlıklı bir kitapçık yayımladı.[114] Ancak inanamadığı ifadelerin tamamı gerçekten de Napoléon'dan çıkmıştı.

Napoléon'un Longwood'daki günlük rutini, en azından hastalandığı 1820'ye kadar sabah 06.00'da kalkmak, çay ya da kahve içmek, yıkanmak, tıraş olmak ve kolonya türünden bir yağ ile tüm vücuduna masaj yaptırmak üzerine kuruluydu. ("İyice ovun" derdi uşaklarına. "Bir eşeği ovuyormuş gibi ovun.")[115] Öğle yemeğini saat 10.00'da yiyen Napoléon daha sonra anılarını dikte ettirir ve akabinde 1 ila 3 saat süren bir banyo sefasına başlardı. (Yemeklerini banyoda yediği de olurdu.) Konuklarını akşamın erken saatlerinde misafir odasında ağırlar, şapkasını koltuğunun altına kıstırmış hâlde şöminenin yanı başına otururdu. Ardından Bertrandlara kadar yürür, akşam yemeğinden önce de kâğıda dökülmüş anılarını tashih ederdi.[116] Maiyetinin kıdemli üyelerini büyük şahsiyetlere dair hatırlarla büyüleyen Napoléon, akşam yemeğinden sonra da onları Corneille, Voltaire, Ossian, Homeros ve bazen de Kitab-ı Mukaddes'ten yüksek sesle okuduğu kesitlerle bunaltırdı. Yatağına çekildiği 23.00'e kadar süren bu rutin[117] öylesine sıkıcı oluyordu ki küçük çaplı maiyetine mensup iki kişi, Napoléon'un Voltaire tarafından kaleme alınan *Zaïre* başlıklı tragedyasını bir kez daha okumayı istemesi durumunda kitabı "kaybetmek" üzere bir plan bile yaptı.[118]

Amiral Sir Pulteney Malcolm 1816'nın Haziran ortalarında St Helena'nın en üst rütbeli askerî personeli olarak Cockburn'ün yerini almak üzere adaya geldi. Napoléon, Malcolm ve eşinin dostluğundan büyük keyif aldı. Bayan Malcolm, Napoléon'un Waterloo'dan bir gün önce yardım ettiği Yüzbaşı Elphinstone'un kız kardeşi çıkmıştı. Bayan Malcolm, Napoléon ile Amiral Malcolm arasında pek çok kez edilen uzun ve detaylı sohbetleri derhâl kayda düşüyordu.[119] Malcolm, "resimlerden aldığı izlenimin aksine Napoléon'u daha

uzun boylu ve daha az kilolu" buldu. "Tavırları sade ve hoştu" diyor onun hakkında. İkili, filo amirali Kont St Vincent'ın gut hastalığını, Pitt'in getirdiği gelir vergisini ("Neredeyse herkes bundan şikâyetçiydi. Bu da vergiyi herkesin ödediğini gösteriyordu."), köleliğin yarattığı "utancı", Nelson'ın Trafalgar'daki taktiklerini, Wellington'ın Waterloo'da savaşırken nasıl ziyadesiyle risk aldığını ve Bourbonların akıbetini tartıştı. Enghien Dükü ile Yafa'daki katliamın tartışılması her şeyin ulu orta konuşulduğunu gösteriyordu.[120] Yapılan bir görüşmede ise İskoç aristokrasisi, Wellington ve Nelson'ın unvanlarını nasıl aldığı, Sheridan'ın "Hasımlar" isimli oyunu, John Milton'ın cumhuriyetçiliği, İngilizcenin Shakespeare'den bu yana ne denli değiştiği ve Dryden ile Addison sayesinde nasıl modern şekline kavuştuğu istişare edildi. Napoléon, Bayan Malcolm ile satranç masasına oturmadan önce Byron hakkında sorular sordu ve İtalyan şiiri ile nesrini karşılaştırdı. Napoléon'un çokça güldüğünü not düşen Malcolmlar, soğutma alanının öncüsü Profesör Leslie'nin adaya kendi icadı olan buz yapma makinesini bizzat getirmesinin ardından Napoléon'un termometresini kırmayı başardığını ve bunun üzerine kendi sakarlığı hakkında alçakgönüllülükle, "Tam da benim yapacağım bir iş" dediğini belirtti.[121]

Napoléon can sıkıntısını gidermek için, gemileriyle erzak yenilemek üzere St Helena'ya uğrayan pek çok kişiyle görüşmeler yaptı. Örneğin 7 Haziran 1817'de Çin'e gitmekte olan Tibet kâşifi Dr Thomas Manning'le tanıştı. Lhasa'nın Büyük Rahibi'nin geliri hakkında bilgi almak istedikten sonra "Çinlilere, Çinceye ve Çin geleneklerine dair binlerce soru sordu." Bunun dışında St Helena'daki hayat, ara sıra baş gösteren fare istilası dışında monoton geçiyordu. Bir keresinde Betsy'ye, "tam şapkasını takacakken şapkasından fırlayan bir fare yüzünden irkildiğini" söylemişti.[122] Londra'daki sokak satıcılarının meşhur bağırtılarını taklit ederek de kendini eğlendirirdi.

Napoléon, ölümünden tam dört buçuk yıl önceye tekabül eden 1816'nın Ekim sonlarında ciddi hastalık belirtileri göstermeye başladı. Bunun bir sebebi Lowe ile ilişkilerinin iyice sancılı bir hâl almasından sonra ata binmeyi bırakıp bir tür inzivaya çekilmesiyken bir sebebi de sebze ve meyveyi az tüketip kendisine reçete edilen ilaçları almayı reddederek yalnızca daha uzun süreli sıcak banyoları kabul etmesiydi. (Kendisine reçete edilen ilaçlar içinde tartar kusturucu, cıva klorür ve bir ağaç kabuğundan yapılma kaynatılmış bir şurubu içeriyordu ki bunları reddetmek ona fazla zarar vermemiş olmalıdır.) Ayrıca farklı zamanlarda "lanetli", "korkunç,", "aşağılık" ve "sefil" olarak andığı bu kayalık adadaki akıbetini düşünüp gidercek derinleşen bir depresyondan da etkilendi.[123]

Barry O'Meara, Lowe'a düzenli olarak hastasının sağlık durumu hakkında rapor veriyordu ve haftalık, bazen de günlük olarak yazılan bu ayrıntılı özetlerden hastanın semptomlarını takip etmek mümkündü. O'Meara Ekim 1817'de

Lowe ile hepatit teşhisi nedeniyle anlaşmazlığa düşünce Lowe Napoléon'un hastalıklara kapı açan bir yere gönderilmesinden dolayı Britanya hükûmetinin suçlanacağını düşündü. Ardından Napoléon, bizzat Lowe tarafından atanan Alexander Baxter adındaki doktoru görmeyi reddedince Baxter, Lowe'a göndereceği raporlar için O'Meara'nın notlarına başvurmak zorunda kaldı. Bu saçma durum, Lowe'un O'Meara'yı Ağustos 1818'de adadan kovdurmasına kadar devam edecekti. (Gaurgaud da Lucien Bonaparte ile iletişim kurmaya çalıştığı için Lowe tarafından kovulmuştu.)

Lowe'un Napoléon'a "General Bonaparte" diye hitap etmeye zorladığı O'Meara, 20 Ekim 1816 tarihli raporunda Napoléon'un "diş etlerinin süngerimsi bir hâl aldığını, hafif bir dokunuşta kanadığını ve yüzünün her zamankinden daha solgun göründüğünden şikâyet ettiğini" bildirdi.[124] Napoléon daha sonra "solunum güçlüğü" (21 Ekim), "alt ekstremitelerinde şişme ve soğukluk" (10 Kasım), "birkaç yıldır ara sıra maruz kaldığı sinirsel baş ağrısı atakları"... "hafif ishal" (5 Mart 1817), "yanakta küçük tümör ve kırmızı diş etleri" (28 Mart), "yanakta... son derece ağrılı şişme" (30 Haziran), "şiddetli nezle" (3 Temmuz), "bileklerde şişkinlik... tüm gece dinlenme isteği, sık idrara çıkma ve az miktarda hacet giderme" (27 Eylül), "sağ hipokondriyak bölgede ağır bir sancı; sağ omuzda benzer bir his", nabzın dakikada 60'tan 68'e çıkması, bağırsakların burulması, yanakta acı ve böğründe bir ağrı (9 Ekim)... yaşadı. O'Meara'nın tahminine göre "Şayet bu durum devam ederse kronik hepatit nöbeti geçirdiğine dair ortada bir şüphe kalmayacaktır" (1 Ekim).

O'Meara, 1817 sonbaharında Napoléon'un bir dişini çekti ki bu onun hayatı boyunca geçirdiği tek ameliyat oldu. 9 Ekim'e gelindiğinde Napoléon'un "Sağ tarafında, eskisine göre daha geride sancılı bir ağrı baş gösterdi. Bacakları daha az şişkinken böğründeki ağrı hissi devam etti." Şöyle devam ediyordu O'Meara: "Dün gece kalp çarpıntısı belirtileri gösterdi... Daha ziyade kürek kemiğinin altında akut bir ağrı. Sağ taraftan aşağı doğru vuran ve bir dereceye kadar solunumu da etkileyen... bu ağrının dün uzunca bir süre verandanın basamaklarında oturmuş olmasından kaynaklanması muhtemeldir" (11 Ekim). "13 Ekim itibariyle ise sağ yanında sancılı bir ağır baş gösterdi ve uyuma isteği hâsıl oldu" (13 Ekim).[125] Napoléon henüz ölmüyordu ancak iyi olmadığı da açıktı.

Napoléon 1817'nin sonlarında depresyonun yanı sıra karaciğer sorunları, mide ağrıları ve muhtemelen hepatit B'den muzdaripti. Bertrand'a, "Gecenin düşünceleri neşe vermiyor" demişti.[126] Ancak 1814'te Fontainebleau'da bir kez ve muhtemelen ertesi yıl Élysée'de bir kez daha intihar girişiminde bulunmuş olmasına rağmen bu girişimini yinelemeyi ciddi bir şekilde düşünmemiş gibi görünüyor. St Helena'da bunu düşünmüş olabileceğine dair tek işaret, ölümünden yarım yüzyıl sonra Albine de Montholon'un sevgilisi Basil Jackson'ın 1877

tarihli anılarında ortaya çıkmıştır. Jackson, St Helena'da Gourgaud'nun "tuhaf cümleler... sarf ettiğini ve hatta Napoléon'un kendisine intihar imasında bulunduğunu söyleyecek kadar ileri gittiğini" iddia etmektedir. "Bu, odun kömürü dumanı yoluyla kendini öldürmekten bahsettiği bir konuşmaydı."[127] (Yanmış kömür karbon monoksit yayar.) 1818 itibariyle anılarında ailesinden birini bir daha göremeyeceğini yazdığı, hafızasının ve libidosunun zayıflamasından yakındığı ve alenen hasta olup sık sık acılarla boğuştuğu doğrudur. Ayrıca kendi canına kıyabilecek kadar cesurdu ve dinî inancının olmayışı, "Cehenneme dair anlamsız korkularım yok" sözüyle tescillenmişti.[128] "Ölüm, rüyaların olmadığı bir uykudan başka bir şey değildir" diyordu Napoléon. "Vücuduma gelince. O havuca ya da turba dönüşecek. Ölümden korkmuyorum. Orduda pek çok kişinin benimle konuştuğu sırada yitip gittiğini gördüm."[129]

1786'da kaleme aldığı "İntihar Üzerine" başlıklı bir düşünce yazısında, "İnsanın kendi canını almaya hakkı var mıdır?" diye soruyordu. "Şayet bu ölüm başka kimseye zarar vermeyecekse ve yaşamak ızdıraba dönüşmüşse vardır elbet."[130] Napoléon; Seneca, Pliny, Martial, Tacitus ve Lucan'ın bu yola başvurduğunu pekâlâ biliyordu.[131] Ancak yine de 1802'de Gobain isimli bir grenadier aşk uğuruna kendi canına kıyınca (ki bu o ayki ikinci vakaydı) Napoléon sert bir dille kaleme aldığı bir Günün Emri yayımlayarak şöyle dedi: "Bir asker acının ve tutkulardan kaynaklı karamsarlığın üstesinden nasıl geleceğini bilmeli, mütemadiyen süren zihinsel bir ızdıraba göğüs germenin bir salkım ateşi fırtınası altında çelik gibi sağlam kalmak kadar büyük bir cesaret gerektirdiğinin farkında olmalıdır. Direnmeden kendini kedere teslim etmek ve kendi canına kıymak, mağlup edilmeksizin muharebe alanını terk etmek gibidir."[132]

Marcus Porcius Cato'nun intiharı çağdaşları tarafından yüceltilse de Napoléon, Caesar'a dair düşüncelerini aktardığı kitabında şu soruyu sordu: "Peki, ölümü kimin işine yaradı? Ceasar'ın. Kimin hoşuna gitti? Caesar'ın. Kimin için büyük bir felaket oldu? Roma ve mensubu olduğu grup için... Cato kendini hor görüldüğü ve çaresiz hissettiği için öldürdü. Ölümü, böylesine yüce bir ruh için zayıflık, bir Stoacı için hata ve kendi hayatı için kara bir lekeydi."[133] Napoléon'un St Helena'da intihar etmeme kuvvetle muhtemeldir ki düşmanlarını fevkalade keyiflendirmek istememesinden kaynaklanıyordu. "Acılara göğüs germek, ölmekten daha büyük cesaret gerektirir" demişti.[134] Haziran 1817'de ise Malcolmlara şöyle dedi:

> Fransa'nın imparatorluk tacını, İtalya'nın demir tacını giydim. İngiltere şimdi bana bunlardan daha görkemli ve yüce bir taç vermiş oldu: dikenli taç. Zira bu, dünyanın Kurtarıcı'sı tarafından giyilen taçtır. Bana yönelik her türlü baskı ve aşağılama şöhretime şöhret katmaktan başka bir işe yaramıyor. Şanımın en parlak kısmını İngiltere'nin zulmüne borçluyum.[135]

Bu sözler alışılageldik şekilde yanlış, alışılmadık derecede galiz ve pek çok açıdan yanlıştı ancak bir zamanlar Avrupa'nın çoğuna hükmettikten sonra St Helena'da yaşamaya mahkûm edilmek gerçekten de ağır bir cezaydı. (Gerçi Bourbonlar ve Prusyalıların kendisi için istediği idam cezası kadar ağır değildi.) O yaz hafif bir deprem olduğunda yardımcılarından birine "Ada ve içindeki her şeyle birlikte yutulmuş olmamız gerekirdi" dedi. "Birlikte ölmek çok hoş olurdu."[136] Napoléon serbest bırakılmasına yol açabilecek muhtemel siyasi gelişmeleri de hevesle bekliyor gibiydi. "Fransa'da bir ayaklanmadan", Lord Holland'ın başbakan olmasından ve XVIII. Louis'nin ölümünden dem vuran Napoléon, Naip Prens'in tek çocuğu olan Prenses Charlotte'un İngiltere kraliçesi olması ihtimalinden bahsedip, "Kendisi beni Avrupa'ya geri döndürecek" dedi. Ancak gerçekte bu senaryoların hiçbiri Napoléon'un kurtuluşuna yönelik en ufak bir ihtimal doğurmadı. Özellikle Kasım 1817'de Charlotte'un ölmesi ve verasette ilk sıraya Naip Prens'in nahoş erkek kardeşi ve müstakbel kral IV. William'ın geçmesi üzerine bu defter tamamen kapandı.[137]

1818'de Balcombelar adadan ayrıldı, O'Meara gönderildi ve Napoléon'un eski günlerden söz ettiği Cipriani isimli Korsikalı yaşamını yitirdi. Betsy, ayrılmadan önce Napoléon'un geçirdiği bir ataktan sonra sağlığında ciddi bir bozulma olduğunu fark etti. "Dış görünüşüne yansıyan tahribat ve değişim üzüntü vericiydi" diye not düştü defterine:

> Yüzü kelimenin tam anlamıyla sarı balmumu rengindeydi ve yanakları yüzünün iki yanında birer kese gibi sarkıyordu. Ayak bilekleri o kadar şişmişti ki etleri ayakkabılarının yanlarından sarkıyordu. Öylesine zayıf düşmüştü ki bir elini yanındaki masaya, diğerini de bir görevlinin omzuna dayamadan ayakta duramıyordu.[138]

Son kez vedalaştıklarında Napoléon şöyle dedi: "Yakında beni bu sefil kayalıkta ölmeye terk ederek İngiltere'ye doğru yelken açacaksınız. Şu korkunç dağlara bakın. Onlar benim hapishane duvarlarım." Hediyelerin gücünün her zaman bilincinde olan Napoléon, gözyaşları içindeki Betsy'ye mendilini verdi. Kız, ondan saçının bir telini istirham ettiğinde ise hem Betsy hem de ailenin diğer üyeleri için Marchand'a saçının dört telini kesmesini emretti.[139]

Tarihçilerin yıllar içinde Napoléon'a atfettiği hastalıklar arasında bel soğukluğu, safra taşı, epilepsi, migren, peptik ülser, sıtma, Malta humması, amipli hepatit, dizanteri, iskorbüt, gut, aşırı aktif hipofiz bezi, bilharzioz, gaz, hazımsızlık, kalp yetmezliği, sistit ve manik depresyona ek olarak Klinefelter, Fröhlich ve Zollinger-Ellison gibi çeşitli sendromlar yer almaktadır.[140] St Helena'ya gitmeden önce muzdarip olduğu basur, tamamen iyileşmiş olan hafif bir çocukluk tüberkülozu vakası, taşlı mesane enfeksiyonu, uyuz ve baş

ağrıları dışında bunların neredeyse tamamı güvenli bir şekilde göz ardı edilebilir. İlk kez 1947'de yayımlanan "Napoléon'un Günbegün Yaşamı" (*Itinéraire de Napoléon au Jour le Jour*) isimli olağanüstü ayrıntılı bir kitap, yetişkinlik döneminin her bir gününde nerede olduğunun ve ne yaptığının dökümünü sunmaktadır. Bu kitapta da görüldüğü üzere Napoléon'un hastalık sebebiyle çalışmaktan uzak kaldığı gün sayısı yok denecek kadar azdır. Hatta Napoléon Ocak 1815 gibi geç bir tarihte böbürlenerek, "Hayatım boyunca hiç hasta olmadım" demişti.[141] Gerçi seferler sırasında nezleye yakalanmaktan kurtulamayan Napoléon'un Wagram ve Borodino muharebeleri ile Leipzig'in üçüncü günü ve hatta Waterloo'nun gerçekleştiği gün pek iyi olmadığı söylenebilir. Ancak bu rahatsızlıklar, bahsi geçen muharebeler sırasında karar verme kabiliyetini etkileyecek düzeyde değildi.

Ancak bu durum, 1818'de kronik bacak şişmeleri, daha fazla baş ağrısı, ciddi mide bulantısı, iştahsızlık, "aşırı terleme", çarpıntı, sağ tarafında ağrılar, yoğun kabızlık ve (doğal olarak) çökmüş bir ruh hâlinden muzdarip olmaya başladığında değişti.[142] Ölümüne yol açacak olan mide kanseri ise takriben 1818'in başlarında ya da ortalarında baş gösterdi ancak iki yıldan uzun bir süre tam olarak teşhis edilemeyecekti. Napoléon, 1818'in başlarında bir ay boyunca evden dışarı adım atmadı. 66'ncı Piyade Alayı'na mensup, Deadwood Kışlası'nda görevli cerrah yardımcısı Walter Henry, "Napoléon ilk andan itibaren hastalığının doğasının farkında gibi görünüyordu" dedi. "Babasını 35 yaşında öldüren ve Prenses [Pauline] Borghese'nin de yakalanmaya meyilli olduğu mide kanserinden söz ediyordu."[143] Hem Pauline hem de Caroline Bonaparte sırasıyla 44 ve 47 yaşında mide kanserinden ölecekti. Napoléon'un öz oğlu Charles Léon da, her ne kadar hayata gözlerini 81 yaşında yumsa da, aynı hastalıktan yaşama veda edecekti.[144] (Napoléon o yaşa kadar yaşamış olsaydı, yeğeni 1848'de cumhurbaşkanı seçildiğinde Britanya onu serbest bırakabilirdi.)

Napoléon 1809'da Corvisart'a anatomi dersi almak istediğini söylemişti. Bu nedenle öğle yemeğinden önce Malmaison'daki çalışma odasına diseksiyon için vücut parçaları getirilmişti. Ancak Josephine daha sonra Napoléon'un "her zamankinden daha solgun göründüğünü ve bir şey yiyemediğini" fark etmiş ve Corvisart'ı yemekten sonra devam etmemeleri için ikna etmişti ki Napoléon bunun için Josephine'e teşekkür etmişti.[145] Muharebe alanlarında gördüğü içi dışına çıkmış cesetlerin sayısı düşünüldüğünde Napoléon'un hayret verici derecede hassasiyet sergilediği düşünülebilir. Ancak yine de bu kısa ders, Napoléon'un vücudun işleyişini anlamasına yardımcı oldu ve 1818'de hastalığının hayati tehlike arz ettiğini anlayacak kadar bilgi sahibi olmasını sağladı.

Bazı kimseler Napoléon'un saçındaki yüksek arsenik oranına dayanarak yıllar boyunca Napoléon'un Montholon ve/veya başkaları tarafından

zehirlendiğini iddia eden çeşitli hayalî komplo teorileri ortaya atmışlardır. Oysa Josephine ve Roma Kralı gibi o dönemde yaşayan pek çok kişiden alınan saç örneklerinde de benzer şekilde yüksek arsenik seviyesine rastlanmıştır ve Napoléon'un St Helena'ya gitmeden önce de hayatının çeşitli dönemlerinde saçlarında yüksek arsenik oranları görülmüştür. Napoléon'un saçında görülen milyonda 10.38 birim arsenik oranı III. George'un saçındaki milyonda 17'lik arsenik oranından düşüktür.[146] Napoléon, Eylül 1819'da Valide Hanım ve Kardinal Fesch tarafından atanan ve yetkinliği hayli kısıtlı olan Francesco Antommarchi yerine daha iyi bir doktordan faydalanabilirdi. (Kendisi Lowe tarafından atanan herhangi bir doktorla görüşmeyi reddetmişti.) Ancak mide kanseri bir kez yerleştikten sonra hiçbir şey nihai sonucu değiştiremezdi.[147] 7 İngiliz cerrah ve Antommarchi, Napoléon'un ölümünün ertesi günü bilardo salonunda yapılan otopside, sehpalarla desteklenen tahta kalaslar üzerinde duran cesedi açtılar. İşlemin ardından hazırlanan rapor şöyle demektedir:

> Midenin iç yüzeyi neredeyse boydan boya kanser hastalığı ya da kansere yol açan ur kitlesiyle kaplıydı. Bu durum özellikle mide kapısı yakınlarında görülebiliyordu. Sağlıklı görünen tek kısım kalp sınırının özofagusun sonuna yakın küçük bir alanıydı. Midenin neredeyse kahve telvesine benzeyen büyük bir sıvı kütlesiyle dolu olduğu görüldü. Karaciğerin sol lobunun dışbükey yüzeyi diyaframa yapışıktı.[148]

Belirtiler ve zaman içindeki seyir, hastalığın genellikle asit durdurucu ilaçların alınmasından günler önce kötü huylu hâle gelen iyi huylu bir mide ülseri olmadığını, aksine, başlangıcından itibaren tüm mideyi ele geçirene kadar yayılan bir kanser olduğunu düşündürmektedir. Otopsi, kanserin lenf düğümlerine ve mideyle temas eden dokulara yayıldığını, ancak karaciğere yayılmadığını ortaya çıkardı. Göğüs boşluğundaki yapışıklıklar, erken safhalı tüberküloz ya da yakın zamanda baş gösteren bakteriyel zatürre türünden daha önce geçirilmiş bir enfeksiyona işaret etmekteydi ki bunun ölümüyle ilgisi yoktu. Plevral boşluklardaki ve perikardiyal boşluktaki kanlı sıvı, midenin delinmesini takip edebilecek septik şokun bir sonucu olabilir. Kahve telvesi renkli sıvı, mide asidi ve sindirim enzimlerinin etkisiyle koyu kahverengiye dönüşmüş kandı.[149]

Tüm doktorlar kanser teşhisini onayladı. Antommarchi hariç. O, Bertrand ve Montholon tarafından gastro-hepatit teşhisi koymaya zorlandı. Zira böylece "İngiliz oligarşisi" Napoléon'un hapsedilmesi için sağlıksız koşullar barındıran Longwood'u seçtikleri için suçlanabilirdi.[150] Otopsi raporunun üçüncü sayfasında yer alan "...ve karaciğer normalden biraz daha büyük gibi görünüyor" ifadesi Napoléon'un ölümüne yol açan kanser dışında hepatitten de muzdarip olduğunu işaret ettiği için Lowe tarafından çıkarıldı ve yayımlanan nüshada yer almadı.[151] Bu durum komplo teorisi meraklılarını heyecanlandırmış olsa

da aslında konuyla ilgisizdi. Zira orada bulunan doktorlardan Walter Henry mide hakkında şöyle not düşmüştü:

> Organın formu feci hâlde bozulmuştu. Her tarafı bal peteği gibi ülserleşmişti. Hastalığın ana noktası, Napoléon'un nihai rahatsızlığında tam olarak işaret ettiği yer olan mide kapısı ya da bağırsakların başladığı alt uçtu. Bu noktada parmağımı, mideyi yiyip bitiren ülserin açtığı ve hafif bir yapışma dışında bitişikteki karaciğere varmayan deliğe soktum.[152]

Doktor notlarına şunu da eklemişti: "Napoléon'un böyle bir organla bu kadar uzun süre yaşaması bile olağanüstüdür. Çünkü organın sağlam yeri kalmamıştı.[153]

Napoléon'un 50. yaş günü, nostaljik hatıraları tetikleyen hüzünlü bir hadiseydi. "Kalbim bronza dönüştü" dedi Napoléon. "Hiç âşık olmadım. Belki yalnızca Josephine'e biraz âşık olmuşumdur. Tanıştığımızda 27 yaşındaydım. Marie Louise'e de içten duygular beslemiştim."[154] Ocak 1821'de bilardo salonuna Napoléon'un egzersiz yapması için bir tahterevalli kuruldu ancak pek kullanılmadı.[155] Şubat ayında Antommarchi'nin verdiği ilaçların bir kısmını pencereden sarkıp kustu ve ondan sonra neredeyse her gün kusar oldu.[156] O ayın ilerleyen günlerinde "kuru bir öksürük, kusma, bağırsaklarda neredeyse dayanılmaz bir yanma, genel bir bunalma, endişe ve yakıcı bir susuzluktan" muzdaripti.[157] Napoléon'un son döneminde giderek kötüleşmesi, yanındaki kişiler için iç burkucuydu. Teninin mum gibi sararıp solduğu düşünülüyor ve bir hayalete benzetiliyordu.

Napoléon, 17 Mart 1821'de Kardinal Fesch tarafından gönderilen Başrahip Buonavita'yı gördü ve Valide Hanım ile aile üyelerine ne söylenmesi gerektiği konusunda talimatlar verdi. Başrahip, "Hastalığın yüz hatlarında yarattığı tahribat karşısında dehşete düşmüş ve aynı zamanda sakinliği ve teslimkâr ruh hâlinden hayli etkilenmişti." Napoléon, Montholon'la birlikte arabasına binmeye çalıştı ancak başaramadı ve "ürperip titreyerek geri döndü." Longwood'un etrafını sivrisinekler sararken cibinlikler onları uzak tutamıyordu.[158] Mart ayının sonlarında Antommarchi'ye, "Ölümün beni âdeta cennetten bir dokunuş gibi rahatlatacağını düşünmüyor musunuz?" diye sordu Napoléon. "Ondan korkmuyorsam da ne onu hızlandırmak için bir şey yapacağım ne de bu hayata sıkı sıkıya sarılacağım."[159]

Lowe ısrarla Napoléon'un hastalık hastası olduğunu düşünüyordu. Bu düşünceye kapılmasına yol açan kişi ise Antommarchi'nin ateş konusunda yalan söylediğini ve 6 Nisan gibi geç bir tarihte bile "General Bonaparte'ın ciddi bir rahatsızlığı olmadığını, sıkıntılarının muhtemelen daha ziyade zihinsel olduğunu" belirten İngiliz Doktor Thomas Arnott'tu.[160] Bununla birlikte Arnott, sakalları iyice uzayan Napoléon'un "korkunç" göründüğünü de kabul

ediyordu. (Ertesi gün tıraş edildi.) Diğer doktorlar ise Lowe'a Napoléon'un yüzünün "son derece solgun ve hatta kadavra gibi" göründüğünü; ayrıca yatak odasının ve "özellikle nevresimlerin kirli olduğunu" bildirdi. Raporlara göre nevresimlerin kirli olması, "General Bonaparte'ın üzerlerine tükürmesinden" kaynaklanıyordu. "Öksürüğü var ve çok tükürüyor. Tükürürken yatak çarşaflarını kirletmemek adına başını çevirme zahmetine katlanmıyor ve hemen önüne tükürüyor" diyordu raporların devamında.[161] Napoléon hayatının son 6 ayında 10 ila 15 kilo vermiş olmasına rağmen öldüğünde kalbinin etrafında hâlâ bir santimden daha kalın bir fazla yağ tabakası vardı. Yine de çökmüş yanakları Antommarchi'nin onun için yaptığı ölüm maskesinden anlaşılmaktadır.

Napoléon 15 Nisan 1821'de vasiyetini yazdı. "50 yıldan fazla bir süre önce bağrında doğduğum Apostolik ve Roma inancını taşır hâlde ölüyorum" diye başladı sözlerine. "Küllerimin Seine Nehri'nin kıyılarında ve gönülden bağlı olduğum Fransız ulusunun ortasında huzur bulmasını diliyorum."[162] Napoléon, gerçekte sahip olmadığı milyonlarca frank da dâhil olmak üzere servetini ve mal varlığını ailesi, hizmetkârları ve eski generalleri arasında paylaştırdı. Vasiyet ettiği hususların biri de 100.000 frangın Wellington'a suikast düzenleyip başarısız olan Cantillon'a verilmesiydi ki Napoléon bu kişi için "Bu oligarkın beni St Helena kayalıklarında ölüme göndermeye ne kadar hakkı varsa, Cantillon'un da onu öldürmeye o kadar hakkı vardı" dedi.[163] Lowe'a yöneltilen suçlama da aynı derecede asılsızdı: "Henüz ecelim gelmemişken İngiliz oligarşisi ve onun kiralık katili tarafından öldürülüyorum."[164] Fransa'nın 1814 ve 1815'te işgale uğramasının "Marmont, Augereau, Talleyrand ve Lafayette'in ihanetinden kaynaklandığını" söyleyen Napoléon, ne kadar samimiyetle söylediği şüphe götürse de "Onları affediyorum" dedi. "Fransa'nın gelecek nesilleri de tıpkı benim yaptığım gibi onları affetsin."

Vasiyetnamede, "II. Frederick'in Potsdam'dan aldığım çalar saati" gibi ifadelerle kendisine ait olmayan bazı şeyleri da dağıtan Napoléon, çamaşır dolabındaki eşyaları şöyle listeledi: "1 pantolon askısı; 4'er adet beyaz kaşmir külot ve atlet; 6 atkı; 6 pazen yelek; 4 iç çamaşırı... 1 küçük kutu dolusu enfiye... 1 çift terlik; 6 kuşak..." Liste bu şekilde devam ediyordu.[165] Dışçide bıraktığı "altın diş mahfazası" Roma Kralı'na gidecekti. Başkalarının evlilik hayatlarını düzenleme tutkusundan vazgeçmeyen Napoléon, Bessières'in oğlunun Duroc'un kızıyla; Marchand'ın Yaşlı Muhafızlar'a mensup bir subay ya da askerin dul eşi, kız kardeşi ya da kızıyla evlenmesini buyurdu. Enghien Dükü konusunda pişmanlık duymadı ve Dük'ün öldürülmesinin "Fransız ulusunun güvenliği, çıkarı ve onuru için gerekli olduğunu" söyledi. "Benzer koşullarda yine aynısını yapardım" diye tamamladı konuyla ilgili sözlerini.[166] Joseph'e bir çift altın ayakkabı tokası, Lucien'a "küçük bir çift altın diz bağı tokası", Jérôme'a ise altın bir yaka tokası bıraktı.[167] Marie Louise'e, Valide

Hanım'a, kardeşlerinin her birine, yeğenlerine "ve oğlum için çok özel bir tane" ifadesiyle Roma Kralı'na kendi saçından yapılma bileklikler gönderildi. Hizmetkârları, Napoléon'un vasiyetinden Roma Kralı hariç olmak üzere ailesine nazaran çok daha iyi yararlandılar. Napoléon, "Çok sevgili karım Marie Louise beni her daim fevkalade mutlu etmiştir. Ona karşı en içten duygularımı her daim korudum" dedi. Şayet Marie Louise'in Napoléon henüz hayattayken iki çocuk sahibi olduğunu ve ölümünden sonra Neipperg'le yaşadığı ilişkiyi bilseydi böyle düşünür müydü acaba?*

"Bana gösterdikleri sonsuz ilgi için çok kıymetli anneme, Kardinal Fesch'e, erkek kardeşlerim Joseph, Lucien ve Jérôme'a; Pauline, Caroline, Julie [Joseph'in karısı], Hortense, Catarina [Jérôme'un karısı] ve Eugène'e teşekkür ederim" dedi.[168] Napoléon'un ne kadar yüce gönüllü olduğu, kendisine ihanet eden Caroline'i de listeye dâhil etmesinden anlaşılabilmektedir. Elisa bir önceki ağustos ayında İtalya'da ölmüştü. "1820'de yanlış iddialar ve sahte kanıtlarla dolu bir iftira kitabı yayımlayan" Louis de listede yer almamasına rağmen affedildi. (Kendisi Hollanda'daki hükümdarlığıyla ilgili tarihî belgelerin bir derlemesini yayımlamış ve Hollandalıları savunmak için Napoléon'a nasıl karşı durduğuna dikkat çekmişti.)

26 Nisan'a gelindiğinde Napoléon artık kan kusuyordu. Ertesi gün de keza koyu kahve renkli bir sıvı kustu ve nevresim serili sefer yatağının daha iyi hava akımı olan misafir salonuna taşınmasını istedi. Bertrand Napoléon'un tükürmek için bile gücünün kalmadığını, bu yüzden yeleğinin kırmızımsı bir tükürükle lekelendiğini not düştü.[169] Marchand ise Napoléon'un sağ tarafındaki ağrı için "beni jilet gibi kesiyor" demesine rağmen "metanet ve sakinlik" sergilediğini belirtti.[170]

Napoléon'un vasiyetine, bazıları 27 Nisan tarihi yazılmak suretiyle 29 Nisan'dan önce sekiz yeni ek madde eklendi. 29 ve 30 Nisan'da ise aynı cümleleri tekrarlamaya başladı. Konuşma yetisini kaybetmeden önceki son sözleri güçlükle duyulabilen "Fransa... Ordu... Ordunun komutanı... Josephine" gibi birbirinden kopuk anlaşılmaz ifadelerse de son sözü, ne ilginçtir ki anlaşılırdı.[171] Uşağı ve vasisi, Napoléon'un Marchand'a Caesar hakkındaki düşüncelerini yazdırdığı kitabın bir kopyasında 2 Mayıs gününün 20.00 ila 21.00 sularında şöyle dediğini not düştü: "Ajaccio'daki mülkümü, Salines çevresindeki iki evi ve bahçelerini, Ajaccio bölgesinde bulunup yılda 50.000 frank

* Marie Louise, Napoléon'un ölümünden sonra şöyle yazmıştır: "Ona karşı hiçbir zaman güçlü duygular beslememiş olsam da oğlumun babası olduğunu unutamam. Ayrıca pek çok kişinin düşündüğünün aksine bana kötü davranmak şöyle dursun bana her daim derin bir hürmet göstermiştir. İnsanın siyasi bir evlilikten isteyebileceği yegâne şey de budur... Benden uzakta olduğu sürece ona uzun bir ömür ve mutlu bir yaşam dileyebilirdim." (Palmer, *Napoléon and Marie Louise*, s. 213) -y.n.

kira geliri getirebilecek tüm mülklerimi oğluma bırakıyorum."[172] Marchand bunları kitabın önsözüne kurşun kalemle not etti ve daha sonra imparatorluk arması kabartması taşıyan kırmızı deriden küçük bir kutunun astarına özenle dikti. Daha sonra torunları bu emaneti Napoléon bilgini Henry Lachouque'a bıraktı. Kitap hâlâ Lachouque ailesindedir. Böylece Avrupa'ya hükmeden ve modern zamanların en maceralı hayatını yaşayan Napoléon, ölüm döşeğinde, 30 yıl önce dut ağaçları için pazarlık yapmayan çalışırken olduğu kişiye dönüştü: Ailesinin mülkiyet haklarını korumaya hevesli *küçük soylu* bir Korsikalı toprak sahibi.

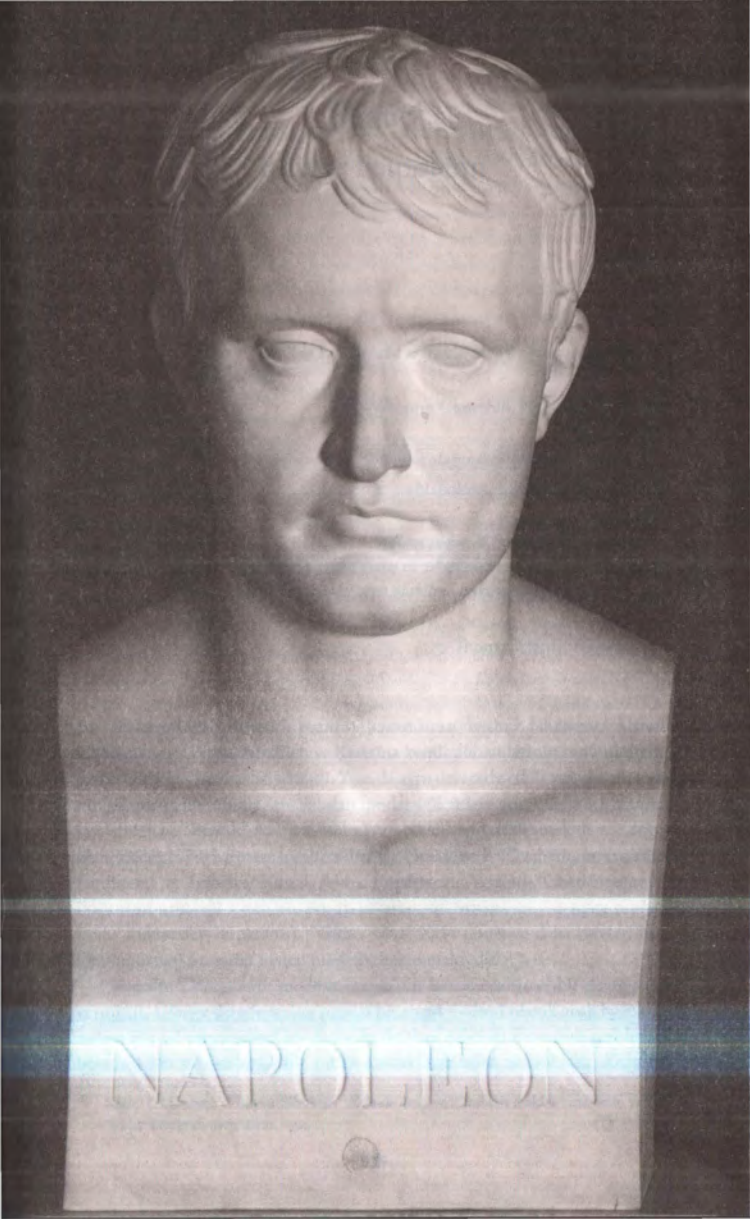
Napoléon 3 Mayıs'ta Başrahip Ange-Paul Vignali tarafından özel olarak takdis edildi. Hayattayken bir Papa'ya savaş açmış ve bir diğerini hapsetmiş olan Napoléon, ölümüyle birlikte kilisenin bağrına yeniden kabul ediliyordu. Ölmeden kısa bir süre önce Bertrand'a ölümünün ardından gözlerini kapatmasını emretti. "Zira öldükten sonra gözler doğal olarak açık kalıyordu." Bu, 60 muharebenin ardından Napoléon'un iyi bellediği ve aklından çıkaramadığı bir detay olsa gerekti.[173] Ayın dördünde uzun süreli hıçkırıklar baş gösterdi. Akşam olduğunda ise oğlunun adını sayıklamaya başladı. Sabık İmparator, ertesi gün, cumartesiye denk gelen 5 Mayıs 1821 tarihinde çok sert ve fırtınalı bir sabahın ardından uzun aralıklarla üç kez iç çektikten sonra ve adanın gün batımı topunun ateşlenmesinin akabinde, saat 17.49'da yaşama veda etti.[174] Chateaubriand'ın deyimiyle "İnsan denen çamurdan varlığa can veren en güçlü yaşam soluğu" böylece yitip gitti.

Napoléon, Longwood'a yaklaşık 1,5 km uzaklıkta bulunan ve zaman zaman kendisi tarafından da ziyaret edilmiş olan, söğüt ağaçlarıyla bezeli iç açıcı Torbett Spring'e tam teşekküllü bir askerî törenle defnedildi. Üzerine hafif süvari birliklerinin albay üniforması giydirildi. Tabut, mezara giden patika boyunca 66'ncı ve 20'nci Britanya grenadiye birliklerine mensup piyadeler tarafından taşınırken görgü tanıklarından biri şu gözlemde bulundu: "Ne ironiktir ki İmparator'un gölgesine defnedildiği alay sancaklarının üzerinde altın harflerle 'Talavera', 'Albuera', 'Victoria' ve 'Pireneler' yazılıydı. Garip bir alaycılığın tezahürüydü bu."[175] 15 topluk 3 salvo ve 3 yaylım ateşi "tepe ve vadilerden gelen hoş yankılar yarattı."[176] Öte yandan mezar taşı boş kalmıştır. Zira Lowe, sabık İmparator'un ölümünden sonra bile mezar taşında Napoléon'un imparatorluğuna ilişkin bir işaret bulunmasına izin vermemiş; Bertrand ve Montholon da Lowe'un sunduğu ve unvanını hiçbir şekilde yansıtmayan "Napoléon Bonaparte" gibi sade bir ifadeye razı gelmemiştir. Dolayısıyla mezar taşı boş bırakılmıştır.[177] (Bugün mezar taşı Longwood'un bahçesinde sergilenmekte ve eskiden olduğu gibi herhangi bir yazı barındırmamaktadır.) Napoléon'un kalıntıları 1840'ta Bertrand ve Gourgaud tarafından mezarından çıkarılarak Paris'e götürüldü ve taç giydiği tarih ile Austerlitz Muharebesi'nin

yıldönümü olan 2 Aralık'ta görkemli bir cenaze töreniyle yeniden defnedildi. O günkü dondurucu soğuğa rağmen tahminen 1 milyon Fransız, kortejin Paris geçişi boyunca yolun iki yanını da doldurup taşırdı. *Les Invalides*'deki defin törenine dört mareşali katıldı: Soult, Moncey, Oudinot ve Grouchy. Hâlâ hayatta olan ancak yaşarken ona karşı cephe alan Bernadotte, Marmont ve Victor ise törene katılmadı.

Louis Marchand, Napoléon'un ölümünden sonra Longwood'daki kütüphanesinde bulunan 370 kitabın bir dökümünü hazırladı. Liste, İmparator'un eklektik edebi zevkine ve türlü ilgi alanlarına ışık tutuyordu. Bunlar arasında *Northanger Manastırı*, *Yitirilen Cennet*, Dr. Johnson'ın *Sözlük*'ü ile *Kuzey İskoçya Gezisi*, çeşitli ordu listeleri, *Robinson Crusoe*, Mısır tarihi, III. George'un bir biyografisi, Voltaire'in *XII. Charles*'ı (bu kitabı Rusya'nın hava koşullarına dair yorumlarıyla birlikte Moskova'da da okumuştu), Chateaubriand'ın *Monarşi*'si, din hakkında en az 20 kitap, *Rackrent Kalesi* isimli bir resimli roman, Byron'ın çeşitli eserleri, bazı Shakespeare yapıtları, Gibbon'ın *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküşü*, "cilve ve oynaşma" üzerine bir kitap, *Debrett'ten Asilzadelik*, *Spectator*'ın sekiz cildi, Edmund Burke'ün *Fransa'daki İhtilale Dair Mülahazalar* isimli şiddetli Jakoben karşıtı eseri, Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliği* (bu kitaptaki ilkeleri takip etseydi kendisini büyük bir beladan kurtarabilirdi) ve Amiral Nelson'ın bir biyografisi bulunuyordu.[178]

Elbette raflarda antik döneme dair kitaplar da vardı. Örneğin Napoléon'un ilk kez 40 yıl önce okuduğu Cornelius Nepos imzalı *Büyük Komutanların Yaşamları* isimli kitap bunlardan biriydi. Napoléon, St Helena'ya gittiği dönem itibariyle kendisine dair bir bölüm içermeyen *Büyük Komutanların Yaşamları* başlıklı modern bir kitap yazılamayacağından emindi. Brienne'de öğrenciyken ruhuna yerleşen ve onu asla terk etmeyen tutkusu en nihayetinde gerçek olmuştu. Liderlik sanatını yeni baştan tasarlayan Napoléon, bir imparatorluk kurmuş, çağlar boyu var olacak kanunlar ortaya koymuş ve "kadimler"in arasında kendine bir yer edinmişti.

NAPOLEON

Sonuç
Büyük Napoléon

"Julius Caesar'dan beri Avrupa topraklarında doğmuş en büyük eylem adamı."

–Winston Churchill, Napoléon hakkında.

"Büyük bir deha ve aynı zamanda olağanüstü bir cesaret timsali."

–Napoléon, Julius Caesar hakkında.

"KÖTÜCÜL RUH: İddiam şudur ki Savaş gümbür gümbür coşkulu bir tarih yaratır; Barış ise sıkıcı olanı inşa eder. O yüzden gelecek nesillere tarihten zevk alabilme imkânı sunduğu için Bonaparte'ı takdirle anıyorum.'"

–Thomas Hardy, *Hükümdarlar*

Bir hükümdara "Büyük" namını kazandıran nedir? İskender, Alfred, Charlemagne, Petro, Friedrich ve Katerina kendi dönemlerinin tarihini derinden etkileyen devasa şahsiyetlerdi. Yine de aynı derecede etkili ve çarpıcı olmanın yanında çoğunlukla (en azından modern ölçütlere göre) daha iyi insanlar sayılabilen ve "Büyük" namıyla anılmayan başkalarını düşünmek de zor değildir. Friedrich Barbarossa, İngiltere'den II. Henry ve I. Elizabeth, İspanya'dan Ferdinand ve İsabella, Kutsal Roma İmparatoru V. Karl (Charlemagne ve Napoléon arasında kalan hükümdarlar arasında Avrupa'nın en geniş topraklarına hükmeden imparator), "Güneş Kral" XIV. Louis ve daha niceleri.* Bu kitabın öznesi bu namı neden bu denli hak etmektedir?

Napoléon Bonaparte modern Fransa'nın kurucusudur ve bir devre adını vermiştir. Ülkeye neredeyse beş parasız bir siyasi mülteci olarak ayak bastıktan sadece altı yıl sonra askerî bir darbeyle iktidara geldi ve hayatının geri kalanı boyunca her şeyden önce bir subay olması üzerinden tanımlandı. Korsikalı

* Gerçi I. Elizabeth'i "Büyük Elizabeth" şeklinde anan ve Elizabeth Jenkins tarafından yazılan iyi bir biyografi mevcuttur. –y.n.

oluşu, *küçük soylu* kökeni, aydınlanma fikirlerini özümsemesi ve antik dünyadan aldığı ilham hakkında çok şey yazılıp çizildi ancak Brienne ve *École Militaire*'de geçirdiği askerî öğrencilik yılları onu hepsinden daha fazla etkiledi: İnançlarının ve varsayımlarının büyük kısmını ordunun değerler yapısından devşirdi. Ordu ona pratik zekânın, liyakate dayalı hiyerarşinin, kanun ve düzenin, sıkı çalışmanın, zihnî dirayetin ve şahsi cesaretin önemini ve bunlara ilaveten yalnızca kendine hizmet eden hukukçu ve politikacılara yönelik menfi duyguları aşıladı. Kâğıt üstünde soylu olmasına karşın ihtilalle birlikte kanun önünde eşitlik, akla dayalı yönetim, liyakat ve saldırgan milliyetçilik gibi öncü ilkeleri hevesle kucakladı. Tüm bu fikirler, Napoléon'un Fransız ordusunda işleyeceğini düşündüğü sisteme tam anlamıyla uyuyordu. Buna karşın gelir eşitliği, toplumsal düzensizlik, parlamentarizm ve (fitneyi teşvik eden bir ehliyet olarak gördüğü) basın özgürlüğü kendisine özgü askerî ahlakla çelişiyordu. Kısa Jakoben geçmişinde bile hiçbir zaman siyasal ve toplumsal eşitliği benimsememişti. Askerî ahlakla yoğurulmuş bir Fransız subayı olarak güç basamaklarını tırmandı, ihtilale katkı verdiğini kanıtladı, iktidarı ele geçirdi ve sonra da yönetimini sürdürdü.

Her general (ki Napoléon 24'ünde general olmuştur) en nihayetinde girdiği muharebelerin sonucuna göre değerlendirilmelidir. Fetihleri her ne kadar yenilgi ve utanç verici bir mahkûmiyetle sona ermiş olsa da Napoléon, kısa ama dolu dolu geçen askerî yaşamı boyunca 60 muharebe ve kuşatmaya katılıp bunların yalnızca 7'sini kaybetmiştir (Akka, Aspern-Essling, Leipzig, La Rothière, Lâon, Arcis ve Waterloo). Napoléon'un muharebedeki sezgileri ve muharebe alanlarında karar verme becerisi olağanüstüydü. 60 muharebe alanının 53'ünü gezdim; Topoğrafyaya dair içgüdüleri, mesafeyi kestirme ve muharebe alanını seçme konusundaki keskin duyarlılığı ile zamanlama becerisi karşısında sık sık hayrete düştüm. "Bir an gelir, çok küçük bir manevra, muharebenin kaderini belirler ve taraflardan birine üstünlük kazandırır. Sonuçta taşkını başlatan tek damla sudur" diye yazmıştı bir defasında.[1] Askerî bir lider olarak kendi kabiliyetlerine olan güveni hiçbir zaman eksik değildi. St Helena'da Sanssouci'yi ziyaret ettiğinde kendisine Büyük Friedrich'in kılıcını neden almadığı sorulduğunda, "Çünkü benim kendi kılıcım vardı" diye cevap vermişti. (Gerçi Friedrich'in kılıcını *Les Invalides*'e götürmüştü.)

Fransa'nın Yedi Yıl Savaşları'nda özellikle de Friedrich'in kılıcıyla mağlup olmasından sonra Fransız askerî stratejistler ve kuramcılar piyade, süvari ve topçu birliklerini nasıl geliştireceklerine ve bu üç sınıfın eş güdüm açısından nasıl daha iyi kullanılabileceğine dair çok önemli fikirler ortaya attılar. Napoléon; Guibert, Gribeauval, Bourcet, Mareşal de Saxe ve diğer önemli kimselerin eserlerini etraflıca inceledi ve bu kişilerin fikirlerini muharebe alanlarında uyguladı. Kare tabur düzeni, merkezî mevki stratejisi, karma düzen,

arkadan dolaşma manevrası ve hatta kolordu sistemi gibi kavramları ortaya o atmamıştı belki ancak tüm bunları mükemmel hâle getiren o oldu. Bu uygulamalar, Napoléon'un her türden çarpışmaya girmesine ve neredeyse her seferinde durumu lehine çevirmesine olanak sağladı. Yalnızca 1796-1797 tarihli İtalya Seferi'ni ele alalım: Napoléon, bir düşman ordusunu yerine çivilerken diğerini sağ kanattan (Montenotte'deki gibi) ya da sol kanattan (Rovereto'daki gibi) ya da her iki kanattan (Mondovi'deki gibi) kuşatmayı başarabilmişti. Lodi ve Arcole'de olduğu gibi dar köprüler üzerinden taarruza kalkacak askerlerini cezbeye getirmede, Marengo'dan önce olduğu gibi istihbarat raporlarından durumu sezmede ve Millesimo ile Primolano'da olduğu gibi geri çekilen düşmanı takip etmede fevkalade bir komutandı. Lonato ve Rivoli'de gerisinden taarruz eden düşmanı durdurup her iki durumda da başarılı bir karşı taarruz icra edebildi. Castiglione'de düşmanı iki ordu arasında tuzağa düşürdü ve arkadan taarruz etti. Bir seferde akla gelebilecek her türlü taktik durumda üstünlük sağlamak için bir savaş virtüözü olmak gerekir ki Napoléon bu gösteriyi yaklaşık 20 yıl boyunca defalarca sergiledi. Komutanlık meziyetlerinden bazılarının en muhteşem örneklerini ise 1814 Seferi sırasında 5 gün içinde 4 ayrı muharebe kazandığı Champagne'de sergiledi.

Yurttaş seferberliği yoluyla kurulan ihtilal orduları, yalnızca geçmiş ölçeklere göre çok büyük olmakla kalmıyor, aynı zamanda gücünü vatanseverliğin coşkusundan alıyordu. Napoléon kendini imparator ilan ettiğinde birliklerini cezbeye getirmek için gerekli olan hayati gayedaşlık ruhunu yaratmada salt cumhuriyetçi erdemin yeterli olmayacağını fark etti. Bu nedenle bildiriler yayımlayan, ilham verici konuşmalar yapan, yeri geldiğinde günlük emir yayımlayan ve hepsinden önemlisi Şeref Lejyonu'nu teşkil eden Napoléon kahramanlığa içkin "kutsal ateşi" yakmak için askerlik onuru kavramına başvurdu.[2] Napoléon, temelinde şeref, vatanseverlik ve kendisine derinden bir bağlılığın yattığı yeni bir askerî kültür inşa etmek için Eski Rejim'e ve ihtilal ordularına özgü unsurları bir araya getirmeyi başardı ve bu sayede emrindeki ordular onu Mısır'ın çöllerine, Avrupa'nın görkemli nehirlerine ve en nihayetinde Rusya'nın göz alabildiğine uzanan donmuş çorak topraklarına değin takip etti.

Napoléon, Marengo ile Austerlitz Seferi arasındaki 5 yıllık barış sürecinde ordularına, daha sonraki seferlerinde mükemmel bir şekilde uygulayabileceği manevraları belletti. Kraliyet Donanması yüzünden Boulogne'da konuşlu *İngiltere Ordusu*'nun başında Britanya'yı işgal etme fırsatını hiçbir zaman elde edememesine karşın, 3 yıllık aralıksız talimin ardından doğuya ilerlemek üzere ordugâhtan ayrılan ordusunu kusursuz bir disipline kavuşturmuştu. Büyük bir debdebeyle ilerleyen, sefer boyunca ihtiyaç duyacakları her şeyi temin eden ve devasa yük katarlarına sahip olan 18. yüzyıl ordularının aksine ihtilal orduları ve sonraki süreçte Napoléon orduları, bulundukları bölgelerin kaynaklarından

yararlanır, katı sınırlar içerisinde araziye yayılır ve Napoléon'un itici tesirine sahip bir komutan tarafından komuta edildiklerinde düşmanlarından tamamen farklı bir hızda hareket edebilirdi. Napoléon şehirleri uzun uzadıya kuşatarak hızını kesmedi. Modern savaşların (yani kendi savaşlarının) arazide düşmanın esas unsurlarına karşı ani bir darbe indirmek suretiyle kazanılacağının farkındaydı. Topoğrafya ve matematikten iyi anladığı için Toulon, Jena, Wagram, Montereau ve diğer pek çok muharebede topçulardan en etkili şekilde faydalandı. Yenilginin eşiğindeymiş gibi göründüğü anlarda bile soğukkanlılığını ve analitik düşünme becerisini muhafaza etti. Öyle ki Rivoli ve Wagram'da olduğu gibi bazen şakacı bir tavır bile takındı. Diğer komutanların muhtemel bir felaket olarak görebileceği durumlar Napoléon için birer fırsattı. Örneğin Borodino'da olmasa da Austerlitz ve Friedland'da yaşandığı gibi ziyadesiyle uzayan ulaştırma hatlarının son noktasında savaşmak zorunda kaldığında, stratejik konumunun açığa çıkması onu muharebe alanında daha cesur olmaya teşvik etmiş gibiydi. Napoléon'un komutanlığının bir diğer önemli yönü, inisiyatifi elinde tutabilme becerisiydi. Girdiği 60 muharebenin yalnızca 5'i (Piramitler, Marengo, Aspern-Essling, Leipzig ve La Rothière) savunma muharebesiydi. Kalanların tamamında taarruzdaydı.

Her şeyden öte Napoléon hızlıydı. Tabiatında vardı bu. Temmuz 1807'de Dresden'den Saint-Cloud'ya 4 günde, Eylül 1808'de Paris'ten Erfurt'a 5 günde, Ocak 1809'da Valladolid'den Paris'e altı günde nasıl hareket ettiğini gördük. Avrupa'nın dört bir yanına konuşlanan ve muharebe alanlarında hazır ve nazır bekleyen orduları için de aynı şey geçerliydi. *İngiltere Ordusu*, 29 Ağustos 1805'te Boulogne'daki ordugâhtan ayrılmış ve 5 Ekim'de Tuna Nehri üzerindeki Ulm'da Mack'i kuşatmaya başlamıştı. Soult'un kolordusu 20 günde 643 km, Davout'nunki ise dinlenmek için bir günün tamamını bile harcamaksızın 595 km yol kat etmişti. Üstelik bunu firar ya da hastalık nedeniyle tek bir asker bile kaybetmeden yapmışlardı. Napoléon, Nisan 1809'da Masséna'ya, "Hareket, hareket, sürat!" (*Activité, activité, vitesse!*) diye yazmıştı ki bundan daha karakteristik bir emri yoktur. Ancak 1812'de Rusya'da olduğu gibi, her yönüyle denetleyemeyeceği kadar büyük bir orduya sahip olduğunda ordu hantallaştı ve önceki yıllarda ona zafer getiren geniş kuşatma manevralarını yapamaz hâle geldi. Ne var ki Napoléon düşmanlarının kendisinden ne kadar çok şey öğrendiğinin farkında değildi. Avusturya'da Arşidük Karl, Rusya'da Barclay de Tolly ve Prusya'da von Scharnhorst tarafından başlatılan köklü askerî reformlar Napoléon'a ve onun savaşma biçime bir övgü olduğu kadar iş işten geçene kadar farkına varamadığı bir tehditti. 1812 itibariyle Avrupa'daki tüm ordular kolordu sistemini benimsemiş, Napoléon'un ordularına ilk zamanlarda avantaj sağlayan yenilikleri kopyalamış ve hatta bazen geliştirmişti.

Ancak başka bir hayati alan vardı ki Napoléon bu konuda neredeyse tamamen eksik ve yetersizdi: deniz. Bir liman kentinde doğmuş biri olmasına karşın askerî yaşamında deniz manevralarını hiçbir zaman anlayamadı. Trafalgar felaketinden sonra bile bir gün Britanya'yı küçük düşürecek bir istila filosu inşa edebileceğine inandı ve bu umutsuz girişim uğruna çok fazla para, asker ve kaynak ayırdı. Ancak karada gerçek bir askerî dehaydı. Çağının en büyük komutanının kim olduğu sorulduğunda Wellington Dükü'nün şu cevabı vermesi şaşırtıcı değildir: "Bu çağda, geçmiş çağlarda ve her çağda Napoléon."[3]

Napoléon büyük fatihlerden biri olmasaydı bile yine de modern tarihin devlerinden biri olurdu çünkü sivil başarıları da en az askerî başarıları kadar görkemliydi ve hatta onlardan çok daha uzun ömürlü oldu. Terör Dönemi Temmuz 1794'te sona ermiş olmasına rağmen Jakobenler güçlü kalmayı sürdürdü ancak Napoléon onları ve diğer Vendémiaire ayaklanmacılarını Ekim 1795'te Paris sokaklarında salkım ateşiyle biçince siyasi güçleri büyük oranda kırıldı. Terör'den ve çürüyüp karmaşaya sürüklenen Direktuvar rejiminin ardından Fransızların çoğunluğu muhafazakâr bir cumhuriyet istiyordu ve istediklerini aldılar da. Onlara bunu sunan kişi, ideal toplumu ordunun çok daha büyük bir sureti olarak görüp toplumun hem askerî hem de siyasi açıdan bir başkomutan tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünen Napoléon'du. Biri Konsül, Devlet Şûrası' ın ilk oturumlarından birinde "ihtilalin romantizmini sonlandırdık" diyordu. "Artık onun tarihini yazmaya başlamalıyız."[4] Napoléon pek çok açıdan 18. yüzyıl Avrupa'sında yönetime akılcılığı dâhil eden ve tebaasının yaşamını iyileştiren aydınlanmacı monarkların sonuncusu ve en büyüğüydü. Goethe, Napoléon'un "Aydınlanma yolunda daima aklı rehber edindiğini... her daim aydınlanmacı bir zihin yapısına sahip olduğunu" söyledi.[5] Napoléon, aydınlanmanın at sırtında tecessüm etmiş hâliydi.

Napoléon 1804'te "Fransa Cumhuriyeti'nin İmparatoru" ilan edildi. Bu, görünüşte çelişkili bir ifade olsa da aslında yönetim tarzının doğasını doğru bir şekilde tanımlıyordu. İmparator, Fransız İhtilali'nin en iyi yönleri olan kanun önünde eşitlik, akılcı bir hükûmet ve liyakat gibi mefhumları bilinçli olarak koruyup geliştirirken 10 günlük haftalardan oluşan kullanımı güç ihtilal takvimini ve saçma Yüce Varlık Kültü'nü kaldırıp cumhuriyetin son günlerinin belirleyici özelliklerinden olan yolsuzluk, kayırmacılık ve yüksek enflasyona savaş açtı. 16 yıllık iktidarı boyunca modern demokratik siyasetin temelini oluşturup gelişmesi i sağlayan en iyi kavramların çoğunu (liyakat, kanun önünde eşitlik, mülkiyet hakkı, dini hoşgörü, laik eğitim, güçlü maliye, verimli yönetim vb.) ihtilalin girdabından kurtardı, korudu, kanunlaştırdı ve pekiştirdi. Dönemin Avrupa'sının geri kalanında olduğu gibi Napoléon'un rejimi de basın sansürü ve nispeten etkili bir gözetim sistemi kuran bir gizli iç

güvenlik teşkilatı kullanmıştır. Fransız halkına siyasi arenada söz hakkı vermek için düzenlendiği sözde halk oylamaları çoğunlukla hileliydi. Ancak halkın Napoléon'a verdiği onay, sandıklardan çıkan sonuçlar kadar abartılı değilse de gerçekti. Napoléon totaliter bir diktatör değildi ve tebaasının hayatının her yönünü kontrol etmek gibi bir derdi yoktu. Elinde olağanüstü bir karar verme gücü varken bunu Korsikalılara özgü kan davası zihniyetiyle gaddarca ve kindarca kullanmadı. Aksi durumda Fouché, Murat ve Talleyrand gibi kendisine sürekli ihanet eden kişilere bu kadar uzun süre tahammül etmezdi. Napoléon'un siyasi nedenlerle idam ettiği kişilerin sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Enghien Dükü, Hofer, belki Pichegru ve su götürmez şekilde L'Ouverture bu sebeplerle idam edilen kişilerdi ancak bu onun Yafa'daki Türk esirleri katletmesini ya da Saint-Domingue'i yeninden boyunduruk altına alma girişimindeki payını mazur göstermez. Saint-Domingue girişimini bizzat yönetmemiş olsa da her iki eylemin de gaddarca olması, karşısındaki insanların ırklarına yönelik görüşlerinden kaynaklanıyordu. Napoléon bir noktada Batı Hint Adaları'nda köleliği yeniden tesis etti ancak 1815'te Fransız sömürgelerinin tamamında köleliği nihai olarak kaldırdı.

Fransa 1815'in sonları itibariyle Napoléon öncesi sınırlarına geri dönmek zorunda kalsa da Napoléon'un ülkeyi yeniden şekillendiren uygulamalarının çoğu o zamana kadar öylesine kök salmıştı ki Bourbonlar iktidara döndüklerinde bunları kaldıramadılar. Dolayısıyla toplumsal reformların büyük kısmı on yıllarca ve hatta yüz yıllarca yürürlükte kaldı. Napoléon Kanunları bugün Avrupa hukukunun büyük kısmının temelini teşkil ederken çeşitli madde ve yönleri de insan yaşamının olduğu 5 kıtadaki 40 ülke tarafından benimsenmiştir. Seine Nehri üzerinde uzanan köprüler, sarnıçlar, kanallar ve kanalizasyon sistemleri bugün hâlâ kullanımdadır. Fransa Dışişleri Bakanlığı, Napoléon'un nehir boyunca inşa ettiği 4 km uzunluğundaki taş iskele setinin üzerinde yükselmektedir. Sayıştay ise Napoléon tarafından kurulduğu günden bu yana 200 yıldan uzun süredir kamu harcamalarını denetlemektedir. Liseler (*lysée*) mükemmel bir eğitim vermeye devam ederken Devlet Şûrası hâlâ her çarşamba Fransa'nın yasa tekliflerini gözden geçiriyor. Napoléon'un Fransız toplumunun temeline yerleştirmekle övündüğü "granit kütleler" bugün de oradadır. Napoléon'un annesine oğlunun başarılarından dolayı iltifat edildiğinde Valide Hanım şöyle karşılık vermişti: "Ancak umalım da kalıcı olsunlar!" (*Mais pourvu que ça dure!*)[6] Yapılanlar gerçekten de kalıcı oldu.

Fransa 1792'de ihtilalin değerlerini ve ideallerini Avrupa'nın geri kalanına ihraç etmeye kararlı mücadeleci bir ulus hâline geldi. Avrupa'nın hükümdarları buna izin vermeyip haddini aşan Fransa'ya karşı yedi koalisyonun ilkini kurdu. Bu savaşların mirasçısı olan Napoléon, askerî kabiliyet ve imkânları sayesinde

mücadeleyi bir süreliğine zaferle sonuçlandırdı. Napoléon'un, kendi siyasi ihtilalini 140 yıl önce gerçekleştirmiş ve hâlihazırda Fransız İhtilali'nin Fransa'ya getirdiği faydaların birçoğundan faydalanan Britanya'yı önce işgal etme, ardından da ekonomik olarak kıskaca alma tehdidi, Britanya'da art arda gelen hükûmetlerin hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde onu devirme kararında birleşmelerini sağladı. Avusturya, Prusya ve Rusya hanedanları da aynı şekilde şaşırtıcı olmayan bir biçimde Napoléon'un sunduğu barış tekliflerine olumsuz yanıt verdi. Sonuç olarak kendisine, kendisinin savaş ilan ettiğinden daha fazla sayıda savaş ilan edildi. 1800'de Avusturyalılar, 1803'te Britanyalılar, 1805'te bir kez daha Napoléon'un müttefiki olan Bavyera'yı işgal eden Avusturyalılar, 1806'da Prusyalılar ve 1809'da yeniden Avusturyalılar Napoléon'a savaş ilan etti. Napoléon'un 1807 ve 1808'de Portekiz ve İspanya'ya, 1812'de ise Rusya'ya yönelik taarruzları Kıta Sistemi'ni dayatmak için başlatılmıştı. Gerçi gördüğümüz gibi Çar Aleksandr 1812'de Napoléon'a yönelik bir taarruz planlıyordu ve 1813, 1814 ve 1815'teki savaşların tamamı ona karşı ilan edilmişti. Aslına bakılırsa Napoléon tüm bu süreçlerde barışı ilk teklif eden kişi oldu. Gerçekten de 1803'te Amiens'ın çöküşü ile 1812 arasında Britanya'ya en az 4 barış teklifinde bulundu. İhtilal ve Napoléon Savaşları toplamda yaklaşık 3 milyon askerin ve 1 milyon sivilin ölümüne mal oldu. Bunların 1,4 milyonu Fransız'dı. (916.000'i imparatorluk döneminde ölen bu insanların 90.000'den azı muharebe meydanlarında can vermişti.)[7*] Napoléon kuşkusuz bu ölümlerin çoğu için sorumluluğu üstlenmelidir. Zira kendisi, "Şayet daima ve yalnızca insan canı düşünülecekse liderlerin savaşa girmemeleri yerinde olur. Çünkü kimsenin burnunun bile kanamayacağı planlarla nasıl savaşılır bilemiyorum" demişti. Ancak kendisi devrin tek ve hatta başlıca savaş kışkırtıcısı olmakla asla suçlanamaz. Zira Fransa ve Britanya, 1688'deki Şanlı ihtilal ve 1815 tarihli Waterloo arasındaki dönemin neredeyse yarısı boyunca savaş hâlindeydi ve İhtilal Savaşları patlak verdiğinde Napoléon yalnızca bir teğmendi.

Henry Kissinger, Napoléon sonrası Avrupa için, "Uluslararası bir düzen tesis etmenin iki yolu vardır" demişti. "İrade ile ya da feragat ile; fetih ile ve meşruiyet ile."[8] Napoléon için yalnızca irade ve fetih yolu açıktı ve o da bu yoldan ilerledi. "İmparatorluklar kuran bir ırkın ahfadı" olmakla övünen Napoléon, aynı zamanda, Üçüncü Bölüm'de de defalarca gördüğümüz gibi tesis ettiği rejimin meşruiyetinin Avrupa'daki Fransız hâkimiyetinin devamına ve kendi ifadesiyle, kendisinin ve Fransız ulusunun şerefli kalmasına dayandığını gayet iyi biliyordu. Her ne kadar 1810 ya da 1812'ye değin son derece

Hastalık, Avrupa'daki orduların çoğunda savaştan daha büyük bir rol oynadı. Gerçekten de 1793-1815 yılları arasında 6.663 askerin muharebede, 13.621 askerin de enkaz, yangın ve boğulma nedeniyle öldüğü Kraliyet Donanması'nda, hastalıktan ölenlerin sayısı, çoğu Batı Hint Adaları'nda olmak üzere 72.102'ydi. -y.n.

kudretli olsa da fetihlerinin yeni rejimin meşruiyetini sağlamak için yeterli zamanı kazandırmadığının farkındaydı. Bazı seçkin tarihçiler Napoléon'un imparatorluğunun doğası gereği sömürgeci olduğu için ayakta kalamadığını, çünkü bir Avrupa halkının diğerine uzun süre hükmedemeyeceğini söylemişlerdir. Ancak Türkler Yunanistan'a 363 yıl, İspanyollar Hollanda'ya 158 yıl ve Avusturyalılar Kuzey İtalya ve Hollanda'ya 80 yıl hükmetmişlerdir. "Kimyagerlerin mermer yapabilecekleri tozları vardır" demişti Napoléon bir defasında. "Ancak mermerin katılaşması için zaman gerekir."[9] Şayet birkaç hayati hatayı yapmamış olsaydı Napoléon'un Avrupa'sı Niemen Nehri'nden Manş Denizi'ne uzanan, istikrara kavuşmuş bir devlet olabilirdi. Bu senaryoda Avusturya gönülsüz de olsa Fransa'yla müttefik kalır, Prusya ise ezilip sindirilmiş bir uydu devlet olarak kendisine bağlı olurdu. Böylece Napoléon'un toplumsal reformları Fransa dışında da yerleşik hâle gelebilirdi. Ancak 1810'dan itibaren Eski Rejim Avrupa'sının Metternich tarafından sinsice yönlendirilen, Talleyrand tarafından gizlice teşvik edilen ve Castlereagh tarafından finanse edilen hükümdarları Napoléon'dan kurtulmak için her türlü şartı zorladılar. Napoléon devrildikten sonra meşruiyetçi rejimler çok daha gerici bir yönetim biçimini yeniden dayattılar ve sonunda ihtilalin doğurduğu milliyetçilik tarafından paramparça edildiler. 19. yüzyıl düşünüldüğünde aydınlanmış bir Fransa'nın, Prusya'nın Almanya'ya hâkim olması ve gücünü Napoléon'dan çok daha sert yöntemlerle dayatması sonucu doğan bir ülkeden daha kötü olabileceğini kim söyleyebilir?

Son olarak Napoléon'un bir büyüleyiciliği vardı. Bugün Napoléon Vakfı tarafından mükemmelen muhafaza edilen ve bu kitabın temelini teşkil eden 33.000 mektup Napoléon'un çok yönlü zihninin olağanüstü bir kanıtıdır. Astronomlar, kimyagerler, matematikçiler ve biyologlarla yaptığı yazışmalar, onların çalışmalarına saygı duyduğunu ve bu çalışmalarla ilgilenmeye ne denli meraklı olduğunu gösteriyordu ki devlet adamları arasında nadir görülen bir özellikti bu. "Daima çalışıyorum ve meseleler üzerine enine boyuna düşünüyorum" demişti İmparator 1809'da Ræderer'ye. "Eğer her şeyle ilgilenmeye ve her şeyi halletmeye daima hazır görünüyorsam, bunun nedeni bir teşebbüste bulunmadan önce konu hakkında enine boyuna düşünmem ve yaşanacak muhtemel durumları öngörmemdir. Beklenmedik bir durumda ne söylemem ya da ne yapmam gerektiğini bana aniden ve esrarengiz bir şekilde gösteren şey deha değil, enine boyuna düşünmektir."[10] Olağanüstü bir zihnî

Napoléon emperyalizmine yönelik kınama ve şikâyetleri elbette tamamen ikiyüzlülüktü. Britanyalılar dünya genelinde, özellikle de Asya'da genişlemekteydi. Bilindiği üzere Büyük Katerina, Büyük Friedrich ve II. Joseph Avrupa'daki sınırlarını her daim genişletmeye çalışmıştı. Dolayısıyla onların halefleri emperyalizme değil kaybeden tarafta olmaya itiraz ediyorlardı. -y.n.

kabiliyete sahip olma ve devlet yönetiminde bundan ısrarla faydalanma konusunda tarihte Napoléon'la boy ölçüşebilecek bir hükümdar muhtemelen bulunmamaktadır.

Napoléon, hayatını ve zihnini bölümlere ayırabilme konusunda en büyük liderlerin bile erişemediği bir maharete sahipti. Zihninin bir bölümünü, zihninin başka bölümlerinde düşündüğü meselelere tamamen kapatabiliyordu. Kendisi bunu bir dolabın çekmecelerini açıp kapatabilmeye benzetiyordu.[11] Borodino Muharebesi'nin arifesinde emir subayları mareşallere gönderilecek emirleri almak ve generallerden gelen raporları vermek üzere gelip giderken o, Şeref Lejyonu üyelerinin yetimleri için bir kız okulu kurulması konusunda düşüncelerini yazdırabiliyor; Moskova'yı ele geçirdikten kısa bir süre sonra ise Comédie-Française için yeni yönetmelikler hazırlıyordu. İmparatorluğuna dair hiçbir ayrıntı, bitip tükenmez enerjisi ve soruşturmacı tabiatı için önemsiz değildi. Bir ilin valisine genç metresini operaya götürmeyi bırakması talimatını verebilir, adı sanı bilinmeyen bir taşra rahibini doğum gününde verdiği vaazı beğenmediği için azarlayabilir, bir onbaşıyı çok içki içtiği için uyarabilir ya da bir alayın sancağına altın harflerle "Emsalsizler" ismini yazdırabilirdi. Mektupları ve yorumları aynı zamanda ne denli cazibe sahibi olduğunu, zaman zaman kendini samimi bir şekilde değerlendirebildiğini ve felaket durumlarıyla karşı karşıya kaldığında bile her durumda şaka yapabilmesini sağlayan gerçek bir mizah anlayışına sahip olduğunu gösteriyordu. Onu yakından tanıyanlar, cazibesine ve bitip tükenmez enerjisine defalarca tanık olmuşlardır. Zaman zaman sinirlenebilirdi (ki volkan gibi patladığı anlar yok değildi) ancak genellikle bu sebepsiz yere olmazdı. Kötü huyları arasında bazen ortaya çıkan ancak her daim sergilemediği acımasızlık, yaşlandıkça artan narsisizm ve insan doğasına yönelik alaycı yaklaşımı sayılabilirdi. Napoléon kuşkusuz hırslı biriydi ancak olağanüstü bir gayrete, yönetim becerisine, insanlara ve verilere dair neredeyse fotoğrafik bir hafızaya, terbiye edilmiş keskin bir zihne, Fransa'nın neyi ne kadar başarabileceğine yönelik farkındalığa ve Avrupa'nın nasıl nizama sokulabileceğine dair iç görüye sahip olduğu düşünülürse buna şaşırmamak gerekir. Napoléon'un Hollanda tahtından indirdiği kardeşi Louis bile sonradan şöyle diyecekti: "Napoléon'un üstesinden gelmek zorunda olduğu güçlükleri, mücadele ettiği dâhilî ve haricî sayısız düşmanı, dört bir yanda kendisine kurulan tuzakları, zihnen sürekli gergin oluşunu, mütemadiyen hareket hâlinde oluşunu ve sınırları zorlayan bitkinliklere göğüs gerişini düşündüğünüzde eleştiriler hayranlığın gölgesinde yitip gidecektir."[12]

Napoléon'a yönelik en yaygın eleştiri, 1812'de Rusya'yı işgal etmeye karar verdiğinde bir tür "Napoléon Kompleksi"ne kapılması ve askerlerinin ya da tebaasının başına neler gelebileceğini düşünmeksizin dünyayı yönetmeye yönelik kibirli bir arzu duymasıdır. Oysa Napoléon'un Rusya'da toprak elde

etmek gibi bir amacı yoktu. Yalnızca Çar'ı beş yıl önce Tilsit'te verdiği ekonomik abluka taahhütlerini yerine getirmeye zorlamak istiyordu. Zafere olan güveni de geriye dönüp bakıldığında göründüğü kadar kibirli değildi. Rusları daha önce iki kez ağır bir mağlubiyete uğratmıştı. Niyeti, sınıra yakın bir bölgede, en fazla 1 aylık bir sefer sürdürmekti. Batı'daki Rus ordularının iki katından daha büyük bir kuvvete komuta ediyordu ve Çar'ın barış isteyeceğine inanıyordu. Rusların Moskova'yı yakıp yıkmaya varacak kadar büyük bir kavrulmuş-toprak stratejisi uygulayacağını nasıl tahmin edebilirdi? Sefer başladıktan ve merkez kuvvetleri tifüs nedeniyle harap olduktan sonra Vitebsk ve Smolensk gibi yerlerde kışlamayı zaman zaman aklından geçirdi. Moskova'ya vardığında Rus kışıyla gelen dondurucu soğukların da farkındaydı ve işler çığırından çıkmadan önce Smolensk'teki karargâha dönecek kadar zamanı vardı. Ancak aldığı binlerce askerî karar arasında 25 Ekim 1812 gecesi aldığı bir karar onu mahvetti.

Dolayısıyla Napoléon intikama susamış bir canavar ya da Antik Yunan dramalarına özgü karakterlerin modern bir örneği değildi. Keza kendisine atfedilen düzinelerce tarihsel şekillendirmenin de dışındaydı. Napoléon'un hayatı ve kariyeri, tarihsel olaylarda bireylerin oynadığı rolü en aza indirip insan dışı etken ve güçleri ön plana çıkaran determinist yaklaşıma bir karşı duruştur. HMS *Bellerophon*'da deniz astegmeni olarak görev yapan George Home'un anılarında da ifade ettiği gibi, "[Napoléon] bize, tek bir insan evladının kısacık bir ömürde neler başarabileceğini göstermiştir."[13]

O hâlde Büyük Napoléon ifadesi kendisi için uygun mudur? Kesinlikle!

Son Söz

Napoléon'un Haziran 1815'te Waterloo'daki yenilgisinin ve aynı yıl Viyana Kongresi'nin sonuçlanmasının ardından büyük güçler, Avrupalıların özgürlükçü anayasa ve kendi kaderlerini tayin etme taleplerine karşı birleşti. Çar I. Aleksandr Avrupa'nın en güçlü hükümdarı olarak kaldı ve 1825'teki ölümüne kadar Napoli, Yunanistan ve Almanya'daki özgürlükçü ayaklanmaları bastırıp giderek daha gizemli ve despot bir lidere dönüştü. Metternich'e git gide daha fazla bel bağlayan Avusturya İmparatoru Franz eski Avusturya müstemlekelerini yeniden ele geçirip gerici Kutsal İttifak'ı kursa da Kutsal Roma İmparatorluğu'nu hiçbir zaman diriltemedi. 1835 yılında 67 yaşındayken yaşama veda etti. Prusyalı III. Friedrich Wilhelm de keza gerici bir lidere dönüşmüştü. 1813'te Prusya'ya bir anayasa bahşedeceğini söylemişti ancak zaman içinde bu vaadini unuttu ve 1840'ta öldü. Metternich'e gelince; kendisi Viyana Kongresi'yle tesis edilen dengeler sistemini devam ettirerek Avrupa diplomasisinin başat figürlerinden biri olmayı sürdürdü. Ta ki 1848 İhtilali'ne kadar. Bu tarihte çamaşırcı kadın kılığında Viyana'dan kaçmak zorunda kaldı ve 1859'da öldü. VII. Pius da aydınlanmaya sırt çevirenlerdendi. Viyana Antlaşması'yla kendisine geri verilen Papalık Devleti'nde otoriter yönetimi yeniden inşa etti. Yaşamını kaybettiğinde takvimler 1823 yılını gösteriyordu. İspanya Kralı VII. Fernando 1820'de özgürlükçü bir anayasayı kabul etmek zorunda kaldı; İspanyol halkı tarafından devrildi ve 1823'te Fransızlar tarafından yeniden iktidara getirildi. İktidarı geri aldıktan sonra intikam hisleri nedeniyle Fransızlara da yabancılaştı. 1833'te son nefesini verdiğinde ardından gözyaşı döken olmadı.

Bourbonlar, 1815'te yönetime ikinci kez geldiklerinde, büyük oranda Napoléon tarafından gerçekleştirilen hukuki ve siyasi reformlar sayesinde eski sistem ve uygulamaları geri getiremediler. Louis, saltanatını her türlü demokratik tavizi geri almaya çalışan gerici kardeşi Artois Kontu ile Fransa'nın İngiliz modelini takip etmesi ve meşruti bir monarşi hâline getirilmesi için baskı yapan özgürlükçü anayasacılar arasında bir orta yol bulmaya çalışarak

geçirdi. 1824'te öldüğünde yerine Kral X. Charles unvanıyla Artois Kontu geçti. Ancak o da 1830 tarihli Temmuz İhtilali'nde devrildi. Onun yerine geçen kişi Charles'ın daha ılımlı bir yol tutturan kuzeni Kral Louis-Philippe oldu. Kendisi 1836'da İtalya'da sürgündeyken yaşamını yitirdi. Yeniden yapılanmayı başaramayan kraliyet destekçilerinin umutları Charles'ın ölümüyle son bulmuştu.

Üyev kardeşi Kardinal Fesch'le birlikte inzivaya çekilen Valide Hanım da dâhil olmak üzere Napoléon'un ailesinin büyük kısmı Waterloo'nun ardından Roma'da Papalık'ın koruması altında yaşadı. Artık gözleri görmeyen 85 yaşındaki Valide Hanım, koltuğuna gömülmüş hâlde hanım arkadaşı Rosa Mellini'ye anılarını yazdırdı. "Herkes beni dünyanın en mutlu annesi sanırdı" diyordu. "Ancak hayatım bir keder ve eziyet silsilesinden meydana geliyor." Öldüğünde takvimler Şubat 1836'yı gösteriyordu. 3 yıl sonra muhteşem bir resim koleksiyonuna sahip olan Fesch de orada öldü. Ölmeden önce verdiği talimatla resimlerin çoğu Ajaccio ve Lyons şehirlerine bağışlandı. Louis Roma'da edebi çalışmalarını sürdürdü ancak 1840'ta bir seferliğine gizlice Hollanda'yı ziyaret etti. Burada kendisini tanıyan tebaasından hürmet ve takdir gördü. Temmuz 1846'da Livorno'da öldü. Uzun süredir ayrı yaşadığı karısı Hortense 1817'de İsviçre'deki Arenenberg Şatosu'nu satın aldı ve Ekim 1837'de 54 yaşında ölene kadar burada yaşadı. Flahaut'dan olma gayrimeşru oğlu daha sonra III. Napoléon tarafından Morny Dükü ilan edilecekti. Leuchtenberg Dükü Eugène de Beauharnais, karısı ve 7 çocuğuyla Münih'te sakin bir yaşam sürdü. Şubat 1824'te öldü. Kızlarından biri Brezilya İmparatoriçesi olacak; Prenses Josephine ismindeki diğeri 1823'te Bernadotte'un oğlu ve İsveç tahtının varisi Prens Oscar'la evlenecek; oğlu Maximilian ise Çar I. Nikolay'ın kızıyla dünya evine girecekti.

Lucien Waterloo'dan sonra tutuklandı ancak daha sonra Papalık'ta inzivaya çekilmesine izin verildi. Burada 2 evlilikten 11 çocuk sahibi olan Lucien Haziran 1840'ta öldü. Joseph 16 yıl boyunca Survilliers Kontu unvanını taşıyarak New Jersey'ye bağlı Bordentown'da kaldı ve 1820'de akıllılık yaparak Meksika tacını reddetti. Daha sonra kısa bir süreliğine İngiltere'nin Surrey kentinde yaşadı; kardeşinin itibarını başarıyla savundu ve Temmuz 1844'te Floransa'da öldü. Jérôme 1816'da Trieste'ye sürgüne gitti ve Montfort Kontu adını aldı ancak kendisini her daim bir hükümdar olarak gördü. 1847'de Fransa'ya döndü ve 1850'de *Les Invalides* yöneticisi ve senato başkanı oldu. Yaşamını yitirdiğinde yıl 1860'tı. Caroline Murat, kocasının idamından sonra yeniden evlendi ve Mayıs 1839'daki ölümüne kadar kendi icat ettiği Lipona Kontesi (Napoli sözcüğünün anagramı) unvanıyla Floransa'da yaşadı. Pauline, kardeşinin ölüm haberi geldiğinde St Helena'ya gitmek üzere olduğunu iddia etmişti. Camillo Borghese, 10 yıllık bir metresi olmasına rağmen Pauline'in

Haziran 1825'teki ölümünden üç ay önce Floransa'daki evine dönmesine izin verdi. (Borghese 1832'deki ölümüne kadar Bonaparteçı komplolara karıştı.)

Hollanda Kralı Louis'nin üç oğlundan en büyüğü olan Charles-Louis-Napoléon 1831 tarihli İtalya İhtilali'ne katıldı; 1836'da Strasbourg'da Fransa'yı işgal girişiminde bulundu; 1837'de ABD'yi ziyaret etti; 1840'ta bir kez daha Fransa'yı işgal girişiminde bulundu; akabinde hapse atıldı ancak 1845'te hapisten kaçtı. 1848'de 9,9 milyon oyla Fransa Cumhurbaşkanı seçildi ve 1851'de gerçekleştirdiği bir darbenin ardından 1852'de İmparator III. Napoléon unvanıyla tahta oturdu. 1870-71 Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından devrildi ve 1873'te sürgündeyken öldü. Böylece 1769'da Ajaccio'da başlayan imparatorluk destanı 104 yıl sonra Kent'e bağlı Chislehurst'ta sona erdi. III. Napoléon, hayatının sonuna kadar amcasının büyükannesi Josephine'e verdiği evlilik yüzüğünü taktı.

Marie Louise, Napoléon'un ölümünden dört ay sonra birbirlerine denk olmamalarına rağmen Neipperg'le evlendi. Hâlihazırda gayrimeşru iki çocukları vardı ancak Neipperg'in 1829'daki ölümünden önce meşru bir çocukları daha oldu. 1814'ten beri Parma, Piacenza ve Guastalla'yı yöneten Marie Louise daha sonra Bombelles Kontu'yla evlendi ve 1847'de öldü.

Napoléon'un çocukları çok farklı kaderler yaşadı. Roma Kralı ve Reichstadt Dükü II. Napoléon, zihnini beyhude yere babasına karşı zehirlemeye çalışan Marmont'un elinde eğitim gördü. Avusturya ordusuna katıldı ancak henüz 21 yaşındayken 22 Temmuz 1832'de Schönbrunn'da tüberkülozdan yaşamını yitirdi. Ölüm maskesi Roma'daki Napoleonica Müzesi'n sergilenmektedir. Kalıntıları, 1940'ta Avusturya ve Vichy Fransa'sı arasında dostluk tohumları ekmek isteyen Adolf Hitler tarafından *Les Invalides*'e gönderildi. Kont Alexandre Walewski, annesi Marie Walewska öldüğünde henüz yedi yaşındaydı. Ancak Fransız ordusunda bir subay olan dayısı sayesinde iyi bir tahsil gördü. Yabacılar Lejyonu'na katılıp Kuzey Afrika'da savaştı ve daha sonra Londra büyükelçisi oldu. III. Napoléon'un Londra ziyareti ile Kraliçe Victoria'nın Fransa ziyaretini organize eden oydu. Meclis Muhafızları'nın da liderliğini yapan Walewski, 1868'de 55 yaşındayken Strasbourg'da öldü. Napoléon'un Éléonore Denuelle de la Plaigne'den doğma öz oğlu Charles Denuelle (Kont Léon) babasına öyle benziyordu ki sokakta yürürken insanlar dönüp bakma ihtiyacı hissediyordu. Şubat 1832'de Wellington'ın emir erlerinden biriyle bir düelloya girdi. Hayatta kalmasını, Hortense'ın ona verdiği bir düğmeye bağladı. Kavgacı ve ayyaş bir serseri olarak büyüyen ve borçları III. Napoléon tarafından ödenip kendisine bir maaş bağlanan Léon, Nisan 1881'de Pontoise'da yoksul bir şekilde mide kanserinden öldü. 1812 Seferi'nde dul kalan annesi 1814'te Charles-Émile-Auguste-Louis de Luxbourg'la evlendi. Luxbourg'un 35 yıl sonraki ölümüne kadar onunla birlikte kaldı. 1868'de yaşama veda etti.

Napoléon'un mareşallerinden Mortier, 1835'te askerî bir törende infilak eden bir bomba sonucu diğer 11 kişiyle birlikte yaşamını yitirdi. Bomba, Kral Louis-Philippe'e suikast düzenlemeyi uman öfkeli bir İtalyan tarafından patlatılmıştı. Mortier'nin cenaze töreninde Kral gözyaşları içindeydi. Dalmaçya Dükü Nicolas Soult, 1819'a kadar Almanya'da sürgünde yaşadı. Akabinde Bourbonların hizmetinde bakan, Louis-Philippe döneminde ise şûra başkanı ve reformcu bir savaş bakanı olarak görev yaptı. 1838'de Kraliçe Victoria'nın taç giyme töreninde Fransa'yı temsil eden Soult, Wellington tarafından şerefine tertip edilen ziyafetle onurlandırıldı. 1851'de yaşama veda etti. Bernadotte 1818'de İsveç kralı oldu ve 1844'e kadar hüküm sürdü. Bugün İsveç tahtında onun soyundan gelenler oturmaktadır. Mareşal Jourdan, Ney'i mahkûm eden divanıharpta yer almayı reddetmesine rağmen 1819'da kontluk payesi aldı ve Akranlar Kamarası üyesi oldu. 1830 İhtilali'ni destekledi ve üç yıl sonra öldü. Ragusa Dükü Marmont, kısa bir süre Roma Kralı'nın özel öğretmenliğini yaptı. Napoléon'un mareşallerinin sonuncusu olarak 1852'de öldü. Anıları ölümünden sonra yayımlandığında kendisini eleştirenlerden biri onu, "iddialarına cevap veremeyecek insanları avlamak için kendi mezar taşının arkasına saklanan bir keskin nişancıya" benzetecekti.

Napoléon'un eski bakanlarından Jean-Jacques-Régis de Cambacérès, Bourbonların iktidara ikinci kez gelmelerinin ardından Brüksel'e kaçtı ancak 1818'de Fransa'ya dönmesine izin verildi. 1824'teki ölümüne kadar burada son derece konforlu bir inziva hayatı yaşadı. Louis-Marhieu Molé, Bourbonların hizmetinde yol ve köprülerden sorumlu genel müfettiş olarak görev yaptı. Denizcilik bakanı mevkiinde de bulunan Molé, Kral Louis-Philippe'in iktidarında dışişleri bakanı ve 1836-1839 yılları arasında başbakan oldu. 1855'te yaşama veda etti. Adı XVIII. Louis'nin yasaklılar listesinde bulunan ancak Çar Aleksandr'ın ikna çabaları sonucu listeden çıkarılan Armand de Caulaincourt 1827'de öldü. Bassano Dükü Hugues Maret, Louis-Philippe tarafından Akranlar Kamarası'na dâhil edildi. Kasım 1834'te sekiz günlüğüne Fransa başbakanı oldu. 1839'da Paris'te öldü. René Savary anılarını yazıp 1828'de sekiz cilt hâlinde yayımladı. 1831'de kısa süreliğine Cezayir'deki Fransız ordusunun başkomutanı olarak görev yaptı ve zalimce eylemlerde bulundu. 1833'te öldü.

St Helena'daki grup Napoléon'un ölümünden sonra hızla dağıldı. Henri Bertrand Paris'e geri dönüp Napoléon ile Josephine'in Chantereine Sokağı'ndaki evine taşındıktan sonra 1844'te öldü. Kont Montholon 1840'tan 1846'ya kadar Ham Hapishanesi'nde III. Napoléon ile birlikte esaret hayatı yaşadı. (III. Napoléon tıpkı amcası gibi 6 yıl hapis yattı.) Ağustos 1853'te Paris'te öldü. Albine de Montholon uzun süre önce kocasından ayrılmış ve Basil Jackson'la olan ilişkisini sürdürmüştü. Mart 1848'de torunları tarafından şerefine verilen bir baloda öldü. Emmanuel de Las Cases 1823'te "St

Helena Hatıraları"nı (*Le Mémorial de Sainte-Hélène*) yayımladı ve ömrü boyunca piyasaya gözden geçirilmiş yeni baskılar sürdü. 1831'de Ulusal Meclis'e seçildi ve 1842'de öldü. Louis Marchand anılarını Auxerre'de rahat bir ortamda yazdı. Betsy Balcombe 1822'de daha sonra kendisini terk edecek olan Charles Abell'la evlendi. Avustralya'nın Sydney şehrine yerleşip bir çocuk doğuran Betsy daha sonra müzik öğretmenliği yapmak üzere Londra'ya döndü. Anılarını yayımlamasının ardından III. Napoléon tarafından kendisine toprak verildi ancak o Londra'da kalmayı tercih etti ve 1871'de Londra'da yaşama veda etti. Francesco Antommarchi 1825'te "Napoléon'un Son Anları" isimli bir çalışma yayımladı ve 1833'te Napoléon'un ölüm maskesinin kopyalarını satmaya çalıştı. Daha sonra kitabın gerçek yazarı Dr. Francis Burton tarafından kendisine telif davası açıldı. Ölümünün ardından mezar taşına, "İmparator'a ve yoksullara hizmet etmiş İtalyan bir doktor" cümlesi işlendi. Sir Hudson Lowe, Napoléon'un ölümünün ardından St Helena'dan ayrıldı ve 1825-1830 yılları arasında Seylan'daki (günümüz Sri Lanka'sı) Britanya birliklerine komuta etti. Ancak buranın valisi olarak görevlendirilmedi. Lowe Ocak 1844'te, 74 yaşındayken öldü. Dr. Vignali Haziran 1836'da Korsika'daki evinde katledildi.

Napoléon'un izinden giden diğer kişilerden General Charles Lefebvre-Desnouëttes 1815'te yaralandı ve Amerika'ya göç etti. 1822'de Fransa'ya dönüş yolculuğunda gemisi kazaya uğradı ve boğularak can verdi. Jean Rapp, HautRhin ilinden vekil seçildi ve daha sonra XVIII. Louis'nin hazinedarı oldu. Ekim 1821'de öldü. Jacques-Louis David 1815'te Brüksel'e yerleşti ve klasik konuları resmetmeye geri döndü. 1825'te öldü. Antoine-Jean Gros tarihî ve neo-klasik resimlerine giderek daha az insanın rağbet gösterdiğini fark etti. 1835'te öldü. Rüstem Londra'daki gösterilerde Memluk kıyafetleri giyerek hayatını kazanmaya başladı. Aralık 1845'te, 65 yaşındayken öldü. Claude Méneval 1827'de anılarını yayımladı. Napoléon'un naaşının 1840'ta Paris'e getirildiği törende oradaydı. 1850'de Paris'te öldü. 1812'de Rusya'da yaralanıp esir düşen Octave Ségur savaştan sonra Fransa'ya döndü ancak 1818'de karısının onu aldattığını öğrenince Seine'ın serin sularında kendi canına kıydı.

Napoléon'un muhaliflerinden ve aleyhtarlarından birçoğunun sonu hazin oldu. Louis de Bourrienne 1829'da Napoléon'un şöhretine kara çalan anılarını yayımladı ve Şubat 1834'te Caen'deki akıl hastanesinde öldü. Abrantès Düşesi Laure 1838'de, 54 yaşındayken sefil bir pansiyonda yoksulluk içinde öldü. Lord Castlereagh 12 Ağustos 1822'de bir çakıyla kendi boğazını keserek intihar etti. Radikal şairler bu gelişmeyi sevinçle karşılasa da Britanya, tarihinin en iyi dışişleri bakanlarından birini kaybetmişti.

Napoléon'un diğer muhaliflerinden René de Chateaubriand, Bourbonların hizmetinde çeşitli bakanlık ve büyükelçilik görevlerinde bulundu ancak 1848'deki ölümüne kadar "burjuva kral" olarak andığı Louis-Philippe'e karşı

çıktı. Ölümünden sonra yayımlanan "Mezarın Ötesinden Anılar" (*Mémoires d'Outre-Tombe*) isimli hatıratında Napoléon'u bir zorba olarak anıp ağır eleştiriye tabi tuttu ve özellikle de Enghien Dükü'nün katli konusunda suçladı. Benjamin Constant, Bourbonların 1830 yılında devrilmesinin ardından Devlet Şûrası'na atandı ancak ertesi sene öldü. Paul Barras 29 Ocak 1829'da, saatler 23.00'ü gösterirken öldü. Bourbonların Cambacérès'e ait belgelere nasıl el koyduğunu gören Barras o gün erken saatlerde vaftiz oğlu Paul Grand'ı başucuna çağırmış ve hatıratını ona emanet etmişti. Yetkililer ertesi gün evraklara el koymak üzere eve geldiler ancak çok geç kalmışlardı. Kişisel ve hukuki sebeplerden dolayı anıları 1880'lere kadar yayımlanamadı. Daha sonra ise aşırı kindar üslupla kaleme alınmış olduğu ve neredeyse hiçbir tarihsel değere sahip olmadığı ortaya çıktı. Hippolyte Charles 1837'de ölüm döşeğindeyken Josephine'in kendisine gönderdiği tüm mektupların yakılmasını istedi. Beşi hariç tamamı yakıldı. Karl von Schwarzenberg rütbe, nişan ve madalyalarla bezenmiş biriydi ancak 1817'de felç geçirdi. Üç yıl sonra Leipzig Muharebesi'nin yedinci yılı münasebetiyle düzenlenen bir tören için muharebe alanını ziyaret etti ancak orada ikinci bir felç daha geçirdi ve 15 Ekim'de yaşamını yitirdi. Sir Sidney Smith 1840'ta, tabutu Britanya bayrağına sarılı hâlde Père Lachaise'e defnedildi. Ölümünün ardından düzülen üç methiye de Fransızların imzasını taşıyordu. Kendisi bir Şeref Lejyonu mensubuydu ancak Akka'da Napoléon'un kaderine taş koyan bu adamın cenaze törenine geleneksel şeref muhafızları gönderilmedi.

Benevento Prensi Charles-Maurice de Talleyrand, Napoléon'un ölümünü (büyük bir) "olay" olarak değerlendiren yardımcılarından birini bunun sadece bir "haber" olduğunu söyleyip azarladı. Bourbonların dışişleri bakanı ve yüksek mabeyincisi olarak ve 1830 İhtilali'nden sonra Louis-Philippe'in Londra büyükelçisi olarak kendisine kucak açan her rejime hizmet etmeye devam etti. 1839'da, kendisine aşırı yapmacık bir nezaket gösterisinde bulunan Paris Kardinali ile Kral başucundayken öldü.

Wellington Dükü, Napoléon'un ölüm haberini aldığında arkadaşı Bayan Arbuthnot'a, "Artık yaşayan en başarılı komutan olduğumu söyleyebilirim" dedi. Kendisi Napoléon'un iki metresiyle (Giuseppina Grassini ve Matmazel George) yattı. 1829-1830 arası yürüttüğü başbakanlığında silik bir profil çizdi ve 1852'de ziyadesiyle hak ettiği devlet töreniyle son yolculuğuna uğurlandı. 1840'ta Napoléon'un Paris'te büyük bir debdebeyle yeniden defnedildiğini öğrendiğinde, "Bir gün Fransızların bunu İngiltere'ye karşı kazanılmış bir zafer olarak göreceğini biliyorum" dedi. Ancak kişisel olarak bu durum "Zerre kadar umurunda değildi!"

Bibliyografya

KİTAPLAR

Napoléon hakkında olağanüstü büyüklükte bir bibliyografya vardır. Yalnızca başlığında isminin yer aldığı kitapların sayısı bile ölümünden bu yana geçen gün sayısından fazladır. Bu çalışma için başvurulan kitapların tam listesine www.andrew-roberts.net adresinden ulaşılabilir. Ancak yer kısıtı sebebiyle bu bibliyografyada yalnızca aşağıdaki kitaplara yer verilmiştir. Aksi belirtilmedikçe kitaplar Londra ya da Paris'te yayımlanmıştır.

Napoléon Vakfı tarafından 2004'ten bu yana yayımlanan *Correspondance Générale*, Napoléon tarafından imzalanmış 33.000 mektubun tamamını içeren bir arşivdir. Bu paha biçilmez ve abidevi yayıncılık girişimi Napoléon araştırmaları için bir dönüm noktasıdır. Notlar bölümünde "CG" kısaltmasıyla belirtilen ve bitişiğinde cilt numarasının yer aldığı çalışmalar aşağıdaki gibidir:

I Ed. Lentz, Thierry, *Les Apprentissages 1784 – 1797* 2004
II Ed. Lentz, Thierry, *La Campagne d'Égypte et l'Avènement 1798 – 1799* 2005
III Ed. Lentz, Thierry, *Pacifications 1800 – 1802* 2006
IV Ed. Houdecek, François, *Ruptures et fondation 1803 – 1804* 2006
V Ed. Kerautret, Michel ve Madec, Gabriel, *Boulogne, Trafalgar, Austerlitz 1805* 2008
VI Ed. Kerautret, Michel, *Vers le Grand Empire 1806* 2009
VII Ed. Kerautret, Michel ve Madec, Gabriel, *Tilsit, l'Apogée de l'Empire 1807* 2010
VIII Ed. Madec, Gabriel, *Expansions méridonales et résistances 1808 – Janvier 1809* 2011
IX Ed. Gueniffey, Patrice, *Wagram Février 1809 – Février 1810* 2013
XII Ed. Lentz, Thierry, *La Campagne de Russie 1812* 2012

Napoléon'un mektupları Henri Plon tarafından 1858'de 32 cilt hâlinde hazırlanmış ve yayımlanmıştır. *Correspondance de Napoléon I er* ismini taşıyan bu edisyon "CN" harfleriyle temsil edilmektedir.

Adams, Henry, *History of the United States during the Administrations of Jefferson and Madison* 1967
Adams, Michael, *Napoleon and Russia* 2006
Adkin, Mark, *The Waterloo Companion* 2001
Adlerfeld, Gustavus, *The Military History of King Charles VII of Sweden* 3 cilt 1740
Ed. Ainé, Desgranges, *Histoire de l'expédition des français en Égypte* 1839
Albermarle, Kont, *Fifty Years of My Life* 2 cilt 1876
Albion, Robert Greenhalgh, *Forests and Sea Power* 1927
Aldington, Richard, *Wellington* 1946
Alexander, Robert S., *Bonapartism and Revolutionary Tradition in France* 1991 *Napoleon* 2001

Alison, Sir Archibald, *The History of Europe from the Commencement of the French Revolution to the Restoration of the Bourbons* cilt 1 1843
Allison, Charles W., *Ney* (Charlotte, NC) 1946
Ed. Ambrose, Douglas ve Martin, Robert W. T., *The Many Faces of Alexander Hamilton* (New York) 2006
Yazan Belirsiz, *Copies of Original Letters from the Army of General Bonaparte in Egypt, Intercepted by the Fleet under the Command of Admiral Lord Nelson* 3 cilt 1798, 1799 ve 1800
The Concordat Between His Holiness Pope Pius VII and Bonaparte Chief Consul to the French Republic (Dublin) 1802
A Short View of the Causes Which Led to and Justified the War with France 1803
The Atrocities of the Corsican Daemon, or, a Glance at Buonaparte 1803
Description des cérémonies et des fêtes qui ont eu lieu pour le couronnement de leurs majestés 1807
An Exact and Impartial Account of the Most Important Events Which have Occurred in Aranjuez, Madrid and Bayonne 1808
Relation de la bataille de Mont St Jean par un Temoin Occulaire 1815
Napoleon's Appeal to the British Nation on His Treatment at St Helena 1817
A Review of Warden's Letters from St Helena Containing Remarks on Bonaparte's Massacres at Jaffa and El Arish (Boston) 1817
The Battle of Waterloo (New York) 1819
Memoirs of the Public and Private Life of Napoleon Bonaparte 1827
Life of Napoleon Bonaparte (Philadelphia) 1845
AntomMarti, Francesco, *The Last Days of Napoleon* 2 cilt 1826
Ed. Appleton, D., *The Confidential Correspondence of Napoleon Bonaparte With His Brother Joseph* 2 cilt 1855
Arnault, A. V., *Memoirs of the Public and Private Life of Napoleon Bonaparte* 2 cilt (Boston) 1833
Ed. Arnold, Eric, *A Documentary Survey of Napoleonic France* (Maryland) 1994
Arnold, James, *Crisis on the Danube* 1990
Arnold, James R. ve Reinertsen, Ralph R., *Crisis in the Snows* 2007
Ashby, Ralph, *Napoleon against Great Odds* 2010
Ashton, John, *English Caricature and Satire on Napoleon I* 2 cilt 1884
Assier, Alexandre, *Napoléon I à l'École Royale Militaire de Brienne* 1874
Atteridge, A. H., *Marshal Ney* 2005
Aubry, Octave, *St Helena* 1936
Aulard, François, *Histoire politique de la Révolution française* 1901
Austin, Paul Britten, *1812* 2000
Authority, *Preliminary Articles of Peace between His Britannick Majesty and the French Republick* 1801
Babbage, Charles, *Reflections on the Decline of Science in England* 1830
Balcombe, Betsy, *To Befriend an Emperor* 2005
Baldet, M., *La vie quotidienne dans les armées de Napoléon* 1964
Ed. Baldick, Robert, *The Memoirs of Chateaubriand* 1961
Barbé-Marbois, François, *History of Louisiana* 1829
Baring-Gould, S., *The Life of Napoleon Bonaparte* 1897
Barnett, Correlli, *Bonaparte* 1978
Barral, Georges, *Histoire des sciences sous Napoleon Bonaparte* 1889
Ed. Barres, Maurice, *Memoirs of a French Napoleonic Officer: Jean-Baptiste Barrès* 1988
Bausset-Roquefort, Baron Louis François de, *Private Memoirs of the Court of Napoleon* (Philadelphia) 1828

Bell, David A., *The First Total War* 2007
Ed. Bell, Nancy, *Memoirs of Baron Lejeune* 2 cilt 1897
Benbassa, Esther, *The Jews of France* (Princeton) 1999
Bergeron, Louis, *France Under Napoleon* (Princeton) 1981
Berlier, Théophile, *Précis de la vie politique de Théophile Berlier* 1838
Bertaud, Jean-Paul, *Bonaparte prend le pouvoir* 1987
La France de Napoléon 1987
Le duc d'Enghien 2001
Quand les enfants parlaient de gloire 2006
Berthier, Louis-Alexandre, *The French Expedition into Syria* 1799
Relation des campagnes du Général Bonaparte en Égypte et en Syrie 1801
Bertrand, Henri-Gratien, *Cahiers de Sainte-Hélène* 3 cilt 1951
Napoleon at St Helena 1952
Ed. Bertrand, Pierre, *Lettres de Talleyrand à Napoléon* 1889
Beslay, Charles, *Mes souvenirs* 1873
Ed. Bierman, Irene A., *Napoleon in Egypt* 2003
Bigonnet, M., *Coup d'état du dix-huit Brumaire* 1819
Ed. Bingham, D. A., *A Selection from the Letters and Despatches of the First Napoleon* 3 cilt 1884
Blackburn, Julia, *The Emperor's Last Island* 1991
Blaufarb, Rafe, *The French Army 1750 – 1820* 2002
Blaze, Captain Elzéar, *Life in Napoleon's Army* 1995
Blond, Georges, *La Grande Armée* 2005
Bluche, Frédéric, *Le plébiscite des cent jours* (Geneva) 1974
Ed. Bogle, James ve Uffindell, Andrew, *A Waterloo Hero* 2013
Boigne, Countess de, *Les mémoires de la Comtesse de Boigne* 1999
Boissonnade, Euloge, *18 Brumaire An VII* 1999
Bonaparte, Caroline, *Memoirs* (New York) 1910
Bonaparte, Jérôme, *Mémoires et correspondance du Roi Jérome et de la Reine Catherine* cilt VII 1866
Bonaparte, Joseph, *Mémoires et correspondance politique et militaire du Roi Joseph* 10 cilt 1855
Bonaparte, Louis, *A Reply to Sir Walter Scott's History of Napoleon* (Philadelphia) 1829
Bonaparte, Lucien, *Memoirs of Lucien Bonaparte, Prince of Canino* 2009
Bonapafte, Napoleon, *The Confidential Correspondence of Napoleon Bonaparte with his Brother Joseph* 2 cilt 1855
Supplément à la correspondance de Napoléon Ier 1887
Boswell, James, *An Account of Corsica* 1769
Boudon, Jacques-Olivier, *Le roi Jérôme* 2008
Les habits neuf de Napoléon 2009
Ed. Boudon, Jacques-Olivier, *Napoléon et les lycées* 2004
Boulay de la Meurthe, Count F. J., *Boulay de la Meurthe* 1868
Bourgogne, Adrien, *Memoirs of Sergeant Bourgogne* 1929
Bourgoing, Chevalier, *Quelques notices sur les premières années du Buonaparte* 1797
Bourne, George, *The History of Napoleon Bonaparte* (Baltimore) 1806
Bourrienne, Louis-Antoine Fauvelet de, *Memoirs of Napoleon Bonaparte* 1836
Bowden, Scott, *Napoleon's Grande Armée of 1813* 1990
Bowle, John, *Napoleon* 1973
Boycott-Brown, Martin, *The Road to Rivoli* 2001
Branda, Pierre, *Le prix de la gloire* 2007
Napoléon et ses hommes 2012
Branda, Pierre ve Lentz, Thierry, *Napoléon, l'esclavage et les colonies* 2006

Bredin, Jean-Denis, *Code civil des Français bicentenaire de 1804 à 2004* 2004
Ed. Brenner, Michael, Caron, Vicki ve Kaufmann, Uri R., *Jewish Emancipation Reconsidered* 2003
Brett-James, Antony, *Europe Against Napoleon* 1970
Ed. Brett-James, Antony, *The Hundred Days* 1964
Eyewitness Accounts of Napoleon's Defeat in Russia (New York) 1966
Brice, Raoul, *The Riddle of Napoleon* 1937
Ed. Brindle, Rosemary, *Captain Joseph-Marie Moiret* 2001
Guns in the Desert 2002
With Napoleon's Guns 2005
Campaigning for Napoleon: Maurice de Tascher 1806 – 1813 2006
Broers, Michael, *Europe under Napoleon 1799 – 1815* 1996
Napoleonic Imperialism and the Savoyard Monarchy 1997
The Politics of Religion in Italy 2002
The Napoleonic Empire in Italy 1796 – 1814 2005
Napoleon's Other War 2010
Ed. Broglie, Duc de, *Memoirs of the Prince de Talleyrand* 1891
Brookner, Anita, *Jacques-Louis David 1980*
Brown, Howard G., *War, Revolution and the Bureaucratic State* 1995
Ending the French Revolution 2006
Brown, Peter Hume, *Life of Goethe* 2 cilt 1920
Browning, Oscar, *Napoleon, the First Phase* 1895
Ed. Browning, Oscar, *England and Napoleon in 1803, the Despatches of Lord Whitworth* 1887
Bruce, Evangeline, *Napoleon and Josephine* 1995
Brunyee, Paul F., *Napoleon's Britons and the St Helena Decision* 2009
Bruyere-Ostells, Walter, *Leipzig* 2013
Buckland, C. S. B., *Metternich and the British Government from 1809 to 1813* 1932
Ed. Bulos, A., *Bourrienne et ses erreurs voluntaires et involuntaires* 2 cilt 1830
Burdon, William, *The Life and Character of Bonaparte* 1804
Burrows, Simon, *French Exile Journalism and European Politics 1792 – 1814* 2000
Ed. Butler, A. J., *The Memoirs of Baron Thiébault*, 1896
Butterfield, Herbert, *The Peace Tactics of Napoleon 1806 – 1808* 1929
Ed. Caisse, A. du, *Mémoires et correspondance politique et militaire du Prince Eugène* 10 cilt 1858 – 60
Ed. Calmettes, Fernand, *Mémoires du Général Thiébault* cilt V 1895
Campbell, Neil, *Napoleon at Fontainebleau and Elba* 1869
Carnot, Lazare, *Reply of L. N. M. Carnot* 1799
Mémoires historiques et militaires sur Carnot 1824
Carpenter, Kirsty, *Refugees of the French Revolution: Émigrés in London 1789 –1802* 1999
Ed. Carpenter, Kirsty ve Mansel, Philip, *The French Émigrés in Europe and the Struggle Against the Revolution 1789 – 1814* 1999
Cartwright, Frederick ve Biddiss, Michael, *Disease and History* 1972
Ed. Castellane, Boniface de, *Journal du Maréchal de Castellane* cilt 1 1896
Castelot, André, *La Campagne de Russie* 1991
Ed. Castle, Alison, *Stanley Kubrick's Napoleon* 2009
Cate, Curtis, *The War of the Two Emperors* (New York) 1985
Ed. Cerf, Leon, *Letters of Napoleon to Josephine* 1931
Chadwick, Owen, *The Popes and the European Revolution* 1981
Champagny, J.-B. Nompere de, *Souvenirs* 1846
Champfleury Jules, *Histoire de la caricature* 4 cilt 1885

Chandler, David, *Campaigns of Napoleon* 1965
Napoleon 1973
Dictionary of the Napoleonic Wars (New York) 1993
On the Napoleonic Wars 1994
Jena 1806 2005
Ed. Chandler, David, *The Military Maxims of Napoleon* 1987
Napoleon's Marshals 1987
Chaptal, Jean-Antoine, *Mes souvenirs de Napoléon* 1893
Chardigny, Louis, *Les maréchaux de Napoléon* 1977
L'Homme Napoléon 1986
Ed. Charles, David W., *Victor Marie du Pont* 1961
Charvet, P. E., *A Literary History of France* cilt IV 1967
Chateaubriand, F. A. de, *Of Buonaparte and the Bourbons* 1814
Ed. Chatel de Brancion, Laurence, *Cambacérès: mémoires inédits* 2 cilt 1999
Chevallier, Bernard, *Empire Style* 2008
Ed. Chevallier, Bernard, Dancoisne-Martineau, Michel ve Lentz, Thierry, *Sainte-Hélène, Île de Mémoire* 2005
Chlapowski, Dezydery, *Memoirs of a Polish Lancer* 2002
Chrisawn, Margaret, *The Emperor's Friend* 2001
Christophe, Robert, *Napoleon on Elba*, 1964
Chuquet, Arthur, *La jeunesse de Napoléon* 3 cilt 1897 – 99
Ed. Cisterne, Raoul de, *Journal de Marte du Grenadier Pils* 1895
Clark, Christopher, *Iron Kingdom* 2006
Clary-et-Aldringen, Prince Charles de, *Trois mois à Paris lors du marriage de l'Empereur Napoléon I et de L'Archduchesse Marie-Louise* 1914
Cobb, Richard, *The Police and the People* 1970
Cobban, Alfred, *A History of Modern France* cilt II 1961
Cockburn, Sir George, *Buonaparte's Voyage to Saint Helena* (Boston) 1833
Coignet, Jean-Roch, *Captain Coignet* 2007
Cole, Hubert, *Fouché* 1971
The Betrayers 1972
Cole, Juan, *Napoleon's Egypt* (New York) 2007
Collins, Irene, *The Government and the Newspaper Press in France 1814 – 1881* 1959
Napoleon and His Parliaments 1979
Connelly, Owen, *Napoleon's Satellite Kingdoms* (New York) 1965
Blundering to Glory 1993
Constant, Louis, *Memoirs of Constant* 4 cilt 1896
Coston, F. G. de, *Biographie des premières années de Napoléon Bonaparte* 1840
Ed. Cottin, Paul, *Souvenirs de Roustam* 1911
Coxe, Peter, *The Exposé* 1809
Croker, John Wilson, *An Answer to O'Meara's Napoleon in Exile* 1823
Cronin, Vincent, *Napoleon* 1971
Crook, Malcolm, *Toulon in War and Revolution* 1991
Napoleon Comes to Power 1998
Ed. Crook, Malcolm, *Revolutionary France 1788 – 1880* 2002
Crowdy, T. E., *Incomparable: Napoleon's 9 th Light Infantry Regiment* 2012
Currie, Laurence, *The Bâton in the Knapsack* 1934
D'Abrantes, Duchess, *Memoirs of Napoleon, his Court and his Family* 2 cilt 1857

At the Court of Napoleon 1991
Daly, Gavin, *Inside Napoleonic France* 2001
Darnton, Robert, *The Devil in the Holy Water* 2010
Davies, Huw, *Wellington's Wars* 2011
Davies, Norman, *Vanished Kingdoms* 2011
Ed. Davis, J., *Original Journals of the Eighteen Campaign of Napoleon Bonaparte* 2 cilt 1817
Davis, J. A., *Conflict and Control* 1988
Decaux, Alain, *Napoleon's Mother* 1962
DeConde, Alexander, *This Affair of Louisiana* 1976
Denon, Vivant, *Travels in Upper and Lower Egypt* 3 cilt 1803
D'Erlon, Le Maréchal Drouet, Comte , *Vie militaire* 1844
Derogy, Jacques ve Carmel, Hesi, *Bonaparte en Terre sainte* 1992
Desbriere, Édouard, *Projets et tentatives de débarquement aux îles Britanniques* 5 cilt 1900 – 1902
Desgenettes, René-Nicolas, *Histoire médicales de l'Armée d'Orient* 1802
Dubois, Laurent, *A Colony of Citizens* (Chapel Hill, NC) 2004
Dubroca, Louis Jean, *Life of Bonaparte, First Consul of France* 1802
Duffy, Christopher, *Austerlitz* 1977
Ed. Dufourcq, Albert, *Mémoires du Général Baron Desvernois* 1898
Dumas, Korgeneral Kont Mathieu, *Memoirs of his own Time* 2 cilt 1839
Ed. Duruy, George, *Memoirs of Barras* 4 cilt (New York) 1895
Dwyer, Philip, *Talleyrand* 2002
Napoleon: The Path to Power 2008
Ed. Dwyer, Philip, *Napoleon and Europe* 2003
Ed. Dwyer, Philip ve Forrest, Alan, *Napoleon and His Empire* 2007
Ed. Dwyer, Philip ve McPhee, Peter, *The French Revolution and Napoleon* 2002
Ebrington, Lord, *Memorandum of Two Conversations between the Emperor Napoleon and Viscount Ebrington* 1823
Ellis, Geoffrey, *Napoleon's Continental Blockade* 1981
Napoleon 1997
The Napoleonic Empire 2003
Elting, John, *Swords around a Throne* 1986
Emsley, Clive, *The Longman Companion to Napoleonic Europe* 1993
Gendarmes and the State in Nineteenth-Century Europe 1999
Napoleon: Conquest, Reform and Reorganisation 2003
Englund, Steven, *Napoleon* 2004
Ed. Ernouf, Baron, *Souvenirs d'un officier polonais* 1877
Esdaile, Charles, *The Wars of Napoleon* 1995
The Peninsular War 2002
Fighting Napoleon (New Haven, CT) 2004
Espitalier, Albert, *Vers Brumaire* 1914
Etruria, Maria Louisa, Queen of, *Memoirs of the Queen of Etruria* 1823
Evstafiev, Alexis, *The Resources of Russia, in the Event of a War with France* 1812
Eyck, F. G., *Loyal Rebels* (Maryland) 1986
Faber, Theodor von, *Sketches of the Internal State of France* 1811
Fain, Agathon-Jean-François, Baron, *Manuscrit de mil huit cent treize* 2 cilt 1824
Manuscrit de mil huit cent douze 2 cilt 1827
Memoirs of the Invasion of France by the Allied Armies in 1814 1834
Mémoires 2001
Fantin des Odoards, Louis-Florimond, *Journal de Général Fantin des Odoards 1800 – 1830* 1895

Field, Andrew, *Waterloo* 2012
Fisher, H. A. L., *Studies in Napoleonic Statesmanship* 1903
Bonapartism 1961
Ed. Fleischmann, General, *Memoirs of the Count Miot de Melito* 1881
Fleischmann, Théo, *Histoire de la ferme du Caillou* 1954
Napoléon en bivouac 1957
En écoutant parler les grognards de Napoléon 1962
Napoléon et la musique 1965
Ed. Fleischmann, Théo, *L'Épopée Impériale* 1964
Fleury de Chaboulon, Baron, *Memoirs of the Private Life, Return and Reign of Napoleon in 1815* 2 cilt 1820
Florange, Charles ve Wunsch, A., *L'Entrevue de Napoleon et de Goethe* 1932
Foladare, Joseph, *Boswell's Paoli* 1979
Ed. Fontana, Biancamaria, *Benjamin Constant: Political Writings* 1988
Fontanes, Louis, Marquis de, *Parallèle entre César, Cromwell, Monck et Bonaparte* 1800
Foord, Edward, *Napoleon's Russian Campaign* 1914
Forrest, Alan, *Conscripts and Deserters* 1989
Napoleon's Men 2002
Napoleon 2011
Ed. Forrest, Alan ve Jones, Peter, *Reshaping France* 1991
Ed. Forrest, Alan, Hagemann, Karen ve Rendall, Jane, *Soldiers, Citizens and Civilians: Experiences and Perceptions of the Revolutionary and Napoleonic Wars 1790 – 1820* 2009
Ed. Forrest, Alan ve Wilson, Peter H., *The Bee and the Eagle* 2008
Forsyth, William, *History of the Captivity of Napoleon at St Helena* 3 cilt 1853
Ed. Foster, Vere, *The Two Duchesses* 1898
Fox, Robert, *The Culture of Science in France 1700 – 1900* 1992
Foy, General, *Discours du Général Foy* cilt I 1826
History of the War in the Peninsula under Napoleon 2 cilt 1829
France, *Constitution de la République Française* 1800
Fraser, Edward, *The War Drama of the Eagles* 1912
Fraser, Flora, *Venus of Empire* 2009
Fraser, Ronald, *Napoleon's Cursed War* (New York) 2008
Ed. Frayling, Christopher, *Napoleon Wrote Fiction* 1972
Freedman, Lawrence, *Strategy* 2013
Fransız hükûmeti, *Code civil des français* 1805
Friedman, Dr Reuben, *The Emperor's Itch* (New York) 1940
Fuller, J. F. C., *The Decisive Battles of the Western World* 1970
Gachot, J. Édouard, *Siège de Gênes* 1908
Gaffarel, Paul, *Bonaparte et les républiques italiennes* 1895
Gallaher, John G., *The Iron Marshal* 2000
Gallais, M., *Histoire du Dix-Huit Brumaire* 4 cilt 1814 – 17
Ed. Gallatin, Kont, *The Diary of James Gallatin* 1914
Gardner, Dorsey, *Quatre Bras, Ligny and Waterloo* 1882
Ed. G ier, Jacques, *Dictionnaire Perrin des guerres et des batailles de l'histoire de France* 2004
Ed. Garnier, Jacques ve Tulard, Jean, *Nouvelle bibliographie critique des mémoires sur l'époque napoléonienne* 1991
Ed. Gaskill, Howard, *The Reception of Ossian in Europe* 2006
Gates, David, *The Napoleonic Wars 1803 – 1815* 1997

Ed. Gaudin, Martin, *Mémoires, souvenirs, opinions et écrits du Duc de Gaëte* 1826
Germain, Pierre, *Drouët d'Erlon* 1985
Geyl, Pieter, *Napoleon: For and Against* 1949
Gibbs, Montgomery B., *The Military Career of Napoleon the Great* (Chicago) 1895
Ed. Gielgud, Adam, *Memoirs of Prince Adam Czartoryski* 2 cilt 1888
Gildea, Robert, *Children of the Revolution: The French 1799 – 1914* 2008
Gill, John H., *With Eagles to Glory* 1992
Thunder on the Danube 3 cilt 2008 – 2010
Gillevoison, C. A. G. Duchesne de, *Le Maréchal Moncey* 1902
Gilmour, David, *The Pursuit of Italy* 2011
Girod de l'Ain, Général, *Dix ans de mes souvenirs militaires* 2000
Ed. Girod de l'Ain, Maurice, *Vie militaire du Général Foy* 1900
Giubelli, Antonio, *Napoleon on the Island of Elba* 2008
Godechot, Jacques, *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire* 1985
Gonneville, Aymar-Olivier de, *Recollections of Colonel de Gonneville* 2 cilt 2009
Goodspeed, D. J., *Bayonets at St-Cloud* 1965
Gourgaud, General Baron Gaspard, *The Campaign of 1815* 1818
Napoleon and the Grand Army in Russia 1825
Journal de Sainte-Hélène 2 cilt 1944 – 47
Ed. Gourgaud, General Gaspard, *Memoirs of the History of France During the Reign of Napoleon dictated by the Emperor at St Helena* 2 cilt 1823
Grainger, John D., *The Amiens Truce* 2004
Ed. Gray, Daniel Savage, *In the Words of Napoleon* (Troy, AL) 1977
Gray, Denis, *Spencer Perceval* 1963
Grimsted, Patricia Kennedy, *The Foreign Ministers of Alexander I* (Oakland, CA) 1969
Grouchy, Kont, *Doubts of the Authenticity of the Historical Memoirs Attributed to Napoleon* (Philadelphia) 1820
Grouchy, Marki, *Mémoires de Maréchal de Grouchy* 5 cilt 1873
Gueniffey, Patrice, *Le Dix-Huit Brumaire* 2008
Guérard, Albert Léon, *Reflections on the Napoleonic Legend* 1924
Haig, Diana, *Walks Through Napoleon and Josephine's Paris* 2003
Hales, E. E. Y., *Napoleon and the Pope* 1961
Hamelin, Antoine, *Douze ans de ma vie* 1926
Ed. Handel, Michael, *Leaders and Intelligence* 1989
Ed. Hanoteau, Jean, *The Memoirs of Queen Hortense* 2 cilt (New York) 1927
With Napoleon in Russia 2 cilt 1935
Harris, Robin, *Talleyrand* 2007
Hastier, Louis, *Le grand amour de Joséphine* 1955
Hayman, Peter, *Soult: Napoleon's Maligned Marshal* 1990
Ed. Haythornthwaite, Philip, *The Napoleonic Source Book* 1990
Napoleon: The Final Verdict 1996
Napoleonic Cavalry 2001
Napoleonic Infantry 2001
Hazareesingh, Sudhir, *The Saint-Napoleon* (Cambridge, MA) 2004
Headley, J. T., *The Imperial Guard of Napoleon* 1851
Healey, F. G., *The Literary Culture of Napoleon* 1959
Ed. Hennet, Léon ve Martin, le Commandant, *Lettres interceptées par les Russes* 1913
Henry, Walter, *Trifles from My Portfolio* 2 cilt (Quebec) 1839
Herold, C., *The Mind of Napoleon* (New York) 1955
Bonaparte in Egypt 1962

The Age of Napoleon 1963
Hibbert, Christopher, *Napoleon: His Wives and Women* (New York) 2002
Ed. Hicks, Peter, *Clisson and Eugénie* 2009
Lieutenant Woodberry 2013
Higonnet, Patrice, *Paris* 2002
Hobhouse, John Cam (Baron Broughton), *The Substance of Some Letters Written by an Englishman Resident at Paris* 2 cilt 1816
Recollections of a Long Life 6 cilt 1909
Holland, Lord, *Foreign Reminiscences* 1850
Hollins, David, *Hungarian Hussar 1756 – 1815* 2003
Holtman, Robert B., *Napoleonic Propaganda* (Louisiana) 1950
The Napoleonic Revolution (Philadelphia) 1967
Home, George, *Memoirs of an Aristocrat, and Reminiscences of the Emperor Napoleon* 1837
Ed. Horn, Colonel Bernd ve Walker, Robert W., *Le Précis de leadership militaire* (Ontario) 2008
Horne, Alistair, *Napoleon, Master of Europe 1805 – 1807* 1979
How Far from Austerlitz? 1996
The Age of Napoleon 2004
Horward, Donald D., *Napoleon and Iberia* 1994
Houssaye, Henry, *Napoleon and the Campaign of 1814* 1914
Le dernier jour de Napoléon à la Malmaison 1914
1815 3 cilt 1917
The Return of Napoleon 1934
Ed. Howard, J. E., *Letters and Documents of Napoleon* cilt I 1961
Howard, Martin, *Napoleon's Doctors* 2006
Hozier, Captain H. M., *The Invasions of England* cilt II 1876
Hughes, Michael, *Forging Napoleon's Grande Armée* 2012
Israel, Jonathan I., *The Dutch Republic* 1995
Ed. Iung, Theodore, *Lucien Bonaparte et ses mémoires* 3 cilt 1882
Jackson, Basil, *Notes and Reminiscences of a Staff Officer* 1903
James, C. L. R., *The Black Jacobins* 1938
Jarrett, Mark, *The Congress of Vienna and its Legacy* 2013
Jefferson, Thomas, *Memoirs, Correspondence and Private Papers* 4 cilt 1829
Jenkins, E. H., *A History of the French Navy* 1973
Ed. Jennings, Louis J., *The Croker Papers*, 3 cilt 1885
Ed. Jimack, Peter, *A History of the Two Indies* 2006
Johnson, David, *Napoleon's Cavalry and its Leaders* (New York) 1978
Johnson, Paul, *Napoleon* 2003
Ed. Johnston, R. M., *The Corsican* (New York) 1930
In the Words of Napoleon 2002
Ed. Jomard, E. F., et al., *Description de l'Égypte* 21 cilt 1809 – 23
Jomini, General Baron A. H. de, *The Political and Military History of the Campaign of Waterloo* 1853
Summary of the Art of War 1854
Life of Napoleon 4 cilt (New York) 1864
Ed. Jones, Proctor Patterson, *Napoleon* 1992
Napoleon, How He Did It 1998
In Napoleon's Shadow (San Francisco) 1998
Ed. Jonge, Alex de, *Napoleon's Last Will and Testament* 1977
Jonquiere, Clément de la, *L'Expédition d'Égypte 1798 – 1801* 4 cilt 1908
Jordan, David P., *Napoleon and the Revolution* 2012

Jourdan, Annie, *Napoléon* 1998
Jourquin, Jacques, *Dictionnaire des maréchaux du Premier Empire* 1999
Ed. Jourquin, Jacques, *Journal de Capitaine François* 2 cilt 1984
Ed. Kafker, Frank ve Laux, James, *Napoleon and His Times* (Florida) 1989
Ed. Kagan, Frederick W ve Higham, Robin, *The Military History of Tsarist Russia* 2002
Karlen, Arno, *Napoleon's Glands* 1984
Kauffmann, Jean-Paul, *The Black Room at Longwood* 1997
Kemble, James, *Napoleon Immortal* 1959
Ed. Kemble, James, *St Helena During Napoleon's Exile* 1969
Kerckhove, J. L. R. de, *Histoire des maladies observées à la Grande Armée en 1812* 1836
Ed. Kerry, Kont, *The First Napoleon* 1925
Kiley, Kevin, *Artillery of the Napoleonic Wars* 2004
Once There Were Titans: Napoleon's Generals and Their Battles 2007
Kircheisen, Friedrich, *Napoleon* 1931
Kissinger, Henry, *A World Restored* 1957
Knapton, Ernest John, *Empress Josephine* (Cambridge, MA) 1963
Knight, Roger, *The Pursuit of Victory* 2006
Britain Against Napoleon 2013
Koebner, Richard, *Empire* 1961
Kolli, Baron de, *Memoirs of the Baron de Kolli* 1823
Labaume, Eugene, *The Crime of 1812 and its Retribution* (New York) 1912
La Bédoyere, Charles de, *Memoirs of the Public and Private Life of Napoleon Bonaparte* 2 cilt 1835
Lachouque, Henry ve Brown, Anne S. K., *The Anatomy of Glory* 1978
Lacour-Gayet, G., *Talleyrand 1754 – 1838* 1933
Ed. Lacour-Gayet, Robert, *Mémoires du Comte Beugnot* 1959
The Memoirs of Chancellor Pasquier 1967
Lancesseur, Pierre de, *L'Enigme de Waterloo* 2012
Langeron, L. A.-A., Comte de, *Mémoires de Langeron* 1902
Lanzac de Laborie, Léon de, *Paris sous Napoleon* cilt II 1905
Ed. Lanzac de Laborie, Léon de, *Mémorial de J. de Norvins* 3 cilt 1896
Ed. Larichev, E. ve Ostarkova, I., *Paris-St Petersburg 1800 – 1830* (Moskova) 2003
Las Cases, Comte Emmanuel de, *Memoirs of Emanuel Agustosus Dieudonné Count de Las Casas* 1818
Le Mémorial de Sainte-Hélène 4 cilt 1823
Mémorial de Saint-Hélène: Journal of the Private Life and Conversations of the Emperor Napoleon at St Helena 4 cilt 1823
The Life, Exile, and Conversations of the Emperor Napoleon 4 cilt 1835
Laskey, Yüzbaşı J. C., *A Description of the Series of Medals Struck at the National Medal Mint by Order of Napoleon Bonaparte* 1818
Ed. Latimer, Elizabeth, *Talks of Napoleon at St-Helena* 1903
Lavalette, Kont Marie, *The Memoirs of Count Lavalette* (Philadelphia) 1832
Ed. Laven, David ve Riall, Lucy, *Napoleon's Legacy* 2000
Ed. Lecestre, Léon, *Lettres inédites de Napoléon Ier* 2 cilt 1897
Lefebvre, Georges, *Napoleon 1799 – 1807* 2 cilt 1935
The Directory 1964
Leggiere, Michael, *Napoleon and Berlin*
Lentz, Thierry, *Roederer* 1989
Le 18 - Brumaire 1997
Dictionnaire des ministres de Napoléon 1999
Le Grand Consultat 1799 – 1804 1999

Savary 2001
Napoléon et la conquête de l'Europe 1804 – 1810 2002
L'Effondrement du système napoléonien 1810 – 1814 2004
La France et l'Europe de Napoléon 1804 – 1814 2007
La conspiration du Général Malet 2012
Napoléon diplomate 2012
Ed. Lentz, Thierry, *Le Sacre de Napoléon* 2003
1810: Le tournant de l'Empire 2010
Lentz, Thierry ve Imhoff, Denis, *La Moselle et Napoléon* 1986
Lentz, Thierry ve Macé, Jacques, *La mort de Napoléon* 2009
Ed. Lentz, Thierry ve diğerleri, *Quand Napoléon inventait la France* 2008
Levasseur, Octave, *Souvenirs militaires* 1914
Levy, Arthur, *Napoléon intime* 1893
Lewis, Gwynne, *France 1715 – 1804* 2004
Ed. Lewis, Gwynne ve Lucas, Colin, *Beyond the Terror* 1983
Ed. Lewis, Theresa, *Extracts from the Journals and Correspondence of Miss Berry* cilt II ve III 1866
Lieven, Dominic, *Russia against Napoleon* 2009
Linck, Tony, *Napoleon's Generals: The Waterloo Campaign* 1993
Lipscombe, Nick, *The Peninsular War Atlas* 2010
Ed. Lloyd, Charles, *The Keith Papers* 3 cilt 1955
Lockhart, J. G., *The History of Napoleon Buonaparte* 2 cilt 1831
Ed. Londonderry, 2. Markiz, *Memoirs and Correspondence of Viscount Castlereagh* 12 cilt 1848 – 53
Longford, Elizabeth, *Wellington: Years of the Sword* 1971
Wellington: Pillar of State 1972
Lullin de Châteauvieux, Jacob Frédéric, *St Helena'dan Bilinmeyen Bir Kanalla İletilen El Yazması* 1817
Ed. Luvaas, Jay, *Napoleon on the Art of War* 1999
Lyons, Martyn, *France Under the Directory* 1975
Napoleon Bonaparte and the Legacy of the French Revolution 1994
Macbride, Mackenzie, *With Napoleon at Waterloo* (Philadelphia) 1911
MacCulloch, Diarmaid, *A History of Christianity* 2009
Macirone, Francis, *Interesting Facts Relating to the Fall and Death of Joachim Murat* 1817
McLynn, Frank, *Napoleon* 1997
McPhee, Peter, *A Social History of France* 2004
Madelin, Louis, *The Consulate and the Empire* 1934
Ed. Madelin, Louis, *Lettres inédites de Napoléon Ier à Marie-Louise* 1935
Maitland, Sir Frederick Lewis, *The Surrender of Napoleon* 1904
Ed. Malmesbury, 3. Kont, *Diaries and Correspondence of James Harris, 1st Earl of Malmesbury* cilt IV 1844
A Series of Letters of the First Earl of Malmesbury cilt II 1870
Mansel, Philip, *Louis XVIII* 1981
The Eagle in Splendour 1987
The Court of France 1789 – 1830 1988
Prince of Europe 2003
Marbot, Baron de, *Mémoires du Général Baron de Marbot* 3 cilt 1891
Ed. Martand, Louis, *Précis des Guerres de César, par Napoléon* 1836
Ed. Maricourt, Baron André, *Mémoires du Général Noguès* 1922
Markham, David, *Napoleon's Road to Glory* 2003
Ed. Markham, David, *Imperial Glory* 2003

Markham, Felix, *Napoleon and the Awakening of Europe* 1954
Napoleon 1963
Marshall-Cornwall, James, *Marshal Massena* 1965
Martin, Andy, *Napoleon the Novelist* 2001
Martin, Brian, *Napoleonic Friendship* 2011
Martineau, Gilbert, *Napoleon's St Helena* 1968
Napoleon Surrenders 1971
Masséna, André, *Mémoires* 1848
Masson, Frédéric, *Napoleon at Home* 2 cilt 1894
Napoléon et les femmes 1894
Napoléon dans sa jeunesse 1907
Napoleon and his Coronation 1911
The Private Diaries of the Empress Marie-Louise 1922
Napoleon at St Helena 1949
Ed. Masson, Frédéric ve Biagi, Guido, *Napoléon inconnu* 2 cilt 1
Maude, F. N., *The Jena Campaign* 2007
The Leipzig Campaign 2007
Mauduit, Hippolyte de, *Les derniers jours de la Grande Armée* 2 cilt 1847 – 48
Melvin, Frank Edgar, *Napoleon's Navigation System* (New York) 1919
Memes, John, *Memoirs of the Empress Josephine* (New York) 1832
Méneval, Baron Claude-François, *Napoléon et Marie-Louise* 3 cilt 1843 – 45
Ed. Méneval, Baron Napoleon, *Memoirs to Serve for the History of Napoleon I from 1802 to 1815* 3 cilt 1894
Menzl, Wolfgang, *Germany from the Earliest Period* cilt IV 1898
Merridale, Catherine, *Red Fortress* 2013
Ed. Metternich, Prince Richard, *Memoirs of Prince Metternich 1773 – 1815* cilt I ve II 1880
Mikaberidze, Alexander, *The Battle of Borodino* 2007
The Battle of the Berezina 2010
Ed. Millet, Stanislaw, *Le Chasseur Pierre Millet* 1903
Mollien, Kont, *Mémoires d'un ministre du trésor public* 3 cilt 1898
Montefiore, Simon Sebag, *Jerusalem* 2011
Montesquiou, Anatole de, *Souvenirs sur la Révolution, l'Empire, la Restauration et le Règne de Louis-Philippe* 1961
Montesquiou-Fezensac, Raymond de, *The Russian Campaign 1812* 1970
Montholon, Albine de, *Journal secret d'Albine de Montholon* 2002
Montholon, General Kont Charles-Tristan de, *History of the Captivity of Napoleon at St Helena* 3 cilt 1846
Moorehead, Caroline, *Dancing to the Precipice* 2009
Moreau, Jean, *Bonaparte and Moreau* (Philadelphia) 1806
Ed. Morch, Schmuel, *Napoleon in Egypt* 1993
Mossiker, Frances, *Napoleon and Josephine* 1964
Mowat, Robert, *The Diplomacy of Napoleon* 1924
Mudford, William, *An Historical Account of the Battle of Waterloo* 1817
Muir, Rory, *Britain and the Defeat of Napoleon* 1996
Tactics and the Experience of Battle in the Age of Napoleon 1998
Nafziger, George, *Napoleon's Invasion of Russia* (Novato, CA) 1988
Napoleon at Dresden 1994
Imperial Bayonets 1996
Napoleon at Leipzig 1997
Nafziger, George, Wesolowski, Mariusz T. ve Devoe, Tom, *The Poles and Saxons during the Napoleonic Wars* (Chicago) 1991

Namier, Sir Lewis, *Vanished Supremacies* 1970
Nasica, Abbé T., *Mémoires sur l'enfance et la jeunesse de Napoléon* 1852
Nepos, Cornelius, *Vies des Grands Capitaines* 1818
Ed. Nesbitt, Nick, *Toussaint L'Ouverture* 2008
Nester, Wiliam R., *Napoleon and the Art of Diplomacy* 2011
Nicolson, Nigel, *Napoleon* 1985
Ed. Noailles, Marquis de, *The Life and Memoirs of Count Molé* cilt I 1923
Ed. North, Jonathan, *With Napoleon in Russia* 2001
Napoleon on Elba 2004
With Napoleon's Guard in Russia 2013
Odeleben, Baron Ernst von, *A Circumstantial Narrative of the Campaign in Saxony in 1813* 1820
Olivier, Daria, *The Burning of Moscow* 1966
Ed. Olsen, John ve van Creveld, Martin, *The Evolution of Operational Art from Napoleon to the Present* 2011
O'Meara, Barry, *Napoleon in Exile, or, a Voice from St Helena* 2 cilt 1820
Orieux, Jean, *Talleyrand* (New York) 1974
Ed. Orwicz, Michael R., *Art Criticism and its Institutions in Nineteenth-Century France* 1994
Ott, Thomas, *The Haitian Revolution 1789 – 1804* (Knoxville, TN) 1973
Palmer, Alan, *Alexander I* 1974
An Encyclopaedia of Napoleon's Europe 1984
Bernadotte 1990
Napoleon and Marie Louise 2001
Napoleon in Russia 2003
Ed. Palmstierna, C.-F., *My Dearest Louise* 1955
Paoli, François, *La Jeunesse de Napoléon* 2005
Paret, Peter, *The Cognitive Challenge of War* 2009
Paris, William Francklyn, *Napoleon's Legion* 1927
Ed. Park, Julian, *Napoleon in Captivity* 1827
Pawly, Ronald, *Napoleon's Red Lancers* 2003
Pelet de la Lozere, Baron Joseph, *Napoleon in Council* 1837
Pellapra, Emilie de, *A Daughter of Napoleon* (New York) 1922
Peltier, John, *The Trial of John Peltier, Esq, for a Libel Against Napoleon Buonaparté* 1803
Percy, Pierre-François, *Journal des campagnes du Baron Percy* 1986
Pétiet, Général Baron Auguste, *Souvenirs militaires de l'histoire contemporaine* 1844
Petit, Joseph, *Marengo* 1801
Peyrusse, Guillame, *Mémorial et archives de M. le Baron Peyrusse* (Carcassonne) 1869
Pigeard, Alain, *L'Armée de Napoléon 1800 – 1815* 2000
La conscription au temps de Napoléon 2003
Napoléon amoureux 2007
Ed. Plenel, Edwy, *Joseph Fouché, ministre de la police* 1993
Plumptre, Anne, *A Narrative of a Three Years' Residence in France 1802 – 1805* 3 cilt 1810
Pocock, Tom, *The Terror Before Trafalgar* 2002
Stopping Napoleon 2004
Pontécoulant, Philippe-Gustave, *Napoleon à Waterloo* 2004
Ed. Pope, Stephen, *The Cassell Dictionary of the Napoleonic Wars* 1999
Popkin, Jeremy, *The Right-Wing Press in France 1792 – 1800* (Chapel Hill, NC) 1980
Poultier, François, *A Sketch of the History of the War in Europe* (New York) 1798
Pradt, Abbé de, *Histoire de l'ambassade dans le Grand Duché de Varsovie* 1815
Prat, Louis-Antoine ve Tonkovich, Jennifer, *David, Delacroix and Revolutionary France* 2011
Price, Munro, *The Perilous Crown* 2007
Prinzing, Friedrich, *Epidemics Resulting from Wars* 1916

Ed. Quentin, Roger, *André Peyrusse* 2010
Ed. Raeff, Marc, *The Diary of a Napoleonic Foot Soldier* 1991
Ragsdale, Hugh, *Détente in the Napoleonic Era* 1980
Raguse, Duc de, *Mémoires du Maréchal Marmont* 9 cilt 1857
Ramon, G., *Histoire de la Banque de France* 1929
Rapp, General Count, *Memoirs of General Count Rapp* 1823
Reiset, Le Vicomte de, *Souvenirs du Lieutenant Général Vicomte de Reiset 1814 –1836* cilt III 1899
Ed. Rémusat, Paul de, *Memoirs of Madame de Rémusat* 3 cilt 1880
A Selection of the Letters of Madame de Rémusat 1881
Ed. René, François, *Original Journals of the Eighteen Campaigns of Napoleon Bonaparte* 2 cilt 1817
Reynier, General Jean, *Mémoires du Comte Reynier* 1827
Ribbe, Claude, *Le crime de Napoléon* 2005
Richardson, Hubert N. B., *A Dictionary of Napoleon and His Times* 1920
Richardson, Nicholas, *The French Prefectoral Corps 1814 – 1830* 1966
Richardson, Robert, *The Apocalypse of Napoleon* 2009
Riehn, Richard, *Napoleon's Russian Campaign* (New York) 1991
Ripaud, Citizen, *Report of the Commission of Arts* 1800
Robb, Graham, *Parisians* 2010
Roberts, Andrew, *Waterloo* 2011
Rodger, A. B., *The War of the Second Coalition 1798 – 1801* 1964
Rodger, N. A. M., *Command of the Ocean* 2006
Roederer, Pierre-Louis, *Autour de Bonaparte* 1909
Bonaparte me disait 1942
Ed. Ronciere, Charles de la, *The Letters of Napoleon to Marie-Louise* 1935
Ropes, John, *The Campaign of Waterloo* (New York) 1892
Rose, John Holland, *The Life of Napoleon* 2 cilt 1903
The Personality of Napoleon 1912
Ed. Rose, J. H., *Napoleon's Last Voyages* 1906
Rosebery, Lord, *Napoleon: The Last Phase* 1900
Rosen, Lew, *Napoleon's Opera-Glass* 1897
Ross, Michael, *The Reluctant King* 1976
Rostopchine, Fyodor, *L'Incendie de Moscou* 2000
Rothenberg, Gunther E., *The Art of Warfare in the Age of Napoleon* 1977
The Napoleonic Wars 1999
The Emperor's Last Victory 2005
Rouart, Jean-Marie, *Napoléon ou la destinée* 2012
Ed. Rousset, Camille, *Recollections of Marshal Macdonald* 2 cilt 1892
Ed. Routier, Albay Léon, *Récits d'un soldat de la République et de l'Empire* 2004
Rovigo, Duc de, *Mémoires du duc de Rovigo* 8 cilt 1828
Ed. Rowe, Michael, *Collaboration and Resistance in Napoleonic Europe* 2003
Rudé, George, *Revolutionary Europe* 1964
Ed. Sadler, Thomas, *Diary, Reminiscences and Correspondence of Henry Crabb Robinson* 3 cilt 1869
Ed. Sage, Robert, *The Private Diaries of Stendhal* (New York) 1954
Saint-Amand, Imbert de, *Marie Louise and the Decadence of the Empire* (New York) 1902
Marie Louise, the Island of Elba, and the Hundred Days (New York) 1902
Ed. St-Cere, Jacques ve Schlitter, H., *Napoléon à Sainte-Hélène* n.d.
Saint-Chamans, Gén. Kont Alfred de, *Mémoires du Général Comte de Saint-Chamans* 1896
Saint-Cyr, Laurent Gouvion, *Mémoires pour servir à l'histoire militaire* 4 cilt 1831

Saint-Denis, Louis Étienne (Known as Ali), *Napoleon from the Tuileries to St Helena* 1922
Souvenirs du Mameluck Ali 1926
Saint-Hilaire, Émile de, *Napoléon au Conseil-d'État* 1843
Ed. Saint-Pierre, Louis ve Saint-Pierre, Antoinette, *Mémoires du Maréchal Soult* 1955
Ed. Sanderson, Edgar, *Bourrienne's Memoirs of Napoleon Bonaparte* 1900
Sarrazin, General, *Confession of General Buonaparte to the Abbé Maury* 1811
History of the War in Spain and Portugal 1815
Sauzet, Armand, *Desaix, le sultan juste* 1954
Savary, Anne-Jean-Marie, *Memoirs Relative to the Duke D'Enghien* 1823
Savatier, René, *L'Art de faire les lois* 1927
Schlabrendorf, Graf Gustav von, *Bonaparte and the French People* 1804
Napoleon and the French People Under his Empire 1806
Ed. Schlumberger, Gustave, *Lettres du commandant Coudreux* 1908
Schneid, Frederick C., *Soldiers of Napoleon's Kingdom of Italy* 1995
Napoleon's Italian Campaigns 1805 – 1815 2002
Napoleon's Conquest of Europe (New Haven, CT) 2005
Schom, Alan, *Napoleon Bonaparte* 1997
Schroeder, Paul, *The Transformation of European Politics 1763 – 1848* 1994
Schur, Nathan, *Napoleon in the Holy Land* 1999
Ed. Schwartz, Bernard, *The Code Napoleon and the Common-Law World* (New York) 1956
Schwarzfuchs, Simon, *Napoleon, the Jews and the Sanhedrin* (Philadelphia) 1979
Sciout, Ludovic, *Le Directoire* cilt 4 1895
Ségur, General Count Philippe de, *Memoirs of an Aide-de-Camp of Napoleon 1800 – 1812* 2005
Ségur, Paul de, *Napoléon et la Grande Armée en 1812* 1824
Shepherd, Rev. William, *Paris in 1802 and 1814* 1814
Sherwig, John M., *Guineas and Gunpowder* (Cambridge, MA) 1969
Shmuelevitz, Aryeh, *Napoleon and the French in Egypt and the Holy Land* (Istanbul) 2010
Shoberl, Frederic, *Narrative of the Most Remarkable Events which Occurred in and near Leipzig* 1814
Simms, Brendan, *The Impact of Napoleon* 1997
The Struggle for Mastery in Germany 1779 – 1850 1998
Europe: The Struggle for Supremacy 2013
Simonetta, Marcello ve Arikha, Noga, *Napoleon and the Rebel* 2011
Six, Georges, *Dictionnaire biographique des généraux et amiraux français de la Révolution et de l'Empire 1792 – 1814* 2 cilt 1934
Sked, Alan, *Radetzky* 2011
Smith, Digby, *The Greenhill Napoleonic Wars Data Book* 1998
Napoleon's Regiments 2000
1813 Leipzig 2001
The Decline and Fall of Napoleon's Empire 2005
'Charge!' 2007
Smith, Sir William Sidney, *The French Expedition into Syria* 1799
Solé, Robert, *La conquête de l'Égypte* 2006
Soltyk, Roman, *Napoléon en 1812* 1838
Ed. Soult, fils, *Mémoires du Maréchal-Général Soult* 3 cilt 1854
Sparrow, Elizabeth, *Secret Service* 1999
Shadow of the Guillotine 2013
Staël, Madame Germaine de, *An Appeal to the Nations of Europe against the Continental System* 1813
Dix années d'exil 2 cilt 2000
Stanhope, 5. Kont, *Notes of Conversations with the Duke of Wellington 1831–1851* 1888

Starke, Mariana, *Letters from Italy Between the Years 1792 and 1798* 2 cilt 1800
Stendhal (Henri Beyle), *The Red and the Black* 2004
The Charterhouse of Parma 2006
Ed. Stiegler, Gaston, *Récits de guerre et de foyer* 1894
Ed. Stoker, Donald, Schneid, Frederick ve Blanton, Harold, *Conscription in the Napoleonic Era* 2009
Stourton, James ve Montefiore, Charles Sebag, *The British as Art Collectors* 2012
Strathearn, Paul, *Napoleon in Egypt* 2007
Ed. Stryjenski, Casimir, *Mémoires de la Comtesse Potocka* 1897
Stuart, Andrea, *Rose of Martinique* 2003
Suchet, Mareşal Louis Gabriel, *Memoirs of the War in Spain* 2 cilt 1829
Yazville, Christopher, *Napoleon's Polish Gamble* 2005
Ed. Yazville, Christopher, *Napoleon's Expedition to Russia* 2003
Ed. Yazville, C. J., *The Exploits of Baron de Marbot* 2000
Sutherland, Christine, *Marie Walewska* 1979
Swanson, William C., *Napoleon's Dual Courtship* (privately published) 1923
Ed. Tarbell, Ida M., *Napoleon's Addresses* (Boston) 1897
Thiard, A. M. T., *Souvenirs diplomatiques et militaires* 1900
Thibaudeau, Antoine, *Bonaparte and the Consulate* 1908
Mémoires sur la Consultat 1799 à 1804 1913
Thiers, Louis Adolphe, *History of the Consulate and the Empire of France under Napoleon* cilt XII 1893
Thiry, Jean, *La machine infernale* 1952
Thody, Philip, *French Caesarism from Napoleon to Charles de Gaulle* 1989
Thornton, Michael, *Napoleon after Waterloo* (Stanford, CA) 1968
Thrasher, Peter, *Pasquale Paoli* 1970
Thuillier, Guy, *Regards sur la haute administration de France* 1979
Tissot, P. F., *Souvenirs historiques sur la vie et la mort de F. Talma* 1826
Histoires de Napoléon 2 cilt 1833
Tolstoy, Leo, *War and Peace* 1869
Tomiche, Nada, *Napoléon écrivain* 1952
Tone, John L., *The Fatal Knot* 1994
Tone, Theodore Wolfe, *The Life of Theodore Wolfe Tone* 1828
Ed. Tortel, Christian, *Avec Bonaparte en Égypte et en Syrie* 1976
Ed. Tortel, Christian ve Carlier, Patricia, *Bonaparte de Toulon au Caire* 1996
Tranié, Jean, *Napoléon et son entourage* 2001
Tranié, Jean ve Camigniani, J.-C., *Napoléon Bonaparte, la première campagne d'Italie 1796 – 97* 1990
Troyat, Henri, *Alexander of Russia* 1982
Tulard, Jean, *L'Anti-Napoléon* 1965
Napoléon et la noblesse d'Empire 1979
Le grand empire 1982
Napoleon: The Myth of the Saviour 1984
Napoléon: une journée particulière 1994
Murat 1999
Les vingt jours 20 Mart 1815 2001
Napoléon: les grands moments d'un destin 2006
Dictionnaire amoureux de Napoléon 2012
Ed. Tulard, Jean, *Proclamations, orders du jour, bulletins de la Grande Armée* 1964
Bibliographie critique des mémoires sur le Consultat et l'Empire 1971

Cambacérès, lettres inédites à Napoléon 2 cilt 1973
Dictionnaire Napoléon 1989
La Berline de Napoléon 2012
Ed. Tulard, Jean ve Garros, Louis, *Itinéraire de Napoléon au jour de jour* 1992
Turnbull, Patrick, *Napoleon's Second Empress* 1971
Uffindell, Andrew, *The Eagle's Last Triumph* 1994
Napoleon's Immortals 2007
Napoleon's Chicken Marengo 2011
Underwood, Thomas Richard, *A Narrative of Memorable Events in Paris in the year 1814* 1828
Unger, Harlow, *Layfayette* 2002
Unwin, Brian, *Terrible Exile* 2010
Vandal, Albert, *Napoléon et Alexandre I* 3 cilt 1893
L'Avènement de Bonaparte 2 cilt 1907
Van-Ess, Willem Lodewyk, *The Life of Napoleon Buonaparte* 4 cilt (Philadelphia) 1809
Vaughan, C. R., *Narrative of the Siege of Zaragoza* 1809
Vernon, B. J., *Early Recollections of Jamaica to Which are Added Trifles from St Helena* 1848
Villefosse, Louis de ve Bouissounouse, Janine, *The Scourge of the Eagle* 1972
Villemain, Abel-François, *Souvenirs contemporains d'histoire et de littérature* 2 cilt 1854
Villepin, Dominique de, *Les cent jours* 2001
Volney, Constantin de, *Voyage en Égypte et en Syrie* 1787
Vossler, Teğmen H. A., *With Napoleon in Russia 1812* 1998
Wairy, Constant, *Mémoires de Constant* 1831
Ed. Walter, Gérard, *Le Comte de Las Cases* 2 cilt 1956
Warden, William, *Letters Written on Board HMS* Northumberland *and at St Helena* 1817
Waresquiel, Emmanuel de, *Talleyrand* 2011
Watson, Stephen, *The Reign of George III* 1960
Weider, Ben ve Forshufvud, Sten, *Assassination at St Helena Revisited* (New York) 1995
Weider, Ben ve Hapgood, David, *The Murder of Napoleon* 1982
Weigley, Russell, F., *The Age of Battles* (Bloomington, IN) 1991
Ed. Weit, Gaston, *Nicolas Turc, chronique d'Égypte 1798 – 1804* (Cairo) 1950
Weller, Jac, *Wellington in India* 1972
Ed. Wellington, 2. Dük, *Despatches, Correspondence and Memoranda of Field Marshal Arthur, Duke of Wellington, KG.* 15 cilt 1858 – 72
Welschinger, Henri, *La censure sous le premier empire* 1882
Le duc d'Enghien 1888
Wesling, Molly, *Napoleon in Russian Cultural Mythology* (New York) 2001
Wheeler, H. B. F. ve Broadley, A. B., *Napoleon and the Invasion of England* 2 cilt 1907
Whitcomb, Edward A., *Napoleon's Diplomatic Service* (Durham, NC) 1979
Williams, Helen Maria, *A Narrative of the Events Which Have Taken Place in France* 1815
Williams, John R., *The Life of Goethe* 1998
Williams, Kate, *Josephine* 2013
Ed. Wilson, Sir Arnold, *A Diary of St Helena, the Journal of Lady Malcolm* 1929
Wilson, Peter H., *War, Society and State in Württemberg 1677 – 1793* 1995
Wilson, Sir Robert, *History of the British Expedition to Egypt* 1802
Brief Remarks on the Character and Composition of the Russian Army in the Years 1806 and 1807 1810
Campaigns in Poland in the Years 1806 and 1807 1810
Narrative of Events during the Invasion of Russia by Napoleon Bonaparte 1860
Wilson-Smith, Timothy, *Napoleon and His Artists* 1996
Napoleon: Man of War, Man of Peace 2002

Winograd, Lee, *Strategical Considerations Concerning the Battle of Acre during Napoleon's Holy Land Campaign* (Tel Aviv) 1973
Wolff, Sir Henry Drummond, *The Island Empire* 1855
Woloch, Isser, *Jacobin Legacy* (Princeton, NJ) 1970
The French Veteran from the Revolution to the Restoration 1979
The New Regime: Transformations of the French Civic Order 1789 – 1820 s 1994
Napoleon and His Collaborators 2001
Ed. Woloch, Isser, *Revolution and the Meanings of Freedom in the Nineteenth Century* (Stanford, CA) 1996
Woolf, Otto, *Ouvrard: Speculator of Genius* 1962
Woolf, Stuart, *Napoleon's Integration of Europe* 1991
Wright, Constance, *Daughter to Napoleon* (New York) 1961
Ed. Wright, O. W., *History of Charles XII by M. de Voltaire* 1887
Yevstafiev, Aleksey Grigoryevich, *The Resources of Russia in the Event of a War with France* 1813
Ed. Yonge, Charlotte M., *A Man of Other Days* 2 cilt 1877
Memoirs of Marshal Bugeaud cilt I 1884
Zamoyski, Adam, *Holy Madness* 1999
1812: Napoleon's Fatal Mart on Moscow 2005
Zarzeczny, Matthew, *Meteors that Enlighten the Earth* 2013
Ziegler, Philip, *The Sixth Great Power* 1988
Zweig, Stefan, *Joseph Fouché* 1930

MAKALELER, YAZILAR VE YAYIMLANMAMIŞ TEZLER

Abel, Jonathan, "Jacques-Antoine-Hippolyte, Comte de Guibert's Military Reforms" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010
Abramova, Inna, "Les médailles relatives a la guerre de 1812 et a Napoléon du Musée de Vitebsk" *Études Napoléoniennes* sayılar 31 – 34 1994
Alexander, Don W., "French Replacement Methods during the Peninsular War" *Military Affairs* cilt 44 sayı 4 Aralık 1980
Alger, J. G., "Napoleon in Egypt" *Westminster Review* cilt 150 sayı 4 1898
"British Visitors to Paris 1802 – 1803" *English Historical Review* cilt 14 Ekim 1899
Allégret, Marc, "Autour de la rédaction du Code Civil" *Revue du Souvenir Napoléonien* sayı 495 Nisan–Haziran 2013
İsmi Belirsiz, "Bonaparte's Campaign in Russia" *Edinburgh Review* sayı 24 Şubat 1815
"Mémoires pour servir a l'histoire des expéditions en Égypte et en Syrie par J. Miot" *Quarterly Review* sayı 25 Nisan 1815
"Letters from France" *Edinburgh Review* sayı 51 Şubat 1816
"Descente en Angleterre" *Notes and Queries* 21 Temmuz 1855
"Marshal Marmont's *Memoirs*" *Edinburgh Review* sayı 106 Temmuz 1857
"The Napoleon Correspondence" *Edinburgh Review* sayı 258 Oct 1867
"More about Napoleon" *Quarterly Review* cilt 139 Temmuz 1875
"The Unpublished Letters of Napoleon" *Quarterly Review* cilt 187 1898
"The French Expedition to Egypt in 1798" *Edinburgh Review* sayı 208 Temmuz 1908
Arboit, Gérard, "1812: Le reseignement Russe face a Napoléon" *Revue de l'Institut Napoléon* sayı 204 2012
Arnold, James R., "A Reappraisal of Column versus Line in the Peninsular War" Nisan 2004 *Napoleon Series* website
Beaucour, Fernand, "Les besoins en voitures pour le chauffage de l'armée au Camp de Boulogne en Janvier 1804" *Études Napoléoniennes* sayılar 31 – 34 1994

Beerbuehl, Margrit Schulte, "Crossing the Channel: Nathan Mayer Rothschild and his Trade with the Continent during the Early Years of the Blockades 1803 – 1808" *The Rothschild Archive Review of the Year* 2007/8

Bernaud, Jean-Paul, "Napoleon's Officers" *Past and Present* sayı 111 1986

Biagi, Guido, "A Coincidence in Napoleon's Life" *Century Magazine* Kasım 1894

Billings, Mark, "Napoleon: A Dealer of Hope" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010

Blaufarb, Rafe, "The Ancien Régime Origins of Napoleonic Social Reconstruction" *French History* cilt 14 sayı 4 2000

Boisson, Daniel, "Maréchaux et généraux français tués et blessés en 1812" *Les Amis du Patrimonie Napoléonien* sayı 35 Temmuz 2012

Brack, General de, "Waterloo" *La Revue de France* cilt 4 Temmuz 1932

Branda, Pierre, "Did the War Pay for the War? An Assessment of Napoleon's Attempts to Make his Campaigns Self-Financing" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Brier, Bob ve Wood, Mary Mendenhall, "Napoleon in Egypt: The Battle of Chobrakit' *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

Broers, Michael, "The Napoleonic Police and Their Legacy" *History Today* May 1999

"Cultural Imperialism in a European Context?" *Past and Present* sayı 170 2001

"Napoleon, Charlemagne and Lotharingia: Acculturation and the Boundaries of Napoleonic Europe" *Historical Journal* cilt 44 2001

Brown, Howard G., "From Organic Society to Security State: The War on Brigandage in France 1797 – 1802" *Journal of Modern History* cilt 69 1997

Bryant, Mark, "Graphic Warriors: War Cartoonists 1792 – 1945" *The London Library Magazine* Kış 2011

Burrows, Simon, "Culture and Misperception: The Law and the Press in the Outbreak of War in 1803" *International History Review* cilt 18 1996

Byrd, Melanie, "The Napoleonic Institute of Egypt" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

Chandler, David, "Napoleon and Death" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 1 Nisan 1997

Chaplin, Dr T. H. Arnold, "Napoleon's Funeral: A Lost Record" *Times Literary Supplement* 30 Eylül 1915

Choffat, Thierry, "La Bérézina: victoire française" *Centre d'Études et de Recherches sur le Bonapartisme* sayı 48 İlkbahar 2013

Cook, John, "Bernadotte 1806: Is There a Case for the Defence?" *Napoleon Series* internet sitesi

Crook, Malcolm, "Time for a Hero? Reappraising Napoleon on the Bicentenary of his Rise to Power" *History* cilt 87 sayı 288 Ekim 2002

Crouzet, François, "The Second Hundred Years War" *French History* cilt 10 1997

Dague, Everett, "Henri Clarke, Minister of War, and the Malet Conspiracy" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

Davies, Huw J., "Diplomats as Spymasters: A Case Study of the Peninsular War 1809 – 1813" *Journal of Military History* cilt 76 sayı 1 Ocak 2012

Davies, Peter, "Who Killed Napoleon Bonaparte?" *The Waterloo Journal* cilt 32 sayı 3 Kış 2010

Desclaux, Dr, "A propos de la "Gale" de Napoléon" *Journal des Patriciens* Nisan 1932

'Détenu', "The Journal of a Detenu: An Eye-witness of the Events in Paris" *London Magazine* Eylül 1825

Dhombres, Nicole, "Napoléon et les scientifiques Part I: 1779 – 1798" *La Revue du Souvenir Napoléonien* sayı 350 1985

Dufraisse, Roger, "Napoleon et l'Empereur" *Études Napoléoniennes* sayılar 31 – 34 1994

Dunne, John, "Napoleon's Mayoral Problem" *Modern & Contemporary French History* cilt 8 2000

Dupâquier, J., "Problemes démographiques de la France Napoléonienne" *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* cilt 17 1970

Dusoulier, Louis, "En vendant La Louisiane" *Les Annales de l'Empire: les Compagnons de l'Empire* sayı 4 2003

Dutcher, George Matthew, "Napoleon and the Napoleonic Period" *The Journal of Modern History* cilt 4 sayı 3 Eylül 1932

Dwyer, Philip G., "From Corsican Nationalist to French Revolutionary: Problems of Identity in the Writings of the Young Napoleon 1785 – 1793" *French History* cilt 16 2002

"Napoleon Bonaparte as Hero and Saviour" *French History* cilt 18 2004

"'It Still Makes Me Shudder': Memories of Massacres and Atrocities During the Revolutionary and Napoleonic Wars" *War in History* cilt 16 sayı 4 2009

Dziewanowski, Teğmen M. K., "Napoleon: Legend and Propaganda" *Military Affairs* cilt 9 sayı 1 Ocak 1945

Ebrington, Lord, "A Conversation with Napoleon at Elba" *Macmillan's Magazine* Aralık 1894

Eidahl, Kyle, "Marshal Nicolas Charles Oudinot" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 1 Nisan 1997

Ela, Alfred, "Napoleon's Wounds" *The Boston Medical and Surgical Journal* cilt 174 sayılar 22 ve 24 Haziran 1916

Epstein, James, "Politics of Colonial Sensation: The Trial of Thomas Picton and the Cause of Louisa Calderon" *American Historical Review* Haziran 2007

Esdaile, Charles, "Spanish Guerrillas: Heroes or Villains? " *History Today* sayı 38 Nisan 1988

'Recent Writing on Napoleon and His Wars" *The Journal of Military History* cilt 73 sayı 1 Ocak 2009

Feinberg, Herb, "North to Palestine: Napoleon Martes Against the Turks" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

Field, Andrew, "The Famous Words: The Capture of Cambronne at Waterloo' *Waterloo Journal* cilt 35 sayı 1 İlkbahar 2013

Fitzsimmons, Michael P., "The Debate on Guilds under Napoleon" *Proceedings of the Western Society for French History* cilt 36 2008

Foch, Mareşal, "La bataille de Laon" *Revue de France* Mayıs 1921

Forrest, Alan, "Propaganda and the Legitimation of Power in Napoleonic France' *French History* cilt 18 2004

Friedman, Elias, "On the Affair of the Murder of the French Soldiers in the Carmelite Monastery during Napoleon's Campaign" *Ariel Journal on the Land of Israel* sayı 37 Mart 1985 (in Hebrew)

Gallaher, John, "Political Considerations and Strategy: The Dresden Phase of the Leipzig Campaign" *Military Affairs* cilt 49 sayı 2 Nisan 1985

"Davout and Napoleon" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 1 Nisan 1997

Gates, David, "The Wars of 1812: A French Perspective" *Mars & Clio* sayı 34 Yaz 2012

George, Christopher T., "The Eroica Riddle: Did Napoleon Remain Beethoven's 'Hero'?" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

Gichon, Mordechai, "Jaffa, 1799" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998

"East Meets West: The Clash Between French and Oriental Society during Napoleon's Campaign in Egypt" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 May 2010

Gill, Conrad, "The Relations Between England and France in 1802" *English Historical Review* cilt 24 1909

Glover, Richard, "The French Fleet 1807 – 1814" *Journal of Modern History* cilt 39 sayı 3 Eylül 1967

Grab, Alexander, "Army, State and Society: Conscription and Desertion in Napoleonic Italy 1802 – 1814" *Journal of Modern History* cilt 47 1995

'State Power, Brigandage and Rural Resistance in Napoleonic Italy" *European History Quarterly* cilt 25 1995

'The Geopolitical Transformation of the Italian Peninsula Under Napoleon' *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010

Griffi n, Miriam, "Philosophy, Cato and Roman Suicide" *Greece & Rome* cilt 33 sayı 1 Nisan 1986

Groutso, Igor, "Le sort des aigles napoléoniennes pendant le campagne de 1812" *Études Napoléonniennes* sayılar 31 – 34 1994

Hartley, Janet, "Napoleon in Russia: Saviour or Anti-Christ?" *History Today* cilt 41 sayı 1 1991

Harvey, A. D., "European Attitudes to Britain during the French Revolutionary and Napoleonic Era" *History* cilt 63 1978

Hayman, Neil M., "France Against Prussia: The Jena Campaign of 1806" *Military Affairs* cilt 30 sayı 4 Kış 1966

Hazareesingh, Sudhir, "Memory and Political Imagination: The Legend of Napoleon Revisited" *French History* cilt 18 2004

"God of War" *Times Literary Supplement* 3 Şubat 2012

Hicks, Peter, "The Napoleonic 'Police' or 'Security' State in Context" in *Napoleonica. La Revue* sayılar 2 – 10 2009

"Late 18th Century and very early 19 th Century British writings on Napoleon: Myth and History" *Fondation Napoléon* website

Hochel, Marian, "Dominique-Vivant Denon: Napoleon's Chief Arts Adviser" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Hollins, Dave, "The Hidden Hand: Espionage and Napoleon" *Osprey Military Journal* cilt 2 sayı 2 25 Mart 2000

Holmes-Wilson, Captain C., "Nelson and Napoleon: A Criticism of Sea Power' *Minutes of Proceedings of the Royal Artillery Institution* cilt 30 1903 – 4

Horward, Donald D., "Masséna and Napoleon: Abandonment in Portugal" *Military Affairs* cilt 37 sayı 3 Ekim 1973

'Napoleon in Review: A Bibliographical Essay" *Military Affairs* cilt 43 sayı 3 Ekim 1979

Innocenti, Claudio, "Souls Not Wanting: The Marshalate's Betrayal of Napoleon' *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010

Jourdan, Annie, "Napoleon and History" *French History* cilt 10 1996

'The Grand Paris of Napoleon: From a Dream of Magnifi cence to a Dream of Utility" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Keene, Edward, "The Treaty-making Revolution of the Nineteenth Century" *International History Review* cilt 34 sayı 3 Eylül 2012

Lamy, Gautier, "La cavalerie française de 1813" *La Revue Napoléon* sayı 9 Haziran 2013

Lewin, Peter K., Hancock, Ronald G. V. ve Voynovich, Paul, "Napoleon Bonaparte: No Evidence of Arsenic Poisoning" *Nature* cilt 299 14 Ekim 1982

Lochet, Jean, "The Destruction of the Grande Armée and its Cavalry in Russia 1812" www.magweb.com

Lugli, Alessandro et al., "Napoleon Bonaparte's Gastric Cancer: A Cli icopathologic Approach to Staging, Pathogenesis, and Etiology" *Nature Clinical Practice Gastroenterology and Hepatology* cilt 4 sayı 1 2007

Maamar, Sayah, "Propos critiques sur l'Université Impériale vers 1810" *Études Napoléoniennes* sayılar 31 – 34 1994

McErlean, J. M. P., "Governor Raffles' Fifteen Minutes with Napoleon" *The Waterloo Journal* cilt 27 sayı 1 İlkbahar 2005

Markham, Felix, "The Emperor at Work" *History Today* Eylül 1963

Markham, J. David, "Napoleon's Last Hours in France" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010

"Was Napoleon a n Anti-Semite? Napoleon, the Jews and Religious Freedom" Sanhedrin'in İki Yüzüncü Yıldönümü Sempozyumu'nda Yapılan Konuşma, Tel Aviv, İsrail 31 Mayıs 2007

Mikaberidze, Alexander, ""The Russian Eagles over the Seine': Russian Occupation of Paris in 1814" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Murphy, Orville T., "Napoleon's International Politics: How Much Did He Owe to the Past?" *Journal of Military History* cilt 54 Nisan 1990

Nester, William, "Napoleon, Family Values and the Fate of Europe" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Norris, A. H. ve Bremner, R. W., "The Lines of Torres Vedras" *The British Historical Society of Portugal* 1986

O'Brien, David, "Antonio Canova's Napoleon as Mars the Peacemaker and the Limits of Imperial Portraiture" *French History* cilt 18 sayı 4 2004

Ocampo, Emilio, "Rescuing Napoleon from St Helena" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Packwood, Allen, "A Tale of Two Statesmen: Churchill and Napoleon" *Finest Hour* sayı 157 Kış 2012 – 13

Parker, Harold T., "Why Did Napoleon Invade Russia?" *Journal of Military History* cilt 54 Nisan 1990

Paz, Ignacio, "1808, the Point of Implosion for the Napoleonic Empire" *Napoleonic Series* website

Pierron, Korgeneral, "Les methodes de guerre actuelles" (Paris 1878) *Royal United Services Institute Journal* cilt 23 sayı 99 1879

Pratt, Fletcher, "Vignettes of Napoleon in Italy 1796" *Journal of American Military History* cilt 2 sayı 2 Yaz 1938

Price, Munro, "Napoleon and Metternich in 1813" *French History* cilt 26 sayı 4 Aralık 2012

Promyslov, Nikolay, "The Grande Armée's Retreat as Seen from the Intercepted Soldiers' Correspondence" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Reid, Loren, "The Last Speech of William Pitt" *Quarterly Journal of Speech* cilt 49 sayı 2 1963

Riaud, Xavier, "Napoleon and His Teeth" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 3 Mayıs 2010

Rose, J. Holland, "A Document Relating to the Continental System" *English Historical Review* sayı 69 1903

Ross, Steven, "Napoleon and Manouver Warfare" 28th Harmon Memorial Lecture in Military History, United States Air Force Academy, Colorado 1985

Rossetti, Marie-Joseph, "Journal du Général Rossetti" *La Revue de France* cilt 5 Mart 1933

Rowe, Michael, "Between Empire and Home Town: Napoleonic Rule on the Rhine 1799 – 1814" *The Historical Journal* cilt 42 1999

Sainsbury, J., "Thirty Facsimiles of the Different Signatures of the Emperor Napoleon and a Sketch of the Events Connecting Them" 1836

Schmidt, H. D., "The Idea and Slogan of 'Perfidious Albion'" *Journal of the History of Ideas* sayı 14 1953

Schmitt, Hans, "1812: Stein, Alexander I and the Crusade against Napoleon" *Journal of Modern History* cilt 31 Mart 1959

Schneid, Frederick C., "The Dynamics of Defeat: French Army Leadership, Aralık 1812 –Mart 1813" *Journal of Military History* cilt 63 sayı 1 Ocak 1999

Schroeder, Paul W., "Napoleon's Foreign Policy: A Criminal Enterprise" *Journal of Military History* cilt 54 Nisan 1990

Sibalis, Michael, "Conspiracy on St Helena? (Mis)remembering Napoleon's Exile' *French History and Civilization* cilt 4 2011

Siegfried, Susan L., "The Politicisation of Art Criticism in the Post-Revolutionary Press" içinde Ed. Orwicz, Michael R., *Art Criticism and Its Institutions in Nineteenth Century France* 1994

Smith, G. C. Moore, "General Petit's Account of the Waterloo C *English Historical Review* cilt 18 sayı 70 1903

Sparrow, Elizabeth, "The Alien Offi ce 1792 – 1806" *Historical Journal* cilt 33 sayı 2 1990

Stark, Nicholas, "Society: Friend or Enemy of the Blacks" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 4 Kasım 2011

Uffindell, Andrew, "Napoleon Fights for Paris" *Military Illustrated* sayı 251 Nisan 2009
Vaskin, Alexander, "Three Mistakes of Napoleon" *Nezavisimaya Gazeta* 30 Ağustos 2012
Weider, Ben, "The Assassination of Napoleon" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 1 Nisan 1997
'Napoleon and the Jews" *Napoleonic Scholarship* cilt 1 sayı 2 Aralık 1998
Weigall, Arthur, "Napoleon's 'Great Adventure'" *Blackwood's Magazine* sayı 191 Nisan 1912
Whitcomb, E. A., "Napoleon's Prefects" *American Historical Review* sayı 79 1974
Woloch, Isaac, "Napoleonic Conscription: State Power and Civil Society" *Past and Present* sayı 111 1986
Wood, William J., "Forgotten Sword" *Military Affairs* Ekim 1970
Woolf, Stuart, "French Civilisation and Ethnicity in the Napoleonic Empire" *Past and Present* sayı 124 1989
"The Construction of a European World-View in the Revolutionary–Napoleonic Period" *Past and Present* sayı 137 1992
Yale Center, "Nelson and Anti-Napoleon Verse" Yale Üniversitesi kitapçığı [n.d.]
Yarrow, Dr H., "The Death of Napoleon on St Helena" *Journal of the Association of the Friends of Waterloo Committee* Aralık 1982

NAPOLÉON'A VE DÖNEMİNE DAİR BAZI İNTERNET SİTELERİ

Napoléon Vakfı www.napoleon.org
Musée de l'Armée (Ordu Müzesi) www.invalides.org
Napoléon İttifakı www.napoleonic-alliance.com
Napoléon Rehberi www.napoleonguide.com
Napoléon İnternet Rehberi www.napoleonbonaparte.nl
Napoléon Yazını www.napoleonic-literature.com
Napoléon Dizileri www.napoleonseries.org
Le Souvenir Napoléonien http://www.souvenirnapoleonien.org
Savaş Dönemi Mecmuaları www.wtj.com

ARŞİVLER

Prens Peter Bagration, Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi, Moskova
Antoine-Alexandre Barbier, Bibliotheque National de France, Paris
Hortense de Beauharnais, Archives Nationales, Paris
Mareşal Alexandre Berthier, Bibliotheque National de France, Paris ve Service Historique de la Défense, Vincennes
General Henri Bertrand, Bibliotheque National de France, Paris
Sir Charles Blagden, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Caroline Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Elisa Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Jérome Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Joseph Bonaparte, Archives Nationales, Paris ve Service Historique de la Défense, Vincennes
Josephine Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Letizia Bonaparte (Valide Hanım), Archives Nationales, Paris
Louis Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Lucien Bonaparte, Archives Nationales, Paris
İmparator I. Napoléon, Archives Nationales, Paris

Pauline Bonaparte, Archives Nationales, Paris
Theodore D. Buhl, Sterling Memorial Kütüphanesi, Yale
Cabinet du Ministre de l'Intérieur, Archives Nationales, Paris
Jean-Jacques Cambacéres, Archives Nationales, Paris
Vicomte de Charrier-Moissard, Bibliotheque National de France, Paris
Thomas Cholmondeley (Lord Delamore), Beinecke Kütüphanesi, Yale
Conseil d'Administration de la Justice, Archives Nationales, Paris
Conseils d'Administration de la Légion d'Honneur, Archives Nationales, Paris
Conseils d'Administration de la Maison de l'Empereur, Archives Nationales, Paris ve Bibliotheque National de France, Paris
Conseil d'Administration dès Relations Extérieurs, Archives Nationales, Paris
Conseil d'État, Archives Nationales, Paris
Lord Curzon, Bodleian Kütüphanesi, Oxford
Kont Pierre-Antoine Daru, Service Historique de la Défense, Vincennes
Louis-Nicolas Davout, Service Historique de la Défense, Vincennes
Sir William Fellowes, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Fransız Dışişleri Bakanlığı, Centre des Archives Diplomatiques, La Courneuve
Sir William Gell, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Sir John Harper, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Keith Hearl, Rhodes House Kütüphanesi, Oxford
General Lazare Hoche, Archives Nationales, Paris
Mareşal François-Christophe Kellermann, Archives Nationales, Paris
General Jean-Baptiste Kléber, Archives Nationales, Paris
Stanley Kubrick, Londra İletişim Fakültesi, Londra
La Grande Armée, Service Historiques de la Défense, Vincennes
Jean Lannes, Service Historiques de la Défense, Vincennes
General Bernard Lauriston, Archives Nationales, Paris
Sir Hudson Lowe, British Library, London
Susan Marie Mackenzie, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Hugues Maret, Service Historique de la Défense, Vincennes
Mareşal Joachim Murat, Service Historique de la Défense, Vi
Comte Louis de Narbonne, Archives Nationales, Paris
François de Neufchâteau, Archives Nationales, Paris
Frederick Sheldon Parker, Sterling Memorial Kütüphanesi, Yale
Louis-Marie de la Revelliere-Lépeaux, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Count Pierre-Louis Roederer, Archives Nationales, Paris
Fyodr Rostopchin, Rusya Devlet Askerî Tarih Arşivi, Moskova
Mareşal Gouvion Saint-Cyr, Archives Nationales, Paris
General Barthélemy Schérer, Archives Nationales, Paris
Mareşal Nicolas Soult, Archives Nationales, Paris
Adolphe Thiers, Bibliotheque Thiers, Paris
Sir Thomas Tyrwhitt, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Mareşal Claude Victor-Perrin, Archives Nationales, Paris
Jane Waldie Watts, Beinecke Kütüphanesi, Yale
Savaş Bakanlığı, Service Historique de la Défense, Vincennes
Sir Nathaniel Wraxall, Beinecke Kütüphanesi, Yale

Notlar

I – Korsika

Napoléon, *The Templars* hakkında; Bausset, *Private Memoirs*, s. 41 Napoléon, Caulaincourt'a; Dwyer, *Napoleon*, s. 45 **1 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 37 **2 .** Chuquet, *Jeunesse I*, s. 42, Browning, *Napoleon*, s. 22, Davies, *Vanished Kingdoms* s. 500 **3 .** Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 277 **4 .** Parker, "Why Did Napoleon Invade Russia?", s. 142 **5.** Buhl MSS 110 Kutu 1 fol. 2, s. 4 **6 .** Ed. Wilson, *Diary* s. 46 **7 .** Dwyer, *Napoleon*, s. 24, Englund, *Napoleon*, s. 8 **8 .** Bonaparte, Joseph, *Mémoires et correspondance X*, s. 25 **9 .** Carrington, *Napoleon and his Parents*, s. 29 – 31, Englund, *Napoleon*, s. 10 **10 .** Chuquet, *Jeunesse* I s. 44 **11 .** Decaux, *Napoleon's Mother*, *s.* xii **12 .** Englund, *Napoleon*, s. 10 **13 .** Englund, *Napoleon*, *s.* 10 **14 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 33 **15 .** Markham, "The Emperor at Work", s. 59 **16 .** Ed. Latimer, *Talks*, *s.* 33 **17 .** Sudhir Hazareesingh, *TLS*'de, 12 / 2 / 2005, s. 11 **18 .** Burdon, *The Life*, *s.* 6 **19 .** Williams, *A Narrative*, *s.* 168 **20 .** Ed. Jones, *Intimate Account*, *s.* 425 **21 .** Chaptal, *Souvenirs* s. 173 – 4 **22 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, *s.* x, Healey, *Literary Culture*, *s.* 20 n. 37 **23 .** Bonaparte, Joseph, *Mémoires et correspondance* X s. 26 **24 .** Zarzeczny, *Meteors*, s. 45 **25 .** Ross, "Napoleon and Manouver Warfare" s. 1 **26 .** Gillian Tindall, *TLS*'de 24 / 9 / 1999, *s.* 34, Sudhir Hazareesingh, *TLS*'de, 20 / 2 / 2004, s. 9 **27 .** Buhl MSS 110 Kutu 2 fol. 7, s. 11 **28 .** Forrest, *Napoleon* s. 25 **29 .** Markham, *Napoleon*, *s.* 3, Rose, *Napoleon*, s. 5, Dwyer, *Napoleon*, s. 25, Englund, *Napoleon*, s. 15, Dwyer, "From Corsican Nationalist" *s.* 136 **30 .** Bourgoing, *Quelques notices*, s. 1 **31 .** Rapp, *Memoirs*, s. 55 **32 .** Coston, *Biographie*, *s.* 20 **33 .** Assier, *Napoleon I*, *s.* 44 **34 .** Kiley, *Artillery*, *s.* 29 **35 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict*, *s.* 240 **36 .** Biagi, "A Coincidence", s. 19, 154 – 5 **37 .** Dwyer, *Napoleon*, s. 28 **38 .** Nasica, *Mémoires*, *s.* 12 **39 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs*, *s.* 5 **40 .** Rose, *Napoleon* I, s. 11 **41 .** Healey, *Literary Culture of Napoleon*, *s.* 21 **42 .** Hicks, "The Napoleonic 'Police'", Englund, *Napoleon*, *s.* 31 **43 .** Ed. Gaskill, *The Reception of Ossian*, *s.* xxvii **44 .** Levy, *Napoléon intime*, *s.* 14, McLynn, *Napoleon*, *s.* 21 **45 .** Barral, *Histoire des Sciences* s. 7 **46 .** Levy, *Napoléon intime*, *s.* 8 **47 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs*, *s.* 4 **48 .** Hicks, "Late 18th Century" birçok yerde **49 .** Baring-Gould, *Napoleon*, 17, *Rose, Napoleon I*, *s.* 12 **50 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs* s. 4 **51 .** CG 1 no. 1, s. 43, Haziran 24, 1784 **52 .** Robb, *Parisians*, *s.* 13 **53 .** Forrest, *Napoleon*, *s.* 34 **54 .** AN AII 1891, s. 51 **55 .** *TLS*'de 30 / 12 / 1939, s. 754 **56 .** Ed. Méneval, *Memoirs I*, *s.* 107 **57 .** *Bonaparte, Joseph, Mémoires et correspondance* X, s. 29 **58 .** CG 1 no. 5, s. 47, Mart 28, 1745

59 . Levy, *Napoléon intime*, s. 17 **60 .** *Bonaparte, A Reply*, s. 14 **61 .** Englund, *Napoleon*, s. 24 **62 .** Boswell, *Account of Corsica*, s. 77 **63 .** CG 1 no. 21, s. 65, Ağustos 29, 1788 **64 .** NYPL MSS Coll 4854, Englund, *Napoleon*, s. 25 **65 .** Smith, *Napoleon's Regiments*, s. 294 **66 .** Chaptal, *Souvenirs*, s. 184 **67 .** Holland, *Foreign Reminiscences*, s. 211 – 12 **68 .** Healey, *Literary Culture of Napoleon Appendix A* **69 .** Ed. Castle, *Stanley Kubrick's Napoleon*, s. 164 **70 .** Levy, *Napoléon intime*, s. 23 **71 .** Rose, *Napoleon I*, s. 19 **72 .** Dwyer, "From Corsican Nationalis" s. 134 **73 .** Bodleian MS Curzon e 1., s. 16 **74 .** Plumptre, *A Narrative* s. 260 **75 .** Browning, *Napoleon*, s. 283, Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 42, 63 **76 .** Browning, *Napoleon*, s. 283 – 4 **77 .** Forrest, *Napoleon*, s. 24 **78 .** Rose, *Napoleon I*, s. 20, Englund, *Napoleon*, s. 31 **79 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. 31 **80 .** Browning, *Napoleon*, s. 285 – 8, Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 42 – 3 **81 .** Browning, *Napoleon*, s. 285 – 8 **82 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. 25 **83 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction* s. 36 – 7 **84 .** aynı eserde. **85 .** CG 1 no. 11, s. 54, Nisan 21, 1787 **86 .** Dwyer, *Napoleon* s. 47 **87 .** Kiley, *Artillery of the Napoleonic Wars*, s. 26 **88 .** Kiley, *Artillery of the Napoleonic Wars*, s. 29 **89 .** Ed. Johnston, *The Corsican*, s. 143 **90 .** Ed. Masson ve Biagi, *Napoléon inconnu II*, s. 53 **91 .** Englund, *Napoleon* s. 31 **92 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. 61 **93 .** Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 44 – 5 **94 .** Chaptal, *Souvenirs*, s. 308 **95 .** CG 1 no. 31, s. 78, Temmuz 22, 1789 **96 .** CG 1 no. 29, s. 76, Haziran 12, 1789

II – İhtilal

Metternich, Napoléon hakkında, Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 281. Napoléon, Elektör Friedrich'e, Ed. North, *Napoleon on Elba*, s. 153 – 4. **1 .** CG 1 no. 31, s. 78, Temmuz 22, 1789 **2 .** Pelet, *Napoleon in Council*, s. 21 **3 .** Simonetta ve Arikha, *Napoleon and the Rebel*, s. 10, Collins, *Napoleon and His Parliaments* s. 7 **4 .** Rose, *Napoleon* I, s. 28 – 9, Forrest, *Napoleon*, s. 45 **5 .** Thrasher, *Paoli*, s. 197 **6 .** Masson ve Biagi, *Napoléon inconnu* II, s. 79 – 83, Dwyer, "From Corsican Nationalist", s. 141 – 2 **7 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction* s. 71 **8 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. 73 **9 .** CG 1 no. 39, s. 86, Haziran 24, 1790 **10 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 11 **11 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 21. Kitapçık günümüze ulaşmamıştır. **12 .** Bonaparte, Joseph, *Mémoires et correspondence* I, s. 44 **13 .** Pierpont Morgan Kütüphanesi MA 6942 **14 .** Dwyer, "From Corsican Nationalist", s. 147 **15 .** Masson ve Biagi, *Napoléon inconnu* II s. 128 **16 .** Rose, *Napoleon* I, s. 32 **17 .** Dwyer, "From Corsican Nationalist" s. 148 **18 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 22 **19 .** Rose, *Napoleon* I, s. 33 **20 .** Dwyer, "From Corsican Nationalist", s. 139 **21 .** Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 45 **22 .** Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. ix **23 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 42 **24 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 24 **25 .** CG 1 no. 67, s. 115, Temmuz 25, 1792 **26 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 24 **27 .** Richardson, *Dictionary* s. 469 **28 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 28 **29 .** Ed. Bingham, *Selection I*s. 27 **30 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs*, s. 8 **31 .** CG 1 no. 65, s. 113, Haziran 22, 1792 **32 .** Robb, *Parisians*, s. 435 **33 .** Orieux, *Talleyrand*, s. 224 **34 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 46 – 7 **35 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 47 **36 .** Ed. Bingham, *Selection II*, s. 29, Thibaudeau, *Mémoires*, s. 59 **37 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 38 **38 .** Ed. Latimer, *Talks*, s. 38 **39 .** Chaptal, *Souvenirs*, s. 185 – 6 **40 .** Ed. Wilson, *Diary*, s. 137 – 8 **41 .** CG 1 no. 75, s. 121, Ocak 12, 1793 **42 .** Pellew, *Life of Lord Sidmouth I*, s. 72 **43 .** Sherwig, *Guineas and Gunpowder*, s. 345 **44 .** Thrasher, *Paoli*, s. 255 **45 .** CG 1 no. 77, s. 122, Mart 2, 1793 **46 .**

Musée National de la Maison Bonaparte **47** . Dwyer, *"From Corsican Nationalist"* s. 148, Ed. Latimer, *Talks*, s. 38 **48** . Dwyer, *"From Corsican Nationalist"* s. 149 **49** . Paoli, *La Jeunesse de Napoléon*, s. 9 **50** . Foladare, *Boswell's Paoli* s. 225 **51** . Bodleian MS Curzon e. 1., s. 23 **52** . Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction*, s. 128, Masson ve Biagi, *Napoléon inconnu II*, s. 477 – 97 **53** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 22 **54** . Bodleian MS Curzon e 1 ., s. 16, Ed. Wilson, *Diary*, s. 87 **55** . Ed. Bingham, *Selection I*, s. 32 **56** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 43, Ed. North, *Napoleon on Elba*, s. 53 – 4 **57** . CG 1 no. 111, s. 142, Kasım 14, 1793 **58** . CG 1 no. 95, s. 132, Ekim 1793 **59** . CG 1 no. 96, s. 133, Ekim 16, 1793 **60** . CG 1 no. 102, s. 137, Ekim 2, 1793 **61** . Rose, *Napoleon I* s. 49 **62** . Rose, *Napoleon I*, s. 52 **63** . Friedman, *The Emperor's Itch*, s. 33 **64** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 43 **65** . Friedman, *The Emperor's Itch*, s. 22 – 3 **66** . Las Cases, *Journal I*, pt 2, s. 67, O'Meara, *Napoleon at St Helena I*, s. 198 – 9, 229 **67** . CN 32, s. 82 **68** . Williams, *A Narrative*, s. 180 **69** . Ed. Bingham, *Selection I*, s. 35 **70** . Crook, *Toulon in War and Revolution*, s. 145 **71** . Bonaparte, *A Reply*, s. 10 **72** . Ed. North, *Napoleon on Elba*, s. 152 **73** . Emsley, *Napoleon*, s. 9

III – Arzu

Napoléon, O'Meara'ya, O'Meara, *Napoleon in Exile* I, s. 203. Napoléon, Bausset'ye, Bausset, *Private Memoirs*, s. 259. **1** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 36, Fraser, *Napoleon's Cursed War*, s. 23 **2** . CG 1 nos. 163, 172, 191, s. 171, Nisan 4, 1794, s. 174, Mayıs 7, 1794, s. 182, Haziran 10, 1794 **3** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 36 **4** . Lavalette, *Memoirs*, s. 9 **5** . CG 1 no. 232, s. 196, Ağustos 7, 1794 **6** . Bonaparte, *A Reply*, s. 18 **7** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire*, s. 60 **8** . CG 1 no. 139, s. 159, Ocak 4, 1794 **9** . CG 1 no. 235, s. 197 Ağustos 12 ya da 19, 1794 **10** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 41 **11** . CG 1 no. 244, s. 201, Eylül 10, 1794 **12** . CG 1 no. 283, s. 218, Şubat 4, 1795 **13** . CG 1 no. 285, s. 219, Şubat 12, 1795 **14** . CG 1 no. 290, s. 221, Nisan 11, 1795 **15** . *Mars & Clio*, Güz 2010, s. 21 **16** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 44 **17** . Branda, *Napoléon et ses hommes*, s. 9 **18** . Bonaparte, *A Reply*, s. 19 **19** . CG 1 no. 322, s. 248, Ağustos 10, 1795 **20** . Horne, *Age of Napoleon*, s. 16 **21** . Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 104 n **22** . Englund, *Napoleon*, s. 76 **23** . D'Abrantes, *At the Court*, s. 34 **24** . Las Cases, *Le Mémorial* I, s. 401 **25** . CG 1 no. 297, s. 224, Mayıs 9, 1795 **26** . CG 1 no. 298, s. 224, Mayıs 22, 1795 **27** . CG 1 no. 301, s. 227 Haziran 4, 1795 **28** . CG 1 no. 303, s. 228 – 9, Haziran 14, 1795 **29** . CG 1 no. 321, s. 247, Ağustos 10, 1795 **30** . CG 1 no. 309, s. 233, Haziran 6, 1795 **31** . CG 1 no. 310, s. 235, Temmuz 12, 1795 **32** . Bertrand, *Cahiers* II, s. 218, Las Cases, *Le Mémorial* I, s. 284 **33** . CG 1 no. 309, s. 233, Temmuz 6, 1795 **34** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 55 **35** . CG 1 no. 327, s. 252, Ağustos 20, 1795 **36** . Brown, *War, Revolution*, s. 128 **37** . Ed. Handel, *Leaders and Intelligence* s. 42 **38** . CG 1 no. 345, s. 268, Eylül 15 - Ekim 5 arası, 1795 **39** . Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 13 **40** . Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie* s. 15 **41** . Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 2 – 21 **42** . Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 2 – 21 **43** . Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie*, s. 67 **44** . CG 1 no. 334 s. 258, Eylül 1, 1795 **45** . Dumas, *Memoirs* II, s. 40 **46** . Healey, *Literary Culture*, s. 79 **47** . Bonaparte, *A Reply*, s. 20 **48** . Lavalette, *Memoirs*, s. 12 **49** . Ed. Lecestre, *Lettres Inédites* II, s. 133 **50** . CN 2 no. 485, s. 15 **51** . Arnault, *Memoirs* I, s. 35, Lavalette, *Memoirs*, s. 12 – 13 **52** . Sarrazin, *Confession* s. 13 **53** . *Annual Register* 1795 no. 37, s. 106 **54** . Gibbs, *Military Career* s. 42 **55** . D'Abrantes, *At the Court*, s. 37

56 . Christies Rare Books kataloğu 27 / 11 / 2012, s. 14 **57 .** Memes, *Memoirs, s.* 13 **58 .** Horne, *Age of Napoleon* s. 45 **59 .** D'Abrantes, *At the Court, s.* 237 **60 .** Haig, *Napoleon and Josephine's Paris, s.* 50 **61 .** Haig, *Napoleon and Josephine's Paris, s.* 49 . **62 .** Philip Mansel, *TLS*'de, 16 / 1 / 2004, s. 23 **63 .** Stuart, *Rose of Martinique, s.* 277 **64 .** Stuart, *Rose of Martinique, s.* 206 **65 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 123, Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 74 **66 .** Ed. Duruy, *Memoirs of Barras* II, s. 72 **67 .** Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 281 **68 .** Thody, *French Caesarism, s.* 35 **69 .** Chuquet, *Jeunesse* I, s. 65, Rose, *Napoleon* I, s. 3 **70 .** Ed. Hanoteau, *Memoirs of Queen Hortense* I, s. 326 n. 3 **71 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 138 **72 .** Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 162 **73 .** Ed. Duruy, *Memoirs of Barras* II, s. 79 **74 .** Pratt, "Vignettes", s. 59 **75 .** Chuquet, *Jeunesse* I, s. 41, Davies, *Vanished Kingdoms, s. 501* **76 .** *Dubroca, Life of Bonaparte, s. 94, Poultier, History of the War, s. 260*

IV – İtalya

Stendhal, *Parma Manastırı* (1839). Napoléon, Chaptal'a, Chaptal, *Souvenirs,* s. 296. **1 .** Pratt, "Vignettes", s. 60 **2 .** Boycott-Brown, *Road to Rivoli, s.* 412 **3 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 204, Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 290 – 92 **4 .** Baldet, *La vie quotidienne, s.* 33 **5 .** Starke, *Letters from Italy* I, s. 60 **6 .** Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 135, 205 **7 .** Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 217 – 19 **8 .** CG 1 no. 426, s. 304, Mart 28, 1796 **9 .** Ed. Hanoteau, *Napoleon in Russia, s.* 367 **10 .** CG 1 no. 471, s. 328, Nisan 8, 1796 **11 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 290 – 92 **12 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 67 **13 .** Ed. Luvaas, *Art of War, s.* 10 **14 .** Gray, *Words of Napoleon, s.* xii **15 .** *TLS*'de 12 / 5 / 1927, *s.* 325, Hazareesingh, *TLS*'de, *3 / 2 / 2012, s.* 4 **16 .** AN 192 AP / 2, SHD GR 6 . YD / 1 **17 .** CG 4 no. 8847, s. 694, Nisan 28, 1804 **18 .** CG 1 no. 463, s. 324, Nisan 6, 1796 **19 .** Ed. Chandler, *Military Maxims,* s. 146 **20 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine*, s. 32 **21 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine* s. 34, CG 1 nos. 464, 467, s. 325, Nisan 6, 1796, s. 326, Nisan 7, 1796 **22 .** CG 7 no. 14120, s. 111, Ocak 19, 1807 **23 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine*, s. 73, Stuart, *Rose of Martinique*, s. 206, CG 3 no. 5277, s. 230, Mayıs 11, 1800, GC 1 no. 1068, s. 672, Kasım 21, 1796 **24 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine*, s. 25 – 6, Pierpont Morgan Kütüphanesi MA 6936 ve birçok yerde **25 .** CG 1 no. 463, s. 324 **26 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 70 **27 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 74 **28 .** Ed. Dwyer ve McPhee, *French Revolution and Napoleon,* s. 128 – 9, Ed. Bingham, *Selection I*, s. 74 **29 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 72 **30 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 71 – 2 **31 .** Foy, *History I*, s. 43 **32 .** Ed. Chandler, *Military Maxims* s. 111 **33 .** Blaze, *Life in Napoleon's Army*, s. 42 – 3 **34 .** Blaze, *Life in Napoleon's Army*, s. 145 **35 .** Rose, *Napoleon I*, s. 88 **36 .** Ed. Yonge, *Man of Other Days II*, s. 112 ff **37 .** Ed. Yonge, *Man of Other Days* II, s. 122 **38 .** Ed. Yonge, *Man of Other Days II*, s. 126 – 7 **39 .** CG 1 no. 545, s. 370, Nisan 20, 1796 **40 .** Woolf, *Napoleon's Integration*, s. 252 **41 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 76 **42 .** CG 1 no. 557, s. 377, Mayıs 1, 1796 **43 .** *Edinburgh Review* no. XLVI Eylül 1814, s. 470 **44 .** Plumptre, *A Narrative III*, s. 352 **45 .** Ed. Bingham, *Selection III* s. 55 **46 .** CG 1 no. 573, s. 384, Mayıs 6, 1796 **47 .** CG 1 no. 582, s. 389, Mayıs 9, 1796 **48 .** CG 1 nos. 609 – 11, s. 406 – 7, Mayıs 18, 1796 **49 .** Higgonet, Paris s. 136 **50 .** Ed. Chandler, *Military Maxims*, s. 203 **51 .** Tulard, *Napoléon: les grands moments*, s. 97 **52 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage*, s. 114, Branda, *Napoléon et ses hommes*, s. 10 **53 .** CG 1 no. 589, s. 393 ve CG 1 no. 588, s. 392, Mayıs 11, 1796 **54 .** Ed. Cerf, *Letters to*

Josephine, s. 37 – 40 **55 .** CG 1 no. 595 s. 396 – 7, Mayıs 13, 1796 **56 .** Bruce, *Napoleon and Josephine*, s. 174 **57 .** Dwyer, Napoleon, s. 243 **58 .** CG 1 no. 596, s. 397, Mayıs 14, 1796 **59 .** CG 1 no. 597, s. 398, Mayıs 14, 1796 **60 .** CG 1 no. 599, s. 399, Mayıs 14, 1796 **61 .** Ed. Tarbell, *Napoleon's Addresses, s.* 34 – 5 **62 .** Ed. Duruy, *Memoirs of Barras II* s. 153 **63 .** Gaffarel, *Bonaparte et les républiques italiennes*, s. 5 **64 .** CG 1 no. 1880, s. 1107, Ağustos 6, 1797 **65 .** Ed. Bingham, *Selection I*, s. 82, 85 **66 .** Broers, *Napoleonic Empire in Italy*, s. 31 **67 .** Woolf, *Napoleon's Integration* s. 9 **68 .** Woloch, *Jacobin Legacy*, s. 70 **69 .** CG 1 no. 627, s. 415, Mayıs 24, 1796 **70 .** Ed. Tarbell, *Napoleon's Addresses*, s. 36 – 7 **71 .** Ed. Tarbell, *Napoleon's Addresses*, s. 37 – 8 **72 .** CG 1 no. 639, s. 421, Haziran 1, 1796 **73 .** CG 1 no. 629, s. 416, Mayıs 25, 1796 **74 .** CG 1 no. 629, s. 416, Mayıs 25, 1796, Chrisawn, *Emperor's Friend, s.* 22 **75 .** Ed. Haythornthwaite *Final Verdict, s.* 240 – 41 **76 .** Pigeard, *L'Armée, s.* 182 **77 .** CG 1 no. 639, s. 421, Haziran 1, 1796 **78 .** CG 6 no. 11392, s. 86 – 7, Şubat 4, 1806 **79 .** CN 6 no. 478, s. 73 **80 .** CG 1 no. 625, s. 414, Mayıs 25, 1796 **81 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 43 **82 .** CG 1 no. 642, s. 424, Haziran 1, 1796 **83 .** Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 51 **84 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 11 **85 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 95 **86 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 47 – 9 **87 .** CG 1 no. 672, s. 441, Haziran 11, 1796 **88 .** CG 1 no. 677, s. 443, Haziran 11, 1796, Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 46 – 7 **89 .** *TLS*'de 24 / 11 / 2006, s. 14 **90 .** CG 1 no. 693, s. 451, Haziran 15, 1796 **91 .** *Quarterly Review* 1833, s. 179 – 84 **92 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict,* s. 224 **93 .** Summerville, *Ségur,* s. 119

V – Zafer

Napoléon, Joseph'e, CN 25, no. 19895, s. 218. Napoléon, Talleyrand'a, CG 8, no. 19233, s. 1209. **1 .** Chadwick, *Popes, s.* 450 **2 .** Rose, *Napoleon* I, s. 103 **3 .** CG 1 no. 845, s. 542, Ağustos 11, 1796 **4 .** CG 1 no. 710, s. 462, Haziran 21, 1796 **5 .** CG 1 no. 711, s. 464, Haziran 21, 1796 **6 .** Ed. Bingham, *Selection* I s. 96 **7 .** Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 55 **8 .** Ed. Fleischmann, *Memoirs* s. 56 **9 .** Ed. Fleischmann, Memoirs, s. 60 – 61 **10 .** Starke, *Letters from Italy* I s. 74 – 5 **11 .** Knapton, *Empress Josephine, s.* 133 – 4, Stuart, *Rose of Martinique* s. 199 **12 .** Pierpont Morgan Library MA 6938 **13 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 59 **14 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 60 **15 .** Hamelin, *Douze Ans, s.* 14 – 15 **16 .** Bibliotheque Thiers, Fonds Masson No. 223 /I/ 81 **17 .** CG 1 no. 776, s. 500 – 501, Temmuz 12, 1796, AN 400 AP / 6 /, s. 4 **18 .** AN 400 AP / 6 /, s. 4 **19 .** Ed. Olsen ve van Creveld, *Evolution of Operational Art, s.* 32 **20 .** Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 211 **21 .** Ed. Handel, *Leaders and Intelligence* s. 40 **22 .** CG 1 no. 833, s. 533, Ağustos 2, 1796 **23 .** Chlapowski, *Polish Lancer* s. 60 **24 .** CG 1 no. 820, s. 526, Temmuz 29, 1796 **25 .** Ed. Bingham, *Selection* I s. 107 **26 .** CG 1 no. 832, s. 532, Ağustos 2, 1796 **27 .** CG 1 no. 826, s. 529, Temmuz 30, 1796 **28 .** CG 1 no. 822, s. 527, Temmuz 30, 1796 **29 .** CG 1 no. 828, s. 530, Temmuz 31, 1796 **30 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 261 **31 .** Marbot, *Mémoires II* böl. 16 **32 .** Ed. Bingham, *Selection* I, 106 **33 .** Wood, "Forgotten Sword" s. 79 **34 .** CG 1 no. 837, 538, Ağustos 7, 1796 **35 .** CG 1 no. 838, s. 538, Ağustos 8, 1796 **36 .** CG 1 no. 840, s. 540, Ağustos 9, 1796 **37 .** CG 1 nos. 839 – 40, s. 539, Ağustos 9, 796 **38 .** Smith, *Data Book, s.* 122 **39 .** CG 1 no. 961, s. 612, Ekim 2, 1796 **40 .** CG 1 no. 962, s. 614, Ekim 2, 1796 **41 .** CG 1 nos. 961 ve 980 s. 612, Ekim 2, 1796, s. 620, Ekim 8,

1796 **42** . CG 1 no. 993, s. 628, Ekim 12, 1796 **43** . CG 1 no. 992, s. 628, Ekim 12, 1796 **44** . CG 1 no. 996, s. 631, Ekim 16, 1796 **45** . Broers, *Politics of Religion, s.* x **46** . CG 1 no. 1007, s. 639, Ekim 21, 1796 **47** . CG 1 no. 1008, s. 639, Ekim 24, 1796 **48** . Paris, *Napoleon's Legion, s.* 15 **49** . CG 1 no. 1059, s. 664, Kasım 13, 1796 **50** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 123 **51** . CG 1 no. 1060, s. 666, Kasım 19, 1796 **52** . CG 1 no. 1086, s. 681, Kasım 29, 1796 **53** . Rose, *Napoleon* I, s. 130 – 31, Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 93 **54** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 120 **55** . CG 1 no. 1084, s. 680, Kasım 27, 1796 **56** . CG 1 no. 1085, s. 681, Kasım 28, 1796 **57** . Lavalette, *Memoirs, s.* 19 **58** . CG 1 no. 1093, s. 685, Aralık 5, 1796 **59** . CG 1 no. 1112, s. 696, Aralık 8, 1796 **60** . CG 1 no. 1127, s. 704, Aralık 10, 1796 **61** . CG 1 no. 1209, s. 746, Aralık 28, 1796 **62** . CG 1 no. 1274, s. 778, Ocak 6, 1797 **63** . CG 1 no. 1279, s. 782, Ocak 7, 1797 **64** . CG 1 no. 1286, s. 784, Ocak 7, 1797 **65** . Rose, *Napoleon* I, s. 136 **66** . Smith, *Data Book, s.* 131, Ed. Bingham, *Selection* I, s. 131 **67** . René, *Original Journals, s.* 121 **68** . CG 1 no. 1315, s. 802, Ocak 22, 1797 **69** . Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 91 **70** . Ed. Bingham, *Selection* I s. 135 **71** . CG 1 no. 1395, s. 849, Şubat 19, 1797 **72** . Forrest, *Napoleon* s. 87 **73** . Forrest, *Napoleon, s.* 86 **74** . Dziewanowski, "Napoleon", s. 91, 89 Carnavalet Portre Kutusu 229, Bibliotheque Thiers 34 / 7001 – 7274 **75** . Theodore D. Buhl MSS 110 Kutu 1 /fol. 1 /, s. 18, 23, 26 **76** . Laskey, *A Description, s.* 1 **77** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 142 **78** . Knight, *Britain Against Napoleon* s. 522 **79** . Ed. Nafziger ve diğerleri, *Imperial Bayonets, s.* 165, CG 1 no. 1640 s. 880 **80** . CG 1 no. 1469, s. 885, Mart 22, 1797 **81** . CG 1 no. 1476, s. 889, Mart 25, 1797 **82** . Ed. Horn ve Walker, *Le Précis de leadership militaire*, s. 485, Englund, *Napoleon, s.* 105 **83** . CG 7 no. 14773, s. 396, Mart 20, 1807 **84** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 67 **85** . Bourne, *History of Napoleon* s. 376 **86** . CG 3 no. 5087, s. 138 **87** . Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 154 **88** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 117 **89** . Ed. Summerville, *Ségur, s.* 38 **90** . CN 32, s. 68 **91** . Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 222 **92** . Ed. Tarbell, *Napoleon's Addresses, s.* x **93** . Houssaye, *The Return of Napoleon, s.* 7 **94** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 337

VI – Barış

Napoléon, Joseph'e, Ed. Bingham, *Selection* I, s. 96. Napoléon, Devlet Şûrası'na, Johnston, *The Corsican,* s. 160. **1** . CG 1 no. 1495, s. 901, Nisan 8, 1797 **2** . CG 1 no. 1514, s. 914, Nisan 16, 1797 **3** . CG 1 no. 1514, s. 914, Nisan 16, 1797, Dubroca, *Life of Bonaparte, s.* 90 **4** . CG 1 no. 1514, s. 916, Nisan 16, 1797 **5** . CG 1 no. 1497, s. 905, Nisan 9, 1797 **6** . CG 1 no. 1521, s. 923, Nisan 30, 1797 **7** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 55 **8** . CG 1 no. 1516, s. 917, Nisan 19, 1797 **9** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs* s. 54 **10** . CG 1 no. 1587, s. 962, Mayıs 27, 1797 **11** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 156 **12** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 54 **13** . CG 1 no. 1587 s. 962, Mayıs 27, 1797 **14** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 64 **15** . Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 94 **16** . Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 94 – 5, Markham, *Napoleon, s.* 63, McLynn, *Napoleon, s.* 153, Schom, *Napoleon,* 65, Ed. Bingham, *Selection* I. 160, Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire* s. 1 **17** . Horne, *Age of Napoleon, s.* 19 **18** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 168 **19** . CG 1 no. 1785, s. 1058, Temmuz 15, 1797 **20** . Schneid, *Soldiers, s.* 3 **21** . CG 1 no. 1785, s. 1058, Temmuz 15, 1797 **22** . *TLS*'de 8 / 8 / 1971, s. 1208, Ed. Latimer, *Talks* s. 97 **23** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 98 **24** . Rose, *Napoleon* I, s. 165 **25** . CG 1 no. 1822,

s. 1081, Temmuz 26, 1797 **26** . Rose, *Napoleon* I, s. 161 **27** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 171 **28** . CG 1 no. 1962, s. 1140, Eylül 3, 1797 **29** . Ed. Fleischmann, *Memoirs, s.* 109, Brown, "From Organic Society", s. 661, Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 59, Lavalette, *Memoirs, s.* 28 **30** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 59 **31** . Hicks, "Late 18th Century" birçok yerde **32** . Carnot, *Reply of Carnot, s.* 30 **33** . Lavalette, *Memoirs, s.* 29 **34** . CG 1 no. 2009 s. 1166, Eylül 12, 1797 **35** . CG 1 no. 2098, s. 1216, Eylül 26, 1797 **36** . Dubroca, *Life of Bonaparte, s.* 91 **37** . Rose, *Napoleon* I, s. 169 **38** . Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 106 **39** . CG 1 no. 2149, s. 1244, Ekim 7, 1797 **40** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 189 **41** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 60 **42** . CG 1 no. 2170, s. 1256, Ekim 18, 1797 **43** . Dubroca, *Life of Bonaparte, s.* 90 **44** . CG 1 no. 2163, s. 1253, Ekim 17, 1797 **45** . CG 1 no. 2170, s. 1257, Ekim 18, 1797 **46** . Jenkins, *French Navy, s.* 226, CG 1 no. 2191, s. 1267, Kasım 5, 1797 **47** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 192 **48** . CG 1 no. 2220, s. 1283 – 9, Kasım 11, 1797 **49** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 63 **50** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 64 **51** . Simms, *Europe, s.* 156 **52** . CG 1 no. 1587, s. 963, Mayıs 27, 1797 **53** . CG 1 no. 2274 s. 1313, Kasım 30, 1797 **54** . Lavalette, *Memoirs, s.* 35 **55** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 194 **56** . Espitalier, *Vers Brumaire, s.* 45 – 6 **57** . Ed. Hanoteau, *Memoirs of Queen Hortense* I, s. 32 **58** . Knapton, *Empress Josephine* s. 153 **59** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 153 – 4, Ed. Bingham, *Selection* I s. 195 **60** . Rovigo, *Mémoires* I, s. 25 **61** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 200 **62** . Espitalier, *Vers Brumaire, s.* 45 – 7 **63** . Williams, *A Narrative, s.* 5 **64** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 46, Rovigo, *Mémoires* I, s. 24 **65** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 65 – 6 **66** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 195, Rose, *Napoleon* I, s. 173, Lockhart, *Napoleon Buonaparte* I, s. 105 **67** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 63 **68** . CG 1 no. 12280, s. 1316, Kasım 26, 1797 **69** . Lockhart, *Napoleon Buonaparte* I, s. 105 – 6 **70** . Healey, *Literary Culture, s.* 88, Williams, *The Life of Goethe, s.* 39 **71** . Ed. Hanoteau, *Memoires of Queen Hortense* I, s. 33 **72** . Rovigo, *Mémoires* I, s. 26 **73** . Tone, *Wolfe Tone* s. 266 **74** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 68 **75** . CG 2 no. 2315 s. 38, Şubat 23, 1798 **76** . Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 245 **77** . Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 68 **78** . Knapton, *Empress Josephine* s. 150 – 53 **79** . Knapton, *Empress Josephine, s.* 151 **80** . Hastier, *Le Grand Amour, s.* 152 **81** . Hastier, *Le Grand Amour, s.* 152 – 4 **82** . Hastier, *Le Grand Amour, s.* 160

VII – Mısır

Anonim İslâm tarihçisi, Ed. Chandler, *Military Maxims,* s. 24. Napoléon, Gourgaud'ya, Ed. Latimer, *Talks, s.* 66. **1** . Murphy, "Napoleon's International Politics", s. 165, Volney, *Voyage, s.* 235 **2** . CG 1 no. 1908, s. 1118, Ağustos 16, 1797 **3** . Ed. Bertaud ve diğerleri, *Napoléon, s.* 312 **4** . CG 2 no. 2390, s. 80, Nisan 13, 1798 **5** . Abulafi a, *The Great Sea, s.* 516 **6** . Rose, *Napoleon* I, s. 185, Ed. Handel, *Leaders and Intelligence, s.* 41, Ed. Hicks, *Clisson and Eugénie, s.* 56 **7** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 69 **8** . Ed. Moreh, *Napoleon in Egypt* s. 12 **9** . CN 15 no. 12924, s. 537 **10** . CN 4 no. 2570, s. 128 **11** . Plumptre, *A Narrative, s.* 321 **12** . Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 39 **13** . CG 2 no. 2415 s. 94, Nisan 19, 1798 **14** . Ed. Tortel ve Carlier, *Bonaparte de Toulon* s. 28 **15** . CG 2 no. 2391, s. 81, Nisan 13, 1798 **16** . Knight, *Pursuit of Victory* s. 284 **17** . Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction, s.* xv–xvi **18** . Lavalette, *Memoirs, s.* 37 **19** . CG 2 no. 2519, s. 142, Haziran 13,

1798, Rose, *Napoleon* I s. 184, Ed. Bingham, *Selection* I, s. 210, Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 76 **20 .** CG 2 no. 2547, s. 155, Haziran 17, 1798 **21 .** Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 239 – 40 **22 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 212 – 13 **23 .** Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 132 **24 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 210, Rose, *Napoleon* I s. 188, Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 244 – 6, Ed. Moreh, *Napoleon in Egypt, s.* 3 **25 .** CG 2 no. 4174, s. 820, Ocak 28, 1799 **26 .** Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 46, Rose *Napoleon* I, s. 190 **27 .** Arnault, *Memoirs* I, s. 86 **28 .** Bodleian MS Curzon e 1 ., s. 15 **29 .** Anon., *Copies of Original Letters* I s. 134 **30 .** Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 133 **31 .** Jonquiere, *L'Expédition* II böl. 5 **32 .** CG 2 no. 2625, s. 193, Temmuz 24, 1798 **33 .** Ed. Moreh, *Napoleon in Egypt, s.* 8 **34 .** Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 248 **35 .** Bourrienne, *Memoirs* I, s. 66, Stuart, *Rose of Martinique, s.* 234 **36 .** Ed. Howard, *Letters and Documents* I, s. 258 – 9 **37 .** BL Add. MSS 23003 **38 .** CG 2 no. 2635, s. 199, Temmuz 25, 1798 **39 .** CG 3 no. 5277, s. 230, Mayıs 11, 1800 **40 .** Anon., *Copies of Original Letters* II, s. 111 **41 .** Anon., *Copies of Original Letters* I s. 121 **42 .** Gichon, "East Meets West", s. 106 n. 12 **43 .** Ed. Dufourcq, *Mémoires* s. 121 – 2 **44 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 270 **45 .** Duffy, *Austerlitz, s.* 137 **46 .** Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 133 **47 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert* s. 15 – 16, Anon., *Copies of Original Letters* I, s. 78 **48 .** Ed. Bierman, *Napoleon in Egypt, s.* 85 **49 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 209 **50 .** Solé, *Conquête de l'Égypte*, s. 108 – 9 **51 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 74 **52 .** Bertrand, *Cahiers* I s. 21 **53 .** CN 29, s. 570 **54 .** Ed. Kerry, *The First Napoleon, s.* 99 **55 .** Ebrington, *Memorandum, s.* 18 **56 .** Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 89 **57 .** Forrest, *Napoleon, s.* 112 **58 .** Forrest, *Napoleon, s.* 108 **59 .** Ed. Bingham, *Selection* I s. 221 – 5 **60 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 221 – 5 **61 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 221 – 5 **62 .** Ed. Moreh, *Napoleon in Egypt, s.* 14 **63 .** Ed. Bierman, *Napoleon in Egypt, s.* 85 **64 .** Ed. Ainé, *Histoire de l'expédition, s.* 13 – 14 **65 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 221 – 5 **66 .** CG 2 no. 2625, s. 193, Temmuz 24, 1798 **67 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 64 **68 .** CG 2 no. 3890, s. 706, Aralık 9, 1798, CG 2 no. 2676, s. 216, Temmuz 30, 1798 **69 .** CG 2 no. 2870, s. 299, Ağustos 19, 1798 **70 .** CG 2 no. 2870, s. 299, Ağustos 19, 1798 **71 .** CG 2 no. 2857, s. 289, Ağustos 18, 1798, Smith *Data Book, s.* 140 **72 .** CG 2 no. 2870, s. 299, Ağustos 19, 1798 **73 .** Anon., *Copies of Original Letters* I, s. xvi, Alison, *History of Europe* I s. 580 **74 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 43, CG 2 no. 2832, s. 277 **75 .** Cole, *Napoleon's Egypt, s.* 123 **76 .** Cole, *Napoleon's Egypt, s.* 126 **77 .** Byrd, "Napoleonic Institute", s. 4 **78 .** Sudhir Hazareesingh, *TLS*'de 16 / 7 / 2006, s. 27 **79 .** Montefi ore, *Jerusalem, s.* 315, CG 2 no. 4280, s. 874 **80 .** CG 2 no. 3112, s. 399, Eylül 8, 1798 **81 .** CG 2 no. 3424, s. 523, Ekim 11, 1798, CG 2 no. 3148 s. 414, Eylül 12, 1798 **82 .** CG 2 no. 3554, s. 574, Ekim 27, 1798 **83 .** CG 2 no. 3557, s. 576, Ekim 27, 1798 **84 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs, s.* 80 **85 .** Prat ve Tonkovich, *David, Delacroix, s.* 44 **86 .** CG 2 no. 3529, s. 564, Ekim 23, 1798 **87 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs* s. 81 **88 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 50, CG 2 no. 3557, s. 576, Ekim 27, 1798 **89 .** CG 2 no. 3656, s. 613, Kasım 11, 1798 **90 .** Ed. Bingham, *Selection* I. 238 **91 .** Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 260 – 64 **92 .** Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 123, Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 260 – 64 **93 .** Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 427 **94 .** CG 2 no. 3740, s. 647, Kasım 18, 1798 **95 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 239 **96 .** Derogy ve Carmel, *Bonaparte en Terre Sainte, s.* 99 **97 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 35 **98 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 37

Napoléon'un Askerî İlkeleri; Ed. Chandler, *Military Maxims,* s. 83. Napoléon, *Caesar's Wars,* CN 32, s. 44 **1 .** CG 2 no. 4235 s. 849, Şubat 10, 1799 **2 .** CG 2 no. 4235, s. 850, Şubat 10, 1799 **3 .** CG 2 no. 4167, s. 817, Ocak 25, 1799 **4 .** Derogyve Carmel, *Bonaparte en Terre Sainte,* s. 102 – 4 **5 .** CG 2 no. 4235, s. 850, Şubat 10, 1799 **6 .** Shmuelevitz, *Napoleon and the French in Egypt, s.* 19 **7 .** CG 2 no. 4265, s. 867, Şubat 27, 1799 **8 .** Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 140 **9 .** Ed. Sanderson, *Bourrienne's Memoirs* s. 81 **10 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 54 **11 .** CG 2 no. 4265, s. 867, Şubat 27, 1799 **12 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 60 **13 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 64 **14 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 66 **15 .** Montefi ore, *Jerusalem, s.* 316, Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 67, Ed. Weit, *Nicolas Turc, s.* 53 **16 .** Ed. Jourquin, *Journal* I, s. 280 **17 .** CG 2 no. 4271, s. 870, Mart 9, 1797 **18 .** Berthier, *Relation des campagnes, s.* 56 **19 .** Ed. Quentin, *André Peyrusse, s.* 55, Jonquiere, *L'Expédition* IV, s. 271 **20 .** Coxe, *The Exposé* s. 61 **21 .** Ed. Millet, *Le Chasseur Pierre Millet, s.* 262 **22 .** For the numbers debate, see CG 2 no. 4271, s. 870 n. 3, Jonquiere, *L'Expédition* IV, s. 270 – 71, Herold, *Bonaparte in Egypt, s.* 306, Ed. Tortel ve Carlier, *Bonaparte de Toulon* s. 158, Rose, *Napoleon* I, s. 201, Anon., "The French Expedition", s. 197, Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 68, Plumptre, *A Narrative, s.* 276, Lavalette, *Memoirs* s. 52, Berthier, *Relation des campagnes, s.* 56, Ed. Millet, *Le Chasseur Pierre Millet* Appendix XV, s. 262, Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 328 **23 .** Ebrington, *Memorandum, s.* 18 – 19 **24 .** Hobhouse, *Recollections* I, s. 181 **25 .** Jonquiere, *L'Expédition* IV, s. 273, Rose, *Napoleon* I, s. 201 **26 .** Chandler, *Campaigns of Napoleon, s.* 236, Plumptre, *A Narrative, s.* 286 n **27 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 250 **28 .** CG 2 no. 4277, s. 872 – 3, Mart 9, 1799 **29 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* xix **30 .** Ed. Jourquin, *Journal* I, s. 281 **31 .** Ed. Bulos, *Bourrienne et ses erreurs* I, s. 44 **32 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 78 **33 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 78 **34 .** CG 2 no. 4294, s. 881, Mart 13, 1799 **35 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 77 **36 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 59 **37 .** CG 2 no. 4346, s. 911, Mayıs 10, 1799 **38 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 58 **39 .** Lavalette, *Memoirs* s. 60 – 61 **40 .** Lockhart, *History of Napoleon* I, s. 150 **41 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 191 **42 .** Ed. Wilson, *Diary, s.* 88 **43 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 90, Coxe, *The Exposé,* birçok yerde **44 .** CG 2 no. 4346, s. 910, Mayıs 10, 1799 **45 .** Ed. Davis, *Original Journals* I, s. 215 – 16 **46 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 246 **47 .** CG 2 no. 4362, s. 920, Mayıs 27, 1799 **48 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 69 – 70 **49 .** Smith, *The French Expedition, s.* x **50 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 93 **51 .** Strathearn, *Napoleon in Egypt, s.* 6 **52 .** Ed. Iung, *Lucien Bonaparte* II bl. 14 **53 .** Friedman, "On the Affair" s. 65 – 77 **54 .** Rose, *Napoleon* I, s. 211 **55 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 99 **56 .** For the Jaffa plague debate see Lavalette, *Memoirs, s.* 63, Desgenettes, *Histoire médicales, s.* 104 – 5, Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 99 – 106, Ed. Bulos, *Bourrienne et ses erreurs* I, s. 34 – 5, Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 83 – 5, Montefiore, *Jerusalem, s.* 317, Balcombe, *To Befriend, s.* 174, Ebrington, *Memorandum, s.* 18, Hobhouse, *Recollections* I, s. 181, Ed. Lewis, *Extracts from the Journals* II, s. 235, Wilson, *History* s. 91 – 2 **57 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 175 – 6 **58 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 176 **59 .** Ed. Lewis, *Extracts from the Journals* II, s. 235 **60 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 256 **61 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 102 **62 .** CG 2 no. 4404, s. 940, Haziran 19, 1799 **63 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 256 **64 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 104 **65 .** Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 105 **66 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 254, Smith, *Data*

Book, s. 156, Smith, *The French Expedition, s.* 9 **67** . CG 2 no. 4479, s. 972, Haziran 28, 1799 **68** . Lavalette, *Memoirs* s. 65 **69** . CG 2 no. 4633, s. 1032, Temmuz 21, 1799 **70** . CG 2 no. 4638, s. 1035, Temmuz 21, 1799 **71** . Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 113 **72** . Lavalette, *Memoirs, s.* 66 **73** . Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 114 **74** . Smith, *Data Book, s.* 161, CG 2 no. 4666, s. 1048 **75** . CG 2 no. 4758, s. 1086 – 8, Ağustos 22, 1799 **76** . Sauzet, *Desaix, s.* 131 **77** . Strathearn, *Napoleon in Egypt* s. 413 – 14 **78** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 30 **79** . Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 75 **80** . CG 2 no. 4757, s. 1085, Ağustos 22, 1799 **81** . CG 2 no. 4758, s. 1086, Ağustos 22, 1799, Ed. Brindle, *Guns in the Desert, s.* 120 n. 26 **82** . Davis, *Original Journals* I, s. 263 **83** . Denon, *Travels in Egypt III*, s. 119 **84** . Lavalette, *Memoirs, s.* 68 **85** . CG 3, s. 1216 **86** . Lavalette, *Memoirs* s. 69 **87** . Simonetta ve Arikha, *Napoleon and the Rebel, s.* 50 **88** . CN 7 no. 15677, s. 809, Horne, *Age of Napoleon, s.* 26 **89** . CG 2 no. 4479, s. 972 n. 2, Haziran 28, 1799 **90** . Ripaud, *Report*, birçok yerde **91** . Byrd, "Napoleonic Institute of Egypt", s. 4

IX – Brumaire

Napoléon, St Helena'da; Ed. Wilson, *Diary,* s. 87. Napoléon, St Helena'da; Las Cases *Memoirs* I, s. 529 **1** . Lavalette, *Memoirs, s.* 71, Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 83 **2** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 7 **3** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 8 **4** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 133 **5** . Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 274, Mossiker, *Napoleon and Josephine, s.* 195 – 200, Stuart, *Rose of Martinique, s.* 248 – 51 **6** . Lavalette, *Memoirs, s.* 71 **7** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 14, CN 30, s. 305 **8** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 13 **9** . Adams, *History of the United States* I böl. 14, Dwyer, *Talleyrand, s.* 73 – 4 **10** . Ed. Malmesbury, *Diaries* IV, s. 257, Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 133 **11** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 50 **12** . Simonetta ve Arikha, *Napoleon and the Rebel, s.* 48 **13** . CG 2 no. 4764, s. 1090, Ekim 31, 1799 **14** . Bingham, *Selection* I, s. 270 **15** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 14, Lefebvre, *The Directory, s.* 213 **16** . Gildea, *Children of the Revolution, s.* 27 **17** . Lavalette, *Memoirs, s.* 71 **18** . Roederer, *Autour de Bonaparte, s.* 3 **19** . Lyons, *France Under the Directory, s.* 230 – 31, Carpenter, *Refugees, s.* 188, Crook, *Toulon in War, s.* 188, Woolf, *Napoleon's Integration, s.* 254, Vandal, *L'Avènement de Bonaparte* I, s. 8 ff **20** . Bertaud, *Bonaparte prend le pouvoir, s.* 188 ff **21** . Bingham, *Selection* I, s. 271 **22** . Rose, *Napoleon* I, s. 218 **23** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 17 **24** . Roederer, *Autour de Bonaparte, s.* 4 **25** . Simonetta ve Arikha, *Napoleon and the Rebel* s. 53 **26** . Rose, *Napoleon* I, s. 223 **27** . Lefebvre, *The Directory, s.* 214 **28** . CN 30, s. 311 **29** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 73 **30** . CN 30, s. 311 **31** . Sparrow, *Shadow, s.* 131 **32** . Cole, *Fouché, s.* 121, Forrest, *Napoleon, s.* 147 **33** . Ed. Plenel, *Joseph Fouché, s.* ix **34** . Zweig, *Fouché, s.* 146 **35** . Ed. Latimer, *Talks* s. 95 n **36** . Ed. Duruy, *Memoirs of Barras* IV, s. 40 **37** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 18, CN 30, s. 307 **38** . CN 30, s. 306 **39** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 146 **40** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 259 **41** . CG 7 no. 15126, s. 562, Nisan 6, 1807 **42** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 135 **43** . Rovigo, *Mémoires* I s. 234 **44** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 136 **45** . Lavalette, *Memoirs* s. 74, Goodspeed, *Bayonets, s.* 107, Forrest, *Napoleon, s.* 123 **46** . Lavalette, *Memoirs, s.* 75, CN 30, s. 306, Gildea, *Children of the Revolution, s.* 27, Lyons, *France Under the Directory, s.* 231, Crook, *Napoleon Comes to Power, s.* 1 **47** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 15 **48** . CN 30, s. 315

49 . McLynn, *Napoleon, s.* 216 **50** . Gueniffey, *Le Dix-Huit Brumaire, s.* 15 **51** . Gueniffey, *Le Dix-Huit Brumaire, s.* 16 **52** . Lavalette, *Memoirs, s.* 75 **53** . Crook, *Napoleon Comes to Power, s.* 2 **54** . Ed. Broglie, *Memoirs, s.* xviii n. 1, Harris *Talleyrand* s. 113 **55** . CN 30, s. 380 **56** . CN 30, s. 381 **57** . Crook, *Napoleon Comes to Power, s.* 2 **58** . Bigonnet, *Coup d'état, s.* 23 **59** . Aulard, *Histoire politique* s. 699 **60** . Gildea, *Children of the Revolution, s.* 27 **61** . Sciout, *Le Directoire* IV, s. 652 – 3 **62** . Lavalette, *Memoirs, s.* 77 **63** . Lavalette, *Memoirs, s.* 77 **64** . Berlier, *Précis de la Vie, s.* 68 – 9 **65** . Gildea, *Children of the Revolution, s.* 27, Rose, *Napoleon* I, s. 225, Lyons, *France Under the Directory, s.* 232 **66** . Rose, *Napoleon* I, s. 224, Roederer, *Oeuvres* III, s. 302 **67** . Boissonnade, *18 Brumaire* s. 93 **68** . Rose, *Napoleon* I, s. 225 **69** . Lavalette, *Memoirs, s.* 71 **70** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 17 **71** . Ed. Haythornthwaite *Final Verdict* s. 287 **72** . Lavalette, *Memoirs, s.* 76 **73** . Rovigo, *Mémoires* I, s. 234 **74** . CN 30, s. 319 **75** . Schlabrendorf, *Bonaparte, s.* 13 – 16 **76** . CG 1 no. 232 s. 196, Ağustos 7, 1794 **77** . Simonetta ve Arikha, *Napoleon and the Rebel* s. 5 **78** . Rovigo, *Mémoires* I, s. 239 **79** . Rose, *Napoleon* I, s. 225 **80** . Aulard, *Histoire politique, s.* 699 **81** . Lavalette, *Memoirs, s.* 77 **82** . CG 2 no. 4790 s. 1103 n. 2, Aralık 7, 1799 **83** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 21 **84** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 17 – 18 **85** . Crook, *Napoleon Comes to Power* s. 3, Rose, *Napoleon* I, s. 226, Lyons, *France Under the Directory, s.* 232 **86** . Lentz, *18 - Brumaire, s.* 328 **87** . Gallais, *Histoire* I, s. 90 **88** . Lentz, *18 - Brumaire, s.* 327 **89** . Bingham, *A Selection* I, s. 270 **90** . Lyons, *France Under the Directory, s.* 233 **91** . Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 243

X – Konsül

Talleyrand'dan alıntı; Bergeron, *France Under Napoleon,* s. 106. Napoléon, Fouché'ye, CG 4 no. 9195, s. 386. **1** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire,* s. 141, Forrest, *Napoleon, s.* 124 **2** . CN 30, s. 306 **3** . Ed. Gaudin, *Mémoires, s.* 45 **4** . Ed. Gaudin, *Mémoires, s.* 45 **5** . CN 6, s. 6 – 8 **6** . Collins, *Napoleon and His Parliaments, s.* 10 **7** . Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 226 **8** . Rose, *Napoleon* I, s. 231 – 2 **9** . Boulay, *Boulay, s.* 116, Rudé, *Revolutionary Europe* s. 227 **10** . Rose, Napoleon I, s. 232 **11** . Brown, *Ending the Revolution, s.* 301, Carpenter, *Refugees, s.* 188, Lyons, *France Under the Directory, s.* 233 – 4 **12** . CG 2 nos. 4766 ve 4767, s. 1091 – 2, Kasım 15, 1799 **13** . Bourrienne, *Memoirs* I, s. 315 **14** . Thody, *French Caesarism, s.* 36 **15** . Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 60 **16** . CG 3, s. 1237 – 47, Ed. Laven ve Riall, *Napoleon's Legacy* s. 2 **17** . CN 32, s. 84 **18** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 34 – 5, Forrest. *Napoleon, s.* 170 **19** . France, *Constitution de la République Française, s.* 16 **20** . Rose, Napoleon I, s. 229 **21** . Gildea, *Children of the Revolution, s.* 28 **22** . Ellis, *Napoleon, s.* 2 **23** . Rose, *Napoleon* I, s. 231 **24** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 24 – 33 **25** . Broers, *Europe under Napoleon, s.* 51 **26** . CG 2 no. 4817, s. 1115, Aralık 25, 1799 **27** . Rodger, *War of the Second Coalition* s. 275 **28** . CG 2 no. 4772, s. 1094 – 5, Kasım 24, 1799 **29** . Ségur, *Memoirs* s. 152 **30** . Emsley, *Napoleon, s.* 117 **31** . Broers, *Napoleonic Empire in Italy, s.* 23 ff **32** . Mollien, *Mémoires* I, s. 314 **33** . Hicks, "Late 18th Century" birçok yerde **34** . Bertaud, *La France, s.* 38, Horne, *Age of Napoleon, s.* 20, Markham, *Napoleon, s.* 80 **35** . Cobban, *Modern France* II, s. 13, Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 23 **36** . Ed. Rowe, *Collaboration and Resistance, s.* 21, Forrest, *Napoleon* s. 132, Jordan, *Napoleon and the Revolution, s.* 5, Gildea, *Children of the Revolution* s. 28 **37** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon*

and His Times, s. 59 **38** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times, s.* 61 **39** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times, s.* 63 **40** . Lyons, *France Under the Directory, s.* 234 **41** . CN 10 no. 8922, s. 674, Emsley, *Gendarmes and the State, s.* 60 **42** . Emsley, *Gendarmes and the State, s.* 54 – 7, Brown, "From Organic Society", s. 693 **43** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe, s.* 6, Forrest, *Napoleon, s.* 133, 150 **44** . Brown, *Ending the Revolution, s.* 303 **45** . CG 7 no. 14006, s. 60, Ocak 11, 1807 **46** . Tomiche, *Napoléon Écrivain, s.* 208 – 12, Forrest, "Propaganda and the Legitimation of Power" s. 428 **47** . Carpenter, *Refugees, s.* xxiii **48** . Ed. Carpenter ve Mansel, *The French Émigrés in Europe, s.* 193, Lewis, *France, s.* 234 **49** . McPhee, *Social History of France, s.* 86 **50** . Brown, *Ending the Revolution, s.* 264 – 5 **51** . CG 2 no. 4825 s. 1121, Aralık 29, 1799 **52** . Holtman, *Napoleonic Propaganda, s.* 44, Forrest, *Napoleon, s.* 133 **53** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 37 – 8 **54** . Ed. Orwicz, *Art Criticism, s.* 23 n. 4 **55** . Montholon, *Captivity* II, s. 88 **56** . Bertaud, *Napoleon* s. 78 **57** . Ed. Orwicz, *Art Criticism, s.* 9 **58** . Popkin, *The Right-Wing Press in France, s.* 170 – 71 **59** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 190 **60** . Holtman, *Napoleonic Revolution, s.* 165 **61** . Rosen, *Napoleon's Opera-Glass, s.* 74 **62** . CG 12 no. 31894, s. 1181, Ekim 11, 1812 **63** . Forrest, *Napoleon, s.* 137, Whitcomb "Napoleon's Prefects", s. 1101 **64** . Godechot, *Les Institutions, s.* 590 **65** . Ed. Walter, *Las Cases, s.* xv, Ed. Laven ve Riall, *Napoleon's Legacy, s.* 4 **66** . Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire, s.* 4, Hicks, "The Napoleonic 'Police'" s. 3 **67** . Woloch, *The New Regime, s.* 430 **68** . Ed. Charles, *Victor Marie du Pont* s. 37 **69** . Ramon, *Banque de France, s.* 19, Lefebvre, *Napoleon, s.* 77 **70** . Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 310 **71** . Carnavalet Portraits 229 Bonaparte, I er Consul **72** . Ed. Lewis, *Journals and Correspondence of Miss Berry* II, s. 163 – 5 **73** . Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 213 – 14 **74** . D'Abrantes, *At the Court* s. 74 **75** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 252 **76** . Carnavalet Portraits 229 **77** . Baldet, *La vie quotidienne, s.* 34 **78** . CG 3 no. 5639, s. 386, Eylül 7, 1800 **79** . Roederer, *Autour de Bonaparte, s.* 22 **80** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 83 **81** . CG 3 no. 5110, s. 148, Mart 16, 1800

XI – Marengo

Napoléon, diğer konsüllere; CG 3 no. 5330, s. 254, Mayıs 18, 1800. Napoléon, *Caesar's Wars*; Rose, *Napoleon* I, s. 187. **1** . CG 3 no. 4903, s. 55 – 6, Ocak 25, 1800 **2** . Dumas, *Memoirs* II, s. 107 **3** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 153 **4** . Ed. Summerville, *Exploits of the Baron de Marbot* s. 39 **5** . CG 3 no. 5198, s. 189, Nisan 25, 1800 **6** . CG 3 no. 5310, s. 245, Mayıs 15, 1800 **7** . CG 3 no. 5375, s. 275, Mayıs 27, 1800 **8** . CG 3 no. 5350 s. 262, Mayıs 19, 1800 **9** . Uffindell, *Napoleon's Chicken Marengo, s.* 28 **10** . CG 3 no. 5341, s. 258, Mayıs 19, 1800 **11** . Uffindell, *Napoleon's Chicken Marengo, s.* 19 **12** . CG 3 no. 5343, s. 259, Mayıs 19, 1800 **13** . Uffindell, *Napoleon's Chicken Marengo, s.* 31 **14** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 62 **15** . Uffindell, *Napoleon's Chicken Marengo, s.* 31 **16** . CG 3 no. 5366, s. 272, Mayıs 24, 1800 **17** . CG 3 no. 5398, s. 283, Haziran 4, 1800 **18** . Pierpont Morgan Library MA 6939 **19** . Smith, *Data Book, s.* 185 **20** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 81 **21** . Gachot, *Siège de Gênes,* birçok yerde **22** . Masson, *Napoléon et les femmes, s.* 84 **23** . CG 3 no. 5432, s. 300, Haziran 9, 1800 **24** . Ed. Bingham, *Selection* I, s. 307 – 8 **25** . CG 2 no. 4633, s. 1032, Temmuz 21, 1799 **26** . CG 3 no. 5434, s. 301, Haziran 10, 1799, Smith, *Data Book, s.* 186 **27** . CG 3 no. 5295, s. 238, Mayıs 14, 1800 **28** . Petit, *Marengo* s. 45 **29**

. Petit, *Marengo, s.* 45 **30** . Wood, "Forgotten Sword", s. 79 **31** . Smith, *Data Book, s.* 186 – 7 **32** . Petit, *Marengo, s.* 46 **33** . Petit, *Marengo, s.* 27 **34** . Rouart, *Napoléon ou la destinée, s.* 127 – 8 **35** . Petit, *Marengo, s.* 26 **36** . Petit, *Marengo, s.* 26 **37** . Petit, *Marengo, s.* 26 **38** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 50 **39** . Rose, *Napoleon* I, s. 258, Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 156 **40** . Crowdy, *Incomparable, s.* 94 – 7 **41** . Ed. Bertaud ve diğerleri, *Napoléon, s.* 184 **42** . Smith, *Data Book, s.* 187 **43** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 74 **44** . CG 3 nos. 5553 ve 5743, s. 351, Temmuz 22, 1800, s. 435, Kasım 4, 1800 **45** . Smith, *Data Book, s.* 187 **46** . Innocenti, "Souls Not Wanting" s. 78 **47** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 181 n. 1 **48** . Rovigo, *Mémoires* VIII s. 96 – 7 **49** . CG 3 no. 5435, s. 301, Haziran 15, 1800 **50** . Crowdy, *Incomparable* s. 94 – 7, Petit, *Marengo, s.* 47 **51** . Johnson, *Napoleon's Cavalry, s.* 28 **52** . Rose, *Napoleon* I, s. 259 **53** . Dumas, *Memoirs* II, s. 102 **54** . Simms, *Europe* s. 159 **55** . CG 3 no. 5461, s. 313, Haziran 21, 1800 **56** . Hibbert, *Napoleon, s.* 120

XII – Kanun Koyucu

Napoléon, Chaptal'a; Chaptal, *Souvenirs,* 236 7. Napoléon, St Helena'da; Montholon'dan, *Récit* I, s. 401. **1** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 236 – 7 **2** . CG 1 no. 980, s. 620 – 21, Ekim 8, 1796 **3** . Cobban, *Modern France* II s. 30 **4** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.* 124 **5** . Ed. Hanoteau, *Napoleon in Russia, s.* 392 **6** . Woloch, *New Regime, s.* 431 **7** . Pigeard, *L'Armée* s. 182 **8** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 272 **9** . AntomMarti, *Last Days* II, s. 118, Ed. Latimer, *Talks, s.* 270 **10** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 236 – 7 **11** . Bertrand, *Cahiers* I, s. 84, Ed. Walter, *Las Cases, s.* x, Ed. Latimer, *Talks, s.* 273, 276 **12** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 273 **13** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 280 **14** . Ed. Latimer, *Talks* s. 280 **15** . Bertrand, *Cahiers* I, s. 120 **16** . Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 237, Roederer, *Autour de Bonaparte, s.* 18 **17** . Roederer, *Autour de Bonaparte* s. 16 **18** . Gibbon, *Decline and Fall* Bk I böl. 2 **19** . Bertrand, *Cahiers* I, s. 182 **20** . O'Meara, *Napoleon in Exile* II, s. 139 **21** . Rose, *Personality of Napoleon* s. 125 **22** . CN 21 no. 17478, s. 566 **23** . Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 87 **24** . CG 3 no. 6359, s. 72 **25** . Anonymous, *The Concordat, s.* 2 **26** . Cobban, *Modern France* II, s. 31 **27** . Rose, *Napoleon* I, s. 281 **28** . Rose, *Personality of Napoleon, s.* 130 **29** . Tulard, *Napoleon, s.* 142, Ségur, *Memoirs, s.* 78, CG 3 no. 6882, s. 966, Mayıs 2, 1802 **30** . Mansel, *Louis XVIII, s.* 235, Pelet, *Napoleon in Council, s.* 235 **31** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 4 **32** . Daly, *Inside Napoleonic France, s.* 250 **33** . Ed. Baldick, *Memoirs of Chateaubriand, s.* 207 **34** . Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 232 **35** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 405 **36** . Ed. Bredin, *Code Civil, s.* 4, Ed. Schwartz, *Code Napoleon, s.* 106 **37** . Ed. Schwartz, *Code Napoleon, s.* 109 n. 44 **38** . Ed. Schwartz, *Code Napoleon, s.* 105 **39** . Ed. Schwartz, *Code Napoleon, s.* 49, Ed. Laven ve Riall, *Napoleon's Legacy* s. 3 **40** . Ed. Schwartz, *Code Napoleon, s.* 104 **41** . Rudé, *Revolutionary Europe* s. 233 **42** . Holtman, *Napoleonic Revolution, s.* 98 **43** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.* 102 **44** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.* 102 **45** . Horne, *Age of Napoleon, s* 32 **46** . Gourgaud, *Journal* I, s. 390 – 91, Thody, *French Caesarism* s. 39 **47** . Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 236 **48** . Emsley, *Napoleon* s. 117 **49** . McPhee, *Social History of France, s.* 83 **50** . Ed. Dwyer ve McPhee, *The French Revolution and Napoleon, s.* 166 **51** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times, s.* 220 **52** . Rowe, "Between Empire and Home Town", s. 643 **53** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.* 124 **54** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 86 **55** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.* 164 **56** . Ed. Crook, *Revolutionary France, s.*

165 **57 .** Ed. Boudon, *Napoléon et le s lycées, s.* 382 **58 .** Ed. Lentz et al., *Quand Napoléon, s.* 411, Rose, *Personality of Napoleon, s.* 141, Cobban, *Modern France* II, s. 34 **59 .** Ed. Lentz ve diğerleri, *Quand Napoléon, s.* 410 **60 .** Ed. Boudon, *Napoléon et les lycées, s.* 381 **61 .** Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 63 **62 .** Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 260 **63 .** Ed. Noailles, *Count Molé s.* 72 **64 .** Ed. Bourdon, *Napoleon a u conseil d'état, s.* 18 **65 .** Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 231 **66 .** Rose, *Personality of Napoleon, s.* 136 **67 .** AN 29 Ap/ 75 s. 141 **68 :** Chaptal, *Souvenirs, s.* 328 **69 .** Rose, *Personality of Napoleon* s. 136 **70 .** Pelet, *Napoleon in Council, s.* 14 **71 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 56 **72 .** Lanzac, *Paris sous Napoleon* II, s. 92 **73 .** Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 79 **74 .** Pelet, *Napoleon in Council, s.* 7 – 8 **75 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 333 **76 .** Rose, *Personality of Napoleon, s.* 136 **77 .** CN 32, s. 84

XIII – Komplolar

Talleyrand, Napoléon hakkında; Bell, *First Total War, s.* 234. Napoléon, Jourdan'a; CG 3 no. 591, s. 513. **1 .** CG 3 no. 5476, s. 319, Haziran 29, 1800 **2 .** CG 3 no. 5462, s. 314, Haziran 22, 1800 **3 .** Moorehead, *Dancing, s.* 287 **4 .** CG 3 no. 5896, s. 505, Ocak 9, 1801 **5 .** Nester, *Art of Diplomacy* s. 121 **6 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 334 **7 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 221 – 2 **8 .** Rapp, *Memoirs, s.* 21 **9 .** Thiry, *La machine infernale, s.* 167, *Moniteur* 29 / 12 / 1800 **10 .** Rose, *Napoleon* I, s. 304, Rapp, *Memoirs, s.* 21 **11 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 219 **12 .** Rose, *Napoleon* I, s. 303 **13 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 325 **14 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 217 **15 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 219 – 21 **16 .** Sparrow, *Secret Service, s.* 222 **17 .** Rose, *Napoleon* I, s. 304, Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 65 – 70 **18 .** Thibaudeau, *Bonaparte and the Consulate, s.* 75 **19 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 331 **20 .** Thibaudeau, *Bonaparte and the Consulate, s.* 75 **21 .** Bonaparte, *Confidential Correspondence* II, s. 23 **22 .** CG 4 no. 9450, s. 978, Aralık 17, 1804 **23 .** Brown, *Ending the Revolution* s. 326, Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire, s.* 83 **24 .** Rose, *Personality of Napoleon, s.* 124 **25 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 177 **26 .** Rovigo, *Mémoires* I, s. 364 **27 .** Davies, *Vanished Kingdoms, s.* 510 **28 .** D'Abrantes, *At the Court, s.* 211 **29 .** Brown, *Ending the Revolution, s.* 347 **30 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 341 **31 .** Ed. Charles, *Victor Marie du Pont, s.* 27 – 8 **32 .** Ed. Charles, *Victor Marie du Pont, s.* 28 **33 .** Horne, *Age of Napoleon, s.* 55 **34 .** Rose, *Napoleon* I, s. 263, 310 **35 .** Ed. Wilson, *A Diary, s.* 37 **36 .** Ed. Bingham, *Selection* I s. 350 **37 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 294 **38 .** CG 3 no. 6233, s. 664, Nisan 24, 1801 **39 .** *The Times* 3 / 10 / 1801 **40 .** Ragsdale, *Détente, s.* 105 **41 .** Ed. Malmesbury, *Series of Letters* II, s. 11 **42 .** Authority, *Preliminary Articles,* birçok yerde **43 .** Rose, *Napoleon* I, s. 315 **44 .** Ed. Sadler, *Diary* I, s. 105 **45 .** Barnett, *Bonaparte, s.* 78 **46 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 147 **47 .** Ed. Fleischmann, *Mémoires, s.* 490, Mowat, *Diplomacy of Napoleon, s.* 103 **48 .** Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire, s.* 2 **49 .** Philip Mansel, *TLS*'de 23 / 11 / 2001, s. 18 **50 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 373 **51 .** Stark, "Society: Friend or Enemy", s. 120, James, *The Black Jacobins, s.* 8, Ed. Bingham, *Selection* I, s. 373, Zamoyski, *Holy Madness, s.* 124, Ed. Nesbitt, *Toussaint L'Ouverture, s.* xiii **52 .** Dubois, *Colony of Citizens, s.* 121, 214 **53 .** Branda and Lentz, *Napoléon, l'esclavage, s.* 49, CG 3 no. 6647, s. 853, Kasım 18, 1801 **54 .** CG 2 no. 4486, s. 975, Haziran 25, 1799, Ott, *Haitian Revolution, s.* 139 **55 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 375 **56 .** Ott, *Haitian Revolution, s.* 147 **57 .** Ott, *Haitian Revolution, s.* 147 **58 .** Ott, *Haitian Revolution, s.* 146

59 . James, *Black Jacobins* s. 269, Boudon, *Les habits neuf, s.* 36, Dumas, *Memoirs* I, s. 64, Branda ve Lentz, *Napoléon, l'esclavage, s.* 112, Stark, "Society: Friend or Enemy", s. 120 **60** . Herold, *The Mind of Napoleon, s.* 5 **61** . CG 3 no. 6627, s. 841, Ekim 31, 1801 **62** . Tulard, *Dictionnaire amoureux, s.* 204 **63** . *Edinburgh Review* No. XIII s. 244 – 6 **64** . Ott, *Haitian Revolution, s.* 178 – 9, Dubois, *Colony of Citizens* s. 403, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 5 **65** . Ott, *Haitian Revolution, s.* 159 **66** . Tulard, *Dictionnaire amoureux, s.* 205 **67** . CG 3 no. 7317, s. 1168, Kasım 27, 1802 **68** . D'Abrantes, *At the Court, s.* 224 **69** . Ed. Ambrose ve Martin, *Many Faces, s.* 241 – 2, Rose, *Napoleon* I, s. 363 **70** . Ed. Nesbitt, *Toussaint L'Ouverture, s.* vii–xxv **71** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 112 **72** . Ed. Hanoteau, *With Napoleon in Russia, s.* 305

XIV – Amiens

Napoléon, Roederer'ye; Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 81. Napoléon, Eugène'e; CG 5 no. 10224, s. 386, Haziran 7, 1805. **1** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 258 **2** . Lentz, *Le Grand Consultat, s.* 264 – 8, Fraser, *Venus of Empire* s. 103 **3** . CG 3 no. 5942, s. 528, Ocak 19, 1801 **4** . Ed. Tulard, *Cambacérès: lettres inédites* II, s. 19 – 20 **5** . Connelly, *Napoleon's Satellite Kingdoms, s.* 2 **6** . Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès* I, s. 7 **7** . Rose, *Napoleon* I, s. 319 – 20 **8** . Villefosse ve Bouissounouse, *Scourge of the Eagle,* birçok yerde **9** . *TLS*'de 4 / 8 / 1972 s. 912 **10** . CG 3 no. 6827, s. 939, Mart 22, 1802 **11** . Buhl MSS 110 Kutu 1 fol. 2, s. 19 **12** . Grainger, *Amiens Truce, s.* 211 **13** . Jenkins, *French Navy* s. 241 **14** . Burrows, *French Exile Journalism, s.* 121 **15** . CG 3 no. 6632 s. 845, Kasım 2, 1801 **16** . Ed. Foster, *The Two Duchesses, s.* 173 **17** . Ed. Lewis, *Extracts* II, s. 186, Alger, "British Visitors", s. 254 **18** . Horne, *Age of Napoleon, s.* 22 **19** . Alger, "British Visitors", s. 740 – 41 **20** . BL Add. MS 51799 ff. 54 – 5 **21** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 49, Lockhart, *Napoleon* I s. 264 – 5 **22** . Rose, *Napoleon* I, s. 321 **23** . Daly, *Inside Napoleonic France* s. 251, Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 136 **24** . Ed. Rowe, *Collaboration and Resistance, s.* 22 – 5, Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times, s.* 65 **25** . Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 194 **26** . CG 3 no. 6948, s. 998, Haziran 19, 1802 **27** . CG 3 no. 6366, s. 729, Haziran 16, 1801 **28** . CG 3 no. 6892, s. 970, Mayıs 15, 1802 **29** . CG 3 no. 6983, s. 1014, Temmuz 3, 1802 **30** . Rose, *Napoleon* I s. 389 **31** . Ed. Lewis ve Lucas, *Beyond the Terror, s.* 238 **32** . Rose, *Napoleon* I, s. 324 – 5 **33** . CG 3 no. 7142, s. 1089 – 90, Eylül 5, 1802 **34** . Grab, "The Geopolitical Transformation", s. 21 – 22 **35** . CG 3 no. 7174, s. 1105 – 6, Eylül 23, 1802 **36** . Bertrand, *Cahiers* I, s. 93 **37** . Rose, *Napoleon* I s. 392 **38** . *TLS*'de 3 / 2 / 2012, s. 4 **39** . Atteridge, *Marshal Ney, s.* 71 – 2 **40** . Horne, *Age of Napoleon, s.* 21 **41** . Cobban, *Modern France* II, s. 49 – 52 **42** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 132 **43** . Cobban, *Modern France* II, s. 49 **44** . Cobban, *Modern France* II, s. 51 **45** . Burrows, *French Exile Journalism, s.* 109 **46** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 308, CG 3 no. 6749, s. 899–900, Şubat 2, 1802 **47** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 308 **48** . Burrows, *French Exile Journalism, s.* 110 – 11 **49** . PRO FO 27 / 66 28 Ağustos 1802 **50** . Darnton, *The Devil in the Holy Water, s.* 43 – 5 **51** . CG 3 no. 5490, s. 326, Temmuz 4, 1800, Englund, *Napoleon, s.* 258 – 9 **52** . Bryant, "Graphic Warriors", s. 17 **53** . Champfleury, *Histoire de la caricature* IV, s. 247 – 397, Buhl MSS 110 Kutu 1 fol. 3 ön sayfa **54** . Ashton, *English Caricature,* birçok yerde **55** . Plumptre, *Narrative,* s. 245 **56** . Yale Center, "Nelson and Anti-Napoleon Verse" birçok

yerde **57** . *Moniteur* of 8 / 8 / 1802, 9 / 10 / 1802, 6 / 11 / 1802, 1 / 1 / 1803, 9 / 1 / 1803, 28 / 2 / 1803, 3 / 3 / 1803 **58** . Burrows, *French Exile Journalism, s.* 117 **59** . CG 3 no. 6294, s. 988, Haziran 1, 1802, CG 4 no. 7503, s. 62, Mart 3, 1805 **60** . Ed. Carpenter ve Mansel, *French Émigrés, s.* 56, Ashton, *English Caricature* I, s. 174, Welschinger, *La censure, s.* 86, Peltier, *Trial of John Peltier* s. xviii **61** . Welschinger, *La censure, s.* 143 **62** . CG 4 no. 7425, s. 30, Ocak 15, 1803 **63** . CG 3, no. 7173, s. 1104 – 5, Eylül 22, 1802 **64** . CG 3 no. 7386, s. 1199, Aralık 28, 1802 **65** . Grainger, *Amiens Truce, s.* 210 **66** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 35 **67** . Thibaudeau, *Bonaparte and the Consulate, s.* 119 **68** . Cobban, *Modern France* II, s. 41 **69** . Aubry, *St Helena, s.* 214 **70** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 5 **71** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 6 **72** . Wilson, *War, Society and State, s.* 25 **73** . Mowat, *Diplomacy of Napoleon, s.* 108 – 9 **74** . CG 4 no. 7515 s. 68, Mart 11, 1803 **75** . Ed. Browning, *England and Napoleon* s. 116 **76** . Madelin, *Consulate and the Empire, s.* 182 **77** . Rovigo, *Mémoires* II s. 457 **78** . Ed. Browning, *England and Napoleon, s.* 116 **79** . Alison, *History of Europe* V, s. 109 **80** . Ed. Browning, *England and Napoleon, s.* ix **81** . CG 4 no. 7521, s. 74, Mart 13, 1803 **82** . CG 4 no. 7516, s. 69, Mart 11, 1803 **83** . CG 4 no. 7573, s. 100, Nisan 14, 1803 **84** . CG 4 no. 7629, s. 127, Mayıs 10, 1803 **85** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 11 – 12 **86** . Brooks's Club Betting Book **87** . Hozier, *Invasions of England, s.* 312 **88** . Ed. Malmesbury, *Diaries* IV, s. 253 **89** . Ed. Malmesbury, *Diaries* IV, s. 258 **90** . CG 4 nos. 7778, 7793, s. 193, Temmuz 3, 1803, s. 200, Temmuz 7, 1803 **91** . Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 175 **92** . CG 4 no. 7683, s. 151, Mayıs 29, 1803 **93** . Simms, *Europe, s.* 159 **94** . Barbé-Marbois, *History of Louisiana, s.* 270 – 75 **95** . Rose, *Napoleon* I, s. 372 **96** . DeConde, *This Affair of Louisiana, s.* 162 **97** . DeConde, *This Affair of Louisiana, s.* 166 **98** . *TLS*'de 20 / 2 / 2004, s. 10 **99** . Ziegler, *Sixth Great Power, s.* 71, Mowat, *Diplomacy of Napoleon* s. 142 n. 1 **100** . DeConde, *This Affair of Louisiana, s.* 173

XV – Taç Töreni

Napoléon, Enghien Dükü hakkında; Ed. Forrest ve Wilson, *The Bee and the Eagle,* s. 117. Napoléon, Devlet Şûrası'na; Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict,* s. 240. **1** . CG 4 no. 7813, s. 209, Temmuz 11, 1803 **2** . CG 4 no. 8217, s. 426, Kasım 5, 1803 **3** . Hughes, *Forging Napoleon's Grande Armée, s.* 10 **4** . Wheeler ve Broadley, *Napoleon and the Invasion* I, s. x **5** . Peter Mandler, *TLS*'de 7 / 7 / 2006, s. 9, Pelet, *Napoleon in Council, s.* 39, Anon, "Descente en Angleterre", s. 43 – 4 **6** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 87, Ségur, *Memoirs, s.* 101 – 3 **7** . Hozier, *Invasions of England, s.* 313 **8** . Ségur, *Memoirs* s. 124 **9** . SHD GR 2 .C/ 571 **10** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 39, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 32 **11** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 81, Knight, *Britain Against Napoleon, s.* 251 **12** . Desbriere, *Projets et tentatives* IV, s. 3, Jenkins, *French Navy, s.* 245 **13** . Jenkins, *French Navy, s.* 240 **14** . CG 4 no. 9025 s. 779, Temmuz 27, 1804 **15** . Ségur, *Memoirs, s.* 128 **16** . CG 4 no. 7847, s. 223, Temmuz 22, 1803 **17** . CG 4 nos. 8285, 7988, s. 452, Kasım 17, 1803, s. 317, Eylül 1, 1803 **18** . CG 4 no. 7914, s. 258, Ağustos 8, 1803 **19** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 32 – 3 **20** . CG 4 no. 8096, s. 369, Ekim 1, 1803 **21** . CG 4 no. 8251, s. 439, Kasım 11, 1803 **22** . CG 4 no. 8457, s. 557, Ocak 3, 1804 **23** . CG 4 no. 8313, s. 463, Kasım 23, 1803 **24** . CG 4 no. 8347, s. 478, Kasım 29, 1803 **25** . CG 3 no. 7259, s. 1145, Kasım 2, 1802 **26** . CG 4 no. 8253, s. 440, Kasım 12, 1803 **27** . CG 4 no. 8273, s. 448, Kasım 16,

1803 **28** . CG 4 no. 8614, s. 583, Ocak 24, 1804 **29** . CG 4 no. 8593, s. 575, Ocak 13, 1804 **30** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s*. 69 **31** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s*. 70 **32** . Knight, *Britain Against Napoleon, s*. 251 – 61 **33** . Ed. Lloyd, *Keith Papers* III, s. 31, Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 106 **34** . Rovigo, *Mémoires* II, s. 25 **35** . Ségur, *Memoirs, s*. 100 **36** . Pocock, *Terror Before Trafalgar* s. 110 – 11 **37** . Sparrow, *Shadow of the Guillotine, s*. 164 **38** . NYPL Napoleon I folder 1 **39** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 106 **40** . Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 131 **41** . CG 4 no. 8717, s. 628, 8 Mart, 1804 **42** . Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 132 – 3, Ségur, *Memoirs, s*. 99 **43** . Ségur, *Memoirs, s*. 100 **44** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 87, Ségur, *Memoirs, s*. 101 – 3 **45** . CG 4 no. 8679, s. 614, Şubat 19, 1804 **46** . CG 4 no. 8681, s. 615, Şubat 20, 1804 **47** . Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 133 – 4 **48** . Ségur, *Memoirs* s. 104 **49** . Ségur, *Memoirs, s*. 105 **50** . Bourrienne, *Memoirs, s*. 289 **51** . CG 4 no. 8718, s. 629, Mart 9, 1804 **52** . Ed. Latimer, *Talks, s*. 110, Ed. North, *Napoleon on Elba, s*. 146, Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès: Mémoires* I, s. 710 – 11 **53** . Rovigo, *Mémoires* II, s. 52 – 3 **54** . Ségur, *Memoirs, s*. 106 **55** . Rémusat, *Memoirs* I, s. 126 – 31, Ségur, *Memoirs,·s*. 117 **56** . Welschinger, *Le duc d'Enghien* s. 219 – 39 **57** . Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 135 **58** . Bertaud, *Le duc d'Enghien, s*. 320 **59** . Ed. Forrest ve Wilson, *The Bee and the Eagle, s*. 117 **60** . CG 4 no. 8751, s. 649, Mart 20, 1804 **61** . Las Cases, *Le Mémorial* II, s. 622, Balcombe, *To Befriend, s*. 177 – 8, Ségur, *Memoirs, s*. 118 – 19, 122 **62** . Ebrington, *Memorandum, s*. 16, Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s*. 122 **63** . Cole, *The Betrayers, s*. 43 **64** . CG 4 no. 8749, s. 648, Mart 20, 1804 **65** . Ségur, *Memoirs* s. 112 **66** . Ségur, *Memoirs, s*. 112 **67** . Ségur, *Memoirs, s*. 121 **68** . Horne, *Age of Napoleon, s*. 30 **69** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 45 **70** . CG 4 no. 8870 s. 704, Mayıs 13, 1804 **71** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 46 – 7 **72** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 49 **73** . Ségur, *Memoirs, s*. 122 **74** . Ed. Bingham, *Selection* II s. 54 **75** . Ségur, *Memoirs, s*. 122 **76** . Sparrow, *Secret Service, s*. 293 **77** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 55 **78** . Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s*. 32 **79** . CG 4 no. 9100, s. 817, Ağustos 14, 1804 **80** . CG 5 no. 10845, s. 716, Eylül 19, 1805 **81** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 58 **82** . Ségur, *Memoirs, s*. 124 **83** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 59 – 60 **84** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 55, Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire, s*. 14 n. 7 **85** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 66 **86** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 71 **87** . Tissot, *Souvenirs historiques* s. 34 – 5 **88** . CG 4 no. 8804, s. 672, Nisan 14, 1804 **89** . Lentz, *Napoléon et la conquête, s*. 50 **90** . CG 4 no. 8938, s. 738, Haziran 14, 1804 **91** . Ed. Tulard and Garros, *Itinéraire, s*. 211 **92** . CG 4 no. 9039, s. 785, Temmuz 30, 1804 **93** . CG 5 no. 10037, s. 300, Mayıs 13, 1805 **94** . CG 5 no. 9877, s. 224, Nisan 22, 1805 **95** . Fraser, *Venus of Empire, s*. 102 – 3 **96** . CG 4 no. 8789, s. 666, Nisan 6, 1804 **97** . Fraser, *Venus of Empire, s*. 119 **98** . Ed. Latimer, *Talks, s*. 236 **99** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 114 **100** . Gallaher, "Davout and Napoleon", s. 3 **101** . Currie, *The Bâton, s*. 11, Ed. Chandler, *Napoleon's Marshals, s*. xxxix **102** . Jourquin, *Dictionnaire des Marechaux, s*. 54 – 5 **103** . Ed. Chandler, *Napoleon's Marshals* s. 442 **104** . Jourquin, *Dictionnaire des Marechaux, s*. 116 **105** . Jourquin, *Dictionnaire des Marechaux, s*. 116 **106** . Rose, *Napoleon* I, s. 24 **107** . Moreau, *Bonaparte and Moreau, s*. 25 **108** . Pelet, *Napoleon in Council, s*. 87 **109** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 53 **110** . Ségur, *Memoirs, s*. 100 **111** . Pocock, *Terror Before Trafalgar, s*. 143 **112** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 80 **113** . Ed. Lentz, *Le Sacre de Napoléon, s*. 105 **114** . Fraser, *The War Drama, s*. 3 **115** . Fraser, *The War Drama, s*. 9 **116** . MacCulloch, *History of Christianity, s*. 811 **117** . Cobban, *Modern France* II, s. 16 **118** . Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire, s*. 14 n. 11 **119** . Ed. Kafker ve Laux,

Napoleon and His Times, s. 65 **120 .** Gonneville, *Recollections* I, s. 59 **121 .** Paris, *Napoleon's Legion, s.* 13 **122 .** Hughes, *Forging Napoleon's Grande Armée, s.* 3 **123 .** Dumas, *Memoirs II*, s. 131 **124 .** Paris, *Napoleon's Legion, s.* 17 – 18, Thibaudeau, *Mémoires* böl. 26·**125 .** Rose, *Personality of Napoleon, s.* 134 **126 .** D'Abrantes, *At the Court* s. 248 **127 .** CG 4 no. 9015, s. 775, Temmuz 21, 1804 **128 .** CG 4 no. 9223, s. 874, Eylül 15, 1804 **129 .** CG 4 no. 9310, s. 917, Ekim 6, 1804 **130 .** CG 4 nos. 9318 – 34, s. 920–27, Ekim 7, 1804 **131 .** CG 4, no. 8473, s. 529, Aralık 19, 1803 **132 .** CG 4 no. 8924, s. 729, Mayıs 30, 1804 **133 .** Ed. Tulard, *Cambacérès: lettres inédites* I, s. 190 **134 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 48 **135 .** Rose, *Personality of Napoleon, s.* 130 **136 .** Ed. Bingham, *Selection* III, s. 5 – 6 **137 .** Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 112 **138 .** Nester, "Napoleon, Family Values", s. 106 **139 .** Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 108 **140 .** Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 113 **141 .** Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 114 **142 .** Roederer, *Bonaparte me disait, s.* 114 **143 .** CG 4 nos. 9007, 9009, s. 772–3, 17 Temmuz, 1804, s. 773, 18 Temmuz 1804 **144 .** CG 5 no. 10342, s. 452, Haziran 24, 1805 **145 .** Ed. Castle, *Stanley Kubrick's Napoleon, s.* 197 **146 .** CG 5 no. 9973 s. 266, Mayıs 4, 1805 **147 .** Masson, *Napoleon and his Coronation, s.* 225 **148 .** Masson, *Napoleon and his Coronation, s.* 220 **149 .** Thiard, *Souvenirs* s. 5 **150 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 27 **151 .** Masson, *Napoleon and his Coronation* s. 230 **152 .** Knapton, *Empress Josephine, s.* 151 **153 .** Parker, "Why Did Napoleon", s. 136 **154 .** Masson, *Napoleon and his Coronation, s.* 310 **155 .** D'Abrantes, *At the Court, s.* 263 **156 .** Knapton, *Empress Josephine, s.* 228 **157 .** Brookner, *Jacques-Louis David, s.* 153 **158 .** Anon., *Description des cérémonies, s.* 5 **159 .** Prat ve Tonkovich, *David, Delacroix, s.* 28, Brookner, *Jacques-Louis David* s. 153 **160 .** Knapton, *Empress Josephine, s.* 229 **161 .** Bausset, *Private Memoirs* s. 31 **162 .** Masson, *Napoleon and his Coronation, s.* 230 **163 .** Ed. Yonge, *Marshal Bugeaud, s.* 22 **164 .** Sudhir Hazareesingh, *TLS*'de 12 / 2 / 2005, s. 11

XVI – Austerlitz

Napoléon, *Caesar's Wars*'tan alıntı, CN 32, s. 82. Napoléon'un Decres'ye mektubu, CG 5 no. 10618, s. 594. **1 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 215 – 16 **2 .** Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 120 **3 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 139 **4 .** Hughes, *Forging Napoleon's Grande Armée, s.* 20 **5 .** CG 4 no. 8731, s. 637 – 8, Mart 12, 1804 **6 .** Sherwig, *Guineas and Gunpowder* s. 345, 368 **7 .** CG 5 nos. 9485, 10200, s. 22, 2 Ocak, 1805, s. 375, 3 Haziran, 1805 **8 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 103 **9 .** CG 5 no. 9536, s. 50, Ocak 30, 1805 **10 .** CG 5 no. 9566, s. 63, Şubat 16, 1805 **11 .** CG 5 no. 10009 s. 287, Mayıs 9, 1805 **12 .** CG 5 no. 10163, s. 358, Mayıs 30, 1805 **13 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 184 – 5 **14 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 429 **15 .** CG 5 no. 9700 s. 136 – 7, Mart 17, 1805 **16 .** D'Abrantes, *At the Court, s.* 289 **17 .** Hibbert, *Napoleon, s.* 296 **18 .** CG 5 no. 10137, s. 348, Mayıs 27, 1805 **19 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 34 **20 .** Schneid, *Soldiers, s.* 7 **21 .** CG 5 no. 10224, s. 386, Haziran 7, 1805 **22 .** Connelly, *Satellite Kingdoms, s.* 2 **23 .** CG 5 no. 10303, s. 433, Haziran 19, 1805 **24 .** Ed. Hinard, *Dictionnaire-Napoleon. s.* 200 **25 .** CG 5 no. 10427 s. 495 – 6, Temmuz 20 1805 **26 .** CG 5 no. 10474, s. 520, Temmuz 28, 1805 **27 .** Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 155 **28 .** CG 5 no. 10412, s. 489 – 90, Temmuz 16, 1805 **29 .** CG 5 no. 10493, s. 530, Ağustos 3, 1805 **30 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 45 **31 .** Ségur, *Memoirs, s.* 146 **32 .** CG 5 no. 10554, s. 561, Ağustos

13, 1805 **33** . CG 5 no. 10561, s. 565 – 7, Ağustos 13, 1805 **34** . Ibid. **35** . CG 5 no. 10562, s. 568, Ağustos 13, 1805 **36** . Ségur, *Memoirs, s.* 146 **37** . Ségur, *Memoirs, s.* 147 **38** . Muir, *Tactics and the Experience of Battle, s.* 146 **39** . Ed. Olsen ve van Creveld, *Evolution of Operational Art, s.* 22 – 3 **40** . Abel, "Jacques-Antoine- Hippolyte", s. 37, Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 28 **41** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 60 **42** . CG 5 no. 10661, s. 620, Ağustos 25, 1805 **43** . Ségur, *Memoirs* s. 154, Schneid, *Napoleon's Conquest of Europe, s.* 93 **44** . Ségur, *Memoirs* s. 148 **45** . CG 5 no. 10629, s. 598 – 600, Ağustos 22, 1805 **46** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 147 **47** . CG 5 no. 10516, s. 541 – 2, Ağustos 6, 1805 **48** . CG 5 no. 10729, s. 659, Eylül 1, 1805 **49** . CG 5 no. 10786, s. 685, Eylül 12, 1805 **50** . CG 5 no. 10756, s. 673, Eylül 7, 1805 **51** . Ed. Kagan ve Higham, *Military History of Tsarist Russia, s.* 110 **52** . CG 5 no. 10775, s. 680, Eylül 10, 1805 **53** . CG 5 no. 10887, s. 742, Eylül 28, 1805 **54** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 282 – 3 **55** . Ségur, *Memoirs, s.* 153 **56** . Ségur, *Memoirs, s.* 154 **57** . CG 5 no. 10917, s. 757 – 8, Ekim 2, 1805 **58** . Balcombe, *To Befriend* s. 75 **59** . CG 5 no. 10561, s. 565 – 7, Ağustos 13, 1805 **60** . CG 5 no. 10960 s. 778, Ekim 4, 1805 **61** . Ségur, *Memoirs, s.* 161 **62** . Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 11 **63** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 6 **64** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 19 **65** . CG 5 no. 10998, s. 797, Ekim 12, 1805 **66** . Ségur, *Memoirs* s. 172 **67** . Ségur, *Memoirs, s.* 173 **68** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 10 **69** . Ségur, *Memoirs, s.* 175 **70** . Rapp, *Memoirs, s.* 34 **71** . CG 5 no. 11018, s. 808, Ekim 19, 1805 **72** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 10 **73** . Rapp, *Memoirs* s. 37, Smith, *Data Book, s.* 205 **74** . Rapp, *Memoirs, s.* 38 **75** . CG 5 no. 11018 s. 808, Ekim 19, 1805 **76** . Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 20 **77** . Ségur, *Memoirs, s.* 188, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 159 **78** . Rovigo, *Mémoires* II s. 153 **79** . Rapp, *Memoirs, s.* 38 **80** . Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 20 **81** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe, s.* 113 **82** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 236 **83** . Rodger, *Second Coalition, s.* 227 **84** . CG 5 no. 11067, s. 830, Kasım 2, 1805 **85** . Ségur, *Memoirs, s.* 196 **86** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 29 **87** . Ed. Davis, *Original Journals* II, s. 29 **88** . Rapp, *Memoirs, s.* 59 – 62 **89** . Ségur, *Memoirs, s.* 202 **90** . Ségur, *Memoirs, s.* 205 **91** . CG 5 no. 11101, s. 850, Kasım 15, 1805 **92** . Billings, "Napoleon", s. 79, Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 340 – 41 **93** . Ségur, *Memoirs, s.* 207 **94** . Ségur, *Memoirs, s.* 208 **95** . Ségur, *Memoirs, s.* 208 **96** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 154 **97** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 154 **98** . Ségur, *Memoirs, s.* 208 **99** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II s. 149 **100** . CG 5 no. 11148, s. 875, Aralık 5, 1805 **101** . Rovigo, *Mémoires* II, s. 196, Ségur, *Memoirs, s.* 210 **102** . Rovigo, *Mémoires* II, s. 198 **103** . CG 5 no. 11138, s. 869, Kasım 30, 1805 **104** . Muir, *Tactics and the Experience of Battle,* 155 **105** . Ed. Yonge, *Memoirs of Bugeaud* I, 38 **106** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 15 & n **107** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot* s. 54 **108** . Ed. Bell, *Baron Lejeune* I, s. 27 – 8 **109** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II s. 151 **110** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 152 **111** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 153 **112** . Ibid. **113** . Ibid. **114** . Haythornthwaite, *Napoleonic Cavalry* s. 119 **115** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 56 **116** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 57 **117** Thiard, *Souvenirs, s.* 231 **118** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot,* s. 58, Ed. Garnier, *Dictionnaire* s. 104 **119** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 58 **120** . Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 222 **121** . Bourne, *History of Napoleon* s. 360 **122** . Smith, *Data Book, s.* 217 **123** . Dumas, *Memoirs* II, s. 149 **124** . CG 5 no. 11144, s. 873, Aralık 3, 1805

XVII – Jena

Prusya hakkında alıntı; Gray, *In the Words*, s. 188. Napoléon, Joseph'e; CG 6 no. 12758, s. 734, Ağustos 20, 1806. **1** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot*, s. 60 **2** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot*, s. 62 **3** . CG 5 no. 11146, s. 873, Aralık 4, 1805 **4** . Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale*, s. 69 **5** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot*, s. 64 **6** . Ed. Wilson, *Diary*, s. 42 **7** . CG 5 no. 11149, s. 876, Aralık 5, 1805 **8** . Ed. Bertrand, *Lettres de Talleyrand*, s. 209 – 12 **9** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 183 **10** . Horne, *Age of Napoleon*, s. 57 **11** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 283 – 4 **12** . Clark, *Iron Kingdom*, s. 302 **13** . CG 5 no. 11186, s. 892, Aralık 15, 1805 **14** . CG 5 no. 11223, s. 910, Aralık 25, 1805 **15** . Ed. Arnold, *Documentary Survey*, s. 209 **16** . Dwyer, *Talleyrand*, s. 100 **17** . Ed. Arnold, *Documentary Survey* s. 213 **18** . Bausset, *Private Memoirs*, s. 54 **19** . Connelly, *Satellite Kingdoms*, s. 9 **20** . Connelly, *Satellite Kingdoms*, s. 10 **21** . CG 6 no. 12235, s. 491, Haziran 6, 1806 **22** . CG 5 no. 11241, s. 920, Aralık 31, 1805 **23** . CG 6 no. 12823, s. 768, Ağustos 31, 1806 **24** . CG 7 no. 14927, s. 471, Mart 27, 1807 **25** . Schneid, *Conquest of Europe*, s. 143 **26** . Schneid, *Conquest of Europe*, s. 143 **27** . Branda, "Did the War", s. 132 **28** . Branda, "Did the War", s. 132 **29** . Branda, "Did the War", s. 135 – 7 **30** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 275 **31** . Branda, "Did the War" s. 135 **32** . Gates, "The Wars of 1812", s. 45 **33** . Ed. Noailles, *Count Molé*, s. 64 **34** . CG 6 no. 11335, s. 63, Ocak 27, 1806 **35** . CG 5 no. 11161, s. 880, Aralık 12, 1805 **36** . CG 6 no. 12223, s. 484, Haziran 5, 1806 **37** . CG 6 no. 12785 s. 752, Ağustos 23, 1806 **38** . Israel, *The Dutch Republic*, s. 1127 – 9 **39** . Israel, *The Dutch Republic*, s. 1130 **40** . Connelly, *Satellite Kingdoms*, s. 13 **41** . CG 6 no. 13871, s. 1284 – 5, Aralık 15, 1806 **42** . Chaptal, *Souvenirs*, s. 339 **43** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 144 **44** . CG 6 no. 11815, s. 289, Nisan 1, 1806 **45** . CG 6 no. 11833, s. 297, Nisan 8, 1806 **46** . AN AF / IV / 1231 **47** . Branda, *Le prix de la gloire* s. 57, Ed. Castle, *Stanley Kubrick's Napoleon*, s. 195 **48** . CAD P 11778 / 16 – 18 **49** . CAD P 11778 **50** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 255 **51** . CG 6 no. 12748 s. 729, Ağustos 18, 1806 **52** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 258 **53** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 272 **54** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 272 **55** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 273 **56** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 205 **57** . CG 6 no. 11655 s. 213, Mart 12, 1806 **58** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 263 **59** . CG 6 no. 11898, s. 325 – 6, Nisan 14, 1806 **60** . CG 6 no. 12023, s. 388, Nisan 30, 1806 **61** . CG 6 no. 12206, s. 475, Mayıs 31, 1806 **62** . Ed. Arnold, *Documentary Survey* s. 226 **63** . Markham, "Was Napoleon an Anti-Semite?" birçok yerde, Ed. Kafker and Laux, *Napoleon and His Times*, s. 296 **64** . *Moniteur* Mayıs 22, 1799 **65** . Ed. Brenner ve diğerleri, *Jewish Emancipation Reconsidered*, s. 80 **66** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 251 **67** . Benbassa, *The Jews of France*, s. 88 **68** . Weider, "Napoleon and the Jews", s. 3 **69** . Weider, "Napoleon and the Jews", s. 2 **70** . Schwarzfuchs, *Napoleon, the Jews*, s. 125 – 30 **71** . Lentz, *La France et l'Europe*, s. 254 – 8, Ed. Brenner ve diğerleri, *Jewish Emancipation Reconsidered*, s. 196 **72** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times*, s. 299 **73** . Mauduit, *Les derniers jours* II, s. 39 **74** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 277 **75** . Hazareesingh, *The Saint-Napoleon*, s. 3 – 4 **76** . Koebner, *Empire*, s. 282 **77** . Clark, *Iron Kingdom*, s. 303 **78** . Simms, *The Impact of Napoleon*, s. 291 **79** . Simms, *The Impact of Napoleon*, s. 292 **80** . Simms, *The Impact of Napoleon*, s. 295 **81** . CG 6 no. 12643, s. 684 – 5, Ağustos 2, 1806 **82** . CG 6 no. 12642, s. 684, Ağustos 2, 1806 **83** . Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 270 **84** . Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 271 **85** . CG 6 no. 12646, s. 686, Ağustos 5, 1806 **86** . Clark, *Iron Kingdom*,

s. 301 **87 .** Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 67 **88 .** Ed. Handel, *Leaders and Intelligence, s.* 42 **89 .** CG 6 no. 12897, s. 816, Eylül 10, 1806 **90 .** Lentz, *Napoléon et la conquête, s.* 327 **91 .** Maude, *Jena Campaign, s.* 118 – 19 **92 .** Maude, *Jena Campaign, s.* 121 n. 1 **93 .** Rapp, *Memoirs, s.* 73 **94 .** Napoleonic Historical Society Newsletter (Berthier Supplement) Mayıs 2014, s. 13 **95 .** Rapp, *Memoirs, s.* 74 **96 .** CG 6 no. 13259, s. 999, Ekim 12, 1806 **97 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 305 **98 .** Hayman, "France Against Prussia", s. 188 **99 .** Hayman, "France Against Prussia", s. 194 **100 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 306 **101 .** Hayman, "France Against Prussia", s. 188 **102 .** Paret, *Cognitive Challenge of War* s. 21 **103 .** Paret, *Cognitive Challenge of War, s.* 21 **104 .** Gallaher, *Iron Marshal*, s. 26 **105 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 135 **106 .** Jomini, *Summary, s.* 73 **107 .** Smith, *Data Book, s.* 225 – 6 **108 .** Cook, "Bernadotte 1806" (sayfa belirtilmemiş) **109 .** Rapp, *Memoirs, s.* 86 **110 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 123 – 4 **111 .** CG 6 no. 13312, s. 1023, Ekim 23, 1806, Palmer, *Bernadotte, s.* 135, Cook, "Bernadotte 1806" (sayfa beli ilmemiş) **112 .** CG 6 no. 13267, s. 1003 – 4, Ekim 15, 1806

XVIII – Ablukalar

Yüzbaşı Blaze'den alıntı; Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 183. Napoléon'un Askerî İlkeleri, Ed. Chandler, *Napoleon's Military Maxims, s.* 204. **1 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 125 **2 .** Butterfield, *Peace Tactics of Napoleon, s.* 7 **3 .** CG 6 no. 12684, s. 701, Ağustos 8, 1806 **4 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 64 **5 .** Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 76 **6 .** Ed. Bingham, *Selection* II s. 263 **7 .** CG 6 no. 13318, s. 1028, Ekim 23, 1806 **8 .** CG 6 no. 13915 s. 1303, Aralık 31, 1806 **9 .** Rovigo, *Mémoires* II, s. 287 – 8 **10 .** Rapp, *Memoirs, s.* 94 **11 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 307, Ed. Markham, *Imperial Glory* s. 97, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 267 **12 .** Rapp, *Memoirs, s.* 107 – 8 **13 .** Rovigo, *Mémoires* II, s. 317 **14 .** CG 6 no. 13355, s. 1037, Ekim 25, 1806 **15 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 97 **16 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 97 **17 .** CG 6 no. 13482, s. 1106, Kasım 6, 1806 **18 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 101 **19 .** Coignet, *Captain Coignet, s.* 133 **20 .** Ed. Sage, *Private Diaries of Stendhal, s.* 253 **21 .** Branda, *Le prix de la gloire, s.* 57 **22 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 308 **23 .** CG 6 no. 13426, s. 1076, Kasım 3, 1806 **24 .** CG 6 no. 13413, s. 1070, Kasım 2, 1806 **25 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 10 **26 .** Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 49 **27 .** Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 230, Melvin, *Napoleon's Navigation System, s.* 5 n. 6 **28 .** Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 250 **29 .** CG 6 no. 13743, s. 1222, Aralık 3, 1806 **30 .** CN 28 11010. 11064, 11093, 11217 ve 11271 **31 .** Melvin, *Napoleon's Navigation System, s.* 14 **32 .** Mollien, *Mémoires* II s. 444 **33 .** *Edinburgh Review* No. 23 Nisan, 1808, s. 228 **34 .** *TLS*'de 15 / 2 / 1923 s. 99, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 329 n. 1 **35 .** *TLS*'de 15 / 2 / 1923, s. 99 **36 .** Melvin, *Napoleon's Navigation System, s.* 11 n. 13 **37 .** Rapp, *Memoirs, s.* 158 – 61 **38 .** CG 7 no. 16785, s. 1310, Kasım 13, 1807 **39 .** Ed. Dwyer and Forrest, *Napoleon and His Empire, s.* 7 **40 .** Knight, *Britain Against Napoleon* s. 402 – 4, Ed. Bingham, *Selection* III, s. 113 **41 .** Knight, *Britain Against Napoleon* s. 403 **42 .** Gate., "The Wars of 1812", s. 46, Knight, *Britain Against Napoleon* s. 404 **43 .** Lentz, *Napoléon et la conquête, s.* 265 **44 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 7 **45 .** CG 8 no. 17215, s. 165, Şubat 18, 1808 **46 .** Ed. Bingham, *Selection III*, s. 45 **47 .** Gray, *Spencer Perceval, s.* 45 – 6 **48 .** *Conservative History Journal* II, Issue 1, Autumn 2012, s. 40 **49 .** Summerville,

Napoleon's Polish Gamble, s. 36 **50 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 124 **51 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 38 **52 .** CG 6 no. 13719, s. 1213, Aralık 2, 1806 **53 .** Ibid. **54 .** Rapp, *Memoirs, s.* 119 **55 .** Rapp, *Memoirs, s.* 120 **56 .** Rovigo, *Mémoires* III, s. 23 **57 .** Ibid. **58 .** CG 6 no. 13739, s. 1220, Aralık 3, 1806 **59 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 47 **60 .** Rapp, *Memoirs, s.* 128 **61 .** Esdaile, "Recent Writing on Napoleon", s. 211 **62 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 136 **63 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 57 **64 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 56 – 7 **65 .** Percy, *Journal des Campagnes, s.* 137 **66 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 21 **67 .** Howard, *Napoleon's Doctors, s.* 69 **68 .** Howard, *Napoleon's Doctors* s. 68 – 71 **69 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 161 **70 .** Cate, *War of the Two Emperors, s.* 170 **71 .** Howard, *Napoleon's Doctors, s.* 70 – 71 **72 .** Howard, *Napoleon's Doctors, s.* 251 **73 .** Muir, *Tactics and the Experience of Battle* s. 9 **74 .** Sutherland, *Marie Walewska, s.* 61 **75 .** Ed. Stryjenski, *Mémoires* s. 125 **76 .** CG 7 no. 13938, s. 27, Ocak 3, 1807 **77 .** CG 7 no. 13988, s. 52, Ocak 8, 1807 **78 .** Rapp, *Memoirs, s.* 129 **79 .** CG 7 no. 14001, s. 58, Ocak 10, 1807 **80 .** Arnold ve Reinertsen, *Crisis in the Snows, s.* 1295 **81 .** CG 7 no. 14211, s. 152, Ocak 29, 1807 **82 .** CG 7 nos. 14134, 14139, s. 116, between Ocak 17 ve 24, 1807, s. 119, Ocak 21 or 22, 1807 **83 .** Branda, *Le prix de la gloire, s.* 57 **84 .** CG 7 no. 16323, s. 1100, Eylül 7, 1807 **85 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 63 **86 .** CG 7 no. 14270, s. 174, Şubat 5, 1807 **87 .** Blond, *La Grande Armée, s.* 121 **88 .** Smith, *Data Book, s.* 241 **89 .** Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 10 **90 .** Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot, s.* 84 **91 .** Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 123 **92 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 79 **93 .** Muir, *Tactics and the Experience of Battle, s.* 147 **94 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 87 **95 .** Uffi ndell, *Napoleon's Immortals, s.* 245 **96 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 138 **97 .** Smith, *Data Book*, s. 242 **98 .** CG 7 no. 14280, s. 177 – 8, Şubat 9, 1807 **99 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 294

XIX – Tilsit

Napoléon, Eylau hakkında; Ed. Bingham, *Selection* II, s. 292. Napoléon, Josephine'e; CG 7 no. 14930, s. 472, Mart 27, 1807 **1 .** CG 7 no. 14277, s. 176 – 7, Şubat 9, 1807 **2 .** Saint-Chamans, *Mémoires, s.* 59 **3 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 144 **4 .** CG 7 no. 14312, s. 191, Şubat 14, 1807 **5 .** CG 7 no. 15240, s. 608, Nisan 13, 1807 **6 .** SHD GR 2 /C 66 **7 .** SHD GR 2 /C 66 **8 .** SHD GR 2 /C 66 **9 .** CG 7 no. 14448, s. 249 – 50, Mart 1, 1807 **10 .** CG 7 no. 15743, s. 837, Mayıs 27, 1807 **11 .** CG 7 no. 15224, s. 600 – 601, Nisan 12, 1807 **12 .** CG 7 no. 15947, s. 926, Temmuz 4, 1807 **13 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 118 **14 .** Gonneville, *Recollections* I, s. 50 **15 .** Kiley, *Once There Were Titans, s.* 200 **16 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 133 **17 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 134 **18 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 134 **19 .** Wilson, *Campaigns in Poland, s.* 157 **20 .** CG 7 no. 15874, s. 898, Haziran 19, 1807 **21 .** Smith, *Data Book, s.* 250 – 51 **22 .** Woloch, *The French Veteran, s.* 199 **23 .** de la Bédoyere, *Memoirs of Napoleon* II, s. 481 **24 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 308 **25 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 174 **26 .** CG 12 no. 31068, s. 787, Temmuz 1, 1812 **27 .** Ibid. **28 .** CG 7 no. 15868, s. 895, Haziran 16, 1807 **29 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 308 **30 .** Summerville, *Napoleon's Polish Gamble, s.* 141 **31 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 314 **32 .** Hobhouse, *Recollections* I, s. 185 **33 .** Ed. Wilson, *A Diary, s.* 84 **34 .** Ebrington, *Memorandum* s. 11 **35 .** Fox, *The Culture of Science, s.* 305

36 . Ed. Larichev ve Ostarkova, , *Paris-St Petersburg, s.* 18 **37 .** Wesling, *Napoleon, s.* 3 **38 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 124 **39 .** Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 239 – 45, Clark, *Iron Kingdom, s.* 313 **40 .** Butterfi eld, *Peace Tactics,* birçok yerde **41 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 62 – 3 **42 .** Clark, *Iron Kingdom, s.* 317 **43 .** Cockburn, *Buona parte's Voyage* s. 91 **44 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 151 **45 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 125 **46 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 125, Cockburn, *Buona parte's Voyage, s.* 87 **47 .** Connelly, *Satellite Kingdoms, s.* 15 **48 .** CG 7 no. 16812, s. 1321, Kasım 15, 1807 **49 .** CG 7 no. 15499, s. 730, Mayıs 2, 1807 **50 .** CG 7 no. 15528, s. 743, Mayıs 4, 1807 **51 .** CG 7 no. 15982, s. 939, Temmuz 7, 1807 **52 .** CG 7 no. 15972 s. 936, Temmuz 6, 1807 **53 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* 157 **54 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 327 **55 .** CG 7 no. 16072, s. 987, Temmuz 29, 1807

XX – İberya

Wellington Dükü, Lord Castlereagh'ye; Ed. 2. Wellington Dükü, *Despatches, Correspondence and Memoranda* I, s. 117. Napoléon, Yarımada Savaşı hakkında; Tone, *Fatal Knot, s.* 3 **1 .** Montesquiou, *Souvenirs* s. 113 **2 .** Blaufarb, "The Ancien Régime Origins", s. 408 **3 .** CN 32 s. 84 **4 .** Bergeron, *France Under Napoleon, s.* 106 **5 .** D'Abrantes, *At the Court* s. 344 **6 .** Simms, *Europe, s.* 165, Tulard, *Napoléon et la noblesse, s.* 97 **7 .** Ellis, *The Napoleonic Empire, s.* 77 **8 .** Ellis, *The Napoleonic Empire, s.* 114 **9 .** Tulard, *Napoléon et la noblesse, s.* 93 **10 .** Ellis, *The Napoleonic Empire* s. 114 **11 .** Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès* II, s. 141 **12 .** Rovigo, *Mémoires* III, s. 236 **13 .** CG 7 no. 14909, s. 457, Mart 26, 1807 **14 .** SHD GR 2 /C 66 **15 .** Tulard, *Napoleon: The Myth of the Saviour, s.* 185 **16 .** Branda, *Le prix de la gloire, s.* 57 **17 .** CG 7 no. 16560, s. 1208 **18 .** Stuart, *Rose of Martinique, s.* 284 **19 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 125 – 6 **20 .** Ed. Park, *Napoleon in Captivity* s. 238 n. 3, Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 305 **21 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 208 **22 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 29 **23 .** Mansel, *Eagle in Splendour, s.* 67 **24 .** Sudhir Hazareesingh, *TLS*'de 3 / 2 / 2012, s. 4 **25 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 338 **26 .** Woolf, *Napoleon's Integration, s.* vii **27 .** Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 174 **28 .** Ed. Bingham, *Selection* III, s. 118 **29 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 15 **30 .** Markham, "The Emperor at Work", s. 584 **31 .** Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 17 **32 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 140, Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 17, D'Abrantes, *At the Court, s.* 156 **33 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 51 **34 .** Roederer, *Bona parte me disait, s.* 85 – 6 **35 .** Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 189 **36 .** Ed. Jones, *Napoleon: How He Did It* s. 184 **37 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 122 **38 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 261 **39 .** Méneval, *Memoirs* I, 135 **40 .** Ed. Latimer, *Talks,* 92 **41 .** Chaptal, *Souvenirs* s. 354 **42 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 107 **43 .** Ed. Noailles, *Count Molé* s. 101 **44 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 301, Chaptal, *Souvenirs, s.* 348 **45 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 348 **46 .** Branda, *Napoléon et ses hommes, s.* 271 **47 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 125 – 6 **48 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 121 – 2 **49 .** Ed. Méneval, *Memoirs* I, s. 123 **50 .** CG 3 no. 5751, s. 438, Kasım 8, 1800 **51 .** Esdaile, *Peninsular War, s.* 5 **52 .** Ed. Bingham, *Selection* I, 349 **53 .** CG 7 no. 16336, s. 1106, Eylül 8, 1807 **54 .** Bausset, *Private Memoirs* s. 78 **55 .** Esdaile, *Peninsular War, s.* 7 **56 .** Lipscombe, *Peninsular War Atlas, s.* 23 **57 .** CG 7 no. 16554, s. 1204, Ekim 17, 1807 **58 .** Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 68 **59 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 352 **60 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 349 **61 .** Broers, *Europe under Napoleon, s.* 156 **62 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 349 **63 .** CG 8 no. 17350,

s. 236 – 7, Mart 9, 1808 **64** . Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 70 **65** . Rovigo, *Mémoires* III, s. 251 **66** . Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 71 **67** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 50 **68** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 50 **69** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 118 **70** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 125 **71** . Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 73, Rovigo, *Mémoires* III, s. 255 **72** . CG 8 no. 17699, s. 423, Nisan 25, 1808 **73** . Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 73 **74** . Gates, "The Wars of 1812", s. 50 **75** . Gates, "The Wars of 1812", s. 51 **76** . Sarrazin, *The War in Spain, s.* 33 **77** . Esdaile, "Recent Writing on Napoleon", s. 21 1, Ed. Tulard, *Bibliographie critique, s.* 175, Anon., "The Unpublished Letters of Napoleon", s. 358 **78** . CG 8 no. 17759 s. 451 – 4, Mayıs 2, 1808 **79** . Lipscombe, *The Peninsular War Atlas, s.* 23 **80** . Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 57 **81** . Rovigo, *Mémoires* III, s. 352, Bausset, *Private Memoirs, s.* 180 **82** . CG 8 no. 17829, s. 489, Mayıs 10, 1808 **83** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 130 **84** . Ed. Summerville, *Exploits of Baron de Marbot* s. 283 **85** . CG 8 no. 17699, s. 423, Nisan 25, 1808 **86.** CG 8 no. 17826, s. 487, Mayıs 9, 1808 **87** . CG 8 no. 18480, s. 831, Temmuz 4, 1808 **88** . Tulard, *Le grand empire, s.* 146 **89** . Rovigo, *Mémoires* III, s. 358 **90** . Ed. Woloch, *Revolution and Meanings of Freedom, s.* 75 – 6 **91** . Ed. Kafker ve Laux, *Napoleon and His Times, s.* 220 n. 9 **92** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 188 – 9 **93** . Vaughan, *Siege of Zaragoza, s.* 5, Bell, *First Total War, s.* 281 **94** . Vaughan, *Siege of Zaragoza, s.* 22 **95** . CG 8 no. 18401, s. 797, Haziran 25, 1808, CG 9 no. 18659 s. 930, Temmuz 25, 1808 **96** . Lipscombe, *Peninsular War Atlas, s.* 52 **97** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 257 **98** . Dumas, *Memoirs* II, s. 186, CG 8 no. 18835, s. 1036, Eylül 6, 1808 **99** . CG 8 no. 18685, s. 945, Ağustos 3, 1808 **100** . CG 8 no. 18797, s. 1007, Ağustos 30, 1808 **101** . CG 8 no. 18619, s. 909, Temmuz 19, 1808 **102** . CG 8 no. 18707, s. 957, Ağustos 16, 1808 **103** . Aldington, *Wellington* s. 48 **104** . CG 8 no. 18951, s. 1090 – 91, Eylül 18, 1808 **105** . CG 8 no. 18869, s. 1055, Eylül 9, 1808 **106** . Rovigo, *Mémoires* III, s. 450 **107** . CG 8 no. 18685, s. 945, Ağustos 3, 1808 **108** . Grimsted, *Foreign Ministers, s.* 166 **109** . Grimsted, *Foreign Ministers, s.* 166 **110** . Ed. Lentz, *1810, s.* 300 **111** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 212 **112** . Chevallier, *Empire Style, s.* 64 **113** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 213 **114** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 145, Rapp, *Memoirs, s.* 133 **115** . Dwyer, *Talleyrand, s.* 99, 116, Ed. Bingham, *Selection* II, s. 413 **116** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 413 – 14 **117** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 212 **118** . Ed. Larichev ve Ostarkova, *Paris-St Petersburg, s.* 18 **119** . Ed. Larichev ve Ostarkova, *Paris-St Petersburg, s.* 18 **120** . *TLS*'de 12 / 5 / 1927 s. 325, Florange ve Wunsch, *L'Entrevue, s.* 12 ff, Brown, *Life of Goethe* I s. 547 n. 1 **121** . Florange ve Wunsch, *L'Entrevue, s.* 12 ff **122** . Brown, *Life of Goethe* II, s. 546 – 7 **123** . Brown, *Life of Goethe* II, s. 547 **124** . CG 8 no. 19042, s. 1126, Ekim 9, 1808 **125** . Brown, *Life of Goethe* II, s. 547 **126** . Williams, *Life of Goethe, s.* 39 **127** . Brown, *Life of Goethe* II, s. 546, Florange ve Wunsch, *L'Entrevue, s.* 12 ff **128** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 223 **129** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 217 **130** . CG 8 no. 19050, s. 1130, between Ekim 11 ve 13, 1808 **131** . CG 8 no. 19053, s. 1131, Ekim 12, 1808 **132** . CG 8 no. 19056, s. 1133, Ekim 13, 1808 **133** . CG 8 nos. 19184, 19270, s. 1186, Kasım 4, 1808, s. 1225, Kasım 14, 1808 **134** . CG 8 no. 19327 s. 1248 9, Kasım 19, 1808 **135** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, 18 **136** . Esdaile, "Recent Writing on Napoleon" 217 – 18 **137** Tone, *Fatal Knot, s.* 4 **138** . Tone, *Fatal Knot, s.* 182 **139** . Sherwig, *Guineas and Gunpowder* s. 367 – 8 **140** . Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 58 – 9, Bell, *First Total War, s.* 290, Gonneville, *Recollections* I, s. 61 **141** . CG 8 no. 19197, s. 1192, Kasım 5, 1808 **142** . Dumas, *Memoirs* II, s. 180 **143** . Chlapowski,

Polish Lancer, s. 45 **144 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 233 **145 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 235 **146 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 232 **147 .** *The Nation,* 16 / 7 / 1896, s. 45 **148 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 239 **149 .** Gonneville, *Recollections* s. 65 **150 .** CG 8 no. 19650, s. 1388 – 9, Aralık 31, 1808 **151 .** Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 355 **152 .** CG 8 no. 19675, s. 1402, Ocak 2, 1809 **153 .** Bonaparte, Napoleon, *Confi dential Correspondence* II, s. 4 n **154 .** Chlapowski, *Polish Lancer, s.* 72 **155 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 242 **156 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 242 **157 .** CG 8 no. 19855, s. 1497, Ocak 15, 1809 **158 .** Cobban, *Modern France* II, s. 56, Tone, *Fatal Knot, s.* 4 **159 .** Alexander, "French Replacement Methods", s. 192 **160 .** Alexander, "French Replacement Methods", s. 192 **161 .** Lipscombe, *Peninsular War Atlas, s.* 23, Alexander, "French Replacement Methods", s. 193, Fraser, *Napoleon's Cursed War,* birçok yerde **162 .** Lentz, *Savary, s.* 188

XXI – Wagram

Napoléon'un Askerî İlkeleri, Ed. Chandler, *Military Maxims* s. 199. Napoléon, Bertrand'a; Bertrand, *Cahiers* II, s. 344. **1 .** CG 8 no. 19856, s. 1498, Ocak 15, 1809 **2 .** CG 7 no. 15264, s. 617, Nisan 14, 1807 **3 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 244 **4 .** Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 241, Ed. Latimer, *Talks, s.* 131, Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier* s. 78 n. 22 **5 .** Dumas, *Memoirs* II, s. 187 **6 .** Ed. Bingham. *Selection,* III s. 130 **7 .** Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 76 – 80, Dwyer, *Talleyrand* s. 120, Mollien, *Mémoires* II, s. 334 ff, Ed. Latimer, *Talks, s.* 89 **8 .** Dwyer, *Talleyrand, s.* 120, Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 80 **9 .** Arnold, *Crisis on the Danube, s.* 25 – 6 **10 .** Rovigo, *Mémoires* IV, s. 46 **11 .** Rovigo, *Mémoires* IV, s. 47 **12 .** Ed. Lentz, *1810, s.* 301, Adams, *Napoleon and Russia, s.* 288 **13 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 448 **14 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 132 **15 .** Chlapowski, *Polish Lancer, s.* 56 **16 .** CG 9 no. 20869, s. 510, Nisan 18, 1809 Ed. Bell, *Baron Lejeune* I, s. 218 **17 .** Arnold, *Crisis on the Danube, s.* 106 **18 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 233 **19 .** Smith, *Data Book, s.* 291 **20 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 233 **21 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 143 **22 .** Chaptal, *Souvenirs, s.* 252 **23 .** Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 204 **24 .** Ed. Summerville, *Exploits of Marbot, s.* 126, Muir, *Tactics and the Experience of Battle, s.* 152, Chlapowski, *Polish Lancer, s.* 60 **25 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 223 **26 .** CG 9 no. 20975, s. 569, Mayıs 6, 1809 **27 .** Ed. Summerville, *Exploits of Marbot, s.* 137 **28 .** Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 181 – 2 **29 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 220 – 21 **30 .** Chlapowski, *Polish Lancer* s. 64 **31 .** Chlapowski, *Polish Lancer, s.* 64 **32 .** Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 199 **33 .** Rothenberg, *Art of Warfare, s.* 130 **34 .** Smith, *Data Book* s. 310 **35 .** Smith, *Data Book, s.* 310 **36 .** Ed. Markham, *Imperial Glory* s. 205 **37 .** Musée de la Préfecture de Police, Paris **38 .** Blond, *La Grande Armée, s.* 242, Ed. Summerville, *Exploits of Marbot, s.* 167, Dumas, *Memoirs* II s. 196, Rovigo, *Mémoires* IV, s. 125 **39 .** Martin, *Napoleonic Friendship* s. 40 **40 .** Martin, *Napoleonic Friendship, s.* 43 **41 .** CG 9 no. 21105, s. 634, Mayıs 31, 1809 **42 .** Rovigo, *Mémoires* IV, s. 145 **43 .** Markham, "The Emperor at Work", s. 588 **44 .** Rapp, *Memoirs, s.* 140 **45 .** Caulaincourt, *Mémoires* I s. 368 **46 .** Arnold, *Crisis on the Danube, s.* 122 **47 .** Esdaile, "Recent Writing" s. 21, Gill, *Thunder on the Danube* III, s. 223 **48 .** Dumas, *Memoirs* II, s. 102, Arnold, *Napoleon Conquers Austria, s.* 128 **49 .** Ed. Summerville, *Exploits of Marbot, s.* 172 **50 .** Arnold, *Napoleon Conquers Austria, s.* 135 – 6

51 . Rothenberg, *Emperor's Last Victory*, s. 181, Ed. Summerville, *Exploits of Marbot*, s. 172 – 3 **52** . Arnold, *Napoleon Conquers Austria*, s. 155 **53** . Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict*, s. 223 **54** . Arnold, *Napoleon Conquers Austria*, s. 147 **55** . Gill, *Thunder on the Danube* III, s. 239 **56** . Dumas, *Memoirs* II, s. 206 **57** . Lachouque ve Brown, *Anatomy of Glory*, s. 163 **58** . Rothenberg, *Emperor's Last Victory*, s. 193 **59** . Blond *La Grande Armée*, s. 254 **60** . Blaze, *Life in Napoleon's Army*, s. 131 **61** . Rovigo, *Mémoires* IV, s. 187 **62** . Eidahl, "Oudinot" s. 11 **63** . CG 9 no. 21467, s. 833, Temmuz 7, 1809 **64** . CG 9 no. 21739, s. 975, Ağustos, 1809 **65** . Pelet, *Napoleon in Council*, s. 96

XXII – Doruk Noktası

Napoléon, Çar Aleksandr'a; CG 8 no. 18500, s. 840–41, Temmuz 8, 1808. Napoléon, St Helena'da; Ed. Latimer, *Talks*, s. 151. **1** . Simms, *Europe*, s. 166 **2** . Woolf, *Napoleon's Integration*, s. 10 **3** . Fisher, *Bonapartism* s. 84 **4** . Fisher, *Bonapartism*, s. 84 **5** . Parker, "Why Did Napoleon Invade Russia?" s. 142 – 3 **6** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, s. 19 **7** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, s. 16 – 17 **8** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, s. 8 – 9, Broers, *Europe under Napoleon*, s. 88, 126 – 7, Hales, *Napoleon and the Pope*, s. 105, Davis, *Conflict and Control*, s. 23 **9** . Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire*, s. 9, Jordan, *Napoleon and the Revolution*, s. 1, Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, s. 17 **10** . Ed. Laven ve Riall, *Napoleon's Legacy*, s. 1 **11** . Davis, *Conflict and Control*, s. 23 **12** . Woolf, "The Construction of a European World-View", s. 95 **13** . Ed. Dwyer ve Forrest, *Napoleon and His Empire*, s. 204 **14** . Ed. Dwyer, *Napoleon and Europe*, s. 11 **15** . CG 7 no. 16057, s. 979, Temmuz 22, 1807 **16** . Hales, *Napoleon and the Pope*, s. 120 **17** . CG 9 no. 22074, s. 1179, Eylül 14, 1809 **18** . Hales, *Napoleon and the Pope*, s. 114 – 19 **19** . CG 9 no. 21717, s. 959, Ağustos 6, 1809 **20** . CG 9 no. 21865, s. 1052, Ağustos 21, 1809 **21** . CG 9 no. 21971, s. 1116, Eylül 4, 1809 **22** . CG 9 no. 21865 s. 1052, Ağustos 21, 1809 **23** . *The Nation*, 16 / 7 / 1896, s. 46, Hazareesingh, *The Saint-Napoleon*, s. 4 **24** . CG 9 nos. 21801 – 21807, s. 1009 – 12, Ağustos 15 and 16, 1809 **25** . Lanfrey, *History of Napoleon the First* IV, s. 218 **26** . Ed. Kerry, *The First Napoleon*, s. 7 **27** . Ed. Kerry, *The First Napoleon*, s. 7 **28** . Rovigo, *Mémoires* IV, s. 217 **29** . Ed. Lentz, *1810*, s. 304 **30** . Ed. Arnold, *Documentary Survey*, s. 290 – 94 **31** . Ed. Caisse, *Mémoires et correspondance* VI, s. 557 – 79 **32** . Eyck, *Loyal Rebels*, s. 191 **33** . Eyck, *Loyal Rebels*, s. 194, Ed. Caisse, *Mémoires et correspondance* VI, s. 277 **34** . Adams, *Napoleon and Russia*, s. 240 **35** . Tulard, *Napoléon: une journée*, s. 140, 172 **36** . CG 7 no. 15867, s. 894, Haziran 16, 1807 **37** . Wright, *Daughter to Napoleon*, s. 213 **38** . CG 7 no. 15619 s. 782, Mayıs 14, 1807 **39** . Rapp, *Memoirs*, s. 142 **40** . Rapp, *Memoirs*, s. 145, Rovigo, *Mémoires* IV, s. 221 **41** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 84 **42** . Hibbert, *Napoleon: His Wives and Women*, s. 183, 296 **43** . Ed. Hanoteau, *Memoirs of Queen Hortense* I, s. 289 **44** . Bausset, *Private Memoirs*, s. 253 **45** . Blaufarb, "The Ancien Régime Origins", s. 409 **46** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 138 **47** . Rapp, *Memoirs* s. 152 **48** . Bausset, *Private Memoirs*, s. 241 **49** . Ed. Latimer, *Talks*, s. 138 ve n. 1 **50** . Cobban, *Modern France* II, s. 57 **51** . BNF NAF 4020, s. 9 – 10 **52** . Lavalette, *Memoirs*, s. 99 **53** . Ed. Cerf, *Letters*, s. 17 **54** . Swanson, *Napoleon's Dual Courtship*, s. 6 – 7 **55** . Mowat, *The Diplomacy of Napoleon*, s. 252 **56** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 2, Mowat, *The Diplomacy of Napoleon*, s. 252 **57** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 2 **58** . Ed. Lentz, *1810*, s. 305 **59** . Schroeder, "Napoleon's Foreign Policy",

s. 154 **60** . Lentz, *L'Effondrement, s.* 210 **61** . Ed. Lentz, *1810, s.* 304 **62** . CG 9 no. 22761, s. 1554, Aralık 31, 1809 **63** . Ed. Lentz, *1810, s.* 310 **64** . Ed. Lentz, *1810, s.* 311 **65** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 3, Ed. Latimer, *Talks, s.* 139 **66** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 6 **67** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 135 **68** . Lavalette, *Memoirs, s.* 99 **69** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 19 – 20 **70** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 24 **71** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 33 **72** . Chevallier, *Empire Style, s.* 60 **73** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 279 **74** . Palmer, *Napoleon and Marie Louise* s. 99 **75** . Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 279 **76** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 136 – 7 **77** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 137 **78** . Clary-et-Aldringen, *Trois mois à Paris* s. 70 – 71 **79** . Woloch, *French Veteran, s.* 314 **80** . Branda, *Le prix de la gloire, s.* 52, Philip Mansel, *TLS*'de 16 / 1 / 2004, s. 23 **81** . NYPL Napoleon I folder 3 **82** . Palmer, *Alexander I, s.* 189 **83** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 108 **84** . CG 5 no. 10517, s. 543, Ağustos 6, 1805 **85** . Jordan, *Napoleon and the Revolution, s.* ix **86** . Masson, *Napoleon and his Coronation, s.* 313 **87** . Gildea, *Children of the Revolution, s.* 183 **88** . Stourton ve Montefiore, *The British as Art Collectors, s.* 153 **89** . O'Brien, "Antonio Canova's Napoleon", s. 354 – 5 **90** . O'Brien, "Antonio Canova's Napoleon", s. 358 **91** . Chevallier, *Empire Style* s. 8 **92** . Wilson-Smith, *Napoleon and His Artists, s* xxix **93** . Chevallier, *Empire Style,* birçok yerde, Wilson-Smith, *Napoleon and His Artists,* birçok yerde **94** . CG 8 no. 18931, s. 1083, Eylül 15, 1808 **95** . Horward, "Masséna and Napoleon" s. 84 **96** . Horward, *Napoleon and Iberia, s.* 29 **97** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 304 **98** . Johnson, *Napoleon's Cavalry, s.* 94 **99** . Ed. Bingham, *Selection* II, s. 472 **100** . Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 141 **101** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 42 **102** . Woolf, *Ouvrard, s.* 115 **103** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 42 **104** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 96, Brice, *Riddle of Napoleon, s.* 139 **105** . Woolf, *Ouvrard, s.* 116 – 18 **106** . Knight, *Britain Against Napoleon, s.* 404 n **107** . Mollien, *Mémoires* II, s. 444 **108** . CN 23 no. 18636, s. 359 **109** . Melvin, *Napoleon's Navigation System, s.* 238 – 9 **110** . Palmer, *Alexander I, s.* 195 **111** . Schmitt, "1812", s. 326 – 7 **112** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 63 **113** . Rovigo, *Mémoires* IV, s. 346 **114** . CN 21 no. 16762, s. 12 – 29 **115** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 50

XXIII – Rusya

Çar Aleksandr, Caulaincourt'a; Promyslov, "The Grande Armée's Retreat", s. 131 n. 34. Napoléon, St Helena'da; Ed. Latimer, *Talks* s. 210. **1** . Faber, *Sketches, s.* 187 – 8 **2** . Faber, *Sketches, s.* 191 **3** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 69 **4** . CN 21 nos. 17179 ve 17187, s. 297 – 302 **5** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 353, Ménéval, *Napoléon et Marie Louise* I, s. 342, Palmer, *Alexander I, s.* 199 n **6** . Cate, *Two Emperors, s.* xiii **7** . Lentz, *L'Effondrement, s.* 202 **8** . Riehn, *Napoleon's Russian Campaign, s.* 33 **9** . Riehn, *Napoleon's Russian Campaign, s.* 34 – 5 **10** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 317 **11** . Ed. Lentz, *1810* s. 306 **12** . Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès* II, s. 387 **13** . Thiers, *History of France* XII, s. 477 **14** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 6, Bausset, *Private Memoirs, s.* 290 **15** . Rudé, *Revolutionary Europe, s.* 251, Knight, *Britain Against Napoleon* böl. 13 **16** . Cobban, *Modern France* II s. 52 **17** . Schroeder, "Napoleon's Foreign Policy", s. 156 **18** . Gates, "The Wars of 1812", s. 48 **19** . Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 3 – 4 **20** . Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 9 **21** . Knight, *Britain Against Napoleon, s.* 412 **22** . Knight, *Britain Against*

Napoleon, s. 410 – 12 **23 .** Ed. Gielgud, *Prince Adam Czartoryski* II s. 214 **24 .** Ed. Gielgud, *Prince Adam Czartoryski* II, s. 216 **25 .** Ed. Gielgud, *Prince Adam Czartoryski* II, s. 221 **26 .** Lieven, *Russia against Napoleon,* birçok yerde **27 .** Ed. Kagan ve Higham, *Military History of Tsarist Russia, s.* 115 – 16, Palmer, *Alexander I, s.* 201 **28 .** Méneval, *Napoléon et Marie Louise* I, s. 341 – 2 **29 .** Palmer, *Alexander I, s.* 199 **30 .** Nafziger, *Napoleon's Invasion of Russia* s. 85 **31 .** Ed. Bingham, *Selection* III, s. 84 **32 .** Mowat, *The Diplomacy of Napoleon, s.* 253 **33 .** Palmer, *Alexander I, s.* 202 **34 .** Ed. Bingham, *Selection* III s. 89 **35 .** Ed. Lentz, *1810, s.* 307 – 8, Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès* II s. 391 **36 .** Ed. Lentz, *1810, s.* 309 **37 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 290 **38 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 102 **39 .** Rovigo, *Mémoires* V, s. 147 **40 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 152 – 3 **41 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 102 **42 .** Musée de la Préfecture de Police **43 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine, s.* 231 **44 .** D'Abrantes, *At the Court* s. 360 **45 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 153 **46 .** Ed. Bingham, *Selection* III, s. 98 **47 .** Esdaile, "Recent Writing", s. 219, Lipscombe, *Peninsular War Atlas, s.* 25 **48 .** Alexander, "French Replacement Methods", s. 196 **49 .** Ed. Bingham, *Selection* III, s. 135 **50 .** Parker, "Why Did Napoleon Invade Russia?", s. 132 **51 .** Whitcomb, *Napoleon's Diplomatic Service, s.* 152 – 8 **52 .** Palmer, *Alexander I, s.* 203 **53 .** Palmer, *Alexander I, s.* 203 **54 .** Ed. Bingham, *Selection* III s. 110 **55 .** Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 112 **56 .** Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 114 **57 .** CN 23, no. 18568, s. 302 **58 .** Bergeron, *France Under Napoleon, s.* 102 – 3 **59 .** Palmer, *Alexander I, s.* 204 – 5 **60 .** Palmer, *Alexander I, s.* 205 **61 .** AN AF IV 1656 **62 .** McLynn, *Napoleon* s. 499 **63 .** SHD GR 4 .C/ 73 **64 .** Cate, *Two Emperors, s.* 70 **65 .** Palmer, *Alexander I, s.* 207 **66 .** Palmer, *Alexander I, s.* 207, Arbuit, "1812: Le Renseignement Russe", s. 86, Ed. Lentz, *1810, s.* 310, Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 27, Bausset, *Private Memoirs, s.* 289 **67 .** Ed. Chatel de Brancion, *Cambacérès* II s. 391 **68 .** Buckland, *Metternich, s.* 219 **69 .** Palmer, *Alexander I, s.* 208, Mowat, *Diplomacy of Napoleon, s.* 254 **70 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 81 – 2 **71 .** AN AF IV 1654 **72 .** CN 23 no. 18420, s. 160 **73 .** CN 23 no. 18523 s. 253 **74 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 16 – 19 **75 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 49 – 50 **76 .** Pradt, *Histoire de l'Ambassade, s.* 122 **77 .** CG 12 no. 30343 s. 429, Mart 30, 1812 **78 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 32 **79 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 310 **80 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 311 **81 .** CN 12 no. 30225, s. 374 **82 .** Dague, "Henri Clarke", s. 2 – 3 **83 .** Simms, *Europe, s.* 170, Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 57 – 8 **84 .** CN 23 no. 18652, s. 371 **85 .** CG 12 no. 30492, s. 517, Nisan 25, 1812 **86 .** Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 1 19 **87 .** Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 118 **88 .** Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 122 **89 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 49 **90 .** Cate, *Two Emperors* s. 127 **91 .** Ed. Ernouf, *Souvenirs, s.* 232 – 3 **92 .** CG 12 nos. 30799 – 30827 s. 666 – 77, Haziran 4, 1812 **93 .** Rapp, *Memoirs, s.* 168 – 9 **94 .** Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 88 – 9 **95 .** Forrest, *Napoleon, s.* 199, Evstafi ev, *Resources of Russia* s. 6 **96 .** CN 23 no. 18855, s. 528 **97 .** *TLS*'de 10 / 4 / 1959, s. 206, Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 68, Soltyk, *Napoléon en 1812, s.* 8 – 10 **98 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 15 **99 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 15 **100 .** Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 1, Weigley, *Age of Battles, s.* 443, Ed. Bingham, *Selection* III, s. 136, Gill, *With Eagles to Glory, s.* 9 **101 .** Schroeder, "Napoleon's Foreign Policy", s. 153 **102 .** Gill, *With Eagles to Glory, s.* 9 **103 .** Ed. Raeff, *Foot Soldier, s.* xxiii **104 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 12 **105 .** Lochet, "Destruction of the Grande Armée" birçok yerde, Rothenberg, *Art of Warfare, s.* 128 **106 .** Lochet, "Destruction of the Grande Armée" birçok

yerde **107** . Lochet, "Destruction of the Grande Armée" birçok yerde, Nafziger, *Napoleon's Invasion of Russia, s.* 86 **108** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 12 **109** . Merridale, *Red Fortress, s.* 211

XXIV – Kapana Kısılmak

Champagny'den alıntı; Champagny, *Souvenirs, s.* 142. Lord Montgomery'den alıntı; *Hansard* Beşinci Seri, Lordlar Kamarası, cilt ccxli col. 227. **1** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 17 **2** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 67 **3** . CG 12 no. 31046, s. 775, Haziran 25, 1812 **4** . CG 12 no. 31066, s. 786, Haziran 30, 1812 **5** . Soltyk, *Napoléon en 1812* s. 35 – 8 **6** . Davies, *Vanished Kingdoms, s.* 293 **7** . Zamoyski, *1812, s.* 161 – 3 **8** . CN 24, no. 18962, s. 61 **9** . Coignet, *Captain Coignet, s.* 201 **10** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 53 **11** . AN 400 AP / 81 /s. 22 – 5 **12** . Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 188 **13** . Dumas, *Memoirs* II, s. 232 **14** . AN 400 AP / 81 /s. 30 **15** . CG 12 no. 31077, s. 793, Temmuz 1, 1812 **16** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 75 **17** . CG 12 no. 31068, s. 787, Temmuz 1, 1812 **18** . CG 12 no. 31068, s. 787 – 90, Temmuz 1, 1812 **19** . Chaptal, *Souvenirs, s.* 302 **20** . Lieven, *Russia against Napoleon, s.* 219 **21** . Ed. Castellane, *Journal* I s. 113 **22** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 25 **23** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 26 **24** . Cartwright ve Biddiss, *Disease and History, s.* 91 **25** . Ed. Hanoteau, *With Napoleon in Russia* s. 66 – 7 **26** . CG 12 no. 51150, s. 829, Temmuz 8, 1812 **27** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 47 **28** . Cartwright ve Biddiss, *Disease and History, s.* 83 ff **29** . Cartwright ve Biddiss, *Disease and History, s.* 91 **30** . CG 12 no. 31201 s. 858, Temmuz 12, 1812 **31** . Rose, *Napoleon's Campaign in Russia, s.* 101 – 2 **32** . Rose, *Napoleon's Campaign in Russia, s.* 182 **33** . Cobb, *Police and the People, s.* 111 n. 1 **34** . Prinzing, *Epidemics Resulting from Wars, s.* 106 **35** . Kerckhove, *Histoire des maladies, s.* 405 **36** . Kerckhove, *Histoire des maladies* s. 406 – 7 **37** . Gourgaud, *Napoleon and the Grand Army, s.* 12 **38** . Ed. Castellane, *Journal* I, s. 113 **39** . CG 12 no. 31184, s. 847, Temmuz 10, 1812 **40** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 51 **41** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 53 **42** . Austin, *1812, s.* 160 **43** . Saint-Denis, *Napoleon from the Tuileries, s.* 66 **44** . Rossetti, "Journal", s. 217 – 19 **45** . CG 12 no. 31261, s. 889, Temmuz 19, 1812 **46** . Rossetti, "Journal", s. 217 – 19 **47** . Ed. Hanoteau, *With Napoleon in Russia, s.* 634 **48** . Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 262, Smith, *Data Book, s.* 382 **49** . CG 12 no. 31335, s. 926, Temmuz 26, 1812 **50** . CG 12 nos. 31291, 31337, s. 904, Temmuz 22, 1812, s. 927, Temmuz 26, 1812 **51** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 34 **52** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 35 **53** . Labaume, *The Crime of 1812, s.* 80 **54** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 36 **55** . CG 12 no. 31396 s. 952, Ağustos 2, 1812 **56** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 38 **57** . Nicolson, *Napoleon: 1812, s.* 99 **58** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 86 **59** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 40 **60** . CG 12 no. 31435, s. 971, Ağustos 7, 1812 **61** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 44 **62** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 45 **63** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 41 – 4 **64** . Fain, *Manuscrit de 1812* I, s. 321 – 4 **65** . Ed. Castellane, *Journal* I, s. 112 **66** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 50, Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 223 **67** . Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 284 n. 5 **68** . Ed. Summerville,

Napoleon's Expedition to Russia, s. 67 **69 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 159 **70 .** Rossetti, "Journal", s. 232 – 3 **71 .** Rapp, *Memoirs* s. 193 **72 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 61 – 2 **73 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 61 **74 .** Lochet, "The Destruction of the Grande Armée" birçok yerde **75 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 68 **76 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 265 **77 .** CG 12 no. 31608, s. 1046 – 7, Ağustos 26, 1812 **78 .** Ed. Kerry, *The First Napoleon, s.* 20 **79 .** Girod de l'Ain, *Dix ans, s.* 252 – 4 **80 .** CG 12 no. 31610 s. 1047, Ağustos 26, 1812 **81 .** Wesling, *Napoleon, s.* 154 **82 .** CG 12 no. 31659 s. 1071, Eylül 2, 1812 **83 .** CG 12 no. 31666, s. 1075, Eylül 3, 1812 **84 .** CG 12 no. 31671, s. 1076 – 7, Eylül 3, 1812 **85 .** Cartwright and Biddiss, *Disease and History, s.* 94 **86 .** Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 8 **87 .** Castelot, *La Campagne, s.* 143 . **88 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 315, Weigley, *Age of Battles, s.* 449, Cartwright ve Biddiss, *Disease and History, s.* 94, Forrest, *Napoleon, s.* 308 **89 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 82, *TLS* de 10 / 4 / 1959, s. 206, Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 131 **90 .** Ed. Bell, *Baron Lejeune* II, s. 216 – 18 **91 .** Rapp, *Memoirs, s.* 201, Ed. Bell, *Baron Lejeune* II, s. 205 – 6, Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 11 **92 .** CN 24 no. 19182, s. 207 **93 .** Rapp, *Memoirs, s.* 202 **94 .** Rapp, *Memoirs, s.* 203 **95 .** Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 19 **96 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 75 **97 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 82 **98 .** Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 41 **99 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 73 **100 .** Headley, *Imperial Guard, s.* 127 **101 .** Headley, *Imperial Guard, s.* 127 **102 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 320 **103 .** Rapp, *Memoirs, s.* 208 **104 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 82, 84 **105 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 73 **106 .** Smith, *Data Book* s. 389 – 90 **107 .** CG 12 no. 31678, s. 1080, Eylül 8, 1812 **108 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 319 **109 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 158 **110 .** Dumas, *Memoirs* II, s. 440 **111 .** Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 45 **112 .** Pawly, *Red Lancers* s. 37 – 8 **113 .** Ed. North, *With Napoleon's Guard, s.* 61 **114 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 70

XXV – Ricat

Napoléon'un Askerî İlkeleri; Ed. Chandler, *Napoleon's Military Maxims* s. 57. **1 .** Bausset, *Private Memoirs, s.* 319 **2 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 86 **3 .** CG 12 no. 31708, s. 1091, Eylül 10, 1812 **4 .** Palmer, *Napoleon in Russia, s.* 132 **5 .** Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts* s. 144, Merridale, *Red Fortress, s.* 211 **6 .** Vaskin, "Three Mistakes of Napoleon" s. 1, Soltyk, *Napoléon en 1812, s.* 26 – 70 **7 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 90 **8 .** Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 172 **9 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 90, Olivier, *Burning of Moscow* s. 43 **10 .** Merridale, *Red Fortress, s.* 212 **11 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 90 **12 .** Merridale, *Red Fortress, s.* 211 **13 .** Olivier, *Burning of Moscow, s.* 189, Rostopchine, *L'Incendie de Moscou, s.* 103 **14 .** Rapp, *Memoirs, s.* 210, Ed. Kerry, *The First Napoleon, s.* 24, Merridale, *Red Fortress, s.* 216 **15 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 18 **16 .** Merridale, *Red Fortress,* 216 **17** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 96 **18 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 94 **19 .** Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia, s.* 97 **20 .** Merridale, *Red Fortress* s. 211 **21 .** Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 266 **22 .** Peyrusse, *Mémorial et Archives, s.* 97 **23 .** Merridale, *Red Fortress, s.* 211 **24 .** Ebrington,

Memorandum, s. 12 **25**. Ebrington, *Memorandum*, s. 12 **26**. Merridale, *Red Fortress*, s. 211 **27**. SHD GR C 2 / 167 **28**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 93 – 94 **29**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 95 **30**. Fain, *Manuscrit de 1812* II s. 96 **31**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 97 **32**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia*, s. 100 **33**. Ed. Latimer, *Talks*, s. 158 **34**. Ed. Kagan and Higham, *Military History of Tsarist Russia*, s. 118 **35**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 99 **36**. CG 12 no. 31731, s. 1101, Eylül 18, 1812 **37**. CG 12 no. 31736, s. 1103, Eylül 20, 1812 **38**. Ed. Bingham, *Selection* III, s. 176 **39**. Ed. North, *With Napoleon's Guard*, s. 37 **40**. SHD GR C 2 / 524, Austin, *1812* s. 156 – 7 **41**. Ed. Castellane, *Journal* I, s. 161 **42**. Bausset, *Private Memoirs* s. 330 – 31 **43**. Rapp, *Memoirs*, s. 210 **44**. Merridale, *Red Fortress*, s. 215 **45**. Lieven, *Russia against Napoleon*, s. 89, 134 – 5 **46**. CG 12 no. 31411, s. 959, Ağustos 5, 1812 **47**. Ed. Bingham, *Selection* III, s. 199 **48**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia*, s. 109 **49**. CG 12 no. 31862, s. 1160 – 61, Ekim 6, 1812 **50**. CG 12 no. 31863, s. 1161, Ekim 6, 1812 **51**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 55 **52**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 151 – 2 **53**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 152 **54**. Bausset, *Private Memoirs*, s. 336 **55**. Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, s. 115 **56**. Adlerfeld, *King Charles XII* III, s. 96 n **57**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 152 **58**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 168 **59**. Smith, *Data Book*, s. 395, Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 123, Rothenberg, *Art of Warfare*, s. 130 **60**. Ed. Castellane, *Journal* I, s. 171 **61**. CG 12 nos. 31938, 31941, s. 1201 – 3, Ekim 18, 1812 **62**. Merridale, *Red Fortress*, s. 215 **63**. CG 12 no. 31958, s. 1211, Ekim 21, 1812 **64**. Austin, *1812*, s. 184 **65**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 183 **66**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia*, s. 132 – 5, Bausset, *Private Memoirs*, s. 33, Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 250 **67**. Ed. Hanoteau, *With Napoleon in Russia* s. 298 **68**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 253 **69**. CG 12 no. 32019, s. 1240, Kasım 6, 1812 **70**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia* s. 136 – 8 **71**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia*, s. 136 – 8 **72**. Ed. Summerville, *Napoleon's Expedition to Russia*, s. 138 **73**. CG 12 no. 31971, s. 1219, Ekim 26, 1812 **74**. Ed. Latimer, *Talks*, s. 159 **75**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 185 **76**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 186 **77**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 189 **78**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 193 **79**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 195 **80**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 218 **81**. Wilson, *Narrative of Events*, s. 225 – 60 **82**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 163 **83**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 206 **84**. Bell, *First Total War*, s. 261 **85**. *The Nation*, 16 / 7 / 1896 s. 45 **86**. Ed. Tulard, *Cambacérès: lettres inédites*, s. 14 **87**. Emsley, *Gendarmes and the State*, s. 62, Rovigo, *Mémoires* VI, s. 4, 53, Lavalette, *Memoirs*, s. 105 – 9, Lentz, *La conspiration du Général Malet*, s. 271 n, Cobban, *Modern France* II s. 60, Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier*, s. 120 – 21, Ed. Dwyer and McPhee, *The French Revolution and Napoleon*. s. 188 **88**. Dague, "Henri Clarke" s. 10 n. 25 **89**. Ed. Noailles, *Count Molé*, s. 129 **90**. Lavalette, *Memoirs*, s. 109 **91**. Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 285 **92**. Guérard, *Reflections* s. 91 **93**. Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts*, s. 233 – 9 **94**. Langeron, *Mémoires de Langeron*, s. 93 **95**. Wilson, *Narrative of Events*, s. 255 – 60 **96**. Ed. Hennet ve Martin, *Lettres interceptées*, s. 319 **97**. CG 12 no. 32026 s. 1242 **98**. Labaume, *Crime of 1812*, s. 224 **99**. Rose, *Napoleon's Campaign in Russia*, s. 105 **100**. Smith, *Data Book*, s. 404 **101**. Ed. Bingham, *Selection* III s. 184 **102**. Bausset, *Private Memoirs*, 349 **103**. Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts*, s. 207 **104**. Bausset, *Private Memoirs*, s. 350 **105**. Langeron, *Mémoires de Langeron*, s. 89 **106**. Ed. Cisterne, *Journal de Marte*, s. 140 – 45 **107**. Mikaberidze, *The Battle of the Berezina*, birçok yerde **108**. Rossetti, "Journal du Général Rossetti", s. 33 **109**. CG 12 no. 32071, s. 1270, Kasım 24, 1812 **110**

. Saint-Cyr, *Mémoires* III, s. 230 – 31 **111** . Ed. Cisterne, *Journal de Marte* s. 140 – 45 **112** . Rossetti, "Journal du Général Rossetti", s. 37 **113** . Fain, *Manuscrit de 1812* II, s. 329 **114** . Ed. Cisterne, *Journal de Marte, s.* 140 – 45 **115** . Ed. Cisterne, *Journal de Marte, s.* 140 – 45 **116** . Ed. Cisterne, *Journal de Marte* s. 140 – 45 **117** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 256 **118** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 256 – 7 **119** . Rossetti, "Journal du Général Rossetti", s. 39 **120** . Rossetti, "Journal du Général Rossetti", s. 38 **121** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 258 **122** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 246 **123** . Ed. Raeff, *Napoleonic Foot Soldier, s.* 81 **124** . Kiley, *Once There Were Titans, s.* 196 **125** . CG 12 no. 32079, s. 1276, Kasım 27, 1812 **126** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 260 **127** . Langeron, *Mémoires de Langeron, s.* 218 **128** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts* s. 262 **129** . CG 12 no. 32084, s. 1278, Kasım 29, 1812 **130** . Ed. Markham, *Imperial Glory, s.* 310 – 13 **131** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 356 **132** . Namier, *Vanished Supremacies, s.* 1 – 3 **133** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 164 **134** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 358 – 90 **135** . CN 24 no. 19490, s. 430 **136** . Ed. Hanoteau, *With Napoleon in Russia* I, s. 203 **137** . Cartwright ve Biddiss, *Disease and History, s.* 98 **138** . Schneid, "The Dynamics of Defeat", s. 7 – 8 **139** . Labaume, *Crime of 1812, s.* 205 **140** . *The Nation* 16 / 7 / 1896, s. 46 **141** . Rapp, *Memoirs, s.* 250 **142** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 195 **143** . Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 8 **144** . Rapp, *Memoirs* s. 24 **145** . SHD GR 21 . YC / 679 **146** . SHD GR 21 . YC / 36 **147** . Kiley, *Once There Were Titans, s.* 293 n. 3 **148** . Ed. Raeff, *Napoleonic Foot Soldier, s.* xxvi **149** . Schneid, "The Dynamics of Defeat", s. 12 **150** . Eidahl, "Marshal Oudinot" s. 14, Labaume, *Crime of 1812, s.* 233 **151** . Ed. Brett-James, *Eyewitness Accounts, s.* 282

XXVI – Direniş

Molé, Napoléon'a; Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 193. Metternich, Napoléon hakkında; Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 283. **1** . Saint-Cyr, *Mémoires IV*, s. 2 **2** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 138 **3** . Ed. Hanoteau, *Memoirs of Queen Hortense* II, s. 51 **4** . Bowden, *Napoleon's Grande Armée, s.* 27 – 8, CN 25 no. 19689, s. 51 **5** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 147, Lamy, "La cavalerie Française", s. 40 **6** . Schroeder, "Napoleon's Foreign Policy", s. 152 **7** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 373 **8** . Blaze, *Life in Napoleon's Army, s.* 3 **9** . Ed. Chandler, *Napoleon's Marshals, s.* 30 – 32 **10** . CN 24 no. 19388, s. 341 **11** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 209 **12** . Evstafi ev, *Memorable Predictions* s. 71 **13** . Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 8 **14** . CN 24 no. 19462, s. 402 **15** . CN 24 no. 19424, s. 368 **16** . CN 24 no. 19402, s. 354 **17** . Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 193 – 5 **18** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 373 **19** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 168 **20** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 156 **21** . CN 25 no. 19910 s. 232 **22** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 161 **23** . Ed. Noailles, *Count Molé* s. 161 **24** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 162 **25** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 163 **26** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 172 **27** . Fain, *Manuscrit de 1813* I s. 77, 219 – 23 **28** . CN 24 no. 19581, s. 520 **29** . Schmidt, "Idea and Slogan" s. 610 – 13 **30** . McPhee, *Social History, s.* 87, Woloch, *New Regime, s.* 152 – 3 **31** . CN 24 no. 19608, s. 539 **32** . CN 24 no. 19457, s. 397 **33** . CN 24 no. 19625, s. 556 **34** . Simms, *Struggle for Mastery, s.* 75 – 82 **35** . Simms, *Europe* s. 173 **36** . Leggiere, *Napoleon and Berlin,* birçok yerde **37** . CN 27 no. 21231 s. 150 – 51 **38** . CN 25 no. 19664, s. 30 **39** . CN 25 no. 19688, s. 46 – 51 **40** . CN 25 no. 19706, s. 70 – 72 **41** . CN 25 no. 19659, s. 25 **42** . CN 25 no. 19632, s. 5 **43** . CN 25 no. 19640, s. 9 **44**

. Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 193 **45** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 194 **46** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 195 **47** . Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 15 **48** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 140 **49** . CN 25 no. 19647, s. 15 **50** . CN 25 no. 19914 s. 235 – 6 **51** . Johnson, *Napoleon's Cavalry, s.* 22 **52** . CN 25 no. 19941, s. 253 **53** . CN 25 no. 19977, s. 276 **54** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 375 **55** . Wood, "Forgotten Sword", s. 81 **56** . Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 349 **57** . Brett-James, *Europe Against Napoleon, s.* 23 **58** . CN 25 no. 19951, s. 258 – 62 **59** . Brett-James, *Europe Against Napoleon, s.* 24 **60** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 149 **61** . CN 25 no. 19963, s. 268 – 9 **62** . Ed. Markham, *Imperial Glory* s. 33 – 7 **63** . CN 25 no. 19899, s. 222 – 3 **64** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 152, Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 374 – 7 **65** . CN 25 no. 19994 s. 285 **66** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 154 **67** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 240 **68** . CN 25 no. 20017, s. 299 – 300 **69** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 157 **70** . CN 25 no. 20029 ve 20030, s. 307 – 8 **71** . Rovigo, *Mémoires* VI, s. 102 **72** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 158 **73** . CN 25 no. 20042, s. 321 –2 **74** . Ebrington, *Memorandum, s.* 18 – 19 **75** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 160 **76** . CN 25 no. 20096 s. 368 **77** . CN 25 no. 20070, s. 346 – 7 **78** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 365 **79** . CN 25 no. 20140, s. 393 – 7 **80** . CN 25 no. 20070, s. 347 **81** . Fain, *Manuscrit de 1813* I, s. 449 **82** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 250 **83** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 26 – 31 **84** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 26 – 31 **85** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 26 – 31 **86** . CN 25 no. 20119, s. 382 **87** . Bausset, *Private Memoirs, s.* 383 **88** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 169 **89** . Price, "Napoleon and Metternich in 1813", s. 482 – 503 **90** . Price, "Napoleon and Metternich in 1813", s. 503, CN 25 no. 20175, s. 423 – 6, Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 36 – 42, Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 15, Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 413 n. 67 ve II, s. 538 – 40 **91** . Price, "Napoleon and Metternich in 1813", s. 501 **92** . CN 25 no. 20175, s. 423 – 6 **93** . Price, "Napoleon and Metternich in 1813", s. 494, 503 **94** . Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 185 – 8 **95** . Ed. Metternich, *Memoirs* I, s. 190 **96** . CN 25 no. 20175, s. 423 – 6 **97** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 169 **98** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 171 **99** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 143 **100** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 171 – 2 **101** . Sked, *Radetsky, s.* 41 **102** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 79 – 80 **103** . CN 26 no. 20327, s. 2 – 3 **104** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 93

XXVII – Leipzig

Le Moniteur açıklaması; CN 10 no. 8237, s. 116. Askerî İlkeler No. 25; Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 145. **1** . Ed. Walter, *Las Cases* s. xv **2** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 189 **3** . Lamy, "La cavalerie française", s. 42 – 3 **4** . Menzl, *Germany* IV, s. 1585 **5** . CN 26 no. 20375, s. 48 – 9 **6** . CN 26 no. 20360, s. 34 – 6 **7** . Chandler, *Campaigns of Napoleon* s. 900 – 902 **8** . Gallaher, "Political Considerations and Strategy", s. 68 n. 2 **9** . Gallaher, "Political Considerations and Strategy", s. 68 **10** . CN 26 nos. 20381 ve 20390, s. 71 – 2, 80 – 82 **11** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 184 **12** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 186 **13** . Eidahl, "Marshal Oudinot", s. 15 **14** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 186 **15** . CN 26 no. 20445, s. 118 – 19 **16** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 262 **17** . Karlen, *Napoleon's Glands, s.* 11 **18** . Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 165 **19** . *TLS*'de 12 / 5/1927 s. 325 **20** . Smith, *Data Book, s.* 443 – 5 **21** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 254

and n. 1 **22** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 266 **23** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 190 **24** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 190 – 91 **25** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 191 **26** . CN 26 no. 20482, s. 147 **27** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 267 **28** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 367, Nafziger, *Napoleon at Leipzig, s.* 70 **29** . Chandler, *On the Napoleonic Wars, s.* 112 **30** . Smith, *Data Book, s.* 446 – 7 **31** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 423, Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 312 **32** . Ed. Tulard ve Garros, *Itineraire, s.* 423, Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 312 **33** . CN 26 no. 20546, s. 190 **34** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 381 **35** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 351 – 2 **36** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 277 **37** . Shoberl, *Narrative, s.* vii **38** . CN 26 no. 20791 – 3 s. 349 – 52 **39** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 312 **40** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 315 – 16 **41** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* I, s. 187, CN 26 no. 20809, s. 361 – 2 **42** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 367 **43** . Smith, *Data Book, s.* 461 – 70, Lamy, "La cavalerie française", s. 43 **44** . Ed. Fleischmann, *L'Épopée Imperiale, s.* 323 **45** . Nafziger, *Napoleon at Leipzig* s. 113 **46** . Ed. Pope, *Cassell Dictionary, s.* 299 **47** . Fain, *Manuscrit de 1813* II s. 410 – 11 **48** . Fain, *Manuscrit de 1813* II, s. 412 **49** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 426 **50** . Brett-James, *Europe Against Napoleon, s.* 164 **51** . Bruyere-Ostells, *Leipzig, s.* 177 **52** . Nafziger, *Napoleon at Leipzig* s. 189 **53** . Ed. Nafziger ve diğerleri, *Poles and Saxons, s.* 244 – 5 **54** . Smith, *1813 Leipzig, s.* 188 **55** . Smith, *1813 Leipzig, s.* 189 **56** . Fain, *Manuscrit de 1813* II s. 432 **57** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 42 n **58** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 43 **59** . Ed. Davis, *Original Journals, s.* 400, CN 26 no. 20830, s. 378 **60** . Clark, *Iron Kingdom, s.* 371 **61** . Ed. Brindle, *With Napoleon's Guns, s.* 187 n **62** . Odeleben, *Circumstantial Narrative* II, s. 45 n **63** . Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 300 **64** . Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 17 **65** . CN 26 no. 20830, s. 374 – 9 **66** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 200 **67** . Ed. Barres, *Memoirs, s.* 193 **68** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 1 **69** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 139 **70** . Koebner, *Empire, s.* 284, Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 6 **71** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 8 **72** . CN 26 no. 20886, s. 424 **73** . CN 26 no. 20895, s. 429 **74** . CN 26 no. 20902, s. 434 – 5 **75** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 139 n. 10 **76** . Rovigo, *Mémoires* VI, s. 239 **77** . Fain, *Memoirs of the Invasion* s. 11 **78** . Watson, *Reign of George III, s.* 560 **79** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 286, Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 12 **80** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 286 **81** . Cobban, *Modern France* II, s. 62 **82** . Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 1 **83** . Rovigo, *Mémoires* VI, s. 262

XXVIII – Meydan Okuma

Napoléon'un Askerî İlkeleri; Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 114. Napoléon, Pompius hakkında; CN 32, s. 47 **1** . Crouzet, "The Second Hundred Years War" s. 441 **2** . Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 183 **3** . Elting, *Swords, s.* 329 **4** . CG 7 no. 15830, s. 875, Haziran 4, 1807 **5** . Ashby, *Napoleon against Great Odds* s. 4 **6** . Dziewanowski, "Napoleon", s. 91 **7** . Las Cases, *Memorial* I, s. 232 **8** . Richardson, *French Prefectoral Corps, s.* 44 – 6, Cobban, *Modern France* II s. 25 **9** . Daly, *Inside Napoleonic France, s.* 255 **10** . Pigeard, *La Conscription* s. 269 – 70 **11** . Price, "Napoleon and Metternich", s. 500 **12** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 261 **13** . Pelet, *Napoleon in Council, s.* 267 **14** . Markham, *Awakening of Europe, s.* 174 **15** . Guérard, *Reflections, s.* 94 **16** . D'Abrantes, *At the Court,*

s. 21 **17** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 293 **18** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 298 **19** . Rovigo, *Mémoires* VI, s. 289 **20** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 313 **21** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 48 **22** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 145, Rovigo, *Mémoires* VI, s. 301 **23** . Boigne, *Mémoires* s. 280 – 81 **24** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s* 138 **25** . Ed. Bingham, *Selection* III, s 301 **26** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 39 **27** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 77 – 80 **28** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 301 **29** . Ed. North, *Napoleon on Elba,* s. 63 **30** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 79, Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 346 – 7 **31** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 206 **32** . Stanhope, *Notes of Conversations, s.* 6 **33** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 302 **34** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 302 **35** . Fain, *Memoirs of the Invasion* s. 94 **36** . Ed. Gallatin, *Diary of James Gallatin, s.* 53 **37** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 320 **38** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 207 **39** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 209 **40** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 209 **41** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 302 **42** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 306 **43** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 212 **44** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 213, Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 97 **45** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 214 **46** . Fain, *Memoirs of the Invasion* s. 102 **47** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 215 **48** . Smith, *Data Book* s. 496 **49** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 216 – 17 **50** . Innocenti, "Souls Not Wanting", s. 56 **51** . Cobban, *Modern France* II, s. 62, Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 204 **52** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 315 **53** . Fain, *Memoirs of the Invasion, s.* 116 **54** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 317 **55** . Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 358 **56** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 317 **57** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 316 **58** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 325 **59** . Ed. Bingham, *Selection* III, s. 322 – 3 **60** . Ed. Bingham, *Selection* III s. 321 **61** . Lentz, *L'Effondrement, s.* 570 **62** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 233 **63** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 234 **64** . Foch, "La Battaille de Laon", s. 11 **65** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 236 – 7 **66** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 237 **67** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 238 **68** . AN 440 AP 12 **69** . Ross, *Reluctant King, s.* 228 **70** . Marmont, *Memoirs, s.* 69 **71** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 241 **72** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 241 **73** . Bausset, *Private Memoirs* s. 425, Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 27, McLynn, *Napoleon, s.* 584, Anon., "More about Napoleon", s. 228 **74** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 245, Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 64 **75** . Chardigny, *L'Homme Napoléon, s.* 154 – 5 **76** . Ashby, *Napoleon against Great Odds, s.* 272 **77** . Ed. Latimer, *Talks* s. 87 – 8 **78** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 245 **79** . Ed. Lacour-Gayet, *Chancellor Pasquier, s.* 146, Bausset, *Private Memoirs, s.* 398 – 402 **80** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 249 **81** . Bausset, *Private Memoirs* s. 405 **82** . Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise, s.* 249 **83** . Lavalette, *Memoirs* s. 121, Mikaberidze, "Russian Eagles over the Seine", s. 155 – 6 **84** . Ed. Tulard ve Garros, *Itinéraire, s.* 444 **85** . Lavalette, *Memoirs, s.* 122 **86** . Ed. Gallatin, *Diary of James Gallatin, s.* 53, Hobhouse, *Substance of Some Letters* s. 226 **87** . INV AA 1751 – 1758, 1761 **88** . Lavalette, *Memoirs, s.* 123, Mikaberidze, "Russian Eagles over the Seine", s. 158 **89** . Bourrienne, *Memoirs* IV s. 230 **90** . Waresquiel, *Talleyrand, s.* 125 **91** . Lentz, *L'Effondrement* s. 568 **92** . Lentz, *L'Effondrement, s.* 569 **93** . Innocenti, "Souls Not Wanting" s. 51 **94** . Houssaye, *Campaign of 1814, s.* 502 **95** . Ed. Rousset, *Recollections of Marshal Macdonald* II, s. 246 – 7 **96** . Lentz, *L'Effondrement, s.* 572 **97** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 183, Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 65 **98** . Cronin, *Napoleon, s.* 554, Raguse, *Mémoires* VI, s. 274 **99** . Houssaye, *Campaign of 1814, s.* 499

XXIX – Elba

Metternich, 1815'te; Ed. Metternich, *Memoirs* III, s. 338 – 9. Napoléon, HMS *Northumberland*'da; Warden, *Letters Written on Board HMS Northumberland*, s. 58. **1 .** Lentz, *L'Effondrement*, *s.* 570, Ed. Cisterne, *Journal de Marte*, *s.* 250, Ed. Park, *Napoleon in Captivity*, *s.* 36 **2 .** Houssaye, *The Campaign of 1814*, *s.* 507, Lentz, *L'Effondrement*, *s.* 573, Fain *Memoirs of the Invasion*, *s.* 212 **3 .** Houssaye, *The Campaign of 1814*, *s.* 507 **4 .** Houssaye, *The Campaign of 1814*, *s.* 508 **5 .** SHD GR 6 . YD / 1 **6 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam*, *s.* 191 **7 .** Houssaye, *The Campaign of 1814*, *s.* 508 **8 .** Houssaye, *Campaign of 1814*, *s.* 511 **9 .** Kauffmann, *Black Room at Longwood* , s. xvii **10 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 32 n. 31 **11 .** Ed. Rousset, *Recollections of Marshal Macdonald* II, s. 197 **12 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 17 **13 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, *s.* 258 **14 .** Bausset, *Private Memoirs*, *s.* 423 **15 .** Fain, *Memoirs of the Invasion*, *s.* 258 ; Philip Dwyer dates it to Nisan 7 in Ed. Dwyer ve McPhee, *The French Revolution and Napoleon* s. 191 ; Wairy says Nisan 11 in Ed. Jones, *Napoleon: An Intimate Account* s. 420 **16 .** Saint-Denis, *Napoleon from the Tuileries to St Helena*, *s.* 66 **17 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam*, *s.* 196 – 7, Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 262 **18 .** Montholon, *History of the Captivity* III, s. 135, Fain, *Memoirs of the Invasion*, *s.* 259 **19 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, *s.* 263 **20 .** Lentz, *L'Effondrement*, *s.* 574, Fain, *Memoirs of the Invasion*, *s.* 259 **21 .** Ed. Rousset, *Recollections of Marshal Macdonald* II, s. 199 **22 .** Ed. Rousset, *Recollections of Marshal Macdonald* II, s. 199 **23 .** Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam*, *s.* 198 **24 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 14 **25 .** Fain, *Memoirs of the Invasion* s. 264 **26 .** Kerry, *First Napoleon*, *s.* 71 – 2 **27 .** Ed. Jones, *Napoleon: An Intimate Account*, *s.* 420 **28 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 30 **29 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 18 **30 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 19 **31 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 37 – 8, 46 **32 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 20 **33 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 27 **34 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 25 **35 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 27 **36 .** Montholon, *History of the Captivity* I s. 1 **37 .** Wolff, *Island Empire*, *s.* 158 – 9 **38 .** Ed. Latimer, *Talks*, *s.* 167 **39 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 31 – 2 **40 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 32 **41 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 33 **42 .** Wolff, *Island Empire*, *s.* 159, Fain, *Memoirs of the Invasion*, *s.* 267 **43 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 34 – 5, Wolff, *Island Empire*, *s.* 159 – 60, Rovigo, *Mémoires* VII, s. 212 – 13, AN 400 AP / 5 **44 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, *s.* 269 **45 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 39 **46 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 47 **47 .** BNF NAF 20071, s. 2 **48 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 32 **49 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 47 **50 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 36 **51 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 46 **52 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages* s. 51 **53 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 52 **54 .** Branda, *Le prix de la gloire*, *s.* 62 **55 .** Branda, *Le prix de la gloire*, *s.* 64, Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 52 **56 .** Ed. Bingham, *Selection* II, s. 4, Ed. North, *Napoleon on Elba* s. 31 **57 .** Ed. Rose, *Napoleon's Last Voyages*, *s.* 52, Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 62, Wolff, *Island Empire*, *s.* 8 – 9, Houssaye, *The Return of Napoleon* s. 4 **58 .** Ed. Tarbell, *Napoleon's Addresses*, *s.* xvii **59 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 74 **60 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 81 **61 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 138 n. 2 ve, s. 56 **62 .** Ed. Cerf, *Letters to Josephine*, *s.* 234 **63 .** Ed. Kerry, *First Napoleon*, *s.* 99 **64 .** Ed. North, *Napoleon on Elba*, *s.* 105 **65 .** Christophe, *Napoleon on Elba*, *s.* 138 **66 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, *s.* 277 **67 .** Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise*, *s.* 277, Ed. Palmstierna, *Dearest Louise* s. 222 – 3 **68**

. Saint-Amand, *Marie-Louise and the Decadence of Empire* s. 2 **69** . Ed. Palmstierna, *Dearest Louise, s.* 223 **70** . Pocock, *Stopping Napoleon* s. 211 – 12, Sutherland, *Marie Walewska, s.* 218 ff **71** . Kissinger, *A World Restored,* birçok yerde **72** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 82, Ebrington, *Memorandum* s. 27 **73** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 95 **74** . Ed. Kerry, *First Napoleon* s. 105 **75** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 95, Ed. Gallatin, *Diary of James Gallatin* s. 54 **76** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 140 **77** . Ed. Kerry, *First Napoleon* s. 95 **78** . Ed. Rowe, *Collaboration and Resistance, s.* 22 **79** . Forrest, *Napoleon* s. 280 . Some priests even refused the sacrament to purchasers of *biens nationaux*. Alexander, *Bonapartism and Revolutionary Tradition, s.* 3 **80** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 28 – 42, CN 28 no. 21714, s. 30 **81** . Daly, *Inside Napoleonic France, s.* 256, McPhee, *Social History, s.* 88 **82** . Ebrington, "Conversation" birçok yerde **83** . Bodleian MS Curzon e. 1 ., s. 18 **84** . Fleischmann, *En Écoutant Parler, s.* 31 **85** . Alexander, *Bonapartism and Revolutionary Tradition* s. 4 **86** . Cobban, *Modern France* II, s. 65 **87** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 167 **88** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 14, 159 **89** . Ed. North, *Napoleon on Elba* s. 140 n. 75, 165, Holland, *Foreign Reminiscences, s.* 196 **90** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 178 – 83 **91** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 183 **92** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 187 **93** . Hobhouse, *Recollections* I, s. 188 **94** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 166 **95** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 177 **96** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 177 n. 86 **97** . Fleury de Chaboulon, *Memoirs* I s. 55 – 6 **98** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 172, Pocock, *Stopping Napoleon* s. 216 **99** . Kircheisen, *Napoleon, s.* 685 **100** . Ed. North, *Napoleon on Elba* s. 172 **101** . Ed. Hanoteau, *Queen Hortense* II, s. 213 **102** . Fraser, *Venus of Empire, s.* 216 **103** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 225 **104** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 66 n. 2 **105** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 188 – 9, Mudford, *An Historical Account, s.* 56 **106** . Hobhouse, *Substance of Some Letters* s. 55 **107** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 55 **108** . Ed. Latimer, *Talks* s. 172 **109** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 178 **110** . CN 28 no. 21682, s. 3 **111** . CN 28 no. 21681, s. 1 **112** . Ed. Dwyerve McPhee, *The French Revolution and Napoleon, s.* 195 – 6 **113** . Jarrett, *Congress of Vienna, s.* 158 **114** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 57 **115** . Ed. North, *Napoleon on Elba, s.* 179 **116** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 17 **117** . CN 28 no. 21684 – 6, s. 6 – 7 **118** . Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 41 – 2, Hobhouse, *Substance of Some Letters* s. 58 **119** . Rovigo, *Mémoires* VII, s. 351 – 2 **120** . Ed. Latimer, *Talks* s. 55 **121** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 183 **122** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 175 **123** . Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 90 **124** . Houssaye, *The Return of Napoleon* s. 66, Reiset, *Souvenirs* III, s. 75 **125** . Waresquiel, *Les cent jours, s.* 241 **126** . Houssaye, *The Return of Napoleon, s.* 67, BNF Micr D 71 / 86, *Le Moniteur* 9 / 3 / 1815 **127** . Thornton, *Napoleon after Waterloo, s.* 54 **128** . Atteridge, *Marshal Ney, s.* 170 **129** . Atteridge, *Marshal Ney, s.* 170 **130** . Houssaye, *Return of Napoleon, s.* 110 **131** . Houssaye, *Return of Napoleon, s.* 108 **132** . Atteridge, *Marshal Ney, s.* 172 **133** . Ed. Fleischmann, *L'Épopée Impériale, s.* 390 – 91, Ed. Routier, *Récits d'un soldat, s.* 175 – 6 **134** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II s. 418 – 19 **135** . Lavalette, *Memoirs, s.* 154 **136** . Villemain, *Souvenirs* II s. 48 **137** . Lavalette, *Memoirs, s.* 150

XXX – Waterloo

Napoléon, Waterloo hakkında; Field, *Waterloo, s.* 22. Napoleon'un Askerî İlkeleri; Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 109. **1** . Rapp, *Memoirs, s.* 13 **2** . Ed. Ronciere, *Letters to*

Marie-Louise, s. 281 **3** . AN 286 AP 3 dossier 32 **4** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 213 **5** . BNF Micr D. 71 / 86 *Le Moniteur* 21 / 3 / 1815 **6** . Rapp, *Memoirs, s.* 4 **7** . Ed. Cottin, *Souvenirs de Roustam, s.* xxxv **8** . BNF Micr D. 71 / 86 **9** . Ed. Schlumberger, *Lettres, s.* 245 **10** . CN 28 no. 21696, s. 20 **11** . CN 28 no. 21711, s. 29 **12** . Gallaher, "Davout and Napoleon", s. 7 **13** . CN 28 no. 21896, s. 177 **14** . SHD GR 16 /C 21 ve SHD GR 15 .C/ 39 **15** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 187 **16** . CN 28 no 21987, s. 241 **17** . Marshall-Cornwall, *Marshal Masséna, s.* 259 **18** . Jourquin, *Dictionnaire des Marechaux, s.* 70 – 71 **19** . SHD GR 6 . YD / 1, Ed. Butler, *Baron Thiébault* II s. 420, Macirone, *Interesting Facts, s.* 146 – 8 **20** . Chandler, *On the Napoleonic Wars, s.* 112 **21** . Ed. Stiegler, *Récits de guerre, s.* 307 **22** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 116 – 17 **23** . Hobhouse, *Substance of Some Letters* s. 118 **24** . CN 28 nos. 21813, 21948, s. 102, 214 **25** . Mudford, *An Historical Account, s.* 193 **26** . CN 28 no. 21761, s. 66 **27** . CN 28 no. 21876 s. 162 **28** . Branda, *Le prix de la gloire, s.* 73 **29** . Charvet, *Literary History* s. 57 **30** . Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 72 **31** . Beslay, *Souvenirs, s.* 50, Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 88, 122 – 4, McPhee, *Social History* s. 88, CN 28 nos. 21743 ve 21753, s. 51, 60 **32** . CN 28 no. 21769, s. 76 **33** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 160 **34** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 126 **35** . CN 28 no. 21713, s. 29 **36** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 87 **37** . Ed. Palmstierna, *Dearest Louise, s.* 226 **38** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 18 **39** . Hobhouse, *Substance of Some Letters* s. 18 **40** . Bluche, *Le plébiscite, s.* 36 n. 109, Ed. Fontana, *Benjamin Constant* s. 11 – 13, Ed. Dwyer ve McPhee, *The French Revolution and Napoleon* s. 199 **41** . Daly, *Inside Napoleonic France, s.* 257, Ed. Rowe, *Collaboration and Resistance, s.* 29 **42** . Lavalette, *Memoirs, s.* 150 **43** . Emsley, *Napoleon, s.* 116, Daly, *Inside Napoleonic France, s.* 258 **44** . Alexander, *Bonapartism and Revolutionary Tradition, s.* 284 **45** . Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 225 **46** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 189 **47** . Ed. Butler, *Baron Thiébault* II, s. 420 **48** . BNF Micr D. 71 / 86, CN 28 no. 21997, s. 246 **49** . *Le Moniteur* 2 / 6 / 1815 **50** . Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 190 – 94, Williams, *A Narrative* s. 160 **51** . Williams, *A Narrative, s.* 166 **52** . CN 28 no. 22030, s. 265 **53** . CN 28 no. 22030, s. 265 **54** . Thornton, *Napoleon after Waterloo, s.* 56 **55** . CN 28 no. 21733, s. 44 **56** . Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 45 – 6 **57** . CN 28 no. 22052, s. 281 **58** . Davies, *Wellington's Wars, s.* 226 **59** . CN 28 no. 21999, s. 249 **60** . Houssaye, *1815* III, s. 48 **61** . Chandler, *Campaigns of Napoleon, s.* 1040 **62** . Muir, *Tactics and the Experience of Battle, s.* 147 **63** . Hayman, *Soult, s.* 227 **64** . Field, *Waterloo, s.* 29 **65** . Rose, *Napoleon* I s. 88 **66** . Gardner, *Quatre Bras, s.* 127 **67** . Macbride, *With Napoleon at Waterloo, s.* 182 **68** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 117 **69** . Field, *Waterloo* s. 31 **70** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 189 **71** . Ed. Chandler, *Military Maxims* s. 150 **72** . Ed. Chandler, *Military Maxims, s.* 128 **73** . Fantin des Odoards, *Journal, s.* 431 **74** . Albermarle, *Fifty Years* II, s. 21, *Quarterly Review* Temmuz 1875 s. 225, Forrest, *Napoleon, s.* 308 **75** . CG 7 no. 15797, s. 862 **76** . Adkin, *Waterloo Companion, s.* 79 **77** . Albermarle, *Fifty Years II, s.* 23 **78** . Pétiet, *Souvenirs Militaires, s.* 195 – 6 **79** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 125 **80** . Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 120 **81** . Forsyth, *History of the Captivity* I, s. 140 **82** . Germain, *Drouët d'Erlon, s.* 175 – 6, Field, *Waterloo, s.* 32, D'Erlon, *Vie militaire* s. 96 **83** . D'Erlon, *Vie militaire, s.* 96 – 7 **84** . Balcombe, *To Befriend* s. 117 **85** . D'Erlon, *Vie militaire, s.* 96 – 7, Ed. Maricourt, *Général Noguès* s. 270 **86** . Field, *Waterloo, s.* 33, Macbride, *With Napoleon at Waterloo* s. 183 **87** Saint-Denis, *Napoleon from the Tuileries to St Helena, s.* 113 **88** . Mauduit, *Les derniers jours* II, s. 231 **89** . Ed. Latimer, *Talks, s.* 143 **90** . Gardner, *Quatre Bras, s.* 37 n. 18 **91** . SHD

GR 15 /C 5 / 18 Haziran 1815 **92 .** Hayman, *Soult, s.* 228, Houssaye *1815* III, s. 244 ff **93 .** Ed. Girod de l'Ain, *Vie militaire* s. 278 – 9 **94 .** Macbride, *With Napoleon at Waterloo, s.* 183 **95 .** Gardner, *Quatre Bras, s.* 222 **96 .** Adkin, *Waterloo Companion, s.* 79 **97 .** Gardner, *Quatre Bras, s.* 236 n. 148, Albermarle, *Fifty Years, s.* 21, *Quarterly Review* Temmuz 1875 s. 225 **98 .** SHD GR 15 /C 5 / 18 Haziran 1815, Houssaye, *1815* III, s. 191 – 2, Hayman, *Soult, s.* 230 **99 .** Field, *Waterloo, s.* 43 **100 .** SHD GR 15 /C 5 / 18 Haziran 1815 **101 .** Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 340 **102 .** Bonaparte, Jérôme, *Mémoires et Correspondance* VII, s. 95, Boudon, *Le roi Jérôme, s.* 442 **103 .** Ed. Lévi, *Mémoires du Capitaine Duthilt, s.* 391 ff **104 .** Ed. Chandler, *Military Maxims* s. 187 **105 .** Linck, *Napoleon's Generals, s.* 62 **106 .** Davies, *Wellington's Wars, s.* 239 **107 .** Roberts, *Waterloo, s.* 126 – 8 **108 .** Ed. Kerry, *First Napoleon* s. 126 **109 .** Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 126, 129 **110 .** Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 129 **111 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 189 **112 .** D'Erlon, *Vie militaire* s. 96 – 8 **113 .** Ed. Brett-James, *Hundred Days, s.* 139 **114 .** Ropes, *Campaign of Waterloo, s.* 337 **115 .** Levasseur, *Souvenirs Militaires, s.* 303 – 4 **116 .** Fuller, *Decisive Battles, s.* 204 **117 .** Williams, *A Narrative, s.* 184 **118 .** Smith, "General Petit's Account" **119 .** Ed. Kerry, *First Napoleon, s.* 131 **120 .** Macbride, *With Napoleon at Waterloo, s.* 184 – 5 **121 .** Smith, *Data Book,* s. 539 **122 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 187, Lancesseur, *L'Enigme de Waterloo, s.* 146

XXXI – St Helena

Napoléon, Marie Louise'e; Ed. Ronciere, *Letters to Marie-Louise* s. 60. Napoléon, Themistocles hakkında; Ed. Frayling, *Napoleon Wrote Fiction* s. 37. **1 .** Ed. Lecestre, *Lettres inédites* II, s. 357 – 8 **2 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 191 **3 .** SHD GR 17 .C/ 193 **4 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 2 **5 .** Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 240 **6 .** Montholon, *History of the Captivity* I, s. 4 **7 .** CN 28 no. 22062, s. 299 **8 .** Villepin, *Les cent jours, s.* 450 **9 .** Williams, *A Narrative, s.* 189 – 91 **10 .** Hobhouse, *Substance of Some Letters, s.* 244, Unger, *Lafayette, s.* 345 **11 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 25 **12 .** CN 28 no. 22061, s. 293, *Le Moniteur* 21 / 6 / 1815, BNF Micr D. 71 / 86 **13 .** Ed. Calmettes, *Général Thiébault* V, s. 373 – 4 **14 .** Montholon, *History of the Captivity* I, s. 7 **15 .** CN 28 no. 22063, s. 299, BNF Micr D. 71 / 86, *Le Moniteur* 23 / 6 / 1815 **16 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 3, Lavalette, *Memoirs, s.* 172 **17 .** Lavalette, *Memoirs, s.* 171 **18 .** BNF Micr D. 71 / 86, *Le Moniteur* 24 / 6 / 1815 **19 .** Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 62 **20 .** Rovigo, *Mémoires* VIII, s. 175 – 6 **21 .** Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 328 **22 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 264 **23 .** Ed. Jennings, *Croker Papers* I, s. 68 **24 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 12 n. 2 **25 .** Markham, "Napoleon's Last Hours", s. 39 **26 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 48 **27 .** Markham, "Napoleon's Last Hours", s. 42 **28 .** Maitland, *Surrender of Napoleon* s. 175 – 6, Bodleian MS Curzon d. 2, birçok yerde **29 .** CN 28 no. 22066 s. 301 **30 .** Sherwig, *Guineas and Gunpowder, s.* 345, 368 **31 .** Rovigo, *Mémoires* IV, s. 161 **32 .** *The Times* 15 Temmuz 1830 **33 .** Smith, *Data Book* s. 535 – 60 **34 .** Markham, "Napoleon's Last Hours", s. 47 **35 .** Ed. Jones, *In Napoleon's Shadow, s.* 285 – 6 **36 .** Markham, "Napoleon's Last Hours", s. 48, Home, *Memoirs of an Aristocrat, s.* 212 **37 .** Maitland, *Surrender of Napoleon* s. 77 **38 .** Home, *Memoirs of an Aristocrat, s.* 227 **39 .** Markham, "The Emperor at Work", s. 587 **40 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 85 **41 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 98 **42 .** Ed. Londonderry, *Memoirs and Correspondence* X, s. 415 **43 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 107 **44 .** Maitland,

Surrender of Napoleon, s. 118 **45 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 137 **46 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 25, Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 130 **47 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 141 **48 .** Maitland, *Surrender of Napoleon* s. 154 **49 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 173 **50 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 15 – 16, Ed. Kemble, *St Helena, s.* 7 – 8, Balcombe, *To Befriend* s. 12, 80, Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 40 **51 .** Maitland, *Surrender of Napoleon, s.* 189, Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 15 **52 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 51 **53 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 17 – 18 **54 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage,* birçok yerde, Latimer, *Talks, s.* 29 – 31 **55 .** Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 60 **56 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 29, Cockburn, *Buonaparte's Voyage, s.* 40 **57 .** Palmer, *Napoleon and Marie Louise, s.* 201 **58 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 31 **59 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 1, Ed. Latimer, *Talks, s.* 33 **60 .** Blackburn, *The Emperor's Last Island, s.* 5 **61 .** Tulard, *Dictionnaire amoureux, s.* 505 **62 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 11 **63 .** Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 13 **64 .** Interview with Michel Dancoisne-Martineau at Longwood 4 / 5 / 2013 **65 .** Martineau, *Napoleon's St Helena* s. 37 **66 .** Tyrwhitt MSS Osborn fc 112 no. 22 **67 .** Balcombe, *To Befriend* s. 34, 135 **68 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 42 – 3 **69 .** Balcombe, *To Befriend* s. 43 – 4 **70 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 55 **71 .** Balcombe, *To Befriend* s. 56 **72 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 83 – 5, 166 **73 .** Bodleian MS Curzon e 1 . s. 12, Ed. Kemble, *St Helena, s.* 2, Giles, *Napoleon Bonaparte, s.* 111 **74 .** Montholon, *Journal secret, s.* 8 **75 .** Vernon, *Early Recollections, s.* 168 **76 .** Rosebery, *Last Phase, s.* 62 **77 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 22 **78 .** Brunyee, *Napoleon's Britons, s.* 81 **79 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 142 **80 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 191 **81 .** Ed. Park, *Napoleon in Captivity, s.* 36 **82 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 221 **83 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 145 **84 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 259 **85 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 245 **86 .** Forsyth, *History of the Captivity* I, s. 137 **87 .** BL Add. MS 56088 fols. 89 – 90 **88 .** BL Add. MS 56088 fols. 97 ff **89 .** BL Add. MS 56088 fol. 101 **90 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 55 – 6 **91 .** Albermarle, *Fifty Years* II, s. 103 **92 .** Rosebery, *Last Phase, s.* 68 **93 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 17, BL Add. MS 80775 fol. 143, 20202 fol. 42, Balcombe, *To Befriend, s.* 115 **94 .** BL Lowe Papers 20202 fol. 20 **95 .** Unwin, *Terrible Exile, s.* 184 – 5, Forsyth, *History of the Captivity* III, s. 224 – 5 **96 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 188 **97 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 199 **98 .** Ed. Walter, *Las Cases, s.* viii **99 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 240 – 42 **100 .** Branda, *Le prix de la gloire, s.* 77 **101 .** Forrest, *Napoleon, s.* 304 **102 .** Balcombe, *To Befriend* s. 67 – 9 **103 .** Ed. Park, *Napoleon in Captivity, s.* 149, 153 – 5 **104 .** Ed. Park, *Napoleon in Captivity, s.* 161 **105 .** Ed. Park, *Napoleon in Captivity, s.* 166 – 7 **106 .** Ed. Arnold, *Documentary Survey, s.* 138 **107 .** Bertrand, *Cahiers* II s. 344 **108 .** Tulard, *Napoleon: The Myth of the Saviour, s.* 346, Ed. Woloch, *Revolution and the Meanings of Freedom, s.* 36 **109 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 286 **110 .** Rouart, *Napoléon ou la destinée, s.* 9 **111 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 208 **112 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 301 **113 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 207, 210, 218 **114 .** Grouchy, *Doubts of the Authenticity* s. 3 – 4 **115 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 39 **116 .** Ed. Haythornthwaite, *Final Verdict, s.* 197 **117 .** Martineau, *Napoleon's St Helena, s.* 49 **118 .** Healey, *Literary Culture, s.* 82 **119 .** Ed. Wilson, *Diary of St Helena* s. 7 **120 .** Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 29, 31 – 2, Bodleian MS Curzon e. 1 . s. 17, O'Meara, *Napoleon in Exile* I, s. 284 – 6 **121 .** Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 50 **122 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 163 **123 .** Balcombe, *To Befriend* s. 182, Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 103 **124 .** BL Lowe Papers 20156 fol. 2 **125 .** BL Lowe Papers 20156, birçok yerde **126 .** Bertrand, *Cahiers* I, s. 118, AN 390 / AP / 32 **127 .** Jackson, *Notes and Reminiscences, s.* 153 **128 .** Forrest, *Napoleon, s.* 309, Ed. Latimer, *Talks,*

s. 258 – 60 **129 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 276, Constant, *Memoirs of Constant* I, s. 162 **130 .** CN 31, s. 579, Browning, *Napoleon* s. 283 – 4 **131 .** Griffin, "Philosophy, Cato and Roman Suicide", s. 1 **132 .** Ed. Bingham, *Selection* I, s. 392 **133 .** CN 32, s. 70 **134 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 245 **135 .** Ed. Wilson, *Diary of St Helena, s.* 152 **136 .** Ed. Latimer, *Talks* s. 265 **137 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 201 – 3 **138 .** Balcombe, *To Befriend* s. 154 **139 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 182 **140 .** Richardson, *The Apocalypse of Napoleon, s.* 223, Weider ve Hapgood, *Murder of Napoleon, s.* 175 – 6, Ed. Jones, *Napoleon: An Intimate Account, s.* 425, Forrest, *Napoleon, s.* 310 **141 .** Hobhouse, *Recollections* I, s. 185 **142 .** BL Lowe Papers 20156 fols. 30 ff **143 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 5 **144 .** Bruce, *Napoleon and Josephine, s.* 500, Fraser, *Venus of Empire,* s. 250, Hibbert, *Napoleon: His Wives and Women, s.* 331 **145 .** Ed. Noailles, *Count Molé, s.* 124 **146 .** Richardson, *The Apocalypse of Napoleon, s.* 229 **147 .** Bodleian MS Curzon e 1 ., s. 2 – 3 **148 .** Bodleian MS Curzon c. 2 ., s. 1 – 2 **149 .** My thanks for Drs Guy O'Keeffe and Michael Crumplin **150 .** Richardson, *Napoleon's Death, s.* 166, Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 10 **151 .** NYPL Napoleon I folder 3 **152 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 10 **153 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II s. 10 **154 .** Ed. Latimer, *Talks, s.* 139 **155 .** Ed. Chevallier ve diğerleri, *Sainte-Hélène* s. 70 **156 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 5, Masson, *Napoleon at St Helena, s.* 246 **157 .** Masson, *Napoleon at St Helena, s.* 247 **158 .** Masson, *Napoleon at St Helena, s.* 248 **159 .** Masson, *Napoleon at St Helena, s.* 248 **160 .** BL Lowe Papers 20157 fol. 3 Arnott **161 .** BL Lowe Papers 20157 fol. 3 **162 .** AN 400 AP / 5 **163 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will, s.* 78 **164 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will, s.* 36 **165 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will* s. 46 **166 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will, s.* 36 **167 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will, s.* 46 **168 .** Ed. Jonge, *Napoleon's Last Will, s.* 36 **169 .** Richardson, *Napoleon's Death, s.* 163 **170 .** Ed. Martand, *Précis des Guerres de Césars.* 3 **171 .** Ed. Martand, *Précis des Guerres de César, s.* 15, Richardson, *Napoleon's Death, s.* 163 – 4, AntomMarti, *Last Days of Napoleon* II, s. 152 **172 .** Ed. Martand, *Précis des Guerres de César, s.* 14 **173 .** Albermarle, *Fifty Years* II, s. 105 **174 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 7, Richardson, *Napoleon's Death, s.* 164, AntomMarti, *Last Days of Napoleon* II, s. 105 **175 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II, s. 11 **176 .** Henry, *Trifles from My Portfolio* II s. 11 **177 .** Balcombe, *To Befriend, s.* 116 **178 .** BNF NAF 25548

Sonuç: Büyük Napoléon

Churchill, Napoléon hakkında; *A History of the English-Speaking Peoples* III, ix, böl. 3. Napoléon, Julius Caesar hakkında; CN 32, s. 63. **1.** CN 32, s. 82

2. Hughes, *Forging Napoleon's Grande Armée,* birçok yerde **3.** Longford, *Pillar of State, s.* 413 **4.** Rose, *Napoleon* I, s. 266 **5.** Horne, *Age of Napoleon, s.* 52

6. Sudhir Hazareesingh, *TLS*de, Şubat 12, 2005 **7 .** Gates, *Napoleonic Wars* s. 272 **8.** Kissinger, *A World Restored, s.* 172 **9.** Kerry, *The First Napoleon* s. 93 **10.** Lt-Col Pierron, "Les Methodes de Guerre Actuelles" (Paris 1878), *RUSI Journal* vol. 23, no 99 1879 **11.** *Quarterly Review* 1833, s. 179–84 **12.** Bonaparte, *Reply to Sir Walter Scott, s.* 39 **13.** Home, *Memoirs of an Aristocrat, s.* 223

İndeks

Not: **Kalın** yazılmış sayfa numaraları haritaları işaret etmektedir.

1812 Savaşı, Britanya ve ABD arasında 378, 486

A
Abdullah Paşa, Şamlı 244
Abensberg Muharebesi (1809) 562-3
Aberdeen Kontu 363
Åbo Antlaşması (1812) 696
Abrantès, Laure, Düşesi 30, 95, 105-6, 260, 266, 298, 344, 356, 409, 657, 873
  Josephine hk. 106-7
  Lucien Bonaparte hk. 260
  Cambacérès hk. 267
  Pauline Bonaparte hk. 355
  Taç giyme hk. 409
  Napoléon'un oğlu hk. 625
Abukir, Britanya sefer kuvveti (1801) 348
Abukir Körfezi Muharebesi (1799) 226-7
Abukir Muharebesi (1799) 480
Académie Celtique (Kelt Akademisi) 48
Académie Française (Fransa Akademisi) 294
Acton, Sir John 412
Addington, Henry, Sidmouth Vikontu 348, 370, 373, 379, 396
  ve Louisiana Satın Alımı 379
ağırlık ve uzunluk ölçüleri 328
  metrik sistem 332
Ajaccio, Korsika 9-10, 17, 35-7, 39, 42, 53, 65-6, 68-9, 73-4, 76, 79-80, 82, 110, 252-3, 321, 331, 778, 841, 854, 870-1
  çarpışmalar (1792) 72
Akka 7, 17, 97, 212, 229-30, 232, 234-5, 240-8, 366, 459, 488, 569, 575, 632, 645, 656, 676, 679, 712, 860, 874, 907
  kuşatması 230-1, 241-7
al-Attar, Hasan 225-6
al-Bekri, Seyyid Halil 228
Albe, General Louis 303, 743
Albenga, İtalya 119-21
Albert, General Joseph, Berezina Nehri'nde 13, 19, 685, 775, 880, 882, 891
I. Aleksandr, Rus Çarı 11, 348, 869
  Napoléon'un görüşü 413
  ve Austerlitz 436, 445
  barış önerileri 456, 671-2
  Napoléon ile Tilsit'te görüşme 514-6
  ve Erfurt'taki konferans 546-52
  ve Napoléon'un Anna Pavlovna'ya evlilik teklifi 285-6, 608
  ordu reformları 599
  Napoléon'un mektupları 602, 616, 623-4, 644-5
  ve İsveç tahtı 608
  Napoléon ile ilişkiler 609-11, 633-4
  savaş hazırlıkları (1810–12) 611, 617, 620-6, 630
  Ukaz, Rus ticaretinde tarafsız devletlerle 617, 621
  ve Polonya 620-1
  ve Avus. 621

ve Prus. 621
ve Türkiye 632
Napoléon hakkında (Rusya Seferi'nden sonra) 693
Lützen'de 705
Leipzig'de 735
Talleyrand ve 763
Paris'te 768
Josephine'i ziyareti 775
Marie Louise'i ziyareti 775
Napoléon'dan sonra 866
Allemand, Yüzbaşı Zacharie 418
Allonville Kontu 617
Almanya
Birinci Koalisyon Seferi (1792–7) 160, 178
Napoléon'un kuzey seferi (1797) 178-9
İmparatorluk Fermanı (akılcılaştırma) 373-4, 462
Yahudiler 460
Ren Konfederasyonu **461**, 462-3
modernleşme 588
milliyetçilik tohumları 595
bkz. Bavyera; Prusya; Ren Konfederasyonu
Alpleri geçiş (1800)
Alsace, ve Yahudiler 458-9
Altıncı Koalisyon 702, 721
Reichenbach Antlaşması 712-3, 717
ve Avusturya 721, 751-3, 759
Chaumont Antlaşması (1814) 761-2
Viyana Bildirgesi (1815) 794
Altıncı Koalisyon Savaşı
Lützen 704-5, 708-9
Bautzen 709-12
Reichenbach Antlaşması 712-3
Koalisyon'un stratejisi 718-9
1814 Seferi 751-67, **754-5**
Napoléon'un şahsî kumandası 751-2
Alvinczi, General József (Avusturya ordusu) 164, 166-9, 172-3, 175, 180
Arcole'de 167-8
Amberg Muharebesi (1796) 116
Amerika Birleşik Devletleri 193, 283, 339, 828
"Yarı-Resmî" Savaş 261, 283
Louisiana Satın Alımı 377-80
ve 1812 Savaşı: 485, 621
ve Rus ticareti 617
Amerikan Bağımsızlık Savaşı 62, 118, 288, 453, 801
Ayrıca bkz. Amerika Birleşik Devletleri
Amiens Barışı (1802) 371, 377, 387, 452, 518, 633
İlk temaslar 348-50
imzalanması 350-2, 360
koşullar 351, 360-1
ticari antlaşmanın olmaması 361
Britanya ve Fransa arasında seyahatlerin devamı 362-3
Uygulamadaki başarısızlık 366-7, 372-5
ve savaş hazırlıkları 374-80
çökmesi 377-8
Amsterdam 10, 454
Anayasa Dostları Cemiyeti 65, 71
Andréossy, General Antoine 199, 249, 251, 377, 632
Londra'daki temsilciliği 376-7
İstanbul'da 632
Angély, Michel Regnault de Saint-Jean d' 177, 216, 259, 764, 797, 827
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 796-7
Annual Register (mecmua) 104, 369, 901
Antommarchi, Francesco, doktor 324, 851-3, 873
Aosta (İtalya), Bard Hisarı 304-6
Archambault, Achille, ve Joseph, St Helena 834
Arcis-sur-Aube Muharebesi (1814) 765
Arcole Muharebesi (1796) 167-9
Aréna, Barthélemy, vekil 276
Aréna, Joseph Antoine 341
arı, Napoléon'un şahsi sembolü 402, 795
Arma
taç için 401-2
kişisel 402
Arnault, Antoine-Vincent, tarihçi 218, 876, 901, 906
Arnhofen Muharebesi (1809) 563
Arnott, Thomas, doktor 852, 939
Askeri balon birlikleri 812
askerler
Napoléon'un onlarla ilişkisi 117-8, 435-7, 490, 569
Napoléon'un onlarla ilgilenmesi 171-2, 181-4

yaralılarla ilgilenme 182–4, 492-3
Polonya'da koşullar intiharlar (1806) 492
Rusya'da firarlar 649-50
Rusya'da intiharlar 649-50, 680
Rusya'da savaş esirleri 679-80, 689
Aspern-Essling Muharebesi (1809) 181, 576-8
atlar 129, 189, 389, 421, 483, 513, 666, 674, 679, 682, 686, 788
eksikliği (1813–14) 704, 708, 711-2, 746
Rusya Seferi 638-9, 646-7, 651-2, 675
Moskova'dan çekiliş 679, 681
Atthalin, Louis 775
Aubry, Yüzbaşı, savaş bakanı 94, 507, 876, 914
Auersperg, Feldmareşal Prens von 431
Auerstädt Muharebesi (1806) 477, 478
Augereau, Mareşal Pierre
Castiglione 156
İtalya'da 160-1, 164-8
ve Fructidor Darbesi 193–4
ve Brumaire Darbesi 273–4
ve Konkordato (1801) 327
Jena 469-70, 474-5
Prusya'da 483
Eylau 496-7, 500-2
ve 1814 seferi 761
Lyons'un teslimi 765
Augusta, Bavyera Prensesi 451
Eugène'le evliliği 451
Austerlitz Muharebesi (1805) 11-2, 14, 438, 442, 447, 450, 855
manevralar **422-3,** 430-3, **432-3,** 435-7
Pratzen tepeleri 434, 436, 439-40
muharebe sonrası hitap 444-5
zayiat 445
muharebe sonrası 447-8
kazanımlar 451
Autun, Napoléon'un eğitimi 42-4, 48-9, 193, 794
Auxonne 59-61, 64-5, 70, 72, 81
Topçu Okulu 59-61
isyanlar (1789) 64
Avignon 81-2, 176, 256, 777
Avrillon, Matmazel 530
Avrupa
Campo Formio sonrası (1797) **200-1**
ekonomik kriz (1811–13) 620
Fransız yayılışına direniş 864-6
Napoléon sonrası 866, 869
Avusturya
savaş ilanı (1792) 73-4
Fransız işgali (1792) 74-5
karşı taarruz (1795) 101-2
ve Napoléon'un İtalya Seferi (1796) 119-20, 130-1
ve Mantua'nın kurtarılması 151-2, **164,** 168-9
İtalya Seferi sonrası barış (1797) 185-208
Napoléon'un barış teklifi (1799) 287
Düşmanlıkların yeniden başlaması (1800) 299-302
ateşkes (1800) 338-9
ve Lunéville Barışı (1801) 343-4
ve Üçüncü Koalisyon 418-9
savaş hazırlıkları (1805) 420-2
yeniden silahlanma (1808) 543, 555
ve Beşinci Koalisyon Savaşı 557, 561, 586
ve Schönbrunn Antlaşması (1809) 592-3
ve Rusya 629
seferberlik (1813) 698
modernizasyon (1813) 710-1
ve ikinci Reichenbach Antlaşması (1813) 717
Savaş ilanı (1813) 721
ve Altıncı Koalisyon 721, 751-3, 759
ayrıca bkz. II. Franz, İmparator
Avusturya ordusu
Marengo Seferi 301-22
ve Austerlitz 434-6
kolordu sistemi 557
Wagram'da 578
Rusya Seferi'ndeki birlikler 630
Aydınlanma 863
İtalya'da 140
ve Fransa İmparatorluğu'nda 588
Azara, Chevalier, İspanya Büyükelçisi 375

B

Babeuf, François-Nöel, gazeteci 192, 269
Baciocchi, Felice (Lucca Prensi), Elisa Bonaparte'la evliliği 191, 415

Baden Grandükalığı 449
Baden Prensi Karl 374, 451
Bagration, General Peter
  Austerlitz 441
  Polonya'da 495
  Eylau 496-7, 500
  Heilsberg 508
  Rus İkinci Ordusu 639-40
  Ricat stratejisi 644
  Smolensk'te 653
  Borodino 661-2
Bailén Muharebesi (1808) 543-4
Balaşov, General Aleksandr 644-5
Balcombe 121, 837, 842, 873, 876, 906-7, 912, 915-7, 921, 936, 938-9
Balcombe, Betsy 876
Balcombe, William, Doğu Hindistan Şirketi müfettişi
  St Helena 836-7, 841-3
Balsamo, Joseph, gizemci ve dolandırıcı 457
Bamberg, Prusya 426, 468-70, 799
Barbé-Marbois, François, Marki 194, 195, 351, 379, 421, 876, 914
  ve Louisiana Satın Alımı 379
Barbier, Antoine-Alexandre, Napoléon'un kütüphanecisi 629, 654, 897
Barclay de Tolly, General Michael 496-7, 599, 617, 639-40, 651, 701, 726, 728, 862
  Eylau 496-7
  Savaş bakanlığı 617, 621-2
  Rus Birinci Ordusu 639
  ricat stratejisi 640, 657
  Vitebsk'te 651
  Napoléon'un takibi 653
  Smolensk'te 653, 655
  azli 657
  Dresden 726, 728
  Kulm'da 760
Baring, Sir Francis 608, 876, 899
Baring Kardeşler 378-9
Barral, Kontes 525, 876, 899
Barras, Paul, Direktuvar mensubu
  ve Kısımların ayaklanması 102
  ve Josephine 108
  ve Napoléon'un *İtalya Ordusu*'nun başına atanması (1796) 110
  ve *Fructidor* Darbesi 193-6
  ve *Brumaire* komplosu 269-71
Barrès, Yüzbaşı 742, 876
Bartenstein Sözleşmesi (1807) 507
Barthélemy, Marquis, Direktuvar mensubu 94, 165, 195, 276, 898
Barthélemy Markisi, Direktuvar mensubu 191
basın 264, 293-4, 370, 373, 860, 863
  yabancı gazetelere yasak 293, 369-70
  Britanya basını 368-70
  ve barış 449
  gazetelerde görevler 457
basın özgürlüğü 51, 293, 370, 860
  kısıtlamalar 261-2, 292-4
  sansürün kalkması 801
Bassano (İtalya) 154, 160, 164-6, 247, 575, 626, 775, 872
Bassano Muharebesi (1796) 165-6
Baston de Lariboisière, General Jean-Ambroise 515
Bathurst, Lord, Savaş Bakanı 771, 839, 842
Batı Hint Adaları, Britanya 223, 385, 417, 749, 864-5
Bausset-Roquefort, Baron Louis de 31, 89, 181, 414, 876
  hatıraları 30-1
  Saray idareciliği 414-5
  mabeyinci 531, 714
Bautzen Muharebesi (1813) 711
Bavyera 449
  Dostluk antlaşması 352-3
  Fransa'yla ittifak 450-1
  Tarafsızlık ilanı 730
  Savaş ilanı (1813) 732
Bavyera Veliahtı Ludwig 566
Baxter, Alexander, doktor 847
Bayonne Antlaşması (1808) 540
Bayonne Konferansı, Napoléon ve Ferdinand arasında 537-43
Beauharnais 10, 16, 24, 106-8, 369, 374, 406, 451, 605, 870, 897
Beauharnais, Eugène (Josephine'in oğlu) 106-8
  Emir subayı, Mısır'da 211
  Bavyera Prensesi Augusta'yla evlilik 374-5, 451
  İtalya kral naipliği 416

Raab'da 578
Wagram 579, 582
ve Polonya'da *İtalya Ordusu* 631
ve Rusya Seferi 640
Borodino'da 661-2
Moskova'dan çekiliş 681
Berezina'da 684
Rusya'da *Grande Armée*'nin komutası 688-9
Berlin'e çekiliş (1813) 697
Lützen 704
ve *İtalya Ordusu* 746
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 796
Son yıllar 870
Beauharnais, General Vikont Alexandre de 106-7
Beauharnais, Hortense de (Josephine'in kızı) 109, 203, 340, 828-9
Louis Bonaparte'la evliliği 357, 454
Gayrimeşru çocuk 594
Josephine'in boşanması hk. 595
Napoléon hk. 694
Napoléon'un dönüşüne destek (1815) 796
Flahault'yla ilişki 870
Sonraki yılları 870
Beauharnais, Josephine (Eugène'in kızı) 870
Beauharnais, Josephine (Marie-Josèphe-Rose Tascher de la Pagerie), Vikontes, bkz. Bonaparte, Josephine
Beauharnais, Stéphanie de, Badenli Prens Karl'la evliliği 374-5
Beaulieu, General Johann, Avusturyalı komutan 119-21
Beaumont, General, Prusya'da 483
Beauregard, Marquis Henry Costa de, Savoylu albay 125-6
Beauvoison, Albay Joseph 229-30
"Bednam Kararname", Yahudilere karşı (1808) 460
Bégos, Yüzbaşı Louis 685
Beker, General 831
Belçika 17, 73, 91, 187, 198, 269, 324, 332, 344-5, 413, 435, 537, 558, 597, 632, 715, 744, 753, 756, 761-2, 794, 798, 806-7, 822
Belçika Ulusal Muhafızları, ve Rusya Seferi 632
Bellerophon, HMS 829, 831-4, 868
Belliard, General Auguste 348, 359, 652, 664, 767
Borodino 661-2
Belloy-Morangle, Jean-Baptiste, Paris başpiskoposu 327
Bennigsen, General Levin von 348-9, 490-1, 494-7, 500, 502-3, 507-10, 512-3, 563, 640, 734, 739-40
Pultusk'ta 489-91
Alle'ye çekiliş 494-6
Elyau 496-503
Guttstadt'a taarruz 507
Friedland 508-12
Leipzig 734, 739-40
Berezina Nehri 17, 652, 672, 682-3
geçiş 648-50
Hollandalı istihkamcılar 648-9
Berlier, Binbaşı, Augustin 90
Berlier, Théophile 92, 272, 275, 342-3, 403-4, 877, 909
Brumaire Darbesi 272-5
Berlin
düşüşü 480
Charlottenburg Sarayı 481-2
Napoléon orada 481-2
Eugène'in terk etmesi 701
Berlin Kararnameleri (1806) 484-5, 548
Bernadotte, Mareşal Jean-Baptiste
Desirée Clary'yle evliliği 97, 193
ve Brumaire Darbesi 297-8
Münih'i ele geçirmesi 426
Austerlitz 435-9
Napoléon ile ilişkileri 440, 478
ve Jena 470-1, 474, 478
Polonya'da 483, 494
Wagram 579, 582, 872
ve Leipzig 732-4, 740
İsveç Kralı; 608, 696; Rusya'yla dostluk antlaşması 630; ve *Kuzey Ordusu* (1813) 721-2
Bernier, Étienne-Alexandre 292, 325
Bernkopf, Yüzbaşı Joseph 304-5
Bernoyer, François Berry, Mary, Tuileries hk. 214
Berthier, General César-Gabriel 98

Berthier, Mareşal Alexandre, Napoléon'un kurmay bşk. 117-8, 397-9, 455-6
İtalya'da 122
Napoléon'un güveni 149-50
Mısır 211
Savaş bakanlığı 282-3
İhtiyat Ordusu'nun komutası 301-2
Marengo 314-5, 318
ve İngiltere'yi işgal planları 381-2
dosyalama sistemi 419-20
Austerlitz 438
Jena 469, 474
ve Avusturya'yla savaş (1809) 560-3
prens yapılması 591
ve Napoléon'un Marie Louise'le evlenmesi 600-1
ve Jérôme 644
Rusya'da 654
Berezina Nehri'nde 685
Ve XVIII. Louis 770
ölümü (intihar) 799
Berthollet, Claude-Louis, bilim insanı 130, 205, 213, 216, 229, 250-1, 403, 488
Bertin kardeşler 293
Bertrand, General Henri
Lützen 704-5
Bautzen 710-1
Leipzig 734
ve Elba 773, 775
1815'te Napoléon ile Fransa'ya dönüşü 787
Waterloo'da 814
St Helena'da 834, 838-9
Bessières, Mareşal Jean-Baptiste
Mısır'da 211
Konsül Muhafızları 304
Austerlitz 441
Prusya'da 483
İspanya'da 545-6
Almanya'da 561
Aspern 572
Wagram 579, 584
Borodino 665-6
Maloyaroslavets 676-7
ölümü 704-5, 744
Beşinci Koalisyon Savaşı 557, 586
Beş Yüzler Meclisi (alt kamara)
Brumaire Darbesi 267, 278
Napoléon'un Orangery'den kovulması 271-5
Beurnonville, General Pierre de 275
Beyts, François 287
Bidasoa Nehri, Wellington'ın geçişi 533, 732
Bigarré, Binbaşı, Austerlitz 441
Bigonnet, Jean-Adrien 271, 272, 275, 877, 909
Bigot de Préameneu, Félix, ve Napoléon Kanunları 329
bilginler 221, 403
Mısır Seferi (1798–9) 213, 215, 228-9, 232-3, 251-5
-için Şeref Lejyonu 403
Billon, Yüzbaşı François- Frédéric 500
Binasco'nun ateşe verilişi 140-1
Binet de Marcognet, General Pierre de 820
Biot, Albay Hubert 760
Birleşik İrlandalılar, Napoléon'la görüşmeleri 206, 383
biyografiler, Britanyalılara ait 370-1
Blaze, Yüzbaşı 118, 320, 361, 479, 500, 527, 540, 569, 578, 585, 608, 695, 877, 902, 919-25, 930
Eylau 500
İspanya'da 540-1
Avusturya'da 569
Blin, Joseph, vekil 275
Blücher, General Gerhard von
Lübeck'in teslimi 500
ve *Silezya Ordusu* 721-2, 758-9
ve Leipzig Seferi 723, 732-3
Katzbach 730
Elbe'yi geçiş 732
Leipzig 733, 738-9
Brienne 751-2
ve 1814 Seferi 752
Champaubert 757
Craonne 762
Ligny 810-1
ve Waterloo Seferi 810, 815
Bobr, Fransız kartallarının yakılışı 642, 684, 697

Bodin, Louis, ordu müteahhidi 207-8
Bohemya 435, 565, 715, 721-3, 726-7, 730, 732, 751, 757-9, 765, 781
Bologna 127, 137, 142, 148-9, 151, 163, 172, 176, 187, 416
Bon 167, 211, 221, 235, 238, 244-5
Bonaparte (Buona Parte) ailesi 35-40
İhtilal'i desteklemeleri 64-5
Paolici milliyetçilerden kopuşları 68-9
Korsika'dan sürgün 80-1
Napoléon ile Milano'da 190
Beauharnais ile ilişkiler 596-7
ve Napoléon'un dönüşüne destek (1815) 796-7
Roma'da Papalık tarafından korunmaları 870
Bonaparte, Carlo (baba) 37-8
ölümü 38, 51-2
soylu olarak tanınması 42-3
mali problemler 52-3
Bonaparte, Caroline (Maria-Annunziata) 38, 405-6, 851
Murat'yla evlilik 191-2
ve Napoléon'un Marie Louise'le evliliği 601-2
Bonaparte, Charles-Louis-Napoléon (Louis'nin oğlu), III. Napoléon 871
Bonaparte, Charles (oğul) Bkz. Bonaparte, Napoléon-François- Joseph-Charles
Bonaparte, Charlotte (Lucien'ın kızı) 533
Bonaparte, Elisa (Maria- Anna) (kız kardeş) 39, 406, 449
Felice Baciocchi'yle evlilik 190, 415
Bonaparte, Jérôme (Girolamo) (kardeş) 39, 105, 357
Württemberg Prensesi Caterina'yla evlilik 375, 451
Elizabeth Patterson'la evlilik 397
Vestfalya Kralı 453, 519
ve Rusya Seferi 640-2
ve Napoléon
Napoléon'un dönüşüne destek (1815) 796-7
Waterloo 816-7
Waterloo sonrası 822-3
Son yıllar 870
Bonaparte, Joseph (ağabey) 37-9, 53, 764-5
Kariyerinin erken dönemi 49-50, 59, 62, 66, 68
Julie Clary'yle evlilik 89
diplomatlığı 104-5
İtalya'da 150-1
ve Compagnie Bodin skandalı 207
Mısır'da 210-1
ve Josephine'in Charles'la ilişkisi 219-20
ve Vatikan'la müzakereler 325
ve Amerika'yla müzakereler 339
ve Amiens Barışı 361
Napoléon'un varisi oluşu 364, 396, 596
Büyük elektörlüğü 396
Napoli Kralı oluşu 453-5
ve *Napoli Orduru* 505-6
İspanya Kralı 538-41, 560, 750
ve Talavera 591
Napoléon ile ilişkileri 763-5
ve Vitoria 718
ve Marie Louise 763-4
ve Marie Louise ile oğlunun Paris'ten kaçışı 766-7
Napoléon'un dönüşüne desteği (1815) 796-7
Son yıllar 870
Bonaparte, Joseph (dede) 42
Bonaparte, Josephine (eş) 106-8, 364
hapsedilmesi (1794) 106-7
Napoléon ile evliliği (1796) 107-9
Napoléon'un gönderdiği mektuplar 121, 133-4, 141-2, 144-6, 150-1, 170-1
Hippolyte Charles'la ilişkisi 134, 142, 207-8, 219
Napoléon ile ilişkisi 257-8, 383-9
İtalya'ya seyahatleri 150- 1, 154, 170
müsrifliği 257, 297-8, 525-6
ve Compagnie Bodin skandalı 207-8
ve *Şeytani Komplo* bombalı saldırısı 340
ve Hortense 357
ve Enghien Dükü 389-90
taç giyme 406-10
dini tören 406
Mainz'da 469, 489
Napoléon'dan boşanma 595-8
nesli 597

sanat hamiliği 604-5
ölümü 779-80
Bonaparte, Letizia (Maria-Letizia Ramolino) (anne) 37-40, 97
Dul kalışı 53-4, 97
ve Enghien Dükü meselesi 389-92
Ve taç giyme 406-8
Napoléon'un Marie Louise'le resmî nikahı 601-2
Elba'da 781, 787
Napoléon'un vedası 829
Roma'daki son yılları 870
Bonaparte, Louis (kardeş) 40, 397, 672
eğitimi 69-70, 94-5
Hortense Beauharnais'yle evliliği 357, 672
Fransa'nın Birinci Memuru 396
Hollanda Kralı 453-4, 609-10
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 796
Rochefort'da 829
Bonaparte, Luciano, Ajaccio Başdiyakozu (büyük amca) 36-7, 72
Bonaparte, Lucien (Luciano) (kardeş) 38, 59, 156-7, 870
Christine Boyer'le evliliği 90, 358
Brumaire Darbesi 259-60, 272-5
İçişleri Bakanlığı 288-9, 357
ve halk oylaması sonuçları 288-90
Alexandrine Jouberthon'la evliliği 358
ve taç giyme 406
Napoléon'un dönüşüne desteği (1815) 796
Napoléon'un tahttan indirilmesi (1815) 823
Bonaparte, Marie Louise bkz. Marie Louise, Avusturya Arşidüşesi
BONAPARTE, NAPOLÉON
***şöhreti ve mirası* 30-1, 589-68**
ilk yılları
doğum 35
okuma aşkı 41-2, 45-6, 53-4
eğitimi 41-6; matematik kabiliyeti 44, 48; École Royale Militaire 50-2; diller 44-5
Korsika
hakkında görüşler 48-9, 55-6
sonraki ziyaretler 53-4, 65-7, 72-3
Ulusal Muhafızlar 75-7
ve yeniden ele geçirilişi (1796) 81
Yeniden ele geçirme seferleri (1795) 93-4
Son ziyaret (1799) 252-3
***ve İhtilal* 61-88**
monarşi hk. görüşler 74-5
Jakobenlik 75-6
tutuklanma ve hapis (1794) 91-2
Erken dn. askeri kariyeri
Muvazzaflığı 53-4
Auxonne Topçu Okulu'nda (1788–9) 59-61
Auxonne'a dönüş (1791) 69-70
Üsteğmenliğe terfii, 4'üncü Topçu Alayı 70-1
Korsika Ulusal Muhafızları'yla (1792) 72-3
Mesleği bıraktığının sanılması (1792) 72-3
Korsika Gönüllüleri'yle (1792) 75-6
İlk komuta (Sardinya) (1793) 77-8
Güney Ordusu'na atanması (1793) 81
1790'larda hızlı rütbe artışı 88
İtalya Ordusu'nda topçu komutanlığı (1794) 89
Tuğgeneralliğe terfisi (1794) 90
Paris'te yarım maaş (1795) 94-5
Vendée'ye atanmaya itirazı 94-8
Topoğrafya Dairesi'ne atanması 98-9
Yurt Ordusu komutan vekilliği (1795) 102-3
Ve Vendémiaire (1795) 102-3
Yurt Ordusu komutanlığı (1795) 104-5
İtalya Ordusu komutanlığı 110
Direktuvar'la ilişkileri 117-9, 132-6, 143-4, 158, 189, 203-4
***komutanlığı* 180-1, 859-61**
Ayrıntılara dikkat etmesi (mikro yönetimi) 84-5, 383-4, 506-7
Şahsî cesareti 85-6, 316-7
Deniz savaşı hk. cehaleti 93-4, 350-1, 417-8, 489-90
kabiliyeti 110-1
çok çalışma kapasitesi 117-8
askerlerle ilişkisi 117-8, 435-7, 489-90
yağmalama ve "bölge imkânlarından yararlanma" 123-4
yürüyüş sürati 124
Askerlere hitabı 130-1, 213-4, 445
Küçük onbaşı lakabı 132

muharebe sonrası raporları (abartması) 133, 247, 320
halkın pohpohlaması 135, 180-1
Cezayı kullanması 141, 171-2, 227-8, 230-1
ve emir subayları 143
askerlere yöndelik ilgisi 171-2, 181-2
Subayları ataması 180-1, 729-30
ve gayedaşlık ruhu 181
Askerî felsefesi 181-3
Askerî teftişler 182
şans faktörü 321
bildiriler 426, 514, 687-8
Britanyalıları küçümsemesi 450
Ve barış müzakereleri 714-5
***Askerî stratejisi* 860-2**
ilk kavrayışlar 98-9
"merkezi mevki stratejisi" 121-2, 180
Arkadan dolanma manevrası 128
Kare tabur düzeni 156-7, 161, 522
Karma düzen 179
***Seferleri ve muharebeleri bkz. Müfferit seferleri ve muharebeleri*; Altıncı Koalisyon Savaşı; Üçüncü Koalisyon Savaşı**
***sınır ötesi stratejileri* 132-3, 558**
Suriye/Orta Doğu 235
İngiltere'yi işgal planı 380-5, 411-2, 418-9
"Kıta Sistemi" 484-8, 609-10, 620-1
***Politikalar ve yönetim* 860**
ve erken dn. İtalyan milliyetçiliği 136-7, 163
İtalya'da dini reformlar 163
Antlaşma müzakereleri 185-7, 189
Fructidor Darbesi'nde rolü 193-5
İtalya'yla barış müzakereleri 196-9
Mısır'da reformlar 217-8, 222-3
ve Brumaire Drb. (1799) 256-78
ulusal birleşim plt. 288-96
Evlilik i ifakları 357-8, 373-4
Yönetimin ince detaylarına ilgi 405, 421, 457-8, 525, 610, 798
Aydınlanmış otoriterlik 863-6
Ayrıca bkz. Napoléon, İmp.; Napoléon, Birinci Konsül (*aşağıda*)
Birinci Konsül
Konsül oluşu 276, 281-300
Tuileries'ye taşınma 296-8
Dinî düzenlemeler (1800–1801) 323-8
Napoléon Kanunları 328-32, 863-4
Toplumsal reformlar 332-4
Devlet Şûrası 334-7
Yaşam boyu Konsül oluşu 363-4
***İmparator* 863-4**
ve Avs. Savaşın tekrar başlaması 301-2
İmp. Tahtı için kampanya 394-5
İmp. ilanı 396
halefler 396-7, 593-4
Mareşal atamaları 594-5
Ve unvan kullanımı 403-4, 455-6, 522-4
Avrupa'da strateji 416-7, 518-9, 548-9, 558
Avusturya hk. görüşler 419, 558
Napoli Kralı Joseph 453-5
İmp. ailesi 525-6
ve Portekiz 531-3
ve İspanya 532-3, 536-47, 552-5
İmp. zirvesi 587-611
VII. Pius tarafından aforoz 590
Siyasi hatalar (1810) 610-1
Rusya'yla savaşa hazırlık 616-638
darbe (Malet) (1812) 680-1
Rusya'dan dönüş 694-5, 697-9
VII. Pius ile Konkordato (1813) 697-8
Leipzig sonrası hükûmet 743-5
Çöküş ihtimali (1814) 748-9
Barış koşulları seçenekleri (1814) 749-50
İmza ve tahttan feragat (1814) 768-73
***Elba'da sürgün* 778-87**
tahtı yeniden ele geçirme kararı 783-7
Elba'dan kaçış 786-8
***Yüz Gün (Fransa'ya dönüş 1815)* 787-95**
Kuvvetinin çapı 787-8
Golfe-Juan'da bildiriler 788-9
Napoléon Yolu (Grenoble'a) 789-95
Bourbon reformlarının ilgası 800-1
Avrupa barışı teklifleri 802
Acte Additionnel'i onaylaması 805
Waterloo Seferi 806-24
Waterloo sonrası Paris'e dönüşü 825-8
Tahttan ikinci ayrılışı 827-8
Fransa'dan kaçış planları 829-31
Kraliyet Donanması'na sığınması 829-32

***St Helena'da son yılları ve ölümü* 832-56**
vasiyeti 853-5
ölümü ve gömülmesi 855
kalıntılarının nakli 855-6
***dış görünüşü* 94-5, 105-6, 113, 196-7**
kıyafetler 527-8
Elba'da 774
1815'de: 803
***karakteri* 866-8**
Korsika aksanı 42
El yazısı 42, 49
kahramanları 45-6, 183, 206-7
toplumsal ve siyasi kanıları 51-2, 60-1, 64, 72, 138-9
dinî görüşleri 57, 67-8, 140, 324-5
özgüveni 110-4
Fransız kimliği 111
isminin yazılışı 111
ve toplumsal imajı 149-50
duygu sömürüsü 196-7
kadın hk. görüşleri 205-6, 331, 334, 518-9
ve Mısır Seferi'ndeki bilginler 213-5
Mısır'daki Müslümanlarla ilişkiler 217-9, 222-4
muhafazakarlık 293
dinamizm 335-6
sabırsızlık 425-6, 529-30
Muhalefetten hoşnutsuzluk 524-5
kurmaylarla ilişkiler 530
Duygusal öz kontrol 699
***sağlığı* 40**
uyuz şikayetleri 85-6
Borodino'da yüksek ateş 659-60
Mektuplardaki ifadeler 711-2
Dresden'de 726-7
Leipzig Seferi 730
İntihar girişimleri 772, 827
basur 812-3
Waterloo'da 812-3
St Helena'da kötüleşmesi 846-52
depresyon 847
mide kanseri 850-2
***kişisel hayatı* 526-30**
Désirée Clary'ye kur 89-96
Paris'te sosyal yaşam (1795) 94-5
Josephine de Beauharnais'yle evlilik (1796) 108-10
İtalya'dan snt. eseri getirme 127-30, 148-9
zenginlik 297-8
Fransa Ens.'ne seçilme 204-5
Josephine'le ayrılma 220, 595-9
Pauline Fourès'le ilişki 231-2
Josephine'le barışma 257-8
metresler 383-4, 455-6, 834-5
Avusturyalı Marie Louise'le evlenme 599-603
Marie Louise ve oğlundan ayrılma 750
***Aile ilişkileri* 40-1, 357-8, 454-5, 519-20**
Ve annesi 39-40, 780-1
Gayrimeşru iddiaları 43
Joseph 49-50, 763-5
Ve babası 53-4
Jérôme 702
Pauline 750
Ve vasiyeti 853-4
***mektuplar* 84-5, 350-1, 413, 866**
Joseph Fesch'e 49-50
Joseph'e 64, 94-6
Direktuvar'a 135-6
Josephine'e 121-2, 131-2, 139-40, 142-4, 147-8, 170
Mısır'dan 229
Cambacérès'e 358-9
idari detaylar hk. 390, 405, 506-7
Yönetme sanatı hk. 416
Prusya'dan 480
Polonya'dan 504-5
Jérôme'a 519-20
yazdırmaları ve sekreterler 529-30
Viyana'dan 591-2
Marie Louise'e 599-600, 673-4, 703, 706, 764, 771-2, 781-2
Rusya Seferi'nden 635
Berthier'ye (1812) 635
Okumalar ve kitaplar
İçkin okuma aşkı 41-2, 45-7, 52, 56
Tarihe merak 45-6
Rousseau'ya hayranlık 46, 53
Mısır seferi için kitap derlemesi 211, 213
Rusya için kitap derlemesi 629

***Yazılar ve makaleler* 56-62**
"İntihar Üzerine" 56
Tavşan, Tazı ve Avcı 57
Korsika tarihi 59, 62, 66-8
"Şöhret Aşkı ve Yurt Aşkı Arasında Bir Benzerlik" 59
'Dissertation sur l'Autorité Royale' 60
melodramlar 61
"Yeni Korsika" 66
"Dialogue sur l'Amour" 71
Lyons Akademisi makale ödülü (1791) 71
Korsika hk. Kitapçıklar 78-9
Le Souper de Beaucaire 81
Clisson et Eugénie 99
Caesar'in Savaşları Üzerine Mülahazalar 183-4
otobiyografi notları 683
hatıralar (St Helena hk.) 843-5
Bonaparte, Napoléon- François-Joseph- Charles (Marie Louise'den oğlu) 39, 624-5
Bonaparte, Napoléon Louis-Charles (Louis'nin oğlu) 364, 593-4
Bonaparte, Pauline (Maria-Paola) (kardeş) 40, 406, 834
Charles Leclerc'le evlilik 190-1, 396-7
Leclerc'in ölümü 355-6
Don Camillo Borghese'yle evlilik 355-6
Sadakatsizlikler 396-7
Rusya Seferi'nde muhafızlar 632-3
Bonaparte, Stéphanie (Joseph'in kızı)
Bavyeralı Karl Ludwig'le evlilik 451
Bonnet, General, Lützen 705, 708
Bonneuil, Michelle de 387
Bordessoule, General Étienne
Dresden 727
Leipzig 738
Borghese, Don Camillo Filippo Ludovico 16, 356, 397, 590, 632, 850, 870-1
Pauline Bonaparte'la evlilik 355
Borghetto Muharebesi (1796) 142
Bormida Nehri 123, 314
Borodino, Kutuzov 657-8
Borodino Muharebesi (1812) 14, 660-2, 667, 670, 674, 867
muharebe alanı 659, 662
sonrası 667-8
Borsa
ve Brumaire Darbesi 276-7
ve Marengo haberleri 319
hükûmet tahvilleri 368-9
Boswell, James
Ajaccio'da 36
Korsika Anıları 53-4
boşanma, Napoléon Kanunları'na göre 257, 329, 549, 597
Bouchotte, Jean-Baptiste savaş bakanı 84, 85, 92
Boudet, General, Marengo 310-1, 313, 316, 318, 574
Boulay de la Meurthe, Antoine 259, 282, 392, 797, 877
Beş Yüzler Kamarası 259
ve yeni anayasa (1799) 282
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Boulogne ordugâhı 421
Bourbon Hanedanı
taht talebi 298-9
tahtı alma 713-4
Bourbon XVIII Hanedanı
tahta ikinci geçiş (1815) 869-70
ayrıca bkz. Louis
Bourcet, Pierre de 116, 156-7, 860
Dağda Savaşmanın İlkeleri (Principes de la guerre des montagnes [1775]) 116
Bourcier, General François 483
Bourgoing 43, 877, 899
Bourgoing, Chevalier de 43
Bourgoin, Marie-Thérèse 383
Bourmont, Comte Louis de 292, 343
Napoléon'a sığınması (1815) 794, 806-7
Bourrienne, Louis-Antoine de, özel sekreter
hatıralar 873
Fructidor Darbesi hk. 195-6
Napoléon'un Josephine'den ayrılma niyeti üzerine 220
Hamburg valisi 487
Ve ticaret ehliyetleri 608
Bouvet de Lozier, Athanase Hyacinthe 388, 400
Boyen, General von 701
Boyer, Christine, Lucien Bonaparte'la evlilik 90
Boyer, General Pierre, Mısır'da 216

Brandt, Yüzbaşı Heinrich von 668
Brescia, "Baskını" (1796) 151, 153-5, 157, 164, 188, 416
Breslau, Blücher o rada 722
Brienne-le-Château, Kraliyet Askeri Okulu 17, 44
Brienne Muharebesi (1814) 47
Broglie Dükü 291
Brueys, Koramiral François 214, 220, 227, 712
  ve donanmanın Abukir Körfezi'nde kaybı 226-7
Bruix, Koramiral Eustache 259, 270, 350, 384
Brumaire Darbesi (1799) 256-78
  Napoléon'un rolü 262-5
  planlar 267-8
  Napoléon'a Orangery'de sözde saldırı 271-6
  Meclisin ilgası 276-7
Brune, Mareşal Guillaume 172, 180, 182, 210, 319, 321, 382, 396-9, 777, 799, 825, 841
Brunny, Madam 43
Brunswick Dükü 477
Brüksel 25, 200, 206, 359, 422, 526, 618, 806-8, 810, 818, 822-3, 838-9, 872-3
Bry, Jean de 360, 748
Bubna, Albay Kont Ferdinand 592, 713
Bugeaud, Thomas 436, 892, 916-7
Buksgevden, General Friedrich von 436, 444, 446, 490
  Austerlitz 444
Bunbury, Sir Henry 833, 834
Buonaparte, Francesco 35, 39, 42-3, 50, 54, 104, 111, 177, 298, 377, 876-7, 879, 885, 891, 902, 905, 907, 915, 921, 928, 935-8
Buonavita, Abbé 852
Burdon, William, biyografi yazarı 40, 878, 899
Burke, Edmund 19, 78, 104, 369, 761, 856
  Fransa'daki İhtilale Dair Mülahazalar (1790) 77
  Napoléon'un şöhreti hk. 104
Bursay, Madam Aurore, aktris 672
Burton, Dr. Francis 18, 873
Bussy, Albay Victor de 775
Buttafuoco, Matteo 37, 69, 76
Bükreş Antlaşması (1812) 632
Bülow, General von 701, 723, 731, 740, 821
  Dennewitz 730
  Leipzig 740
  Waterloo 815
Büyük Britanya 17, 484
  ve Fransa Cumhuriyeti'yle savaş 77-8
  Korsika'nın işgali (1793–6) 78-9
  Napoléon'un işgal planları 206, 380-5, 411-2
  Napoléon'un barış teklifi (1799) 380
  ceza kanunu 331
  ve Amiens Barışı 348-52, 371-3
  ve Rusya 350
  ve köle ticareti 353-4
  Fransa'ya seyahatlerin devamı 362-3
  -da Napoléon'a hayranlık 363
  basın propagandası 368-70
  Napoléon biyografileri 370
  savaş hazırlıkları (1803) 374-7
  savaş ilanı (1803) 377
  işgal tehdidine karşı tedbirler 384
  Napoléon'a yönelik komplolar 385-6
  Napoléon'un görüşleri 413-4
  Barış müzakereleri (1806) 456-7
  Napoléon'un stratejik planları 484-7, 531-2, 545-6
  Konsey emri 485
  ve 1812 Savaşı 485, 620-1
  ticaret 620-1
  ve Portekiz 546
  ve İspanya'da Napoléon'a muhalefet 557
  Avusturya'ya mali destek 560-1
  -da Napoléon sanatı 604-5
  ekonomi 620-1
  Altıncı Koalisyon'a sübvansiyon 712-3
  Frankfurt barış koşullarına muhalefet (1813) 744-5
  Napoléon karşıtlığının devamı 829-30
  Napoléon'un Britanya'ya sürgün teklifi 829-30
  bkz. Yarımada Savaşı; Kraliyet Donanması
Büyük İskender, Napoléon'un ilham alması 41, 46, 59, 70, 94, 112, 194, 207, 209, 213, 216, 222-3, 235-6, 248, 253, 297, 359, 596, 775, 845

Büyük St Bernard Geçidi 12, 302, 304
Byron, Lord 205, 363, 846, 856

C
Cabanis, Pierre 360
Cacault, François, Roma'daki Fransız temsilcisi 149, 164, 176
Cadibona Muharebesi (1800) 300
Cadoudal, Georges 292, 340, 342-3, 371-2, 386-91, 394, 400-1
  Napoléon'a suikast komplosu 386-9
Caffarelli du Falga, General Louis 211, 712
Calder, Amiral Sir Robert 417
Caldiero Muharebesi (1796) 165
Caldiero Muharebesi (1805) 430
Calliano (İtalya) 160, 165, 199
Cambacérès, Jean-Jacques-Régis, Adalet Bakanı
  ve Brumaire Darbesi 266-7
  İkinci Konsül 284, 288
  ve Napoléon Kanunları 329
  Napoléon'a mektuplar 358-9
  anayasal temizlik 359-60
  ve İngiltere işgal planları 380
  ve Enghien Dükü 389
  ve Rus ticareti, *ukaz* 617
  Malet'nin darbe girişimi (1812) 680-1
  ve Marie Louise, İmp. Naibi 698
  Marie Louise'nin kaçışı 766-7
  ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Cambronne, General Pierre 787-91
Campbell, Albay Sir Neil, ve Napoléon, Elba hk. 468, 773-4, 776, 778-82, 785-6, 791, 841, 878
Campo Formio Antlaşması (1797) 187, 198-9, 202, 204, 344, 413
  ve Rastatt Kongresi 198-202
Camus, Armand-Gaston, Fransa Enstitüsü başkanı 205
Canova, Antonio, heykeltıraş 137, 356, 591, 604-5, 896, 925
Cantillon, Marie-André, Wellington'a suikast girişimi 784, 853
Cape Town 373
Caprara, Kardinal Carlo 325, 410, 415, 462
IV. Carlos, İspanya Kralı 247, 339, 375, 532-3, 536, 538, 540-1, 718
Carnot, General Lazare 31, 98, 102, 110, 123, 129, 132, 135, 144, 158, 162, 169, 190-1, 195-6, 204, 209, 259, 288, 302, 797, 826, 828, 878, 905
  Direktuvar mensubu 191, 195, 259
  Savaş Bakanı 288
  ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
  İçişleri Bakanı 828
Cartreaux, General Jean- François 81-5
Caselli, Charles, Papalık danışmanı 326
Castaños, General Francisco 543-4
Castellane-Novejean, Boniface de, Rusya 646
Castellane-Novejean, Boniface de, vali 294-5
Castiglione Muharebesi (1796) 157
Castlereagh, Lord 387, 522, 633, 744, 771, 773, 782, 786, 832, 866, 873, 885, 921
Cathcart, Lord, Rusya'daki Britanya büyükelçisi 672
Caulaincourt, Auguste de 665
Caulaincourt, General Armand de
  ve Enghien Dükü 389-91
  ve Napoléon'un ikinci evliliği 597-8
  Rusya'yla savaşa karşı çıkması 626-7
  Rusya'daki at kaybı hk. 646-7
  Borodino'da 665
  ve Napoléon'un Rusya'dan dönüşü 689-92
  ve barış teklifi 710-3
  Prag Kongresi'nde 718-9
  Dışişleri Bakanı 743
  Napoléon'un tahttan çekilişi 770-4
  ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Cenova 37, 41, 55, 91, 96, 117, 119, 127, 149, 162, 170, 189-90, 201, 214, 246, 260, 274, 287, 300, 302-3, 306, 308-11, 319, 346, 361, 415-6, 418, 424, 525-6, 610
Cerea (İtalya) 160-1
Cervoni, Albay Jean-Baptiste 83
Ceva, İtalya 116, 126
Ceza Kanunu (1810) 331-2
Cezzar, Ahmed, Akka Paşası 229-35
  ve Akka Kuşatması 247-9
Chaboulon, Fleury de, sekreter 786, 881, 935
Châlons-sur-Marne, topçu okulu 94

Champagny, Jean-Baptiste Nompère de, Dışişleri Bakanı 425, 456, 543, 548, 592, 599, 626, 629, 639, 878, 927
Champaubert Muharebesi (1814) 757-8
Championnet, General Jean-Étienne 202
Chaptal, Jean, İçişleri Bakanı 112, 288, 323-4, 334-5, 351, 365, 368, 383-4, 403, 521, 527, 529, 568, 607, 645, 839, 879, 899-900, 902, 904, 906, 908, 911-3, 918, 921, 923, 925, 927
Chardon, Abbè 43-4, 48
Charleroi 131, 806-7, 810, 819, 823-4
X. Charles, Fransa Kralı 387, 793, 870
Charles, Hippolyte 874
  Josephine'le ilişki 134, 141, 207-8, 219
  Josephine'le İtalya'da 151-2
Chas, Jean 395
Chateaubriand, François-René de 30, 111, 328, 360, 392, 855-6, 873, 876, 879, 911
  Hristiyanlığın Dehası (Le génie du christianisme) 328
Château Navarre 597
Château-Thierry Muharebesi (1814) 758
Châtillon Kongresi 753
ChaumontAntlaşması (1814) 761-2
Chauvet, Félix, İtalya Ordusu ordudonatım baş subayı 85, 111, 117, 119-20
Chénier, Marie-Joseph şair 343, 359, 525
Cherasco (İtalya), Piyemonte'yle ateşkes 123, 125-6
Chevalier, Alexandre 43, 341, 343, 775, 787, 877
Chézelles, General Samuel-François l'Héritier de 731
Chłapowski, Dezydery Adam, Napoléon'un emir subayı 153, 555, 559, 562
  Viyana'da 570
Choiseul Dükü 37
Chouan kralcıları
  Vendée 78-9
  ve suikast komploları 341-3
  ve Cadoudal komplosu 386-7
Cintra Sözleşmesi 546, 656
Cipriani, Francesco, St Helena 834, 849
Cisalpine Cumhuriyeti 196-8, 246, 291, 306, 308, 358
  anayasa 192-3
  isminin İtalya Cum. olarak değiştirilmesi 291
Cispadane Cumhuriyeti, tesisi 163, 169, 187, 189, 193, 198
Clarke, General Henri 98, 169, 196, 296, 456, 469, 493, 507, 544, 586, 591, 623, 635, 647, 650, 658, 692, 704, 709, 713, 747, 752, 766, 893, 926, 929
Clary, (Eugénie) Désirée
  Napoléon'un kur yapması 89-94
  Napoléon'un reddedilmesi 96-7
  General Bernadotte'la evlilik (ve İsveç kraliçeliği) 97, 192
Clary, Julie, Joseph Bonaparte'la evlilik 89
Clary, Nicolas 150
Clausewitz, Carl von 630, 688
  ve Napoléon'un Rusya Seferi 630
  ve Tauroggen 688
Clauzel, General Bertrand 718, 799
Clichy, kralcılar kulübü 192-3, 195
Cobbett, William 40, 363
Cobenzl, Kont Ludwig von, Avusturya temsilcisi 196-8, 343-4, 419
Cockburn, Tuğamiral Sir George, HMS *Northumberland* 834-6, 842-3, 845, 879, 902, 907, 915, 921, 928, 935-8
Coignet, ÇavuşJean-Roch 431, 441, 482, 641, 879, 919, 927
Colbert, Jean Baptiste 368-9
Colbert, Tuğgeneral 376
Collot, Jean-Pierre 264, 273
  ve Brumaire Darbesi 264
Colombier, Caroline de 55
Comédie-Française 12, 342, 344, 383, 672, 867
Commission des Sciences et des Arts 213
Compagnie Bodin (ordu müteahhiti), savaş vurguncuları 207
Compagnie Flachat (ordu müteahhiti) 208
Compagnon, Albay 71, 81
Compans, General Jean 661
Compoint, Louise, Josephine'in eşlikçisi 150
Condorcet Markisi 359-60
Consalvi, Kardinal Ercole, Vatikan Dışişleri Bakanı 325-6, 628

Constant, Benjamin, yazar 343, 359-60, 392, 525-6, 576, 688, 774, 801, 804, 874, 879, 881, 891, 936, 939
Constantine, Rusya Grandükü 396, 441, 445-6, 730
Constant, uşak 774
Conté, Nicolas 228
Cooke, Edward Kopenhag Muharebesi (1801) 786
Corbineau, Binbaşı Hercule, Wagram 583
Corbineau, General Claude 504
  Waterloo 824
Corbineau, General Jean-Baptiste, Dresden 730
Cornwallis, Lord, ve Amiens Barışı 352-3, 841
Corvisart, Jean-Nicolas, doktor 86, 492, 594, 624, 802, 850
Coste, Trenta 68
Coudreux, Komutan Alexandre 798, 889
Coutard, Albay Baron Louis 562, 563
Craigmillen, Cuming de 49
Crancé, Edmond Dubois de, Savaş Bakanı 269-70
Craonne Muharebesi (1814) 762
Crétet, Emmanuel, Şûra üyesi 336, 401
Croker, John Wilson 146, 879, 883, 917, 923, 937
Cromwell, Oliver 46, 70, 252, 272, 276, 357-8, 881
  Napoléon için ilham kaynağı 252
Cruikshank, George 13, 370
Cuesta, Mareşal 543, 591

Ç

Çartoriski, Prens Adam 602
  ve Polonya 621-3
Çernişev, Albay Aleksandr 623, 630, 646
Çikagov, Amiral Pavel 682-7

D

Dalberg, Karl, Mainz başpiskoposu 453, 463, 493, 549
  Ren Konfederasyonu baş yöneticisi 549
Dallemagne, General Claude 129-30, 154-5
Dampierre, General Achille de, Marengo 297, 311, 315
Dancoisne-Martineau, Michel, Fransız konsolos, St Helena'da 17, 837, 879, 938
Danican, General 103-4
Danimarka 339, 349-50, 507, 552, 597, 622, 697, 703, 745, 829
dans dersleri, Valence'ta 54-5
Danton, Georges 91, 269
Danzig 487, 494, 506-7, 524, 611, 623, 625, 633, 635, 640, 648, 652, 696, 701, 704, 717, 719, 734, 743
darbeler 502, 748
  Fructidor (1797) 193-5
  Brumaire (1799) 256-78
  Prairial (1799) 259, 270
  Malet'nin teşebbüsü (1812) 680
  Talleyrand'ın planı (1814) 756-7
Daru, Baş İdareci Pierre 418-9
  Polonya 505
  ve Tilsit uzlaşması 525
  Borodino 665-6
  ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Daumesnil, Binbaşı Pierre, Wagram 583
Daunou, Pierre 282, 343, 359, 525
Daure, Jean-Pierre 233, 241
David, Jacques-Louis, ressam 9, 11, 15-6, 19, 410, 450, 554, 603-4, 873, 877-9, 881-5, 887, 891, 893-6, 906, 916
Davidoviç, General Baron 160, 165-6, 168, 180
Davout, Mareşal Louis- Nicolas
  Mısır 210-1
  Austerlitz 435-45
  Jena Seferi 469-74
  Auerstädt 477-8
  Polonya'da 483, 490-2
  Eylau 496, 500-1
  Friedland 507-8
  Almanya'da 561
  Landshut 562, 565
  Wagram 582-4
  Prens oluşu 591
  ve Rusya Seferi 623, 630, 641-2
  Saltanovka 651

Borodino 660-2
ve Smolensk yolu 677-8
Berezina'da 684
Grande Armée'yi Rusya'da yönetmesi 689
Hamburg valiliği 704, 722, 733-4
Savaş Bakanı olması (1815) 798
De Bry, Jean, vali 748
Decaen, General Mathieu, Hindistan'da 371-2, 376
Decrès, Amiral Denis 376, 378, 381-2, 384, 405, 411, 417, 419, 421, 493, 543, 559, 657, 692, 797
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Defrance, General Jean, Leipzig 740
Dego Muharebesi (1796)
Dejean, General Jean 458, 552
Savaş İdare Bakanı 551-2
Delmas, General Antoine- Guillaume, ve Konkordato (1801) 327
Delzons, General Alexis 675, 677
Demenhur (Mısır) 212, 218, 228
Dennewitz Muharebesi (1813) 731
Denon, Vivant 9, 178, 213-4, 228, 251-3, 255, 378, 381, 401, 450, 469, 527, 548, 756, 802, 828, 880, 895, 908
Mısır'da 213, 228, 250
Mısır'ın Tasviri (Description de l'Egypte [1809]) 251-2
Austerlitz madalyaları 449
Deroy, Kont Bernard 561
Desaix, General Louis 10, 210-1, 221-2, 228, 234-7, 252, 310-1, 314, 316, 318-21, 342, 568, 626, 712, 835, 889, 908
Mısır 209-11, 222
Marengo'da 314-8
ölümü 319-20
Desbrière, Yüzbaşı Édouard 381
Desforges, Thomas 341
Desgenettes, René-Nicolas 211, 220, 241, 248, 880, 907
Mısır'da askerî hekim 211
ve Yafa'daki veba kurbanları 248-9
Desmoulins, Camille, gazeteci 63, 91
Despinoy, General Hyacinthe 153, 155, 157
Dessaix, General Joseph, Borodino 658, 661
Dessolle, General Jean- Joseph 388
Destutt de Tracy, Antoine 360
Desvaux de Saint-Maurice, General Jean-Jacques, Waterloo 820
Devlet Şûrası 185, 260, 282, 285, 288, 299, 326, 334, 337, 343, 366, 377, 380, 392, 395, 401, 629, 863, 864, 874, 904, 914
d'Hilliers, General Louis Baraguey 189
Digeon, General Alexandre 760
dilekçeler, 1799 Anayasası altında 72
diller, Fransa 332-3
dinî hoşgörü 327, 330, 588, 863
ve Yahudiler 459-60
Direktuvar (idarî hükûmet)
ordu sorumluluğu 116, 127-8, 135-6
ve Napoléon 116-20, 131-136, 203-4
ve İtalya Seferi 143-4
ve Almanya Seferi 149
ve Napoléon'a yönelik ilgi 162-3
Napoléon ile güç dengeleri 186-9, 195
Meclisle gerilim 192-4
Brumaire Darbesi 258-9
başarısızlıkları 261-2
Doguereau, General Jean-Pierre 218, 221, 233, 237, 243, 247-51
Dohturov, General 675
Dolgoruki, Prens Peter Petroviç 435
Dolomieu, Déodat de, maden bilimci 213
Domairon, Louis 51
Dombrowski, General Jean-Henri 512
Domingue, Joseph "Herkül" 106, 264, 353, 355-6, 376, 378, 384, 482, 864
Dommartin, General Éléazar August Cousin de 83, 211, 221, 231, 233
Donauwörth 426, 561, 562
Doppet, General François 85, 87, 102
Doret, deniz teğmeni 829
Dorsenne, General, Aspern 574
Douglas, Frederick, Elba 781-2
Douglas, Sir Andrew 43
Dördüncü Koalisyon Savaşı 452
Drake, Francis, Münih'teki Britanya elçisi 385, 405
Dresden
Napoléon orada, 633-5, 709, 713-5
Altıncı Koalisyon'un ilerleyişi 701-2
Fransız tahliyesi 702

Metternich ve Napoléon'un gizli görüşmesi 715-7
Napoléon'un doğum günü kutlamaları (1813) 720-1
Dresden Muharebesi (1813) 14, 503, **724-5**, 726, 730-1
Drissa, Rus Birinci Ordusu 631, 642, 647, 650
Drouet, General Jean Baptiste (Erlon Kontu) 561, 607, 880
Drouot, General Antoine, Lützen 60, 708, 759, 762, 766, 782, 786-7, 806, 815
1814 Seferi 758-9
Craonne 762-3
Elba'ya 773-4
Napoléon ile 1815'te Fransa'ya dönüş 787
Waterloo 815
Dubois, Louis, emniyet müdürü 269-70, 342, 624, 880, 912-3
Ducos, Pierre Roger 259-60, 267, 275, 281-2, 284
ve Brumaire Darbesi 267-8
konsül 275
Senato başkan yardımcısı 284
Dugommier, General Jacques 83, 87-8, 102, 297
Dugua, General Charles 235
Duhesme, General Philibert 304
Dujardin, Binbaşı Guillaume 274
Dumas, Alexandre 30
Dumas, General Mathieu 101, 403
İspanya'da 553-4, 558
Borodino 666
Dumas, General Thomas-Alexandre
Mısır'da 211
ve Alpleri geçiş 302
Dumberion, General Pierre 89
Dumolard, Joseph, Ulusal Meclis'te vekil 192-3, 195
Dumouriez, General Charles 76, 80, 135, 389-90, 396
Dupas, Albay Pierre-Louis 130
du Pont, Victor, Amerikan başkonsolosu 345, 879, 910, 912
Dupont, General Pierre 538, 543-4, 775-6, 784
Bailén'de teslim 543-4
Savaş Bakanı 774-5
Dupuy, General Dominique 230
Dupuy, Père 67
Duroc, Büyük Mareşal Géraud
Napoléon'un emir subayı 143
Rusya'ya elçi gidişi 349-50
ve Napoléon 568
ve Napoléon'un Smolensk'e ilerleme kararı 653
ölümü 711
Durutte, General Pierre 702
du Teil, General Baron Jean-Pierre, topçu istihkâmcı 60-1, 64, 72, 81, 102
Dutheil, Nicolas, yazar 370
Duthilt, Yüzbaşı Pierre, Waterloo 820, 937

E

Éblé, General Jean-Baptiste, istihkâmcı 60, 636, 655, 684-6
ve Berezina üzerine köprüler 684-6
Ebrington, Vikont, Elba 394, 782, 784, 841, 880, 894, 906-7, 915, 920, 928-9, 931, 935
École Royale Militaire, Paris 50, 876
öğretmenler 50-1
Edinburgh Review 485, 892, 902, 913, 919
Eggmühl Muharebesi (1809) 568
eğitim 37, 42-4, 50-1, 60, 77, 81, 106, 216, 229, 295, 328, 333-4, 337, 380, 403, 458-9, 523, 588, 841, 863-4, 871
ilk 326
merkezî 328, 333
orta 333-4
standart müfredat 333
Ekmek 490, 493, 504, 506
fiyatları 365-6
isyanları 620, 628
ekonomi 37, 229, 368, 533, 620
orduyu finanse etme 117-8
Direktuvar yön. altında 127, 261-1
ve Brumaire Darbesi 276-7, 288-9
geliştirme planları 295-6
iç piyasa 328
Fransa-Britanya kıyası 414
ve savaşlardan gelen gelirler 451-3
Britanya ablukasının etkisi 484-5
bütçe açığı (1812) 700

hazine ödeneği eksikliği (1813) 743-4
bkz. Borsa; vergi
El-Ariş Kalesi 236-7
Elba Adası 150, 223, 365
Fransız ilhakı 365
Koalisyon'un Napoléon'a teklifi 770-2
-na seyahat 773, 778-9
Palazzina dei Mulini 779
Villa San Martino 779
La Madonna de Marciano inziva evi 780-1
Britanyalı konuklar 782-3
Elbe Nehri 732
Grande Armée 633
-nden Koalisyon'un çekilişi (1813) 708
el-Cebertî, Abdurrahman b. Hasan 225, 229
Elchingen 427
Elliott, Grace 107
Elphinstone, Yüzbaşı 814, 845
Embaleh Muharebesi (1798) 221-2
Emmendingen Muharebesi (1796) 116
Emmery, Joseph 786
Emmet, Thomas 363
Enghien Dükü 380, 388-95, 405, 407, 480, 548, 782, 833, 846, 853, 864, 874, 914
ve Cadoudal komplosu 388-393
divanıharp ve idam 391-2
Erfurt, Napoléon orada (1813) 471, 474, 547-52, 561, 577, 610, 616-7, 621, 633, 644, 692, 704-5, 714, 736, 739, 742-3, 862
Erfurt Konferansı (1808)
Erlon, General Jean-Baptiste d' 561, 718, 810, 813-4, 817, 819-20, 822, 880, 882, 936, 937
ve Waterloo Seferi 810, 813-4
Waterloo 820
Espagne, General Jean d', Aspern 572
Espoz y Mina, Francisco 540
Essling bkz. Aspern-Essling
Etrurya Krallığı 344
Evrensel Bakış (Moniteur Universel) (mecmua) 294
Napoléon'un kullanması 369-70
Britanya hükûmeti hk. 370
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 798
Eylau Muharebesi (1807) 11, 14, 498-9, 572, 779
sonrası 504-5

F
Faber, Theodor von 13, 615, 880, 925
Fain, Agathon, özel sekreter 12, 31, 529-30, 548, 620-1, 630, 632, 635, 644, 654, 660, 666, 670, 674, 677, 681, 685, 688, 696, 713-6, 719, 732, 739, 743-4, 752, 758, 760, 762, 773, 775, 880, 919, 925-34
Faipoult, Yurttaş 117, 127, 189
Falcon, Albay 477
Farhi, Haim, Akka'da 241
Fazakerley, John, Elba 782, 841
fédéré (Jakoben karşıtı) hareketler (1793) 81-4, 87
fédéré milis hareketi (1815) 804
feodalizm 588
Ferdinand, Parma Dükü, ölümü (1802) 367-8
III. Ferdinand, Toskana Grandükü 150
IV. Ferdinand, Napoli ve Sicilya Kralı 137, 412, 456
Fère-Champenoise Muharebesi (1814) 766, 773
VII. Fernando, İspanya Kralı 540, 750, 869
Fersen, Baron Axel von 202
Fesch, Joseph (dayı) 10, 17, 49, 71, 190, 252, 397, 406, 455, 460, 597, 601-2, 796, 843, 851-2, 854, 870
taç töreninde 397
Napoléon'un dönüşüne destek (1815) 796
Roma'da son yıllar 870
Fiévée, Joseph 266
fikir özgürlüğü 293
bkz. basın özgürlüğü
Finisterre Burnu Muharebesi (1805) 418
Fiorella, General Pascal 157
Flahaut de la Billarderie, Albay Comte Charles de 658, 791
ve Hortense Beauharnais 454, 594
Waterloo 821, 824
Flegny, Himbert de, vali 748
Floransa, sanat eserleri 12, 35, 42, 55, 117, 149-51, 159, 344, 526, 561, 786, 870-1
Fontaine 42, 57, 605, 802
Fontainebleau 9, 12-3, 15-6, 339, 390, 405, 416, 484, 526, 529, 532, 536, 590, 595-6, 605, 697, 750, 759, 762, 768, 771-3, 775-6, 779, 794, 797, 840, 847, 878

Napoléon (Paris düştükten sonra) 768, 776-7
Napoléon'un Elba'dan ayrılması 777-9
Napoléon'un dönüşü (1815) 794-5
Fontainebleau Antlaşması (1807) 532
Fontainebleau Antlaşması (1814) 771, 778-9
Fontanes, Louis 293, 334, 357-8, 407, 881
Caesar, Cromwell, Monk ve Bonaparte Arasındaki Benzerlikler (Parallèles entre César, Cromwell, Monk et Bonaparte . . (kitapçık) 357-8
Foster, John Leslie, İrlandalı Vekil 362, 881, 913
Fouché, Joseph, İç Güvenlik Bakanı
ve Brumaire Darbesi 264-5
ve suikast planları 341-2
ve Cadoudal komplosu 386-90
ve Talleyrand 559, 756-7
Britanyalılarla gizli müzakereler 607-8
Dresden'e çağırılması (1813) 709-10
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Fourcroy, Antoine, Eğitim Bakanı 326, 333
Fourès, Pauline 12, 232, 257
Fourier, Joseph, matematikçi 213
Fourreau, Chevalier 787
Fox, Charles James 363, 456-7, 489, 832, 841, 881, 920
ölümü 456-7
Foy, General Maximilien 124, 607, 815, 816, 817, 881, 882, 902
Waterloo 817
Frankfurt barış teklifi (1813) 743-4, 748-9
Britanya'nın karşı çıkışı 744
Fransa'nın kabulü 744
Napoléon'un yenileme talebi 761
Fransa
nüfus 324
ve Rusya 339-40, 616-24
Napoléon'un toplumsal sınıf reformları 522-4
1813'teki müttefikler 703-4
1791 öncesi sınırlara dönme ihtimali 703, 743, 753
sınır kaleleri 746
ve Koalisyon orduları tarafından işgali (1814) 746-69, 754-5
toplumun barış isteği (1814) 747-8
kentlerin Koalisyon ordularına teslim olması 759
Louis XVIII yönetimi 783-5
1791 öncesi sınırlara dönme 784
Napoléon'un dönüşüne destek 786, 789
yeni anayasa (1815) 801, 804
Geçici hükûmet (Waterloo sonrası) 826-8
Napoléon, modern Fransa'nın kurucusu 859, 863-4
Napoléon İmparatorluğu'nun emperyalizmi 865-6
bkz. Fransa İmparatorluğu; Fransa Cumhuriyeti
Fransa Bankası 296, 337, 424, 459, 774, 801
Fransa Cumhuriyeti 181, 185, 202, 298, 401, 863
ve Korsika 37-8
Avusturya ve Prusya'ya savaş ilanı (1792) 73-4
Cumhuriyetin ilanı 75
Britanya ve Hollanda'ya savaş ilanı (1793) 76
kitlesel askere alım 77
III. Yılın Anayasası (1795) 101-2, 193-4
ekonomi, Direktuvar yönetimi altında 127, 634-5
Brumaire Darbesi (1799) 256-78
VIII. Yılın Anayasası (1799) 282-90
X. Yılın Anayasası (1802) 363-5
Fransa Enstitüsü 10, 15, 802
Napoléon'un seçilmesi 204-5
Napoléon'un yeniden üye yapılması 802
Fransa İmparatorluğu 332, 463, 487, 543, 596, 610-1, 618, 636, 699, 806
Napoléon Kanunları' nın uygulanması 331-2
tesisi 401-4, 410
büyüklüğü 587-611, 618-9
Napoléon'a siyasi destek 588
idarede birlik 588-9
Fransız teşekkülü 589
1812 Savaşı sonrası 694-5
ve 1791 öncesi sınırlara dönme ihtimali 703
Fransa Mareşalleri
atanmaları 397-8
Napoléon'dan yana olmaları (1815) 799

Fransa Üniversitesi 205, 802
Fransızca, resmî dil 19, 40, 42, 44-5, 71, 120, 332-3, 367, 837, 842
Fransız donanması 227, 418, 487
L'Orient 214, 226
İngiltere'yi işgal filosu 381-2
İngiltere'yi İşgal planlarına muhalefet 384
Napoléon'un yeniden teşkil girişimleri 429, 542
ve kaçakçılık 487-8
Fransız generaller ve mareşaller
Brienne Harp Okulu'ndan gelenler 44
topçu komutanları 60
1790'larda yükseliş 88
toplumsal köken 399
unvan ve *hibeler* 399
1815'te 798-9
Napoléon sonrası 871
Fransız Guyanası, sürgünler 188
Fransız İhtilali
başlangıcı (1789) 61-3
ve Korsika 65-76
sembollerin ilgası 291
bkz. Terör Dönemi
Fransız ordusu
Monarşiyi devirmeye destek 65
Direktuvar'ın sorumluluğu 116, 127
"köhnemiş devlet" için (1796) 116-7
finansman 117, 127
ayakkabı-çizme 118, 482
günlük emirler 118
bölgeden geçinme 122-3, 862
yürüyüş sürati 123, 180
mürettebatlar 163, 207-8
alayların gayedaşlık duygusu 181
ve Brumaire Darbesi 285
"büfe" sistemi 301
Lunéville sonrası terhis 344
kolordu sistemi 419-20
Austerlitz dullarına maaş 448
atlar 482, 638-9, 646-7, 651-2
Britanya üretimi üniformalar 485-6
ambulans hizmeti 492-3
İberya Yarımadası'nda (1808) 552-3
Wagram'da büyüklük 575-6; Rusya Seferi'nde büyüklük 635-6; Borodino'da büyüklük 658; 1813 sonunda büyüklük 743-4; 1814'teki büyüklük: 746-7
Yeniden teşkil (1812) 623
Rusya Seferi için takviye 633-4
Çok uluslu yapısı (1812) 637
büyüklüğü (1812'de) 637
ordu grupları (1812) 638
Moskova'dan çekiliş 679-84
Rusya Seferi sonrası yeniden teşkil 694-6
süvari eksikliği (1813–14) 702, 705, 709, 711; Leipzig öncesi 721
Lützen'de 705
erzak 713-4; Polonya'da 504; Rusya Seferi için 627, 636, 647-8; Waterloo Seferi için 801, 807-8
Leipzig'de Sakson taburlarının kaçışı (1813) 731-2, 739
Bourbonların ilgisizliği 783-4
Napoléon'a sadakatin devamı 784
Napoléon'un Fransa'ya çıktığını haber veren bildirisi (1815) 787-8
Napoléon Yolu'nda Napoléon'un safına geçenler 790-1
Waterloo'da maneviyat 807
Waterloo'da çekiliş 823
Waterloo sonrası 825-6
Napoléon'un etkisi 860-1
birlikler: La Fère Alayı (Napoléon'un atandığı, 1785) 53-4; Siyahi istihkâmcılar 356; İmparatorluk Muhafızları 400; "Polonya Lejyonları" 482; Bavyera tümeni 506; Gözlem Birliği 694-5, 702, 714; Ulusal Muhafızlar 803; Waterloo 822
ayrıca bkz. silahaltına alma;
Fransız Orduları; Fransız generaller; *münferit muharebeler ve seferler*; Fransa mareşalleri; askerler
II. Franz, Avusturya İmparatoru 12, 463
Napoléon'un barış teklifi 160-1
Napoléon'la Austerlitz sonrasındaki görüşme 447-8
ve KRİ'nin ilgası 463

ve savaş kararı (1808) 559
ve Wagram sonrası ateşkes 586-7
Napoléon'la ilişkilerin kötüleşmesi 694, 709-10
Napoléon'un mektupları 708, 710, 723-4
ve yeniden silahlanma (1813) 710
Fransız Orduları
İtalya Ordusu 93-4, 110-1, 116; takviye ihtiyacı (1796) 162-4; ödüller 199
Batı Ordusu 93-4
Ren ve Moselle Ordusu 116
Sambre ve Meuse Ordusu 116
İngiltere Ordusu 199; ad. değ. *Okyanus Kıyıları Ordusu* 381; ad. değ. *Grande Armée* 291
İhtiyat Ordusu 288, 301-2
Grande Armée 291, 421; kayıtlar (Rusya Seferi sonrası) 692
Portekiz Ordusu 606
Kuzey Ordusu (1815) 806-7
Freiburg Muharebesi (1813) 742-3
Fréron, Louis-Stanislas 88, 91, 98
Friant, General Louis 348, 439, 446, 501-2, 582, 650, 661, 735, 758
Austerlitz 439-40
Eylau'da 502-3
Wagram 583
Borodino 661-2
Friedland Muharebesi (1807) 11, 14, 511, 594, 624
Friedrich, Büyük
Sans Souci Sarayı 480
Napoléon'un kahramanı 587
Friedrich Augustus, Saksonya Elektörü 490-1
II. Friedrich, Württemberg Elektörü (Kralı) 435
III. Friedrich, Wilhelm, Prusya Kralı 11, 430, 463, 490, 700, 869
Frochot, François, Şûra mensubu 681
Frotté, Kont Louis de 292
Fructidor Darbesi (1797) 195
Fuentes de Oñoro Muharebesi (1811) 625

G
Gallo Markisi 185
Ganilh, Charles 359
Ganteaume, Tuğamiral Honoré 233, 250-1, 253, 348, 350, 384, 418
Gap 791, 792
Garat, Dominique 360
Garda Gölü 115, 142, 152-3, 159, 172, 306
Gardanne, General Gaspard 311, 314-5
Gasparin, Thomas 87-8
Gasparin, Thomas de 83
Gassicourt, Cadet de 576, 827
Gatte, M., eczacı 787
Gaudin, Martin, Maliye Bakanı 283, 288, 295-6, 384, 421, 487, 698, 801, 882, 909
Gauville, Yüzbaşı Adolphe 734
Gazan, General Honoré 475, 718
Gazze Şehri 237
Gentilini, emir eri, St Helena 834
III. George, İng. Kralı 10, 80, 287, 348, 372, 374, 380, 426, 456, 552, 761, 839, 851, 856
IV. George, Kral, Naip Prens 81, 604, 785
Gérard, François, ressam 527, 604, 659-60
Gérard, General Étienne 759
Géricault, Théodore, ressam 604
Geyl, Pieter 29, 32, 882
Gillray, James 363, 370
Girard, General Jean-Baptiste 98, 722, 730
Girardin, Louis de, vali 748
Girodet, Anne-Louis, ressam 10, 604
Girona, Fransız kuşatması 539, 545
Giulay, General 434
Glasse, Rev. G.H. 363
Gneisenau, General von 700, 811
Waterloo Seferi 811
Godoy y Álvarez de Faria, Don Manuel, İspanya Başbakanı 532
devrilmesi (1808) 536
Goethe, Johann Wolfgang von 550-1, 692
Gohier, Louis 31, 258-9, 263, 267, 269-70, 278
Golitsin, Prens Andrey 499, 561
Golitsyn, Prens 561
Golymin Muharebesi (1806) 490-1
Gonneville, Teğmen Aymar-Olivier de 508, 555, 882, 916, 920, 922-3
Gourgaud, General Gaspard 39, 209, 324, 649, 675, 678, 752, 775, 788, 814, 834-5, 838, 840, 844-5, 848, 855, 882, 905, 911, 927

Goya, Francisco, ressam 12, 539, 604
Grandeau, General Louis 743
Grassini, Giuseppina, şarkıcı 12, 309, 321, 345, 415, 874
Gravina, Amiral Federico, İspanya büyükelçisi 394
Grégoire, Henri, piskopos 360, 526
Grenoble 84, 788-9, 793
Grenville, William, Başbakan 287, 456, 457
Gribeauval, Jean-Baptiste de, yeni topçu uygulaması 51, 302, 860
Gros, Antoine-Jean, ressam 9-12, 241, 604, 873
Grossbeeren'deki muharebeler (1813)
Grouchy, Mareşal Emmanuel, Marquis de 31, 398-9, 500, 510, 641, 759, 799-800, 810-1, 814-6, 820, 824-5, 835, 845, 856, 882, 938
  Eylau 500
  Friedland 510
  1814 Seferi 758
  ve Napoléon (1815) 799
  ve Waterloo Seferi 810-816
  Waterloo 824-5
Gudin, General 656-7, 812
Guibert, General Kont Jacques de 51, 156, 179, 420, 860, 892
  Essai général de tactique (1770) 51
Guinguené, Pierre-Louis 360
IV. Gustavus Adolfus, İsveç Kralı 507
Guyot, General 758, 760, 821
  Waterloo 822
gümrük gelirleri 488
gümrük vergileri 368, 617
Günzburg Muharebesi (1805) 426-7
Gyulai, Kont Ignaz 727, 735
  Dresden'de 727
  Leipzig'de 735

H

Habsburg 32, 116, 120, 147, 151, 179, 200, 339, 431, 455, 463, 571, 771
Habsburg, Arşidük Johann von 571, 575
Habsburg, Arşidük Joseph von, Marengo 211
Habsburg, Arşidük Karl von
  ve İtalya (1796-7) 116, 159-60, 178-9
  ateşkes (1800) 338-9
  Austerlitz 430, 444
  ordu reformları 557
  ve Beşinci Koalisyon Savaşı 557-60
  Landshut'ta 563-5
  Viyana'nın teslimi 570-1
  ve Aspern-Essling 571-5
  Wagram 576-7, 582-6
  Wagram sonrası ateşkes (1809) 586
  ve Napoléon'un Marie Louise'le evlenmesi 600-1
Hadik, Kont Andreas 759
Hagelberg Muharebesi (1813)
Haiti bkz. Saint-Domingue
Halk oylamaları
  (1800) 289-90
  (1802) 364
  (1804), saltanat temelli imparatorluğun tesisi için 402
  (1815) 804
Hamburg, Hansa ayaklanması 405, 452, 460, 487, 530, 609, 616, 702, 704, 719, 722, 734, 743, 751, 798
Hamelin, Antoine 882
Hanau Muharebesi (1813) 742-3
Hanover'in işgali (1803) 380
Hansa kentleri 617
Hardenberg, Baron Karl von 449, 463, 466, 468, 700
haritalar 468-9
  Polonya 483-4
  İspanya 532-3
hasatlar, kötü
  (1801) 364-5
  (1811-13) 620
hastalıklar 117, 162, 171, 626, 649, 849
  uyuz 85-6
  oftalmiya 219
  veba (Yafa) 240-1
  sıtma 242
  yetersiz beslenme
  sarı humma 354-5
  tifüs ateşi 647-8
  dizanteri 648
  tifo ateşi 648

Hatzfeld, Prens Franz Ludwig von 480
Haugwitz, Kont Christian von 435, 448-9, 466
Hautpoul, General Jean-Joseph d' 44, 477, 496, 502
  Jena 477
  Hof 496
  Eylau 502
Hawkesbury, Lord, bkz. Liverpool Kontu
haydutluk, kırsalda 261
Hayfa 212, 234, 242-3
Hédouville 141, 264, 292, 555
Hédouville, General Gabriel d' 264, 292
  Rusya'da büyükelçi 392-3
Hédouville, Théodore d', diplomat 555
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, Jena'da 205, 474
Heilsberg, ele geçirilmesi 494, 508-9, 585
Heligoland 487
Hely-Hutchinson, Albay John 509, 513
Henry, Walter, cerrah 850, 852, 855
III. Hercules, Modena Dükü 135-6
hibe sistemi 524
Hiller, Baron Johann von 566
Hindistan 46, 70, 97, 124, 207, 210, 213, 218, 225, 228, 230, 234-5, 247, 340, 349, 371-3, 376, 413, 610, 620, 835-7, 839
  Napoléon'un tutkuları 235
  Fransız iddiaları, Amiens Barışı'na göre 351
Hobhouse, John Cam 803, 805, 826, 883, 907, 911, 920, 933, 935-7, 939
Hoche, General Lazare 88, 94, 108, 186, 193, 196, 199, 203, 396, 898
Hofer, Andreas, ve Tirol isyanı 571, 593, 864
Hoff Muharebesi (1807) 496
Hohenlinden 338, 387
Hohenlinden Muharebesi (1800) 338
Hohenlohe, Prens Friedrich von 471, 476-8, 480
Holford, George 387
Holland, Lord 207, 363-4, 849, 883, 888, 896, 900, 902, 905-6, 909-10, 913, 935
Hollanda 449, 503-4
  Fransa-Hollanda Sözleşmesi (1801) 360-1
  Louis Bonaparte, kral 503-4
  ilhakı 610
Holstein-Oldenburg prensi George 550
Home, George 883
Hompesch zu Bolheim, Ferdinand von, St John Şövalyeleri Büyük Üstadı 215
Hood, Amiral Alexander, Toulon'da 82, 732
Hopes Bankası 379
Horselberg Muharebesi (1813) 742-3
Hotham, Amiral Sir Henry 829, 832
Houdon, General Pierre-Victor 98
hukuk sistemi 21, 329, 454
  yargıda reformlar 291
  Napoléon Kanunları 328-32
Hulin, General Pierre-Augustin 392, 681
hürmasonluk 202
Hyères 253, 650

I

Illari, Camilla, hemşire 42
Ingres, Jean-Auguste, ressam 297, 604
Isnard, Maximin 359

İ

İbrahim Bey 218, 230, 232
iç savaş tehlikesi (1814) 770-1
İhtilalci Bonaparteçilik (1815) 804
İkinci Koalisyon Savaşı 236, 261, 514
İkinci Polonya Savaşı bkz. Rusya Seferi (1812)
İki Sicilya Krallığı, tarafsızlık antlaşması (1804) 137, 200, 412
iletişim, telgraf 119, 139, 387, 485, 539, 555, 811, 842, 847
iller (bölgeler) 803
İmparatorluk Anayasalarına Ek Kanun (Acte Additionnel aux Constitutions de l'Empire [1815]) 801
İmparatorluk Konseyi, ve taç giyme 120, 164, 418
İmparatorluk Üniversitesi 294, 334
İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) 63, 193
İrlanda 363, 383, 620, 817, 838
İskenderiye (Mısır) 152, 212, 214-8, 222, 229, 232, 235, 240, 250-1, 253, 322, 350, 366-7, 372-3, 546
İspanya
  savaş ilanı 76-7

ve San Ildefonso Sözleşmesi 339
ve Napoléon'un Portekiz monarşisini devirmesi 532-3
zayıflığı 532-3, 537
Fransa'ya karşı gayrinizami mücadele 539-40, 553
yeni anayasa (1808) 541-2
ve Bailén'deki Fransız mağlubiyeti 543-4
Joseph'e başkaldırı 544
-da Fransız ordusu 552-6
bkz. Yarımada Savaşı
İspanyol donanması, Napoléon'un ilgisi 537, 542
istihbarat toplama 572
İsveç 349-50, 507
ve Üçüncü Koalisyon 412
Bernadotte, kral 608
Fransa'ya savaş ilanı (1813) 696
ve Altıncı Koalisyon 705
İsveç Pomeranyası 630, 633, 696
İsviçre 19, 55, 198, 210, 262, 324, 351-2, 354, 361, 366-8, 372-3, 421, 437, 449, 453, 488, 517, 617, 686, 695, 762, 789, 870
Aracılık Yasası uyarınca yeniden düzenleme (1802) 366-7
İtalya
-dan alınan sanat eserleri 127-9, 148-50, 176-7
Lombardiya Cumhuriyeti' in kurulması 136-7
giacobini hükûmetleri 136-8
Fransız işgaline karşı ayaklanma 139-40
Cispadane Cumhuriyeti'nin kurulması 163
Napoléon'un dini reformları 163,
Ligurya Cum. 189
Cisalpine Cum. 192
Napoléon'un kral oluşu 415
Ayrıca bkz. Cenova; Napoli; Piyemonte; İki Sicilya Krallığı
İtalya Cum.291
Napoléon'un baş yönetici seçilmesi 358-9
İtalyan İhtilali (1831) 871
İtalya Ordusu Postası (Courrier de l'Armée d'Italie) 177
İtalya Seferi (1796–7) **114-5** 134, 148, 162, 179, 182, 187, 224, 263, 492, 861
hazırlıklar 110-1
Napoléon'un ilk zaferleri 122
Mantua Kuşatması 142-3
sonraki safhalar 148-84
barış ant. 185-208
bkz. Marengo
itfaiye teşkilatının kuruluşu, *sapeurs-pompiers* 603

J
Jackson, Binbaşı Basil 839, 847-8, 872, 883, 938
Jakoben Kulübü 65
Jakobenler 65, 101, 137, 271, 278, 287, 353, 403, 804, 863
jandarma yeniden düzenlenmesi 290-1
Janvilliers 758-9
Jardin Ainé, Napoléon'un emirleri 816, 823
Jefferson, Thomas, Amerikan Başkanı 355, 378-9, 875, 883
Jena Muharebesi (1806) 11, **472-3**, 475, 506, 532, 551, 608, 740
Cospeda geçidi 475-6
sonrası 479-80
Jena Seferi 14, 472
Jessaint, Claude de, vali 748
Jirondenler
tutuklanmaları 80
Jakobenlerin mağlubiyeti 91-4
ve yeni anayasa (1795) 100
João, Portekiz Prensi 532
Johann, Lihtenştanyn Prensi 13, 32, 120, 338, 370, 431, 434, 445, 467, 519, 566, 568, 571, 577-9, 582-3, 688, 741
Jomini, General Baron Henri de, askerî tarihçi 310, 475, 647, 651, 726, 883, 919
Jena'da 475
Dresden'de 726
II. Joseph, Avusturya İmparatoru 209, 866
Journal ... talyesi 775-6
Joubert, General Barthélemy 165, 169, 171-4, 180, 199, 210, 259-60, 297, 396
Jouberthon, Alexandrine, Lucien Bonaparte'la evlilik 358

Jourdan, Mareşal Jean-Baptiste 116, 134, 159, 161, 163, 178-9, 246, 261-2, 268, 273, 275, 338, 342, 396-9, 424, 591, 718, 751, 770, 800, 872, 884, 895, 912
Würzburg 116, 160
Talavera 591
ve Vitoria 718-9
Julius Caesar, Napoléon'un kahramanı 183, 337
Jullien, Marc-Antoine, editör 177
Junot, General Andoche 84, 90, 92, 94-5, 111, 116, 141, 143, 150-1, 155, 180, 186, 215, 219, 232, 243, 252, 359, 398, 533, 536, 545-6, 637, 656-7, 678
Napoléon'un emir subayı 83, 90
Laure d'Abrantès'le evlilik 95
İtalya'da 150, 154
ve Venedik 186
Napoléon'a Josephine'in Charles'la ilişkisini söylemesi 220
Portekiz'i işgali (1807) 532-4
Portekiz'de Wellington'a teslim olması 545-6
Rusya'da 656-7
delirmesi 657

K
kaçakçılık, Britanya malları için 113, 532, 540, 590
kadın
ve Napoléon Kanunları 330-1
kız çocuklarının eğitim eksikliği 333
Saint-Domingue'de ırk karışımına yasak 354-5
Eğitim Kurumu, Şeref Lejyonu Nişanı alanların kızları için 403
Kahire 20, 212, 217-9, 222-3, 226-36, 240, 248-50, 252, 255, 309, 366, 474, 539, 841
Şehre ilerleyiş 217-21
Napoléon'un reformları 221-2
Peygamber'in doğum yıl dönü ü kutlamaları 227-8
ayaklanma 230-1
Kaliningrad 17, 482, 484
Kaluga (Rusya) 671, 675-8
Kamu Selameti Komitesi 77, 85, 90-1, 98, 101, 195, 290
kanallar 864
karikatüristler, Britanyalı 370
Karl, Arşidük bkz. Habsburg, Arşidük Karl
Karl Ludwig, Bavyera Prensi 451
kartal, İmp. sembolü 149, 398, 401-2, 408, 411, 445, 450, 497, 514, 696, 733, 742, 777, 799, 805, 823
kartal sancakları
kaybediliş 504-5
Bobr'da yakılmaları 684
Leipzig'de dağıtılmaları 733
Katerina, Württemberg Prensesi 10, 22, 26, 197, 348, 374, 451, 549, 616-7, 622, 629, 859, 866
Katzbach Nehri Muharebesi (1813) 730
Keats, John 363
Keith, Amiral Lord 308-9, 386, 833-4, 885, 898, 915
Keller, Binbaşı von 824
Kellermann, General François-Christophe 75, 167
Alpler Ordusu 134-5
Kellermann, General François-Étienne 153-4
Kéralio Şövalyesi 48
Kerckhove, J.R.L. 648, 884, 927
"Kısımlar"ın ayaklanmaları (Vendémiaire) (1795) 101
"Kıta Sistemi" (Berlin Kararnameleri) 484
Napoléon'un inancı 620-1
ve Prusya 517-8
Rusya'ya etkisi 548-9
Papalık 589
"Le Nouveau Système" 609-10
Kilmaine, General Charles "Cesur" 129, 153, 157, 159-60, 166, 217-8
Kissinger, Henry 15, 865, 884, 935, 939
Kléber, General, Jean-Baptiste 211, 227, 232, 235, 240, 242, 244, 251, 253, 283, 322, 396, 898
Mısır'da 211, 227, 251-3
Kutsal Topraklar 235
Tabor Dağı Muharebesi 243-4

Klein, General Dominique, Jena 477
Kleist, General Friedrich von 730, 759, 763
ve Laon 763
Klenau, General Johann von 726-7, 735
Dresden 726
Leipzig 733-4
Koller, General Franz von, Elba 773, 776-8
Kollowrath, General Johann 440, 568
Eggmühl 567-8
Wagram 583-4
kolordu sistemi 420, 425, 446, 557, 568, 861
Fransız ordusu 419-20
Avusturya ordusu 557
Avrupa ordulan tarafından kullanılması 701
komplolar, suikast 267, 342, 395, 709, 766
bomba (*Şeytani Komplo*) 340-1
el bombaları 341
bıçaklı saldırı 341
Cadoudal komplosu 386-93
Friedrich Staps 594-5
Konkordato (1801) 324-5
Konkordato (1813) 697-8
Konsüllük 22, 36, 106, 267, 271, 277, 281, 283-4, 286-7, 290-1, 294, 296, 298, 301, 304, 314, 316, 323, 328, 334-5, 349, 402, 528, 606, 802
Korsika
isyan (1793) 55-6, 78-9
ve Fransız İhtilali 64-9, 71-2, 74-5
Ulusal Muhafızlar taburları 70-1
Fransız toprağı olması 74-5
Britanya işgali 78-80
Jakoben gücünün kırılması 75-6
yeniden ele geçirme teşebbüsleri (1795) 93-4
Fransız kontrolünün yeniden tesisi 151, 170
Napoléon'un son ziyareti (1799) 252
Kosen Muharebesi (1813) 742-3
Kossakowski, General 775
Kostanoviç, General Peter von 153-6, 164-5, 172, 174, 180, 322
Köle ticareti
yeniden tesisi 355-6
ilgası (1815) 801
Königsberg 482, 494, 496, 509, 511, 514, 635, 640, 648, 696
Kraliyetçiler 101
Chouan (Vendée'de) 78-9, 341-3
ve Direktuvar 191-2
tasfiye (1797) 194-5
isyanlar 261-2
Kraliyet Donanması
Toulon'da 83-4
Quiberon Körfezi 96-7
Korsika'nın tahliyesi 170-1
Akka 241
ablukalar 261, 380, 429-30, 484-8
ve Cenova'nın tahliyesi (1800) 308
Fransızların korkusu 350-1
Fransız külçe altın gemisini ele geçirmesi 404
ve Napoléon, Elba'da 782-3
Napoléon'un teslim olması 829-32
bkz. Nelson, Amiral Lord
Krasnoi Muharebesi (1812) 697
Krettley, Yüzbaşı, Yafa'da 239
Kudüs 47, 212, 240-1, 366, 752
Kundtzow, Bay 785
Kurakin, Aleksandr, Rus büyükelçi 616, 628, 645
Kutsal Roma İmp.
İmparatorluk Temsilciliği Nihai Bildirgesi (1803) 373-4
tacı 415-6
resmen ilgası (1806) 462-3
Kutsal Topraklar 229, 248, 459, 607
Kutuzov, General Mihail, Prens 421-2, 673
ve Austerlitz 436, 440
Barclay'nin yerine gelmesi 657-8
Borodino'da 665-6
ateşkesi reddi 675
Maloyroslavets 676-8
"paralel takip" stratejisi 679, 683
Krasnoi 683
Berezina Nehri'nde 684
Borisov'da 686
ölümü (1813) 703

L

Labaume, Yüzbaşı Eugène 676, 679-80, 689, 884, 927, 929-30
1812 Suçu 679

La Bédoyère, Charles de 793, 814, 839
Lacépède, Bernard, doğa bilimci 403, 507, 698, 802
Lachouque, Henry 855, 884, 924
Lacuée, General Jean- Gérard, askeri danışman 98, 288, 401, 492, 626, 629, 635, 659
la Cuesta, Don Gregorio de 543
La Favorita, Mantua yakınları 160, 175, 180, 181
Lafayette Markisi 801-2, 828
  ve Waterloo sonrası 826-7
Laffrey 792
Laforest, Antoine, Berlin'deki Fransa büyükelçisi 466
La France Vue de l'Armée d'Italie 177
Lagrange, General Joseph 235-6, 770
Laharpe, General Amédée 113, 120, 129, 131
La Harpe, Frédéric de, Çar I. Aleksandr'ın eğitmeni 348-9
l'Ain, Captaun Girod de 658, 882, 928, 937
Lainé, Joseph 745, 757
l'Albe, General Bacler de 302-3
Lallemand, General Charles 830, 833, 843
Lamarque, General Jean-Maximilian 799, 800
Lamouret, Yüzbaşı 788
Landgrafenberg 473-5
Landshut Manevrası (1809) 568
Langeron, General Kont Louis de 681, 684, 687, 740, 884, 92-30
Lanjuinais, Kont Jean-Denis 40, 360, 364, 757, 806, 826
Lannes, Mareşal Jean
  ve Pavia'da isyan 140-1
  İtalya'da 166-7
  Mısır'da levazım baş sorumlusu 211
  Kutsal Topraklar 235-6
  Akka'da 246
  Alpleri geçiş 304-5
  Marengo 314-7
  Austerlitz 435, 438
  Jena 470-1, 474-6
  Prusya 483
  Pultusk 490-1
  Friedland 509, 511-2
  Almanya'da 560-1, 567
  ve Napoléon 568
  Aspern 573-4
  ölümü 575-6
Laon Muharebesi (1814) 763
Laplace, Marquis de 51, 205, 283, 288, 332, 403
La Plaigne, Éléonore Denuelle de 456, 594
Laplane, General Jean de 743
Lapoype, General Jean 83, 88, 311, 314, 743
La Révellière-Lépeaux, Louis de, Direktuvar mensubu 110, 191
Lariboisière, General Jean de 60, 515, 675
La Rochefoucauld-Dubreuil, Jean de 343
La Rothière Muharebesi (1814) 753
Larrey, Dominic, cerrah 492, 575, 648, 666, 682, 732, 812
Lasalle, General Antoine de 220, 471, 479, 574, 585, 712
Las Cases, Marquis de, mabeyinci 576, 814, 829-30, 834, 838, 844, 872, 884, 891, 901, 908, 910-1, 915, 931-2, 938
La Tour du Pin, Lucie de 338, 526
Laumond, Jean 401
Lauriston, General Jacques de 350, 548, 566, 584, 626, 627-8, 636, 673, 675, 702, 704-5, 711, 740, 898
  Landshut 566-7
  Rusya'ya büyükelçi 626-7
  Rusya'da 673
  Elbe Gözlem Kolordusu 702
  Lützen 705
  Bautzen 711
  Leipzig 739-40
Lavalette, Antoine, Napoléon'un emir subayı
  ve Brumaire Darbesi 272
  Josephine hk. 597
  Malet'nin darbe girişimi hk. 681
  ve Napoléon'un dönüşü (1815)
  1815 tarihli halk oylaması hk. 794-5
Le Sueur, Jean-François 47
Le Tourneur, Étienne-François 110
Lebrun, Charles-François 284, 329, 378, 389, 401, 408, 455, 528, 559, 604
Leclerc, General Charles Victor-Emmanuel 191, 199, 274, 354-6, 397-8

Pauline Bonaparte ile evlilik 191-2
ve Saint-Domingue görevi 353-5
Lecourbe, General Claude 400, 794, 825
Napoléon'a sığınması (1815) 793
Lefebvre, Maréşal François-Joseph 269, 272, 274-5, 369, 398, 494, 506-7, 524, 560-3, 566, 688-9, 751, 768, 770, 798-9, 873, 884, 908, 910
Lefebvre-Desnouettes, General Charles 543, 653
Legendre, General 544
Legrand, General Claude 438, 439, 500, 573
Leipzig 8, 14, 16, 18, 131, 420, 503, 586, 616, 692, 703-4, 720, 732-6, 738-40, 742-3, 745, 768, 799, 812, 841, 850, 860, 862, 874, 878, 886, 889, 894, 931-2
Koalisyon üstünlüğü 732
Napoléon orada 732-3
Leipzig Muharebesi ("Milletler Muharebesi") (1813) 14, 503, 586, 734, **736-7**, 742, 841, 874
Britanya roket birliği 733
muharebe alanı 734
Napoléon'un hataları 738-9
Napoléon'un İmparator Franz'a teklifleri 738
Napoléon'un katılımı 790
Napoléon'un çekilişi 791-2
Leipzig Seferi (1813) **706-7**, 720-45
Dresden'de Metternich'le gizli görüşme 715-7
Napoléon'un orduyu bölmesi 722
Lemarois, General Jean 110, 743
Lenoir, Richard, iş insanı 368
Leoben Antlaşması (1797) 186-8, 196
Léon, Kont (Charles Denuelle) (Napoléon'un gayrimeşru çocuğu) 456, 594, 795, 850, 871, 882, 884, 888
Lepic, Albay Louis, Eylau 501-2
Lestocq, General Anton von 483, 494, 496, 502-3, 505, 514
Leuchtenbergli Josephine (Eugène'in kızı) 710
Levasseur, Octave 822, 885, 937
Lévis Dükü 596
Lezay-Marnésia, Adrien de, vali 748
L'Inconstant (gemi) 786-7
Liébert, General Jean- Jacques 388
Ligny Muharebesi (1815) 17, 811, 816
Ligurya Cumhuriyeti, Napoléon'un anayasa hazırlaması 189, 198
Limoelan, Joseph Picot de, Chouan 340-1
Linois, Amiral 350
Lion, Dieudonné 232, 566
Litvanya 482, 496, 629, 634-6, 640-1, 652, 675
Liverpool Kontu 830-2
Lord Hawkesbury 386-7; barış müzakereleri (1801–2) 348-51, 354; basın özgürlüğü üzerine 369
Livingston, Robert 378-9
Lobau Kontu, General Georges Mouton 567, 646
Lodi, İtalya, köprüye taarruz 130-2, 134-6
Lombardiya Cumhuriyeti 136-7
Loménie de Brienne, Étienne-Charles de, Maliye Bakanı 61
Lonato Muharebesi (1796) 155-6
XV. Louis, Fransa Kralı 24, 37, 55, 116, 291, 344, 505, 633
XVI. Louis, Fransa Kralı 38, 44, 60, 62, 65, 71, 74-8, 106, 111, 205-6, 209, 265-6, 269, 283, 288, 296-7, 299, 343, 353, 365, 370, 384, 396, 592, 602, 616, 698, 768, 783
XVIII. Louis (Provence Kontu), Fransa Kralı 299, 341, 387, 389, 391, 529, 548, 766, 768, 770, 783-4, 793-4, 798-9, 849, 872-3
Louis (Bourbon), Etrurya Kralı (Toskana) 339-40
Louise, Prusya Kraliçesi
ve Magdeburg 519-20
ölümü 609-10
Louisiana bölgesi 339
Louisiana Satın Alımı 377-9
Louis-Philippe, Kral 870, 872-4, 886
Louvre Müzesi, İtalya'dan alınan eserler 127, 603
Lovell, Daniel, devlet adamı 363
Loverdo, General Nicolas 791
Lowe, Sir Hudson 767, 840-4, 846-7, 851-3, 855, 873, 898, 938-9
Lullin de Châteauvieux, Frédéric 32, 885

Lunéville Barışı (1801) 343-7
Lusignan, General Marki 173-4
Lusigny, ateşkes teklifi (1814) 761
Luynes Dükü 291
Lüksemburg Sarayı, Napoléon ve Josephine 24, 203, 264, 268-70, 278, 281, 285, 296
Lützen Muharebesi (1813) 704-5, 708-9
Lyons 70, 82, 84, 256, 298, 338, 358-9, 366, 369, 415, 587, 620, 761, 765, 771, 777, 793, 800, 807, 870, 885, 908-10
  Kahramanın Dönüşü (oyun) (1799) 256
  teslimi (1814) 766
  Napoléon orada 793
Lyons İstişaresi 359

M

Macdonald, Mareşal Jacques
  Wagram 578
  Rusya 654-5, 667
  Lützen 704-5
  Bautzen 710
  Leipzig 723, 735-6
  Katzbach 730
  Château-Thierry 758
  Napoléon'un tahttan çekilmesi 768-9
  orduların başında (1815) 828
Mack von Leiberich, General Karl, Ulm'da 424
Macnamara, John, Elba 782, 785, 841
Macon, General Pierre 430
madalyalar, hatıra 178, 181
  Marengo için 320
  İngiltere'nin işgali için 381
  Austerlitz için 449
Madrid 90, 474, 536-42, 553-5, 560, 591, 626, 658, 671, 876
  El Dos de Mayo İsyanı, Murat'ya karşı 538-9
  Yeniden ele geçirilmesi (1808) 553
Magdeburg 470, 474, 479, 489, 519, 701-2, 722, 730, 743
Mağribiler 237, 238
II. Mahmud, Sultan 632
Maillard, Albay 73, 321
Maingault, Louis 834
Mainz 202, 463, 469-70, 486, 489, 493, 526, 623, 640, 689, 703, 714, 743, 751, 771
Maitland 829-34, 842, 885, 937, 938
Maitland, Yüzbaşı Frederick, HMS *Bellerophon* 830-3
Malcolm, Amiral Sir Pulteney 845-6
Malcolm, Lady 845-6
Malet, General Claude-François de, darbe girişimi (1812) 680-1, 688, 697, 885, 893, 929
Malmaison Şatosu 257, 526, 531-2
  Napoléon orada (Waterloo sonrası) 828-9
Malmesbury Kontu 377
Maloyaroslavets 16, 17, 675-8, 772
Maloyaroslavets Muharebesi (1812) 676
Malta 15, 210, 215-7, 227, 234, 259, 262, 339, 349-51, 360, 362, 366-8, 372-3, 376, 415, 456, 459, 487, 525, 617, 833, 843, 849
  Napoléon'un idaresi 215-6
  Britanya kontrolü 350-1
  ve Amiens Barışı 360-2
  St John Şövalyeleri 361-2
Manhès, General Charles 450
Manin, Doç Ludovico, Venedik 186
Manning, Dr Thomas, St Helena'yı ziyareti 19, 832, 846
Mantua 16, 18, 132, 137, 140, 142-3, 147, 150, 152-64, 166, 169, 171-3, 175-6, 180, 308, 416, 558
Marbeuf Kontu 37, 42-3, 49, 80, 555
Marbot, Jean-Baptiste de 256, 303, 317, 437, 441, 445, 447, 500, 569, 576, 885, 890, 903, 908, 910-1, 917-20, 922-4
Marchand, General Jean-Gabriel, Friedland 512-3
Marchand, Louis, uşak 854-6
  St Helena 834-5
Marengo Muharebesi (1800) 14, 184, 303, 309, 312-3, 314, 319-21, 416, 420, 510, 514
  sefer 301-11, 306-7
  analiz 319-21
  muharebe alanını ziyaret (1805) 416

Marescot, General Armand de 544
Maret, Hugues-Bernard, Dışişleri Bakanı 259, 299, 548, 626-8, 635, 650-1, 658, 671, 686-7, 698, 715, 729, 743, 753, 756, 768, 772-3, 775, 786, 797, 826, 828, 839, 872, 898
  ve tahttan çekilme 772-3
  ve Napoléon'un dönüşüne destek 786, 797
  ve Napoléon'un tahttan ikinci çekilişi 829
Maria Carolina, Napoli ve Sicilya Kraliçesi 412, 450, 601
Maria Feodorovna, Rusya'nın dul imparatoriçesi 516, 519, 547, 550
María Luisa, Parmalı, İspanya Kraliçesi, ve Godoy 344, 532-3, 538
Marie Antoinette, Fransa Kraliçesi 74, 77, 107, 161, 202, 269, 353, 367, 412, 600, 602, 783
Marie Louise, Avusturya Arşidüşesi
  Napoléon ile evlilik 599-603
  bir oğul doğurması 624-5
  Dresden'de 633-4
  ve Malet'nin darbe girişimi (1812) 681
  naiplik yapması 698
  kişiliği 762
  ve Joseph 764
  Paris'ten kaçış (1814) 767
  feragat sonrası koşullar 771-2
  Viyana'ya taşınma 772
  Neipperg'le ilişki 781-2
  ve Napoléon'un dönüşü (1815) 796-7
  Viyana'da kalmada ısrar (1815) 803
  Napoléon'un sürgünü hk. 834-5, 853-4
  Bombelles Kontu'yla evlilik 871
  Neipperg'le evlilik 871
Markov, Kont, Rus büyükelçi 375
Marmont, Mareşal Auguste de
  Napoléon'un emir subayı 83
  Mısır'da 211, 250
  ve İngiltere'nin işgali için talim 411-2
  Austerlitz 435
  Wagram 578-9
  Znaim 586
  İspanya'da 626
  Salamanca 658-9
  Lützen 704-5
  Bautzen 710
  Dresden 727
  Töplitz 730
  Leipzig 735-6, 738, 740
  ve Laon 763
  ve Paris'in teslimi 767, 769-70
Masséna, Mareşal André
  İtalya'da (1796) 113, 129, 131, 153-5, 159-61, 163-4
  Castiglione 157
  Rivoli 172
  Cenova'da kuşatılması 299, 303, 306-7
  Napoli'nin fethi 450
  Almanya'da 561
  Landshut'ta 562, 566
  Aspern 573-4
  Wagram 582, 584
  Prens oluşu 591
  ve Napoléon (1815) 799
Mathis, Barones Christine de 595
Mattei, Kardinal Alessandro, Papalık müzakerecisi 176
Mauduit, Çavuş Hippolyte de 814, 886, 918, 936
Maximilian-Joseph IV (Maximilian I), Bavyera Elektörü (Kralı) 420-1
Mazis, Alexandre de 71
Meaux, -de koalisyon orduları 761
Mecklenburg 449, 588, 702
Medeni Kanun (1804) 323, 329-31, 392, 524
Megrigny, Baron 775
Mehée de la Touche, Jean-Claude-Hippolyte, casus 385
Melas, General Michael von 300, 302-3, 305, 308-11, 316, 319-20, 322
Melbourne, Lord 363
Mellini, Rosa, Letizia Bonaparte'ın eşlikçisi 870
Melzi d'Eril, Francesco 137, 308, 359
Memlukler 216, 219, 221-2, 234
Méneval, Claude-François de, özel sekreter 12, 31, 52, 529-31, 548, 622, 654, 834, 873, 886, 899, 901-2, 905, 921, 925-6
Menil, Albay Baron Paul-Alexis de 19, 828
Menou, General Jacques-François 102, 211, 217, 220, 223, 251, 253, 348, 350, 351

Merlin de Douai, Philippe, Direktuvar mensubu 195, 243
Merveldt, General Kont Maximilian von 188, 739
Meşruiyetçiler 391
Meşruti Monarşi (1815) 806
metrik sistem 332
Metternich, Prens Klemens von
Josephine hk. 108
Napoléon'la ilk görüşme 466-7
ve Talleyrand 559
ve Schönbrunn Antlaşması (1809) 593
Rusya Seferi 630
Napoléon'la görüşme, Dresden'de 633-4, 715-7
ve Rusya 674
barış teklifi 698
Napoléon'un görüşleri 710
ve Prag Barış Konf. (1813) 713-4, 717-8
ve Avus. Altıncı Koalisyon Savaşı'nda 721
ve Frankfurt barış koşulları (1813) 744
Napoléon'un ateşkes teklifi (1814) 749
ve Kutsal İttifak 869
Meynier, General Jean-Baptiste 113, 117, 180
Mısır
işgal planları 206-7
işgal sebepleri 209-10
Napoléon yönetimi 217
Napoléon'un Müslümanlarla müzakereleri 217-9, 222-5
piramitler 221
Fransız işgaline Arap tanıklığı 225-6
Fransız ordusunun kapana kısılması 227, 348-51
Kızıl Deniz'de tuzlu su bataklıkları 233
kültürel ve sanatsal etkiler 253-5
Mısır Seferi (1798–9) 209-33, **212**
komutanlar 210-1
bilginler 213, 215, 228-9, 232-3
Toulon'dan yola çıkış 214-6
Genel Emirler 216
donanmanın kaybı 227
ordunun maneviyatı 249
Napoléon'un gizlice ayrılışı 251-2
Michaud, General 759
Milano 129-31
Napoléon'un muzaffer girişi (1796) 136-40
Napoléon ve Josephine 160-1
Napoléon orada (1800) 308-9
Napoléon'un taç giymesi 415
Milhaud, General, Eylau 500, 770
Millesimo Muharebesi (1796) 126
"Milletler Muharebesi" bkz. Leipzig
Miloradoviç, General, Borisov'da 687
Minsk 634, 641, 644, 647, 652, 687, 690
Miollis, General Sextius 589
Miot de Melito, André-François 31, 143, 149, 151, 170, 190, 353, 881
Mirabeau Kontu 69
Modena 127, 136-7, 140, 142, 148, 151, 163, 171, 180, 186-8, 198, 416
Modena Dükü 163, 171, 188, 198
Mojaysk (Rusya) 667, 678
Molé, Kont Louis-Mathieu
Adalet Bakanı 288, 694
Şûra'da 288
Maliye Bakanı 528-9
acemi erler hk. (1812) 695
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Molitor, General, Wagram 571, 582
Mollien, Nicolas-François 288, 486, 541, 559, 609, 744, 795, 797, 886, 909, 919, 923, 925
Molodeçno (Maladzyeçna), Napoléon'un bildirisi 687
Mombello Sarayı, Milano, Napoléon orada 190
Moncey, Mareşal Bon- Adrien de 302, 305, 308, 397-8, 538, 681, 698, 768, 799, 856, 882
Mondovi Muharebesi (1796) 124
Monge, Gaspard 43, 129
Monge, Louis 50
Monnier, General, Marengo 310, 314, 316-9
Monroe, James, Amerikalı müzakereci 379
Montalivet, Kont Jean 698-9, 702, 761
Montbrun, General 563, 665
Montenotte Muharebesi (1796) 122, 178
Montesquiou, Madam 522, 631, 712, 723, 798, 886, 921

Montesquiou-Fezensac, Kont Anatole de 631, 798, 886
Montfort, Albay 742, 870
Montgelas, Kont Maximilian von 426
Monthion, General François de 800, 816
Montholon, Albine 837-8, 886
Montholon, General Charles-Tristan de 775-6, 834-5
  St Helena 834
  III. Napoleon 872
Montmirail (Marchais-Montmirail) Muharebesi (1814) 16, 757-9
Montrond, Talleyrand'ın sekreteri 273
Monvoisin, Yüzbaşı 104
Moore, General Sir John 554-5, 559, 896
Morand, General
  Wagram 584
  Borodino 664
  Lützen 708
  Waterloo sonrası 826
Moreau, General Jean
  ve Brumaire Darbesi 267-70
  ve Avusturya'yla yeniden sıcak temas 299-301
  Ren'i geçişi (1800) 302
  ve Konkordato (1801) 327
  Hohenlinden 338-9
  ve Cadoudal komplosu 387-9
  ve Malet'nin Darbesi 680
  Dresden 726
Moreau de Saint-Méry, Médéric 368
Mortefontaine Antlaşması (1800) 339
Mortier, Mareşal Édouard Adolphe 380, 391, 397-8, 426, 435, 508, 510, 512-3, 646, 656, 665, 675-6, 688-9, 708, 735, 739, 751, 757-8, 766-7, 799, 872
Moskova
  Napoléon'un hedefi **642-3,** 651-2, 656
  yakılması 667-9
  Fransız ordusu 667-75
  erzak kıtlığı 669
  Kremlin'in yıkılması 675-6
Moulin, General Jean-François 259, 267, 270
Möllendorf, General Joachim von 471
Muiron, Albay Jean-Baptiste 87
  emir subayı 94-5, 168
Muiron (Fransız gemisi) 252-3
Murad Bey, Mısır'daki Memluk yöneticisi 234, 773
Murat, Caroline 456
Murat, Mareşal Joachim
  Vendémiaire 102
  ve Mantua 151, 166-7
  hastalığı 153
  Caroline Bonaparte'la evlenmesi 191, 358-9
  Kutsal Topraklar 235
  ve Brumaire Darbesi 274-5
  Alpleri geçiş 304
  Marengo 314-5
  ve Enghien Dükü meselesi 390-1
  Trochtelfingen 427-8
  Viyana'da 430-1
  Austerlitz 434, 437, 442
  Jena 469-71, 476
  Prusya'da 483-4
  Hof'ta 496
  Eylau 497; süvari hücumu 501-2
  Friedland 509-10
  kuzey İspanya'da (1808) 536-7
  Madrid 537; ve El Dos de Mayo isyanı 538-9
  Napoli Kralı 540, 688-9
  Rusya Seferi 638-9, 651-2, 688-9
  Ostrovno 651-2
  Borodino 665-6
  Tarutino 675-8
  Polonya'dan çekilme 695
  ve Leipzig 721-2, 733-4
  Dresden 726-7
  Töplitz'te 730
  Koalisyon saflarına geçme 743-4
  ve Napoléon (1815) 799
  idamı 839-40
Murray, William Van, Amerikalı elçi 339, 842
Mustafa Paşa, Türk komutan 250-1
Münih 159, 200, 346, 385, 405, 421, 426, 432, 555, 564, 619, 870

N

Naiplik, tesisi (1813) 81, 698, 750, 766, 768-9
Nangis Muharebesi (1814) 759-60

Nansouty, General Étienne 44, 477, 510, 574, 770
Napier, Sir Charles 361
III. Napoleon, İmparator (Charles-Louis- Napoléon, Louis Bonaparte'ın oğlu) 871
Napoléon Kanunları 22, 329-32, 334, 403, 520, 588, 864
Napoléon-Vendée, yeni kent 545
Napoléon Yolu (Grenoble'a) 14, 20, 789, 790
Napoli
  barış ant. (1796) 162
  fethi (1806) 450
  Joseph Bonaparte, kral 453-5
  Murat, kral 540-1, 688-9
  bkz. İki Sicilya Krallığı
Narbonne-Lara, General Kont Louis de, Napoléon'un emir subayı 633
Nasıra 212, 243-5
Neipperg, General Adam von 13, 723, 781, 796, 854, 871
  ve Avusturyalı Marie Louise 780-1
Nelson, Amiral Horatio, Lord
  ve Mısır'a giden Fransız donanması 214
  Abukir Körfezi 227
  Kopenhag 349
  Toulon'da 380
  Batı Hint Adaları 417-8
  Trafalgar 418, 428-9
neo-klasik stil 604-5
Neufchâteau, François de, Direktuvar mensubu 195, 898
Neverovski, General, Krasny'de 655
Ney, Mareşal Michel
  İsveç 366-8
  ve Austerlitz 425
  Jena 471, 474-7
  ve Magdeburg 479
  Prusya'da 483
  Königsberg'de 494
  Eylau'da 496, 500
  Guttstadt'ta 507
  Friedland 511-2
  Danzig'de 623
  Smolensk'te 655
  Valutina-Gora'da 656-7
  Borodino 664-5
  ve Moskova'dan çekiliş 679-80, 682, 693
  ve Berezina Nehri 683
  Lützen 704-5
  Bautzen 711
  Leipzig 723, 738-9
  Dresden 725-6
  Berlin'e taarruz 730
  Marchais'de 758-9
  ve 1814 Seferi 762
  ve tahttan feragat 767-8
  Napoléon'un safına geçme (1815) 793-5, 799
  Waterloo 800, 806, 810, 820-1
  idamı 839-40
Nice 9, 81, 84, 89, 91, 98, 110-2, 116-8, 305, 308, 438
Niemen Nehri 514-5, 634-5, 639, 866
Nisas, Carrion de, piyes yazarı 151
Nizam, İbrahim, eş komutan 237
Nodier, Charles, romancı 371
Normandiya, ekmek ayaklanması 52, 385-6, 578, 597, 627
Northumberland, HMS, St Helena yolculuğu 770, 834, 891, 934
Norvins, Jacques de, Friedland'da 512, 884
Nouvelles Politiques (gazete) 177
Noverraz, Jean-Abram, uşak, St Helena 834

O

Odeleben, Baron Ernst von 720-1, 733, 741, 887, 931, 932
Oder Nehri 632
  Grande Armée 632-3
  Fransa İmparatorluğu sınırı 703
Odoards, General Fantin des 669, 812, 880, 936
O'Hara, General Charles, ele geçirilişi 87
Oldenburg Dukalığı 549, 616, 627
Oldenburg Dükü Peter 616
Ollioules, Toulon 83-4
  cephanelik 84-5
Olsufiev, General Zahar Dmitrieviç 757
O'Meara, Dr Barry 89, 325, 834, 842, 844, 846-7, 849, 879, 887, 901, 911, 938

Ordener, General Michel 390
Oriani, Barnaba, astronom 139
Orşa (Rusya) 683, 690
Orthez Muharebesi (1814)
Osmanlı İmparatorluğu 97, 189, 209, 233, 351-2, 362, 372, 466, 516, 518, 549, 552, 610-1, 617, 622-3, 625, 628, 632
Ossian (James Macpherson), şair 47, 48, 211, 774, 845, 881, 899
Ostermann-Tolstoy, Kont Aleksandr 491, 501, 651
Ostrolenka (Polonya) 505
Ott, General Karl von
  Cenova kuşatması 303, 307-8
  Marengo 316-7
Otto, Louis-Guillaume
  barış müzakereleri (1801-2) 348-9, 311
  ve Britanya basını 368-70
  Viyana büyükelçisi 632
Oudinot, Mareşal Nicolas
  Austerlitz 438-9
  Friedland 508-13
  Almanya'da 561
  Landshut'ta 562
  Bavyera'da 565
  Aspern 574
  Wagram 579-80
  Rusya 623, 655
  Berezina Nehri'nde 684-6
  Bautzen 710-1
  ve Berlin 722, 730
  Leipzig 710-1, 738
  Brienne 752
  1814 Seferi 759-60
Ouvrard, Gabriel, sermayedar 295, 608-9, 892, 925
Ovarovskoye (Rusya) 679

P

Pajol, General 760, 811
Palafox, Don José de 541-3
Palm, Johann, Württembergli yayıncı, duruşma 467, 468
Paoli, Pasquale, Korsikalı milliyetçi lider ve Napoléon 38, 55-6, 62
  ve Fransız İhtilali 66-7, 72
  Korsika'ya dönüş 68
  Fransa Cumhuriyetine muhaliflik 76-7
  ve Büyük Britanya 78-80
  ve Sardinya Harekâtı 78-9
Papalık
  Napoléon'un görüşleri 324
  ile gizli müzakereler 325-7
  Napoléon'un ilişkileri 589-90
  Napoléon'un aforoz edilişi 590
Papalık Devleti
  ateşkes (1796) 148-9
  ve Napoléon 175-6
  ilhakı (1809) 590
  otoriter rejim 869
para birimi 332, 588
  banknot 296
  madeni para standardizasyonu 332
Paris
  yiyecek isyanı (1792) 72
  "Kısımlar"ın ayaklanması (1795) 101-4
  Botanik Bahçesi (Jardin des Plantes) 129
  Napoléon orada (1797–8) 203-7
  Napoléon'un Chantereine Sokağı'ndaki evi 203, 257-8
  St Sulpice ziyafeti 265
  köprü ve rıhtımlar 864
  Napoléon'un Marengo sonrası dönüşü 338-9
  sanayi fuarı (1802) 368-9
  Koalisyon tehdidi (1814) 756-7, 766-7
  Napoléon'un ilerleyişi 767-8
  Koalisyon'a teslimi (1814) 768
  Napoléon'un girişi (1815) 794-5
  Bayındırlık çalışmaları (1815) 802-3, 864
  Napoléon'un nihai dönüşü, Waterloo sonrası 826-8
  bkz. Tuileries
Paris Gazetesi (Journal de Paris) 293
Parma Dükü 127, 129, 161
Partouneaux, General Louis 688
Pasquier, Étienne-Denis 288, 559, 628, 633-4, 681, 744, 750-1, 766, 884, 923, 925-6, 929, 932-3
Passarge Nehri 494, 505, 508

Patterson, Elizabeth, Jérôme Bonaparte'ın karısı 397, 451, 883
I. Pavel, Rus Çarı 234, 339, 348, 549, 617
Pavia 128, 130, 132, 137, 140-1, 186, 192, 308, 310, 539
Pavlovna, Grandüşes Anna 597-8
Pavlovna, Grandüşes Katerina 550, 623, 630
Pedicoste Muharebesi (1763) 37
Pelet de la Lozère, Joseph, Şûra mensubu 369, 448, 770
Pellapra, Françoise-Marie de 415, 887
Pelletier, General Louis 154
Peltier, Jean-Gabriel, siyasi göçmen, gazete editörü 369-71, 887, 914
pépinière (dutluk) 54
Perceval, Spencer, Başbakan 371, 488-9, 621, 882, 919
  ve Yarımada Savaşı 621
Percy, Baron Pierre, baş cerrah 492, 514, 887, 920
Pérignon, General Dominique-Catherine de 398-9
Perrée, Tuğamiral Jean-Baptiste 221
Perregaux, Jean, İsveçli sermayedar 296
Petiet, Claude, Şûra mensubu 277, 310
Pétiet, General Auguste 812, 887, 936
Petit, General Jean-Martin 774-6
  Waterloo 823-4
Petit, Joseph 887
Petty, Lord Henry (Lansdowne Markisi) 363
Peyrusse, Guillaume 670
Peyrusse, Louis-André, Yafa hk. 238-9
Pezza, Michele 450
Phélippeaux, General Antoine 44, 241-2
  Kraliyet Donanması'yla 241
Philibert, Kaptan, Fransız donanması 304, 829
Phull, General Ernst von 617, 631
Piacenza 126-9, 131, 309-10, 416, 771, 871
Pichegru, General Charles 44, 192, 194-5, 261, 386-8, 391-4, 396, 782, 864
  ve Cadoudal komplosu 386-8
Pichon, Louis, ABD büyükelçisi 397
Piéron, kâhya, St Helena 834
Pignatelli, Prens de Belmonte 144
Pijon, General Jean-Joseph 155, 160
Pils, François 684, 879
Pireneler, Wellington'ın geçişi 535, 626, 743, 745, 855
Pitt, William, Genç 10, 78, 84, 348, 377, 396, 412-3, 456-7, 488-9, 633, 846, 896
  ve Üçüncü Koalisyon 412
  dış politikası 413-4
  ölümü 456
VI. Pius, Papa 67, 148, 163, 189, 324
  ve barış (1797) 175-6
  ölümü 324
VII. Pius, Papa 324, 455, 589, 605, 869
  Taç töreninde görevi 405-6
  Napoléon'la çatışmalar 455
  Britanya ticaretine yönelik ambargoya katılmayı reddetmesi 589-90
  General Radet tarafından tutuklanması 590-1
  Konkordato (1813) 697-8
  Roma'ya dönüşü (1814) 750-1
  Papalık'ın yeniden tesisi 869
Piverou, Yurttaş 210
Piyemonte (İtalya)
  savaş ilanı 76-7
  seferi (1794) 89-92
  ateşkes 125-6
  ilhakı (1802) 366-7
Plagwitz Muharebesi (1813) 730
Platov, General, Borodino'da 664
Pleischwitz Ateşkes Antlaşması (1813) 712-3
Pleisse Nehri 738
Plumptre, Anne 128, 887, 900, 902, 905, 907, 913
Plymouth 833
Polignac, Armand de 400, 401
Polonya 464-5, 489-96
  kış iklimi 492-6
  paylaşılması 517-8
Polonya Seferi 482-502
Pondicherry, Hindistan 351, 360, 362, 366-7, 372
Po Nehri 126, 128-9, 142, 152, 163, 187, 310, 314, 320
  geçilmesi (1796) 128

Poniatowski, General Prens Józef
ve Rusya Seferi 641-2, 689
Smolensk 655
Borodino 661-2
Lützen 704
Leipzig734-5, 741-2
ölümü 741-3
Pons 545, 787
Ponsard, Yüzbaşo Jean-Marie 274
Pons, M., maden müfettişi 787
Ponte Nuovo Muharebesi (1769) 37
Poppleton, Yüzbaşı Thomas 843
Portalis, Jean-Étienne, bakan 288
ve Napoléon Kanunları 329
Portalis, Joseph-Marie, bakan 288
Portekiz
savaş ilanı 76-7, 545
Napoléon'un saldırısı (1807) 531-2, 535
Braganza kraliyet ailesinin devrilmesi 532-6
Masséna 606-7
Torres Vedras Hatları 607
bkz. Yarımada Savaşı
Portland, 3. Dükü 457, 488
portreler 603-4
Napoléon'un ilk baskı ve gravürleri 176-8
Bonaparte Mecliste (baskı) 276-7
Napoléon, Birinci Konsül (Ingres) 297
Posen, Polonya, Napoléon orada 483-4, 489, 635
Potocka, Kontes Anna 55, 493, 890
Potsdam, Napoléon orada (1806) 430, 448, 480-1, 483, 853
Potsdam Antlaşması (1805) 430, 448
Pouchelon, Albay 650
Pouzet, Albay Pierre, Austerlitz 440
Pozzo di Borgo klanı 76-7
Pozzo di Borgo, Kont Charles-André 76
Pozzo di Borgo, Matteo 72-3
Pradt, Abbé de, Varşova büyükelçisi 631, 692, 887, 926
Prag Kongresi (1813) 716, 718-9, 721, 776
"Prairial" Darbesi ("meclis günü") (1799) 259
Pressburg Antlaşması (1805) 449-51
Primolano (İtalya) 160, 861
Prina, Kont Giuseppe 775
propaganda
Napoléon ve propagandanın gücü 177
Mısır'da 224
Britanya propagandası 246, 369-70
Marengo sonrası raporlar 320
Provence, Kontu bkz. Louis XVIII
Provence, Kralcı ayaklanma 261-2
Provera, General Giovanni di (Avusturya ordusu) 164-5, 167-8, 172-3, 175, 180
Arcole'de 167-8
teslim 175
Prud'hon, Pierre-Paul, ressam 12-3, 604
Prusya
savaş ilanı (1792) 73-4
Fransa işgali (1792) 74-5
tarafsızlık 421, 695
Avusturya ve Rusya'yla ittifak 429-30
ve Fransa 448, 463, 466
ve Rusya 463, 466, 468, 478
-ya ilerleyiş 464-5, 469-72
Fransa'ya ültimatom (1806) 467-8
-da Fransız ilerleyişi 479-81
ve Tilsit 515, 518-20
ve Kıta Sistemi 518
büyük reformlar 700-1
Rusya'yla antlaşma 700-2
ve Altıncı Koalisyon 721-2, 751, 758-9
Prusya ordusu 470-1, 474, 701
ve Rusya Seferi 630
modernleşme 701
Waterloo 810-1, 820-1
Prusya Seferi 447-78
Pultusk Muharebesi (1806) 490-1
Puthod, General Jacques, Plagwitz 730

Q

Quatre Bras Muharebesi (1815) 810
Querelle, Dr, ve Cadoudal komplosu 386-8
Quiberon Körfezi 46, 97

R

Raab Muharebesi (1809) 577
Radet, General Étienne, VII. Pius'un tutuklanması 590
Radetzky, General Joseph 719, 889

Rapp, General Jean
Austerlitz 439
ve Jena 469-70
Danzig Valisi 486-7, 635
Varşova'da 492-3
Napoléon'un Josephine'den boşanması hk. 596-7
Borodino'da 661-2
ve Napoléon'un dönüşü hk. (1815) 797
Rastatt Kongresi 199
Ratisbon (Regensburg) 16, 561-3, 566, 568-9, 595
Raynal, Abbé, "Amerika ve Asya'daki Avrupa Yerleşimleri ile Ticaretinin Felsefi ve Siyasi Tarihi" (1770) 45, 67, 69, 70
Réal, Pierre-François 260, 389, 391
Regnaud de Saint-Jean D'Angély, Michel 177
ve Brumaire Darbesi 259
Régnier, Jacques, yazar 370
Reichenbach Antlaşması (1813) 712-3
Reichenbach Antlaşması (1813), İkinci 717
Reille, General Honoré 718, 815, 817, 819, 822
Reims 16, 401, 759, 763, 765, 826
Relingue, General Albert Fouler de 775
Rémusat, Kont Charles de, mabeyinci 528
Ren
geçişi (1797) 186
geçişi (1805) 424-5
–e doğru çarpışarak geri çekilmek (1813) 742-3
Ren Konfederasyonu 461, 462-3
Napoléon'un hamiliği 517-8
Mecklenburg'un katılması 702
ilgası (1813) 730
Repnin-Volkonski, Prens Nikolay 441
ressamlar, Fransız 213, 524
Reubell, Jean-François, Direktuvar mensubu 110, 188, 191, 195, 203, 260
Rey, General Gabriel 172-4
Rey, Yüzbaşı 685
Reynier, General Jean-Louis
Mısır'da 211, 221
ve Rusya Seferi 641-2
Lützen 704
Leipzig 740
Ricard, General, Lützen'de 705
Ripaud, Yurttaş 255, 888, 908
Rivière Markisi Charles 401
Rivoli (İtalya) 16, 18, 24, 153-4, 159, 164-6, 168-9, 172-3, 175, 181, 183, 191-2, 199, 258, 318, 322, 340, 524, 752, 845, 861, 862, 877, 902
Rivoli Muharebesi (1796) 175
Robespierre, Augustin 81-2, 90
Robespierre, Maximilien
Jakoben lider 67, 91
ve Kamu Selameti Komitesi 77-8
ve Terör Dönemi 80, 90-1
Robinson, Henry Crabbe, Amiens Barışı hk. 18, 352, 856, 888
Rochambeau Vikontu 356
Rochechouart, Kont, Berezina Nehri hk. 686
Rochefort 216, 353, 381, 418, 545, 828-9, 843
Roederer, Pierre-Louis
ve Brumaire Darbesi 259
Şûra hk. 293-4
din hk. 325
Rohan, Başpiskopos Ferdinand de 601
Roma Katolik Kilisesi
İhtilalci öfke 67-8
Toprak nakli 323, 326
Napoléon'un dinen uzlaşması (*Konkordato*) (1800–1801) 323-8
İlave Maddeler (düzenlemeler) 327
Konkordato (1813) 697-8
iktidarın yeniden tesisi (1814) 783-4
Rosetta Taşı 255
Rosily-Mesros, Amiral François de 543
Rossbach, muharebe alanı 480, 505
Rossetti, Binbaşı Marie-Joseph 656, 896, 927-30
Rostopçin, Fyodor, Moskova valisi 668-9, 671
Rottembourg, General Henri 460
Rousseau, Jean-Jacques 41, 46
Rousseau, lambacı, St Helena 834
Routier, Albay Léon- Michel 795, 888, 935
Roverbella (İtalya) 151, 153-5, 172
Rovereto (İtalya) 16, 159, 161, 861
Rowlandson, Thomas 370

Röhrig, Johann 741
Ruhban, kırsal muntıka 62, 67-8, 193, 324, 327
Rumbold, Sir George, diplomat 405
Rus ordusu
  Austerlitz 421-2, 428, 430-1
  Eylau 496, 502
  büyüklüğü 609-10, 627-8, 653, 673
  reformlar (1811) 627-8, 631
  generaller 638
  yapısı 639-40
  Polonya'dan ve Litvanya'dan stratejik ricat 640, 644-5
  Kazaklar 673, 687
  Prusya'ya ilerleyiş (1812–13) 696-7
  1812 Savaşı'ndaki kayıplar 696
  ve 1814 Seferi 762, 765
Rusca, General Jean- Baptiste 171
Russell, Lord John, Elba 19, 782, 841, 891
Rusya
  ve Türkiye 234
  İkinci Koalisyon 262
  ve Silahlı Tarafsızlık Cemiyeti 339-40, 349
  Britanya'yla barış 349
  ve Enghien meselesi 393
  Üçüncü Koalisyon 412
  ve Prusya 463, 466, 468, 483, 629, 700-1
  Fransa'yla ilişkiler 466, 602
  Napoléon'un planları 482
  ve Tilsit 517-9
  Kıta Sistemi'nin etkisi 549-50
  ve Schönbrunn Antlaşması (1809) 592-3
  ve Oldenburg'un Fransa tarafından ilhakı 616-7
  ekonomi 617
  ve Avusturya 629
  köylüler 673
  kışlar 674-5
  Pomeranya işgali (1813) 696
Rusya Seferi (1812), Fransız ordusu 616-38, 642-3
  Polonya'ya ilerleyiş, *Grande Armée* Elbe'de 632
  Napoléon Dresden'de 634-5
  Napoléon'un stratejisi 635-6
  bildiriler 636, 687-8
  hava, sıcaklık 638, 641, 644; soğuk ve kar 641-2, 646, 674-5
  ikmal problemleri 646-7, 649-50
  tifüs 647-9
  ordu idaresi 659-60
  erzak arayanların ele geçirilmesi 659
  Borodino 660, 663, 665-7
  Moskova'da 668-75
  Grande Armée'nin kayıpları 670
  Moskova sonrasında Napoléon'un seçenekleri 670-1
  Moskova'dan çekiliş 675-89, 692-3
  savaş konseyi (Gorodnya'da) 677-9
  koşullar 681-3
  Napoléon'un Paris'e dönüşü 688-9
Ruty, General Charles- Étienne 60
Rüchel, General Ernst von 466
Rüstem Rıza, Napoléon'un muhafızı 251
  Eylau'da 503
  ve tahttan feragat 772
  Napoléon'un intihar girişimi 773

S
Saalfeld Muharebesi (1806) 471
Sacken, General von 758, 761
Sahuguet, General Jean-Joseph de 158-9
Saint-Aignan Baronu 743-4
Saint-Chamans, Albay Alfred de 504, 888, 920
Saint-Cloud Sarayı 267
Saint-Cyr, General Claude Carra
  Marengo 316
  Aspern 574
  Wagram 582
Saint-Cyr, Mareşal Laurent de Gouvion
  Rusya 654-5
  Dresden 723, 726-8
  Töplitz'te 730
  ve Napoléon (1815) 799
Saint-Denis, Louis-Étienne, ("Memluk Ali") 403, 437, 488, 624, 768, 797, 802, 889, 927, 934, 936
Saint-Dizier, Napoléon orada 753, 765-6
Saint-Domingue, köle isyanından sonra harekât (1802–3) 106, 264, 353, 355-6, 376, 378, 384, 482, 864

Saint-Hilaire, Étienne, bitki bilimci 213
Saint-Hilaire, General
Austerlitz 440, 443, 445
Jena 475-6
Eylau 500-1
Aspern 573-4
Saint-Just, Louis, ve Kamu Selameti Komitesi 77
Saint-Régant, Robinault de 340
Saint-Sulpice, General 567
Salamanca Muharebesi (1812) 658
Saliceti, Antoine-Christophe, Ulusal Meclis'teki Korsikalı vekil
Paoli'nin tutuklanması 80
Korsika'dan sürgün 80-1
siyasi temsilci 83, 87
Ve *İtalya Ordusu* 127-8
Korsika'nın yeniden işgali 170-1
ve Napoléon'un siyasi gücü 189
Salò, Garda Gölü 153
Saltanovka (Mohilev) Muharebesi (1812) 651
Salvetat, Anne Hippolyte Boutet (Matmazel Mars) 12, 802
Samhoud Muharebesi (1799) 234
sanat eserleri
İtalya'dan 127-9, 148-10
Malta'dan 215
Mısır'dan 228-9
Berlin'den 480
Moskova'dan 670
İspanya'dan 718
sanayileşme 368, 621
San Ildefonso Antlaşması 339, 344, 404
sansür, kalkması (1815) 47, 431
Santarém (Portekiz) 607
Santini, teşrifatçı-berber 834
Saragossa 539, 542-3, 545, 560
Fransız kuşatması 538-9, 542
Palafox liderliğinde isyan 542
düşüşü (1809) 561
Sardinya, "özgürleştirme" harekâtı (1793) 78
Sarrazin, General Jean, *General Buonaparte'nin İtirafları* (1811) 104, 889, 901, 922
Sauret, General Pierre- François 153-5, 158, 166
Savary, Anne-Jean-Marie-René, Desaix'nin Emir subayı
ve VII. Pius'un tutuklanması 590
emniyet müdürü 609, 680-1
ve Napoléon'un dönüşü (1815) 797
Saxe, Mareşal 111, 211, 297, 420, 463, 860
Schadow, Johann Gottfried, karikatürist 370, 519
Scharnhorst, General von 700, 862
Scheler, General von 649
Schérer, General Barthélemy 94, 246, 261, 898
Schimmelpenninck, Baş İdareci 453, 454
Schneidhart Muharebesi (1809) 563
Schönbrunn Antlaşması (1805) 448, 463
Schönbrunn Antlaşması (1809) 592-3
Schönbrunn Sarayı 18, 570, 577, 594
Schwarzenberg, Prens Karl von, Avusturya büyükelçisi
Napoléon'un Marie Louise'le evlilik töreni 602-3
ve Rusya Seferi 641-2
Rusya 655, 667
ve Bohemya Ordusu (1813–14) 721, 723, 751
Dresden 723, 726, 728-9
ve Leipzig 732-5
ve 1814 Seferi 752-3
Arcis'te 765
ve Paris'in düşüşü 767
Sébastiani, Albay Horace 268-9, 366, 372, 375, 466
Doğu Akdeniz keşif seferi 365-6
Osmanlı'da 466
Sebottendorf, General, Avusturya ordusu 130
Ségur, Kont Louis-Philippe de 292
Ségur, Kont Philippe de, emir subayı 292, 395, 400, 678-9
Ségur, Octave 658
III. Selim, Sultan 209, 223, 225, 247
semboller 181
arı 402, 795
erguvan 803
Sénarmont, General Alexandre-Antoine 60, 494, 513, 591
Polonya 494

Friedland 512-3
İspanya 591
Senato
1799 Anayasası 285-6
gücünün artması 365
1813 oturumları 699-700
ve Frankfurt barış koşulları 744-5
Napoléon'a sadakat yemini (1815) 806
senato kararları, kullanımı 359-60
Serbelloni Dükü 136, 193
sermayedarlar 295
Sérurier, General Jean 112, 129, 153-4, 158, 166, 172-3, 180, 398-9, 767
ve Mantua Kuşatması 153
Seurre, ayaklanma (1789) 61-2
Shephard, Rahip William 128
Shoberl, Frederic, Britanyalı gazeteci 732, 889, 932
Sieyès, Abbé Emmanuel 102, 259-1, 265, 267, 269, 273, 275-7, 281-2, 284, 299, 314, 322
ve Brumaire Darbesi 260-1, 266-8
konsül 276, 281-2
konsüllerin atanması 284
Senato başkanı 284
silahaltına alma 327, 610, 615
Silahlı Tarafsızlık Cemiyeti 339, 349-50
Simonyi, Albay Josef 759
Sina Çölü 212, 233, 236
Sina Dağı 212, 233
Sisteron 791
siyasi göçmenler, Napoléon'un geri dönüş çağrısı 342, 370, 372
Smith, Komodor Sir Sidney 311, 394, 404
Akka'da 241, 245
Smith, Sir Spencer 363, 387, 390
Smithson, James 363
Smolensk 653-4, 658
Napoléon'un ilerleme kararı 653-5
-e giden yollar 676-8
-e dönüş 682-3
Smolensk Muharebesi (Manevra) (1812) 655
Smorgon (Rusya) 688
Sniadecki, Jan, astronom
Vilnius'ta 640, 643
Société des Antiquaires de France 48
Solignac, General 402
Soltyk, Kont Roman 640, 659
Somosierra Muharebesi (1808) 554
Sor, Charlotte de 30
Sorbier, General Jean, Borodino 666
Sorbonne Üniversitesi 334
Souham, General Joseph 388, 705, 740
Lützen'de 705, 708
Soult, Mareşal Nicolas Jean-de-Dieu
ve İng. işgali 381
Austerlitz 435, 438-40, 443-5
Jena 470-1, 474-6
Prusya 483
Eylau 500-1
Friedland 508
İspanya 553, 555, 559
Fransa'da Wellington'a karşı (1814) 746
Orthez 761
Savaş Bakanı (1815) 793-4
ve Napoléon (1815) 799
ve Waterloo Seferi 810-3
sonrası 825-6
Spandau, teslimi 479, 481, 701-2
Spencer, Walter 363, 371, 387, 390, 405, 488, 621, 882, 919
Speransky, Kont Mihail 348
Stadion, Kont Johann von 434, 713
Staël, Madam Germaine de 32, 109, 206, 360, 519, 889
Standelet, Komodor Pierre-Jean 242
Staps, Friedrich, suikast girişimi 594, 595
Starke, Mariana 117, 890, 902-3
Stedingk, Kont, ve Leipzig Seferi 723
Stein, Baron vom 700, 896
Stendhal (Marie-Henri Beyle), Berlin'de Napoléon hk. 112, 329, 482, 793, 888, 890, 902, 919
Stettin, teslimi 479
St Helena
Napoléon'un sürgün edilmesi kararı 831-2
Napoléon'un kurmayları 834
-ya seyahat 834-6
Longwood 836-40
Kısıtlı haberler 840
mahkûmiyetin maliyeti 843-4

Napoléon'un günlük rutini 845-6
ziyaretçiler ve görüşmeler 847-8
kütüphane 856
St Napoleon Yortusu 462
St Petersburg Antlaşması (1805) 412
Suard, Amelie 293
Suchet, Mareşal Louis
Jena 474-5
Wellington'la savaş (1814) 746
ve Napoléon (1815) 799
Suckow, Teğmen Karl von 649
Sucy de Clisson, Simon 98-9
Sulkowski, Joseph, Napoléon'un emir subayı 143, 168, 219, 230
Mısır'da 219, 230
Suriye 14, 212, 230, 232, 235, 237, 244, 249-50, 324, 386, 394
Suvorov, Mareşal Aleksandr 302, 617
Süveyş 212, 225, 233

Ş

şeker
ticareti 353
pancardan üretim 488
Şeref Lejyonu 522
kurulması 402-4
Eğitim Kurumu 403
Şubrahit (Chebreis), Memluk taarruzu 218-9

T

Tabor Dağı (Hamoreh Dağı) Muharebesi (1801) 17, 212, 244, 247, 258, 839
Taç giyme 46, 405, 407-8, 411, 415
Taç giyme, İmparator olarak
Hanedan simgesi 401-2
hazırlıklar 405-7
tören 407-10
taçlar 409
David'in resmi 410
Tagliamento Muharebesi (1797) 179
Taillis, General Adrien du 743
takvim, düzenlenmesi (1801) 326
Talavera Muharebesi (1809) 591
Talleyrand, Charles-Maurice de
Dışişleri Bakanı 193, 195, 198, 283
Napoléon'la ilişkiler 193, 202, 548-9
Napoléon'un mektupları 196-7
Mısır 229
ve Brumaire Darbesi 259-61, 270-3
Lunéville şerefine ziyafet 344-6
ve basın 369
ve Enghien Dükü 389-90
Avusturya hk. 448
ve Fernando, İspanyol 540-2
sırları satması 549, 559
ve Fouché 559
darbe planı (1814) 757-8
ve Paris'in düşüşü 763
geçici hükûmet (1814) 768
Tallien, Jean-Lambert 102
Tallien, Thérésa 107
Talma, François-Joseph, aktör 30, 99, 348, 395, 715, 802, 890
Talot, Louis, vekil 275
Tartışmalar Gazetesi (Journal des Débats) 293
Tarutino Muharebesi (1812) 675
Tascher, Gaspard 106, 878
Tauentzien, General Bogislav von 475, 477, 701
Tauroggen Sözleşmesi (1812) 688
Tavan Fiyat Kanunu (fiyat kısıtlaması) 262
telgraf
Chappe sistemi 562
Kraliyet Donanması 606-7
Terebenev, Ivan, karikatürist 371
Terör Dönemi (1793) 80, 85, 88, 90-2, 94-5, 101, 107-8, 195, 342, 589, 863
Tharreau, General Jean, Aspern 574
Thermidor 91-2, 107, 263, 278
Thiard, Théodore de, mabeyinci 408, 444, 890, 916, 917
Thibaudeau, Antoine, Şûra mensubu 288, 890, 900, 912, 914, 916
Thiébault, General Paul 259-60, 264
Austerlitz 434, 437, 439-40
Altıncı Koalisyon Savaşı hk. 731
ve Napoléon'un Paris'e dönüşü 794-5
Thomé, grenadier 272, 276-8, 322
Thomson, Sir Benjamin 383
Thouin, André, bitki bilimci 130

ticaret
ve Amiens Barışı 361
Britanya ablukasının etkisi 484-5
Kıta Sistemi'nin etkisi 485-8, 608-9
Britanya 488, 620
Rusya 617
ve 1812 Savaşı 621
Tilly, Jean, Cenova'da konsolos 91, 274
Tilsit Antlaşması (1807) 525, 616, 623
Tipu Sahib 210, 235, 349
Tirol, Hofer'in isyanı 138, 142, 144, 149, 178, 449, 571, 593
Tisenhaus, Sophie de 693
tiyatro, baskı (1795) 45, 47, 171, 230, 251, 294, 345, 404, 468, 551, 601, 625, 776, 798
Tocqueville, Alexis de 101
Tolentino, Papalık'la barış ant. 176
Toli, Francesco, casus 309
Tommasi, Giovanni Battista 362
Tone, Wolfe 206, 890, 905, 921-3
topçu
saygınlığı 50-1
teknolojik gelişmeler 59
ve Alpleri geçişi 302-4
ve zayiat oranı 503
Borodino 661
Moskova çekilişinde kayıplar 679, 682
Leipzig 740
eksikliği (1814) 746
Topçu Okulu, Auxonne'da 59-60
toplumsal reformlar 622
Topoğrafya Dairesi (Tarih ve Topoğrafya Dairesi, Savaş Bakanlığı) 98-9, 102, 112, 119, 169
Torino, Piyemonte 833
Tormasov, General Aleksandr, Rus Üçüncü Ordu'su 639, 655, 683
Torres Vedras Hatları 18, 534, 606-7, 645
Toskana, Fransa'ya verilmesi 26, 42, 137, 143, 150-1, 305, 339, 344, 353, 561, 745
Toulon
Bonaparte ailesi 81
kuşatması (1793) 82-8
Mulgrave Tabyası 84, 86-7
ablukası 380
Toussaint l'Ouverture, Pierre 353-6
ölümü 356
Trachenberg, Altıncı Koalisyon görüşmesi 718-9, 723, 758
Trafalgar Muharebesi (1805) 429-30
Tribünlük
1799 Anayasası 286, 295
ve Napoléon Kanunları 329
tasfiye (1802) 359-60
ilgası (1807) 524
Trielhard, Jean-Baptiste 259
Trochtelfingen Muharebesi (1805) 428
Tronchet, François 329, 335
ve Napoléon Kanunları 329
Truchsess-Waldburg, Kont Friedrich von 776
Truguet, Amiral Laurent de 78, 384
Tuileries
ayaktakımının işgali (1792) 73-4
Bonaparteların konut olarak kullanması 296-8
kraliyet sarayına benzerliği 352-3
Napoléon'un dönüşü (1815) 795
Tuna Nehri 419, 427, 430, 560, 563, 571-2, 577-8, 582, 611, 862
Turenne, Henri, Kont, mabeyinci 59, 211, 402, 668, 772, 775, 816
Türk, Nikûla b. Yusuf el- 225
Türkiye (Osm.) 97
barış 352
Rusya'yla antlaşma (1812) 631-2
Türk kuvvetleri
Akka'da 242-3
Abukir'de 249

U

Ubri, Peter Yakovleviç, Paris'teki Rus elçi 466, 468
Ulm 14, 16, 202, 419-20, 424-5, 427-8, 432-3, 514, 558, 862
Ulusal Konvansiyon (1793) 69
Ulusal Meclis, Napoléon'a muhalefet 62-3, 65-7, 69, 101-2, 192, 873
Ussher, Amiral Thomas, HMS *Undaunted* 778, 842

Ü
Üçüncü Koalisyon Savaşı 449, 452, 560

V
Valence
  Napoléon orada (1785–6) 54-5
  Napoléon orada (1791) 70-1
Valencia, Fransız kuşatması 539, 542, 626
Valenza 126, 128-9, 309, 311
valiler, illerdeki 295, 523, 609
Valladolid, Napoléon orada 555, 557-8, 862
Valmy Muharebesi (1792) 76-7, 80, 135
Valutina-Gora (Lubino) Muharebesi (1812) 656
Vandamme, General
  Austerlitz 440, 443, 445
  Landshut 562, 566-7
  Dresden 728-9
  Kulm 729-30
Varşova 55, 200, 347, 465, 484, 489-91, 493-5, 517-8, 549, 561, 592, 598, 603, 619, 621, 627, 630-3, 635, 642, 651, 689, 692, 717, 719, 739
Varşova Dukalığı 517-8, 549, 561, 592, 598, 603, 621, 627, 630, 633, 635, 717, 719, 739
Vauban, Sébastien de, askerî istihkamcı 402, 746
Vaubois, General Claude-Henri de 158-9, 165-6, 168-9, 180
Vauchamps Muharebesi (1814) 758-9
Vaux Kontu 37
veba, Yafa'da 240-1, 248, 417
Venables-Vernon, George, MV, Elba 782, 841
Vendée
  Chouan ayaklanması 78-9
  kralcı ayaklanma 93-4
  kralcı isyan 261-2
  sığınma teklifi 292
  ayaklanma (1815) 800
Vendémiaire ayaklanması 102-4
  "misket yağmuru" 103-4
Venedik 169-70, 186
  Avusturya'ya teslimi 187
  Napoléon'un savaşı (1797) 188-9
Verdier, General Jean- Antoine 512
Verdun, Prusya tarafından düşürülmesi (1792) 75-6
vergi
  Britanya'da gelir vergisi 452
  gelirler 452
  Takdire bağlı vergiler 452, 742, 747; uzatılması (1814) 747; Napoléon tarafından kaldırılması (1815) 801
  yağ ve yumurta piyasası 457-8
  açığı kapatmak (1812–13) 743-4
vergi reformları 288-9
  Konsüllük 284
Vernet, Carle, ressam 510
Vernet, Horace, ressam 510
Verona ayaklanması (1797) 186
Versailles Sarayı baskını (1789) 63
Vestfalya, Napoléon'un planları 519-20
Vial, General Honoré 173-4
Vicenza 164-5
Victor Amadeus III, Sardinya-Piyemonte Kralı 127
Victor (-Perrin), Mareşal Claude
  Alpleri geçiş 304
  Marengo 311, 314-6
  Stettin'de kaçırılması 506
  Friedland 512
  Talavera 591
  Rusya 682
  Berezina Nehri 684, 688
  Dresden 726-7
  Leipzig 740
  ve 1814 Seferi 759
  Craonne 762-3
Vigée-Lebrun, Élisabeth, ressam 604
Vignali, Papaz Ange-Paul 855, 873
Villemarest, Charles Maxime de 30
Villeneuve, Tuğamiral Pierre de 227, 350, 384, 417-9, 428-9, 543, 760
  ve İngiltere'nin işgal ihtimali 417-8
  Trafalgar 429
Villetard, Joseph, Fransa temsilciliği 188
Vilnius
  Çar Aleksandr orada 632-3
  Napoléon orada 640-1
Vimeiro Muharebesi (1808) 546

Vionnet, Binbaşı Louis Joseph, Borodino 666
Vistula Nehri 482, 688
  Fransız ordusu 490, 492
Vitebsk 651-4, 661, 682, 690, 868, 892
Vitoria Muharebesi (1813) 718
Vitry-le-François 751
Viyana
  Grande Armée'nin ilerlemesi 430-1
  tombaz köprü 570-2
  Lobau Adası 570-1, 574-6
  teslimi 570-1
Viyana Antlaşması (1815) 806, 869
Viyana Bildirgesi (1815) 794
Viyana Kongresi (1814) 783, 869
Vizille 793
Volkonski, Prens Sergey 441, 673
Volney, Constantin de 209, 891, 905
Voltaire 24, 38, 45, 47, 55, 64, 103, 138, 550, 629, 674, 845, 856, 892
Voltz, Johann Michael, karikatürist 370
Vyazma (Rusya) 658, 678-9
Vyazma Muharebesi (1812) 679

W
Wagram 8, 12, 14, 16, 18, 118, 131, 503, 557, 577-80, 584-6, 590, 595, 608, 627, 712, 731, 739, 799, 850, 862, 875, 923
Wagram Muharebesi (1809) 12, 14, 118, 577-8, **580-1**, 585, 590, 595, 608, 731
Wagram Seferi 557-86
Walcheren Adası, Hollanda, Britanya harekâtı 25, 586
Walewska, Kontes Marie Colonna-12, 20, 493, 521, 577, 594, 599, 601, 781, 829, 840, 871, 890, 920, 935
  hamileliği 594
  oğlu Alexandre'nin doğumu 599
  Napoléon'u Elba'da ziyaret 781-2
  Malmaison'da 829
  Ornano Dükü'yle evliliği 839-40
Walewski, Alexandre (Marie Walewska'nı oğlu) 12, 871
Walpole, Thomas 488
Walter, Jakob 387, 637, 686, 850, 852, 877-8, 882, 891, 910-1, 931, 938-9
Washington, George 283
Wasowicz, Albay 775
Waterloo Muharebesi (1815) **808-9, 818-9,** 817-25
  hazırlıklar 806-16
  Napoléon'un hataları 811-3, 820-5
  muharebe alanı 820
  Hougoumont 820, 825
  La Haye Sainte 820, 825, 828, 830
  Le Caillou çiftliği 821, 831
  Mont Saint-Jean 821-2
  Napoléon'un kahvaltıdaki görüşmesi 822-3
  Soignes Ormanı 823-4
  La Belle Alliance Hanı 823
  sonrası 825-6
  ve Napoléon'un Paris'e dönüşü 825-7
Watrin, General François 304, 318
  Alpleri geçiş 304
  Marengo 317
Weimer, Marguerite (Matmazel George) 12, 715
Wellesley, Lord 235, 545-6, 608
Wellington, Arthur Wellesley, Dük
  ve Hint seferleri 235
  ve Cintra Sözleşmesi (1808) 546
  Napoléon'un görüşü 546
  Talavera 591
  Portekiz 607
  Portekiz'e çekiliş (1812) 659
  Pireneleri aşması 732-3, 745
  güneybatı Fransa'da 746
  Orthez 761
  Fransa büyükelçisi 783-4
  ve Waterloo Seferi 806-7
  Waterloo 812-3, 817, 821
  Napoléon hk. 863, 874
Weyrother, General Franz von 436
Whitworth, Lord, Britanya büyükelçisi 368, 372-8, 628, 878
Wickham, William 390
Wilks, Albay Mark, St Helena Valisi 840
V. Willem, Orange-Nassau Prensi 361, 372
Wilson, Sir Robert, Rusya'da irtibat subayı 682
Wittgenstein, General Peter
  Polotsk'ta 655

ve Fransızların Moskova'dan çekilmesi 682
ve Berezina Nehri 684, 686
Leipzig'te koalisyon ordusu 704
Lützen 705, 708
Bautzen 709
Dresden 726
Nangis 759
Wolzogen, Kont Ludwig von 617
Wrangel, Baron Friedrich von 610
Wrede, Prens Carl- Philippe 561
Wagram 585
Wright, Yüzbaşı John Wesley, ve Cadoudal komplosu 386, 388, 394, 892, 924
Wurmser, General 142, 152-7, 159-61, 163-4, 172, 175, 179-80
Württemberg 64, 374, 418, 425, 435, 449, 451, 462, 467, 548-9, 558, 561, 603, 625, 634, 649, 703, 721, 730, 738, 749, 891
Württemberg Prensi Wilhelm, Leipzig'de 730, 735

Y
Yafa, kuşatması 237-40
katliam 238-40
veba 240-1
-ya çekiliş 247-8
yağma 123, 124, 238, 544, 649, 669
Rusya 649
1814 Seferi esnasında 756
Yahudi karşıtlığı 460
Yahudiler 327, 459-60, 589, 701
yamyamlık, Moskova'dan çekilişte 682
yargı, Napoléon'un reformları 291
Yarımada Savaşı **534-5**, 591, 606, 626
Vitoria 718-9
bkz. Portekiz; İspanya
Yasama Kurulu 12, 285-7, 294, 299, 305, 328-9, 334, 342, 359, 365-6, 399, 699, 745, 767, 802
1799 Anayasasında 286
oy kullanma sistemi 286
ve Napoléon Kanunları 326
tasfiye (1802) 359-60
ve elektörlük 365
1813 oturumları 699
ve Frankfurt barış koşulları 744-5
Napoléon'a bağlılık yemini (1815) 806
Yaşlılar (üst kamara) 101, 194, 267-71, 273, 277
Brumaire Darbesi 267-9
Napoléon'un konuşması 270-1
Yayıncı (Le Publiciste) (mecmua) 293
Yelin, Philipp, *Almanya'nın Derin Yozlaşmışlığı* 468
yerel hükûmet 615-6
reformlar 294-5
idari reformlar 332
III. Yılın Anayasası (1795) 101, 193, 259, 267, 271, 277
VIII. Yılın Anayasası (1799) 282, 284-5, 288
X. Yılın Anayasası (1802) 364-5
Yorck von Wartenburg, General Johann 688
Leipzig 738
Montmirail 758
ve Laon 763
Yüce Varlık Kültü (panteist) (1793) 68, 863

Z
Zamanın Ruhu (*Zeitgeist*), modernleşme 589
zayiatlar 865
Castiglione 157
Mantua Kuşatması 160
Rivoli 172
yaralılarla ilgilenme 179-80
Aboukir 250
Marengo 317
Austerlitz 445
Jena 475-6
Hoff 493
Eylau 499-501
artan oranlar 500
Heilsberg 505
Friedland 510
İberya'daki Fransız ordusu 556
Aspern-Essling 575
Wagram 585-6
Talavera 591
Ostrovno 651
Smolensk 656
Borodino 666-7

Maloyaroslavets 678
Rusya Seferi 692-3; hastalıktan 646-7; Moskova'dan çekiliş 687-8
Lützen 708
Bautzen 713-4
Leipzig 738
Brienne 752
Laon 763
Waterloo 824-5
Znaim Muharebesi 174, 399
Znaim Muharebesi (1809) 586
Zürih, Muharebesi (İkinci) (1799) 287, 367

YOKSUL VE GENÇ BİR SUBAYDAN GÖRKEMLİ BİR İMPARATORA DÖNÜŞEN ASKERÎ VE SİYASİ DEHA: NAPOLÉON

"Ustalıkla kaleme alınan ve destansı bir hacme sahip olan bu kitap yazılma biçimiyle roman okuma tecrübesi sunuyor. Bir süvari hücumunun ivmesiyle karşı konulmaz şekilde dört nala ilerliyor ve okuru saraylardan muharebe alanlarına sürüklüyor. Nihayet elimizde her yönden tatmin edici bir Napoléon biyografisi tutuyoruz."
– Simon Montefiore, *Evening Standard*

"Usta işi ... heybetli, zengin, derin, keyifli, insani yönü ortaya çıkaran ve hayranlık uyandıran bir biyografi... Roberts'ın kitabı Napoléon'un yaşam öyküsüne odaklanan kaliteli bir çalışma olduğu kadar devlet yöneticiliği üzerine bir deneme ve tarih üzerine bir düşünce yapıtı.Okuması son derece keyifli."
– Dan Jones, *The Telegraph*

"Tek kelimeyle muhteşem!... Roberts'ın bu benzersiz kitabı tüm önemli parçaları bir araya getirerek Napoléon'un mükemmel bir portresini çiziyor."
– Bernard Cornwell, *Mail on Sunday*

Fransız İhtilali Napoléon üzerinde nasıl bir etki yarattı? Askerlik mesleğine adım attığı genç yaşında kimlerden ilham aldı? Kendisini hangi tarihî şahsiyetlerin mirasçısı addetti? **24 yaşında general olmayı nasıl başardı?** "Savaş Tanrısı" olarak anılmasını sağlayan askerî nitelikleri nelerdi? Josephine'le ilişkisi sanıldığı gibi bir "Romeo ve Juliet" hikâyesi miydi? İhtilalle kralı giyotine gönderen Fransızları yalnızca 11 yıl sonra bir imparatora itaat etmeye nasıl ikna etti? Avrupa'nın siyasî haritasını nasıl değiştirdi? Tüm Avrupa'yı dize getiren ve yenilmez sanılan *Grande Armée* Rus steplerinde nasıl eridi? Waterloo'da nasıl ve neden kaybetti? Napoléon için sonun başlangıcı neydi?

Ödüllü tarihçi Andrew Roberts, **otuz üç bin kişisel mektup** ve gün yüzüne yeni çıkan tarihî belgeler ışığında bu görkemli ismin portresini ustaca çiziyor. Roberts bu çalışmasında, Napoléon'un etkisi günümüzde bile hissedilen eylemlerinden çalkantılı aşk hayatına, muharebe meydanlarındaki zaferlerinden Fransa'nın çehresini değiştiren yenilikçi reformlarına kadar tüm girişim ve faaliyetlerini çok boyutlu bir biçimde ele alıyor.

Napoléon'un çarpıştığı **60 muharebe alanından 53'ünü ziyaret eden**, pek çok ülkede farklı dillerde yazılmış arşiv malzemelerinden yararlanan ve hatta Napoléon'un son günlerini geçirdiği St. Helena'ya dahi giden Roberts, hem askerî hem de siyasi tarihe dair keskin bir kavrayışa sahip. Günümüzün önde gelen tarihçilerinden biri olarak, öznesinin görkemine ulaştırmayı başardığı **bu eşsiz biyografiyle** Napoléon'u çok daha yakından tanımamızı sağlıyor.

Hiç şüphe yok ki okur, Roberts'ın titiz işçiliği ve coşkulu anlatımı sayesinde, Korsika'dan ihtilal Fransa'sının ara sokaklarına, Mısır çöllerinden Akka'ya, İspanya'dan Rus steplerine ve hatta dünyanın kuş uçmaz kervan geçmez bir noktasında bulunan St. Helena kayalıklarına kadar Napoléon'un attığı her adımı yanındaymışçasına takip edecek.

Napoléon, bu tartışmalı şahsiyete ve modern Avrupa tarihine ilgi duyan herkesin okuması gereken bir başucu kitabı. Roberts tarihin bu büyüleyici dönemine hayat vererek ***Napoléon***'u tarih anlatımının usta işi bir örneği haline getiriyor.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-6989-27-6